

2°

Ecce

346^h 12

LIBRARY
OF THE
MUSEUM OF
NATURAL HISTORY
OF THE
CITY OF
NEW YORK
AND
THE
JARDIN DES PLANTES
DE PARIS
1851

LVGDYNI
Societatis Belliopolarum
M. DC. L.
Cuius Approbatione, & Pontificis Auctoritate

2°

Ecceq

346^R 12

R. P. F. T. M. A.
M. A. L. V. N. L. A.

P. E. L. M. A. L. A.

Sacra Theologia

CONVICTIO

1871

1871

1871

1871

1871

1871

1871

1871

1871

1871

R. P. F. THOMÆ
MALVENDA,
ORDINIS FF.
PRÆDICATORVM
Sacrae Theologiae Magistri.
COMMENTARIORVM
IN S. SCRIPTVRAM.
TOMVS SECVNDVS.

IN { Libris Iosue, Iudicum, Ruth, Regum, princeps Hebræorum
240 { imperium sub Mose nascens, sub Iosue & Religiosis Monarchis
{ crescens, sub impiis Idololatriis emoriens & euanesceus describitur.

A morte Auctoris nunc primum publico & orbi datus.

LVGDVNI,
Sumptibus Societatis Bibliopolarum.

M. DC. L.

Cum Approbatione, & Priuilegio Regis.

MALVERN

ORDINIS FF.

PRÆDicatorVM

2. Theologiae Magistri.

COMMENTARIORVM

IN 2 SCRIPTVRAM

TOMVS SECVNDVS

Libris solus, Indicum, Ruth, Regum, princeps Hebræorum
imperator sub Moſe natus, sub ſolus & Religioſis Monarchis
ceteris, sub impijs Idololatriæ erroribus & evanescens deſcribitur.

et morte Anthonis non primario publico & obi dnm.

1. V. C. D. A. M. I.

Sumptibus Societatis Bibliopolarum

M. D. C.

Sum Approbatione, & Privilegio Regio.

ARGVMENTVM.

A M rempublicam congregauerat, legem statuerat, sedem assignauerat populo suo Deus. experimentum capiendum erat quem decursam res habitura esset. fuere initia felicia, religiosi principes in officio Hebraeos continuerunt, rem, & gloriam auxerunt, prospera fuere omnia, fauitque numen è superis quanto tempore probi fuerunt mores. hi pedetentim languescere & à primis initiis degenerare, aperto tandem Marte in ingratam & propudiosam idololatriam deuentum est, & scelesto principum exemplo vulgus perditum fuit scelestissime. Sanioris religionis notam inter alias statuunt Theologi felicem reipublica statum, rerum incrementum, contra sequiorem fortunam resque collabentes, sinistrorum dogmatum comites esse & indices. agunt pluribus, qui eo de argumento differuerunt: quod si gentium vspiam, in Hebraeorum republica sole meridiano id conspicitur clarius: dum vixerunt orthodoxe, blande ridens fauit prosperitas, dum in abominabilis damnataque latræ prolapsi sunt scortationes & adulteria, euersa, calamitosa, desperata omnia. vnicus ludicum liber testis erit & assertor. quoties alternata pietas & scelerum colluies, toties fauens toties vindex Deus. quid ex his elicias? quid concludas? potissimum imperiorum & regnorum stabilimentum & presidium est sancta & integra religio, ea collabente collabescant & veterascunt cetera. Refert de Philippo secundo Liuius Belgicus Famianus Strada decade prima Libro quarto mihi pagina centesima sexagesima septima. postulauerunt Belgarum ciuitates aliquot religionis libertatem accitis principalioribus Theologis rem proponit, qui ciuitatum defectionem, iacturam obedientie erga principem, erga Orthodoxam Ecclesiam timentes, huic malo curando responderunt posse suam maiestatem integrâ & illas conscientia iis conuiuere, tum vero subintulit rex eos à se vocatos non esse vt docerent quid fieri posset; sed quid fieri deberet, & num ad id obligaretur: quibus necessitatem videri nullam asseuerantibus, ante Christi è cruce pendentis imaginem prostratus Philippus: Ego vero, inquit, diuinam maiestatem oro quæsoque, rex omnium Deus, hanc vt mihi mentem perpetuam velis, ne illorum qui te Dominum respuerunt vspiam esse me aut dici Dominum aquiescam. eadem fides & zelus vere germanam fecit Margaretam Parmensem principem, cum Belgicæ iconomachiae impetum inaudisset: ad Egmontium comitem conuersa, audis, inquit, comes quam læta perferuntur è Flandria Prouincia tua: infelicem me cui Belgium moderanti tantam maiestati diuinæ, tantam principi suo illatam contumeliam videre contingit. respondenti primam conseruando imperio curam impendendam esse, religionem facile dein restitutum iri, negauit non sine indignatione gubernatrix, æquum sibi consilium ab eo dari, quin potius humanis rebus omnibus ante habendum Dei honorem cultumque, qui si deseratur malum longe grauius id esse, quam cuiuslibet potentie fortunarumque calamitatem, & post alia: optandum quidem esse religionem pariter ac potentiam posse retineri; sed vbi alterutro carendum sit, incolumitati religionis ante omnia

caueri oportere. plura latius & calido erga fidem Catholicam affectu ea de re
Auctor hoc Tomo. absit tamen, nec enim ita temerarius sum aut imprudens qui
eos principes accusem, qui cum circumstantiæ alia suadent, ne triticum vna cum
zizaniis pereat, prudenter dissimulant & permittunt, vt recte docet Malderus
2^a. 2^a. quæst. 10. Artic. 10. probatque Magni Athanasij exemplo. patet ex præ-
missis præsentis voluminis argumentum & summarium. continet historiam ab
anno mundi 2583. vel secundum alios 2493. quo sancte obiit Moses, anno
sequente magistratum iniit Iosue, vsque ad annum mundi 3447. (loquor in opi-
nione probabili.) Hebraici inquam regni ortum, progressum, luctuosumque
interitum, templi & vrbs desolationem; partes capitales sunt duæ, prout duplex
fuit ratio regiminis; sub iudicibus altera, altera sub regibus, quid inter vtrosque
interfit, commentatorum nullus est qui non exponat, à Mosis successore Iosue
vsque ad Heli iudicem simul & pontificem fluxerunt anni 316. vsque ad Saulem,
cuius tamen regnum quidam parasceuen potius & isagogen æstimant quam re-
gnum, anni 378. à Saule primo Hebræorum rege vsque ad Zedechiæ sceptrique
interitum anni 485. Controversia de annis regum Israel & Iuda, de qua S. Hie-
ronymus ad Vitalem scripsit his verbis [Relege omnes Veteris Testamenti
libros & tantam annorum reperies dissonantiam & numerum inter Iuda
& Israel, id est inter regnum vtrumque confusum, vt eiusmodi hæerere
quæstionibus non tam studiosi quam otiosi esse videatur.] hæc inquam
quæstio altero ex his modis solui possit: vel quod varia fuerint interregna, quæ
explicata non fuerunt, vel quod pluribus annis quidam regnauerint: quorum
tantum ij quibus recte vixerint in Scriptura expressi sint.

LOCA SACRÆ SCRIPTURÆ

operosius explicata, quę singularem aliquam,
vel litteralem vel mysticam doctrinam con-
tinent in commodum & obsequium studio-
forum S. Scripturæ & controuersiarum &
præsertim concionatorum.

IOSVE.

- Cap. 2. 14. **A**xima nostra sit pro vobis
in mortem. 11. a
- Cap. 5. 2. Circumcide secundo filios Israel.
23. b
9. Hodie abstuli opprobrium Ægy-
pti à vobis. 24. a
15. Solue calceamentum tuum de
pedibus tuis. 25. b
- Cap. 6. 1. Iericho clausa erat atque muni-
ta. 27. a. & seq.
- Cap. 7. 19. Da gloriam Domino Deo Israel.
35. a & seq.
25. Lapidauitque eum omnis Israel
&c. 36. b
- Cap. 8. 29. Suspendit in patibulo. 43. a
- Cap. 9. 19. Non possumus eos contingere.
48. a
- Cap. 11. 20. Domini enim sententia fuerat
ut indurarentur corda eorum
65. b
- Cap. 14. 13. Benedixitque ei [Caleb.] Iosue.
80. a
- Cap. 15. 1. Igitur sors filiorum Iuda. &c.
85. a
- Cap. 15. 18. Suasa est Axa à viro suo ut pe-
teret agrum &c. 91. b. & seq.
- Cap. 23. 14. Ingredior viam vniuersa terra.
148. b

INDICES.

- Cap. 3. 2. Ut postea discerent filij eorum
certare cum hostibus. 173. a
15. Aod, qui vtraque manu pro
dextera utebatur. 174. a

16. Fecit sibi gladium. habentem
in medio capulum longitudinis
palme manus. ibid. b
23. Posticum egressus est. 176. b
- Cap. 5. 1. Qui sponte obtulistis animas
vestras ad periculum. 185. a
7. Debhora mater in Israel. 186. b
8. Noua bella elegit Dominus.
186. b
11. Vbi collisi sunt currus &c. ibi
enarrantur iustitia Domini. 188.
b
15. Diuiso contra se Ruben magna-
nimorum reperta est contentio.
190. a
- Cap. 7. 5. Qui lingua lambuerunt aquas,
sicut solent canes &c. 204. a
- Cap. 8. 7. Conteram carnes vestras cum
spinis tribulisque. 210. b
- Cap. 9. 28. Constituit principem Zebul ser-
uum suum super viros Emor.
219. b
31. Et misit clam ad Abimelech.
220. a
37. Per viam quæ respicit quercum.
ibid.
- Cap. 10. 1. Tholab filius Pua patrui Abi-
melech. 223. a
16. Qui doluit super miseriis eo-
rum. 225. a
- Cap. 11. 36. Fac mihi quodcumque pollici-
tus. filia Iephthæ ad patrem.
231. b
- Cap. 12. 3. Posui animam meam in mani-
bus meis. 234. a
- Cap. 13. 16. Si me cogis non comedam panes
tuos &c. 239. a

19. Offerens Domino, qui facit mirabilia. 239. a
 25. Caputque Spiritus Domini esse cum eo. ibid. b
 Cap. 14. 6. Irruit¹ autem Spiritus Domini in Samson. 242. b
 18. Si non arassetis in vitula mea. 244. a
 Cap. 15. 8. Percussitque eos ingenti plaga ita ut stupentes suram femori imponerent. 247. b
 16. In maxilla asini, in mandibula pulli asinarum. 248. a
 19. Aperuit Dominus molarem dentem. ibid. b
 Cap. 16. 14. Extraxit clauum cum crinibus & licio. 253. b
 16. Cumque per multos dies iugiter adhereret 254. a
 21. In carcere molere fecerunt. 254. b
 Cap. 18. 6. Dominus respicit viam vestram. 262. a
 7. Viderunt populum quietum nullo eis penitus resistente &c. 262. a
 30. Posueruntque Ionatham filium Gersam filij Moyse. 263. b
 Cap. 20. 15. Inuentique sunt vigintiquinque millia &c. prater habitatores Gaba. 274. a
 16. Et sic fundis lapides ad certum jacentes &c. ibid. b

R V T H.

- Cap. 1. 13. Ante eritis vetula, quam nubatis. 286. a
 Cap. 3. 9. Expande pallium tuum super famulam tuam. 293. a
 Cap. 4. 7. Hoc erat testimonium cessionis in Israel. 298. a

1. SAMUEL.

- Cap. 1. 3. Ascendebat ut sacrificaret Domino Exercituum. 350. a
 5. Anna autem dedit partem unam tristis. 306. b
 15. Vinum, & omne, quod inebriare potest, non bibi. 308. a. & seq.
 16. Ne reputes ancillam tuam quasi unam ex filiabus Belial. 309. a
 Cap. 2. 3. Recedant vetera de ore vestro. 317. a. & seq.
 ibid. Ipsi praparantur cogitationes. 317. b. & seq.
 6. Dominus deducit ad inferos.

319. a
 9. Pedes Sanctorum suorum seruabit. 320. a
 ibid. Impij in tenebris conticescent. 320. b
 10. Sublimabit cornu Christi sui. 321. a
 22. Dormiebant cum mulieribus, quae obseruabant ad ostium tabernaculi. 322. b
 25. Si peccauerit vir in virum &c. ibid. & seq.
 29. Quare calce abiicitis victimam meam. 323. b
 Cap. 3. 1. Et sermo Domini erat pretiosus. 327. a
 13. Eo quod non erat [Heli] indigne agere filios suos &c. 328. b. & seq.
 Cap. 4. 17. Respondens autem ille qui nuntiabat. 333. a
 Cap. 5. 6. Et computrescebant extales eorum. 335. a
 Cap. 6. 19. Percussit de populo 70. viros & 50000. 341. a
 Cap. 7. 6. Hauseruntque aquam & effuderunt in conspectu Domini. 343. b. & seq.
 Cap. 8. 9. Ius regis. 347. a. & seq.
 Cap. 9. 20. Et cuius erunt optima quaque Israel? 352. b
 Cap. 12. 3. Si de manu cuiusquam munus accepi &c. 366. b
 Cap. 13. 1. Filius unius anni erat Saul cum regnare cepisset. 370. a
 21. Retusa erant acies vomerum 372. a
 Cap. 14. 6. Quia non est Domino difficile &c. ero tecum ubicumque volueris. 378. a
 38. Applicate huc vniuersos angelos populi. 380. b
 Cap. 15. 4. Recensuit eos quasi agnos. 395. a
 9. Et pepercit Saul vestibus. 386. a
 35. Non vidit Samuel ultra Saul. 388. b
 Cap. 16. 2. Ad immolandum Domino veni. 390. a
 13. Directus est spiritus Domini a die illa in David. 391. a
 14. Exagitabat eum spiritus malus. 391. b
 Cap. 17. 4. Egressus est vir spurius de castris. 397. a
 12. Isai qui habebat octo filios. 398. b
 18. Fratres tuos visitabis si recte agant. 399. a
 29. Dixit

19. Dixit David &c. numquid non
verbum est. 400. a
- Cap. 19. 13. Tulit Michol statuam & posuit
eam super lectum. 409. a
- Cap. 19. 24. Num & Saul inter prophetas?
410. b
- Cap. 20. 30. Fili mulieris virum ultro ra-
piens. 417. a
- Cap. 21. 5. Porro via hac polluta est: sed
ipsa hodie sanctificabitur in va-
sis. 420. b
13. Et immutavit os suum &c.
421. b
- Cap. 25. 29. Erit anima Domini mei custo-
dita quasi in fasciculo viuen-
tium. 441. b
- Cap. 26. 19. Si Dominus incitat te aduer-
sum me, odoretur sacrificium.
446. a
20. Non effundatur sanguis meus in
terram. 446. a
- Cap. 28. 12. Cum autem vidisset mulier Sa-
muele. 453. b
- Cap. 30. 17. A vespere usque ad vesperam.
459. b

2. SAMUEL.

- Cap. 1. 9. Interfice me quoniam tenent me
angustie. 467. b
- Cap. 2. 8. Et circumduxit eum per castra.
473. a
9. Super Galaad & super Gessur.
473. a
- Cap. 5. 6. Non ingredieris huc nisi abstu-
leris cecos & claudos dicentes
&c. 487. a
8. Cacus & claudus non intrabunt
in templum. 487. a
23. Venies ad eos ex aduerso pyro-
rum. 488. a
- Cap. 7. 19. Ista enim est lex Adam Domine
Deus. 497. b
- Cap. 8. 1. Tulit David frenum tributum de
manu Philisthiim. 500. a
- Cap. 10. 18. Occidit David de Syris septin-
gentos currus & quadraginta
millia equitum. 509. a
- Cap. 12. 6. Quem reddet in quadruplum.
515. a
14. Blasphemare fecisti inimicos Do-
mini. 516. b
31. Et circumegit circum eos ferra-
ta carpenta &c. & traduxit in
typo laterum. 518. a
- Cap. 13. 39. Cessauitque David persequi
Absalom. 524. a
- Cap. 16. 18. Illius ero quem elegit Dominus.

539. a
- Cap. 18. 2. Tu vnus pro decem millibus com-
pararis. 547. a
- Cap. 19. 29. Fixum est quod locutus sum, tu
& Siba diuidite possessiones.
555. a
- Cap. 20. 26. Ira erat sacerdos David.
561. b
- Cap. 21. 8. Tulit rex quinque filios Michol.
564. a
16. Ferrum hasta. [Iesbibeneb] tre-
centas uncias appendebat. 565. a
- Cap. 22. 1. Ascendit super Cherabim &
volauit. 570. a
27. Cum peruerso peruerteris. 672. b
33. Et complanauit perfectam viam
meam. 673. b
36. Et mansuetudo tua multiplica-
bit me. 574. a
- Cap. 23. 4. Sicut lux aurora exoriente so-
le. 580. a
8. Qui octingentos interfecit im-
petu vno. 581. b
- Cap. 24. 9. Inuenta sunt de Israel octin-
genta millia virorum. &c. 688. b
24. Emit David arcam, argenti si-
clos quadraginta. 590. a

1. REGVM.

- Cap. 2. 22. Responditque rex Salomon, po-
stula ei & regnum &c. 602. b
- Cap. 3. 3. Dilexit autem Salomon Domi-
num & excepto, quod in exelsis
immolabat. 607. a
- Cap. 4. 26. Habebat Salomon quadraginta
millia praesepia equorum. 612. a
- Cap. 5. 16. Absque praposis &c. numero
trium millium & trecentorum.
616. a
- Cap. 6. 4. Fecitque in templo fenestras
obliquas. 620. a
- Cap. 7. 3. Vnus autem ordo habebat co-
lumnas quindecim contra se in-
uicem positas. &c. 630. a. &
seq.
31. Os quoque luteris intrinsecus.
&c. 635. b. & seq.
- Cap. 8. 9. In arca autem non erat aliud.
nisi dua tabula lapidea quas po-
suerat in ea Moses. 645. a
- Cap. 9. 23. Erant autem super opera Salo-
monis praposi quingenti quin-
quaginta. 652. b
28. Sumptum inde aurum quadrin-
gentorum viginti talentorum.
653. b

Cap.

Cap. 10. 16. Sexcentos auri siclos dedit in
laminas scuti unius &c. tracen-
taque mina aurea unam peltam
vestiebant. 658. a. & seq.
28. Educebantur equi Salomoni de
Ægypto & de Coa: negotiatores
enim regis emebant de Coa: &
statuto pretio perducebant. 660.
b. & seq.
Cap. 11. 32. Porro una tribus remanebit ei.
667. b
Cap. 12. 10. Minimus digitus meus grossior
est dorso patris mei. 672. a
20. Nec secutus est quisquam do-
mum David præter tribum Iuda
solam. 672. b
Cap. 15. 13. Insuper matrem suam amovit
ne esset princeps in sacris Priapi
& in luco eius. 687. a
Cap. 19. 11. Ecce Dominus transit & spiritus
grandis. 706. a
Cap. 20. 33. Festinantes rapuerunt verbum
ex ore eius &c. frater tuus Be-
nhadad. 713. a
Cap. 21. 10. Benedixit Deum & regem. 717. b
19. In loco hoc in quo linxerunt ca-
nes sanguinem Naboth, lambent
quoque sanguinem tuum. 718. a
Cap. 22. 34. Casu percussit regem inter pul-
monem & stomachum. 724. a

2, REGVM.

Cap. 3. 27. Arripiensque filium suum [rex

Moab.] &c. obtulit holocaustum
super murum. 739. b
Cap. 4. 35. Oscitavit puer septies. 745. a
Cap. 9. 21. Numquid percutiam eos pater
mi? 755. a
Cap. 8. 10. Vade, dic ei: Sanaberu. 764. b
Cap. 9. 13. Vnusquisque tollens pallium
suum posuerunt sub pedibus eius
&c. 770. a
14. Porro Ioram obsederat Ramoth
Galaad. ibid. b
27. Fugit [Ochozias] in Mageddo
& mortuus est ibi. 772. a
Cap. 11. 6. Custodietis excubias domus Mes-
782. a
Cap. 14. 26. Quod consumpti essent usque
ad clausos carcere & extremos.
795. a
Cap. 15. 26. Iuxta Argob & iuxta Arie.
799. b
Cap. 16. 9. Et transtulit Teglatphalasar
habitatores eius Cyrenen. 803. a
18. Musach quoque Sabbati. 804. b
Cap. 19. 25. Ex diebus antiquis plasmani il-
lud, & nunc adduxi. 825. a. &
seq.
Cap. 20. 21. Reduxit umbram Isaias. per li-
neas quibus iam ascenderat.
831. b. & seq.
Cap. 22. 14. Qua Holda habitabat in Ieru-
salem in secunda. 840. a
Cap. 24. 20. Irascebatur enim Dominus con-
tra Ierusalem &c. 852. b

FINIS.

CATALOGVS

LOCORVM PROPRIORVM,

EX BN. ARIA MONTANO.

*Item etymologicus nominum eorundem, nomina propria personarum
aliorumque locorum, quæ latius describuntur, vel in
Indice Biblico, vel in Indice Commentariorum
ut plurimum reperies.*

A

Barim. Num. 27. 22. Deut. 32.
39.
Abdon. Ios. 21. 30. 1. Par. 6.
47.
Abela. 2. Reg. 20. 15. 3. Reg.
15. 20. 4. Reg. 15. 19.
Abelmai. 2. Par. 16. 4. 3. Reg. 15. 20.
Abetz. Ios. 19. 20.
Absalonis statua. 2. Reg. 18. 18.
Accaron. Ios. 15. 11. 1. Reg. 17. 51.
Achor. vallis Ios. 15. 7. Esai. 65. 10.
Achsaph. Ios. 19. 26.
Achziph. Ios. 15. 43. & 19. 29.
Adada. Ios. 15. 21.
Adama. Gen. 10. 19.
Adami. Ios. 19. 33.
Adar. Ios. 15. 3.
Aditaim. Ios. 15. 36.
Adoraim. 2. Par. 11.
Adommim. Ios. 15. 7.
Adulla (specus). Ios. 15. 35. 1. Reg. 22. 1. 2. Reg.
23. 3. 2. Par. 11. 7.
Adumim. Ios. 15. 18.
Ægyptus. Ierem. 2. 6.
Aën. Ios. 15. 32. 1. Paral. 4. 32.
Ænganim. Ios. 15. 34.
Africa. Isai. 66. 19.
Aheua. 1. Esd. 8. 31.
Aia. 1. Par. 7. 28. Nehem. 11. 31.
Aialon. Ios. 21. 24. 1. Par. 6. 69. 2. Par. 8. 13.
& 11. 10. & 28. 18.
Ain. Ios. 19. 7. 1. Par. 4. 32.
Aiath. Isa. 10. 28.
Akron. Ios. 19. 28.
Alameth. 1. Par. 7. 8.
Alexandria. Hier. 46. 25.
Almon. Ios. 21. 18.
Alua. Gen. 36. 40.
Alus. Num. 33. 13.
Amaad. Ios. 19. 26.
Amam. Ios. 15. 25.

Amama. fluvius. 4. Reg. 5. 12.
Amosa. Ios. 18. 26.
Amthar. Ios. 19. 13.
Anab. Ios. 15. 50.
Anaharath. Ios. 19. 19.
Anania. 1. Esdr. 11. 32.
Anatoth. Ios. 21. 18. 1. Par. 7. 9. Isai. 10. 30.
Hiere. 1. 1.
Anem. 1. Par. 6. 73.
Aner. 1. Par. 6. 70.
Ange montes. Iudith. 2. 12.
Anim. Ios. 15. 50.
Aphecã. Ios. 15. 53. 3. Reg. 20. 30.
Aque contradictionis. Num. 20. 13. Ezech. 47.
19.
Ar. Deut. 2. 10. Isai. 15. 1.
Ara. 1. Paral. 5. 26.
Arab. Ios. 15. 51.
Arabia felix & Saba. Iob. 1. 15.
Arach. Gen. 10. 10.
Arad. Iudic. 1. 16. Num. 21. 1.
Arama. Ios. 19. 36.
Arbee. Gen. 23. 2. & 35. 27.
Arciatharot. Ios. 16. 2.
Argob. Deut. 3. 13. 3. Reg. 4. 13. 4. Reg. 15.
25.
Ariel. Isai. 29. 1. 1. Paral. 11. 22.
Armenia. Gen. 11. 2. Isa. 37. 38.
Arnan. 1. Par. 3. 21.
Arnon torrens. Num. 21. 14. Deut. 2. 36. Ios.
12. 1. & 13. 9. Iudic. 11. 13. & 12. 1.
Aroër. Num. 32. 34. Deut. 2. Ios. 12. 2. & 13.
25. Iud. 11. 33. 1. Reg. 30. 28. 2. Reg. 24.
5. Isai. 17. 1.
Arphad. 4. Reg. 18. 34. Esa. 10. 9. Ierem. 49.
33.
Aruboth. 3. Reg. 4. 10.
Asan. Ios. 15. 42. & 19. 7. 1. Reg. 30. 30.
Ascalon. Iud. 14. 19. Hier. 25. 20.
Asedoth. Ios. 10. 40. & 12. 3. & 13. 20.
Asem. Ios. 19. 13.
Asemona. Ios. 15. 4.
Asena. Ios. 15. 33.
Ase.

Afer gaada. Ios. 15. 26.
 Aferoth. Ios. 12. 3. Iud. 3. 7.
 Afiongaber. Num. 33. 35. 3. Reg. 9. 26. 2. Par.
 8. 17.
 Asmona Ios. 15. v. 4.
 Asor noua. Ios. 15. 24. Iud. 4. 2.
 Asor altera. ibid.
 Assyria. Isa. 7. 17.
 Astharot. Gen. 14. 5. Deut. 1. 3. Ios. 13.
 12
 Astharot addar. Ios. 19. 11.
 Atad. Gen. 50. 10.
 Ataroth. Num. 32. 3. 34. Ios. 16. 7.
 Atarothadar. Ios. 16. 5. & 18. 11.
 Athach. 1. Reg. 30. 30.
 Athar. Ios. 19. 7.
 Athmatha. Ios. 15. 53.
 Aua. 4. Reg. 17. 24. & 18. 34. & 19. 13.
 Auith. 1. Genes. 36. 35. 1. Par. 1. 46.
 Azeca. Ios. 15. 35. 2. Paral. 11. 9. Ierem. 3. 47.
 Azedotz. Ios. 10. 40.
 Azotus vel Asdod. Ios. 15. 47. 1. Reg. 6. 17.
 2. Par. 26. 6. Isa. 20. 1. Ierem. 25. 20.

B

B Aal. 1. Par. 15. 23.
 Baala & Kiriatiarim. Ios. 15. 9.
 Baalath. Ios. 19. 8. 44. 3. 1. Reg. 9. 18.
 Baalberith. Iud. 9. 4.
 Baalgad. Ios. 11. 17. & 13. 5.
 Baalhazor. 2. Reg. 13. 23.
 Baalhermon mons. Iudic. 3. 3.
 Baalmeon. Num. 32. 38. Ios. 13. 17.
 Baalpharazim. 2. Reg. 5. 20. 1. Paralip. 14.
 11.
 Baalthamar. Iudic. 20. 33.
 Baalzephon. Exod. 14. 2. 9.
 Babel. Gen. 11. 9.
 Babylon. Gen. 20. 10. 4. Reg. 17. 24. 2. Paral.
 36. 10. Hier. 25. 12. Isa. 13. 1.
 Bahurim. 2. Reg. 3. 16.
 Bala. Ios. 19. 3. Paral. 4. 29.
 Bale & Segor. Gen. 13. 10. Isa. 15. 5.
 Bamot. Num. 21. 19.
 Bamothbaa. Ios. 13. 17.
 Bane. Ios. 19. 45.
 Barad. Gen. 16. 14.
 Basan. Num. 21. 32. Ios. 13. 11. & 17. 1. Isa. 2.
 13.
 Baschat. Ios. 15. 39.
 Bathuel. 1. Paral. 4. 30.
 Baziothia. Ios. 15. 27.
 Bealoth. Ios. 15. 24.
 Beel sephon. Exod. 14. 2.
 Beer ramath. Ios. 19. 8.
 Beerohth. Ios. 9. 18.
 Belma. Iudith. 7. 3.
 Benennom. 2. Paralipom. 28. 3. & 33. 6.
 Benhadad. Hier. 49. 27.
 Beniachan. Num. 33. 31.
 Benjamin. 3. Reg. 4. 18.
 Beon. Numer. 32. 3.
 Bera. Iud. 9. 21.
 Berothai. 2. Reg. 4. 8.
 Bersabe. Gen. 21. 29. Ios. 15. 27. 3. Reg. 19.
 31. Paral. 41. 8. Neem. 11. 26.

Besecath. 4. Reg. 22. 1.
 Besor torrens. 1. Reg. 30. 9.
 Beten. Ios. 19. 25.
 Bethacharem. Hier. 6. 1. 2. Esdr. 3. 14.
 Beth Hagla. Ios. 15. 6.
 Bethajesimoth. Ios. 13. 20.
 Bethanan. 3. Reg. 4. 9.
 Bethanath. Ios. 19. 37.
 Bethanoth. Ios. 15. 59.
 Betharaba. Ios. 15. 61.
 Becharan. Num. 32. 36. Ios. 13. 27.
 Bethauen. Ios. 17. 18. 1. Reg. 13. 6.
 Bethbera. Iud. 7. 24.
 Bethberai. 1. Paralip. 4. 31.
 Bethcar. 1. Reg. 7. 11.
 Bethdagon. Ios. 15. 41.
 Bethel, quæ prius Luz. Gen. 12. 8. Ios. 7. 18.
 Iudic. 1. 22. 1. Reg. 13. 2. 3. Reg. 13. 1. 4. Reg.
 22. 1. Paral. 7. 29.
 Bethel montana. Ios. 16. 2. 1. Reg. 13. 2.
 Bethemeck. Ios. 19. 27.
 Bethgamul. Hier. 48. 23.
 Bethhagla. Ios. 15. 6. & 18. 19.
 Bethanan. 3. Reg. 4. 9.
 Bethhoron. Ios. 16. 3. 3. Reg. 9. 17. 1. Paral. 7.
 25. 1. Paral. 8. 5.
 Bethhoron inferius. Ios. 16. 5. & 18. 13.
 Bethjesimoth. Ios. 13. 20.
 Bethlebaoth. Ios. 19. 6.
 Bethlehem & Effrata. Genes. 35. 19. & 48. 2.
 Ios. 19. 15. Iud. 19. 1. 1. Reg. 16. 18. 2. Reg. 23.
 1. Paral. 4. 12. 2. Par. 11. 6. Hier. 41. 17.
 Bethmaacha. 2. Reg. 20. 14.
 Bethmarchaboth. 1. Par. 4. 31.
 Bethnimra. Num. 32. 36. Ios. 13. 27.
 Beth phogor. Ios. 13. 20.
 Bethphelet. Ios. 15. 2. 2. Esdr. 11. 26.
 Bethphezez. Ios. 19. 12.
 Bethrothob. Iud. 18. 28.
 Bethsan. 1. Reg. 31. 12. 2. Reg. 21. 12. 3. Reg. 4.
 12.
 Bethsames. Ios. 15. 10. & 21. 16. 1. Reg. 6. 8. 1.
 Par. 6. 59. 2. Par. 28. 18. Ierem. 34. 13.
 Bethseta. Ierem. 7. 22.
 Bethul. Ios. 19. 4.
 Bethulia. Iudith. 6. 7.
 Betonim. Ios. 13. 26.
 Bezer. Ios. 15. 21.
 Bezec. Iud. 1. 4.
 Boen lapis. Ios. 15. 6. & 18. 17.
 Bosor. Ios. 20. 8.
 Botri torrens. Num. 13. 24.
 Boze petra. 1. Reg. 14. 4.
 Bozra. 48. Ios. 21. 27.
 Buz. Ierem. 25. 23.

C

C Abul. Ios. 29. 27. 3. Reg. 9. 13.
 Cademoth. Deut. 2. 26. Ios. 13. 18.
 Cades desertum. Num. 12. 22. & 33. 36.
 Cades vrbs. Num. 20. 22. Ios. 15. 23.
 Cades barne. Num. 13. 27. Ios. 15. 3. Deut. 1. 2.
 Caleb. 1. Reg. 25. 3.
 Canaan regio. Gen. 10. 6. Iud. 10. 12.
 Canath. Num. 32. 42.
 Caphara. Ios. 18. 26.

Caphira.

Caphira. Ios. 9. 17.
Carcaa. Ios. 15. 3.
Carioth. Ios. 25. 25.
Carmelus mons. Ios. 15. 55. Iudith. 1. 1. Reg.
 15. 12. Ilsa. 33. 9.
Carnaim. Gen. 14. 5.
Casis. Ios. 18. 21.
Cateth. Ios. 19. 15.
Ceda. Ilsa. 60. 7. Iere. 2. 10.
Cedes. Ios. 15. 33. 1. Paral. 6. 72.
Cedron. 2. Reg. 15. 23. 4. Reg. 23. 4.
Cetlis. Ios. 15. 40.
Chabri. Iudith. 8. 9.
Chalanne. Gen. 10. 10.
Chale. Gen. 10. 12.
Chamos. Hier. 48. 46.
Chanath & Nobe. Num. 32. 42.
Charcamis. Ilsa. 10. 9. Hier. 46. 2.
Charran. Gen. 11. 31.
Cheddon. Ios. 15. 40.
Chellon. Iudith. 2. 13.
Chelmon. Iudith. 7. 3.
Chefil. Ios. 30.
Cheffalom & Iarim. Ios. 15. 10.
Cheffon. Ios. 10. 15.
Cheffeleth. Ios. 19. 12.
Chidon. 1. Paral. 13. 9.
Cilicia. Iudith. 2. 12.
Cina. Ios. 15. 22.
Cison. Iud. 4. 7.
Cithim. Cyprus & loca maritima, Hier. 2. 10.
Cutha. 4. Reg. 17. 30.

D

D **Abereth.** Ios. 19. 12. & 21. 28. 1. Par.
 6. 72.
Damascenus. 2. Reg. 8. 6. Ilsa. 7. 8. Hier. 49.
 24.
Dan fons. Gen. 14. 15.
Dan Lefen, Lais. Ios. 19. 47. Iud. 18. 29. 3.
 Reg. 12. 29. Ilsa. 10. 30.
Danna. Ios. 15. 49.
Daphca. Num. 33. 12.
Debera. Ios. 15. v. 7.
Deblath desertum. Ezech. 6. 14.
Debola palma. Iud. 4. 4.
Dedanim. Ilsa. 21. 13.
Dedan. Hier. 25. 23.
Delean. Ios. 15. 38.
Deneba. Gen. 36. 32.
Dibon. 13. 17. Num. 21. 29. Ilsa. 15. 2. Hier.
 48. 18.
Dibongad. Num. 33. 45.
Dimona. Ios. 15. 22.
Dingaba. 1. Par. 1. 43.
Dor. Ios. 11. 2. & 17. v. 11. Iud. 1. 27. 1. Par.
 7. 30.
Duma. Ios. 15. 52. Ilsa. 21. 11.

E

E **Bal mons.** Ios. 8. 30. Deut. 11. 27.
Eder tutris. Gen. 35. 21. Ios. 15. 21.
Edom, Seir, Idumæa. Gen. 36. 1. Ios. 15. 1. 1.
 Par. 19. 19.

Edrai. Num. 21. 23. Deut. 1. 3. Ios. 19. 37.
Egbatana. Iudith. 1. 1.
Egbatana mons. Tob. 5. 8.
Eglon. Ios. 10. 3. & 15. 39. 2. Reg. 5. 6.
Elam. Hier. 49. 35. Ilsa. 21. 2.
Elath. Deut. 2. 8.
Eleala. Num. 32. 37. Ilsa. 15. 4.
Eleph. Ios. 18. 28.
Elim. Exod. 15. 27. & 16. 1. Num. 33. 9.
Elon. Ios. 19. 33. 3. Reg. 4. 9.
Elthekon. Ios. 15. 59.
Eltholad. Ios. 15. 30.
Emeck. Ios. 13. 17.
Enaim. Ios. 15. 34.
Endor. Ios. 17. 11.
Engaddi & Hazezonthamar. Ios. 15. 62. 1. Reg.
 24. 1. Cant. 1. 14.
Engeli desertum. 1. Reg. 25.
Enhadda. Ios. 19. 21.
Enhazor. Ios. 19. 33.
Eanom. Ios. 15. 8. 4. Reg. 23. 19. Hier. 7. 31.
Enfemes & fons solis. Ios. 18. 17.
Epha. Ilsa. 60. 6.
Ephra. 1. Reg. 13. 17.
Ephram montana. Ios. 16. 4. Iud. 8. 18. 3. Reg. 11.
 26. Ilsa. 7. 2.
Ephrem. Psal. 77. 67.
Ephron mons. Ios. 15. 9.
Esaan. Ios. 15. 51.
Esbon. Num. 32. 37.
Escaob. Ios. 15. 19.
Escot torrens. Num. 13. 23.
Esdreloom campus. Iudith. 1. 4.
Esean. Ios. 15. 51.
Esem. Ios. 15. 29.
Esron. Ios. 15. 4.
Esthaol. Ios. 15. 33.
Esthemmo. Ios. 21. 14. 1. Reg. 30. 28. 1. Par. 4. 17.
Ethara. Exod. 13. 20. Num. 33. 6.
Ethan petra. Iud. 15. 81. Par. 4. 32. 2. Par. 11. 6.
 Hier. 49. 50.
Ether. Ios. 15. 43.
Euila. Gen. 25. 18. 1. Reg. 15. 7.
Euphrates fluuius. Gen. 2. 14.
Ezel. 1. Reg. 20. 19.

F

F **ons inuocantis de maxilla.** Iud. 15. 19.
Fons solis. Ios. 15. 7.

G

G **Aas mons.** Ios. 24. 30. Iud. 2. 9. 2. Reg. 23. 30.
Gaba. Ios. 15. 57. Ilsa. 10. 29.
Gabaa & Geba. 15. 57.
Gabim. Ilsa. 10. 31.
Gad torrens. 2. Reg. 24. 6.
Gadgad mons. Num. 33. 32. Deut. 10. 7.
Galgala. Ios. 15. 7.
Galilæa. 3. Reg. 9. 11. Tob. 1. 1.
Gareb collis. Hier. 31. 39.
Garizim mons. Deut. 11. 29. Iud. 9. 7.
Gassa & Iahza. Ios. 13. 18.
Gath. 1. Par. 11. 26.
Gaulon. Ios. 20. 8.

Gaza. Gen. 10. 18. Ios. 10. 41. 1. Reg. 6. 17.

4. Reg. 18. 8.

Gedera Ios. 15. 36. 1. Par. 4. 23.

Gederot haim. Ios. 15. 36.

Gedor. Ios. 15. 58. 2. Paral. 4. 18.

Geennam. Ios. 15. 8.

Gerara ciuitas. Gen. 10. 19. & 26. 1.

Gerut. Hier. 41. 17.

Gefer. 1. Par. 7. 8.

Gesur. 2. Reg. 13. 15.

Geth. 1. Reg. 5. 7.

Giah. 2. Reg. 2. 23.

Gibaon. Ios. 9. 10. 18. 21. 1. Par. 9. 15. 22.

Gibea. 1. Reg. 10. 13. 15.

Gibeton. Ios. 19. 21.

Gihon. 3. Reg. 1. 33. 1. Par. 3. 23.

Gilaad. Ios. 13. 17. 21. Iud. 5. 10. Hier. 8. 22.

Gilgal. Ios. 4. 5. 15.

Gilo. Ios. 15. 50. 2. Reg. 15. 12.

Goatha. Hier. 31. 39.

Gob. 2. Reg. 21. 18.

Golan. Deut. 4. 43. Ios. 20. 8.

Gomorra Gen. 19. 23.

Gofan fluuius. 4. Reg. 17. 1. Par. 5. 26.

Gofan. Ios. 15. v. 50.

Gozan. Isa. 37. 12.

Gur. 4. Reg. 9. 27.

Gurbaal. 2. Par. 26. 7.

H

HAbor medorum. 4. Reg. 17. 6. 1. Par. 5. 26.

Hachila. 1. Reg. 23. 19. & 26. 1.

Hadassa. Ios. 15. 37.

Hadid. Nehem. 11. 34.

Hadfi reg. 2. Reg. 24. 6.

Hai. Genes. 12. 8. Ios. 7. 2. Isa. 10. 28.

Hailon vallis. Ios. 19. 42.

Hala Medorum. 5. Reg. 17. 6.

Halhul. Ios. 15. 56.

Hali. Ios. 19. 25.

Hamat. Num. 13. 34.

Hamon. 1. Par. 6. 76.

Hammothdor. Ios. 21. 32.

Hananeel. Hier. 32. 7.

Hanathon. Ios. 19. 14.

Hanes. Isa. 30. 4.

Haphraim. Ios. 19. 19.

Hara. 1. Paral. 5. 26.

Harabba. Ios. 15. 51.

Harad fons. Iud. 7. 1.

Harada. Num. 33. 24.

Haran. Gen. 11. 32. Isa. 37. 12.

Hares mons. Iud. 1. 35.

Hareth filua. 1. Reg. 22. 5.

Harma. Ios. 15. 30. 1. Reg. 30. 30.

Harofeth. Iudic. 4. 2.

Haserot. Deut. 1. 1. Num. 13. 1. & 33. 18.

Hasmona. Num. 33. 29.

Hassemon. Ios. 15. 25.

Hauoth Iair. Iudic. 10. 4. Num. 33. 41. 3. Reg. 4. 13.

Hazar. Ios. 11. 19.

Hazargadda. Ios. 5. 26.

Hazarfual. Ios. 15. 2.

Hazerfuaa. Ios. 19. 4.

Hazemon. Ios. 15. 27.

Hazezonthamar. & Engaddi. Gen. 14. 2. Par. 20.

Hebron. & Kirjataarba & Mambre. Gen. 13. 19.

Ios. 15. 13. 1. Par. 2. 4.

Hebrona. Num. 33. 34.

Helam. 2. Reg. 10. 16.

Helcath. Ios. 21. 31.

Heliopolis & On. Gen. 41. 50.

Helmon deblataim. 33. 47.

Helon. Ierem. 48. 21.

Hemath. Ios. 13. 5. 4. Reg. 14. 28. 1. Par. 18. 3.

Isa. 10. 9. Hierem. 59. 23.

Hemona. Ios. 18. 24.

Henoh. Genes. 4. 18.

Hepher. 4. Reg. 14. 25.

Hermon, Sarion, Sion. Deut. 4. 48. Ios. 13. 5.

1. Par. 5. 23.

Hesebon. Num. 21. 33. 1. Par. 6. 81. Isa. 15. 4.

Heser. 3. Reg. 9. 15.

Hesmona. Num. 33. 29.

Hesron. Ios. 15. 25.

Heuila. 1. Reg. 15. 7.

Hiericho. Num. 22. 1. Ios. 2. 1. 3. Reg. 16.

34. 2. Par. 28. 15.

Hierusalem & Iebus. Ios. 18. 28.

Hiram. Gen. 36. 43. 1. Par. 1. 45.

Hirfemes. Ios. 19. 41.

Hoba. Gen. 14. 15.

Holon. Ios. 15. 51.

Hor mons. Num. 20. 22. & 33. 38.

Horeb. Exod. 3. 1.

Horem. Ios. 19. 38.

Horma. Num. 21. 3.

Hofa. Ios. 19. 29.

Hucuca. Ios. 19. 34.

Hufathi. 2. Reg. 21. 18.

I

IAbes Iudic. 21. 81. 1. Reg. 11. 1. 1. Par. 1. 55.

Iabnia. 2. Par. 26. 6.

Iabnecl. Ios. 15. 19.

Iaboc torrens. Gen. 32. 22. Deut. 3.

Iacanam. Ios. 12. 22.

Iackmean. 1. Par. 7. 8.

Iacknea fluuius. Ios. 19. 21.

Iacktiel. Ios. 15. 38.

Iagur. Ios. 15. 21.

Iahsa & Gaza. Ios. 10. 41.

Iair. Deut. 3. 14. Ios. 13. 30.

Ianoha. Ios. 16. 6. 4. Reg. 15. 29.

Ianum. Ios. 15. 53.

Iaphet. Iudith. 2. 15.

Iaphie. Ios. 19. 12.

Iapho & Ioppe. Ios. 19. 45.

Iaphtha Ios. 15. 42.

Iaramoth. Ios. 21. 19.

Iarephel. Ios. 18. 27.

Iarim mons & Chessalon. Ios. 15. 10.

Iateba. 4. Reg. 21. 19.

Iathir. Ios. 15. 21.

Iazer. Num. 32. 35. Ios. 13. 25.

Idumæa. 2. Reg. 8. 14. Isa. 11. 14.

Ieblaam. Ios. 17. 11. 4. Reg. 9. 27.

Iebus & Ierusalem. Ios. 15. 8. Iudic. 19. 19.

Iectel. Ios. 15. 38.

Iegbaa. Num. 32. 35.

Iemini reg. 1. Reg. 9. 1.

Iephtaël

Iephtaël vallis. Ios. 19. 14.
 Iephtah. Ios. 15. 43.
 Iercaam. 1. Par. 2. 44.
 Iercon. Ios. 19. 46.
 Ieron. Ios. 19. 38.
 Ieruel. torrens. 2. Par. 20. 16.
 Iesimon. 1. Reg. 23. 24.
 Iesraël. Ios. 17. 16.
 Iesse reg. Iudith. 1. 6.
 Ieta. 21. 16.
 Iereba. Num. 33. 33.
 Iethnan. Ios. 15. 23.
 Iether. 15. 48.
 Iezer. 1. Par. 6. 81.
 Iim. Ios. 15. 29.
 Incensio. Num. 11. 3.
 Ioppe & Iapho. Ios. 19. 45. 2. Par. 2. 16.
 Iota. Ios. 15. 55.
 Isthemio. Ios. 15. 50.
 Italia. Isa. 66. 19.
 Iud. Ios. 19. 45.
 Iuta. Ios. 15. 55.

K

K Abseel Ios. 15. 21. 2. Reg. 23. 20.
 Kades desertum. Gen. 14. 16.
 Kades barne. Num. 13. 27. Deut. 12. 10.
 41.
 Kamera. 4. Reg. 10. 12.
 Kamon. Iud. 10. 5.
 Kana. Ios. 19. 28.
 Kanath. Num. 32. 42.
 Kaphara. Ios. 18. 26.
 Karkaa. Ios. 15. 3.
 Kariath. Ios. 18. 28.
 Kartha. Ios. 21. 34.
 Karthan. Ios. 21. 32.
 Kateth. Ios. 19. 15.
 Kedar. Hierem. 2. 10. Psal. 120. 5.
 Kedemoth. Ios. 13. 18.
 Kedes. Ios. 15. 23. 1. Par. 6. 71.
 Kelmon. Iudith. 7. 3.
 Kefeseleth thabor. Ios. 19. 12.
 Keflon. Ios. 15. 10.
 Kidon. 1. Par. 13. 9.
 Kina. Ios. 15. 22.

L

L Aban Deut. 1. 1.
 Labanath. Ios. 19. 26.
 Lachis. Ios. 10. 3. 2. Par. 11. 9.
 Lahel. 1. Par. 5. 26.
 Lahem. 1. Par. 4. 22.
 Lais & Dan. Iud. 18. 27.
 Laifa. Isa. 10. 30.
 Lapis adiutorij. 1. Reg. 7. 12.
 Lasa. Gen. 10. 19.
 Lebaoth. Ios. 15. 32.
 Lebona. Ios. 10. 29.
 Lebona. Ios. 21. 19.
 Lecha. 1. Par. 4. 21.
 Lechi. 15. 9.
 Lcheman. Ios. 15. 40.
 Lesem & Dan. Ios. 19. 47.

Libanus mons. Ios. 13. 5. 3. Reg. 5. 6.
 Libya. Ierem. 46. 9.
 Lobna. Ios. 21. 13. 4. Reg. 8. 22. & 23. 31. 1.
 Par. 6. 57.
 Lod. 1. Par. 8. 12.
 Lodabar. 2. Reg. 9. 4.
 Lodhadid. 1. Esd. 2. 3.
 Ludith. Isa. 15. 5.
 Luza & Bethel. Gen. 28. 19. Ios. 16. 2.

M

M Aachati. Ios. 12. 5. & 13. 11. 1. Par. 4. 19.
 Maara. Ios. 13. 4.
 Maces. 3. Reg. 4. 9.
 Maceda. Ios. 10. 10. & 15. 41.
 Maceheloth. Num. 33. 25.
 Machbena. 1. Paral. 2. 49.
 Machmas. Isa. 10. 28.
 Machmetathath. Ios. 16. 6.
 Madian. Exod. 2. 15.
 Madmena. 1. Paral. 2. 49.
 Madon. Ios. 11. 1.
 Madalgad. Ios. 15. 37.
 Magdiel. Gen. 36. 34.
 Mageddo. Ios. 17. 11.
 Magron. Isa. 10. 28.
 Mahanaim. Gen. 3. 22. Ios. 13. 26. 3. Reg. 4. 1. 14.
 Par. 6. 8.
 Maka. Ios. 10. 6.
 Mambre. Gen. 13. 18.
 Mara Exod. 15. 23. Num. 33. 8.
 Mare salsum. Num. 34. 3.
 Mare deserti Mortuum. Ios. 12. 3.
 Marefa. Ios. 15. 44. 1. Par. 21. 2. Par. 11. 8. & 14. 9.
 Mareth. Ios. 15. 59.
 Masal. 1. Par. 6. 74.
 Masepha. Ios. 15. 38.
 Masobia. 1. Paral. 11. 47.
 Maspha. 3. Reg. 15. 22.
 Masreca. 1. Par. 1. 47.
 Masserephoth aqua. Ios. 11. 8. & 13. 6.
 Medaba. Num. 12. 30. Ios. 13. 9. 1. Par. 19. 7.
 Isa. 15. 2.
 Medemena. Ios. 15. 31. Isa. 11. 31.
 Medena. 1. Esd. 6. 2.
 Media. Ierem. 25. 25.
 Mello. Iud. 9. 6.
 Melothi. Iudith. 2. 13.
 Memphis, & Neph. Moph. Isa. 19. 13.
 Menni. Ierem. 51. 27.
 Mennith. Iud. 11. 33.
 Mephaat & Mephet. Ios. 13. 18. & 21. 36. Ierem. 48. 21.
 Merala. Ios. 19. 11.
 Merona aquæ. Ios. 15. 5.
 Nerome. Iud. 5. 7.
 Mes. Genes. 10. 23.
 Mesopotamia. Ios. 14. 3.
 Mesphat fons & Cades. Num. 20. 22.
 Messal. Ios. 19. 26. & 21. 30.
 Michmas. 1. Reg. 13. 14.
 Michmathat. Ios. 16. 17.
 Migdallel. Ios. 19. 37.
 Migron. Isa. 10. 28.
 Millo vrbs. Iud. 8. 2. Reg. 5. 3. Reg. 9. 4. Reg.
 12. 1. Para. 12. 2. Paral. 32.
 * 3 Minnim

Minnin regum. Hierem. 51. 27.
 Minnith. Iud. 11. 33.
 Mirala. Ios. 19. 11.
 Miscal. Ios. 21.
 Missal. Ios. 19. 26.
 Mitbka. Num. 33.
 Mitzpa. Ios. 11. 13. 15. 18. Iud. 10. 11. 12. 1.
 Reg. 22. 3. Reg. 15. 2. Paral. 16. 20.
 Mipzpat. Hierem. 30.
 Miiphat. Gen. 14. 7.
 Moab. 1. Par. 4. 22.
 Moab campestris. Num. 22. 33.
 Mochana. Nehem. 11. 28.
 Molada. Ios. 15. 26. 1. Par. 4. 18.
 Morasthi. Ierem. 26. 18.
 Moria. 2. Paral. 3. 1.
 Mosera. Deut. 10. 6.
 Moseroth. Num. 33. 30.
 Murus Moab. 1a. 15. 1.

N

N Aalol. Ios. 19. 15.
 Naama. Ios. 15. 41.
 Naaratha. Ios. 16. 7.
 Naas. 1. Paral. 4. 12.
 Nabaioth. Esdr. 60. 7.
 Nabo. Isa. 15. 2. Ierem. 48. 22.
 Nachon. 2. Reg. 6. 6.
 Naemath. Iob. 2. 16.
 Nahalol. Ios. 19. 15.
 Nahaliel. Num. 21. 19.
 Nahalkana. Ios. 16. 7.
 Nahas. 1. Paral. 41. 12.
 Naioth. 1. Reg. 19. 18.
 Naphet. Ios. 17. 11.
 Naphthali. Tob. 1. 1.
 Naphthali montana. Ios. 20. 7.
 Nathon. Ios. 19. 14.
 Neballat. Nehem. 11. 34.
 Nebo. Num. 32. 3. Deut. 34. 1. 1. Paral. 5. 8.
 Nebfan. Ios. 15. 62.
 Neceb & Adama. Ios. 19.
 Negiel. Ios. 19. 33.
 Nehel eschol. Num. 13. 25.
 Nephthali terra. 3. Reg. 4. 15.
 Nephthoa fons. Ios. 15. 9. & 18. 15.
 Nezib. Ios. 15. 43.
 Nibfan. Ios. 15. 42.
 Nilus. Isai. 23. 3.
 Nimra. Num. 32. 3.
 Nimrim. aqua. Isa. 15. 6.
 Ninive. Gen. 10. 12. 4. Reg. 19. 36.
 Nob. 1. Reg. 21. 1. Nehem. 11. 32. 18. Isa. 10. 32.
 Noba. Iud. 8. 11.
 Nobab & Chanat. Num. 32. 38.
 Nobe. 1. Reg. 21. 1.
 Nophe. Num. 21. 30.
 Nopheth. Ios. 17. 11.
 Noraan. 1. Par. 7. 28.

O

O Both. Num. 21. 10. & 33. 44.
 Ono. 1. Paral. 8. 12. 1. Esdr. 2. 33.
 Oolibama. Gen. 36. 41.
 Ophel. 2. Par. 27. 3.

Ophera. Ios. 18. 23.
 Ophir. 3. Reg. 9. 29.
 Ophni. Ios. 18. 24.
 Oreb mons. Exod. 3. 17.
 Orori. 2. Reg. 23. 33.

P

P Agi. 1. Paral. 1.
 Palmarum ciuitas. Deut. 34. 3. 2. Paral. 28.
 15.
 Palmyra & Thadmon. 2. Paral. 8. 4.
 Petra. Isa. 16. 1.
 Phai. 1. Paral. 1. 50.
 Pharan campus. Gen. 14. 6. Num. 10. 12. Deut.
 1. 1. & 33. 2.
 Pharathon. Iud. 12. 15.
 Phison. Gen. 2. 11.
 Phitom Exod. 1. 11.
 Phunon. Num. 33. 42.
 Pirgaton. Iud. 12. 18.
 Pisga mons. Num. 21. 23.

R

R Abba. Ios. 13. 25.
 Rabath. Deut. 3. 11. Hierem. 49. 2.
 Racath. 1. Reg. 30. 29.
 Rachal. 1. Reg. 30. 29.
 Ragau campus. Iudith. 1. 6.
 Rages. Tob. 1. 16.
 Rama. Ios. 18. 25. Iud. 19. 13. 3. Reg. 15. 17.
 Ierem. 40. 1.
 Ramath. Ios. 19. 8.
 Ramathaim Sophim. 1. Reg. 1. 1.
 Ramathehi. Iud. 15. 17.
 Rameffes. Gen. 47. 11. Num. 33. 3.
 Ramoth. Deut. 4. 43. 1. Reg. 30. 27.
 Raphaim vallis. Ios. 15. 8. 17. 15. Isa. 17. 5.
 Raphidim. Exod. 17. 1. Num. 33. 14.
 Rebla. Num. 34. 11.
 Reccath. Ios. 19. 35.
 Reckem. Ios. 18. 27.
 Rehob. Num. 13. 22.
 Rehoboth fons. 1. Par. 1. 48.
 Remoth. Ios. 19. 20.
 Remmon. Ios. 15. 32. Iudic. 20. 47.
 Resen. Gen. 10. 12.
 Rethma. Num. 33. 21.
 Ressa. Num. 33. 21.
 Riblath. 4. Reg. 23. 25.
 Rimon. Ios. 15. 19.
 Rogel. fons. Ios. 15. 8. & 18. 16. 3. Reg. 1. 9.
 Rdgelim. 2. Reg. 17. 27.
 Rohob. Ios. 19. 28.

S

S Aanahim. Ios. 19. 33.
 Saaraim. 1. Par. 4. 31.
 Saba. 3. 10. 1. Isa. 60. 6.
 Sabam. Num. 32. 3.
 Sabama. Ios. 13. 19.
 Sabarim. Ios. 7. 5.
 Salecha. Ios. 12. 5.
 Salem. Gen. 14. 18. & 33. 18.

Salim 1. Reg. 9. 4.
 Salina vallis 2. Reg. 8. 13.
 Saliffa regnum 1. Reg. 9. 4.
 Salmona. Num. 33. 41.
 Sama. Ios. 15. 25. 48.
 Samaraim. Ios. 18. 22.
 Samaria. Ios. 11. 1. 3. Reg. 16. 24. Isa. 7. 9. & 10.
 9. Iud. 10. 1.
 Samir. Ios. 15. 48.
 Sanan. Ios. 15. 37.
 Senir. Deut. 3. 9. 1. Par. 5. 21.
 Saphon. Ios. 13. 27.
 Sara. Ios. 15. 33.
 Saraim. Ios. 15. 36.
 Sarathasar. Ios. 13. 19.
 Saredatha. 2. Paral. 4. 17.
 Sarepta. 3. Reg. 17. 9.
 Sarid. Ios. 19. 10.
 Saron. 1. Paral. 5. 16. Isa. 33. 9.
 Sarohen. Ios. 19. 6.
 Sarthan. 3. Reg. 4. 12. & 7. 46.
 Saue. Gen. 14. 5.
 Seb. torcular. Iud. 8. 3.
 Seboim. Gen. 10. 19. 2. Reg. 13. 18.
 Sechrona. Ios. 15. 11.
 Sechem. 1. Paral. 7. 19.
 Sedada. Num. 34. 8.
 Segor. Gen. 30. 10.
 Seir mens. Edom. Ios. 15. 10. 1. Paral. 4. 42. Isa. 21.
 11.
 Seirath. Iud. 3. 26.
 Sela. Ios. 18. 27.
 Selcha. Deut. 3. 10. 1. Par. 5. 11.
 Selim. Ios. 15. 32.
 Salebin. Ios. 19. 42.
 Selmon. Iud. 9. 48.
 Sen. 1. Reg. 7. 12.
 Senaar. terra. Gen. 10. 10.
 Senne petra. 1. Reg. 14. 4.
 Senir mons. Hermon. Seon. Deut. 3. 4.
 Sensenna. Ios. 15. 31.
 Seon. Ios. 19. 19.
 Sephama. Num. 34. 10.
 Sephar mons. Gen. 11. 30.
 Sepharuaim. 4. Reg. 16. 34.
 Sephath. Num. 21. 3. Iud. 1. 17.
 Sephet. Tob. 1. 1.
 Sepulcra concupiscentiarum. Num. 11. 34.
 Ser. Ios. 19. 35.
 Sesa. Hierem. 51. 41.
 Setim. Num. 25. 1. Ios. 2. 1.
 Siaha. 2. Esdr. 11. 21.
 Sibina. Isa. 16. 8. Hierem. 48. 32.
 Siceleg. Ios. 15. 31. 1. Reg. 27. 6.
 Sichem. Gen. 12. 5. Ios. 17. 7. Iudic. 9. 26. 3.
 Reg. 12. 25.
 Sidon. Ios. 11. 8. & 19. 28.
 Sihor fluuius Nilus. Ios. 19. 16. 1. Paral. 13. 5.
 Silhim. Ios. 15. 31.
 Silla. 4. Reg. 12. 20.
 Silo. Ios. 21. 2. Iud. 21. 19. Hierem. 7. 12.
 Siloe. Isa. 8. 6.
 Sin desertum & Cades. Exod. 16. 1. Num. 20. 1.
 & 33. 11. Ios. 15. 1. Deut. 32. 51.
 Sinai. Exod. 19. 1.
 Sion. Psal. 47. 3. Isa. 14. 32.
 Sior. Ios. 15. 54.
 Siphron. Num. 34. 9.

Sira. 2. Reg. 3. 26.
 Sireon & Hermon. Deut. 3. 8.
 Sithim. Num. 25. 1.
 Soba. 1. Reg. 14. 47.
 Socho. Ios. 15. 35. 1. Reg. 17. 1. 3. Reg. 4. 10. 21.
 Paral. 28. 18.
 Socoth. Ios. 13. 27.
 Sodoma. Gen. 10. 19.
 Soheleth petra. 3. Reg. 1. 9.
 Sophan. Num. 32. 35.
 Sophim. 1. Reg. 1. 1.
 Soreck torrens. Iud. 16. 4.
 Sual regnum. 1. Reg. 13. 17.
 Suchot. Exod. 12. 37. Iud. 8. 5. 3. Reg. 7. 46.
 2. Paral. 4. 17.
 Sunam. Ios. 19. 18. 1. Reg. 28. 4. 4. Reg. 4. 8.
 Sur fons puteus videntis Gen. 16. 7. & 20. 1.
 Sur desertum. 1. Reg. 15. 7.
 Susan. Esther. 1. 1. Nehem. 1. 1.
 Syria Sobal. Isa. 9. 12.

T

Tabor quercus. 1. Reg. 10. 3.
 Tacasim. Ios. 19. 13.
 Talaffar. Isa. 37. 12.
 Tanach. Iud. 1. 27.
 Tancos & Zoam. Isa. 19. 11.
 Taphnes. Hierem. 2. 16. & 43. 7.
 Taphua. Ios. 15. 34.
 Taphsar. Hierem. 51. 27.
 Tebath. 2. Paral. 18. 8.
 Tebbath. Iud. 7. 23.
 Talem. Ios. 15. 24.
 Terebinthus vallis. 1. Reg. 17.
 Thebara. Num. 11.
 Thobar mons. 1. Reg. 10. 3. 1. Par. 6. 77. Ie-
 rem. 46. 18.
 Thadmar & Palmiria. 2. Paral. 8. 4.
 Thahath. Num. 33. 26.
 Thamna. Ios. 15. 10. Isa. 2. 16.
 Thapua. Ios. 16. 8.
 Thare. Num. 33. 27.
 Tharela. Ios. 18. 27.
 Tharsis. 3. Reg. 10. 22. Psal. 71. 10.
 Thebes. Iud. 9. 50. Reg. 11. 21.
 Thecua. 2. Reg. 14. 2.
 Thelaffar. 4. Reg. 19. 12.
 Thelharfa. 1. Esdr. 2. 59.
 Thema. Iob. 6. 19.
 Theman. Hierem. 49. 20.
 Therfa. 3. Reg. 14. 17.
 Thimna. 2. Paral. 28. 18.
 Thirza. 3. Reg. 14. 17.
 Thochem. 1. Paral. 4. 32.
 Tholad. 1. Par. 4. 29.
 Thophel. Deut. 1. 1.
 Thopheth. 4. Reg. 23. 10.
 Tigris fluuius. Gen. 2. 14.
 Timnathsera. Ios. 19. 24.
 Tirus & Zor. Isa. 23. 1.
 Tob. regnum. Iud. 11. 3.
 Thophet. Hierem. 7. 31.
 Torrens Ægypti. 2. Paral. 7. 8.
 Tyrus. Ios. 19. 29. Isa. 23. 1.

V

Vallis benedictionis. 2. Paral. 20. 26.
 Vallis illustris. Gen. 12. 6.
 Vallis occisorum. Hierem. 31. 40.
 Vallis regia. 2. Reg. 18. 18.
 Vallis Saue. Gen. 14. 17.
 Vallis siluestris. Gen. 14. 3.
 Vallis harundineti. Ios. 17. 9.
 Vr Chaldaeorum. Gen. 24. 10.
 Vrbs palmarum. Deut. 34. 3.
 Vz regnum. Iob. 1. 1.

Z

Zabulon. Gen. 49. 13.
 Zaira. 4. Reg. 8. 21.
 Zambri. Ier. 25. 25.
 Zanaïm. Ios. 19. 33.
 Zanoë Ios. 15. 34. 1. Par. 4. 18.
 Zaphira. Ios. 9. 17.
 Zaphon. Ios. 13. 27.
 Zarea. Ios. 15. 22.

Zared. Num. 21. 12.
 Zaredatha. 2. Paral. 4. 18.
 Zarphat & Sarepta. 3. Reg. 17. 9.
 Zarthan. Ios. 3. 16.
 Zarthana. 3. Reg. 4. 7.
 Zeboim vallis. 1. Reg. 13. 18.
 Zedada. Num. 34. 8.
 Zedar. Hierem. 49. 28.
 Zela. Ios. 18. 28.
 Zelmon mons. Iudic. 9. 48.
 Zelzah. 1. Reg. 10. 1. Par. 11.
 Zenan. Ios. 15. 37.
 Zephat & Harma. 19. 3.
 Zidon magna. Ios. 11. 19. Iſa. 23. 4.
 Zinna. Num. 34. 30. Ios. 15. 1.
 Zion. 2. Reg. 5. 7.
 Zior. Ios. 15. 34.
 Ziph. Ios. 15. 24. 1. Reg. 23. 14.
 Ziz. montana. 2. Paral. 20. 16.
 Zoam & Tanaos. Iſa. 19. 11.
 Zoar Bale Segor. Gen. 13. 11.
 Zoba. 2. Reg. 8. 10.
 Zoheleth. 3. Reg. 1. 9.
 Zor & Tyrus. Ios. 19. 29.
 Zuph regnum. 1. Reg. 9. 5.

FINIS.

CAPVT PRIMVM.

Confortatus Iosue à Domino monet populum, ut se ad Iordanis transitum praparent: tribus autem Ruben, Gad, & dimidiam Manasse, ut fratres ad promissam Terram deducant.

Vulg.

Malu.

IT factum est post mortem Moysi serui Domini, ut loqueretur Dominus ad Iosue filium Nun, ministrum Moysi, & diceret ei:

2 Moyses seruus meus mortuus est: surge & transi Iordanem istum tu, & omnis populus tecum, in Terram, quam ego dabo filiis Israël.

Deut. 11.
c. 24.

3 Omnem locum, quem calcaverit vestigium pedis vestri, vobis tradam, sicut locutus sum Moysi.

4 A deserto & Libano usque ad fluvium magnum Euphratem, omnis terra Hethæorum usque ad mare magnum contra solis occasum erit terminus vester.

5 Nullus poterit vobis resistere cunctis diebus viae tuae: sicut fui cum Moysi, ita ero tecum: non dimittam, nec derelinquam te.

Heb. 13. a. 6.
Inf. 3. b. 7.

6 Confortare, & esto robustus: tu enim sorte diuides populo huic terram, pro qua iuravi patribus suis, ut traderem eam illis.

Deut. 31. b. 6.
f. 23.
3. Reg. 2.
a. 2.

7 Confortare igitur, & esto robustus valde; ut custodias, & facias omnem legem, quam praecepit tibi Moyses seruus meus: ne declines ab ea ad dextram, vel ad sinistram, ut intelligas cuncta quae agis.

8 Non recedat volumen legis huius ab ore tuo: sed meditaberis in eo diebus ac noctibus, ut custodias & facias omnia quae scripta sunt in eo: tunc diriges viam tuam, & intelliges eam.

9 Ecce praeceptio tibi, confortare, & esto robustus. Noli metuere, & noli timere: quoniam tecum est Dominus Deus tuus in omnibus ad quaecumque perrexeris.

10 Praecepitque Iosue principibus populi, dicens: Transite per medium castrorum, & imperate populo, ac dicite:

11 Preparare vobis cibaria: quoniam post diem tertium transibitis Iordanem, & intrabitis ad possidendam Terram,

IT fuit post mortem Moysi serui ^a IHVH: & dixit IHVH ad Iehosuagh filium Nun, ministrum Moysi, ad dicere:

2 Moysi seruus meus mortuus fuit: & nunc surge, transi Iordanem istum, tu, & omnis populus iste ad terram, quam ego dans eis, filiis Israël.

3 Omnem locum, quem ^b viabit ^c sola pedis vestri in eo, vobis dedi eum: secundum quod loquutus fui ad Moysi.

4 De deserto, & Libano isto, & usque ad flumen grande flumen ^d Perathis, omnis terra Chitthæorum, & ad usque mare grande, ^e aduentum solis erit terminus vester.

5 Non stare se faciet vir faciebus tuis, omnibus diebus vitae tuae: secundum quod fui cum Moysi, ero tecum: non remittere faciam te, & non ^f derelinquam te.

6 Obtine, & surrige, quia tu haereditare facies populum istum terram, quam ^g iuramento obstrictus fui patribus eorum, ad dare eis.

7 Tantummodo obtine & surrige valde, ad observare ad facere secundum omnem legem, quam praecepit ^h te MOSES seruus meus: non discedes de ab eo dexteram, & sinistram: ⁱ correspondetiae intelligere facies in ^k omni, quo ambulabis.

8 Non ^l discedet liber legis istius de ore tuo, & ^m meditaberis in eo ⁿ die & nocte; correspondentiae observabis ad facere, secundum omne scriptum in eo: quia tunc ^o perrumpere facies vias tuas, & tunc intelligere facies.

9 An non praecepi te, Obtine & surrige? non ^p praeualeberis, & non ^q consternaberis, quia tecum IHVH ELOHIM tuus in omni, quo ambulabis.

10 Et praecepit Iehosuagh ad ^r statores populi, ad dicere:

11 Transite in ^s intimo ^t desiderii, & praecipite ad populum, ad dicere: ^u Apparate vobis venationem, quia in adhuc ^x tres dierum vos transietes Iordanem istum, ad venire

^a IHVH EN-
TIS, ESSEN-
TII, ESSEN-
TIATORI S.
Vide Gen. 2.
v. 4. Sic deinceps totus li-
bro.

^b calcabit.
^c curvitas,
cavitas
planta.

^d Euphratis.
^e ingressum,
introitum,
occasum. v. 4.

Deuter. 11.
vers. 30.

^f deseram,
destituam.

^g iuravi.
^h tibi. Sic

v. 9. 16.

ⁱ Dativus ad
correspon-
dentiam, sic

v. 8.

^k omnibus;
quibus: vel
ad quæ. sic

v. 9.

^l dimovebi-
tur, amove-
bitur.

^m mussira-
bis, susurra-
bis.

ⁿ continuo,
integro, ple-
no, toto.

^o perrump-
pes, fortu-
nabis, se-
cundabis.

^p felicitabis,
prosperabis.

^q absterge-
beris.

^r frangeris,
percelleris,
disiiceris

^s animo, ter-
reberis, v. 4.

Deuter. 1.
v. 21.

^t Vide de hac
voce Exod. 5.
v. 6.

^u interiore,
intraneo.

^v castrame-
rationis.

^w Constitu-
te, ordinate,
disponite.

^x ternatio,
vel tribus
diebus.

2 Vulg. Iosue , Caput I. Malu.

quam Dominus Deus vester daturus est vobis.

12 Rubenitis quoque & Gaditis , & dimidia tribui Manasse ait :

13 Mementote sermonis , quem praecepit vobis Moyses famulus Domini dicens : Dominus Deus vester dedit vobis requiem , & omnem terram.

14 Vxores vestrae , & filij , ac iumenta manebunt in Terra , quam tradidit vobis Moyses trans Iordanem : vos autem transite armati ante fratres vestros , omnes fortes manu , & pugnate pro eis ,

15 Donec det Dominus requiem fratribus vestris sicut & vobis dedit , & possideant ipsi quoque Terram , quam Dominus Deus vester daturus est eis : & sic reuertemini in Terram possessionis vestrae , & habitabitis in ea , quam vobis dedit Moyses famulus Domini trans Iordanem contra solis ortum.

16 Responderuntque ad Iosue , atque dixerunt : Omnia , quae praecepisti nobis , faciemus : & quocumque miseris , ibimus.

17 Sicut obediimus in cunctis Moysi , ita obediemus & tibi : tantum sit Dominus Deus tuus tecum , sicut fuit cum Moysi.

18 Qui contra dixerit ori tuo , & non obedierit cunctis sermonibus quos praeceperis ei , moriatur : tu tantum confortare & viriliter age.

ad hereditare terram , quam IHVH ELOHIM vester dans vobis ad hereditare eam.

12 Et Reubenitae , & Gaditae , & medietati 7 baculi Menasch dixit Iehosua , ad dicere :

13 2 Recordamini verbum , quod praecepit ad vos Moseh seruus IHVH , ad dicere : IHVH ELOHIM vester requiescere facies vobis : & dabit vobis terram istam.

14 Mulieres vestrae , & 2 paruulus vester , & 3 acquisitiones vestrae 4 habitabunt in terra , quam dedit vobis Moseh in 5 trans Iarden : & vos transibitis quintati 6 faciebus fratrum vestrorum : omnes praeualidi strenuitatis : & adiuuabitis eos.

15 7 Usquequo requiescere faciat IHVH fratribus vestris , sicut vobis : & hereditabunt etiam 8 istam terram , quam IHVH ELOHIM vester dans eis & reuertemini terrae hereditatis vestrae : & hereditabitis eam , quam dedit vobis Moseh seruus IHVH in 9 trans Iarden , ortum solis.

16 Et responderunt ad Iehosua , ad dicere : Omne , quod praecepisti nos , faciemus : & ad omne , quod mittes nos , ambulabimus.

17 Secundum omne , quod audiuius ad Moseh , sic audiemus ad te : tantummodo erit IHVH ELOHIM tuus tecum , secundum quod fuit cum Moseh.

18 Omnis vir , qui mutabit os tuum , & non audiet verba tua , 1 omni , quod praecipies eum , mori fiet : tantummodo 2 obtine & surrige.

y virga , extensionis , tribus.

z Recordari. Infinitiuus , pro Imperativo.

a pubes. b peculia , pecora , Hisp. grangerias.

c manebunt , sedebunt , d citra. vide Num. 32. 17.

e Dativus , ad facies.

f Usque ad quod.

g ipsi.

h citra , vs v. 14.

i Dativus , ad omne.

vel in omni

k vt vers. 7.

9

COMMENTARIA.

VERS. 1.

D IOSVE FILIVM NVN.] De nomine Iosue differuimus in Num. 13. vers. 17.

MINISTRVM MOYSI.] vel ministrantem Moysi. Vide Numer. 11. vers. 28. & Deuter. 1. vers. 38. Fuit Mosei fidus & perpetuus comes ex intimis eius ministris : & hic quidem minister intellexim , quasi vicarium , & magnum praefectum eius , cui grauiora negotia pace belloque exequenda Moyses committeret , vt ex Exodo , Numeris , Deuteronomio liquet.

VERS. 2.

IORDANEM.] De celebri hoc amne , Evangelica quoque historia nobilitato , nonnulla annotauimus Genes. 13. vers. 10. & pleniora lib. 3. de Antichristo , cap. 8. Eum descripsit Strabo lib. 16. pag. 755. Iosephus lib. 3. Belli , cap. 18. Tacitus sub initium Historiae 5. & innumeri alij recentiores. Plinius : [Iordanis amnis oritur e fonte Paneade , qui cognomen de-

dit Casarea : amnis amoenus & quatenus locorum situs patitur , ambitiosus , accolisque se praebens , velut inuitus Asphaltitem lacum dirum natura petit , a quo postremo ebibitur , aquasque laudatas perdit pestilentibus mistas.] Solinus : [Iordanis amnis eximia suauitatis , a Paneade fonte demissus , regiones praeterfluit amoenissimas : mox in Asphaltitem lacum mersus , stagno corrumpitur.] De regionibus amoenissimis , quas Iordanis praeterfluit , plura Strabo , ac Iosephus. Meminit quoque Iordanis Pausanias lib. 5. num. 153.

ISTVM.] Vel quia propè aberat , vt posset digito demonstrari ; vel emphaticè , quia celebris & illustris : vt de Libano infra v. 4.

OMNEM LOCVM , QVEM CALCAVERIT , &c.] nempe de his , quae terminis versus sequentis includuntur. Vide de hoc versu & sequenti Deuter. 11. v. 24.

A DESERTO] Tzinis intelligunt , quo à VERS. 4. Meridie

Meridie terminabatur promissa terra. Vide Deuteron. 11. v. 24.

ET LIBANO.] Hebr. & *Libano isto*. Quidam : & *usque ad Libanum istum*. De Libano diximus Deuteron. 3. v. 25. Ponitur hic terminus Aquilonalis terræ promissæ, vt Deuteron. 11. v. 24.

VSQVE AD FLVIVM MAGNV M EUPHRATEN.] Hebr. & *usque ad flumen grande, flumen Euphratis*. Fuit terminus Orientalis Terræ promissæ. Vide Gen. 15. v. 18. & Deuter. 11. v. 24. Quidam Euphratem hîc simul cum Libano constitui terminum Aquilonalem existimant, Libanum propiorem, Euphratem vltiorem : Limitem autem Orientalem esse Iordanem, sed hîc non exprimi, quod ex eo, vbi tunc Israëlita consistebant, tres alios terminos Iosue Deus ostenderet. Euphratem *magnum* vocat, quo etiam nomine eum Poëtæ insigniunt, Virgilius 4. Georgicorum :

—— *Casar dum magnus ad altum*
Fulminat Euphratem, —— Lucanus lib. 3.
—— *Cum Tigride magnus*
Euphrates. ——

OMNIS TERRA HETHÆORVM.] Hos plerique putant tractum Orientalem promissæ terræ incoluisse. Alij volunt loca, quæ circa Beersebeam sunt, quæ sursum porriguntur, & latè circum Hebronem jacent, inhabitauisse, vt colligitur è Genes. 23. v. 2. 3. & sequentibus, & Gen. 25. v. 9. & 10. Genes. 26. v. 34. Genes. 27. v. 46. Nec desunt, qui ad occasum Chananæ versus Mare Mediterraneum sedes habuisse confirmant. Sed cur eorum tantum hîc mentio? Plerique asserunt nomine Hethæorum synecdochicè intelligi sex alias præcipuas gentes Chananæ terræ, quæ infra numerantur cap. 3. v. 10. vt sæpe in Scriptura nomine vnus ex iis gentibus, aliæ omnes insinuantur. Aliqui, quod cum incolerent tractum Orientalem regionis, adiungi descriptioni termini Orientalis : vnde accusandi casu vertunt : *usque ad flusium magnum, flusium Euphratem, totam terram Chitthæorum*. Quæ ab illa parte incumberebat. Alij iungunt sequentibus : *tota terra Chitthæorum, usque ad mare magnum, ad solis occasum*. Et hos solum nominari, quod illi habitauerint in occasu. Nonnulli, quod ij præ cæteris essent fortissimi, in quibus erant gigantes, c. 13. vers. 29. & 34. de quibus expugnandis magis quàm de aliis diffidere poterant Israëlita : quare oportuit de his singulariter Iosue confirmari.

VSQVE AD MARE MAGNV M.] Mediterraneum, seu Ægyptiacum, aut Phœnicium: Tacitus Historia 5. propriè *Iudaicum mare* appellat. Vide de his terminis Terræ promissæ, Num. 34. vers. 2. & seqq. Deuter. 1. vers. 7. & cap. 11. vers. 24. Tacitus Iudaicæ terræ, id est, Chananæ terminos ita describit: [*Terra, finesque, quæ ad Orientem vergunt, Arabia terminantur: à Meridie, Ægyptus obiacet: ob Occasu Phœnices & mare: Septentrionem à latere Syria longè prospectant.*] Vide Plinium lib. 5. cap. 13. & 14. Ptolomæum lib. 5. cap. 16.

VERS. 5. NULLVS POTERIT VOBIS RESISTERE.] Hebr. *Non statuet se se quisquam faciebus vestris.*
Maluenda, in Iosue.

vel *non poterit consistere quisquam ante faciem tuam*. q. d. Nullus hostium vestrum conspectum feret.

NON DIMITTAM.] Hebr. *non remittere faciam te* : id est, Non permittam te animo concidere, ac viribus remissum, languidum, ac debilem esse : non sinam te animo & robore destitui. Hanc enim interdum esse vim verbi *פָּרַח* rapha, in Hiphil, exemplis annotauimus in Deuteron. 4. vers. 31.

CONFORTARE, ET ESTO ROBVS TVS.] VERS. 6. Hebr. *Obtine, apprehende te, obfirmare, roburare; & surrige, prauale, erigere, erecto animo esto, strenuus esto*. Sic vers. sequentibus 7. 8. & 9. Eisdem verbis compellauit Moses Iosue Deuteron. 31. vers. 7. & 23. & Dauid filium suum Salomonem 1. Paralip. 28. vers. 20.

VT CVSTODIAS, ET FACIAS.] VERS. 7. Hebr. *Ad obseruare, ad facere: vel ad obseruandum, ad faciendum* : id est, vt cum omni studio, diligentia, sollicitudine cures facere. Hanc enim esse vim huius phrasos, quæ sæpe occurrit in scriptura, iam notauimus Deuteron. 28. vers. 1. Quidam : *Ad obseruandum faciendo*. Hypallage, id est, vt cum obseruantia facias prorsus. Sic vers. 8. Alij : *Vt obserues facere, vel agere*.

QVAM PRÆCEPIT TIBI, &c.] Nimirum Num. 27. vers. 23. & Deuter. 31. vers. 14. Quidam notant illud *tibi*, significare, quod cum lex vniuersè ad omnes pertineat: tamen sciant Principes ad ipsos potissimum spectare, qui lex viua sunt in populo, vt iustitia, probitate, integritate alijs præeant.

NE DECLINES AB EA.] Hebr. pronomen est masculinum, *ab eo* : Nec ad legem referri posse videtur, quæ est fœminea, quidam subaudiunt, *ab eo libro regis* : alij, legi pronomen masculinum tributum volunt, propter virilem & masculam legis vim : nonnulli notant eas enallages generum vsitatas in Scriptura ritu Hebraico : quod est verissimum. Nec desunt, qui *ab eo* exponant scilicet Mose legislatore, metonymicè, id est, ab eo, quod præcepit Moses.

VT INTELLIGAS CVNCTA, QVÆ AGIS.] De notione verbi *שָׂכַל* sacal cum *scin* sinistro, præsertim in Hiphil, vt hîc ponitur, egimus plenius Gen. 3. vers. 6. Hîc diuersè conuertunt. 1. *vt prospere agas in omnibus, ad quæ perrexeris*. 2. *vt sis felix, quocunque perrexeris*. 3. *vt prudens sis in omni eo, in quo versaris*. 4. *vt prudenter agas in omnibus, in quibus incedis*. 5. *vt secunderis quocunque iueris*. 6. *vt feliciter agas in omnibus, quæ instituis*. Verbum omnia ista complectitur, *vt intelligenter, prudenter, consideratè, accuratè, grauiter, strenuè agas, vel vt prosperè, feliciter, fortunatè agas*, quod qui prudenter & strenuè agunt, prosperos successus habeant, & vota sua secudent. Ex verbo. *propterea intelligere facies in omni, quo ambulabis* : id est, consilia, & actiones tuas sapienter ac feliciter institues. Sic vers. 8.

VOLVMEN LEGIS HVIVS.] De qua VERS. 8. Deuteron. 31. vers. 9. Vide de hoc versu Deuteron. 17. vers. 18. 19. tantopere iugis & assidua meditatio legis diuinæ principi præcipitur.

VERS. 9.

ECCE PRÆCIPIO TIBI.] Hebr. *An non praecepisti tibi?* Interrogandi hic modus magnam affirmandi vim continet, & vehementissimam affirmationem efficit. Sic infra cap. 10. vers. 13. Genes. 13. vers. 9. Genes. 20. vers. 5. Exodi 24. vers. 12. Iudicum 4. vers. 6. Ruth 2. 8. 1. Samuel. 20. vers. 37. & cap. 23. vers. 19. & Psalm. 53. vers. 2. & alibi sæpe. Quidam Hebræorum notant potius hortantis & excitantis orationem esse, quàm interrogantis. Alij, acrem, vehementemque instigationem & exhortationem includere volunt. Plerique exponunt: *Nonne praecepisti tibi?* per Moysen scilicet, Deuteron. 1. vers. 38. & c. 3. vers. 28. & c. 31. vers. 7. & 23. sed potius videtur his verbis Dominus respexisse ad ea, quæ paulo ante vers. 6. & 7. dixerat, *Obtine, & surrige.*

NOLI METVERE.] De significato verbi *gharatz* egimus Deuter. 7. v. 21. Ei quidem hæc omnia subsunt: *non praeualeberis: non pauesces, expauesces: non absterreberis: non violentaberis: non vi impelleris: non quatesies: non labefactaberis.* Hoc & sequenti verbo *chayat*, consternari, ajunt significari hîc vehementissimo metu percelli, atque adeo consternari, frangique animo. Vide Deuteron. 7. vers. 21.

QUONIAM TECVM EST DOMINVS.] Notant hoc versu Deum confirmare Iosue à vocatione diuina primum: deinde verò à præsencia Dei efficacissima.

VERS. 11.

CIBARIA.] *tzedah*, propriè uenationem: translata, *escam, cibum, annonam, victum, viaticum, commeatum*: ut Genes. 42. vers. 25. Plerique intelligunt, alia cibaria, seu opsonia, præter manna, quod eis pene vilescerat. Nonnulli ita accipiunt, si quid vobis præter cibum ad iter est necessarium, illud iam parate. Man enim nondum cessauerat.

VERS. 13.

DEDIT VOBIS REQUIEM.] *meniach*, Participium Hiphil, *requiescere, confedere, pausare faciens, dans quietem vobis.* Putant Christum Matth. 11. vers. 28. vsum hoc verbo, quod Interpres ita transtulit: (*Venite ad me omnes, qui laboratis & onerati estis, & ego refocillabo, siue recreabo vos ubi Græcè est, *ἐναπαύσω*. sicut mox sequitur, & inuenietis requiem animabus vestris.*) Aiunt enim proprium id verbum esse eius, qui laborauit, & fatigatus est, & postea requie refocillatur & recreatur. Sic vers. 15. Quidam exponunt: *quietem largitur vobis*: id est, quietis locum, eumque securissimum ex promissione ipsius atque potentia: adeo ut nihil sit vobis de familiis & rebus vestris laborandum, si certa fide, & animo ei obsequamini: vide Exodi 34. v. 24. & Deuteron. 33. vers. 21.

VERS. 14.

TRANSITE ARMATI.] Hebr. *transibitis chamuschim* vim huius vocis excussam dedimus Exodi 13. vers. 18. variè hîc reddunt, 1. *transibitis accincti armis.* 2. *transibitis balteis militaribus succincti.* 3. *transibitis quini, quintati*: ut quinque simul ordine militari incederent. 4. *transite militari ordine.* 5. *transibitis in primipilari ordine.*

ANTE FRATRES VESTROS.] Hebr. *ad facies fratrum*: bifariam potest intelligi, vel quod ij præcederent fratres suos in prima acie, tan-

quam propugnatores & antesignani: quod videtur sensisse Noster, præsertim cap. 4. vers. 12. vel quod illud, *ad facies fratrum suorum*, idem sit, quod *in conspectu fratrum suorum, coram fratribus suis*: ut se illis socios & commilitones in expeditionibus adiungerent: suo tamen loco & ordine in exercitu, qui præscribitur Num. 2. & 10. ut illud *לפני liphne*, non locum anteriorem, sed præsentiam significet: quod plerique existimant: quod rectius videtur, nec puto ab hoc sensu alienum esse nostrum, ut cap. 4. vers. 12. annotabimus.

OMNES FORTES MANV.] Hebr. *omnes viri, heroës praeualidi, virtutis, strenuitatis, roboris.* Quidam hîc vertunt: *potentes fortitudine.* Alij: *valentes robore.* Nonnulli: *viri successus*: id est, de quorum virtute omnis prosper successus sperari possit. Aliqui: *viri exercitus*, *chajil*, enim sæpe pro exercitu ponitur: id est, *viri militares*, videlicet, fortes viri, & ad bellum gerendum idonei. Dictio *omnes*, non significat, omnes strenuos harum duarum tribuum, & dimidiæ, reliquos Israëlitas ad bellum comitatos, ut aperte videbimus cap. 4. vers. 12. sed nullos, nisi strenuos in eam expeditionem profectos: id est, omnes, qui tum fratribus suis se socios adiunxerunt, fuisse viros fortissimos. Vide Num. 32. v. 17. Quos hîc vocat Iosue *viros strenuitatis*: Deuter. 3. vers. 18. appellat Moyses, *filios strenuitatis*: id est, strenuissimos. Vide infra cap. 10. vers. 7.

CONTRA SOLIS ORTVM.] Notant id dictum propter regionem Galaaditidem orientalem, quàm dedit Moyses Machiro filio Manasse Num. 32. vers. 40.

RESPONDERVNTQUE.] Non tantum duæ illæ tribus cum dimidia: sed omnes tribus ad superiora mandata.

TANTVM SIT DOMINVS DEVS TVVS TECVM.] Particulam *pr rak*, *Tantummodo*, quidam exceptiuam esse volunt, q. d. deferemus quidem tibi omne obsequium, quale Moysi præstitimus, modò si tuum imperium à Deo dirigatur, ut Moysi: obediemus tibi, ea conditione si Deus tuum imperium approbauerit, & fouerit. Nonnulli Restipulationem esse volunt, ac si dicant: Videto ut tibi Deus adsit, sicut Moysi: & tu ab eo non recedas, sicut Moyses non recessit ab eo. Alij *pr rak*, votum & acclamationem continere existimant, ac læti animi expressam erga principem affectionem: qualia vota fieri solent à populis cum suis principibus imperia deferunt: ac si dicant: Cæterum optamus, ut Deus tibi adsit, ut Moysi, & res tuas secundet, sicut Moysi. Vide vers. 18.

QUI CONTRADIXERIT ORI TVO.] De significatione verbi *marah*, egimus Genes. 26. vers. 35. & num. 27. vers. 14. Variè conuertunt. 1. *Quicumque rebellauerit ori tuo*, id est, præstituto tuo, nempe, quisquis defectionis à te vllius auctor fuerit, aut etiam perduellionis seu infidelitatis: quemadmodum exponunt sequentia. 2. *Omnis vir, qui amari-icare fecerit, vel qui amaritudine affecerit os tuum.* Hispanicè, *os degustare, diere desgueto à vnestra boca.* Melius, *os amargare.* 3. *Omnis vir*

VERS. 15.

VERS. 16.

VERS. 17.

VERS. 18.

vir, qui exacerbat os tuum. 4. Omnis vir, qui inobediens, immorigerus fuerit ori tuo. 5. Omnis vir, qui mutabit os tuum, id est, quicumque inuertet imperium aut mandatum oris tui, vel verbum tuum, aliter, dicendo, aut faciendo, quam tu praeceperis, aut dixeris.

MORIATUR.] יומת iumath, futurum Hophal, propriè, mori fiet, interficietur, perimetur, morti tradetur, morte afficietur, plectetur, morte multabitur sententia iudicum. Vide Exodi

31. 14.

TV TANTVM CONFORTARE, &c] Heb. tantummodo robustus, & strenuus esto. Nonnulli Hebræorum קר rak, hinc exceptiuium esse volunt: quasi dicant, parentes erimus imperio tuo: si tu tamen in eo administrando sis fortis & firmus. Alij votum aut hortationem ad principem esse malunt: q. d. Ceterum tu strenuum & inuictum te præbe, vt sub tuo imperio tuti agamus.

CAPVT SECVNDVM.

Missi exploratores in urbem Iericho, à Rahab meretrice, promissa illi misericordia, à morte liberantur.

Vulg.

Malu.

Misit igitur Iosue filius Nun de Setim duos viros exploratores in abscondito: & dixit eis: Ite, & considerate Terram, urbemque Iericho. Qui pergentes ingressi sunt domum mulieris meretricis, nomine Rahab, & quieverunt apud eam.

Iac. 2. d. 2. 5.
Heb. 11. f. 31.

2 Nuntiaturumque est regi Iericho, & dictum: Ecce viri ingressi sunt huc per noctem de filiis Israel, ut explorarent Terram.

3 Misitque rex Iericho ad Rahab, dicens: Educ viros, qui venerunt ad te, & ingressi sunt domum tuam: exploratores quippe sunt, & omnem Terram considerare venerunt.

Inf. 6. c. 17.

4 Tollensque mulier viros, abscondit, & ait: Fateor, venerunt ad me, sed nesciebam unde essent.

5 Cumque porta clauderetur in tenebris, & illi pariter exierunt, nescio quò abierunt: persequemini citò, & comprehendetis eos.

6 Ipsa autem fecit ascendere viros in solarium domus suæ, operuitque eos stipula lini, quæ ibi erat.

7 Hi autem qui missi fuerant, secuti sunt eos per viam quæ ducit ad vadum Iordanis: illisque egressis statim porta clausa est.

8 Necdum obdormierant qui latebant, & ecce mulier ascendit ad eos, & ait.

9 Noui quòd Dominus tradiderit vobis Terram: etenim irruit in nos terror vester, & elanguerunt omnes habitatores Terræ.

Et misit Iehosuagh filius Nun de Schittim duos homines ^a pedantes silentio, ^a exploratores, ad dicere: Ambulate, videte terram, & Iericho. Et ambulauerunt, & venerunt domum viræ meretricis, & nomen eius Rachab: & cubauerunt inibi.

2 Et dictum fuit regi Iericho, ad dicere: Ecce homines venerunt huc nocte, de filiis Israël ad infodere terram.

3 Et misit Rex Iericho ad Rachab, ad dicere: Exire fac homines venientes ad te, qui venerunt domui tuæ, quia ad infodere omnem terram venerunt.

4 Et accepit vira duos homines, & abscondit eum, & dixit: Sic venerunt ad me homines, & nō cognoui de vbi ^b ij.

^b ipsi, Sic v. 8.

5 Et fuit porta ad claudere in tenebrositate, & homines exiuerunt, & non cognoui quò ambulauerunt homines: persequimini ^c festinanter post eos, quia ^d attingetis eos.

^c cito, celeriter.

6 Et ipsa ascendere fecit eos in tectum, & ^e occultauit eos in linis ligni, ^f ordinatis ei super tectum.

^d assequimini, apprehendetis.

^e abscondit, abdidit.

7 Et viri persequuti fuerunt post eos viam Iarden super ^g transitus: & portam clauserunt postea, secundum quod exiuerunt persequētes post eos.

^f dispositis, equiparatis.

^g traiectiones, traiectus, vada,

8 Et ij ^h antequam cubabunt, & ipsa ascendit super eos super tectum:

^h nondum.

9 Et dixit ad homines: Cognoui quia dedit I H V H vobis, terram, & quia cecidit ⁱ formido vestra super nos, & quia ^k liquefacti fuerunt omnes habitates terræ de faciebus vestris.

ⁱ terror.

^k dissoluti sunt, diffuserunt, contabuerunt.

Hispanicè, desmayados, desleydos. Sic v. 24.

A 2 10 Quia

6 Vulg. Iosue, Cap. II. Malu.

Exod. 14.
c. 21.

Num. 21.
c. 24.

Inf. 6. c. 22.

10 Audiuiimus quod siccauerit Dominus aquas Maris rubri ad vestrum introitum, quando egressi estis ex Aegypto: & quæ feceritis duobus Amor-
rhaorum regibus, qui erant trans Iordanem, Sehon & Og, quos interfecistis.

11 Et hæc audientes pertinuimus, & elanguit cor nostrum, nec remansit in nobis spiritus ad introitum vestrum: Dominus enim Deus vester, ipse est Deus in cælo sursum, & in terra deorsum.

12 Nunc ergo iurate mihi per Dominum, ut quo modo ego misericordiam feci vobiscum, ita & vos faciatis cum domo patris mei: detisque mihi verum signum.

13 Ut saluetis patrem meum & matrem, fratres ac sorores meas, & omnia quæ illorum sunt, & eruatis animas nostras à morte.

14 Qui responderunt ei: Anima nostra sit pro vobis in mortem, si tamen non prodideris nos, cumque tradiderit nobis Dominus terram, faciemus in te misericordiam & veritatem.

15 Demisit ergo eos per funem de fenestra: domus enim eius hærebat muro.

16 Dixitque ad eos: Ad montana conscendite, ne fortè occurrant vobis reuertentes: ibique latitate tribus diebus donec redeant, & sic ibitis per viam vestram.

17 Qui dixerunt ad eam: Innoxij erimus à iuramento hoc, quo adiurasti nos.

18 Si ingredientibus nobis Terram, signum fuerit funiculus iste coccineus, & ligaueris eum in fenestra, per quam demisisti nos: & patrem tuum ac matrem, fratresque & omnem cognationem tuam, congregaueris in domum tuam.

19 Qui ostium domus tuæ egressus fuerit, sanguis ipsius erit in caput eius, & nos erimus alieni. Cunctorum autem sanguis, qui tecum in domo fuerint, redundabit in caput nostrum, si eos aliquis tetigerit.

20 Quod si nos prodere volueris, & sermonem istum proferre in medium, erimus mundi ab hoc iuramento, quo adiurasti nos.

21 Et illa respondit: Sicut locuti estis, ita fiat, dimittensque eos ut pergerent, appendit funiculum coccineum in fenestra.

10 Quia audiuiimus quod ^l siccare fecit I H V H aquas maris Suph de faciebus vestris, in exire vos de Aegypto: & quæ fecistis duobus regibus Amorei, qui in trans Iarden, Sichoni, & Ghogo, quos ^m anathematizauistis eos.

11 Et audiuiimus, & ⁿ liquefactum fuit cor nostrum, & non ^o surrexit adhuc spiritus in viro de faciebus vestris: quia I H V H ELOHIM vester, ipse ELOHIM in cælis, de ^q supra, & super terram de subtus.

12 Et nunc iuramento obstringimini, obsecro, mihi in I H V H: quia feci vobiscum ^r benignitatem; & dabit mihi signum ^f fidei.

13 Et ^t viuificabitis patrem meum, & matrem meam, & fratres meos, & sorores meas, & ^u omnem, qui eis: & ^x eripietis animas nostras de morte.

14 Et dixerunt ei homines: Anima nostra ^y sub vobis ad mori, si non ^z annuntiabitis verbū nostrum istud: & erit in dare I H V H nobis terram, & faciemus tecum benignitatē & fidem.

15 Et descendere fecit eos in fune in usque ad fenestrā: quia domus eius in pariete ^a muri, & in ^b muro ^c ipsa ^d habitās.

16 Et dixit eis: In montem ambulate, nequando incurrēt in vobis persequētes. & ^e abscondemini inibi ^f tribus dierum, usque ad reuerti persequentes: & postea ambulabitis ^g viæ vestræ.

17 Et dixerunt ad eam homines: ^h Vacui nos de iuramento tuo isto; ⁱ quod iurare fecisti nos.

18 Ecce nos venientes in terra, metaxam fili ^k secundarij ^l illius ligabis in fenestra, qua descendere fecisti nos in ea: & patrem tuum & ^j matrem tuam, & fratres tuos, & omnem domum patris tui ^m colliges ad te in domum.

19 Et erit, omnis, qui exhibit de ⁿ ianuis domus tuæ in foras, sanguis eius in capite eius, & nos ^o vacui: & omnis, qui fuerit ^p ad te in ^d domo, sanguis eius in capite nostro, si manus erit in eo.

20 Et si ^q annuntiabis verbum nostrum istud, & erimus ^r vacui de iuramento tuo, quod iurare fecisti nos.

21 Et dixit: ^f Secundum verba vestra, sic ipsum. Et dimisit eos, & ambulauerunt: & ligauit metaxam secundarij in fenestra.

^l arefecit, exsiccauit.

^m inter ne-
cioni deuo-
uistis, ana-
rhematiza-
stis, deuo-
castis, ex-
cidistis, vide
num. 21. v. 2.
ⁿ dissolu-
tum.
^o ostetit, con-
stitit.

^p ultra, am-
plius.

^q superne.
^r misericor-
diam, cle-
mentiam,
beneficen-
tiam, pieta-
tem. Sic sta-
tim, & v. 14.

^s veritatis
constantiæ,
certitudinis,
stabilitatis.
Sic v. 14.
^t viuere fa-
cietis, viuos
conseruabi-
tis.

^u omnes.
^x eruetis, li-
berabitis.

^y pro vobis.
^z indicabi-
tis, deferetis.

^a mœnium.
^b mœnibus.
^c ipso.

^d sedens,
manens.

^e occultabi-
mini abde-
mini, latita-
bitis, delite-
scentis.

^f ternario.
tres.

^g Datius.
per viam
vestram.

^h liberi, in-
noxij, im-
munes, im-
punes, inno-
centes, in-
culpati, de-
obligati.

ⁱ quo adiu-
casti, coniu-
rasti, iura-
mento, ob-
strinxisti.

^k secundi-
tatis, coccij
dibaphi, bis
rincti, diba-
phi coccinei
^l Vel istam.

^m congre-
gabis.

ⁿ ostiis,
foribus.

^o Vt v. 17.
^p tecum

^q Vt v. 14.
^r Vt v. 17.

^s sicut.

22 Illi verò ambulantes peruenerunt ad montana & manserunt ibi tres dies, donec reuertèrentur: qui fuerant persequuti: quarentes enim per omnem viam, non reppererunt eos.

23 Quibus urbem ingressis, reuersi sunt, & descenderunt exploratores de monte & transmissio Iordane, venerunt ad Iosue filium Nun, narraueruntque ei omnia quæ acciderant sibi.

24 Atque dixerunt: Tradidit Dominus omnem terram hanc in manus nostras, & timore prostrati sunt cuncti habitatores eius.

22 Et ambulauerunt, & venerunt in montem, & habitauerunt ibi tribus dierum, usque ad reuersi fuerunt persequentes: & quæsiuerunt persequentes in omni via, & non inuenerunt.

23 Et reuersi fuerunt duo homines, & descenderunt de monte, & transierunt & venerunt ad Iehosuagh, filium Nun: & narrauerunt ei omnia inuenientia eos.

24 Et dixerunt ad Iehosuagh: Quia dedit IHH in manibus nostris omnem terram: & etiā liquefacti fuerunt omnes habitantes terræ de faciebus nostris.

† manserunt, sederunt.
* tres, ternario.

* vt v. 9.

COMMENTARIA.

VERS. I.

ISIT IGITUR IOSUE, &c. Ingens hîc pugna explanatorum, quando Iosue miserit hos exploratores: immensum esset in re abstrusa omnium opiniones excutere: ea iam habetur frequentior expositio, missos exploratores ante promulgatam per statores præparationem, supra cap. 1. vers. 11. Quidam annotant, hyperbaton esse perpetuum toto hoc capite, cuiusmodi annotauimus Genes. 11. vers. 1. quæ enim hoc capite narrantur à Iosue; ante quam edictum de parando viatico promulgaret, fuisse gesta, arguere euidentissimè versus decimi-lexti & vigesimi-secundi cum versu secundo Capitis tertij comparationem. Vnde per plusquam perfectum vertunt: *Miserat autem prius Iehosuab, &c.* Atque hæc quidem voluntate diuina gesta fuisse euentus ostendit. Voluit enim Deus per Rahabæ relationem Israëlitis, ad eos confirmandos, innotescere populi præsentem constitutionem, vt Iudic. 7. per somnij narrationem Gedeonis animus confirmatus dicitur: & Ionathanis per vocationem ludicram, 1. Samuel. 14.

DE SETIM.] De hoc loco egimus Num. 25. vers. 49. Fuit postrema Israëlitarum mansio, vbi tunc Iosue castra habebat, dictus Abel Schittim, id est, *Luctus*, vel *Planities* Schittim: distabat à Iordane 60. stadiis, vt auctor est Iosephus lib. 5. Antiquit. cap. 1.

EXPLORATORES.] מרגלים *meraggelim*, si ex vi verbi exprimas, sonat, *pedantes*, *pedatores*, qui pedibus terras ac regiones lustrantes, dissimulato habitu, munita & infirma urbium, ac locorum, numerum, vires, consilia hostium ac eorum arcana occultè rimantur ac peruestigant, vt ad eos deferant, à quibus missi sunt. Hos Latini exploratores, speculatores vocant: Hispani *Espias*. Vide Genes. 42. vers. 9. Festus [*Explorare antiquos pro exclamare usos: sed postea prospicere, & certum cognoscere, cepit significare. Itaque speculator ab exploratore hoc distat, quod specu-*

lator hostilia silentio perspicit: explorator pacata clamore cognoscit.]

IN ABSCONDITO.] Bifariam intelligi potest. Primò, *Clam* Israëlitis, id est, non communicato consilio cum populo, vt in aliis exploratoribus factum fuerat, Num. 13. vers. 3. 2. *Clam* Chananæis, vt quàm maximè occultè, & absconditè explorarent terram, ne ab hostibus deprehenderetur. Vtrumque ego accidisse non dubito. Sed vocem *cheresch* mirum quàm variè & Hebræi & nostri distrahant. Primò, *cogitationem*, *machinationem*, id est, vt explorarent consilia, & conatus hostium. 2. *fabriliter*, vt se fabros, aut figulos simularent, aliqua eiusmodi artis instrumenta ferentes, quo hostes fallerent. 3. *surditate*, id est, sine vlllo strepitu. Hispanicè *à la sorda*. vel vt se surdos & infantes ostentarent, vt magis hostes laterent. 4. *aratione*. nimirum misit eos specie agrestium, seu rusticorum suburbanorum. 5. *cessatione*, *cessanter*, *silenter*, *tacitè*, *secretò*, *clàm*, *occultè*, id est, qui explorarent quàm occultissimè, ne eos persentiscerent incolæ regionis. 6. Quidam vertunt: *attentione*, vt attentissimè terram inspicerent: Verbum *cheresch*, à quo nomen *cheresch*, omnia illa significata, complectitur.

CONSIDERATE TERRAM, VRBEMQUE IERICO.] Quidam vim huius loquutionis eam esse volunt: *explorate terram*, sed præcipuè ipsam Iericho: quia in capienda ea urbe, quæ valida & opulenta erat, ac prima occurrebat, magnum momentum vertebatur rei bene gerundæ ac obtinendæ totius terræ promissæ. Eiusmodi phrasis est. 1. Regum 11. v. 1. [*Salomon amabat multas fœminas alienigenas, & filiam Pharaonis*, Psalm. 117. v. 1. [*Liberavit Dauidem Dominus de manu omnium hostium ipsius, & de manu Saülis*] Et 2. Samuel. 2. v. 30. [*Desiderabantur è seruis Davidis nouemdecim viri, & Hazaël.*] Possit quoque & esse expositiua particula pro, id est, *considerate terram* &, id est, *Iericho*, nempe situm urbis, & agrum. Aliqui, *considerate terram*, capiunt de explorando proximorum locorum situ

situ ad castra metanda, & tutò deducendum exercitum.

IERICHO.] Vrbs quondam opulentissima in tribu Benjamin. Quidam dictam volunt, quòd forma & situ lunam referret : vel quòd positu speciem præ se ferret lunæ nascentis, seu se curuantis in cornua : quòd Hispanicè dicimus *forma de media luna*. Nam Strabo, vt mox videbimus, planitiem illam Ierichuntinam in speciem theatri declinare prodit. Alij à *ררח* *ruach*, vel *רריח* *riach*, spiratione, odore, fragantia, potius appellatam existimant, quòd in ea regione balsamum, rosæ, flores, & alia eiusmodi suauissimum odorem spirantia felicissimè prouenirent. Plinius lib. 12. cap. 25. [*Sed omnibus odoribus præfertur balsamum.*] Vni terrarum Iericho concessum, vt infra videbimus. Strabo lib. 16. pag. 763. [*Hierichus est planities montibus circumdata, quæ in theatri speciem ad ipsam alicubi declinat. Ibi est palmetum : cui immista sunt etiam alia stirpes hortenses : locus ferax, palmis abundans, spatio stadiorum centum totus irriguus est, & habitationibus plenus. Ibi & regia est, & balsami paradisus quæ planta aromatica est fruticosa, cytho, & terebintho persimilis : huius corticem scindentes, succum in vasis suscipiunt, tenaci lacti persimilem : susceptus autem in conchis coagulatur : capitis dolores, & suffusiones oculorum incipientes, & hebetudinem visus mirificè sanat : quare in pretio est, eò præsertim, quòd hic solum nascitur. Palmetum, quòd palmam caryotam fert, alibi nulum est, excepto Babylonio, & ulterioribus orientem versus. Maximus quidem ex eis prouentus est. Quin etiam xylobalsamo pro aromate utuntur.*]

Iosephus lib. 5. Belli cap. 4. [*Hierichuntinæ planitie sita nudus mons ac sterilis imminet, idemque longissimus : à septentrionali enim regione usque ad Scythopolitanos agros : à meridiana verò usque ad terram Sodomiticam, & Asphaltitis lacus terminos extenditur : totus autem asper est, & quòd nihil gignat, non habitatur. Æstatisque tempore illa planities ardore solis incenditur, & vitioso opprimitur aeris tractu, omnibus circum aridis præter Iordanem : unde euenit vt palma, quæ in ripis sunt, magis floreat, & fertiliores sint : minus autem, quæ longè remota sunt. Ad ripam verò Iericho largissimus fons est, rigandisque aruis vberimus, iuxta veterem scaturiens ciuitatem, quam Iesus Naue filius Hebraorum ductor, primam in Chananeorum terra bello possederat. Denique rigationis eius tanta potentia est, vt si attigerit modò terram, sapidior sit, aquis diu perseverantibus : unde eo, quæ largius abutuntur, exiguum emolumentum habent : quæ verò parcius, plurimum : Amplius tamen quàm cateri fontes spatium rigat, & septuaginta quidem stadiis longam, viginti autem latam planitiem permeat. Optimos autem in ea paradisos ac densissimos educat, palmarumque irriguarum genera, tam sapore quàm nominibus varia : quarum pinguiissime calcibus pressæ plurimum mellis emittunt, non multum alio melle deterius : quàm & mellis alitrix est illa regio, & opobalsami ferax, qui omnium charissimus est fructus ibi nascentium : itemque cyprum, & myrobalanum gignit : vt qui diuinum esse illum tractum dixe-*

rit, non errauerit : *ubi & larga & optima generantur, quæ sunt charissima. Sed neque in aliis ei fructibus aliqua facillè toto orbe regio certauerit : adeò multiplicatum, quòd satum est, reddit. Cuius rei causa mihi videtur esse aquarum vis lata, & aeris calor : cum hic prouocet, quæ nata fuerint, atque diffundat : liquor autem firmis singula radicibus stringat, viresque suggerat æstino tempore : quo sic perusta est illa regio, vt nihil facillè procedat, ac pullulet : aqua tamen si ante solis ortum hauriatur, aura spiritu refrigerat, naturamque contrariam aëri sumit : hieme verò contepescit, eaque meritis mitissima efficitur. Tanta est autem calit temperies, vt quo tempore in alia Iudææ regione ningit, lino illic tantum indigenæ vestiantur. Distat autem ab Ierosolymis centum quinquaginta stadiis : & ab Iordane stadiis sexaginta : totumque habet ab Ierosolymis spatium desertum atque saxosum : ad Iordanem verò & lacum Asphaltiten licet humilior, æque tamen incultum, ac sterile. Sed de Iericho quàm sit fortunatissima, satis dictum est.*] Hactenus Iosephus vernaculus locorum inspector. Eadem ex ipso descripsit. S. Beda de locis Sanctis, cap. 10. lib. 14. Antiquit. cap. 7. [*Apud Hierichuntinam, ubi palmetæ sunt præstantissima, & opobalsamum prouenit inter vnguenta præcipuum, incisus acuto serpo fruticibus, succi in modum scatens.*]

Sed & Diodorus Siculus lib. 2. num. 93. [*Palmetis tamen ea regio ferax est, quantum eius à benignis annis, & fontibus irriguis intersulcatur. Ibi in conualle quadam balsamum, quòd vocant, gignitur : unde luculentum ipsis vectigal accedit, propterea quòd nusquam alibi in orbe terrarum hac stirps inueniatur : quæ præclarum quoque ad pharmaca medicis usum præstat.*] Tacitus Historia 5. [*Exuberant fruges nostrum ad morem : præterque eas balsamum, & palma : palmetis proceritas & decor : balsamum modica arbor : vt quisque ramus intumuit, si vim ferri adhibeas, pauent vena : fragmine lapidis, aut testa aperiuntur : humor in usu medentium est.*] Iustinus lib. 36. Historiarum : [*Opes genti Iudaorum ex vectigalibus opobalsami creuere, quòd in his tantum regionibus gignitur. Est namque vallis, quæ continuis montibus velut muro quodam cincta, ad instar hortorum clauditur : spatium loci ducenta millia iugera, nomine Iericho dicitur. In ea valle silua est & vbertate, & amœnitate insignis. Siquidem palmeto, & opobalsamo distinguitur. Arborea opobalsami formam similem piceis arboribus habent, nisi quòd sunt humiles magis, & in vinearum morem excoluntur. Ha certo tempore anni balsamum sudant. Sed non minor loci eius opacitatis quàm vbertatis admiratio est : quippe cum toto orbe regionis eius ardentissimus sol sit, ibi tepida aeris naturalis quedam ac perpetua opacitas est.*] Plinius lib. 5. cap. 14. [*Hierichuntinæ palmetis consitam, fontibus irriguam.*] Et lib. 12. cap. 25. [*Sed omnibus odoribus præfertur balsamum, vni terrarum Iudææ concessum, quondam in duobus tantum hortis, utroque regio, altero ingerum xx. non amplius, altero pauciorum. Ostendere arbusculam hanc vrbi Imperatores Vespasiani.*] Sequitur multa de balsamo prodere. Theophrastus huc respexit lib. 9. Historiæ Plantarum,

rum, cap. 6. [*Balsamum in valle Syria prouenit.*] Solinus cap. 38. [*Iudaea caput fuit Ierosolyma, sed excisa est. Successit Hierichus, & hac desit, Artaxerxis bello subacta. In hac terra tantum balsamum nascitur. Et post alia: verum inclitis nemoribus adhuc durat decus, lucisque palmarum eminentissimis nihil vel auro, vel bello derogatum.*]

Ceterum balsamum, quod vni tantum Iudaeae, id est, agro Iericunthino tribuere, Diodorus, Strabo, Plinius, Solinus, Tacitus, Iustinus, Dioscorides, Claudianus, & alij etiam Aegypto concessere: & Brocardus in descriptione Terrae Sanctae ad finem scribit, se in Aegypto inter Heliopolim & Babylonem balsami hortum vidisse. Strabo lib. 16. & Pausanias in Baoticis, etiam Arabiae. At de his exquirendi non hic locus.

Eusebius & S. Hieronymus in locis Hebraicis: [*Iericho urbs, quam Iordane transgresso subuertit Iesus, rege illius interfecto: pro qua extruxit aliam Ozam de Bethel ex tribu Ephraim: [1. Regum 16. vers. 34.] quam Dominus noster Saluator sua praesentia illustrare dignatus est. Sed & hac eo tempore, quo Ierusalem oppugnabatur a Romanis, propter perfidiam cinium capta, atque destructa est: pro qua tertia edificata est: qua usque hodie permanet; & ostenduntur utriusque urbis vestigia usque ad praesentem diem.*]

S. Beda de locis Sanctis. cap. 10. [*Iericho ab Aelia orientem versus, nouendecim mille passibus abest, qua tertio ad solum destructa, sola domus Rahab ob signum fidei remanet: eius enim adhuc parietes sine culmine durant.*] Et infra: [*Urbs ipsa condita in campo, cui supereminet, & nudus gignentium: agrum enim & ieiunum solum, & ideo desertum ab incolis.*]

Brocardus: [*A Galgala per unam leucam, contra orientem est sita Iericho, ciuitas olim famosa, nunc autem habet octo domos, vix nomen villa sortita.*] Alter Brocardus de monte Sion: [*De Galgalis ad unam leucam est Iericho ciuitas quondam nobilis: nunc ita vilis, ut nec vestigium sit, quod ibi ciuitas fuerit.*] Et postea: [*Iuxta Iericho palmae & calamellae eriguntur de fonte Helisei.*] Calamellas forsitan intelligit Cannas sacchari, quas Hispanice *Canameles* vocamus, de quibus plura Iacobus Vitriacus in Historia Ierosolymitana, cap. 53. qui plurimas & praestantissimas ibi provenire scribit. Alter descriptor Terrae Sanctae Anselmus Minorita: [*Iericho autem fuit ciuitas nobilis, hodie autem non meretur dici villa habens paucas casas: ubi tamen est adhuc domus Zacchaei. Et est adhuc locus quadratus ad modum claustrum, quamuis murus iam vetustate destruitur.*]

Atque ij tres, ceterique Sacri Topographi consentiunt, Iericho distasse a Iordane duabus, & a lacu Asphakite tribus leucis. Ab Ierusalem vero distare decem parasangis, id est, leucis nostratibus Hebraei tradunt: recentiores interuallum sex aut septem tantum leucarum intericiunt, quae est ferè sententia Iosephi, qui ponit C L. stadia. Iericho abundare palmetis, unde dicta sit ciuitas palmarum, Deuteronom. 34. v. 3. annotauimus: rosarum Maluenda, In Iosue.

quoque fuisse feracem Ecclesiasticus affirmavit, cap. 24. v. 18.

MVLIERIS MERETRICIS.] De voce זונה zonah differuimus Leuit. 21. v. 7. Quidam aiunt proprie esse eam, quae prostat, seu se prostituit, aut publicat, mercedis, seu merendi causa, id est, quae meret: vel operis, ut lotrices, & id genus: vel instructis opsoniis, ut cauponariae & tabernariae: aut corpore, ut lasciuientes & petulantes feminae, quae se viris prostituunt, & corpus inter viros vulgant, quas Latini vocant meretrices, à merendo, scilicet, corpore, scorta, prostibula, seu prostibulas, proscidas, alicarias, lupas, limaces, nonarias. Ergo ZONA reddunt, lotricem, cauponariam, tabernariam, hospitam, stabulariam, cauponam, publicam, publicanam, quaestuariam, mercenariam, meritoriam, meretricem. Iam disquirunt, an Rahab verè corpus vulgaret: num tabernaria tantum & hospita fuerit. Nos eorum sententiam aptiorem ducimus, qui Rahab vtrumque fuisse autumant: nam id genus mulierum, quae cauponariam exercent, simul etiam corpore merere solent: Constantinus: [*Vulgatae sunt pudicitiae, quae in cauponis seruiunt.*] Lege, Quae adulterium, C. ad leg. Iuliam de Adulteriis. Ut merito Hebraicum vocabulum vtramque notionem complectatur. Vnde quidam vtrumque hic coniungunt: mulieris meretricis caupona. Alij: caupona meritoria. Qui זונה zonah contendunt non posse significare cauponam, quasi cibatricem, ex vicinia verbi זון zun & ex deriuatis eiusdem verbi, vel זנה zana, minimum Hebraismi gustum habere videntur. זונה zonah pro caupona, hospita, quasi cibatrice, & alimentaria, deriuant à זון zun Chaldaico alere: vel à זנא zana, species, quasi diuersas species ciborum vendentem: pro scorta vero seu meretrice, à זנה zana: Sed vicinae & affines sunt radices. Cauponam, seu Hospitam hic interpretatur Chaldaei Paraphraetae, Rabbin, Ionah, Scelomoh, Kimchi, & plerique alij: Lyranus, Sanctes, Vatablus, Leo Iudas, Immanuel Tremellius, & Iunius, Auenarius, Montanus, Schindlerus, Victor Palma, Buxtorfius, Matthaeus Galenus, & plures alij: nec ab ea sententia abluunt Caietanus, Forsterus, Clarius, Mercerus, Genebrardus, & alij: neque obstat vox זונה, quia vtuntur Interpretes Epistolae ad Hebraeos, & Iacobus Apostolus, nam זונה esse quoque hospitatricem, à verbo זונה, id est, vendo, Victor Palma demonstrat. Iosephus Rahab domum diuersorium appellat.

NOMINE RAHAB.] Heb. רחב Rachab, à dilatactione, seu relaxatione dicitur, vel Platea, fortasse sic appellata, quod laxa & dissoluta vitae esset: & quod Hispanice dicimus, muger de plaza.

VT EXPLORARENT TERRAM.] חפר chaphar in Kal. proprie est fodere, infodere, perfodere: inde translata dici annotant de intentione, perscrutatione, peruestigatione, exploratione. Vnde hic reddunt: ad perscrutandum, explorandum; peruestigandum, perrimandum terram. Et Hispanice verbo fodiendi, & cauandi

VERS. 2.

* Videtur addendum locus ut constet sensus.

vtimur, pro perscrutari, eruere, inquirere. Sic vers.

VERS. 4. TOLLENSQUE MULIER VIROS, ABS-
CONDIT.] Heb. *Et accepit mulier duos viros,
& abscondit eum.* Quidam vertunt: *Et acce-
perat mulier duos viros, & absconderat.* Et in-
telligunt, nimirum antequam à rege missi
satellites ad domum eius peruenissent, nem-
pe quod rumor iam sparsus esset, regi nun-
tium fuisse exploratores Israëlitarum in
vrbe latitare: & istud rescivisset aut audisset
mulier: nam difficile est præsens iam
domi regis ministris, poruisse mulierem vi-
ros occultare: nisi id tribuamus diuinæ pro-
videntiæ, & sedulitati mulieris. Fortasse de
adventantibus iam iam in domum suam sa-
tellitibus admonita, festinè eos abscondit.

ABSCONdit.] Heb. *& abscondit eum.* Mira
enallage numeri, *& accepit mulier duos viros,
& abscondit eum.* Quidam distributivè expo-
nunt, & abscondit vnumquemque, vtrum-
que. Alij, eo loquendi modo existimant indi-
cari, mulierem vnumquemque ex eis seorsim,
& separatim abdidisse, vt facilius laterent.
Ego ea enallage, festinationem, & trepidatio-
nem, seu potius industriam & solertiam mu-
lieris innui puto, quæ celeriter, aptè, & quàm
potuit occultè vtrumque absconderit.

FATEOR, VENERUNT AD ME, SED
NESCIEBAM, &c.] Haud absurdè nonnulli
existimant, haud fuisse mentitam Rahabam:
potuerunt enim alij apud Rahabam, puta
cauponam meritoriam, diuertisse, de quibus
illa intellexerit in suo responso: prout opus
est diuinæ providentiæ, alios hospites re-
ceptos, indicari ex veritate: & alios ex fide
& charitate dissimulari. Nam fide Rahab
exploratores accepit cum pace, Hebræor. 11.
vers. 31. & dimisit via altera, Iacobi 2. v. 25.
Ceterum receptior iam sententia est, menti-
tam Rahabam, sed mendacio leui, minuto,
veniabili officio: de quo idem iudicandum,
quod de mendacio Ægyptiarum obstetri-
cum, Exodi 1. v. 19.

VERS. 5. QUVMQUE PORTA CLAUDETUR IN
TENEBRIS.] Heb. *Et fuit porta ad clauden-
dum in obscuritate.* Quidam: *Quumque clau-
denda esset porta tenebris.* id est, quod nox iam
atra esset, vel quum proximum esset, vt porta
clauderetur, tenebris se iam intendentibus. Chal-
dæus: *Et fuit tempus claudendæ porta.* id est,
in quo claudi solet porta. Alij: *Quumque
iam tenebresceret, claudendaque iam esset porta.*
Plerique hanc portam, vrbe, intelligunt. Alij
portam domus Rahab, seu eius diuersorij
meritorij. q. d. quod sub noctem paulo ante-
quàm clauderetur porta tabernæ meritoria, seu
hospitij, viri illi egressi domo ipsius fuerint.

VERS. 6. STIPULA LINI.] Heb. *in linis ligni,* vel,
arboris, volunt esse hypallagem, pro in lignis,
culmis, calamis, cauliculis, lini. Sed puto di-
ci *lina ligni,* quod essent lina adhuc lignosa,
& cruda, in calamis, & cauliculis, nondum
stuppario malleo excussis stipulis, nempe fas-
ces manuales linorum siccandæ ad solem;
Addit Forsterus: [Fortasse illud est linum de quo
Plinius lib. 19. cap. 1. in hac verba scribit: Su-
perior pars Ægypti in Arabiam vergens gignit

fruticem, quem aliqui gossipion vocant, plures xy-
lon, & ideo lina inde facta xylina, &c.] id est, lina
lignea, seu lignosa. Vide Com. in Exod. 25.
v. 4. Coniecturam Forsteri æmulatus est Ma-
sius: ergo voluit *lina ligni,* esse lina xylina, seu
gossipion, quod est frutex seu arbuscula: nos
vocamus *Algodon,* seu *Coton.* Hispanicus Inter-
pres: *en lino de arbol.* vel, *entre vnos tascos de lino.*

QVÆ IBI ERAT.] Heb. *ordinatis ei super
tectum.* Quidam: *quæ disposita habebat super
solarium,* vel *quæ erant ipsi disposita super te-
ctum:* aut *quæ erant structa ei sub tecto.* vel à
se sub tecto. Illustrant hunc locum verba Pli-
nij lib. 19. cap. 1. de lino: [Tum enulsum, & in
fasciculos manuales colligatum, siccatur in sole
pendens conuersis superne radicibus vno die, mox
quinque aliis in contrarium inter se versis fas-
cium cacuminibus, vt semen in medium cadat.]

Ij AVTEM, QVI MISSI FVERANT, &c.] VERS. 7.
Hunc versum nos ad verbum ex Hebræo
reddimus, alij, in hunc modum: *Quamobrem
virorum illorum,* nempe ciuium Ierichuntis
alij *persequuti fuerant eos via ad Iordanem per
vada singula:* alij *autem portam clauserant,* ni-
mirum vrbe, ne si in vrbe essent explorato-
res, elaberentur, postea, quum egressi essent,
qui persequerentur illos.

AD VADVM IORDANIS.] Hebræa vox
pluralis, *transitus,* seu, *traiectiones,* seu, *traiectus*
propriè significat, siue ij pedibus, aut vadis,
siue cimbis aut nauiculis essent. Plures fuisse
ex plurali ipsa voce colligi posse videtur.

ILLISQUE EGRESSIS, STATIM PORTA
CLAVSA EST.] Heb. *& portam clauserunt
posteaquam egressi sunt persequentes post eos.*
Nonnulli Hebræorum intelligunt, Rahabæ
familiares & domesticos clausisse portas ta-
bernæ meritoria posteaquam satellites re-
gij inde ad insequendos exploratores exie-
runt. Plerique, alij de porta vrbe accipiunt,
vt indicet magnam custodiam adhibitam in
obserandis portis ciuitatis hoste in proximo
sedente, vt non nisi ad emittendos perse-
quentes aperta sint, illisque emissis statim
clausæ. Nonnulli, vt paulo ante vidimus,
clausas putant tunc, ne si in vrbe essent ex-
ploratores, elaberentur. Quidam notant, ad-
iectum id, vt intelligeremus, cur necesse fue-
rit Rahabam exploratores per fenestram di-
mittere, nihil enim id opus fuisset, si tota
nocte patuissent fores vrbe.

STATIM.] Heb. *post secundum quod egressi* VERS. 8.
sunt, &c. Inusitatus loquendi modus, quem
variè elucidant. 1. *paulo postquam egressi sunt.*
2. *quamprimū egressi sunt.* 3. *postea, quum egressi
iam essent,* &c. 4. *post quemadmodum egressi sunt.*

NECDVM OBDORMIERANT, QVI LA-
TEBANT.] Heb. *Antequam autem dormi-
rent.* Alij: *Quumque isti nondum dormirent.*
Quidam: *Porro antequam quieti se dedissent
viri illi.* Omnes ferè intelligunt sermonem
hic esse de exploratoribus, qui metu regia
inquisitionis anxij, euentum rei expectabant
vigiles. Quidam tamen reddunt: *Illi autem
nondum cubauerant.* id est, ciues Ierichunti-
ni, qui nondum à murmure, & tumultu per-
quirendi exploratores cessauerant. Hunc sen-
sum respuit Noster, & cordatus quisque.

ASCENDIT

ASCENDIT AD EOS,] Hebr. *ascendit super eos*. Notant hoc genus loquendi curam, studium, sollicitudinem scemina de illis intento animo cogitantis significare.

VERS. 9.

NOVI QVOD DOMINVS, &c.] Hoc & sequentibus versibus exprimit Rahab fidem suam diuinitus inspiratam, quam Paulus Hebræorum 11. vers. 31. mirificè prædicauit: quæ quidem primum ex auditu hominum: sed potissimum ex Spiritus sancti impulsu eius cordi infusa fuit: vnde IHVH, verum, & sempiternum Deum, & appellat, & inuocat, eumque confitetur.

OMNES HABITATORES TERRÆ.] Hebr. addunt: *a facie vestra*. id est, ad vestrum conspectum, vel vestra causa, propter presentiam.

VERS. 10.

Quidam: *metu vestri*. Sic vers. 11. & 14.

VERS. 14.

MARIS RVBRI.] Hebr. *maris Suph*: de quo cum cura diximus Exodi 10. vers. 19.

ANIMA NOSTRA SIT PRO VOBIS IN MORTEM.] Formula iurisjurandi, q.d. Male dispereamus, diræ omnes in nos veniant, capitale nobis sit, exitium in capita nostra imprecamur: Deus in nos morte vindicet: illum obtestamur, vt à nobis iuris peierati capitalem pœnam sumat: si vobis promissa non præstiterimus, si fidem iurisjurandi fefellerimus, aut violauerimus. Alij exponunt, seruabimus vos etiam si nobis moriendum fuerit. Si quis vos interficere voluerit, nos ipsi, cum vitæ nostræ etiam manifesto periculo pro vobis dimicabimus, priorum corporum obiectu vitam vestram tutabimur: quod si euenerit, vt quispiam è vobis occidatur, capita nostra ipsi deuouemus, & prodicionis crimen vltro subimus. Quidam reddunt: *Animas nostras pro vobis morti deuouemus*. Alij: *Anima nostra loco vestri ad moriendum esto exposita*. Non fuit id iusjurandum aut promissio contra legem Dei, Deut. 7. v. 2. & 3. ibi vide.

SI TAMEN NON PRODIDERIS NOS.] Hebr. *si non enuntiaueris verbum nostrum istud*. Quidam vertunt: *modo non detuleris hanc rem nostram*. Explicant, id est, id, quod tecum pacti sumus, nempe de tessera, quam dabimus, de colligenda tota familia in domo tua, vers. 8. id enim non prodi debere affirmant: nam si id rescitum foret, ceteri ciues similibus vsi fuissent signis: vel in ædes Rahab irrupissent, vt seruarentur: nec potuisset conseruari Rahab, eiusque familia. Vide infra vers. 10. Ego hunc sensum nunquam probaui. Nonnulli reddunt: *modo ne prodatis negotium nostrum*. Alij: *si non enuntiaueritis sermonem nostrum hunc*, nempe, quo pollicemur nos seruatuos te, & domum patris tui. Ipse libentius, & aptius exposuerim: Dummodo vos ne metu periculi facti quod nos receperitis pœnitentes pacta cum rege salute, nos, totumque nostrum explorationis negotium prodatis: vnde & nobis priuatim vltimum supplicium, & genti nostræ, cognitio eius consiliis, grauè detrimentum creari posset. Nam etsi Ierichuntinus rex intellexisset exploratores Hebræos in urbem ingressos, at maximo pretio redemisset eos in manus cepisse, & ab ijs de statu hostium plenius cognouisse.

Maluenda, in Iosue.

DOMVS ENIM EIVS HÆREBAT MVRO.] VERS. 15.

Id Latinis dicebatur *Submœnium*, vbi sub mœnibus esse solebant lupanaria, & meretrices ibi habitantes appellabantur *Submœniana*, apud Martialem lib. 1. Epigrammate 35. & lib. 3. Epigrammate 82. & lib. 11. Epigr. 62 & lib. 12. Epigram. 32.

IBIQUE LATITATE.] in verbo נִתְבַּחֵם *nachbethem*, deficit seu laret *Aleph*, seu *He*, radicalis verbi, fortasse vt maximè eis mulier latebras commendaret, q. d. quàm occultissimè poteritis, latitate.

VERS. 16.

INNOXIJ ERIMVS, &c.] Hebr. quidam reddunt: *nos fidem nostram liberabimus ab hoc iuramento, quo nos adegisti*. Alij: *insones erimus ab adiuratione tua hac, qua adiurasti nos*: Nimirum esse volumus, cum his duabus conditionibus, quæ sequuntur. Ne quis sit extra domum: & Ne quid reueles, seu prodas.

VERS. 17.

FVNICVLVS ISTE.] תִּקְוָה *tikuah*, aiunt significare *funiculum*, sic dictum à verbo תִּקַּה *kauah*, quod *expectare, applicare animum* significat, quod funiculus alicui rei applicetur: aptius dicitur ab intentione, quod funiculus intendatur & educatur: nam verbum קָוָה *KAVAH* propriè est *intendere in aliquid*. Alij ex significat Chaldaico, *textum, texturam*, exponunt. Nec desunt, qui, *chordam*. Alij, *lineam*. Quidam volunt esse, quod Hispanicè vocamus, *Cordon*, vel *Benda*. Nonnulli, *simbriam*. Alij, *collectionem, congregationem, glomum*. Sic dictum à collectione fili. Quidam putant esse multiplex fluum, quale à sceminis paratur, antequam in globulos, vel in aliam formam conuoluatur: Hispanicè, *Madexa de hilo*. Recentiores Græcorum Scriptores Theophylactus Simocatta, Nicephorus Callistus, Stidas, & alij, *metaxam* appellant, sericum, quam nos Hispani *Madexa de seda* appellamus. De Metaxa plura annotauimus in Antich. lib. 5. Cap. 6. Haud absurdam eorum coniecturam iudicamus, qui eum funiculum non ipsius Rahabæ, sed exploratorum fuisse autumant, qui eum Rahabæ dederint in fenestra ponendum, quod id, vt pote suum, & ab ipsis datum signum, certius cognoscerent: fuisseque aliquid eiusmodi, quale milites, exploratores, excubiæque deferre solent, pro insigni & tessera, vt illa, quæ ex serico varij coloris confici solent ad modum cingulorum aut balteorum, quas Hispani vocant *Bandas*, quibus potissimum homines militares uti solent. Nam qui ajunt, eundem funem, quo per fenestram demissi sunt exploratores, ab eisdem mulieri iussu appendi pro signo, non admodum mihi probantur: nam ille videtur fuisse lineus, aut cannabeus. Equidem vox תִּקְוָה *tikuah*, plerumque in Scriptura significat, *expectationem, spem, fiduciam*, vt non alienè existiment aliqui huic signo id nomen impositum metaphoricè, quod tota spes ac fiducia salutis Rahabæ, suorumque in eo filo pependerit. Sic v. 21.

COCCINEVS.] De שֵׁנִי *shani*, plura diximus in Genes. 38. v. 28. & in Exodi 25. v. 4. Hic *secundarium, iteratum, dibaphum*, seu *bis tinctum coccineum* significat.

B 2

SANGVIS

VERS. 19. SANGVIS IPSIVS ERIT IN CAPVT EIVS.] Id est, erit reus & causa suæ mortis, cædēsque eius illi imputabitur: cædis suæ causa in caput eius recidet: culpa cædis penes eum erit, sua culpa interficietur. Ita mox.

SI EOS ALIQVIS TETIGERIT.] Heb. si manus erit in eo. Quidam: si manus fuerit in eum injecta. Alij: si huic vis inferatur. Vel si quis eum laferit. Aliter: si plaga illata fuerit ei.

Manus pro plaga, vt Exodi 14. vers. 31.

APPENDIT FVNICVLVM COCCINEVM.] VERS. 21. Nimirum, postea, quum commodum, & necessarium visum est.

QVÆ ACCIDERANT SIBI.] Hebr. inuenientia eos, id est, quæ eos inuenerant. Siue, euenientia ad eos, vel eis, id est, omnia accidentia, seu quæcunque eis euenerant seu acciderant. VERS. 23.

CAPVT TERTIVM.

Vulg.

Malu.

IGITUR Iosue de nocte consurgens mouit castra: egredientesque de Setim, venerunt ad Iordanem ipse & omnes filij Israël, & morati sunt ibi tres dies.

2 Quibus euolutis transierunt præcones per castrorum medium.

3 Et clamare cæperunt: Quando videritis arcam fæderis Domini Dei vestri, & sacerdotes stirpis Leuitica portantes eam, vos quoque consurgite, & sequimini præcedentes:

4 Sitque inter vos & arcam spatium cubitorum duum millium: ut procul videre possitis, & nosse per quam viam ingrediamini: quia prius non ambulastis per eam: & caute ne appropinquetis ad arcam.

5 Dixitque Iosue ad populum: Sanctificamini: cras enim faciet Dominus inter vos mirabilia.

6 Et ait ad sacerdotes: Tollite arcam fæderis, & præcedite populum. Qui iussa complentes, tulerunt, & ambulauerunt ante eos.

7 Dixitque Dominus ad Iosue: Hodie incipiam exaltare te coram omni Israël: ut sciant quod sicut cum Moyse fui, ita & tecum sim.

8 Tu autem præcipe sacerdotibus, qui portant arcam fæderis, & dic eis: Cum ingressi fueritis partem aqua Iordanis, state in ea.

9 Dixitque Iosue ad filios Israël: Accedite huc, & audite verbum Domini Dei vestri.

10 Et rursum: In hoc, inquit, scietis quod Dominus Deus viuens in medio vestri est, & disperdet in conspe-

T^a manicauit Iehosuagh in^b mane, & ^c mouerunt de Schittim, & venerunt vsque ad Iarden, ipse, & omnes filij Israël: & pernoctauerunt ibi ante quam transibunt.

2 Et fuit de^d extremitate ^e trium dierum: & transierunt ^f statores in intimo & desidentia.

3 Et præceperunt ad populum, ad dicere: ^h Secundum videre vos arcam fæderis IHVH ELOHIM vestri, & sacerdotes Leuitas leuantes eam: & vos ⁱ mouebitis de loco vestro, & ambulabitis post eam,

4 Veruntamen ^k longinquitas erit inter vos, & inter eam, ^l sicut duo mille cubitus, in ^m mensione: non appropinquabitis ad eam, ⁿ correspondentia ^o qua cognoscetis viam, qua ambulabitis in ea: quia non transiistis in via P de heri ^q nudius tertius.

5 Et dixit Iehosuagh ad populum: ^r Sanctificare vos, quia crastino faciet IHVH in intimo vestro ^f ardua.

6 Et dixit Iehosuagh ad sacerdotes, ad dicere: Leuate arcam fæderis, & transite ^t faciebus populi. Et leuaerunt arcam fæderis, & ambulauerunt faciebus populi.

7 Et dixit IHVH ad Iehosuagh: Die ista incipiam grâdefacere te in oculis omnis Israël: quod cognoscet, quia secundum quod fui cum Moſehc, ero tecum.

8 Et tu præcipies ad sacerdotes ^u seruantes ^a arcæ fæderis, ad dicere: In venire vos vsque ad ^y extremitatem aquarum Iarden, in Iarden stabitis.

9 Et dixit Iehosuagh ad filios Israël: Accedite huc, & audite verba IHVH ELOHIM vestri.

10 Et dixit Iehosuagh: In isto cognoscetis, quia ^z E I ^a viuens in intimo vestri, & ^b exterminio fudit delere exterminio

^a dilucula-
uit.
^b diliculo.
^c profecti
sunt.

^d fine.
^e ternarij.
^f Vt cap. 1.
v. 10.
^g castrame-
rationis.
^h sicut, cir-
ca.

ⁱ proficisce-
mini.

^k longin-
quum spa-
tium, inter-
stitium.

^l circiter.
^m dimensio-
ne, mensura.
ⁿ datinus.
ad corres-
pondentiam.

^o quod.
^p Id est, an-
tea, prius.
^q nudius-
tertij, Vide
Gen. 31. v. 2.

^r præparate
vos.
^s excelsa,
mirabilia.
^t datinus
ad facies,
ante. Sic
deinceps.

^u baiulos,
portitores.
hic postea.
^x arcam.
^y finem, sic
vers. 15.

^z Fortissi-
mus, Potenti-
ssimus
Deus.
^a viuus.
^b exheredi-

Et vestro Chananeum & Hethæum, Heuæum & Pherezeum, Gergeseum quoque & Iebuseum, & Amor-
rhaum.

Act. 7 f. 45. 11 Ecce, arca fœderis Domini om-
Eccli. 24. nis terræ antecedit vos per Iorda-
c. 36. nem.

12 Parate duodecim viros de tribu-
bus Israël, singulos per singulas tri-
bus.

13 Et cum posuerint vestigia pedum
suorum, sacerdotes qui portant arcam
Domini Dei vniuersæ terræ, in aquis
Iordanis, aquæ, quæ inferiores sunt,
decurrent atque deficient: quæ au-
tem desuper veniunt, in vna mole
consistent.

14 Igitur egressus est populus de ta-
bernaculis suis, ut transiret Iorda-
nem: & sacerdotes, qui portabant
arcam fœderis, pergebant ante eum.

15 Ingressisque eis Iordanem, & pe-
dibus eorum in parte aquæ tinctis
(Iordanis autem ripas aluei sui tem-
pore messis impleuerat.)

16 Steterunt aquæ descendentes in
loco vno, & ad instar montis intumes-
centes apparebant procul, ab vrbe
quæ vocatur Adon vsque ad locum
Sarthan: quæ autem inferiores erant,
in Mare solitudinis (quod nunc vo-
catur mortuum) descenderunt, vs-
que omnino deficerent.

17 Populus autem incedebat contra
Iericho: & sacerdotes, qui portabant
arcam fœderis Domini, stabant super
siccā humum in medio Iordanis accin-
cti, omnisque populus per arentem al-
ueum transibat.

terminio funditus delebit de faciebus
vestris Chenaghanæum, & Chithæū,
& Chiuæum, & Pherizæū, & Ghirga-
sæum, & Æmoræum, & Iebusæum.

11 Ecce arca fœderis ^c Adon om-
nis terræ transiens faciebus vestris in
Iarden.

12 Et nunc accipite vobis duos de-
cem virum de ^d baculis Israël: virum
vnum, ^e baculo.

13 Et erit secundum ^f desedere ^g
volas pedum sacerdotum leuantium
arcæ IHVH Adon omnis terræ, in
aquis Iarden, aquæ Iarden exscin-
dentur: aquæ descendentes de ^h
ad supra: & stabunt ⁱ cumulus v-
nus.

14 Et fuit in ^k mouere populus de
tentoriis suis ad transire Iarden sacer-
dotes leuantes arcæ fœderis, ^l facie-
bus populi.

15 Et secundum venire leuantes ar-
cæ vsque ad Iarden, & pedes sacer-
dotum leuantium arcæ intincti fue-
runt in extremitate aquarū: & Iarden
impleuit super omnes ^m irruptiones
suas, omnibus diebus ⁿ decurtationis.

16 Et steterunt aquæ descendentes
de ad supra, surrexerūt cumulus vnus,
^o longinquare facere valde in Adam
vrbe, quæ de latere Tzarthan: & des-
cendentes super mare P campestris,
mare salis, ^q consummatæ fuerunt,
exscissæ fuerunt: & populus transie-
runt ^r præsentia Iericho.

17 Et steterunt sacerdotes leuantes
arcæ fœderis IHVH in siccitate in me-
dio Iarden ^s apparere: & omnis Israël
transcunt in siccitate, vsquequo ^t
consummati fuerunt omnis gens ad
transire Iard. n.

tando exhe-
reditabit,
eiiciendo
eiiciet, ex-
pellendo
expellet.

^c Sustenta-
toris, colu-
minis, Do-
minatoris,
Sic v. 13.
^d virgis, ex-
tensionibus,
tribubus.

^e datus,
in per, tri-
bum.

^f pausare,
considerare,
requiescere.

^g curuantes,
cauitates,
plantas.

^h supernè,
Sic v. 16.

ⁱ cumulo,
aceruo, tu-
mulo vno,
vel mole
vna.

Sic v. 16.

^k proficisci.

^l Darius,
ad facies,
ante.

^m sinus, di-
uergia, ri-
pas, egressio-
nes, excus-
siones.

ⁿ messis.

^o elongare,
facere.

^p arui, de-
serti, solitu-
dinis, Ara-
biæ.

^q consum-
ptæ, absolu-
tæ, finitæ.

^r è regione,
ex aduerso.

^s apparado.
^t consum-
mauerunt,
finierunt,
Vt v. 16.

COMMENTARIA.

VERS. I.

GITVR IOSVE DE NOCTE CON-
SVRGENS.] Heb. Et diluculanit
Iosue in diluculo. Nimirum, diei
noni mensis primi, seu Nisan.

Tradunt Hebræi, Moſen mor-
tuum fuiſſe ſeptima die mensis Adar: & ſe-
ptima die ſequentis mensis Nisan, nempe in
fine triginta dierum luctus Moſis, Dominum
alloquutum Iosuam: & eodem die indictam
preparationem de transmittendo intra tri-
dium Iordane, ſuprà Cap. 2. v. 11. Quinta
verò eiſdem Nisan miſſos fuiſſe explorato-
res: octaua autem ipſos reuerſos fuiſſe: ac

tandem nona die filios Israël profectos à
Schittim, deueniſſe ad ripas Iordanis: cum-
que illic non plus ea nocte manſiſſent, de-
cima illos die tranſuiſſe Iordanem vt apertè
dicitur infrà Cap. 4. v. 19.

EGREDIENTESQVE DE SETIM, VENE-
RVNT AD IORDANEM.] Iosephus: [Ab Abila
[nempe Abel Schittim] ad Iordanem ſexa-
ginta ſtadia caſtra promouit.] aberat ergo Abel
Schittim, vbi tum caſtra Iosue habebat, à
Iordane duas propemodum leucas.

ET MORATI SVNT IBI TRES DIES.]
Heb. & pernoctauerunt ibi antequam tranſi-
bunt.

caueri oportere. plura latius & calido erga fidem Catholicam affectu ea de re
Auctor hoc Tomo. absit tamen, nec enim ita temerarius sum aut imprudens qui
eos principes accusem, qui cum circumstantiæ alia suadent, ne triticum vna cum
zizaniis pereat, prudenter dissimulant & permittunt, vt recte docet Malderus
2.^a. 2.^a. quæst. 10. Artic. 10. probatque Magni Athanasij exemplo. patet ex præ-
missis præsentis voluminis argumentum & summarium. continet historiam ab
anno mundi 2583. vel secundum alios 2493. quo sancte obiit Moses, anno
sequente magistratum iniit Iosue, vsque ad annum mundi 3447. (loquor in opi-
nionem probabili.) Hebraici inquam regni ortum, progressum, luctuosumque
interitum, templi & vrbis desolationem; partes capitales sunt duæ, prout duplex
fuit ratio regiminis; sub iudicibus altera, altera sub regibus, quid inter vtrosque
interfit, commentatorum nullus est qui non exponat, à Mosis successore Iosue
vsque ad Heli iudicem simul & pontificem fluxerunt anni 316. vsque ad Saulem,
cuius tamen regnum quidam parasceuen potius & isagogen æstimant quam re-
gnum, anni 378. à Saule primo Hebræorum rege vsque ad Zedechiæ sceptrique
interitum anni 485. Controuersia de annis regum Israel & Iuda, de qua S. Hie-
ronymus ad Vitalem scripsit his verbis [Relege omnes Veteris Testamenti
libros & tantam annorum reperies dissonantiam & numerum inter Iuda
& Israel, id est inter regnum vtrumque confusum, vt eiusmodi hæerere
quæstionibus non tam studiosi quam otiosi esse videatur.] hæc inquam
quæstio altero ex his modis solui possit: vel quod varia fuerint interregna, quæ
explicita non fuerunt, vel quod pluribus annis quidam regnauerint: quorum
tantum ij quibus recte vixerint in Scriptura expressi sint.

LOCA SACRÆ SCRIPTURÆ

operosius explicata, quę singularem aliquam,
vel litteralem vel mysticam doctrinam con-
tinent in commodum & obsequium studio-
forum S. Scripturæ & controuersiarum &
præsertim concionatorum.

IOSVE.

- Cap. 2. 14. **A** Nima nostra sit pro vobis
in mortem. 11. a
- Cap. 5. 2. Circumcide secundo filios Israel.
23. b
9. Hodie abstuli opprobrium Ægy-
pti à vobis. 24. a
15. Solue calceamentum tuum de
pedibus tuis. 25. b
- Cap. 6. 1. Iericho clausa erat atque muni-
ta. 27. a. & seq.
- Cap. 7. 19. Da gloriam Domino Deo Israel.
35. a & seq.
25. Lapidauitque eum omnis Israel
&c. 36. b
- Cap. 8. 29. Suspendit in patibulo. 43. a
- Cap. 9. 19. Non possumus eos contingere.
48. a
- Cap. 11. 20. Domini enim sententia fuerat
ut indurarentur corda eorum
65. b
- Cap. 14. 13. Benedixitque ei [Caleb.] Iosue.
80. a
- Cap. 15. 1. Igitur sors filiorum Iuda. &c.
85. a
- Cap. 15. 18. Suasa est Axa à viro suo ut pe-
teret agrum &c. 91. b. & seq.
- Cap. 23. 14. Ingredior viam vniversa terra.
148. b
16. Fecit sibi gladium. habentem
in medio capulum longitudinis
palme manus. ibid. b
23. Posticum egressus est. 176. b
- Cap. 5. 1. Qui sponte obtulistis animas
vestras ad periculum. 185. a
7. Debora mater in Israel. 186. b
8. Noua bella elegit Dominus.
186. b
11. Vbi collisi sunt currus &c. ibi
enarrentur iustitia Domini. 188.
b
15. Diniso contra se Ruben magna-
nimorum reperta est contentio.
190. a
- Cap. 7. 5. Qui lingua lambuerunt aquas,
sicut solent canes &c. 204. a
- Cap. 8. 7. Conteram carnes vestras cum
spinis tribulisque. 210. b
- Cap. 9. 28. Constituit principem Zebul ser-
uum suum super viros Emor.
219. b
31. Et misit clam ad Abimelech.
220. a
37. Per viam qua respicit quercum.
ibid.
- Cap. 10. 1. Tholab filius Pua patru Abi-
melech. 223. a
16. Qui doluit super miseriis eo-
rum. 225. a
- Cap. 11. 36. Fac mihi quodcumque pollici-
tus. filia Iephthæ ad patrem.
231. b
- Cap. 12. 3. Posui animam meam in mani-
bus meis. 234. a
- Cap. 13. 16. Si me cogis non comedam panes
tuos &c. 239. a

INDICES.

- Cap. 3. 2. Ut postea discerent filij eorum
certare cum hostibus. 173. a
15. Aod, qui utraque manu pro
dextera utebatur. 174. a

- Cap. 12. 3. Posui animam meam in mani-
bus meis. 234. a
- Cap. 13. 16. Si me cogis non comedam panes
tuos &c. 239. a

19. Offerens Domino, qui facit mirabilia. 239. a
 25. Caputque Spiritus Domini esse cum eo. ibid. b
 Cap. 14. 6. Irruit^r autem Spiritus Domini in Samson. 242. b
 18. Si non arassetis in vitula mea. 244. a
 Cap. 15. 8. Percussitque eos ingenti plaga ita ut stupentes suram femori imponerent. 247. b
 16. In maxilla asini, in mandibula pulli asinarum. 248. a
 19. Aperuit Dominus molarem dentem. ibid. b
 Cap. 16. 14. Extraxit clauum cum crinibus & licio. 253. b
 16. Cumque per multos dies iugiter adhereret 254. a
 21. In carcere molere fecerunt. 254. b
 Cap. 18. 6. Dominus respicit viam vestram. 262. a
 7. Viderunt populum quietum nullo eis penitus resistente &c. 262. a
 30. Posueruntque Ionatham filium Gersam filij Moysi. 263. b
 Cap. 20. 15. Inuentique sunt vigintiquinque millia &c. prater habitatores Gaba. 274. a
 16. Et sic fundis lapides ad certum jacentes &c. ibid. b

RVTH.

- Cap. 1. 13. Ante eritis vetula, quam nubatis. 286. a
 Cap. 3. 9. Expande pallium tuum super famulam tuam. 293. a
 Cap. 4. 7. Hoc erat testimonium cessionis in Israel. 298. a

I. SAMVEL.

- Cap. 1. 3. Ascendebat ut sacrificaret Domino Exercituum. 350. a
 5. Anna autem dedit partem unam tristis. 306. b
 15. Vinum, & omne, quod inebriare potest, non bibi. 308. a. & seq.
 16. Ne reputes ancillam tuam quasi unam ex filiabus Belial. 309. a
 Cap. 2. 3. Recedant vetera de ore vestro. 317. a. & seq.
 ibid. Ipsi preparantur cogitationes. 317. b. & seq.
 6. Dominus deducit ad inferos.

319. a
 9. Pedes Sanctorum suorum seruabit. 320. a
 ibid. Impij in tenebris conticescent. 320. b
 10. Sublimabit cornu Christi sui. 321. a
 22. Dormiebant cum mulieribus, quæ obseruabant ad ostium tabernaculi. 322. b
 25. Si peccauerit vir in virum &c. ibid. & seq.
 29. Quare calce abiicitis victimam meam. 323. b
 Cap. 3. 1. Et sermo Domini erat pretiosus. 327. a
 13. Eo quod nouerat [Heli] indigne agere filios suos &c. 328. b. & seq.
 Cap. 4. 17. Respondens autem ille qui nuntiabat. 333. a
 Cap. 5. 6. Et computrescebant extales eorum. 335. a
 Cap. 6. 19. Percussit de populo 70. viros & 50000. 341. a
 Cap. 7. 6. Hauseruntque aquam & effuderunt in conspectu Domini. 343. b. & seq.
 Cap. 8. 9. Ius regis. 347. a. & seq.
 Cap. 9. 20. Et cuius erunt optima quaque Israel? 352. b
 Cap. 12. 3. Si de manu cuiusquam munus accepi &c. 366. b
 Cap. 13. 1. Filius unius anni erat Saul cum regnare cepisset. 370. a
 21. Retusa erant acies vomerum 372. a
 Cap. 14. 6. Quia non est Domino difficile &c. ero tecum ubicumque volueris. 378. a
 38. Applicate huc uniuersos angelos populi. 380. b
 Cap. 15. 4. Recensuit eos quasi agnos. 395. a
 9. Et pepercit Saul vestibus. 386. a
 35. Non vidit Samuel ultra Saul. 388. b
 Cap. 16. 2. Ad immolandum Domine veni. 390. a
 13. Directus est spiritus Domini a die illa in David. 391. a
 14. Exagitabat eum spiritus malus. 391. b
 Cap. 17. 4. Egressus est vir spurius de castris. 397. a
 12. Isai qui habebat octo filios. 398. b
 18. Fratres tuos visitabis si recte agant. 399. a
 29. Dixit

19. Dixit David &c. numquid non
verbum est. 400. a
- Cap. 19. 13. Tulit Michol statuam & posuit
eam super lectum. 409. a
- Cap. 19. 24. Num & Saul inter prophetas?
410. b
- Cap. 20. 30. Fili mulieris virum ultro ra-
pientis. 417. a
- Cap. 21. 5. Porro via hac polluta est: sed
ipsa hodie sanctificabitur in va-
sis. 420. b
13. Et immutavit os suum &c.
421. b
- Cap. 25. 29. Erit anima Domini mei custo-
dita quasi in fasciculo viuen-
tium. 441. b
- Cap. 26. 19. Si Dominus incitat te aduer-
sum me, odoretur sacrificium.
446. a
20. Non effundatur sanguis meus in
terram. 446. a
- Cap. 28. 12. Cum autem vidisset mulier Sa-
muelelem. 453. b
- Cap. 30. 17. A vespere usque ad vesperam.
459. b

2. SAMVEL.

- Cap. 1. 9. Interfice me quoniam tenent me
angustie. 467. b
- Cap. 2. 8. Et circumduxit eum per castra.
473. a
9. Super Galaad & super Gessur.
473. a
- Cap. 5. 6. Non ingredieris huc nisi abstu-
leris cacos & claudos dicentes
&c. 487. a
8. Cacus & claudus non intrabunt
in templum. 487. a
23. Venies ad eos ex aduerso pyro-
rum. 488. a
- Cap. 7. 19. Ista enim est lex Adam Domine
Deus. 497. b
- Cap. 8. 1. Tulit David frenum tributi de
manu Philisthiim. 500. a
- Cap. 10. 18. Occidit David de Syris septin-
gentos currus & quadraginta
millia equitum. 509. a
- Cap. 12. 6. Quem reddet in quadruplum.
515. a
14. Blasphemare fecisti inimicos Do-
mini. 516. b
31. Et circumegit circum eos ferra-
ta carpenta &c. & traduxit in
typo laterum. 518. a
- Cap. 13. 39. Cessavitque David persequi
Absalom. 524. a
- Cap. 16. 18. Illius ero quem elegit Dominus.

539. a
- Cap. 18. 2. Tu unus pro decem millibus com-
putaris. 547. a
- Cap. 19. 29. Fixum est quod locutus sum, tu
& Siba dividite possessiones.
555. a
- Cap. 20. 26. Ira erat sacerdos David.
561. b
- Cap. 21. 8. Tulit rex quinque filios Michol.
564. a
16. Ferrum hasta. [Iesbibeneb] tre-
centas uncias appendebat. 565. a
- Cap. 22. 1. Ascendit super Cherabim &
volavit. 570. a
27. Cum peruerso peruerteris. 672. b
33. Et complanavit perfectam viam
meam. 673. b
36. Et mansuetudo tua multiplica-
bit me. 574. a
- Cap. 23. 4. Sicut lux aurora exoriente so-
le. 580. a
8. Qui octingentos interfecit im-
petu uno. 581. b
- Cap. 24. 9. Inuenta sunt de Israel octin-
genta millia virorum. &c. 688. b
24. Emit David aream, argenti si-
clos quadraginta. 590. a

1. REGVM.

- Cap. 2. 22. Responditque rex Salomon, po-
stula ei & regnum &c. 602. b
- Cap. 3. 3. Dilexit autem Salomon Domi-
num & excepto, quod in exelsis
immolabat. 607. a
- Cap. 4. 26. Habebat Salomon quadraginta
millia praeepia equorum. 612. a
- Cap. 5. 16. Absque praepositis &c. numero
trium millium & trecentorum.
616. a
- Cap. 6. 4. Fecitque in templo fenestras
obliquas. 620. a
- Cap. 7. 3. Unus autem ordo habebat co-
lumnas quindecim contra se in-
uicem positas. &c. 630. a. &
seq.
31. Os quoque lateris intrinsecus,
&c. 635. b. & seq.
- Cap. 8. 9. In archa autem non erat aliud.
nisi dua tabula lapidea quas po-
suerat in ea Moses. 645. a
- Cap. 9. 23. Erant autem super opera Salo-
monis praepositi quingenti quin-
quaginta. 652. b
28. Sumptum inde aurum quadrin-
gentorum viginti talentorum.
653. b

Cap.

Cap. 10. 16. Sexcentos auri siclos dedit in
laminas scuti unius &c. trecenta-
taque mina aurea unam peltam
vestiebant. 658. a. & seq.
28. Educebantur equi Salomoni de
Egypto & de Coa: negotiatores
enim regis emebant de Coa: &
statuto pretio perducebant. 660.
b. & seq.
Cap. 11. 32. Porro una tribus remanebit ei.
667. b
Cap. 12. 10. Minimus digitus meus grossior
est dorso patris mei. 672. a
20. Nec secutus est quisquam do-
mum David prater tribum Iuda
solam. 672. b
Cap. 15. 13. Insuper matrem suam amouit
ne esset princeps in sacris Priapi
& in luco eius. 687. a
Cap. 19. 11. Ecce Dominus transit & spiritus
grandis. 706. a
Cap. 20. 33. Festinantes rapuerunt verbum
ex ore eius &c. frater tuus Be-
nhadad. 713. a
Cap. 21. 10. Benedixit Deum & regem. 717. b
19. In loco hoc in quo linxerunt ca-
nes sanguinem Naboth, lambent
quoque sanguinem tuum. 718. a
Cap. 22. 34. Casu percussit regem inter pul-
monem & stomachum. 724. a

2, REGVM.

Cap. 3. 27. Arripiensque filium suum [rex

Moab.] &c. obtulit holocaustum
super murum. 739. b
Cap. 4. 35. Oscitauit puer septies. 745. a
Cap. 9. 21. Numquid percutiam eos pater
mi? 755. a
Cap. 8. 10. Vade, die ei: Sanaberu. 764. b
Cap. 9. 13. Vnusquisque tollens pallium
suum posuerunt sub pedibus eius
&c. 770. a
14. Porro Ioram obsederat Ramoth
Galaad. ibid. b
27. Fugit [Ochozias] in Mageddo
& mortuus est ibi. 772. a
Cap. 11. 6. Custodietis excubias domus Mes-
782. a
Cap. 14. 26. Quod consumpti essent usque
ad clausos carcere & extremos.
795. a
Cap. 15. 26. Iuxta Argob & iuxta Arie.
799. b
Cap. 16. 9. Et transtulit Teglarphalasar
habitatores eius Cyrenen. 803. a
18. Musach quoque Sabbati. 804. b
Cap. 19. 25. Ex diebus antiquis plasmani il-
lud, & nunc adduxi. 825. a. &
seq.
Cap. 20. 21. Reduxit umbram Isaias. per li-
neas quibus iam ascenderat.
831. b. & seq.
Cap. 22. 14. Qua Holda habitabat in Ieru-
salem in secunda. 840. a
Cap. 24. 20. Irascebatur enim Dominus con-
tra Ierusalem &c. 852. b

FINIS.

CATALOGVS

LOCORVM PROPRIORVM,

EX BN. ARIA MONTANO.

*Item etymologicus nominum eorundem, nomina propria personarum
aliorumque locorum, quæ latius describuntur, vel in
Indice Biblico, vel in Indice Commentariorum
ut plurimum reperies.*

A

Barim. Num. 27. 22. Deut. 32.
39.
Abdon. Ios. 21. 30. 1. Par. 6.
47.
Abela. 2. Reg. 20. 15. 3. Reg.
15. 20. 4. Reg. 15. 19.
Abelmai. 1. Par. 16. 4. 3. Reg. 15. 20.
Abetz. Ios. 19. 20.
Absalonis statua. 2. Reg. 18. 18.
Accaron. Ios. 15. 11. 1. Reg. 17. 51.
Achor. vallis Ios. 15. 7. Elaiæ. 65. 10.
Achsaph. Ios. 19. 26.
Achziph. Ios. 15. 43. & 19. 29.
Adada. Ios. 15. 21.
Adama. Gen. 10. 19.
Adami. Ios. 19. 33.
Adar. Ios. 15. 3.
Aditaim. Ios. 15. 36.
Adoraim. 2. Par. 11.
Adommim. Ios. 15. 7.
Adulla specus. Ios. 15. 35. 1. Reg. 22. 1. 2. Reg.
23. 3. 2. Par. 11. 7.
Adumim. Ios. 15. 18.
Ægyptus. Ierem. 2. 6.
Aën. Ios. 15. 32. 1. Paral. 4. 32.
Ænganim. Ios. 15. 34.
Africa. Isai. 66. 19.
Aheua. 1. Esd. 8. 31.
Aia. 1. Par. 7. 28. Nehem. 11. 31.
Aialon. Ios. 21. 24. 1. Par. 6. 69. 2. Par. 8. 13.
& 11. 10. & 28. 18.
Ain. Ios. 19. 7. 1. Par. 4. 32.
Aiath. Isa. 10. 28.
Akron. Ios. 19. 28.
Alameth. 1. Par. 7. 8.
Alexandria. Hier. 46. 23.
Almon. Ios. 21. 18.
Alua. Gen. 36. 40.
Alus. Num. 33. 13.
Amaad. Ios. 19. 26.
Amam. Ios. 15. 25.

Amana. fluuius. 4. Reg. 5. 12.
Amofa. Ios. 18. 26.
Amthar. Ios. 19. 13.
Anab. Ios. 15. 50.
Anaharath. Ios. 19. 19.
Anania. 1. Esdr. 11. 32.
Anathoth. Ios. 21. 18. 1. Par. 7. 9. Isai. 10. 30.
Hier. 1. 1.
Anem. 1. Par. 6. 73.
Aner. 1. Par. 6. 70.
Ange montes. Iudith. 2. 12.
Anim. Ios. 15. 50.
Apheca. Ios. 15. 53. 3. Reg. 20. 30.
Aque contradictionis. Num. 20. 13. Ezec. 47.
19.
Ar. Deut. 2. 10. Isai. 15. 1.
Ara. 1. Paral. 5. 26.
Arab. Ios. 15. 31.
Arabia felix & Saba. Iob. 1. 17.
Arach. Gen. 10. 10.
Arad. Iudic. 1. 16. Num. 21. 1.
Arama. Ios. 19. 36.
Arbee. Gen. 23. 2. & 35. 27.
Arciatharot. Ios. 16. 2.
Argob. Deut. 3. 13. 3. Reg. 4. 13. 4. Reg. 15.
25.
Ariel. Isai. 29. 1. 1. Paral. 11. 22.
Armenia. Gen. 11. 2. Isa. 37. 38.
Arnan. 1. Par. 3. 21.
Arnon torrens. Num. 21. 14. Deut. 2. 36. Ios.
12. 1. & 13. 9. Iudic. 11. 13. & 12. 1.
Aroër. Num. 32. 34. Deut. 2. Ios. 12. 2. & 13.
25. Iud. 11. 33. 1. Reg. 30. 28. 2. Reg. 24.
5. Isai. 17. 1.
Arphad. 4. Reg. 18. 34. Esa. 10. 9. Ierem. 49.
23.
Aruboth. 3. Reg. 4. 10.
Asan. Ios. 15. 42. & 19. 5. 1. Reg. 30. 30.
Ascalon. Iud. 14. 19. Hier. 25. 20.
Asedoth. Ios. 10. 40. & 12. 3. & 13. 20.
Asem. Ios. 19. 13.
Asemona. Ios. 15. 4.
Asena. Ios. 15. 33.
Asc.

Afer gaada. Ios. 15. 26.
 Aferoth. Ios. 12. 3. Iud. 3. 7.
 Afiongaber. Num. 33. 35. 3. Reg. 9. 26. 2. Par.
 8. 17.
 Asmona Ios. 15. v. 4.
 Asor noua. Ios. 15. 24. Iud. 4. 2.
 Asor altera. ibid.
 Assyria. Isa. 7. 17.
 Astharot. Gen. 14. 5. Deut. 1. 3. Ios. 13.
 12
 Astharot addar. Ios. 19. 11.
 Atad. Gen. 50. 10.
 Ataroth. Num. 32. 3. 34. Ios. 16. 7.
 Atarothadar. Ios. 16. 5. & 18. 11.
 Athach. 1. Reg. 30. 30.
 Athar. Ios. 19. 7.
 Athmatha. Ios. 15. 53.
 Aua. 4. Reg. 17. 24. & 18. 34. & 19. 13.
 Auith. 1. Genes. 36. 35. 1. Par. 1. 46.
 Azeca. Ios. 15. 35. 2. Paral. 11. 9. Ierem. 3. 47.
 Azedotz. Ios. 10. 40.
 Azotus vel Asdod. Ios. 15. 47. 1. Reg. 6. 17.
 2. Par. 26. 6. Isai. 20. 1. Ierem. 25. 20.

B

B Aal. 1. Par. 15. 23.
 Baala & Kiriatiarim. Ios. 15. 9.
 Baalath. Ios. 19. 8. 44. 3. Reg. 9. 18.
 Baalberith. Iud. 9. 4.
 Baalgad. Ios. 11. 17. & 13. 5.
 Baalhazor. 2. Reg. 13. 23.
 Baalhermon mons. Iudic. 3. 3.
 Baalmeon. Num. 32. 38. Ios. 13. 17.
 Baalpharazim. 2. Reg. 5. 20. 1. Paralip. 14.
 11.
 Baalthamar. Iudic. 20. 33.
 Baalzephon. Exod. 14. 2. 9.
 Babel. Gen. 11. 9.
 Babylon. Gen. 20. 10. 4. Reg. 17. 24. 2. Paral.
 36. 10. Hier. 25. 12. Isa. 13. 1.
 Bahurim. 2. Reg. 3. 16.
 Bala. Ios. 19. 3. Para. 4. 29.
 Bale & Segor. Gen. 13. 10. Isa. 15. 5.
 Bamot. Num. 21. 19.
 Bamothbaa. Ios. 13. 17.
 Baue. Ios. 19. 45.
 Barad. Gen. 16. 14.
 Basan. Num. 21. 32. Ios. 13. 11. & 17. 1. Isa. 2.
 13.
 Baschat. Ios. 15. 39.
 Bathuel. 1. Paral. 4. 30.
 Baziothia. Ios. 15. 27.
 Bealoth. Ios. 15. 24.
 Beel sephon. Exod. 14. 2.
 Beer ramath. Ios. 19. 8.
 Beerohth. Ios. 9. 18.
 Belma. Iudith. 7. 3.
 Benennom. 2. Paralipom. 28. 3. & 33. 6.
 Benhadad. Hier. 49. 27.
 Beniachan Num. 33. 31.
 Benjamin. 3. Reg. 4. 18.
 Beon. Numer. 32. 3.
 Bera. Iud. 9. 21.
 Berothai. 2. Reg. 4. 8.
 Bersabe. Gen. 21. 29. Ios. 15. 27. 3. Reg. 19. 4.
 31. Paral. 41. 8. Neem. 11. 26.

Beseacath. 4. Reg. 22. 1.
 Besor torrens. 1. Reg. 30. 9.
 Beten. Ios. 19. 25.
 Bethacharem. Hier. 6. 1. 2. Esdr. 3. 14.
 Beth Hagla. Ios. 15. 6.
 Bethajesimoth. Ios. 13. 20.
 Bethanan. 3. Reg. 4. 9.
 Bethanath. Ios. 19. 37.
 Bethanoth. Ios. 15. 59.
 Betharaba. Ios. 15. 61.
 Betharan. Num. 32. 36. Ios. 13. 27.
 Bethauen. Ios. 17. 18. 1. Reg. 13. 6.
 Bethbera. Iud. 7. 24.
 Bethberai. 1. Paralip. 4. 31.
 Bethcar. 1. Reg. 7. 11.
 Bethdagon. Ios. 15. 41.
 Bethel, quæ prius Luz. Gen. 12. 8. Ios. 7. 18.
 Iudic. 1. 22. 1. Reg. 13. 2. 3. Reg. 13. 1. 4. Reg.
 22. 1. Paral. 7. 29.
 Bethel montana. Ios. 16. 2. 1. Reg. 13. 2.
 Bethemeck. Ios. 19. 27.
 Bethgamul. Hier. 48. 23.
 Bethhagla. Ios. 15. 6. & 18. 19.
 Bethanan. 3. Reg. 4. 9.
 Bethhoron. Ios. 16. 3. 3. Reg. 9. 17. 1. Paral. 7.
 25. 1. Paral. 8. 5.
 Bethhoron inferius. Ios. 16. 5. & 18. 13.
 Bethjesimoth. Ios. 13. 20.
 Bethlebaath. Ios. 19. 6.
 Bethlehem & Effrata. Genes. 35. 19. & 48. 2.
 Ios. 19. 15. Iud. 19. 1. 1. Reg. 16. 18. 2. Reg. 23.
 1. Paral. 4. 12. 2. Par. 11. 6. Hier. 41. 17.
 Bethmaacha. 2. Reg. 20. 14.
 Bethmarchaboth. 1. Par. 4. 31.
 Bethnimra. Num. 32. 36. Ios. 13. 27.
 Beth phogor. Ios. 13. 20.
 Bethphelet. Ios. 15. 2. 2. Esdr. 11. 26.
 Bethphezez. Ios. 19. 12.
 Bethrohob. Iud. 18. 28.
 Bethsan. 1. Reg. 31. 12. 2. Reg. 21. 12. 3. Reg. 4.
 12.
 Bethsames. Ios. 15. 10. & 21. 16. 1. Reg. 6. 8. 1.
 Par. 6. 59. 2. Par. 28. 18. Ierem. 34. 13.
 Bethseta. Ierem. 17. 22.
 Bethul. Ios. 19. 4.
 Bethulia. Iudith. 6. 7.
 Betonim. Ios. 13. 26.
 Bezer. Ios. 15. 21.
 Bezec. Iud. 1. 4.
 Boen lapis. Ios. 15. 6. & 18. 17.
 Bosor. Ios. 20. 8.
 Botri torrens. Num. 13. 24.
 Boze petra. 1. Reg. 14. 4.
 Bozra. 48. Ios. 21. 27.
 Buz. Ierem. 25. 23.

C

C Abul. Ios. 29. 27. 3. Reg. 9. 13.
 Cademoth Deut. 2. 26. Ios. 13. 18.
 Cades desertum. Num. 12. 22. & 33. 36.
 Cades vrbs Num. 20. 22. Ios. 15. 23.
 Cades barne. Num. 13. 27. Ios. 15. 3. Deut. 1. 2.
 Caleb. 1. Reg. 25. 3.
 Canaan regio. Gen. 10. 6. Iud. 10. 12.
 Canath. Num. 32. 42.
 Caphara. Ios. 18. 26.

Caphira.

Caphira. Ios. 9. 17.
Carcaa. Ios. 15. 3.
Carioth. Ios. 25. 25.
Carmelus mons. Ios. 15. 55. Iudith. 1. 1. Reg.
 15. 12. Ilsa. 33. 9.
Carnaim. Gen. 14. 5.
Cafis. Ios. 18. 21.
Cateth. Ios. 19. 15.
Ceda. Ilsa. 60. 7. Iere. 2. 10.
Cedes. Ios. 15. 33. 1. Paral. 6. 72.
Cedron. 2. Reg. 15. 23. 4. Reg. 23. 4.
Cetlis. Ios. 15. 40.
Chabri. Iudith. 8. 9.
Chalanne. Gen. 10. 10.
Chale. Gen. 10. 12.
Chamos. Hier. 48. 46.
Chanath & Nobe. Num. 32. 42.
Charcamis. Ilsa. 10. 9. Hier. 46. 2.
Charran. Gen. 11. 31.
Cheddon. Ios. 15. 40.
Chellon. Iudith. 2. 13.
Chelmon. Iudith. 7. 3.
Chefil. Ios. 30.
Cheffalom & Iarim. Ios. 15. 10.
Cheffon. Ios. 10. 15.
Cheffelet. Ios. 19. 12.
Chidon. 1. Paral. 13. 9.
Cilicia. Iudith. 2. 12.
Cina. Ios. 15. 22.
Cison. Iud. 4. 7.
Cithim. Cyprus & loca maritima. Hier. 2. 10.
Cutha. 4. Reg. 17. 30.

D

D **Abereth.** Ios. 19. 12. & 21. 28. 1. Par.
 6. 72.
Damascenus. 2. Reg. 8. 6. Ilsa. 7. 8. Hier. 49.
 24.
Dan fons. Gen. 14. 15.
Dan Lefen, Lais. Ios. 19. 47. Iud. 18. 29. 3.
 Reg. 12. 29. Ilsa. 10. 30.
Danna. Ios. 15. 49.
Daphca. Num. 33. 12.
Debera. Ios. 15. v. 7.
Deblath desertum. Ezech. 6. 14.
Debola palma. Iud. 4. 4.
Dedanim. Ilsa. 21. 13.
Dedan. Hier. 25. 23.
Delean. Ios. 15. 38.
Deneba. Gen. 36. 32.
Dibon. 13. 17. Num. 21. 29. Ilsa. 15. 2. Hier.
 48. 18.
Dibongad. Num. 33. 45.
Dimona. Ios. 15. 22.
Dingaba. 1. Par. 1. 43.
Dor. Ios. 11. 2. & 17. v. 11. Iud. 1. 27. 1. Par.
 7. 30.
Duma. Ios. 15. 52. Ilsa. 21. 11.

E

E **Bal mons.** Ios. 8. 30. Deut. 11. 27.
Eder turtis. Gen. 35. 21. Ios. 15. 21.
Edom, Seir, Idumæa. Gen. 36. 1. Ios. 15. 1. 1.
 Par. 19. 19.

Edrai. Num. 21. 23. Deut. 1. 3. Ios. 19. 37.
Egbatana. Iudith. 1. 1.
Egbatana mons. Tob. 5. 8.
Eglon. Ios. 10. 3. & 15. 39. 2. Reg. 5. 6.
Elam. Hier. 49. 35. Ilsa. 21. 2.
Elath. Deut. 2. 8.
Eleala. Num. 32. 37. Ilsa. 15. 4.
Eleph. Ios. 18. 28.
Elim. Exod. 15. 27. & 16. 1. Num. 33. 9.
Elon. Ios. 19. 33. 3. Reg. 4. 9.
Elthekon. Ios. 15. 59.
Eltholad. Ios. 15. 30.
Emeck. Ios. 13. 17.
Enaim. Ios. 15. 34.
Endor. Ios. 17. 11.
Engaddi & Hazezonthamar. Ios. 15. 62. 1. Reg.
 24. 1. Cant. 1. 14.
Engeli desertum. 1. Reg. 25.
Enhadda. Ios. 19. 21.
Enhazor. Ios. 19. 33.
Eanom. Ios. 15. 8. 4. Reg. 23. 19. Hier. 7. 31.
Ensemes & fons solis. Ios. 18. 17.
Epha. Ilsa. 60. 6.
Ephra. 1. Reg. 13. 17.
Ephram montana. Ios. 16. 4. Iud. 8. 18. 3. Reg. 11.
 26. Ilsa. 7. 2.
Ephrem. Psal. 77. 67.
Ephron mons. Ios. 15. 9.
Esaan. Ios. 15. 51.
Esbon. Num. 32. 37.
Escaob. Ios. 15. 19.
Escot torrens. Num. 13. 23.
Esdreloom campus. Iudith. 1. 4.
Escan. Ios. 15. 51.
Essem. Ios. 15. 29.
Esron. Ios. 15. 4.
Esthaol. Ios. 15. 33.
Esthemo. Ios. 21. 14. 1. Reg. 30. 28. 1. Par. 4. 17.
Ethara. Exod. 13. 20. Num. 33. 6.
Ethan petra. Iud. 15. 81. Par. 4. 32. 2. Par. 11. 6.
 Hier. 49. 50.
Ether. Ios. 15. 43.
Euila. Gen. 25. 18. 1. Reg. 15. 7.
Euphrates fluuius. Gen. 2. 14.
Ezel. 1. Reg. 20. 19.

F

F **Ons inuocantis de maxilla.** Iud. 15. 19.
Fons solis. Ios. 15. 7.

G

G **Aas mons.** Ios. 24. 30. Iud. 2. 9. 2. Reg. 23. 30.
Gaba. Ios. 15. 57. Ilsa. 10. 29.
Gabaa & Geba. 15. 57.
Gabim. Ilsa. 10. 31.
Gad torrens. 2. Reg. 24. 6.
Gadgad mons. Num. 33. 32. Deut. 10. 7.
Galgala. Ios. 15. 7.
Galilæa. 3. Reg. 9. 11. Tob. 1. 1.
Gareb collis. Hier. 31. 39.
Garizim mons. Deut. 11. 29. Iud. 9. 7.
Gassa & Iahza. Ios. 13. 18.
Gath. 1. Par. 11. 26.
Gaulon. Ios. 20. 8.

Gaza. Gen. 10. 18. Ios. 10. 41. 1. Reg. 6. 17.
 4. Reg. 18. 8.
 Geder. Ios. 15. 36. 1. Par. 4. 23.
 Gederot haim. Ios. 15. 36.
 Gedor. Ios. 15. 58. 2. Paral. 4. 18.
 Geennam. Ios. 15. 8.
 Gerara ciuitas. Gen. 10. 19. & 26. 1.
 Gerut. Hier. 41. 17.
 Geser. 1. Par. 7. 8.
 Gesur. 2. Reg. 13. 15.
 Geth. 1. Reg. 5. 7.
 Giah. 2. Reg. 2. 23.
 Gibaon. Ios. 9. 10. 18. 21. 1. Par. 9. 15. 22.
 Gibeon. 1. Reg. 10. 13. 15.
 Gibeton. Ios. 19. 21.
 Gihon. 3. Reg. 1. 33. 1. Par. 3. 23.
 Gilaad. Ios. 13. 17. 21. Iud. 5. 10. Hier. 8. 22.
 Gilgal. Ios. 4. 5. 15.
 Gilo. Ios. 15. 50. 2. Reg. 15. 12.
 Goatha. Hier. 31. 39.
 Gob. 2. Reg. 21. 18.
 Golan. Deut. 4. 43. Ios. 20. 8.
 Gomorra. Gen. 19. 23.
 Gosan fluuius. 4. Reg. 17. 1. Par. 5. 26.
 Gosan. Ios. 15. v. 50.
 Gozan. Isa. 37. 12.
 Gur. 4. Reg. 9. 27.
 Gurbaal. 2. Par. 26. 7.

H

HAbor medorum. 4. Reg. 17. 6. 1. Par. 5. 26.
 Hachila. 1. Reg. 23. 19. & 26. 1.
 Hadassa. Ios. 15. 37.
 Hadid. Nehem. 11. 34.
 Hadsi reg. 2. Reg. 24. 6.
 Hai. Genes. 12. 8. Ios. 7. 2. Isa. 10. 28.
 Hailon vallis. Ios. 19. 42.
 Hala Medorum. 5. Reg. 17. 6.
 Halhul. Ios. 15. 56.
 Hali. Ios. 19. 25.
 Hamat. Num. 13. 34.
 Hamon. 1. Par. 6. 76.
 Hammothdor. Ios. 21. 32.
 Hananeel. Hier. 32. 7.
 Hanathon. Ios. 19. 14.
 Hanes. Isa. 30. 4.
 Haphraim. Ios. 19. 19.
 Hara. 1. Paral. 5. 26.
 Harabba. Ios. 15. 51.
 Harad fons. Iud. 7. 1.
 Harada. Num. 33. 24.
 Haran. Gen. 11. 32. Isa. 37. 12.
 Hares mons. Iud. 1. 35.
 Hareth silua. 1. Reg. 22. 5.
 Harma. Ios. 15. 30. 1. Reg. 30. 30.
 Harofeth. Iudic. 4. 2.
 Haserot. Deut. 1. 1. Num. 13. 1. & 33. 18.
 Hasmona. Num. 33. 29.
 Hassemom. Ios. 15. 25.
 Hauoth lair. Iudic. 10. 4. Num. 33. 41. 3. Reg.
 4. 13.
 Hazar. Ios. 11. 19.
 Hazargadda. Ios. 5. 26.
 Hazarsual. Ios. 15. 2.
 Hazeruaasa. Ios. 19. 4.
 Hazemon. Ios. 15. 27.

Hazezonthamar. & Engaddi. Gen. 14. 2. Par. 20.
 Hebron. & Kirjataarba & Mambre. Gen. 13. 19.
 Ios. 15. 13. 1. Par. 2. 4.
 Hebrona. Num. 33. 34.
 Helam. 2. Reg. 10. 16.
 Helcath. Ios. 21. 31.
 Heliopolis & On. Gen. 41. 50.
 Helmon deblatrim. 33. 47.
 Helon. Ierem. 48. 21.
 Hemath. Ios. 13. 5. 4. Reg. 14. 28. 1. Par. 18. 3.
 Isa. 10. 9. Hierem. 59. 23.
 Hemon. Ios. 18. 24.
 Henoh. Genes. 4. 18.
 Hopher. 4. Reg. 14. 25.
 Hermon, Sarion, Sion. Deut. 4. 48. Ios. 13. 5.
 1. Par. 5. 23.
 Hesebon. Num. 21. 33. 1. Par. 6. 81. Isa. 15. 4.
 Hefer. 3. Reg. 9. 15.
 Hefmona. Num. 33. 29.
 Hefron. Ios. 15. 25.
 Heuila. 1. Reg. 15. 7.
 Hiericho. Num. 22. 1. Ios. 2. 1. 3. Reg. 16.
 34. 2. Par. 28. 15.
 Hierusalem & Iebus. Ios. 18. 28.
 Hiram. Gen. 36. 43. 1. Par. 1. 45.
 Hirsemes. Ios. 19. 41.
 Hoba. Gen. 14. 15.
 Holon. Ios. 15. 51.
 Hor mons. Num. 20. 22. & 33. 38.
 Horeb. Exod. 3. 1.
 Horem. Ios. 19. 38.
 Horma. Num. 21. 3.
 Hofa. Ios. 19. 29.
 Hucuca. Ios. 19. 34.
 Hufathi. 2. Reg. 21. 18.

I

IAbes Iudic. 21. 81. 1. Reg. 11. 1. 1. Par. 1. 55.
 Iabnia. 2. Par. 26. 6.
 Iabneel. Ios. 15. 19.
 Iaboc torrens. Gen. 32. 22. Deut. 3.
 Iacanam. Ios. 12. 22.
 Iackmean. 1. Par. 7. 8.
 Iacknea fluuius. Ios. 19. 21.
 Iacktiel. Ios. 15. 38.
 Iagur. Ios. 15. 21.
 Iahsa & Gaza. Ios. 10. 41.
 Iair. Deut. 3. 14. Ios. 13. 30.
 Ianoha. Ios. 16. 6. 4. Reg. 15. 29.
 Ianum. Ios. 15. 53.
 Iaphet. Iudith. 2. 15.
 Iaphie. Ios. 19. 12.
 Iapho & Ioppe. Ios. 19. 45.
 Iaphtha. Ios. 15. 42.
 Iaramoth. Ios. 21. 19.
 Iarephel. Ios. 18. 27.
 Iarimmons & Chessalon. Ios. 15. 10.
 Iateba. 4. Reg. 21. 19.
 Iathir. Ios. 15. 21.
 Iazer. Num. 32. 35. Ios. 13. 25.
 Idumæa. 2. Reg. 8. 14. Isa. 11. 14.
 Ieblaam. Ios. 17. 11. 4. Reg. 9. 27.
 Iebus & Ierusalem. Ios. 15. 8. Iudic. 19. 10.
 Iectel. Ios. 15. 38.
 Iegbaa. Num. 32. 35.
 Iemini reg. 1. Reg. 9. 1.

Iephtaël

Iephtaël vallis. Ios. 19. 14.
 Iephtah. Ios. 15. 43.
 Iercaam. 1. Par. 2. 44.
 Iercon. Ios. 19. 46.
 Ieron. Ios. 19. 38.
 Ieruel. torrens. 2. Par. 20. 16.
 Iesimon. 1. Reg. 23. 24.
 Iesraël. Ios. 17. 16.
 Iesse reg. Iudith. 1. 6.
 Ieta. 21. 16.
 Iereba. Num. 33. 33.
 Iethnan. Ios. 15. 23.
 Iether. 15. 48.
 Iezer. 1. Par. 6. 81.
 Iim. Ios. 15. 29.
 Incensio. Num. 11. 3.
 Ioppe & Iapho. Ios. 19. 45. 2. Par. 2. 16.
 Iota. Ios. 15. 55.
 Isthemmo. Ios. 15. 50.
 Italia. Isa. 66. 19.
 Iud. Ios. 19. 45.
 Iuta. Ios. 15. 55.

K

K Abseel Ios. 15. 21. 2. Reg. 23. 20.
 Kades desertum. Gen. 14. 16.
 Kades barne. Num. 13. 27. Deut. 12. 10.
 41.
 Kamera. 4. Reg. 10. 12.
 Kamon. Iud. 10. 5.
 Kana. Ios. 19. 28.
 Kanath. Num. 32. 42.
 Kaphara. Ios. 18. 26.
 Karkaa. Ios. 15. 3.
 Kariath. Ios. 18. 28.
 Kartha. Ios. 21. 34.
 Karthan. Ios. 21. 32.
 Kateth. Ios. 19. 15.
 Kedar. Hierem. 2. 10. Psal. 120. 5.
 Kedemoth. Ios. 13. 18.
 Kedes. Ios. 15. 23. 1. Par. 6. 71.
 Kelmon. Iudith. 7. 3.
 Kefeseleth thabor. Ios. 19. 12.
 Kellon. Ios. 15. 10.
 Kidon. 1. Par. 13. 9.
 Kina. Ios. 15. 22.

L

L Aban Deut 1. 1.
 Labanath. Ios. 19. 26.
 Lachis. Ios. 10. 3. 2. Par. 11. 9.
 Lahel. 1. Par. 5. 26.
 Lahem. 1. Par. 4. 22.
 Lais & Dan. Iud. 18. 27.
 Laifa. Isa. 10. 30.
 Lapis adiutorij. 1. Reg. 7. 12.
 Lafa. Gen. 10. 19.
 Lebaoth. Ios. 15. 32.
 Lebona. Ios. 10. 29.
 Lebona. Ios. 21. 19.
 Lecha. 1. Par. 4. 21.
 Lechi. 15. 9.
 Leheman. Ios. 15. 40.
 Lesem & Dan. Ios. 19. 47.

Libanus mons. Ios. 13. 5. 3. Reg. 5. 6.
 Libya. Ierem. 46. 9.
 Lobna. Ios. 21. 13. 4. Reg. 8. 22. & 23. 31. 1.
 Par. 6. 57.
 Lod. 1. Par. 8. 12.
 Lodabar. 2. Reg. 9. 4.
 Lodhadid. 1. Efd. 2. 3.
 Ludith. Isa. 15. 5.
 Luza & Bethel. Gen. 28. 19. Ios. 16. 2.

M

M Aachati. Ios. 12. 5. & 13. 11. 1. Par. 4. 19.
 Maara. Ios. 13. 4.
 Maces. 3. Reg. 4. 9.
 Maceda. Ios. 10. 10. & 15. 41.
 Maceheloth. Num. 33. 25.
 Machbena. 1. Paral. 2. 49.
 Machmas. Isa. 10. 28.
 Machmetathath. Ios. 16. 6.
 Madian. Exod. 2. 15.
 Madmena. 1. Paral. 2. 49.
 Madon. Ios. 11. 1.
 Madalgad. Ios. 15. 37.
 Magdiel. Gen. 36. 34.
 Mageddo. Ios. 17. 11.
 Magron. Isa. 10. 28.
 Mahanaim. Gen. 3. 22. Ios. 13. 26. 3. Reg. 4. 1. 14.
 Par. 6. 8.
 Maka. Ios. 10. 6.
 Mambre. Gen. 13. 18.
 Mara Exod. 15. 23. Num. 33. 8.
 Mare salsum. Num. 34. 3.
 Mare deserti Mortuum. Ios. 12. 3.
 Marefa. Ios. 15. 44. 1. Par. 21. 2. Par. 11. 8. & 14. 9.
 Mareth. Ios. 15. 59.
 Masal. 1. Par. 6. 74.
 Masepha. Ios. 15. 38.
 Masobia. 1. Paral. 11. 47.
 Maspha. 3. Reg. 15. 22.
 Masreca. 1. Par. 1. 47.
 Masserephoth aqua. Ios. 11. 8. & 13. 6.
 Medaba. Num. 12. 30. Ios. 13. 9. 1. Par. 19. 7.
 Isa. 15. 2.
 Medemena. Ios. 15. 31. Isa. 11. 31.
 Medena. 1. Efd. 6. 2.
 Media. Ierem. 25. 25.
 Mello. Iud. 9. 6.
 Melothi. Iudith. 2. 13.
 Memphis, & Neph. Moph. Isa. 19. 13.
 Menni. Ierem. 51. 27.
 Mennith. Iud. 11. 33.
 Mephaat & Mephet. Ios. 13. 18. & 21. 36. Ierem. 48. 21.
 Merala. Ios. 19. 11.
 Merona aquæ. Ios. 15. 5.
 Nerome. Iud. 5. 7.
 Mes. Genes. 10. 23.
 Mesopotamia. Ios. 24. 3.
 Mesphat fons & Cades. Num. 20. 22.
 Messal. Ios. 19. 26. & 21. 30.
 Michmas. 1. Reg. 13. 14.
 Michmathat. Ios. 16. 17.
 Migdallel. Ios. 19. 37.
 Migron. Isa. 10. 28.
 Millo vrbs. Iud. 8. 2. Reg. 5. 3. Reg. 9. 4. Reg.
 12. 1. Par. 12. 2. Paral. 32.
 Minnin

Minnin regum. Hierem. 51. 27.
 Minnith. Iud. 11. 33.
 Mirala. Ios. 19. 11.
 Miscal. Ios. 21.
 Missal. Ios. 19. 26.
 Mithka. Num. 33.
 Mitzpa. Ios. 11. 13. 15. 18. Iud. 10. 11. 12. 1.
 Reg. 22. 3. Reg. 15. 2. Paral. 16. 20.
 Mipzpat. Hiere. 30.
 Miiphat. Gen. 14. 7.
 Moab. 1. Par. 4. 22.
 Moab campestris. Num. 22. 33.
 Mochana. Nehem. 11. 28.
 Molada. Ios. 15. 26. 1. Par. 4. 18.
 Morasthi. Ierem. 26. 18.
 Moria. 2. Paral. 3. 1.
 Mosera. Deut. 10. 6.
 Moseroth. Num. 33. 30.
 Murus Moab. 1a. 15. 1.

N

N Aalol. Ios. 19. 15.
 Naama. Ios. 15. 41.
 Naaratha. Ios. 16. 7.
 Naas. 1. Paral. 4. 12.
 Nabaioth. Esdr. 60. 7.
 Nabo. Isa. 15. 2. Ierem. 48. 22.
 Nachon. 2. Reg. 6. 6.
 Naemath. Iob. 2. 16.
 Nahalol. Ios. 19. 15.
 Nahaliel. Num. 21. 19.
 Nahalkana. Ios. 16. 7.
 Nahas. 1. Paral. 41. 12.
 Naioth. 1. Reg. 19. 18.
 Naphet. Ios. 17. 11.
 Naphthali. Tob. 1. 1.
 Naphthali montis. Ios. 20. 7.
 Nathon. Ios. 19. 14.
 Neballat. Nehem. 11. 34.
 Nebo. Num. 32. 3. Deut. 34. 1. 1. Paral. 5. 8.
 Neban. Ios. 15. 62.
 Neceb & Adama. Ios. 19.
 Negiel. Ios. 19. 33.
 Nehel eschol. Num. 13. 25.
 Nephthali terra. 3. Reg. 4. 15.
 Nephthoa fons. Ios. 15. 9. & 18. 15.
 Nezib. Ios. 15. 43.
 Nibsan. Ios. 15. 42.
 Nilus. Isai. 23. 3.
 Nimra. Num. 32. 3.
 Niniim, aqua. Isa. 15. 6.
 Niniue. Gen. 10. 12. 4. Reg. 19. 36.
 Nob. 1. Reg. 21. 1. Nehem. 11. 32. 18. Isa. 10. 32.
 Noba. Iud. 8. 11.
 Nobab & Chanat. Num. 32. 38.
 Nobe. 1. Reg. 21. 1.
 Nophe. Num. 21. 30.
 Nopheth. Ios. 17. 11.
 Noraan. 1. Par. 7. 28.

O

O Both. Num. 21. 10. & 33. 44.
 Ono. 1. Paral. 8. 12. 1. Esdr. 2. 33.
 Oolibama. Gen. 36. 41.
 Ophel. 2. Par. 27. 3.

Ophera. Ios. 18. 23.
 Ophir. 3. Reg. 9. 29.
 Ophni. Ios. 18. 24.
 Oreb mons. Exod. 3. 17.
 Orori. 2. Reg. 23. 33.

P

P Agi. 1. Paral. 1.
 Palmarum ciuitas. Deut. 34. 3. 2. Paral. 28.
 15.
 Palmyra & Thadmon. 2. Paral. 8. 4.
 Petra. Isa. 16. 1.
 Phai. 1. Paral. 1. 50.
 Pharan campus. Gen. 14. 6. Num. 10. 12. Deut.
 1. 1. & 33. 2.
 Pharathon. Iud. 12. 15.
 Phison. Gen. 2. 11.
 Phitom Exod. 1. 11.
 Phunon. Num. 33. 42.
 Pirgaton. Iud. 12. 18.
 Pisga mons. Num. 21. 23.

R

R Abba. Ios. 13. 25.
 Rabath. Deut. 3. 11. Hierem. 49. 2.
 Racath. 1. Reg. 30. 29.
 Rachal. 1. Reg. 30. 29.
 Ragau campus. Iudith. 1. 6.
 Rages. Tob. 1. 16.
 Rama. Ios. 18. 25. Iud. 19. 13. 3. Reg. 15. 17.
 Ierem. 40. 1.
 Ramath. Ios. 19. 8.
 Ramathaim Sophim. 1. Reg. 1. 1.
 Ramathehi. Iud. 15. 17.
 Rameffes. Gen. 47. 11. Num. 33. 3.
 Ramoth. Deut. 4. 43. 1. Reg. 30. 27.
 Raphaim vallis. Ios. 15. 8. 17. 15. Isa. 17. 5.
 Raphidim. Exod. 17. 1. Num. 33. 14.
 Rebla. Num. 34. 11.
 Reccath. Ios. 19. 35.
 Reckem. Ios. 18. 27.
 Rehob. Num. 13. 22.
 Rehoboth fons. 1. Par. 1. 48.
 Remoth. Ios. 19. 20.
 Remmon. Ios. 15. 32. Iudic. 20. 47.
 Resen. Gen. 10. 12.
 Rethma. Num. 33. 21.
 Ressa. Num. 33. 21.
 Riblath. 4. Reg. 23. 25.
 Rimon. Ios. 15. 19.
 Rogel. fons. Ios. 15. 8. & 18. 16. 3. Reg. 1. 9.
 Rdgelim. 2. Reg. 17. 27.
 Rohob. Ios. 19. 28.

S

S Aanahim. Ios. 19. 33.
 Saaraim. 1. Par. 4. 31.
 Saba. 3. 10. 1. Isa. 60. 6.
 Sabam. Num. 32. 3.
 Sabama. Ios. 13. 19.
 Sabarim. Ios. 7. 5.
 Salecha. Ios. 12. 5.
 Salem. Gen. 14. 18. & 33. 18.

Salim 1. Reg. 9. 4.
 Salina vallis 2. Reg. 8. 13.
 Salissa regnum 1. Reg. 9. 4.
 Salmona. Num. 33. 41.
 Sama. Ios. 15. 25. 48.
 Samaraim. Ios. 18. 22.
 Samaria. Ios. 11. 1. 3. Reg. 16. 24. Isa. 7. 9. & 10.
 9. Iud. 10. 1.
 Samir. Ios. 15. 48.
 Sanan. Ios. 15. 37.
 Senir. Deut. 3. 9. 1. Par. 5. 21.
 Saphon. Ios. 13. 27.
 Sara. Ios. 15. 33.
 Saraim. Ios. 15. 36.
 Sarathasar. Ios. 13. 19.
 Saredatha. 2. Paral. 4. 17.
 Sarepta. 3. Reg. 17. 9.
 Sarid. Ios. 19. 10.
 Saron. 1. Paral. 5. 16. Isa. 33. 9.
 Sarohen. Ios. 19. 6.
 Sarthan. 3. Reg. 4. 12. & 7. 46.
 Saue. Gen. 14. 5.
 Seb. torcular. Iud. 8. 3.
 Seboim. Gen. 10. 19. 2. Reg. 13. 18.
 Sechrona. Ios. 15. 11.
 Sechem. 1. Paral. 7. 19.
 Sedada. Num. 34. 8.
 Segor. Gen. 30. 10.
 Seir mens. Edom. Ios. 15. 10. 1. Paral. 4. 42. Isa. 21.
 11.
 Seirath. Iud. 3. 26.
 Sela. Ios. 18. 27.
 Selcha. Deut. 3. 10. 1. Par. 5. 11.
 Selim. Ios. 15. 32.
 Salebin. Ios. 19. 42.
 Selmon. Iud. 9. 48.
 Sen. 1. Reg. 7. 12.
 Senaar. terra. Gen. 10. 10.
 Senne petra. 1. Reg. 14. 4.
 Senir mons. Hermon. Seon. Deut. 3. 4.
 Sensenna. Ios. 15. 31.
 Seon. Ios. 19. 19.
 Sephama. Num. 34. 10.
 Sephar mons. Gen. 11. 30.
 Sepharuaim. 4. Reg. 16. 34.
 Sephath. Num. 21. 3. Iud. 1. 17.
 Sephet. Tob. 1. 1.
 Sepulera concupiscentiarum. Num. 11. 34.
 Ser. Ios. 19. 35.
 Sesa. Hierem. 51. 41.
 Setim. Num. 25. 1. Ios. 2. 1.
 Siaha. 2. Esdr. 11. 21.
 Sibina. Isa. 16. 8. Hierem. 48. 32.
 Siceleg. Ios. 15. 31. 1. Reg. 27. 6.
 Sicheu. Gen. 12. 5. Ios. 17. 7. Iudic. 9. 26. 3.
 Reg. 12. 25.
 Sidon. Ios. 11. 8. & 19. 28.
 Sihor fluuius Nilus. Ios. 19. 26. 1. Paral. 13. 5.
 Silhim. Ios. 15. 31.
 Silla. 4. Reg. 12. 20.
 Silo. Ios. 21. 2. Iud. 21. 19. Hierem. 7. 12.
 Siloë. Isa. 8. 6.
 Sin desertum & Cades. Exod. 16. 1. Num. 20. 1.
 & 33. 11. Ios. 15. 1. Deut. 32. 51.
 Sinai. Exod. 19. 1.
 Sion. Psal. 47. 3. Isa. 14. 32.
 Sior. Ios. 15. 54.
 Siphron. Num. 34. 9.

Sira. 2. Reg. 3. 26.
 Sireon & Hermon. Deut. 3. 8.
 Sihim. Num. 25. 1.
 Soba. 1. Reg. 14. 47.
 Socho. Ios. 15. 35. 1. Reg. 17. 1. 3. Reg. 4. 10. 21.
 Paral. 28. 18.
 Socoth. Ios. 13. 27.
 Sodoma. Gen. 10. 19.
 Soheleth petra. 3. Reg. 1. 9.
 Sophan. Num. 32. 35.
 Sophim. 1. Reg. 1. 1.
 Soreck torrens. Iud. 16. 4.
 Sual regnum. 1. Reg. 13. 17.
 Suchot. Exod. 12. 37. Iud. 8. 5. 3. Reg. 7. 46.
 2. Paral. 4. 17.
 Sunam. Ios. 19. 18. 1. Reg. 28. 4. 4. Reg. 4. 8.
 Sur fons puteus videntis Gen. 16. 7. & 20. 1.
 Sur desertum. 1. Reg. 15. 7.
 Susa. Esther. 1. 1. Nehem. 1. 1.
 Syria Sobal. Isa. 9. 12.

T

Tabor quercus. 1. Reg. 10. 3.
 Tacasim. Ios. 19. 13.
 Talaffar. Isa. 37. 12.
 Tanach. Iud. 1. 27.
 Taneos & Zoam. Isa. 19. 11.
 Taphnes. Hierem. 2. 16. & 43. 7.
 Taphua. Ios. 15. 34.
 Taphsar. Hierem. 51. 27.
 Tebath. 2. Paral. 18. 8.
 Tebbath. Iud. 7. 23.
 Talem. Ios. 15. 24.
 Terebinthus vallis. 1. Reg. 17.
 Thebara. Num. 11.
 Thobar mons. 1. Reg. 10. 3. 1. Par. 6. 77. Ie-
 rem. 46. 18.
 Thadmar & Palmiria. 2. Paral. 8. 4.
 Thahath. Num. 33. 26.
 Thamna. Ios. 15. 10. Isa. 2. 16.
 Thapua. Ios. 16. 8.
 Thare. Num. 33. 27.
 Tharela. Ios. 18. 27.
 Tharsis. 3. Reg. 10. 22. Psal. 71. 10.
 Thebes. Iud. 9. 50. Reg. 11. 21.
 Thecua. 2. Reg. 14. 2.
 Thelassar. 4. Reg. 19. 12.
 Thelharfa. 1. Esd. 2. 59.
 Thema. Iob. 6. 19.
 Theman. Hierem. 49. 20.
 Therfa. 3. Reg. 14. 17.
 Thimna. 2. Paral. 28. 18.
 Thirza. 3. Reg. 14. 17.
 Thochem. 1. Paral. 4. 32.
 Tholad. 1. Par. 4. 29.
 Thophel. Deut. 1. 1.
 Thopheth. 4. Reg. 23. 10.
 Tigris fluuius. Gen. 2. 14.
 Timnathsera. Ios. 19. 24.
 Tirus & Zor. Isa. 23. 1.
 Tob. regnum. Iud. 11. 3.
 Thophet. Hierem. 7. 31.
 Torrens Ægypti. 2. Paral. 7. 8.
 Tyrus. Ios. 19. 29. Isa. 23. 1.

V

Vallis benedictionis. 2. Paral. 20. 26.

Vallis illustris. Gen. 12. 6.

Vallis occisorum. Hierem. 31. 40.

Vallis regia. 2. Reg. 18. 18.

Vallis Saue. Gen. 14. 17.

Vallis filuestris. Gen. 14. 3.

Vallis harundineti. Ios. 17. 9.

Vr Chaldaeorum. Gen. 24. 10.

Vrbs palmarum. Deut. 34. 3.

Vz regnum. Iob. 1. 1.

Z

Zabulon. Gen. 49. 13.

Zaira. 4. Reg. 8. 21.

Zambri. Ier. 25. 25.

Zanaim. Ios. 19. 33.

Zanoë. Ios. 15. 34. 1. Paral. 4. 18.

Zaphira. Ios. 9. 17.

Zaphon. Ios. 13. 27.

Zarea. Ios. 15. 22.

Zared. Num. 21. 12.

Zaredatha. 2. Paral. 4. 18.

Zarphat & Sarepta. 3. Reg. 17. 9.

Zarthan. Ios. 3. 16.

Zarthana. 3. Reg. 4. 7.

Zeboim vallis. 1. Reg. 13. 18.

Zedada. Num. 34. 8.

Zedar. Hierem. 49. 28.

Zela. Ios. 18. 28.

Zelmon mons. Iudic. 9. 48.

Zelzah. 1. Reg. 10. 1. Paral. 11.

Zenan. Ios. 15. 37.

Zephat & Harma. 19. 3.

Zidon magna. Ios. 11. 19. Isa. 23. 4.

Zinna. Num. 34. 30. Ios. 15. 1.

Zion. 2. Reg. 5. 7.

Zior. Ios. 15. 54.

Ziph. Ios. 15. 24. 1. Reg. 23. 14.

Ziz. montana. 2. Paral. 20. 16.

Zoam & Tanaos. Isa. 19. 11.

Zoar Bale Segor. Gen. 13. 11.

Zoba. 2. Reg. 8. 10.

Zohemoth. 3. Reg. 1. 9.

Zor & Tyrus. Ios. 19. 29.

Zuph regnum. 1. Reg. 9. 5.

FINIS.

CAPVT PRIMVM.

Confortatus Iosue à Domino monet populum, ut se ad Iordanis transitum prepararent; tribus autem Ruben, Gad, & dimidiam Manasse, ut fratres ad promissam Terram deducant.

Vulg.

Malu.

I factum est post mortem Moysi serui Domini, ut loqueretur Dominus ad Iosue filium Nun, ministrum Moysi, & diceret ei:

2 Moyses seruus meus mortuus est: surge & transi Iordanem istum tu, & omnis populus tecum, in Terram, quam ego dabo filiis Israël.

Deut. 11.
c. 24.

3 Omnem locum, quem calcauerit vestigium pedis vestri, vobis tradam, sicut locutus sum Moysi.

4 A deserto & Libano vsque ad fluium magnum Euphratem, omnis terra Hethæorum vsque ad mare magnum contra solis occasum erit terminus vester.

5 Nullus poterit vobis resistere cunctis diebus viæ tuæ: sicut fui cum Moysse, ita ero tecum: non dimittam, nec derelin-

Heb. 13. a. 6.
Inf. 3. b. 7.

6 Confortare, & esto robustus: tu enim sorte diuides populo huic terram, pro qua iuravi patribus suis, ut traderem eam illis.

Deut. 31. b. 6.
f. 23.
3. Reg. 2.
a. 2.

7 Confortare igitur, & esto robustus valde; ut custodias, & facias omnem legem, quam præcepit tibi Moyses seruus meus: ne declines ab ea ad dextram, vel ad sinistram, ut intelligas cuncta quæ agis.

8 Non recedat volumen legis huius ab ore tuo: sed meditaberis in eo diebus ac noctibus, ut custodias & facias omnia quæ scripta sunt in eo: tunc diriges viam tuam, & intelliges eam.

9 Ecce præcipio tibi, confortare, & esto robustus. Noli metuere, & noli timere: quoniam tecum est Dominus Deus tuus in omnibus ad quacumque perrexeris.

10 Præcepitque Iosue principibus populi, dicens: Transite per medium castrorum, & imperate populo, ac dicite:

11 Preparare vobis cibaria: quoniam post diem tertium transibitis Iordanem, & intrabitis ad possidendam Terram,

E fuit post mortem Mo-
seh serui ^a I H V H: & di-
xit I H V H ad Iehosuah
filium Nun, ministrum
Moseh, ad dicere:

2 Moseh seruus meus mortuus fuit: & nunc surge, transi Iordanem istum, tu, & omnis populus iste ad terram, quam ego dans eis, filiis Israël.

3 Omnem locum, quem ^b viabit ^c vola pedis vestri in eo, vobis dedi eum: secundum quod loquutus fui ad Moseh.

4 De deserto, & Libano isto, & vsque ad flumen grande flumen ^d Perathis, omnis terra Chitthæorum, & ad vsque mare grande, ^e aduentum solis erit terminus vester.

5 Non stare se faciet vir faciebus tuis, omnibus diebus vitarum tuarum: secundum quod fui cum Moseh, ero tecum: non remittere faciam te, & non ^f derelinquam te.

6 Obtine, & surrige, quia tu hæreditare facies populum istum terram, quam ^g iuramento obstrictus fui patribus eorum, ad dare eis.

7 Tantummodo obtine & surrige valde, ad obseruare ad facere secundum omnem legem, quam præcepit ^h te MOSEH seruus meus: non discedes de ab eo dexteram, & sinistram: ⁱ correspondentiæ intelligere facies in ^k omni, quo ambulabis.

8 Non ^l discedet liber legis istius de ore tuo, & ^m meditaberis in eo ⁿ die & nocte; correspondentiæ obseruabis ad facere, secundum omne scriptum in eo: quia tunc ^o percurrere facies vias tuas, & tunc intelligere facies.

9 An non præcepi te, Obtine & surrige: non ^p præualeberis, & non ^q consternaberis, quia tecum I H V H ELOHIM tuus in omni, quo ambulabis.

10 Et præcepit Iehosuah ad ^r statores populi, ad dicere:

11 Transite in ^s intimo ^t desiderii, & præcipite ad populum, ad dicere: ^u Apparate vobis venationem, quia in adhuc ^x tres dierum vos transiētes Iordanem istum, ad venire

^a I H V H EN-
TIS, ESSEN-
TII, ESSEN-
TIATORI S.
Vide Gen. 2.
v. 4. Sic deinceps toto li-
bro.

^b calcabit.
^c curuitas,
cauitas
planta.
^d Euphratis.
^e ingressum,
introitum,
occasum. *ut*
Deuter. 11.
vers. 30.
^f deseram,
desituam.
^g iuravi.
^h tibi. *Sic*
v. 9. 16.

ⁱ Datum ad
correspon-
dentiam, *sic*
v. 8.
^k omnibus,
quibus: *vel*
ad quæ. *sic*
v. 9.

^l dimouebi-
tur, amoue-
bitur.
^m mullira-
bis, susurra-
bis.

ⁿ continuo,
integro, ple-
no, toto.

^o percurrere,
fortu-
nabis, se-
cundabis,
felicitabis,
prosperabis.
^p absterne-
beris.

^q frangeris,
percelleris,
distiiceris
animo, ter-
reberis, *ut*
Deuter. 1.
v. 21.

^r Vide de hac
voce Exodi,
5. v. 6.

^s interiore,
intranco.

^t castrame-
tationis.

^u Constitui-
te, ordinate,
disponite.

^x ternario,
vel tribus
diebus.

2 Vulg. Iosue , Caput I. Malu.

quam Dominus Deus vester daturus est vobis.

12 Rubenitis quoque & Gaditis , & dimidia tribui Manasse ait :

Num. 32.
d. 20.

13 Mementote sermonis , quem praecepit vobis Moyses famulus Domini dicens : Dominus Deus vester dedit vobis requiem , & omnem terram.

14 Vxores vestrae , & filij , ac iumenta manebunt in Terra , quam tradidit vobis Moyses trans Iordanem : vos autem transite armati ante fratres vestros , omnes fortes manu , & pugnate pro eis ,

15 Donec det Dominus requiem fratribus vestris sicut & vobis dedit , & possideant ipsi quoque Terram , quam Dominus Deus vester daturus est eis : & sic reuertemini in Terram possessionis vestrae , & habitabitis in ea , quam vobis dedit Moyses famulus Domini trans Iordanem contra solis ortum.

16 Responderuntque ad Iosue , atque dixerunt : Omnia , quae praecepisti nobis , faciemus : & quocumque miseris , ibimus.

17 Sicut obediimus in cunctis Moyse , ita obediemus & tibi : tantum sit Dominus Deus tuus tecum , sicut fuit cum Moyse.

18 Qui contra dixerit ori tuo , & non obederit cunctis sermonibus quos praeceperis ei , moriatur : tu tantum confortare & viriliter age.

ad hereditare terram , quam IHVH ELOHIM vester dans vobis ad hereditare eam.

12 Et Reubenitae , & Gaditae , & medietati 7 baculi Menasch dixit Iehosua , ad dicere :

y virga , extensionis , tribus.

13 2 Recordamini verbum , quod praecepit ad vos Moseh seruus IHVH , ad dicere : IHVH ELOHIM vester requiescere facies vobis : & dabit vobis terram istam.

z Recordari. Infinitivus , pro Imperativo.

14 Mulieres vestrae , & a paruulus vestri , & b acquisitiones vestrae c habitabunt in terra , quam dedit vobis Moseh in d tras Iarden : & vos trasibitis quintati e faciebus fratrum vestrorum : omnes praevalidi strenuitatis : & adiuuabitis eos.

a pubes. b peculia , pecora , Hisp. grangerias. c manebunt , sedebunt , d citra. vide Num. 32. 17.

15 f Vsquequo requiescere faciat IHVH fratribus vestris , sicut vobis : & hereditabunt etiam g iij terram , quam IHVH ELOHIM vester dans eis & reuertemini terrae hereditatis vestrae : & hereditabitis eam , quam dedit vobis Moseh seruus IHVH in h trans Iarden , ortum solis.

e Dativus , ad facies. f Vsque ad quod. g ipsi. h citra , vs v. 14.

16 Et responderunt ad Iehosua , ad dicere : Omne , quod praecepisti nos , faciemus : & ad omne , quod mittes nos , ambulabimus.

17 Secundum omne , quod audiuius ad Moseh , sic audiemus ad te : tantummodo erit IHVH ELOHIM tuus tecum , secundum quod fuit cum Moseh.

18 Omnis vir , qui mutabit os tuum , & non audiet verba tua , i omni , quod praecipies eum , mori fiet : tantummodo k obtine & furrige.

i Dativus. ad omne. vel in omni. k vt vers. 7. 9.

COMMENTARIA.

VERS. 1.

D IOSVE FILIVM NVN.] De nomine Iosue disseruimus in Num. 13. vers. 17.

MINISTRVM MOYSI.] vel ministrantem Moysi. Vide Numer. 11. vers. 28. & Deuter. 1. vers. 38. Fuit Mosi fidus & perpetuus comes ex intimis eius ministris : & hic quidem minister intellexim , quasi vicarium , & magnum praefectum eius , cui grauiora negotia pace belloque exequenda Moses committeret , vt ex Exodo , Numeris , Deuteronomio liquet.

VERS. 2.

IORDANEM.] De celebri hoc amne , Evangelica quoque historia nobilitato , nonnulla annotauimus Genes. 13. vers. 10. & pleniora lib. 3. de Antichristo , cap. 8. Eum describere Strabo lib. 16. pag. 755. Iosephus lib. 3. Belli , cap. 18. Tacitus sub initium Historiae 5. & innumer alij recentiores. Plinius : [Iordanis amnis oritur e fonte Paneade , qui cognomen de-

dit Caesarea : amnis amoenus & quatenus locorum situs patitur , ambitiosus , accolisque se praebens , velut inuitus Asphaltitem lacum dirum natura petit , a quo postremo ebibitur , aquasque laudatas perdit pestilentibus mistas.] Solinus : [Iordanis amnis eximia suauitatis , a Paneade fonte demissus , regiones praeterfluit amoenissimas : mox in Asphaltitem lacum mersus , stagno corrumpitur.] De regionibus amoenissimis , quas Iordanis praeterfluit , plura Strabo , ac Iosephus. Meminit quoque Iordanis Pausanias lib. 5. num. 153.

ISTVM.] Vel quia propè aberat , vt posset digito demonstrari ; vel emphaticè , quia celebris & illustris : vt de Libano infra v. 4.

OMNEM LOCVM , QVEM CALCAVERIS , &c.] nempe de his , quae terminis versus sequentis includuntur. Vide de hoc versu & sequenti Deuter. 11. v. 24.

A DESERTO] Tzinis intelligunt , quo a Meridie

Meridie terminabatur promissa terra. Vide Deuteron. 11. v. 24.

ET LIBANO.] Hebr. & Libano isto. Quidam : & usque ad Libanum istum. De Libano diximus Deuteron. 3. v. 25. Ponitur hic terminus Aquilonalis terræ promissæ, vt Deuteron. 11. v. 24.

VSQVE AD FLVIVM MAGNV M EUPHRATEN.] Hebr. & usque ad flumen grande, flumen Euphratis. Fuit terminus Orientalis Terræ promissæ. Vide Gen. 15. v. 18. & Deuter. 11. v. 24. Quidam Euphratem hîc simul cum Libano constitui terminum Aquilonalem existimant, Libanum propiorem, Euphratem vltiorem : Limitem autem Orientalem esse Iordanem, sed hîc non exprimi, quod ex eo, vbi tunc Israëlita consistebant, tres alios terminos Iosue Deus ostenderet. Euphratem *magnum* vocat, quo etiam nomine cum Poëtæ insigniunt, Virgilius 4. Georgicorum :

—— *Cæsar dum magnus ad altum
Fulminat Euphratem,* —— Lucanus lib. 3.
—— *Cum Tigride magnus
Euphrates.* ——

OMNIS TERRA HETHÆORVM.] Hos plerique putant tractum Orientalem promissæ terræ incoluisse. Alij volunt loca, quæ circa Beersebeam sunt, quæ sursum porriguntur, & latè circum Hebronem jacent, inhabitauisse, vt colligitur è Genes. 23. v. 2. 3. & sequentibus, & Gen. 25. v. 9. & 10. Genes. 26. v. 34. Genes. 27. v. 46. Nec desunt, qui ad occasum Chananeæ versus Mare Mediterraneum sedes habuisse confirmant. Sed cur eorum tantum hîc mentio? Plerique asserunt nomine Hethæorum synecdochicè intelligi sex alias præcipuas gentes Chananeæ terræ, quæ infra numerantur cap. 3. v. 10. vt sæpe in Scriptura nomine vnus ex iis gentibus, aliæ omnes insinuantur. Aliqui, quod cum incolerent tractum Orientalem regionis, adiungi descriptioni termini Orientalis : vnde accusandi calu vertunt : *usque ad flusium magnum, flusium Euphratem, totam terram Chitthæorum.* Quæ ab illa parte incumberebat. Alij iungunt sequentibus : *tota terra Chitthæorum, usque ad mare magnum, ad solis occasum.* Et hos solum nominari, quod illi habitauerint in occasu. Nonnulli, quod ij præ cæteris essent fortissimi, in quibus erant gigantes, c. 13. vers. 29. & 34. de quibus expugnandis magis quàm de aliis diffidere poterant Israëlita : quare oportuit de his singulariter Iosue confirmari.

VSQVE AD MARE MAGNV M.] Mediterraneum, seu Ægyptiacum, aut Phœnicium: Tacitus Historia 5. propriè *Iudaicum mare* appellat. Vide de his terminis Terræ promissæ, Num. 34. vers. 2. & seqq. Deuter. 1. vers. 7. & cap. 11. vers. 24. Tacitus Iudaicæ terræ, id est, Chananeæ terminos ita describit: [*Terra, finesque, quæ ad Orientem vergunt, Arabia terminantur: à Meridie, Ægyptus obiacet: ob Occasu Phœnices & mare: Septentrionem à latere Syria longè prospectant.*] Vide Plinium lib. 5. cap. 13. & 14. Ptolomæum lib. 5. cap. 16.

VERS. 5.

NULLVS POTERIT VOBIS RESISTERE.] Hebr. *Non statuet se se quisquam faciebus vestris.*
Maluenda, in Iosue.

vel non poterit consistere quisquam ante faciem tuam. q. d. Nullus hostium vestrum conspectum feret.

NON DIMITTAM.] Hebr. *non remittere faciam te* : id est, Non permittam te animo concidere, ac viribus remissum, languidum, ac debilem esse : non sinam te animo & robore destitui. Hanc enim interdum esse vim verbi *רָפָה* *rapha*, in Hiphil, exemplis annotauimus in Deuteron. 4. vers. 31.

CONFORTARE, ET ESTO ROBVS TVS.] VERS. 6. Hebr. *Obtine, apprehende te, obfirmare, roborare; & surrige, prauale, erigere, erecto animo esto, strenuus esto.* Sic vers. sequentibus 7. 8. & 9. Eisdem verbis compellauit Moses Iosue Deuteron. 31. vers. 7. & 23. & Dauid filium suum Salomonem 1. Paralip. 28. vers. 20.

VT CVSTODIAS, ET FACIAS.] Hebr. VERS. 7. *Ad obseruare, ad facere* : vel *ad obseruandum, ad faciendum* : id est, vt cum omni studio, diligentia, sollicitudine cures facere. Hanc enim esse vim huius phrasî, quæ sæpe occurrit in scriptura, iam notauimus Deuteron. 28. vers. 1. Quidam : *Ad obseruandum faciendo.* Hypallage, id est, vt cum obseruantia facias prorsus. Sic vers. 8. Alij : *Vt obserues facere, vel agere.*

QVAM PRÆCEPIT TIBI, &c.] Nimirum Num. 27. vers. 23. & Deuter. 31. vers. 14. Quidam notant illud *tibi*, significare, quod cum lex vniuersè ad omnes pertineat: tamen sciant Principes ad ipsos potissimum spectare, qui lex viuæ sunt in populo, vt iustitia, probitate, integritate alijs præeant.

NE DECLINES AB EA.] Hebr. pronomen est masculinum, *ab eo* : Nec ad legem referri posse videtur, quæ est fœminea, quidam subaudiunt, *ab eo libro regis* : alij, legi pronomen masculinum tributum volunt, propter virilem & masculam legis vim : nonnulli notant eas enallages generum vsitatas in Scriptura ritu Hebraico : quod est verissimum. Nec desunt, qui *ab eo* exponant scilicet Mose legislatore, metonymicè, id est, ab eo, quod præcepit Moses.

VT INTELLIGAS CUNCTA, QVÆ AGIS.] De notione verbi *שָׂכַל* *sacal* cum *scin* sinistro, præsertim in Hiphil, vt hîc ponitur, egimus plenius Gen. 3. vers. 6. Hîc diuersè conuertunt. 1. *vt prospere agas in omnibus, ad quæ perrexeris.* 2. *vt sis felix, quocunque perrexeris.* 3. *vt prudens sis in omni eo, in quo versaris.* 4. *vt prudenter agas in omnibus, in quibus incedis.* 5. *vt secunderis quocunque ineris.* 6. *vt feliciter agas in omnibus, quæ instituis.* Verbum omnia ista complectitur, *vt intelligenter, prudenter, consideratè, accuratè, grauiter, strenuè agas.* vel *vt prosperè, feliciter, fortunatè agas,* quod qui prudenter & strenuè agunt, prosperos successus habeant, & vota sua secudent. Ex verbo. *propterea intelligere facies in omni, quo ambulabis* : id est, consilia, & actiones tuas sapienter ac feliciter institues. Sic vers. 8.

VOLVMEN LEGIS HVIVS.] De qua VERS. 8. Deuteron. 31. vers. 9. Vide de hoc versu Deuteron. 17. vers. 18. 19. tantopere iugis & assidua meditatio legis diuinæ principi præcipitur.

VERS. 9.

ECCE PRÆCIPIO TIBI.] Hebr. *An non praecepi tibi?* Interrogandi hic modus magnam affirmandi vim continet, & vehementissimam affirmationem efficit. Sic infra cap. 10. vers. 13. Genes. 13. vers. 9. Genes. 20. vers. 5. Exodi 24. vers. 12. Iudicum 4. vers. 6. Ruth 2. 8. 1. Samuel. 20. vers. 37. & cap. 23. vers. 19. & Psalm. 53. vers. 2. & alibi saepe. Quidam Hebræorum notant potius hortantis & excitantis orationem esse, quàm interrogantis. Alij, acrem, vehementemque instigationem & exhortationem includere volunt. Plerique exponunt: *Nonne praecepi tibi?* per Moysen scilicet, Deuteron. 1. vers. 38. & c. 3. vers. 28. & c. 31. vers. 7. & 23. sed potius videtur his verbis Dominus respexisse ad ea, quæ paulo ante vers. 6. & 7. dixerat, *Obtine, & surrige.*

NOLI METVERE.] De significato verbi *גָּרַץ* gharatz egimus Deuter. 7. v. 21. Ei quidem hæc omnia subsunt: *non praualeberis: non pauesces, expauesces: non absterreberis: non violentaberis: non vi impelleris: non quatesies: non labefactaberis.* Hoc & sequenti verbo *חָתַח* chatat, consternari, ajunt significari hîc vehementissimo metu percelli, atque adeo consternari, frangique animo. Vide Deuteron. 7. vers. 21.

QUONIAM TECUM EST DOMINVS.] Notant hoc versu Deum confirmare Iosuem à vocatione diuina primum: deinde verò à præsentia Dei efficacissima.

VERS. 11.

CIBARIA.] *צֶדָה* zedah, propriè *uenationem*: translata, *escam, cibum, annonam, victum, viaticum, commeatum*: vt Genes. 42. vers. 25. Plerique intelligunt, alia cibaria, seu opsonia, præter manna, quod eis pene vilescerat. Nonnulli ita accipiunt, si quid vobis præter cibum ad iter est necessarium, illud iam parate. Man enim nondum cessauerat.

VERS. 13.

DEDIT VOBIS REQUIEM.] *מָנַח* meniach, Participium Hiphil, *requiescere, confedere, pausare faciens, dans quietem vobis.* Putant Christum Matth. 11. vers. 28. vsum hoc verbo, quod Interpres ita transtulit: (*Venite ad me omnes, qui laboratis & onerati estis, & ego refocillabo, siue recreabo vos vbi Græcè est, ἐναπαύσω.* sicut mox sequitur, *& inuenietis requiem animabus vestris.*) Aiunt enim proprium id verbum esse eius, qui laborauit, & fatigatus est, & postea requie refocillatur & recreatur. Sic vers. 15. Quidam exponunt: *quietem largitur vobis*: id est, quietis locum, eumque securissimum ex promissione ipsius atque potentia: adeo vt nihil sit vobis de familiis & rebus vestris laborandum, si certa fide, & animo ei obsequamini: vide Exodi 34. v. 24. & Deuteron. 33. vers. 21.

VERS. 14.

TRANSITE ARMATI.] Hebr. *transibitis* *חָמַשְׁכִּים* chamuschim vim huius vocis excussam dedimus Exodi 13. vers. 18. variè hîc reddunt, 1. *transibitis accincti armis.* 2. *transibitis balteis militaribus succincti.* 3. *transibitis quini, quintati*: vt quinque simul ordine militari incederent. 4. *transite militari ordine.* 5. *transibitis in primipilari ordine.*

ANTE FRATRES VESTROS.] Hebr. *ad facies fratrum*: bifariam potest intelligi, vel quod ij præcederent fratres suos in prima acie, tan-

quam propugnatores & antesignani: quod videtur sensisse Noster, præsertim cap. 4. vers. 12. vel quòd illud, *ad facies fratrum suorum*, idem sit, quod *in conspectu fratrum suorum, coram fratribus suis*: vt se illis socios & commilitones in expeditionibus adiungerent: suo tamen loco & ordine in exercitu, qui præscribitur Num. 2. & 10. vt illud *לִפְנֵי* liphne, non locum anteriorem, sed præsentiam significet: quod plerique existimant: quod rectius videtur, nec puto ab hoc sensu alienum esse nostrum, vt cap. 4. vers. 12. annotabimus.

OMNES FORTES MANV.] Hebr. *omnes viri, heroës prauvalidi, virtutis, strenuitatis, roboris.* Quidam hîc vertunt: *potentes fortitudine.* Alij: *valentes robore.* Nonnulli: *viri successus*: id est, de quorum virtute omnis prosper successus sperari possit. Aliqui: *viri exercitus*, *חַיִּיל* chajil, enim saepe pro exercitu ponitur: id est, *viri militares*, videlicet, fortes viri, & ad bellum gerendum idonei. Dictio *omnes*, non significat, omnes strenuos harum duarum tribuum, & dimidia, reliquos Israëlitas ad bellum comitatos, vt apertè videbimus cap. 4. vers. 12. sed nullos, nisi strenuos in eam expeditionem profectos: id est, omnes, qui tum fratribus suis se socios adiunxerunt, fuisse viros fortissimos. Vide Num. 32. v. 17. Quos hîc vocat Iosue *viros strenuitatis*: Deuter. 3. vers. 18. appellat Moyses, *filios strenuitatis*: id est, strenuissimos. Vide infra cap. 10. vers. 7.

CONTRA SOLIS ORTVM.] Notant id dictum propter regionem Galaaditidem orientalem, quàm dedit Moyses Machiro filio Manasseh Num. 32. vers. 40.

RESPONDERVNTQUE.] Non tantum duæ illæ tribus cum dimidia: sed omnes tribus ad superiora mandata.

TANTVM SIT DOMINVS DEVS TVVS TECVM.] Particulam *רַק* rak, *Tantummodo*, quidam exceptiuam esse volunt, q. d. deferemus quidem tibi omne obsequium, quale Mosi præstitimus, modò si tuum imperium à Deo dirigatur, vt Mosi: obediemus tibi, ea conditione si Deus tuum imperium approbauerit, & fouerit. Nonnulli Restipulationem esse volunt, ac si dicant: Videto vt tibi Deus adsit, sicut Mosi: & tu ab eo non recedas, sicut Moyses non recessit ab eo. Alij *רַק* rak, votum & acclamationem continere existimant, ac læti animi expressam erga principem affectionem: qualia vota fieri solent à populis cum suis principibus imperia deferunt: ac si dicant: Cæterum optamus, vt Deus tibi adsit, vt Mosi, & res tuas secundet, sicut Mosi. Vide vers. 18.

QUI CONTRADIXERIT ORI TVO.] De significatione verbi *מָרָה* marah, egimus Genes. 26. vers. 35. & num. 27. vers. 14. Variè conuertunt. 1. *Quicumque rebellauerit ori tuo*, id est, præstituto tuo, nempe, quisquis defectionis à te vllius auctor fuerit, aut etiam perduellionis seu infidelitatis: quemadmodum exponunt sequentia. 2. *Omnis vir, qui amari- care fecerit, vel qui amaritudine affecerit os tuum.* Hispanicè, *os degustare, diere desgueto à vnestra boca.* Melius, *os amargare.* 3. *Omnis vir*

VERS. 15.

VERS. 16.

VERS. 17.

VERS. 18.

vir, qui exacerbat os tuum. 4. Omnis vir, qui inobediens, immorigerus fuerit ori tuo. 5. Omnis vir, qui mutabit os tuum, id est, quicumque inuertet imperium aut mandatum oris tui, vel verbum tuum, aliter, dicendo, aut faciendo, quam tu praeceperis, aut dixeris.

MORIATUR.] יומת iumath, futurum Hophal, propriè, mori fiet, interficietur, perimetur, morti tradetur, morte afficietur, plectetur, morte multabitur sententia iudicum. Vide Exodi

31. 14.

TV TANTVM CONFORTARE, &c.] Heb. tantummodo robustus, & strenuus esto. Nonnulli Hebræorum קר rak, hîc exceptiuum esse volunt: quasi dicant, parentes erimus imperio tuo: si tu tamen in eo administrando sis fortis & firmus. Alij votum aut hortationem ad principem esse malunt: q. d. Ceterum tu strenuum & inuictum te præbe, vt sub tuo imperio ruti agamus.

CAPVT SECVNDVM.

Missi exploratores in urbem Iericho, à Rahab meretrice, promissa illi misericordia, à morte liberantur.

Vulg.

Malu.

Misit igitur Iosue filius Nun de Setim duos viros exploratores in abscondito: & dixit eis: Ite, & considerate Terram, urbemque Iericho. Qui pergentes ingressi sunt domum mulieris meretricis, nomine Rahab, & quierunt apud eam.

2 Nuntiaturumque est regi Iericho, & dictum: Ecce viri ingressi sunt huc per noctem de filiis Israel, vt explorarent Terram.

3 Misitque rex Iericho ad Rahab, dicens: Educ viros, qui venerunt ad te, & ingressi sunt domum tuam: exploratores quippe sunt, & omnem Terram considerare venerunt.

Inf. 6. c. 17. 4 Tollensque mulier viros, abscondit, & ait: Fateor, venerunt ad me, sed nesciebam vnde essent.

5 Cumque porta clauderetur in tenebris, & illi pariter exierunt, nescio quò abierunt: persequemini citò, & comprehendetis eos.

6 Ipsa autem fecit ascendere viros in solarium domus suæ, operuitque eos stipula lini, quæ ibi erat.

7 Hi autem qui missi fuerant, secuti sunt eos per viam quæ ducit ad vadum Iordanis: illisque egressis statim porta clausa est.

8 Necdum obdormierant qui latebant, & ecce mulier ascendit ad eos, & ait.

9 Noui quòd Dominus tradiderit vobis Terram: etenim irruit in nos terror vester, & elanguerunt omnes habitatores Terræ.

Et misit Iehosuagh filius Nun de Schittim duos homines ^a pedantes silentio, ad dicere: Ambulate, videte terram, & Iericho. Et ambulauerunt, & venerunt domum viræ meretricis, & nomen eius Rachab: & cubauerunt inibi.

2 Et dictum fuit regi Iericho, ad dicere: Ecce homines venerunt huc nocte, de filiis Israël ad infodere terram.

3 Et misit Rex Iericho ad Rachab, ad dicere: Exire fac homines venientes ad te, qui venerunt domui tuæ, quia ad infodere omnem terram venerunt.

4 Et accepit vira duos homines, & abscondit eum, & dixit: Sic venerunt ad me homines, & nō cognoui de vbi ^b ij.

5 Et fuit porta ad claudere in tenebrositate, & homines exiuerunt, & non cognoui quò ambulauerunt homines: persequimini ^c festinanter post eos, quia ^d attingetis eos.

6 Et ipsa ascendere fecit eos in tectum, & ^e occultauit eos in linis ligni, ^f ordinatis ei super tectum.

7 Et viri persequuti fuerunt post eos viam Iarden super ^g transitus: & portam clauserunt postea, secundum quod exiuerunt persequētes post eos.

8 Et ij ^h antequam cubabunt, & ipsa ascendit super eos super tectum:

9 Et dixit ad homines: Cognoui quia dedit I H V H vobis, terram, & quia cecidit ⁱ formido vestra super nos, & quia ^k liquefacti fuerunt omnes habitatores terræ de faciebus vestris.

A 3 10 Quia

^a exploratores.

^b ipsi. Sic v. 8.

^c cito, celeriter.

^d assequimini, apprehendetis.

^e abscondit, abdidit.

^f dispositis, equiparatis.

^g traiectiones, traiectus, vada,

^h nondum.

ⁱ terror.

^k dissoluti sunt, diffuserunt, contrabuerunt.

Hispanicè, desmayados, desleydos. Sic v. 24.

Exod. 14.
c. 21.

10 Audiuiimus quod siccauerit Dominus aquas Maris rubri ad vestrum introitum, quando egressi estis ex Aegypto: & quæ feceritis duobus Amoræorum regibus, qui erant trans Iordanem, Sehon & Og, quos interfecistis.

Num. 21.
c. 24.

11 Et hæc audientes pertinuimus, & elanguit cor nostrum, nec remansit in nobis spiritus ad introitum vestrum: Dominus enim Deus vester, ipse est Deus in cælo sursum, & in terra deorsum.

Inf. 6. c. 22.

12 Nunc ergo iurate mihi per Dominum, ut quomodo ego misericordiam feci vobiscum, ita & vos faciatis cum domo patris mei: detisque mihi verum signum.

13 Ut saluetis patrem meum & matrem, fratres ac sorores meas, & omnia quæ illorum sunt, & eruatis animas nostras à morte.

14 Qui responderunt ei: Anima nostra sit pro vobis in mortem, si tamen non prodideris nos, cumque tradiderit nobis Dominus terram, faciemus in te misericordiam & veritatem.

15 Demisit ergo eos per funem de fenestra: domus enim eius habebat muro.

16 Dixitque ad eos: Ad montana descendite, ne fortè occurrant vobis reuertentes: ibique latitate tribus diebus donec redeant, & sic ibitis per viam vestram.

17 Qui dixerunt ad eam: Innoxij erimus à iuramento hoc, quo adiurasti nos.

18 Si ingredientibus nobis Terram, signum fuerit funiculus iste coccineus, & ligaueris cum in fenestra, per quam demisisti nos: & patrem tuum ac matrem, fratresque & omnem cognationem tuam, congregaueris in domum tuam.

19 Qui ostium domus tuæ egressus fuerit, sanguis ipsius erit in caput eius, & nos erimus alieni. Cunctorum autem sanguis, qui tecum in domo fuerint, redundabit in caput nostrum, si eos aliquis tetigerit.

20 Quod si nos prodere volueris, & sermonem istum proferre in medium, erimus mundi ab hoc iuramento, quo adiurasti nos.

21 Et illa respondit: Sicut locuti estis, ita fiat, dimittensque eos ut pergerent, appendit funiculum coccineum in fenestra.

10 Quia audiuiimus quod ^l siccare fecit I H V H aquas maris Suph de faciebus vestris, in exire vos de Aegypto: & quæ fecistis duobus regibus Amorei, qui in trans Iarden, Sichoni, & Ghogo, quos ^m anathematizauistis eos.

11 Et audiuiimus, & ⁿ liquefactum fuit cor nostrum, & non ^o surrexit P adhuc spiritus in viro de faciebus vestris: quia I H V H ELOHIM vester, ipse ELOHIM in coelis, de ^q supra, & super terram de subtus.

12 Et nunc iuramento obstringimini, obsecro, mihi in I H V H: quia feci vobiscum ^r benignitatem; & dabit mihi signum ^f fidei.

13 Et ^t viuificabitis patrem meum, & matrem meam, & fratres meos, & sorores meas, & ^u omnem, qui eis: & ^x eripietis animas nostras de morte.

14 Et dixerunt ei homines: Anima nostra ^y sub vobis ad mori, si non ^z annuntiabitis verbū nostrum istud: & erit in dare I H V H nobis terram, & faciemus tecum benignitatē & fidem.

15 Et descendere fecit eos in fune in usque ad fenestrā: quia domus eius in pariete ^a muri, & in ^b muro ^c ipsa ^d habitas.

16 Et dixit eis: In montem ambulate, nequando incurrēt in vobis persequētes. & ^e abscondemini inibi ^f tribus dierum, usque ad reuerti persequentes: & postea ambulabitis ^g viæ vestræ.

17 Et dixerunt ad eam homines: ^h Vacui nos de iuramento tuo isto; ⁱ quod iurare fecisti nos.

18 Ecce nos venientes in terra, metaxam fili ^k secundarij ^l illius ligabis in fenestra, qua descendere fecisti nos in ea: & patrem tuum & ^j matrem tuam, & fratres tuos, & omnem domum patris tui ^m colliges ad te in domum.

19 Et erit, omnis, qui exhibit de ⁿ ianuis domus tuæ in foras, sanguis eius in capite eius, & nos ^o vacui: & omnis, qui fuerit ^p ad te in ^d domo, sanguis eius in capite nostro, si manus erit in eo.

20 Et si ^q annuntiabis verbum nostrum istud, & erimus ^r vacui de iuramento tuo, quod iurare fecisti nos.

21 Et dixit: ^f Secundum verba vestra, sic ipsum. Et dimisit eos, & ambulauerunt: & ligauit metaxam secundarij in fenestra.

^l arefecit, exsiccauit.

^m interne-
cioni deu-
uistis, ana-
rhematiza-
stis, deu-
taftis, ex-
cidistis, vide
num. 21. v. 2.
ⁿ dissolu-
tum.
^o stetit, con-
stitit.

^p ultra, am-
plius.

^q superne.

^r misericor-
diam, cle-
mentiam,

beneficen-
tiam, pietatē.

^s veritatis
constantia, certitudinis,

stabilitatis.
Sic v. 14.

^t viuere fa-
cietis, viuos
conseruabi-
tis.

^u omnes.

^x eruetis, li-
berabitis.

^y pro vobis.

^z indicabi-
tis, deferetis.

^a mœnium.

^b mœnibus.

^c ipso.

^d sedens,
manens.

^e occultabi-
mini abde-
mini, latita-
bitis, delite-
scetis.

^f ternario.

tres.

^g Datius.

per viam
vestram.

^h liberi, in-
noxij, im-
munes, im-
punes, inno-
centes, in-
culpati, de-
obligati.

ⁱ quo adiu-
tafti, coniu-
rafti, iura-
mento, ob-
strinxisti.

^k secundi-
tatis, cocei
dibaphi, big-
tincti, diba-
phi coccinei
vel istam.

^m congre-
gabis.

ⁿ ostiis,
foribus.

^o Vt v. 17.

^p tecum

^q Vt v. 14.

^r Vt v. 17.

^s sicut.

22 Illi verò ambulantes peruenerunt ad montana & manserunt ibi tres dies, donec reuertèrentur: qui fuerant persequuti: quarentes enim per omnem viam, non reppererunt eos.

23 Quibus urbem ingressis, reuersi sunt, & descenderunt exploratores de monte & transmissio Iordane, venerunt ad Iosue filium Nun, narraueruntque ei omnia quæ acciderant sibi.

24 Atque dixerunt: Tradidit Dominus omnem terram hanc in manus nostras, & timore prostrati sunt cuncti habitatores eius.

22 Et ambulauerunt, & venerunt in montem, & habitauerunt ibi tribus dierum, vsque ad reuersi fuerunt persequentes: & quæsiuerunt persequentes in omni via, & non inuenerunt.

23 Et reuersi fuerunt duo homines, & descenderunt de monte, & transierunt & venerunt ad Iehosuagh, filium Nun: & narrauerunt ei omnia inuenientia eos.

24 Et dixerunt ad Iehosuagh: Quia dedit IHVH in manibus nostris omnem terram: & etiã liquefacti fuerunt omnes habitantes terræ de faciebus nostris.

* manserunt, sederunt.
* tres, ternario.

* v. 9.

COMMENTARIA.

VERS. I.

MISIT IGITUR IOSUE, &c. Ingens hîc pugna explanatorum, quando Iosue miserit hos exploratores: immensum esset in re abstrusa omnium opiniones excutere: ea iam habetur frequentior expositio, missos exploratores ante promulgatam per statores præparationem, supra cap. I. vers. 11. Quidam annotant, hyperbaton esse perpetuum toto hoc capite, cuiusmodi annotauimus Genes. 11. vers. 1. quæ enim hoc capite narrantur à Iosue; ante quam edictum de parando viatico promulgaret, fuisse gesta, arguere euidentissimè versus decimi-sexti & vigesimi-secundi cum versu secundo Capitis tertij comparationem. Vnde per plusquam perfectum vertunt: *Miserat autem prius Iehosuab, &c.* Atque hæc quidem voluntate diuina gesta fuisse euentus ostendit. Voluit enim Deus per Rahabæ relationem Israëlitis, ad eos confirmandos, innotescere populi præsentem constitutionem, vt Iudic. 7. per somnij narrationem Gedeonis animus confirmatus dicitur: & Ionathanis per vocationem ludicram, 1. Samuel. 14.

DE SETIM.] De hoc loco egimus Num. 25. vers. 49. Fuit postrema Israëlitarum mansio, vbi tunc Iosue castra habebat, dictus Abel Schittim, id est, *Luctus*, vel *Planities* Schittim: distabat à Iordane 60. stadiis, vt auctor est Iosephus lib. 5. Antiquit. cap. 1.

EXPLORATORES.] מרגלים *meraggelim*, si ex vi verbi exprimas, sonat, *pedantes*, *pedatores*, qui pedibus terras ac regiones lustrantes, dissimulato habitu, munita & infirma urbium, ac locorum, numerum, vires, consilia hostium ac eorum arcana occultè rimantur ac peruestigant, vt ad eos deferant, à quibus missi sunt. Hos Latini exploratores, speculatores vocant: Hispani *Espias*. Vide Genes. 42. vers. 9. Festus [*Explorare antiquos pro exclamare usos: sed postea prospicere, & certum cognoscere, cepit significare.* Itaque speculator ab exploratore hoc distat, quod specu-

lator hostilia silentio perspicit: explorator pacata clamore cognoscit.]

IN ABSCONDITO.] Bifariam intelligi potest. Primò, Clam Israëlitis, id est, non communicato consilio cum populo, vt in aliis exploratoribus factum fuerat, Num. 13. vers. 3. 2. Clam Chananæis, vt quàm maximè occultè, & absconditè explorarent terram, ne ab hostibus deprehenderetur. Vtrumque ego accidisse non dubito. Sed vocem *cheresch* mirum quàm variè & Hebræi & nostri distrahant. Primò, *cogitationem*, *machinationem*, id est, vt explorarent consilia, & conatus hostium. 2. *fabriliter*, vt se fabros, aut figulos simularent, aliqua eiusmodi artis instrumenta ferentes, quo hostes fallerent. 3. *surditate*, id est, sine vlllo strepitu. Hispanicè *à la sorda*. vel vt se surdos & infantes ostentarent, vt magis hostes laterent. 4. *aratione*. nimirum misit eos specie agrestium, seu rusticorum suburbanorum. 5. *cessatione*, *cessanter*, *silenter*, *tacitè*, *secretò*, *clàm*, *occultè*, id est, qui explorarent quàm occultissimè, ne eos persentiscerent incolæ regionis. 6. Quidam vertunt: *attentione*, vt attentissimè terram inspicerent: Verbum *cheresch*, à quo nomen *cheresch*, omnia illa significata, complectitur.

CONSIDERATE TERRAM, VRBEMQUE IERICO.] Quidam vim huius loquutionis eam esse volunt: explore terram, sed præcipuè ipsam Iericho: quia in capienda ea vrbe, quæ valida & opulenta erat, ac prima occurrebat, magnum momentum vertebatur rei bene gerundæ ac obtinendæ totius terræ promissæ. Eiusmodi phrasis est. 1. Regum 11. v. 1. [*Salomon amabat multas fœminas alienigenas, & filiam Pharaonis*, Psalm. 17. v. 1. [*Liberavit Dauidem Dominus de manu omnium hostium ipsius, & de manu Saülis*] Et 2. Samuel. 2. v. 30. [*Desiderabantur è seruis Dauidis nouemdecim viri, & Hazaël.*] Possit quoque & esse expositiua particula pro, id est, *considerate terram &*, id est, *Iericho*, nempe situm urbis, & agrum. Aliqui, *considerate terram*, capiunt de explorando proximorum locorum situ

situ ad castra metanda, & tutò deducendum exercitum.

IERICHO.] Vrbs quondam opulentissima in tribu Benjamin. Quidam dictam volunt, quòd forma & situ lunam referret : vel quòd positu speciem præ se ferret lunæ nascentis, seu se curuantis in cornua : quòd Hispanicè dicimus *forma de media luna*. Nam Strabo, ut mox videbimus, planitiem illam Ierichuntinam in speciem theatri declinare prodit. Alij à *ררח* *ruach*, vel *רריח* *riach*, spiratione, odore, fragrantia, potius appellatam existimant, quòd in ea regione balsamum, rosæ, flores, & alia cuiusmodi suauissimum odorem spirantia felicissimè prouenirent. Plinius lib. 12. cap. 25. [*Sed omnibus odoribus præfertur balsamum.*] Vni terrarum Iericho concessum, ut infra videbimus. Strabo lib. 16. pag. 763. [*Hierichus est planities montibus circumdata, quæ in theatri speciem ad ipsam alicubi declinat. Ibi est palmetum : cui immiste sunt etiam aliæ stirpes hortenses : locus ferax, palmis abundans, spatio stadiorum centum totus irriguus est, & habitationibus plenus. Ibi & regia est, & balsami paradysus quæ planta aromatica est fruticosa, cytiso, & terebintho persimilis : huius corticem scindentes, succum in vasis suscipiunt, tenaci lacti persimilem : susceptus autem in conchis coagulatur : capitis dolores, & suffusiones oculorum incipientes, & hebetudinem visus mirificè sanat : quare in pretio est, eò præsertim, quòd hic solum nascitur. Palmetum, quòd palmam caryotam fert, alibi nullum est, excepto Babylonio, & ulterioribus orientem versus. Maximus quidem ex eis prouentus est. Quin etiam xylobalsamo pro aromate utuntur.*]

Iosephus lib. 5. Belli cap. 4. [*Hierichuntinæ planitiæ sita nudus mons ac sterilis imminet, idemque longissimus : à septentrionali enim regione usque ad Scythopolitanos agros : à meridiana verò usque ad terram Sodomiticam, & Asphaltitis lacus terminos extenditur : totus autem asper est, & quòd nihil gignat, non habitatur. Æstatisque tempore illa planities ardore solis incenditur, & vitioso opprimitur aëris tractu, omnibus circum aridis præter Iordanem : unde euenit ut palma, quæ in ripis sunt, magis floreat, & fertiliores sint : minus autem, quæ longè remota sunt. Ad ripam verò Iericho largissimus fons est, rigandisque aruis uberrimus, iuxta veterem scaturiens ciuitatem, quam Iesus Naue filius Hebreorum ductor, primam in Chanaanorum terra bello possederat. Denique rigationis eius tanta potentia est, ut si attigerit modò terram, sapidiior sit, aquis diu perseverantibus : unde eo, quæ largius abutuntur, exiguum emolumentum habent : quæ verò parcius, plurimum : Amplius tamen quàm cateri fontes spatium rigat, & septuaginta quidem stadiis longam, viginti autem latam planitiem permeat. Optimos autem in ea paradisos ac densissimos educat, palmarumque irriguarum genera, tam sapore quàm nominibus varia : quarum pinguißimæ calcibus pressæ plurimum mellis emittunt, non multum alio melle deterius : quàm quæ & mellis alitrix est illa regio, & opobalsami ferax, qui omnium charissimus est fructus ibi nascentium : itemque cyprum, & myrobalanum gignit : ut qui diuinum esse illum tractum dixe-*

*rit, non errauerit : ubi & larga & optima generantur, quæ sunt charissima. Sed neque in aliis ei fructibus aliqua facillè toto orbe regio certauerit : adeò multiplicatum, quòd satum est, reddit. Cuius rei causa mihi videtur esse aquarum vis leta, & aëris calor : cum hic prouocet, quæ nata fuerint, atque diffundat : liquor autem firmis singula radicibus stringat, viresque suggerat æstivo tempore : quò sic perusta est illa regio, ut nihil facillè procedat, ac pullulet : aqua tamen si ante solis ortum hauriatur, aura spiritu refrigerat, naturamque contrariam aëri sumit : hieme verò contepescit, eaque mersis mitissima efficitur. Tanta est autem calitè temperies, ut quò tempore in alia Iudææ regione ningit, lino illic tantum indigenæ vestiuntur. Distat autem ab Ierosolymis centum quinquaginta stadiis : & ab Iordane stadiis sexaginta : totumque habet ab Ierosolymis spatium desertum atque saxosum : ad Iordanem verò & lacum Asphaltiten licet humilior, aque tamen incultum, ac sterile. Sed de Iericho quàm sit fortunatissima, satis dictum est.] Hactenus Iosephus vernaculus locorum inspector. Eadem ex ipso descripsit. S. Beda de locis Sanctis, cap. 10. lib. 14. Antiquit. cap. 7. [*Apud Hierichuntinam, ubi palmeta sunt præstantissima, & opobalsamum prouenit inter vnguenta præcipuum, incisus acuto scrupo fruticibus, succi in modum scatens.*]*

Sed & Diodorus Siculus lib. 2. num. 93. [*Palmetis tamen ea regio ferax est, quantum eius à benignis annibus, & fontibus irriguis intersulcatur. Ibi in conualle quadam balsamum, quòd vocant, gignitur : unde luculentum ipsis vectigal accedit, propterea quòd nusquam alibi in orbe terrarum hæc stirps inueniatur : quæ præclarum quoque ad pharmaca medicis usum præstat.*] Tacitus Historia 5. [*Exuberant fruges nostrum ad morem : præterque eas balsamum, & palma : palmetis proceritas & decor : balsamum modica arbor : ut quisque ramus intumuit, si vim ferri adhibeas, pauent vena : fragmine lapidis, aut testa aperiuntur : humor in usu medentium est.*] Iustinus lib. 36. Historiarum : [*Opes genti Iudaorum ex vectigalibus opobalsami creuere, quòd in his tantum regionibus gignitur. Est namque vallis, quæ continuis montibus velut muro quodam cincta, ad instar hortorum clauditur : spatium loci ducenta millia iugera, nomine Iericho dicitur. In ea valle silua est & vbertate, & amœnitate insignis. Siquidem palmeto, & opobalsamo distinguitur. Arbores opobalsami formam similem piceis arboribus habent, nisi quòd sunt humiles magis, & in vinearum morem excoluntur. Hæ certo tempore anni balsamum sudant. Sed non minor loci eius opacitatis quàm vbertatis admiratio est : quippe cum toto orbe regionis eius ardentissimus sol sit, ibi tepida aëris naturalis quædam ac perpetua opacitas est.*] Plinius lib. 5. cap. 14. [*Hierichuntinæ palmetis constat, fontibus irriguam.*] Et lib. 12. cap. 25. [*Sed omnibus odoribus præfertur balsamum, vni terrarum Iudææ concessum, quondam in duobus tantum hortis, utroque regio, altero iugerum xx. non amplius, altero pauciorum. Ostendere arbusculam hæc vrbi Imperatores Vespasiani.*] Sequitur multa de balsamo prodere. Theophrastus huc respexit lib. 9. Historiæ Plantarum,

rum, cap. 6. [*Balsamum in valle Syria prouenit.*] Solinus cap. 38. [*Iudea caput fuit Ierosolyma, sed excisa est. Successit Hierichus, & hac desit, Artaxerxis bello subacta. In hac terra tantum balsamum nascitur. Et post alia: verum inclitis nemoribus adhuc durat decus, lucisq; palmarum eminentissimis nihil vel auro, vel bello derogatum.*]

Caterum balsamum, quod vni tantum Iudææ, id est, agro Iericunthino tribuere, Diodorus, Strabo, Plinius, Solinus, Tacitus, Iustinus, Dioscorides, Claudianus, & alij etiam Ægypto concessere: & Brocardus in descriptione Terræ Sanctæ ad finem scribit, se in Ægypto inter Heliopolim & Babylonem balsami hortum vidisse. Strabo lib. 16. & Pausanias in Bæoticis, etiam Arabiæ. At de his exquirendi non hîc locus.

Eusebius & S. Hieronymus in locis Hebraicis: [*Iericho urbs, quam Iordane transgresso subuertit Iesus, rege illius interfecto: pro qua extruxit aliam Ozam de Bethel ex tribu Ephraim: [1. Regum 16. vers. 34.] quam Dominus noster Saluator sua præsentiâ illustrare dignatus est. Sed & hac eo tempore, quo Ierusalem oppugnabatur à Romanis, propter perfidiam cinium capta, atque destructa est: pro quateritia edificata est: qua usque hodie permanet; & ostenduntur utriusque urbis vestigia usque ad presentem diem.*]

S. Beda de locis Sanctis. cap. 10. [*Iericho ab Ælia orientem versus, nouendecim mille passibus abest, qua tertio ad solum destructa, sola domus Rahab ob signum fidei remanet: eius enim adhuc parietes sine culmine durant.*] Et infra: [*Urbs ipsa condita in campo, cui supereminet, & nudus gignentium: agrum enim & ieiunum solum, & ideo desertum ab incolis.*]

* Videtur addendum locus ut constet sensus.

Brocardus: [*A Galgala per vnâ leucam, contra orientem est sita Iericho, ciuitas olim famosa, nunc autem habet octo domos, vix nomen villa sortita.*] Alter Brocardus de monte Sion: [*De Galgalis ad vnâ leucam est Iericho ciuitas quondam nobilis: nunc ita vilis, ut nec vestigium sit, quod ibi ciuitas fuerit.*] Et postea: [*Iuxta Iericho palma & calamella eriguntur de fonte Helisei.*] Calamellas forsitan intelligit Cannas sacchari, quas Hispanicè Canameles vocamus, de quibus plura Iacobus Vitriacus in Historia Ierosolymitana, cap. 53. qui plurimas & præstantissimas ibi prouenire scribit. Alter descriptor Terræ Sanctæ Anselmus Minorita: [*Iericho autem fuit ciuitas nobilis, hodie autem non meretur dici villa habens paucas casas: ubi tamen est adhuc domus Zacchæi. Et est adhuc locus quadratus ad modum claustrî, quamuis murus iam vetustate destruitur.*]

Atque ij tres, cæterique Sacri Topographi consentiunt, Ierichò distasse à Iordane duabus, & à lacu Asphaltite tribus leucis. Ab Ierusalem verò distare decem parasangis, id est, leucis nostratibus Hebræi tradunt: recentiores interuallum sex aut septem tantum leucarum interiiciunt, quæ est ferè sententia Iosephi, qui ponit C L. stadia. Iericho abundare palmetis, vnde dicta sit ciuitas palmarum, Deuteronom. 34. v. 3. annotauimus: rosarum Maluenda, In Iosue.

quoque fuisse feracem Ecclesiasticus affirmavit, cap. 24. v. 18.

MVLIERIS MERETRICIS.] De voce זונה zonah differuimus Leuit. 21. v. 7. Quidam aiunt propriè esse eam, quæ prostat, seu se prostituit, aut publicat, mercedis, seu merendi causa, id est, quæ meret: vel operis, vt lotrices, & id genus: vel instructis opsoniis, vt cauponariæ & tabernariæ: aut corpore, vt lasciuientes & petulantes fœminæ, quæ se viris prostituunt, & corpus inter viros vulgant, quas Latini vocant meretrices, à merendo, scilicet, corpore, scorta, prostibula, seu prostibulas, prosedas, alicarias, lupas, limaces, nonarias. Ergo ZONAH reddunt, lotricem, cauponariam, tabernariam, hospitam, stabulariam, cauponam, publicam, publicanam, quaestuariam, mercenariam, meritoriam, meretricem. Iam disquirunt, an Rahab verè corpus vulgaret: num tabernaria tantum & hospita fuerit. Nos eorum sententiam aptiorem ducimus, qui Rahab vtrumque fuisse autumant: nam id genus mulierum, quæ cauponariam exercent, simul etiam corpore merere solent: Constantinus: [*Vulgata sunt pudicitia, quæ in cauponis seruiunt.*] Lege, Quæ adulterium, C. ad leg. Iuliam de Adulteriis. Vt merito Hebraicum vocabulum vtramque notionem complectatur. Vnde quidam vtrumque hîc coniungunt: mulieris meretricis caupona. Alij: caupona meritoria. Qui זונה zonah contendunt non posse significare cauponam, quasi cibatricem, ex vicinia verbi זון zun & ex deriuatis eiusdem verbi, vel זנא zanah, minimum Hebraismi gustum habere videntur. זונה zonah pro caupona, hospita, quasi cibatrice, & alimentaria, deriuant à זון zun Chaldaico alere: vel à זנא zan, species, quasi diuersas species ciborum vendentem: pro scorto verò seu meretrice, à זנא zanah: Sed vicinæ & affines sunt radices. Cauponam, seu Hospitam hîc interpretatur Chaldaei Paraphrastæ, Rabbini, Ionah, Scelomoh, Kimchi, & plerique alij: Lyranus, Sanctes, Vatablus, Leo Iudas, Immanuel Tremellius, & Iunius, Auenarius, Montanus, Schindlerus, Victor Palma, Buxtorfius, Matthæus Galenus, & plures alij: nec ab ea sententia abundunt Caietanus, Forsterus, Clarius, Mercerus, Genebrardus, & alij: neque obstat vox זונה, quæ vtuntur Interpretes Epistolæ ad Hebræos, & Iacobus Apostolus, nam זונה esse quoque hospitaticem, à verbo זנא, id est, vendo, Victor Palma demonstrat. Iosephus Rahabæ domum diuersorium appellat.

NOMINE RAHAB.] Heb. רחב Rachab, à dilatazione, seu relaxatione dicitur, vel Platea, fortassè sic appellata, quòd laxæ & dissolutæ vitæ esset: & quod Hispanicè dicimus, muger de plaça.

VT EXPLORARENT TERRAM.] חפר chaphar in Kal. propriè est fodere, infodere, perfodere: inde translata dici annotant de intentâ animi & oculorum infossione id est, intentione, perscrutatione, peruestigatione, exploratione. Vnde hîc reddunt: ad perscrutandum, explorandum; peruestigandum, perrimandum terram. Et Hispanicè verbo fodiendi, & cauandi

B

vtimur,

VERS. 2.

vtimur , pro perscrutari , eruere , inquirere.
Sic vers.

VERS. 4. TOLLENSQUE MULIER VIROS , ABS-
CONDIT.] Hebr. *Et accepit mulier duos viros ,
& abscondit eum.* Quidam vertunt : *Et acce-
perat mulier duos viros , & absconderat.* Et in-
telligunt , nimirum antequam à rege missi
satellites ad domum eius peruenissent , nem-
pe quod rumor iam sparsus esset , regi nun-
tium fuisse exploratores Israëlitarum in
vrbe latitare : & istud rescivisset aut audisset
mulier : nam difficile est præsentibus iam
domi regis ministris , poruisse mulierem vi-
ros occultare : nisi id tribuamus diuinæ pro-
videntiæ , & sedulitati mulieris. Fortasse de
adventantibus iam iam in domum suam sa-
tellitibus admonita , festinè eos abscondit.

ABSCONdit.] Hebr. *& abscondit eum.* Mira
enallage numeri , *& accepit mulier duos viros ,
& abscondit eum.* Quidam distributivè expo-
nunt , & abscondit vnumquemque , vtrum-
que. Alij eo loquendi modo existimant indi-
cari , mulierem vnumquemque ex eis seorsim ,
& separatim abdidisse , vt facilius laterent.
Ego ea enallage , festinationem , & trepidatio-
nem , seu potius industriam & solertiam mu-
lieris innui puto , quæ celeriter , aprè , & quàm
potuit occultè vtrumque absconderit.

FATEOR , VENERUNT AD ME , SED
nesciebam , &c.] Haud absurdè nonnulli
existimant , haud fuisse mentitam Rahabam :
potuerunt enim alij apud Rahabam , puta
cauponam meritoriam , diuertisse , de quibus
illa intellexerit in suo responso : prout opus
est diuinæ providentiæ , alios hospites re-
ceptos , indicari ex veritate : & alios ex fide
& charitate dissimulari. Nam fide Rahab
exploratores accepit cum pace , Hebræor. 11.
vers. 31. & dimisit via altera , Iacobi 2. v. 25.
Ceterum receptior iam sententia est , menti-
tam Rahabam , sed mendacio levi , minuto ,
veniabili officio : de quo idem iudicandum ,
quod de mendacio Ægyptiarum obstetri-
cum , Exodi 1. v. 19.

VERS. 5. QUVMQUE PORTA CLAUDETUR IN
TENEBRIS.] Hebr. *Et fuit porta ad clauden-
dum in obscuritate.* Quidam : *Quumque clau-
denda esset porta tenebris.* id est , quod nox iam
atra esset , vel quum proximum esset , vt porta
clauderetur , tenebris se iam intendentibus. Chal-
dæus : *Et fuit tempus claudenda porta.* id est ,
in quo claudi solet porta. Alij : *Quumque
iam tenebresceret , claudendaque iam esset porta.*
Plerique hanc portam , vrbs , intelligunt. Alij
portam domus Rahab , seu eius diuersorij
meritorij . q. d. quod sub noctem paulo ante-
quàm clauderetur porta tabernæ meritoria , seu
hospitij , viri illi egressi domo ipsius fuerint.

VERS. 6. STIPULA LINI.] Hebr. *in linis ligni* , vel ,
arboris , volunt esse hypallagem , pro in lignis ,
culmis , calamis , cauliculis , lini. Sed puto di-
ci *lina ligni* , quod essent lina adhuc lignosa ,
& cruda , in calamis , & cauliculis , nondum
stuppario malleo excussis stipulis , nempe fas-
ces manuales linorum siccandæ ad solem ;
Addit Forsterus : [*Fortasse illud est linum de quo
Plinius lib. 19. cap. 1. in hac verba scribit : Su-
perior pars Ægypti in Arabiam vergens gignit*

*fruticem , quem aliqui gossipion vocant , plures xy-
lon , & ideo lina inde facta xylinea , &c.*] id est , lina
lignea , seu lignosa. Vide Com. in Exod. 25.
v. 4. Coniecturam Forsteri æmulatus est Ma-
sius : ergo voluit *lina ligni* , esse lina xylinea . seu
gossipion , quod est frutex seu arbuscula : nos
vocamus *Algodon* , seu *Coton* . Hispanicus Inter-
pres : *en lino de arbol.* vel , *entre vnos tascos de lino.*

QUÆ IBI ERAT.] Hebr. *ordinatis ei super
tectum.* Quidam : *quæ disposita habebat super
solarium* , vel *quæ erant ipsi disposita super te-
ctum* : aut *quæ erant structa ei sub tecto.* vel à
se sub tecto. Illustrant hunc locum verba Pli-
nij lib. 19. cap. 1. de lino : [*Tum euulsum , & in
fasciculos manuales colligatum , siccatur in sole
pendens conuersis supernè radicibus vno die , mox
quinque aliis in contrarium inter se versis fas-
cium cacuminibus , vt semen in medium cadat.*]

Ij AVTEM , QVI MISSI FUERANT , &c.] VERS. 7.
Hunc versum nos ad verbum ex Hebræo
reddimus , alij , in hunc modum : *Quamobrem
virorum illorum* , nempe ciuium Ierichuntis
alij *persequuti fuerant eos via ad Iordanem per
vada singula* : alij *autem portam clausurunt* , ni-
mirum vrbs , ne si in vrbe essent explorato-
res , elaberentur , postea , quum egressi essent ,
qui persequebantur illos.

AD VADVM IORDANIS.] Hebræa vox
pluralis , *transitus* , seu , *traiectiones* , seu , *traiectus*
propriè significat , siue ij pedibus , aut vadis ,
siue cimbis aut nauculis essent. Plures fuisse
ex plurali ipsa voce colligi posse videtur.

ILLISQUE EGRESSIS , STATIM PORTA
CLAVSA EST.] Hebr. *& portam clausurunt
posteaquam egressi sunt persequentes post eos.*
Nonnulli Hebræorum intelligunt , Rahabæ
familiares & domesticos clausisse portas ta-
bernæ meritoria posteaquam satellites re-
gij inde ad insequendos exploratores exie-
runt. Plerique , alij de porta vrbs accipiunt ,
vt indicet magnam custodiam adhibitam in
obserandis portis ciuitatis hoste in proximo
sedente , vt non nisi ad emittendos perse-
quentes aperta sint , illisque emissis statim
clausæ. Nonnulli , vt paulo ante vidimus ,
clausas putant tunc , ne si in vrbe essent ex-
ploratores , elaberentur. Quidam notant , ad-
iectum id , vt intelligeremus , cur necesse fue-
rit Rahabam exploratores per fenestram di-
mittere , nihil enim id opus fuisset , si tota
nocte patuissent fores vrbs.

STATIM.] Hebr. *post secundum quod egressi* VERS. 8.
sunt , &c. Inusitatus loquendi modus , quem
variè elucidant. 1. *paulo postquam egressi sunt.*
2. *quamprimùm egressi sunt.* 3. *postea , quum egressi
iam essent* , &c. 4. *post quemadmodum egressi sunt.*

NECVDM OBDORMIERANT , QVI LA-
TEBANT.] Hebr. *Antequam autem dormi-
rent.* Alij : *Quumque isti nondum dormirent.*
Quidam : *Porro antequam quieti se dedissent
viri illi.* Omnes ferè intelligunt sermonem
hic esse de exploratoribus , qui metu regis
inquisitionis anxij , euentum rei expectabant
vigiles. Quidam tamen reddunt : *Illi autem
nondum cubauerant.* id est , ciues Ierichunti-
ni , qui nondum à murmure , & tumultu per-
quirendi exploratores cessauerant. Hunc sen-
sum respuit Noster , & cordatus quisque.

ASCENDIT

ASCENDIT AD EOS.] Hebr. *ascendit super eos*. Notant hoc genus loquendi curam, studium, sollicitudinem scēminā de illis intento animo cogitantis significare.

VERS. 9.

NOVI QVOD DOMINVS, &c.] Hoc & sequentibus verbis exprimit Rahab fidem suam diuinitus inspiratam, quam Paulus Hebræorum 11. vers. 31. mirificè prædicauit: quæ quidem primum ex auditu hominum: sed potissimum ex Spiritus sancti impulsu eius cordi infusa fuit: vnde IHVH, verum, & sempiternum Deum, & appellat, & inuocat, eumque cōfiteretur.

OMNES HABITATORES TERRÆ.] Hebr. addunt: *a facie vestra*. id est, ad vestrum conspectum, vel vestra causa, propter presentiam.

VERS. 10.

Quidam: *metu vestri*. Sic vers. 11. & 14.

VERS. 14.

MARIS RVBRI.] Hebr. *maris Suph*: de quo cum cura diximus Exodi 10. vers. 19.

ANIMA NOSTRA SIT PRO VOBIS IN MORTEM.] Formula iurisjurandi, q. d. Male dispereamus, diræ omnes in nos veniant, capitale nobis sit, exitium in capita nostra imprecamur: Deus in nos morte vindicet: illum obtestamur, vt à nobis iuris peierati capitalem pœnam sumat: si vobis promissa non præstiterimus, si fidem iurisjurandi fefellerimus, aut violauerimus. Alij exponunt, seruabimus vos etiam si nobis moriendum fuerit. Si quis vos interficere voluerit, nos ipsi, cum vitæ nostræ etiam manifesto periculo pro vobis dimicabimus, priorum corporum obiectu vitam vestram tutabimur: quod si euenerit, vt quispiam è vobis occidatur, capita nostra ipsi deuouemus, & prodicionis crimen vltro subimus. Quidam reddunt: *Animas nostras pro vobis morti deuouemus*. Alij: *Anima nostra loco vestri ad moriendum esto exposita*. Non fuit id iusjurandum aut promissio contra legem Dei, Deut. 7. v. 2. & 3. ibi vide.

SI TAMEN NON PRODIDERIS NOS.] Hebr. *si non enuntiaueris verbum nostrum istud*. Quidam vertunt: *modo non detuleris hanc rem nostram*. Explicant, id est, id, quod tecum pacti sumus, nempe de tessera, quam dabimus, de colligenda tota familia in domo tua, vers. 18: id enim non prodi debere affirmant: nam si id rescitum foret, ceteri ciues similibus vti fuissent signis: vel in ædes Rahab irrupissent, vt seruarentur: nec potuisset conseruari Rahab, eiusque familia. Vide infra vers. 10. Ego hunc sensum nunquam probaui. Nonnulli reddunt: *modo ne prodatis negotium nostrum*. Alij: *si non enuntiaueritis sermonem nostrum hunc*, nempe, quo pollicemur nos seruaturos te, & domum patris tui. Ipse libentius, & aptius exposuerim: Dummodo vos ne metu periculi facti quod nos receperitis pœnitentes pacta cum rege salute, nos, totumque nostrum explorationis negotium prodatis: vnde & nobis priuatim vltimum supplicium, & genti nostræ, cognitis eius consiliis, grauè detrimentum creari posset. Nam etsi Ierichuntinus rex intellexisset exploratores Hebræos in urbem ingressos, at maximo pretio redemisset eos in manus cepisse, & ab ijs de statu hostium plenius cognouisse.

Maluenda, in Iosue.

DOMVS ENIM EIVS HÆREBAT MVRO.] VERS. 15. Id Latinis dicebatur *Submœnium*, vbi sub mœnibus esse solebant lupanaria, & meretrices ibi habitantes appellabantur *Submœniana*, apud Martialem lib. 1. Epigrammate 35. & lib. 3. Epigrammate 82. & lib. 11. Epigr. 62 & lib. 12. Epigram. 32.

IBI QVE LATITATE.] in verbo נחבתם *nachbethem*, deficit seu latet Aleph, seu He, radicalis verbi, fortasse vt maximè eis mulier latebras commendaret, q. d. quàm occultissime poteritis, latitate.

VERS. 16.

INNOXIJ ERIMVS, &c.] Hebr. quidam reddunt: *nos fidem nostram liberabimus ab hoc iuramento, quo nos adegisti*. Alij: *insontes erimus ab adiuratione tua hac, qua adiurasti nos*: Nimirum esse volumus, cum his duabus conditionibus, quæ sequuntur. Ne quis sit extra domum: & Ne quid reueles, seu prodas.

VERS. 17.

FVNICVLVS ISTE.] תיקואה *tikuah*, aiunt significare *funiculum*, sic dictum à verbo קאואה *kauah*, quod *expectare*, *applicare animum* significat, quod funiculus alicui rei applicetur: aptius dicitur ab intentione, quod funiculus intendatur & educatur: nam verbum קאואה *kauah* propriè est *intendere in aliquid*. Alij ex significat Chaldaico, *textum, texturam*, exponunt. Nec desunt, qui, *chordam*. Alij, *lineam*. Quidam volunt esse, quod Hispanicè vocamus, *Cordon*, vel *Benda*. Nonnulli, *fimbriam*. Alij, *collectionem, congregationem, glomum*. Sic dictum à collectione fili. Quidam putant esse multiplex fluum, quale à fœminis paratur, antequam in globulos, vel in aliam formam conuoluatur: Hispanicè, *Madexa de hilo*. Recentiores Græcorum Scriptores Theophylactus Simocatta, Nicephorus Callistus, Stuidas, & alij, *metaxam* appellant, sericum, quam nos Hispani *Madexa de seda* appellamus. De Metaxa plura annotauimus in Antich. lib. 5. Cap. 6. Haud absurdam eorum coniecturam iudicamus, qui eum funiculum non ipsius Rahabæ, sed exploratorum fuisse autumant, qui eum Rahabæ dederint in fenestra ponendum, quod id, vt pote suum, & ab ipsis datum signum, certius cognoscerent: fuisseque aliquid eiusmodi, quale milites, exploratores, excubiæque deferre solent, pro insigni & tessera, vt illa, quæ ex serico varij coloris confici solent ad modum cingulorum aut balteorum, quas Hispani vocant *Bandas*, quibus potissimum homines militares vti solent. Nam qui ajunt, eundem funem, quo per fenestram demissi sunt exploratores, ab eisdem mulieri iussu appendi pro signo, non admodum mihi probantur: nam ille videtur fuisse lineus, aut cannabeus. Equidem vox תיקואה *tikuah*, plerumque in Scriptura significat, *expectationem, spem, fiduciam*, vt non aliene existiment aliqui huic signo id nomen impositum metaphoricè, quod tota spes ac fiducia salutis Rahabæ, suorumque in eo filo pependerit. Sic v. 21.

VERS. 18.

COCCINEVS.] De שחני *schani*, plura diximus in Genes. 38. v. 28. & in Exodi 25. v. 4. Hic *secundarium, iteratum, dibaphum*, seu bis tinctum coccineum significat.

B 2

SANGVIS

VERS. 19. SANGVIS IPSIVS ERIT IN CAPVT EIVS.] Id est, erit reus & causa suæ mortis, cædēsque eius illi imputabitur: cædis suæ causa in caput eius recidet: culpa cædis penes eum erit, sua culpa interficietur. Ita mox.

SI EOS ALIQVIS TETIGERIT.] Heb. si manus erit in eo. Quidam: si manus fuerit in eum injecta. Alij: si huic vis inferatur. Vel si quis eum laferit. Aliter: si plaga illata fuerit ei.

Manus pro plaga, vt Exodi 14. vers. 31.

APPENDIT FVNICVLVM COCCINEVM.] VERS. 21. Nimirum, postea, quum commodum, & necessarium visum est.

QUÆ ACCIDERANT SIBI.] Hebr. inuenientia eos, id est, quæ eos inuenierant. Siue, euenientia ad eos, vel eis, id est, omnia accidentia, seu quæcunque eis euenerant seu acciderant. VERS. 23.

CAPVT TERTIVM.

Vulg.

Malu.

IGITUR Iosue de nocte consurgens mouit castra: egredientesque de Setim, venerunt ad Iordanem ipse & omnes filij Israël, & morati sunt ibi tres dies.

2 Quibus euolutis transierunt præcones per castrorum medium.

3 Et clamare cæperunt: Quando videritis arcam fæderis Domini Dei vestri, & sacerdotes stirpis Leuitica portantes eam, vos quoque consurgite, & sequimini præcedentes:

4 Sitque inter vos & arcam spatium cubitorum duum millium: ut procul videre possitis, & nosse per quam viam ingrediamini: quia prius non ambulastis per eam: & caute ne appropinquetis ad arcam.

5 Dixitque Iosue ad populum: Sanctificamini: cras enim faciet Dominus inter vos mirabilia.

6 Et ait ad sacerdotes: Tollite arcam fæderis, & præcedite populum. Qui iussa complentes, tulerunt, & ambulauerunt ante eos.

7 Dixitque Dominus ad Iosue: Hodie incipiam exaltare te coram omni Israël: ut sciant quod sicut cum Moyse fui, ita & tecum sim.

8 Tu autem præcipe sacerdotibus, qui portant arcam fæderis, & dic eis: Cum ingressi fueritis partem aquæ Iordanis, stete in ea.

9 Dixitque Iosue ad filios Israël: Accedite huc, & audite verbum Domini Dei vestri.

10 Et rursum: In hoc, inquit, scietis quod Dominus Deus viuens in medio vestri est, & disperdet in conspe-

T^a manicauit Iehosuagh in^b mane, & ^c mouerunt de Schittim, & venerunt vsque ad Iarden, ipse, & omnes filij Israël: & pernoctauerunt ibi ante quam transibunt.

2 Et fuit de^d extremitate^e trium dierum: & transierunt^f statores in intimo^g desiderii.

3 Et præceperunt ad populum, ad dicere: ^h Secundum videre vos arcam fæderis IHVH ELOHIM vestri, & sacerdotes Leuitas leuantes eam: & vos ⁱ mouebitis de loco vestro, & ambulabitis posteam,

4 Veruntamen ^k longinquitas erit inter vos, & inter eam, ^l sicut duo mille cubitus, in^m mensione: non appropinquabitis ad eam, ⁿ correspondentiæ^o qua cognoscetis viam, qua ambulabitis in ea: quia non transiistis in via ^p de heri^q nudius tertius.

5 Et dixit Iehosuagh ad populum: ^r Sanctificare vos, quia crastino faciet IHVH in intimo vestro^s ardua.

6 Et dixit Iehosuagh ad sacerdotes, ad dicere: Leuate arcam fæderis, & transite^t faciebus populi. Et leuaerunt arcam fæderis, & ambulauerunt faciebus populi.

7 Et dixit IHVH ad Iehosuagh: Die ista incipiam grâdefacere te in oculis omnis Israël: quod cognoscet, quia secundum quod fui cum Moſe huc, ero tecum.

8 Et tu præcipies ad sacerdotes ^u seruantes^v arcæ fæderis, ad dicere: In venire vos vsque ad^y extremitatem aquarum Iarden, in Iarden stabitis.

9 Et dixit Iehosuagh ad filios Israël: Accedite huc, & audite verba IHVH ELOHIM vestri.

10 Et dixit Iehosuagh: In isto cognoscetis, quia ^z E L^a viuens in intimo vestri, & ^b exterminio fudit delere exterminio

^a dilucula-
uit.
^b diliculo.
^c profecti
sunt.

^d fine.
^e ternarij.
^f Vt cap. 1.
v. 10.
^g castrame-
tationis.
^h sicut, cir-
ca.

ⁱ proficisce-
mini.

^k longin-
quum spa-
tium, inter-
stitium.

^l circiter.
^m dimensio-
ne, mensura.
ⁿ datiuus.
ad corres-
pondentiā.

^o quod.
^p Id est, ante
ea, prius.
^q nudius-
tertij, Vide
Gen. 31. v. 2.
^r præparate
vos.

^s excelsa,
mirabilia.
^t datiuus
ad facies,
ante. Sic
deinceps.

^u baiulos,
portitores.
^v hic postea.
^x arcam.
^y finem, sic
vers. 15.

^z Fortissi-
mus, Potenti-
ssimus
Deus.
^a viuus.
^b exheredi-

Et vestro Chananeum & Hethæum, Heueum & Pherezeum, Gergeseum quoque & Iebuseum, & Amor-rheum.

Act. 7. f. 45. Eccli. 24. c. 30. 11 Ecce, arca fœderis Domini omnis terræ antecedit vos per Iordanem.

12 Parate duodecim viros de tribubus Israël, singulos per singulas tribus.

13 Et cum posuerint vestigia pedum suorum, sacerdotes qui portant arcam Domini Dei vniuersæ terræ, in aquis Iordanis, aquæ, quæ inferiores sunt, decurrent atque deficient: quæ autem desuper veniunt, in vna mole consistent.

14 Igitur egressus est populus de tabernaculis suis, ut transiret Iordanem: & sacerdotes, qui portabant arcam fœderis, pergebant ante eum.

15 Ingressisque eis Iordanem, & pedibus eorum in parte aquæ tinctis (Iordanis autem ripas aluei sui tempore messis impleuerat.)

16 Steterunt aquæ descendentes in loco vno, & ad instar montis intumescientes apparebant procul, ab vrbe quæ vocatur Adon vsque ad locum Sarthan: quæ autem inferiores erant, in Mare solitudinis (quod nunc vocatur mortuum) descenderunt, vsque omnino deficerent.

17 Populus autem incedebat contra Iericho: & sacerdotes, qui portabant arcam fœderis Domini, stabant super siccā humum in medio Iordanis accincti, omnisque populus per arentem alueum transibat.

terminio funditus delebit de faciebus vestris Chenaghaneum, & Chithæu, & Chiuæum, & Pherizæu, & Ghirgæum, & Æmoræum, & Iebuseum.

11 Ecce arca fœderis ^c Adon omnis terræ transiens faciebus vestris in Iarden.

12 Et nunc accipite vobis duos decem virum de ^d baculis Israël: virum vnum, ^e baculo.

13 Et erit secundum ^f desedere ^g volas pedum sacerdotum leuantium arcæ IHVH Adon omnis terræ, in aquis Iarden, aquæ Iarden excinduntur: aquæ descendentes de ^h ad supra: & stabunt ⁱ cumulus vnus.

14 Et fuit in ^k mouere populus de tentoriis suis ad transire Iarden sacerdotes leuantes arcam fœderis, ^l faciebus populi.

15 Et secundum venire leuantes arcæ vsque ad Iarden, & pedes sacerdotum leuantium arcæ intincti fuerunt in extremitate aquarū: & Iarden impleuit super omnes ^m irruptiones suas, omnibus diebus ⁿ decurtationis.

16 Et steterunt aquæ descendentes de ad supra, surrexerūt cumulus vnus, ^o longinquare facere valde in Adam vrbe, quæ de latere Tzathan: & descendentes super mare ^p campestris, mare salis, ^q consummatæ fuerunt, excissæ fuerunt: & populus transierunt ^r præsentia Iericho.

17 Et steterunt sacerdotes leuantes arcam fœderis IHVH in siccitate in medio Iarden ^s apparere: & omnis Israël transeuntes in siccitate, vsquequo consummati fuerunt omnis gens ad transire Iard n.

tando exhereditabit, eiiciendo, expellendo expellet.

^c Sustentatoris, columnis, Dominatoris, Sic v. 13.

^d virgis, extensionibus, tribubus.

^e datus, in per, tribum.

^f pausare, considerare, requiescere.

^g curuitates, cavitates, plantas.

^h supernè, Sic v. 16.

ⁱ cumulo, acervo, tumulo vno, vel mole vna.

^k proficisci.

^l Darius, ad facies, ante.

^m sinus, diuergia, ripas, egressiones, excusiones.

ⁿ messis, o elongare, facere.

^p arui, deserti, solitudinis, Arabia.

^q consumptæ, absolutæ, finitæ.

^r è regione, ex aduerso.

^s apparado.

^t consummauerunt, finierunt, Sic v. 16.

COMMENTARIA.

VERS. I.

GITVR IOSVE DE NOCTE CONSVRGENS.] Heb. Et diluculanit Iosue in diluculo. Nimirum, diei noni mensis primi, seu Nisan. Tradunt Hebræi, Mosen mortuum fuisse septima die mensis Adar: & septima die sequentis mensis Nisan, nempe in fine triginta dierum luctus Mosis, Dominum alloquutum Iosuem: & eodem die indictam preparationem de transmittendo intra tri-duum Iordane, supra Cap. 2. v. 11. Quinta verò eiusdem Nisan missos fuisse exploratores: octaua autem ipsos reuersos fuisse: ac

tandem nona die filios Israël profectos à Schittim, deuenisse ad ripas Iordanis: cumque illic non plus ea nocte mansissent, decima illos die transiuisse Iordanem ut aperte dicitur infra Cap. 4. v. 19.

EGREDIENTESQVE DE SETIM, VENERVNT AD IORDANEM.] Iosephus: [Ab Abila [nempe Abel Schittim] ad Iordanem sexaginta stadia castra promouit.] aberat ergo Abel Schittim, vbi tum castra Iosue habebat, à Iordane duas propemodum leucas.

ET MORATI SVNT IBI TRES DIES.] Heb. & pernoctauerunt ibi antequam transibunt.

bunt. Quidam: & pernoctarunt, vel: manserunt ibi priusquam traicerent. Alij: pernoctaruntque ibi, nondum traiecerunt. Iam ferè omnes intelligunt non nisi vna nocte pernoctasse Israëlitas ad ripam orientalem Iordanis: Illudque Nostri *per tres dies*, commodè accipiendum, nimirum post indictam præparationem com meatu, suprà Cap. 2. v. 11. vt sequenti versu.

VERS. 2. QVIBVS EVOLVTIS.] Heb. *Et fuit à fine trium dierum*. nempe à promulgato edicto seu mandato de præparando com meatu, Cap. 1. vers. 11. vt omnes iam interpretantur.

VERS. 3. QUANDO VIDERITIS ARCAM FOEDERIS DOMINI DEI VESTRI, ET SACERDOTES STIRPIS LEVITICÆ PORTANTES EAM.] Subaudiendum verbum, *proficisci*. Quum videritis arcam & sacerdotes portantes eam, proficisci, atque præire. Notant esse elegantem ellipsin verbi ex membro proximo, vt Matthæi 1. v. 10. Num. 22. v. 25. & 27.

VERS. 4. CUBITORVM DVVM MILLIVM.] Heb. addunt: *In mensura*. Quidam exponunt *mensuram*, sacram vel regiam: vt intelligantur cubiti geometrici mensuræ sacræ, & regiæ, de quibus 1. Regum. 6. v. 2. & Cap. 7. v. 15. quos obseruant communibus & vulgaribus cubitis duplo fuisse maiores. Alij reddunt: *quasi bis mille cubitorum nota mensura*, id est communis, & apud omnes receptæ. Vide Num. 35. v. 5. Atqui hoc spatio Hebræi definiunt *sabbati iter*, de quo Actorum 1. vers. 12. vti nos latius in Antichristo docuimus lib. 11. Cap. 9. Sed cur voluit Deus tanto intervallo arcam exercitum præcedere? Explanatores plurimas congerunt causas, quas apud ipsos vide: nobis satis in textu ea explicari videtur, vt præcedens arca, longè se, retrò procedentibus agminibus dux itineris ostentaret: tum etiam religionis & venerationis ergò.

VERS. 5. DIXITQUE IOSVE AD POPVLVM.] Scilicet, eodem nono die mensis primi, quo peruenierunt ad Iordanem: pridie quam Iordanem traicerent. Nam subdit: *Cras enim faciet; &c.*

SANCTIFICAMINI.] Quidam reddunt: *Expiate vos: Date operam sanctitati*. id est, animis, corporibusque purè, castè, religiosè per operum & potentiæ Dei, piam, sanctamque meditationem comparate vos ad traiectionem. Quidam volunt hanc sanctificationem factam ad præscriptum illius Exodi 19. v. 10. & 15. vt lauarent vestimenta sua, & ab vxoribus abstinerent: tum etiam fortè vt corpora lauarent. Alij reddunt: *Præparate vos*, vt non ad religionem hæc præparatio spectet, sed ad vasorum, aliorumque necessariorum collectionem, vt traiecturi parata, expeditaque omnia habeant. Rectius nonnulli ad utramque & ad religionem, & ad conuersionem referunt. q. d. Animo atque studio omni ad miraculum intenti estote, precibus vacate; supellectilem, sarcinas, vasa omnia præparate, promptos, agiles, expeditos vos præstate, ne quid sit impedimento, quo minus, qua hora Deus volet, traiciatis.

MIRABILIA.] נִפְלְאוֹת *niphlaot*, hanc vo-

cem elucidauimus Exodi 3. vers. 20. ista complectitur, *ardua, excelsa, sublimia, abscondita, velata, separata, supra humanum captum ac vires, miracula*.

ET AIT AD SACERDOTES.] Nimirum decimo die eiusdem mensis, eodem, quo transmiserunt Iordanem. VERS. 6.

QVVM INGRESSI FVERITIS PARTEM AQVÆ IORDANIS STATE IN EA.] Hebr. *In veniendo vos usque ad extremitatem aquarum Iarden, in Iarden stabitis*. Plerique viri doctissimi *extremitatem* istam, intelligunt non priorem ipsam ingredientibus, sed posteriorem, hoc est, vltiorem, aduersam, occidentalem Iordanis ripam, toto iam permeato alueo, & emensa tota fluminis latitudine versus Iericho: iubentur enim traicere totam aluei latitudinem, sed non omnino extra alueum egredi, sed manere & consistere in postrema aluei parte, citra ripam occidentalem, & aduersam. Caterum, qui historiam traiectionis hoc capite, & sequente, verbis præsertim Hebræicis explicatam attentè inspexerit, verisimilius reputabit mandari hîc sacerdotibus, vt quamprimum ad citeriorem, & orientalem Moabiticos campos respicientem Iordanis ripam, ipsis priorem, peruenirent, alueum ingressi, in primo statim aluei, citerioris ripæ limine consisterent: vide infra vers. 15.

IN HOC, INQVIT, SCIETIS.] Alij: *In hac re cognoscetis*. Nimirum quam exprimit v. 11. & sequentibus, nempe quòd Iordanem sicco vado vos transmittet, eiusque aquas sistet tandiu, dum vniuersus populus transuerit. VERS. 10.

DISPERDET IN CONSPECTV VESTRO CHANANÆVM, ET ETHÆVM, &c. Paulus Actor. 13. vers. 19. [*Et destruens gentes septem in terra Chanaan*.] Septem quoque gentes memorantur Deuter. 7. vers. 1. at Genes. 15: & 19. numerantur decem. Plerique conciliant, in Deuteronomio & hîc numerari tantum gentes, quarum possessiones Iosue Israëlitis distribuerit in arctiores terminos terræ promissæ, id est, quæ non erant ultra Labo Hamath, seu Introitum Hamath: at in laxioribus limitibus ad Euphratem usque includi decem gentes. At si Cinæi ad Amalekitas vel Philisthæos: & Cenezæi ad Idumæos pertinent, vt Genes. 15. vers. 19. annotauimus; nihil ij commune habent cum terminis ultra Hamatham versus Euphratem. Verò propensius fuerit, in Deuteronomio & Iosue recensitas præcipuas & maiores gentes terræ promissæ: in Genesi additas tres minutiores. Non penitus spernenda eorum coniectura, qui eos, qui Genes. 14. vers. 5. Genes. 15. v. 20. vocantur Raphaim, esse eosmet; qui hîc, & Deuter. 7. v. 1. dicuntur Heuzi: quamuis Raphaïm plurimi gigantes esse maliat.

ECCE ARCA FOEDERIS DOMINI VERS. 11. OMNIS TERRÆ ANTECEDET VOS.] Quia voci בְּרִית *berith*, *fœderis*, affigitur regius accentus Zakeph, qui maximè sistit vocem ac distinguit, nolunt plerique BERITH esse in regimine, exponuntque, *Ecce arca fœderis, Dominator vniuersæ terræ præit vobis*. Arcam enim sæpius in Scriptura appellari Deum, quòd

quod in ea Deus præsentiam suam exhiberet, notant è Num. 10. v. 35. & 35. & Psal. 23. v. 7. & sequentibus. Vel *Ecce arca fœderis, Dominator uniuersæ terræ, qui residet in arca, antecedit vos.* Alij, propter regimen subaudiunt iterum vocem arca: *Ecce arca fœderis, arca dominatoris uniuersæ terræ transiit ante vos per Iardem.* Arca dicitur Dominatoris terræ, quod tam memorabili facto ostenderit Dominum suum imperare uniuersæ terræ.

VERS. 12. PARATE DVODECIM VIROS.] Heb. *Accipite, sumite vobis duodecim viros.* id est, se-
ligite ad eum finem, qui narratur infra Cap. 4. v. 2. & sequentibus. Alij diuersos hos faciunt ab illis Cap. 4. v. 2. & hos tanquam duces, qui populum traicientem præcederent, & arcam ponere comitarentur, delectos volunt.

VERS. 13. AQUÆ, QUÆ INFERIORES SVNT, DECURRENT ATQVE DEFICIENT: QUÆ AVTEM DESUPER VENIUNT, IN VNA MOLE CONSISTENT.] Heb. *aqua Iarden exscinduntur: aqua descendentes de supernè, & stabunt cumulus vnus.* Verbum *exscinduntur* exponunt quidam, *scinduntur, intercidentur, discinduntur, dissecabuntur*: nimirum fiet difficillio aquarum, & aquæ superioris aluei descendentes stabunt cumulo vno; aquæ verò inferioris aluei decurrent in lacum Asphaltitem, & vada nudabunt. Alij verbum *exscinduntur* sumunt, pro, *auferentur, perduntur, abolebuntur, deficient.* id est, aquæ inferiores deficient, prono cursu in mare mortuum dilabentur, & vada nuda, totumque inferiorem fluminis alueum siccum relinquent: superiores verò descendentes, in tumulo vno consistent. Vtrumque sensum fert verbum *נרת* *carath*, eodem ferme recidentem: sed hic posterior firmatur è vers. 16.

VERS. 15. IN PARTE AQUÆ TINCTIS.] Heb. *intincti sunt in extremitate aquarum.* Vides hic nimium aperte vt extremitas aquarum intelligatur prioris & citerioris ripæ ingredientibus Israëlitis, alioqui si de aduersa & occidua extremitate esset sermo, non stetit aquæ nisi transmissis sacerdotibus in aduersam extremitatem aluei: & sic oportuisset eos cum arca per medias vndas trajcere. Vide supra Vers. 8. Quamprimum enim sacerdotes ingressi sunt aquas Iordanis, pedesque in iis tinxerunt, aquæ inferiores cucurrerunt, & superiores in tumulum confiteri, & totus alueus, seu vadum aquis nudatum fuit. Qui aliter exponunt, vim inferunt sacris verbis.

IORDANIS AVTEM RIPAS ALVEI TEMPORE MESSIS IMPLERAT.] Non tantum id tunc contigisse, sed quotannis fieri solitum, ex fluminis natura apparet ex 1. Paralipom. 12. v. 16. & Ecclesiastici 24. v. 36. Aristæas de Lxxij. Interpretibus, seu si quis alius est auctor: [*Fluvius iste Iordanis, perinde vt Nilus, circa tempora messis exundans multum terra irrigat.*] Aiunt tunc exundare solitum, è viribus Libani solutis, & è pluuiis serotinis, de quibus Deuteron. 11. v. 14. Quidam hunc locum reddunt: *Iarden autem erat plenus ultra omnes ripas suas toto tempore messis.* Alij: *Iordanis autem inundat super totas ripas suas per omnes dies messis.* Nonnulli: *est autem*

Iarden plenus, superans omnes ripas suas omnibus diebus messis. Aliqui: *solet enim Iordanis super omnes ripas suas cunctis diebus messis effundi.* Messiem hic quidem hordeaceam capiunt, quæ mense primo id est, Nisan qui partim nostro Martio, partim Aprili correspondet, fieri solet. Si Augustinus Quæst. 3. in Iosue: [*Iordanis autem plenus erat per totam crepidinem suam, sicut in diebus messis tritici.*] Hoc incredibile videtur regionibus nostris: ibi autem, sicut perhibent, qui nouerunt, initio veris est messis.] Et in Ægypto auctor est Plin. l. 18. c. 8. messiem incipere paulo ante Kalend. Aprilis, & peragi Majo. Vide Leuitici 23. vers. 10.

VERS. 16. APPAREBANT PROCVL AB VRBE QUÆ VOCATUR ADON, VSQVE AD LOCVM SARTHAN.] Heb. diuersimodè reddunt 1. *longinquando, elongando, longè, vel procul, abessendo valde ab Adam ciuitate: quæ ad latus Tzarthan.* vt sit sensus, accumulata aquæ instar montis elongauerunt se retrò in longum valde spatium, ab vrbe Adam, quæ non longè à SARTHAN sita erat, & fortè prope vtramque erat locus, quo tunc Israëlita transmittabant: vt terminum tantum à quo, & non ad quem longissimi illius aquarum acerui expresserit: quod potest reduci sensus Nostri. 2. *elongando se valde in Adam vrbe, quæ sita est ad latus Tzarthan.* id est, cumulus ille aquarum elongabat se siue protendebatur longo admodum tractu: nouis continuè superuenientibus aquis, vsque ad ciuitatem Adam, quæ erat prope Tzarthan: vt hæc duæ vrbes terminus ad quem præfigantur longi illius aquarum agminis in cumulum aggerati. Sic autem illæ aquæ in tumulum erant toto illo tractu exaggerata, vt extra ripas à lateribus non defluerent. Aliæ Hebræorum interpretationes frigent. Sacri Topographi diuinant in collocandis his vrbibus Adam, & Tzarthan, & pro suo tantum arbitratu eorum situm describunt. Adam fortasse non alia videtur ab Adami tribus Naphthali, de qua infra cap. 19. v. 33. quod non probant alij, cum tribus ea supra mare Tiberiadis esset: quod cumulus iste aquarum pertingere non poterat. De Sarthan vicina Eusebius & S. Hieronym. in Locis Hebræicis, hæc tantum: [*Sarthan, quæ est ad radices Iezraël,*] Iezraëlem verò inter Scythopolim & Legionem fuisse iidem Eusebius & S. Hieronymus docent. Situm Sarthan prope Iezraël & Bethsan, id est, Scythopolim, descriptum habes 1. Regum 4. v. 12. & cap. 7. v. 46. Dictam *Tzererath* Iudicum 7. v. 22. & *Tzeredathab* mutato Resch in Daleth simillimam litteram, 1. Regum 11. v. 26. plerique affirmant: seu vt 2. Paralipom. 4. v. 17. dicitur *Tzeredathab.* In tribu Ephraim fuisse, atque prope stagnum Genesareth, nonnulli obseruauerunt; vt ingenti miraculo, arca diuinæ præsentia aquæ retroactæ sensim in tumulum creuerint vsque ad Genesaram lacum: sic tamen, vt quamuis alte supra riparum crepidines extarent, tamen hinc inde non effluerent, sed tanquam gelu concretæ rigerent, & non amplius quam aluei sui spatium occuparent: atque ita fuisse vnam

vnam aquarum molem, non quidem in latum, sed in longum intra aluei crepidines inclusam, in altum mire exaggeratam, à loco ipso traiectus, vsque ad mare Tiberiadis; quod spatium haud leui coniectura assequi possumus fuisse 24. miliarium Italicorum plus minúsve, aux sex Hispanicarum leucarum: vnde non dubium, tantum miraculum plurimos ex circumiectis vrbibus testes habuisse.

IN MARE SOLITVDINIS.] De voce *גְּהָרָבָה* *gharabah* diximus Num. 22. v. 1. Verunt, mare campestris regionis, siue aruorum, id est, vbi arua quondam fuerant, & prata amœnissima. Ante inundationem Pentapolis dicebatur *vallis Sidim*, id est, *Aruorum, Camporum*, Genes. 14. v. 3. quanta fuerit amœnitas & præstantia eorum locorum, insignitè describitur Genes. 13. v. 10. Alij, *mare planitiei, solitudinis, deserti, Arabiae*.

QVOD NVNC VOCATUR MORTVVM.] Hanc appellationem Hebræus textus non habet, sed esse antiquissimam, perinde ac eius causas, constat. Aristoteles lib. 1. Meteorologicorum, cap. 3. [*Quod si in Palestina sit, ut quidam ferunt, lacus eiusmodi, in quem si à quocumque homo vinctus, aut iumentum iniiciatur, per summa natat, nec aquis mergitur, &c. Aiunt enim adeo amarum, falsumque esse lacum, ut piscis nullus innascatur.*] Et lib. 2. de Plantis, cap. 2. [*Naturaliter in mari mortuo non mergitur animal, neque gignitur.*] Diodorus Siculus lib. 2. n. 92. [*Aqua graue olens & amara: ut nec pisces, nec aliud familiare aquis animal ibi nutriri queat.*] Eadem habet lib. 19. num. 724. Plinius lib. 5. c. 26. [*Asphaltites nihil præter bitumen gignit: vnde & nomen: nullum corpus animalium (vium) recipit: tauri, camelique fluitant. Inde fama nihil in eo mergi.*] Solinus cap. 38. [*Animal non habet: nihil in eo immergi potest. Tauri etiam camelique impunè ibi fluitant.*] Cornelius Tacitus Historia 5. [*Neque vento impellitur, neque pisces aut suetas aquis volucres patitur.*] Pausanias Eliacorum lib. 2. n. 153. [*Hoc ipsum mare, quod mortuum dicitur, diuersa admodum naturâ à cæteris aquis est: in eo enim viuientia, etiamsi nihil se moueant, supernatant: inanima verò omnia in ima descendunt: eo fit, ut piscibus orba sit palus: è manifesto enim periculo se pisces ad aquas recipiunt natura sua congruentes.*] Egesippus lib. 4. Excidij, cap. 18. [*Ex Asphaltite, quæcunque mergenda putaueris viuientia, resiliere opinio est, & quamuis vehementer allisa, statim excuti. Aqua ipsa amara est & sterilis, nihil recipiens generis viuientium: denique neque pisces, neque assuetas aquis, & latus mergendi vsu patitur aues.*] S. Isidor. 13. Originum, cap. 19. [*Lacus Asphaltites, idem & mare mortuum vocatum, propterea quod nihil gignit viuum, nihil recipit ex genere viuientium. Nam neque pisces habet, neque assuetas aquis, & latus mergendi vsu patitur aues.*] S. Beda libello de Locis Sanctis, cap. 12. [*Mortuum autem mare appellatur, quod nihil recipiat generum viuientium, neque pisces, neque assuetas aquis aues, tauri, camelique fluitant. Denique si Iordanis imbris * pisces illuc influens rapuerit, statim moriuntur, & pinguibus aquis superna-*

tant. Lucernam accensam ferunt supernatare sine ulla conuersione: extincto demergi lumine.] Hoc postremum tradunt quoque Egesippus & Isidorus. Sed cum primis Tertullianus in Sidonia.

Nec mare viuit ibi, mors est maris illa quieti. Quod nullus animat per anhelæ volumina fluctus, Quodque nequit proferre aliquâ de gurgite gentem Squamiferam, &c.

Iacobus Vitriacus Historiæ Ierosolymitanæ cap. 53. [*Mare mortuum dicitur plerumque etiam mare diaboli, eo quod nihil viuum in eo generatur: nec aliquid vitam habens in eo submergi potest.*] Facile ex his discas, cur mare mortuum appellatum fuerit. Cæterum Hebræa hîc, *Mare salis*, ponunt: cur autem ita appellatum fuerit, Genes. 14. vers. 3. explicauimus.

VSQVEQVO OMNINO DEFICERENT.] Heb. *consumpta sunt, excisa sunt*. Notus Hebræismus, cum duo verba sine coniunctione ponuntur alterum eorum aduerbialcere, pro, penitus, prorsus, omnino excisæ sunt, id est, effluxerunt, & in lacu Asphaltite disperierunt velocissimè, tanquam si repentè fuissent dissectæ gladio, ut Iob 6. vers. 17. hæc metaphora adhibetur.

POPVLVS AVTEM INCEDEBAT CON- VERS. 17. TRA IERICO.] Heb. *Et populus transferunt è regione Iericho*. Rectè quibusdam annotatum, hanc pericopem adiectam, ut intelligamus, quamuis vada inde à loco traiectus vsque ad Asphaltitem aquis dilapsis nudata fuissent, & totus alueus pertransiri posset, toto illo spatio, quod à cumulo recedentis aquæ ad mortuum vsque mare patebat: tamen multitudinem omnem non tumultuosè ac temerè, quâ cuique lubitum esset, verum seruato ordine transiuisse, quâ arca præcesserat: & rectè contendisse Iericho urbem regiam, quam primam Iosue expugnare cupiebat. Notant quidam hunc locum, quo traiecerunt filij Israël, postea ab euentu appellatum *Betabarab*, id est, *Domum vel Locum traiectus*, Ioan. 1. vers. 28. vbi Ioannes baptizabat: nam baptizasse Ioannem eo loco, Ecclesia vel sacellum in honorem Ioannis ibidem extructum testatur, cuius meminere duo Brocardi Monachi, & Anselmus Minorita, & plerique alij descriptores terræ Sanctæ. Quidam in Ioan. 1. v. 28. non *Bethabara*; sed *Bethania* legendum contendunt, quæ Hebræicè potuit scribi cum *Aleph*, & sic *Locum nauiculæ* seu *cymbæ*, aut *scaphæ* significat, quod ibi nauicula esset, aut linter ad traiciendum: & potuit etiam cum *Ghain*, & tunc *Locum depressionis* designat: nam nec defunt, qui tradant, eam Iordanis partem quæ Ierichunta è regione spectabat, cæteris ampliore atque profundiore fuisse. Nec piam eorum coniecturam respuerim, qui obseruarunt, diuino factum consilio, ut locus vbi primum sacer baptismus à Christo institutus est, tam celebri miraculo transitus Israëlitarum adumbraretur. Sed de Bethabarah, aut Bethania affatim tibi suppeditabunt Euangeliorum Explanatores.

IN MEDIO IORDANIS.] Fortasse iam à prima

* Videtur addendum auctus.

prima aluei ripa ; quam cum primum attigerant, aquæ cesserant, sacerdotes in medium aluei processerant, ibique steterant immoti, quousque omnis populus transfret. Alij, in medio Iordanis, interpretantur, in alueo, vel intra alueum Iordanis. voluntque sacerdotes intra ipsum alueum iuxta ripam aduersam instituisse, neque in eam conscendisse, priusquam multitudo vniuersa euasisset in Chanaanam. Sed prior sensus est rector. Vide supra vers. 8. & 15. Plerique : Intra alueum, quocunque tandem loco substiterint.

ACCINCTI.] *הֶכֶן* *hachen* ; formam habet Infinitiu Hiphil. Hebræi & plerique nostrorum notant sumi pro participio passiuo, cui omnia ista subint, *constituti, statuti, parati, firmi, stabiles, constantes, recte dispositi, instructi, ordinati, preparati.* intelligo, induti, & ornati sacro solemnique apparatu pontificali, augusta & venerabili specie, tanti miraculi quasi administri & vades, vel, *recti, firmi, constantes,* id est, stabant fixi, firmique & certa stabili-

que ratione dispositis pedibus nixi ; intento animo & proposito ex alueo non recedendi, quousque omnis populus traiceret. Alij *הֶכֶן* *hachen*, pro adverbio accipiunt, exponuntque : *sic*, quæ particula magnam vim habet, vt Latinum *Sic*, Ioan. 4. vers. 6. [*Sedebat sic super fontem.*] id est, Sic vt erant, vt cœperant, vt primum constiterant. Vel *recte, firmiter*, fixo pede, stabili vestigio, immotomisu, vel, ex industria, data opera, studiosè in alueo substiterant, expectantes vt omnis populus transiret. Plerique : *parando, apparando, preparando*, nimirum sua & arcæ præsentia multitudini commodam traiectionem, animando populum & securum etiam reddendo ad traiciendum : sua enim illa mora aquas descendentes refrenabant. vel : *disponendo, instruendo, ordinando.* videlicet populum, vt compositè & ordinatè transiret, admonendo eum, vt compositis & instructis passibus pie ac religiosè tantum miraculum venerarentur.

CAPVT QVARTVM.

Vulg.

Malu.

QUIBVS transgressis, dixit Dominus ad Iosue :

2 Eligite duodecim viros singulos per singulas tribus :

3 Et præcipe eis, vt tollant de medio Iordanis alueo, vbi steterunt pedes sacerdotum, duodecim durissimos lapides, quos ponetis in loco castrorum, vbi fixeritis hac nocte tentoria.

4 Vocauitque Iosue duodecim viros, quos elegerat de filiis Israël, singulos de singulis tribubus,

5 Et ait ad eos : Ite ante arcam Domini Dei vestri ad Iordanis medium, & portate inde singuli singulos lapides in humeris vestris, iuxta numerum filiorum Israël,

6 Vt sit signum inter vos : & quando interrogauerint vos filij vestri cras, dicentes : Quid sibi volunt isti lapides?

7 Respondebitis eis : Defecerunt aquæ Iordanis ante arcam fœderis Domini, cum transfret eum : idcirco positi sunt lapides isti in monumentum filiorum Israël vsque in æternum.

8 Fecerunt ergo filij Israël sicut præcepit eis Iosue, portantes de medio Iordanis alueo duodecim lapides, vt Dominus ei imperarat, iuxta numerum

Maluenda, In Iosue.

T fuit secundum quod a consummati fuerunt omnis gens ad transire Iarden, & dixit IHVH ad Iehosuagh, ad dicere.

2 Accipite vobis de populo duos decem homines, virum vnum, virum vnum b baculo.

3 Et præcipite ad eos, ad dicere : Leuate vobis de isto, de medio Iarden, de statione pedum sacerdotum apparare duos decem lapides : & transire facietis eos vobiscum, & c deponetis eos in d pernoctatorio, quo per noctabitis in eo nocte.

4 Et vocauit Iehosuagh ad duos decem virum, quos apparauit de filiis Israël : virum vnum, virum vnum de baculo.

5 Et dixit eis Iehosuagh : Transite e faciebus arcæ IHVH E L O H I M vestri ad medium Iarden : & eleuabitis vobis vir lapidem vnum super humerum suum, f numero g baculorum filiorum Israël.

6 h Correspondentiæ erit istud signum in intimo vestro : i quia postulabunt filij vestri k crastino patres suos, ad dicere : Quid lapides isti vobis ?

7 Et dicetis eis, quod excissæ fuerunt aquæ Iarden de faciebus arcæ fœderis IHVH : in transire eam in Iardē excissæ fuerunt aquæ Iarden : & erunt lapides isti l recordationi filiis Israël vsque ad m sæculum.

8 Et fecerunt sic filij Israël, secundum quod præcepit Iehosuagh, & leuauerunt duos decem lapides de medio Iarden, secundum quod loquutus fuit IHVH ad

C Iehosuagh,

a consummauerunt, absoluerunt, perfecerunt.

b virga, extensione, tribu. Sic. v. 4.

c dimitte- tis, reponetis. derelinqueris. Sic v. 8.

d diuersorio. Sic v. 8.

e ad facies, ante. Sic v. 11, 12. & 13.

f datinus.

g in numero, pro numero,

iuxta numerum, Sic v. 8.

h datinus, ad corres-

pondentiam i quum

K post hac, posterum.

Sic v. 21.

l monumentum.

m æternum, olim.

filiorum Israël, usque ad locum in quo castrametati sunt, ibique posuerunt eos.

9 Alios quoque duodecim lapides posuit Iosue in medio Iordanis alueo, ubi steterunt sacerdotes, qui portabant arcam fœderis: & sunt ibi usque in presentem diem.

10 Sacerdotes autem qui portabant arcam, stabant in Iordanis medio, donec omnia complerentur, quæ Iosue, ut loqueretur ad populum, præceperat Dominus, & dixerat ei Moyses. Festinauitque populus, & transiit.

11 Cùmque transissent omnes, transiit & arca Domini, sacerdotesque pergebant ante populum.

12 Filij quoque Ruben, & Gad, & dimidia tribus Manasse, armati præcedebant filios Israël, sicut eis præceperat Moyses:

13 Et quadraginta pugnatorum millia per turmas, & cuneos incedebant per plana atque campestria urbis Iericho.

14 In die illo magnificauit Dominus Iosue coram omni Israël, ut timerent eum, sicut timuerant Moysen, dum adiuueret.

15 Dixitque ad eum.

16 Præcipe sacerdotibus, qui portant arcam fœderis, ut ascendant de Iordane.

17 Qui præcepit eis dicens: Ascendite de Iordane.

18 Cùmque ascendissent portantes arcam fœderis Domini, & siccam humum calcare cœpissent, reuersæ sunt aquæ in alueum suum, & fluebant sicut ante consueuerant.

19 Populus autem ascendit de Iordane, decimo die mensis primi, & castrametati sunt in Galgalis contra Orientalem plagam urbis Iericho.

20 Duodecim quoque lapides, quos de Iordanis alueo sumpserant, posuit Iosue in Galgalis,

21 Et dixit ad filios Israël: Quando interrogauerint filij vestri cras patres suos, & dixerint eis: Quid sibi volunt lapides isti?

22 Docebitis eos, atque dicetis: Per arenam alueum transiit Israël Iordanem istum,

Iehosuagh, numero baculorum filiorum Israël: & transire fecerunt eos secū ad

9 Et duos decem lapides o surgere fecit Iehosuagh in medio Iarden, sub statione pedum sacerdotum p leuantium arcæ fœderis: & fuerunt ibi usque ad diem istam.

10 Et sacerdotes leuantes arcæ stantes in medio Iarden usque ad q consumari omne verbum, quod præcepit IHVH ad Iehosuagh, ad loqui ad populum, secundum omne, quod præcepit Moyses ad Iehosuagh: & festinauerunt populus, & transierunt.

11 Et fuit secūdū quod r cōsumatus fuit omnis populus ad transire: & trāsiuit arca IHVH, & sacerdotes faciebus populi.

12 Et transierunt filij Reuben, & filij Gad, & medietas f baculi Menasseh, t quintati, faciebus filiorum Israël, secundum quod loquutus fuit ad eos Moyses.

13 u Secundum quadraginta mille x extracti militiæ, transierunt faciebus IHVH y cæssioni, ad z campestria Iericho.

14 In die ipsa grādefecit IHVH Iehosugham in oculis omnis Israël: & a timuerunt eum secūdū quod timuerunt Moyses omnibus diebus vitæ eius.

15 Et dixit IHVH ad Iehosuagh, ad dicere:

16 Præcipe ad sacerdotes leuantes arcæ testimonij: b & ascenderunt de Iarden.

17 Et præcepit Iehosuagh ad sacerdotes ad dicere: Ascendite de Iarden.

18 Et fuit in ascendere sacerdotes leuantes arcæ fœderis IHVH de medio Iarden, c abruptæ fuerunt d volæ pedum sacerdotū ad siccitatem: & reuersæ fuerunt aquæ Iarden loco earum: & ambulauerunt sicut e heri nudiustertius super omnes f irruptiones eius.

19 Et populus ascenderunt de Iarden, in g decimo h innouationi primæ: & i defederunt in Ghilgal in extremitate ortus Iericho.

20 Et duos decem lapides istos, quos acceperunt de Iarden, surgere fecit Iehosuagh in Ghilgal.

21 Et dixit ad filios Israël, ad dicere: Quod postulabunt filij vestri crastino patres suos, ad dicere, Quid lapides isti?

22 Et k cognoscere facietis filios vestros, ad dicere: In l sicca transiuit Israël Iarden istum.

n diuersorium, stationem, o erexit, statuit. Sic v. 20

p baiulorū, Sic v. 10. 16, & 18.

q absolui, perfici

r consummauit; absoluit, perfecit.

t scribis. Et cap. 1. v. 14.

u Circiter, sicut, quasi x delecti, accincti, armati, expediti, Hispanice, entrefacados. Vide Numer. 31.

y incisioni, pugnae, bello, prælio. z planities. Vide de hac voce Numer. 22. v. 21.

a reueriti fuerunt, venerati sunt. Sic statim. b ut ascendant.

c auulsæ, extractæ. d curuitates, cavitates, plantæ.

e antea. f ripas.

g denario. h lunationi, mensi. i confederunt, castrametati sunt.

k notificabit filios vestros. l arida, seu ariditate.

23 Siccante Domino Deo vestro aquas eius in conspectu vestro, donec transiretis.

24 Sicut fecerat prius in mari rubro, quod siccauit donec transiremus.

Exod. 14. c. 21.

25 Ut discant omnes terrarum populi fortissimam Domini manum, ut & vos timeatis Dominum Deum vestrum omni tempore.

23 Quoniam^m siccare fecit IHVH^m ELOHIM vester aquas Iarden de facibus vestris, usque ad transire vos: secundum quod fecit IHVH ELOHIM vester mari suph: quod siccare fecit de facibus nostris usque ad transire nos.

24ⁿ Correspondentiæ cognoscere omnes populos terræ manum IHVH, quia^o obtenta ipsa: correspondentiæ timuistis IHVH ELOHIM vestrum, omnibus diebus.

n datinus. Ad correspondentiā. Sic statim. o apprehensa, valida, robusta.

COMMENTARIA.

VERS. 1.

VIBVS TRANSGRESSIS, DIXIT DOMINVS AD IOSVE.] Plerique ab his verbis, dixit Dominus ad Iosue. usque ad integrum versum 3. inclusiue, hyperbaton esse volunt, ut infra vers. 12. quod huic libro admodum familiare esse obseruant, illudque parenthesi includunt, hoc modo: Fuit autem, quum absoluerent tota gens traicere Iardenem (quia edixerat Iehoua Iehosua, dicendo, & cetera, quæ sequuntur usque ad vers. 4. deinde sequatur vers. 4. Ut vocaret Iosue duodecim illos viros, quos stiterat e filiis Israël, &c. ut tota parenthesi seu hyperbaton referendum sit ad ea, quæ posita sunt supra cap. 3. vers. 12. Alij, bis idem præceptum existimant ibi, & hic. Nonnulli, ibi esse prolepsim: hic suo loco mandari. Quidam ibi rem suo in loco & ordine narratam, hic iterum narrari paulo fusius & explicatius, & noua mandata addi. Aliqui tamen diuersos statuunt hos duodecim viros ab illis Cap. 3. vers. 12. illos quidem delectos principes ac duces tribuum, qui populum in traiectione antecederent; hos verò robore & viribus modò præstantes, ut grandes lapides e fluminis alueo tollere, & per aliquot milliaria ferre possent. Quam expositionem quanto magis confidero, aptius mihi cum verbis sacris contextus Hebraici, & Nostri vulgati conuenire videtur.

VERS. 3.

DVODECIM DVRISSIMOS LAPIDES.] Hebr. apparare duodecim lapides. In finitium ^{הכין} *hachin*, idem, qui supra cap. 3. v. 17. Quidam pro participio passiuo accipiunt, & ad sacerdotes referunt: ubi steterunt pedes sacerdotum preparatorum, duodecim lapides. Explicauimus supra, quomodo dicti sint sacerdotes steterunt in flumine parati. Alij, pro participio actiuo sumunt, & ad sacerdotes etiam referunt: sacerdotum parantium. id est, qui parabant multitudini commodam traiectionem. Nonnulli, pedibus sacerdotum tribuunt: ubi stant sacerdotum pedes firmi, parati, fixi, stabiles. Satius est retinere infinitiuum, hoc sensu: Tollite vobis de hinc, de medio Iordanis alueo, de loco ubi steterunt pedes sacerdotum, ad preparare, vel parare, duodecim lapides. id est, tollite duodecim lapides ad præ-

Maluenda, In Iosue.

parare vel præparandum eos. Videlicet in eum usum, qui ponitur infra vers. 20. Hispanicè significanter diceremus: Tollite de loco, ubi stant pedes sacerdotum apparare, *aparrar*, *aparejar*, duodecim lapides. Posset verbum ^{הכין} *hachin*, pro participio passiuo captum ad lapides referri, paratos, apparatus, duodecim lapides, id est, aptos, idoneos fini destinato. Noster ad sensum, fortissimos dixit: & propriè, firmos, vel firmatos, constantes, stabiles, id est, solidos, duros. Possis vertere: instructos, ordinatos, dispositos. Fortè ut æquali & recto ordine eos positos auellerent: ut solent in vadis fluminum ordine lapides constitui per interualla, ut commodus trajectus sit. S. Beda libello de Locis Sanctis, Cap. 10.] Duodecim lapides, quos Iosue de Iordane tolli præceperat, in Ecclesia Galgalis facta, altrinsecus iuxta parietes eiusdem iacent: vix singuli nunc duobus viris elenabiles, quorum vnus nescio, quo casu fractus, sed ferro mediante reconiunctus est.]

VBI FIXERITIS HAC NOCTE TENTORIA.] Hebr. quo pernoctabitis in eo, nocte. Quidam exponunt nocte videlicet sequenti, nam cum verisimile sit magnam diei partem in trajectu tantæ multitudinis consumptam, difficile videtur, reliqua parte diei potuisse eos conficere 44. vel 50. ut vult Iosephus, stadia usque ad Galgalam, ubi pernoctauerunt. Sed potior est Nostri auctoritas eadem nocte, quæ proximè sequuta est transitum, castrametatos in Galgala, quod etiam Leo Iudas, Tremellius, & Iunius, ac Interpres Hispanicus sequuntur.

QVOS ELEGERAT.] Est hic etiam verbum ^{הכין} *hechin*, ac diuersimode reddunt: quos parauit, præparauit, constituit, decreuit, ordinauit, disposuit, stitit.

VSQVE IN ATERNVM.] S. Augustinus Quæst. 4. [Quoniam æternum aliquid significabant ij lapides, cum ipsi æterni non essent. Vel usque in sæculum, quod non est consequens, ut intelligatur æternum.] Sed vide Com. in Genes. 17. v. 8.

ALIOS QVOQVE DVODECIM LAPIDES POSVIT IOSVE IN MEDIO IORDANIS ALVEO.] Facile crediderim ingentes aliquos lapides fuisse istos instar pilarum, quos in fundo fluminis defigi curauerit Iosue, qui

C 2

facile

facile vim aquarum sustinerent, & capitibus super aquas extarent, præsertim humiliore alueo, incedente flumine.

ET SVNT IBI VSQVE IN PRÆSENTEM DIEM.] Plerique hanc pericopem existimant non à Iosue positam, sed à Samuele, vel Esdra, qui libros veteris Testamenti concinnauit: non enim Iosue de eo, quod ipse statuisset, ita loqui poterat, vt diceret, stetisse vsque ad præsentem diem. Id ego non inficior, vt alias in Genesim obseruauim de libris Mosaicis. Sed cum Iosue spiritu diuino suum librum conscriberet, potuit de longissimo post tempore vaticinari. Adhæc circiter vitæ suæ extremum condens hunc librum post septemdecim annos ab hoc facto, haud absurdè dicere potuit, *vsque in præsentem diem*. Quidam Hebraismum esse volunt, *vsque in hanc diem*. id est, immutabili, & perpetuo statuto, siue, in perpetuum. S. Augustinus, lib. 6. loquutionum in Iosue, hanc phrasim in Scripturis frequentem, interpretatur de his rebus, quæ non ita constitutæ sunt, vt postea mutantur ab iis, qui constituerunt. q. d. deinceps, imposterum, in futurum, in perpetuum, statuto immobili & perpetuo. Sic infra Cap. 5. vers. 9.

Disquirunt aliqui, quandiu in Iordanis alueo ij lapides manserint? Nonnulli aiunt mansisse vsque ad tempora Ioannis Baptistæ: atque de iis eum intellexisse, quum in Iordane baptizans diceret, Matth. 3. vers. 9. [*Potens est Deus de lapidibus istis*, scilicet Iehosuanis, *suscitare filios Abraha*.] Id quod putarunt Remigius Monachus, Petrus Comestor, Iacobus Vitriacus, Anselmus, Albertus Magnus, Lyranus, Tostatus. Mirum viros cordatos eiusmodi ineptiis commotos! In Prato Spirituali Ioannis Moschi, Cap. 11. hæc leguntur: [*Abbas Hagiodulus, quum transiret iuxta Iordanis ripas, secum animo & cogitatione voluebat, quid actum fuisset de lapidibus iniectis à Iesu Naue, pro iis, quos inde susstulerat. Cumque ista cogitaret, confestim hinc & hinc diuise sunt aqua. Tunc vidit illos duodecim lapides: prostratusque humi, gratias egit*.] Verum hæc æstimet quisque vt libuerit.

VERS. 10. ET DIXERAT EI MOYSES.] Hebr. *iuxta omnia, quæ præceperat Moyses ipsi Iehosua*. Nihil vllibi legitur Moses mandasse Iehosua de ratione traiectionis, aut de lapidibus duodecim asportandis, aliisque xij. defigendis. Quidam generalia tantum mandata & monita de obtemperando & fidendo diuinis verbis intelligunt, quibus Moses sub vitæ finem Iehosua instruxit, Deuteron. 3. vers. 28. Alij, ea præcepta esse putant, quorum summa continetur Numer. 27. 21.

VERS. 12. ARMATI PRÆCEDEBANT FILIOS ISRAEL.] Hebr. *quintati, ante facies filiorum Israël*. Quidam intelligunt, hos præcessisse in primo agmine ante reliquum exercitum: sed Hebraicum *יבלי* *liphe*, rectè plerique accipiunt, pro *coram, in conspectu, ad facies*. id est, simul cum eis, adiuncti eis comites, suo tamen loco & ordine in exercitu, qui præscribitur, Numer. 2. & 10. Illud Nostri, *præcedebant*, vel est, incedebant inter fratres suos:

vel promptitudinem & alacritatem, qua sociis anteibant, & præcellebant, designat. Vide Cap. 1. vers. 14.

SICVT EIS PRÆCEPERAT MOYSES.] Numer. 32.

ET QVADRAGINTA PVGNATORVM MILLIA.] Hinc clarè liquet non omnes Rubenitas, & Gaditas, & omnem dimidiam tribum Manasse profectos cum fratribus suis in expeditionem Chananaicam. Nam in postremo sensu Numer. 26. nomina ediderunt, Rubenitarum, *Quadraginta tria millia septingenti triginta*, vers. 7. Gaditarum, *Quadraginta millia, quingenti*, vers. 18. Manassitarum, *Quinquaginta duo millia, septingenti*, vers. 34. omnes 136930. bellatores: cum tamen ex tanto numero non iuerint nisi 40000. Vide supra Cap. 1. vers. 14. & Numer. 32. vers. 17.

PVGNATORVM MILLIA PER TVRMAS, ET CUNEOS INCEDEBANT.] Hebr. *extracti, expediti, militiae, transferunt ad facies IHVH, ad bellum*. Quidam: *succincti militari more transferant ante Dominum ad bellum*. Hic perspicue interpretantur, *ante Dominum*, id est, in conspectu Domini, eodem sensu, quo Genes. 10. 9. Nemrod dicitur, *Robustus venator coram Domino*, vt insignis præstantia roboris, & alacritatis illorum sociorum commendetur: aut vt spectabilis ordo, illustris, structaque pulchrè acies, qua illi procedebant, designetur: quod Noster explicauit illis verbis, *per turmas & cuneos incedebant*. Sic illud capiunt 2. Samuel 21. vers. 9. [*Qui crucifixerunt eos in monte coram Domino*] id est, illustri, excelsos, conspicuo, ac celebri loco. Neque enim probabile est, istos ante arcam incesisse. Alij: *expediti ad militiam traiecerunt ante Iehosua ad bellum*. id est, ante arcam Iehouæ in medio Iardene consistentem, donec omnes militari ordine traiecissent: vt ostenditur infra Cap. 6. vers. 12.

PER PLANA ATQVE CAMPESTRIA VRBIS IERICHIO.] Recta paraphrasis. Alij: *versus campos Iericho*. Nonnulli: *ad campestria Iericho*. Aliqui: *ad planitiem Ierichuntis*. De felicitate & præstantia camporum Ierichuntis multa annotauimus Cap. 2. vers. 1. quibus ista ex Vitriaco addimus: [*Fluuus autem Iordanis multas ex se præbet commoditates vniuersæ regioni: reddit enim hortos irriguos, & terram fructiferam. Campi autem adiacentes ex calamellorum condensa multitudine stillantes dulcedinem zuchara procreant abundantiam*.] In hos igitur tam fertiles campos vt in cupidinem terræ Israëlita magis accenderentur, primum traiecto Iordane inducti fuere.

CASTRAMETATI SVNT IN GALGALIS.] VERS. 19. id est, in loco, qui postea ab euentu vocabitur Ghilgal, Cap. 5. vers. 9. Hic enim est prolepsis: vt apud Virgilium lib. 1. Æneidos:

— Laninaque venit

Littora —

CONTRA ORIENTALEM PLAGAM VRBIS IERICHIO.] Hebr. *in extremitate ortus Iericho*. Quidam: *ad partem orientalem Iericho*. Alij: *in ea parte, quæ Ierichunti est ad orientem*. Nonnulli: *in extremo orientis Iericho, vel*

in extremitate orientali Iericho, id est, in termino orientali urbis, & ditionis Ierichuntinæ. Aliqui: in extremitate, ad orientem Ierichuntis. id est, in extrema parte Ghilgal venientibus à Iordane, quæ erat orientalis ipsi urbi Ierichuntinæ, Iosephus lib. 5. antiquit. Cap. 1. [Exercitus autem quinquaginta stadia progressus, ad decimum à Hierichunte stadium castrametatus est.] Vide cap. 3. vers. 8.

VERS. 20. POSUIT IOSUE IN GALGALIS.] Hebr. surgere fecit, erexit, statuit Iosue in Ghilgal. Facile suspicariur eos lapides, quemque suæ substructioni impositum, tanquam cippos, stelas, seu pilas, aut columellas, instar pyramidum, in loco eminenti & conspicuo in monumentum tanti miraculi erectos & constitutos fuisse, quod vis & notatio Hebraici verbi significat. Nec alienum existimamus, quod nonnulli obseruarunt, positos fuisse tanquam possessionis nouæ occupatæ solennia quædam auctoramenta. Cuiusce rei exempla multa habemus in his, qui nouum orbem occiduum, quem Colonium dicimus, Imperio Hispanico adiecerunt: quum pri-

um enim aliquam regionem aperirent, exstructo aliquo lapideo monumento, *Padron* Hispanicè vocamus, adiuncto etiam elogio, per quos, & cuius auspiciis regio occupata fuerit, regionis possessionem aucupari, idque posteritatis memoriæ consecrare consueuerunt.

IN CONSPECTU VESTRO.] Hebr. à facie vestra. Quidam: vestri causa. vel propter vos, id est, qui immorigeris parētibus vestris successistis ex institutione Dei, Numer. 14.

QVOD SICCAUIT.] Hebr. quod exsiccauit à facie nostra, vel propter nos. id est, propter me, & Caleb, & parentes vestros, qui omnes occubuerunt in deserto indignatione Dei.

VT ET VOS TIMEATIS DOMINVM.] Exponunt, id est, ac non resiliatis à reuerentia & obsequio ipsius, vt fecerunt maiores vestri. Constantiam animi ac promptitudinem certissimam obtemperandi Deo perpetuò, quam ipsi præstare semper debeant, præteritum quod est Hebraicè, & timuistis. satis demonstrat.

CAPVT QVINTVM.

Vulg.

Malu.

POST QVAM ergo audierunt omnes reges Amorrhæorum, qui habitabant trans Iordanem ad Occidentalem plagam, & cuncti reges Chanaan, qui propinqua possidebant magni maris loca, quod siccaisset Dominus fluenta Iordanis coram filiis Israël donec transirent, dissolutum est cor eorum, & non remansit in eis spiritus, timentium introitum filiorum Israël.

2 Eo tempore ait Dominus ad Iosue: Fac tibi cultros lapideos, & circumcide secundo filios Israël.

3 Fecit quod iusserat Dominus, & circumcidit filios Israël in colle præputiorum.

4 Hac autem causa est secunda circumcisionis: Omnis populus, qui egressus est de Ægypto generis masculini, vniuersi bellatores viri, mortui sunt in deserto per longissimos via circuitus.

5 Qui omnes circumcisi erant Populus autem qui natus est in deserto.

6 Per quadraginta annos itineris latissima solitudinis, incircumcissus fuit: donec consumerentur qui non audierant vocem Domini, & quibus ante iurauerat vt non ostende-

ET fuit secundum audire omnes^a Æmoræi, qui in^b trans Iarden, ^c in mare, & omnes reges^d Ghennaghanæi, qui super^e mare, quod^f siccare fecit IHVH aquas Iarden de faciebus filiorum Israël vsque ad transire nos: & ^g liquefactum fuit cor eorum, & non fuit in eis^h adhuc spiritus de faciebus filiorum Israël.

2 In tempore ipso dixit IHVH ad Iehosua: Fac tibi gladios petrarum & reuertere, circumcide filios Israëlⁱ secunda.

3 Et fecit sibi Iehosua gladios petrarum: & circumcidit filios Israël, ad collem præputiorum.

4 Et istud^k verbum, ^l quod circumcidit Iehosua: omnis populus exiens de Ægypto masculi, omnes homines^m cæssionis, mortui fuerunt in deserto, in via, in exire eos de Ægypto.

5 Quia circumcisi fuerunt omnis populus exeuntes: & omnem populumⁿ natos in deserto, in via, in exire eos de Ægypto, non circumciderunt.

6 Quia quadraginta annum ambulauerunt filij Israël in deserto, vsque ad^o consumari omnem gentē hominum^p cæssionis exeuntes de Ægypto, qui non^q audierunt in voce IHVH, ^r qui iuramento obstrictus

^a singulares^b citra. iam respectu exercitus.^c ad occidentem.^d Singulare.^e occidentem.^f exsiccauit, arefecit.^g dissolutum.^h vt c. 2. v. 11.ⁱ ultra, amplius, deinceps,^j secunda vice, secundo.^k ratio, quæ l quo.^m belli, pugne prælij.ⁿ natorum.^o consumi.^p vt v. 4.^q auscultauerunt, acquie-^r uerunt, obau-^r quibus.

ret eis Terram lacte & melle manantem.

7 Horū filij in locum successerunt patrum, & circumcisi sunt à Iosue: quia sicut nati fuerant, in præputio erant, nec eos in via aliquis circumciderat.

8 Postquam autem omnes circumcisi sunt, manserunt in eodem castrorum loco, donec sanarentur.

9 Dixitque Dominus ad Iosue: Hodie abstuli opprobrium Ægypti à vobis. Vocatumque est nomen loci illius Galgala, usque in præsentem diem.

10 Manseruntque filij Israël in Galgalis, & fecerunt Phase, quartadecima die mensis ad vespertum, in campestribus Iericho.

11 Et comederunt de frugibus Terra die altero, azymos panes, & polentam eiusdem anni.

12 Defecitque manna postquam comederunt de frugibus Terra, nec usi sunt ultra cibo illo filij Israël, sed comederunt de frugibus præsentis anni Terra Chanaan.

13 Cum autem esset Iosue in agro urbis Iericho, leuauit oculos, & vidit virum stantem contra se, euaginatū tenentem gladium, perrexitque ad eum, & ait: Noster es, an aduersariorum?

14 Qui respondit: Nequaquam: sed sum princeps exercitus Domini, & nunc venio.

15 Cecidit Iosue pronus in terram. Et adorans ait: Quid Dominus meus loquitur ad seruum suum?

Exod. 3. b. 5.
Act. 7. d. 33.

16 Solue, inquit, calceamentum tuum de pedibus tuis: locus enim, in quo stas, sanctus est: Fecitque Iosue ut sibi fuerat imperatum.

obstrictus fuit IHVH eis, ad nequaquam videre facere eos terram, quā iuramento obstrictus fuit IHVH patribus eorum ad dare nobis, terrā fluentē lactis & mellis.

7 Et filios eorum surgere fecit sub eis; eos circumcidit Iehosuagh, quia præputiati fuerunt, quia non circumciderunt eos in via.

8 Et fuit secundum quod consummati fuerunt omnis gens ad circumcidi, & habitauerunt subitus se in desidentia, usque ad viuere eos.

9 Et dixit IHVH ad Iehosuagh: die deuolui probrum Ægypti de super vos. Et vocauit nomen loci ipsius Ghilgal usque ad diem istam.

10 Et defecerunt filij Israël in Ghilgal, & fecerunt Pesach in quatuor decem die in nouationi, in vespere, in campestribus Iericho.

11 Et comederunt transitum terræ de crastino Pesach, massas, & torrefactum, in osse diei istius.

12 Et cessauit Man de crastino, in comedere eos de transitu terræ: & non fuit adhuc filiis Israël Man: & comederunt de prouentu terræ Chenaghan in anno ipso.

13 Et fuit in esse Iehosuagh in Iericho, & leuauit oculos suos, & vidit, & ecce vir stans præsentiae eius, & gladius eius eductus in manu eius: & ambulauit Iehosuagh ad eum, & dixit ei: An nobis tu? Si coangustatibus nostris?

14 Et dixit, Non, quia ego princeps militiae IHVH, nunc veni.

15 Et cecidit Iehosuagh ad facies suas in terram, & procumbere se fecit, & dixit ei: Quid sustentator meus loquens ad seruum suum?

16 Et dixit princeps militiae IHVH ad Iehosuag: Extrahe calceamentum tuum de super pedem tuum, quia locus quem tu stans super eum, sanctitas ipse. Et fecit Iehosuagh sic.

f neutiquā,
omniñō nō.

t stare fecit.
substituit.
u pro, in locū
eorum.

x federunt,
manserunt.
y sub se, sub-
ter se, in lo-
co suo. ut
Exodi 10.
v. 23.
x castrame-
tatione.
a hodie
b castrame-
tati fuerunt.
c lunationi,
mensi.

d frugibus.
Sic v. 12.
e pastas, a-
zyma, infer-
mentata.
f robore,
hoc ipso die
isto.
g quieuit,
desiit.
h ultra, am-
plius, dein-
ceps.

i datiuus, à
regione, co-
ram, ex ad-
uerso eius.
k extractus,
euaginatū,
distriktus.

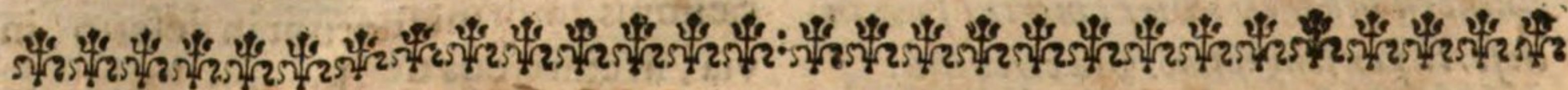
l datiuus.
m datiuus.
coarctatori-
bus, oppres-
soribus, ho-
stibus.

n exercitus.
Sic v. 15.

o prateritū.
veni ego.

p columen
herus, Do-
minus.

q qui, vel
quo,

COMMENTARIA.

VERS. I.

OMNES REGES AMORRHÆORVM, &c.] Notant his duobus nominibus Amorrhæorum & Chananæorum, qui erāt nobiliores, vniuersè comprehendi septem illas gentes terræ promissæ, expressas supra Cap. 3. vers. 10. & Amorrhæos

quidem intelligi, eos omnes, qui à terminis meridionalibus usque ad septentrionales eiusdem terræ in longum, propius in Iordanem incumbabant: Chananæos verò dici eos, qui intra eosdem terminos versus mare mediterraneum habitabant, atque usque ad Phœniciam pertingebant: vnde in Euangelis mulier

mulier Chananæa, etiam Syrophænissa vocatur. Amorrhæi erant orientales, Chananæi occidentales.

TRANS IORDANEM.] Iam hîc, *trans*, intelligitur, *citra*, respectu transiti Iordanis ab Israëlitis: nam alij erant Amorrhæi ultra Iordanem, quos cum eorum regibus Sehon & Og. iam Israëlita debellauerant. Quidam reddunt: *in transitu Iordanis*. id est, qui habitabant in iis locis, quæ erant post transitum Iordanem ab Hebræis. Alij: *in latere Iordanis*. Sic sumi volunt עבר *gheber*, Exodi 25. v. 37.

AD OCCIDENTALEM FLAGAM.] Hebr. *ad mare*. Sic alibi sæpè in Scriptura mare pro occidente, quod mare magnum seu mediterraneum esset ad occidentem Chananææ. Vide Genes. 12. v. 18.

VERS. 2.

CULTROS LAPIDEOS.] Heb. *gladios petrarum*. ערים *tzrim* nonnulli, *acutos*, acie insigni & acuta præditos interpretantur: ex verbo: *gladios acierum*, qua ratione vocem עיר *tzur*, vel עיר *tzor* capi volunt Psalm. 88. 43. [*Acies gladij eius*.] Putantque eos gladios reuera non fuisse petrinos, aut saxeos, seu siliceos: sed ferreos aut chalybeos, nempe nouacula acutissimas: vocari vero, gladios, vel cultros petrarum, seu lapidum, quod quàm primum ex cote sublatis essent, acutissima acie contracta, uti Hispanicè dicimus, *nanaja quitada dela piedra* Ergo hîc: *cultros acutissimos*, vel, *acutos* reddunt Hebræi ferè omnes sequuti Chaldaum Paraphrasten, è recentioribus Liranus, Caietanus, Sanctes, Forsterus, Vatablus, Leo Iudas, Isidorus Clarius, Immanuel & Iunius, Marinus, Auenarius, Buxtorfius, Montanus, Hispanicus Interpres. Et quidem Forsterus ita vertit: *Fac tibi cultros petrarum*. id est, *cultros acierum*, seu in petra acutos, cultros cotum, seu, *silicum*. Sicut Ps. 88. Sed hos Iosue cultros fuisse lapideos, seu siliceos, aut saxeos, & LXX. & Noster, & quique præstantissimi Hebræorum affirmant. Hodie Hebr. in circumcisionibus vtuntur quidem nouaculis chalybeis, sed quarum capuli seu manubria sint lapidea. Disquirunt aliqui an necessariò in circumcisione adhibendi esset cultri lapidei. Negant permulti, & ferreis, aut quacunque idonea materia fieri potuisse confirmant. Sed si lapidei necessarij non erant, cur lapideos singulariter imperat Deus Iehosua, cum ferrei, aut chalybei seu ærei facilius & promptius tantæ multitudinì parari potuissent, quàm lapidei, fortasse ex lapide Æthiopio, quo solebant Ægyptij exenteratores ilia cadauerum conscindere, auctore Herodoto lib. 2. Num. 36. Quàm aptè, facillè, salubriter lapide, seu silice acuto circumcisio fieri posset, abundè docuimus in 4. Exodi vers. 25.

ET CIRCUMCIDE.] Hebr. רשוב מול *reschub mol*. רשוב *schub* potest esse, imperatiuus & reuertere circumcide. Et potest esse infinitiuus, & reueri, vel reuertendo circumcide. Iam non semel annotauimus, SCHVB, reueri, quum construitur cum alio verbo sequenti, tunc aduerbiafcere, & idem esse quod, *rursus iterum, denuò*. Vide in Genes. 26. v. 18. Ita hic, & reuertere circumcide, id est, rursus:

iterum, denuò circumcide. Quidam vertunt, & iterando circumcide. Alij: & effice denuò ut circumcidantur. Nonnulli: & conuertere, circumcide, id est, te totum verte, & adhibe ad circumcidendum. Aliqui: & redi, circumcide vel & repetens circumcide.

SECUNDO.] Ingens hîc pugna explanatorum in elucidanda vocula שנית *schenith*, quæ est fœminea, sed verbo iuncta aduerbiafcir, *secunda vice*, pro *secundo, iterum*. Exponunt, 1. Circumcide filios Israël non omnes simul, sed primùm vnâ partem, secundo aliam partem. Ordinemque verborum hunc esse volunt, *reuertere secundo, & circumcide filios Israël*. Ne scilicet tanta multitudo tota simul affecta dolore vulneris esset. Hispanicè, *Circumcidalos à todos no de una vez, sino en dos vezes*. 2. Quidam volunt vocem *Schenith*, significare diligentiam, studium, assiduitatem, ut semel & iterum, ac repetito percurrantur castra, & circumcisio omni studio & diligentia fiat, ut nemo incircumciscus relinquatur. 3. Iam illa receptior habetur intelligentia: Semel ac primùm vniuersus populus Dei, nedum quisque priuatim, sed publicè, solemniterque omnis in vniuersum circumciscus fuit per Abraham, Gen. 17. deinde verò nulla alia facta fuit publica & sollemnis circumcisio populi Dei, nisi hæc à Iosue populariter celebrata, quæ propterea rectè dicitur, *Secunda*. Nam illa Sichemitarum, non fuit populi Dei, sed externorum, nec amore religionis, sed veluti ciuilis, & vtriusque dolosa. Quidam reddunt: & secundo repetens circumcide filios Israël. id est, rem semel ab Abrahamo obseruatam, ac deinde in deserto, præsertim à reditu exploratorum neglectam, rursus in vsum reuocans. 4. Circumcide secundo. id est, iterum, rursus. q. d. circumcisionis ritum tanto tēporis interuallo intermissum, ac pene oblitarum, iterum denuò, rursus, restitue, instaure, reduc, reuoca, renoua, repete, iterum. Aliæ explanationes istas non æquant.

IN COLLE PRÆPUTIORVM.] proleptis. ab hoc euentu præsentis imposterum nomen accepit quod præputia Israëlitarum circumcisorum sint ibi relicta.

VERS. 3.

MORTVI SVNT IN DESERTO.] Nimirum omnes viri bellatores à viginti annis & suprà, qui egressi sunt de Ægypto: nempe, qui cum egredierentur de Ægypto, erant iam nati annos viginti & suprà, & bello apti, Num. 14. vers. 29. Quidam notant esse hîc noëma grauissimum, quasi dicat, summi peccatores & rebelles in Deum fuerant, ideoque damnati à Deo suæ rebellionis nomine.

VERS. 4.

Hunc versum nos in Translatione nostra verbatim expressimus: Alij sic: *Nam fuerant quidem circumcisi omnes, quotquot erant egressi: verum nullum eorum, qui nati fuerant in deserto, in itinere, inter proficiscendum ab Ægypto, circumciderant*. Quidam: *Quum autem circumcisi fuissent totus iste populus, qui exierant: totum populum hunc tamen, qui nati fuerant in deserto, in ipso itinere, in proficiscendo, vel postquam exiissent de Ægypto, non circumciderant*. Hîc iam magna exoritur quæstio, an circumcisio cum culpa, an citra culpam illis 40 annis ab Israëlitis

VERS. 5.

litis

litis omiſſa fuerit. Cum culpa plerique volunt. S. Auguſt. Quæſt. 6. in Iosue: [*Filios genuerunt in deſerto, & contempſerunt eos circumcidere, quod inobedientes erant legi Dei.*] Vnde hunc verſum ita exponunt, id eſt, quamuis diuinæ gratiæ, & æterni fœderis ſigillo, nempe circumciſione obſignati fuiſſent omnes, qui ex Ægypto egreſſi fuerant, vt ſe & ſuos poſteros ſemen Abrahæ eſſe cognoſcerent, profiterenturque: tamen filios ſuos in deſerto natos non circumciderant, quaſi fœdus Dei à ſe & poſteris ſuis abiicientes, vt homines immorigeri, quos faſtidiuerat Deus: præſertim poſt reditum exploratorum, Numer. 14. Mirantur alij cur neque Moſes, neque Deus tantum ſcelus in Iſraëlitis vnquam nec punierint nec arguerint: cum tamen minora alia ſæpius exagitauerint; proinde exiſtimant, bonis & iuſtis de cauſis toto illo tempore circumciſionem omiſſam citra culpam, quarum eam potiffimum laudant, quod cum ſtationum, & proſectionum tempus ſemper iis eſſet incertum, à motu nubis pendens, maximo periculo fuiſſet infantibus circumciſis loco moueri: cum dolor circumciſionis ſoleat eſſe grauiffimus die præſertim tertio, vt in facto Sichemitarum apparet, Genef. 34. verſ. 25. & circumciſis neceſſe ſit, etiam robuſtis, ob vulnus, aliquot diebus vno loco ſubſiſtere, vt e verſ. 8. manifeſtum eſt. Vide infra verſ. 9.

VERS. 6. VT NON OSTENDERET EIS TERRAM LACTE ET MELLE MANANTEM.] Integræ clauſulam Noſter omiſit, fortè quia non neceſſariam putauit, alibi ſæpius repetitam: quam Hebræa interſerunt. *Vt non oſtenderet eis terram, quam iurauit I H V H patribus eorum, ſe daturum nobis, terram fluentem lacte & melle.* Illud, nobis, exponunt, id eſt mihi, Calebo, Eleazaro, & ſemini illorum ſuperſtiti, ex decreto Dei.

VERS. 7. HORVM FILII IN LOCVM SVCCESERVNT PATRV.] Puta in ſancto fœdere, vt Deus pronuntiauerat, Num. 4. v. 31.

VERS. 8. DONEC SANARENTVR.] Hebr. *uſque ad viuere eos. vel eorum.* Quidam: *donec reuiuſcerent.* Id eſt, donec ſanitatē reciperent, ſeu conualeſcerent. Ita accipitur verbum *viuendi*, Iſaia 38. verſ. 21. & 2. Regum. 20. v. 7.

VERS. 9. HODIE ABSTVLI OPPROBRIVM ÆGYPTI à VOBIS.] Hebr. *Hodie deuolui opprobrium Ægypti de ſuper vos.* Id eſt, abſtuli, vos opprobrio & ignominia Ægypti liberaui. Sic Plal. 118. v. 22. à verbo *חרף* *charaph* eſt *חרפה* *cherphah*, proprie, *probrum*, *oppobrium*, *improperium*, *vituperium*, *dedecus*, *conuicium*, *ignominia*, *turpitudine*, *contumelia*, *deformatio*, *dehoneſtamentum*, *infamia*. Sed iſtud probrum Ægypti, mirum quam variè explanatores elucent. Quidam *probrum Ægypti*, præputium intelligunt, in qua ſignificatione vocem *probi* capiunt Genef. 34. v. 14. Verum Ægyptiorum probrum non erat præputium, quum & ipſi etiam circumciderentur, nec eſſent præputiati, vt ex Herodoto Diodoro Siculo, Iosepho, oſtendimus in Gen. 17. v. 23. Nec Ægyptiacum ſeruitium aut cōmercium impedimento Hebræis fuit, quo minus om-

nes circumciderentur, vt v. 5. dicitur. Alij *opprobrium Ægypti*, exponunt conuicia & probra, quæ Ægyptij iaciebant in Iſraëlitas, Deum eduxiſſe eos malo animo de Ægypto, vt eos omnes consumeret in deſerto Exodi 32. v. 12. quod eorum opprobrium totis illis 40. annis magis auctum eſt, cum ſcirent, omnes bellatores, Iosue & Caleb exceptis, qui egreſſi fuerant de Ægypto, in deſertis periſſe, nec in terram ipſis à Deo promiſſam introductos: cæterum Iosue cum eorum filios circumcidiffet, & in fœdus Dei adſciuiſſet, atque in promiſſam terram induxiſſet: tunc Deum abſtuliffet opprobrium & conuicia Ægyptiorum ab Iſraëlitis, exoluendo fidem ſuam, ſufficiendo filios in parentum locum, diuino fœdere eos ſibi annectendo, atque in poſſeſſionem terræ re ipſa introducendo. Iunius & Tremellius ita exponunt, [*Opprobrium Ægypti, id eſt, ex Ægypto hauſtum, Ægyptiis, non Iſraëlitis dignum: nam et ſi non datum eſt illis, quod cupiebant, vt redirent in Ægyptum.* Numeror. 14. 4. *animo nihilominus Ægyptum ſpirabant, quod vel ex circumciſionis neglectu declararunt.* Hac ergo apertiſſima eſt, veriſſimæque ratio, cur atas iſta circumciſione caruerit, nimirum probroſiſſima parentum perniciacia. Nam quod alij continuas proſectiones in cauſa fuiſſe putant, probare non poſſumus: præſertim cum anni quamplurimi vno in loco conſumpti ſint, Deuter. 1. v. 46. & 2. v. 14.] Ego facilius crediderim circumciſionem ab Iſraëlitis citra culpam in deſerto illis quadraginta annis prætermiſſam. Vide ſupra v. 5. Cæterum Ægyptiorum opprobrium ſeu probrum paſſiue potius intellexerim, mores, vitia, prauas conſuetudines, quas Hebræi ab Ægyptiis imbibebant, & in filios propagauerant, & præſertim innatam illam cupidinem redeundi in Ægyptum, & fruendi illius terræ bonis, cum meliora & præſtantiora eſſent bona terræ promiſſæ. Quaſi dicat. nunc nouo circumciſionis fœdere mihi deuinctos, & iam in promiſſæ terræ poſſeſſionem inductos, volo vos exuere prauos mores, ritus, conſuetudines Ægypti, & totum deſiderium terræ illius, quod erat veſtrum ſummum probrum ac dedecus.

VOCATVMQVE EST.] Hebr. & *vocatus.* Scilicet, vel Iosue, vel Deus, vel ille, qui loco nomen impoſuit. Aut paſſiue more Hebræico: & *vocatum fuit.*

GALGALA.] Hebr. *Ghilgal*, id eſt, *Deuolutio*. Nimirum propter deuolutum, vel euolutum ibi ab Iſraëlitis probrum. Ghilgal decem ſtadia ab oriente Ierichunte abeſſe Iosephus prodit, Eusebius & Hieron. in Locis Hebræicis: [*Galgala locus eſt iuxta Iericho, ad orientalem plagam antiquæ Hierichus cis Iordanem. Cecidit autem in sortem tribus Iuda, & oſtenditur uſque hodie locus deſertus in ſecundo Hierichus milliario ab illius regionis mortalibus miro cultu habitus.*] Vterque Brocardus à Galgala ad Iericho vnam leucam ſtatuunt. Anſelmus Minorita, & alij, duo milliaria. Quidam Gyrum, vel Rotam, Hiſpanicè *la Rueda*, interpretantur.

DE FRVGIBVS TERRÆ.] עֵבֶר *ghabur* exponunt,

exponunt , frumentum prateriti anni , à tran-
seundo , fructum , annonam , prouentum , fruges
hornas , vel bikornas. Ex verbo , transitum terra.
Hispanicè , lo que passaua en la tierra , id est ,
præsentem fruges pro tempore.

Et polentam.] *חֶלֶב קָלִי* , tostum ; torrefa-
ctum , ustulatum. Quidam reddunt : spicam
tostam , è Leuit. 2. v. 14. & Leuit. 23. v. 14.
Vide ibi.

VERS. 13. EIVSDEM ANNI.] Heb. in esse diei ipsius,
vel in substantia , robore , corpore , proprietate , diei
istius , siue , eo ipsomet die , hoc ipsomet die
isto , videlicet à lege præscripto , qui erat al-
tero die sabbati post pesach , nempe xvj. die
mensis Nisan , seu primi sacri , vt clarè colli-
gitur è Leuit. 23. v. 10. n. 24. 15.

IN AGRO VRBIS IERICO.] Heb. in
Iericho , id est , in planitie , seu agro Ierichun-
tino. Alij : ad Ierichuntem , siue apud Ieri-
chuntem. S. Augustinus , Quæst. 7. [Erat au-
tem Iesus in Iericho , non utique in ipsa ciuitate ,
cuius muri nondum ceciderant , quod mox futu-
rum erat : sed in agro ad eam pertinente.]

VIRVM STANTEM.] Vel angelum queti-
piam , vel ipsum Iehouah , seu Filium Dei , for-
ma & specie viri. Nam ita Iehouah appella-
ri videtur sequenti Cap. vers. 2.

EVAGINATVM TENENTEM GLADIVM.]
Nimirum symbolo , & habitu ducis , qui jam-

que accinctus esset ad exercenda iudicia Dei ;
& ad confirmandum Iehosua , eique præ-
eundum , cum in expugnatione Ierichuntis ,
tum in reliqua Chahanæa debellanda. Id
ergo diuinam opem præsentem designabat.

SVM PRINCEPS EXERCITVS DOMINI.]
Si is intelligatur Filius Dei , est reuera prin-
ceps angelorum & populi Dei , ad quem pro-
priè is principatus pertineat.

ET NVNC VENIO.] Heb. *veni*. Notant
hanc loquutionem indicare præsentissimam
& singularissimam opem , atque ad rem ma-
gnam se venisse vt Daniel. 10. vers. 11. & 14.
& Daniel. 9. vers. 22. 23.

SOLVE , INQVIT , CALCEAMENTVM , &c.]
Rationem huius religiosi ritus elucidauimus
Exod. 3. vers. 5. Mirum quodd in curam non
egerit explanatores , quodd Mosi dicatur plu-
rali numero , *Extrahere calceamenta tua de super
pedes tuos*. Et Iosue , singulariter , *Extrahere
calceamentum tuum de super pede tuo*. Sed eius-
modi enallages numerorum satis sunt fre-
quentes in lacris libris. Nisi quis malit ad
designandam maiorem venerationem debi-
tam diuinæ præsentiae in rubo ; cum Iosue
forfan angelus apparuerit : vel quodd ibi ine-
tat duplex religio , & præsentiae Dei , & mi-
raculi ardentis & inconsumpti rubi ; hic tan-
tum simplex apparitio.

VERS. 14:

VERS. 15:

CAPVT SEXTVM.

Post varios septem dierum circuitus , Iericho capta funditus deletur , seruata
Rahab cum suis ; reedificatori vrbs maledicitur.

Vulg.

Malu.

IERICO autem clausa
erat atque munita , timore
filiorum Israël , & nullus
egredi audebat aut in-
gredi.

1 Dixitque Dominus ad Iosue : Ecce
dedi in manu tua Iericho , & regem
eius , omnesque fortes viros.

3 Circuite urbem cuncti bellatores
semel per diem : sic facietis sex die-
bus.

4 Septimo autem die sacerdotes tol-
lant septem buccinas , quarum usus
est in iubileo , & præcedant arcam fæ-
deris : septiesque circuibitis ciuita-
tem , & sacerdotes clangent buccinis.

5 Cumque insonuerit vox tubæ lon-
gior atque concisior , & in auribus ve-
stris increpuerit , conclamabit omnis
populus vociferatione maxima , & mu-
ri funditus corruent ciuitatis , ingre-
dienturque singuli per locum contra
quem steterint.

Maluenda , In Iosue.

IT Iericho claudens , &
validè clausa de facie-
bus filiorum Israël : non
exiens , & non ve-
niens.

2 Et dixit IHVH ad Iehosuagh : Vide,
dedi in manu tua Iericho , & regem
eius , ^a præualidos ^b strenuitatis.

3 Et circumgyrabit is urbem omnes
homines ^c cessionis , ^d circundare urbem
omnes ^e ictu vnu : sic facies ^f sex dieru.

4 Et septem sacerdotes leuabunt se-
ptem ^g tubas iubilorum ^h faciebus at-
cæ : & in die septima circumgyrabit is
urbem , septem iactus : & sacerdotes ⁱ
infigent in tubis.

5 Et erit , in protrahere in cornu ju-
bilum , in audire vos vocem tubæ ^k ta-
rantantizare facient omnis populus ^l
tarantantara grandem : & cadet murus
vrbs sub se : & ascendent populus , vit
^m præsentiae suæ.

D

6 Et

^a viros.
^b exercitus.
^c incisionis.
^d cedis , belli.
^e prælij.
^f circumeu-
do , cingen-
do. Potest es-
se imperati-
uus , circun-
da.
^g pulsus ,
gressu , vice.
Sic v. 5. 11.
^h senario.
ⁱ buccinas.
Hispanicè ,
clarines.
Vide Leuit.
25. vers. 9.
Sic infra.
^j datius.
ad facies.
Sic postea.
^k imprimet ,
inflabunt ,
increpabunt ,
clangent.
Sic v. 8. 9.
^l tarantari-
zabunt.
^m tarantari-
zationem.
ⁿ è regione ,
ex aduerso
sui. Sic v. 20.

6 Vocauit ergo Iosue filius Nun sacerdotes, & dixit ad eos: Tollite arcam fœderis: & septem alij sacerdotes tollant septem iubileorum buccinas, & incedant ante arcam Domini.

7 Ad populum quoque ait: Ite, & circuite ciuitatem, armati, praecedentes arcam Domini.

8 Cùmque Iosue verba finisset, & septem sacerdotes septem buccinis clangerent ante arcam fœderis Domini.

9 Omnisque praeceperet armatus exercitus, reliquum vulgus arcam sequebatur, ac buccinis omnia concrepabant.

10 Praeceperat autem Iosue populo, dicens: Non clamabitis, nec audietur vox vestra, neque ullus sermo ex ore vestro egredietur: donec veniat dies in quo dicam vobis: Clamate, & vociferamini.

11 Circuivit ergo arca Domini ciuitatem semel per diem, & reuersa in castra, mansit ibi.

12 Igitur Iosue de nocte consurgente, tulerunt sacerdotes arcam Domini.

13 Et septem ex eis septem buccinas, quarum in iubileo usus est: praecedebantque arcam Domini ambulantes atque clangentes: & armatus populus ibat ante eos, vulgus autem reliquum sequebatur arcam, & buccinis personabat.

14 Circuieruntque ciuitatem secundo die semel, & reuersi sunt in castra. Sic fecerint sex diebus.

15 Die autem septimo, diluculo consurgentes, circuierunt urbem, sicut dispositum erat, septies.

16 Cùmque septimo circuitu clangerent buccinis sacerdotes, dixit Iosue ad omnem Israël: Vociferamini: tradidit enim vobis Dominus ciuitatem.

17 Sitque ciuitas haec anathema: & omnia quae in ea sunt, Domino sola Rachab meretrix viuatur, cum vniuersis qui cum ea in domo sunt: abscondit enim nuntios quos direximus.

18 Vos autem caute, ne de his, quae praecepta sunt, quippiam contingatis, & sitis prauaricationis rei, & omnia castra Israël sub peccato sint atque turbentur.

6 Et vocauit Iehosuagh filius Nun ad sacerdotes, & dixit ad eos: Leuate arcam fœderis: & septem sacerdotes, leuabunt septem tubas jubilorum: faciebus arcæ IHVH.

7 Et dixerunt ad populum, Transite, & circumgyrate urbem: & ⁿ extractus transibit faciebus arcæ IHVH.

8 Et fuit ^o secundum dicere Iehosuagh ad populum, & septem sacerdotes leuantes septem tubas jubilorum, faciebus IHVH transierunt: & infigent in tubis: & arca fœderis IHVH ambulans post eos.

9 Et extractus ambulans faciebus sacerdotum infigentium ^p tubarum, & ^q colligans ambulans post arcam, ambulare, & infigere in tubis.

10 Et ad populum praecepit Iehosuagh, ad dicere: Non ^r tarantarizare facietis, & non audire facietis vocem vestram, & non exhibet de ore vestro verbum vsque ad diem dicere ^f me ad vos: Tarantarizare facite: & tarantarizare facietis.

11 Et circumgyrauit arca IHVH urbem, circūdare ictum vnū: & venerunt ^t desiderantiam, & pernoctauerunt in desidentia.

12 Et ^u manicauit Iehosuagh ^x in mane: & leuauerunt sacerdotes arcam IHVH.

13 Et septem sacerdotes leuantes septem tubas jubilorum faciebus arcæ IHVH, ^y ambulantes ambulare, & ^z infigent in tubis: & extractus ambulans faciebus eorum: & colligans ambulans post arcam IHVH, ambulare & infigere in tubis.

14 Et circumgyrauerunt urbem in die secunda, ^a ictum vnū: & reuersi fuerunt desiderantiam. Sic fecerunt ^b sex dierum.

15 Et fuit in die septima, & manicauerunt secundum ascendere auroram: & circumgyrauerunt urbem, secundum iudicium istud, septem ictus: tantummodo in die ipsa circumgyrauerunt urbem septē ictus.

16 Et fuit in ^c ictu septimo, ^d infixerunt sacerdotes in tubis: & dixit Iehosuagh ad populum: ^e Tarantarizare facite, quia dedit IHVH vobis urbem.

17 Et erit vrbs ^f anathema ipsa, & omne, quod in ea ^g IHVH: tantummodo Rachab meretrix viuatur ipsa, & ^h omne, quod ⁱ ad eam in domo, quia abscondit ^k nuntios, quos misimus.

18 Et tantummodo vos ^l obseruate de anathemate, ne quando anathematizabitis, & accipietis de anathemate: & ponetis ^m desiderantiam Israël anathemati, & turbabitis eam.

ⁿ expeditus, armatus, accinctus. quisque. Sic vers. 9. 13. o sicut.

^p tubas. ^q congregans, cogēs. Sic v. 13.

^r tarantarizare. Sic statim.

^f mei.

^t ad castrametationem. Sic deinceps. ^u diluculauit. ^x diluculo.

^y euntes cundo. ^z Vt v. 4.

^a Vt vers. 3. Sic v. 15. 16. ^b senario.

^c vice septima.

^d Vt vers. 4. ^e tarantarizare, vlulare.

^f deuotio, deuotatum. ^g datiuus. Ipsi IHVH: hominis, qui i cum ea. ^k legatos. Sic vers. 25. ^l caute, custodite, Hispanice. guardaos. ^m castrametationem.

Israëlis.

Israëlis. 6. metonymicè: cines autem Ierichuntis ocluserant eam, & oclusam continebant. 7. clausa, & conclusa, id est, intus & foris clausa, interius, & exterius conclusa vectibus, pessulis, & seris omnium generum quàm fortissimis. Chaldaus: clausa foribus ferreis, & roborata vectibus chalybeis. Hispanicè, cerrada, y recerrada, id est, multipliciter, & validè clausa. Hispanica Translatio, cerrada, y bien cerrada. Plerique exponunt, claudens, incolas ne exirent, & clausa hostibus, ne intrarent. Vnde exegeticè subdit, & nullus egredi audebat, aut ingredi. Quidam explicant, clausa portis, & conclusa obsidione Israëlitum. Haud ineptè, primum participium claudens ad feras retulerim, secundum, conclusa, ad pessulos, vectes, obices, & noua addita munimenta portis firmandis. q. d. nedum seris clausa, sed validis repagulis munita. Sed Nostri sensum omnibus aliis prætulim, quod Iericho non solum portis obserata, sed muris, machinis bellicis, robore militum, validis propugnaculis tota egregiè munita esset.

TIMORE FILIORVM ISRAEL.] Heb. à facie filiorum Israël. Quidam: propter presentiam filiorum Israel. Alij: causa filiorum Israel, vel propter filios Israel. Nonnulli: ante conspectum filiorum Israel, vel ante filios Israel. Ne videlicet illi possent ingredi. Plerique cum Nostro: metu filiorum Israel. Aliqui hæc verba significare volunt, iam tunc castra prope Iericho admota, & urbem obsidione cinctam.

VERS. 2. *DIXITQUE DOMINVS AD IOSVE.]* Rectè putant, cummet, qui superiore Cap. vers. 13. vir, & vers. 14. & 15. princeps militiae, dicitur: nunc appellari I H V H. Nam alioqui, si non est idem ille met; ille sanè nulla peculiana mandata de rebus instantibus Iehosue dedisset.

OMNESQUE FORTES VIROS.] Viros virtutis. Quidam: fortes virtutis. id est, virtute bellica illustrissimos: Alij: viros fortissimos. Nonnulli: valentes robore. Aliqui: potentes exercitus, siue copiarum. Quia Heb. nulla interponitur coniunctio, appositivè quidam exponunt, Iericho & regem eius, viros fortes. Id est, qui cines Ierichuntini & rex eius vici sunt fortes, & valentes robore, ut hinc Iericho non pro vrbe, sed pro ciuitate, id est, ciuibus capiatur. Sed plura sunt in Scripturis asyntheta. Vnde Hispanicus Interpres, con sus vaiones de guerra. Sic Cap. 1. v. 14 & Cap. 8. vers. 3.

VERS. 4. *SEPTEM BUCCINAS, QUARVM VSUS EST IN IVBILEO.] Heb. septem tubas Iobelim. Quidam reddunt: buccinas arietum, siue arietinas. Nimirum ex cornu arietino excuatas. Alij: buccinas iubilorum. Id est, quæ ederent sonitum seu clangorem, productiorem, & intensiorem, quem iubulum apte ex Hebraica voce IOBEL possumus appellare. Noster: buccinas iubileorum. Id est, quibus clangere solebant initio anni iubilei, cum eum proclamabant. Vide de iobel plura nobis annotata in Exodum 19. vers. 13. & Leuit. 25. vers. 9. & 10. Sic infra vers. 5. 6. 8. 13.*

VERS. 5. *QUVMQVE INSONVERIT VOX TUBÆ LONG-*

GIOR ATQVE CONCISIOR.] Hic perspicue Noster nomen יובל iobel vertit: vox longior atque concisior. Et proculdubio significatum IOBEL, cum verbo מַשְׁבַּח masbach coniunxit, nam Heb. est: in protrahendo cornu iobel. id est, quum insonuerit vox cornu, seu tubæ, longior, atque concisior, seu protactior, aut productior. Vide Exodi 19. v. 13. nam sunt eadem ferè verba. Quod ait Cornu, id est, tuba, buccina. Varro lib. 4. de Lingua Latina Cap. 24. [Cornua, quòd ea, quæ nunc sunt ex ære, tunc fiebant ex bubalo cornu.] Vegetius lib. 3. cap. 5. [Cornu, quod ex uris agrestibus, argento nexum, temperato arte spiritu, quem canentis flatus emittit, auditur.] Virgilius initio 8. Æneidos. — Et rauco strepuerunt cornua cantu.

Et, Æreque assensu conspirant cornua rauco. Varie hunc locum reddunt, primo. Quum autem protrahent sonitum cornu arietino. 2. Et cum prolixi erunt cornu iubili. 3. Et quando productiore sono instabunt cornu iubili. 4. Quumque cornu arietino sonum intenderint, vel accenderint, siue prolixius claxerint. 5. Quum tractim sonabitur cornu arietino.

CONCLAMABIT.] Hebr. vociferabunt. De verbo רִיגַח riagh. Diximus Num. 10. 7. Proprie esse aiunt, voce plena ac lata personare, siue id fiat instrumento oris, siue tuba aut buccina: per tarantizarare, Ennianum verbum quidam aptè exprimunt: voce consona, aliqui existimant, verbum Latinum triumphare, inde ex Hebr. רִיגַח mutuatum, in quantum est vocis, non, ut nunc Latini eo abutuntur pro triumphum agere de reportata victoria, exhibere spectaculum, & pompam victoriæ. Hinc quidam vertunt: ululabunt. Alij: triumphabunt. Nonnulli: classico canent. Aliqui: fragore personabunt. Sic v. 10.

VOCIFERATIONE MAXIMA.] Vim vocis תְּרֻחָה terughah, quæ est ab eodem verbo רִיגַח riagh, elucidauimus Exod. 32. v. 17. & Leuit. 23. v. 24. Hinc conuertunt: ululatu magno. Alij: triumpho magno. Nonnulli: classico magno. Quidam: fragore magno. Nos: tarantizatione grandi.

ET MVRI FVNDITVS CORRVENT.] Hebr. & cadet murus urbis sub se. quidam exponunt, in loco suo. Alij: defedet, terrâ subtus murum debiscente: id est, magno miraculo absorbebitur à terra, ut non, sit impedimento collapsus ipsis inuadentibus. Ita nonnulli Hebræorum & nostrorum. Aliqui: subtus se, id est, cadet in fossam, ut inuadentibus repleta fossa commodum præbeat ingressum. Sed nullus melius nostro: cadet murus subtus se. id est, à fundamentis, funditus. Sic v. 20.

VERS. 6. *VOCAVIT ERGO IOSVE FILIVS NVN SACERDOTES.]* Hebr. Et vocavit Iehosuah, ad sacerdotes. Nonnulli reddunt: Et clamavit, &c. ad sacerdotes. Forfan eis edixit voce præconis.

VERS. 7. *AD POPVLVM QVOQVE AIT.]* וַיִּשְׁמְרוּ vassomeru & dixerunt. ita Hebraica scribuntur, Hebræi tamen, וַיִּשְׁמְרוּ vaijomer, legunt, putantque postremum van redundare, & esse paragogicum: & dixit. Nec inepte quidam exponunt: & dixerunt, videlicet, Iosue & sacerdotes ad populum. Alij: & dixerunt populo,

populo, nempe moderatores, & statores populi, quos Hebraicus contextus solet appellare SCHOTERIM, ex mandato nimirum, quod Deus Iehosua dederat supra vers. 3. Sic enim civilis ratio postulabat, ut ostenditur supra cap. 3. v. 2. & 3.

VERS. 9.

OMNISQUE PRÆCEDERET ARMATUS EXERCITVS.] Hebr. & *extractus*, *expeditus*, *armatus quisque ibat ante sacerdotes*. Intelligunt hinc *חלוצ* *chalutz*, *extractum* ut etiam vers. 7. Rubenitas, Gaditas, & dimidiam tribum Manasse, qui peculiari appellatione *extracti* dicuntur Num. 32. v. 17. 20. 21. 27. 29. 30. 32. & supra cap. 4. v. 13. quod ex numerosa illorum multitudine, quadraginta millia præstantiora extracta, selectaque fuerint, ut fratres suos comitarentur in bello Chananaico. Vide cap. 4. v. 13. vel, quod ex regione sua nihil præter arma ferræt, armati, & expediti omnino. Hos volunt antecessisse arcam. Alij existimant seruatum hinc omnino ordinem illum proficiscendi exercitus, quæ Deus præstituerat Num. 10. nimirum in prima acie præcedebant Iudæi, Issachariani, & Zebulonitæ: Hos sequebantur Leuitæ Gersonitæ & Meraritæ, portantes apparatus sacri tabernaculi. In secunda acie ibant Reubenitæ, Simeonitæ, & Gaditæ. Istos insequiebantur Leuitæ Caharitæ cum arca. Post arcam incedebant in tertia acie Ephraimitæ, Manassitæ, & Benjaminitæ. Vltimum agmen claudebant Danitæ, Aseritæ, & Nephthalitæ. Ergo hinc accinctum, seu extractum accipiunt Iudæos, Issacharianos, & Zebulonitas, qui in prima acie ante arcam progrediebantur armati. Alij tamen putant, *extractum* hinc esse vniuersè quotquot ex quauis tribu armis accincti, & instructi essent, hosque omnes armatos incesse ante arcam. Inermes verò, seu reliquum vulgus pone arcam sequutos fuisse, quæ videtur sententia Nostri, & multorum: & omnino ceteris præferenda. Quidam hinc reddunt: & *primipilaris ordo*, *præcedebat sacerdotes*. Sic infra v. 13.

RELINQUVM VVLGVS ARCAM SEQVBATVR.] Hebr. & *congregans*, siue, *collector*, *pergebat post arcam*. De voce *מאסף* *measseph*, diximus Numer. 10. vers. 25. Quidam reddunt: *qui agmen cogebat*, vel *claudebat*. Alij *postrema coercens*. ut loquitur Virgilius 9. Æneidos. Plerique: *ultimum agmen*, vel *extrema acies*. Intelligi volunt, Danitas, Aseritas, & Nephthalitas, qui postremam exercitus, castrorumque aciem claudebant: eo enim nomine appellatur hæc acies Numer. 10. v. 25. Alij, nominaliter substantiue intelligunt: *collectionem*, *collunem* reliquam exercitus inermem: ut Noster cum LXX. Sic vers. 13. Quidam vertunt: & *aggregator ibat post arcam*. id est, Iosue aggregator, & dux virorum bellatorum sequebatur arcam.

AC BVCCINIS OMNIA CONCREPABANT.] Hebr. *eundo*, & *concrepando buccinis*. Ambiguum est, & potest accipi de toto exercitu, vel extremo agmine, quod buccinis perstreperet: (nam quamuis Iosue vers. sequenti interdicit vociferationem, clamores, voces: nihil tamen de cantu tubarum) quod

sequuti videntur LXX. & Noster: vel tantum de Sacerdotibus, siquidem iis singulartiter imperatum fuerat ut tubis canerent: quod etiam verba Nostri reduci queant: quem sensum plerique magis probant, unde reddunt: *denique extrema acies sequebatur arcam, pergentibus sacerdotibus, & clangentibus buccinis illis*. Sic v. 13.

DILVCVLO CONSVRGENTES.] Hebr. & *manicauerunt*, vel *diluculauerunt*, iuxta *ascendere auroram*. Duplicem sensum hæc verba ferunt, iuxta subduci, tolli, auferri, euanescere, finire, auroram, id est, abeunte aurora, post auroram. Vide Genes. 17. v. 22. vel exoriente, incipiente, aperiente se aurora. Quomodo accipiendum, incertum: sed parum interest. Quidam vertunt: *quam aurora exoriretur*. Alij: *oboriente crepusculo*.

SICVT DISPOSITVM ERAT.] Hebr. *secundum*, iuxta, *iudicium istud*. Variè reddunt: *iuxta hunc morem*: *ad istum modum*: *eadem ratione*: *ut constitutum erat*: *sicut ratio ista*, id est, solito more aliarum gyrationum.

QVVMQVE SEPTIMO CIRCVITV CLANGERENT BVCCINIS.] Rectè quibusdam annotatum, hunc versiculum tantum continere mandatum, & apparatus canendi, & vociferandi, executionem verò ac rem describi vers. 20. Ergo quod ait, *quam septimo circuitu clangerent buccinis*, id est, Quum septimo die circuitio septima adornaretur, jamque sacerdotes buccinas inflare pararent, tunc Iosua edixisse populo, ut simul atque audirent buccinarum clangorem, ipsi pariter vociferarentur. Nam alioqui concrepantibus iam buccinis, ægre & dari & accipi potuissent mandata, de vociferando, de conseruanda Rahaba, de anathemate vrbs, &c. quæ vers. 17. 18. & 19. exprimuntur.

SITQVE CIVITAS HÆC ANATHEMA.] De voce *חֵרֶם* *cherem*, de quo modo deuouendi seu deuotandi vrbes, vide Exodi 22. v. 10. Leuitici 27. vers. 21. & 29. Num. 21. vers. 2. Deuteronom. 13. vers. 15. 16. & 17. *CHEREM* propriè est, *res internecioni*, & *excidio deuota*, *deuotio*, *deuotum*, *deuotorium*, *denotatio*, *denotamentum*, *excisio*, *perniciēs*, *abolitio*, *destructio*, *vastatio*, *perditio*, *proscriptio*.

SOA RAHAB MERETRIX VIVAT.] Valerius Maximus lib. 5. cap. 2. [*Quum à Fulvio Capua obsideretur, Clunia Facula meretrix captis militibus Romanorum alimenta subministrare non destitit. Vrbe illa oppressa, senatus huic & libertatem & bona restituit. Et si quid amplius pramij petisset, libenter se daturum assenerant.*]

ABSCONdit ENIM NVNTIOS.] Verbum *הַחֲבִיטָה* *hechbeatah*, est præteritum Hiphil cum duplici nota fœminea. *Thau*, & *He*: & designat strenuam & industriam operam mulieris in occultando legatos: unde quidam vertunt: *quia fideliter abscondit legatos illos*.

QVOS DIREXIMVS.] Hebr. *misimus*. Pluraliter loqui volunt Iosue honoris causa, ut de se loqui solent principes. Alij: *quos misimus*, ego cum primoribus, clam populo, supra Cap. 2. vers. 1.

VOS AVTEM CAVETE NE DE HIS, QVÆ

PRÆCEPTA SVNT, QUIPPIAM CONTINGATIS, ET SITIS PRÆVARICATIONIS REI.] Hebr. & tantum vos caute ab anathemate, ne forte anathematizetis, & accipiat de anathemate. Plerique Hebræorum, illud, ne anathematizetis, exponunt, id est, ne rapite, vel attingite quidquam de anathemate, nam exgetice statim subdit, ne accipiat de anathemate. Alij verò passiuè interpretantur: ne fiat anathema, aut ne deuocatis vos ipsos: ne sitis rei anathematis, ne crimen anathematis subeatis, ob quod proscribendi sitis. Quidam contra vim formulæ Hiphil. reddunt: ne anathematizemini, id est, ne deuocemini internecioni, ne excindamini. Iam variè locum interpretes conuertunt. 1. Veruntamen vos caute ab anathemate, ne forte contingatis aliquid de anathemate, tollatisque de anathemate. 2. Et tantum vos caute ab anathemate, ne forte anathematizetis, hoc est, accipiat de anathemate. 3. Veruntamen vos caute ab anathemate, ne forte vastantes capiat de anathemate. Illud פן-תחריבו pen-tacharimu, ne quando anathematizabitis, capiunt pro, ne quando vastabitis, excidetis, destruetis, urbem, capiat de anathemate. 4. Veruntamen vos tantum seruate vos ab anathemate, ne efficiatis vos anathema, accipientes de ipso anathemate, exponuntque, seruate vos, id est, & vos ipsos singuli, & alij alios. Vide Cap. 7. vers. 1. ne efficiatis vos anathema. id est, eidem exitio vos obnoxios reddatis. Sic Deuteron. 7. v. 26.

VERS. 19.

REPOSITVM IN THESAURIS EIVS.] Hebr. in thesaurum I H V H veniet. Chaldaus. in thesaurum domus sacrarij Domini inferantur, id est, in tentorium conuentus, vbi etiam manubia Madianitarum Iehouæ asseruabantur, Numer. 31. vers. 54.

VERS. 20.

ET CLANGENTIBVS TUBIS.] Nempe sacerdotum. Totus hic septem dierum apparatus clangentium tubarum Iubileorum, promissionem præsentis opis diuinæ continebat, Num. 10. vers. 9. [Et quum veneritis in bellum in terra vestra, contra coarctatorem coarctantem vos: taratantarizabitis in tubis, & memoria erit vestri coram I H V H: & seruabimini ab inimicis vestris.] Et verò moris fuit antiqui, vt ad vlulatum exercitus, tubarumque sonitum vrbes excinderentur. Virgilius in excidio Trojæ lib. 2. Æneidos:

Exoritur clamorq; virum, clangorq; tubarum. Vbi Seruius: [Illud sanè sciendum est, quia morem tetigit expugnationis. Plerumque enim ad tubam euertunt ciuitates: sicut Albam Tullus Hostilius iussit euerti.] Atqui de hac Albæ ad tubæ sonum euersione putant Ennium lib. 2. Annalium illum versum cecinisse:

VERS. 22.

At tuba terribili sonitu taratantara dixit.

DIXIT IOSVE.] Quidam per plusquam perfectum reddunt: dixerat. scilicet inter alia mandata ante vltimam circuitiōnem, vers. 17. non enim credibile est, inquiunt, Iosuem, capta iam vrbe, grassanteque promiscua omnium cæde, sed maturè cum alia moneret, quæ vers. 17. sunt exposita, simul ista edixisse. Sed nihil necesse, cum Rahab & tota domus eius signo coccineæ metaxæ seruata inter promiscuam cædem, peracta interne-

cione, è domo sua cum suis, ante incendium, extra castra educi ab duobus exploratoribus rectè potuerit.

VERS. 23.

EXTRA CASTRA ISRAEL MANERE FECERVNT.] Proculdubio ob religionem, quia castra ob arcam & diuinam præsentiam sancta erant, & oportebat tantisper extra cæterum Ecclesiæ gentiles illos manere, dum initiarentur, expiarentur, purgarentur, circumcisione, catechismo, aliisque sacris ritibus imbuerentur, ac solemniter in populum Dei reciperentur, vt Num. 31. vers. 19. Vide Infra vers. 25.

VERS. 25.

ET HABITAVERVNT IN MEDIO ISRAEL.] Hebr. & habitauit, mansit, Rahab scilicet, &c. & nupsit, vt fere omnes affirmant, Salmoni filio Nahafonis principi in tribu Iudæ. Matth. 1. v. 5.

VSQVE IN PRÆSENTEM DIEM.] id est, deinceps, postea, in perpetuum, statuto perpetuo & immutabili: Vide S. Augustinum Loquutionum in Iosue lib. 6. & quæ supra notauimus Cap. 4. vers. 9.

IMPRECATVS EST IOSVE.] Hebr. iurare fecit, vel coniurauit: adiurauit, scilicet, filios Israël. Quidam: adiuratione execratus est. Proculdubio fuit iuramentum execratorium, seu imprecatorium.

VERS. 26.

CORAM DOMINO.] id est, à Domino, vel decreto Domini. Alij, hoc est, vt ego tanquam Domini minister & præco, ipso præsentem, denuntio: quo ultore & vindice periurij ratum, firmum, fixumque esto.

SVSCITAVERT.] Videtur Noster legisse יקים iakim, surgere faciet, excitabit, statuet. At exemplaria constanter nunc habent יקים iakum, surget, stabit. Quidam exponunt, id est, nascetur, exorietur, aut olim futurus est, vt apud Virgilium Ecloga. 4.

— & toto surgens gens aurea mundo.

Alij, id est operam dabit, studebit, conabitur vt ædificet, instauret.

ÆDIFICAVERIT CIVITATEM IERICO.] Simile quid de euerfa à Scipione Carthagine censuisse Senatum, Scribit Appianus in Punicis, pag. 84. [Interdixeruntque Patres, ne quis ibi habiter: additis etiam diris deuotionibus, si quis contra faciat: præsertim si quis Ryrsam Megaraque condant de nouo.] Zonaras Tomo 2. Annalium: [Carthago funditus euerfa est, & eius solum diris imprecationibus obstrictum, ne quis in eo vnquam habitaret:] Alio quoque ritu vrbes olim euertebantur, vt iis euerfis aratrum imprimeretur. Seruius in illud 4. Æneidos: — aut litus arandum. inquit. [Videtur illud attingere moris antiqui, quod quum conderetur noua ciuitas, tauro & vacca, ita vt vacca esset interior, à magistratu muri designarentur. Nam ideo ad exaugurandas vel diruendas ciuitates aratrum adhibitum, vt eodem ritu, quo condita, subuertatur. Horatius.

— Imprimeretque muris

Hostile aratrum —

Vide ipsum Seruium in illud Æneidos 5.

Vrbem designat aratro.

Locus Horatij est lib. 1. Carminum, Ode 16.

— & altis vrbibus vltima

Stetere causa, cur perirent

Funditus

*Funditus imprimeretque muris
Hostile aratrum exercitus insolens.*
Lucanus 7. Pharsaliæ:

Sarmaticumque premat succinctus consul aratrum. Et Iurisconsultus lege 21. D. Quib. Mod. vsusfr. ait, [*Ciuitatem esse desuisse eam, cui aratrum inductum sit, ut passa est Carthago: Et capitale est in illo solo vel casam, aut humile superficies struere.*] Seneca lib. 1. de Clementia, Cap. 26. [*Aratrum vetustis urbibus inducere.*] Vide Cælium Rhodiginum lib. 26: Lectionum Antiquarum, cap. 5:

IN PRIMOGENITO SVO FVNDAMENTA ILLIVS IACIAT, ET IN NOVISSIMO, &c.] Sensus perspicuus est, Quicumque villo vnquam tempore urbem Iericho instaurare ag-

gressus fuerit, id ei ster omnium filiorum suorum exitio: sic vt operis auspiciu sit ipsi mors primogeniti sui: inter ædificandum vero intereant cæteri omnes intermedij: & ipsa operis postrema manu, quum fores vrbi im- posuerit, natu minimus filiorum ipsius extingatur. Quidam reddunt: pretio primogeniti sui fundet eam, & pretio minimi sui statuat fores eius. Huius execrationis effectum vide 1: Regum 16. v. 34. in Hiel de Bethel. Nolu- it quidem Deus instaurari Iericho: sed instauratam non adeo respuit, quin ea commodam hominibus habitationem præbuerit: quam etiam sua præsentia honorauerint Sancti Prophetæ Elias, Elisæus, & ipse etiam Christus Dominus:

CAPVT SEPTIMVM.

Explorata Hai cedit populus Israel hostibus propter furtum de anathemate Iericho: quapropter post Iosue lamentationem, missa sorte Achan lapidatur iussu Domini.

Vulg.

Malu.

Inf. 22. d. 16.
1. Par. 2. a. 7.

ILII autem Israël præua- ricati sunt mandatum, & usurpauerunt de anathe- mate. Nam Achan filius

Charmi, filij Zabdi, filij Zare de tribu Iuda, tulit aliquid de anathemate: ira- tusque est Dominus contra filios Israël.

2 Cumque mitteret Iosue de Iericho viros contra Hai, quæ est iuxta Bethauen, ad Orientalem plagam oppidi Bethel, dixit eis: Ascendite, & explore Terram. Qui præcepta complentes explorauerunt Hai.

3 Et reuersi dixerunt ei: Non ascen- dat omnis populus: sed duo vel tria millia virorum pergant, & deleant ciuitatem: quare omnis populus fru- stra vexabitur contra hostes paucissi- mos?

4 Ascenderunt ergo tria millia pu- gnatorum. Qui statim terga verten- tes,

5 Percussi sunt à viris urbis Hai, & corruerunt ex eis triginta sex homines: persecuti que sunt eos aduersarij de por- ta vsque ad Sabarim, & ceciderunt per prona fugientes: pertimuitque cor po- puli, & instar aquæ liquefactum est.

6 Iosue vero scidit vestimenta sua, & pronus cecidit in terram coram arca Domini vsque ad vesperam, tam ipse quam omnes senes Israël: miserunt- que puluerem super capita sua.

T^a transcenderunt filij Israël^b transscensionem in^c anathemate: & accepit Ghachan filius Carmi, filij

Zabdi, filij Zerach, ^d baculo Iehu- dah de anathemate: & ^e exarsit nasus IHVH in filiis Israël,

2 Et misit Iehosuagh homines de Ie- richo, Ghai, quæ cum Beth-aven de^f anterioritate^g Beth-el: & dixit ad eos, ad dicere: Ascendite, & ^h pedate ter- ram. Et ascenderunt homines, & peda- uerunt Ghai.

3 Et reuersi fuerunt ad Iehosuagh, & dixerunt ad eum: Non ascendet omnis populus, ⁱ sicut duo mille vir aut sicut ^k tres millium vir ascendent, & percus- serunt Ghai: non ^l laborare facies ^m inibi omnem populum, quia ⁿ parum ij.

4 Et ascenderunt de populo inibi ^o sicut tres millium vir: & fugerunt ^p fa- ciebus hominum Ghai.

5 Et percusserunt de eis homines Ghai sicut triginta & sex virum: & persequuti fuerunt eos, ^q faciebus portæ vsque ad ^r Schebarim, & percusserunt eos in ^s descensu: & ^t liquefactum fuit cor populi, & fuit ^u aquis.

6 Et dirupit Iehosuagh vestes suas, & cecidit super facies suas in terram ^x fa- ciebus arcæ IHVH vsque ad vesperam, ipse & senes Israël: & ascendere fece- runt puluerem super caput suum.

^a transgressi sunt, præua- ricati sunt. ^b transgres- sionem, præ- uaricationē. ^c deuotorio deuorato excidio. Sic post.

^d datiuus. ^e virgæ, ex- tensioni, tri- bui.

^f excanduit; accensus est: ^g oriente.

^h datiuus. ipsi Bethel.

ⁱ pedibus peragrate, explore, inuestigate: Sic statim.

^j circiter duo mille viri.

^k ternarius: Sic v. 4.

^l defatigare: anhelare. ^m Illuc.

ⁿ paucum; paucitas, ipsi.

^o quasi, cir- citer vt v. 5.

^p datiuus. ^q anfractus:

^r decliuio. ^s dissoluta.

^t datiuus. ^u in aquas.

^x datiuus. in aquas.

7 Et dixit Iosue: Heu Domine Deus, quid voluisti traducere populum istum Iordanem fluvium, ut traderes nos in manus Amorrhæi, & perderes? utinam ut capimus, mansissemus trans Iordanem

8 Mi Domine Deus quid dicam, videns Israël hostibus suis terga vertentem?

9 Audient Chanaanæ, & omnes habitatores Terra, & pariter conglobati circumdabunt nos, atque delebunt nomen nostrum de terra: & quid facies magno nomini tuo?

10 Dixitque Dominus ad Iosue: Surge, cur iaces pronus in terra?

11 Peccavit Israël, & prævaricatus est pactum meum: tuleruntque de anathemate, & furati sunt atque mentiti, & absconderunt inter vasa sua.

12 Nec poterit Israël stare ante hostes suos, eosque fugiet: quia pollutus est anathemate. non ero ultra vobiscum, donec conteratis eum qui huius sceleris reus est.

Sup. 3. a. 5.
Leu. 20. b. 8.
Num. 11.
b. 18.
1. Reg. 16.
b. 5.

13 Surge, sanctifica populum, & dic eis: Sanctificamini in crastinum: hac enim dicit Dominus Deus Israël: Anathema in medio tui est Israël: non poteris stare coram hostibus tuis, donec deleatur ex te qui hoc contaminatus est scelere.

14 Accedetisque mane singuli per tribus vestras: & quamcumque tribum fors inuenerit, accedet per cognationes suas, & cognatio per domos, domusque per viros.

15 Et quicumque ille in hoc facinore fuerit deprehensus, comburetur igni cum omni substantia sua: quoniam prævaricatus est pactum Domini, & fecit nefas in Israël.

16 Surgens itaque Iosue manè, applicuit Israël per tribus suas, & inuenta est tribus Iuda.

17 Quæ cum iuxta familias suas esset oblata, inuenta est familia Zarchi. Illam quoque per domos offerens, reperit Zabdi:

18 Cuius domum in singulos diuidens viros, inuenit Achan filium Charmi, filij Zabdi, filij Zarchi de tribu Iuda.

19 Et ait Iosue ad Achan: Fili mi,

7 Et dixit Iehosua, Ahah & Adonai, Iehua, ad quid transire fecisti transire facere populum istum Iarden, ad dare nos in manu Amorrhæi ad auferre nos? & si^a si^b resoluimus, & c^c habitauimus^d in trans Iarden.

8 In me Adonai, quid dicam posteaquam vertit Israël ceruicem faciebus maleuolentium suorum?

9 Et audierunt Chenaghanæus, & omnes habitantes terræ, & circumgyrabuntur super nos, & excident nomen nostrum de terra: & quid facies nomini tuo grandis?

10 Et dixit Iehosua ad Iehosua: Surge tibi, f^f ad quid illud? tu cadens super facies tuas?

11 Errauit Israël, & etiam transierunt fœdus meum, quod præcepi ad eos: & etiam acceperunt de anathemate, & etiam furati sunt, & etiam^h denegauerunt, & etiam posuerunt inⁱ vasis suis.

12 Et non poterunt filij Israël ad^k surgere faciebus maleuolentium suorum: ceruicem^l aspicient faciebus maleuolentium suorum, quia fuerunt anathemati: non addam ad esse cum vobis, si non^m abolebitis anathema de intimo vestro.

13 Surgeⁿ sanctifica populum, & dic eis: o^o Sanctificate vos p^p crastino, quia sic dixit Iehua Elohim tuus Israël: Anathema in intimo tuo Israël, non poteris ad surgere faciebus maleuolentium tuorum, usque ad discedere facere vos anathema de intimo vestro.

14 Et^q appropinquati eritis in manè^r baculis vestris: & erit, baculus, quē^f capiet eum Iehua, appropinquabit^t familiis, & familia, quā capiet eam Iehua appropinquabit^u domibus: & domus, quā capiet eā Iehua, appropinquabit^x præualidis.

15 Et erit, y^y captus in anathemate, comburetur in igne, is, & omne, quod ei, quia transiit fœdus Iehua, & quia fecit^z fatuitatem in Israël.

16 Et^a manicavit Iehosua in^b mane, & appropinquare fecit Israël baculis eius: & captus fuit baculis Iehudah.

17 Et appropinquare fecit familiam Iehudah, & cepit familiam Zarchi: & appropinquare fecit familiam Zarchi, præualidis, & captus fuit Zabdi.

18 Et appropinquare fecit domū eius^c præualidis, & captus fuit Ghacā: filius Carmi, filij Zabdi, filij Zerach, baculo Iehudah.

19 Et dixit Iehosua ad Ghacan: Fili mi,

y Vide de hoc nomine Gen. 15. v. 2.
z tollere de medio, disperdere.
a utinam
b præteritū.
c mansimus, sedimus.
d ultra.

e circumuenient, circumuallabunt.

f quorsum hoc? te manere deicendum, prostratum. in facie tuam?
g peccauit, deliquit.
h mentiti sunt, sefellierunt.

i instrumentis, suppellectilibus.

k stare, consistere. Sic v. 13.

l faciebunt, obuertent, facient ut ceruix sua aspiciat.

m dissipabitis, disperdetis.

n præpara. o preparate vos.

p datiuus. in crastinū.

q susteris vos.

r datiuus. ad, per virgas, extensiones, tribus vestras. Sic deinceps.

sprehendet. Sic postea.

t datiuus. ad, per, familias.

u ad, per domos.

x per viros, viritum. Sic v. 17. 18.

y v. 14. z nefas. Vide Genes. 34. 7.

a diluculauit.

b diluculò:

c v. 14.

da gloriam Domino Deo Israël, & confiteri, atque indica mihi quid feceris, ne abscondas.

20 Responditque Achan Iosue, & dixit ei: Verè ego peccaui Domino Deo Israël, & sic & sic feci.

21 Vidi enim inter spolia pallium coccineum valde bonum, & ducentos siclos argenti, regulamque auream quinquaginta siclorum: & concupiscens abstuli, & abscondi in terra contra medium tabernaculi mei, argentumque fossa humo operui.

22 Misit ergo Iosue ministros: qui currentes ad tabernaculum illius, reppererunt cuncta abscondita in eodem loco, & argentum simul.

23 Auferentēque de tentorio tulerunt ea ad Iosue, & ad omnes filios Israël, proieceruntque ante Dominum.

2. Reg. 18: d. 17,

24 Tollens itaque Iosue Achan filium Zare, argentumque & pallium, & auream regulam, filios quoque & filias eius, boues & asinos, & oves, ipsūque tabernaculum, & cunctam supellectilem: (& omnis Israël cum eo,) duxerunt eos ad Vallem Achor:

25 Vbi dixit Iosue: Quia turbasti nos, exturbet te Dominus in die hac. Lapidauitque eum omnis Israël: & cuncta quæ illius erant, igne consumpta sunt.

26 Congregaueruntque super eum aceruum magnum lapidum, qui permanet usque in presentem diem. Et auersus est furor Domini ab eis. Vocatumque est nomen loci illius, Vallis Achor, usque hodie.

mi, pone, d euge, e grauitatem IHVH ELOHIM Israël, & da ei confessionem: & annuntia euge, mihi, quid fecisti, non abscondes de à me.

20 Et respondit Ghacan ad Iehosuagh, & dixit: h Fides, ego erraui I HVH ELOHIM Israël, & i secundum istud & secundum istud feci.

21 Et vidi in spolio k amplam Schinghar vnam bonam, & ducentos siclos argenti: & linguam auri vnam, quinquaginta scli l libratio eius: & m concupiui ea & accepi ea: & ecce ea n occultata in in terra, in medio tentorij mei & argentum sub ea.

22 Et misit Iehosuagh o nuntios, & cucurrerunt in tentorium: & ecce p occultata in tentorio eius, & argentum sub ea.

23 Et acceperunt ea de medio tentorij, & venire fecerunt ea ad Iehosuagh, ad omnes filios Israël: & q fuderunt ea faciebus IHVH.

24 Et accepit Iehosuagh Ghacan filiū Zerach, & argentum, & amplam, & linguam auri, & filios eius, & filias eius, & taurum eius, & asinum eius, & r ouem eius, & omne, quod ei & omnis Israël cum eo, & ascendere fecerunt eos, vallem Ghacor.

25 Et dixit Iehosuagh: Quid turbauisti nos, turbabit te IHVH in die ista. Et obruerunt eum omnis Israël lapide: & combusserunt eos in igne, & lapidauerunt eos in lapidibus.

26 Et u surgere fecerunt super eum conuolutionem lapidum grandem, usque ad diem istā. Et reuersus fuit IHVH de y ardore nasi sui. Super sic vocauit nomen loci ipsius vallem Ghacor usque ad diem istam.

d cia, iam; nunc. vel obsecro, quælo. Sic statim.

e gloriam; honorem, splendorem, maiestatem; f enuntia.

g celabis; succides.

h veritas; certitudo; reuera.

i sicut hoc; & sicut hoc, vel tale, & tale. Aut, secundum hoc, & secundum illud. Sive,

hoc & illud: k pallium

Babylonicum, vel Schingarenum. Sic

v. 24.

l pondus.

m expectui.

n abscondita.

o legatos.

p abscondita.

q effuderunt.

r gregem, pecora.

s lapidauerunt.

t Vel postquam, seu quum lapidassent.

u crexerunt, statuerunt.

x tumulum, cumulum,

aceruum, clium.

y excauescentia, estu

irē, ardenti

ira.

COMMENTARIA

VERS. I.

RÆVARICATI SVNT MANDATVM.] Notionem verbi y^h maghal expendimas. Leuit. 5. vers. 15. Aliqui hīc vertunt: maleficio admiserunt filij Israel maleficio admissō. Alij: contemptim neglexerunt filij Israel contemptu negligentia. Quidam exponunt; Igitur totus populus peccato vnus hominis tanquam membri ad vniuersitatem pertinentis, reus effectus est contagione peccati: quia neque Hacanem seruauerunt à peccato, neque se à contagione peccati, & reatu, quem Deus prædixerat supra Cap. 6. v. 18. Alij synecdochen Maluenda, In Iosue,

esse volunt: prauaricati sunt filij Israel, id est, solus Hachan. Vt Matthæi 26. v. 8. [Indignati sunt discipuli,] id est, vnus Iudas, vt exponitur Ioan. 12. v. 4. Alioqui occultum peccatum, de quo nullus sciebat, non videtur aut culpæ aut pœnæ reatum in vniuersum populum inducere potuisse. Equidem dum in populo aliquod crimen contra publicam honestatem committitur, dum auctor criminis non detegitur, aut non punitur, vniuersitas ipsa in crimine censetur.

ET VSVRPAVERVNT DE ANATHEMATE.] Hoc ex lxx. acceptum: Hebr. tantum: in anathemate, & prauaricati sunt in anathemate.

E

id

id est, in scelere ipso sacrilegij, rapientes de anathemate. Alij: *contra anathema*. hoc est, contra legem de anathemate constitutam Cap. 6. vers. 18.

IRATVSQVE EST DOMINVS CONTRA FILIOS ISRAEL.] Heb. *iratusque est furor IHVH contra filios Israel*. Quidam exponunt, vt peccati nimirum affines, & contagionis reos, quod paulo antea notabamus. Sed prudenter alij, occultas has esse rationes diuinorum iudiciorum reputant, vno peccante alios plecti, quæ nobis potius admirandæ quàm reprobandæ, aut imitandæ sunt. Vide infra vers. 25.

VERS. 2. CONTRA HAI.] Eusebius & S. Hieronymus in Locis Hebraicis: [*Hai verò vix parua ruina resident, & locus tantummodo monstratur.*] Et postea: [*Hai iuxta Bethauen & Bethel, quam expugnauit Iesus rege illius interfecto: & habitauit in illa quondam citra Iordanem Amor-rhaus: nunc desertus tantum ostenditur locus*] Brocardus: [*A Galgala tres numerantur leuæ, similiter à fonte Elisæi contra aquilonem à latere septentrionali montis Quarentana, ad ciuitatem Hai, quam expugnauit Iosue.*]

QVÆ EST IUXTA BETH-AVEN, AD ORIENTALEM PLAGAM OPPIDI BETHEL.] De Bethel & Bethauen diximus plura in Gen. 28. v. 19. Hebræi, Eusebius, & S. Hieronymus, alique plerique arbitrati sunt vnum & eundem locum, seu oppidum fuisse Beth-el, & Beth-auen: quod à Iacob indigitatum Beth-el, id est, *Domus Dei*: postea quod ibi Ieroboam erexit vitulos aureos, à Prophetis per antithesim appellatum sit, *Beth-auen*, id est, *Domus iniquitatis, seu idoli*. Ceterum distincta, sed proxima loca fuisse, multi ex isto versu 2. statuunt: sed tamen ex vicino loco illud nomen Beth-auen ipsi Beth-el impositum propter scelus Ieroboam. Brocardus: [*Ab Hai fere vna leuca contra aquilonem est Beth-el ciuitas.*] Hai fuisse orientalem ipsi Beth-el, vt hîc dicitur, affirmatur quoque Genes. 12. vers. 8. & infra Cap. 8. vers. 9. 12. etymon nominis *Ghai* est, vel quod in tumulo, seu loco editiore sita esset, è vers. 5. vel quod in tumulum, seu cumulum & desolationem redacta fuerit ab Israëlitis, infra Cap. 8. vers. 28. quasi prælagio nomen ei inditum fuerit.

VERS. 5. VSQVE AD SABARIM.] שבר *schabar*, vocem Hebraicam quidam pro appellatiua capiunt: *vsque ad fractos*, vel *fractiones*. Id est, quousque frangerent & dissiparent exercitum. Alij proprium esse loci nomen volunt, sed ab eo euentu dictum, quod ibi acies Israëlitarum fracta fuerit. Hispanicè *Rota*, vnde in Lusitania, *Alinba rota*. Sed mirum à tam parua clade 36. tantum virorum, insigni nomine cum locum potuisse nobilitari. Vero propensius cum aliis existimo, nomen loco inde factum, quod ibi mons frangeretur, aut vallicula aliqua, seu salebris, aut anfractibus interciperetur, Vnde rectè quis hîc reddat: *vsque ad anfractus*.

VERS. 6. MISERVNTQVE PVLVEREM SVPER CAPITA SVA.] Videlicet more lugentium, vt 1. Samuel. 4. vers. 12. & alibi sæpius; quem

morem gentes quoque imitatas constat. Homerus sub initium lib. 18. Iliados, de Achille lugente Patroclum:

— hunc verò doloris nebula obtexit nigra:
*Ambabus autem manibus capiens puluerem atrū
Fudit super caput, gratiosam autem deturpabat
faciem:*

*Diuina autem tunica niger circumhæsit cinis:
Ipse verò in pulueribus magnus latè extensus
Iacebat, charisque manibus comam deturpabat
euellens.*

Virgilius 12. Æneidos. — *it scissa veste Latinus
Canitiem immundo perfusam puluere turpans.*
Verum de ytroque more discindendi vestes, & capita cinere conspergendi apud Hebræos aliàsque gentes vsurpato, plura exempla collecta habes apud Petrum Fabrum lib. 2. Semestrium, Cap. 10.

VTINAM, VT COEPI MVSV, &c.] Verb. 481 VERS. 7.
jaal significatum excussimus Genes. 18. v. 27. Variè hic reddunt, 1. & *utinam voluissimus, & mansissimus trans Iarden.* 2. & *utinam acquisissimus, vel contenti fuissimus, mansissimusque cis Iordanem.* 3. *at utinam voluissimus morari trans Iardenem.* 4. & *utinam placuisset nobis habitare trans Iordanem.* 5. & *si libuisset nobis manere cis Iordanem!* Nos, & *si resoluissimus habitare trans Iordanem, vel & utinam ausi fuissimus, tentauissimus, aggressi fuissimus manere ultra Iordanem, trans Iordanem.* Hebr. *in trans*, vel *in transitu*. *Iordanis*. Si עבר *gheber* hîc pro *cis*, *citra*, capitur, sensus est, *utinam trajecto Iordane statim in proxima terra mansissimus, nec ultra progressi fuissimus!* & hunc sensum iuuabit si reddamus: *in transitu, in traiectu*, si verò *GHEBER* sumatur pro *trans*, *ultra*, optat Iosue mansisse ultra Iordanem, vti manserunt Rubenitæ, Gaditæ; & dimidia tribus Manasse. Et hîc sensus præstat: & mirum eos, qui hunc sequuntur, transferre, *cis Iordanem*, cum Iosue in Hierichunte existens de Basanitide, & Galaaditide regione non potuerit dicere, *cis Iordanem*.

MI DOMINE.] Heb. *in me Domine*. Hanc VERS. 8.
loquendi formulam expositam habes, Genes. 43. vers. 10. & Exodi 4. v. 10.

PRÆVARICATVS EST PACTVM MEVM.] VERS. 11.
Exponunt, id est, obedientiam, quam promiserant in fœdere, non præstiterunt, Exodi 19. v. 4. & Cap. 24. 7. synecdoche.

TVLERVNTQVE DE ANATHEMATE.] Id est, de rebus comburendis, & internecioni, seu excidio tradendis, è Cap. 6. vers. 21. & 24. nempe pallium coccineum, infra v. 21.

ET FVRATI SVNT.] Videlicet, de rebus seruandis IHVH: de quibus Cap. 6. vers. 19. & 24. nimirum 200. siclos, argenti, & linguam auream, infra vers. 21.

ATQVE MENTITI.] Nimirum, non afferendo in thesaurum IHVH, quod à singulis afferendum erat, supra Cap. 6. vers. 19. & 24. sed occultè defodiendo in tentorio, infra vers. 21. Alij suspicantur, vniuersè interrogatos an aliquid sustulissent: respondisse omnes, & ipsum Hachanem, se nihil accepisse.

ABSCONDERVNT INTER VASA SVA.] Explicant, id est, tam perdendas res, quàm Deo destinatas

destinatas rebus propriis commiscuerunt, in peccato persistentes; quare se, & sua eodem anathemate obligarunt.

VERS. 12. **QUIA POLLUTVS EST ANATHEMATE.]** Hebr. *Quia fuerunt anathemati: siue in anathema, vel in anathemate.* Id est, vel anathematis, contagione inuoluti.

DONEC CONTERATIS EVM, QUI HVIVS SCCLERIS REVS EST.] Hebr. *Et non aboleueritis anathema de intimo vestri.* Alij: *Si non amoueritis ipsum anathema è medio vestri.* Nonnulli: *Nisi perdatis, disperdatis, hoc anathema è medio vestri.* Quidam exponunt: Nisi auferatis hoc sacrilegium, auctore eius excisso, & deuoto. Alij: *Nisi perdatis anathema hoc.* Id est, cum res anathemati & exitio deuotas prius, tum eas, quæ contagionem eiusdem criminis hauserunt, nempe familiam Hacanis cum rebus ad eum pertinentibus. Sic vers. 13.

VERS. 13. **SVRGE.]** Hæc formula hanc vim Hebræis habet, Eja, agedum, rumpe moras, hoc age, vt alibi passim.

SANCTIFICAMINI.] Hoc verbum eodem modo capiendum, quo supra Cap. 3. v. 5. Quidam vertunt: *Comparete vos ad sanctitatem.* Id est, abluite vestes, abstinete ab vxoribus, animo & corpore castimoniam & deuotionem exhibete, & parate vos ad diuinum examen. Aliqui: *Expiate vos: lustrate vos.* quod castra scelere anathematis polluta essent. Nonnulli: *Conuocamini: conuenite.* in ea notione verbum *Sanctificandi* sumunt, vt populus publicè conuocetur, & ab aliis operibus semotus, huic vni, Dei subeundo iudicio, ritè ac sanctè conueniat: conuentus enim publici non nisi certis ritibus & caeremoniis, ante Dei tabernaculum piè & religiosè instituebantur.

VERS. 14. **ET QUAMCVMQVE TRIBVM SORS INVENIRIT.]** Sortibus iactis detectum Hachanis sacrilegium, nedum Noster, sed & Iosephus etiam affirmavit. Plerique has sortes volunt intelligi ipsum oraculum Vrim & Thummim, de quo diximus Exodi 28. v. 30. quod & tribum & familiam, & domum, & Hacanem manifestò demonstrauerit: nam Hebræicè habetur, & erit, tribus, quam capiet IHVH, vel quam prehendet, apprehendet, deprehendet IHVH. Id est, quam ostenderit & indicauerit. Sed si reipsa sortibus totum negotium peractum, haud dubiè, non fuere illæ humanæ ac fortuitæ: nam impium fuisset, rem tantam ludibrio fortunæ temerè exponere: fuere diuinæ, à Deo imperatæ, ac temperatæ, eiusque auctoritate propositæ atque ordinatæ, vt nemo quantumuis audax aduersus eas obniti, ac tergiuersari posset.

VERS. 15. **COMBURETVR IGNI.]** Quidam exponunt, id est, postquam supplicium lapidationis subierit, quod ex lege in blasphemum, & diuini mandati contemptorem constitutum est, Leuit. 24. vers. 14. & Numer. 15. vers. 30. 35. 36. absumetur, eadem ratione, qua perdendæ res, & anathemati deuotæ tollendæ sunt, nimirum incendio, ex lege Deuteronom. 13. vers. 16. quam vtramque legem Israëlita exequuti sunt, infra v. 25. & 26.

VERS. 19. **DA GLORIAM DOMINO DEO ISRAEL, ET CONFITERE.]** Heb. *Pone, vel constitue Maluenda, In Iosue.*

gloriam, honorem, IHVH Deo Israël, & da ei confessionem. Similis loquutio est Ioan. 9. v. 24. [*Da gloriam Deo.*] Strabus Monachus. [*Dare gloriam Deo, est veritatem de aliquo, quasi presente Deo, dicere.*] Ergo, *da gloriam Domino.* Id est, *veritatem confitere.* Quidam hic exponunt, id est, tanquam rem necessariam ad tuendam religionem & verum Dei cultum, fatere peccatum tuum, vt res ablata anathemati deuouentur iuxta præceptum Domini, vnde omnis honos & gloria Deo reddatur, & voluntas eius impleatur. Quia phrasi in Apocryphis Esdræ lib. 3. cap. 9. v. 8. dicitur: [*Vos peccastis ductis vxoribus externis, plusquam antea peccarant Israëlita: Iam verò edite hanc, quæso, confessionem, & constituite gloriam Domino Deo patrum nostrorum, vt morem gerentes eius voluntati discedatis à connubio barbararum mulierum.*]

Aliqui explicant, id est, quandoquidem iam vides Deum iudicem tuum, & accusatorem esse, cuius neque notitiam effugere, neque iudicium declinare potes, age, gloriam cede Domino, quam sibi te inopinante asserit, & vel inuito asserturus esset. Alij notant, esse solemnem formulam Hebræis, qua olim quis adigebatur ad culpam coram Deo agnoscendam, veluti si dictum fuisset, cogita te coram Deo esse, qui rem totam nouit: reuerere igitur illius maiestatem, & hunc illi honorem habe, & palam fateri rem totam malis, quam coram eo mentiri, præsertim tu qui iam conuictus, non potes subterfugere. Potest & hic esse sensus: Tu iam diuino iudicio, demonstratus, effugere iudicium non potes, quod restat est, vt patienter feras, ac Deum laudes. Sic loqui solemus in suprema effugij desperatione. Nec desunt, qui velint, fuisse formulam adiurationis, qua solebant rei tanquam per Deum adiurati solemniter de veritate interrogari, sicut Hispanus iudex dicit, *Pone istic manum.* Cruce porrecta: & Gallus, *Tolle manum,* quasi per Deum iuraturus.

ET CONFITERE.] Heb. & da ei confessionem, seu ede confessionem illi. De voce תודה *todah* diximus Leuit. 7. v. 12. quidam vertunt: *gratiarum actionem, laudem, laudationem, celebrationem.* Hinc Odam Græcis dictam volunt. Alij notant, id nomen nunquam significare laudem, aut gratiarum actionem respectu Dei, nisi coniunctam cum confessione nostrorum peccatorum, aut imbecillitatum, vel laudem ex confessione diuinæ bonitatis, & nostræ infirmitatis compositam, & coagmentatam: vtrumque hic rectè complectitur, sceleris tui confessione da laudem Deo, ac ipsum bonum ac iustum prædica, te fontem ac sceleratum confitere.

PALLIVM COCCINEVM.] אדרת שווער *ad-dereth Schinghar.* De voce *ADDERETH* diximus Genes. 25. vers. 25. Hic omnes *vestem amplam, magnificam, splendidam, gloriosam, pallium, togam, stolam, chlamydem, paludamentum* interpretantur. *SCHINGHAR* verò esse Babyloniam, vel Singaram, aut Singarenam provinciam Mesopotamiæ, bellis Constantij Imperatoris cum Persis claram, Genes. 10. v. 10. annotauimus. Vnde hic quidam vertunt:

E 2 pallium

VERS. 21.

pallium Babylonicum. Alij: *paludamentum Babylonicum.* Nonnulli: *chlamydem*, vel *togam Babylonicam.* Plinius lib. 8. Cap. 48. [*Colores diuersos pictura intexere Babylon maximè celebravit, & nomen imposuit. Metellus Scipio trilinguaria Babylonica festerium octingentis millibus venisse iam tunc posuit in Capitonis criminibus, quæ Neroni principi quadragesies festerio nuper steteret.*] id est, centum viginti millibus aureorum. Ergo *Babylonica*, dicta, vestes, stragula, vel aulæa pretiosissima diuersis coloribus texta. Lucretius lib. 4.

Cum Babylonica magnifico splendore rigantur. Plautus in *Stycho*.

Tu Babylonica peristromata, cōsutaque tapetia. Martialis lib. 8. Epigrammate 28.

Non ego pratulerim Babylonica picta superbe Texta, Semiramia quæ variantur acu.

Silius Italicus 14. Punicorum extremo:

———— Fuluo, certaret ut auro

Vestis, spirantes referens sub tegmine vultus:

Quæ radio calat Babylon ———

Iosephus lib. 7. Belli, Cap. 24. de triumpho Iudaico Vespasiani: [*Et alias quidem vestes ex rarissimis generibus purpura portari: alias diligentissima pictura variatas arte Babylonica.*] Plutarchus in Catone maiore: [*Stragulam vestem, quam ex pictis Babylonicam hereditate accepisset, statim distraxisse.*] Glossæ veteres Bonauenturæ Vulcanij: [*Babylonicum. Πύλη πολύμιτθ.*] id est, vestis polymita, seu variegata. Rursus: [*ῥιπύδ. Tenue Babylonicum.*] Noster, *pallium coccineum* dixit, quod, ut plerique obseruant, Babylonij, Persiæque, & finitimæ gentes purpura vel coccino ad magnificentiam & luxum uti abundè solerent. Plutarchus in Alexandro: [*Alexander Susi potius, ibi etiam purpura Hermionica, quinque millia talentum narrat inuenta, annos seruata decem minùs ducentos, quæ florem recentem adhuc & nonitium retineret.*] Et Babylon purpurata & coccineata meretrix in Apocalyp. 17. describitur. Hunc etiam referunt Petronij Arbitri versum in Satyrico.

Affyria concham laudabat miles in vnda.

ET DVCENTOS SICLOS ARGENTI.] De siclo disseruimus Genes. 23. vers. 16. & Exodi 30. vers. 13. Ducenti sicli argenti, erant centum argenti vnciæ, id est, 800. drachmæ Castellanae, quas vocant *regalia*.

REGVLAMQVE AVREAM.] Non desunt, qui in Nostro legendum contendunt: *linguam*, vel *regulam auream*: *לשון* *leshon*, propriè est *lingua*. Sed hîc metaphoricè accipiendum: aiunt fuisse clinodium, seu ornamentum ex auro instar linguæ formatum. Variè reddunt, *linguam*, *laminam*, *regulam*, *virgam*, *ligulam*, *spathulam*, *gladiolum*, Iosephus *massam auri*. Quasi rudis & informis auri frustum. Nonnulli *regulam*. Hispanicè dicimus, *rejos* & *rejelos de oro*. Alij, eodem significato, sed voce Latina, *laterem*. Marcus Varro lib. 3. de vita populi, apud Nonium Marcellum, Cap. 12. Numer. 9.] *Nam lateres argentei, atque aurei primum conflati, atque in ararium conditi.*] Hispanicus interpret, *un chaton de oro*. Aliqui, *Virgam*, seu *baculum auri*, id est, sceptrum exponunt.

QVINQVAGINTA SICLORVM.] id est, viginti quinque vnciarum auri, seu 200. aureorum Hispanicorum.

ARGENTVMQVE FOSSA HVMO OPERVI.] Hebr. *sub ea*. Noster intellexit, *sub ea terra*, quia subtus terram defoderat argentum. Alij, *sub ea*, videlicet. *ampla*, seu *toga*, aut *chlamyde Babylonica*. Nonnulli, *sub ea*. lingua auri. Aliqui *sub ea*. scilicet, lingua ac veste. Sic versu sequente. Quidam notant, non vno, sed duobus locis occultasse Hachanem rapta ex anathemate: vestem & linguam vno loco, & argentum seorsim alto, defossam in terra.

REPERERVNT CUNCTA ABSCONDITA VERS. 22. IN EODEM LOCO.] Hebr. & *ecce abscondita*, vel *occultata in tentorio eius*. Est *abscondita* participium fœmineum singulare. Et *ecce toga* vel *vestis*, seu *chlamys*, *abscondita erat*. Alij: & *ecce vestis & lingua abscondita erat*. Quidam neutraliter exponunt: & *ecce absconditum erat*. nempe totum furtum.

QVIA TVRBASTI NOS, EXTVRBET TE VERS. 25. DOMINVS.] Proculdubio alludit ad nomen Hachan: *חכר* *ghacar* enim Hebræis est, *turbare*, *conturbare*, *perturbare*, Et GHACAN dicitur etiam GHACAR, Paralipom. 2. v. 7. vbi & nomen & ratio nominis exponitur, [*חכר* *ghacar ghocer*, *perturbans Israël*, qui *transgressus fuit in anathemate*.] Et supra Cap. 6. v. 18. ad nominis quoque Hachar significationem veluti vaticinio respexit Iehosuah: [*Ne ponatis castrametationem Israël in anathema, & conturbetis eam.*] quod fecit Hachan. Facile crediderim primæum eius nomen fuisse *Hacan*, sed è sacrilego eius facto mutatum in *Hachar*.

LAPIDAVITQVE EVM OMNIS ISRAEL, ET CUNCTA, &c.] De morte Hachanis filiorum ac filiarum eius, & etiam animalium, quæ illius erant, v. 24. variè sentiunt Explanatores, nobis verisimilius visum, quod v. 15. annotauimus, omnes prius lapidibus obrutos, deinde combustos. Et facile eorum sententiam amplectimur, qui ajunt, Hachanem vera illa & ingenua peccati sui confessione, & præsentis supplicio, culpam sceleris apud Deum, & æternam gehennæ pœnam expiasse.

Iam hîc vehementer libet admirari occultissimas sed iustissimas diuinorum iudiciorum rationes in tota hac Hachanis tragœdia. Sanè seuerissimum fuit iudicium de Hachane, familia & substantia eius, atque de Israëlitis in Hajensi clade, sumptum: sed non iniustum, quia imperauit Deus. Imperasse quidam annotant: quia damnauit in personis contagionem conscientiæ, in rebus verò & bonis contagionis instrumenta & materiam: adeo exosum est peccatum, & instrumentum peccati. Israëlita quidem non videntur laborasse contagione conscientiæ: potuerunt tamen laborare negligentia, qui præmoniti supra Cap. 6. v. 18. fortasse non omnem adhibuere diligentiam, ne quis aliquid de anathemate surriperet. Familia Hachanis in crimine fuisse videtur, nam in eodem tentorio existens, cum anathema Hachan in medio tentorij

tentorij absconderet, aut defoderet, facile potuit illud scire, & sceleris conscientia inuolui. At fortasse fuerunt paruuli in ea, quos iniquum est luere parentis pœnas, Deuteron. 24. v. 16. equidem filij & filia dicuntur fuisse: paruuli non leguntur. Sed demus fuisse, ajunt, non luisse parentis peccatum, sed naturæ debitum, quod Deus auctor naturæ repetit quomodo, & quando vult. Fac Israëlitas & familiam Hakanis omnino extra culpam fuisse, præclare S. Augustinus Quæst. 8. in hunc modum differat. [Deus alto & inuisibili consilio suo nouit, quatenus extendat etiam temporalem hominum pœnam, salubremque terrorem. Non enim aliquid durum, quantum attingit ad vniuersi mundi administrationem, contingit mortalibus; quum moriuntur, quandoque morituri: & tamen apud eos, qui & alia metuant, disciplina sancitur: ut non se solum quisque curet in populo, sed inuicem sibi adhibeant diligentiam, & tanquam vnius corporis, & vnius hominis alia pro aliis sint membra sollicita. Nec tamen credendum est, etiam pœnis, quæ post mortem irrogantur, alium pro alio posse damnari: sed in iis tantum rebus hanc irrogari pœnam, quæ finem fuerant habituræ, etiamsi non eo modo finirentur. Simul etiam ostenditur, quantum connexa sit in populi societate ipsa vniuersitas, ut non in seipsis singuli, sed etiam tanquam partes in toto existimentur. Per vnius igitur peccatum, mortemque paucorum admonitus est populus vniuersus, tanquam in corpore vniuerso querere, quod admissum est.] At de his explanatores vberime.

VERS. 26. ACERVVM LAPIDEM MAGNVM.] Idem factum regi Hajensi, infra Cap. 8. vers. 29. Absalomo, 2. Samuel. 18. vers. 18. & de insigni Latrone lapidibus obruto cecinit Virgilius:

Monte sub hoc lapidū tegitur Balista sepultus: Nimirum, monumenta hæc erant, atrocissima facinora dignis suppliciis vindicata fuisse.

VOCATVMQVE EST NOMEN LOCI ILLIVS.] Hebr. propterea, idcirco, vocauit nomen loci ipsius. Nempe, vel Iosue, vel quisque, aut qui loco nomen imposuit. Vel vo-

catum est, phrasi Hebraicâ, vt tertia persona actiua, pro impersonali seu passiuâ sumatur. Ita Cap. 5. vers. 9.

VALLIS ACHOR.] Id est, vallis Turbationis. Quidam nomen proprium ipsius Hakanis esse putant, qui & Hachan, & Hachar, & Hachor hic, & supra vers. 24. sit appellatus. Hoc est, vallis ipsius Hachoris, vbi ipse sacrilegus sit interfectus, qui & ipse turbauerit Israël, & ipse exturbatus fuerit infami exitio. Eusebius & S. Hieronymus in Locis: [Achor, Hebraicè dicitur Emek Achor, quod interpretatur, vallis tumultus, vel turbarum, eo quod ibi tumultuatus & turbatus sit Israël: in qua lapidauerunt quondam Achan propter furtum anathematis. Est autem ad septentrionem Iericho: & vsque hodie à regionis accolis sic nominatur.] (Meminit huius Osee Propheta.) Et in littera E: [Emek Achor, quod interpretatur, vallis Achor, id est, tumultus atque turbarum: ibi Achan lapidibus oppressus est, eo quod quadam de anathemate sustulisset. Est autem locus iuxta Iericho, haud procul à Galgalis. Male ergo quidam putant, vallem Achor, à nomine eius, qui lapidatus est, nuncupatam, cum ille Achan dictus sit, & non Achor, vel Achar.] Sed Hachar & Hachor dictum jam ostendimus & hic & supra vers. 25. Brocardus: [A Galgala dimidia leuca contra austrum est vallis Achor, vbi lapidatus fuit Achan ob furtum anathematis.] Pascuam, & armentis pinguem celebrat Isaias Cap. 65. vers. 10. atqui in ista valle apparuisse primum specimen & primam spem opulentiæ & fertilitatis terræ promissæ; Israëlitis primum transmissio Iordane ingredientibus Chananæam, Osee 2. vers. 15. dicitur. Quidam putant, vallem Hachor partem fuisse illius vallis, seu planitiei amœnissimæ & fertilissimæ, agri Ierichuntini, quæ ab Ierichunte continuo tractu ad Sichem vsque procurrit, de cuius bonitate ac præstantia multa nobis dicta supra Cap. 2. vers. 1. & Cap. 4. v. 13.

VSQVE HODIE.] Hebr. vsque ad diem istam. De hac loquutione diximus supra Cap. 4. vers. 9. & Cap. 5. vers. 9. & Cap. 6. vers. 25.

CAPVT OCTAVVM.

Expugnata Hai rex eius suspenditur, erecto altari lapideo Deuteronomium super lapides scribitur, & populo benedicitur.

Vulg.

Malu.

DIXIT autem Dominus ad Iosue: Ne timeas, neque formides: tolle tecum omnem multitudinem pugnatorum, & consurgens ascende in oppidum Hai: ecce tradidi in manu tua regem eius, & populum, urbemque & terram.

ET dixit IHVH ad Iehosuah: Non timebis, & non consternaberis, accipe tecum omnem populum cætionis, & surge, ascende Ghai: vide, dedi in manu tua regem Ghai, & populum eius, & urbem eius, & terram eius.

a percelleris. ut cap. 1. vers. 9.

b cedis, belli, prelij. Sic

E ; 3 Et

Sup. 6. d. 24.

2 Faciesque urbi Hai, & regi eius, sicut fecisti Iericho, & regi illius: prædam verò; & omnia animantia diripietis vobis: pone insidias urbi post eam.

3 Surrexitque Iosue, & omnis exercitus bellatorum cum eo, ut ascenderent in Hai: & electa triginta millia virorum fortium misit nocte.

4 Præcepitque eis, dicens: Pone insidias post civitatem: nec longius recedatis: & eritis omnes parati.

Sup. 7. a. 4.

5 Ego autem, & reliqua multitudo qua mecum est, accedemus ex aduerso contra urbem. Cùmque exierint contra nos, sicut antè fecimus, fugiemus, & terga vertemus.

6 Donec persequentes ab urbe longius protrahantur: putabunt enim nos fugere sicut prius,

7 Nobis ergo fugientibus, & illis persequentibus, consurgetis de insidiis, & vastabitis civitatem: tradetque eam Dominus Deus vester in manus vestras.

8 Cùmque ceperitis, succendite eam, & sic omnia facietis, ut iussi.

9 Dimisitque eos, & perrexerunt ad locum insidiarum, sederuntque inter Bethel & Hai, ad occidentalem plagam urbis Hai: Iosue autem nocte illa in medio mansit populi.

10 Surgensque diluculo recensuit socios, & ascendit cum senioribus in fronte exercitus, vallatus auxilio pugnantorum.

11 Cùmque venissent & ascendissent ex aduerso civitatis, steterunt ad Septentrionalem urbis plagam, inter quam & eos erat vallis media.

12 Quinque autem millia viros elegerat, & posuerat in insidiis inter Bethel & Hai, ex occidentali parte eiusdem civitatis.

13 Omnis verò reliquus exercitus ad aquilonem aciem dirigebat, ita ut novissimi illius multitudinis occidentalem plagam urbis attingerent. Abiit ergo Iosue nocte illa, & stetit in vallis medio.

14 Quod cùm vidisset rex Hai, festinavit manè, & egressus est cum omni exercitu civitatis, direxitque aciem contra desertum, igno-

2 Et facies Ghai, & regi eius secundum quod fecisti Iericho & regi eius: tantummodo spoliū eius, & animal eius ^c diripietis vobis: pone tibi ^d insidiantem urbi ^e de post eam.

3 Et surrexit Iehosuah, & omnis populus cætionis ad ascendere Ghai: & elegit Iehosuah triginta mille virum, ^f præualidos & strenuitatis, & misit eos nocte.

4 Et præcepit ad eos, ad dicere: Videte vos ^h insidiantes urbi de post urbem: non ⁱ longinquabitis de urbe valde: & eritis ^k omne vestrum ⁱ apparati.

5 Et ego, & omnis populus, qui ^m ad me, appropinquabimus ad urbem. Et erit, ⁿ quia exhibunt ^o occursum nostro secundum quod in prima, & fugiemus ^p faciebus eorum.

6 Et exhibunt post nos usque ad ^q arripere nos eos de urbe, quia dicent: Fugientes faciebus nostris secundum quod in prima. Et fugiemus faciebus eorum.

7 Et vos surgetis de ^r insidiante, & exterminio funditus delebitis urbem: & dabit eam IHH ELOHIM vester in manu vestra.

8 Et erit, secundum ^s capere vos urbem ^t conflagrare facietis urbem in igne: secundum verbum IHH facietis: videte præcepi ad vos.

9 Et misit eos Iehosuah, & ambulauerunt ad ^u insidiam: & ^v habitauerunt inter Beth-el, & inter Ghai, ^y de mari Ghai: & pernoctavit Iehosuah in nocte ipsa in medio populi.

10 Et ^z manicavit Iehosuah in ^a mane, & ^b visitavit populum, & ascendit ipse, & senes Israel faciebus populi Ghai.

11 Et omnis populus cætionis, qui ad eum, ascenderunt, & ^c accesserunt, & venerunt ^d præsentia urbis: & ^e descenderunt de aquilone ^f Ghai: & vallis inter eum, & inter Ghai.

12 Et accepit ^g secundum ^h quinque millium ⁱ virum & posuit eos ^k insidiantem inter Beth-el, & inter Ghai de mari ^l urbi.

13 Et posuerunt populus ^m omnem desiderantiam, quæ de aquilone urbi, & calcem ⁿ eius, de mari urbi: & ambulavit Iehosuah in nocte ipsa, in medio vallis.

14 Et fuit, ^o secundum videre rex Ghai, & festinaverunt, & ^p manicaverunt, & exiuerunt homines urbis ^q occursum Israël ^r cætionis, ipse, & omnis populus eius,

^c prædabimini.

^d insidiam.

^e à tergo eius.

^f viros fortes, robustos.

^g virtutis, roboris, exercitus.

^h vide Cap. 6. v. 2. & Cap. 1. v. 14.

ⁱ insidias.

^j elongabitur.

^k omnes vos.

^l firmi, constituti, ordinati, dispositi.

^m mecum.

ⁿ quum.

^o in occursum nostrum.

^p datius.

^q ad facies, à conspectu.

^r sic v. 5.

^s auellere, abstrahere.

^t insidia.

^u apprehendere, obtinere.

^v succendentis, inflammabitur. Sic vers. 19.

^w latebram.

^x sederunt, manserunt.

^y ab occidente ipsi Ghai.

^z Sic v. 12. 13.

^a diluculauit.

^b diluculo.

^c numeravit, recessit.

^d appropinquauerunt.

^e à regione, ex aduerso, à fronte.

^f caltramentati sunt.

^g datius.

^h sicut, quasi, circiter.

ⁱ quinarius.

^j singulare.

^k insidiam.

^l Alia lectio. ipsi Ghai.

^m castramentationem.

ⁿ masculinum. id est, castramentationis, seu exercitus.

^o iuxta.

^p diluculauerunt.

^q in occursum, obuiam.

^r in eadem pugnam.

^s prælium.

rans quod post tergum laterent insidia.

15 Iosue vero & omnis Israël cesserunt loco, simulantes metum, & fugientes per solitudinis viam.

16 At illi vociferantes pariter, & se mutuo cohortantes, persecuti sunt eos. Cumque recessissent à ciuitate.

17 Et ne vnus quidem in vrbe Hai & Bethel remansisset qui non persequeretur Israël (sicut eruperant aperta oppida relinquentes.)

18 Dixit Dominus ad Iosue: Leua clypeum, qui in manu tua est, contra urbem Hai, quoniam tibi tradam eam.

19 Cumque eleuasset clypeum ex aduerso ciuitatis, insidia, quæ latebant, surrexerunt confestim: & pergentes ad ciuitatem, ceperunt, & succenderunt eam.

20 Viri autem ciuitatis, qui persequerentur Iosue, respicientes & videntes fumum vrbs ad calum vsque conscendere, non potuerunt ultra huc illucque diffugere: praesertim cum hi qui simulauerant fugam, & tendebant ad solitudinem, contra persequentes fortissimè restitissent.

21 Vidensque Iosue & omnis Israël quod capta esset ciuitas, & fumus vrbs ascenderet, reuersus percussit viros Hai.

22 Siquidem & illi qui ceperant & succenderant ciuitatem, egressi ex vrbe contra suos, medios hostium ferire ceperunt. Cum ergo ex utraque parte aduersarij caderentur, ita vt nullus de tanta multitudine saluaretur.

23 Regem quoque vrbs Hai apprehenderunt viuentem, & obtulerunt Iosue.

24 Igitur omnibus interfectis, qui Israël ad desertum tendentem fuerant persecuti, & in eodem loco gladio corruentibus reuersi filij Israël percusserunt ciuitatem.

25 Erant autem qui in eodem die considerant à viro vsque ad mulierem, duodecim millia hominum, omnes vrbs Hai.

26 Iosue vero non contraxit manum, quam in sublime porrexerat, tenens clypeum donec interficerentur omnes habitatores Hai.

eius, stationi, faciebus campestris: & ipse non cognouit quia insidia ei de post urbem.

15 Et tacti fuerunt Iehosuagh, & omnis Israël, faciebus eorum: & fugerunt viam deserti.

16 Et conclamati fuerunt omnis populus, qui in vrbe ad persequi post eos, & persequuti fuerunt post Iehosuagh: & abrupti fuerunt de vrbe.

17 Et non relictus fuit vir in Ghai, & Beth-el qui non exiuerunt post Israël: & dereliquerunt urbem apertam, & persequuti fuerunt post Israël.

18 Et dixit IHVH ad Iehosuagh: Extende in rhomphæa, quæ in manu tua ad Ghai, quia in manu tua dabo eam, Et extendit Iehosuagh in romphæa, quæ in manu eius ad urbem.

19 Et insidians surrexit festinanter de loco suo, & cucurrerunt secundum extendere manum eius, & venerunt urbem, & ceperunt eam, & festinauerunt, & conflagrare fecerunt urbem in igne.

20 Et aspexerunt homines Ghai post se, & viderunt, & ecce ascendit fumus vrbs in caelos: & non fuit in eis manus ad fugere huc & huc: & populus fugiens desertum, versus fuit ad persequentem.

21 Et Iehosuagh, & omnis Israël viderunt quia cepit insidians urbem, quia ascendit fumus vrbs: & reuersi fuerunt, & percusserunt homines Ghai.

22 Et isti exiuerunt de vrbe occursum eorum: & fuerunt Israël in medio, isti de isto, & isti de isto: & percusserunt eos, vsque ad nequaquam reliquit eis residuum, & euasorem.

23 Et regem Ghai ceperunt vivum, & appropinquare fecerunt eum ad Iehosuagh.

24 Et fuit in consummare Israël ad interficere omnes habitantes Ghai in agro, in deserto, quo persequuti fuerunt in eo, & ceciderunt omne eorum ori gladij, vsque ad consumari eos & reuersus fuit omnis Israël Ghai, & percusserunt eam ori gladij.

25 Et fuit omnes cadentes in die ipsa de viro, & vsque ad viram duo decem mille, omnes homines Ghai.

26 Et Iehosuagh non reuere fecit manum suam, quam extendit in rhomphæa vsque ad quod anathematizauit omnes habitantes Ghai.

f ad in stationem.
t datius, ad facies.
n planities, solitudinis.
x insidia.
y percussus, cæsi, lēti.

z Alia lētio, Ghai.

a anuli, abstrahi.

b protende, declina, eleuare. Sic postea.

c insidia, d cito, celeriter.

e faciuerunt, verterunt facies.

f plurale.

g insidia.

h nequiquam, nihil omnino,

i reliquum fecit. Vide similem

phrasim Numer. 21. vers. 35.

k superstitē, l effugientē, m apprehenderunt, reuenerunt.

n perficere, finire, absolute, complere.

o omnes ij. p consumis vel actiue, consummare, consumere.

q exitio deuouit, exedit.

27 Iumenta autem & pradam ciuitatis diuiserunt sibi filij Israël, sicut praeceperat Dominus Iosue.

28 Qui succendit urbem, & fecit eam tumulum sempiternum.

29 Regem quoque eius suspendit in patibulo vsque ad vesperam & solis occasum. Praecepitque Iosue, & deposuerunt cadaver eius de cruce: proieceruntque in ipso introitu ciuitatis, congesto super eum magno acervo lapidum, qui permanet vsque in praesentem diem.

30 Tunc aedificauit Iosue altare Domino Deo Israël in monte Hebal.

31 Sicut praeceperat Moyses famulus Domini filiis Israel, & scriptum est in volumine legis Moysi: Altare vero de lapidibus impolitis, quos ferrum non tetigit: & obtulit super eo holocausta Domino, immolauitque pacificas victimas.

32 Et scripsit super lapides Deuteronomium legis Moysi, quod ille digesserat coram filiis Israël.

33 Omnis autem populus, & maiores natu, ducesque ac iudices stabant ex utraque parte arcae, in conspectu sacerdotum qui portabant arcam foederis Domini, ut aduena ita & indigena. Media pars eorum iuxta montem Garizim, & media iuxta montem Hebal, sicut praeceperat Moyses famulus Domini. Et primum quidem benedixit populo Israël.

34 Post hac legit omnia verba benedictionis & maledictionis, & cuncta quae scripta erant in legis volumine.

35 Nihil ex his quae Moyses iusserat, reliquit intactum, sed uniuersa replicauit coram omni multitudine Israël, mulieribus ac paruulis & aduenis, qui inter eos morabantur.

27 Tantummodo animal, & spoliū vrbis ipsius diripuerunt sibi Israël: verbum IHVH, quod praecepit ad Iehosuagh.

28 Et combussit Iehosuagh Ghai, & posuit eam tumulum saeculi, afflandam vsque ad diem istam.

29 Et regem Ghai suspendit super lignum vsque ad tempus vespere: & secundum venire sol praecepit Iehosuagh, & descendere fecerunt cadaver eius de ligno, & deiecerunt illud ad ostium portae vrbis, & surgere fecerunt super eum conuolutionem lapidum grandem vsque ad diem istam.

30 Tunc aedificabit Iehosuagh altare IHVH ELOHIM Israël, in monte Ghebal:

31 Secundum quod praecepit Moyses IHVH ad filios Israël, sicut scriptum in libro Legis Moyses, altare lapidum pacificorum, quos non agitabit super eos ferrum: & ascendere fecerunt super illud ascensiones IHVH, & sacrificauerunt pacifica.

32 Et scripsit ibi super lapides Secundarium legis Moyses, quam scripsit faciebus filiorum Israël.

33 Et omnis Israël, & senes eius, & statores, & iudices eius stantes de isto, arcae, praesentia sacerdotum Leuitarum leuantium arcae foederis IHVH: sicut tractus, si oriundus, medietas eius ad è regione montis Gherizim: & medietas eius ad è regione montis Ghebal: secundum quod praecepit Moyses seruus IHVH, ad benedicere populum Israël in prima.

34 Et post sic vocauit omnia verba legis, benedictionem, & leuificationem, secundum omne scriptum in libro legis.

35 Non fuit verbum de omni, quod praecepit Moyses, quod non vocauit Iehosuagh praesentia omnis congregationis Israël: & mulieres, & paruulus, & tractus ambulans in intimo eorum.

7 iumenta, bestias.

8 eis.

9 supra v. 2.

10 cumulum

11 æternum,

12 olim. Vide

Deuter. 13.

v. 16.

13 afflationem,

14 afflatum,

15 stupendam

desolationem.

16 circa, circiter,

17 occasum

solis.

18 fores.

19 exerunt,

20 statuerunt.

21 tumulum,

22 cumulum,

23 acervum

clium.

24 datiuus,

25 ipsi IHVH.

26 secundum.

27 integrorum,

28 completorum,

29 perfectorum.

30 eleuabit,

31 motabit.

32 datiuus.

33 ipsi IHVH.

34 euchar.

35 steria, prof-

pera.

36 Secundita-

tem, Itera-

tionem, Du-

plicitatem

Legis. id est

Deuterono-

mum. Vide

Deuter. 17,

vers. 18.

37 quod.

38 datiuus:

39 ad facies, in

conspectu.

40 ut Exodi

3. v. 6.

41 datiuus,

42 ad arcam.

43 peregrinus,

44 aduena.

45 portus, in-

digena.

46 coram, ver-

sus, contra.

47 Sic statim.

48 legit, pro-

nuntiauit,

49 clamauit,

50 proclama-

uit, Sic v. 35.

51 leuigatio-

52 nem, execra-

53 tionem, le-

uipensionem,

54 maledictionem.

55 synagoga,

56 ecclesia,

57 concionis.

58 mulierum.

59 Sic sequentia

in genitino.

60 pubes.

61 v. 33.

Exod. 10.
de 2.
Deut. 27.
a. 4.

COMMENTARIA.

VERS. I.

ONE INSIDIAS VRBI.] In bello iusto licitas esse insidias, summo consensu Theologi docent. Quo spectant stratagemata adeo in bellis celebrata, quorum plurima exempla prodiderunt Iulius Frontinus libris 4. & Polyænus libris 8. S. Augustinus. Quæst. 10. [Homo iustus, quum iustum bellum suscepit, utrum aperta pugna,

utrum insidiis vincat, nihil ad iustitiam interest.]

POST EAM.] Alij: à tergo eius, vel à posteriore eius, id est, à parte occidentali vrbis, ut exponitur infra v. 9. Quum hæc mandata proponebantur, erant castra in Ierichunte, vel in Galgala, quibus ex situ locorum, Hai erat ad occidentem, & ita occidentalis pars eius erat posterior, vel à tergo vrbis respectu Israëlitarum. Sic v. 14.

MISIT

MISIT NOCTE.] Hebr. & *misit eos nocte*. Aliqui synecdochen esse volunt, *misit eos*: non omnes, sed partem duntaxat eorum, nempe quinque millia, ex illis triginta milibus, selectissimos, vt vers. 12. infra dicetur. Sic vers. 9. infra.

VERS. 7. ET VASTABITIS CIVITATEM.] Verbum *ויראשבו*, quod hîc in Hiphil ponitur, variè reddunt. 1. & *expelletis habitatores urbis*. 2. & *expelletis civitatem*, id est, reliquias ipsius civitatis. Metonymia, & synecdoche. 3. & *occupabitis urbem*. 4. & *hereditabitis civitatem*. 5. & *exterminio perdetis urbem*, qui est potior sensus.

VERS. 11. VALLATUS AUXILIO PUGNATORVM, &c. Hebr. *Et omnis populus belli, qui ad eum, ascenderunt*, &c. Quidam: *Et omnes ex populo, qui bello apti erant, qui scilicet cum eo erant, ascenderunt*, &c. Alij propter accentum Hebraicum nolunt vocem *ויראשבו*, id est, *populus*, esse in regimine, sed per se coherere, vnde reddunt: *Totus quoque populus, bellum, siue acies, quæ erat cum eo, ascenderunt*. Nonnulli: *Vniuersusque populus militaris, qui cum eo erat, conscenderunt*, &c.

VERS. 12. QVINQUE AUTEM MILLIA, &c.] Hebræi, has novas insidias præter illa triginta millia, v. 3. & 9. putant, vt fuerint propiores urbi ab occidente. Alij, ex illis triginta milibus tantum ista quinque millia delecta volunt. Vide supra vers. 3.

VERS. 13. OMNIS VERÒ RELIQUVS EXERCITVS AD AQUILONEM ACIEM DIRIGEBAT, ITA VT NOVISSIMI ILLIVS MULTITVDINIS OCCIDENTALEM PLAGAM VRBIS ATTINGERENT.] Hebræa huius hemistichij nos in nostra Translatione verbatim expressimus: alij diuersimodè conuertunt. 1. & *posuerunt se propinquiores, siue propius accessit populus, id est, omnia castra, quæ erant ab aquilone ipsi civitati: & insidia eius, quæ erant ab occidente ipsi civitati*. 2. *Et posuerunt populum, omnia castra, quæ ab aquilone, civitati, & finem eius ab occidente civitati*. 3. *Iamque disposuerant populum, exercitum vniuersum; cum eos, qui erant urbi à septentrione, tum eius insidias, quæ erant urbi à mari, id est, imperator, & seniores, siue tribuni militum iam disposuerant vniuersum populum eductum in hanc expeditionem, & alios quidem in castris ad aquilonem positos; alios verò in insidiis à tergo urbis, id est, ab occidente collocauerant*. 4. *Et populi collocarunt omnia castra, quæ erant ab aquilone, urbi, & insidias suas, quæ erant ab occidente, contra urbem*. 5. *Admonente itaque populo tota castra, quæ erant ab aquilone, civitati illi, & extremam partem eorum ab occasu ipsius civitatis*. 6. *Et imposuerunt, incumbere fecerunt, populus omnem castrametationem, quæ erat ab aquilone urbi: & insidias suas, quæ erant ab occidente*. Id est, iamque populus perniciem moliebantur, & incumbebant urbi, videlicet, cum per castra illa ad septentrionem posita tum per insidias, quæ ad occidentem infederant. Notant verbum *ויראשבו*, in ea significatione aliquando reperiri, pro *perniciem moliri, incumbere, inuadere*, vt 1. Regum 20. vers. 12. & 1. Samuel. 15. v. 2.

Maluenda, In Iosue.

Propius his locis veritas, *opponere*, vt hîc: *Et opposuerunt populus omnem castrametationem, &c.* vocem cum affixo *ויראשבו* *ghakebo*, plerique *insidias eius. quod verbum ויראשבו ghakab, supplantare, decipere, circumuenire*, plerumque significet: Alij: *calcem eius, calcaneum eius, vel extremum, extremitatem, finem eius*. id est, extremam partem castrorum, postremum agmen. Et sensus est potior, quod *ויראשבו ghekeb*, in significato *insidiarum* vix in Scriptura legatur.

IN VALLIS MEDIO.] Quæ videlicet in medio erat inter Hai, & Israëlitarum exercitum, de qua supra vers. 11. Incessit igitur Iosue nocte ipsa cum parte exercitus per conuallem illam, quæ erat ab oriente versus aquilonem incumbens ipsi urbi Hai, vt se prima luce hosti ostentaret, eumque extra urbem proliceret.

QVOD CVM VIDISSET REX HAI.] VERS. 14. Quidam exponunt, scilicet Israëlitas iniquo loco castra collocasse, nempe in depressa valle, hac opportunitate allectus est ad irrumpendum. Alij, potius fiducia superioris victoriæ elatum, volunt aggressum Israëlitas.

DIREXITQUE ACIEM CONTRA DESERTVM.] Hebr. *ad stationem versus campestris*. Variè reddunt, & explicant. 1. *ad tempus constitutum ante campestris*. Hebræorum quidam putant, regem Haiensem obseruasse præfixè tempus & horam præstitutam, qua antea feliciter pugnauerat, vt pari successu nunc vinceret. Alij, ex astrologicis obseruationibus captasse tempus opportunum rei gerundæ. Sed sunt ista futilia. 2. *eo ipso tempore, ante planitiem*, id est, sine dilatione, aut deliberatione, consilium capto. 3. *ad adunationem in faciebus planitiei*. id est, contra exercitum Israëlitarum adunatum & congregatum in planitie: recta enim versus illum procedebant. 4. *in constitutum locum, ante campestris*. vt posterius hoc membrum, *ante campestris*, sit prioris exegesis. 5. *ad, vel in tesseram, seu signum militare, ante planitiem* q. d. dato signo è portis erumpendi, procurrebant omnes in prælium aduersus Israëlitas. Sic vocem *ויראשבו moghed*, sumi volunt Iudicium 20. vers. 38. proprie nos vertimus, *in stationem ad facies campestris*. Fortasse indicat, processisse eos vsque ad stationem aliquam militarem seu præsidium, ab ipsis certo loco constitutum: vel progressos *in pugnam statariam*, quam Latini appellant, ubi non insidiis, non furtis, non excursionibus, non leuibus præliis, aut velitationibus: sed collatis vtriusque signis, firmo, & stabili pede decertatur.

CONTRA DESERTVM.] *ויראשבו gharabah, planitiem, campestris*. Quidam exponunt, id est, quæ civitati ad orientem adiacebat, vt ita Israëlitas à latere aggredierentur, & refugientibus in castra iter præciderent. Alij verò hîc, *Desertum vel solitudinem*, interpretantur: id nimirum desertum, de quo versu sequente: quod non placet. Rectius videtur intelligi hîc vallem illam, quæ à septentrione inter Hai & castra Israëlita interiacebat, de qua supra vers. 11. & 13. hæc enim hîc appellatur planities, seu campestris.

F

IOSVE

IOSVE VERÒ, ET OMNIS ISRAEL
CESSERVNT LOCO, SIMVLANTES METVM.]
Hebr. *Et percussi sunt Iehosuah, & omnis Israël à facie eorum.* Variè in eundem sensum alij
vertunt. 1. *Iehosuah, verò & omnis Israël simu-*
larunt se casos ante illos. 2. *Fingebant autem se*
cadi Iehosuah, & omnis Israël ab illis. 3. *Tunc*
finxerunt se plaga affici Iehosuah, & totus Is-
raël ante eos. 4. *Et præsulerunt percussos, vel*
quasi essent percussi ac cæsi, Iehosuah, & omnis
Israël ante eos. id est, ostenderunt se ipsos pe-
rinde ac si percussi ac cæsi essent: finxerunt
se non posse sustinere impetum eorum, ac
proinde luxatis ordinibus fugere cœperunt
versus desertum. 5. *Quidam reddunt: Et*
percussi sunt Iehosuah, & omnis Israël, à se
ipsis. id est, simularunt se cæsos. 6. *Et plaga-*
ti fuerunt Iehosuah, & omnis Israël coram eis.
Qualis autem hæc plaga fuerit, non expri-
mitur, leuissimi tamen aliqui ictus creduntur
attigisse Israëlitas. 7. *Et percussi sunt.* id est,
sua iponte fracti, fusique sunt: idque ex simu-
latione factum. 8. *Et attacti sunt, &c.* id est,
quam primum manus conseruerunt, ad pri-
mos ictus, statim Iosue & vniuersus Israël
terga verterunt. Vnde reddi possit: *Et pulsi,*
impulsi, sunt Iehosuah, &c. Ergo quidam non
omnino incruentum Israëlitis fuisse illud fu-
gæ stratagema, quin aliquorum terga plecte-
rentur, existimant. Alij, totam illam victo-
riam sine Israëlitis sanguine peractam vo-
lunt: quod est verisimilius.

PER SOLITVDINIS VIAM.] Hebr. *per*
viam deserti. Quidam exponunt, id est, qua
reditur Ierichuntem. Sed rectius intelligitur
desertum quod vrbi Hai ab aquilone adiace-
bat, vbi Iosue castrametauerat, supra v. 11.
& 13. nam verisimile est Israëlitas fugientes,
sua castra petiisse.

VERS. 16. AT ILLI VOCIFERANTES PARITER,
ET SE MVTVO COHORTANTES.] Hebr.
Et conclamati, conuocati, excitati sunt omnis po-
pulus, qui in vrbe ad persequendum eos. Nempe
classico excitati omnes, qui remanserant bello
apti in vrbe, vt multiplicatis viribus Israëlita-
tas fugientes internecione delerent.

VERS. 18. LEVA CLYPEVM.] צידון *cidon*, nouies in
Scriptura legitur, & sexies Noster clypeum
reddidit: Iob. 41. vers. 20. *hastam.* Ieremiæ
6. 23. 50. v. 42. *scutum.* Forsterus hæc annotat:
[*CHIDON*, nomen est instrumenti militaris,
quod alij lanceam, alij hastam, alij telum, alij
scutum, alij aliter interpretantur. Nicolao Ly-
rano est lamina, qua descendit à casside, proce-
dens in acutum inter scapulas, vt protegeret col-
lum, & iuncturam armorum capitis & corporis:
negatque fuisse clypeum, aut parmam ex eo nimi-
rum argumento, quod armiger Goliath gestauerit
clypeum. Ego arbitror fuisse simile quiddam pile
seu claua, non quo corpus muniretur, sed quo vsi
sunt capiendò & feriendo.] Deduxit vocem à
לכד *lacad*, capere. Hic variè conuertunt. Iesus
Syracides Cap. 46. vers. 3. *rhompheam* expo-
nisse videtur, quum de Iosue ait: [*Quam*
gloriosus factus est in extollere manus suas, & in
extendere rhompheam super vrbes!] Neque
enim dubitare possunt Iesum ad hunc Iosue
locum respexisse. Gellius lib. 10. Cap. 25.

[*Rhompheam* genus teli est Thrace nationis, posi-
tumque hoc vocabulum in Q. Ennii Annalium
14.] Quidam *Rhompheam* aiunt esse frameam,
iaculum longum. LXX. צידון *cidon*, gason. teli
Gallici genus, de quo Virgilius 8. *Ænei-*
dos:

—duo quisque Alpina coruscant

Gesa manu, scutis protecti corpora longis.

Clare gason à scuto distinguit Seruius: [*Ga-*
sa, hastas viriles: nam etiam viros fortes Galli
gason vocant.] Liuius lib. 8. cap. 18. [*Qui ha-*
stam tantum, gasaque gererent.] Iulius Pollux
lib. 7. cap. 33. [*Hasta ferrea, qua gason vocatur,*
& Libyca est.] Festus: [*Gasum, graue iaculum*]
Glossæ Isidori: [*Gasum, hasta, iaculum, bolis*]
Sine dubio est, quod Hispanicè vocamus
chuso. Chaldaeus Interpres, Hebræi fere om-
nes, Lyranus, Caieranus, Reuclinus, Sanctes,
Varablus, Clarius, Pomarius, Buxtorfius,
Schindlerus, Hispanicus Interpres *CIDON*
hastam, vel *lanceam*, ex qua tamen signum, seu
vexillum penderet: perticam oblongam, in
cuius summitate velum esset. Tremellius &
Iunius, *hastam vexillarem*, seu *vexillum*. Pu-
tant fuisse quasi signum vel tesseram pugnae
ab imperatore propositum, vt olim apud Ro-
manos & alias gentes. Plutarchus in Q. Fabio
Maximo: [*Pugna signum proposuit. Est autem*
tunica coccinea super tabernaculum imperatoris
extensa.] Et in M. Bruto: [*Vna cum luce pro-*
positum fuit in Bruti & Cassi castris pugna
signum, Punicea tunica.] Cæsar lib. 2. de Bel-
lo Gallico [*Cæsari omnia vno tempore erant*
agenda: vexillum proponendum, quod erat in-
signe, cum arma concurrere oporteret.] Plutar-
chus in Philopœmene, de pugna Antigoni
cum Cleomene: [*Donec à rege sublata esset*
Punicea vestis, super sarissam extensa.] Et Po-
lybius de eadem pugna lib. 2. [*Cum primum*
rex Puniceum paludamentum attolleret.] Simi-
le quid fuisse *CIDON* Iosue suspicantur. Leo
Iudas, *telum*. Montanus, *curim*. genus hastæ,
seu teli missilis, quod à ducibus manu gesta-
batur, quodque Sabinis populis in vsu fuit,
à quo Romulus dictus est Quirinus, & Ro-
mani Quirites. Festus: [*Curis est Sabine hasta.*
Vnde Romulus Quirinus, quia eam ferebat, est
dictus: & Romani à Quirino Quirites.] Seruius
in 1. *Æneidos*: [*Romulus autem Quirinus ideo*
dicitur, quod hasta utebatur, qua Sabinorum lin-
gua curis dicitur: telum est cum longiore ferro:
vnde & securis, quasi semicuris.] Nec absurdè
quis existimauerit, *CIDON* esse, quod His-
panicè dicimus *gineta*, id est, pedestris con-
tus, vel, *baston de capitain general*. Forsterus &
Mercerus, *clauam*. Marinus, *parmulam*. Aue-
narius vocis similitudine, *cudonem*. est autem
cudo Latinis, galea ex ferarum tergoribus
compacta. Silius 16. *Punicorum:*

Scipio contorquens hastam cudone comantes

Disjecit crines. —

Masius & alij Nostrum sequuti, *clypeum*,
Iam ergo putant, Iosue hastam, vel clypeum:
siue in hasta vexillum aut clypeum extendisse.
Plerique volunt, vt eo signo dato insidiæ
in urbem erumperent: nam à longè in altum
elatus aureus vmbo quasi flammam vomebat,
perspicuum insidiis signum. Aliis id non
probat

probatum : sed mysticam & arcanam habere rationem, eam clypei seu vexilli extensionem, nimirum, ut exemplo illo, quo Moses manibus cum virga in cælum sublatis, Amalekitas fudit, ostendit diuina ope partem victoriam, Exodi 17. ita Iosue extensione clypei vel hastæ, confirmasse, Deum adesse Israëlitis protectorem & propugnatorem, qui bellum contra Hajenses conficeret.

• Nos sequuti Iesum Syracidem vertimus, *Extende in rhomphaea*, vel *rhompheam*. Quidam : *Extende manum tuam cum rhomphaea*. Quid sit *rhomphea* paulo superius diximus : nec desunt, qui *rhompheam* esse velint ingen-tem ensem, qui duabus manibus rotatur, Hispanice *espadon*, ô *montante* : qui in capulo crucem habet. Nec absurdè suspicari possumus, Iosueam rhompheam illam à cuspide, seu ab ima parte manu apprehensam, quasi crucem quandam in altum sustulisse, cuius ope hostes protererentur, insigni crucis Dominicæ mysterio, quæ hostes humani generis deuicit, exaltata per verum Iesum Filium Dei. Vel *Extende clypeum*, aut *rhompheam*. Hispanice, *Embraça tu escudo*, vel *empuia tu espada*. quasi tum primum Iosue in hostes gladium stringat, aut clypeum arripiat : quo facto velit Deus ipsi præcipuam victoriæ laudem adscribere. Sic vers. 26.

VERS. 20. NON POTVERUNT ULTRA HVC IL-LVCQVE DIFFUGERE.] Hebr. & non fuit, pro fuerant, in eis manus ad fugiendum huc, & huc. Alij : & non erant eis loca, vel spatia ad fugiendum, &c. Plerique : & non fuerunt eis vires, facultas, ad fugiendum, &c. q. d. animo consternati, viribus quoque corporis conciderunt, ut eis nec locus, nec animus, nec vires ad fugiendum superfuerint. *Manus*, pro loco, spatio : item pro vi, & facultate aliquid agendi passim in Scripturis usurpari, nimis est peruagatum.

VERS. 26. NON CONTRAXIT MANVM.] quod fuisset signum receptus, ut quidam volunt. Alij, id est, impigrè, & strenuè pugnavit.

VERS. 28. ET FECIT EAM TUMVLVM SEMPI-TERNVM.] Hebr. Amplius. & posuit eam tumulum perpetuum, desolationem usque ad diem istam. Quidam : redegitque eam in acervum perpetuum, & in solitudinem in hunc usque diem. Alij : effecitque eam cumulo perpetuo vastam usque ad diem hunc. Nonnulli : & disposuit ipsam in tumulum perpetuum, in solitudinem usque in diem hunc. Illud, *tumulum sempiternum*, quidam Hispanice reddunt, *monton de siempre*. Cæterum hinc ôhy *gholam*, non simpliciter æternum, aut perpetuum significat, sed longissimum tempus, siquidem Haj postea habitaram à Benjamitis constat ex Esdræ 2. v. 28. & Nehemiæ 11. vers. 31.

VERS. 29. SUSPENDIT IN PATIBVLO.] Plerique intelligunt hunc regem actum in crucem more Romano : & hinc *patibulum*, Romanam crucem quam *immissam* dicunt, intelligi : nam quod Noster modò *patibulum* vocat, statim hoc ipso versu *crucem* appellat. Et huc quoque trahunt, quod habent lxx. *suspendit in ligno gemino*. *Geminum* enim *lignum* crucem Romanam accipiunt, quæ constabat ex ge-

mino ligno, qualis profectò fuit crux Domi-nica : vnde Hebræi vocant eam שתי *scheti*, & גרר *ghereb*, id est, *stamen*, & *subtegmen*, lignum enim transversum intexitur recto. Alij tamen crucem, qualis Romana immissa propriè fuit, tunc ignotam aut inusurpam contendunt, & regem Hajensem suspensum in furca, aut in arbore, aut alio ligno, suffocatione, seu strangulatione laquei vitam finisse existimant, & id genus supplicij hinc appellari lignum, vel, patibulum, aut crucem, generali vocabulo, à cruciando. Hebræi recentiores constantes sunt in hac sententia, & nonnulli recentiorum : quam nos haud penitus respuimus. Vide Deuteron. 21. vers. 22. Quò etiam pertinere existimamus, *lignum geminum lxx*. Siquidem *didymon xylon*, nihil aliud est quàm *furca*. Suidas : [*Didymon xylon*, *geminum lignum est*, ea, quæ apud Romanos vocatur *furca*. Quum autem Illustum stupratorem inuenisset, eum in gemino ligno, id est, *furca*, suspendit. Item, Quos viros ex geminis lignis, id est, *furcis* suspendens, &c.] Et in voce, *Il-lustum* : [*Quum autem inuenisset Illustum stupratorem, eum in gemino ligno, hoc est, in furca, suspendit.*] Et in voce *Furca* : [*Furca*, *geminum lignum apud Romanos.*] Qui Suidam carpunt, ne ipsi quidem, quid esset *xylon didymon* sciuerunt. Annotauit ista loca Suidæ ante me Casaubonus. His adde, crucem Romanam propriè *immissam*, nedum geminis lignis, sed tribus vel quatuor lignis constitisse, ut crucem Iaponicam, Iosephus Scaliger dudum est quod clarissimè docuit in Eusebianis, pag. 110. quod non sunt assequuti, qui iustos commentarios de cruce condiderunt : & qui Scaligeri obseruationi postea obstiterunt, ne rem quidem intellexisse videntur. Hebræa hinc habent : *suspendit super lignum*, vel *in ligno*. Quidam reddunt : *suspendit in arborem*. Simile illi Romano carmini : *I lictor, caput obnubito, arbori infelici suspendito.*

VSQVE AD VESPERAM ET SOLIS OCCASVM.] Nimirum ex lege Deuteronom. 21. vers. 22. sic infra Cap. 10. v. 26.

IN IPSO INTROITU CIVITATIS.] Hebr. *ad ostium, ianuam, fores, porta urbis*. Fortasse, quia is locus aptior visus ad extruendum illud monumentum tumuli lapidum. Quidam exponunt, id est, in foueam quandam, quæ erat iuxta portam urbis. Fortè in fossam murorum. Ita intellexere lxx.

CONGESTO SUPER EVM MAGNO ACERVO LAPIDVM.] Hebr. & statuerunt, erexerunt, extruxerunt, super eum acervum lapidum magnum. Rectè notant, his verbis indicari, non temere coniectum, seu congestum super eum acervum inconditum & confusum lapidum : sed cura & ordine compositum tumulum ex lapidibus, & structuram erectam quasi monumentum posteritati. Sic de Hachane supra Cap. 7. v. 26.

SICVT PRÆCEPERAT MOYSES.] Deut. VERS. 31. 27. vers. 5.

SICVT SCRIPTVM EST IN VOLUMINE LEGIS MOYSE.] Nimirum Exodi 20. vers. 25.

DE LAPIDIBVS IMPOLITIS.] Vide Exodi 20.v.25.& Deuter.27.v.6.

QVOS, FERRVM NON TETIGIT.] Vide Exodi 20.v.25.& Deuter.27.v.5.

VERS. 32.

ET SCRIPSIT SUPER LAPIDES.] Vide de his Deuter.27.v.3.& 8. Fuere ij lapides omnino alij ab illis, ex quibus altare constructum fuit, vers. 31. unde quidam reddunt: *Et scripsit in aliis lapidibus*: nam illi erant rudes & impoliti, ij calce læuigati. Horum numerum scriptura non exprimit: eum tamen analogicè colligunt ex Exodi 24.v.4. nimirum pro numero tribuū fuisse duodenarium.

DEUTERONOMIVM LEGIS.] משנה תורת mischneh torath, id est, duplicationem, secunditatem, iterationem, exemplar legis. Mirificè variant Explanatores, quodnam fuerit Secun-

darium istud seu exemplar legis, illis in lapidibus exaratum; quorum sententias non transcribo. Quidam ita exponunt, *exemplar legis*, id est, Decalogi: nam tota lex Moysi qui potuisset in lapidibus illis exarari? maximè cum perspicuam, & diligenter exaratam, legibilemque omnibus scripturam, vel cælaturam esse oporteret, ut dicitur Deuter. 27. 8. Verum rectius putamus integrum Deuteronomium, id est, Quintum librum legis in lapidibus illis fuisse descriptum, uti ad Deuter. 27. v. 8. annotauimus.

OMNIS AVTEM POPVLVS, &c.] De hoc versu, & duobus sequentibus, vide Deuteronom. 27. vers. 12. & sequentibus, & Cap. 8. Ibi enim ponitur mandatum, hinc executio mandati.

VERS. 33.

CAPVT NONVM.

Gabaonita simulatione longi itineris imponentes Iosue & principibus Israelitarum, medio iuramento saluantur; insecuto tamen murmure, perpetuo familitio astringuntur.

Vulg.

- 1** *VIBVS auditis, cuncti reges trans Iordanem, qui versabantur in montanis & campestribus, in maritimis ac littore magni maris, hi quoque qui habitabant iuxta Libanum, Hethæus & Amorrhæus, Chananaus, Pheræus, & Henæus, & Iebuseus,*
- 2** *Congregati sunt pariter, ut pugnarent contra Iosue & Israël uno animo, eademque sententia.*
- 3** *At hi qui habitabant in Gabaon, audientes cuncta que fecerat Iosue, Iericho & Hai:*
- 4** *Et callidè cogitantes, tulerunt sibi cibaria, saccos veteres asinis imponentes, & utres vinarios scissos atque consutos,*
- 5** *Calceamenta quoque perantiqua quæ ad indicium vetustatis pittaciis consuta erant, induti veteribus vestimentis: panes quoque, quos portabant ob viaticum, duri erant & in frustra comminuti:*
- 6** *Perrexeruntque ad Iosue, qui tunc morabatur in castris Galgala, & dixerunt ei, atque simul omni Israël: De terra longinqua venimus, pacem vobiscum facere cupientes. Responderuntque viri Israël ad eos, atque dixerunt:*
- 7** *Ne fortè in terra, quæ nobis sorte debetur, habitetis, & non possimus fædus inire vobiscum.*

Malu.

- 1** *T fuit, secundum audire omnes reges, qui in ^atrans Iarden, in monte, & in ^bhumilitate, & in omni portu maris grandis, ad ^cregionem Libani: Chittæus, & Æmoræus, Chenaghæus, Pherizæus, Chiuæus, & Iebusæus.*
- 2** *Et ^ccongregauerunt se ^dvnitè ad ^ecædere cum Iehosuagh, & cum Israël, ore vno.*
- 3** *Et habitantes Ghibghon audierunt, quod fecit Iehosuagh ^fIericho, & Ghai.*
- 4** *Et fecerunt etiam ij in ^gastutia; & ambulauerunt, & acceperunt saccos ^hinueteratos asinis suis, & utres vini inueteratos, & ⁱdiscissos, & ^kconclusos.*
- 5** *Et calceamenta inueterata, & obducta maculis in pedibus eorum: & vestes inueteratæ super eos: & omnis panis ^lvenationis eorum ^msiccus fuit, fuit ⁿpuncti.*
- 6** *Et ambulauerunt ad Iehosuagh, ad ^odesidentiam Ghilghal, & dixerunt ad eum, & ad ^pvirum Israël: De terra longinqua ^qvenimus, & excindite nobis fædus.*
- 7** *Et dixerunt vir Israël ad Chiuæum: Si forsan in intimo meo tu ^rhabitans, & quomodo excindam tibi fædus?*
- 8** *Et*

^a cis, citra.
^b depressio-
ne, depressis
locis, cam-
pestri, pla-
nitie.

^c college-
runt se.

^d pariter, si-
mul, vnà.

^e incidere,
belligerari,
pugnare.

^f Ipsi Ieri-
cho, & ipsi
Ghai.

^g callidita-
te, dolo.

^h vetustos,
tritros, putri-
dos, Sic mox.

ⁱ dissectos,
laceros,

tritros, rup-
tos.

^k colligatos,
sarcitos.

^l Hispanicus
interpres,

remenda-
dos.

^m annonæ,
viatici, com-
meatus.

ⁿ aruit, vel
aridus fuit.

^o Nam potest
esse nomen,

^p & verbum,
IABESCH

ut vers. 12.

^q punctati.

^r castrame-
tationem.

^s vnum-
quemque
Israëlitam.

^t prateritū,
r ferite, ici-
te, Sic v. 7. &

^u sedens,
mansens.

8 At illi ad Iosue; Serui, inquiunt, tui sumus. Quibus Iosue ait: Quinam estis vos? & unde venistis?

9 Responderunt: De terra longinqua valde venerunt serui tui in nomine Domini Dei tui. Audiuimus enim famam potentiae eius, cuncta quae fecit in Aegypto,

Num. 21.
c. 13.

10 Et duobus regibus Amorrhæorum qui fuerunt trans Iordanem, Sehon regi Hesebon, & Og regi Basan qui erat in Astaroth:

11 Dixeruntque nobis seniores, & omnes habitatores Terræ nostræ: Tollite in manibus cibaria ob longissimam viam, & occurrите eis, & dicite: Serui vestri sumus, fœdus inite nobiscum.

12 En, panes quando egressi sumus de domibus nostris, ut veniremus ad vos, calidos sumpsimus, nunc sicci facti sunt, & vetustate nimia comminuti.

13 Vtres vini novos impleuimus, nunc rupti sunt & soluti. vestes & calceamenta quibus induimur, & quae habemus in pedibus, ob longitudinem longioris viæ trita sunt, & panem consumpta.

14 Susceperunt igitur de cibariis eorum, & os Domini non interrogauerunt.

2. Reg. 21.
2.2.

15 Fecitque Iosue cum eis pacem, & inito fœdere pollicitus est quod non occiderentur: principes quoque multitudinis iurauerunt eis.

16 Post dies autem tres initi fœderis, audierunt quod in vicino habitarent, & inter eos futuri essent.

17 Moueruntque castra filij Israël, & venerunt in ciuitates eorum die tertio, quarum hæc vocabula sunt Gabaon, & Caphira, & Beroth, & Cariathiarim.

18 Et non percusserunt eos, eo quod iurassent eis principes multitudinis in nomine Domini Dei Israël. Murmurauit itaque omne vulgus contra principes.

19 Qui responderunt eis: Iurauimus illis in nomine Domini Dei Israël, & idcirco non possumus eos contingere.

20 Sed hoc faciemus eis: Reseruentur quidem ut viuant, ne contra nos ira Domini concitetur, si peierauerimus.

21 Sed sic viuant, ut in usus vniuersæ multitudinis ligna cadant, aquasque comportent. Quibus hæc loquentibus.

8 Et dixerunt ad Iehosuagh: Serui tui nos, Et dixit ad eos Iehosuagh: Qui vos, & de vbi venietis?

9 Et dixerunt ad eum: De terra longinqua valde venerunt serui tui, ^t nomini IHVH ELOHIM tui, quia audiuimus ^u auditionem eius, & ^z omne, quod fecit in Aegypto:

^t ad nomen in nomine: ^u rumorem, famam. ^z omnia, quæ. Sic v. 10.

10. Et omne, quod fecit duobus regibus Amoræi, qui in trans Iarden, Sichon regi Chesbon, & Ghog regi Basan, qui in Ghastharoth.

11 Et dixerunt ad nos senes nostri, & omnes habitantes terræ nostræ, ad dicere: Accipite in manu vestra ^y ventionem ^z viæ, & ambulate occursum eorum, & dicetis ad eos: Serui vestri nos, & nunc excindite nobis fœdus.

^y viaticum, comearum. ^z datius. in viam.

12 ^a Iste panis noster, calidum ^b venari fecimus nos eum de domibus nostris, in die exire nos ad ambulare ad vos: & nunc ecce siccus fuit, & fuit ^c puncti.

^a Istum panem nostrum, calentem. ^b viaticum, comearum nobis parauimus, sumpsimus. ^c v. 5. ^d dissecti, lacerati, rupti sunt. ^e v. 4. ^f pte.

13 Et isti vtres vini, quos impleuimus novos, & ecce ^d disciderunt sese: & istæ vestes nostræ, & calceamenta nostra ^e inueterauerunt, ^f de multitudine viæ valde.

^d dissecti, lacerati, rupti sunt. ^e v. 4. ^f pte. ^g viatico, comearum cibariis.

14 Et acceperunt homines de ^g venatione eorum: & os IHVH non postulauerunt.

15 Et fecit eis Iehosuagh pacem, & excidit eis fœdus ad viuificare eos: & iuramento obstricti fuerunt eis ^h principes ⁱ conuentus.

^h praelati, primates. Sic v. 18. ⁱ postea. ^j cœtus, concilij, status. Sic v. 18. ^k fine.

16 Et fuit de ^k extremitate ^l trium dierum, postquam exciderunt eis fœdus: & audierunt quia propinqui ^{ij} ad eum, & in intimo eius ^{ij} ^m habitantes.

^l ternarij. ^m manentes, sedentes. ⁿ profecti sunt. ^o v. 15. ^p querulati sunt, Vide Exodi 15. v. 14.

17 Et ⁿ mouerunt filij Israël & venerunt ad vrbes eorum in die tertia: & vrbes eorum, Ghibghon, & Chephirah, & Beeroth, & kirjath Iegharim.

18 Et non percusserunt eos filij Israël, quia iuramento obstricti fuerunt eis principes ^o conuentus in IHVH ELOHIM Israël: & ^p queruli facti fuerunt omnis ^q conuentus super principes.

^q cœtus collegium, concilium, status. Sic v. 19. 21. 27.

19 Et dixerunt omnes principes ad omnem conuentum: Nos iuramento obstricti fuimus eis in IHVH ELOHIM Israël, & nunc non poterimus ad tangere in eis.

^r insinuat pro futuro, & conseruabimus eos, nec erit, &c. ^s ebullitio, feruor, spumans, ira feruens, spumans, subita.

20 Istud faciemus eis, & ^t viuificare eos: & non erit super nos ^t efferuescentia super iusjurandum, quo iuramento obstricti fuimus eis.

21 Et dixerunt ad eos principes: Viuent, ^t & fuerunt ^v succidentes lignorum, & ^x haurientes aquarum omni conuentui, secundum quod loquuti fuerunt eis principes.

^t vt sint. ^u cafores, putatores, calones. ^x haustores, lixæ. Sic v. 23. & 27.

22 Vocauit Gabaonitas Iosue, & dixit eis: Cur nos decipere fraude voluistis, ut diceretis: Procul valde habitamus à vobis, cum in medio nostri sitis?

23 Itaque sub maledictione eritis, & non deficiet de stirpe vestra ligna cadens, aquasque comportans in domum Dei mei.

24 Qui responderunt: Nuntiatum est nobis seruis tuis, quod promississet Dominus Deus tuus Moyse seruo suo, ut traderet vobis omnem terram, & disperderet cunctos habitatores eius. Timuimus igitur valde, & prouidimus animabus nostris, vestro terrore compulsi, & hoc consilium iniuimus.

25 Nunc autem in manu tua sumus: quod tibi bonum & rectum videtur, fac nobis.

26 Fecit ergo Iosue ut dixerat, & liberauit eos de manu filiorum Israël, ut non occiderentur.

27 Decreuitque in illo die eos esse in ministerio cuncti populi, & altaris Domini, cadentes ligna, & aquas comportantes, usque in presens tempus, in loco quem Dominus elegisset.

22 Et vocauit eis Iehosuagh, & loquutus fuit ad eos, ad dicere: Ad quid y

y decepistis, circumuenistis. elusistis, vel imposuistis nobis.

23 Et nunc ^a maledicti vos, & non excindetur de vobis seruus, & succidentes lignorum, & haurientes aquarum, domui ELOHIM mei.

z sedentes, manentes
a execrabiles, detestabiles.

24 Et responderunt ad Iehosuagh, & dixerunt: Quia ^b annuntiari annuntiatum fuit seruis tuis, quod præcepit IHVH ELOHIM tuus ad Moseh seruum eius, ad dare vobis omnem terram, & ad ^c abolere omnes habitantes terræ, de faciebus vestris: & timuimus valde animabus nostris de faciebus vestris, & fecimus verbum istud.

b annuntiari fieri, annuntiarum factum fuit.

c disperdere, dissipare, destruere.

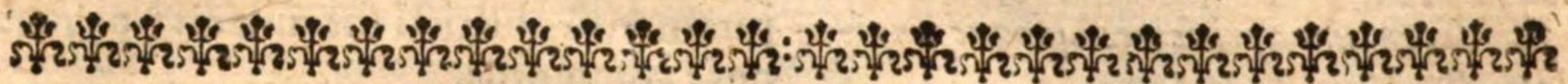
25 Et nunc ecce nos in manu tua, ^d secundum bonum, & secundum rectum in oculis tuis ad facere nobis, fac.

d sicut, ut statim.

26 Et fecit eis sic: & ^e eripuit eos de manu filiorum Israël, & non interfecerunt eos.

e eruit, liberauit.

27 Et dedit eos Iehosuagh in die ipsa succidentes lignorum, & haurientes aquarum conuentui, & altari IHVH, usque ad diem istam, ad locum, quem eligeret.

COMMENTARIA.

VERS. 1.

CLITORE MAGNI MARIS.]

in choph, proprie portum significat, quasi protectorium, quod eo naues à ventis & tempestatibus protegantur. Alij, Littus exponunt, quod ibi maria stringantur & petantur.

II QVOQUE QUI HABITABANT IUXTA LIBANVM.] Hebr. è regione Libani, contra, coram, versus, circa, ante, Libanum. Exponunt, id est, in toto illo tractu, qui adjacet mari mediterraneo, & respicit Libanum, qui est in parte septentrionali. Phœniciam intelligi putant, in qua Berytus, Sidon, Sarepta, Tyrus, aliaque oppida, Libano, & Antilibano objecta ad mare jacent. Quidam reddunt: usque ad regionem subiectam Libano.

VERS. 2.

VNO ANIMO, EADEMQUE SENTENTIA.]

Hebr. ore vno. id est, animo, consensu, conspiratione, vna.

VERS. 3.

IN GABAON.] [S. Hieronymus ex Eusebio in Locis Hebraicis, [Gabaon, unde Gabaonita supplices venerunt ad Iesum: erat olim metropolis ciuitas & regalis Heneorum, ceciditque in sortem tribus Benjamin: & nunc ostenditur villa eodem nomine in quarto milliario Bethelis contra orientalem plagam, iuxta Rem-

mon: ubi Salomon hostiis immolatis, diuinum meruit oraculum. Fuit autem & ipsa separata Leuitis.] Urbem fuisse Heneorum dicitur infra vers. 7. & Cap. 11. vers. 19. quamuis 2. Samuel. 21. vers. 2. Gabaonitæ ex reliquiis Amorrhæorum esse dicantur: sed nomen Amorrhæorum ibi generale est ad omnes Chananæos. Situm eius facile colligemus: propinquam fuisse Galgalæ infra vers. 16. affirmatur. Distasse in orientem à Bethel quatuor milliariis, Eusebius & S. Hieronymus tradunt. Fuisse propinquam Ramæ & Remmon iidem auctores scribunt. Dissitam per vnam leucam à Silo, quæ est Rama, Brocardus prodit. Abfuisse ab Ierusalem quinquaginta stadiis, Iosephus scribit lib. 7. Originum, Cap. 10. at idem Iosephus lib. 2. Belli Cap. 23. & Egesippus lib. 2. Excidij, Cap. 14. quadraginta stadiis separatam autumant. Fuisse ipsi Ierusalem ad septentrionem Vuilhelmus Tyrius affirmat lib. 8. Belli sacri, Cap. 1. Benjamin Tudelensis Itinerarij p. 41. [Veni ad Garaan David dictum oppidum, urbem quandam magnam, Gibghon, siue Gabaon dictam, ubi nulli Iudei sunt. Inde tribus leucis confectis, Ierusalem ingressus fui.] In colle sita fuisse videtur, quod nomen ipsum sonat. Brocardus

dus in monte Silo collocat.

ET CALLIDE COGITANTES.] Hebr. *Et fecerunt etiam ipsi in astutia*. Id est, egerunt etiam ipsi callide, vñ sunt etiam ipsi astutia. Quidam exponunt, vt & Iosue astu fuerat vsus nuper in expugnatione Haj. Alij reddunt: *Ipsi quoque fieri curauerunt astu*. Id est, vt reliqui omnes Chananæi vitæ suæ consulebant conspiratione, sic ipsi hac astutia. Nonnulli: *Egerunt & ipsi vafritie quadam*.

TVLERVNT SIBI CIBARIA.] *vajitzajaru*, à nomine *vajit* legatos se fecerunt, simularunt, sinxerunt se legatos. Vel praefulerunt se peregrè missos. Ita omnes Hebræi, Caje-tanus, Sanctes, Vatablus, Leo, Iudas, Clarius, Forsterus, Mafius, Mercerus, Marinus, Pomarius, Tremellius & Iunius, Montanus, Auenarius, Schindlerus. Chaldaeus Interpres, & Noster per *Daleth* simillimam litteram legerunt, *vajitzajadu*: & viaticum, escas, commeatum; sumpserunt: quod verbum infra ponitur vers. 12. Haud alienè hîc verterim: *Et se ipsos coangustarunt, coarctarunt, compresserunt*. Id est, speciem pauperum, & quibus rerum angustia & inopia esset, vtpote è longinqua terra venientibus, induerunt. Hunc sensum iuuant sequentia, & verbi genuina significatio.

VERS. 5.

QVÆ AD INDICIUM VETUSTATIS PITTACIIS CONSUTA ERANT.] Hebr. pro omnibus vna tantum vox est *metullaoth*, participium passivum fœmineum inflexionis Pihel: quod variè exprimunt. Primò: *Et resarta, resarcita*. 2. *Assuta*, seu *obducta*. 3. *Ex variis frustis*, seu *pittaciis consuta, compactaque*. Non placet, quod quidam reddunt: *Et quorum sola frustis supposita erant*. Nam nihil de solis Hebraicè habetur. 4. *Commaculata, maculosa*. Vide Notas Gen. 30. v. 32. Hispanicus Interpres, *bitados*. Pittacium procul dubio est, quod Hispanicè vocamus. *Pellaço*, frustum, ceñtonem.

ET IN FRUSTA COMMIVTI.] De voce *nikkudim* egimus in Genes. 30. v. 32. Hîc cum *Chirich* scribitur, *NIKKVDIM* & variè exponunt. Primò, *mucidi*, 2. *puncti*, *punctati*. 3. *punctura*, seu, *punctatura*, vel *punctationes*. Hoc est, erant panes mucore maculosi, & multis coloribus tanquam punctis resperfi ac varij: est enim panis mucidus, albo, viridi, ac nigro colore veluti punctis distinctus. 4. *mica*, id est, abierat, friatus fuerat, in micæ. 5. Nonnulli Hebræorum deducunt à *jakad*, redduntque: *ustis*, *inuisti*, id est, nimis excocti, & exusti, vt fuerint illi panes, quod vulgò vocamus *biscotum*, quos longo itineri & tempori parare solent. Hîc sumi hanc vocem volunt 1. *Regum*, 14. v. 3. Chaldaeus hîc exponit, *placentas*, seu, *crustula*. quæ punctis etiam sunt resperfa. Quidam putant esse eas, quas Hispanicè, *obleas* vocamus: sed ex huic loco non congruunt: potius fuerint, quas *tortas secas*, dicimus, & valentinè, *prims*: nempe, *tortas*, seu *crustulas* tenues, & calore ignis ficcatas. Vide infra v. 12,

VERS. 6.

ATQVE SIMVL OMNI ISRAELI.] Hebr. Et

ad virum Israël. Quidam exponunt: *ad quemque Israëlitam*. Alij: *ad præstantem, quemque virum*. vel *ad primores viros Israël*. Quidam existimant Gabaonitas primum per castra vnumquemque obuium prehensisse, causasque sui aduentus, & votum fœderis explicasse: Deinde ad Imperatorem adductos, ea de re plenius cum illo egisse, v. 8.

VERS. 14.

SVSCEPERVNT IGITVR DE CIBARIIS EORVM.] Quidam vertunt: *Et acceperunt viri de insidijs eorum*. quod verbum *tzud*, seu *tzadab* insidiari significat. quasi dicat, assensu sunt, crediderunt astui, seu insidijs, & technis eorum. Sed nunquam reperitur vox *tzadab*, in significatione insidiarum. Alij reddunt: *Hac quum accepissent viri illi primores, ex viatico eorum*, id est, quos sermones quum admisissent & probassent, adducti specie rerum, quas in viaticum sumpserunt. Plerique, in signum amicitiae charitatis, & mutuae communicationis, ex eorum viatico sumpsisse, & degustasse volunt, qui mos apud varias gentes est receptus.

ET OS DOMINI NON INTERROGAVERVNT.] Nimirum per sacerdotem summum indutum ephod, vel sacro amiculo cum *Vrim* & *Thummim*: nam per ea respondere solebat Deus, ex promissione Exodi 25. v. 22. & Numer. 27. vers. 21. Vide supra Cap. 7. v. 6.

ET INITO FOEDERE POLLICITVS EST, QVOD NON OCCIDERENTVR.] Hebr. Quidam reddunt: *& ferit cum eis fœdus, vt seruaret eos vivos*. Alij: *& percussit ipsis fœdus conseruandi ipsos saluos*. Nonnulli: *pepigitque cum eis fœdus de illis in vita seruandis*. Nulla addita conditione ad personas, bona, vel regionem pertinente, prout cum exteris licebat, qui Chananæi non erant. Vide Deuteronom. 20. vers. 10 & 2. Samuel. 2. v. 2. & Cap. 21. v. 2. Ergo quomodo agendum Israëlitis esset cum vrbibus vtrò se deditibus, quæ non essent ex Chananæis, expresse extat mandatum, Deuteronom. 20. v. 10. & ita actum hîc cum Gabaonitis in fœdere, qui non putabantur ex septem gentibus terræ promissæ, sed exteri extra fines Chananææ esse.

VERS. 15.

CAPHIRA.] Eusebius & S. Hieronymus in Locis: [*Cephira vicus ad ciuitatem perti-nens Gabaon, in tribu Benjamin*.] Infra Cap. 18. vers. 26. Vide Esdræ 2. vers. 25. & Nehemiæ 7. v. 29. Hebraicè *cephir* à leonibus nomen habet, vel quod iis ea regio abundaret, seu quod ibi eorum esset venatus, aut custodia, hispanicè, *Leonera*, ò *Leoncilla*. Fortasse, quod vrbs valida esset, & viris fortib' munita.

VERS. 17.

BEROTH.] seu *Beeroth*, *beer* nomen dictum à puteis: quod ea vrbs seu regio puteis abundaret: forsan aquarum calidarum, aut bituminis. q. d. *Puteoli*. Sic enim vocata quoque est vrbs Campaniæ. M. Varro lib. 4. de Lingua Latina, Cap. 5. [*A puteis oppidum Puteoli, quod sint circa eum locum aqua frigida & calida multa. Nisi à putore potius, quod puridus sit odoribus sæpe ex sulphure & alumine*.] Eadem habent Strabo lib. 5. pag. 245. & Festus in voce *Puteolos*.

CARIATHIARIM.] Hebraicarum *Kirjath-Iegharim*, id est, *Ciuitas Siluarum*.

Siluarum, vel *Saltuum*, dicta videtur à monte *Iegharim* seu *siluarum*, quod siluosus esset, & multa materia plenus: in quo, vel prope quem sita fuit infra cap. 15. v. 10. Eusebius & S. Hieronymus in Locis: [*Carjathjarim*, quæ & *Carjathbaal*, ciuitas *saltuum*, una de urbibus *Gabaonitarum*, pertinens ad tribum *Iuda*, euntibus ab *Ælia Diospolim* in milliario vno.] Plerique putant deprauatum esse hunc locum, nam multo plus abfuisse ab *Ierusalem*, Brocardus ita prodit: [*A Ierusalem contra occidentem quatuor sunt leuca & dimidia ad Carjathjarim*, quæ una fuit de urbibus *Gabaonitarum*, ubi arca Domini viginti annis mansit postquam à *Philisthæorum* terra fuit reducta.] Ergo prope hanc urbem, insignem aliquam siluam, variis arboribus nemorosam fuisse, quæ nomen urbi fecerit, facile credimus.

NON POSSVMVS EOS CONTINGERE.] Nimirum, vt eis vitam adimamus, aut vulneremus, vel fauciemus, percutiamus, aut plagas, seu damnum inferamus: ea enim omnia verbum *לנגח* *lingagh* includit: Non sunt transgressi *Isrælitæ* diuinum mandatum seruando in vita *Gabaonitas* *Hevæos*: tametsi ij essent ex illis gentibus, quas Dominus internecioni deuouendas iusserat, Deuterom. 20. vers. 15. 16. & 17. nam mandatum illud intelligendum erat, quando illæ gentes vel pacem sanctis conditionibus oblatam repudiassent: (& forsan *Gabaonitæ*, vt multi volunt, ejurata superstitione, in Dei religionem transierunt:) vel aliquid jam hostile in *Isrælitæ* molitæ expectassent, vt victor exercitus eorum mœnibus admoueretur: nam si ipsæ pacem petere anteuertissent, ac se vltro dedidissent, rectè poterat eorum vitæ parci. Vide, quæ notauimus in Deuterom. 20. v. 16. & 17. Vnde quidam ita hîc exponunt: Non possumus tangere eos. quia fidem legitimè dedimus: nondum enim ad eorum vrbes accesseramus, quum illi se nobis dederent, & vitam à nobis peterent. Est autem mandatum Deuteronom. 20. 10. & sequentibus, ne postquam accesserimus ad expugnanda loca à Deo nobis destinata, vllos viuere sinamus: sed quum ij vitam prius petierint, quàm eos aggredieremur, non habemus, cur illos contra iuramentum nostrum internecioni deuouere debeamus. Eadem ratione vita concessa est *Rahabæ*, & toti familiæ paternæ eius, suprâ Cap. 4. & eadem ratione reliquias *Chananeorum* vltro se dedentes *Salomon* tributarias fecit, 1. Regum 9. vers. 20. Contra verò, propter violatum à *Saûle* iuramentum hoc, diuinitus fames immittitur, nec ira Dei prius sedatur, quàm de familia *Saûlis* vltio sumpta sit, 2. Samuel. 21.

SI PERERAVIMVS.] Hebr. *super iuramentum*, quod iurauimus eis. Quidam: propter illud iuramentum violatum, quo iurauimus eis. Id est, quæ indignatio futura esset, si legitimè præstitum iuramentum violaremus.

SED SIC VIVANT, &c.] Hunc versum *Hebraicè* obscurum sanè ac difficilem, ex verbo nos reddidimus, alij diuersè: Primò, dixerunt præterea ad principes illos, *Viuant*, & cadant ligna, & hauriant aquam toti *synago-*

ga, quemadmodum loquuti sunt eis principes. Vel de eis. Secundò, Dixeruntque rursus ad eos principes, *Viuant*, & sint calones & lixæ pro toto cœtu, quemadmodum loquuti sunt eis principes. Tertiò: Et addiderunt dicere ad illos principes, *Viuant*, sed sint casores lignorum, & haustores aquæ toti congregationi: fuerunt itaque casores lignorum & haustores aquæ toti congregationi, quemadmodum loquuti sunt eis principes. 4. Dicebant, inquam, principes ad illos, *Viuant*, & sint casores lignorum, & haustores aquarum vniuerso cœtui, sicut principes loquuti inter se fuerant. 5. Quum ergo dixissent eis duces illi, *Sinuntor viuere*: fuerunt putatores lignorum, & haustores aquarum pro toto cœtu, quemadmodum dixerunt ipsis duces.

Difficultas in contextu *Hebraico* inde est, quòd verba illa, *Et dixerunt ad eos principes*, sunt ambigua, vt suppositum verbi, *dixerunt* sit conuentus seu cœtus; & principes sit accusatiuus. hoc sensu, *Et dixerunt cœtus Isrælitæ ad principes illos*. Aut, suppositum verbi *dixerunt*, sint principes, & ad eos, id est, ad *Isrælitæ* obmurmurantes: *Et rursus dixerunt principes ad eos Isrælitæ* quiritantes, qui sensus est potior.

Deinde illa, *viuent*, seu *viuant*, & fuerunt casores lignorum, & haustores aquarum: non videntur inter se cohærere. Proinde quidam in *וַיִּחְיוּ* *vajihju*, nolunt *van* esse conuersiuum futuri in præteritum, sed retinent futurum, *Viuent*, & erunt casores lignorum, &c. Sed cum id sit contra grammaticos canones, nonnulli *Hebræorum*, vt sententia cohæreat, inter *viuant*, & fuerunt casores, &c. hæc omnia subaudienda, & inferenda volunt, *viuant*, & sint lignatores, & aquatores totius cœtus. Et deinceps sequatur, quod est in textu: & fuerunt casores lignorum, & haustores aquarum omni conuentui, &c.

Sed est nobis alibi obseruatum, in eiusmodi loquutionibus *Hebraicis* quando post futurum, seu imperatiuum, sequitur immediatè præteritum, præfixa coniunctione &, vt hîc, tunc &, poni pro vt, & præteritum vim subiunctiui habere. *Viuent*, & fuerunt casores lignorum, &c. pro, *Viuent*, seu *viuant*, vt sint casores, &c. Vel præteritum tunc intendere significatum, & rem stabilire, ratamque ac firmam constituere. *Viuent*, & fuerunt casores, &c. Id est, adedò certò & constanter erunt casores, &c. vt existimes eos iam esse, vel fuisse. Sic infra Cap. 10. vers. 4. & Exodi 5. vers. 1. & alibi sæpe.

Rectè annotatum quibusdam, apte munus lignandi & aquandi impositum fuisse *Gabaonitis*, quod in eorum ditione essent duæ illæ vrbes *Kirjath-Iegharim*, quæ siluis & saltibus, & multa materia cædua abundabat: & *Beeroth*, in qua plurimi putei, fontes, scaturigines optimarum aquarum essent. Illud verò, omni conuentui, plerique exponunt, in vsum totius multitudinis. Alij, pro toto cœtu, id est, vice, & loco totius cœtus. Tenebantur *Isrælitæ* prouidere de lignis & aqua domui Dei, quo onere subleuati sunt, subeuntibus pro ipsis hoc ministerium *Gabaonitis*. q. d. erunt serui publici, nomine cœtus populi

puli Dei publicas angarias obeuntes in domo Dei, infra vers. 23. & Esdrae 8. vers. 20. Non rectè quidam putant eiusmodi ministratores Græco vocabulo *parochos* Romanis dictos: nam parochorum munus multò dignius & honoratius erat. Vide Budæum Posterioribus Annotationibus in Pandectas, pag. 195. Illud multo certius, fuisse Gabaonitas eos, quos *Nathinaos*, id est, *Dedititios*, seu *Donatos* Esdras, & Nehemias frequenter appellant, de quibus dicemus 1. Paralipom. 9. vers. 2.

Posteriorem illam clausulam, *secundum quod loquuti sunt eis principes*. Quidam, ne videatur superuacanea, & bis idem dicatur in principio, & in fine versus, *לחם labem*, eis reciprocè accipiunt id est, inter se, apud se ipsos, secum, ut sumitur Ecclesiast. 3. vers. 18. & alibi sapius: *sicut principes loquuti inter se fuerant*. Sed nihil necesse: nam eiusmodi repetitiones mirificè seruiunt ad sententiæ incrementum. q. d. verè, certè, constituerunt principes, iterum atque iterum affirmarunt conuentui, Gabaonitas futuros calones & lixas, vel illud *eis*, refertur ad Gabaonitas, *eis*, vel *de eis*, Gabaonitis.

VERS. 23.

ITAQUE SUB MALEDICTIONE ERITIS.] Hebr. *Et nunc maledicti estis*. Exponunt, Nunc quum & sermone aliorum, & aduentu nostro certius de vobis, & regione vestra cognouimus: maledicti estis: id est, deprehendimus vos de numero gentium earum esse, quibus maledixit Deus, & quarum

vitam vsui nostro, regionem hæreditariæ possessioni nostræ destinauit.

ET NON DEFICIET DE STIRPE VESTRA LIGNA CÆDENS, &c.] Heb. Amplius: *& non exstinetur, deficiet, deerit, de vobis seruus, & casores lignorum, &c.* Quidam vertunt: *quapropter ne deficiat ex vobis seruus, & qui putent ligna, &c.* id est, quia de gente maledicta estis, etsi nos fefellistis legatione vestra, tamen non possumus quin obstringamus vos, & addicamus iis ipsis conditionibus, quas lege imperauit Deus, Deuteron. 20. v. 10. & 11. Cæterum extremam & infimam in populo calonum, & lixarum fuisse sortem, Moyses quoque significauit, Deut. 29. v. 11.

IN DOMVM DEI MEI.] Aliqui annotant, Gabaonitas, quandiu Israël fuit in castris, fuisse vniuerso exercitui calones & lixas: postquam verò terram in hæreditatem accepit, tunc fuisse casores lignorum, & comportatores aquarum domui Domini, tabernaculo, seu templo, è versu 27. infra.

NUNTIATVM EST NOBIS. SERVIS TVIS.] Hebr. *Quia nuntiando nuntiatum est servis tuis*. Id est, certo nuntiatum est, frequentibus & certissimis nuntiis ad nos perlatum est.

VERS. 24.

FECIT ERGO IOSVE, VT DIXERAT.] Hebr. *Et fecit eis sic*. *ןן cen*, Ratum, stabile, firmum, constans fecit, quod dixerat.

VERS. 26.

VSQVE IN PRÆSENS TEMPVS.] Hebr. *vsque ad diem istam*. Vide de ista loquutione supra Cap. 4. v. 9. & Cap. 6. v. 25.

VERS. 27.

CAPVT DECIMVM.

Quinque reges oppugnantes Gabaon, immoto sole vnius diei spatio, vincuntur, & ex spelunca extracti suspenduntur, pluresque aliæ ciuitates capiuntur.

Vulg.

Malu.

I VÆ cum audisset Adonisedec rex Ierusalem, quod scilicet cepisset Iosue Hai, & subuerzisset eam (sicut enim fecerat Iericho & regi eius, sic fecit Hai & regi illius) & quod transfugissent Gabaonita ad Israël, & essent federati eorum,

2 Timuit valde. Vrbs enim magna erat Gabaon, & vna ciuitatum regalium, & maior oppido Hai, omnesque bellatores eius fortissimi.

3 Misit ergo Adonisedec rex Ierusalem ad Oham regem Hebron, & ad Pharam regem Ierimoth, ad Iaphia quoque regem Lachis, & ad Dabir regem Eglon, dicens:

Maluenda, In Iosue,

E T fuit secundum audire Adoni-Tzedek rex Ierusalem, quia ^a cepit Iehosuah Ghaj, & ^b anathematizauit eam: secundum quod fecit Iericho, & regi eius, sic fecit Ghaj, & regi eius: & quia ^c pacificauerunt habitantes Ghibghon ^d ad Israël, & fuerunt in intimo eorum:

2. Et timuerunt valde, quia vrbs grandis Ghibghon, sicut vna vrbiū regni: & quia ipsa grandis ^e de Ghaj, & omnes homines eius ^f præualidi.

3 Et misit Adoni-Tzedek rex Ierusalem ad Hoham regem Chebron: & ad Phiram regem Iarmuth, & ad Iaphiagh regem Lachis, & ad Debir regem Gheglon, ad dicere:

^a apprehendit, obtinuit:
^b exitio, interuentioni deuouit.

^c pacem fecerunt, integrarunt.
Sic v. 4,
^d cum.

^e præ.

^f fortes, heroes, potentes, strenui,
Hispani, barraganes:
Sic v. 7.

G

4 Ascen

4 Ad me ascendite, & ferte praesidium, ut expugnemus Gabaon, quare transfugerit ad Iosue, & ad filios Israël.

5 Congregati igitur ascenderunt quinque reges Amorrhæorum, rex Hebron, rex Ierimoth, rex Lachis, rex Eglon, simul cum exercitibus suis, & castrametati sunt circa Gabaon, oppugnantes eam.

6 Habitatores autem Gabaon urbis obfesse miserunt ad Iosue, qui tunc morabatur in castris apud Galgalam, & dixerunt ei: Ne retrahas manus tuas ab auxilio seruorum tuorum: ascende citò, & libera nos, fèrque praesidiū: cōuenerūt enim aduersum nos omnes reges Amorrhæorum, qui habitant in montanis.

7 Ascenditque Iosue de Galgalis, & omnes exercitus bellatorum cum eo, viri fortissimi.

8 Dixitque Dominus ad Iosue: Nè timeas eos: in manus enim tuas tradidi illos: nullus ex eis tibi resistere poterit.

9 Irruit itaque Iosue super eos repente, tota nocte ascendens de Galgalis:

10 Et conturbauit eos Dominus à facie Israël: contriuitque plaga magna in Gabaon, ac persecutus est eos per viam ascensus Beth-horon, & percussit vsque Azeca & Maceda.

11 Cūque fugerent filios Israël, & essent in descensu Beth-horon, Dominus misit super eos lapides magnos de calo vsque ad Azeca: & mortui sunt multo plures lapidibus grandinis, quàm quos gladio percusserant filij Israël.

12 Tunc locutus est Iosue Domino, in die qua tradidit Amorrhæum in conspectu filiorum Israël, dixitque coram eis: Sol contra Gabaon ne mouearis, & Luna contra vallem Aialon.

13 Steteruntque Sol & Luna, donec ulcisceretur se gens de inimicis suis. Nōne scriptum est hoc in libro iustorum? Stetit itaque Sol in medio celi, & non festinauit occumbere spatium unius diei.

14 Non fuit antea, nec postea tam longa dies, obediēte Domino voci hominis, & pugnante pro Israël.

15 Reuersusque est Iosue cum omni Israël in castra Galgala.

16 Fugerant enim quinque reges, & se absconderant in spelunca urbis Maceda.

4 Ascendite ad me, & adiuate me, & percussimus Ghibghon, quia pacificauitⁱ ad Iehosuagh & ad filios Israël.

5 Et^k collecti fuerunt, & ascenderunt^l quinque regum^m Aemoræi, rex Ierusalaim, rex Chebron, rex Iarmuth, rex Lachis, rex Gheglon, ij, & omnesⁿ defidentiae eorū: & ^o defederunt super Ghibghon, & ^p ceciderunt super eam.

6 Et miserunt homines Ghibghon ad Iehosuagh, ad^q defidentiam, in Ghilghal, ad dicere: Non remittere facies manus tuas de seruis tuis: ascende ad nos^r festinanter, & ^s salua nobis & adiuua nos, quia^t congregati fuerunt ad nos omnes reges Aemoræi, habitantes montis.

7 Ascendit Iehosuagh de Ghilghal, ipse, & omnis populus^u cæsionis cum eo, & omnes^x præualidi strenuitatis.

8 Et dixit I H V H ad Iehosuagh: Non timebis de eis, quia in manibus tuis dedi eos: non stabit vir de eis in faciebus tuis.

9 Et venit ad eos Iehosuagh^y repente, omni nocte ascendit de Ghilghal.

10 Et^z conturbauit eos I H V H^a faciebus Israël, & percussit eos percussione grandem in Ghibghon: & persequutus est eos viam^b ascensionis Bet-Choron, & percussit eos vsque ad Ghazekah, & vsque ad Makedah.

11 Et fuit in fugere eos de faciebus Israël, ij in^c descensione Beth-Choron, & I H V H misit super eos lapides grandes de cælis vsque ad Ghazekah, & mortui fuerunt: plures, qui mortui fuerunt in lapidibus grandinis, ^d de, quos interfecerunt filij Israël in gladio.

12 Tunc loquetur Iehosuagh^e I H V H in die dare I H V H Aemoræum faciebus filiorum Israël: & dixit^f oculis Israël: Sol in Ghibghon^g sile, & luna in valle Aialon.

13 Et Siluit sol, & luna stetit vsque ad^h vindicabit gensⁱ maleuolentes suos. An non^k ipsa scripta super Librum Recti? & stetit sol in medietate cælorum, & non^l incubuit ad venire, ^m sicut diemⁿ consummatam.

14 Et non fuit sicut dies ipsa faciebus eius, & post eam, ad audire I H V H in voce viri, quia I H V H^o cædens Israël.

15 Et reuersus fuit Iehosuagh, & omnis Israël cum eo ad^p defidentiam in Ghilghal.

16 Et fugerunt^q quinque regum isti, & ^r absconditi fuerunt in^s spelunca in Makedah.

17 Et

g auxilia-
mini mihi.
Sic v. 6.
h vt percu-
tiamus.
i cum. Sic
statim.
k congrega-
ti.
l quinaris.
m genitius.
singularis.
pro Aemor-
ræorum.
Sic v. 6.
n castrame-
tationes,
exercitus.
o confede-
runt, castra-
metati sunt.
p incidē, ut,
pugnauerūt,
præliauerūt,
q castrame-
tationem.
r citò, cele-
riter.
s opem fer-
t collecti.
u incisionis,
belli.
x fortes bel-
li, exercitus.
y vel potentes
viribus.
z subitò,
raptim,
a perturbauit,
confre-
git, contri-
uit, fudit,
profligauit,
quassauit.
b datius.
ad facies,
coram.
c ascensio-
nis, gradus,
cliui.
d decliui.
e præ, quàm.
f datius.
ipfi I H V H.
g ad oculos,
h tace, ob-
mutescere,
quiesce, ex-
pecta, sub-
siste, insiste,
Sic 1. Samue-
lū 14 v. 9.
i ulciscetur
se.
j de inimicis
suis.
k ipsum,
istud, scri-
ptum.
l festinauit,
properauit.
m quasi, cir-
citer.
n integram,
perfectam.
o incidens,
prælians,
pugnans.
p castrame-
tationem.
q quinaris.
r occulta-
runt se, lati-
tauerunt.
s gauerna.
Sic v. 17. 18.
12 23. & 27.

17 Nuntiātūque est Iosue, quod inuenti essent quinque reges latentes in spelunca urbis Maceda.

18 Qui praecepit sociis & ait: Vultite saxa ingentia ad os spelunca, & ponite viros industrios, qui clausos custodiant:

19 Vos autem nolite stare, sed persequimini hostes, & extremos quosque fugientium cadite: nec dimittatis eos urbium suarum intrare praesidia, quos tradidit Dominus Deus in manus vestras.

20 Cesis ergo aduersariis plaga magna, & usque ad internecionem panē consumptis, hi qui Israël effugere potuerunt, ingressi sunt ciuitates munitas.

21 Reuersusque est omnis exercitus ad Iosue in Maceda, ubi tunc erant castra, sani & integro numero: nullusque contra filios Israël mutire ausus est.

22 Praecepitque Iosue, dicens: Aperite os spelunca, & producite ad me quinque reges, qui in ea latitant:

23 Feceruntque ministri ut sibi fuerat imperatum: & eduxerunt ad eum quinque reges de spelunca, regem Ierusalem, regem Hebron, regem Ierimoth, regem Lachis, regem Eglon.

24 Cūque educti essent ad eum, vocauit omnes viros Israël, & ait ad principes exercitus qui secum erant: Ite, & ponite pedes super colla regum istorum. Qui cū perrexissent, & subiectorum colla pedibus calcarent,

25 Rursum ait ad eos: Nolite timere, nec paueatis, confortamini & estote robusti: sic enim faciet Dominus cunctis hostibus vestris, aduersum quos dimicatis.

26 Percussitque Iosue, & interfecit eos: atque suspendit super quinque stipites: fueruntque suspensi usque ad vesperrum.

Deut. 21. d. 23. 27 Cūque occumberet sol, praecepit sociis ut deponerent eos de patibulis. Qui depositos proiecerunt in speluncam, in qua latuerant, & posuerunt super os eius saxa ingentia, qua permanent usque in praesens.

28 Eodem quoque die Makedam cepit Iosue, & percussit eam in ore gladij, regemque illius interfecit, & omnes habitatores eius: non dimisit in ea saltem paruas reliquias. Fecitque regi Makeda, sicut fecerat regi Iericho.

Maluenda, In Iosue.

17 Et annuntiatum fuit Iehosua, ad dicere: Inuenti fuerunt quinque regum absconditi in spelunca in Makedah.

18 Et dixit Iehosua: Deuoluite lapides grandes ad os speluncae, & visitare-facite super eam homines, ad obseruare eos.

18 Et vos non stabitis, persequimini maleuolentes vestros, & decaudabitis eos: non dabitis eos ad venire ad vrbes eorum, quia dedit eos I H V H ELOHIM vester in manu vestra.

20. Et fuit in consummare Iehosua, & filij Israël ad percutere eos percussio-nem grandem valde, usque ad consummari eos: & residui residuati fuerunt de eis & venerunt ad vrbes munitio-nis.

21 Et reuersi fuerunt omnis populus ad desiderium ad Iehosua Makedah in pace: non acuit filiis Israël, viro linguam suam.

22 Et dixit Iehosua: Aperite os speluncae, & exire-facite ad me quinque regum istos de spelunca.

25 Et fecerunt sic, & exire-fecerunt ad eum quinque regum istos de spelunca: regem Ierusalem, regem Chebron, regem Iarmuth, regem Lachis, regem Gheglon.

24 Et fuit secundū exire facere eos, reges istos ad Iehosua, & vocauit Iehosua ad omnē virum Israël, & dixit ad extremarios hominū cæsionis, qui ambulauerunt ad eum: Appropinquate, ponite pedes vestros super colla regū istorum: Et appropinquauerunt, & posuerunt pedes suos super colla eorum.

25 Et dixit ad eos Iehosua: Non timebitis, & non consternabimini: obtinete & surrigite, quia sic faciet I H V H omnibus maleuolentibus vestris, quos vos cadentes eos.

26 Et percussit eos Iehosua post sic, & mori-fecit eos, & suspendit eos super quinque lignis: & fuerunt suspensi super lignis usque ad vesperram.

27 Et fuit tempore venire solem, praecepit Iehosua & descendere fecerunt eos de super ligna, & deiecerunt eos ad speluncam, qua absconditi fuerunt ibi: & posuerunt lapides grandes super os speluncae, usque ad ossum diei istius.

28 Et Makedah cepit Iehosua in die ipsa, & percussit eam ori gladij, & regem eius: anathematizauit eos, & omnem animam, quae in ea: non reliquit residuum: & fecit regi Makedah secundum quod fecit regi Iericho.

* quinquaginta.

* praeficite, constituite, imponite.

* perficere, absolueret, complere, finire. y consumi. vel consumi. mere, consummare.

z castrametationem. a salui, integri, incolu-mes.

b strinxit, exertaui, incidit, mō-uit.

c quinquaginta. Sic v. 23.

d clamauit. e duces. f belli, pugnae. g cum eo.

h frangimini, percellimini, terre-bimini. ut cap. 1. v. 9.

i apprehendite vos, roboramini.

k strenui, robusti, praeualidi esto-te, viriliter agite.

l pugnantes, praeliantes contra eos. m ad tempus.

n corpus, articulum, substantiam, robur: vel hunc ipsummet diem istum.

o interne-cioni deuouit.

p reliquum fecit. Sic v. 30.

q superstiti-tem. Sic v.

29 Transiuit autem cum omni Israël de Maceda in Lebna, & pugnabat contra eam.

30 Quam tradidit Dominus cum rege suo in manus Israël: percusseruntque urbem in ore gladij, & omnes habitatores eius, non dimiserunt in ea ullas reliquias. Feceruntque regi Lebna, sicut fecerant regi Iericho.

31 De Lebna, transiuit in Lachis cum omni Israël: & exercitu per gyrum disposito oppugnabat eam.

32 Tradiditque Dominus Lachis in manus Israel, & cepit eam die altero, atque percussit in ore gladij, omnemque animam qua fuerat in ea, sicut fecerat Lebna.

33 Eo tempore ascendit Horam rex Gazer, ut auxiliaretur Lachis: quem percussit Iosue cum omni populo eius usque ad internecionem.

34 Transiuitque de Lachis in Eglon, & circumdedit,

35 Atque expugnauit eam eadem die: percussitque in ore gladij omnes animas qua erant in ea, iuxta omnia quæ fecerat Lachis.

36 Ascendit quoque cum omni Israel de Eglon in Hebron, & pugnavit contra eam.

37 Cepit eam, & percussit in ore gladij, regem quoque eius, & omnia oppida regionis illius, uniuersasque animas qua in ea fuerant commorata: non reliquit in ea ullas reliquias: sicut fecerat Eglon, sic fecit & Hebron, cuncta quæ in ea reperit consumens gladio.

38 Inde reuersus in Dabir,

39 Cepit eam atque vastauit: regem quoque eius atque omnia per circuitum oppida percussit in ore gladij: non dimisit in ea ullas reliquias: sicut fecerat Hebron & Lebna & regibus earum, sic fecit Dabir & regi illius.

40 Percussit itaque Iosue omnem Terram montanam & meridianam atque capestrem, & Asedoth, cum regibus suis: non dimisit in ea ullas reliquias, sed omne quod spirare poterat, interfecit, sicut praeceperat ei Dominus Deus Israël.

41 A Cadesbarne usque Gazam. Omnem Terram Gozen usque Gabaon.

29 Et transiuit Iehosuagh, & omnis Israël cum eo de Makedah, Libnah: & cæcidit cum Libnah.

30 Et dedit IHVH etiam eam in manu Israël, & regem eius: & percussit eam ori gladij, & omnem animam, quæ in ea: non reliquit in ea residuum: & fecit regi eius secundum quod fecit regi Iericho.

31 Et transiuit Iehosuagh & omnis Israël cum eo de Libnah in Lachis, & defedit super eam, & cæcidit in ea.

32 Et dedit IHVH Lachis in manu Israël, & cepit eam in die secunda: & percussit eam ori gladij, & omnem animam, quæ in ea, secundum omne, quod fecit Libnah.

33 Tunc ascendit Horam rex Ghezer ad adiuuare Lachis: & percussit eum Iehosuagh, & populum eius, usque ad nequaquam reliquit ei residuum.

34 Et transiuit Iehosuagh, & omnis Israël cum eo de Lachis in Gheglon: & defederunt super eam, & cæciderunt super eam.

35 Et ceperunt eam in die ipsa, & percusserunt eam ori gladij, & omnem animam, quæ in ea, in die ipsa anathematizauit secundum omne, quod fecit Lachis.

36 Et ascendit Iehosuagh, & omnis Israël cum eo de Gheglon in Chebron, & cæciderunt super eam.

37 Et ceperunt eam, & percusserunt eam ori gladij, & regem eius, & omnes vrbes eius, & omnem animam, quæ in ea: non reliquit residuum; secundum omne, quod fecit Gheglon, & anathematizauit eam, & omnem animam, quæ in ea.

38 Et reuersus fuit Iehosuagh, & omnis Israël cum eo in Debir, & cæcidit super eam.

39 Et cepit eam, & regem eius, & omnes vrbes eius: & percusserunt eos ori gladij & anathematizauerunt omnem animam, quæ in ea: non reliquit residuum: secundum quod fecit Chebron, sic fecit Debir, & regi eius, & secundum quod fecit Libnah, & regi eius.

40 Et percussit Iehosuagh omnem terram montis, & austri, & humilitatis, & effusionum, & omnes reges eorum: non reliquit residuum: & omnem halitum anathematizauit, secundum quod praecepit IHVH ELOHIM Israel.

41 Et percussit eos Iehosuagh de Kades-Barneagh, & usque ad Ghazah, & omnem terram Gosen, & usque ad Ghibghon.

42 Et

r pugnavit, bellauit.

s castrametatus est.

t ipsi Libnah auxiliari.

x Vide similem locutionem. Cap. 8. v. 22.

y castramentati sunt. z pugnaverunt, bella uerunt. ut v. 36.

a interneconi deuouit. Sic v.

37. 39. & 40. b ipsi Lachis.

c pugnaverunt.

d superstitem. Sic v. 30. 40. e ipsi Gheglon.

f pugnavit, bellauit.

g ipsi Chebron.

h ipsi Debir.

i ipsi Libnah.

k meridiei.

l depressio nis, depressorum locorum, campestris, planities, ut Cap. 9. v. 1.

m Vide Deuteronom. 20. vers. 16. &

17.

42 Vniuersosque reges, & regiones eorū, uno impetu cepit atq; vastauit: Dominus enim Deus Israël pugnavit pro eo.

43 Reuersusque est cum omni Israël ad locum castrorum in Galgala.

42 Et omnes reges istos, & terram eorum cepit Iehosuagh ictu vno, quia IHH ELOHIM Israël cædens Israël.

43 Et reuersus fuit Iehosuagh & omnis Israël cum eo ad ° desidentiam in Ghilgal.

n pugnans bellans

o castrametationem.

COMMENTARIA.

VERS. I.

DONISEDEC.] Heb. אֲדֹנִי-צֶדֶק Adoni-Tzedek, Heb. sonat, Sustinator, Column Dominus, Herus, Iustitia. Sic videtur rex iste ventosa appellatione se ipsum insigniuisse, quasi iustitiæ vindex, & assertor, atque antistes audiret. Alij volunt Ierusalem nomen primum fuisse Tzedek, deinde dicta, Salem, & postremo Ierusalem: vnde reges eius melchi-Tzedech, id est, rex Tzedek adoni-Tzedek dominus Tzedek, insigni præfatio summæ Iustitiæ executionis in ea peragenda, morte & sanguine Æterni Filij Dei.

REX IERUSALEM.] Hic primum occurrit nomē famosæ & clarissimæ omnium urbium, quas Scriptura celebrat. Rationem nominis variè & prolixè plurimi exequuti sunt. Breuiter nos meliores etymologias explicabimus. 1. à יִרְאֵשׁ iarsch, hereditauit, possedit, & שָׁלֵם Schale, olim nomine eius, quasi, possessa Schalem, quod eam Iebusæi tenacius possederint, nec inde ab Israëlitis expelli potuerint, infra Cap. 15. v. 63. & Iudicum 1. vers. 21. vsque ad tempora Davidis, qui eos eiecit, 2. Samuel. 5. 2. à celebri illo facto Abrahami, Genes. 22. 14. [Et vocauit Abraham nomen loci illius, IHH Iireh, id est, Dominus videbit, nimirum ex יִרְאֵה Iireh, videbit, prouidebit, & vetustiore appellatione Schalem, factum est Ierusalem, id est, Videbit, vel Videbunt pacem. Arcano & mystico oraculo, ibi visum iri Pacem & Felicitatem generis humani ac mundi, Oeconomiam Filij Dei. 3. A רָאָה raah, vidit, & Schalem, quasi, Visa pax. seu Visa, Conspicua, Spectabilis, Speciosa, Pulchra, Schalem, Psal. 47. vers. 3. Threnor. 2. vers. 15. Quidam obseruauit, cum duplex esset Schalem, altera in campestri sita, altera autem hæc in montibus, omnium oculis exposita, dictum hanc composito nomine Ierusalaim, duali numero, quasi dicas, duarum Schalam illam, quæ conspicua est: illam verò simpliciter Schalem, quæ erat in Samaria, quæ etiam Sichem dicta fuit Genes. 33. v. 18. Sed tres fuisse Sichemas, non est dubium, vt etiam in Genes. 14. vers. 18. annotauimus. 4. à יָרָא iara, timuit, & SCHALEM. Notant quidam, quæ prius Schalem vocabatur, terrifico nomine data opera à Iebusæis dictam posterius Ierusalem, quasi יִרְאֵה ieru, Timete, Schalem, vt vicinis populis terrorem incuterent. Hoc etymon propius existimant: nam illud, à visione pacis ductum, longius petitum, ac re-

motius iudicant: vnde Ierusalem, erit propriè, Timete Schalem: vel Terrifica, Timenda Schalem. Hanc urbem prius dictam Schalem, non dubitamus, è Psalmo 75. vers. 3. [Et factus est in Schalem locus eius, & habitatio eius in Sion:] & è consensu omnium: sed quod in ista Schalem regnauerit Melchizedek, & non potius in altera Scythopolitana, cum doctissimo Hieronymo & aliis vehementer ambigimus, vt in Genes. 14. v. 18. obseruabamus. Schalem pacem, interpretari diserte asseritur. Hebræor. 7. vers. 3. Hebraica Biblia hanc vocem perpetuo dualiter efferunt Ierusalaim, Chirik indicante Iod, quod quinque locis expressum reperitur, quod nimirum vrbs bipartita esset. Tacitus in Historiâ: [Duos colles in immensum editos claudabant muri.] Cabalici ad duplicem Ierusalem terrestrem, & cælestem referunt, vt Galat. 4. vers. 25. & 26. Verum cur dicta sit Ierusalem duali numero, plenius explicabimus Iudicum 1. v. 8. & 21. Chaldæi Paraphrastæ, 1xx. Interpretes, & Noster, Ierusalem dicunt, & ita veteres scripsisse ac pronuntiasse, facile eruditi credunt.

Hecataeus Abderita, qui tempore Magni Alexandri vixit, hæc de Ierusalem, apud Iosephum lib. 1. in Apionem [Ciuitas munitissima, habens præcipue circuitum quinquaginta stadiorum, in qua commorantur hominum circa centum & quinquaginta millia, nomine Ierosolyma.] Agatharchides Gnidius apud eundem Iosephum: [Qui vocantur Iudæi, habitant omnium munitissimam ciuitatem, quam vocare Ierosolymam provinciales solent.] Strabo lib. 16. [Ierosolyma est locus saxosus, aquis ipse quidem abundans, cum regio circum sterilis ac sicca sit, & intra sexaginta stadia etiam solum habeat lapidosum inferne.] Plinius lib. 2. Cap. 14. [Ierosolyma longè clarissima urbium orientis, non Iudææ modo.] Cornelius Tacitus Historia. 5. [Sed quia famosa urbis supremum diem tradituri sumus, &c. Et postea: [Vrbem arduam situ.]

Describere Ierusalem accuratissimè Iosephus lib. 6. Belli, Cap. 6. S. Beda libello de Locis Sanctis, Cap. 1. & sequentibus; Vuilhelmus Tyrius lib. 8. Belli sacri, initio, Iacobus Vitriacus Historiæ Ierosolomitane, Cap. 35. & sequentibus, Benjamin Tudensis in suo Itinerario, Pagina 41. & sequentibus, Brocardus Monachus, alter Brocardus de Monte Sion, Anselmus Minorita, quos edidit Henricus Canisius: & recentiorum

VERS. 16.

VERS. 18.

rum innumeri. Brocardus: [Ierusalem posita est in terra montosa, montes enim sunt in circuitu eius, habetque in circuitu terram fertilem & bonam, præterquam ad orientem & versus Iordanem. Distat ab Acone triginta sex leucis, quæ scilicet est contra aquilonem. A Sebeste verò siue Samaria distat sexdecim leucis. A Sichem octo: & à Nazareth viginti septem: & hæc loca omnia sunt versus aquilonem. A Ioppe verò distat octo leucis, inter occidentem & aquilonem. A Iericho septem, versus orientem. A Bethlechem duabus: ab Hebron octo, & hæc ciuitates sunt ad austrum.] Alter Brocardus de Monte Sion, paulò diuersius. [Ierusalem sita est in terra montuosa, habens ubique in circuitu terram fertilem & bonam, præterquam in orientem & Iordanem. Distat ab Acchon ciuitate triginta octo leucis, quæ & ipsa contra aquilonem: de Sebeste sexdecim leucis: de Sichem tredecim leucis: de Nazareth septemdecim leucis: & hæc omnes contra aquilonem. De Ioppe tredecim leucis: hæc est fere occidentalis, sed declinat ad aquilonem. De Iericho septem leucis: & hæc est orientalis. De Bethlechem tribus leucis: de Thecua quatuor leucis: de Hebron octo: hæc sunt australes.]

ET ESSENT FOEDERATI EORVM.] Heb. & fuerunt in intimo, intraneo, eorum. Ambiguum est suppositum verbi fuerunt. Quidam Gabaonitas faciunt, vnde reddunt: & agerent inter illos. vt significetur Gabaonitas iuris, legumque, ac vitæ totius communione cum Israëlitis coniunctos fuisse: quem sensum Noster expressit. Alij Israëlitas esse volunt: vnde vertunt: & Israëlitas esse in medio ipsorum. Gabaonitarum. id est, venisse ad vrbes eorum, supra Cap. 9. vers. 17. & eorum ditionem iam obtinere.

VERS. 2. TIMVIT VALDE.] Hebr. & timuerunt valde. nimirum ipse rex & sui. vel & reges alij vicini & confederati.

VERS. 3. OHAM.] Hebr. הוהם hobam, sonat, Turbatorem, Tumultuatorem, Terrorem, Terrificum, Fremitorem, seu Fremebundum: quod nomen sibi imposuerit regulus iste ad terrorem aliorum.

PHARAM.] Hebr. פירם Piram, aut Phiram. quasi dicas, Magnificum, Auctum. vel Ferum, Onagrum.

IERIMOTH.] Heb. Iarimuth. à רמה ramah, dicta videtur, vel quod in celso loco sita esset: aut quod malogranatis abundaret: vel quod incolæ astu & fallaciis, aut stratagematis pollerent. Eusebius & S. Hieronymus in Locis: [Iarimuth, ciuitas, quam subuerit Iesus in tribu Iuda, quarto distans ab Eleutheropoli lapide iuxta villam Esthabol. Et paulo inferius: Iermus in tribu Iuda. Est autem usque hodie villa Iermutha in decimo ab Eleutheropoli lapide ascenduntibus Æliam.] Quidam hanc eandem esse cum Iarmuth existimant, & hîc in Eusebio numerum esse deprauatum. Eleutheropoleos plurima mentio in eo libello de Locis Hebraicis, à qua plurimorum locorum distantia tanquam à celebri vrbe dimetiuntur: nec tamen situs eius ibi explicatur, quod tunc fortasse notissimus fuerit: at nunc incognitus. Ammianus Marcellinus Lib. 14. Cap. 26. Eleutheropolim inter egregias Pa-

læstinæ vrbes recenset. Antonini Itinerarium, à Cæsarea Palæstinæ ad Eleutheropolim 77. milliaria constituit: & à Diospoli, quæ est Lydda ad Eleutheropolim 18. milliaria: ab Ælia ad Eleutheropolim 20. milliaria ponit: & ab Eleutheropoli ad Ascalonem 24. milliaria. Cedrenus Annalinum pag. 26. disertè affirmat Eleutheropolim ipsam esse Hebron; cuius rex hoc versu dicitur Hoham: equidem distantia Eleutheropoleos à Ierusalem, quam ponit Antoninus, rectè Hebroni conuenit, nempe 20. milliaria, plus minusve, nam Eusebius & S. Hieronymus millibus circiter viginti duobus distare tradunt: & distantia Iarmuth ab Eleutheropoli, aptè quoque ipsi Hebroni congruit, nam haud dubiè Iarmuth non multum ab Hebrone aberat: at Eusebius & S. Hieronymus eo in libello palam videntur Hebronem ab Eleutheropoli distinguere, cum ajunt [Iedna in sexto ab Eleutheropoli lapide pergentibus Chebron.] Puto Ierosolymæ occidentaliorem fuisse ipsa Hebrone, versus Ascalonem: nam non longè ab Ascalone distasse significatur in Prato Spirituali Ioannis Moschi, Cap. 39. Verum hæc sunt nimium obscura. Est autem Eleutheropolis, Libera ciuitas: cuius etiam meminere Sozomenus lib. 6. Cap. 32. & Lib. 7. cap. 28. Nicephorus Lib. 9. Cap. 45. & Lib. 11. Cap. 39. & Lib. 12. Cap. 48. & Romanum Martyrologium 17. Decembris: quam episcopali sede insignem tradunt, ירמות Iarmuth, sonat, Altam, Sublimem.

IAPHIA.] Designat, יפיע Iaphiagh Clarum, Splendidum, Gloriosum, Maiestate verendum.

LACHIS.] Eusebius, & S. Hieronymus in Locis Hebraicis. [Lachis in tribu Iuda. Sed & hanc cepit Iesus, rege eius interfecto. Et nunc est villa in septimo milliario ab Eleutheropoli euntibus daromam.] id est, austrum. Brocardus: [A Cariathiarim duabus leucis ferè ad occidentem est Lachis.]

DABIR.] significat, דביר Debir, Eloquentem, Facundum, aut Verbosum, vel Oraculum. Fortè quod is multa eloquentia & sapientia, tanquam oraculum se iactaret.

EGLON.] Eusebius, & S. Hieronymus in Locis: [Eglon in tribu Iuda, cuius regem nomine Dabir interfecit Iesus: est autem nunc villa prae grandis in duodecimo ab Eleutheropoli milliario contra orientem.] עגלון Gheglon. Fortasse sic dicta, quod plaustris bouum abundaret, aut vitulis plaustralibus.

QUINQUE REGES AMORRHÆORVM.] VERS. 5. Satis constat Ierusalemitas fuisse Iebusæos, & Hebronitas Chethæos: sed hîc generali vocabulo dicuntur Amorrhæi, quod Amorrhæorum gens præ ceteris Chananæ insignis, ac cis, vltraque Iordanem longè lateque propagata, nomen suum interdum aliis gentibus communicare soleat. Sic Gabaonitæ 2. Samuel 21. vers. 2. dicuntur Amorrhæi, quos certum est, fuisse Heuæos.

NE RETRAHAS MANVS TVAS AB AUXILIO SERVORVM TVORVM.] VERS. 6. verbum רפה raphah, positum hîc in Hiphil variè reddunt: 1. Ne contrahas manus tuas à seruis tuis. Id est, Ne negligas ferre opem seruis tuis. 3. Ne sinas

finas manus tuas otiosas abesse à servis tuis. 4. Ne cessare facias. 5. Ne relaxes manus tuas, &c.

ET LIBERA NOS.] *חֹשֶׁיִּי hoschiagh, opitulare, opem fer, serua, salua. Alludunt ad nomen eius Iehosuah, Opitulatorem, Seruatorem.*

QVI HABITANT IN MONTANIS.] Omnes enim illæ quinque ciuitates Ierusalem, Hebron, Ierimoth, Lachis, & Eglon, sitæ erant in montibus: non in planitie, vt Iericho & Ghaj.

VERS. 7.

ET OMNIS EXERCITVS BELLATORVM CVM EO, VIRI FORTISSIMI.] Hebr. *וְכָל עַם הַמִּלְחָמָה* *omnis populus belli, vel pugnae, cum eo, & omnes viri virtutis.* Quidam distinguunt, vt *populus belli*, sint quique è vulgo pugnacissimi, qui viribus & robore pollerent bellico: at viri virtutis, sint, qui non solum manu prompti, & animo imperterrito aduersus hostes essent: sed etiam consilio & industria, ac sedulitate ad res gerendas valerent. *חַיִּיל chajil*, enim Hebræis, non magis ad corporis vires, quàm ad ingenij pertinere: sæpe enim industriam ac sedulitatem, ac cum prudentia confociatam diligentiam significare: & tres fermè virtutes continere, fortitudinem, iustitiam, prudentiam: quam frugalitatem definit Cicero lib. 3. Tusculanarum: vnde hîc vertunt: *viri strenui, gnari, seduli, industrij, frugi.* Sic *חַיִּיל chajil*, capitur, Genes. 47. 6. Ruth 3. v. 11. Prou. 12. 4. & 31. 10. Aptius alij: *populus belli*, id est, bello aptus, & *viri virtutis*, id est, strenuissimus quisque ac fortissimus, viribusque ac robore valens. Vnde conuertunt: *potentes viribus, vel valentes robore.* Nec desunt, qui *viri successus*, id est, de quorum virtute omnis successus prosper sperari posset. Vide supra Cap. 1. vers. 14.

VERS. 10.

ET CONTRIBAVIT EOS DOMINVS.] Notant Panicum hunc fuisse terrorem exercituum, sed peculiariter à Deo immisum. Panicum terrorem describit Polyænus lib. 1. pag. 9. & lib. 4. pag. 263. & multa eius mentio apud auctores, de quo accuratè differit Angelus Politianus 1. Centuria Miscellanea, Cap. 28. Quidam: *Et fudit eos Iehouah*, cum gladio Israelitarum, cum etiam lapidibus grandinis, vt sequens versus demonstrat.

BETH-HORON.] Duo fuisse oppida, *Beth-horon superius*, & *Beth-horon inferius*, è Cap. 16. infra vers. 3. & 5. & 1. Paralipom. 7. v. 24. & 2. Paralipom. 8. vers. 5. constat: vtrumque describit S. Hieronymus in Epitaphio Paulæ, non longè inter se distita, prope Emmaus, siue Nicopolim, quibus Gabaon, & Ajalon erant ad dexteram, id est, vt quidam volunt, rectà venienti Paulæ à Nicopoli in Beth-horon, ad orientem: atque vtrique Beth-horon erat Nicopoli septentrionalis. Nicopolis autem, erat spatio stadiorum sexaginta ab Ierusalem, Lucæ 24. 13. & quidem ab occidente, vt Brocardus, & alij affirmant. Exitinere Cestijè Lydda Ierolymam, videtur Beth-horon occidentalis fuisse ipsi Gabaon, ita tamen vt nonnihil in aquilonem vergeret. Vide Iosephum lib. 2. Belli, Cap. 23. & Hegesippum lib. 2. Excidij, Cap. 14. Brocar-

du: [*A Ierusalem due sunt leuca contra occidentem ad Beth-horon inferius.*] Alter Brocardus: [*De Ierusalem quatuor leucas contra aquilonem est Silo, vbi primum fuit tabernaculum fœderis multis diebus. Inde ad vnā leucam Beth-horon superius ad dexteram viam euntibus iuxta Ierusalem.*] Miror eruditos viros non animaduertisse, in Antonini Itinerario, Si Diospolis anteponatur Beth-horoni, (vt sane in eo libello sunt innumera corrigenda) rectè ibi distantias in hanc nostram Beth-horon conuenire: neque enim vlla alia Beth-horon inter Cæsaream & Diospolim vnquam extitit in rerum natura: benè tamen inter Diospolim & Eleutheropolim, hæc vtrique nostra. Sonat. *בֵּית חֶרוֹן Beth-Choron, Domum, Ardoris, seu Succensionis*, vel, quod regio calidissima & æstuosissima esset: vel, quod ibi, vel calcariæ, vel aliæ officinæ ignium essent.

AZECA.] *אֶזְכָּא Ghazekah*, Eusebius & S. Hieronymus in locis [*Azece, ciuitas Chanaanorum in parte tribus Iudæ, ad quam vsque persequutus est Iesus quinque reges. Sed & hodie vocatur villa Azeche inter Eleutheropolim & Eliam.*] Hebraicè dicta videtur, quasi *fossa septa, munita*, quod vallo, fossa, & munitis circumdata esset. Hispanicè, *La Cava*.

MACEDA.] *מַכְדָּה Makkedah*, Eusebius & S. Hieronymus in Locis [*Maceda, in hac conclusit Iesus quinque reges in spelunca, quos interfecit cum rege Maceda, qua fuit in tribu Iudæ: & nunc est in octauo milliario Eleuthero-poleos contra solis ortum.*] Brocardus annotat, à Lydda, siue Diospoli quatuor esse leucas versus orientem ferè, paululum ad aquilonem declinando, vsque ad Libna, non longè à Lachis: inde per tres leucas, in via, quæ ducit ad Gabaon, esse Azecham, & Macedam, vbi quinque reges se in spelunca absconderant, infra vers. 16. Videntur sanè Azecha, & Maceda propinquæ fuisse: atqui Azecam inter Gabaonem, & Macedam fuisse, & ab occidente nonnihil in aquilonem, ab Beth-horon, & Gabaon positam, vt Macedam, ratio fugæ regum ostendit, videtur *Makedæ* nomen à casia dictum, forsan quòd in ea casiarum copia proueniret. Vel ab adustione, quòd regio esset adusta.

LAPIDES MAGNOS DE CÆLO.] Lapidibus olim sæpius de cælo pluuisse, inter prodigia frequenter Liuius refert: de inusitata magnitudinis grandinibus variis temporibus cælo lapsis, plenissimi sunt annales omnium temporum. Iosephus hîc [*Interfuisse huic praelio diuinum auxilium, evidentibusque prodigiis apparuit: calo tonante, & crebris fulminum ictibus, grandine insuper maiore solito more.*]

VERS. 11.

TUNC LOQVVTVS EST IOSVE.] Hebr. *וַיִּשְׁמַע יוֹשֻׁעַ* *Tunc loquetur Iosua.* Existimo futurum in eiusmodi loquutionibus, assiduitatem, & continuitatem eius actionis, de qua est sermo, indicare: quasi dicat, multum impensè, attentè loquutus est. Hebræi hîc *loqui* exponunt, pro canere, seu cantu aut carmine celebrare: ac si dicat, Tunc Iosue carmine Dominum prædicauit: carmen seu canticum composuit in laudem IHVH. Aut simpliciter, laudauit IHVH. Alij: *Tunc alloquutus est Iehosuah*

VERS. 12.

uagh Iehouam. Id est, precibus interpellauit eum.

AJALON.] אֵיָלֹן *Ajalon* Eusebius & S. Hieronymus in Locis. [*Ajalon vallis atque preruptum, super quod orante quondam Iesu, luna stetit iuxta illam, quæ usque nunc Ajalon dicitur contra orientem Bethelis* (quidam emendant, *Siluntis*: ego potius emendarem, *occidentem*) tribus ab ea millibus distans haud procul Gabaa, & Rama Saulis urbibus. Porro Hebraei affirmant, *Ajalon vicum esse iuxta Nicopolim, in secundo lapide pergentibus Æliam.* (Et inferius:) *Ajalon vrbs sortis Dan separata Leuitis, & est hodie vicus alius haud procul à Nicopoli.*] Hæc sententia Hebræorum magis recipitur. Benjamin in itinéraire, pag. 41. [*A Gilboë monte quatuor post leucas vallis Ajalon aditur, quam regionem incolæ Christiani Vallem lunæ appellant: à qua vnus leuca dimenso spatio veni ad urbem quondam magnam Gabaon.*]

Vnius igitur leucæ spatio Ajalon à Gabaon distabat. Nec absurdè nonnulli existimant hanc vallem seu planitiem Ajalonis eandem omnino esse, quam Isaias 28. vers. 21. vallem Gabaonis appellat: quod proxima, & vtrique vrbi esset communis. Fortem & Robustam licet interpretari. Fuit in tribu Dan, infra Cap. 19. vers. 42. Mirum cur Tremellius & Iunius hîc intelligi voluerint Ajalon Zebulonicam versus alterum terminum promissæ terræ, ad aquilonem, cuius extat mentio Iudicum 12. vers. 12. Atqui hanc precem, vel carmen Iehosue ita exponunt, id est, Sol ne occidas nobis in Gabaone pugnantes: & luna ne nobis afferas noctem.

VERS. 13. IN LIBRO IUSTORVM.] Hebraic. *super librum Recti.* Quidam יֶשְׁכָּר *jeschkar*, nomen proprium esse putant auctoris libri, qui ita sit appellatus, quasi *Rectus*: vt in Scriptura citantur, Liber Gad videntis, Ahia Silonitæ, & aliorum, qui non extant: Alij addunt, *librum Rectitudinis, Directionis, vel Directoris*, quasi, *Directorium*. Nonnulli, *librum Iuris*. Aliqui volunt fuisse librum quempiam annalium, in quo optima fide, ferie & ordine res populi Dei continerentur, qui populus dictus est *Rectus*, seu יֶשְׁכָּר *jeschurun*, Deuteronom. 32. 15. In eandem ferè sententiam alij ajunt fuisse librum forensium annalium, siue actorum publicorum, qui interciderit: vt alij multi ferenses, quorum Scriptura meminit. Iosephus de hoc libro Recti intelligens, inquit: [*Extat relatum in sacra volumina, quæ in templo sunt asseruata.*] Aliæ interpretationes frigent. Vide 2. Samuel 1. vers. 18.

VERS. 14. OBEDIENTE DOMINO VOCI HOMINIS.] Hebraic. *ad audire IHVH in voce viri.* Quidam reddunt: *auscultante Iehoua voci cuiusquam: nam Iehoua pugnabat pro Israël.* Quasi si Deus annuerit voci & precibus aut votis cuiusquam Israëlita pugnantis, eo quod ipse pugnaret pro eis. At plerique omnes intelligunt, audisse Deum vocem vnus hominis Iehosue: & Noster rectè emphasis esse putauit.

VERS. 15. REVERSVSQUE EST IOSVE, &c.] Quidam hunc versum superuacaneum putant, & alie-

no loco hîc positum, cum propria eius sedes sit in fine huius Capitis, vbi totidem verbis repetitur. Alij notant ab hoc versu ad vltimum vsque huius capitis, hyperbaton continuum esse: nam antequam Galgalam rediret cum exercitu, omnia quæ subiungit, gesta fuisse: ideo eundem versum in fine capitis repeti. Nonnulli exponunt: *Et reuertebatur, reuerti constituebat, reuerti cœperat*: vel vt ipsi loquuntur: *Et reuersus fuit inchoatiuè, non completè, &c.* Quando audito nuntio de regum latebra, substitit, & reliqua peregit, quæ ad finem vsque capitis subiunguntur. Nec desunt, qui simpliciter accipiant, tunc reductum vniuersum exercitum in Galgala: & quæ sequuntur, sequenti die vel diebus peracta: vt superet hæc Iosue victoria illud decantatissimum Cæsaris elogium, *Veni, vidi, vici.* Sed rectè notant, longius fuisse à Maceda ad Galgalam spatium, quam vt tam facile vniuersæ copię vltro, citroque traduci possent. Mea coniectura est, dimidium vers. 13. cum toto 14. & 15. citari tanquam verba ex libro Recti: deinde vers. 16. continuari narrationem rerum tunc à Iosue gestarum.

ET EXTREMOS QVOSQUE FUGIENTIVM CÆDITE.] Hebraic. & *decandabitis eos.* Variè, eodem tamen sensu exponunt. 1. & *caudam eorum cadite.* 2. *truncate illos cauda*, vel *caudam eorum truncate.* Id est, carpite, cædite, extremum agmen, postremos quosque eorum percutite. Similis loquutio est Deuteronom. 25. vers. 18.

Ij, QVI ISRAEL EFFVGERE POTVERVNT.] VERS. 20. Nos Hebraica verbatim expressimus. Alii: & *superstites, qui supersuerunt ex eis.* Quidam: & *reliqui, qui relictæ sunt ex eis.* Aliqui: & *relictæ, residui, neglecti, reliquia, effugerunt, euaserunt ex eis.* Hispanicè, *se acogieron.*

VBI TUNC ERANT CASTRA.] Nimirum militaria: nam statua in Galgala erant, è vers. 15. & 43.

NVLVSQUE CONTRA FILIOS ISRAEL MVTI RE AVSVS EST.] Hebr. *non acuit, mouit, contra filios Israel, in quenquam, linguam suam.* Quidam: *non acuit aliquis contra vllum ex filiis Israel linguam suam.* Id est, nemo vel verbo ausus est lædere Israëlitas. Alij: *non mouerat in filios Israël quisquam in vllum linguam suam.* Id est, ne verbo quidem à quouam iniuriam acceperant. Aliqui subaudiunt: *nec canis acuet in quenquam filiorum Israël linguam suam.* Nimirum ex consimili loquutione Exodi 11. 7. vbi vox canis exprimitur, quæ hîc reticetur. Notantque esse prouerbialem loquutionem, *Ne canem acue-re linguam in quenquam.* Pro nihil mali aut damni ab aliquo pati, vt ne canis ipsum allatret, animal cum primis irritabile, sed dentibus non lingua metuendum, qua phrasi vsa est quoque Iudith 11. v. 15.

OMNES VIROS ISRAEL.] Quidam intelligunt viros tantum egregios nobiliores, primarios. Sed rectius est, conuocasse omnem exercitum.

AD PRINCIPES.] קֶצִינִים *ketzinim*, hîc primam hæc vox occurrit: Noster solet reddere, *principes, duces.* Ajunt esse, *duces, capita-*

VERS. 19.

VERS. 20.

VERS. 24.

capitaneos, guebriatores, praefectos, ductores. Volunt dictos à קצקatzab, extremare, quasi, qui sunt in extremitatibus, id est, in principio, & sine alicuius negotij: quique alios ordine expediunt, ac disponunt, Quidam, ingeniosos vertunt. Forſan reddi poſſit, *extremi, extremarii*, quasi dicas Hispanicè, *extremados*. Id est, quique praestantissimi, vel quos vocamus *Cabos de esquadra*. q.d. Praefectos cohortium.

VERS. 26. VSQVE AD VESPERVM.] Nimirum ex lege, vt ſuprà Cap. 8. v. 29.

VERS. 28. ET OMNES HABITATORES EIVS.] Hebr. & omnem animam, quæ in ea. Intelligunt humanam: nam animalia, & cetera prædæ erant, Deuteron. 20. verſ. 10. 11. 12. 13. 14. & infra verſ. 40. & Cap. 11. verſ. 11. & 14. Sic factum in Hai, ſuprà Cap. 8. verſ. 27. quo ſenſu ſequentia omnia accipienda ſunt.

VERS. 29. LEBNA.] Vel *Libnah*, Eusebius & S. Hieronymus in Locis Hebraicis. [*Lebna in tribu Iuda, ciuitas ſacerdotalis, quam tenuit Ieſus rege illius interfecto: nunc eſt villa in regione Eleutheropolitana.*] Brocardus: [*A Lydda, ſeu Dioſpoli quatuor leuca contra orientem ferè, paululum ad aquilonem declinando, eſt Lobna, non longè à Lachis, quam cepit Ioſue. Inde per tres leucas, in via, quæ ducit ad Gabaon, & Azeca oppidum & Maceda, ubi quinque reges ſe abſconderant in ſpelunca, de quo in Ioſue.*] *Lebnah, Albam*, vt fuere olim plurimæ vrbes eodem nomine inſignes, vel *Lateritiam*, vel *Populeam*, aut *Thuriferam*, ſignificat.

VERS. 31. DE LEBNA TRANSIVIT IN LACHIS.] proximam, vt ad verſ. 10. paulo ſuperius notabamus. Videntur hæ propinquæ vrbes contraria nomina habuiſſe, nam *Lebnah Albam* ſignificat: לביש Lachichs, *Æthiopem*, vel *Nigram*. Sic in Bætica ſunt duo oppida, *Velez el Blanco*, & *Velez el Runio*. Vide de Lachis Cap. 15. verſ. 39.

VERS. 32. DIE ALTERO.] Hebr. *in die ſecunda*. Quidam intelligunt alteram vel ſecundam diem ab interfectis quinque regibus, & cæptis, vaſtatique Maceda, & Lebnah: quæ eodem ipſo die, quo interfecti ſunt quinque illi reges, expugnata videntur ſuprà verſ. 28. & ſequenti die debellata Lachis. Sed fermè omnes *ſecunda die*, accipiunt, ab obſidione, id eſt, altero die, quo eam obſederat: nam vno die non potuiſſet ciuitates tam remotas expugnare. Quamuis id creditu difficile non ſit, cum ea dies longiſſima fuerit, ſuprà v. 13. Verum ego exiſtimo, Macedam, Lebnam, Lachis, & ceteras vrbes, quæ toto hoc capite referuntur, non vno omnes anno, ſed pluribus à Ioſue ſubiugatas, vt ad verſum 41. annotabimus.

VERS. 33. HORAM.] Sonat *Montanum*, aut *Genito-*
הורם rem.

GAZER.] Eusebius & S. Hieronymus in Locis Hebraicis: [*Gazer in ſorte tribus Ephraim, vrbs ſeparata Leuitis, quam & ipſam expugnauit Ieſus, rege illius interfecto. Aedificata eſt autem poſtea à Salomone: nunc Gazara villa dicitur in quarto milliario Nicopoleos contra ſeptentrionem Veruntamen ſciendum, quod alienigenas ex ea Ephraim non potuit expellere: [Eius Maluenda, in Ioſue,*

eſt mentio infra Cap. 16. verſ. 3. & Cap. 21. verſ. 21. Sine cauſa hîc aliam Gazer accipiunt propiorem ipſi Lachis, è 2. Samuel. 5. verſ. 25. & 1. Paralipom. 14. verſ. 16. nam vnâ & eadem eſt, niſi quod ibi, ſcribitur cum Hè locali Gazerah: nec longius aberat à Lachis, cum quarto tantum milliario diſtaret à Nicopoli verſus Boream. Gazorum quidam Ptolemæi lib. 5. Cap. 16. putant: Sed Gazorus Ptolemeo vrbs eſt vltra Iordanem propè Callirrhoën. Caſaubonus exiſtimat eſſe Gadarim Strabonis lib. 16. pag. 759. ſed Gadarim Strabo Azoto & Aſcaloni coniungit, qui ſitus non congruit cum eo, quem Eusebius & S. Hieronymus Gazeræ tribuunt. גזר Gezer interpretatur, *Deciſa, Seiuncta, Solitaria*, fortaſſe quod paulo ſeiunctior ab aliis oppidis eſſet.

EADEM DIE.] Exponunt, qua ſcilicet eam obſederat: ſeu primo ipſo obſidionis die. Ita capiunt illud ſuprà verſ. 28. *Eodem die Macedam quoque cepit Ioſue.*

IN HEBRON, ET PVGNAVIT CONTRA EAM.] Quidam annotant, ampliorem huius hîſtoriæ explicationem haberi infra Cap. 14. verſ. 6. & ſequentibus, & Cap. 15. verſ. 14. Sed ego diuerſum penitus ab hac hîſtoria illis locis narrari contendo. Vide ibi, & infra verſ. 39.

REGEM QVOQVE EIVS.] Nimirum eum, qui altero illo priore interfecto, ſuprà v. 26. nouus delectus fuerat: nam interiecto tempore, quo hæc geſta ſunt, potuerunt ſibi Hebronitæ nouum regem conſtituere.

QVÆ IN EA FVERANT.] Hoc eſt, in vnaquaque earum urbium. Sic in fine huius verſus, & verſ. 39.

INDE REVERSVS IN DABIR.] Notant, meridiana plaga relicta, iam Ioſuam verſus Galgalam arma vertiſſe. Sed ſitus vrbs Dabir non ſatis conuenit, quæ Hebronî erat ad auſtrum & occidentem, vt Cap. 15. verſ. 15. dicemus: vbi plura de ea.

CEPIT EAM, ATQVE VASTAVIT.] Atqui hanc capiet Othoniel infra Cap. 15. v. 15. & ſequentibus, & Iudicum 1. verſ. 11. & ſequentibus. Quidam volunt hanc Ioſue Debiræ expugnationem, infra Cap. 15. & Iudicum 1. fuſius explicari. Sed ego diuerſam cenſeo. Vide ibi. & ſuprà verſ. 36.

MERIDIANAM.] נגב negheb. Hîc plerique non tam ſitum mundi meridianum ſeu australem accipiunt, quàm metalepſi terram torridam, vſtam, arentem, ſterilem, ſiccā, deſertam propter nimium æſtum ſolis, vt eſt terra verſus meridiem, quæ caret aquis: qua ratione hæc vox ſumitur infra Cap. 15. v. 19. Iudicum 1. verſ. 15. & Pfalmi. 125. verſ. 4. Verum ex ſitu locorum facilè hîc vtrumque intelligi queat: nam à verſ. 28. vſque ad finem Capituli notant deſcribi bella omnia auſtralia.

ASEDOTH.] LXX. & Noſter nomen loci proprium eſſe cenſuerunt. De voce אשדוד Aſchedoth, diximus Numer. 21. 15. & Deuteron. 3. verſ. 17. plures vt nomen appellatiuum hîc exponunt. 1. *declinitates*, ſeu *decliuiæ, de- uera*. Id eſt, regionem, quæ erat in decliui-

tate montium. 2. fluxus, meatus. 3. effusiones, profluvia. 4. scatebras. 5. valles, conualles fluuiales, seu loca irrigua. 6. decursibus irriguam. Hispanicus Interpres solet reddere, *cuestas*, o *vertientes de los montes*. Propriè aiunt esse loca, vbi montes, collève in campos se porrigunt, & effundunt, seu montium deuexa, quæ Hispanicè dicimus, *faldus de montes*.

VERS. 41.

A CADES BARNE.] De Kades diximus Genes. 14. v. 7. Numer. 13. v. 27. & Numer. 20. 1. Vide infra Cap. 15. v. 3.

ym

VSQVE GAZAM.] Heb. *Ghazah* de qua diximus Genes. 10. v. 19. & Deuter. 2. v. 23. Strabo lib. 16. pag. 759. [*Gaza*, que olim illustis fuit: ab Alexandro autem diruta.] Pomponius Mela lib. 1. Cap. 11. [*Caserum in Palestina est ingens, & munita admodum Gaza: (sic Persæ ararium vocant) & inde nomen est, quòd cum Cambyfes armis Ægyptum peteret, huc belli opes, & pecuniam intulerat.] Q. Curtius lib. 4. Cap. 6. ab Alexandro captam describit, in cuius obsidione illum geminum vulnus accepisse ait [*Obsidio certè, inquit, non tam claritate urbis nobilitata est, quàm geminato periculo regis.] Plutarchus in Alexandro, de eadem obsidione: [*Gazam urbem Syria maximam recepit.] Eandem expugnationem exponit quoque Arrianus lib. 2. Rerum Alexandri. Primum ab Alexandro expugnatam,***

deinde à Ptolemæo Lagi Demetrio ereptam prodit Diodorus Siculus Lib. 17. Num. 588. & Lib. 19. Numer. 717. *Gazæ* plurima mentio apud Polybium lib. 5. meminere etiam eius Plinius lib. 5. Cap. 13. Ptolemæus lib. 5. Cap. 16. Dionysius Alexandrin. in Periegesi. Hebraicè sonat, *Obfirmatam, Validam, Robustam, Regiam*. Persicè. *Ararium, Thesaurum, Opes*.

OMNEM TERRAM GOZEN.] Diuersa hæc Gozen ab illa Ægyptiaca Genes. 45. 10. & Genes. 47. 11. De ista vide infra etiam Cap. 11. vers. 15. & Cap. 15. vers. 51. Ab imbris nomen habere videtur, vt illa Ægypti, fortasse quod pluuiosa esset. Alij à גושן *gusch*, quasi *Frustum, Massa, Gleba terra*. Quòd esset fœcunda gleba.

Notant, hæcenus scriptam esse historiam prioris septennij, quod terminatur primo intermissionis anno, id est, septimo ab ingressu in Chananaeam, vt ex historia Hebronis & Debiræ captæ facillè cognoscitur, infra Cap. 14. & 15. & Iudicum 1. Sequentis vero Capituli historiam ad sexennium alterum pertinere. Sed sunt hæc incerta, nec possunt ad viuum refecari.

VNO IMPETU.] Heb. *vno ictu*, vel *vna percussione*, quod Hispanicè dicimus, *de vn golpe*. Alij: *incesso vno: vice vna*. Id est, vna continuata expeditione, & anabasi.

גושן
Goschen.

VERS. 42.

CAPVT VNDECIMVM.

Expugnat Iosue Iabin cum aliis plurimis regibus ac populis, omnia seruans quæ Dominus Moyse præceperat.

Vulg.

Malu.

1 *Q*UÆCUM AUDISSET IABIN rex Asor, misit ad Iobab regem Madon, & ad regem Semeron, atque ad regem Achsaph:

2 Ad reges quoque Aquilonis, qui habitabāt in montanis & in planitie contra meridiē Ceneroth, in campestribus quoque & in regionibus Dor iuxta mare:

3 Chananaum quoque ab Oriente & Occidente, & Amorrahæ atque Hethææ ac Pherezaum & Iebusaum in montanis: Heuaum quoque qui habitabat ad radices Hermon in Terra Maspha.

4 Egredique sunt omnes cum turmis suis, populus multus nimis, sicut arena quæ est in littore maris, equi quoque & currus immensa multitudinis.

5 Conueneruntque omnes reges isti in unum ad Aquas Merom, vt pugnarent contra Israël.

6 Dixitque Dominus ad Iosue: Ne

1 *E*T fuit secundum audire Iabin rex Chatzor: & misit ad Iohab regem Madon, & ad regem Simron: & ad regem Achsaph:

2 Et ad reges, qui de aquilone in monte, & in ^a campestri austro Ceneroth, & in ^b humilitate: & in ramis Dor de ^c mari.

3 Et Chanaganæum de ortu, & de ^d mari, & Æmoræum, & Chitthæum, & Pherizæum, & Iebusæum in monte: & Chiuçum sub Chermon in terra Mitzpah.

4 Et exierunt ij, & omnes ^e desiderantia eorum cum eis, populus multus sicut arena, quæ super labium maris ^f multitudini: & ^g equus, & ^h currus multus valde.

5 Et conuenerunt omnes reges isti: & venerunt, & ⁱ defederunt ^k unitè ad aquas Merom, ad ^l cedere cum Israël.

6 Et dixit IHVH ad Iehosuah: Non timebis

^a planitie.
^b Vt cap. 10. v. 40.
^c occidente.
^d occidente.

^e castramentationes, exercitus, turmæ, agmina
^f in multitudine.
^g equestratus.
^h curratura, expeditio currum.
ⁱ castramentati sunt.
^k pariter, simul.
^l incidere, pugnare.

timeas eos: cras enim hac eadem hora ego tradam omnes istos vulnerandos in conspectu Israël: equos eorum subneruabis, & currus igne combures.

7 Venitque Iosue, & omnis exercitus cum eo, aduersus illos ad aquas Merom subito, & irruerunt super eos,

8 Tradiditque illos Dominus in manu Israël. Qui percusserunt eos, & persecuti sunt usque ad Sidonem magnam, & Aquas Maserephod, campumque Masphe, qui est ad Orientalem illius partem. Ita percussit omnes, ut nullas dimitteret ex eis reliquias:

9 Fecitque sicut praeceperat ei Dominus, equos eorum subneruauit, currusque combussit igni.

10 Reuersusque statim cepit Asor: & regem eius percussit gladio. Asor enim antiquitus inter omnia regna hac principatum tenebat.

11 Percussitque omnes animas, quae ibidem morabantur: non dimisit in ea ullas reliquias, sed usque ad internecionem uniuersa vastauit, ipsamque urbem peremit incendio.

12 Et omnes per circuitum ciuitates, regesque earum cepit, percussit atque delenit, sicut praeceperat ei Moyses famulus Domini.

13 Absque urbibus, quae erant in collibus & in tumulis sita, ceteras succendit Israël: unam tantum Asor munitissimam flamma consumpsit.

14 Omnemque pradam istarum urbium ac iumenta diuiserunt sibi filij Israël, cunctis hominibus interfectis.

15 Sicut praeceperat Dominus Moysi seruo suo, ita praecepit Moyses Iosue, & ille uniuersa cōpleuit: non prateriit de uniuersis mandatis, nec unum quidem verbum quod iusserat Dominus Moysi.

16 Cepit itaque Iosue omnem Terram montanam & meridianam, terramque Gosen, & planitiem, & Occidentalem plagam, montemque Israël, & campestriam eius:

17 Et partem montis quae ascendit Seir usque Baalgad, per planitiem Libani subter montem Hermon: omnes reges eorum cepit, percussit, & occidit.

timebis de faciebus eorum, quia crastino secundum tempus istud ego dans^m omne eorumⁿ violatos faciebus Israël: equos eorum eruncabis, & vehicula eorum cumbures in igne.

7 Et venit Iehosuagh, & omnis populus^p cæsionis cum eo super eos, super aquas Merom^q repente, & ceciderunt in eis.

8 Et dedit eos IHVH in manu Israël: & percusserunt eos, & persequuti fuerunt eos usque ad Tzidon^r multam, & usque ad misrephoth aquarum, & usque ad^f vallem Mitzpheb in ortum: & percusserunt eos usque ad^t nequaquam reliquit eis residuum.

9 Et fecit eis Iehosuagh secundum quod dixit ei IHVH: equos eorum eruncavit, & currus eorum combussit in igne.

10 Et reuersus fuit Iehosuagh in tempore ipso, & cepit Chatzor, & regem eius percussit in gladio, quia Chatzor^u faciebus ipsa caput omnium regnorum istorum.

11 Et percussit omnem animam, quae in ea, ori gladij^x anathematizare: non superrelictus fuit omnis^y halitus: & Chatzor combussit in igne.

12 Et omnes vrbes regum istorum, & omnes reges eorum cepit Iehosuagh, & percussit eos ori gladij, ^z anathematizare eos, secundum quod praecepit Moseh seruus IHVH.

13 Tantummodo omnes vrbes stantes super tumulum^a earum, non combussit eas Israël, ^b prae^{ter} Chatzor, ad solam eam combussit Iehosuagh.

14 Et omne spoliū urbium istarum, & ^c animal^d diripuerunt^e eis filij Israël: tantummodo omnem hominem percusserunt ori gladij, usque ad^f abolere eos: non reliquerunt omnem^g halitum.

15 Secundum quod praecepit IHVH ad Moseh seruum suum, sic praecepit Moseh ad Iehosuagh & sic fecit Iehosuagh: non^h discedere fecit verbum de omni, quod praecepit IHVH ad Moseh.

16 Et accepit Iehosuagh omnem terram istam, montem, & omnemⁱ austrum, & omnem terram Ghosen, & ^k humilitatem, & campestrē: & montem Israël, & humilitatem eius.

17 De monte^l dispertito, ascendente Seghir, & usque ad Baghal-Ghad in^m valle Libani sub monte Chermōn: & omnes reges eorum cepit, & percussit eos, & ⁿ mori fecit eos.

^m omnes eos.
ⁿ profanatos, caesos, confectos, interfectos.
^o quadrigas, currus.
^p belli, pugnae.
^q subito, raptim.

^r magnam, populosam.

^f planitiem, campum. *Vi. de Gen. 11. 2.*
^t nequaquam reliquū fecit eis superstitem.

^u datinus, ad facies, antea.

^x interfectioni deuoluendo.
^y Sic cap. 10. vers. 40.

^z *Vt v. 11. 20.*

^a suum.
^b nisi, excepta.

^c bestias, iumenta.
^d praedati sunt.
^e sibi.
^f disperdere, dissipare.
^g *Vt v. 11.*

^h remouit, dempsit.

ⁱ Meridiem

^k depressiōnem, loca depressa, conuallem, planitiem. *Sic statim.*
^l Chalak.
^m planitie.

ⁿ interemit.

Deut. 7. 2. 1.

Exod. 34. b. 1.
Deut. 7. 2. 1.

18 Multo tempore pugnavit Iosue contra reges istos.

19 Non fuit ciuitas quæ se traderet filiis Israël, præter Heueum, qui habitabat in Gabaon omnes enim bellando cepit:

20 Domini enim sententia fuerat, ut indurarentur corda eorum, & pugnarent contra Israël, & caderent, & non mererentur ullam clementiam, ac perirent, sicut praeceperat Dominus Moysi.

21 In illo tempore venit Iosue, & interfecit Enacim de montanis, Hebron & Dabir, & Anab, & de omni monte Iuda & Israël, urbesque eorum deleuit.

22 Non reliquit ullum de stirpe Enacim, in Terra filiorum Israël: absque ciuitatibus Gaza, & Geth, & Azoto, in quibus solis relictæ sunt.

23 Cepit ergo Iosue omnem Terram, sicut locutus est Dominus ad Moysen, & tradidit eam in possessionem filiis Israël secundum partes & tribus suas: quicunque Terra à praliis.

18 Dies multos fecit Iehosuagh ad omnes reges istos ^o cæsiōem.

19 Non fuit vrbs, quæ pacificaret ad filios Israël, p nequaquam Chiuçus ^q habitans Ghibghonis: omnes acceperunt in cæsiōe.

20 Quia de ^t ad IHVH ^f fuit, ad ^t obtinere cor eorum, ^u occurui cæsiōis ad Israël: ^a correspondentiæ anathematizauit eos, ad ^y nequaquam esse eis, ^z gratiam: quia correspondentiæ ^a aboleuit eos, secundum quod præcepit IHVH ad Moseh.

21 Et venit Iehosuagh in tempore ipso, & excidit ^b ghanakim de monte de Chebron, de Debir de Ghanab: & de omni monte Iehudah, & de omni monte Israël: cum vrbibus eorum anathematizauit eos Iehosuagh.

22. Non superrelictus fuit ^c ghanakim in terra filiorum Israel, tantummodo in Ghazah, in Ghath, & in Asdod relictæ fuerunt.

23 Et accepit Iehosuagh omnem terram, secundum omne, quod loquutus fuit IHVH ad Moseh: & dedit eam Iehosuagh ^d hæreditati I Israeli, secundum ^e partitiones eorum, ^f baculis eorum: & terra tranquilla fuit de cæsiōe.

^o incisio-
nem, bel-
lum, pu-
gnam præ-
lium. Sic
vers. 19. 20.
21.
^p neuti-
quam præ-
ter, absque,
nisi.
^q habitator,
lessor.
^r cum.
^s verbum fæ-
mineum: fuit
hæc res.
^t valide ap-
prehendere,
roborare.
^u in occur-
sum.
^x datiuus, ad
correspon-
dentiam.
^y neutiquam
non omni-
no.
^z clemen-
tiam, mise-
ricordiam.
^a disperdi-
dit, dissipa-
uit, extirpa-
uit.
^b torquatos,
tortores.
^c villus tor-
quatorum.
^d in hæredi-
tatem.
^e distribu-
tiones,
portiones.
^f datiuus.
per tribus.

COMMENTARIA.

VERS. 11

ABIN.] אֲבִין Si libet, interpre-
tare, Intelligentem, Prudentem,
Industrium. Qualem se hîc rex
forfan iactabat, aut vulgò au-
diebat.

ASOR.] vel Chatzor. Nonnulli explanato-
rum, hanc illam esse putant, de qua 1. Ma-
chabæor. 11. vers. 67. [Et Ionatas & castra
eius applicuerunt ad aquam Genasar, & ante
lucem vigilauerunt in campo Azor.] Ajunt non
procul abfuisse ab stagno Genezareth, in cu-
ius campo Ionatas insignem victoriam de
Demetrii copiis reportarit, vti eodem loco
Machabæorum, & apud Iosephum lib. 13.
Antiquit. Cap. 9. scriptum extat. Idem
Iosephus lib. 5. Antiquit. Cap. 6. [Asor, quæ
vrbs sita est super Samachonitem lacum.] Cæte-
rum Eusebius & S. Hieronymus in locis He-
braicis: [Asor ciuitas regni Iabin, quam solam
incendit Iesus, quia metropolis erat omnium re-
gnorum Philisthiim.] Equidem si locus men-
do caret, & pro Philisthiim non sit legen-
dum Iabin: videtur Chatzor ad Philisthæos
pertinuisse: ac Iabin longè imperitasse vsque
ad regiones aquilonares Chananæ. Equi-
dem Philisthinos in id bellum etiam adscit-
tos, Iosephus affirmat. Vide infra vers. 10. At

Brocardus hæc habet: [Ab hoc loco (nempe
Thoro castro) sunt quatuor leuca vsque ad An-
tiopiam, quæ ciuitas olim Asor vocata fuit,
quam rex Iabin olim inhabitauit, contra quem
& alios viginti quatuor reges Iosue iussu diuino
admonitus pugnavit. De hac ciuitate dicitur Iosue
undecimo, quod solam Asor munitissimam
vorax flamma consumpsit. Porro ruina eius vs-
que in hodiernum diem attestantur priscam ma-
gnificentiam. Distat autem à Tyro octo leucis
orientem versus. Hinc sex leucis contra aquilo-
nem est Bellena ciuitas.] Nempe Cæsarea Phi-
lippi. Infra Cap. 15. vers. 23. & 25. ponun-
tur in tribu Iuda iuxta confinia Idumææ duæ
vrbes nomine Chatzor: & alia in tribu Ne-
phthali, cap. 19. vers. 36. & 2. Regum 15.
vers. 29. quam vrbem Iabin fuisse volunt.
חָצֹר chatzer Hebræis significat atrium, villam,
cortem, pradium. Vid. Com. Genes. 25. v. 16.
tasse sic appellata amplissima vrbs, quod ex
formultis villis constaret, vt hodie Cæsurum:
siue quod multas circum villas & cortes ha-
beret.

IOBAB.] יוֹבָב Vociferatorem, Inclamatorem,
significat.

MADON.] מָדוֹן Hanc vrbem nemo expe-
dit. Duæ sunt coniecturæ. Prior, esse fontem
ipsum

ipsum Iordanis, quem auctores *Phialam* vocant, ut pluribus explicauimus in Antichristo lib. 3. Cap. 8. & Saraceni, teste Brocardo *Medan* appellant, id est, *Aguas Dan*. Posterior, esse locum alium diuersum à Phiala seu Danis aquis, quem Matthæus Cap. 15. v. 29. nuncupat *Magedan*, prope Gerasam, ultra lacum Genesareth, vti Eusebius & S. Hieronymus in Locis Hebraïcis affirmant. מַגְדָּן *Madon*, Iudicium significat, fortasse quod in ea vrbe esset locus iudicij seu conuentus aliquis iuridicus, quales Hispani dicimus *Chancillerias*, seu, *Audientias*.

AD REGEM SEMERON.] Samariam hanc omnes intelligunt, iam hîc nomine per prolepsin appellatam: nam ea nuncupatio non indetur ei nisi postea tempore Amri regis Israël, de quo 1. Regum 16. vers. 24. [Emitque montem Samaria a Somer duobus talentis argenti: & edificauit eum, & vocauit nomen ciuitatis, quam extruxerat, nomine Semer domini montis, Samariam.] Videretur hæc primum *Meron*, dicta, infra Cap. 12. v. 20. quod in excelso loco sita esset: & astipulatur Iosephus 8. Antiquitat. Cap. 7. [Regnavit Amarinus annis duodecim, sex Tharsæ, reliquos sex Marcone, quæ a Græcis Samaria dicitur.] Huius vrbis varij casus in Scriptura, & apud Iosephum referuntur, qui lib. 15. Antiquit. Cap. 11. de primo Herode prodit: [Visum est quoque munire Samariam, mutato nomine Sebastem, quæ foris totam gentem contineret in officio: abest ab Ierosolymis itinere unius diei.] Et lib. 1. Belli, Cap. 2. [In Samariam vero vsque progressus, ubi nunc est Sebaste ciuitas ab Herode rege condita.] Strabo lib. 16. pag. 760. [Samariam, quam Herodes Sebastam, id est Augustam nominauit.] Plinius lib. 5. Cap. 13. [Samaria oppida Neapolis, Sebaste in monte.] Eusebius in Chronico: [Herodes Samariam olim iam in cineribus sedentem à fundamentis suscitans, in honorem Augusti, Augustam, id est, Sebastem appellauit.] Eusebius & S. Hieronymus in Locis Hebraïcis: [Semeron, & hanc cepit Iesus rege illius interfecto. Dicunt autem nunc pro ea Sebastem vocari oppidum Palestina: ubi S. Ioannis Baptista reliquæ condita sunt. Legimus in Regnorum libris, quod Amri rex Israel emerit montem Semaron à quodam Semer, & edificauerit in vertice eius ciuitatem, quam ex nomine Domini appellauerit Semaron.] Auctor Locorum ex Actis Apostolorum [Samaria ciuitas regalis in Israel in vertice montis Somer posita. Sed & omnis regio, quæ circa eam fuit, à ciuitate quondam nomen acceperat: media inter Iudeam & Galileam iacet. Hæc ab Herode Antipatri filio in honorem Augusti Caesaris Græco nomine Sebaste, id est, Augusta vocata est.] S. Hieronymus in Epitaphio Paulæ. [Vidit Sebastem, id est, Samariam, quæ in honorem Augusti, ab Herode Græco sermone Augusta est nominata. Ibi siti sunt Eliseus & Abdias propheta, & quo maior inter natos mulierum non fuit, Ioannes Baptista.] Benjamin in Itinerario pag. 39. [Sebastem accessi, quæ eadem Samaria est, in qua Achab regis Israel palatium adhuc interoscitur. Fuit verò munitissima vrbs, in monte sita, amœna fontibus & riuis aquarum, & hortis, pomariis,

vinetis, & oliuetis: nullumque Iudæum habitantem habet. Ab hac duabus leucis Neapolis Nebilas distat, Sichem olim dicta] Brocardus: [A Gino contra austrum sunt quatuor leuæ ad ciuitatem Sebastem, quæ olim Samaria fuit dicta, caput regni decem tribuum, quod regnum Israel dicebatur. Nunc verò peccatis hominum exigentibus pauculas habet domos una cum ecclesia in honorem Diui Ioannis Baptista extructa, sed quam Saraceni sibi usurpauerunt. Est & alia ecclesia in supercilio montis, ubi palatium regis fuit, sita, quam Græci monachi Christiani inhabitant, à quibus humaniter fui susceptus. Non facile dixerò quales, & quantas ruinas in hoc loco viderim, ut etiam longè excedant ruinas, quæ Ierosolymis cernuntur. In monte videntur adhuc columna marmorea, quæ sustentabant regia illa ædificia, palatia, & deambulatoria: quin & per totum montis circuitum huiusmodi inueniuntur stantes columna, quæ platearum sustinebant testitudines. Situs huius deuastata ciuitatis est pulcherrimus, nam inde liber patet aspectus vsque ad mare Ioppe, & ad Casaream Palestinæ, ad montem Ephraim, & ad Carmelum maris: abundat quoque hortis, fontibus, oliuetis, & omnibus bonis necessariis.]

Alter Brocardus de Monte Sion: [Samaria est omnino montuosa. Samaria ciuitas, nunc Sebaste dicta, quondam caput regni Israel, nunc peccatis exigentibus, nec unicam habet domum, nisi tantum duas ecclesias, in summitate montis vnâ, ubi quondam fuit palatium regis. Sacra ecclesia est etiam in honore Sancti Ioannis Baptista, in qua sepultus fuit inter Eliseum & Abdiam: & vidi sepulcrum eius, sed non intraui: quia Saraceni fecerunt sibi inde mameriam. Tales autem ruinas non vidi in terra sancta, cum tamen multas & magnas viderim, sicut in Samaria. Nec est ita disposita ciuitas, ut videtur velle Magister in Historia, super verbo isto 1. Regum, 20. vers. 10. Si suffecerit puluis Samariæ pugillis omnis populi, qui sequitur me. Video enim velle, quod murus ciuitatis & superficies montis, erat aqualis, & desuper ciuitas edificata: quod non erat, imò murus ciuitatis erat ferè in pede montis firmus valde turribus, & interius mons paulatim surgens in altum, & circumseptus ædificiis, quasi botrus vineæ granis confusus, & tendens in altum. Regia domus erat supra in monte pulchra nimis, ubi videntur adhuc columna innumerabiles, quæ sustentabant palatia & deambulatoria, & in circuitu montis infra sub regia domo, & mansionibus militum, in loco, ubi erat forum rerum venalium, adhuc ferè per totum circuitum circundant columna marmorea montem stantes hinc inde, quæ continebant testudines platearum. Breuiter, nescio quid magni non possit dici de ciuitate ista: quæ ad tantam miseriam nunc deuenit, ut nulla penitus sit in ea domus: sed sit tantum vinea, & hortus olerum. Situs huius vrbis erat pulcher valdè, inde enim erat prospectus vsque ad mare Ioppes, & vsque Antipatridem & Ramatham, per totum montem Ephraim, vsque Casaream, & Carmelum montem: & abundabat fontibus, & hortis, & omnibus bonis, quæ requirit mundus.] Eadem de Samaria produnt recentiores alij sacri topographi.

Ab vrbe Samariæ nomen etiam regioni est factum, de qua Plinius lib. 5. Cap. 13. & Ptolemæus lib. 5. Cap. 16. Sed & Iosephus accuratius lib. 5. Belli, Cap. 2. in hunc modum describit: [*Samaricenis autem regio inter Iudæam quidem, & Galilæam sita est: incipiens enim à vico in planitie posito, cui nomen est Genæa in Aerabathenam desinit toparchiam: sed natura nihil à Iudæa discrepat: nam utraque montosa sunt & campestres, agroque colendo molles atque optima, necnon & arboribus plena: pomisque tam siluestribus quam mansuetis abundant, eo quod natura sunt arida, imbriumque satis habent. Dulces autem per eas supra modum aqua sunt, bonique graminis copia, præter alias earum pecora lactis abundant, quodque maximum virtuti atque opulentia specimen est, utraque viris referta est.*] Eadem Hegesippus lib. 3. Excidij, Cap. 6. De etymo nominis Samariæ plura disseruit Scaliger in Eusebianis: dictam quidem à Semer domino eius montis, in quo eam Amri condidit, diserte nimis Scriptura pronuntiat, uti superius vidimus: sed velle pertendere *Somer*, vel *Samariam* non dici à *custodia*, seu à verbo, quod *custodire* significat, שמרון *Schimron*, hoc est omnino Hebraismum ignorare. Fortasse ad nominis impositionem ea ratio accessit, quod vrbs custodita, & munitissima esset, custodiis egregie septa. Hispanicè. *La Guardia*.

AD REGEM ACHSAPH.] Eusebius & S. Hieronymus in Locis: [*Achsaph. & contra huius regem Iesus pugnasce describitur: appellaturque hodie villula Chasalus in octavo lapide Diocæsareæ ad radices montis Thabor in campestribus.*] Et inferius: [*Appellatur autem & quidam vicus Chasalus iuxta montem Thabor in campestribus in octavo milliario Diocæsareæ ad orientem respiciens, sicut supra diximus.*] Diocæsaream esse Sephorim Galilææ urbem, norunt omnes. Recentiores quidam contra dissentant, Achsaph fuisse Aferitarum terminum ad septentrionem, aut potius Circium supra Hasor: erroremque esse in Libello de Locis Hebraicis, qui eam iuxta Thabor collocat: multo enim longius ad septentrionem recessisse Achsaph intelligi è Cap. 19. v. 25. At manifestè hanc nostram Achsaph ab illa tribus Afer libellus ille discriminat. Nec desunt recentiores alij, qui Achsaph magis australem faciant, quam Madon & Semecon, & secundum montosa Thaboris loca in meridiem sitam autument. Sunt hæc planè incerta, in quibus tutius est Eusebio & S. Hieronymo adhærere. A præstigiis אכשפ *Achsaph*, nomen habere videtur: fortè quod ibi essent insignes præstigiatores & malefici.

VERS. 2.

CONTRA MERIDIEM CENEROTH.] De CENERETH diximus accuratè Numer. 34. v. 11. Quod hîc pluraliter ponatur, quidam existimant indicare non solum vicinos atque adiacentes campos stagno Genesareth, sed etiam remotiores pari bonitate fertiles. Aptius alij reddunt: *in austro Cinnerotharum*, id est, regionum sitarum in utraque ripa Genesareth, cis & trans Iardenem. ut, *in meridie Cinnerotharum*. sit, *in australibus partibus Cinnerotharum*.

IN REGIONIBVS DOR IYXTA MARE.] Hebr. & in *Naphoth-dor de mari*. vel de occidente. נפח נפח, quidam hîc pro nomine proprio capiunt, *Naphoth-dor*. Eusebius & S. Hieronymus in Locis: [*Dornaphoth, quod Symmachus transtulit Dor maritima. Hæc est Dor in nono milliario Casareæ Palæstina pergentibus Tyrum: nunc deserta, quæ cum cecidisset in sortem tribus Manasse, eam possidere non potuit, quia in ea habitatores pristini permanserunt.*] Infra Cap. 17. vers. 11. Et rursus: [*Nepheth Dor, quam Symmachus interpretatur maritimam. Dor autem est oppidum iam desertum, in undecimo milliario Casareæ, pergentibus Ptolemaidem.*] Plinius lib. 5. cap. 19. *Dorum* appellat. Ptolemæus *Doram*, lib. 5. Cap. 15. & vterque Phœniciæ urbem maritimam statuunt. Alij נפח *naphot*, pro appellativo sumunt, redduntque: *in regionibus, climatibus, tractibus terminis, Dor*. Ex verbo. *in ramis, surculis, Dor*, quod tractus, & climata regionis sint veluti rami hinc inde diffusi & expansi. Possit conuerti. *Et in apiariis, mellariis, vel locis fauorum Dor*. quod forsan iis locis esset multa copia mellis. ab habitatione, vel ætate nomen habet, quod esset vrbs antiqua, & habitatoribus frequens. S. Hieronymus in Epitaphio Paulæ: [*Mirata ruinas Dor urbis quondam potentissima.*]

AD RADICES HERMON.] De Hermon VERS. 3. diximus Deuter. 3. vers. 8.

IN TERRA MASPHE.] Rectè quidam hîc annotant, *in regione Mitzpha*, id est, Speculæ: nam regio est sita in ingressu Libani super Iardenem, in qua speculatores collocati erant, ut eorum custodia secunda seruetur regio. Non est autem illa Mitzpha, quæ ad tribum Iehudæ pertinet, infra Cap. 15. vers. 38. neque Benjaminis, infra Cap. 18. vers. 26. neque illa Mitzphe Moabitarum, de qua 1. Samuelis 22. 3. sed ea, quæ est in Galaad, Genes. 31. vers. 49. & Iudicum 11. v. 11. & 29. & infra v. 8.

POPVLVS MULTVS NIMIS SICVT ARENA, VERS. 4. QUÆ EST IN LITTORE MARIS.] Iosephus [*Erantque omnes hæc copia peditum trecenta millia, equitum decem millia, curruum viginti millia.*] Eadem Zonaras, nisi quod mendose habet *curruum triginta millia*, quæ vnde hausta sint, ignoramus, cum Scriptura numerum non exprimat.

CONVENERVNTQUE OMNES.] Futurum יעברו *jiuaghadu*, variè reddunt: 1. & congregati sunt statuto tempore. 2. & ex condito conuenerunt. 3. & confederati sunt, vel pactis inter se obstricti sunt. 4. & coierunt, conspirauerunt.

AD AQVAS MEROM.] Eusebius & S. Hieronymus in Locis: [*Merom aqua, ad quas exercitu preparato, castra sunt posita. Est autem nunc vicus Merrus nomine in duodecimo milliario urbis Sebaste, iuxta Dothaim.*] Alij verò multo altius septentrionem versus, aquas Merom collocant. Brocardus. [*Et quidem inter Bellenam, id est, Paneadem, & mare Galilææ in quandam vallem receptus Iordanis, stagnum quoddam efficit, præsertim tempore resolutionis niniûm à Libano defluentium, quod hodie*

aquas

aquas Merom vocant : ubi scilicet olim Iosue cum Iabin rege Azor dimicauit. Hoc stagnum tempore aestiuo pro maiori parte exsiccatur, & crescunt ibi arbuscula, & herba diuersa : in quibus latitant leones, vrsi, & alia bestia.] Atque hoc sequuti plerique sacri Topographi, aquas Merom putant esse stagnum illud, quod Iosephus, & alij Semechonitem vocant: de quo ipse Iosephus, lib. 3. Belli, Cap. 18. [Manifestum autem flumen Iordanis ex hoc antro. Panio incipiens, Semechonitis quidem lacus paludes secat cœnosas : centum autem & viginti aliis præteritis stadiis, (à Phiala videlicet) post oppidum Iuliada, Genesar lacum medium transmensus, deinde multam per solitudinem, in Asphaltitem lacum exit.] Idem habet Hegeſippus lib. 3. Excidij, Cap. 26. Hoc est quod Tacitus sub initium Historiæ Quintæ ait : [Nec Iordanis pelago accipitur, sed vnum (Semechonitem) atque alterum (Genesar) lacum integer præterfluit, tertio (Asphaltite) retinetur.] Hegeſippus : [Duos lacus victoregreſſus, tertio retinetur.] Nec his obstat Pausanias lib. 5. seu primo Eliacorum, Numer. 153. extremo, cum ait : [In Hebraeorum terra fluium quendam Iordanum & ipse vidi, qui stagnum Tiberiadem nuncupatum subit, ac deinde in alterum stagnum, cui mare mortuum nomen est, ingressus, in ea ipsa palude consumptus euaneſcit.] Nam Semechonitis nullam rationem habendam esse censuit, quod æstatibus maiori ex parte siccat. Sed de eo Iosephus iterum lib. 5. Belli, Cap. 1. [Seleucia verò Gaulanitidis regionis, ad lacum Semechonitem, triginta latum, & sexaginta stadiis longum, paludesque suas ad Paphnem vsque tendentem. Quæ regio cum alias sit deliciosa, præcipue tamen fontes habet, qui minorem, quem sic appellant, Iordanem alentes, sub aureo Iouis templo in maiorem deducunt.] Et verò Iosephus locum pugnae, seu aquas Merom ita describit : [Castra posuerunt ad urbem Galilææ Berotham, non longè à superiore Kadesa, quæ etiam in Galilæorum agro sita est.] Quidam in Iosepho emendant Merotham. Alij ineptè Berytum esse putant. Benjamin pag. 36. [Berytum veni, Beeroth quondam dictam.] Fortasse Iosephus Beeroth dicere voluit, id est, Puteos, sic dictam urbem quod puteis vel aquis abundaret. Nonnulli sententiæ Eusebij & S. Hieronymi inherentes, hæc annotant. Aquæ Merom, sic videntur appellari à situ, quod in supero essent Israëlitarum tractu Thaborem versus, ubi rex Simronis Meronis imperium tenuit, supra vers. 1. & infra Cap. 10. vers. 20. quamobrem etiam Meromi agri, id est, loca edita à Debora nominantur, Iudicum 5. vers. 18. Alij aquas Merom nuncupatas volunt, quod lacus Semechonitis Genesarico esset superior. Incerta sunt hæc & in medio relinquenda.

VERS. 6.

EQVOS EORVM SVBNERVABIS.] Probum verbum, Apuleius Apologia 2. [Nulla imperita mora subneruasti.] Glossarium Græco-Latinum vetus : [Νευρονομῶ, subneruo.] Eo Græco verbo vsi sunt hic LXX. Posset & Latine dici, Supperuabis. Festus. [Supperuati dicuntur, quibus femina sunt succisa in modum suillatum

pernarum.] Ennius in Annalibus :

Iis pernas succidit iniqua superbia Pœni.
& Catullus ad Coloniam:

velut, alnus

In fossa Liguri jacet supperuata securi.] Heb. גרר ghakar est, eradicare, eruncare, extirpare, euellere, enervare. Hic pro neruos pedum, seu suffragines succidere ponitur, Hispanice deiarretar. Sic infra vers. 9.

VSQVE AD SIDONEM MAGNAM.] De Sidone nonnulla annotauimus in Genes. 49. v. 13. hic alia adiciemus. Strabo lib. 16. pag. 756. [Post Berytum est Sidon, quadringentis ferè stadiis ab ea distans. Post Sidonem maxima & antiquissima Phœnicum est Tyrus, cum Sidone & magnitudine, & forma & antiquitate comparanda, multis fabulis celebrata. Poeta quidem magis Sidonem celebrant : atque adeo Homerus Tyri non meminit. Ergo amba & nunc & antiquitus clara, illustresque sunt : controuersumque manet, vtra earum Phœnicum metropolis dici debeat. Sidon iacet in elegante continentis portu. Sidonij cum multarum tum optimarum artium magistri perhibentur, quod etiam Homerus innuit, adhuc astronomia & arithmetica periti. Distat Tyrus à Sidone stadiis ducentis non amplius.] Et lib. 1. pag. 40. [Sidonem principem scilicet Phœnicia urbem :] ubi plures Sidonis laudes ex Homero recenset, vt etiam Herodotus ex eodem Homero, lib. 2. Numero 116. Pomponius Mela lib. 1. Cap. 12. [Et adhuc opulenta Sidon, antequam à Persis caperetur, maritimarum urbium maxima.] Q. Curtius lib. 4. rerum Alexandri. Cap. 1. [Sidona urbem vetustate, famaque conditorum inclutam.] Achilles Tatius lib. 1. de Clitophontis & Leucippes amoribus, initio : [Sidon Phœnicie princeps ciuitas, Thebanorumque generis origo, in Assyrij maris littore posita est : geminum ea portum amplo admodum sinu, verum aditu angusto, maris aquam sensim accipiente, complectitur : ubi enim dexterum sinus latus curuatur, aditus illic alter patet, per quem aqua rursus illabitur : itaque portus portui adiungitur, vt in illo hieme, æstate in hoc tutam naues habeant stationem.] Iustinus lib. 18. [Phœnices terramotibus vexati, relicto patrio solo, Assyrium stagnum primo, mox mari proximum littus incoluerunt, condita ibi urbe, quam à piscium vbertate, Sidonem appellarunt : nam piscem Phœnices Sidon vocant.] Verum à Sidone potius filio Chanaan pronepote Noë, Genes. 10. vers. 15. nomen accepisse, Iosephus & plurimi alij sunt auctores, & par est credere. Nec placet, quod aliqui volunt Tzidon, dictam à תציד tzajid, venatione, annona, esca, viatico, commeatu, quod hæc urbs plurimum negotiationibus & commerciis valuerit.

Benjamin pag. 36. [Hinc à Beryto vnius diei confecto itinere in Sijadam, quæ olim Sidon, urbem magnam veni, ubi Iudæi viginti erant.] Iacobus Vitriacus in Historia Ierosolymitana, Cap. 27. [Est autem Sidon in prouincia Phœnicia, inter Tyrum eiusdem metropolim, & Berytum, supra maris littus sita, arboribus fructiferis & vineis, siluis & agris pascualibus, & frugiferis multam ciuibus præstans commoditatem.] Brocardus : [Ab eo loco, nempe Sarepta Sidoniorum,

VERS. 8.

niorum, sunt tres leuca ad Sidonem magnam Phœnicis urbem: licet & ipsa pro magna parte in ruinis hodie jaceat. Situs eius est fere sub Antilibano, habens hinc & hinc castra natura & arte munita: nam unum ad aquilonem urbis extructum est in rupe maris, idque à peregrinis, qui ex Teutonia illuc venerunt. Aliud versus austrum est collocatum, quod milites templi una cum alio castro, & ciuitate inhabitant. Adiacens terra fertilis est, producitque cannas mellis. Mons Antilibanus distat à Sidone, una leuca ad orientem ultra Sidonem: ad nouem leucas est Berytus ciuitas episcopalis.] Alter Brocardus de monte Sion: [De Sarepta ad duas leucas est Sidon quondam magna ciuitas, cuius ruina adhuc magnitudinem eius attestantur, quæ etiam vix crederentur, si scriberentur. Est tamen de ipsis ruinis alia modica ciuitas adificata, munita multum, si haberet defensores, & est ferè tota in corde maris sita, habens hinc inde duo castra munita multum, unum in colle contra campum, aliud in rupe quadam in corde maris, quod adificauerunt ibi Teutonici peregrini: & modo omnia ista cum terra adiacente sub dominio sunt Militiæ templi: Terra fertilis & amœna, abundans omnibus bonis, & aère suauissimo: & non vidi locum in terra mihi magis placentem. Antilibanus distat ab ista ciuitate per leucam & dimidiam. Ultra Sidonem ad nouem leucas est ciuitas valde nobilis & antiqua, dicta Berytus.] Eadem omnino habet Anselmus Minorita: & assentiuntur reliqui sacri topographi: Vnde merito Dionysius Alexandrinus in Periegesi cecinit.

— Florida rura Sidonis.

Vel ut Priscianus vertit:

— Sidonaque pulchram.

Vt ex his iam facile intelligamus, quo iure Spiritus Sanctus hic Sidonem magnam, vel multam appellarit.

ET AQUAS MASEREPHOD.] מִשְׁרֵפּוֹת מַיִם *misrephot majim*, propriè combustiones, adustiones, vstrinas aquarum. 1. Chaldaeus, & Hebræorum nonnulli, salinas intelligunt, in quibus aquæ solis ardore exuruntur, & in sal concresecunt. A qua expositione non abluunt Vatablus, Marinus, & Mafius. 2. aquas calidas, thermas, alij accipiunt, vt Hebræorum aliqui, Sanctes, Forsterus, Leo Iudas, Mercerus, Marinus, Auenarius, Schindlerus, & Hispanicus Interpres. 3. fornaces, seu officinas vitrarias. Ita Immanuel, Iunius, & Mafius. Locus sanè cum hac interpretatione congruit. Strabo, lib. 16. pag. 758. [Inter hanc Ptolemaidem, & Tyrum est littus arenæ tumulis oblitum, qui vitrariam arenam ferant: eam dicunt hoc in loco non fundi, cum verò Sidonem delati sint, fusioni parère. Sunt qui dicant, Sidonios vitrariam arenam habere fusioni aptã.] Plinius lib. 5. Cap. 19. [Et Sidon artifex vitri, Thebarumque Boeotiarum parens.] Et lib. 36. Cap. 26. [Sidone quondam iis officinis nobili:] Qua ratione vitrum fundatur ex arenis ostijannis Beli, qui in Phœnicia infra montis Carmeli radices, ex palude Cendeuia nascitur, idem Plinius lib. 5. Cap. 19. & lib. 36. Cap. 26. Iosephus lib. 2. Belli, Cap. 9. Tacitus Historia 5. Notant, has fornaces vitrarias fuisse terminum occidentalem, & Si-

donem septentrionalem, vt Maspha, quod subditur, orientalem, vsque quos persequuti sunt Israelitæ hostes fugientes, vt appareat, quam longè lateque sparserit Iosue stragem Chananæorum.

REVERSVSQUE STATIM CEPIT ASOR.] VERS. 10. Heb. Et reuersus est Iehosua in tempore ipso, & cepit Hazor. videtur hic versus confirmare sententiam illam Eusebij & S. Hieronymi, Hazor in terra Philisthinorum fuisse, nam profligatis hostibus versus orientem, septentrionem, & occidentem, reuertitur, imperator iam versus meridiem ad expugnandam Hazor Philisthinorum metropolim. Alij volunt prælium editum supra Hazor Galilææ versus aquilonem, vt inde rectè dici possit reuertisse Iosue ad capiendum Hazor.

ET REGEM EIVS PERCVSSIT GLADIO.] Intellige, vel iam antea percusserat in ipso prælio, supra vers. 8. vel, qui scilicet ad eam se ex prælio receperat, aut alium, quem nuper suffecerant in locum demortui.

ASOR ENIM ANTIQVITVS INTER OMNIA REGNA HÆC &C.] Nimirum, non quidem quod maxima & princeps omnium terræ Chanaan & Palæstinæ fuerit: sed omnium proculdudio earum, quæ enumerantur supra vers. 1. 2. & 3.

SICVT PRÆCEPERAT EI MOYSES.] DEUTERON. 20. 7. 16. & seqq. Sic infra vers. 15. VERS. 12.

ABSQVE VRBIBVS, QVÆ ERANT IN COLLIBVS, ET IN TVMVLIS SITÆ, CETERAS SVCCENDIT ISRAEL.] Heb. Tantummodo, seu, veruntamen, omnes vrbes stantes super tumulum, vel cumulum, earum. seu suum, non combussit eas Israël. Variè exponunt, 1. Omnes vrbes stantes super forte suum, vel quæ adhuc stabant in robore suo. id est, quæ adhuc muratæ, munitæ, & integræ manserant: nec dirutæ, aut semidirutæ in ipsa expugnatione fuerant. q. d. earum urbium, quibus furor aut primus imperus pepercit, nulla postea consulto incensa fuit, præter Hasorem. Aut omnes vrbes muratæ, ad discrimen earum, quæ absque muris erant. 2. quæ stabant in tumulo suo. Hoc est, quæ suos adhuc conseruabant situs, quod dictum volunt propter oppida, pagos, villas, turres, & alia ædificia, quæ credibile est, sparsim per agros incensa vastataque fuisse, vel ab hostibus, commoditatis omnis Israëlitis, auertendæ consilio, vel ab ipsis Israëlitis. 3. Veruntamen nullam eorum ciuitatum, quæ manserunt cum aggere suo combussit Israël. id est, quæ obsidionem quidem expectarunt, sed antequam aggeres vi deiicerentur, se dediderunt, ex lege Deuteron. 20. v. 10. Rectè quidam annotant hic תל *tel*, id est, tumulus, non tam aggerem, seu colliculum, quales muniendis urbibus facere solent, significare: quàm soli, & situs eminentiam, seu aream, quæ oppido extruendo deligi, aut parari consuevit, vt diserte sumitur Ierem. 30. 18. [Et edificabitur ciuitas in tumulo suo.] Hispanicus interpres: Empero, vel Solamente, todas las ciudades que estan en sus cabeços. id est, Assentadas en lugares altos y fuertes. sequutus rectè est Nostri sensum.

ET MERIDIANAM, TERRAMQUE GOSËN.] VERS. 16. Haud

Haud absurde hinc reddamus: *Et omnem terram torridam, arentem, siticulosam, & omnem terram pluuiosam*, Nam גושן *goshen*, Pluuiosam & נגב *Negheb* Aridam, significat. Vide supra Cap. 10. v. 40. & 41.

MONTEMQUE ISRAEL.] Infra vers. 21. distinguuntur mons Iuda, & mons Israël. De quibus ibi dicemus,

VERS. 17.

ET PARTEM MONTIS, QUÆ ASCENDIT SĒIR.] Heb. *De monte Chalak ascendente Seghir*. חלק *Chalak* LXX. & alij nomen proprium montis iuxta Sehir intellexerunt. Eusebius & S. Hieronymus in Locis Hebraicis: [*Ahalach mons, quem Aquila interpretatur, diuidentem montem, & Symmachus, lauem montem, id est, limpidum siue lubricum.*] Noster, *montem partis*. Nempe per hypallagem, partem montis exposuit, quod Hebræis verbum חלק *chalak*, est, *partire*, & *dispertire*, & חלק *chelek*, *pars*, *portio*. Plerique appellatiue accipiunt, *De monte glabro, leni, leni, lubrico, ascendente*, vel *qui sursum porrigitur versus Seghir*, aut *qui assurgit*, vel metonymicè, *quo ascenditur in, versus, Seghir*. Notantque dici *montem glabrum*, quod totus sit glabretum siue caluetum, id est, sine arboribus; per antithesim ad Sehir, qui appellatus est, quasi hispidus, hirsutus, comans, siue comosus à siluis & arboribus, quibus abundat. Quidam exponunt, *montem glabrum*, quem incoluit Iacob, qui se glabrum nominauit, Genes. 27. 11. Ridiculè. Neque enim vsquam legitur habitasse Iacob. Notum est & Sehir & Chalak, vtrumque fuisse Idumææ, & Idumæam ab austro promissam terram terminare. Aliqui reddunt: *A monte dispertito*, vel *a monte diuisionis*, seu *diuiso*. fortasse quod in duas partes dispertitus, & diuisus esset: aut quod pars disiecta esset montis Sehir. De Seir diximus in Genes. 14. vers. 6.

VSQUE AD BAAL-GAD.] Accuratissimè diuinus auctor *Baal-Gad* alterum terminum aquilonarem promissæ terræ describit. Aitque *Baal-Gad* sitam fuisse in valle, seu planitie Libani, ad radices montis Hermon. Et rectè quidem notant non versus occidentem seu Sidonè, sed versus orientem & *Mitzphah* extitisse, vt è vers. 3. & 8. supra, & Cap. 13. 5. infra, colligitur. Imperitè Benjamin p. 34. *Gebal* eandem esse quæ *Baal-Gad*: sub Libano monte affirmat: cum *Gebal* perspicuè distinguatur à *Baal-Gad*, infra Cap. 13. v. 2. de qua etiam vide Cap. 12. v. 7. Mirum quod Chaldaus, & alij, *Baal-Gad*, exponant, *Planitiem Gad*: cum nihil planitiei aut campo cum themate *BAGHAL* commune esse videatur. Cæterum nominis בגדל *Baghal-Gad*, rationem vix est, vt elucidare possimus: diuinabimus tamen, Vel *Dominus*, *Potens*, *Coriandri*. fortasse quod in ea vrbe esset copiosus coriandri prouentus. Aut, *Dominus Turme*. quod ibi essent turmæ latrocinantium, aut grassatorum. vel cunei leuis armaturæ. Siue *Deus excursor*. id est, *Mars Gradivus*. fortè quod ibi coleretur, aut ædem haberet. Sicut *Babal-Phegor*, *Priapus*, *Babal-Zebub*, *Myodes*.

VERS. 18.

MULTO TEMPORE PVGNAVIT IOSVE, Maluenda, In Iosue.

&c.] Iosephus: [*Iamque quinto huius belli anno exacto, Chananaeorum nemo supererat, nisi siqui in loca munitissima confugerant.*] Rectius Hebræi, & plerique nostrorum septennale hoc bellum faciunt, ex ætate Caleb, quæ infra Cap. 14. vers. 7. & 10. ponitur: nam Caleb ait se missum exploratorem à Mose quadragesimo ætatis suæ anno: & tunc exactis à Iosue Chananaicis bellis, affirmat, se iam esse octoginta quinque annorum, & ab ea missione elapsos iam quadraginta quinque annos: constat autem Israëlitas post missos exploratores anno secundo egressionis ex Ægypto, triginta octo annos vagatos in deserto: & Iosue anno quadragesimo primo Exodi ineunte transisse Iordanem, & cœpisse bella Chananaica: Ergo si de 45. demantur 38. remanent ferè septem, quibus Iosue omnia bella Chananaica confecit.

DOMINI ENIM SENTENTIA FVERAT, VERS. 20.

VT INDVRARENTVR CORDA EORVM.] Heb. *Quia de ad IHVH fuit hæc res, ad obtinere cor eorum*. Geminatio præpositionis, *de ad Dominum*, vel *à cum Domino fuit*, non caret emphasi, ad indicandum magnas & occultissimas rationes, diuinæ prouidentiae ab obdurandam, & euertendam hanc impiam nationem. Variè reddunt. 1. *Quia à Iehouah fuit hoc vt induraret cor eorum*. 2. *Quia à cum Domino fuit ad corroborandum cor eorum*. 3. *Siquidem à Domino hoc fuit, qui confortabat cor illorum*. 4. *Quia à Domino erat vt obfirmarent cor suum*. 5. *A Iehoua enim fuit, quod obfirmabant cor suum*. Vide similem loquutionem Exodi 4. vers. 21.

ET PVGNARENT CONTRA ISRAEL.] Heb. *in occursum belli ad Israël*. Quidam: *ad vocandum, ciendum, bellum aduersus Israël*. Alij: *vt bello resisterent Israeli*. Nonnulli: *ad occurrendum bello Israeli*. Nec desunt, qui: *imminente bello cum Israelitis*.

ET NON MERERENTVR VLLAM CLEMENTIAM.] Hebr. *vt nequaquam esset eis gratia, vel nec fieret illis gratia*. Quidam: *absque esse illis gratiam, id est, absq; vlla gratia*. Alij: *vt non esset illis vlla gratia*. Potest verti: *vt nequaquam esset illis, deprecatio, oratio, supplicatio*. Id est, vt nullus eis locus supplicationis ad impetrandam pro se gratiam aut veniam relinqueretur.

ENACIM DE MONTANIS HEBRON.] De VERS. 21. *Enacim* plura nobis iam dicta ad Numer. 13. vers. 34.

ANAB.] Heb. גנב *GHANAB*. Eusebius & Hieronymus in locis. [*Anab ciuitas quam expugnauit Iesus: & est vsque hodie villa iuxta Diospolim, quasi quarto milliario ad orientalem plagam, quæ vocatur Bethoannaba. Plerique autem affirmant in octauo ab ea milliario sitam, & appellari Bethannabam.*] Et inferius: [*Anab in tribu Iuda, nunc vsque vicus in finibus Eleutheropoleos.*] Sic dictam quidam volunt ab Ghanub viro quodam de tribu Iuda, 1. Paralipom. 4. vers. 8. nisi mauis ab vuis appellatam, quod forsan is tractus præstantium vuarum esset ferax.

DE OMNI MONTE IYDA ET ISRAEL.] Suprà vers. 16. facta est etiam mentio montis Israël. Hinc quidam existimant ab Esdra vel alio

גנב
Ghanab:

alio auctore sacro hunc librum vel primum compositum, vel reconcinnatum, ex sacris annalibus, qui in templo seruabantur, cum hic diserte satis indicetur, Hebræorum regnum in duo iam dissectum, Iudæ & Israël; quod non nisi longo tempore post mortem Iosue, sub Roboam contigerit. Ergo montem Israël intelligunt loca illa montosa, quæ circa Samariam ac Sichem seu Neapolim, & omnino per illam tractum posita erant, quæ decem tribus post secessionem sub alio rege, & nomine Israël, obtinebant. Montem verò Iuda accipiunt, omnem regionem montosam, quæ mansit regibus Iudæ, vel omnes montes illos, qui in ea Palæstinæ parte vsquam sunt, quæ ab Ierusalem ad austrum jacet. Quidam montem Israël exponunt montem illum, quem Iacob ait Gen. 48. v. 22. tulisse se de manu Amorrhæi iure belli, dici autem montem Israël, id est Iacob, qui cognominatus est Israël. At Iacob de Sichem & agro eius procul dubio loquitur, de qua Benjamin pag. 39. [Sichem in monte Ephraim, iaceturque urbs in profunda valle inter Garizim & Hebal montes.] Et certum est propinquissimum habuisse montem Garizim.

Alij montem Iudæ, interpretantur Hebronem, quæ erat in montanis Iudææ fortis, ubi plurimum habitauere enacim seu gigantes, Numer. 13. v. 23. & infra Cap. 14. v. 12. montem verò Israël, reliqua montana Israël, quo tutum sibi fore perfugium ab Israelitis putauerant, quum ex suis sedibus abiissent, expulsi à tribulibus Iehudæ. Vt Israel sit dictum synecdochicè, pro eo, quod est, ex Israelitarum reliquorum agro. Hanc interpretationem alijs præferimus.

VERS. 22. GETH.] Hebr. גֶּת in Gath. Eusebius & גֶּת begat. S. Hieronymus in Locis: [Geth, in hac gigantes, qui vocabantur enakim, & Philistinorum accola permanserunt. Ostenditur vicus in quinto milliario ab Eleutheropoli euntibus Diospolim.] Seu Lyddam. Et infra: [Getha, ad quem locum transtulerunt arcam testamenti, de Azoto: nunc vicus grandis vocatur Githam, inter Antipatridem & Iamnam.] Iacobus Vitriacus in Historia Ierosolymitana, Cap. 41. (Geth non longè à Lydda & Ramula, in colle aliquantum edito sita: ex lapidibus autem eius, quæ dudum vastata fuerat, tertius rex Ierosolymorum Fulco in eodem colle prasidium, cui nomen Ibelim adificauit, tradens illud cuidam viro nobili Baliano.) Brocardus: [Et à Ioppe quatuor numerantur leuca vsque in Geth, quæ olim vna fuit de principalioribus ciuitatibus Philistinorum: sed nunc paruum est casale, vocaturque Ibilim in colle situm.] Iosephus lib. 5. Antiquit. Cap. 1. aliàs 3. & lib. 9. Cap. 11. Gittam & Iamnam tanquam vicinas, & finitimas coniungit. De Iamnia Strabo lib. 16. pag. 759. [Iamnia Azoto, & Ascalone distat ducentis fere stadiis.] Et paulò superius: [Locus hic adeo hominibus abundauit, ut ex Iamnia proximo vico, & circumvicinis habitationibus, quadraginta hominum millia armarentur.] Sed de Iamnia dicemus plura infra Cap. 15. vers. 11. Geth fuisse Anthedonem Plinij lib. 5. Cap. 13. & Ptolemæi lib. 5. Cap. 16. nonnulli suspicantur: quod

non reor, cum Anthedon australior ponatur ipsa Geth. Describunt ipsam Geth recentiores sacri topographi, quàm solidè ac fideliter, ipsi viderint. Nomen habere videtur ab optimis vini torcularibus & prælis quæ in ipsa essent.

ET AZOTO.] Hebr. אַסְדּוֹד, Qua ratione factum fuerit, ut pro אַסְדּוֹד. Hebraico, dictum sit Græcis & Latinis Azotus, causam perquirat Antonius Nebrissenfis in Quinquagena, Cap. 3. & reddit quod Græcis Ζ, littera, tantum polleat ac Σ, sicut è contra pro Ezra, dicimus Esdras. Verum magis videtur id deprauationi vocis tribuendum, ut solent plerumque voces Hebræicæ apud alienas linguas luxari: nam etiam in אַסְדּוֹד vltimum d, transmutarunt in t. Eusebius & S. Hieronymus in Locis Hebræicis: [אַסְדּוֹד in sorte tribus Iuda, quæ nunc vocatur Azotus, in qua derelicti sunt gigantes, qui appellabantur enakim: & est vsque hodie insigne oppidum Palæstina.] Et paulò inferius: [Azotus, quæ אַסְדּוֹד, vsque hodie non ignobile municipium Palæstina, & vna de quinque ciuitatibus Allophylorum: decreta quidem tribui Iuda, sed non retenta ab ea, quia nequaquam veteres accolæ potuit expellere.] Herodotus lib. 2. Num. 157. [Psammitichus verò in Ægypto quatuor & quinquaginta regnavit annos: per quorum undetriginta magnam Syriæ urbem oppugnauit, donec expugnauit. Hæc est Azotos, quæ diutissimam inter omnes vrbes, quas nouimus, sustinuit obsidionem.] Azoti meminere Strabo lib. 16. Plinius lib. 5. Cap. 13. Ptolem. l. 5. Cap. 16.

Benjamin pag. 49. [A Iebna (Iamnia) tribus peractis leucis, Palmin me contuli, olim אַסְדּוֹד, siue Azotum appellatam, Palæstinorum celeberrimam quondam urbem, nunc verò dirutam.] Ab Azoto versus austrum distare Ascalonem quatuor leucis, & Gazam sex, Brocardus annotauit. Iacobus Vitriacus in Historia Ierosolymitana, Cap. 41. [Inter Ascalonem autem & Ioppen est Azotus, decem miliaribus ab Ascalone, quondam vna ex quinque ciuitatibus Palæstinorum, distans non longè à mari: nunc vero ad modici casalis redacta est paruitatem.] אַסְדּוֹד appellatio à profluuiis, decursibus, meatibus aquarum, quibus forsân is locus abundabat, ducta videtur.

אַסְדּוֹד
Aschodod.

OMNEM TERRAM. [synecdochicè intelligunt, id est, maximam partem: nam non omnem omnino Chananzam tum subactam à Iosua, perspicuè videbimus infra Cap. 13. v. 1. & 2. multis alijs Scripturæ locis.]

SECUNDVM PARTES.] Hebr. in partitionibus, distributionibus eorum. Nimirum ut Cap. 15. & seqq. terram per tribus distribuet.

QUIEVITQVE TERRA A PRÆLIIS.] Verbum שָׁכַת schakat, propriè est, quiescit, tranquilla fuit, mansit in pace & otio, nullis bellorum procellis agitata: nam qui remanserant hostes, aut vrbes nondum expugnatae, ne mutire quidem aduersus Israelitas audebant, aut eis negotium facessere, & alioqui Iosue cessauit à bello inferendo. Aliqui ex vocis consonantia reddunt: & terra scutata fuit à bello. Id est, tanquam scuto protecta,

tecta, & secuta fuit à bello. Sed id ludere est.

Non omitam, quod scitu dignum imperatore Iosue vniuersam Chananæam victoriis perueniente, plurimos earum gentium in alienas terras metu eius profugisse. Palladius in Lausiaca, Cap. 106. inquit: [In Amorrhæorum speluncis, quæ sunt in Iericho, quas olim construxerant, fugientes Iesum Naue, qui tunc populabatur alienigenas, in monte Luca fuit quidam Elpidius, &c.]

Procopius lib. 2. de Bello Vandilico, Cap. 7.] Et quando in hunc incidimus sermonem historia, necesse fuerit Maurusorum originem repetere, & unde in Africam ab initio venerint. Postquam enim Hebræi ex Ægypto reuerterunt, atque in Palaestina finibus constiterunt, Moses vir sapiens, qui eos in itinere ducebat, moritur. Cui Iesus Naue filius, successit, qui & in Palaestinam populum introduxit, ac virtutem supra hominis naturam longè ostendens, regionem habuit, unde gentes euertens, multas ciuitates facile parauit omnibus inexpugnabilis visus. Tunc igitur vniuersa regio maritima à Sidone vsque in Ægypti fines Phœnica est appel-

lata, quibus vnus iam dudum imperabat, uti omnes testantur, qui antiquam Phœnicum scribere historiam. Hic populi numerosi habitauere, Gergesæi, Iebusæi, aliæque habentes nomina in Hebræis voluminibus memorata. Qui cum inexpugnabilem conspexissent aduenarum exercitum, patrios fines deserentes in Ægyptum vicinam migrauerunt, ibique numero ac sobole crescentes, quum non satis commodum tanta multitudi- ni locum inuenissent, in Africam penetrauerunt, ubi ciuitates quamplures habitantes, omnem eum tractum vsque ad Herculis columnas tenuerunt, Semiphœnicia lingua ac dialecto vtentes. Oppidumque Tingen situ munitissimum in Numidia adificauerunt: ubi duæ ex albo lapide columna prope magnum * constituta, in quibus Phœnicum lingua litteræ incise sunt huiusmodi: NOS A FACIE FVGIMVS IESV PRÆDONIS FILII NAVE: Hi demum, quod nulli sint eis antiquiores, Africa indigenæ dicuntur esse.] Hæc Procopius: Eadem ex ipso describere Euagrius lib. 4. Historiæ Ecclesiasticæ, Cap. 18. Nicephorus lib. 17. Cap. 12.

* Ita M. 9. videtur aliquid deesse adhibita omni opera non potui videre originale.

CAPVT DVODECIMVM.

Numerantur reges 31. citra & vltra Iordanem quos percusserant Moyses & Iosue.

Vulg.

Malu.

I sunt reges, quos percusserunt filij Israël, & possederunt Terram eorum trans Iordanem ad solis ortum, à torrente Arnon vsque ad montem Hermon, & omnem Orientalem plagam quæ respicit solitudinem.

2 Sehon rex Amorrhæorum qui habitauit in Hesebō, dominatus est ab Aroër, quæ sita est super ripam torrentis Arnon, & media partis in valle, dimidiaque Galaad, vsque ad torrentem Iaboc, qui est terminus filiorum Ammon.

3 Et à solitudine vsque ad Mare Ceneroth contra Orientem, & vsque ad Mare deserti, quod est mare latissimum, ad Orientalem plagam per viam quæ ducit Bethsimoth: & ab Australi parte, quæ subiacet Asedoth, Phasga.

4 Terminus Og regis Basan, de reliquiis Raphaim, qui habitauit in Astaroth, & in Edrai, & dominatus est in vniuersa Basan, vsque ad terminos.

5 Gessuri, & Machati, & dimidia partis Galaad: terminos Sehon regis Hesebon.

I isti reges terræ, quos percusserunt filij Israël, & hereditauerunt terram eorum, in ^a trans Iarden, de ortu solis: de ^b torrente Arnon vsque ad montem Chermon, & omnem campestem ^c ortus.

2 Sichon rex Aemorei habitans in Chesbon, dominans de Gharogher, quæ super labium torrentis Arnon, & medio torrentis, & medietate Ghilghad, & vsque ad Iaboc torrentem, terminum filiorum Ghamon.

3 Et campestri vsque ad mare Cheneroth de ortu, & vsque ad mare ^d campestris, mare salis de ortu, viam Bethlesimoth: & de austro sub effusionibus Phisghah.

4 Et terminus Ghog regis Basan de ^e superrelictione ^f rephaim, habitantis in Ghastharoth, & in Edregi.

5 Et dominantis in monte Chermon, & in Salchah, & in omni Basan, vsque ad terminum Ghesuræi: & Maghachathæi: & ^g medietate Ghilghad, ^h termino Sichon regis Chesbon.

^a cis, transitu, traiectu. Sic v. 7. ^b valle, Sic v. 2. ^c orientis.

^d vt supra Cap. 3. v. 16.

^e super residuo, superabundanti. ^f consterantium, gigantum.

^g medietatem, vel dimidium. ^h terminum. Alij, vsque ad terminum.

Maluenda, In Iosue,

I 2 6 Moseh

6 Moyses famulus Domini, & filij Israël percusserunt eos, tradiditque Terram eorum Moyses in possessionem Rubenitæ, & Gaditæ, & dimidia tribui Manasse.

7 Hi sunt reges Terræ, quos percussit Iosue, & filij Israël, trans Iordanem ad Occidentalem plagam, à Baalgad in campo Libani, usque ad montem cuius pars ascendit in Seir: tradiditque eam Iosue in possessionem tribubus Israël singulis partes suas,

8 Tam in montanis quàm in planis atque campestribus. In Asedoth, & in solitudine, ac in meridie Hethaus fuit & Amorrahæus, Chananæus, & Pheræus, Heuæus & Iebusæus.

9 Rex Iericho vnus: rex Hai, quæ est ex latere Bethel, vnus:

10 Rex Ierusalem vnus, rex Hebron vnus:

11 Rex Ierimoth vnus, rex Lachis vnus.

12 Rex Eglon vnus, rex Gazer vnus.

13 Rex Dabir vnus, rex Gader vnus.

14 Rex Herma vnus, rex Hered vnus.

15 Rex Lebna vnus, rex Odullam vnus,

16 Rex Maceda vnus, rex Bethel vnus,

17 Rex Taphua vnus, rex Opher vnus,

18 Rex Aphæc vnus, rex Saron vnus,

19 Rex Madon vnus, rex Asor vnus,

20 Rex Semeron vnus, rex Achsaph vnus,

21 Rex Thenac vnus, rex Mageddo vnus,

22 Rex Cades vnus, rex Iachanani Carmeli vnus.

23 Rex Dor, & provincia Dor vnus, rex Gentium Galgal vnus.

24 Rex Thersa vnus: omnes reges triginta vnus.

6 Moseh seruus IHVH, & filij Israël percusserunt eos: & dedit eam Moseh seruus IHVH ⁱ hereditatam Reubenitæ, & Gaditæ, & medietati ^k baculi Menasseh.

7 Et isti reges terræ, quos percussit Iehosuagh, & filij Israël in trans Iarden, ^l in mare, de Baghal-Gad in ^m valle Libani, & usque ad montem ⁿ dispersitum ascendentem in Seghir: & dedit eam Iehosuagh baculis Israël hereditatam secundum ^o partitiones eorum.

8 In monte, & in ^p humilitate, & in campestri & in ^q effusionibus, & in deserto & in ^r austro: ^f Chitthæus, Aemorrhæus, & Chenaghanæus, Pherizæus, Chiuæus & Iebusæus:

9 Rex Iericho vnus: rex Ghai, quæ de latere Beth-el, vnus.

10 Rex Ierusalem, vnus: rex Chebron, vnus.

11 Rex Iarmuth vnus: rex Lachis, vnus.

12 Rex Gheglon, vnus: rex Ghezer, vnus.

13 Rex Debir, vnus: rex Gheder, vnus.

14 Rex Chormah, vnus: rex Gharad, vnus.

15 Rex Libnah, vnus: rex Ghadulam, vnus.

16 Rex Makedah, vnus: rex Beth-el, vnus.

17 Rex Thaphuach, vnus: rex Chpher, vnus.

18 Rex Aphæc, vnus: rex Lafaron, vnus.

19 Rex Madon, vnus: rex Chatzor, vnus.

20 Rex Simron Meron, vnus: rex Achsaph, vnus.

21 Rex Thaghanach, vnus: rex Meghiddo, vnus.

22 Rex Kedes, vnus: rex Iaknegham, Carmelo, vnus.

23 Rex Dor, ^u ramo Dor, vnus: rex gentium ^x Ghilgal, vnus.

24 Rex Thirtzah, vnus: omnes reges triginta & vnus.

ⁱ iure hæreditario possessam, vel hæreditatem. Sic v. 7.

^k virgæ, extensionis, tribus. Sic vers. 7.

^l ad occidentem ^m planitie. ⁿ chalak.

^o ut supra. Cap. 11. v. 17.

^p distributiones, portiones. ut Cap. 11. vers. 23.

^q depressione, submisso, locis depressis, conualle, planitie.

^r decliuitatibus, deuexitatibus. Vide Cap. 10. v. 40.

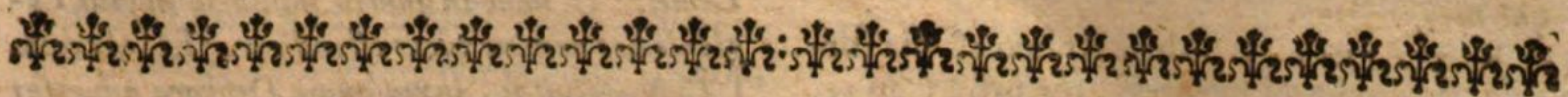
^s meridie, vel torrida & arenti terra.

^t Quidam hoc & sequentia nomina per

genituum reddunt, reges Hethæorum, Aemorrhæorum, &c.

^u datiuus, ad Carmelum. ^x datiuus, ad tractum, regionem.

^y datiuus, ad Ghilgal.

C O M M E N T A R I A.

- VERS. 1.** **TORRENTE ARNÖN.]** De eo diximus Numeror. 21. v. 13. **AD MONTEM HERMON.]** De eo egimus Deuteronom. 3. vers. 8.
- VERS. 2.** **IN HESEBON.]** Hanc urbem explicauimus Numeror. 21. vers. 25. **AB AROER.]** Eam elucidauimus Num. 32. vers. 34. **GALAAD.]** De hoc monte disseruimus Genes. 31. vers. 48. **VSQVE AD TORRENTIEM IABOC.]** De quo scripsimus Genes. 32. v. 22.
- VERS. 3.** **CBNEROTH.]** Vide supra Cap. 11. v. 2. & Numer. 34. vers. 11. **MARE DESERTI.]** Vide supra Cap. 3. vers. 16. **BETSIMOTH.]** De hac diximus Num. 33. vers. 49. **ASEDOTH PHASGA.]** Hunc locum explicauimus Deuteronom. 3. v. 17.
- VERS. 4.** **IN ASTAROTH.]** De hoc loco scripsimus Genes. 14. v. 5. **IN EDRAI.]** De quo vide, quæ notauimus Numeror. 21. vers. 33.
- VERS. 4.** **SALECHA.]** De qua egimus Deuteronom. 3. vers. 10. **GESSURI, ET MACHATI.]** Vide, quæ de his obseruauimus Deuteronom. 3. v. 13.
- VERS. 9.** **REX IERICO.]** De Iericho egimus supra Cap. 2. vers. 1. **REX HAJ.]** De Haj diximus Cap. 7. vers. 2. **EX LATERE BETHEL.]** De Bethel fusè disseruimus Genes. 28. vers. 19. Sic vers. 16. infra.
- VERS. 10.** **REX IERUSALEM.]** Hanc elucidauimus supra Cap. 10. vers. 1. **REX HEBRON.]** De hac vrbe diximus Genes. 13. vers. 18. & dicemus infra, Cap. 14. vers. 15.
- VERS. 11.** **REX IERIMOTH.]** De hac vide supra Cap. 10. vers. 3. **REX LACHIS.]** De qua diximus supra Cap. 10. vers. 3.
- VERS. 12.** **REX EGLON.]** De hac egimus supra Cap. 10. vers. 3. **REX GAZER.]** De ista disputauimus supra Cap. 10. vers. 33.
- VERS. 13.** **REX DABIR.]** Da hac dicemus infra Cap. 15. vers. 15. **REX GADER.]** Eusebius & S. Hieronymus in Locis Hebraicis. [*Gadera in tribu Iuda, nunc appellatur villa ad regionem ciuitatis Aeliensis pertinens, nomine Gadora, circa terebinthum.*] Siue Quercum Mamre iuxta Hebron, vbi quondam habitauit Abraham. Quæ si vera sunt, ridiculum est existimare, Gader, esse Gadaram Strabonis Lib. 16. pag. 759. cum Gadaris prope Azotum, & Ascalonem ab Strabone ponatur: aut Gadoram Ptolemæi Lib. 5. Cap. 15. cum hæc sit Gadara ultra Iordanem, de qua Polybius lib. 6. pag. 414. Iosephus lib. 12. Antiquit. Cap. 3. & lib. 5. Belli, Cap. 3. Plinius lib. 5. Cap. 18. & alij. Nomen habere videtur, quod esset egregiè mæceriata, septa ac munita, aut à copia gregum, quæ ibi apicaretur. Non fuit *turris Gader*, Genes. 35. vers. 20.
- VERS. 14.** **REX HERMAH.]** Hebr. *Chormah*. Eusebius & S. Hieronymus in Locis: [*Herma, & hanc Iesus cepit rege illius interfecto: qua fuit in sorte Simeonis, siue Iuda.*] Fuisse in extremis finibus meridionalibus sortis Iudæ, iuxta Idumæam, infra dicitur Cap. 15. v. 21. & 30. fuisse eandem cum eâ, quæ Num. 21. 3. & Iudic. 1. v. 17. describitur, ex situ locorum facile coniectamur. Rationem nominis eisdem locis habes expressam.
- VERS. 15.** **REX HERED.]** Hebr. *Harad*. De hac diximus Numer. 21. 1. Arad & Hormah fuisse vicinas ex isto loco, & ex illo Numerorum colligitur. Hunc ipsum regem quidam esse putant, quem prius Israëlita graui damno affecerant, vt eo loco Numerorum describitur.
- VERS. 16.** **REX LEBNA.]** De qua vide supra Cap. 10. vers. 29. **REX ODVLLAM.]** De hac egimus Gen. 38. 1. & infra Cap. 15. vers. 35.
- VERS. 17.** **REX MACEDA.]** De qua diximus supra Cap. 10. v. 10. **REX TAPHVA.]** Quidam hanc in eo campo positam volunt, qui latè ad Eleutheropolim porrectus iacet. Alij Thenam Ptolemæi lib. 6. c. 16. fuisse suspicantur: Sed Ptolemæus Thenam Samariticæ regioni tribuit, non procul à Neapoli, seu Sichem: cum Taphua fuerit in tribu Iuda, infra Cap. 15. v. 34. תפוא *Tappuach*, dicta videtur, vel à viro eiusdem nominis 1. Paralipom. 2. v. 43. vel à malis, & pomis, quibus forsitan abundabat, quasi dicas *Pometiam*, aut *Pomariam*. Hispanicè, *Mançanar*.
- VERS. 18.** **REX OPHER.]** Hebr. *Chepher*. Hæc infra Cap. 19. 13. ponitur in tribu Zabulon. Rationem nominis aliam diuinare non possumus, nisi fortè, quod fossis abundaret, aut in depresso aliquo loco sita esset. Terræ seu regionis Opher, seu Chepher fit mentio. 1. Regum 4. vers. 10. quàmuis hæc alia videatur. Hæc nostra Chepher, est, ex qua ortus fuit Ionas Propheta, 2. Regum 14. v. 25. [*Qui erat de Geth, qua est in Opher.*] S. Hieronymus Præfatione Commentariorum in Ionam: [*Porro Geth in secundo Sephorim milliario, quæ hodie appellatur Diocæsarea, euntibus Tiberiadem hand grandis est viculus: vbi & sepulcrum eius ostenditur. Quanquam alij iuxta Diospolim, id est Lyddam, eum & natum & conditum velint: non intelligentes, hoc, quod additur Opher, ad distinctionem aliarum Geth urbium pertinere:*

qua iuxta Eleutheropolim, siue Diospolim hodie-
que monstrantur.

VERS. 18.

REX APHEC.] Si hæc Aphec est illa for-
tis Iudæ proxima Beth-raphuæ, infra Cap. 15.
vers. 33. videtur fuisse versus fines Palæstinæ
euntibus Ægyptum, ut ibi videbimus. Si verò
est illa tribus Aser, infra Cap. 19. v. 30. Bro-
cardus eam collocat in campo Mageddo, in
planitie Galilææ, seu campo, qui appellatur
Sabe, ubi est castellum Saba, ad cuius occi-
dentale latus, quantum iactus est arcus, osten-
debantur suo tempore ruinæ Aphec: à qua
per vnam leucam distat versus orientem vrbs
Suna, celebris miraculo in vitam reuocati
pueri per Elisæum. Vicina videtur fuisse vr-
bi Rechob Iudicum 1. v. 31. & infra 19. v. 50.
quæ tantum quatuor milliariis aberat à
Scythopoli, ut annotauimus Num. 13. v. 22.
Exponitur, *Fortis, Robusta, Præualida. Vel Tor-
rens, Vallis, Alueus.*

REX SARON.] Heb. לַשְׁכָּרֹן *Laschscharon.*
Noster & plerique alij in *Lasaron, Lamed* ser-
uile, seu articulum esse putarunt, unde red-
dunt, *rex Saron.* LXX. in plerisque exemplari-
bus, Chaldæus, & alij multi *Lasaron* nomen
integrum vrbs esse volunt, quod etiam Eu-
sebius & S. Hieronymus in Locis Hebraicis
sequuti sunt. Aliqui existimant esse eam, quæ
Act. 9. v. 35. Græcè vocatur *Assaron*, prope
Lyddam, seu Diospolim. Nec dubito hanc
esse eam Saron, aut Saronam, quam Eusebius
& S. Hieronymus in Locis, ita describunt:
[*Sed & à Casarea Palæstina vsque ad oppidum
Ioppe omnis terra, quæ cernitur, dicitur Saronas.*]
& S. Hieronymus in 33. Isaiæ: [*Saron autem
omnis iuxta Ioppen, Lyddamque appellatur re-
gio, in qua latissimi campi, fertilesque tenduntur.*]
Auctor Locorum ex Actis Apostolicis: [*Sa-
renas, quod interpretatur campestris, regio est
Casarea Palæstina, vsque ad oppidum Ioppe per-
tingens: & est hodie locus pascendis gregibus ap-
tus.*] Brocardus: [*Ab Acone quatuor leucarum
spatio est castellum Indi, dictum Saron, in monta-
nis situm, quod fuit domus fratrum Theutonico-
rum, sed modo in ruinis iacet.*] Et antea scri-
pserat: [*Casale Lamberti, quatuor leucis ab
Aconensi vrbe distans, sub monte Saron, iuxta
mare locatum, vineis, aquis, & fluminibus abun-
dans.*] Sed multo septentrionalior videtur
hæc Saron Brocardi, ab illa S. Hieronymi.
Aliam Saron inter montem Thabor, & Ti-
beriadem videntur constituere S. Hierony-
mus & Eusebius in Libello de Locis Hebrai-
cis: de qua dicemus 1. Paralipom. 5. v. 16.
Pinguem & fertilem regionem fuisse S. Hi-
eronymus, uti vidimus, affirmat. Nominis ety-
mon videtur esse, fortasse quod formam tho-
racis haberet, vel quod pulchra, & speciosa
regio esset: aut in bonitate & fertilitate
principatum inter alias obtineret, nam eam
eo nomine celebrant Salomon Canticor. 2.
1. & Isaias 35. 2.

VERS. 19.

REX MADON.] de hac diximus supra
Cap. 11. v. 1. ut etiam de Chatzor, de Sim-
rom Meron, & de Achsaph sequentibus.

REX THENAC.] Heb. תְּחֵנַךְ *Thaghanach.*
Eusebius & S. Hieronymus in Locis: [*Taa-
nac ciuitas, quam expugnavit Iesus, rege illius*

*interfecto. Fuit autem in tribu Manasse separata
Leuitis: & nunc in quarto milliario oppidi Le-
gionis hoc nomine vicus ostenditur.*] Et inferius.
[*Taanac ciuitas, iuxta quam Debhora aduersus
Sisaram dimicavit, in tribu Manasse, separata
Leuitis, quam tenere non potuit pristinis cultori-
bus nequaquam eiectis. Est autem villa nunc præ-
grandis, distant à Legionè tribus millibus.*] Op-
pidi Legionis sic dicti, quod ibi tenderet
Romana legio custodiæ provinciæ imposita,
à quo plerumque Eusebius & S. Hieronymus
in eo libello locorum terræ sanctæ distantias
metiri solent, certus situs nunc ignoratur,
qui tunc erat notissimus. Recentiores sacri
topographi illud collocant non longe à Tha-
bor, orientem versus. Sedem olim episcopa-
lem fuisse constat ex Tyrio lib. 23. Belli sa-
cri, extremo. Thaganach prope Mageddo
fuisse in campo Galilææ, è Iudicum 5. v. 19.
& 1. Paralipom. 7. v. 29. colligitur: quo situ
eam Palæstinæ geographi constituunt.

REX MAGGEDO.] Hanc urbem latè des-
cripsimus in Antichristo, lib. 12. Cap. 8. Fuisse
in campo Galilææ propè torrentem Cison, à
quo dictæ sunt *aqua Maggedo*, Iudicum 5.
v. 19. omnes affirmant. Herodotus lib. 2. Nu-
mero 159. vocat haud dubie *Magdolum*:
tempore Brocardi, id est, ad annum 1283. ap-
pellabatur *Subimbre*, Hebræis sonat *Delicio-
sam*, opimis pretiosisque fructibus opulen-
tam. De qua alter Burchardus: [*Fertilis su-
pra modum vini ac frumenti, & omnium bo-
norum, quæ gignere solet humus, & aëre salu-
berrimo.*]

REX CADES.] Hebr. קֶדֶשׁ *Kedesch.* Eu-
sebius & S. Hieronymus in Locis: [*Cedes,
sortis Nephthalim ciuitas sacerdotalis ac fugiti-
uorum in Galilæa super montem Nephthalim: sed
& hanc cepit rex Assyriorum, quæ nunc Cidissus
appellatur, in vicesimo Tyri milliario, iuxta
Paneadem.*] Brocardus: [*A Castro Sephet con-
tra aquilonem ad quatuor leucas est Cedes Ne-
phtalim quæ fuit ciuitas fugitiuorum in tribu
Nephthalim: & abundat omnibus bonis. Mon-
strantur illic magna ruina, & sepulcræ pulcher-
rima antiquorum. A loco, ubi Iordanis mare
Tiberiadis influit, vsque in Cedes Nephthalim
sunt quatuor leuca.*] Eadem habet alter Bro-
cardus. Vide infra Cap. 20. vers. 7. Fuisse in
Galilæa perspicuè Scriptura pronuntiat: ex-
titisse à sinistris patriæ Tobia, in Græco To-
bia 1. vers. 1. dicitur: eius mentio frequens
in sacris libris, seorsim 1. Machab. 11. v. 73.
Kadytim Herodoti quidam volunt: sed vide
Genes. 17. vers. 7. *Sanctam, Sacram*, Hispanicè
Sagra, interpretantur. Vide infra Cap. 19.
vers. 37.

REX IACHANAM CARMELI.] Ego non
dubito esse eam, quam Plinius vocat *Ecba-
tanam* lib. 5. Cap. 19. [*Promotorium Carmelum,
& in monte oppidum eodem nomine, quondam
Ecbatana dictum.*] Hanc Ecbatanam Syriæ ap-
pellat Herodotus lib. 3. num. 62. & facile
coniici potest ex *Iachanam* deprauatum *Ec-
batanam*. יַאֲכָנָם *Iaknegham* videtur vox com-
posita ex יָאֵן *janak*, *sugere*, & נָגַם *nagham*.
incundum esse, quasi dicas, *sugentem iucun-
ditatem, seu amœnitatem: quod locus &*
amœnus

VERS. 22.

קֶדֶשׁ

amœnus esset , ac iucundus. Coniectantur positam fuisse in ea Carmeli parte , seu extremitate , qua ille septentrionem spectat, hoc est , qua objacet Ptolemaidi. Vide infra Cap. 19. vers. 11. 1. Regum, 4. v. 12. appellatur *Iakmegham* quibusdam. Vide 1. Paralipom. 6. v. 68.

CARMELI.] Hic est mons celebris in diuinis litteris. Strabo lib. 16, pag. 758. [*Post Acen* (Ptolemaidem) est Stratonis turris, quæ stationem habet. In medio Carmelus est mons, & oppidula, quorum præter nomina nihil restat, ut *Sycaminorum* urbs, & *Bubulcorum*, & *Crocodylorum*, & huiusmodi alia.] Iosephus lib. 2. Belli, Cap. 9. [*Ptolemais* circumdatur à meridiana plaga monte Carmelo, qui abest stadiis centum viginti.] Et lib. 3. Cap. 2. [*Quondam Galilæorum*, nunc autem *Tyriorum* mons Carmelus cui coniuncta est Gaba ciuitas equitum, quæ sic appellatur, eo quod equites ab Herode rege dimissi coloni eo deducebantur.] Iacobus Vitriacus in Ierosolymitana Historia, Cap. 52. [*Carmelus* situs est in maritimis, distans ab *Accon* quatuor milliariis.] Germanicis scilicet, quæ est distantia Iosephi. Brocardus: [*Accon* habet ad austrum montem Carmelum, quatuor leucis distantem.] Alter Brocardus: [*De Accon* ad quatuor leucas contra austrum est prima pars montis Carmeli: & locus ubi Elias occidit sacerdotes Baal, in torrente Cison in pede montis eiusdem.] Pluribus eum describunt recentiores sacri topographi: sed & in Itinerario suo Benjamin pag. 38. [*Inde ab Accone* leucis tribus *veni in Niphas*, quæ eadem est *Gadopera* maris littori adiacens, cui ex latere vno Carmel mons imminet, ad montisque radices *Israëli-tarum* quam plurimorum sepulcra sunt, inque ipso monte *Elia* propheta antrum visitur, iuxta quod Christiani facellum construxerunt Sancti *Elia* dictum. In summo vero montis dorso vestigium extat altaris dirui & combusti in diebus *Achab*, cuius in *Elia* historia illustris sit mentio. Estque ara illius locus circularis quatuor ferè cubitorum diametro.] Meminere Carmeli montis Plinius lib. 5. Cap. 19. Tacitus Historia 2. Ptolemæus lib. 5. Cap. 15. Nomen habet vel à frugum pinguium, & optimarum feracitate, vel à colore coccineo. Vide Leuit. 2. v. 14. Fuit in tribu Aser, infra Cap. 19. vers. 26. De

altero Carmel tribus Iehudæ vide infra Cap. 15. vers. 55.

REX DOR, ET PROVINCIAE DOR.] De Dor, & regione Dor vide Cap. 11. v. 2.

REX GENTIVM GALGAL.] Hebr. *rex Goim* ipsi vel ipsius *Ghilghal*. Eusebius & S. Hieronymus in Locis Hebraicis: [*Goim in Gelgel* quod *Aquila* & *Symmachus* interpretantur, *Gentes in Gelgel*. Et hanc cepit Iesus, & nunc ostenditur villa nomine *Galgalis* ab *Antipatride* in sexto milliario contra septentrionem.] Antipatris urbs Ptolemæo lib. 5. cap. 16. maritimam faciunt inter Ioppen & Cæsaream Palæstinæ: quam ab Herode magno conditam egregiè describit Iosephus 16. Originum, Cap. 9. & S. Hieronymus in Epitaphio Paulæ. Alij volunt hanc esse Galilæam gentium, Isaïæ 9. vers. 1. seu superiorem, quam accuratè describit Iosephus lib. 3. Belli, Cap. 2. Cur autem dicta sit Galilæa gentium, dicemus ad eum Isaïæ locum. Sed non puto hunc regem tam latè imperitasse. Tutius reor Eusebio & S. Hieronymo assentiri.

REX THERSA.] Eusebius & S. Hieronymus in Locis: [*Thersa*, ubi *Afa* rex *Israël* fuit. *Thersa*, unde fuit *Manaben*, usque hodie est viculus *Samaritanorum* in regione *Batanea*, qui *Thersila* dicitur] Brocardus: [*A Samaria* contra orientem sunt tres leuca ad *Thersam* ciuitatem, sitam in alto monte, in qua reges *Israël* ante extructionem *Samaria* aliquanto tempore regnaverunt: eratque in sorte *Manasse*.] Quidam ex 2. Regum, 15. vers. 14. colligunt fuisse in tribu Gad: sed quàm aptè, ipsi viderint. Nominis etymon est, à beneplacito, gratia, fauore, q. d. *Beneplacitam*, *Acceptam*, *Gratiosam*, *Suauem*, quo nomine commendatur *Canticor*. 6. 2. Vide in 1. Regum, 14. vers. 17.

OMNES REGES, TRIGINTA VNVS.] Atqui ij tantum fuere alterius partis nempe septentrionalis terræ promissæ: & mirum in regione non admodum magna tot reges esse potuisse. Sed facilè intelligitur, singularum urbium cum oppidis & pagis agri suburbani dominos ac dynastas, olim reges appellatos, ut ij, qui apud nouum orbem dicuntur *Caziques*. Strabo lib. 16, pag. 754. [*Aradij* per sese reges habebant, ut cetera *Phœnicum* ciuitates.]

VERS. 24.

תירס
Tirsa.

כרמל
Carmel.

CAPVT DECIMVM-TERTIVM.

Iubet Dominus Iosue vt. terram diuidat , assignatis partibus Ruben Gad & dimidia tribus Manasse trans Iordanem.

Vulg.

Iosue senex , prouectaque ætatis erat & dixit Dominus ad eum: Senuisti, & longæuus es, terræque latissima derelicta est, quæ necdum sorte diuisa est:

Malu.

T Iehosuagh ^a senex venit in diebus : & dixit IHVH ad eum: Tu senuisti, venisti in diebus, & terra ^b relicta fuit multa valde, ad hæreditare eam.

^a senuit, si-
milis loquun-
tio Gen. 24. 16

^b reliqua
facta fuit.

^a Ista

2 Omnis videlicet Galilea, Philisthim, & vniuersa Gessuri.

3 A fluuio turbido, qui irrigat Aegyptum, vsque ad terminos Accaron contra Aquilonem. Terram Chanaan, quæ in quinque regulos Philisthim diuiditur, Gazæos, & Azotios, Ascalonitas, Gethæos, Accaronitas.

4 Ad meridiem sunt Heuæi, omnis Terra Chanaan, & Maara Sidoniorum, vsque Apheca & terminos Amorrhæi,

5 Eiusque confinia. Libani quoque regio contra Orientem, à Baalgad sub monte Hermon, donec ingrediaris Emath.

6 Omnium qui habitant in monte, à Libano vsque ad Aquas Maserepoth, vniuersique Sidonij. Ego sum qui delebo eos à facie filiorum Israël. Veniat ergo in partem hereditatis Israël, sicut præcepi tibi.

7 Et nunc diuide terram in possessionem nouem tribubus, & dimidia tribui Manasse,

8 Cum qua Ruben & Gad possederunt terram, quam tradidit eis Moyses famulus Domini, trans fluentia Iordanis ad orientalem plagam.

9 Ab Aroër, quæ sita est in ripa torrentis Arnon, & in vallis medio, vniuersaque campestria Medaba, vsque Dibon.

10 Et cunctas ciuitates Sehon, regis Amorrhæi, qui regnavit in Hesebon, vsque ad terminos filiorum Ammon.

11 Et Galaad, ac terminum Gessuri & Machati, & omnem montem Hermon & vniuersam Basan, vsque ad Salecha.

12 Omne regnum Og in Basan, qui regnavit in Astaroth & Edrai, ipse fuit de reliquiis Raphaim: percussitque eos Moyses, atque deleuit.

13 Nolueruntque disperdere filij Israël Gessuri & Machati: & habitauerunt in medio Israël vsque in presentem diem.

14 Tribui autem Leui non dedit possessionem: sed sacrificia & victimæ Domini Dei Israël, ipsa est eius hereditas, sicut locutus est illi.

15 Dedit ergo Moyses possessionem tribui filiorum Ruben iuxta cognationes suas.

16 Fuitque terminus eorum ab Aroër,

2 Ista terra relicta, omnes conuolutiones Philisthim & omnis Ghesuræus.

3 De Schicor, qui super facies Aegypti, & vsque ad terminum Ghekron in aquilonem, Ghanaghanæo imputabitur: ^f quinque satraparum Philisthim Chazathæus, & Asdodæus, Eskelonæus, Ghithæus, & Ghekrenæus, & ^g Ghiuæi.

4 De austro, omnis terra Chanaghanæi, & Megharath, quæ ^h Tzidonis vsque ad ⁱ Aphekah, vsque ad terminum Amorhæi.

5 Et terra Ghibli, & omnis Libanus, ortus solis, de Baghal-Gad, sub monte Chermon, vsque ad ^k venire Chamath.

6 Omnes habitatores montis, de Libano vsque ad ^l misrephoth aquarum, omnes Tzidonij: Ego ^m exterminio funditus delebo eos de faciebus filiorum Israël: tantummodo cadere faciam Israël in hereditate, secundum quod præcepi ⁿ te.

7 Et nunc partire terram istam in hereditate. ^o nouem ^p baculorum: & medietate baculi Menaseh.

8 Cum eo, Reubenita, & Gadita acceperunt hereditatem suam, quam dedit eis Moseh in trans Iarden ^q in ortum, secundum quod dedit eis Moseh seruus IHVH.

9 De Gharogher, quæ super labium torrentis Arnon, & ^r vrbe, quæ in medio torrentis, & omnem ^s rectitudinem ^t Medeba vsque ad Dibon.

10 Et omnes vrbes Sichon regis Amoræi, qui regnavit in Chesbon vsque ad terminum filiorum Ghamon.

11 Et Ghilghad, & terminum Ghesuræi, & Maghachathæi, & omnem montem Chermon, & omnem Basan vsque ad Salchah.

12 Omne regnum Ghog in Basan, qui regnavit in Ghaftaroth, & in Edreghi: ipse relictus fuit de ^u superrelictione ^x rephaim. Et percussit eos Moseh, & exterminio funditus deleuit eos.

13 Et non exterminio funditus deleuerunt filij Israël Ghesuræum, & Maghachathæum: & habitauit Ghesur, & Maghachath in intimo Israël vsque ad diem istam.

14 Tantummodo ^y baculo Leui non dedit hereditatem, ^z ignitiones IHVH ELOHIM Israël, ipsa hereditas eius, secundum quod loquutus fuit eis.

15 Et dedit Moseh baculo filiorum Reuben, ^a familiis eorum.

16 Et fuit eis terminus de Gharogher, quæ

^c reliqua facta d tractus, ora.

^e excogitabitur, æstimabitur, accensebitur. ^f quinquarius satrapiarum.

^g Vide de his Deuterom. 2. vers. F3.

^h datiuus. ad Sidonios. ⁱ in Aphek.

^k introitum, aditum.

^l Vide c. 11. v. 8. ^m hereditate depellā Sic v. 12, 13.

ⁿ tibi.

^o nouenario. datiuus, ^p tribuum Sic mox.

^q ad orientem. ita v. 27. 32.

^r Vel, urbem. ita v. 16.

^s planitiem, æquor. ut

Deuterom. 3. v. 10. sic infra v. 16. 17.

21. ^t Vide Num. 21, v. 30.

^u residuo, reliqua.

^x consterantium, gigantum, ut Cap. 12. v. 4.

^y tribui. Sic v. 15. 24.

^z sacrificia igne absumenda.

^a datiuus.

Num. 32. f. 31.

Num. 18. 2. 1.

qua sita est in ripa torrentis Arnon, & in valle eiusdem torrentis media: universam planitiem, quæ ducit Medaba, 17 Et Hesebon, cunctosque viculos earum, qui sunt in campestribus: Dibon quoque, & Bamothbaal, & oppidum Baalmaon, 18 Et Iassa, & Cedimoth, & Mephath,

19 Et Cariathaim, & Sabama, & Sarathasar in monte conuallis.

20 Bethphogor & Asedoth, Phasga & Bethiesimoth,

21 Et omnes vrbes campestris, universaque regna Sehon regis Amorrhæi, qui regnavit in Hesebon, quem percussit Moyses cum principibus Madian: Heuauum & Recem, & Sur, & Hur, & Rebeduces Sehon habitatores Terra.

22 Et Balaam filium Beor ariolum occiderunt filij Israël gladio cum ceteris interfectis.

23 Factusque est terminus filiorum Ruben Iordanis fluius. Hac est possessio Rubenitarum per cognationes suas urbium & viculorum.

24 Deditque Moyses tribui Gad & filiis eius per cognationes suas possessionem, cuius hæc diuisio est.

25 Terminus Iaser, & omnes ciuitates Galaad, & dimidiam partem terræ filiorum Ammon, usque ad Aroër, quæ est contra Rabba.

26 Et ab Hesebon usque Ramoth, Masphe & Betonim: & à Manaim usque ad terminos Dabir.

27 In valle quoque Betharan, & Bethnemra, & Socoth, & Saphon reliquam partem regni Sehon regis Hesebon: huius quoque finis, Iordanis est, usque ad extremam partem maris Cenereth trans Iordanem ad Orientalem plagam.

28 Hæc est possessio filiorum Gad per familias suas, ciuitates & villæ earum.

29 Dedit & dimidia tribui Manasse, filiisque eius iuxta cognationes suas possessionem.

30 Cuius hoc principium est à Manaim universa Basan, & cuncta regna regis Basan, omnesque vicos Iair, qui sunt in Basan, sexaginta oppida.

31 Et dimidium partem Galaad, & Astaroth, & Edrai, vrbes regni Og in Basan: filiis Machir filij Manasse, dimidia partem filiorum Machir iuxta cognationes suas.

32 Hanc possessionem diuisit Moyses in campestribus Moab trans Iordanem contra Iericho ad Orientalem plagam.

Maluenda, In Iosue.

quæ super labium torrentis Arnon, & vrbe, quæ in medio torrentis: & omnem rectitudinem super Medeba.

17 Chesbon, & omnes vrbes eius: quæ in rectitudine: Dibon, & ^b excelsa Baghal, & Beth-Baghal-Meghon.

18 Et Iahatzah, & Kedemoth, & Mephaghath.

19 Et Kiriathaim, & Sibmah, & Tzereth-Sachar in monte vallis.

20 Et Beth Pheghor, & ^c effusiones Phisghah, & Beth-Iesimoth.

21 Et omnes vrbes rectitudinis, & omne regnum Sichon regis Amorrhæi, qui regnavit in Chesbon: quem percussit Moyses cum: & ^d principes Midian, Aui, & Rekem: & Ezur, & Chur, & Rebagh ^e fusos Sichonis, habitantes terræ.

22 Et Bilgham filium Beghor ^f diuinantem interfecerunt filij Israël in gladio, ad ^g violatos eorum.

23 Et fuit terminus filiorum Reuben, Iarden, & terminus: Ista hereditas filiorum Reuben, familiis eorum, vrbes, & ^h cortes eorum.

24 Et dedit Moyses baculo Gad, filiis Gad, familiis eorum.

25 Et fuit eis terminus Iaghazer, & omnes vrbes Ghilghad, & medietas terræ filiorum Ghamon, usque ad Gharogher, quæ super facies Rabah.

26 Et de Chesbon usque ad Ramath Mitzpneh, & Bethonim: & de Machanaim usque ad terminum ⁱ Debir.

27 Et in valle Beth-Haram, & Beth-Nimrah, & Suchoth, & Tzaphon, & superrelicto regni Sichon regis Chesbon, Iarden, & terminus: usque ad extremitatem maris Cinereth trans Iarden, in ortum.

28 Ista hereditas filiorum Gad, familiis eorum vrbes & cortes eorum.

29 Et dedit Moyses medietati ^l baculi Menaseh: & fuit medietati baculi filiorum Menaseh familiis eorum.

30 Et fuit terminus eorum, de Machanaim omnis Basan, omne regnum Ghog regis Basan, & omnes Chauoth Iair, quæ in Basan, sexaginta ^m vrbs.

31 Et medietas Ghilghad, & Ghastharoth, & Edregghi vrbes regni Ghog in Basan, filiis Machir, filij Menaseh, medietati filiorum Machir, familiis eorum.

32 Istæ, quas hereditate fecit Moyses in ⁿ Gharaboth Moab de trans Iardeni Iericho, in ortum.

in, per, familias suas. ^{u. 2. 3. 24. 28. 29. & 31.}

^b bamoth. Vide, Numer. 22. v. 41.

^c decliuia, deversa, Hispanice, Vertientes.

^d eleuati, prælati, primates, ^e inauguratos. ^f diuinatorem, diuinum.

^g confoscos, profanatos, violenter interfectos.

^h villæ, prædia. Vide Genes. 27. 16. Sic infra vers. 28.

ⁱ datiuus, ipsi Debir.

^k reliquum, residuum, restans.

^l virga; extensionis, tribus. Sic statim, & vers. 33.

^m vrbes.

ⁿ campestribus.

33 Tribui autem Leui non dedit possessionem : quoniam Dominus Deus Israel ipse est possessio eius , ut locutus est illi.

33 Et baculo Leui non dedit Moseh hereditatem : IHVH, ELOHIM Israël, ipse hereditas eorum , secundum quod loquutus fuit eis.

C O M M E N T A R I A.

VERS. 1.

DNIS VIDELICET GALILAEA, PHILISTHIIM.] Vocem pluralem גלילות *Geliloth*, quam Noster *Galilaam* vertit, aiunt significare, circumuolutiones, circumterritoria, circumferentias, regiones, à rotunditate, seu sphaericitate. Alij : terminos, limites, confinia, exponunt, quasi diuersorum terminorum conuolutiones, & concursus. Nonnulli, orbes, regiones circulas, habentes planities instar circuli limitatas. Aliqui, esse eas, quas *marchas* vulgò vocant, quasi tractus terrarum. ut dicunt *marcham Ancona*, *marcham Truisti*. Nec desunt, qui propriè de ripis fluminum, & marium littoribus id nomen usurpari velint, quod ad eas oras fluctus reciprocentur, & arenæ in tumulos conuoluantur. Vnde hîc variè vertunt. 1. omnes limites Philistinorum. 2. omnia confinia. 3. omnes regiones. 4. omnes prouinciae. 5. omnia littora Philistinorum.

ET VNIVERSA GESSURI.] Hos Gessuræos quidam rectè diuersos statuunt ab illis, de quibus diximus Deuteron. 3. vers. 14. & suprâ Cap. 12. vers. 5. & hîc infrâ vers. 11. & 13. nam illi erant in Syria ad septentrionem Palæstinæ : ij verò erant ad austrum Palæstinæ, proximi Hamalekitis, ut dicitur 1. Samuel 27. vers. 8. nimirum ultra Iordanem.

VERS. 3.

A FLVIO TVRBIDO.] Hebr. א שחחור *Schichor*. De eo diximus fusè in Paradiso Cap. 30. vel fuisse ipsum Nilum vel brachium aliquod aut riuum Nili, qui inter Pelusium & Rhinocoluram in mare influit, & Chananæam ab Ægypto determinat, uti S. Hieronymus Epistola 129. ad Dardanum, & in 6. Amos disertè affirmat. Quidam amnem esse putant, qui Petram Arabiæ præterfluens in Sirbonem paludem influit, & Ægyptum à terra promissa determinat. S. Epiphanius Hæresi 66. colum. 585. & in Ancorato colum. 1022. Rhinocoluram interpretatur, quod accepit proculdubio à LXX. Isaïæ 27. vers. 12. De Rhinocolura plura diximus eodem Cap. 30. Paradisi. שחחור *Schichor*, id est, *Niger*, *Fuscus*, *Turbidus*. proprium Nili epithetum. Thrasylus in Ægyptiacis apud Stobæum sermone 100. de Morbis : [*In Nilo Ægypti flumio, qui Melas olim dictus fuit.*] id est, *Niger*. Plutarchus de Fluminibus : [*Nilus Ægypti flumius, qui dicebatur antea Melas.*] Maro lib. 4. Georgicor.

Et viridem Ægyptum nigra fecundat arena. Vbi Seruius. [*Nam antea Nilus Latine Melo dicebatur.*] Quidam existimant è corrupto *Schichor* fecisse Æthyopes Nilo nomen

Sirin. Dionysius in Periegesi interprete Prisciano :

Siris ab Æthiopum populis cognomine fertur. Vide in numer. 34. vers. 5.

VSQVE AD TERMINOS ACCARON.] Eusebius & S. Hieronymus in Locis. [*Accaron in tribu Dan, sine ut ego arbitror, in tribu Iuda, ad lauam Chananæorum, vrbs una de quinque olim satrapiis Palæstinæ : & decreta est quidem tribui Iuda, nec tamen tenta ab ea, quia habitatores pristinos nequiuit expellere. Sed & usque hodie grandis vicus Iudaorum Accaron dicitur inter Azotum & Iamniam ad orientem respiciens. Quidam putant Accaron turrim Stratonis, postea Casaream nuncupatam.*] Iacobus Vitriacus in Historia Ierosolymitana, Cap. 41. [*Quinta Philistinorum ciuitas dicta est Acharon, prope mare, non longè ab Azoto sita.*] Brocardus [*A Bethsames contra occidentem, ferè per quatuor leucas haud longè à mari est Accaron, etiam una de principalioribus ciuitatibus Philistinorum : verum hodie exiguum est casale, antiquo retento vocabulo. Ab Accaron quatuor sunt leuca versus austrum ad Azotum.*] Falsò aliqui existimant esse Iamnetorum portum Ptolemæi, lib. 5. Cap. 16. cum Iamnetorum portus sit portus Iamniæ. Hebraicè sonat. *Eradicatam, Extirpatam, Sterilem* : quod fortasse regio esset sterilis, & sine arboribus aut stirpibus. Alij è contra, *Radicosam* exponunt, Hispanicè, *Raygon*.

IN QVINQVE REGVLOS.] סרנים *Seranim*, arbitrantur, Phœnices suos principes ita vocasse, sicut Hebræi סרים *sarim*, & Babylonij ACHASDARPHENAI A, & Persæ satrapas, principes suos appellarunt. Dictos ita volunt quòd סרנים *seranim*, sint axes in rotis quibus fulciuntur & voluuntur : seu ut alij volunt tabulæ, seu asseres, 1. Regum, 7. vers. 30. & sanè principes sunt fulcra populi, & veluti axes, & cardines rerum agendarum. Alij colludente Latina voce, *serenos*, vel *serenissimos principes*, *homines strenuos*, interpretantur. Facile crediderim idem esse, quod SARIM, interiecto Nun : Communiter reddunt, *satrapas, regulos, principes, duces, magnates*. Hîc metonymicè pro satrapiis accipiunt.

ASCALONITAS.] Eusebius & S. Hieronymus in Locis : [*Ascalon vrbs nobilis Palæstinæ, qua & ipsa antiquitus una fuit de quinque satrapiis Philistinorum : separata quidem tribui Iuda per sortem, tamen non retenta ab ea, quia habitatores eius superare non potuit.*] Iosephus 3. Belli, Cap. 1. [*Ascalon, ea est ciuitas antiqua, septingentorum & viginti stadiorum spatio ab Hierosolyma distans, & Iudais semper inuisa, validissimo quidem muro cincta erat.*] Strabo l. 16.

עקרין
Ghekron.

pag. 759. [*Ascalonenſium regio præcipue capax fert, vrbs ipſa non eſt magna.*] Plinius lib. 19. cap. 6. [*Caparum genera apud Græcos, Sardia, Samothracia, &c. Aſcalonia, ab oppido Iudæa nominata.*] Et lib. 5. Cap. 13. de oppidis Palæſtinæ: [*Oppidum Aſcalo liberum.*] Pomponius Mela lib. 1. Cap. 11. [*Cæterum in Palæſtina eſt ingens, & munita admodum Gaza: eſt non minor Aſcalon.*] Meminit & Ptolemæus lib. 5. c. 16. Benjamin Tudelenſis Itinerarij pag. 50. [*Ab Azoto Aſcalona duabus paraſangis diſſita eſt. Hac eſt Aſcalon cognomento noua, ab Eſdra ſacerdote in maris littore condita, quæ initio Benibera appellata fuit. Hac ab antiqua Aſcalone Palæſtinorum iam quondam vaſtata paraſangis quatuor diſtat. Eſt autem noua hac ingens & pulchra vrbs, multis undique negotiorum cauſa confluentibus hominibus frequens, eo quod in parte termini Egypti ſita ſit. Eſt autem illic puteus in media vrbe, quem Iſrælitica lingua incolæ vocant Bir Abraham Alchelil, hoc eſt, Puteum Abrahami maximi, ab Abrahamo apertus Palæſtinorum diebus.*] Iacobus Vitriacus Hiſtoriæ Ieroſolymitanæ Cap. 40. [*Aſcalona vna fuit ex quinque urbibus Philiftiim in littore maris ſita, formam habens quaſi arcus ſive ſemicirculi, cuius chorda iacet ſecus ripam marinam: circumſeruentia verò ſuper terram, reſpiciens ad orientem.*] Vide alia, quæ de ea ſubdit, quam ait à Gaza decem miliaribus diſtaſſe. Brocardus: [*Ab Azoto quatuor leucis contra austrum eſt Aſcalon, quarta Philiftinorum ciuitas ſita in littore maris, & habens formam ſemicircularem: vnicum fere robur & propugnaculum Saracenorum in terra illa. Ab Aſcalone duabus leucis contra austrum eſt Gaza.*] A libratione, pondere, perpendicularo, ſiclo, nomen habere videtur: vel quod Aſcalone optima pondera conficerentur, vel in ea ſicli ac monetæ cuderentur: vel quod exactè & ad perpendicularum optimè vrbs conſtructa eſſet. Vel quod Aſcalonitæ optimi libratores, & ponderatores eſſent.

ET ACCARONITAS.] Hebr. addunt, & *Gheuaos*, quos Noſter in ſequentem verſum reiecit. Quidam exponunt: & *qua Heuaorum fuit*. Scilicet ſatrapia. Non enim erant Philiftæi iuſti poſſeſſores, ſed vi Heuaos expulerant, Deuteron. 2. verſ. 23. & ideo conuertunt: *qua Heuaorum fuit*: etſi fortalſe commodius putant ita exponere: & *qua Heuaorum eſt*, id eſt, quam Heuæi adhuc incolunt, & retinent, defendentes ſe à vi Philiftæorum. Vide, quæ notauimus Deuteron. 2. verſ. 23.

MAARA SIDONIORVM.] Hebr. *Megharah Sidonis*, vel *ad Sidonios*. Variè hanc vocem accipiunt. 1. Pro nomine appellatiuo: & *pratium, graminetum, Sidoniorum*, putantque eſſe eos campos virore lætos, qui à Sidone deorſum ſecundum dextrum maris mediterranei littus porriguntur vſque ad Aphecā. 2. & *campum, ſeu planitiem Sidoniorum*. 3. & *nuditatem Sidoniorum*, id eſt, latus illud ſeu ſpatium. Sidoniorum, nudum & vacuum cultoribus & urbibus, aut oppidis. 4. & *ripam, littus, oram, Sidoniorum*. 5. & *viciniam Sidoniorum*. 6. & *speluncam, cauernam, concavitatem Sidoniorum*. Quod fortè prope Sidonem inſignis aliqua ſpecus eſſet, aut *ma-*
Maluenda, In Iosue.

gna aliqua cauitas, qua ratione etiam dicta eſt Syria Cæle, ſeu Caua. Strabo lib. 16. pag. 755. ſpeluncarum ad mare ſupra Byblum, & Berytum meminit. 7. Alij pro nomine proprio ſumunt, coniectanturque eſſe Magoram fluuium in ora Libano ſubiecta, inter Sidonem & Berytum, de quo Plinius lib. 5. Cap. 20. [*At in ora etiamnum ſubiecta Libano, fluuius Magoras: Berytus colonia, &c.*]

VSQVE APHECA.] In *Aphekah*, He finale putant quidam eſſe locale, redduntque: *vſque ad Aphek*. Alij ſubſtantiale volunt *Aphekah*, vt Noſter, diſtinctam hanc eſſe exiſtimant ab illis duabus, de quibus diximus ſupra Cap. 12. verſ. 8. eamque aiunt poſitam fuiſſe haud procul ab Albo promontorio, vt vocant, loco maritimo. Porro Album promontorium appellant anguſtias inter prominentes montes & mare, quæ iacent inter Tyrum & Acconem ſeu Ptolemaidem, de quibus Vuillermus Tyrius lib. 7. Belli Sacri, Cap. 22. Sed hoc eſt penitus diuinare: ego hanc ipſam putem Aphecā Aſeriticā, de qua dixi Cap. 12. verſ. 18. ſed multo tutius eſt quod Euſebius & S. Hieronymus in Locis Hebraicis habent: [*Apheca terminus Amoræorum ſuper Iordanem in ſorte tribus Ruben: ſed & vſque hodie eſt caſtellum grande Apheca nomine iuxta oppidum Palæſtinæ.*] Fortè Cæſareæ Palæſtinæ.

EIVSQUE CONFINIA.] Hebr. & terra VERS. 5.
Ghibli. Noſter גְּבִילִי *ghebule* legit, ac *confinia* reddidit, alij nomen proprium urbis volunt. Quidam, *Terram Gabalenam*, vel *Gabalenorū* interpretantur à *Gabale* promontorio Syriæ Cauæ ſupra Phænicem, apud Plinium lib. 5. Cap. 20. ſeu vrbe Syriæ *Gabala*, de qua Ptolemæus lib. 5. Cap. 15. Alij, *Palæbyblon*, id eſt, antiquam *Byblon*, vel *Byblon* urbem Phœnicie ſeu Cæles Syriæ haud procul à Libano, eſſe autumant. De *Byblo* notiſſima vrbe plura Strabo lib. 16. pag. 755. Mela l. 1. cap. 12. Plinius lib. 5. Cap. 20. Ptolemæus l. 5. Cap. 15. Lucianus in *Dea Syriæ*, ſub initium. Vide quoque noſtrum *Antichriſtum* lib. 4. Cap. 18. Illud autem eſt certum *Gabalam* & *Byblum* diuerſas vrbes conſtitui à Plinio & Ptolemæo. Brocardus: [*Ultra Sidonem ad nouem leucas eſt Berytus ciuitas episcopalis. Hinc per ſex leucas ſupra mare eſt Biblium ciuitas patriarchatui Antiocheno ſubiecta, de qua in Ezechiele fit mentio: vocatur autem hodie Giblech, & eſt admodum parua.*] Eadem alter Brocard. de Monte Sion. Sed & Iacobus Vitriacus in *Hiſtoria Ieroſolymitana*, Cap. 44. [*Post Tyrum autem ſequuntur alia ciuitates maritimæ, primò Sidon, poſtea Berytus, deinde Biblium, quæ vulgariter hodie Gibleth appellatur, in Phœnicie prouincia ſupra littus maris conſtituta.*] Subdit alia. Eius mentio etiam apud Vuillermum Tyrium lib. 7. Cap. 21. & apud alios ſacri belli deſcriptores. De *Byblo* vrbe nonnulla annotauit Guilandinus *Commentario de Papyro*, pag. 29. & ſeqq. Vide ſupra Cap. 11. verſ. 17.

QVAM TRADIDIT EIS MOYSES, &c.] VERS. 8.
Hebr. *quam dedit eis Moſes ultra Iordanem ab oriente, ſicut dedit eis Moſes ſeruus Dei.* Bis

idem viderur dicere: quidam prius membrum referunt ad assignationem conditionatam, qua Moses Rubenitis & Gaditis, ac dimidia tribui Manassitarum designauerat possessiones ultra Iordanem, si fratres suos ceteros Israëlitas comitarentur in expeditionem Chananaicam: secundum membrum, volunt esse executionem absolutam, qua Iosue ratam firmam habere voluit eam Mosis distributionem, planè sicut ab eo facta fuerat: cum illi exactè conditionem expleuissent.

VERS. 14. SED SACRIFICIA ET VICTIMÆ DOMINI DEI ISRAEL, IPSA EST EIVS HEREDITAS.] Hebr. *ignita* IHVH Dei Israël, *ipsa hereditas eius*. Notant, esse synecdochen simul & metonymiam: nam species pro omni oblationum genere: & igni consumenda pro parte eorum asseruata Leuitis ponuntur. Vide Numer. 18.

VERS. 17. ET HESEBON.] Hanc habuerunt communem Reubenitæ cum Gaditis: vnde factum est, vt infra Cap. 21. vers. 39. à Gaditis dicatur Leuitis data: de qua vide Numer. 21. vers. 25.

ET OPPIDVM BAALMAON.] Hebr. & *Beth Baghal-Megbon*. vide, quæ de hac vrbe annotauimus Numeror. 32. vers. 3. & 38.

VERS. 18. ET IASSA.] De hac diximus Numeror. 21. vers. 23.

ET CEDIMOTH.] De ista vide Deuter. 2. vers. 26.

ET MEPHAAT.] Eusebius & S. Hieronymus in Locis Hebraicis: [*Mephaath est trans Iordanem, in qua presidium Romanorum est militum propter vicinam solitudinem*] Forsitan, quæ in Notitia Imperij dicitur *Mobaila*: [*Equites sagittarij indigena, Mobaila*.] vel *Molehaa*. [*Cohors prima Flauia Molehaa*.] Hebræi componunt ex *me*, aquis, & *paghab*, sibilare: quasi dicas *Aquas sibili*, vel *sibilantes*. Forte quod ibi essent scaturigines, seu riuuli aquarum murmurantes & sibilantes. Alij, *Aquas clamoris*, seu *Aquas clamantes*, vel *sonantes* exponunt, forsitan à ruentis fluuij, vel fontis sonitu. vt Catadupæ Nili.

VERS. 19. ET CARJATHAIM.] De ea vide Num. 32. vers. 37.

ET SABAMA.] Hebr. *Sibmah*. De hac vide Numer. 32. vers. 3 & 38.

VERS. 20. ET SARATHASAR.] Hebr. *Tzereth-Sachar*. Sonat, *Coarctationem*, *Angustiam*, *Aurora*. Fortasse quoad ea vrbs posita fuerit in aliquibus montium angustis, quò arctè ac tarde aurora, seu lux matutina penetraret. Alij exponunt *Effigiem*, *Figuram*, *Aurora*: seu *Balsamum Aurora*, quòd iucundo, gratoque aspectu vrbs esset, & fortassis matutinis horis odore flagraret suauissimo. In valle aliqua montis cuiuspiam sitam fuisse perspicuè diuinus auctor affirmat, nam ait:

IN MONTE CONVALLIS.] id est, in monte, cui vallis subiecta erat. vel sit hypallage: in conualle montis. Quidam reddunt: in montanis illius conuallis. Alij: *qua sita est in monte planitie*. id est, in tumulo, qui in planitie eminet.

VERS. 20. BETHPHOGOR.] De hac vrbe vide Num. 23. vers. 18.

ASEDOTH PHASGA.] Vide Deuter. 3. vers. 17.

BETHIESIMOTH.] Vide Numer. 33. vers. 49.

DVCESESEHON.] נִסְכִּים *neschim* exponunt, *fusos*, *unctos*, *inunctos*, *inauguratos*, scilicet olei, seu vnguenti infusione, *ordinatos*, *praordinatos*, *praefectos*, *magnates*, *principes*, *toparchas*, *Sichonis*. Vide de his Num. 31. v. 8.

VERS. 21.

FACTVSQVE EST TERMINVS FILIORVM RVBEN IORDANIS FLVIVS.] Hebr. *Et fuit terminus filiorum Reuben, Iordanis, & terminus*. Quidam reddunt: *& terminus eius*. Vel *cum termino eius*. Id est, & regio ipsa adiacens siue confinis illi. Sic vers. 27.

VERS. 23.

TERMINVS LAZER.] De lazer egimus Numeror. 21. vers. 32.

VERS. 25.

DIMIDIAM PARTEM TERRÆ FILIORVM AMMON.] Exponunt, quam scilicet ademerat eis Sichon, Numeror. 21. v. 26. nam attingere quidquam eorum, quæ adhuc possidebant Hammonitæ, expresse prohibuerat Deus Deuter. 2. v. 19. vnde Iephthe Iudicum 11. v. 15. negat Israëlitas quidquam occupasse, quod ad Hammonitas pertineret. Verum illo loco Numerorum nulla fit mentio Hammonitarum: sed Moabitarum. Potuit fieri vt cum parte Moabitarum, partem quoque Hammonitarum abstulerit Schon, quam nunc sibi vendicant Gaditæ. Alii aiunt, commemorari hîc dimidiam partem Hammonitarum, non quod eam obtinuerint Gaditæ, sed quod ea Gaditarum possessionem ab oriente terminaret.

QVÆ EST CONTRA RABBA.] De Rabba vide Deuter. 3. vers. 11. quidam vertunt: *quæ est ante conspectum Rabba*.

VSQVE RAMOTH MASPHE.] Eusebius & S. Hieronymus in Locis: [*Ramoth in tribu Gad ciuitas sacerdotalis, & fugitivorum in terra Galaaditide. Nunc autem est vicus in quinto decimo milliario Philadelphia contra orientem*.] De Maspheh diximus supra Cap. 11. v. 3. Ramath Maspheh esse eam ipsam, quæ dicta sæpius in Scriptura reperitur Ramoth Galaad, complures optima coniectura existimant. Vide Notas Deuter. 4. v. 43. *מִצְפֶּה רָמוֹת* *Ramath Mizpheh* Hebræis significat *Celsitudinem Specula*. Hispanicè, *Cumbre dela Atalaya*: fortasse quod vrbs esset posita in excelso loco, vnde esset specula in totam regionem. Vide supra Cap. 11. v. 3.

VERS. 26.

ET BETONIM.] Quidam hanc urbem nomen habere putant ab arboris fructu illis locis celebri atque frequente, quem quidem pinearum, alij pistaceorum esse volunt: atque Hispanicum nomen est *Pitiones*, vel *Alfociges*, quo nomine Pistacea ab Hispanis appellantur. Cæterum Hebræica vox pluralis *בֵּטוֹנִים* *Betonim*, vnde hic locus dictus videtur, solum reperitur Genes. 43. vers. 11. Vbi, vti vidimus, variè eam reddunt. 1. *terebinthos*. 2. *pineas*. 3. *poceas*. 4. *cotylos*, seu *anellanas*. 5. *inglandes*. 6. *dactylos*. Ergo ab aliqua istarum arborum, vel fructuum, quorum ibi copia esset, hic locus dictus apparet *Betonim*. Nisi fortè quis malit, à colliculis seu tumulis, qui in modum ventrium iis locis eminent,

eminerent, nomen oppido inditum. Nam *בטן* *beten* est *venter*, seu *prominentia*.

ET A MANAIM.] Hebr. *מַנַּיִם* *Manajim*. Eusebius S. Hieronymus in locis: [*Manaim* in tribu Gad separata Leuitis, in regione Galaadide.] Diximus de hoc loco Genes. 32. v. 2. sonat *Castra duplicia*, vel *Castra duo*, seu *Castra gemina*: quod ibi Iacob viderit duas acies, seu legiones Angelorum.

VSQVE AD TERMINOS DABIR.] Non est hæc Dabir illa Iudaica sortis, prope Hebronem, de qua dicemus Cap. 15. v. 15. sed alia ultra Iordanem in tribu Gad, de qua Eusebius & S. Hieronymus in Locis: [*Dabir super Iordanem ciuitas Amorrhæorum*.] Quidam coniectantur sitam fuisse prope ad ostium Iabok, quo is in Iordanem effunditur. Aliqui annotant nomen *דביר* *Debir* ad architecturam, ædificiaque pertinere, partemque ædium internam & reductam significare, quam Hispani vel à forma *quadram*, vel ab secretiore vsu *cameram*, seu *retere*, vocant. Sed de vocis etymo dicemus cap. 15. v. 15. Obseruant, quatuor istas vrbes, Ramath-Mithzpheh, Betonim, Machanaim, & Debir, pertinuisse ad terminos aquilonales versus orientem sortis Gaditarum.

VERS. 27. BETHARAN.] De hac vrbe diximus Numeror. 32. v. 36. *בית הרם* *Beth-haram* vocatur. *Domum Excelsi*, seu *Domum Excelsam* interpretantur, Hispanicè *Alta casa*. Quod fortassè in edito loco sita esset.

BETHNEMRA.] Vide de hac vrbe Numeror. 32. vers. 3. & 36.

SOCHOI H.] De hac vrbe vide Genes. 33. v. 17. & 1. Regum, 7. v. 46.

ET SAPHON, RELIQVAM PARTEM REGNI SEHON.] Hebr. *שָׁפּוֹן* *Tzaphon*, *residuum regni Sichon*. Quidam hinc *צָפֹן* *Tzaphon*, non pro nomine proprio alicuius vrbs accipiunt, sed appellatiue exponunt: *Et aquilonalem tractum*

residuum regni Sichonis. Plerique alii nomen proprium vrbs esse volunt, de qua Eusebius & S. Hieronymus in Locis: [*Saphon in tribu Gad super Iordanem*.] Nomen ab aquilone, seu Circio habere putant, Hispanicè, *Tramontana*, à situ fortassè, quod eius tractus extrema esset secundum Boream. Aut quod in recessu aliquo occulta & abscondita esset: aut quod Circio vento infestaretur.

OMNESQUE VICOS IAIR.] Hebr. *יְאִיר* *Iair*. Eusebius & S. Hieronymus in Locis: [*Auoth Iair. quod interpretatur, παυλὶς Iair, hæc est Basan, in qua sunt vici sexaginta in monte Galaad, qui ceciderunt in sortem dimidia tribui Manasse: qui locus nunc vocatur Golam in terra Batanea*.] *יְאִיר* *channoth Iair* significat, *Vinaria, Villas, Pagos, Iair*. Vide de his Numeror. 32. vers. 42. *יְאִיר* *Iair* vero sonat, *Clarum, Illustrem*.

DIMIDIE PARTI FILIORVM MACHIR.] Annotant, sex alios filios Machir, hæreditatem accepisse citra Iardenem cum nouem tribubus, infra Cap. 17. v. 2. De terminis quoque dimidia tribus Manassis ultra Iordanem, vide 1. Paralip. 5. vers. 23. Quod verò, quæ prius dicta fuit dimidia tribus Manassis, nunc dicatur, dimidia pars filiorum Machir, cum 1. Paralipom. 7. v. 14. scribatur primogenitum Manassis fuisse Ezrielem: Hebræorum quidam putant Ezrielem non filium, sed pronepotem fuisse Manassis, vt diserte habetur Numeror. 26. v. 30. & 31. Alii Ezrielem primogenitum Manassis, obisse absque liberis, atque ita vniuersam Manassis stirpem ad Machirem recidisse. Certè Machir apertè pronuntiatur primogenitus Manassis, Numeror. 26. v. 30. & Iosue 17. v. 1.

TRANS IORDANEM CONTRA IERICH O.] Hebr. *עֵרֵיכּוֹ* *Iericho*. Vide de hac loquutione Numeror. 22. vers. 1.

CAPVT DECIMVM-QVARTVM.

Caleb accipit Hebron in hereditatem sibi promissam, eo quod aliis exploratoribus detrahentibus Terræ promissæ, ipse secutus sit Dominum.

Vulg.

Malu.

1 Oc est quod possederunt filij Israël in terra Chanaan, quam dederunt eis Eleazar sacerdos, & Iosue filius Nun, & principes familiarum per tribus Israël:

Num. 34. 6. 1. 2 Sorte omnia diuidentes, sicut praeceperat Dominus in manu Moysi, nouem tribubus, & dimidia tribui.

3 Duabus enim tribubus, & dimidia, dederat Moyses trans Iordanem posses-

1 T ista, quæ hereditauerunt filij Israël in terra Chena-gham, quæ hæreditare fecerunt eos Elghazar sacerdos, & Iehosuagh filius Nun, & capita patrum ^a baculorum ^b filiis Israël.

2 In ^c sorte hereditatis eorum, secundum quod præcepit IHVH in manu Mo-
se ad dare ^d nouem baculorum, & medietati baculi.

3 Quia dedit Moseh hæreditatem duobus baculis, & medietati baculi de

^a virgarum, extensionū, tribuum. Sic deinceps.
^b datius.
^c sortitione.
^d datius. nouenario.

K 3 trans

sionem: absque Leuitis, qui nihil terra acceperunt inter fratres suos:

4 Sed in eorum successerunt locum filij Iosephi in duas diuisi tribus, Manasse & Ephraim: nec acceperunt Leuita aliam in Terra partem, nisi vrbes ad habitandum, & suburbana earum ad alenda iumenta & pecora sua.

5 Sicut praeceperat Dominus Moysi, ita fecerunt filij Israel, & diuiserunt Terram.

6 Accesserunt itaque filij Iuda ad Iosue in Galgala, locutusque est ad eum Caleb, filius Iephone Cenezæus: Nosti quid locutus sit Dominus ad Moysen hominem Dei de me & te in Cadesbarne.

7 Quadraginta annorum eram quando misit me Moyses famulus Domini Cadesbarne, ut considerarem Terram nuntiauique ei quod mihi verum videbatur.

8 Fratres autem mei, qui ascenderant mecum, dissoluerunt cor populi: & nihilominus ego secutus sum Dominum Deum meum.

9 Iurauitque Moyses in die illo, dicens: Terra, quam calcauit pes tuus, erit possessio tua, & filiorum tuorum in aeternum: quia secutus es Dominum Deum meum,

10 Concessit ergo Dominus vitam mihi sicut pollicitus est usque in presentem diem. Quadraginta & quinque anni sunt, ex quo locutus est Dominus verbum istud ad Moysen: quando ambulabat Israel per solitudinem: hodie octoginta quinque annorum sum,

11 Sic valens, ut eo valebam tempore quando ad explorandum missus sum: illius in me temporis fortitudo usque hodie perseverat, tam ad bellandum, quam ad gradiendum.

12 Da ergo mihi montem istum, quem pollicitus est Dominus, te quoque audiente, in quo Enacim sunt, & vrbes magna atque munita: si forte sit Dominus mecum, & potuero delere eos, sicut promisit mihi.

13 Benedixitque ei Iosue: & tradidit ei Hebron in possessionem:

14 Atque ex eo fuit Hebron Caleb filio Iephone Cenezæo usque in presentem diem: quia secutus est Dominum Deum Israel.

15 Nomen Hebron ante vocabatur

trans Iarden & Leuitis non dedit hereditatem in medio eorum.

4 Quia fuerunt filij Ioseph duo baculi, Menasseh, & Ephraim & non dederunt^e partem Leuitis in terra, ^f quia si vrbes ad habitare, & suburbia earum, speculio eorum, & ^h acquisitioni eorum.

5 Secundum quod praecepit IHVH ad Moseh, sic fecerunt filij Israel: & ⁱ diuertierunt terram.

6 Et accesserunt filij Iehudah ad Iehosuagh in Ghilghal: & dixit ad eum Caleb filius Iephuneh, Kenizæus: Tu cognouisti verbum, quod loquutus fuit IHVH ad Moseh virum ELOHIM super ^k occasiones meas, & super occasiones tuas, in Kades-Barneagh.

7 Filius quadraginta^l anni ego in mittere Moseh seruus IHVH me de Kades-Barneagh: ad ^m pedare terram: & reuerrere feci ad eum verbum, secundum quod cum corde meo.

8 Et fratres mei, qui ascenderunt mecum, ⁿ liquefecerunt cor populi: & ego impleui post IHVH ELOHIM meum.

9 Et iuramento obstrictus fuit Moseh in die ipsa, ad dicere: ^o Si non terra, quam ^p viauit pes tuus in ea, tibi erit hereditati, & filiis tuis, usque in ^q saeculum: quia impleuisti post IHVH ELOHIM meum.

10 Et nunc ecce ^r viuificauit IHVH me secundum quod loquutus fuit, ^s isto quadraginta & quinque annus, de ^t tunc loquutus fuit IHVH verbum istud ad Moseh, quod ambulauit Israel in deserto: & nunc ecce ego ^u die filius quinque & octoginta anni.

11. Adhuc ego ^x die ^y obtentus, ^z secundum quod in die mittere me Moseh: sicut ^a virtus mea tunc, & sicut virtus mea nunc ^b cæssioni, & ad exire, & ad venire.

12 Et nunc da mihi montem istum, quem loquutus fuit IHVH in die ipsa: ^c quia tu audiuisti in die ipsa, quia ^d ghanakim ibi, & vrbes grandes munitæ: si forsan IHVH ^e ad me, & exterminio funditus delebo eos, secundum quod loquutus fuit IHVH.

13 Et ^f benedixit eum Iehosuagh, & dedit Chebron Calebo filio Iephuneh, ^g hæreditati.

14 Super sic fuit Chebron Calebo filio Iephuneh Kenizæo, hereditati usque ad diem istam, correspondentia quod impleuit post IHVH ELOHIM Israel.

15 Et nomen Chebron ^h faciebus Kirjath

^e portionem, distributionem

^f quin imo, nisi, præter, sed.

^g pecori, pecudibus.

^h comparato, parto, substantiæ. ⁱ partiti fuerunt.

^k causas, rationes. Sic: mox.

^l singulare. pro, annorum. Sic.

^m pedibus inuestigare, indagare, explorare.

ⁿ dissoluerunt, diffluere fecerunt.

^o certè, profectò.

^p calcauit.

^q æternum, perpetuum, olim.

^r viuere fecit, conseruauit viuum, incolumem.

^s nunc, jam,

^t quando.

^u hodie.

^x hodie.

^y firmus, validus, fortis, vehemens, strenuus.

^z quemadmodum.

^a vires, vigor, robur, vis, potètia.

^b bello, prælio, pugna.

^c quum.

^d torquati, tortores.

^e mecum.

^f laudauit, celebrauit.

^g in hereditatem.

^h datiuus, ad facies, antea.

ⁱ ut cap.

^l v. 23.

Num. 14.
d. 22.

Eccli. 46.
b. 11.

Cariath Arbe : Adam maximus ibi inter Enacim situs est : & Terra cessavit à praliis.

jath-Arbagh, homo grandis in ghana-kim ipse : & terra i tranquilla fuit de cæsiōe:

COMMENTARIA.

VERS. 1.

OC EST, QVOD POSSEDERVNT, &c.] Nimirum omnia ista loca, quæ hoc & quinque sequentibus Capitibus comprehenduntur.

ET PRINCIPES FAMILIARVM.] De quibus vide Numer. 34. v. 17. & sequentibus.

VERS. 2.

ET SUBVRBANA EARVM.] De voce מגרש migrasch, disseruimus Leuit. 25. v. 34. Hic, suburbana pradia, reddunt : de quibus vide Numeror. 35. v. 2. & sequentibus.

AD ALENDA IUMENTA.] Vocem מקנה mikneh elucidauimus Genes. 4. vers. 20. hic pecus, peculium, pecora. Ex verbo, acquisitiōnem, comparatum, possessionem interpretantur. Pro MIKNEH hic posito, Numeror. 35. 3. scribitur בהמה behemah, animal, iumentum, bestia. Vnde hic quidam animalia maiora, & armentitia accipiunt: quod Noster sequutus est.

ET PECORA.] קנין Kinjan, ab eodem verbo KANAH, acquisiuit, exponunt, possessiones, opes, facultates, substantiam, bona. Noster & alij greges minorum animalium intelligunt. Pro eo, Numer. 35. 3. רכוש recusch, ponitur, Hispanicè riqueza, id est, diuitie, opes, facultates. De qua voce diximus Genes. 12. 5.

VERS. 6.

ACCESSERVNT ITAQVE FILIJ IVDA, &c.] Nimirum, vt contribuli suo Calebo aduocati patrocinentur. Quidam norant, hæc gesta fuisse ante expugnatam Hebronem à Iosue, vt ostendit comparatio huius loci cum vers. 36. & 37. Cap. 10. Vnde præterita perfecta, vertunt in plusquam perfecta: Et accesserant filij Iehudah &c. Et dixerat ad eum Caleb, &c. Sed ego potius existimo, jam ante in prima expeditione australi expugnatam à Iehosua Hebronem, hic postulari à Calebo in possessionem, non in expugnationem: neque enim vllibi legitur à Calebo expugnatam Hebronem: sed eiectos inde gigantes, qui fortè primum inde à Iosue pulsi, suprà Cap. 11. vers. 21. 22. postea eò se contulerant, locumque aliquem munitum in monte occupauerant. Vide infrà v. 15.

נפח Caleb.

CALEB FILIVS IEPHONNE.] Sic etiam appellatur in Numeris, & 1. Paralipomen. 4. vers. 15. Caleb, Canem significat, & inter alia præclara canis hieroglyphica, illud fidei & charitatis est insigne. Alij, Cordatum, Coraulum, vel qui totus esset cor Hispanicè Corosofo, interpretantur. IEPH VNEH verò, sonat Circumspectum, Prouidum, Prudentem.

נפח Iephunne.

CENEZÆVS.] Hanc appellationem variè explanatores elucidant, ab auo, seu proauo Kenaz ita appellatum plerique censent. Vide Numeror. 32. 12. & infrà Cap. 15. v. 17.

DE ME ET TE.] Hebr. super causis meis, & super causis tuis. Quidam: propter me, & te. Nonnulli: mei causa, & tui causa. Alij: mei gratia, & tui gratia. Aliqui: de rebus meis & de rebus tuis.

NVTIAVIQVE EI QVOD MIHI VERVM VIDEBATVR.] Hebr. & retuli ad eum verbum; secundum quod cum corde meo. Quidam: referebam apud illum rem, vt erat in animo meo. Alij: & retuli rem ipsam, sicut erat in corde meo. Id est, retuli ad eum responsum, prout sentiebam in animo meo, nempe veritatem ipsam exposui.

EGO SEQVVTVS SVM DOMINVM.] Heb. & ego impleui post IHVH. Id est, impleui voluntatem eius eundo post Dominum. Vel impleui ire post Dominum. Nempe, plenè sequutus sum Dominum. Vide de hac phrasi Numer. 4. vers. 24. & Deuteron. 1. 36. Sic infrà vers. 9. & 14 Hispanicus Interpres: Pero yo cumpli siguiendo à Iehoua.

IVRAVITQVE MOYSES IN DIE ILLO.] Quidam hoc iuramentum promissorium Moïsi ad Caleb, nullibi alibi in Scriptura extare ajunt, sed hic tantum à Calebo referri, quod reuera factum, Moïses tamen sacris litteris non prodiderit. Alij, rectè insinuaturn volunt illis Dei verbis Numeror. 14. vers. 24. & Deuteronom. 1. vers. 36. [Et ingredi faciam eum in terram, in quam venit: & semen eius hereditabit eam.] Hic enim indicatur Calebū possessurum eam terram, quam ipse ea in exploratione singulariter perlustrauit, quæ sanè fuisse videtur Hebron, vti innuitur Numeror. 13. v. 23. Vide Com. ibi, & Num. 14. vers. 24.

TERRA, QVAM CALCAVIT PES TVVS, &c.] Hebr. Si non terra, quam calcavit pes tuus, &c. Notant formulam hanc iurandi Hebraicam אף אם in lo, si non vel nisi habere vim magnam affirmandi: atque continere singularem aposiopesis, seu præcisionem, qua vel Deus ipse, vel viri sanctissimi religionis causa sic loqui solent, ob reuerentiam nominis Dei, ne illud vsurpent: aut potius, quæ à summa & sempiterna Dei natura sunt aliena, ea ne verbis edicant. Vnde cum Deus dicit, seu iurat. Si non hæc aut illa faciam. Perinde est ac si dicat: Ne viuam, aut ne sim verax, seu mentiar, nisi illa præstentur. Ne fas autem est tale quid de eo concipere animo, multo etiam magis effari verbis: atque ideo eclipticè & decurtatim efferuntur eiusmodi orationes. Quum vero sancti ita loquuntur, idem est ac si dicant, Dispeream, male me perdat Deus, & porro perditum eat, &c. Si ita non erit, aut si hoc, aut illud fecero, vel non fecero.

QVADRA

VERS. 10. QUADRAGINTA ET QVINQUE ANNI SVNT.] Exponunt, id est, septem ab ingressu in terram promissam: unde colligunt, sex annos Iehosua impendisse in debellandis istis Chananæis: & hinc annum intermissionis legalis incipere. Verum de his vide latè Explanatores.

QUANDO AMBVLABAT ISRAEL PER SOLITVDINEM.] Quidam reddunt: *quum rediret Israel in desertum*. Nimirum de sententia Dei iussus retrocedere, Numeror. 14. vers. 25. Alij: *quum versaretur Israel in deserto*.

VERS. 11. QVAM AD GRADIENDVM.] Hebr. & ad egrediendum, & ingrediendum, seu & ad procedendum, atque veniendum. Id est, ad in omni vitæ munere officio suo defungendum. Vide de hac phrasi Numer. 27. v. 17.

VERS. 12. MONTEM ISTVM.] In quo scilicet sita erat Hebron. Alij, id est, montanam regionem Iehudæ, vt alibi saepe.

QVEM POLLICITVS EST DOMINVS TE QVOQVE AVDIENTE IN QVO ENACIM SVNT.] Hebræa bifariam interpungunt ac reddunt, 1. *quem loquutus fuit IHVH in die ipsa, quando tu audiisti in die ipsa. Quia hanakim ibi*. Vel de quo loquebatur Dominus illo die: nam tu audiisti illo die. Erant enim illic anacini. Vnde auditum Iehosue referunt ad promissionem Dei, vt vers. 6. non ad esse hanakim in Hebron: & hunc sensum sequutus est Noster. 2. *quem loquutus fuit IHVH in die ipsa: quia tu audiisti in die ipsa quia hanakim ibi*. Vel de quo loquutus est Dominus in die illo, tu enim audiisti eodem die, quod hanakim sunt ibi. Aut nam tu audiisti illo die, quod illic essent hanakim. Vel hanakæos esse ibi, Quam interpunctionem & sensum Hebræa passim nunc præferunt, & sequuntur ferè omnes, cum Hebræi, tum recentiores sacre Scripturæ ex Hebræo Interpretes. Vnde nonnulli eruunt Iosue cum cæteris exploratoribus, aut saltem cum Calebo non ascendisse Hebronem, nec ibi vidisse gigantes: sed audiuisse tantum de his referentem Caleb: quare Caleb. quod solus adierit ea in exploratione Hebronem, eo potissimum nomine eam nunc sibi deposcere. Vide Numeror. 13. v. 23. & 26.

SI FORTE SIT DOMINVS MECVM.] *ואלי* ulai, rectè notant, non esse dubitantis particulam, sed bene ominantis, sperantis, & committentis aliquid meliori euentui. Alij exponunt, Calebem offerre se propriis viribus montis incolas aggressurum, confisum promissione diuina. Dubitandi verò particulam adicere, cum ad notandam humanitus rei difficultatem, tum ad comparandos & confirmandos in eadem spe animos audientium, vt 1. Samuel. 14. 6.

VERS. 13. BENEDIXITQVE EI IOSVE.] Quidam exponunt: Fausta feliciaque ei omnia optauit, ac precatus est in noua Hebronis possessione: vt noua hæreditas prosperè ac fortunatè ei cederet. Alij exponunt, id est, Approbauit petitionem eius, annuit, & concessit ei, quæ ambiebat. Nonnulli hinc benedictionem, ritum quempiam solemnem indicare putant,

quo illi Hebronem hæreditario iure addixerit, tradideritque: qualem ritum forenses nunc inuestituram vocant.

ET TRADIDIT EI HEBRON IN POSSESSIONEM.] Quidam annotant, quamuis, non permiserit, vt propriis viribus aggrediretur eam Caleb: sed ipse Iehosua cum toto Israël eam oppugnauit, & captam dedit Calebo, vide suprà Cap. 10. v. 36. id enim ius & æquitas postulabat, argumento præcepti illius, quod Deus Reubeni, Gadi, & Manassæ trans Iordanem habitaturis dederat. Num. 32. Alij tamen diuersam Hebronis à Calebo expugnationem statuunt, ab illa Iehosua, quæ describitur suprà Cap. 10. v. 26. volunt enim post expugnatam à Iosue Hebronem, & excisos aut pulsos inde gigantes, suprà Cap. 11. v. 21. 22. iterum feram illam & immanem gentem denuò eam urbem occupasse, atque infedisse, quam nunc expugnandam & possidendam sibi postulat Caleb: quam tamen non expugnauerit, neque possederit, nisi mortuo iam Iosua, Iudicum 1. v. 10. Verum has quæstionum ambages affatim tibi suppeditabunt Explanatores. Nobis illud verisimilius visum, à Iosue primum expugnatam & captam Hebronem, indeque profligatos hanakæos: hic verò & infrà cap. 15. v. 13. & Cap. 21. v. 11. & 12. traditam Calebo, eamque re ipsa in possessionem accepisse: sed hanakæos, qui fortasse aliqua loca montosa & munita post Iehosuanam cladem iterum occupauerant, non expulisse nisi post mortem Iehosue, Iudicum 1. v. 10. Vide infrà Cap. 15. v. 14.

NOMEN HEBRON ANTE VOCABATUR VERS. 15. CARIATH ARBE.] Vide Genes. 23. 2. vocatam quoque fuisse Mamre, scribitur Genes. 23. v. 19. Cur autem dicta sit Kirjath Arba, id est, Ciuitas Arba, abundè diximus in Genes. 23. 2. & sanè hic satis diserte asseritur, appellatam ciuitatem Arba, ab Arba homine quodam magno inter hanachæos, seu gigantes. Sic enim Hebræa ex verbo habent: *Et nomen Chebron antea fuit Kirjath-Arbagh, homo magnus in ghanakim ipse*, quod alij dilucidius reddunt: *Nomen autem Chebron antea, fuit Kirjath-Arba, qui Arba homo magnus inter hanakim fuit*. Vel *Nomen autem Hebronis olim fuerat Kirjath-Arbe. Is fuerat homo inter Enacinos maximus* Aut, *Porro nomen Hebron antea fuit Kirjath-arba. Fuit enim Arba homo magnus inter hanakim*. Seu *Nomen autem Hebronis antea fuerat urbs Arbahi: is homo ille maximus inter hanakæos fuit*. Vel *Nomen vero Hebron antea erat Carjath-Arbe: siquidem Arba fuit homo magnus, inter hanakim*. Ergo sicut Roma dicta est à Romulo, & Ælia ab Ælio, & Alexandria ab Alexandro, & Constantinopolis, à Constantino: ita Hebron appellata fuit, Ciuitas Arbe, ab Arba viro quodam, qui magnus fuit homo inter hanacinos, seu gigantes illos, vel quia eam primus condiderit, aut instaurauerit, seu illustrauerit: aut quia in ea imperitauerit: vt solent homines viribus à se conditis, vel instauratis, aut regnatis, nomina sua imponere. Dicitur autem Arba magnus inter hanakinos

kinos, vel mole & robore corporis, quod fuerit præ aliis vastus gigas: vel dignitate, quod inter eos principatum obtinuerit: aut ætate, & genere, quod eius gentis fuerit parens aut proauctor, vnde infra Cap. 15. v. 13. Arba dicitur pater hanak, id est, gentis hanakinorum. Notant quibam ARBAGH Hebræis dictum quasi, *Quadruplicem, Quadratum, Quadricorporeum*, ab immani & prodigiosa corporis magnitudine, vt Geryon Trigeminus, Briareus Centimanus, apud poetas.

Noster dixit: *Adam maximus ibi inter Enacim situs est.* Vnde multi occasionem arripere existimandi, Adamum primum parentem generis humani in Hebrone sepultum: quam diatribam latè nos in Paradiso cap. 54. 55. 56. 57. discussimus. Sed non dubitamus, Nostrium hinc Adam non pro nomine proprio primi parentis, sed pro appellatiuo, id est, homo, posuisse, ac de ipso Arba intellexisse, quem in Hebron conditum tradit: nec mirum, cum ibi vixerit, & regnauerit. Sic solet Noster adam appellatiuè vsurpare, vt 2. Samuel 7. 19. Olee 11. 5. Verum hunc Iosue locum accuratè in Paradiso, cap. 57. explanauimus: illuc te lector amando.

De Hebron plura diximus Genes. 13. vers. 18. Genes. 23. v. 2. & 19. Numeror. 13. v. 23. Quibus hinc opportunè suppingo verba Iosephi lib. 5. Antiquit. cap. 2. [*Apud Hebronenses in eam diem superstites erant quidam è gigantum genere, statura & specie ceteris mortalibus dispares, visu simul & auditu horribiles: quorum ossa adhuc ostenduntur, qualia vix credant, qui non viderunt ipsi.*] Et lib. 5. Belli, cap. 7. [*Chebron autem indigena ferunt non eius terra modo ciuitatibus, verum etiam Ægypti Memphi (Tanai, potius) antiquiorem. Denique duo millia & trecenti, eius connumerantur anni. Hoc autem narrant Abraham quoque parenti Iudeorum fuisse domicilium, posteaquam Mesopotamia sedes reliquit: eiusque posteros hinc ad Ægyptum esse profectos; quorum etiam nunc monumenta extant in eadem ciuitate, peroptimo marmore liberaliter fabricata. Cernitur autem sexto ab oppido stadio arbor maxima terebinthus eamque memorant ab initio mundi creati, nunc vsque durare.*] Hebronem erectam fuisse in episcopatum anno 4. Amalrici regis Ierosolymitani, & Christi 1167. auctores sunt Vvilermus Tyrius Lib. 20. Belli Sacri, Cap. 3. & Iacobus Vitriacus in Historia Ierosolymitana, Cap. 57. Beda Libello de Locis Sanctis, Cap. 9. [*Chebron in campi latitu-*

dine sita est, & ab Ælia viginti duobus millibus separata, vno ad orientem stadio speluncam duplicem in valle habet, ubi sepulcra patriarcharum quadrato muro circundantur, capitibus versis ad aquilonem. Et hæc singula singulis tecta lapidibus instar basilicæ dolatis, trium patriarcharum, candidis, Adam obscurioris & vilioris operis: qui haud longè ab illis ad borealem extremamque muri illius partem pausat. Trium quoque fœminarum viliores & minores memoria cernuntur. Mamre collis mille passibus à monumentis his ad boream, herbosus valde & floridus, campestem habet in vertice planitiem, in cuius aquilonali parte, quercus Abrahæ, duorum hominum altitudinis truncus, ecclesia circumdata est. Egredientibus verò Chebron ad aquilonem in sinistra parte via occurrit mons pinosus, paruus, tribus millibus passuum à Chebron, vnde Ierosolymam pinea ligna feruntur in camelis: nam in omni Iudæa currus vel plaustra raro fiunt.]

Eusebius & S. Hieronymus in Locis Hebræicis, S. Beda, vt modo vidimus Hebronem versus austrum ab Ierusalem distasse tradunt miliaribus circiter viginti duobus. Sozomenus lib. 2. Cap. 3. & Nicephorus lib. 8. Cap. 30. ducentis triginta quinque stadiis: id est, miliaribus prope triginta. Brocardus octo leucis. Errant quiminus interuallum statuunt.

Hebronis nomen quidam vrbi factum existimant ab Hebrone filio, seu nepote Calebi, 1. Paralipom. 2. vers. 42. Verum putant nonnulli Caleb illum patrem, vel auum Hebronis longè diuersum & antiquiorem fuisse hoc nostro filio Iephoneh: neque illum Hebronem, eius filium, seu nepotem, vnquam vidisse Chananæam, sed in Ægyptiaca captiuitate defunctos, de quare dicemus in eum locum Paralipomenon. Equidem Hebræicè, à societate & consociatione dici, perspicuum est, fortasse, vt aliqui volunt, à societate fœderis, quam ibi Abraham iniit cum Mamre, Eschol, & Hamer, Amorrhæis, Genes. 14. vers. 13. seu quod vrbs esset & structura vicorum & domorum, & politia mirè coniuncta & copulata.

ET TERRA CESSAVIT A PRÆLIIS.] Notant, idem repeti, quod in fine Cap. 11. vt eo clarius temporum hysterosis cognoscatur. Sed alii rectius existimant, adiectam hanc particulam ad insinuandum, tranquillè & quietè factam terræ inter tribus distributionem, quæ deinceps describitur: nec vllos hoc tempore hostes fuisse reliquos, qui eam bello impedierint.

חברון
Chebrôn.

CAPVT DECIMVM-QVINTVM.

Sors tribus Iudæ, ciuitates & villa earum Othoniel accipit Axam filiam Caleb, eo quod obtinuerit Cariath Sepher, additurque ei terra irrigua.

Vulg.

Malu.

Num. 34.
21.

IGITUR sors filiorum Iudæ per cognationes suas ista fuit: A termino Edom, desertum Sin contra Meridiem, & usque ad extremam partem australis plagæ.

2 Initium eius à summitate maris salissimi, & à lingua eius, quæ respicit Meridiem.

3 Egrediturque contra Ascensum Scorpionis, & pertransit in Sina: ascenditque in Cadesbarne, & peruenit in Efron, ascendens ad Adar, & circuiens Carcaa,

4 Atque inde pertransiens in Asemona, & perueniens ad Torrentem Aegypti: eruntque termini eius mare magnum. hic erit finis meridiana plagæ.

5 Ab Oriëte verò erit initiū, mare salissimū usque ad extrema Iordanis: & ea quæ respiciūt ad Aquilonē, à lingua maris usque ad eundem Iordanis fluuium.

6 Ascenditque terminus in Beth Hagla, & transit ab Aquilone in Beth Araba: ascendens ad lapidem Boën filij Ruben.

7 Et tendens usque ad terminos Debera de Valle Achor, contra Aquilonem respiciens Galgala, quæ est ex aduerso Ascensionis Adommim, ab australi parte torrentis: transitque aquas, quæ vocantur Fons solis: & erunt exitus eius ad Fontem Rogel.

8 Ascenditque per conuallem filij Ennom ex latere Iebusai ad Meridiem, hæc est Ierusalem: & inde se erigens ad verticem montis, qui est contra Geennom ad Occidentem in summitate vallis Raphaim contra Aquilonem.

9 Pertransitque à vertice montis usque ad fontem aquæ Nephtoa: & peruenit usque ad vicos montis Ephron: inclinaturque in Baala, quæ est Cariathiarim, id est, vrbs siluarum:

10 Et circuit de Baala contra Occidentem, usque ad montem Seir: transitque iuxta latus montis Iarim ad Aquilonem in Chesson: & descendit

T fuit sors ^a baculo filiorum Iehudah, ^b familiis eorum, ad terminum ^c Edom, desertum Tzin, in ^d austrum, de ^e extremitate austri.

2 Et fuit eis terminus austri, de extremitate maris salis, de lingua aspiciente in austrum.

3 Et exhibit ad de austro ^f Maghaleh Ghakrabim: & transibit in Tzin, & ascendet de austro ^g Kades-Barneagh: & transibit Chetzron, & ascendet in Adar, & ^h circumgyrabitur Karkaag.

4 Et transibit ⁱ Ghatzmonah, & exhibit torrentem Aegypti, & erunt exitus termini ^k in mare: iste erit vobis terminus austri.

5 Et terminus in orientem, mare salis, usque ad extremitatem Iarden: & terminus angulo in aquilonem, de lingua maris, de extremitate Iarden.

6 Et ascendit terminus Beth-Choglah, & transibit de aquilone Beth-Gharabah: & ascendet terminus ^l Eben-Bohan filij Reuben.

7 Et ascendet terminus in Debir, de valle Ghachor: & in aquilonem aspiciens ad Ghilghal, quæ ^m rectitudo ⁿ Maghaleh Adummim, quæ de austro, ^o torrenti: & transibit terminus ad aquas ^p Ghen-Semes: & erunt exitus eius ad ^q Ghen-Roghel.

8 Et ascendet terminus vallem filij Hinom, ad ^r scapulam Iebusæi de austro, ipsa Ierusalaim, & ascendet terminus ad ^s caput montis, qui super facies vallis Hinom, ^t in mare, ^u quæ in extremitate vallis ^x rephaim, in aquilonem.

9 Et delineabit terminus de capite montis ad fontem aquarum Nepthoach: & exhibit ad vrbes montis Ghephron: & delineabit terminus Baghah; ipsa Kiriath-Iegharim.

10 Et circumgyrabitur terminus de Baghalah ^y in mare, ad montem Seghir: & transibit ad scapulam montis Iegharim de in aquilonem; ipsa Chesalon: & descendet

^a virgæ, extensioni, tribui.

^b datius, per familias.

^c Idumææ, ^d meridiem.

Sic. v. 2. 3 4. 7. & 8. ^e fine. Sic v. 2. 5. & 8.

^f datius. Ascensui scorpionum in Ascensum, &c.

^g datius. in Kades.

^h circumuoluetur. circumfle-

ctetur, circuibit, diuertet. Sic v. 10.

ⁱ in Ghatzmon.

^k ad occidentem.

^l lapidem

^m directio. ⁿ datius. ascensui.

^o valli.

^p fontis: solis.

^q fontem. fullonis.

^r humerum, latus. Sic v. 10. & 11.

^s verticem, cacumen, culmen. Sic v. 9.

^t ad occidentem,

^u vel, qui ^x conster-

nantium, gigantum,

^y ad occidentem.

in Bethsames, transitque in Thimnah.

11 Et peruenit contra Aquilonem partis Accaron ex latere: inclinaturque Sechrona, & transit montem Baala: peruenitque in Iebneel, & magni maris contra Occidentem sine concluditur.

12 Hi sunt termini filiorum Iuda per circuitum in cognationibus suis.

13 Caleb vero filio Iephone dedit partem in medio filiorum Iuda, sicut praeceperat ei Dominus: Cariath Arbe patris Enac, ipsa est Hebron.

14 Deleuitque ex ea Caleb tres filios Enac, Sesai & Ahimam & Tholmai de stirpe Enac.

15 Atque inde conscendens venit ad habitatores Dabir, qua prius vocabatur Cariath Sepher, id est, ciuitas litterarum.

16 Dixitque Caleb: Qui percusserit Cariath Sepher, & cepit eam, dabo ei Axam filiam meam uxorem.

17 Cepitque eam Othoniel filius Ce-nez frater Caleb iunior: deditque ei Axam filiam suam uxorem.

18 Qua cum pergerent simul, suasa est a viro suo ut peteret a patre suo agrum, suspirauitque ut sedebat in asino. Cui Caleb: Quid habes, inquit.

19 At illa respondit: Da mihi benedictionem: Terram australem & arenam dedisti mihi, iunge & irriguam. Dedit itaque, ei Caleb irriguum superius & inferius.

20 Hae est possessio tribus filiorum Iuda per cognationes suas.

21 Erantque ciuitates ab extremis partibus filiorum Iuda iuxta terminos Edom a Meridie: Cabseel & Eder & Iagur,

22 Et Cyna & Dimona & Adada,

23 Et Cades & Asor & Iethnam,

24 Ziph & Telem & Baloth,

25 Asor noua & Carioth, Hefron, haec est Asor.

26 Amam, Sama, & Molada,

27 Et Asergadda & Hazemon & Bethphelet,

28 Et Haserfual & Bersabee & Baziothia,

29 Et Baala & Iim & Essem.

30 Et Eltholad & Cesil & Harma.

31 Et Siceleg & Medemena & Senfenna.

32 Lebaoth & Selim & Aen & Re-Maluenda, In Iosue,

descendet Beth-Semes, & transibit Thimnah.

11 Et exibat terminus ad scapulam Ghekron, in aquilonem, & delineabit terminus² Sicheironah, & transibit montem Baghalah, & exibat Iabneel: & erunt exitus termini^a in mare.

12 Et terminus^b maris in mare grande, & terminus iste terminus filiorum Iehudah circuitu^c familijs eorum.

13 Et Caleb filio Iephone dedit^d partem in medio filiorum Iehudah, ^e ad os Iam^f, Iehosua^g, Kirjath-Arbagh patris ghanak: ipsa Chebron.

14 Et exterminio funditus deleuit de ibi Caleb tres filios ghanak, Sesai, & Achiman, & Thalmi, natos ghanak.

15 Et ascendit de ibi ad habitantes Debir: & nomen Debir^h faciebus Kirjath-Sepher.

16 Et dixit Caleb: Qui percutiet Kirjath-Sepher, & capiet eam: & dabo ei Ghachlah filiam meamⁱ viram.

17 Et cepit eam Ghothniel filius Kenaz^j frater Caleb: & dedit ei Ghachlah filiam suam^k viram.

18 Et fuit in venire eam, & ^l eleuauit eum ad postulare de ad patrem^m eius, agrum: & impegit de super asinum: & dixit ei Caleb: Quid tibi?

19 Et dixit: Da mihi benedictionem, quia terramⁿ austri dedisti^o me: & dabis mihi conuolutiones aquarum. Et dedit ei conuolutiones superiores & & conuolutiones inferiores.

20 Ista haereditas^p baculi filiorum Iehudah, ^q familijs eorum.

21 Et fuerunt vrbes de^r extremitate^s baculo filiorum Iehudah, ad terminum Edom, in^t ad austrum: Kabtzeel, & Gheder, & Iaghur.

22 Et Kinah, & Dimonah, & Ghadghadah.

23 Et Kedes, & Chatzor, & Ithnan.

24 Ziph, & Telem, & Beghaloth.

25 Et Chatzor, Chadathah, & Ketijoth. Chetzron (ipsa Chatzor.)

26 Aman, & Semagh, & Moladah.

27 Et Chatzar-Ghadah, & Chesmon, & Beth-Phelet.

28 Et Chatzar-Sughal, & Beer-Sebagh, & Biziotajah.

29 Baghalah, & Ghijim, & Ghatzem.

30 Et Eltholad, & Chesil, & Chormah.

31 Et Tziklagh, & Madmanah, & Sansanah:

32 Et Lebaoth, & Silchim, & Ghaiin, & Rimon

² vel. in Sicheiron.

^a ad occidentem.

^b occidentis.

^c datus.

^d ad, per, familias.

^e portionem.

^f iuxta prae-scriptum.

^g datus.

^h ipsi Iosue, vel, ad Iosue.

ⁱ datus.

^j ad facies, antea.

^k datus.

^l in viram, in uxorem.

^m fratris.

ⁿ in viram, in uxorem.

^o incitauit.

^p vide Deuteronom. 13. v. 6.

^q suum, scilicet minium.

^r meridiei, siccitatis.

^s ariditatis.

^t vide cap. 10. v. 40.

^u o mihi, vel;

^v donasti me.

^w p virga, extensionis,

^x tribus. Sic v. 21.

^y q datus.

^z ad, per, familias.

^{aa} fine.

^{ab} tribui.

^{ac} regione quae est ad meridiem.

Iudic. 1. c. 10.

mon: omnes ciuitates vigintinouem, & villa earum.

33 In campestribus verò: Esthaol & Sarea & Asena.

34 Et Zanoë & Aengannim & Taphua & Enaim,

35 Et Ierimoth & Adullam, & Socho & Azeca,

36 Et Saraim & Adithaim & Gederah & Gederothaim: vrbes quattuordecim, & villa earum.

37 Sanan & Hadassa & Magdalgad,

38 Delean & Masepha & Iethel.

39 Lachis & Bascath & Eglon.

40 Chebdon & Lehemam & Cethlis,

41 Et Gideroth & Bethdagon & Naama & Maceda: ciuitates sedecim, & villa earum.

42 Labana & Ether & Asan,

43 Iephtha & Esna & Nesib,

44 Et Ceila & Achzib & Maresa: ciuitates nouem, & villa earum.

45 Accaron cum vicis & villulis suis.

46 Ab Accaron vsque ad mare: omnia quæ vergunt ad Azotum & viculos eius.

47 Azotus cum vicis & villulis suis. Gaza cum vicis & villulis suis, vsque ad torrentem Ægypti, & mare magnum terminus eius.

48 Et in monte: Samir & Iether & Socoth,

49 Et Damna & Cariathsenna, hæc est Dabir:

50 Anab & Istemo & Anim,

51 Gosen & Olon & Gilo: ciuitates undecim & villa earum.

52 Arab & Ruma & Esaan,

53 Et Ianum & Beththaphua & Apheca.

54 Athmatha & Cariatharbe, hæc est Hebron, & Sior: ciuitates nouem, & villa earum.

55 Maon & Carmel & Ziph & Iota.

56 Iezrael & Incadam & Zanoë,

57 Accain Gabaa. & Thamna: ciuitates decem, & villa earum.

58 Halhul, & Bessur, & Gedor,

59 Mareth, & Bethanoth, & Eltecon: ciuitates sex & villa earum.

60 Cariathbaal, hæc est Cariathiarim: vrbs siluarum, & Arebba: ciuitates duæ, & villa earum.

& Rimon. Omnes vrbes viginti & nouem. & ^u cortes earum.

33 In ^x humilitate, Esthaol, & Tzareghah, & Asnah.

34 Et Zanoach, & Ghen-Ganim, Thaphuach, & ^y Ghenam.

35 Iarmuth, & Ghadulam, Sochoh, & Ghazekah.

36 Et Sagharaim, & Ghadithaim, & ^z Ghederah, & Ghederothaim: vrbes quatuor decem: & cortes earum.

37 Tzenan, & Chadasad, & Migdal-Gad.

38 Et Dilghan, & ^a Mitzpneh, & Ioktheel.

39 Lachis, & Botzkath, & Gheglon.

40 Et Chabon & Lachma, & Chithlis.

41 Et Ghederoth, Beth-Dagon: & Naghamah, & Makedah: vrbes sex decem: & cortes earum.

42 Libnah, & Gheether, & Ghasan.

43 Et Iipthach, & Asnah, & Nerzib.

44 Et Keghilah, & Achzib, & Maresah: vrbes nouem, & cortes earum.

45 Ghekron, & filia eius, & cortes eius.

46 De Ghekron, & ^b in mare, omnes quæ super manum Asdod, & cortes earum. ^c

47 Asdod, filia eius, & cortes eius: Ghazah, filia eius, & cortes eius, vsque ad torrentem Ægypti, & mare grande & terminus.

48 Et in ^d monte, Samir & Iathir, & Socho,

49 Et Danah, & Kiriath-Sanah, ipsa Debir.

50 Et Ghanab, & Esthemoh, & Ghanim.

51 Et Gosen, & Cholon, & Ghiloh, vrbes vna decem, & cortes earum.

52 Arab, & Dumah, & Esghan.

53 Et ^e Ianum, & Beth-Thaphuach, & Aphekah. ^f Ianus.

54 Et Cumthah, & Kiriath-Arbagh, ipsa Chebron, & Tzighor: vrbes nouem, & cortes earum.

55 Maghon, Charmel, & Ziph, & Iuath.

56 Et Iizereghel, & Iokdegham, & Zanoach.

57 ^f Kain, Gibghah, & Thimnah: vrbes decem, & cortes earum. ^g Hakaim.

58 Chalcul, Betz-Tzur, & Ghedor.

59 Et Magharath, & Beth-Ghanoth, & Elthekon vrbes sex: & cortes earum.

60 Kiriath-Baghal, ipsa Kiriath-Iegharim, & ^g Harabah: vrbes duæ, & ^h Rabah: cortes earum.

61 In

^u villa, atria.
^v vici, pagi.
^w Sic deinceps.
^x & sephelah.
^y locis depressis.
^z Hagenam

^z Haghederah.

^a Hamitzpneh.

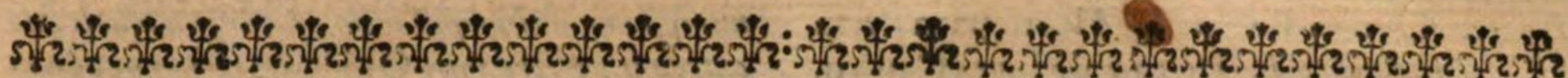
^b ad occidentem.

^c alij vallē.
^d ut supra v. 4.

^d montanis.

61 In deserto Betharaba, Meddin, & Sachacha,
62 Et Nebfan, & ciuitas salis, & Engaddi: ciuitates sex, & villa earum.
63 Iebusæum autem habitatorem Ierusalem non potuerunt filij Iuda delere: habitauitque Iebusæus cum filiis Iuda in Ierusalem vsque in præsentem diem.

61 In deserto, Beth-Gharabah, Midin, & Sechachah.
62 Et ^h Nibfan, & vrbs salis, & Ghenghedi: vrbes sex, & cortes earum. ^h Hanibfan.
63 Et Iebusæum habitantem Ierusalaim, non potuerunt filij Iehudah ad exterminio funditus delere eos: & ⁱ habitauit Iebusæus ^k ad filios Iehudah in Ierusalaim vsque ad diem istam. ⁱ mansit, fedit. ^k cum filiis.

COMMENTARIA.

VERS. I.

GITVR SORS FILIORVM IUDÆ, &c.] Equidem sorte distribuendam terram, diserte præceperat Dominus Numer. 26. vers. 53. 54. 55. 56. Numer. 33. vers. 54. & Iosue 14. vers. 2. quamquam verò ratione eiusmodi sors peracta fuerit, variè Explanatores, multumque disceptant: nec libet eorum expositiones transcribere, cum ad manum cuique sint: in re obscura & perdifficili, ego non dubito, omnia prudenti consilio & exacto iudicio Eleazari, Iosue, & principum, ac præsertim diuino nutu & imperio confecta: habita in primis ratione multitudinis, dignitatis, indigentia, munerum & officiorum, commoditatum vitæ cuiuscunque tribus: ac pro cuiusque præstantia, numero, exigentia, eis dispartitas terræ portiones, quæ quibusque apprimè congruerent: præsertim iuxta præscriptum vaticiniorum Iacob Genes. 49. & Moysis Deuteron. 33. nec enim aliter fieri poterat, quàm à sacris illis viris prænuntiatum diuino spiritu fuerat, quæ cuique tribui sors obuentura esset. Quocirca facile est existimare in hac terrarum partitione, sortis nomen, non tam sortium in urnam aut hydriam coniectionem & extractionem, quæ sæpius ad fortuitum euentum comparatur: quàm certam constantem maximisque rationibus fultam portionum distributionem designat. גורל goral, enim interdum partem, portionem, hereditatem, possessionem, certo iudicio & ratione alicui adscriptam significat: vt Psal. 15. v. 5. Pl. 124. 3.

Rectè quidam notant, hoc primo versu, & tribus sequentibus describi terminos australes sortis Iudæ: qui iidem totius Chanaanæ sunt ex ea parte, vt etiam eosdem ponit Moyses Numeror. 34. ver. 2. & sequentibus. Aliqui hunc primum versum perspicuitatis gratia, ita conuertunt: *Fuit autem sors pro tribu filiorum Iehudæ, per familias eorum, ista: ad terminum Edomaorum, desertum Tzinis, meridiem versus erat extremitas australis ab occidente. q. d. extremus terminus australis, à parte occidua eiusdem austri tribus Iehudæ, erat desertum Tzinis, quod est proximum & confine Idumæis. Alij: Fuit itaque sors tribus filiorum Iuda, pro ipsorum pro-*

meridiem, ab extremitate austri. Aiunt, illa, versus meridiem, &, ab extremitate austri. prorsus idem significare, hoc est, extimos fines australes. Quapropter istorum duorum loco, Numer. 34. vers. 3. vnum hoc scriptum est, [Angulus austri, siue ora australis.] Nonnulli: Hæc verò fuit sors tribui filiorum Iehudæ per familias suas, nempe versus, iuxta, limitem Edom deserti, vel, & desertum Tzin, ad meridiem, ab extremo austri. Vel in extremitate austri. id est, in latere illo, quod respicit austrum, quasi dicat, Tribus Iehudæ à parte australi habuit pro limite ac termino Idumæum & desertum Tzin.

DESERTVM TZIN.] De eo vide Num. 33. vers. 36.

INITIVM EIVS A SVMMITATE, &c.] **N**os ex Hebræo in nostra Translatione hunc versum verbo tenus reddidimus, alij ita: *Habebantque suum terminum australem ab extremitate maris salsi, à lingua, qua respicit meridiem versus.* Voluntque hunc 2. versum, explicationem esse primi versiculi, eoque ostendi descriptionem istam australis termini inchoari ab extimo sinu maris salsi, qui sinus austro proximus sit: atqui hîc rursus posterius membrum huius 2. v. prioris esse exegetum: pro quo Numer. 34. vers. 3. scriptum sit, [*Et erit vobis terminus austri, ab extremitate maris salsi, ad orientem.*] Nonnulli reddunt: *Fuitque limes eorum meridianus, ab extremitate maris salsi, à petra respiciente meridiem.* Aliqui: *Fuitque eis terminus ab oriente meridianus, extremitas maris salsi, ab eo sinu, qui spectat meridiem versus q. d. Terminus australis tribus Iudæ à parte orientali, fuit extremitas lacus Asphaltitis, nimirum, sinus eius meridionalis: vt præcedenti versu terminus australis sortis Iudæ à parte occidentali, ponitur Idumæa & desertum Tzin.*

ET A LINGVA EIVS.] **L**שון leschon, lingua, aliquando dicitur de re qualibet, quæ linguam similitudine refert. Quidam hîc accipiunt pro, petra, scopulo, saxo, seu promontorio, quod longius excurrat in mare. Alij, pro excursu maris in terram, quod longius & strictius instar linguæ excurrat in terram. Plerique pro ostio, seu sinu maris, qui linguæ similitudinem habet, vt Latini dicunt brachium maris. Sic Isaïæ 11. v. 15. Vide infra v. 5.

CONTRA ASCENSVM SCORPIONIS.] Hebr. *de meridie Maghalebg bakryabin*. De hoc loco vide Numer. 34. vers. 4.

VERS. 3. PERTRANSIT IN SINA.] Caue intelligas Sina nobilem illum Arabiae montem, qui per *Samech* scribitur: hic autem locus per *Tzade*: coniectantur esse vel locum, vel urbem celebrem, à qua magnum illud desertum Tzin nuncupatum fuerit: & hic in *צנה Tzinah*, He esse locale, reddendumque: & *transibit in Tzin*. Hispanice sonat, *la Espina*, vel, *el Espinar*.

IN CADES-BARNE.] Hebr. *קדש-ברנע Kadesh-Barneagh*. De ea vide supra Cap. 10. vers. 41. Nominis interpretationem quidam hariolantur esse, *Sacrum filij Neagh*, cognomen nimirum à conditore, vel illustri aliquo loci principe factum. Fortasse quòd ibi sacrum, aut gentis asylum esset.

IN HEBRON.] Hebr. *Chetron* ab eodem verbo, & eodem significato. Infra v. 23. dicitur *Chetron*, ut etiam Numer. 34. vers. 4. De etymo nominis diximus supra Cap. 11. vers. 1. Quidam, *Penuriam*, interpretantur; & Italicè, *Il Fallito*, quod ego non capio. Diuersam hanc statuunt ab illa regia Iabin, de qua supra Cap. 11. vers. 1. etsi alij aliter. Vide ibi.

ASCENDENS AD ADDAR.] Hebr. *אדר Addar*. De hac diximus Numer. 34. vers. 4. Eusebius & S. Hieronymus in Locis Hebraicis, [*Addara in tribu Iuda iuxta desertum*.] significat, *Magnificam, Amplam, Pragrandem, Praualidam, Robustam, Fortem*. Quidam, *Valentiam* exponunt, Latino & Hispanico vocabulo: quod nomen primum Romæ fuit, auctoribus Festo & Solino.

CARCAA.] Hebr. *קרקע Karkaghab* Eusebius & S. Hieronymus in Locis [*Accara vicus in deserto situs in possessione tribus Iuda, pro quo Symmachus interpretatur pauimentum*.] Sonat Hebraeis, *Solum, Fundum, Situm, Fundamentum*. Hispanicè *El Sitio*.

VERS. 4. IN ASEMONA.] Hebr. *in Ghatzmon*, De ista egimus Numer. 34. vers. 4.

AD TORRENTEM ÆGYPTI.] Quidam hic reddunt: *ad vallem Ægypti*. Inapte. Vide supra Cap. 13. vers. 3. & Numer. 34. v. 5. Sic etiam infra vers. 47.

ERVNTQUE TERMINI EIVS MARE MAGNUM.] Hebr. *& erunt exitus termini ad mare*. Quidam: *cuius termini exitus sunt in mare*. Omnes mare magnum, seu mediterraneum intelligunt. q. d. desinit terminus in mare mediterraneum, haud procul à Rhinocolura, seu torrente, qui dispescit Chananæam ab Ægypto. Aliqui reddunt: *& sunt exitus huius limitis in occidua plaga*. Nam *ים Iam*, mare sumi pro occidente, nimis est peruagatum.

VERS. 5. AB ORIENTE VERO ERIT INITIVM MARE SALSISSIMVM.] Hebr. *& terminus ad orientem, mare salis*, id est, terminus orientalis erit totus ipse lacus Asphaltites ab australi eius extremitate vel sinu, quo ab austro terminabatur fors Iehudæ, usque ad septentrionalem, quo Iordanis in ipsum mare salum influit. Vnde subditur.

VSQUE AD EXTREMA IORDANIS.] Hebr. *usque ad extremitatem Iordanis*. Rectè obser-

uant, *extremitatem Iordanis*, eius fluminis ostium, nempe eum locum, quo Iordanis influit in Asphaltitem, appellari. Ergo hic tota longitudo Asphaltitis pro termino fortis Iehudæ Orientali designatur, Iosephus lib. 5. Belli, Cap. 5. [*Longitudo lacus est quingentorum & octoginta stadiorum, qui ad Zoara usque Arabia tenditur: latitudo autem centum quinquaginta stadiis patet*.]

ET EA, QUÆ RESPICIUNT AD AQUILONEM, A LINGVA MARIS, VSQUE AD EYNDUM IORDANIS FLUVIVM.] Hebr. *& terminus ipsi angulo in aquilonem, de lingua maris, de extremitate Iordanis*. Quidam: *terminus autem anguli aquilonaris, seu lateris septentrionalis, incipit a petra, promontorio, vel excursu altero, maris salis, ab extremitate, siue termino, Iarden*, id est, ab ea parte, qua Iordanis influit in mare, salum. Alij: *terminus autem regionis aquilonaris, à lingua maris erat, ab extremo Iordanis*. Id est, fines Aquilonares Iudæorum, ab Iordanis ostio, & à sinu aquilonari ejusdem ostij, inchoabant. Nonnulli: *terminus verò ad latus aquilonare, à sinu istius maris, pars Iardenis*, id est, ab extremitate Iardenis partem eius usque ad lacum Genesareth Iehudas maximam possedit: etiam si quarundam tribuum fines in ipsum Iardenem inciderent: hac ratione fiebat, ut fines Nephthali ad Iardenem essent Iudæ contermini, ut habetur infra Cap. 19. v. 34. Falsum omnino Iudæos fines ad lacum Genesareth pertigisse: ut ex descriptione, quæ subiungitur facile colliquescit, *פאה peah, angulum, latus, plagam, oram, regionem* significat.

A LINGVA MARIS.] Vide supra vers. 2. Hic alterum sinum, nempe aquilonarem, Asphaltitis, quo Iordanis ei commiscetur, describi, rectè observant: cum supra vers. 2. expositus sit alter sinus obuersus ejusdem lacus, videlicet australis. Ac vix credibile aiunt, & in australi illa maris istius extremitate, & rursus in aquilonari hac, rupem, aut scopulum, vel promontorium fuisse, quod linguæ vox significarit, sinum autem utrimque fuisse, certum esse. Delirium est, hic linguam, seu sinum maris, mediterranei exponere, cum sermo de Asphaltite procul dubio sit, ut ex ductu descriptionis apparet, à cuius aquilonari extremitate, seu ostio Iordanis ducitur versus occidentem series locorum, quæ mox subiiciuntur, *lingua maris, & extremitas Iarden*, hic vnum & idem omnino sunt.

VERS. 6. IN BETH-HAGLA.] Hebr. *בית-חגלה Beth-Chogla*. De hac diximus Genes. 50. v. 10. Eusebius & S. Hieronymus in Locis, aiunt distasse à Iordane duobus miliaribus, & à Ierichunte tribus. Brocardus: [*A Iericho sunt due leuca versus mare mortuum ad Beth-Hagla, ubi filij Israël planxerunt patrem suum Iacob defunctum, quando eum tulerunt de Ægypto: & distat una leuca à Iordane*.] Equidem Eusebius & S. Hieronymus, Aream Atad, ipsam volunt esse Beth-Haglam. Quod quibusdam non sit verisimile, neque enim per Beth-Haglam iter erat ex Ægypto Hebronem: nisi velimus Iosephum circumduxisse iter, ac transisse Iordanem ea parte, qua postea

stea Israëlita traiecerunt, ut se, fratresque solaretur aspectu loci, ingentibus miraculis futuri inclyti. Eusebius & S. Hieronymus, *Domum Gyriz* interpretantur, quod ibi more plantantium circumierunt in funere Iacob. Vel *Domum Festiuitatis eius*. Alij, *Domum Obsidionis*. Fuit sortis Benjamin, infra Caput 18. vers. 21.

בֵּית-עֲרָבָה
Beth-gha-
rabah.

ET TRANSIT AB AQUILONE IN BETH-ARABA.] Exponunt: *ultra tendit limes*, habens à dextris, seu extrorsum & foris, ad aquilonem; *Beth-Arabam*. De qua Eusebius & S. Hieronymus in Locis Hebraïcis: [*Beth-Araba*, pro qua Symmachus transtulit: in locis, quæ iuxta inhabitabilem sunt, significans *eremum*.] Et superius. [*Araba*; hanc Aquila transtulit plenam. Symmachus interdum *campes- trem*, interdum *inhabitabilem*: Theodotio *occidentalem*.] Vide infra Cap. 18. v. 18: Proprie significat, *Domum*, seu *Locum*, *Campestris*, *Arui*, *Solitudinis*, *Deserti*, *Eremiti*. Vide de GHARABAH, Numer. 22. vers. 2. Ad tribum Benjamin pertinuisse videbimus Cap. 18. vers. 22. In hac vasta solitudine quidam tradunt S. Hieronymum vitam exercuisse monasticam. Anselmus Minorita in descriptione terræ sanctæ: [*Inter Iericho & mare mortuum est claustrum S. Hieronymi in vasta solitudine: cuius claustri adhuc extant parietes: & testudo iam conuellitur, & labitur*.] De sua eremo S. Hieronymus Epistola 6. & 43.

AD LAPIDEM BOEN.] Hebr. אֶבֶן-בֹּהַן *Eben-Bohan*, id est, *Rupem*, *Saxum*, seu *Lapidem Bohan*: alibi hic locus non occurrit. Eusebius & S. Hieronymus in locis hoc tantum de eo: [*Lapis Bohan filiorum Ruben: est autem terminus tribus Iudæ*.] Coniectantur, hoc nomen accepisse à quodam Rubenita, qui Bohan fuerit appellatus: unde efficitur recentiore eam esse appellationem. Fortasse in præteritis expeditionibus Bohan ille Rubenita rupem illam occupauit, aut strenuum aliquod facinus ibi designauit, unde nomen suum loco dederit. Nec defunt, qui *Lapidem Pollicis* interpretentur, quod rupes illa pollicis figuram exprimeret: quæ casu aliquo extra sortem Rubenitis obtigerit: alioqui enim Rubenita possessionem suam ultra Iordanem habebant. Sic infra vers. 37. dicitur *Migdal Gadis*.

VERS. 7.

VSQVE AD TERMINOS DEBERA.] Hebr. *Debir*. Non est hæc illa *Debir* prope Hebronem, de qua infra vers. 15. dicemus: neque etiam illa alia ultra Iordanem, in tribu Gad, de qua egimus supra Cap. 13. vers. 26. sed tertia alia ab his distincta, quam quidam prope Ierichuntem collocant, ut ex situ locorum colligitur. Fortasse illa est, de qua Eusebius & S. Hieronymus in Locis Hebraïcis: [*Dabria*, est autem & alia villula Iudæorum in monte Tabor, regionis ad Diocæsaream pertinentis.] Sed longius hinc aberat Tabor.

DE VALLE ACHOR.] De ea diximus supra Cap. 7. v. 26.

CONTRA AQUILONEM RESPICIENS GALGALA.] De Galgala egimus Cap. 5. v. 9. Frustra sunt, qui hîc aliam Galgalam ab illa accipiunt. Vide infra Cap. 18. v. 17.

QVÆ EST EX ADVERSO] נֹכַח נֹכַח *nocaeh*, *re-*
ctitudo, *directio*, *recta*, *directe*, *coram*, *ante*, *è re-*
gione, *ex opposito*, *ex aduerso*, *contra*, *interpre-*
tatur. Vide Genes. 25. vers. 21. Exodi 40.
vers. 24.

ASCENSIONIS ADOMMIM.] Hebr. מַגְהֶלֶת אֲדֹמִים *Maghaleb-Adummim*, id est, *Ascensu*
Adummim. Eusebius & S. Hieronymus in Lo-
cis Hebraïcis: [*Addomim*, quondam villula;
nunc ruina in sorte tribus Iudæ, qui locus usque
hodie vocatur *Maledomim*: & Græcè dicitur,
Anabasis Pyrron, Latine autem appellari potest,
Ascensus Rusorum, siue *Rubeniim*, propter san-
guinem, qui illic crebro à latronibus funditur. Est
autem confinium tribus Iudæ & Benjamin, des-
cendentibus ab Ælia Ierichum, ubi & castellum
militum situm est, ob auxilia viatorum. Huius
sanguinarij & cruenti loci Dominus quoque in
parabola descendentis Ierichum de Ierosolyma
recordatur Luca 10. vers. 30.] Et in Epitaphio
Paulæ [*Rectoque itinere descendebat Iericho*,
recogitans, & *locum Adomim*, quod interpretatur
sanguinum, quia multus in eo sanguis crebris la-
tronum fundebatur *incurfibus*.] De præsidio
Romanorum militum eo in loco posito, in
Notitia orientalis imperij, hæc habentur:
[*Cohors prima Salutaria inter Æliam, & Hie-*
richunta.]

Brocardus: [*A Iericho quatuor sunt leuæ*,
contra occidentem via, quæ ducit Ierosolymam,
ad sinistram Quarentana, ad castrum *Adummim*,
ubi scilicet ille, qui descendebat de Ierusalem in
Iericho incidit in latrones: id quod his temporibus
adhuc multis contingit, & ob id ab effusione
sanguinis frequenti nomen accepit. Est locus ipse
visu horribilis, & periculosus valde: nec quis-
quam eum audet pertransire sine conductu.] Al-
ter Burchardus de Monte Sion: [*De Iericho*
quatuor leuæ contra occidentem, in *via*, quæ du-
cit Ierusalem, ad sinistram deserti *Quarentana*,
Adummim casale, ubi ille, qui descendit ab Ieru-
salem in Iericho, incidit in latrones: quod etiam
ibidem moderno tempore multis contingit, *Locus*
idem Rotenburch appellatur, propter multum
sanguinem ibi fustum. Est enim locus ille horribi-
lis, & periculosus valde.]

AB AVSTRALI PARTE TORRENTIS.]
Hebr. *qui vel quæ*, de austro ipsi torrenti. אֲשֶׁר
ASCHER, relatiuum ambigui generis, potest
referri ad ascensum *Adummim*: & ad *Galgala*:
id quod Noster sequutus est. נַחַל *nachal*, & *torrentem*, & *vallem*, seu *conuallem*,
quoque significat. Et quia in hoc tractu
nullum torrentem sacri geographi memo-
rant, quidam hîc potius vallem accipiunt:
& forsan intelligitur vallis Achor, quæ latè
in aquilonem tendebatur. Vide 1. Reg. 17.
v. 3. Vbi est mentio torrentis *Charith* è re-
gione Iordanis.

FONS SOLIS.] Hebr. מַיִם-שֶׁלֶם *Ghen-Sche-*
mesch. *Oculus*, vel *Fons Solis*, seu *Ministerij*.
Hunc locum nemo exponit, nec nos eruere
possumus. Eius iterum mentio infra Cap. 1.
vers. 17.

AD FONTEM ROGEL.] Hebr. עֵין-רֹגֵל *Ghen--Rogel*. *Oculum*, vel, *Fontem*, *Peditis*,
seu *Fullonis*. Sic dictum notant fullonem,
qui pedibus pannos & vestes lauet. Hunc
locum

VERS. 8.

locum fuisse prope Ierusalem, ut inde clamor populi, & sonus buccinæ, Ierosolymis personantis audiri rectè posset, liquet 2. Samuel. 17. v. 17. & 1. Reg. v. 9. & 41. Nec dubito hunc eundem locum esse, qui 2. Regum 18. v. 17. Isaia 7. 3. & Isaia 36. 2. appellatur, *aqueductus piscine superioris in via agri fullonis*. Quod forsitan ibi fullonariæ officinæ essent. Situm huius loci satis indicasse mihi videntur Eusebius & S. Hieron. in Locis Hebraicis, cum aiunt: [*Est autem in suburbanis Ælia usque hodie locus, qui Topheth vocatur, iuxta fullonis piscinam, & agrum Acheldema.*] Erat ergo fons, seu piscina fullonis prope Ierusalem & vallem filij Hinom, seu Topheth & agrum Acheldema. Brocardus: [*Torrents Cedron defertur in vallem Geennom, qua etiam locus Topheth vocatur: ubi est fons rogel, lapis Zokeleth, & ubi Adonias fecit conuiuium, cum regnare instituisset. Ibi quoque Isaias sepultus dicitur: serra prius iuxta fontem Siloë sectus. Sunt hæc loca amœnissima, deliciis plena, viridariis, & hortis consita, irrigante ea torrente Cedron.*] Alter Burchardus de Monte Sion: [*In valle Topheth, siue Gehennom, est lapis Zokeleth, & fons Rogel, ubi Adonias immolauit victimas, volens regnare: & sunt ibi loca & jardini amœnissimi propter aquas, quæ illos irrigant.*] Loca illa fuisse amœnissima, annotarunt etiam S. Hieron. in 7. Ieremiæ, & S. Beda Libello de Locis Sanctis. Cap. 6. Et nos plura de his diximus Lib. 11. de Antichristo, Cap. 8. Quod ad sepulturam Isaia apud fontem Roghel attinet, hæc de illa prodit S. Epiphanius in Vita Isaia: [*Tumulatus est sub quercu rogel, iuxta transitum aquarum.*] Quæ verba exscripta sunt in Romano Martyrologio VI. Iulij.

VERS. 9.

ASCENDITQUE PER CONVALLEM FILIJ ENNOM.] De valle filij Hinom copiosè diximus in Antichristo Lib. 11. Cap. 8. Facile coniectamur, hanc vallem nomen sortitam à nobili quodam Iebusæo, qui eam possederit, aut coluerit, aut quippiam præclarum in ea gesserit. *Hinam* sonat insignem aliquem & notabilem virum, à vucula demonstratiua *הן* *hen*, vel *הנה* *hinneh*, ecce. Hebraicè *גֵּבֶן הִנּוֹם* *Ge-Ben-Hinnom*, Vallis, filij Hinnom. Et paulò inferius, & alibi contractè, *vallis Hinnom*. Vnde factum fuisse Gehennæ nomen in Euangeliiis sæpius usurpatum, fusiùs ibidem in Antichristo docemus. Vide infra, Cap. 18. vers. 16.

EX LATERE IEBUSÆI AD MERIDIEM. HÆC EST IERUSALEM] Quidam pro constanti habent, ex hoc loco, & infra Cap. 18. v. 28. & Iudic. 19. v. 10. *Ierusalem* dictam etiam *Iebus*, seu *Iebusi*. Alij negant, aiuntque fuisse duas vrbes conterminas, & quasi geminas atque coniunctas, *Iebus*, & *Ierusalem*: & *Iebus* fuisse tribus Benjamin, *Ierusalem* verò tribus Iehudæ, & ideo *Iebus* etiam nonnunquam *Ierusalem* dici, deinde autem Davidis tempore vnicam urbem effectam fuisse sub *Ierusalem* nomine & templum Domini in parte *Iebus* extructum fuisse. Vnde hîc, & simili-bus locis, quidam exponunt: *ad latus urbis Iebusæi*, seu *Iebusaorum*, ipsa est *Ierusalaim*.

Ego hîc apertè video *Iebus* seu *Ierusalem* exclusam à limite fortis Iehudæ, & ad dexteram, Boream versus relictam. Vide infra, v. 63. Constat *Iebusæos* dictos à *Iebus* filio Chanaan, Gen. 10. v. 16. Hebræis dicuntur, quasi *Conculcatores*, *Pessundatores*. Fortè ob superbiam: vel passivè *Conculcati*. quod gens vilis & despecta esset.

AD VERTICEM MONTIS, QUI EST CONTRA GEENOM.] Hunc montem quidam Acheldemah intelligunt, Matth. 27. 8. de quo Euseb. & S. Hier. in Locis. [*Acheldema ager, sanguinis, qui hodieque monstratur in Ælia ad australem plagam montis Sion.*] Brocardus: [*Inter orientem & austrum est ager Akeldemah, habens à tergo montem mediocriter sublimem: qui eodem appellatur nomine. Porro ab occidente adheret ei ager fullonis, qui ab occidente terminatur in montem Gion.*] Alter Burchardus: [*Iuxta natatoriam Siloë contra austrum, ad iactum lapidis, ultra vallem est Aceldemah, ubi est sepultura peregrinorum.*]

Alii rectius sentiunt hunc montem fuisse illum, qui dictus est mons offensionis seu scandali, in quo Salomon ædificauit fana Chamos idolo Moab, & Moloch idolo Ammonitarum: 1. Regum 11. v. 7. & 2. Regum 23. vers. 13. Brocardus. [*Sub hunc locum (nempe Ghehinom, & fontem roghel) est mons offensionis, ubi fuit locus ille detestabilis, in quo insani homines traiciebant filios suos per ignem, offerentes eos demoniis.*] Et postea: [*Ad austrum Ierusalem est mons offensionis, ubi scilicet Salomon templum posuit idolo Moloch, subter eum est locus Topheth siue Gehennom.*] Vide infra Cap. 18. v. 16.

IN SUMMITATE VALLIS RAPHAÏM CONTRA AQUILONEM.] Hebr. qui mons, vel, quæ, vallis, in extremitate vallis raphaim in septentrionem. Ambigua sunt, indicantque, vel montem offensionis, vel vallem Hinnom contigisse extremam aquilonalem oram vallis raphaim, ut extremitas septentrionalis vallis raphaim, prope attingeret occidentalem oram montis offensionis, vel vallis hinnom: quod vtrumque, ut reor, verum est. Eusebius & S. Hieronymus in Locis: [*Raphaim vallis Allophylorum ad septentrionalem plagam Ierusalem.*] Id subsistere non potest, quum proculdubio esset ad meridianam plagam Ierusalem, paululum in occidentem deflexa, ut mox ostendemus. Non longè abfuisse ab Ierusalem, Historia David percutientis Philisthæos, qui ad eam usque vallem progressi fuerant, satis indicat, 2. Samuel. 5. Iosephus lib. 7. Antiquit. Cap. 4. [*Palestini collecto exercitu, & occupata conualle, quæ dicitur gigantum, non procul Ierosolymis sita, castra ibi posuerunt.*] Ad meridiem Ierosolymæ fuisse, & anabasis Philistinorum, & omnes sacri topographi confirmant, Brocardus de porta Ierusalem occidentali: [*Per eam erat via in Bethlehem, Hebron, Gazam, Egyptum, & Ethiopiam. Nam ducebat ad agrum fullonis iuxta montem Gion, ubi à sinistris ibatur in Hebron: à dextera vero versus Ioppen. Et hæc eadem via post modicum intervallum iterum diuidebatur: nam ad sinistram (id est versus austrum:)*

strum:) ducebat in vallem raphaim sub castro Bethsura, versus Philisthim & Gazam.] Alter Burchardus de eadem porta: [De ea procedebat via in tres partes diuisa, una super agrum fullonis, & una, qua erat sinistra, ducebat in Bethlehem, & Hebron: alia descendebat ad dexteram per vallem raphaim, sub Castro Bethsura, quod est quinque stadiis ab Ierusalem.] Eadem habentur in Epitome Sacrorum Bellorum, quam edidit Henricus Canisius. Rursus Brocardus: [Ab Emmaus, seu Nicopoli, spatio unius leuca & dimidia ascenditur per vallem raphaim à latere Domus Zacharia, qua relinquuntur ad dexteram euntibus in Ierusalem.] Et subdit: [Castrum autem Bethsura distat ferè per unam leucam à Ierusalem.] Recentiores sacri topographi describunt eam amplissimam iuxta Ierusalem à septentrione in meridiem longè latèque protensam, optimi tritici, vini, olei, frugumque feracissimam. Optimam tritici indicat Isaias 17. vers. 5. Quidam existimant hanc vallem gigantum esse campum illum, seu depressam conuallem, quam Eusebius, & S. Hieronym. in Locis Hebraicis ita describunt. [Sephela, sicut scribunt Isaias, pro quo Aquila campestem, Symmachus vallem interpretatur. Usque hodie omnis regio iuxta Eleutheropolim campestris & plana, qua vergit ad equilonem, & occidentem, Sephela dicitur.] Vide infra vers. 33. Nomen habere videtur, quod eam fortè Gigantes quondam infederint: vel à victoria Dauidis in Philisthæos, inter quos erant gigantes.

VERS. 9.

PERTRANSITQVE.] Verbum תאר taar, hîc primùm in Scriptura occurrit, in qua quinquies in Kal, legitur, & ter in Pibel. Hoc versu primùm, & infra Iosue 18. vers. 17. Cap. 19. vers. 13. transire, pertransire, Noster interpretatur. Hoc versu, iterum, & vers. 11. & infra Cap. 18. vers. 14. inclinari. Isaiæ 44. vers. 13. formare. & ibidem, tonare, Ajunt significare, formare, figurare, disponere, aptare, signare, designare, describere, delineare, circumscribere, definire, lineas ducere, ductis-lineis designare, lineis-describere. Hebræi docent idem esse quod agi in obliquum, gyrare, circuire. Quidam notant hîc verbum TAAR indicare, obliquam & sinuosam introrsus ad dexteram versus Boream, termini seu limitis pertransientis formam & figuram. Sed vnde id diuinent, ego nescio. Nonnulli hîc actiue exponunt: alij intransitiue. Vnde variè reddunt. 1. Circuit autem terminus. 2. Et describitur, figuratur, terminus. 3. Et ducit lineam terminus. Id est, lineam arcuatam, & obliquam quasi circino facit. Vel lineam arcuatam & obliquam tendit terminus. 4. Defleat autem limes iste. 5. Et describebatur, vel gyrauit terminus. 6. Et circinnat terminus. vel describit lineam circularem. 7. Post definit terminum istum mons à vertice suo. 8. Et tornat terminus vel tornatur terminus. Hispanicè Bornea.

AD FONTEM AQUÆ NEPHTOA.] Hebræi hunc fontem vocant Ghetam, forsan à loco Ghetam, cuius extat mentio Iudicum 15. 8. Paralip. 4. vers. 32. & 2. Paralipom. 11. vers. 5. in tribu Iudæ seu Simeonis. נפתוח Nephthoach Hebræis significat, Apertionem, Eruptionem. Maluenda, In Iosue.

Hiatum: vt fortè nomen loco sit factum ab insigni aquarum eruptione. Vide infra, Cap. 18. vers. 15.

ET PERVENIT VSQVE AD VIROS MONTIS EPHRON.] Hebr. & egredietur usque ad urbes montis Ghephron. Notant Ephron huic monti nomen inditum ab גפרון Ghephron Hethæo Gen. 23. 8. qui eum fortè possederit: in quo quoque fuerit vrbs eiusdem nominis cum vicis & oppidis suis, vt hîc dicitur, & 2. Paralip. 13. vers. 19. Appellatio Ephronis à puluere ducta videtur, quasi dicas, montem Puluerulentum. Vt Romæ, montem, testaceum. Vide in 2. Paralipom. 13. v. 19.

IN BAALA, QUÆ EST CARIATHIARIM ID EST, VRBS SILVARVM.] De Baala seu Cariathiarim diximus supra Cap. 9. vers. 17 Baghalah interpretantur, Dominam, Heram. Hispanicè Dueña, Italicè, Patrona. de ea vide 2. Samuel. 6. v. 2. & 1. Paralipom. 13. v. 6.

בגלה Baghalah.

VSQVE AD MONTEM SEIR.] Longe diuersum esse hunc montem Seir, ab illo Iduæorum, de quo egimus Genes. 14. 6. & annotatum est plurimis & nimis est manifestum. Dictum hunc volunt à rupium & arborum impexa, horridaque coma: vt sequentem & ei vicinum יגהרם Iegharim, à siluis quibus abundabat, quasi Siluosum, Nemorosum, & Comosum.

VERS. 10.

IN CHESLON.] כסלון Chesalon Eusebius & S. Hieronym. in Locis Hebraicis. [Ghaslon in tribu Iuda, & in finibus Ælia villa prae grandis.] Coniectantur parum abfuisse à Cariathiarim, paululum versus occidentem, & vtramque apud montem Iegharim, seu Siluosum extitisse. Varias etymologias ei affingunt. 1. Sicut canistrum, quod fortasse vrbs in modum canistri constructa esset: seu quod ibi optima canistra, seu sportæ conficerentur, 2. Sicut spina, vel Spina simile, forte propter densam spinosarum arborum copiam, vel sentium, quæ ibi esset. 3. Fatua, Stulta. quod eius vrbs incolæ stultiore essent. 4. Ile, quod forsan lateri montis Ieharim quasi ile adhæret ac si dicas, Ile Ieharim.

שעיר Seghir.

ET DESCENDIT IN BETHSAMES.] Eusebius & S. Hieronymus in locis: [Bethsames ciuitas sacerdotalis in tribu Biniamin, qua usque hodie demonstratur de Eleutheropoli pergentibus Nicopolim, in decimo milliario contra orientalem plagam.] In notitia imperij: [Equites Thaumudeni Illyriciani, Bithsames.] scilicet, excubabant. Brocardus: [De Cariathiarim, si duabus leucis contra austrum procedas, occurrit Bethsames oppidum, ad quod vacca duxerunt arcam Dei, tempore messis triticeæ.] Et inferius: [A Geth duæ sunt leuca contra austrum ad Bethsames Iudæ. A Bethsames contra occidentem, ferè per quatuor leucas haud longè à mari est Accaron, etiam una de principalioribus ciuitatibus Philisthinorum.] Bethsames vicinam fuisse vrbi Carjathiarim, & ex historia reductæ arcæ, 1. Samuel 6. & ex Iosepho lib. 6. Antiquit. Cap. 2. liquet. Beth-Semes significat Domum seu Locum Solis. quod nomen inde factum quidem existimant vel à solis æstusque vehementi vi, vel à templo aliquo soli dicato eo in loco: aut quod oppidum orienti soli obuersum esset.

בש-נ' Beth-schemesch.

M

TRAN

VERS. 11. TRANSITQUE IN THAMNA.] Hebr. *Thimnah*. De hac scripsimus Genes. 38. v. 12. Vide infra Cap. 19. v. 45.

INCLINATVRQUE SECHRONA.] Hebr. *In Secheron*, vel *Sicheronah*. De hoc loco Eusebius & S. Hieron. nihil aliud quam: [*Sacharonah*, in tribu Iuda.] Nec alij quidquam amplius expediunt. Ab ebrietate nomennata videtur. Vel quod incolæ essent ebriosi, vel quod regio vino abundaret.

PERVENITQUE IN IEBNEEL.] Hebr. & *exibit Iebneel*. Eusebius & S. Hieronymus in Locis. [*Iamneel* in tribu Iuda: est autem usque hodie oppidum Palaestina, Iamnia inter Diospolim & Azotum.] Consentiant omnes Iebneel esse Iamnam, urbem Palaestinae maritimam, quod Græci facile B, in M, conuertunt quod sint labiales litteræ, & eiusdem instrumenti. Strabo lib. 16. pag. 759. [*Locus hic adeo hominibus abundavit, ut ex Iamnio proximo vico, & circumvicinis habitationibus quadraginta hominum millia armentur.*] Et paulo inferius: [*Iamnia Azoto, & Ascalone distat ducentis fere stadiis.*] Plinius lib. 5. cap. 13. [*Iamnes due, altera intus.*] Sunt proculdubio quas Ptolemæus lib. 5. Cap. 16. appellat Iamnam, & Iamnetorum portum. Possit quis suspicari Iamnam esse Ienysum Syriæ urbem, Herodoto lib. 3. Numer. 5. *Iebneel*, sonat Hebræis, *Ædificiū Dei*, seu *Structura Fortis*. Fortè quod locus esset arte munitus. Ptolemæus in 4. Asia Tabula Iamnam collocat inter Lyddam seu Diospolim, & Azotum: ut etiam Eusebius & S. Hieronymus. Benjamin in Itinerario, pagina 49. [*Hinc (à Ioppe) Ebalim usque parasangas confeci tres. Ea urbs est, quæ Iebna (potius Iebneel) quondam dicebatur, in qua antiquæ scholæ situs adhuc visitur. Unde tribus peractis leucis Palmin me contuli, olim Asdod, siue Azotum.*] Fortè alio Etymo Iebneel dicta est, id est, *Intelligentia, Eruditio Dei*, quod ibi publicæ academix, & studia diuinæ Sapientix olim viguerint. *Iebneel* appellatur. 2. Paralip. 26. vers. 6. & *Iebnaan* Iudith 2. vers. 22.

ET MAGNI MARIS CONTRA OCCIDENTEM FINE CONCLVDITVR.] Finem versus 11. & prius membrum vers. 12. summam hixce verbis Noster inclusit. Hebræa longius habent. & erunt exitus termini in mare. seu in occidentem. id est, tandem desinit in mari mediterraneo. Deinde incipit vers. 12. *Et terminus maris, seu occidentis, in mare magnum, & terminus: iste terminus filiorum Iehudab, &c.* Quidam priorem partem vers. 12. ita reddunt: porro terminus occidentalis ad mare magnum, & terminum: iste est terminus filiorum Iehudab, &c. Hoc est, terminus occidentalis situs est iuxta mare mediterraneum, & terminum eius, id est, & regionem finitimam mari mediterraneo. q. d. mare mediterraneum, & regio ipsi finitima efficiunt terminum & limitem occidentalem sortis Iehudæ. Alij: porro terminus occidenti oppositus erat mare magnum, & ora: hic est terminus filiorum Iuda. Oram hinc intelligunt, totum litus maris mediterranei à Iamnia usque ad ostium torrentis Egypti. Non-

nulli: denique terminus occidentalis est, quod est ad mare magnum & terminum ipsius: hic est terminus filiorum Iehudæ circumquaque, &c. Aliqui neglecta Hebræica interpunctione, conuertunt: *limes verò occidentalis est mare magnum: isque limes, limes est filiorum Iehudæ, &c.* Vide infra vers. 47.

HI SVNT TERMINI FILIORVM IYDA PER CIRCVITVM, &c.] Accuratissimè diuinus auctor terminos & limites omnes sortis Iehudæ, vti vidimus à meridie, oriente, septentrione, & occidente, circumquaque descripsit. Quos Iosephus 5. Antiquitat. Cap. 1. ita complexus est: [*Tribui Iuda obuenit tota superior Iudæa pertinet usque Ierosolyma. Latitudo verò eius Sodomiticum lacum attingebat. In hac sorte urbes erant Ascalon & Gaza.*] Brocardus: [*Tribus Iuda superiorem obtinuit regionem, quæ in longitudine quidem extenditur ab Egypto usque in Ierusalem: diciturque intervalum illud occupare septem dietas. In latitudine verò incipit à lacu Asphaltite, hoc est à mari mortuo, & desinit usque ad mare magnum in occidente.*]

DEDIT PARTEM.] Vide supra Cap. 14. vers. 13. VERS. 13.

ARBE, PATRIS ENAC.] Hoc, & sequente versu illud indicari videtur, Arbah parentem fuisse Hanach: huius verò filios fuisse Sefai, Ahiman, & Tholmai. De his diximus Numer. 13. vers. 34. & de eisdem variè alij differunt. Ego ita sentio, Arbah, fuisse primum aut primarium seu præcipuum generis hanakinorum proactorem: aut certè inter hanakinos principem, aut magnum & celebrem virum, qui inter eos imperium obtinuerit, vti supra Cap. 14. vers. 5. annotabamus. Chanak verò & Numer. 13. vers. 23. & 34. & hinc vers. 12. & 13. non tam esse nomen proprium, quàm appellatiuum, vel gentilitium, cum ei semper præfigatur Articulus *He*, qui propriis nominibus præponi vix solet, nisi cum gentilitia euadunt: ac propriè collectiue & vniuersè his locis sumi pro ipso genere gigantum, qui illa loca incolebant: sic appellatos, vel ab eorum proximiorè & recentiore auctore, quàm fuerit Arbah: qui sit vocatus Ghanak: vel eam nuncupationem sortitos, quasi corquatos, seu tortores: de quo etymo diximus Numeror. 13. v. 34.

DELEVITQUE EX RA CALEB TRES FILIOS ENAC.] Id non nisi post mortem Iosue accidit, Iudic. 1. vers. 10. Vide quæ annotauim. Cap. 14. v. 13. VERS. 14.

SESAI, ET AHIMAN, & THOLMAI.] Quidam existimant hæc tria nomina, vel Numeror. 13. vers. 23. vel hinc potius gentilitia. quam propria esse, ac sumi pro istorum gigantum posteritate: ut Israël pro Israëlitis, sæpius accipitur: nam alioqui non est verisimile tres istos gigantes, quos exploratores à Mose missi, apud Hebronem viderint, Numer. 13. v. 23. usque post mortem Iosue vixisse, quos tunc Caleb expulerit. Sed si Caleb vnus eorum exploratorum usque post mortem Iosue vixit, quid mirum eos gigantes ad id usque tempus vitam produxisse atque à Calebe pullos? Erymon trium horum nominum

שכרונה
Schicceronah.

יבנאל
Iebneel.

גחנאק
Ghanak.

nominum libet exponere. *שששש* Scheschai, quasi *Sextuplus*, *Sexgeminus*, ob immanem corporis magnitudinem, vt *Arbab*, *Quadrigenus*, de quo diximus Cap. 14. vers. 15. *אחמאן* Achiman, etymon habes expositum Num. 13. v. 34. id est, *Robore*, & *magnitudine absque pari*, *תלמאי* Talmal. Quasi ingens *tumulus*, seu *cumulus* & *aceruus*, ob corporis vastam molem.

VERS. 15. VENIT AD HABITATORES DABIR.] Quidam hanc Calebi in urbem Debir expeditionem eandem esse volunt cum illa Iehosua supra Cap. 10. vers. 38. vbi dicitur Iosue cum toto Israël debellasse Debiram: sed eam hinc peculiariter Calebo attribui, quia pro ipso Calebo suscepta fuit, atque in eius gratiam facta: siue quod is dux fuerit eius agminis vel aciei, quæ primum Debiram est aggressa, ideo ipsum Calebum præmium proponere primo occupanti. Alij omnino diuersas statuunt, quod est verisimilius & Chananeos primum a Iosua Debira expulsos, iterum eam insedisse, vnde eos eiecerit Caleb, sed non nisi post mortem Iosue, vt scribitur Iudicum 1. vers. 11. & sequentibus. Vnde totam istam historiam, quæ versibus 15. 16. 17. 18. 19. hinc narratur, non nisi post Iosue obitum accidisse, vt Iudicum 1. fusè exponitur: hoc loco vero inferi per prolepsin, vt intelligamus nec Dei promissa, nec spem Calebi frustra fuisse: & quia Hachsa dos ad distributionis materiam pertinebat, hinc opportunè eius mentionem iniectam.

DABIR, QUÆ PRIUS VOCABATUR KARIATH SEPHER.] Situm huius Iudaicæ Debir, nec Eusebius, nec S. Hieronymus exposuere. Brocardus. [*Ab Hebron tribus leucis contra austrum est Dabir, quæ & Carjath Sepher, id est, Ciuitas libri, seu litterarum, de qua Iosue.*] Assentiuntur & recentiores sacri Topographi. Etymon nominis cœpimus eruere Cap. 13. vers. 7. Quidam *Septum*, *Caulam*, ouium interpretantur. Fortè quod pecore abundaret. Alij, *Locutorium*, *Oraculum*, *Penetrabile*, *Adytum*. Fortasse quod ibi esset, aliquod oraculum, ex quo responsa reddebantur. Nonnulli, *Causam*, *Negotium*, *Rationem*. Forasan quod ibi causæ & negotia tractarentur, quasi esset iuridicus aliquis conuentus. Nec defunt, qui *Apiarium*, quod locus apibus abundaret.

CARJATH SEPHER.] Aliqui *Sepher* nomen proprium alicuius viri esse putant, qui nomen vrbi dedit: vnde reddunt, *Ciuitas Sepher*. Sed huius viri nulla alibi in Scripturâ mentio. Plerique exponunt, *Ciuitas Libri*, vel *Litterarum*. Forasan quod in ea vrbe olim fuissent, publica litterarum gymnasia, seu academia. Alij, *litterarum*, aut *librorum urbem* dictam putant, quæ priscorum patrum veluti archiuum, id est, tabellarium fuerit, in quo multa vetustatis monumenta post orbis diluvium reposuerint, cum in vicina Hebrone vrbe vetustissima, homines illi primi habitarent: & congruit ipsum nomen Debir: significat enim locum secretissimum, & veluti sacrosanctum, atque penetrabile adytum siue sacrarium, qualia profectò habentur *תא אפ-חיא*, & tabellaria. Quidam volunt id ipsum Maluenda, In Iosue,

indicatum à Chaldæo Interprete, quum pro *Kirjath-Sepher*, reddit, *Karjath-Arche*. Sed ego in Chaldæo potius exposuerim, *Ciuitatem Longā*, vel *Ciuitatem Principalem*. Nec aliena sit coniectura, *Kirjath-Sepher*. *Vrbs Numeri*. quod numerosa & populosa esset: aut quod in ea arithmeticæ studia vigerent: seu quod libri rationales prouinciæ in ea seruarentur.

AXAM FILIAM MEAM.] Hebr. *עכסא* *Ghacsa* nomen habere videtur ab *עכס* *ghacsim*, insigni *pedum* vel *crurum* ornamento, quo virgo nobilis fortè gaudebat: quod quale fuerit, exponemus in Isaia 3. vers. 18. Hispanicè sonat *La Cascanelada*, aut *La bien Calçada*.

CEPITQUE EAM OTHONIEL.] Hebr. *גומיאל* *Gomiel*, sonat *Tempestiuus*, *Opportunus*, *fortis*. Vel *Tempestiuè*, *Opportunè*, *fortis*. Quod præsentis eius facti mirificè quadrat, qui sua fortitudine opportunè sibi egregiam comparauit uxorem.

FILIUS CENEZ.] Hebr. *Kenaz*. Id est, Descendens à Kenazo, siue nepos, siue abnepos, 1. Paralip. 4. v. 13. Vide suprâ Cap. 14. vers. 6.

FRATER CALEB.] Quidam, quod Hebræa sint ambigua, obliquo casu reddunt: *fratris Calebi*. Vt Kenaz fuerit frater Calebi, & Othoniel nepos Calebi ex fratre: atque Othoniel, eiusque vxor Hachsa, patruelles fuerint. Eusebius & S. Hieronymus in Locis Hebraicis, in Debit:] Porro Othoniel quidam arbitrantur *filium fratris Calebi*.] Noster & pluri, Othonielem fratrem Calebi iuniorem intelligunt. Nonnulli, *fratrem* hinc Hebraica phrasi, *agnatum*, *cognatum*, accipiunt, quamuis ex diuersis parentibus progenitum. Sunt hæc ambigua.

QUÆ QUVM PERGERENT SIMVL.] Hebr. *Et fuit in venire ipsa*. Quidam: *Quumque veniret ipsa*. Vel *quum ingrederetur ipsa*. Id est, Quum deduceretur ipsa in domum sponsi. Alij: *Fuitque dum conuentura esset ipsa*. Conuenire Latinis pro duci in uxorem, duci in domum sponsi. Vnde dicebantur vxores in manum conuenire.

SVASA EST A VIRO SVO VT PETERET, &c.] Hebr. *& incitauit; extimulauit eum*. Est verbum fœmineum, nempe & Hachsa *extimulauit virum suum vt peteret*. Hebræi exponunt, quo nolente petere, ipsa deiecit se de asino, & petiit. Alij per plusquam perfectum, & parenthesis: (*incitauerat autem illum ad petendum à parente suo agrum*) sed ipsam fortè moræ impatientem, antequam vir suum socerum de agro interpellaret, demisisset se de asino, & postulasse à patre agrum. Quidam: *vt illa persuaderet ei de petendo à patre suo agro*. id est, veniam obtinuit à sponso, à patre suo petendi, ac potius, agrè exorauit à sponso, vt id sibi liceret petere. Aliæ expositiones istas non æquant. Quidam obseruant Hachsam primum cum viro suo communicasse, quid ipsa animo volueret: eoque annuente, vtrumque consilio agitauiſſe modum, rationemque, quo patri illa industriè & opportunè votum suum aperiret: atque Othonielem cum primis eius consilij

architectum fuisse: idque Nostrium explicare sua interpretatione voluisse.

AGRV M.] Videlicet, fertilem, & irriguum: alioqui enim agrum seu terram siccam iam acceperat.

SUSPIRAVITQUE UT SEDEBAT IN ASINO. Hebr. Variè reddunt: & desiliit, demisit se, deiecit se, iactavit se, delapsa est, impressit, impexit de super asinum. Ajunt propriè esse, impetu ac vi se se demittere. Hebræi exponunt quod ipsa de asino, cui insidebat, impetu se deiecerit in pedes patrem rogatura. Quidam: & confixit se de super asinum. Volunt significari motum quendam mulieris, tanquam cadentis de asino: fixisse enim Hachsam eo motu se languere, & demisisse se impetu de iumento, ac terræ se affixisse, seu defixisse. Verbum צנח *tzanach*, hîc tantum, & Iudicum 1. vers. 14. & Iudic. 4. vers. 21. reperitur. Nec alienè intellexerimus eam asino insidentem corpus iactasse, seu impressisse vel impexisse, & cum quodam, eius commotione, edito suspirio, aut gemitu patrem aduertisse: qui est sensus Nostri.

VERS. 19. DA MIHI BENEDICTIONEM.] ברכה *beracha* exponunt, possessionem, hereditatem. Alij, donum, munus, plerique fortunarum & facultatum accessionem. Nec desunt, qui punctulo immutato legant ברכה *berecah*, Hispanicè alberca, id est, piscinam, ex qua aridior ille fundus, quem acceperat, irrigari posset. Facile hîc intellexerim dotalem benedictionem ex prisco Hebræorum more, qui cum filiis hereditatem dispensabant, solebant illis fausta omnia & felicia à Deo precari.

TERRAM AVSTRALEM ET ARENTEM DEDISTI MIHI.] Hebr. dedisti me. est pronomen affixum, pro separato. Rectè vertes: quia terra meridiei donasti me.

ET IRRIGVAM.] גולות *gulloth*, revolutiones, vortices, scaturigines, scatebras, fontes aquarum. Nimirum illas scatebras, è quibus quasi terræ venis ebullientes aquæ volutatum protrudi videntur. Alij: devolutiones aquarum. Id est, elices seu diergia aquarum, nempe riuulos & fossas, quas Hispanicè dicimus *acequias*. Nec alienè: rotas, seu orbes, aut sphaeras, aquarum: quo significatu ponitur ea vox 1. Regum, 7. vers. 41. forsan intelligit antlias, Hispanicè *anórias*, quæ in modum rotarum, compactæ sunt. Sic statim.

IRRIGVVM SUPERIVS, ET INFERIVS.] Hebr. conuolutiones ascendentes, & conuolutiones subteriores. vel scaturigines ascensionum, ascensuum & scaturigines subterioritatum. Quidam intelligunt, duas scatebras aquarum, quarum altera superiore loco, altera inferiore esset. Alij: scaturigines superiores exponunt fontes erumpentes supra in ipsa superficie terræ: & scaturigines inferiores puteos, in quibus inferne subtrus terram aquæ scaturiunt. Nec desunt, qui metonymicè hîc agrum, seu prædium irriguum superius, & inferius accipiant, quasi duos agros irriguos postulare, superiorem, & alterum huic contiguum & subiectum inferiorem, qui sensus Nostri videtur. Fortè cum agrum siccum &

arentem accepisset, huic ad irrigationem diurgium aquarum superius & inferius tantum postulat.

CABSEEL.] Hebr. קבצאל *Kabtzeel*. Ex VERS. 21. hac fuit Banajas vir fortissimus, 2. Samuel 23. v. 20. sonat Congregationem fortem, vel Collectionem Dei, fortè quod ciues essent viri fortes, seu optimè constituta respublica. Hanc quidam existimant Neemiæ 11. v. 25. Iekabtzeel appellari, quæ suas cortes vel villulas habuisse describitur.

EDER.] Hebr. עדר *Gheder*. Diuersa hæc Gheder ab illa supra Cap. 12. vers. 13. nam illa cum Ghimel, hæc cum Ghain scribitur, tametsi eadem prope significatione. Insuper, hæc in finibus fortis Iudæ prope Idumæam; illa in territorio Ierosolymitano, nec procul à Bethlehem posita fuit. Maceriam, Munitionem, Septum, seu Gregem Latine dicere possumus, vel quod vrbs esset munita, vel, quod gregibus abundaret. Fortè fuit turris Gheder Genes. 35. 20.

IAGVR.] Exponitur, Habitata, Peregrina, vel Pauenda, Formidabilis, Terribilis.

CINA.] Hebr. קינה *Kinah*. Variè potest interpretari, Lamentatio, vel Acquisitio, Possessio. Hispanicè, Granja, aut Nidos, seu Edificatio. Hispanicè Nidos, vel Nidada.

DIMONA.] Hebr. דימונה *Dimonah*, id est, Stercorea, Stercoraria, vel Sterquilinum, Fimetum. Quidam notant hanc Nehemiæ 11. v. 25. nuncupari Dibon, quæ sua oppida habuisse ibidem refertur. Sed non erit hæc Dibon Iudaica, illa Gaditica, seu Rubenitica ultra Iordanem, de qua egimus Numer. 21. vers. 30. & Numer. 33. v. 45.

ADADA.] Hebr. עדדה *Ghadghadah*. Eusebius & S. Hieronymus in Locis: [Ghadgada, in tribu Iuda. Est autem hodieque villa in extremis finibus daroma (id est, austri) contra orientem imminens mari-mortuo.] Quidam ab גידי *ghiuned*, deriuant, exponuntque Prædatorium, Direptorium. Hispanicè, La Presera, non ineptè fortassis dici. A עדדה *ghadah*, significat, Ornatam, Decoram.

KADES.] Hebr. קדש *Kedeseh*, Hanc quidam non ineptè Kades-Barneab esse volunt, de qua diximus supra vers. 3. Est Latine, Sancta, Sacra Separata. Hispanicè, Sagra.

ASOR.] Hebr. חצור *Chatzor*. De Chatzor multa diximus Cap. 11. vers. 1. & 10. Si illis locis est Chatzor Galilææ, & tribus Nephthali: longè hæc nostra Iudaica diuersa est ab illa. At illic diximus cum primis probabile esse, illam Chatzor regis Iabin, metropolim fuisse Philistinorum: vnde rectè hæc Iudaica esse poterit. Interpretatur, Atrium, Villa, Cors, Prædium, Hispanicè, Corral.

IETHNAM.] Hebr. יתנן *Iithnan*, Facile crediderim hanc esse, quam corrupto vocabulo Eusebius & S. Hieronymus in Locis Hebraicis ita describunt: [Iethan in tribu Iuda, ciuitas sacerdotalis est: hodieque vicus pragensis Iudeorum in decimo octavo lapide ab Eleutheropoli ad australem partem in daroma.] id est, in meridiem. Sed error est, quod hæc fuerit ciuitas sacerdotalis: non enim inter eas nominatur infra Cap. 21. sed Iathir, & Iuta. Ceterum

עד
Gheder.

יגור
Iagar.

VERS. 22.

VERS. 23.

חצור

Chatzor.

terum volunt alij ab Eusebio sub corrupto
forè nomine Ietham, pro Iutah, descriptam
potius urbem ipsam Iutah, de qua vide infra
vers. 5. quod non displicet. Quidam eam in-
terpretantur Hispanicè *Sueldo*, vel *Suelda*. Est
id militare stipendium, seu merces. *Stipendia-
riam*, seu *Mercenariam* dicere possis. Vel
quod stipendium, seu tributum penderet: ut
ciuitates stipendiariæ apud Romanos: seu
quod mercede, & stipendio se in bella con-
duceret, ut Heluetij solent. Alij, *Fæderatam*,
Confæderatam exponunt: Forſan dicta fuit à
תַּנִּין *tannin*, draconibus, quod plures & magni
in ea regione australi sicca & arenti essent.

VERS. 24.

91

ZIPH.] De hac puto Eusebium & S. Hie-
ronymum in Locis Hebraïcis hæc scribere:
[*Ziph, in octauo milliario Chebron contra orien-
tem; usque hodie vicus ostenditur, ubi absconditus
est David: fuit autem tribus Iuda in daroma* (id
est, austro) *in finibus Eleutheropoleos.*] No-
tant nomen habere à pice, quod forte eo loco
copia picis conficeretur, quasi dicas *Picatam*,
aut *Picariam*, Hispanicè, *Pega*, aut *Peghera*.
De altera Ziph infra vers. 55.

TELEM.] Quidam suspicantur esse, quam
Eusebius & S. Hieronymus vocant *Thelem*,
vicum grandem Iudæorum. Sed in eo libello
manifestè distinguitur Thelem Iudaica, à
Thalca, seu Thella Simeonica, hoc est, vico
illo grandi. Vide 1. Samuelis 15. v. 4. Qui-
dam interpretantur, *Operiam*, seu *Obiectam*.
Melius, *Roridam*, *Roscidam*, vel *Rorariam*, vel
quod terra esset roribus fœcunda: vel quod
ibi essent leuis armaturæ milites, qui velut
ros in prælio velitari solent, quos postea Ro-
mani *Rorarios*, appellarunt. Vel dicta est à
copia agnorum, qui Hebraicè dicuntur
טֵלַיִם *telaim*, Isaia 40. v. 11.

טֵלַיִם Telem

BALOTH.] Heb. בעלית *Beghaloth*, quasi di-
cas, *Domina*, *Hera*, Hispanicè, *Duenias* quo
nomine oppidum nunc est in Hispania, quod
aliqui volunt esse Vaccæorum Eldanam apud
Ptolemæum, lib. 2. Cap. 6.

VERS. 25.

ASOR NOVA.] Heb. חצור-חדתה *Chatzor*,
Chadatta. Alia hæc Chatzor ab illa vers. 23.
de ista nostra Eusebius & S. Hieronymus in
Locis Hebraïcis: [*Est & alia villa usque hodie
Afor, in finibus Ascalonis contra orientem eius,
que cecidit in sortem tribus Iuda: & cuius Scri-
ptura meminit, appellans eam ad distinctionem
veteris Afor, nouam.* Et inferius. [*Afor in
tribus Iuda: appellatur autem nunc vicus præ-
grandis pergentibus Ascalonem de Azoto.*] Et
infra: [*Eson, que & Afor, iuxta eremum in
tribus Iuda.*] Hanc eremum quidam intelli-
gunt desertum Pharan.

NOVA.] CHADATTAH, Lxx. & Noster,
nomen appellatiuum putauerunt, atque ex
significatione Chaldaica, *Nouam* interpretati
sunt, & tanquam epitheton urbis istius
Chatzor acceperunt, *Chatzornoua*, ad discrimen
scilicet veteris alterius Chatzor, de qua
supra v. 23. At plerique Hebræorum, ac re-
centiorum, ut nomen proprium distinctæ vr-
bis sumunt, quæ dicta sit Chadatah: alioqui
in hoc versu tantum duæ vrbes enumeraren-
tur, cum aliis ferè versibus, in quibus au-
strales vrbes Iehudæ percensentur, tres vrbes

in singulis commemorantur. *Acutam*, *Acu-
minatam*, aut *Latam*, seu *Gaudiosam*. Hispanicè
La Gozosa, o el Gozo, libet interpretari. Vide
Hezra 2. v. 33.

CARIOTH.] Hebr. קרית *Kerioth*. Ab hac
vrbe putant nonnulli dictum CHRISTI DEI
proditorem, Iudam Iskariothen, quasi virum
Kariothensem, quod in ea vrbe natus fuerit.
vri latè dissertamus in Antichristo lib. 3,
Cap. 7. in 3. interpretatione. Redditur plu-
rali numero, *Ciuitates*, quod forſan multi vi-
ci contigui aut proximi vnam Keriotham
efficerent.

HESRON, HÆCEST ASOR.] Hebr. *Chez-
ron*, ipsa *Chatzor*. Sane *Chetzron*, & *Chatzor*,
vnum & idem nomen leui variatione, sed &
themate, & significatione synonymum. Vide
supra vers. 3. Quidam parenthesi legunt,
(*Chetzron, ea est Chatzor.*) Exponuntque,
Nimirum ea Chatzor, cuius meminit in
principio versus: sic autem dicta est mutato
nomine, ut ab altera Chetzrone ad Kades,
cuius ante meminit vers. 23. distingui possit.

AMAM.] Possit interpretari *Populosam*, vel
Populatam, Hispanicè, *la Puebla* Aut *Matrem*,
Matricem metropolim. VERS. 26.

טֵלַיִם

SAMA.] Heb. שִׁמְעָה *Schemach* significat
Auditionem, forè quod Hispanicè dicimus,
Audiencia, *Chancilleria*. Hanc quidam pu-
tant, Iosue 9. vers. 2. dici *Schebagh*, & *Nehe-
mia* 11. vers. 16. *Iesenuagh*.

MOLADA.] Hebr. מולדה *Moladah*. De
hac Eusebius & S. Hieronymus in Locis:
[*Molada in tribu Iuda, & el Simeonis.*] Et
nihil aliud. *Sonath*, *Natiuitatem*, *Progeniem*,
Familiam. Hebraicè & Hispanicè *Toleda*, à
Toledo. quod in ea fortasse seruarentur ge-
nealogiarum τὰ ἀρχαία.

ASERGADDA.] Hebr. חצור-גדרה *Chatzar-
Gaddah*. Plerique cum nostro nomen vnus
tantum urbis arbitrantur: notantque, quum
vocabulum CHATZAR propriis locorum
nominibus præponitur significare ea loca
non esse muris cincta, sed pagos, aut vicos,
atria, seu villas, aut cortes esse Sic enim vox
CHATZAR perspicuè exponitur *Leuit. 25.*
vers. 31. Vnde *Chatzar-Gaddah*, est *Villa-
Gadah*. Sic vers. sequenti *Chatzar-Sughal*,
Villa-Sughal. Aliqui interpretantur, *Cortile*,
seu *Cortem-hadi*. Hispanicè, *Corral de Chinos*,
Chinitil. Hanc quidam existimant infra Cap.
19. vers. 5. vocari *Chartzer-Susab*: & 1. Paralip-
som. 4. vers. 31. *Chatzar-Susim* id est, *Villa
Equitatus*, vel *Equorum*.

HASSEMOM.] Hebr. חֶשְׁמוֹן *Cheschmon*.
Silentem, aut *Tacitam* exponunt: ego magis,
Magnatem, *Optimatem*, *Primatem*. Qua voce
appellati sunt Hasemonæi: & recentiores
Iudæi ita Cardinales vocant. Fortè quod in-
signis esset urbs: & præstantes legati aut
oratores in ea essent, quasi ciuitas legatio-
num, quod in ea prouinciæ, aut religionis
publicæ legationes adornari solerent.

BETHPHLEET.] Hebr. בֵּית-פֶּלֶט *Beth-pelet*.
Significat, *Domum*, vel *Locum Euasioneis*, *Ef-
fugij*. Hispanicè, *Casa de Guarida*. forſan erat
Asylum.

HASERSVAL.] Hebr. חצור-שועל *Chatzar* VERS. 28,

M 3

schm

Sebughal, *Sonat*, *Atrium*, *Corten*, *Pagum*, *Vulpis*. Hispanicè *Corral de Vulpejas*, ò *de Zorros*. *Zorrera*, *Raposeira*. quòd locus esset vulpine-
tis frequens.

BERSABEE.] De hac celebri vrbe extremo australi termino Terræ Promissæ diximus copiosè Genes. 21. vers. 31. & 33.

BAZIOTHIA.] Hebr. ביתיה *Bizjotejab*. Quidam exponunt, *Contemptus eius*. Hispanicè, *La Desuehada*. Possis reddere, *Direptiones*, *Prædas Domini*. vel *Dei*. fortasse quòd hæc vrbs ingentes prædas ex vicinis locis agere soleret. Notum est, nomen Dei addi solitum ad auxesim, *Præda Dei*. id est, magnæ.

VERS. 29. **BAALA.**] Hebr. בעלה *Baghalah*. Diuersa hæc omnino à *Baghala* supra vers. 9. & infra vers. 60. nam illa est Carjathjarim montana: hæc præsens, australis in finibus Idumææ, exponitur, *Domina*, *Hera*, Hispanicè *Dueña*, Italicè *Patrona*. Notant hanc infra Cap. 19. vers. 3. dici *Balah*. & 1. Paralipom. 4. v. 29. *Bilbah*.

IIM.] Hebr. עיי *Ghijm*, sonat, *Tumulos*, *Cumulos*, *Aceruos*, quòd fortè vrbs in tumulis aut colliculis sita esset Vel *Tectam*, *Abconditam*, Aut *Populosam*. Quidam, *Fortem*, *Firmam*. quòd ego non capio.

ESEM,] Hebr. עץ *Ghet zem*, id est, *Os*, seu *Offea*, *Offata*. Forlan quia bene compacta, densata, præualida, & robusta esset.

VERS. 30. **ELTHOLAD.**] hoc est, *Fortis*, *progenies*, vel *Deo-genita*. seu *Dei-genus*. Græcis *Theogenia*. Arias Montanus in Caleb, Cap. 3. extremo, *Eltholad*, putat esse Eleutheropolim. quòd non facile crediderim, cum hic recenscantur vrbes limitis australis Iudæ, à quibus multum introrsus recedebat Eleutheropolis. Hæc *Tholad*, tantum vocatur 1. Paralipom. 4. vers. 29.

CESIL.] כסיל *Cesil*, *Stultum*, *Stolidum*, significat, quòd fortè gens esset stulta. Istud oppidum infra Cap. 19. vers. 4. *Bethul* vocari annotant, & 1. Paralipom. 4. vers. 30. *Bethuel*.

HARMA.] חרמה *Chormah*. De hac diximus supra Cap. 12. vers. 14. Latine redditur *Anathematizata*, *Excommunicata*. Hæc *Tze-phath* dicitur Iudicium 1. vers. 27.

VERS. 31. **SICELEG.**] סיקלג *Tziklag*. Eusebius & S. Hieronymus in Locis Hebraicis: [*Siceleg*, quam *Achis* rex alienigenarum dedit ad inhabitandum *David*. Est autem in *daroma*, id est, *Austro*, *sortis Iudæ*, vel *Simeonis*.] Vrbs nobilis historia *Dauidis*, 1. Samuel 27. v. 6. & Cap. 30. v. 1. quam *Achis* rex *Geth* dono dedit *David*, ex quo tempore mansit regibus *Iudæ*. Haud procul à *GETH* *Philisthina* abfuisse videtur. Nomen compositum videtur צוק *izuk*, *arctus*, *angustus*: & לוג *log*, quæ est minima mensura liquidorum, continens tantum oua sex, sextarium esse ajunt, vti diximus in *Leuit* 14. vers. 10. quasi dicas, *Arctus Angustus-Sextarius*. fortè vel quòd ibi inuentus esset primum, vel quòd ibi conficeretur, vel quòd formam arcti sextarij referret. Haud longè à *Siceleg* fluere riuum in quo *Philippus* baptizauit eunuchum *Candacis* reginæ *Æthiopium*, auctor est *Brocardus*.

MEDEMENA.] Hebr. מדמנה *Madmannah*. Eusebius & S. Hieronymus in Locis Hebraicis: [*Medemana*, in tribu *Iudæ*, cuius meminit *Isaias* (10. vers. 31.) & nunc est *Menois* oppidum iuxta ciuitatem *Gazam*.] In Notitia Imperij, in *Palestina*: [*Equites promoti Illyriciani*. *Menoide*.] scilicet, excubabant. Redditur, *Stercorea*, *Stercoraria*, *Fimaria*. Hispanicè, *Esterquera*. eiusdem radices & significationis cum *Dimonah* supra vers. 22. Noster *Isaiæ* 25. vers. 10. hanc vocem *plaustrum* reddidit, fortè quo *stercora*, & *fimi* efferuntur: quòd in ea vrbe eiusmodi *plaustra* in eum vsum optima construerentur. Obseruant hanc urbem *Nehemiæ* 11. vers. 17, *Mechonach* nuncupari.

SENSENNÄ.] Heb. סנסנה *Sensannah* Latine *Rubetum*, vel *Rubariam* dicere possis, quòd *rubis* abundaret, vnde idcirco videtur esse nomen geminatum. Hispanicè appellari poterit *Carçuela*.

LEBAOTH.] Leanas significat. Hæc vrbs infra Cap. 19. vers. 6. appellatur *Beth-Lebaoth*. id est, *Domus*, seu *Locus-Leanarum*. quòd fortè plures eo loco gignerentur, aut alerentur *leones* & *leænæ*: aut fortasse, quòd *fæminæ* eius vrbs fortes & viragines essent.

SELIM.] Hebr. שלים *Schilchim*, vox significat *emissiones*, *propagines*. Hispanicè exponunt, *Prouenias*: quòd optimè ibi fructus prouenirent, aut arbores, & stirpes sæcundè propagarentur: indeque peterentur surculi ad insitionem. Aptius fortasse indicet, *missilia arma*, vt *pila*, *tela*, *sarissas*, *iacula*, &c. quòd in ea vrbe optima conficerentur. Notant hanc infra Cap. 29. vers. 6. vocari *Saruchen*. & 1. Paralipomen. 4. vers. 31. *Sagharaim*.

ÆN.] Hebr. עין *Ghajn* *Fontem* significat, quòd fortè ibi aliquis fons insignis existeret. Forlan est is locus, de quo Eusebius & S. Hieronymus in Locis: [*Ain daroma* (id est, australis) contra australem plagam *Chebronis*, nouem ab ea millibus separata.] Alij hanc urbem esse volunt, cuius extat mentio *Numeror.* 34. vers. 11. ibi vide. Hæc dabitur sacerdotibus infra Cap. 21. vers. 16. & 1. Paralip. 6. vers. 59. appellatur *Hasan*.

REMON.] Hebr. רמון *Rimmon* id est, *Malum Punicum*, seu *Malogranatum*, Fortè a notabili aliqua eiusmodi arbore, quæ eo loco esset: vel quòd ea regio iis arboribus abundaret. Rectè notant, sic separatim, & media coniunctione hic & infra Cap. 19. v. 7. & 1. Paralipom. 4. vers. 32. legi *Ghain-Rimmon*, vnde apparet duas ciuitates fuisse: quia autem *Nehemiæ* 11. vers. 28. coniunctæ sunt, *Ghen Rimmon*, videntur ita vicinæ fuisse, vt vnam quasi ciuitatem constituerent. Quidam exponunt ac si Hispanicè dicas, *Fuente granado*, vel *Oculum Mali granati*. forlan quòd vrbs in formam oculi vel coronæ mali Punicæ constructa esset: vel speciem malogranati referret, vt *Granata* nobilis *Baticæ* vrbs. Eusebius & S. Hieronymus in Locis [*Remmon* in tribu *Simeonis* vel *Iudæ*: hodieque est vicus *Remmon* iuxta *Æliam* contra aquilonem in quinto decimo eius milliario.] Probè intelligo quòd *Ælia* sit ipsi vico ad aquilonem, in X V. milliario: quòd tamen quidam non probant,

VERS. 32.
לבאות

probant, cum longius abesset à Ierusalem Rimmon: volunt enim omnes hæcenus commemoratas vrbes in australibus illis extremitatibus ad Idumæam: & quidem plerasque ordine inde à sinu ultimo Asphaltitis, vsque ad mare mediterraneum seu prope Gazam, positas. Quod tamen non existimo necessarium: sed quasdam introrsus, alias extrorsus extitisse.

OMNES CIVITATES VIGINTI NO-
VEM, ET VILLÆ EARVM.] At sunt pro-
culdubio numeratæ xxxvii, vel xxxviii.
Quidam ex explanationibus Hebræorum ob-
servant, plures quidem quàm viginti no-
vem recensitas hîc vrbes: sed quia illarum
partem Simeonitis cecidisse apparet infra
Cap. 19. à vers. 2. vsque ad 9. ideo hîc tan-
tum viginti novem numerari, quæ reman-
serunt penes tribum Iehudæ: & quarum
etiam aliquot Simeonis & Iehudæ commu-
nes fuerunt. Perspicue Cap. 19. percensentur
novem vrbes in Sorte Simeon, quæ hîc
in tribu Iuda descriptæ sunt, nempe, *Beer-
Sebagh, Molada, Chatzar-Sugbal, Gazem,
Eltholad, Chormah, Tziklag, Ghjim, & Rim-
mon.* Alij ita conciliant, vrbes quidem ius-
tas & muratas, eo nomine dignas, xxxix.
tantum fuisse: his tamen annumerata esse
oppida quædam magna alia novem, quæ
prope ad dignitatem urbium accederent: sed
quæ non essent cincta muris, sed infra vr-
bium appellationem, qualia fortè fuerunt,
Chatzar-Gadad, & Chatzar-Sugbal, quæ no-
men villarum præferunt: & hoc indicari ver-
bis illis: *& villa earum.* Nam et si CHATZE-
RIM, atria, villas, pagos, vicos, cortes, præ-
dia, propriè significet, quæ sunt absque mu-
ris, uti fusc ostendimus Genes. 25. vers. 16.
& Leuit. 25. vers. 31. & supra vers. 27. at in-
terdum eiusmodi cortes, seu atria, quæ His-
panicè dicimus *corrales, cortijos aldeas.* in
magna oppida euadunt, quæ fermè ad vr-
bium magnitudinem accedunt, sed absque
muris, ut in Hispania dicimus: *Corral de
Almaguer.* Vide infra vers. 36.

VERS. 33. IN CAMPESTRIBVS VERÒ.] Heb. *in Se-
phelah*, proprie *in humilitate: in depressione:*
in demisso, submisso: in depressis locis: in valle:
in planitie, campo, campestri. Quidam pro no-
mine proprio capiunt, & intelligunt totam
illam regionem campestem & planam iuxta
Eleutheropolim, quæ ad aquilonem & occi-
dentem vergit, quam volunt esse vallem re-
phaim, siue gigantum. Vide, quæ notauimus
supra vers. 8. Cæterum *Engannim & Enaim*
infra vers. 34. extra planitiem Eleutheropo-
litanam esse videntur.

ESTHAOL.] Eusebius & S. Hieronymus in
Locis: [*Esthaol, in tribu Iuda, & vsque hodie
villula vocabulo Asto, inter Azotum & Ascalo-
nem permanet.*] Et infra: [*Esthaol in tribu
Dan, ubi mortuus est Samson, quæ vsque hodie
ostenditur in decimo Eleutheropoleos milliario
contra aquilonem pergentibus Nicopolim.*] siue
Emmaus. Nimium luciosus fuerit, qui non
videat, eos geminam Esthaol distinguere, al-
teram in tribu Iuda inter Azotum, & Asca-
lonem, de qua hîc sermo: alteram in tribu

Dan, decimo milliario ab Eleutheropoli ver-
sus Nicopolim, de qua infra Cap. 19. vers. 41.
& Iudicum 16. vers. 31. sed plerique vnam &
eandem putant, quæ fuerit fortis Iudæ, sed
limitanea Danitis, aut postea eis attributa.
Quod existimo rectius. De hac fortè in No-
titia orientalis Imperij in Palæstina: [*Ala
prima milliaria, Hasla.*] seu Asto. Quidam à
חשאל *schaal*, exponunt, *Postulam*, siue *Postu-
latam*, Hispanicè, *Demanda.* Rectius, *Postu-
lionem*, ut veteres Latini loquebantur. Nec
malè interpreteris, *Ignem imprecationis*, seu
maledictionis, vel execrationis. Hispanicè, *Fuego
de maldicion.* ab aliquo incendio arserit.

SAREA.] Hebr. *צריצה* *Tzareghah* Eusebius
& S. Hieronymus in Locis Hebraicis: [*Saraa,
vicus in finibus Eleuteropoleos contra septentrio-
nem pergentibus Nicopolim, quasi in decimo mil-
liario, in tribu Dan, siue Iuda.*] Hanc fuisse li-
mitaneam inter Dan & Iudam, infra dicitur
cap. 19. vers. 41. fuit patria Samsonis. Iudicum
13. vers. 2. non multum aberat ab Esthaol, Iu-
dicum 16. vers. 31. extitisse ad septentriona-
lem plagam Eleutheropoleos, iuxta torren-
tem seu vallem Sorec, unde fuit Dalila illa
Samsonis, Eusebius & S. Hieronymus in Lo-
cis, produnt. *Vespariam, Crabronariam*, licet
interpretari, quod is locus, vespis, crabroni-
bus, asilis, æstris, tabanis esset infectus. Vide
de ratione vocis, quæ notauimus Exodi 23.
vers. 28. Quidam Hispanicè, *Abispal*, id est,
Locum vesparum reddunt.

ASENA.] Hebr. *אשנה* *Aschnah*, *Duplam*,
vel *Duplicatam* significat, Hispanicè *La do-
bla, o doble.* Fortè quod duplex esset Aschnah:
nam altera ponitur infra vers. 43. in eadem
tribu Iuda.

ZANOE.] Hebr. *Zanoach.* Eusebius & S. Hieronymus in Locis Hebraicis: [*Zanoa in
tribu Iuda, vsque hodie in finibus Eleutheropoleos
Æliam pergentibus, villa Zanua nuncupatur.*]
significat, *Amotam, Repulsam, Fastiditam.*
Aliam Zanoach in monte sitam, fortè huic
proximam habes infra vers. 56.

ÆGANNIM.] Eusebius & S. Hierony-
mus in Locis: [*Engannim in tribu Iuda, &
nunc est vicus iuxta Bethel.*] Ergo ex situ Be-
thel, quem descripsimus Genes. 28. vers. 19.
facile intelligi poterit situs proximæ huius
Ægannim Iudaicæ: nam fuit alia Issacha-
riana, infra Cap. 19. vers. 21. & Cap. 21. v. 29.
Exponitur, *Fons hortorum.* Hispanicè, *La
fuente de los huertos, vel Fuente la huerta.*

TAPHVA.] De hac diximus supra Cap. 12.
vers. 17.

ENAIM.] Hebr. *Ghenam.* De ista Euse-
bius & S. Hieronymus in Locis [*Ain, in tribu
Iuda, urbs sacerdotibus separata. Est & vsque
hodie villa Bethennin nomine, in secundo lapide
à terebintho, hoc est à tabernaculo Abraham,
quatuor millibus à Chebron.*] Et inferius:
[*Enaim in tribu Iuda, hodieque villa est Bethen-
nim circa terebinthum.*] Masius existimat, hanc
Ghenam potius esse illam Genes. 38. vers. 14.
cum ibi Hebræa habent, [*Sedit in porta Ghe-
naim.*] de quo loco Eusebius & S. Hierony-
mus in Locis Hebraicis hæc scribunt: [*Æ-
nam euntibus Thamnan, nunc desertus locus &
proximus*

VERS. 34.
ונח

פון-גנים

פנים

proximus Thamne vico grandi, qui situs est inter Æliam & Diospolim (sive Lyddam) Est & fons in supra dicto Æna loco, unde & Ænam, id est, fontis nomen accepit: in quo stans idolum maxima illius regionis veneratione colitur. Porro Hebræi affirmant Ænam, non locum significare, sed vinum, ubi certo intuitu necessarium sit ad unam de duabus viis eligendam.] Equidem hic Hebræicè Ghenam scribitur: in Genesi verò Ghenaim. Vide ibi. Tutiùsque existimo Eusebio & S. Hieronymo in situ nostræ Ghenam, in quarto milliario à Chebron, & in secundo à terebintho assentiri. Fontem proculdubio significat, ut sunt multa oppida in Hispania, dicta, *La Fuente*.

VERS. 35. IERIMOTH.] Hebr. ירמות *Iarmuth*. Diximus de eà supra Cap. 10. v. 3.

ADVLLAM.] De hac egimus supra Cap. 12. vers. 15. & Genes. 38. vers. 1. Quidam à גדי *ghadi*, Ornatum, Ornamentum exponunt, quod cultorum decus & ornamentum esset. Alij à גלגל *ghalam*, inserto Daleth, Occultam, Absconditam, Latibulum. Et erat apud eam spelunca, ubi latitavit David, 1. Samuel. 22. vers. 1. Vel Perpetuam, Priscam, Antiquam. Sic in nouo orbe occiduo Hispani fundarunt insigne oppidum, *Antiquam Darienis*.

SOCHO.] Eusebius & Hieronymus in Locis: [*Socho in tribu Iudah. Sunt autem usque hodie viculi duo pergentibus Æliam de Eleutheropoli in nono milliario via publica, unus in monte, alter in campo situs, qui Socho nuncupantur.*] De campestri proculdubio est sermo, de quo in Prato Spirituali Ioannis Moschi, Cap. 180. hæc habentur: [*In spelunca morabatur senex, in partibus villa, quæ dicitur Sochus, viginti ferè miliaribus ab Ierusalem.*] Prope Azecham fuisse facillè inde colligitur, quod ei hic coniungatur, & quod 1. Samuel. 27. 1. scriptum sit, Philisthæos castra posuisse inter Socho, & Azecham. Redditur, *Sepes, Sepimentum, Septa. vel Ramosa, Erodosa, Ramifera, Perplexa. Aut Spinetum, Vepretum, Senticetum, Dumetum.* quod forsan ibi esset. Seu *Picturata, Calata*, quod forsan in ea optima toreumata cælarentur. Aliam Socho montanam habes infra v. 48.

AZECA.] De hac vide supra Cap. 10. vers. 10.

VERS. 36. SARAIM.] Hebr. שערם *Schagarajim* idem est ac si dicas, *Gemine portæ*. Hanc quidam putant infra Cap. 19. 6. dici *Saruchen*. Vide 1. Samuelis 17. v. 52.

ADITHAIM.] Hebr. עדיתים *Ghadishajim* S. Hieronymus in Locis Hebræicis: [*Adithaim in sorte tribus Iudæ. Dicitur autem & quedam villa alia iuxta Gazam: & alia Aditha iuxta Diospolim, quasi ad orientalem plagam respiciens.*] Vtra autem harum fuerit Adithaim, incertum. *Gadishajim* exponunt, *Geminum Ornatum, seu Ornamentum*, Possit reddi, *Duplex, vel Geminum Testimonium*.

GEDERA.] Hebr. גדרה *Gederah*. Si hæc *Gederah* alia est à *Gader* illa, quam Cap. 12. vers. 13. explicauimus, haud absurdè reputare possumus hanc *Gadaram*, esse *Gadarim*, Strabonis lib. 16. pag. 759. quam ille ita describit. [*Post Ioppen, Interiacet Gadaris, quam*

ipsam quoque Iudæi suam fecerunt. Postea Azotus, & Ascalon.] Et rectè obseruatum Casaubono hanc *Gadarim* Strabonis esse eam, quæ lib. 1. Machabæorum sæpius *Gazara* nuncupatur, unde ille. [*Quæ scripta sunt 1. Machabæor. 14. vers. 14. de Simeone:*] Et Ioppen muniuit, quæ erat ad mare: & *Gazaram*, quæ est in finibus Azoti, in qua hostes antea habitabant, & collocauit illic Iudæos, &c. *mirificè illustrant locum Strabonis.*] Notionem nominis exposuimus Cap. 12. vers. 13. *Caulam* quidam interpretantur, Hispanicè *Aprisco*. Vide in 1. Paralipom. 4. v. 39.

GEDEROTHAIM.] Hebr. גדרותים *Ghederothajim*. Duale est proculdubio à *Ghederah*, significat, *Gemina Septa, seu Geminas Caulas*. Hispanicè *Dos Apriscos*. Vide in 1. Paralip. 4. vers. 39.

VRBES QUATTVORDECIM.] At verè quindecim sunt enumeratæ. Hebræi & plerique Nostorum existimant *Ghederah*, & *Ghederothaim* vnus & eiusdem vrbs fuisse duo nomina, unde reddunt: & *Ghederah, sive Ghederothaim*. id est, quæ *Ghederah* dicta est quoque *Ghederothaim* quasi *Ghederah* gemina, quod fortè esset bipartita vrbs, ut *Ierusalaim*. Alij Hebræorum volunt, *Ghenam*, vers. 34. non esse nomen vrbs, sed fontis. Quidam notant, vrbes quidem iustas, & vrbs nomine dignas fuisse tantum xiv. at inter eas numeratum quoque aliquod celebre municipium, seu insignem pagum, aut oppidum, haud tamen muro cinctum, & iustæ vrbs nomen meritum. Vide supra v. 32.

SANAN.] Hebr. צנן *Tzenan*. Spina, vel Spinetum, exponit: Hispanicè, *El Espinar*.

HADASSA.] Hebr. הדשה *Chadaschah* Eusebius in Locis Hebræicis: [*Adasa in tribu Iudæ, usque hodie vicus iuxta Guphnas.* Subiicit iis interpres S. Hieronymus: *Sed miror quomodo Guphnensem regionem in tribu Iudæ posuerit, cum perspicuum sit secundum librum Iosue, in sortem eam tribus Ephraim cecidisse.*] Facillè est ex situ locorum intelligere sortem Iudæ ad Gophnam non attigisse. Gophnæ vrbs, & Gophniticæ regionis, seu toparchiæ meminere Iosephus lib. 14. Antiquit. Cap. 18. lib. 1. Belli, Cap. 1. & 9. & lib. 2. Cap. 25. & lib. 3. Cap. 2. & alibi. Plinius lib. 5. Cap. 14. Ptolemæus lib. 5. Cap. 16. qui eam ponit ad septentrionem Ierosolymæ, & ad orientem Emmaus. Quidam ajunt xxxv. stadiis distasse à Bethoron inferiori. Reddunt, *Nouam, vel Innouatam*. Vt *Nouaria* in Italia, & *No-ua*, multarum vrbiū nomen apud Geographos.

MAGDALGAD.] Hebr. מגדל-גד *Migdal-Gad*. Obseruant, ut supra vers. 6. dictus est Lapis Bohanis Reubenitæ, non quod ea tribus cis Iordanem aliquid habuerit: sed propter rem aliquam eo loco gestam, quæ illum Reubenitam attigerit: sic hic appellari *Migdal-Gad*, id est, *Turrim-Gad* ab insigni aliquo & notabili facto *Gaditæ* cuiuspiam. Alij exponunt, *Turrim-Fortuna*, seu *Felicitatis*. Aliqui, *Turrim-Martis*. Nonnulli, *Turrim-Turme*. Quod ibi turmæ, seu globi grassatorum, seu latronum excurrebant.

DELEAN.]

VERS. 37.

VERS. 38. DELEA N.] Hebraic. דלגח Delghan. Ex duabus Hebraicis, vocibus compositum nomen videtur, Exhaustus, Pauper: & Afflictus, Oppressus, Miser. Fortè, quia vrbs tenuis, & ciuibus pauperculis.

MASEPHA.] Hebraic. מצפה Mitzpneh. Eusebius & S. Hieronymus in Locis Hebraicis: [Est autem & alia nunc Maspha in finibus Eleutheropoleos contra septentrionem pergentibus Etiam, pertinens ad tribum Iudæ.] Et superius: [Masphat (Hebr. Mitzphathah, eadem quæ Mitzpneh) in tribu Iudæ, quam habitabat Iephthe, iuxta Carjathjarim, ubi quondam Arca testamenti fuit, & Samuel populum indicavit.] Sed hallucinatio est de Mitzpneh, aut Mitzphah, ubi habitavit Iephthe: nam illa non erat hæc Iudaica, sed Gaaladitica ultra Iordanem, de qua supra Cap. 11. vers. 3. diximus. & Samuel potius in Mitzpneh Benjaminica iudicasse videtur, ut infra dicemus Cap. 18. v. 26. Significauit Speculam. Hispanicè, Atalaya.

IECTEL.] Hebr. יקטל Iokteel Immanuel, & Iunius, hæc annotant Iokteel. id est Petra Arabia: Vide 2. Regum, 14. v. 7. Insignis oscitantia, Petram Arabiæ, quæ est ultra Asphaltitem ad Austrum, in finibus sortis Iudæ includere. Verba 2. Regum, sunt de Amazia rege Iehudæ: [Ipse percussit Edom in Valle salis, decem millia: & apprehendit Selah, petram, in praliis: & vocauit nomen eius Ioktheel usque ad diem istam.] Quidam hanc Ioktheel eandem putant cum hac nostra: & Petram hoc Regum loco, non illam celebrem Arabiæ urbem: sed saxum quoddam, aut rupem in campestribus sortis Iudæ, natura munitam, qualis illa Petra Sogdianorum, quam cepit Alexander, apud Q. Curtium lib. 7. Cap. 11. & altera Aornus in India, apud eundem Curtium lib. 8. Cap. 11. Vnde colligunt hunc librum Iosue non nisi post tempora regum Iudæorum fuisse reconcinatum: siquidem tempore Amaziæ, nomē Iokteel fuit impositū. Ego verò Selah, seu Petram in bello Amaziæ facile intelligo illam Arabiæ urbem, nam apud illa, aut vicina loca illud bellum gerebatur. Eusebius & S. Hieronymus in Locis Hebraicis: [Petra ciuitas Arabiæ in terra Edom, qua cognominata est Iekthael, & à Syris Recem dicitur.] Sed illam Iokteel ab hac nostra toto cælo diuersam existimo: nec me ratio destituit, quandoquidem diuersæ longe describuntur iam vrbes, ab illis Australibus & limitaneis, confinium Idumæorum. Aliqui ajunt Ioktheel, sonare Fortem victoriam. Italicè, Vinachi vince. quod ego non capio: promptius deduxerim compositum à יקח Iakab, & אל El.

VERS. 39. El, id est, Congregatio, Ecclesia Dei, vel Fortis.

LACHIS.] De ea egimus supra Cap. 10. v. 3. de nominis eius ratione, eodem Cap. v. 31. Quidam componunt ex לך lec vel לך leca pronomine, & verbo יש יeshb quasi dicas, Tibi est, ut omine aliquo vel pacto, sibi sufficiens dicta fuerit: fortè quod rebus omnibus abundaret.

בצקת

BASCHATH.] Hebr. בצקת. De hac Eusebius & S. Hieronymus in Locis, hoc tantum: [Baschath, in tribu Iudæ.] Et infra [Baschath, in Iosue.

sechath, vrbs antiqua Iudææ.] Nominis expositio est, Conspersio, Pasta, Massa aqua macerata. Vide Exodi, 12. v. 34. Fortasse quod ibi optimè Panificium exerceretur.

EGLON.] Hebr. עגלון Gheglon. De hac egimus Cap. 10. v. 3. Quod quidam exponant, Reiectionem. Hispanicè, Deshecha. ego non intelligo, Rotunda, Plaustralis, Vitulosa. Nimirum vel quod rotunda esset, vel quod plaustris aut vitulis abundaret, proprior est nominis enodatio.

VERS. 40.

CHEBBON.] Hebr. כבון Cabbon. Quidam Extinctorium exponunt. Italicè, La Smorza. Alij, Quasi intelligens, Seu Quasi edificium. Nec alienè à duplicato כוכב cochab, Stellifera, seu Sideralis. quod beneuolo cælo ac propitio aëre prædita esset.

LEHEMAN.] Hebr. לחם Lachmas. Variant exemplaria. Hebræa quædam ultimam litteram habent Samech, Lachmas. Id est, Ad vim, violentiam, iniuriam, rapinam. Quod comparata esset ad iniuriam inferendam, vel patiendam. Hispanicè, La fouercheria. Alia exemplaria habent in fine Mem, (& verò Samech & Mem sunt litteræ quam simillimæ:) Lachmam. Quod exponitur Panifica, quod tritico abundaret, ut Beth-lechem. Vel Bellatrix, Præliatrix, quod vrbs esset Martia, seu bellicosa.

CETHLIS.] Hebr. כתיש Cethlis. Rectè quidam deducunt à כותל cotel: paries, murus, q. d. Parietaria, Muraria est. Hispanicè, Paredes.

GIDEROOTH.] Hebr. גדרות Gederoth. Septa, seu Caulas ouium, interpretantur: Hispanicè, Los Apriscos.

VERS. 41.

BETH-DAGON.] Eusebius & S. Hieronymus in Locis: [Beth-Dagon in tribu Iudæ: sed usque hodie grandis vicus Chapber-Dago (id est, villa, pagus Dagon) inter Diospolim (seu Lydam) & Iamniam demonstratur:] Exponitur Beth-Dagon Domus, Aedes, seu Templum Dagon, de Dagon dicemus 1. Samuel. 5. vers. 2. Possis interpretari, Domum, vel Locum Piscis, quod locus esset maritimus & piscosus, q. d. Piscariam. Hispanicè, Pescara, o Pesquera, vel Domum, seu Locum Frumenti, q. d. Frumentariam, Hispanicè, Formentera, ab abundanti frumenti prouentu. Vel quod illuc frumenta mari importata, in publicis horreis asseruantur, indeque distribuerentur. Fortasse est illa Beth-Dagon, 1. Machabæor. 10. v. 83.

בית דגון

NAAMA.] Hebr. נעמה Naghamah. Sonat, Incundam, Gratam, Pulchram, Deliciosam, Voluptariam, Amœnam. Hispanicè, La Delectosa. Vide in Iob. 2. vers. 11.

MACEDA.] De ea diximus Cap. 10. v. 10. Quidam, Inclinatam, Verticantem, exponunt Hispanicè La Corua, siue Cornasa. Verticosam aptius, vel quod in modum verticis, & sincipitis efformata esset: vel quod in tumulo aliquo aut colliculo sita. Alias nominis enodationes posuimus Cap. 10. v. 10.

LABANA.] Hebr. לבנה Libnah. De hac egimus Cap. 10. v. 29. Nonnulli exponunt, Populeum, à populo arbore, Hispanicè, Alameda. Vide Genes. 30. v. 37.

VERS. 42.

ETHER.] Hebr. עתר Gheter. Quidam Densitatem interpretantur, Hispanicè, Espejura. Melius

N

Melius, *Supplicatricem, Oratricem, Suanem, Blandam*, dixeris. Quidam hanc putant esse *Thochen*, 1. Paralipom. 4. vers. 32. nam ibi *Thochen* coniungitur cum *Ghasan*, ut hinc *Gether*. Alij potius volunt esse *Ghetam*, eodem loco Paralipomenon.

ASAN.] Hebr. אָסָן *Ghaschan*. Eusebius & S. Hieronymus in Locis Hebraicis: [*Asan* in tribu Iuda, est usque hodie vicus nomine Beth-Asan (id est, Locus aut Domus-fumi) ad Eliam pertinens, in decimo-quinto ab ea milliaro.] Plerique putant hanc ipsam esse, quæ 1. Samuel. 30. vers. 30. vocatur *Chor-Chasan*, id est, *Fovea, puteus, lacus*: vel *Fornax fumi*. Fortasse quod ibi essent fornaces seu officinæ calcariæ, aut gypsariæ, aut lateritiæ. *Ghasan*, est *fumus*, & hæc vrbs dicta videtur quasi *Fumaria*. Hispanicè, *Fumera*, vel *Fumeral*.

VERS. 43. IEPHTHA.] Hebr. יִפְתָּח *Iiphtach*. Facile id nomen *Apertionem*, vel *Apertoriam* significat. Etenim futurum verbi פָּתַח *patach*, est quoque nomen insignis illius viri Iephthe iudicis Israël.

ESNA.] Hebr. אֶשְׁנָה *aschna*. Altera hæc ab illa suprâ vers. 33. Vide ibi.

NESIB.] Heb. נֶזֶבֶת *Netzib*. Eusebius & S. Hieronymus in Locis: [*Nesib* in tribu Iuda, quæ nunc vocatur *Nasib*, in septimo milliaro Eleutheropoleos pergentibus Chebron.] *Netzib*, exponunt, *Cumulum*, *Montem*: sed aptius, *Statuam*, *Stationem*, *Præsidium*. Ac si dicas, *Stationariam*, *Prædiariam*, quod ibi esset præsidium Stationariorum militum.

VERS. 44. CEILA.] Hebr. קְעִילָה *Keghilah*. Eusebius & S. Hieronymus in Locis Hebraicis: [*Ceila* in tribu Iuda, ubi quondam sedit David: & nunc villula *Ceila* ad orientalem plagam Eleutheropoleos pergentibus Chebron, quasi ab octavo milliaro, in qua sepulcrum demonstratur Prophetæ *Abacuck*.] Quidam à יָקָע *Iakagh* deducunt, inserto *Lamed*, quasi *Pendentem*, aut *Pendulam*. Hispanicè dici possit *Costanilla*. Fortè quod in decliui aliquo loco constituta esset. Hanc suo tempore *Cacon*, appellatam scribit Benjamin, pag. 39.

ACHZIB.] Libenter subscribo sententiæ quorundam Hebræorum & nostrorum, hanc ipsam esse *Chasib*, Genes. 38. vers. 5. & *Chozeba*, 1. Paralipom. 4. vers. 22. De ea vide in Genes. 38. v. 5. A mendacio & falsitate nomen habet: causam nominis ignoro: fortasse quod incolæ haberentur mendaces, ut Græci, & Cretenses. Alia *Achzib* in tribu Aser de qua Cap. 19. vers. 29.

MARESA.] Eusebius & S. Hieronymus in Locis: [*Maresa* in tribu Iuda, cuius nunc tantummodo sunt ruina in secundo lapide Eleutheropoleos.] Vide de illa 2. Machabæor. 12. v. 35. Eam interpretantur *Capitalem*, Italicè, *Tessara*. Ego compositum nomen fecerim, id est, *Pinguis & Saginata pecus*. Forlan quod opimis pecudibus insignis esset.

VERS. 45. ACCARON.] Hebr. אֶקְרוֹן *Ghekron*. Egimus de ea suprâ Cap. 13.3.

CVM VICIS, ET VILLVLIS SVIS.] Hebr. Et filia eius, & atria, seu pagi eius. Filia sunt maiora oppida, sed minora vrbibus. Vide de hac phrasi Numeror. 21. vers. 25. חֲצִירִים *cha-*

zerim verò, sunt minora, quàm oppida, nempe, *atria, pagi, prædia, cortes*. Hispanicè, *corrales, cortijos, aldeas*. Vti sæpius nobis obseruatum.

OMNIA, QUÆ VERGVNT AD AZOTVM.] VERS. 46. Hebr. Et omnes, ciuitates scilicet, oppida, & pagi, quæ super manum Azoti: Quidam iuxta Azotum. Alij: ad latus Azoti, id est, quæ adiacent Azoto: Purus Hispanismus est, *alamano, à labanda, de Azoto*. Hispanismus Interpres, à *la costa de Azoto* de Azoto diximus supra Cap. 11. vers. 22.

GAZA.] De hac nobis plenius actum supra Cap. 10. vers. 41. VERS. 47.

ET MARE MAGNUM, TERMINVS EIVS.] Hebr. variant, nam quædam exemplaria habent, הַיָּם הַגָּדוֹל id est, *Mare hajam baggabol termini*. Alij, הַיָּם הַמְּגִיד *Mare magnum*. quæ est potior lectio: semper idem constat sensus, siquidem mare magnum, seu mediterraneum, nedum sortem Iudæ, sed vniuersam Chananzam ab occidente terminat. Quidam in recto exponunt: Et mare magnum, & terminus eius. scilicet erunt tribus Iudæ. Alij in obliquo: ad mare magnum, & terminum eius, nempe oppida Gazæ, & pagi eius pertingentes usque ad torrentem Aegypti, & usque ad mare magnum, & terminum eius eodem sensu. Sed prior conformior est accentibus Hebraicis. Terminum maris exponunt, littus, oram, regionem mari adiacentem. Vide suprâ vers. 12. Aliqui exponunt: Et mare magnum limes est.

SAMIR.] Eusebius & S. Hieronymus in Locis Hebraicis [*Samir villa in montanis sita inter Eleutheropolim & Ascalonem in tribu Iuda*: idem est quod *Senticetū*, siue *Vepratum*. forte quod locus sentibus & vepribus esset obsitus. Alij à *Samir* lapide pretioso nomen habere volunt, quem plerique *Adamantem* esse putant: pauci *Magnetem*, nonnulli, *Smirim*, genus lapidis, quo artifices vitrum, & alios lapillos findunt, & poliunt, vernaculis linguis dictum *Smeril*. Fortasse quod in eo monte, in quo vrbs *Samir* sita erat, lapis *Simiris* excinderetur. Alia fuit *Samir* Issachariana, Iudicum 10. vers. 1. VERS. 48.

IETHER.] Heb. יֵתֵר *Iathir* Eusebius & S. Hieronymus in Locis: [*Iether* in tribu Iuda, ciuitas sacerdotalis: & nunc est villa pragrands *Iethira* nomine in vigesimo milliaro Eleutheropoleos: habitatores quoque eius omnes Christiani sunt. Sita est autem in interiori Daroma (id est austro) iuxta *Malathan*.] Redditur, *Excellentens, Præstans, Superabundans, Restans, Exuperans*. Alij *Residuum, Reliquum*, Latinè, *Colonia*, quæ ex residuo, & superabundanti ciuium deducebatur.

SOCOTH.] Aliam *Socho* in planicie, habes supra vers. 35. Vide ibi, Proximas fuisse ibidem annotauimus.

DANNA.] Heb. דָּנָה *Dannab*. Iudicium, vel Iurisdicctio vertitur. Fortè quod ibi esset aliquis conuentus Iuridicus. Hispanicè *Chancilleria*. Alij exponunt, *Contentiosam*.

CARJATHSENNÄ.] Tria nomina vni & eidem vrbi fuerunt, dicta enim fuit, *Kirjath-Sepher*, item *Debir*, vti vidimus supra

שׁוֹכֹחַ
Socoh.

pra vers. 15. & nunc dicitur, *Kirjat-Sanah*, Id est, *Urbs*, seu *Civitas Rubi*. Vel quod rubis abundaret, vel quod rubus aliqua insignis ibi esset. Alij in *Sanah*, volunt *Samech*, positum pro *Schin*, exponuntque, *Urbem Historie*, vel, *Enarrationis*, aut *Repetitionis*, seu *Disputationis*, litteratorum hominum: ut tria ea vrbis nomina in idem ferme significatum incurant. Si à שן *schanan* esset, ut isti volunt, aptius exponerem, *Civitatem Acuminis*, ab ingeniorum acumine, quo ciues præditi erant, quasi alitrix ingeniorum. Sed solet *Samech* poni pro *Schin* sinistro, non pro dextro, quo *SCHANAN* scribitur.

VERS. 50. ANAB.] *Ghanab*. De hac differuimus Cap. 11. vers. 21:

ISTHEMO.] Hebr. אשתמח *Eschtemoch*, Eusebius & S. Hieronymus in Locis [*Esthemo*, civitas sacerdotalis: nunc autem ostenditur prægrandis vicus Iudeorum in daroma: qui locus ad Eleutheropoleos pertinet regionem.] Quidam à שחם *schatam* deducunt, quasi *Apertam*, *Reclusam*. Vel. *Obturatam*, *Occlusam*: nam verbum anceps est. Alij à שחם *schama*, vel שחם *schamam*, quasi, *Afflatam*, *Stupendè desolatam*. Ab aliquo fortè infelici euentu. Hæc vocabitur infra Cap. 21. 24. *Esthemoagb*.

ANIM.] Habr. *Ghanim* Eusebius & S. Hieronymus in Locis: [*Anim* in tribu Iuda, Est vicus Anea iuxta alterum, de quo supra diximus ad Orientalem plagam (scilicet Eleutheropoleos) respiciens, cunctis habitatoribus Christianis.] Et paulo antea dixerant: [*Anab*, in tribu Iuda, nunc usque vicus in finibus Eleutheropoleos. Est & alia villa grandis Iudeorum, nomine Anea.] Exponunt. *Fontes*, *Oculos*, *Scatwignes*, vel, *Resonantes*, vel *Afflictos*, *Oppressos*.

VERS. 51. G O S E N.] De hac diximus Cap. 12. vers. 41.

HOLON.] Heb. חולון *Cholon*. Hæc dicta vitur *Chilen*, 1. Paralipom. 6. v. 58. *Fenestratam* exponere possumus. Et est oppidum in regno Valentini. *Fenestrat*.

G I L O.] Heb. גִּלּוֹה *Giloh* In ea natus fuit Achithophel magnus ille consiliarius David Samuel. 15. v. 12. Significat, *Revelationem*, *Detectionem*, vel *Migrationem*, *Deportationem*, *Exilium*. fortè quod in eam exules deportarentur. Quidam alienius *Rotundam* exponunt, forsan à situs forma.

VERS. 52. ARAB.] Eusebius & S. Hieronymus in Locis: [*Ereb* in tribu Iuda: est hodieque villa in daroma id est, ad Austrum, qua Heromith nuncupatur.] Nomen habet, vel ab *Insidiis*, *latebris*, *latibulis*: vel à *pradationibus*: aut à *cataraetis*, quæ forte ibi essent.

R V M A.] Hebræa exemplaria constanter habent *Dumah*, cum *Daleth* Sed facile *Resch* & *Daleth*, inuicem substituuntur, propter magnam inter se similitudinem, ut cernere est in *Dodanim*, & *Rodanim*. Eusebius & S. Hieronymus in Locis Hebraicis: [*Duma* in tribu Iuda vicus grandis in daroma (id est, in austro) hoc est, ad australem plagam in finibus Eleutheropoleos, decem & septem ab ea miliaribus distans.] Et *Rumah* quidem *Excelsam* *Elevatam* significat, quasi *Romam*, Hebraica notione. *Dumaluenda*, In Iosue.

mah verò *Silentium*, quasi dicas, *Silentiosam*, *Tacitam*, *Taciturnam*: vel *Silentiata* *Redactam in silentium*. forte quod parua haberetur ipsius ratio, & penè negligeretur, Vide Notas in Isaia 21. vers. 11.

E S A A N.] Hebr. עֲשָׂאן *Esgban*. *Innitentem* exposueris, vel *Innitentem*. quod fortè fundata esset super saxum aliquod aut rupem, cui validè inniteretur. Quidam Hispanicè *Estribo* reddunt, id est, *Fulcrum*.

I A N V M.] Eusebius & S. Hieronymus in Locis: [*Ianum* in tribu Iuda: est villa Ianua in tertio milliaro Legionis contra meridiem. Sed non videtur ipsa esse, quæ scribitur.] Rectè, nam longè plus aberat à Legione Ianum Iudaica. A *Dormitatione* nomen habet. Aliqui Hispanicè reddunt, *La Arrullada*. Alia Hebraica exemplaria Ianua legunt, quod *M. m* & *Samech*, sint admodum affinia & licebit interpretari *Fugientem*, vel *Fugitivam*.

BETHTHAPHUA.] Hebr. בֵּית תַּפְחָא *Beththaphua* Eusebius & S. Hieronymus in Locis Hebraicis. [*Beth-Thaphua*, in tribu Iuda, vicus trans Raphiam, millibus quatuordecim euntibus Ægyptum, qui est terminus Palaestina.] Raphiam Celebrem Phœnicie urbem in extrema Palaestina versus Ægyptum, ultra Gazam, Anthedoni proximam, produnt Polybius lib. 5. pag. 422. Strabo lib. 16. pag. 719. Iosephus lib. 13. Antiquit. Cap. 23. Plinius lib. 5. Cap. 13. Ptolemæus lib. 5. Cap. 16. *Beth-Thaphuach*, *Domum*, seu *Locum-Pomi*, vel *Mali*, significat: quod locus esset optimorum promorum fertilis Italicè *Casapomara*, Hispanicè, *Mançanera*.

A P H E C A.] Hebr. אֶפֶקָה *Apekah*. De altera Aferitica diximus jam Cap. 12. vers. 18. & Cap. 13. v. 4. Hæc sanè Iudaica, non ineptè coniecturâ, proxima fuisse videtur *Beth-Thaphuchæ*, in finibus Palaestina, cum quæ hîc coniungitur. *Rigidam*, vel *Fortem* aliqui interpretantur, Hispanicè *La Rezia*. Alij: *Violentam*, & *Impetuosam*. Vel *Alienum*, aut *Torrentem*, quod forsitan iuxta torrentem aliquem sita esset. Nec desunt, qui, *Circundatam*, nempe fossis & muris egregiè vallatam, & cinctam. Vide 1. Samuel. 4. v. 1.

A T H M A T H A.] Hebr. חֲמַתָּה *Chumtah*. VERS. 54. Notant à limacibus & cochleis, quibus abundaret, nomen *naçtam*, Hispanicè, *La Caracolera*. Alij, à *lacertis*. Quasi *Lacertosam*, aut *Lacertariam*. Hispanicè *Lagartera*. Aliqui, *Testudinem*, vel *Testudinariam*. Vel quod ibi horum reptilium esset copia: aut quod vrbis in modum testudinis constructa esset. Vide Leuit. 11. vers. 30.

C A R J A T - A R B E.] De hac egimus supra Cap. 14. vers. 15.

S I O R.] Hebr. צִיְחֹר *Tzighor*. Eusebius & S. Hieronymus in Locis Hebraicis. [*Sihor*, locus contra faciem Ægypti: sed & hodie ostenditur villa nomine Sihor inter Eliam, & Eleutheropolim in tribu Iuda.] Si quis ista minus probauerit, haud absurdè poterit suspicari, fortè hanc *Tzighor* esse ipsam *Tzoghar*, in qua servatus fuerit Lot: nam & nomine convenit, eisdem enim litteris radicalibus scribitur: & situ quoque, nam montana etiam erat.

erat. De Tzoghar plura annotauimus Genes. 19. vers. 12. Brocardus: [*A Iericho quinque sunt leucae contra austrum ad oppidum Seghor, sub monte Engaddi positum.*] Et infra: [*A Seghor supra mare mortuum ad unam leucam est ascensus montis Engaddi, ubi David aliquando latitauit.*] Alter Burchardus, & Anselmus Minorita. Tzoghar, vel Segor in littore orientali Asphaltitis collocant: sed puto eos falli, cum potius fuerit in occidentali, ubi certum est fuisse ei vicinam Engaddi. *Paruam, Minimam*, significat. Nescio cur aliqui Hispanicè interpretentur, *Estrecho*, id est, *Strictum*.

VERS. 55. MAHON.] Hebr. מַחֹן *Maghon*. Eusebius & S. Hieronymus in Locis [*Mahon, in tribu Iuda, contra solis ortum daromæ.*] Id est austri. Nimirum erat in parte australi Chananææ Orientem versus propè Asphaltitis extremam oram. Ab hac proculdubio dictum est, *desertum Mahon*, 1. Samuel. 23. v. 24.

כרמל
Carmel.

CARMEL.] Vel *Charmel*. Diuersus toto cælo à monte illo Carmelo maritimo fortis Aser, sacris, & profanis litteris celebrato, de quo egimus supra Cap. 12. vers. 22. S. Hieronymus in Amos, 1. vers. 2. [*Charmel, & sunt duo montes, qui vocantur hoc nomine. Alter in quo fuit Nabal Carmelus maritus Abigail, ad australem plagam. Alter iuxta Ptolemaidem, quæ prius vocabatur Acho, mari imminens, in quo Elias Propheta flexis genibus pluias impetrauit.*] Et in 29. Isaiæ, vers. 17. [*Carmelus mons est in confinio Palestina atque Phœnices Ptolemaidis imminens: licet & alius in Scripturis sanctis mons Carmelus appelletur, in quo fuit Nabal Carmelus homo stultus & iniquus, &c.*] De Carmel vrbe ista montana fortis Iudæ, Eusebius & S. Hieronymus in Locis Hebraicis: [*Carmelus, ubi quondam Nabal Carmelus fuit, Et nunc villa est Carmelia (vel Charmela, aut Chermula) nomine decimo lapide oppidi Hebron, vergens ad orientalem plagam: ubi & Romanum præsidium est positum.*] [Et quidem de Romano præsidio in Notitia orientalis Imperij hæc habentur: [*Equites scutarij Illyriciani, Chermula.*] Scilicet statua habebant. Sed in sequenti vrbe Ziph iterum de Chermela redibit sermo. *Charmel* quidam exponunt, *Vinearum feracitatem*, vt nomen illud apud geographos in Africa celebre *Ampelusia*: & oppidum in Bætica *La Parra*.

ZIPH.] Diuersus quoque hic locus ab eo, supra vers. 24. Sed de isto Eusebius & S. Hieronymus in Locis: [*Ziph, mons squalidus, vel caliginosus, siue nebulosus, iuxta Ziph, in quo sedit David prope Chermelam, quæ in Scripturis sanctis Carmelus appellatur, vicus hodie Iudaorum, unde fuit Nabal Carmelus.*] Satis indicant hunc montem Ziph, vel in eo urbem vicinam fuisse alteri Ziph limitancæ, de qua egimus supra vers. 24. Situm trium horum locorum huius versus accuratè descriptibit Brocardus in hunc modum: [*A Thecua duabus leucis inter orientem & austrum Ziph oppidum iuxta desertum, Ziphæorum patria, ubi David vagabundus latuit. Huic contra austrum adiacet desertum Mahon, in quo est mons Carmelus, iuxta quem Nabal repulis nuntius*

David. Ab hoc deserto Mahon, inter austrum, & orientem parum distat mons Seir, siue Idumæa. Quod si à memorato deserto contra austrum vadas, occurrit terra Hamalech. Ante terram Hamalech contra mare mortuum est, Cades-Barne, &c.] Et paulò antea præmiserat à Bethlehém ad Thecuam esse duas leucas.

IO TA.] Hebr. יוֹטָא *Iutah*. Hanc quidam existimant descriptam ab Eusebio & S. Hieronymo sub nomine forsan deprauato *Iethan*, dicitur ab eis ciuitas sacerdotalis, vt sanè fuit *Iutah*, infra Cap. 21. vers. 16. Vide supra vers. 23. ergo si id verum est, fuit *Iutah* in decimo octauo milliario ab Eleutheropoli versus austrum, vt ibi diximus. Quidam Hispanicè exponunt, *La Apretada*. Quod ego non assequor: potius à נֹטָא *natah*, significabit *Extensam*.

IEZRAEL.] Hebr. יִזְרְעֵל *Izregbel*. Diuersa est hæc Iezraël Iudaica, à celebri illa Iezraël fortis Manasse, de qua, & de vocis notione dicemus infra Cap. 17. v. 16.

IVCADAM.] Hebr. יִקְדָּעַם *Iokdegam*. Sonat, *Succendentem*, vel *Succensum populum*, vel *Vstrinam populi*.

ZANOE.] Hebr. זַנֹּחַ *Zanoach*. Aliam *Zanoach* posuit supra vers. 34. in planitie, cum hæc sit montana. Fortasse vicinæ erant, vna in monte, alia propè in plano, vt de duabus Sochor diximus supra vers. 35. & 48. Quidam notant, Hispanis à protenso in longitudinem situ *Zania*, dici posse.

ACCAIN.] Hebr. קַיִן *Kain*, vel קַיִן *Ha-kain*. Exponunt *Nidum*. Alij, *Possessionem*. Hispanicè, *Granja*. Aliqui, *Hastam*, *Lanceam*, quod ibi forsan optimè conficerentur. Nonnulli, *Camam*. Hispanicè, *Cañar*, aut *Cañaueral*. Ab hac vrbe putant dictos Kinæos, posteros Iethro soceri Moysis, quod iuxta eam incoluerint, seu possederint. Vide Num. 24. vers. 21. vel ab altera eiusdem nominis, supra vers. 22.

GABAA.] Hebr. גִּבְעָה *Ghibghah*. De hac videntur Eusebius & S. Hieronymus in Locis, prodere: [*Gabaa & Gabatha viculi contra orientalem plagam daromæ.*] id est austri. Hinc quidam colligunt, hanc Iudaicam Gabaa fuisse prope Mahonem, de qua dicebamus vers. 55. Vnde augurantur eam esse urbem, quæ 1. Samuel. 23. v. 19. *Gabaa* siue collis *Hachila*, vocatur: quæ loca erant prope Ziphæos. Sed de colle *Hachilæ* dicemus ad eum locum 1. Samuelis: nam eam describunt vterque Brocardus: Exponitur *Ghibghah Collis*. Quidam Hispanicè *La Cuesta*: Sed non tam rectè, vt *El Collado*, o *Cabeço*.

THAMNA.] Heb. תִּמְנָה *Timnah*. De hac vide Notas supra vers. 10. & Genes. 38. vers. 22. Quidam à מְנָה *Manah* *Numeratam*, seu *Constitutam*, aut *Reparatam* vel actiue *Numerantem*, seu *Constituentem* exponunt. Alij, *Meridianam*, vel *Australem*.

HALVL.] Hebr. חֲלָחַל *Chalcul*, Eusebius & S. Hieronymus in Locis Hebraicis: [*Elul in tribu Iuda. Est & hodie in regione ad Aeliam pertinente villa nomine Alula, iuxta Chebron.*] Enodationes nominis varias afferunt, Aliqui deducunt à חַלָּל, exponuntque,

VERS. 56.

VERS. 57.

VERS. 58.

que, *Mansionem*, vel *Arenariam*, Alij *Agram*, *Infirmam*. quod fortè graui cælo esset. Hebræi quidam dictam volunt, quod ibi maneret auis Chul, quam ipsi putant esse Phœnicem. Et miror viros doctos hac nœnia commotos.

BESSUR.] Hebr. בית-צור Beth-Tzur. Eusebius & S. Hieronymus in Locis: [*Beth sur in tribu Iuda, siue Benjamin: & est hodie Bechforon vicus euntibus nobis ab Aelia Chebron in vicesimo lapide, iuxta quem fons ad radices montis ebulliens, ab eadem, in qua gignitur sorbetur humo. Et Apostolorum acta referunt eunuchum Candacis regina in hoc esse baptizatum à Philippo. Est & alia villa Beth-sur in tribu Iuda, mille passibus distans ab Eleutheropoli.*] Vtra autem harum fuerit hæc nostra, incertum: nisi quod situs Halhul præcedentis, cum qua coniungitur Beth-sur, potius priori Beth sur conuenire videtur. Diuersa hæc vtraque Beth-sura proculdubio est à Bethsura castro munitissimo, cuius crebra mentio in libris Machabæorum, & apud Iosephum 12. Antiquit. Cap. 14. illud enim prope Ierusalem fuit, quod Brocardus accuratè descripsit. Beth-Tzur, interpretantur, *Domum* seu *Locum Angustia*, Hispanicè, *Casa Angosta*. Vel *Domum Arctationis*, *Obsidionis*. Rectius, *Domum Petre*, vel *Rupis*, quod locus esset natura & arte munitus.

GEDOR.] siue Ghedor. Eusebius & S. Hieronymus in Locis Hebraicis: [*Gedur in tribu Iuda: hodieque vocatur Gedrus, vicus prægrandis in decimo milliario Diospoleos (seu Lyddæ) pergemibus Eleutheropolim.*] Huius vrbis fit mentio 1. Machabæor. 15. v. 39. & 40. videtur non procul abfuisse à Iamnia. Exponitur, *Maceria*, *Septum*, *Caula*, scilicet gregum. Vel potius *Maceriata*, *Septa*.

MARETH.] Hebr. מערת Magharath. Quidam suspicantur, hanc ipsam esse, quæ Iudicum, 20. vers. 33. appellatur *Maghareh Ghibagh*. propè Gaba Benjamin, non longè à Ierusalem. Cæterum locus ille videtur potius fuisse in sorte Benjamin: & alioqui plerique pro appellatio accipiunt, vt ibi videbimus. Verum nostram *Magharath*, variè exponunt quidam, *Antrum*, *Speluncam*, *Cauernam*, Italicè *Grotta*. Alij, *Pratum*, *Graminetum*. Nonnulli, *Fossam*. Aliqui, *Nuditatem*, seu *Nudatam*: quod in loco libero, spatioso, & amplo esset.

BETHANOTH.] Hebr. בית-ענת Beth-ghanoth. Reddunt, *Domum Occupationum*, *Negotiorum*. vel *Domum Afflictionum*, seu *Vexationum*. Aut *Locum Sulcorum*. quod regio esset vbere gleba.

ELTHECUM.] Hebr. אלתקן Elthekon. lxx. *Elthecen*. Eusebius & S. Hieronymus in Locis [*Elthece in tribu Iuda: estque hodie Thecua vicus in nono ab Aelia milliario contra meridianam plagam, de quo fuit Amos propheta, cuius sepulcrum ibidem ostenditur.*] Et postea: [*Thecua usque hodie iuxta desertum ciuitatis Aelia vicus ostenditur: vnde & Amos propheta fuit.*] S. Hieronymus Præfatione Commentariorum in Amos prophetam: [*Amos propheta fuit de oppido Thecæ, quod sex milli-*

bus ad meridianam plagam abest à sancta Bethlehem] Brocardus: [*A Bethleem duabus leucis contra collem Achila est ciuitas Thecua in monte sita, de qua fuit Amos propheta*] Alter Burcharius: [*Inter Ceila & Bethleem medio loco Thecua, vbi Amos propheta dormit. Cui ad occidentem adiacet desertum Thecua.*] Non ergo errant, qui Elthekon, Thecuam esse putant, Eusebium & S. Hieronymum sententiæ duces sequuti. Significat *Elthekon Dei*, vel *fortis*, *Ordinationem*, *Rectitudinem*. seu *Fortem Directionem* seu *Correctionem*. Aliis est *Possessio*, seu *Fundus Valentis*, siue *Dei*, Hispanicè, *Granja de Dios*. Nonnulli exponunt, *Firmiter fixam*, Hispanicè, *Bienhincada*, *Hita*. Vide infra Cap. 19. vers. 44.

VERS. 60.

CARJATH BAAL.] Hebr. קרית-בעל Kirjath-Baghal. Huius vrbis tria sunt Nomina *Kirjath-legharim* id est, *Ciuitas siluarum*: *Baghalah*, id est, *Domina*; *Kirjath-Baghal*, id est, *Ciuitas Baal*, fortasse quod ibi Bahal, falsum numen aliquod templo aliquo dicato coleretur. Quidam existimant hanc urbem 2. Samuel 6. 2. appellari, *Baghale lebuda*, id est, *Bahales Iudæ*, Vide supra vers. 9. & Cap. 9. vers. 17.

AREBBA.] Hebr. הרבה Harabbah, vel רבה Rabbah. De hac credo scripsisse Eusebium & S. Hieronymum in Locis: [*est usque hodie & alia villa Rebbo in finibus Eleutheropoleos ad solis ortum*] Quidam *Magnam* antonomasticè ex præfixo articulo interpretantur Hispanicè *La Cumplida*. Propius, *Multam*, *Copiosam*, id est, *populosam*.

IN DESERTO.] Nomen מדבר midbar, desertum, quidam à דבר deber, peste, deducunt, quod locus sit contrarius vitæ humanæ, quasi pestis vitæ. Alij à דבר dabar, loqui, deriuant, per antiphrasim, quasi sit locus à loquutione, & sermone, ac commercio humano remotus. Nonnulli ex vsu Chaldaico à דעתu, quod pecora ed pascendi causâ ducantur. Plerique à nomine DABAR deflectunt, quod ordinem rerum significat, & Mem particulam esse priuatiam sicuti in nominibus ממשק mimschak, locus carens irrigatione; ממשק mischen, indigus, Hispanicè, mesquino; מערה meurah, cauerta, specus, sine luce, & aliis eiusmodi: & significare terram inordinatam, incultam, & vastam, in qua neque horti. neque arua, neque prata, aut arbores sunt fructiferae: & multo esse horridius & vastius, quam ערבה gharabah, campestris, de qua voce diximus Numer. 22. vers. 1. quæ sunt in planitie: desertum verò etiam in montanis, & locis saxosis, & asperis, vt variis Scripturæ locis colligitur. Nonnulli Hebræorum notant, desertum hîc, & aliquot aliis Scripturæ locis, significare vasta loca, quæ neque coluntur aut habitantur: aut quæ solis pecoribus nutriendis vtilia sunt, non etiam segetibus, nempe loca, vbi greges & animalia pascuntur, Lucæ 25. vers. 4. siue ab hominibus sint remota, siue aliquot habeant ciuitates atque pagos.

VERS. 61.

BETHARABA.] Hebr. בית-ערבה Beth-Gharaba. De hac diximus supra vers. 6.

MEDDIN.] Hebr. מדין Middin, sonat Regionem,

gionem, Iurisdictionem, Iudicium, Tribunal. Vide Iudicum 5. vers. 10.

סכח
Sechacha.

SACHACHA.] *Cooperta, Contecta, Obducta:* vel *Tuguriata* exponitur.

NEBSAN.] Heb. נבשן *Nibshan*. Quidam reddunt, *Rubentem* seu *Rubram*, ex terræ, solique colore, quod esset argillofa. *Ruborem* autem hîc intelligunt, non *acrem* & *sanguineum*, sed *roseum*, qualis *erubescit* est, nempe à בוש *Bush* *erubescere*.] Habet articulum emphaticum, ut alia nomina, quæ ex appellatiuis propria euadunt. Hispanicè, *Sazon rosada*.

CIVITAS SALIS.] Hebr. עיר מלח *Ghir Melach* *Vrbs Salis*. Ab hac nonnulli mare mortuum, mare Salis in Scriptura vocatum volunt, quod ea vrbs Asphaltiti lacui immingeret: sic nuncupata à sale, qui ibi vel ex terra effossa, vel ex lapidibus, vel ex aqua concreta conficeretur. Fortasse quod ibi essent publicæ salinæ. Sic Salsulæ in Hispania dictæ, à falsis aquis. Iacobus Vitriacus in Ierosolymitana Historia, Cap. 53. agens de mari mortuo, ait: [*Habet autem iuxta se montem salis excelsum*.

ENGADDI.] De hac diximus plura in Genf. 14. vers. 7. Solinus Cap. 38. [*Engada oppidum infra Essenos fuit, sed excisum est: Verū inclitis nemoribus adhuc durat decus, lucisque palmarum eminentissimis nihil vel auro, vel bello derogatum*.] Notitia Imperij Gaddam appellat: [*Equites sagittarij indigenæ Gadda*.] scilicet morabantur. Brocardus: [*Montes Engaddi sunt valde alti, mirabilem præferentes dispositionem, nam habent tam præruptas rupes casum minitantes in valles subiectas, ut videntibus, & transeuntibus, timorem, & terrorem incutiant*.] Iosephus lib. 3. Belli, Cap. 2. Engaddam toparchiam facit. In eo oppido olim nasci conlucuisse opobalsamum seu carpobalsamum: vnde figuratè dictum sit, *Botrus Copher in vineis Engaddi*, Cantic. 1. v. 14. & S. Hieronymus, & plerique alij annotarunt, & nos eo loco disquiremus. Exponitur עין גדי *Ghen gedi*, *Fons*, vel *Oculus Hadi*, seu *Capreoli*. Hispanicè, *Ojo de Chiuo*, vel *Ojo de Cabrito*. Sic dictum locum volunt, vel quod ibi fons esset, ex quo hædi, aut capreoli biberent, vel

quod locus pulcher & elegans haberetur ob balsamum, ut sunt capreolorum oculi.

IEBVSÆVM AVTEM HABITATOREM IERYSALEM, &c.] Ierusalem fuisse in sorte Benjamin, luce meridiana clarius dicitur infra Cap. 18. vers. 28. Ad hæc, quod tribuitur Iudæis, hoc ipsum dicitur de Beniaminitis Iudicum 1. vers. 21. quod Iebusæos è Ierusalem expellere non potuerint. E contra hîc Ierusalem poni videtur in sorte Iudæ, ut etiam Psalm. 77. vers. 66. ubi etiam & templum ipsum tribui Iudæ assignatur: cum tamen vaticinia Iacob Genf. 49. vers. 27. & Mosis Deuter. 33. vers. 12. templum ipsum in sorte Benjamin constituerint. Explanatores variè de his differunt. Plerique Ierusalem urbem duplicem, seu geminam faciunt, quasi diuisam in duas præcipuas partes, quod & duale eius nomen Ierusalaim satis indicat; & Iudam quidem possedisse vnam, seu alteram ciuitatis partem: Benjamin autem partem alteram, ubi postea ædificatum est templum, obtinuisse: atque etiam arcem. Alij è contra Iudam obtinuisse montem Sion, in quo arx, & montem Moria, in quo templum, quæ erant australiora loca urbis: Beniaminitis verò cessisse reliquam urbem versus Boream. Illud vero propensius est, urbem limitaneam, in confinio vtriusque tribus constitutam promiscue Iudæis & Beniaminitis inhabitatam, atque ad utrosque communiter pertinuisse, & nunc iis, nunc illis attribui. Vide Iudicum 1. v. 8. & 21.

VSQVE IN PRÆSENTEM DIEM.] Quidam hinc colligunt, hunc librum ante tempora Davidis, sed post tempora Iosue conscriptum ab aliquo diuino auctore: nam David expulit Iebusæos è Ierusalem, 2. Samuel. 5. Alij fortasse etiam post tempora Davidis ab Esdra, aut ab alio sacro propheta concinatum: nam etsi David detruserit Iebusæos ex arce Sion, eosque subiecerit, non tamen omnino ipsos exterminauit, siquidem manserunt multi in Ierusalem, ut par est credere, in ius & ditionem regum, & in religionem & sacra Iudaica translatis, ut est manifestum exemplum in Areuna Iebusæo, à quo David emit aream, 2. Samuel. 24.

CAPVT DECIMVM-SEXTVM.

Sors Ephraim, vrbes & viculi eorum mansitque inter hos Chananeus tributarius.

Vulg.

1 *Ecidit quoque sors filiorum Ioseph, ab Iordane contra Iericho & aquas eius ab Oriente: solitudo quæ ascendit de Iericho ad montem Bethel:*
2 *Et egreditur de Bethel Luza: transiitque terminum Archi, Atharoth,*

Malu.

1 *Texiuit sors filiis Ioseph, de Iardene Iericho, a aquis Iericho in ortum: desertum ascendens de Iericho in monte Beth-El.*

2 *Et exiit de Beth-El b Luzah, & b in Luz transiit ad terminum Archi Ghataroth.*

3 *Et*

a *datiunt*
ad aquas.

3 Et descendit ad occidentem iuxta terminum Iaphleti, usque ad terminos Beth horon inferioris, & Gazer: finiunturque regiones eius mari magno:

4 Possederuntque filij Ioseph Manasse & Ephraim.

5 Et factus est terminus filiorum Ephraim per cognationes suas: & possessio eorum contra Orientem Ataroth addar usque Beth horon superiorem.

6 Egrediunturque consinia in mare: Machmethath vero Aquilonem respicit & circumcivit terminos contra Orientem in Thana-hselo: & pertransit ab Oriente Ianoë.

7 Descenditque de Ianoë in Ataroth & Naaratha: & peruenit in Iericho, egrediturque ad Iordanem.

8 De Taphua pertransit contra mare in Vallem arundineti, suntque egressus eius in mare salissimum: hac est possessio tribus filiorum Ephraim per familias suas.

9 Urbesque separatae sunt filiis Ephraim in medio possessionis filiorum Manasse, & villa earum.

10 Et non interfecerunt filij Ephraim Chananaum, qui habitabat in Gazer: habitavitque Chananeus in medio Ephraim usque in diem hanc tributarius.

3 Et descendit in ^c Mare ad terminum Iaphleti, usque ad terminum Beth-Choron inferioris, & usque ad Ghezer: & erunt exitus eius in ^d mare.

4 Et ^e hæreditauerunt filij Ioseph Menasse, & Ephraim.

5 Et fuit terminus filiorum Ephraim, ^f familiis eorum: & terminus hæreditatis eorum in ortum Ghatroth-Adar usque ad Beth-Choron superiorem.

6 Et exhibit terminus in ^g mare Michmethath de aquilone, & circumgyrabitur terminus in Ortum Thaanath Siloh: & transibit eum de ortu Ianochah.

7 Et descendet de Ianochah Ghataroth, & ^h in Nagharath: & ⁱ incurret in Iericho, & exhibit Iardem.

8 De Thaphuach ambulabit terminus in ^k mare, ^l torrentem cannæ, & erunt exitus eius in ^m mare. Ista hæreditas ⁿ baculi filiorum Ephraim, ^o familiis eorum.

9 Et urbes ^p separantes filiis Ephraim in medio hæreditatis filiorum Manasse: omnes urbes, & ^q cortes earum.

10 Et non extermin. o funditus deleuerunt Chenaghanæum habitantem in Ghezer: & habitavit Chenaghanæus in intimo Ephraim usque ad diem istum: & fuit ^r contributioni seruiens.

^c occidentem.

^d hæreditatem acceptam.

^f datius, ad, per, familias.

^g occidentem.

^h Nagharath. ⁱ obuiabit.

^k occidentem.

^l vallem arundinis: ^m occidentem.

ⁿ virga, scipionis, extensionis, tribus.

^o Pr. v. s.

^p diuidentes distinguere

^q atria, villa, pagi,

^r prædia præstatio, tributum.

COMMENTARIA.

VERS. 1.

B IORDANE CONTRA IERICHŌ.] Hebr. De Iordane Iericho. Quidam: à Iordane è regione Ierichuntis. vel qua parte fluit prope, vel ex aduerso Iericho: seu qua parte adiacet agro Ierichuntino.

ET AQUAS EIVS.] Hebr. me Iericho. Quidam loci nomen proprium existimant. Alij Fontem illum celeberrimum iuxta Iericho, quem Elisæus ex amaro dulcem reddidit, 2. Regum 2. vers. 21. De quo ibi dicemus. Nonnulli exponunt, ad eam partem agri Iericho, quæ irrigatur aquis.

AB ORIENTE.] Rectè sensum expressit: Hebr. ad orientem. id est, quæ aquæ Iericho sunt ad orientem eius deserti, quod ascendit, &c. Oriens ergo hîc non respectu Iordanis & Iericho, sed respectu deserti est accipiendus: quod designatio ipsa sortis, & situs locorum perspicue euincit.

SOLITUDO, QUÆ ASCENDIT.] Hebræa sunt ambigua, possunt enim reddi in recto. desertum descendens. q. d. fors est desertum descendens, &c. vel in obliquo. in desertum descendens. ita tamen ut participium descen-

dens hæreat in recto cum voce fors, hoc sensu, exiuit fors in desertum, ascendens, id est, quæ fors ascendit, &c.

AD MONTEM BETH-EL.] Hinc apparet, nedum urbem, sed montem ipsum appellatum Beth-el, ab ipsa vrbe: de qua plura diximus in Genes. 28. vers. 19. Brocardus: [A Samaria contra austrum, iuxta viam, quæ ducit Sichem, sunt duæ leuæ ad Beth-el in alto monte sitam.] Eadem alter Burchardus.

DE BETH-EL LUZA.] Hebr. de Beth-el Luzah. ut vox Luzah, sit in auferendi casu quasi appositio & cognomen Bethelis: id est, de Bethel, quæ antea vocabatur Luz, vel Luzah, Genes. 28. vers. 19. Alij He volunt esse locale: de Bethel in Luz. vel, versus Luzam. Vnde videtur Beth-el & Luzam non fuisse vnum & eundem omnino locum: & hæc est veritas: nam certum est eum locum, quem Iacob Beth-elem appellauit, extra oppidum Luzam fuisse, nimirum vbi in campo sub dio cubans viderat diuinum illud visum: sed cum loci celebritas paulatim creuerit vicinæ Luzæ priscum nomen aboleuit. & suum indidit: hincque Beth-elem modo eandem, modo diuersam à Luza dici. Quidam nonnullos

VERS. 2.

nullos Hebræorum sequuti, hanc Luzam. de qua hîc est sermo, existimant non esse eam, quæ ex Iacobi visione Genes. 28. v. 19. vocata fuit Beth-el: sed alteram non admodum remotam, à Bethelita quodam extructam, de qua Iudicum 1. vers. 26. Ita Tremellius & Iunius. Sed id ego puto esse delirium: nam secunda illa vel altera Luza condita fuit à proditore illo in terra Hethæorum, quæ longè aberat à prima Luza seu Bethel. Vide, quæ de Hethæis notauimus in Genes. 10. vers. 15. & supra Cap. 1. v. 4.

TERMINVM ARCHI ATHAROTH.] Obseruant, accentum Hebræicum *Thiphcha* appositum voci *Archi*, manifestè distinguere eam à sequenti Ataroth: vt non vnius, sed duorum distinctorum locorum nomina sint *Archi*; & *Ataroth*. Vnde reddunt: & *transibit ad terminum Archi in Atharoth*. Notant esse hunc locum *Erech*, ex quo *Chusaj* ille amicus & consiliarius Dauidis, qui infregit consilium Archithophelis denominatus est *Archi*, siue *Arcaus*, 2. Samuel. 16. vers. 16. siue *Erecaus* Latina forma. Sonat. *Longam, Prolongatam, Protensam*. Vt *Alba Longa* in Latio.

ATAROTH.] Hebr. *Ghataroth*. Eusebius & S. Hieronymus in Locis Hebraicis: [*Ataroth iuxta Rammam in tribu Ioseph*.] *Rammam* esse *Arimathæam* urbem in Euangelio nobilem, suo in loco dicemus. Quidam hîc notant, *Ataroth* agrum fuisse situm in termino Ephraimi, Benjaminis, & Iehudæ: quamobrem pro ratione termini variis nominibus distingui, infra vers. 5. & 7. & 1. Chro- nicorum 2. vers. 54. Sed verosimilius est diuersa esse *Ataroth*, vt infra vers. 5. & 7. dicemus. Significat id nomen *Coronas*, seu *Coronatas*. quod ea vrbs vel in modum coronæ constructa esset: vel insignis, ac regia esset.

VERS. 3. IUXTA TERMINVM IEPHLETHI.] De hoc loco Eusebius & S. Hieronymus hoc tantum: [*Iephlethi in tribu Ioseph*.] Quidam hîc *Iephlethi*, *Iephlethæum* exponunt, nomen gentilitium à *Iephleth* quodam filio Aser, 1. Paralipom. 7. vers. 32. fortassè, quod posterius eius eam regionem incoluerint. At hîc manifestè in tribu Ioseph ponitur, non in Aser. Alij existimant, *Iephlethæum*, eum ipsum esse, qui *Pelethæus*, seu *Phelethæus* per litteræ *Tet*, in *Thau* mutationem passim appellatur, vt 2. Samuel 8. v. 18. & Cap. 15. vers. 18. Exponitur *יפלה* *Iaphlethi*, *Euasor*, *Perfuga*. siue *Perfugium*.

BETHORON INFERIORIS.] De utroque Bethoron inferiore & superiore plenius diximus supra Cap. 10. vers. 10.

GAZER.] Hanc elucidauimus supra Cap. 10. vers. 33.

FINIVNTVRQVE REGIONES EIVS MARI MAGNO.] Hebr. & *erunt exitus eius in mare*. id est, tandem desinit vel finitur terminus in mari, nempe mediterraneo. Quidam: & *erunt exitus huius limitis in occidua plaga*.

VERS. 5. ATAROTHADDAR.] Eusebius & S. Hieronymus in Locis Hebraicis: [*Atharoth ciui-*

tas in tribu Ephraim; nunc vicus ad aquilonem *עטרת אדר* *Ghataroth-* *Sebaste* (id est *Samarix*) in quarto eius millia- *rio Atharus dicitur*.] Nominis *Ataroth-Addar* addar. significatus est, *Atharoth Ampla, Magnifica, Valida*

MACHMETHATH.] Huius urbis situm nemo expedit. Brocardus: [*Ab Asur, quon- dam Antipatride quatuor sunt leuca contra orientem ad Manathat* (fortè *Machmethath*) *nunc Kato dicta, & sub monte Ephraim sita, non longè à monte Saron. In hac Saraceni posue- runt presidium contra castrum peregrinorum. A Kato quatuor leucis contra austrum est mons Sa- ron, & oppidon Saron, de quo fit mentio in Actibus Apostolorum. De Asur octo sunt leuca usque ad Ioppen*.] Ex his facillè eruas situm *Machmethath*. Explicant rationem nomi- nis variè, quidam, *Percutiam-morte*. Valen- tinè *Colp. de mort*. Alij, *Desideratam*. Hispanicè, *La Deseada*. Nonnulli, *Arentem*. Ali- qui, *Totam, Totalem, Quantam-quantam*. Vide Cap. 17. vers. 7.

THANATHSEH.] Hebr. Eusebius & S. Hie- ronymus in Locis Hebraicis: [*Thenath Silo, in tribu Ioseph: hodieque villa est Thenath in deci- mo milliario Neapoleos contra orientem descen- dentibus Iordanem*.] *Neapolis* est *Sichem*. Facillè crediderim hanc esse *Ptolemæi Tenam*, lib. 5. Cap. 16. nam & nomine consonat, & vrbs *Samarix*, atque *Neapoli* coniuncta à *Ptolemæo* ponitur. *Thaanath Siloh*, exponi- tur, *Ficus-Silo*, Hispanicè, *Higuera de Silo*.

IANOË.] Hebr. *ינח* *Ianochab* Eusebius & S. Hieronymus in Locis Hebraicis. [*Ianoë in tribu Ephraim. Hanc quoque cepit rex Assyrio- rum: & hodie vicus ostenditur Ianon in Acra- bathena regione in duodecimo lapide Neapoleos contra orientem*.] Exponunt, *Quietem, Quies- centiam, Repausationem*. fortassè quod locus esset quietis, & amœnus aut secessibus no- bilis.

IN ATAROTH.] Distincta hæc *Ataroth* à duabus illis superius vers. 2. & 5. Vide supra vers. 2.

NAARATHA.] Hebr. *נערתה* *Nagharathab*. Eusebius & S. Hieronymus in Locis Hebrai- cis: [*Naaratha in tribu Ephraim, & nunc est Noarath villa Iudeorum in quinto milliario Hierichus*.] Redditur, *Excussa, Puella, Iuven- cula*. forte quod pulchrè constructa esset. Hæc 1. Paralipom. 7. vers. 28. *Nagharan* ap- pellatur, eadem nominis ratione.

THAPHVA.] Hebr. *תפוח* *Tappuach*. Di- uersa omninò hæc *Thaphua* Ephraimitica ab illa Iudaica supra Cap. 15. vers. 34. notio tamen nominis eadem, à pomis enim dicta videtur, quasi *Pomarium*, Hispanicè *Man- ganar*. Brocardus [*A Thersa ad orientem in via, quæ ducit ad Iordanem, est terra Thaphua, sex distans à Thersa leucis: & est quoque de sorte Manasse*.] Vide infra Cap. 17. vers. 8. Verum hic Brocardi situs *Thaphuæ* parum conue- nit ei, quem recentiores ex vetustis geo- graphicis tabulis exhibent: vti mox di- cemus.

CONTRA MARE.] proculdubio medi- terraneum. id est, versus Mare.

IN VALLEM ARVNDINETI.] Hebr. *טורן* *Torren*

VERS. 6.

מחמת

Machme-

tath.

חאנת-שלוה

Taanath-

Schiloh.

VERS. 8.

torrentem, fluvium, vel vallem Canne. Ajunt fuisse Torrentem-Caricosum, siue cannosum, ubi cannetum, seu arundinetum densum esset, qui sub Cæsarea Palæstinæ siue Stratonis Turri in mare Syriacum influeret, uti in peruetustis geographicis tabulis expressum visitur. Alij quam longissimè eum ablegant, influentem in Iordanem; perperam. Aliqui ut nomen proprium relinquunt: ad flumen Kanæ. putantque hunc locum eum esse, qui in Græcis Iudith 7. vers. 16. vocatur torrens Mochmur. id est, nigrum & atrum, quasi palustrem & arundinosum: ut hîc dicitur flumen Kanæ, id est, arundine abundans. Verum id probare non possumus, nam in loco Iudith reuera describuntur loca orientalia versus Iordanem, ut Betharaba, & torrens Ketzitz, nam is profecto est torrens Mochmur: à quibus quàm longè ad occidentem abest torrens arundineti, intrans mare Syriacum sub Cæsarea, uti antea dicebamus. Vide Iosue: 8. vers. 21. & 1. Regum 17. vers. 3.

IN MARE SALSISSIMUM.] Nihil est quod quisquam Nostrium in crimen accersat: non enim per mare salissimum, Asphaltitem intellexit, ut alibi solet, eò enim non pertingebant fines Ephraimitarum: sed quum Hebraicè tantum haberetur in mare, mediterraneum & Syriacum proculdubio, visum est ei addere salissimum, quod proprium esse consuevit veri maris epitheton.

VRBESQVE SEPARATÆ SVNT, &c.] VERS. 9. Quidam hîc actiue reddunt: Et vrbes separantes, distinguentes, diuidentes, filiis vel pro filiis Ephraim, &c. intelliguntque vrbes limitaneas. vnde reddunt: Ha autem ciuitates limitares fuerunt pro filiis Ephraim inter possessionem Menasitarum, omnes ciuitates cum villis earum. Nimirum istæ ciuitates limitares supra vers. 5. 6. 7. & 8. commemoratæ, quæ erant inter possessionem Menasitarum, cesserunt Ephraimitis. Alij passiuè: Et vrbes separata, vel nominaliter, separationum, &c. Aliqui reddunt: Et vrbes, quæ separatim designata erant filiis Ephraim, &c. ut sit sensus, præter superius commemoratas, fuisse alias vrbes intra Manassensium terminos positas, quas tamen Ephraimitæ habebant, ut sequenti Capite aperlius dicetur vers. 8. & 9.

VSQVE IN DIEM HANC.] Nempe VERS. 10. vsque in tempora Salomonis, quando penitus inde deletus fuit Chanaanæus. Huic loco lucem infert alter è 1. Regum 9. vers. 16. [Pharao rex Egypti ascendit, & cepit Gazer, succenditque eam igni: & Chanaanæum, qui habitabat in ciuitate, interfecit: & dedit eam in dotem (siue in munera, aut missilia) filia sua uxori Salomonis. Edificauit ergo Salomon Gazer, &c.]

TRIBUTARIVS.] Hebr. & fuit tributo seruientis. Quidam: & fuit in tributum seruientis. id est, fuit tributarius, vectigalis, & seruus.

CAPVT DECIMVM-SEPTIMVM

Mediæ tribui Manasse & filiabus Salphaad sortes assignantur,
& augetur sors filiorum Ioseph.

Vulg.

Malu.

Ecidit autem sors tribui Manasse: (ipse enim est primogenitus Ioseph) Machir primogenito Manasse

patri Galaad, qui fuit vir pugnator, habuitque possessionem Galaad & Basan:

Num. 26. d. 30.

2 Et reliquis filiorum Manasse iuxta familias suas, filiis Abiezzer, & filiis Helec, & filiis Esriel, & filiis Sechem, & filiis Hopher, & filiis Semida. isti sunt filij Manasse filij Ioseph, mares, per cognationes suas.

Num. 27. d. 11. & 35. d. 11.

3 Salphaad verò filio Hopher filij Galaad, filij Machir, filij Manasse, non erant filij, sed solæ filia: quarum ista sunt nomina, Maala & Noa & Hegla & Melcha & Thersa.

4 Veneruntque in conspectu Eleazari sacerdotis, & Iosue filij Nun, & principum, dicentes: Dominus praecepit per Maluenda, In Iosue.

T fuit sors baculo Menasseh, quia ipse primogenitus Ioseph: Machir primogenito Manasseh

patri Ghilghad, quia ipse fuit vir cæ-

a virga, extensioni, tribui.

b belli.

2 Et fuit filiis Menasse superrelictis, d familiis eorum, filiis Abiezzer, & filiis Chelek, & filiis Sechem, & filiis Asriel, & filiis Chepher, & filiis Semidagh: Isti filii Menasse filij Ioseph, e masculi, familiis eorum,

c residuis, reliquis. Sic v. 6.

d datum: ad, per gentilitates, stirpes, familias. Sic statim.

e mares.

3 Et Tzelophchad filio Chepher, filij Ghilghad, filij Machir, filij Manasseh, non fuerunt ei filii, f quia si filia: & ista nomina filiarum eius Machlah, & Noglah, Chaglah, Milchah, & Thirtzah.

f quinimo, sed, nisi

4 Et appropinquauerunt faciebus Elghazar sacerdotis, & faciebus Iehosuah filij Nun, & faciebus principum,

g prelatorum.

manum Moyſi, ut daretur nobis poſſeſſio in medio fratrum noſtrorum. Deditque eis iuxta imperium Domini poſſeſſionem in medio fratrum patris earum.

5 Et ceciderunt funiculi Manaſſe, decem, abſque Terra Galaad & Baſan trans Iordanem.

6 Filia enim Manaſſe poſſederunt hereditatem in medio filiorum eius. Terra autem Galaad cecidit in sortem filiorum Manaſſe qui reliqui erant.

7 Fuitque terminus Manaſſe ab Aſer, Machmethath qua reſpicit Sichem: & egreditur ad dextram iuxta habitatores Fontis Taphua.

8 Etenim in ſorte Manaſſe ceciderat Terra Taphua, qua eſt iuxta terminos Manaſſe filiorum Ephraim.

9 Deſcenditque terminus Vallis arundineti in meridiem torrentis ciuitatum Ephraim, qua in medio ſunt urbium Manaſſe: terminus Manaſſe ab Aquilone torrentis, & exitus eius pergit ad mare:

10 Ita ut poſſeſſio Ephraim ſit ab Auſtro, & ab Aquilone Manaſſe, & utramque claudat mare, & coniungantur ſibi in tribu Aſer ab Aquilone, & in tribu Iſſachar ab Oriente.

11 Fuitque hereditas Manaſſe in Iſſachar & in Aſer, Bethſan, & viculi eius, & Iebſaam cum viculis ſuis, & habitatores Dor cum oppidis ſuis, habitatores quoque Endor cum viculis ſuis: ſimiliterque habitatores Thenac cum viculis ſuis, & habitatores Mageddo cum viculis ſuis, & tertia pars urbis Nopheth.

12 Nec potuerunt filij Manaſſe has ciuitates ſubuertere, ſed cepit Chanaanus habitare in terra ſua.

13 Poſtquam autem conualuerunt filij Iſrael, ſubiecerunt Chananaeos, & fecerunt ſibi tributarios, nec interfecerunt eos.

14 Locutiſque ſunt filij Ioseph ad Iosue: & dixerunt: Quare dedisti mihi poſſeſſionem ſortis & funiculi vnus, cum ſim tanta multitudinis, & benedixeris mihi Dominus:

15 Ad quos Iosue ait: Si populus multus es, aſcende in ſiluam, & ſuccide ſibi ſparia in terra Pherizai & Raphaim: quia anguſta eſt tibi poſſeſſio montis Ephraim.

pum, ad dicere: Iſrahel præcepit ad Moſeh, ad dare nobis hæreditatem in medio fratrum noſtrorum: & dedit eis ad os Iſrahel, hæreditatem in medio fratrum.

5 Et ceciderunt funes Menafeh decem: ⁱ ad ſolum de terra Ghilghad, & Baſan, quæ de trans Iardeni.

6 Quia filia Menafeh hæreditauerunt hæreditatem in medio filiorum eius: & terra Ghilghad fuit filiis Menafeh ſuperrelictis.

7 Et fuit terminus Menafeh de Aſer Michmethath, quæ ſuper facies Sichem: & ambulabit terminus ad dextram, ad habitantes ^k Ghen-Thaphuach.

8 Menafeh fuit terra Thaphuach: & Tapuach ad terminum Menafeh filiis Ephraim.

9. Et deſcendet terminus ^m torrentem Cannæ, in auſtrum torrentis: vrbes iſtæ ⁿ Ephraim in medio urbium Menafeh: & terminus Menafeh de aquilone torrenti: & fuit ^o exitus eius in Mare.

10 In auſtrum ^p Ephraim, & in aquilonem ^q Menafeh, & fuit mare terminus eius: & in Aſer ^r incurrent de aquilone: & in Iſſachar de ortu.

11 Et fuit ^t Menafeh in Iſſachar, & in Aſer, Beth-Sean, & filia eius, & liblegam, & filia eius; & habitantes Dor, & filia eius; & habitantes ^u Ghen-Dor, & filia eius; & habitantes Thaghanach, & filia eius; & habitantes Meghiddo, & filia eius: ^v tres ^x rami.

12 Et non potuerunt filij Menafeh ad exterminio funditus delere vrbes iſtas: & ^y reſoluit Chenaghanæus ad ^z habitare in terra iſta.

13 Et fuit ^a quia obtinuerunt filij Iſrahel, & dederunt Chenaghanæum ^b contributioni, & exterminio funditus deleuit eum.

14 Et loquuti fuerunt filij Ioseph ad Iehofuagh, ad dicere: ^c Quid cognitionis dedisti mihi hæreditatem, ſortem vnā, & ^d funem vnū, & ego populus multus uſque quo uſque huc benedixit me Iſrahel,

15 Et dixit ad eos Iehofuagh: Si populus multus tu, aſcende tibi in ^e ſilua & creabis tibi ibi in terra Pherizai, & ^f rephaim: quia incumbens tibi mons Ephraim.

^b funiculi. menſorij. partes, portiones hæreditates. ^{metonymicè}, quia funiculis hæreditates in partes diuidebantur. Sic. infra v. 14. ⁱ præter.]

^k fontis. Thaphuach. ^l datiuus. ipſi Menafeh.

^m vallem. Sic deinceps.

ⁿ datiuus. ipſi Ephraim. ^o plurale. egreſſiones.

^p datiuus. ipſi Ephraim. ^q datiuus. ipſi Menafeh. ^r incidunt, obuiant, contingunt, coniunguntur. ^s datiuus. ipſi Menafeh. ^t fontis-Dor,

^u ternarius, vel tertia pars Nopheth.

^x genitiuus, regionis.

^y tentauit, voluit, acquieuit,

^z auſus eſt. ^a manere, federe.

^a quum. ^b præſtationi, tributum cauſæ.

^c quid.

^d v. 13.

^e ſaltem.

^f conſtantium, gigantum,

16 Cui responderunt filij Ioseph: Non poterimus ad montana conscendere, cum ferreis curribus utantur Chanaanai, qui habitant in terra campestri, in qua sita sunt Bethsan cum viculis suis, & Iesrael mediam possidens vallem.

17 Dixitque Iosue ad domum Ioseph, Ephraim & Manasse: populus multus es, & magna fortitudinis, non habebis sortem unam,

18 Sed transibis ad montem, & succides tibi, atque purgabis ad habitandum spatia: & poteris ultra procedere cum subuerteris Chanaanæum; quem dicis ferreos habere currus, & esse fortissimum.

16 Et dixerunt filij Ioseph: Non inuenitur nobis mons: & currus ferri in omni Chenaghanæo, habitante in terra vallis, qui in Beth-Sean, & filiabus eius, qui in valle Iizreghel.

17 Et dixit Iehosuagh ad domum Ioseph Ephraim & Menasch, ad dicere: Populus multus tu, & virtus grandis tibi, non erit tibi sors una.

18 Quia mons erit tibi, quia silua ipsa, & creabis eam, & erit tibi exitus eius: quia exterminio fuditur delebis Chenaghanæum, quia currus ferri ei: quia obtentus ipse.

*g singulare,
curratura.
h datus.
ei qui.
i datus.
Ephraim,
& Menasch:
k robur, po-
tentia, forti-
tudo, vis
vires. facul-
tas, vigor
l ipse.
m eum.
n plurale.
egressiones.
o quum.
p v. 16.
q fortis,
prævalidus,
robustus,
validè ap-
prehensus.*

COMMENTARIA.

VERS. 1.

IPSE ENIM EST PRIMOGENITVS IOSEPH.] Hebr. quia ipse primogenitus Ioseph. Notant rationem reddi, cur duæ partes ipsi Manassi sint attributæ, ultra, & citra Iordanem, nimirum quia primogenitus esset. Vide legem Deuter. 21. vers. 17. Nam quod legitur Genes. 48. vers. 28. & sequentibus prælatum Ephraimum Manassi à Iahakobo, hoc non ad translationum primogenituræ referendum esse, sed ad propheticam benedictionem sobolis.

MACHIR PRIMOGENITO MANASSE.] Vide supra Cap. 13. v. 31.

PATRI GALAAD.] Quidam reddunt: principi Ghilhaditidos, quod in ea regione imperauerit. Ita capunt 1. Paralipomen. 2. vers. 21. Sed reuera Machirem genuisse filium Galaad aperte infra vers. 3. & Num. 26. vers. 29. dicitur.

VIR PUGNATOR.] Hebr. vir belli, seu prælii. Id est, vir bellicosus, quidam reddunt: strenuus miles.

GALAAD ET BASAN.] Synecdochicè, id est, partem harum regionum: nam altera pars Galaaditidis, Gaditis, & altera pars Basanitidis, Reubenitis cesserat, ut ostenditur supra Cap. 13. præsertim vers. 30. & 31. Qualiter autem possessio Galaaditidis & Basanitidis Machiri, eiusque filiis obuenerit, scribitur supra Cap. 13. vers. 31. & Numer. 32. vers. 39. & 40.

VERS. 2.

ET RELIQUIS FILIORVM MANASSE.] Qui non acceperunt possessionem trans Iordanem.

ABIEZER.] Notant hunc Numeror. 26. 30. appellari Iighezer.

HEPHER.] Hebr. Chepher. Hunc putant 1. Paralip. 7. vers. 15. vocatum Chuphim. quod non credo.

VERS. 3.

SED SOLA FILIA.] De his vide historiam Numeror. 27. v. 1. & sequentibus.

VERS. 4.

DOMINVS PRÆCEPIT, &c.] Vide de hac historia Numer. 36. *Maluenda, In Iosue.*

DEDITQUE EIS.] Nimirum Iosue, vel Senatus. Alij Hebraica phrasi passim exponunt: Et data fuit eis juxta præscriptum IHVH hereditas, &c.

ET CECIDERVNT FVNICVLI MANASSE DECEM.] Nonnulli Hebræorum intelligunt in hac sorte dimidiæ tribus Menasch fuisse decem hipparchias, seu præfecturas. Alij rectius decem portiones hereditatis accipiunt, nimirum quinque, pro quinque illis filiis Manasse qui numerantur vers. 2. Abighezer, Chelek, Asriel, Sechem, Semidagh: alias verò quinque ipsi Chepher in quinque eius filiabus: nam is nullos habuit filios marces, sed filias.

VERS. 3.

FVITQUE TERMINVS MANASSE AB ASER, MACHMETHAT.] Distincta planè sunt loca Aser & Machmethath; & Machmethath est accusandi casus, de Aser in, ad, Machmethath. ut accentus Hebraicus manifestè distinguit.

VERS. 7.

ASER.] De hac proculdubio Eusebius & S. Hieronymus in Locis Hebraicis.] Aser civitas tribus Manasse: nunc demonstratur villa descendemibus à Neapoli (Sichem) Scythopolim, in decimoquinto lapide juxta viam publicam.

MACHMETHATH.] De hac egimus Cap. 16. vers. 6.

FONTIS THAPHVÆ.] Hunc fontem prope Thaphuam fuisse, vnde & nomen sortitus est, facile credimus, & veteres geographicae tabulae demonstrant.

VERS. 8.

ET ENIM IN SORTE MANASSE CECIDERAT, &c.] Hunc versum paulo obscuriorem in Nostro, nos ad verbum ex Hebræo reddidimus. Quidam sic vertunt: ipsius Menasch fuit terra Thaphuach: at Thaphuach, quæ erat ad terminum Menasch, vel quæ erat contermina Menasch, est filiorum Ephraim. Alij: Terra Thaphua erat Manassis: verum ipsa Thaphua apud fines Manassis, erat filiorum Ephraim. Aliqui: Fuit autem ipse Manasse terra Thaphuach: est enim Thaphuach juxta terminum

terminum Manasse, filiis Ephraim. Nonnulli: Manaschis quidem est regio Thappuachi: sed Thapphuach in termino Manaschis, est filiorum Ephraimi. Exponuntque: Ager quidem Thapphuanus cum suis videlicet municipiis & pagis, fuit in ditione Manassensium: at ipsa vrbs Thapphua, quamuis sita esset intra fines Manassensium, tamen erat in hereditate Ephraimitarum, ab ipsis possessa. Vide Cap. 16. vers. 9. Sed de Thapphuach vide Cap. 16. vers. 8.

VERS. 9. VALLIS ARVNDINETI.] De hac diximus supra Cap. 16. v. 8.

AD MARE.] mediterraneum & Syriacum proculdubio, ut etiam omnes intelligunt, quod terræ promissæ ad occidentem erat. Sic versu sequenti capitur mare.

VERS. 11. FUITQUE HEREDITAS MANASSE IN ISSACHAR, ET IN ASER.] Addunt, utriusque Ephraimi & Manassis sortem, contingere Issacharianos & Aseritas.

BETHSAN.] De hac celebri vrbe, quæ Scythopolis, id est, Scytharum-civitas postea fuit appellata, accuratè differimus in Antichristo lib. 3. Cap. 12. pauca nunc addimus: vide de ea 1. Machabæor. 5. vers. 52. & 2. Machabæor. 12. vers. 29. Ioannes Moschus in Prato Spirituali cap. 50. [Scythopolis, secunda est Palaestina metropolis.] Willermus Tyrius lib. 8. Belli Sacri Cap. 4. [Tertia Palaestina, cuius metropolis est Bethsan, siue Scythopolis: cuius hodie dignitatem obtinet Nazarea Ecclesia.] Iacobus Vitriacus in Historia Ierosolymitana, Cap. 56. [Fuit autem quondam sedes archiepiscopalis in vrbe Scythopoli, quæ dicitur Bethsan, inter montes Gelboë, & Iordanis fluvium in campestribus sita. Est autem fertilis valde, rivis & fontibus irrigua, quæ quondam tertia Palaestina: & uniuersa Galilææ metropolis extitit: sed propter dignitatem loci, & reuerentiam Dominica conceptionis translatus est archiepiscopatus ad ciuitatem Nazarenam.] Brocardus: [A Suna dua sunt leuca ad ciuitatem Bethsan, eundo contra orientem, & parum declinando ad austrum, inter montem Gelboë & Iordanem: distat autem media leuca à Iordane. Hac Bethsan secundum Iosephum alio nomine vocatur Scythopolis. Iuxta hanc ciuitatem est mons Gelboë, extendens se versus occidentem ad duas leucas. A Bethsan sunt dua leuca versus occidentem ad Iezrael, &c.] Similia habet alter Brocardus de Monte-Sion. Hebraicè dicitur בית שן Betschean, & contractè בית שן Bethshan, ut 1. Samuel. 31. vers. 10. & 12. Significat, Domum, seu Locum-Quietis, Tranquillitatis, Amoenitatis, Recreationis: Hispanicè, Casa de huelga.

IEBLEAAM.] Hebr. יבֵּלְעָם Iblegham. Hanc haud longè abfuisse à Mageddo, apertè significatur 2. Regum, 9. v. 17. Exponitur, Deglutiens, Absorbens, Denorans, Precipitans-populum, fortè quod copiosissimi populi capax esset: vel, quod celo & aëre noxio incolas consumeret. Hispanicè, Traga-pueblo. Quidam notant hanc expuncto Iod initiali, appellari Bilgham. 1. Paralipom. 6. vers. 70. & Gath-rimon, infra Cap. 21. v. 25.

HABITATORES DOR.] De ista diximus

suprà Cap. 11. v. 2.

ENDOR.] Hebr. גֶּחֶן דּוֹר Ghen-Dor. Id est, Fons-Dor. Suspicio esse posset, fontem Dor, prope ipsam Dor fuisse, à qua nacta fuerit appellationem: sed longè se res habet, cum Dor fuerit maritima, Endor autem ad montem Thabor extiterit. Eusebius & S. Hieronymus in Locis Hebraicis, [Endor, quæ est in Iezrael, ubi filij Israel se ad prælium preparantes, castra posuerunt: & est hodie grandis vicus Endor iuxta montem Thabor ad meridiem in quarto milliario.] Et postea: [Endor in tribu Manasse, ubi pythonissa à Saule rege Iudæa consultatur. Diximus & supra de Endor, quæ est iuxta oppidum Naim, in cuius portis Saluator filium viduæ suscitauit. Est autem circa Scythopolim.] Brocardus: [A monte Thabor contra Eorum est una leuca ad villam Endor, quæ situm habet iuxta montem Hermonim: qui tamen non est mons proprius & distinctus: sed iugum quoddam humile, seu tumor quidam à monte Hermon contra montem Thabor procedens.] Alter Burchardus: [In latere montis Hermon modici, super torrentem Cison est villa Endor, ubi ad instantiam Saulis pythonissa suscitauit Samuelem.] Equidem Endor prope torrentem Cison extitisse satis Psalm. 82. v. 10. & 11. innuitur.

TENAC.] Hebr. תֶּנָּאֵךְ Thaghanach. De hac egimus Cap. 12. vers. 21.

MAGEDDO.] De hac vide Cap. 12. v. 21.

ET TERTIA PARS VRBIS NOPHETH.]

Videtur Noster intellexisse, Nepheth proprium nomen alicuius vrbis in tribu Manasse, quod etiam existimauit Forsterus. Vnde Eusebius & S. Hieronymus in Locis Hebraicis ajunt: (Nepheth, in tribu Manasse:) Diuersamque statuunt à Nephoth, seu Nepheth-Dor, de qua egimus supra cap. 11. v. 2. Alij verò pro appellatiuo accipiunt, ac variè interpretantur. 1. tres regiones. 2. tres termini. 3. tria climata. 4. tres prouincia. 5. tres illi tractus. 6. trinitas, triplicitas regionis, seu tractus. 7. tertia-pars regionis. 8. ternarius rami, vel furculi. Id est, tractus. Quidam Tres istas regiones exponunt, tres illas vrbes proximè memoratas, nempe Ghen-Dor, Thaghanach, & Meghiddo, cum suis quamque municipiis & pagis, quas volunt fuisse in tractu illo Dorio. Rectè obseruatum Explanatoribus, omnes istas vrbes hic recensitas, Beth-sean, siue Scythopolim, Ieblegham, Ghen-Dor, Thaghanach, Meghiddo, & infra vers. 16. Iizreghel, cum oppidis & pagis suis, positas fuisse in magno illo campo, qui Iudith. 1. v. 8. dictus est Esdrelon, corrupto vocabulo, ut quidam existimant, ab vrbe Iezrael, quæ in eo sita erat, & postea vocatus est, Campus Saba à castro Sabæ, ibi exadificato, de quo campo seu valle multa notauimus, in Genes. 12. v. 9. Genes. 13. v. 10. & Genes. 14. v. 17. Sed quædam nunc addimus: Iacobus Vitriacus Historiæ Ierosolymitanæ Cap. 53. [Iordanis ex stagno Genezareth totus egrediens per centum ferè milliaria regionem adiacentem irrigans, per vallem illustrem, quæ vallis salinarum dicitur, in mare mortuum se infundit. Fluvius autem Iordanis multas ex se præbet commoditates uniuersa regioni: reddit enim hortos irriguos,

riguos, & terram fructiferam, &c.] Brocardus: [Et aduerte, quod campus iste Mageddo, Esdrelon, & planities Galilæa, sunt ferè unus & idem campus: sed nomina illa omnia hodie in obliuionem abierunt, vocaturque campus Saba, à quodam castello quod Saba nuncupatur, distans à ciuitate Apher quantum est iactus arcus. Cingitur campus ille ab oriente mari Galilæa & Iordane: ab austro monte Ephraim & Samaria: ab occidente partim monte Ephraim, & partim monte Carmelo: ab aquilone montibus Phœnicia, & Libano: videturque iuxta longitudinem habere decem leucas, & iuxta latitudinem sex.] Alter Bruchardus: [Campus magnus, qui Mageddo dicebatur. In Iudith autem campus magnus Esdrelon. Est autem in rei veritate campus ille planities Galilæa, qua cingitur ab oriente mari Galilæa & Iordane: ab austro monte Ephraim, & Samaria: ab occidente partim monte Ephraim, partim monte Carmelo: ab aquilone montibus Phœnicia, qui Phœniciâ diuidunt & Galilæâ: & habet in latitudine quinque milliaria plenè Theutonica, vel amplius: fertilis supra modum vini, & frumenti, & omnium bonorum, qua gignere solet humus: & aère saluberrimo.] Vide in Iudith 1. v. 8.

VERS. 12. HAS CIVITATES SVBVERTERE.] Heb. *ad exhereditare, exterminare, expellere-hæreditate, vrbes istas.* metonymiam esse notant, *expellere habitatores vrbiū istarum.* Quidam: *expellere à ciuitatibus istis Chanahanæum.* Equidem statim in principio non potuerunt eos exterminare: nam ita Deus prædixerat fore Exodi 23. vers. 29. & 30. & causa ibi redditur.

VERS. 14. POSTQVAM AVTEM CONVALVERVNT.] Heb. *Et fuit quum obtinuerunt. Vel valide-apprehenderunt, roborati sunt, obfirmati sunt, inuoluerunt, præualuerunt.* Vide de hoc versu Iudicum 1. vers. 28.

NEC INTERFECERVNT EOS.] Hebr. *& expellendo, non expulit eum.* Id est, sed omnino non expulit eum. Scilicet, posteritas Ioseph.

VERS. 14. FILII IOSEPH.] Vtraque tribus Manasse & Ephraim, vt doctiores explanatores intelligunt, & apparet ex vers. 15. 16. & 17.

POSSESSIONEM SORTIS, ET FVNICVLI VNIVS?] Hebr. *in hæreditatem sortem vnā, & funiculum vnum* id est, *partem vnā?* Exponunt, cum simus duæ tribus, cur tantum vnā portionem dedisti, cui possidendæ vnā tribus satis esset? Nam bona pars hæreditatis illis assignatæ à Chanahanæis detinebatur.

ET BENEDIXERIT MIHI DOMINVS.] Hebr. *Vsq̃ue quo, vsq̃ue sic benedixit me IHVH.* Variè elucidant. 1. *ita quod huc vsq̃ue benedixit mihi Iehoua.* 2. *In tantum huc vsq̃ue benedixit mihi Iehoua.* 3. *Prout adhuc benedixit mihi Iehoua.* 4. *adeo vt hucusq̃ue benedixerit mihi Iehoua.* 5. *vsq̃uequo sic benedixerit mihi Dominus.* 6. *donec hucusq̃ue benedixerit mihi Dominus.* 7. *cum hucusq̃ue benedixerit mihi Dominus.* 8. *& Dominus me hætenus tam vbertim locupletauerit?* Id est, ad tantum numerum me excrefcere voluerit. In postremo enim censu, qui actus est paulò ante transgressum Iordanis, inuenta sunt Manassitarum quinquaginta duo millia septingenti: & Ephraimitarum triginta duo millia quingenti, Numer. 26. v. 34. & 37. quæ summa est octoginta

quinque millium & ducentorum hominum.

ET SVCCIDE TIBI SPATIA.] Notant verbum ברא *bara*, in Kal significare, *creare*: in Piel verò ברה *bere*, significationem habere contrariam, nam non Deo, sed creaturæ tribuitur, neque significare, *creare res, sed res creatas expurgare, remouere, tollere è medio, ne amplius sint conspicuæ, & extent, expurgare auferendo aliquid, quasi dicas, decreare.* Variè reddunt: 1. *& expurgabis tibi ibi.* id est, *repurgabis tibi locum ad habitandum ibi.* 2. *& exscindes, præcides, succides tibi ibi.* propriè, & *decreabis tibi.* id est, *dirues, & succides densam siluam*: q. d. locum habitabilem efficies tibi ibi succisa silua. Alij exponunt, *præcide tibi ibi arbores, & ligna, seu materiam cæduam ad ædificandum vrbes in terra Pherezæi.* 3. *& parabis, preparabis, tibi, ibi.* subaudi locum ad manendum. Comparant enim verbum BERE, cum Latino eiusdem aut similis soni, paro 4. à ברה *Barah*: & *eliges tibi ibi.* 5. *& dilatabis tibi ibi.* Ego nolui verbum à genuina significatione dimouere: & *creabis tibi ibi.* id est, *aptabis. expurgabis tibi: locum expurgatum, conspicuum. firmum constitues tibi ibi.* Eodem modo capitur id verbum infra vers. 18.

IN TERRA PHERESÆI.] De hac gente diximus abunde Genes. 13. vers. 7. Quidam hîc pro appellatiuo capiūt, *ac villicos, paganos, agrestes*, interpretantur, id est, homines barbaros: procul ab vrribus in pagis, viculisque, ac locis non muro cinctis, sed irruptioni obnoxiiis degentes: vel grassatores, irruptores, ex rapto viuere solitos.

RAPHAIM.] De his egimus in Genes. 14. vers. 5. gigantes ferè omnes interpretantur. Aliqui tamen, Genes. 14. vers. 5. & Genes. 15. vers. 20. & hîc propriū nomē gentis esse volunt, quæ vltra citraque Iordanē habitauerit.

QVIA ANGVSTA EST TIBI POSSESSIO MONTIS EPHRAIM.] Hebræa variè exprimunt, 1. *quia properantior est tibi mons Ephraim vel quia vrgentior, festinantior est tibi &c.* id est, si te vrget, & coangustat, seu coarctat mons Ephraim, id est, si ibi angustè habitabis. 2. Quidam Hebræorum: *quia remotior, longinquior tibi mons Ephraim.* 3. *si angustior, arctior, difficilior, tibi mons Ephraim.* Iam sensum huius versus tripliciter concipiunt. 1. Si tibi angustior aut longinquior videtur mons Ephraim, quam vbi commodè habitare possis, confer te in siluosa illa loca, quæ adhuc Pherezæi & Rephaimi obtinent, & ibi eradicata materia, pulsisque barbaris, aperi ibi locum & habitationi, & culturæ. 2. *Ascende in istam, siluā, & præcide tibi illic: & in terram Perizæi, & Raphæorum: siquidem angustus est tibi mons Ephraimi, in quo silua ista est q. d. Ascende in montem istum siluosum Ephraim, & succisâ, vel extirpatâ siluâ, effice tibi illic locum: Et quia mons angustus tibi erit: perge insuper in terram Perizæorum, & Raphæorum, & iis barbaris pulsis, eorum loca occupa.* 3. *Ascende in loca siluosa Pherezæorum, & Raphaimorum, & para tibi ibi habitationem: nam mons ipse Ephraim difficilis aditu, & captu*

videtur propter currus falcatos Chananaeorum, qui in subiecta valle habitant, ut vers. sequenti dicitur.

VERS. 16. NON POTERIMVS AD MONTANA CONSCENDERE.] Hebr. non inuenietur nobis mons. Variè reddunt: 1. non inuenietur pro nobis mons. Id est, non continget nobis mons, non potiemur montanis illis. 2. non obtinebitur a nobis mons. 3. non possumus montem istum assequi. Exponunt, quia hostes facilius loca montosa defendent: vel quia à nobis adiri non poterit propter currus falcatos Chananaeorum, qui in subiecta valle morantur. 4. non sufficet; non satis erit, nobis mons iste. Subaudi, ad habitandum. Vide de hac phrasi Numeror. 11. vers. 22.

CVM FERREIS CVRRIBVS VTANTVR CHANANÆI.] Hebr. & currus (singulare, curratura) ferri in omni Chenaghanao, particulam, & quidam pro causali, quia, accipiunt: q. d. nam, vel quandoquidem currus ferrei sunt ipsis Chananaeis. Alij: præterea currus ferrati sunt apud omnes Cenahanaos. Ferratos exponunt metonymicè, id est, falcibus instructos. Fuerunt apud veteres præsertim orientales, Falcati currus singulares, & Biga, & quadriga-falcata, quas drepanophoros, vel curro drepanos appellarunt, de quorum forma & usu multa ex Xenophonte, Diodoro Siculo. Q. Curtio, Plutarcho, Auctore de rebus bellicis, qui Notitiæ imperij subiicitur, Æliano. Arriano, Suida. Vegetio, Iulio Frontino, annotarunt Brissonius Lib. 3. de regno Persarum, & Stevvechius Commentario ad lib. 3. Vegetij, Cap. 24. Sed locum Liuij ab illis prætermisum opportunè subiicio, ex lib. 37. Cap. 40. & 41. [Falcata autem quadriga armata in hunc maxime modum erant: cuspides circummonem ab iugo decem cubita extantes, velut cornua habebant: quibus quidquid obuium daretur transfigerent. Et in extremis iugis bina circa eminebant falces, altera aquata iugo, altera inferior in terram decuixa: illa, ut quidquid ab latere obiceretur, absunderet: hac, ut prolapsos, subeuntesque contingeret. Item ab axibus rotarum utrimque bina eodem modo diuersa deligabantur falces.] Lucretius lib. 3.

Falciferos memorant currus abscondere membra.

IEZRAEL.] Eusebius & S. Hieronymus in Locis Hebraicis: [Iezrael in tribu Manasse: hodieque praevalidis vicus ostenditur in campo maximo inter Scythopolim & Legionem. Fuit autem terminus Issachar.] Benjamin Tudelensis pag. 50. Itinerarij sui. [Zarezin veni, quæ Iezreghel, ubi magna quadam ades est.] Brocardus: [A Bethsan id est, Scythopoli, sunt duæ leuca versus occidentem ad Iezrael, quæ olim erat una ex ciuitatibus regalibus in Israel: sed hodie vix habet viginti domos, vocaturque Zarezin, in pede montis Gelboe ad occidentem sita: ante cuius introitum est ager Nabor. Habet Iezrael pulchrum prospectum per totam Galilaam usque ad Carmelum, & montes Phœnices, montemque Thabor, & Galaad.] Alter Burchardus: [De Bethsan quatuor leucis in pede montis Gel-

boe fons est Iezrael. De isto fonte ad dimidiam leucam est Iezrael ciuitas quondam regalis, nunc vix habet viginti domos, in pede occidentali montis Gelboe sita: ubi adhuc vidi agrum Nabot Iezraelita.] Significat Iezreghel, Sationem Dei. Quod terra fertilis esset, & semina mirificè progerminarent.

SED TRANSIBIS AD MONTEM, ET SVC- CIDES TIBI, ATQVE PVRGABIS AD HABITANDVM SPATIA.] Hebr. Quia mons erit tibi, quia silua ipse, & creabis eum. Quidam: Mons enim erit tibi, quia silua est: succides ergo eam. Alij: Sed mons ille tuus erit, in quo est silua: hunc para. Nonnulli: Quia mons tuus est, si silua est, at præcido eam. Aliqui: Sed montem habiturus es: etsi enim silua est, excindes ipsam. Montem hunc quidam Gelboe intelligunt, alij vniuersè montana quavis loca proxima, qualia plurima fuisse in sorte Iosephitarum, certum est. Sed melior Explanatorum pars montem Ephraim rectius accipit.

ET POTERIS VLTRO PROCEDERE.] Hebr. & erit tibi egressiones, exitus, eius, id est, quilibet ex egressibus seu exitibus eius. Noster intellexit, inde ad quamcunque partem poteris exire ac procedere, ad dilatanda spatia habitationis tuæ. Aliqui exitus interpretantur, loca alia, quæ monti adiacent, nempe valles, & campos, in quos è montibus descenditur, & exitur. Vnde reddunt: habebis insuper exitus illius. Quidam exponunt: & erunt tibi exitus eius, id est, aditus omnes ad inuadendum hostem, & tete recipiendum commoditates tibi cessuræ sunt: hosti minime futuræ, cum tu loco superior sis futurus. Nonnulli, exitus. Id est, fructus, proventus ex cultura montis, vel termini eius.

QVVM SVBVERTERIS CHANANÆVM, QVEM DICIS FERREOS HABERE CVRRVS, ET ESSE FORTISSIMVM.] Hebraica ad verbum expressimus: alij diuersimodè: 1. exterminabis enim Chananaeum, quamuis currus ferreos habeat, quamuis fortis sit. 2. quum pelles, quandoque pelles, quippe pelles Chananaeum, quia currus ferreus ipsi, quia robustus ipse. Id est, causa autem quamobrem pelles, quia currus ferreus ipsis, cuius nullus erit usus aduersum te in monte nimirum aspero, & impedito habitantem: idque ex eo fiet, quia robustus ipse, nempe vel mons, vel currus, mons quidem difficilis & fortis, currus verò grauis, si in aduersum montem est enitendum. 3. nam expelles Chananaeum, quamuis currus ferrati sint ei, quamuis robustus sit. Exponunt: Secure pronuntiat fore ut expellant Chananaeos ex promissione Dei, supra Cap. 13. v. 6. Hæc autem omnia cum suis tribulibus Iosue quodammodo agit pertinacius, ne aut illi plus æquo sibi velut cognationis iure assumerent, aut alij malè de fide, & æquitate ipsius suspicari possent. Nam omnino genriles eius ad promissionum diuinarum contemplationem oportuit reuocari, ut in excidium Chananaeorum porro incumberent freti virtute Dei.

VERS. 18.

CAPVT DECIMVM-OCTAVVM.

*Mittuntur qui describant Terram reliquarum septem tribuum & assignatur
sors Benjamin.*

Vulg.

Malu.

I Ongregati que sunt omnes filij Israel in Silo, ibique fixerunt tabernaculum testimonij, & fuit eis Terra subiecta.

2 Remanserant autem filiorum Israel septem tribus, qua necdum acceperant possessiones suas.

3 Ad quos Iosue ait: Usquequo marcetis ignavia, & non intratis ad possidendam Terram, quam Dominus Deus patrum vestrorum dedit vobis?

4 Eligite de singulis tribubus ternos viros, ut mittam eos, & pergant atque circumeant Terram, & describant eam iuxta numerum uniuscuiusque multitudinis: referantque ad me quod descripserint.

5 Diuidite vobis Terram in septem partes: Iudas sit in terminis suis ab Australi plaga, & domus Ioseph ab Aquilone.

6 mediam inter hos Terram in septem partes describite: & huc venietis ad me, ut coram Domino Deo vestro mittam vobis hanc sortem.

7 quia non est inter vos pars Leuitarum, sed sacerdotium Domini est eorum hereditas. Gad autem & Ruben, & dimidia tribus Manasse iam acceperant possessiones suas trans Iordanem ad Orientalem plagam: quas dedit eis Moyses famulus Domini.

8 Cumque surrexissent viri, ut pergerent ad describendam Terram, precepit eis Iosue, dicens: Circuite Terram & describite eam, reuertimini ad me: ut hic coram Domino, in Silo, mittam vobis sortem.

9 Itaque perrexerunt: & lustrantes eam, in septem partes diuiserunt, scribentes in volumine. Reuersaque sunt ad Iosue in castra Silo.

I T cōgregati fuerunt omnis ^a conuentus filiorum Israel Siloh, & ^b scenitare fecerunt ibi ^c tentorium stationis: & terra ^d subacta fuit ^e faciebus eorum.

2 Et ^f superrelicti fuerunt in filiis Israel, quibus non dispertierunt hæreditatem eorum. septem ^g baculi.

3 Et dixit Iehosuagh ad filios Israel: usquequod vos ^h remittere facientes vos ipsos, ad venire, ad possidere terram, quam dedit vobis IHVH ELOHIM patrum vestrorum.

4 Date vobis tres homines ⁱ baculo, & mittam eos, ^k & surrexerunt, & ambulare se fecerunt in terra, & scripserunt eam ^l ori hæreditatis eorum: & venerunt ad me.

5 Et ^m dispertire se fecerunt eam ⁿ in septem partibus: Iehudah stabit super terminum suum de ^o austro: & domus Ioseph stabunt super terminum suum de ^p aquilone.

6 Et scribetis terram septem partes: & venire facietis ad me huc: & ^q iaculabor vobis sortem hanc ^r faciebus IHVH ELOHIM nostri.

7 Quia non pars Leuitis in intimo vestro, quia ^s sacerdotium, IHVH. hæreditas eius: & Gad, & Ruben, & medietas baculi Menasch, acceperunt hæreditatem suam de trans Iardeni, in ortum quam dedit eis Moseh seruus IHVH.

8 Et surrexerunt homines, & ambulauerunt: & præcepit Iehosuagh ad ambulantes ad scribere terram, ad dicere: Ambulare vos ^t facite in terra, & scribite eam: & reuertimini ad me, & hanc ^v dejiciam vobis sortem ^x faciebus IHVH in Siloh.

9 Et ambulauerunt homines, & transferunt in terra, & scripserunt eam ^y in urbibus, septem partibus, super librum: & venerunt ad Iehosuagh ad ^z desidentiam Siloh.

^a cætus. concilium, collegium, status.

^b tabernaculare, habitare.

^c Vide Exodi 27. v. 21:

^d subiugata, subiecta, domata;

^e ad facies.

^f superrelicti.

^g scipiones, virgæ, extensiones, tribus. Sic

^h desiderare, otari.

ⁱ datius: in, per tribus.

^k ut surgat, & peragrat

^l in terra, & describant.

^m ad os.

ⁿ partiri, distribuere, diuidere.

^o datius. in septem partes, portiones. Sic v. 9.

^p meridie. Sic deinceps: p septem.

^q trione tra in sequentibus.

^r iaciam, proliciam.

^s ad facies: id est, coram

^t arca sic in fra.

^u sacerdos.

^v tio.

^w fecistis, vel facietis.

^x proliciam.

^y ut v. 6.

^z datius.

^{aa} per vrbes.

^{bb} ad vrbes.

^{cc} castrametationem.

112 Vulg. Iosue, Cap. XVIII. Malu.

10 Qui misit sortes coram Domino in Silo, diuisitque Terram filiis Israel in septem partes.

11 Et ascendit sors prima filiorum Benjamin per familias suas, ut possiderent Terram inter filios Iuda & filios Ioseph.

12 Fuitque terminus eorum contra Aquilonem à Iordane: iuxta latus Iericho septemtrionalis plagæ, & inde contra Occidentem ad montana conscendens, & perueniens ad solitudinem Bethauen.

13 atque pertransiens iuxta Luzam ad Meridiem, ipsa est Bethel, descenditque in Ataroth addar, in montem qui est ad Meridiem Beth-horon inferioris:

14 Et inclinatur circuiens contra mare ad Meridiem montis qui respicit Beth horon contra Africum: suntque exitus eius in Cariathbaal, quæ vocatur & Cariatharim, urbem filiorum Iuda, hæc est plagæ contra mare, ad Occidentem.

15 A Meridie autem ex parte Cariatharim egreditur terminus contra mare, & peruenit usque ad fontem aquarum Nephtoa.

16 Descenditque in partem montis, qui respicit Vallem filiorum Ennom & est contra septemtrionalem plagam in extrema parte vallis Raphaim. Descenditque in Geenom (id est, Vallem Ennom) iuxta latus Iebusæi ad Austrum: & peruenit ad fontem Rogel.

17 transiens ad Aquilonem, & egrediens ad Enfemes, id est, fontem solis:

18 Et pertransit usque ad tumulos, qui sunt è regione Ascensus Adommim: descenditque ad Abenboen, id est, lapidem Boen filij Ruben: & pertransit ex latere Aquilonis ad campestris: descenditque in planitiem,

19 Et prætergreditur contra Aquilonem Bethhagla: suntque exitus eius contra linguam maris salissimi ab Aquilone in fine Iordanis ad Australem plagam.

20 Qui est terminus illius in oriente. hæc est possessio filiorum Benjamin per terminos suos in circuitu, & familias suas.

10 Et^a deiecit eis Iehosuah sortem in Siloh, ^b faciebus IAVH: & ^c dispersiuit ibi Iehosuah terram filiis Israël secundum ^d partitiones eorum:

11 Et ascendit sors baculi filiorum Benjamin: ^e familiis eorum: & exiit terminus sortis eorum inter filios Iehudah & inter filios Ioseph.

12 Et fuit eis terminus ^f angulo aquilonis de Iarden: & ascendet terminus ad ^g scapulam Iericho de aquilone: & ascendet in monte, in ^h mare: & erunt exitus eius in desertum Beth-Auen.

13 Et transibit de ibi terminus ⁱ Luzah ad scapulam Luzah, in austrum: ipsa Beth-El: & descendet terminus Ghatroth-Adar super montem, qui de austro ^k Beth-Choron ^l inferiori.

14 ^m Delineabit terminus, & ⁿ circumgyrabitur angulo maris in austrum de monte, qui super facies Beth-Choron in austrum: & erunt exitus eius ad Kirjath-Iegarim, ^o vrbs filiorum Iehudah, iste angulus maris.

15 Et angulus in austrum, de extremitate Kirjath-Iegharim & exhibit terminus in mare, & exhibit ad fontem aquarum Nephtoa.

16 Et descendet terminus ad extremitatem montis, qui super facies vallis filij Hinom, ^p quæ in valle ^q rephaim, in aquilonem: & descendet vallem Hinom, ad scapulam Iebusæi in austrum: & descendet ^r Ghen-Roghel.

17 Et delineabit de aquilone, & exhibit ^s Ghen-Semes, & exhibit ad Gheliloth, quæ ^t rectitudo Maghaleh Adummim: & descendet Ebē-Boā, filij Reubē.

18 Et transibit ad scapulam, ^u è regione ^v campestris in aquilonem, & descendet in Gharabah.

19 Et transibit terminus ad scapulam Beth-Ghoglah in aquilonem: & erunt exitus ^y eius termini ad linguam maris Salis in aquilonem ad extremitatem Iarden in Austrum: Iste terminus austri.

20 Et Iarden terminabit eum angulo in Orientem. Ista hæreditas filiorum Biniamim, ^z terminus eius circuitu ^a familiis eorum.

21 Et

^a proiecit.
^b vr v. 6.
^c partitus
est, distri-
buit, diuise.

^d distribu-
tiones, por-
tiones.

^e datius, ad
per, familias-
vel pro fa-
miliis.

^f foræ, plagæ,
lateri, tra-
ctu. ita in
sequentibus.
^g hume-
rum, latus.

Sic v. 13. 16.

^h 18.

ⁱ occidentē.

Sic v. 14. 15.

^j in Luz.

^k datius.

Beth heroni.

^l subteriori.

m v. cap. 14.

v. 9.

ⁿ circun-

ducerur.

^o urbem.

^p qui.
^q conster-
nantium,
gigantum.
^r fontem
fullonis.

^s fontem
solis.

^t directio.

Vide Cap. 15.

v. 7.

^u contra,

coram, erga,

circa. verus.

^x planities,

deserti, soli-

tudinis.

^y Alia ex-
emplaria
Hebraea ca-
rent, eius.

^z datius,

per, ad,

terminos.

^a datius.

ad, per,

familias.

Sic v. 21. 22.

21 Fueruntque ciuitates eius Iericho & Beth hagla & Vallis Casis.

22 Beth Araba & Samaraim & Bethel.

23 Et Auim & Aphara & Ophera.

24 Villa Emona & Ophni & Gabee: ciuitates duodecim, & villa earum.

25 Gabaon & Rama & Beroth.

26 Et Mesphe & Caphara, & Amosa.

27 Et Recem, Iarephhl & Tharela.

28 Et Sela, Eleph, & Iebus, quæ est Ierusalem, Gabaath & Cariath: ciuitates quattuordecim, & villa earum. Hæc est possessio filiorum Benjamin iuxta familias suas.

21 Et erunt vrbes filiorum Benjamin, familiis eorum, Iericho, & Beth-Choglah, & vallis Ketzitz.

22 Et Beth-Gharabah, & Tzemarim, & Beth-El.

23 Et ^b Ghauim, & Pharah, & Gho- ^bHaghauim, phrah.

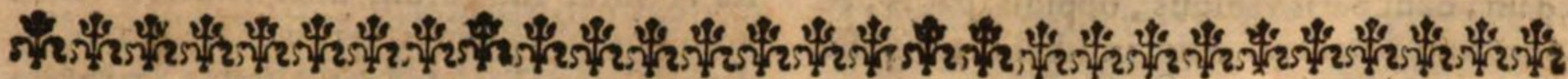
24 Et Chepher ^c Haghamonaj, & ^d Ghophni, & Chabagh: vrbes duæ decem, & ^e cortes earum. ^c Haghamonah. ^d Haghophni e atria, prædia, villæ, vici, pagi.

25 Gibghon, & ^f Ramah, & Beeroth.

26 Et ^g Mitzpneh, & ^h Chephirah, & ⁱ Motzah. ^f Harama. ^g Hamitzpneh. ^h Hachephirah. ⁱ Hamotzah.

27 Et Rekem, & Iirpheel, & Tharalah.

28 Et Tzelagh, & ^k Eleph, & Iebusi, ipsa Ierusa'aim: Ghibghath, Kirjath: vrbes quatuordecim, & cortes earum: Ista hæreditas filiorum Benjamin, familiis eorum. ^k Haeleph.

COMMENTARIA.

VERS. 1.

IN SILO.] Huius vrbis situs ita describitur Iudicum 21. vers. 19. [Quæ sita est ad septentrionem vrbis Beth-el, & ad orientalem plagam via, quæ ad Beth-el tendit ad Sichimam, & ad meridiem oppidi Lebona.] Eusebius & S. Hieronymus in Locis Hebraïcis: [Silo in tribu Ephraim, in quo loco arca testamenti mansit, & tabernaculum Domini usque ad tempora Samuelis. Est autem in decimo milliario Napoleos (id est, Sichem) in regione Acrabithena.] Benjamin pag. 48. [Inde à Suna leucis tribus Sanctus Samuel de Silo est, oppidum videlicet olim Siloh dictum à Ierusalem duabus parasangis distans, ubi magnum templum est, in eoque sepulcrum Samuelis propheta à Christianis ex Ramatha, quæ eadem Ramah est, huc translatum post exactos inde Ismaëlitas, oppidumque captum, ubi antea Samuelis corpus in Iudeorum synagoga sepultum custodiebatur. Est autem nunc, ut dixi, in Silo eximium, & magnum templum, cui nomen est ab ipsis impositum, Sancto Samueli de Silo: & ad hunc usque diem manet.] Brocardus: [Duabus leucis ab Ierusalem in angulo, qui est inter occidentem & septentrionem, est mons Silo, qui nunc ad Sanctum Samuelem dicitur, ubi fuit arca Domini longè tempore, & tabernaculum fœderis, quod fecerat Moses in deserto.] Silo fuisse in tribu Ephraim nedum Eusebius & S. Hieronymus, sed etiam Psalmus 77. vers. 60. & 67. affirmant: rectè red-detur Latine, Tranquilla, Felix, Fortunata, Augusta. Iosephus lib. 5. Antiquit. Cap. 1. [Iesus autem castris è Galgalis in montana translatis, sacrum tabernaculum in vrbe Silunte fixit: quod is locus propter pulchritudinem, visus sit idoneus, in quo tantisper maneret, dum maior commoditas edificandi templi se praberet.]

שילו
Schilo.

VERS. 3.

VSQVEQVO MARCETIS IGNAVIA.]
Maluenda, In Iosue.

Participium מִתְרַפִּים *mitrapphim*, ex formula Hithpahel, significatum intendit; quidam notant, significare istam remissionem & ignauiam atque animi molliem & segnitiam ipsos sibi peperisse, atque ignauie causam non aliunde esse nisi ab interna sua culpa. Ego existimo, magnam & pudendam eorum desidiam denotari. Variè reddunt. 1. *Vsquequo vos cessatis?* vel *segnes, remissi, negligentes estis?* 2. *Quousque vos ignaui estis?* 3. *Quousque estis cessatores?* 4. *Vsquequo vos vacatis?* id est *segnes estis & animo remisso?* 5. *Quousque vos remissè agitis?* 6. *Quousque vos torpentes, vel deorsum deuersi?* 7. *Quousque remissos exhibetis vos?*

ET PERGANT ATQVE CIRCVMEANT **VERS. 4.**
TERRAM.] Hebr. & surrexerunt, & ambulare se fecerunt in terra. Verbum הָלַךְ *halac*, positum hîc in Hithpahel, significationem auget, id est, attentè, diligenter, strenuè, gnauiter, perambulabunt, peragrabunt terram, cuncta solerter perlustrantes. Sic infra vers. 8.

IUXTA NUMERVM VNIVSCVIVSQVE MULTITVDINIS.] Hebr. ad os hereditatis eorum. Quidam: secundum possessionem suam. id est secundum possessionem suarum tribuum, quæ ipsis euentura est, siue tot partes, quot sunt residuæ tribus, quæ accepturæ sunt possessiones. Se ipsum declarat vers. sequenti, cum ait, in septem partes.

DIVIDITE VOBIS TERRAM.] וְיִתְחַלְקוּ **VERS. 5.**
vejitchalleku. Volunt habere significationem intransitiuam, ut eiusmodi verba ex Hithpahel: vnde reddunt: *Et sese partientur in ea, vel eam, septem partibus.* vel: *Et facient se distribuere eam in septem partes.* aut: *Et diuidentur in ea in septem partes.* Ego coniugationem Hithpaël hîc eam vim habere existimo, ut quam accuratissimè & regulatissimè terram

P in

in septem partes curet distribuere.

VERS. 6. MITTAM VOBIS HIC SORTEM.] Quidam annotant, alloqui hîc Iosue ipsam concionem, nondum enî delecti metatores fuere. Alij exponunt, pro vobis hîc sortem mittam, id est, pro tribubus vestris, vt infra vers. 8. & 10. Mittendos alloquitur, ac si tribus alloquutus esset, quæ mittebant eos. syllepsis.

VERS. 7. SED SACERDOTIVM DOMINI EST EORVM HEREDITAS.] Aliqui synechdochen esse volunt, sacerdotium Domini, pro ministerium Domini. Sed hîc Leuitæ vniuersè vocantur sacerdotes ipsi, & iis inferiores Leuitæ, à tribu scilicet. Alij metonymiam esse ajunt, sacerdotium pro hostiis, decimis, aliisque rebus, quæ Deo oblatæ, Leuitarum erant prouentus.

VERS. 9. IN SEPTEM PARTES DIVISERVNT, SCRIBENTES IN VOLUMINE.] Hebr. *Et descripserunt eam per vrbes, in septem partes, super libram.* Quidam existimant hos metatores in tabella geographica descripsisse ac deformasse terram in septem tribus diuidendam, designatis vrbibus, oppidis, pagis, & locorum distantis. Alij, in libello scripsisse numerum vrbium & oppidorum, agrorumque, locorum insuper naturam, situm, bonitatem. Quod verò ait, *per vrbes.* oppida, pagos, vicos, cortes, etiam intelligere non est dubium. Vnde vertunt aliqui: *oppidatim.* Iosephus lib. 5. Antiquit. Cap. 1. [*Mox eos viros misit ad metiendam terram adiunctis ad eos quibusdam geometriæ peritis, qui propter hanc scientiam errare ac falli non poterant: iisque mandata dedit, vt æstimationem agrorum iuxta bonitatem terra facerent. Nam Chananaea natura talis est, vt videre liceat campos magnos, & frugum, ac fructuum feracissimos, qui collati, ad aliam terram admodum uberes videri possent: quòd si iidem ad Ierichuntinum, aut Ierosolymitanum agrum conferantur; iam non magni pretij videbuntur: cum tamen ij agri parui sint, & bona ex parte montani: sed quantum ad fertilitatem attinet, nullis aliis secundi. Hanc ob rem voluit iuxta æstimationem potius, quam iuxta mensuram sortitionem fieri, quod nonnunquam vnum iugerum pro mille aliis valeat. Decem viri autem huic negotio destinati perlustrata regione, & æstimatione terra peracta, septimo mense reuersi sunt ad eum in Siluntem.*]

VERS. 11. ET ASCENDIT SORS.] Futurum *לחל* *Iaghal*, potest esse ex formula Kal. *Et ascendit*, id est, educta, extracta est: seu obuénit, obrigit. Vel ex Hiphil, & *ascendere fecit.* Vel *fecit vt ascenderet sors.* Quidam: *Eduxit enim sortem.* puta Ichosuagh, ex vna quidem vrna Benjaminis nomen, ad quem sors vna erat peruentura, ex altera verò vrna prodiit pars, vel portio ad Benjaminem hac sortitione obuénit.

VERS. 12. CONTRA AQUILONEM A IORDANE.] Hebr. *Ipsi angulo*, vel *ad angulum septentrionis à Iardene.* Quidam exponunt, in angulo versus aquilonem à Iardene. id est, in diuertigio Iardenis, quo magis adhuc ad orientem diuertit. Notant describi primùm limites aquilonares ab oriente versus occidentem, qui quadantenus iidem prope sunt, cum

australibus limitibus Iosephitarum: inchoari autem fines istos ab Iordanis ea fere parte, quæ transierant Israëlita.

BETHAVEN.] De hac diximus supra Cap. 7. vers. 2. & Genes. 28. vers. 19.

IVXTA LVZAM, & C. IPSA EST BETH-EL.] VERS. 13. De *Luz* & *Beth-El* differuimus supra Cap. 16. vers. 2.

ATAROTHADDAR.] De hac egimus Cap. 16. v. 5.

BETHORON.] Vide Cap. 10. vers. 10. & Cap. 16. vers. 3.

CARIATHBAHAL, QUÆ VOCATUR ET CARIATHIARIM.] VERS. 14. De hac vrbe differuimus supra Cap. 15. vers. 60.

EGREDITVR TERMINVS CONTRA MARE.] Hebr. & *exibit terminus in mare.* siue *ad mare.* Quidam in IAMMAH, nolunt *He* significare motum ad locum, sed potius motum à loco redduntque: & *exibit terminus à mari*, seu *ab occidente.* haud inepto argumento: nam erat Carjath-iagharim in vltima Benjaminitarum ora versus occidentem, sed ita vt intra Iudæorum fines existeret: inde verò non vltra limes versus mare seu occidentem pergebat, sed retrò versus orientem aut aquilonem redibat ad fontem Naphthoæ, vt liquet ex Cap. 15. vers. 9. Verum non dimouerim *He* finale à solemni suo vsu, atque istud, & *exibit terminus in* vel *ad mare.* facile exposuerim, versus mare seu occidentem, huc illuc nempe vsque ad Carjath-iarim, protendi terminum q. d. ab austro hic est terminus occidentalis.

AD FONTEM AQUARVM NEPHTHOA.] De hoc fonte diximus Cap. 15. v. 9.

PARTEM MONTIS, QVI RESPICIT VALLEM FILIORVM HENNOM.] Eusebius & S. Hieronymus in Locis Hebraicis: [*Gebennon*, quod interpretatur vallis Ennon, & ab hac quidam putant appellatam Gehennam: cecidit autem in sortem tribus Benjamin iuxta murum Ierusalem contra orientem.] De hoc monte & valle Hinom, plura differuimus supra Cap. 15. vers. 8.

FONTEM ROGEL.] De eo egimus Cap. 15. vers. 7.

ENSEMES.] id est, *Fontem solis.* de quo VERS. 17. diximus Cap. 15. vers. 7.

VSQVE AD TUMVLOS.] Hebr. *תללים* *Geliloth.* Non est dubium *Geliloth* hîc esse eundem locum, qui supra Cap. 15. vers. 7. appellatus est *Ghilghal.* Sed hîc & ibi quidam diuersum statuunt à *Galgala* vbi castra statua Israëlitarum fuere: eo argumento, quòd *Geliloth* esset vicina *Cliuo Adummim*, vt hîc & ibi dicitur: *Adummim* autem certum est fuisse inter Ierusalem & Ierichuntem: cum tamen *Galgala* statua vltra Ierichuntem versus Iordanem essent. Atqui hanc *Geliloth* eam esse volunt, cuius extat mentio Iudicum 3. vers. 19. Verum nihil opus est diuersas statuere, cum nihil necesse sit intelligere *Galgalam* istam vel *Geliloth*, adeo vicinam fuisse ascensui *Adummim*, vt non propior Iordani, quàm Iericho fuerit. Quidam hîc exemplo Nostri appellatiue reddunt: *Et exhibet ad limites, terminos, tractus, consinia.* vel

vel *tumulos*, qui è regione *Clini Adumim*. Sic infra Cap. 22. vers. 10. videtur capi vox *Geliloth*. sed satius est è Cap. 15. vers. 7. nomen proprium *Galgala* intelligere. Nec desunt, qui hanc *Geliloth*, seu *Galgalam*, eandem omnino faciant cum illa inferius Cap. 22. vers. 10.

ASCENSUS ADOMMIM.] Hunc locum descripsimus Cap. 15. vers. 7.

ABENBOEN.] De hoc etiam loco egimus Cap. 15. vers. 6.

AD CAMPESTRIA.] Hebr. ad ערבה *Gharabah*, plerique pro appellatio accipiunt, *campestre, solitudinem, planitiem, desertum*. de qua voce egimus Numer. 22. vers. 1. & certè constat, [hic desertum seu eremum fuisse Iudææ sortis, in qua extiterit, *Beth-Hagharabah*, uti vidimus Cap. 15. v. 6. Alij proprium nomen urbis esse volunt *Gharaba*, quæ etiam mox hoc ipso versu vocatur *Harabah*, & vers. 22. *Beth-Harabah*. eadem omnino, quæ *Beth-Harabah*, supra Cap. 15. vers. 6.

IN PLANITIEM.] Hebr. in ערבה *Gharabah*, eadem omnino vox, quæ paulo superius hoc eodem versu, quam omnes ferè ut propriam urbis, quæ dicta sit *Beth-Harabah*, accipiunt. Variè hunc versum transferunt 1. Et pertransit ad latus, quod est è regione planitiei ad aquilonem, & descendit in Araba 2. Et porrigebatur ad latus oppositum deserto ad aquilonem, descendebarque ad Arabam. 3. Et pertransiit ad humerum contra planitiem ad aquilonem, & descendit in Harabah. 4. Et pertransiens ad latus, quod est è regione Araba septentrionalis, descendit in campestria. 5. Inde transiens ad latus, quod est è regione Haraba aquilonem versus, descendit Harabam.

VERS. 19

ET PRÆTERGREDITUR CONTRA AQUILONEM BETH-HAGLA.] De Beth-Hagla diximus Cap. 15. vers. 6. Hanc quidam putant esse Bethuliam, Iudith 4. vers. 5. Hunc versum ex verbo reddidimus, clarius alij in hunc modum: Postea transit terminus ad latus Beth-Chogla versus aquilonem: suntque exitus ipsius termini in sinum maris-salsi aquilonarem in extremitatem lardenis meridianam. Hic est terminus meridianus. Nimirum extremitas seu finis meridionalis Iordanis, ubi commiscetur lacui Asphaltiti, est lingua seu sinus Asphaltitis stagni aquilonaris.

CONTRA LINGVAM MARIS SALSIS-SIMI.] De hac loquutione diximus supra Cap. 15. vers. 2.

VERS. 21.

BETH-HAGLA.] Perperam quidam hanc diuersam statuunt ab ea vers. 19. quam volunt fuisse in tribu Iuda.

VALLIS CASIS.] Hebr. vallis Ketzitz. Videtur hæc fuisse, quæ Iudith 7. vers. 16. appellatur torrens Mochmur, id est, torrens aer, seu Niger. Vide supra Cap. 16. vers. 8.

עמק קצית
Ghemek
Ketzitz.

Hebr. *Ghemek Ketzitz* exponitur, vallis, profunditas, planities, abrupta, incisa. Quidam notant posse Hispanicè dici, *Valtajada*. Vide 1. Regum 17. vers. 3.

VERS. 22.

BETH-ARABA.] Hebr. *Beth-Gharabah*. De qua vide supra vers. 18. & cap. 15. v. 6. & 61. n. si hæc Benjaminica, diuersa sit ab illa Iudaica. *Maluenda, In Iosue.*

SAMARAİM.] Hebr. צמרים *Tzemarajim*. 2. Paralip. 13. vers. 4. dicitur mons *Tzemarajim* fuisse in monte Ephraim, vnde coniectantur vel montem ab vrbe, vel urbem à monte nomen accepisse, quam in latere australi eius montis constituunt, ut montem etiam *Tzemarajim* in latere australi montis Ephraim extitisse notant. Dualis forma, vel geminos montes, vel duos eius vertices aut cacumina designat. Nomen à lanis dicitur, fortasse quod in eo monte tonderentur optimæ lanæ, quasi Hispanicè dicas: *Dos vello-nes*: vel à densitate, quod mons arboribus, & fruticibus densus & oblitus esset.

AVİM.] Hebr. עיים *Ghauim*, vel הערים *Haghaumim*. Foran sic dicta, quod in ea habitarent Ghauæi, siue Cheuæi, qui etiam degebant in Gabaon. Nam Hevæi vicissim scribuntur cum Cher, & Ghain. Vide Deuteronom. 1. vers. 23. & supra Cap. 13. vers. 3. Significat *Curuam, Perversam*. Hispanicè *La-Corua, La Torcida*. fortasse à situ. Alij, *Contortos* interpretantur, Hispanicè, *Los Tuertos Los Torcidos*.

VERS. 23.

APHARAH.] Hebr. חפרה *Happarrah*, vel פרה *Parah*. Eusebius & S. Hieronymus in Locis Hebraicis. [*Aphara in tribu Benjamin. Est & hodie vicus Effrem in quinto millario Beth-elis, ad orientem respiciens.*] Exponitur *Fructificans Fructuosa, Fertilis*. Vel *Vacca, Iuuenca: Iunx*. foran quod ibi optimæ iuuen-cæ alerentur.

OPHERA.] Hebr. עפרה *Ghophrah*. Hæc sita dicitur in terra Sughal, 1. Samuel. 13. v. 17. quæ terra vulpibus abundasse videtur, quod & nomen ipsum notat. *Ghophrah* à pulvere dicta videtur, quasi *Puluerulenta*. Hispanicè *La Poluereda*. Vide Iudicum 6 v. 11.

VILLA HEMONA.] Hebr. כפר העמונה *Cephah haghammoneh*, *Cephah* dicitur à כפר *capbar* textit, obliuit, *perauit*, id est, villa, seu pagus, quod tecta habeat, & ex materia glutinosa construatur. *Cephah Ghamoneh*, significat, *Villam-Populosam*.

VERS. 24.

OPHNI.] Hebr. העפני *Hagophni*, vel עפני *Ghophni*, ex transposito עני *ganaph*, significat *Ramosam, Frondosam*. Nescio cur aliqui, *Vitosam* seu *Viticofam*, Hispanicè *Parrera*, exponant, cum id vox Hebraica non significet, nisi quod viti tribuitur Ezechiel. 19. v. 10.

GABBE.] Hebr. גבע *Gabagh*. Hæc est famosa Gabaa patria Saulis, Isaia 10. vers. 29. & 1. Samuel. 11. 4. nefario illo stupro Beniaminitarum Leuitæ uxori illato notissima, Iudicum 19. & 20. Benjamin Pag. 49. Itinerarij: [*Inde, à Silo, profectus tribus peractis parasangis versus montem Moria, Pesipnam veni, quæ Ghibgha Saulis patria est, alias Ghibgha Benjamin dicta.*] Brocardus: [*A Magnis (Machmas) versus austrum, est una leuca ad Gabaa Saulis, ubi oppressa fuit uxor Leuitæ: ubi & Saul natus fuit.*] Porro Machmas fuisse vicinam Beth-auen ad orientem, item & Bethel, & Gabæ, ex 1. Samuel. 13. vers. 2. & 6 colligitur. Abfuisse autem ab Ierusalem nouem millibus, Eusebius & S. Hieronymus in Locis affirmant. *Gabagh, Collem*, seu *Clinum* sonat Hispanicè, *Collado, Cuesta, Costera*, quod

P 2 in

in colle sita esset.

VERS. 25. GABAON.] De hac egimus supra Cap. 9. vers. 6.

RAMA.] Hebr. רממה *Haramah*, siue רמה *Ramah* Eusebius & S. Hieronymus in locis Hebraicis: [*Rama in tribu Benjamin ciuitas Saulis, in sexto milliari ab Ælia, ad septentrionalem plagam contra Beth-el. Meminit huius & Ieremias.*] Cap. 31. 15. & Cap. 40. 1. Matthæus 2. vers. 18. Benjamin, Itinerarij pag. 49. [*Illinc ab Ghibgha Saulis, profectus, post tres parasangas ueni in Rama, quæ olim Haramah: cuius murorum & adificiorum pars ab antiquis usque temporibus manet: idque lapidum inscriptionibus adhuc extantibus confirmatur: ostendunturque vestigia & ruina ac situs maxime quondam urbis. Visiturque adhuc Israëlitarum ager, Israëlitarum sepulcris instructus multis, duorum milliarium spatio longus:*] Brocardus: [*A Gabaa centibus una leuca contra austrum occurrit Rama ciuitas, sed quæ hodie est villa, sita in monte ad sinistram itineris ducentis in Ierusalem. Hinc tres sunt leuca eundo contra austrum ad ciuitatem Ierosolymitanam.*] Iosephus lib. 8. Antiquit. Cap. 6. de Baasa rege Israël. [*Postremo cum exercitu aggressus est urbem non ignobilem Ramathonem, distantem quadraginta stadiis à Ierosolymis.*] Vide 1. Regum 15. vers. 17. *Ramah Excelsam, Eleuatam, Altam* sonat: quod in edito loco sita esset.

VERS. 26. BEROth.] Heb. Beeroth. De hac egimus supra Cap. 9. vers. 17. nam erat ciuitas Gabonitarum.

MESPHE.] Heb. *Mitzpneh*, Diuersa hæc Mitzpneh ab illa Galaaditica, de qua Cap. 11. vers. 3. & ab illa Iudaica supra Cap. 15. vers. 38. Hanc haud absurdè existimant illam esse Mitzpneh, in qua comitia, & Iudicia populi Israëlitici peragi solita, Scriptura commemorat, præsertim 1. Samuel. 7. quippe quæ non procul abesset à Sacrae Arcæ statione, quæ erat in Silo, vrbe Ephraimitica? & istæ duæ sortes Benjaminica & Ephraimitica proximæ inter se erant. Vide Iudicum. 20. vers. 1.

CAPHARA.] Hebr. *Hacephira*, vel *Chephirah*. De qua disseruimus supra Cap. 9. vers. 17. nam hæc quoque fuit vrbs Gabonitarum.

AMOS.] Hebr. חמוצה *Hammotzah*, vel מוצה *Motzah*. De hac nihil amplius dicere possumus quam significationem nominis: quæ est, vel, *Exiens*. Hispanicè, *La Salida*: vel, *Inuenta* aut *Expressa*: vel *Massa Azyma*: aut *Acer*, *Quisquilia*, *Gluma*.

VERS. 27. RECEM.] Hebr. רקם sonat *Acu-pictam*, *Variegatam*, *Phrygionicum*, vel *Phrygionicam*, Hispanicè *Recamada*: vel quod vrbs pulchra, & variegata esset: aut quod in ea fortassis opera Phrygiana conficerentur.

IAREPHEL.] Hebr. ירפלא *Iirpeel*. exponitur, *Medicina*, *Sanatio*, *Fortis*, vel *Dei*. seu *Medicina-diuiua*. Quidam Hispanicè reddunt, *Fuerte-Cura*. Forsan, quod ibi optimi medici, seu medicamenta essent, aut quod ibi studia medicinæ & artes colerentur.

THARELA.] Hebr. תראלם *Taralam*. Posit explicari, *Ordo*, *Ratio*, *Series adiurationis*, vel *Exploratio*, *Indagatio-adiurationis*. vel quod in ea docerentur exorcismi, ac traderentur: Essentque plures exorcistæ ibi, quales illi Actor. 19. vers. 13. & apud Iosephum Lib. 8. Antiquitatum Cap. 2. vel quod ibi iuramenta examinarentur, & explorarentur.

SELA.] Hebr. צלע *Tzelagh Costam*, vel *Latus* significat. Ineptè quidam hoc & sequens nomen pro appellatiuis capiunt, exponuntque: & *latus ducis*, vel & *latus magnum*: cum fuerint nomina propria duarum urbium: alioquin numerus quaterdenarius urbium hoc versu expressus non constaret. Huius urbis fit mentio 2. Samuel. 21. v. 14. in qua sepultus fuit Saul.

ELEPH.] Hebr. האלף *Haeleph*. Licet interpretari, *Doctrinam*, *Bonem*, *Chiliadem*. quod fortè mille domibus constaret: aut quod ibi esset publica doctrinarum academia, vel puerorum institutio: aut quod optimis bobus abundaret.

IEBUS.] Hebr. יבוסי *Iebusi*. Quidam exponunt: & *Iebusæi ciuitas*, seu *vrbs*, ipsa est *Ierusalaim*. Vide supra Cap. 15. vers. 8. & 63. & Iudicum. 1. vers. 8. & 21.

GABAATH.] Hebr. גבעת *Gibghath. Collem*, seu *Clinum* significat. Vide infra Cap. 24. vers. 33.

CARIATH.] Hebr. *Kiriath*, nomen proprium urbis, quod alioqui Hebræis *Ciuitatem* vniuersè, significat, sic dicta à KARAH id est, ab hominum concursu & frequentia, vel à *Kir*, quod parietibus constet, & muris cincta sit. vel à KORAH, id est, plurium ædificiorum contignatione. quasi dicas, tignorum plurium structura, contignatio, tignorum compages.

Rectè & opportunè monent, in catalogo urbium huius Benjaminiticæ sortis, vt etiam in aliis aliarum tribuum urbium indicibus, non omnes vrbes, omniaque loca commemorata fuisse: sed celebriora modo: & præsertim, quæ vel ad fines ostendendos: vel de historia quapiam memorabilia erant: & quæ primùm tribules incolere incipiebant. Quapropter non esse mirandum, quod passim in sacris narrationibus, urbium nomina in hac, vel illa tribu positarum, occurrunt: quarum in istis catalogis nulla mentio extat: plurimæ enim præteritæ sunt: multæ etiam posteris temporibus constructæ; nonnullæ etiam mutata.

קרא
קיר
קורה

CAPVT DECIMVM-NONVM.

Assignantur sortes sex tribubus Simeon, Zabulon, Issachar, Aser.
Nephthalim, Dan & Iosue.

Vulg.

Malu.

Egreßa est sors secunda filiorum Simeon per cognationes suas: fuitque hereditas.

2 eorum in medio possessionis filiorum Iuda: Bersabee & Sabee & Molada.

3 Et Hasersual, Bala & Asem.

4 Et Eltholad, Bethul & Harma.

5 Et Siceleg & Bethmarchaboth & Hasersusa.

6 Et Bethlebaoth & Sarohen: ciuitates tredecim, & villa earum.

7 Ain & Remmon & Athar & Afsan: ciuitates quattuor, & villa earum,

8 omnes viculi per circuitum urbium istarum vsque ad Baalath Beer Ramath contra Australem plagam. Hæc est hereditas filiorum Simeon iuxta cognationes suas.

9 In possessione & funiculo filiorum Iuda: quia maior erat, & idcirco filij Simeon possederunt in medio hereditatis eorum.

10 Ceciditque sors tertia filiorum Zabulon per cognationes suas: & factus est terminus possessionis eorum vsque Sarid.

11 Ascenditque de Mari & Merala, & peruenit in Debbaseth, vsque ad torrentem qui est contra Ieconam.

12 Et reuertitur de Sared contra Orientem in fines Ceseleththabor: & egreditur ad Dabereeth, ascenditque contra Iaphie.

13 Et inde pertransit vsque ad Orientalem plagam Gethhepher & Thacasin: & egreditur in Remmon, Amthar & Noa.

14 Et circuit ad Aquilonem Hana-thon: suntque egressus eius vallis Iephtahel.

Exiiuit sors secunda Simghoni, ^a baculo filiorum Simghon, ^b familiis eorum: & fuit hereditas eorum in medio hereditatis filiorum Iehudah.

2 Et fuit eis in hæreditate eorum Beer-Sebagh, & Sebagh, & Moladah.

3 Et Chatzar Sughal, & Balah, & Gharzem.

4 Et Eltholad, & Bethul, & Chormah.

5 Et Tziklagh, & Beth-Marchaboth, & Chatzar Sufah.

6 Et Beth-Lebaoth, & Saruchen: vrbes tres decem, & ^c cortes earum.

7 Ghain, Rimon, & Gheter, & Ghafan: vrbes quattuor, & cortes earum.

8 Et omnes cortes, quæ circuitibus urbium istarum, vsque ad Baghalath-Beer, Ramath austri. Ista hereditas ^d baculi filiorum Simghon, familiis eorum.

9 De ^e fune filiorum Iehudah, hæreditas filiorum Simghon: quia fuit ^f pars filiorum Iehudah multa & de eis: & ^h hæreditaerunt filij Simghon in medio hæreditatis eorum.

10 Et ⁱ ascendet sors filijs Zebulum, familijs eorum: & fuit terminus hæreditatis eorum vsque ad Sarid.

11 Et ascendet terminus eorum ad in ^k mare, & ⁱ Marghalah, & ^m incurret in Dabaseth: & incurret ad ⁿ torrentem, qui super facies Ioknegham.

12 Et reuertetur de Sarid in orientem ortum solis super terminum Chisloth Thabor: & exhibit ad ^o Dabrath, & ascendet Iaphiagh.

13 Et de ibi transiit in orientem in ortum ^p Ghithah Chepher, Ghithah-Katzin: & exhibit Rimon ^q Methoar, & Neghah.

14 Et ^r circumgyrabitur ad eum terminus de aquilone Chanathon: & erunt exitus eius, ^s vallis Iipthach-El.

^a scipioni, virgæ, extensioni, tribui.
^b darius.
ad, per, fami-
lias, seu
stirpes, gen-
tilitates.
Sic v. 8. 16.
16.23.14.
31.32.39.
40.48.

^c atria, præ-
dia, pagi,
vici, villæ.
ita deinceps.

^d ut vers. 2.

^e funiculo,
portione,
tractu,
regione.
^f portio:
^g præ.
^h heredi-
tatem accē-
perunt.
ⁱ Præteritum.

^k occiden-
tem.
^l in Marghalah
^m incidet,
obuiabit.
Sic. statim.
ⁿ fluium,
vallem.
^o Hada-
brath.

^p in Gethah
^q Hame-
thoar.
^r Hane-
ghah.
^s circum du-
cet, circui-
bit.
^t in vallem.

15 Et Cateth & Naalol & Seme-
ron & Iedala & Bethlehem : ciuitates
duodecim, & villæ earum.

16 Hæc est hereditas tribus filio-
rum Zabulon per cognationes suas, vr-
bes & viculi earum.

17 Issachar egressa est sors quarta
per cognationes suas.

18 fuitque eius hereditas, Ierzrael
& Casaloth & Sunem.

19 Et Hapharaim & Seon, & A-
naharath.

20 Et Rabboth & Cesion, Abes.

21 Et Rameth, Engannim, & En-
hadda, & Bethpheses.

22 Et peruenit terminus eius vsque
Thabor & Sehesima & Bethsames:
eruntque exitus eius Iordanis: ciuita-
tes sedecim, & villæ earum.

23 Hæc est possessio filiorum Issachar
per cognationes suas, vrbes & viculi
earum.

24 Ceciditque sors quinta tribui fili-
orum Aser per cognationes suas.

25 fuitque terminus eorum Halcath
& Chali & Beten & Axaph

26 Et Elmelech & Amaad & Mes-
sal: & peruenit vsque ad Carmelum
maris Sihor & Labanath.

27 Ac reuertitur contra Orientem
Bethdagon: & pertransit vsque Za-
bulon & Vallem Iephthael contra A-
quilonem in Bethemec & Nehiel. Egre-
diturque ad lauam Cabul.

28 Et Abran & Hohob & Hamon &
Cana, vsque ad Sidonem magnam.

29 reuertiturque in Horma vsque ad
ciuitatem munitissimam Tyrum, & vs-
que Hofa: eruntque exitus eius in mare
de funiculo Achziba.

30 Et Amma & Aphec & Rohob,
ciuitates viginti duæ, & villæ earum.

31 Hæc est possessio filiorum Aser per
cognationes suas, vrbesque & viculi
earum.

32 Filiorum Nephthali sexta sors ce-
cidit per familias suas.

33 Et cepit terminus de Heleph &
Elon in Saananim, & Adami, quæ
est Neceb, & Iebnael vsque Lecum:
& egressus eorum vsque ad Iordanem.

34 reuertiturque terminus contra Oc-
cidentem in Azanotthabor, atque in-
de egreditur in Hucuca, & pertransit in
Zabulon contra Meridiem, & in Aser
contra Occidentem, & in Iuda ad Ior-
danem contra ortum solis.

15 Et Katath, & Nahalal, & Simrom,
& Iidalah, & Bethlehem: vrbes duæ
decem, & cortes earum.

16 Ista hæreditas filiorum Zebulun,
familiis eorum: vrbes istæ, & cortes
earum.

17 Issachar exiuit sors quarta: filii
Issachar familiis eorum.

18 Et fuit terminus eorum in Iizre-
ghel, & Chesuloth, & Sunem.

19 Et Chapharaim, & Sijon, & Ana-
charath.

20 Et Rabith, & Kisjon, & Abetz.

21 Et Remeth, & Ghen-Ganim, &
Ghen-Chadah, & Beth-Pharzeit.

22 Et incurret terminus in Thabor,
& Sachatzomath, & Beth-Semes: &
erunt exitus termini eorum Iarden:
vrbes sex decem, & cortes earum.

23 Ista hæreditas baculi filiorum
Issachar familiis eorum, vrbes, & cor-
tes earum.

24 Et exiuit sors quinta baculo filio-
rum Aser, familiis eorum.

25 Et fuit terminus eorum: Chelkath,
& Chali, & Beten, & Achsaph.

26 Et Alamelech, & Ghamghad, &
Misal: & incurret in Charmel, in ma-
re, & in Sichon-Libnath.

27 Et reuertetur Ortum solis Beth-
Dagon, & incurret in Zebulun, & in
valle Iiphthach-El, in aquilonem
Beth-Ghemek, & Neghiel: & exhibit
ad Chabul de sinistra.

28 Et Ghebro, & Rechob, & Chamô,
& Kanah: vsque ad Tzidon multam.

29 Et reuertetur terminus Ramah,
& vsque ad urbem munitonis Tzor:
& reuertetur terminus Chosah: & i-
fuerunt exitus eius in mare de fune
Achzibah.

30 Et Ghumah, & Aphek, & Rechob,
vrbes viginti & duæ, & cortes earum.

31 Ista hæreditas baculi filiorum
Aser, familiis eorum: vrbes istæ, & cor-
tes earum.

32 Filiis Naphthali exiuit sors sexta,
filiis Naphthali, familiis eorum.

33 Et fuit terminus eorum de Che-
leph, de Elon in Tzeghananim, &
Adam Nekeb, & Iabneel vsque ad La-
kum: & erit exitus eius Iarden.

34 Et reuertetur terminus in mare,
Aznoth Thabor: & exhibit de ibi
Chukokah: & incurret in Zebulun de
austro: & in Aser incurrit de mari,
& in Iehudah Iarden ortu solis.

u attria, præ-
dia, pagi,
vici, villæ.
ita postea.

x datiuus.
Ipsi Issachar.
vel pro
Issachar.
y ad, versus.
z Hache-
suloth.

a Harabith.

b incidet,
obuiabit.
sic v. 16.
27. 34.

c vt v. 1.

d vt v. 1.

e ad occi-
dentem.

f magnam,
populosam.
g Haramah,
vel in Ha-
ram.
h in Chos.
i erunt.
k funiculo,
tractu,
regione.
l in Achzib.
m vt v. 15.
n vt v. 1.

o plurale:
egressiones.
p occiden-
tem.
q in Chu-
kok.
r prateritum
s ab occi-
dente.

35 ciuitates munitissima Astedim, Sed, & Emath, & Reccath & Cenereth.

36 Et Edema & Arama, Asor.

37 Et Cedec & Edrai, Enhasor.

38 Et Ieron & Magdalel, Horem & Bethanah Bethsames ciuitates decem & nouem, & villa earum.

39 Hæc est possessio tribus filiorum Nephthali per cognationes suas, vrbes & viculi earum.

40 Tribui filiorum Dan per familias suas egressa est sors septima.

41 Et fuit terminus possessionis eius Sara & Esthaol, & Hirsemes, id est, ciuitas solis.

42 Selebin & Aialon & Iethela.

43 Elon & Themna & Acron.

44 Elthece, Gebbethon & Balaath.

45 Et Iud & Bane & Barach & Gethremmon.

46 Et Meiarcon & Arecon, cum termino qui respicit Ioppen.

47 Et ipso fine concluditur. Ascenderuntque filij Dan, & pugnaverunt contra Lesem, ceperuntque eam: & percusserunt eam in ore gladij & possederunt, & habitauerunt in ea, vocantes nomen eius Lesem Dan, ex nomine Dan patris sui.

48 Hæc est possessio tribus filiorum Dan, per cognationes suas, vrbes & viculi earum.

49 Cumque complisset sorte diuidere Terram singulis per tribus suas, dederunt filij Israël possessionem Iosue filio Nun in medio sui.

50 Iuxta præceptum Domini, urbem quam postulauit, Thamnath Saraa in monte Ephraim: & ædificauit ciuitatem, habitauitque in ea.

51 Hæ sunt possessiones, quas sorte diuiserunt Eleazar sacerdos & Iosue filius Nun, & principes familiarum ac tribuum filiorum Israel in Silo, coram Domino ad ostium tabernaculi testimonij, partiti que sunt Terram.

35 Et vrbes munitonis, t Tzidem, Tzer, & Chamath, Rakath, & Chinereth.

36 Et Adamah, & Ramah, & Chatzor.

37 Et Kedec, & Edregghi, & Ghen-Chatzor.

38 Et Ieron, & Migdal-El, Choren, & Beth-Ghanath, & Beth-Semes: vrbes nouem decem, & u cort s earum.

39 Ista hæreditas x baculi filiorum Naphthali, familiis eorum: vrbes, & y cortes earum.

40 z Baculo filiorum Dan, familiis eorum, exiuit sors septima.

41 Et fuit terminus hæreditatis eorum, a Thorghah, & Esthaol, & Ghir-Semes.

42 Et Saghalabin, & Ajalo, & lithlach.

43 Et Elon, & Thimnathah, & Ghekron.

44 Et Elthekeh, & Ghibethon, & Baghalath.

45 Et Iehud, & Bene-Barak, & Gath-Rimon.

46 Et Me-Hajarkon & b Harakon cum termino c e regione Iapho.

47 Et exiuit terminus filiorum Dan de eis: & ascenderunt filij Dan, & d cæciderunt cum Lesem, & e ceperunt eam f ori gladij: & hæreditauerunt eam, & g habitauerunt in ea: & vocauerunt h Lesem, Dan, i secundum nomen Dan patris eorum.

48 Ista hæreditas k baculi filiorum Dan, familiis eorum: vrbes istæ, & l cortes earum.

49 Et m consummauerunt ad n hæreditare facere terram, o terminis eius: & dederunt filij Israël hæreditatem Iehosuagh filio Nun in medio eorum.

50 p Super os lHVH dederunt & urbem, quam postulauit Thimnath-Serach, in monte Ephraim: & ædificauit urbem, & q habitauit in ea.

51 Ista hæreditates, quas r hæreditare fecerunt Elghazar sacerdos, & Iehosuagh filius Nun, & capita patrum s baculis filiorum Israel, in t sorte, in Siloh, u faciebus lHVH, x lanua tentorij stationis: & consummauerunt de y dispertire terram.

t Tzidem;

u vt v. 15;

x vt v. 1.

y vt v. 15;

z vt v. 1.

a Tzareg-hah.

b Rakon.

c circa, versus, contra;

d incidere;

e conciderunt;

f apprehenderunt, occupauerunt.

g ad os.

h manserunt;

i federunt.

k darius;

l nomen imponerunt;

m ipsi Lesem;

n sicut.

o vt v. 1.

p vt v. 15.

q finierunt;

r perfecerunt;

s absoluerunt;

t compleuerunt.

u vt v. 5 i.

x hæreditare;

y vel hæditate capere.

z Sic Numeror.

34. v. 18.

o darius.

ad, per, in;

juxta terminos.

p Ex præstituto.

q sedit, mansit.

r possidendas diuiserunt.

s darius.

f per tribus;

vt v. 1

t sortitione;

u darius.

ad facies,

x ostio,

porta;

y distribuere;

diuidere;

C O M M E N T A R I A.

VERS. 1.

VITQVE HEREDITAS EORVM IN MEDIO POSSESSIONIS FILIORVM IYDA.] Eusebius & S. Hieronymus in Locis Hebraïcis opportunè monent:

[Nec mouere debet quempiam, si interdum ciuitates Iudæ easdem in tribu Simeonis, vel Benjamin reperiatur. Tribus enim Iudæ bellicosissimis viris pollens, & crebro aduersarios superans, in omnibus tribubus tenuit principatum: & idcirco etiam aliarum tribuum sortes in eius interdum funiculo nuncupantur: alioquin in medio tribus Iudæ habitasse Simeonem scriptura manifestissime docet.] Tribum Simeonis non habituram propriam hæreditatem, sed ipsi in aliena tribu obuenturam possessionem, iam olim prædixerat Iahacob Genes. 49. 7. vt ibi annotauimus.

VERS. 2.

BERSABEE.] Hæc censetur in tribu Iudæ, supra cap. 15. v. 28. de qua ibi vide.

SABEE.] Heb. *Sebagh*. Hanc plerique putant eandem esse dimidiato nomine cum proximè præcedente *Beer-Sebagh*. alioqui non constaret numerus tredecim urbium, quæ hîc numerantur vers. 6. nam erunt haud dubie quatuordecim, si *Sebagh* distincta vrbs est à *Beer-Sebagh*. Vnde in earundem tredecim urbium enumeratione 1. Paralipom. 4. v. 28. vt superuacanea omissa est *Sebagh*: additum autem id nomen hîc ad maiorem memoriam nobilis & inclytæ urbis, fœdere & sacrificio Abrahami cum Abimelecho illustratæ, Genes. 21. quo circa hîc exponunt: *Beer-Sebagh* quæ & *Sebagh*, vel *Beer-Sebagh*, id est, *Sebagh*. Tremellius & Iunius hæc annotant: [*Schebah*, supra cap. 15. v. 26. *Schemah*, & ea esse videtur, quæ 1. Chronicor. 4. v. 32. *Thocen* vocatur: nam omnia utrobique conueniunt, hac excepta, quæ ibi alioquin omitteretur.] Neque obstat quòd esse cum ea videantur vrbes quatuordecim: nam forsitan recensitus est magnus aliquis & insignis pagus, qui tamen vrbs non fuerit, vt *Chatzar-Sughal*. Vide supra cap. 15. v. 32. & 36.

MOLADA.] Et hæc ponitur in tribu Iudæ supra cap. 15. v. 26. de qua ibi diximus.

VERS. 3.

HASER-SVAL.] Hæc quoque fuit in tribu Iudæ, cap. 15. vers. 28. quam ibi elucidauimus.

BALA.] Heb. בִּלְהָ *Balah* hæc etiam in sorte Iudæ recensetur cap. 15. vers. 29. & inserto *Ghain*, appellatur, *Baghalah*: & 1. Paralipom. 4. v. 29. *Bilhab*. Exponitur, *Confusa*, *Mista*. Hispanicè, *La Reuelta*. Vel *Producta*, *Prolongata*, aut *Vetusta*, *Antiqua*, *Inueterata*.

ASEM.] Hebr. *Ghatzem*. & hæc inter Iudæicas vrbes describitur, cap. 15. v. 29. de qua vide ibi.

VERS. 4.

ELTHOLAD.] Hæc quoque urbibus Iudæicis accensetur cap. 15. v. 30. quam ibi elucidauimus.

בֶּתְחֻל
Bethul

BETHVL.] Hanc notant 1. Paralipom. 4.

v. 30. appellari *Bethuel*, & supra cap. 15. v. 30. *Chefil*, ibi vide: exponitur *Virginitas*, aut *Virginitas Dei*. Ridiculum quod quidam volunt hanc esse *Bethuliam* historiæ *Iudith*: cum procul hinc illa *Bethulia* abfuerit in *Galilæa*, vt in eum librum dicemus.

HARMACH.] Hebr. *Chormah*. Hæc etiam in sorte Iudæ reponitur cap. 15. v. 30. de qua vide ibi.

ET SICELEG.] Hæc quoque sorti Iudæ tribuitur cap. 15. vers. 31. quam ibi exposuimus.

BETH-MARCHABOTH.] Hæc non enumerata fuit cap. 15. inter Iudæicas vrbes. cum tamen in ea sorte esset, quæ Simeonitis cessit. Significat, *Domum-Curruum*, seu *Carucarum*, vel *Quadrigarum*, quòd ibi fortasse conficerentur.

HASER-SUSA.] Hebr. חֲצָר סוּסָה *Chatzar-Susa*. Neque huius mentio facta in Catalogo Iudæicarum urbium cap. 15. Exponitur, *Atrium*, *Pradium*, *Villa*, *Pagus-Equitatus*, seu *Equitij*, quod fortè ibi optimi equi educarentur. Aliqui tamen existimant, hanc supra Cap. 15. v. 27. dictam, *Chatzar-Gadah*: nam nomina significatione conueniunt, siquidem *Gadah*, turmam, & סוּסָה *Susah*, equitatum significat. Vide ibi. 1. Paralipom. 4. v. 31. dicitur *Chatzar-Susim*, id est, *Villa Equorum*.

BETH-LEBAOTH.] id est, *Domus*, vel *Locus Leanarum*, hæc inter vrbes Iudæicæ tribus supra cap. 15. v. 32. vocatur *Lebaoth*, id est, *Leana*, ibi vide. Volunt quidam, hanc 1. Paralipom. 4. v. 31. nuncupari, *Beth-Birei*, vel *Beri*, id est, *Domum*, vel *Locum-Pinguis*, *Obesi*, *Opiami*, *Saginati*: quod forsitan ibi pecora saginarentur.

SAROHEN.] Hebr. שָׂרוּחֵן *Scharuchen*. Aliqui putant hanc ipsam esse, quæ supra cap. 15. v. 36. in Catalogo Iudæico appellatur, *Sagharaim*, id est, *Gemina-porta*. Etymon *Saruchen* vix eruunt. Nisi diuines, *Qua odorifera*, vel *Cui odor*.

AIN.] Hebr. *Ghain*. Et hæc connumeratur inter vrbes sortis Iudæ, cap. 15. v. 32. ibi vide.

REMMON.] Hebr. *Rimon*. Ista etiam inter vrbes Iudæicas censetur, cap. 15. v. 32. de qua vide ibi.

ATHAR.] Hebr. *Ghether*. Et hæc quoque in catalogo urbium Iudæicarum scribitur cap. 15. v. 42. de qua vide ibi.

ASAN.] Hebr. *Ghasan*. Hanc quoque inter vrbes sortis Iudæicæ positam, supra cap. 15. v. 42. descripsimus.

BAALATH BEER, RAMATH, [CONTRA AVSTRALEM PLAGAM.] Hebr. בְּעֵלַת בְּאֵר *Baghalath-Beer*. Quidam suspicantur hanc esse *Beer-Sebagh*, limitem australem *Chananae*. Est enim ac si dicas *Domina*, *Hera-Putei*, vel *Habens Puteum*: constat autem *Beer-Sebagh*, puteum habuisse, à quo nomen sortita est.

בֵּית-חֲמַרְכָּבוֹת
Beth-Ham-
marcabothe.

חֲצָר-סוּסָה
Chatzar-
Susa.

בֵּית-לְבָאוֹת
Beth-le-
baoth.
בֵּית-בִּרֵּי
Beth-birei.
בֵּית-בִּרֵּי
Beth-beri.

VERS. 7.

VERS. 8.

est: cui opinioni congruit, quod statim subditur de Ramath australi. Alij existimant esse illam Baalath, quam ædificauit, seu instaurauit Salomon in terra solitudinis, .Regum 9. v. 18. ac positam in confinio Simeonitarum & Danitarum volunt e vers. 44. infra. Alij annotant, hanc Babalath-Beerem esse Babalam illam 1. Chronicorum 4. v. 39, atque vnam & eandem urbem esse Babalath-Beerem, & Ramath australem, seu meridianam, vnde reddunt: usque ad Babalath-Beerem, siue Ramatham meridianam, quæ 1. Samuel. 30. v. 27. dicitur, Ramoth Meridici, seu austri. Vide Iudicum 9. v. 21.

SARID.] Notant, ultimam fuisse ciuitatem Zebulonis in angulo meridiano, termino occidentali. Recentiores sacri topographi positam describunt in promontorio ipso montis Carmeli, quod excurrit in mare: nonnulli volunt sitam sub monte Carmelo, qua parte ille ad meridiem spectat. Significat Residuam, quod esset extrema Zabulonicae sortis in termino occiduo versus austrum. Quidam, Peltam, vel Scutum interpretantur, quasi in peltæ formam constructa esset. Quod ego non capio. Aptius, Miniaturam, vel Kubritatam exposueris, quod fortè ibi minimum effoderetur.

VERS. II. MERELA.] Hebr. מרגלה Marghalah. Tremulentem, vel Tremulam sonat: maritimam urbem quidam existimant. Nec multum aberrauerit, qui hanc Gettam, vel Iebbam. Plinij lib. 5. cap. 19. suspicatus fuerit, quæ prope Carmelum in ora maritima erant.

DEBBASETH.] significat Melleam, vel Mellitam, fortè ab abundantia mellis. Vel Tuberatam, seu Gibbeam, aut Gibbosam: quod in Carmeli gibbo aliquo aut cliuo posita esset. An ipsa Iebba Plinij, de qua paulo antè dicebam?

VSQVE AD TORRENTÈM, QVI ÈST CONTRA IECONAM.] Hunc torrentem, seu fluuium plerique putant esse Belum, seu Pagidam, arenis vitri nobilem, de quo vide Notas supra cap. 11. v. 8. De Ieconam, seu Ieknegham egimus cap. 12. v. 22. Notant, hanc urbem angulum septentrionis Zebulonis statuisse in eodem termino occiduo.

VERS. 12. ET REVERTITVR DE SARED, &c.] Obseruant, describi iam terminos australes ascendendo ab occidente orientem versus.

CONTRA ORIENTEM.] Hebr. in orientem, ortum solis. Quidam: ad orientem, id est, ad ortum solis. ridiculè. Alij: in anticam partem versus ortum solis. Nonnulli: antrorsum, vel in anteriorem plagam versus ortum solis. seu ad partem mundi anteriorem, quæ vergit ad orientem solis. Sed ego geminationem synonymi, indicare puto verum, ac directissimum orientem, quasi dicit, tectà prorsus orientem versus. Sic infra vers. 13.

CHESELETH THABOR.] Hebr. Chisloth Thabor. Quidam priorem vocem pro appellatiua exponunt: Iliam, latera, deuexitates-Thabor: & significari putant eas partes montis, quæ circiter medio loco sunt, quas Galli appellant, les flancs: Itali, i fianchi, Græci τὰ ὄπλα. Alij nomen proprium loci esse vo-

lunt, cum Lxx. & Nostro, de quo Eusebius & S. Hieronymus in Locis Hebraicis: [Appellaturque hodie villula Chasalus in octauo lapide Diocæsareæ, (seu Sephoris) ad radicem montis Thabor in campestribus. Et infra: Appellatur autem & quidam vicus Chasalus iuxta montem Thabor in campestribus in octauo milliaro Diocæsareæ ad orientem respiciens, sicut supra diximus. Et postea: Chaselatb iuxta Thabor terminus Zabulon: diximus de ea & supra sub nomine Chasalus. Quidam obseruant hanc urbem 1. Paralipom. 6. vers. 77. appellari Thabor: & infra Cap. 21. vers. 34. Karthab. Vide 1. Paralipom. 6. vers. 77.

Thabor Iesu Christi æterni Filij Dei transfiguratione inclytus, & alioqui celebris mons Galilææ, à Græcis Itabyrius, vel Atabyrius nuncupatus fuit. Polybius lib. 5. pagina 413. [Montibus superatis, proximè ad Atabyrium accessit; Id oppidum in colle situm est, ex plano leniter se attollente, ad cuius summum verticem stadia numerantur quindecim.] Iosephus lib. 4. Selli Cap. 2. [Itaburius mons inter campum magnum & Scythopolim situs, cuius altitudo quidem triginta stadiis confurgens, septentrionali tractu inaccessa est: in vertice autem viginti stadiorum planities patet.] Eadem habet Hegesippus lib. 4. Excidij Cap. 5. qui tamen Thabyrium vocat. Eusebius & S. Hieronymus in Locis Hebraicis: [Est autem mons Thabor in campo maximo (Galilææ Esdrelon) ad occidentalem plagam Legionis. Et infra Thabor terminus Zabulon. Est autem mons in medio Galilææ campo, mira rotunditate sublimis, distans à Diocæsareæ (Sephori) decem millibus, contra orientem plagam: qui confinium quoque inter tribum Issachar, & Nephthali fuit.] S. Beda libello de locis Sanctis, Cap. 17. [Mons Thabor in medio Galilææ campo, in tribus millibus manens ad Boream, à Genesareth distat, ex omni parte rotundus, herbosus valde, & floridus, altitudine triginta stadiorum. Vertex ipse campestris, & multum amœnus, viginti & tribus stadiis dilatatur: ubi grande monasterium, grandi quoque silua circundatur: tres ecclesias habens, iuxta quod Petrus ait, Faciamus hic tria tabernacula: locus muro cinctus grandia gestans ædificia.] Iacobus Vitriacus Historiæ Ierosolymitanæ Cap. 54. [Mons Thabor sublimis est & arduus valde, in quo Dominus transfiguratus fuit: propter loci reuerentiam & honorem monasterium construxerunt. Est autem prædictus mons in regione Galilææ, non longè à Nazareth, habens ad radicem eius torrentem Cison, montes autem Gelboë ex una parte, ex altera verò mure Galilææ.] Brocardus: [A Nazareth duabus leucis versus orientem est mons Thabor, in quo Dominus transfiguratus fuit. Sunt in eo adhuc ruinae variae palatiorum & turrium; quæ hodie sunt latibula leonum & aliarum bestiarum. In pede verò eius orientali descendit torrentis Cison.] Alter Burchardus: [De Nazareth ad tres leucas mons est Thabor, in quo transfiguratus est Dominus: ubi hodie ostenditur tabernaculorum locus in pede montis. In hoc monte sunt ruina maxima palatiorum, & diuersorum ædificiorum, in quibus latitant leones, & multa alia bestia: sunt ibi regales venationes in bestiis, & auibus. In descensu eius-

dem montis est una capella, ubi dixit Dominus: Nemini dixeritis visionem. In descensu eius orientali est torrens Cison.] תבור Tabor, Quidam: Umbilicum interpretantur, & ij quidem Tet, pro Than substituunt, nescio quàm rectè; quod nimirum situs sit in medio umbilico Galilææ. Aptius reddemus Fractum, Confragosum. Inaccessum: è significatio- ne Chaldaica. Alij à puritate & serenitate aë- ris, & cæli dictum existimant.

DABERETH.] Hebr. דברת Debrath. Eu- sebius & S. Hieronymus in Locis Hebraicis: [Dabratha in tribu Issachar, urbs separata Le- uitis.] Hinc quidam, putant, Dabareth in hac zabulonitarum finium descriptione re- lictam ad dexteram intra fines Issacharianos, infra Cap. 21, vers. 18. significat Loquutionem. Sed limitares vrbes facile est existimare vi- cissim ad confines tribus pertinuisse.

IAPHIE.] Hebr. יפיע Iaphiagh. Hanc ple- rique putant esse Iaphiam seu Iapham, Ga- lilææ urbem, quam Iosephus lib. 3. Belli, Cap. 11. ita describit: [Finitimam Iotapata, cui nomen est Iapha, oppidum contra expugnatio- nem munitissimum, nam præter naturam, qua- tutum erat, etiam muro duplici cingebatur.] Significat Claram, Illustrem, Conspiciam, Splendidam. De hoc loco suspicor scribere Eusebium & S. Hieronymum in Locis He- braicis: [Iaphia in tribu Zabulon; nunc usque, Ioppe vocatur, Ascensus Iapho. Sed & oppidum Siccaminum nomine, de Casarea Ptolemaidem pergentibus super mare propter montem Carme- lum, Ephra dicitur.] Siccaminum notum op- pidum è Strabone, Plinio, Ptolemæo, & aliis.

VERS. 13. GETHEPHER.] Hebr. גת-חפר Geth-Chepher de hac diximus supra Cap. 12. vers. 17. Sonat, Lacum, seu Torcular-Fossile, seu Depressum.

TACASIN.] Hebr. תחת-קצין Ghittal-katzin. De hac aliud dicere non possumus, quàm ra- tionem nominis, significat enim, Tempora- riam, Tempestiuam, Opportunam Principis. quod fortassis in ea regionis princeps oppor- tunis & commodis anni temporibus habita- ret. Quidam vnam & eandem urbem putant, Ghithab Chepher, & Ghitha Katzin: unde red- dunt: Gittam-Chepheris, alias Hittam Kat- zinis.

רִמּוֹן Rimon. REMMON.] Malum-Punicum, seu Malo- granatum significat. Hispanicè, Granada. quod nomine vrbs, & Prouincia celebris in Hispa- nia. Nonnulli notant hanc infra Cap. 21. vers. 35. vocari Dimnah: & 1. Paralipom. 6. vers. 62. vel 77. Rimon.

AMTHAR.] Hebr. חמתאר Hammetoar. Plerique non vt nomen proprium vrbs, sed vt participium, seu præteritum coniugatio- nis Pihel, verbi חתאר taar accipiunt, reddunt- que: describens, delineans, deformans, gyrans. Vel potius, delineatus, descriptus, circumfle- xus, oblique-ductus. terminus scilicet, in Nebah, vel ad Nebam. Ita exponunt, Chal- dæus Interpres, Hebræorum nonnulli, & ex recentioribus, Caietanus, Vatablus, Forste- rus, Mafius, Mercerus, Bertramus, Marinus, Auenarius, Montanus, Buxtorfius. At lxx. Noster, & ex recentioribus, Clarius, Leo-

Iudas, Tremellius & Iunius, nomen pro- prium vrbs esse putauerunt, Hamethoar, siue Amthar, quod Deformatam, Delineatam, Des- criptam significat, quod pulchre & examul- sim constructa esset. Symmachus, Inclutam est interpretatus.

NOA.] Hebr. נחא Hanneghab, vel נחא Neghab Exponitur, Mobilis, Nutans. vel Amœna, Delitiosa, Iucunda. Mirum quod nulli in mentem venerit, num hæc fuerit Naim, re- surrectionis filij viduæ in Euangelio celebris: quæ in hisce locis sita fuisse videtur: nam Eusebius & S. Hieronymus in Locis Hebrai- cis, hæc de ea: [Naim oppidum, in quo filium viduæ à mortuis Dominus suscitauit: & usque hodie in secundo milliario Thabor montis osten- ditur contra meridiem, iuxta Endor.] Brocar- dus: [Est & alius mons Hermon minor, qui di- stat à Nazareth duabus leucis, à monte vero Thabor versus austrum paulo plus una leuca: in cuius latere aquilonari est ciuitas Naim, ubi Dominus filium viduæ unicum à mortuis susci- tauit.] Eadem habet alter Burchardus.

ET CIRCVIT AD AQUILONEM HA- NATON.] Hebr. Et circumducetur ad eum ter- minus de aquilone Chanathon. Hebraicum illud חנתון, otho plerique Hebræorum accipiunt pro חנה hu, exponuntque, & gyrabit termi- nus ipse, vel limes idem, ab aquilone Chanathon. Alij sumunt pro חל lo: & circuibit terminus ei à septentrione Chanathon. Ei, nimirum ipsi Zebuloni: Quidam putant ei abundare. Alij, exponunt; Et gyrat terminus sibi. Nonnulli: Et circuibit ipsum terminus. Illud verò, ab aquilone Chanathon, ambiguum, videtur, nam potest intelligi, terminum circuisse & ambi- uisse à septentrione urbem Chanathon, vt eam ab ea parte intra Zebulonitarum fines incluserit: vel quod terminus de aquilone descenderet versus austrum in urbem Chana- thon. Prior sensus est rectior, quem sic qui- dam sua translatione exprefferunt: Vnde di- uertit terminus ille aquilonem versus Channa- thonem. Nomen huius vrbs aiunt significare, vel Lancearium, Hastarium quod ibi optimæ hastæ conficerentur vel asseruarentur. Vel Bratiosam, vel Castrametationem.

VALLIS IEPHTHAEL.] Sonat Iephthaël Fontem, vel Diuinam Apertionem, quod for- tassis ibi se aperiret, fertilis & amœna vallis.

CATHETH. Hebr. קטת Katthath. Hanc quidam putant Iudicum 1. vers. 30. appella- ri Kitron, egregiam & primariam urbem fortis Zebulonitæ, ex qua veteres incolæ Zebulonitæ expellere nequiuertunt. Signi- ficat Dissectam, seu Dissecatam. Hispanicè, La Rota ó la Partida.

NAHALOL.] Hebr. נחלול Nabalal. Sed Iu- dicum 1. vers. 30. Nabalol vocatur. Ratio nominis, Eleuata, Laudata, vel Conducta. ex loco Iudicum insignis & primaria vrbs fuisse videtur, ex qua Zebulonitæ Chananæos eiicere non potuerunt.

SEMERON.] Vel Samaria. diuersa hæc ab illa celebri Samaria in sorte Iosephitarum, in qua sedes regum Israëlitarum fuit, de qua egimus supra Cap. 11. v. 1.

LEDALA.] Hebr. לידאל Idalab. Exponi- tur,

VERS. 14.

חנתון
Chanaton.

VERS. 15.

tur, *Manus-Coniuratio*. Vel *Manus-Adiuratio*, seu *Iuramentum*. Alij *Manum-Fortem*, seu *diuinam* interpretantur.

BETHLEHEM.] Non est hæc illa ortu Iesu æterni Filij Dei, clara, quæ erat in tribu Iuda, de qua vide Genes. 35. v. 19.

CIVITATES DVODECIM.] At numeratæ videntur nouendecim. Notant, plures recensitarum in proximarum & confinium tribuum sortibus extitisse, & tanquam limites descriptas: ad hoc, nominatos grandes aliquot & insignes pagos, qui ad magnitudinem vrbium non pertingerent, quæ iustæ duodecim erant.

VERS. 18. FUITQUE EIVS HEREDITAS IESRAEL.] Hebr. *Et fuit terminus eorum ad Iizreghel*. Exponunt, Et fuit terminus australis nimirum ab occidente versus orientem: nam in istis finibus designandis fieri initium observant ab angulo australi apud occidentem, procedique inde ad ortum versus: vt in describendis Zebulonitarum limitibus factum est, supra vers. 10. & 12.

IEZRAEL.] De ea diximus supra Cap. 17. vers. 16.

CASALOTH.] Hebr. *כסלו* *Cesulloth*. Notant aliqui diuersam hanc esse ab illa *Chesiloth*, supra vers. 12. quæ sita erat in latere montis Thabor quo aquilonem spectat, & Zabuloniarum fortis erat: hanc autem fuisse eidem monti australem, ac sitam inter Iezrael, & Sunam. Alij volunt hanc esse illam, quæ 1. Machabæor. 9. vers. 2. dicitur *Chesulloth*: sed ibi exemplaria Græca & Latina constanter habent *Mesaloth*. quam quidam putant esse *Mesal* fortis Aser infra vers. 26. Significat *Ilia*, vel *Latera*, aut *Stultitias*.

SVNEM.] Eusebius & S. Hieronymus in Locis Hebraicis: [*Sunem in tribu Issachar: & usque hodie vicus ostenditur nomine Sunem, in quinto milliario Thabor montis contra australem plagam.*] Et postea [*Sunam, ubi fuit illa mulier Sunamitis: est autem hodie vicus in finibus Sebasæ in regione Acrabithena, vocabulo Samim.*] Benjamin in Itinerario, pag. 48. [*Hinc à Maresa quinque parasangarum itinere peracto in Torondolo Gabraleris veni, quæ Sunam quondam vocabatur.*] Brocardus: [*De Aphec ad vnam leucam contra orientem sinistram versus, extra viam, quæ ducit Iezrael, in latere australi montis Hermon est ciuitas Suna, celebris miraculo, quod per Eliseum Dominus in suscitatione pueri mortui fecit. A Suna duæ sunt leucæ ad ciuitatem Bethsan eundo contra orientem, & parum declinando ad austrum.*] Bethsan est Scythopolis. Haud longe Sunam abfuisse à monte Gelboe, & Iezrael, satis colligitur è 1. Samuel 28. vers. 4. & Cap. 29. vers. 1. Claram fuisse hospitio Elisæi, & ortu Abisag formosissimæ puellæ, nimis est peruagatum. Reddunt, *Dentatam*, *Somnolentam*, *Duplicatam*, *Coccineam*, *Annosam*.

VERS. 19. HAPHARAIM.] Hebr. *חפראים* *Chapharaim* Latine sonat, *Fosse-Gemina*. Recentiores sacri topographi aiunt locum esse amœnum & vberem gleba, dissitum à Nazareth quindecim millibus, quem Saraceni appellant *Hapharcan*.

SEON.] Hebr. *שון* *Sehon* Eusebius & S. Hieronymus in Locis: [*Seon, siue Soen in tribu Issachar, hodieque ostenditur villa iuxta montem Thabor.*] Aiunt fuisse inter Thabor, & Genasaram. A נשא *nasah*. deducunt, quasi *Elevatam*, *Altam*; fortassis positam in ea parte montis Hermon, qua Sion vocabatur, Deuter. 4. vers. 48. Alij, *Sonantem*, exponunt, Hispanicè *La Sonada*. Nonnulli, *Tranquillam*, *Quietam*.

ANAHARATH.] Hebr. *אנחרת* *Anacharith*. significat *Accensam*, *Ardescentem*, *Nasutam*, *Fremmentem*, vel *Ronchum*.

ET RABOTH.] Notant, hîc iam describi terminum occidentalem ab angulo australi, in aquilonem ducentem, atque incipere à רבית *Rabbith* vrbe posita in angulo Meridionalitermini Occidentalis. Eam interpretantur *Multam*, *Magnificam*, *Populosam*.

CESION.] Hebr. *קישון* *Kiseshon*. Hanc quidam putant appellari *Kedes* 1. Paralip. 6. vers. 72. Alij à torrente Cison, vel Kison, prope quem erat, accepisse nomen existimant. Eusebius & S. Hieronymus in Locis: [*Cision, in tribu Issachar, ciuitas separata Leuitis.*] infra Cap. 21. vers. 28. addunt: [*Cison torrens iuxta montem Thabor, ubi contra Sisaram dimicatum est.*] Torrentem Cison fluere à parte orientali montis Thabor, supra v. 12. obseruabamus. Sed & Benjamin Pagina 38. Itinerarij, [*Sub monte ipso Carmelo ad latus, Chison flumen descendit.*] Vide Iudicum 4. vers. 7. Significat *Kischion*, *Perplexam*, *Intricatam*, forte ob mæandros torrentis. Alij *Duram*. interpretantur.

ABES.] Hebr. *אבץ* *Abetz*. potest exponi *Byssina*, quod fortè ibi byssus præstantissimum lini genus proueniret: vel *Lutulenta* seu *Cœnosa*, quasi *Luteria*. Quidam Præsepi affine nomen habere ajunt, quod אבס *Abus* cum Samech est *præsepe*: at cum Tzade scribitur, *Abetz*.

RAMETH.] Hebr. *רמת* *Remeth*, *Excelsam*, seu *Elevatam* sonat, à situ fortasse. Notant hanc appellari *Iarmuth* infra cap. 21. vers. 29. & *Ramoth* 1. Chronicor. 6. v. 73.

ENHGANNIM.] Heb. *עין גנים* *Ghen-gannim*. id est, *Fons Hortorum*. Aliam eiusdem nominis elucidauimus in tribu Iuda supra Cap. 15. vers. 34. Hæc Issachariana 1. Paralipom. 6. vers. 73. dicitur *Ghanem*.

ET ENHADDA.] Hebr. *עין חדרה* *Ghen-chaddah*. Notant, ab ista vrbe incipi delineationem termini aquilonaris ab occidente in orientem. *Ghen-Chadah*, reddunt, *Fontem Nouum*. Rectius, *Fontem-Acutum*, Hispanicè, *Fuente Aguda*, vel *Fontem Latitia*. Hispanicè, *Fuente, Alegria*.

BETHPHESES.] exponunt, *Domum-Dispersionis* seu *Domum Liberationis*, seu *Libertatis*. Beth. *Paiz*, ubi oculis & corpore quis spatari libere posset.

VSQUE THABOR.] De quo egimus supra vers. 12. Sed hîc aliqui Thabor, non ipsum montem accipiunt, sed urbem eo nomine, quæ supra vers. 12. & infra cap. 21. v. 28. appellatur *Dobrath*, seu *Dabrath*, de qua diximus vers. 12.

SEHESIMA.] Hebr. שַׁחַצְזוֹמָה Schachtzomah, ex ratione nominis videtur posse exponi, *Fastuosa, Superba*, aut *Feraria*, quod forsan in ea varij generis feræ alerentur.

BETH-SAMES.] *Domum*, seu *Ædem*, aut *Fanum-Solis*: vel *Locum Solis* significat. Distincta toto cælo ab ista Issachariana est illa *Beth-Semes* Iudaica de qua egimus cap. 15. v. 10. & tertia illa Naphthalitia de qua infra vers. 38.

VERS. 25. FVITQVE TERMINVS EORVM HALCATH.] Notant, in describendis sortis Aferiticæ limitibus duci hîc funiculum in termino occidentali, ab aquilone in meridiem, ferè secundum maris mediterranei oram.

HALCATH.] Hebr. חֶלְקָת Chelkath. Hæc est prima vrbs Aferiticæ possessionis in angulo aquilonari, termini occidentalis. Significat *Partem, Portionem, Possessionem*. Hispanicè, *Partida*. Hanc quidam putant i. Paralipom. 6. v. 75. appellari *Chukok*. Vide infra v. 34. & cap. 21. v. 31.

חֶלְי chali,

CHALI.] vel *Ægram*, seu *Morbofam*, aut *Orarium, Precatorium*, quod ibi ad preces conveniretur: vel *Ornatam, Pulchram*, exponere possumus.

בֶּטֶן Beten.

BETEN.] Eusebius & S. Hieronymus in Locis Hebraicis. [*Bathne in tribu Afer: & nunc appellatur vicus Betheben in octavo milliaro Ptolemaidis contra orientem.*] Significat *Ventrem*, vel *Vterum*, quod forte in modum ventris constructa esset: vel forsan dicta fuit à fructu illo *Batenim*, de quo diximus supra cap. 13. v. 26. & Genes. 43. v. 11. quod eorum is locus ferax esset.

AXAPH.] Hebr. אֶסָפָה Acsaph, quidam hanc eandem esse volunt cum illa, quam descripsimus supra cap. 11. v. 1. Ego diuersam suspicor, magisque aquilonarem, & magis maritimam hanc. Vide ibi.

VERS. 26.

ELMELECH.] Hebr. אֶלְמֶלֶךְ Almelech. Licet interpretari, *Fortem regem*. Hispanicè, *Fuerte Rey*, vel *Non regem*.

AMAAD.] Hebr. אֶמְאָד Ghamghad. Potest significare, *Populus usque*, vel *Usque ad populum*, aut, *Populi testimonium*:

MESSAL.] Hebr. מִשָּׁל Mischal, inserto aleph. quæ sine aleph, *Masal* dicitur i. Paralipom. 6. v. 74. *Postulationem*, seu *Postulionem*, vel *Dominium* significat. De hac puto scribere Eusebium & S. Hieronymum in Locis: [*Mosal, in tribu Afer, iuxta Carmelum ad mare, ciuitas separata Leuitis.*]

AD CARMELVM.] Hebr. *in Carmelo*. De hoc celebri monte differuimus supra cap. 12. vers. 22.

ET SIHOR ET LABANATH.] Hebr. & in *Sichor-Libnath*. Plerique putant utramque vocem vnus & eiusdem loci nomen esse, quem nonnulli putant esse eam urbem, quæ Iudicum 1. v. 31. vocatur *Ghacho*, quam nostri vocant *Ptolemaidem*, de qua eo in loco dicemus. Alij existimant esse *Belum*, vel *Pagidam* amnem, de quo vide supra vers. 11. & cap. 11. v. 8. שִׁיחֹר-לִבְנָה *Sichor-Libnah*, verò interpretantur, *Nilum crystallinum*, vel *crystalliferum* ob vitreas arenas insignem. *Sichor* enim *Nilum* significare notauimus supra

cap. 11. v. 3. *Libnath* verò à colore albo vel candido nomen habet. Quidam tamen *Sichor Libnath*, *Obscuram*, aut *Nigram Lunam* exponunt. Alij verò sequuti Lxx. & Nostrium duo distincta nomina & loca coniunctione interposita constituunt *Sichor*, & *Libnath*, & *Sichor, Belum*, vel *Pagidam* fluium esse volunt: *Libnath* autem *promontorium Album*, de quo Plinius lib. 5. cap. 19. quod non longe à Belo aberat supra *Achonem*, seu *Ptolemaidem*: ideo *Achonis* hîc non fieri mentionem quia inclusa erat his terminis, eius autem fieri mentionem Iudicum 1. v. 31. Fortasse *Sichor Libnath* significet *Opacitatem Populeti*, quod is locus populeto situe his arboribus populis densus & opacus esset, לִבְנֶה *Libneh* enim *populum albam* significat, Genes. 30. v. 37.

AC REVERTITVR CONTRA ORIENTEM, &c.] Notant, iam hîc depingi terminos australes ab occidente in orientem.

VERS. 27.

BETHDAGON.] Aliam eiusdem nominis descripsimus supra in tribu Iudæ, cap. 15. v. 41. vbi & etymon elucidauimus. Eusebius & S. Hieronymus in Locis Hebraicis: [*Bethdagon locus, in quo duæ tribus Zabulon & Issachar habent confinia.*] Rectè quidam hîc pro Issachar restituendum monent *Afer*: nam ad *Afer*, non ad Issachar pertinuisse *Bethdagon*, clare hoc loco dicitur.

ZABVLON.] Complures pro tribu seu forte accipiunt: alij pro nomine proprio peculiâris cuiusdam vrbs in eadem tribu: & fortè vtrumque verum fuerit. De vrbe Zabulon Iosephus lib. 2. Belli, cap. 22. [*Cestius in validissimam Galilææ ciuitatem contendit Zabulon, quæ appellatur virorum, & ab Iudeorum finibus Ptolemaida discernit. Quumque offensus eam ciuibus destitutam (in montes enim multitudo refugerat) omnigenum autem rerum plenam, illas quidem militibus diripiendas concessit: ipsum verò oppidum, quamuis admiratus esset eius pulchritudinem, quippe domus habebat similiter ut apud Tyrum & Sidonam & Berytum edificatas, incendit.*] De ratione nominis diximus Genes. 30. v. 20.

ET VALLEM IEPHTHAEL.] De qua egimus supra v. 14. vbi assignatur sorti Zabulon: hîc verò adscribi videtur *Aferitis*: sed facile id contingere potuit in limitaneis hisce vrbus, quæ confinibus fortibus vicissim accenseri solent.

CONTRA AQUILONEM.] Hebr. *ad aquilonem* quod coniungi potest cum antecedentibus, scilicet cum valle Iephthael, id est, in vallem Iephthael, quæ est ad aquilonem: vel cum subsequenter, nempe, ad aquilonem *Bethameki*, & *Nehielis*, quem sensum accentus Hebraici magis indicant. Quidam hîc reddunt: & in vallem Iephthach-El ad aquilonem, & in Beth-emec, & Nehiel. Alij: & in vallem Iephthach-Elis, ad aquilonem *Beth-Hemek*, & *Nehielis*.

BETHEMEC.] Hebr. בֵּית-עֶמֶק Beth-Ghemek exponitur *Domus*, seu *Locus Vallis*, aut *Planitie*, vel *Campi*, seu *Profunditatis*, quod in valle aut planitie seu in loco depresso esset.

NEHIEL.] Hebr. נְחִיֵּל Neghiel. Hanc per metathesim Lxx. vocant, *Aniel*, de qua Eusebius

sebius & S. Hieronymus in Locis Hebraicis: [*Aniel in tribu Aser: est quedam villa nomine Betoanea in quintodecimo lapide à Casarea sita in monte contra orientalem plagam, in qua & lauacra dicuntur esse salubria.*] Interpretantur Neghiel, Motionem, seu Vagationem Fortem, seu Motionem Dei. Vide infra vers. 38.

AD LÆVAM CHABVL.] Heb. *ad Chabul de sinistra*. Exponunt, à sinistra, id est, ab aquilone. Quidam reddunt: *ad Chabulem sinistrorsum*, id est, ab ea parte quæ maximè septentrionalis est. Porro *Chabul*, fere omnes intelligunt eam ipsam esse regionem, quæ primo Regum 9. v. 13. describitur, de qua ibi accuratius dicemus. Vnde inferunt, longo post Iosue tempore hunc eius librum vel scriptum, vel concinnatum fuisse, cum Hiram Rex Tyri id nomen Chabul ei regioni primis indiderit. Nec tamen desunt, qui hîc Chabul singularem aliquam & certam urbem Aseritarum accipiant.

VERS. 28. ABRAN.] Heb. *עברון Ghebron*. Quidam volunt hanc esse eam, quæ infra cap. 21. v. 30. & 1. Paralipom. 6. v. 74. *Ghabdon* appellatur, vt facile in hac lingua *Reschet Daleth* ob magnam similitudinem faciliè commutantur: data enim Leuitis scribitur. *Ghebron* autem significat *Transitorium*, quod fortè ibi esset publicus transitus ad varias regiones. Hispanicè *Passaje*, o Puerto.

ROHOB.] Heb. *רעוב Rechob*. alia eiusdem nominis in eadem sorte Aseritica ponitur infra vers. 30. Vltra autem harum assignetur Leuitis infra cap. 21. v. 31. & 1. Paralipom. 6. v. 75. incertum. Significat *Latitudinem, Plateam-amplam*.

HAMON.] Heb. *חמון Chammon*. Hæc tribui Nephthali adscribitur 1. Paralip. 6. v. 76. si tamen non sit alia: vt ferè in limitariis urbibus fieri solet, quæ confinibus fortibus solent esse communes. Licet interpretari, *Solarium, Apricarium*, id est, locum calidum, & Soli expositum.

ET CANA, VSQVE AD SIDONEM MAGNAM.] Eusebius & S. Hieronymus in Locis Hebraicis: [*Cana, vsque ad Sidonem maiorem est quippe & altera minor ad cuius distinctionem maior hæc dicitur. Fuit autem Cana in tribu Aser, ubi Dominus noster atque Saluator aquam conuertit in vinum: vnde & Nathanael verus Israelita Saluatoris testimonio comprobatur: & est hodie oppidum in Galilæa gentium.*] Hinc plerique Explanatores, & sacri topographi duas Canaas constituunt, alteram quæ extabat apud Zabulonios in Galilæa inferiore, quatuor circiter horarum itinere ab Ptolemaide versus Euroaustrum, supra vallem Carmeli, quæ minor dicebatur, celebris in Euangelio, initio miraculorum Christi de aqua in vinum mutata, Ioannis 2. Alteram hanc istam in tribu Aser, de qua nunc agitur, quæ posita erat in Galilæa superiore, siue Gentium non procul à Sidone, quæ maioris cognomentum habuit. Sed ego diuinare non possum, vnde istas duas Canaas hauserint: Certè ex scriptura nuspiam; ex verbis autem Eusebij & S. Hieronymi paulo ante descriptis, ineptissimè ac falsissimè, cum luce me-

ridiana fulgentius Eusebius & S. Hieronymus non duas Canaas, sed duas Sidones maiorem, & minorem distinguant: vero, an falso, nunc ego non disputo: sed cum maiorem & minorem dicunt, ipsos de Sidone, non de Cana loqui, qui non viderit, funditus cæcum eum esse oportet. Qui causantur locum esse corruptum, prorsus ineptiunt. Ego non dubito hanc nostram Kanah Aseriticam eam ipsammet esse, cuius in Euangelis celebris, nec semel mentio fit: quod & Eusebius & S. Hieronymus disertissimè testantur. De Kanah Brocardus: [*Ab Acone contra Euphratem, primo occurrit Cana Galilæa, quatuor distans leucis ab Acone.*] Alter Brocardus: [*Primo post Aconem ad quatuor leucas occurrit Cana Galilæa, ubi Dominus aquas conuertit in vinum.*] Nec ab hoc situ discrepat nostra hæc Aseritica Kanah: nam hîc non dicitur, eam prope Sidonem fuisse: sed limitem Aseritarum à Cana vsque ad Sidonem magnam fuisse protensum. קנה Kana significat *Acquisitionem, Possessionem*. vel *Cannetum, Arundinetum*. quod forsan arundinum esset ferax.

VSQVE AD SIDONEM MAGNAM.] Hanc clausulam explanatam habes supra Cap. 11. vers. 8.

IN HORMA.] Heb. *חרמה Haramah*, vel *in Haram*. De hac puto scribere Brocardum: [*Hinc, à Cana Galilæa, sunt due leucæ versus meridiem ad villam Ramam nomine, quæ sita est sub monte, qui Nazareth vsque pertingit.*] Quidam volunt hanc esse, quæ posteris temporibus dicta est Sarepta Sidoniorum: quod ego non probo. *Ramah, Excelsam* significat, quod in edito loco sita esset, vt id nomen ob situm, commune fuit pluribus urbibus Chanaanæ.

VSQVE AD CIVITATEM MVNITISSIMAM TYRVM.] Heb. *& vsque ad urbem munitonis Tzor*. Quidam reddunt: *vsque ad urbem munitam petra*. id est, quæ sita erat in rupe alta, natura & arte munita. Sed omnes hîc *Tzor*, vel *Sor*, Tyrum celeberrimam Phœnicie urbem intelligunt, mutato *Tzade* in *Thau*. Eusebius & S. Hieronymus in Locis Hebraicis: [*Sor, Tyrus, metropolis Phœnicie, in tribu Nephthali.*] Rectius in tribu Aser. Sed erant confines tribus istæ. Hinc Latini olim Tyrum *Sarram* vocarunt ab Hebraico seu Phœnicio vocabulo *Tzor*, vel *Sor*. Aulus Gellius lib. 14. Noctium Atticarum, Cap. 6. [*Quibus urbibus, regionibusque vocabula iam mutata sint, quod Tyrus Sarra ante dicta sit.*] Probus Grammaticus ad Virgilij Georgica: [*Tyrus enim Sarra quandoque dicta est, vt Homerus docet, quem etiam Ennius sequitur auctorem quum dicit: Pœnos Sarra oriundos.*]

Seruius in illud 2. Georgicorum

— & Sarrano dormiat ostro.

hæc scribit: [*Id est, Tyria purpura, quæ enim nunc Tyrus dicitur, olim Sarra vocabatur, à pisce quodam, qui illic abundat, quem lingua sua Sar appellant. Iuuenalis.*

— aut picta Sarrana ferentem.

Ex humeris aulae toga.]

Nempe Satyra 10. vbi vide veterem Scholiastem. [*Festus: Sarra, Tyrus insula, quæ nunc*

Epiros est.] id est, continens. & hanc puta genuinam esse lectionem tamen Sciliger emendet

Sarrapius insula, quæ nunc Epiros est.

Hoc etiam tempore barbari eam *Sur*, vel *Suri* appellant.

Etymon nominis variè elucidant, quidam ab Hebraico צור *Tzur*, id est, rupe, petra, saxo, deducunt, atque ideo sic dictam, quod in petra fuerit extructa, atque instar promontorii, mari, & tempestatibus maris fuerit opposita. Siue etiam propter robur, munitiones, & firmitudinem, quibus egregie fuit instructa. Quo alluisse videtur Zacharias eleganti paranomasia, etymon nominis veluti explicans cap. 9. v. 3. [*Et adificauit (Tzor,) Tyrus, (Matzor,) munitionem, (propugnaculum) sibi.*] At Seruius, ut paulo antea referebamus, lingua Phœnicia à *Sar* pisce quodam, qui illic abundat, vocatam existimat. Forte ex concharum genere, ex quibus purpura nascitur: vnde *Serranum ostrum*. Nec multum à vero abfuerit rationem nominis esse Phœniciam.

De Tyro, quia eius claritudinem exponere ad intelligentiam Scripturarum non parum conducit, nonnulla veterum testimonia promemus. Strabo lib. 19. pag. 756. [*Post Sidonem maxima & antiquissima Phœnicum est Tyrus, cum Sidone & magnitudine, & forma, & antiquitate comparanda, multis fabulis celebrata. Homerus Tyri non meminit: Colonia tamen in Africam & Hispaniam usque ad loca extra columnas deducta Tyrum plurimum celebrauerunt. Tyrus tota insula est, ac fere eodem modo habitata, quo Aradus ad continentem aggere eam annectente, ut quum Alexander eam obsideret. Portus duos habet, alterum clausum, alterum apertum, quem Ægyptium vocant. Dicunt in ea domos altiores fieri quàm Roma: ideo etiam parum abfuit aliquando quin tota urbs terramotibus deleteretur. Cladem accepit ab Alexandro expugnata. Has tamen calamitates omnes superauit, & se recollegit, cum nauigationibus, qua re Phœnices semper aliis præstiteret, tum purpurarum captura. Tyria enim purpura optima omnium perhibetur, ac piscatio ipsa proxima est, & cetera cuncta quæ ad inficiendas vestes pertinent, in promptu sunt. Distat Tyrus à Sidone stadiis ducentis non amplius. Post Tyrum est antiqua Tyrus triginta stadiis distans.*] Plinius lib. 5. Cap. 19. [*Tyrus quondam insula, præ alto mari septingentis passibus diuisa. [Diodorus & Curtius stadiis tantum quatuor diuidunt.] nunc verò Alexandri oppugnantis operibus continens: olim partu clara, urbibus genitis, Lepti, Utica, & illa Romani imperij amula, terrarum orbis auida Carthagine: etiam Gadibus extra orbem conditis. Nunc omnis eius nobilitas conchylio atque purpura constat. Circuitus nouendecim millium passuum est: intra Palætyro [id est, antiqua Tyro] inclusa. Oppidum ipsum viginti duo stadia obtinet,*

Pomponius Mela lib. 1. Cap. 12. [*In Phœnicia est Tyros, aliquando insula, nunc annexa terris, ab impugnanse quondam Alexandro jacto opere.*] Ptolemæus lib. 5. Cap. 15. [*Et Tyrus continenti annexa.*] Q. Curtius lib. 4. Rerum

Alexandri, Cap. 2. [*Tyrus & claritate & magnitudine ante omnes vrbes Syria, Phœnicisque memorabilis*] Et Cap. 5. [*Tyrus vrbs & vetustate originis, & crebra fortuna varietate ad memoriam posteritatis insignis: condita ab Agenore, diu mare non vicinum modo, sed quodcunque classes eius adierunt, ditionis suæ fecit. Et si fama libet credere, hac gens litteras primò aut docuit, aut didicit. Colonia cerè eius penè orbe toto diffusa sunt, Carthago in Afria, in Bæotia Theba, Gades ad Oceanum, credo libero commeantes mari, sapiusque adeundo terras ceteris incognitas, elegisse sedes iuuentuti: seu quia crebris motibus terra (nam hoc quoque traditur) cultores eius fatigati, noua & externa domicilia armis sibimet quærere cogebatur. Multis ergo casibus defuncta, & post excidium renata, nunc tamen longa pace cuncta resouente, sub tutela Romana mansuetudinis acquiescit.*] Expugnatam ab Alexandro magnis operibus Tyrum fusè describunt Diodorus Siculus lib. 17. Plutarchus in Alexandro, Q. Curtius lib. 4. & Arrianus lib. 2. Rerum Alexandri, Iustinus lib. 12.

Vulpianus Iuriconsultus in Digestis, Titulo de Censibus: [*Sciendum est, esse quasdam Colonias iuris Italici, ut est in Syria Phœnice splendidissima Tyriorum colonia, unde mihi origo est, nobilis regionibus, serie sæculorum antiquissima, armipotens, fœderis quod cum Romanis percussit, tenacissima. Huic enim Diuus Seuerus & Imperator noster ob egregiam in rempublicam, imperiumque Romanum insignem fidem, jus Italicum concessit.*]

De eius conditu Herodotus lib. 2. Num. 44. [*Esse autem à Tyro condita, usque ad sua tempora, annorum duo millia ac trecentos.*] Iosephus lib. 8. Antiquitatum, cap. 2. [*Tyrus condita est ducentis quadraginta annis antequam templum extrueretur.*] Eadem Eusebius in Chronico. Vnde Dionysius Alexandrinus in Periegesi, *Antiquamque Tyrum*. Iustinus l. 18. [*Tyriorum gens condita à Phœnicibus fuit, qui terra motu vexati, relicto patrio solo, Assyrium stagnum primò, mox mari proximum litus incoluerunt, condita ibi vrbe, quam à piscium vbertate Sidona appellauerunt: nam piscem Phœnices Sidon vocant. Post multos deinde annos à rege Ascaloniorum expugnati, nauibus appulsi, Tyron urbem ante annum Trojanæ cladis condiderunt, &c.*] Hæc Iustini facile illustrent illud Isaïæ 23. v. 12. vbi Tyrus filia Sidonis, quasi à Sidoniis condita, appellatur. Tyrum mire celebrarunt, multa que de ea vaticinati sunt Isaïas cap. 23. Ezechiel cap. 26. 27. 28.

Sed & iuuat recentiores de Tyro pròdentes audire. Vuillermus Tyrius lib. 7. de Bello sacro, cap. 22. [*Egregiam Phœnices metropolim Tyrum, vetustissimum Agenoris & Cadmi domicilium perueniunt: vbi circa illum egregium, & sæculis admirabilem fontem hortorum, & puteum aquarum viuientium castrametati, in pomariis latè patentibus, & multa commoditate refertis, nocte quieuerunt vna.*] Accuratissimè postea eam describit lib. 13. initio.

Iacobus Vitriacus in Historia Ierosolymitana cap. 43. [*Tyrus egregia & famosissima ciuitas in corde maris sita, ex omni parte ferè marinis fluctibus circumdata, portum idoneum, & securam*

securam infra mœnia prabens nauibus stationem. Est autem metropolis & caput vniuersæ Phœnicis provincia, muro, & antemurali & turribus eminentibus circumsepta, piscium fertilitate commodissima, fontibus & riuis aqua dulcis irrigua, vineis & hortis, arboribus fructiferis, & agris frugiferis fertilis & amœna. In cuius territorio in loco aliquantulum edito est fons siue puteus, supra quem sessus ex itinere dicitur quiescere Dominus, quum transiret per fines Sidonis & Tyri: habet autem aquas limpidissimas intrinsecus ita copiosè seaturientes, quod omnia pomaria & hortos olerum, & vniuersam irrigat regionem. Hunc Salomon in Canticis, puteum aquarum viuentium appellat. Est autem extra ciuitatem, iuxta muros eiusdem lapis quidam tam ab indigenis, quam peregrinis in honore magno & reuerentia habitus, eo quod super illum dicitur sedisse Dominus, & docuisse turbas confluentes: nec tamen gentiliū voluit ingredi ciuitatem. Hanc autem ciuitatem antiquissimam post diluuiū dicitur fundasse Tyrus filius Iapheth Genes. 10. qui fuit Noë filius, & a nomine suo Tyrum appellauit. Hebraicè autem dicitur Sor, & nos vulgariter eam Sur appellamus, &c.]

Brocardus: [Tyrus vrbs nēdum in profanis, verum & in sacris litteris celebratissima, in qua veteris suæ maiestatis adhuc plurima visuntur vestigia. Hanc primum aiunt conditam à Tygra filio Iapheth; sed à Phœnicè institutam. Magnum habet murorum ambitum, & ut mihi probabile est, amplior & maior est ciuitate Aconensi: formam habet rotundam, rupi durissima insidens, & undique mari circundatur, nisi quod à fronte ciuitatis, hoc est, ab oriente patet aditus, quem primo Nabuchodonosor, & deinde Alexander Magnus fecerunt urbem continenti contiguam reddentes. Verum is introitus hodie munitus est quadruplici muro fortissimo, spisso & alto, duodecim turribus, & propugnaculis intra eos collocatis. Huic tam forti edificio adhaeret arx, castrum munitissimum in rupe & corde maris, situm, septum turribus & ornatum palatiis egregiis: crederes, si illud vidisses, nulla potentia facile expugnabile. Est sedes archiepiscopalis in hac vrbe habens sub se ecclesias Sidoniensem, Aconensem, Paneensem, & Berytensem. Antè portam eius orientalem ad iactum duarum sagittarum ostenditur locus, in quo Christus predicauit; & ubi mulier extulit vocem de turba, dicens: Beatus venter qui te portauit.] Eadem omnino habet alter Burchardus, & Anselmus Minorita, qui addit: [Tyrus fortè distat ab Ierusalem quadraginta leucis, fortè triginta milliariis nostris.] id est Germanicis.

Benjamin pag. 37. Itinerarij: [Ex Sidone autem itinere unico distat Tyrus noua, elegans vrbs, commodissimo portu instructa, quem intra se continet, admittitque naues inter duas turres utrimque constructas: ita ut area catena à publicanis portorium administrantibus, ex altera in alteram turrē extenta, omnis exitus & aditus nauibus per noctem precludatur, nullusque possit aliquid è nauibus ablatum asportare. Neque existimo illum portum huic similem in orbe terrarum inueniri. Vrbs ipsa, ut dixi, pulchra est. Sunt illic vitrarij artifices, qui vitrum conficiunt Tyrium dictum, præstantissimum & maxi-

ma in omnibus regionibus asimationis. Inuenitur etiam ibidem saccharum optimum & probatissimum. Conscendentibus Tyri noua muros, antiqua Tyrus conspicitur, mari olim obruta & obducta. Quod si quis scapha aut lintre mare ingredi velit, turres, fora, & plateas, & palatia in fundo despicit. Est autem noua Tyrus mercatu publico, ad quem undique conuenitur, celebris.] Atque hætenus de Tyro.

HOSA.] Heb. חוֹסָה Chosah, vel in Chos. Significat, Protectorium, Latibulum, Refugium, Receptum, vel Coniuentiam, Commiserationem.

DE FUNICULO ACHZIBA.] Heb. de fune Achzibah. Quidam: è regione qua Achzib spectat. id est, pertinebat ille tractus, ubi funiculus iste confidebat in mare, finiebaturque ad regionem vrbs Achzib. Alij: a tractu ad Achzibum pertinent. Nonnulli: de tractu in quo sita est Achzib. Aliqui hinc חֶבֶל Chebel non pro funiculo, aut regione, seu tractu accipiunt, sed pro nomine proprio cuiusdam vrbs accipiunt: de Chebel ad Achzibi.

ACHZIBA.] Heb. Achzibah, vel in Achzib. Eusebius & S. Hieronymus in Locis Hebraicis: [Achziba in tribu Aser, in qua alienigena permanserunt. Hæc est Ecdippa in nono miliario Ptolemaidis pergentibus Tyrum.] Fuit Ecdippa oppidum maritimum inter Ptolemaidem & promontorium album, de quo Iosephus lib. 1. Belli, Cap. 11. Plinius lib. 5. cap. 19. Ptolemæus lib. 5. cap. 15. Id plerique volunt posteris temporibus Scandarium, seu Scandalium, fuisse nuncupatum. Vuillermus Tyrius lib. 11. Belli sacri, cap. 30. [Eodem anno 1116. rex Baldunus anxius quomodo urbem Tyrensem, qua sola de urbibus maritimis ab hostibus detinebatur, suo inancipare posset imperio, inter Ptolemaidem & prædictam Tyrum, castrum adificat, in eodem loco, ubi Alexander Macedo ad expugnandam eandem urbem olim dicitur fundasse idem præsidium, & de suo nomine Alexandrium vocasse. Est autem locus fontibus irriguus, vix quinque milliariis à Tyro distans, in littore maris constitutus. Hunc locum hodie appellatione corrupta populares appellant Scandalium. Arabicè enim Alexander Scandar dicitur, & Alexandrium Scandarium: vulgares verò R, in L, conuersa, dicunt Scandalium.] Eadem habent Iacobus Vitriacus in Historia Ierosolymitana, cap. 29. & 43. Brocardus, & alij. Vide Iudith 2. v. 22.

AMMA.] Heb. אֲמָה Gummah. Testam, VERS. 301 Absconditam, seu Populosam significat, Hispanicè, la Puebla.

APHEC.] Heb. אֲפֶהֱקָ Aphek. Hæc Iudicum 1. v. 31. vocatur Aphik, de ea egimus supra cap. 12. v. 18. & cap. 13. v. 4. exponitur, Vis, Violentia, Impetus, Fluxus, Torrens, Alueus.

ROOB.] Heb. רֶעֹבֹה Rechob. Alia hæc est ab illa vers. 28. supra. Hanc illam esse existimo, de qua scripsimus Numer. 13. v. 22.

ET COEPIT TERMINVS.] Nimirum, orientalis ab aquilone ad meridiem. VERS. 331

DE HELEPH.] Heb. חֶלֶפֶח Cheleph. Coniectant hanc urbem haud procul à Iordanis fontibus abfuisse. Significat Commutationem, Transitum, quod illac fortasse celebrior transitus esset ad varias regiones.

ET ELON.] Heb. de, ab Elon. Quidam

hic non pro nomine proprio, sed appellatio capitur: *de querceto in Tzagghananim*. *Elon* enim *quercum*, seu *quercetum* significare, obferuatum nobis in Genes. 12. v. 6. & Gen. 13. v. 18. Et forte nomen *Elon* huic vrbi inditum quod ibi *quercetum* esset. Italice *la quercia*.

SAANANIM.] Heb. in צעננים *Tzagghananim*, quasi indicet *quercetum*, seu oppidum illud *Elon* fuisse in *Tzagghananim*. Aliqui *Tzagghananim* loca humiliora, humidiora, palustria interpretantur, qualia erant apud stagnum *Samechonitidem*. Nonnulli quia id nomen Iudicum 4. v. 21. in aliquibus Hebraïcis codicibus duali forma effertur *Tzagghanaim*, factum volunt à duabus ibi notissimis & perpetuis paludibus. Alij sic locum dictum volunt, à vagis, & sæpè transmigrantibus hominibus, quasi mobilibus & instabilibus, cum ibi sua tabernacula collocarent. Ibi enim *Heber Cinæus* cum suis gentibus hominibus vagis tentoria posuerat, Iudicum 4. v. 11. vbi etiam affirmatur *Elon in Tzagghananim* prope *Kades* urbem *Nephtaliticam* fuisse.

ET ADAMI QUÆ EST NEKEB.] Heb. & *Adami Nekeb*. Plerique Nostrum sequuti, vnam & eandem urbem existimant, *Adami Nekeb* redduntque: & de אדמי *Adami fossa*, נקב *Nekeb*, *Cauitatem*, *Fossam*, *Perforationem*, *Fistulam*, *Execrationem* significat. Hanc nonnulli putant esse *Adam* illam supra cap. 3. v. 16. Ibi vide. Significat *Rubram*, *Rufam*. Hispanicè, *Villaroja*.

IEBNAEL.] Heb. *Iabneel*. Alteram vidimus in tribu *Iuda* cap. 15. v. 11. de nominis etymo ibi diximus.

LEGVM.] Heb. לקום *Lakkum*, à *lambitione* videtur nomen habere, vel si composita vox est, *Ad surgere*, quod in surrecto esset loco.

ET EGRESSVS EORVM VSQVE AD IORDANEM.] Heb. & fuit exitus eius *Iarden*, pluralis numerus est *exitus*, vel est enallage numeri, vel *Iordanis* fuit egressionem eius. Quidam: *desinebatque in Iordanem*, id est, *Iordane* finiebatur seu terminabatur.

VERS. 34. REVERTITVRQVE TERMINVS CONTRA OCCIDENTEM.] Hic iam describuntur termini australes ab *Iordane* seu oriente versus occidentem, seu mare mediterraneum.

AZANOTH-THABOR.] Propriè significat *Aures Thabor* montis. Hebræi intelligunt caput, & summum fastigium montis. Aliqui, extremitatem montis. Nonnulli, eam partem montis, quæ auricularum seu ansarum formam exprimit. Sic supra vers. 12. dicuntur, *Chesiloth Thabor*, *Ilia*, seu *deuexa Thabor*. Eusebius & S. Hieronymus in Locis Hebraïcis. [*Azanolh, terminus Nephtalim: est autem nunc vicus ad regionem Diocasarea* [siue *Sephoris*] *pertinens, in campestribus*.] Huius loci quidam fieri mentionem putant 1. Machab. 9. v. 15. vbi quod Græca & Latina exemplaria habent, [*Vsqve ad montem Azoti*] ipsi emendant, *vsque ad Aznotas montem*, de qua lectione ibi disquiremus.

HVCVCA.] Heb. חקוקה *Chukokah*, vbi *He* videtur locale, in *Chukok*, nam ita sine *He* appellatur hæc vrbs 1. Paralipom. 6. v. 75. vbi

tamen tribui *Aser* adscribitur: nisi sit alia. Augurantur sitam fuisse in eo australi angulo quo *Aseritæ* & *Zebulonitæ* attingebant. *Nephtalitas*. *Statutariam*, *Sculpturicem*, *Descripticem* significare videtur. Alij à foro nomen deducunt, quasi Lusitanicè dicas, *Foreyro*. De hac proculdubio scribunt Eusebius & S. Hieronymus in Locis: [*Icoc sortis Nephtalim in confinio trium tribuum, id est, in tribu Zabulon ad australem plagam: in tribu Aser ad occidentem: porro in tribu Iuda ad solis ortum*.] Hæc mirificè hunc versum illustrant. Sed *Chukok* limitanea ciuitas vicissim potuit & ad *Aseritas*, & ad *Nephtalitas* pertinere. Forasan est *Chelkath* supra vers. 25.

ET IN IYDA AD IORDANEM.] Vide supra cap. 15. v. 5.

ASSEDIM.] Heb. חצרים *Hotziddim*, vel *Tziddim*. Exponunt, *Latera*, Hispanicè, *Las Laderas*: vel *Insidias*, seu *Retia*. Quidam cum sequenti *Tzer* coniungunt & vnum eundemque locum faciunt, *Tziddim-Tzer*, quasi dicas, *Latera-Tzer*.

SER.] Heb. צר *Tzer* LXX. pro *Tzor*, id est, *Tyro* acceperunt. *Perperam*, nam nihil *Tyros* ad hanc tribum. *Angustiam* significat, fortasse quod in arctis & angustis locis sita esset.

EMATH.] Heb. *Chamath*, celebrem eam urbem esse nonnulli existimant, quam latè descripsimus lib. 4. de Antichristo, cap. 17. & in Genes. 10. v. 18. cuius mentio etiam extat supra cap. 13. v. 5. *Calidam*, seu *Solarem* significat. Quidam, *Calidam*, à calidis & salubribus, seu sulphuratis aquis, nempe thermis. Aliqui, *Vrem*, vel *Lagenam* interpretantur. Quod vel in modum vtris aut lagenæ constructa esset: vel quod eiusmodi vasa optima ibi conficerentur. Alij tamen eam ipsam esse existimant, quæ infra cap. 21. v. 31. *Chamoth-Dor* appellatur: & 1. Paralipom. 6. v. 76. dicitur *Chamon*.

RECCATH.] Hanc nonnulli suspicantur forte eam esse, quæ infra cap. 21. v. 32. vocatur *Karthan*, alioquin *Kariban*, quæ ibi in tribu *Nephtali* recensetur, prætermittit hæc esset, si non est *Rakath*. *Vacuam*, *Tenuem*, *Sputosam*, aut *Saluosam* Italicè, *Spumaram* sonat. Eandem 1. Paralipom. 6. v. 76. volunt appellari *Kirjathaim*, id est, *Geminam ciuitatem*.

CENERETH.] Heb. צנרת *Cinnereth*, de hac vrbe, & stagno *Cinereth* diximus abundè in Numer. 34. v. 11. Ab ea enim vrbe lacui nomen factum facillè credunt: vnde colligunt, terminos *Nephtalitarum* ad vsque stagnum *Genesareth*, vbi vrbs *Cinereth* posita erat, pertendisse. Dicta est postea *Tiberias*, vnde & mare *Tiberiadis*. Brocardus: [*A Bethulia est vna leuca ad ciuitatem Tiberiadis, eundo scilicet inter orientem & austrum supra mare Galilee, à qua mare Galilee dictum est mare Tiberiadis*. Hæc olim vocata est *Cinereith*, & ab ea mare *Cinereith*: sed ab *Herode* instaurata in honorem *Tiberij Caesaris*, *Tiberias* est vocata. Habet solum fertile, & pingue: terminaturque ad eam regio *Decapoleos*.] *Citharam* significat, vel quod *citharæ* formam, vt etiam lacus ipse, exprimeret.

EDEMA.]

VERS. 35.

חמח
Chamath

צנרת
Rakkath

VERS. 36. **EDMA.**] Heb. אדמה *Adamah*. Hanc putant eam ipsam esse, quæ supra vers. 33. dicta fuit *Adami*. *Rufam*, *Rubram*, *Argillosam* interpretantur.

ARAMA.] Heb. הרמה *Haramah*, vel *Ramah*. Multarum urbium in Chanaanæ id nomen fuit, ob situm proculdubio, quod in excelsis & eleuatis locis extructæ essent.

ASOR.] Heb. חצור *Chatzor*. Eusebius & S. Hieronymus in locis Hebraicis: [*Azor in tribu Nephtalim, quam Assyriorum rex populasce scribitur.*] nempe 2. Regum 15. v. 29. Prope Kades fuisse, ex eodem loco Regum intelligitur, & ex præsentis Iosue loco, in quibus cum Kades coniungitur. Eius mentio extat 1. Machabæor. 11. v. 67. & apud Iosephum 13. Antiquit. cap. 9. Distabat à Tyro orientem versus octo leucis, & à Paneade seu Cæsarea Philippi versus Boream, sex leucis: posteris temporibus vocata est Antiochia. Eam descripsimus ex Brocardo, cap. 11. v. 1. Exponitur, *Currale*. Hispanicè, *Corral*.

VERS. 37. **KEDS.**] Heb. *Kedes*, de ea diximus accuratè supra cap. 12. v. 22. Hæc infra cap. 20. v. 7. & 1. Paralipom. 6. v. 76. & Iudicum 4. v. 6. vocatur *Kedes in Galilæa, in monte*, seu *tribu Naphthali*, ad discrimen alterius *Kedes* in tribu Issachar, 1. Paralipom. 6. v. 72. quæ supra vers. 20. appellatur *Kisjon*.

אדרעי
Edregbi. **EDRAI.**] Heb. *Edregbi* diuersa hæc ab illa regni Basan ultra Iordanem, de qua egimus Numer. 21. v. 33. Quidam interpretantur, *Forte Brachium*. Italicè, *Forte-Braccia*. Alia. *Pulchram-pastionem*, vel *Magnificam, Amplam-Pasturam*.

ENASOR.] Heb. עין-חצור *Ghen-Chatzor*. Oculus, seu Fons, *Chatzor*. Hispanicè, *Fuen corral*. Alij exponunt, *Fontem Munitum*. Hispanicè *Fuen cerrada*.

VERS. 38. **IRON.**] Heb. ירון *Iron*, ארא *Raah* est, *Visibilis, Aspectabilis*. Hispanicè, *La vistosa*. ארא *Iare, Timenda, Pauenda, Reuerenda*. Aliqui *Pauorofam* reddunt.

MAGDAL-EL.] Heb. מגדל-אל *Migdal-El*, id est, *Granditas*, seu *Magnitudo-Dei*. Aut, *Turris-Dei*, vel *Turris-fortis*. Eusebius & S. Hieronymus in Locis Hebraicis: [*Magdil-El, in tribu Nephtalim: & hodie paruus vicus ostenditur in quinto milliario Dore pergentibus Ptolemaidem.*]

HOREM.] Heb. חורם *Chorem*. *Anathema, Deuotionem, Excommunicationem, Internecionem* significat. Quidam exponunt, *Desertum*. Hispanicè, *yermo*.

BETHANATH.] Heb. בית-ענת *Beth-Ghanath*. Eusebius & S. Hieronymus in Locis Hebraicis: [*Beth-ana in tribu Nephtalim: & est Villa nomine Beth-anea in quinto à Cæsarea lapide: in qua dicuntur lauacra esse salubria: quam & supra sub nomine Aniel posuimus.*] Frustra sunt, qui, quæ Eusebius & S. Hieronymus de *Neghiel*, seu *Aniel* Aferitica produnt, ad Beth-Ghanath Naphthaliticam transferunt, atque hinc pro Cæsarea Palæstinæ, Cæsaream Philippi, aut Diocæsaream id est, Sephorim substituunt. Perspicue enim illi hæc non de *Beth-anath*, sed de *Aniel* referunt. Vide supra vers. 27. Quidam, *Locum, Maluenda, In Iosue*.

seu *Domum Responsonis* vel *Echo*. Hispanicè, *Casa de Echo*, interpretantur. Alij, *Domum Afflictionis*, seu *Oppressionis*. Vel, *Paupertatis*, aut *Ieiunij*.

BETH-SAMES.] Heb. *Beth-semes*. Longe alia hæc ab illa Iudaica cap. 15. v. 10. & ab illa *Issachariana* supra vers. 22. *Domum, Aedem*, seu *Fanum-Solis* significat. Vel quod in ea templum aliquod solis existeret: aut quod amplè soli exposita esset, quam vndeque feriret.

SARA.] Heb. *Tzareghah*. De hac diximus supra cap. 15. v. 33. VERS. 41]

ESTAOL.] De hac etiam vide eodem loco.

HIR-SEMES.] Heb. עיר-שמש *Chir-Schemesch*, id est, *Urbs Solis*. Quidam existimant hanc esse quæ in Catalogo urbium Iudaicarum, cap. 15. v. 10. nuncupatur *Beth-sames*. Alij volunt eam esse quæ 1. Regum 4. v. 9. dicitur *Beth-sames*, & Iudicum 1. v. 35. *Harcheres*, id est, *Mons-Solis*, nam significatione conueniunt.

SALBIN.] Heb. שעלבין *Schaghalabbin*. Eusebius & S. Hieronymus in Locis Hebraicis: [*Selobin, in tribu Dan, usque hodie grandis vicus ostenditur in finibus Sebastenis nomine Selaba.*] Hanc & sequentem *Ajalon*, vicinas inter se, & ipsi *Ghir-Semes*, colligitur è 1. Iudicum, v. 35. vbi *Saghalbim* appellatur. Significat, *Vulpinam-prudentiam*, seu *Vulpis adificium*.

AJALON.] Eusebius & S. Hieronymus in Locis Hebraicis: [*Ajalon urbs sortis Dan separata Leuitis: est & hodie vicus alius haud procul à Nicopoli: Sciendumque quod pro Ajalon LXX. ediderunt, ubi erant vrsi.*] Nimirum vnâ speciem pro alia substituentes, nam איל *Ajal* est *ceruus*. Diximus de hac vrbe plura supra cap. 10. v. 12. Alia videtur quibusdam fuisse *Ajalon* in tribu Ephraim 1. Paralipom. 6. v. 69. sed reuera non est, vide ibi Com. & alia in tribu Zabulon, Iudicum 12. Hæc nostra videtur adscribi *Benjaminitis*, 1. Paralipom. 8. cap. v. 13. & 2. Paralipom. 11. v. 10. A *ceruis* nomen habet, quasi *Ceruariam*, Hispanicè *Ceruera*, dicas. Vide 1. Samuel 14. vers. 31.

IETHELA.] Heb. יתלה *Itlah*. *Pendentem*, vel *Suspensam* sonat, à situ fortasse. Sic in Tuscia *Aquapendente*.

ELON.] significat, *Quercum* vel *Alnum*. VERS. 43] seu *Quercetum*. Italicè, *Quercia*. Distincta אילון *Elon*, hæc ab illa Naphthalitica supra vers. 33. Hanc quidam putant 1. Regum 4. vers. 9. appellari *Elon-Beth-Chanan*. id est, *Quercum-Domus-Pietatis*. Nisi sint diuersa loca, quod plerique scribunt.

THEMNA.] Hebr. *Thimnathab*. Hæc supra Cap. 15. vers. 10. & 57. accensetur Iudæis: sed non est dubium Iudaicam sortem & Simeonitis & Danitis magna ex parte suffecisse. Egimus plenius de ea Genes. 38. vers. 12.

ACRON.] seu *Acharon*. Hebr. *Ghekron*. Hæc quoque ponitur in Iudaico catalogo supra cap. 15. vers. 45. quam plene descripsimus Cap. 13. vers. 3.

ELTHEKE.] Hebr. *Elthekeh*. Eusebius & S. Hieronymus in Locis Hebraicis. [*Elthekeh in* VERS. 44] *tribu*

tribu Dan, separata Leuitis.] Nonnulli hanc putant esse Iudaicam *Elibekon* supra Cap. 15. vers. 59. sed Eusebius & S. Hieronymus distinguere videntur. Vide ibidem, vbi & rationem nominis elucidauimus.

GEBBETHON.] Hebr. גִּבְתוֹן *Gibbeton*. Hæc assignatur Leuitis Cap. 11. vers. 23. eius mentio extat 1. Regum 15. vers. 27. vbi insignis & munita ac Philisthinorum fuisse describitur. *Eminentem*, seu *Excelsam* interpretantur, quod fortè in colle aut loco edito posita fuerit: Hispanicè, *Empinada*.

BALAATH.] Hebr. *Baghalat*. Quidam suspicantur esse *Beghaloth* Iudaicam, supra Cap. 15. v. 24. vel *Baghalab*, quæ *Kirjath-Iegharim*, de qua diximus Cap. 15. v. 9. & 60. Vide 1. Regum 9. vers. 18.

VERS. 45

IVD.] Hebr. יָדָה *Iebud*. licet exponere, *Iaculum*, vel *Iaculatricem*. Forte quod vel ibi optima iacula & tela conficerentur: vel quod gens iaculandi arte polleret. Alij, *Confessionem*, *Laudem*, *Celebritatem* exponunt, quod esset celebre oppidum.

ET BANE ET BARAC.] Noster duo oppida seu loca, interiecta coniunctione intellexisse videtur. Hebr. cum *Makaph*, vnus tantum locus describitur בְּנֵי-בֶרַק *Bene-Berak* Eusebius & S. Hieronymus in Locis [*Bane* in tribu Dan, *Barac* in tribu Dan, vsque hodie prope *Azotum*, *Bareca* viculus appellatur.] Quidam *Bene-Berak* exponunt, *Filios-Berak*. Alij *Filios-Fulguris*. forsan quod terra fulguribus esset obnoxia.

GETHREMMON.] Hebr. גֶּת-רִמּוֹן *Gath-rimmon*. Eusebius & S. Hieronymus in Locis Hebraïcis: [*Geth-remon*, alia ciuitas in tribu Dan separata Leuitis: est autem nunc villa prægrandis in duodecimo milliario *Diospoleos* [id est, *Lydda*] pergentibus ad eam de *Eleuteropoli*. Alia fuit *Gath-rimmon* in tribu *Manassis* infra Cap. 21. vers. 25. Exponitur *Pralum*, seu *Torcular-Mali Punici* seu *Malogranati*. Forte quod ibi ex *malogranatis* succus, vel vinum exprimeretur. Perperam alij reddunt *Hortum Malogranati*. Hispanicè *Huerta de Granados*. גַּן *gan* enim est *hortus*: גֶּת *gath*, *pralum*, *torcular*.

VERS. 46.

AQUÆ IERCON.] Hebr. מֵי הַיְרֵקוֹן *Me hajarkon*. Redditur, *Aquæ-Iercon* *Aqua-uiriditatis*, seu *Oleris*, Hispanicè, *Aguas verdes*. Alij, *Aquæ Robiginis*, seu *Flauedinis*. Forsan *sulphuratas*.

ARECON.] Hebr. הַרְקוֹן *Harakkon* seu *Rakon*. Possis reddere, *Tenuem*, *Exilem*. vel *Diaphanam*, *Translucentem*. aut *Acu-pictam*, *Phrygionicam*. quod in ea præstantia eiusmodi opera conficerentur.

CVM TERMINO QVI RESPICIT IOPPEN.] Hebr. cum termino contra *Iapho*. Exponunt, id est, cum toto illo tractu, qui erat coram, siue è regione *Iapho*, hoc est, qui adiacebat *Iapho*. Quidam: cum limite è regione *Ioppes*, id est, generatim cum omnibus vrbibus quæ in conspectu *Ioppes* erant posite. Alij: cum termino suo è regione *Iaphuntis*. Id est, cum omnibus locis, quæ *Ioppes* agro affinia fuerunt.

IOPPEN.] Hebr. יָפֹה *Iapho*. Eusebius & S.

Hieronymus in Locis [*Ioppe* oppidum *Palaestina* maritimum, in tribu Dan.] Clara & insignis vrbis *Ioppe* memorabili portu. Strabo lib. 16. pag. 759. [*Ioppe*, iuxta quam *Aegypti* litus ante versus ortum solis porrectum, ad septentrionem manifeste, notabiliter deflectitur, veluti in puncto deflectitur. Ibi quidam *Andromedam* ceto expositam fabulari sunt. Locus satis editus est, ita quidem, vt inde tradant *Ierosolyma* conspici *Iudeorum* metropolim. Quin & *Iudei* portu hoc vtuntur, vsque ad mare degressi. Sed portus hi latronum receptacula sunt. Horum fuere *silua* & *Carmelus*. Locus hic adeo hominibus abundauit, vt ex *Iamnia* proximo vico, & circumuicinis habitationibus quadraginta hominum millia armarentur.]

Iosephus lib. 3. Belli, Cap. 15. [*Ioppe* natura est importuosa: namque in asperum, ceteraque arduum litus desinit, ac summis utrimque cornibus leuiter incuruum; quæ vastè supersunt, & ingentibus procellis pelagus turbant: vbi etiam nunc *Andromade* catenarum signis extantibus, fabula veteris fides ostenditur. Aduersus autem *Aquilo* feriens littora, summos in obiectas cautes fluctus affligit, solitudineque intuiorem efficit stationem.]

Egesippus lib. 3. Excidij, Cap. 20. Iosephi vestigia sequutus: [*Res* postulare videtur, situm littoris eius, quo prætexitur *Ioppe*, breuiter exponere: Importuosa est natura ciuitas, cuius ab ora maris litus asperum directumque, sed cornibus utrimque leuiter inflexum: in quibus profunda rupes, saxaque ingentia, qua mari prominent: & cum de imo maris surgant, in mare excurrunt tamen: vnde etiam *Andromedam* illic fuisse, quum ceto obiectaretur, formæ locorum atque ipsa rerum species prodere videntur, non mediocrem vetustis fabulis fidem accommodantes. Cadentibus itaque litus aduersum *Boreæ* flatibus, immane quantum vnde attolluntur: quæ scopulis illis fragorem ingentem excitant, atque in fluctus relapsa, inquietum reddunt, vt plus periculi in portu, quam in deserto sit.]

Mela lib. 1. Cap. 11. [*Est Ioppe* ante diluuium, vt referunt, condita: vbi *Cephea* regnasse eo signo accolæ affirmant, quod titulum eius, fratrisque *Phinei*, veteres quadam ara cum religione plurima retinent. Quin etiam rei celebrata carminibus ac fabulis, seruataque à *Perseo* *Andromeda* clarum vestigium belluæ marinæ ossa ostentant.]

Plinius lib. 5. cap. 13. [*Ioppe* *Phœnicum*, antiquior terrarum inundatione, vt ferunt. Insidet colli præiacente saxo, in quo vinculorum *Andromeda* vestigia ostendunt. Colitur illic fabulosa *Derceto*.] Et Cap. 31. [*In Phœniceo mari* est ante *Ioppen*, *Paria*, tota oppidum, in qua obiectam belluæ *Andromedam* ferunt.] Et lib. 9. Cap. 5. [*Belluæ*, cui exposita fuisse dicebatur *Andromeda*, ossa *Romæ* apportata ex oppido *Iudææ* *Ioppe*, ostendit inter reliqua miracula in adilitate sua *Marcus Scaurus*, longitudine pedum quadraginta, altitudine costarum *Indicos* elephantos excedente, spina crassitudine sesquipedali.]

Solinus Cap. 37. [*Ioppe* oppidum antiquissimum orbe toto, utpote ante inundationem terrarum conditum. Id oppidum saxum ostentat quod

quod vinculorum *Andromeda* vestigia adhuc retinet, quam expositam bellua non irritus rumor circumtulit. Quippe ossa monstri illius *Marcus Scaurus* inter alia miracula in adilitate sua *Roma* publicauit. Annalibus nota res est. Mensura quoque veracibus libris continentur, scilicet, quod costarum longitudo excefferit pedes quadraginta, excelsitas elephantis fuerit *Indicis* eminentior: porro verticuli spina ipsius, latitudine semipedem sunt supergressi.] Meminere *Ioppes* *Ptolemæus* lib. 5. Cap. 16. *Dionysius* in *Periegesi*, & alij.

Benjamin in *Itinerario*, pag. 49. [*Quinque ab hinc* [nempe à *Rama*, siue *Ramula*] *leucis* est *Gapha*, olim *Iapho*, aliis *Ioppe dicta*, ad mare sita.] Distare ab *Ierusalem* viginti quatuor milliariis, auctor est *Williermus Tyrius* lib. 8. Cap. 1. *Brocardus* [*Ierusalem* verò à *Ioppe* distat octo leucis inter occidentem & aquilonem.] *S. Hieronymus* *Epist.* 129. ad *Dardanum*: [*Ab Ioppe usque ad viculum vestrum Bethlehem*, quadraginta sex millia sunt.] Fuisse prope *Lyddam*, seu *Diospolim* dicitur *Actor.* 9. vers. 38. *Hebræis* significat, *Pulchram*, *Decoram*, *Formosam*. Insignis in *Scripturis* habetur, & *Ionæ* fugientis, & *Ma-chabæorum* historia.

VERS. 47.

ET IPSO FINE CONCLVITVR.] *Hebr.* Et exiuit terminus filiorum Dan ab eis. id est, subtractus fuit ab illis, q. d. destituit eos terminus: hoc est, fuit minor & angustior quàm vt eos capere posset: non habuerunt regionem capacem tantæ multitudinis. Defecit filiis Dan locus sufficiens ad habitandum, ideo coacti sunt nouas quærere sedes. *Hispanicus* *Interpres*: *Yfaltoles termino à los hijos de Dan*. Quidam reddunt: *Prodierat autem terminus filiorum Danis minor ab eis*. id est, infra eos, seu quàm illis sufficeret: qua propter ascendentes filij *Danis* pugnaverunt contra *Leschemum*, &c. Notant, *Danitas* siue angustis terminis concludi se arbitratos, siue à vicinis *Chananæis* arctius compressos, loca alia sibi quæsiuisse. Alij conuertunt. Porro egressus est terminus filiorum Dan ab ipsis. Id est, Filij Dan egressi sunt extra terminum suum, nimirum extra eam hæreditatem, quæ ipsis diuina sorte obtigerat, emigrasse, aliasque possessiones quæsitum esse profectos. Cum enim illas sedes aduersus *Amorrhæos* obtinere non possent: sed è planis locis cogerentur in montes, ac ne inde quidem prohibere hostes quirent, se in urbem *Lesem* versus *Boream* contulerunt. Nonnulli: *Et ab his exiit limes filiorum Dan*. id est, in his tractibus & regionibus finitur, ac desinit terminus *Daniticæ* fortis. Qui sensus est *Nostri*.

ASCENDERVNTQVE FILII DAN, ET PVGNAVERVNT CONTRA LESEM, &c.] Tota hæc historia occupatæ à *Danitis* urbis *Lesem*, fusius describitur *Iudicum* 18. vbi eam accurate enarrabimus: certum est enim contigisse post mortem *Iosue*: atque hîc tantum summam & proleptice perstringi, occasione hæreditatis *Daniticæ*, quæ hîc describitur. Vnde etiam colligunt hunc librum, vt modo scriptus extat, post mortem *Iosue* fuisse conscriptum, vel quibusdam ad-

Maluenda, in *Iosue*.

ditis & interjectis, auctum & continnatum.

THAMNATH SARAA.] *Heb.* תַּמְנַת סֶרַח VERS. 50. *Thimnath-Serach*. Hanc descriptam habes infra cap. 24. v. 30. Quidam methathesi sic dictam volunt pro *Thimnath-Cheres*, vt disertè appellatur *Iudicum* 2. v. 9. Significat autem, *Austrum*, seu *Australem-Solis*. Alij, *Thimnath-Serach*, exponunt, *Australem-Redundantia*, vel *Superfluitatis*. Vel ex significato *Chaldaico*, *Fœtoris*, *Græuolentia*, *Situs*, *Pædoris*. Augurantur fuisse urbem non magnopere æstimandam ob aridum, & fœdum solum. Longius etymon petunt, qui interpretantur, *Imaginem Solis*. Fortasse quod ibi *Iosue* monumentum aliquod insigne, præclari illius miraculi stantis solis consecrauerit. De qua re dicemus cap. 24. v. 30.

VERS. 51.

HÆ SVNT POSSESSIONES, &c.] Absoluta iam partitione & distributione terræ per sortes, & possessiones singulis tribubus *Israël*, non fuerit abs re ad maiorem historiæ lucem, breuiter & summam, quæ boni auctores de magnitudine terræ *hannan*, & de præcipuis limitibus singularum sortium & tribuum prodidere, pauca delibare. *S. Hieronymus* *Epist.* 129 ad *Dardanum*: [*A Dan usque ad Bersabee* vix centum sexaginta millium in longum spatio tenditur.] *Brocardus*: [*Longitudo terræ sanctæ ab aquilone incipit à monte Libano*, iuxta *Cæsaream Philippi*, extenditurque contra austrum usque ad *Bersabee* *Iudæ*, quæ est contra desertum, completens plus minusve sexaginta septem leucas. Latitudinem verò eius non adeo exactè obseruauit.] Recentiores verò *Explanatores* & *topographi* fermè triginta leucarum, seu itineris trium dierum statuunt latitudinem.

Iosephus lib. 5. *Antiquit.* cap. 1. [*Apud Siluntem* *Iesus*, assumptio *Eleazar* cum senatus, ac tribuum principibus diuisit regionem nouem tribubus, & *Manassitarum* dimidia parti, cuique tribui pro eius magnitudine, agrum admetiens. Cumque ad sortes ventum esset, tribui *Iudæ* obuenerit tota superior *Iudæa* pertinens usque *Ierosolyma*: latitudo verò eius *Sodomiticum* lacum attingebat. In hac sorte urbes erant *Ascalon* & *Gaza*. Secundo loco *Simeonis* sortita est *Idumæa* partem *Ægypto* & *Arabia* conterminam. *Benjaminita* deinde regionem sortiti sunt, quæ à *Iordane* amne usque mare protenditur: latitudo verò eius patet *Ierosolyma* inter & *Bethela*. Angustissima autem hæc fors fuit, propter agri bonitatem: *Ierosolyma* enim & *Ierichuntem* acceperunt. *Ephraimi* autem tribus terram à *Iordane* usque *Gadera* in longum protensam sortita est; in latum patentem à *Bethelis* usque ad magnum campum. [*Galilæi* seu *Esdrelonis*.] *Manassetidis* item dimidia pars agrum à *Iordane* usque *Dora* urbem: latitudine usque *Bethsana*, quæ nunc *Scythopolis* vocatur. Post hos *Issacharis* in longum patentem à flumine [*Iordane*] usque *Carmelum* montem: latitudinis verò mons *Itabyrius* fuit terminus. *Zabulonita* usque *Genesaritem* lacum terram *Carmelo* & mari contiguam sunt sortiti. Quæ autem regio post *Carmelum* sita est, *Conuallis* ex re nomen habens, tota *Aeritis* cessit, quæ ad *Sidonem* est obuersa. In hac portione fuit *Arsê*, alio nomine *Actipus*. Quæ verò

R 2 ad

ad orientem spectant usque Damascum urbem, & superior Galilæa Nephtalitis obtrigit, usque Libani montem & Iordanis fontes, qui ex hoc monte oriuntur, quæ fines sunt Arces urbis versus septentriones sita. Porro Danita adepti sunt quidquid vallis ad occidentem solem vergit, Azoto & Doris terminati. Horum est Iamnia & Gitta, & totus ager, qui ab Acarone pertingit usque ad montem, à quo Iuda tribus initium fecit. Ad hunc modum sex gentium à filiis Chanaanai denominatarum regionem Iesus diuisit, & nouem cum dimidia tribubus habitandum dedit. Amorrheam enim, & ipsam ab uno ex filiis eius dictam Moyses iam ante duabus cum dimidia tribubus diuiserat. Sidoniorum autem, Aruceorum, Amathaorum, & Arithaeorum agri nihil ad hanc diuisionem pertinuerunt.] Hactenus Iosephus.

Brocardus: [Porro memorata longitudo terra Chanaan plus minusue sexaginta septem leucarum, decem tantum complectitur tribus. Tribus Iuda superiorem obtinuit regionem, quæ in longitudine quidem extenditur ab Ægypto usque in Ierusalem: diciturque interuallum illud occupare septem dietas: in latitudine verò incipit à lacu Asphaltite, hoc est, à mari mortuo, & desinit usque ad mare magnum in occidente. Tribui Simeonis obuenit pars in ipsa tribu Iuda, nempe, quæ est iuxta Ægyptum circa montana Arabia. Beniaminitæ sortiti sunt possessionem suam à Iordane usque ad mare magnum in longitudine: latitudo verò eius est ab Ierusalem usque in Bethel, quatuor ferè complectens leucas. Tribus Ephraim sortem suam accepit à Iordane fluuiò usque ad Gaderam, quæ est iuxta Ioppen: & transversò usque ad campum magnum, ubi incipit Galilæa. Tribus Manasse una medietas incipit à Iordane, & terminatur ad mare magnum: & in transversò, quæ est latitudo eius, desinit in Bethsan. Tribus Isachar secundum longum incipit à Iordane, & terminatur ad Carmelum, iuxta Ma-

geddo: in latitudine verò habet Bethsan & montem Thaborinum extremitates. Tribus Zabulon habet Carmelum & lacum Genesareth extremitates longitudinis: & in latitudine à monte Thabor versus Nazareth, quinque occupat leucas. Tribus Aser occupat totam terram à Carmelo maris usque ad Sidonem magnam, in longitudine scilicet viginti leucarum continens spatium: in latitudine verò extenditur à mari magno usque Nafon, & Asor per spatium nouem leucarum. Tribus autem Nephtalim accepit partes orientales usque ad Damascum, Galileam superiorem, à mari Galilæa, usque ad montem Libani, fontesque Iordanis includens: & hac in longitudine: iuxta latitudinem verò transit ab Asor usque ad regionem Thraconitidis. Tribus Dan occupat loca conuallis iuxta mare magnum ab austro terminata ad Azotum, ab aquilone ad Doram, habens scilicet à tribu Iuda Azotum, Accaron, & Geth: & à Benjamin Iamnia & Ramatha usque ad Ioppen. Et ut in summa dicam, tota terra sancta à Iordane usque ad mare magnum, quæ est latitudo eius, ab oriente scilicet in occidentem non videtur excedere sedecim leucas [forte Germanicas longiores.] In longitudine verò, quæ ab aquilone in austrum computatur, à Dan scilicet, quæ nunc Belenas, siue Casarea Philippi dicitur, usque ad Bersabee, quæ nunc Giblym appellatur, habet circiter sexaginta quatuor aut sex leucas.] Germanicas, quæ Hispanicis maiores sunt. Hucusque Brocardus.

Atqui ut illa Iosephi, & ista Brocardi suas in quibusdam difficultates & nodos patiantur, tamen cæteris aliis maiorem auctoritatem & firmitudinem retinent: nec omnia quidem ad viuum refecare possumus. Habes lector plurimos terræ promissæ recentiores descriptores, nec paucos libri Iosue Explatores, quos consulas: ac cum primis Massium, qui in his peruestigandis insigni usus est diligentia & eruditione.

CAPVT VIGESIMVM.

Sex refugij ciuitates: & qui ad eas possint confugere: & quamdiu ibi remanere debeant.

Vulg.

Malu.

Num. 35.
2.9.
Deut. 19:
g.2.

I **T** locutus est Dominus ad Iosue, dicens: Loquere filiis Israël, & dic eis:
2 Separate vrbes fugitiuorum, de quibus locutus sum ad vos per manum Moysi;

3 Ut confugiat ad eas quicumque animam percusserit nescius: & possit euadere iram proximi, qui ultor est sanguinis:

4 Cum ad vnā harum confugerit ciuitatum, stabit ante portam ciuitatis,

I **T** loquutus fuit I H V H ad Iehosuagh, ad dicere:
2 Loquere ad filios Israël, ad dicere: Date vobis vrbes collectionis, quas loquutus fui ad vos in manu Moseh.

3 Ad fugere^a inibi^b occidens, percutiens animæ in^c inconsideratione, d in nequaquam cognitione & erunt eis collectioni, de redemptore sanguinis.

4 Et fugiet ad vnā de vrbibus istis, & stabit^e januæ portæ vrbis, & loquetur

^a illuc.
^b occisor, homicida.
^c incogitantia, imprudentia, errore. sic v.9.
^d Quidam, perplexitate.
^e absque scientia, per imprudentiam, in nequitia, in non omnino scientia.
^e ostio.

& loquetur senioribus urbis illius ea quæ se comprobent innocentem : sicque suscipient eum, & dabunt ei locum ad habitandum.

5 Cúmque ultor sanguinis eum fuerit persecutus, non tradent in manus eius: quia ignorans percussit proximum eius, nec ante biduum, triduúmve, eius probatur inimicus.

6 Et habitabit in ciuitate illa, donec stet ante iudicium causam reddens facti sui, & moriatur sacerdos magnus, qui fuerit in illo tempore: tunc reuertetur homicida, & ingreditur ciuitatem & domum suam de qua fugerat.

7 Decreueruntque Cedes in Galilæa montis Nephthali, & Sichem in monte Ephraim, & Cariatharbe, ipsa est Hebron, in monte Iuda.

8 Et trans Iordanem contra Orientalem plagam Iericho, statuerunt Bosor, quæ sita est in campestri solitudine, de tribu Ruben, & Ramoth in Galaad de tribu Gad, & Gaulon in Basan de tribu Manasse.

9 Hæ ciuitates constitutæ sunt cunctis filiis Israël, & aduenis qui habitabant inter eos: ut fugeret ad eas qui animam nescius percussisset, & non moreretur in manu proximi, effusum sanguinem vindicare cupientis, donec staret ante populum expositurus causam suam.

tur in auribus senum urbis eius verba sua: & colligent eum in urbem ad se, & dabunt ei locum, & habitabit cum eis.

5 Et quia persequetur redemptor sanguinis post eum, & non claudet occidentem in manu eius, quia in nequaquam cognitione percussit sodalem suum, & non odians ipse ei, de heri nudius tertius.

6 Et habitabit in vrbe ipsa usque ad stare eum faciebus conuentus iudicio, usque ad mori sacerdos grandis, qui erit in diebus eis: hinc reuertetur occidens, & veniet ad urbem suam, & ad domum suam, ad urbem, qua fugit de ibi.

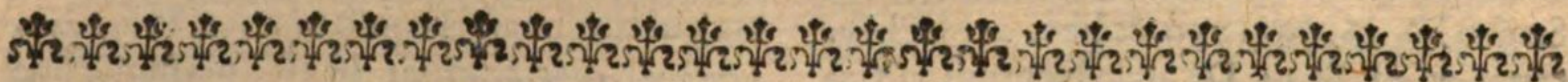
7 Et sanctificauerunt Kedes in Ghalil, in monte Naphthali, & Sechem in monte Ephraim: & Kirjath-Arbagh, ipsa Chebron, in monte Iehudah.

8 Et de trans Iardeni Iericho in ortum dederunt Betzer, in deserto in rectitudine, de baculo Reuben: & Ramoth in Ghilghad, de baculo Gad: & Golan in Basan, de baculo Menaseh.

9 Istæ fuerunt vrbes constitutæ omnibus filiis Israël, & tracto trahenti in medio eorum, ad fugere inibi omnis percutiens animæ, in inconsideratione: & non morietur in manu redemptoris sanguinis usque ad stare eum faciebus conuentus.

f fœmineum
g eos.
h sedebit, Sic
vers 6.
i quum.
k concludet,
trahent.
l ut v. 3.
m ut vers. 3.
n socium,
proximum,
amicum,
compascen-
tem.
o vide Ge-
nes. 31. v. 2.
p cœtus, cœ-
cilij, colle-
gij, status.
q datus:
in iudicium.
r ut vers. 3.
s dedicaue-
runt, separa-
uerunt, de-
stinauerunt,
consecraue-
runt, designa-
uerunt, consti-
tuerunt, pa-
rauerunt.
t Galilæa.
u transitu,
ultra.
x orientem:
y æquore,
planitie,
campo. vide
Deuter. 3.
v. 10. & su-
pra cap. 13.
vers 9.
z virga, sci-
pione, exten-
sione, tribus.
Sic statim.
a genitiuus
singularis.
seu consti-
tutionis, sta-
tionis.
b peregrino,
advenæ.
c peregrinã-
ti, advenãti
d illuc
e ut vers. 6:

Deut. 4.
g. 43.

COMMENTARIA.

VERS. 2.

EPARATE VRBES FUGITI-
VORVM, &c.] Heb. Date, tra-
dite, assignate, &c. De his vr-
bibus refugij, & de præcepto
Domini ad Mosem, ut illæ de-
signarentur, plura habes Numer. 35. v. 9. &
sequentibus, Deuter. 4. v. 41. & sequenti-
bus, & Deuter. 19. v. 2. & sequentibus.

VRBES FUGITIVORVM.] מִקְלָט Miklat,
omnia ista complectitur: Vrbes recollectionis,
suspensionis, contractionis, refugij, receptus, re-
tractus, evasionis, asyli, vbi contrahantur, re-
colligantur, & retineantur fugitivi. Hispanice:
ciudades de acogimiento, refugio, escapamien-
to. Vide Numer. 35. v. 6. & Deuter. 19.
v. 3. & 4. Sic vers. 3.

VERS. 3.

ANIMAM PERCVSSERIT.] Heb. percu-
tiens animæ, seu animam, id est, quempiam.
Vel, percutiens aliquem, ut eum anima &
vita priuer.

& possit euadere iram proximi qui ultor est
sanguinis.] Peritè expressit Hebræa: à re-

demptore, vindice, & propinguo sanguinis. Vide
Leuit. 25. v. 25. & Numer. 35. v. 12. 19. 21.
גוֹאֵל דָּם goel dam, dicebatur, redemptor,
assertor, vindex sanguinis, qui iure propinqui-
tatis, seu consanguinitatis ultor sanguinis
erat, id est, propinqui sui cruenta morte in-
terfecti. Quasi dicat: Ne forte interficiat
eum proximus seu cognatus eius, qui inter-
fectus fuerit: nam id ei licebat, ex lege Nu-
mer. 35. v. 19. & 21.

ANTE PORTAM CIVITATIS.] Heb. ostium
portæ urbis, vbi nimirum publici & iuridici
conuentus de more Hebraico haberi sole-
bant.

ET LOQVETVR SENIORIBVS VRBIS
ILLIVS EA QVÆ SE CONPROBENT
INNOCENTEM.] Hebr. & loquetur in au-
ribus seniorum urbis eius verba sua. Quidam:
exponet autem audiente senatu eius urbis causam
suam. Alij: & exposuerit audientibus senioribus
illius ciuitatis rationes suas, id est, quæcunque
faciunt in rem & causam suam.

R. 3

NEQ

VERS. 5. NEC ANTE BIDVVM, TRIDVVMVE
EIVS PROBATVR INIMICVS.] Heb. & non
prosequens odio ipse ab heri & nudius tertius,
id est, antea. synechdoche.

VERS. 6. ET MORIATVR SACERDOS MAGNVS.]
Heb. *Vsq̃ue ad mori sacerdotem magnum.* Rectè
subaudiunt, si causa à magistratu cognita
imprudens fecisse iudicabitur, vt manifestè
dicitur Numeror. 35. v. 24. 25. Cur autem iis
miseris expectanda esset sacerdotis maximi
mors, & Hebræi & Nostri plurimas reddunt
causas. Vide nobis annotata in Num. 35. v. 25.

VERS. 7. DECREVERVNTQVE.] Heb. *Et consecraue-
runt.* Scilicet in asyla: nam asylorum religio
magna. Iulius Pollux lib. 1. Onomastici,
cap. 10. [*Sed si aliquod asylum fuerit, latebram
vocabis & refugium: sacros terminos, in quibus
seruis securitas prabetur. Terra autem diis dedi-
cata, sacra tellus dicitur, & orgas, quam terram
incultam, Deoque sacram interpretantur.*] Ser-
uius ad illud Æneidos 2. *Iunonis asylo,* in-
quit: [*Templo, unde nullus possit ad supplicium
extrahi. Dicitur asylum quasi asyrum. Hoc au-
tem non est in omnibus templis, nisi quibus con-
secrationis lege concessum est. Primò autem apud
Athenienses statutum est ab Herculis filiis: quos
insequebantur ij, qui erant à patre oppressi, sicut
docet in VII. Statius, vel quòd fugienti illuc spo-
lia non detrahebantur, syla enim Græcè aut furta,
aut spolia dicuntur. Hoc asylum etiam Romulus
imitatus est, unde est quem Rettabit quem Romu-
lus acer asylum Rettulit.*]

Non est dubium asylorum religionem ab
Hebræis ad alias gentes dimanasse, cacozele
diaboli, qui se Dei simiam conatur effingere.
Ergo asyli Herculis apud Athenienses præter
Statium & Seruium, meminit quoque Plu-
tarchus in Theseo. De alio Herculis asylo in
Ægypto apud ostium Nili Canopicum agit
Herodotus lib. 2. cap. 113. De asylo Apollinis
& Dianæ apud Daphnem Antiochiæ, scribit
Strabo lib. 16. pag. 750. & liber 2. Machab.
cap. 4. v. 33. & 34. De asylo Neptuni in Ca-
lauria insula, Strabo lib. 8. pag. 373. De asylo
Dianæ Ephesiæ, Cicero Verrina 6. Strabo
lib. 14. pag. 641. De asylo Hebes apud Phlia-
sios agit Pausanias 2. Corinthiacorum, pag.
56 & de altero Aleæ Mineruæ apud Tegeates
in Peloponneso, idem Pausanias in Laconicis,
pag. 86. De asylo in Samothracia, Dio-
dorus Siculus lib. 3. pag. 132. De asylo Palico
in Sicilia, idem Diodorus lib. 11. pag. 288.
Romuli asylum notissimum est, è Dionysio
Halicarnasseo lib. 2. Liuius lib. 1. cap. 8. Virgi-
lio lib. 8. Æneidos, O vidio 3. Fastorum, Plu-
tarcho in Romulo, Strabone lib. 5. pag. 230.
Liuius lib. 35. cap. 51. [*Templum est Apollinis
Delium; ubi & in fano, lucoque, ea religione, &
eo iare sancto, quo sunt templa, quæ asyla Græci
appellant.*] Tacitus Annali. 3. [*Crebrescebat
enim Græcas per vrbes licentia, atque impunitas
asyla statuendi. Complebantur templa pessimis
seruitiorum: eodem subsidio oberari aduersus cre-
ditores, suspectique capitalium criminum rece-
ptabantur.*]

DECREVERVNTQVE.] Notant, nempe cis

Iordanem, vt ex antithesi, & determinatione
sequentis versus manifestò colligitur.

IN GALILÆA.] Heb. *גליל Galil* Hic primum
occurrit celebris prouinciæ mentio, sacris
litteris nobilitatæ. Galil propriè significat,
*Limitem, Confinium, Orbem, Circumterrito-
rium, Circumregionem,* à circumferentia seu
rotunditate, vel sphaericitate, dictam, quasi
dicas, *Circumjacentiam.* Eusebius & S. Hie-
ronymus in Locis Hebraicis: [*Dua sunt Ga-
lilæa, ex quibus una Galilæa gentium vocatur, vi-
cina Tyriorum finibus, ubi & Salomon viginti
quinque ciuitates donauit Hiram regi Tyri in
sorte tribus Nephtalim. Altera Galilæa circa
Tiberiadem & stagnum Genesareth in tribu Za-
bulon.*] Illam superiorem, hanc inferiorem ap-
pellant. Vtramque accuratissime descripsit
Iosephus lib. 3. Belli, cap. 2. Meminere Gali-
lææ Strabo lib. 16. pag. 763. Plinius lib. 5.
cap. 14. Ptolemæus lib. 5. cap. 16. Vide Isaïæ
9. v. 1. Kedes autem in Galilæa gentium, seu
superiore erat. Iosephus lib. 5. Antiq. cap. 1.
[*In Nephtalide Kedess, quæ est in Superiore
Galilæa.*]

ET TRANS IORDANEM CONTRA ORIEN-
TALEM PLAGAM IERICHŌ.] Heb. *Et de
trans, ultra, ipsi Iordani Iericho, in ortum.* Qui-
dam: *Trans Iordanem verò Ierichuntis ad orien-
tem,* id est, qua parte Iordanis fluit non pro-
cul ab vrbe Ierichuntina versus orientem.
Alij: *Ultra Iordanem verò è regione Iericho, ad
orientem.* Nonnulli: *Trans Iordanem autem è
regione Ierichunti orientem versus.* Sic verò lo-
quitur, quod ille locus celebris esset, quo
Israëlitæ traiecerunt Iordanem in Chana-
næam ingredienti.

CIVITATES CONSTITVTÆ, MOGHADAH, VERS. 9.
propriè est participium passiuum fœmineum
formæ Hiphil verbi IAGHAD. Alij pro no-
mine substantiuo exponunt. 1. *Vrbes consti-
tutionis,* id est, de communi omnium senten-
tia publicè in asyla constitutæ. 2. *Vrbes con-
uentionis, congregationis.* Id est, per fugij, siue
refugij ad quas conueniebant, & congrega-
bantur occisores. 3. *Ciuitates conuentus.* Vt
Latini loquuntur, qui *conuentus* appellant iu-
ridicos, quos Hispanicè dicimus *audiencias,*
chancillerias, vbi publicè ius dicebatur. Sic
Plinius lib. 3. cap. 3. de Hispania inquit:
[*Nunc vniuersa prouincia diuiditur in conuentus
septem.*] id est, in septem publica loca, quo
prouinciales causa iuris accipiendi conue-
niebant. Ita hîc ciuitates iuridicorum con-
uentuum dicuntur, quia in his publica iu-
dicia de homicidis exercebantur.

DONEC STARET ANTE POPVLVM EX-
POSITVRVS CAVSAM SVAM.] Heb. *Vsq̃ue
ad stare eum ad facies conuentus.* Quidam: *do-
nec stetisset coram cœtu, vel concilio, aut senatu;*
id est, donec cognitum esset de causa eius.
Alij: *donec sissetur coram comitiis,* id est, donec
causa eius esset agitata coram iudicibus.
Nonnulli: *donec steterit coram cœtu,* id est, do-
nec causam in iudicio dixerit, & iudicium sit
passus ab ijs fieri, quorum fidem & cognitio-
nem implorauerat.

CAPVT VIGESIMVM PRIMVM.

Leuitis assignantur ciuitates quadraginta octo cum suburbanis: & completa Dei promissione pax & requies datur filiis Israel.

Vulg.

Malu.

1 Accesseruntque principes familiarum Leui ad Eleazarum sacerdotem, & Iosue filium Nun, & ad duces cognationum per singulas tribus filiorum Israel:

2 Locutique sunt ad eos in Silo Terra Chanaan atque dixerunt: Dominus præcepit per manum Moysi, ut darentur nobis vrbes ad habitandum, & suburbana earum ad alenda iumenta.

3 Dederuntque filij Israel de possessionibus suis iuxta imperium Domini, ciuitates & suburbana earum.

4 Egressaque est sors in familiam Caath filiorum Aaron sacerdotis de tribubus Iuda, & Simeon, & Benjamin, ciuitates tredecim.

5 Et reliquis filiorum Caath id est, Leuitis qui superfuerant, de tribubus Ephraim, & Dan, & dimidia tribu Manasse, ciuitates decem.

6 Porro filiis Gerson egressa est sors, ut acciperent de tribubus Issachar, & Aser & Nephthali, dimidiaque tribu Manasse in Basan, ciuitates numero tredecim.

7 Et filiis Merari per cognationes suas, de tribubus Ruben & Gad & Zabulon, vrbes duodecim.

8 Dederuntque filij Israel Leuitis ciuitates & suburbana earum, sicut præcepit Dominus per manum Moysi, singulis sorte tribuentes.

9 De tribubus filiorum Iuda & Simeon dedit Iosue ciuitates quarum ista sunt nomina.

10 Filiis Aaron per familias Caath Leuitici generis (prima enim sors illis egressa est.)

11 Cariatharbe patris Enac, quæ vocatur Hebron, in monte Iuda, & suburbana eius per circuitum.

12 Agros verò & villas eius dederat Caleb filio Iephone ad possidendum.

1 T accesserunt capita patrum Leuitarum ad Elghazar sacerdotem, & ad Iehosuagh filium Nun, & ad capita patrum ^a baculorum ^b filiis Israel.

2 Et loquuti fuerunt ad eos in Siloh, in terra Chenaghan, ad dicere: IHVH præcepit in manu Moseh ad dare nobis vrbes ad ^c habitare: & ^d suburbia earum ^e animalibus nostris.

3 Et dederunt filij Israel Leuitis de hæreditate sua, ^f ad os IHVH vrbes istas, & suburbia earum,

4 Et exiuit sors familiis ^g Kehathitæ: & fuit filiis Aharon sacerdotis de Leuitis, de baculo Iehudah, & de baculo ^h Simghonitæ, & de baculo Benjamin, ⁱ in sorte, vrbes tres decem.

5 Et filiis Kehath ^k superrelictis, de familiis baculi Ephraim, & de baculo Dan, & de medietate baculi Menaseh, in sorte, vrbes decem.

6 Et filiis Gheron, de familiis baculo Aser, & de baculo Naphthali, & medietate baculi Menaseh in Basan, in sorte, vrbes tres decem.

7 Filiis Merari, ^l familiis eorum, de baculo Reuben, & de baculo Gad, & de baculo Zebulun, vrbes duæ decem.

8 Et dederunt filij Israel Leuitis vrbes istas, & suburbia earum, secundum quod præcepit IHVH in manu Moseh in sorte.

9 Et dederunt de baculo filiorum Iehudah, & de baculo filiorum Simghon, vrbes istas, quas vocabit eas in nomine.

10 Et fuit filiis Aharon de familiis Kehathitæ, de filiis Leui: quia eis fuit sors prima.

11 Et dederunt eis Kirjath-Arbaugh patris Kanok: ipsa Chebron in monte Iehudah: & suburbia eius, circuitibus eius.

12 Et agrum vrbs, & ^m cortes eius dederunt calebo filio Iephunch, in ⁿ apprehensione eius.

13 Et

^a scipionum, virgarum, extensionem, tribuum. sic in sequentibus.
^b datius. per filios.

^c sedere, manere.

^d suburbana prædia. Vide Leuitici 25. vers. 35. sic deinceps.

^e datius. pro iumentis. alij pecudibus.

^f ex præstituto IHVH, ex oraculo.

^g singulare, pro Kehathitarum.

Sic vers. 10. ^h Simghonitarum.

ⁱ per sortitionem. Sic vers. 5. 6. 7.

^k reliquis, residuis, residuis, restantibus. Sic

vers. 20. 26. 34.

^l datius. per familias, stirpes, cognationes, gentilitates. Sic vers. 33. 40.

^m atria, prædia, pagos, villas. Hispanice, aldeas, corrales, Cortijos.

ⁿ obtentione, possessione, sis

vers. 42.

Num. 35.
a. 2.

1. Par. 6. 2. a.

Sup. 14. d. 14.

13 Dedit ergo filiis Aaron sacerdotis Hebron confugij ciuitatem, ac suburbana eius, & Lobna cum suburbanis suis:

14 Et Iether, & Estemo.

15 Et Holon, & Dabir.

16 Et Ain, & Ietha, & Bethsames, cum suburbanis suis: ciuitates nouem, de tribubus, ut dictum est, duabus.

17 De tribu autem filiorum Benjamin, Gabaon, & Gabae.

18 Et Anathoth & Almon, cum suburbanis suis: ciuitates quattuor.

19 Omnes simul ciuitates filiorum Aaron sacerdotis, tredecim, cum suburbanis suis.

20 Reliquis uero per familias filiorum Caath Leuitici generis, hac est data possessio.

21 De tribu Ephraim vrbes confugij, Sichem cum suburbanis suis in monte Ephraim, & Gazer:

22 Et Cibsaim & Beth horon, cum suburbanis suis, ciuitates quattuor.

23 De tribu quoque Dan, Eltheke & Gabathon.

24 Et Aialon & Gethremmon, cum suburbanis suis, ciuitates quattuor.

25 Porro de dimidia tribu Manasse, Thanach & Gethremmon, cum suburbanis suis, ciuitates duae.

26 Omnes ciuitates decem, & suburbana earum, data sunt filiis Caath inferioris gradus.

27 Filiis quoque Gerson Leuitici generis dedit de dimidia tribu Manasse confugij ciuitates, Gaulon in Basan & Bosram, cum suburbanis suis, ciuitates duas.

28 Porro de tribu Issachar, Cesion, & Dabereth.

29 Et Iaramoth, & Engannim, cum suburbanis suis, ciuitates quattuor.

30 De tribu autem Aser, Masal, & Abdon.

31 Et Helcath & Rohob, cum suburbanis suis, ciuitates quattuor.

32 De tribu quoque Nephthali ciuitates confugij, Cedes in Galilea, & Hammoth Dor, & Carthan, cum suburbanis suis, ciuitates tres.

13 Et filiis Aharon sacerdotis dederunt urbem ^o collectionis ^p occidentis, Chebron, & suburbia eius: & Libnah, & suburbia eius.

14 Et Iathir, & suburbia eius, & Esthemoagh, & suburbia eius.

15 Et Cholon, & suburbia eius; & Debir, & suburbia eius.

16 Et Ghain, & suburbia eius: & Iurath, & suburbia eius: Bethsames, & suburbia eius: vrbes nouem, de duobus baculis istis.

17 Et de baculo Benjamin, Ghibghon, & suburbia eius: & Ghebagh, & suburbia eius.

18 Ghanathoth, & suburbia eius: & Ghalmon, & suburbia eius: vrbes quattuor.

19 Omnes vrbes filiorum Aharon sacerdotum, tres decem vrbes, & suburbia earum.

20 Et familiis filiorum Kehath Leuitarum superrelictorum de filiis Kehath: & erit vrbes sortis eorum de baculo Ephraim.

21 Et dederunt eis urbem ^q collectionis occidentis, Sechem, & suburbia eius, in monte Ephraim: & Ghezzer, & suburbia eius.

22 Et Kibtzaim, & suburbia eius: & Beth-Choron & suburbia eius: vrbes quattuor.

23 Et de baculo Dan, Eltheke, & suburbia eius: Ghibetho, & suburbia eius.

24 Ajalon, & suburbia eius: Ghath-Rimo, & suburbia eius: vrbes quattuor.

25 Et de medietate baculi Menasse, Thagnach, & suburbia eius: & Ghath-Rimon, & suburbia eius: vrbes duae.

26 Omnes vrbes decem, & suburbia earum, ^r familiis filiorum Kehath superrelictorum.

27 Et filiis Gheron de familiis Leuitarum, de medietate baculi Menasse, urbem ^f collectionis occidentis, ^t Gholā in Basan, & suburbia eius: & Beghetherah, & suburbia eius: vrbes duas.

28 Et de baculo Issachar, Kisjo, & suburbia eius: Dabrath, & suburbia eius.

29 Iarmuth, & suburbia eius: Ghenghanim, & suburbia eius: vrbes quattuor.

30 Et de baculo Aser, Misal, & suburbia eius: & Ghabdon, & suburbia eius.

31 Chelkath, & suburbia eius: & Rechob, & suburbia eius: vrbes quattuor.

32 Et de baculo Nephthali, urbem ^u collectionis occidentis, Kedes in ^x Ghalil, & suburbia eius: & Chamoth-Dor, & suburbia eius: & Karchan, & suburbia eius: vrbes tres.

33 Omnes

^o Vide cap. 20. v. 2.
^p occisores, homicidae.

^q ut v. 13.

^r datum pro familiis.

^t ut v. 13.
^f Gaulon.

^u ut v. 13.
^x Galilea.

33 Omnes vrbes familiarum Gerson tredecim, cum suburbanis suis.

34 Filiis autem Merari Leuitis inferioris gradus per familias suas data est de tribu Zabulon, Iecnam & Cartha.

35 Et Damna & Naalol, ciuitates quattuor cum suburbanis suis.

36 De tribu Ruben ultra Iordanem contra Iericho ciuitates refugij, Bosor in solitudine, Misor & Iaser & Iethson & Mephaath, ciuitates quattuor cum suburbanis suis.

37 De tribu Gad ciuitates confugij, Ramoth in Galaad, & Manaim & Hesebon & Iaser ciuitates quattuor cum suburbanis suis.

38 Omnes vrbes filiorum Merari per familias & cognationes suas, duodecim.

39 Itaque ciuitates vniuersæ Leuitarum in medio possessionis filiorum Israel fuerunt quadraginta octo.

40 Cum suburbanis suis, singula per familias distributa.

41 Deditq; Dominus Deus Israeli omnem Terram, quam traditurum se patribus eorum iurauerat: & possederunt illam, atq; habitauerunt in ea.

42 Dataque est ab eo pax in omnes per circuitum nationes: nullusq; eis hostium resistere ausus est, sed cuncti in eorum ditionem redacti sunt.

43 Ne vnum quidem verbum, quod illis præstiturum se esse promiserat, irritum fuit, sed rebus expleta sunt omnia.

33 Omnes vrbes y Gherfunitæ, familiis eorum, tres decem vrbs, & suburbia earum. y singularis pro. Gherfunitarum.

34 Et familiis filiorum Merari Leuitarum superrelictorum, de ad baculum Zebulun, Iokenegham, & suburbia eius: Karthah, & suburbia eius.

35 Dimnah, & suburbia eius: Nahalal & suburbia eius: vrbes quattuor.

36 Et de baculo Reuben, Bethzer, & suburbia eius: & Iahatzah & suburbia eius.

37 Kedemoth, & suburbia eius: & Mephaghah, & suburbia eius: vrbes quattuor.

38 Et de baculo Gad, urbem z collectionis occidentis, Ramoth in Ghilghad, & suburbia eius: & Machanaim, & suburbia eius. z v. v. 13.

39 Chesbō, & suburbia eius: Iaghzer, & suburbia eius: omnes vrbes quattuor.

40 Omnes vrbes filiis Merari, familiis eorū superrelictorum de familiis Leuitarū: & fuit fors eorū, vrbes duæ decē.

41 Omnes vrbes Leuitarum in medio apprehensionis filiorum Israël, vrbes quadraginta, & octo: & suburbia earū.

42 Erunt vrbes istæ, a vrbs, vrbs, & a singula suburbia eius circuitibus eius: sic omnibus vrbibus istis.

43 Et dedit IHVH Israeli omnem terram, quam iuramento obstrictus fuit ad dare patribus eorum: & hæredita- uerunt eam, & b habitauerunt in ea. b sederunt, manserunt.

44 Et c requiescere fecit IHVH eis, de circuitu, secundum omne, quod iuramento-obstrictus fuit patribus eorum: & non stetit vir in faciebus eorū, de omnibus maleuolentibus eorum: omnes maleuolentes eorum dedit IHVH in manu eorum. c requiem-dedit. Vide supra Cap. Ii v. 13.

45 Non cecidit verbum de omni verbo bono, quod loquutus fuit IHVH ad domum Israël: omne venit.

COMMENTARIA.

VERS. I.

CESSERVNTQUE, &c.] Notant, conferendum esse hoc caput cum 1. Paralipomen. 6. vers. 54. & sequentibus: eadem enim utrobique tractantur.

PRINCIPES FAMILIARVM.] Hebr. capita patrum. Quidam: principes patrum. Alij: primates inter patres. Nonnulli: primores pater- narnum familiarum. Sed vox propriè signi- Maluenda, In Iosue.

ficat præcipuos, primarios, præstantiores; digniores inter patres & senatores: qua ratione proculdubio sumenda, quum secundo loco ponitur in hoc versu: nam xii. viri terræ diuidundæ, non singularum familiarum, sed singularum tribuum primates erant.

IN SILO.] Exponunt, nimirum coram Iehoua, nam tentorium conuentus eo fue- S 145

fat è Galgalis exportatum, supra Cap. 18. vers. 1.

VERS. 3. DEDERVNTQVE FILIJ ISRAEL, &c.] Quidam exponunt, dederunt scilicet, in vltum & habitationem, manente interea dominio directo penes tribus, quibus forte obuenerant: vt exemplum Ghebronis docet infra vers. 11. Sed ego magis crediderim Leuitas donatarum vrbium & suburbanorum prædiorum verum & directum dominium habuisse, vt satis colligitur è Leuitici 25. vers. 32. 33. & 34. atque Chebronem simpliciter ipsis datam à Calebo, tametsi ager Chebronis extra prædia suburbana, manserit ipsi Calebo. Sed de his affatim explana- tores.

VERS. 4. CIVITATES TREDECIM.] De quibus infra vers. 11. & sequentibus.

VERS. 5. ET RELIQUIS FILIORVM CAATH.] Reliquos appellat, id est, non Aharonitas, de stirpe Aaron, non sacerdotes, sed Leuitas tantum genere & professione. Sic infra vers. 20. & 26.

CIVITATES DECIM.] De quibus v. 20. & sequentibus.

VERS. 6. CIVITATES NUMERO TREDECIM.] de quibus infra vers. 27. & sequentibus.

VERS. 7. VRBES DVODECIM.] de quibus infra vers. 34. & sequentibus.

VERS. 9. QVARVM ISTA SVNT NOMINA.] Hebr. *quas vocabit eas in nomine. vel vocauit.* id est, is, qui illis dedit nomina. q. d. quæ ita vocantur ex nomine. vel quarum sequuntur nomina. Quidam: *qua nominatim sic vocantur.* Alij: *qua nominatim dicentur*, vel *explicabuntur.* Nonnulli: *quas legere poterit lector nominatim.* Possis exponere: *quas vocabit*, id est, enumerabit, percensebit, *nominatim.* subaudi liber iste seu Auctor libri.

VERS. 14. ESTHEMO.] Hebr. *אשתמוא* *Esthemoagh.* Hæc supra Cap. 15. vers. 50. dicitur *Esthemoh.* Videtur significare *Auditam*, *Famosam*, *Celebrem*, de qua rumor & fama sonabat.

VERS. 15. HELON.] de qua vide supra Cap. 15. vers. 51.

VERS. 16. AIN.] vide supra Cap. 15. v. 32.

VERS. 18. ANATHOTH.] Hebr. *Ghanathoth.* Eusebius & S. Hieronymus in Locis Hebraicis: [*Anathoth ciuitas sortis Benjamin, sacerdotibus separata, in tertio ab Ælia milliario: de qua & Ieremias propheta fuit:*] & in Ieremiæ 1. [*Anathoth viculus contra septentrionem Ierusalem in tertio milliario.*] Sed Iosephus lib. 10. Originum, Cap. 10. [*Cumque aliquando libuisset ei [Ieremiæ] natale solum Anathoth renifere, quod Ierosolymis viginti stadiis est dissitum.*] quatuor stadia minus quam Eusebius ponit. Brocardus: [*A Bethel per duas leucas non longe à Rama Benjamin, est Anathoth viculus sacerdotum, de quo Ieremias propheta fuit oriundus. Iuxta Anathoth inter orientem & austrum incipit desertum illud, quod est inter Ierusalem & Iericho, quod nunc desertum Quarentanæ dicitur, & extenditur vsque ad mare Galilææ, & vsque ad desertum Thecua, & Engaddi, iuxta mare mortuum.*] Huius deserti Quarentanæ, sic dicti, quod in eo Christus quadraginta dies & quadraginta noctes ieiunasset, plurima men-

tio apud Iacobum Vitriacum, Brocardum, & alios recentiores terræ sanctæ descriptores. vertitur *Oppressiones*, *Humiliationes.* vel *Responsiones.* fortè quòd iis locis voces redderentur, quales in Echo. Quidam volunt hanc urbem nomen accepisse à quodam viro nomine Anathoth, nepote Benjamin, 1. Paralipom. 7. vers. 8.

A L M O N.] Hebr. *גלמון* *Ghalmon.* Hæc 1. Paralipom. 6. vers. 60. vocatur *Ghalemeth.* *Iuuentutem*, *Adolescentiam* significat vtrumque nomen fortasse quòd valida iuuentute polleret. Nisi mauis, *Abconditam*, *Occultam* interpretari. Nec desunt, qui ab Ghalemeth nepote Benjamin appellatam putent 1. Paralipom. 7. vers. 8. Plerique existimant hanc esse eam, quæ 2. Samuel. 3. vers. 16. & Cap. 16. vers. 5. *Bachurim* dicitur: nescio ob quam causam nisi quod significatione conueniunt, nam *Bachurim* exponitur *Iuuentutes.* Sed de *Bachurim* suo dicemus in loco.

C I B S A I M.] Hebr. *קיצים* *Kibizaim.* Hanc notant, 1. Paralipom. 6. vers. 68. *Iokmegham* appellari. de qua ibi dicemus. *Kibizaim* sonat *Congregationem*, *Collectionem*, *Hordam-Duplicem*, seu *Geminam.*

G E T H - R E M M O N.] Hebr. *Ghath-Rimon* Distincta hæc Manassitica ab illa Danitica versus præcedentis, de qua egimus supra Cap. 19. vers. 45. Hanc nostram Manassensem eam esse volunt, quæ Cap. 17. vers. 11. vocata est *liblegham.* ibi vide & 2. Samuel. 6. vers. 10. & 1. Paralipom. 6. vers. 70.

D E D I M I D I A T R I B U M A N A S S E.] nimirum, quæ erat ultra Iordanem in terra Basan, vbi erat Golan. Vide Deuteron. 4. v. 43. & supra Cap. 20. vers. 8.

B O S R A M.] Hebr. *Beghestherah.* Eusebius & S. Hieronymus in Locis Hebraicis. [*Beeftara in tribu Manasse separata Lenitis, in regionibus Basanitidis.*] Obseruant, hanc 1. Paralipom. 6. vers. 71. dici *Ghastharoth.* de qua plenius egimus Genes. 14. v. 5.

C E S I O N.] Hebr. *Kifson.* Hæc videtur appellari *Kedes*, 1. Paralipom. 6. vers. 72. Vide supra Cap. 19. vers. 20. & 37. sed longè diuersa ab illa Kedes Nephthalica, vrbe confugij, infra vers. 32. & supra Cap. 19. v. 37. & Cap. 20. vers. 7.

I A R A M O T H.] Hebr. *Iarmuth.* Vide de hac supra, Cap. 19. vers. 21. Longè alia hæc Issachariana ab illa Iarmuth Iudaica Cap. 15. vers. 35. de qua egimus in Cap. 10. v. 3.

A B D O N.] Hebr. *גבדון* *Ghabdon* ita quodque vocatur 1. Paralipom. 6. vers. 74. sed volunt quidam hanc supra Cap. 19. vers. 28. appellari *Ghebron.* ibi vide. *Ghabdon*, *Seruitium*, seu *Seruitutem* sonat: fortasse, quòd gens nata seruitio esset: vel quod ibi essent plura seruitia.

H E L C H A T H.] Hebr. *Chelkath.* Videtur hæc *Chukok* nuncupari 1. Paralipom. 6. v. 75. Sed vide, quæ notauimus supra Cap. 19. vers. 25. & 34.

H A M M O T H - D O R.] Licet interpretari, *Calidas-Dor.* Forte quod ibi essent aquæ calidæ & salubres, nempe thermæ. Vel *Chamoth-Antiquam*, *Priscam*, *Cascam.* quod *דור* *dor* *Hebraicis*

גחנת
Ghanatosh.

VERS. 22.

VERS. 25.

VERS. 27.

VERS. 28.

VERS. 29.

VERS. 30.

VERS. 31.

VERS. 32.

Hebræis ætatem significet. Hanc plerique putant esse, quæ supra Cap. 19. vers. 35. *Chamath* nuncupatur: & quæ 1. Paralipom. 6. vers. 76. *Chamon* dicitur. Sed *Chamon*, si tamen non est alia, tribui Aser adscribitur supra Cap. 19. vers. 28. Fieri potuit ut in confinibus tribubus aliquæ vrbes nunc huic nunc alteri sorti cesserint.

CHARTHAN.] Hebr. קרתן *Karthan*. Exponitur, *Contignatio*, *Constructio-tignorum*, *Ciuitas*, & lingua Phœnicia *Carthago*. Hæc 1. Paralip. 6. vers. 76. appellatur *Kirjathaim*. id est, *Duplex ciuitas*, seu *Gemina Carthago*: quod forsan bipartita esset. Nec desunt, qui existiment hanc eandem esse, quæ supra Cap. 19. vers. 35. nuncupatur *Rakath*. vide ibi Com.

VERS. 34. FILIIS AVTEM MERARI LEVITIS INFERIORIS GRADVS, PER FAMILIAS SVAS.] Hebr. *Et familiis filiorum Merari Leuitarum reliquorum*. Notant, vocari Meraritas reliquos, quod postremo loco enumerentur, quasi Levitæ inferioris gradus: quorum ultimo loco extracta sit fors. Qui sensus est Nostri. Quidam: *Porro cognationibus Meraritarum qui residui fuere*. Alij: *Reliquis familiis filiorum Merari, qui & ipsi Levitæ erant*. Nonnulli: *Denique familiis filiorum Merari Leuitarum restantium*. Sic vers. 40.

IECNAM.] Hebr. *Ioknegham*. Vide supra Cap. 12. vers. 22. & Cap. 19. vers. 11. & 1. Paralipom. 6. vers. 68.

CARTHA.] Hebr. *Karthah*. Hanc quidam volunt eam fuisse, quæ supra Cap. 19. v. 12. nuncupatur *Chisloth Thabor*, id est, *Ilia* vel *Deuxa* montis *Thabor*: & 1. Paralipom. 6. vers. 77. simpliciter *Thabor*. *Karthah* autem eiusdem significatus est cum *Karthan* supra vers. 32. Vide 1. Paralipom. 6. vers. 77.

VERS. 35. DAMNA.] Hebr. *Dimnah*. de qua vide supra, Cap. 19. vers. 13.

VERS. 36. BOSOR.] Hebr. *Betzer*. de qua vide in Deuteroni. 4. vers. 43.

VERS. 40. CVM SVBVRBANIS SVIS, SINGVLÆ PER FAMILIAS DISTRIBVTÆ.] Ego versum istum in mea Translatione, verbatim expressi, alij ita reddunt. 1. *Fuerunt ciuitates istæ singula, & suburbana earum, per circuitum ipsarum: sic omnibus ciuitatibus istis*. 2. *Fuerunt vrbes istæ singula, & suburbana earum per circuitum suum: ita se res habuit per omnes vrbes istas*. id est, singulæ harum urbium habuerunt sua suburbana; omnibus, inquam, urbibus istis assignata fuerunt sua suburbana. 3. *Fueruntque hæc oppida singula seorsim posita, circum verò illa agri suburbani: idque de singulis his oppidis intellige*. 4. *Sunt autem ciuitates istæ, ciuitas, ciuitas, id est, vnaquæque cum suburbanis suis circa ipsam: sic de singulis ciuitatibus istis*. 5. *Erunt ciuitates istæ, ciuitas, ciuitas, & expulsoria eius, circuitus eius: sic omnibus ciuitatibus istis*. 6. *Erant vrbes istæ, vnaquæque habens sua suburbana circum se: ita se habebant omnes istæ vrbes*.

DEDITQVE DOMINVS ISRAELI **VERS. 41**
OMNEM TERRAM, &c.] Exponunt, reuera Deum dedisse eis omnem terram licet Israëlita sua negligentia, aut ignauia partem aliquam eius intermitterent. Aliqui optima ratione factum putant, ut Israëlita non statim omnem terram, sed paulatim occuparent: ne si in ipso primo terræ ingressu hostes ex omnibus locis funditus eliminassent, & ipsi haud numero pares fuissent ad loca omnia implenda; creuissent bestia ac fera, & vrbes desertas infestas Israëlitis reddidissent. Quæ ratio explicatur Exodi 23. vers. 29.

DATAQVE EST AB EO PAX IN OMNIBUS. **VERS. 42**
] Hebr. *Et requiem dedit IHVH eis*. Alij: *Reddiditque Iehouah ipsos quietos*. Alij: *Et quietem largitus est Iehoua illis*. id est summam pacem & tranquillitatem. Vide supra Cap. 1. vers. 13.

PER CIRCVITVM.] Vel *circumquaque*, *undequaque* puta, nemine amplius audente eos infestare, ut infra Cap. 23. vers. 1.

NVLVSQVE EIS HOSTIVM RESISTERE AVSVS EST.] Hebr. *& non stetit vir in facibus eorum, de omnibus inimicis, vel maleuolis, eorum*. Quidam: *neque fuit quisquam qui resisteret illis ex omnibus inimicis eorum*. Alij: *neque quisquam stetit in conspectu ipsorum, ex omnibus hostibus ipsorum*. Nonnulli: *& non restitit quispiam in faciem ex omnibus inimicis eorum*. Aliqui *neque constitit quisquam ante faciem eorum, ex omnibus hostibus eorum*. nimirum, quos Israëlita aggressi essent, ab eis hostiliter lacelessi. Semper & vbique Israëlita feliciter cum hostibus pugnarunt, nisi post mortem Iosue & seniorum, quando labefcente religione, pietate, ac disciplina res Israëlitarum in peius abire cœperunt.

NE VNVM QVDEMODVM VERBUM, &c.] **VERS. 43**
Hunc versum nos ex Hebræo ad verbum reddidimus, alij ita conuertunt. 1. *Non est omissa res vlla ex omni bona re, de qua loquutus fuerat Dominus ad Domum Israël: omnis euenit*. 2. *Non excidit quidquam ex vllis rebus bonis, quas eloquutus fuerat Iehoua domui Israël: cuncta euenerunt*. Exponuntque, Inter quas res bonas ista ipsa reponenda est, quæ habetur Exodi 23. vers. 29. 30. de non expellendis momento inimicis ex promissa terra: sed paulatim. Interpret Hispanicus. *No falto palabra de todas las buenas palabras que hablo Iehoua a la Casa de Israel: todo vino, vel se cumplio: vel No falto cosa de todas las buenas cosas, &c.* q. d. de todas promesas que prometio, &c. 3. *Non cecidit, non intercidit*, id est, non euauit, non fuit irritum, quidquam ex omnibus rebus bonis, quas dixerat, id est pollicitus fuerat de fortuna & felicitate Israëlitarum in terra promissa; domui Israel, id est, filiis Israël; omnia euenerunt. scilicet, ut pollicitus fuerat: idque ut ostendatur Deus verax ac fidelis in omnibus promissis suis.

CAPVT VIGESIMVM-SECVNDVM

Remissa ad suam possessionem trans Iordanem tribus Ruben & Gad & dimidia Manasse, suspensionem mouens ceteris tribubus propter extructum altare: sed missi legati suscipiunt iustam eorum excusationem.

Vulg.

Malu.

I Odem tempore vocauit Iosue Rubenitas, & Gaditas, & dimidiam tribum Manasse.

² Dixitque ad eos: Fecistis omnia quae praecepit vobis Moyses famulus Domini: mihi quoque in omnibus obedistis.

³ Nec reliquistis fratres vestros longo tempore usque in praesentem diem, custodientes imperium Domini Dei vestri.

⁴ Quia igitur dedit Dominus Deus vester fratribus vestris quietem & pacem, sicut pollicitus est: reuertimini, & ite in tabernacula vestra, & in terram possessionis, quam tradidit vobis Moyses famulus Domini trans Iordanem.

⁵ Ita dumtaxat, ut custodiatis attentè, & opere compleatis mandatum & legem quam praecepit vobis Moyses famulus Domini, ut diligatis Dominum Deum vestrum, & ambuletis in omnibus viis eius, & obseruetis mandata illius, adhæreatisque ei, ac seruiatis in omni corde, & in omni anima vestra.

⁶ Benedixitque eis Iosue, & dimisit eos. Qui reuersi sunt in tabernacula sua.

⁷ Dimidia autem tribui Manasse possessionem Moyses dederat in Basan: & idcirco mediae quae superfuit, dedit Iosue sortem inter ceteros fratres suos trans Iordanem ad Occidentalem plagam. Cùmque dimitteret eos in tabernacula sua, & benedixisset eis.

⁸ Dixit ad eos: In multa substantia atque diuitiis reuertimini ad sedes vestras, cum argento & auro, ære ac ferro, & veste multiplici: diuidite prædam hostium cum fratribus vestris.

⁹ Reuersique sunt, & abierunt filij Ruben, & filij Gad, & dimidia tribus

I Vnc vocabit Iehosuagh ^a Reubenitæ, & ^b Gaditæ; & medietati ^c baculi Menaseh.

² Et dixit ad eos: Vos obseruastis ^d omne, quod praecepit ad vos Moseh, seruus IHVH: ^e audiuitis in voce mea, Omni quod, praecepi ad vos.

³ Non dereliquistis fratres vestros ^f isto ^g dierum multorum, usque ad diem istam: & obseruastis obseruantiam praecepti IHVH, ELOHIM vestri.

⁴ Et nunc ^h requiescere fecit IHVH ELOHIM vester fratribus vestris, secundum quod loquutus fuit eis: & nunc ⁱ aspiciate, & ambulate vobis tentoriis vestris, ad terram ^k apprehensionis vestrae, quam dedit vobis Moseh seruus IHVH in trans Iarden.

⁵ Tantummodo ^l obseruate valdè ad facere praeceptum & legem, quam praecepit ad vos Moseh seruus IHVH, ad amare IHVH ELOHIM vestrum, & ad ambulare in omnibus viis eius, & ad obseruare praecepta eius, & ad ^m agglutinari in eo: & ad ⁿ seruire eum in omni corde vestro, & in omni anima vestra.

⁶ Et benedixit eos Iehosuagh; & dimisit eos: & ambulauerunt ad tentoria ^o eorum.

⁷ Et medietati ^p baculi Menaseh dedit Moseh in Basan: & medietati eius dedit Iehosuagh cum fratribus eorum in ^q trans Iarden in ^r mare: & etiam ^s quia dimisit eos Iehosuagh ad tentoria eorum: & benedixit eos.

⁸ Et dixit ad eos, ad dicere: In ^t collectis multis ^u reuertimini ad tentoria vestra, & in ^x acquisitione multa valdè argento, & in auro, & in ære, & in ferro, & in vestibus ^y multitudinis valdè: ^z dispertite spoliū maleuolentium vestrorum cū fratribus vestris.

⁹ Et reuersi fuerunt, & ambulauerunt filij Reuben, & filij Gad, & medietas

a datius pro Reubenitas
b datius pro Gaditas.

c scipionis, virga, extensionis, tribus.

d omnia, quæ.

e obaudiuitis, auscultauistis.

f Hic, nunc, iam.

g diebus multis, vel dies multos.

h Hispanice, este, vel estis, multos dies.

i Quidam, per multos hostes dies.

k requiem dedit.

l vertite faciem, faciate, respiciate.

m obtentionis, possessionis.

n curate admodum facere.

o adherere, conglutinari.

p colere.

q sua.

r ut v. r. q cis, citra, trans.

s occidentes.

t quum.

u collectaneis, partis, acquisitis,

opibus, facultatibus, diuitiis, substantiis, unde quaque

collectis & acquisitis.

u imperatius redite,

x possessione, pecore, peculio.

y multis.

z diuidite, distribuite, partimini.

Num. 32.
f. 31.
Supr. 13. b. 8.

Manasse, à filiis Israël de Silo, quæ sita est in Chanaan, ut intrarent Galaad Terram possessionis suæ, quam obtinuerant iuxta imperium Domini in manu Moysi.

10 Cumque venissent ad tumulos Iordanis in Terram Chanaan, edificauerunt iuxta Iordanem altare infinitæ magnitudinis.

11 Quod cum audissent filij Israël, & ad eos certinuntij detulissent, edificasse filios Reuben, & Gad, & dimidiæ tribus Manasse, altare in Terra Chanaan, super Iordanis tumulos, contra filios Israël:

12 Conuenerunt omnes in Silo, ut ascenderent & dimicaret contra eos.

13 Et interim miserunt ad illos in Terram Galaad Phinees filium Eleazari sacerdotis.

14 Et decem principes cum eo, singulos de singulis tribubus.

15 Qui venerunt ad filios Reuben, & Gad, & dimidiæ tribus Manasse, in Terram Galaad, dixeruntque ad eos:

16 Hæc mandat omnis populus Domini: Quæ est ista transgressio? Cur reliquistis Dominum Deum Israël edificantes altare sacrilegum, & à cultu illius recedentes?

17 An parum vobis est quod peccastis in Beelphegor, & usque in præsentem diem macula huius sceleris in nobis permanet? multique de populo corruerunt.

18 Et vos hodie reliquistis Dominum, & cras in uniuersum Israël ira eius defauiet.

19 Quod si putatis immundam esse terram possessionis vestræ, transite ad Terram, in qua tabernaculum Domini est, & habitate inter nos: tantum ut à Domino, & à nostro consortio non recedatis, edificato altari præter altare Domini Dei nostri.

dietas^a baculi Menaseh, de^b ad filios Israël, de Siloh, quæ in terra Chenaghan, ad ambulare ad terram Chilghad, ad terram^c apprehensionis eorum, qua^d apprehensi fuerunt in ea, ^e super os IHVH in manu Moseh.

10 Et venerunt ad^f conuolutiones Iarden^g quæ in terra Chenaghan: & edificauerunt filij Reuben, & filij Gad, & medietas^h baculi Menaseh, ibi altare super Iarden, altare grandeⁱ visioni.

11 Et audierunt filij Israël, ad dicere: Ecce edificauerunt filij Reuben, filij Gad, & medietas^k baculi Menaseh altare^l ad^m è regione terræ Chenaghan, conuolutiones Iarden, ad transitum filiorum Israël.

12 Et audierunt filij Israël: & congregati fuerunt omnisⁿ conuentus filiorum Israël Siloh, ad ascendere^o super eos, ^p militia.

13 Et miserunt filij Israël, ad filios Reuben, & ad filios Gad, & ad medietatem^q baculi Menaseh, ad terram Ghilghad: Phinechas filium Elghazar^r sacerdotis.

14 Et decem^s principes cum eo, principem vnum, principem vnum^t domui patris, ^u omnibus^v baculis Israël: & vir caput domus patrum suorum ij, ^x millibus Israël.

15 Et venerunt ad filios Reuben, & ad filios Gad, & ad medietatem^y baculi Menaseh, ad terram Ghilghad: & loquuti fuerunt ad eos, ad dicere:

16 Sic dixerunt omnis^z conuentus IHVH: Quæ^a transgressio ista, ^b quam transcendistis in ELOHIM Israël, ad reuerrere^c die de^d post IHVH, in ædificare vos vobis altare, ad^e deficere vos die in IHVH?

17 An^f parum nobis ad^g prauitatē Pheghor, qua non mundauius nos ipsos de ab ea usque ad diē istā: & fuit^h consternatio inⁱ conuentu IHVH?

18 Et vos reuertemini die de^k post IHVH: & erit vos, deficientis die in IHVH, & ^l crastino ad omnem^m conuentum Israëlⁿ effervescet.

19 Et^o profectō si^p raminata terra^q apprehensionis vestræ: transite vobis ad terram apprehensionis IHVH, qua^r scenitatis ibi^s scena IHVH, & ^t apprehēdimini in medio nostrum: & in IHVH nō deficientis, & ^u ad nos nō deficientis in ædificare vos vobis altare^x de nequam usque ad altare IHVH ELOHIM nostri.

S 3

20 An

a ut v. 1. b cum filiis. c obtentio- nis, posses- sionis, suæ. d obtenti, contenti, posselli, posses- sione donati vide Numer. 22. v. 30. constituti possesores. e ex præsti- tuto IHVH: f circumter- ritoria, regi- ones, limi- tes. Sic v. 11. g qui, scilicet Iordanis. h ut v. 1. i ad visio- nem, aspe- ctum. k ut v. 1. l coram, contra, cir- ca, versus. m cætus, collegium, concilium, status. n contra. o datius, in militiam, exercitum, bellum, præ- lium, pu- gnam. p ut v. 1. q sacerdo- tem. r prælatos: Sic statim. s per do- mum. t datius, ad, per om- nes tribus. u ut v. 1. x datius, in millia vel in chi- liarchias, seu in chiliar- chos. Sic v. 21. 30. y ut v. 1. z ut v. 12. a transgressio, prauarica- tio, perfidia, defectio. b qua trans- gressi, præ- uaricati. c hodie. Sic statim, & v. 18. d ire-post. e descendere, rebellare, a- postatate. Sic v. 8. 19. 29. f paucum, minimum. g ciuitatem, distortionē, peruersitatē Sic v. 20. h plaga, ce- des, strages.

Num. 25. a. 4. Deut 4. 2. 3.

internecio. i ut v. 12. k ut v. 16. l mox, statim, vel postea. synecdoche. m ut v. 12. Sic postea. n subita ira effervescet, ebul- liet, spumabit. o certè, sanè. p contaminata, immunda, polluta. q ut v. 4. Sic statim. r habitat, tabernaculat. s habitaculum tabernaculum. t apprehensi estote. Vide supra v. 9. & Genes. 34. v. 10. u cum, à, nobis. x præterquam.

Supr. 7. a. i.

20 Nonne Achan filius Zare praterit mandatum Domini, & super omnem populum Israël ira eius incubuit? Et ille erat unus homo, atque utinam solus periisset in scelere suo.

21 Responderuntque filij Ruben & Gad, & dimidia tribus Manasse, principibus legationis Israël.

22 Fortissimus Deus Dominus, Fortissimus Deus Dominus, ipse nouit, & Israël simul intelliget: si prauaricationis animo hoc altare construximus, non custodiat nos, sed puniat nos in presenti.

23 Et si ea mente fecimus, ut holocausta, & sacrificium, & pacificas victimas super eo imponeremus, ipse querat & iudicet.

24 Et non ea magis cogitatione atque tractatu, ut diceremus: Cras dicent filij vestri filiis nostris: Quid vobis & Domino Deo Israël?

25 Terminum posuit Dominus inter nos & vos, o filij Ruben, & filij Gad, Iordanem fluium: & idcirco partem non habetis in Domino. Et per hanc occasionem auertent filij vestri filios nostros à timore Domini. Putauimus itaq; melius.

26 Et diximus: Extruamus nobis altare, non in holocausta, neque ad victimas offerendas.

27 Sed in testimonium inter nos & vos, & sobolem nostram vestramque progeniem, ut seruiamus Domino, & iuris nostri sit offerre, & holocausta, & victimas, & pacificas hostias: & nequaquam dicant cras filij vestri filiis nostris: Non est vobis pars in Domino.

28 Quod si voluerint dicere, respondebunt eis: Ecce altare Domini, quod fecerunt patres nostri, non in holocausta, neque in sacrificium, sed in testimonium nostrum ac vestrum.

29 Absit à nobis hoc scelus, ut recedamus à Domino, & eius vestigia relinquamus, extructo altari ad holocausta, & sacrificia, & victimas offerendas, præter altare Domini Dei nostri, quod extructum est ante tabernaculum eius.

30 Quibus auditis, Phinees sacerdos, & principes legationis Israël; qui erant cum eo, placati sunt: & verba filiorum Ruben, & Gad, & dimidia tribus Manasse, libentissime susceperunt.

31 Dixitque Phinees filius Eleazari sacerdos ad eos: Nunc scimus quod no-

20 An non Ghachan filius Zerach transcensus fuit transensionem in anathemate, & super omnem conuentum Israël fuit effluuiescentia? & ipse vir vnus non expirauit in prauitate sua.

21 Et responderunt filij Ruben, & filij Gad, & medietas baculi Menasch: & loquuti fuerunt ad capita milliū Israël.

22 EL, ELOHIM, IHVH, ELOHIM, IHVH, ipse cognoscens, & Israel ipse cognoscet si in defectione, & si in transensione in IHVH: non saluabis nos die ista.

23 Ad ædificare nobis altare, ad reuertere de post IHVH: & si ad ascendere facere super illud ascensionē, & minchah: & si ad facere super illud sacrificia pacificorū; IHVH ipse queret.

24 Et si non de sollicitudine de verbo fecim⁹ istud, ad dicere: Crastino dicent filij vestri filiis nostris, ad dicere: Quid vobis & IHVH ELOHIM Israël?

25 Et terminum dedit IHVH inter nos & inter vos, filij Ruben, & filij Gad, Iordanem, non vobis pars in IHVH: & cessare facient filij vestri filios nostros ad nequaquam timere IHVH.

26 Et diximus: Faciemus euge, nobis ad ædificare altare, non ascensioni, & non sacrificio.

27 Quia testis ipse inter nos & inter vos, & inter generationes nostras post nos ad seruire seruitiū IHVH faciebus eius, in ascensionibus, nostris, & in pacificis nostris: & non dicent filij vestri crastino filiis nostris: Non vobis pars in IHVH.

28 Et diximus: Et erit, quia dicent ad nos, & ad generationes nostras crastino: & dicemus: Videte structurā altaris IHVH, quod fecerunt patres nostri, non ascensioni, & non sacrificio: quia testis ipse inter nos, & inter vos.

29 Profanatio nobis de à nobis ad deficere in IHVH, & ad reuertere die de post IHVH, ad ædificare altare ascensioni, minchah, & sacrificio, de ad solum altare IHVH ELOHIM nostri, quod faciebus scenæ eius.

30 Et audiuit Phinechas sacerdos, & principes conuentus, & capita milliū Israël, qui ad eum, verba, quæ loquuti fuerunt filij Ruben, & filij Gad, & filij Menasch: & bonum fuit in oculis eorum.

31 Et dixit Phinechas filius Elghazar sacerdotis ad filios Reuben, & ad filios

y ut v. 16.
z deuotio, deuotamento, internecionideuoto.
a ebullitio, subita, & feruens ira, ira spumans, feruor.
b ut v. 1.

c rebellione, apostasia
d ut v. 16.

e ut v. 16.
f holocaustum.
g munus, oblationem, sacrificium, farinaceum.
sic v. 29.
h retributorum, eucharisticorum.
i præ metu, anxietate.
k de hac re.
l portio, partitio, sic v. 27

m nequaquam, nō omnino.

n eja, agite, nunc, iam.
o ad holocaustum, vel pro holocausto. sic mox & v. 27.
28. 29.
p sed.
q ipsum.
r colere cultum.
s datiuus, ad facies.
t imposterū, synecdoche.
sic sapius infra.

u quum, si ædificium, dispositionem, typum. Vide Exodi 35. v. 9.
y quam.
z sed.
a Nefarium, nefas.
b de ab eo.
c hodie.
d ut v. 16.
e datiuus.
ad facies, in conspectu.
f habitaculi, tabernaculi.
g prælati, magnates, sic v. 32.
h cum eo.

i sacerdos.
sic v. 32.

biscum sit Dominus, quoniam alieni estis à prauaricatione hac, & liberastis filios Israël de manu Domini.

32 Reuersusque est cum principibus, à filiis Ruben & Gad, de Terra Galaad: finium Chanaan, ad filios Israël, & retulit eis.

33 Placuitque sermo cunctis audientibus. & laudauerunt Deum filij Israël, & nequaquam ultra dixerunt, ut ascenderent contra eos, atque pugnarent, & delerent Terram possessionis eorum.

34 Vocaueruntque filij Ruben, & filij Gad, altare quod extruxerant, Testimonium nostrum, quod Dominus ipse sit Deus.

lios Gad, & ad filios Menaseh: ^k Die ^k Hodie cognouimus, quia in medio nostrum IHVH, ^l qui non ^m transscensi-fuistis in ^l quodd. ^m ut v. 16. ⁿ ut v. 16. ^o eruiistis, liberastis.

32 Et reuersus fuit Phinechas filius Elghazar sacerdotis, & principes, de P ad filios Reuben, & de ad filios Gad, de terra Ghilghad, ad terram Chenaghan, ad filios Israël, & ^q reuere-^p cerunt ad eos ^r verbum. ^p cum filiis, sic statim. ^q retulerunt. ^r rem, respōsum, sic v. 31

33 Et bonum fuit verbum in oculis filiorum Israel: & benedixerunt ELOHIM filij Israël: & non ^f dixerunt ad ascendere ^t super eos, ^u militiæ, ad funditus perdere terram, qua filij Reuben, & filij Gad ^x habitātes in ea. ^f statuerunt, decreuerūt, ^t contra. ^u ut v. 12. ^x sedentes, manentes. ^y nomen indiderunt. ^z ipsum.

34 Et ^y vocauerunt filij Reuben, & filij Gad altari, Quia testis ^z ipse inter nos, quia IHVH ELOHIM.

COMMENTARIA.

VERS. 3.

ONGO TEMPORE VSQVE IN PRÆSENTEM DIEM.] Notant, id tempus tredecim aut quatuordecim ferme annorum fuisse, quibus durauit bellum contra Chanaanos. Vide cap. 10. v. 41.

CVSTODIENTES IMPERIVM DOMINI.] Heb. & obseruastis obseruationem præcepti IHVH Quidam: atque coluistis obseruantiam mandati Domini. Alij: sed custodiistis diligenter præceptum Domini. Aliqui: & obseruastis obseruationem, & præceptum lebone. Puto esse Hebraïsmum, obseruare obseruantiam mandati Domini, id est, omni studio & diligentia curare obseruantiam diuini præcepti.

VERS. 4.

REVERTIMINI.] Heb. & nunc aspiciate propriè, faciate, faciem-verite. Hispanicè, encareos.

IN TABERNACVLA VESTRA.] siue in tentoria, seu aulas vestras, habebant quidem illi vrbes munitas, & domos fixas & stabiles in suis possessionibus ultra Iordanem, in quibus deposuerant paruulos suos. Numer. 32. v. 16. & 17. sed hîc tentoria vocat, vsus vocabulo militari ad milites: vel alludit ad rem pecuariam, quam illi cumprimis exercebant, Numer. 32. v. 1. 4. 16. sic supra vers. 6.

VERS. 5.

VT CVSTODIATIS ATTENTE, ET OPERE COMPLEATIS.] Heb. obseruate valdè ad facere. Quidam: diligenter-custodite & facite. Alij: obseruate admodum ut exequamini. Nonnulli: obseruantes admodum facite. Ego vim Hebraïsmi eam puto, obseruate omni studio & diligentia, curate-sollicite admodum, facere præceptum, &c.

VERS. 6.

BENEDIXITQUE EIS.] Variè elucidant Hebraïsmum, 1. omnia felicia & fausta præcatus est eis, 2. & collaudauit eos, 3. & congratulatus est eis. Et fieri potest, vt verbum benedi-

cendi omnia ista hîc complectatur.

DIMIDIÆ AVTEM TRIBV MANASSE, VERS. 7. &c.] Notant, interiectam hîc mentionem dimidiæ tribus Manassis ad reddendam rationem cûr supra vers. 1. Reubenitis & Gaditis Manassitarum alteram partem coniunxerit: nimirum quia possessionem cum illis acceperat trans Iordanem, & cum illis reliquos Israëlitas comitata fuerit in expeditionem Chananaicam.

INTER CÆTEROS FRATRES SVOS.] nimirum cum reliquis nouem tribubus, cis Iordanem.

ET BENEDIXISSET EIS.] Heb. & benedixit eis. Quidam: & valedixit eis. Alij: beneprecatus est eis. Nonnulli: & muneratus est eos. Benedicendi enim verbum non solum bene precari, sed etiam beneficium, seu munus conferre significat, vt 1. Samuel. 6. v. 18. & 20. & Genes. 33. v. 11. & alibi.

AD TVMVLOS IORDANIS.] De voce VERS. 10. GHILLOTH plura diximus cap. 13. v. 2. Quidam hîc reddunt: ad volutabra Iarden, & regionem esse volunt circa Iordanem seminibus inutilem, eo quòd Iordanis alluione inuolueretur, & nimium esset palustris ac lutosa. Alij conuertunt: ad limites. Nonnulli: ad regiones. Pauci: ad aggeres. Aliqui: ad confinia Iardenis. Regionem seu tractum Iordani adiacentem intelligunt. Nec desunt, qui notant, hunc locum eum ipsummet esse, qui cap. 18. v. 17. vocatus est Gheliloth, è regione Cini Adummim: ipsamque Galgalam celebrem statuis Israëlitarum esse contendunt. Vide ibi Com. Certè Galgala haud multum ab Iordane aberat, inter ipsum, & Ierichuntem posita: vt non mirum sit in Galgala prope Iordanem, loco alioqui religioso ob præsentiam quondam arcæ, Rubenitas ac socios ingens

גלילת
geliloth.

ingens illud altare extruxisse. Sed æstimet hæc quisque ut voluerit: nam mihi semper verisimilius visum, altare ultra Iordanem ab illis erectum, nimirum in sua ipsorum possessione. Iosephus lib. 5. Antiquit. cap. 1. [Itaque traiecto fluvio Rhubenis tribus, & Gadis, & quotquot Manassitarum eos sunt sequuti, altare super ripam Iordanis erigunt, monumentum posteris, & signum coniunctionis cum reliquis qui ultra Iordanem incolant.] Assentiuntur nonnulli Hebræorum etiam, ac Nostrorum.

IN TERRAM CHANAAN.] Heb. qui in terra Chenahan. Relativum qui numero anceps, & ad tumulos, & ad Iordanem referri potest, qui tumuli sunt, vel qui Iordanis est in terra Chenaghan. Et si ad tumulos referas, notant, regionem, quam possidebant filij Israël ultra Iordanem in campestribus Moab, vocari etiam interdum terram Chenahan, quod Amorrhæi, qui prius habitabant in ea regione, vocabantur etiam Chananæi, quod descendissent omnes ex patre Chanan. Vide Numeror. 14. v. 25. 43. 45.

ALTARE INFINITÆ MAGNITVDINIS.] Heb. altare magnum visui, seu ad aspectum, vel visu, id est, spectandæ magnitudinis. Quidam: altare magnum & conspicuum. Hispanicè, vistoso. Alij: aram ingentem specie. Nonnulli: aram magnificam & spectabilem. Interpres Hispanicus: altar de grande apparencia, id est, sumptuosum & splendidum.

VERS. II.

IN TERRA CHANAAN.] Heb. è regione terra Chenahan. [Et hinc clare habetur, inquit Caietanus, quod altare hoc edificatum est, non in terra Chanan, sed in terra Rubenitarum, Gaditarum, & dimidia tribus Manassis: hoc est, trans Iordanem relativè ad Ierusalem: terra enim Chanan est cis Iordanem, relativè ad Ierusalem.]

VERS. 14.

SINGULOS DE SINGVLIS TRIBVBS.] Contraxit Hebræa, quæ latius sic habent: principem unum principem unum domui patris, per omnes tribus Israel: & vir caput domus patrum suorum ipsi per millia Israel. Dilucidius alij exprimunt, 1. singulos principes per singulas domos autas ex omnibus tribubus Israel: singuli namque principes familiarum patrum suorum erant in millibus Israël, id est, totius populi Israëliti, qui erat in multa millia seu in magno numero. Illud, in millibus Israël, potest ex Hebræo reddi: inter principes, vel, inter copias: aut inter chiliarchias, seu chiliarchos Israel. Nam vox אלפי Alphe, modo mille significat, modo eos, qui mille viris imperant, hoc est, Chiliarchos, seu principes millenarios: nonnunquam etiam principes viros, qui aliis hominibus duces ad res gerendas sunt. 2. singulos principes, seu magnates, familia, per omnes tribus Israel: erant enim illi sue quisque familiae primarij inter principes Israëliti, siue inter millenos Israël, id est, ex singulis tribubus singulos, quorum quisque præfectus erat mille tribulibus suis. 3. de quaque tribu Israel unum principem iuxta domos patrum, qui singuli capita erant secundum familias patrum suorum, in millibus Israël. 4. principem unum principem unum in domum paternam, id est, principem unum, ex unaquaque domo

paterna, ex singulis tribubus Israel: erat autem eorum quisque primarius domus paternæ suæ in millibus Israël.

OMNIS POPVLVS DOMINI.] Heb. omnis congregatio, cætus, collegium, conventus, IHVH. Congregationem IHVH se appellant, ut indicent se esse cætum religiosum, veram Ecclesiam Dei, cultores veræ religionis, qui honorem Dei maxime diligant, ac tueantur: & ea mandata tamquam à cælo à Deo ipso afferant de puro ac legitimo Dei cultu.

QVÆ EST ISTA TRANSGRESSIO? CVR RELIQUISTIS DOMINVM DEVM ISRAEL?] Hebræa nos verbatim expressimus, alij sic, 1. Quæ est prauaricatio ista, quam prauaricati estis contra Deum Israel, ut auertamini hodie, ne eatis post Iehouam? 2. Quæ est ista perfidia, quæ perfidi estis in Deum Israelis, ut recederetis hodie à Domino? 3. Quid hoc delicti est, quo deliquistis aduersus Deum Israelis, ut hodie deficeretis à Domino? 4. Quæ est prauaricatio hæc, quæ prauaricati estis in Deum Israelis, auertendo vos hodie ab eundo post Iehouam? Sic infra v. 18. 23. 29.

VERS. 17.

AN PARVVM VOBIS EST QVOD PECCASTIS IN BEELPHEGOR, ET VSQVE IN PRÆSENTEM DIEM MACVLA HVIVS SCELERIS IN NOBIS PERMANET.] Nostra Translatio Hebræa ex verbo reddidit, alij variè in hunc modum, 1. An parum vobis est cum iniquitate Pehor, à qua necdum sumus mundati etiam hodie? 2. An parua vobis sit iniquitas Pehor, id est, an parua vobis videri debeat, quasi dicat, nonne contenti esse debemus iniquitate illa, nisi etiam nouam aliam adiungamus? Dilucidius adhuc sic vertendum putant: An paruum vobis videtur scelus, quod admisimus in colendo Idolum Pehor, à quo non sumus purgati usque ad diem hanc? id est, propter quod necdum hætenus placatus est Dominus? 3. Num parui ducitur vobis iniquitas Peor, à qua nondum purificati sumus in hunc usque diem? 4. Num parum vobis erat admisisse scelus illud Phegor, à quo ad hunc diem usque non sumus purgati? 5. An parum est vobis ab iniquitate Pehoris quod non purificauimus nos ab ea usque in diem hunc? Traiectionem verborum esse volunt, & clarius sic reddunt: An parum est vobis, quod nondum purificauimus nos ipsos ab iniquitate Pehoris usque in diem hunc? Heb. possunt reddi: An paucum vobis ad prauitatem Phegor. Vel cum peruersitate Phegor, aut à prauitate Phegor, vel prauitas Phegor. Illud autem, à qua non purificauimus nos usque in diem hunc, exponunt, vel ab infamia, vel à praua affectione, vel à reatu pœnæ. Vide historiam huius facti Numer. 25.

VERS. 18.

ET VOS HODIE RELIQUISTIS DOMINVM.] Heb. Et vos auertemini hodie ab eundo post Iehouah. Quidam istud annectunt sententiæ præcedenti, ita reddentes: Num parum vobis erat, admisisse scelus illud Phegor, &c. Nisi vos hodie deficeretis à Domino? Sed nihil necesse, & maior vis in sensu, quem expressimus.

VERS. 19.

QVOD SI PVLTATIS IMMVNDAM ESSE TERRAM POSSESSIONIS VESTRÆ.] Recte expressit Hebræa: Et sane, si immunda terra possessionis

possessionis vestra, id est, Si vobis immunda videtur, propterea quod in ea non sit sacrum & altare Domini, quod apud nos est; ob idque itis extruere altare Domino: transite, &c.

VERS. 20. ET IILE ERAT VNVS HOMO, ATQVE VTINAM SOLVS PERIISSET IN SCELERE SVO.] Heb. & ipse vir vnus non obiit in peruersitate sua, id est, & ipse non solus extinctus est ob scelus suum, sed cœtum ipsum veluti secum scelere innexuit, ob quod multi perierunt: quanto magis, si vos, tantus hominum numerus tam grauiter peccaueritis in Deum, multos in perditionem trahetis? Quidam reddunt: qui tametsi isset vir vnus, non tamen solus periit in iniquitate sua.

VERS. 22. FORTISSIMVS DEVS DOMINVS, FORTISSIMVS DEVS DOMINVS.] Bis Hebraïce tria Dei nomina coniunguntur, EL, ELOHIM, IHVH, EL, ELOHIM, IHVH, id est, Fortis, Potentissimus, Essentius, seu Essentiator, vel Ens. Quidam: Deus Deorum Iehouab. Alij: Potens Deus Iehouab. His tribus nominibus scito innui Sacræ Triadis mysterium. Totus hic versus patheticus est, & ideo constat membris concisis. Exprimunt enim isti magnam pietatis & religionis erga Deum affectum.

IPSE NOUIT.] Subaudi, quo animo id fecerimus.

NON CVSTODIAT NOS, SED PVNIAT NOS IN PRÆSENTI.] Heb. non seruabis, vel ne seruato nos in die ista. Apostrophe ad Deum, ô Iehouah ne serua nos, id est, Perde nos Domine, si ea mente id fecimus, vt deficeremus à vero Dei cultu, & ab eius Ecclesia. Nec defunt, qui ad Phineem legationis principem apostrophem referant, hoc sensu: Non deprecamur quin vel hoc die nos bello inuadas, & nos perdas si tale facinus patrauimus.

VERS. 23. IPSE QVÆRAT ET IVDICET.] Duobus verbis expressit vim vnius Hebraïci: ipse quaeret, inquiret, vindicabit.

VERS. 24. ET NON EA MAGIS COGITATIONE, ATQVE TRACTATV, VT DICEREMVS.] Heb. Et si non de sollicitudine, timore, de verbo fecimus istud, dicendo. Quidam: Et si non potius timore huiusce rei fecimus hoc, dicendo. Alij: Si non magis ex sollicitudine ac cura huius rei fecimus istud, quod scilicet dixerimus. Aliqui: Et si non potius quia solliciti de re essemus, id fecimus, dum reputaremus. Nonnulli: Imo, si non ex sollicitudine de hac re fecimus istud, dicentes. Alij: Et si non præ sollicitudine à verbo fecimus hoc ipsum, dicendo. Illudque, præ sollicitudine à verbo, exponunt, id est, vt falsa & inania verba, vt vanos sermones ac rumores filiorum seu posterorum vestrorum vitaremus. Quem sensum illustant sequentia.

VERS. 29. ABSIT A NOBIS HOC SCELVS.] Heb. Profanatio nobis à nobis, de voce חיללה Chalah diximus Genes. 18. v. 25. Sic loquuntur

cum rem diram & atrocem abominantur. Quidam: Absit nobis à nobis, illud, à nobis, exponunt, nostra causa, ac si dicant, Absit à nobis tam horrendum scelus, non vestra modò gratia, vt vobis morigeremur: sed nostra etiam causa, quibus ea res perniciem esset alatura maximam. Aliqui: Prohibitio sit nobis ab hoc. Subaudi scelere, quasi dicant: Prohibit nos Deus ab hoc scelere. Alij: Absit nobis ab illo, voluntque esse hypallagem, pro Absit nobis, vel à nobis illud, scelus, vt rebellemus contra Iehouam.

ET LIBERASTIS FILIOS ISRAEL DE MANV DOMINI.] Heb. Tunc eripulistis filios Israel de manu Iehouab. Quidam exponunt, id est, à bello ciuili & intestino quod iudicio Dei excitandum videbatur. Alij rectius: Tunc eripulistis, &c. nimirum quum extrueritis altare in alium finem quàm ad sacrificandum in eo, liberaastis vos & nos ab ira Dei. Hæc enim clausula videtur pertinere ad illud, vers. 18. & cras in vniuersum Israel ira eius defaniet.

VOCAVERVNTQVE FILII RVBEN ET FILII GAD ALTARE, QVOD EXTRUXERANT, TESTIMONIVM NOSTRV, QVOD DOMINVS IPSE SIT DEVS.] Hebr. & indiderunt nomen filij Reuben & filij Gad altari, quia testis ipse inter nos, quia Iehouab est Deus. Plerique Hebræorum & Nostrorum sequuti Chaldæum existimant, deesse hic vocem GHED, id est testis, seu testimonium, & subaudiendam esse è vers. 27. superius, in hunc modum: Et vocauerunt filij Reuben, & filij Gad altare GHED, id est, Testem: quia testis ipse inter nos, &c. Alij: Sic indiderunt Reubenitæ & Gaditæ altari isti nomen Ghed, Testis, dicentes, Nam testis est inter nos, Iehouam esse nobis Deum. Quidam: & vocauerunt filij Reuben, & filij Gad aram istam Ghed, dicentes, Testimonium nostrum est, quod Dominus sit Deus. Ego facile existimauerim, hoc versu illud dici, Formalem in scriptionem grandibus Hebraïcis litteris inditam altari illi, nempe istam, quæ hîc exprimitur: כִּי עַד הוּא בִּינוּתוֹ כִּי יְהוָה אֱלֹהִים. CHED HV BENOTHENV CI IHVH ELOHIM. Quod testis ipse inter nos, quod IHVH Dens. Hæc summa totius Theologiæ. Vnde illud, & vocauerunt altari, non interpretor, Et nomen-indiderunt altari: sed, Et indiderunt scripturam, vel, inscriptionem altari, seu inscripserunt altari. Nam non prorsus alienum est ab hac significatione verbum KARA, Nam Hebræi ipsa sacra Biblia, seu Sacram Scripturam appellant KARA, & MIKRA, quasi diuinam Scripturam, quæ assidue legi debeat: & impius ille Mahometes Sectam suam ALKORAN, id est, Illam scripturam. Et Hebræis KARA, legere etiam significat, & verbum legendi affine est verbo scribendi, quod scripta legantur. Nec prorsus aliene hîc veritas: Et legerunt altari, id est, legenda-inscripserunt. Catachristicè.

VERS. 31.

VERS. 34.

CAPVT VIGESIMVM-TERTIVM.

Iosue senex, iamque moribundus, exhortatur filios Israel ad seruanda Dei præcepta, & cauendam societatem cum Gentibus.

Vulg.

Malu.

- 1** **E** Voluto autem multo tempore, postquam pacem dederat Dominus Israël, subiectis in gyro nationibus vniuersis, & Iosue iam longauo, & senilis ætatis.
- 2** Vocauit Iosue omnem Israël, maioresque natu, & principes ac duces, & magistros, dixitque ad eos: Ego senui, & progressioris ætatis sum.
- 3** Vosque cernitis omnia, quæ fecerit Dominus Deus vester cunctis per circuitum nationibus, quo modo pro vobis ipse pugnauerit.
- 4** Et nunc quia vobis sorte diuisit omnem Terram, ab Orientali parte Iordanis, usque ad mare magnum, multaque adhuc supersunt nationes.
- 5** Dominus Deus vester disperdet eas & auferet à facie vestra, & possidebitis Terram, sicut vobis pollicitus est.
- 6** Tantum confortamini, & estote solliciti, ut custodiat cuncta quæ scripta sunt in volumine legis Moysi: & non declinetis ab eis neque ad dexteram, neque ad sinistram.
- 7** Ne postquam intraueritis ad Gentem, quæ inter vos futura sunt, iuretis in nomine deorum earum, & seruiatis eis & adoretis illos.
- 8** Sed adhæreatis Domino Deo vestro: quod fecistis usque in diem hanc.
- 9** Et tunc auferet Dominus Deus in conspectu vestro gentes magnas & robustissimas, & nullus vobis resistere poterit.
- 10** Unus è vobis persequetur hostium mille viros: quia Dominus Deus vester pro vobis ipse pugnabit, sicut pollicitus est.
- 11** Hoc tantum diligentissime præca-

- 1** **E** T fuit de diebus, multis, postquam ^a requiescere fecit IHVH filiis Israel de omnibus maleuolentibus eorum, de circuitu: & Iehosuah ^b senuit, ^c venit in diebus.
- 2** Et vocauit Iehosuah omni Israël, senibus eius, & capitibus eius, & iudicibus eius, & ^d statoribus eius: & dixit ad eos: Ego senui, ^e veni in diebus.
- 3** Et vos vidistis ^f omne, quod fecit IHVH ELOHIM vester omnibus gentibus istis, de faciebus vestris quia IHVH ELOHIM vester ipse ^g cædens vobis.
- 4** Videte, cadere feci vobis gentes ^h superrelictas istas in hæreditate ⁱ baculis vestris; de Iarden, & omnes gentes, quas ^k excidi: & mare grande ^l de venire solem.
- 5** Et IHVH ELOHIM vester ipse ^m impellet eas de faciebus vestris, & exterminio funditus delebit eas de faciebus vestris: & hæreditabitis terram earum, secundum quod loquutus fuit IHVH ELOHIM vester vobis.
- 6** Et ⁿ obtinebitis valdè ad obseruare, & ad facere omne scriptum in libro Legis Moseh: ad ^o nequaquam discedere de ab eo dexteram, & sinistram.
- 7** Ad nequaquam venire in gentibus istis, ^p relictis istis ^q ad vos: & in nomine deorum earum non ^r recordari facietis, & non ^s iurare facietis, & non ^t seruietis eos, & non procumbere facietis-vos-ipsos eis.
- 8** ^u Quia si in IHVH ELOHIM vestro ^x agglutinabimini, secundum quod fecistis usque ad diem istam.
- 9** Et exterminio funditus - deleuit IHVH de faciebus vestris gētes grādes, & ^y ossatas: & ad vos non stetit vir in faciebus vestris, usque ad diem istam.
- 10** Vir vnus de vobis ^z persequetur mille, quia IHVH ELOHIM vester ipse ^a cædens vobis, secundum quod loquutus fuit vobis.
- 11** Et ^b obseruati-eritis valdè ^c animabus

^a quietem dedit.
^b senex.
^c veniens.
^d Vide Exodi 5. v. 6.
^e veniens.
^f omnia, quæ.
^g incidit pugnauit, præliatus est, belligerauit pro vobis.
^h super relictas, reliquas, restantes.
ⁱ datiuus, per virgas, scipiones, extensiones, tribus vestras.
^k excidere feci.
^l ab ingressu, aduentu, occasu solis.
^m depellet, propellet, derubabit, propulsabit, abiger, dispellet.
ⁿ valide apprehenderis, confortabimini, roborabimini, confirmabimini, fortes eritis.
^o nequaquam, non omnino. sic v. 7.
^p residuis, reliquis.
^q apud vos, vobiscum.
^r commemorabit, reminiscifacietis.
^s adiurabit, coniurabit.
^t coletis.
^u וְאִם כִּי ci im.
^x Quinimo.
^y conglutinabimini, adhærebitis.
^z ossatas, corrobortas, compactas, condensatas, consolidatas.
^a persequutus fuit, persequi solet.
^b pugnans, prælians, ut v. 3.
^c obseruabimini, custodiemini.
^d datiuus.
^e pro animabus vestris.

ucte, ut diligatis Dominum Deum vestrum.

12 Quod si volueritis gentium harum, qua inter vos habitant, erroribus adherere, & cum eis miscere connubia, atque amicitias copulare.

13 Iam nunc scitote quod Dominus Deus vester non eas deleat ante faciem vestram, sed sint vobis in foveam ac laqueum, & offendiculum ex latere vestro, & sudas in oculis vestris, donec vos auferat atque disperdat de Terra hac optima, quam tradidit vobis.

3. Reg. 2. 2. 14 En ego hodie ingredior viam universae terrae, & toto animo cognoscetis, quod de omnibus verbis, qua se Dominus praestitutum vobis esse pollicitus est, unum non praterierit in casum.

15 Sicut ergo implevit opere quod promisit, & prospera cuncta venerunt, sic adducet super vos quidquid malorum comminatus est, donec vos auferat atque disperdat de Terra hac optima, quam tradidit vobis.

16 Eo quod praterieritis pactum Domini Dei vestri, quod pepigit vobiscum, & serueritis diis alienis, & adoraveritis eos: cito atque velociter consurget in vos furor Domini, & auferemini ab hac Terra optima, quam tradidit vobis.

mabus vestris, adamare IHVH ELOHIM vestrum.

12 Quia si reuerrere reuertemini, & agglutinabimini in superrelietione gentium istarum, relictis istis & ad vos, & affinitatem contrahetis in eis, & venietis in eis, & ea in vobis.

13 Cognoscere cognoscetis quia non addet IHVH ELOHIM vester ad exterminio funditus delere gentes istas de ad facies vestras: & erunt vobis laqueo, & illaqueationi, & flagello in lateribus vestris, & sudibus in oculis vestris, usque ad auferri vos de super humum bonam istam, quam dedit vobis IHVH ELOHIM vester.

14 Ecce ego ambulans die in via omnis terrae, & cognoscetis in omni corde vestro, & in omni anima vestra, quia non cecidit verbum vnum de omnibus verbis bonis, quae loquutus fuit IHVH ELOHIM vester super vos: omnia venerunt vobis: non cecidit de eis verbum vnum.

15 Et erit, secundum quod venit super vos omne verbum bonum, quod loquutus fuit IHVH ELOHIM vester ad vos: sic venire faciet IHVH super vos omne verbum malum, usque ad abolere eum vos de super humum bonam istam, quam dedit vobis IHVH ELOHIM vester.

16 In transire vos foedus IHVH ELOHIM vestri, quod praecipit ad vos, & ambulabitis, & seruietis deos alios, & procumbere facietis vos ipsos eis: & exardescet nasus IHVH in vobis, & auferemini festinantia de super terram bonam, quam dedit vobis.

d vt v. 8.
e residuo,
reliquo, re-
stante.
f residuis,
reliquis.
g apud vos,
vobiscum.
h vos ipsos
contrahere
facietis.
i vt v. 7.
k datiuus in
laqueum.
l reti, tendi-
culae, irreti-
tioni, inuo-
lutioni, ca-
pturae. His-
panicus, in-
terpres, por-
trompeca.
dero trope-
gadero, qui-
dam, offen-
diculo
m tolli de
medio, dis-
perire, dis-
perdi.
n tellurem.
Sic v. 15.
o hodie, bre-
ui, synecdo-
che.
p promissio-
nibus, rebus.
Sic vers. 15.
q excidit.
r quidquid
malorum
commina-
tus est, om-
nem male-
dictionem,
omne infor-
tunium.
s disperdere,
extirpare,
dissipare,
destruere.
t coletis.
u alteros,
alienos,
posteror.
x incandes-
cet, accende-
tur.
y tollemini
de medio,
disperdemini,
disperi-
bitis,
z festinan-
ter, cito celeriter.

COMMENTARIA.

VERS. 1.

VOLVTO AVTEM MVLTQ TEMPORE.] Heb. Et fuit exactis diebus multis. Quidam exponunt, id est, exactis tredecim annis bellorum, & toto tempore, quod expendit Iosue in distributione terrae, vt probat versus quartus, denique postquam fuit diuisa terra, id est, anno, vt credibile est, decimo quinto, quum annus quartus decimus intermissionis desineret, quo anno intermissa est cultura terrae, ex lege Leuitici 25. Alij obseruant, Si Iosepho credendum, annos viginti sex praefuisse populo Iosua: quia anno sexto creditur terminasse bella, quum transtulit tabernaculum in Silo; videri conuocationem istam anno vigesimo Maluenda, In Iosue.

post quietem a praeliis contigisse, quum iam Iosue vicinus morti esset, vt vers. 14. dicitur. Sed haec sunt incerta.

ET PERSENILIS AETATIS.] Heb. veniens, vel venit in dies, id est, grandaeus, & prouecta fuit aetatis. Quidam: admodum grandis natus fuit. Alij: denique granatus fuit. Nonnulli: vergens annis. Sic v. 2. Similem loquutionem habes Genes. 24 v. 1.

ET PRINCIPES.] Heb. & capita, vt alibi passim solet appellare: eos intelligunt, qui erant singularum tribuum primores ac primates, siue tribuni.

SORTE-DIVISI.] Heb. cadere-feci, deiecti, proieci, vobis. Quidam: prostrati vobis. Alij: sortitus-sum vobis. Nonnulli: feci vt caderens

VERS. 2:

VERS. 4:

rent vobis gentes ista in hereditatem, &c. id est, iactis fortibus attribui vobis gentes istas, &c.

AB ORIENTALI PARTE IORDANIS VSQUE AD MARE MAGNUM, &c.] Heb. de Iarden & omnes gentes, quas excidi; & mare magnum de occasu solis. Quidam dilucidius sic reddunt: à Iardene, cum omnes gentes, quas excidi; tum gentes maris magni ad occasum solis. Illud, tum gentes maris, &c. exponunt, videlicet accolae maris magni, quæ gentes supererant excindendæ, et si Israëlita ab eis quiescebant. Vide supra cap. 22. v. 2. Alij, traiecta & perturbata esse ajunt verba huius versus Hebraice, & vniuersæ verborum complexioni hanc concipiunt sententiam, Ego vobis per sortem distribui in singulas tribus, tam eas gentes, quæ nondum sunt exterminatæ, quam quas ipse iam excidi per vniuersam Chananæam, quanta patet inter Iordanem ab oriente, & mare mediterraneum ab occidete. Vnde Hebraica verba totius versus sic ordinant: *Videte, cadere feci vobis in hereditatem per tribus vestras, gentes reliquas istas, & omnes gentes, quas excidi: à Iarden, & mari magno ab occasu solis.* Gentes reliquas appellant, quæ adhuc supererant, & nondum excissæ, aut exterminatæ fuerant.

VERS. 7.

NE POSTQUAM INTRAVERITIS AD GENTES, QUÆ INTER VOS FUTURÆ SUNT.] Heb. *Ad neuiquam venire in gentibus istis, relictis istis vobiscum.* Quidam: *Ne commisceamini inter gentes istas, quæ relictæ sunt apud vos, vel remanent vobiscum.* Alij: *Neque consuetudinem habendo cum gentibus istis, quæ apud vos reliquæ sunt.* Nonnulli: *Ne conveniatis cum gentibus istis, istis, quæ reliquæ sunt vobiscum,* id est, ne vlla fœdera, aut pacta conuenta cum illis ineatis. Aliqui: *Ne quum veneritis inter gentes istas, istas, inquam, quæ vobiscum supersunt, commemoretis, aut iuretis per nomen deorum earum, &c.* Sic infra vers. 12.

IVRETIS IN NOMINE DEORVM EARVM.] Quidam quia verbum שָׁבַח Schabagh ponitur in Hiphil, redunt: *neque iurare facietis, seu adiurabitis, id est, alios per idola earum: vel, non efficietis ut ipsæ gentes in iuramento commemovent nomina deorum suorum.* Vide Exodi 23. v. 13.

VERS. 9.

ET NULLVS VOBIS RESISTERE POTERIT.] Heb. variè conuertunt. 1. & vos, non stetit, constitit, quisquam in conspectu vestro. 2. & vobis non stetit vir in faciebus vestris. 3. nam quod ad vos, non constitit quisquam in conspectu vestro. Hebræa reddi possunt, & vos, & ad vos, & vobiscum, & vobis.

VERS. 10.

VNVS E' VOBIS PERSEQUESTVR HOSTIVM MILLE VIROS.] Vide Leuit. 26. v. 7. Deuterion. 28. v. 7. cap. 32. v. 30.

VERS. 11.

HOC TANTVM DILIGENTISSIME PRÆCAVETE, VT DILIGATIS DOMINVM.] Heb. *Et observati eritis valde animabus vestris ad amare Iehovah.* Variè alij reddunt, 1. *Præcave ergo diligentissimè vobis ut diligatis Iehovah.* 2. *Continete igitur diligenter animos vestros in officio diligendi Dominum.* 3. *Et conserveate vos valde, ut ametis Iehovah.* 4. *Attendetis igitur valde animis vestris, ut ametis Iehovah.*

5. *Observate ergo valdè quàm chara est vobis anima vestra; ut diligatis Dominum.* Hispanicus Interpres: *Mirad mucho por vuestras animas, que amays à Iehoua.* Quidam illud, *animabus vestris,* sequentibus iungunt, *Videte diligenter ut ex animo diligatis Iehovah.* Non tam rectè, propter accentum Atnach affixum voci vestris. Plerique exponunt: *Cave, cauti, circumspetti, providi estote animabus vestris,* id est, vobis.

VERS. 13.

ET OFFENDICVLVM EX LATERE VESTRO.] Vocem שֹׁטֶט Schotet variè interpretantur. Quidam *palum, spinam.* Alij: *virgam, baculum.* Nonnulli, *stimulum.* Plerique, *flagellum, scuticam.* Aliqui, *rudentem, rudiculam,* seu *flagellum ex rudente & remo contextum quo flagellantur remiges.* Hic reddunt: *& in flagellum lateribus vestris.* Mos, inquiunt, erat antiquis cædendi latera, Ecclesiastici 30. v. 12. & cap. 42. v. 5. Hinc sumpta metaphora. Possis reddere: *& in remum,* ut sit Hebraismus simul & Hispanismus, quum laborem magnum & ærumnam tristis & calamitosæ vitæ exprimere volumus, dicimus, *al remo,* nam remigum vita ærumnosissima est. Nec alienè prorsus reddes: *in circumagationem, circumactionem, vertiginem,* id est, circumagent, circumrotabunt vos, fusque, deque ferent. Vox, SCHOTET, congruit cum Hispanica, *Açote,* id est, *flagello.*

ET SVDIS IN OCVLIS VESTRIS.] שִׁנִּים Tzeninim, ajunt esse, *sudes, stimulos, spadas, palos-præacutos, & acuminatos, aculeos, spicula, lanceas, spinas.* Vide Numer. 33. v. 55. Notant Paulum Apostolum vertisse hanc vocem Græcè σκόλοι, quod *palum præacutum,* significat, 2. Corinth. 12. v. 7. [*Datus fuit mihi stimulus per carnem, nuntius satana ut me colaphis caderet.*]

VERS. 14.

EN EGO HODIE INGREDIOR.] &c. Hunc versum more nostro verbatim ex Hebræo transfudimus, quidam ita reddunt per parenthesis: (*Ecce autem ego discessurus sum brevi pro consuetudine totius terre: postquam cognovistis toto corde vestro, & toto animo vestro, non excidisse rem ullam ex omnibus rebus bonis, quas promiserat Iehoua Deus vester vobis, omnia euenisse vobis, non excidisse ex eis rem ullam.*) Deinde versum 15. annectunt tertio decimo, ita: *Et fore, ut quemadmodum euenit vobis unaquaque res bona, &c.* Atqui totum ipsum vers. 14. ita explanant, quasi dicat: En iam morior lubentissimè quum video vos optimè de fide & veritate promissionum Dei esse institutos, verboque & operibus etiam confirmatos, ut populum eius contineatis & regatis in officio suo, quam rem vobis commendatam volo. Vide infra cap. 24. v. 31. & Iudicum 2. v. 7. & sequentibus.

INGREDIOR VIAM VNIVERSÆ TERRÆ.] id est morior. Via vniuersæ terræ, id est omnium mortalium, qui in terra habitant, est mors: quum nascimur, tendere incipimus ad hanc viam: quum morimur, tunc incipimus ingredi illam. Quidam exponunt, *vado, ingredior, discedo* è viuis iuxta viam seu consuetudinem omnis terræ, id est, quemadmodum constitutum est omnibus hominibus.

CAPVT

CAPVT VIGESIMVMQVARTVM.

Commemorantur beneficia Israelitis à Deo exhibita, fœdus populi cum Domino, mors Iosue, sepultura ossium Ioseph, & mors Eleazari sacerdotis.

Vulg.

Malu.

CONGREGAVITQUE Iosue omnes tribus Israël in Sichem, & vocavit maiores natu, ac principes, & iudices, & magistros: steteruntque in conspectu Domini.

2 Et ad populum sic locutus est: Hec dicit Dominus Deus Israël: Trans fluvium habitauerunt patres vestri ab initio, Thare pater Abraham & Nachor: servieruntque diis alienis.

Gen. 11. d. 26 3 Tuli ergo patrem vestrum Abraham de Mesopotamia finibus; & adduxi eum in Terram Chanaan: multiplicavique semen eius.

Gen. 21. a. 2. 4 Et dedi ei Isaac: Illique rursum dedi Jacob & Esau. E quibus, Esau dedi montem Seir ad possidendum: Jacob vero, & filij eius descenderunt in Ægyptum.

Gen. 66. a. 6. 5 Misique Moysen & Aaron, & percussit Ægyptum multis signis atque portentis.

Exod. 3. c. 40 & 12. c. 37. 6 Eduxique vos & patres vestros de Ægypto, & venistis ad mare: persecuti que sunt Ægyptij patres vestros cum curribus & equitatu, usque ad mare rubrum.

Exod. 4. b. 9. 7 Clamauerunt autem ad Dominum filij Israel: qui posuit tenebras inter vos & Ægyptios, & adduxit super eos mare, & operuit eos. Viderunt oculi vestri cuncta quæ in Ægypto fecerim, & habitastis in solitudine multo tempore.

Num. 21. c. 29. 8 Et introduxi vos in Terram Amorrhæi, qui habitabat trans Iordanem. Cumque pugnarent contra vos, tradidi eos in manus vestras & possedistis Terram eorum, atque interfecistis eos.

Num. 22. a. 5. 9 Surrexit autem Balac filius Sephor rex Moab, & pugnavit contra Israel. Misitque & vocavit Balaam filium Beor, ut malediceret vobis.

10 Et ego nolui audire eum, sed è contrario per illum benedixi vobis, & liberaui vos de manu eius.

Supr. 3. d. 14. 11 Transistisque Iordanem, & venistis

ET collegit Iehosuagh omnes^a baculos Israël^b in Sechem: & vocavit senibus Israël, & capitibus eius, & iudicibus eius, & c^c statoribus eius: & d^d stare-se-fecerunt^e faciebus ELOHIM.

2 Et dixit Iehosuagh ad omnem populum: Sic dixit IHVH ELOHIM Israël: In trans flumen^f habitauerunt patres vestri^g de sæculo, Therach pater Abraham, & pater Nachor: & h^h servierunt deosⁱ alios.

3 Et accepi patrem vestrum Abraham de trans flumen, & ambulare feci eum in omni terra Chenaghan: Et k multiplicavi semen eius: & dedi ei Itzhak.

4 Et dedi Itzhako, Iaghakob & Ghesau: & dedi Ghesavo montem Seghir ad hæreditate eum: & Iaghakob, & filij eius descenderunt Ægyptum.

5 Et misi Moseh & Aharon, & l cōsternavi Ægyptum, secundum quod feci in intimo eius: & postea exire feci vos.

6 Et exire feci patres vestros de Ægypto: & venistis in mare: & persecuti fuerunt Ægyptus post patres vestros, in m curru, & n equitibus o mare-suph.

7 Et exclamauerunt ad IHVH, & posuit caliginem inter vos, & inter Ægyptios: & venire fecit super eum mare, & cooperuit eum, & viderunt oculi vestri p; quod feci in Ægypto: & q habitauistis in deserto diebus multis.

8 Et venire feci vos ad terram Amorrhæi^r habitantis in^s trans Iarden: & t cæciderunt^u ad vos: & dedi eos in manu vestra, & hæreditauistis terram eorū: & x aboleui eos de faciebus vestris.

9 Et surrexit Balak filius Tziphor rex Moab, & cæcidit in Israël: & misit & vocavit y Bilgham filio Beghor ad z leuifacere vos.

10 Et non amaui ad audire a Bilgham: & benedixi benedicere vos: & b eripui vos de manu eius.

11 Et transiistis Iarden, & venistis ad

a scipiones, virgas, extensiones, tribus.

b ad c vt Exodi 3. v. 5.

d statuerunt, stiterunt se. constituerunt se.

e datius ad facies.

f manserunt, sederunt.

g ab olim, à prisco tempore.

h coluerunt.

i alteros, alienos, posteros, præpositos.

k multiplicare feci.

l pulsavi, impulsi, afflicti, plagis affeci.

m curratura, n equitatu.

o ad mare iunci, algæ, caricis, arundinis, papyrionis, vide Exodi 10.

v. 19

p quæ, q sedistis, mansistis.

r manentis, sedentis.

s transiit, t inciderunt,

pugnauerunt, præliati fuerunt,

bellauerunt.

Sic v. 9. 11.

u vobiscum.

x dissipavi, extirpavi,

exterminavi, destruxi, disperdidi.

y datius.

z ipsi Bilghamo.

alleuiare, leuigare,

execrari, diris-deuocare.

a datius, ipsi Bilghamo.

b erui, liberaui,

T 3

Iericho.

& 6. a. 1. &
11. a. 3.
Sup. 11. d. 10.
Exod. 23.
f. 28
Deut 7. c. 10.
1. Reg. 7.
2. 5.
Tob. 14.
c. 10.

ad Iericho. Pugnaveruntque contra vos viri ciuitatis eius, Amorrhæus, & Pheræus, & Chananeus, & Hethæus, & Gergesæus & Heuæus, & Iebusæus: & tradidi illos in manus vestras.

12 Misique ante vos crabrones: & eieci eos de locis suis, duos reges Amorrhæorum, non in gladio, nec in arcu tuo.

13 Deditque vobis Terram, in qua non laborastis, & vrbes quas non edificastis, ut habitaretis in eis: vineas & oliueta, qua non plantastis.

14 Nunc ergo timete Dominum, & seruite ei perfecto corde atque verissimo: & auferte deos, quibus seruierunt patres vestri in Mesopotamia & in Ægypto, ac seruite Domino.

15 Sin autem malum vobis videtur ut Domino seruiatis, optio vobis datur: eligite hodie quod placet, cui seruire potissimum debeatis, vtrum diis, quibus seruierunt patres vestri in Mesopotamia, an diis Amorrhæorum, in quorum Terra habitatis: ego autem & domus mea seruiemus Domino.

16 Responditque populus, & ait: Absit à nobis ut relinquamus Dominum, & seruiamus diis alienis.

17 Dominus Deus noster ipse eduxit nos, & patres nostros, de Terra Ægypti, de domo seruitutis: fecitque videntibus nobis signa ingentia, & custodiuit nos in omni via, per quam ambulauimus, & in cunctis populis, per quos transiuimus.

18 Et eiecit vniversas gentes, Amorrhæum habitatorem Terræ, quam nos intrauimus. Seruiemus igitur Domino, quia ipse est Deus noster.

19 Dixitque Iosue ad populum: Non poteritis seruire Domino: Deus enim sanctus, & fortis amulator est, nec ignoscet sceleribus vestris atque peccatis.

20 Si dimiseritis Dominum, & serueritis diis alienis, conuertet se, & affliget vos, atque subuertet postquam vobis prastiterit bona.

21 Dixitque populus ad Iosue: Nequaquam ita ut loqueris, erit, sed Domino seruiemus.

22 Et Iosue ad populum, Testes, inquit, vos estis, quia ipsi elegeritis vobis Dominum ut seruiatis ei. Responderuntque: Testes.

Iericho, & cæciderunt in vobis ^c potientes Iericho, Æmoræus, & Pheræus, & Chenaghanæus, & Chithæus, Ghirgasæus, & Iebusæus: & dedi eos in manu vestra.

12 Et misi faciebus vestris ^d crabronem, & ^e eiecit eos de faciebus vestris, duos reges Æmoræi: non in gladio tuo, & non in arcu tuo.

13 Et dedi vobis terram, qua non ^f laborauistis, in ea, & vrbes, quas non ædificauistis, & ^g habitauistis in eis: vineas & ^h oliuas, quas non plantauistis, vos comedentes.

14 Et nunc timete IHVH, & ⁱ seruite eum in ^k consummatione, & in ^l fide: & discedere facite deos, quos ^m seruierunt patres vestri in trans flumen, & in Ægypto: & seruite IHVH.

15 Et si malum in oculis vestris ad ⁿ seruire IHVH, eligite vobis ^o die quem seruietis, si deos, quos seruierunt patres vestri, qui in trans Flumen, & si deos Æmoræi, ^p qui vos habitantes in terra eorum: & ego, & domus mea seruiemus IHVH.

16 Et respondit populus, & dixit: ^q Profanatio nobis de derelinquere IHVH, ad ^r seruire deos ^s alios.

17 Quia IHVH ELOHIM noster ipse ascendere faciens nos, & patres nostros de terra Ægypti, de domo seruorum: & qui fecit in oculis nostris signa grandia ista, & obseruauit nos in omni via, qua ambulauimus in ea, & in omnibus populis, quorum transiuimus in intimo eorum.

18 Et ^t eiecit IHVH omnes populos, & Æmoræum ^u habitantem terræ, de faciebus nostris: etiam nos ^x seruiemus IHVH, quia ipse ELOHIM noster.

19 Et dixit Iehosuagh ad populum: Non poteritis ad seruire IHVH, quia ELOHIM sancti ipse: ^y EL zelotes ipse, non leuabit ^z transgressioni vestræ, & ^a erratis vestris.

20 ^b Quia derelinquetis IHVH, & seruietis deos ^c nothi: & reuertetur, & malefaciet vobis, & ^d consummabit vos postquam benefecit vobis.

21 Et dixit populus ad Iehosuagh: Non, quia IHVH seruiemus.

22 Et dixit Iehosuagh ad populum: Testes vos ^e in vobis quia vos elegistis vobis IHVH ad ^f seruire eum. Et dixerunt: Testes.

23 Et

epossessores, domini.

^d vide Exo. di 23. v. 28, ^e expulit, extrusit, abegit.

^f defatigatus fuisti, ^g mansistis, ^h oleas, ⁱ colite, ^j in sine ver, ^k integritate perfectione, ^l veritate, ^m stabilitate, ⁿ constantia, ^o fidelitate, ^p id est, integre & fideliter.

^q vide Cap. 22. v. 29. ^r colere. ^s alteros, alienos, præpositos. ^t ut v. 12. ^u ascendentem, manentem. ^x colemus. ^y fortissimus zelotypus, zelator, ^z vel defectionem, rebellio- nem, præu- ricationem vestram. ^a peccata, delicta vestra. ^b quum, si ^c populi no- thi, alieni. ^d consummet, conficiet. ^e contra vos, ^f contra vos, ^g contra vos, ^h contra vos, ⁱ contra vos, ^j contra vos, ^k contra vos, ^l contra vos, ^m contra vos, ⁿ contra vos, ^o contra vos, ^p contra vos, ^q contra vos, ^r contra vos, ^s contra vos, ^t contra vos, ^u contra vos, ^x contra vos, ^y contra vos, ^z contra vos, ^a contra vos, ^b contra vos, ^c contra vos, ^d contra vos, ^e contra vos, ^f contra vos, ^g contra vos, ^h contra vos, ⁱ contra vos, ^j contra vos, ^k contra vos, ^l contra vos, ^m contra vos, ⁿ contra vos, ^o contra vos, ^p contra vos, ^q contra vos, ^r contra vos, ^s contra vos, ^t contra vos, ^u contra vos, ^x contra vos, ^y contra vos, ^z contra vos, ^a contra vos, ^b contra vos, ^c contra vos, ^d contra vos, ^e contra vos, ^f contra vos, ^g contra vos, ^h contra vos, ⁱ contra vos, ^j contra vos, ^k contra vos, ^l contra vos, ^m contra vos, ⁿ contra vos, ^o contra vos, ^p contra vos, ^q contra vos, ^r contra vos, ^s contra vos, ^t contra vos, ^u contra vos, ^x contra vos, ^y contra vos, ^z contra vos, ^a contra vos, ^b contra vos, ^c contra vos, ^d contra vos, ^e contra vos, ^f contra vos, ^g contra vos, ^h contra vos, ⁱ contra vos, ^j contra vos, ^k contra vos, ^l contra vos, ^m contra vos, ⁿ contra vos, ^o contra vos, ^p contra vos, ^q contra vos, ^r contra vos, ^s contra vos, ^t contra vos, ^u contra vos, ^x contra vos, ^y contra vos, ^z contra vos, ^a contra vos, ^b contra vos, ^c contra vos, ^d contra vos, ^e contra vos, ^f contra vos, ^g contra vos, ^h contra vos, ⁱ contra vos, ^j contra vos, ^k contra vos, ^l contra vos, ^m contra vos, ⁿ contra vos, ^o contra vos, ^p contra vos, ^q contra vos, ^r contra vos, ^s contra vos, ^t contra vos, ^u contra vos, ^x contra vos, ^y contra vos, ^z contra vos, ^a contra vos, ^b contra vos, ^c contra vos, ^d contra vos, ^e contra vos, ^f contra vos, ^g contra vos, ^h contra vos, ⁱ contra vos, ^j contra vos, ^k contra vos, ^l contra vos, ^m contra vos, ⁿ contra vos, ^o contra vos, ^p contra vos, ^q contra vos, ^r contra vos, ^s contra vos, ^t contra vos, ^u contra vos, ^x contra vos, ^y contra vos, ^z contra vos, ^a contra vos, ^b contra vos, ^c contra vos, ^d contra vos, ^e contra vos, ^f contra vos, ^g contra vos, ^h contra vos, ⁱ contra vos, ^j contra vos, ^k contra vos, ^l contra vos, ^m contra vos, ⁿ contra vos, ^o contra vos, ^p contra vos, ^q contra vos, ^r contra vos, ^s contra vos, ^t contra vos, ^u contra vos, ^x contra vos, ^y contra vos, ^z contra vos, ^a contra vos, ^b contra vos, ^c contra vos, ^d contra vos, ^e contra vos, ^f contra vos, ^g contra vos, ^h contra vos, ⁱ contra vos, ^j contra vos, ^k contra vos, ^l contra vos, ^m contra vos, ⁿ contra vos, ^o contra vos, ^p contra vos, ^q contra vos, ^r contra vos, ^s contra vos, ^t contra vos, ^u contra vos, ^x contra vos, ^y contra vos, ^z contra vos, ^a contra vos, ^b contra vos, ^c contra vos, ^d contra vos, ^e contra vos, ^f contra vos, ^g contra vos, ^h contra vos, ⁱ contra vos, ^j contra vos, ^k contra vos, ^l contra vos, ^m contra vos, ⁿ contra vos, ^o contra vos, ^p contra vos, ^q contra vos, ^r contra vos, ^s contra vos, ^t contra vos, ^u contra vos, ^x contra vos, ^y contra vos, ^z contra vos, ^a contra vos, ^b contra vos, ^c contra vos, ^d contra vos, ^e contra vos, ^f contra vos, ^g contra vos, ^h contra vos, ⁱ contra vos, ^j contra vos, ^k contra vos, ^l contra vos, ^m contra vos, ⁿ contra vos, ^o contra vos, ^p contra vos, ^q contra vos, ^r contra vos, ^s contra vos, ^t contra vos, ^u contra vos, ^x contra vos, ^y contra vos, ^z contra vos, ^a contra vos, ^b contra vos, ^c contra vos, ^d contra vos, ^e contra vos, ^f contra vos, ^g contra vos, ^h contra vos, ⁱ contra vos, ^j contra vos, ^k contra vos, ^l contra vos, ^m contra vos, ⁿ contra vos, ^o contra vos, ^p contra vos, ^q contra vos, ^r contra vos, ^s contra vos, ^t contra vos, ^u contra vos, ^x contra vos, ^y contra vos, ^z contra vos, ^a contra vos, ^b contra vos, ^c contra vos, ^d contra vos, ^e contra vos, ^f contra vos, ^g contra vos, ^h contra vos, ⁱ contra vos, ^j contra vos, ^k contra vos, ^l contra vos, ^m contra vos, ⁿ contra vos, ^o contra vos, ^p contra vos, ^q contra vos, ^r contra vos, ^s contra vos, ^t contra vos, ^u contra vos, ^x contra vos, ^y contra vos, ^z contra vos, ^a contra vos, ^b contra vos, ^c contra vos, ^d contra vos, ^e contra vos, ^f contra vos, ^g contra vos, ^h contra vos, ⁱ contra vos, ^j contra vos, ^k contra vos, ^l contra vos, ^m contra vos, ⁿ contra vos, ^o contra vos, ^p contra vos, ^q contra vos, ^r contra vos, ^s contra vos, ^t contra vos, ^u contra vos, ^x contra vos, ^y contra vos, ^z contra vos, ^a contra vos, ^b contra vos, ^c contra vos, ^d contra vos, ^e contra vos, ^f contra vos, ^g contra vos, ^h contra vos, ⁱ contra vos, ^j contra vos, ^k contra vos, ^l contra vos, ^m contra vos, ⁿ contra vos, ^o contra vos, ^p contra vos, ^q contra vos, ^r contra vos, ^s contra vos, ^t contra vos, ^u contra vos, ^x contra vos, ^y contra vos, ^z contra vos, ^a contra vos, ^b contra vos, ^c contra vos, ^d contra vos, ^e contra vos, ^f contra vos, ^g contra vos, ^h contra vos, ⁱ contra vos, ^j contra vos, ^k contra vos, ^l contra vos, ^m contra vos, ⁿ contra vos, ^o contra vos, ^p contra vos, ^q contra vos, ^r contra vos, ^s contra vos, ^t contra vos, ^u contra vos, ^x contra vos, ^y contra vos, ^z contra vos, ^a contra vos, ^b contra vos, ^c contra vos, ^d contra vos, ^e contra vos, ^f contra vos, ^g contra vos, ^h contra vos, ⁱ contra vos, ^j contra vos, ^k contra vos, ^l contra vos, ^m contra vos, ⁿ contra vos, ^o contra vos, ^p contra vos, ^q contra vos, ^r contra vos, ^s contra vos, ^t contra vos, ^u contra vos, ^x contra vos, ^y contra vos, ^z contra vos, ^a contra vos, ^b contra vos, ^c contra vos, ^d contra vos, ^e contra vos, ^f contra vos, ^g contra vos, ^h contra vos, ⁱ contra vos, ^j contra vos, ^k contra vos, ^l contra vos, ^m contra vos, ⁿ contra vos, ^o contra vos, ^p contra vos, ^q contra vos, ^r contra vos, ^s contra vos, ^t contra vos, ^u contra vos, ^x contra vos, ^y contra vos, ^z contra vos, ^a contra vos, ^b contra vos, ^c contra vos, ^d contra vos, ^e contra vos, ^f contra vos, ^g contra vos, ^h contra vos, ⁱ contra vos, ^j contra vos, ^k contra vos, ^l contra vos, ^m contra vos, ⁿ contra vos, ^o contra vos, ^p contra vos, ^q contra vos, ^r contra vos, ^s contra vos, ^t contra vos, ^u contra vos, ^x contra vos, ^y contra vos, ^z contra vos, ^a contra vos, ^b contra vos, ^c contra vos, ^d contra vos, ^e contra vos, ^f contra vos, ^g contra vos, ^h contra vos, ⁱ contra vos, ^j contra vos, ^k contra vos, ^l contra vos, ^m contra vos, ⁿ contra vos, ^o contra vos, ^p contra vos, ^q contra vos, ^r contra vos, ^s contra vos, ^t contra vos, ^u contra vos, ^x contra vos, ^y contra vos, ^z contra vos, ^a contra vos, ^b contra vos, ^c contra vos, ^d contra vos, ^e contra vos, ^f contra vos, ^g contra vos, ^h contra vos, ⁱ contra vos, ^j contra vos, ^k contra vos, ^l contra vos, ^m contra vos, ⁿ contra vos, ^o contra vos, ^p contra vos, ^q contra vos, ^r contra vos, ^s contra vos, ^t contra vos, ^u contra vos, ^x contra vos, ^y contra vos, ^z contra vos, ^a contra vos, ^b contra vos, ^c contra vos, ^d contra vos, ^e contra vos, ^f contra vos, ^g contra vos, ^h contra vos, ⁱ contra vos, ^j contra vos, ^k contra vos, ^l contra vos, ^m contra vos, ⁿ contra vos, ^o contra vos, ^p contra vos, ^q contra vos, ^r contra vos, ^s contra vos, ^t contra vos, ^u contra vos, ^x contra vos, ^y contra vos, ^z contra vos, ^a contra vos, ^b contra vos, ^c contra vos, ^d contra vos, ^e contra vos, ^f contra vos, ^g contra vos, ^h contra vos, ⁱ contra vos, ^j contra vos, ^k contra vos, ^l contra vos, ^m contra vos, ⁿ contra vos, ^o contra vos, ^p contra vos, ^q contra vos, ^r contra vos, ^s contra vos, ^t contra vos, ^u contra vos, ^x contra vos, ^y contra vos, ^z contra vos, ^a contra vos, ^b contra vos, ^c contra vos, ^d contra vos, ^e contra vos, ^f contra vos, ^g contra vos, ^h contra vos, ⁱ contra vos, ^j contra vos, ^k contra vos, ^l contra vos, ^m contra vos, ⁿ contra vos, ^o contra vos, ^p contra vos, ^q contra vos, ^r contra vos, ^s contra vos, ^t contra vos, ^u contra vos, ^x contra vos, ^y contra vos, ^z contra vos, ^a contra vos, ^b contra vos, ^c contra vos, ^d contra vos, ^e contra vos, ^f contra vos, ^g contra vos, ^h contra vos, ⁱ contra vos, ^j contra vos, ^k contra vos, ^l contra vos, ^m contra vos, ⁿ contra vos, ^o contra vos, ^p contra vos, ^q contra vos, ^r contra vos, ^s contra vos, ^t contra vos, ^u contra vos, ^x contra vos, ^y contra vos, ^z contra vos, ^a contra vos, ^b contra vos, ^c contra vos, ^d contra vos, ^e contra vos, ^f contra vos, ^g contra vos, ^h contra vos, ⁱ contra vos, ^j contra vos, ^k contra vos, ^l contra vos, ^m contra vos, ⁿ contra vos, ^o contra vos, ^p contra vos, ^q contra vos, ^r contra vos, ^s contra vos, ^t contra vos, ^u contra vos, ^x contra vos, ^y contra vos, ^z contra vos, ^a contra vos, ^b contra vos, ^c contra vos, ^d contra vos, ^e contra vos, ^f contra vos, ^g contra vos, ^h contra vos, ⁱ contra vos, ^j contra vos, ^k contra vos, ^l contra vos, ^m contra vos, ⁿ contra vos, ^o contra vos, ^p contra vos, ^q contra vos, ^r contra vos, ^s contra vos, ^t contra vos, ^u contra vos, ^x contra vos, ^y contra vos, ^z contra vos, ^a contra vos, ^b contra vos, ^c contra vos, ^d contra vos, ^e contra vos, ^f contra vos, ^g contra vos, ^h contra vos, ⁱ contra vos, ^j contra vos, ^k contra vos, ^l contra vos, ^m contra vos, ⁿ contra vos, ^o contra vos, ^p contra vos, ^q contra vos, ^r contra vos, ^s contra vos, ^t contra vos, ^u contra vos, ^x contra vos, ^y contra vos, ^z contra vos, ^a contra vos, ^b contra vos, ^c contra vos, ^d contra vos, ^e contra vos, ^f contra vos, ^g contra vos, ^h contra vos, ⁱ contra vos, ^j contra vos, ^k contra vos, ^l contra vos, ^m contra vos, ⁿ contra vos, ^o contra vos, ^p contra vos, ^q contra vos, ^r contra vos, ^s contra vos, ^t contra vos, ^u contra vos, ^x contra vos, ^y contra vos, ^z contra vos, ^a contra vos, ^b contra vos, ^c contra vos, ^d contra vos, ^e contra vos, ^f contra vos, ^g contra vos, ^h contra vos, ⁱ contra vos, ^j contra vos, ^k contra vos, ^l contra vos, ^m contra vos, ⁿ contra vos, ^o contra vos, ^p contra vos, ^q contra vos, ^r contra vos, ^s contra vos, ^t contra vos, ^u contra vos, ^x contra vos, ^y contra vos, ^z contra vos, ^a contra vos, ^b contra vos, ^c contra vos, ^d contra vos, ^e contra vos, ^f contra vos, ^g contra vos, ^h contra vos, ⁱ contra vos, ^j contra vos, ^k contra vos, ^l contra vos, ^m contra vos, ⁿ contra vos, ^o contra vos, ^p contra vos, ^q contra vos, ^r contra vos, ^s contra vos, ^t contra vos, ^u contra vos, ^x contra vos, ^y contra vos, ^z contra vos, ^a contra vos, ^b contra vos, ^c contra vos, ^d contra vos, ^e contra vos, ^f contra vos, ^g contra vos, ^h contra vos, ⁱ contra vos, ^j contra vos, ^k contra vos, ^l contra vos, ^m contra vos, ⁿ contra vos, ^o contra vos, ^p contra vos, ^q contra vos, ^r contra vos, ^s contra vos, ^t contra vos, ^u contra vos, ^x contra vos, ^y contra vos, ^z contra vos, ^a contra vos, ^b contra vos, ^c contra vos, ^d contra vos, ^e contra vos, ^f contra vos, ^g contra vos, ^h contra vos, ⁱ contra vos, ^j contra vos, ^k contra vos, ^l contra vos, ^m contra vos, ⁿ contra vos, ^o contra vos, ^p contra vos, ^q contra vos, ^r contra vos, ^s contra vos, ^t contra vos, ^u contra vos, ^x contra vos, ^y contra vos, ^z contra vos, ^a contra vos, ^b contra vos, ^c contra vos, ^d contra vos, ^e contra vos, ^f contra vos, ^g contra vos, ^h contra vos, ⁱ contra vos, ^j contra vos, ^k contra vos, ^l contra vos, ^m contra vos, ⁿ contra vos, ^o contra vos, ^p contra vos, ^q contra vos, ^r contra vos, ^s contra vos, ^t contra vos, ^u contra vos, ^x contra vos, ^y contra vos, ^z contra vos, ^a contra vos, ^b contra vos, ^c contra vos, ^d contra vos, ^e contra vos, ^f contra vos, ^g contra vos, ^h contra vos, ⁱ contra vos, ^j contra vos, ^k contra vos, ^l contra vos, ^m contra vos, ⁿ contra vos, ^o contra vos, ^p contra vos, ^q contra vos, ^r contra vos, ^s contra vos, ^t contra vos, ^u contra vos, ^x contra vos, ^y contra vos, ^z contra vos, ^a contra vos, ^b contra vos, ^c contra vos, ^d contra vos, ^e contra vos, ^f contra vos, ^g contra vos, ^h contra vos, ⁱ contra vos, ^j contra vos, ^k contra vos, ^l contra vos, ^m contra vos, ⁿ contra vos, ^o contra vos, ^p contra vos, ^q contra vos, ^r contra vos, ^s contra vos, ^t contra vos, ^u contra vos, ^x contra vos, ^y contra vos, ^z contra vos, ^a contra vos, ^b contra vos, ^c contra vos, ^d contra vos, ^e contra vos, ^f contra vos, ^g contra vos, ^h contra vos, ⁱ contra vos, ^j contra vos, ^k contra vos, ^l contra vos, ^m contra vos, ⁿ contra vos, ^o contra vos, ^p contra vos, ^q contra vos, ^r contra vos, ^s contra vos, ^t contra vos, ^u contra vos, ^x contra vos, ^y contra vos, ^z contra vos, ^a contra vos, ^b contra vos, ^c contra vos, ^d contra vos, ^e contra vos, ^f contra vos, ^g contra vos, ^h contra vos, ⁱ contra vos, ^j contra vos, ^k contra vos, ^l contra vos, ^m contra vos, ⁿ contra vos, ^o contra vos, ^p contra vos, ^q contra vos, ^r contra vos, ^s contra vos, ^t contra vos, ^u contra vos, ^x contra vos, ^y contra vos, ^z contra vos, ^a contra vos, ^b contra vos, ^c contra vos, ^d contra vos, ^e contra vos, ^f contra vos, ^g contra vos, ^h contra vos, ⁱ contra vos, ^j contra vos, ^k contra vos, ^l contra vos, ^m contra vos, ⁿ contra vos, ^o contra vos, ^p contra vos, ^q contra vos, ^r contra vos, ^s contra vos, ^t contra vos, ^u contra vos, ^x contra vos, ^y contra vos, ^z contra vos, ^a contra vos, ^b contra vos, ^c contra vos, ^d contra vos, ^e contra vos, ^f contra vos, ^g contra vos, ^h contra vos, ⁱ contra vos, ^j contra vos, ^k contra vos, ^l contra vos, ^m contra vos, ⁿ contra vos, ^o contra vos, ^p contra vos, ^q contra vos, ^r contra vos, ^s contra vos, ^t contra vos, ^u contra vos, ^x contra vos, ^y contra vos, ^z contra vos, ^a contra vos, ^b contra vos, ^c contra vos, ^d contra vos, ^e contra vos, ^f contra vos, ^g contra vos, ^h contra vos, ⁱ contra vos, ^j contra vos, ^k contra vos, ^l contra vos, ^m contra vos, ⁿ contra vos, ^o contra vos, ^p contra vos, ^q contra vos, ^r contra vos, ^s contra vos, ^t contra vos, ^u contra vos, ^x contra vos, ^y contra vos, ^z contra vos, ^a contra vos, ^b contra vos, ^c contra vos, ^d contra vos, ^e contra vos, ^f contra vos, ^g contra vos, ^h contra vos, ⁱ contra vos, ^j contra vos, ^k contra vos, ^l contra vos, ^m contra vos, ⁿ contra vos, ^o contra vos, ^p contra vos, ^q contra vos, ^r contra vos, ^s contra vos, ^t contra vos, ^u contra vos, ^x contra vos, ^y contra vos, ^z contra vos, ^a contra vos, ^b contra vos, ^c contra vos, ^d contra vos, ^e contra vos, ^f contra vos, ^g contra vos, ^h contra vos, ⁱ contra vos, ^j contra vos, ^k contra vos, ^l contra vos, ^m contra vos, ⁿ contra vos, ^o contra vos

23 Nunc ergo, ait, auferte deos alienos de medio vestri, & inclinate corda vestra ad Dominum Deum Israël.

24 Dixitque populus ad Iosue: Domino Deo nostro seruiemus, & obedientes erimus praeceptis eius.

25 Percussit ergo Iosue in die illo fœdus, & proposuit populo praecepta atque iudicia in Sichem.

26 Scripsit quoque omnia verba hæc in volumine legis Domini: & tulit lapidem pergrandem, posuitque eum subter quercum, quæ erat in Sanctuario Domini.

27 Et dixit ad omnem populum: En lapis iste erit vobis in testimonium, quod audierit omnia verba Domini quæ locutus est vobis: ne fortè postea negare velitis, & mentiri Domino Deo vestro.

28 Dimisitque populum, singulos in possessionem suam.

29 Et post hæc mortuus est Iosue filius Nun servus Domini, centum & decem annorum:

30 Sepelieruntque eum in finibus possessionis suæ in Thamnathsare, quæ est sita in monte Ephraim, à Septemtrionali parte montis Gaas.

31 Seruiuitque Israël Domino cunctis diebus Iosue, & seniorum qui longo vixerunt tempore post Iosue, & qui nouerunt omnia opera Domini quæ fecerat in Israël.

Gen. 30. d. 2.
Exo. 135. d.
19.
Gen. 13. d. 19.

32 Ossa quoque Ioseph, quæ tulerant filij Israël de Aegypto, sepelierunt in Sichem, in parte agri, quem emerat Jacob à filiis Hemor patris Sichem, centum nouellis ouibus, & fuit in possessionem filiorum Ioseph.

33 Eleazar quoque filius Aaron mortuus est: & sepelierunt eum in Gabaath Phinees filij eius, quæ data est ei in monte Ephraim.

23 Et nunc discedere-facite deos ^gnothi, qui in intimo vestro, & ^hextendite cor vestrum ad IHVH ELOHIM. Israël. ^gut v. 10. ^hintendite, inclinatio.

24 Et dixerunt populus ad Iehosuah: IHVH ELOHIM nostrum ⁱseruiemus, & in voce eius ^kaudiemus. ⁱseruiemus. ^kobaudiemus, auscultabimus acquiescemus, ^ldarius, cum populo.

25 Et excidit Iehosuah fœdus ^lpopulo in die ipsa: & posuit ei ^mconstitutum & iudicium in Sechem. ^lpopulo. ^mstatutum: ⁿerexit, statuit, ^ostabilivit. ^osacrario.

26 Et scripsit Iehosuah verba ista in libro Legis ELOHIM: & accepit lapidem grandem, & ⁿsurgere-fecit eum ibi subter ilicem, quæ in ^osanctuario IHVH.

27 Et dixit Iehosuah ad omnem populum: Ecce lapis iste erit in nobis ^ptestimonio, quia ipse audiens omnia ^qdicta IHVH, quæ loquutus fuit cum nobis: & erit in vobis testimonio, nequando ^rdenegabitis in ELOHIM vestro. ^pdatius, in testimonium. ^qverba, sermones. ^rdeficietis, mentiemini, falleris.

28 Et dimisit Iehosuah populum, virum hæreditati eius.

29 Et fuit post ^rverba ista, & mortuus fuit Iehosuah, filius Nun servus IHVH: filius centum & decem annorum.

30 Et sepeliuerunt eum in termino hæreditatis eius, in Thimnath-Serach, quæ in monte Ephraim, de aquilone monti Ghaghas.

31 Et ^rseruiuit Israël IHVH omnibus diebus Iehosuah, & omnibus diebus senum, qui prolongauerunt dies post Iehosuah, & qui cognouerunt omnem ^ufacturam IHVH, quam fecit Israël. ^rcoluit, ^uopus.

32 Et ossa Ioseph, quæ ascendere fecerunt filij Israël de Aegypto, sepeliuerunt in Sechem, in ^xparte agri, quam ^yacquisiuit Iaghakob de ^zad filios Chamor patris Sechem in centum ^akesitah: & fuerunt filiis Ioseph ^bhæreditati. ^xportione. ^ycomparauit, emit. ^zcum filiis. ^aagno, nummo, grosso, pecunia. ^bhæreditati. ^zGenes. 33. v. 19. ^bin hæreditatem.

33 Et Elghazar filius Aharon mortuus fuit, & sepeliuerunt eum in Ghibghath Phinechas filiis eius, quæ data fuit ei in monte Ephraim.

C O M M E N T A R I A.

VERS. 1.

DN SICHEM.] De celebri hac vrbe multa diximus in Genes. 12.v.6. & in Deuteron. 11. v. 29. Neapolim postea dictam, satis constat. Plinius lib. 5. cap. 13. [*Deinde Phœnice. Intus autem. Palæstinæ Samaria oppida, Neapolis, quod antea Mamortha dicebatur, Sebaste in monte.*] Iosephus lib. 5. Belli, cap. 4. [*Per Samaritidem ac per Neapolim, quæ dicebatur ab indigenis Mabatha, seu Maborta, descendit.*] Neapolim inter vrbes Samariæ recenset Ptolemæus lib. 5. cap. 16. Ammianus Marcellinus lib. 14. cap. 26. inter egregias Palæstinæ vrbes ponit Neapolim. Antonini Itinerarium à Neapoli ad Ierosolymam triginta millia passuum constituit. S. Hieronymus in Epitaphio Paulæ: [*Transiit Sichem, non ut plerique errantes, legunt Sichar, quæ nunc Neapolis appellatur: & ex latere montis Garizim extructam circa puteum Iacob, intrauit ecclesiam: super quo residens Dominus, sitiensque & esuriens Samaritana fide satius est.*] Alter Burchardus de Monte Sion. [*Sichem, quæ Neapolis dicitur, omni amœnitate abundans, ut verè locus deliciarum dici possit: sed munita non est nec ullo modo muniri potest.*] Tempore Alexandri Magni fuisse caput regionis Samariæ, & inhabitatam à Cuthæis, auctor est Iosephus lib. 11. Antiquit. cap. 8. [*Samarita, quorum tunc caput erat Sicima, sua ad montem Garizim.*]

Cæterum permulti existimant Sichem hîc non intelligi ipsam urbem Sichem, sed agrum Sichimitanum, in quo erat Siloh: atque hunc Israëlitarum conuentum habitum à Iosue non in ipsa vrbe Sichem, sed in Siloh, quæ erat in agro Sichimitano, vbi tabernaculum & arca, seu præsentia Iehoueh erat: vnde reddunt: *congregauit Iehosuaq; omnes tribus Israelis in agrum Schecemitarum, exponuntque: Schiluntem intelligit, vbi tunc tabernaculum Dei erat: est enim Schiloh in agro Schecemitano.* [*Nec nouum est oppidi nomen pro agro poni, ut infra versu penultimo ossa Iosephi in Schecemo sepulta dicuntur, & statim subiicitur, sepulta fuisse in portione agri, quem emerat Iahakob, &c. agrum autem illum non fuisse in oppido apparet ex Genes. 33. v. 18. & 19. Sic Chebron Calebo data dicitur supra cap. 14. v. 13. & 14. cum tamen non ipsa ciuitas, sed eius ager datus sit ei, supra cap. 21. v. 12.*] Ita illi. Sed nos grauissimos quoque auctores sequuti, non propriè in Siloh, sed in ipsa vrbe Sichem habitum illum conuentum facile arbitramur, nam quid opus erat locum alioqui celebrem, ab externo agro, & non à se denominare? Cum & alij conuentus signatè ac nominatim habitus referantur in Silo, supra cap. 18. v. 1. & cap. 21. v. 2. Certè situs vrbis Silo, quem supra Cap. 18. v. 1. descripsimus, nihil cum agro Sichimitano commune videretur habere, cum Silo à Sichem distaret decem milliari-

bus. Porro hisce generalibus comitiis delecta est nunc Sichem potius quàm Silo, quòd propior esset Thimnath-Saræ vrbi imperatoris iam grandæui, vel ob loci commoditatem & amœnitatem.

STETERVNTQVE IN CONSPECTV DOMINI.] Heb. & *statuerunt-se, stiterunt-se ad facies Elobim*, id est, ante arcam Domini, vbi Dominus suam exhibebat præsentiam & gloriam. Nam arcam appellari *facies, Elobim*, seu *Iehoueh*, vel *IHVH*, iam sæpius vidimus, & notius est, quàm vt nunc exemplis opus sit demonstrari. Quidam putant tunc arcam ex Silunte in Sichem ad sacrum illum conuentum iussu Pontificis & imperatoris delatam, vt sua præsentia sacrationem redderet illum conuentum, & religiosus imperator concionaretur, ac populus sub tam diuino testimonio sanctius sacramento se pietatis adigeret. Nec nouum aut insolens fuit arcam ob magnas occasiones huc illud deportate, vt exemplis 1. Samuel. 4. v. 3. & 2. Samuel. 15. v. 24. est testatum. Ridiculum est, quod quidam somniant, prius omnes in Sichem conuenisse, deinde vero profectos in Siluntem ad tabernaculum & arcam, & ibi peractum conuentum. Alij notant, Sichemi existentes statuisse se versis vultibus ad faciem tabernaculi diuini, quod erat in Siloh. Similis cæremonia adhibetur in mactatione vaccæ rufæ Numer. 19. v. 4. Et in Ecclesia mos est, vt conuersi ad orientem adoremus. Ergo quia longe erant à tabernaculo Domini statuerunt se versus anteriorem partem tabernaculi, vt eo religioso gestu supplerent, quod distantia locorum impediabat; & propterea dici, & *statuerunt-se ad facies Elobim*.

TRANS FLVIVM.] vel *ultra flumen*, sci- VERS. 2.
licet Euphratem, id est, in Mesopotamia. Sic vers. sequenti, & 14.

SERVIERVNTQVE DIIS ALIENIS.] Plerique ab ista impietate Abrahamum eximunt, sed nihil necesse, cum id magis gratiam Dei clariorem reddat, qui magnum illum virum à cæcis illis tenebris liberauit. S. Ephræm Sermone 2. de Pœnitentia: [*Abraham primum gentiliserat, & Chaldaus.*]

EQVITATV.] **PARASCHIM.** equos, vel VERS. 6.
equites significat. Non fuerit abs re de voce nonnihil difficili pauca notare. Plerique פָּרָשִׁים *Parasch*, singulare, & פָּרָשִׁים *Paraschim* plurale, *equitem*, & *equites* interpretantur: sicque dictos volunt à calcaribus, (quæ & hinc Rabbini פָּרִישִׁין *Perischin* vocant) quibus eques ad incitandum equum pungit. q. d. *calcararium*: occasionem fumentes ex loco Prouerbiorum 23. v. 32. vbi verbum PHARASCH in Hiphil, *pungere*, exponunt: & ex altero Isaia 28. v. 28. vbi nomen פָּרָשִׁים *Paraschim*, instrumentum dentatum, seu cuspidatum, quo fruges excutiuntur, seu trituantur, esse volunt, nimirum à pungendo. Equidem PHARSAK Chaldaicis,

Chaldæis, & PHARAS Arabibus equitem significat. Alij PARASIM, singulare quoddam equorum genus significare asserunt, quorum præcipuus in bellis usus fuerit: quales nunc nostri egregios habent, qui armis & paludamentis, phalerisque, præ cæteris curralibus equis, sunt conspicui, & cataphractos appellant. Ita appellatos volunt à פָּרָשׁ *Parasch*, *exposuit, declaravit, clarum, & conspicuum-fecit*, nimirum à claritate nobilitatis, quasi clarum & conspicuum præ aliis genus. Vnde à סוּסִים *Susim*, ordinariis equis distinguuntur Ezechiel. 27. v. 14. & cap. 38. v. 4. Pauci contendunt, PHARASCH, & PHARASCHIM nusquam *equitem*, vel *equites*, significare: sed in plurali quidem in quo est frequentissimum, *iugalia animalia*: & in singulari in quo ter tantum reperitur, sumi collectivè pro *iugatura*. Quò facere & etymon nominis putant: nam verbum proprie distributionem & in partes quodammodo divisionem significare: quod quia, qui rem explicant, faciunt, pro *explanare*, accipi: iuncta autem currui animalia, distincta, separata, & quodammodo distributa sunt. Sed ego istos delirare non dubito. Nonnulli, quantum ex diligenti Scripturarum consideratione se sumere potuisse aiunt, observant, PHARASCHIM nunc pro equitibus, nunc pro equis, sæpius tamen coniunctim pro ambobus, id est, collectivè pro equitatu poni proculdubio: & apud Latinos nunc equitum, nunc equorum, nunc coniunctim, & collectivè equitatus vocabula usurpantur. Imo Latinis, eques, & *equitem*, & equum promiscuè significat. Virgilius Georgico. 3.

— atque equitem docuere sub armis,
Insultare solo, & gressus glomerare superbos.
Ennius Annali 7.

At non quadrupedes equites. Et rursus:
Denique vi magna quadrupes eques, aique
elephantum

Proijciunt sese. — Vide Aulum Gellium lib. 18. Noctium Atticarum, cap. 5. Macrobius, lib. 6. Saturnaliorum, cap. 9. Nonium Marcellum, cap. 11. §. 26. Etymon tamen nominis PHARASCHIM, siue equites sint, siue equi, ab extensione deducunt, sic dictosque volunt, quòd liberè excurrant, & expatiantur; nec sint alligati curribus: sed quorum usus sit, ut excurrant ad depopulandum agros, & ad exercenda latrocinia: cæterisque vel vectoribus, vel equis iugalibus, & ad vecturam tantum adhibitis antecellant, &c. Ego tamen haud prorsus alienè ab extensione, seu expansione dictos putarim, quod eques extendat, & expandat crura super equum: & equus sua etiam cursu velocissimo. Hoc loco PHARASCHIM sumi notant, coniunctim & collectivè pro equitatu, ut Genes. 30. v. 9. & Exodi 14. v. 18.

VERS. 10.

PER ILLUM BENEDIXI VOBIS.] Heb. & *benedixit benedicendo vobis*. Quidam: *quin potius indefinenter benedixit vobis*. Nam non semel tantum id fecit, sed quoties tentavit maledicere eis, toties diuinitus coactus est benedicere eis. Alij reddunt: *sed imprecando fausta ominabatur vobis*. Nonnulli: *sed omnino, Maluenda, In Iosue*.

VERS. 11.

PUGNAVERUNTQUE CONTRA VOS VIRI CIVITATIS EIVS, AMORRHÆVS & PHÆMULTUMQUE BENEDIXIT VOBIS.

RESEVS, &c.] *asyntheton: viri Iericho, & Amorrhæus & Pherezeus, &c.* Exponunt, ij, nempe Ierichuntini, armata defensione vrbem vobis occludendo, ut exponit hic S. Augustinus: illi verò cum armis vobis occurrendo. Quidam volunt Ierichuntinos post casum murorum in vltima desperatione acriter pugnassee cum Israëlitis. Alij putant oratorio artificio usum imperatorem, quum verbum pugnandi, seu bellandi tribuit Ierichuntis reis hic, & Balako supra v. 9. quos utroque constat nulla arma exercuisse aduersus Israëlitas: nimirum eo vocabulo amplificare voluit eorum animos, & fortissimos conatus, qui tanto acriores fuisse intelliguntur, quanto Deus validius illis suam propugnationem opposuit. Aliqui reddunt: & *pugnauerunt heri, domini, patroni, Ierichuntis contra vos, Amorrhæus, & Pherezeus, &c.* id est, Amorrhæus, & Pherezeus, &c. qui erant heri, patroni, protectores Ierichuntis, qui causam Ierichuntinæ vrbis, ut pote communem, & ad eos omnes pertinentem, nempe primariæ & opulentissimæ vrbis in ipsorum regnorū ianua constitutæ, tuendam & propugnandam susceperant; pugnauerunt contra vos. Nec desunt, qui conuertant: & *certauerunt contra vos viri Ierichuntis*, id est, se opposuerūt, portas præcludendo, vel animis & conatibus contedendo.

VIRI CIVITATIS EIVS.] BAGHALE IERICO, id est, *potentes, possessores, domini, heri, magistri, viri, Iericho*. Quidam potiores Iericho intelligunt, hoc est, primores, magnates, ad quos cura reipublicæ Ierichutinæ pertinebat, quorum consilio cuncta regebantur.

VERS. 15.

ELIGITE HODIE QVOD PLACET, CVI SERVIRE POTISSIMUM DEBEATIS.] &c. Heb. *Eligite vobis hodie cui seruiatis*. Quidam ita exponunt: Non soluit eos vinculo colendi Deum, quo prius obstricti erant, sed hæc proponendo, animos illorum explorat: & exemplo parium, ac Amorrhæorum eos ab idololatria absterget: suo verò & familiæ exemplo ad perseverantiam in cultu Dei hortatur. Simile vide Ruth 1. v. 15. & Ioan. 6. v. 67.

VERS. 16.

ABSIT A NOBIS, &c.] Quidam Hebræa reddunt, Absit nobis à relinquendo. Hypallage usitata, pro, absit à nobis ut relinquamus.

VERS. 19.

NON POTERITIS SERVIRE DOMINO.] Aliqui exponunt, q. d. ego novi vestrum ingenium varium & mutabile semper, pronumque in deos alienos: vix spero ut possitis continere vos ab idololatria: vereor ut perseverare in cultu Dei possitis, & ut hæc vestra alacritas diuturna sit: adhæc cultus purus veri Dei difficillimus est sensu carnis, quum ipse Deus sanctissimus & purissimus sit, ac se velit quàm sanctissime coli. Alij: *Non potestis colere Iehouam*. Subaudi, deos alienos retinendo, & eorum cultum cultui Dei commiscendo, quod colligitur ex versu 23.

DEVS ENIM SANCTVS EST.] Heb. *quia Elohim sancti ipse*. *Elohim* & *sancti* pluralis numeri, & pronomen *ipse*, singularis. Quidam aiunt esse phrasim linguæ, & ob auctoritatem

V

tatem

tatem & grauitatem personæ iungi vtrumque numerum : sicut Hispanicè dici solet, *Nos et Rey*. Alij notant, adhibitum numerum pluralem ad comparationem cum alijs diis : nam est huiusmodi collatio : Alij dii sunt impuri : at nostri dii sancti. Plerique volunt mysticam esse loquutionem, & numerum plurium Personas, singularem vero, vnitatem Essentiæ diuinæ denotare. Sic Ieremiæ 10. v. 10 [*ipse ELOHIM viuentes.*] Vide Gen. 1. v. 1. Non desunt, qui illud *sancti* numero plurali existiment spectare ad absolutissimam Dei sanctitatem : vt etiam plurale ELOHIM, ad infinitam & omnimodam Dei fortitudinem & potentiam : quod Deus omnem & omnium sanctitatem, & omnipotentiam contineat.

NEC IGNOSCET SCALERIBVS VESTRIS, ATQVE PECCATIS.] Variè Hebræa alij conuertunt. 1. *Non parcat sceleri vestro, & peccatis vestris.* 2. *Non feret prauaricationem, iniquitatem, defectionem, vestram, & peccata vestra, scilicet impunita.* Sic Exodi 23. v. 21. 3. *Non sufferet, non tolerabit, non sustinebit, rebellionem vestram.* Hispanicè, *No suffrira vnestra rebellion, &c.* 4. *Non subleuabit, supportabit, condonabit, transgressionem vestram, &c.* Hispanicè, *No sollenara vnestra maldad.*

VERS. 20. CONVERTET SE, ET AFFLIGET VOS.] Heb. & reuertetur, & malefaciet vobis. Quidam exponunt : & reuertetur, id est, mutabit animum, & sententiam. Rectius alij è notissimo Hebraismo, id est, iterum atque iterum vos malis afficiet : non desistet vos affligere.

VERS. 21. NEQUAQUAM ITA VT LOQVERIS, ERIT.] Rectè sensum expressit, nam Hebræicè tantum est, *Non*, vel *nequaquam*. Subaudi derelinquemus, aut deseremus Iehouam.

VERS. 23. DEOS ALIENOS DE MEDIO VESTRI.] Heb. *Deos alieni-populi qui in intraneo vestro*, illud, qui, anceps est, & potest referri ad Deos : vel ad alienum-populum, qui inter eos tunc agebat, nondum exterminatus. Sed aptius refertur ad deos : qui dii sunt in interiori vestro, exponuntque, id est, simulacra, seu idola, quæ cepistis expugnatis vrbibus, aut extulistis ex Ægypto.

VERS. 25. PRÆCEPTA, ATQVE IUDICIA.] Heb. *statutum & iudicium*. Iam nobis alibi obseruatum. *Chok* ad cultum sacrum, ac religionis caeremonias pertinere : *Mischpat* verò ad negotia, iudicia ciuilia, & causas forenses, seu iudiciales, quibus duabus partibus res publica continetur.

VERS. 26. SCRIPSIT QUOQUE OMNIA VERBA HÆC IN VOLUMINE LEGIS DOMINI.] Quidam ita exponunt : Id est, tum iussit Iosue, vt sacerdotes referrent in librum legis Dei, Deuteron. 31. v. 26. quem penes se habebant, & in sanctuario asseruabant depositum coram Iehoua : tum in publicum illum librum Legis retulit, quem Deus principi ex libro altero illo ecclesiastico exscribi, seruari, legi, & teri mandauerat, Deuteron. 17. v. 18.

VERBA HÆC.] Interpretantur, id est, stipulationis Dei, & sponsonis populi formulam prædictam.

SYBTER QUERCVM.] De voce *אלה Allah*

diximus abundè in Genes. 35. v. 4. Hanc enim ipsam arborem esse volunt, sub qua Iacob idola familiæ defodit, vt in eodem Genes. loco refertur ; & quæ Genes. 12. v. 6. dicitur *Elon More*, quercus seu Ilex *Moreh* : [*Et transiit Abram in terra vsque ad locum Sechem, vsque ad Elon Moreh.*] Vide Com. in ea loca Genes. Nonnulli dictam hanc eandem existimant, quercum seu Ilicem stationis, seu statuæ, Iudicum 9. v. 6. à lapide isto, quem hîc Iosue in titulum, seu statuam erexit. Sed de hac redicemus eo loco.

QVÆ ERAT IN SANCTUARIO DOMINI.] Variè hoc sanctuarium exponunt. 1. Tabernaculum Domini cum arca, quod ad tempus tunc transfulerant in Sichem, ad sacrum illum conuentum, ac prope quercum illam Abrahami constituerant. 2. Sacram aliquam ædiculam, quam tunc arca ex Silunte delatæ extemporaliter construxerant, ne sub dio maneret. 3. Sacrum illum locum, in quo Abraham ædificauit altare Domino ad quercum *Moreh*, Genes. 12. v. 7. 4. Silunte positum tabernaculum prope quercum aliquam diuersam ab illa *Moreh* : vt terra sanè illa eiusmodi arboribus abundat. Quidam hîc reddunt, exponuntque : *sub quercu illa, quæ erat in sanctuario Iehoua.* [*De qua vide Genes. 35. v. 4. & Iudicum 9. v. 6. Hæc autem in sanctuario fuisse dicitur, quia tabernaculum eo in loco fuit constitutum, ubi erat quercus, atque hæc quercus atrio tabernaculi sacri continebatur. Nam sanctuarium in Scripturis passim pro loco sancto accipitur, quamuis non sanctissimo.*] Ita Tremellius & Iunius. Sed si tabernaculum, seu sacrarium istud in vrbe ipsa Silunte erat, vt ipsi volunt, distabat hæc à Sichem decem miliaribus, cum quercus illa prope Sichem esset.

QVOD AUDIERIT OMNIA VERBA DOMINI.] Heb. *Quia ipse audiens omnes sermones Iehoua*. Quidam exponunt : *quia ipse audiuit*, id est, interfuit, *contestando omnes sermones Iehoua*, trāsata loquutione à testibus viuis, præsentibus, audientibusque, ad lapidem. Alij, existimant, sensum diuini verbi lapidi tribuisse, vt vim, potentiamque maximam ac mirificam illius verbi significaret, cum illud sit tam vehemens atque acre vt vel dura saxa quodammodo afficiat. Inest huic loquutioni ingens vis. Fortasse hinc manauit apud Gentiles fabula aut superstitio *betylorum*, id est, lapidum animatorum, aut se sponte mouentium, de quibus Sanchoniato, & Philo Byblius apud Eusebium 1. Præparationis Evangelicæ, cap. 7. [*Deus Vranus excogitauit betylia, lapides animatos fingens.*] De his nonnulla obseruauit Scaliger ad Numerum Eusebianaum MMCL. Vide Notas in Genes. 28. v. 18.

THAMNATH SARE.] Heb. *תמנת סרם Timnath-Serach*. Hæc Iudicum 2. v. 9. vocatur *Thimnath-Cheres*, id est, *Ciuitas*, vel *Imago, Figura-Solis*. Hebræi putant, inde sic dictam, quod Israëlita, colossus, seu simulacrum solis, super Iosue sepulcrum collocarint, in monumentum ad posteros illius celebris miraculi, quum sol stetit. Forſan vrbs ipsa situ suo solis speciem referebat : aut ipse Iosue colossus aliquem, aut insigne aliud

aliud monumentum eius miraculi stationis solis in ea vrbe posuerit. Vide supra cap. 19. v. 50. Hinc forsan praua imitatione colossorum superstitio ad Gentiles profluxit.

MONTIS GAAS.] Eusebius & S. Hieronymus in Locis Hebraicis: [*Gaas mons in tribu Ephraim, in cuius septentrionali plaga sepultus est Iesus filius Naue: & usque hodie iuxta picum Thamnath sepulcrum eius insigne monstratur.*] *וַיֵּאָרָא גַּגְהַשֵּׁחַ* Hebraicè, à concussione & collisione dictus videtur, quod forsan terramotibus concuteretur, seu collideretur. Brocardus: [*A Tripoli per duas leucas est mons leopardorum, rotundus & altus, una leuca à Libano distans. Habet hic mons in pede aquilonari speluncam, in qua monumentum cernitur, viginti sex pedum longitudinis, frequentaturque deuotè à Saracenis, qui putant illic Iosue sepulcrum.*] Sed nisi huc postea translatus fuit corpus Iosue, certum est Thamnath-Serach longe ab hoc loco abfuisse.

VERS. 31. ET SENIORVM, QVI LONGO VIXERVNT TEMPORE POST IOSVE.] Heb. *senum*, qui prolongarunt dies post Iehosnam. Eos tantum intelligunt, qui simul cum Iosue rempublicam administrauerant, tanquam patres & senatores: atque ei superuixerant. Prolongasse dies post Iosue, est ei superuixisse.

ET QVI NOVERVNT OMNIA OPERA DOMINI, &c.] Quidam reddunt, *quique experti fuerant omne opus lehoua, quod fecit Israeli*, id est, qui iam adulti erant, nec tamen vigesimum ætatis annum iam bello apti excesserant, quum exirent ex Ægypto: & obseruasse potuerant diuina opera, quæ in Ægypto, & in mari rubro, atque in deserto Deus fecerat Israeli: quæque rursus magnalia sub Iosue patrauerat. Alij exponunt, id est, qui religionis & pietatis amore omnia Dei beneficia in Israëllem collata, probè mente & animo retinebant, id est, qui pietatem sincere colebant, ac curabant.

QVÆ TULERANT FILII ISRAEL] VERS. 32. Prout eos iuramento obstrinxerat Ioseph, Genes. 50. v. 25. SEPELIERVNT IN SICHEM.] Eusebius & S. Hieron. in Locis Hebr. [*Ostenditur autem locus in suburbanis Neapoleos (seu Sichem) iuxta sepulcrum Ioseph.*] Et in Quæstionibus in Genes. 48. v. 22. [*Siquidem eodem loco [nimirum in parte agri Sichem] sepultus est Ioseph: & mausæolum eius ibi hodie ostenditur.*] Et ostendebatur tempore Benjamin Tudelensis, vt ipse affirmat pag. 40. sui Itinerarij.

IN GABAATH PHINEES.] Heb. in Ghibghath Phinechas. Eusebius & S. Hieronymus in Locis Hebraicis: [*Gabaath, in tribu Benjamin, vrbs Phinees filij Eleazari, ubi sepultus est Eleazarus. Est autem nunc Gabaatha villa in duodecimo milliario Eleutheropoleos, ubi & sepulcrum propheta Habacuk ostenditur.*] Non dubito mendum huic loco inesse: nec enim Eusebius & S. Hieronymus ignorare potuerunt diuersam omninò fuisse Ghibghath Beniaminica, de qua supra cap. 18. v. 28. ab ista Ephraimitica, quæ fuit in monte Ephraim, in qua sepultus fuit Eleazar Pontifex. Ghibghath sonat *Collem*, seu locum editiorem: unde hîc quidam reddunt, in colle Pinchas, pro appellatiuo sumentes. Extabant adhuc tempore S. Hieronymi sepulcra Iosue & Eleazari, quæ præsens venerata est S. Paula, S. Hieronymus in Epitaphio Paulæ: [*Sepulcra quoque in monte Ephraim Iesu filij Naue, & Eleazari filij Aaron sacerdotis è regione, venerata est: quorum alter conditus est in Thamnath-Sare, à septentrionali parte montis Gaas: alter in Gabaa filij sui Phinees: satisque mirata est, quod distributor possessionum, sibi montana & aspera delegisset.*]

Illud non omiserim, Hebræos Iosue imperio tribuere 28. annos: alios, 18. nonnullos, 26. res incerta, & in sacrorum chronologorum scrupulis reponenda.

Valentia 4. Febr. &c.

LIBER IUDICVM.

HEBRAICE.

SOPHETIM.

IUDICES.

VERBVM Hebraicum שופט *scapat*, præter primariam & generalem significationem, qua denotat *iudicare*, id est, iuxta certas & præscriptas leges iuste causas iudicare, ius dîbere, & exequi, rite controuersias dirimere, vt boni defendantur, mali verò condemnentur ac puniantur, quæ verbi ratio atque natura apprimè explicatur 1. Regum 3. vers. 28. & Cap. 8. vers. 32. sumitur sæpe in Scriptura pro *regere*, *administrare*, *gubernare rempublicam*, *leges ac iura præscribere*, *statuere*, *secundum quæ viuatur*, *imperitare*, vt Genes. 19. vers. 9. & 1. Samuel. 4. vers. 18. & Cap. 8. vers. 5. 6. & 20. & alias. Hinc dicti sunt pectuliatiter in hoc libro Iudicum, *Sophetim*, iudices post Iosue: quo nomine obseruant, Scripturam vti pro iudice, seu consule, id est magistratu, qui tamen non habet jus regium, hoc est, vt pro iure regio possit tributa exigere, aliorum famulitium accersere, grauare bona & possessiones exactionibus, militem conducere publicis populi impensis, & penes quem publica existeret auctoritas: sed sit quasi saluator, & assertor publicæ libertatis ac vindex: vt quando populus premebatur ab hostibus, Dominus excitabat virum aliquem, qui rursus populum liberaret, & assereret in pristinam libertatem. Nec ipsorum potestas successione, sicut postea regum, deriuabatur in posteros: sed vt Deo placebat, ita iam ex ista, mox ex alia tribu & familia eligebar Iudicem. Proinde cum regem populus à Samuele postularet, nec vellet amplius habere Iudices, respondit Dominus, 1. Samuel. 8. v. 7. [*Non te, sed me abiecerunt.*] Significans, se eis pro suo ipsius arbitrio tempore Iudicum imperitasse, non vt solent reges huius sæculi, qui pompa, & fastu, ac magnificentia quadam suos subditos moderantur, equis, curribus, conducto milite, famulitio, & apparatu militari, sua regna & suos limites propagant ac tuentur: sed pro

more iudicum, qui in domo sua priuatim commorantes, nullas arces, aut vrbes, aut regias extruebant: aut splendorem regum & dignitatem quærebant. Vnde Abimelechum, qui vt rerum summa potiretur, militem conducebat, vt vi eam retinere cogitabat, & regia quadam maiestate studebat clarescere, & præter aliorum iudicum consuetudinem sese magnificentius gerebat, regem Scriptura appellat hoc ipso libro, Cap. 9. vers. 7. & sequentibus. Et Gedeon Cap. 8. vers. 23: inquit, [*Non dominabor ego in vobis, & non dominabitur filius meus in vobis: IHVH dominabitur in vobis.*] Ita plerique recentiorum de functione ac munere seu magistratu eorum, qui nomine Iudicum post Iosue rempublicam administrarunt, disserunt. Alij tamen notant, penes eos interim extitisse publicam auctoritatem etsi non regie parem: ac Iudices videri sicut consules fuisse, nisi quod vnicus fuerit, veluti populi dux domi, & foris, alioqui summo iure vtens. Quidam obseruant, ad eos pertinuisse docere populum mores diuinos, & in causis ciuilibus iudicare. Aliqui ajunt, tempore belli auctoritate valuisse: post dimissos milites priuatim vixisse. Nec defunt, qui existiment, eos non rexisse populum per modum imperij, seu alicuius dominij: sed tantum per modum ministerij, exhortationis, & consilij: Deus enim illud imperium sibi retinuerat. Vide infra Cap. 2. vers. 16:

Fuit apud Carthagenenses & nomine & re consimilis magistratus, quos *suffetes* vocabant, forsan Israëlitarum imitatione, Nam Pœni à Phœnicibus conditoribus, Phœnices verò à vicinis Israëlitis acceperunt videntur: de quo Festus: [*Sufes dictus est Pœnorum lingua summus magistratus, vt Oscanum Medix. Calidius in Oratione in Q. Cæcilius: Nonne vobis, Iudices, ignem & fumum prosequi, & flamma videtur: senatus censuit referentibus sufetis.*] Liuius lib. 28. Cap. 37: [*Suffetes eorum, qui summus Pœnis est magistratus.*] Et

lib. 30. Cap. 7. [*Senatum itaque suffetes, quod velut consulare Imperium apud eos erat, vocauerunt.*] Item meminit lib. 34. Cap. 60. & Seneca de Tranquillitate animi, Cap. 3. Scaliger Annotationibus in Festum: [*Qui Hebraice sciunt, & non ignorant Pœnos Tyriorum colonos esse, concedent mihi sufes idem esse, quod Græcis ephorus, epoptes, episcopus, Hebrai-*

cè צופה *tzophe.*] Sed quanto verius, facilius, propentius est, Sufetes hos ipsos esse שופטים *Scophetim*, id est, iudices: non צופים *Tzophim*, id est, speculatores, inspectores? Hic Scaliger, qui calum sæpe se putat acu tangere, quæ ante oculos sunt, plerumque non videt. Sed is tandem rem ipsam vidit lib. 3. Ifagogicorum Canonum, pag. 321.

CAPVT PRIMVM.

Iuda duce vnâ cum fratre ipsius Simeone plurimæ gentium ciuitates expugnantur: Othoniel obtenta Cariath Sepher ducit Axam filiam Caleb, addita terra irrigua: Chananei tributarij seruantur.

Vulg.

Malu.

POST mortem Iosue consulerunt filij Israël Dominum, dicentes: Quis ascendet ante nos contra Chananeum, & erit dux belli?

2 Dixitque Dominus: Iudas ascendet: ecce tradidi Terram in manu eius.

3 Et ait Iudas Simeoni fratri suo: Ascende mecum in sortem meam, & pugna contra Chananeum, ut & ego pergam tecum in sortem tuam. Et abiit cum eo Simeon.

4 Ascenditque Iudas, & tradidit Dominus Chananeum ac Pherizeum in manus eorum: & percusserunt in Bezek decem millia virorum.

5 Inueneruntque Adonibezec in Bezek, & pugnaverunt contra eum, ac percusserunt Chananeum & Pherizeum.

6 Fugit autem Adonibezec: quem persecuti comprehenderunt, cæsis summitatibus manuum eius ac pedum.

7 Dixitque Adonibezec: Septuaginta reges, amputatis manuum ac pedum summitatibus, colligebant sub mensa mea ciborum reliquias: sicut feci, ita reddidit mihi Deus. Adduxeruntque eum in Ierusalem, & ibi mortuus est.

8 Oppugnantes ergo filij Iuda Ierusalem, ceperunt eam, & percusserunt in ore gladij, tradentes cunctam incendio ciuitatem.

9 Et postea descendentes pugnaverunt contra Chananeum, qui habitabat in montanis, & ad meridiem, & in campestribus.

ET fuit post mori Iehosuah, & postulauerunt filij Israël in ^b IHVH, ad dicere: Quis ascendet

nobis ad Chenaghanæum, in principio ad ^c cedere in eo?

2 Et dixit IHVH: Iehudah ascendet: ecce dedit terram in manu eius.

3 Et dixit Iehudah Simghoni fratri suo: Ascende ^d ad me, in sorte mea, & cædemus in Chenaghanæo: & ambulo etiam ego ^e ad te in sorte tua. Et ambulauit ^f ad eum Simghon.

4 Et ascendit Iehudah, & dedit IHVH Chenaghanæum, & Pherizæum in manu eorum: & percusserunt eos in Bezek decem millium virum.

5 Et inuenerunt ^g Adoni-Bezek, & cæciderunt in eo: & percusserunt Chenaghanæum & Pherizæum.

6 Et fugit Adoni-Bezek, & persecuti fuerunt post eum, & ^h apprehenderunt eum, & ⁱ præsecuerunt pollices manuum eius, & pedum eius.

7 Et dixit Adoni Bezek: Septuaginta reges ^k pollices manuum eorum, & pedum eorum ^l præfecti, fuerunt colligentes sub ^m tabula mea: secundum quod feci, sic ⁿ pacificauit mihi ELOHIM. Et venire-fecerunt eum Ierusalem, & mortuus fuit ibi.

8 Et cæciderunt filij Iehudah in Ierusalem, & ^o ceperunt eam, & percusserunt eam ^p ori gladij: & ^q vibem miserunt in igne.

9 Et postea descenderunt filij Iehudah ad cedere in Chenaghanæo ^r habitante montis, & ^s austri, & ^t humilitatis.

^a interro-
gauerunt,
petierunt.
^b I H V H,
ENTE, ES-
SENTIO, ES-
SENTIATO.
RE. vide Ge-
nes. 2. v. 4. &
sic deinceps
toto libro.
^c inciden-
dum, pu-
gnandum,
prælian-
dum, belli-
gerandum.
Sic v. 3. 5. 8.
^d mecum.
^e tecum.
^f cum eo.
^g dominum.
Sic v. 6. 7.
^h obtinuerunt.
ⁱ absce-
derunt, præci-
derunt, am-
putauerunt,
detruncaue-
runt, muti-
lauerunt.
^k pollicibus
^l amputati,
detruncati,
mutilati,
muri,
^m mensa.
ⁿ retribuit,
rependit.
^o apprehen-
derunt, ob-
tinuerunt,
occupauerunt.
Sic
deinceps.
^p ad os. sic
v. 25.
^q ignem im-
miserunt in
ciuitatem.
Hypallage.
^r manente,
sedente, ha-
bitatore. &
ita postea.
^s meridiei.
^t depressio-
nis, depres-
sorum lo-
corum, pla-
nitici, cam-
pestris.

10 Pergensque Iudas, contra Chananeum, qui habitabat in Hebron, (cuius nomen fuit antiquitus Cariath Arbe) percussit Sesai, & Ahiman, & Tholmai:

11 Atque inde profectus abiit ad habitatores Dabir, cuius nomen vetus erat Cariath Sepher, id est, ciuitas literarum.

12 Dixitque Caleb: Qui percusserit Cariath Sepher, & vastauerit eam dabo ei Axam filiam meam uxorem.

13 Cumque cepisset eam Othoniel filius Cenez frater Caleb minor, dedit ei Axam filiam suam coniugem.

14 Quam pergentem in itinere monuit vir suus ut peteret à patre suo agrum. Quæ cum suspirasset sedens in asino, dixit ei Caleb: Quid habes?

15 At illa respondit: Da mihi benedictionem, quia terram arentem dedisti mihi: da & irriguam aquis. Dedit ergo ei Caleb irriguum superius, & irriguum inferius.

16 Filij autem Cinai cognati Moysi, ascenderunt de ciuitate palmarum, cum filiis Iuda, in desertum sortis eius, quod est ad meridiem Arad, & habitauerunt cum eo.

17 Abiit autem Iudas cum Simeone fratre suo, & percusserunt simul Chananeum qui habitabat in Sephaath, & interfecerunt eum. Vocatumque est nomen vrbs, Horma, id est, anathema.

18 Cepitque Iudas Gazam cum finibus suis, & Ascalonem, atque Accaron cum terminis suis.

19 Fuitque Dominus cum Iuda, & montana possedit: nec potuit delere habitatores vallis, quia falcatis curribus abundabant.

20 Dederuntque Caleb Hebron, sicut dixerat Moyses, qui delcuit ex ea tres filios Enac.

21 Iebuseum autem habitatorem Ierusalem non deleuerunt filij Benjamin: habitauitque Iebuseus cum filiis Benjamin in Ierusalem, vsque in presentem diem.

22 Domus quoque Ioseph ascendit in Bethel, fuitque Dominus cum eis.

23 Nam cum obsiderent urbem, quæ prius Luza vocabatur.

24 Viderunt hominem egredientem de ciuitate, dixeruntque ad eum: Ostende

10 Et ambulauit Iehudah ad Chanaghanum habitantem in Chebron: & nomen Chebron^u faciebus Kirjath-Arbagh: & percusserunt Sesai, & Achiman, & Thalmaj.

^u datiuus, ad facies, ante, prius. sic v. 11. 23.

11 Et ambulauit de ibi ad habitantes Debir: & nomen Debir faciebus Kirjath-Sepher.

12 Et dixit Caleb: Qui percutiet Kirjath-Sepher, & capiet eam: & dabo ei Ghachfah filiam meam^x viræ.

^x datiuus, in viram, in uxorem.

13 Et cepit eam Ghothniel filius Kenaz^y frater Caleb, ^z paruus de ab eo: & dedit ei Ghachfah filiam suam^a viræ.

^y fratris. ^z minoris, iunioris, præ eo-

14 Et fuit in venire eam, & ^b eleuauit eum ad postulare de ad patrem^c eius, agrum: & impexit de super asinum: & dixit ei Caleb: Quid tibi?

^a ut v. 12. ^b incitauit. Vide Deuteronom. 13. v. 6.

15 Et dixit ei: Da mihi benedictionem, quia terram^d Austri dedisti^e me: & dabis mihi conuolutiones aquarum. Et dedit ei Caleb conuolutiones^f superioris, & conuolutiones^g inferioris.

^c fæminei.

16 Et filij^h Kenaiⁱ socii Mosèh ascenderunt de vrbe palmarum^k ad filios Iehudah desertum Iehudah quod in^l austro Gharad: & ambulauit, & habitauit^m ad populum.

^d meridiei, siccitatis, ariditatis. Vide Iosue 10. v. 40.

17 Et ambulauit Iehudah ad Simghon fratrem suum, & percusserunt Chenaghanum habitantem Tze-phath: & ^o anathematizauerunt eam: & vocauit nomen vrbs Chormah.

^e mihi. vel, donasti me. ^f superiori-tatis, superioris partis.

18 Et cepit Iehudah Ghazah, & terminum eius: & Askelonem, & terminum eius: & Ghekronem, & terminum eius.

^g inferioris, subterioris partis. vel subterioritatis.

19 Et fuit IHVH^p ad Iehudah & ^q hæreditauit montem: quia non ad exterminio-funditus-delere habitantes vallis: quia^r currus ferri eis.

^h Genitiuus. Keni.

20 Et dederunt Calebo Chebronem, secundum quod loquutus-fuit Mosèh: & exterminio-funditus-deleuit de ibi tres filios Ghanak.

ⁱ cognati, affinis.

^k cum filiis

^l meridiem.

^m cum populo.

ⁿ cum Simghom fratre suo.

^o deuotauerunt, inter-cioni deuouerunt.

^p cum.

^q exterminio funditus deleuit.

^r curratura:

21 Et Iebuseum habitantem Ierusalem non exterminio-funditus-deleuerunt filij Benjamin: & ^s habitauit Iebuseus^t ad filios Benjamin in Ierusalem vsque ad diem istam.

^s mansit, scdit. Sic deinceps.

^t cum filiis.

22 Et ascenderunt domus Ioseph etiam in Beth-El: & IHVH cum eis.

23 Et ^u indagare-fecerunt domus Ioseph in Beth-El: & nomen vrbs^x faciebus Luz.

^u explorati fecerunt.

^x datiuus, ante.

24 Et viderunt obseruantes virum exeuntem de vrbe: & dixerunt ei: Videre-

nobis introitum ciuitatis, & faciemus tecum misericordiam.

25 Qui cum ostendisset eis, percusserunt urbem in ore gladij: hominem autem illum, & omnem cognationem eius, dimiserunt.

26 Qui dimissus, abiit in Terram Hetthim, & edificauit ibi ciuitatem, vocauitque eam Luzam: quae ita appellatur usque in praesentem diem.

27 Manasses quoque non deleuit Bethsan, & Thanac cum viculis suis, & habitatores Dor, & Ieblaam, & Mageddo cum viculis suis, cepitque Chananaeus habitare cum eis.

28 Postquam autem confortatus est Israel, fecit eos tributarios, & delere noluit.

29 Ephraim etiam non interfecit Chananaeum, qui habitabat in Gazer, sed habitauit cum eo.

30 Zabulon non deleuit habitatores Cetron & Naalol: sed habitauit Chananaeus in medio eius, factusque est ei tributarius.

31 Aser quoque non deleuit habitatores Accho, & Sidonis, & Ahalad, & Achazib, & Helba, & Aphec, & Rohob:

32 Habitauitque in medio Chananaei habitatoris illius terrae, nec interfecit eum.

33 Nephthali quoque non deleuit habitatores Bethsames, & Bethanath: & habitauit inter Chananaeum habitatorem Terrae, fueruntque ei Bethsamita & Bethanita tributarij.

34 Arctauitque Amorrhæus filios Dan in monte, nec dedit eis locum ut ad planiora descenderent.

35 Habitauitque in monte Hares, quod interpretatur testaceo, in Aialon & Salebim. Et aggrauata est manus domus Ioseph, factusque est ei tributarius.

36 Fuit autem terminus Amorrhæi ab Ascensu Scorpionis, petra, & superiora loca.

Videre fac nos, obsecro, y aduentum urbis, & faciemus tecum z benignitatem.

25 Et videre fecit eos aduentum urbis, & percusserunt urbem ori gladij: & virum, & omnem familiam eius dimiserunt.

26 Et ambulauit vir terram Cithæorum: & ædificauit urbem, & vocauit nomen eius Luz: ipsum nomen eius usque ad diem istam.

27 Et non exterminio funditus deleuit Menaseh Beth Sean, & filias eius: & Thaganach, & filias eius: & habitantes Dor, & filias eius: & habitantes libblegham, & filias eius: & habitantes Meghiddo, & filias eius. Et a resoluit Chenaghanæus ad habitare in terra ista

28 Et fuit b quia c obtinuit Israel, & posuit Chenaghanæum d contributioni: & exterminio funditus delere non exterminio funditus deleuit eum.

29 Et Ephraim non exterminio funditus deleuit Chenaghanæum habitantem in Gazer: & habitauit Chenaghanæus in intimo eius in Gazer.

30 Zebulun non exterminio funditus deleuit habitantes Kitron, & habitantes Nahalol; & habitauit Chenaghanæus in intimo eius: & fuerunt e contributioni.

31 Aser non exterminio funditus deleuit habitantes Ghacho; & habitantes Tzidon: & f Achlab, & Achzib, & Chelbah, & Aphik, & Rechob.

32 Et habitauit Aserita in intimo Chenaghanæi, habitantium terræ: quia nō exterminio funditus deleuit eum.

33 Naphthali non exterminio funditus deleuit habitantes Beth Semes: & habitantes Beth Ghanath: & habitauit in intimo Chenaghanæi, habitatorum terræ: & habitantes Beth Semes, & Beth Ghanath fuerunt eis g contributioni.

34 Et h presserunt Amorrhæus filios Dan in montem; quia non dedit ei ad descendere i valli.

35 Et resoluit Amorrhæus ad habitare in Har Cheres, in Ajalon, & in Saghalbim: & aggrauata fuit manus domus Ioseph, & fuerunt k contributioni.

36 Et terminus Amorrhæi de l Maghaleh Ghakrabim, de m Selagh, & ad supra.

y aditum, ingressum, introitum. Sic v. 25. z pietatem, misericordiam.

a attentauit, ausus fuit. Vide Genes. 18. v. 27. Sic infra v. 35. b quum. c valide apprehendit, obfirmavit, inualuit. d præstationi, tributo.

e ut Vers. 28.

f Omnia ista urbium nomina sunt in accusatiuo.

g ut Vers. 28.

h arctauerunt.

i inconuallem.

k ut v. 28.

l Ascensu, Ascensione, gradu, Clino scorpionum, m Petra.

C O M M E N T A R I A.

VERS. 1.

QONSVLVERVNT FILII ISRAEL DOMINVM.] Exponunt, Imperatore destituti, cuius ductu ante omnia gesserant, & in suas quasque possessiones, velut in respublicas distributi, per sacerdotem, sacro illo arcano VRIM & THVMIM, Deum consulunt ex Lege Numer. 27. v. 21.

DOMINVM.] Heb. in IHVH, id est, postularunt sacerdotem, vt ipse de voluntate Dei exquireret, consuluerunt per sacerdotem Dominum. Quidam istud, in Iehonah, exponunt, id est, innitendo non diis aliis, sed fidendo vero Deo.

QUIS ASCENDET ANTE NOS CONTRA CHANANÆVM, ET ERIT DVX BELLI? Heb. *Quis ascendet nobis ad Chenahanaum in principio?* Geminum sensum ferunt hæc verba: Primum, quis in hoc Chananaico bello erit nobis princeps, caput, dux, & imperator belli, qui ceteros regat, & cuius auspiciis ductuque bellum geratur. Vnde conuertunt: *Quis ascendet nobis, quo duce geramus bellum?* quem sensum Noster innuisse videtur. Secundum, quænam ex nobis tribus belli initium factura est? Notant, Israëlitas in commune deliberasse vt quæque tribus reliquias hostium in sua sorte penitus profligaret: nunc consulunt Deum, quænam tribus exorsura sit id bellum. Hunc sensum rectè plerique præferunt, quò verba Nostri facile reduci possint, vt *dux belli* dicatur, qui primus inchoat bellum. Quidam reddunt: *Quis ascendet ex nobis contra reliquum Chenahanaum in principio?*

VERS. 2.

IUDAS ASCENDET.] id est, tribus Iudæ, vt Simeon pro tribu Simeonis dicitur versu sequente, & sic deinceps.

ECCE TRADIDI TERRAM IN MANVS EIVS.] Quidam reddunt: *ecce tradidi istam terram in manum eius*, id est, agrum Bezeki, quem adhuc Chenahanaus occupat Iehudæ prius sorte attributum.

VERS. 3.

ET AIT IUDAS SIMEONI FRATRI SVO: ASCENDE MECVM IN SORTEM MEAM.] Quòd Simeonitæ vicini Iudæis essent, & in eorum sorte suam ipsi sortem accepissent. Vide Iosue 19. v. 1. Aliqui notant, hîc Iehudam peculiare fœdus cum Simeone initum continuasse. Quod ostendere volunt historiam Chormæ infra v. 17. quæ temporibus Iehosua gesta fuit, Iosue 12. v. 14.

VERS. 4.

IN BEZEC.] Eusebius & S. Hieronymus in Locis Hebraicis: [*Bezech, vrbs regis Adoni-Bezech: & hodieque duæ villa sunt nomine Bezech; vicina sibi in decimo-septimo lapide à Neapoli*] [id est Sichem] *descendentibus Scythopolim.*] siue Bethsan. At certè nulla harum videtur esse nostra Bezek Iudaicæ sortis, cum illæ plurimum abessent à sorte Iudæ. Atque non hanc esse puto, vbi Saul recensuit

Maluenda, In Iudicum.

exercitum, 1. Samuel. 11. v. 8. vt ibi dicemus. Brocardus: [*A Beth-lehem per dimidiam leucam ad occidentem est villa Bezec, vbi captus fuit Adonibezec, ac truncatus summitates manuum atque pedum. Crescit ibi optimum vinum: quo melius in terra illa non inuenitur.*] Quæ nostræ Bezec conueniunt. *בזק* Bezek, significat fulgur, quod forte terra esset fulgurita, & religiosa. Festus: [*Fulguritus id, quod est fulmine ictum, qui locus statim fieri putabatur religiosus, quòd enim Deus sibi dicasse videretur.*]

CÆSIS SUMMITATIBVS MANVM EIVS AC PEDVM.] Heb. & præciderunt pollices manuum eius ac pedum eius. Vel sæuitiæ causa, vel vt eos inutiles bello redderent. Cicero 3. officiorum: [*Durius etiam Athenienses sciverunt, vt Egynctis, qui classe valebant, pollices præciderentur.*] Hoc ipsum referunt Valerius Maximus lib. 9. cap. 2. Alianus 2. Variæ Historiæ, cap. 9.

VERS. 6.

SEPTVAGINTA REGES AMPVTATIS, &c.] Sæuæ crudelitatis exemplum. Seneca 3. de Ira, cap. 17. [*Lyfimachus rex Telesphorum Rhodium amicum suum undique decurtatum, cum aures illi nasumque abscidisset, in cauea velut nouum animal & inusitatum diu pauit.*] Huius immanitatis meminit & Plutarchus libello de Exilio.

VERS. 7.

ADDUXERVNTQVE EVM IN IERVSALÈM.] Quidam exponunt, in agrum, seu territorium Ierosolymitanum, nimirum in castra, quæ tum parabant mouere in obsidionem Ierusalem; è versu sequente. Iosephus: [*Sic affectum detulerunt non longè à Ierolymis: vbi fato functum, terra mandauerunt.*] Sed potest intelligi post captam Ierusalem, vers. 7. eò illum detulisse: nam verisimile est aliquod tempus vixisse.

VERS. 8.

OPPVGNANTES ERGO FILII IVDÆ IERVSALÈM.] Aliqui existimant iam antea Ierusalem expugnatam sub Iosue, neque enim tantum imperatorem tam insignem urbem inexpugnatam reliquisse par est credere: idque colligunt è Iosue 12. v. 10. & cap. 15. v. 63. hîc autem per occasionem repeti, seu iterum describi eius expugnationem: vnde reddunt: *Expugnauerant enim filij Iehudæ Ierusalaim*, quod ita exponunt. Id est, partem illam, quæ eis solis obtigerat, Iosue 15. v. 8. & 63. Duplex enim erat ciuitas præter arcem, (vnde etiam nomen habet dualis formæ) quarum altera in sorte Iehudæ erat: altera Beniaminis cum Iehuda communis: arx verò solius Beniaminis. Hæc autem & sequentia temporibus Iehosua gesta, hîc commemorantur æthiologicòs, vt appareat, qua occasione Deus Iehudam reliquis tribubus prætulerit, nimirum quia fuit reliquis prudentior, & in exequendo mandato diuino diligentior. Nam in Scripturis sæpe non tam

X

tem

temporum, quàm causarum series obseruatur. Ita illi. Vide Iosue 15. v. 8. & 63. Alij vero putant, hîc nunc primùm Ierusalem captam & possessam à Iudæis: Iosue autem 12. vers. 10. dici regem eius captum & interfectum, non urbem: Cap. 15. v. 63. per prolepsin factam mentionem huius expugnationis, quia inciderat nomen Ierusalem inter vrbes sortis Iudæ. Nec desunt, qui bis captam velint, & tempore Iosue, & nunc hîc post mortem eius: nimirum quia ferox vrbs, & viribus valens iugum excusserat. Nos vero propensius existimamus semel tantum post Iosue obitum, nunc expugnatam à Iudæis. Iosephus: [*Deinde circa oppida bellum circumferebant: quorum bona parte capta, Ierosolyma sunt adorsi. Et capta inferiore eius parte, omnes habitatores terra contrucidauere: at superior natura loci, & munitionibus est defensa.*]

VERS. 9. IN MONTANIS.] vbi erat Chebron, infra vers. 10.

ET AD MERIDIEM.] נגב NEGHEB, *austrum, meridiem*. Vide, quæ de hac voce notauimus in Iosue 10. v. 40. Quidam exponunt: *ad australem plagam*, nimirum, vbi erat Debir, infra vers. 11. & Kenæus, infra vers. 16. & Chormah, v. 17. [IN CAMPESTRIBVS.] Aliqui reddunt: *& humilem-regionem*, quam tamen Iehudah occupare non perrexit, vt infra vers. 19. dicitur. Totus enim hic versus prolepticus est. Heb. *& Sephelah*, de qua vide Notas in Iosue 15. v. 8. & 33.

VERS. 10. PERGENSQUE IVDAS, &c.] Vide, quæ de hac expeditione Hebronica notauimus in Iosue 10. vers. 36. & in Cap. 14. vers. 6. & 13. & Cap. 16. vers. 14. Nostra sententia est, Hebronem primùm captam & expugnatam à Iosue, Cap. 10. v. 36. & 37. atque pulsos inde ab eo gigantes, Iosue 11. vers. 21. & 22. deinde traditam in possessionem ipsi Caleb, Iosue 14. vers. 13. & Cap. 15. vers. 13. quam tamen ipse nunquam expugnauit: sed ductu & auspiciis suæ tribus eiecit denuò gigantes ex ea, quò iterum se receperant pulsi primùm à Iosue: & hanc expeditionem nunc hîc describi. Vide Cap. 14. Iosue vers. 13. Alij tamen bis expugnatam volunt Hebronem, primùm à Iosue: iterum hîc nunc à Calebo: quod non prorsus improbo.

PERCVSSIT SESAI, &c.] Vide de his tribus Iosue 15. vers. 14.

VERS. 11. ATQUE INDE PROPECTVS, ABIIT AD HABITANTES DABIR, &c.] Totum hunc versum, & quatuor integros sequentes expositos habes Iosue 15. vers. 15. 16. 17. 18. 19. Hoc enim tempore post mortem Iosue tota hæc historia, quæ quinque hisce versibus continetur, contigit, vt ibi obseruauimus.

VERS. 13. OTHONIEL FILIVS CENEZ.] Quidam exponunt: *filius Kenazi*, id est, ex posteritate, seu posteris Kenazi, à quo dictus est Caleb Kenizæus Numer. 32. vers. 12. Sed vide in Iosue 14. vers. 6. & Iosue 15. vers. 17.

FRATER CALEB MINOR.] Vide Iosue 15. vers. 17. Hebræa nonnulli ita reddunt. *agnatus Calebi, minimus ex illo*. scilicet Kenazo. Id est, omnium, qui ex Kenazo geniti superstites erant, ætate, auctoritate, opibus mini-

mus; quod dicitur ad commendationem fidei Calebi, & strenuitatis Ghothnielis.

FILII AUTEM CINÆI COGNATI MOYSI.] VERS. 16. Quidam subaudiunt: *Et filij Keni*, siue Cinæi, *ex filiis, seu posteris, soceri, Moysi*. Ajunt enim non ipsum Iethro socerum Moysi, sed aliquem ex eius nepotibus aut posteris appellatum *Kaiin*, siue, *Keni*, vnde ab illo propagati dicti sint *Keni*, siue *Kenim*. At de his vide In Genes. 15. vers. 19. & In Numer. 24. vers. 21.

ASCENDERUNT DE CIVITATE PALMARVM.] Aliqui exponunt, *ascenderunt*, id est, recesserunt, siue abierunt è ciuitate Palmarum, quæ sita erat in agro Ierichuntino, moti gloria & felicitate tribus Iudæ. Alij *ascenderunt*, id est, in illa expeditione Iehudæ se conjunxerant.

DE CIVITATE PALMARVM.] Ferè omnes Iericho intelligunt. Vide Deuteronom. 34. vers. 3. sed hoc tempore Iericho funditus excisa & solo æquata manebat. Intelligunt ergo hîc territorium, seu agrum Ierichuntinum. Alij urbem ipsam Engaddi palmetis nobilem, quæ dicta quoque est *Chatzatson-Thamar*, Genes. 14. vers. 7. & 2. Paralipom. 20. vers. 2. à dactylis, seu calculis palmarum. Vide Genes. 14. vers. 7. & Deuteronom. 34. v. 3. & Iosue 15. vers. 62. & infra Cap. 3. vers. 13. Nec desunt, qui urbem Palmarum velint eam esse, quæ 1. Regum, 9. vers. 18. dicitur *Thamor*, id est, *Palma*. Vide ibi.

QUOD EST AD MERIDIEM ARAD.] Hebr. *quod in austro Gharad*, id est, quod desertum Iehudæ tendit in austrum seu meridiem versus Gharad. Vel quod desertum habet à meridie ipsam urbem, seu regionem Gharad. De Arad seu Gharad vide Numer. 21. vers. 1. & in Iosue 12. vers. 14.

ET HABITAUERUNT CVM EO.] Hebr. *& ambulauit, iuit, perrexit, & habitauit cum populo*. nimirum Cinæus habitauit inter filios Iehudæ. Iosephus: [*Habita est ratio Iethra quoque Medianita, olim Moysi soceri: cuius posteris ager est attributus, quia relicta patria comites se adiunxerant, & in deserto arummarum socij fuerant.*] Quidam hîc reddunt: *& iuit, & habitauit populus*. hoc est, & habitauit tanquam pars populi Israël. Alii: *profectus enim fuerat, vt habitaret cum populo*. Vide Num. 10. vers. 29. volunt enim Iethro socerum, seu Chobab sororium Moysi præfectum cum suis in castris Israël ad terram Promissam.

SEPHAAT.] Significat, *Speculam*, fortasse quod ibi esset prospectus & custodia totius regionis. VERS. 17. ספח Tzephath.

VOCATVMQUE EST NOMEN VRBIS.] Hebr. *& vocauit nomen urbis*. nempe Iehudah, vel Simeon, in cuius sortem cessit Iosue 19. 4. vel vterque, vel is, qui ei nomen imposuit: vel vñtato Hebraismo, *vocauit*, pro vocatum-fuit.

HORMA, ID EST, ANATHEMA.] Hebr. tantum *Chormah*. Noster adiecit interpretationem nominis, id est, *anathema*. De Chormah iam a nobis dictum Numeror. 21. vers. 3. & Iosue 12. vers. 14. & Cap. 15. v. 30.

CEPITQUE IVDAS GAZAM, &c.] Tres VERS. 18. istæ

istæ vrbes Gaza, Ascalon, & Accaron, non videntur fuisse redactæ in potestatem Israëlitarum, sub Iosue, vt apparet è Iosue 11. vers. 22. & Cap. 13. vers. 3. nunc capiuntur à Iudæis & Simeonitis: sed videntur non diu eis potiti, nam postea amissæ sunt, vt colligitur infra Cap. 3. vers. 3.

VERS. 19. ET MONTANA POSSEDI.] יורש *Ioresch* verbum reddi potest: & *hereditauit*, seu *possedit*, *montem*: vel, *exterminio-funditus-deleuit*, vel *ejecit*, *expulit montem*. Quidam conuertunt: & *Dominus adfuit Iudæ*, vt *expelleret montanos*. Alij: *aderat enim Ichona Iehudæ*, ita vt *expelleret montana regionis incolæ*.

NEC POTUIT DELERE HABITATORES VALLIS.] Heb. *quia non ad expellere, exterminare, habitates profunditatis, seu vallis*. Quidam exponunt: *Et adfuit Ichona ipsi Iudæ ad expellendum montanos: sed non adfuit ei ad expellendum habitatores vallis*. Alij: *quia non potuit expellere habitatores vallis*. Nonnulli: *sed non perrexit expellere habitatores ipsius conuallis*. Notantque, hîc incipere seminarium indicari calamitatum Israëlitarum, quæ in sequentibus describentur: nimirum, quod gentes inimicas contra mandatum Dei in medio sui tolerarunt singulæ tribus: & tûm eas freti diuino auxilio & promissione potuissent expellere, ignauia & diffidentia id facere omisissent.

QVIA FALCATIS CURRIBVS ABVNDABANT.] De his plura notauimus in Iosue 17. vers. 16. Quidam Hebræa reddunt: *eo quod currus ferrati essent illis*. Nimirum obliti mandatorum & promissionum Dei, hac de causa diffidebant, Iosue Cap. 13. vers. 6. & Cap. 17. vers. 18.

VERS. 20. DEDERVNTQUE CALEB HEBRON.] Vide Iosue 21. vers. 11. & 12.

SICVT DIXERAT MOYSES.] Allusum putant ad Num. 14. v. 24.

TRES FILIOS ENAC.] de quibus vide supra vers. 10. Iosue 15. vers. 14. Numer. 13. vers. 34.

VERS. 21. HABITATOREM IERUSALEM.] Exponunt, ex altera Ierusalaimorum vrbe, & arce, quæ cesserat Beniaminitis. Vide supra v. 8. & Iosue 15. vers. 63. Fortasse Ierusalem, vt pote vrbs limitanea partim à Iudæis, partim à Beniaminitis inhabitata. vel vicissim ab alterutris.

VERS. 23. LVZA.] Hebr. *Luz*. Vide de hac Iosue 16. vers. 2. & Genes. 28. vers. 19.

VERS. 24. FACIEMVS TECVM MISERICORDIAM.] Quidam: & *exercebimus erga te benignitatem*. id est, non trademus te morti sed viuere sinemus te, & benefaciemus tibi, familiæque tuæ. è sequenti versu.

VERS. 27. MANASSES QVOQUE NON DELEVIT BETHSAN.] Vide Iosue 17. vers. 11. 12. & 13.

CVM VICVLIS SVIS.] Heb. & *filias eius*. id est, oppida minora, pagos, municipia, quæ ditionis vrbiûm sunt, tanquam earum filia. Vide Numeror. 25. vers. 21. sic in sequentibus huius versus.

COEPITQUE CHANANÆVS, &c.] Heb. & *volut Chenaghaneus*. Quidam: & *optauit Maluenda*, In Iudicum.

Chenaghaneus, &c. Alij: *licet animum Chaneus in terra ista habitandi despondisset*. Nonnulli: *placebat enim Chenahaneo habitare in terra ista*. id est, potius acquiescebat duris conditionibus habitare in terra ista, quam vt excederet. Sic infra vers. 35.

FECIT EOS TRIBVTARIOS.] Exponunt, id est, pacem cum Chenahaneis initi, nulla alia conditione, quam tributi, neglecto Del cultu, & expresse mandato, Exodi 23. v. 32. & 33. & Cap. 34. vers. 12. & 15. Deuteron. 7. vers. 2.

EPHRAIM ETIAM NON INTERFECIT, &c.] Hunc versum expositum habes Iosue 16. v. 10.

CETRON.] Heb. קטרון *Kitron*. Hanc aliqui putant dictam *Kataib*, Iosue 19. v. 15. A suffitu, vel thymiamate nomen habere videtur, forsitan quod in ea vrbe optimi odores ad suffitus conficerentur.

ACCHO.] Heb. *Ghacho*. Hæc est celebris illa Palæstinæ vrbs dicta antiquis *Ace*, vel *Ptolemais*. Eusebius & S. Hieronymus in locis Hebraicis: [*Accho, quæ nunc Ptolemais appellatur, sortis Aser, de qua habitatores pristinos nequiuit expellere*.] Et in Epitaphio Paulæ: [*Peruenit ad Goth (proculdubio legendum Accho) quæ nunc Ptolemais dicitur*.] Strabo lib. 6. pag. 758. [*Inde post Palætyron, id est, antiquam Tyrum, ptolemais magna vrbs, prius Ace nominata: hac Persæ receptaculo aduersus Egyptum viebantur*.] Et infra: [*Post Acen est Stratonis turris: in medio Carmelus est mons*.] Plinius lib. 5. cap. 19. [*Iuxta Pagidam seu Belum amnem, Colonia Claudij Cæsaris Ptolemais, quæ quondam Ace*.] Diodorus Siculus lib. 19. Num. 721. de Ptolemæo Lagi: [*Quocirca excedendum Syria indicans, præcipuas vrbes à se occupatas, vt Acen Phœnicis Syria, & Ioppen, Samariamque, & Gazam Syria destruxit*.] Ptolemaidis mentio plurima apud Polybium lib. 5. Vide situm eius apud Ptolemæum lib. 5. cap. 15. Nec est dubium nomen *Ace* apud externos Scriptores constatum ex Hebraico *Aco*, quod alij, *Hachuntem* efferunt. Vuillermus Tyrius lib. 10. Belli Sacri, cap. 26. [*Est autem Ptolemaida ciuitas maritima prouinciæ Phœnicis, vna de vrbus suffraganeis, quæ ad Tyrensem metropolim habent respectum: portum habens infra mœnia, & exterius, ubi tranquillam possit nauibus stationem præbere. Est autem & satis commode sita inter montes & mare, pingue, & optimum habens latifundium, Belo flumine præterfluente ciuitatem. Hodie Ptolemaida dicitur & Accon*.] Iacobus Vitriacus in Historia Ierosolymitana, c. 25. [*Vocatur Ptolemais & Accon. Est autem inter mare & montes, Belo flumine præterfluente, satis commodè fundata, hortis & vineis, & casalibus circumstantibus, & arabili terra sufficienter abundans, in prouinciâ Phœnicis, sub Tyrometropoli constituta*.]

Brocardus: [*Accon apud veteres Ptolemais dicta est, & nunquam fuit terra sancta connumerata, nec à filiis Israel unquam possessa: tamen tribus Aser in sortem cecident. Est in prouinciâ Phœnicis, habens ad austrum montem Carmelum, quatuor leucis distantem. Est hæc ciuitas Accon*

optimè munita, cincta muris & antemuralibus, turribus, fossis, triangularem in modum clypei habens formam: cuius duo latera iunguntur mari: tertium verò planitiem terræ respicit. Habet agrum fertile, optima pascua, vineas elegantes, & amœnissimos hortos, in quibus diuersi generis fructus colliguntur. Ornatur hac vrbs hospitali insigni domus Teutonice, una cum munitissimis castris. Sed & non parum commodi habet ab optimo portu maris, capaci ab austro multarum nauium.]

Alter Burchardus de Monte Sion, si tamen alter est: [Hæc ciuitas nunquam fuit de terra sancta, nec à filiis Israel possessa, licet tribui Aser in distributione terra fuerit assignata. Est autem in prouincia Phœnicis sita eadem ciuitas Acconensis, quæ materna lingua dicitur Alkers: & est valde munita turribus, & muris fortissimis, habens formam ut clypeus, cuius duæ partes à mari ambiuntur, tertiæ campum respicit, quæ eam circumdat, habens latitudinis duas leucas, & plus: in aliquibus partibus fertilis, tam in agris quàm in pascuis, & etiam in hortis & iardinis, in quibus diuersi generis fructus reperiuntur. Et est ciuitas multa militia munita, & castris fortissimis, scilicet castro regis Ierusalem, Templariorum, Hospitaliorum: qui etiam si Domino placeret, possent expugnare omnes Saracenos.] Eadem habet Anselmus Minorita, & Addit: [Accon distat à Ierusalem per triginta sex leucas, id est, per viginti octo milliaria nostra.] Scilicet, Germanica.

Benjamin pag. 3. Itinerarij: [Inde à Tyro unico itinere in Akadin veni, quæ Ghacho olim fuit, Aser tribus terminus, Israelitidisque regionis initium, ad mare magnum sita, insigni portu, quo Christiani omnes Ierosolymam nauigijs petentes excipiuntur: in quem fluius urbem ipsam præterlapsus influit: fluius cadumim dictus.]

AHALAB.] Duæ hoc versu recensentur vrbes fortis Aser, quarum alibi nulla mentio extat, nimirum אַחֲלָב Achlah, & חֶלְבָּא Chelbah. & vtraque nomen sortita videtur à lacte, vel adipe, quod fortè his locis copia lactis vel adipis esset.

VERS. 34. ARCTAVIT QVE.] Verbo לָחַץ Lachatz omnia ista subsunt: & presserunt, arctarunt, compresserunt, vserunt, redegerunt in angustias. Quidam: compulerunt. alij: afflixerunt.

VERS. 35. IN MONTE HARES.] Hebr. in Har-Cheres. Plerique sequuti LXX. & Nostrum exponunt: in monte Cheres. id est Testæ, vel Testaceo. quod חֶרֶשׁ Cheres cum scin sinistro, quod Samech æquipollet, sit testa, figuli opera cocta. Alij: in monte Solis. vel in monte arido, sicco, exusto. Nec desunt, qui Har-Cheres, sumant pro nomine proprio vrbs, quæ Iosue 19. vers. 41. dicta est, Ghir-schemesch, id est, Vrbs solis, quæ significatione conuenit cum Har-Cheres, id est, Mons solis.

ET AGGRAVATA EST MANVS DOMVS IOSEPH.] Quidam exponunt, id est, præualuit illis Amorrhæis, grauis illis fuit. q. d. vicit & profligauit illos.

DOMVS IOSEPH.] id est, familia vel tribus Ioseph, quæ possessionem habebat Dani

& istis Amorrhæis vicinam.

AB ASCENSU SCORPIONIS.] Hebr. VERS. 36. מִעֵלֵי-עֶקְרִיִּים Mighaleh Ghakrabim. Ascensum, Clivum-Scorpionum interpretantur: de quo loco diximus Numeror. 34. vers. 4. vbi constituitur terminus australis Chananæ: non procul fuisse videtur à Kades Barnea.

PETRA ET SUPERIORA LOCA.] סֵלַע Selagh petra, rupes, saxum. Quidam reddunt: Ab ipsa petra, quod supra suum est id est, à primo aditu ascensus Hakrabbimorum, vbi incipiunt rupes; & ea, quæ supra hunc locum sita sunt. Alij; Imò à Selagh, & ultra. Selagh, vrbs, Arabiæ. quasi dicat, multum protendebatur dominium Amorrhæorum, nempe vsque ad Petram Arabiæ urbem, & vltiora loca. Ergo hîc Petram intelligunt celebrem illam Arabiæ urbem, à qua dicta est Arabia Petræa. Eusebius & S. Hieronymus in Locis Hebræicis: [Petra ciuitas Arabiæ in terra Edom, quæ cognominata est Iekthael, & à Syris Rekem dicitur.] Et postea: [Rekem, hæc est Petra ciuitas Arabiæ, in qua regnavit Rokam, quem interfecerunt filij Israel.] Numeror. 31. vers. 8. Iosephus Lib. 4. Antiquitatum Cap. 4. [Quumque venisset in agrum vrbs Arabum primaria, quæ olim Arce, nunc Petra nominatur.] Et Cap. 7. [Et quintus Recemus, à quo deductum nomen primaria vrbs Arabum, & hodie retinet, Receme dicta, quam Græci Petram vocare malunt.] Eius frequenter meminit Iosephus. Strabo lib. 16. pag. 779. [Nabatarum metropolis est ea, quæ Petra nominatur: in loco aliquo plano & æquabili iacet: in circuitu vero extrorsum rupibus ac præcipitiis munito: introrsum fontes & ad hortos, & ad aquationes vberimos habente. Extra mœnia regio magna ex parte deserta est, præsertim Iudæam versus. Hinc Ierichuntem breuissimum iter est, trium dierum aut quatuor: in Palmetum verò quinque.] Plinius Lib. 5. Cap. 24. [Quæ vsque ad Petram urbem, & regionem Arabiæ Felicis appellata pertinent.] Et Lib. 37. Cap. 9. [In Arabia quoque parte, quæ finitima Syria Petræa vocatur.] Petram urbem, & Petram Arabiam describit accurate Ptolemæus Lib. 5. Cap. 17.

Willermus Tyrus lib. 20. Belli Sacri, Cap. 28. [Secunda Arabia metropolim Petram, quæ alio nomine Crac appellatur.] Iacobus Vitriacus in Historia Ierosolymitana, Cap. 56. [Est autem Petra ciuitas munitissima, quæ vulgari nomine hodie dicitur Crac, & Petra deserti, ultra Iordanem in finibus Moab, in monte sublimi sita, Secunda Arabiæ metropolis.] Benjamin Itinerarij pag. 56. [Kelagh Gheber, quæ Selagh Midbera antiquis fuit: Latinis Petra Deserti. Hanc tantum retinere Arabes, postquam à Turcis ex suis sedibus & urbibus vi pulsæ, in desertum confugere.] Ferè omnes intelligunt hanc Isaia 16. vers. 1. vocari מִדְבָּרָה סֵלַע Selagh midbarah id est, Petram Deserti. Brocardus duas distinguit Petras vrbes, sic scribens: [Circa medium eius [nempe Lacus Asphaltitis] in littore orientali ostenditur castrum Mesera, quod olim Petra deserti vocabatur, nunc vero Crac dicitur, munitum apprime, quod Balduinus rex Ierosolymitanus restauravit, ut regnum illud ampliaret: sed à Soldano nunc tenetur, qui

in eo reponit thesaurum totius Ægypti, & Arabia. A Crak duæ numerantur leuæ [secundum aliud exemplar, duæ diætæ] ad Areopolim eundo versus Vulturum, quæ nunc Petra dicitur, & est metropolis totius Arabia Secunda: olim verò Ar vocata est, sita in torrente Arnon, in confinio Moabitarum, Ammonitarum, & Amorrhæorum.] Sed hæc sunt omnino falsa, nec ipse Brocardus intellexit Tyrium & Vitiacum, à quibus mutuatus est. Vna est tantum Petra Arabia, à qua Arabia Petrea, & longe diuersa ab Areopoli, siue Ar. Petram

deserti omnes in confinibus Moabitarum statuunt.

Ego hoc versu illud dici intellexerim, Amoræum habitare perseuerasse in vrbibus Daniticis: & etiam Iosephitis factum tributarium, quod eius terminus longè lateque excurrebat, nimirum de Cliuo Hakrabim Australi ad Danitarum sortem: & de Petra Arabia vrbe, Septentrionem versus vsque ad Iosephitas. Vnde videtur totus versus Ætiologicus.

CAPVT SECVNDVM.

Angelus Dei beneficia refert: quo audito, flet populus: post mortem tamen Iosue & coactorum, Israel frequenter liberatus semper in peiora recidit.

Vulg.

I Scenditque Angelus Domini de Galgalis ad Locum flentium, & ait: Eduxi vos de Ægypto, & introduxi in Terram, pro qua iuravi patribus vestris: & pollicitus sum, ut non facerem irritum pactum meum vobiscum in sempiternum.

2 Ita dumtaxat ut non feriretis fœdus cum habitatoribus Terræ huius, sed aras eorum subuertetis: & nolulistis audire vocem meam: cur hoc fecistis?

3 Quam ob rem nolui delere eos à facie vestra: ut habeatis hostes, & dij eorum sint vobis in ruinam.

4 Cùmque loqueretur Angelus Domini hæc verba ad omnes filios Israël: eleuauerunt ipsi vocem suam, & fleuerunt.

5 Et vocatum est nomen loci illius: Locum flentium, siue lachrymarum: immolaueruntque ibi hostias Domino.

6 Dimisit ergo Iosue populum, & abierunt filij Israël unusquisque in possessionem suam, ut obtinerent eam.

7 Seruieruntque Domino cunctis diebus eius, & seniorum qui longo post eum vixerunt tempore, & nouerunt omnia opera Domini quæ fecerat cum Israël.

8 Mortuus est autem Iosue filius Nun, famulus Domini, centum & decem annorum.

9 Et sepelierunt eum in sinibus posse-

Malu.

I T ascendit ^a angelus ^a huntius, IHVH de Ghilghal ad ^b legatus. Bochim: & dixit: Ascendere - faciam vos de ^b lacryman-tes, flentes

Ægypto, & venire feci vos ad terram, quam iuramento obstrictus fui patribus vestris: & dixi: Non ^c labefactabo fœdus meum ^d ad vos. ^e sæculo.

2 Et vos non ^f excindetis fœdus ^g habitantibus terræ istius: altaria eorum ^h demolimini. Et non ⁱ audiuitis in voce mea: Quid istud fecistis?

3 Et etiam dixit: Non ^k ejiciam eos de faciebus vestris: & erunt vobis ^l lateribus & dij eorum erunt vobis ^m illaqueationi.

4 Et fuit secundum loqui ⁿ angelus IHVH verba ista ad omnes filios Israël & leuauerunt populus vocem suam, & lacrymati fuerunt.

5 Et vocauerunt nomen loci ipsius, Bochim: & sacrificauerunt ibi IHVH.

6 Et dimisit Iehosuagh populum: & ambulauerunt filij Israël, vir hæreditati eius, ad hæreditare terram.

7 Et ^o seruierunt populus IHVH omnibus diebus Iehosuagh: & omnibus diebus senum, qui prologauerunt dies post Iehosuagh: qui viderunt omnem ^p facturam IHVH magnam, quam fecit Israël.

8 Et mortuus fuit Iehosuagh filius Nun, seruus IHVH, filius centum & decem annorum.

9 Et sepeliuerunt eum in termino heredi

^a huntius, ^b legatus. ^b lacryman-tes, flentes

^c cassabo, ^d abolibo. ^e Vide Genes.

^f 17. v. 14. ^g d vobiscum. ^h d datus. ita ⁱ sæculum, in ^j æternum, ^k olim.

^l ferietis, ^m icietis. ⁿ d datus, ^o cum habitatoribus.

^p destruetis, ^q diruetis, ^r dissipabit.

^s Vide Exod. ^t 34. 13. Deuteron. 7. 5.

^u obaudiuitis, ^v auscultauistis, ^w acquieuitis.

^x dispellam. ^y d datus. ad ^z latera.

^{aa} in rete, ^{ab} tendiculum, ^{ac} itetitionem

^{ad} in volutionem, ^{ae} capturam. ^{af} ut Iosue

^{ag} 23. 13. Hispanicus Interpres, tronpeçadero.

^{ah} angelum. ^{ai} o coluerunt. ^{aj} p opus. Sic

^{ak} v. 10.

βionis sue in Thamnathfare in monte Ephraim, Septentrionali plaga montis Gaas.

10 Omnisque illa generatio congregata est ad patres suos: & surrexerunt alij, qui non nouerant Dominum, & opera qua fecerat cum Israel.

11 Feceruntque filij Israel malum in conspectu Domini, & seruierunt Baalim.

12 Ac dimiserunt Dominum Deum patrum suorum, qui eduxerat eos de Terra Aegyptij: & secuti sunt deos alienos, deosque populorum, qui habitabant in circuitu eorum, & adorauerunt eos: & ad iracundiam concitauerunt Dominum.

13 Dimittentes eum, & seruientes Baal & Astaroth.

14 Iratusque Dominus contra Israel, tradidit eos in manus diripientium: qui ceperunt eos, & vendiderunt hostibus, qui habitabant per gyrum: nec potuerunt resistere aduersariis suis.

15 Sed quocumque pergere voluissent, manus Domini super eos erat, sicut locutus est, & iurauit eis: & vehementer afflicti sunt.

16 Suscitauitque Dominus iudices, qui liberarent eos de vastantium manibus sed nec eos audire voluerunt.

17 Fornicantes cum diis alienis, & adorantes eos. Citò deseruerunt viam per quam ingressi fuerant patres eorum: & audientes mandata Domini, omnia fecere contraria.

18 Cumque Dominus iudices suscitet, in diebus eorum flectebatur misericordia, & audiebat afflictorum gemitus, & liberabat eos de cade vastantium.

19 Postquam autem mortuus esset iudex, reuertebantur, & multo faciebant peiora quam fecerant patres eorum, sequentes deos alienos, seruientes eis, & adorantes illos. Non dimiserunt adinventiones suas, & viam durissimam, per quam ambulare consueuerunt.

20 Iratusque est furor Domini in

hereditatis eius, in Thimath. Cher, in monte Ephraim, de aquilone monti Ghaghas.

10 Et etiam omnis generatio ipsa collecti fuerunt ad patres eius: & surrexit generatio alia post eos, qui non cognouerunt IHVH, & etiam facturam, quam fecit Israëli.

11 Et fecerunt filij Israël malum in oculis IHVH: & seruierunt Beghalim.

12 Et dereliquerunt IHVH ELOHIM patrum suorum, exire facientem eos de terra Aegypti: & ambulauerunt post deos alios, de diis populorum, qui circuitibus eorum, & procumbere fecerunt eis: & commouerunt IHVH.

13 Et dereliquerunt IHVH: & seruierunt Baghali, & Ghastharothis.

14 Et exarsit nasus IHVH in Israële, & dedit eos in manu diripientium, & diripuerunt eos: & vendidit eos in manu maleuolentium eorum de circuitu: & non potuerunt adhuc stare faciebus maleuolentium eorum.

15 In omni quo exiuerunt, manus IHVH fuit in eis, malo, secundum quod loquutus fuit IHVH, & secundum quod iuramento obstrictus fuit IHVH eis: & coangustatio eis valde.

16 Et surgere fecit IHVH iudices: & saluauerunt eos de manu diripientium eorum.

17 Et etiam ad iudices eorum non audierunt: quia meretricati fuerunt post deos alios, & procumbere se fecerunt eis: discesserunt festinanti de via quam ambulauerunt patres eorum, ad audire præcepta IHVH, non fecerunt sic.

18 Et quia surgere fecit IHVH eis iudices, & erit IHVH cum iudicibus, & saluabit eos de manu maleuolentium eorum, omnibus diebus iudicis: quia poenitebit IHVH de gemitu eorum, de faciebus prementium eorum, & propellentium eorum.

19 Et erit, in mori iudex, reuertentur, & funditus perdent, de patribus eorum, ad ambulare post deos alios, ad seruire eos, & procumbere facere eis: non cadere fecerunt de ludicis eorum, & de via eorum perplexa.

20 Et exarsit nasus IHVH in Israële

21 Etiam

q Vide Iosue: 24. v. 30.

r altera, postera, posterior.

s coluerunt, Sic v. 13,

t alteros, alienos, præposteros.

u circuitus.

x extrimulauerunt, accenderunt,

y accensus fuit, excaudit. Sic

z tradidit, vel venales exposuit.

a amplius, ultra, deinceps.

b darinus, in malum.

c coarctatio, constrictio, conclusio,

d excitauit, crexit statu.

e suorū, vel eos, f suos.

g scortati, fornicati.

h ut Vers. 12.

i cito, celeriter. Sic v. 23.

k quum.

l propter suspirium.

m Vide Cap. 1. v. 34.

n suorū.

o contumacientium.

p iudicem: q perdit agent, præ.

r ut v. 12.

s colere,

t intricata, dura, difficili, pertinaci,

rigida, inflexibili.

Israel, & ait: Quia irritum fecit gens ista pactum meum, quod pepigeram cum patribus eorum, & vocem meam audire contempsit.

21 Et ego non delebo gentes, quas dimisit Iosue, & mortuus est.

22 Ut in ipsis experiar Israel, utrum custodiant viam Domini, & ambulent in ea, sicut custodierunt patres eorum, an non.

23 Dimisit ergo Dominus omnes nationes has, & citò subvertere noluit, nec tradidit in manus Iosue.

& dixit. Correspondentia^u quòd transuerunt gens ista fœdus meum, quod præcepi ad patres eorum, & non^x audierunt voci meæ.

21 Etiam ego non addam ad exterminio-funditus-delere virum de facibus eorum, de gentibus, quas dereliquit Iehosuagh & mortuus-fuit.

22 Y Correspondentiæ^z eleuare in eis Israël, an obseruantes ij viam IHVH, ad ambulare in eis, secundum quod obseruauerunt patres eorum: si non.

23 Et^a deposuit IHVH gentes istas ad^b nequaquam exterminio-funditus delere eas festinantiâ: & non dedit eas in manu Iehosuagh.

u qua.
x obaudierunt, auscultauerunt, acquiescunt.

y datius.
Ad correspondentiam
z tentare, probare, experiri.

a dimisit, fuit, reser. uauit, fecit manere.
b neutiquâ, nō omnino.

COMMENTARIA.

VERS. I.

ANGELVS DOMINI.] Hebr. legatus, nuntius, angelus Iehonab. Quidam putant, hunc fuisse Eternum Dei Filium, in assumpta humana forma ad tempus, qui Angelus testamenti dicitur, Internuntius, Legatus Patris, & generis humani Mediator, Malachia 3. vers. 1. nam subdit: [Eduxi vos de Ægypto.] Alij hominem aliquem Dei, seu prophetam, tum allegatum à Deo, extra ordinem; Hebræi volunt fuisse Phinees. Sic propheta angelus Dei vocatur Aggæi 1. vers. 4. Nonnulli, verum angelum, spiritualement substantiam, tunc à Deo de cælo missum. Sunt hæc prorsus incerta, & magis virum aliquem Dei prophetam crediderim.

DE GALGALIS.] vbi tum fortè hic vir Dei habitabat, & vbi prius tabernaculum cum arca constitutum fuit: & postea translatum in Siloh, Iosue 18. v. 1.

AD LOCVM FLENTIVM.] Ita hîc propheticè vocatur, nam nomen non indetur nisi infra vers. 5. nimirum ab euentu, qui ibi describitur.

ET AIT: EDUXI VOS, &c.] Videtur loqui in persona Dei tanquam legatus. Alij subaudiunt: Et ait: Hæc dicit Dominus: Eduxi vos, &c. qui est mos loquendi prophetarum..

EDUXI VOS DE ÆGYPTO.] Hebr. est futurum. Ascendere-faciam vos de Ægypto. Quidam: Fecero, ut vos ascenderitis ex Ægypto. Vel est, futurum pro præterito, ad indicandam continuam Dei benignitatem præteritam, præsentem, & futuram in educendo Israël de Ægypto: vel respicit tempus initi fœderis & iuramenti cum patribus de introducendo eorum filios in terram promissam: q. d. Hæc est summa & formula fœderis olim cum patribus vestris icti: Ego educam vos de Ægypto, & introducam, &c.

VERS. 2.

ET NOLVISTIS AUDIRE VOCEM MEAM.]

Exponunt, videlicet, cum spernendo ea, quæ diuinitus fuerant imperata: tum etiam fiducia sancta in Deum non præsumendo ea, in quibus poterat ipsos iuuare Deus, qui imperauerat. Nam contra diuinum mandatum, nec hostes eiecerunt, quin potius cum iis fœdus inierunt: nec Deo fidei sunt, cuius auxilio eos profligare poterant.

VT HABEATIS HOSTES,] Hebr. & erunt vobis à latere. id est, circum vos, vobis semper molesti versabuntur: non poteritis eos à vobis ejicere, continuo incumbent lateribus vestris. Alij exponunt: & erunt vobis in latera. id est, in retia, quia insidiæ & retia tenduntur à latere, non in conspectu, iuxta illud Prouerb. 1. v. 17. [Frustra expanditur rete coram oculis alatorum.] Plerique notant esse orationem defectiuam, & subaudiendum aliquid eiusmodi. & erunt vobis in vepres in spinas, ad latera, seu in lateribus. Id est, instar spinarum, quibus pungentur latera vestra. q. d. mirum in modum affligent vos: Alij: & erunt vobis in spicula, quæ scilicet vobis latera confodiant. Quidam vertunt: & erunt vobis in laqueos. Nonnulli suppleunt loquutionem è Iosue 23. vers. 13. & erunt vobis in vobis schotet flagellum lateribus vestris. Vide ibi.

VERS. 3.

SINT VOBIS IN RVINAM.] שמוץ lemo-kesch, in laqueum, tendiculum, offendiculum. Vide Exodi 23. vers. 33. Cap. 24. vers. 12. Deuteron. 7. vers. 16. Iosue 23. v. 13.

LOCVS-FLENTIVM.] Hebr. בוכים Bochim, id est, Lacrymantes, seu Flentes: seu Locum-Lacrymantium: nimirum, quod ibi lacrymatiserint filij Israël, auditis verbis angeli, vers. 4. quæ continebant grauem increpationem vers. 1. & 2. & denuntiationem propheticam, vers. 3. Apparet post mortem Iosue, ac seniorum, qui ei superuixerant, & cum eo rempublicam administrauerant: quum Israëlita contra Dei mandatum, nedum Chana-

nos

næos non expulissent, sed fœdera cum ipsis iniissent: cum in hoc loco conuentum aliquem agerent, eò venisse hunc Dei angelum vel legatum, cum diuinis mandatis. Plerique putant, fuisse Siluntem, vel propè Siluntem, quod ibi sacrificasse dicantur, quod extra tabernaculum non erat concessum.

DIMISIT ERGO IOSVE POPVLVM, &c.] Notant hunc versum, & quatuor sequentes, per recapitulationem hîc repeti, cum suo loco positi sint Iosue 24. vers. 28. 29. 30. 31. S. Augustinus quæstione 14. (*Hac per recapitulationem reuerari, nulla est dubitatio*) & certè videntur inferi hîc ætiologicè, vt summatim perstringantur causæ defectionis Israëlitarum à Deo: & malorum, quæ inde subsequuta sunt.

VERS. 8. MORTVVS EST AVTEM IOSVE, &c.] Notant, ab hoc versu vsque ad 7. versum sequentis capitis summatim explicari causas iudiciorum Dei in Israëlitas: quæ causæ deinde singularibus explicantur plenius infra à cap. 7. vsque ad finem libri.

VERS. 11. ET SERVIERVNT BAALIM.] Heb. *Beghalim*. De *Baghal* differuimus in Numer. 22. v. 41. eius plurale est *Beghalim*, hîc & infra cap. 10. v. 6. quod significat *Dominos, Heros, Potientes, Possessores, Patronos, Auctores, Potestatem habentes, Potentes, Maritos*. Tales habebantur à suis cultoribus dij gentium. Quidam hîc *Numina* vertunt. Alij, *Tutela-res Deos*, vox Numinis cum Hebraici nominis בעל *Baghal* ratione optimè conuenit. Festus: *Numen, quasi nutus Dei, ac potestas dicitur*.

VERS. 12. ASTAROTH.] Heb. עשתרות *Ghaschtarot*, de significatione huius vocis egimus Genes. 14. v. 5. & Deuter. 7. v. 13. Hîc & aliis quibusdam locis certum est falsa quædam gentilium numina significare. Effertur id nomen interdum pluraliter, vt hîc, & 1. Samuel. 7. v. 3. & 4. & cap. 12. v. 10. & cap. 31. v. 10. aliquando singulariter עשתרת *Ghaschtoreth*, quod Noster sequutus Græcos, *Asthar-ten* dicere solet, vt 1. Regum, 11. v. 5. & v. 33. & 2. Regum 23. v. 13. & in vtroque numero semper enuntiatur forma fœminea: vt conueniat illud Ouidij 4. Fastorum:

Sape Palestinas iurat adesse deas.

Plerique Hebræorum volunt, fuisse idola, seu imagines ouium formam habentes, quas pro deabus à Sidoniis cultas affirmant, 1. Regum 11. v. 5. & 33 & 2. Regum 23. v. 13. item & à Palæsthis, 1. Samuel. 31. v. 10. Id sequuntur Reuchlinus, Vatablus, Isidorus-Clarius, Marinus, Bonauentura Bertramus, Tremellius, & Iunius, Buxtorfius, Schindlerus, Fungerus.

AT AVENARIVS COMPOSIT EX עש *Ghasch* id est, *Arcturus*, & תור *Tor*, id est, *ordo gyrans*, vultque esse ordinem siderum gyrantium, nempe vel *Arcturum*, vel *Capricornum*, seu vniuersè, *astra, sidera*, quæ nomina facta ex Hebræo *Asthoreth* existimat, quæ astra constat etiam à gentilibus pro numinibus culta. Montanus exponit, *Beatas, Felices*, ab עש *Ghaschar*, *ditari, beari*, nempe eas deas, quæ fœcunditate cumprimis beatæ essent, vt lu-

nonem, Cererem, Venerem, Tellurem. Remotum & vanum etymon. Si in his ludere libet, facile diuinare possumus esse ab עש *Ghatar* inserto *scin*, quod deas illas deprecarentur, exorarent, eisque verbis suauibus supplicarent ad aliquid impetrandum, earum cultores: vel componi ab עש *Ghasah*, *fecit*, & ab עש *Ghatereth*, *oratio, supplicatio*, quodd eis facerent orationem Gentiles.

Forsterus inquit: (*GHASTHORETH, dea Zidoniorum: & ex cæteris locis colligitur, veneris Multimammia fuisse simulacrum, quæ propter fœcunditatem prolis venerata est, & habita omnium viuientium nutrix. Nam GHASTHAROTH pluraliter legitur mea sententia in vera significatione pro prolibus ouium, Deuter. 7. v. 13. Fœtum bouum tuarum, & proles ouium tuarum: & ab hac primaria significatione arbitrator idolum Veneris originem traxisse, & appellationem.*) Facit huc Artemidorus lib. 2. *Onirocriticon*, cap. 42. in Venere: (*Semper autem bona iudicata est, quæ infernas partes vsque ad zonam velatas habet, propterea quod mammas, quæ maximum alimentum præbent, nudas habeat ac ostendat:*) Verum ego Venerem Multimammiam apud nullum veterum memini me legisse. Dianam *Mammofam* plures memorant. Minutius Felix in Octauio: [*Diana interim est alte succincta venatrix, & Ephesia mammis multis & veribus extructa.*] Vbi Fuluius Ursinus restituit, *verucis*, Lipsius, Scriuerius, Meursius, *vberibus*. Petrus Faber, [*Diana interim est alte succincta venatrix Ephesia: & mammis multis Ceres extructa.*] Nam vnde Dianæ virgini tanta mammarum extructio? Sed S. Hieronymus Præfatione Commentariorum in Epistolam ad Ephesios, inquit: [*Scribebat Paulus ad Ephesios Dianam colentes, non hanc venatricem, quæ arcum tenet, atque alte succincta est: sed illam multimammiam, quam Græci Polymasthon vocant, ut scilicet, ex ipsa quoque effigie mentirentur omnium eam bestiarum, & viuientium esse nutricem.*]

Cererem Mammofam canit Lucretius lib. 4.

At Lamia, & mammosa Ceres est ipsa ab Iaccho.

Arnobius lib. 3. [*Habet etiamnum atque ardet in Chalcidicis illis magnis, atque in palatijs cæli, deos, deasque conspiceret in cælis corporibus atque nudis, ab Iaccho Cererem, (Musa ut prædicat Lucretij) Mammofam.*] Et lib. 6. [*Ceres mammis cum grandibus.*]

Porro de Astharte, quænam dea fuerit, plurima sunt veterum testimonia. Sancho-niatio vetustissimus auctor, in prisca historia, quam lingua Phœnicum conscripsit, quamque Philo Byblius nouem libris in Græcam linguam conuertit, apud Eusebium lib. 1. Præparationis Euangelicæ, cap. 6. & 7. agens de cælo, & filio eius Saturno, hæc scribit: [*Calus exulans, filiam suam Astharten forma & virginitate florentem, cum duabus sororibus Rhea & Dione quasi suspectas, ad interficiendum dolo Saturnum emisit: sed variis modis allectas, Saturnus matrimonio sibi sorores conianxit. Rectepit autem ab Astharte Saturnus non paucos filios.*]

lios.] Et postea: [Et *Astharte* autem maxima, summæque gubernabat. Imposuit autem *Astharte* capiti suo regale insigne tauri caput.]

Menander Ephesius, qui è Phœnicum lingua annales Tyriorum in Græcum sermonem est interpretatus, de Iramo rege Tyri, quem Scriptura Hiram vocat, hæc apud Iosephum lib. 8. Antiquit. cap. 2. & lib. 1. in Apionem, habet. [Demolitusque antiqua delubra, noua templa edificauit: Herculisque & *Asthartes* fana dedicauit. Herculis primum extructo, mense Peritio, deinde *Asthartes*.] Idem Menander de successione regum Tyri hæc subiicit: [Moriente Iramo successit in eius regno *Bele-asthartus* filius: post huc *Abdasthartus*. Post *Asthartus* filius *Bele-astharti*. Post hunc frater eius *Astharimus*.] Deinde meminit Ithobali sacerdotis *Astharte*. Cæcus fuerit, qui non videat nomina hæc regum Phœniciorum omnia composita ex Phœnicio seu Hebraico *Asthoret*, vel *Astharte*.

Plautus in Mercatore:

Diua Astharte hominum, deorumque vis, vita, salus rursus eademque est
Pernicies, mors, interitus: mare, tellus, calum, sidera:

Ionis alias quacunque templa colimus, eius ducuntur nutu, illi obtemperant,
Eam spectant: quod illi displicet, facile excludunt ceteri:

Quidquid complacitum, id sequuntur, quæ viuunt omnia, atque sentiunt.

Marcus Varro lib. 4. de Lingua Latina cap. 10. [Principes dei calum & terra. Hi dei, iidem, qui in Ægypto *Serapis* & *Isis*, *Harpocrates* digito significat: qui sunt *Taanites* & *Astharte* apud Phœnicas: ut iidem principes in Latio *Saturnus* & *Ops*.] Frustra est Scaliger qui ex loco isto Varronis *Astharten* profligare conatur.

M. Tullius lib. 3. de Natura Deorum: [Quarta *Venus*, *Syria*, *Tyrioque* concepta, quæ *Astharte* vocatur: quam *Adonidi* nupsisse proditum est.]

Plutarchus in *Iside* & *Osiride* meminit cuiusdam *Astharte* Bybli Phœniciæ vrbs reginæ.

Lucianus in *Dea Syria* sub initium: [Est autem & aliud templum in Phœnicia magnum, quod *Sidonij* celebrant, *Astharte*, ut quidem ipsi dicunt: *Astharten* autem ego puto *lunam* esse.]

Achilles Tæcius lib. 1. de *Clitophontis* & *Leucippes* amoribus, sub initium, [Eò, nempe *Sidonem*, cum ex alto tempestate reiectus fuisset, Phœnicum dea, (appellant ipsam *Astharten* *Sidonij*) quæ pro recepta salute consueuerant, sacra feci.]

Herodianus lib. 5. de *Elagabalo*, inquit: [Simulacrum *Vrania* iussit afferri, quod scilicet *Carthaginiensibus*, omnique *Africa* incredibilem in modum venerabile positum fuisse à Phœnissa *Didone* creditur, quo tempore antiquam *Carthaginem* dissecto corio edificauit. Hanc *Afri Vrania* vocant, Phœnices *Astroarchen* [proculdubio *Astharten*,] *lunam* esse affirmantes.]

Artemidorus Lib. 1. *Oneirocriticôn*, cap. 9.

Maluenda, In Iudicum.

[*Pisces* edunt omnes, exceptis *Syris* quibusdam, qui *Astarten* colunt.]

Suidas. [Astharte, quæ apud Græcos *Aphrodite*, *Venus*, vocatur; ab astro cognomen imposuerunt. *Luciferum* enim eius esse fabulantur. *Astharte*, dea *Sidoniorum*.]

Tertullianus Apologetici Cap. 24. [Vnicuique autem prouinciæ & ciuitati suus est Deus, ut *Syrie Asthartes*, ut *Arabia Disares*, ut *Noricæ Belemus*, ut *Africa Cælestis*, ut *Mauritania reguli sui*.]

Minutius Felix in Octauio: [Videmus singulos sacrorum ritus Gentiles habere, & deos colere municipales, & *Eleansios Cererem*, *Phrygas Martem*, *Epidaurios Esculapium*, *Chaldaeos Belum*, *Astharten Syros*, *Dianam Taurios*, uniuersa Romanos.]

S. Augustinus Quæst. 16. in librum Iudicum: [Astharte autem *Iunonis*, est nomen, quod lingua *Punica* putatur ostendere. Nam *Iuno* sine dubitatione ab illis *Punicis Astharte* vocatur.]

S. Cyrillus in 4. Osee: [Astharten autem esse aiunt apud Græcos, nescio quare: *Aphroditem* [Venerem] nominatam. Stabat nudum simulacrum, forma scorti, partes illas corporis ab aspectu remouendas, minimè tecas omnium oculis turpiter exhibens.] Eadem habet Theophylactus in 4. Osee.

Theodoretus Quæst. 14. in 1. Regum: [Astharten autem vocant Venerem, ab astro accepta denominatione: fabulantur enim eius esse *Hesperum*.] Eadem habet Quæst. 48. in 3. Regum, & Quæst. 18. in 4. Regum.

Elias Cretensis in Orationem 15. S. Gregorij Nazianzeni: [Asthartes autem *Veneris* fidus est.]

Plerique recentiorum *Astharten* hand Phœnicum, & deam *Syriam*, & *Vraniam*, seu *Cælestem*, & *Iunonem*, & *Venerem*, & *Lunam*, & *Opem* esse volunt, Nec desunt, qui putent eam esse, quam externi Scriptores appellant *Atargatin*, vel *Atharam*, seu *Derecto*. de qua redicemus infra Cap. 16. vers. 23. At de *Astharte* tam multa sunt à quamplurimis recentioribus scripta, ut pigeat in his diutius immorari. Atqui inter ceteros insigni eruditione & copia de ea egit Petrus Faber lib. 3. Semestrium, Cap. 1. 2. & 3. & nos de eadem peculiarem Diatribam seorsim conscripsimus.

Scaliger Coniectaneis in Varronem existimat *Astarchem*, seu *Asthoreth* dictam lingua Phœnicia seu Hebraica, in qua sonat oues, vel greges ouium, à victimarum multitudine, quæ ei mactabantur. Aliqui putant *Iunonem* sic dictam, quod sub ouis specie adoraretur: nam & *Iupiter Ammon* sub specie arietis colebatur. Nec absurdè suspicemur, compositum nomen ex *GHASCH*, quod quidam putant esse congregationem-stellarum, nempe, *Hyades*, vel *Pleiades*, seu *Vergilias*, vel uniuersè constellationem: & *TOR*, quod Chaldaicè seu Syriacè taurum significat, quasi dicas *Hyades*, vel *Constellatio Tauri*. quod certum sit *Hyades* in capite *Tauri* esse, unde *Aratus* in *Phænomenis* interprete *Cicerone*:

Y

corniger

*Corniger est valido connixus corpore Taurus:
Eius caput stellis conspersum est frequentibus:
Has Græci stellas Hyadas vocitare suerunt.*

Interprete vero Germanico Cæsare:

*Et caput, & patulas nares, & cornua Tauri.
Fronte micant Hyades.—*

Et interprete Festo Auieno:

Sic Hyades Tauri toto procul ore coruscant.

De his plura Hyginus in Poëticis Astronomiis. Potuit esse ut Phœnices & Palæsthini pro dea colerent sub Alstharthes nomine constellationem illam Hyadum in capite Tauri, unde factum, ut id nomen interdum plurali, interdum singulari numero efferatur. Quo etiam spectat illud, quod supra ex Sancho-niathone retulimus, Alstharthen Cœli filiam, & Saturni sororem, uxoremque capiti suo imposuisse regale insigne, Tauri caput. Verum hæc æstimet quisque ut voluerit: nobis plane nomen quadrilitterum GHASTHORETH exoticum potius quam Hebræum videtur, ut sunt plerumque eiusmodi quadrata.

VERS. 14. DIRIPIENTIVM.] Participio שוֹסִים *schosim* hæc subsunt, depredantium, detrahentium, diripientium, auellentium, conculcantium, supprimendum, abruptentium. Ita statim, & v. 16.

VERS. 15. SICUT LOQVVTVS EST, ET IVRAVIT EIS.] nimirum Leuitici 26. & Deuteronom. 28.

VERS. 16. IUDICES.] Quidam reddunt: vindices. id est, viros, qui extra ordinem à Deo excitati suscipiebant defensionem publicam: nam Iudices ordinarios eos non fuisse vel vnica Gedeonis hystoria docet infra Cap. 8. v. 22. & sequentibus. Sed vide ante Cap. 1.

VERS. 18. ET AUDIEBAT AFFLICTORVM GEMITVS.] Hebr. [Quia pœnitebit Iehouah à gemitu eorum. Quidam: Pœnitebat enim Iehouah ad gemitum

eorum. Alij: nam pœnitudine ducebatur Dominus propter suspiria eorum. id est, mutabat sententiam, & fletebatur misericordia, quum gemitus illorum videret tempore, quo maxime affligebantur, & vrgebantur.

VASTANTIVM.] Verbum פָּרַךְ *dachak* bis tantum legitur in Scriptura, hic in participio & Ioëlis 2. vers. 8. in futuro, vbi Noster reddit *coarctabit*. Ajunt significare, propellere, opprimere, contundere-depressione, coarctare, vim-ferre, affligere, molestare.

NON DIMISERVNT.] Hebr. & non cadere VERS. 19. fecerunt. Quidam: & non abiecerunt. id est, & non cum detestatione deposuerunt. Alij: nihilque diminuerunt. vel remiserunt.

ADINVENTIONES SVAS.] מַגְהָלִים *maghalim* idem quod מַגְהָלִים *ghaliloth*, de qua voce egimus Deuteronom. 22. vers. 14. vniuersè significat, consilia, adinventiones, cogitationes, conatus, studia, molimina, exercitia, opera, actiones, mores. Proprie, ludrica, illusiones, ludificationes, puerilitates, infantilitates. Hispanice, niñerías, rapazerías. Vide Deuteronom. 28. vers. 20.

VIAM DOMINI, ET AMBVLANT IN EA.] VERS. 22. Hebr. *Viam Iehouah ad ambulandum in eis*. Quidam, ut congruat plurale illud *in eis*, cum *via Domini*, subaudiunt. *viam* mandatorum *Iehouah*, ambulando in eis.

ET CITÒ SVBVERTERE NOLVIT.] Heb. VERS. 23. *ad non exterminandum eos festinanter*. Ambiguum est, nam potest & ad Deum, & ad Israëlitas referri. Plerique cum Nostro ad Deum referunt: alij ad Israëlitas, unde reddunt: *ne expellerent eas celeriter*. nimirum Israëlitas, ut mandatum fuerat illis Deuter. 9. vers. 3. Sic ultionem effecit Deus supra v. 10. & sequentibus denuntiata.

CAPVT TERTIVM.

*Israel sociatur gentibus à Domino derelictis, ad ipsius exercitationem: ideo
sæpius per extraneos reges affligitur; sed resipiscens, per
Othoniel, Aod, & Samgar liberatur.*

Vulg.

Malus.

1 *Æ sunt gentes quas Dominus dereliquit, ut erudiret in eis Israël, & omnes qui non nouerant bella Chananaeorum.*

2 *Vt postea discerent filij eorum certare cum hostibus, & habere consuetudinem praeliandi.*

3 *Quinque satrapas Philistinorum, omnemque Chananaum, & Sidonium, atque Heuaum, qui habitabat in monte Libano, de monte Baal Hermon vsque ad introitum Emath.*

1 *Tistæ genter, a quas deposuit IHVH ad eleuare in eis Israël: omnes, qui non cognouerunt omnes cæsiones Chenaghan.*

2 *Tantummodo correspondentiæ cognoscere generationes Israël ad docere eos cæsionem, tantummodo, qui faciebant non cognouerunt ea.*

3 *Quinque satraparum Pelistim, & omnis Chenaghanæus, & Tzidonius, & Chiuæus habitans montis Libani: de monte Baghal Chermon vsque ad venire Chamath.*

4 *Et aditum.*

a ut Cap. 2. v. 23.

b tentare, probare, experiri.

c incisiones, bella, praelia pugnæ.

d. datius. ad correspondentiæ sciendi filiorum.

e ut v. 1.

f datius. ad facies, ante.

g quinquarius satrapiarum. Vide Iosue.

13. v. 3. h introitum, ingressum,

4 Dimisitque eos, ut in ipsis experiretur Israelem, utrum audiret mandata Domini quae praeceperat patribus eorum per manum Moysi, an non.

5 Itaque filij Israel habitauerunt in medio Chananei, & Hethai, & Amor-
rhæi, & Pherezæi, & Heuæi, & Iebusæi:

6 Et duxerunt uxores filias eorum, ipsique filias suas filiis eorum tradiderunt, & serui-
erunt diis eorum.

7 Feceruntque malum in conspectu Domini, & obliti sunt Dei sui, seruientes Baalim & Astaroth.

8 Iratusque contra Israel Dominus, tradidit eos in manus Chusan Rasathaim regis Mesopotamiae, seruieruntque ei octo annis.

9 Et clamauerunt ad Dominum qui suscitauit eis saluatorem, & liberauit eos, Othoniel videlicet filium Cenez, fratrem Caleb minorem:

10 Fuitque in eo Spiritus Domini, & iudicauit Israel. Egressusque est ad pugnam & tradidit Dominus in manus eius Chusan Rasathaim regem Syriae, & oppressit eum.

11 Quieuitque terra quadraginta annis, & mortuus est Othoniel filius Cenez.

12 Addiderunt autem filij Israel facere malum in conspectu Domini: qui confortauit aduersum eos Eglon regem Moab: quia fecerunt malum in conspectu eius:

13 Et copulauit ei filios Ammon, & Amalec: abiitque & percussit Israel, atque possedit Urbem palmarum,

14 Seruieruntque filij Israel Eglon regi Moab decem & octo annis.

15 Et postea clamauerunt ad Dominum qui suscitauit eis saluatorem vocabulo Aod, filium Gera; filij Iemini, qui utraque manu pro dextra utebatur. Miseruntque filij Israel per illum munera Eglon regi Moab.

16 Qui fecit sibi gladium ancipitem, habentem in medio capulum longitudinis palmae manus, & accinctus est eo subter sagum in dextro femore.

17 Obtulitque munera Eglon regi Moab. Erat autem Eglon crassus nimis.

Maluenda, In Iudicum.

4 Et fuerunt ad ⁱ eleuare in eis Israelem, ad cognoscere an audient praecepta IHVH, quae praecepit ad patres eorum in manu Moseh.

5 Et filij Israel ^k habitauerunt in intimo Chenaghanæi: Chithæi, & Amor-
ræi, & Pherizæi, & Chiuæi, & Iebusæi.

6 Et acceperunt filias eorum, ^l eis, ^m mulieribus: & filias suas dederunt filiis eorum: & ⁿ seruierunt deos eorum.

7 Et fecerunt filij Israel ^o malum in oculis IHVH, & obliti fuerunt IHVH ELOHIM ^p eorum: & ^q seruierunt Be-
ghalim, & lucos.

8 Et ^r exarsit nasus IHVH in Israel: & vendidit eos in manu Chusan Risghathaim regis ^s Aram Naharim: & seruierunt filij Israel Chusan Risghathaim, octo annos.

9 Et exclamauerunt filij Israel ad IHVH, & ^t surgeret fecit IHVH ^u saluatorem filiis Israel, & saluauit eos, Ghothnielem filium Kenaz, fratrem Caleb paruum de ab eo.

10 Et fuit super eum spiritus IHVH: & iudicauit Israelem: & exiit ^x caesio-
ni: & dedit IHVH in manu eius Chusan Risghathaim regem ^y Aram: & ^z obfir-
mauit manus eius super Chusan Risghathaim.

11 Et ^a tranquilla fuit terra quadraginta ^b annum: & mortuus fuit Ghothnielem filius Kenaz.

12 Et addiderunt filij Israel ad facere malum in oculis IHVH: & ^c obtinuit IHVH Gheghlon regem Moab super Israel, super quia fecerunt malum in oculis IHVH.

13 Et ^d collegit ad se filios Ghamon, & Ghamalek: & ambulauit, & percussit Israelem: & haereditauerunt urbem Palmarum.

14 Et seruierunt filij Israel Gheghlon regem Moab octo decem annum.

15 Et exclamauerunt filij Israel ad IHVH, & surgere fecit IHVH eis saluatorem Ehud filium Ghera, ^e filij Iemini, virum clausum manum dexteram suam: & miserunt filij Israel in manu eius ^f munus Gheghloni regi Moab.

16 Et fecit sibi Ehud gladium, & ei duo ora, & spithama longitudo eius: & accinxit eum de sub ^h vestibus com-
mensuratis suis, super femur dextrum suum.

17 Et appropinquare fecit munus Gheghloni regi Moab: & Gheghlon vir ⁱ creatus valde.

i ut v. k.

k sederunt, manserunt;

l sibi.

m datus. it. mulieres, in uxores.

n coluerunt;

o quod malum viderunt;

Sic postea.

p suum.

q coluerunt.

r accensus

fuit, incanduit.

s Syriae ge-

minorum

fluminum;

Mesopotamia, Inter-

amnis.

t excitauit.

Sic v. 15.

u seruato-

rem. Sic v. 18.

x ad bellum;

y Syriae.

z corrobor-

rauit. vel.

corroborata

obfirmata

fuit.

a quieuit.

b anno pro

annis. Sic v.

14.

c valide ap-

prehendit,

corroborauit, obfirm-

auit.

d congreg-

gauit.

e Ben jemini,

Benjaminita-

tam.

f donatum.

Sic v. 18.

g palmus

major.

h Vide Leuit

6. v. 10 qui-

dam. tunica

sua strista.

i crassus,

pinus, ob-

esus. Vide

Genes. 41:

v. 2.

Y 2

18 Et

18 Cūque obtulisset ei munera, persecutus est socios, qui cum eo venerant.

19 Et reuersus de Galgalis, ubi erant idola, dixit ad Regem: Verbum secretum habeo ad te o Rex. Et ille imperauit silentium: egressisque omnibus qui circa eum erant.

20 Ingressus est Aod ad eum: sedebat autem in aestiuo cœnaculo solus, dixitque: Verbum Dei habeo ad te. Qui statim surrexit de throno.

21 Extenditque Aod sinistram manum, & tulit sicam de dextero femore suo, infixitque eam in ventre eius,

22 Tam valide, vt capulus sequeretur ferrum in vulnere, ac pinguisimo adipe stringeretur. Nec eduxit gladium, sed ita vt percusserat, reliquit in corpore: statimque per secreta natura alui stercora proruperunt.

23 Aod autem clausis diligentissimè ostiis cœnaculi, & obfirmatis fera.

24 Per posticum egressus est, Seruique regis ingressi viderunt clausas fores cœnaculi, atque dixerunt: Forsitan purgat alium in aestiuo cubiculo.

25 Expectantesque diu donec erubescerent, & videntes quod nullus aperiret, tulerunt clauem: & aperientes inuenerunt Dominum suum in terra intactum mortuum.

26 Aod autem, dum illi turbarentur, effugit, & pertransiit locum idolorum, vnde reuersus fuerat. Venitque in Seirath.

27 Et statim insonuit buccina in monte Ephraim: descenderuntque cum eo filij Israel, ipso in fronte gradiente.

28 Qui dixit ad eos: Sequimini me: tradidit enim Dominus inimicos nostros Moabitas in manus nostras. Descenderuntque post eum, & occupauerunt vada Iordanis quæ transmittunt in Moab: & non dimiserunt transire quemquam.

29 Sed percusserunt Moabitas in tempore illo, circiter decem millia, omnes robustos & fortes viros, nullus eorum euadere potuit.

30 Humiliatusque est Moab in die illo sub manu Israël: & quieuit Terra octoginta annis.

apprehenderunt. s transitiones, traiectiones, vada. t datius. ipsi Moab. u juxta, circiter, quasi. x denarium, decadem. y roboris, virtutis, exercitus id est, militaris. z vs v. 26. a dejectus depressus, submissus fuit. b quieuit vs v. 11. c anno pro annis.

18 Et fuit secundum quod^k consummauit ad appropinquare facere munus: & dimisit populum^l leuantes muneris.

19 Et ipse reuersus fuit de dedolatis, quæ ad Ghilghal, & dixit: Verbum^m absconsionis mihi ad te, o rex. Et dixit, Sile. Et exiuerunt deⁿ super eum omnes stantes super eum.

20 Et Ehud venit ad eum, & ipse^o sedens in^p altana refrigerationis, quæ ei, ^q solitario ei: & dixit Ehud: Verbum ELOHI^m mihi ad te. Et surrexit de super^r solium.

21 Et misit Ehud manum sinistram suam, & accepit gladium de super femur dextrum suum, & infixit eum in ventre eius.

22 Et^f venit etiam^t capulus post^u flammam, & clausit^x adeps in vsque ad flammam, quia non^y eduxit gladium de ventre eius: & exiuit^z excrementum.

23 Et exiuit Ehud^a in ordinationem, & clausit^b januas altanæ^c in vsque ad eum, &^d obserabit.

24 Et ipse exiuit, & serui^e eius venerunt, & viderunt, & ecce januæ altanæ obseratæ, & dixerunt: ^f Profecto abscondens ipse pedes suos in^g penitrali refrigerationis.

25 Et expectauerunt vsque ad^h pude fieri, & ecce non ipse aperiens januas altanæ: & acceperuntⁱ apertorem, & aperuerunt, & ecce^k sustentatores eorum cadens in terrâ mortuus.

26 Et Ehud^l euasit saluus vsque ad^m interturbare se eos: & ipse transiuit dedolata, ⁿ & euasit saluus in Seghirath.

27 Et fuit in venire eum, &^o infixit in^p ruba in monte Ephraim: & descenderunt cum eo filij Israël de monte: & ipse^q faciebus eorum.

28 Et dixit ad eos: Persequimini post me, quia dedit IHVH maleuolentes vestros, Moab in manu vestra. Et descenderunt post eum, & ^r ceperunt^t transitus Iardenis, ^u Moab; & non dederunt virum ad transire.

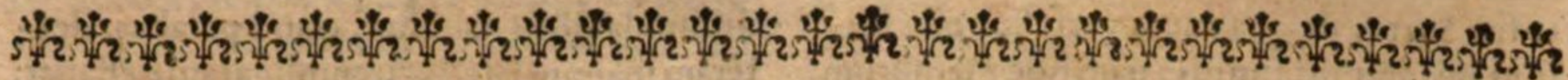
29 Et percusserunt Moab in tempore ipso^v secundum^x decem millium virum: omnis pinguis, & omnis vir^y strenuitatis: & non^z euasit saluus vir.

30 Et^a humiliata fuit Moab in die ipso sub manu Israël: & ^b tranquilla fuit terra octoginta^c annum.

k perfecit, absoluit, finiuit. l ferentes, portantes munus. m mysterii, secreti, arcani. n juxta. Sic statim. o manens, habitans. p cœnaculo Sic. v. 23. 24. 25. q ad solum eum. r thronum. s ingressus fuit, intrauit t manubrium, vel, stans u laminam politam, instar flammæ splendentem. Alii, mucronem. Sic mox. x omentum, aruina, abdomen. y extraxit. z stercus, fimus, cibus digestus, & concoctus. a ad ordinationem b fores, portas. Sic v. 24. 25. c supra se, vel post se, aut circa illum. d obfirmabit fera. sic v. 24. e scilicet Heglonis. f certe, vel fortè. g conclauis, cubiculo secreto, interno. h erubescere i apertorium, clauem. k domini, heri, fulcra, columina, pro, dominus, l ereptus, liberatus fuit. Sic mox. m distrahere se. Vide Genes. 19. v. 16. n vt v. 19. o increpuit, clauit. Vide Numeror. 10. v. 3. p buccina, Hispanice. clarin. q datius. ad facies ante eos. r tennerunt, occupauerunt

31 Post hunc fuit Samgar filius Anath, qui percussit de Philistiim sexcentos viros vomere: & ipse quoque defendit Israel.

31 Et post eum fuit Samghar filius Ghanath: & percussit Pelisthim sexcentos virum in stimulo bouis: & saluauit etiam ipse Israelem.

COMMENTARIA.

VERS. 1.

ELLA CHANANÆORVM.] Exponunt, id est, à populo Dei contra Chenahanæos gesta Mose & Iosua ducibus: nam historias bellorum illorum ex parte tenebant: sed Dei in illis singularia iudicia non animaduvertebant: quod sequens versus fusius explicat. Alij: qui ea non viderant, nec experti fuerant.

VERS. 2.

VT POSTEA DISCERENT, &c.] Hunc versum nos verbatim reddidimus: alij sic: Primò, Tantum vt scirent generationes filiorum Israel, & vt doceret eos bellum: tantum, qui antea non cognouerant ea. Id est, vt scirent filij Israël, qui postea nascerentur, & quasi cogeret eos Dominus discere rationem belli, quæ ratione gerenda essent bella. Verum qui antea subaudi, fuerant, vel vixerant tempore Iosue, non cognouerant ea. id est, non nouerant, subaudi, eam artem bellicam, quod Dominus pugnaret pro eis. q. d. non nouerant, qua ratione vindex Deus noua arte bellandi eos ex seruitute, & ex summis periculis eriperet: id, quod antea sub Iosue non fiebat. 2. Tantum in hoc, vt generatio filiorum Israel nosset, vtque docerent eos belligerare, eos duntaxat, qui antea non norant. Id est, tantum in hunc finem reliquit eas gentes insuperatas, vt filij Israël scirent belligerare: atque ipsæ gentes relictæ docerent eos filios Israël præliari, eos duntaxat, qui antea bellare non nouerant. 3. Saltem vt noscerent ætates filiorum Israel docere eos bellum, saltem eos, qui res antea gestas ignorabant. Illud, docere eos bellum, explanant, id est, de bellis in gentes istas suscipiendis informare, ad quæ alioquin ipsi non attendebant: non quia optabile sit bellum, ait S. Augustinus, sed quia pietas in bello est laudabilis.

VERS. 3.

DE MONTE BAAL HERMON.] Eusebius & S. Hieronymus in Locis Hebraicis: (Baal-Hermon, mons circa Libanum in sinibus Allophylorum.) Non dubium, hanc esse urbem, quæ Baal-Gad dicitur Iosue 11. vers. 17. & Cap. 13. vers. 3. vbi eam accuratè descripsimus.

VERS. 6.

ET DVXERVNT VXORES FILIAS EORVM.] Contra quam Deus interdixerat, Exodi 34. vers. 16. & alibi sæpius.

VERS. 7.

ET ASTHAROTH.] Meliores Nostri codices habent Aferoth. & hæc proculdubio est genuina lectio; reliquit vocem Hebraicam ininterpretatam, quam omnes, lucos exponunt: diximus de his lucis plura in Deuteronom. 7. vers. 5. & in Cap. 12. vers. 2. Quidam lucos, metonymicè capiunt, redduntque: & idola lucorum.

VERS. 8.

TRADIDIT EOS.] Hebr. & vendidit eos. maiorem emphasim habet, quasi odio & fastidio à se dominium eorum ablegasset, & in hostium ergastula, vt mancipia, nedum vt captiuos detrusisset. Alij: vanales fecit, seu expo/uit. id est, fecit vt capti ab hostibus sub hasta venderentur.

CHVSAN RASATHAIM.] sonat id nomen Hebræis, & Ethiop. gemina, seu geminata improbitatis. Videtur id populari odio ei hæsisse ob improbam tyrannidem, & atros mores: vt illud Horatij 1. Sermonum,

כוש
רשעים
Cuschan
Rischgha-
tajim.

— hic niger est. hunc tu Romaneæ cueto.

Inde prouerbium, Niger est. Alij interpretantur, Iudicem seu Vindicem Gemina-iniustitia, ciuilis & criminalis: quæ partes sunt optimi iudicis: vt Ægyptij suos reges Pharaones appellarunt ab officio vlciscendæ & coerendæ licentiæ.

OTHONIEL.] Is ipse est, de quo actum est supra Cap. 1. vers. 13. vbi hanc partem istius versus explanatam dedimus.

VERS. 9.

FUITQUE IN EO SPIRITVS DOMINI.] Hebr. Et fuit super eum spiritus Iehouah. id est, diuina vi impulsus fuit. Iosephus exponit, [Oraculo monitus.] Alij: Cæpit agi spiritu fortitudinis Domini vel excitauit Dominus animum eius, & fortitudine imbuit. Quidam reddunt: Cui quum insideret spiritus Iehouæ.

VERS. 10.

ET IUDICAVIT ISRAEL.] id est, rexit, gubernauit, administrauit rempub. Israëliticam: functus est officio ordinarij iudicis, gessit magistratum iudicaturæ Israëlitis. Alij: causam egit Israëlitis: vindicauit Israël. id est, vocatione diuina extra ordinem, manu armata Israëlitarum causam contra hostes suscepit, & superior fuit.

ET OPPRESSIT EVM.] Hebr. & roborata est manus eius super Chusan. id est, superior euasit, vel præualuit aduersus Chusan. Quidam: & robusta fuit manus eius supra Chusanem. Alij: validè & robustè incubuit Chusani. Iosephus: [Itaque congressi cum hoste, vno pralio se in libertatem asserunt: reliquiæ fusi & fugati exercitus ultra Euphratem se recipiunt.]

VERS. 11.

QVIEVITQUE TERRA.] tranquilla fuit, manlit in pace & otio, nullis bellorum procellis agitata, nulla externæ vi, aut iugo oppressa.

QVADRAGINTA ANNIS.] Totos istos quadraginta annos plerique vni magistratui Hothonielis assignant: quem occipiunt post octo annos seruitutis Israëlitis sub Chusan Syro. Iosephus: [Cenizus verò egregia nauata opera primum principatum à populo accepit, nomine iudicis: in quo postquam annos quadraginta exegit, vita defunctus est.] Alij verò reddunt,

dunt, & exponunt in hunc modum: *Ita quiescebat terra ad annum quadragesimum vsque. ex quo Iehosua Israelitarum dux proximus vitâ defunctus est.* Sensus est, quæcunque à morte Iehosue vsque ad mortem Hothonieli facta narrantur, comprehensa etiam seruitute sub Syris, de qua supra vers. 8. gesta fuerunt quadraginta annis: nam hoc membrum ad totam historiam inde à Iehosue tempore est referendum: & sic accipiendum esse hunc locum & sequentes, docet temporum ratio ex 1. Regum 6. vers. 1. Ita Tremellius & Iunius. Sed sunt hæc incerta, & in Chronologorum scrupulis reponenda.

ET MORTVVS EST OTHONIEL.] Iosephus: [*Vir industrius & magnanimus.*]

VERS. 12.
יגלן

EGILON.] Heb. *Gheghlon*. Significat id nomen Hebræis, *Rotundum*, *Teretem*, forsan à forma corporis, vel *Plaustralem*, *Curralem*, à copia curruum & plaustrorum, quibus abundabat: aut *Vitulum*, seu *Vitulinum*, à ferocia & robore corporis, seu à præstantia.

VERS. 13.

ATQVE POSSEDIT VRBEM PALMARVM.] nempe Ierichuntem, vel Engaddam. Vide supra cap. 1. v. 16. & Deuter. 34. v. 3. Iosephus: [*Rex victor translato Ierichuntem domicilio, modis omnibus plebem vexauit.*]

VERS. 15.
חור

AHOD.] Heb. *Ehud*, quidam *Vnicum*, & *Solitarium* interpretantur, humilitatem hominis ex nomine arguentes, manifesto errore, cum non per *Chet*, sed per *He* in omnibus exemplaribus describatur. AHOD, significat *Celebrem*, *Decorum*, *Gloriosum*, *Inclitum*. Iosephus: [*Iuuenis ad quoduis egregium facinus, & animo, & utraque manu ex aquo promptus.*]

QVI VTRAQUE MANV PRO DEXTERA VTEBATUR.] Heb. *virum* וטא *Iter manu dextera sua*. Verbum וטא *Atar* semel tantum in Scriptura legitur Psalm. 68. v. 16. nomen vero ITER bis solum, hic & infra cap. 20. v. 16. Plerique hic reddunt: *virum, clausum, conclusum, praeclusum, obstrictum, obstru-ctum, obturatum, captum, contractum, manu dextera sua*. Ita plerique Hebræorum, item Caietanus, Alfonsus Zamorensis, Sanctes, Vatablus, Pellicanus, Munsterus, Clarius, Forsterus, Mercerus, Tremellius, Iunius, Marinus, Pomarius, Auenarius, Buxtorfius, Schindlerus, Leo Iudas, Montanus, Hispanicus Interpres. Quod tamen bifariam potest intelligi: primo, quod utramque manum sanam & integram habuerit, & utraque valuerit, sed minus dexterâ, & potissimum sinistrâ: eiusmodi Latini appellant *scæuam*, vel *scæuolam*, quasi dicas, *sinistrum*, Itali *Mancino*, Hispani *curdo*, *izquierdo*, qui ad humanas functiones parum dextera; plurimum, & validius vtuntur sinistrâ. Ita Kimchius, Caietanus, Zamorensis, Pomarius, Marinus, Buxtorfius, Schindlerus, Interpres Hispanicus. Secundo, vt vitio aliquo manum dexteram contractam, impotem, impeditam, ac prorsus inutilem & inuolidam, absque vilo eius vsu habuerit: cuiusmodi Itali vocant, *estropiato*, & Hispani ac Latini *mancum manu*. Id videntur sequi Caietanus, Vatablus, Clarius, Montanus. Sic Agrippina

Neronis mater in 13. Annali. Taciti appellabatur, (*Debilem Burrum, trunca manu.*) Consentiente voce Hispanica *Atar*, pro *ligare*; posset aliquis repdere: *virum ligatum manu dextera sua*, id est, contractum & obstrictum, vel impeditum, impotem, aut fortasse ad dissimulandum facinus, quod parabat, dexteram manum fasciis circumligatam gestabat: vt de Stephano interfectore Domitiani prodit Suetonius cap. 17. [*Ac sinisteriore, inquit, brachio velut agro, lanis, fasciisque per aliquot dies ad aduertendam suspicionem obuoluto, &c.*] Nec desunt, qui exponant; *virum apertum manu dextera sua*, quæ significatio haud videtur aliena à verbo ATAR, Psalm. 68. v. 16. vt ibi notabimus: id est, Explicatum, expeditum manu dextera sua, vel ex notione, quam verbo eo loco Psalmi tribuit Noster; *virumurgentem manu dextera sua*, hoc est, manu promptum, alacrem, instantem. Sed ij sensus non satis conuenire videntur cum vers. 21. infra. Quidam; *apertum manu*, id est, dissoluta articulorum & neruorum compage manus dexterae prorsus inutilem. Alij: *praeclusum manu dextera sua*, id est, qui quamuis dextera plurimum valeret: at tam strenuus & impiger erat, vt tantundem sinistra valeret, nec minus cunctas hominis & roboris functiones sinistra manu obiret, ac si dexteram praeclusam, contractam, & impotem haberet, quem sensum sequuti sunt LXX. Iosephus, Noster, qui reddunt *amphoterodexion*, *ambidextrum*, qui utraque manu æque valebat, & utebatur, quasi dicas *aquimanum*. S. Isidorus lib. 10. Originum, cap. 1. extremo: (*Æquimanus appellatur, qui utraque manu gladio incunctanter utatur.*) Iosephus Ehudem appellat *utraque manu ex aquo promptum*. Atqui hic sensus egegiè iuuatur è cap. 20. v. 16. Ego facile, adducor, vt potius credam Ehudem fuisse scæuam, vt ex v. 21. infra colligitur. Solet id genus hominum esse strenuum, impigrum, laudax, & multo robore præditum.

GLADIVM ANCIPITEM.] Heb. *Gla-* VERS. 16.
dium cui erant duo ora, seu duæ acies. Latini dicerent, *gladium bipennem*. Nonius cap. 2. Numero 82. [*Bipennis, manifestum est id dici, quod ex utraque parte sit acutum.* Varro Parmenone: Ferens ferream humero bipennem securim.]

HABENTEM IN MEDIO CAPVLVM, LONGITVDINIS PALMÆ MANVS.] Heb. nihil de capulo in medio, sed tantum; *gomed longitudo eius*, quod omnes exponunt: *cubitus longitudo eius*. Egrè Nostrium cum Hebræo conciliant. Ego illud, *longitudinis palmae manus*, non ad capulum, sed ad gladium retulerim, vt clarè apparet ex LXX. quos hic Noster sequutus: illud autem, *habentem in medio capulum*, videtur Noster adieciisse de suo maioris explicationis causâ, vt gladij breuioris formam accuratius describeret. Quidam notant, hic *cubitus* Hebraicè, intelligi minorem: *palmum* verò Nostri, maiorem, qui est duodecim digitorum, & cubito minori fermè æquipollet. Aliqui וטא *Gomed*, *Mensuram*, *palmam maiorem* statuunt, atque

arque ad pedem accedere putant: & gladij Ehudis aciem quidem fuisse vnus palmi, vt Noster ait: aciem verò cum capulo, vnus pedis vt Hebræa indicant. Equidem GOMED, semel tantum in Scriptura hîc legitur, & omnes *cubitus* interpretantur, ex altera voce גמדים *Gammadim*, Ezechiel 27. 11. quam *Pygmaos*, id est, *cubitales*, reddunt. At LXX. & Noster constanter hîc *spithamam*, id est, palmum maiorem, seu dodrantem exponunt: quibus in voce obscura assentiri tutius. Vnde non dubitauerim hîc *spithamam* potius, quàm cubitum conuertere: & in Ezechiele *spithamaos*, vel *spithamales*. Plinius lib. 7. cap. 2. [*Spithamei Pygmai narrantur, ternas spithamas longitudine, hoc est, ternos dodrantes non excedentes.*] Et verò *spithamæ* longitudo mirificè gladio Ehudis congruit, quem *sicam* Noster appellat infra vers. 21. & Iosephus *pugionem*: proculdubio qualem nostrum Hispanicum, quem *puñal*, vel *daga* vocamus, apriusimum Ehudis facinori patrando, quem etiam Latini apud Festum *clunaculum* appellant: [*Clunaculum*, inquit, *cultrum sanguinarium dictum, vel quia clunes hostiarum diuidit, vel quia ad clunes dependet.*] Scaliger & alij, qui *Victimarium*, aut *saginarium* mutant, Festum non intellexerunt: *sanguinarium* eum appellat, sanguini ex insidiis fundendo aptissimum, quo sicarij & sanguinarij homines potissimum vtuntur. Facile arbitramur hunc illum esse iam olim inter arma Romana sub nomine gladij Hispaniensis receptum, de quo Polybius lib. 6. [*Una cum scuto gladium imperant, quem ferunt ad dextrum femur: appellant Hispaniensem, habetque mucronem eximium, & ictum utrimque validum, quoniam lamina eius valida est & firma.*] Iosephus 3. Belli, cap. 3. [*Pedites utrimque gladios gestant: longiorem quidem illud ad sinistrum laus: nam qui ad dextrum est, palmi, siue duodecim digitorum mensuram non excedit.*] Parum cepit hæc loca Polybij & Iosephi Lipsius. Ergo Ehudes *spithamali* Hispaniensi gladio super femur accinctus ad patranda cædem processit.

VERS. 18. PROSEQUVTVS EST SOCIOS, QVI CVM EO VENERANT.] Heb. & dimisit populum ferentes munus. Quidam exponunt, & Heglon accepto munere, benigne à se dimisit eos, qui illud attulerant. Alij: & Ehud deduxit socios, vel persequutus est, qui secum detulerant munus illud nimirum, vt à periculo, si quod euenturum erat, liberi essent, & ipse rem expeditius gereret.

VERS. 19. ET REVERSVS DE GALGALIS, VBI ERANT IDOLA.] Heb. Et ipse reuersus est de Pesilim, quæ ad Ghilghal. Vocem פסילים *Pesilim*, propriè interpretantur, *incisa, dedolata, insculpta, exsculpta*, siue ex ligno, siue ex lapide. Sæpissimè hæc vox in Scripturis significat *sculptilia, idola*, quæ Hispanicus Interpres rectè vocat, *idolos de talla*. Hîc pro *lapidinis*, *latomiis*, quæ erant prope Ghilghal, accipiunt, Caietanus, Sanctes, Vatablus, Marinus, Tremellius, Iunius, Clarius, Auenarius, Buxtorfius, Schindlerus. Alij reddunt: *vbi erant dolatura, vel sculptura,*

id est, vbi imagines dedolabantur & sculpebantur. Plerique cum Nostro: *vbi erant idola*, vt Lyranus, Forsterus, Leo Iudas, Hispanicus Interpres. Putant Heglonem ad profanandum locum sanctum Ghilghal, vbi quondam positum fuit tabernaculum, & arca, vbi filij Israël circumcisi fuerunt, & celebrauerunt Pesach, constituisse imagines deorum suorum. Nec desunt, qui putent PESILIM hîc esse statuas illas, quas veteres Hermas, & Hermathenas, à figura Mercurij & Mineræ vocauerunt. Has enim frequentes in vicis, viis, terminis ponebāt. Thucydides l. 6. [*Statua Mercuriales in urbe Athenarum (Hermas vocant quadratum opus, quorum plurimi in priuatarum adium vestibulis, & templis more patrio habentur) vna nocte pars maior iuxta ora præcisa sunt, & c.*] Et Plato in Hipparcho auctor est, Hipparchum Pisistrati filium in triuivis vrbis Athenarum & pagorum multos constituisse huiusmodi Hermas. Et Pausanias in 2. Corinthiacorum extremo: [*Erecti sunt pro terminis lapidei Herma.*] Macrobius 1. Saturnalior. Cap. 19. [*Pleraque etiam simulacra Mercurij quadrato statu figurantur, solo capite insignita, & virilibus erectis.*] At de his latius dicemus in Prouerb. 26. vers. 8. Sed de Termino lapide in finibus agrorum à Romanis poni solito, ac pro Deo culto notius est, quàm vt opus sit indicare. Vide Dionysium Halicarnassæum lib. 2.

Tremellius & Iunius in hunc vers. & in 26. infra hæc annotant: (*Sed quid si PESILIM accipiamur pro lapidibus illis castis, quos in Gilgale statuit Iehosuah, Iosue 4. vers. 10. omnino id magis probat.*) Nec absurda esset coniectura, si sciretur lapides illos dedolatos, aut cæcos fuisse: nam id Scriptura non dicit: & monumento sanè magis fecisse videntur rudes & impoliti vt è fluminis alueo erepti fuerant, tametsi substructionibus impositi.

ET ILLE IMPERAVIT SILENTIVM.] Heb. Et ille dixit, *Sile.* nimirum dum isti abierint & recesserint, qui me circumstant.

INGRESSVS EST AOD.] Heb. Et Ehud venit ad eum. id est, propius accessit. Alij Quumque ingressus fuisset Ehud ad eum.

IN ÆSTIVO CÆNACVLO.] בעליית המקרה *beghalijat hammekerah*. Equidem עליה *ghalijah* fæmineum propriè est *ascensio, superior, gradus*. Aiunt esse Latine *aulam, supremam partem domus, superius*. Aut *cænaculum, cubiculum, thalamum, conclaue superius, cænaculum in superioribus adium partibus, superiorem domus partem, ad quam scalis, seu gradibus ascendebatur*, vbi antiquitus cænabatur, Græcè ὑπερσώον, nempe superiorem contignationem, conclaue super domo. Festus: [*Cænacula dicuntur, ad quæ scalis ascenditur.*] Liuius lib. 39. Cap. 14. [*Cænaculum super ades est.*] Quidam hîc vertunt: *in cænaculo refrigerationis, seu refrigerij*. id est, æstiuo, in quo flabat ventus frigidior, quod factum erat pro tempore æstiuo, refrigerandi gratia. Leo Iuda: *in cænaculo contabulato*. Forsterus: *in superiori camerato*. Vel *in altana refrigerij*. Rectè finxit vocem, & ab עלי *ghalah* quod *ascendere*

VERS. 20.

dere est, & ab altanis ventis, qui ab alto, seu mari perflant, & eiusmodi superioribus ædium partibus æstiuo tempore plenius recipiuntur, *embates* Hispanicè dicimus. Seruius ad illud *Æneidos* 7.

—*omnisque repente resedit*
Flatus.

inquit: [*Omnis id est, & qui ripa est, & qui pelagi, qui Altanus vocatur.*] Eadem S. Isidorus Lib. 13. Originum, Cap. 10. Ex quibus restituto traiecta verba Plinij Lib. 2. Cap. 43. & lego: [*Namque & è fluminibus, ac niuibus, & è mari videmus, & quidem tranquillo, quos vocant Altanos, & alios è terra consurgere.*] Vide infra vers. 24. Notabis hîc olim Asianis & Orientalibus delicatioribus principibus morem fuisse vt in ædibus suis alia haberent hiberna, alia æstiuu habitacula: quem morem etiam ad Hebræos transisse apparet ex Amos 3 vers. 25. item & ad Romanos, vt ex multis auctoribus docent Casaubonus ad Suetonij Augustum, Cap. 72. & Isaaci Gringæus in Commentariis ad Satyræ 7. Iuuenalis.

VERBUM DEI HABEO AD TE.] id est, quod accepi à Deo. q. d. est, quod tibi dicam ex parte Dei, vel iussu Dei. Dicturus sum tibi verbum Dei. Quidam reddunt: *aliquid diuini habeo ad te.*

QUI STATIM SVRREXIT DE THRONO.] Nimirum, honorem verbo Dei exhibiturus. Vide Numeror. 23. vers. 18. & in Genes. 49. vers. 33.

VERS. 22.

AC PINGVISSIMO ADIPE STRINGERE-
TVR.] Hebr. *Et clausit adeps in usque ad laminam* id est, totam laminam operuit, ita vt totus gladius demersus esset in omentum. Quidam; & *concluserit adeps laminam.* Alij: *Et occluderet adeps mucronem ipsum.* Nonnulli: *Adepsque concluderet,* subaudi vulnus, aut os vulneris, *post ferrum,* siue laminam. id est, adactio ferro adeps occlusit os vulneris, vt non posset extrahi gladius.

NEC EDVXIT GLADIVM.] Exponunt, ac ne potuit quidem extrahere quum adipe demersus esset capulus.

STATIMQUE PER SECRETA NATVRÆ
ALVISTERCORA PRORVPERVNT.] Hebr. *Et exiuit פֶּרֶשְׁכָּה פֶּרֶשְׁכָּה* *parschedonah.* Quidam componunt à פֶּרֶשׁ *parasch* seu *pereesch*, *stercus, simus, excrementum,* & אֶשְׁכָּה *esched* *effusio:* *Et exiuit effusio-stercoris.* Alij, conflat ex PERSCH *stercus,* & דֹּמֶן *domen* *pollutio stercorosa, simus:* & *egressum est excrementum, stercus, per vulnus inflictum, cum visceribus-pollutis.* Aliqui *He* ultimum putant esse aduerbium locale: & *exiuit in Parscedon.* quod nomen proprium loci esse volunt, à פֶּרֶשׁ *parasch*, *equus.* quasi dicas, *ad equile,* vel *hippodromum,* nimirum, exiuit Ehud patrata cæde ad locum, vbi erant, vel exercebantur equi vel equites Nonnulli: & *exiuit ad podicem eius.* id est, adactus mucro in ventrem penetrauit omnia, ita vt per podicem exiret. Nec desunt, qui PARSCHEDONAH, velint esse ipsum intestinum; *Et exiuit intestinum.* per vulnus ipsum. Hispanica antiqua Translatio, *Y salio la tripa.*

ET OBFIRMATIS SERA.] Hebr. est futurum: *Et obserabit.* Rectè notant, significari seram sic fabricatam, vt solo tractu clauderetur sic quod non nisi claue aperiri posset, vt frequentissimo vsu videmus. Hispanicè appellamus, *Cerradura de golpe.* quæ ictu claudit. Quidam; *Et pessulo obserauit.* Non tam rectè, nam difficile poterat ipse exiens pessulum ab intus obdere.

VERS. 23.

PER POSTICVM EGRESSVS EST.] Hebr. *Et exiuit Ehud המסדרונה hammisderonah.* Variè conuertunt. 1. *Per porticum.* quales fieri solent in domibus magnatum. Vnde coniectantur in Nostro, non posticum, sed porticum legendum. 2. *Ad ordinationem.* hoc est, ad locum, in quo ordinarie Curiales manere consueuerant. Significatur enim, quod exiuit per ordinaria loca, tanquam nihil mali egisset, nullam sui suspicionem dans curialibus. 3. *Ad ipsum vestibulum,* seu *pro-cætonem,* in quo custodes principis excubabant. 4. *Per gradus-ordinatos,* ad introitum domus. 5. *Ad ordines,* vel *per ordines.* Voluntque esse locum, in quo erat ordinata sedilium dispositio. Vnde reddunt. *Ad exedram.* quod est ordinata scabellorum, sedium, subselliorumque dispositio, vt sedeant homines. 6. *Ad tabulatum.* Aiunt esse constructionem-tabularum, seu tabulatum, vbi erat ordinata dispositio sedilium. 7. *Ad,* vel *Per conuentum,* id est, locum, in quo conueniebant homines ad regem. 8. *Versus pratorium.* 9. *Ad aulam.* maiorem domus. 10. *Ad atrium.* Hispanicus Interpres, *al patio.* 11. *Per Cochleam.* nempe per gradus ordinatos ad modum cochleæ ad introitum domus. Notant in MISDERONAH, *He,* proculdubio esse locale. Possis reddere: *Et egressus est ad Ordinem,* vel *seriem.* scilicet, armorum, id est, ad cohortem prætoriam excubantem. Tanta fuit fiducia viri! Cum tamen prius portas validè occlusisset.

FORSITAN PURGAT ALVVM.] Hebr. ferè omnes conuertunt: *Fortè regens ipse pedes suos.* Notantque esse periphrasim honestam purgantis aluum. Dicit enim Scriptura *verecundè, Velare pedes eos,* qui se exonerant, sumpta loquendi figura à Iudæorum egerentium gestu, qui quum ventrem leuare volunt, procumbendo in genua pedes vestitu regunt. Honestissima igitur loquutione habitum egerentis expressit. Sic etiam 1. Samuel. 24. vers. 4. Verum participium מִשְׁחָה *mesch*, propriè est à verbo מָשַׁח *Ungere.* Nec prorsus absurde reddes: *Fortè ungens ipse pedes suos.* Potuit esse, vt rex æstiuo illo tempore sub meridiem vnctioni pedum pretioso aliquo vnguento ad leniendum æstum, dare operam esset solitus.

VERS. 24.

EXPECTANTESQVE.] Verbum יָחַל *Iachal* propriè est, *cum anxietate, sollicitudine, nisu, molestia expectare.* Vide Genes. 8. vers. 12.

DONEC ERVBESCENT.] De notione verbi בֹּשֶׁת *busch* plenius eginuis Exodi 32. vers. 1. hîc בֹּשֶׁת *bosch*, quidam pro infinitiuo, alij pro nomine infinito capiunt, varieque reddunt, 1. *vsque ad Pudorem.* vel *vsque ad pudesceri,* seu, *denec pudefierent.* 2. *vsque ad Tardare,*

Tardare, morari. vel Usque ad tarditatem. id est, amplius distulisset aperire quam solebat. Quidam explicatiùs reddunt: Quumque expectassent dudum. Alij: Et expectauerunt donec cunctarentur. Vel donec morarentur. q. d. expectauerunt diu, moram expectando traxerunt.

VERS. 26. EFFUGIT.] נמלט *nimlat*, quidam reddunt, *se recepit, receptus est.* Alij: *seruatus fuit, ereptus, liberatus fuit. dum illi turbarentur.* Aliqui reddunt: *dum illi tardarent, aut cunctarentur. scilicet aperire.* Rectiùs: *dum illi inturbarentur, aut distrabarentur, rei nouitate attoniti, in summa rerum trepidatione nihil consilij, rege interfecto, expedientes.*

ET PERTRANSIIT LOCVM IDOLORVM, VNDE REVERSVS FVERAT.] Hebr. tantum est; & *transiit dedolata, seu sculptilia, aut lutomias.* Vide vers. 19. Nempe locum illum quousque deduxerat socios ferentes munus, & vnde ipse redierat ad parrandam cædem. Par est existimare socios viros strenuos ibi relictos, expectasse euentum rei, atque nunc his receptis euasisse cum illis Ehudem in Sehiratham:

VENITQVE IN SEIRATH.] Hebr. *Et euasit-saluus, recepit-se in Sehirath.* Notant, *Sehirath* locum fuisse ad montana Ephraimitarum, vt sequens versus ostendit. Aliqui pro appellatiuo capiunt, reddantque: *Et seruatus est inter condensa veprium.* שְׁגִירַת *Seghirat* nomen à capris & hircis, quod eo loco plures essent: vel ab arbustorum & rupium impexa horridaque coma: vel ab hordeis, quod iis locis plura, & tunc matura essent, inter quæ Ehudes delituerit, proculdubio dicitur.

VERS. 27. IPSO IN FRONTE GRADIENTE.] Hebr. & *ipse ad facies eorum.* Quidam: & *ipse ante eos.* Alij: *ipso præcunte eis. vel & ipse descendebat ante eos. seu & ipse proficiscebatur ante eos. tanquam dux agminis & antesignanus.*

VERS. 28. ET OCCVPAVERVNT VADA IORDANIS, QUÆ TRANSMITTVNT IN MOAB.] Hebr. & *ceperunt traiectiones Iardenis ipsi Moab.* Quidam: *occuparunt vada Iordanis, ubi traieciuntur ad Moabitas.* Alij: *præoccupauerunt vada Iardenis Moabitis.* Nonnulli: *occuparunt vada Iordanis propter Moabitas, id est, ne ipsi Moabita ultra Iordanem ferrent opem iis Moabitis, qui citra Iordanem erant ad Iericho.* Simplicior sensus est: & *interceperunt transitum Iordanis ipsis Moabitis.*

ET NON DIMISERVNT TRANSIRE QVEMQVAM.] Nimirum in vltiorem ripam versus campos Moabiticos: nam omnia vada Iordanis custodiis sepserat Ehudes militari stratagemate. alij: & *non dimiserunt transire quemquam, vel ex iis, qui citra fluium erant, vel ex iis etiam, qui vltra flumen ex proximis Moabitarum campis opem suis ferre poterant.*

OMNES ROBUSTOS. [Hebr. *omnem pinguem. vel pingue-factum.* Quidam: *omnem obesum.* Alij: *omnem succulentum, & bene curatum.* Nonnulli: *omnem opulentum.* nimirum metaphora à corpore ad opes. Nec desunt, qui: *omnem adipem, seu pinguedinem.* id est, selectissimum quemque ac præstantissimum, opibus, nobilitate, dignitate. Hispanicè, *toda la nata.* Proprie: *omnem olcosum, vnguentosum.* oleo & vnguento delibutum. id est, percusserunt omnes crassos, vnguentatos, deliciosos: & omnes etiam viros strenuos & militares.

HVMILIATVSQVE EST MOAB.] Hebr. est verbum fœmineum *Et humiliata est Moab.* nempe terra, regio, gens, congregatio, horda. Vel forsan tribuit eis verbum fœmineum, ob fractum & enervatum eorum animum tanta clade. Quidam reddunt: *Subactus itaque fuit Moab.* Alij: *Sic depressi sunt Moabita. victi & attriti Israëlita vi.*

ET QUIEVIT TERRA OCTOGINTA ANNIS.] Quidam reddunt: & *quieuit terra ad annum octogesimum vsque.* nimirum ab Hothonielis morte vsque ad Samghar. Vide supra vers. 11. Iosephus: [*Eum principatum per annos octoginta obtinuit.*]

SAMGHAR.] Sonat, *Ibi aduena, seu peregrinus. vel Qui concisor, excisor, ferrator, ob vires & robur corporis.* De quo vide infra Cap. 5. vers. 6. Iosephus: [*Sanagarus Anathi filius electus in imperium, vix toto vertente anno vitam finiit.*]

VOMERE.] במלמד הבקר *bemalmad habbakar.* Plerique reddunt: *in stimulo bouis, vel, boum.* quasi dicas, *doctrinali, instructorio boum.* quod nimirum doceat eos arare. Alij: *uestigiali boum.* Quidam: *manicula boum:* M. Varro Lib. 4. de lingua Latina, Cap. 31. [*In stina transversa regula manicula dicitur, quod manu bubula tenetur: qui quasi est temo inter boues.*] Aliqui: *in hasta, seu, phalanga boum.* Sed nemo rectiùs Nostro: *cum vomere.*

CAPVT QVARTVM.

Debbora prophetissa & Barac aduersus Sisaram principem regis Iabin dimicant
quem profugum occidit Iabel vxor Haber Cinea.

Vulg.

Malu.

Ad dideruntque filij Israel
facere malum in conspe-
ctu Domini post mortem
Aod,

2 Et tradidit illos Dominus in manus
Iabin regis Chanaan, qui regnavit in
Asor: habuitque ducem exercitus sui no-
mine Sisaram, ipse autem habitabat in
Haroseth gentium.

3 Clamaueruntque filij Israel ad Do-
minum: nongentos enim habebat falca-
tos currus, & per viginti annos vehe-
menter oppresserat eos.

4 Erat autem Debbora prophetis vxor
Lapidoth, quae iudicabat populum in illo
tempore.

5 Et sedebat sub palma, qua nomine
illius vocabitur, inter Rame & Bethel in
monte Ephraim: ascendeabantque ad
eam filij Israel in omne iudicium.

6 Quae misit & vocauit Barac filium
Abinoem de Cedus Nephthali. dixitque
ad eum: Pracepit tibi Dominus Deus
Israel, vade, & duc exercitum in mon-
tem Thabor, tollesque tecum decem mil-
lia pugnatorum de filiis Nephthali, &
de filiis Zabulon:

7 Ego autem adducam ad te in loco
torrentis Cison, Sisaram principem exer-
citus Iabin, & currus eius, atque omnem
multitudinem, & tradam eos in manu tua.

8 Dixitque ad eam Barac: Si venis
mecum, vadam: si nolueris venire me-
cum, non pergam.

9 Quae dixit ad eum: Ibo quidem
tecum, sed in hac vice victoria non
reputabitur tibi, quia in manu
mulieris tradetur Sisara. Surrexit
itaque Debbora, & perrexit cum Ba-
rac in Cedus.

10 Qui, accitis Zabulon & Ne-
phthali, ascendit cum decem mil-
libus pugnatorum, habens Debboram
in comitatu suo.

11 Haber autem Cineus recesserat
quondam à ceteris Cineis fratribus suis
filiis Hobab, cognati Moysi: & tetenderat
tabernacula usque ad vallem, quae vo-
catur Sennim, & erat iuxta Cedus.

Et addiderunt filij Israël
ad facere ^a malum in
oculis IHVH: & Ehud
mortuus fuit.

2 Et ^b vendidit eos IHVH in manu Ia-
bin regis Chenaghan, qui regnavit in
Chatzor: & princeps ^c militiae eius Si-
sara: & ipse ^d habitans in Charoseth
gentium.

3 Et exclamauerunt filii Israël ad
IHVH, quia nouem centi ^e currus ferri
ei: & ipse ^f pressit filios Israël in ^g ob-
tentione viginti annum.

4 Et Deborah vira prophetissa, vira
Lapidoth: ipsa iudicans Israël in tem-
pore ipso.

5 Et ipsa ^h habitans sub ⁱ palma De-
borah, inter ^k Ramah & inter Beth-El,
in monte Ephraim: & ascenderunt ad
eam filij Israël, ^l iudicio.

6 Et misit, & vocauit ^m Barak filio
Abinogham de Kedes Naphthali: &
dixit ad eum: An non praecipit IHVH
ELOHIM Israël? ⁿ Ambula, & trahes
in monte Thabor: & accipies tecum
^o decem millium virum de filiis Na-
phthali, & de filiis Zebulun.

7 Et traham ad te ad torrentem Ki-
son Sicerá principem ^p militiae Iabin,
& ^q currum eius, & multitudinem
eius: & dabo eum in manu tua.

8 Et dixit ad eam Barak: Si ambula-
bis mecum, & ego ambulabo: & si non
ambulabis mecum, non ambulabo.

9 Et dixit Ambulare ambulabo te-
cum, ^r defectus, quia non erit ^s decus
tuum super viam, quam tu ambulans:
quia in manu virae vendet IHVH Siserá.
Et surrexit Deborah, & ambulauit
cum Barak in Kedes.

10 Et ^t conclamare fecit Barak Ze-
bulun, & Naphthali in Kedes: & ^u as-
cendit in pedibus suis, ^x decem mil-
liū ^y viri: & ascendit cum eo Deborah.

11 Et Chéber Kenæus separatus
fuit de ^z Kajin, de filiis Chobab, ^a so-
ceri Moseh: & extendit tentorium
suum usque ad Elon in ^b Tzaghanaim
quæ ^c ad Kedes.

^a quod ma-
lum videtur

^b Vide caput
3 v. 8.

^c exercitus,
^d sedens,
manens.

^e curritura.
^f oppressit.
Vide Cap. 1.

v. 34.

^g intensione,
robore, fir-
mitudine.

^h sedens,
manens.

ⁱ palmeto.

^k Ha amas,

^l da ius.

ad iudicium.

^m datinus.

ipsi Barako,

quasi dicat,

proclamaui

inclamaui.

Barako.

ⁿ Vade,

^o denarium,

decadem.

^p exercitus,

^q curratu-

ram.

^r Vide de hac

loquutione

Numeror.

13. v. 29 Sed

tamen, Nisi

quid.

^s decor,

splendor,

gloria, mag-

nificentia.

^t inclamare,

conuocare

fecit scilicet

voce pra-

conis.

^u ascendere

fecit.

^x denarium,

decadem.

^y v. 7.

^y genitinus

singularis

pro virorum

^z Kenæa

gente. Sic

Numeror.

24. v. 22.

^a cognati,

affinis. qui-

dam subua-

diunt filii

soceri.

^b Tzagha-

nanim. de

hoc loco vide

Iosue 19.

v. 33.

12 Et

12 Nuntiaturumque est Sisara, quod ascendisset Barac filius Abinoem in montem Thabor.

13 Et congregauit nongentos falcatos currus, & omnem exercitum de Haroseth gentium ad torrentem Cison.

14 Dixitque Debhora ad Barac: Surge, hac est enim dies, in qua tradidit Dominus Sisaram in manus tuas: en ipse ductor est tuus. Descendit itaque Barac de monte Thabor, & decem millia pugnatorum cum eo.

15 Perterruitque Dominus Sisaram, & omnes currus eius, uniuersamque multitudinem, in ore gladii, ad conspectum Barac: in tantum, ut Sisara de curru desiliens, pedibus fugeret.

16 Et Barac persequeretur fugientes currus, & exercitum, usque ad Haroseth gentium, & omnis hostium multitudo usque ad internecionem caderet.

17 Sisara autem fugiens peruenit ad tentorium Iahel uxoris Haber Cinai. Erat enim pax inter Iabin regem Azor, & domum Haber Cinai.

18 Egressa igitur Iahel in occursum Sisara, dixit ad eum: Intra ad me Domine mi: intra ne timeas. Qui ingressus tabernaculum eius, & opertus ab ea pallio.

19 Dixit ad eam: Da mihi, obsecro, paululum aque, quia sitio valde. Quae aperuit utrem lactis, & dedit ei bibere, & operuit illum.

20 Dixitque Sisara ad eam: Sta ante ostium tabernaculi: & cum venerit aliquis interrogans te, & dicens: Numquid hic est aliquis? Respondebis: Nullus est.

21 Tulit itaque Iahel uxor Haber clauum tabernaculi, assumens pariter & malleum: & ingressa abscondite & cum silentio posuit supra tempus capitis eius clauum, percussumque malleo defixit in cerebrum usque ad terram: qui soporem morti consocians defecit, & mortuus est.

22 Et ecce Barac sequens Sisaram ueniebat: egressaque Iahel in occursum eius, dixit ei: Veni, & ostendam tibi virum quem quæris. Qui cum intrasset ad eam, vidit Sisaram iacentem mortuum, & clauum infixum in tempore eius.

23 Humiliauit ergo Deus in die illo Iabin regem Chanaan coram filiis Israel.

Maluenda, In Iudicum.

12 Et annuntiauerunt^d Sisera, quia ascendit Barak, filius Abinogham montem Thabor.

13 Et^e conclamare fecit Sisera omnem^f currum suum, nouem centos currum ferri, & omnem populum, qui^g ad eum; de Charoseth gentium ad torrentem Kison.

14 Et dixit Deborah ad Barak: Surge, quia ista dies, qua dedit IHVH Sisera in manu tua: an non IHVH exiuit^h faciebus tuis? Et descendit Barak de monte Thabor, &ⁱ decem millium vir post eum.

15 Et^k conturbauit IHVH Sisera, & omnem currum, & omnem^l desidenciam, ^m ori gladii, ⁿ faciebus Barak: & descendit Sisera de super^o vehiculum, & fugit in pedibus suis.

16 Et Barak persequutus fuit post currum, & post desidenciam usque ad Charoseth gentium: & cecidit omnis desidencia Sisera ori gladii: non relictus fuit usque ad vnum.

17 Et Sisera fugit in pedibus suis ad tentorium Iahel ^p viræ Cheber Kenai: quia pax inter Iabin regem Chatzor, & inter domum Cheber Kenai.

18 Et exiuit Iahel ^q occursum Sisara, & dixit ad eum: ^r Discede ^s sustentator mi, discede ad me, non timebis. Et discessit ad eam in tentorium: & cooperuit eum^t operimento amphitapo.

19 Et dixit ad eam: Potare fac me, obsecro, parum aquarum, quia sitiui. Et aperuit utrem lactis, & potare fecit eum, & cooperuit eum.

20 Et dixit ad eam: ^u Sta ^x janua tentorii: & erit, si vir veniet, & postulabit te, & dicet, An existens hic viri? & dices, Non.

21 Et accepit Iahel, vira Cheber ^y paxillum tentorii, & posuit malleum in manu sua, & venit ad eum ^z in latentia: & infixit paxillum in tempore eius & infixit in terra: & ipse profundo sopore obrutus fuit, & ^a defatigatus fuit; & mortuus fuit.

22 Et ecce Barak persequens Sisera, & exiuit Iahel ^b occursum eius, & dixit ei: Ambula, & videre feci te virum, quem tu quærens. Et venit ad eam, & ecce Sisera cadens mortuus; & paxillus in tempore eius.

23 Et^c humiliavit ELOHIM in die ipsa Iabin regem Chenaghan ^d faciebus filiorum Israël.

^d datius. ipsi Sisera.

^e ut vers. 10. fcurraturam sic v. 15.

^g secum.

^h datius ad facies tuas, ante te. ⁱ denarius, decas.

^k fregit, contriuit, quassauit, profligauit. fudit.

^l castrametationem. Sic v. 1.

^m ad os, aciem. Sic v. 16.

ⁿ datius. ad facies. ^o currum, quadrigam.

^p vxoris.

^q in occursum: ^r diuertere, declina. Sic mox. ^s here, domine, columen ^t stragula utrimque villosa.

^u Asta janua ^x in ostio.

^y clauum, palum, Sic mox.

^z in absconditione, latenter, abscondite, clam, sēsim, tectē, pederentim, silenter, secrete, tacite, clanculum. ^a lassus, defecit, ^b in occursum.

^c deiecit, depressit, subegit, ut cap 3. v. 30.

^d datius. ad facies.

24 Qui crescebant quotidie, & forti manu opprimebant Iabin regem Chanaan, donec deleurent eum.

24 Et ambulauit manus filiorum Israël ambulando: & perplexi super Iabin regem Chenaghan: vsque quo excindere-fecerunt Iabin regem Chenaghan.

COMMENTARIA.

VERS. 2.

IABIN.] Videtur id nomen commune fuisse regibus Hazor: nam alterum Iabin regem Hazor interfecit Iosue cap. 11. vers. 10.

IN AZOR.] Heb. *in Chatzor*. At *Chatzor* iam combusta & euerfa fuerat à Iosue cap. 11. v. 10. & 13. Quidam volunt postea instauratam. Alij hinc *Chatzor*, non ipsam urbem, sed agrum *Chatzoritanum* intelligunt, atque ideo subiungi, ipsum Iabin residisse in *Charoseth*, quò forsan, excisa *Chatzore* sedes regni translata fuerat.

ספרא

SISARAM.] Heb. *Sifra*, vel *Sifera*. Si aliquod Hebraicum etymon huic nomini assigni potest, illud fortasse fuerit, *Equitatus*, *Inspector*, *Curator*, *Magister equitum*.

IPSE AUTEM.] id est, ipse Iabin. Alij, ipse *Sifara*. Illud est rectius.

IN HAROSETH GENTIVM.] Hebr. *in Charoseth gentium*. Quidam ut nomen appellatiuum capiunt: *חרושת* *Cha-roses* in silua, nemore, saltu, in loco siluatico ac nemoroso. Plerique ut proprium, sic dictum à situ, quòd prope siluam aliquam aut nemus esset: vel quòd esset quasi silua, conflatus ac constans pluribus oppidis, pagis, villulis vicinis nec longo interuallo diffusis. Alij, forte quòd ibi essent insignes fictilium ac testaceorum vasorum officinae. Nec desunt, qui, quòd abundaret praestantissimis fabris, & artificibus variarum rerum: seu quòd insigni artificio & fabrefactura esset urbs. *Gentium* verò appellatam, à concursu & confluentia gentium illarum, quæ ab Israëlitis Iosue imperatore pulsæ fuerant: nimirum, quòd eò tanquam in locum munitum & tutum sese contulissent reliquæ *Chenahanorum*. Alij, quòd eæ septentrionales partes terræ promissæ potissimum colluue variarum gentium abundarent. Strabo lib. 16. pag. 760. [*Atque hæc quidem versus septentrionem sunt, & magna ex parte à mistis gentibus habitata, Aegyptiis, Arabibus, ac Phœnicibus. Nam tales sunt, qui Galilaam habent, & Ierichuntem, & Philadelphiam, & Samariam, quam Herodes Sebastam, id est, Augustam nominauit. Cum autem sint conuena, &c.*] Plerique, quòd ista loca vicina Tyriis, & Sidoniis essent, nimirum in tribu Naphthali, & in Galilæa gentium. Nam *Chatzor* octo tantum leucis à Tyro distabat auctore Brocardo. Et ut Galilæa superior, *Gentium* etiam dicta est Isaia 9. v. 1. & in Euangelio,

ita hinc dicitur *Charoseth gentium*.

ET PER VIGINTI ANNOS VEHEMENTER OPPRESSERAT EOS.] Quidam Heb. reddunt: & ipse oppresserat filios Israelis violentia, viginti annis, nimirum, prædis, & incursionibus illius equitatus, quo erat instructus. Alij: *oppresserat*, id est, sub iugum miserat, & dura tyrannide premebat, sub tributo. Ita Iosephus.

VERS. 3.

DEBBORA PROPHETIS.] דבורה *Deborah*, *Apem*, *Eloquentem*, *Oraculosam* significat, quasi nomē ei prælagio inditum, quòd mirabili ordine & eloquentia oracula funderet.

VERS. 4.

UXOR LAPIDOTH.] Heb. לפידות *Lapidoth*, *vira*, *mulier*, *fœmina*, *Lapidoth*. Quidam *Lapidoth*, nomen non mariti, sed loci, vnde ipsa orta, vel oriunda fuit, accipiunt, quasi dicas, *Fœmina Lapidotharum*, vel *Lapidothana*. Alij *Lapidoth* pro appellatiuo accipiunt: *mulier*, *lampadarum*, *facularum*, vel quòd esset splendido, & præfulgenti aspectu: vel quòd, quum diuino spiritu corripereetur, fulgores è facie tanquam faculas emitteret, ut Moses radios. Quidam notant, dictam *fœminam facularum*, quòd diuinis splendoribus & illuminationibus instar facularum, intus in anima illustraretur, quum esset prophetis. Fœmineum autem genus in *Lapidoth*, indicare, huius vaticinia inferiori ordine quàm aliorum magnorum prophetarum fuisse. Nec desunt, qui *mulierem lucernarum* exponant, quòd esset lucerna, fax, lampas in Israël. Plerique Hebræorum, *mulierem lampadarum* interpretantur, *Lychnopoeam*, quòd lychnos & lampades conficeret ad sacrarum lucernarum vsum: vel potius quòd concinnabat fila, seu funiculos, nimirum ellychnia seu myxas pro sanctuario Domini, seu pro lucernis & lampadibus Tabernaculi. Plurimum sententia est *Lapidoth* eius fuisse maritum. Quem nonnulli Hebræorum ipsum volunt fuisse. Barak, binominem: nec sanè nomina abnuunt, nam ברק *Barak* significat fulgur, fulgorem, coruscationem: לפידות *Lapidoth*, tadas, lampades, faces. Sed quum ipsa ageretur spiritu prophetico, eum ad tempus procul habitasse ab illa. Sed id incertum.

QUÆ IUDICABAT POPVLVM.] Nonnulli exponunt, id est, consulentibus de iure ex reuelatione diuina respondebat, ut versus sequens explicat. Itaque non fuisse propriè iudicem, ut alios שופטים *Schophetim*, sed vltro ac sponte venientibus priuatim ex diuina inspira

inspiratione de iure responsa dedisse, opinantur. Alij rectius existimant magistratum iudicaturæ, ut alios ante se, & post se iudices, omnino gessisse: nam eodem prorsus modo Scriptura de functione eius, ut de aliorum iudicum loquitur. Vnde istud, *quæ indicabat Israel*, explanant, id est, regebat, administrabat, gubernabat rempublicam Israëliticam. Neque id à femina alienum, præsertim extra ordinem à Deo vocata, exempla Semiramidis, Zenobiæ, Pulcheriæ, & aliarum satis demonstrant.

VERS. 5. ET SEDEBAT SVB PALMA, QUÆ NOMINE ILLIVS VOCABATUR.] Heb. *Et ipsa habitans sub palma Deborah*. Quidam exponunt: *Et ipsa Deborah*, vel, *quæ Deborah*, *habitabat sub palma Deborah*, quæ scilicet palma dicta est palma Deboræ, ab ipsa Deboræ, quæ sub illa habitabat, qui sensus est Nostri.

INTER RAMA ET BETHEL.] Brocardus: [*A Bethel una est leuca, eundo contra aquilonem versus Rama, quæ Silo dicitur, ad Palmam Deboræ uxoris Lapidoth, quæ indicavit Israel*.] Vide infra cap. 20. v. 33.

VERS. 6. ET DVC EXERCITVM.] Heb. *Et trahes, pertrahes, in montem Thabor*. Alij: *Trahes*, id est, educes eos, etiam renitentes, & coactos: & verbis suadebis illis, ut erant tecum in prælium; extimescebant enim valde ob exercitum Sisaræ. Quidam reddunt: *& contrabe exercitum in monte Thabor*. Recte. Alij non tam recte: *& proficiscere in montem Thabor*.

VERS. 7. IN LOCO TORRENTIS CISON.] Eusebius & S. Hieronymus in Locis Hebraicis: [*Cison torrens iuxta montem Thabor, ubi contra Sisaram dimicatum est*.] Brocardus: [*In pede vero orientali montis Thabor descendit torrens Cison, iuxta quem Barak pugnavit contra Sisaram, & in fugam vertit*. Colligitur autem torrens iste de aquis pluviæ, quæ desluunt à montibus Thabor, & Hermon, & precipitatur in mare Galilææ.] Et paulo inferius: [*Igitur ab Accone quatuor sunt leuca ad torrentem Cison, ubi Elias occidit sacerdotes Baal: & is torrens paruo exacto terra spatio intrat mare magnum, tribus scilicet ferè leucis ab Accone*. Et licet iam dixerimus hunc torrentem in mare Galilææ deferri; tamen quum locus eius originis sit aliquanto eminentior, fluit in diuersas plagas, partim scilicet contra orientem in mare Galilææ, & partim contra occidentem in mare Magnum: & ita duo sunt torrentes siue riuus, sed ab uno loco originem ducentes. Ille tamen Cison, qui fluit ad occidentem, colligit plures aquas, quia à monte Ephraim confluunt plurima aqua, & recipiuntur in hunc unum torrentem.] קישון Kishon, exponitur Perplexus, Intricatus, forte ob anfractus & mæandros. Vide in Iosue 19. vers. 20.

ATQUE OMNEM MVLTITVDINEM.] Heb. *& multitudinem eius*. חמון Hamon omnia ista complectitur, fremitum, strepitum, tumultum, multitudinem, turbam, copias, opes, eius, ut indicet exercitum Sisaræ & omnem apparatus belli tanto strepitu & terrore concitatum, insuper & opes eorum.

IBO QVIDEM TECVM.] Heb. *Vadendo vadam tecum*. Id est, omnino, certissime iturum sum tecum.

SED IN HAC VICE.] יב דסנ Ephes Cî, propriè, *defectus*, quod. Elegantissimus Hebraismus & Hispanismus, *La falta sera, quæ*. Alij reddunt: *verum in hoc*. Alij: *nisi quod*.

VICTORIA NON REPVTABITVR TIBI.] Heb. *Non erit gloria tua super via, quatu ambulat*. Exponunt, hoc non erit tibi honori, in expeditione, quam paras contra illum. Alij: *Non erit gloria tua, secundum hanc viam, quam tu ambulat*, hoc est, hac ratione, quam tu sequeris partæ victoriæ laus non ad te, sed ad mulierem peruentura est. Quidam: *gloria non erit tua hac profectio, quaiam proficisceris*.

QVIA IN MANV MVLIERIS.] ut illud 1. Æncidos.

Dux femina facti: —

Notant, Deboram indefinite accepisse nomen mulieris: & euentum docuisse, Deboræ, & Iaheli magna ex parte victoriam adscribi. *Via* pro ratione & instituto, Numer. 22. v. 32.

ASCENDIT CVM DECEM MILLIBVS PVGNATORVM.] Heb. *& ascendit in pedibus suis decem millia virorum*. Futurum *הי יגהל* Iaghal, quia Iod est cum Daghesch, videtur ex formula Hiphil, proinde plerique reddunt: *& ascendere fecit in pedibus suis*, id est, deduxit ad pedes suos, id est, secum, vel in pedibus suis in suo comitatu decem millia virorum. Alij: *& deduxit ad pedes suos*, siue, *ad vestigia sua, decem millia virorum*, hoc est, qui eius vestigia & ductum sequerentur. Vide infra cap. 5. v. 15. Nonnulli: *& ascendit pedes cum decem millibus virorum*, ut indicet, eos omnes pedites-fuisse.

HABER AVTEM.] Hic contra rationem sui nominis separavit se à gentilibus suis: nam *חבר* Cheber significat, *Societatem, Sodalitium, Concilium*. Alij interpretantur, *Coniuratore, Incantatore*.

RECESSE RAT QVONDAM À CÆTERIS CINÆIS.] Hebr. *separatus, disjunctus-fuit de Kain*. Id est, relictis suis gentilibus apud tribum Iehudæ, supra Cap. 1. vers. 16. venerat habitatum in regionem Naphthalitarum.

FILIIS HOBAB COGNATI MOYSI.] חותן choten hîc quidam reddunt: *soceri Moysi*. Nam hunc volunt esse Iethro Moysi socerum. Alij, *Chobab Moysi sororium seu fratrum*, id est, fratrem Sephoræ uxoris Moysi fuisse existimant, unde hîc exponunt, *cognati, affinis Moysi*. Vide Numeror. 10. v. 29.

EN IPSE DVCTOR EST TVVS.] Hebr. *nonne Iehouah procedit ante te?* Interrogationes istæ Hebraicæ grauissimam continent affirmationem, ut supra vers. 6. Vide Iosue 1. vers. 9. & Genes. 13. v. 9.

PERTERRVITQUE DOMINVS SISARAM, &c.] Quidam reddunt: *Et fudit Iehouah, &c.* id est, partim gladio Israëlitarum partim lapidibus grandinis, ut indicatur infra Cap. 5. vers. 20. quemadmodum etiam Iosue 10. vers. 10. & 11.

IAHEL.] Hebr. *הי יגהל* Iaghel. Interpretantur *Ascendentem, Proficientem, Proficuam, Subleuantem*. Sed rectius, *Cernam, Capream, Rupicam*.

VERS. 9.

VERS. 10.

VERS. 11.

VERS. 14.

VERS. 15.

VERS. 17.

pram. Sic Prouerbior. 5. vers. 19. vxor vocatur, *Caprea gratia*, seu *Cerua charissima*: quod nomen indebatur vxoribus gratissimis & charissimis, qualis erat Iahel.

ERAT AVTEM PAX INTER IABIN REGEM, &c.] Exponunt, id est, non erant simultates aut bella inter illos, sed pacem familia illa Kenæa æque cum Iabin, atque cum Israëlitis colebat, vt quæ nullum ius sibi in ea regione vindicaret. Sic 1. Samuel. 7. v. 14. Coniectantur fuisse familiam opibus florentem, & dignam amicitia regum: ad hæc pietatis cultricem, curæ Deo fuisse, ac hostibus honori habitam.

VERS. 18.

שמי כוח

PALLIO.] שמיכה *semichah*, cum *scin* sinistro variè elucidant. Hebræorum nonnulli componunt ex SCHEMI & Co, id est, *nomen meum ibi*: idcirco, quod Sifera Iahalem non attigerit. Sed שם SCHEM est cum *scin* dextro. Alij, *sudarium, velum, vel pallium* exponunt. Nonnulli, *operimentum, opertorium, tegumentum*, quod supernè imponitur. Plerique, *operimentum*, seu *tegumentum, crassum, densum, & villosum*, hinc inde cincinnos habens pendentes, seu villos, aut floccos, aut *stragulam villosam*, seu *amphitapam*. Hispanicè vocamus, *manta seu frasada*. Nec desunt, qui *culcitram* reddant. Facile crediderim esse vestem, vel stragulam amphitapam. Nonius Cap. 14. Numero 24. [*Amphitapa vestes dicuntur utrimque habentes villos. Lucilius lib. 1. (Psila atque amphitapa villis ingentibus molles.) Idem lib. 6. (Pluma, atque amphitapa, & si aliud quid deliciarum. Varro, Manio: Alterum benè acceptum dormire super amphitapa bene molli.*] Vox Hebræa dicta videtur à fulciendo & incumbendo, quod amphitapæ conuenit, qua fulcimur & incumbimus. Vide Bayfium in re vestiaria. Alibi in Scriptura non extat.

VERS. 19.

QVIA SITIO VALDE.] Egregiè sensum expressit. Hebr. *quia sitiui*. Præteritum emphasim habet, indicat enim ingentem & longam sitim.

VERS. 20.

RESPONDEBIS, NULLVS EST.] Notant, præcipere quidem Siferam Iaheli: sed illam astutè sponfionem reticere ad stipulationem & postulationem eius: dissimulasse enim, & sine mendacio, & pia fraude intercepisse Iahelem hostem Domini: quam rem Spiritus

Sanctus probavit infra Cap. 5. vers. 24. & sequentibus.

CLAVVM TABERNACVLI.] De voce יתד *Iated* egimus in Deuteronom. 23. vers. 13. Apte hic Hispanicus Interpres *estacam* vertit, id est, *sudem*, qua tabernaculum ad terram defigitur: palis enim acuminatis in terram depactis, tentoria plantantur. Iosephus & alij ferreum clauum intelligunt.

VERS. 21.

ASSVMENS PARITER ET MALLEVM.] Heb. & posuit malleum in manu sua. volunt esse hypallagem, pro, & apponens manum suam ad malleum quendam. vel: *adhibens aut assumens malleum in manum suam*. Hispanicè eleganter dicimus, *Y poniendo un martillo en su mano*, מקבת *makkebeth*, propriè, *excavatorium, perforatorium, perfossorium*. Malleum intelligunt forsan præacuta cuspide, quo excavantur ligna & lapides. *pico*, Hispani vocant. Alij volunt esse malleum, videlicet cuius cuspis vna ex parte præacuta est ad perforandum, & dolandum: altero verò capite percutiunt & conterunt ferrum, æs, & aliam materiam. Quidam reddunt, *terebellum*, perperam. Hispanicè Interpres, *maço*.

DEFIXIT IN CEREBRVM VSQVE AD TERRAM.] Hebr. variè alij conuertunt: Primò, & *fixit se*, vel, *infixus est, in terram*, id est, clauus perforato & perterebrato tempore defixus fuit in terram. 2. & *impressit in terram*, scilicet Iahel clauum. 3. *atque in terram depegit*. 4. *ita vt permearet in terram*. 5. *ita vt desiliret in terram*, id est, cum impetu erumpens ex altero temporum infigeretur in terram. 6. & *demisit, depegit, defixit, in terram*. Futurum תצנח *titznach* fœmineum si actiue sumatur, refertur ad Iahelem: si intransitiue ad clauum, *defixus fuit*: nam IATHED est fœmineum. Vide de notione verbi תצנח *tzanach*, quæ notauimus in Iosue 15. vers. 18.

VERS. 24.

QVI CRESCEBANT QVOTIDIE, &c.] Priorem partem huius versus quidam ex Hebræo ita reddunt: *Et promouit manus filiorum Israël fortiter, & inualuit contra Iabin regem Chanaan. Alij: Et iuit manus filiorum Israël eundo, & dura essendo contra Iabinem regem Chenahan. Vel & perrexit manus filiorum Israël indefinenter durior esse contra Iabinem regem Chenahanum.*

CAPVT SEXTVM.

Canticum gratiarum actionis Debhora & Barac post victoriam.

Vulg.

Ecineruntque Debhora
& Barac filius Abinoem
in illo die, dicentes:

2 Qui sponte obutlis
de Israel animas vestras ad periculum,
benedicite Domino.

3 Audite reges, auribus percipite

Malu.

T cantauit Deborah, &
Barak filius Abinogham
in die ipsa, ad dicere:

2 In^a feriare feriationes in Israël, in spontaneare se populus: benedicite IHVH.

3 Audite reges, ^b auriculate secreta.

^b auribus
percipite,
rj, auscultate.

principes: Ego sum, ego sum quæ Domino canam, psallam Domino Deo Israel.

4 Domine cum exires de Seir, & transires per regiones Edom, terra mota est, calique ac nubes distillauerunt aquis.

5 Montes fluxerunt à facie Domini, & Sinai à facie Domini Dei Israel.

6 In diebus Samgar filij Anath, in diebus Iahel, quicuerunt semitæ: & qui ingrediebantur per eas, ambulauerunt per calles deuios.

7 Cessauerunt fortes in Israel, & quicuerunt donec surgeret Debbora, surgeret mater in Israel.

8 Noua bella elegit Dominus, & portas hostium ipse subuertit: clypeus & hasta si apparuerint in quadraginta millibus Israel.

9 Cor meum diligit principes Israel: qui propria voluntate obtulistis vos discrimini, benedicite Domino.

10 Qui ascenditis super nitentes asinos, & sedetis in iudicio, & ambulatis in via, loquimini.

11 Vbi collisi sunt currus, & hostium suffocatus est exercitus, ibi narrentur iustitiæ Domini & clementia in fortes Israel: tunc descendit populus Domini ad portas, & obtinuit principatum.

12 Surge, surge Debbora, surge, surge, & loquere canticum: surge Barac, & apprehende captiuos tuos fili Abinoem.

13 Saluata sunt reliquia populi, Dominus in fortibus dimicauit.

14 Ex Ephraim deleuit eos in Amalec, & post eum ex Benjamin in populos tuos o Amalec: de Machir principes descenderunt, & de Zabulon qui exercitum ducerent ad bellandum.

15 Duces Issachar fuere cum Debbora, & Barac vestigia sunt secuti, qui quasi in praeceptis ac barathrum se discrimini dedit diuiso contra se Ruben, magnanimorum reperta est contentio.

16 Quare habitas inter duos terminos, ut audias sibilos gregum? diuiso contra se Ruben, magnanimorum reperta est contentio.

17 Galaad trans Iordanem quiescebat, & Dan vacabat nauibus: Aser habitabat in littoribus, & in portibus morabatur.

18 Zabulon verò & Nephthali obtulerunt animas suas morti in regione Merome.

rij: Ego ^c IHVH, ego cantabo: modum labor IHVH ELOHIM Israël.

4 IHVH in exire te de Segir, in incedere te de agro Edom, terra impetum concussa fuit, etiam cæli guttauerunt: etiam densæ nubes guttauerunt aquas.

5 Montes fluxerunt de faciebus IHVH: iste Sinaj de faciebus IHVH ELOHIM Israël.

6 In diebus Samghar filij Ghanath, in diebus Iaghel cessauerunt semitæ: & ambulantes semitarum ambulabunt semitas ^d tortuositates.

7 Cessauerunt ^e pagus in Israël, cessauerunt: ^f vsque ^g ad surrexi Deborah, ^h surrexit mater in Israël.

8 Eliget deos novos, tunc ⁱ cæsis portis: ^k circummunimentum si videtur, & rhomphæa in quadraginta mille in Israël.

9 Cor meum ^l dictatoribus Israël, ^m se-ipsos-spontaneantibus in populo: benedicite IHVH.

10 ⁿ Vehentes asinarum ^o nitidarum, ^p sedentes super tribunal, & ambulantes super viam, meditamini.

11 De voce sagittantium inter ^q haustia, ibi depangunt iustitias IHVH, iustitias ^r pagi eius in Israël: tunc descendunt ^s portis populus IHVH.

12 ^t Excitare, excitare Deborah, excitare, excitare, loquere canticum: surge Barac, & captiuam-adhuc captiuam abductionem tuam, fili Abinogham.

13 Tunc dominabitur ^u residuus præamplissimis populus: IHVH dominabitur mihi in ^x præualidis.

14 De Ephraim radix eorum in Ghamalek: post te Benjamin in populis tuis. De Machir descenderunt ^y dictatores: & de Zebulun trahentes in ^z virga ^a litteratoris.

15 Et principes in Issachar cum Deborah, & Issachar: sic Barac ^b in valle missus in pedibus suis: in disputationibus Reuben grandia ^c constituta cordis.

16 Ad quid ^d habitauisti inter duas metas, ad audire sibilos gregum: ^e disputationibus Reuben, grandes perquisitiones cordis.

17 Ghilghad in trans Iarden ^f scinitauit: & Dan ad quid ^g trahet ^h naues? Aser ⁱ habitauit ^k portui marium, & super irruptiones suas scenitabit.

18 Zebulun populus perfodit animam suam ad mori, & Naphthali: super eleuationes ^l agri.

19 Ve

^c datiuus.
ipfi IHVH.
Sic statim.

^d tortuosas.
^e villa, vicus.
Sic v. 11.

^f perruptio.
^g donec surrexi, Vel.

^h vsque quo surrexi.

ⁱ quod sic statim.

^k quæ surrexi, Vel.

^l quod surrexi

^m bellum,

ⁿ pælium.

^o scutum,

^p clypeus.

^q ^l datiuus. ad

^r constituto-

^s res, statuta-

^t rios. legisla-

^u tores proprie

^v constituen-

^w tibus.

^x ^m vos ipsos

^y spontanea-

^z tes.

^a Equitan-

^b tes.

^c ^o albarum,

^d lucidarum,

^e candidarum,

^f splendida-

^g rum.

^h ^p habitantes

ⁱ manentes.

^j ^q hauritoria

^k aquaria.

^l ^r genitius.

^m propagorum

ⁿ villarum,

^o vicorum.

^p ^s datiuus. ad

^q portas.

^r ^t expergis-

^s cere.

^t euigila, sur-

^u ge. Sic mox.

^v ^w reliquus,

^x superstes.

^y ^x heroibus.

^z ^y ut Vers. 9.

^a ^z baculo,

^b stylo, cala-

^c mo.

^d ^a scribæ no-

^e tarij, nume-

^f rantis.

^g ^b profundi-

^h tate.

ⁱ ^c statuta,

^j constitutio-

^k nes, de-

^l creta.

^m ^d sedisti,

ⁿ mansisti.

^o ^e datiuus. ad

^p partitiones,

^q partes.

^r ^f tabernacu-

^s lauit, coha-

^t bitauit sic.

^u ^g peregrina-

^v bitur, incol-

^w let, habita-

^x bit.

^y ^h nauibus.

^z ⁱ sedit, man-

^a sit.

^b ^k ad portum,

^c ^l campi.

19 Venerunt reges & pugnaverunt, pugnaverunt reges Chanaan in Thagnach iuxta aquas Mageddo, & tamen nihil tulere predantes.

20 De celo dimicatum est contra eos: stella manentes in ordine & cursu suo, aduersus Sisaram pugnaverunt.

21 Torrens Cison trahit cadauera eorum, torrens Cadumim, torrens Cison: conculca anima mea robustos.

22 Vngula equorum ceciderunt, fugientibus impetu, & per praeceptu ruentibus fortissimis hostium.

23 Maledicite terra Meroz, dixit Angelus Domini maledicite habitatoribus eius, quia non venerunt ad auxilium Domini, in adiutorium fortissimorum eius.

24 Benedicta inter mulieres Iahel uxor Haber Cinai, & benedicatur in tabernaculo suo.

25 Aquam petenti lac dedit, & in phiala principum obtulit butyrum.

26 Sinistram manum misit ad clauum, & dexteram ad fabrorum malleos, percussitque Sisaram quarens in capite vulneri locum, & tempus valide perforans.

27 Inter pedes eius ruit: defecit, & mortuus est: voluebatur ante pedes eius, & iacebat exanimis & miserabilis:

28 Per fenestram respiciens, ululabat mater eius: & de cenaculo loquebatur: Cur moratur regredi currus eius? quare tardauerunt pedes quadrigarum illius?

29 Vna sapientior ceteris uxoribus eius, haec socru verba respondit:

30 Forsitan nunc diuidit spolia, & pulcherrima feminarum eligitur ei: vestes diuersorum colorum Sisara traduntur in pradam, & supellex varia ad ornanda colla congeritur.

31 Sic pereant omnes inimici tui Domine: qui autem diligunt te, sicut sol in ortu suo splendet, ita rutilent.

32 Quicunq; Terra per quadraginta annos.

19 Venerunt reges, m ceciderunt, tunc ceciderunt reges Chenaghan in Thagnach, super aquas Meghiddo: n præcisionem argenti non acceperunt.

20 De caelis ceciderunt: o stellæ de p viis-stratis suis ceciderunt cum Siccera.

21 Torrens Kison volutauit eos, torrens q anterioritatum, torrens Kison: r viabis anima mea f obfirmationem.

22 Tunc contuderunt t calces equi: u de calcationibus calcationibus volucrum eius.

23 x Maledicite Meroz, dixit y angelus IHVH, z maledicite maledicere habitantes eius: quia non venerunt a adiutorio IHVH, adiutorio IHVH in b præualidis.

24 Benedicetur c de mulieribus Iahel d vira Cheber Kenai: de mulieribus in tentorio benedicetur.

25 Aquas postulauit, lac dedit: in concha præamplissimorum appropinquare-fecit butyrum.

26 Manum suam e paxillo mittet: & dexteram suam f tuditi laborantium: & contundet Sisera, conquassauit caput eius: & g inficiet, & h transibit tempus eius.

27 Inter pedes eius i curuauit-se-cruibus, k cecidit, l accubuit: inter pedes eius curuauit-se-cruibus, cecidit: in quo curuauit-se-cruibus, ibi cecidit deuastatus.

28 In vsque ad fenestram m prospexit, & n minuriuit mater Sisera, o in vsque ad transfennam. p Quid cognitionis q pedefactus-fuit currus eius ad venire? Quid cognitionis r posterrauerunt sictus t vehiculorum eius?

29 Sapientes principissarum eius respondebunt: etiam ipsa reuere faciet u dicta sua sibi.

30 An non inuenient, disperient spoliū? matrix, duæ-matrices x capiti y prævalidi: spoliū z coloratorum a Sisera, spoliū coloratorum, recamatura: b coloratus duarum-recamaturarum collibus spoliū.

31 Sic c auferentur omnes maleuolentes tui IHVH, & amantes eius sicut exire d sol in e præualefcentia eius. Et f tranquilla-fuit terra, quadraginta g annum.

m inciderunt, pugnarunt, præliati sunt. n mox & v. 20. o frustum, lucrum. p sidera. q Vide Numeror. 20. 19. r antiquitatum vel. antiquorum. s calcabis. t robur, fortitudinem. u calcaneos, plantas, vngulas. x præ vel propter, calcationes. y Execramini. z nuntius, legatus. a id est, indefinenter maledicite. b datium, in auxilium. c sic mox. d heroibus, præpotentibus. e præ, inter mulieres. f vxor. g ad paxillū, clauum. h ad tuditē, malleum. i cruentabie perfodiet. k Vide Numer. 24. v. 8. l 17. franger. m trajiciet, transfadiget, trans verberabit, penetrabit. n in crura sedemissit, procubuit in genna, sic mox. o corrui, sic statim. p iacuit, dormiuit. q m prospectauit, emicuit. r susurtauit. s o per fenestellam, cancellum, seu. cancellos. t p quid caussæ, cur. sic statim. u tardauit, moratus, cunctatus fuit. g tardauerunt, morati sunt, retro manserunt. f percussiones, pulsationes, vestimenta. z tincturæ f quieta,

COMMEN

gia. incessus, rota, pedes. & currum, quadrigarum. u sermones, verba. x in caput. y herois, viri fortis. z tincturæ. a d. t. u. u. ipsi Sisera. b tinctura, color. c tollentur de medio, disperibunt, disperdentur d solem. e fortitudine f quieta, secuta. g anno, pro, annis.

C O M M E N T A R I A.

VERS. 2.

VI SPONTE OBTULISTIS DE ISRAEL ANIMAS VESTRAS AD PERICVLVM.] Variè hoc hemistichium ex Hebræo trāsfundunt. 1. In ulciscendo, vel dum ulciscitur, ultiones in Israel, in offerendo se spontaneum, vel dum sponte se offert, populus. 2. Quandoquidem persequutus est iniurias Israeli illatas, conuenit, ut vos qui voluntarij estis in populo, gratias agatis Domino. 3. In soluendo solutionem in Israel. id est, in reddendo ultionem hostibus Israël, in esse spontaneum populum. id est, liberum in suis rebus, & operibus. 4. Propter ultiones factas in Israele, & propter populum voluntarium redditum. 5. Quandoquidem sumit ultiones per Israelem, sponte se offerente populo. 6. In liberando libertates in Israel. scilicet à Tyranno Sisera, in spontaneum se exhibendo populus. 7. In dando libertates inter Israel, vel quum sint libertates in Israel. id est, quum priuasset eos iugo seruitutis, (decet) ut sponte asserendo populus, benedicatis Domino. 8. In manifestando manifestationes, siue in denudando denudationes, in Israel. id est, quum primùm præclara sua opera manifestauit, denudauit, Dominus in Israël, siue in gratiam Israël. De notione verbi פָּרַח *paragh* plenius egimus Exodi 5. vers. 4. & Exodi 32. vers. 25. Significatio Vindicandi, & Ulciscendi, quam hîc plerique sequuntur est ex usurpatione Chaldaica potius quàm Hebræica, in qua significatione notant verbum id idem sonare, quod Latine dicimus, liberare, in libertatem asserere, vindicare, libertate donare, liberum reddere: nimirum abiicere, & excutere iugum seruitutis: ex vili abiectione in libertatem vindicare: quæ notatio huic loco optimè quadrat. Sed nos feriandi, vbiue retinemus: In feriendo feriaciones in Israel. id est, quum in Israël iam agantur publicæ cessationes, feriæ, otia à laboribus tyrannidis &c.

QVI SPONTE OBTULISTIS ANIMAS VESTRAS.] Hebr. in spontaneando se ipsum populus. vel in spontaneum se ipsum-offerendo, vel exhibendo populus. id est, dum sponte-se offert populus. id est, dum sponte suâ sumit arma populus: dum volens libensque Barakum in expeditionem sequitur. Populus hîc non totus Israël intelligitur, sed ij, qui Barakum sequuti Sisera fuderant, de quibus supra Cap. 4. vers. 10. & infra vers. 18: nam eo nomine dicuntur sponte se obtulisse, quod Barakum prius in se nullum imperium habentem sequuti sunt.

BENEDICITE DOMINO.] Id est, prædicare, laudate, celebrate, gratias agite Iehouah.

VERS. 3.

PRINCIPES.] רוזנים *rozenim*, hîc primùm hæc vox occurrit, & quinquies aliis locis. Noster duobus locis principes reddit, Maluenda, In Iudicum.

hîc, & Psalm. 2. vers. 2: At Prouerb. 8. vers. 15. legum-conditores: & Prouerb. 31. vers. 4. reges: Isaia 40. 23. Secretorum-scrutatores: Habac. 1. 10. Tyranni. Forsterus hæc de voce annotat: (ROZENIM, quantum ex locorum consideratione, & circumstantiis sumi potest, proximum gradum post regem obtinuerunt, quales sunt in regum aulis consiliarij, iurisperiti, legislatores. Interpretes verterunt principes. Si etymologiam spectaueris, dicuntur à רוז *razah*, quod gracilem habent intellectum & subtilem in iudicandis causis, & negotiis, in decidendis causis forensibus. Et ut רוזנים *rozim*, id est, principes, adhibebantur à regibus ad mensuratam officiorum in aula administrationem, nempe super pistorum, pincernas, lanios, captiuos, tributa, pecora, militiam: ita ROZENIM tantum adhibebantur consultationibus, & deliberationibus grauioribus: & condebant etiam iura, & leges.) Eadem verbatim describere Forerius & Mercerus. Erunt igitur, quos Hispanice dicimus, *presidentes de consejos*, *presides consiliorum*. Plerique Hebræorum, *reges & principes*, sic dictos volunt, à *macie*, quod princeps sine populo, aut subditis macie atteritur, Prouerb. 14. vers. 28. Rectius erit, *presides consiliorum* ita nuncupatos, quod si ij non rectè suo officio functi fuerint, populus macie conficiatur. Mercerus, *summos*, exponit: Tremellius & Iunius, *gubernatores*: Auenarius *strenuos, serenos*. Vox videtur peregrina, nec absurdè reddes, *secretarios*, ex notatione Chaldaica, & loco Isaia 24. vers. 16. Et sanè illi, qui hodie vocantur secretari principum, rerum summam administrant. Nisi malis per anaphoram, *crassos-purpuratos* accipere, id est, opulentos & proceres in aulis principum. Siue *graciles, delicatos, sumptuosos, Voluptuosos*: perpetuum principum epitheton. Nam certè nimiae deliciae maciem inducunt.

PSALLAM. Verbum רוז *zimmer* in Pihel à primaria verbi significatione quæ est, *incidit, præcidit, putauit, amputauit*: Notant, referri ad vocem seu incisionem musicam, & significare *Incidere, præcidere verba*, seu *vocem, facere casuras, seu incisuras syllabarum, Canere modulos, modulari, canere carmen*: nam de aliis solutis & pedestribus cantionibus non dici, nisi de numeris, quæ mensuratione constant, & in laudem & gloriam Dei modulantur. Et quia tales propter artificium iucundæ sunt, & gratae: ideo quoque pro optimis quibusque carminibus, seu cantilenis, seu selectissima musica, & modulatione accipi. Itaque distinguunt à verbo רוז *schir*, aut רוז *schur*, quod generaliter de solutis & vulgaribus, neque arte modularis cantionibus dicitur: verum ZIMMER tantum de arte compositis, & concisis, correptisque modulationibus intelligi, quæ concisas, breues, & arte constrictas continent sententias.

tias: illud generale & vulgare: hoc verò artificiosæ modulationis, quæ suas cæsuras, seu mensuras, & numeros habet, & quidem breues & concisas. Et non solum de modulatione vocis humanæ, Verum etiam aliorum instrumentorum musicalium dici, vt ex exemplis cognoscere facile licebit. Alij aiunt, notare modulationes artificiosas, certis cæsuris & numeris incisas. Quidam putant hoc verbum propriè ad instrumenta musica referri. Vnde vertunt per *Pfallere, pulsare, instrumentis musicis sonare*. Nec desunt, qui velint propriè esse *Sermocinari, sermone conciso celebrare Deum*, vt fit in Psalmis, qui constant breuissimis versiculis, resecta & amputata omni verbotum superfluitate. *psallere* communiter exponunt. *Pfallere* quidem Græcis & Latinis propriè est citharam, aut lyram, seu instrumenta musica pulsare, fides tangere. Aulus Gellius Lib. 19. Cap. 9. [*Scitissimos utriusque sexus, qui canerent voce, & qui psallerent.*] Nos per *modulari* deinceps vertemus.

VERS. 4.

QUVM EXIRES DE SEHIR.] Explanant, populum inde à Schire & Idumæa in terram promissam deducendo, Numer. 20. v. 21. & cap. 21. cum sequentibus. Vide Deuteron. 2. v. 4. & 8.

ET TRANSIRES PER REGIONES EDOM.] Heb. *in incedendo te. Quum tu incederes, gradereris*. Quidam: *dum recessisti tu*. Notant verbum *יצא Tzaghad* esse *incedere cum pompa*, & maiestate quadam verendâ: quod huic loco rectè conuenit.

TERRA MOTA EST.] Verbum *רעע Raghafsch*, aiunt esse, *commoueri-terrore, contremere, contremiscere, concuti-cum impetu, cum vehementiori-motu concuti, commoueri cum strepitu ingenti, motu concrarepare*. Loquutiones huius versus, & sequentis sunt hyperbolicae, quibus significatur, omnia terrestria & cælestia ad diuinam præsentiam perculsa ac conuulsa fuisse.

CÆLIQVE AC NUBES DISTILLAVERUNT AQUIS.] Heb. maiori emphasi, *etiam cali deguttauerunt: etiam densitates deguttauerunt aquas*. quasi dicat, cæli ipsi egregiè solidi & compacti, in aquas soluti & liquefacti sunt, vt guttatim defluerint: & nubes ipsæ densissimæ totæ in aquas abierint. Ingens hyperbole!

VERS. 5.

MONTES FLUXERVNT.] nimirum sedibus, & compagibus versi, ac soluti, vel computrefacti ac friati, elegans poëtica hyperbole! Alij, è versu præcedente, è nimis imbribus fluxerunt. vt illud Maronis, 4. *Aeneidos*.

— *Ruum de montibus amnes.*

Aliqui alienius, ad mirabilem fluxum aquarum è petra seu rupe bis à Mose in deserto effectum, allusum putant.

ET SINAI A FACIE DOMINI &c.] Heb. *iste Sinai à facie Iehoueh*. Exponunt, quemadmodum iste Sinai subaudi, contremuit, q. d. si mons ipse, qui est creatura sine sensu contremuit ad præsentiam Iehoueh, quantò magis homines? Alij, quasi dicat, non tantum illi, in quos procedebas: sed etiam, quos. procul à tergo relinquebas, vt erat mons Sinai

IN DIEBUS SAMGAR.] de quo supra cap. VERS. 6. 3. v. 31.

IN DIEBUS IAHEL.] de qua supra cap. 4. v. 17. & sequentibus: & infra v. 24. & sequentibus huius cantici. Sensum huius versus quidam hunc esse volunt, A morte Ehudis, & anno illò octogesimo, de quo supra cap. 3. vers. 30. vsque ad hunc conflictum, adeo premebatur hic populus ab hostibus, vt commercia cessarent, & quibus iter faciendum erat, hostium metu diuerticula quærenda essent: neque tuta esset vllius pagi habitatio: atque ob hanc causam existimant, singulariter hîc iungi Samgharem, & Iahelem, quia ab imperio illius, ad liberationem per hanc, populus Israëliticus magnis est infortuniis & calamitatibus conflictatus.

QUIEVERT VNT SEMITÆ.] Heb. *cessauerunt, desierunt, destiterunt, defecerunt semita*. Quidam reddunt: *desierant recta itinera*. id est, viæ regiae, & recta contendentes de loco ad locum. Notant esse ellipsin contrarij in Scripturis frequentem: nam his opponuntur tortuosæ, sub finem versus. Omnia enim publica itinera infesta erant hostium incursionibus, latrocinis, grassationibus.

PER CALLES DEVIOS.] Heb. *ambulabunt semitas tortuosas*. *גחלוקות Ghalkalloth*, plerique adiectiuè exponunt: *tortuosas, obliquas, curuas*. Alij melius substantiuè, è Psalm. 124. 5. *tortuositates, obliquitates, curuitates*. Et verò nomen substantiuum duplicatum, indicat, vias longè multumque distortas. Perperam hîc quidam, *lubricitates, vel lubricas* vertunt. Quas sanè præ itineribus publicis eligeabant, vt fere fit, quum regionem infestat miles.

FORTES IN ISRAEL.] *פרזון Perazon*, singulare, *Pagus, villa*, quæ non est muro munita, sed patet irruptioni. Volunt poni collectiuè pro vniuersitate pagorum seu villarum. Alij metonymicè: *Viri pagorum: Pagani*, vel *Paganus quisque*: q. d. pagi & villæ erant desertæ absque habitatore. Hispanicus Interpres, *las aldeas, vel, los cortijos, las labranças*. Noster: *irruptores, prænaldi, fortes*.

DONEC SURGERET DEBBORA.] *עד שקמתי Ghad Schakkamti*. Quidam putant *שקם Schakam* esse verbum eiusdem significatus cum *KVM*, vnde reddunt: *donec surrexi ego Debhora*. Alij, *SCHA* pro *SCHB*, relatiuo positum volunt. *Vsque quo surrexi ego Debhora, vel usque quod surrexi ego Debborah*. Aliqui: *vsquedum surrexi Debborah*.

MATER IN ISRAEL.] Explanant, tum quia spiritu prophetico Israëlitis, vt mater filiis, & propheta discipulis, (quos prophetarum filios Scriptura vocat) consulebat: tum quia hoc bello malum ab Israëlitis, vt pia mater depulit: tum, adde, quia iudicaturam administrabat in Israël, & vt quidam apud Romanos dicti sunt Patres Patriæ: ita hæc, Mater Patriæ Israël audiit.

NOVA BELLA ELEGIT DOMINVS, &c.] VERS. 8. Hunc versum in diuersum sensum, quàm Noster ferè omnes ex Hebræo transferunt. 1. *Quum elegit Deos novos, tunc fuit bellum in portis: clypeus si conspectus est, & lancea in quadraginta millibus Israel*. Id est, Quum elige-

bat,

bat, siue deligebat sibi Israël deos novos, quum primùm incipiebat colere idola, tunc bellum erat in portis, tunc in vrbibus eius erat; bellum, tunc hostes incipiebant vrbes eorum expugnare: tunc opprimebantur bello. *Clypeus si conspectus est, &c.* id est, Dispaream, si clypeus videbatur, aut lancea inter quadraginta millia in Israël, q.d. Dispaream, si quis inter quadraginta millia hominum ausus erat assumere arma. Nimirum, nullus Israëlitarum audebat assumere arma contra hostes, adempto illis à Deo animo, ac viribus. 2. *Simul ac deos novos eligebat, bellum in portis erat: nec tamen clypeus, nec hasta visa sunt in quadraginta millibus Israël.* 3. *Quum elegit Deos novos, tunc debellator fuit in portis: clypeus an conspiciebatur, aut spiculum in quadraginta millibus in Israele?* Exponuntque, *Quum elegit deos novos.* Afflictionum, in quas populus inciderat, causam exponit idololatricam, supra Cap. 2. vers. 10. & sequentibus, & Cap. 4. vers. 1. *bellator fuit in portis.* id est, obtinuit omnia, nam in portis munitiones erant, atque Iudicia. *clypeus an conspiciebatur, &c.* id est, Deus illis animum ademit, vt se contra hostes non valuerint defendere, vt comminatus erat Leuit. 26. vers. 36. Deut. 28. vers. 65. *in quadraginta millibus in Israël?* id est, in vniversa aliqua tribu, adeoque in populo Israël toto: incrementum est. 4. *Eliget Elohim novos.* nempe Iehouah elegit novos Elohim id est, iudices, Debboram, & Barakum. *tunc oppugnauit portas.* scilicet hostis oppugnans Israëlitas, obuersabatur portis vrbium illorum. *Clypeus & hasta si apparuerunt in quadraginta millibus Israël?* id est, tanta erat raritas armorum, vt quadraginta hominum millibus vix obueneret vnus clypeus, & vna hasta: erant Israëlita penitus inermes. Aliter. Quum primùm Deus delegit Iudices Debboram & Barakum, atque huic bello duces præfecit, tunc oppugnauit ipse vrbes hostium, cum tamen Israëlita prorsus inermes essent, vt non eorum viribus, sed diuinæ virtuti tanta victoria adscriberetur. Et hunc sensum Noster sequutus videtur. 5. *Elegit Deus, noua tunc illis porta: scutum si videbitur & hasta in quadraginta, &c.* Id est, cum Deus noua consilia instituit, tunc illis Israëlitis nouas vrbes seu portas vrbibus dedit, quæ antea erant desertæ: eo tempore, quo ipsis in summa oppressione vix arma erant. Sed non pudet istos לחם lachem mutare in להם lahém, reclamantibus omnibus exemplaribus?

Illud, quod est Hebraicè, *tunc bellum portis.* לחם LACHEM, in hac forma hîc tantum legitur in Scriptura: quidam nomen substantiuum esse volunt, *casio, incisio, bellum, prælium.* Alij adiectiuum, *oppugnator, debellator, vel oppugnans.* Nonnulli verbum ex formula Pihel, *tunc oppugnauit, debellauit, portas,* seu vrbes, subaudi, hostis.

ET HASTA.] רומח romach. Ajunt esse, *frameam, hastam, lanceam, spiculum,* fortasse, quam Itali voce consimili vocant *roncham.* Rhompheam plerique exponunt. Aulus Gellius Lib. 10. Cap. 15. [*Rhompheam* genus est teli Thrace nationis, positumque hoc vocabulum in Maluenda, in Iudicum.

Q. Ennij Annalium quariodecimo.] Quod Lucas 2. vers. 35. Græcè vocat *Rhompheam*, Syricus Interpres vertit רומח rumecha. Chaldaus Hebraicum ROMACH vocat ROMACHAH Numetor. 25. vers. 7. A ROMACH Hebraico, factum Romæ nomen: & Romulum esse quasi *Hastatum*, & Quirinum à curi, id est, hasta, nuncupatum, fusè docemus in Antichristo Lib. 5. Cap. 14.

COR MEVM DILIGIT PRINCIPES ISRAEL.] Heb. *Cor meum ipsis principibus,* vel *ad principes Israel.* Variè reddunt, & explicant. Primò, *Cor meum ad primores, magnates, auctores legum condendarum, Israel.* Id est, ex animo diligo principes Israël, qui tam strenuè pugnauerunt. 2. *Cor meum ad præfides legum, qui sunt in Israele.* 3. *Cor meum ad scribas Israel.* subaudi, direxi, id est, in tanta oppressione & calamitate, ego & populus applicuimus cor ad doctrinam legis scriptam à Mose & Iosua, quos appellat scribas Israël. 4. *Animus meus prouocat eos, qui mandata habent in Israele.* id est, duces, qui huic militiæ præfuerunt, ad laudes Dei. 5. *Cor meum est ad statuarios Israel.* 6. *Cor meum ad scribas, descriptores, constitutores Israel.* q. d. hortor, excito, prouoco vos omnes historicos, descriptores rerum, conditores annalium, omnes, qui vsu & peritiâ valetis, carmine, vel soluta oratione res gestas præclare, ad posteritatis memoriam transmittere; vt tantam victoriam omnibus ingenij & facundiæ viribus celebretis.

PRINCIPES.] Participium מומקים chokeke idem est cum altero participio ממוקים mechokim, quod ponitur infra vers. 14. de cuius vi & notatione plura disseruimus Genes. 49. vers. 10. Propriè ajunt esse, *statuarios, constitutores, decretores, dictatores, legislatores, gubernatores, præfides-legum, principes, mandatarios.*

QVI PROPRIA VOLVNTATE OBTVLISTIS VOS DISCRIMINI.] Hebr. *spontaneosse ipsos exhibentes, vel offerentes, in populo.* Diuersimodè conuertunt, & explanant. 1. *qui voluntarij fuerunt in populo.* id est, qui liberali & vltroneo animo se exposuerunt periculo, pugnantes pro Israël. 2. *Qui sponte se offerunt in populo.* id est etiam animus meus prouocat ad laudes Dei milites gregarios, qui vltro in id bellum venerant, vt supra vers. 2. *volones* reddere possumus. Festus. [*Volones dicti sunt milites, qui post Cannensem cladem, vsque ad octo millia, cum essent serui, voluntariè se ad militiam obtulerunt.*] De quibus vide Liuium lib. 22. Cap. 57. & lib. 24. Cap. 14. 3. *qui voluntate valetis in populo.* id est, vos rerum descriptores siue historici, siue poëtæ, qui bonis studiis & artibus estis populo commendabiles, & cari. 4. *qui munifici, magnifici, liberales, benefici sunt in populo.* perpetuum attributum principum, & magistratuum, qui tales esse debent. Vide Numeror. 22. v. 18.

SUPER NITENTES ASINOS.] Heb. *asinas,* id est, lucidas, crassas, & bene curatas, ac magni pretij, Hîc plerique mercatores, & negotiatores intelligunt, qui exercendæ mercaturæ gratiâ, blando & commodo hoc iumen-

torum vehiculo equitare ac discurrere per prouinciam solebant. q.d. O vos mercatores, qui inequitatis asinis albis magni pretij. Alij: *equitantes asinas nitidas*, id est, qui principatum, qui dominium in Israël obtinetis: nam hoc ipsorum insigne fuit: solebant enim viri principes asinis equitare, vt infra Cap. 10. vers. 4. & Cap. 12. vers. 14. Nescio cur aliqui: *equitantes super mulis nitidis*. אֲתוֹנוֹת *atonoth* enim asinas, non mulos significat.

ET SEDETIS IN IUDICIO.] Hebr. *sedentes super Middin*. Variè exponunt 1. *habitan-tes iuxta Middin*. Voluntque nomen proprium esse viæ cuiusdam publicæ tunc notæ, quæ infestabatur frequentia hostium. Alij, *vr-bis, seu loci, cuius extat mentio Iosue 15. v. 61*. Sed hic erat in deserto Iudææ fortis. 2. *sedendes super tribunal, vel super sedem iudiciariam*. 3. *Qui presidetis iudiciis*. 4. *residentes in iudicio*. id est, qui subsistitis in conuentu vestro juridico, neque peregre soletis proficisci, aut ab agro & territorio vestro discedere. 5. *habitan-tes in regione, iurisdictione, prouincia*.

ET AMBVLATIS IN VIA.] Hebr. & *ambulantes super viam*. Exponunt. 1. qui soletis pedites iter facere. 2. Generaliter viatores, qui quacunque causa, quocunque modo, siue curribus, siue equis, siue pedibus iter ingredi soletis, metu iam liberati hostium, latronum, grassatorum vias infestantium. 3. Id est, *comméantes mercatores*.

LOQVIMINI.] Imperatiuo שִׁיחוּ *sichu*, omnia ista subsunt, colloquamini, confabulemini, philosophemini, meditemini, differite, conferte. de magnis Dei operibus, debitas ei laudes deferentes. Nescio cur quidam, *cantate*.

VERS. 11. VBI COLLISI SVNT CVRRVS, ET HOSTIVM SVFFOCATVS EST EXERCITVS, IBI NARRENTVR IUSTITIÆ DOMINI, ET CLEMENTIA IN FORTES ISRAEL.] Nos hanc partem verbatim ex Hebræo expressimus: Alij diuersimodè. 1. *A voce sagittatorum, inter haustores aquarum, ibi conferent iustitias Iehouæ, iustitias villa eius in Israël*. Id est, propter vocem, seu strepitum, nempe propter tonitrua diuinorum fulminum eiactorum de cælo in exercitum Chenahanæorum, in locis vbi hauritur aqua, scilicet, iuxta torrentem Cison, vbi deletus est exercitus Siseræ; Ibi commemorabunt iustitias Domini aduersus Chenahanæos: & iustitias, quibus Deus vindicauit villas suas, quæ antea tyrannide hostium fuerant desertæ.

2. *A voce sagittariorum inter haurientes, seu aqua haustores: ibi tribuerunt, donarunt, vel prædicarunt iustitias Iehouæ, & iustitias rusticorum eius in Israël*. id est, benefacta Domini, & rusticorum eius. 3. *A voce sagittantium, seu iaculantium-sagittas inter haurientes, ibi acutè-different de iustitiis Domini, de iustitiis, inquam, Domini, rustici homines eius in Israël*. 4. *Propter sonitum iaculantium-sagittas (manentium) inter loca, vbi hauriuntur aquæ: ibi fœdus inibunt cum iustitiis Domini*. id est, enarrantes inuicem iustitias Domini, spondebunt se nunquam ab eo defecturos: & cum iustitiis pagi illius in Israël. 5. *A voce sagittantium, iaculatorum, inter haustora, hauritoria, ibi do-*

nabunt, vel distribuent, iustitias Domini, vel acutè-different de iustitiis Domini, & de iustitiis rusticorum eius in Israël. 6. *Propter sonitum iaculantium sagittas in locis-vbi-hauritur aqua, illic narrent iustitias Iehouæ, & iustitias villarum eius in Israël*. Id est, Propter strepitum, qui iam sopitus est, nec auditur amplius in locis illis, vbi aqua hauriri solet, vbi ante, qui ad hauriendam aquam egrediebantur, sagittis hostium confangebantur, atque ab haurienda aqua repellebantur: *illic narrent iustitias Iehouæ*. hoc est, quotquot egrediuntur ad hauriendam aquam, illic dicant Dominum esse iustissimum, qui deleuerit hostes. & *iustitias villarum eius*. id est, & iustitiam Domini, qua effecit, vt filij Israël postea sine metu habitent in villis: quia restituit Israël villas suas, quæ antea non habitabantur præ metu hostium. 7. *Liberati à strepitu sagittariorum inter haustora, ibi confabulentur iustitias, vel de iustis operibus, Iehouæ: iustitias pagani eius. seu iustis operibus erga paganos suos in Israël*. Id est, pueri & puellæ, qui ad hauriendum aquam exeuntes discrimen vitæ subibant ab hostium sagittis; eodem loco conuenientes, hoc iam metu liberati, diuinam liberationem prædicent: & opem Dei erga paganos suos, quibus deinceps Dei beneficio suos pagos tutò inhabitare licet. 8. Hispanicus Interpres: *A causa del estruendo de los flecheros quitado de entre los que sacan las aguas: alli recuenten las iusticias, vel los iustos fauores de Iehoua: las iusticias de sus aldeas en Israël*.

VBI COLLISI SVNT CVRRVS.] Hebr. *A voce, strepitu, sonitu, sagittantium*. מֵחַצְצִים *mechatzizim*, propriè sagittantium, mittentium, iaculantium-sagittas. Vereor ne Noster scripserit *arcus*, & postea irrepperit *carrus*. Nisi fortè respexerit ad nongentos ferratos currus Siseræ. Et rectè dixit, *A sonitu*. nam est Poëticum epitheton, arcus & sagittæ. Virgilius 5. *Æneidos*:

—neruo stridente sagitta.

Et rursus.

—arcumque sonantem.

ET HOSTIVM SVFFOCATVS EST EXERCITVS.] Hebr. *inter haustora*. מִשְׁחַבִּים *maschabbim* quidam nomen adiectiuum putant, *Haurientes, haustores-aqua*. Possis reddere: *A voce sagittariorum inter aquatores, seu lixas*. Vt Poëticè describat fremitum & confusionem fusi, profligatque exercitus, quando armatis militibus miscetur aquatores, lixæ, calones, lignatores, in summa rerum perturbatione. Alij substantiuum, *haustora, hauritoria, loca-vbi-hauriuntur-aqua, aquaria*. *A voce sagittariorum*. synecdoche, id est, armatorum militum, *inter loca vbi hauriuntur aqua*. hoc est, in ipso torrente Cison. vbi forsan voces exaudiebantur militum, qui hauriebantur & suffocabantur in aquis. Quem sensum Noster sequutus videtur. Vide infra vers. 21.

IBI NARRENTVR IUSTITIÆ DOMINI.] Id est, diuina iudicia, quæ exercuit in impios. Verbum נָתַן *tanah*, cuius hîc futurum in Pihel ponitur, putant significato congruere

gruere cum נָתַן *nathan*, dedit, voluntque esse, dare, donare, tribuere donum honorificum, & pro re, seu opere laudabili & glorioso: unde exponunt: *illic donabunt, distribuent, tribuent iustitias Iehouæ. Vel illic honorificè & gloriose donabunt laudibus iustitias Iehouæ.* Notant esse verbum poeticum. Alij: *ibi fœdus inibunt de iustitiis Iehouæ.* Id est, pangent inter se fœdus de celebrandis perpetuo iustis operibus Iehouæ. Plerique: *ibi narrabunt, edifierent, docebunt, tractabunt, confabulabuntur, commentabuntur, studebunt, meditabuntur, referent, conferent, predicabunt, acuent, iterabunt, repetent, inculcabunt, iustitias Iehouæ.* tanta est linguæ fœcunditas & maiestas.

IVSTITIÆ DOMINI.] צְדָקוֹת *tzidkoth*. Notant, pluraliter, significare semper & ubique *iusta & bona opera, beneficia, benefacta, opera misericordie, sine hominibus, sine Deo tribuatur.* Nihil vetat hîc pro diuinis iudiciis & suppliciis in hostes accipi.

TUNC DESCENDIT POPVLVS DOMINI AD PORTAS, ET OBTINUIT PRINCIPATVM.] Secunda clausula non est Hebræicè, adiecta videtur à Nostro ad exegetim primæ. Hebr. *Tunc descenderunt populus ad portas.* Id est, confecto bello cum Sisera, descendit populus ad portas, vt egrederetur urbem: q. d. iam tum populus potuit liberè egredi vrbes sine vlllo timore ac periculo, qui prius metu se intra illas continebat. Alij: *ex quo descendunt ad portas populus Iehouæ.* id est, conueniunt ad curiam & forum, ad iudicia & publicos conuentus ad sua negotia & causas, quæ olim exercebantur in portis: aut ex oppidis exeunt, commodi, necessitatis, voluptatis, aut alia quacunque de causa.

VERS. 13.

SALVATÆ SVNT RELIQUIÆ POPVLI.] Variè ex Hebræo conuertunt. 1. *Tunc dominabitur reliquus in fortibus populi*, id est, reliquus populus, qui scilicet relictus fuit superstes ab oppressoribus, dominabitur super fortes Chenahanæorum. 2. *Tunc dominabitur superstes potentibus populi.* 3. Quia futurum יֵרָאד *Ierad* est Pihel, plerique Hebræorum transitiuè exponunt; *Tunc dominari fecit* (futurum pro præterito) scilicet Dominus, *superstitem*, id est, Israël, qui est superstes, *fortibus*, seu *in fortibus*, qui sunt in populo, Iabin regis Chenahan. 4. *Tunc dominabitur relictus gloriosis populi*, vel *Tunc dominabitur residuus in præpotentes populi.* 5. *Tunc dominatus est euasor fortibus populi.* 6. *Tunc dominabitur superstes illustribus populi.* 7. *Tunc dominabitur, qui reliquus fuerit, magnificis populi.* 8. *Tunc dominari fecit* (Dominus) *superstites in clarissimos populi.* id est, Dominus dominari fecit superstites, id est, Israëlitas, quos eo bello seruauerat, in admirabiles & clarissimos belatores populi Sisaræ. Dominus, inquam, dominari fecit filios Israël in fortes, id est, fecit eos superiores fortibus, & inclytis illis, qui erant in exercitu Sisaræ. 9. *Tunc dominabuntur reliquæ magnificis populi*, id est Israël dominabitur ijs, qui prius magnifici fuerunt in populo Iabin. 10. *Ex quo dominium residui tradit magnificis in populo*, id est, quum Barak captiuos fecit Chenahanæos, & dominium

residui Chenahanæorum, qui reliqui facti fuerant, supra cap. 3. v. 1. & sequentibus, tradit Israëlitis. Magnificos in populo intelligunt Israëlitas. Quia vox אֲדִירִים *Addirim*, non est in regimine, ideo quidam reddunt; *fortibus in populo.* subaudientes *Beth*, quod exprimitur in postrema dictione versus Alij *Mem* retentum in constructione volunt. Quidam regimen subaudiunt, אֲדִירִים אֲדִירִים *Leaddirim* addire *Gham*, *fortibus, fortibus*, inquam, *populi.* Nonnulli regimen ponunt in שָׂרִיד *Sarid*, & non in *ADDIRIM*, & vocem *populi*, coniungunt, cum *residuo*, non cum *fortibus*, hoc sensu, *Tunc dominabitur residuus populi, fortibus.* Hispanicus Interpres: *Ahora ha hecho* scilicet *Iehoua*, *que el que quedo del pueblo, señoree los magnificos.* Nos traiectione poetica & eleganti, nullo regimine reddidimus. *ADDIRIM* propriè augustò & eminenti significato designat, *per amplissimos, præpotentissimos, praevalidissimos, clarissimos, gloriosissimos, inclytos, illustrissimos, magnificentissimos, fortissimos, strenuissimos, præualidissimos.* Vide infra vers. 25. Aliqui יֵרָאד *Ierad*, non à יָרָאד *Radab*, sed à יָרָאד *Iarad* deducunt, redduntque: *Tunc descendit residuum ad fortes populus.* Id est, post victoriam, reliquus populus Israeliticus accurrebat ad fortes victores. Sed id est perturbare omnes grammaticas rationes.

DOMINVS IN FORTIBVS DIMICAVIT.] Heb. diuersimodè reddunt. 1. *Iehoua dominari faciet me in fortibus.* 2. *Iehoua dominabitur per me in fortes.* 3. *Dominus dominabitur propter me potentibus.* 4. *Quin Dominus dominabitur mihi per gigantes.* 5. *Dominus præcelluit mihi in fortibus*, id est, rem gessit Dominus non adeo per multos, sed per paucos, eosque fortissimos. 6. *Iehoua dominium mihi in fortissimos tradit*, id est, Israëlitis me præfecit, vt supra vers. 7. quos sigillatim quinque sequentibus versibus enumerat, idem est hîc futurum יֵרָאד *Ierad*, quod in priore hemistichio גִּבּוֹרִים *Gibborim*, heroes, viri heroici, præualidi, præpotentes, strenui gigantes.

EX EPHRAIM.] Notant, Deborah hoc & sequentibus versibus sigillatim percensere omnes tribus Israël, hoc ordine, Ephraim, Iudam, Simeon, Benjamin, Manassæ, Zebulun, Issachar, Naphthali, Ruben, Gad, alteram partem Manassæ, Dan, Aser.

DELEVIT EOS.] שָׁחַשְׁמָם *scharescham*, Noster sumpsit verbaliter, pro שָׁחַשְׁמָם *scherescham*, eradicauit eos. Alij nominaliter: *De Ephraim radix eorum in Ghamalek*, vel *contra Hamalek*. id est, Iosue, qui fuit de radice, stirpe, tribu Ephraim pugnavit contra Hamalekitas, & deuicit eos, Exodi 17. vers. 8. & 9. Ita plerique Hebræorum & Nostorum intelligunt. Alij volunt Deborah se appellare radicem de Ephraim, quod ipsa de ea tribu esset, vt apparet è loco habitationis eius in monte Ephraim, supra Cap. 4. vers. 5. *radix eorum*, dicitur, quia tunc administrabat rempublicam tanquam iudex. Et suspicantur quidam Deborah post expugnatum Iabin duxisse etiam in Hamalekitas. Sed id incertum. Quidam reddunt: *Ex Ephraimo, & ex iis, quorum radix ad Hamalekitas protenditur.* Id est,

VERS. 14.

& ex tribu Iehudæ & Schimhonis, quarum hæreditas extendebatur ad Hamalekitas usque, ut ostendit comparatio Cap. 1. vers. 16. supra, cum 1. Samuel. 15. vers. 6. Cinai enim, habitabant in sorte Iehudæ, usque ad Hamalek extendebantur, ut iis locis dicitur. Loquutio autem est metaphorica, qua comparantur tribus arbori, quarum extrema pars ad Austrum radix appellatur.

ET POST EVM EX BENJAMIN IN POPULOS TVOS, Ô AMALEC.] Hebr. nulla mentio Amalec, sed tantum: *Post te Benjamin in populis tuis*. Exponunt, Post te, ô Iosue, de tribu Ephraim, Benjamin pugnabit, id est, Saül Binjaminita debellabit populos Hamalekitarum à te iam olim superatos. Aliqui volunt hîc celebrari Eudem Binjaminitam, qui Moabitas vicerit, supra Cap. 3. Alij: *post te tribum Ephraim, venit in id bellum tribus Benjamin contra populos tuos hostes*. Hispanicus Interpres: *Tras ti vino Benjamin contra tus pueblos*. scilicet, *enemigos*. Sed in id bellum tantum Zebulun & Naphthali venisse dicuntur supra Cap. 4. vers. 10. Nonnulli reddunt: *ex post te sequentibus*, vel *ex sequentibus te Binjaminitis inter populos tuos*. Atque ita exponunt: [*Apostrophe ad Deum, qua Binjaminis reliquias seruatas ab excidio Benjaminica tribus (cuius mentio habetur infra Cap. 19. & sequentibus capitibus) paucitate sua non impeditas fuisse docet, quò minus in populis Dei numerarentur, id est, tribum unam efficerent, Deumque sequutura essent: nam historiam illam tempore præcessisse ostendemus suo loco.*] Ita illi. Et si tempore non præcesserit, potuit istud esse vaticinium.

DE MACHIR.] id est, de altera dimidia tribu Manasse ultra Iordanem. Vide Iosue 17. vers. 1. & Cap. 3. vers. 31.

DESCENDERUNT.] Plerique exponunt, ut opem ferrent fratribus. quod non puto verum: quum decem millia tantum ex Zabulon & Naphthali iuerint cum Barako, supra Cap. 4. vers. 10. Rectius alij descenderunt ad me, parituri meo mandato.

PRINCIPES.] מוֹחֲקֵי *Mochokekim*. vide supra vers. 9. *presides-legum, legislatores, primarij, qui ius populo dicunt, primates*.

QUI EXERCITVM DV CERENT AD BELLANDVM.] Multifariam Hebræa transferunt. 1. *trahentes litteras*. seu *tractores litterarum, in stylo scriba*. id est, qui scribere solebant. Quidam putant commendari tribum Zebulun à peritia & arte scribendi. 2. *trahentes* seu *ducentes stylum scriba*. id est, colentes studia litterarum. 3. *trahentes cum virga*, seu *baculo scriba*. vel *trahentes cum calamo scriba*. id est, facientes tractus seu ductus calamo scriptorio: sicut scribæ calamum tardius trahunt formandis characteribus. 4. *protrahentes in stylo, virga*, seu *radio descriptoris*, Existimant commendari Zebulonios à peritia mathematicarum artium geometriæ, arithmeticæ, Astronomiæ, cosmographiæ, quæ virgâ, seu radio exercentur, ad duendas lineas, tractus, distantias. Virgilius Ecloga 3.

Descripsit radio totum qui gentibus orbem.

Vbi Seruius: *Radio, id est, virga Philosophorum, qua geometra lineas indicant.*]

Et 6. *Æneidos*,

—calique meatus.

Describent radio, ac surgentia sidera dicent.

5. *conuocantes stylo scriba*. id est, quorum auctoritate conuentus habebantur, & quibus populares vni litteris ad se transmissis obsequuntur. 6. *trahentes in virga*, seu *baculo numeratoris*. Virga seu baculus insigne ducum, & imperatorum exercituum est, quo milites trahunt, ducunt, recensent. Quem sensum Noster sequutus videtur. 7. *trahentes in stylo litteratoris, scriba, notarij*. Fortasse innuit priscum morem, quo, quum stipendia militibus darentur, Regi vel imperatori adesse solebat scriba aliquis pari ferè ornatu, qui vel rationes ageret, vel stipendia numeraret, quod historia C. Murij Scauolæ, & Porßenæ à Dionysio lib. 5. Liuius lib. 2. Cap. 12. & innumeris aliis conscripta palam demonstrat. Liuius: [*ibi quum stipendium fortè militibus daretur, & scriba cum rege sedens, pari ferè ornatu multa ageret, &c.*] Ergo hîc, *trahentes in stylo scriba*. id est, ductores militum, ducentes ad bellum, sub certis stipendiis, quorum rationes scriba in tabulas referret, & milites numeraret. Porro quidam subaudiunt, ceperunt arma, & venerunt in auxilium fratrum. Alij verbum *descenderunt* è proximo membro, id est, descenderunt ad me parituri mandato meo. Sed melius, ad bellum.

DV CES ISSACHAR EVERE CVM DEBORAH, ET BARAC VESTIGIA SVNT SEQVUTI.] Hebr. *Et principes in Issachar cum Deborah, & Issachar: sic Barak in profunditatem missus in pedibus suis*. vel *eius*. Exponunt, principes tribus Issachar descenderunt, aut venerunt ad Deborah: & non modò principes tribus adfuerunt, sed etiam tota ipsa tribus Issachar. Et etiam Barak in valle coniecit se in pedes suos. q. d. tanta alacritate bellandi accessit ad prælium, ut veniret pedes. Quidam annotant hîc cani, quum Barak descendisset de monte Thabor cum decem millibus ex Naphthali & Zebulun, coniunxisse se ei in valle principes Issachar cum tribu sua. Verum id incertum, nec verbum de eo in Scriptura. Alij: *Etiam principes in Issachare cum Deborah futuri sunt*. id est, consentiunt cum ea, & iussi se ei sistunt, sicut Issachar, Barak, qui nimirum vocatus cum sua tribu Naphthalitica accessit, supra Cap. 4. vers. 6. & imperata fecit, ibidem v. 10. & qui in conuallem missus est ad vestigia ipsius siue ad pedes eius. id est, reliquus exercitus, qui eius vestigia & ductum sequebatur, ut supra Cap. 4. vers. 10. Sic Exodi 11. v. 8.

DIVISO CONTRA SE RVBEN, MAGNANIMORVM REPERTA EST CONTENTIO.] Hebr. diuersimodè reddunt. 1. *in diuisionibus Ruben magna erant cogitationes cordis*. id est, de Reubenitis Iordane diuisis & separatis ab aliis, vehementer miror, quod non venerint ut opem ferrent fratribus suis. cor enim disceptabat apud se & reputabat de illis, cur non venissent ad id bellum. 2. *in elongationibus*

nibus Reuben magna scriptiones cordis. id est, in forte Ruben, quæ elongabatur ab aliis interiecto flumine, erant præclari scriptores cordis, id est, viri multum meditatores, excellenti ingenio præditi: fingeant enim in cordibus suis præclara meditamina. 3. *cum in separatione Ruben essent magni viri & sapientes corde.* Redarguuntur filij Ruben, qui separati à reliquis tribubus, alioqui, ingenio & industria valentes, pecoribus suis alendis maluerint intendere, quam periclitantibus fratribus opem ferre. 4. *in diuisionibus Reuben erant magni cogitabundi corde.* 5. *In partitionibus Reuben fuerunt magna constitutiones cordis.* id est, imaginationes, vel magni constitutionibus cordis. 6. *in diuisionibus Reuben viri magni decretarij cordis.* 7. *in diuisionibus Reuben erant magna effigiationes, sculptura, decreta, aut imaginationes cordis.* 8. Hispanicus Interpres, *delas diuisiones de Ruben son grandes las disputas, o los pensamientos del corazon.* 9. *magni statutis cordis, seu animi in partibus Reuben.* Exponunt, magni statutis animi. id est magnates industrij: periphrasis gubernatorum in iis tribubus, quæ trans Iardenem habitabant, nimirum Reubenitica, Gaditica, & dimidia Menassis. Sic autem periphrastice insignis illorum fides videtur commendari, qui anteuerunt expediti suis fratribus in occupanda ipsorum hæreditate cis Iardenem, ex mandato Dei, Numeror. 32. Vide Iosue 22. Illud *in partibus Reuben.* id est, in trans-Iardaneo tractu. Sic versu sequenti. Eundem sensum possumus in Nostro concipere in Ruben, Gad, & parte altera Manassis diuisis & separatis Iordane à reliquis fratribus suis, reperta est contentio magnanimorum, qui certatim contenderunt anteire fratribus suis in expeditione occupandæ terræ Chenahanam. vel, diffidebant proceres de ferendo auxilio fratribus suis in hoc bello Iabinico. Vide vers. sequenti eandem pepe loquutionem.

VERS. 16.

QVARE HABITAS INTER DVOS TERMINOS.] Variè conuertunt, 1. *ut quid habitasti inter confinia?* interrogat ad quid elegisti tibi possessionem in primis ipsis confinibus regionis, ultra Iordanem? & respondet, *ad audiendos sibilos gregum.* nimirum, ad hoc se elegisse sortem illis locis, quod cum ipse gregibus abundaret; ea terra pascuis abundans, pascendis gregibus esset aptissima. Vide Historiam Numer. 32. 2. *Cur sedisti inter duas caulas?* id est, remansisti inter duos ordines ouium. Hispanicus Interpres, *Porque te quedaste entre las majadas?* 3. *Quare sedisti intra limites.* id est, inter septa & clathra? 4. *Cur desideres inter duas sarcinas?* Nempe, tu Ruben, Gad, & Menasch. Apostrophe ad tribus, quæ trans Iardenem habitant, ut ipsæ quoque agnoscant vocationem Deborah, suumque ei obsequium profiteantur. Vide similem loquutionem Genes. 49. vers. 14.

UT AUDIAS SIBILOS GREGVM.] Hebr. *ad audiendum*, vel *audiendo sibilos gregum?* Aliqui explicant, q. d. in tam alto otio & neglectu interim dum videres fratres tuos Is-

raëlitas in ingenti esse periculo. Alij, id est, ad hoc vnum aduertendo animum tuum ut greges tuos commodè cures: quemadmodum facturi videbantur maiores tui, nisi ad officium commune erga fratres suos mandato Dei ipsos reuocauisset Moses, Num. 32. vers. 4. & sequentibus. q. d. vos quoque igitur vindicem vestram à Deo datam agnoscite. Sic sequenti versu.

SIBILOS GREGVM.] Quidam: *boatus, balatus gregum.* Alij: *sibilos* pastorum iuxta greges. Vox שִׁירִית *schirith*, *sibilos*, confecta videtur à sono sibilorum, quo vtuntur pastores ad regendum gregem.

MAGNANIMORVM REPERTA EST CONTENTIO.] Hebr. *magna inuestigationes cordis.* Alij: *magna scrutinia cordis.* Quidam: *magni scrutationibus animi.* id est, mente sagacissimi. Nonnulli: *magni profunditatibus cordis*, seu *magni profundis cogitationibus animi.* Id est, magnates consulti. Vide versu præcedenti eandem ferme phrasim. Quidam illud לִפְלָגוֹת *liplaggoth*, pro infinitiuo capiunt: & *separas te Reuben unà cum magnatibus & sapientibus corde.*

ET DAN VACABAT NAVIBVS.] Notant, VERS. 17. quum verbum גִּיר *gur* construitur cum loco aut re aliqua, & ei iungitur sine aliqua præpositione, tum idem significare quod *versari, conuersari, commorari, degere.* hic reddunt: & *Dan quare conuersabitur nauibus?* vel & *Dan quare degeret apud naues?* Possessionem enim habuit magna ex parte maritimam, Iosue 19. vers. 40. & sequentibus: sicut etiam & Aser, ibidem vers. 24. & sequentibus.

ET IN PORTVVS MORABATUR.] Hebr. *multifariam exprimunt.* 1. & *super fracturas eius castrametabitur.* Fracturas maris exponunt collisiones vndarum maris. q. d. studet nauigationibus & commerciis marinis, non obstantibus vndarum collisionibus. 2. & *in rupturis suis manebat.* Rupturas vocari putant vrbes semidirutas. Non enim habebant Aseritæ vrbes satis munitas, ob id non venerunt ad bellum. 3. & *irruptiones suas inhabitabat.* Vocat hoc nomine portus, in quos irrumpunt maria & naues. Et hic est Nostri sensus. 4. & *in rupturis suis*, id est, locis præruptis rupibus, *habitabat.*

OBTULERVNT ANIMAS SVAS MORTI.] VERS. 18. Verbum חֶרֶפָה *chereph* ex Pihel, magnam vim habet, quam variè exprimunt: 1. *dehonestauit animam suam ad moriendum.* q. d. non solum exposuerunt vitam suam morti, sed etiam opprobrio, quod tam pauci pedites, tanto & tam valido exercitui se opposuerint. Aliqui: *probrosè-exposuit animam suam ad moriendum.* id est, vitam periculo mortis exposuit, eam quasi nihili æstimans. 2. *vitiauit, violauit, temeravit, prostituit, animam suam ad moriendum.* id est, non dubitauit animam suam violare morte, prostituere vitam suam. 3. *repudiauit animam suam ad moriendum.* id est, tradidit seipsum in mortem. 4. *denouit vitam suam in mortem.* 5. *vituperauit, conuiciatus est, opprobrouit animam suam ad moriendum.* Elegantissimus Hebraismus. Vilem & infamem habuit animam suam. 6. *publicauit, exposuit animam suam*

בִּפְלָגוֹת
liplaggoth.

*Alia exemplaria habent.

suam ad moriendum. 7. abiicit seipsum, animam suam, ad moriendum. 8. Hispanicus Interpres, *meno sprecio in alma para morir*. 9. propriè, *probris & conuiciis perfodit, proscidit*. Vide 2. Samuel. 23. vers. 9.

IN REGIONE MEROME.] Quidam aquas Merom intelligunt, de quibus Iosue 11. v. 5. Sed ille locus procul aberat à torrente Cison, ubi nunc pugnatum est: nam ad aquas Merom fuit aliud cruentum prælum Iosue aduersus alium Iabin regem Hazor. Plerique hîc pro nomine appellatiuo accipiunt, *super eleuationes, excelsitates, excelsa, altitudines agri*. Quidam: *super celsitudines campi*; alij: *in eduis locis agri*, id est, in monte Thabor, de quo supra cap. 4. v. 14. Nonnulli: *in excelsis campi*, id est, aperto campo, in planitie eminenti pugnaverunt. Fortè quod Hispanicè dicimus, *en batalla campal*. Hîc videtur respexisse Hispanicus Interpres, quum reddit, *en las alturas dela armada*, quod Hispanicè, *campus*, exercitum quoque, & aciem instructam significet.

VERS. 19. VENERUNT REGES.] Scilicet, Iabin, & confederati.

IN THANACH IUXTA AQUAS MAGEDDO.] De his duabus vrbibus plenius egimus Iosue 12. v. 21. Vide etiam Iosue 17. v. 11. & supra cap. 1. v. 27. Dicuntur hîc aquæ Mageddo, quod torrentis Cison prope urbem Mageddo præterlaberetur.

ET TAMEN NIHIL TVLERE PRÆDANTES.] Heb. *בצאח Betzagh argenti non acceperunt*. De voce Betzagh disseruimus Gen. 37. v. 26. Vide etiam Exodi 18. v. 21. Variè hîc reddunt: 1. *Desiderium argenti*, vel *desiderabile argentum non acceperunt*, id est, nullam prædam sunt assequuti, quod sperauerant. 2. *utilitatem, quæstum, lucrum argenti non acceperunt*. 3. *ne frustulum quidem, aut segmentum, argenti acceperunt*, id est, nihil acquisiuerunt illo bello. Quidam Hebræorum exponunt: *frustum argenti non accipiebant*, q. d. nemini parcebant, etiam oblatâ pro redemptione quacumque pecuniâ. Hic sensus priores non æquat. Alij: *lucrum pecunia nullum abstulerunt*.

VERS. 20. DE CÆLO DIMICATVM EST.] Heb. *De celo pugnaverunt*. Quidam exponunt: *Celestes, seu Angeli pugnaverunt*. Alij, id est, res cælestes, pluuiæ, venti, grandines, procellæ. Iosephus lib. 5. Antiquit. cap. 6. [Itaque commissa pugna, vehemens imber mistus grandine superuenit, quem ventus in aduersos Chanæeorum vultus ingerens, & prospectum adimens, inutiles eorum iaculatores, ac funditores reddidit: atque etiam scutati manibus rigentibus præ frigore gladios vix retinebant. Israelitas verò tempestas à tergo imminens non solum minus offendebat, sed alacriores etiam faciebat, manifestario Dei præsentis ac fauentis signo accensos.]

STELLÆ MANENTES IN ORDINE ET CURSV SVO, ADVERSVS SISARAM PVGNAVERVNT.] Heb. *stella de viis suis pugnaverunt cum Sisera*. Alij: *stella de semitis suis, vel de stationibus suis*. Quidam: *de gradibus suis, vel de eleuationibus suis*. Nonnulli: *sidera ipsa de aggeribus suis pugnaverunt contra Sisaram*, id est, è superioribus regionibus æris.

Translata loquutio à militibus ex editiore loco felicius pugnantibus. מסלות *Mesilloth*, propriè significat *vias-stratas, lapidibus aggeratas, & complanatas*, quales erant illæ Romanæ. *Actum* Latini dicunt eiusmodi viam.

TORRENS CISON.] qui labitur ad radices Thaboris, tractum Thahanachæum, & Meghidunthæum præterfluens.

VERS. 21.

TRAXIT CADAVERA EORVM.] vel suffocatorum, vel interfectorum. Hebræi multos ibi hoc prælio suffocatos produnt. Vide supra vers. 11. Verbo *גרף Garaph* omnia ista subiiciunt, *voluit, inuoluit, conuoluit, deuoluit, volutauit, carpsit, scopauit, euerrit, corripuit*. Consonat verbum Hispanicum *Agarró*. Ausus enim imbribus sua rapiditate hostium corpora abstulit.

TORRENS CADVMIM.] קדומים *Kedumim*, LXX. & Noster, nec pauci eos sequuti ut nomen proprium reliquere. Eusebius & S. Hieronymus in Locis Hebraicis: [*Cadumim torrentis iuxta quem Debora bellum gessit*.] Alij appellatiuū malunt, *torrentis anterioritatum, antiquitatum, vel antiquorum, priscorum, cascorum*, id est, antiquissimus & vetustissimus torrentis, priscis etiam mirificè celebratus, quem prisci cecinere Poëtæ. Aliqui: *torrentis orientalium*, ut indicet eam partem torrentis Cison, quæ versu orientem in mare Genasarium fluit. Vide supra cap. 4. v. 7. Nonnulli: *torrens occursuum*, id est, ad quem utriusque exercitus concurrentes manus conseruerunt. Sic dictum à *קדם Kedem*, ante, quod vnus exercitus ante alium steterit. Hispanicè, *se affrontaron*. Alij: *torrens anterioritatum*, id est, ante quem tam ingens Deus patrauit miraculum.

CONCVLCA ANIMA MEA ROBUSTOS.] Nonnulli Hebræorum exponunt: *calcabas, calcasti fortitudinem*, vel *in fortitudine*, id est, fortiter & validè, *o anima mea*, q. d. tametsi aquæ torrentis Cison adeo inundauerint ut corpora hostium abripuerint: at Debora cum suis Israelitis valenter & fortiter illum calcabant, & transibant fidenter & intrepide, nullo periculo, sed maximo miraculo, vel *calcasti fortitudinem*, hoc est, incessisti per torrentem illum in robore suo plenum & tumidum aquis, absque periculo, seruante te Deo, ac si dicat, ego pedibus meis transiui, amnem illum fortiter & viriliter, citràque periculum: nec me mulierem infirmam potuit rapere transversam.

Quidam reddunt: *diriges anima mea fortitudinem*, q. d. fortitudinem non obliques aut detorqueas ad deastros: sed directè & rectà in vero Deo colloca. Alij ita conuertunt & explanant: *dixi, Proculcato anima mea robur*. Ut cælestia & terrestria diuinitus in hostes irruerunt, sic ego quoque operam meam adhibui studiosissimè ut partibus meis cum exercitu defungerer: & quidquid validum fuit, siue torrentem, qui paulo ante hostes abripuit, siue hostes ipsos robori suo præfidentes, fortiter ac strenuè proculcaui, protriui. Nonnulli, sprete distinctione Hebræicorum accentuum, iungunt hanc clausulam superiori: *torrentem Kison calcabis anima mea fortitudine*.

VNCVLÆ

VERS. 22. VNGVLÆ EQVORVM CECIDERVNT.] Variè ex Hebræo reddunt. 1. *Tunc quassati sunt calces equi.* 2. *Tunc fracti sunt calcanei equi.* 3. *Tunc conquassata sunt ungula equi.* 4. *Tunc sonuerunt calces equi.* 5. *Tunc contusi sunt calcanei equi.* 6. *Tunc obtuderunt calces equorum.* 7. *Tunc malleauerunt calcaneos equi.* 8. *Tunc concusserunt, conquassauerunt calcaneos equi.* 9. *Tunc concussa, attrita, fracta sunt planta equorum.* 10. Hispanicus: *Las uñas delos caualllos se embotaron entonces:*

EVGIENTIBVS IMPETV, ET PER PRÆCEPS RVENTIBVS FORTISSIMIS HOSTIVM.] Hebræa plurifariam conuertunt. 1. *calcationibus, calcationibus fortium eius*, id est, propter crebras conuersiones equitum siue equorum Siseræ. 2. *præfremittibus, fremitibus, inquam, fortium eius.* vel *præ concussionibus, concussionibus robustorum eius.* 3. *terroribus, vel strepitibus, strepitibus, fortium eius.* 4. *sono pedum, sono pedum fortium eius.* 5. *calcitationibus, seu calcitratibus, calcitratibus fortium eius.* 6. *Tunc confuderunt, obtulerunt calces equorum, præ plausibus, subaudi, equorum, qui currendo plaudunt terram, fortes eius.* vel *præ citatis cursibus suis fortes illorum.* De voce אביר *abbir* satis disserui in Genes. 49. vers. 23. אבירי *abbirim* ego hîc proprium equorum epitheton intellexerim, quasi dicas, *alatos, pennatos, pennigeros, volucres.* à velocitate cursus: ista enim nomina equis velocissimis indebantur. C. Caligula habuit *Incitatum*, L. Verus, *Volucrum*: Aquilo antiquis lapidibus celebratur: vt ἀετός, *Aquila*, Græcis Epigrammatariis. Vnde hîc reddiderim: à *calcationibus, calcationibus.* geminatio vocis vehementem & crebrum impetum denotat, *volucrum eius.* seu *alatorum, vel pennatorum eius*, vt sit poëticum epitheton equorum. Alij, ad equites seu sessores referunt: *fortium, robustorum, præpotentium eius.*

VERS. 23. MALEDICITE TERRÆ MEROT.] Nemo Explanatorum expedit, quisnam fuerit hic locus, vel vrbs, aut oppidum Meroz. Videtur proximus conflictui fuisse. Satis constat, conijci in eum maledictæ execrationes, quod eius habitatores in hoc bello se vel neutros exhibuerint: vel desides & cessatores fuerint in ferendo suppetias fratribus suis.

DIXIT ANGELVS DOMINI.] id est, qui huic bello pro Israëlitis præfuit, & per me loquitur. Alij exponunt, id est, quicumque spiritu Dei afflati sunt, mecum semper pronuntiabunt Merozitas maledictos esse, & Iahelem benedictam.

IN ADIVTORIVM FORTISSIMORVM EIVS.] Quidā reddūt: *ad auxilium lebona contra fortes.* id est, contra Chenahanæos, qui fortiter pugnabant cōtra filios Israël. Sed aptius Noster, & alij: *cum fortibus: inter fortes: pro fortibus.* De voce גבורים *gibborim* diximus supra vers. 13.

VERS. 24. IAHEL.] Vide de ea supra Cap. 4. vers. 17. & sequentibus.

ET BENEDICATUR IN TABERNACVLO SVO.] Hebr. *de mulieribus in tentorio benedicetur.* Quidam explicant: *præ fæminis in tentorio degentibus & habitantibus benedictor,* id est, quas decet domi se continere: non viros, vt Merozita fecerant. Alij: *in tentorio.*

Maluenda, In Iudicum.

vbi scilicet, Siseram interfecit.

IN PHIALA PRINCIPVM.] Plurifariam reddunt Hebræa: Primò, *in cratere insignium, vel nobilium.* id est, in eiusmodi cratere, in quo solent bibere nobiles homines. 2. *in vase-coriaceo in vtre, maiorum-pastorum.* Sic ארירם *addirim* sumi videtur, Ieremiæ 25. vers. 34. & 35. quod scilicet, vt præstantioris butyrini lactis, dignioribus pastoribus seruabatur. 3. *in concha magnatum.* Sic infra Cap. 6. vers. 38. vertit vocem ספל *sephel* Noster: Quidam idem faciunt cum transposito ספל *pesel*, ajuntque vas esse dedolatum & exsculptum, & posse verti *concha.* 4. *in simpulo magnificorum.* id est, amplè & largiter, vt ad satietatem biberet. Existimant ab Hebraica SEPHEL effectam apud Latinos vocem *Simpulum*, de qua Festus: [*Simpulum vas paruum non dissimile cyatho, quo vinum in sacrificiis libabatur. Vnde & mulieres rebus diuinis dedita simpulatrices dicuntur.*] Hinc adagium, *Excitare fluctus in simpulo*, apud Ciceronem lib. 3. de Legibus: de quo Erasmus Chiliade 2. Centuria 2. Adagio 73. Equidem nec huic loco nec illi infra Cap. 6. vers. 38. vox *Simpuli* congruere videtur: in quibus SEPHEL maius aliquod vas quàm sit *Simpulum* proculdubio significat. Vnde LXX habet, λαγάνη, Suidas: [*Lacane commune quidem est, à particula La vim intendendi habente, à verbo λαίωειν, stare, apertum esse, patere: est enim vas patens, & latum.*] Phialæ nomen non multum ablu- dit ad Hebraico SEPHEL. Alij reddunt *lagenam.* Hispanicus *Tacon.* De voce ADDIRIM diximus supra vers. 13.

BUTYRVN.] חמאה *chemah*, quidam exponunt: *Butyri.* subaudi. *lac.* id est, lac pingue, recens, & non pressum. Alij, *lac,* ex quo expressum fuerat butyrum.

SINISTRAM MANVM MISIT AD CLAVVM.] In תשלחנה *tischlachnah* quidam volunt *Nun & He*, redundare, aut fortè adiecta esse carminis causa, pro תשלח *tischlach* *Manum suam ad paxillum mittet.* Alij: *Manus eius.* singulare pro plurali, *ad clauum immittentur*, seu *immittent sese.* vt sit futurum plurale, quale obseruant Abdiæ vers. 13. nimirum sinistra ad clauum, dextera ad malleū, vt statim hîc explicatur, extenderunt sese.

FABRORVM.] Hebr. *laborantium.* Rectè Noster *fabrorum* & aliorum artificum. Alij: *ponderosum & grauem.* sub quo laborantes gemunt ac defatigantur. Poëtica auxesis.

MALLEOS להלמה *lethalmuth*, *malleus, tudes*, à tundendo, quæ etiam est etymologia Hebraica, nam הלם *balam* est, *tundere, contundere.* Festus: [*Tudites malleos appellabant antiqui à tundendo. inde Atejus philologus existimat Tuditano cognomen inditum, quod caput malleoli simile habuerit.*] Ligneum hîc fuisse putant. Hispanicus, *Maço* reddit.

QVÆRENS IN CAPITE VVLNERI LOCVM.] Hebr. variè conuertunt, 1. *abscidit caput eius.* Falsò, nisi sit catechesis poëtica. 2. *remouit caput eius.* 3. *vertit,* seu *Voluit caput eius.* 4. *abrasit caput eius.* 5. *abstulit caput eius.* 6. *diuulsit, diduxit, dilaniavit, caput eius.* Verbum fæmineum מכה *machakab*

B b

alibi

alibi in Scriptura non legitur, Valentinum *machuca*, id est, conquisitum, non multum sono ab Hebraico dissidet.

ET TEMPVS VALIDE PERFORANS.] Hebr. & *pertransiit tempora eius*. Vel & *pertransire fecit paxillum, per tempora eius*. Quidam: & *mutauit tempora eius*. scilicet per vices nunc hoc, nunc illud perfodiendo.

VERS. 27. EXANIMIS ET MISERABILIS.] Hebr. *deuastatus*, id est, exanimatus, extinctus, vel exterminatus, intereptus. Alii *spoliatus, direptus* vitâ.

VERS. 28. VLVLABAT.] Verbum יבב *Iabab* alibi non inuenitur in Scriptura: quod variè reddunt: & *exclamauit, vociferata est, ululauit, eiulauit*. Alij: & *pipauit*, id est, more pullorum voce subtili & acuta garriuit. Aliqui: & *minuruit, minurizauit*. Glossæ veteres (*Minurit, מנוריץ*) id est, murmurat, susurrat, exili, & flebili voce cantillat. Festus: [*Minuritiones appellantur auium minorum cantus*.] Nonnulli: & *inubilauit*, voce consentiente. Aliqui: & *cecinit*, volunt id verbum, canticum querelæ admistum indicare, quale philomelæ & id genus auibus Latini poëtæ adscribunt.

VERS. 29. VNA SAPIENTIOR COETERIS VXORIBVS EIVS, HÆC SOCRVI VERBA RESPONDIT.] Hebr. *sapientes principissarum eius respondebunt; etiam ipsa redire-faciet verba sua sibi*, vel *ei*, scilicet *matri Siseræ*. Quidam *Sapientiores principum eius*, id est, mulieres principes sapientes, siue prudentes, quæ illi famulabantur. Alij: *Sapientes domicellæ eius*. Nonnulli: *Sapientes quæque domina*. Aliqui: *Sapientes quæque ex precipuis mulieribus, quæ erant apud ipsam*. Alij: *Sapientes principum-fœminarum eius*. Quidam Hebraicum regimen ita resoluunt: *Sapientiores, vel Sapientissima dominarum, seu principissarum, & heroinarum eius*. Hispanicè, *las mas sabias de sus damas*. Sed de coniugibus Siseræ intelligi cum Nostro quis vetat? *respondebunt*, vel *respondebant*, exponunt, id est, verbis solabantur illam. Hic poëticè acceperim, pro alternis canere, vt Exodi 15. vers. 21. & 1. Samuel. 21. vers. 11. seu alternis minurire, aut susurrare. *etiam ipsa redire-faciet verba sua sibi*. Quidam: *etiam ipsa conuertet verba sua ad se*, vel *quin etiam ipsa respondebat sibi met ipsi*, id est, solabatur se se. Alij: *quin & ipsa sibi ipsi reddebat verba*. Nonnulli: *etiam ipsa referebat sermones suos sibi*, q. d. secum dissebat, interrogans, & sibi respondens.

VERS. 30. FORSITAN NVNC DIVIDIT SPOLIA.] Hebr. *Num non inuenerunt, diuiserunt*, partiti sunt *spolium*? id est, An non diuidunt spolia, quæ inuenerunt? Maior sensus erit per interrogationem & responsionem. *An non inuenerunt spolia*? Planè inuenerunt, nam diuidunt prædam.

ET PVLCHERRIMA FOEMINARVM ELIGITVR EI.] Hebr. *Matrix, vulua, vterus, duæ matrices, duæ-vulua, duo uteri, vel par-matricum capiti viri-fortis*. Vel accusandi casu: *Matricem* vel *duas matrices* subaudi partiuntur, *in caput viri*. Synecdochicè & Poëticè, pro vnam puellam, fœminam, vel mulierem, par puellarum, vel mulierum. Quidam vocem *matricis*, vel *vulua*, integram matricem, seu

puellam virginem accipiunt. Alij: *Amicam*.

VESTES DIVERSORVM COLORVM.] Hebr. *spolium*, seu *spolia*. Nam שָׁלָל *schal'al* est collectiuum, צִבְעִים *zebaghim*. Variè interpretantur *spolium rubricatorum*, seu *vestium-diffissarum, dissectarum, discissarum, vulneratarum in partes rubro colore distinctas*, q. d. vestium interfectarum, vulneratarum, violatarum rubro colore. qua etiam ratione imitatione Homérica dixit Virgilius lib. 12.

Indum sanguineo veluti violauerit ostro

Si quis ebur.—

elegans poëtica loquutio. Alij *spolium varicolorium, diuerscolorium, discolorium*. Nonnulli אֶצְבָּח *etzbagh* digito arcessunt significatum: *spolium digitarum*, intelliguntque vestes lineis in modum digitorum ductis, pictas, coloratas, intextas. Plerique: *spolia colorum, tincturarum*, seu *coloratorum*, id est colorata, infecta, tincta pretioso colore erunt ipsi Siseræ: referet Siseræ spolia ampla, pretiosa vestium diuersicolorium. Vide in Jerem. 12. vers. 9.

ET SPELLEX VARIA.] Hebr. *spolium coloratorum*, vt paulo ante, רִקְמָה *Rikmah*, *recamatura*. Vocem רִקְמָה ajunt esse propriè *variegaturam, acupicturam, Phrygionicum opus*, q. d. *Phrygiaturam*. Hispanicè, & Italicè consona voce *recamatura, bordadura*. Vide Exodi 26. v. 6. Addunt Hebræa: *coloratum*, vel *discolor*, רִקְמָתַיִם *Rikmataim*, id est, *duarum, duplicium, vel geminarum recamaturarum, vel variegaturarum*, seu *acu-picturarum*: est enim nomen duale, & esse volunt opus-Phrygionicum utrimque *acu-pictum & variegatum*: id est, ab vtraque parte, seu facie *recamatum, & actu-pictum*: nempe opus *Barbaricarium*, quam operis formam *bifacem* dixerunt veteres, in qua variegatio esset utrimque par, & ab vtraque parte eadem ratione figurata. Vide Exodi 26. v. 1.

AD ORNANDA COLLA.] Hebr. *collibus, ad colla, spolijs*. Quidam exponunt, erunt in collum, hoc est, *in caput spolijs*. Nimirum ante omnia, & præcipuè separabuntur, vt dentur principi & imperatori exercitus, nempe Siseræ, vel dabuntur *collo spolijs*, id est, capiti & duci exercitus. Alij: *ad colla virorum præda, vel ad colla prædantium*. Hebræa hunc etiam sensum admittunt: *tinctura, color, duarum-recamaturarum*, siue, *operis-Phrygiani-bifacis ad colla spolijs*, id est quod colla vestium, quæ ex spolijs collectæ fuerant, duplicem recamaturam ad colla haberent. Nimirum quod colla vestium spolijs essent opere-Phrygiobifaci variegata, & acu-picta.

SICVT SOL IN ORTV SVO SPLENDET.] VERS. 31. Hebr. *secundum exire solem in fortitudine sua*. Alij: *secundum egressum solis in prapotentia sua*, id est, qui scilicet subinde lucidior euadit. Quidam: *sint, vt quum procedit sol in robore suo*. Nonnulli: *sicut exire solem in virilitate sua*, hoc est, quum per mediam ætatem primum Cæci gradum tenet, quum Augem occupat.

PER QVADRAGINTA ANNOS.] Aliqui VERS. 32. exponunt: *ad annum quadragesimum*, nempe ab illo octuagesimo, cuius facta mentio supra cap. 3. vers. 30.

CAPVT SEXTVM.

Israelitis à Madian oppressis Gedeon multis signis auxilio designatur, qui post sacrificium & altare Deo erectum destruxit aram Baal, eique rursus datur signum in vellere.

Vulg.

Malu.

1 Ecerunt autem filij Israel malum in conspectu Domini: qui tradidit illos in manu Madian septem annis,

2 Et oppressi sunt valde ab eis. Feceruntque sibi antra & speluncas in montibus, & munitissima ad repugnandum loca.

3 Cumque seuisset Israel, ascendebat Madian & Amalec, ceterique Orientalium nationum:

4 Et apud eos figentes tentoria, sicut erant in herbis cuncta vastabant usque ad introitum Gaze: nihilque omnino ad vitam pertinens relinquebant in Israel, non oves, non boues, non asinos.

5 Ipsi enim & uniuersi greges eorum veniebant cum tabernaculis suis, & instar locustarum uniuersa complebant, innumera multitudo hominum, & camelorum, quidquid tetigerant deuastantes.

6 Humiliatusque est Israel valde in conspectu Madian.

7 Et clamauit ad Dominum postulans auxilium contra Madianitas.

8 Qui misit ad eos virum prophetam, & locutus est: Hec dicit Dominus Deus Israel: Ego vos feci conscendere de Aegypto, & eduxi vos de domo seruitutis,

9 Et liberaui de manu Aegyptiorum, & omnium inimicorum, qui affligebant vos: eiecique eos ad introitum vestrum, & tradidi vobis Terram eorum.

10 Et dixi: Ego Dominus Deus vester, ne timeatis deos Amorrhæorum, in quorum terra habitatis. Et nolistis audire vocem meam.

11 Venit autem Angelus Domini, & sedit sub quercu, quæ erat in Ephra, & pertinebat ad Ioas patrem familia Exri. Maluenda, In Iudicam.

1 T fecerunt filii Israël ^a malum in oculis IHVH: & dedit eos IHVH in manu Midjan, septem annos.

^a quod malum videtur

2 Et ^b obfirmavit manus Midjan super Israël: de faciebus Midjan fecerunt sibi filii Israël confluentias, quæ in montibus, & ^c cauernas, & ^d munitiones.

^b præualuit, corroborata fuit.

3 Et fuit, si seminauit Israël: & ascendit Midjan, & Ghamalek, & filii orientis: & ascenderunt super eum.

^c caueas
^d receptus, venationes
^e confederunt, castrametari fuerunt.

4 Et ^e desederunt super eos, & funditus perdidierunt ^f productionem terræ usque ad venire & Ghazah: & non reliquerunt ^g viuificationem in Israël: & ^h pecudem, & ⁱ taurum, & asinum.

^f Vide Leuit 26. v. 4.

^g vitam, vitæ, vel quidquid ad vsum vitæ et conseruationem attinet.

5 Quia ii, & ^k peculia eorum ascendent, & tentoria eorum: venient secundum sufficientiam locustæ, ^l multitudini: & eis, & camelis eorum non numerus: & venerunt in terra ad funditus perdere eam.

^h Hispanicè, viuenda
ⁱ paruam-pecudem.

6 Et ^m exhaustus fuit Israël valde de faciebus Midjan: & exclamauerunt filii Israël ad IHVH.

^j bouem
^k acquisitiones, greges, pecudes
^l ad multitudinem, in multitudine

7 Et fuit, ⁿ quia exclamauerunt filii Israël ad IHVH: super ^o occasiones Midjan.

^m attenuatus, depauperatus

8 Et misit IHVH virum prophetam ad filios Israël: & dixit eis: Sic dixit IHVH ELOHIM Israël: Ego ascendere feci vos de Aegypto, et exire feci vos de ^p domo seruorum.

ⁿ quum
^o causas
^p ergastulo
^q erui, liberaui:

9 Et ^r eripui vos de manu Aegypti, & de manu omnium ^s prementium ^t vestrorum: & ^u eieci eos de faciebus vestris; & dedi vobis terram eorum.

^r opprimentium, conprimentium, arctantium
^s vos
^t discipuli, extrusi.

10 Et dixi vobis: Ego IHVH ELOHIM vester, non timebiris deos Aemoræi, quorum vos habitantes in terra eorum: & non ^u audiistis in voce mea.

^u auscultavistis, acquieuitis
^x nuntius, legatus. Sic

11 Et venit ^x angelus IHVH, & ^y sedit sub ^z ilice, quæ in Ghophrah, quæ ^a Ioas ^b Abighezeritæ: & Ghidghon ^c filius

^{infra}
^y mansit
^z querceto
^a datus.
ipsi Ioas.
subaudi,

erat,
^b Vide Ioas 17, v. 3.
vel patri Ghezeritarum.

Cumque Gedeon filius eius excuteret atque purgaret frumenta in torculari, ut fugeret Madian.

12 Apparuit ei Angelus Domini, & ait: Dominus tecum, virorum fortissime.

13 Dixitque ei Gedeon: obsecro, mi domine, si Dominus nobiscum est, cur apprehenderunt nos hac omnia? ubi sunt mirabilia eius, quae narrauerunt patres nostri, atque dixerunt: de Aegypto eduxit nos Dominus? Nunc autem dereliquit nos Dominus, & tradidit in manu Madian.

14 Respexitque ad eum Dominus, & ait: Vade in hac fortitudine tua, & liberabis Israel de manu Madian: scito quod miserim te.

15 Qui respondens ait: Obsecro, mi domine, in quo liberabo Israel? ecce familia mea infima est in Manasse, & ego minimus in domo patris mei.

16 Dixitque ei Dominus: Ego ero tecum: & percuties Madian quasi unum virum.

17 Et ille, Si inueni, inquit, gratiam coram te, da mihi signum quod tu sis qui loqueris ad me.

18 Nec recedas hinc, donec reuertar ad te, portans sacrificium, & offerens tibi. Qui respondit: Ego praestolabor aduentum tuum.

19 Ingressus est itaque Gedeon & coxit hadum, & de farina modio azymos panes: carnesque ponens in canistro, & ius carniū mittens in ollam, tulit omnia sub quercu, & obtulit ei.

20 Cui dixit Angelus Domini: Tolle carnes & azymos panes, & pone supra petram illam, & ius de super funde. Cumque fecisset ita.

21 Extendit Angelus Domini summitatem virgae, quam tenebat in manu, & tetigit carnes & panes azymos: ascenditque ignis de petra, & carnes azymosque panes consumpsit: Angelus autem Domini euauit ex oculis eius.

22 Vidensque Gedeon quod esset Angelus Domini, ait: Heu mi Domine Deus: quia vidi Angelum Domini facie ad faciem.

23 Dixitque ei Dominus: Pax tecum: ne timeas, non morieris.

24 Aedificauit ergo ibi Gedeon altare Domino, vocauitque illud, Domini pax, usque in presentem diem. Cumque adhuc esset in Ephra, quae est familia Ezri.

filius ejus excutens tritica in torculari, ad fugere facere de faciebus Midjan.

12 Et visus fuit ad eum angelus IHVH, & dixit ad eum: IHVH tecum, ^c prauallide strenuitatis.

13 Et dixit ad eum Ghidgho^d: In me^c sustentator mi, & ^f existentia IHVH nobiscum, & ad quid inuenit nos omne istud, & ubi omnia ^g ardua ejus, quae ^h numerauerunt nobis patres nostri, ad dicere: An non de Aegypto ascendere fecit nos IHVH? & nunc ⁱ dimisit nos IHVH, & tradidit nos in ^k vola Midjan.

14 Et ^l aspexit ad eum IHVH, & dixit: Ambula in ^m virtute tua ista: & saluabis Israel de vola Midjan: an non misisti te?

15 Et dixit ad eum: In me ⁿ ADONAJ, in quid saluabo Israel? ecce mille meum ^o exhaustum in Menaseh, & ego ^p paruus: in domo patris mei.

16 Et dixit ad eum IHVH, Quia ero tecum: & percuties Midjan sicut virum unum.

17 Et dixit ad eum: Si, ^q obsecro, inueni gratiam in oculis tuis: & facies mihi signum, quod tu loquens mecum.

18 Non, obsecro, de ^r isto usque ad venire me ad te: & exire faciam ^s minehah meum, & deponam faciebus tuis. Et dixit: Ego ^t sedebo usque ad reuertere te.

19 Et Ghidghon venit, & fecit hadum caprarum, & ephah farinae ^u massas: carnem posuit in canistro, & ^x jus posuit in ^y olla: & exire fecit ad eum ad sub ilicem, & accedere fecit.

20 Et dixit ad eum angelus ELOHIM: Accipe carnem, & massas, & depone super ^z rupem istam, & jus effunde. Et fecit sic.

21 Et misit angelus IHVH extremitatem ^a sustentaculi, quod in manu ejus, & tetigit in carne, & in massis: & ascendit ignis de petra, & comedit carnem, & massas: & angelus IHVH ambulauit de oculis ejus.

22 Et vidit Ghidghon quia Angelus IHVH ipse: & dixit Ghidghon: Ahah ADONAJ IHVH, quia super sic vidi Angelum IHVH ^b facies ad facies.

23 Et dixit ei IHVH: Pax tibi, non timebis, non morieris.

24 Et aedificauit ibi Ghidghon altare ^c IHVH, & ^d vocauit ei ^e IHVH SALOM: usque ad diem istam adhuc id in Ghophrah ^f Abighezerit.

^c heros
^d Vide de hac loquutione Genes.

40, 20, Exodi 4, v. 10.

Sic v. 15.

^e here, domine, column

^f est
^g excelsa, mirabilia.

Vide Exodi 3, v. 10.

^h Hispaniae, Contaron,

narrauerunt, recitauerunt

ⁱ dereliquit, deseruit

^k curuitate, palma Sic v.

14.

^l faciauit, faciem. vertit

^m robore, potentia, vi,

viribus, vigore, facultate

ⁿ sustentatores, Columna, domini, heri mei

^o attenuatum, pauper, debile

^p minor, exiguus

^q quæso, nunc. Sic v.

18.

^r loco, vel hinc

^s minus, sacrificium, oblationem

^t manebo

^u azyma, infermentata.

Sic postea.

^x juscum, sic v. 20.

^y lebere, caco

^z petram, saxum

^a baculi, bacilli, sustentamenti,

fulcri cui innitebatur,

Scipionis, pedi

^b faciebus edatius ipsi IHVH.

Sic v. 26.

^d nomen imposuit. Sic vers. 32.

^e IHVH Pax

25 nocte illa dixit Dominus ad eum : Tolle taurum patris tui , & alterum taurum annorum septem , destruesque aram Baal , quæ est patris tui : & nemus , quod circa aram est , succide :

26 Et edificabis altare Domino Deo tuo in summitate petre huius super quam antè sacrificium posuisti : tollesque taurum secundum , & offeres holocaustum super struem lignorum , quæ de nemore succideris.

27 Assumptis ergo Gedeon decem viris de seruis suis , fecit sicut praeceperat ei Dominus. Timens autè domum patris sui , & homines illius ciuitatis , per diem noluit id facere , sed omnia nocte compleuit.

28 Cùmque surrexissent viri oppidi eius manè , viderunt destructam aram Baal , lucumque succisum , & taurum alterum impositum super altare , quod tunc edificatum erat.

29 Dixeruntque ad inuicem : Quis hoc fecit ? Cùmque perquirerent auctorem facti , dictum est : Gedeon filius Ioas fecit hæc omnia.

30 Et dixerunt ad Ioas : Produc filium tuum huc , vt moriatur : quia destruxit aram Baal , & succidit nemus.

31 Quibus ille respondit : Numquid ultores estis Baal , vt pugnetis pro eo ? qui aduersarius est eius , moriatur antequam lux crastina veniat : si Deus est , vindicet se de eo , qui suffodit aram eius.

32 Ex illo die vocatus est Gedeon , Ierobaal , eo quod dixisset Ioas : Vliscatur se de eo Baal , qui suffodit aram eius.

33 Igitur omnis Madian , & Amalec , & Orientales populi congregati sunt simul : & transeuntes Iordanem , castrametati sunt in valle Iezrael.

34 Spiritus autem Domini induit Gedeon , qui clangens buccina conuocauit domum Abiezer , vt sequeretur se.

35 Misitque nuntios in vniuersum Manasse , qui & ipse secutus est eum : & alios nuntios in Aser & Zabulon & Nephthali , qui occurrerunt ei.

36 Dixitque Gedeon ad Deum : Si saluum facis per manum meam Israel , sicut locutus es ,

37 Ponam hoc vellus lana in area : si ros in solo vellere fuerit , & in omni terra siccitas , sciam quod per manum meam ,

25 Et fuit in nocte ipsa , & dixit ei IHVH : Accipe iuuenctum tauri qui patri tuo , & iuuenctum secundum septem annorum : & dirues altare Baghal , quod patri tuo : & lucum , qui super illud exscindes.

26 Et edificabis altare IHVH ELOHIM tuo , super caput obfirmationis istius in ordinatione : & accipies iuuenctum secundum , & ascendere facies ascensionem in lignis luci , quæ exscindes.

27 Et accepit Ghidghon decem homines de seruis suis , & fecit secundum quod loquutus fuit ad eum IHVH , & fuit secundum quod timuit domum patris sui , & homines vrbs de facere die , & fecit nocte.

28 Et manicauerunt homines vrbs in mane , & ecce demolitum fuit altare Baghal , & lucus qui super illud exscisus fuit : & iuuenctus secundus ascendere factus super altare edificatum.

29 Et dixerunt viri ad sodalem suum : Quis fecit verbum istud ? Et perquæsiuerunt , & perquæsiuerunt , & dixerunt : Ghidghon filius Ioas fecit verbum istud.

30 Et dixerunt homines vrbs ad Ioas : Exire fac filium tuum : & mortuus fuit : quia demolitus fuit altare Baghal , & quia exscidit lucum , qui super illud.

31 Et dixit Ioas omnibus , qui steterunt super eum : An vos litigabit Baghal ? an vos saluabit eum ? qui litigabit ei , morietur vsque ad mane : si dii ipse , litigabit sibi , quia demolitus fuit altare eius.

32 Et vocauit ei in die ipsa Ierubhaghal , ad dicere : Litigabit in eo Baghal , quia demolitus fuit altare eius.

33 Et omnis Midian , & Ghamalek , & filii orientis collecti fuerunt vnite : & transierunt , & defecerunt in valle Iezreghel.

34 Et spiritus IHVH vestiuit Ghidghon : & infixit in tuba , & conclamatus fuit Abighezer post eum.

35 Et nuntios misit in omni Manasse : & clamatus fuit etiam ipse post eum : & nuntios misit in Aser , & in Zabulon , & in Naphthali : & ascenderunt occursum eorum.

36 Et dixit Ghidghon ad ELOHIM : Si existentia tua saluans in manu mea Israel , secundum quod loquutus fuisti.

37 Ecce ego statuens vellus lana in area : si ros erit super vellus , ad solum illud , & super omnem terram sic-

f Abighezeritarum. vel patris Ghezeritarum g taurum , bouem h destrues , demolieris , subuerteris , perrumpes i munitionis k holocaustum l diluculauerunt m diluculo n destruetum , dirutum , dissipatum. Vide supra Cap. 2. v. 2. sic v. 39. 31. 12. o socium , proximum , familiarem p inquisuerunt , requisiuerunt , q peruestigarunt. duo verba synonyma , sed posterius fortius r ut moriatur s disceptabit , contenderis. Sic mox t ipsi Bahal. vel pro Bahal u pro eo x interimetur , perimetur , mortidederit , morte multabitur , interficietur y ei scilicet Gedeoni , vel cum Gedeone. z congregati fuerunt a pariter , simul. b castrametati fuerunt. c impressit , clauxit. d Hispanice , clarin. e congregatus , conuocatus. sic vers. 35. f legatos. sic statim. g in occursum. h es tu i constituens , sistens , collocans , ponens , staret faciens k vulsio mem , detonationem , tonsuram. sic postea. l solitario el citas: sic v. 39. 40.

sicut locutus es, liberabis Israel.

38 Factumque est ita. Et de nocte consurgens, expresso vellere, concham rore impleuit.

39 Dixitque rursus ad Deum: Ne irascatur furor tuus contra me si adhuc semel tentauero, signum quarens in vellere. Oro ut solum vellus siccum sit, & omnis terra rore madens.

40 Fecitque Deus nocte illa ut postulauerat: & fuit siccitas in solo vellere, & ros in omni terra.

citas: & cognoscam quia saluabis in manu mea Israel, secundum quod locutus fuisti.

38 Et fuit sic: & ^m manicauit de crastino, & ⁿ compressit vellus, & ^o expressit rorem de vellere ^p impletionem ^q conchæ aquarum.

39 Et dixit Ghidghon ad ELOHIM: Non ^r exardebit nasus tuus in me, & loquar ^t tantummodo ^u ictum: ^v eleuabo, obsecro, tantummodo ictum in vellere: erit, obsecro, siccitas ad vellus ad solum illud, & super omnem terram erit ros.

40 Et fecit ELOHIM sic in nocte ipsa: & fuit siccitas ad vellus ad solum illud, & super omnem terram fuit ros.

m. dilucula
uit
n. constrin-
xit, alienauit
o. emulsi, ex-
euit,
p. plenitudi-
nem
q. ut supra
Cap. 5. v. 25.
r. excandes-
cet, accende-
tur
s. duntaxat,
saltem, eti-
am,
equidem,
certè, pro-
fecto
t. pulsum,
impetum,
hac vice sic
max. Vide Ge-
nes. 18. v. 12.
u. tentabo,
experiar,
probabo

COMMENTARIA.

VERS. 2.

NTRA. מנהרות minharoth. nuli-
libi alibi inuenitur: plerique
entra. speluncas, specus, reddunt:
sic dictas à fenestris, seu for-
minibus per quæ quasi per in-
fundibulum in eas lumen influit. Vel quod
in eas non nisi vno ore, aditu lumen influat.
Alij per antiphrasim, quod careant influen-
tiâ luminis, quasi minimè lucidæ. Nonnulli,
quod in eas confluere soleant homines ob
timorem hostium. Quidam: flumium, vel
fontium ductus per cavernas montium expo-
nunt. Ego propriè confluentias dixi. id est,
confluxus aquarum, ad ferendum in monti-
bus, quia planis & campestribus arcebantur,
è sequente versu. Fortè haud absurdè con-
fluentias, hordas, id est, congregationes ho-
minum incertis sedibus yagantium.

SPELVNCAS.] מערות megharoth, quidam
hîc siros reddunt. id est, subterraneas scro-
bes condendis frugibus, quas Hispani silos,
vel sichas vocamus.

MVNITISSIMA AD REPVGNANDVM IO-
CA.] מצודות metzadot aiunt esse loca naturâ
vel arte munita, in quæ tempore venationis
id est persequutionis homines profugi sese
recipere solent: vt in Iudæa plerumque fue-
runt cauernæ in rupibus. receptus, munitiones,
arces, propugnacula, praesidia. Consistente
voce forsan erunt hîc quas Hispanicè maz-
das appellamus.

VERS. 3.

CATERIQUE ORIENTALIVM NATIO-
NVM:] Hebr. & filij orientis. De his vide Ge-
nes. 15. vers. 19.

VERS. 4.

ET APVD EOS FIGENTES TENTORIA.]
Nonnulli exponunt, id est, singulis annis, vt
& septimo anno facere incœperant, infra
vers. 33 Simili stratagemate vsus est Alyattes
Lydorum rex aduersus Milesios, quod Hero-
dorus lib. 1. numer. 17. ita narrat. [Bello,
quod gessit cum Milesiis, hac ratione Miletum
illuc transgressus obsidebat: Dum fruges in re-

gione erant adulta, tunc exercitum immittebat
procedens in expeditionem ad cantum fistularum,
fidiumque, ac tibia tam muliebris, quam virilis.
Quumque in agrum Milesium peruenerat, non
adificia, quæ in agris erant, diruere, non incende-
re, non fores effringere, sed incolumes esse passim
sinere: arboribus modo, fructibusque regionis
peruastatis, rursus se recipiebat. Aedificia autem
idcirco Lydus non excidebat, vt & Milesij ha-
bentes vnde procederent, humum fererent, cole-
rentque: & quum hoc illi fecissent, ipse cum exer-
citu ingressus haberet aliquid quod popularetur.
Hac faciens undecim oppugnavit annis.]

VSQVE AD INTROITVM GAZÆ.] id est,
vsque ad extremos fines terræ Chanahan,
q. d. totam terram Israelitarum vastabant.

VIRVM PROPHE TAM.] Hebræorum
nonnulli putant hunc fuisse Phinees sacer-
dotem: cui longæuissimam vitam tribuunt.
Plerique alij, verum quempiam prophetam,
cuius nomen, genus, conditionem, patriam,
Scriptura reticet, vt supra cap. 2. v. 1. & 1.
Regum 13. v. 1.

ANGELVS DOMINI.] Nonnulli volunt
hunc fuisse æternum Dei Filium in humana
forma ad tempus assumpta: qui infra v. 14.
vocatur IHVH, & vers. 15. Adonai. Alij ta-
men vnum ex angelicis spiritibus.

IN EPHRA.] Heb. In עפרה Ghophrah.
Erat patria Gedeonis, infra vers. 24. & cap. 8.
v. 32. Quidam hanc eandem putant cum illa
Ghophrah Benjaminica Iosue 18. vers. 23:
quam volunt postea cessisse Manassitis, ex qua
ortus sit Gedeon Manassensis. Alij diuersam
statuunt illam Benjaminiticam, ab hac Ma-
nassensi. Puluerulentam sonat.

GEDEON.] Heb. גידון Ghidgon, significat
Succisorem, Excisorem, Militem, Imperato-
rem.

IN TORCVLARI.] Quidam, quod torcu-
lar non videatur aptus locus excutiendis &
purgandis triticis, reddunt: iuxta torcular.

Alij

VERS. 8.

VERS. 11.

Alij vocem *גרב* *Garb* exponunt: in quadam areola, siue in parua arca, quantum torculari capiendo satis est, quo sensu accipi hñc à Rabbi Iehuda Hebræorum scriptorum antiquissimo notant.

VT FUGERET MADIAN.] Heb. *ad fugere facere à facie Midjan*. Risus est, vt hunc locum exponunt Hebræi. Sensus est, occultè purgabat triticum, vt illud subtraheret oculis Madjanitarum, ne illud raperent, vel vt illud fugere-faceret, seruaret, subduceret ab irruentibus Madjanitis. Aut vt occultaret illud, & falleret Madjanitas. Quidam reddunt: *vt absconderet à Madjanitis*. Alij: *vt fugiens deportaret à conspectu Madianitarum*.

VERS. 12. VIRORVM FORTISSIME.] Heb. In eundem sensum plurifariam conuertunt. 1. *Vir fortis*. 2. *Potens virtute*. 3. *Vir fortitudinis*. 4. *Prepotens belli*, id est, *bellipotens*. 5. *Valentissime robore*. 6. *heros*, *Vir heroice, successus*. 7. *Præualide exercitus*. 8. *Gigas virtutis*. Hispanicè exponunt, *Barragan de valentia*. Alij, *valiente de fuerça*.

VERS. 14. RESPEXITQUE AD EVM.] & *vertit faciem ad eum*. Videretur Angelus maiestatis & religionis ergo, faciem auersam, aut transuersam à Gedeone habuisse. Alij: *Blande & suauiter respexit eum*. Quidam: *Et conuertit se ad eum*.

IN HAC FORTITVDINE TVA.] qua te valentissimum robore vocans, donauit, & me tecum futurum promisi, supra vers. 12.

SCITO QVOD MISERIM TE.] Heb. *an non misi te?* Aseuerantissima Hebraica affirmatio. Vide supra cap. 4. v. 14.

VERS. 15. IN QVO LIBERABO ISRAEL?] Notant, non diffidentis, sed consulentis verba ista esse. quasi dicat, non dubito futurum, quod promittitur, sed modum quæro illius efficiendi.

ECCE FAMILIA MEA INFIMA EST.] *אלפי* *Alpi* variè conuertunt. 1. *Ecce Pater meus pauper est*. *אלף* *Eleph*, *Patrem* interpretantur, quod *אלוף* *Alluph*, sit *doctor*: & pater sit dux ac doctor filiorum ac totius familiae. 2. *Ecce mille meum, millenarium meum, chalias mea, tenuis est*. Per singulas tribus populus in chiliadas distribuebatur, vnde passim in Scriptura reperies appellatos *capita*, vel principes millium, id est, *chiliarchos*, vt Exodi 18. v. 21. & Numer. 1. v. 16. & alias, q. d. *chalias mea inter Manassæos tenuissima est*. *Chalias mea* in qua ego & familia mea sumus, est debilissima omnium chiliadum, quæ sunt in Manasse. 3. *ecce dux meus pauperimus est inter Manassitas*. id est, *præfecturæ*, in qua sum, tenues sunt vires.

ET EGO MINIMVS.] *צריר* *Tzaghir*, *parvus, minor, exiguus*, & potest esse ætatis, & qualitatis. Hispanicum *çagüero*, id est, *postremus*, ex Hebraico *Tzaghir* defluxisse putamus.

VERS. 16. EGO ERO TECVM.] Vide supra vers. 12. & Exodi 3. v. 12.

QASI VNVM VIRVM.] id est, *facillimè*, ac si tibi cum vno negotium esset. Observant, Hæc omnia sic accepisse Gedeonem, tamquam si à propheta homine, sed Dei ver-

bis dicerentur: quamobrem cibum ei exhibere voluisse, vers. 17. & 18: & Scripturam post, vers. 22. dicere, *Animaduertens Ghidghon angelum Iehouæ eum esse*: donec signo plane diuino confirmatus esset. Esse igitur hæc non diffidentis viri, sed probantis atque explorantis ad veræ fidei constitutionem confirmationemque in se ipso. Sic Menoach infra cap. 13. v. 15.

DA MIHI SIGNVM, QVOD TV SIS QUI LOQVERIS AD ME.] Quidam reddunt: *fac mihi signum quod tu loquaris mecum*, id est, edito signo aliquo ostende quod tu loquaris mecum ex parte Dei, vel verbis Dei, vel signo aliquo demonstra te à Deo missum. Alij: *fac signum aliquod per quod cognoscam, quod tu verè sis nuntius Dei*. Signo aliquo consigna tuum apostolum. Ostende signum diuinæ tuæ missionis. Nonnulli: *edes igitur mihi signum te illum esse, qui loqueris mecum*. Nimirum nesciebat esse illum æternum Dei Filium, vel angelum Dei: sed prophetam Dei, & hoc signo aliquo ostendi cupiebat.

PORTANS SACRIFICIVM.] *מנחה* *Minchah*, *munus honorificum, donarium, oblationem*. Aliqui verum sacrificium intelligunt, quod ad præsentiam viri prophetæ, vt rebatur, voluerit Gedeon Deo offerre. Alij, *munus tantum cibarium putant*, quo virum illum Dei voluerit excipere: quasi dicat, donec proposuerim tibi cibum vnde vescaris, vt tum demum me signo instruas. Sed angelus illud vertit in sacrificium vers. 20. & 21.

HÆDV M.] Heb. *Hædum caprarum*, id est, *tenerum, lactentem, adhuc sub vbere & cura matris*.

ET OBTVLIT.] Heb. & *accedere, appropinquare-fecit*. Quidam: & *admonuit*, id est, exhibuit vnde vesceretur.

ET IVS DESUPER FVND E.] Explicant, videlicet in petram illam, vt madeat. Sic enim luculentius fuit miraculum: vt 1. Regum 18. v. 34. & 2. Machabæor. 1. v. 21. 22. 31, 32. nam quamuis materia esset pinguior, aquosa tamen erat & frigida. Vel è veteri ritu, quo vngebantur altaria, Genes. 28. 18. & Exodi 40. v. 9. & 10. seu vt alij volunt, loco libaminis.

HEV MI, DOMINE DEVS, QVIA VIDI & C.] Notant esse interiectionem, exitium sibi metuentis ex conspectu Iehouæ, seu angeli, & repente perculsi terrore ex infirmitate carnis suæ, q. d. *Heu me, quia actum est de me, statim moriar, eo quod angelum in os viderim*. Hæc enim vetus opinio apud Hebræos inualuerat, vt qui Deum, vel angelum vidisset, statim esset moriturus. Vide Genes. 16. v. 13. & cap. 32. v. 3. & infra cap. 18. v. 22.

DIXITQUE EI DOMINVS.] scilicet abiens hanc vocem protulit.

VOCAVITQUE ILLVD, DOMINI PAX.] Heb. & *vocavit*, seu *nomen imposuit ei*, *יהוה שלום* *Schalom*, id est, *Dominus Pax, vel Domini Pax*, q. d. *IEHVH est Pax, Salus, Integritas, Felicitas, Incolumitas*. Quidam reddunt: *quum proclamasset ipsi Iehouah pacem*, id est, quum eum & de communi Israëlitarum salute, & de particulari ipsius (nam ex conspectu Iehouæ trepidabat

trepidabat , suæque vitæ diffidebat) confirmasset. Vnde illud, & vocavit ei Iehouah Schalom , exponunt , & Iehoua proclamavit ei, Ghidghoni pacem. Quam interpretationem germanam esse, clamitare aiunt distinctiones, seu accentus Hebraicos. Ego non proflus respuerim explanationem, sed ridiculum est eam ex accentibus Hebraicis constituere.

VERS. 25. NOCTE ILLA DIXIT DOMINVS AD EVM, &c.] Quod versu præcedente de ædificatione altaris summatim perstrinxerat, iam hoc versu & sequentibus qualiter actum fuerit, distinctius & explicatiùs per partes exponit: ne arbitremur duo altaria construxisse Gedeonem, vnum nutu suo, quod ei non licebat: aliud iussu Dei.

TAVRVM.] Heb. *iuenenum tauri*, vel *iuenenum taurum*. Exponunt, id est, iuenenum illum insignem iam grandem & adultum. Nam vt Scriptura פָּר בָּקָר *par bakar*, *iuenenum bovis* solet appellare, iuenenum subrumum, tenerum, lactentem, adhuc iuenem, nec dum adultum, quasi adhuc sub cura matris positum: ita hîc vocat *iuenenum tauri*, id est, adultiorem & robustiorem.

ET ALTERVM TAVRVM.] Heb. & *iuenenum secundum*, id est, alium, alterum iuenenum. Aliqui exponunt, *secundum*, subaudi, ab illo, hoc est, secundæ notæ, non ita magnum, nec conferendum cum primo. Quidam coniunctionem &, pro, id est, capiunt, redduntque: *nempe iuenenum illum secundum*, id est, qui in bubili, ordine secundus est. *Secundum*, id est, secundi ordinis, & ex eorum numero, qui in armento secundas tenebant. Vnde plerique hîc duos iuuenecos oblatos in sacrificium volunt: Alij non nisi vnum, eum videlicet, qui in armento ordine secundus erat, qui sensus est vers. 26. v. 28. firmatur.

ANNORVM SEPTEM.] siue *septennem*, id est, eodem anno natum quo Madianitarum cæperat tyrannis: tot annos habentem, quot Israëlita à Madianitis oppimebantur. Chaldaus: *qui est impugnatus septem annis*. Hebraei: *qui segregatus fuerat septem annis, vt idolo offerretur*. Sic, inquiunt moris fuisse.

VERS. 26. IN SVMMITATE PETRÆ HVIVS.] Heb. *super caput, verticem, obfirmationis istius*. מַגְחֹז *maghoz*, interpretantur, *robur, fortitudinem, arcem munitionem*: locum natura vel arte munitum, obfirmatum, in quem homines se tempore persecutionis recipiunt, & se ab hoste tutos esse sperant. Quidam notant, quæ hîc dicitur *MAGHOZ, munitio*, supra vers. 20. dici סֶלַע *selagh*, *rupem, saxum*: & vers. 21. צִיּוּר *zur*, *petram*: quod calamitoso illo tempore in eiusmodi loca tanquam in arces, & munitiones Israëlita se recipiebant, vt supra vers. 2.

SVPER QVAM ANTE SACRIFICIVM POSVISTI.] במַעְרַכָּה *bammagharachah*, quidam reddunt: *in planitie*, id est, in loco æquabili & plano, qui est ad libellam adæquatus in cacumine arcis, vt illic possis ex ordine componere lapides ex quibus extruas altare. Alij: *cum st. ne*, scilicet lignorum, de quibus in fine versus. Nonnulli: *in loco apto*. Aliqui:

in ordine, ordinatione, dispositione. hoc est, ordinate, ritè, legitime, iuxta ordinationem & præscriptum legis Moïsis, dispositum, & concinnatum.

PRODVCE FILIVM TVVM HVC, VT MORIATVR.] Heb. In præterito, & *mortuus fuit*. Emphatica loquutio Hebraica, indignationem continens, id est, quum primum eum eduxeris, interficietur: quum primum exierit, habe pro mortuo, reputa mortuum, momento non differetur eius mors. Sic loqui solet Scriptura interdum patheticè, ad summam rei certitudinem explicandam: quod non semel alibi obseruauimus.

QVIBVS ILLE RESPONDIT, &c.] Notant, VERS. 31. Ioas rectè de voluntate Dei instructum, tribus argumentis respondere conciuibus suis: primum, ab audacia eorum, qui præter vocationem vindices Bahalis esse volebant, & contra voluntatem Dei veniebant: secundo, à metu supplicij diuini, quem illis iniicit: tertio, ab officio ipsius Bahalis, per concessionem ironicam, *Si Deus est, contendat in eum, &c.*

NVNQVID VLTORES ESTIS BAHAL?] Heb. *Nunquid vos litigabitis pro Bahal?* Quidam: *Nunquid vos agitis causam Bahal?* sic mox.

QVI ADVERSARIVS EST EIVS, MORIATVR.] Heb. reddi possunt: *qui contenderit in eum, vel contra eum*. Et hunc sensum sequutus est Noster: iuxta quem impius videtur Ioas. Alij: *qui litigauerit pro eo*, in gratiam eius: qui causam eius egerit, qui patrocinium, defensionemve eius suscepit, *morti tradetur*. Quem sensum plerique amplectuntur; secundum quem Ioas intrepide pietatem profiteretur.

ANTEQVAM LVX CRASTINA VENIAT.] Egregiè expressit Hebraïsmum: *vsque ad mane*. Quidam exponunt *vsque mane*, id est, crastina die mane. q. d. interficietur, sed non ante diem crastinum. Alij: *antequam illucescat: ante mane*. Hispanicè, *Antes de mañana*, id est, hodie. Nonnulli: *dum est hoc mane*, siue *hoc ipso mane*.

VOCATVS EST.] Heb. & *vocavit eum*. VERS. 32. scilicet, vocans, vel is, qui ei nomen imposuit. Quidam: & *vocavit eum*, scilicet pater filium Gedeonem, non conuitij, sed monumenti causa. Verum Noster rectè conuertit notissimum Hebraïsmum, quo tertia persona verbi actiua, passiuè siue impersonaliter sumi plerumque solet: & *vocabitur*, pro *vocatus est*.

IEROBAAL.] Heb. יֵרֻבְבָּאֵל *Ierubbaghal*, quasi dicas, *Litigatorem, Disceptatorem, Iurgatorem, Rixatorem, Dimicatorem, vindicem, Vltorem Bahalis*. quod nimirum cum Bahale contenderit, litigauerit, dimicauerit, eiusque aram & sacra disjecerit. Qui quoque eodem fermè nominis significato appellatus fuit *Ierubbefeth*, 2. Samuel. 11. vers. 21. cuius nominis notionem ibidem elucidabimus.

CONGREGATI SVNT SIMVL.] Nimirum VERS. 33. anno septimo eius calamitatis.

ET TRANSEYNTES IORDANEM.] Heb. *non*

non est, Iordanem, sed tantum. & transierunt. proculdubio Iordanem.

CASTRAMETATI-SVNT.] vt quotannis facere consueuerant, ad depopulandas fruges, & abigenda pecora & armenta Israëlitarum. Vide supra vers. 4. & infra Cap. 7. v. 12. idem repetitur. Iosephus: [Quumque idem per continuos septem annos facerent.]

IN VALLE ISRAEL.] Vide, quæ de hac valle annotauimus in Iosue 17. vers. 16.

VERS. 34.

SPIRITVS AVTEM DOMINI INDVIT GEDEON.] Quidam explicant, id est, instruit eum voluntate & facultate ad hanc expeditionem pertinente, tanquam armis convenientissimis: metaphora frequens, vt Lucæ 29. vers. 49. Romanor. 13. vers. 14. Galat. 3. vers. 27. Cæterum induendi verbum Hebræis copiam & vbertatem alicuius rei cum externis & perspicuis signis denotare solet, vt Psalm. 34. vers. 26. Psalm. 64. v. 14.

Psalm. 92. vers. 1. Psalm. 131. vers. 9. Iob 29. vers. 14. Isaia 51. vers. 9. Hic sanè summam vim & impulsu diuini spiritus, quo perfusus fuit Gedeon, designat. Sic de Othoniele supra Cap. 3. vers. 10. Hispanicè dicemus: *T el spiritu de Iehonab enuistio à Gedeon.*

QVI OCCVRRERVNT EI.] scilicet Gedeoni. Hebr. pluraliter: & ascenderunt in occursum eorum. nempe Abiezeritarum & Manassensium, vt se illis iungerent, qui iam congregati erant.

VERS. 35.

DIXITQVE GEDEON AD DEVM.] Aliqui per præteritum plusquam perfectum reddunt: *Dixerat autem Gidhon Deo.* nempe quum hostes congregati regionem infestarent, & ipse popularium suorum liberationem moliens exploraret vocationem suam, expeteretque de ea amplius confirmari: quemadmodum prouehitur gradibus suis Sanctorum fides.

CAPVT SEPTIMVM.

Probat is ad aquas his qui ad bellum essent progressuri, Gedeon audito vnus è castris Madianitarum somnio, in eos irruit, tubis, lagenis ac lucernis armatus; quos cum Oreb & Zeb principibus eorum deuicit.

Vulg.

Malu.

Igitur Ierobaal qui & Gedeon, de nocte consurgens, & omnis populus cum eo, venit ad fontem qui vocatur Horad. erant autem castra Madian in valle ad Septemtrionalem plagam collis excelsi.

2 Dixitque Dominus ad Gedeon: Multus tecum est populus, nec tradetur Madian in manus eius: ne gloriatur contra me Israel, & dicant: Meis viribus liberatus sum.

3 Loquere ad populum, & cunctis audientibus prædica: Qui formidolosus & timidus est, reuertatur. Recesseruntque de monte Galaad, & reuersi sunt de populo viginti duo milia virorum, & tantum decem milia remanserunt.

4 Dixitque Dominus ad Gedeon: Adhuc populus multus est, duceos ad aquas, & ibi probabo illos: & de quo dixero tibi vt tecum vadat, ipse pergat: quem cre prohibuero, reuertatur.

5 Cùmque descendisset populus ad aquas, dixit Dominus ad Gedeon: Qui lingua lambuerint aquas, sicut solent Maluenda, In Iudicum.

Et manicauit Ierubba-ghal, ipse Ghidghon, & omnis populus, qui ad eum, & desederunt super Ghén-Charod: & desidentia Midjan fuit ei de aquilone, de colle Moreh in valle.

2 Dixit IHVH ad Ghidghon: Multus populus, qui ad te, de dare s me Midjan in manu eorum: nequando glorificare faciet seipsum super me Israël, ad dicere manus mea saluabit mihi.

3 Et nunc voca, euge, in auribus populi, ad dicere: Quis timens & contremiscens reuertetur, & maturaui de monte Ghilghad. Et reuersus fuit de populo viginti & duo mille: & decem millium relictis fuerunt.

4 Et dixit IHVH ad Ghidghon: Adhuc populus multus: descendere fac eos ad aquas, & vssu eum tibi ibi: & erit, quæ dicam ad te. Iste ambulabit ad te; ipse ambulabit ad te: & omnis, quem dicam ad te, Iste non ambulabit tecum; ipse non ambulabit.

5 Et descēdere fecit populū ad aquas: & dixit IHVH ad Ghidghō: Omnis, qui lambet in lingua sua de aquis, secun-

a dilucula-
uit
b apud. vel
cum eo
c castrame-
tati fuerunt
d oculum,
vel Fontem
Charod
e castrame-
tatio, acies,
agmen.
Sic v. 8 &
deinceps.
f apud, vel
tecum
g ego
h ornabit,
decorabit.
Vid. similem
loquutionem
Exodi 8 v. 9.
i salutem,
opem attu-
lit.
k clama
l eja, nunc,
jam, agendum
m trepidus,
pavidus
n denarius,
decas
o reliqui,
residui
p vt vram
q apud, vel
tecum
r apud, vel
tecum

s linget. Ita
deinceps.

C c

dum

Deut. 10.
b. 8.
1. Mac. 3.
g. 56.

canes lambere, separabis eos seorsum: qui autem curuatis genibus biberint, in altera parte erunt.

6 Fuit itaque numerus eorum qui manu ad os proiciente lambuerant aquas, trecenti viri: omnis autem reliqua multitudo flexo poplite biberat.

7 Et ait Dominus ad Gedeon: In trecentis viris qui lambuerunt aquas, liberabo vos, & tradam in manu tua Madian: omnis autem reliqua multitudo reuertatur in locum suum.

8 Sumptis itaque pro numero cibariis & tubis, omnem reliquam multitudinem abire precepit ad tabernacula sua: & ipse cum trecentis viris se certamini dedit. Castra autem Madian erant subter in valle.

9 Eadem nocte dixit Dominus ad eum: Surge, & descende in castra: quia tradidi eos in manu tua.

10 Sin autem solus ire formidas, descendat tecum Phara puer tuus.

11 Et cum audieris quid loquantur, tunc confortabuntur manus tue, & securior ad hostium castra descendes. Descendit ergo ipse & Phara puer eius in partem castrorum, ubi erant armatorum vigilia.

12 Madian autem & Amalech, & omnes Orientales populi, fusiacebant in valle, ut locustarum multitudo: camelique quoque innumerabiles erant, sicut arena quae iacet in littore maris.

13 Cumque venisset Gedeon, narrabat aliquis somnium proximo suo: & in hunc modum referebat quod viderat: Vidi somnium, & videbatur mihi quasi subcinericius panis ex hordeo volui, & in castra Madian descendere: cumque peruenisset ad tabernaculum, percussit illud, atque subuertit, & terra funditus coequauit.

14 Respondit is, cui loquebatur: Non est hoc aliud, nisi gladius Gedeonis filij Ioas viri Israelita: tradidit enim Dominus in manus eius Madian, & omnia castra eius.

15 Cumque audisset Gedeon somnium, & interpretationem eius adorauit: & reuersus est ad castra Israel, & ait: Surgite, tradidit enim Dominus in manus nostras castra Madian.

16 Diuisitque trecentos viros in tres partes, & dedit tubas in manibus eo-

dum quod lambet canis, ^t statues eum ^u ad solum: & omnem qui curuabit-se-cruibus super genua sua ad bibere.

6 Et fuit numerus lambentium in manu sua ad os suum tres centi viri: & omnis ^x superrelictio populi curuauerunt-se-cruibus super genua sua ad bibere aquas.

7 Et dixit IHHVH ad Ghidghon: In tribus centis viro lambentibus saluabo vos, & dabo Mida in manu tua: & omnis populus ambulabunt ^y vir loco suo.

8 Et acceperunt ^z venationem populus in manu sua, & ^a tubas suas: & omnem virum Israel misit ^b virum tentoriis eorum: & in tribus centis viro obtinuit: & desidentia Midian fuit ei de subtus in valle.

9 Et fuit in nocte ipsa, & dixit ad eum IHHVH: Surge descende in desidentia: quia dedi eam in manu tua.

10 Et si timens tu ad descendere: descende tu, & Phurah ^c excussus tuus ad desidentiam.

11 Et audies quid loquentur, & postea ^d obtinebunt manus tuae: & descendes in desidentia. Et descendit ipse, & Phurah excussus eius ad extremitate ^e quintatorum, qui in desidentia.

12 Et Midian, & Ghamalek, & omnes filii orientis cadentes in valle sicut locusta ^f multitudini: & camelis eorum non numerus, sicut arena, quae super labium maris, multitudini.

13 Et venit Ghidghon, & ecce vir ^g numerans (sodali suo) somnium: & dixit: Ecce somnium somniaui, & ecce assatura panis hordeorum vertentis-se in desidentia Midian: & venit usque ad tentorium, & percussit illud, & cecidit: & vertit illud ad supra, & cecidit tentorium.

14 Et respondit ^h sodalis eius, & dixit: Non istud ⁱ nequaquam si gladius Ghidghon filij Ioas, viri Israel: dedit ELOHIM in manu eius Midian, & omnem desidentiam.

15 Et fuit secundum audire Ghidghon ^k enumerationem somnij, & fratram eius; & ^l procumbere-se-fecit & reuersus fuit ad desidentiam Israel, & dixit: Surgite, quia dedit IHHVH in manu vestra desidentiam Midian.

16 Et dimidiauit tres centos virum ^m tria capita: Et dedit ⁿ tubas in manu ^o omnis

^t sistes, constitues, collocabis, pones
^u solo, solitario

^x superabundans, reliquum, residuum

^y quisque, singuli
^z escam, cibum, annonam, viaticum, comestum.
^a Hispanice, prouision, bastimentos
^b buccinas.
^c Hispanice, clarines,
^d quemque

^e puer. Sic v. 11,

^d obfirmabuntur, confortabuntur

^e Vide de hac voce: Exodi 11. v. 18.

^f in multitudinem. Sic statim.

^g narrans, recitans.
^h Hispanice, contaua

^h socius, proximus, familiaris
ⁱ nequaquam, non omnino, absque, praeterquam
^k narratio- nem, Hispanice.

^l el cuento
^m honorem
ⁿ Deo exhibens, adorauit
^o in tria apmina, in tres ordines seu acies, vel in tria cornua, aut in tres dures
^p n vt v. 8.

rum, lagenasque vacuas ac lampades in medio lagenarum.

17 Et dixit ad eos: Quod me facere videritis, hoc facite: ingrediar partem castrorum, & quod fecero sectamini.

18 Quando personuerit tuba in manu mea, vos quoque per castrorum circuitum clangite & conclamate, Domino & Gedeoni.

19 Ingressusque est Gedeon, & trecenti viri qui erant cum eo, in partem castrorum incipientibus vigiliis noctis mediae, & custodibus suscitatis, ceperunt buccinis clangere, & complodere inter se lagenas.

20 Cumque per gyrum castrorum in tribus personarent locis, & hydrias confregissent, tenuerunt sinistris manibus lampades, & dextris sonantes tubas clamaueruntque: Gladius Domini & Gedeonis:

21 Stantes singuli in loco suo per circuitum castrorum hostilium. Omnia itaque castra turbata sunt, & vociferantes, ululantesque fugerunt:

22 Et nihilominus insistebant trecenti viri buccinis personantes. Immisitque Dominus gladium in omnibus castris. & mutua se cade truncabant,

23 Fugientes usque ad Bethsetta, & crepidinem Abelmehula in Tebbath. Conclamantes autem viri Israel de Nephthali, & Aser, & omni Manasse, persequiebantur Madian.

24 Misitque Gedeon nuntios in omnem montem Ephraim, dicens: Descendite in occursum Madian, & occupate aquas usque Bethbera atque Iordanem. Clamauitque omnis Ephraim, & praecipitque aquas atque Iordanem usque Bethbera.

25 Apprehensosque duos viros Madian, Oreb, & Zeb, interfecit Oreb in Petra Oreb, Zeb vero in Torculari Zeb. Et persecuti sunt Madian, capita Oreb & Zeb portantes ad Gedeon transfluenta Iordanis.

o omnis eorum cados vacuos: & P lampades in medio cadorum.

17 Et dixit ad eos: ^q De ex me videbitis, & sic facietis: & ecce ego veniens in extremitate desiderii: & erit, secundum quod faciam, sic facietis.

18 Et ^r infigam in ^f tuba ego, & ^t omnis, qui ^u ad me: & infigetis in tubis etiam vos circuitibus omnis desiderii: & dicetis, ^x IHVH, & Ghidghoni.

19 Et venit Ghidghon, & centum vir, qui ^y ad eum in extremitate desiderii, capite ^z custodiae mediae: ^a profecto surgere fecerunt ^b obseruantes: & ^c infixerunt in tubis, & ^d dispergere cados qui in manu eorum.

20 Et infixerunt ^e tria ^f capitum in tubis, & confregerunt cados, & ^g obtinuerunt in manu sinistra sua in lampadibus, & in manu dextera sua tubas, ad infigere; & ^h vocauerunt, Gladius ⁱ IHVH, & Ghidghoni.

21 Et steterunt vir sub se circuitu ^k desiderii: & cucurrit omnis desideria, & ^l caratantizauerunt, & fugerunt.

22 Et infixerunt tres centi tubas, & posuit IHVH gladium viri in ^m sodali eius, & in omni desideria: & fugit desideria usque ad ⁿ Beth-Sitah o in Tzererath, & usque ad labium Abel-Mecholah, super Tabath.

23 Et ^p conclamatus fuit vir Israel de Naphthali, & de Aser, & de omni Menasch: & persequuti fuerunt post Midian.

24 Et ^q nuntios misit Ghidghon in omni monte Ephraim, ad dicere: Descendite ^r occursum Midian, & ^s capite eis aquas usque ad Beth-Barah, & Iarden. Et conclamatus fuit omnis vir Ephraim, & ceperunt aquas usque ad Beth-Barah. & Iarden.

25 Et ceperunt duos principes Midian, Ghoreb: & Zeeb: & interfecerunt Ghoreb in ^t Petra Ghoreb, & Zeeb interfecerunt in ^u torculari Zeeb: & persequuti fuerunt ad Midian: & caput Ghoreb, & Zeeb venire fecerunt ad Ghidghon de trans Iardeni.

o omnium pedas, faculas, titiones, sic v. 20.

q Me versus respicitote.

Hispanicus Interpres:

De mi reys, y anfi hareys.

r imprimam, clangam. Sic statim.

s ut vers 8. Sic post.

t omnes u apud, vel mecum

x datus.

Ipsi IHVH, y apud, vel cum eo

z obseruationis, vigiliae, excubiae

a certe, sane, eundem

b custodes c impresse-

runt, clangerunt. sic post.

d frangendo, collidendo.

comminuendo. id est, comminuendo disper-

runt e ternarius, trias

f ut v. 16. g apprehenderunt

h proclama-

uerunt i datus.

ipsi IHVH k datus.

castrametationi

l classicum-

cecinerunt, reboarunt,

vociferati-

sunt m socio. proximo, fami-

liari, suo n Beth Ha-

sitah o Tzerera-

tah p conuocatus, accitus, congregatus

Sic v. 24. q legatos

r in occursum, obuiam

s praecipite, obtinete. Sic statim.

t Rupe. Vide Isai 10. v. 26.

u lacu, dolio

C O M M E N T A R I A.

VERS. 1.

AD FONTEM, QVI VOCATUR HARAD.] Hebr. חרוד Charod. Notant, hunc fontem eum esse videri, cuius meminit 1. Samuel. 29. vers. 1. quia ibi in Iisrahel situs fuisse describitur: & fortasse Charod, quod sonat trepidum, dictum esse, vel à trepidatione viginti duum millium, qui Ghidhonem deseruerunt, infra vers. 23. vel à trepidatione Midianitarum fusorum per Ghidhonem, ibi castra habentem: vel denique à trepidatione Saulis ibidem, de qua 1. Samuel. 28. vers. 5. Quidam augurantur, fortè à tremore & trepidatione aquarum & riuulorum perstreptentium & concurrentium ita nuncupatum. Vel à tonitru, quod eo loco tonitrua frequentius perstreperent: ut etiam 21. statio in deserto dicta est חרדה Charadah, Num. 33. vers. 24. Ex hoc loco nuncupatos Charodæos Samma, & Elica viros fortes, 2. Samuel 23. vers. 25. nonnulli putant.

COLLIS EXCELSI.] Hebr. de colle Moreh. Alij: cis, citra collem Moreh. Aliqui tamen: ultra collem Moreh. ut inter castra Madjan & Gedeon interpositus esset collis, qui prospectum adimeret. Noster מורה Moreh à מור deduxit: & collis excelsi vertit. Alij: collem Moreh pro nomine proprio accipiunt, sic dictum quasi collem Iaculatoris, à sagittariis, nimirum, qui Saulem fugientem assequuti sunt, 1. Samuel. 31. vers. 5. nam vnus erat è montibus Gelboe, ut nonnulli existimant. Quidam, à מורה Ioreh, id est pluuia tempestiua & autumnali nomen profectum volunt, qua collis iste perfunditur: quo spectare videtur Dauidis sermo 2. Samuel. 1. v. 21. Nonnulli, collem monstratoris, seu indicis. quod forsan in eo esset prospectus in totam regionem, vnde tota monstrari posset. vel quod ibi essent speculatores, & custodiæ prouinciæ. Quidam: à colle prospiciente, seu respiciente vallem. Nec desunt, qui collem timoris, terroris, à ירא Iare. quod forte locus esset tremendus ac metuendus: seu periculis, aut grassatoribus infectus. Aliqui, collem Doctoris. quod fortè in eo esset publica aliqua academia. Alij, collem projectionis, actus. id est, longè lateque proiectum. Aliqui à ראה raah, collem conspicuum, Aspectabilem. quo fortè Noster respexit. Possis reddere, collem illustrem. Vel ab aliquo viro Chenahanæo Moreh vocato nomen traxisse videtur, ut Quercetum Moreh, Genes. 12. vers. 6. Ibi vide.

VERS. 3.

REVERTATUR.] Omisit Noster aliud verbum, quod huic subnectitur, יצפור jitzpor. quod hic tantum legitur in Bibliis, cui omnia ista subiiciunt: & mane-facto-discedat, mane-abeat, vel per gyrum, seu gyriendo, aut circumgyriendo-discedat, euolet maturet Acceleret, auolet, mane-exorto-abeat, diluculet. pro-

prie est, in morem-aui-aolet. Hispanicus, Madruque.

DE MONTE GALAD.] Difficultatem ingerit hæc particula: nam si Gedeon cum exercitu erat cis Iordanem in campo Iezrael, haud procul castris Madjanitarum: quo modo qui nunc recedunt viginti duo mille ex castris Gedeonis, de monte Galaad recedere dicuntur, qui procul hinc ultra Iordanem aberat. Quidam istud, è monte galaad, iungunt non cum verbo, discedat, aut recesserunt: sed cum qui formidolosus & timidus est de monte Galaad. id est, quique Galaaditæ timidi sunt, & formidolosi, abeant. Alij, מ me Hebraicum capiunt pro in, versus, ut Deuter. 33. 2. (Dominus, de [in] Sinai venit.) exponuntque: reuertens, euolato versus montem Ghilhadis. id est, retrorsum, ne animos Israelitarum, qui vicini erant hostibus, minuerent: hostium verò animos confirmarent. Qui duos montes Galaad, vnum cis, alium ultra Iordanem somniant: aut hic montem Gelboe dictum Galaad augurantur: sine vlla ratione aut fundamento loquuntur. Expediior esset solutio huius nodi si transmutatis punctis, pro מהר mehar, de monte, legeremus מהר maher. festinanter, celeriter, cito. reuertatur & maturet festinanter, cito, Ghilhad. siue in Ghilhad. vel auolet festinus in Ghilhad.

VERS. 4.

ET IBI PROBABO ILLOS.] Verbum צרף tzaraph, omnia ista includit: exussi, excoxi, conflagui, purgaui, defecaui, examinaui, explorauui, probaui eum ibi. Proprie dicitur de metallis: metaphoricè de hominibus, & aliis rebus. Præteritum hic certitudinem, & accuratissimam examinationem denotat, q. d. certissimè & exactissimè excoquam, expurgabo illos. Quidam: disparabo eos. id est, defacabo, separabo scorias & fæces eorum, à viris fortibus: vel è contra viros fortes & strenuos à calonibus, catulis, varonibus. Aliqui Hispanicè, Esmerartelos è.

VERS. 5.

QVI LINGVA LAMBVERINT AQUAS, SICVT SOLENT CANES, &c.] id est, sumptam è profluente caua manu aquam ad os applicuerint, & lambuerint, ut versu sequente explicatur. Indicium ignauiae, timiditatis, ac trepidationis, hoste propinquo. Iosephus lib. 5. cap. 8. [Quotquot procumbentes biberent, eos viros fortes crederet: quotquot autem trepidè ac tumultuariè potum sumerent, sic existimaret, eos metu hostium hoc facere. trecenti inuenti sunt cum perturbatione aquam sumere, cauis manibus ori admouendo.] Theodoretus Quaest. 15. [Cum plures celeriter se demittentes genu flexo biberent: trecenti verò per ignauiam manu aquam ori admouerunt: hos solos ut ignauos & socordes iussit in hostes irruere.] Hinc Adagium: Ut canis è Nilo bibit. de trepidis & fugientibus: de quo vide Plinium lib. 8. Cap. 40. solinum Cap. 20. Aelianum Historiæ Animalium lib. 6. Cap. 53. & lib. 1. variæ Historiæ,

Historiæ, Cap. 4. Macrobius lib. 2. Saturnaliorum, Cap. 2. Et hæc interpretatio magis congruit instituto Dei, huius victoriæ laudem in solidum sibi tribuentis: tum & mysterio, quo Deus paucis & inualidis mundum sub iugum Euangelij misit, quo Isaias respexit Cap. 9. vers. 4. & Paulus latius explicauit I. Corinth. 1. vers. 36. & sequentibus. Vide hîc Theodoretum.

QVI AVTEM CURVATIS GENIBVS BIBE-
RINT.] id est, procumbentes super aquas
securè & intrepidè, nullo metu hostium, huc
illuc respectantes.

VERS. 6. QVI MANV AD OS PROIICIENTE LAM-
BERVNT AQVAS.] Hebr. *lambentium manu
sua ad os suum*. Quidam: *qui manu sua lam-
bendo, ore suo trahabant aquam*. Alij: *qui manu
sua sumptam aquam, lambabant, seu bibebant
de manu*. Nonnulli: *lambentium aquam manu
ad os adiutâ*. Aliqui: *qui lamberant, sua manu
ad os suum iniicientes aquam*.

VERS. 7. OMNIS AVTEM RELIQUA MVLTITVDO, &c.] Hebr. *& omnis populus abibunt,
vel abeunto quisque in locum suum*. id est, om-
nes isti, qui in genua se curuauerunt.

VERS. 8. ET TUBIS.] Hebr. *& tubas suas*. Quidam:
& tubas eorum. vel *buccinas illorum*. nimirum
omnium, qui prius abierant, vers. 3. & tunc
abibant: ut plures essent buccinæ, quo
maior esset fragor & strepitus clangen-
tium.

VERS. 9. ET IPSE CVM TRECENTIS VIRIS SE
CERTAMINI DEDIT.] Hebr. *& in trecentis
viris apprehendit*. Hispanicè, *bizo presa*. Quidam:
& in trecentis viris fecit-robur. id est, totum
robur exercitus in trecentis illis viris consti-
tuit. Alij; *& in trecentis viris obfirmavit exer-
citum*. Nonnulli: *& trecentos tantum viros re-
tinuit*. Hispanicus Interpres: *T retorno à
aqueellos trecientos varones*. Alius: *T de los
trezientos hombres traud*.

VERS. 10. PHARA.] Hebr. פרה *Purab*. Variè exponi
potest, *Frugifer, Fructuosus, Labefactans, Soris,
Torcular*, omnia sunt significata boni ominis
in re præsentî.

VERS. 12. FVSI IACEBANT IN VALLE.] Hebr. *ca-
dentes in valle*, id est, strati, sparsim iacebant
per illam conuallem.

VT LOCUSTARVM MVLTITVDO.] Vi-
dentur fuisse centum triginta quinque mil-
lia virorum, ut apparet ex cap. 8. v. 10.

VERS. 13. SUBCINERICVS PANIS.] צלול *Tzelul*,
vel צליל *Tzelil*, quidam à צלה *Tzalah* deducunt,
exponuntque, *assum, assaturam, tostum,
tortam, panem sub cineres seu carbonem coctum*.
Vnde reddunt: *& ecce torta, vel tostum, panis
hordeorum, vel tostus panis hordeaceus*. Alij à
צלל *Tzalat*: *& ecce tinnitus, strepitus, tremor,
panis hordeorum*. Videtur intelligere strepi-
tum illum quem edit panis sub carbonibus,
dum assatur & torretur.

VOLVI.] Participium מיהפך *Mihappech*,
exponunt: *denoluentis-sefe, vel denoluens-sefe,
siue vertebat-sefe*. Ajunt fuisse rotundum, &
orbicularem, qui rotabat & voluebatur in ca-
stris Madjanitarum. Non absurde intellexe-
rim, tortam panis hordeacei *vertentem-sefe*,
id est, *reuersatam*, ut Noster loquitur Osee 7.

v. 8. quasi versam inter prunas, & ex vtraque
parte tostam.

AD TABERNACVLVM.] Quidam singu-
lare pro plurali capiunt: *ad tentoria*, ad vnum-
quodque tentorium: vnde reddunt: *& per-
ueniens ad tentoria, concutiebat ipsa ita ut cade-
rent, subuertebatque ipsa, ita ut lapsa iacerent
tentoria*. Alij: *ad tentorium*, q. d. ad tentorium
omnium elegantissimum & fortissimum, ad
ipsum pratorium, seu tentorium impera-
toris.

ET TERRÆ FVNDITVS COÆQVAVIT.]
Heb. *& vertit illud de supra & cecidit tento-
rium*. De *supra*, id est, de super, supernè, à
summo ad imum, vel ab imo ad summum.
Italicè dicunt, *sotto sopra*, vel: *sursum versus*.

ET INTERPRETATIONEM EIVS.] Hebr. *& fracturam, fractionem eius*, id est, interpre-
tationem, distributionem partium, & mem-
brorum eius. Alij: *fractionem eius*, id est, so-
lutionem & expositionem eius. Quidam no-
tant duci metaphoram à fractione nucum,
vnde eruuntur nuclei, quasi dicat: *enuclea-
tionem & explicationem eius*. Nescio qua fron-
te quidam hîc vertunt: *Et fuit quum audisset
Gedeon narrantem somnium, & fractorem il-
lius*, cum nulla Hebraicè forma sit partici-
piorum, aut nominum adiectiuorum.

LAGENASQUE.] כדים *Caddim*, retinet
etiamnum in Græca & Latina lingua suam
appellationem, *cados, hydrias, amphoras, la-
genas, cantharos, restas, ollas, scutilla*. Sic vers.
19. 20.

DOMINO ET GEDEONI.] Subaudi, gla-
dius est è vers. 20. infra.

INCIPIENTIBVS VIGILIIS NOCTIS ME-
DIÆ.] Hebr. *in capite*, vel *ad caput vigiliæ
mediæ*. Quidam: *principio vigiliæ mediæ*, id
est, sub mediam noctem, qua custodes &
vigiles mutari solent commoditatis causâ
pro castrensi instituto. Nimirum, initio ter-
tiæ vigiliæ, quæ media nocte inibatur. Non-
nulli reddunt: *in capite custodiæ statæ, consti-
tutæ*, id est, initio illius diligentissimæ & at-
tentissimæ custodiæ, quæ certa cura ac dili-
gentia obibatur.

ET CVSTODIBVS SVSCITATIS.] Hebr.
sed, verum, excitando excitauerunt custodes, id
est, illi, quorum erat excitare custodes, iam
excitauerunt illos, q. d. excitatis iam vigili-
bus, qui tertiam vigiliam obituri erant. Ve-
getius lib. 3. cap. 8. [*In quatuor partes ad cle-
psydræ sunt diuisa vigilia, ut non amplius,
quam tribus horis nocturnis necesse sit vigilare
(videlicet, singulos vigiles.) At tubicines om-
nes vigiliæ committuntur: & finitis horis à cor-
nicine reuocantur*.] Et par est credere vigilia-
rum vsum & ante Romanos, & aliis nationi-
bus vsurpatum. Quidam parenthesi reddunt
(*tantummodo demum statuebant custodes*.) Alij:
subito excitantes vigiles, ut ad Gedeonem &
socios referatur, qui magno strepitu excita-
uerunt & commouerunt vigilias, ut castra
terrore implerent, adesse iam hostem.

OMNIA ITAQUE CASTRA TVRBATA
SVNT.] Futurum ירר *Iaratz*, quidam à ררר
Ratzatz deducunt, redduntque: *& concussa,
fracta, conculcata, oppressa, conquassata, contrita-*

fuit omnis castrametatio, turma, acies, agmen. Alij: à רץ Rutz: & cucurrit, discursabat, discurrebat, omnis castrametatio. præ terrore hostium, hinc inde incerta fugæ captantes.

VERS. 22. IMMISITQUE DOMINVS GLADIVM IN OMNIBVS CASTRIS, ET MUTVA SE CÆDE TRVNCABANT.] Heb. & posuit Iehouah gladium viri in proximum suum, & in omnibus castris. Quidam: direxitque Dominus cuiusque gladium in proximum suum, idque per omnia castra. vel: & in uniuersum exercitum, id est, effecit Dominus, vt mutua se cæde conficerent. Alij: & obuertit Iehouah gladium vnius in alterum, idque per tota illa castra.

VSQVE AD BETHSETTA.] Heb. בית-השטת Beth-Haschschittah Huius vrbs nulla alibi extat notitia, nisi forsan Iudith 4. vers. 5. quæ Domus-spinæ exponitur: forsan quòd in eo loco arbores illæ pulcherrimæ etiam nascerentur, habentes similitudinem albæ spinæ, ex qua materia Arca, & alia tabernaculi instrumenta confecta sunt, quæ ligna schittim appellata fuere. Vide Exodi 25. vers. 5.

Omisit hîc Noster locum alium, qui Hebraicè vocatur. Tzererathah, vel in Tzererath. Quidam volunt hanc esse Tzarthan Iosue 3. vers. 16. de qua ibi nonnulla notauimus. Vnde hîc exponunt, per Tzereram. id est, per agrum Tzarthanis, vt colligitur ex 1. Regum, 4. vers. 12. Sanè situs Tzererath hîc positus, mirificè congruit cum eo Tzarthanis, qui 1. Regum describitur.

ET CREPIDINEM ABELMEHVLA.] Heb. usque ad labium, littus, ripam, oram, marginem, limitem Abel-Mecholah. Quidam explicant: usque ad ripam Iardenis ex aduerso Abel-Mechola. vel usque ad ripam Abel-Mecholaam. id est, usque ad ripam Iordanis proximam vrbi Abel-Mecholæ.

ABELMEHVLA.] Heb. אבל סחולה Abel-Mecholah. Hîc aliqui Abel, non vt nomen proprium, sed appellatiuum capiunt, redduntque: & usque ad marginem tractus, seu planitiei, Mecholah. volunt enim אבל abel significare interdum, tractum, id est, regionem protractionem, planitiem, seu campum, vt Numeror. 33. vers. 49. 1. Samuel. 6. vers. 18. Plerique tamen proprium nomen vrbs esse volunt, Abel Meholah: de qua Eusebius & S. Hieronymus in Locis Hebraicis: [Abel Mehula, vrbs vnius de principibus Salomonis: unde fuit & Elisæus propheta. Est autem nunc vicus in Aulone, (id est, in valle grandi atque campestri per quam fluit Iordanis.] in decimo à Scythopoli milliario contra Australem plagam nomine Beth abula. Sed & Abel

mea villula nuncupatur inter Neapolim & Scythopolim.] Ex hac oriundus fuit Elisæus propheta, 1. Regum, 19. vers. 16. Quidam tribui Ephraim adscribunt, è 1. Regum 4. vers. 12. Alij Manassi. Exponitur Luctus-Chori, vel Choreæ, aut Tibia, seu Fistula. vel Luctus-Agritudinis. Forfan, quòd locus insalubris esset. Vel Tractus, Planities, Campus, Concanus, aut Arenarius.

IN TEBBATH.] Hebr. Tabbath. A bonitate nomen habet, quòd forè terra esset bona, & vberè gleba. Quidam putant hanc esse Terram Tob, infra Cap. 11. vers. 3.

ET OCCVPATE AQVAS VSQVE BETH-BERA: ATQVE IORDANEM.] Quidam Hebræa conuertunt: & præoccupate illis aquas Beth-Baram usque, nempe Iardenis aquas. Sic mox. id est, præoccupate vada Iordanis usque Beth-Baram. Alij: & præripite eis aquas usque ad Beth-Bara & Iordanem. id est, ne possint aquari, & siti conficiantur.

BETHBERA.] Heb. בית-ברא Beth Bara. Tremellius, Iunius, Montanus, Scaliger, Drusius, & alij existimant hanc esse eam, quæ Ioannis 1. vers. 28. Græcis exemplaribus dicitur Bethabara. quasi Hebraicè Beth Habarah. vt solet He præfigi nominibus, quæ ex appellatiuis propria fiunt: vel Beth-Barah: & sanè situs Beth-barah apud Iordanem, omninò congruit illi Bethabaræ apud Ioannem, quæ quoque secus Iordanem describitur. Difficultas est, quod hæc cis Iordanem, illa trans Iordanem fuisse videatur. Beth-Berah, exponitur, Domus-Pura, Nitida, Splendida. vel Domus-Frumentaria. vel quod in ea essent horrea publica regionis: vel quòd frumento abundaret.

OREB.] Heb. עורב Ghoreb, ex Hebraici sermonis ratione omnia ista potest significare, Mistor, Miscellaneus, Acceptus, Gratus, Congruens, Suavis, Sponsor, Fideiussor, Pignerator; Coruus, Arabs, Campestris.

IN PETRA OREB.] Heb. עורב-צור In Tzur-Ghoreb. Putant esse nomen proprium loci, quasi Rupes Ghoreb, nempe locum natura & arte munitum, quem sibi tanquam arcem & propugnaculum regni princeps ille Ghoreb statuerat: de quo vide Isaia 10. vers. 26.

ZEB.] Heb. זאב Zeeb. Lupum significat: & fuit id nomen quibusdam Maurorum regum olim in Hispania vfitatum.

TRANS FLVENTA IORDANIS.] Notant, iam tum Gedeonem cum suis hostes persequendo trajecisse Iordanem, vt ostendit versus quartus, Capitis sequentis. Vnde apparet hæc per prolepsin dicta.

CAPVT OCTAVVM.

Ephraim insurgit aduersus Gedeon: qui deuictis Zebee & Salmana, viros Soccoth & phanuel perdidit, & ex inauribus aliisque populi donis fecit Ephod quod domui suae & Israeli fuit in ruinam: postquam autem quadraginta annis praefuit, generatis 70. filiis ex vxoribus, & vno ex concubina, mortuus est, rediitque Israel ad idololatriam.

Vulg.

Malu.

I Ixeruntque ad eum viri Ephraim: Quid est hoc quod facere voluisti, ut nos non vocares, cum ad pugnam pergeres contra Madian? iurgantes fortiter, & propè vim inferentes.

2 Quibus ille respondit: Quid enim tale facere potui, quale vos fecistis? nonne melior est racemus Ephraim, vindemiis Abiezer?

3 In manus vestras Dominus tradidit principes Madian, Oreb & Zeb, quid tale facere potui, quale vos fecistis? Quod cum locutus esset, requieuit spiritus eorum, quo tuebant contra eum.

4 Cumque venisset Gedeon ad Iordanem, transiit eum cum trecentis viris qui secum erant, & pro lassitudine, fugientes persequi non poterant.

5 Dixitque ad viros Soccoth: Date, obsecro, panes populo qui mecum est, quia valde defecerunt: ut possimus persequi Zebee, & Salmana reges Madian.

6 Responderunt principes Soccoth: Fortitan palma manuum Zebee & Salmana in manu tua sunt, & idcirco postulas ut demus exercitui tuo panes.

7 Quibus ille ait: Cum ergo tradiderit Dominus Zebee & Salmana in manus meas, conteram carnes vestras cum spinis tribulisque deserti.

8 Et inde conscendens, venit in Phanuel: locutusque est ad viros loci illius similia. Cui & illi responderunt, sicut responderant viri Soccoth.

9 Dixit itaque & eis: Cum reuersus fuero victor in pace, destruam turrin hanc.

10 Zebee autem & Salmana quiescebant cum omni exercitu suo. Quindecim enim millia viri remanserant ex

E T dixerunt ad eum^a vir Ephraim: Quid verbum istud fecisti nobis, ad^b nequaquam vocare nobis, quia ambulasti ad^c cedere in Midian? Et^d litigauerunt^e ad eum in^f obtentione.

2 Et dixit ad eos: Quid feci nunc sicut vos? an non bonum racemationes Ephraim, & de vindemia Abighezer?

3 Et in manu vestra dedit ELOHIM principes Midian Ghoreb, & Zeeb: & quid potui facere sicut vos? Tunc remisit spiritus eorum de super eum in loqui eum verbum istud.

4 Et venit Ghidghon in Iarden: transiens ipse & tres centi vir qui^h ad eumⁱ defatigati, & persequentes.

5 Et dixit hominibus Suchoth: Date, obsecro, ^k orbes panis populo, qui in pedibus meis, quia defatigati ii: & ego persequens post Zebach, & Tzalmunagh reges Midian.

6 Et dixit principes Suchoth: An^l vola Zebach, & Tzalmunagh^m nunc in manu tua, quia dabimusⁿ militiae tuae panem?

7 Et dixit Ghidghon: ^o Ad sic in dare IHVH Zebach & Tzalmunagh in manu mea: & trituro carnem vestram^p ad spinas deserti, & ^q ad oxyacanthas.

8 Et ascendit de ibi Phenuel, & loquutus fuit ad eos^r secundum istud: & responderunt ad eum homines Phenuel^s secundum quod responderunt homines Suchoth.

9 Et dixit etiam hominibus Phenuel, ad dicere: In reuertere me in pace, ^t demoliar turrin istam.

10 Et Zebach, & Tzalmunagh in Karkar, & defidentiae eorum cum eis, ^u sicut^x quinque decem mille: omnes^y super

^a pro, viri. est enim col- lectinum.

^b neutiquam, non omnino.

^c pugnare, praeliari, ^d contendunt, rixati, iurgati fuerunt.

^e cum eo. ^f robore, fortitudine, obfirmatione id est, fortiter, acriter, obfirmatis animis, ^g pra.

^h apud, vel cum eo. ⁱ lass. Sic mox.

^k tortas, trahetas,

^l curuitas, cavititas, palma sic v. 15. ^m iam. ⁿ exercitui.

^o Hispaniae, Anfi.

^p cum spinis.

^q cum oxyacanthis. Sic vers. 16. ^r sicut.

^s sicut.

^t diruam, destruam, dissipabo. Sic vers. 17.

^u quasi, circiter. ^x quinaris.

^y super

208 Vulg. Iudicum, Cap. VIII. Malu.

omnibus turmis orientalium populorum, casis centum viginti millibus bellatorum educentium gladium.

Ose. 10.
d. 14.

11 Ascendensque Gedeon per viam eorum qui in tabernaculis morabantur, ad Orientalem partem Nobe & Iegbaa, percussit castra hostium, qui securi erant, & nihil aduersi suspicabantur.

12 Fugeruntque Zebec & Salmana, quos persequens Gedeon comprehendit, turbato omni exercitu eorum.

13 Reuertensque de bello ante solis ortum,

14 Apprehendit puerum de viris Soccoth: interrogauitque eum nomina principum & seniorum Soccoth, & descripsit septuaginta septem viros.

15 Venitque ad Soccoth & dixit eis: En Zebec & Salmana super quibus exprobraſtis mihi, dicentes: Forsitan manus Zebec & Salmana in manibus tuis sunt, & idcirco postulas ut demus viros, qui laſsi sunt & defecerunt, panes.

16 Tulit ergo seniores ciuitatis & spinas deserti ac tribulos, & contriuit cum eis, atque comminuit viros Soccoth.

17 Turrim quoque Phanuel subuertit, occisis habitatoribus ciuitatis.

18 Dixitque ad Zebec & Salmana. Quales fuerunt viri, quos occidistis in Thabor? Qui responderunt: similes tui, & vnus ex eis quasi filius regis.

19 Quibus ille respondit, Fratres mei fuerunt, filij matris meae: viuit Dominus, quia si seruassetis eos, non vos occiderem.

20 Dixitque Iether primogenito suo: Surge, & interfice eos. Qui non eduxit gladium: timebat enim, quia adhuc puer erat.

21 Dixeruntque Zebec & Salmana: Tu surge, & irrue in nos: quia iuxta aetatem robur est hominis. Surrexit Gedeon, & interfecit Zebec & Salmana: & tulit ornamenta ac bullas, quibus colla regaliū camelorum decorari solent.

22 Dixeruntque omnes viri Israēl ad Gedeon: Dominare nostri tu, & filius tuus, & filius filij tui: quia liberaſti nos de manu Midian.

23 Quibus ille ait: Non dominabor vestri, nec dominabitur in vos filius meus, sed dominabitur vobis Dominus,

y superreliſti de omni deſidentia filiorum orientis: & cadentes centum & viginti mille vir z educens gladium.

11 Et ascendit Ghidghon viam a ſcitantium in tentoriis de b oriente Nobach, & loghbehah: & percussit deſidentiam: & deſidentia fuit c confidentia.

12 Et fugerunt Zebach & Tzalmunagh, & perſequutus fuit poſt eos: & d cepit duos reges Midian, Z bach, & Tzalmunagh, & omnem deſidentiam e contremefecit.

13 Et reuerſus fuit Ghidghon filius Ioas de f caſione, de g ad aſcenſionem ſolis.

14 Et h cepit i excuſſum de hominibus Suchoth, & k poſtulauit eum: & ſcripſit ad eum principes Suchoth, & ſenes eius ſeptuaginta & ſeptem virum.

15 Et venit ad homines Suchoth, & dixit: Ecce Zebach, Tzalmunagh: quos l perfodiſtis ad me, ad dicere: An vola Zebach, & Tzalmunagh nunc in manu tua, quia dabimus hominibus tuis m defatigatis panem?

16 Et accepit n ſenes vrbiſ, & ſpinas deſerti, & oxyacanthas, & cognoſcere fecit in eis homines Suchoth.

17 Et turrim Phenuel demolitus fuit, & interfecit homines vrbiſ.

18 Et dixit ad Zebach, & ad Tzalmunach: o Vbinam homines, quos interfeciſtis in Thabor? Et dixerunt: p Secundum te, ſecundum eos: vnus q ſecundum delineamentum filiorum regis.

19 Et dixit: Fratres mei, filii matris meae ii: r VIVENS IHVH, ſi viuificauisti eos, non interfeci vos.

20 Et dixit t Iether primogenito ſuo: Surge, interfice eos. Et non eduxit u excuſſus gladium ſuum: quia x timuit, quia adhuc iſ excuſſus.

21 Et dixit Zebach, & Tzalmunagh: Surge tu, & incurre in nobis, quia y ſecundum virum z praeualeſcentia eius. Et ſurrexit Ghidgho & interfecit Zebach, & Tzalmunagh: & accepit a rotunditates, quae in collis camelorum eorum.

22 Et dixerunt b vir Israēl ad Ghidgho: Dominare in nobis etiam tu, etiam filius tuus, etiam filius filij tui, quia ſaluasti nos de manu Midian.

23 Et dixit ad eos Ghidghon: Non dominabor ego in vobis, & non dominabitur filius meus in vobis: IHVH dominabitur in vobis.

24 Et

y reſidui, reliqui.

z euaginās, diſtingens.

a habitantium, tabernaculantiū.

b ante ipſi Nobach.

c fiducia, ſecuritas.

d apprehendit.

e perterritus, perculit, diſturbauit.

f inciſione, praelio, pugna, bello.

g ſupra ſolem, ante aſcenſum ſolis, ſupra Horizontem.

h apprehendit.

i puerum.

k interrogaui.

l opprobrauiſtis mihi.

m deſupra.

n ſenatores.

o qualiter.

p ſicut tu, ſicut ipſi.

q ſicut forma, delineatio, ſpecies.

r viuus.

s vrinam.

t datiuus.

u puer. Ita ſtatim.

x vel timens

y ſicut vir.

z robur, praepotentia, fortitudo.

a lunas, bullas. Sic

verſ. 26:

b collectiue, viri.

Pſalm. 82.
b. 12.

24 Dixitque ad eos: Vnam petitionem postulo à vobis: Date mihi innaures ex prada vestra. Innaures enim aureas Ismaelita habere consueuerant.

25 Qui responderunt: Libentissimè dabimus, Expandentèsque super terram pallium, proiecerunt in eo innaures de prada:

26 Et fuit pondus postulatatum inaurium, mille septingenti auri sicli, absque ornamentis, & monilibus, & veste purpurea, quibus reges Madian uti soliti erant, & prater torques aureas camelorum.

27 Fecitque ex eo Gedeon Ephod, & posuit illud in ciuitate sua Ephra. Fornicatusque est omnis Israel in eo, & factum est, Gedeoni & omni domui eius in ruinam.

28 Humiliatus est autem Madian coram filiis Israel, nec potuerunt ultra ceruices eleuare: sed quieuit terra per quadraginta annos, quibus Gedeon praefuit.

29 Abiit itaque Ierobaal filius Ioas, & habitauit in domo sua:

30 Habuitque septuaginta filios, qui egressi sunt de femore eius: eo quod plures haberet uxores,

31 Concubina autem illius quam habebat in Sichem, genuit ei filium nomine Abimelech.

Mortuusque est Gedeon filius Ioas in senectute bona, & sepultus est in sepulchro Ioas patris sui in Ephra de familia Ezri.

33 Postquam autem mortuus est Gedeon, auersi sunt filij Israel, & fornicati sunt cum Baalim. Percusseruntque cum Baal fœdus, ut esset eis in deum:

34 Nec recordati sunt Domini Dei sui, qui eruit eos de manibus inimicorum suorum omnium per circuitum:

35 Nec fecerunt misericordiam cum domo Ierobaal Gedeon iuxta omnia bona qua fecerat Israeli.

24 Et dixit ad eos Ghidghon: Postulabo de vobis ^c postulationem: & date mihi vir ^d monile spolij sui. Quia monilia auri eis, quia Ismaghelitæ ii.

25 Et dixerunt: Dare dabimus. Et expanderunt ^e vestem & ^f deiecerunt inibi vir monile spolij sui.

26 Et fuit ^g libratio monilium auri, quæ postulauit, mille & septem centa ^h aurum: ad solum ⁱ de rotunditatibus, & guttatoriis, & ^k vestimentis purpuræ, quæ super reges Midian: & ad solum de torquibus, quæ in collis camelorū eorū.

27 Et fecit illud Ghidghon ^l ephod, & ^m statuit illud in vrbe sua in Ghophrah: & ⁿ meretricati fuerunt omnis Israël post ^o illud ibi: & fuit ^p Ghidghon, & domui eius ^q illaqueationi.

28 Et ^r humiliatus fuit Midian facibus filiorum Israël: & non addiderunt ad leuare caput suum. Et ^s tranquillauit terra quadraginta ^t annum in diebus Ghidghon.

29 Et ambulauit Ierubbaghal, filius Ioas, & ^u habitauit in domo sua.

30 Et Ghidghon fuerunt septuaginta filii, exeuntes femur eius: quia mulieres multæ fuerunt ei.

31 Et pellex eius, quæ in Sechem ^x genuit ei etiam ipsa filium: & posuit nomen eius Abimelech.

32 Et mortuus fuit Ghidghon filius Ioas in ^y decrepitudine bona: & sepultus fuit in sepulchro Ioas patris sui in Ghophrah Abighezeritæ.

33 Et fuit, secundum quod mortuus fuit Ghidghon: & reuersi fuerunt filii Israël, & meretricati fuerunt post Beghalim: & posuerunt sibi Baghal-Berith ^a diis.

34 Et non recordati fuerunt filii Israël IHHV ELOHIM eorum, ^b eripientis eos de manu omnium maleuolentium eorum circuitu.

35 Et non fecerunt ^c benignitatem cum domo Ierubbaghal Ghidghon: secundum omnem bonitatem, quam fecit cum Israël.

^c Antiqui dicebant, postulationē. ^d in aurem. Vide Gen. 24.

^e vers. 22. Sic post. ^f pallium, pannum. ^g projecit illuc.

^h pondus. ⁱ aureorum. ^j præ, præter, Sic mox. ^k pannis.

^l datius, in ephodum, amiculum

^m constituit, collocauit, posuit.

ⁿ fornicati, scortati. Sic vers. 33.

^o eum.

^p datius.

^q in laqueū, tendiculum.

^r abiectus, depressus, subactus, subiugatus.

^s quæta, secura, pacata.

^t anno, pro annis.

^u sedit, mansit.

^x peperit.

^y decrepitate, canitie, senectute.

^z Abihaghezeritæ.

^a in deos, pro diis.

^b eruentis, liberantis.

^c misericordiam, pietatem.

C O M M E N T A R I A.

VERS. 1.

V R G A N T E S F O R T I T E R .]

Quidam notant, hos iurgandi nactos audaciam, ex cæsis à se duobus principibus Madjanitarum, Horebo & Zeebo, quasi eo facinore sibi præfidentes.

VERS. 2.

Q V I D E N I M T A L E F A C E R E P O T V I Q V A L E V O S F E C I S T I S ?] Heb. *Quid feci nunc sicut vos?* vel, *secundum vos?* Id est, quod vestram virtutem & præstantiam æquet? Quidam: *quid feci nunc cuiusmodi vos?* subaudi, fecistis? q. d. præclariora & fortiora multo facinora vos in hoc bello edidistis quam ego; nam duos præcipuos Madjanitarum principes interfecistis. Alij, q. d. ego nihil hætenus feci, quod sit cum factis vestris comparandum: neque enim gladium distinxi, aut vllum hostium interfeci: omnia enim à Deo hætenus, non à me confecta sunt.

R A C E M V S .] עוללות *Gholeloth*, plurale, fœmineum, racemationes, id est, racemi vltimi, qui in vinea post vindemiam relinquuntur. Hispanicè *Rebusca*. Hebræa quidam ita conuertunt: *Nonne meliores, præstantiores, sunt recemationes Ephraimitarum, vindemiâ Abihezeritarum.* Pugnam cum vindemia, fugientium verò persequutionem cum racematione comparat, q. d. Nos Abihezeritæ non tantum pugnando, quantum vos Ephraimitæ fugatos à nobis persequendo, consequuti sumus. Alij: *Nos Abihezeritæ nec viribus, nec præstantia cum vobis Ephraimitis sumus comparandi.* Chaldaus: *Infirmi tribus Ephraim præstantiores sunt robustis familia Abihezer.* Hispanicus Interpres: *Lo deshechado de vuestra tribu, es mejor que toda mi familia.*

VERS. 3.

R E Q V I E V I T S P I R I T V S E O R V M , Q V O T V M E B A N T C O N T R A E V M .] Quidam Hebræa clarius reddunt: *tunc destitit iratus illorum animus ab eo.* Vel *remisit se impetus commoti animi eorum.*

VERS. 5.

S O C C O T H .] De hac vide Genes. 33. v. 17. & Iosue 13. v. 27. erat in tribu Gad ultra Iordanem.

P A N E S .] ככרות *Cicceroth*, *massas*, *orbes*, *frusta*, *tortas*, *tractas*, *buccellas*. Hispanicus Interpres, *algunos bocados de pan.* Alij, *Hogazas*. Aliqui reddunt: *Dare, quas tractas panis*, puta quam celerrimè paratas & coctas, ne nostrum iter abrumpatur Alij: *globos panum.* Hispanicè, *bolos*. Alij: *quartales de pan.* Melius: *quintales.* Nam *CICCEROTH*, sunt *talenta*, quæ ferme Hispanis exponuntur *quintales*, quorum vnumquodque 140. libras pendit.

Q V I M E C V M E S T .] Heb. *qui in pedibus meis*, vel *qui est ad pedes meos*, id est, qui sequitur vestigia mea, vel qui me ducem sequitur. Aut qui comitatur me.

Z E E B E .] Heb. זבח *Zebach*, *Maſtatorem*, & *Victimarium* sonat, vel quod esset trucu-

lentus, & interfector: vel quod plures victimas diis maſtaret, impensè religiosus.

S A L M A N A .] Heb. עלמנך *Tzalmunnach*. Licebit interpretari. *Vmbra* seu *Imaginem mobilem, nutantem, vagam.*

C O N T E R A M C A R N E S V E S T R A S .] Heb. *VERS. 7.*
trituro carnem vestram. id est, & triturando cædam carnem vestram, nimirum repetitis ictibus, vt solent, qui triturant, ad necem vsque cædam. Ego potius propriè, & citra metaphoram intellexerim triturasse eos cum spinis & tribulis, vt 1. Paralipom. 20. vers. 3. Vide infra vers. 16.

T R I B V L I S Q V E .] ברקנים *Barkonim*, aiunt speciem esse tribuli acerrimi, qui vt fulgur oculos penetrat ac lædit: ita illi corpus: idcirco conferunt cum ברק *Barak*, fulgur, & cum עקרבים *Ghakkabbim*, scorpionibus. Vnde hîc vertunt: & *trituro carnem vestram cum spinis deserti, & scorpionibus.* S. Isidorus lib. 5. originum, cap. 27. [*Virga sunt summitates frondium, arborumque, dicta quod virides sunt, vel quod vim habeant arguendi: quæ si lenis fuerit, virga est: si certe nodosa, vel aculeata, scorpio rectissimo nomine vocatur, quia arcuato vulnere in corpus insigitur.*] Hinc sæpè in Actis Martyrum occurrit, cæcos eos scorpionibus: & ita accipiendi videntur *scorpionibus* 1. Regum 12. vers. 11. Alij volunt *BARKONIM*, esse *oxyacantham*, spinam acutam & validam, implexam, quæ hortorum sæpè oras ambit, rubentibus baccis, de qua Dioscorides lib. 1. cap. 123. Hanc aiunt Hispanicè vocari *perlivero*. Nec desunt, qui putent *BARKONIM* voce per metathesim congruente, esse quam Hispanicè appellamus *cambronera*. *Oxyacantha*, vel *Oxyacanthes* huic loco aptius conuenit. Vide infra vers. 16.

P H A N V E L .] De hoc loco vide Genes. 32. *VERS. 8.*
vers. 30.

Z E B E E A V T E M E T S A L M A N A R E Q V I E S C E B A N T .] Heb. *Et Zebach & Tzalmunnach in Karkar.* Diuinant esse urbem ultra Iordanem versus terram Madjan, septem aut octo passuum millibus à Phanuel distantem, non procul torrente Arnon. Quod & ratio & tempus fugæ Madianitarum indicare videtur. Nec abiurde expones: *Et Zebach & Tzalmunnach in exparietatione.* Subaudi erant, vel manebant: vt intelligamus eos intra ruinas aliquas parietum, seu intra parietinas aliquas reliquias fusi exercitus utcūque se muniuisse.

E O R V M , Q V I I N T A B E R N A C V L I S M O R A B A N T V R .] Nimirum Arabum Scenitarum. Strabo lib. 16. pag. 766. [*Incolunt Arabiam primi post Syros & Iudaos, homines agricola. Post hos regio est arenosa & sterilis, quæ palmas habet, & spinam, & myricam, & fossiles aquas. Eam Arabes Scenita, camelorum pastores habitant.*] Vide eundem pag. 765. Plinius lib. 6. cap. 28. [*Scenita & ipsi vagi, sed à tabernaculis cognominati, quæ ciliciis metantur, ubi libuit*

libuit.] Solinus cap. 36. [*Scenita causam nominis inde ducunt, quod tentoriis succedunt, nec alias domos habent: ipsa autem tentoria cilicina sunt: ita nuncupant velamenta è caprarum pilis texta.*] Diodorus Siculus lib. 2. Numer. 95. [*Arabes Scenite, qui pastores sunt, & vitam in tabernaculis degunt. Hi magnos pecorum greges alunt, & in vastissimis campis diuersantur.*

NOBE.] Heb. Nobach. De hac vrbe vide Numeror. 3. v. 42.

IEGBAA.] Heb. Ioghbehah. Vrbs fuit in tribu Gad, de qua vide Numer. 32. v. 35.

VERS. 13. ANTE SOLIS ORTVM.] Quidam Hebræa reddunt: paulo ante astum.

VERS. 16. ET CONTRIUIT CVM EIS ATQVE COMMINUIT VIROS SOCCOTH.] Hebr. & cognoscere fecit in eis viros Succoth, id est, notum illis fecit, quis ipse esset, & quanta virtute præditus: vel erratum suum, quanto suo ipsorum damno cibaria exercitui denegauerant. Quidam: & docuit, erudiuit, in eis viros Succoth, hoc est, docuit eos suo malo sapere imposterum. Nonnulli: & animaduertit in eis in viros Succoth. Alij: & sentire fecit in eis viros Succoth, id est, puniuit, castigauit. Aliqui: & documentum in eis dedit viris Succothanis, id est, eos cum illis cædendo Succothanos informauit, vt imposterum saperent.

VERS. 17. OCCISIS HABITATORIBVS CIVITATIS.] Heb. & interfecit viros urbis. Quidam, viros urbis, primarios & magnates intelligunt: non enim volunt cunctos ciues interfectos: sed primarios tantum è senatoribus, vt versu præcedente.

VERS. 18. QVALES FVERVNT? אֵפֹד Ephod proprie est quaesitium loci, ubi, ubinam? semel hîc tantum quaesitium formæ, è subiunctis esse volunt, qualiter, quales, id est, quali vultu, vel quo oris habitu, ac forma corporis erant.

QVASI FILIVS REGIS.] Heb. iuxta formam filiorum regis, id est, regali & magnifica forma, filij regis os, habitumque gerens.

VERS. 19. NON VOS OCCIDEREM.] Ita interpretantur, sed illos fratres meos vestra ipsorum vita redemissim. Atque hoc pacto non potest haberi Gedeonis iuramentum ac si cum lege Dei pugnaret, qua iuebatur hostes populi Dei interficere.

VERS. 20. IETHER.] Expositio nominis est, Exuberans, Excellens, Præstans.

VERS. 21. QVIA IUXTA ÆTATEM ROBVR EST HOMINIS.] Hebræa variè conuertunt. 1. quia sicut vir, est fortitudo eius. 2. vt enim vir est, sic est fortitudo eius. 3. nam qualis est vir, tale est robur eius. Ac si dicant, vir plenus & integer, plenum & integrum habet robur: at hic cum sit puer iustum adhuc non habet robur, quo possit nos conficere.

ORNAMENTA AC BVLLAS.] duabus vocibus vnâ reddidit: שֶׁהָרָגִים Sabaronim, aiunt esse bullas in modum lunæ rotundæ, quæ adhibentur ornatus causa, ornamenta circulari & lunari forma, bullatas phaleras. Nam סָהָר Sabar est rotunditas, Canticor. 7. v. 2. & Chaldaicè Luna סִיְהָרָא Sihara dicitur. Hispanicus Interpres, planchas dixit, id est, laminas. Vide in Isaia 3. v. 18..

Maluenda, In Iudicum.

ISMAELITÆ.] Hi superius in tota historia VERS. 24 Gedeonis Madjanitæ sunt dicti: fortassè quia simul cum Madjanitis Ismaelitæ etiam aduenerant, tanquam fratres ac consanguinei: nam vtrique ex eodem parente Abrahamo: vel quod mistim & confuse habitarent. Vide, quæ de his obseruauimus in Genes. 37. v. 25. & 28.

MILLE SEPTINGENTI AVRI SICLI.] VERS. 26 Heb. mille septingenti aurum, vel auri, omnes fere subaudiunt sceli. Summa est sex millium octingentorum aureorum Hispanicorum.

ET MONILIBVS.] נִטְפֹת Netiphot, Ajunt esse ornamenta, & vascula aurea, quibus נָטַף Nataph, id est, gutta, seu stacte, seu opobalsamum, Exodi 30. vers. 34. continebatur, q. d. guttatoria, stillatoria. Quidam resinaria, vnguentaria, reddunt, id est, capsulas aureas siue pyxides, siue onyches suauissimi vnguenti plenas, quas nobiles & principes viri seu fœminæ deliciarum causa deferre solebant. Nonnulli, myrothecia, vel myrothecidia vertunt. Alij, catenulas, torques, collaria, ex margaritis & vnionibus esse volunt. Sic Isaia 3. v. 19.

ET VESTE PURPUREA, QVIBVS REGES MADJAN VTI SOLITI ERANT.] Strabo lib. 16. pag. 784. de Arabia regibus: [*Reges purpurati incedunt.*

FECITQVE EX EO GEDEON EPHOD.] VERS. 27 Aliqui reddunt: Aptauitque Gedeon illud aurum in amiculum. Non displicet interpretatio S. Augustini Quæst. 41. ephod hîc synecdochicè à præstantiori parte intelligi totum ipsum ornatum & apparatus sacrum Summi Sacerdotis. Nec mirum Gedeonem ephodem seorsim dedicasse: cum etiam apud Liuium lib. 4. Cap. 20. A Cornelius Cossus inter opima spolia, Romæ in templo Iouis Feretrij thoracem dedicauerit.

ET POSVIT ILLVD IN CIVITATE SVA EPHRA.] Plerique intelligunt, in memoriam, seu monumentum partem à se victoriæ, quasi trophæum. Hariolantur quidam, non fuso auro illud opus fuisse confectum: sed connexis circulis aureis ad eum modum quo militare giacum, vt Hispanicè vocamus: nam eiusmodi thoraces in vetustis trophæis cernimus. Et puto cum S. Augustino non omnino citra culpam, quod imaginem rei sacræ templo destinatæ, profanè extratabernaculum dedicauerit, & ansam dederit Israëlitis, eo ad supersticiosos cultus abutendi: quod & sequentia indicant.

FORNICATVSQVE EST OMNIS ISRAEL IN EO.] Hebr. & fornicati sunt omnis Israël post eum ibi. Pronomen Hebraicum eum, & potest referri ad ephod. id est, abusi sunt ephod ipso ad supersticiosos & idololatrios cultus. quem sensum Noster expressit. & ad Gedeonem. & quidam ita exponunt, post Gedeonem. id est, eius exemplo. qui sensus durus est in Gedeonis pietatem ac fidem. Alij, post eum mortuum: Vnde reddunt: ubi scortati sunt omnes Israëlita post mortem ipsius. Gedeonis. Id est, demum mortuo Gedeone abusi sunt ad cultum Bahalimorum, infra vers. 33.

VERS. 28. NEC POTVERUNT ULTRA CERVICES
ELLEVARE.] Hebr. & non addiderunt ad levare
caput suum. Bifariam hic Hebraismus expo-
nitur, 1. Non ultra ausi sunt insurgere in
Israëlitas, se illis opponere, aut tentare ali-
quid in eos. 2. Adeo afflictæ ac depressæ
res eorum fuere, ut pristinum statum recu-
perare non potuerint, iacuerunt, nec potue-
runt è calamitate emergere. Purissimus His-
panismus, *No pudieron leuantar cabeça.*

QUIEVIT TERRA PER QUADRAGINTA
ANNOS, QUIBUS GEDEON PRÆFUIT.]
Hebr. & quieuit terra quadraginta annis in die-
bus Gedeon. Quidam: sic quieuit terra diebus
Ghidhonis in annum usque quadragesimum. Vi-
delicet ab illo anno quadragesimo cuius me-
minit auctor supra Cap. 5. vers. 32. Verum
hæc incerta sunt, ut in Othoniele monui-
mus supra Cap. 3. vers. 11.

VERS. 29. ET HABITAVIT IN DOMO SUA.]
id est, priuatus vixit. Vide supra Cap. 2.
vers. 16. & quæ notauimus ad Inscriptionem
huius libri.

VERS. 31. CONCVBINA AUTEM ILLIVS.] Hanc
iustam & legitimam, non quidem prima-
riam, sed secundariam fuisse uxorem, quam
esse vim nominis פילגש pileghesch, Genes. 22.
vers. 24. annotauimus, plerique censent: alij
verè pallacam extra legitimum torum: &
Abimelechum spurium ac nothum existi-
mant. Iosephus nothum eum appellat, &
matrem eius Drumam. Nescimus vnde hau-
serit.

GENVIT EI FILIVM NOMINE ABI-
MELECH.] Hebr. peperit ei etiam ipsa filium,
& posuit nomen eius Abimelech. Vel imposuit
nomen ei Abimelech. Verbum posuit, est mas-
culeum, & ita referendum ad Gedeonem.
Significat Abimelech, Pater meus rex. Vide-
tur pater quasi præfatio sui principatus, hoc
filio nomen indidisse.

VERS. 33. PERCVSSERVNTQUE CVM BAAL FOE-
DVS, &c.] Hebr. & posuerunt sibi Bahal-Berith
in Deum. Potest reddi: & posuerunt sibi

Bahal fœdus in Deum. qui est sensus Nostri.
Sed non est dubium בעל-ברית Baghal-Berith
nomen proprium fuisse Dei, seu idoli cuius-
dam Sichimitarum, qui in Sichem templum
habuerit, Capite sequente vers. 4. & 46.
Enodatio nominis est, Baghal, seu Dominus,
Auctor, Herus, Patronus, Vir, Maritus Fœ-
deris, seu Pæcti. Quisnam autem hic deorum
extiterit, nemo satis expedit: nec vacat
aliorum coniecturas ad nauseam usque refer-
re. Haud ineptè quidam Baghal-Berith,
Deum Confœderatorem, Mediatorem, In-
tercessorem exponunt, qui pacem, amici-
tiam, fœdera inter deos & homines conci-
liaret, quasi internuntium ac sequestrem
inter utrosque, qualem Poëtæ Mercurium
fingunt, quem deorum interpretem vocare
consueuerunt. Alij Deum auctorem, præ-
sidem, patronum fœderum humanorum, qui
primum fœdera inuenerit, & iis præsideat
eorum arbiter ac vindex. quem Mercurium
quoque esse dicunt. Diodorus Siculus lib. 5.
Numer. 236. [Mercurij inuentioni tribuunt
caduceatorum [fetialium] legationes in bellis,
pacificationes item, & fœderum libamenta, ho-
rumque insigne caduceum, quod verba ad hostem
facturi præferunt, eoque tuti accedunt & rece-
dunt.] Et ratione Hebraica, Baghal-Berith
hæc omnia possit complecti, Deus, Dominus,
Patronus, Auctor Puritatis, Munditiei, vel se-
renitatis: aut Alimenti, Cibi: vel Recreationis.
Nimirum quod hisce rebus præflet. Diui-
nare quoque quis posset, ut Iudæi salaces
erant, ne fortè hic deus esset, quem Maro
4. Aeneidos describit:

—si quod non a quo fœdere amantes.

Cura numen habet, iustumque memorque pre-
catur.

quem Nemefin, aut Anterotem Seruius in-
terpretatur.

NEC FECERVNT MISERICORDIAM CVM
DOMO IEROBAAL, &c.] Parascæve seu tran-
sitio ad sequentem historiam, quæ statim
Cap 9. Narratur.

CAPVT NONVM.

Abimelech occisis 70. fratribus suis, imperium sibi tyrannicè usurpat; qui post
parabolam loatham fratris eius qui seruatus erat, exercitum Gaal
deuicit, turrimque Sichem exussit & à muliere, tandem
fragmine molæ oppressus est.

Vulg.

1 BIIT autem Abimelech
filius Ierobaal in Sichem
ad fratres matris suæ, &
locutus est ad eos, & ad
omnem cognationem domus patris ma-
tris suæ, dicens:

2 Loquimini ad omnes viros Sichem:
Quid vobis est melius, ut dominantur

Malu.

1 T ambulauit Abimélech
filius Ierubbaghal in Se-
chem ad fratres matris
suæ: & loquutus fuit ad
eos, & ad omnem familiam domus
patris matris suæ, ad dicere:

2 Loquimini, obsecro, in auribus om-
nium^a potentium Sechem: Quid bo-
num

^a dominorū,
superiorum,
patronorū,
habentium,
potentium,
primatum
obtinērium,
magistorū.

vestri septuaginta viri omnes filij Ierobaal, an ut dominetur vnus vir? similitudine que considerate, quod os vestrum & caro vestra sum.

3 Locutique sunt fratres matris eius de eo ad omnes viros Sichem vniuersos sermones istos, & inclinauerunt cor eorum post Abimelech, dicentes: Frater noster est.

4 Dederuntque illi septuaginta pondo argenti de fano Baalberit. Qui conduxit sibi ex eo viros inopes & vagos, secutique sunt eum.

5 Et venit in domum patris sui in Ephra, & occidit fratres suos filios Ierobaal septuaginta viros, super lapidem vnum: remansitque Ioatham filius Ierobaal minimus: & absconditus est.

6 Congregati sunt autem omnes viri Sichem, & vniuersa familia urbis Mello: abieruntque & constituerunt regem Abimelech, iuxta quercum qua stabat in Sichem.

7 Quod cum nuntiatum esset Ioatham, iuit, & stetit in vertice montis Garizim: eleuataque voce, clamauit, & dixit: Audite me viri Sichem, ita audiat vos Deus.

8 Ierunt ligna, ut vngerent super se regem: dixeruntque oliua: Impera nobis.

9 Qua respondit: Numquid possum deferere pinguedinem meam, qua & dii vtuntur & homines, & venire ut inter ligna promouear?

10 Dixeruntque ligna ad arborem ficum: Veni, & super nos regnum accipe.

11 Qua respondit eis: Numquid possum deferere dulcedinem meam, fructusque suauissimos, & ire ut inter cetera ligna promouear.

12 Locutaque sunt ligna ad vitem: Veni, & impera nobis.

13 Qua respondit eis: Numquid possum deferere vinum meum, quod latificat Deum & homines, & inter ligna cetera promoueri?

14 Dixeruntque omnia ligna ad rhamnum: Veni, & impera super nos.

15 Qua respondit eis: Si verè me regem vobis constitutis, venite, & sub vmbra mea requiescite: si autem non vultis, egredietur ignis de rhamno, & deuoret cedros Libani.

16 Nuncigitur, si rectè & absque pec-

num vobis, an dominari in vobis septuaginta^b virum, omnes filios Ierubaghal, si dominari in vobis virum vnum? & recordabimini, quia^c os vestrum & caro vestra ego.

3 Et loquuti fuerunt fratres matris eius super eum in auribus omnium^d potentium Sechem omnia verba ista: & extendit-se cor eorum post Abimelech, quia dixerunt, Frater noster ipse.

4 Et dederunt ei septuaginta^f argentum de domo Baghal-Berith, & mercede-conduxit in eis Abimelech homines^g vacuos, & precipitantes: & ambulauerunt post eum.

5 Et venit domum patris sui in Gherah, & interfecit fratres suos filios Ierubaghalⁱ septuaginta virum super lapidem vnum: & superrelictus-fuit Ioatham filius Ierubaghal paruus, quia^l absconditus-fuit.

6 Et^m collecti fuerunt omnesⁿ potientes Sechem, & omnis domus Milo, & ambulauerunt, & regnare-fecerunt Abimelech, regi, cum Elon stationis, quæ in Sechem,

7 Et annuntiauerunt Iothamo: & venit, & stetit in capite montis Gherizim, & leuauit vocem suam, & vocauit: & dixit eis: Audite ad me^q potientes Sechem; & audiuit ad vos ELOHIM.

8 Ambulare ambulauerunt ligna ad vngere super^r ea regem & dixerunt^s oliuæ, Regna super nos.

9 Et dixit eis oliua: An^u cessare-facta-fui pinguedinem meam, quia in me^x aggrauabunt deos & homines: & ambulabo ad moueri super ligna?

10 Et dixerunt ligna ficui: Ambula tu, regna super nos.

11 Et dixit eis ficus: An cessare-facta-fui dulcedinem meam, & prouentum meum bonum: & ambulabo ad moueri super ligna?

12 Et dixerunt ligna viti: Ambula tu, regna super nos.

13 Et dixit eis vitis: An cessare-facta-fui^z mustum meum, latificans deos & homines: & ambulabo ad moueri super ligna.

14 Et dixerunt omnia ligna ad rhamnum: Ambula tu, regna super nos.

15 Et dixit rhamnus ad ligna, Si in^a fide vos vngentes me regi super vos, venite, & protecti estote in vmbra mea: & si non, egredietur ignis de rhamno, & comedit cedros Libani.

16 Et nunc si in fide, & in^d consuma-

^b pro viros, Sic v. 3.

^c ossum.

^d ut vers. 2.

^e inclinavit, diuertit, f argenti, seu argenteos

^g leues, inanes, vanos, otiosos, perditos

^h instabiles, temerarios, audaces
ⁱ qui erant septuaginta viri. Sic postea,
^k superstes-relictus-fuit
^l abscondit sese.

^m congregati
ⁿ ut v. 2.

^o in regem. Sic v. 15.

^p clamauit

^q ut v. 2.
^r audiat, vel ita audiat

^s se
^t oleæ

^u vel cessare-feci. Sic vers. 11. 13.
^x glorificabunt, honorificabunt

^y fructum
^z vinum-nouum

^a bona fide, veritate, simplicitate, sinceritate, constantia, stabilitate, certitudine, id est, serio

Sic v. 16. 19.

^b latibulum, protectio, nem-quærite, vos recipite, sperate, confidite, regimini, tuti-estote
^c ut comedat.

^d integritate. id est, candidè, sincerè perfectè. Sic vers. 19.

cato constituistis super vos regem Abimelech, & bene egistis cum Ierobaal, & cum domo eius, & reddidistis vicem beneficiis eius, qui pugnavit pro vobis,

17 Et animam suam dedit periculis, ut erueret vos de manu Madian:

18 Qui nunc surrexistis contra domum patris mei, & interfecistis filios eius septuaginta viros super unum lapidē, & constituistis regem Abimelech filium ancillæ eius super habitatores Sichem, eo quod frater vester sit:

19 Si ergo recte & absque vitio egistis cum Ierobaal, & domo eius, hodie lætami in Abimelech, & ille latetur in vobis.

20 Sin autem perversè: egrediatur ignis ex eo, & consumat habitatores Sichem, & oppidum Mello: egrediaturque ignis de viris Sichem, & de oppido Mello, & deuoret Abimelech.

21 Quæ cum dixisset, fugit, & abiit in Bera: habitauitque ibi ob metum Abimelech fratris sui.

22 Regnavit itaque Abimelech super Israel tribus annis.

23 Misitque Dominus spiritum pestimum inter Abimelech & habitatores Sichem: qui cæperunt eum detestari.

24 Et scelus interfectionis septuaginta filiorum Ierobaal, & effusionem sanguinis eorum conferre in Abimelech fratrem suum, & in ceteros, Sichimorum principes, qui eum adiunxerant.

25 Posueruntque insidias aduersus eum in summitate montium: & dum illius præstolabantur aduentum, exercebant latrocinia, agentes pradas de prætereuntibus: nuntiaturumque est Abimelech.

26 Venit autem Gaal filius Obed cum fratribus suis, & transiit in Sichimam. Ad cuius aduentum erecti habitatores Sichem,

27 Egrediuntur in agros, vastantes vineas, vnaque calcantes: & factis cantantium choris, ingressi sunt fanum Dei sui & inter epulas, & pocula maledicebant Abimelech.

28 Clamante Gaal filio Obed: Quis est Abimelech, & quæ est Sichem, ut seruiamus ei: numquid non est filius Ierobaal, & constituit principem Zebul seruum suum super viros Emor patris

tione fecistis, & regnare. fecistis Abimelech: & si bonitatem fecistis cum Ierubbaghal, & cum domo eius: & si secundum retributionem manuum eius fecistis ei.

17 Quod & cecidit pater meus super vos, & deiecit animam suam de præsentia: & eripuit vos de manu Midjā.

18 Et vos surrexistis super domum patris mei die, & interfecistis filios eius septuaginta virum super lapidem unum: & regnare fecistis Abimelech filium ancillæ eius super potientes Sechem, quia frater vester ipse.

19 Et si in fide, & in consummatione fecistis cum Ierubbaghal, & cum domo eius die ista: lætami in Abimelech, & lætatus fuit etiā ipse in vobis.

20 Et si nō, exibat ignis de Abimelech, & comedit potientes Sechem, & domum Milo: & exiuit ignis de potientibus Sechem, & de domo Milo, & comedit Abimelech.

21 Et fugit Iotham, & fugit, & ambulauit in Beer: & habitauit ibi de faciebus Abimelech fratris sui.

22 Et principatus fuit Abimelech super Israël tres annos.

23 Et misit ELOHIM spiritum malum inter Abimelech & inter potientes Sechem: & excurrerunt potientes Sechem in Abimelecho.

24 Ad venire violentiam septuaginta filiorum Ierubbaghal: & sanguinem eorū ad ponere super Abimelech fratrem eorum, qui interfecit eos: & super potientes Sechem, qui obtinuerunt manus eius ad interficere fratres suos.

25 Et posuerunt ei potientes Sechem insidiantes super capita montium, & rapuerunt omnem, qui transibit super ea in via: & annuntiatum fuit Abimelech.

26 Et venit Ghaghal filius Ghebed, & fratres eius, & transiuerunt in Sechem: & confiderunt in eo potientes Sechem.

27 Et exiuerunt agrum, & vindemiauerunt vineas suas: & viauerunt, & fecerunt laudationes: & venerunt domum deorum suorum, & comederunt & biberunt, & leuifecerunt Abimelech.

28 Et dixit Ghaghal filius Ghebed, Quis Abimelech, & quis Sechem, quia seruiemus eum? An non filius Ierubbaghal, & Zebul & visitator eius? Seruite homines Cha mor patris Sechem: & quid

pro merito suo rependitis ei, vel secundum beneficium manuum eius affecistis cum f quia, vel, qui g pugnavit, bellauit, præliatus est h proiecit, abiecit i hodie

k ut v. 2.

l hodie m ut lætetur

n ut comedat o ut vers. 2. Sic mox,

p mansit, sedit

q principatum obtinuit

r ut v. 2. Ita statim.

s vim iniuriam Vide significatum huius vocis Genes. 6. v. 11.

t ut v. 2. u tinnerunt. confirmauerunt, obfirmauerunt, roborauerunt, valide apprehenderunt, falcierunt

x ut v. 2. y insidias. z diripuerunt, prædati sunt a eos scilicet insidiantes b fiduciam habuerunt, securi fuerunt.

c ut v. 2. d eorum e laudes

f leuipenderunt, vilipenderunt.

g præfectus.

Sichem ! Cur ergo seruiemus ei ?

29 *Vtinam daret aliquis populum istum sub manu mea, ut auferrem de medio Abimelech: Dictumque est Abimelech: Congrega exercitus multitudinem, & veni.*

30 *Zebul enim princeps ciuitatis, auditis sermonibus Gaal filij Obed, iratus est valde.*

31 *Et misit clam ad Abimelech nuntios, dicens: Ecce, Gaal filius. Obed venit in Sichimam cum fratribus suis, & oppugnat aduersum te ciuitatem.*

32 *Surge itaque nocte cum populo qui tecum est, & latita in agro:*

33 *Et primo mane oriente sole, irrue super ciuitatem. illo autem egrediente aduersum te cum populo suo, fac ei quod potueris.*

34 *Surrexit itaque Abimelech cum omni exercitu suo nocte, & tetendit insidias iuxta Sichimam in quattuor locis.*

35 *Egressusque est Gaal filius Obed, & stetit in introitu portæ ciuitatis. Surrexit autem Abimelech, & omnis exercitus cum eo de insidiarum loco.*

36 *Cumque vidisset populum Gaal dixit ad Zebul: Ecce de montibus multitudo descendit. Cui ille respondit: Vmbra montium vides quasi capita hominum. & hoc errore deciperis.*

37 *Rursumque Gaal ait: Ecce populus de umbilico terra descendit, & vnus cuneus venit per viam quæ respicit quercum.*

37 *Cui dixit Zebul: Vbi est nunc os tuum, quo loquebaris: Quis est Abimelech ut seruiamusei? Nonne hic populus est, quem despiciebas? Egredere, & pugna contra eum.*

39 *Abiit ergo Gaal, spectante Sichimorum populo, & pugnavit contra Abimelech,*

40 *Qui persecutus est eum fugientem, & in urbem compulit: cecideruntque ex parte eius plurimi, vsque ad portam ciuitatis:*

41 *Et Abimelech sedit in Ruma: Zebul autem, Gaal & socios eius expulit de urbe, nec in ea passus est commorari.*

42 *Sequenti ergo die egressus est populus in campum. Quod cum nuntiatum esset Abimelech,*

45 *Tulit exercitum suum, & diuisit in tres turmas, tendens insidias in agris.*

quid^h cognitionis seruiemus eum nos?

29 Et quis dabit populum istum in manu mea,ⁱ & discedere fecit Abimelech: & dixit Abimelech: Multiplica^k militiam tuam & exi.

30 Et audiuit Zebul princeps urbis verba Ghaghal filii Ghebed: & exarsit^l nasus eius.

31 Et misit^m nuntios ad Abimelech in Thormah, ad dicere: Ecce Ghaghal filius Ghebed, & fratres eius venientes in Sechem: & ecce ii coangustantes urbem super te.

32 Et nunc surge nocte tu, & populus, quiⁿ ad te, & insidiare in agro.

33 Et erit, in mane^o secundum orientem solem, p^p manicabis, & exspoliabis super urbem: & ecce ipse, & populus, qui^q ad eum exeuntes ad te, & facies ei secundum quod inueniet manus tua.

34 Et surrexit Abimelech, & omnis populus, qui cum eo, nocte, & insidiati fuerunt super Sechem: quatuor^r capita.

35 Et exiuit Ghaghal filius Ghebed, & stetit^f ianua portæ urbis: & surrexit Abimelech, & populus, qui ad eum, de^t insidia.

36 Et vidit Ghaghal populum, & dixit ad Zebul: Ecce populus descendens de capitibus montium. Et dixit ad eum Zebul: Vmbra tu vident sicut homines.

37 Et addidit^u adhuc Ghaghal ad loqui, & dixit: Ecce populus descendentes de cum umbilico terræ: & caput vnum veniens de via^x Elon meghonenim,

38 Et dixit ad eum Zebul: Vbi nunc os tuum, quo dices, Quis Abimelech, quia seruiemus eum? An non iste populus^y quo fastidium habuisti in eo? Exi, ^z euge, nunc, & ^a cæde in eo.

39 Et exiuit Ghaghal^b faciebus^c potentium Sechem, & ^d cæcidit in Abimelech.

40 Et persecutus fuit eum Abimelech, & fugit de faciebus eius: & ceciderunt^e violati multi vsque ad ianuam portæ.

41 Et^f habitauit Abimelech in Arumah: & eiecit Zebul Ghaghal, & fratres eius^g de habitare in Sechem.

42 Et fuit de crastino, & exiuit populus agrum: & annuntiauerunt Abimelecho.

43 Et accepit populum, & dimidiauit^h eos^h tribus capitibus, & insidiatus fuit

b causæ

i vt discedere faciam, auferam, tollam, pellam.

k exercitum tuum.

l excanduit, accensus fuit.

m legatos.

n apud vel tecum

o iuxta, circa

p diluculabis

q apud, vel cum eo.

Sic v. 35. 48.

r capitibus

s ostio, porta, aditu, ingressu, introitu, foribus. *Sic v. 40. 44.*

t latebra, latibulo,

u amplius, ultra

x Quercus, Ilicis, vel Querceti, Iliceti. *Alij,* planitiei, conuallis.

y quæ cum fastidio reiecasti, reprobasti.

z eja, iam, vel quæso a pugna, incide, prælia.

b datinus, ad facies, ante

c vt v. 3.

d vt v. 38.

e perfossi, confossi.

f mansit, sedit. *Sic statim.*

g ne habitarent.

h datinus, in tria capitibus.

Vidensque quod egrederetur populus de ciuitate surrexit, & irruit in eos,

44 Cum cuneo suo, oppugnans, & ob-
sidens ciuitatem: dua autem turma pa-
lantes per campum aduersarios perse-
quebantur.

45 Porro Abimelech omni die illo oppu-
gnabat urbem: quam cepit, interfectis
habitoribus eius, ipsaque destructa, ita
ut sal in ea dispergeret:

46 Quod cum audissent qui habita-
bant in turre Sichimorum, ingressi sunt
fanum dei sui Berith, ubi fœdus cum eo
pepigerant, & ex eo locus nomen accepe-
rat, qui erat munitus valde,

47 Abimelech quoque audiens viros
turris Sichimorum pariter congloba-
tos.

48 Ascendit in montem Selmon cum
omni populo suo: & arrepta securi, præ-
cidit arboris ramum, impositumque fe-
rens humero, dixit ad socios: Quod me
videtis facere, citò facite.

49 Igitur certatim ramos de arbori-
bus præcidentes sequebantur ducem.
Qui circundantes præsidium, succen-
derunt: atque ita factum est, ut fu-
mo & igne mille homines necarentur,
viri pariter & mulieres, habitatorum
turris Sichem.

50 Abimelech autem inde proficiscens
venit ad oppidum Thebes, quod circum-
dans obsidebat exercitu.

51 Erat autem turris excelsa in media
ciuitate, ad quam confugerant simul
viri ac mulieres, & omnes principes ci-
uitatis, clausa firmissimè ianua, &
super turris tectum stantes per propu-
gnacula.

52 Accedensque Abimelech iuxta tur-
rim, pugnabat fortiter, & appropin-
quans ostio ignem supponere niteba-
tur:

53 Et ecce una mulier fragmen mola
desuper iaciens, illisit capiti Abimelech,
& confregit cerebrum eius.

54 Qui vocauit citò armigerum suum,
& ait ad eum: Euagina gladium tuum
& percutite me: ne forte dicatur quod à
femina interfectus sim. Qui iussa perfi-
ciens, interfecit eum.

fuit in agro: & vidit, & ecce populus
exiens de vrbe: & surrexit super eos, &
percussit eos.

44 Et Abimelech, & capita, quæ cum
eo, exspoliauerunt, & steterunt ianua
portæ vrbis: & duo capita exspoliaue-
runt super omnem, qui in agro, &
percusserunt eos.

45 Et Abimelech cecidit in vrbe
omni die ipsa: & cepit urbem, & popu-
lum, qui in ea interfecit: & demolitus
fuit urbem, & seminauit eam sale.

46 Et audierunt omnes potientes
turris Sechem, & venerunt ad munitionem
domus dei Berith.

47 Et annuntiatum fuit Abimele-
cho, quia congregauerunt sese omnes
potientes turris Sechem.

48 Et ascendit Abimelech montem
Tzalmon, ipse, & omnis populus, qui
ad eum: & accepit Abimelech secures
in manu sua, & excidit perplexita-
tem lignorum, & leuauit eam, & po-
suit super humerum suum: & dixit ad
populum, qui cum eo: Quid vidistis fe-
ci: festinate, facite sicut ego.

49 Et exciderunt etiam omnis po-
pulus, vir perplexitatem suam, & am-
bulauerunt post Abimelech, & posue-
runt super munitionem, & conflagrare
fecerunt super eas munitionem
in igne: & mortui fuerunt etiam om-
nes homines turris Sechem, sicut mil-
le vir & vira.

50 Et ambulauit Abimelech ad The-
beth, & desedit in Thebeth, & cepit
eam.

51 Et turris obfirmationis fuit in
medio vrbis, & fugerunt in ibi omnes
homines & mulieres, & omnes po-
tientes vrbes, & clauserunt in usque
ad eos: & ascenderunt super tectum
turris.

52 Et venit Abimelech usque ad tur-
rim, & cecidit in ea: & accessit usque
ad ianuam turris ad comburere eam
in igne.

53 Et deiecit vira una fragmen a
currus super caput Abimelech, &
conquassauit cranium eius.

54 Et vocauit festinantia ad excus-
sum, & leuantem vasa eius, & dixit
ei: Educ gladium tuum, & mori fac
me, nequando dicent mihi: Vira inter-
fecit eum. Et transfodit eum excus-
sus eius, & mortuus fuit.

i irruerunt,
grassati sūt,
extenderūt-
se. Sic mox.
k omnes.

l' oppugna-
uit

m diruit, de-
struendo-
dissipauit.

n ut v. 2.
o propugna-
culum, ar-
cem. Sic
v. 49.

p ramum-
frondosum,
& perplexū.
Sic v. 49.

q ardere fe-
cerunt, suc-
cenderunt
r circiter,
quasi

s confedit,
castrametum
fuit

t firmitudi-
nis, roboris,
fortitudinis
u ut v. 2.

x super se,
circa se

y oppugna-
uit.

z dissecio-
nem, segmen-
tum, fructū,
fragmentū

a mola su-
perioris seu
trufatilis,

catilli, mo-
le. Vide

Denter. 24.
vers. 6.

b contriuit,
confregit

c caluariam
d clamauit

e citò, cele-
riter, festi-

nanter.

f puerum

g portantem
arma

h perfodit,
transiit,

transuerbe-
rauit
i puer

2 Reg. 11. d.
21.

1 Reg. 11. b.
4. 1. Par. 10.
24.

55 Illoque mortuo, omnes qui cum eo erant de Israël, reuersi sunt in sedes suas:

56 Et reddidit Deus malum, quod fecerat Abimelech contra patrem suum, interfecit septuaginta fratribus suis.

57 Sichimitis quoque, quod operati erant, retributum est, & venit super eos maledictio Iotham filij Ierobaal.

55 Et viderunt vir Israel, quia mortuus fuit Abimelech: & ambulauerunt vir loco suo.

56 Et reuerrere-fecit ELOHIM malum Abimelechi, quod fecit patri suo, ad interficere septuaginta fratres suos.

57 Et omne malum hominum Sechem reuerrere-fecit ELOHIM in capite eorum: & venit eis ^k leuificatio Iotham filij Ierubbahal.

^k maledictio, execratio,

COMMENTARIA.

VERS. 2.

DOMNES VIROS SICHEM.] Heb. in auribus omnium dominorum Sechem, id est, primorum, optimatum, principum. Alij: omnium virorum, hominum habentium, vel habitantium Sechem, id est, omnium ciuium.

VERS. 4.

SEPTUAGINTA PONDO ARGENTI.] Heb. septuaginta argenti. Quidam: septuaginta siclos. Sed nimium ea exigua summa ad conducendum exercitum: nam sunt 280. tantum drachmæ argenteæ Hispanicæ. Alij: septuaginta argenti libræ, aut mina, quæ duplæ traduntur ad nostrates: eritque summa 1680. vnciarum, siue 3360 siclorum, id est, regalium Hispanicorum 13440. neque hæc summa satis videtur exercitui conducendo, nisi fortasse, illis temporibus: proinde non defuit, qui reddant: septuaginta argenti talenta, cuiuslibet talento tribuentes duodecim millia regalium Hispanicorum: Vnde resultat summa ducentorum millium, & amplius decem millium siclorum, qui conficiunt octingenta millia & amplius quadraginta millia regalia Hispanica: quod pondus argenti sufficere tunc potuit conducendo exercitui. Verum hæc non satis comperta.

VERS. 5.

SEPTUAGINTA VIROS.] excepto Iothamo. Synecdoche, vt infra v. 56. Vide in Genes. 35. v. 26.

REMANSITQUE IOATHAM.] Heb. exuberavit: superabundauit: superauit: superfuit. Non sine mysterio vsus est hoc verbo Spiritus sanctus, vt quia Abimelech diserebat septuaginta fratres nimios & superabundantes esse imperio: ipsi vnus solus omnium minimus satis superque fuerit, ad eum euertendum. Hispanicè, *Le sobro*.

יֹתָם Iotam

IOATHAM.] præfatio suæ calamitatis hoc nomen accepisse videtur, quod Pupillum seu Orphanum significat. Siquidem sexaginta nouem fratribus orbatus, pupillus & orphanus in summa ærumna mansit. Alij exponunt, Deus integer, non tam rectè.

ET VNIVERSÆ FAMILIÆ VRBIS MELLO.] Heb. & omnis domus Mello. Plerique volunt fuisse locum seu urbem haud longè à Sechem. Alij totum esse nomen proprium loci Beth-Mello, cuius quoque erat mentio 2. Regum 12. v. 20. Hispanicè dices Casa llena, id est, Domus Plena, forte à pleni-Maluenda, In Iudicum.

tudine & abundantia dicta. Aliqui appellatiuè reddunt: & omnis domus munitionis, siue & omnes incola munitionis. Fortasse, omnes, qui arcem vrbs Sechem & omnes munitiones eius obtinebant, nempe milites præsidarij Sichemi existentes. Hebræorum nonnulli volunt Milo fuisse locum amplum & latum comitiis & conuentibus publicis destinatum, dictum Milo, quasi Plenitudinem, seu Impletionem, quod hominibus impleretur. Hispanicè dicimus, *La casa de la ciudad, ó de la villa*, vbi fiunt publica comitia, & de negotiis publicis refertur. Vnde quod hîc dicitur, & omnis domus Milo, apte possis metonymicè exponere: & tota curia plena, id est, centuriata comitia, vt Latini vocant, q. d. Plenis comitiis creauerunt eum regem. Hispanicus Interpres: *contodo el senado ó cabildo*, vel *toda la casa del ayuntamiento*. De altero loco Milo in Ierusalem agemus 2. Samuel 5. v. 9. & 1. Regum 9. v. 24. Vide infra vers. 20.

IUXTA QUERCUM, QUÆ STABAT IN SICHEM.] עֵם אֵלֹן מִצֵּב אֲשֶׁר בְּשֵׁם Ghim elon mutztzab ascher Bisbchem. Diuersimode conuertunt. 1. iuxta planitiem statua, quæ erat in Sechem. 2. in Elon fixa, quæ in Sechem. Elon ajunt genus esse arboris nunc ignotæ, quæ fixa dicitur, quod esset sacra & incædua, quam non licebat incidere, eradicare, excindere, quod esset Deo consecrata. 3. cum planitie sita, quæ in Sechem. 4. sub quercu prope Sechem sita. 5. in planitie statua, quæ erat in agro iuxta Sechem. Hoc est in platea, in qua erat quædam statua. 6. apud planitiem statua, quæ erat in agro Sechemitano, id est, in campo illo prope Sechem, vbi Iosue magnum lapidem crexisse legitur sub quercu Iosue 24. v. 26. Vide annotata ibi. 7. iuxta quercum, stationem, quæ erat in Sechem. De voce ELON disseruimus in Genes. 12. v. 6. quercum, quercetum, seu ilicem, ilicetum, plerique interpretantur. Hanc ipsam omnino esse, quæ Gen. 12. v. 6. dicitur אֵלֹן-מֹרֶה Elon-Moreh, vbi habitauit Abraham: & sub qua etiam Iacob idola defodit Genes. 35. v. 4. nimium cæcus fuerit, qui non videat. MUTZTZAB verò, & potest esse participium passiuum Hiphil, statuta, constituta, sita, fixa: & potest esse nomen substantiuum, statio, propugnaculum, E e præsidium

presidium ubi stant milites, & suas stationes & custodias obeunt, Isaia 29. 3. Vnde hic reddi potest: apud quercum stationis militaris, qua erat in Sichem, nam ibi ad quercum illam erat statio militaris, & praesidiaria, quae erat in Sichem. Hispanicè, Alli estaua el cuerpo de guardia. Alij MVTZTZAB hinc statuam exponunt, redduntque: iuxta quercum statua, qua erat in Sichem. Statuamque interpretantur magnum illum lapidem seu titulum, quem Iosue in campo prope Sichem sub quercu erexisse describitur Iosue 24. v. 26. Ibi vide. Nec prorsus absurde exposueris: cum robore stationis, qua in Sechem, id est, accessit quoque ad populi senatusque Sechemitani consensum in deligendo Abimelecho in regem, etiam robur stationis militaris, quae erat in Sechem.

VERS. 8. IERVNT LIGNA.] Heb. *Eundo iuerunt arbores*, id est, aliquando iuerunt. Apologus, vt 2. Regum 14. v. 9.

VERS. 9. NUM QUID POSSVM DESERERE PINGVEDINEM MEAM?] *החולתי Hechodalti*, quidam ex Hiphil faciunt: *Num deserere, cessare-faciam?* Alij ex Hophal; *Num cessare-facta-ero.* Quidam: *Destituarne*, id est, efficiamne vt priuer pinguedine mea? Alij: *Cogererne desistere cum pinguedine mea?* Sic v. 11. & 13.

QVA ET DII VTUNTUR ET HOMINES.] Heb. *qua per me honorificant deos & homines.* Alij: *quam in me & dii & homines honorant, seu magnificiunt.* Quidam: *per quam honorantur Deus & homines.* Adhibetur enim oleum ad sacrificia, & lucernas, ad vñtionem regum, sacerdotum, ac prophetarum, denique ad corpora humana delibenda. ELOHIM hinc & verum & falsos deos significare potest, vt vers. 13.

VT INTER LIGNA PROMOVEAR.] Heb. *ad moueri super arbores*, id est, vt superem dignitate & altitudine reliquas arbores? Quidam: *vt irem vagatum propter alias arbores?* id est, vt irem circumcursatum ad regium munus exequendum. Sic ostendit omnis auctoritatis atque principatus comitem esse laboriosissimam sollicitudinem, quam pater suus prudenter, modesteque refugerit. Itidem sequentia, v. 11. & 13.

VERS. 13. QVOD LÆTIFICAT DEVM.] quia in libaminibus Deo offerebatur, Numeror. 15. v. 5. 6. 10. quo etiam ritu gentiles diis vina libabant. Virgilius 4. Aeneidos.

— *Lenam libat honorem.*

ET HOMINES.] Psalmo 103. vers. 15. [*Vt vinum lætificet cor hominis.*] Item Prou. 31. v. 6. Ieremia 16. v. 7.

VERS. 14. AD RHAMNUM.] *רמא Atad*, Ter tantum hæc vox in Scriptura reperitur, Gen. 50. v. 10. Noster pro nomine proprio ininterpretatam reliquit: hinc verò & Psalmo 57. vers. 10. *rhamnum*: Ita quoque habent LXX. & Iosephus, qui annotat, *rhamni lignum ad ignaria valere.* Plinius lib. 24. Cap. 14. [*Inter genera ruborum rhamnus appellatur à Grecis candidior & fruticosior: is floret ramos spargens rectis aculeis, non vt cateri aduncis, foliis maioribus.*] S. Gregorius Nyssenus in Psalmo 57.

Species inter spinas omnium difficillima est rhamnus, cuius acuta sunt cuspides, continua verò prominentia, & eos, qui accedunt propius, lacerantes, venenosa autem lacerationes.] S. Hieronymus in 2. Aggæi: [*Rhamnus spinosus frutex, & arbuscula sentibus, vncinisque contexta, quæ teneat, quidquid attigerit, & retentum vulneret, & vulneratorum sanguine delectetur.*] Rhamnum accuratè descripsit Læuinus Lemnius de Herbis & Arboribus Bibliacis, Cap. 6. Notatu quoque digna, quæ de eo obseruarunt Cælius Rhodiginus lib. 22. Cap. 31. & Iacobus Delecampius Annotationibus ad Plinij lib. 24. Cap. 14. Item Henricus Stephanus in Appendice Thesauri Parte 2. colum. 3. ex Gorraeo. Hispanicè vocant, *Cambron*, & *Cambronera*. Quidam notant, *rhamnum*, Afri Atad dici.

Alij, ATAD, *carduum* esse volunt, quo in poliendis pannis vti solent. Nonnulli *cynobaton*, id est, *sentem-canis*, vel *cani-rubum*, vel *rubum caninum*, genus spinæ summè aculeatum, de quo Theophrastus lib. 3. Historiæ Plantarum, Cap. 18. Plinius lib. 24. Cap. 14. Columella lib. 11. Cap. 4. Dioscorides & alij. Quidam volunt ATAD esse genus rubi odorati ferentis rosas: nempe *cynorrhodon*, vel *rosam caninam*, seu *cani-rosam*, de quo Plinius lib. 8. Cap. 41. & lib. 25. Cap. 2. Hispanicus Interpres, *escaramujo* reddidit. Rhamnus rectè huic loco conuenire videtur. Theodoretus in Psalm. 57. [*Rhamnus autem spina est & maxima, & velut arbor.*] Euthymius: [*Rhamnus autem dumorum quoddam genus est, quod maximis atque acutissimis refertum est aculeis.*]

ET ANIMAM SVAM DEDIT PERICVLIS.] **VERS. 17.** Hebr. *& proiecit animam suam longe, procul, remote, eminus.* à se. id est, longè. se periculo mortis exposuit. Consimilem loquutionem habes supra Cap. 5. vers. 18. Alij: *obiecit animam suam ex opposito, è regione, ex aduerso.* id est, obiecit vitam suam, opposuit se pro vobis, hostibus. Hispanicus: *Menosprecio su vida.*

HODIE LÆTAMINI IN ABIMELECH, VERS. 19. *ET ILLE LÆTETUR IN VOBIS.*] q. d. Fruimini vos ille, & ille fruatur vobis: sit vobis ac illi felix, faustaue inauguratio ista in regem.

ABIIT IN BERA.] Hebr. *in Beer*: Eusebius & S. Hieronymus in Locis Hebraicis: [*Bera, ubi cum Abimelech Ioathan fugisset, habitauit. Distat autem vicus Bera ab Eleuthero-poli octo millibus ad Aquilonem.*] Alij existimant hanc esse *Bahalath-Beer*, Iosue 19. v. 8. vel *Beer-Sebah*, terminum australem, & remotissimum terræ Chananæ: quæ nunc hinc contractè dicatur *Beer*. Vide Iosue 19. v. 8.

SPIRITVM PESSIMVM.] Hebr. *spiritum malum*. id est, affectum malum, seu spiritum discordiæ. q. d. oborta est discordia inter eos ita volente Deo. **VERS. 23.**

QVI COEPERVNT EVM DETESTARI.] Diuersimode hunc locum ex Hebræo conuertunt. 1. *præuaricatiue sunt viri Sechem in Abimelecho.* id est, defecerunt ab Abimelech rege suo. 2. *& perfide-egerunt, perfidi, perfidiosi*

diost fuerunt domini Sechem in Abimelecho. 3. & excurrerunt, seu incurrerunt domini, &c. id est, vi & dolo incursionem seu excursionem fecerunt in eum. 4. & mentiti sunt primates Sechem in Abimelech. id est, rebellauerunt ei, frigerunt fidem, qua se ei obstrinxerant, non seruauerunt pactum.

VERS. 24.

ET SCILVS INTERFECTIONIS, &c.] Hunc versum ex Hebræo verbo tenus reddidimus, alij clarius ita, 1. *Vt veniret iniuria septuaginta filiorum Ierubbahal, & ut sanguinem eorum poneret super Abimelech fratrem eorum, qui interfecerat eos: & super viros Sechem, quia roborauerunt manus eius, ut occideret fratres suos.* 2. *Vt scilicet iniuria illata septuaginta filiis Ierubbahal veniret: & ut sanguinem eorum deuolueret Deus super Abimelech fratrem eorum, qui eos occiderat: adeoque & super ciues Sechem, qui manus eius roborauerant, ut occideret fratres suos.* 3. *Vt rediret iniuria septuaginta filiis Ierubbahal illata, id est, cædes eorum reponeretur Abimelecho fratri eorum, qui interfecerat eos: & Sechemitis, qui confirmauerant manus eius, ut interficeret fratres suos.* Propriè: *ad venire violentiam, vel ut veniret iniuria, &c.* Hispanicus Interpres: *Para que el agrauio de los setenta hijos de Ierubbahal viniessè. scilicet, a pagadero. id est, ut Deus violentiam illam & iniuriam conferret in caput Abimelech: hoc est, ut puniret eum Deus propter vim illatam septuaginta filiis Ierubbahal. Aut ut rediret in caput Abimelech pœna, & dignum supplicium, oppressionis filiorum Ierubbahal: & ad ponere sanguinem eorum super Abimelechum. id est, ut imponeret ipsi Abimelech cædem, id est, reatum culpæ & pœnæ iniuste & crudeliter effusi sanguinis innoxij. & illud magnam vim habet: qui tenuerunt manus eius. id est, qui fuerunt administri cædis, & illum adiuuerunt in cæde fratrum suorum.*

VERS. 25.

NVNTIATVMQVE EST ABIMELECH.] Notant, esse orationem eclipticam, quæ suppletur ex oratione sequenti, vers. 27. quasi dicat, qui ex relatione, in Sichimitas infensus in agro Sichimitano grassabatur. Simile est Genes. 35. vers. 22.

VERS. 26.

GAAL.] Hebr. גגל *Gagal.* nomen sonat *Fastidiosum, Abominatorem, Spretozem.* Vanus fuisse videtur & linguæ ventosæ. Alij per metathesim *Iuuentum*, seu *Vitulum* interpretantur, quasi fortem & præualidum, & ad labores & pugnas oportunitum.

FILIUS OBED.] Hebraicè, עבד *ghebed.* id est, *Filius serui.* fortasse libertini generis: sed opibus & factionibus atque clientelis ad summam potentiam euectus.

VERS. 27.

EGRESSI SVNT IN AGROS.] præsentia & ope Gahal & cognatorum eius animati, ausi sunt oppido egredi, quo prius metu Abimelechi in agro grassantis, se continebant.

VVASQVE CALCANTES.] Hebr. tantum est, & calcauerunt. plerique vuas subaudiunt. Hispanicus: *y pisaron. vel lagarearon.* Aliqui: & calcauerunt, siue & viauerunt. id est, freti præsidio Gahal & audacter per vias & itinera incesse-
Maluenda, in Iudicum.

blicas, quod antea facere non audebant.

ET FACTIS CANTANTIVM CHORIS.] Hebr. & fecerunt exaltationes, laudes. Quidam: & fecerunt letitias. vel & letati sunt. id est, fecerunt choros, ut fieri solet tempore vindemiarum. Alij: *hymnosque concinebant.* Nonnulli: *feceruntque laudatiua carmina.* id est, cantu suo, & laudibus Gahal & declararunt se omni metu Abimelechi solutos esse, & hoc beneficium Gahali adscribere. Magna fuit olim tempore vindemiæ iucunditas & letitia, quam choris & canticis celebrare consueuerunt. Tacitus Annali. 11. [*At Messulina non aliàs solutior luxu, adulto autumno simulacrum vindemiæ per domum celebrabat, urgeri prala, fluere lacus, & fœmina pellibus accinctæ assultabant, ut sacrificantes, vel insanientes Bacchæ: ipsa crine fluxo, thyrsus quatiens, iuxtaque Silius hedera vinctus, gerere coturnos, iacere caput strepente circum procaci choro.*] Lampridius in Heliogabalo: [*Ferunt multi ab ipso primum repertum, ut in vindemiarum festo multa in dominos iocularia, & audientibus dominis dicerentur.*] Vinalia hæc festa Romanis dicebantur apud Varronem & Festum: diuersa ab his *Meditrinalia*, de quibus idem Varro & Festus. Vide infra v. 44.

MALEDICEBANT ABIMELECH.] id est, VERS. 27. solemnî ritu in templo diris eum deuouerunt. Hispanicus Interpres: *excomulgaron con solempne rito à Abimelech.*

PRINCIPEM ZEBVL.] Hebr. Zebul præ- VERS. 28. fectus eius. Vox זבול *pakid* hæc omnia complectitur, *visitator, numerator, censor, commissarius, administrator, episcopus, superintendens, præpositus, præfectus.* Hispanicus aptè assistente reddidit. Sensum huius versus plerique ita concipiunt: Quis Abimelech, filius Ierubbahal, hominis inuisi Sichimitis, nempe qui Deo eorum bellum indixerit, euerla statua, araque Bahalis, & luco eius exciso: adhæc, qui priuatus vixit, nec imperium in quemquam habuit, extra ordinem tantum vnus belli dux delectus? At Sichimitæ liberam rempublicam iam olim constitutam habuerunt. Indignum ergo, ut ei seruiant Sichimitæ.

SERVVM SVVM SVPER VIROS EMOR PATRIS SICHEM.] Noster legit. עבד *ghibdo, seruum suum: nunc exemplaria habent. עבד ghibdu, seruite viris Chamor patris Sechem.* Exponunt, id est, si seruiendum est, ne patiamini vos seruitute premi durior, quam olim huius loci ciues sub Chamore, qui Sichimitis erat veluti pater; & idem imperium retinere penes gentem ipsius. Vnde reddunt: *seruite viris natis Chamore principe Schecemi. patrem* hîc pro principe accipiunt. Ego suspicor hunc Gahalem impium & idolatram fuisse ex vetusto genere Sichimitarum Chananæorum, qui à filiis Iacob intercepti fuerunt, ac eò suam orationem rectè dirigere, ut se regem faciant ortum ex antiqua prosapia Chamoris & Sechemi eius filij: vult enim aliquem deligi regem è prisco illo sanguine Sichimitarum: nam illa clade paruulos euasisse, constat è Genes. 34. v. 29. ac se latenter insinuat, & clarius se prodit vers. 29.

VERS. 29. DICTVMQVE EST ABIMELECH, &c.] Hebr. *Et dixit ipsi Abimelech: Auge exercitum tuum, & exi.* Arroganter absentem exagitat, & praelium polcit alter hic Drances, cui Mauors ventosa in lingua.

VERS. 31. CLAM.] *בתרמה bethormah.* Quidam sequuti Chaldaum exponunt: *in secreto, in abscondito, occultè, latenter*: plerique: *in dolo, in fallacia, in impostura.* Nonnulli Hebraeorum, & nostrorum, quia nomen *תורמה*, in hac forma & significatione alibi non inuenitur in Scriptura, pro nomine proprio urbis aut loci accipiunt, redduntque: *Et misit legatos ad Abimelech in Thormah.* Voluntque hunc ipsum esse locum, qui infra vers. 41. appellatur *Arumah*, qui à celsitudine, seu eleuatione nomen habet, fortè quod editus & sublimis esset: vbi tunc morabatur Abimelech. Vide 1. Samuel 1. v. 1.

ET OPPUGNAT ADVERSVM TE CIVITATEM.] Hebr. *& ecce ipsi coangustantes, coarctantes, constringentes, prementes, urbem super, vel contra te.* Quidam: *& ecce ipsi obsidione-cingunt civitatem contra te.* id est, obsident, & custodiunt urbem, ne in eam ingrediatis. Alij: *& ecce ipsi occupant civitatem contra te.* Nonnulli: *qui ecce cum civitate oppugnaturi sunt te.* Aliqui: *& ecce ipsi angustiantes, vel angustantes civitatem super te.* id est, comprimunt, constringunt, contrahunt urbem contra te q. d. sacramento adigunt, & cogunt civitatem vt arma contra te sumat.

VERS. 33. IRRVE SVPER CIVITATEM.] Verbum *וירש* *paschat* vim & impetum denotat: *Et irrues, innuades, detrahes, nudabis, spoliabis, vastabis, excurre ad pradam, grassaberis, impetum-facies, super urbem.* nempe caeso Gahale cum ciuibus, qui foras processerint, vt statim subiicit. Vide infra vers. 44.

FAC EI, QVOD POTVERIS.] Hebr. *& facies illi, iuxta quod inueniet manus tua.* Quidam: *facies ergo vt usus feret.* Alij: *sic facies ei prout obuenerit manus tua.* Hispanicus: *y haras con el segun alcançare en mano. o segun que se te ofrecera.* Melius, *segun que te viniere ala mano.*

VERS. 34. IN QVATTVOR LOCIS.] Hebr. *quatuor capitibus.* Quidam: *quatuor cuneis, turmis.* Alij: *quatuor capitaneis, seu ducibus.* Nonnulli: *quatuor ordinibus.* Aliqui: *quatuor agminibus.* nimirum vt illos circumveniret. Sic supra Cap. 7. vers. 16. & infra vers. 37. 43. 44.

VERS. 37. DE VMBILICO TERRÆ.] id est, ex editiore loco terræ, vel è tumulo terræ. Alij: *è medio, vel per medium terræ.*

PER VIAM, QVÆ RESPICIT QUERCVM.] Hebr. *מגהוננימ meghonenim de via quercus Meghonenim.* Noster pro appellatiuo accepit, *oculantium, obseruantium, aspicientium quercum.* Alij nomen proprium loci existimant, sic dicti, quasi *Quercum obseruantium, astrologorum, planetariorum, mathematicorum.* de qua voce vide, quæ annotauimus in Deuteronom. 18. vers. 10. fortasse, quod sub ea, vel ex ea auguria, seu oracula capterent superstitiosi harioli, & diuinaculi. Notum est Dodonæum oraculum, vbi quercus

loquaces & oracula fundentes. Virgilius:

—atque habita Graiis oracula quercus.

Eusebius lib. 2. Præparationis Euangelicæ, Cap. 5. [*Annosam quercum inter arenas desertas cultam, & oraculum, quod ibi est.*] Silius 3. Punicorum:

Implet fatidico Dodonida munere quercum.

Claudianus Panegyrico:

—rursusque loquuta

In te Chaonia mouerunt carmine quercus.

Quidam hîc vertunt: *per viam planitiei Meghonenim.* id est, per viam, qua itur in campestria Meghonenim. Alii: *de via querceti augurum.* Nonnulli: *per viam, qua ducit ad planitiem hariolorum.*

VBI EST NVNC OS TVVM, &c.] Exponunt, q. d. vt heri ore, ita nunc manu te virum præsta. Hæc autem verba in speciem videntur esse viri honori consulentis: sed verè spectabant ad Gahalis excidium: nam hoc agit Zebul veritate: & illud fraude simulat. Ego potius iridentis & insultantis vanitati Gahalis, verba esse puto.

NONNE HIC POPVLVS EST, QVEM DESPICIEBAS.] supra vers. 28. & 29. & videtur Zebul alludere ad nomen Gahalis & ingenium: nam Ghaghal *Despectorem, Spreto-rem, Abominatorem, Fastidiosum* sonat, supra vers. 26.

SPECTANTE SICHIMORVM POPVLO.] Hebr. *ad facies virorum, seu dominorum Sechem.* Quidam exponunt: *coram: in conspectu,* id est, spectantibus viris Sechem: qui est sensus Nostri. Alij: *ante viros Sechem.* id est, præiens eis tanquam dux.

VSQVE AD PORTAM CIVITATIS.] Hebr. *vsque ad ianuam, seu ostium porte.* Quidam: *vsque ad apertionem porte.* significari putant magnam stragem editam circum portam, interim dum porta fugientibus aperitur, è concursu & protrusione sese illic conglobantium & comprimantium cadente ceruices hoste.

SEQUENTI ERGO DIE EGRESSVS EST POPVLVS IN CAMPVM.] Tremellius & Iunius hæc annotant: (*Vt prius consilium de tollendo Abimelecho initum vers. 29. exequerentur, etsi priore duce destituti, tanto flagrabant in Abimelechum odio. Nam qui de operibus rusticis accipiunt, non considerant vindemiam iam factam fuisse, & eius nomine epulum Meditrinalium, vt Latini vocant, celebratum supra vers. 27. aratio autem non statim vindemiam subsequitur.*) Hæc illi, in quibus obiter illud notandum imprudenter confudisse eos Vinalia, quæ peregerunt vers. 27. cum Meditrinalibus, quæ erant diuersa, diuersis diebus & ritibus celebrata. Vinalia enim Altera seu Rustica agebantur xiiii. Kalendas Septembris, auctore Plinio lib. 18. Cap. 29. velut M. Varro lib. 5. de Lingua Latina Cap. 3. scribit, ante diem xi i. Kalend. Septembris: at Meditrinalia Pridie Kalend. Octobris, vt est in Vereri Calendario Romano: vel ad V. Idus Octobris, vt in alio Calendario consignatur. Sed vide de his Rudolphum Hospinianum lib. 2. de Festorum origine, Cap. 22. & 24. Caterum Iosephus

VERS. 38.

VERS. 38.

VERS. 39.

VERS. 40.

VERS. 42.

sephus annotat, Sichimitas tunc egressos ad vindemiæ reliquum peragendum, quod cœperant vers. 27. Alij, ad rusticana alia opera, nempe ad parandam sementem, cuius tempus iam post vindemiam instabat. Verosimilius est prodiisse in prælium contra Abimelechum.

VERS. 45. INTERFECTIS HABITATORIBVS EIVS.] condigna hos pœna reperit, qui Abimelechum regem primi constituerant.

ITA VT SAL IN EA DISPERGERET.] Hebr. & *seminavit eam sale*. Nedum aratrum induxit, sed etiam sale consevit. quidam volunt, in perpetuæ detestationis symbolum: nam sal perpetuitatis hieroglyphicum est. Theodoretus: [*Hoc autem denotabat sterilitatem, quoniam ex sale nullus fructus nascitur.*] Volebat eam haberi perpetuo execratam, & nulli vsui.

VERS. 46. IN TURRE SICHIMORVM.] Hanc quidam extra urbem Sichem fuisse putant, nimirum pagum aliquem aut vicum, seu villam, siue castellum prope Sichem, vt solent circum vrbes eiusmodi turres aut castella esse, ditiorum & magnatum voluptuarij secessus. Alij, hanc putant esse domum Mello, de qua supra vers. 6. Sed non dubito fuisse arcem ipsam vrbs: ex qua cum ibi se satis tutos non reputarent, in munitiorem locum fanum Bahalis-Berith, vel religionis ergo, vt in asylum, se receperunt viri, vel primores Sechem.

INGRESSI SVNT FANVM DEI SVI BERITH.] Heb. & *venerunt ad propugnaculum domus dei Berith*. Alij: *ad arcem Bethel-Berith*. Quidam: *ad arcem Bethel, pro fœdere*. id est, vt vitam cum Abimelech paciscerentur. צריח *tzeriach*, aiunt esse locum vel ædificium altum & eleuatum, vt *turrim, arcem*: sic dictum quod speculator inde exclamat, & valide vociferatur. Quidam Hebræorum *dentem rupis* interpretantur. Alij, locum vel arte vel natura præruptum & munitum, vtrumque habentem prærupta & fortia vel natura vel arte: *munitiorem, propugnaculum, arcem, turrim-munitam*. Noster veram & elegantem paraphrasim, & explanationem subiicit, & vocis בריח *berith*, & vocis *Tzeriach* dicens: *ubi fœdus cum eo pepigerant, & ex eo locus nomen acceperat, qui erat munitus valde*. Et sanè solent esse loca templorum munitissima quasi arces & propugnacula.

VERS. 48. IN MONTEM SELMON.] צלמן *Tzalmon* montem non longè abfuisse à Sichem, hinc

perspicuè patet: ab oriente vrbs, versus Iordanem collocant: niuosus fuit, Psalmo 67. vers. 15. nomen plerique ab umbra seu vmbrositate deducunt, quod esset arboribus vmbrosus, opacus, densus, quod satis hîc innuitur: vel cauernosus, tenebricosus, nubibus obsitus, caliginosus.

QVOD ME VIDISTIS FACERE, CITÒ FACITE.] Hebr. *Quid vidistis feci*. Videtur traiectio, Vidistis quid fecerim. Alij: *Quod vidistis, quod feci, id est, quod vidistis me facere*. Vel *quod vidistis, feci, seu feci quod vidistis: festinate, facite sicut ego*.

AD OPPIDVM THEBES.] Eusebius & S. **VERS. 50.** Hieronymus in Locis Hebraicis: [*Thebes vrbs, quam quum oppugnaret Abimelech, fragmine inola ictus interiit. Est autem usque hodie vicus nomine Thebes, in finibus Neapoleos* [id est, Sichem] *pergentibus Scythopolim, quasi in tertio decimo eius lapide.*] Volunt aliqui fuisse sitam non procul ad occidentem ipsi Sichem: nec desunt, qui hanc putent esse Thisbe, vel Thebes patriam Tobia, in Græcis Tobie 1. vers. 2. sed falluntur perspicuè: cum Thisbe vel Thebes patria Tobia fuerit in superiore Galilæa, in sorte Naphthali, non longè à Kedes, & Hasor, vt ibidem dicitur: cum hæc Thebes Abimelechi esset in tribu Ephraim, haud procul à Sichem. *Thebetz* verò nescimus quid aliud significare possit Hebraicè, quam *Lutosam*, quasi *Lutetiam, Cœnosam, Paludinosam*. Vel, in qua multa copia Byssi tenuissimi lini proueniret.

ET ECCE VNA MULIER, &c.] consimili nece interfectum Pyrrhum regem Epirotarum, Argis, saxo, vel regula in caput eius è muris à muliere deiecta auctores sunt Plutarchus in eius vita, Iustinus lib. 25. extremo, & alij. **VERS. 53.**

ET REDDIDIT DEVS MALVM, QVOD **VERS. 56.** FECERAT ABIMELECH CONTRA PATREM SVVM.] Hebr. *Et redire fecit, reduxit Elohim*, id est *Deus Vindex*, & Iustissimus Iudex *malum Abimelechi, quod fecit patri suo*. Quidam: *Et conuertit*, subaudi, in caput eius *malum*, id est, scelus siue flagitium *Abimelechi, quod fecit patri suo*. Plena loquutio habetur versu sequente. Alij: *Rependit itaque Deus Abimelech malum, quod contra patrem suum designauerat*. Nonnulli: *Sic fecit Deus vt rediret maleficium Abimelechi, quo affecerat patrem suum*. Hispanicus Interpres: *Así pues pago Dios à Abimelech el mal que hizo contra su padre*.

CAPVT DECIMVM.

Thola vitâ functo, Iair dux succedit: Israelitæ verò in idololatriam lapsi traduntur Philisthæis & Ammonitis: quibus pœnitentibus, Dominus ingratitude improperat, tandemque eorum miseretur.

Vulg.

Malu.

1 **P**OST Abimelech surrexit dux in Israël Thola filius Phua patruī Abimelech, vir de Issachar, qui habitauit in Samir montis Ephraim:

2 Et iudicauit Israelem viginti & tribus annis, mortuusque est, ac sepultus in Samir.

3 Huic successit Iair Galaadites, qui iudicauit Israelem per viginti & duos annos,

4 Habens triginta filios sedentes super triginta pullos asinarum, & principes triginta ciuitatum; quæ ex nomine eius sunt appellatæ Hauoth Iair, id est, oppida Iair, usque in præsentem diem, in Terra Galaad.

5 Mortuusque est Iair ac sepultus in loco cui est vocabulum Camon.

6 Filij autem Israël peccatis veteribus iungentes noua, fecerunt malum in conspectu Domini, & seruierunt idolis Baalim & Astaroth, & diis Syria ac Sidonis & Moab filiorum Ammon & Philisthiim: dimiseruntque Dominum, & non coluerunt eum.

7 Contra quos Dominus iratus tradidit eos in manus Philisthiim & filiorum Ammon.

8 Afflicti que sunt, & vehementer oppressi per annos decem & octo, omnes qui habitabant trans Iordanem in Terra Amorrhæi, qui est in Galaad:

9 In tantum, ut filij Ammon, Iordane transmissi, vastarent Iudam & Benjamin & Ephraim: afflictusque est Israël nimis.

10 Et clamantes ad Dominum, dixerunt: Peccauimus tibi, quia dereliquimus Dominum Deum nostrum, & seruimus Baalim.

11 Quibus locutus est Dominus: Numquid non Aegyptij & Amorrhæi, filii que Ammon & Philisthiim,

12 Sidonij quoque & Amalec & Cha-

1 **T** surrexit post Abimelech, ad saluare Israël Tholagh, filius Phuah, ^a filij Dodo, vir Issachar: & ipse ^b habitans in Samir in monte Ephraim.

2 Et iudicauit Israël viginti & tres annos: & mortuus fuit: & sepultus fuit in Samir.

3 Et surrexit post eum Iair Ghilghadites: & iudicauit Israël viginti & duos annos.

4 Et fuit ei triginta filij ^c vehentes super triginta pullos: & triginta vrbes eis: eis ^d vocabunt, ^e Chauoth Iair usque ad diem istam, quæ in terra Ghilghad.

5 Et mortuus fuit Iair, & sepultus fuit in Kamon.

6 Et addiderunt filij Israël ad facere ^f malum in oculis IHVH, & ^g seruierunt Beghalim & Gastharoth, & deos ^h Aram, & deos Tzidon, & deos Moab & deos filiorum Ghamon, & deos Pelisthim: & dereliquerunt IHVH, & non ⁱ seruierunt eum.

7 Et exarsit nasus IHVH in Israël: & vendidit eos in manu Pelisthim, & in manu filiorum Ghamon.

8 Et ^k præualide oppræsserunt, & ^l conuassauerunt filios Israël in anno ipso: octo decem annos omnes filios Israël, qui in trans Iarden in terra Aemoræi, ^m quæ in Ghilghad.

9 Et transuerunt filij Ghamon Iarden, ad ⁿ cedere etiam in Iehudah, & in Benjamin, & in domo Ephraim: & ^o coangustauit Israël valde.

10 Et exclamauerunt filij Israël ad IHVH, ad dicere: Errauimus tibi: & quia dereliquimus ELOHIM nostrum & ^p seruimus Beghalim.

11 Et dixit IHVH ad filios Israël: Annon de Aegypto, & de Aemoræo, de filiis Ghamon, & de Pelisthim.

12 Et Tzidonii, & Ghamalec, & ^q Maghon

^a filius
^b manens,
sedens

^c equitantes

^d nomen-
indens
^e viuarum,
villas, pagos

^f quod ma-
lum videtur
^g coluerunt
^h Syriae

ⁱ coluerunt

^k Vide Exodi
15. v. 6-
^l concutierunt, contri-
uerunt, con-
fregerunt
^m qui

ⁿ incidere,
pugnare,
preliari
^o coarctauit

^p coluimus

^q mansio,
habitacu-
lum

naam, oppreſſerunt vos & clamaſtis ad me, & erui vos de manu eorum?

13 Et tamen reliquiſtis me, & coluiſtis deos alienos: idcirco non addam ut ultra vos liberem:

14 Ite, & inuocate deos quos elegiſtis: ipſi vos liberent in tempore anguſtiæ:

15 Dixeruntque filij Iſraël ad Dominum: Peccauiſmus, redde tu nobis quidquid tibi placet: tantum nunc libera nos.

16 Qua dicentes, omnia de finibus ſuis alienorum deorum idola proiecerunt, & ſeruierunt Domino Deo: qui doluit ſuper miſeriis eorum.

17 Itaque filij Ammon conclamantes in Galaad fixere tentoria: contra quos congregati filij Iſraël, in Maſſpha caſtrametati ſunt.

18 Dixeruntque principes Galaad ſinguli ad proximos ſuos: Qui primus ex nobis contra filios Ammon, cæperit dimicare, erit dux populi Galaad.

Maghon^r preſſerunt vos: & exclamauitſtis ad me, & ſaluauit vos de manu eorum.

13 Et vos dereliquiſtis me, & ſeruiuiſtis ELOHIM^r alios: ad ſic non addam ad ſaluare vos.

14 Ambulate, & exclamate ad deos, quos elegiſtis in eis: ipſi^u ſaluabunt vobis in tēpore^x coanguſtationis veſtræ.

15 Et dixerunt filii Iſraël ad IHHVH: Errauimus, fac tu nobis ſecundum omne^y bonum in oculis tuis: ^z tantummodo eripe nos, obſecro, die iſta.

16 Et diſcedere fecerunt deos a nothi de intimo eorum, & ^b ſeruierunt IHHVH: & ^c decurtata fuit anima eius in ^d labore Iſraël.

17 Et ^e conclamati-fuerunt filii Ghamon, & ^f deſederunt in Ghilghad: & collecti-fuerunt filii Iſrael, & deſederunt in Mitzpah.

18 Et dixerunt populus principes Ghilghad, vir ad ^g ſodalem ſuum: Quis vir qui ^h profanabit ad ⁱ cedere in filiis Ghamon: erit ^k capiti omnibus habitantibus Ghilghad.

^r arētarunt, oppreſſerunt

^j coluiſtis
^k alteros, alienos, poſteros, præpoſteros

^u opitulantur
^x coarctationis, anguſtiæ

^y quod bonum videtur

^z verumtamen

^a alienationis, extraneitatis

^b coluerunt
^c abbreviata ærumna, miſeria

^e conuocati, congregati

^f caſtrametati-fuerunt. Sic ſtatim.

^g ſocium, proximum, familiarem

^h violabit, perfodiet, incipiet

ⁱ incidere, pugnare
^k in caput

COMMENTARIA.

VERS. 1.

DVX IN ISRAEL.] Heb. ad ſaluandum, vel ut ſaluum-faceret, Iſraelem, id eſt, ut ſeruaret, ut liberaret Iſraël: nam hoc eſt proprium munus principis ac ducis populi. Quidam: ad conſeruandum Iſraelem id eſt, ad continendum Iſraelem in cultu Dei, atque adeo in pace, & parta ante libertate.

THOLA.] Heb. תולע Tholagh, exponitur. Vermiculus, Purpuratus, Coccineus, forſan à colore. Aliis, Comatus ab inſigni coma.

FILIUS PHVA.] Heb. פואה Puah, Lateralem, Angularem, ſignificat, forte quod bene compactus eſſet, ac firmis lateribus.

PATRI ABIMELECH.] S. Auguſtinus quæſt. 47. [Verum oritur quæſtio, Quomodo fuerit patruus Abimelech vir de tribu Iſſachar: cum Abimelech patrem habuerit Gedeon, qui Gedeon de tribu fuit Manaſſe? Quomodo ergo Pua & Gedeon fratres fuerunt, ut poſſit eſſe Pua patruus Abimelech, cuius patrum filius ſuccederet, ſecundum iſtam narrationem, ipſi Abimelech? Potuerunt ergo Gedeon & Pua vnā habere matrem ex qua diuerſis patribus naſcerentur, & fratres eſſent, vnius matris filij, non vnius patris. Solebant enim nubere ſæmina de aliis tribubus in aliis tribubus. Vnde & Saul cum eſſet de tribu Benjamin, dedit filiam ſuam Dauid homini de tribu Iuda: Et ſacerdos Ioiade vtique homo de tribu Leui duxit filiam Ioram regis, hominis de tribu Iuda. Hinc factum eſt, ut Eliza-

beth & Mariam cognatas iu Euangelio legamus, quum fuerit Elizabeth de filiabus Aaron: ex quo intelligimus, de tribu Leui & filiabus Aaron, aliquam nupſiſſe in tribu Iuda, vnde ita fieret inter ambas illa cognatio, ut Domini caro non ſolum de regia, verum etiam de ſacerdotali ſtirpe propagaretur.]

Cæterum Hebræa habent: Tholagh filius Phuah, filij דודו Dodo. Noſter ſequutus LXX. Dodo pro appellatiuo accepit, filius patrum, ſeu auunculi eius, nempe Abimelechi. At pro nomine proprio cuiuſdam viri Iſſachariani capiunt Caietanus, Sanctes, Vatablus, Leo Iudas, Mercerus, Marinus, Tremellius, & Iunius, Montanus: ac plerique Hebræorum, quod etiam ſequutus eſt Hiſpanicus Interpres.

IN SAMIR MONTIS EPHRAIM.] Notant Samir oppidum fuiſſe Iſſacharis conterminum Ephraimitis: atque hoc Samir diuerſum omnino eſſe ab altero Samir in ſorte Iudæ, Iofue 15 v. 48. Vide ibi rationem nominis à nobis explicatam.

IAIR.] Diuerſus hic ab illo vetuſtiore Iairo, Numer. 32 v. 41. tametſi vterque Manaſſita, Clarum, Candidum, Lucentem, Illuſtrem libet interpretari.

PVLLOS ASINARVM.] Quidam: afellos vertunt: alij: mulos, ex aſino & equa generatos: quod non credo: nam quod Noſter addidit, ſæmineum aſinarum, ex aſinabus genitos

VERS. 3.

VERS. 4.

nitos indicat : facilius fuerit existimare fuisse mulos ex asina & equo procreatos. Sed rectius est, vt pullos vtroque parente asinini generis editos, intelligamus. Notant, vehi asinis, tunc fuisse insigne nobilium ac principum Vide supra cap. 5. v. 10. & infra cap. 12. v. 14. Hispanicus Interpres : *Era toda la nobleza de aquellos tiempos.* Aliqui, pullos equorum intelligunt, quasi ij essent equestris ordinis, & equitandi arte præstantes.

ET PRINCIPES TRIGINTA CIVITATVM.] Heb. & triginta vrbes eis, subaudi erant. Iosephus : [*Triginta enim filios habuit Iair, equites egregios, & Galadene oppidorum principes.*] עירם *Ghajarim* in hoc versu elegantè paranomasia bis positum, primo loco significat pullos, secundo loco significat vrbes, ciuitates, quæ aliàs dici solent ערים *Gharim* : sed puto hîc propter paranomasiâ additum prius *Iod*. Quidam existimant GHARIM significare iustas ciuitates : at GHAIARIM, ciuitates minores, semivrbes, ciuitatulas, vrbeculas : nempe oppida magna, sed vrbibus minora, quæ iustam vrbium magnitudinem non æquent : facie tamen & cultu vrbium æmula : qualia multa sunt in Hispania, & in hoc nostro regno Valentino oppida, Morella, Alzira, Ontinent, Saguntum : & quales fuisse videntur triginta istæ villæ Iair.

HAVOTH.] Heb. *Chauoth-Iair usque in presentem diem.* Vide Numer. 32. vers. 42. & Deuter. 3. v. 14. Iosue 13. v. 30. Cæterum quidam annotant has triginta vrbes dictas villas Iair, de nomine huius Iair recentioris, non de nomine illius prioris Iair. Sed ex Scriptura satis colligi videtur, iam ante hunc Iairum, ab illo vetustiore dictas villas Iair, quod eas ceperit : quæ sanè videntur fuisse sexaginta : sed hîc pater triginta possederit, alias triginta singulas filiis suis, qui erant triginta, distribuerit.

VERS. 5. CAMON.] Heb. קמון *Kamon*. Iosephus : [*In Camone vrbe Galadene.*] Ab abundantia segetum nomen accepisse videtur : vel quod locus esset surrectus & eminens.

VERS. 6. BAALIM & ASTAROTH.] Vide de his supra cap. 1. v. 11. & 13.

ET PHILISTHIIM.] obseruant, A Philisthæis adhuc Iiphthachi tempore Israëlitarum partem, quæ ad occidentem versus mare Mediterraneum sita est, infestatam & pressam fuisse : nam in historia Iiphthachi tantum de Hammonitis scribi : de Philisthæis vero demum in historia Samsonis.

VERS. 8. AFFLICTI SVNT, ET VEHEMENTER OPPRESSI PER ANNOS DECEM ET OCTO.] Heb. *Et attriuerunt, & confregerunt filios Israel in anno ipso, octodecim annis omnes filios Israel, &c.* Exponunt, in anno ipso, quo scilicet descuerunt à cultu diuino. Alij : anno ipso, quo mortuus est Iair. Quidam reddunt ; *Hi autem confregerant & conquassauerant Israelitas anno, hoc anno, inquam, decimo octauo omnes Israelitas, qui erant ultra Iardenem, &c.* Explicant, *Hi autem* puta, Hammouitæ : hîc enim de Philisthæis silentium, vt vers. 6. nuper dicebamus, anno, qui mox scilicet subiicitur,

nempe decimo octauo. Vide cap. 11. v. 4. Hos octodecim annos numerandos à morte Iairis ad initium principatus Iiphthach, Iosephus, S. Augustinus, & Alij obseruarunt.

AFFLICTVSQVE EST ISRAEL.] Heb. *וַיִּצְרַח* *Vaitetzer*, est futuri tertia persona fœminea. Notant verbum צר *Iatzar*, quando absolute ponitur, aut construitur cum datiuo, vt hîc, tunc neutraliter sumi, ac idem esse quod angustum, coarctatum, constrictum esse : vnde reddunt : & angustia, coarctatio, constrictio fuit Israeli valde.

NVMQVID NON ÆGYPTII, ET AMORRHÆI, &c.] Heb. *An non de Ægypto, & de Æmoreo, de filiis hamon, & de Philisthim?* subaudiunt, liberaui vos? vt sit aposiopesis irato conueniens. Alij nectunt hunc versum cum sequenti, quasi pendens huius versus sententia, sequenti absoluitur : idque bifariam, 1. *An non Ægyptij, Amorrhæi, filij Amnon, & Palasthini : sed & Zidonij, & Amalec, & Mahon afflixerunt vos, & liberaui vos de manu eorum, quum ad me clamaretis? An non ex Ægyptiis, & ex Amoreis, & ex Hammonitis, & ex Pelischiis : Tzidoniis quoque, & Amalekitis, & indigenis opprimentibus vos, quum clamaretis ad me, tum seruauit vos à manu eorum?* Verum gemina hæc interpretatio distrahit atque aliò auertit ordinem & vim Hebraicorum verborum.

ET CHANAAN.] Heb. & Maghon, seu Mahon, Proprium nomen gentis cuiusdam accipiunt, Caietanus, Sanctes, Vatablus, Munsterus, Clarius, Leo Iudas, Mercerus, Marinus, Montanus, Hispanicus Interpres. Quidam eos esse volunt, qui 1. Paralipom. 4. v. 41. & 2. Paralipom. 26. v. 7. vocantur *Meghumim*, vtroque Græci *Minaos* reddiderunt. *Minei* populi Arabiæ noti sunt à Strabone lib. 16. pag. 768. & 776. Plinio lib. 6. cap. 28. Diodoro Siculo lib. 3. Numer. 123. Ptolemæo lib. 6. cap. 7. commercia eos cum Iudæis habuisse, diserte Diodorus & Strabo affirmant. Alij, Mahon, seu Mahonitas, Madianitas intelligi volunt : nescio, quo fundamento, nisi quod alioquin, aiunt, Madianitæ hîc omitti essent : sed possunt intelligi sub Hamalekitis, è cap. 6. v. 3. Nec desunt, qui Mahonitas hîc habitatores vrbis & regionis *Babal-Mehon*, ultra Iordanem, Numer. 32. v. 38. accipiant. Nonnulli Mahon vt nomen appellatiuum exponunt, redduntque : & habitaculum, seu, habitaculi viros, id est, gentes illius terræ, quam habitatis, seu indigenæ terræ huius mansionis vestræ, videlicet, reliquiæ Chenahanæorum, quæ vos presserunt. Et hunc sensum Noster proculdubio sequutus est. *וַיִּצְרַח* *Maghon* aliqui *caueam* interpretantur : fortasse innuat *Cælen*, seu *Cauam-Syriam*.

IDCIRCO NON ADDAM, VT VLTURA VOS LIBEREM.] Quidam : *Idcirco non liberabo vos ultra.* Alij : *hac de causa vos ultra non eripiam.* Nonnulli : *Idcirco non pergam seruare vos, quia coluistis, & adhuc colitis deos alienos.*

ITE ET INVOCATE, &c.] continet hic versus sarcasum grauissimum cum indignatione, q.d. nihil minus facient, quam vt seruent

uent vos. cum nullius sint opis.

VERS. 15. REDDE TV NOBIS, QUIDQV D TIBI PLACET.] Heb. fac tu nobis secundum omne bonum in oculis tuis, id est, animaduerte in nos propter peccatum nostrum, ut voles. Alij: fac tu nobis, quidquid tibi visum fuerit, vel fac tu nobis omnino prout bonum videtur in oculis tuis.

TANTVM NVNC LIBERA NOS.] Heb. veruntamen eripe nos, obsecro, vel nunc, die ipsa, vel hoc ipso die, id est, hoc tempore. Quidam: de presenti periculo.

VERS. 16. QVI DOLVIT SVPER MISERIIS EORVM.] Heb. & abbreviata fuit anima eius in labore Israel. Quidam: & angustiis affecta est anima eius propter laborem Israel. Alij: & coarctatus est animus eius propter afflictionem Israelis. Verbum קצר Katzar hic angustiam, & anxietatem denotat q. d. doluit vehementer super afflictione Israelis: non potuit ultra æquo animo ferre ærumnas Israelis. Antropopa-

thia! Hispanicus Interpres exponit: Tuus Dios compassion de su pueblo. Por dar a entender la ternura del amor, atribuye a Dios anima, y affectos humanos. Vide similem loquutionem Numer. 21. v. 4. & 5. & infra cap. 16. vers. 16. Nonnulli sensum alio trahunt: ita imminutus est animus eius propter laborem Israelitarum, id est, imminuta est indignatio eius, quia dixerat Deus, Non pergam servare vos, vers. 13. propter laborem Israelitarum, cum quo ab hostibus premebantur, tum quo studebant in gratiam redire cum Deo. Aliqui reddunt: ut animus eius iram remitteret propter afflictionem Israelis.

IN MASPHA.] Heb. Mitzphah. Hæc est illa Mitzphah Galahaditica, de qua vide Iosue 11. v. 3. & infra cap. 11. v. 29.

ERIT DVX POPVLI GALAAD.] Heb. erit in caput omnibus habitatoribus Ghilhad. Quidam: erit princeps, dux, primarius, omnibus, &c.

VERS. 17.

VERS. 18

CAPVT VNDECIMVM.

Iephthe iudex factus, Dei spiritu accensus, primum ratione agit cum rege Ammonitarum; deinde ubi eos vicisset, ob votum temerè factum filiam suam sacrificavit.

Vulg.

Malu.

1 I T illo tempore Iephthe Galaadites, vir fortissimus atque pugnator, filius mulieris meretricis, qui natus est de Galaad.

2 Habuit autem Galaad uxorem, de qua suscepit filios: qui postquam creuerant, eiecerunt Iephthe, dicentes: Heres in domo patris nostri esse non poteris, quia de altera matre natus es.

3 Quos ille fugiens atque deuitans, habitavit in Terra Tob: congregatique sunt ad eum viri inopes, & latrocinantes, & quasi principem sequebantur.

4 In illis diebus pugnabant filij Ammon contra Israël.

5 Quibus acriter instantibus, perrexerunt maiores natu de Galaad, ut tollerent in auxilium sui Iephthe de Terra Tob:

6 Dixeruntque ad eum: Veni & esto princeps noster, & pugna contra filios Ammon.

Gen. 26.
f. 27.

7 Quibus ille respondit: Nónne vos estis, qui odistis me, & eiecistis de domo patris mei, & nunc venistis ad me necessitate compulsi?

8 Dixeruntque principes Galaad ad Maluenda, In Iudicum.

1 I Iphthach Ghilghadites^a præualidus strenuitatis, & ipse filius^b viræ meretricis: & genuit Ghilghad^c Iphthach.

2 Et genuit^d viræ Ghilghad ei filios: & grande facti fuerunt filii viræ, & eiecerunt Iphthach, & dixerunt ei: Non hæreditabis in domo patris nostri, quia filius^e viræ alteræ tu.

3 Et fugit Iphthach de faciebus fratrum suorum, & habitavit in terra Tob: & collegerunt se ad Iphthach homines^f vacui, & exiuerunt cum eo.

4 Et fuit de diebus; & hæciderunt filii Ghamon cum Israël.

5 Et fuit secundum quod hæciderunt filii Ghamon cum Israël: & ambulaerunt^g senes Ghilghad ad accipere Iphthach de terra Tob.

6 Et dixerunt Iphthacho: Ambula, & eris nobis^h extremario: & hæciderunt in filiis Ghamon.

7 Et dixit Iphthach senibus Ghilghad: An non vos odiuistis me, & eiecistis me de domo patris mei? & quidⁱ cognitionis venistis ad me nunc, secundum quod^j coangustatio vobis?

8 Et dixerunt senes Ghilghad ad

Ff

Iph

a heros, fortis, gigas, virtutis, roboris
b mulieris
c accusandi casus.
d ipsum Iphthach
e vxor. sic mox.
f mulieris
g sedit, mansit
h leues, inanes, vani, otiosi, perditii, nihili, ut supra cap. 9. v. 4.
i pugnauerunt. Sic v. 5.
j senatores. Sic v. 7. & seqq.
k darius. in extremarium, ducem capitaneum. Vide de hac voce Iosue. 10. v. 24. Sic v. 11.
l pugnavimus
m causæ
n coarctatio, constrictio, angustia vel coangustatio, angustiator

Iephthe : Ob hanc igitur causam nunc ad te venimus, ut profiscaris nobiscum, & pugnes contra filios Ammon, sisque dux omnium qui habitant in Galaad.

9 Iephthe quoque dixit eis : Si verè venistis ad me, ut pugnem pro vobis contra filios Ammon, tradideritque eos Dominus in manus meas, ego ero vester princeps?

10 Qui responderunt ei : Dominus, qui hac audit, ipse mediator ac testis est, quod nostra promissa faciemus.

11 Abiit itaque Iephthe cum principibus Galaad, fecitque eum omnis populus principem sui. Locutusque est Iephthe omnes sermones suos coram Domino in Mafpha.

12 Et misit nuntios ad regem filiorum Ammon, qui ex persona sua dicerent : Quid mihi & tibi est, quia venisti contra me, ut vastares terram meam?

13 Quibus ille respondit : Quia tulit Israël terram meam, quando ascendit de Aegypto, à finibus Arnon vsque Iaboc atque Iordanem : nunc ergo cum pace redde mihi eam.

14 Per quos rursus mandavit Iephthe, & imperavit eis ut dicerent regi Ammon :

15 Hec dicit Iephthe : Non tulit Israël Terram Moab, nec Terram filiorum Ammon :

16 Sed quando de Aegypto conscenderunt, ambulavit per solitudinem vsque ad Mare rubrum, & venit in Cades.

17 Misitque nuntios ad regem Edom, dicens : Dimitte me ut transeam per terram tuam. Qui noluit acquiescere precibus eius. Misit quoque ad regem Moab, qui & ipse transitum præbere contempsit. Mansit itaque in Cades.

18 Et circiuit ex latere Terram Edom, & Terram Moab : venitque contra Orientalem plagam Terræ Moab, & castrametatus est trans Arnon : nec voluit intrare terminos Moab : Arnon quippe confinium est Terræ Moab.

19 Misit itaque Israël nuntios ad Seho regem Amorrhæorum, qui habitabat in Hesebon, & dixerunt ei : Dimitte ut transeam per terram tuam vsque ad fluuium.

20 Qui & ipse Israel verba despiciens, non dimisit eum transire per terminos suos : sed infinita multitudine congregata, egressus est contra eum in Iasa, & fortiter resistebat.

liphthach : Ad sic nunc reuersi-fuimus ad te, & ambulabis nobiscum : & ^o cædes in filiis Ghamon : & eris nobis P capiti : omnibus habitantibus Ghilghad. 9 Et dixit liphthach ad senes Ghilghad : Si reuere-facientes vos me, ad ^q cædere in filiis Ghamon : & dabit IHVH eos faciebus meis : ego ero vobis capiti?

10 Et dixerunt senes Ghilghad ad liphthach : IHVH erit audiens inter nos ^r ipsos si non secundum verbum tuum, ^f sic faciemus.

11 Et ambulavit liphthach cum senibus Ghilghad : & posuerunt populus eum super se capiti, & extremario : & loquutus fuit liphthach omnia verba sua ^t faciebus IHVH in Mitzpah.

12 Et misit liphthach ^u nuntios ad regem filiorum Ghamon, ad dicere : Quid mihi ^x & tibi venisti ad me ad ^y cædere in terra mea?

13 Et dixit rex filiorum Ghamon ad nuntios liphthach : Quia accepit Israël terram meam, in ascendere eum de Aegypto : de Arnon & vsque Iaboc, & vsque Iarden : & nunc reuere-fac eas in pace.

14 Et addidit ^z adhuc liphthach, & misit nuntios ad regem filiorum Ghamon :

15 Et dixit ei : Sic dixit liphthach : Non accepit Israël terram Moab, & terram filiorum Ghamon.

16 Quia in ascendere eos de Aegypto, & ambulavit Israël in deserto vsque ad mare-suph : & venit in Kades.

17 Et misit Israël nuntios ad regem ^a Edom, ad dicere : Transibo, obsecro, in terra tua : & non audiuit rex Edom : & etiam ad regem Moab misit, & non ^b amavit : & ^c habitavit Israël in Kades.

18 Et ambulavit in deserto, & circumgyrauit terram Edom, & terram Moab : & venit de ortu solis ^d terræ Moab & ^e defederunt in ^f trans Arnon : & non venerunt in termino Moab, quia Arnon terminus Moab.

19 Et misit Israël nuntios ad Sichon regem Amoræi, regem Chesbon : & dixit ei Israël, Transibimus, obsecro, in terra tua vsque ad locum meum.

20 Et non credidit Sichon Israël transire in termino suo : & collegit Sichon omnem populum suum, & defederunt in Iahizah : & ^g cæcidit cum Israël.

^o incides, pugnabis, præliaberis ^p in caput, ducem, ^q pugnare, præliari. ^{Sic v. 9. 11.}

^r inuicem ^s ratum, firmum, stabile, constans

^t ad facies, in conspectu, coram ^u legatos. ^{Sic v. 13. 14. 17. 19.}

^x tecum ^y pugnare, præliari

^z amplius, ultra

^a Idumææ. ^{Sic deinceps.}

^b voluit ^c sedit, mansit

^d datius ad terram ^e castrametati fuerunt. ^{Sic v. 20.} ^f transitu, citra

^g pugnavit

21 Tradiditque cum Dominus in manus Israël cum omni exercitu suo, qui percussit eum, & possedit omnem Terram Amorrhæi habitatoris regionis illius,

22 Et uniuersos fines eius de Arnon vsque Iaboc, & de solitudine vsque ad Iordanem.

23 Dominus ergo Deus Israël subuertit Amorrhæum, pugnante contra illum populo suo Israël, & tu nunc vis possidere terram eius?

24 Nōne ea quæ possidet Chamos Deus tuus, tibi iure debentur? Quæ autem Dominus Deus noster victor obtinuit, in nostram cedent possessionem:

25 Nisi fortè melior es Balac filio Sēphor rege Moab: aut docere potes, quod iurgatus sit contra Israël, & pugnauerit contra eum,

26 Quando habitauit in Hesebon, & viculis eius, & in Aroër, & villis illius, vel in cunctis ciuitatibus iuxta Iordanem, per trecentos annos. Quare tanto tempore, nihil super hac repetitione tentastis?

27 Igitur nō ego pecco in te, sed tu contra me malè agis, indicens mihi bella non iusta. Iudicet Dominus arbiter huius diei, inter Israël & inter filios Ammon.

28 Noluitque acquiescere rex filiorum Ammon verbis Iephthe, quæ per nuntios mandauerat.

29 Factus est ergo super Iephthe Spiritus Domini, & circuiens Galaad, & Manasse, Maspha quoque Galaad, & inde transiens ad filios Ammon,

30 Votum vouit Domino, dicens: Si tradideris filios Ammon in manus meas,

31 Quicumque primus fuerit egressus de foribus domus meæ, mihi que occurrerit reuertenti cum pace à filiis Ammon, eum holocaustum offeram Domino.

32 Transiuitque Iephthe ad filios Ammon, ut pugnaret contra eos: quos tradidit Dominus in manus eius.

33 Percussitque ab Aroër vsque dum venias in Mennith, viginti ciuitates, & vsque ad Abel, quæ est vineis consita, plaga magna nimis. humiliatque sunt filij Ammon a filiis Israël.

34 Reuertente autem Iephthe in Mas-Maluenda, In Iudicum.

21 Et dedit IHVH ELOHIM Israël Sichonem, & omnem populum eius in manu Israël: & percusserunt eos: & hæreditauit Israël omnem terram Amorrhæi, habitantis terræ ipsius.

22 Et hæreditauerunt omnem terminum Amorrhæi, de Arnon & vsque ad Iabok: & de deserto & vsque ad Iarden.

23 Et nunc IHVH ELOHIM Israël i exterminio - funditus - deleuit Amorrhæum de faciebus populi sui Israël: & tu hæreditabis eum?

24 An non quod k hæreditabit te Chemos deus tuus, id hæreditabis? & l omne, quod m hæreditauit IHVH ELOHIM noster de faciebus nostris, id hæreditabimus.

25 Et nunc an bonus bonus tu n de Balak filio Tziphor rege Moab? an o litigare litigauit cum Israël? Si p cædere cæcidit in eis?

26 In q habitare Israël in Chesbon, & in r filiabus eius & in Gharghor, & in filiabus eius, & in omnibus vrbibus, quæ super mantis Arnon tres centos f annum: & quid t cognitionis non u eripuistis in tempore ipso?

27 Et ego non x erraui tibi, & tu faciens y ad me malum, ad z cædere in me: iudicabit IHVH a iudicans b die inter filios Israël & inter filios Ghamon.

28 Et non audiuit rex filiorum Ghamon verba Iiphthach, quæ misit ad eum.

29 Et fuit super Iiphthach spiritus IHVH: & trāsuiit Mitzpneh Ghilghad, & de Mitzpneh Ghilghad transiuit filios Ghamon.

30 Et vouit Iiphthach votum c IHVH, & dixit: Si d dare dabis filios Ghamon in manu mea.

31 Et erit, e exiens f qui exibat de g januis domus meæ h occurui meo, in reuere me in pace de filiis Ghamon: & erit IHVH, & i ascendere-faciam eum ascensionem.

32 Et transiuit Iiphthach ad filios Ghamon ad cædere in eis: & dedit eos IHVH in manu eius.

33 Et percussit eos de Gharogher, & vsque venire te Minith, viginti k vrbem: & vsque ad l Abel vinearum, percussionem grandem valde: & m humiliati fuerunt filij Ghamon de faciebus filiorum Israël.

34 Et venit Iiphthach Mitzpah ad domum

b habitatoris

i exhereditauit

k hæreditare-faciet

l omnem quem m hæreditare-fecit, vel exterminio-omnino-perdidit

n præ o contendendo contendit, iurgando iurgatus est p incidendo incidit, pugnando pugnauit q sedere, manere

r oppidis. villis. Sic statim. s pro annos t causæ u eruistis x peccaui, deliqui y mihi z pugnare, præliari.

Sic v. 32. a iudex b hodie c datiuus. ipsi IHVH Sic v. 31. d omnino tradideris e subaudi. primus. f quod

g foribus, ostiis, portis h in occursum meum i offeram illud holocaustum

k pro vrbes l planitiem, campum, tractum: Hispanicus, La vega m abiecti, depressi, subacti, subiugati

pha domum suam, occurrit ei vnigenita filia sua cum tympanis & choris, non enim habebat alios liberos.

35 Qua visa, scidit vestimenta sua, & ait: Heu me, filia mea, decepisti me, & ipsa decepta es: aperui enim os meum ad Dominum, & aliud facere non potero.

36 Cui illa respondit: Pater mi, si aperuisti os tuum ad Dominum, fac mihi quodcumque pollicitus es, concessa tibi ultione atque victoria de hostibus tuis.

37 Dixitque ad patrem: Hoc solum mihi presta quod deprecor: Dimitte me ut duobus mensibus circumeam montes, & plangam virginitatem meam cum sodalibus meis.

38 Cui illa respondit: Vade. Et dimisit eam duobus mensibus. Cumque abiisset cum sociis ac sodalibus suis, flebat virginitatem suam in montibus.

39 Expletisque duobus mensibus, reuersa est ad patrem suum, & fecit ei sicut vouerat, quae ignorabat virum. Exinde mos increbruit in Israël, & consuetudo seruata est:

40 Ut post anni circulum conueniant in vnum filiae Israël, & plangent filiam Iephthe Galaadita diebus quattuor.

domum suam & ecce filia eius exiens occursum eius, in tympanis, & in ° choris: & tantummodo ipsa vnica: & non ei de ex eo filius, aut filia.

35 Et fuit secundum videre eum eam, & dirupit vestimenta sua, & dixit. A hah filia mea, cruribus ^p incuruare, cruribus ^q incuruasti me: & tu fuisti in turbantibus meis: & ego ^r aperui ample os meum ad IHVH, & non potero ad reuertere.

36 Et dixit ad eum: Pater mi, aperuisti ample ostium ad IHVH, fac mihi secundum quod exiuit de ore tuo, postquam fecit tibi IHVH vindictas de maleuolentibus tuis, de filiis Ghamon.

37 Et dixit ad patrem suum: Fiet mihi verbum istud: ^r Remitte de ex me duas ^t innouationes, ^u & ambulauit, & descendi super montes, & ^x lacrymata fui super virginitates meas, ego & ^y sodales meae.

38 Et dixit, Ambula. Et dimisit eam duas innouationes: & ambulauit ipsa, & sodales eius, & lacrymata fuit super virginitates suas super montes.

39 Et fuit de fine duarum innouationum, & reuersa fuit ad patrem suum: & ^z fecit ei votum suum quod vouit: & ipsa non cognouit virum. Et fuit ^a constitutum in Israël.

40 De diebus in dies ambulabunt filiae Israël ad depangere ^b filiae Iipthach Ghilghaditae ^c quatuor dierum in anno.

ⁿ in occursum

^o vide de hac voce Exod. 19. v. 20.

^p incuruare facere, vel faciendo

^q incuruare fecisti, vel deprimendo, depressisti me.

^r omnino depressisti me ^r ampliaui, patefeci, Sic v. 36.

^s Relaxa, desiste

^t lunationes, menses, Sic post.

^u ut ambulem, & descendam & lacrymabor ^x flebo, plorabo.

^y amicae, proxime, sociae, familiares. Sic v. 38.

^z verbum masculinum scilicet

^a liphthach ^a statutum, constitutio

^b datiuus. ^c quaternarium, vel quaternario

COMMENTARIA.

VERS. 1.

EPHTE.] Heb. יפתח Iiphtach, significat Apertorem, Ianitorem, Ostiarium, Portarium. Fortasse id ei nomen inditum à vilitate natalium, quod viles homines, & infimae sortis soleant ianitorum officio ad moueri: vel praesagio, quod Israëlitis ianuam salutis aperuerit.

GALAADITES.] & à regione, & ab antiquo generis proauctore Ghilhad Machiris filio, Numer. 26. v. 29. & Iosue 17. v. 3.

VIR FORTISSIMVS.] גיבור חיל Gibbor Chajil, heros strenuitatis. Vide de hac loquutione supra cap. 6. v. 12.

MULIERIS MERETRICIS.] De voce זונה Zonah disseruimus in Iosue 2. v. 1. hinc verè meretricem accipimus, atque Iephthe extra iustum & legitimum torum procreatum.

GALAAD.] Alius hic à Ghilhade Machiris filio, tamen ex posteris eius: vnde facile intelligimus Iipthachum Manassitam fuisse.

DE ALTERA MATRE.] Heb. mulieris alterius. אחרת Achereth, alius, extera, postera, prapostera, id est, non domesticæ & legitimæ: quasi dicant, nothus & adulterinus es tu.

IN TERRA TOB.] Quidam volunt hanc esse, quæ Tabath dicitur eodem significato, supra cap. 7. v. 22. sed Tabath cis Iordanem fuisse videtur: cum terram Tob in Galahaditide extitisse plerique tradant. Iosephus: [Tunc autem in Galadena degebat.] Alij aiunt, fuisse tractum vel terram ad regionem Ghilahaditidem, non procul ab Hammonitis in ingressu Arabiae desertæ, de qua 2. Samuel 10. v. 6. & 8. quæ primo Machabæor. 5. v. 13. vocatur, Tubin, vel ut ipsi emendant, Tob. ex qua dicuntur Tubianæ 2. Machab. 12. v. 12. Terram autem טוב Tob dictam existimant, vel à principe, qui ei præerat, nomine Tob, Hispanicè, el Bueno, vel à bonitate & vbertate soli.

VIRI INOPES ET LATROCINANTES.] duabus vocibus vim vnius Hebraicæ expressit:

VERS. 2.

VERS. 3.

fit: *homines vacui*. Quidam intelligunt homines vacuos bonis, patrimonio & cura domestica, qui cum nihil domi habeant, ex militia & rapto compendium quærunt: *errantes*, Hispanicè *auentureros*, exponunt. Possis intelligere, *vacuos*, id est, liberos, expeditos, promptos, ad quoduis facinus. Sed rectius est accipere fuisse cuneum latronum, & hominum perditissimorum, ex præda & rapto viuentium.

ET QUASI PRINCIPEM SEQUEBANTVR.] Heb. & egrediebantur cum eo. Exponunt, puta in expeditiones militares, quas Iipthach homo profugus & exul ad tolerandam vitam cogebatur suscipere: quarum irruptionum & excursionum documento Ghilhaditæ adducti sunt, vt eum sibi ductorem præficerent. Huius autem vocationis extra ordinem, auctor Deus fuisse putandus est, ex sponfione Ghilhaditarum, supra cap. 10. v. 18. vide Deuter. 23. vers. 2. iam enim fortè aliquoties in Hammonitas irruerat: & probabile est.

VERS. 4. IN ILLIS DIEBUS.] Heb. *Et fuit de diebus*, vel *post dies*. Quidam: *Fuit autem post aliquot dies*, seu *Elapso autem aliquanto tempore*. Aliqui: & *fuit à diebus*, id est, post annum integrum, vt Genes. 24. v. 55. [*Habitabit puera apud nos dies*,] id est, annum totum: aut decadem, mensium. Sic enim interpretantur Hebræi. Ergo hîc exponunt, post excursiones Hammonitarum in Galaad, & conuentum Israëlitarum de deligendo belli ducem in Masphath habitum, supra cap. 10. vers. 17. & 18. anno iam elapso, instructiores Hammonitæ denuo ad bellum processerunt. Quem sensum neutiquam probo. Rectius alij: *Fuit autem post dies*, id est, post annos illos, nimirum vltimo annorum illorum octodecim, de quibus cap. 10. v. 8.

VERS. 7. NONNE VOS ESTIS, QUI ODISTIS ME? &c.] Siue ij fratres fuerint Iipthach: siue ex magistratu, qui hæreditatem Iipthacho abiudicauerint, siue vtrique simul: qui cum expulerunt.

VERS. 8. OB HANC IGITUR CAUSAM NVNC AD TE VENIMVS.] Heb. *Idcirco nunc reuersi sumus ad te*, &c. q. d. Missa faciamus ista, & audi causam, ob quam iam ad te venimus: nam propterea venimus, vt veniens nobiscum pugnes contra Hammonitas, *sisque dux omnium, qui habitant in Galaad*. Heb. & *eris nobis in caput omnibus habitatoribus Ghilhadis*. Explicant, non tantum in hoc negotio, sed postea in cæteris principatum apud Galhaditas obtinebis, vt supra cap. 10. vers. 18. Non totius Israelis hîc, sed Galadenæ tantum regionis Iipthacho offertur principatus. Deinde verò consensu omnium, factus est totius Israelis princeps ac Iudex, infra cap. 12. v. 7.

VERS. 10. DOMINVS QUI HÆC AUDIT, IPSE MEDIATOR AC TESTIS EST, QVOD NOSTRA PROMISSA FACIEMVS.] Heb. *IHVH erit audiens inter nos, si non secundum verbum tuum, sic faciemus*. Quidam: *Iehoua audiat inter nos, si non fecerimus iuxta sermonem tuum*, q. dicant: Iehoua, qui audit omnia, erit testis auritus huiusce rei, quam tibi pollicemur: sumetque debitas de nobis pœnas, si non præstiteri-

mus. Alij: *Iehoua cognoscat inter nos, nisi secundum verbum tuum sic fecerimus*, id est, paciscemur tecum præsentem Iehoua, vt cognoscat de pacto nostro, & violatores eius puniat.

LOQVVTVSQVE EST IEPHTHE OMNES SERMONES SVOS CORAM DOMINO IN MASPHA.] Quidam exponunt, id est, recensuit omnia verba supradicta, & condiciones prædictas, quæ prius cum legatis seu senatoribus habuerat; *coram Domino*, id est, pro concione, in publico conuentu, audiente populo. [*Vbi sunt duo aut tres congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum*.] Matth. 18. v. 20. Sic Deuter. 6. v. 25. & cap. 20. vers. 4. Aliqui; *coram Domino*, quia testis, & auditor pacti adhibitus fuit supra v. 10. Hispanicus Interpres: *Hizo protestacion solemne como Gobernador del Pueblo*. Id est, solemniter pro concione more ducum, populum alloquutus est: & solemnibus pactis conuentis vtrimque habitis, imperator belli, ac princeps populi solemniter ritu delectus est. Possis exponere, *coram Domino*, id est, publicè ac solemniter inuocato Domino, vt cæpris propitius adesset.

QVID MIHI ET TIBI, &c.] id est, Quid mihi tecum negotij est, quid causæ, vt venias oppugnatum terram meam?

QVIA TVLIT ISRAEL TERRAM MEAM, QUANDO ASCENDIT DE ÆGYPTO, &c.] Mentitur iste perspicuè, ac falsò suam fuisse dicit regionem, quæ prius Moabitarum fuerat, deinde Sichonis Amorrhæi, postremo optimo iure belli Israëlitarum, vt perscribitur Numer. 26. v. 24. 25. 26. & seqq.

CVM PACE.] id est, rebus adhuc vtrimque integris, antequam decernatur bello.

REDDE MIHI EAM.] Heb. & *nunc restitue illas*, scilicet vrbes, vel regiones. Quidam: *loca illa*.

NON TVLIT ISRAEL TERRAM MOAB, &c.] Dilucida & aperta inficiatio Iipthachi, qui est primus locus defensionis ipsius; cuius inficiationis confirmatio tribus sequentibus versibus continetur, à narratione rerum gestarum, Numer. 20. & 21. Deuter. 2. quæ ostenditur nihil rei fuisse Israelitis cum Hammonitis, & Moabitis: sed tantum cum Amorrhæis. Vide Deuter. 2. vers. 9. 19. & 29.

NON TVLIT ISRAEL TERRAM MOAB.] Hoc verissimum est, cum ex historia Numer. tum è locis Deuteronomij nuper citatis: certum quidem est, regni Sichonis Amorrhæi, illi à Mose adempti, magnam partem ante Moabitarum fuisse, vt diserte scribitur Numer. 21. vers. 26. & seqq. sed ea tunc non Moabitarum sed Amorrhæorum censebatur: nec Moses Moabitis, sed Amorrhæis iure belli abstulit.

MISIT ITAQVE ISRAEL NVNTIOS AD SEHON.] Notant esse alteram partem defensionis Iipthachi, nempe assertionem iuris sui, à legitimo bello contra Sichonem, qui tunc eam regionem possidebat.

QVI ET IPSE ISRAEL VERBA DESPICENS, NON DIMISIT CVM TRANSIRE PER TERMINOS SVOS.] Heb. & *non credidit Si-*

chon Israelem transire in termino suo. Quidam: Et non fudit Sichon Israeli, ut transiret per terminum suum, id est, Non tantum credidit Sichon Israeli, ut sineret eum transire per terram suam. Vel, Non existimavit Israelem bona fide, & sine iniuria transiturum, idcirco noluit ei transitum dare per limites suos.

VERS. 22. ET VNIVERSOS FINES EIVS.] Heb. *omnem terminum Amorrhæi*, id est, totam regionem, quam Hammonitæ supra vers. 13. iuris sui esse falso affirmabant: ut ostendit vera historia & limitum circumscriptio, Numer. 21. & hîc expressa.

ET DE SOLITVDINE VSQVE AD IORDANEM.] Heb. *& à deserto usque ad Iarden*, id est, ab Arabia deserta, &c.

DOMINVS ERGO DEVS ISRAEL SVBVERTIT AMORRHÆVM, &c.] Observant hanc esse tertiam partem defensionis Iipthachi, quæ continet confirmationem iuris, à victoria diuinitus data: quam amplificat per concessionem iuris gentium, argumento à minori ad maius, sequenti versu.

VERS. 24. NONNE EA, QUÆ POSSIDET CHAMOS, &c.] Hunc versum ex Hebræo alij ita conuertunt. 1. *Nonne, quod possidendum dederit tibi Chamos Deus tuus, illud possidebis? Sic quidquid expulerit Iehoua Deus noster à facie nostra, illud possidebimus.* Loquitur iuxta opinionem ipsius Ethnici, q. d. Nonne cuius dederit tibi dominium Chemos Deus tuus, dices illud tuum esse? Sic eadem ratione regionem eorum, quos expulerimus auctore Iehoua Deo nostro, illam possidebimus. 2. *Quod si daret tibi aliquid possidendum Chemos Deus tuus, an tu id non possideres? possidebimus ergo & nos, quæ nobis possidenda tradidit Dominus Deus noster coram nobis.* 3. *Nonne cuius heredem institueret te Chemosch Deus tuus, illius heres esses? Sic quemcumque expulit Iehoua Deus noster à facie nostra, illius hereditatem obtinebimus.* Prior pars versus synchoreticâs, seu per concessionem dicta est, quasi dicat, ut dem istud à Chemoscho fieri posse, &c. argumentum à minore ad maius: Si, quod putatis à diis vestris vobis attributum esse, iustè vos illud possidere arbitramini: multo iustius nos possidemus quod Iehoua Deus noster nobis tradidit.

CHAMOS DEVS TVVS.] De eo egimus Numer. 21. v. 29. Moabitarum & Hammonitarum Deus erat.

VICTOR OBTINUIT.] Verbum *חורש* *Horisch*, in Hiphil, geminam & contrariam induit significationem, *expulit, exterminavit, hereditate, aut possessione deiecit: & hereditarefecit, heredem-instituit, in hereditatem, & possessionem-misit, possidere-fecit.* Et vterque sensus aptè huic loco congruit.

VERS. 25. NISI FORTE MELIOR ES BALAC FILIO SEPHOR.] Heb. *Et nunc an bonus, bonus tu præ Balak filio Tziphor?* Geminatio positiui comparationem aut superlationem continet. Quidam: *Et nunc num multo præstantior es Balak filio Tzippor?* Alij; *An verò tu plus iuris habes quam Balak filius Zippor?* Nonnulli: *Iam vero an, ullo pacto melior es Balako filio Tzipporis?* Notant, quantum hunc esse defen-

sionis Iipthachi locum, nempe confutationem, duobus argumentis, à silentio Moabitarum, qui prius regionem possederant, Numer. 21. v. 26. & seqq. atque ideo eorum magis interfuisse: & à longissimi temporis præscriptione, quæ continetur versu sequente.

QVOD IVRGATVS SIT CONTRA ISRAEL.] Heb. *an litigando litigavit?* geminatio magnam asseuerationem habet, An vnquam, omnino, ullo pacto, litigavit huius regionis causa? sic sequenti membro.

AROER.] Hîc scribitur Heb. *Gharghor*, seu *Harbor*, infra tamen vers. 35. & alibi semper scribitur *Gharogher*, seu *Harober*. Vide Numer. 32. v. 34.

IUXTA ARNON.] pleraque Latina exemplaria, ut etiam LXX. *iuxta Iordanem*, sed prior illa lectio melior. Heb. *super manus Arnon*. Variè reddunt: *iuxta terminos Arnon ad spatia Arnonis secundum Arnonem: ad ripas, oras, tractus, Arnonis.*

PER TRECENTOS ANNOS.] Magna hîc Chronologorum contentio, quî consent isti trecenti anni, & vnde initium eorum auspiciandum. Nos id in scrupulis Chronologorum sacrorum reponimus, de quo videndi cum primis Explanatores. Eusebius in Chronico: [*Iephte in libro Iudicum ab ætate Moysi, usque ad semetipsum ait supputari annos trecentos.*] Tremellius & Iunius hæc annotant: [*Ab exitu ex Ægypto incipit numerus, unde narrationis sue initium fecerat Iipthach supra v. 16. præcisè autem trecentos annos numerat, licet ex historia veritate, quam Chronica nostra confirmat supputatio cccv. anni intercesserint. Sed hoc genus ellipseos non est insolens ad rotundationem numeri. Vide infra cap. 20. v. 46.*] Horum supputatio est, 40. Mois ab Exodo; 17. aut 18. Iosue; 40. Othonielis; 80. Ehudis, & Samgharis; 40. Debora; 40. Gedeonis; 3. Abimelechi; 23. Tholæ; 22. Iairis: summa est cccv. aut vi. annorum. Nobis planè, qui hæc ad viuum refecare non possumus, initium trecentorum annorum ducendum ab expugnato Sichone Amorrhæo, quando Israëlita habitare cœperunt in Hesebon, & in Aroer, &c. disertè hoc versu dici à Iipthacho, videtur. Et si ab eo tempore vsque ad hanc legationem Iipthachi aliqui superant aut deficiunt anni, non est admodum curandum, cum eiusmodi loquutiones soleant esse rotundæ.

QVARE TANTO TEMPORE NIHIL SVPER HAC REPETITIONE TENTASTIS?] Hebr. *Et cur non eripuisitis in tempore ipso?* Quidam: *Cur tum non asseruistis eas?* vel liberaastis, vindicastis eas vrbes, seu regiones?

IGITVR NON EGO PECCO IN TE, &c.] Notant conclusionem esse bimembrem hoc versu, qua primum iniustam Hamonitarum expeditionem, iustamque sui defensionem probat, qui iniustè illarum bellum, iuste propulset: deinde Deum inter vtrosque iudicem ac vindicem inuocat.

FACTVS EST ERGO SVPER IEPHTE SPIRITVS DOMINI. Vide similem locutionem supra Cap. 3. vers. 10.

ET CIRCVIENS GALAAD.] Hebr. *& pertransiit*

VERS. 26.

pertransiit Ghibbadem. ducens secum exercitum.

ET MANASSE.] id est, Bassanitidem, in qua tribus Manasse dimidia sortem acceperat.

VERS. 31. EVM HOLOCAUSTVM OFFERAM DOMINO.] Hebr. *erit ipsi IHVH, & offeram eum holocaustum*. coniunctionem *vau*, & , pro disjunctiua complures accipiunt, hoc sensu, *erit ipsi IHVH, aut offeram eum in holocaustum*. sic enim accipitur *vau*, sæpius in Scriptura, vt Genes. 26. vers. 11. Exodi 1. vers. 10. & Cap. 21. 15. exponuntque, *erit ipsi Iehoua*, subaudi consecratum illi, & Deo mancipatum, si immolatum non sit, aut aptum sacrificio cruento: & si fuerit immolatum, seu aptum ad sacrificium, *fiet ex eo holocaustum*. Hunc sensum esse probabilem, multis Hebræorum, & nostrorum assertum, non est dubium, & qui contra argutantur, ridiculi sunt.

VERS. 33. VSQVE DVM VENIAS IN MENNITH.] Per febrem delirabant, qui Minnith imam Armeniam interpretabantur, id est, imam Armeniæ minoris partem, Amano iunctam: dictam enim Armeniam volebant, quasi Aram Minith, id est Syriam Minæam corrupto vocabulo: atque hanc hîc esse Aquilonarem partem: Abel verò vinearum, Australem. Postea iidem Tremellius & Iunius hæc annotarunt: (*Minnitha oppidum suum in Hammonitarum termino, non procul à Rabba, Anithan vocat Ptolemæus libro Geographia 5. Cap. 17. Itaque Incurfionem Iiphtachi circumscribit auctor australi termino, ubi erat Minnith, & orientali, ubi Abel vinearum, id est, Planities vinearum ferax.*) Ita illi. Eusebius & S. Hieronymus in Locis Hebræicis: [*Mennith, ubi Iephthe preliatus est: nunc autem ostenditur Mannith villa in quarto lapide Esbus, pergentibus Philadelphiam.*] Minnith regionem fuisse tritico abundantem, quod Tyrum deferebatur, scribitur Ezechiel. 27. v. 17.

ET VSQVE AD ABEL, QUÆ EST VINEIS CONSITA.] Hebr. & *vsque ad Abel vinearum*. Eusebius & S. Hieronymus in Locis: [*Abela vinearum, ubi dimicauit Iephthe in terra filiorum Ammon: nam & vsque in presentem diem in septimo lapide Philadelphie villa Abela cernitur vineis consita. Alia quoque est ciuitas nomine Abela, vini fertilis in duodecimo à Gadaris milliario contra orientalem plagam. Nec non & tertia in Phœnice Abela, inter Damascus & Panzadem.*]

VERS. 34. NON ENIM HABEBAT ALIOS LIBEROS.] Hebr. & *non ei ממננו mimmennu*, de eo, filius aut filia. Hebræi notant MIMMENV de eo, positum pro ממנא mimmennah, de ea, seu præter eam. Thargum: de ea, vel ex illa, scilicet filia Iiphtach, filius aut filia, quia erat virgo. Alij: & ipsi Iiphtach non erat ex eo, id est, ex se ipso filius aut filia. Forfan eius vxori ex alio marito erant filij, quos ipse vt suos educabat: sed ipsi ex se ipso non erant liberi, præter illam. Fortè illud, de ex eo possit sumi pro, inde, hætenus, ex tunc, huc vsque, ex eo tempore.

VERS. 35. DECEPISTI ME.] Variè Hebræa redunt.

1. incuruando incuruasti me. 2. humiliando, humiliasti me. 3. genuflectendo fecisti-me-genuflectere. 4. deprimendo, depressisti me. seu omnino prorsus, valde, mirum in modum, depressisti me. 5. omnino prostrauisti me. Exponunt, q. d. eram nuper elatus ea victoria, quam reportaueram de Hammonitis superatis: tu verò depressisti me: imo verò prorsus perdidisti ac exterminasti: actum est de posteritate mea. Alij, q. d. qui me antehac turbare conati sunt, operam luserunt, vt fratres mei, & Hammonitæ: at tu hoc facto prorsus me deiicis: nam, quod promisi reuocare non possum.

APERVI ENIM OS MEVM AD DOMINVM.] Hebr. & *ego ampliaui, aperui-amplè, ac liberè os meum ad IHVH*. id est, disertè, & expresse, spontaneèque voui. Alij: *ego enim pandi os meum Iehoua*.

ET ALIVD FACERE NON POTERO.] Hebr. & *non potero reuerti*. Quidam exponunt, & non potero reuerti, subaudi ad pandendum, id est, non potero votum hoc aliter commutare. Alij: & *non potero conuerti, retractare, mutare sententiam, recantare*.

FAC MIHI QVODCVMQVE POLLICITVS ES.] Hebr. *fac mihi secundum quod exiuit de ore tuo*. Reuera cruento holocausto fuisse immolatam plerique veterum ac recentiorum existimarunt, ex hoc versu, & v. 39.

Iosephus lib. 5. Antiquit. Cap. 9. [*At illa non illibenter accepit, gratulatoriam se fore pro victoria patris & ciuium libertate hostiam. Ad præfinitum terminum pater mactatam holocaustoma obtulit, neque legitimum, neque Deo gratum sacrum faciens: nec quidquam pensi habens, quid fama de hoc facto loquutura esset.*]

Tertullianus lib. 3. aduersus Marcionem Carmine, Cap. 4. de Iephtha:

*Hic quia quæ non vult Deus, promiserat amēs,
Occurrit primò charum sibi pectore pignus:
Nulli sperata cecidit quod sorte repente,
Promissum vt staret, soluit pia iura parentis,
Peccati votum, violenta mente copertus
Immanis timor orbatæ solatia vitæ,
Pro scelere obtinuit famam, pro crimine laudē.*

S. Athanasius in Synopsi: [*Iephthe filiam in occursum progressam, immolandam occidit.*]

S. Gregorius Nazianzenus Oratione 22. de morte septem fratrum Machabæorum: [*Hoc facinus, Iephthe sacrificio cantius atque magnificentius.*]

S. Hieronymus lib. 1. in Iouinianum: [*Iephthe filiam virginem, quæ immolata sit Domino, quæ casa sit lugens.*] Et in 7. Ieremiæ: [*Quod si Iephthe obtulit filiam suam virginem Deo, non sacrificium placet, sed animus offerentis.*]

S. Ambrosius lib. 1. Officiorum, Cap. 50. [*Nam de Iephthe quid dicam qui immolauit filiam, quo votum impleret? melius fuerat nihil tale promittere, quam promissum parricidio soluere.*]

Seuerus Sulpitius lib. 1. Sacræ Historiæ, de filia Iephthe: *At illa non fœminea constantia, mori non recusans, viro ad patrem rediit votumque Domino reddidit.*

S. Ioannes Chrysostomus Homilia 10. in Epistolam

Epistolam ad Romanos: [Sic & Iephthe pietatis ac religionis specie persuasit diabolus, filiam ut immolaret, illegitimumque sacrificium offerret.] Et homilia 14. ad Populum Antiochenum: [Etenim Iephthe Deo pollicitus se, primum sibi occurrurum post belli victoriam iugulaturum in filia necem cecidit: filiolum enim primum sibi occurrentem immolauit.]

S. Augustinus lib. 1. de Ciuitate Dei, Cap. 21. [Iephthe filiam, que patri occurrit, occidit: cum se immolaturum Deo id vouisset, quod ei redeundi de pralio victori primitus occurrisset.] Hoc ipsum pluribus docet Quæst. 49. in hunc librum.

S. Isidorus Pelusiota lib. 1. Epist. 87. [Filia Iephthe mortem quoque magno animo suscepit, atque cum virginitate præclare discessit.]

Theodoretus Quæstione 19. in Iudices: [Quamobrem permisit Dominus Deus mactari filiam Iephthe? stolidam nimium erat Iephthe pollicitatio. Dominus igitur Deus, eadem hanc non cohibuit.]

Auctor apud S. Iustinum Martyrem, Quæst. 99. ad Orthodoxos: [Permisit autem Deus illam in sacrificio victimam offerri, non quod humano delectaretur sanguine, &c.]

Anastasiu Nicænus Quæst. 36. in Scripturam: [Cur Deus non prohibuit Iephthe sacrificare filiam, ut Abraham filium?]

S. Isidorus in Librum Iudicum, Cap. 7. [Iephthe rediens post triumphum immolauit filiam.]

Ioannes Zonaras Tomo 1. [Immolat puellam, cremat.] Hoc ipsum quoque adstruunt Procopius Gazæus in hunc locum, Michaël Glycas Parte 2. Annalium, S. Thomas 2. 2. Quæst. 88. Articulo 2. ad 2. & innumeri alij recentiores. Atque etiam è Protestantibus Petrus Martyr Vermilius, Renerius Reineccius, Georgius Buchananus in Tragœdia Iephtheh. Cæterum non reali sacrificio mactatam & crematam: sed Deo tantum consecratam, & Naziræam factam, docent ex Hebræis, Rabbi Ioseph Kimchi, Rabbi Leui filius Gerson, Rabbi Dauid Kimchi, Rabbi Aben Melech: ex nostris Lyranus, Vatablus, Isidorus Clarius, Sanctes Pagninus, Arias Montanus: è Protestantibus, Munsterus, Chytræus, Tremellius, & Iunius, Buxtorfius, Drusius, Schindlerus. Sanè Tremellius & Iunius ita in hunc locum scribunt: (Fac mihi quemadmodum exiit ex ore tuo. Sensus est, Quod vouisti pater, me sanctam fore Domino, conditionem accipio: id ego quoque voueo, & me à potestate patria emancipatam Deo soli mancipo. Sic illa ratum efficit votum patris, & ultero stabilit, se in perpetuum quasi Naziræam futuram Domini. Nam quod de ἀνθερωδυσία, id est humano sacrificio, quidam interpretati sunt, neque hac delectatur Deus, neque sensit hoc Iephthachi fides. Etenim Deus prohibet eam & damnat Deuteronom. 12. vers. 31. Ideoque primogenitos mandauit redimi, & tantum abest, ut vel peccatoris mortem desideret, ut contra dederit filium suum pro peccatoribus moriturum. Si enim sacrificium Iitzechaki, quod imperauerat, recusauit; quanto minus votuum fuisset accepturus? Iephthachum verò minimè illud credidisse, quamuis militarem virum, nobis persua-

det vera illius fides, quam Apostolus prædicat Hebræor. 11. vers. 32.) Atque hanc sententiam nos probabiliorem reputamus.

ET PLANGAM VIRGINITATEM MEAM.] VERS. 37. quam Deo consecraui, & seruatura sum, extinctâ in me omni spe prolis & propagatione sanguinis in domo paterna, quæ tum magna felicitas habebatur. Alij, ætatem meam virginalem teneram, nubilem, florentem. Claudianus lib. 1. de Raptu Proserpinæ:

Iam vicina toro plenis adoleuerat annis
Virginitas—

ET FECIT EI SICUT VOVERAT.] Hebr. VERS. 39.

& fecit ei votum suum, quod vouit. Quidam: & exequutus fuit in ea votum suum, quod vouerat. Id est, illam non redemit æstimatione pecuniæ, secundum legem, quæ habetur Leuitici 27. vers. 4. sed reliquit consecratam Domino: ideo non passus est illam nubere, ne alterius, quam Iehouæ, esse videretur: quod ex legis ignorance (ut corrupta erant tempora) profectum est: dicit enim supra vers. 37. se non posse repetere: & puella patri fidem habens, virginitatem suam deflet: cum pater eam à voto dedicationis seu sanctificationis eius triginta siclis ex lege redimere potuisset.

EXINDE MOS INCREBUI IN ISRAEL, ET CONSVETUDO SERVATA EST.] Hebr. tantum: Et fuit statutum in Israël. nempe id, quod sequente versu proponitur. Quidam: Et fuit lex. Alij: Fuitque ritus in Israël. id est abiit in consuetudinem.

UT POST ANNI CIRCVLVM.] Hebr. à VERS. 40. diebus in dies. Quidam exponunt: de anno in annum: annuatim: quotannis: annua vice: anniuersaria die. Alij: certis & statis diebus. Nonnulli: perenniter: iugiter: continuò: in posterum: futuris temporibus. Vide similem loquutionem Exodi 13. vers. 10.

ET PLANGANT FILIAM IEPHTE.] Hebr. לתנות letannoth, ipsi filia Iephthach. De significatione ac vi verbi תנה tanah disseruimus suprâ Cap. 5. vers. 11. Hic variè interpretantur. 1. ad alloquendum, vel ut alloquerentur, filiam Iephthachi. id est, ut consolarentur eam, quod scilicet coacta esset propter votum patris sui seruare virginitatem. 2. ad lamentandum, seu plangendum, vel ut plangerent filiam Iephthachi. qui est sensus Nostri. Hispanicus Interpres: para endechar la hija de Iephthach. id est, ut ei carmina tristitia & lugubria decantarent, nempe nenias, threnos, monodias, epicedia. 3. ad confabulandum cum filia Iephthach. 4. ut differerent cum filia Iephthach. 5. ad donandum [laudes] filie Iephthach. 7. ad ineundum fœdus. filie, cum filia Iephthach. id est, ad spondendum se quotannis redituras. Ridicula expositio. Melius: ad conferendum, commentandum, depangendum, filie Iephthach. id est, celebrandum Panegyricum conuentum filie Iephthach, in eoque laudes eius prædicandas.

De filia Iephthach non omiserim, quod de Melchisedekianis prodit S. Epiphanius Hæresi 55. [In Sebastia autem quondam Samaria appellata, filiam Iephthe deificauit, & in eius honorem quotannis festiuitatem celebrant.]

CAPVT

CAPVT DVODECIMVM.

Ephraim aduersus Iephthe insurgentes ad vada Iordanis occiduntur, cum vocem Scibboleth proferre non possent: quo vita functo, succedunt duces Abesan, Elon, & Abdon.

Vulg.

I CCE autem in Ephraim orta est seditio, nam transientes contra Aquilonem, dixerunt ad Iephthe:

Quare vadens ad pugnam contra filios Ammon, vocare nos noluisti, ut pergeremus tecum? Igitur incendemus domum tuam.

2 Quibus ille respondit: Disceptatio erat mihi & populo meo contra filios Ammon vehemens: vocauique vos, ut praberetis mihi auxilium, & facere nolulistis.

3 Quod cernens posui animam meam in manibus meis, transiique ad filios Ammon, & tradidit eos Dominus in manus meas. Quid commerui, ut aduersum me consurgatis in pralium?

4 Vocatis itaque ad se cunctis viris Galaad, pugnabat contra Ephraim: percusseruntque viri Galaad Ephraim, quia dixerat: Fugitiuus est Galaad de Ephraim, & Manasse.

5 Occupaueruntque Galaadite vada Iordanis, per qua Ephraim reuersurus erat. Cumque venisset ad ea de Ephraim numero, fugiens, atque dixisset: Obsecro ut me transire permittatis: dicebant ei Galaadite: Numquid Ephrathæus es? quo dicente. Non sum.

6 Interrogabant eum: Dic ergo Scibboleth, quod interpretatur Spica. Qui respondebat, Sibboleth: eadem littera spicam exprimere non valens: Statimque apprehensum iugulabant in ipso Iordanis transitu, Et ceciderunt in illo tempore de Ephraim quadraginta duo millia.

7 Iudicauit itaque Iephthe Galaadites Israël sex annis: & mortuus est, ac sepultus in ciuitate sua Galaad.

8 Post hunc iudicauit Israël Abesan de Bethlechem:

9 Qui habuit triginta filios, & totidem filias, quas emittens foras, maritis dedit, & eiusdem numeri filiis suis accepit uxores, introducens in domum suam. Qui septem annis iudicauit Israël.

Maluenda, In Iudicum.

Malu.

1 T^a conclamatus fuit vir Ephraim, & transiit in Aquilonem: & dixerunt Iiphthacho: Quid ^b cognitionis transiisti ad ^c cedere in Filiis Ghamon: & nobis ^d vocauisti ad ambulare tecum? domum tuam comburemus super te in igne.

2 Et dixit Iiphthach ad eos: vir ^e litis fui ego & populus meus, & Filij Ghamon valde: ^f acclamaui vos, & non saluastis me de manu eorum.

3 Et vidi quia non tu saluans: & posui animam meam in ^g vola mea, & transiui ad filios Ghamon: & dedit eos IHVH in manu mea: & ad quid ascendistis ad me die ista, ad cedere in me?

4 Et congregauit Iiphthach omnes homines Ghilghad, & cecidit ad Ephraim: & percusserunt homines Ghilghad Ephraimum, ^h quia dixerunt: Euasores Ephraimi vos; Ghilghad in medio Ephraim, in medio Menaseh.

5 Et ⁱ cepit Ghilghad ^k transitiones Iarden Ephraimo: & fuit, ^l qui dixerunt euasores Ephraimi, Transibo: & dixerunt ei homines Ghilghad: An Ephrathæus tu? Et dixit, Non.

6 Et dixerunt ei: Dic, ^m euge, Schibboleth. & dixit, Sibboleth. Et non apparabit ad loqui ⁿ sic: & ^o obtinuerunt eum, & ^p mactauerunt eum ad transitiones Iarden: & cecidit in tempore ipso de Ephraim quadraginta & duo mille.

7 Et iudicauit Iiphthach Israël sex annos: & mortuus fuit Iiphthach Ghilghadites, & sepultus fuit vrbibus Ghilghad.

8 Et iudicauit post eum Israël Ibtzan de Bethlechem.

9 Et fuit ei triginta filii: & triginta filias ^q misit foras, & triginta filias venire fecit filiis suis de foris: & iudicauit Israel septem annos.

^a conuocatus, congregatus.

^b causæ
^c incidere, pugnare, præliari.
Sic v. 3. 4.
^d inclamasti
^e litigij contentionis, rixæ, iurgij, controuersia, disceptationis
^f inclamaui,

^g curritare, cauritate, palma

^h quum

ⁱ occupauit
^k transitus, traiectus, vada Sic v. 5.
^l quum

^m eja, jam, nunc

ⁿ rectè
^o apprehenderunt
^p iugulauerunt.

^q collocauit

G g

10 Et

10 mortuusque est, ac sepultus in Beth-lechem.

11 Cui successit Abialon Zabulonites, & iudicauit Israël decem annis:

12 mortuusque est, ac sepultus in Zabulon.

13 Post hunc iudicauit Israël Abdon, filius Illel, Pbarathonites:

14 Qui habuit quadraginta filios, & triginta ex eis nepotes, ascendentes super septuaginta pullos asinarum, & iudicauit Israël octo annis:

15 mortuusque est, ac sepultus in Pharithon terra Ephraim, in monte Amalec.

10 Et mortuus fuit Ibtzan, & sepultus fuit in Beth lechem,

11 Et iudicauit post eum Israël Elon Zebulonites, & iudicauit Israël decem annos.

12 Et mortuus fuit Elon Zebulonites, & sepultus fuit in Ajalon in terra Zebulun.

13 Et iudicauit post eum Israël Ghabdō, filius Hilel Phirghathonites.

14 Et fuit ei quadraginta filii, & triginta filii filiorum ^r vehentes super septuaginta ^r pullos: & iudicauit Israël octo annos.

^r equitantes
/ ascellos.
vide supra
Cap. 19. v. 4

15 Et mortuus fuit Ghabdon filius Hilel Phirghathonites, & sepultus fuit in Phirghathon in terra Ephraim in monte Ghamalekitæ.

COMMENTARIA.

VERS. 1.

CCE AVTEM IN EPHRAIM ORTA EST SEDITIO.] Heb. & conuocatus est vir Ephraim, id est, viri Ephraim. Quidam notant, siue à Iiphthacho aduocati (vt versu sequenti testatur Iiphthach) tardius aduenerint: siue certo consilio Iiphthachum aggressuri ultro conuenerint.

TRANSEVNTES CONTRA AQUILONEM.] Aliqui exponunt, nempe in Ghilhaditarum agrum, vbi dicta est postea, vt opinantur, ex hoc casu Ephraimitarum silua, 2. Samuel. 18. v. 6. erat in tribu Manasse trans Iordanem.

VOCARE NOS NOLVISTI.] Obseruant, istos audaciæ suæ peccatum, quo antea quoque fuerant in Gedhonem vsi supra cap. 8. hîc mendacio cumulare: eoque pacto Iiphthachum lacescentes, meritas sibi pœnas accersere: quas pœnas Iiphthachum non vindictæ studio: sed spiritus Dei testificatione ab eis sumere: à quibus sumendis Gedeon humanitus abstinerat.

INCENDEMVS DOMVM TVAM.] Superbiæ, temeritatis, ac omnis seditionis vox plena, acerrimoque supplicio vindicanda.

VERS. 2.

DISCEPTATIO ERAT MIHI, ET POPULO MEO CONTRA FILIOS HAMMON VEHEMENS.] Heb. nos verbatim expressimus: alij sic: Magna controuersia orta est inter me & populares meos, & Hammonitas. Nonnulli: in controuersia eram ego & populus meus contra Hammonitas graui.

VERS. 3.

POSUI ANIMAM MEAM IN MANIBVS MEIS. Aliqui: Exposui vitam meam in manu mea. Id est, in vitæ periculum me conieci. Notissimus Hebraismus. Sic 1. Samuel. 19. v. 5. & cap. 28. vers. 22. Psalm. 118. vers. 109. Aliter: salutem & vitam à dextra mea quasiui, non à vestra ope.

VERS. 4.

PERCVSSERVNTQUE VIRI GALAAD EPHRAIM, QUIA DIXERVNT, FUGITIVVS

EST GALAAD DE EPHRAIM, ET HABITAT IN MEDIO EPHRAIM ET MANASSE.] Variè totum hunc locum ex Hebræo distinguunt & conuertunt. 1. & percusserunt viri Ghilhad ipsum Ephraim, quod dixissent abiectionis Ephraim, estis Ghilhad in medio Ephraim, & in medio Menasch. Id est, quod dicere soliti essent antea abiectionis quique & pessimi ex Ephraim, Vos estis, qui habitatis Ghilhad: quasi dicant, Nihil aliud estis quàm meri Ghilhaditæ, habitantes inter Manasse & Ephraim. Gallicè, Vous estes Galaadites pour tout potage. 2. & percusserunt viri Ghilhad ipsum Ephraim, quia dixerunt: Euasores Ephraim vos, id est, abiectionis, à Ghilhad in medio Ephraim, in medio Menasch, quasi dicant, vos Ghilhaditæ estis homines obscuri & ignobiles, ac nullius nominis, nec vos pro fratribus agnoscimus, habitantes inter duas tribus clarissimas, ac nobilissimas, & maximi nominis. 3. Deinde percusserunt viri Ghilhaditæ Ephraim: dicebāt enim, Ghilhaditæ medijs inter Ephraim & Menaschen, Perfuge Ephraimitarum estis. Exponuntque, deinde percusserunt, &c. nimirum post conflictum dum persequerentur fugientes: nam hic versus prolepticus est, complectiturque historiam, quæ planius duobus versibus sequentibus describitur. Dicebant enim Ghilhaditæ medijs, &c. id est, milites Iiphthachi, qui inter regionem suam nempe Menassensem, & Ephraimitarum se collocarent ad obsidenda itinera, & occupanda vada Iordanis, quod præcluderent Ephraimitis reditum.

FUGITIVVS.] Heb. plurale פליטים Pelitim, euasores, euasos, fugitivos, perfugas: & figuratè, viles, abiectionis, infames, significare aiunt.

DIC ERGO SCIBBOLETH, QVOD INTERPRETATUR SPICA, QVI RESPONDEBAT SIBBOLETH, EADEM LITTERA SPICAM EXPRIMERE NON VALENS.] Nimis est

VERS. 6.

est pernegatum in vna & eadem lingua & significatione, diuersas interdum esse pro varietate aut vitio nationum, multarum vocum pronuntiationes. In Hispania, Castellani enuntiant *Cebolla*, *Caragoça*, & id genus alia: Valentini, *Sebolla*, *Saragoça*, &c. Nimirum illi cum *ç* blefo, nos cum *s*, sibilante. Sic Ephraijmitæ vocem *Schibboleth*, quæ scribitur cum *Schin* dextro, quod est densius & pinguius, pronuntiabant cum *Schin* sinistro, seu *Samech*, quod erat vitium gentis. Sic nos valentini vitiosè, pro *facere*, *facile*, pronuntiamus, *fasere*, *fasile*, & id genus alia, pro *C*, exprimentes *S*. Atque hac ratione in eodem sermone Ephraijmitæ dignoscebantur vitio pronuntiationis & iugulabantur, tanto eis damno stetit praua pronuntiatio! Sic Petro Galilæa sermonis Hebraïci diuersa ab Ierosolymitana pronuntiatio ferè periculum creauit, Matthæi 26. v. 73.

SCIBOLETH, QVOD INTERPRETATUR SPICA.] Heb. non sunt tres postremæ dictiones, additæ à Nostro: sed id planè significat vox שְׂבֹלֶת *Schibboleth*, Iob. 24. vers. 24. [*Et sicut caput spicæ, seu, culmi circumcidentur.*] Ex hac voce quidam Cybelem poëtis dictam existimant, quæ agricolis pro dea frugum habita & venerata fuit: quam postea quoque Cererem & Rheam aliisque nominibus nescientes vocis originem appellarunt. Certum quoque est **SCHIBBOLETH** significare *fluxum*, seu *decursum aquarum vel fluminis*, vt Psalm. 68. vers. 3. & 16. Isaia 27. 12. Vnde facere intelligimus ad traiectionem Iordanis è re præsentis probatos Ephraijmitas à Ghilhaditis. Vt si Hispanicè iussus dicere *Raudal*, dixisset, *Raodal*.

QVI RESPONDEBAT SIBBOLETH.] Nimirum pronuntians cum *Samech*, seu *Schin* sinistro, quæ erat vox corrupta ex blæsa Ephraijmitarum pronuntiatione, nihil per se significans. Vt si Valentinus iussus pronuntiare *Facere*, enuntiaisset *Fasere*. Quare rectè Noster expressit, *Dic ergo Schibboleth: qui respondebat, Sibboleth*: quod sanè vt Ephraijmita, etiam Valentinus fecisset.

EADDEM LITTERA SPICVM EXPRIMERE NON VALENS.] id est, non poterat eandem litteram sibi à Galahaditis propositam reddere, quæ spicam, seu decursum-fluminis significaret: nam pro *Schin* dextro pronuntiabat *Schin* sinistrum, seu *Samech*: & vitiosa pronuntiatio significatum aut mutat, aut tollit. Ceterum Hebræa hîc varie expriment. 1. & non rectificabat ad loquendum sic, id est, nec rectè poterat loqui sic, seu, non exactè proferebat, vt proponebatur illi. 2. nec erat instructus ad loquendum sic. 3. & non faciet dirigere linguam suam ad loquendum sic. 4. & non dirigebat loqui sic. 5. nec compararet se ad loquendum rectè. Nimirum, quia statim & incogitatè efferre iubebatur. 6. ex verbo: &

non apparabit, aptabit, perficiet, ad loqui sic. Hispanicè, *no se alinaua, no se apañaua*.

IN CIVITATE SVA GALAAD.] Heb. in *versibus Ghilhad*, id est, in vna, in aliqua, vrbium, vel in vna ex vrbibus Ghilhad. Putant hanc fuisse Mitzpah, vbi Iiphthachus domicilium habebat, supra cap. 11. v. 11. & 34.

ABESAN.] Heb. אֲבֵסָן *Ibtzan*. Notionem huius nominis augurari non possum, nisi forte *Cænosum*, seu *Lutulentum*: forsan à colore luteo: vel *Byssinum*, exponas, quasi delicatum ac tenuem. Aliis est, *Pater clypei*, vel *umbonis*, quasi *clypeatus*.

DE BETH-LEHEM.] Hebræi omnes & nostri fere hanc Beth-lehem Iudaicam intelligunt, & hunc Ibtzan Iudæum fuisse. Pauci Zabuloniam volunt, Iosue 19. v. 15. nescio quam ob causam.

ELON.] sonat Hebræis, *Robustum, Roborem, Quernum, Fortem, Arietinum*, vel *Cernarium*.

IN * AJALON.] Vide, quæ de hac vrbe notauimus Iosue 10. v. 12. & cap. 19. v. 42. Alia est hæc ab Ajalon Danitica.

ABDON.] Heb. אֲבֹדֹן *Ghabdon*, *seruum* licet interpretari, quasi *ministerium magnum*, vel *densitatem-iudicij*, quod densus & assiduus esset in iudicando.

ASCENDENTES SVPER SEPTVAGINTA PVILLOS ASINARVM.] Heb. tantum, *super septuaginta pullos*, plerique subaudiunt, asinarum. Alij, equorum vnde quidam exponunt, id est, equos iuuenes & alacres. Hispanicè *potros*, q.d. habuit triginta nepotes omnes equestris ordinis, & equitandi peritissimos: quibus singulis bini equi iuuenes erant. Nonnulli, asellos, vel mulos accipiunt, putantque hanc loquutionem significare nobilitatem eorum temporum, quibus vehi pullis seu mulis insigne erat nobilium ac principum virorum. Vide supra cap. 5. v. 10. & cap. 10. v. 4.

IN PHARATHON.] Heb. פִּרְחָתוֹן *Pirghaton*. Nomen habere videtur, vel à libertate, quod esset vrbs libera & immunis: vel à nuditate, quod in loco aperto, spatioso, amploque esset: aut à feriatiōe, quod in eo publicæ nundinæ, & feriæ celebrarentur.

IN MONTE HAMELEK.] Heb. in monte *Ghamalekita*, seu *Ghamalekitarum*. Quidam exponunt, id est, quem Hamalekitæ incolebant adhuc ex parte, vnde à Saule demum eiectioni sunt, 1. Samuelis 15. volunt autem hunc montem fuisse in orientali Ephraijmitarum tractu. At eo loco Samuelis, vers. 7. manifestò dicitur Saulem Amalekitas in regione eorum scilicet in Arabia percussisse, de monte eorum in tractu Ephraijmitico, ne verbum quidem. Ab euentu ergo aliquo nobis incomperito, vel quòd ibi fortè aliquot familiæ Hamalekitanim incolerent, mons Hamalekitarum iste appellatus videtur.

CAPVT DECIMUM-TERTIVM.

Israelita rursus in idololatriam lapsi, Philisthæis traduntur: Samson nasciturus
ab Angelo prædicitur matri, & deinde patri, natûsque
à Domino benedicitur.

Vulg.

Malu.

Supr. 10. b. 6.

Rursusque filij Israël fecerunt malum in conspectu Domini: qui tradidit eos in manus Philisthinorum quadraginta annis.

2 Erat autem quidam vir de Saraa, & de stirpe Dan, nomine Manue, habens uxorem sterilem.

3 Cui apparuit Angelus Domini, & dixit ad eam: Sterilis es & absque liberis: sed concipies & paries filium:

1 Reg. 1. c.
20. Gen. 16,
c. 11.
Luc. 1. c. 31,
Num. 6.
2. 3. 4.

4 Caue ergo ne bibas vinum ac siceram, nec immundum quidquam comedas:

5 Quia concipies, & paries filium, cuius non tanget caput nouacula: erit enim nazareus Dei ab infantia sua, & ex matris utero, & ipse incipiet liberare Israël de manu Philisthinorum.

6 Quæ cum venisset ad maritum suum, dixit ei: Vir Dei venit ad me, habens vultum angelicum, terribilis nimis. Quem cum interrogassem, quis esset, & unde venisset, & quo nomine vocaretur, noluit mihi dicere.

7 Sed hoc respondit: Ecce concipies & paries filium: caue ne vinum bibas, nec siceram, & ne aliquo vescaris immundo: erit enim puer nazareus Dei ab infantia sua, ex utero matris suæ usque ad diem mortis suæ.

8 Orauit itaque Manue Dominum, & ait: Obsecro Domine, ut vir Dei, quem misisti, veniat iterum, & doceat nos quid debeamus facere de puero qui nasciturus est.

9 Exaudiuitque Dominus deprecantem Manue, & aparuit rursus Angelus Dei uxori eius sedenti in agro. Manue autem maritus eius non erat cum ea. Quæ cum vidisset Angelum.

10 Festinauit, & cucurrit ad virum suum: nuntiavitque ei, dicens: Ecce apparuit mihi vir, quem antè videram.

Et addiderunt filij Israël ad facere^a malum in oculis IHHVH: & dedit eos IHHVH in manu Philisthim quadraginta^b annum.

^a quod malum videtur

^b pro, annis

2 Et fuit vir vnus de Tzareghah, de familia Danitæ, & nomen eius Manoach: & vira eius^c eruncata, & non genuit.

^c eradicata, extirpata, enervata, sterilis.

3 Et visus fuit angelus IHHVH ad viram, & dixit ad eam: Ecce^d iam tu eruncata, & non^e genuisti: &^f gravidaberis, & generabis filium.

^d nunc
^e peperisti:
^f Sic statim, & v. 5.

4 Et nunc^g obseruata esto, ^heuge, & non bibes vinum & ⁱebriamen: & non comedas omne^k taminatum.

^g concipies, prægnans-eris.

5 Quia ecce tu grvida, & generabis filium, & nouacula non ascendet super caput eius, quia^l separatus ELOHIM erit^m excussus de ventre: & ipse incipiet ad saluare Israël de manu Philisthim.

^h Sic post,
^g Hispanice, Guardada seas, Guardate
^l obsecro
ⁱ ebriamentum, Vide Leuit.

6 Et venit vira, & dixit viro suo, addicere: Vir ELOHIM venit ad me, & visio eius sicut visio angeli ELOHIM^o timenda valde: & non postulaui eum, ^pvbi de isto ipse: & nomen suum non annuntiavit mihi.

^o 10, v. 9,
^k contaminatum, immundum, pollutum
^l Nazara us.

7 Et dixit mihi: Ecce grvida, & generabis filium: & nunc non bibes vinum, & ^qebriamen: & non comedes omnem^r taminationem, quia separatus ELOHIM erit excussus de ventre usque ad diem mortis suæ.

^o Sic v. 7,
^m puer. Sic v. 7. 8. 12. 24.
ⁿ aspectus, species, vultus, forma
^p Sic vox.

8 Et suauibus verbis supplicauit Manoach ad IHHVH, & dixit: In me Adonaj vir ELOHIM, quem misisti, veniet, obsecro, adhuc ad nos, ^f& ^rjecit nos, quid faciemus excusso^u nato.

^o terribilis, reuerenda
^p vndenam ipse

9 Et audiuit ELOHIM in voce Manoach: & venit angelus ELOHIM adhuc ad viram, & ipsa^x habitans in agro, & Manoach vir eius non cum ea.

^q v. v. 3.
^r contaminationem, immunditatem, impuritatem.

10 Et festinauit vira, & cucurrit, & annuntiavit viro suo, & dixit ad eum: Ecce visus fuit ad me vir, qui venit in die ad me.

^f Sic v. 14,
^r vt doceat
^t iaculabitur, docebit
^u nascituro
^x sedens, manens

11 Qui surrexit, & secutus est uxorem suam: veniensque ad virum dixit ei: Tu es qui locutus es mulieri? Et ille respondit: Ego sum.

12 Cui Manue: Quando, inquit, sermo tuus fuerit expletus, quid vis ut faciat puer? aut à quo se observare debeat?

13 Dixitque Angelus Domini ad Manue: Ab omnibus, quæ locutus sum uxori tuæ, abstineat se:

14 Et quidquid ex vinea nascitur, non comedat: vinum & siceram non bibat, & nullo vescatur immundo: & quod ei præcepi, impleat atque custodiat.

15 Dixitque Manue ad Angelum Domini: Obsecro te ut acquiescas precibus meis, & faciamus tibi hædum de capris.

16 Cui respondit Angelus: Si me cogis, non comedam panes tuos: si autem vis holocaustum facere, offer illud Domino. Et nesciebat Manue quod Angelus Domini esset.

17 Dixitque ad eum: Quod est tibi nomen, ut si sermo tuus fuerit expletus, honoremus te?

18 Cui ille respondit: Cur queris nomen meum, quod est mirabile?

19 Tulit itaque Manue hædum de capris, & libamenta, & posuit super petram, offerens Domino, qui fecit mirabilia: ipse autem & uxor eius intuebantur.

20 Cùmque ascenderet flamma altaris in calum Angelus Domini pariter in flamma ascendit. Quod cum vidissent Manue & uxor eius, proni ceciderunt in terram.

21 Et ultra eis non apparuit Angelus Domini. Statimque intellexit Manue Angelum Domini esse:

22 Et dixit ad uxorem suam: Morte moriemur, quia vidimus Deum.

23 Cui respondit mulier: Si Dominus nos vellet occidere, de manibus nostris holocaustum & libamenta non suscepisset, nec ostendisset nobis hæc omnia, neque ea quæ sunt ventura dixisset.

24 Peperit itaque filium, & vocavit nomen eius Samson, Crevitque puer, & benedixit ei Dominus.

11 Et surrexit, & ambulavit Manoach post viram suam: & venit ad virum, & dixit ei: An tu vir, qui loquutus fuisti ad viram? Et dixit: Ego.

12 Et dixit Manoach: Nunc veniet verba tua: quid erit iudicium excussi, & y factura eius?

13 Et dixit angelus IHVH ad Manoach: De omni, quod dixi ad viram, z observabitur.

14 De omni, quod exhibet de vite vini non comedet: & vinum & a ebriamen non bibet, & omnem taminationem non comedet: omne, quod præcepi eam, b observabit.

15 Et dixit Manoach ad angelum IHVH: Præualebimus, obsecro, c te, d & faciemus faciebus tuis hædum caprarum.

16 Et dixit angelus IHVH ad Manoach: Si præualebis me non comedam in e pane tuo: & si facies f ascensionem IHVH ascendere facies eam. Quia non cognovit Manoach, quia angelus IHVH ipse.

17 Et dixit Manoach ad Angelum IHVH: g Quis nomen tuum, h quia veniet verba tua, & i aggrauabimus te?

18 Et dixit ei angelus IHVH: Ad quid istud postulabis k nomini meo: & l ipsum arduum.

19 Et accepit Manoach hædum caprarum, & m Minchah, & ascendere fecit super n petram, o IHVH: & arduum faciens ad facere: & Manoach, & vira eius videntes.

20 Et fuit in ascendere flammam de super altare in coelos: & ascendit angelus IHVH in flamma altaris: & Manoach, & vira eius videntes: & ceciderunt super facies suas in terram.

21 Et non addidit p adhuc angelus IHVH ad q videri ad Manoach, & ad viram eius: tunc cognovit Manoach, quia Angelus IHVH ipse.

22 Et dixit Manoach ad viram suam: Mori moriemur, quia ELOHIM vidimus

23 Et dixit ei vira eius: Si beneplacitum habuit IHVH ad mori facere nos: non accepit de manu nostra r holocaustum, & minchah: & videre fecit nos omnia ista: & s secundum tempus non audire fecit nos t secundum istud.

24 Et genuit vira filium, & vocavit nomen eius Simson: & grande factus fuit excussus; & benedixit eum IHVH.

y opus

z observata. erit, Hispanice, Sc guardara a ut vers. 4.

b observabis

c tibi d ut faciamus, paremus

e cibo, esca, carne f holocaustum ipsi Ie hough

g Quid, quod, vel quis [es de] nomine tuo h quum i honorabimus, glorificabimus, honore acciemos prosequemur k de nomine l vel ipse arduus, mirificus

m munus oblationem, sacrificium. sic v. 23. n rupem o dativus, ipsi IHVH p ultra, amplius, deinceps q conspici

r holocaustum

s hoc tempore, vel, tali tempore t sicut, id est, rem huiusmodi, vel tale

25 Caputque Spiritus Domini esse cum eo in castris Dan inter Saraa & Esthaol.

25 Et incepit spiritus IHVH ad^u percellere eum, in² Machane-Dan, inter Tzareghah, & inter Esthaol.

^u percutere.
^x Desideria, castramentatione.
Dan

C O M M E N T A R I A.

VERS. 1.

VADRAGINTA ANNIS.] Quidam ita exponunt hos quadraginta annos, (Qui inquit, incipiunt à decimo quarto anno gubernationis Iairis, de quo supra Cap. 10. vers. 3. desinunt in nuptiis Samsonis, ubi primum occasione capta, Pelisthaos cecidit, ut ex eorum spoliis, socios prout promiserat, muneraret, infra Cap. 14. vers. 29. Nam, que hoc capite narrantur, temporibus precedentium Iudicum contigerunt.) Moti ad id asserendum isti videntur, quod supra Cap. 10. vers. 7. dicuntur Israëlitarum traditi in manus Pelisthaorum, & Hammonitarum. Sed id non videtur nisi post mortem Iairis contigisse. Alij à 14. anno Iairis vsque ad Samsonis nuptias multò plures quam 40. ac ferme 58. annos enumerant. Sed sunt hæc omnia ambigua, incerta, & in Sacrorum Chronologorum scrupulis reponenda. Plerique simplicius existimant, hos quadraginta annos simpliciter accipiendos, ut in textu dicitur, post mortem Abdonis, quum Israëlitarum à Deo descivissent, traditos tyrannidi Pelisthaorum quadraginta annis. Iosephus: [Post huius Abdonis mortem Palestini superaverunt Israëlitas, & tributa ab eis exegerunt per quadraginta annos.]

VERS. 2.

DE SARAA.] Hebr. Tzareghah vel Tzor-ghah. Vide de hac vrbe, quæ annotauimus Iehosue 15. vers. 33. & Cap. 19. vers. 41. ubi inter Iehudæ & Danis terminales vrbes numeratur. Hic autem nomen ciuitatis pro agro eius poni notant, nam ruri habitabant parentes Samsonis in Castris Danis, inter Tzaregham, & Esthaolem, infra v. 25.

NOMINE MANVE.] Hebr. מנוח Manoach, Significat Placidum, Quietum. Iosephus: [Monoches quidam vir inter Danitas optimus, patriæ suæ sine controuersia princeps.]

VERS. 3.

ANGELVS DOMINI.] Hebr. nuntius, legatus, IHVH. Hunc aliqui putant fuisse æternum Dei Verbum, Filium Dei in forma humana ad tempus, & externè assumpta, magni Patris Angelum ac Legatum: quia infra vers. 16. Iehoua appellatur; & vers. 22. Deus. Sic vers. 21. Alij, quempiam alium ex Angelis Dei, seu ex administratoriis spiritibus.

VERS. 4.

NEC IMMUNDVM QUIDQVAM COMEDAS.] Rectè annotant, id est, non tantum cuius esus vulgò ex Lege Leuitici 11. sed etiam singulariter Neziræis, Numeror. 6. v. 3. & 4. interdictus est.

VERS. 5.

CVIVS NON TANGET CAPVT NOVACVLA.] Hebr. & nouacula, culter rasorius, non ascendet super caput eius. Futurum יגלה Iaghaleh, quidam ex Hiphil faciunt, ac reddunt: &

nouaculam non ascendere-faciet super caput eius. vel ad cuius caput nemo admoneto nouaculam. seu, nullus tonfor capillos eius radat. Sic 1. Samuel 1. vers. 11.

ET IPSE INCIPIET LIBERARE ISRAEL DE MANV PHILISTHINORVM.] Verissimè: nam nihil à Iairis temporibus in Pelisthaos gestum est: & ipse Samson non prorsus Israelitas à Pelisthaeis liberauit, ut apparet ex 1. Samuel. 7. vers. 12.

VERS. 12.

QUANDO, INQVIT, SERMO TVVS FVERIT EXPLETVS.] Hebr. Nunc veniet verba tua. Verbum singulare, cum supposito plurali, ut infra vers. 17. Quidam exponunt, nunc eueniet vnumquodque verborum tuorum. ita eueniet ut prædixisti. Alij, Fiat igitur quod dixisti. Verba sunt hominis egregia fide subnixi, ac palam declarantis se fide certa promissionem Dei complexum esse.

QVID VIS VT FACIAT PVER? AVT A QVO SE OBSERVARE DEBEBIT?] Hebr. Quod erit iudicium pueri, & opus eius? Quidam: quod erit ius pueri, & factura eius? id est, quænam erit ratio educationis pueri, siue, qua ratione educabitur puer iste; & quid illi faciemus? quomodo eum tractabimus. Alij: sed quod erit præscriptum pueri, & opus eius? Nonnulli: quæ ratio erga puerum illum, & opera præstanda erit ei? Aliqui: quæ erit regula pueri, & factum illius? Alij: quis modus, qualitas, status, conditio pueri, & opus eius? q. d. qualis, quantusve futurus hic puer, & quænam opera patraturus? Hunc sensum non satis aptè admittit responsio Angeli, nisi forsitan rectè & implicite. Hispanicus Interpres: que orden se à de tener con el niño, y que à de hazer?

VERS. 13.

ABTINEAT SE.] Futurum Niphal תשמר tischschamer, potest esse secunda persona masculinæ servabis, custodies-te. Hispanicè, te guardaras, cauebis, abstinebis. q. d. quæ obseruanda præcepi de cibo & potu vxori tuæ, tibi quoque præscribo. Et potest esse tertia persona fæminea, obseruabitur, custodita-erit, custodiet se ipsam. Et hunc sensum fere omnes sequuntur. Sic sequenti versu verba possunt esse secundæ personæ masculinæ, & tertiæ fæmineæ.

VERS. 15.

OBSECO TE, VT ACQVIESCAS PRECIBVS MEIS.] Verbum גחזר ghatzar exposuimus Genes. 16. vers. 2. hic variè reddunt, 1. remoremur, quaso, te. 2. detineamus, obsecro te. q. d. subsistito hic aliquantulum. 3. sine, quaso, ut te detineamus. Propriè. praualebimus, obsecro, te, vel nunc, iam, te. Id est, Valide detinebimus nunc te. Sic v. 16.

ET FACIEMVS TIBI HOEDVM DE CAPRIS.]

PRIS.] Alij: *interim parabimus coram te hādum ex capris.* id est, hādum coctum offeremus tibi, de quo comedes. Nonnulli: *ut paremus ante te hādum caprarum.* Metalepsis, pro, ut parantes apponamus tibi hādum lactentem. Notus Hebraismus, *hādum caprarum.* pro hādum tenerum, lactentem, nondum à matris lacte depulsum. Sic v. 19.

VERS. 16. SI ME COGIS, NON COMEDAM PANES TVOS: SI AVTEM VIS HOLOCAVSTVM FACERE, OFFER ILLVD DOMINO.] Quidam reddunt: *Si detineres me, non comederem de cibo tuo: sin autem parare vis holocaustum, Iehoua offeres illud.* q. d. duplex est proponendi cibi finis, ut comedatur humanitus, vel ut Deo acceptus absumatur: prima ratione mihi offerre opus non est: altera si offeras, scito te Iehoua oblaturum. quasi indicet Angelus, se esse Iehouam. Vide supra v. 3.

ET NESCIEBAT MANVE, QVOD ANGELVS DOMINI ESSET.] Sed tantum virum aliquem Dei, seu prophetam esse putabat.

VERS. 17. QVOD EST TIBI NOMEN?] Hebr. *Quis nomen tuum?* Notant concisam & truncatam esse loquutionem, pro, *Quis es tu, & quod nomen tuum?* vel *Quis es de nomine tuo?*

HONOREMVVS TE.] id est, honorarium aliquod munus tibi in gratitudinis signum offeramus. Iosephus: [*Vt nato filio referre ei gratiam & munus aliquod donare possint.*]

VERS. 18. QVOD EST ADMIRABILE.] Hebr. varie conuertunt. 1. & ipsum occultum, vel reconditum, aut velatum, arcanum, id est, cum non sit familiare ac notum hominibus, siue inter homines? Hispanicus Interpres: *No tengo licencia para dezirtelo.* פֶּלִי *peli* propriè arduum, excelsum, mirabile, excellens, mirificum. Non alibi id nomen in hac forma reperitur in Scriptura: notantque esse Thoar, id est, adiectiuum. Quidam exponunt; & ipse mirificus. vel fuitque mirificus. id est, factis maluit Manoch se declarare quàm verbis, & promissionem superiorem confirmare. (*Hanc inquit interpretationem iustam esse, arguunt sequentia, ubi propositionis huius manifesta est expositio.*) Et sane explanationem esse aptam & coherentem res ipsa docet. Equidem in eadem prorsus loquutione Gen. 32. vers. 29. [*Ad quid istud postulabis nomini meo?*] nihil additur de nomine admirabili: sed de benedictione, quam mox illi Iahacobo Angelus impertiuir: vnde hinc non penitus absurdè vox *PELI* non nomini, sed Angelo tribuetur, qui se statim nouo miraculo, admirabilem ac planè mirificum verè præstitit, vers. 19. & 20. Verum siue nomen mirificum, vel Angelum mirificum accipias, eodem sensus redit, & vtrumque verum est: & hunc posteriorem sensum sequens vers. 19. confirmat.

VERS. 19. ET POSUIT SUPER PETRAM, OFFERENS DOMINO, QVI FACIT MIRABILIA.] Hebr. & accendere-fecit, obtulit, super petram, ipsi IHVH: & mirificans fuit ad facere. Participum Hiphil, מִפְּלִי *maphli* ad Angelum ferè omnes referunt, ac plurifariam reddunt, 1. & mirificauit faciendo. vel & miraculum fecit. eduxit enim angelus ignem de petra, qui

absumeret hādum. 2. & Excellens fuit faciendo. 3. & mirificabat ad faciendum. 4. & mirificauit facere. 5. & mirificè egit. 6. & is mirificauit agendo. vel tum is mirabiliter egit. 7. & mirus erat ad faciendum. id est, angelus faciebat miraculum supra captum humanum. 8. & mirando ad faciendum. id est, dedit angelo, qui erat mirandus, ut ipse faceret holocaustum: quasi angelus officio sacerdotis functus fuerit. Quidam exponunt: & erat Angelus mira faciens, seu mirificauit ad faciendum, seu sacrificandum. id est, fuit angelus in faciendo seu sacrificando mirabilis. q. d. miro modo perfecit sacrificium. Hebræa reddi possunt: & obtulit super petram ipsi IHVH & mirificanti ad facere.

QVVMQVE ASCENDERET FLAMMA ALTARIS IN CÆLVM, &c.] Iosephus: [*Paratis omnibus, iussit angelus deponi in petra, & panes & carnes, absque vasculis, quo facto, virga, quam gestabat, carnes attigit: confestimque flamma emicante cum panibus absumpta sunt.*] ut in Sacrificio Gedeonis, supra cap. 6. vers. 20. 21.

ANGELVS DOMINI PARITER IN FLAMMA ASCENDIT.] Iosephus: [& angelus fumo tanquam vehiculo in caelum ascendere ab eis visus est.]

MORTE MORIEMVR.] id est, omnino, breui, certissimè moriemur, actum est de nobis. VERS. 22.

QVIA VIDIMVS DEVM.] Quidam exponunt, id est, Sermonem æternum, sem. piterni Patris vnigenitum, quem hinc Manoach Elohim appellat, vxor verò eius versu sequenti Iehouam. Atque istud ait, ex antiqua apud Israelitas, sed præpostera opinione; ut qui Deum, vel Angelum Dei vidisset, statim esset moriturus. Vide supra cap. 6. v. 22. 23.

SAMSON.] Heb. שִׁמְשׁוֹן *Schimschon*. Plerique interpretantur, Solarem, seu Paruum Solem, qui saluti Israelitarum illuxit, quasi dicas, Soliculus. Alij componunt à שָׁשׁ *Sus*, & שִׁמְשׁוֹן *Schammesh*, quali publicæ lætitiæ ministrum. Iosephus, Robustum interpretatur, causam diuinare non possum.

ET BENEDIXIT EI DOMINVS.] Quidam exponunt, donauit eum heroico animo, & prodigiosis viribus corporis.

CÆPITQVE SPIRITVS DOMINI ESSE CVM EO.] Hebr. *Et cepit Spiritus IHVH percutere eum.* Multifariam hinc verbum *דָּפַף* *Pagham* elucidant. 1. *Et cepit Spiritus Iehoua agere, agitare, ducere, impellere, mouere, percellere eum*, ut scilicet, stratagematis, & alijs industriæ militaris notis, & veluti præludiis speciem haud vulgarem exhibuerit popularibus suis, eum olim in virum magnum, & præstantem heroa, & saluatorem euasarum, qui populum Dei, & Ecclesiam liberaturus esset ex seruitute durissima Philisthæorum, qua tum grauissimè premebantur. 2. *Et cepit Spiritus Iehoua roborare eum.* 3. *Et incipit Spiritus Iehoua contundere, conterere eum*, id est, validè ac prorsus imbuere, ut penitus tritus & assuefactus esset Spiritus Dei. 4. *Et cepit Spiritus Dei prima vice, primo ictu esse cum eo, vel per vices agitare eum.* 5. Plerique Hebræorum

bræorum à פִּזְיוֹן Paghamon, tintinnabulo, significationem accersunt: Et incæpit Spiritus Iehoua pulsare eum-tanquam-cymbalum, aut tintinnabulum: tinnitum-facere in eo, tinnire-facere eum. Id est, clara, sonora, famosa edere virtutis specimina, quæ ubique resonarent. Spiritum Dei Hebræi hîc spiritum prophetiæ accipiunt; sed ampliùs & latiùs sumemus imperum, vim, robur, fortitudinem,

animum, industriam, disciplinam, ingenium, artem, ad quæuis fortia, & præclara facinora militaria patrandæ.

IN CASTRIS DAN.] Describitur locus hic infra cap. 18. vers. 12. vicinus vrbi Kirjath Ieharim, vbi redditur ratio nominis, quod in eo Danitæ euntes in expeditionem vrbs Lais, castrametauerint. Situm eius ex hoc & illo loco facilè deprehendes.

CAPVT DECIMVM-QUARTVM.

Samson uxorem ducit Philisthæam: quam cùm viseret, leonem lacerauit, in cuius ore postmodum reperto melle, sumpsit ab eo parabolam qua sodalibus proposita, illi interpretationem per Samsonis uxorem intellexerunt.

DESCENDIT ergo Samson in Thamnatha. vidensque ibi mulierem de filiabus Philisthiim.

2 Ascendit, & nuntiauit patri suo, & matri suæ, dicens: Vidi mulierem in Thamnatha de filiabus Philisthinorum: quam quæso ut mihi accipiatis uxorem.

3 Cui dixerunt pater & mater suæ: Numquid non est mulier in filiabus fratrum tuorum, & in omni populo meo, quia vis accipere uxorem de Philisthiim, qui incircumcisi sunt? Dixitque Samson ad patrem suum: Hanc mihi accipe: quia placuit oculis meis.

4 Parentes autem eius nesciebant quod res à Domino fieret, & quæreret occasionem contra Philisthiim. eo enim tempore Philisthiim dominabantur Israël.

5 Descendit itaque Samson cum patre suo & matre in Thamnatha. Cùmque venissent ad vineas oppidi, apparuit catulus leonis sauuus, & rugiens; & occurrit ei.

6 Irruit autem Spiritus Domini in Samson, & dilacerauit leonem, quasi hædum in frusta discerpens, nihil omnino habens in manu: & hoc patri & matri noluit indicare.

7 Descenditque & locutus est mulieri, quæ placuerat oculis eius.

8 Et post aliquot dies reuertens ut acciperet eam, declinauit ut videret cadauer leonis, & ecce examen apum in ore leonis erat ac fauus mellis.

9 Quem cùm sumpsisset in manibus, comedebat in via: veniensque ad patrem suum & matrem, dedit eis partem, qui & ipsi comederunt: nec tamen

ET descendit Simson a in Thamnathah: & vidit viram in Thimnathah de filiabus Pelisthim.

2 Et ascendit, & annuntiauit patri suo, & matri suæ, & dixit: Viram vidi in Thimnatha de filiabus Pelisthim: & nunc accipite eam mihi ^b viræ.

3 Et dixit ei pater eius, & mater eius: An non in filiabus fratrum, & in omni populo meo viræ; quia tu ambulans ad accipere virā de Pelisthim ^c præputatis? Et dixit Simson ad patrem suum: Eam accipe mihi, quia ipsa recta in oculis meis.

4 Et pater eius & mater eius non cognouerunt, quia de IHVH ^d ipsa, quia ^e causam ipse quærens de Pelisthim: & in tempore ipso Pelisthim dominantes in Israël.

5 Et descendit Simson, & pater eius, & mater eius ^f in Thimnath: & venerunt vsque ad vineas Thimnathah: & ecce leo-juvenis ^g lænarum rugiens, ^h occursum eius.

6 Et perrupit super eū spiritus IHVH, & ⁱ diffudit eum secundum diffindere hædum: & ^k aliquid non in manu eius: & non annuntiauit patri suo & matri suæ, quod fecit.

7 Et descendit, & loquutus fuit viræ, & recta fuit in oculis Simson.

8 Et reuersus fuit de diebus ad accipere eam; & ⁱ discessit ad videre cadauer leonis: & ecce ^m conuentus apum in ⁿ corpore leonis: & ^o mel.

9 Et ^p descendere fecit illud ad ^q volas suas & ambulauit ambulare, & comedere: & ambulauit ad patrem suum, & ad matrem suam, & dedit eis,

& come

a Thamnathah

b datiuus. in viram, uxorem.

c incircumcisi, præputium habentibus

d scilicet res, vel ipsum
e occasionem.

f Thimnathah

g leonum
h in occursum

i discedit, dissecuit, discepit.

Vide Leuit. 1. vers. 17. Sic mox.

k quisquam
l diuertit

m cætus, congregatio

n dorso
o fauismellis.

p eduxit, dea sumpsit, accepit. Sic mox. Vide

leremi. 5. vers. 31.

q curuitates, ciuitates, palmas

eis voluit indicare quod mel de corpore leonis assumpserat.

10 Descendit itaque pater eius ad mulierem, & fecit filio suo Samson conuiuium, sic enim iuvenes facere consueuerant.

11 Cum ergo ciues loci illius vidissent eum, dederunt ei sodales triginta ut essent cum eo.

12 Quibus locutus est Samson: Proponam vobis problema: quod si solueritis mihi intra septem dies conuiuij, dabo vobis triginta sindones, & totidem tunicas:

13 Sin autem non potueritis soluere, vos dabit mihi triginta sindones, & eiusdem numeri tunicas. Qui responderunt ei: Propone problema, ut audiamus.

14 Dixitque eis: De comedente exiit cibus, & de forti egressa est dulcedo. nec potuerunt per tres dies propositionem soluere.

15 Cumque adesset dies septimus, dixerunt ad uxorem Samson: Blandire viro tuo, & suade ei ut indicet tibi quid significet problema. quod si facere nolueris, incendemus te, & domum patris tui. an idcirco vocastis nos ad nuptias ut spoliaretis?

16 Quæ fundebat apud Samson lacrymas, & querebatur, dicens: Odisti me, & non diligis: idcirco problema, quod proposuisti filiis populi mei, non vis mihi exponere. At ille respondit: Patri meo & matri nolui dicere: & tibi indicare potero?

17 Septem igitur diebus conuiuij flebat ante eum: tandemque die septimo cum ei esset molesta, exposuit. Quæ statim indicauit ciuibus suis.

18 Et illi dixerunt ei die septimo ante solis occubitum: Quid dulcius melle, & quid fortius leone? Qui ait ad eos: Si non arassetis in vitula mea, non inuenissetis propositionem meam.

19 Irruit itaque in eum Spiritus Domini, descenditque Ascalonem, & percussit ibi triginta viros, quorum ablatas vestes dedit iis qui problema soluerant. Iratusque nimis ascendit in domum patris sui:

20 Vxor autem eius accepit maritum vnum de amicis eius & pronubis.

Maluenda, In Iudicum.

& comederunt: & non annuntiauit eis, quia de corpore leonis descendere fecit mel.

10 Et descendit pater eius ad viram; & fecit ibi Simson^r conuiuium, quia sic facient^f electi.

11 Et fuit secundum videre eos eum: & acceperunt triginta^r sodales: & fuerunt^u ad eum.

12 Et dixit eis Simson: ^x Acua, ^y euge, vobis ^z acumen: Si ^a annuntiare annuntiabitis illud mihi ^b septem dierum conuiuii, & inuenistis: & dabo vobis triginta^c sindones, & triginta^d mutationes vestium.

13 Et si non poteritis ad annuntiare mihi: & dabit vos mihi triginta sindones, & triginta mutationes vestium. Et dixerunt ei: ^e Acue acumen tuum, ^f & audiuius illud.

14 Et dixit ei: De comedente exiit ^g comestio, & de ^h obfirmato exiit ⁱ dulcoratio. Et non potuerunt ad annuntiare ^k acumen ^l tribus dierum.

15 Et fuit in die septima, & dixerunt viræ Simsonis: Persuade virum tuum, ^m & annuntiauit nobis ⁿ acumen, nequando comburemus te, & domum patris tui in igne: an ad hereditare nos vocauistis nobis, an non?

16 Et lacrymata - fuit vira Simsonis super eum, & dixit: ^o Tantummodo odiuisti me, & non amauisti me: ^p acumen acuiisti filiis populi mei, & mihi non annuntiaui illud. Et dixit ei: Ecce patri meo, & matri meæ non annuntiaui, & tibi annuntiabo?

17 Et lacrymata - fuit super eum ^r septem dierum, quibus fuit eis conuiuium: & fuit in die septima, & annuntiauit ei, quia ^s extorsit eum: & ^t annuntiauit acumen filiis populi sui.

18 Et dixerunt ^u ei homines vrbis in die septima, in ante quam ^x veniet sol: Quid ^y dulcoratio ^z de melle, & quid ^a obfirmatum ^b de leone? Et dixit eis: Si non arauistis in vitula mea, non inuenistis ^c acumen meum.

19 Et perrupit super eum Spiritus IHVH, & descendit Askelon, & percussit de eis triginta virum, & accepit ^d extrationes eorum, & dedit ^e mutationes annuntiatoribus ^f acuminis: & ^g exarsit nasus eius, & ascendit domum patris sui.

20 Et fuit vira Simsonis ^h sodali eius, quem ⁱ sodalizauit sibi.

^r bibale. Vi. de Genes. 19.
³ Sic v. 17.
^f iuvenes. præstantes
^r socios, proximos, familiares, amicos, coniunctos
^u apud, vel cum eo
^x Enigmatizabo. Sic vers. 6
^y obsecro, nunc
^z ænigma
^a enuntiare, indicare, explicare. Sic in seqq.
^b septenario elinteamina. Sic v. 13.
^d mutatoria. Vide Genes. 45. vers. 22. Sic vers. 13. & 19.
^e ut v. 12.
^f ut audiamus
^g esca, cibus
^h forti, robusto, acri
ⁱ dulcedo, mellifluenta, dulce
^k ut v. 12.
^l ternario
^m ut annuntiet
ⁿ ut vers. 12.
^o veruntamen, profectio
^p ut vers. 12. Sic vers. 17.
^q vel abundat.
^r septenario
^s contorsit
^t verbum famineum, vxor scilicet.
^u Simsoni, nam est masculinum.
^x occider, occumbet
^y ut v. 14.
^z præ
^a ut vers. 14.
^b præ
^c ut v. 12.
^d exuias, lumbaria, armaturas, paludamenta
^e ut supra vers. 12.
^f ut vers. 12.
^g excaudit, accensus fuit
^h socio, proximo. ut v. 11.
ⁱ associauit

C O M M E N T A R I A.

VERS. 1.

HAMNATHAH.] Vide, quæ de hac vrbe notauimus in Genes. 28. v. 12. Iosue 19. v. 43. Fuit tribus Iudæ vel Danis: sed videntur eam Pelisthæi hoc tempore occupasse, vt ex hac historia Samsonis apparet.

VERS. 3.

QVI INCIRCVMCISI SVNT.] Hebr. *praputiati*: *praputium habentes*, id est, qui alieni sunt à sanctissimo Dei fœdere, ac proinde impuri, à quorum fœdere, coniugioque interdicebat lex, Exodi 34. v. 12. vsque ad 16. & alibi.

QVIA PLACVIT OCVLIS MEIS.] Hebr. *ea enim recta videtur in oculis meis*. Explicant, quasi dicat, neque nostrorum sanctitatis, neque illorum impuritatis & praputij rationem habeo in hac causa: sed quædam singularis est vocatio, internusque motus & impetus, quem opere demonstrare malim, quàm prædicare verbis. Sic inspirationem Dei celauit Simson, dum bruto adolescentiæ impetu ferri putabatur à parentibus.

VERS. 4.

PARENTES AVTEM EIVS NESCIEBANT, QVOD RES, &c.] ij quidem ignorabant: sed non ignorabat ipse Simson.

ET QVÆRERET OCCASIONEM CONTRA PHILISTHIIM.] Exponunt aliqui; scilicet Iehoua, qui volebat à Pelisthæis Simsoni iustam inimicitiarum occasionem dari. Et si hæc ad Simsonem non incommodè referri possunt, vt certâ spiritus Dei testificatione Pelisthæam hanc mulierem depoposcerit, & occasionem rixæ quæsiuerit. Nam erant quidem Simsoni multæ causæ, cur defensionem populi sui susciperet, & inimicitias contra Pelisthæorum gentem exerceret: sed occasionem velut ansam præberi oportuit, quam Spiritus Dei ex sponsalibus, & sponsione hac Simsoni oblatam voluit, vt paulatim ex priuatis iniuriis publicæ actiones emergent.

VERS. 5.

CATVLVS LEONIS.] Hebr. *כפיר* *Cephir* leonum, vel *leanarum*, nam *אריות* *Arjoth* est plurale fœmineum. Hic primum vox *CEPHIR* occurrit in Sacris libris. Ajunt esse leonem, scilicet iuuenem, seu adolescentem, qui desit esse catulus, nec tamen annos consistentiæ seu integram ætatem habet, à latibulis sic dictus, quod intra speluncas se adhuc continuerit, nec multum sit foras progressus. Quidam notant *CEPHIR* esse leonem iuuenem, propter ætatem & imperitiā insolentissimum, & audacissimum, ac maximè temerarium, iuuentutis feruore rabidum & implacabilem, qui difficile cicurari possit, atque impetu, & firmissimis molaribus valens. Aliqui hinc reddunt: & ecce *adultus leonum*, id est, integra ætate, firmissimisque viribus, & ferociâ maximâ. Ego *leonem leanarum*, intellexerim, leonem, qui nuper exierit è cura materna. *אריה* *Arjeh*, cuius hinc

plurale *אריות* *Arajoth* ponitur, docent esse leonem maiorem & adultiorem, iam catulos habentem, & pro his prædam rapientem, dictum à carpendo seu discerpando.

IRRUIT AVTEM SPIRITVS DOMINI VERS. 6.

IN SAMSON.] Hebr. *Et perrumpet super eum Spiritus IHH*. Verbo *זלזל* *Tzalach* hanc vim inesse putant, *peruasit*, *pertransiit*, *profectus est*, *perrupit*, *incessit*, *liberè & validè ac sine impedimento vim suam exeruit*, *exertauit*, *profecit*, *prosperè egit*, *secundauit*, *successum habuit*. Obseruant, hoc verbum in prima coniugatione quando de Spiritu Dei dicitur, vt hinc, peculiari phrasi significare eos, qui tali spiritu à Deo sunt præditi, alium longè & nouum animum, nempe solertem, prudentem, pium, sanctum, fortem, ac heroicum, aliosque motus præclaros indipisci: vt illæ quidem virtutes statim sese exerant, declarent, perrumpant, & peruincant magnanimiter & strenuè, & perficiantur vniuersa, quæ alioqui cum ingenij, tum corporis humani vires naturales præstare non possunt, vt de Simsone hinc, de Saule in regni sui initio, de Dauide, de prophetis & apostolis historiæ sacræ testantur. Addunt, verbi huius operationem per spiritum, non solum ad internam spiritus immanentiam & infusionem referri: sed potissimum ad externam exercitationem, & heroicæ virtutis opera, quæ internam & exuberantem vim spiritus demonstrant, spectare, vt illud Genes. 2. v. 7. [*Et inflauit in nares eius halitum viuientem*.] Vide ibi. Notant insuper, quod vt verbum *פגה* *Pagham*, *percutere*, spiritui tribuitur, qui puerilibus, & nondum maturis signis seu miraculis se prodit: vnde hoc verbum Sacer Auctor Simsoni penè puero, & nondum in maioribus functionibus constituto adscripsit supra cap. 13. vers. 25: ita verbum *זלזל* *TZALACH* de spiritu dicitur, qui publicè, & in negotiis publicis & arduis se exerit, & virtutem suam splendide, & heroicè declarat: ac proinde Samsoni iam adulto (vt spiritus suos etiam progressus & sua incrementa habet) hinc attribuitur, quo perrumpit & peruincit omnia, & heroica ac stupenda facinora designat: & quidquid in vocatione sibi à Deo demandata attentat, & aggreditur, potentissimè perficit, & eò quod volebat, perducit. Addunt, in eiusmodi phrasi quum verbum *זלזל* *TZALACH* de Spiritu Dei dicitur, tum ferè construi cum præpositionibus *ל* *Ghal*, *super*, & *על* *El*, *ad*: idque non temerè, sed certo consilio, nimirum, vt ostendat Scriptura, illum spiritum, & eam energiam seu virtutem non ipsorum virtutibus esse partam, aut comparatam: sed cælitus immisam, & inditam: & totam Deo acceptam ferendam. Sic infra vers. 19. Vide 1. Samuel. 16. vers. 13.

ET HOC PATRI ET MATRI NOLVIT INDICARE

DICARE.] Nam illi vel ad leonis rugitum fuga sibi consuluerant: vel Simson à parentibus in itinere digressus fuerat, ita ut ipsis absentibus leonem discerperit: non autem eis indicauit, vel ut iactantiam fugeret, vel ne ab eis increparetur temeritatis nomine. Notant, totam hanc de interfecto leone historiam eò pertinere, ut Simson præparetur ad suscipiendas Pelistheorum inimicitias, viribus sibi à Deo subministratis fretus: & ut argumentum suppeditaretur ænigmatis, cuius nomine Pelisthæi Simsonem prouocant, infra vers. 16.

VERS. 7.] **DESCENDITQUE ET LOQVVTVS EST MULIERI.]** Quidam exponunt: & loquutus est de muliere, id est, Samson verba habuit de muliere apud parentes illius, ut sibi eam elocarent. Alij duo priora verba huius versus, non ad Samsonem, sed ad patrem eius referunt: *Interea descendit pater, & alloquutus est feminam illam, quæ recta videbatur in oculis Scimsconis.*

VERS. 8.] **ET POST ALIQVOT DIES REVERTENS.]** Heb. *Et reuersus fuit à diebus*, aliqui Hebræorum exponunt, *post annum*: quod tempus olim puellis desponsis dari solitum tradunt ad paranda ornamenta nuptialia. Vide Genes. 24. v. 55. Sic infra cap. 17. v. 10.

VERS. 11.] **QVVM ERGO CIVES LOCI, &c.]** Rectè hunc versum paraphrastice reddidit. Hebr. *Fuit autem, quum Pelistæi, viderent eum, ut assumerent triginta sodales, qui essent cum eo.* Id est, quum animaduertent, quid hominis esset, siue qualis, quantusve is esset; eum obseruari putarunt à suis oportere: atque ei triginta socios æquales adiunxerunt, honoris quidem specie, sed cautionis ergo, quod à Simsone sibi metuendum esse suspicarentur. Iosephus: *[Thamnita, quod vires eius haberent suspectas, honoris specie triginta affectatores ex equalium numero inueni adhibent, inssos obseruare ni quid auderet.]*

VERS. 12.] **QVIBVS LOQVVTVS EST SAMSON.]** Prudenter iniuriam, quæ sibi fiebat dissimulans, & conuiuiales sermones iniiciens.

PROPONAM VOBIS PROBLEMA.] Hebr. diuersimode conuertunt. 1. *Ænigmatizabo nunc vobis ænigma*, siue *Proponam vobis ænigma*, vel, *Ænigmaticè nunc vobis loquar ænigma*. 2. *Acuam, Acuminabo, obsecro*, seu, *Nunc vobis acumen*. Ajunt verbum *חיד* Chud, esse *acuere, acuminare*, id est acute dicere, loqui, proponere, ænigma, seu problema: & nomen *חידה* Chidah, *Acumen, acutè & arguè dictum, ænigma, problema, obscurè dictum* quod requirit acumen ingenij cum ad eius compositionem, tum ad declarationem & elucidationem. Vide Numer. 12. vers. 8. Sic infra vers. 13.

TRIGINTA SINDONES.] Heb. *סדינים* Sedinim, non est dubium ab Hebraica voce *סדן* Sadin, factam Græcam, & Latinam *Sindone* eodem significatu. De sindone, quid esset, plures disseruere. Errant Lazarus Bayfius & Henricus Stephanus, alique, qui volunt sindones dictas ab vrbe Sidon, vbi eæ vestes conficerentur: cum vrbs *Tidon* Hebræis scribatur cum *Tzade*; at *Sindon* vel *Sa-*
Maluenda, In Iudicum.

din cum *Samech*. Vestis formam habuisse plerique existimant. Pollux lib. 7. cap. 16. *[Sindon quidem est Ægyptiaca.]* Martialis lib. 4. Epigrammate 19.

*Ridebis venios hoc munere tectus & imbres,
Non sic in Tyria sindone tutus eris.*

Nonnulli hinc volunt fuisse vestem calidam, & aduersus frigus comparatam, similem ei, quam Hispani vocant *chamarram* aut *hibernio*, seu *ropa de leuantar*. Sed in Martiale plures legunt, *cultus eris*. Sindonem ex lino fuisse, non est dubium. Glossæ: *[Sindon, Tunica, lintea.]* Et Herodotus *Sindones byssinas* appellat. S. Isidorus 19. Originum, c. 25. *[Anobaladium, amictorium lineum fæminarum, quo humeri operiuntur: quod Græci & Latini sindonem vocant.]* Tenuem & subtilem fuisse, Thucydides lib. 2. satis indicat, cum de morbo Attico inquit: *[Intus vero tanto aestu fervebat, ut nec tenuissimas vestes, aut sindones, aut aliud quidquam, nisi nuditatem sustineret.]* Ego auctorum locis probè perpensis sindonem non aliud fuisse putem quam lectorum vestem stragulam è lino quam Hispanicè *Sauanam*, aut *Sabanam* vocamus. Et facile assentietur, qui Euangeliorum loca de sindone, Matthæi 27. v. 59. Marci 14. v. 51. & cap. 15. v. 56. Lucæ 23. v. 53. Ioan. 19. v. 40. attente considerauerit. Facit & locus Diogenis Laertij lib. 6. de Cratete Thebano. *[Ab Atheniensibus arguebatur quod sindone amictiretur: quibus ille, Theophrastum, inquit, ostendam vobis operitum sindone. Non credentibus, induxit illos, in tonstrinam, vbi ille tondebatur, ostenditque lino coopertum.]* Martialis lib. 2. Epigrammate 16.

Zoilus ægrotat: faciunt hanc stragula febrem:

Si fuerit sanus, coquina quid facient?

Quid torus à Nilo, quid Sindone tinctus olèti?

Ostendit stultas quid nisi morbus opes.

Illud, *sindone tinctus olenti*, de sindone vnguento tincta interpretor. Vocem *Sabanam* Hispanis usurpatam quidam Punicam esse putant: Græcam esse notat S. Isidorus lib. 19. Originum, cap. 26. utitur ea neutro genere, *Sabanum, Sabana*, S. Victor Vricensis lib. 3. Persequutionis Wandalicæ: & prisci Medici. Vide Appendicem Henricianam. Glossæ (*Σαβανον, Sabanum, Lencium*.) Hispanicè dicimus, *lienço*, vel *lenzueto*. Valentini, *llançol*. Rabbini quoque *Soben* dicunt. Atque hîc Hispanicus Interpreter *Sauanas* vertit. Alij: *indusia*, seu *camisias* intelligunt.

UT AUDIAMVS.] Quidam reddunt: & **VERS. 13.]** *intelligemus illud*, id est, explicationem afferendo, ostendemus nos intelligentes esse. Sic accipi verbum *audiendi* pro eo quod est *intelligere* notant Genes. 41. v. 15. Vide ibi.

PER TRES DIES.] Exponunt, quibus se **VERS. 14.]** ipsos in inuenienda suo marte ænigmatis explicatione fatigarunt: quam ob rem deinceps apud uxorem institerunt.

QVVMQUE ADESSET DIES SEPTIMA.] **VERS. 15.]** Heb. *Et fuit in die septima*. Aliqui exponunt, *in die septima*, non conuiuij, sed hebdomadæ, quæ erat quarta conuiuij & propositi ænigmatis: inciderat enim sabbatum die quarto conuiuij. Sed hoc est diuinare. Vide infra v. 17.

VERS. 15. DIXERVNT AD VXOREM SAMSON.] Proculdubio, cum vehementia & indignatione maxima.

BLANDIRE VIRO TVO.] Vim verbi פתח *Patha* satis expendimus Genes. 9. v. 27. Hic reddunt, *Pellice, Allice, Persuade, Induc, Seduc, Lacta, Illecta, virum tuum*, id est blandis, allubescantibus, & phaleratis verbis persuade viro tuo.

VT INDICET TIBI.] Heb. *ut enuntiet nobis*, hoc est, ut explicet tibi, ut ex te intelligamus explicationem. Sic v. 18. vel *ut indicet tibi*, & postea renunties nobis. Aut: *indiceret propter nos, ut postea resciamus à te.*

AN IDCIRCO VOCASTIS NOS AD NVPTIAS, VT SPOLIARETIS?] Heb. *an ad hereditandum, vel possidendum nos, vocastis nos, an non? vel an ut possideretis nos*, id est, substantiam nostram, nimirum abductis à nobis triginta sindonibus & mutatoriis vestibus? Quidam: *an ad hereditatem nostram consequendam invitastis nos, nec ne?* Alij: *an verò nos huc vocastis, ut ad inopiam nos redigeritis?* Nec prorsus absurdè reddes: *an ad exhareditandum, spoliandum nos, vocastis nos, num non?*

VERS. 17. SEPTEM IGITUR DIEBUS CONVIVII.] Nimirum illis, de quibus supra vers. 12. & 15. Sed hinc synedochicè sunt accipiendi pro maiori parte, id est, totos quatuor dies conuiuij. Porro prateritum illud perfectum, *Et fleuit apud eum, septem diebus, quibus fuit eis conuiuium.* Quidam pro plusquam perfecto capiunt: *Sic fleuerat apud eum septem illis diebus, quibus, &c.* ceteræ expositiones frigent.

QVVM EI ESSET MOLESTA.] Heb. variè interpretantur. 1. *quia angustiis affecit eum.* 2. *quia coëgit eum.* 3. *quia impulit, compulit, eum.* 4. *quia coarctavit, pressit eum, pressuram fecit ei.* 5. *quia extorsit ei.* 6. *quia expressit ei.* Vide notationem verbi צוק *Tzok* Deuteron. 28. vers. 53.

VERS. 18. SI NON ARASSETIS IN VITVLA MEA, &c.] Exponunt: Nisi vxoris meæ opera vñ fuissetis, non potuissetis inuenire solutionem ænigmatis mei. Alij: *Nisi rem cum vxore mea habuissetis, &c.* verbum arandi pro re venerea capi, etiam apud Latinos, illud Plauti ostendit: *Fundum alienum arat.* Sensus omninò improbandus: cum non coitu, sed minis cum ea egerint. Nonnulli, id est, nisi, ut rustici iuuentæ operâ arando, quæ sub terra latebant, retegunt, vos sponsæ meæ operâ quæ in animo meo latebant, scrutati fuissetis; non inuenissetis, &c. Allegoria, quæ perstringit sponsæ perfidiam, & illorum fraudem.

VERS. 19. QVORVM ABLATAS VESTES, DEDIT IIS QVI PROBLEMA SOLVERANT.] Hebr. & accepit חליצות *Chalitzoth eorum*, & dedit mutationes explicatoribus ænigmatis. Vocem *CHALITZOTH* exponunt, extractiones, exuias. Hispanicus Interpres, *despojos*. Alij à חליצים *Chalitzajim*, lumbis, deducunt, exponuntque

lumbalia, seu lumbaria, nimirum vel armaturas lumborum, quæ muniunt lumbos, vel cinturas lumborum, hoc est vestes, seu zonas, aut balteos, quibus lumbi accinguntur. Quidam *paludamenta* vertunt, quo modo accipi volunt 2. Samuel. 2. v. 21. Nonnulli, *mutatoria* reddunt, nempe vestes mutatorias, sic dictas, quod eas quis induat aliis exutis & detractis. Sed quod hinc nulla sindonum superius vers. 12. pactarum mentio; quidam synecdochicè cum mutatoriis comprehensas intelligunt: & dedit mutandas vestes, cum sindonibus. Alij detractas de pacto, & non datas sindones à Samfone putant, quod illi non proprio Marte, sed fraude & opera vxoris ænigmatis enodationem extorsissent. Nonnulli diuinant, illos difficultate exponendi ænigmatis æstuantes, de minori præmio tantum, nempe de solis vestibus postea cum Samfone conuenisse. Ego existimo sindones non datas, quia ab interfectis haberi non potuerint, quod eæ sint stragulæ potius lectorum domesticorum vestes: & plus iusto mutatoriis solis, fraudulentis ænigmatis explanatoribus satisfactum.

IRATVSQVE NIMIS.] aduersus vxorem suam, & aduersus illos sodales suos doli fabricatores: & quia res non ipsi ex voto successerat, in propositione ænigmatis.

ASCENDIT IN DOMVM PATRIS SVI.] non deductâ secum sponsâ, ut è versu sequente patet.

VXOR AVTEM EIVS.] Hic versus Hebraicè ita concipitur: & fuit vxor Samsonis sodali eius, quem familiariter associauerat sibi. Alij: *qui socius fuerat ei*, id est, nupsit vxor Samsonis illi, quem sibi adiunxerat familiarem, socium ac comitem, hoc est, viro, qui antea erat charissimus Samsoni. Et quia verbum רצה *Raghab* pascere quoque significat, aliqui Hebræorum reddunt: *qui pauperat eum*, id est, qui conuiuium parauerat, & curauerat, qui præses conuiuij fuerat. Quidam reddunt: *qua propter fuit vxor Samsonis*, id est, nupsit, sic Numer. 34. v. 3. *sodali eius*, ex illis triginta numeratis supra vers. 11. *quem sibi in sodalem adsciuerat*, id est, in pronubum, siue vt LXX. vertunt, *Nymphagogon*, quum vxorem ducturus esset. Hunc sensum Noster expressit, quum ait: *unum de amicis eius & pronubis*. Dicti sunt isti veteribus *simpulones*, vel *simploes*, à *simpulo*, seu *cyatho*. Fulgentius de Prisco Sermonem: [*Simplones dicuntur conuiuia: nam & amicus sponsi, qui cum eo per conuiuia ambulat, Simplator dicitur. Succius Piscatoriâ: Summates viri facti sunt simplones ganei.*

Est autem ganeum taberna.] Glossæ Isidori: [*Simplator, conuina: amicus sponsi, assiduus cum eo in conuiuio.*] Hinc facile discas, quis iste sodalis, amicus, pronubus, Nymphagogus Samsonis fuerit; & quis intelligatur [*Amicus sponsi*] Ioan. 3. vers. 29. Hunc nos Hispani appellamus *padrino del nonio*, & de la *hoda*.

CAPVT DECIMVM-QVINTVM.

Per vulpium multitudinem Samson Philisthæorum segetes incendit: & fractis fumbus quibus ligatus erat, mille Philisthæos asini maxillâ prostravit, è cuius dente molari aqua sitienti fluxerunt.

Vulg.

Malu.

1 **P**OST aliquantulum autem temporis, cum dies triticeæ messis instarent, venit Samson, inuisere volens uxorem suam, & attulit ei hædum de capris. Cumque cubiculum eius solito vellet intrare, prohibuit eum pater illius, dicens:

2 Putavi quod odisses eam, & ideo tradidi illam amico tuo: sed habet sororem, quæ iunior & pulchrior illa est, sit tibi pro ea uxor.

3 Cui Samson respondit: Ab hac die non erit culpa in me contra Philisthæos: faciam enim vobis mala.

4 Perrexitque & cepit trecentas vulpes, caudâsque earum iunxit ad caudas, & faces ligauit in medio:

5 Quas igne succendens, dimisit, ut huc illucque discurrerent. Quæ statim perrexerunt in segetes Philisthinorum.

Quibus succensis, & comportata iam fruges, & adhuc stantes in stipula, concremata sunt, in tantum, ut vineas quoque & oliueta flamma consumeret.

6 Dixeruntque Philisthiim: Quis fecit hanc rem? Quibus dictum est: Samson gener Thamnathei: quia tulit uxorem eius, & alteri tradidit, hæc operatus est. Ascenderuntque Philisthiim: & combusserunt tam mulierem quam patrem eius.

7 Quibus ait Samson: Licet hæc feceritis, tamen adhuc ex vobis expetam ultionem, & tunc quiescam.

8 Percussitque eos ingenti plaga, ita ut stupentes suram femori imponerent. Et descendens habitauit in spelunca petra Etam.

9 Igitur ascendentes Philisthiim in Terram Iuda, castrametati sunt in loco, qui postea vocatus est Lechi, id est, maxilla, ubi eorum effusus est exercitus.

10 Dixeruntque ad eos de tribu Iuda: Cur ascendistis aduersum nos? Qui responderunt, ut ligemus Samson venimus, & reddamus ei quæ in nos operatus est.

1 **E**T fuit de diebus, in diebus ^a decurtationis triticorum: & visitauit Simson viram suam ^b in hædo caprarum, & dixit: Veniam ad viram meam in ^cpenetræle. Et non dedit eum pater eius ad venire.

2 Et dixit pater eius: Dicere dixi, quia odire odiuisti eam, & dedi eam ^d sodali tuo: an non soror eius ^e parua bona ^f de ab ea! erit, obsecro, tibi ^g sub ea,

3 Et dixit eis Simson: ^h Vacuatus fui ⁱ ictu de Pelisthim, ^k quia faciens ego cum eis malum.

4 Et ambulauit Simson, & ^l cepit trecentas vulpes: & accepit ^m lampades, & ⁿ aspicere fecit caudam ad caudam: & posuit lampadem vnâ inter duas caudas in medio.

5 Et ^o ardere fecit ignem in lampadibus, & misit in stantibus-segetibus Pelisthim: & ardere fecit de ^p aceruo & vsque ad stantem-segetem, & vsque ad vineam, ^q oliuam.

6 Et dixerunt Pelisthim: Quis fecit istud? Et dixerunt Simson: ^r gener ^s Thimnæi, quia accepit viram eius, & dedit eam sodali eius. Et ascenderunt Pelisthim, & combusserunt eam, & patrem eius in igne.

7 Et dixit eis Simson: Si facietis ^t sicut istud: ^u quia si ^x vindicatus fui in vobis, & postea ^y cessabo.

8 Et percussit eos coxam super femur percussione grandem: & descendit & ^z habitauit in prominentia ^a rupis Ghetan.

9 Et ascenderunt Pelisthim, & ^b defederunt in Iehudah, & ^c dimissi fuerunt in Lechi.

10 Et dixerunt ^d vir Iehudah: Ad quid ascendistis super nos? Et dixerunt: Ad ligare Simsonem ascendimus, ad facere ei, secundum quod fecit nobis.

Hh 3

11 Et

^a messis
^b cum hædo lactente, tenero
^c conclaue, secretum-cubiculum
^d amico, socio, familiari. Sic v. 6.
^e minor
^f præ
^g pro, loco
^h liber, purus, immunis, impunis, insons, innocens, extra culpam & poenam
ⁱ pulsu, hac vice, semel
^k quum
^l apprehendit
^m faces, tædas, titiones, faculas.
Sic mox.
ⁿ faciare fecit, conuertit, aduertit.
^o combussit.
Sic statim.
^p cumulo, tumulo
^q meta frumenti
^r oleam, vel oleæ. scilicet in qua erant olea.
^s cognatus, affinis
^t Thimnathæi
^u secundum
^x actus, & passus potest intelligi, cum verbum possit esse ex Niphal vel Pihel.
^y desinam, desistam
^z sedit, mansit
^a saxi, silicis, petrae. Vide Numer. 20. vers. 8. Sic vers. 11. 13.
^b confederunt, castrametati sunt
^c diffuderunt se, sparsifuerunt
^d viri, quinque. Sic v. 11.

11 Descenderunt ergo tria millia virorum de Iuda, ad specum silicis Etam, dixeruntque ad Samson: Nescis quia Philisthim imperent nobis? quare hoc facere voluisti? Quibus ille ait. Sicut fecerunt mihi, sic feci eis.

12 Ligare, inquiunt, te venimus, & tradere in manus Philisthinorum. Quibus Samson, iurate, ait, & spondete mihi quod non occidatis me.

13 Dixerunt: Non te occidemus, sed vinctum trademus. Ligaueruntque eum duobus novis funibus, & tulerunt eum de petra Etam.

14 Qui cum venisset ad locum Maxilla, & Philisthim vociferantes occurrissent ei, irruit Spiritus Domini in eum: & sicut solent ad odorem ignis ligna consumi, ita vincula quibus ligatus erat, dissipata sunt, & soluta.

15 Inuentamque maxillam, id est, mandibulam asini, qua iacebat arripens, interfecit in ea mille viros,

16 Et ait: In maxilla asini, in mandibula pulli asinarum, deleui eos, & percussi mille viros.

17 Cumque hac verba canens complexset, proiecit mandibulam de manu, & vocavit nomen loci illius Ramathlechi, quod interpretatur eleuatio maxilla.

18 Sitiensque valde, clamauit ad Dominum, & ait: Tu dedisti in manu serui tui salutem hanc maximam atque victoriam: en siti morior, incidamque in manus incircumcisorum.

19 Aperuit itaque Dominus molarem dentem in maxilla asini, & egressæ sunt ex eo aquæ. Quibus haustis, refocillauit spiritum, & vires recepit. Idcirco appellatum est nomen loci illius, Fons inuocantis de maxilla, usque in presentem diem.

20 Iudicauitque Israël in diebus Philisthim viginti annis.

11 Et descenderunt tres millium vir de Iudah ad prominentiam rupis Ghetam: & dixerunt Simsoni: An non cognouisti, quia dominantes in nobis Pelisthim? & quid istud fecisti nobis Et dixit eis: Secundum quod fecerunt mihi, sic feci eis.

12 Et dixerunt ei: Ad ligare te descēdimus, ad dare te in manu Pelisthim. Et dixit eis Simson: Iuramento obstringimini mihi, nequādo incurretis in me vos.

13 Et dixerunt ei ad dicere: Non, quia & ligare ligabimus te, & dabimus te in manu eorum: & h^o mori facere non mori-faciemus te. Et ligauerunt eum in duobus ⁱ rudentibus novis: & ascendere-fecerunt eum de rupe.

14 Ipse ^k venit usque ad ^l Lechi, & Pelisthim taratantarizauerunt ^m occursum eius: & perrupit super eum spiritus IHVH; & fuerunt rudentes, qui super brachia eius, sicut lina, quæ arserunt in igne: & ⁿ liquefacta-fuerunt ^o ligamina eius desuper manus eius.

15 Et inuenit ^p maxillam asini purulentam: & misit manum suam, & accepit eam, & percussit in ea mille virum.

16 Et dixit Simson: In maxilla asini, duarum-asinarum: in maxilla asini percussi mille virum.

17 Et fuit secundum ^q consummare eum ad loqui: & ^r deiecit maxillam de manu sua: & ^s vocauit loco ipsi, ^t Ramath-Lechi.

18 Et sitiuit valde, & ^u vocauit ad IHVH & dixit: Tu dedisti in manu serui tui ^x saluationem grandem istam: & nunc moriar in siti, & cadam in manu ^y præputiatorum.

19 Et ^z discidit ELOHIM molam, quæ in ^a Lechi, & exiuerunt de ex ea aquæ; & bibit, & reuersus-fuit spiritus eius, & vixit: super sic vocauit nomen ^b eius, ^c Ghen-Hakkore, qui in Lechi usque ad diem istam.

20 Et iudicauit Israël in diebus Pelisthim, viginti ^d annum.

^e ternarius

^f Nequaquam incurremus

^g bene, valide ligabimus

^h nullo modo morte afficiemus

ⁱ funibus contortis, tortilibus, densis. Sic v.

^l 4.

^k veniens ^l locum Lechi.

^m in occursum

ⁿ dissoluta

^o vincula

^p genam, mandibulam. Ita post

^q perficere, absolueret, finire

^r projecit, abiecit

^s indidit. nomen

^t Eleuatio, seu Proiectio Maxillæ

^u clamaui

^x opitulationem

^y vide cap. 14. v. 3.

^z dissecut, diffidit, dirupit

^a Maxilla

^b scilicet

^c Fontis

^d Fontem

Inuocantis, seu Inclamantis, Implorantis

^e annos

COMMENTARIA.

VERS. 1.

OST ALIQUANTVLVM AVTEM TEMPORIS.] Hebr. Et fuit de diebus. Quidam: Fuit autem post aliquot dies. Non multum temporis intercessisse videtur.

QVVM DIES TRITICEÆ MESSIS INS-

TARENT.] Hebr. diebus messis triticorum, id est, tempore messis, &c. Sic infra vers. 20. וְזֶמַן חִיטִּים generaliter omnia frumenta complectitur præter hordea, à quibus passim in Scriptura distinguitur.

PVIAVI QVOD ODISSES EAM.] Hebr. VERS. 2. Dicendo

*Dicendo dixi, quia odiendo odiuisti eam. Qui-
dam: Planè cogitavi, te prorsus odisse eam. Sic
dicere pro cogitare, Exodi 2. vers. 14. & hîc
infra vers. 3. Alij: Ominò mihi persuaseram,
te illam certò odisse. Geminaciones istæ vñ
linguæ vim, certitudinem, & incrementum
sententiæ continent.*

*PVLCHRIOR ILLA.] Hebr. bona præ illa.
vel melior illa. supple, formâ, vt Genes. 6.
vers. 2. id est, elegantior est câ, formosior
speciosior.*

VERS. 3. *CVI SAMSON RESPONDIT, &c.] Nos
hunc versum verbatim ex Hebræo interpre-
tati sumus. Alij variè sic: 1. Dixitque eis
Simson: Innocens ero vice hac à Pelisthæis, quum
fecero ego illis malum. Heb. Innocens fui. præ-
teritum pro futuro. id est, culpâ carebo post-
hac, etiam si perdam Philisthæos: testor in-
nocentiam meam, quòd quidquid facturus
sum posthac Philisthæis, id iure fecisse vi-
debor, nempe ab his prouocatus & læsus:
facturus sum enim illis malum. id est, citra
culpam rependere possum illis malum. vel
quum faciam illis malum. Aut: Innocens ero
posthac apud Philisthæos, si fecero illis malum.
id est, si iniuriam acceptam retulero: fui enim
prior laceffitus ab illis. 2. Simson dixit ad
eos: Innocentior sum semel Palesthinis, vt eis
malum inferam. 3. Quamobrem dixit de eis
Samson, Infons fuero hac vice à Pelisthæis, quum
ego affecero eos malo. Exponunt, Infons fuero,
datâ mihi hoc facto iustâ vindictæ occasione:
vt ipse explicat infra vers. 11.*

VERS. 4. *TRECENTAS VULPES.] Nam abundabat
tractus ille Palæstinorum, & tota terra sancta
vulpibus, vt intelligitur è Psalm. 62. 11.
Cant. 2. 15. Threnorum 5. 18. Sed & terra
Sugbal dicta est 1. Samel. 13. vers. 17. à mul-
titudine vulpium. & Iosue 15. v. 28. Chatzar
Sugbal.*

VERS. 5. *QVAS IGNE SVCCENDENS, &c.] Hinc
ad Romanos manasse morem vt in festo
Equiriorum vulpes comburerentur, quòd
vulpes fœno ac stipulis inuoluta à rustico, &
succensa, messem agri Carseolani in Latio
incendio absumpserit, aliqui putant. Vide
Hospinianum lib. 2. de Origine Festorum,
Cap. 14. fol. 94.*

VERS. 7. *LICET HÆC FECERITIS, TAMEN AD-
HVC EX VOBIS EXPETAM VLTIONEM.] Hebr. Si
facietis secundum hoc, quasi vindicauit
me in vobis. Alij variè reddunt & expo-
nunt: 1. Si fecissetis sicut hoc: sed vindicabo
me de vobis. Notant esse verba hominis
irati, & aposiopesi interruptentis sermo-
nem; ob id multa subintelligenda, hoc
modo. Si fecissetis tale quid initio, quum
primum scilicet adempta mihi fuit vxor mea,
fuissem placatus: sed certè non mihi satis-
fecero, nisi pœnas adhuc de vobis sumpsero.
2. Quandoquidem hoc fecistis, vindictam de
vobis sumam. quasi indicet se vxorem com-
bustam vlturum. 3. Siccine facturi estis? at
quum vltionem sumpsero de vobis, postmodum
desistam. quasi dicat, ex hoc initio intelligo
quid de me facturi essetis, si in vestras manus
venirem: atqui non idcirco priùs desistam
ab incœptis, quàm de vobis vltus fuero.*

Aliæ explanationes sunt coactæ. Noster op-
timè sensum expressit.

PERCVSSITQUE EOS INGENTI PLAGA, VERS. 8.
**ITA VT STVPENTES SVRAM FEMORI
IMPONERENT.]** Difficilis hic locus diuersi-
mode exponitur. 1. Itaque percussit eos in
coxa, vna, vel pariter, simul, cum femore pla-
ga magna. id est, tam in cruribus, quàm in
femoribus, nedum crura, sed etiam femora
confregit eis. q. d. vehementer atque acriter
percussit. Videtur figurata loquutio: vt Gal-
li dicunt, *il les battit à dos & à ventre.* id est,
percussit eos dorsum & ventrem. Hispanicè,
Dana en ellos quando en pierna, quando en anca.
2. Et percussit eos coxam super femur, &c. id
est, pedites cum equitibus. pedites coxæ,
suræ, aut cruri nituntur: equites femoribus
equo insident, aut ea super equum diuari-
cant. Frigida & inepta interpretatio. 3. Et
percussit eos coxam super femur. id est, in fu-
ga cadentes coxa super femur inflexa: qui
enim fugientes cadunt super faciem suam,
vertunt coxam, seu suram super femur suum.
q. d. percussit eos fugientes & cadentes tan-
to impetu vt pedes & crura femoribus illi-
ferint. 4. Et percussit eos vt crura femoribus
ingererentur. ac si dicat, subneruauit eos. 5. Et
percussit eos ab armo ad femur vsque cade ma-
na. 6. Notant שחוק schok quod hîc coxam verti-
mus, esse pedem totum inde à coxendice,
vnde excurrit: vsque ad talos: tibiam, suram,
coxam, crus interpretantur. Vide Exodi 29.
vers. 22. ergo reddunt aliqui: & percussit eos
tibia, crure, vel pede, super femur. id est cal-
cibus in femora eorum impactis. Clariùs ex-
ponunt: Percussitque eos crure vibrato in femora
eorum. id est, non aliis armis eos petens,
quam pede velut ignauos milites. pede con-
tudit eos.

IN SPELVNCA.] קרום seghiq, notant gene-
raliter esse, quamlibet cuiuslibet rei progressio-
nem, protensionem, prominentiam, præminen-
tiam, excellentiam, excelsum. Alij: dentem,
id est, scopulum acutum præruptum, & eminen-
tem, exponunt. Nonnulli, summitatem, fasti-
gium, cacumen. Aliqui, promontorium, in mo-
dum rami protensum.

ETAM.] Hebr. עטם Ghetam. Eusebius
& S. Hieronymus in Locis Hebræicis: Etam,
vbi habitauit Samson, in spelunca Etam, iuxta
torrentem.] S. Ambrosius lib. 3. Epistol. 23.
[Ipse autem concessit in Etam, ad torrentem in
deserto: petra illic erat munitio prærupta arduâ-
que tribus Iuda.] Iosephus: [Ea petra Etam
bene firma, in tribu Iuda sita.] Eam ad tribum
Simeonis, intra Iudaicæ tamen. sortis limi-
tes, pertinuisse, apparet ex 1. Paralipom. 4.
vers. 31. & 2. Paralipom. 11. vers. 6. Hanc He-
bræi putant vel esse fontem Naphthoach, Io-
sue 15. vers. 9. vel non longè ab illo fonte
abfuisse. Vide, quæ ibi notauimus. Dicta
videtur, vel quòd in ea optimæ & splendida
vestes, pallia, operimenta, amictus confice-
rentur: vel quòd volucris & auibus abun-
daret: aut quòd ibi ouium & gregum mul-
titudine essent: vel quòd rupes illa seu petra
styli, aut calami, seu pennæ formam refer-
ret: seu quòd ciues stylo & calamo, aut con-
filio

filio valerent. Tanta est amplitudo, & fecunditas linguæ.

VERS. 9. IN TERRAM IYDA.] Hebr. & castrametati sunt in Iehudah. Quidam exponunt, contra Iehudam. comprehenso Simeone, ex ea ratione, quæ dicta est supra Cap. I. vers. 3. & 17. sic in sequentibus.

VBI EORVM FVSVS EST EXERCITVS.] Videtur Noster respexisse stragem Philisthæorum, infra vers. 15. quod etiam Hebræa duci possunt: sed ex verbo habent: & tetenderunt. vel extenderunt-se in Lechi. id est, fixerunt tentoria: vel fuderunt se, sparsi sunt more castrametantium, seu militum excurrentium, in loco, qui à re gesta hîc statim descripta appellatus est deinceps, *Lechi*, id est, locus *Maxilla*, infra v. 17.

VERS. 11. DESCENDERVNT ERGO TRIA MILLIA VIRORVM DE IYDA.] Notant, hos descendisse, vt Simfone Philisthæis tradito, eo facto se apud eos, purgarent, se nullo pacto consiliis Samsonis communicasse.

VERS. 12. IURATE, AIT, ET SPONDETE MIHI, QVOD NON OCCIDATIS ME.] Hebræa variè reddunt. 1. *Iurate mihi, ne forte incurretis in me vos.* 2. *Iurate mihi, quod non aduersabimini mihi vos.* 3. Alij: *Iurate mihi, quod vos non sitis irruaturi in me.* 4. *Iurate mihi, ne forte irruatis in me vos.* q. d. ego sinam me vinciri, modo iuretis mihi, quod postquam ligatus fuero, vos non irruetis in me. 5. *Iurate mihi, vos me non interfecuros, nam timeo ne incuratis vos in me.* ecliptica oratio, de qua Vide Genes. 3. vers. 22.

VERS. 14. ET PHILISTHIM VOCIFERANTES OCCVRRISSENT EI.] Hebr. diuersimodè exponunt. *Et Pelisthim.* 1. *vociferati sunt.* 2. *inubilauerunt.* 3. *ouarunt.* id est, quasi iam partâ victoriâ, & capto hoste. 4. *taratantarizauerunt, vel classicum cecinerunt.* præ gaudio ad occursum eius. & deditionem eius. synecdoche. Nam id alioqui fraude Iehudæ visum fuisset factum.

LINA CONSVMI.] pro filâ linea. Notant substantium pro adiectiuo poni, & materiam pro re effecta ex ea, metonymicè.

VERS. 15. MANDIBVLAM ASINI, QVÆ IACEBAT.] *טריה terijah* hîc tantum, & Isaia 1. vers. 6. reperitur, vbi Noster exposuit *tumens*. hîc vertunt, *maxillam asini humidam, humentem, viridem, recentem, virulentam, putridam, purulentam, sanie defluentem, putrescentem, succulentam, nondum-secam.*

VERS. 16. IN MAXILLA ASINI, IN MANDIBVLA PVLLI ASINARVM, &c.] ter hoc versu ponitur vox *חמור Chamor*, & semel duale fœmineum *חמורתים chomoratijm*, secundum *CHAMOR* non pro asino, sed pro *aceruo, rumulo, cumulo*, capiunt, vt etiam *CHAMORATHAIM*, *Duos vel geminos acervos* interpretantur: vnde Chaldæi, Hebræi, & recentiores ferè omnes ita hunc versum exponunt: *Et dixit Simfon: In, vel Cum mandibula asini, acervum, vel tumulum, & duos acervos, vel duos tumulos.* id est, vnum atque alterum tumulum. Et pulchra vsus est paranomasia asini ad tumulum: nam eodem nomine vocant asinum, & tumulum seu acervum. nimirum ab acervis

& sarcinis gestandis: idèd Matthæus Cap. 21. vers. 5. appellavit *subingale*, scilicet animal. Vel certè dicitur *CHAMOR asinus*, quod turbidum, & lutulentum habeat cerebrum. Alij reddunt: *Cum maxilla asini acervum acervorum.* id est, ingentem acervum, magnam cateruam Pelisthæorum. Vel potius, *acervum, imo & duos acervos.* vt sit correctio: nam quum maxilla hostes vtrimque prementes caderet, facti sunt ex eis duo acervi, hinc & inde. Videtur Simfon per medium agmen perripisse & vtrimque hostes cadendo duos acervos casorum fecisse, atque quingentos ab vna parte, alios quingentos ab alia interfecisse. Atqui semper mihi vocis *CHAMOR* acervi significatio suspectissima fuit, cum ea alibi ferè non inueniatur: nam locus 1. Samuel 16. vers. 20. potius ab asino, quàm acervo stat: & Scriptura *Aceruum חומר Chomer*, non *CHAMOR* appellare soleat. Vnde non possum non Nostri interpretationem aliis præferre: *In maxilla asini, asini duarum-asinarum, vel asinarum: in maxilla asini percussi mille viros.* Asinum duarum-asinarum poeticè appellare videtur, asinum ingentem & robustissimum quasi quod ei nutriendo opus fuerint duæ asinæ. vt sanè in ea regione asini erant prægrandes ac præualidi.

VERS. 17. RAMATHLECHI, QVOD INTERPRETATUR, ELEVATIO MAXILLÆ.] de suo adiecit Noster interpretationem duarum Hebraicarum vocum *Ramath lechi*. quæ solæ hîc ponuntur. Plerique *רמת Ramath* à verbo *רמה ramah* deducunt atque interpretantur, *Proiectionem, Abiectionem, Eiaculationem, Maxilla*, quod ibi maxillam de manu proiecerit, vt paulò antè dicitur. Alij cum Nostro à *רם rum* deriuant, exponuntque, *Elevationem, exaltationem maxilla*, quod ibi eleuauerit, & sustulerit è terra maxillam, supra vers. 15. Quidam reddunt, *Excelsum*, seu *Collem maxilla*. quod eo loco, vbi maxillâ præclarum illud facinus patrauerat, collis aliquis aut tumulus editus esset.

VERS. 19. MOLAREM DENTEM.] *מכתש mactesch*, à contundendo dici constat. Ter tantum in Scriptura reperitur. Noster Prouerb. 27. 22. Sophonia 1. vers. 11. *pilam* reddidit, nempe vas concauum, in quo antiqui siccata frumenta pinsebant, hoc est, contundebant, Plinio lib. 18. Cap. 11. Alij, *mortarium, mortariolum, seu Cauum, cavitatem*: nonnulli, *molam*, exponunt. Hîc verò plerique *molarem-dentem* interpretantur, quo scilicet cibus contunditur. Alij, *foueam, cavitatem, siue alueolum-dentis*, in quo dens immittitur, qui formam mortarioli refert, intelligunt. Quidam vocem *MACHTHESCH*. non ad maxillam asini referunt, sed ad rupem seu petram, quæ formam mortarij habuerit, in eo loco positam, qui dictus est *Lechi*, id est, maxilla: vnde conuertunt: *Qua propter fudit Deus cauum quoddam, seu mortarium, sic dictum à similitudine eius propter cavitatem, quod est in loco illo Lechi, ita vt prodirent ex eo aquæ, &c.* Hoc est, in eo loco, qui *Lechi* dicebatur, Deus in rupe caua in modum mortarij conformata hiatus & aperturam fecit,

fecit, unde aqua prodire inciperent. Hunc sensum Chaldaeus expressit. Iosephus: [Copiosus fons subito à quadam petra prorupit,] Quocirca quod Hebr. dicitur: *Et discidit Deus molam, quae in Lechi*, id est, *maxilla*, ita explicant, quae mola erat in loco, qui dicitur Lechi seu Maxilla. Aliqui reddunt: *Et scidit Deus pistillum, quod in Lechi*, id est, *scidit rupem, seu petram in modum pistilli effigiatam, quae erat in Lechi*.

VERS. 20.

IVDICAUITQUE ISRAEL, &c.] Quidam reddunt: *Vindicavit autem Israel temporibus Pelisthaeorum, &c.* quasi dicat, ultiones qui-

dem aliquas fecit, sed tamen non abstulit eorum dominatum. Nonnulli Simsonem è numero iudicum eximunt, quod is nihil functione publica administrasse scribatur, non ius populo dixisse, non militem conduxisse, exercitum comparasse, bella gessisse pro populo: omnes enim eius actiones priuatae videntur, qui robore corporis egregia tantum aduersus Pelisthaeos ultionum facinora ediderit. Sed tamen Scriptura de eo eodem prorsus modo loquitur, ut de aliis iudicibus, qui magistratum in populo gessere: *Et indicavit Israel, &c.*

CAPVT DECIMVM-SEXTVM.

Samson obseruantibus eum custodibus, portas Gazæ vrbis in montem detulit: à Dalila autem cui sæpius illuserat, cognita causâ fortitudinis detonsus, excacatur ab hostibus; quos tandem vnâ secum interemit.

Vulg.

Malu.

B I I T quoque in Gazam, & vidit ibi mulierem meretricem, ingressusque est ad eam.

2 Quod cum audissent Philisthiim, & percerebruiſſet apud eos, intraſſe urbem Samson, circumdederunt eum, positis in porta ciuitatis custodibus: & ibi tota nocte cum silentio præſtolantes, ut factò mane exeuntem occiderent.

3 Dormiuit autem Samson vsque ad medium noctis: & inde conſurgens, apprehendit ambas porta fores cum poſtibus ſuis & ſera, impoſitâſque humeris ſuis portauit ad verticem montis, qui reſpicit Hebron.

4 Poſt hac amauit mulierem, quæ habitabat in Valle Sorec, & vocabatur Dalila.

5 Veneruntque ad eam principes Philisthinorum, atque dixerunt: Decipe eum, & diſce ab illo, in quo habeat tantam fortitudinem, & quo modo eum ſuperare valeamus, & vinctum affligere. quod ſi feceris, dabimus tibi ſinguli mille & centum argenteos.

6 Locuta eſt ergo Dalila ad Samson: Dic mihi, obſecro, in quo ſit tua maxima fortitudo, & quid ſit quo ligatus erumpere nequeas?

7 Cui reſpondit Samson: Si ſeptem neruiceis funibus, necdum ſiccis & adhuc humentibus, ligatus fuero, infirmus ero ut ceteri homines.

Maluenda, In Iudicum.

E T ambulauit Simson in Ghazah: & vidit ibi viram^a meretricem, & venit ad eam.

2^b Ghazitis ad dicere: Venit Simson huc. Et circumgyrauerunt, & inſidiati fuerunt ei omni nocte in porta vrbis: & ceſſare-ſe fecerunt omni nocte, ad dicere: Vſque ad lucem^c manè: & interficiemus eum.

3 Et cubauit Simson vsque ad medietatem noctis, & ſurrexit in medietate noctis, &^d apprehendit in^e januis portæ vrbis, & in duobus poſtibus: & mouit ea cum^f tranſugitorio, & poſuit ſuper^g ſcapulas ſuas: & aſcendere fecit eas ad caput montis, qui ſuper facies Chebron.

4 Et fuit poſt ſic, & amauit viram in^h torrente Sorek: & nomen eius Delilah.

5 Et aſcenderunt ad eam ſatrapæ Pelisthim, & dixerunt ei: ⁱ Perſuade eum, & ^k vide in quo^l virtus eius grandis: & in quo^m poterimus ei, & ligabimus eum, adⁿ affligere eum: & nos dabimus tibi^o vir mille & centum argenteum.

6 Et dixit Delilah ad Simson: Annuntia^p mecro, mihi in quo virtus tua grandis, & in quo ligaberis ad affligere te.

7 Et dixit ad eam Simson: Si ligabunt me^p in ſeptem reſtium^q viridium, quæ non exſiccatae fuerunt: & ^r agrotabo, & ero ſicut vnus^f homo.

^a ſcortum
^b Ghazais, Ghazenſibus,
Ghazathæis
^c duluculi
^d obtinuit
^e januis, foribus, portis, valuis
^f tranſcurſorio, veſte, tranſtillo, repagulo
^g humeros ſuos
^h valle
ⁱ ut cap. 14. v. 15.
^k diſce, experire
^l vis, robur, vires, fortitudo, potentia. Sic v. 6. 9. 15. 17. 19.
^m præpoterimus, præualebimus, ſuperabimus, compotes erimus illius
ⁿ opprimere, deprimere, humiliare
^o quiſque, ſinguli, viri
^p ſeptenario
^q humentium, recentium
Sic v. 8. 9.
^r infirmus, debilis ero, infirmabor. Sic v. 11. 17.
ſaliquis homo, vel ex cæteris hominibus, Sic v. 11. 17.

Ii

8 Et

8 Attuleruntque ad eam satrapæ Philisthinorum septem funes, ut dixerat: quibus vinxit eum.

9 latentibus apud se insidiis, & in cubiculo finem rei expectantibus, clamavitque ad eum: Philisthim super te Samson. Qui rupit vincula, quo modo si rumpat quis filum de stuppæ tortum putamine, cum odorem ignis acceperit: & non est cognitum in quo esset fortitudo eius.

10 Dixitque ad eum Dalila Ecce illufisti mihi, & falsum locutus es: saltem nunc indica mihi quo ligari debeas.

11 Cui ille respondit: Si ligatus fuero novis funibus, qui nunquam fuerunt in opere, infirmus ero, & aliorum hominum similis.

12 Quibus rursus Dalila vinxit eum, & clamavit: Philisthim super te Samson, in cubiculo insidiis preparatis, Qui ita rupit vincula quasi fila telarum.

13 Dixitque Dalila rursus ad eum: Usquequò decipis me, & falsum loqueris? ostende quo vinciri debeas. Cui respondit Samson: Si septem crines capitis mei cum licio plexueris, & clauum his circumligatum terræ fixeris, infirmus ero.

14 Quod cum fecisset Dalila, dixit ad eum: Philisthim super te Samson. Qui consurgens de somno extraxit clauum cum crinibus & licio.

15 Dixitque ad eum Dalila: Quomodo dicis quod amas me, cum animus tuus non sit mecum? Per tres vices mentitus es mihi, & noluisti dicere in quo sit maxima fortitudo tua.

16 Cumque molesta esset ei, & per multos dies iugiter adhereret, spatium ad quietem non tribuens, defecit anima eius, & ad mortem usque lassata est.

17 Tunc aperiens veritatem rei, dixit ad eam: Ferrum nunquam ascendit super caput meum, quia Nazaraus, id est, consecratus Deo sum de utero matris meæ: si rasum fuerit caput meum, recedet à me fortitudo mea & deficiam, eroque sicut ceteri homines,

18 Vidensque illa quod confessus ei esset omnem animum suum, misit ad principes Philisthinorum ac mandavit: Ascendite adhuc semel, quia nunc mihi aperuit cor suum. Qui ascenderunt, assumpta pecunia quam promiserant.

8 Et ascendere-fecerunt ei satrapæ Pelisthim septem restes virides, quæ non exsiccatæ fuerunt, & ligavit eum in eis.

9 Et insidians, sedens ei in penetrali: & dixit ad eum: Pelisthim super te Simson. Et abruptis restes, secundum quod abruptetur intortum stuppæ, in introspirare illud ignem: & non cognita fuit virtus eius.

10 Et dixit Delilah ad Simson: Ecce fefellisti in me, & loquutus-fuisti ad me mendacia: nunc annuntia, obsecro mihi in quo ligaberis.

11 Et dixit ad eam: Si ligare ligabunt me in rudentibus novis, quibus non factum-fuit in eis ministeriale: & ægrotabo, & ero sicut vnus homo.

12 Et accepit Delilah rudentes novos, & ligavit eum in illis, & dixit ad eum: Pelisthim super te Simson: & insidians sedens in penetrali: & abruptis eos de super brachia sua sicut filum.

13 Et dixit Delilah ad Simson: Adhuc ecce fefellisti in me, & loquutus-fuisti ad me mendacia: annuntia mihi, in quo ligaberis. Et dixit ad eam: Si texes septem cincinnos capitis mei cum

14 Et infixit in paxillo: & dixit ad eum: Pelisthim super te Simson. Et expergefactus-fuit de dormitione sua: & movit paxillum texture, & petinem.

15 Et dixit ad eum: Quomodo dicis, Amaui te, & cor tuum non ad me? Isto tres ictus fefellisti in me, & non annuntiaui mihi, in quo virtus tua grandis.

16 Et fuit quia extorsit ei in verbis suis, omnibus diebus, & fuit apud eum: & decurtata-fuit anima eius, ad mori.

17 Et annuntiavit ei omne cor suum, & dixit ei: Nouacula non ascendit super caput meum: quia Separatus Ego de ventre matris meæ: Si rasus-fui, & discedet de ex me virtus mea; & ægrotabo, & ero sicut omnis homo.

18 Et vidit Delilah quia annuntiavit ei omne cor suum, & misit, & vocavit satrapis Pelisthim, ad dicere: Ascendite ictu, quia annuntiavit mihi omne cor suum. Et ascenderunt ad eam satrapæ Pelisthim, & ascendere-fecerunt argentum in manus eorum.

19 Et

fæmineum, Dalila

u insidiator x manens.

Sic v. 2.

y fæmineum

apud eam

z conclavi,

secreto-cu-

biculo. Sic

v. 12.

a fæmineum

nempe Deli-

lah.

b filum, fila-

mentum

c odorari,

olfacere,

sentire

d falsus-fui-

sti. Sic Genes.

3 r. v. 7. &

hic v. 13. 15.

e benè,

validè

f funibus

contortis,

tortili-

bus, densis.

Ita v. 12.

g opus, opi-

ficiam

h funiculum

i tricas, cir-

ros

k liciatorio,

vel, iugo

textoris

l clauo, palo

Sic statim

m somno.

Sic v. 20.

n amouit,

remouit

o relaris

p ut v. 13.

q mecum

r lam. vel

Hispanicè,

Con esta

tres vezes

spulsus,

vices

r quum

u sic supra

Cap. 14. v. 17

x abbrevia-

ta, succisa,

imminuta

y Nezir Dei

z pulsu, hac

vice

a pecuniam

19 At illa dormire eum fecit super genua sua, & in sinu suo reclinare caput. Vocauitque tonsorem, & rasi septem crines eius, & cepit abigere eum, & a se repellere: statim enim ab eo fortitudo discessit:

20 Dixitque: Philisthim super te Samson. Qui de somno consurgens, dixit in animo suo: Egrediar sicut ante feci, & me excutiam, nesciens quod recessisset ab eo Dominus.

21 Quem cum apprehendissent Philisthim, statim eruerunt oculos eius, & duxerunt Gazam vinctum catenis, & clausum in carcere molere fecerunt.

22 Iamque capilli eius renasci ceperant,

23 Et principes Philisthinorum conuenerunt in unum, ut immolarent hostias magnificas Dagon Deo suo, & epularentur, dicentes: Tradidit Deus noster inimicum nostrum Samson in manus nostras,

24 Quod etiam populus videns, laudabat Deum suum, eademque dicebat: Tradidit Deus noster aduersarium nostrum in manus nostras, qui deleuit terram nostram, & occidit plurimos.

25 Letantesque per conuiuia, sumptis iam epulis, praeceperunt ut vocaretur Samson, & ante eos luderet. Qui adductus de carcere ludebat ante eos: feceruntque eum stare inter duas columnas.

26 Qui dixit puero regenti gressus suos: Dimitte me, ut tangam columnas, quibus omnis imminet domus, & recliner super eas, & paululum requiescam.

27 Domus autem erat plena virorum ac mulierum, & erant ibi omnes principes Philisthinorum, ac de tecto & solariorio circiter tria millia utriusque sexus spectantes ludentem Samson.

28 At ille inuocato Domino ait: Domine Deus, memento mei, & redde mihi nunc fortitudinem pristinam Deus meus, ut ulciscar me de hostibus meis, & pro amissione duorum luminum unam ultionem recipiam:

29 Et apprehendens ambas columnas, quibus innitebatur domus, alteramque earum dexterâ, & alteram laeuâ tenens,

30 Ait: Moriatur anima mea cum Maluenda, In Iudicum.

19 Et dormire-fecit eum super genua^b sua, & vocauit^c viro, & rasi^d se. ptem cincinnos capitis eius: & incoepit ad affligere eum: & discessit virtus eius de super eum.

20 Et dixit: Pelisthim super te Simson. Et expergefactus fuit de dormitione sua, & dixit: Exibo^e secundum ictum in ictu^f & excussus-fui. Et ipse non cognouit, quia IHVH discessit de super eum.

21 Et apprehenderunt eum Pelisthim, & effoderunt oculos eius: & descendere-fecerunt eum in Ghazah, & ligauerunt eum^g in aëribus-duobus: & fuit molens in domo^h vinctorum.

22 Et incoepit capillus capitis eius adⁱ germinare, secundum quod rasi-fuit.

23 Et satrapæ Pelisthim collecti-fuerunt ad^k sacrificare sacrificium grande Dagoni diis^l eorum, & m^m lætitiæ: & dixerunt: Dedit dii nostri in manibus nostris Simsonemⁿ maleuolentem nostrum.

24 Et viderunt eum populus, & o^o extulerunt deos^p eorum quia dixerunt: Dedit dii nostri in manibus nostris maleuolentem nostrum, & q^q exsiccantem terræ nostræ: & qui multiplicauit^r violatos nostros.

25 Et fuit secundum bonum-esse eorum: Et dixerunt: Vocate Simsoni, & l^susit nobis. Et vocauerunt Simsoni de domo^t vinctorum, & lusit faciebus eorum: & stare fecerunt eum inter^u statuas.

26 Et dixit Simson ad^x excussum, obtinentem in manu eius: y Depone me, & z^z contrectare-fac me^a statuas, b^b quibus domus^c stabilita-fuit super eas: d^d & innixus-fui super eas.

27 Et domus impleta-fuit hominum & mulierum: & inibi omnes satrapæ Pelisthim: & super^e tectum^f sicut^g tres millium^h viri & viræ, videntium in ludere Simson.

28 Etⁱ vocauit Simson ad IHVH, & dixit: ADONAJ IHVH, recordare me, obsecro; & k^k obtine me, obsecro, tantummodo^l ictu isto, ELOHIM: m^m & vindicatus-fui vindictam vnus de duobus oculis, de Pelisthim,

29 Et perculit Simson duasⁿ statuas medii, o^o quibus domus^p stabilita-fuit super eas: & sustentus-fuit super eas: vna in dextera eius, & vna in sinistra eius.

30 Et dixit Simson: q^q Morietur anima mea

b *famineum Dalila.*
c *virum. id est, tonsorem*
d *radere. fecit. est verbum famineum.*

e *sicut vice in vice*
f *ut excutiar*
g *geminis-chalybibus*
h *ligatorum in ergastulo*
i *sic post.*

j *pullulare, succrescere*
k *celebrandum*
l *suis*
m *datiuus. ad letitiam, vel ad lætandum*
n *inimicum, hostem. Sic v. 24.*

o *laudibus euexerunt, laudauerunt*
p *suos*
q *desolatore, deuastatorem*
r *confossos, perfoscos, interfectos, profanatos.*

s *id est, qui multos & nobis confodit.*
t *lulum, risum-fecit*
u *ligatorum*
v *columnas*
x *puerum*
y *Dimitte, sine*

z *palpare*
a *columnas*
b *quas*
c *apparata, firmata, innixa*
d *ut innitatur*
e *menianum*
f *solarium*
g *quasi, circiter*

h *ternarius*
i *utque genitius singularis.*
j *inuocauit, clamauit*
k *apprehende-valide, confortata, corroborata, confirma*

l *hoc pulsu, hac vice*
m *ut vindicer*
n *columnas*
o *quas*
p *ut v. 26,*
q *Vide Numer. 23. v. 14.*

*Philisthim, concussisque fortiter colum-
nis, cecidit domus super omnes principes,
& ceteram multitudinem: quæ ibi erat
multoque plures interfecit moriens, quàm
antè vinus occiderat.*

31 *Descendentes autem fratres eius, &
vniuersa cognatio tulerunt corpus eius,
& sepelierunt inter Saraa & Esthaol in
sepulchro patris sui Manue: iudicauit-
que Israël viginti annis annis,*

mea cum Pelisthim: & extendit in
virtute, & cecidit domus super sara-
pas, & super omnem populum, qui in
ea: & fuerunt mortui, quos mori-
fecit in mori eum plures de quos
mori fecit in vitis suis.

31 Et descenderunt fratres eius, &
omnis domus patris eius; & leuauerunt
eum, & ascenderunt, & sepeliuerunt
eum inter Tzareghah, & inter Esthaol
in sepulchro Manoach patris sui. Et ipse
iudicauit Israelem viginti y annum.

*r inclinauit,
declinauit,
diuertit
/ potentia,
robore, for-
titudine
/ præ his,
vel quam ii*

*u ascendere-
fecerunt*

*x Vide supra
Cap. 15, v.
20.
y annos*

COMMENTARIA.

VERS. 1.

VLIEREM MERETRICEM.] *ונוח Zonah ineptè hîc caupo-
nariam, tabernariam, aut merito-
riam vertunt, cum verè fuerit
meretrix, scortum, nonaria, &c.*

INGRESSVSQVE EST AD EAM.] Heb. *& venit ad eam*, vulgatus Hebraismus, pro congressus est cum ea, rem habuit cum illa. Sic Genes. 6.4. cap. 6.2. & 24. Psalm. 50. v. 1. Ergo Samson infirmitate humana abreptus, oblitus Dei & vocationis suæ cum scorto congregatur. Frustra sunt, qui reddunt: & diuertit ad eam, quasi in tabernam meritoriam, aut diuerforium.

VERS. 2.

QVOD QVVM AVDISSENT PHILISTHIM, ET PERCREBVISSET APVD EOS.] Heb. *Ghazitis dicere*, vel *dicendo*. Quidam subaudiunt: Ghazitis dictum fuit, vel renuntiatum fuit, dicendo. Notant, concisam orationem esse, vt indicaret celeritatem renuntiationis, q. d. extemplo renuntiatum fuit Ghazitis. Alij: *Ghazitis dictum fuit*. Nonnulli: *Ghazais quum diceretur*.

CIRCVMDEDERVNT EVM POSITIS IN PORTA CIVITATIS CVSTODIBVS.] Heb. *& circuierunt*, & *insidiati sunt ei tota nocte in porta vrbis*. Exponunt, *circuierunt*, id est circum urbem munierunt loca, per quæ eua- dere poterat & *insidiati sunt ei*, &c. id est, insidias posuerunt ei, & tota illa nocte diligenter occluserunt portam vrbis, ne exiret per illam. Alij, *& circuierunt*, id est, per circuitores curauerunt tota illa nocte, vt ciues parati essent in matutinum tempus ad occidendum Simsonem. Ego interpretor, dispositis per omnia loca insidiis huc illuc tota nocte circumcursabant, præsertim ad portas, ne quæ ante lucem elaboretur Simson.

ET IBI TOTA NOCTE CVM SILENTIO PRÆSTOLANTES.] Futurum ex Hithpahel *יתחרשו Iithareschum*, propriè: & *tacere-sefecerunt*, vel *silentium sibi ipsis imposuerunt*. Quidam: & *cessare-sefecerunt*. Aliqui: & *surdos & mutos se fecerunt*, vel *simularunt*. Aliqui: & *silentes-fabricati-sunt*, vel *machinati-sunt*, id est, insidias struxerunt. Nonnulli: & *cogitabundi-permanserunt*. Alij: *conticescebant-que tota illa nocte*, id est, ne verbo quidem cum

Simfone commouebant quidquam. Ego vim verbi eam esse puto, vt tota nocte maximo cum studio, & intentione animi consilia agita- uerint, machinati sint, fabricati sint, quo modo, aut qua ratione possent Simsonem capere & interficere: idque summo cum si- lentio, ne Simson persentisceret.

VT FACTO MANE, EXEUNTEM OCCIDE- RENT.] Heb. *dicendo: Vsq̃ue ad lucem matu- tinam: & interficiemus eum*. Notant, eclipti- cam esse orationem, vt commotorum & perturbatorum. Quidam ita eam implent: *dicendo, Vsq̃ue ad lucem matutinam expecte- mus: & occidemus eum*. Alij: *dicendo, Conis- cescamus vsque ad lucem matutinam, tum inter- ficiemus eum*. Ego maiorem emphasim loquu- tioni inesse puto, q. d. Quam primum ma- tutinum lumen illuxerit, interficiemus eum.

ET SERA, IMPOSITASQVE HVMERIS.] Heb. *& mouit ea cum vecte, & posuit super sca- pulas suas*. Verbum *נשא Nasagh* cuius hîc futurum cum affixo ponitur *נשיא Vajssa- ghem* plerique Hebræorum ac nostrorum in- transitiuè capiunt: & *profectus est ea*, id est, cum eis, vna cum vecte, &c. Quidam clarius: *profectusque est cum eis, coniunctis vecte, impo- nens humeris suis*. Alij transitiuè: & *mouit, amouit, transtulit, ea cum vecte, &c.* id est mo- litus est fores & postes vecte transuersario, quem Hispanicè dicimus, *Tranca, ó barra dela puerta*. Sic transitiuè accipi verbum NA- SAGH, infra vers. 14. & Isaia 33. vers. 20. ob- seruant.

QVI RESPICIT HEBRON.] Heb. *qui su- per facies Chebron*. Alij: *qui erat contra faciem Hebron*. Quidam: *qui est è regione Hebron*. Nonnulli: *qui est in conspectu Chebronis*, id est, prope Hebronem, quæ in monte sita erat, Iosue 21. v. 11. Distat autem à Ghazah He- bron vltra septem leucas Hispanicas versus orientem: vt immane profecto videatur Sam- sonis robur tantum itineris spatium portas vrbis ingentes & ponderosas potuisse hume- ris bajulare. Et facile suspicari possumus eum tanquam trophæum aliquod fores illas Gha- zæ in monte Hebronis constituisse.

IN VALLE, seu TORRENTE SOREK.] VERS. 4. *נחל Nakhel*, vtrumque & *vallem & torren- tem*

VERS. 3.

tem significat, quod torrentes in vallibus, & valles iuxta torrentes esse soleant. Eusebius & S. Hieronymus in locis Hebraicis: [Sorek nomen torrentis, de quo loco fuit. Dalila illa Samsonis: sed & usque hodie ad septentrionalem plagam Eleutheropoleos vicus ostenditur nomine Capbar Sorek, iuxta villam Saraa, unde fuit Samson.] Nomen indeptus est à præstantissimo & generosissimo vitium genere, quod in ea valle seu torrente proueniebat. Vide Genes. 49. v. 11.

ET VOCABATUR DALILA.] Heb. דלילה Delilah, significat, Exhaustam, Attenuatam, Macram, Tenuem, Delicatam, à forma forsan, & habitu corporis. Hanc quidam veram vxorem putant: alij prostibulam & meretricem volunt: quod est verisimilius. A superstitione Pelisthaica ad sacra Israëlitarum à Simsone traductam Hebræi tradunt. Sed vnde id sciuerunt?

VERS. 5. ET VINCTVM AFFLIGERE.] Heb. & ligabimus eum ad affligendum, seu deprimendum, opprimendum eum. Quidam exponunt, ad magnam eius vim cohibendam, vt communem cum aliis hominibus sortem experiatur: sic in sequentibus, quod ipse Simson explicat vers. 7. quasi dicant, ad perdomandam eius ferociam, ne nobis amplius exitio sit: præter cicurationem eius, & nostram securitatem, nihil præterea aut cupimus aut quærimus. Verum rectius est, ad sumendas pœnas dignas de tam truculento hoste, & eum calamitatibus & ærumnis obruendum: vt postea fecerunt. Sic v. 6.

DABIMVS TIBI SINGVLI MILLE ET CENTVM ARGENTEOS.] Heb. mille & centum argentum, id est argenti pondera seu siclos. Si siclos argenteos accipiamus, cum essent quinque Satrapæ, Iosue 13. v. 3. promiserunt vniuersè pro omnibus 5500 siclos, id est, argenteas Castellanas drachmas 27500. Si vero pondera communia, quæ Hispanicè vocamus pesos, intelligamus, cum vnumquodque pondus pendat octo argenteas Castellanas drachmas, summa erit 44000 argentearum Castellandarum drachmarum, quæ vocant Regalia. Eadem summa est infra cap. 17. vers. 2.

NERVICEIS FVNIBVS.] Heb. יתרים Ietarim reddunt, chordis, nervis, funibus, restibus. Hebræorum plerique, virgis, vel viminibus, propter adiunctum, quod sequitur לחים Lachim, viridibus, virentibus. Sic v. 8.

VERS. 7. ET NON EST COGNITVM, IN QVO ESSET FORTITVDO EIVS.] Heb. & non est cognita virtus eius, id est, non est cognitum à Pelisthæis; deprehendere illi non potuerunt, in quo vires eius consisterent. Noëma.

VERS. 13. SEPTEM CRINES CAPITIS MEI.] Heb. septem cincinnos, &c. id est, septem partes, seu tricas capillorum, simul conglobatorum: nimirum capillamentum omne in septem cincinnos quasi licia distributum. Sic infra v. 19. Habebat enim crines oblongos, & crispas, ac intricatos, siue contortos.

CVM LICIO.] Heb. מסכת Masscet bis tantum in Scriptura legitur, hîc, & vers. 14. Hebræi aiunt significare liciu, vel telam ipsam, seu

pannum, qui textitur, & operitur, quasi dicas opertorium. Alij, lodicem, seu cortinam vertunt. Fortasse tunc Delilah telam aliquam aut opertorium texebat, q.d. si simul cum tela aut panno cincinnos meos texueris, aut ei intexueris. Plerique liciu, seu liciatorium instrumentum textorum, per quod fila fluunt, ac funduntur, quod pecten appellatur, esse volunt, ac si dicat, si cum pectine liciatorio cincinnos meos texueris. Nonnulli esse iugum ipsum textorum, nempe lignum teres ac rotundum, cui texta iam tela circumuoluitur, existimant; sic dictum quod id telâ circumuolutâ tegatur, quasi dixisset: Si cincinnos meos ad iugum textorum circumuolueris. Quidam à נסך Nasach, fundere: alij à סכך Sacach, operire, deducunt.

QVOD QVVM FECISSET DALILA.] Heb. VERS. 14. Et infixit clauo, seu, cum clauo. Hispanicus Interpres: Y ella hinc la estaca. Aliqui: Illa itaque impacto paxillo. Subaudi, postquam egisset, quæ ex verbis Simsonis agenda esse didicerat. Noëma, quasi dicat, His factis, impegit paxillum in scapum, ne iugum cum panno seu tela, cui capilli artexti erant, volui, aut moueri posset: sed fixum & immobile maneret. Obfirmavit iugum liciatorium veste, siue clauo, ne scilicet commoueretur, facile enim rotatur. Hispanicus Interpres: Despues de texidas las guedejas de Samson con la tela, emboluo la tela al enxullo, y afirmolo con la estaca.

EXTRAHIT CLAVVM CVM CRINIBVS ET LICIO.] Heb. & mouit paxillum, seu clauum ארג Ereg, & pecten, seu iugum-textorium. Quidam intransitiuè reddunt: & profectus est cum paxillo ipso texture, & cum ingo ipso. Alij transitiuè: & amouit, abstulit, clauum, &c. Vide supra v. 3. Vocem EREG variè elucidunt. Quidam texturam, telam, interpretantur, clauum texture, seu tela. Aliqui ipsum telare, vbi tela textitur, intelligunt. Hispanicus Interpres, Arrancò la estaca del telar con la tela. Alij putant esse instrumentum textorum ex ligno fabrefactum in modum nauicula, quo subtegmen stamini intexitur. Sic accipi notant Iob. 7. v. 5. Latini radium dicunt. Virgilius 9. Æneidos.

Excussi manibus radij, reuolutaque pensa. Quidam volunt antiquis Latinis appellatum panuelum, apud Varronem lib. 4. de Lingua Latina, cap. 23. & panulam, apud Nonium cap. 2. §. 623. & panulias, vel panuclas, apud S. Isidorum lib. 19. Originem, cap. 29. Hispanici vocant Lancadera. Itali Duella, & spuola. Nonnulli existimant esse instrumentum ligneum, quod inseritur in foraminibus liciatorij, seu iugi textorij ad circumuoluendum pannum vel telam. Italicè, caniglia, Hispanicè clauija. Aliqui, ipsum iugum textorium, Hispanicè, enxullo, esse arbitrantur. Sane huic loco radius parum conuenire videtur: nam ineptum plane instrumentum ad figendum vel obfirmandum: rectius hîc texturam, vel telare ipsum acceperimus: & amouit paxillum texture vel telaris, & pecten, seu iugum textorium, quod sic exponunt, simulatque expergefactus fuit, leui capitis motu, & palum quo illa

iugum fixerat & obfirmauerat, euulsit; & iugum ipsum, cui crines alligati fuerant è carceribus, & scapis suis detraxit, mirabili pariter ac iocoso spectaculo. Nec desunt, qui reddant: & abstulit, extraxit, clauum iugiliciorij, & telam ipsam; quæ scilicet circum iugum cum cincinnis contexta, inuoluta erat, q.d. traxitsecum omnia.

VERS. 16.

IVGITER ADHÆRERET.] Verbum *יָחַד* Illetz alibi in Scriptura non legitur, & hic ponitur in formula Pihel. Comparant cum verbo *יָחַד* Lutz, illudere; ajuntque significare, *falsè dicere in aliquem, illicere verbis, sugillare, & scommatis perurere, artificio verborum illudere, &c.* Variè reddunt in eundem fermè sensum. 1. & molestauit eum, molestia-affecit, moleste-urfit eum. Ita Reuchlinus, Alfonso Zamorensis, Caietanus, Sanctes, Marinus, Auenarius, Buxtorfius, Schindlerus. 2. & oppressit eum. Ita Kimchius, Reuchlinus, & Pomarius. 3. & coercuit, angariauit eum. Ita Reuchlinus. 4. & angustauit eum, seu angustiauit eum. Ita Alfonso Zamorensis. 5. & obtudit eum. Ita Vatablus. 6. & negotium-faceffinit ei. Ita Leo Iudas. 7. & instauit ei, vel quotidianis conuiciis efflagitauit ei. Ita Mercerus. 8. & esurire-fecit eum, quasi nollet ei cibos præbere. Ita Elias Leuita. 9. & anxit, constrinxit, coegit, impulit, compulit, afflixit, cruciauit eum. In qua significatione id verbum Syris usurpatur. Ita Schindlerus. 10. & illexit eum. Ita Forsterus. 11. & artificiose-urfit eum. Ita Tremellius, & Iunius. 12. Hispanicus Interpres, *γ moliendolo*. Ego existimo neminem rectius Nostro assequutum vim verbi: proculdubio contulit cum transposito *אֶצֶל* Atzal, & significatum deduxit ex præpositione *אֶצֶל* Etzel, apud, iuxta, circa, penes, prope, quasi dicat: & erat semper apud eum, iuxta eum, prope eum. Hispanicè, *siempre estaua con el, no le dexaua un punto*, instando, vrgendo, &c. quod Noster dixit: & iugiter adharebat ei. Possis reddere: & reseruauit, asseruauit eum, id est, obseruabat eum, si fortè posset deprehendere, in quo situm esset robur ipsius.

DEFECIT ANIMA EIVS, ET AD MORTEM VSQVE LASSATA EST.] Hebræa variè transferunt. 1. & angustia affecta est anima eius ad moriendum, vel ita ut moreretur, id est, elanguit, emarcuit, cæpit elanguescere, scilicet esse animo remissiore solito, ita ut optaret mortem. Vel tunc cæpit tædere eum vitæ suæ, & optare mortem. 2. & lassata est anima eius usque ad mortem. Tanta vis est insani amoris muliebris! 3. ut anima eius tantum non enecaretur. 4. denique imminueretur animus eius, ac si moriturus esset, id est, maxime frangeretur animus eius. Vide similem loquutionem supra cap. 10. v. 16. & Numer. 21. v. 4. & 5.

VERS. 19.

ET RASIT SEPTEM CRINES EIVS.] Heb. & radere-fecit septem cincinnos capitis eius. Exponunt, id est, totum capillamentum eius, ut indicat versus 17. vel quia fortè manserat totum capillamentum eius in septem cincinnos quasi licia distributum, è vers. 13. vel est numerus finitus pto infinito & vniuerso. Notant, hanc sacram historiam æmu-

latas gentes, fabulam fecisse de purpurea Nisi Megarensium regis coma, quam Nisus ita habuerat consecratam, ut tandiu regno potiretur, quandiu illam habuisset intactam: quâ à filia Scylla abscissâ regnum amisit. Eam fabulam latè describunt Apollodorus lib. 3. Bibliothecæ, Ouidius initio 8. Metamorphoseon, Pausanias in Atticis lib. 1. Numer. 17. Seruius in Eclogam 6. & in 1. Georgicorum. Magnus semper dæmon impiè Dei æmulator.

ET CŒPIT ABIGERE EVM.] Heb. & incæpit affligere eum, vel humiliare eum, id est, contemptim habere, & spernere, & forsan iniuriis lacessere. Alij ad sequentem versum referunt: Et cæpit affligere eum: Nam dixit: Pelisthim super te Simson, &c.

SICUT ANTEA FECI.] Heb. sicut vice in vice, id est, hac vice sicut alia vice. hysterofis. Vide similem loquutionem Numeror. 24. v. 1. Alij: sicut aliis vicibus, vel sicut alias. Nonnulli: sicut semel, & iterum. Sic infra cap. 20. v. 30. & 31.

VERS. 20.

QUOD RECESSISSET AB EO DOMINVS.] id est, quod ei ademisset vim illam, quam prius contulerat.

VINCTVM CATENIS.] Heb. & ligauerunt eum in *נִשְׁבָּתַיִם* Nechushtajim, est id nomen formæ dualis numeri: ajunt significare æs, seu Chalybem, Hispanicè *azero*, nempe instrumentum æreum, seu Chalibeam, quod duas habet ansas, quibus dua manus, vel duo pedes vinciuntur. Hic quidam reddunt: in compedibus-ferreis; alij: in catenis æreis. Nonnulli: in vinculis Chalybeis, ut duo semper intelligantur. Vel: in numellis-duabus Chalybeis. Sic 2. Regum 25. v. 7.

VERS. 21.

IN CARCERE MOLERE FECERVNT.] Heb. & fuit molens in domo vincitorum. Hebræi exponunt, quod Pelisthæi suas illi filias aut uxores permolendas & subagitandas dederint, ut ex ipso prolem robustissimam haberent, q.d. Simsone vti sunt tanquam admittario equo ad procreandos fortissimos viros. S. Hieronymus in 47. Isaia: [Illud quod in Iudicum libro de Samson scribitur, Ad molam eum à Philisthæis esse damnatum, hoc significare volunt Hebræi, quod pro sobole robustissimorum virorum, hoc in Allophylas mulieres facere sit compulsus.] Sane Molendi verbum in obscæna & venerea significatione accepit Noster, Job 31. v. 10. & Threnor. 5. v. 13. in qua etiam eo vtuntur Latini. Horat. lib. 1. sermonum, Satyra 2.

— non alienas

Permolere uxores—

Petronius Arbiter, pag. 69. [super inguina mea diu, multumque frustra moluit.] Ausonius Epigrammate 70. de Crispa impudica:

Deglubat, fellat, molitur per vtrâque cauernam. Et Epigrammate 116.

Diceris hanc mediam lambere, nec molere.

Et apud Theocritum Idyllio 4. *Μύλλω*, molo & coeo. Sed absit rem absurdissimam de Samsonè suspicari, quasi verò non fuerit inter alia genus grauissimum seruitutis molas trifatiles agere. Vide Exodi 11. v. 5. Matth. 24. v. 40. Iuuenalis Satyra 8.

— dignique molam versare Nepotis.

RENASCI

VERS. 22. RENASCI COEPERANT.] Addunt Hebræa: secundum quod rasis fuit. Quidam: postquam rasis fuit. Alij: ut erat, quum abradetur, id est, renascebatur capillus in pristinam suam magnitudinem.

VERS. 23. DAGON DEO SVO.] Nomen huius deastri quidam à דגן Dagan, id est, frumento generaliter, & frugibus, quæ in aristis nascuntur, deducunt, & deum Frumenti seu Frumentarium exponunt, nempe ut sit Iupiter, vel Ianus, aut Ceres. Philo Byblius apud Eusebium lib. 1. Præparationis Euangelicæ, cap. 7. de Dago filio Saturni hæc tradit: [Dago autem frumenta inuenit, atque aratrum: ac ideo Iupiter Aratrius nuncupatus est.] Macrobius 1. Saturnaliorum, cap. 7. [Ianus à Saturno edoctus peritiam ruris, ferum illum & rudem ante fruges cognitas victum in melius redegit.] Et paulò inferiùs de Saturno: [Simulacrum eius indicio est, cui falcem insigne messis adiecit.] Hebræi tamen & nostrorum plerique potiùs à דג Dagah, seu דגה Dagah, pisce, deriuant, quòd ab umbilico & infra piscis figuram, supra verò hominis formam habuerit, quod se colligere putant ex 1. Samuel. 5. v. 4. Syrenam fuisse volunt. Alij, Tritonem, seu Neptunum, aut Possidonem, maritimarum gentium Deum, quales erant Philisthææ. Cultum hunc Dagon Gazæ, hîc dicitur: & in Azoto 1. Samuel. 5. vers. 4. esse autem Dagon ipsam Atargatim, Græcis dictam Derceto, plerique viri eruditissimi existimant. Diodorus Siculus lib. 2. Numer. 65. [Est in Syria urbs Ascalon, à qua non procul ingens & profundus lacus, piscium copia abundans: & in vicinia illustris dea templum, quæ Derceto Syris vocatur, facie mulierem, & toto aliàs corpore piscem referent.] Strabo lib. 16. extremo: [Atargatam Atharam dixerunt, quam Ctesias Decreto vocauit.] Lucianus in Dea Syria: [Decretus autem imaginem in Phœnicia vidi spectaculum plane peregrinum, altera quidem parte mulierem, altera verò quantum à femoribus ad imos pedes protenditur, in piscis caudam desinentem.] Plinius 1. 5. cap. 23. [Prodigiosa Atargatis, Græcis autem Derceto dicta.] Prodigiosam vocant, quod forma semihominis, & semipiscis esset. Hanc Diodorus Siculus, Ouidius, Lucianus, Athenagoras, & alij Semiramidis matrem faciunt. Alij Venerem putant: Manilius 4. Astronomicôn:

Scilicet in piscem sese Cytheræa nouauit,

Quæ Babyloniacas submersa profugit in undas. Macrobius lib. 1. Saturnaliorum, cap. 23. Atargatim Terram esse interpretatur. Aliqui notant dictam Atargatim detorta voce à Syriaco אדאדאגה Adardaga: immo potiùs ab Hebræo אדאדאגה Addardagah. Id est, Magnificus, Illustris Piscis. Alij Derceto, vel Hadarca, à דרח Darach Hebraico deducunt, id est, calcare, & opem, seu terram cum Macrobio intelligunt, quod pedibus omnium calcetur. Sed de Atargati seu Decerto vberiora diximus in Rebus Antichristi, lib. 6. cap. 30. in VII. opinione. De Atargatio oppido dicemus in 2. Machabæor. 12. v. 26. At de Dagon Forsterus ita scribit: [Dagon tamen Deum puto piscium, & frumenti, hoc est ventris causa, vel propter

prolis fecunditatem effectum, & cultum. Legitur autem Azotum, & simulacri Dagonis Ædem à Ionatha Machabæo vastatam, 1. Machabæorum, 10. v. 84.] Vide 1. Samuel. 5. v. 4.

ET EPVLARENTVR.] Heb. & letitia, id est, & ad celebranda hilaria, de quibus Macrobius lib. 1. Saturnaliorum, cap. 21. Vopiscus in Aureliano: [Hilaribus, quibus omnia festa & fieri debere scimus & dici.]

LÆTANTESQUE PER CONVIVIA SVMPPTIS IAM EPVLIS.] Heb. Et fuit, secundum bonum esse, vel bonificari, cor eorum. Quidam: Quum bene esset cordi illorum. Alij: Quum exhilaratum esset cor eorum. Aliqui: Quum hilaris esset animus illorum. Sic infra cap. 18. v. 20.

DIMITTE ME VT TANGAM COLUMNAS.] Quidam reddunt: Sine me, tantum fac palpeam illas columnas, &c. quasi dicat, ne me manu amplius ducito, satis mihi futurum id est, si ad columnas stetero.

ET RECLINER SVPER EAS, ET PAVLVLM REQUIESCAM.] Heb. & innitar illis, quasi esset ex labore pistrini, & aduentus sui acceleratione fessus.

VT VLCISCAR ME DE HOSTIBVS MEIS, &c.] Heb. & vliscar vltionem vnius de duobus oculis meis, de Philisthæis, q. d. saltem vnius oculi de duobus, quos mihi effoderunt Pelisthæi. Quidam reddunt: ut sumam de Pelisthæis vltionem semel propter ambos oculos meos. Explicant, quasi dicat, quando nunc in hanc Pelisthæorum frequentiam veni, quos deinceps oculis captus quærere non possum; ac proinde virium, quas de integro tu in me instauras, explicandarum commoditas tanta oblata est: fac ut iniuriam hanc mihi effusione oculorum illatam, & damnum irreparabile, quo me affecerunt ad vltiones tuas impediendas, semel nunc demum præstent. Vide Sanctis Thesaurum, pag. 1683.

ET APPREHENDENS AMBAS COLUMNAS.] Verbum לָפַח Laphat, variè reddunt. 1. & inclinavit Simson duas columnas medijs, quibus domus stabilita erat super eis. 2. & complexus fuit duas columnas. 3. & apprehendit cum concussione, perculit, duas columnas, &c. 4. & corripuit, &c.

ALTERAMQUE EARVM DEXTERA, ET ALTERAM LÆVÀ TENENS.] Heb. & sustentus, sustentatus fuit super eas: una in dextera eius, & una in sinistra eius. Verbum סָמַך Samach, hîc variè conuertunt. 1. & innixus est super illis. 2. & fultus, stabilitus, impositus fuit super illis. 3. & impactus est illis, quasi illis cohaerit cum vi. Quidam exponunt: & sustinebatur super illis, una dextera sua, & altera cum sinistra sua, hoc est columna vna dextera, & columna altera sinistra apprehensa, incubuit toto corpore, vim fecit, veluti suspendit se toto corpore, quasi columnas trahens, & impellens.

CONCVSSISQUE FORTITER COLUMNIS.] Heb. & extendit, declinavit, in robore. Id est, loco-mouit, excussit, cōcussit columnas toto suo nisu & robore. Alij: & inclinavit se vi. nimirum manibus secum depellens columnas spiritu Dei, qui hoc opus reuelauerat, ipsū confirmante, ut exequeretur iudiciū dei.

Eusebius

VERS. 25.

VERS. 26.

VERS. 28.

VERS. 29.

VERS. 30.

Eusebius Casariensis Præfatione in Chronicorum Canonum librum Posteriores: [Samson autem est, quem in corporis robore Herculi similem ferunt posteri Iudeorum: & mihi videntur non multum inter se distare tempore: siquidem ambo circa Troia captiuitatem

fuerunt.] S. Philastrius de Hæresibus: [A quo postea Pagani fortes viros ex illius figura usurpantes, Hercules nuncuparunt.] S. Augustinus 18. de Ciuitate Dei cap. 19. [Hebraeorum index Samson cum mirabiliter fortis esset, putatus est Hercules.]

CAPVT DECIMVM-SEPTIMVM.

Mater Michæ conflauit ipsi de seruato argento idolum: cui ille primò filium suum, deinde Leuiten Bethleemitem præfecit sacerdotem.

I Vit eo tempore vir quidam de monte Ephraim nomine Michas.

2 Qui dixit matri suæ: Mille & centum argenteos, quos separaueras tibi, & super quibus me audiente iuraueras, ecce ego habeo, & apud me sunt. Cui illa respondit: Benedictus filius meus Domino.

3 Reddidit ergo eos matri suæ, quæ dixerat ei: Consecraui & vni hoc argentum Domino, ut de manu mea suscipiat filius meus, & faciat sculptile atque conflatile: & nunc trado illud tibi.

4 Reddidit igitur eos matri suæ: quæ tulit ducentos argenteos: & dedit eos argentario, ut faceret ex eis sculptile atque conflatile, quod fuit in domo Michæ.

5 Qui adiculam quoque in ea Deo separauit, & fecit ephod, & theraphim, id est, vestem sacerdotalem, & idola: impleuitque vnus filiorum suorum manum, & factus est ei sacerdos.

6 In diebus illis non erat rex in Israël, sed vnusquisque quod sibi rectum videbatur, hoc faciebat.

7 Fuit quoque alter adolescens de Bethlechem Iuda, ex cognatione eius: eratque ipse Leuites, & habitabat ibi.

8 Egrediensque de ciuitate Bethlechem, peregrinari voluit ubicumque sibi commodum reperisset. Cùmque venisset in montem Ephraim, iter faciens, & declinasset parumper in domum Michæ.

9 Interrogatus est ab eo vnde venisset. Qui respondit: Leuita sum de Bethlechem Iuda, & vado ut habitem ubi potuero, & utile mihi esse perspexero.

10 Dixitque Michas: Mane apud me, & esto mihi parens ac sacerdos: daboque tibi per annos singulos decem argenteos, ac vestem duplicem, & quæ ad

I T fuit vir de monte Ephraim, & nomen eius Michajehu.

2 Et dixit matri suæ: Mille & centum argentum, quod a acceptum fuit tibi; & tu deieceras, & etiam dixisti in auribus meis: ecce argentum ^b ad me, ego accepi illud. Et dixit mater eius: Benedictus filius meus ^c IHVH.

3 Et reuerrere fecit mille & centum argentum matri suæ: & dixit mater eius: ^d Sanctificare sanctificaui argentum IHVH de manu mea, filio meo, ad facere ^e dedolatum, & ^f fusionem: & nunc reuerrere-faciam illud tibi.

4 Et reuerrere fecit argenrum matri suæ: & accepit mater eius ducentos argentum, & dedit illud ^g vrenti, & fecit illud dedolatum, & fusionem: & fuit in domo Michajehu.

5 Et vir Michah ei ^h domus deorum: & fecit ⁱ ephod, & ^k Theraphim: & impleuit manum vnus de filiis suis, & fuit ei ^l sacerdoti.

6 In diebus iis non rex in Israël, ^m vir rectum in oculis suis, faciet.

7 Et fuit ⁿ excussus de Bethlechem Iehudah, de familia Iehudah: & ipse Leuita, & ipse ^o traxit ibi.

8 Et ambulauit vir de vrbe, de Bethlechem Iehudah de trahere secundum quod inueniet: & venit montem Ephraim vsque ad domum Michah, ad facere ^p viam suam.

9 Et dixit ei Michah: De ^q vbi venies? Et dixit ad eum: Leuita ego de Bethlechem Iehudah, & ego ambulans ad trahere, in quo inueniam.

10 Et dixit ei Michah: ^r Sede ^s coactans mihi, & esto mihi ^t patri & sacerdoti, & ego dabo tibi ^u decem argenti, ^x diebus, & ordinationem vestium,

^a captum, ablatum

^b apud

^c datius. ipsi IHVH.

^d omnino, jam dudum, consecraui & sculptile. Sic v. 4. ^f futuram, fusile, conflatile. Sic v. 4.

^g vitori, conflatori, aurifici, argentario

^h lupanar idololatriæ

ⁱ amiculum

^k imagines. Vide Genes.

31. v. 19.

^l in sacerdotem

^m quisque, quod videbatur

ⁿ puer adolescens, minister, Sic v. 11. 12.

^o peregrinatus fuit, Sic v. 8. 9.

^p iter suum

^q quo, vnde

^r Mane, habitata

^s apud me, mecum

^t in patrem, & in sacerdotem

^u decadem

^x datius, in dies

viſum ſunt neceſſaria.

11 Acquieuit, & manſit apud hominem, fuitque illi quaſi vnus de filiis.

12 Impleuitque Michas manum eius, & habuit puerum ſacerdotem apud ſe.

13 Nunc ſcio, dicens, quod benefaciet mihi Deus habenti Leuitici generis ſacerdotem.

ſtium, & y viuificationem tuam. Et am. y Sic Cap. 6. u. 4.

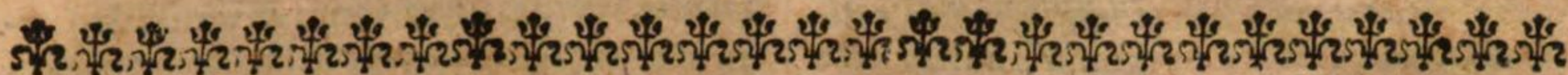
11 Et^z reſoluit Leuita ad^a habitare^b ad virum: & fuit excuſſus ei ſicut vnus de filiis eius.

12 Et impleuit Michah manum Leuitæ, & fuit ei excuſſus^c ſacerdoti: & fuit in domo Michah.

13 Et dixit Michah: Nunc cognoui quia benefecit IſvH mihi, quia fuit mihi Leuita^d ſacerdoti.

z Vide vim verbi Genef. 18. v. 27. a manere, federe b apud, cum viro c in ſacerdotem. Sic v. 12.

d in ſacerdotem.

COMMENTARIA.

VERS. 1.

VIT EO TEMPORE, &c.] Immanuel Tremellius, & Franciſcus Iunius hæc annotant (Quæcumque ab hoc capite uſque ad finem libri narrantur,

ad ea pertinent, quæ ſcribuntur ſupra Cap. 2. verſ. 11. & ſequentibus, vt non multo poſt mortem Iſue geſta fuiſſe appareat. Primum, quod ad hiftoriam huius, & ſequentis capitis attinet, eo quod veriſimile non eſt, tribum Danis, quæ numeroſa erat, diu potuiſſe propria poſſeſſione carere, vt caruiſſe dicitur infra Cap. 18. verſ. 1. & confirmatur Iſue 19. verſ. 47. Deinde eo quod is, qui in ſacerdotem tribus Danitica adaptauit, iuuenis, & pronepos Moſis ex Menafeh erat, vt apparet ex Cap. 18. verſ. 30. Tertiò, quia hanc hiftoriam ante ſequentem de Binjaminitis geſtam eſſe oſtendit auctor infra Cap. 20. verſ. 1. Similiter quod ad ſequentem hiftoriam Capitis 19. & ſequentium, ſub idem tempus eam contigiffe, probatur primum ex Phinchaſo, qui tunc temporis ſacerdotio fungebatur, vt apparet ex Cap. 20. verſ. 28. deinde ex eo, quod Ieruſalaimorum (quæ Iebus dicebatur) ea pars, quæ ad Binjaminem ſpectabat, adhuc à Iebuſais tenebatur, vt docetur infra Cap. 19. verſ. 12. Vide ſupra Cap. 1. verſ. 8. & 21. Poſtremò, ex verbis Debora ſupra Cap. 5. verſ. 14. Eſt ergo huius, & ſequentium Capitum ſtatus, Iſraelitarum rempublicam tam in religione, quam in moribus fuiſſe corruptiſſimam: quia ex paruis initiis breui tempore tota tribus in idololatriam, & aperta ſcœlera ruerunt: quod ſatis fuit vnico tantum in vtroque genere exemplo confirmare. Finis autem eſt, vt iudiciorum Dei, quæ ſupra Cap. 3. hucusque commemorata ſunt, iuſtitia eluceſcat.) Hæc illi: quæ ſanè magna non carent probabilitate, & de tempore harum rerum geſtarum, perſpicuè aſtipulatorem habent Iosephum lib. 5. Antiquit. Cap. 2. Alij in alia tempora referunt. Plerique eo ordine, quo in hoc libro poſita deſcribuntur, hæc omnia contigiffe, nimirum à morte Samſonis ad magiſtratum Heli exiſtimant, quod difficultate non caret. Eſto igitur tota hæc diſſertatio inter Chronologorum ſacrorum ſcrupulos.

VERS. 2.

MILLE ET CENTVM ARGENTEOS.] Si ſicli erant, pendebant quater mille & quadringenta regalia Caſtellana. Si pondera Maluenda, In Iudicum.

Hiſpanica; 8800. regalia: ſi libræ, ſeu minæ, 28400. regalia. Siclorum ratio rectius huic loco conuenire videtur. Vide ſupra Cap. 16. verſ. 5.

QVOS SEPARAVERAS TIBI.] Hebr. quod argentum acceptum, captum, ſumptum fuit tibi. Quidam ab ea in certos uſus ſepositum accipiunt: quem ſenſum Noſter ſequutus eſt. Alij, furto ablatum & ſurreptum intelligunt.

ET SUPER QVIBVS ME AUDIENTE IRAVERAS.] Hebr. & tu adiuraviſti, & etiam dixiſti in auribus meis. Quidam: & tu maledixiſti, execrata-es, & etiam dixiſti in auribus meis. id eſt, propter quos dira imprecata es, diris deuouiſti, me audiente. Verbum אלה alah eſt adiurare ad aita imprecatione mali. Adiurauerat enim mulier, & inuocauerat Deum additis diris, & execrationibus in raptores, plurimas ipſorum capitibus peſtes, ærumnas, mortes, gehennas imprecando, vt ſolent mulierculæ in cuiſmodi rebus. quaſi dicat: ego, qui argentum illud abſtuleram execratione tua audita percuſſus agnoſco culpam. Alij: & tu iuramento illud Deo vouiſti, & promiſiſti, ſeu conſecraſti, me audiente.

BENEDICTVS FILIVS MEVS DOMINO.] Quidam exponunt, quaſi dicat, iam mea hac execratione liber eſto. Alij, Dignus filius meus, qui à Domino fortunetur, qui argentum à me Deo deuotum conſeruauit, vt poſſim votum meum implere.

DOMINO.] Hebr. IſvH. Impiè abutitur nomine ſacroſancto, tribuendo illud idolo. vt etiam filius eius infra verſ. 13.

ET NUNC TRADO ILLVD TIBI.] Explicant, quaſi dicat, quid opus eſt vt illud ad me referas, quum ſi haberem, tibi redditura eſſem?

REDDIDIT IGITVR EOS MATRI SVÆ.] Id eſt, quamuis inſtante matre, detinere apud ſe reſuſauit.

ET FECIT.] nimirum ex reliqua pecunia, quam ſibi mater reliquerat: nam alij ducenſi ſicli argentei iam expenſi erant in ſculptile, & conſtatile.

EPHOD.] id eſt amiculum, ſuperhumera- le, thoracem. Vide Exodi 28. verſ. 4. Hic vniuerſè ſacerdotales veſtes ſignificat, ſynecdochicè.

Kk

IMPLE

IMPLEVITQUE VNIVS FILIORVM SVORVM MANVM.] id est, consecrauit ministerium vnus filiorum suorum. vel, vnum ex filiis suis certo ritu & cæremonia initiauit, consecrauit. Vide Exodi 28. vers. 41. Idque interim, vel ad tempus, donec sibi de aliquo Leuita prouideretur. Sic infra v. 12.

VERS. 6. NON ERAT REX IN ISRAEL.] Aliqui exponunt, id est, gubernator, & ordinarius iudex. Sic accipitur Genes. 36. vers. 31. & Deuter. 33. vers. 5. Nam alioqui penes iudices, de quibus hoc libro. hætenus, ordinaria non fuit administratio, & regendi auctoritas. Vide supra in Cap. 2. vers. 16. Quidam: *non erat magistratus legitimus in Israel.* Id est, erat velut interregnum, nullus erat iudex in Israël. Alij explicant, quasi dicat, Hæc gesta sunt non regum, sed iudicum temporibus, quorum non tanta erat potestas coercendi populum à tam immanibus sceleribus, vt regum erat. Sic infra Cap. 18. 1. & Cap. 21. vers. 25.

VERS. 7. ADOLESCENS.] Hebr. *puer.* Aliqui: *minister*, vt Exodi 33. 11. Notant hunc esse Ionathan, infra Cap. 18. v. 30.

DE BETH-LECHEM IYDA.] ad discrimen alterius Beth-lechem Zabulonix, Iosue 19. vers. 15. Nam in ista Beth-lechem Iudaica natus & educatus erat. Vnde quidam reddunt: *Beth-lechemo Iehuda ortus*, vel *oriundus*.

EX COGNATIONE EIVS.] Hebr. *de familia Iehudab.* Istud quidam non ad puerum, aut adolescentem referunt: non enim Iudæus, sed Leuites erat: sed ad Beth-lechem, & ad maiorem expressionem positum esse. quasi dicat, quæ Beth-lechem in tribu Iuda posita erat, & ad familias & cognationes Iudæ pertinebat. Plerique alij ad puerum referunt, qui maternum genus à Iuda duceret, quamuis paterno esset Leuita. Nonnulli, exponunt, *de familia Iehuda*, natiuitate quidem seu loco natiuitatis: non genere & gente, nam Leuita erat genere, vt mox dicitur.

ERATQUE IPSE LEVITES.] gente & genere: natus tamen in vrbe Bethlehem sortis Iudaicæ, vt paulo ante dicebamus.

ET HABITABAT IBI.] Non fuit sane Beth-lechem assignata Leuitis ad habitandum: sed, vt quidam existimant, quum tum iam essent omnia perturbata, seueiebat

ibi seruitutem. Etsi autem alibi quoque fuisse peregrinatum, & ad quærendum victum oberrasse ostenditur infra Cap. 18. v. 3. vt de altero quoque intelligendum est infra Cap. 19. vers. 1. Ergo existimant aliqui hunc Leuitam habitasse in Beth-lechem, non vt indigenam, sed vt peregrinum, vt & Hebræa indicare videntur: sed ibi ortum, antecedentia, vt diximus, ostendunt. nec mirum ita tunc fuisse factum, quum disciplina publica & vera religio collapsa esset.

PER ANNOS SINGVLOS DECEM ARGENTEOS.] Hebr. *decadem argenti in dies.* Plerique cum Nostro: *in singulos annos: annuatim.* Vide supra Cap. 14. vers. 8. Si argentei hîc intelligantur sicli, summa est 40. regalium Castellanorum, quæ vile pretium sacerdoti videtur. Si pondera vulgaria Hispanica, id est, *pesos*: sunt 80. regalia Castellana: nec pretium dignum pro sacerdote videtur: si libras aut minas accipimus, sunt 240. regalia, nec absurda sacerdoti annua pensio, præter victum & vestitum. Nec alienè alij intelligunt decem siclos dietim, seu in singulos dies pactos Leuitæ, pro sacerdotio.

AC VESTEM DVPLICEM.] Hebr. *& ordinem*, seu *ordinationem vestium.* id est, par, duas, binas vestes, ordine temporum dispositas, æstiuam scilicet & hibernam. Aliqui reddunt: *& syntheseim vestium.* exponuntque, tam ad vsum proprium, quàm ad ministerium. quid autem sit synthesis, latè te docebunt Lazarus Baysius & Carolus Stephanus in re vestiaria, & inprimis Hadrianus Iunius in Nomenclatore. Quidam eam esse putant, quam Hispani vocant *libream*, Galli *liuream*, alij, composituram, & aggestionem vestium ordinibus crescentem, atque suffultam, Hispanicè *guarda-ropa*. Nonnulli: *& demensum, ordinarium, vestium.* id est, id quod ordinariè de vestibus dari solet, pro dignitate personæ. Nec desunt qui: *& aestimationem, pretium, vestium.* quo tibi commodè vestes comparare possis.

HABENTI LEVITICI GENERIS SACERDOTEM.] ac si dicat, non amplius ex alieno genere, ad functionem sacerdotalem aliquem assumenti. Hominis imperiti sermo, & in pietate parum instituti. cum totus iste cultus idololatricus esset: & sacerdos esse non posset, nisi ex Aharonis genere.

CAPVT DECIMVM-OCTAVVM.

Missis primùm exploratoribus, secuti postea sunt sexcenti viri de tribu Dan, quærentes sibi possessionem : & ablato Michæ idolo cum sacerdote, urbem Lais vi capientes inhabitauerunt.

Vulg.

Malu.

1 **I**n diebus illis non erat rex in Israël, & tribus Dan quærebat possessionem sibi, ut habitaret in ea: usque ad illum enim diem inter ceteras tribus sortem non acceperat.

2 Miserunt ergo filij Dan, stirpis & familiae suæ quinque viros fortissimos de Saraa & Esthaol, ut explorarent terram, & diligenter inspicerent, dixeruntque eis: Ite, & considerate terram. Qui cum pergentes venissent in montem Ephraim, & intrassent domum Michæ, requieuerunt ibi:

3 Et agnoscentes vocem adolescentis Leuitæ, utentesque illius diuersorio, dixerunt ad eum: Quis te huc adduxit? quid hic agis? quam ob causam huc venire voluisti?

4 Qui respondit eis: Hæc & hæc præstitit mihi Michas, & me mercede conduxit, ut sim ei sacerdos,

5 Rogauerunt autem eum, ut consuleret Dominum, ut scire possent an prospero itinere pergerent, & res haberet effectum.

6 Qui respondit eis: Ite in pace: Dominus respicit viam vestram, & iter quò pergitis.

7 Euntes igitur quinque viri venerunt Lais: videruntque populum habitantem in ea absque ullo timore iuxta consuetudinem Sidoniorum, securum & quietum: nullo ei penitus resistente, magnarumque opum, & procul à Sidone, atque à cunctis hominibus separatum.

8 Reuersique ad fratres suos in Saraa & Esthaol, & quid egissent sciscitantibus responderunt:

9 Surgite, ascendamus ad eos: vidimus enim terram valde opulentam & Maluenda, In Iudicum.

1 **I**n diebus iis non rex in Israël: & in diebus iis ^a baculus ^b Danitæ quærens sibi hæreditatem ad habitare: quia non cecidit ei usque ad diem ipsam in medio baculorum Israël in hæreditate.

2 Et miserunt filii Dan de familia eorum, quinque homines de extremitatibus eorum, homines filios strenuitatis de Tzareghah, & de Esthaol, ad ^c pedare terram, & ad ^d percutari eam: & dixerunt ad eos: Ambulate, perscrutamini terram. Et venerunt montem Ephraim usque ad domum Michah, & pernoctauerunt ibi.

3 Ii cum domo Michah, & ii agnouerunt vocem ^e excussi Leuitæ, & ^f discesserunt ibi, & dixerunt ei: Quis venire-fecit te huc? & quid tu faciens in isto? & quid tibi hîc?

4 Et dixit ad eos: ^g Secundum istum, & secundum istum fecit mihi Michas: & mercede-conduxit me, & fui ei ^h sacerdoti.

5 Et dixerunt ei: Postula, obsecro, in diis: ⁱ & cognouimus, an ^k perrumpet via nostra, quam nos ambulantes super eam.

6 Et dixit eis sacerdos: Ambulate ^l paci, ^m rectitudo IHVH via vestra, qua ambulabitis in ea.

7 Et ambulauerunt ⁿ quinque hominum, & venerunt in Lais: & viderunt populum, qui in intimo eius, habitantem ^o confidentiæ: secundum ^p iudicium Tzidoniorum, ^q tranquillitatem, & confidentem, & non ^r ignominia afficiens verbum, in terra hereditans præualeſcentiam: & longinqui ⁱⁱ de Tzidoniis: & verbum non eis cum homine.

8 Et venerunt ad fratres suos Tzareghah, & Esthaol: & dixerunt eis fratres eorum: Quid vós?

9 Et dixerunt: Surgite, ^f & ascendimus super eos, quia vidimus terram, &

^a scipio, virga, extensio, tribus.
^b Danitarum
^c statim.

^c pedibus-indagare, explorare, inuestigare
^d peruestigare sic statim.

^e pueri, ministri Sic v.
^f accesserunt illuc

^g Sicut hoc & sicut hoc, Talia & talia.
^h in sacerdotem

ⁱ ut cognoscamus
^k secundabitur, prosperabitur, prosperesuccedet
^l ad pacem
^m directio
ⁿ quinaris

^o fiducia, securitati
^p morem
^q quiescentem, otiantem
^r pudore-suffundens

^f ut ascendamus

K k 2 ecce

uberem: nolite negligere, nolite cessare. eamus & possideamus eam, nullus erit labor.

10 Intrabimus ad securos in regionem latissimam, tradetque nobis Dominus locum, in quo nullius rei est penuria, eorum quæ gignuntur in terra.

11 Profecti igitur sunt de cognatione Dan, id est, de Saraa & Esthaol sexcenti viri accincti armis bellicis.

12 Ascendentisque manserunt in Cariathiarim Iuda: qui locus ex eo tempore, Castrorum Dan nomen accepit, & est post tergum Cariathiarim.

13 Inde transierunt in montem Ephraim.

14 Cumque venissent ad domum Michæ, dixerunt quinque viri, qui prius missi fuerant ad considerandam Terram Lais, ceteris fratribus suis: Nostis quod in domibus istis sit ephod, & theraphim, & sculptile, atque conflatile: videte quid vobis placeat.

15 Et cum paululum declinassent, ingressi sunt domum adolescentis Leuitæ, qui erat in domo Michæ: salutaueruntque eum verbis pacificis.

16 Sexcenti autem viri ita ut erant armati stabant ante ostium.

17 At illi qui ingressi fuerant domum iuuenis, sculptile & ephod, & theraphim, atque conflatile tollere nitebantur, & sacerdos stabat ante ostium, sexcentis viris fortissimis haud procul expectantibus.

18 Tulerunt igitur qui intrauerant sculptile, ephod, & idola, atque conflatile. Quibus dixit sacerdos: Quid facitis?

19 Cui responderunt: Tace, & pone digitum super os tuum: venique nobiscum, ut habeamus te patrem, ac sacerdotem. Quid tibi melius est, ut sis sacerdos in domo unius viri, an in una tribu & familia in Israël?

20 Quod cum audisset, acquieuit sermonibus eorum, & tulit ephod, & idola, ac sculptile, & profectus est cum eis.

21 Qui cum pergerent, & ante se ire fecissent paruulos ac iumenta, & omne quod erat pretiosum,

22 Et iam à domo Michæ essent procul, viri qui habitabant in adibus Michæ,

ecce bona valde: & vos silere facientes: non pigrescetis ad ambulare ad venire ad hæreditare terram.

10 Secundum venire vos, venietis ad populum confidentem; & terra lata manuum, quia dedit eam ELOHIM in manu vestra: locus, qui non ibi defectus omnis verbi, quod in terra.

11 Et mouerunt de ibi de familia Danitæ, de Tzareghah & de Esthaol sexcenti viri succincti vasis cæisionis.

12 Et ascenderunt, & defecerunt in Kirjath-legharim in Iehudah. Super sic vocauerunt loco ipsi, Machaneh Dan, usque ad diem istam. Ecce post Kirjath-legharim.

13 Et transierunt de ibi montem Ephraim: & venerunt usque ad domum Michah.

14 Et responderunt quinque hominum ambulantium ad pedare terram Lais, & dixerunt ad fratres suos: An cognouistis quia existentia in domibus istis ephod, & teraphim, & dedolati, & fusionis? & nunc cognoscite, quid facietis.

15 Et discesserunt in ibi, & venerunt ad domum excussi Leuitæ domum Michah: & postulauerunt ei, paci.

16 Et sexcenti viri succincti vasis bellici suis stantes januæ portæ, qui de filiis Dan.

17 Et ascenderunt quinque hominum ambulantium ad pedare terram, venerunt in ibi, acceperunt dedolatum, & ephod, & teraphim, & fusionem: & sacerdos stans januæ portæ, & sexcenti viri succincti vasis cæisionis.

18 Et isti venerunt domum Michah, acceperunt dedolatum, ephod, & teraphim, & fusionem: & dixit ad eos sacerdos: Quid vos facientes?

19 Et dixerunt ei: Sile, pone manum tuam super os tuum, & ambula nobiscum, & esto nobis patri, & sacerdoti. An bonum esse te sacerdotem domui viri unius: aut esse te sacerdotem baculo, & familiæ in Israël?

20 Et bonum fuit cor sacerdotis: & accepit ephod, & teraphim, & dedolatum: & venit in intimo populi.

21 Et aspexerunt, & ambulauerunt: & posuerunt paruulum, & acquisitionem, & grauitatem faciebibus suis.

22 Ii longinquauerunt de domo Michah, & homines, qui in domibus, quæ cum

t Sic Nebemias. 8. v. 11. u pigrabimini, segnes cetis, pigri fiamini, claudicabis. x Quum venietis vos, y ampla, dilatata, spatiosa manibus. z quo. a penuria, inopia, egestas. b vilius rei. c profecti fuerunt. d Danitarum. e instrumentis belli. sic v. 16. 17. f confederunt, castrametati fuerunt. g nomen indiderunt. h castramentatio, castra Dan. i quinquarius. K ut v. 2. l amiculi. m imaginum. n sculptilis. o fusuræ, fusilis, conflatilis. p acceperunt illuc. q ad pacem, de pace. r ostio. s quinquarius. t ut v. 2. u sculptile. x amiculum. y imagines. z fusuram, fusile. Sic ista tria in sequentibus. a ostio.

b Cessa, c in patrem. d in sacerdotem. e scipioni, virgæ, extensioni, tribui, sic v. 30. f Sic cap. 16. v. 25. Latus est animus sacerdotis. g faciente, runt, venterit facies. h pubem. i peculium, pecora. k ante se. l elongauerunt se.

conclamantes secuti sunt,

23 Et post tergum clamare ceperunt. Qui cum respexissent, dixerunt ad Micham: Quid tibi vis? cur clamas?

24 Qui respondit, Deos meos, quos mihi feci, tulistis & sacerdotem, & omnia quae habeo, & dicitis: Quid tibi est?

25 Dixeruntque ei filij Dan: Cave ne ultra loquaris ad nos, & veniant ad te viri animo concitati, & ipse cum omni domo tua pereas.

26 Et sic capto itinere perrexerunt. Videns autem Michas, quod fortiores se essent, reuersus est in domum suam.

27 Sexcenti autem viri tulerunt sacerdotem, & quae supra diximus: veneruntque in Lais ad populum quiescentem atque securum, & percusserunt eos in ore gladij: urbemque incendio tradiderunt,

28 Nullo penitus ferente praesidium, eo quod procul habitarent à Sidone, & cum nullo hominum haberent quidquam societatis ac negotij. Erat autem ciuitas sita in regione Rohob: quam rursus exstruentes habitauerunt in ea,

29 Vocato nomine ciuitatis Dan, iuxta vocabulum patris sui, quem genuerat Israël, quae prius Lais dicebatur.

30 Posueruntque sibi sculptile, & Ionatham filium Gersam filij Moysi, ac filios eius sacerdotes in tribu Dan, usque ad diem captiuitatis suae.

31 Mansitque apud eos idolum Michae omni tempore, quo fuit domus Dei in Silo. in diebus illis non erat rex in Israël.

cum domo Michah, ^m conclamati fuerunt, & agglutinare fecerunt filios Dan.

23 Et ⁿ vocauerunt ad filios Dan: & circumgyrauerunt facies suas: & dixerunt Michah: Quid tibi, quia conclamatus fuisti?

24 Et dixit: deos meos, quos feci, accepistis, & sacerdotem, & ambulauistis, & quid mihi ^o adhuc? & quid istud dicetis ad me, Quid tibi?

25 Et dixerunt ad eum filij Dan: Non audire facies vocem tuam nobiscum, nequando incurrent in vobis homines amari animae: & ^p colliges animam tuam, & animam domus tuae.

26 Et ambulauerunt filij Dan viae suae: & vidit Michah, quia ^q obtenti ij ^t de ab eo: & ^f aspexit, & reuersus fuit ad domum suam:

27 Et ii acceperunt, ^t quod fecit Michah, & sacerdotem qui fuit ei, & venerunt super Lais, super populum ^u tranquillamentem, & ^x confidentem: & percusserunt eos ^y ori gladij: & urbem combusserunt in igne.

28 Et non ^z eripiens, quia longinqua ipsa de Sidon: & verbum non eis cum homine: & ipsa in a valle, quae ^b Beth-Rechob. Et aedificauerunt urbem, & habitauerunt in ea.

29 Et vocauerunt nomen vrbis, Dan, ^c in nomine Dan patris eorum, qui natus fuit Israël. E quidem Lais nomen vrbis ^d prioritati.

30 Et ^e surgere fecerunt sibi filij Dan dedolatum: & Iehonatan filius Gersom filij Menaseh, ipse & filii eius fuerunt sacerdotes baculo ^f Danite, usque ad diem ^g deuoluere terram.

31 Et posuerunt sibi dedolatum Michah, quod fecit: omnibus diebus ^h esse domum ELOHIM in Siloh.

^m conuocati, congregati, acciti. Sic v. 23. ⁿ inclamauerunt

^o ultra, amplius, deinceps

^p congregabis

^q validi, obfirmati ^r praefuit v. 21.

^t quae

^u quiescentem, cessantem

^x securum, otiosum

^y ad os

^z eruens,

liberans

subaudi,

fuit

^a profunditate

^b ipsi Beth-Rechob

^c de, vel. secundum

nomen

^d ad principium. Vide

similem locutionem

Genes. 28. 19.

^e exeruerunt,

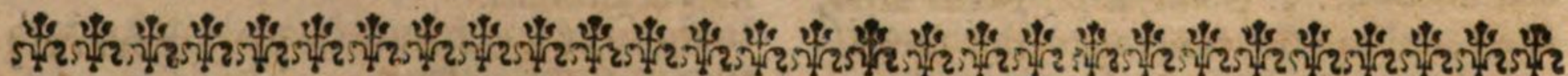
statuerunt

stabiluerunt

^f Danitarum

^g emigrare, captiuari

^h quibus fuit domus Dei

COMMENTARIA.

VERS. I.

ON ERAT REX IN ISRAEL.] Vide supra cap. 17. v. 6. Sic infra cap. 21. v. 25.

SORTEM NON ACCEPERAT.] intellige plenam, &

quae satis esset. Vnde quidam Hebraei verunt: quia satis ipsi non acciderat, &c. Confer hunc locum cum Iehosuae 19. v. 47. & supra cap. 1. v. 34. Nam haec de idonea & commoda habitatione, quae satis futura esset numerosae tribui, accipi necesse est: alioqui vel ipsa no-

mina Tzareghah & Esthaolis demonstrant sortem suam Dani fuisse attributam. Hispanicus Interpres: no le auia caydo su suerte, vel no auia conquistado su suerte, id est, nondum vrbes suae sortis in potestatem redegerat, nondum Chananaeos ex urbibus, quae ei in possessionem obuenerant, eiecerat.

QUINQUE VIROS.] Hebraei addunt: de extremitatibus suis, vel de finibus suis. Quidam exponunt Hispanicè, de sus cabos, de sus estremados, id est, praecipuos, primores populi.

VERS. 2.

Sic capiunt 1. Regum 12 v. 31. Alij: *de partibus suis*. Hispanice, *de sus quarteles*. Alij מִקְצוֹת *Miktzoth*, vnum nomen faciunt: *partes, portiones, suas*.

REQVIERVNT IBI.] Heb. & pernoctauerunt ibi, id est, in eo loco, vbi Michah domum habebat. Nam sequente versu dicitur, eos postea fuisse circa domum Michæ. Alij, in ipsamet domo Michæ pernoctasse eos volunt, quod Noster perspicue sequutus est.

VERS. 3. HEBRAICE.] Et ipsi cum domo Michæ, & ipsi agnouerunt vocem adolescentis. Quidam: Quum autem essent iuxta domum Michæ, & ipsi agnouerunt, &c. Alij: ipsis existentibus apud domum Michæ, &c. Nonnulli: Quumque venissent ad domum Michah, &c. Nec desunt qui: Et ipsi erant apud domum Michæ, &c. Ego emphasim esse puto in Hebraica loquutione, q. d. Quum primum ipsi domum Michæ intrauerunt, statim ipsi agnouerunt vocem Leuitæ.

VERS. 6. DOMINVS RESPICIT VIAM VESTRAM.] Heb. ex verbo: Directio IHVH via vestra, id est, Dominus diriget viam vestram, vel rectitudo IHVH via vestra, id est, recta est via vestra apud Dominum. Alij: E regione Iehoua, vel coram Iehoua, via vestra, id est, Iehoua aspicit, & fauet peregrinationi vestræ, vel Deus sibi ob oculos proposuit iter & institutum vestrum, vt illud secundet. Sic impie abutitur nomine IHVH. Aliqui reddunt: Obuiat IHVH via vestra. Hispanice, *encuentra*, anceps verbum quod in bonum, & in malum accipi potest, vt erant ambigua deorum oracula.

VERS. 7. VIDERVNTQVE POPVLVM HABITANTEM IN EA ABSQVE VULO TIMORE IUXTA CONSVETVDINEM SIDONIORVM, SECV-RVM ET QVIEIVM.] Heb. Et viderunt populum, qui in intraneo eius, sedentem ad confidentiam secundum iudicium Tzidoniorum, quiescentem & confidentem. Quidam: Vbi animaduerterunt populum, qui erat in ea, (vt erat sita in tuto secundum rationem Tzidoniorum) quietum & securum esse. Illud, vt erat sita in tuto, exponunt ex situ eius vrbs, qui infra describitur vers. 28. illud vero, secundum rationem Tzidoniorum, id est, eisdem institutis secure & legibus vtentem.

NVLLO EI PENITVS RESISTENTE.] Diuersimodè Hebræa conuertunt. 1. & quod non esset, qui pudore suffunderet eos in aliquo in terra, id est, nullos habebat hostes, aut nulla erat discordia. 2. & non faciens pudere verbo, id est, nullus erat vexans eos verbis comminatoriis. 3. & non confundentem eos in aliquo in terra, id est, nullus erat, qui rempublicam confunderet aut perturbaret vlla in re. 4. & non calumnians, calumnia-afficiens, verbum in terra. 5. & nemo exprobrans verbum in terra. 6. nec esse quemquam, qui de re vlla pudore afficeret in ea terra, id est, tam ignauum magistratum esse, vt ne minima quidem notâ maleficum ciuem audeat tangere, aut etiam reprehendere, (sic enim accipitur verbum Ruth 2. v. 15.) ac proinde omnia licere, & nihil apud eos turpe præ licentia esse.

MAGNARVMQVE OPVM.] יוֹרֵשׁ עָצָר *Ioresch Ghetzer*, variè exponunt. 1. possidens

praualescentiam, vel hereditans prædominatorem, id est, prouinciam, quasi conclusam certis limitibus, & legum vinculis. 2. subaudita negatione præcedente: nec possidens, hereditans regnum, dominium, vel nec, qui hereditate acciperet regnum, id est, neque etiam erat, qui occuparet regnum, aut qui regni esset hæres. 3. nec erat, apud quem esset rerum summa. 4. nec hæres coactor, id est, nullus vexans eos iure hereditatis tanquam hæres dominij super eos, nullus denique vexans eos bello. 5. possidens retentionem, id est, nec qui ius & auctoritatem possideret retinendi seu continendi populum in officio. 6. heredem interdicti, seu prohibitionis, vel heredem imperij, id est, rempublicam non rege, sed alternante magistratu regi, cuius minor est auctoritas. Nec prorsus alienè è vicino nomine עֲצָרָה *Ghatzereth*, de quo egimus Leuit. 23. v. 36. reddes: nec possidens cœtum-validum, aut conuentum prauvalidum, id est, cuius senatus nec consilio, nec viribus valebat, carebat bono senatu. Hispanicus: no auia nadie en aquella region, que los perturbasse en cosa ninguna para possèer aquel reyno.

ET PROCVL A SIDONE.] Heb. præterea eos remotos esse à Tzidonis, qui auxilio illis esse potuissent, si adfuissent propius. Sic infra vers. 28.

ATQVE A CUNCTIS HOMINIBVS SEPARATVM.] Heb. & verbum non eis cum homine. Quidam: nec commercium haberent cum quoquam. Alij: nec erat eis negotium cum quoquam hominum. Nonnulli: & rem non esse eis cum quoquam, id est, singulare fœdus: ita enim sibi confidebant, vt aliorum fœdera reiicerent. Sic infra vers. 28.

QVID EGISSENT?] Heb. quid vos? subaudi, dicitis, vel, egistis, vel, boni affertis?

NOLITE NEGLIGERE.] Heb. & vos silentes, tacentes, quiescentes, cessantes? Id est, hîc statis desides, segnes, & tardi? quin itis quamprimum ad expugnandam eam.

INTRABIMVS AD SECVROS, IN REGIONEM LATISSIMAM.] Heb. Secundum venire vos, venietis ad populum confidentem, securum, & terram latam manuum. Quidam reddunt: Quum aduenietis, adueneritis ad populum securum, id est, dominium obtinebitis & proprietatem in populum securum, & in terram, quæ est ampla spatiis. De hac loquutione, terra lata manibus. Vide Genes. 34. v. 21. id est, amplissima & latissima.

CASTRORVM DAN NOMEN ACCEPIT.] Vide de hoc loco supra cap. 13. v. 25.

ET EST POST TERGVN CARJATHJARIM.] Heb. ecce est post Kirjath-legharim. Quidam exponunt, id est, à parte occidentali, ab occidente eius. Sic Iosue 8. v. 2.

VIDETE QVID VOBIS PLACEAT.] Quidam reddunt: deliberate ergo, quid facietis, nimirum, si statuitis ista sacra vobiscum auferre. Alij: cognoscite, quid facturi sitis, id est, vt nos fecimus, supra vers. 5. deos istos de expeditione vestra consulite: exquirite à dijs istis euentum itineris vestri.

SALVTAVERVNTQVE EVM VERBIS PACIFICIS.] Heb. & postulauerunt, petierunt, interroga

VERS. 8.

VERS. 9.

VERS. 10.

VERS. 12.

VERS. 14.

VERS. 15.

interrogauerunt ei ad pacem, vel de pace, id est, de integritate, incolumitate, salute, prosperitate, &c. Quidam: & salutarunt eum pacifice, id est, precati sunt illi salutem. Alij: & optauerunt ei in pacem. Aliqui: & interrogauerunt eum, num recte haberent omnia. Sic Genes. 43. v. 27. Id est, amicè salutatam, foras ad sexcentos colloquendo adduxerunt, vt intelligitur ex versu 17. Metalepsis.

VERS. 17. AT ILLI, QUI INGRESSI FVERANT DOMUM.] Heb. *Et, vel interea, ascenderunt quinque viri illi, &c. nimirum, dum sacerdotem illum sexcenti viri apud se colloquio detinent in ostio domus.*

VERS. 18. QUIBUS DIXIT SACERDOS.] Nimirum, qui animaduvertebat illa efferri foras.

VERS. 21. ET OMNE, QVOD ERAT PRETIOSVM.] Heb. *& gravitatem, exponunt, diuitias, vt vasa auri, argenti. Alij: supellectilem. Plerique: gravamen, pondus, onus, impedimenta, sarcinas. Hispanicus Interpres, Vel bagaje.*

VERS. 22. SEQUUTI SVNT.] De ratione verbi דָּבַק *Dabak*, quod hñc ponitur in Hiphil, disseruimus Genes. 2. v. 24. Hñc reddunt: *& insequuti sunt, insectati sunt, assequuti sunt, attigerunt, apprehenderunt, filios Dan. Nos: & agglutinauerunt se, filiis Dan, id est, appropinquauerunt eis, coniunxerunt se, adhaeserunt illis, vel & agglutinare fecerunt filios Dan, id est, conglobare se, eos fecerunt, qui sparsim & neglectim incedebant: cum enim vidissent se insequentes, in ordines se composuerunt & agmen densarunt, expectantes impetum hostium.*

VERS. 23. CUR CLAMAS?] Heb. *quia exclamatus, conclamatus es? Quidam: quod conuocatis comitatus es? Alij: quod sic quiritaris?*

ANIMO CONCITATI.] Heb. *amari anima, seu amarulenti animo, hoc est, iracundi, biliosi, prompti ad iram.*

ET IPSE CVM OMNI DOMO TVA PEREAS.] Heb. *& colligas, congreges, animam tuam, & animam domustue, id est, auferas, tollas, amittas, perdas vitam tuam. Vel recolligas animam tuam, &c. q. d. Ne sis auctor vt Deus reuocet ac recipiat ad se animam tuam & domesticorum tuorum. Nonius Marcellus cap. 4. §. 101. [colligere, auferre.] Vide Genes. 30. vers. 23.*

VERS. 27. VRBEMQVE INCENDIO TRADIDERUNT.] Quidam reddunt: *postquam incenderunt ciuitatem ipsam igne, id est, ignem diuersis partibus ciuitatis subiecerunt, vt (quia pauciores erant) commodius hostes in extinguendo incendio occupatos opprimerent. Sed id plus nimio subtilius est, & fatius est verborum ordinem retinete. Nam ferro, flammisque simul grassabantur, è ritu belli.*

VERS. 28. EO QVOD PROCVL HABITARENT A SIDONE.] Vnde auxilium eis præsto esse non potuit. Vide supra vers. 7.

IN REGIONE ROHOB.] Heb. *& ipsa in valle, qua ipsi Beth-Rechob. Quidam: sitaque erat in valle, qua protenditur ad Beth-Rechob. Alij: est enim in illa conualle, qua adiacet re-*

gioni Rechobi. Id est, parti Syriae Trachonitidis, de qua 2. Samuel. 10. vers. 6. & 8. De Rechob diximus Numeror. 13. vers. 22.

VOCATO NOMINE CIVITATIS DAN, **VERS. 29.**] Heb. *& vocauerunt nomen urbis Dan, &c. Iosue 19. vers. 47. [& vocauerunt Leschem Dan, secundum nomen Dan patris eorum.] דָּן *Leschem* proprium nomen gemmæ, de qua egimus Exodi 28. v. 19. Vbi notauimus, vel vrbi nomen inditum à gemma, vel gemmæ ab vrbe, quod in ea regione vel nasceretur, vel expoliretur, nonnullos existimasse. Fortassè nomen vrbs adepta à lyncibus, qui in ea regione inuenirentur. Nam Noster *Leschem*, *lyncurium* lapidem esse putauit, quem tradunt ex lyncis vrina glaciari, vt sane dicta est Lais à Leonibus, sicuti statim dicemus. Dan etiam hæc vrbs appellatur Genes. 14. v. 14. de qua ibi non pauca perscripsimus.*

QVÆ PRIVS LAIS DICEBATVR.] Sonat Hebræis דָּן *Lajsch*, *leonem annosum, veterem, immanem: aliis, leonem præualidissimum, & præda seu animalium omnium subactorem. For-* san eo nomine appellata fuit, quasi *Leonina*, quod esset fortis & præualida: vel quod ea regio leonibus abundaret. Nec mirum cum tractum ad Libanum lyncibus & leonibus, fuisse frequentem. De hac vrbe longam diatribam instruximus lib. 3. de Antichristo, cap. 8.

POSVERUNTQVE SIBI SCVLPTILE, &c.] **VERS. 30.** Heb. *Tum statuerunt sibi filij Danis illud sculptile, id est, videntes omnia successisse prout sacerdos prædixerat. Tanta fuit erroris efficacitas, vt totam ferme tribum in idololatria & sacerdotem cum posteritate tota in sacerdotio confirmaret.*

IONATHAM.] Vide de eo supra, cap. 17. v. 1. & 7.

FILIVM GERSAM.] Fuit Gersam filius Mosis. Exodi 2. v. 22. *Filium* autem hñc aliqui propriè & immediatè accipiunt, vt verè Iehonathan fuerit nepos Mosis: alij latius pro, ex nepotibus & posteris Gherfam.

FILII MOYSI.] Hebræa nunc habent filij מֹשֶׁה *Me'aschshe*, scribuntque cum *Nun* suspenso, vt indicent intelligendum quidem Moseh sine *Nun*: sed interseri, ac suspendi *Nun*, vt honoris causa occulteretur nomen Mosis, cuius generi, idololatriæ hoc facto tanta infamia & ignominia irrogata fuit.

VSQVE AD DIEM CAPTIVITATIS SVÆ.] Heb. *vsque ad diem transmigrare terram. Variæ feruntur huius loci interpretationes, illa simpliciter est rectior: vsque ad tempus, quo migravit è terra, scilicet domus Dei, è versu sequente. Nimirum quum domus Dei Siloh abducta est: & purus, legitimusque Dei cultus instauratus Samuelis operâ: sacerdotisque & Leuitæ ad suas stationes, ordines, officiaque reuocati: quod ex versu sequente intelligendum est. Vide 1. Samuel. 4. & Ps. 77. & 60.*

IDOLVM MICHÆ.] Heb. *sculptile Michæ, quod fecit. Traiectio, sculptile, quod fecerat Michah. Sic 2. Regum 24. 5.*

CAPVT DECIMVM-NONVM.

Cum Leuita suam uxorem à parentum domo reduceret, ipsa à Gabaonitis qui tribus erant Benjamin, prodigiosa libidine extincta, & à marito in duodecim partes corpore secto, ad singulas tribus singula portiones missa sunt.

Vulg.

I T quidam vir Leuites habitans in latere montis Ephraim, qui accepit uxorem de Bethlehem

Iuda:

2 Qua reliquit eam, & reuersa est in domum patris sui in Bethlehem, mansitque apud eum quattuor mensibus.

3 Secutusque est eam vir suus, volens reconciliari ei, atque blandiri, & secum reducere, habens in comitatu puerum & duos asinos: qua suscepit eum, & introduxit in domum patris sui. Quod cum audisset socer eius, eumque vidisset, occurrit ei letus.

4 Et amplexatus est hominem, Mansitque gener in domo soceri tribus diebus, comedens cum eo & bibens familiariter.

5 Die autem quarto de nocte consurgens, proficisci voluit. quem tenuit socer, & ait ad eum: Gusta prius paululum panis, & conforta stomachum, & sic proficisceris.

6 Sederuntque simul, ac comederunt & biberunt. Dixitque pater puella ad generum suum: Quaeso te ut hodie hic maneas, pariterque latemur.

7 At ille consurgens, cepit velle proficisci. Et nihilominus obnixè eum socer tenuit, & apud se fecit manere.

8 Mane autem facto, parabat Leuites iter. Cui socer rursus: Oro te, inquit, ut paululum cibi capias, & assumptis viribus, donec increseat dies, postea proficiscaris. Comederunt ergo simul.

6 Surrexitque adolescens, ut pergeret eam uxore sua & puero. Cui rursus locutus est socer: Considera quod dies ad occasum declinior sit, & propinquat ad vespertum: mane apud me etiam hodie, & duc latum diem, & cras proficisceris ut vadas in domum tuam.

Malus.

E T fuit in diebus iis, & rex non in Israël: & fuit vir Leuites atrahens in femoribus montis Ephraim: & accepit sibi viram pellicem de Bethlechem Iehudah.

2 Et meretricata fuit super eum pellex eius, & ambulauit de e ad eum ad domum patris sui ad Bethlechem Iehudah: & fuit ibi dies quatuor in nouationes.

3 Et surrexit vir eius, & ambulauit post eam, ad loqui super cor eius, ad reuertere facere eam: & excussus eius cum eo, & coniugatio asinorum: & venire fecit eum domum patris sui: & vidit eum pater excussæ, & lætatus fuit occursum eius.

4 Et obtinuit in eo socer eius, pater excussæ: & mansit ad eum per tres dierum: & comederunt, & biberunt, & pernoctauerunt ibi.

5 Et fuit in die quarta, & manicauerunt in mane, & surrexit ad ambulare: & dixit pater excussæ ad generum suum: Fulci cor tuum fragmento panis: & postea ambulabis.

6 Et sederunt, & comederunt duo ii unitè, & biberunt: & dixit pater excussæ ad virum: Resolue, obsecro, & pernocta: & bonum fuit cor tuum.

7 Et surrexit vir ad ambulare: & rupit in eo socer eius: & reuersus fuit, & pernoctauit ibi.

8 Et manicauit in mane in die quinta ad ambulare, & dixit pater excussæ: Fulci, obsecro, cor tuum. Et interturbabunt se, usque ad extendere diem: & comederunt duo ii.

9 Et surrexit vir ad ambulare, ipse, & pellex eius, & excussus eius: & dixit ei socer eius, pater excussæ: Ecce obsecro, remisit dies ad aduersperascere: pernoctate, obsecro, ecce desidero diem, pernocta hic, & bonum fuit cor tuum: & manicabis crastino viæ vestræ, & ambulabis tentorio tuo.

10 Et

a peregrinans, habitans

b lateribus concubina

Sic post.

d fornicata, scortata

e cum eo

f lunationes, menses

g puer, famulus. Sic

v. 9. 11. 13.

19.

h copulatio, par. Sic

v. 11.

i verbum femineum.

scilicet pellex

k puellæ.

Sic v. 4. 5. 6.

8. 9.

l ad occursum

m apprehendit, retinuit

n cognatus, affinis. Sic

v. 7. 9.

o apud, vel cum eo

p ternario

q diluculauerunt. Sic

v. 7.

r diluculo.

id est, summo mane.

Sic v. 7.

s cognatum, affinem

t ambo ipsi pariter

u Sic Cap.

17. v. 11.

x vt lætetur, iucundetur, exhibetur animus tuus.

vt bene sit animo tuo.

Sic supra

Cap. 18.

v. 20. & infra v. 9.

y cunctati fuerunt, moras-nexuerunt

z extendi, inclinari, dies

a ambo ipsi

b nunc, iam

c considerare, castrametari

d vt bonum sit

e diluculabitur

f in viam vestram

10 Noluit gener acquiescere sermonibus eius: sed statim perrexit, & venit contra Iebus, quæ altero nomine vocatur Ierusalem, ducens secum duos asinos onustos, & concubinam.

11 Iamque erant iuxta Iebus, & dies mutabatur in noctem: dixitque puer ad dominum suum: Veni, obsecro, declinamus ad urbem Iebusæorum, & maneamus in ea.

12 Cui respondit dominus: Non ingrediar oppidum gentis alienæ, quæ non est de filiis Israël, sed transibo usque Gabaa:

13 Et cum illuc peruenero, manebimus in ea, aut certe in urbe Rama,

14 Transierunt ergo Iebus, & captum carpebant iter, occubuitque eis sol iuxta Gabaa, quæ est in tribu Benjamin:

15 Diuerteruntque ad eam, ut manerent ibi. Quò cum intrassent, sedebant in platea ciuitatis, & nullus eos recipere voluit hospitio.

16 Et ecce apparuit homo senex, reuertens de agro & de opere suo vesperi, qui & ipse de monte erat Ephraim, & peregrinus habitabat in Gabaa: homines autem regionis illius erant filij Iemini.

17 Eleuatisque oculis, vidit senex sedentem hominem cum sarcinulis suis in platea ciuitatis. & dixit ad eum: Vnde venis? & quò vadis?

18 Qui respondit ei: Profecti sumus de Bethlechem Iuda, & pergimus ad locum nostrum, qui est in latere montis Ephraim, vnde ieramus in Bethlechem: & nunc vadimus ad domum Dei, nullusque sub tectum suum nos vult recipere,

19 Habentes paleas & fenum in asinorum pabulum, & panem ac vinum in meos & ancilla tuæ usus, & pueri qui mecum est: nulla re indigemus nisi hospitio.

20 Cui respondit senex: Pax tecum sit, ego prabebo omnia quæ necessaria sunt: tantum quaeso, ne in platea maneas.

21 Introduxitque eum in domum suam, & pabulum asinis præbuit: ac postquam lauerunt pedes suos, recepit eos in conuiuium.

22 Illis epulantibus, & post laborem itineris, cibo & potu reficientibus corpora, venerunt viri ciuitatis illius, filij Belial, (id est, absque iugo) & circum-Maluenda, In Iudicum.

10 Et non amauit vir ad pernoctare: & surrexit, & ambulauit, & venit usque ad g rectitudinem Iebus: ipsa Ierusalem: & cum eo coniugatio asinorum^h super alligatorum, & pellex eius cum eo,

11 Ii cum Iebus, & dies descendit valdè: & dixit excussus ad i sustentatores suos: Ambula, obsecro, & discessimus ad urbem Iebusæi istam, & pernoctauimus in ea.

12 Et dixit ad eum sustentatores eius: Non discedemus ad urbem^m nothi, quæ non de filiis Israëlⁿ est: & transibimus usque ad Ghibghah.

13 Et dixit excusso suo: Ambula, & appropinquauimus in vno locorum; & pernoctabimus in Ghibghah, aut in Ramah.

14 Et transierunt, & ambulauerunt: & p venit eis sol^q reseruatio Ghibghah, quæ^r Benjamin.

15 Et^s discesserunt ibi, ad venire ad pernoctare in Ghibghah: & venit, & t sedit in platea vrbis: & non vir colligans eos in domum ad pernoctare.

16 Et ecce vir senex^u venit de^x factura sua: de agro, in vespera: & vir de monte Ephraim: & ipse^y trahens in Ghibghah: & homines loci^z filij Iemini.

17 Et leuauit oculos suos, & vidit virum^a itinerantem in platea vrbis: & dixit vir senex: Quò ambulabis, & de vbi venies?

18 Et dixit ad eum: Transeuntes nos de Beth lechem Iehudah usque ad b femora montis Ephraim, de ibi^c ego, & ambulauit usque ad Beth lechem Iehudah: & domum IHVH ego ambulans: & non vir colligans me in domum.

19 Et etiam^d strame, netiam^e pabulum^f existentia asinis nostris: & etiam^g panis, & h vinum existentia mihi, & ancillæ tuæ, & excussoⁱ cum seruis tuis: non^k defectus^l omnis verbi.

20 Et dixit vir senex: Pax tibi: tantummodo omnis^m defectus tuus super me: tantummodo in platea non pernoctabis.

21 Et venire-fecit eum domui suæ: & n confudit asinis: & abluerunt pedes suos, & comederunt & biberunt.

22 Ii^o bonificantes cor suum: & ecce homines vrbis, homines filiorum Belial, p circumgyrati-fuerunt domum, pulsare. se-facientes super^q januam:

g directio-
nem, contra
è regione,
ex aduerso
h stratorum,
onustoruffi,
clitellatorum.

i dominos,
heros
k vt disceda-
mus, diuer-
ramus.

l vt perno-
ctemus

m alieni, ex-
tranei, alie-
nigenæ. vel
notham,
alienigenam.

n ipsæ
o vt appro-
pinquemus

p ingressus
est, occubuit
q apud, iux-
ta, prope
r datiuus.

ipfi Benja-
min
s accesserunt,
diuerterunt
t mansit
u veniens
x opere suo

y peregrini-
nans
z Benjamin-
nitas.

a viatorem,
iter facientem

b latera
c Quidam
subauiunt,
sum, aut ve-
neram

d straminis,
paleæ
e pabuli, fœ-
ni, migmatif

f nominati-
uus singula-
ris substan-
tiuus, pro,
est, vt fla-
tim.

g cibi
h vini
i qui est cum
k inopia,
penuria
l vilius rei
m vt v. 19.

n comiscuit
o bonum-
facientes,
exhilaran-
tes. vt supra
v. 6. & 9.

p circum-
uallati, sunt,
circumstete-
runt
q ostium,
fores

dantes domum senis, fores pulsare ceperunt, clamantes ad dominum domus, atque dicentes: Educ virum, qui ingressus est domum tuam, ut abutamur eo.

Gen. 27. b. 5. 23 Egressusque est ad eos senex, & ait. Nolite fratres, nolite facere malum hoc: quia ingressus est homo hospitium meum, & cessate ab hac stultitia:

24 habeo filiā virginē, & hic homo habet concubinam, educam eas ad vos, ut humilietis eas, & vestram libidinem compleatis: tantum, obsecro, ne scelus hoc contra naturam operemini in virum.

25 Nolebant acquiescere sermonibus illius, quod cernens homo, eduxit ad eos concubinam suam, & eam tradidit illudendam: qua cum tota nocte abusi essent, dimiserunt eam manē.

26 At mulier, recedentibus tenebris, venit ad ostium domus, ubi manebat dominus suus, & ibi corruit.

27 Mane factō, surrexit homo, & aperuit ostium, ut ceptam expleret viam, & ecce concubina eius iacebat ante ostium sparsis in limine manibus.

28 Cui ille, putans eam quiescere, loquebatur: Surge, & ambulemus. Quā nihil respondente, intelligens quod erat mortua; tulit eam, & imposuit asino, reuersusque est in domum suam.

29 Quam cum esset ingressus, arripuit gladium, & cadauer uxoris cum ossibus suis in duodecim partes ac frustra concidens, misit in omnes terminos Israël.

30 Quod cum vidissent singuli, conclamabant: Numquam res talis facta est in Israël, ex eo die quo ascenderunt patres nostri de Aegypto, usque in praesens tempus; ferte sententiam, & in commune decernite quid facto opus sit.

nuam: & dixerunt ad virum potientem domus senem, ad dicere: Exire-fac virum, qui venit ad domum tuam, & cognouimus eum.

23 Et exiuit ad eos vir potiens domus, & dixit ad eos: Non fratres mei, non malefacietis, obsecro, posteaquam venit vir iste ad domum meam: non facietis fatuitatem istam.

24 Ecce filia mea virgo, & pellex eius, exire-faciam^u obsecro eas, & affligite eas, & facite eis y bonum in oculis vestris: & viro isti non facietis verbum fatuitatis istius.

25 Et non amauerunt homines ad audire ei: & obtinuit vir in pellice^a eius, & exire-fecit ad eos foras: & cognouerunt eam, & ludicre-egerunt in ea omni nocte usque ad manē & dimiserunt eam^b in ascendere auroram.

26 Et venit vira ad^c aspicere mane: & cecidit^d ianuæ domus viri, quæ sustentatores eius ibi, usque ad lucem.

27 Et surrexit sustentatores eius in mane, & aperuit^f ianuas domus, & exiuit ad ambulare viæ suæ: & ecce vira pellex eius cadens^g ianuæ domus, & manus eius super limen.

28 Et dixit ad eam: Surge, & ambulauimus. Et non respondens: & accepit eam super asinum: & surrexit vir & ambulauit loco suo.

29 Et venit ad domum suam, & accepit cultrum, & obtinuit in pellice sua, & frustra^k eam, ossibus eius, duobus decem frustis: & misit eam in omni termino Israël.

30 Et fuit, omnis videns, & dixit: Non factum-fuit, & non visum-fuitⁿ secundum istud ad de die ascendere filios Israël de terra Aegypti, usque ad diem istam: ponite vobis super^o eam: consulite, & loquimini.

^r dominum. Sic v. 22. ^s vt cognoscamus

^t nefas. Vide Genes. 34.

^v 7. Sic vers. 24. ^u nunc, iam ^x cōprime ^y quod bonū videtur

^z apprehendit ^a sua

^b secundum, circa

^c faciare diluculum

^d ostio

^e dominus, herus, maritus, Sic v. 27.

^f fores

^g ostio

^h vt ambulemus

ⁱ apprehēdit

^k diffecit,

concidit, in

frusta-diuisit, dimem-

brauit, truncavit

^l datiuus,

vsque ad

ossa, cum

ossibus, per

ossa.

^m datiuus.

in duode-

cim frusta,

membra,

dissectiones

ⁿ sicut

^o illud

consultate,

consilium

inite, delibe-

rate

^q colloqui-

mini.

COMMENTARIA.

VERS. 1.
* Verba hæc
tantum ha-
bentur in
Textu Heb.

ON ERAT REX IN ISRAEL.]
Vide supra Cap. 18. v. 1. & Cap.
17. v. 6. & infra Cap. 21. v. 25.
ACCEPIT VXOREM.] Heb.

& accepit sibi virā, vel mulierem, siue uxorem, concubinam, seu pellicem. Plerique iustam ac legitimam uxorem, quoad torum intelligunt, tamen non primariam, & matrem familias: sed secundariam. Vide quæ de voce פילגש pilegesch obseruauimus in Genes. 2. 2. vers. 24. Alij verè pellicem & scortum

primò fuisse volūt: deinde legitimam uxorem accedente consensu patris illius, infra v. 4.

QVÆ RELIQUIT EVM.] Hebr. Et fornicata-fuit super eum. Varie exponunt: contra eum, aduersus eum. Alij: apud eum. id est, quam apud ipsum maneret, vel quum esset in contubernio eius. Quidam explanant. Illa quum fornicata esset, & id viro innotuisset, & ab eo increpata fuisset, abiit &c. Nonnulli. Et scortata-est cum, eo non enim iusta vxor erat, donec parentum con-

VERS. 2.

consensu confirmatum est matrimonium, Exodi 21. vers. 16. & 17. quo confirmato, pater illius mulieris dicitur Leuitæ socer, infra vers. 4. Sic passim hanc loquutionem accipi notant Ezechiel. 16. & 23. Quidam obseruant, quod quando verbum זנא *zanah* construitur cum præpositione לְ *ghal*, super, & cum persona coniungitur, vt hoc loco, ita esse reddendum: & *lasciuuit aduersus ipsum*, & *discessit ab eo*. Hanc phrasim Paulum mutuatum volunt, ac Græco verbo *κατασευδα* reddidisse putant, quod *lasciuire* significat auulsis modestiæ frenis, 1. Tim. 5. vers. 11. [Porro iuniores viduas reiice, quum enim lasciuire cæperint aduersus Christum, nubere volunt, habentes condemnationem, quod primam fidem reiecerint, &c.] simulque in fidem respicit, qua se in desponsatione marito alligauit. Eandem phrasim exprimi ajunt verbo בָּגַד *baghat*, Deuteron. 32. vers. 15. vt in eum locum annotauimus. Sunt, qui doceant verbo זנא *zanah* non semper impudicam meretricationem significari: sed esse hîc mariti iugum excutere, & liberam agere, nec viro colligatam in contubernio. Chaldaeus reddidit: *Quæ spreuit, contempsit, illum*. Iosephus: [Hanc quum vehementer ob formam amaret, parum respondere in amore agrè ferebat: hinc orto dissidio, mulier continuas expostulationes non ferens, relicto marito ad parētes reuertitur.] Sed mihi videtur Iosephus diuinare.

QUATTUOR MENSIBVS.] Hebr. *dies*, vel *diebus*, *quatuor menses*. siue *mensibus*. Quidam: *dies aliquot*, nempe *quatuor menses*. Alij: *annum unum & quatuor menses*. *Dies* pro anno, vt supra Cap. 17. vers. 10. Aliqui: *tempus*, vel *tempore*, *quatuor mensium*. Nonnulli: *dierum quatuor mensibus*. Hypallage, pro quatuor mensibus dierum. id est, quot dies requiruntur ad constituendum mensem, nimirum quatuor mensibus, qui constent integro dierum numero, hoc est, plenis quatuor mensibus. vel diebus totis quatuor mensium. Sic Numeror. 11. vers. 20. & 21. & Genes. 29. vers. 14.

VERS. 3. VOLENS RECONCILIARI EI, ATQUE BLANDIRI.] Hebr. *ad loqui super cor eius*. Hanc loquutionem elucidauimus Genes. 34. vers. 3. Hîc reddunt, 1. *vt reconciliaretur ei*, 2. *vt amicè loqueretur ad eam*. 3. *ad loquendum, quæ illi essent cordi*.

VERS. 4. COMEDENS CVM EO ET BIBENS FAMILIARITER.] Hebr. & *comederunt*, & *biberunt*. id est, conuiuabantur hilariter. Periphrasis frequens hoc capite, & passim in Scriptura.

VERS. 5. GUSTA PRIVS PVSILLVM PANIS, ET CONFORTA STOMACHVM.] Hebr. *Fulci, corrobora, sustenta, conforta, cor tuum*, vel *animum tuum*, aut *stomachum tuum*, fragmento, frusto, buccæ, buccella, portiuuncula panis, vel cibi. Vide vers. 8.

VERS. 6. QUÆSO TE.] Hebr. *Vole, obsecro*. Alij: *Acquiesce, quæso*. Quidam: *Velis nunc*. Aliqui: *Affenti, quæso*. Vim verbi לֹא *laal* expendimus Genes. 18. vers. 27.

VERS. 7. OBNIXE EVM SOCER TENUIT.] Hebr. & *rupit in eo socer eius*. Rationem verbi פָּצַח *Maluenda, In Iudicum*.

patzar exposuimus Genes. 19. vers. 3. Hîc variè reddunt: *impulit eum: coegit eum: institit apud eum: prauulit in eo: constrinxit eum: vim-fecit in eum*

ET APVD SE FECIT MANERE.] Hebr. & *reuersus est*, & *pernoctauit ibi*. Videtur socer eum iam à cæpto itinere retraxisse. Alij, vſitato Hebraismo exponunt: & *rursus, iterum, denuo, pernoctauit ibi*.

ET ASSUMPTIS VIRIBVS.] וְהַתְּמַחְמוּהוּ *vehithmahmehu*, Quidam imperatium faciunt: & *tardate, moramini*. Alij: præteritum singulare cum affixo: & *tardauit eum*. Plerique, præteritum plurale: & *tardauerunt*. Vide notionem verbi explicatam Genes. 19. vers. 16. Aliqui hîc reddunt: *cunctati sunt donec declinaret dies: nam comedebant ambo*. quasi dicat, comedendo moram traxerunt. Proprie: & *interturbare sese-fecerunt*.

CONSIDERA, QUOD DIES AD OCCASVM DECLIUIOR SIT.] Hebr. *Ecce iam remisit se dies ad aduersperascendum*. Vel *remissior facta est dies*. id est, debilitata est, calor solis remissus est, ita vt dies vergat iam ad vesperam. q. d. iam dies ad occasum procliuor est.

MANE APVD ME ETIAM HODIE.] Hebr. ex verbo: *pernoctato; quæso, ecce castrametari diem*. Hanc posteriorem clausulam variè interpretantur. 1. *ecce considerare diei*. id est, ecce desidentiam diei, hoc est, quod dies defecit. 2. *ecce castrametari diem*, vel *diei*. id est, ecce dies, seu sol recipit se in sua castra, & in tentorium suum. solent milites sub finem diei castrametari: finem ergo diei vocat castrametationem. Sic Psalm. 18. vers. 6. quum sol oritur, dicitur procedere de thalamo suo: ita quum occumbit redit in thalamum suum. Vndè quidam hîc reddunt: *en dies occumbit*. 3. *en mansio est diei*. id est, tempus, quo dies conuertet se ad hospitium. q. d. non procul abest occasus solis: vel appropinquat dies ad vesperam, quo solent homines diuertere ad hospitium. Occasum solis vocat mansionem: nam sol videtur diuertere ad hospitium, quum occidit. 4. *ecce manere*, seu *diuertere, diuersari, & subsistere, diei*. id est, tempus diei, quo diuertendum est aliquò, vt ibi subsistas & maneas. 5. Hispanicus Interpres: *he aquí la mansion del día. ó, que el día se acaba*. 6. *ecce hospitium hodiernum*. id est, aliò tibi non est eundum, sed hîc hodie hospitandum.

ET DIES MUTABATUR IN NOCTEM.] Hebr. & *dies descenderat valde*. Præteritum יָרַד *rad*, pro יָרַד *iarad* deficiente prima substantiali littera Iod. Mercerus: (Non male ex analogia Grammatica referas ad יָרַד *radad*: & dies extenderat, seu diduxerat, & extenuauerat se: quasi in tenuissimam laminam videlicet, atque adeò ad summum.)

NON INGREDIAR OPPIDVM GENTIS ALIENÆ, QUÆ NON EST DE FILIIS ISRAEL.] Ex Hebræo reddunt: *Ne diuertamus ad vllam urbem alienigenæ, quæ non sunt de filiis Israel ipsæ*. Alij: *Non declinemus ad urbem alienigenam, quæ non de filiis Israel huc*. Quidam: *Non diuertemus in urbem alienam*

eorum, qui non sunt ex filiis Israel. Nonnulli: Non dinertemus in ullam ciuitatem alienigena, ex eis, qua non sunt filiorum Israelis.

VERS. 13. MANEBIMVS IN EA, AVT CERTE IN VRBE RAMAH.] Hebr. & pernoctabimus in Ghibbah, aut in Ramah. De his duabus vrbi- bus plenius diximus in Iosue 18.v.24.& 25.

VERS. 16. FILIJ IEMINI.] Notant sumi in malam partem, pro prauis hominibus, vt 1. Samuel. 22. vers.7. & 2. Samuel. 16. vers.11. Sed nihil necesse.

VERS. 18. AD DOMVM DEI.] hoc est, Siluntem, vbi tabernaculum erat, ex Iosue 18. vers.1. Sic infra Cap. 20. vers. 18.

VERS. 19. HABENTES PALEAS, &c.] Hunc versum nos verbatim ex Hebræo reddidimus, alij dilucidius sic: *Habemus nos & paleas & pabu- lum pro asinis nostris: deinde panis & vinum est mihi, & ancilla tua, & puero, qui est cum seruo tuo: nihilque, deest.* Quidam: *Quamuis cum stramen, tum pabulum sit penes seruos tuos pro asinis nostris, tum etiam panis & vinum sit pro me, & pro ancilla tua, & huic puero, qui est cum seruis tuis, nullius rei sit penuria.*

VERS. 20. PAX TECVM SIT.] q. d. Nihil esto sollici- tus, bono animo esto. Vel Hispanicè: *Seays bien venido.*

EGO PRÆBEBO OMNIA, QUÆ NECES- SARIA SVNT.] Hebr. *tantum omnis defectus tuus super me.* vel *veruntamen omnis penuria tua super me.* Quidam: *quidquid defecit te, incum- bat tantum mihi.* Alij: *ego sarciam quidquid ti- bi deest.* q. d. de nulla re tu cures, relinque mihi hanc curam Hispanicè, *yo me encargo delo que os faltare.*

VERS. 21. ET PABVLVM ASINIS PRÆBVI.] Hebr. & confudit asinis. vel commiscuit, permiscuit asinis; id est, præbuit misturam, migma asinis.

VERS. 22. FILIJ BELIAL.] Vide de hac loquutione Deuteronom. 13. vers. 13. variè hîc vertunt. *viri impij, homines improbi, nebulones, homines nihili, filij absque profectu, viri nequam.* His- panicè, *Hijos del diablo.* Nec caret emphasi Hebraica oratio: *homines filiorum Belija hal.* q. d. qui improbitatem auitam, & à paren- tibus propagatam habentes, prauorum ho- minum prauæ soboles, parentum impietatis hæredes, & propagatores.

FORES PVLARE COEPERVNT.] Partici- pium מִתְדַּפְּקִים *mithdappekim* ex Hithpahel magnam vim habet, propriè: *magna vi im- pellentes, & vim, seu impetum-facientes in ostium, vel contra ostium.* Aliqui: *facientes-se- impellere contra ianuam.* id est, impetu quo- dam ferebantur ad ostium. Quidam notant, hîc frequentiam actus significari, vt ferè fit in hac coniugatione, ac participium esse frequentatiuum, hoc est, validè & crebro pullantes. Fortassis indicat, eos conatos mo- liri fores.

VT ABVTAMVR EO.] Hebr. & cognosce- mus eum. Vide similem impuritatem Gen. 19. vers. 5.

HABEO FILIAM, &c.] Vide Genes. 19. VERS. 24. vers. 8.

CONCVBINAM SVAM.] פִּלְגֶשֶׁת *pilagseho* VERS. 25. anceps est ad *pellicem eius*, vel *suam.* vt ver- bum *eduxit*, vel *apprehendit*, & ad hospitem senem, & ad Leuitam referri possit. Hoc posterius ferè omnes sequuntur. Nempe Le- uita veluti salutem hospitis sui, & familiæ eius, hoc facto redempturus. Concubinam verò inuitam & reluctantem protractam satis indicat vis verbi פִּימ *chazak* quod *validam apprehensionem* significat, quasi obstitenti iniectam manum.

QUA CVM TOTA NOCTE ABVSI ES- SENT.] Hebr. & ludicrè-egerunt in ea tota nocte. De significatione verbi גָּהַל *ghalal* egimus in Exodi 10. vers. 2. Hîc variè red- dunt: & *illuserunt ei.* id est, fecerunt in ea opus abominabile, & ludicrum in coitu. Non dubium, quin in ea præposteram etiam libi- dinem exercuerint. Quo etiam loquendi genere Tacitus Annali 13. [Tradunt plerique eorum temporum scriptores, crebris ante exitium diebus illuisse pueritia Britannici Neronem.] 2. *quum facitassent in ea.* vel *quum indefinen- ter abusi essent ea.* Et coniugatio Hithpahel hîc frequentiam actus, & immanem libidi- nem designat.

SPARSIS IN LIMINE MANIBVS.] Qui- VERS. 27. dam: & *manus eius super inferum limen.* Alij: *cum manibus suis in limine.* quasi indormi- uisset manibus capiti subiectis in limine. Rectius, quum caderet, protenderat manus super limen: hic enim est cadentium ha- bitus.

ET CADAVER VXORIS CVM OSSIBVS SVIS, &c.] Aliqui notant, hoc Leuitæ fa- ctum singulare esse ac illegitimum: nam & contra legem Dei est verantis, ne quis hoc modo cadaueribus impuretur: ac ne suspensi quidem hominis cadauer insepultum mane- re vel ad diem vnicum permittentis, Deu- teronom. 21. vers. 22. & contra publica com- muniæque humanitatis & honestatis iura, quæ saviire in mortua corpora prohibent: & contra officium maritale, quæcunque tan- dem obtendatur ratio: Alij, zelo iustitiæ & à Deo impulsus id Leuitam fecisse ajunt, vt eo facto reliquas tribus ad vindicandum tam atrox flagitium magis accenderet.

MISIT IN OMNES TERMINOS ISRAEL.] Iosephus: [Cadauer membratim diuisum in partes duodecim ad singulas tribus misit, man- dans perferentibus, vt indicarent per tribus, qui mulieri causa mortis fuerint, & de eorum vio- lentiâ.]

FERTE SENTENTIAM.] Hebr. *ponite vobis* VERS. 30. *super illud.* Quidam: *ponite cor vestrum super eam.* id est, diligentissime perpendite rem hanc. vel *ponite cor vobis super malo isto.* id est, adhibete animum, vel facite vobis ani- mos ad vindicandum flagitium istud. Alij: *apponite, adhibete, vos ad istud.* id est, vos to- tos huic negotio applicate.

CAPVT VIGESIMVM.

Ob hoc scelus pugnautes reliquæ tribus aduersus Benjamin, semel atque iterum bello inferiores, tertioque committentes iussu Domini prælium, tribum illam, præter sexcentos qui in solitudinem fugerant, penitus deleuerunt.

Vulg.

Malu.

1 GRESSI itaque sunt omnes filij Israël, & pariter congregati, quasi vir unus, de Dan vsque Bersabee, & Terra Galaad, ad Dominum in Maspha:

2 Omnesque anguli populorum, & cuncta tribus Israel in ecclesiam populi Dei conuenerunt, quadringenta millia pedum pugnatorum.

3 (Nec latuit filios Benjamin, quod ascendissent filij Israel in Maspha.) Interrogatusque Leuita, maritus mulieris interfecta, quomodo tantum scelus perpetratum esset,

4 Respondit: Veni in Gabaa Benjamin cum uxore mea, illiusque diuertere:

5 Et ecce homines ciuitatis illius circumdederunt nocte domum, in qua manebam, volentes me occidere, & uxorem meam incredibili furore libidinis vexantes, denique mortua est.

6 Quam arreptam, in frustra concidi, misique partes in omnes terminos possessionis vestre: quia numquam tantum nefas, & tam grande piaculum factum est in Israël.

7 Adestis omnes filij Israël, decernite quid facere debeatis.

8 Stansque omnis populus, quasi unus hominis sermone respondit: Non recedemus in tabernacula nostra, nec suam quisquam intrabit domum:

9 Sed hoc contra Gabaa in commune faciamus.

10 Decem viri elegantur à centum ex omnibus tribubus Israël, & centum de mille, & mille de decem millibus, ut comportent exercitui cibaria, & possimus pugnare contra Gabaa Benjamin, & redde-
dere ei pro scelere, quod meretur.

11 Conuenitque vniuersus Israël ad ciuitatem, quasi homo unus eadem mente, unoque consilio;

1 Texiuerunt omnes filij Israël, & congregatus fuit ^a conuentus ^b sicut vir unus de ad Dan & vsque ad Beersebagh, & terra Ghilghad: ad IHH in ^c Mitzphah.

2 Et ^d stare se fecerunt ^e pinnæ omnes populi, omnes ^f baculi Israël in ^g congregatione populi ELOHIM, quatuor ceteri mille vir pedes ^h educens gladium

3 Et audiuerunt filii Benjamin, quia ascenderunt filii Israël in Mitzphah: & dixerunt filii Israël: Loquimini quomodo ⁱ fuit malum istud.

4 Et respondit vir Leuita, ^j vir viræ occisæ, & dixit: In Ghibghah, quæ ^k Benjamin veni ego, & pellex mea ad pernoctare.

5 Et surrexerunt super me ^l potientes Ghibghah, & ^m circumgyrauerunt super me domum noctu: me ⁿ si uerunt ad interficere: & pellicem meam ^o affligerunt: & mortua fuit.

6 Et ^p apprehendi in pellice mea, & ^q frustraui eam, & misi eam in omni agro hæreditatis Israël: quia fecerunt cogitationem nefariam, & ^r fatuitatem in Israël.

7 Ecce ^s omne vestrum filii Israël: date vobis verbum, & consilium huc.

8 Et surrexit omnis populus, sicut vir unus, ad dicere: Non ambulabimus vir tentorio suo, & non discedemus vir domui suæ.

9 Et nunc istud verbum, quod faciemus ^t Ghibghah super eam in sorte.

10 Et accipiemus decem homines ^u centum, omnibus ^x baculis Israël, & centum, ^y mille, & mille ^z multiplicati, ad accipere ^a venationem populo, ad facere, ad venire eos ^b Ghebogh Benjamin, secundum ^c omnem fatuitatem, quam fecit Israël.

11 Et collectus fuit omnis vir Israël ad urbem sicut vir unus, ^d socii.

^a cœtus, collo-
legium, cō-
cilium, sta-
tus

^b vnanimis.
Sic v. 8. 11.

^c Mitzpham
^d stiterunt-
se, constite-
runt

^e anguli
^f scipiones,
virgæ, exte-
siones, tri-
bus. Sic
v. 10. 12.

^g ecclesia
^h extrahens,
distringens.
Sic v. 15. 17.

ⁱ factum-
fuit. Sic
v. 12.

^k datiuus.
l heri, domi-
ni, viri, pri-
mates.

^m circunde-
runt, circum-
uallarunt
ⁿ acquieue-
runt

^o compressæ
runt
^p obtinui
^q vt cap. 19.
v. 29.

^r nefas
^s omnes
vos

^t datiuus.
^u datiuus.
de, per, cen-
tum

^x datiuus.
tribus,
per tribus

^y datiuus.
de, per mille
^z multitu-
dini, per

myriadem,
per decem
millia

^a annonam,
commeatū
Hispanicè,
bastimētos

^b datiuus,
^c totum illud
flagitium,
nefas

^d conspirati,
coniurati,
consociati,
coniuncti

12 Et miserunt nuntios ad omnem tribum Benjamin, qui dicerent: Cur tantum nefas in vobis repertum est:

13 Tradite homines de Gabaa, qui hoc flagitium perpetrarunt, ut moriantur, & auferatur malum de Israël. Qui noluerunt fratrum suorum filiorum Israël audire mandatum:

14 Sed ex cunctis urbibus, quae sortis suae erant conuenerunt in Gabaa, ut illis ferrent auxilium, & contra uniuersum populum Israel dimicarent.

15 Inuentique sunt viginti quinque millia de Benjamin educentium gladium, praeter habitatores Gabaa,

16 Qui septingenti erant viri fortissimi, ita sinistra ut dextra praeliantes: & sic fundis lapides ad certum iacentes, ut capillum quoque possent percutere, & nequaquam in alteram partem ictus lapidis deferretur.

17 Virorum quoque Israël, absque filiis Benjamin, inuenta sunt quadraginta millia educentium gladios, & paratorum ad pugnam,

18 Qui surgentes venerunt in domum Dei, hoc est, in Silo: consulueruntque Deum: atque dixerunt: Quis erit in exercitu nostro princeps certaminis contra filios Benjamin? Quibus respondit Dominus: Iudas sit dux vester.

19 Statimque filij Israël surgentes mane, castrametati sunt iuxta Gabaa:

20 Et inde procedentes ad pugnam contra Benjamin, urbem oppugnare ceperunt.

21 Egredique filij Benjamin de Gabaa, occiderunt de filiis Israël die illo viginti duo millia virorum.

22 Rursum filij Israel & fortitudine & numero confidentes, in eodem loco, in quo prius certauerant, aciem direxerunt:

23 Ita tamen ut prius ascenderent & flerent coram Domino usque ad noctem: consulerentque eum, & dicerent: Debeo ultra procedere ad dimicandum contra filios Benjamin fratres meos, an non? Quibus ille respondit: Ascendite ad eos, & inite certamen.

24 Cumque filij Israël altera die contra filios Benjamin ad praelium processissent,

12 Et miserunt baculi Israël homines in omnibus baculis Benjamin, ad dicere: Quid malum istud, quod fuit in vobis?

13 Et nunc date homines filios Benjamin, qui in Ghibghah, & morifecimus eos, & combussimus malum de Israël. Et non amauerunt filii Benjamin ad audire in voce fratrum suorum filiorum Israël.

14 Et collecti fuerunt filii Benjamin de urbibus in Ghibghah ad exire castris cum filiis Israël.

15 Et visitare se fecerunt filii Benjamin in die ipsa de urbibus viginti & sex mille vir educens gladium: ad solum de habitantibus Ghibghah visitare se fecerunt septem centi vir electus.

16 De omni populo isto septem centi vir electus, clausus manum dexteram suam: omnis iste fundibulans in lapide ad per capillum, & non errabit.

17 Et vir Israël visitare se fecerunt ad solum de Benjamin, quatuor centi mille vir educens gladium: omnis iste vir castris.

18 Et surrexerunt, & ascenderunt Beth-El: & postulauerunt in ELOHIM, & dixerunt filii Israël: Quis ascendet nobis in principio castris cum filiis Benjamin? Et dixit IHVH: Iehudah in principio.

19 Et surrexerunt filii Israël in mane: & desedit super Ghibghah.

20 Et exiuit vir Israël castris cum Benjamin: & ordinauerunt eos vir Israël castris ad Ghibghah.

21 Et exiuerunt filii Benjamin de Ghibghah, & funditus perdiderunt in Israël in die ipsa, duo & viginti mille virum in terram.

22 Et obtinuit se populus vir Israël, & addiderunt ad ordinare castris in loco, quo ordinauerunt ibi in die prima.

23 Et ascenderunt filii Israël, & lacrymati fuerunt facibus IHVH usque ad vespem, & postulauerunt in IHVH, ad dicere: An addam ad accedere castris cum filiis Benjamin fratris mei? Et dixit IHVH: Ascendite ad eum.

24 Et appropinquauerunt filii Israël ad filios Benjamin in die secunda.

25 Et

e familiis, cognationibus

f Vide cap.

19. v. 22.

g ut incre-

ciamus

h tollemus,

remouebi-

mus

de pacemur,

i auscultare,

acquiescere

k ad incisio-

nem, eadem,

bellum, pra-

lium. Sic

v. 17.

l numerare,

recensere

Sic statim, &

vers. 17.

m praeter

n pro viri

lectissimi.

Sic v. 16.

o funda-ro-

tans, iaciens,

jaculans

p pilum

q errare, de-

flexere, fa-

ciet. scilicet

ictum.

r praeter

s Domum-

Dei-Fortis-

simi

t ad bellum,

pugnam,

prelium. Sic

v. 20. 22.

u castrametati sunt

x instruxerunt. ita po-

stea.

y ad, contra,

eos, vel cum

cis.

z obtinere-

fecit. cor-

roborauit,

obfirmavit,

confortauit.

sc. Hispani-

cè, esforço-

se.

a instruere.

Sic deinceps.

b praelium.

c datius.

ad facies

coram, in

conspetu,

sic deinceps.

d ad pra-

lium, bellum.

Sic v. 28.

25 Eruperunt filij Benjamin de portis Gabaa: & occurrentes eis, tanta in illos cade bacchati sunt, ut decem & octo millia virorum educentium gladium prosternerent.

26 Quamobrem omnes filij Israhel venerunt in domum Dei, & sedentes flebant coram Domino: ieiunaueruntque die illo usque ad vesperam, & obtulerunt ei holocausta, atque pacificas victimas,

27 Et super statu suo interrogaerunt. Eo tempore ibi erat arca fœderis Dei,

28 Et Phinees filius Eleazari filij Aaron prepositus domus. Consuluerunt igitur Dominum atque dixerunt: Exire ultra debemus ad pugnam contra filios Benjamin fratres nostros, an quiescere? Quibus ait Dominus: Ascendite: cras enim tradam eos in manus vestras.

29 Posueruntque filij Israhel insidias per circuitum urbis Gabaa:

30 Et tertia vice, sicut semel & bis, contra Benjamin exercitum produxerunt.

31 Sed & filij Benjamin audacter eruperunt de ciuitate, & fugientes aduersarios longius persecuti sunt, ita ut vulnerarent ex eis sicut primo die & secundo, & caderent per duas semitas vertentes terga, quarum vna ferebatur in Bethel & altera in Gabaa, atque prosternerent triginta circiter viros:

32 Putauerunt enim solito eos more cedere. Qui fugam arte simulantes, inierunt consilium ut abstraherent eos de ciuitate & quasi fugientes ad supradictas semitas perducerent.

33 Omnes itaque filij Israhel surgentes de sedibus suis, tetenderunt aciem in loco, qui vocatur Baalthamar. Insidia quoque, quæ circa urbem erant, paulatim se aperire ceperunt,

34 & ab Occidentali urbis parte procedere. Sed & alia decem millia virorum de vniuerso Israhel, habitatores urbis ad certamina prouocabant. Ingrauatumque est bellum contra filios Benjamin: & non intellexerunt quod ex omni parte illis instaret interitus.

35 Percussitque eos Dominus in conspectu filiorum Israhel, & interfecerunt ex eis in illo die vigintiquinque millia & centum viros, omnes bellatores & educentes gladium.

36 Filij autem Benjamin, cum se in-

25 Et exiuit Benjamin^e occursum eorum de Ghibghah, in die secunda, & funditus^a perdiderunt in filiis Israhel adhuc octo decem mille virum in terram: omnes isti educentes gladii.

26 Et ascenderunt omnes filii Israhel, & omnis populus, & venerunt^f Beth-El, & lacrymati fuerunt, & g sederunt ibi faciebus IHVH: & jejunauerunt in die ipsa usque ad vesperam: & ascendere fecerunt^h ascensiones, & pacifica faciebus IHVH.

27 Et postulauerunt filii Israhel in IHVH: & ibi arca fœderis ELOHIM in diebus iis.

28 Et Phinechas filius Elghazar, filii Aharon, stans faciebus eius in diebus iis, ad dicere. An addam adhuc ad exireⁱ cæfioni cum filiis Benjamin fratris mei, si^k cessabo? Et dixit IHVH: Ascendite, quia crastino dabo eum in manu tua.

29 Et posuit Israhel^l insidiantes ad Ghibghah^m circuitu.

30 Et ascenderunt filii Israhel ad filios Benjamin in die tertia: & ordinauerunt ad Ghibghahⁿ secundum ictum in ictu.

31 Et exiuerunt filii Benjamin^o occursum populi, p abrupti fuerunt de vrbe: & incœperunt ad percutere de populo^q violatos, secundum ictum in ictu, in^r viis-stratis, quarum vna ascendens Beth-el, & vna in Ghibghah, in agro, s sicut triginta virum in Israhel.

32 Et dixerunt filii Benjamin: t Consternati ii^u faciebus nostris sicut in prima. Et filii Israhel dixerunt: Fugiemus & abrupemus eum de vrbe ad vias stratas.

33 Et omnis vir Israhel surrexerunt de loco suo, & x ordinauerunt in Baghal-Thamar: & insidians Israelis erum. pens de loco suo de effusione y Ghabagh.

34 Et venerunt^z de præsencia^a Ghibghah decem millia vir electus de omni Israhel: & b cæfio aggrauata fuit: & ii non cognouerunt, quia tangens super eos malum.

35 Et c consternauit IHVH Benjamin^d faciebus Israhel, & funditus perdiderunt filii Israhel in Benjamin in die ipsa viginti & quinque mille & centum virum: omnis iste educens gladium:

36 Et viderunt filii Benjamin quia consternan

^e in occursum

^f Domum Dei- Fortissimi
^g manserunt

^h holocausta

ⁱ ut v, 23.
^k desinam, desistam?

^l insidias.
^m circuitu.
ⁿ circumgyratione

ⁿ sicut vice in vice.
^o vide supra Cap. 26. v. 20. Sic mox v. 31.

^o in occursum
^p abstracti, auulsi.

^q confossos interfectos, profanatos, r viis-tritis, regis. Sic v. 32.

^r quasi, circiter
^s impulsus, cæsi, percussus.

^u datiuus. ante nos, metu nostri

^x instruxerunt aciem y collis

^z è regione, ante, contra ex aduerso

^a datiuus. ipsi Ghibghæ
^b pugna, prælium

^c impulsus, percussus, cæcidit, strauit, Sic v. 35.

^d datiuus. ad facies, coram

feriores esse vidissent, ceperunt fugere. Quod cernentes filij Israël, dederunt eis ad fugiendum locum, ut ad preparatas insidias deuenirent, quas iuxta urbem posuerant.

37 Qui cum repente de latibulis surrexissent, & Benjamin terga cadentibus daret, ingressi sunt ciuitatem, & percusserunt eam in ore gladij.

38 Signum autem dederant filij Israël his quos in insidiis collocauerant, ut postquam urbem cepissent, ignem accenderent: ut ascendente in altum fumo, captam urbem demonstrarent.

39 Quod cum cernerent filij Israël in ipso certamine positi (putauerunt enim filij Benjamin eos fugere, & instantius persequerentur, cassis de exercitu eorum triginta viris)

40 Et viderent quasi columnam fumi de ciuitate conscendere: Benjamin quoque aspiciens retrò cum cerneret ciuitatem, & flammam in sublime ferri:

41 Qui prius simulauerant fugam, versa facie fortius resistebant. Quod cum vidissent filij Benjamin, in fugam versi sunt,

42 Et ad viam deserti ire ceperunt, illuc quoque eos aduersariis persequentibus, sed & hi qui urbem succenderant, occurrerunt eis.

43 Atque ita factum est, ut ex utraque parte ab hostibus caderentur, nec erat ulla requies morientium. Ceciderunt atque prostrati sunt ad Orientalem plagam urbis Gabaa.

44 Fuerunt autem qui in eodem loco interfecti sunt, decem & octo millia virorum, omnes robustissimi pugnatores.

45 Quod cum vidissent qui remanserant de Benjamin, fugerunt in solitudinem: & pergebant ad Petram, cuius vocabulum est Remmon. In illa quoque fuga palantes, & in diuersa tendentes, occiderunt quinque millia virorum. Et cum ultrà tenderent, persecuti sunt eos, & interfecerunt etiam alia duo millia.

46 Et sic factum est, ut omnes qui ceciderant de Benjamin in diuersis locis, essent viginti quinque millia, pugnatores ad bella promptissimi.

47 Remanserunt itaque de omni numero Benjamin, qui euadere, & fugere in solitudinem potuerunt, sexcenti viri, sederuntque in Petra Remmon mensibus quattuor.

46 Regressi autem filij Israël, omnes

consternati fuerunt: & dederunt vir Israël locum ^e Benjamin, quia confisus fuerunt ad insidiantem, quem posuerunt super Ghibghah.

e datiuus.

37 Et insidians festinauerunt, & f exspoliauerunt ad Ghibghah: & traxit insidians, & percussit omnem urbem ^g ori gladij.

f Vide vim verbi supra Cap. 9. v. 33. Quidams & extendunt se versus Ghibb. hah g ad os, in facie h eleuationem, elationem, columnam. Sic v. 39. i praelio, conflictu. Sic statim. k confoslos, interfectos l quasi, circiter m praelio primo n columna o totum, vniuersitas, consummatio totalitas, vrbis

38 Et statio fuit viro Israël cum insidiantem, multiplicare ad ascendere facere eos, h leuandam fumi de vrbe.

39 Et vertit vir Israël in ⁱ cæsione: & Benjamin incoepit ad percutere k violos in viro Israël, ^l sicut triginta virum: quia dixerunt: Profecto consternari consternatus fuit ipse faciebus nostris, sicut ^m cæsi prima.

40 Et leuanda incoepit ad ascendere de vrbe, ⁿ statua fumi: & aspexit Benjamin post se, & ecce ascendit ^o tota vrbs in cælos.

41 Et vir Israël vertit: & subito terrore-percussus fuit vir Benjamin: quia vidit, quia tetigit super eum malum.

42 Et p aspexerunt ^q faciebus r viri Israël ad viam deserti, & ^s cæsi agglutinare fecit eum: & qui de vrbibus, funditus peridentes eum in medio ejus.

43 ^t Cinxerunt Benjamin, persequuti fuerunt eum, residentiam viare fecerunt eum vsque ad ^u rectitudinem Ghibghah de ortu solis.

44 Et ceciderunt de Benjamin octo decem mille viri: omnes ^x istos homines y strenuitatis.

45 Et z aspexerunt, & fugerunt in desertum, ad ^a Rupem Rimon, & dehonestauerunt eum in viis stratis, ^b quinque millium virum: & agglutinare fecerunt post eum vsque ad Ghidghom: & percusserunt de ex eis duo mille virum.

46 Et fuit omnes cadentes de Benjamin viginti & quinque mille viri educens gladium in die ipsa: omnes ^c istos homines strenuitatis.

47 Et aspexerunt, & fugerunt in desertum ad rupem Rimon sexcenti viri: & ^d sederunt in rupe Rimon quatuor ^e inuolutionibus.

48 Et vir Israël reuersi fuerunt ad filios

p faciauerunt, vertunt facies q datiuus. ad facies, coram, ante r genitiuus. virorum s praelium t Corona cinxerunt, vallarunt u directiōnem, e regione, directè, rectè

x isti y roboris, virtutis, fortitudinis Sic v. 46. z vt v. 42. & 47. a Petram, Saxum, Siliem Sic v. 47. b quinarium

c isti

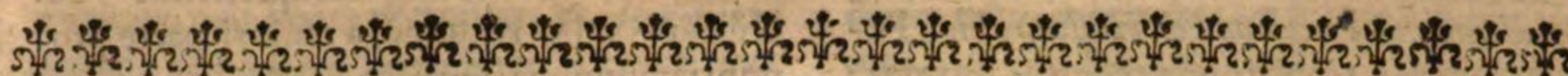
d manserunt

e lunationibus, mensibus

reliquas ciuitatis, à viris vsque ad iumenta, gladio percusserunt, cunctasque vrbes & viculos Benjamin vorax flamma consumpsit.

lios Benjamin, & percusserunt eos^f ori gladii de vrbe & mortalem vsque ad h^h animal, vsque ad omneⁱ inuentum: etiam omnes vrbes inuentas miserunt in igne.

*f ad os seu in acie
g hominem, genus hu- manum, vel mortalita- tem
h bestiam, iumentum
i quod in- uentum fuit*

COMMENTARIA.

VERS. I.

DE D A N.] oppido, quod prius Lais, siue Lesem vocabatur, postea Dan. Vide supra cap. 18. vers. 29. Fuit hic terminus septentrionalis Terræ promissæ.

VSQVE BERSABEE.] Vrbs erat in tribu Iudæ siue Simeonis, versus Philisthæos & austrum. De qua diximus plura in Gen. 21. v. 33. & Iosue 15. v. 28. & cap. 19. v. 2. Fuit terminus australis Israëlitarum.

ET TERRA GALAAD.] Heb. variè accipiunt: & de terra Ghilbad, vel & vsque ad terram Ghilbad. Notant designari hîc terminum orientalem terræ sanctæ: vt hoc versu describantur longitudo terræ Israëlitiæ ab aquilone ad meridiem, nempe à Dan vsque ad Beerfabah: & latitudo à Galaad vsque ad mare mediterraneū, vel à mediterraneo, nempe ab occidente ad Galaad, terminū orientale.

AD DOMINVM IN MASPHA.] Quidam hîc Mitzpah Siluntem intelligunt, cum quod in editiore esset loco, & ad speculandum apto; tum quod ibi esset specula, id est, oraculum Israël, nempe tabernaculum & arca. Iosephus: [Apud Siluntem conuentum faciunt, & congregati ante tabernaculum.] Alij volunt, locum fuisse in finibus Benjaminitarum, quorum res agebatur in isto conuentu, quasi in media longitudine regionis situm, ac proinde conuentibus habendis destinatum. Erat proculdubio hæc Mitzpah Benjaminica, de qua egimus Iosue 11. vers. 3. & cap. 18. v. 26. in qua solitos celebrari sacros conuentus, & publicas orationes populi, quod locus ad id esset aptus, nec procul à Silunte, apparet è 1. Samuel. 7. v. 5 & 6. cap. 10. v. 17. & 1. Machabæor. 3. v. 46. atque ex isto loco: vnde rectè intelligimus, quod hîc dicitur, congregatum fuisse conuentum ad Dominum in Mitzpah.

VERS. 2.

OMNESQVE ANGVLII POPVLORVM.] פִּנּוֹת *Pinnah*, cuius hîc plurale פִּנּוֹת *Pinnoth* ponitur, aiunt esse *angulum*, non quidem recessum anguli, vt vulgus accipit, sed flexum, seu faciem exteriorẽ ædificij, sic dictum, eo quod prosteret, & sit in conspectu, imò verius, quod ad diuersa loca respiciat. Consentienteque voce, *pinnam* exponunt, id est, ædificiorum & murorum summitates, quas Hispanicè *almenas* vocamus, sic dictas, quod sint conspicuæ & speciosæ, & quod ex ijs longe lateque aspiciatur. Vtuntur ea voce Latini, vt Liuius lib. 40. cap. 45. *Aulus Gellius* lib. 5. cap. 6. & alij. Virgilius, *minas* appellat *Æneid.* 4.

— *minæque*
Murorum ingentes —
Maluenda, In Iudicum.

Seruius: [*Mina*, eminentia murorum, quas *pinna*s dicunt.] Varro lib. 4. de lingua Latina cap. 32. [*Pinna* in muris dicuntur ab eis, quas insigniti milites habere in galeis solent: & in gladiatoribus Samnites.] Notant Matthæi Interpretem, cap. 4. v. 5. & Lucam 4. v. 9. vbi describunt Christum à diabolo super pinnam templi ductum, vertisse πτερύγιον, quod ab ala nomen habet. Et quia in angulis ponuntur maiores, & meliores lapides, qui duos parietes coniungant, sustententque ædificium: atque etiam *pinna* sunt ædificiorum fastigia, & ornamenta, inde id nomen figuratè transumitur, pro principibus, primoribus, magnatibus, proceribus populi, qui sunt, ceu anguli, *pinna*æ, & fastigia humanorum cœtuum, qui populum regunt & sustinent, ac inter cæteros eminent, vt fastigia & ornamenta populi. Sic sumitur 1. Samuel. 14. v. 38. Hic existimant quidam *angulos populi* appellari ipsas tribus, vt apud Philisthæos *sarpapias*, nam statim se exponit. Quidam hîc reddunt: *vbi consisterunt vsque ab extremitatibus totius populi.*

INTERROGATVSQVE LEVITA, MARITVS MVLIERIS INTERFECTÆ, QVOMODO TANTVM SCELVS PERPETRATVM ESSET.] Heb. & dixerunt filij Israel: *Loquimini quomodo factum fuit malum istud.* Noster, vel pluralem numerum pro singulari accepit, vel cum Leuitâ alios quoque interrogatos intellexit, nempe vel famulum, vel hospitem. Alij exponunt. & dixerunt filij Israel, *Eloquimini quomodo, &c.* Id est, legatis missis, Benjamine conuocauerunt, & rationem malefacti reddere iusserunt: Benjaminitis verò non comparentibus, Leuitam totam rem exposuisse, sequente versu.

VOLENTES ME OCCIDERE.] Verbi דִּמְמָה *Dimmah* in Pihel notionem & vsum explicauimus Numer. 33. v. 56. Hîc diuersè interpretantur. 1. *me cogitauerunt occidere.* 2. *præferentes, ac si vellent me interficere.* Vel *assimilauerunt me interficere*, seu *visti sunt parare me interficere.* Hispanicè *Hizieron semejas de matarme.* 3. *imaginati sunt, vel sibi proposuerunt me occidere.* Nimirum, vel abuti me præpostera libidine vsque ad mortem, vt fecerunt in vxore mea, vtputa nisi morem gessissem terræ ipsorum libidini, qui præoptabam mori, quàm horrendum illud scelus perpeti. Sermo grauis.

NEFAS.] Heb. זִמְמָה *Zimmah*, huius vocis vim expendimus Leuitici 18. v. 17. variè hîc transferunt, *abominationem, scelus-deliberatum, & concoctum.* Hispanicè, *Hecho pensa-*

VERS. 3.

VERS. 5.

VERS. 6.

do, *aleuofia*, *presumptionem*: Hispanicus Interpretres, *maldad*.

VERS. 7. ADESTIS OMNES FILII ISRAEL.] Heb. *Ecce omnes vos filij Israel*, quasi dicat: Hæc iniuria non me solum, sed totam Israelitarum rempublicam attingit.

DECERNITE, QUID FACERE DEBEATIS.] Heb. *date vobis verbum, & consilium hîc*. Postremo versu Capitis præcedentis dixerat: *consulite & loquimini*, hîc ait: *date vobis verbum, &c.* id est ferte sententiam, & date consilium, quid hîc facto opus sit. Quidam: *curate negotium hoc, & deliberate in rem præsentem*. Alij: *date*, vel *communicate inter vos sermonem & consilium*, hîc id est, conferte inter vos sermones & consilia, quid hîc sit agendû.

VERS. 9. SED HOC CONTRA GABAA IN COMMUNE FACIAMVS.] Heb. *nos ex verbo reddidimus*: alij sic: *sed nunc esto hæc res, quam facituri sumus contra Ghibbam, contra eam sorte ibimus*. Vel *oppugnabimus eam sorte*, id est, sortiemur, qui annonæ curatores, & qui bellatores sint futuri. Quidam: *quin hoc faciemus contra Gibeā, ascendemus contra eam sorte*, id est, mittemus sortem, quinam pugnaturi sint contra eam.

VERS. 10. ET POSSIMVS PVGNARE CONTRA GABAA BENIAMIN, ET REDDERE EI PRO SCELERE, QVOD MERETVR.] Nos Hebræa verbatim expressimus: alij in hunc modum: *ut faciat, quum peruenerit in Ghibbah Benjamin, iuxta omnem sceditatem, quam fecit in Israel*. Quidam: *qui hoc facturum est, qui veniat contra Gibeā. Benjaminitarum, propter uniuersum hoc scelus, quod patrauit in Israele*. Nonnulli: *ut innadendo Ghibbam Benjaminitarum faciant omnino prout meritum est flagitium illud, quod fecit in Israele*.

VERS. 15. INVENTI QVE SVNT.] *וַיִּתְּפְקְדוּ* *Vajithppak-kedu*, formula Hithpahel puto hîc significatum intendere, quasi dicat, accuratissimo ac diligentissimo delectu recensuerunt, conscripserunt viginti sex millia virorum &c. Alij: *& visitati, numerati, recensiti sunt, &c.* Nonnulli: *& numerauerunt ex se*, ut nullas alias copias auxiliares acciuerint; id est, è toto suo numero conscripserunt viginti sex millia virorum, qui in aciem prodirent: ut Ghibhani septingentos: reliquis ad locorum custodiam relictis.

VIGINTI QVINQVE MILLIA, &C. PRÆTER HABITATORES GABA.] Ita quoque LXX. & Iosephus, & congruit hic numerus sequenti narrationi, nam cæsi sunt in acie Benjaminitarum viginti quinque millia & centum, infra vers. 35. superfuere tantum sexcenti, infra vers. 47. quæ est summa hoc versu expressa à LXX. Nostro, Iosepho, nempe viginti quinque millia septingenti. At Hebræa & Chaldæa disertissime habent hîc, *viginti sex millia*, quam lectionem probant Hebræi omnes, Lyranus, Tostatus, Caietanus, Sanctes, Vatablus, Leo Iudas, Pellicanus, Munsterus, Clarius, Tremellius & Iunius, Montanus, Hispanicus Interpretres. Nec obiecta ratio multum euincit, nam illi 600. superstites ex illis tantum describuntur, qui in solitudinem versus Rupem Rimmon fu-

gam intenderunt: quum mille alij aliò potuerint refugere, aut in Gabaa se recipere, vbi fuerint interfecti. Vnde plerique existimant Nostrum in damno esse, non suâ, sed exscribentium culpâ, & restituendam in collectionem, *viginti sex millia, &c.* Alij conciliant, fuisse 26. millia comprehensis 700. Gibeanis, sic rotundè à maiori parte pronuntiata summa, nempe exacte 25700. nec Hebræa reddenda esse ut quidam volunt subauditionibus, *præter habitatores Ghibbah, qui numerati fuerunt, vel quorum recensiti fuerunt, aut qui numerauerunt se, septingenti viri*. Sed simpliciter, ut nos vertimus, *solum de habitatoribus Ghibbah recensiti fuerunt septingenti viri selectissimi*, q. d. In his sex millibus soli septingenti erant Ghibeani viri lectissimi: qui tamen erant septingenti præter 25. mille, quos Noster ponit.

QVI SEPTINGENTI ERANT VIRI FORTISSIMI.] Heb. *de toto populo isto septingenti viri lectissimi*. Exponunt, id est, è toto Benjaminitarum exercitu, ij erant velites ad Israelitas laceßendos missi.

ITA SINISTRA VT DEXTRA PRÆLIANTES.] Heb. *clausi, capti, dextera manu sua*. Elucidauimus hanc loquutionem supra cap. 3. v. 15. Quidam hos omnes scæuas fuisse putant, quod sinistra tantum manu vterentur, dexteram vero mancā, inutilem, seu dissolutam, aut contractam aut minus habilem haberent. Solet id genus hominum esse promptum & audax. Sed vnde tot scæuæ? Sanè non est monstri loco habendum, cum fortasse illis temporibus forte & gloriosum haberetur, vsu potius sinistræ quam dextræ valere: nec enim hos penitus dextera captos existimauerim. Ita hunc locum accipiunt, Caietanus, Vatablus, Clarius, Marinus, Leo Iudas, Montanus, Hispanicus Interpretres. Alij reddunt: *præcludentes manum dexteram suam*, id est, ita præfidentes viribus & militari peritiæ suæ, ut vel manu sinistra cum hoste dimicare auderent. LXX. & Noster Amphotherodexios, seu Ambidextros intellexerunt, homines, qui solent esse strenuissimi, & facientes pugnam ambiguam, hostibus magno detrimento esse.

ET SIC FUNDIS LAPIDES AD CERTVM IACIENTES, VT CAPILLVM QVOQVE POSSENT PERCVTERE, ET NEQVAQVAM IN ALTERAM PARTEM ICTVS LAPIDIS DEFERRETVR.] Paraphrasi expressit ista Hebraica: *omnes ij funda rotantes lapidem ad pilum, & non aberrabunt*. Quidam: *& illi omnes iaculando è funda lapidem pilum capitis ferire potuissent, nec aberassent*. Alij: *Istorum quisque funda mittens lapidem ad capillum, non sineret peccare, id est, aberrare lapidem; vel sine erratione mittebat*. Notant esse hyperbolem, quā tanta eorum peritiā in mittendis lapidibus fuisse dicitur, ut rem quantumuis parua & minutam attingerent. Et verò sine hyperbole: nec mirum, Nam Phœnices fundas inuenisse auctor est Plinius lib. 7. cap. 57. Diodorus Siculus lib. 5. Numer. 206. de Balearibus: [*Hos populares & Romani Baleares à Βαλλεῖν, id est, iaculando nuncupant, quia magnos*

magnos fundis lapides melius quam vniuersi mortales eiuculantur.] Et numero 207. de eisdem: [Vbi necessitas belli exigit, lapides multò grandiores, quam alij iactitant, idque tam valide ut à catapulta quadam missile intorqueri putetur. Ideo inter murorum oppugnationes, propugnatores ictibus suis grauitè sauciant: in collata verò acie scuta, galeasque, & omnem, qua corpora teguntur, armaturam perfringunt. Et tam certo iactus dirigunt, ut plerumque ab scopo sibi proposito non aberrant. Efficit hoc crebra à pueris exercitatio, qua paruuli adhuc sub matrum disciplina fundis iaculari coguntur. Pro scopo enim illis in stipite aliquo suspensus est panis, quem donec contigerint, ieiuni manent: & hic tum demum à matre in cibum eis conceditur.] Strabo lib. 3. pag. 167. de eisdem Balearibus: [Funditores tamen sunt optimi, aiuntque eam artem eos magnopere exercuisse, ex quo tempore Phœnices eas insulas occuparunt. A puero autem ita fundâ exercebantur, ut non aliâ panis daretur, quam si funda scopum tetigissent.] Florus lib. 3. cap. 8. de eadem gente Balearica: [Tribus quisque fundis praeliatur. Certos esse quis miretur ictus, cum hac sola genti arma sint, id vnum ab infantia studium? Cibum puer à matre non accipit, nisi quem ipsa monstrante percussit.] Vegetius lib. 1. cap. 16. [Fundarum vsum primi Balearium insularum habitatores & inuenisse, & ita peritè exercuisse dicuntur, ut matres paruos filios nullum cibum contingere sinerent, nisi quem ex funda destinato lapide percussissent. Sape enim aduersus bellatores cassidibus, cataphractis, loriceisque munitos, teretes lapides de funda, vel fustibulo destinati, sagittis sunt omnibus grauiorè: cum membris integris, lethale tamen vulnus importent: & sine inuidia sanguinis, hostis lapidis ictu intereat. In omnibus autem veterum praeliis funditores militasse nullus ignorat.] Philostratus lib. 2. de vita Apollonij, cap. 12. de Indis: [Fundâ etiam adeò subtiliter iuculantur, ut emisso lapide, aut glande, pueri extremos duntaxat capillos attingant.] quod huic loco lucem affert. Notum est, tantam vim fundarum fuisse, ut iis iactæ plumbeæ glandes, in aëre incandescerent, ac liquefierent, de qua re multa ex auctoribus collegere Lipsius lib. 5. de Militia Romana, cap. 20. & Xystus Arceus in Notis ad Æliani Tactica, pag. III. Quibus addo locum Guntheri lib. 10. Ligurini.

Fundaque contorto transuerberat aëra plumbo,
Et mediis liquida glandes in nubibus ardent.

Hæc paulo longius annotauimus, ut non omninò hyperbolem, quæ de Ghibeorum fundibulandi peritia diuinus auctor affirmat, existimaremus.

VERS. 18. VENERVNT IN DOMVM DEI, HOC EST IN SILO.] Heb. tantum, & ascenderunt Beth-el. Quidam hîc Beth-el nomen proprium vrbis accipiunt, locum sacrum, visione diuina Iacob inclytum, Genes. 28. quo fortè propter loci religionem Israelitæ conuenerint. Iosephus: [Profectique Beth-ela, quæ vrbs non longè aberat.] Plerique tamen appellatiuè sumunt, id est, Domum-Dei-Fortis, ut cap. 19. vers. 18. appellatur Domus IHVH: intelliguntque ipsam Siluntem, vbi erat Tabernaculum, & arca Dei, quod planè confirmatur.

Malnenda, In Iudicum.

matur è cap. 21. vers. 12. Vide supra cap. 19. v. 18. Sic infra vers. 26. & cap. 21. v. 2.

CONSULVERVNTQUE DE VM.] Nempe per sacerdotem in Vrim & Thummim ut moris erat. Ita vers. 23. & 27.

QVIS ERIT IN EXERCITV NOSTRO PRINCEPS CERTAMINIS? Heb. Quis ascendet nobis in principio ad bellum? Explicuimus hanc phrasim supra cap. 1. v. 1. Quidam exponunt: Quanam ex omnibus tribubus prima dimicabit? Alij, quasi dicant, statutum est bellum inire ad puniendos sceleratos, & contumaces: vires autem nostræ tantæ sunt, & adeo iusta causa, ut de victoria securi simus: sed non conuenit inter nos, quis primus ordine inter nos procedat. Nonnulli: Quis ascendet nobis, quo duce geramus bellum?

IVDAS SIT DVX VESTER.] Heb. Iehudab in principio, id est, tribus Iehudæ in primo ordine procedet ad prælium, vel dimicabit. Hispanicè: erit in prima acie, llevara la vanguardia. Quidam reddunt: Iehudab primum. Alij: Iehudab erit in primo pilo.

FRATRES MEOS? Exponunt, quasi dicant, an ideo ingratum est bellum, quia contra fratres suscipitur? Sic nondum pugnasse videntur filij. Sed solet Deus alia peccata obiter, & ex occasione punire, tametsi isti iustum aggressi bellum fuissent.

FLEBANT CORAM DOMINO.] Explicant, id est, tandem videntes seipsum Deo ingratos fuisse, resipuerunt, ac pœnitentiam egerunt, quam pœnitentiam externis etiam signis exercuerunt. Nam & vera fide Deo nixi sunt, & bellum instaurant, & à Deo opem postulant, renuntiantes peccatis per veram pœnitentiam. Vnde prioribus duobus praeliis non videntur ritè sacrasse bellum.

PRÆPOSITVS DOMVS.] Heb. stans facies, seu ad facies eius, nempe arcæ, vel Dei, quia tunc erat summus sacerdos. Vide Deuter. 10. v. 8.

ITA VT VVLNERARENT EX EIS.] Heb. & cœperunt percutere de populo confossos. Quidam: & cœperunt percutiendo confodere ex populo. Possis reddere: & profanarunt percutere de populo profanatos, id est, stragem latè spargere cœperunt.

ET ALTERA IN GABAA.] Heb. & una ad Ghibbah, in agro. Aliqui: altera verò Ghibbah in agro sita, id est, campestem ciuitatem Ghebah, quæ à Ghibbah hac perspicuè distinguitur, Iosue 18. v. 24. & 28. Nugæ! neque enim illa Ghebah Iosue ab hac nostra distinguitur: nec vllus vnquam distinxit. Quare illud, in agro, vel iungendum cum illo, cœperunt percutere in agro, id est, procul ab vrbe, vel referendum ad viam, id est, altera via, quæ per agrum seu campestem ducit in Ghibbah.

BAALTHAMAR.] Eusebius & S. Hieronymus in Locis Hebraicis: [Baalthamar, iuxta Gabaa, vbi filij Israel aduersum tribum Benjamin inire certamen, & vsque hodie Bethamari in supradictis locis viculus appellatur.] Significat במלך תמר Baghal Thamar Dominum, Herum, seu Possessorem, aut Habentem Palma, seu Palmeti, quod ibi insignis esset aliqua

M 2 Palma,

VERS. 23.

VERS. 26.

VERS. 28.

VERS. 31.

VERS. 33.

Palma, seu Palmetum. Ex circumstantiis locorum non absurdè suspicamur: hunc locum esse Palmam, seu Palmetum, in quo Debora habitabat supra cap. 4. v. 5.

PAVLATIM SE APERIRE COEPERVNT, ET AB OCCIDENTALI VRBIS PARTE PROCEDERE.] Hebr. & *insidians*, seu *insidiator Israelis erumpens*, vel *erumpere-faciens de loco suo*, de *Maghareh Ghabagh*. Participium מגיח Meghiach ex Hiphil magnam vim & impetum erumpendi designat, q. d. ex improviso, & quam maxima impressione coorti sunt ex insidiis. Vox מערה Maghareh alibi in Scriptura in hac forma non legitur, varièque conuertunt. 1. De cauea, spelunca, cauerna, Ghebah. 2. ex valle Ghebhab. 3. ex gramineto, vireto, prato, locoboso, Ghebah. 4. ex detectione, nuditate, planitie, id est, ex loco detecto, aperto, nudo, patente, plano Ghebah. 5. ex latere collis. 6. ex decliuitate collis. 7. post denudationem Ghibba. id est, postquam Ghibhani cum totis copiis exeuntes in Israëlitas fugientes ciuitatem praesidio nudauerant. 8. Quidam nomen proprium loci faciunt: ex *Maghareh Ghebagh*. Sic dicti quasi *Effusio* seu *Euacuatio Ghebha*, quod in eum effunderentur vel euacuarentur ciues ex Ghibghah: vt in Carpitaniis, *Vazia Madrid*. Ego ex natua verbi notione dixi: de *effusione Ghabagh*, id est, de locis deuexis, & decliuibus Ghabagh, q. d. de decliuitate, deuexitate, decursu Ghabagh. Hispanicè, *dela vertiente*. vt Deuteronom. 3. v. 17. & alibi dicuntur פסגות פסגות aschedoth phisghah, effusiones Pisghah.

VERS. 34. SED ET ALIA DECEM MILLIA VIRO-
RVM, &c. Hebr. *Et venerunt contra Ghibbah decem mille vir electus*, &c. Quidam: *Veneruntque Ghibba ex aduerso decies mille viri electissimi*, &c. Exponunt, id est, collocauerunt se medios inter Ghibham & Ghibhanos, ne se Ghibhani in ciuitatem reciperent. Intercluserunt illis receptum in urbem.

VERS. 35. PERCVSSITQUE EOS DOMINVS, &c.] Quidam reddunt: *Sic affecit Iehouag Benjamin plagam coram Israele*, &c. Notant hunc versum esse prolepticum: nam in genere proponit historiam, quam deindè sigillatim persequitur.

VERS. 37. QUI CVM REPENTE DE LATIBVLIS SVRREXISSENT.] Hebr. *Et insidians festinauerunt*. בעש"ח bechischu, ex Hiphil magnam festinantiam & celeritatem denotat, & quod subito & ingenti vi coorti sint.

INGRESSI SVNT.] Hebr. & *traxit insidians*. Multifariam reddunt. 1. & *pertraxit insidiator*, nempe Israelitas in urbem. 2. & *profectus est insidiator*. 3. *extracti scilicet ex insidiis*. 4. & *protraxerunt* buccinae sonitum *insidia*. 5. & *tractim-clanxerant insidia*, & percusserant totam ciuitatem. vel & *signo dato insidia percusserant*, &c.

VERS. 38. SIGNVM AVTEM DEDERANT, &c.] Hunc versum nos ex Hebræo verbatim expressimus: sed quia subobscurè conceptus est, dilucidius alij conati sunt explicare. 1. *Tempus autem constitutum erat*, vel *conuen-*

tio autem facta erat, *viris Israelis cum insidiis*, quod magna diligentia ascendere-facerent combustionem, seu incendium, fumi è ciuitate. 2. *Symbolum enim constitutum fuerat inter Israelitas*, & inter eos, qui collocati erant in loco insidiarum, vt ipsi interficerent gladio, quum illi excitarent eleuationem fumi ab urbe. 3. *Fuerat enim constitutum tempus Israelitis cum insidiis istis*, ad faciendum eos vt multum ascenderet elatio fumi, seu quando excitatura essent illa multam delationem fumi, è ciuitate illa, &c. מועד moghed notant capi hîc pro certa nota, quæ militibus in bello datur, nempe pro signo, symbolo, tessera militari. הרב hereb quod pro infinitiuo Hiphil vertimus, multiplicare, seu multiplicare-facere: alij pro Imperatiuo capiunt, multiplica. vt alloquatur ducem insidiarum, q. d. Da operam vt milites, quam maximum poterunt, excitent incendium & fumum. Aliqui nomen esse volunt vt Psalm. 50. 5. *multum ascendere-facere eos elationem fumi*. id est, vt ascendere facerent illi multam elationem fumi. Vel aduerbialiter, vt multum ascendere-facerent illi elationem fumi.

QVOD CVM CERNERENT FILIJ ISRAEL VERS. 39.
IN IP SO CERTAMINE POSITI.] Hebr. *Et vertit vir Israel in pralio*. Quidam: *Verterant autem sese viri Israel in pralio*. id est, dederant terga in ipso conflictu. nam simularant fugam supra vers. 32. Alij: *Tunc conuerterunt se Israelita ad pralium*, quum Benjaminita incæpissent confodere quasi triginta viros, &c. Id est animaduerso signo incendij & fumi, tunc conuerterunt se à fuga in prælum, &c. Sed prior sensus est rector: nam Israëlita conuerterent se in prælum infra vers. 41.

ET FLAMMAS IN SVBLIME FERRI.] VERS. 40.
Hebr. & *ecce ascendit* עליל celil urbs, vel urbis, in calos. De voce עליל calil differuimus Leuit. 6. vers. 23. & Deuteronom. 13. vers. 16. Hîc variè conuertunt. 1. & *ecce ascendit vniuersale-incendium ciuitatis in calum*, vbi notant, capi pro fumo incendij, quo consummatio ciuitatis significatur. 2. & *ecce ascendit consumptio, consummatio, urbis in calum*. 6. & *ecce vniuersa ciuitas ascendebat in calum*. id est, tota ciuitas in flammam & fumum conuersa ascendebat in calum. Ajunt CALIL hîc significare consummationem, totalitatem, vniuersitatem, id est, Incendium plenum, consummatum, absolutum, totale.

QVI PRIVS SIMVL AVERANT FVGERE, VERS. 41.
VERSA FACIE FORTIVS RESISTEBANT.] Hebr. *Et vir Israel vertit*. Singulare pro plurali, id est, quisque Israëlitarum fugientium antrorsum se obuerterunt, seu obuersa facie in persequentes, cæperunt illis resistere.

ET AD VIAM DESERTI IRE COEPERVNT.] VERS. 42.
Hebr. *Et aspexerunt ante viros Israël, ad viam deserti*. Quidam: *Verterantque sese ante viros Israël ad viam deserti*. Alij: *Auertueruntque se ante Israelitas in viam ad desertum*. Id est, dederunt terga filiis Israël fugientes in viam tendentem ad desertum.

ILLVC QVOQUE EOS ADVERSARIIS
PERS

PERSEQUENTIBVS.] Hebr. & *prælium agglutinavit eum*. Quidam: & *prælium apprehendit, assequutum est eum*. Metonymia. id est, præliatores assequuti sunt eos. Alij: & *prælium insequutum est eos graviter*. Nonnulli: & *prælium inhaesit eis*. coniugatio Hiphil indicat validè & intimè prælium in eos incubuisse, & agglutinarum seu impressum fuisse. Quidam reddunt: & *prælium infixum, compactum, impactum fuit eis*. Nec desunt qui: & *bellum contingebat eos*. Vide infra vers. 45.

SED ET HI QVI VRBEM SVCCENDENT, OCCVRRERVNT EIS.] Hebr. & *qui de urbibus, perdebant eos in medio sui*. id est, qui de urbibus egrediebantur, trucidabant eos in medio sui. hoc est, inter cæsos ægri, & cæsos urbis. Alij: & *qui prodibant è ciuitatibus alijs, prosternebant eos in medio sui*. Id est, Israëlitarum reliqui omnes, qui in propinquis ciuitatibus præsto erant, & huius belli euentum expectabant, ij fusos Benjamins incluserunt, & omni ex parte exceperunt, ita ut non potuerint fugientes mortem præsentem effugere. Sed in medio cincti vndique trucidarentur.

VERS. 43. ATQVE ITA FACTVM EST VT EX VTRAQUE PARTE AB HOSTIBVS CÆDERENTVR.] Hebr. *Cinxerunt Benjaminem, persequuti sunt eum*. Verbum *הרדפו* *Hirdiphu*, ex forma Hiphil, magnam vim & impetum persequendi demonstrat: vnde quidam vertunt: *persequi fecerunt eos*, id est, diligenter & strenuè persequuti sunt eos. Alij: *persequendum curauerunt quemque*.

NEC ERAT VLLA REQVIES, &c.] *מנוחה הדרבה* *Menuchah Hidrichahu*. Variè reddunt. 1. antecedentibus iungunt vocem *MENUCHAH*, *persequuti sunt eos quiete*, id est in loco quietis, vbi scilicet se quietos & tutos esse putabant. Vel *persequuti sunt eos*, ne esset *requies*, id est, ita ut nulla esset eis *requies*, aut *persequuti sunt eos sine intermissione*. Quidam: *infectati sunt eius quietem*. 2. *quiete*, id est, *sine magno labore, proculcauerunt eos*. 3. *viam præripuerunt eis, ne tutum locum inuenirent*. 4. Nomen proprium loci esse volunt, ac *Min* subaudiunt *מנוחה* *Mimmenuchah*, à *menuchah* conculcauerunt eos usque ad è regione *Ghibghah*. Ita Forsterus, Munsterus, Isidorus-Clarius, Mercerus, Tremellius & Iunius olim, & Hispanicus Interpres. Vide in 1. Paralipom. 2. v. 52. & Ieremi. 51. vers. 59. 5. *quiete incedere fecerunt eum*, pedetentim. Ego exposuerim: *residentia*, vel in *residentia* *proculcauerunt eum*, id est, in loco eius *residentiæ*, in ditione eius. Vel: *residentes, consistentes, firmiter, ex professo, per otium proculcauerunt eos*. Verbum *הדרכו* *Hidrichu* ex Hiphil, intendit significatum, quàm maximè conculcauerunt, penitus ac validè prostraverunt. Nos ex verbo diximus: *residentiam viare fecerunt eum usque ad è regione Ghibghah, &c.* id est, fugauerunt eum per eius *residentiam*, seu ditionem usque ad, &c.

AD ORIENTALEM PLAGAM VRBIS GABAA.] Hebr. *usque ad è regione Ghibbah ab ortu solis*. Quidam: *usque ex aduerso Ghibbah*

ab ortu solis, id est, usque ad fines Benjaminis, versus Ierusalem.

QVI IN EODEM LOCO INTERFECTI SVNT.] Hebr. & *cecidervnt de Benjamin*, in ipso scilicet conflictu.

AD PETRAM CVIVS VOCABVLVM EST REMMON.] Quidam reddunt: *ad munitionem Rimmon*. A malo Punico, seu malogra-nato nomen habet: quod iis arboribus fortassis abundaret. Sic v. 47.

IN ILLA QVOQVE FVGA PALANTES, ET IN DIVERSA TENDENTES, OCCIDERVNT, &c.] Hebr. & *racemauerunt eum in viis stratis, &c.* De significatione verbi *לחלל* *Ghollel* differuimus Leuit. 19. v. 10. Vfus est metaphorà à racematione ad populi reliquias trucidandas, quasi extremos racemos in vinea succidere, quasi iure belli non debebant trucidare, sed reseruare: ut extremos racemos in vinea, ex lege. Sic cap. 8. v. 2. Alij: id est, *palantes interfecerunt, non reliquerunt ex eis racemos*. Quidam vertunt: & *innoluerunt eum*.

ET QVVM VLTTRA TENDERENT, PERSEQVUTI SVNT EOS.] Hebr. & *infectati sunt eum usque ad Ghibghom*. Loci nomen fere omnes putant, à succisione sic dictum, fortè ab euentu huius prælij. Si puncta spernas, licebit appellatiuè vertere: *usque ad excidere, succidere, eos*, vel *usque ad succisionem, excisionem, eorum*.

DE BENIAMIN.] id est, ex acie Binjaminitarum.

VIGINTI QVINQVE MILLIA.] Nimirum, centenario illo prætermisso, breuitatis causa, quia paulo ante expressus fuit v. 35. eclipsis vsitata ad rotundationem numeri, ut quum LXX. Interpretes dicuntur, pro 72. aut Romæ centum-Viri, pro 205. Sic etiam supra Cap. 11. vers. 26. & 2. Samuel 5. vers. 5. Quidam notant, omitti item hîc mille, qui fuerant numerati in ipso delectu, supra vers. 15. quos cecidisse putant in duobus prioribus præliis, partim in vno, partim in altero, qui in rotundatione numeri millium prætermissi fuerunt.

REGRESSI AVTEM FILIJ ISRAEL.] Videlicet à persequendis iis, qui profugerant ex Ghibhana clade.

OMNES RELIQVIAS CIVITATIS A VIRIS VSQVE AD IVMENTA GLADIO PERCVSSERVNT.] Hebr. *ad filios Benjamin, & percusserunt eos acie gladij de vrbe Methom usque ad iumentum*. Illud, *ab vrbe METHOM*. variè exponunt. 1. *ab vrbe hominis* hypallage, *ab homine* seu *ab hominibus urbis*. id est, tam homines ciuitatis cuiusque, quam iumenta. Hebræi notant *METHOM* significare ipsum genus humanum, ut viros, mulieres, parvulos includat. 2. *de vrbe*, seu *urbibus hominem*, vel *homines*, qui scilicet reliqui fuerant. id est, homines vtriusque sexus, ac cuiuscumque status. 3. Plerique non *METHOM*, sed *מתים* *methim* legunt: *de vrbe*, seu *urbibus, mortales, homines, viros*. 4. *METHOM* à *מתאמא* deducunt: *de vrbe consummationem, integritatem, perfectionem*. id est, omnia penitus deleuerunt usque ad iumenta. Alij:

Mm 3 perfe

perfectiorem partem urbis, id est viros. Malè. Urbem seu Ciuitatem, hinc ipsam Ghibbah singulariter plerique intelligunt: alij singulare pro plurale, omnes vrbes seu ciuitates Benjaminitarum: excisam quidem totam tribum,

præter sexcentos solos, sequenti capite dicitur: vrbes omnes exustas, postremo huius versus membro describitur: quod sanè est verissimum, è vers. 23. sequentis Capituli quoque.

CAPVT VIGESIMVM-PRIMVM.

Instauratur tribus Benjamin ex 400. virginibus in cæde habitatorum Iabes Galaad reseruatis, & ex raptis ducentium choros in Silo virginibus.

Vulg.

I Vrauerunt quoque filij Israël in Maspha, & dixerunt: Nullus nostrum dabit filiis Benjamin de filiabus suis uxorem.

2 Veneruntque omnes ad domum Dei in Silo, & in conspectu eius sedentes usque ad vespèram, leuauerunt vocem, & magno ululatu cæperunt flere, dicentes:

3 Quare Domine Deus Israël factum est hoc malum in populo tuo, ut hodie una tribus auferretur ex nobis?

4 Altera autem die diluculo consurgentes, extruxerunt altare, obtuleruntque ibi holocausta, & pacificas victimas, & dixerunt:

5 Quis non ascendit in exercitu Domini de vniuersis tribubus Israël? Grandi enim iuramento se constrinxerant, cum essent in Maspha, interficere eos qui defuissent,

6 Ductique pœnitentiâ filij Israël super fratre suo Benjamin, cæperunt dicere: Ablata est tribus una de Israël,

7 Vnde uxores accipient? omnes enim in commune iurauimus, non duros nos his filias nostras.

8 Idcirco dixerunt: Quis est de vniuersis tribubus Israël, qui non ascendit ad Dominum in Maspha? Et ecce inuenti sunt habitatores Iabes Galaad in illo exercitu non fuisse.

9 (Eo quoque tempore cum essent in Silo, nullus ex eis ibi repertus est.)

10 Miserunt itaque decem millia viros robustissimos: & præceperunt eis: Ite, & percutite habitatores Iabes Galaad in ore gladij, tam uxores quàm paruulos eorum.

Malus.

ET vir Israël iuramento-obstrictus fuit in Mitzphah, ad dicere: Vir de ex nobis non dabit filiam suam Benjamin, a viræ.

2 Et venit populus b Beth-El, & c sederunt ibi usque ad vespèram, d faciebatur ELOHIM: & leuauerunt vocem suam, & lacrymauerunt lacrymationem grandem.

3 Et dixerunt: Ad quid IHVH ELOHIM Israël fuit istud in Israël ad e deuissari f die de Israël g baculum vnum.

4 Et fuit de crastino, & h manicauerunt populus, & ædificauerunt ibi altare: & ascendere fecerunt i ascensionem, & pacifica.

5 Et dixerunt filij Israël: Quis, qui non ascendit in k congregatione de omnibus l baculis Israël ad IHVH? quia iuramentum grande fuit, m qui non ascendit ad IHVH Mitzphah, ad dicere: Mori n mori-fiet.

6 Et pœnituerunt filij Israël ad Benjamin fratrem suum: & dixerunt: Excisus fuit o die p baculus vnus de Israël.

7 Quid faciemus eis q superrelictis, r mulieribus? Et nos iuramento-obstricti fuimus in IHVH, ad s nequaquam dare eis de filiabus nostris, t mulieribus.

8 Et dixerunt: Quis vnus de baculis Israël, qui non ascendit ad IHVH Mitzphah? Et ecce non venit vir ad u defidentiam de Iabes Ghi'ghad ad congregationem.

9 Et x visitare-se fecit populus: & ecce non ibi vir de habitantibus Iabes Ghilghad

10 Et miserunt ibi y conuentus duos decem mille virum de filiis z strenuatis: & præceperunt a eos, ad dicere: Ambulate, & percutietis habitantes Iabes Ghilghad, ori gladii, & mulieres, & b paruulum.

a datus, in viram, in uxorem b Domum. Dei. Fortissimi c manserunt d ad facies, coram, in conspectu e decenseri. Vide, notationem verbi Numeror. 31. v. 49. f hodie g tribum h diluculauerunt i holocausta k cœtu, Ecclesia Sic v. 8. l tribubus, Sic v. 8. 15. m ei qui n morti-tradetur, interimeretur o hodie p tribus. Sic v. 17. q residuis, superstibus. Sic v. 16. r datus. ad mulieres, pro mulieribus, quoad uxores, ut uxores habeant. Ita v. 16. s nequaquam non omnino t datus. in mulieres, in uxores u castrametationem x numerare, recensere y cœtus, concilium, collegium, status. Sic v. 13. 16. z virtutis. roboris, fortitudinis, exercitus a eis b pubem

Num. 31.
c. 17.

11 Et hoc erit quod obseruare debebitis: Omne generis masculini, & mulieres quæ cognouerunt viros, interficite, virgines autem reseruate.

12 Inueneruntque sunt de Iabes Galaad quadringentæ virgines, quæ nescierunt viri thorum, & adduxerunt eas ad castra in Silo, in Terram Chanaan.

13 Miseruntque nuntios ad filios Benjamin, qui erant in Petra Remmon, & præceperunt eis, ut eos susciperent in pace.

14 Veneruntque filij Benjamin in illo tempore, & data sunt eis uxores de filiabus Iabes Galaad: alias autem non repperunt, quas simili modo traderent.

15 Vniuersusque Israël valde doluit, & egit pœnitentiam super interfectione vnius tribus ex Israël.

16 Dixeruntque maiores natu: Quid faciemus reliquis, qui nō acceperunt uxores? omnes in Benjamin femina cōciderunt,

17 & magna nobis cura, ingentique studio providendum est, ne vna tribus deleatur ex Israël.

18 Filias enim nostras eis dare non possumus, constricti iuramento & maledictione, qua diximus: Maledictus qui dederit de filiabus suis uxorem Benjamin.

19 Ceperuntque consilium, atque dixerunt: Ecce sollemnitatis Domini est in Silo anniuersaria, quæ sita est ad Septemtrionem vrbis Bethel, & ad Orientalem plagam viæ, quæ de Bethel tendit ad Sichimam, & ad Meridiem oppidi Lebona.

20 Præceperuntque filiis Benjamin, atque dixerunt: Ite, & latitate in vineis.

21 Cūque videritis filias Silo ad duccendos choros ex more procedere, exite repente de vineis, & rapite ex eis singuli uxores singulas, & pergite in Terram Benjamin.

22 Cūque venerint patres earum, ac fratres, & aduersum vos queri ceperint, atque iurgari, dicemus eis: Misere mini eorum: non enim rapuerunt eas iure bellantium atque victorum, sed rogantibus ut acciperent, non dedistis, & à vestra parte peccatum est.

23 Feceruntque filij Benjamin, ut sibi fuerat imperatum: & iuxta numerum suum, rapuerunt sibi de his quæ ducebant choros, uxores singulas: abieruntque in possessionem suam, edificantes vrbes, & habitantes in eis.

11 Et istud verbum, quod facietis: Omnem masculum, & omnem viram cognoscentem cubationis masculi anathematizabitis.

12 Et inuenerunt de habitantibus Iabes Ghilghad quatuor centas excussam, virginem, quæ non cognouit virum, & cubationi masculi: & venire fecerunt eas ad desiderentiam Siloh, quæ in terra Chenaghan.

13 Et miserunt omnis contentus, & loquuti fuerunt ad filios Benjamin, qui in rupe Rimmon: & vocauerunt eis pacē.

14 Et reuersus fuit Benjamin in tempore ipso: & dederunt eis mulieres, quas vivificauerunt de mulieribus Iabes Ghilghad: & nō inuenerunt eis sic.

15 Et populus pœnituit Benjamin, quia fecit IHVH rupturam in baculis Israël.

16 Et dixerunt senes conuentus: Quid faciemus superrelictis, mulieribus? quia abolita fuit de Benjamin vira.

17 Et dixerunt: Hæreditata euasionis p Benjamin: & non delebitur baculus de Israël.

18 Et non poterimus ad dare eis mulieres de filiabus nostris; quia iuramento obstricti fuimus filij Israël, ad dicere: Maledictus dans viram Benjamin.

19 Et dixerunt: Ecce festiuitas IHVH in Silo de diebus in dies, quæ de in aquilonem Beth eli in ortum solis strata viæ ascendenti de Beth el in Sechem, & de austro Lebonah.

20 Et præceperunt ad filios Benjamin, ad dicere: Ambulate, & insidiabimini in vineis.

21 Et videbitis, & ecce si exhibunt filia Silo ad chorizare in choris: & exhibitis de vineis: & rapietis vobis viram suam de filiabus Silo: & ambulabitis terram Benjamin.

22 Et erit, quia venerunt patres earum, aut fratres earum ad litigare ad nos: & dicemus ad eos: Gratificamini nos eos, quia non accepimus viram eius in cassione: quia non vos dedistis eis secundum tempus piacularescritis.

23 Et fecerunt sic filij Benjamin: & leuauerunt mulieres numero eorum de chorizantibus, quas rapuerunt: & ambulauerunt, & reuersi fuerunt ad hæreditatem suam: & ædificauerunt vrbes, & habitauerunt in eis.

14 Et

c expectant
d concubitu-
rum
e interne-
cioni deuo-
uebitis
f excussas,
puellas
g ad, per,
concubitum
h castrame-
tationem

i viuas set-
uauerant
k suffece-
runt, satis
fuerunt ut
Numeror.
11. v. 22.
l datiuus.
ipfi Binja-
min, vel pro
Biniamio
m fracturam,
hiatum
n datiuus.
de mulieribus
o possessa,
vel, hæredi-
tas, possessio
p datiuus.
ipfi Binja-
min
q absterge-
tur, eraderetur
expungeretur
r Execratus
s Domus
Dei- Fortis-
simi- Sic
mox.
t datiuus.
viæ regie
u meridie
x datiuus.
ipfi Lebona

y contende-
re, discepta-
re, iurgare
z bello, præ-
lio
a delinque-
tis, afflabi-
mini
b datiuus.
ad nume-
rum, pro
numero,
iuxta nume-
rum
c chori-
zatricibus,
tripudianti-
bus

24 Filij quoque Israël reuersi sunt per tribus & familias in tabernacula sua. In diebus illis non erat rex in Israël: sed unusquisque, quod sibi rectum videbatur, hoc faciebat.

24 Et ambulare se fecerunt de ibi filii Israël, secundum tempus ipsum, vir^d baculo suo, & familiæ suæ: & exi-

^dtribui
^e quod re-
cum vide-
batur

uerunt de ibi vir hæreditati suæ
25 In diebus iis non rex in Israël: vir
^c rectum in oculis suis faciet.

C O M M E N T A R I A.

VERS. 1.

VRAVERUNT QVOQUE FILIJ ISRAEL.] Aliqui per pluraquam perfectum vertunt: *Israelita autem iuramento se obstrinxerant.* Nimirum ante initium, sed post decretum bellum, quando conuenerant in Mitzpah, supra Cap. 20. vers. 1. Ad ampliorem videlicet facti detestationem temerè spondentes, & iuramenti religionem adhibentes: quomobrem, quum rem seriò cogitauerunt, postea pœnituit ipsos, vers. 6. & consulentes Deum hoc nomine, non libertatem quidem à voto exorauerunt, sed didicerunt artem voti præstandi, & tribus conseruandæ. Sic quanti vtrumque faceret, palam demonstrauit Dominus, & religionem voti iurati, & salutem populi.

IN MASPHA.] quum de bello contra Benjaminitas suscipiendo deliberaturi illuc conuenissent, supra Cap. 20. v. 1.

NVLVS NOSTRVM DABIT FILIIS BENJAMIN DE FILIABVS SVIS VXOREM.] qui tam immaniter, & atrociter, atque contumeliosè vxorem Leuitæ tractauerunt, indigni sunt, qui ex nobis vxores habeant.

VERS. 2.

AD DOMVM DEI IN SILO.] Illud, in Silo, non est in Hebr. sed rectè explicatio- nis gratia adiectum est è versu 12. infra.

VERS. 3.

QVARE DOMINE DEVS, &c.] Postulant, vt Deus sibi rationem conseruandi tribum explicet.

VERS. 4.

ALTERA AVTEM DIE DILVCVLÒ CON- SVRGENTES.] Notant, quum iam exorauissent ac impetrauissent consilium, quod petierant, vt in sequentibus explicatur.

EXTRUXERVNT ALTARE.] Hebr. & adificauerunt ibi altare. Obseruant, nouum, & præterordinarium, propter multitudinem sacrificiorum, quæ offerenda erant, vt factum est Salomonis tempore, 1. Regum 8. Cap. 64. nam quòd vnum tantum altare lege imperabatur, ad ambulatoriam rempublicam restringendum est, quum altare huc illuc deferendum erat, vt ostendit Moses Exodi 20. vers. 24. quum verò necessitas exposceret, non erat interdictum nouum altare construere in loco sacro, seu tabernaculo: alibi neutriquam nisi instinctu diuino, vt 1. Samuel. 7. vers. 9. & 17. & Cap. 11. vers. 15. & Cap. 16. vers. 2. & 5. 2. Samuel. 24. vers. 25. 1. Regum 18. vers. 30.

VERS. 5.

ET DIXERVNT FILIIS ISRAEL.] Quidam exponunt: Et proposuerunt seniores consilium populo, quod ex Domino audiuerant.

DVCTIQUE POENITENTIA FILIJ ISRAEL, &c.] Explicant, nempe totus cætus Israëlitarum, qui ex senioribus suis voluntatem Dei audiuerat.

VERS. 6.

IDCIRCO DIXERVNT, QVIS EST DE VNIVERSIS, &c.] Notant, omnes istos vno ore constituisse sibi permanendum esse in illa ratione diuinitus ostensa, consulendi reliquis Benjaminitarum, & contumaces castigandi.

VERS. 8.

IABES GALAAD.] Eusebius & S. Hieronymus in Locis Hebræicis, voce, Asiroth: [Est autem Iabes trans Iordanem, nunc villa pergrandis, à ciuitate Pella sex millibus distans, pergentibus Gerasam.] Et in Littera I. [Iabes Galaad, & hanc oppugnaverunt filij Israel. Nunc autem est vicus trans Iordanem in sexto milliaro ciuitatis Pella, super montem euntibus Gerasam.] Est vrbs in Scriptura celebris, cuius frequens mentio; à siccitate, & ariditate videtur nomen habere. nisi forte sit antiphrasis quod Galaadina regio fluuiis & fontibus mirum in modum scateret, vt auctor est Benjamin Tudelensis pag. 54. Itinerarij.

VIRGINES AVTEM RESERVATE.] Hoc non est in Hebræo, sed necessario intelligendum, è sequenti versu: nam quum dicitur, & omnem fœminam expertam concubitorum maris interneconi deuotebitis. facile intelligitur: Et ex contrario seruabitis fœminas intactas à viris, vt sequens versus ostendit.

VERS. 11.

ADDUXERVNT EAS AD CASTRA IN SILO.] reliquis omnibus interfectis vt mandatum illis fuerat, vers. 10.

AD CASTRA IN SILO, IN TERRAM CHANAAN.] Hebr. ad castrametationem Siloh, qua in terra Chenaghan. Quidam: Siluntem ad castra, qua manserant in terra Chenahanis. Id est, quæ non trajecerant Iordanem, vt Iabesitas oppugnant. Alij notant, dictam Siluntem, vel castrametationem fuisse in terra Chenahan, ad discrimen Iabes Ghilhad, quæ erat ultra Iordanem: vt hîc terra Chenahan ponatur pro regione Cisiordanina, quamuis alibi terra Chenahan vocetur etiam Transjordanina. Vide Iosue 22. v. 10. Verum notamus alibi simpliciter dici Siloh in terra Chenahan, vt Iosue 21. v. 2.

VERS. 12.

ET PRÆCEPERVNT EIS, VT EOS SVSCIPERENT IN PACE.] Hebr. & vocauerunt eis pacem. Quidam: & vocauerunt eos cum pace. vel in pace. id est, appellauerunt eos verbis pacificis. vel de pace cum illis egerunt. Alij: renouaueruntque eos in pace. Nonnulli: & in- clamauerunt, seu promulgauerunt illis pacem.

VERS. 13.

ALIAS

VERS. 14. ALIAS AUTEM NON REPERERVNT, QVAS SIMILI MODO TRADERENT.] Optimè sensum expressit. Hebr. *Et non inuenerunt eis sic.* id est, neque hoc modo, hacque à se excogitata ratione inuenerunt tot vxores, quot illi erant, vel quot illis sufficerent Quidam: *Neque suffecerunt eis sic.* Alij: *Sed sic non fuerunt-satis illis.* Vide similem loquutionem Numer. 11. v. 22.

VERS. 16. QUID FACIEMVS RELIQUIS, &c.] ducentis illis scilicet, qui non acceperunt vxores ex Iabesitis, cum virgines illæ tantum essent quadringentæ?

VERS. 17. ET MAGNA NOBIS CVRA, &c.] Hic versus ita Hebraicè concipitur: *Et dixerunt: Hereditas euasione ipsi Benjamin: & non abstergetur tribus de Israel.* Quidam: *Hereditas euasione sit Benjamin, vt non deleatur tribus de Israel.* id est, Studendum est, aut conandum, vt ex tribu Benjamin aliqui euadant & seruentur, qui sint vice hæreditatis ipsi Iacob. Alij: *Et dixerunt: Hereditas in Benjamin eorum erit, qui euaserunt: & non delebitur tribus vna ex Israel.* vel opus est vt sit hæreditas iis, qui euaserunt de Benjamin, vt non deleatur vna tribus ex Israel. Nonnulli: *Amplius dixerunt: Hereditaria horum, qui euaserunt possessio, pro Beniamine futura est: non enim delenda est tribus ex Israele.* Id est, in sua tribu semper est futura fors, quæ antea fuit Beniaminitarum. Quidam פֶּלֶטָה *pheletah* contra omnem analogiam Hebraicam verbum faciunt, redduntque: *Hereditas euasit Beniamino.* id est, seruata est. Hispanicus Interpres: *Haya Benjamin heredad de escapadura.* id est, *queden algunos.* y no sea raído vn Tribu de Israel.

VERS. 19. SOLLEMNITAS DOMINI.] Notant fuisse festum scenopægiæ seu tabernaculorum, quo tempore vineæ sunt pampinis, & longis famentis vestitæ, vbi commodè se abscondere Beniaminitæ poterant, è vers. 20. & 21. Aliis חַג *chag* hîc, tripudium, circumgyratio, circulario. quales in choreis & festiuitatibus fieri solent.

ANNIVERSARIA.] Hebr. *de diebus in dies.* id est, quotannis, vel de anno in annum. melius: *statis diebus.*

QUÆ SITA EST AD SEPTENTRIONEM VRBIS BETHEL.] אֲשֶׁר *ascher* hîc variè reddunt: *in loco, qui est ad aquilonem Domus Dei.* 2. *Ecce festum, vel tripudium, Iehouæ est in Silunte de anno in annum, quod celebratur ab aquilone domus Dei fortis, versus ortum solis, &c.* Describunt, inquiunt, eis locum, in quo virgines solebant ducere choros: vbi possent delitescere, & rapere virgines: non au-

tem describunt situm vrbis Silo, quem omnes norant. Erat enim quasi solemnis pompa & processio.

AD DUCENDOS CHOROS.] Hebr. *ad chorizandum in choris.* seu *in choreis.* Quidam: *ad saltandum in choreis.* Possis reddere: *ad profanandum, violandum, polluendum, in choreis.* Vix est, quod in choreis profanum aliquid, & absurdum non intermisceatur.

MISEREMINI EORVM.] מִסְרֵמִינִי *channunu* *otham.* variè conuertunt. 1. *Misere-mini nostrum [&] illorum.* vel *pro illis.* vel *Misereamini nos, eos.* Aut *Misereamini nobis,* [id est, in gratiam nostram,] *illorum.* 2. *Date, impartite, eis hanc gratiam.* 3. *Gratificamini nobis illas, vel concedite eas nobis.* quasi dicant, Non illis, sed nobis datæ reputantur. 4. *In gratiam recipite eos.*

NON ENIM RAPVERVNT EAS IVRE BELLANTIVM, &c.] Hanc partem vsque ad finem versus diuersimodè ex Hebræo transfundunt. 1. *Quia non accepimus vnicuique mulierem suam in bello illo: & quia non dedistis illis: ita vt tempore hoc deliqueritis.* id est, quia in bello illo gesto aduersus Iabesitas Ghilhad non accepimus tot mulieres, quæ satis essent 600. istis Beniaminitis (defecerunt enim ducentæ:) nec dedistis illis filias vestras; neque hoc tempore, vel huc vsque deliquistis, hoc est, contrauenistis iuramento vestro, nec rei illius estis. q. d. ne putetis in hac se transgressores vos esse iuramenti, quia vos non dedistis sponte vestra illis filias vestras, sed ipsi acceperunt eas sibi. 2. *Quandoquidem nos in prelio illo non accepimus vnicuique vxorem: nec vos dedistis eis, ita vt hoc tempore delinquatis.* 3. *Qui non excepimus cuique vxorem suam in isto bello.* id est, qui horum vxores non substraximus exitio, sed promiscuè tolli cum aliis curauimus vna expeditione, vt narratum est supra Cap. 20. vers. 48. *nam vos non dedistis illis, neque iam rei eritis.* vel *culpabimini.* quasi dicant, non est cur metuatis ne non præstetis fidem vestram iuramento obstrictam: vos non dedistis: ceperunt ipsi: & si qua culpa est, eam in nos recipimus.

REVERSI SVNT PER TRIBVS, ET FAMILIAS IN TABERNACVLA SVA.] Hebr. *& receperunt se inde filij Israel tempore illo, quisque ad tribum suam, & ad familiam suam: unde exiuerunt, quisque in possessionem suam.* Id est, quum gregatim primum vnaquæque tribus ad sortem suam peruenisset, singuli postea in possessionem suam discesserunt.

NON ERAT REX IN ISRAEL.] Vide supra Cap. 17. v. 6. & Cap. 18. v. 1.

Valentiæ, Anno atatis 57. Postquam aliquos diebus opus intermisisset.

Ver. 10	Ver. 10
Ver. 11	Ver. 11
Ver. 12	Ver. 12
Ver. 13	Ver. 13
Ver. 14	Ver. 14
Ver. 15	Ver. 15
Ver. 16	Ver. 16
Ver. 17	Ver. 17
Ver. 18	Ver. 18
Ver. 19	Ver. 19
Ver. 20	Ver. 20
Ver. 21	Ver. 21
Ver. 22	Ver. 22
Ver. 23	Ver. 23
Ver. 24	Ver. 24
Ver. 25	Ver. 25
Ver. 26	Ver. 26
Ver. 27	Ver. 27
Ver. 28	Ver. 28
Ver. 29	Ver. 29
Ver. 30	Ver. 30
Ver. 31	Ver. 31
Ver. 32	Ver. 32
Ver. 33	Ver. 33
Ver. 34	Ver. 34
Ver. 35	Ver. 35
Ver. 36	Ver. 36
Ver. 37	Ver. 37
Ver. 38	Ver. 38
Ver. 39	Ver. 39
Ver. 40	Ver. 40
Ver. 41	Ver. 41
Ver. 42	Ver. 42
Ver. 43	Ver. 43
Ver. 44	Ver. 44
Ver. 45	Ver. 45
Ver. 46	Ver. 46
Ver. 47	Ver. 47
Ver. 48	Ver. 48
Ver. 49	Ver. 49
Ver. 50	Ver. 50
Ver. 51	Ver. 51
Ver. 52	Ver. 52
Ver. 53	Ver. 53
Ver. 54	Ver. 54
Ver. 55	Ver. 55
Ver. 56	Ver. 56
Ver. 57	Ver. 57
Ver. 58	Ver. 58
Ver. 59	Ver. 59
Ver. 60	Ver. 60
Ver. 61	Ver. 61
Ver. 62	Ver. 62
Ver. 63	Ver. 63
Ver. 64	Ver. 64
Ver. 65	Ver. 65
Ver. 66	Ver. 66
Ver. 67	Ver. 67
Ver. 68	Ver. 68
Ver. 69	Ver. 69
Ver. 70	Ver. 70
Ver. 71	Ver. 71
Ver. 72	Ver. 72
Ver. 73	Ver. 73
Ver. 74	Ver. 74
Ver. 75	Ver. 75
Ver. 76	Ver. 76
Ver. 77	Ver. 77
Ver. 78	Ver. 78
Ver. 79	Ver. 79
Ver. 80	Ver. 80
Ver. 81	Ver. 81
Ver. 82	Ver. 82
Ver. 83	Ver. 83
Ver. 84	Ver. 84
Ver. 85	Ver. 85
Ver. 86	Ver. 86
Ver. 87	Ver. 87
Ver. 88	Ver. 88
Ver. 89	Ver. 89
Ver. 90	Ver. 90
Ver. 91	Ver. 91
Ver. 92	Ver. 92
Ver. 93	Ver. 93
Ver. 94	Ver. 94
Ver. 95	Ver. 95
Ver. 96	Ver. 96
Ver. 97	Ver. 97
Ver. 98	Ver. 98
Ver. 99	Ver. 99
Ver. 100	Ver. 100

LIBER RUTH.

CAPVT PRIMVM.

Elimelech Bethlehemita prae nimia fame cum vxore Noemi ac filiis in Moab concedit; quo vnà cum filiis mortuo, Noemi cum Ruth nuru sua in Bethlehem reuertens, non vult vocari Noemi, sed Mara.

Vulg.

Malu.

IN diebus vnus iudicis, quando iudices praerant facta est fames in Terra. Abiitque homo de Bethlehem Iuda, ut peregrinaretur in regione Moabiti-
de cum vxore sua ac duobus liberis.

2 Ipse vocabatur Elimelech, & vxor eius Noëmi: & duo filii, alter Mahalon, & alter Chelion, Ephrathæi de Bethlehem Iuda. Ingressique regionem Moabitidem, morabantur ibi.

3 Et mortuus est Elimelech maritus Noëmi: remansitque ipsa cum filiis.

4 Qui acceperunt vxores Moabitidas, quarum una vocabatur Orpha, altera verò Ruth. Manseruntque ibi decem annis.

5 Et ambo mortui sunt, Mahalon videlicet & Chelion: remansitque mulier orbata duobus liberis ac marito.

6 Et surrexit ut in patriam pergeret, cum vtrique nuru sua, de regione Moabiti-
de: audierat enim: quod respexit Dominus populū suum, & dedisset eis escas.

7 Egressa est itaque de loco peregrinationis suae, cum vtrique nuru: & iam in via reuertendi posita in Terram Iuda:

8 Dixit ad eas: Ite in domum matris vestrae, faciat vobiscum Dominus misericordiam, sicut fecistis cum mortuis & mecum.

ET fuit in diebus iudicare iudices: & fuit fames in terra: & ambulauit vir de Beth-lechem Iehudah ad^a trahere in agris Moab, ipse & vira eius, & duo filii eius.

2 Et nomen viri Elimelech, & nomen virae eius Naghomi: & nomen duorum filiorum eius, Machlon, & Chilion, Ephrathæi de Beth-lechem Iehudah: & venerūt agros Moab, & ^b fuerūt ibi.

3 Et mortuus fuit Elimelech vir Naghomi: & relictā fuit ipsa & duo filii eius.

4 Et ^c leuarunt sibi mulieres Moabitidas: nomen vnus Ghorphah, & nomen secundae Ruth: & ^d habitauerunt ibi ^e sicut decem annos.

5 Et mortui fuerunt etiam ^f duo Machlon & Chilion: & relictā fuit vira de duobus natis eius, & de viro eius.

6 Et surrexit ipsa, & ^g nurus eius, & reuerfa fuit de agris Moab: quia audiuit in agro Moab, quia visitauit ^h IHVH populum suum, ad dare eis panem.

7 Et exiuit de loco, quo fuit inibi, & duae nurus eius cum ea: & ambulauerunt in via, ad reuertere ad terram Iehudah.

8 Et dixit Naghomi duabus nuribus suis: Ambulate, reuertimini vira domui matri suae: & faciet IHVH vobiscū ⁱ benignitatē secundum quod fecistis cum mortuis, & ^k coāstantem mihi.

N n 2

9 Dabit

^a peregrinam

^b substituerunt

^c sustulerunt, assumpserunt
^d manserunt, confederunt
^e quasi, circiter. ferme
^f ambo ipsi

^g plurale. duae nurus. ut vers. 7.
^h IHVH, ENS, ESSENTIVS, ESSENTIATOR. Vide Genes. 2. v. 4. Et sic deinde toto libro.

ⁱ beneficentiam, pietatem, misericordiam
^k coāstantem meam, subaudi misericordiam. vel mecum

Maluenda, In Ruth.

9 Det vobis inuenire requiem in domibus virorum, quos sortitura estis. Et osculata est eas. Quæ eleuata voce flere cæperunt.

10 Et dixerunt: Tecum pergemus ad populum tuum.

11 Quibus illa respondit: Reuertimini filia mea, cur venitis mecum? num ultra habeo filios in utero meo, ut viros ex me sperare possitis?

12 Reuertimini filia mea, & abite: iam enim senectute confecta sum, nec apta vinculo coniugali. etiam si possem hac nocte concipere, & parere filios.

13 si eos expectare velitis, donec crescāt, & annos pubertatis impleant, antequam eritis vetula quàm nubatis. Nolite quæso, filia mea: quia vestra angustia magis me premit, & egressa est manus Domini contra me.

14 Eleuata igitur voce, rursus flere cæperunt: Orpha osculata est socrum, ac reuersa est: Ruth adhaesit socri suæ.

15 Cui dixit Noëmi: En reuersa est cognata tua ad populum suum, & ad deos suos, vade cum ea.

16 Quæ respondit: Ne aduerseris mihi ut relinquam te, & abeam: quocumque enim perrexeris, pergam: & ubi morata fueris, & ego pariter morabor. Populus tuus, populus meus, & Deus tuus Deus meus.

17 Quæ te terra morientem suscepit, in ea moriar: ibique locum accipiam sepulture. Hac mihi faciat Dominus, & hac addat, si non sola mors me & te separauerit.

18 Videns ergo Noëmi, quod obstinato animo Ruth decreuisset secum pergere, aduersari noluit, nec ad suos ultra reditum persuadere:

19 Profectæque sunt simul, & venerunt in Bethlechem. Quibus urbem ingressis, velox apud cunctos fama percrebruit: dicebantque mulieres: Hac est illa Noëmi.

20 Quibus ait: Ne vocetis me Noëmi (id est, pulchram) sed vocate me Mara (id est, amaram) quia amaritudine valde repleuit me Omnipotens.

21 Egressa sum plena, & vacuam re-duxit me Dominus. Cur ergo vocatis me Noëmi, quam Dominus humiliavit, & afflixit Omnipotens?

22 Venit ergo Noëmi cum Ruth Moabitide nuru sua, de terra peregrinationis suæ: ac reuersa est in Bethlechem quando primum hordea metebantur.

9 Dabit IHVH vobis & inuenire¹ re-sidentiam viri domum viri sui. Et osculata fuit eis: & leuauerunt vocem suam, & lacrymatarum fuerunt.

10 Et dixerunt ei: Quia^m ad te reuertemur populo tuo.

11 Et dixit Naghomi: Reuertimini, filia mea: ad quid ambulabitis mecum? anⁿ adhuc mihi filii in visceribus meis, & erunt vobis p hominibus?

12 Reuertimini, filia mea, ambulate, quia senui de esse viro: quia dixi: q existentia mihi^r expectatio, etiam fui^f nocte viro, etiam^t genui filios:

13 An eis^u sperabitis usquequo grande fient? an^y eis v'remini ad nequaquam esse viro? Non, filia mea, quia amaritudo mihi valde^a de vobis, quia exiuit in me manus IHVH.

14 Et leuauerunt vocem suam, & lacrymatarum fuerunt adhuc: & osculata fuit Ghorphah socri suæ: & Ruth^b agglutinata fuit in ea.

15 Et dixit: Ecce reuersa fuit^c fratria tua ad populum suum, & ad deos suos: reuerrere post fratriam tuam.

16 Et dixit Ruth: Non incurres in me ad^d derelinquere te, ad reuerrere de post te: quia ad quod ambulabis, ambulabo, & in quo pernoctabis, pernoctabo: populus tuus populus meus, & ELOHIM tuus ELOHIM meus.

17 In quo morieris, moriar, & ibi sepeliar: sic faciet IHVH mihi, & sic addet quia mors^e separabit inter me, & inter te.

18 Et vidit quia^d surrigere facies se ipsa ad ambulare^e ad eam: f cessauit ad loqui ad eam.

19 Et ambulauerunt & duæ ex, usque ad venire eas Beth-lechem. Et fuit^h in venire eas Beth-lechem, & contrurbata fuit omnis vrbs super eas: & i dixerunt: An ista Naghomi?

20 Et dixit ad eis: Non vocabitis mihi Naghomi: vocate mihi Mara, quia amaricari fecit^k SCHADDAJ mihi valde.

21 Ego plenè ambulavi, & vacui ratè reuerrere fecit me IHVH: ad quid vocabitis mihi Naghomi: & IHVH^l afflixit in me, & SCHADDAJ^m malefecit mihi.

22 Et reuersa fuit Naghomi, & Ruth Moabitide nuru eius cum ea: & reuersa fuit de agris Moab: & ex venerunt Beth-lechem in principioⁿ decurtationis hordeorum.

1 locum residentia, requiem, quietem, pausatorem
m tecum

n ultra, amplius. Sic v.

14, o vt sint p datius. in homines, in viros, in maritos?

q Est r expecta-tionis, spei

z f nox, hac nocte

r peperit u intuebi-mini, inten-ta-eritis

x grandef-cant, adolescant y datius. propter eos

z neutiquam, non omnino a præ b compacta fuit, adhæsit

c cognata. Sic mox. d deserere

e separare faciet d erigens, roborans, strenuans

f se, fortiter instans, obfirmans

g cum ea f defuit, destitit

h ambæ ipse h vel secundu-m, circa i verbum

famineum. scilicet mulieres.

k SVFFICIENS Vide Genes.

l 17 v. 1. Sic vers. 21. l oppressit m malis

affecit me)

n messis

COMMENTARIA.

VERS. 1.

N DIEBUS VNIVS IVDICIS, &c.] Incertum apud sacros Chronologos & Explanatores est, quo tempore Historia, quæ hoc libro describitur, cœperit: nos eam sententiam verisimiliorem existimamus quæ eius initium in tempora Barachi & Deborah confert: quam Tremellius & Iunius ita explanant: (Ex collatione primi Capituli Matthæi versu quinto, cum sine huius historie colligitur hac contigisse sub tempora Deborah. Primum autem, quod ad Boazum attinet è Rachaba natum, fieri potest, ut ea ipsum pepererit, quinquaginta quinque annos. nata, si ei tribuantur quindecim, quum exploratores excipit Iosue 2. ita ut vigesimo tertio Othonielis genuerit Bohazum: unde ad initium Deborah sunt anni nonaginta septem: quibus si addideris viginti priores annos Deborah, erit Bohaz 117. annorum, quum è Rutha suscipit Hobedum: Hobedum quoque, & Isaium; ut historie Davidis tempus cum hoc conveniat, necesse est centenarios genuisse. Duo videntur esse impedimenta huic coniecturæ: quæ alios adduxerunt in hanc sententiam, ut intermissa esse quorundam nomina in hac recensione putaverint. Id unum est, Rachaba atas, quam ex coniectura ponimus ad partum. Itaque per me licet, ut illi minus, aliis plus ætatis paulo tribuatur. Sed tamen ne illud quidem puerperij tempus videtur mihi incredibile: qui & vegetam illorum temporum constitutionem in corporibus fuisse novi: & hîc in Palatinatu annos aliquot vidi meis oculis, & vocatus interfui partui cuiusdam fœminæ amplius annos quinquaginta sex nata, quæ binos mares enixa est eodem partu. Alterum est: virorum, de quibus postea agitur senium. Sed hoc neminem remorari potest, qui & Dei benedictionem singularem in hoc genus animadverterit, & alia, quæ modo in causa Rachabæ diximus. Omnino quum nusquam vestigium extet intermissi nominis in hac genealogia, ubicunque legitur, à divinatione illa malo abstinere, quam noua * λεπτο- γενηται fenestram aperire.) Hæc illi. Plinius quidem lib. 7. cap. 14. [Mulier post quinquagesimum annum non gignit.] Solinus Cap. 4. [Post annum quinquagesimum fœcunditas omnium conquiescit.] Sed id accipiendum de eo, quod ut plurimum fit.

Subtili & arguta gene-
rationi.

IN DIEBUS VNIVS IVDICIS, QUANDO IVDICES PRÆERANT.] Noster proculdubio legit שופט schophet, iudicis: vulgo exemplaria præferunt שופט schephot Infinitivum. In diebus indicare Iudices. vel in diebus, quum iudicarent Iudices. Aut quo tempore iudicabant Iudices. seu in diebus indicare iudicum. hoc est, iudicaturæ, rectoræ, præsidatus iudicum. Quidam exponunt; Quum iudicaret Deus, id est, puniret iudices. Nempe fame afficeret. Ridiculè.

IACIA EST FAMES, &c.] Hebr. & fuit fames. Quidam: accidit, ut esset fames.

ELIMELECH.] Exponitur, Deus meus Rex. Hebræi augurantur hunc fuisse fratrem Salmonis patris Bohazi. Fides penes ipsos.

VERS. 2.

NOEMI. Hebr. נעמי nagbomi, sonat, Amœna, Iucunda, Grata, Accepta, Suavis, Pulchra. Vide Infra, vers. 20.

MAHALON.] Hebr. מחרון Machlon. Licet interpretari, Egrotum, Morbosum, Dolorosum. quod fortè æger & infirmus natus sit, Chorianthem, Choragum.

CHELION.] Hebr. חילון Chilion. Possis exponere, Consummatum, Consumptum, Finitum. augurio nominis breui consumprum.

כח

EPHRATHÆI.] id est, Bethlehemitæ, de Bethlehem Iudæ, ut mox exponitur. Ephraim enim est ipsa Beth-lehem, Genes. 35. vers. 19. vide ibi. Aliqui Ephrathæos exponunt, id est Nobiles, prædiuites, viros magnos, & præclaræ æstimationis à פרה pharah, fructificare, crescere, augeri.

ORPHA.] Hebr. ערפה Gorphah, significat Cervicosam. VERS. 4.

RUTH.] Exponunt, Humectatam, Irrigatam, Inebriatam, Saturatam. Hebræi per Metathesim, רות TOR Turturem.

רות

QVOD RESPEXISSET DOMINVS POPVLVM SVVM.] Hebr. quia visitavit Iehouah populum suum. in bonum hîc verbum visitandi sumitur. id est, quod famem leuasset, benignè, ac largiter prouentum terræ & annonam dedisset, ut statim se exponit. Quidam: quia requisivit Iehoua populum suum.

VERS. 6.

CVM MORTVIS.] nempe filiis meis maritis vestris, cum viuerent. VERS. 8.

ET DICERE: TECVM PERGEMVS AD POPVLVM TVVM.] Quidam reddunt. Et dixerunt: Non abibimus, nam tecum reuertemur ad populum tuum. id est reuertentem prosequemur, & comitabimur. quasi dicant, adeò grata fuit nostra tecum, & cum filiis tuis conuersatio, ut iucundissimus, suauissimisque conspectus tuus, & beata illorum recordatio nos ad tuum populum amandum incitet.

VERS. 10.

NVM VLTRA HABEBO FILIOS, &c.] VERS. 11. Nimirum, per quos suscitetur mortuis semen, ex lege Deuteronom. 25. v. 5.

IAM ENIM SENECTVTE CONFECTA SVM, NEC APTA VINCULO CONIVGALI.] Hebr. Quia senui de esse viro. Quidam: Senior enim sum, quam ut nubam. Alij. Quoniam senior sum, quam ut vxor sim, vel fiam viro, seu marito.

VERS. 22.

ETIAM SI POSSEM HAC NOCTE CONCIPERE, ET PARERE FILIOS.] Hebræica nos ordine verborum reddidimus: alij sensum ita; 1. Quin etiamsi dicerem, id est, si hoc etiam reputarem: Est adhuc mihi spes, etiam si nocte hac nuberem viro, atque etiam parerem filios. 2. Etsi maxime dicerem, spes mihi est, ut hac nocte nubam viro, simulque filios pariam. 3. Si dicerem, est mihi spes, essem

etiam hac nocte cum viro, aut etiam parerem filios. 4. Quod si dixerō: Est mihi spes, etiam si fuerim hac nocte viro, atque etiam peperero 20. filios. Notant, esse viro, est rem habere cum viro. Plautus: *Hac nocte fuit mecum, vel nubere, ut Numeror. ultimo. sic infra v. 13.*

VERS. 13. SI EOS EXPECTARE VELITIS.] Hebr. *An eis expectabitis?* להן *lahen* formam habet fœmineam, vnde quidam reddunt: *An propter hac expectabitis.* Plerique positum aiunt pro להם *lahem*, Num eos expectabitis. vel an propter eos expectabitis? sic statim.

ANTE ERITIS VETULÆ QVAM NVBatis.] להן תעגינה לביתי היום לאיש *lahen theghagenah lebilti hejoth leisch.* Locum difficilem reddit significatio futuri Niphal, תעגינה *Theghaghenah*, quod variè vertunt, 1. Nunquid eis, vel, propter eos, retardabimini, morabimini, retardabitis-vos ipsas, ut non sitis viro? deducunt ab עגן עגה *ghaghab*, seu *ghagban*. Ita Hebræorum plerique, Sanctes, Vatablus, Mercerus, Marinus, Schindlerus, Buxtorfius, Hispanicus Interpres. 2. Nunquid propter eos, clausæ, conclusæ incarcerationeritis, ut non sitis viro? Ita Chaldaeus, Sanctes, Pomarius, Montanus. 3. An propter eos ligabimini ad esse viris? Ita Caietanus. 4. An superstitēs, vel derelictæ eritis, nedum ut futuri sint mariti? vel num vos superstitēs manebitis propter eos, quominus nubatis viris? Ita Reuchlinus, & Leo Iudas. 5. An propter hac, nempe has condiciones, quas commemoravi versu præcedenti, differretis, ita ut non nuberetis cuiquam? Ita Tremellius, & Iunius. 6. An eos prestolabimini, ut non sitis viro? Ita Drusius. 7. Alij deriuant ab עץ *ghug*, *Vrere*: Num illis, vel propter illos vremini, aduremini, adustulabimini absque marito? vel quominus nubatis. Ita Forsterus, & Auemarius. Et quidem Forsterus in hunc modum scribit: (In voce passiva עץ נאגה *naghog*, Ruth. 1. Num aduremini absque marito? Hanc meam expositionem contra omnium cum Grammaticorum, tum Interpretum sententiam, & interpretationem approbat Diuus Paulus Apostolus, qui in hunc locum respiciens, 1. Corinthior. 7. in hac Verba scribit: dico autem in coniugatis & viduis, bonum eis est, si manserint ut ego: quod si non continent, contrahant matrimonium: nam satius est nubere, quam vri.) Verbum hoc Hebraicum vertit etiam passivè Verbo Græco idem significante, & in eadem etiam phrasi & sententia: Nam & Naami dicit nuribus suis, satius esse, ut reuertantur in patriam suam, & ibi nubant, quam vrantur.] Hæc ipse. Quem carpit Mercerus his verbis: [Peccant in Grammaticam, qui ab GHVGH deducentes, exponunt, vremini: & si Paulum pro se afferant, 1. Cor. 7. [Præstat connubio iungi quam vri.] Sed quum id nulla ratione ferat res Grammatica, non immorabor in ea sententia improbanda.] Mercero subscribit Marinus. Ego interpretationem Forsteri piam & congruentem existimo: nec hîc tanti facienda est recentior Hebræorum norma Grammaticæ.

QVIA VESTRA ANGVSTIA MAGIS ME PREMÎT.] Hebr. quia amaritudo est mihi valde præ vobis, vel plusquam vobis. Aliqui: nam

alioqui plus satis doleo vestri gratia. Nonnulli: nam mihi multo amarius est, quam vobis. id est, & si graue est, quod deferitis me, mihi adhuc molestius est vobis priuari.

ET EGRESSA EST MANVS DOMINI CONTRA ME.] Quidam: quod manus Domini me diuexauit, afflixit. Alij: verum exeruit se contra me manus Iehoua. id est, non per me factum est, ut vos defererem: sed diuina voluntate: qua ego filiis, vos viris orbatæ estis manus Domini, pro efficacitate, operatione, seu plaga diuina.

ORPHA OSCVLATA EST SOCRVM.] Hebr. *oscylata-est Ghorphah socri sui*, subaudi manus, vel os, vel, osculum dedit: siue osculo dedito valedixit ei. Sic Genes. 31. v. 28. & 1. Reg. 19. vers. 20. Quidam: & Horpa oscylata socrum suum, abiit, vel reuersa est: quia non religione, sed humanitate fuerat mota ad sequendam socrum, ut ostendunt verba Naghomi proxime sequentia.

VADE CVM EA.] Hebr. reuertere post fratrem tuam. Notant, hoc dicere, ut fidem eius exploret, fratriæ exemplo proposito.

NE ADVERSERIS MIHI.] Hebr. Ne incurras in me. Alij: Ne roges me. Quidam: Ne obstes: Ne obsistas, mihi. Nonnulli: ne obuiam eas mihi. Aliqui: Ne occurras in me. id est, ne ores me, vel ne suadeas mihi.

HÆC MIHI FACIAT DOMINVS, ET HÆC ADDAT.] Quidam exponunt, quasi dicat, Dispeream ego, si non sola mors, &c. Vel, hæc, imo multo grauiora faciat mihi Iehoua, si non, &c. Alij notant, esse formulam iurandi, q. d. Ita habeam Deum propitium, Ita me Deus adiuuet, Ita me Deus amet, ut propositum est mihi manere apud te, quam nisi mors, nulla res à me diuelleret. Nonnulli obseruant, esse imprecandi formam, qua malum aliquod sibi infligi & continuari veteres postulabant, si secus quam dixerant, facerent: esse autem vbique aposiopesein mali; quod vel intelligebant, vel Dei iudicio committebant. Sic 1. Samuel. 25. 22.

VELOX APVD CUNCTOS FAMA PERCREBVT.] Hebr. & conturbata est omnis ciuitas super eas. Futurum תהום *tehom* variè reddunt. 1. & turbata, commota, est tota ciuitas propter eas. Arbitrantur quidam ex hoc loco Matthæum c. 21. vers. 10. eandem phrasim vsurpasse, & vim verbi תהום *him* ab eius Interprete per Græcum ἐσείσθη redditam, id est, (Commota est vniuersa ciuitas, dicens: Quis est hic? 2. & tumultuata fuit tota vrbs, &c. 3. & attonita fuit tota ciuitas. 4. ut vrbs tota strepitu quodam illarum gratia commoueretur. 5. ut perstreperet tota ciuitas de eis. 6. ut confunderetur tota ciuitas ad eas. 7. ut fusè omnes ciues accurrerent ad eas, ac dicerent. Notionem verbi explicauimus Exodi 14. vers. 24.

NE VOCETIS ME NOËMI.] Hebr. Naghomi. id est *Amœnam, Iucundam, &c.* Vide supra vers. 2.

VOCATE ME MARA. id est AMARAM.] Notant, translatum ab vno sensu ad alium, ut significet horrentem ex tristitia, & animi amari

amaritudine, nempe tristem, desolatam, animi ægram.

VERS. 21. QVAM DOMINVS HVMILIAVIT.] Hebr. afflixit, oppressit, deiecit. Quidam ex altera Verbi גָּזַל ghanab significatione reddunt: quum Dominus responderit, testificatus sit, loquutus sit, in me. id est, quum Dominus contra suis in me, protestatus sit operibus, me amœnam non esse.

VENIT ERGO NOËMI, &c.] Quidam VERS. 22. hunc versum ita ex Hebræo conuertunt: Sic quum reuersa esset Nabomi, & Ruth Moabitissurus eius cum ea, rediens ex agris Moabitarum: ingressæ sunt Beth-lechemum in principio messis hordeaceæ. Illud, rediens, exponunt, id est, cum redeunte veniens, vt supra vers. 10. & infra Cap. 2. vers. 6. & 1. Samuel. 15. v. 26. Catachresis.

CAPVT SECVNDVM.

Ruth spicas in agro Booz affinis colligens, gratiam apud eum inuenit, & lata vesperi ad socrum reuersa, multum frumenti & de ciborum reliquiis ei affert.

1 Rat autem viro Elimelech consanguineus, homo potens, & magnarum opum, nomine Booz.

2 Dixitque Ruth Moabitis ad socrum suam: Si iubes, vadam in agrum, & colligam spicas, quæ fugerint manus metentium, ubicumque clementis in me patrisfamilias reperero gratiam. Cui illa respondit: Vade filia mea.

3 Abiit itaque, & colligebat spicas post terga metentium. Accidit autem ut ager ille haberet dominum nomine Booz, qui erat de cognatione Elimelech.

4 Et ecce ipse veniebat de Bethlechem, dixitque messoribus: Dominus vobiscum. Qui responderunt ei: Benedicat tibi Dominus.

5 Dixitque Booz iuueni, qui messoribus præerat: Cuius est hæc puella?

6 Cui respondit: Hæc est Moabitis, quæ venit cum Noëmi de regione Moabitide,

7 Et rogauit ut spicas colligeret remanentes, sequens messorum vestigia: & de mane vsque nunc stat in agro, & ne ad momentum quidem domum reuersa est.

8 Et ait Booz ad Ruth: Audi filia, ne vadas in alterum agrum ad colligendum, nec recedas ab hoc loco: sed iungere puel- lis meis,

9 Et ubi messuerint, sequere. Mandavi enim pueris meis, ut nemo molestus sit tibi: sed etiam si sitieris, vade ad sarcinulas, & bibe aquas, de quibus, & pueri bibunt.

1 T^a Naghomi^b notus viro eius, vir^c præua- lidus^d strenuitatis, de familia Elimelech: & nomen eius Boghaz.

2 Et dixit Ruth Mohabitis ad Naghomi: Ambulabo, obsecro, agrum, & & collegi in spicis, post quem inue- niam gratiam in oculis eius. Et dixit ei: Ambula filia mea.

3 Et ambulauit, & venit, & collegit in agro post^f decurtantes: & incurrit incurrentia eius^g pars agri^h Boghaz, de familia Elimelech.

4 Et ecce Boghaz venit de Beth-lechem, & dixit decurtantibus: IHVH vo- biscum. Et dixerunt ei: Benedicat te IHVH.

5 Et dixit Boghazⁱ excusso suo, kⁱ stanti super decurtantes: Cui^l excussa ista?

6 Et respondit excussus stans super messorum, & dixit: Excussa Moabitis ipsa, quæ reuersa fuit cum Naghomi de agris Moab.

7 Et dixit: Colligam, ^m obsecro, & congregabo in manipulis post decur- tantes. Et venit, & stetit de tunc manè & vsque ad nunc: ⁿ istud sedere eam in domo, paucum.

8 Et dixit Boghaz ad Ruth: An non audisti filia mea? non ambulabis ad colligere in agro alio, & etiam non transibis de isto: & ^o sic^p agglutinabe- ris cum^q excussis meis.

9 Oculi tui in agro, quem^r decurta- but, & ambulabis post eas: an non præ- cepi ad excussos, ad^s nequaquam tan- gere te? & sities, & ambulabis ad va- sa, & bibes, de quo haurient excussi.

10 Et

a datiuus.
b cognitus,
cognatus,
affinis
c præpotens,
heros
d virtutis,
opum facul-
tatum
e vt colli-
gam, legam

f messorum.
Sic deinceps,
g portio
h datiuus.
qua vel, qui
erat Boazo

i puero, fa-
mulo, mini-
stro. Sic v. 6.
k qui præerat
messoribus
l puera puel-
la. Sic v. 6.

m nunc
n modo, jam
vel ista ses-
sio, mansio
eius

o hic
p impinges
te, adhere-
bis. Sic v. 2 r.
q puellis,
famulabus
r metent
s nequitiam,
non omnino

10 Quæ cadens in faciem suam, & adorans super terram, dixit ad eum: Unde mihi hoc, ut inuenirem gratiam ante oculos tuos, & nosse me dignareris peregrinam mulierem?

11 Cui ille respondit: Nuntiata sunt mihi omnia, quæ feceris socrui tuæ post mortem viri tui: & quod reliqueris parentes tuos, & terram in qua nata es, & veneris ad populum, quem antea nesciebas.

12 Reddat tibi Dominus pro opere tuo, & plenam mercedem recipias à Domino Deo Israël, ad quem venisti, & sub cuius confugisti alas.

13 Quæ ait: inueni gratiam apud oculos tuos Domine mi, qui consolatus es me, & locutus es ad cor ancillæ tuæ, quæ non sum similis unius puellarum tuarum.

14 Dixitque ad eam Booz: Quando hora vesperti fuerit, veni huc, & comede panem, & intinge buccellam tuam in aceto. Sedit itaque ad messorum latus, & congesit polentam sibi, comeditque & saturata est, & tulit reliquias.

15 Atque inde surrexit, ut spicas ex more colligeret. Precepit autem Booz pueris suis, dicens: Etiam si vobiscum metere voluerit, ne prohibeatis eam:

16 Et de vestris quoque manipulis proiicite de industria, & remanere permittite, ut absque rubore colligat & colligentem nemo corripiat.

17 Collegit ergo in agro usque ad vespertinam: & quæ collegerat virgâ cadens & excutens, inuenit hordei quasi ephi mensuram, id est, tres modios.

18 Quos portans reuersa est in ciuitatem, & ostendit socrui suæ: insuper protulit, & dedit ei de reliquiis cibi sui, quo saturata fuerat.

19 Dixitque ei socrus sua: Vbi hodie collegisti, & ubi fecisti opus? sit benedictus qui misertus est tui. Indicauique apud quem fuisset operata: & nomen dixit viri, quod Booz vocaretur.

20 Cui respondit Noëmi: Benedictus sit à Domino: quoniam eandem gratiam, quam præbuerat viuis, seruauit & mortuis. Rursusque ait: Propinquus noster est homo.

21 Et Ruth, Hoc quoque, inquit, præcepit mihi, ut tamdiu messoribus eius

10 Et cecidit super facies suas, & procumbere se fecit in terram: & dixit ad eum: Quid cognitionis inueni gratiam in oculis tuis, ad agnoscere me, & ego ^u notha?

11 Et respondit Boghaz, & dixit ei: Annuntiare annuntiatum fuit mihi omne, quod fecisti ad socrum tuam, post ^x mori viri tui: & dereliquisti patrem tuum. & matrem tuam, & ^y terram ^z genituræ tuæ, & ambulauisti ad populum, quem non cognouisti ^a heri nudius tertius.

12 ^b Pacificabit IHVH opus tuum: & ^c fuit merces tua ^d pacifica de cum IHVH ELOHIM Israël, ^e quæ venisti ad ^f protegi sub alis eius.

13 Et dixit: Inueniam gratiam in oculis tuis, & sustentator mi, quia consolatus fuisti me, & quia loquutus fuisti super cor famulæ tuæ: & ego non ero sicut vna famularum suarum.

14 Et dixit ei Boghaz: ^h Tempori comestionis accede huc, & comedes de pane, & intinges fragmentum tuum in infectura-acedinis. Et ^k sedit de latere decurtantium: & ^l porrexit ei ^m torrefactum, & comedit, & saturatus fuit, & ⁿ super reliquit.

15 Et surrexit ad colligere: & præcepit Boghaz ad excussos suos, ad dicere: Etiam inter manipulos colliget, & non ^o ignominia-afficietis eam.

16 Et etiam despoliare despoliabitur ei de fasciculis, & derelinquetis, & colliget, & non increpabitis in ea.

17 Et collegit in agro usque ad vespertinam: & excussit, quod collegit, & fuit ^p sicut ^q ephah hordeorum.

18 Et leuauit, & venit urbem: & vidit socrus eius, quod collegit: & exire fecit, & dedit ei, quod superreliquit de saturitate sua.

19 Et dixit ei socrus eius: Vbi collegisti ^r die, & ubi fecisti: erit agnoscens te benedictus. Et annuntiavit socrui suæ ^s quod fecit cum eo, & dixit nomen viri, quo feci cum eo die, Boghaz.

20 Et dixit Naghomi nurui suæ: Benedictus ipse ^t IHVH, qui non dereliquit ^u benignitatem suam ad viuentes, & ad mortuos. Et dixit ei Naghomi: Propinquus nobis, vir: de ^x redemptoribus nostris ipse.

21 Et dixit Ruth Moabitidis: Etiam, quia dixit ad me: Cum ^y excussis, qui mihi, agglutina

^z quare

^a alienigena, extranea, peregrina, ignota

^x mortem
^y natale solum
^z natiuitatis
^a antea Sy. necdoche.

^b Retribuet, reddet, re-pendet
^c ut sit
^d integra, perfecta, completa
^e cuius

^f protectionem quare, respicere, confidere

^g Columen, Here, Domine

^h ad tempus
ⁱ frustum, portionem, buccellam

^k mansit
^l dedit, præbuit, apposuit. Alibi id verbum in

Scriptura non reperitur.

^m tostum. Vide Leuit.

23-24, ⁿ superabundauit, exuberavit, superfuit, reliquum fecit

Sic v. 18.

^o pudore suffunderis
^p quasi, ferme, circiter

^q Vide Exodus 36, 16.

^r hodie. Sic mox.

^s quem, vel quod

^t datius.
^u pietatem, beneficentiam
^x redemptoribus

^y pueris, famulis

iungerer, donec omnes segetes meteren-
tur.

22 Cui dixit socrus. Melius est, filia
mea, ut cum puellis eius exeat ad me-
tendum, ne in alieno agro quispiam re-
sistat tibi.

23 Iuncta est itaque puellis Booz: &
& tandiu cum eis messuit, donec hordea
& triticum in horreis conderentur.

agglutinaberis usque ad si^z consumma-
uerunt omnem^a decurtationem, quæ
mihi.

22 Et dixit Naghomi ad Ruth nu-
rum suam: Bonum, filia mea, quia exi-
bis, cum^b excussis eius, & non incur-
rent in te in agro alio.

23 Et agglutinata fuit in^c excussis
Boghaz ad colligere usque ad consum-
mari decurtationem hordeorum, &
decurtationem triticorum: & reuer-
sa fuit ad focum suam.

^a absolute
runt, perfe-
cerunt
Sic v. 23
^b messem;
Sic v. 23
^c puellis,
famulabus

^c puellis,
famulabus

COMMENTARIA.

VERS. I.
1713

BO O Z.] Heb. Boghaz, licet in-
terpretari, in eo obfirmatio, robur,
fortitudo.

VERS. 3.

ACCIDIT AUTEM.] Hebræa
variè conuertunt. 1. & euenit euentus eius.
2. & accidit accidens eius. 3. & occurrit, oc-
curentia eius. 4. & forte fortuna incidit. 5. ac-
cidit casus eius. Enallage pro, & accidit casu
ei, id est, ipsa hac de re nihil cogitante, sed
Deo pro ipsa.

VERS. 7.

ET ROGAVIT VT SPICAS COLLIGE-
RET, &c.] Heb. & dixit, Legam, queso, &
colligam nunc & congregabo in manipulis, &c.
Sunt hîc duo verba Hebraica synonyma nec
magis inter se differentia quàm Latinis colli-
go, & congrego.

ET NE AD MOMENTVM QVIDEM DOMVM
REVERSA EST.] Heb. istud sedere, vel ma-
nere, eam, seu eius, in domo, paucum. Alij va-
riè exprimunt: 1. hoc sedere eius domi, parum.
2. iam mansio eius in domo, paululum est. 3.
hac sessio ipsius in domo, paululum. 4. modò se-
det domi paululum. 5. ideo sedet domi paulu-
lum. 6. ob hanc causam tam parum domi sedet.
7. mansio ipsius: domi parum, sub-audi
manet. 8. quod enim domi sedet perpusillum est.
9. quod sedit in tuguriolo, perpusillum est. 10.
modo sedit paulisper domi suæ. Sensus est, tota
die spicilegium facit in agro, & domi suæ
aut in tuguriolo, parum manet.

VERS. 12.

MANDAVI ENIM PVERIS MEIS.] Heb.
an non pracepi pueris? &c. Grauißimum genus
affirmandi familiare Hebræis per interroga-
tionem. Sic supra vers. 8. Vide Iosue 1.
vers. 9.

ET PLENAM MERCEDEM RECIPIAS A
DOMINO, &c.] Heb. & erit merces tua in-
tegra, seu perfecta à Iehouah, hoc est, plane fi-
dem tuam, qua ad ipsum confugisti, cumu-
latissimè munerabitur Deus.

AD QVEM VENISTI ET SVB CVIVS CON-
FUGISTI ALAS.] Hebræa variè redduntur.
1. quæ venisti ad sperandum sub alis eius, id est,
vt sub aliis eius ruta degeres. 2. ad recipien-
dum te sub alis eius. 3. quod sub alas eius ve-
nisti vt te obtegeres. Metaphora à pullis auium.
Quidam ad alas Cherubinarum propitiato-
rij respectum putant. Simplicius est, vt sit
Maluenda, In Ruth.

figurata loquutio: quæ venisti, vt te reciperes
subter alas eius, id est, vt in eius umbra &
præsidio esses, vt te reciperes in eius clien-
telam. Vide infra cap. 3. v. 9.

INVENI GRATIAM APVD OCVLOS
TVOS, &c.] Quidam reddunt: Inuenio gratiam
in oculis tuis, Domine mi, quod consolatus es me,
& quod loquutus es, quæ sunt cordi ancille tue: at
ego non sum futura vt vna ancillarum tuarum,
quasi dicat, satis gratiæ iniui apud te, dum
me humaniter consolatus es, & verbis tuis
confirmasti: indignum esset me accipere abs-
te beneficium etiam illud, quod domestico-
rum tuorum proprium est, supra v. 9.

ET LOQVVTVS ES AD COR ANCILLÆ
TVÆ.] Vide de hac loquutione Genes. 34.
vers. 3.

QVANDO HORA VESCENDI FVERIT.]
Heb. ad tempus cibi, id est, quando ipse cum
operariis cibum sumpturus esset.

IN ACETO.] Quidam putant fuisse oxy-
cratum seu poscam, aut embamma: Vel pul-
mentum, aut pulmentarium aceto conditum,
& confectum, idque factum propter æstum,
nam aceto summa vis est in refrigerando, inquit
Plinius lib. 23. cap. 1.

ET CONGESSIT POLENTAM SIBI.] Heb.
& porrexit ei tostum. Quidam: aristas-tostas,
Alij: far-tostum. Nonnulli, farinam-tostam.
Quid sit יֶהֱפֵה KALI exposuimus Leuitici 23.
v. 14. Verbum, porrexit, referunt, vel ad Boo-
zum, vel ad aliquem ex pueris, seu famulis,
qui aderant. Quidam vertunt: & porrecta
fuit ei polenta.

ET IAMS I VOBISCV METERE VO-
LVERIT.] Heb. etiam inter manipulos colliget,
id est, inter fascies manipulorum. Quidam:
etiam in manipulis, vel de manipulis colliget,
Aliqui: etiamsi inter acervos ipsos colligat.

NE PROHIBEATIS EAM.] Heb. & non
ignominia-afficietis eam. Quidam: neque pu-
dore-afficietis eam, id est, ne prohibete eam,
Qui enim prohibent, aut negant, faciunt
vt petentes rubore suffundantur. Aliqui: ne
pudescite eam, id est, ne reprehendite eam,
quod pudori esset honestæ fœminæ. Sic Iu-
dicum 18. v. 7. Nonnulli: ne pudescite eam,
id est, nolite ei exprobrare pauperiem, aut
vidui

VERS. 13.

VERS. 14.

VERS. 15.

viduitatem, vel etiam sterilitatem, aut quod orbata sit Marito, in summa, ne afficite illam vlla ignominia siue dicto, siue facto. Vt solent Messores, & operarij in fœminas, petulantiores voces iacere.

ET DE VESTRIS QVOQUE MANIPVLIS PROIICITE DE INDUSTRIA.] Varie hunc locum ex Hebræo transferunt. 1. & etiam dimittendo dimittite ei de manipulis. 2. & etiam soluendo soluetis ei de fasciculis. 3. & etiam porrigendo porrigite ei de manipulis. 4. quin & de industria ei transmittite ex manipulis. 5. atque etiam extrahendo extrahite ei de mergitibus. 6. & etiam despoliando despoliabitur ei de manipulis, id est, detrahetis ex manipulis. 7. & etiam exspoliando, exspoliabitur ipsi de manipulis, id est, relinquetis ipsi spoliū, spicas scilicet, quas colligat. 8. atque etiam de industria omitte ei ex fasciculis manualibus.

VERS. 17. INVENIT HORDEI QVASI EPHI MENSURAM, ID EST TRES MODIOS.] Capiēbat ephah, quantum contineri potest quadringentis triginta duobus putaminibus ouorum, vt ostendimus in Exod. 16. v. 36.

VERS. 18. DE RELIQUIIS CIBI SVI, QVO SATVRATA FVERAT.] Heb. quod reliquum fecerat de saturitate sua, id est, quod de prandio suo reliquerat saturata. Quidam: & id quoque, quod refecta reliquum fecerat. Alij: quod reliquum fecerat, ex quo saturata fuerat. Vide supra vers. 14.

VERS. 20. ET VBI FECISTI OPVS?] Heb. simpliciter, & ubi fecisti? sed facere simpliciter, pro facere opus, recte intelligitur vt Matth. 20. 12. (Hi nouissimi vna hora fecerant,) qui misertus est tui.] Heb. cognitor tuus, id est curator tuus, qui tui rationem habuit, benefactor tuus.

QVONIAM EANDEM GRATIAM, QVAM PRÆVERAT VIVIS, SERVAVIT ET MORTVIS.] Heb. qui non dereliquit pietatem suam cum vivis & cum mortuis. Quidam exponunt: qui clementer egit non solum cum viventibus, sed etiam cum mortuis suis: qui non destitit à clementia sua solita tam erga viuentes ipsos, quam erga mortuos illos. Alij: vt qui non destitit exercere benignitatem suam erga viuos, & erga mortuos, id est, erga nos, & erga mortuorum nostrorum recordationem in nobis. Sed præstat Nostri sensus, vt dicat, Boazum pietate vsum olim erga Eli-melechum & filios eius dum viuerent, & memoriæ quoque eorum iam mortuorum nunc gratificari, collata benignitate in Rutham, & Noamim.

PROPINQVVS NOSTER EST HOMO.] Heb. propinquus nobis est vir: de redemptoribus, vindicibus, assertoribus, nostris ipse, vel est. id est,

ex eis, ad quos pertinent vindiciæ, siue ius redimendi hæreditates nostras, & semen suscitandi, Levitici 25. v. 25. & Deuteron. 25. v. 5. Alij reddunt: propinquus noster est vir ille, ac de cognatis nostris ipse.

HOC QVOQUE PRÆCEPIT MIHI.] Heb. VERS. 21. etiam quia dixit ad me. Quidam: etiam certe dixit mihi. Alij: loquutus est insuper ad me. Aliqui: quin etiam mihi dixit: Nonnulli volunt esse elegantem ellipsim, ac suppleendam vocem benedictus ex antecedente versu: etiam benedictus, quia edixit mihi.

VT TAMDIV MESSORIBVS EIVS IVNGERER.] Heb. cum pueris, qui mihi sunt, habebis.] At supra vers. 8. dicit: & hîc adharebis, cum puellis meis, quia in agro, & pueri & puellæ Boazi erant, & vtrisque adiungi Rutham voluit Bohaz, pueris messoribus, & puellis spicilegium facientibus, aut certe etiam metentibus, vel fasciculos colligantibus.

MELIVS EST FILIA MEA, VT CVM PVELLIS EIVS EXEAS AD METENDVM, NE IN ALIENO AGRO QVISPIAM RESISTAT TIBI.] Nos Hebræa verbis totidem reddimus: Alij sic 1. Bonum est filia mea, quod egrederis cum puellis eius, ne occurrant tibi in agro alio, id est, honestum est, placet quod egrederis ad colligendum cum puellis eius, ne in te irruant, vel aduersi sint tibi metentes in agro alio. 2. Bonum est, filia mea, quod exeas cum puellis eius, & non obuiabunt in te in agro alio. 3. Placet, filia mea, quod cum puellis eius egrederis, ne quis tibi in agro alio obstat. 4. Bonum est, filia mea, vt exeas, cum puellis eius, ac non aduersi sint tibi metentes in agro altero. 5. Bonum est, filia mea, vt exeas cum puellis eius, & non obuersentur, seu aduersentur tibi, in agro alio.

ET TAMDIV CVM EIS MESSVIT.] Re- VERS. 23. prehendant Nostrum quod messuit dixit, cum Hebraicè sit, ad colligendum: aliud enim est metere, aliud spicilegium facere, quod hîc dicitur. Sed id ridiculum: nam cathachristicè rectè metere dixit pro colligere, cum vtrumque simul fieret, & tamdiu vtrumque duraret.

DONEC HORDEA ET TRITICVM IN HORREIS CONDERENTVR.] Heb. ad- dunt hîc: וַתָּשָׁב Vatteschab ad socrum suam, אַשָּׁב Ajaschab, id est: & sedit, mansit, habitavit apud socrum suam. vel cum socru sua. Quidam: deinde mansit apud socrum suam. Alij: ceterum apud socrum suam versabatur. Alij legunt וַתָּשָׁב Vattaschab, à שָׁב Schub: & reuersa fuit ad socrum suam, quod instituto videtur magis congruere, vt Noster initio capitis sequentis annexuit.

CAPVT TERTIVM.

Ruth socrus consilio ad pedes Booz dormientis recumbens, accepto lato responso multas hordei mensuras ad socrum defert.

Vulg.

Malu.

Postquam autem reuersa est ad socrum suam, audiuit ab ea: Filia mea, quæram tibi requiem, & providebo ut bene sit tibi.

2 Booz iste, cuius puellis in agro iuncta es, propinquus noster est, & hac nocte aream hordei ventilat.

3 Lauare igitur, & ungere, & induere cultioribus vestimentis, & descende in aream. non te videat homo, donec esum potumque finierit.

4 Quando autem ierit ad dormiendum, nota locum in quo dormiat: veniesque & discooperies pallium, quo operitur à parte pedum, & proicies te, & ibi iacebis: ipse autem dicet tibi quid agere debeas.

5 Quæ respondit: Quidquid præceperis, faciam.

6 Descenditque in aream, & fecit omnia quæ sibi imperauerat socrus.

7 Cumque comedisset Booz, & bibisset, & factus esset hilarior, Issetque ad dormiendum iuxta aceruum manipulorum, venit absconditè, & discooperto pallio, à pedibus eius, se proiecit.

8 Et ecce, nocte iam media expauit homo, & conturbatus est: viditque mulierem iacentem ad pedes suos,

9 & ait illi: Quæ es? Illaque respondit: Ego sum Ruth ancilla tua: expande pallium tuum super famulam tuam, quia propinquus es.

10 Et ille, Benedicta, inquit, es à Domino filia, & priorem misericordiam posteriore superasti: quia non es secuta iuvenes, pauperes siue diuites.

11 Noli ergo metuere, sed quidquid dixeris mihi, faciam tibi. Scit enim omnis populus, qui habitat intra portas urbis meæ, mulierem te esse virtutis.

12 Nec abnuo me propinquum, sed est alius me propinquior.

Maluenda, In Ruth.

Tdixit ei Naghomi socrus eius: Filia mea, an non quæram tibi^a resistentiam; ^b qua bene sit tibi?

2 Et nunc an non Boghah^c cognitio nostra, ^d cuius fuisti ^e ad excussas eius: ecce ipse ^f spargens aream hordeorum nocte.

3 Et ^g ablues, & unges, & pones vestes tuas super te, & descendes aream: & non ^h cognoscêris viro, usque ad ⁱ consummare eum ad comedere, & ad bibere.

4 Et erit in cubare eum, & cognoscet locum, quo cubabit ibi: & venies, & ^k reuelabis pedale eius, & cubabis: & ipse annuntiabit tibi, quod facies.

5 Et dixit ad eam: Omne quod dices ad me, faciam.

6 Et descendit aream; & fecit secundum omne, quod præcepit^l eam socrus eius.

7 Et comedit Boghaz, & bibit, & bonum fuit cor eius: & venit ad cubare in extremitate^m acerui: & venitⁿ in latentia, & reuelauit pedale eius, & cubauit.

8 Et fuit in medietate noctis, & contremuit vir, & perculsus fuit: & ecce vira cubans pedali eius.

9 Et dixit: Quæ tu? Et dixit: Ego Ruth ancilla tua; & expandes^o alam tuam super ancillam tuam, quia ^p redimens tu.

10 Et dixit: Benedicta tu^q IHVH, filia mea, ^r bonificasti^s benignitatem tuam posteriorem^t de prima, ad^u nequaquam ambulare post^x electos, si^y exhaustus, si diues.

11 Et nunc, filia mea, non timebis: omne, quod dices, faciam tibi: quia cognoscens omnis porta populi mei, quia vira^z strenuitatis tu.

12 Et nunc quia fideliter, ^a quia si ^b redimens ego: & etiam^c existentia redimentis propinqui^d de à me.

^a ut Cap. 1. vers. 9.
^b quò, quòd, ut

^c cognatio, affinitas. pro è cognatione nostra, vel cognatus noster
^d quæ
^e cū puellis famulabus
^f ventilans
^g ablues te, & unges te
^h cognita
ⁱ finire, complere, perficere, absolueret.
^k deteges, deuolues, emigrabis.
Sic v. 7.

^l ei

^m cumuli
ⁿ Sic Iudicum 4. v. 21.
^o oram
^p redemptor, vindex, assertor. ut supra Cap. 2. vers. 20.

^q datinus.
^r bonam fecisti

^s pietatem, beneficentiam
^t præ

^u neutiquā, non omnino

^x iuvenes
^y attenuatus
^z virtutis, roboris, fortitudinis,

virtute prædita, strenua

^a OR
^b ei im, quinimmo

redemptor, vindex, assertor ut supra vers. 9.

Sic mox,
^c est redimens, propinquus

^d præ

O o 2

13 Per

13 Quiesce hac nocte: & facto mane, si te voluerit propinquitatis iure retinere, bene res acta est: sin autem ille noluerit, ego te absque ulla dubitatione suscipiā: viuit Dominus. dormi vsque mane.

14 Dormiuit itaque ad pedes eius, vsque ad noctis abscessum. Surrexit itaque antequam homines se cognoscerent mutuo, & dixit Booz: Cane ne quis nouerit quod huc veneris.

15 Et rursum, expande, inquit pallium tuum quo operiris, & tene utraque manu. Qua extendente, & tenente, mensus est sex modios hordei, & posuit super eam. Qua portans ingressa est ciuitatem.

16 & venit ad socrum suam. Qua dixit ei. Quid egisti filia? Narrauitque ei omnia, qua sibi fecisset homo.

17 Et ait: Ecce sex modios hordei dedit mihi, & ait: Nolo vacuum te reuerti ad socrum tuam.

18 Dixitque Noëmi: Expecta filia donec videamus quem res exitum habeat. neque enim cessabit homo nisi compleuerit quod locutus est.

13 Pernocta noctem, & erit in mane, si redimet te, bonum, redimet: & si non beneplacitum habebit ad redimere te; & redimam te ego, ^f viuens IHH: cuba vsque ad mane.

14 Et cubauit pedali eius vsque ad mane: & surrexit in antequam agnosceret vir & sodalem suum: & dixit: Non ^h cognitum erit, quia venit vir a aream.

15 Et dixit: ⁱ Da ventrale, quod super te: & ^k apprehende in eo. Et apprehendit in eo: & mensurauit sex hordeorum, & posuit super eam: & venit urbem.

16 Et venit ad socrum suam: & dixit: Quæ tu filia mea? Et annuntiauit ei ^l omne, quod fecit ei vir.

17 Et dixit: Sex hordeorum ista dedit mihi: quia dixit ^m ad me: Non venies ⁿ vacuitate ad socrum tuam.

18 Et dixit: ^o Sede, filia mea vsque: quo cognosces quo modo cadet ^p verbum: quia non ^q tranquillabitur vir, ^r quia si ^t consummauit ^u verbum ^v die.

^e complacerebit, acceptum, gratum habebit, vult ^f viuus

^g socium, proximum, familiarem ^h cognosce-

ⁱ affer, cedo, adhibe ^k obtine, ^l omnia, que ^m non scribitur in Hebraeo, sed legitur.

ⁿ vacuè, vacua ^o Mane

^p res ^q quiescet

^r כִּי, ^s im, quinimò, nisi

^t compieuit, absoluit, finiuit, perfecit

^u rem ^v hodie

COMMENTARIA.

VERS. 1.

ILIA MEA, QUÆRAM TIBI REQUIEM, &c.] Filia mea, an non quæram tibi requiem, qua bene sit tibi? Exponunt, q. d. an non sollicita sum ut tibi de futuro connubio prospiciatur. Confer cum Cap. 1. vers. 9. De hac affirmandi formula per interrogationem, vide supra Cap. 2. vers. 9. quasi dicat, Certissimè, proculdubio, in hoc tota sum, ut quæram tibi residentiam quietam, statum optimum coniugij.

VERS. 2.

PROPINQVVS NOSTER EST.] Hebr. cognatio nostra. Quidam: de consanguinitate nostra. Alij: cognatus, affinis noster. Nam ut latini dicunt, seruitium, pro seruis, necessitudines, pro necessariis. sic Hebræi cognationem dicunt pro cognato. ut Levitic. 18. vers. 9. & 11. Genitura, seu Natiuitas dicitur pro Genita, genititia, nata.

ET HAC NOCTE AREAM HORDEI VENTILAT.] difficile est intelligere quomodo hordeum in area noctu ventilaretur. Quidam exponunt: ecce ipse ventilat aream hordeorum hac nocte. id est, statuit ventilare. Sic Iosue 24. vers. 9. (Et Balak pugnavit contra Israël) id est, conatus est, in animo habuit, statuit pugnare. Et supra Cap. 1. v. 6. (Et reuersa est Nahomi.) id est, in animo habuit reuerti. Et infra cap. 4. vers. 3. (vendidit.) id est, vendere parat. Sed simplicius est: ecce ipse dormit hac nocte in area, ut sum-

mo mane curet hordeum ventilari. Aliqui reddunt: ecce ipse ventilaturus est hoc hordeum in area hac nocte. Possit reddi: ecce ipse constringit, complicat, congregat horreum hordeorum hac nocte. id est, hordea in horreum. Sic verbum זָרַח zarah sumitur 2. Samuel. 22. v. 40.

LAVARE IGITUR, ET VNGERE, &c.] Notant consilium istud ex re legitimum fuisse, specie inhonestum: sed fidentem pietati vtriusque, & Bohazi senio, illud nurui proposuisse: ita ut offensionem proximi circumstantiis temporis & loci vitaret.

ET VNGERE.] vnguentis pretiosis & odoriferis solebant orientales perungi, præsertim fœminæ, cum se ad venustatem componerent. 2. Samuel. 12. vers. 20. & Cap. 14. v. 2. 2. Reg. 4. vers. 2. Iudith 10. vers. 3. & cap. 16. vers. 10. Esther 2. vers. 12. Qui mos in occidentem quoque promanauit. Plinius lib. 13. cap. 3. [Summa commendatio vnguentorum, ut transeunte fœmina, odor inuilet etiam aliud agentes.]

ET INDVERE CVLTIORIBVS VESTIMENTIS.] Hebr. & pones vestes tuas super te. rectè Noster intellexit cultiores, præstantiores, & elegantiores vestes.

ET DISCOOPERIES PALLIVM, QVO OPERITVR A PARTE PEDVM.] Hebr. & deuolues מרגלותי margelothau. variè conuertunt, 1. & reteges pedes eius. sic vocem, מרגלות margeloth, capi volunt Daniel. 10. v. 6.

2. &

2. & discooperies à pedibus eius, vel à parte pedum eius. ut mem, hîc sit seruale, & præpositio. 3. & deteges ad pedes eius, vel iuxta pedes ipsius. 4. & discooperies locum pedum eius. id est, inferiorem partem lecti. vel, pedes lecti. 5. Quidam notant MARGELOTH esse nomen fœminini generis, singularis numeri; & ut מראשחורb, capitale, cervical, seu pulvinum: ita hoc, pedale, pedaneum, seu pedamentum significare. unde reddunt: & deuolues pedale eius. Alij volunt esse fœmineum formæ pluralis, exponuntque, pedalia, pedanea, pedamenta eius. quæ infernè ad pedes tegendos admoventur. Nonnulli reddunt: pedales-stragulas eius. Sic vers. 7. & 8. & 14.

VERS. 7. ET FACTVS ESSET HILARIOR.] Hebr. & bonum fuit cor eius. Alij: & exhilaratum fuit cor eius. Nonnulli, & hilaris animo fuisset, Nimirum cum hilariter conuiuatus fuisset, prout fieri solebat messis, vindemiæque tempore. quod allusum putant Psalm. 4. vers. 8. Quidam festum tunc fuisse existimant, quale Athenis celebrabatur, quod Aloa vocabant, quum comportatis ex agris frugibus festum agitent: sic dictum, quod illius festi diebus homines in areis, quæ Græcè ἀλῶς dicuntur, morarentur. De quo festo Vide Cælium Rhodiginum lib. 12. Lectionum antiquarum, cap. 19. Lilius Gyraldus Syntagma 17. Henricum Stephanum tom. 1. Thesauri, colum. 326. Rudolphum Hospinianum libro 2. de festis, fol. 148. colum. 2.

VERS. 8. EXPAVIT HOMO.] Hebr. & contremuit, trepidauit, exterritus fuit. Videlicet, rei nouitate percussus.

ET CONTVRBATUS EST.] de significatione verbi לָפַת laphath egimus Iudicum 16. vers. 29. Hîc in Niphal ponitur, & variè reddunt: 1. inclinauit se ad videndum, quid illud esset, quod ad pedes iaceret. 2. & vertit, conuertit se. id est, huc illuc vertit se, de latere scilicet in latus. 3. & percussus fuit. 4. & distorsit se, deflexit se. 5. & apprehendit se se. id est, membra sua ad se retraxit, more eorum, qui pauore corripuntur subito membra sua alia ad alia collegit, & apprehendit præ timore. 6. & contrectauit. Scilicet id, quod ad pedes suos iacebat. Chaldaus: emollita fuit sicut rapum caro eius præ metu. quod לָפַת laphath, seu לָפַת lepheth Rabbinis & Arabibus sit rapum, vel rapa.

VERS. 9. EXPANDE PALLIUM TVVM SUPER FAMILIAM TVAM.] Hebr. & expandes alam tuam, super ancillam tuam. id est, oram pallij tui, seu operimenti tui. Aliqui metaphoricè exponunt, id est, recipe me in tuam fidem & protectionem, nam aues alis protegunt pullos suos, & homines pallio, & operimento, quos tutari volunt. Alij, periphrasim esse coniugij volunt, q. d. expande super me vestem tuam, extende super me operimentum tuum, obnubito me Hispanicè, Veladame, desponde me tibi, duc me in uxorem, contrahe mecum matrimonium, celebra mecum nuptias. Vide de hac loquutione annotata in Genes. 20. vers. 16. in 7. expositione. Consimili loquendi genere dicitur, detegere

alam patris sui, Deuteronom. 22. vers. 30. & cap. 27. vers. 20. pro rem habere cum uxore Patris sui, scilicet cum ea, quam pater eius obnupsit, & super quam expandit alam suam. verum hæc phrasis: expande alam tuam super ancillam tuam, vtrumque complecti videtur, & protectionem & coniugium. quasi dicat, me ducens in uxorem, protectionem meam suscipias. Vide supra Cap. 2. vers. 12. Longius quidam interpretantur: & expandes gremium tuum super ancillam tuam. Sic Ezechiel. 16. 8.

ET PRIOREM MISERICORDIAM POSTERIORE SUPERASTI.] Nostra translatio, Hebraica verba ordine expressit. Alij sic: Præstantiorem reddidisti pietatem tuam hanc posteriorem illa priore. Quidam: meliorem fecisti gratiam tuam posteriorem priore. Aliquit ampliasti pietatem tuam posteriorem supra-priorem. Nonnulli: meliorem præstas benignitatem tuam hanc posteriorem illa priore. id est, Quod socrum tuam mariti recordatione sequuta es, magnum quidem est: sed maius adhuc, quod posthabita ætatis & formæ meæ ratione, mariti propinquum iuuenibus formosis præfers.

QVID QUID DIXERIS MIHI FACIAM TIBI.] Explicant, id est, connubium, quod expetis cum vindice procurabo.

OMNIS POPVLVS, QVI HABITAT INTRA PORTAS VRBIS MEÆ.] Hebr. omnis porta populi mei. Exponunt, tota porta populi mei. synecdochicè, pro tota ciuitas, seu vniuersa vrbs populi mei. quidam reddunt: quisque intra portas populi mei. Portam pro vrbe synecdochicè Hebræis plerumque sumi notant, ut Genes. 22. vers. 17. Deuteronom. 17. vers. 1. Abdiæ vers. 11. & alibi, Alij conuertunt: vniuersus senatus: tota curia: totum forum: omnis conuentus iudicialis, totum tribunal populi mei. Quod olim iudicia publica in portis vrbiū exercerentur, ut infra cap. 4. vers. 1. vide Genes. 22. 17. Chaldaus: Sciunt omnes, qui sedent in porta synedrij magni Bethlehemitici te esse mulierem iustam, &c.

NEC ABINVO ME PROPINQVVM, &c.] Hunc versum totidem verbis ex Hebræo nostra excipit Translatio, variè. Alij: 1. Iam igitur fateor verum esse, quod cognatus sum: est tamen alius cognatus propinquior me. 2. Iam igitur verum est, quod cognatus sum, &c. 3. & nunc quia verè propinquus sum: & etiam propinquus, propinquior me. 4. Nunc itaque verum est, quod ego sum vindex: est tamen & alius vindex me propinquior. 5. Nunc, inquam, quia verum est, etsi vindex ego sum: tamen præterea esse vindicem propinquiorem me. 6. Et nunc, quia verè licet vindex ego sim: tamen etiam est vindex propinquior me. 7. Hispanicus: y ahora aunque es, cierto que yo soy el redemptor: contodo esso hay ostio redemptor mas cercano que yo. Particulam, אָמֵן amenam vertunt, verè fideliter, certò, profectò. Illud vero כִּי אֲנִי גֹאֵל אֹנֹכִי ci im goel anochi, reddunt: quinimo redemptor ego. Alij: Etsi vindex ego sum. Nonnulli: Licet vindex ego sim. ex verbo: Quia si redimens ego. Hebræi notant, י מ, Si hîc quidem scribi, sed non legi. Non dubito geminationem particulæ כִּי ci adiecto אֲנִי im

ad sententiæ emphasim plurimam vim habere. q. d. quod sane ita verè est, quod ego reuera sum iure propinquitatis vindex: at est etiam alius vindex me propinquior.

VERS. 13. SI TE VOLVERIT PROPINQUITATIS IURE RETINERE, BENE RES ACTA EST: SIN AUTEM ILLE NOLVERIT, EGO TE ABSQUE VLLA DVBINATIONE SVSCIPIAM-VIVIT DOMINVS.] Hebræa hîc nos verbatim transfudimus. Alij in hunc modum: *si ille ius tibi cognationis prestare voluerit, bene est, propinquus sit, vel prætet: si verò noluerit id tibi prestare, ego ius illud cognationis tibi prestabo, vivit Iehoua.* Quidam: *si propinquus tuus esse voluerit, bene propinquus sit.* id est, si te voluerit accipere in vxorem, tanquam, qui illud facere debeat iure propinquitatis, rectè est, propinquitatis iure te habeat vxorem. *Si verò noluerit propinquus tuus, esse propinquus; ero tibi ego propinquus, vivit Dominus.* hoc est, si te noluerit ducere vxorem iure propinquitatis; ego te ducam vxorem iure propinquitatis, *vivit Iehoua.* Aliqui: *si is tibi ius vindicis prætulerit, benè, prætet: si vero ei non placuerit, ut tibi ius vindicis prætet, ego ius vindicis prestabo.* Nonnulli: *si vindicabit te, bene est, vindicet: sin autem noluerit vindicare te, tum vindicabo te ego, ut vivit Iehoua.* De significatione verbi גאל *gaal*, quod redimere, vindicare, asserere significat, abundè disseruimus in Genes. 48. vers. 16. Observant, quod est sanè verissimum, in isto libro Ruth hoc verbum notare, *iure propinquitatis asserere, vindicare sibi*, hoc est, ducere cognatam, ut hereditas ad te deuoluatur. Vnde reddunt: *si asseruerit te, benè, asserat: si autem non voluerit asserere te; tunc ego te asseram, vivit Iehoua.* vide supra in cap. 2. vers. 20. Porro illud quod Hebraicè est, *si redimet* יוֹבֵד *etob redimet*, &c. Aliqui ex Hebræis putant יוֹבֵד hîc nomen esse proprium illius viri, cui arctius ius propinquitatis erat cum defuncto Ruthæ marito, de quo hîc sermo. Sed id est friuolum, & pugnat cum vers. 1. capitis 4. vbi nomen vindicis Bohazo propinquioris reticetur. Simplicius est, si redemerit te ille redemptor me propinquior, bonum sit, benè se res habet, bonum factum, rectè fiet redimat, &c.

VERS. 15. PALLIVM TVVM.] מִיִּתְחַתְּךָ *mithachath*,

ajunt esse *lintheamen*, seu *velamen velum explanatum & extensum*, quo mulieres caput velant ac ornant. Quidam, *linteam* reddunt. Alij, *peplum*, Alij, *velum*. Chaldæus, *Sudarium*. LXX. *perizoma*, id est, *succinctorium muliebre*, seu *semicinctium*, ut appellatur Actor. 19. vers. 12. Nec desunt, qui *supparum*, de quo vide Festum, & Nonium. Nonnulli, *ventiale* quo vocabulo vtitur Plinius lib. 8. cap. 48. nempe vestis, seu operimentum quo venter tegitur, Hispanicè, *Auantal*, seu *deuantal*. sic dictum, quod super ventrem expalmetur, seu explanetur. quod instituto conuenit. Nec desunt, qui *mantellum*, Hispanicè, *Manteo*. Aliqui, *pallam*. quæ totum corpus tegeret.

QVO OPERIRIS.] Hebr. *quod est super te.* Quidam: *quo caput velas* aut *regis*. Alij: *quo tegeris*. Nonnulli: *quo tegeris cubans in lecto*. Aliqui: *quo te inuoluisti*. Num fortè attulerat sindonem, aut lodicem ad se inuoluendum in lecto aut strato?

MENSVS EST SEX MODICOS HORDEI. Hebr. & *mensurauit sex hordeorum*. Plerique subaudiunt *sex sata* vel *modios hordeorum*. Alij: *sex mensuras hordei*. quæcunque illæ fuerint, tunc notæ & vsuales, quibus metiri hordeum solebant. Sic infra v. 17.

INGRESSA EST CIVITATEM.] יָבֹא *iabo*, venit, est verbum masculineum, incommode ad Ruth referri videtur: nisi sit generis enallage, & Ruthæ ob virilem & strenuum animum in hoc negotio, de industria verbum masculineum tribuatur. Plerique tamen ad Boazum referunt, & venit, *ingressus est urbem*. vnde exponunt, deinde ingressus est ciuitatem Bohaz ad conficiendum, quod Ruthæ promiserat, ut sequens caput ostendit.

QVID EGISTI FILIA?] Hebr. *Quæ tu filia mea?* vel *Quanam es filia mea?* Nam ipso diluculo venerat, ita ut socrus eam de facie agnoscere non posset, supra vers. 14. Aliqui Hebræorum exponunt fieri potuisse, ut socrus non viderit eam, donec aperuerit ei fores: atque ex voce, atque aliis circumstantiis cognouerit eam sceminam aliquam fuisse. Alij: *Quid tu filia mea?* subaudi, *egisti?* Nonnulli: *Quanam & qualis tu redis filia mea?*

a redēptor, vindex, asseritor- iure-cognationis. Sic infra. b de quo c Accede, diuerse, declina, Adef- dū. Sic sta- tim.

CAPVT QVARTVM.

Booz coram senioribus ciuitatis accipit possessionem Elimelech, & Ruth nurum defuncti in vxorem, cedente alio propinquiore iuri propinquitatis, ex qua genuit Obed auum David Regis.

Vulg.

I Scendit ergo Booz ad portam, & sedit ibi. Cūque vidisset propinquum praterire, de quo prius sermo habitus est, dixit ad

Malu.

I T Boghaz ascēdit portam, & sedit ibi: & ecce a redimens transiens, b quem loquutus fuit Boghaz: & dixit: c Discede, sede hîc Peloni

eum : Declina paulisper, & sede hîc :
vocans eum nomine suo. Qui diuertit,
& sedit.

2 Tollens autem Booz decem viros de
senioribus ciuitatis, dixit ad eos : Se-
dete hîc.

3 Quibus sedentibus, locutus est ad
propinquum : Partem agri fratris nostri
Elimelech vendet Noëmi, quæ reuersa
est de regione Moabitide :

4 quod audire te volui, & tibi dicere
coram cunctis sedentibus, & maioribus
natu de populo meo. Si vis possidere iure
propinquitatis : eme, & posside. sin au-
tem d'splices tibi, hoc ipsum indica mihi,
ut sciam quid facere debeam. nullus
enim est propinquus, excepto te, qui prior
es : & me, qui secundus sum. At ille re-
spondit : Ego agrum emam.

5 Cui dixit Booz : Quando emeris a-
grum de manu mulieris, Ruth quoque
Moabitidem, quæ uxor defuncti fuit,
debes accipere : ut suscites nomen pro-
pinqui tui in hereditate sua.

6 Qui respondit : Cedo iuri propinqui-
tatis : neque enim posteritatem familie
meæ delere debeo. tumeo utere priui-
legio, quo me libenter carere pro-
fiteor.

7 Hic autem erat mos antiquitus
in Israel inter propinquos, ut si quan-
do alter alteri suo iuri cedebat, ut esset
firma concessio, soluebat homo calcea-
mentum suum, & dabat proximo suo. hoc
erat testimonium cessionis in Israël.

8 Dixit ergo propinquus suo Booz : Tol-
le calceamentum tuum. Quod statim so-
luit de pede suo.

9 At ille maioribus natu, & vninverso
populo, Testes vos, inquit, estis hodie,
quod possederim omnia quæ fuerunt Eli-
melech, & Chelion, & Mahalon, tra-
dente Noëmi :

10 Et Ruth Moabitidem, uxorem
Mahalon, in coniugium sumpserim, ut
suscitem nomen defuncti in hereditate
sua, ne vocabulum eius de familia sua ac
fratribus & populo deleatur. Vos in-
quam, huius rei testes estis.

11 Respondit omnis populus, qui erat in
porta, & maiores natu, Nos testes su-
mus : faciat Dominus hanc mulierem,
quæ ingreditur domum tuam, sicut Ra-
chel, & Liam, quæ edificauerunt do-
mum Israël : ut sit exemplum virtutis in
Ephrata, & habeat celebre nomen in
Bethlehem :

12 Fiâtque domus tua, sicut domus

Peloni Almoni. Et discessit, & sedit.

2 Et accepit decem homines de ^d Se-
nibus vrbis, & dixit : Sedete hîc. Et se-
derunt.

^d senatoria
bus. Sic
v. 4. 9. 11.

3 Et dixit redimenti : ^e Partem agri,
quæ fratri nostro Elimelecho, ^f vendi-
dit Naghomi, quæ reuersa fuit de agro
Moab.

^e portionem
^f vendere-
statuit, de-
creuit

4 Et ego dixi : ^g Reuelabo aurem
tuam, ad dicere : ^h Acquire præsentia
sedentium, & præsentia senum popu-
li mei, si ⁱ redimes, redime : & si non re-
diment, annuntia mihi : & cognoui,
quia non præter te ad redimere : & ego
post te. Et dixit : Ego redimam.

^g Detegam,
deuoluam
^h Compara,
posside. Sic
v. 5. 8. 9.
ⁱ vindicabis,
asseret iure
cognationis. Ita
deinceps.

5 Et dixit Boghaz : In die acquirere
te agrum de manu Naghomi : & de ad
Ruth Moabitidem viram mortui ac-
quisiisti, ad ^k surgere-facere nomen
mortui super hæreditate eius.

^k erigere,
suscitare,
stabilire. Sic
vers. 7. 10.

6 Et dixit redimens : Non potero ad
redimere mihi nequando ^l funditus
perdam hæreditatem meam : redime
tibi tu redemturam meam, qui non po-
tero ad redimere.

^l corrupâ

7 Et istud ^m faciebus in Israël super
redemtura, & super ⁿ commutatione,
ad surgere-facere omne verbum : ^o
Eduxit vir calceamentum suum, & da-
bit ^p sodali suo. Et ista ^q rectificatio in
Israël.

^m datiuus,
ad facies,
ante
ⁿ permuta-
tione
^o Extraxit,
detraxit. Sic
vers. 8.

8 Et dixit redimens Boghazo : Acqui-
re tibi. Et eduxit calceamentum
suum.

^p socio, pro-
ximo, fami-
liari
^q certum-
testimoniû

9 Et dixit Boghaz senibus, & omni
populo : testes vos ^r die, quia acquisiui
^s omne, quod Elimelecho, & omne,
quod Chiljoni, & Machloni : de manu
Naghomi.

^r hodie
^s omnia,
quæ. Sic sta-
tim.

10 Et etiam Ruth Moabitidem viram
Machlon acquisiui mihi ^t viræ, ad sur-
gere facere nomen mortui super hæ-
reditate eius : & non exscindetur no-
men mortui de cum fratribus eius, &
de porta loci eius : testes vos ^u die.

^t datiuus.
in viram, in
uxorem. Sic
vers. 13.

^u hodie.

11 Et dixerunt omnis populus, qui in
porta, & senes : Testes. Dabit IHVH vi-
ram venientem ad domum tuam sicut
Rachel, & sicut Leah, quæ ædificaue-
runt ^x duæ ex domum Israël : & fac ^y
strenuitatem in Ephrathah : & voca
nomen in Beth-lechem.

^x ambæ ip-
sæ
^y virtutem,
fortitudinē

12 ^z Et fuit domus tua sicut domus
Pheretz,

^z ut sis

Phares, quem Thamar peperit Iudæ, de semine quod tibi dederit Dominus: ex hac puella.

13 Tulit itaque Booz Ruth, & accepit uxorem: ingressusque est ad eam, & dedit illi Dominus ut conciperet, & pareret filium.

14 Dixeruntque mulieres ad Noëmi: Benedictus Dominus, qui non est passus ut deficeret successor familia tua, & vocaretur nomen eius in Israël.

15 Et habeas qui consoletur animam tuam, & enutriet senectutem. de nuru enim tua natus est, quæ te diligit: & multo tibi melior est, quàm si septem haberes filios.

16 Susceptumque Noëmi puerum posuit in sinu suo, & nutricis ac gerule fungebatur officio.

17 Vicina autem mulieres congratulantes ei, & dicentes: Natus est filius Noëmi: vocauerunt nomen eius Obed: hic est pater Isai, patris David.

18 Hæ sunt generationes Phares: Phares genuit Efron.

19 Efron genuit Aram, Aram genuit Aminadab.

20 Aminadab genuit Nahasson, Nahasson genuit Salmon.

21 Salmon genuit Booz. Booz genuit Obed.

22 Obed genuit Isai, Isai genuit David.

Pheretz, quem ^a genuit Thamar ^b Iehudah, de semine, quod dabit IHVH tibi de ^c excussa ista.

13 accepit Boghaz Ruth, & fuit ei, vir: & ^d venit ad eam: & dedit IHVH ei ^e ingrauidationem, & ^f genuit filium.

14 Et dixerunt mulieres ad Naghom: Benedictus IHVH, qui non ^g cessare fecit tibi ^h redimentem ⁱ die: ^k & vocatum fuit nomen eius in Israël.

15 Et erit tibi ^l reuerrere facienti animam, & ad ^m vniuersitare ⁿ decrepitudinem tuam: quia nurus tua, quæ amauit te, genuit eum: quæ ipsa bona tibi ^o de septem filiis.

16 Et accepit Naghomi ^p natum, & posuit eum in ^q sinu suo, & fuit ei, ^r fideli.

17 Et ^s vocauerunt ei ^t conscenatrices nomen ad dicere: Genitus fuit filius ^u Naghomi; & vocauerunt nomen eius Ghobed: ipse pater Isai patris David.

18 Et istæ generationes Pheretz: Pheretz genuit Chetzron.

19 Et Chetzron genuit Ram: & Ram genuit Ghaminadab:

20 Et Ghaminadab genuit Nachson: & Nachson genuit Salmah:

21 Et Salmon genuit Boghaz: & Boghaz genuit Ghobed.

22 Et Ghobed genuit Isai: & Isai genuit Dauidem.

^a peperit
^b datum.
ipfi Iehudæ
^c puella
^d congressus. fuit cum ea.
^e conceptionem
conceptum
^f peperit.
Sic v. 15.
^g quiescere: destituit te vindice
^h redemptorem, vindicem, assertorem iureconsanguinitatis.
ⁱ hodie
^k vt vocetur
^l in reducendum
^m sustentare
ⁿ decrepitate
^o canitiem
^p præ
^q infantem
^r in gremio
^s in fidelem, in fidam, in nutritiam.
^t seu nutrice, vice nutricis.
^u indiderunt
^v contabernaculatrici, cohabitatrices, vicinæ.
^w datiuus.
ipfi Nahomi

COMMENTARIA.

VERS. I.

AD PORTAM. } exponunt, id est, ad locum Iudicij, vbi iudices conueniebant, & iudicia exercebantur: nimirum expectans dum vindex propinquior rediret peregrè. Iosephus: [Circa meridiem verò reuersus Bozus in oppidum, senatum coire fecit: ac mox Ruthem, & cognatum illum acciuit.] Sed vero propensius est cognatum illum inuocatum, forte fortuna, seu potius diuino consilio illac transiisse, siue euntem in agrum, siue inde redeuntem. Chaldaeus: Et Bohaz ascendit ad portam domus iudicij, quæ locus Sanhedrin, seu Synedrij, id est, fori Iudiciarij ipsius Senatus,

DECLINA PAVLISPER, ET SEDE HÎC.] Heb. discede, recede, diuerte, id est, à tuo loco digressus, accede. Sic verbum ^ו Sur capitur Prouerb. 9. v. 4. & alibi. Quidam: Adedum.

VOCANS EVM NOMINE SVO.] פלוני אלמוני Pheloni almoni. Notant hisce duabus vocibus Hebræos uti solere, quando aliquem certum

& proprium locum, cuius tamen nomen data opera exprimere nolunt, significare volunt. Vnde exponunt: & sede hic aliquo, vel alicubi. De loco dici videntur 1. Samuelis 21. v. 3. & 2. Regum 6. v. 8. Alij de persona dici potius existimant, aiuntque esse voces, quæ nihil significant, sed sic Hebræos loqui, cum certum hominem significare volunt, neque tamen eum nominare. Eusebius & S. Hieronymus libello de Locis Hebraicis: [Felmoni, Almoni, quod Aquila interpretatur, illum vel istum. Symmachus verò, nescio quem locum. Theodotion, illum locum.] Volunt esse quod Græci dicunt, ^{ὁ δὲ ἄνθρωπος} o deiva, quidam. Matthæi 26. v. 18. [Ite in ciuitatem πρὸς τὸν δέσποιναν, ad quemdam.] vnde hîc variè reddunt. 1. sede hîc talis & talis, vel, tu talis. 2. sede hîc, o quidam singularis. 3. sede hîc, quisquis tandem sis. 4. sede hîc, heus tu N, sic Latini litteram N, interponere solent, quando nomen alicuius scripto exprimere nolunt, sed voce pronuntiandum, aut nominandum intelligunt. 5. Hispanicus

Hispanicus Interpres: *sientate fulano, gutano*. optimè, neque enim dubito Hispanicas istas voces, factas ex Hebræis PELONI ALMONI, quamvis Alij, *gutano* à סתם *Satham* deducant. Itali dicunt, *il cotale*, facile intelligitur, Bohazum nomine proprio vindicem illum compellasse: sed auctorem huius libelli nominibus PELONI ALMONI intellexisse, nec tamen expressisse: sicut Christus nomen illius, ad quem discipulos mittebat, eis expressit: alioqui nescissent, quo mitterentur: sed Matthæum historiam referentem, suppressisse, ac dixisse, *Ite in ciuitatem ad quen-*
dam, certis de causis omisso nomine proprio. Et appositè quidem hæc duo nomina adhibentur ad occultandum nomen proprium alicuius: PELONI, enim est à פלה *Pala*, quod inter alia *velatum*, & *occultum* esse significat. ALMONI verò est ab אלמן *Alam*, id est, *mutum* esse.

VERS. 3. VENDET.] Heb. præteritum, *vendit*. Nonnulli exponunt, *vendere*-statuit. Vide similem loquutionem supra cap. 3. v. 2. Hunc sensum firmat vers. 5. infra. Aliqui reddunt: *alienauit*, id est, in filium Machlonem trāstulit, quò mortuo ad Rutham vxorem deuoluta est. Hoc autem ambiguè enuntiasse Bohazum vt hominis illius mentem penitus cognosceret, antequam illius conditionis de ducenda Rutha iniiceretur mentio.

VERS. 4. QVOD AUDIRE TE VOLVI.] Heb. *Dixi: reuelabo aurem tuam*. Exponunt, cogitavi, statui, apud me huius te admonere, siue id tibi indicare. *Reuelare aurem alicuius*, pro reuelare ei aliquod secretum, indicare ei aliquid, & de eo admonere. Similis loquutio est, 1. Samuelis 9. v. 15. & cap. 20. v. 2. & 13. Virgilius Ecloga 6. dixit,

— Cynthius aurem

Vellit, & admonuit —

Vbi Seruius: (*Aurem ideo, quia memoria consecrata est.*) Quidam hîc reddunt: *Statui reuelare te audiente*. Vel: *Dixi: Reuelabo auri tua*. Ego existimo hanc loquutionem continere feriam & attentam auditionem, q. d. aurem & animum attente aduerte ad ea, quæ dicturus sum.

SI VIS POSSIDERE IVRE PROPINQVITATIS, BME ET POSSIDE: SIN AVTEM DISPLICET TIBI, HOC IPSVM INDICA MIHI.] Heb. *Si redimes, redime: & si non redimet, indica mihi*. Vides subitam personæ mutationem, à secunda in tertiam. Quidam exponunt: *Et si non redimet: subaudi is*, qui ius habet redimendi, vel redemptor, aut vindex alius. q. d. si non vindicat quisquam, aut si vindicare velit nemo, me propinquior. Tremellius & Iunius: [*Quod si non vindicaturus est. Apostrophe ad seniores primum, deinde ad vindicem: qua non observata, locus videtur obscurior:*] Drusius: [*Si non vindicabis, scriptum in Hebræo, si non vindicauerit, postulat autem sententia vt accipiat pro illo, si non vindicaueris, siue enallage sit, siue subita apostrophe, siue subaudiendum, vindex alius, aut aliquid tale.*]

INDICA MIHI, VT SCIAM, QVID FACERE DEBEAM.] Heb. *indica mihi, & cognoui*.
Maluenda, In Ruth.

istud, & cognoui. Quidam præcedentibus iungunt, *indica mihi, & cognoscam*, id est, vt statuam, quid mihi faciendum sit. Sic Genes. 18. v. 21. Alij sequentibus: *scio enim quòd nemo est, qui redimere possit nisi tu*.

QVANDO EMERIS AGRVM DE MANV MVLIERIS.] Heb. *quo die adquisieris agrum de manu Nahomi*. Quidam: *quo die comparabis agrum illum alienatum à manu Nahomi*. Vide supra vers. 3. sic infra vers. 9.

RUTH QVOQVE MOABITIDEM, QVÆ VXOR DEFUNCTI FUIT, DEBES ACCIPERE.] Heb. plerique reddunt: *& à Rutha Moabitide vxore defuncti comparabis*, q. d. quod fieri nequit nisi simul ducas Ruth Moabitidem in vxorem. Alij: *& Rutham Moabitidem vxorem defuncti emes*, vel, *acquires*, aut possidebis. Nonnulli ita distinguunt: *quo die acquies agrum illum de manu Nahomi, & à Ruth Moabitide; vxorem defuncti acquies*. Cæterum Hebraicè concursus duarum præpositio-
num, & *de ad Rutham Moabitidem acquies*. Significat omninò, prorsus simul cum agro. Rutham acquirendam, quasi dicat, & de agro ad Rutham acquies. Verbum קנית *Kanithai* præteritum cum Iod paragogico, *acquisiisti*, certitudinem, necessitatem, constantiam ducendæ in vxorem Ruthæ ostendit. [*Vt suscites nomen propinqui tui in hereditate sua.*] Nimirum secundum legem Deuteronom. 25. vers. 5. Vide Comm. nostros in eum locum.

NEQVE ENIM POSTERITATEM FAMILIÆ MEÆ DELERE DEBEO.] Heb. *nequando corrumpam, seu perdam hereditatem meam*. Exponunt, quasi dicat, ne si vnam tantum prolem suscipiam, non mihi, sed mortuo suscipiam: ideòque hereditatem meam ita perdam, vt Elimelech & filij eius suam. Eadem ratio fuit Onanis Genes. 38. v. 9. iuxta hanc interpretationem, Agamus erat hic vindex. Iosephus vero, & Alij ei vxorem & filios fuisse tradunt. Vnde exponunt, ne perdam hereditatem meam, id est, ne, qui post primogenitum è defuncti vxore excitatum, nascerentur, paternæ hereditatis partem abstraherent: & sic paterna hereditas dissecta & diuisa in plures filios prioris & posterioris vxoris, minueretur & dissiparetur, seu disperderetur. Quantò enim possessio in plures distribuitur, tantò minor singulis obuenit.

TV MEO VTERE PRIVILEGIO.] Heb. *redime tibi tu redempturam meam*. Vel *vindica tibi tu vindicias meas*, seu *vindica tibi tu id, cuius mea erant vindicia*. Quidam: *vindica tu tibi ius propinquitatis meæ*.

HIC AVTEM ERAT MOS ANTIQVITVS IN ISRAEL.] Heb. *& istud ante in Israel*. Quidam: *hoc autem antiquitus in Israele obtinebat*.

VT SI QVANDO ALTER ALTERI SVO IVRI CEDEBAT,] Heb. *super redemptura, seu vindiciis, & super commutatione, seu permutatione*. Quidam, illud, *in permutatione*. Vniuersè exponunt, quum res inuicem permutarent, vt verbi gratia, agrum cum agro, aut aliquid huiusmodi: vel in emptione, & venditione

ditione generaliter, in omni publico alienationis genere. Synedoché: nam permutatio antiquissimum est alienationis genus, teste Aristotele Ethicorum ad Nichomachum lib: 5. cap. 5.

VT ESSET FIRMA CONCESSIO.] Heb. *ad surgere-facere omne verbum.* Quidam: *ad confirmandum quoduis negotium.* Alij: *ad stabilendam unamquamque rem.* Nonnulli: *ad confirmandam totam rem, siue totum, aut omnem contractum.*

SOLVEBAT HOMO CALCEAMENTVM SVVM.] Recte notant duplicem fuisse excalceationem, vnam, iuris cessionem, de qua hîc: alteram in pœnam & ignominiam de qua Deuteronom. 25. v. 9. Vnde hîc exponunt: *detrahebat vir ille calceum suum.* Nimirum vir ille, qui rem à se alienabat: nam calcei traditione, iuris sui cessionem, & rei alienationem significabat. Etsi magis placet, vt de personarum commutatione hoc loco accipias, quæ commutatio vulgo, substitutio, vel subrogatio dicitur.

ET DABAT PROXIMO SVO.] nempe ei, in quem ius suum transfundebat. Calceamentum symbolum possessionis. Vide Deuter. 25. 9.

HOC ERAT TESTIMONIUM CESSIONIS IN ISRAEL.] Heb. *& ita testificatio in Israël.* Quidam: *& hoc erat eius rei testimonium in Israele.* q. d. hæc erat certa & firma, atque contestata formula, seu rata cæremonia & solemnitas contractus, seu cessionis iuris. Elias in Thisbi hæc scribit: *Kanah. Rabbini nostri dicunt: Acceptio possessionis. Item, possessio Sudar. id est, sudarij. Sic vocant consuetudinē, quæ successit in locum eius, quæ olim in Israël erat de qua mentio fit Ruth 4. Hæc autem consuetudo olim erat in Israël in commutatione propinquitatis, quum roborare quis vellet negotium: Extraherebat calceamentum suum. Ea est apud nos hodie, quod dum emimus, vel cōtrahimus aliquid, adhibeamus in hunc usum vestem, quam Sudar appellant. Hanc apprehendunt duo testes, & diserte explicant coram his, qui contrahunt verba conditionis eorum: quorum testium quisque expandit oram vestimenti sui, & qui recipiunt se confirmaturos quamlibet rem, attingunt oras vestimentorum illorum. Et hoc ipsum vocatur, קנין סודר Kinjan sudar. quæ voce usus est & Chaldeus in hunc locum, Acquire tibi: & extraxit calceamentum suum.] Hactenus Elias.*

DIXIT ERGO PROPINQVO SVO BOOZ, &c.] Hebræa hunc versum aliter concipiunt. *Et dixit redemptor ipsi Bohazo: posside tibi.*

VERS. 8.

ET EXTRAXIT CALCEVM SVVM.] Controuertit Hebræi suppositum verbi, *extraxit.* Quidam: *Et extraxit Boaz calceum suum.* Alij: *Et extraxit vindex, vel redemptor ille, calceum suum.* Quod procul dubio est vero similis. Quidam hanc calcei extractionem confundunt, & implicant, vt & illam cessionem iuris, & illam ignominiosam, de qua vers. 7. dicebamus simul complectatur. Vnde exponunt: *Et vindex extraxit calceum suum.* id est, passus est secundum legem Deuteronom. 25. vers. 9. ab ea, cuius connubium recusabat

extrahi, vt, cui ea nuberet illum in cessionis signum daret. Vide nobis annotata ad eum Deuteronomij locum. Iosephus: [*Boozus apud senatum contestatus, iussit mulierem accedere illum, & iuxta legem calceum ei detractum infaciem incutere.*]

ET POPVLO.] Heb. *& de porta loci eius.* VERS. 10. Quidam: *de curia popularium suorum.* Chaldeus: *de porta Synedrij, quæ est in loco eius.* Alij: *de senatu: de confessu iudicij.* quod iudicia in portis exercerentur. Plerique; *a porta loci sui.* id est, à ciuibus suis. Metonymia, & Synedoché.

QUÆ ÆDIFICAVERVNT DOMVM ISRAEL.] VERS. 11. Vide de hac loquutione in Deuteronom. 25. vers. 9. & in Genes. 16. vers. 2.

VT SIT EXEMPLVM VIRTVTIS IN EPHRATHA, ET HABEAT CELEBRE NOMEN IN BETHLEHEM.] Hebraicè, hæc de Bohazo imperatiuè efferuntur: *& fac strenuitatem in Ephraim, & voca nomen in Beth-lechem.* Et vtrumque verum est, & vtrumque per Ruth consequutus est Bohaz.

ET FAC STRENVITATEM.] Quidam: *& fac opes, vel & compara opes, seu diuitias.* Sic vox חַיִל *chajil* sumitur. Prouerbior. 31. v. 29. Psalm. 48. vers. 12. Genes. 34. vers. 29. & alibi. Vnde exponunt, quasi dicat, precamur, vt qui opes in hoc matrimonio non spectasti, opulentus ex eo fias. Alij: *& fac virtutem, strenuitatem, robur, fortitudinem,* id est, gere te viriliter, præsta te strenuum, fortem, gnavum, industrium.

IN EPHRATHA.] Vide supra Cap. 1. vers. 2. Nescio cur quidam hîc gignendi casu reddant: *& compara opes Ephraim,* id est, Bethlechemi.

ET VOCA NOMEN IN BETH-LECHEM.] Quidam: *& compara tibi nomen in Beth-lechem.* id est famam tibi acquire in Bethlehem. Alij: *prædica celebra, nomen in Beth-lechem.* Nonnulli: *& fias magni nominis in Beth-lechem.* Aliqui: *& fac prædicetur nomen Bethlechemi.* Nimirum tam demortui, quàm tuum ipsius, susceptis pluribus liberis.

ET VOCARETVR NOMEN EIVS IN ISRAEL.] Heb. *& vocatum fecit.* vel *vt vocetur,* VERS. 14. *nomen eius in Israël.* Quidam: *& celebretur nomen eius in Israele.* puta illius pij vindicis, qui propinquo suo defuncto semen excitauit: vt ante viri precati fuerant, vers. 11. Nec penitus alienè referas ad Deum: *Benedictus IHVH, qui non destituit te redemptore, & celebretur, & prædicetur nomen ipsius Iehouæh in Israel,* qui singularem hanc erga te exhibuit pietatem. Possis exponere, vt propagetur & augeatur nomen, soboles, genus tam pij vindicis, qui tantam pietatem erga defunctum propinquum ostendit, tam sollicitè curando suscitare ei nomen, & genus, supra vers. 5. & 10.

ET HABEAS, QVI CONSOLETVR ANIMAM TVAM.] Heb. *Et erit tibi in redire-facientem* VERS. 15. *animam.* Quidam: *Et erit tibi recreantem animam.* vel: *Animum quoque tuum recreaturus est.* Alij: *Et erit tibi reducens animam.* id est, reuocabit tibi animum, desperanti de prole, quam nunquam ne sperasses quidem. Pauci: *Hic*

Hic erit tibi instaurator animæ. id est, vitæ.

ET ENVIRIAT SENECTUTEM.] Heb. *ad sustentandum canitiem tuam.* de significatione verbi כלכל *Calcal* egimus Genes. 45. vers. 11. Hic conuertunt : 1. *atque alet senectutem tuam.* 2. *& sustinebit canitiem tuam.* 3. *idque sustentando canitiem tuam.* Ex verbo : *ad consummare, vniuersitare, decrepitem tuam.* id est, vt vniuersa, ne quid desit, tibi prouideat, quæ necessaria fuerint ad fouendam, alendam, nutriendam, sustinendam, sustentandam, decrepitudinem, seu canitiem tuam. Possis reddere, *ad calculandum canitiem tuam.* id est, ad omnibus calculis & numeris, omnique ratione, integrè, consumatè, perfectè, absolute sustentandam senectutem tuam.

DE NVRV ENIM TVA NATVS EST, QUÆ TE DILIGIT: ET MVLTTO TIBI MELIOR EST, QUAM SI SEPTEM HABERES FILIOS.] Hebræa nos ex verbo reddidimus: Alij sic: *quia nurus tua, quæ diligit te, peperit eum, quæ tibi melior est quam septem filij.* Quidam: *quoniam nurus tua, quæ te dilexit, genuit ei,* nempe Bohazo: *& hæc ipsa melior est tibi, quam septem filij,* id est, & quæ tibi interim multis liberis præstantior est. *Septem,* pro multis, notissimo Hebraismo, quod numerus septenarius sit numerus vniuersitatis. Vide 1. Samuel. 2. v. 5.

VERS. 16. POSVIT IN SINU SVO.] seu in gremio

suo, id est, fouit vnicè, charissimèque. Synecdoche.

VOCAVERVNT NOMEN EIVS OBED.] VERS. 17. id est, *Servientem, Colentem,* ab officio, quod antea dicebant, eum vetulæ præstiturum, vers. 15. Iosephus: [*Hunc Naamis nutricans Obedum de consilio mulierum nominavit, sibi in senectute constituta inseruiturum, nam ea vox Hebrais inseruientem significat.*] Alij, quod egregius Dei cultor extiterit: hoc iam ei prælagio benè ominantes.

HÆ SVNT GENERATIONES PHARES, &c.] VERS. 18. Ab hoc versu ad finem capituli exscripsit Matthæus cap. 1. v. 3. 4. & 5.

PHARES.] Heb. *Pheretz,* rationem nominis expositam habes, Genes. 38. v. 29.

ESRON.] Heb. *חצרון Chetzron,* licet interpretari, *Villanum, seu Paganum.*

RAM.] seu *Aram,* vt LXX. & Matthæus habent, significat, *Excelsum, Eleuatum, Altum.*

AMINADAB.] Heb. *עמינדב Ghaminadab,* exponitur, *Populus meus, Spontaneus, Beneficus, Ingenuus, Liberalis, Munificus, Magnus.*

NAHASSON.] Heb. *נחשון Nachschon,* significat, *Observatorem, Augurem, Incantatorem, vel Æreum, aut Serpentinum.* VERS. 20.

SALMON.] Heb. *שלמה Schalmah,* qui tamen [versu sequente dicitur *שלמון Schalmon,* denotat *Pacificum, Perfectum, Integrum, Fortunatum, Felicem.*

Valentiæ 23. Aprilis, 1623. ætatis meæ 57. cum tamen ab opere per octo continuos dies cessauerimus.

Venerabilis

Venerabilis

Venerabilis

Venerabilis

Venerabilis

Venerabilis: Adhuc in hunc usque diem
per octo continuis dies celebrantur.

23. Aprilis
1623.

LIBER PRIMVS SAMVELIS, QVEM NOS PRIMVM REGVM DICIMVS.

CAPVT PRIMVM.

Elcana habuit uxores Annam & Phenennam : quarum Anna diu sterilis & emula improperio tristis, fusa in Silo coram Heli oratione ad Dominum, genuit Samuelem; quem Domino obtulit vt vouerat.

Vulg.

IUIT vir vnus de Ramathaim sophim, de monte Ephraim, & nomen eius Elcana, filius Ierocham, filij Eliu, filij Thohu, filij Suph, Ephrathæus:

2 Et habuit duas uxores, nomen vni Anna, & nomen secunda Phenenna. Fueruntque Phenenna filij: Anna autem non erant liberi.

3 Et ascendebat vir ille de ciuitate sua statutis diebus, vt adoraret & sacrificaret Domino exercituum in Silo. Erant autem ibi duo filij Heli, Ophni & Phinees, sacerdotes Domini.

4 Venit ergo dies, & immolauit Elcana, deditque Phenenna uxori suæ, & cunctis filiis eius, & filiabus partes:

5 Anna autem dedit partem vnā tristis, quia Annam diligebat. Dominus autem concluderat vuluam eius.

6 Affligebat quoque eam emula eius, & vehementer angebat, in tantum, vt ex-

Malu.

ET fuit vir ^a vnus de ^b Ramathaim Tzophim, de monte Ephraim: & nomen eius Elkanah, filius Ierocham, filij Elihu, filij Thochu, filij Tzuph ^c Ephrathæus.

2 Et ei duæ ^d mulieres: nomen vnius Chanah, & nomen secundæ Pheninah: & fuit ^e Pheninah nati, & ^f Chanah non nati.

3 Et ascendet vir ipse de vrbe sua de diebus in dies ad ^g procumbere-se-facere, & ad sacrificare ^h IHVH ⁱ TZEBAHOTH in Sciloh: & ibi duo filij Ghe-li Chopni, & Phinechas sacerdotes ^k IHVH.

4 Et fuit dies, & sacrificauit Elkanah: & dabit Pheninah viræ suæ, & omnibus filiis eius, & filiabus eius ^l portiones.

5 Et ^m Chanah dedit portionem vnā ⁿ narium, quia ^o Chanah amauit, & IHVH clausit ^p matricem eius.

6 Et commouebit eam coangustatrix eius etiam commotione, ^q in tran-

Pp 3 sitione

^a quidam
^b Haramathaim
^c Ephrathæi
^d uxores
^e datius.
ipsi Phenine
^f datius.
ipsi Chanah
^g suppli-
cem-se-
prosternere
^h datius.
ipsi IHVH,
ENTI, ES-
SENTIO, ES-
SENTIATO-
RI. Vide Ge-
nes. 1. v. 4.
Ita deinde
toto libro.
ⁱ MILITIA-
RVM EXER-
CITVVM
COPIARVM.
Sic v. 11.
^k datius.
ipsi Ichoueh
^l partes,
distributio-
nes, Sic v. 5.
^m Chanah
ⁿ facierum
^o Chanah
^p vuluam,
vterum.
Sic v. 6.
^q propter
attonare, vt
attonaret,
vel vt attonare faceres

probraret quod Dominus concludisset vuluam eius:

7 Sicque faciebat per singulos annos, cum redeunte tempore ascenderent ad templum Domini: & sic prouocabat eam. porro illa flebat, & non capiebat cibum.

8 Dixit ergo ei Elcana vir suus: Anna, cur fles? & quare non comedis? & quamobrem affligitur cor tuum? numquid non ego melior tibi sum, quam decem filij?

9 Surrexit autem Anna postquam comederat & biberat in Silo. Et Heli sacerdote sedente super Sellam ante postes templi Domini,

10 Cum esset Anna amaro animo, orauit ad Dominum, flens largiter,

11 & votum vouit, dicens: Domine exercituum, si respiciens videris afflictionem famule tue, & recordatus mei fueris, nec oblitus ancillæ tuæ, dederisque seruæ tuæ sexum virilem: dabo eum Domino omnibus diebus vitæ eius, & nouacula non ascendet super caput eius.

12 Factum est autem cum illa multiplicaret preces coram Domino, ut Heli obseruaret os eius.

13 Porro Anna loquebatur in corde suo, tantumque labia illius mouebantur, & vox penitus non audiebatur. Æstimauit ergo eam Heli temulentam,

14 Dixitque ei: Vsquequò ebria eris? digere paulisper vinum, quo mades.

15 Respondens Anna, Nequaquam, inquit, domine mi: nam mulier infelix nimis ego sum, vinumque & omne quod inebriare potest, non bibi, sed effudi animam meam in conspectu Domini.

16 Ne reputes ancillam tuam quasi unam de filiabus Belial: quia ex multitudine doloris & mæroris mei locuta sum vsque in presens.

17 Tunc Heli ait: Vade in pace: & Deus Israël det tibi petitionem tuam, quamrogasti eum.

18 Et illa dixit: Vtinam inueniat ancilla tua gratiam in oculis tuis. Et abiit mulier in viam suam, & comedit, vultusque illius non sunt amplius in diuersa mutati.

19 Et surrexerunt manè, & adorauerunt coram Domino: reuersique sunt, & venerunt in domum suam Ramatha. Co-

sitione attonare eam, quia clausit IHVH in vsque ad matricem eius.

7 Et sic faciet ranno in anno, de sufficientia ascendere eam in domo IHVH: sic commouebit eam: & lacrymata fuit, & non comedit.

8 Et dixit ei Elkanah vir eius: Chanah, ad quid lacrymaberis, & ad quid non comedes, & ad quid malum erit cor tuum? An non ego bonus tibi de decem filiis?

9 Et surrexit Chanah post comedere in Siloh, & post bibere: & Gheli sacerdos sedens super^u thronum, & super^y postem^z basilicæ IHVH.

10 Et ipsa amara animæ: & interpellare se fecit super IHVH: & lacrymari lacrymabitur.

11 Et vouit votum, & dixit: IHVH TZEBAOOTH, si videre videbis in afflictione ancillæ tuæ, & recordaberis me, & non obliuisceris ancillam tuam, & dabis ancillæ tuæ semen hominum: & dabo eum IHVH omnibus diebus vitæ eius: & nouacula non ascendet super caput eius.

12 Et fuit, quia multiplicauit ad interterpellare se facere faciebus IHVH: & Gheli obseruans os eius.

13 Et Chanah ipsa loquens super cor suum, tantummodo labia eius semouentia, & vox eius non audietur: & reputauit eam Gheli ebriæ.

14 Et dixit ad eam Gheli: vsque ad quando ebriezare facies te ipsam? & discedere fac vinum tuum de super te.

15 Et respondit Chanah, & dixit: Non, sustentator mi, vira perplexa spiritus ego: & vinum, & ebriamen non bibi: & effudi animam meam faciebus IHVH.

16 Non dabis ancillam tuam faciebus filiæ Beliahal: quia de multitudine meditationis meæ: & commotionis meæ loquuta fui vsque ad huc.

17 Et respondit Gheli, & dixit: Ambula paci: & Elohim Israël dabit postulationem, quam postulauisti de cum eo.

18 Et dixit inueniet famula tua gratiam in oculis tuis. Et ambulauit vira viæ suæ, & comedit: & facies eius non fuerunt ei ad huc.

19 Et manicauerunt in mane, & procumbere se fecerunt faciebus IHVH: & reuersi fuerunt, & venerunt

r annuarii, quorannis, singulis annis

f male habebitur, afficietur præ

u solium x ad iuxta y limen z palatii, regie a abunde, vehementer fleuit

b oppressio, ne, pressura

c culter, rasorius

d quum e multis supplicauit f custodiens g excogitauit, æstimauit, existimauit

h datiuus, in ebriam pro ebria

i ages ebriam exhibebis te ebriam k aufer,

amoue l columen, domine, here m inebriamentum, potum

inebrietatem

n ad facies, coram, in conspectu o enationis meæ

p ad pacem q vide Ges. 1. v. r post nem. 7.

27 f dati in viam suam r amplius, ultra, deinceps.

u diluculauerunt x diluculo y ut v. 3.

ad

gnouit autem Elcana Annam uxorem suam: & recordatus est eius Dominus.

20 Et factum est post circulum dierum, concepit Anna, & peperit filium, vocauitque nomen eius Samuel: eo quod à Domino postulasset eum.

21 Ascendit autem vir eius Elcana, & omnis domus eius, ut immolaret Domino hostiam sollemnem, & votum suum,

22 Et Anna non ascendit: dixit enim viro suo: Non vadam, donec ablactetur infans, & ducam eum, ut appareat ante conspectum Domini, & maneat ibi iugiter.

23 Et ait ei Elcana vir suus: Fac quod bonum tibi videtur, & mane donec ablactes eum: precorque ut impleat Dominus verbum suum: Mansit ergo mulier, & lactauit filium suum, donec amoueret eum à lacte.

24 Et adduxit eum secum, postquam ablactauerat, in vitulis tribus, & tribus modis farina, & amphorâ vini, & adduxit eum ad domum Domini in Silo. Puer autem erat adhuc infantulus:

25 Et immolauerunt vitulum, & obtulerunt puerum Heli.

26 Et ait Anna: Obsecro mi domine, viuit anima tua domine: ego sum illa mulier, que steti coram te hic orans Dominum.

27 Pro puero isto oraui, & dedit mihi Dominus petitionem meam, quam postulauit eum.

28 Idcirco & ego commodaui eum Domino, cunctis diebus quibus fuerit commodatus Domino. Et adorauerunt ibi Dominum. Et orauit Anna, & ait.

ad domum suam^z Ramathah. Et cognouit Elkanah Chanah viram suam: & recordatus fuit eam IHVH.

^z in Ramah

20 Et fuit^a circumuolutionibus dierum, & ingrauidata fuit Chanah, & genuit filium; & vocauit nomen eius Samuel, Quia de IHVH postulaui eum.

^a datiuus. in per reuolutiones, circulos, recursus

21 Et ascendit vir Elkanah & omnis domus eius ad sacrificare IHVH sacrificium dierum, & votum suum.

22 Et Chanah non ascendit, quia dixit viro suo: Vsque ad^b retribuetur^c excussus: & venire faciam eum, & ^d visus erit ad facies IHVH: & ^e habitabit ibi vsque ad^f sæculum.

^b ablactabitur, com pensabitur ^c puer. Sic v. 23. 24. ^d conspectus erit, conspicietur ^e sedebit, manebit ^f æternum, olim ^g quod bonum videtur

23 Et dixit ei Elkanah vir eius, Fac^g bonum in oculis tuis: ^h Sede vsque adⁱ retribuere te eum: verum tamen surgere faciet IHVH verbum suum. Et ^k sedit vira, & ^l surgere fecit filium suum vsque ad retribuere eam eum.

^h mane ⁱ ut v. 22. Sic statim. ^k mansit ^l lactauit ^m ut v. 22.

24 Et ascendere fecit eum secum, secundum quod^m retribuit eum, in iuencis tribus, & ephah vna farina, & vtre vini: & venire fecit eum domum IHVH Silo. Et excussus excussus.

25 Et ⁿ mactauerunt iuencum: & venire fecerunt excussum ad Gheli.

ⁿ iugulauerunt ^o columen, domine, here, Sic mox. ^p viua ^q constituta ^r Pro puero isto ^s postulionem

26 Et dixit in me, ^o Sustentator mi, ^p viuens anima tua, sustentator mi, ego vira ^q stans tecum in isto ad interpellare me facere ad IHVH.

27 ^r Ad excussum istum interpellare me feci: & dedit IHVH mihi ^s postulationem meam, quam postulauit de cum eo.

28 Et etiam ego accommdaui eum IHVH omnibus diebus quibus fuit: ipse postulatus^u IHVH. Et procumbere se fecit ibi IHVH.

^t datiuus. ^u datiuus, Sic mox.

COMMENTARIA.

VERS. I.

DE RAMATHAIM.] Hebr. cum articulo notificatio, Haramathaim, ut solent efferri nomina, quæ ex appellatiuis propria euadunt. Hæc vrbs infra vers. 19. & Cap. 2. 11. & Cap. 7. vers. 17. & Cap. 8. vers. 4. & Cap. 15. vers. 34. & Cap. 16. vers. 13. & Cap. 19. vers. 18. dicitur Ramathah, vel Haramathah: at Cap. 25. vers. 1. & Cap. 28. vers. 3. appellatur Ramah. Fuisse in sorte Ephraim hæc statim dicitur: & Iosephus: [Ramatham urbem in sorte Ephraimitarum.] Eusebius & S. Hieronymus in Locis Hebraicis: Armatha Sophim, ciuitas Elchana, & Samuelis in regione Thamnitica, iuxta Diospolim: vnde fuit Ioseph, qui in Euange-

liis ab Arimathia esse scribitur.] Et postea: Ramah, quæ & Aarima, vbi sedit Abimelech, sicut in libro Iudicum scriptum est: quæ nunc appellatur Remphitis. Est autem in sinibus Diospoleos: & à plerisque Arimathia nunc dicitur.] Volunt ergo, Ramathah patriam Samuelis esse Arumah vbi Abimelech consedit, Iudicum 9. vers. 41. quæ & ipsa dicta quoque est Tharmah Iudicum 9. vers. 31. atque ipsam esse Remphitim siue Arimathiam, vnde fuit Ioseph nobilis ille Decurio, sepulturâ Domini clarus in Euangelis. De Arimathia S. Hieronymus in Paulæ Epitaphio: [Vidit Lyddam versam in Diospolim, Dorcadis atque Aneæ resurrectione ac sanitate inclytam Haud procul

procul ab ea Arimathiam viculum Ioseph, qui Dominum sepeliuit.]

Brocardus: [A Ierusalem decem leucis versus Occidentem est Ramatha Sophim, quæ partim erat de tribu Benjamin, & partim de tribu Iuda, sita tamen in monte Ephraim: dicta quoque fuit Arimathia, de qua fuit Ioseph nobilis decurio, qui sepultura Domini interfuit. Hinc quoque Samuel propheta oriundus fuit, ibique sepultus: & vocatur hodie Ramula. A Ramula versus occidentem tres sunt leuca ad Ioppen civitatem, ubi Ionas nauim intrauit.] De Ramola, seu Ramula, quæ ipsa proculdubio Ramathah, siue Arimathia prope Lyddam seu Diospolim, plurima mentio apud auctores Belli sacri Ierosolymitani, Robertum Monachum lib. 8. extremo, Baldricum Episcopum Dolensem, lib. 4. Raymundum de Agiles in Historia Ierosolymitana, qui ait: [Sunt autem Ramula prope ab Ierusalem quasi sedecim miliaria.] Albertum Aquensem lib. 5. Cap. 42. qui eam Ramam, vel Rames appellat, Fulcherium Carnotensem, Cap. 17. Guibertum Abbatem lib. 7. Cap. 1. Gesta Francorum expugnantium Ierusalem, Cap. 21. Willermum Tyrium lib. 7. Cap. 22. & lib. 10. Cap. 17. & lib. 21. Cap. 21. Nec dubito hanc Ramatham patriam Samuelis esse eam, quæ 1. Machabæor. 11. vers. 34. memoratur illis verbis, [Lyddam & Ramathan.]

Cæterum quod hîc dicitur Ramathaim duali numero, plerique Hebræorum & nostrorum exponunt, ex altera, vel ex vna è duabus Ramoth, nempe ex ea, quæ vocabatur Ramath Tzophim. Sed cum quinque fuerint Ramoth, vna in tribu Iuda, Iosue 15. vers. 52. secunda in tribu Benjamin, Iosue 18. vers. 25. tertia in tribu Aser, Iosue 19. v. 29. quarta in tribu Naphthali, Iosue 19. vers. 36. & quinta hæc nostra in tribu Ephraim: quorsum spectaret hîc dualis numerus? Rectius est, ex Ramathaim, id est, ex duplici Ramah nimirum, ex gemina, seu bipartita Ramah, siue ex ea Ramah, quæ in duas ciuitates diuisa erat. Ita Ierusalaim dualiter appellata fuit, quasi gemina ciuitas. רמתה Ramathah significat, Altam, Excelsam, Eleuatam; quod in colle, seu cliuo, siue celsio loco constructa esset infra, Cap. 9. v. 11.

SOPHIM.] Hebr. צופים Tzophim. Plerique appellatiuè capiunt: de Ramathaim Tzophim. de Excelsis-duobus speculantibus, spectantibus, respicientibus-sepe mutuò. Fortè Ramath vrbs duobus verticibus, aut cliuis, interiecta valle, se mutuò respicientibus imposita erat. Alij exponunt: de duplici Ramath, quæ erat Ramath speculantium, seu speculatorum. id est, in qua habitabant speculatores, hoc est, propheta siue viri sacrarum litterarum studiosi. Propheta speculator vocatur Ezechiel. 3. vers. 17. Ita Chaldæus Interpres, & aliqui Hebræorum. Auctor Traditionum Hebræicarum in Libros Regum, qui nomen S. Hieronymi circumfert: (equidem S. Hieronymus libello de Locis Hebraicis, non semel suas Quæstiones seu Traditiones Hebraicas in libros Regum, laudat) hæc scribit: [Zophim speculatores interpretantur: speculatores

hîc propheta intelliguntur: quorum filius Elhana fuit.] Facile fuerit existimare in vrbe Ramathaim collegium aliquod extitisse eorum, qui dicebantur Prophetae, seu filij prophetarum, quorum plurima mentio in his libris Samuelis & Regum, de quibus agemus infra Cap. 10. v. 5. Equidem in monte Ephraim, in quo erat Ramathaim, fuisse filios prophetarum scribitur. 2. Reg. 5. v. 22.

Nonnulli putant dictam Ramathaim speculatorum, quòd ibi speculatores ad custodiam regionis impositi, speculas, seu excubias agerent. Fortasse tendebat ibi legio aliqua aut cohors eius generis militum, quos postea Romani speculatores vocarunt, non quod verè speculatores & exploratores essent, sed quod in specula ac tutela vel principis, vel regionis essent, quasi custodes: de quibus Cuiacius lib. 6. Obseruationum, Cap. 33. Lipsius ad 1. Historiam Taciti, Bulengerus lib. 3. de imperatore Romano, Cap. 5, 40. 41. Marcellus Donatus ad 1. Historiam Taciti, & alij multi. Horum meminit Marcus Cap. 6. vers. 27. quibus ajunt fuisse arma Clypeum & lanceam. Quamuis alij potius spiculatores à spiculis, quæ gestabant, dictos velint.

Cæterum Tzophim, L x x. Noster, & Latini fere omnes, nomen proprium loci, seu regionis intellexerunt. Eusebius & S. Hieronymus in Locis Hebraicis: [Sophim mons Ephraim in loco Armathem.] Infra Cap. 9. vers. 5. dicitur Terra Tzuph: vnde quidam hîc exponunt: de duplici Ramah Tzophæorum. id est, incolarum regionis Tzuph, de qua infra Cap. 9. vers. 5. Quæ nomen sortita videtur à copia præstantium fauorum mellis, quibus regio abundabat: nam צופים Tzuphim sunt faui Prouerbiorum 16. vers. 24. Psalm. 18. vers. 11.

DE MONTE EPHRAIM.] Auctor Traditionum: De monte verò Ephraim fuisse dicitur, quia ibi erat eius habitatio: intra cunctas namque tribus habitationem Leuitarum fuisse non est dubium.] Alij putant idcirco adiectum, de monte Ephraim vt à Ramah Benjaminis, Aser, & Naphthali distingueretur hæc Ephraimitica Ramah.

ELCANA.] Hebr. אלקנה Elkanah, exponitur, Deus acquisiuit, comparauit, possedit. vel Dei possessio. Fuisse Leuitam, series eius genealogiæ posita 1. Paralipom. 6. manifestè demonstrat.

ELIV.] Hebr. אליהו Elihu. id est, Deus meus, vel Fortis meus ipse. Norant hunc 1. Paralipom. 6. vers. 27. vocari Eliab: & ibidem vers. 34. Eliel.

TOHU.] Hebr. תוחו Tochu. Obseruant, hunc 1. Paralipom. 6. vers. 26. dici Nachath: & ibidem vers. 34. Thoach. Sonat, Quietum, vel Descensorem, seu Demissum.

SVPH. Hebr. ציף Tzuph. 1. Paralipom. 6. vers. 26. appellatur Tzophai, & infra ibidem vers. 34. Tziph. Significat, Fluentem, vel Redundantem, aut Fauum mellis.

EPHRATHÆVS.] Auctor Traditionum: [Quod pater Elcana de tribu fuerit Leni, liber Paralipomenon plenissimè docet, in quo series genealogiæ illius usque ad Leni perducitur. Matrem

rem quoque eius de tribu Iuda extitisse monstratur, in eo, quod Ephrathæus vocatur. Ephrathæus ab Ephrata uxore caleb, quam constat de tribu Iuda fuisse, dictus est. Et si quem mouet, quod ab Ephraim, non ab Ephratha Ephrathæus vocetur: videat in subsequentibus qualiter Dauid filius viri Ephrathæi vocetur: cum liquidò pateat, eundem Isai non de Ephraim, sed de tribu Iuda extitisse.] Equidem Ephrathæus in Scriptura interdum ab Ephraim dicitur, ut Iudicum 12. vers. 15. 1. Regum 11. vers. 36. interdum verò ab Ephrathah siue Bethlehem, ut Ruth 1. vers. 2. & 1. Samuel 17. vers. 12. Hic tamen Ephrathæum doctiores exponunt, non quidem de tribu Ephraim, cum esset Leuita: sed habitatione tantum, quod habitaret in agro Ephraimitarum, vel quod ibi natus, aut inde oriundus fuerit. ut alter ille Leuita Iudicum 17. vers. 7. dicitur Bethlemites, de familia Iehudah. Aliqui Ephrathæum exponunt, id est virum nobilem, magnum, præclaræ æstimationis, & auctoritatis, amplis opibus. à פֶּרַח pharah, fructificare, crescere, augeri. Vide Ruth. 1. v. 2.

ANNA.] Hebr. אַנָּה Exponitur Grata, Gratiiosa, Favorabilis.

PHENENNA.] Hebr. פִּנְנָה Peninnah, sonat, Margaritam, Vnionem, Gemmam, vel Rubinum, aut Carbunculum. seu speciosam, Pulchrafacie.

STATVTIS DIEBUS.] Hebr. à diebus in dies. Quidam: de anno in annum. vel annuatim: quotannis: anniuersariè. Vide similem loquutionem Iudicum 11. vers. 40. & Exodi 13. vers. 10. Nemo rectius Nostro: statutis diebus. Auctor Traditionum: [Tribus festiuitatibus, Pascha videlicet, & Pentecostes, & solemnitatis Tabernaculorum ascendebat in domum Domini.] Nimirum iuxta legem Exodi 23. vers. 15. 16. 17. Cap. 34. vers. 23. Deuteron. 16. vers. 16. Frustra sunt, qui pertendunt Elkanam semel tantum ascendisse singulis annis in domum Domini: cum ter ex lege ascendere teneretur: & ipse alioqui pietatis & legis esset cultor. Quidam notant, Elkanah ipsum ter quot annis ascendisse in Tabernaculum, sed non nisi semel quolibet anno duxisse secum familiam: forsan die ipso Paschæ.

VT ADORARET.] Hebr. ut procidens adoraret: ut prosterneret-se: ut procumbere-se-faceret: ut supplicaret. Obseruant adorandi verbum hic integrum cultum & religionem Dei includere. exponuntque: ut solemnem cultum Deo exhiberet. Sic Ioann. 4. vers. 20. 23. 24. & Actor. 10. vers. 27.

DOMINO EXERCITVVM.] IHVH TZEBAOTH. Hic primum occurrit nomen Dei TZEBAOTH, quod vnum esse de decem præcipuis Dei nominibus S. Hieronymus affirmat Epistola 136. ad Marcellam, de cuius significatione hæc ibi ait: [Sabaoth, quod LXX. virtutum, Aquila, Exercituum transtulerunt.] Obseruant, singulare צְבָא Tzeba, propriè esse militiam, exercitum, stationem, quæ certo tempore & ordine constituitur, siue in Ecclesia, siue foris in bello: vnde sumitur 1. pro Potestate, seu potentia, vi, copia, quod exercitus constet copiis, & potens sit, vim-

Maluenda, In Samuelis.

que inferat, sicut Latine copias dicimus. Sic Iob. 10. vers. 17. Daniel. 8. vers. 12. 11. dicitur de cultu & ministerio ecclesiastico, & sacerdotio, quod omnia suo tempore, decenter, & ordine fierent. Sic Numeror. 4. vers. 23. & 1. Timoth. 1. vers. 8. 111. quando cum nomine שָׁמַיִם Schamayim, calorum, coniungitur, tum primo dicitur de militia Angelorum, qui Deo militant, & administrant. Sic 1. Regum 22. vers. 19. deinde de militia cæli, sole, luna, stellis. Vide Genes. 2. vers. 1. Insuper obseruant, quod hoc nomen תְּצַבָּאוֹת tantum pluraliter nomini diuino attribuitur, & nunquam singulariter, eo quod Domino Deo militent, angeli Deum glorificando, iudicia, & beneficia Dei in homines exercendo, & ministrando Ecclesiæ Dei. Deinde sol, luna, & omnes stellæ cæli, luce, calore, influentia. Tertio filij Dei pro gloria Dei, & ipsorum salute contra carnem, peccatum, mundum, diabolum. Et propter hoc fortasse mysterium S. Hieronymus monet in aliam linguam non esse transferendum: siquidem Spiritus Sanctus, & Apostoli non mutarint.

In 2. Genes. ad vers. 1. annotauimus, dici Militiam seu Exercitum cæli & terræ, res omnes cælestes sublunares, & terrestres à Deo conditas, & in suos ordines dispositas, instar ornatissimi exercitus sub Opifice & Imperatore Deo instructas, tanquam milites suo duci militantes, quibus Deus tanquam copiis militaribus uti solet ad hostes suos debellandos, & res quasuis gerendas. Vnde IHVH EXERCITVVM significat, sempiternum Deum Fontem essendi, auctorem & opificem esse rerum omnium Diuinarum, & humanarum, cælestium & terrestrium: & cunctarum rerum creaturarum, exercitus & ordines eidem tanquam summo imperatori militare, parere, ad nutum obedire, eisdemque tanquam copiis & exercitibus uti ad res gerendas.

Nec mysterio vacat, nomen תְּצַבָּאוֹת Deo in forma fœminea tribui, quod omnes rerum cælestium, terrestriumque exercitus ac copiarum quantauis potentia ac robore polleant: diuina tamen potestate ac vi longè sint inferiores, eidemque tanquam ancillæ obediant, ab ipsa pendeant, imbecillitatēque naturæ suæ inde fulciant ac sustentent.

IN SILO.] Vbi tabernaculum cum arca constitutum fuerat, iam à Iosue temporibus, Iosue 18. vers. 1. Vide ibi plura de Silo.

HELI.] Hebr. חֵלִי Gheli, licet interpretari, Altum, Excelsum, Sublimem. Intet Samsonem & Heli quidam vnum iudicem interferunt, quem S. Theophilus lib. 3. in Autolyum, Samiram vocat, eidemque annum vnum iudicaturæ tribuit. Seuerus Sulpitius Simmicharem, seu Semigarem nuncupat lib. 1. Historiæ sacre. Cedrenus pag. 69. Annalium, Samanem, cui triginta Imperij annos tribuere videtur. Sed sunt hæc omnia vana, nulla auctoritate aut fundamento nixa. Veritas est inter Samsonem & Heli nullum fuisse iudicem. Iosephus lib. 5. Antiquit. Cap. 11. [Post Samsonis autem obitum præsuit

* 14. alia.

Israëlitis Elis Pontifex.] Clemens Alexandrinus 1. Stromate: *Is Samson fuit dux viginti annis: & post eum cum nullus esset qui præsset, populum iudicauit Heli sacerdos.*] Eadem omnino sentiunt Eusebius in Chronico, S. Augustinus 18. de Ciuitate-Dei, Cap. 19. S. Isidorus in Chronico, S. Beda, S. Nicephorus Constantinopolitanus Episcopus, S. Ado Viennensis in suis Chronicis & alij omnes.

Iosephus lib. 5. Antiquit. Cap. 12. [*Primus autem hic Elis ex Ithamari familia, qui fuit alter Aharonis filius, pontificatum obtinuit: nam antea in Eleazari familia fuit hoc sacerdotium, quod à patre per manus accipiebat: ille enim Phineesi id tradidit, quod mox filius & successor eius Abiezeres filio suo Boceia reliquit: ab hoc Ozis filius eius accepit: post quem Elis sacerdotio potitus est, de quo nunc loquimur. Quod mansit eius generi usque ad Salomonis tempora, quando ad Eleazari familiam rursus rediit.*] Vide stirpem Eleazari Paralipomen. 6. vers. 4. & 50. Succedere ordine ipsi Eli in pontificatu maximo ex familia Ithamar, primum Achitob eius filius: deinde huius filius Achimelech, post hunc filius Abiathar, quem sacerdotio exiit Salomon, subrogato in eius locum Sadocho, è familia Eleazari: tuncque denuo restitutus fuit pontificatus stirpi Eleazari. Notant, Heli primum post Mosen coniunxisse principatum Politicum cum Ecclesiastico: nam pontifex simul & iudex fuit.

OPHNI.] Hebr. *פנאי Chophni.* à pugno, vel volâ manus videtur nomen habere: fortasse quod latis manibus, vel grandi pugno præditus esset.

PHINEES.] Hebr. *פנחס Pinchas,* idem nomen habet cum magno illo Phinchas summo sacerdote, filio Eleazari, libet interpretari *Oris-Connuentiam*, seu *Ore-Connuentem*, aut *Ore-parcentem*, & *miserantem*: ab oris modestia & verecundia, seu probitate.

VERS. 4.

VENIT ERGO DIES.] Hebr. *Et fuit dies.* Quidam: *Et quum esset dies ille festus, vel solemnis.* Aliqui diuinant hunc fuisse diem Tabernaculorum. Nonnulli: *Et erat, quo die sacrificabat Elkanah.*

ET IMMOLAVIT ELCANA.] Hebr. *& macauit, sacrificauit Elkanah,* non per se, nam erat Leuita: sed per sacerdotes. Et quidem sacrificauit Elkanah iuxta Legem Deuteronom. 16. v. 16. & 17. [*Non apparebit ante Dominum vacuus: sed offeret unusquisque, &c.*] Recte notant sacrificasse Elkanah *pacifica*, ex quibus sacrificale conuiuium familiæ instruxerit, partesque diuiderit inter domesticos: ut mox dicitur: Vide Ritum pacificorum Leuit. 3. & 7.

PARTES.] Auctor Traditionum: [*Ha partes vestes intelliguntur, quæ in iisdem tribus festiuitatibus iuxta morem illius gentis vxoribus, & liberis ac famulis tribuebantur.*] Vsitatum apud Gentes vestes in latioribus festis distribuere, scribit Suetonius in Augusto, cap. 75. [*Festis & solemnes dies profusissime, nonnunquam ioculariter tantum, celebrabat Saturnalibus, & si quando alias libuisset, modo munera diuidebat, vestem & aurum, & argentum: modo nummos*

omnis nota, etiam veteres regios ac peregrinos.] Verum multò rectius alij partes hîc sacrificij, seu sacrificialis epuli intelligunt. Iosephus: [*Is Elcana, quum sacrificatum venisset in Siluntem, ubi tunc Dei Tabernaculum fuisse diximus, & de epulo partes vxoribus distribueret, &c.*] Moris antiqui fuit ut in conuiuiis aut epulis, non in communi vescerentur: sed singulis suæ partes pro dignitate cuiusque distribuerentur. Plutarchus Symposiacôn 2. quæstione 10. [*Veteresne rectius fecerint, qui in conuiuiis suam cuique portionem tribuerunt: an qui nunc in communi præbent? Domi in sacrificiis pleraque cœna ita agitabantur, ut sua cuius portio tribueretur, &c.*] Atque cœnas Homericas olim ita agitatae annotat. Huius moris exempla non pauca in Scripturis, ut Genes. 43. v. 34. hîc, & infra cap. 9. v. 23. Ester 9. v. 19. Vide de eo more Guilielmum Stuckium lib. 3. Quæstionum conuiuialium, cap. 3.

PARTEM VNAM TRISTIS.] Heb. *partem vnam narium.* Vocem *נפא* Appajim variè exponunt. 1. *partem vnam secundum faciem.* Hispanicè, *conçusio*, id est, cum supercilio, vel demisso vultu, vel *partem vnam iuxta personam*, q. d. cum Anna vnica tantum esset persona, nec vllos liberos haberet, vnâ tantum accepit partem. Ita LXX. in Editione Complutensi & Regia. 2. *partem vnâ facierum*, id est, summa diligentia ex aliis electam, in quam scilicet oculos coniecerat, vel quæ digna erat ut in conuiuium lauto ante facies clarorum conuiuiarum apponeretur. Vel *partem vnâ electam, ac depurgatam*, nimirum in qua non ossa, non pellis, non aliud gustui aut aspectui iniucundum inesset. Ita Chaldaeus, Vatablus, Clarius, Hispanicus Interpret. 3. *partem vnâ facierum*, id est, honorabilem, gratiosam, dignam aspectu, pulchram, speciosam, optimam, quæ hilari aspectu acciperetur. Ita Lyranus, Kimchius, Caietanus, Sanctes, Marinus, Schindlerus. 4. *partem vnâ facies*, id est, facie benigna, quia Annam diligebat: ita quod defectum multarum partium suppleuit iucunditate vultus, quasi grato & beneuolo vultu dederit. Ita Caietanus. 5. *partem vnâ narium*, id est, odoratam, seu odoriferam, id est, præstantem. Hispanicè dicimus, *perfumada*. Ita Marinus. Quidam notant nasum pro re pretiosa & excellenti poni Ezechielis 23. v. 25. 6. *partem vnâ geminarum-facierum*, quod APPAJIM sit duale, id est, præstantissimam, cuius duplex esset qualitas, ut, quæ ex vna parte pinguedinem haberet: & eâdem ex altero latere careret, ut ea vesceretur pro vario appetitu. Ita Rabbi Leui filius Gherfon. 7. *partem vnâ irarum*, seu *cum iris*, aut *furoribus*, id est, tristis, mæstus, iratus, indignabundus, furore repletus, quod plures non posset dare, eo quod Anna sterilis esset, nec liberos haberet: & alioqui ipsam vnice amaret. Ita Rabbi Ioseph pater Kimchij, Forsterus, Vatablus, Sanctes, Caietanus, qui est sensus Nostris. 8. *partem vnâ irarum*, seu *iris*, id est, ut iram Annæ & mærorem, atque tristitiam leniret, & ab illa auferret animi & vultus molestiam. Ita Kimchius, Vatablus, Clarius.

9. partem

9. *partem unam facierum*, id est, demisso vultu, nimirum præ tristitia, vel præ pudore. Ita Leo Iudas. 10. *partem unam duarum facierum*, id est, duplicem vel duplam. Ita Auctor Traditionum, Lyranus, Tremellius & Iunius, Schindlerus. Quidam: *partem unam virimque carnosam*. APPAIIM interdum pro tota facie, & ore sumitur, Genes. 2. v. 7. [*& inspiravit in facies eius*. Thranor. 4. v. 2. *Spiritus oris nostri*,] quod in facie sint duæ nares, & pleraque sint gemina. Vnde hîc possumus intelligere Elkanah dedisse partem unam facierum, seu orium, id est, descisso capite pecudis à vertice ad mentum per medium, alteram partem dedisse Annæ, ut coci apud nos diuidere solent capita hædorum, quæ in deliciis habentur. Tractavit hunc locum Stuckius lib. 3. Conuiualium Quæstionum, cap. 3.

VERS. 6. AFFLIGEBAT QVOQUE EAM.] Verbum *אָפּלעבט* (*aghas*, in Pihel hic tantum, & Deuteronom 32. vers. 21. reperitur: ei hæc omnia subsunt. Et commouebat, irritabat, irasci-faciebat, contristabat, concitabat, extimulabat, prouocabat, lacestebat, indignari-faciebat, excandescere-fecit, eam. Sic v. 7.

ÆMULA EIVS.] *צַרָּתָה* *Tzaratha*, omnia ista complectitur, *aduersatrix, infestatrix, diuexatrix, coangustatrix, coarctatrix, angustatrix, amula, inimica eius*. Hispanicus Interpres, *suu competitora*, nempe Phenenna altera vxor: nam ita vocantur vxores digamorum, Levit. 18. vers. 18. propter mutuam inter se Zelotypiam. Vide Genes. 4. v. 23.

ET VEHEMENTER ANGEBAT.] Heb. etiam commotione *אָפּלעבט* *Caghas*, nomen eiusdem verbi, de quo paulo ante, *extimulatione, irritatione, prouocatione, indignatione, concitatione*.

IN TANTUM UT EXPROBRARET.] Variè Hebræa reddunt. 1. *Ut faciat irasci eam*. 2. *propterea quod improperearet ei*. 3. *propter commouere eam*. 4. *propterea quod ad iram-prouocaret eam*. 5. *ut tristitia, mæore, afficeret eam*. 6. *ut perstrepere-faceret eam*. 7. *ut fremere-faceret eam*. 8. *propter commouere-facere eam*, siue *propterea quod commoueret eam*. 9. *propter impetum-facere, seu concitare eam, aut impetuosè-turbare eam*.

Verbum *אָפּלעבט* *Ragham* in Hiphil, ut hîc ponitur, *tonare, seu intonare* semper à Nostro redditur, præterquam hoc loco, ubi *exprobrare* conuertit. Notant, commotionem, & concussionem propriè significare, quæ tonitru comitetur, transferrique ad animi commotionem, fremitum, indignationem. Vnde appositè transferam: *propter attonare eam*, elegantissimo Hebraismo & Hispanismo, *ut attonaret eam, la atronaua*, q. d. obtundebat eam, & quasi quodam tonitru concutiebatur eam, & attonitam ac stupefcentem reddebat. Latini quoque ita loquuntur. Ouidius Epistola 4.

*Aut quas semideæ Dryades, Fauniquè bicornes
Numine contactas attonuere suo.*

Et Tragicus:

Namque improborum me attonat felicitas.

Seneca Epistola 19. [*Volo tibi hoc loco referre
Maluenda, In 1. Samuelis.*

dictum Mecanatis: ipsa enim altitudo attonat summa.] Vel alio Hebraismo, Hispanismoque, *ut intonaret ei, quod clausisset Iehouah vultum eius, le entonaua*, id est. Preibat, occinebat ei continenter eandem cantilenam, quod scilicet reddidisset Dominus eam sterilem. Obseruant in Infinitiuo *הָרַעְמָה* *Harreghimah*, *Resch* esse cum *Daghesch*, præter morem, quod ea littera id punctum non recipiat: volunt apponi euphoniæ & decoris causâ: suspicor, potius ad indicandam summam molestiam & tædium, quod Pheninah sua impudentia & temeritate Annæ creabat, assidua illa & atroci insultatione.

SICQUE FACIEBAT.] Futurum *יַעֲשֶׂה* *Iaghasè*, *faciet*, est masculineum, vnde plerique ad Elkanah referunt, nempe, sic faciebat Elkanah annuatim, nempe sacrificabat in Silo, & distribuere partes sacrificialis epuli, familiæ suæ. Quidam ut ambiguitatem vitent, reddunt: *Quamquam is annua vice sic faceret*. Alij: *Sic autem faciente eo quotannis*. Nec desunt, qui verbum masculineum Phenennæ tribuant: q. d. hic mos iam erat prauus Phenennæ quotannis insultandi & exprobrandi Annæ, quum ascenderent sacrificatum in Silo: nam tunc promptior aderat occasio sæuiendi quum partes sacrificialis epuli distribuerebantur. Nec sine mysterio præter morem fæminæ verbum masculineum adscribitur, ut duram & masculam, ac plane contumacem Phenennæ malignitatem intelligamus.

CVM REDEVNTE TEMPORE ASCENDERENT.] Particulam *וְכֵן* *Midde* plerique vertunt: *ab ascendendo eam, vel quum sanè ascenderet ipsa*. Ex verbo: *de sufficientia ascendendi eam*, id est, quum ritè ex præscripto legis ascenderet ipsa Anna, quum sufficienter & plenè officium suum exequeretur ascendendo.

ET SIC PROVOCABAT EAM.] subaudi æmula eius Phenenna.

POSTQVAM COMEDERAT ET BIBERAT IN SILO.] At vers. 7. & 8. dictum fuit Annam non comedisse. Conciliant, non comedisse nisi parum & ægrè, ut afflicti solent, quod pro minimo reputatur. Rectius est, Annam ob animi mæorem initio cibo abstinuisse: sed postea mariti precibus euictam aliquid degustasse. Heb. *post comedere in Siloh, & bibere*. Quidam: *postquam comedissent in Siloh & bibissent*, nempe Elkanah & familia eius. Alij impersonaliter: *postquam comestum est in Siloh, & bibitum*. Nonnulli: *postquam comedisset ille, scilicet Elkanah, in Siloh, & bibisset*.

TEMPLI DOMINI.] Hîc primùm occurrit vox *הֵיכָל* *Hechal*, quidam à *יָכָל* *Iacal*, potuit deducunt, aiuntque esse *basilicam, regiam, dominicam, seu dominicum, aulam, atrium, palatium*, ubi rex, seu dominus aliquis potest, præualet, ac potenter regnat ac dominatur. Sic etiam primum tabernaculum, postea templum Domini Ierosolymis à Salomone ædificatum, appellatum fuisse, eo quod vtrumque fuit Deo velut aula, & palatium, in qua peculiarem maiestatis suæ presentiam

ac potentiam exhibuit, declarauitque. Alij notant cognationem habere cum verbis כָּלָה *Calah*, & כָּלָל *Calal*, consummare, perficere, absolueret: vt significet palatium splendidum, omni pulchritudine & ornatu, absolutissime, & consummata perfectione exstructum.

VERS. 10. A M A R O A N I M O.] Heb. *amara anima*. Possis reddere: *amaritudo anime*, sensu emphatico, erat amarissimo animo, vt nedum amara, sed ipsa amaritudo animi esset. Vt illud, Non scelestus, sed ipsum scelus.

ORAVIT AD DOMINVM.] Heb. & *interpellauit super Iehouah*. Verbum ex Hithpahel, & præpositio *super*, magnam vim habent, id est, ardentissimo affectu supplicauit, toto animo incumbens, aut nixa super Iehouah: siue projiciens sese super Iehouah. Sic v. 11.

VERS. 11. ET NOVACVLA NON ASCENDET SVPER CAPVT EIVS.] Futurum יֵלֵךְ *Iaghaleh* aliqui volunt esse ex Hiphil, & transitiuè conuertunt: & *nonaculam non ascendere faciet* subaudi tonsor, aut aliquis, *super caput eius*. Vel *ad cuius caput nemo admoneto nonaculam*. Nullus tonsor capillos eius radat. Vel & *nonacula non admouebitur capiti eius*. Sic Iudicum 13. v. 5. id est, Nazareus erit ex voto. Vide Numer. 6.

VERS. 14. VSQVE QVO EBRIA ERIS?] תַּשְׁתַּכְּרִין *Tischtaccarin*. Futurum ex Hithpahel, diuersimodè conuertunt: *Vsqve quo pratesferes ebrietatem? Quousque ostendes te ebriam? Vsqve quo ebriam ages? Quamdiu inebriaberis?* id est, exhibebis te ebriam? *vsque quo ages temulentam?*

DIGERE PAVLISPER VINVM, QVO MADDDES.] Heb. *aufer, remoue, vinum tuum de super te*. Exponunt, q. d. quin potius vide, vt vt vinum istud tuum edormias, quàm vt turpiter eructes corà Iehoua. Id enim est fœminæ nequam, vt Anna loquitur infra v. 16.

VERS. 15. INFELIX NIMIS EGO SVM.] Hebr. *perplexa, dura, intricata, difficilis, rigida, pertinax, spiritus ego*. Quidam explicant, *ægra*, vel *ægro spiritu*, seu animo afflicto sum, quæ grauati fero sortem meam. Hispanicè, *descontenta*. Alij: Sum animo duro ac rigido, qui non cedit consolationibus, nec flectitur diuturnitate temporis.

VINVMQVE, ET OMNE, QVOD INEBRIARE POTEST, NON BIBI.] Quidam intelligunt, illa die non bibisse: vel certe parum. Alij, bibisse & aliàs, sed non nisi raro. Quibusdam placet à tempore voti Nazaræatus filij abstinuisse, vt matrem Samsonis Iudicum 13. vers. 4. Facile inclino eam per totam vitam fuisse abstemiam: quod semper mulieribus laudi fuit: subiicio excursus de Romanis fœminis: de quibus Dionysius Halicarnassæus lib. 2.] *De his verò cognoscebant ipsi cognati cum viro, ubi violata fuisset pudicitia, & (quod omnium peccatorum leuissimum Græcis videretur) si quam mulierem vinum bibisse constitisset. Romulus enim hoc vtrumque vt muliebrium delictorum grauissimum puniri iussit. Et diu durauit hoc vtrumque apud Romanos, ita vt inexorabilis esset ira.*] Eadem habet Plutarchus in Romulo.

Valerius Maximus lib. 2. Cap. 1. [*Vini vsus*

olim Romanis fœminis ignotus fuit, ne scilicet in aliquod dedecus prolaberentur: quia proximus à Libero patre intemperantia gradus ad inconcessam venerem esse consuevit.] Et lib. 6. Cap. 3. de Egnatio Metello, vel Mecennio scribit: [*Qui uxorem, quod vinum bibisset, fustim interemit: idque factum non accusatore tantum, sed etiam reprehensore caruit: unoquoque existimante optimo illam exemplo violata pudicitia poenas pependisse.*

Plinius lib. 14. Cap. 13. [*Non licebat vinum fœminis Romanis bibere. Inuenimus inter exempla, Egnatij Mecennij uxorem, quod vinum bibisset è dolio, interfectam fuste à marito eumque cadis à Romulo absolutum. Fabius Pictor in Annalibus suis scripsit, matronam, quod loculos, in quibus erant clauæ vinaria cella, resignauisset, à suis inedia mori coactam. Cato ideo propinquos fœminis osculum dare, vt scirent an temetum olerent. Hoc tum nomen vino erat: unde & temulentia appellata. Gn. Domitius iudex pronuntiauit, mulierem videri plus vini bibisse quàm valetudinis causa, viro insciente, & dote multauit.*]

Plutarchus Quæstionum Romanarum 6. [*Quare mulieres osculo salutant cognatos suos? An id sentiendum est, quod plerisque probatum, interdictum vsu vini mulieribus fuisse: ac proinde ne latere posset si qua vinum bibisset, sed à familiaribus inter congressum deprehenderetur, osculandi modum fuisse institutum.*]

Aulus Gellius lib. 10. Cap. 23. [*Qui de victu atque cultu populi Romani scripserunt, mulieres Romæ atque in Latio atatem abstemias egisse, hoc est, vino semper, quod temetum prisca lingua appellabatur, abstinuisse dicunt: institutumque vt cognatis osculum ferrent reprehendendi causa, vt odor indicium faceret, si bibissent. Bibere autem solitas ferunt loream, passum, murinam, & qua id genus optant potu dulcia. Atque hac quidem in his, quibus dixi, libris pernulgata sunt. Sed M. Cato non solum existimatas, sed multatas quoque à iudice mulieres refert, non minus si vinum bibissent, quam si probrum & adulteriū admississent. Verba M. Catonis adscripsi ex Oratione, qua inscribitur de Dote, in qua id quoque inscriptum est, in adulterio uxores deprehensas ius fuisse maritis necare. * Vir, inquit, quum diuortium fecit, mulieri iudex pro censore est. Imperium, quod videtur, habet. Si quid peruersè, tetrèque factum est à muliere, multatur: si vinum bibit, si cum alieno viro probri quid fecit, condemnatur.*

Nonius Cap. 1. §. 14. in voce *Temulenta*: M. Tullius de Republica libro 3. [*Ita magnam habet vim disciplina verecundia, carent temeto omnes mulieres.*]

Athenæus lib. 10. cap. 11. [*Vinosum porro esse mulierem genus, vulgus nouit:*] Xenarchus haud inuenisse mulierem quandam in quinquertio, horrendo maxime iure iurando sese obstringentem inducit hoc pacto:

Mihi contingat te superstite, ô filia,

Liberam ac vinum bibentem, animam agere.

Apud Romanos, vt inquit Polybius libro 6. vino mulieribus interdictum est: iis tamen passum vinum licuit bibere, quod ex vna passa fit, gustu simile vino dulci stegostenensi, aut Cretico. Hoc scilicet.

Vir nisi quum diuortium, fecit, mulieri iudex & pro censore est ita Lipsius restituit lib. Variarum, Cap. 13.

scilicet, quum urget valde, sitim leniunt. Vinum autem, si que biberit, calare id non potest, primum quidem quod cellam vinariam non committant mulieri: deinde quod eam osculentur cum sui tum mariti cognati ad consobrinos usque, & id quotidie, ubi statim illam aspexerint: restat ergo ut à vino caueat, cum nesciat, quibus obuia futura sit, & qui alloqunturi. Itaque, vel si minimum tantum degustauerit, non desunt, qui arguant & rem prodant. Alcimus Siculus in eolibro, quem Italicum inscripsit, omnes in Italia mulieres abstinere vino ideo refert, quod Hercules, quum in Crotoniatarum agrum peruenisset, domum quandam via propinquam sitibundus accessit, & ingressus poposcit, quod biberet. Earum adium Domini uxor, que clanculum vini dolium subitus aperuerat, virum monuit, imprudenter se facturum si hospitii causâ dolium id referaret, satius esse aquam bibendam offerre. Hercules cum proforibus illa exaudisset, eius virum multum laudauit, introque reueri iussit ac dolium intueri. Paruit ille, & quum domum subiisset, saxum inuenit. Huius rei documentum in illius regionis mulieribus adhuc extat, quoniam probrosum ac turpe est ipsis vinum bibere ob hanc rationem.] Haftenus Athenæus.

Tertullianus Apologetici cap. 6. grauitè infectatus Romanos, quod à prisca sobrietate descuiissent, inquit: [Cum mulieres usque adeo vino abstinerentur, ut matronam ob resignatos cella vinaria loculos, sui inedia necarint: sub Romulo verò, que vinum attigerat, impune à Mecennio marito trucidata sit: idcirco & oscula propinquis offerre etiam necessitas erat, ut spiritu indicarentur.] Atque de his satis.

SED EFFUDI ANIMAM MEAM IN CONSPECTU DOMINI.] Variè hanc locutionem exponunt. 1. Philo de Temulentia: [Quid enim aliud sibi volunt illa verba, Effundam animam in conspectu Domini, nisi, totam me ipsam ei consecrabo?] 2. S. Chrysostomus Homilia de Anna: [Hoc est, me ipsam conuerti ad Dominum, mentem meam exinaniri apud illum, toto animo, totaque virtute precessionem meam peregi: Deo narraui calamitatem meam.] 3. Effudi vniuersos affectus, omne desiderium animi mei, deprompsi, quidquid habebam in animo, exposui totum animum meum. Notant, animam effundere, esse laxatis doloris habenis, omnes simul affectus, & omnem animi æstus, & quasi ipsum cor querendo effundere, quod Anna faciebat. 4. In mœrore, & gemitu tabescit, liquefit, ac penè effunditur & dissoluitur anima mea. 5. animam meam liquefactam ac resolutam in lacrymas effudi coram Iehovah. id est, largas effudi lacrymas. 6. Linqvor animo, patior animi deliquium, propemodum ago animam, expiro præ tristitia & dolore. Sic Lucretius lib. 3. dixit:

Crede animam quoque diffundi.

Similis locutio Iob 30. v. 16. Psalm. 45. v. 5. Psalm. 61. v. 9.

VERS. 16. NE REPVTES ANCILLAM TVAM QVASI VNAM DE FILIABVS BELIAL.] Heb. Non dabis ancillam tuam ad facies filia Belijahal. LXX. in Romana editione: Ne dederis seruam tuam in filiam pestilentem. In Complutensi vero & Regia: Ne des ancillam tuam in faciem in

filia pestilentem. Chaldaeus: Ne exprobes ancilla tua ante filiam improbitatis. Theodotion: Ne des ancillam tuam tanquam vnâ indisciplinatarum. Sanctes: Ne des, vel reputes, quod ancilla tua stet coram Domino tanquam filia impia. Et in Thesauo ex Kimchio: Ne des [id est reputes] ancillam tuam coram [subaudi Iehoua] filiam [id est, ut filiam] impietatis, seu impij & improbi hominis. Id est, impiam, quæ ebria coram Domino manere audeam, more filia impia. Vatablus: [Ne dederis, vel ne ponas ancillam tuam coram filia impia. Vel ne conferas me ancillam tuam filia impia, seu improba, id est, noli me habere pro muliere temulenta. Alij: Ne ponas me in ordine filiarum improbarum. Forsterus: Ne ponas famulam tuam iuxta filiam Belijaal, id est, ne ponas æstimatione iuxta filiam Belijaal, ut sit similis filia Belijaal: aut talis qualis est filia Belijaal. Leo Iudas: Ne connumeres me ancillam tuam inter filias Belijahal. Montanus: Ne dederis ancillam tuam ad facies filia sine profectu. Tremellius & Iunius: Ne compares ancillam tuam cum vlla fœmina nequitia, seu nequam. Mercerus: Belijahal ego cum Chaldaeo malim esse substantium: sed non intellexerim coram Penina amula mea que mulier est perdita: sed simpliciter, Ne me habeas pro perdita & deplorata muliere. Quidam enim intellexerunt, Annam rogasse Heli ne sibi conuiciaretur coram Phenenna, quæ erat filia Belijahal, q. d. Ne, quæso, me ebriam voces coram ista improba amula mea: nam hoc est, quod ægrius fero. Nec ab hoc sensu aliena sunt Hebræa, id est, Ne tuo conuicio me abiicias ac tradas improbitati istius deridendam. Vide expositionem vobis Belijahal Deuteronom. 13. v. 13.

DOLORIS.] שׂיח Siach, aiunt generaliter esse quidquid ex corde vel ex ore enat, ut sunt meditationes, disputationes, preces, querelæ, colloquia, & id genus alia: & vniuersè sumi pro negotio, vel occupatione quam quisque vel corde, vel ore meditat, ac versat. Hic variè reddunt; 1. Præ multitudine eloquij mei. 2. queremonia, querela mea. quam apud me institui. 3. exercitationis mea. quæ tot malis exercita sum. 4. præ magnitudine meditationis mea.

ET MÆRORIS MEI.] בְּיָד Caghas, quando passiuè ponitur, ut hic, notant sumi pro mœrore, mœstitia perturbatione, molestia, dolore, ira, Indignatione, propriè, commotione, extimulatione. Hic variè interpretatur: 1. & indignationis mea. 2. & turbationis mea. 3. ægritudinis animi mei.

LOQVUTA SVM VSQVE AD INPRÆSENS,] siue haftenus. quasi dicat, multa querens, & animo versans, & ægrè ferens sterilitatem meam, & conuicia amulæ, tamdiu orauit. Vel, dolori indulgens protraxi preces meas. Aut Siquomodo lenirem mœstitiam animi mei diutius orauit. Rectius est, quod haftenus hos gestus & motus oris ac labiorum sine voce effecerim, quibus tibi visa sum ebria, non vinolentia, sed mœroris & angoris animi fuere.

VADE IN PACE.] Exponunt, id est, hac sollicitudine te libera, & fac ut animus tuus in Dei prouidentia acquiescat, proculdu-

bio res tuas curaturi. Sic 2. Regum 5. vers. 19.

VERS. 18. VTINAM INVENIAT ANCILLA TVA GRATIAM IN OCULIS TVIS.] Heb. *Inueniat famula tua gratiam in oculis tuis.* Explicant, id est, ut iam pro me oras, ita precor ut porro facias. Alij. Ineam tecum hanc gratiam, hoc me fauore dignare, ut Dominum pro me ores. Quidam, Sic mihi tuus iste fauor bona precantis aut vouentis contingat. Simplicius videtur, Quæso te ut me deinceps æquis aspicias oculis, neque de me, ut ante, sinistra suspiceris, quam gratiam exoro, & habeo maximam. Videtur aposiopesis.

ET COMEDIT.] Quum responsum & precationem sacerdotis pro oraculo accepisset. Comederat Anna ante, sed parum, & cum mæstitia, ut ad vers. 9. notabamus: at nunc interna consolatione, & verbis Sacerdotis recreata, iustum cibum, & hilariter sumpsit.

VULTVSQVE ILLIVS NON SVNT AMPLIVS IN DIVERSA MUTATI.] Heb. & *facies eius non fuerunt ei amplius.* LXX. subaudiunt, collapsæ, nam reddunt: & *facies eius non concidit amplius.* Hispanicè, *no facie cabibaxa*, qui est gestus merentis ac tristis. Chaldaus: & *facies mala non fuerunt ei ultra.* Hispanicè, *nobizo mas mala cara.* Quidam: & *ira eius non fuit ei ultra.* Aliqui: *neque fuit amplius mæsta.* Alij: & *facies eius non fuerunt illi amplius, ut fuerant prius.* Hispanicè, *ya parecia otra.* Vel: & *facies eius non fuerunt amplius ei tristes*, q. d. exuit faciem illam vultuosam, quæ præse-feribat mæstitiam ac tristitiam. Noster intellexit: & *plures facies non fuerunt ei amplius.* Solet enim dolor, mæstitiam ac tristitiam. Noster intellexit: & *plures facies non fuerunt ei amplius.* Solet enim dolor, mæstitia, turbatio vultum in diuersa mutare.

VERS. 19. COGNOVIT AUTEM ELCANA ANNAM VXOREM SVAM.] Vide de hac loquutinne in Genes. 4. vers. 1.

ET RECORDATVS EST EIVS DOMINVS.] Heb. & *memoravit eam Iehouah.* Sic Genes. 21. vers. 1. & supra vers. 11. nam hæc verba sunt illius versus epitome.

VERS. 20. ET FACTVM EST POST CIRCVLVM DIERVM CONCEPIT ANNA, ET PEPERIT FILIVM.] Heb. ex verbo. *Et fuit ad circumvolutiones dierum, & concepit Anna, & peperit filium.* Quidam intelligunt, post euolutos aliquot dies, ex quo Elkanah reuersus est in domum suam, concepisse Annam, & iusto post tempore peperisse filium. Sed verisimile est Annam statim ut domum suam rediit, concepisse. Iosephus: *In patriam deinde reuersa breui vterum gerebat cœpit.* Rectius alij accipiunt, post euolutos iustos & plenos conceptionis & grauiditatis dies, seu menses, Annam peperisse: Vnde Hebræa conuertunt: *Nam factum est in reuolutionibus dierum, postea quam concepisset Anna.* id est, transactis nouem mensibus, *peperit filium.* quasi dicat: Quum iam concepisset, vel postquam concepisset, reuoluto grauiditatis tempore tandem peperit filium. Alij: *Fuit enim post reuolutiones temporum.* id est, exacto ordinario

grauiditatis tempore, ex quo concepit Anna, ut pareret filium.

VOCAVITQVE NOMEN EIVS SAMVEL, FO QVOD A DOMINO POSTVLASSET EVM.] Heb. & *vocavit nomen eius Semuel, Quia de Iehouah postulavi eum.* Quidam: & *vocavit nomen eius Semuel.* Subaudi, dicens, *Quod à Iehouah petiui eum.* Alij: *vocavitque nomen eius Schemuelem: nam, inquit, à Iehouah petiui eum.*

SAMVEL.] Philo de Temulentia: [*Samuel interpretatur, ordinatus Deo.*] Iosephus: [*Vbi pariendi tempus aduenit, enixa filium, Samueli nomen indidit, quasi dicas, Exoptatum à Deo.*] Ergo Iosephus: Theodoretus, Procopius Gazæus, Suidas, Græcè interpretatur, *Theatiton*, id est, à Deo-petitur, ac impetratum, quasi dicas, *Deo optatum, Adeodatum.* Scholia, quæ nomine Francisci Vatabli circumferuntur, hæc annotant: [*Etymologia non sunt semper exigenda ad regulas grammatices. Aliter autem componuntur nomina ab Hebrais, aliter à Latinis: aliquando enim in compositis Hebraicis cernuntur tantum primæ litteræ vocum, è quibus vocabulum componitur, ut ex hoc nomine Samuelis est clarum: quod impositum est à muliere, non à viro docto: retinetque primam tantum litteram verbi, שׂאֵל schaal, quod, postulauit, significat. Semuel dicitur, quasi שׂאֵל אֶת־יְהוָה Scheilthi othome el, Postulaui eum à Deo.*] In eandem sententiam Marinus, Tremellius, Iunius obseruant, Semuelem significare, *Petitur à Deo forti*, nomine ex duobus corruptis, & vno integro composito, nempe ex שׂאֵל schaal, & מֵי me, & אֵל el, id est, *postulaui eum à Deo forti.* Ego vix crediderim Annam non sine instinctu Spiritus sancti, nomen filij imponentem, corruptè ac deprauatè ex incitia grammatices illud conflasse. Quidam componunt, ut Samuel sit, quasi שׂאֵל מֵי אֵל Schaal me el, id est, *postulatus à Deo.* At cum Anna disertè in ratione nominis pronuntiet, se filium non ab EL, Deo Forti, sed à Iehouah Fonte essendi postulasse, vereor ut in nomine Samuelis sit vlla expressio nominis Dei EL Fortis: sed Semuel sit tantum nomen conflatum è verbo שׂאֵל schaal inserto Mem, ad euphoniā seu emphasim; & simpliciter significet, *Postulatum, Petitur, Exoptatum*, antonomasticè, scilicet à Iehouah.

S. Hieronymus in Libello de Interpretatione Nominum Hebraicorum, Semuelem interpretatur, quasi שׂאֵל מֵי אֵל Schemo El, *Nomen eius Deus fortis*, quod etiam sequuti sunt Aben-Ezra in Commentarijs Exodi 18. S. Gregorius & Angelomus hîc, S. Isidorus lib. 7. Originum, cap. 6. Sanctes in Interpretatione nominum Hebraicorum. Possis etiam exponere, *Commodatum, Mutuatum, Donatum, Consecratum Deo*, è vers. 28. infra. Vel sit *Commodatus, Mutuatus, Donatus Deus.* Mysterio egregio typi Christi, qui fuit nobis Commodatus, & Donatus Deus. Aliæ nominis enodationes remotiores sunt, *Positus à Deo.* Vel ibi ipse Deus.

HOSTIAM SOLLEMNEM.] Heb. *sacrificium dierum.* Quidam, *sacrificium illud anniuersarium*, quod facere solebat singulis annis. Alij: *sacrificium*

VERS. 21.

sacrificium congruum tempori. Vel sacrificium, quod statis illis diebus, seu tribus solemnitatibus anni facere consueuerat, supra vers. 3. Sic infra cap. 2. v. 19.

ET VOTVM SVVM.] id est, commune ipsius & vxoris votum de Samuele Deo dicando. Neque enim dubium est Elkanah nedum assensum voto vxoris, illudque ratum habuisse: sed suum quoque de Nazaratui filij adiecisse. Possit coniunctio, &, esse expositiua, *hostiam solemnem, id est, votum suum.* Nam fortè vouerat *pacifica* si impetrasset filium.

VERS. 22.

NON VADAM DONEC ABLACTETVR INFANS.] Heb. tantum, *donec ablactabitur puer.* Sed subaudiendum, Non ascendam, donec ablactabitur puer. De significatione verbi גמל Gamal egimus Genes. 21. vers. 8. Possis hinc reddere: *donec maturescat, maturus fiat puer,* ministerio & Nazaratui. Aliter: *donec efformetur puer,* id est, vt satis membris & robore efformetur ad ministrandum in Tabernaculo. Sic verbum GAMAL Noster accepit Numer. 17. v. 8. Aliqui: *Non ascendam donec educatus fuerit puer iste,* id est, eo usque prouectus vt ministrare possit: nam hoc verbum non tantum est à mamma disjungere, sed educare, Numer. 17. vers. 8. & 1. Regum 11. v. 20. Sic infra vers. 23. & 24.

ANTE CONSPECTVM DOMINI.] Heb. *ad facies Iehouah,* Notum est, hinc & alibi sapius. Facies Iehoueh dici, tabernaculum, vbi arca & propitiatorium, altaria, cultus Dei, sacrae caeremoniae, vbi praesentia maiestatis Dei, gloria, oracula diuina, sacramenta erant.

ET MANEAT IBI IVGITER.] Heb. & *manebit ibi usque in aeternum.* Quidam: & *maneat ibi perpetuò,* id est, omnibus diebus vitae suae, seu quandiu vixerit. Alij: *in perpetuum,* id est, longo & indefinito tempore. Vide Genes. 17. v. 8. & Exodi 21. v. 6. & infra cap. 13. v. 13. Nonnulli exponunt, *maneat ibi,* id est, ne sit mihi necesse eum educandum reducere: sed maneat à me emancipatus perpetuò: nam alioquin postea Semuelis domicilium fuit Ramae, quum legitima sua administratione functus esset, infra cap. 7. v. 16. & 17. Itaque volunt Annam voto suo non fixisse perpetuò Samuelem Tabernaculo: sed à se perpetuò emancipasse. Vide infra v. 28.

VERS. 23.

PRECORQVE VT IMPLEAT DOMINVS VERBVM SVVM.] Heb. *veruntamen stabilicet Iehouah verbum suum.* Quidam: *tantummodo confirmet Iehouah verbum suum,* id est, ratam habeat promissionem suam, q. d. Peto tantum à Deo vt non infirmet, quod nobis promisit per Heli. Alij: *tantummodo praestet Iehouah verbum suum.* Nonnulli: *negotium suum, rem suam, causam suam,* id est, quod ipse coepit, fortunet.

MANSIT ERGO MVLIER.] Disquirunt qua ratione Anna rea legis diuinæ non fuerit, quod quadagesimo die purgationis in tabernaculum, non ascenderit, vt hinc supra vers. 22. dici videtur? cum ea de re diuinum extaret mandatum, Leuitici 12. vers. 7. & 8.

Quidam somniant, diuina inspiratione exemtram Annam ab ea lege. Alij, eam legem non pertinuisse ad vxores Leuitarum, vel ad eas tantum, quæ in oppido, vbi tabernaculum erat, degerent. Sed sunt hæc omnia futilia, cum non sit dubium Annam legi purgationis satisfecisse: nam quod hinc, & vers. 22. dicitur non ascendisse, intelligendum, ad sacrum illud solemne, anniuersarium, quod statis anni diebus celebrabatur.

ET LACTAVIT FILIVM SVVM, DONEC AMOVERET EVM A LACTE.] vult dicere continenter eum suis vberibus lactasse, nec nutriculis dedisse lacte alieno nutriendum: egregium exemplum præstantissimæ feminae, aduersus eas, quæ totius oblitæ naturæ, se dimidias tantum filiorum suorum matres præstant; de qua re extat pulcherrima dissertatio Phauorini apud Aulum Gellium lib. 12. Cap. 1. & multa quoque Macrobius disputat lib. 5. Saturnaliorum, Cap. 11.

VERS. 24.

ET ADDVXIT EVM SECVM POSTQVAM ABLACTAVERAT.] Altercantur Explanatores, quo ætatis suæ tempore Samuel ductus sit in Tabernaculum. Quidam anno septimo volunt; Alij, decimo: nonnulli, postquam eò prouectus erat, vt ministrare posset in Tabernaculo. Plerique, trimulum existimant, nimirum quum primum à lacte depulsus fuit, quod tertio ætatis anno fieri consueuerat, 2. Machabæor. 7. v. 27. & Galenus præcipit lib. 1. de sanitate tuenda. Sic quoque Ecclesiastici Scriptores produnt B. Deigenitricem trimulam in templo præsentatam fuisse. Sanè Samuelem tunc admodum puerum, in fine huius versus dicitur.

ET TRIBVS MODIIS FARINÆ.] Hebr. *Et ephah una farina.* De Ephah abunde diximus in Exodi 16. v. 36. Capiebat Ephah vna, quantum 432. ouorum putaminibus continetur. Vide Ruth. 2. v. 17.

AMPHORA VINI.] נבל Nebel ajunt esse *vas sine coriaceum, siue testaceum,* sic dictum quod sit vacuum: sicut נבל Nabal fatuum significat, eo quod vacet sapientia & virtutibus. Poteris autem vertere *utrem,* si ex pelibus factum intelligas: si verò adiunctum habet nomen testæ, aut aliam vocem, ex qua figuli opus esse ex terra factum intelligis, & sit contritioni facile obnoxium, tum vel *lagenam, lagunculam,* vel *vrceum,* vel *amphoram,* vel *hydriam,* vel alio nomine vertere licebit. Quanquam præstaret habere in lingua Latina aliquod nomen, quo propriè exprimeretur vocabuli etymon & significatio. Quidam *cadum, fideliam,* interpretantur. Sic Isaia 30. vers. 14.

PVER AVTEM ERAT ADHVC INFANTVLVS.] Hebr. & *puer puer.* Quidam: & *puellus puellus.* Alij: & *puer erat valde puer.* Nonnulli: *puer autem erat admodum puer.* Aliqui contra rationem accentus Hebraici posterius faciunt verbum: & *excussus, puer,* *excutebat, discutebat,* id est, discernebat inter bonum & malum, erat acutus, ingeniosus, perspicax. Præstat, inquiunt quidam, simplicitatem vocum retinere, q. d. *Et puer erat adhuc iuuenis.*

iuuenis, seu paruulus, tenellus. Voluntque secundum נַפִּישׁ naphar esse adiectiuum, & aetat, significareque iuuenem. Et puer erat valde iuuenis.

VERS. 25. ET IMMOLAVERUNT VITVLVM.] Hebr. *Et mactauerunt iuuenicum.* Superiore versu tres iuueni adducti fuerunt: quid est quod vnus hic mactetur? Quidam ajunt, vnum tantum iuuenicum immolatum; duos alios datos vel distributos inter sacerdotes: aut ipsi Heli donatos, cui puerum educandum, & instituendum tradebant. Alij hic tres iuuenicos immolatos volunt, quod נֶפֶשׁ par nomen speciei sit & collectiuum, q. d. immolauerunt iuuenicos. Nonnulli, duos alios iuuenicos in sacrificium factos, quod statifetiuitatibus peragebatur: tertium hunc pro traditione & consecratione pueri mactatum, vnde reddunt: *Mactaueruntque iuuenicum quum adducerent puerum ad Heli.*

VERS. 26. OBSECO, MI DOMINE.] Hebr. *יְיָ בִי, In me, Domine mi.* Vide de hac phrasi Genes. 43. vers. 20. & Exodi 4. v. 10. Quidam: *Attende ad me, domine mi.* Hispanicè, *Conmigo mi señor.* S. Chrysostomus Homilia de Anna: *[In me intende, ausculta me diligenter.]*

VIVIT ANIMA TVA.] Formula iuramenti. q. d. per vitam tuam, obsecro, vt attendas ad me. Quidam reddunt: *Attende ad me Domine mi, vt vivit anima tua.* Alij notant esse asseuerationis genus. q. d. ego dicam veritatem & non mentiar: tam vera sunt, quæ dictura sum, quam verum est te viuere. Vel, tam vera sunt, quæ dictura sum, quam verum est, quod ego opto vitam tuam. Nonnulli formulam bene precantis esse volunt, q. d. Ita viuas ac valeas.

VERS. 28. IDCIRCO ET EGO COMMODAVI EVM, &c.] Verbum *לָוַי* schaal in Hiphil, ajunt esse, *accommodato-dare precibus; precario ac-*

commodare, mutare, vt sumitur Exodi 12. vers. 35. Hunc versum nos verbatim ex Hebraico expressimus, variè alij. 1. Et ego quoque petere-feci postulare feci eum Iehoua, omnibus diebus, quibus fuit: ipse petitus postulat Iehoua. Et incuruauit se ibi Iehoua. 2. Et ego etiam donavi commodavi, mutuaui eum Domino omnibus diebus, quibus fuit: ipse donatus commodatus, mutuatus Iehoua. Et incuruauit se ibi Domino. 3. Et ego quoque mancipaui eum Domino, cunctis diebus, quibus ipse mancipatus erit Domino. Et gratias egit Domino. 4. Quamobrem ego quoque precario-datum-sisto eum Iehoua omnibus diebus, quibus fuerit: ipse rogatus-precario est Iehoua. id est, à nobis mancipatur ei & deditur, vt ministret ei. Incuruauitque se Schemuel ibi Iehoua honorem exhibens. Propriè reddes: Et etiam ego postulat-accommodaui, precibus, seu, precario-datum-mutuaui, eum. q. d. quem per preces ab ipso accepi; nunc rursus commodo, mutuo, dono, sisto, trado, consecro, Iehouah.

CUNCTIS DIEBUS, QUIBUS FVERIT ACCOMMODATVS DOMINO.] Accentus Hebraici distinguunt & interpungunt post verbum, fuerit. hoc sensu, *omnibus diebus quibus fuerit.* id est, quibus vixerit, vel quandiu superstes fuerit. deinde sequatur: profecto ipse accommodatus erit Domino. Alij negligunt interpunctionem Hebraicam, vt sanè Noster non videtur eam agnouisse.

ET ADORAUERUNT IBI DOMINVM.] Heb. singulariter. & supplicauit Iehouah. Quidam. Anna. Sed verbum est masculineum. Alij Elkanah. Nonnulli Samuel. Nec desunt qui Heli, redduntque: *Et gratias egit Domino.* Heli pro beneficio diuino Annæ collato. Noster proculdubio eisdem litteris, aliis punctis legit *לְשַׁחֲבָחָהּ* Ischbachu, & adorauerunt, quæ formula reperitur Genes. 29. v. 19.

CAPVT SECVNDVM.

Annæ canticum in gratiarum actionem: qui rursus tres filios & duas filias generauit: ob peccata autem filiorum Heli, & nimiam patris indulgentiam, fit illi & domui eius comminatio, ac mors filiorum prædicitur.

Vulg.

I *Xultauit cor meum in Domino, & exaltatum est cornu meum in Deo meo: dilatatum est os meum super inimicos meos: quia latata sum in salutare tuo.*

2 *Non est sanctus, vt est Dominus neque enim est alius extra te, & non est fortis sicut Deus noster.*

3 *Notite multiplicare loqui sublimia, gloriantes: recedant vetera de ore ve-*

Malu.

I *T interpellare-se-fecit Chanah, & dixit: ^a Exultauit ^b cor meum in IHVH: eleuatum-fuit cornu meum in IHVH: dilatatum-fuit os meum super ^c maleuolentes meos: quia latata-fui in salute tua.*

2 *Non sanctus sicut IHVH, quia non ^d nequaquam te: & non ^e petra sicut ELOHIM noster.*

3 *Non multiplicabitis loquimini excelsam excelsam: exibat durable de ore*

^a Salije
^b animus meus
^c inimicos, hostes
^d neuti-quam, non omnino, absque, præter
^e rupes

stro: quia Deus scientiarum, Dominus est, & ipsi preparantur cogitationes.

4 Arcus fortium superatus est, & infirmi accincti sunt robore.

5 Repleti prius, pro panibus se locauerunt: & famelici saturati sunt, donec sterilis peperit plurimos: & quæ multos habebat filios, infirmata est.

6 Dominus mortificat & viuificat, deducit ad inferos & reducit.

7 Dominus pauperem facit & ditat, humiliat & subleuat.

8 Suscitatur de puluere egenum, & de stercore eleuat pauperem: ut sedeat cum principibus, & solium gloriæ teneat. Domini enim sunt cardines terra, & posuit super eos orbem.

9 Pedes sanctorum suorum seruabit, & impij in tenebris conticescent: quia non in fortitudine sua roborabitur vir.

10 Dominum formidabunt aduersarij eius: & super ipsos in calis tonabit: Dominus iudicabit fines Terra, & dabit imperium regi suo, & sublimabit cornu Christi sui.

11 Et abiit Elcana Ramatha, in domum suam: puer autem erat minister in conspectu Domini ante faciem Heli sacerdotis.

12 Porro filij Heli, filij Belial, nescientes Dominum,

13 Neque officium sacerdotum ad populum: sed quicumque immolasset victimam, veniebat puer sacerdotis, dum coquerentur carnes, & habebat fuscinulam tridentem in manu sua,

14 Et mittebat eam in lebetem, vel in caldarium, aut in ollam siue in cacabum: & omne quod leuabat fuscinula, tollebat sacerdos sibi. sic faciebant uniuerso Israël venientium in Silo.

15 Etiam antequam adolerent adipem, veniebat puer sacerdotis, & dicebat immolanti: Da mihi carnem, ut coquam sacerdoti: non enim accipiam à te carnem coctam, sed crudam.

16 Dicebatque illi immolans: Incendatur primum iuxta morem hodie ad eum, & tolle tibi quantumcumque desiderat anima tua. Qui respondens aiebat ei: Nequam: nunc enim dabis, alioquin tollam vi.

ore vestro, quia El cognitionum IHVH: & non demensa fuerunt ludicra.

4 Arcus^k prauilidorum consternatorum: & impingentes accincti fuerunt^m strenuitatem.

5 Saturiⁿ in pane mercede conducti fuerunt: & famelices cessauerunt: usque ad peruncata^q genuit seipsum: & multa filiorum excisa fuit.

6 IHVH mori faciens, & viuere faciens: descendere faciens infernum, & ascendere fecit.

7 IHVH ex terminio funditus delens, & ditescere faciens: humiliare faciens, etiam eleuare faciens.

8 Surgere faciens de puluere^u exhaustum: de^x fimeto eleuabit y egenum, ad^z sedere facere cum^a beneficiis: & b solium^c grauitatis hereditare faciet eos: quia^d IHVH fusiones terræ, & posuit super eas orbem.

9 Pedes benignorum suorum obseruabit: & improbi in tenebrositate in silentium^e redacti erunt: quia non in virtute praualescet vir.

10 IHVH consternabuntur^g litigantes eius: super eum in cœlis tonare faciet: IHVH iudicabit^h defectus terræ: & dedit obfirmationem regi suo, & eleuabit cornu Messiae sui.

11 Et ambulauit Elkanahⁱ Ramathah super domum suam: & m excusus fuit ministrans ad IHVH, ad faciem Gheli sacerdotis.

12 Et filij Gheli, filij Belijaghal: non cognoueruntⁿ IHVH.

13 Et iudicium sacerdotum^o ad populum: omnis vir sacrificans sacrificium, & veniet^p excussus sacerdotis^q secundam^r coquere carnem, & fuscina trium dentium in manu eius.

14 Et^t percutiet in^u concha, aut in caldario, aut in^x aheno, aut in^y olla, omne, quod ascendere faciet fuscina, accipiet sacerdos in eo: Sic faciet omni Israël venientibus ibi in Siloh.

15 Etiam in antequam suffire facient adipem, & veniet^z excussus sacerdotis, & dicet viro sacrificanti: Da carnem ad assare sacerdoti: & non accipiet de^a te carnem coctam, quia si viuam.

16 Et dixit ad eum vir: Suffire facere suffire facient secundum diem adipem, & accipe tibi secundum quod^b concupiscet anima tua. Et dicet^c ei: Quia nunc dabis, & si non, accepi in^d obtentione.

f Fortissimus, Potentissimus Deus. Vide Genes. 14. v. 18.

g ei^h mensurata i molimina^k heroum, potentium^l offensi, im-

pa^m robur, virtutem, fortitudinem.

n pro^o famelici, esurientes^p eradicata,

extirpata, euulsa, sterilis

q peperit^r aucta, abundans, filijs

hæreditate, possessione, omnino depellens

t quin etiam^u attenuatum, tenuem

facultatibus, viribus, fortunis

x sterquilino^y mendicium. Vide Exod.

23. 6. ^z manere, habitare^a principibus. Vide

Numero 21. 18.

b thronum^c honoris,

gloriæ, maiestatis

d latius. ipsi IHVH^e redigentur. Sic Exod.

15. v. 16. f vi, robore,

fortitudine^g percussierunt

h rixantes, iurgantes, contendent

tesⁱ attonabit,

commotionem faciet

k extrema, terminos,

vbi terræ deficiunt

l in Ramah.

m puer. Sic v. 18. 21. 16. nad vel cum IHVH

o cum populo^p puer. minister famulus^y cacabo

g circa r elizare, bullire f Hispanicus, garfio detres ganches t incutiet u lutere, lauacro, labro, pelui x lebetes
a ut v. 13. a דא כד Ci im, quinimo b desiderabit, auebit, affectabit c Non d firmitudine, violentia

17 Erat ergo peccatum puerorum grande nimis coram Domino : quia retrahabant homines à sacrificio Domini.

18 Samuel autem ministrabat ante faciem Domini, puer, accinctus hepod lineo.

19 Et tunicam parvam faciebat ei mater sua, quam afferebat statutis diebus, ascendens cum viro suo, ut immolaret hostiam solemnem.

20 Et benedixit Heli Elcana & uxori eius : dixitque ei : Reddat tibi Dominus semen de muliere hac, pro favore quod commodasti Domino. Et abierunt in locum suum.

21 Visitavit ergo Dominus Annam, & concepit, & peperit tres filios, & duas filias : & magnificatus est puer Samuel apud Dominum.

22 Heli autem erat senex valde, & audiuit omnia quæ faciebant filii sui uniuerso Israeli : & quomodo dormiebant cum mulieribus quæ obseruabant ad ostium tabernaculi :

23 Et dixit eis. Quare facitis res huiusmodi, quia ego audio, res pessimas, ab omni populo?

24 Nolite filij mei : non enim est bona fama, quam ego audio, ut transgredi faciatis populum Domini.

25 Si peccauerit vir in virum, placari ei potest Deus : si autem in Dominum peccauerit vir, quis orabit pro eo ? Et non audierunt vocem patris sui : quia voluit Dominus occidere eos.

26 Puer autem Samuel proficiebat, atque crescebat, & placebat tam Domino quam hominibus.

27 Venit autem vir Dei ad Heli, & ait ad eum : Hac dicit Dominus : Numquid non aperte reuelatus sum domui patris tui, cum essent in Aegypto in domo Pharaonis?

28 Et elegi eum ex omnibus tribubus Israël mihi in sacerdotem, ut ascenderet ad altare meum ; & adoleret mihi incensum, & portaret ephod caram me : & dedi domui patris tui omnia de sacrificiis filiorum Israël.

29 Quare calce abiicistis victimam meam, & munera mea quæ præcepi ut offerrentur in templo : & magis honorasti filios tuos quam me, ut comederetis primitias omnis sacrificij Israël populi mei?

17 Et fuit ^e erratum ^f excussorum grande valde ad facies IHVH, quia ^g inceserunt homines ^h minchah IHVH.

18 Et Samuel ministrans ad facies IHVH excussus accinctus i ephod lini.

19 Et ^k pallium paruum faciet ei mater eius : & ascendere faciebat ei, de diebus in dies : in ascendere eam ^l ad virum suum, ad sacrificare sacrificium ^m dierum.

20 Et benedicet Gheli Elkanah, & viram eius : & dicet : Poner IHVH tibi semen de vira ista ⁿ sub ^o postulatione, quam postulauit ^p IHVH. Et ambulauerunt loco suo.

21 ^q Quia visitavit IHVH Chanah, & ingrauidata fuit, & ^r genuit tres filios, & duas filias : & grande factus fuit excussus Samuel, ^f cum IHVH.

22 Et Gheli ^t senex valde : & audiet ^u omne, quod facient filij eius omni Israël, & quod ^x cubabunt ^y ad mulieres ^z exercitantes ^a ianux tentorij stationis.

23 Et dixit eis : Ad quid facietis secundum verba ista ? ^b quæ ego audiens verba vestra mala de ^c ad omnem populum ista ?

24 Non filii mei : quia non bona ^d auditio, quam ego audiens : transire facientes populum IHVH.

25 Si ^e errabit vir viro, & interpellabit eum ELOHIM : & si ^f IHVH errabit vir, quis interpellare se faciet ei ? Et non ^g audierunt voci patris eorum, quia beneplacitum habuit IHVH ad mori facere eos.

26 Et excussus Semuel ambulans, & ^h grandis, & bonus : etiam cum IHVH, & etiam cum hominibus.

27 Et venit vir ELOHIM ad Gheli, & dixit ad eum : Sic dixit IHVH : ⁱ An reuelari reuelatus fui ad domum patris tui, in esse eos in Aegypto, domui Pharaoh?

28 Et ^k eligere eum de omnibus ^l baculis Israël mihi, ^m sacerdoti, ad ⁿ ascendere facere super altare meum, ad suffire facere suffitum, ad ^o leuare ^p ephod ^q faciebus meis : & dedi domui patris tui omnes ^r ignitiones filiorum Israël.

29 Ad quid ferocietis in sacrificio meo, & in minchah mea, quæ præcepi ^s habitaculo ? & ^t aggrauasti filios tuos ^u de à me, ad recreare facere vos de ^x principio omnis minchah Israël, ^y populo meo.

^e peccatum, delictum
^f ut v. 13.
^g Vide Notionem verbi Numer. 14. v. 21.
^h munus. oblationem, sacrificium, Sic v. 29. i amiculo, lineo. Vide Exodi 28. v. 4.
^k Vide Exod. 28. v. 4 chlamydem, supparum l apud, vel cū viro suo m ut cap. 1. v. 21.
ⁿ pro o postulione p datiuus. q Quum. nam
^r peperit sapud t senuit u omnia quæ x concumberent y cum mulieribus z militantes a ostio b quod, quia c cum omni populo d fama rumor e peccabit, delinquet, Sic statim. f datiuus. ipsi vel in IHVH.
^g obaudierunt auscultarunt.
^h grādescēs i An non k eligendo l virgis, extensionibus, tribubus m in sacerdotem n ascendendum o portare gestare p amiculum q datiuus. ad facies meas, Sic v. 30. 35.
^r sacrificia igne-absumenda, ignita, quæ igne confluunt, & incenduntur s caueat, Tabernaculo t honorauisti, glorificauisti u prae me

30 Propterea ait Dominus Deus Israel: Loquens locutus sum, ut domus tua, & domus patris tui, ministraret in conspectu meo, usque in sempiternum. Nunc autem dicit Dominus: Absit hoc à me: sed quicumque glorificauerit me, glorificabo eum: qui autem contemnunt me, erunt ignobiles.

31 Ecce dies veniunt, & pracidam brachium tuum, & brachium domus patris tui, ut non sit senex in domo tua.

32 Et videbis amulum tuum in templo, in uniuersis prosperis Israël: & non erit senex in domo tua omnibus diebus.

33 Verumtamen nō auferam penitus virum ex te ab altari meo: sed ut deficiant oculi tui, & tabescat anima tua: & pars magna domus tua morietur, cum ad virilem aetatem venerit.

34 Hoc autem erit tibi signum, quod venturum est duobus filiis tuis, Ophni & Phinees: In die vno morientur ambo.

35 Et suscitabo mihi sacerdotem fidelem, qui iuxta cor meum & animam meam faciet: & edificabo ei domum fidelem, & ambulabit coram Christo meo cunctis diebus.

36 Futurum est autem, ut quicumque remanserit in domo tua, veniat ut oratur pro eo, & offerat nummum argenteum, & tortam panis, dicatque: Dimitte me obsecro ad unam partem sacerdotalem, ut comedam buccellam panis.

30 Ad sic & fidelis-sermo IHVH ELO- HIM Israelis: Dicere dixi, Domus tua, & domus patris tui ambulare-se-facient faciebus meis usque ad æternum: & nunc fidelis sermo IHVH, Profanatio mihi; quia ^c aggrauantes meos ^d aggrauabo, & spernentes mei ^e leuificent.

31 Ecce dies venientes, & succidam brachium tuum, & brachium domus patris tui, de esse senem in domo tua.

32 Et respiciens coangustatorem ^f habitaculi, in omni, quod benefaciet ^g ad Israelem: & non erit senex in domo tua omnibus diebus.

33 Et virum non exscindam tibi de cum altari meo, ad ^h consummare oculos tuos, & ad ⁱ languefacere animam tuam: & omnis multitudo domus tuæ morientur homines.

34 Et istud tibi signum, quod veniet ad duos filios tuos, ad Chophin, & Phinechas: in die vna morientur ^k duo ii.

35 Et ^l surgere - faciam mihi sacerdotem ^m fidelem, secundum quod in corde meo, & in anima mea faciet: & ædificabo ei domum fidelem: & ambulare-se-faciet faciebus Messiae mei omnibus diebus.

36 Et erit, omnis ⁿ superrelictus in domo tua, veniet ad ^o procumbere-se facere ei, ^p scrupulo argenti, & ^q orbi panis: & dicet: ^r Adice me, obsecro, ad ^s vnam sacerdoturam, ad comedere ^t fragmentum panis.

^z Vide Genes. 22. 16.
^a sæculum, olim.
^b violatio.
^c Vide Genes. 18. v. 25.
^d honorificantes, glorificantes, me
^e honorificabo, glorificabo
^f leui vel vel vili-pendentur, leuigantur, maledicuntur.
^g ut v. 29.
^h cum Israël
ⁱ vel Israël
^j seu Israël
^k consumere
^l debilitare, in firmare
^m discruciare, dolore afficere tabefacere
ⁿ ambo ipsi
^o statuam, stabiliam
^p creditum, stabilem, ratum, firmum, Sic statim.
^q residuus superstes, restans
^r proster-nendum se, supplicandum
^s datius, pro scrupulo
^t pro orbe, globo, tracta, segmento, frusto, torta, massa
^u adiunge, aggrega.
^v vnum sacerdotiorum
^w frustum, porcionem, buccellam.

C O M M E N T A R I A.

VERS. 3.

ORAVIT ANNA, ET AIT.] Quidam exponunt, orauerat Anna hoc est, à Deo petierat filium, quem quia ab eo acceperat, nunc dicit, siue gratias agit hoc cantico. Aut, Precata est Deum Anna, ut acceptum haberet Samuelem: & postea gratias agit, de tanto beneficio accepto. Vel. orauit autem, id est, effudit preces, & gratias egit. Nimirum, inchoatura canticum gratiarum actionum, prius orauit; à precibus exorsa est canticum. Aliqui notant, Annæ canticum orationem appellari, quia verè fuit eleuatio mentis in Deum ad gratias agendum. Nonnulli aiunt, orationem vocari canticum istud, quo beneficium Dei commemorat, ut intelligamus non solas preces orationes vocari, sed quoties diuinæ beneficentiæ, ac magnitudinis, & diuinorum operum mentio fit. Ergo illud erit rectius, orauit, id est, Deum laudauit, celebrauit, beneficia eius cecinit insigni isto carmine, di-

Maluenda, In 1. Samuelis.

cens. Orare, pro laudare, Psalm. 71. vers. 20. (defecerunt laudes David.) Heb. (orationes David.) Quidam reddunt: Tunc orans Channah, dixit.

EXULTAVIT COR MEVM IN DOMINO.] ^{yhy} Ghalatz, propriè est, exultauit, tripudiavit, gestiit, siue exiliuit præ gaudio & lætitia. Notant, esse propositionem, quasi dicat, ex saluari hoc tuo beneficio tantam lætitiā concepi; ut animus, qui prius tristis erat, exultet, caput abiectum eleuetur, & os occlusum dilatetur. Est enim totum hoc canticum metaphoris, asyndetis, & apostrophis refertum.

IN DOMINO.] id est, per Dominum, auctore Deo, illius beneficio & gratiā. Vel tota hæc mea lætitia non est inanis & mundana ad æmulationem, vel insultationem comparata: sed solida, tota in Dei honorem & gloriam composita. Vel materiam tanti gaudij non mihi arrogo, nihil meis meritis tribuo: sed diuinæ gratiæ & beneficentiæ decus for-

R r 2 cundita

cunditatis in solidum deputo. Obseruant B. Virginem Dei Genitricem partem illam huius initij cantici: *Exultauit cor meum in Domino: quia latata sum in salutari tuo*, imitatum Lucae 1. v. 47. *Et exultauit spiritus meus in Deo salutari meo.*

CORNU MEVM.] Auctor Traditionum: [Cornu filium vocat, quia quando absque filio erat, absque cornu videbatur sibi esse.] Sed metaphoram cornu variè explicant. 1. *Robur, fortitudo, potentia.* Nam antea sola, infirma, inualida eram: nunc aucta filio potens & robusta. 2. *Fiducia, presidium*, quod animalia præcipuam suam vim, fiduciam, ac præsidium in cornibus habeant. Sic Psalm. 88. v. 18. 3. *Gloria, splendor, honor, decus, magnificentia*, quod cornigera animalia cornibus gloriantur: & radii seu splendores, cornuum similitudinem referant. Sic Habacuc 3. v. 4. quasi dicat, gloria mea nunc magna est Dei beneficio: materiam gloriandi habeo opera tua Deus. 4. *Caput meum*, firmum, validum, & bene instructum. Synecdochica translatio: vt infra vers. 10. q. d. caput meum, quod ante humile erat ac deiectum, infirmum & inualidum sterilitatis opprobrio: nunc validum, firmum, erectum, ac sublime effectum est. Sic cornu accipi volunt Iob. 16. vers. 15. atque huic dicto Annæ illud affine esse, Psalm. 26. vers. 6. [Et nunc exaltabitur caput meum super inimicos meos.] Sic Psalm. 74. 11.

DILATATVM EST OS MEVM.] Exponunt, Ante occluserant mihi os mæror, & pudor sterilitatis: iam mater effecta munere diuino, amplo & aperto ore loquor, ac multa dicere possum iis, qui mihi vitium sterilitatis obieciabant. Hispanicus Interpres: *ya tengo bien que responder ami combleça.* Notant ad huius dicti imitationem dixisse Paulum 2. Corinth. 6. v. 11. [Os nostrum apertum est ad vos, ô Corinthij, cor nostrum dilatatum est: non angustiamini in nobis, angustiamini in visceribus vestris: eandem autem habentes remunerationem, dilatamini, &c.] Alij, dilatatum est os meum, ad Deum ample & magnificè celebrandum pro tanto beneficio. Chaldaus: *apertum est os meum ad loquendum magnalia.* Nonnulli obseruant, dilatare os super aliquem. Hebræis esse, irridere, illudere, conuiciis, probris, sannis incessere: quod irridendum & conuiciantium is gestus esse soleat, aperto ore exertare linguam. Sic Psalm. 34. vers. 21. [Dilatauerunt super me os suum.] Isaia 57. v. 4. [Super quem lusistis? super quem dilatastis os, & eiecistis linguam?] Q. Claudius Quadrigarius Annali-primo, apud A. Gellium lib. 9. cap. 13. pugnam T. Manlij Torquati cum Gallo prouocatore describens, inquit: [Deinde Gallus irridere cœpit, atque linguam exertare.] Ac si dicat Anna: Ampla mihi materia iam reddendi talionem linguæ maleuolismis, & eos sannis excipiendi, qui mihi sterilitatem exprobrabant. Nec desunt, qui accipiant, dilatatum est os meum, risu nimirum & gaudio: quod sequentibus congruit, quia lætata sum. Similis loquutio Psalm. 125. v. 2. *quia repletum est gaudio* [Heb. risu] os nostrum.]

SVPER INIMICOS MEOS.] Vel contra hostes meos. Siue Pheninam æmulam, siue eius filios, aut cognatos, siue alios, qui mihi sterilitatis opprobrium obieciabant: nam est indefinite dictum.

QVIA LÆTATA SVM IN SALVTARI TVO.] Quidam reddunt: *per salutem tuam*, id est, per tuum beneficium, q. d. beneficio tuo fecunda sum, vnde maxime lætor. Alij: *lætor de salutetua*, id est, quam tu mihi attulisti, qua me seruasti, ac liberaisti à probro & infortunio infœcunditatis, יְשׁוּעָה *Iesugah*, abstractum *Salus*, proculdubio mysterio respicit Iesum æterni Patris Filium, humani generis *Salutem*: ad quem indicandum LXX. & Noster, Σωτήριον, *Salutare, Saluatorem, Opitulatorem*, vertere solent: qui tamen Saluator, & ipsa Salus est. Vide Genes. 49. v. 18. quod etiam mysterium hîc obseruarunt. S. Augustinus 17. de Ciuitate Dei, cap. 4. S. Eucherius, S. Gregorius, S. Beda, Rabbanus, & alij.

NON EST SANCTVS VT EST DOMINVS, VERS. 2.

&c.] Notant, poni hîc confirmationem propositionis, tribus argumentis: primum, à natura Dei Sanctissimi, & qui solus à creaturis sanctificandus est. Secundum, à singulari eius fide, beneuolentia, & protectione erga suos, ibi, & non est rupes, &c. Tertium, ab vniuersali eius prouidentia & dispositione rerum omnium: qui postremus locus exemplis aliquot antithetis confirmatur.

Sanctus. קדוש *Kadosch*, ἅγιος, *purus à vitiiis, mundus, impollutus, incontaminatus, castus, exors vitiorum & sordium.* Et quando hoc nomen Deo tribuitur, vt hîc, non ex eo solum sanctus dicitur, quod ipse sua essentia, & per se, & pro se sit sanctus & purus & castus: sed etiam effectum, quod etiam nos sanctificet, & emundet à fordibus peccatorum, & nos etiam tales esse velit, qualis ipse est, sicut inquit Leuitici 11. v. 45. [Estote sancti, quia sanctus ego Iehouah.] Quid Latinis sit Sanctum, docebunt te Festus: item & Macrobius, lib. 3. Saturnalior. cap. 3. Seruius in illud Aeneidos 12.

Qui fœdera fulmine sancit: Scribit: [Confirmat, sancta esse facit: quia quum sunt fœdera, si coruscatio fuerit, confirmantur. Vel certè quia apud maiores ara non incendebantur, sed ignem diuinum precibus eliciebant, qui incedebat altaria. Sancire autem propriè est sanctum aliquid & consecratum facere, fuso sanguine hostia: & dictum sanctum, quasi sanguine consecratum.] Hæc eadem Seruij verba exscripsit S. Isidorus lib. 5. originum, cap. 4. Glossæ: [Sanctum, ἅγιος, κεκυρωμένον, ἅγιος. Sanctus, ὁσιος, ἁγιος.] Vide Budæum prioribus Annotationibus in Pandectas, & Fungerum in Trilingui. Hîc aliqui Dei sanctitatem intelligunt misericordiam, clementiam, iustitiam, & reliquas Dei virtutes.

ET NON EST FORTIS. [Heb. & non est, *petra, rupes, saxum.* צור *Tzur* proprium Dei epitheton. Vide in Deuteron. 32. v. 4. Alienè quidam Hebræorum: & non est formator, *fi-ctor, compactor*, sicut Deus noster qui magno miraculo Samuelem in ventre meo forma-
uit

uit. Alij: & nulla est rupes ut Deus noster. Hic per Petram Dei fortitudinem & omnipotentiam designatam aiunt, q. d. es potentissimus, qui forti tua vi naturam meam immutauisti de sterili reddendo fecundam. Plerique potius significatam putant aeternam Dei firmitudinem, constantiam, stabilitatem, qua omnia nituntur, & muniuntur.

VERS. 3.

NOLITE MVLTIPlicARE LOQVI.] Heb. sunt duo Futura continua asyndeta: *Non multiplicabitis, loquimini.* Quidam: *Ne ergo post hac loquamini.* Alij: *Ne multiplicetis loqui.* Nonnulli: *Ne multi sitis in loquendo.* Aliqui: *Ne multiplicetis, loquamini altum altum.* Vel *ne multis loquimini admodum clarè.*

SUBLIMIA GLORIANTEs.] Heb. geminatur eadem vox, גבוהה Ghebohah Ghebohah, id est, excelsum excelsum, altum altum, superbum superbum, celsitudinem celsitudinem, magnificum magnificum, elatum elatum, arrogans arrogans. Auctor Traditionum: [Quibus verbis Phenennam & filios eius increpat, quæ ob fecunditatem sibi concessam contra Annam eleuabantur.] Supra, cap. i. vers. 6. Quidam notant, geminationem substantiuu significare, frequentes fuisse & assiduos in effutiendis verbis superbis: nam etiam dicit, *Ne multiplicetis loqui*, aut indicat valde superba, & vehementer elata, & arrogantia verba eos loquutos. Phrasis Hispanica est, *loqui altum vel altè*, pro loqui liberè, præfidenter, superbe, arroganter. Tremellius & Iunius, *loqui altum altum*, exposuere, pro, loqui admodum clarè, quod qui altè loquuntur, seu elata voce, clarè loquuntur.

RECEDANT VETERA DE ORE VESTRO.] Heb. *exibit* גחאק Gathak de ore vestro. Quidam negationem proxime præcedentem subaudiunt, *neque egrediatur, &c.* Alij, affirmatiuè legunt, sensu semper eodem tendente. Mira hic varietas interpretationum. 1. Caietanus: *exibit vetustas de ore vestro.* Vel: *exibit fortitudo de ore vestro*, id est, ne amplius iactetis fortitudinem & potentiam vestram. 2. Sanctes: *egrediatur vetus-verbum de ore vestro.* Vel *egrediatur crassum*, id est, tumidum verbum, vel fortè, id est, durum verbum de ore vestro. Et ita exponit Rabbi David in Commentariis: & subauditur negatio præposita אל, ne. hoc est, ne egrediatur durum verbum ex ore vestro. 3. Vatablus: *neque egrediatur verbum arrogans ex ore vestro.* Durum vocat superbum & arrogans verbum: quale est, Deum non esse omnipotentem, quæ sterili posset dare conceptum. Chaldeus: *non exhibunt blasphemiam ex ore vestro.* 4. Leo Iudas: *cesset asperior sermo ex ore vestro.* 5. Auenarius: *ne egrediatur prouectio, verbum-prouectum, durum, de ore vestro.* Durum, fortè, asperum, quoque reddunt Marinus, Schindlerus, Buxtorfius. 6. Tremellius & Iunius: *ne prodeat durum, densum, superbum quidquam, ex ore vestro.* 7. Forsterus: *egrediatur durabile de ore vestro.* [GHATHAK, inquit, nomen substantiuum, dicitur de dicto aut facto durabili & manente, quod scilicet longo tempore perdurauit, & infixum est animis hominum: & nunc in bonum, nunc in malum accipitur.] Montanus in Psalm. 30. v. 19. annotat:

[GHATHAK, dictum, siue fabulam veterem significat, quæ vel ex certo, vel ex nullo exemplo olim facta aut consilia in rem præsentem falso & ineptè usurpatur: ut quod vulgo olim circumferri solitum. Steriles mulieres ingratas esse Deo. Quam communem & vulgarem sententiam redarguens Anna, canebat: Recedat GHATHAK de ore vestro. Igitur vulgaria ista dicta, quæ apud imperitos circumferuntur, oraculorumque instar haberi videntur, sapientibus & piis pro nugis censentur.]

Id nomen גחאק gathak non legitur aliàs nisi ter, Psalm. 30. vers. 19. Psalm. 74. vers. 6. Psalm. 93. vers. 4. quibus locis Noster iniquitatem vertit. puta, inueteratam, durabilem, seu induratam. Prouerbiorum verò 8. vers. 18. paululum immutata forma גחאק gathak, in bonum sumitur pro diuturno, valido, stabili, durabili. Vnde hic reddi possit: *prodeat durabile, validum, diuturnum ex ore vestro.* q. d. jam post hac loquimini, quæ valida & stabilia sunt. quæ forma loquendi Tacitus Annali 15. [Nec minus nosci decebat militaris viri sensus incomptos, sed validos.] Auctor traditionum: & In Hebraeo habetur, *Exeant vetera. & est sensus, exeant humilia de ore vestro, de quo antea grandia & superba.]*

Vt est mira scripturæ fecunditas possis reddere: *exibit*, vel *ne exeat, crassum, pingue, spissum, de ore vestro.* id est, abeant crebra illa & densa conuicia, inciuilitates illæ & inurbanitates, Hispanicè, *grosserias*, quibus me continenter proscindebatis. Aliiter: *egredietur*, vel *ne egrediatur*, translatum de ore vestro. id est, recedant iam scommata, sannæ, lædoriæ, sarcasmi, dicteria, figurati omnes & translatici sermones, quibus me petebatis. Si ex præcedenti membro non subaudiatur negatio, tunc verbum *exibit*, vel *egredietur*, pro *abibit, recedet, auferetur, & amouebitur*, capiendum erit: & futurum pro Imperatiuo more linguæ, abeat, recedat, &c.

QVIA DEVS SCIENCIARVM DOMINVS EST.] גחאק degoth, cognitionum, notitiarum, scientiarum. Pluralis numerus indicat multiplicem & infinitam Dei rerum omnium quantumuis abstrusissimarum cognitionem q. d. Deus omnia penitissimè nouit cogitationes & opera hominum. Notant, Annam duobus hic argumentis dehortari à malo, primo quia Deo omnia consilia perspecta sunt: altero, quia omnia pro voluntate sua moderatur, disponit.

ET IPSI.] אל lo scribitur cum Aleph: & non: legitur autem cum van & ipsi יהי. Vnde interpretes abeunt in diuersas explanationes, quidam: & non. alij: & ipsi.

PRÆPARANTVR.] De verbo תכן tachan hæc nobis reponunt Lexicographi. Reuchlinus: TACHAN, effecit, fecit, opificauit, parauit. Alfonso Zamorencis. TACHAN parauit. Sanctes: TACHAH, ponderare, numerare. Forsterus TACHAN, ut forma non multum differt à verbis יקח thikken & כן, cun. & תכה tachah; ita non significatione, sed modo tantum significandi inter se differunt. Significat enim certo metiri, mensurare, pensitare, penitus perpendere. Et Græcis tantundem significat ἀναρίσσειν, Latinis diiudico.

Eadem totidem verbis habent Forerius in Isaia 40. v. 13. Mercerus in Thesaurio Pagnini. Pomarius, TACHAN, disposuit, fecit, stabilivit, aequavit. Maximus: TACHAN, disposuit, ordinavit, aptavit. Auenarius. TACHAN, artificiosè fabricavit secundum numeros, & mensuram certam, disposuit, & paravit secundum artem, artificium exercuit, operatus est industriè, quemadmodum artifex suum artificium exercet. Cognationem habet cum THIKKEN, idest, directus est &c. Hinc τεχνάομαι, τεχνάζω, fabrico, τέχνη ars, artificium, τεχνικὸς artificiosus, τεχνικῶς artificiosè, τεχνίτης artifex, τεχνιτέω, artificiosè aliquid molior, item τεκταίνω τεκταίνομαι,

FABRICO PARO, THKTΩN FABER] Ita iste ex sono Grecarum, aut Latinarum vocum, significatum Hebraicum augurari solet plerumque ineptissimè & violentissime. Schindlerus. TACHAN, ponderavit numeravit, numeris-disposuit, direxit, aptavit, fabricavit, dijudicavit, perpendit. Buxtorfius: TACHAN: expendit, perpendit numero & pondere: & in Niphal: aptari, disponi, rectificari, rectum, aequum, conueniens esse.

Obseruant id verbum octodecies ad summum in scriptura poni, & à Nostro variè explicari, Prouerbior. 16. v. 2. Isaia 40. v. 12. ponderare. Iob. 28. v. 25. Prou. 21. v. 2. appendere. Prou. 24. v. 12. inspicere. Psalm. 74. v. 4. confirmare. 2. Reg. 12. v. 11. numerare & mensurare. Isaia 40. v. 13. adiungere. vbi LXX. cognoscere, quos sequutus est Paulus Romanor. 11. v. 34. & 1. Corinth. 2. v. 16. Ezechiel. 18. v. 25. ter occurrit, & bis, esse aequum, semel, non esse prauum. Ibidem v. 29. ter etiam legitur, & eodem modo & ordine interpretatur: & Ezechiel. 33. v. 17. bis habetur, & primo aequè ponderare, secundo, esse iustum. & v. 20. esse rectum. Hic in Niphal, preparari: nec dubium quin cum CYN contulerit.

COGITATIONES.] VOCEM עָלִילוֹת Ghaliloth accuratè elucidauimus Deuteronom. 22. v. 14. Noster frequentius adinuentiones vertere solet. Iam locum variè redduit, & explanant. 1. & ipsi numerata ponderata sunt opera. scilicet hominum. idest, ab eo numerantur, ponderantur, examinantur opera hominum. vel: & non sunt numerata ponderata opera. hominum, ipsis hominibus scilicet, quia non ipsi faciunt quemadmodum volunt, sed sicut Deus vult. 2. & non numerantur opera. eius idest nullo numero comprehendi possunt magnifica opera Dei. 3. & non fuerunt directa opera. idest, opera hominum non rectè diriguntur iuxta rationes humanas, quæ sæpe falluntur. vel & ei directa sunt opera. id est, solus Deus nouit rectè opera dirigere. 4. & non directa sunt opera. sensus est, nec stabiliuntur opera improborum. 5. & ipsi preparantur opera. id est, ordine fiunt ab eo opera magnifica: nimirum, mirabilium operum est patrator & designator. Hispanicus Interpres: y las obras magnificas à el le son prestas. id est, el solo es el que haze obras maravillosas. 6. & non vel ei disposita sunt actiones. vel directa sunt studia. 7. neque mensurabilia sunt opera. eius. id est, sunt immensa. 8. & ei artificiosè fabricata sunt opera & secun-

dum alteram lectionem. an non artificiosè parata sunt opera? eius? 9. & non vel ei aptantur actiones. 10. & non disponuntur actiones. puta sine ipso aut sine volūtate & administratione eius. q. d. vtut efferamini, tamen nihil omnino sine ipso essetis effecturi. 11. & conatus eius perficiuntur. scilicet, ipsius Dei. Ergo amplissimo sensu hic ab Anna omnia ista cōprehenduntur: & ipsi vel, ab eo efficiuntur, opificantur, fabricantur, perficiuntur, disponuntur, ordinantur, aptantur, numerantur, ponderantur, mensurantur, expenduntur, diriguntur, diiudicantur, cogitationes, consilia, adinuentiones, actiones, commenta, conatus, studia, molimina, facinora, opera. propriè ludicra, illusiones ludificationes, hominum, quibus humanum ingenium veluti pueriliter ludit. Vt hinc facile cernas admirabilem vim, & viuam efficacitatem, atque operationem Dei in actiones humanas cum internas, tum externas. Vide Prouerb. 16. v. 2. & Cap. 21. v. 2.

ARCUS FORTIUM SUPERATVS EST.] Hebraea difficilem & ambiguam constructionem habent, quam grammaticis expendendam relinquimus: variè tandem reddunt: 1. per asyndeton: Arcus, & fortes confracti sunt. 2. Arcus fortium contritus est. 3. Arcus robustorum confracti sunt. 4. Arcus eorum prostrati. 5. Arcus fortium fractorum. q. d. Arcus est iam sine vi & robore, vt solet esse arcus validorum, qui laesi sunt, aut fracti viribus. 6. Arcus, potentes fracti sunt. id est, potētes fracti sunt, & arcus ipsorum. Verbum respondet propiori, non cum כֶּחֶשׁ Khescheth, quod est singulare & fœmineum: & verbum est plurale masculineum. Similem locutionem obseruant Iob. 29. v. 10. 7. Arcus valentium, hypallage pro, Arcu valentes conteruntur. Participium חַתִּים Chattim, propriè, contriti, fracti, disiecti, consternati, perculsi, prostrati. Possis reddere: Arcus validorum, pauentium, conterritorum, perculsorum, consternatorum. id est, Arcus eorum est arcus languidus, infirmus, imbecillus, remissus, qualis esse solet fortium consternatorum, & metu perculsorum, Auctor Traditionum: Arcus, id est, fortitudo & superbia Phenenna qua in filiis gloriabatur, superata est.] Alij sensum esse volunt, neminem suis viribus, opibus, potentia debere fidere, sed tantum ex Deo pendere: nam Deus robustos cum armis suis prostrat. Arma nihil profunt fortibus: nam qui modo videbantur superiores, statim vincuntur: & contra, qui prius videbantur penè victi ac superati, tandem euadunt superiores, ita volente Deo.

ET INFIRMI.] Participio ex Niphal נִכְשָׁלִים Nichschalim, omnia ista subsunt: & offensi, offendentes, impingentes, vacillantes, ruentes, corruentes, caspitantes, collapsi, scandalizati, labascentes.

ACCINCTI SVNT ROBORE.] Auctor traditionum: [Et Anna qua ob sterilitatem infirma erat, accincta est robore filiorum.] Simili phrasi Tacitus Annali 12: Britannici pueritiam robore circumdaret, se quoque accingeret iuene partem curarum capeffituro.] Possit hinc חַיִּל Chail, pro exercitu, & copiis capi, vt Exodi 14. v. 4. & alibi sæpius: succincti sunt exercitu, & copiis videlicet

VERS. 4.

videlicet, filiorum. è vers. 5. Sic Liuius lib. 20. de Annibale: [*Succinctus armis, legionibusque uiuat.*]

VERS. 5.

SATURATI PRIUS, PRO PANIBVS SE-
LOCAVERVNT.] Heb. *saturi in panibus mercede-conducti sunt.* sunt ambigua. Nam illud *in pane* potest iungi antecedentibus, id est qui ante pane id est, omni copia victus abundabant: postea fame & egestate compulsi sunt operam suam locare ad vitam tolerandam. Quem sensum Chaldaeus, Græci, & multi ex Latinis sequuti sunt: unde quidam reddunt: *Saturi cibo, caacti sunt pro mercede seruire.* Et potest necti sequentibus, *Saturi prius, nunc pro cibo se locant.* q. d. qui prius vescebantur ad saturitatem vsque, laborarunt inopia, vsque adeo, vt pro victu habendo locauerint operam suam. Hunc sensum Noster & plerique alij amplexi sunt. Sed vterque eodem ducit.

ET FAMELICI SATVRATI SVNT.] Heb. & famelici cessauerunt, destiterunt desierunt. Quidam: cessauerunt à questu & labore. Alij: *Desierunt*, nimirum esse famelici. Nonnulli; desierunt locare operam suam. Melius: & famelici cessauerunt. absolutè, id est, jam non amplius est reperire famelicos ex piis: desierunt famelici inueniri. Sic Hispanicè in magna rerum abundantia, dicere solemus: *No hay hombre pobre.* Videtur poetica loquutio. Hoc prius huius versus hemistychium imitata est B. Virgo Maria Lucæ 1. v. 53. [*Esuriientes impleuit bonis, & diuites dimisit inanes.*] vt etiam Dauid Psalm. 33. v. 11.

DONEC STERILIS PEPERIT PLVRIMOS.] Heb. *vsquequo sterilis peperit septem.* Anna quidem sex tantum filios cum Samuele peperisse scribitur infra vers. 21. sed *septem* hîc pro pluribus sumitur, vt Ruth 4. vers. 15. quod septenarius sit numerus multitudinis & saturitatis, & sic vniuersitati consecratus, quod septem diebus vniuersus mundus absolutus est: Sic sapius in Scripturis hîc numerus finitus pro indefinito ponitur. Quæ phrasîs quoque Latinis vsurpari solita. Virgilius 1. Aeneidos.

— O tæque quaterque beati,
id est, septies. Vbi Seruius: *Id est, sapius, finitus enim numerus est pro infinito.*] Et Donatus: [*id est, multifariam.*] De septenario vide Aulum Gellium lib. 3. Noctium Atticarum, Cap. 10. Macrobiûm lib. 1. in Somnium Scipionis, Cap. 6.

INFIRMATA EST.] Verbum quadratum ex Puhāl מלל *Vmlal*, cuius forma fœminea מללה *Vmlalah* hîc ponitur, putant compositum ex מלל *Molel* excidere, & מלא *Male* implere, & prioris habere significationem, & eandem posteriori contrariam, ac significare, *excisionem rei.* vel *eius rei virtutem*, vt sit amplius vacua & sterilis, nec vllam existentiam aut vim habeat. Vnde Interpretes vertunt verbis *debilitandi & infirmandi.* Hîc omnia ista complectitur: *incisa, excisa, secta-fuit, elanguit, emarcuit, languescita-fuit.* Quidam notant ex Hebræo factum Italicum *ammalare*, pro languere, & infirmari, seu ægrotare: vt etiam nostrum *valentinum, malale.*

VIRS. 6.

AD INFEROS.] de vi & ratione nominis

שְׁאוֹל *Scheol inferni* exacte diximus in Genes. 37. v. 35. Quidam hîc pro fouea & carcere accipiunt, redduntque *facit descendere in foueam, & facit ascendere.* id est, multos liberos & innocentes facit Deus descendere in carcerem, & multos vinctos facit inde ascendere. Alij: deiicit in extremum barathrum, rursusque euehit. vt sit metaphora de extrema deiectione, & malorum immensa voragine. Nonnulli, *sepulcrum* intelligunt *demittit in sepulcrum & educit*: Forsterus sumi ait, pro horribili consternatione animi, & sensu iræ Dei, & cruciatuum infernalium propter peccata, quales etiam sancti in hac vita ita sentiant, vt putent se à Deo reiectos, & omni gratia & auxilio destitutos esse: vt etiam Psalm. 17. v. 6. Hîc sanè pro loco damnatorum accipi non potest, nam inde non educit Deus. Prisci Hebræorum hîc Purgatorium intellexerunt, quorum sententias exscripsit Bartholomæus Valuerdius Libro de Purgatorio. Ego hîc *Scheol* pro sepulchro, statu mortuorum, & limbo acceperim: nam quum Deus aliquem à morte suscitabat, corpus è sepulcro, animam verò è limbo, seu purgatorio reuocabat.

Quidam sensum huius versus ita concipiunt: Dominus interfecit quos vult, & seruat à morte quos vult: facit aliquando vt quis ita morbo laboret, vt de vita eius desperetur, & jam penè sit in sepulcro: quem tamen sanat. Bis idem dicit mutatis verbis. *inferi* pro sepulcro. Deus est Dominus vitæ & necis. Potest hic versus intelligi de diuersis, vel de vno eodémque, vt etiam sequens versus. Interficat vnum, alterum autem sanat, de cuius vita desperabatur, aut in vitam reuocat. Vel istum interficit, & eundem reuocat ad vitam. Et sanè vtrumque solet Deus facere.

ET DE STERCORE.] אֶשְׁפֹּחַ *Aschphoth*, deducunt à שָׁפַח *Scaphath*, posuit. exponuntque, *repositorium-fimi*, locum inclusum certis limitibus, quo proijcitur fimus, *fimetum, sterqui linium.* Prius huius versus membrum imitatus est Dauid Psalm. 12. v. 6. [*Suscitans à terra inopem & de stercore erigens pauperem: ut collocet eum cum principibus, &c.*] & Deipara Lucæ 1. v. 52: *Deposuit potentes de sede, & exaltauit humiles.* Ridiculè quidam putant Annam hac priore huius versus parte tetigisse priscum morem, seu ritum, quo supplicaturi in puluere seu cinere sedebant, & quum obtinuissent, attollebatur, atque inter honoratissimos collocabantur. Nam ille ritus erat sedendi ad larem seu focum, vt ex Homero, Plutarcho, aliisque annotant Cælius Rhodiginus lib. 15. Antiquarum Lectionum, Cap. 18. & Ioannes Spondanus in Commentariis ad 7. Odyssæ: & hîc Anna vniuersæ de quauis misera & abiecta sorte canat.

CARDINES TERRÆ.] מְצֻקִּים *metzukim*, à duobus cognatis verbis, deducunt, quæ significatione communicant, צָרַק *jarzak*, *fundere*; & צָרַק *tzuk*, *premere, coarctare, comprimere, compingere, torquere, consolidare.* quod res fusione comprimantur & compingantur, ac veluti contorqueantur. Vnde variè reddunt. Primò,

VERS. 8.

Primò, fortitudines, vires, soliditates terre. 2. columna terra. 3. situs, stationes terra. 4. compacta terra, id est, fundamenta. 5. contorta, Tormenta, terra. id est fundamenta. 6. fusura, fusiones terra. quasi terra creatione sua veluti fusa fuerit, opere fusorio vel fortè cardines vocat fusiones, quod super eos fundatur & vertatur orbis. 7. columna terra. 8. bases fundamenta terra. 9. Plerique: Cardines terra. quos, intelligunt, orientem, occidentem. meridiem. septentrionem, quæ Cosmographi vocant quatuor puncta Cardinalia mundi: quod his veluti cardinibus nitatur & versetur mundus. Alij, polos intelligunt, quos circum versatur terra: sic à thesi confessa apud omnes confirmat singularem Dei prouidentiam. Quidam cardines terræ ipsam terræ stabilitatem & firmitudinem accipiunt, quæ ponderibus librata suis, tanquam centrum in medio mundi immota resistit, & omnia veluti fulcit ac sustinet. Plinius lib. 2. Cap. 64. [Calum cardini suo, hoc est terra vndequeque incumbit.] Nec dubito Annam hîc respexisse insignem locum Iob 38. vers. 38. de fusione & compactione terræ: [In fundere puluerem fusioni, & glebæ agglutinabuntur.] Auctor Traditionum: [In Hebræo ita habetur Domini enim sunt afflicti terræ. propriè, pressi, oppressi afflicti terra, Hebræi pauperes spiritu & humiles corde interpretantur: super quos Dominum orbem possuisse dicunt, quia eorum meritis terram stare autumant.] Forlan huc allusit Christus Matthæi 5. vers. 4. (Beati mites, quoniam ipsi possidebunt terram.) Nam גְּחֵנִי ghani & גְּחֵנָּה ghanau, afflictum, & mansuetum seu mitem significat, Iob 24. vers. 4. Zachariæ 9. vers. 9. Nonnulli, cardines terræ, metaphoricè exponunt, iustos & pios, qui sua pietate & meritis orbem sustinent, ne labatur. Sic Psal 46. vers. 10. scuta, seu clypei terra, dicuntur à protegendo.

ORBEM.] תֵּבֵל tebel, notant propriè esse mixturam, seu confusionem, à verbo בָּלַל balal, id est, orbem habitabilem, scilicet terræ, siue vniuersæ & totius, quaquà patet, siue particularis; in quo omnia sunt mista & confusa, homines, pecora, varia genera arborum, adeoque aliarum creaturarum, quæ in mari aut in aëre non sunt. Vel sic esse dictum propter diluuium, quod מַבּוּל mabbul dicitur, quo in terra habitabili omnia confusa fuerunt. Et scribi cum duobus Tzere, ad differentiam THEBEL, cum duobus Segol, quod commistionem aliam, & confusionem, & quidem nefariam significat, Leuitici 18. vers. 23.

VERS. 9.

PEDES SANCTORVM SVORVM SERVABIT.] Notant esse conclusionem prophetiæ, qua diuinam protectionem & salutem eis, quos benignè accepit in Christo, promittit: contra vero iram & exitium eius aduersariis denuntiat.

SANCTORVM.] חַסִּידִים chasidim, benignorum, beneficorum, gratiosorum, misericordium, piorum, proborum. Vide Deuteron. 33. vers. 8. Quidam hîc reddunt: eorum quos benignè accepit, quos beneficio prosequitur.

SERVABIT.] vel obseruabit, conseruabit.

1. Ne ad malum currant. contra illud Prou. 1. vers. 1. [Pedes eorum ad malum currunt.] & Psalm. 13. 3. [veloces pedes eorum ad effundendum sanguinem.] 2. Ne labantur, offendant, impingant corruant. Psalm. 9. vers. 12. [Ne fortè offendas ad lapidem pedum tuum.] contra illud improborum Deuteronom. 32. vers. 35. [Vt labatur pes eorum.] vel à laqueis & tendiculis impiorum, Prouerb. 2. vers. 3. & Cap. 3. vers. 26. 3. Vt alacriter viam Domini insistant. Psalm. 17. vers. 34. [Qui perfecit pedes meos tanquam ceruorum.] 4. Affectus. vel, si infimam & extremam corporis partem, à fortiori totum corpus seruabit. Synecdoche.

IN TENEBRIS CONTICESCENT.] Hebr. variè reddunt: 1. erunt taciti, vel incisi. 2. compescentur. 3. conticescent, silebunt, tacebunt. confusione & metu in tenebras additi, vt piorum os contra dilatatur, supra vers. 1. 4. in silentium-rediguntur peribunt, interibunt, excidentur, actum erit de illis. vt iam non amplius sint in sermone aut memoria hominum. q. d. impij quum moriuntur demigrant in tenebras, non lucem vt pij: nempè abeunt in tenebras exteriores. 5. in tenebris silebunt. id est, abibunt in tenebras & in loca silentium, id est, in infernum. Virgilius 6. Æneidos:

Dij quibus imperium est animarum, umbraeque silentes.

Et Chaos, & Phlegethon, loca nocte silentia late.

Seruius: (Secreta inferorum semper silentia: nec hominum umbra loquuntur. Hinc est: Quæ sacra silentia norunt.) Et Ouidius 5. Fastorum:

Mox etiam lemures animas dixere silentium.

Et in Scriptura Silentium, pro sepulcro, seu Inferno, seu statu mortuorum, Psalm. 30. vers. 18. Psalm. 93. vers. 17. Psalm. 113. v. 17. [quia non in fortitudine roborabitur vir.] Quidam reddunt: quia viribus suis non obtinebit quisquam. vt supra in fine versus 3.

DOMINVM FORMIDABVNT ADVERSARIJ EIVS.] Hebr. diuersimode transferunt: Iehoua, frangentur litigatores eius super eum. vt sit apostrophe ad summum Deum, quod aduersantes Deo frangentur super eum. id est, super quemlibet ipsorum. 2. Domine, conterantur rixa, vel rixantes eius. 3. Ipsius Iehoua consternabuntur inimici ipsius. 4. A Domino conterantur aduersarij eius. 5. Hostes Domini conterentur. 6. Iehoua frangentur litigantes eius. id est, qui cum eo disceptant & rixantur, aut contendere volunt, conterentur. 7. Iehouah, conterantur litigantes cum eo. videlicet Samuele. Quidam Hebræorum dicunt hîc Annam precari pro filio suo, & simul pro Israël, quem iudicaturus erat, vt Dominus conterat aduersarios eius. quod factum fuit, quum Dominus intonuit voce grandi super Philisthæos, qui Israëllem aggressi fuerant, infra Cap. 7. vers. 10. Alij: cum eo. id est, cum vnoquoque iustorum. 8. Singuli contendentes in Iehouam conterentur. 9. propriè

9. propriè: *Iehouah*, consternabuntur, prostrabuntur, delicientur, percellentur litigantes eius. vel consternati, prostrati, &c. erunt.

SVPER IPSOS IN CÆLIS TONABIT.] Hebr. *super eum*. id est, super vnumquemque eorum. vel contra quemque. Quidam non tam rectè iungunt præcedentibus, franguntur litigatores eius super eum.

IN CÆLIS TONABIT.] יָרַע *iarghem*, quidam à יָרַע *iargh* faciunt, cum affixio מ: in cælis faciet frangere eos. sed rectius est à רָעַם *ragham*: è cælis tonauit. Psalm. 103. vers. 7.

DABIT IMPERIUM.] גָּחַז *ghoz*, obfirmationem, obfirmitudinem, robur, potentiam: & metaphoricè, Regnum, imperium obfirmatum potentia, & opibus. Quidam reddunt: nam dabit fortitudinem regi suo, & extollet cornu vincti sui. Putant vaticinari Annam de regno futuro in populo Dei, quod propriè pertinet ad Christum. q. d. suos seruabit & aduersarios perdet per regem suum Christum, cui omnem potestatem daturus est in cælo & in terra.

CORNU.] קֶרֶן *keren*, vox fere gentibus usurpata. Et quia animalium cornua dura sunt, & summum in eis est robur & potentia, & suam fiduciam in illis collocant, illisque ipsis armata impetum in alia faciunt, ac etiam sese aduersus aliorum iniuriam defendunt, figuratè sapissimè pro potentia, regno, præsidio, & fiducia transumi obseruant. Equidem cornu pro regno capi multis Scripturæ locis non est dubium, vt Psalm. 131. vers. 17. Lucæ 1. vers. 69. Rationem nominis inde petunt, quod regnum sit robur, vis potentia, decusque, gloria, splendor, ac maiestas: vel quod reges oleo seu vnguento è cornu desumpto inungerentur, infra Cap. 16. vers. 1. & 13. & 1. Regum 1. vers. 39. Cornua regibus olim pro insignibus erant, Plutarchus in Pyrrho. [Agnitus est ab eximia crista, & aornibus hircinis.] Liuius lib. 27. Cap. 35. de Philippo Macedoniae rege: [In arborem illatus impetu equi, ad eminentem ramum cornu alterum galea perfregit. id erat insigne galeæ.] Genucio Cipo enata cornua in capite, regnum portendisse, Valerius Maximus lib. 5. Cap. 6. Ouidius lib. 15. Metamorphoseôn, Plinius lib. 11. Cap. 37. produnt. Vide plura, quæ de his notauimus lib. 5. de Antichristo, Cap. 24. Nec desunt, qui coronam, quod regium insigne est, à cornu dictam velint, quamuis alij refragentur.

CHRISTI SVI.] מָשִׁיחַ *machsiach*, Græcè Christus Latine vinctus dicitur. Vngebantur autem singulari quodam & sacro oleo seu vnguento, sacerdotes, vt Exodi 30. vers. 30. Leuitici 8. vers. 12. Ecclesiastici 45. vers. 18. reges, vt Saul, 1. Samuel. 10. vers. 1. Dauid, 1. Samuel. 16. vers. 13. Salomon, 1. Regum, 1. vers. 39. prophetæ, vt Elisæus 1. Regum, 19. vers. 16. atque ij omnes ab ea vñctione, adeoque etiam omnes Deo sacri, & specialiter ad munus aliquod destinati Messia dicebantur & Christi. Sacerdotes, 2. Machabæor. 1. vers. 10. Reges, vt Saul, 1. Samuel. 27. vers. 1. Dauid. 1. Samuel. 16. v. 6. Prophetæ Psalm. 104.

Maluenda, In 1. Samuelis.

vers. 15. Cyrus, Isaia 45. vers. 1. Erant autem omnes isti sacerdotes, reges, prophetæ vñcti typus & figura veri & vñcti Christi Saluatoris nostri, qui singulariter & eximiè atque per antonomasiam dictus est Messias, Christus, Vñctus: Sacerdos summus, qui se obtulit victimam pro peccatis totius mundi, & docet Ecclesiam suam, & interpellat pro ea apud Patrem, & reconciliat nos Patri. rex, summus monarcha, & imperator, propugnator generis humani contra sataniam, & victor mortis, mundi, & inferorum. Denique princeps omnium prophetarum. Verè ac mirabiliter vñctus à Patre oleo letitiæ, Psalm. 44. vers. 8. nempe gratia vñctionis, & sanctificante, & aliis gratis datis, vt theologi loquuntur. de quo eiusque potentissimo, & amplissimo regno hîc Annam vaticinari, Patres omnes, & explanatores affirmant. Chaldaus: & multiplicabit regnum Messia sui.

ANTE FACIEM HELI.] Quidam reddunt: VERS. 11. *Coram Heli*. id est, de mandato Heli, de his, quæ illi præcipiebat Heli, pro ætatula, canendo, & pullando instrumenta musica, docente ipso Heli discebat Samuel legem Domini & musicen. Alij: *sub disciplina & imperio Heli*. Nonnulli: *cum faciebus Heli*: Aliqui: *in conspectu Heli*. id est, ipso vidente & vidente. Sic cap. 3. vers. 1.

FILIJ BELIAL.] Vide supra Cap. 1. v. 16. VERS. 12. Hic variè reddunt: 1. *filij impij*, seu, *improbi*. destituti religione, pietate & omni probitate. 2. *filij absque iugo*. 3. *filij sine profectu*. Propriè: *filij improbitatis*. insigniter improbiissimi. Vide Deuteronom. 13. vers. 13. Quidam reddunt: *quamuis filij Heli nequam essent*. Id est, quamuis huic puero multæ & graues occasiones offerrentur ab alienandi se à cultu Dei & ministerio Sacerdotis Heli per offensiones filiorum eius.

NESCIENTES DOMINUM.] Videlicet factis, vt ad Titum 1. vers. 16. legi eius non parebant: imò mutauerant decretum Dei.

NEQUE OFFICIUM SACERDOTVM AD POPVLVM.] Hebr. & iudicium sacerdotum ad populum. Variè transferunt: 1. Quidam subaudita negatione, quæ proximè præcessit: *non cognouerunt Iehouam: nec cognouerunt ius sacerdotum erga populum*. id est, quod illis iure debebatur à populo. q. d. non erant contenti iuribus sacerdotalibus, quæ secundum legem ex partibus victimarum sacerdotalibus percipere debebant: sed iniuste & auarè plura sibi rapiebant ex sacrificiis. Iudicium, pro potestate, & iure, quod quis habet in re aliqua. Sic Deuteronom. 13. vers. 3. Aliqui reddunt: *nec cognouerunt Dominum, nec ius, quod habuerunt sacerdotes erga populum*. 2. *nam consuetudo cum populo erat talis*. Id est, consuetudo recens inducta à sacerdotibus, erat huiusmodi. de hac enim loquitur. q. d. Hanc nouam consuetudinem introduxerant populo filij Heli, & alij sacerdotes, legem Dei immutantes. Nam secundum legem Domini, sacerdotes è pacificis hostiis tantum accipere debebant armum &

SI pectuscu

pectusculum, Leuit. 7. vers. 31. & 32. Isti maiorem portionem accipiebant. Quidam: *& ius fecerant sacerdotes erga populum.* id est, Sacerdotes hoc ius sibi facere præsumpserunt, non contenti pectusculo & armo in pacificis. Sic *iudicium*, pro iure & more iniquo seu tyrannico, aut praua & præpostera usurpatione, & abusu, vt infra Cap. 8. vers. 9. & 11. 3. *Ratio enim sacerdotum istorum cum populo hæc erat.* Id est, forma, quam seruabant, non lege, sed nefaria usurpatione, & præfidentia auctoritatis suæ. Hic autem reprehenduntur duo, latrocinium inhumanum; & impium sacrilegium binis versibus. Sed rectè meo iudicio Noster מִשְׁכַּחַת accepit pro officio; *functione*, administratione sacerdotali. Vide Exodi 28. vers. 16.

VERS. 14. IN CALDARIAM.] דִּדְךָ *dud* ajunt esse *vas*, in quo coquuntur carnes, ad figuram vberum formatum, à quibus nomen habet: quod alij, *ollam*, alij, *lebetem*, alij, *caldarium* vertunt. Quidam, *calathum*, *canistrum*, *sportam*, *lebetem*, *peluim*, *labellum*, *abenum*. Noster solet reddere, *Cophinum*, *cacabum*, *ollam*, *calathum*. Hic *caldariam*, quæ est melior significatio.

IN OLLAM. קִלְחָת *kallachath*, quidam *caldare* exponunt, ab inuerso לֶקַח *lakach*, *recipere*, quod in eo carnes coquendæ reciperentur. Alij, *lebetem*, *abenum*, *cacabum*.

VERS. 15. SED CRUDAM.] מֵי *chai*, *viuentem*, *uiuam*, id est, *crudam*. Sic accipi notant Psalm. 57. vers. 10.

VERS. 16. INCENDATUR PRIMVM IUXTA MOREM.] Hebr. *Adolendo adolebunt*. Quidam exponunt: *Omnino adoleant*. Alij: *Potius adoleant*. Melius Noster *adoleant primum iuxta morem*. nam id geminatio indicat.

HODIE.] Hebr. *sicut die*, vel *secundum*, aut *iuxta diem*. Quidam: *iam*: Alij: *iuxta hoc*, quod hac die solet.

TOLLAM VI.] Hebr. præteritum: *accepi in violentia*. vt indicet, temerarios illos ministros dictis statim facta adhibuisse, & insolentissimè egisse, vt dicto citius iniuriam facerent.

VERS. 17. RETRAHEBANT HOMINES A SACRIFICIO DOMINI.] Quidam reddunt: *Quia spernebant homines munus Iehouæ*. Id est, Israëlæ tam effrœni ministrorum Dei licentia, à cultu Dei, & reuerentia illius abstraherentur. Vide infra vers. 24. q. d. cœperunt habere despectui sacrificia, quæ fiebant in honorem Dei, atque abhorreere ab offerendis victimis & oblationibus. Alij vertunt: *quia abominabantur munus*, seu *sacrificium Iehouæ*. Verbum id in formula Pihel, qua hic scribitur, significationem auget. q. d. vehementer incessabant, & blasphemabant sacrificium Iehouæ.

VERS. 19. STATVTIS DIEBUS.] Hebr. *de diebus in dies*. Quidam: *annuatim*. Alij: *singulis annis*. Nonnulli: *de anno in annum*. Vide supra Cap. 1. vers. 3.

VERS. 20. ET BENEDIXIT HELI ELKANÆ.] id est, Bene precatus est nimirum Dei verbis, tan-

quam sacerdos eius: quamobrem benedictionem hanc illi acceperunt fide, tanquam Dei promissionem, vt supra Cap. 1. vers. 17. & res effecta est sequente versu.

PRO FOENORE, QVOD COMMODASTI DOMINO.] Hebr. *pro petitione, quam petiisti Iehoua*. id est, pro Samuele, quem petiuit vterque vestrum à Domino. Quidam: *pro commodato, quem commodauit Iehoua*. id est loco Samuelis, quem vterque vestrum tradidit ministerio diuino. Alij: *pro semine illo precario, quod exoratum restituerat Iehoua*. id est, pro Samuele. periphrasis. Voluntque, hæc non Heli, sed auctoris verba esse, cum versus principio coniungenda: *Benedixit autem Heli Elcanæ & uxori eius, pro semine illo precario, quod exoratum restituerat Iehoua, dicendo Reponat tibi Iehoua semen ex muliere hac*.

TRES FILIOS.] Quidam intelligunt cum Samuele: alij, præter Samuelem. VERS. 21.

APVD DOMINVM.] id est, in ministerio Tabernaculi, manens ibi iugiter. Hebr. *cum Domino*. id est, plenus gratia & Spiritu sancto, vt Dominus esset cum eo.

QVÆ OBSERVABANT AD OSTIUM TABERNACVLI.] Hebr. *Militantibus ostio tentorij conuentus*. Varie reddunt. 1. *per modum exercitus*, seu *gregatim*, conuenientibus ad ostium tentorij adunationis. 2. *qua congregabantur ad ostium tabernaculi ecclesie*. 3. *qua excubabant ad ostium tentorij constitutionis*. 4. *turmatim agminatim congregatis ad ostium, &c.* vel *qua turmatim conueniebant ad portam tentorij conuentus*. Quidam Hebræorum futiliter & inepte intelligunt mulieres puerperas, quæ veniebant turmatim, vt purgarentur, & sacrificarent, & orarent Deum. Alij, mulieres quæ studio pietatis ac religionis turmatim conueniebant ad ostium Tabernaculi ad orandum, & offerendum Deo. Sed nihil rectius, quàm fuisse mulieres honestas ac religiosas, quæ circum Tabernaculum in cellulis aut domunculis die noctuque vigiliis, precibus, aliisque pietatis exercitamentis, velut in statione, manentes Deo militabant. De quibus vide Exodi 38. vers. 8. nam de his ibi quoque mentio.

QVAS EGO AVDIO, RES PESSIMAS AB OMNI POPVLO.] Heb. *ex verbo reddidimus*, quidam ita: *audio enim ego gesta vestra mala*, vel *res gestas vestras malas*, ab *uniuerso populo isto*, vel *istis*. Alij: *nam ego audio ab uniuerso populo isto negotia vestra mala*. Nonnulli: *vt ego audiam sermones malos de vobis à toto populo sermones istos?* VERS. 23.

AB OMNI POPVLO.] Heb. *de cum omni populo*, vel *de ad omnem populum*, id est, quæ facitis cum omni populo, vel erga omnem populum. Alij: *audio ab omni populo, cunctis mihi referentibus*.

NOLITE FILII MEI.] Heb. *Ne filij mei*, aposiopesis. *Nequaquam filij mei, ita faciatis, vel huiusmodi facite*. VERS. 24.

SI PECCAVERIT VIR IN VIRVM, &c.] VERS. 25. Prior pars huius versus difficultatem continet, quod dici videatur, peccata directè ac immediatè in Deum admittà, remissione & expiatione

expiatione carere. Sed facile intelligitur peccata in religionem & in Deum immediate & directe commissa, grauiora & difficilioris remissionis esse, quam in hominem admissa. Auctor Traditionum: [Non ergo eo modo in virum, quo in Deum peccatur: quia in virum peccare, peccatum qualecumque est, leuiorque remissio: in Deum verò peccare, id est, ab eius cultu recedere, impietatis peccatum est, difficiliorque remissio. Plerique ELOHIM hic non pro Deo vero, sed pro iudice ac magistratu capiunt, seu principe, aut sacerdote, vt Exod. 22. v. 28. Ita Chaldaeus, & Hebræorum nonnulli, & ex Nostriis quamplures: locumque variè reddunt

1. Si peccauerit vir in virum, indicabit illum iudex: & si in Dominum peccauerit vir, quis diiudicabitur cum illo? id est, vt iudex constitutur pro illo? vt inter ipsum & Deum causam componat, aut iudicet, vel subeat iudicium pro ipso? Aliqui exponunt: quis iudicabit pro eo? id est, quis disceptabit contra Dominum pro illo?
2. Si peccauerit vir in virum, arbitri esse poterunt iudices: si autem in Dominum peccauerit vir, quis orabit pro eo?
3. Si peccauerit homo in hominem, iudices de hoc iudicant: quod si quis contra Dominum peccat, quis sese arbitrum interponet?
4. Si peccauerit vllus in alterum, iudicabit eum magistratus: sed si in Iehouam vllus peccat, quis oret illum? quasi dicat, si homo hominem offendit, est cognitio civilis aut Ecclesiastica, quæ res componi possunt: sed si in Deum quis volens & elata manu peccet, non adhuc reliquum est pro peccatis sacrificium, neque quisquam apud Deum intercessurus est: quid ergo si sacerdos ipse peccet, cui sacrificiorum cura, & intercessionis munus commissum est? vt grauius argumentatur S. Cyprianus Epistola 57. vel lib. 1. Epist. 3. Vide infra cap. 3. v. 14. & Numer. 15. v. 30. Ieremiæ 7. v. 16. cap. 11. v. 14. cap. 14. v. 11. Hebræor. 10. v. 26. 1. Ioannis, 5. v. 15. Quidam notant, Heli humano more loquutum, q. d. rarus aut nullus inter homines inuenitur, qui apud principem intercedere audeat pro reo, qui principem ipsum immediate læsit: quum alioqui facilis sit intercessio quando inter priuatos iniuria consistit. Aliqui exponunt. Videte, filij mei, quod vobis res non est cum hominibus, inter quos negotia, lites, causæ facile allatis vtriusque rationibus, allegationibus, excusationibus in ambiguo iure per iudices vel arbitros componi & transigi possunt: sed cum Deo, cum quo nemo vnquam æquo iure disceptauit: sed numinis ipsius semper potior & inuicta est causa. Vel, considerate quàm grauius sit Deum, quàm homines offendere. Nonnulli explicant: Si peccabit vir in virum, interpellabit pro eo Elohîm, id est, princeps aliquis vir, dignitate, & auctoritate pollens, magnas quispian aut potens: sic enim per eiusmodi principes viros solent impetrari veniæ, & paces componi: & si contra Iehouah peccabit, quis interpellabit pro eo? q. d. nemo erit, qui tanta dignitate apud Deum polleat, vt rem sua auctoritate, vt apud homines, conficere valeat.

Maluenda, In 1. Samuelis.

PVER AVTEM SAMUEL, &c.] Hunc versum nos ad verbum ex Hebræo reddidimus: alij sic: *Puer autem Samuel ambulabat & crescebat, & bonus erat tam apud Iehouam, quam apud homines.* Id est, promouebat annis, & bonitate, bonæque fama crescebat: ac subinde melior & gratior euadebat tam apud Deum quàm apud homines. Quidam: *Interea puer Samuel pergebat crescere, & gratus esse, tum apud Iehouam, tum etiam apud homines.* Videtur auctor prius hemistichium desumpsisse ex Genes. 26. v. 13. (& ambulauit ambulare, & grandescere.) Totum autem versum Lucas 1. v. 80. de Ioanne Baptista ita imitatus est: [Puer autem crescebat & confortabatur spiritu.] Et de Christo cap. 2. v. 40. [Puer autem crescebat & confortabatur plenus sapientia, & gratia Dei erat in illo.] & v. 52. [Et Iesus proficiebat sapientia, & etate, & gratia apud Deum & homines.]

VERS. 26.

VIR DEI.] Hebræorum plerique volunt hunc fuisse Phinees, qui longissimo vixit tempore. Ridiculè. Alij, Elkanam. Plerique prophetam quempiam missum à Deo: aut filium aliquem prophetarum. Nonnulli existimant, fuisse ipsum Samuelem, cuius vocatio per hysterosin explicetur Capite sequenti. Sic modestè, occultato suo nomine de se ipso & administratione sua loquutum fuisse Samuelem notant.

VERS. 27.

NUMQVID NON APERTE REVELATVS SVM.] Heb. *Num reuelando reuelauî.* Quidam: *An ideo plane me ipsum reuelauî.* Alij: *Nonne manifestando manifestauî me.* Nonnulli: *Nonne apparendo apparui.*

DOMVI PATRIS TVI.] Plerique intelligunt, Aharonis, vt Exodi 4. v. 27. Alij quod domui dicat, ipsum Mosem accipiunt, cui Deus in Aegypto pluries se ipsum reuelauit, & alloquutus est.

IN DOMO PHARAONIS.] Heb. *domui Pharaonis.* Quidam exponunt, subditi domui Pharaonis.

VT ASCENDERET AD ALTARE MEVM.] VERS. 28. *לַעֲלוֹתָ לַאֲשֵׁרֶתָ* Laghaloth infinitiuus ex Kal, *ad ascendere super altare meum.* Alij transitiuè capiunt pro *לַעֲלוֹתָ לַאֲשֵׁרֶתָ* Lebaghaloth infinitiuo ex Niphil: *ad ascendere facere, siue ad faciendum-ascendere. seu ad offerendum super altare meum, &c.* quæ omnia communia erant omnibus sacerdotibus tam ex Eleazare quàm ex Ithamare descendentibus.

OMNIA DE SACRIFICIIS.] Heb. *omnes ignitiones seu, omnia sacrificia-ignita.* De omnibus sacrificiis, quæ igne absumebantur, partes, & portiones lege Leuitici 18. præscriptas sacerdotibus. Quidam reddunt: *reliquias omnium igne absumendorum à filiis Israël.*

QVARE CALCE ABIICITIS VICTIMAM MEAM.] Heb. reddunt: *Cur calcitrastis, calcastis, pessumdedistis, cur petulanter & cum iniuria lasciuiistis, vel ferociuistis in sacrificio meo?* sic sumitur verbum *בָּגָדָה* Baghat Deuteron. 32. v. 15. His enim tantum duobus locis inuenitur. Metaphora ab animalibus refractariis. Potest duplex subesse sensus. Primò, Quare calcibus abiicitis, contemnitis, & quasi pedibus feritis sacrificium meum?

VERS. 29.

2. vt sit metaphora à brutis, quæ bene pasta lasciuiunt, ferociunt, & insultant calcibus. q.d. vos bene pasti, & saginati rapinis sacrificiorum meorum, lasciuitis in fœminas, & ferocitis in Deum.

VT COMEDERETIS PRIMITIAS.] Heb. *ad saginandum, impinguandum, recreandum, expurificandum, incrassandum, refocillandum, vos*: id est, vt recreati, crassi, pingues, saginati, conspicui, nitentes, elucidati essetis, de primitiis &c. Quidam, ad satiandum vos. POPULI MEI.] Heb. *datiuus, populo meo*. id est, ante, apud, populum meum. Exponunt, id est, vidente & spectante populo meo: vel quæ est populo meo.

VERS. 30. LOQVENS LOQVVTVS SVM.] Heb. *Dicendo dixeram*. id est, omnino dixeram, vel dixeram quidem. nimirum in prima sacerdotij institutione, Exodi 28.v.43. & Cap. 29.v.9. Quidam: Omnino decreueram, statueram.

MINISTRARET IN CONSPECTU MEO.] Heb. *Ambulabunt, vel Ambulare-se-facient ad facies meas*. id est, fungentur officio summi sacerdotij in Tabernaculo meo. Vide de hac loquutione Genes. 5. vers. 24. Sic infra vers. 35.

ABSIT HOC À ME.] Heb. *Absit mihi*. vt domum tuam totam ea lege stabiliam.

ERVNT IGNOBILES.] Heb. *leues fient: Vilipensi erunt*. pro vt Moses nomine meo pronunciauit, Leuit. 10.v.3.

VERS. 31. PRÆCIDAM BRACHIUM TVVM.] Quidam exponunt, robur tuum. id est, auferam tibi sacerdotium. Alij, id est, totam familiam tuam exscindam, adeo vt tantum iuuenes aliquot supersint: quod factum esse apparet, quum vno die Heli cum duobus filijs caderet, infra Cap. 4. superstites enim remanserunt Achitob, & Icabod, de quibus infra Cap. 14.v.3.

VT NON SIT SENEX IN DOMO TVA.] vt Nemo sit in familia tua, qui perueniat ad senium, sed omnes ante senium moriantur. Sic infra vers. 32. & 33.

VERS. 32. ET VIDEBIS AMVLVM TVVM IN TEM-
PLO IN OMNIBVS PROSPERIS ISRAEL.] Heb. *Et aspicias coangustatorem habitaculi in omni, quo benefaciet Israelem*. vel *in omnibus, quibus benefaciet ad Israelem*, seu *cum Israele*. Variè reddunt ac explanant. 1. *Et videbis angustatorem habitaculum, in omni, quod benefaciet cum Israel*. Id est, videbis in posteris tuis habitaculum seu Templum Dei opulentum & refertum omnibus bonis, quibus Deus augebit Israelem, tempore Salomonis; quod erit tibi angustator, id est, in angustiam, quæ te angat in semine tuo, quum te videris ab eius summo sacerdotio exturbatum. 2. *Et circumspicies, contemplaberis amulum, riualem, habitaculi, vel in habitaculo, seu stata-ade*. Notant, vt duæ vxores viri vnus dicuntur inuicem æmulæ, & angustiatrices, supra cap. 1. v.6. sic duos sacerdotes dici hîc æmulos, inuicem, & angustiatores: nam tempore Dauidis Sadoc ex stirpe Eleazari fuit summus sacerdos; & Achimelech filius Abiathar ex Heli & Ithamar secundus ab illo, quem vocant סגן הכהנים *Segan Ha Coh-*

nim, antistitem, primatem sacerdotum; postea iste Achimelech, qui dictus est, etiam Abiathar, redactus est in ordinem à Salomone. Vide 2. Samuel. 8. vers. 17. & 1. Paralippomenon, 48. vers. 16. & cap. 24. v. 3. & 1. Regum 2. cap. 27. Ergo cum duo existerent simul summi sacerdotes Hadoc, & Achimelech, veluti coangustabant & premebant habitaculum Dei, seu tabernaculum, & erant veluti riuales ac æmulî; sed peculiari-ter Sadoc, qui maior & præstantior erat, angebat & angustabat Achimelechum, quod cum sibi præferri videret: & quod ipse tãdem Achimelech sacerdotio depulsus fuerit: propterea hîc dicitur: *videbis amulum tuum in habitaculo, &c.* quod te magnopere premet & discruciat. Auctor Traditionum: [*Æmulus domus Heli Sadoc sacerdos extitit, qui eiectò Abiathar à Salomone sacerdotium acceperit.*] Ita ferè alij. Hunc sensum egregiè confirmat locus 1. Regum 2.v.27. 3. [*Nam postquam fueris intuitus angustiam habitaculi, pro omni eo, quod benefacturus fuisset Deus Israël: non est futurus senex in familia tua omnibus diebus his.*] Id est, te viuo accidet, vt habitaculum angustia prematur, Arcâ amissâ, infra cap. 4.v.11. & sequentibus, pro eo, quod benefacturus fuisset Deus Israël; si tu & tui cultum Dei conseruassetis: tu verò hac re confecta, illico morieris, neque tu senex superuicturus es, neque alius quisquam ex tuis ad senium peruenturus. *7x Tzar*, potest esse adiectiuum, *arctator, aduersarius, æmulus*: & substantiuum, *arctatio, angustia*: potest item esse constructum, *arctatorem, angustiam, habitaculi*: & absolutum *arctatorem, angustiam, [in] habitaculo*.

IN OMNIBVS PROSPERIS ISRAEL.] Heb. *in omnibus, quibus benefaciet*. Deus Israël, id est, auctum & ornatum omni felicitate Israelis, vel, quando Dominus multis beneficiis afficiet populum suum Israelem: eo tempore, quo Deus regnum Israelis omnibus bonis cumulaturus est.

VERVM TAMEN NON AVFERAN PENITVS VIRVM EX TE AB ALTARI MEO, &c.] id est, remanebunt pauci ex stirpe Heli in officio sacerdotum minorum, quos semper punget invidia amissi summi sacerdotij in familia. Auctor Traditionum: [*Ideo Dominus se non penitus ablaturum ex domo Heli virum ab altari suo dicit: vt semper de domo Heli esset in domo Domini vir, qui in dignitate sacerdotij, alium substitutum videret: & se eadem dignitate priuatum videns, oculi eius deficerent, & anima tabesceret.*] Quidam hunc versum ita reddunt, ac exponunt: *Is autem, quem non exscindam tibi ab altari meo, esset ad consumendum oculos tuos, & ad cruciandum animum tuum: nam tota soboles domus tue reliqua morientur virili atate*, id est, præter calamitatem, quam tuo tempore immittam, non est sobolis tuæ melior futura conditio: nam illa quoque tota violenta morte tolletur, infra cap. 22. v.17. Abiatharem autem, quem non tollam violenta morte in illa sacerdotum clade, referuabo ad subeundas magnas calamitates, Regum 2. v. 26. Illud, *non exscindam tibi*, id est,

VERS. 33.

est, tecum in illa prima calamitate, qua moriturus es. Illud verò, *esset ad consumendum oculos tuos*. Explicant, puta si adhuc eo tempore superuiveres.

VT DEFICIENT OCULI TVI, ET TABESCAT ANIMA TVA.] Exponunt, in posteris tuis scilicet. Quidam reddunt: *ut consumam oculos tuos, & dolore-afficiam animam tuam*. Alij: *ut tabescere, vel marcescere-faciam oculos tuos*, præ inuidia scilicet in posteris tuis, quum videbunt alium fungi officio summi sacerdotis, quod ad familiam tuam pertinebat.

ET PARS MAGNA DOMVS TVÆ.] Heb. & omnis multiplicatio domus tue. Quidam: & omnis educatio, id est, quotquot eduxerit familia tua, vel, Omnes, qui educati, seu, educti fuerint in familia tua. Alij: nam tota soboles domus tue. Nonnulli: & omne augmentum, seu nutrimentum, scilicet, filiorum, domus tue.

MORIETVR, QVVM AD VIRILEM ÆTATEM VENERIT.] Heb. morientur homines, id est, quum primum ad iustam hominis ætatem, hoc est, virilem peruenient, morientur: nec ultra virilem viuent ætatem. Quidam: morientur homines, id est, ærumnis & calamitatibus confecti, id enim אנשים Anaschim Hebrais significat. Vel si neglectis punctis libet legere אנשים Anuschim, morientur desperati, ægri, deplorati, morbis insanabilibus oppressi. Plerique hinc violentam mortem intelligunt, qua sacerdotes fere omnes ex stirpe Heli trucidati fuere à Saule infra cap. 22. vers. 17.

VERS. 34. HOC AVTEM ERIT TIBI SIGNVM, &c.] id est, initium tuarum calamitatum, quas nunc prænuntio tibi, erit à morte filiorum tuorum, ex quo certissimum argumentum sumes reliquorum infortuniorum tibi denuntiatorum. Vide Ierem. 44. vers. 29.

VERS. 35. ET SVSCITABO MIHI SACERDOTE M FIDELI.] Exponunt, quasi dicat: Etsi de te & de tuis facturus sum, ut denuntiaui: constanter tamen præstiturus sum promissionem meam, de qua supra vers. 30. nempe de sacerdotij æternitate Aharoni, eiusque stirpi stabilienda.

ET ÆDIFICABO EI DOMVM FIDELI.] Heb. domum firmam, stabilem, id est, faciam ut non intercidat eius posteritas, & munus summi eius sacerdotij continuabo. Hunc omnes ferè Tzadokum intelligunt, qui fideliter ex voluntate Dei Dauidi & Salomoni hæsit ac proinde in summum sacerdotem

vnctus est, 1. Paralipomen. 29. vers. 22. & sacerdotium in posteris eius semper continuatum. Similis loquutio infra Cap. 25. vers. 28. & 1. Regum, 11. vers. 38.

CORAM CHRISTO MEO.] Exponunt, fungetur officio supremi sacerdotij coram rege vncto, cui regnum dederò. Alij, coram Salomone. Melius alij, coram Christo Iesu summo sacerdote nostro, cuius typus & minister, ac veluti vicarius fuit, ut sunt omnes summi sacerdotes in terris.

VENIAT VT ORETVR PRO EO.] Hebr. veniat ad incuruandum se ei. Quidam: veniat incuruatum se. honorem exhibendo illi. & offerat nummum argenteum. לאגורת כסף Laagorath Ceseeph, ad nummum argenti, vel pro nummo argenti. aut in, cum, nummo argenti: אגורא Agorah alibi non legitur in Scriptura, & variè interpretantur: Minutum, obolum, scrupulum, aut scripulum, grammam. Consentunt omnes genus esse minutæ, ac contractæ seu parvæ pecuniæ. Hispanicus Interpres, por un dinero de plata.

DIMITTE ME OBSECRO, AD VNAM PARTEM SACERDOTALEM.] Variè ex Hebræo transfundunt: 1. Adiunge me, quæso vni parti sacerdotiorum. quod in hunc modum exponunt, Præfice me vni alicui ex officiis minorum Sacerdotum. 2. Coopta me, quæso, vni alicui ex sacerdotiis. 3. Coopta me quæso, in vnâ è functionibus sacerdotalibus. 4. propriè: Adiice, Aggrega, Adiunge, Annecte, me, obsecro, ad vnum sacerdotiorum. quasi roget, ut sit is quem nunc in Sacerdotiis & præbendis appellamus coniunctum, nempe coadiutorem, consacerdotem, subrogatum, vicarium.

VT COMEDAM BVCELLAM PANIS.] id est, ut saltem mihi tenuem victum parem: ut frusto panis vitam tolerem, ne fame peream. Summa miseria. Quidam notant vaticinium huius versus impletum fuisse, postquam Abiathar sacerdotio à Salomone abdicatus, & Hanathothas ablegatus est, 1. Regum 2. v. 26. nam non poterat sine cibario Dei, ex suo agello ipse cum familia sua victitare. Postremò autem publico iudicio definitum à Iosia, 2. Regum, 23. v. 9. & diuinitus in perpetuum confirmatum, Ezechielis 44. vers. 10. & sequentibus. Sed illud de Abiathare ridiculum. Rectius est, accipi id de sacerdotibus vniuersè stirpis Heli qui reliqui fuerint.

CAPVT TERTIVM.

*Samuel quater à Domino vocatus, reuelationem sibi aduersum
Heli factam, ei refert.*

Vulg.

Malu.

1 **R** Ver autem Samuel ministrabat Domino coram Heli, & sermo Domini erat pretiosus in diebus illis, non erat visio manifesta.

2 Factum est ergo in die quadam, Heli iacebat in loco suo, & oculi eius caligauerunt, nec poterat videre:

3 Lucerna Dei antequam extinguere-
tur, Samuel dormiebat in templo Domi-
ni, ubi erat arca Dei.

4 Et vocauit Dominus Samuel. Qui respondens, ait: Ecce ego,

5 Et cucurrit ad Heli, & dixit: Ecce ego: vocasti enim me. Qui dixit: Non vocaui: reuertere, & dormi. Et abiit, & dormiuit.

6 Et adiecit Dominus rursus vocare Samuelem, Consurgensque Samuel, abiit ad Heli, & dixit: Ecce ego: quia vocasti me. Qui respondit: Non vocaui te fili mi: reuertere, & dormi.

7 Porro Samuel necdum sciebat Dominum, neque reuelatus fuerat ei sermo Domini.

8 Et adiecit Dominus & vocauit adhuc Samuelem tertio. Qui consurgens, abiit ad Heli.

9 Et ait: Ecce ego: quia vocasti me. Intellexit ergo Heli quia Dominus vocaret puerum: & ait ad Samuelem: Vade, & dormi: & si deinceps vocauerit te, dices: Loquere Domine, quia audit seruus tuus. Abiit ergo Samuel, & dormiuit in loco suo.

10 Et venit Dominus, & stetit. & vocauit, sicut vocauerat secundo, Samuel, Samuel. Et ait Samuel Loquere Domine, quia audit seruus tuus.

11 Et dixit Dominus ad Samuelem: Ecce ego facio verbum in Israël: quod quicumque audierit, tinnient ambæ aures eius.

12 In die illa suscitabo aduersum Heli omnia quæ locutus sum super domum

1 **E** T^a excussus Semuel ministrans IHVH, ^b faciebus Gheli: & verbum IHVH fuit ^c pretiosum in die-

bus iis: non præuisio perrupta fuit.

2 Et fuit in die ipsa, & Gheli cubans in loco suo, & oculi eius incæperunt ^d in-rugas-contrahi: non poterat ad videre.

3 Et lucerna ELOHIM^e antequam ^e extingueretur; & Semuel cubans: in ^f Basilica IHVH, quia ibi Arca ELOHIM.

4 Et vocauit IHVH ad Semuel: & dixit: Ecce ^g ego.

5 Et cucurrit ad Gheli, & dixit, Ecce ego, quia vocauisti mihi: Et dixit: Non vocaui, reuertere, cuba. Et ambulauit, & cubauit.

6 Et addidit IHVH vocare adhuc Samuelem: & surrexit Semuel, & ambulauit ad Gheli, & dixit, Ecce ego, quia vocauisti mihi. Et dixit: Non vocaui fili mi, reuertere, cuba.

7 Et Samuel nondum cognouit IHVH, & nondum reuelabitur ad eum verbum IHVH.

8 Et addidit IHVH vocare Samuelem in tertia: & surrexit, & ambulauit ad Gheli, & dixit, Ecce ego, quia vocauisti mihi. Et intellexit Gheli quia IHVH vocans excusso.

9 Et dixit Gheli Semueli: Ambula, cuba: & erit, si vocabit ad te, & dices: Loquere IHVH, quia audiens seruus tuus. Et ambulauit Semuel, & cubauit in loco suo.

10 Et venit IHVH, & ^h stare-se-fecit, & vocauit ⁱ secundum ictum in ictu, Semuel, Semuel. Et dixit Semuel: Loquere, quia audiens seruus tuus.

11 Et dixit IHVH ad Semuel: Ecce ego faciens verbum in Israël, ^k quo omnis audiens eius occlusæ-erunt duæ-
aures eius.

12 In die ipsa ^l surgere-faciam ad Gheli^m omne, quod loquutus-fui ad domum

^a puer, Sic
^v 8.
^b darius.
ad facies
^e carum, ra-
rum

^d obscurari,
turbari. Vide
Genes. 27.
v. 1.

^e nondum
^f regia, pala-
tio

^g me.
Sic in se-
quentibus.

^h statuit,
stetit-se,
astitit, sub-
stitit
ⁱ sicut vice,
in vice, vel
hac vice, vt
vice, Vide
Iudicium 16:
v. 20.
^k quod
^l insurgere,
vel statuam.
^m omnia,
quæ

eius : incipiam, & complebo

13 *Prædixi enim ei quod iudicaturus essem domum eius in æternum propter iniquitatem, eo quod nouerat indignè agere filios suos, & non corripuerit eos.*

14 *Idcirco iuraui domui Heli, quod non expietur iniquitas domus eius victimis & muneribus usque in æternum.*

15 *Dormiuit autem Samuel usque mane, aperuitque ostia domus Domini. Et Samuel timebat indicare visionem Heli.*

16 *Vocauit ergo Heli Samuelem, & dixit : Samuel fili mi? Qui respondens, ait. Presto sum.*

17 *Et interrogauit eum: Quis est sermo, quem locutus est Dominus ad te? oro te ne celaueris me : hac faciat tibi Deus & hac addat, si absconderis à me sermonem, ex omnibus verbis quæ dicta sunt tibi.*

18 *Indicauit itaque ei Samuel uniuersos sermones, & non abscondit ab eo. Et ille respondit : Dominus est : quod bonum est in oculis suis faciat.*

19 *Creuit autem Samuel, & Dominus erat cum eo : & non cecidit ex omnibus verbis eius in terram.*

20 *Et cognouit uniuersus Israel, à Dan usque Bersabee, quod fidelis Samuel propheta esset Domini.*

21 *Et addidit Dominus ut appareret in Silo, quoniam reuelatus fuerat Dominus Samueli in Silo, iuxta verbum Domini. Et euenit sermo Samuelis uniuerso Israeli.*

domum eius, incipere, & consummare.

13 Et annuntiabo ei, quia iudicans ego domum eius, usque ad ⁿ æternum : in ^o prauitate, quam cognouit : quia Pleuifacientes ^q eis filii eius : & non ^r in rugas contraxit in eis.

14 Et ad sic iuramento-obstrictus fui domui Gheli, si ^f expiabit-se se prauitas domus Gheli in sacrificio, & in ^t mincha usque ad æternum.

15 Et cubauit Semuel usque ad mane : & aperuit ^u ianuas domus IHVH : & Semuel timuit de annuntiare visionem ad Gheli.

16 Et vocauit Gheli Samuelem, & dixit. Semuel fili mi. Et dixit : Ecce ego.

17 Et dixit : Quid verbum, quod loquutus-fuit ad te? non, obsecro, ^x abscondes de à me : sic faciet tibi ELOHIM, & sic addet, si abscondes de à me verbum, de omni verbo, quod loquutus fuit ad te.

18 Et annuntiauit ei Semuel omnia uerba : & non abscondit de ab eo : Et dixit : IHVH ipse ^y bonum in oculis suis faciet.

19 Et grande-factus-fuit Semuel : & IHVH fuit cum eo : & non cadere-fecit de omnibus verbis eius in terram.

20 Et cognouit omnis Israël de Dan & usque ad Beer Sebagh : quia ^z fidelis Semuel ^a propheta ^b IHVH.

21 Et addidit IHVH ad videri in Siloh : quia reuelatus fuit IHVH ad Semuel in Siloh, in verbo IHVH.

n sæculum, olim. Sic v.

o curuitate, distortionē

perueritate.

Sic v. 14.

p leuigantes

q libimet

ipsis

r ut v. 2.

s purgabit,

purificabit

obliniet,

lustrabit se-

se, condona-

bitur

t munere,

oblatione

u fores, por-

tas, ostia

valuas

x auferes

succides,

celabis. ita

mox, & v. 18.

y quod bo-

num videtur

z creditus,

certus fir-

mus, stabilis

a datiuus.

in propheta

tam

b datiuus.

ipsi IHVH.

COMMENTARIA.

VERS. I.

VER AVTEM SAMUEL MINISTRABAT DOMINO.] Tertio iam hinc repetitur ministerium Samuelis, supra cap. 2. v. 11. 18. & hoc loco, notant aliqui, ad indicandam perseuerantiam, curam, diligentiam, profectum in sancto eo officio, & diuino ministerio, quotidie cum ætate pueruli crescentem. Quidam reddunt: *Dum enim puer Semuel ministrabat Iehoua. Vide annotata supra cap. 2. v. 27.*

CORAM HELI.] id est, institutore & moderatore illius ministerij in quod Samuelem oportebat incumbere. Vide supra cap. 2. vers. 11.

ET SERMO DOMINI ERAT PRETIOSVS.] Auctor Traditionum: [Pretiosus dicitur, quia perrarus erat: omne enim quod raram est, pre-

tiosum est.] Quidam nescio cur reddunt: & sermo Domini erat prohibitus, vel obturatus.

NON ERAT VISIO MANIFESTA.] *וַיִּחַז* Chazon, visio, prauisio, reuelatio, prophetia. *וַיִּפְרַץ* Niphraiz, perrupta, rupta, erupta fuit. Quidam reddunt: nec visio aperta. Alij: nec visio erumpebat. Nonnulli: nec visio erupta erat, id est, late diffusa, seu sparsa non diffundebatur. Aliqui: neque visio vulgaris. Nec defunt qui: neque visio rupta, sed veluti intra maceriam clausa. Auctor Traditionum: [Prophetia non plenè manifestabatur.] Exponunt, rari tunc erant prophetae, qui sermonem Domini populo annuntiarent, vel ex parte Dei loquerentur ad populum; raræ quoque erant diuinæ visiones, apparitiones, reuelationes, prophetiæ. Fuerunt quidem paucae singulares & priuatæ visiones cum pijs

piis communicatæ, ut cum Manoacho Iudicum 3. sed publicæ ac frequentes non fuerunt: publicè omne prophetarum officium jacebat. De sermone autem Domini, & visione vide infra ad vers. 21.

VERS. 2. IN DIE QVADAM.] Heb. *in die ipsa*. Quidam exponunt, quum Deus virum suum mitteret ad Helin, declaratum ea, de quibus supra cap. 2. v. 27. nam virum illum Dei putant fuisse ipsum Samuelem, & quod ibi narratur, per hysterosin hoc loco explicari. Alij: *quadam die, vel quodam tempore*.

IACEBAT IN LOCO SVO.] Explicant, id est, in interiore parte atrij, quæ erat propinquior tabernaculo Domini. In interiore siue penitior parte atrij, hoc est, in propinquior tabernaculo erant cellæ sacerdotum ubi dormiebant sacerdotes: in posteriore, ac remotiore Leuitæ, quæ magis aberat à tabernaculo.

NEC POTERAT VIDERE.] videlicet, clarè, nam tantum cœperant caligare oculi.

VERS. 3. ET LUCERNA DEI ANTEQVAM EXTINGVERETVR.] Exponunt, id est ante tempus matutinum, quousque ardebant lucernæ, Exodi 27. v. 20. & 21. Leuit. 24. vers. 2. & 3. & 2. Paralipom. 13. v. 11.

IN TEMPLO DOMINI.] quidam iungunt cum *dormiebat*, id est, Samuel *dormiebat in templo Domini*. Alij, cum priore membro, Et lucerna Dei, quæ erat in templo Domini. illudque, & Samuel *dormiebat*, interiectum per parenthesis. Vnde notant ordinem huius versus inuersum, ita construi debere: *Et quum lucerna, quæ erant in templo Domini, ubi erat arca Dei, necdum extincta essent, & Samuel adhuc dormiret: tunc vocavit Iehoua Samuelem, &c.* Tota enim nocte ardebant lucernæ, quæ in ascensu auroræ extinguebantur. q. d. tempore nocturno, quum adhuc Samuel dormiret, vocavit, &c. Auctor traditionum; [*Et Heli iacebat in loco suo, & oculi eius caligauerant. Hic enim distinguendum est, & postea inferendum: & antequam lucerna Dei extingueretur. Samuel dormiebat in templo Domini, ubi erat arca Dei. Intelligi autem hoc modo debet: Et antequam lucerna Dei extingueretur in templo Domini, ubi erat arca Dei, Samuel dormiebat. Quod verò ait, antequam lucerna Dei extingueretur, intelligi oportet, antequam lux diurna fieret, quando eadem extinguenda erat lucerna. Sic enim à Domino per Moysen insum erat, ut eadem lucerna luceret usque ad mane, sicut est illud in Hebræo, Exodi 27. vers. 20. Præcipe, ait Dominus, filiis Israël, ut afferant tibi oleum de arboribus oliuarum purissimum, piloque contusum, ut ardeat lucerna semper in Tabernaculo Domini: & collocabunt eam Aharon & filij eius, ut usque mane luceat coram Domino.] Hunc sensum confirmat distinctio Hebræicorum Accentuum.*

VERS. 7. NECDV M SCIEBAT DOMINVM.] Auctor Traditionum: [*Nescire Dominum dicitur, quia per prophetia mysterium necdum ei reuelatus fuerat sermo domini.*) Alij; id est, nondum erat assuetus diuinis reuelationibus, & alloquutionibus: necdum ad eum loquutus fuerat

Dominus: cuius rei Samuelem admonuit Heli infra vers. 9.

IN LOCO SVO.] Quidam exponunt, videlicet, iuxta Heli. Alij, in parte atrij remotiore à Tabernaculo, ubi erant cellæ Leuitarum. Chaldæus: *Et Semuel cubans in atrio Leuitarum.*

ET STETIT.] Quidam exponunt, id est, affuit illi, hoc est, apparuit illi in quadam externa forma, & addunt, pulchra & splendida. Alij: & *substitit*. scilicet ad loquendum. Iosephus: [*Porro Samuel exacto anno ætatis duodecimo prophetam agere cœpit.*]

VERBVM IN ISRAEL.] Quidam red- dunt: *rem in Israël.* id est. Non tantum in domum Heli, sed etiam in populum, qui Sacerdotum offensione spernebant cultum Iehouæ, supra Cap. 2. vers. 17. Cladem autem intelligit, qua ruit populus & domus Heli infra Cap. 4. vers. 2. & 10.

TINNIENT AMBÆ AVRES EIVS.] תצלילנה *tetzillenah, obtecta, occlusa, obturata, otumbra- ta-erunt duæ aures eius. vel occludent se, obtu- rabunt-se, obmunient-se, &c.* eleganti Hispanismo, *ataparsea los oydos.* ne rem tam horrendam, & maximum terrorem incussuram audiat. Plerique alij: *tinnient ambæ aures eius.* id est, adeo audiens percellitur, ut præ horrore sensus eius hebetentur. Sic ex maximo & horrendo fragore tinnunt aures.

OMNIA, QVÆ LOQVVTVS SVM, &c.] VERS. 12. Notant, quæ quia capite superiori sex vltimis versibus latè explicata fuerunt, hîc breuitatis causa omissa esse.

INCIPIAM ET COMPIEBO.] Hebr. *incipiendo & perficiendo*, seu *finiendo*. Exponunt, id est, totum id à principio ad finem, quod sex vltimis versibus secundi capitis denunciatur. Similis loquutio est, quum dicuntur res priores & posteriores, pro eo, quod est à capite ad calcem: quæ passim legitur in libris Historicis.

QVOD IVDICATVRVS ESSEM DOMVM EIVS IN ÆTERNVM.] id est, me vindicaturum esse, & iustas pœnas expetiturum de familia eius, seu puniturum, & iustis suppliciis affecturum familiam eius in sæculum.

PROPTER INIQUITATEM: EO QVOD NOVERAT INDIGNE AGERE FILIOS SVOS.] Hanc partem variè ex Hebræo transferunt: 1. *propter perversitatem, quam novit, quia contemnebant se ipsos, vel quia maledicentes sibi, filij eius.* id est, quia contemptibiles se reddebant filij eius. Notant, prius scriptum fuisse in Hebraico contextu *כי מקללים לי ci mek alelim li*, id est, *quia contemnentes me.* id est, anteponebant honorem suum & propriam utilitatem honori meo. Sed quia hoc durum erat, & nimium detrahens honori Dei correxisse illud Scriptores Hebræos, & reposuisse *להם lahem*, ut nunc legitur, id est, *sibi, vel se ipsos*: pro *לי li*, quod antea legebatur, id est, *mibi vel me*. Sed est id ipsa inutilitate futilius. Hebræa sunt semper vno & eodem modo lecta. 2. *propter iniquitatem, quam ipse non ignoravit, quod scilicet filij eius contemptores fuerunt.* 3. *propter iniquitatem, quam*

quam nouerat, quia maledicebant propter eas (iniquitates) filiis eius. id est, quia omnes execrabantur filios eius propter eorum iniquitates. 4. quia lenipendebant eas filij eius. id est, quia insolenter, & sine pudore peccabant. 5. propter iniquitatem, quam nouit. id est, cum esset reus, ratione illa, quæ subiungitur. quia maledictionem inferebant sibi filij sui. id est, in se iram Dei, & omne malum accersebant. 6. in iniquitate, quam sciuit, quia blasphemantes eis filij eius. id est, quia filij eius blasphemabant, hoc est irrogabant ignominiam magnam quasi blasphemiam sacerdotibus omnibus, in sacrilegiis, quæ admitterebant circa victimas. Suis sacrilegiis traducebant Sacerdotale nomen & officium.

ET NON CORRIPVERIT EOS.] Verbum *וְלֹא צִיָּהַב* in Pihel variè elucidant: 1. & non prohibuit, inhibuit, vetuit in eis. vel eos. 2. nec obscurus, turbidus, fuit in eos. id est, non commotus est in eos. 3. nec ipse Marore eos affecit. 4. & non tristis fuit in eis. 5. Et non caligauit in eos. id est, non aspexit eos oculo iracundo & caliginoso. 6. & non corrugauit, vel non fuit corrugatus in eas. reprimendo & coercendo eos. Italicè, non gli fece mai un occhio torio: non gli fece la vista grossa, sgridando gli. 7. non tamen repressit eos. nimirum ea seueritate & modis, quibus debuit, pro auctoritate patris, sacerdotis, & iudicis, ac scelerum magnitudine. Vide leuitatem eius supra Cap. 2. vers. 23. & sequentibus. 8. propriè: & non rugas contraxit in eis. Corrugare frontem Latini dicunt, pro præ indignatione frontem in rugas contrahere. Heli quidem filios corripuit, sed blandè ac leniter, seu potius remisè: non corrugata fronte, grauius, seuerè, & asperè, prout filiorum impietas exigebat.

VERS. 14. ID CIRCO IURAUI DOMINI HELI, QVOD NON EXPIETVR, &c.] Quidam Hebræa reddunt: Ideoque iuro familia Heli, Ne uiuam, si expicabitur iniquitas familia Heli ullo sacrificio & munere usque in saculum. Vide annotata superius Cap. 2. ad vers. 25.

VERS. 15. APERUITQUE OSTIA DOMVS DOMINI.] Auctor Traditionum: [Non est intelligendum, quod Samuel aperuerit ostia domus Domini: sed Sacerdos.] Plerique alij exponunt, & aperuit Samuel fores seu valuas domus Domini, id est, atriij, vt Israëlitis adoraturis paterent.

VERS. 17. HÆC FACIAT TIBI DEVS, ET HÆC ADDAT.] Notant formulam esse adiurandi & obtestandi apud Hebræos. q. d. Ita te tractet, vt me erat tractaturus, quin grauius puniat, si me cales: vel male tibi contingat, si, &c. Quidam vertunt: Ita faciat tibi Deus & ita pergat. Formula imprecandi, quasi dicat.

Ita Deum iratum habeas, &c. Vide eandem loquutionem Ruth 1. vers. 17.

CREUIT AVTEM SAMVEL, &c.] ObVERS. 19. seruant, explicari hîc fufius, quod supra Cap. 2. vers. 26. attigerat: atque hæc parafraſtica eſſe ad ſequentia.

ET NON CECIDIT EX OMNIBVS VERBIS EIVS IN TERRAM.] Aliqui Hebræa conuertunt: neque cadere fecit, vel proiecit, in terram ex omnibus verbis ſuis. id eſt, nullum verbum protulit Samuel, quod eſſet vanum, & inane: impleta fuerunt quæcunque dixit. Alij referunt ad Deum: non permifit Deus vt vllum verbum eius irritum fieret. Volunt eſſe metaphoram à liquidis, quæ ſi effundantur in terram, pereunt: aut ab ædificiis collapsis. Nonnulli: adeo vt non ſineret decidere vllum ex omnibus ſermonibus eius in terram. hoc eſt, ita vt effatum ſuum non ſortiretur: metaphoram à ſemine, cui ſato benedixit Deus. Cadere in terram. hîc eſt, excidere, perdi, perire, in caſſum abire.

A DAN VSQVE BERSABEE.] Vide Iudicium 20. vers. 1. VERS. 20.

QVOD FIDELIS SAMVEL PROPHETA ESSET DOMINI.] Hebr. quia fidelis Samuel in prophetam ipſi IHVH. vel apud IHVH. Quidam: quod Samuel fidelis eſſet, vt eſſet propheta Domini. hoc eſt, quod aptus eſſet ac idoneus, qui aliquando euaderet in prophetam Domini. Alij: Samuelem ſtabilitum eſſe prophetam Iehoua.

ET ADDIDIT DOMINVS VT APPARET IN SILOH.] Alij: Et addidit Iehoua vt conſpiceretur. Vel rursusque apparuit, Iehoua. Subaudiunt ipſi Samueli, in Siloh. Aliqui reddunt: Nam pergebat Iehoua apparere Silunte. VERS. 21.

QVONIAM REVELATVS FVERAT DOMINVS SAMVELI IN SILO.] Quidam: poſtquam reuelaffet ſe Iehoua Samueli Silunte. id eſt, poſtquam cœpiſſet reuelare ſe, &c. ſupra vers. 7. Hæc videntur adiecta ex oppoſito eorum, quæ ſupra vers. 1. dicta fuere, Sermo IHVH fuerat rarus temporibus illis, nec fuerat viſio aperta.

IUXTA VERBUM DOMINI.] Hebr. in verbo IHVH vel per verbum IHVH volunt eſſe antecedens pro relatiuo, cum verbo ſuo. hoc eſt, annuntians illi arcana quædam. vel præcipiens Samueli quædam, quæ diceret Iſraëli. Aliqui: in ſermone Iehoua. id eſt, in Chriſto Ieſu æterni Patris Filio: qui ſuperioribus quidem temporibus angelus Iehouæ dictus eſt, in libris præcedentibus: deinceps verò prout ſuccedente tempore ſe patefecit clariùs. ſermo Iehouæ appellatur, vt 2. Samuel. 7. vers. 21. Arque huc reſpexit illa Diſtinctio, qua auctor uſus eſt ſupra vers. 1. Hæc piè magis quàm ſolidè annotata videntur.

CAPVT QVARTVM.

Caduntur Israelitæ à Philisthæis, rursúmque adducta in castra arca caduntur, captâque arca duo filij Heli occiduntur: quibus auditis, Heli corruens occumbit, nurn eius in partu moriente.

Vulg.

Et factum est in diebus illis, conuenerunt Philisthim in pugnam: & egressus est Israël obuiam Philisthim in praelium, & castrametatus est iuxta Lapidem adintorij. Porro Philisthim venerunt in Aphec,

2 Et instruxerunt aciem contra Israël, Inito autem certamine, terga vertit Israël Philisthæis: & cesa sunt in illo certamine passim per agros, quasi quatuor millia virorum.

3 Et reuersus est populus ad castra: dixeruntque maiores natu de Israël: Quare percussit nos Dominus hodie coram Philisthim? Afferamus ad nos de Silo arcam fœderis Domini, & veniet in medium nostri, ut saluet nos de manu inimicorum nostrorum.

4 Misit ergo populus in Silo, & tulerunt inde arcam fœderis Domini exercituum sedentis super Cherubim: erantque duo filij Heli cum arca fœderis Dei, Ophni & Phinees.

5 Cúmque venisset arca fœderis Domini in castra, vociferatus est omnis Israël clamore grandi, & personuit terra.

6 Et audierunt Philisthim vocem clamoris, dixeruntque, Quenam est hac vox clamoris magni in castris Hebræorum? Et cognouerunt quod arca Domini venisset in castra.

7 Timueruntque Philisthim, dicentes: Venit Deus in castra. Et ingemuerunt, dicentes:

8 Vanobis: non enim fuit tanta exultatio heri & nudiustertius: vae nobis. Quis nos saluabit de manu Deorum sublimium istorum? hi sunt Dij, qui percusserunt Aegyptum omni plaga, in deserto.

9 Confortamini, & estote viri, Philisthim: ne seruiatis Hebræis, sicut & illi seruiert vobis: confortamini, & bellate.

Malu.

Et fuit verbum Semuel omni Israël. Et exiuit Israël^a occursum Philisthim^b cæssioni: & c^c desederunt super^d Aben Haghezer: & Pelisthim desederunt in Apeck.

2 Et c^e ordinauerunt Pelisthim occursum Israël: & dimisit cæssio: & consternatus fuit Israël^f faciebus Pelisthim: & percusserunt in s^g ordinatione, in agro^h sicut quatuor milliumⁱ virum.

3 Et venit populus ad k desidentiam, & dixerunt senes Israël: Ad quid consternauit nos IHVH^l die, faciebus Pelisthim? Accipiemus ad nos de Silo arcam fœderis IHVH: m^m & venit in intimo nostro, nⁿ & saluauit nos de o^o vola maleuolentium nostrorum.

4 Et misit populus Siloh, & leuaerunt de ibi arcam fœderis IHVH TZEBAOTH^p sedentis Cherubim: & ibi duo filij Gheli cum Arca fœderis ELOHIM. Chophni, & Phinechas.

5 Et fuit secundum venire arcam fœderis IHVH ad desidentiam, & q^q aratantarizauerunt omnis Israel^r tarantara grande: & f^r conturbata fuit terra.

6 Et audierunt Pelisthim vocem tarantara, & dixerunt: Quid vox tarantara grandis istius in desidentia Ghebræorum? Et cognouerunt, quia arca IHVH venit ad desidentiam.

7 Et timuerunt Pelisthim, quia dixerunt: Venit ELOHIM ad desidentiam: & dixerunt: Eheu nobis, quia non fuit sicut istud^u heri nudius tertius.

8 Eheu nobis, quis x^x eripiet nos de manu ELOHIM y Præamplissimorum istorum: isti ELOHIM percutientes Aegyptum in omni percussione in deserto.

9 z^z Obtinete vos ipsos, & estote a^a hominibus, Pelisthim; nequando seruietis Ghebræis, secundum quod seruiert vobis: & eritis hominibus, & b^b cædetis.

a in occursum sic v.

2. b cædi, incisioni, ad bellum, in praelium, ad pugnam, sic v. 2.

c consederunt, castrametati fuerunt,

d lapidem Auxilij, seu adiutorij.

e instruxerunt aciem

f datinus, ad facies

g acie

h circiter, circa, quasi

i virorum

k castrametationem

l hodie

m vt veniat

n vt saluet

o cauitate, curuitate,

manu, palma

p insidentis, habitantis

q triumpharunt, vociferati sunt

classicum cecinerunt

r tarantationem.

Vide Exod. 32. v. 17.

Leuit. 23. v. 24. Numer. 10. v. 5.

sperstrepuit, Vide Ruth. 1. v. 19.

t va sic v. 8.

u antehac x eruet liberabit

y magnificentiſſimo-

rum fortissimo-

morum potentissimo-

rum. inly-

tiffimorum.

z Obtinere vos facite

apprehendite vos-

ipſos, confortate, ro-

borate vos

a in homines, in viros

Sic statim.

b incidetis, pugnabitis

præliabimini. Sic v. 10

10 Pugnaverunt ergo Philisthim, & casus est Israel, & fugit unusquisque in tabernaculum suum: & facta est plaga magnanimis: & ceciderunt de Israel triginta millia peditum.

11 Et arca Dei capta est: duo quoque filij Heli mortui sunt, Ophni & Phinees.

12 Currens autem vir de Benjamin ex acie, venit in Silo in die illa, scissa veste, & conspersus pulvere caput.

13 Cumque ille venisset, Heli sedebat super sellam contra viam spectans. Erat enim cor eius pauens pro arca Dei. Vir autem ille postquam ingressus est, nuntiavit urbi: & ululavit omnis ciuitas.

14 Et audiuit Heli sonitum clamoris, dixitque: Quis est hic sonitus tumultus huius? At ille festinauit, & venit, & nuntiavit Heli.

15 Heli autem erat nonaginta & octo annorum, & oculi eius caligauerant, & videre non poterat.

16 Et dixit ad Heli: Ego sum qui veni de praelio, & ego qui de acie fugi hodie. Cui ille ait: Quid actum est fili mi?

17 Respondens autem ille, qui nuntiabat, Fugit, inquit, Israel coram Philisthim, & ruina magna facta est in populo: insuper & duo filij tui mortui sunt, Ophni & Phinees: & arca Dei capta est.

18 Cumque ille uominasset arcam Dei, cecidit de sella retrorsum iuxta ostium, & fractis cervicibus mortuus est. Senex enim erat vir & grandaeus: & ipse iudicauit Israel quadraginta annis.

19 Nurus autem eius, vxor Phinees, pragnans erat, vicinamque partui: & audito nuntio quod capta esset arca Dei, & mortuus esset socer suus, & vir suus, incurruauit se & peperit: irruerant enim in eam dolores subiti.

20 In ipso autem memento mortis eius, dixerunt ei quae stabant circa eam: Ne timeas, quia filium peperisti. Quae non respondit eis, neque animaduertit.

21 Et vocauit puerum, Ichabod, dicens: Translata est gloria de Israel, quia capta est arca Dei, & pro socero suo & pro viro suo.

10 Et ceciderunt Pelisthim, & consternatus fuit Israel, & fugerunt viri tentoriis suis: & fuit percussio grandis valde: & cecidit de Israel triginta mille pedes.

11 Et Arca ELOHIM ^d accepta fuit: & duo filii Gheli mortui fuerunt Chophni, & Phinechas.

12 Et cucurrit vir Benjamin de ^e ordinatione, & venit Siloh in die ipsa: & f ^f vestes commensuratae eius ^g disruptae: & humus super caput eius.

13 Et venit, & ecce Gheli sedens super ^h thronum ⁱ percutiet viam speculans: quia fuit cor eius contremiscens super arcam ELOHIM. Et vir venit ad annuntiare in vrbe, & conclamauit omnis vrbs.

14 Et audiuit Gheli vocem clamoris, & dixit: Quid vox ^k multitudinis istius? Et vir festinauit, & venit, & annuntiavit Gheli.

15 Et Gheli filius nonaginta & octo ^l anni, & oculi eius ^m surrexit, & non poterit ad videre.

16 Et dixit vir ad Gheli: Ego veniens de ⁿ ordinatione: & ego de ordinatione fugi ^o die. Et dixit: quid fuit ^p verbum fili mi?

17 Et respondit euangelizans, & dixit: Fugit Israel faciebus Pelisthim: & etiam ^q consternatio grandis fuit in populo: & etiam duo filii tui mortui sunt, Chophni, & Phinechas: & arca ELOHIM accepta fuit.

18 Et fuit secundum ^r recordari facere eum arcam ELOHIM; & cecidit de super ^t thronum ^u retrorsum in vsque ad ^v manum portae, & confRACTA fuit ^x abruptio eius: & mortuus fuit: quia senex vir & grauis: & ipse iudicauit Israel quadraginta ^y annum.

19 Et nurus eius vira Phinechas ingrauidata ad eiulare; & audiuit ^z auditionem, ad ^a accipi Arcam ELOHIM: & mortuus fuit socer eius, & vir eius: & ^b curuauit se cruribus, & ^c genuit: quia versae fuerunt super eam coangustationes eius.

20 Et ^d secundum tempus mori eam, & dixerunt ^e stantes super eam: Non timebis, quia filium genuisti. Et non respondit, & non posuit ^f cor suum.

21 Et ^g vocauit excusso I-Chabod, ad dicere: Reuelata fuit ^h grauitas ad Israel: ad accipi arcam ELOHIM: & ad socerum suum, & ad virum suum.

^e singuli, quisque in tentoria sua

^d capta. Sic v. 17.

^e acie
^f Vide Leuit. 6. v. 10.
^g discissae dilaceratae

^h solium
ⁱ vel manu

^k turbæ, tumultus Vide Genes. 17. v. 14.

^l singulare, pro annorum
^m stetit, exstitit

ⁿ acie. Sic statim.
^o hodie
^p rei

^q interneccio, cades, strages

^r memorare cum

^s solium
^t posterioritate, retro
^u locum, latus
^x ceruix
^y annos

^z rumorem

^a capi. sic v. 21. 22.

^b in crura se demisit, procubuit in genua
^c peperit. Sic v. 10.

^d circa
^e foemineum adstatrices

^f animum

^g foemineum ipsa imposuit nomen, puero

22 Et ait: Translata est gloria ab Israel, eò quòd capta esset arca Dei.

22 Et dixit: Reuelata - fuit^h granitas de Israël: quia accepta - fuit Arca ELOHIM.

^h gloria, honor, splendor maiestas. Sic v. 22.

COMMENTARIA.

VERS. 1.

T VENIT SERMO SAMUELIS VNIVERSO ISRAELI.] Hebr. Et fuit verbum Samuelis ad omne Israel. Quidam exponunt, id est, Mox Samuel dixit vniuerso Israeli: vt facerent sequentia, nempe, quæ audiuerat à Domino de resistendo Pelisthæis, & suscipienda expeditione aduersus illos. Hebræorum nonnulli aiunt, Samuellem consuluisse Dominum, an deberent Israelitæ suscipere expeditionem aduersus Pelisthæos inuadentes Israelem: Dominum autem respondisse, vt Pelisthæis occurrerent: atque id nunc dici, Et factum est verbum Samuelis ad vniuersum Israel, vt scilicet obuiam irent Pelisthæis. Hinc postea dicunt seniores Israel vers. 3. quare percussit nos Deus? quasi dicant, quum nos hanc expeditionem sumpserimus Deo ita iubente, cur iam nos affligit. Alij reddunt: Euenit autem sermo Samuelis toti Israeli, quum egressi Israelitæ obuiam Pelisthæis in bellum; castrametarentur ad illum locum qui dicitur Eben-Hezer, &c. Id est, Nam mala denuntiabat non tantum domui Heli: sed etiam Israeli, supra cap. 3. v. 11. & sequentibus: ex quorum prædicatione & euentu ei respondente, apud Israelem Samueli auctoritas comparata est, supra cap. 3. vers. 19. & 20. q. d. quæcumque Samuel prædixerat, nedum domui Heli, sed vniuerso Israeli mala ventura: re ipsa euenerunt, eo tempore, quo Israelitæ egressi obuiam Pelisthæis in bellum, &c. Auctor Traditionum: [Et euenit sermo Samuelis vniuerso Israeli. Sermo eius fuit ad vniuersum Israel, quod percutiendi essent à Philisthæis propter peccata filiorum Heli; quem sermonem euentus rei postea probauit.

ET Euenit.] Heb. Et fuit. Fuit, pro Euenit contigit, vt Genes. 24. vers. 15. & cap. 41. vers. 13.

LAPIDEM - ADIUTORIJ.] Eben - Hezer. Notant ita locum hîc appellari per anticipationem, nam nomen hoc consequutus est ex victoria, de qua infra cap. 7. v. 12. Eusebius & S. Hieronymus in Locis Hebraicis: [Aben-Ezer, quod interpretatur, Lapis-Adjutorij, siue Lapis-Auxiliator: est autem locus vnde tulerunt Philisthiim arcam Testamenti, inter Æliam & Ascalonem, iuxta villam Bethsamis.]

APHEC.] Heb. Aphek, vrbs fuit in sorte Iudæ, de qua diximus, in Iosue 15. v. 53.

VERS. 2.

INITO AVTEM CERTAMINE.] Verbum נטש Natafch, hîc varie reddunt: 1. & dimisit se prælum, vel, dimissum est prælum. Hispanicè, soltosse la batalla. 2. & expandit se se prælum, vel & explicauit, dilatauit, extendit, protendit se se prælum, vel expansum, extensum, protensum est prælum, id est, cæperunt

dilatare se, & explicare se acies. 3. & diffusum fuit prælum, id est, latè, & in campis amplissimis pugnatum est. 4. & confertum fuit prælum. 5. & dilatatum fuit prælum, id est, longe durauit prælum, diu multumque pugnatum fuit.

TERGAQUE VERTIT ISRAEL PHILISTHÆIS.] Hebræa hæc omnia ferunt, & consternatus, impulsus, casus, lusus, stratus, percussus fuit Israel ad facies Pelisthæorum. Sic v. 3. 10.

QVARE PERCVSSIT NOS DOMINVS.] VERS. 3. Notant, istos loqui vt homines grauitate ferulæ attonitos: sed vacuos conscientia & sensu peccati, & indignitatis suæ, quum arcam afferri iubent.

SEDENTIS SVPER CHERVBIM.] Hoc VERS. 4. dicit propter propitiatorium, vnde Deus è medio duorum Cherubinorum responsa dabat, Numer. 7. v. 89. Sic 2. Regum 19. v. 15.

DEORVM SVBLIMIVM.] אררם Elohim VERS. 8. Addirim. Deorum magnificentissimorum. De vno verò Deo impiè vt deorum multorum cultores ita loquuntur.

OMNI PLAGA.] Quidam reddunt: tot plagis, vel multis plagis. Alij: singulis plagis. De illis loquitur, quibus affecti Ægyptij Israelitas dimittere coacti sunt, de quibus in Exodo vsque ad 12. caput.

IN DESERTO. Exponunt, vbi Ægyptij Israelitas persequentes in mari algofo suo merisi sunt, quod deserto Ethami coniunctum erat, Exodi 13. vers. 20. Vide Exodi 15. vers. 22. Quidam מדבר Midbar, hîc sumunt pro דבר Dabar, vt sane poni videtur Cantico. 4. v. 3. redduntque: omni plaga, verbo, subaudi, solo, q. d. solo verbo suo percussit Ægyptios.

ET CONSPERSVS PVLVERE CAPVT.] De VERS. 12. hoc ritu vide Iosue 7. v. 6:

SVPER SELLAM.] Heb. super solium, quod VERS. 13. erat ad limen, seu postem Templi Ichouæ, supra cap. 1. v. 9.

CONTRA VIAM.] Heb. est duplex lectio: יך דרך Iach Derech, percutiet viam, id est, totus diffusus, incumbens, intentus in viam, vel protendet in viam, quomodo sumitur id verbum Hoseæ 14. vers. 6. Quidam per se id verbum sumunt, & viam sequenti participio annectunt, percutiebat, viam specularans, id est, percutiebat enim eum cor suum propter arcam Domini, vel percutiebat, id est, succutiebat se, vel sellam, præ inquietudine animi, viam respectans. Altera lectio: יך דרך Iad Derech, manu via, vel manum via. Quidam: latus via obseruans. Alij: ad latus via specularans. Nonnulli: in loco via aspiciens, id est, iuxta viam, quæ ducebat ad castra respiciens, & expectans nuntium.

Et

VERS. 15.

ET OCULI EIVS CALIGAVERANT.] Heb. & oculi eius surrexit. Verbum קמח Kamah, quod est fœmineum à קח Kum, diuersimode hîc interpretantur. Nonnulli Hebræorum: & oculi eius, id est, singulus oculorum eius, distributiue, caligauit, rugauit, defecit, q. d. & unusquisque ex oculis eius caligauerat, aut rugauerat: Quando enim rugant oculi in senectute, deficcatur humor, & stant, surriguntur nerui oculorum, & ingreditur oculus foramen suum, seu refugit intrò. Quidam: & oculos suos, finiuit, id est, amisit, perdidit. Alienè. Alij: & oculi eius stabant. Notant, quando verbum קמח de oculis dicitur, tunc Hebræis idem significare quod Latinis caligare, id est, stat virtus visiva, nec diffunditur. Nonnulli: & oculorum eius acies, vel virtus-visiva, constitit, caligauit. Nihil rectius quàm: & oculi eius surrexit, id est, vterque oculus surrexit, id est, oculi eius extabant, surrigebantur: quod senibus accidere solet, qui cum oculos claros & extantes habeant, nihil tamen vident, effusa prorsus ac dissipata omni videndi vi. Vide similem loquutionem I. Regum 14. v. 4.

VERS. 17.

ILLE, QUI NVNTIABAT.] Heb. המבשר Hamebaser, participium Pihel, Notant verbum בשר Biffer, esse euangelizare, annuntiare, scilicet lætum nuntium: ac deriuari à nomine בשר Basar, caro, quasi sit annuntiare carnea, id est, blanda, mollia, suauia. Nec desunt, qui mysterium olfaciant, quod omnium lætissimum nuntium mundo fuerit, caro, seu Incarnatio Filij Dei. Obseruant insuper, id verbum semper in bonum in scriptura poni, pro læta-nuntiare, præterquam hoc loco vbi triste nuntium affertur. Licet etiam hîc saluari possit genuina verbi significatio, quod etsi patri triste fuerit de filiorum interitu nuntium: tamen populo, & Ecclesiæ Dei bonum & lætum, quod liberatus fuerit à tam sceleratis sacerdotibus. Verùm cæso populo, & arca capta, nec populo nec Ecclesiæ potuit esse lætum ac bonum nuntium. Aliqui aiunt, auctorem vsum hoc verbo non accommodatè ad rem & veritatem, sed ad opinionem & expectationem hominum, qui ad præsentiam arcæ in castra delatæ, certissimum sibi victoriæ nuntium pollicebantur, & expectabant. Rectius alij notant, specialia verba sic interdum generaliter sumi Hebræis, vt בשל Baschal, coquere-in aqua, & asfare. Vox Hispanica Embaxador, non multum abludit ab Hebraica, HAMBASSER, euangelians, annuntians.

VERS. 18.

IVXTA OSTIUM,] seu, portam. Quidam: ponè portam. Alij: ante latus porta, atriij ante templum Domini, vnde solitus erat consulentibus respondere.

CERVICIBVS.] Heb. מפרקה Maphrakah, seu מפרקת Maphrekeith, propriè, abruptio, auulsio, abstractio; aiunt esse eam cervicis partem, qua abruptitur à trunco. Sic dictam, quod varias interruptiones & nodos habeat. Alij: os colli, seu cervicis exponunt. Valentinè dicimus la nuca del coll. Nonnulli volunt esse, compagem vertebrarum cervicis. Quidam, os colli, quinque vertebris tanquam rupturis con-

flans, partem colli posteriorem, cervicem. Nec desunt qui, occiput.

ET GRANDÆVVS.] Heb. & grauis. Quidam exponunt, id est, non agilis, vt solent scilicet senes esse tardi & ponderosi. Alij: obeso corpore & succulento. Noster, grauem animis intellexit. Vt Virgilius 9. Æneidos:

Hic annis grauis, atque animi maturus Alethes, Possis exponere: & diues, honoratus, splendidus, gloriosus, præstans, excellens, maiestate virendus, magnus.

PRÆGNANS ERAT, VICINAQVE PARTURI.] Heb. grauida. ללת Lalath, quidam Hebræorum putant dictum per apocopen, pro ללת Laledeh, grauida ad pariendum, id est, grauida proxima partui. Alij: pro ללת Laleleth, grauida ad eiulandum, vel ululandum, hoc est, proxima eiulatus & doloribus parturitionis.

IRRVERANT ENIM IN EAM DOLORES SVBITI.] Heb. quidam reddunt: effusa enim erant super eam angustia eius, id est, obruta fuit doloribus partus. Metaphora sumpta ab aqua, quæ ex alto & subito effunditur. Alij: nam reuersa sunt super eam angustia ipsius. Nonnulli: quia verterant se in eam dolores eius. Aliqui: versi enim erant in eam anxij dolores eius. Forsterus: quia, luxata erant super eam vertebrae, vt hîc צירי Tzirim figuratè accipiatur pro cardinibus seu vertebris, in quibus iuncturæ voluuntur. Plerique pro torminibus partus accipiunt.

NEQVE ANIMADVERTIT.] Heb. & non posuit cor suum, vel non apposuit animum suum, ad id quod dicebatur illi, q. d. non attendit, neque visa est verbis illarum moueri. Hispanicus Interpres, no paro mientes à la consolacion: quasi parum curans de nato filio.

I-CHABOD.] Exponitur, Non-Gloria, Inglorius, vel Vbi-Gloria? Aut, Væ-Gloria. Vocat hîc arcam, Grauitatem, Gloriam, Honorem, Splendorem, Maiestatem, Dignitatem, Claritatem, Excellentiam, Israelis, quæ eo præliq. capta-fuit. Nescimus vnde hausit Iosephus, Icabodem septimestrem sed vitalem editum, de quo genere partus vide Plinium lib. 7. c. 5.

TRANSLATA EST GLORIA DE ISRAEL.] Heb. deuoluta est, emigravit, deportata-fuit, abducta-fuit in captiuitatem & exilium gloria de Israel, id est, arca Dei.

QVIA CAPTA EST ARCA DEI, ET PRO SOCERO SVO, ET PRO VIRO SVO.] Heb. ad capi arcam Dei, & ad socerum suum, & virum suum. Quidam, (quod capta esset arca Dei, & mortuus esset socer suus & vir suus.) Hæc inclusa paréntesi, notant esse verba auctoris libri, non mulieris parientis. Alij: audiens de capta arca Dei, & de mortuo socero suo ac viro suo. Hîc particula EL, pro propterea quod accipienda est.

ET AIT.] Quidam: Et rursus ait, quasi bis idem dixerit. Alij: Dicebat enim. Nonnulli: Et dixit, inquam.

EO QVOD CAPTA ESSET ARCA DEI.] quasi dicat, illud eam in primis cruciabat, & domesticam calamitatem publicæ postponabat: vt de Heli quoque apertè dicitur supra vers. 18.

CAPVT QVINTVM.

*Dagon coram arca semel ac iterum corruit, abscissis in limine capite & manibus.
Philisthai quoque mariscis & muribus percussi, arcam à se repellunt.*

Vulg.

Malus.

1 Hilisthiim autem tulerunt arcam Dei, & asportauerunt eam à Lapide adiutorij in Azotum.

2 Tuleruntque Philisthiim arcam Dei, & intulerunt eam in templum Dagon, & statuerunt eam iuxta Dagon.

3 Cumque surrexissent diluculo Azotij altera die, ecce Dagon iacebat pronus in terra ante arcam Domini: & tulerunt Dagon, & restituerunt eum in locum suum.

4 Rursumque manè die altera consergentes, inuenerunt Dagon iacentem super faciem suam in terra coram arca Domini: caput autem Dagon, & duæ palmæ manuum eius abscissæ erant super limen.

5 Porro Dagon solus truncus remanserat in loco suo. Propter hanc causam non calcant sacerdotes Dagon, & omnes qui ingrediuntur templum eius, super limen Dagon in Azoto, usque in hodiernum diem.

6 Aggravata est autem manus Domini super Azotios, & demolitus est eos: & percussit in secretiori parte natium Azotum, & fines eius. Et ebullierunt villæ & agri in medio regionis illius, & nati sunt mures, & facta est confusio mortis magnæ in ciuitate.

7 Videntes autem viri Azotij huiusmodi plagam, dixerunt: Non maneat arca Dei Israel apud nos: quoniam dura est manus eius super nos, & super Dagon deum nostrum.

8 Et mittentes congregauerunt omnes satrapas Philisthinorum ad se, & dixerunt: Quid faciemus de arca Dei Israel? Responderuntque Gethai: Circumducatur arca Dei Israel. Et circumduxerunt arcam Dei Israel.

9 Illis autem circumducentibus eam, fiebat manus Domini per singulas ciuitates interfectionis magnæ nimis: &

1 T Pelisthim acceperunt arcam ELOHIM, & venire fecerunt eam de Eben Haghezer in ^a Asdod.

2 Et acceperunt Pelisthim Arcam ELOHIM, & venire fecerunt eam domum Dagon; & ^b stare fecerunt eam ^c reseruationem Dagon.

3 Et ^d manicauerunt ^e Asdodæi de crastino, & ecce Dagon cadens ^f faciebus suis in terram, faciebus arcæ IHVH: & acceperunt Dagon, & reuertere fecerunt eum loco suo.

4 Et ^g manicauerunt ^h in mane de crastino, & ecce Dagon cadens faciebus suis in terrâ, faciebus Arcæ IHVH: & caput Dagon, & duæ ⁱ volæ manuum eius excissæ ad ^k limen: tantummodo Dagon relictus fuit ^l super eum.

5 Super sic non ^m viabunt sacerdotes Dagon, & omnes venientes domum Dagon super limen Dagon in Asdod usque ad diem istam.

6 Et aggravata fuit manus IHVH ad Asdodæos; & afflauit eos: & percussit eos ⁿ in extantiis ani, Asdod, & terminos eius.

7 Et viderunt homines Asdod quia sic: & dixerunt: Non ^o manebit arca ELOHIM Israël nobiscum, quia ^p plexa fuit manus eius super nos, & super Dagon ^q deos nostros.

8 Et miserunt, & ^r collegerunt omnes satrapas Pelisthim ad se, & dixerunt: Quid faciemus arcæ ELOHIM Israël? Et dixerunt: Gath ^s circumgyrabitur Arca ELOHIM Israël. Et ^t circumgyrare fecerunt arcam ELOHIM Israël.

9 Et fuit postquam circumgyrare fecerunt eam: & fuit manus IHVH in vrbe, ^u conturbatio grandis valde: & percussit

^a Azotum.
Sic infra

^b constituerunt, collocarunt, posuerunt
^c iuxta, penes, apud, prope, ad, larus.

^d diluculauerunt

^e Azotij

^f datius, ad facies suas. Sic statim & v. 4.

^g diluculauerunt

^h diluculo.

ⁱ cavitates, curuitates,

^k limen inferius. Sic

v. 5.

^l super se

^m incedent, calcabunt

ⁿ cum. vel abundat Latine ita v. 12.

^o sedebit, habitabit

^p dura, rigida, difficilis,

^q deum nostrum

^r congregauerunt.

Sic v. 11.

^s circumducetur, circumverte-

tur. Sic statim.

^t circumdixerunt.

Sic v. 9. 10.

^u conturbatio

magna

percutiebat viros vniuscuiusque urbis, à paruo vsque ad maiorem, & compurtrescebant prominentes extales eorum. Inieruntque Gethai consilium, & fecerunt sibi sedes pelliceas:

10 Miserunt ergo arcam Dei in Accaron. Cumque venisset arca Dei in Accaron, exclamauerunt Accaronita, dicentes: Adduxerunt ad nos arcam Dei Israel, vt interficiat nos & populum nostrum.

11 Miserunt itaque & congregauerunt omnes satrapas Philistinorum: qui dixerunt: Dimittite arcam Dei Israel, & reuertatur in locum suum, & non interficiat nos cum populo nostro.

12 Fiebat enim pauor mortis in singulis urbibus, & grauissima valde manus Dei. viri quoque, qui mortui non fuerant, percutiebantur in secretiori parte natium: & ascendebat ululatus vniuscuiusque ciuitatis in cælum.

percussit homines urbis, de paruo & vsque ad grandem: & absconditæ fuerunt eis extantiæ-ani.

10 Et miserunt arcam ELOHIM Ghekron: & fuit secundum venire arcam ELOHIM Ghekron; & ^x conclamauerunt Ghekronitæ, ad dicere: Circumgyrare-fecerunt ad me arcam ELOHIM Israël, ad mori facere me, & populum meum.

x vociferati sunt

11 Et miserunt, & collegerunt omnes satrapas Pelisthim, & dixerunt Mittite arcam ELOHIM Israël, y & reuertatur loco suo: & non mori faciat me & populum meum: quia fuit conturbatio mortis in omni vrbe, aggrauata fuit valde manus ELOHIM ibi.

y vt reuertatur

12 Et homines, qui non mortui fuerunt, percussi fuerunt in extantiis-ani: & ascendit acclamatio urbis cælos.

COMMENTARIA.

VERS. 4.

ORRÒ DAGON SOLVS TRUNCVS REMANSERAT IN LOCO SVO.] Heb. tantum Dagon relictus fuit super se, vel super eum, aut in eo. De Dagon fusè diximus in Iudicum 16. v. 23. Ex hoc tamen loco nonnulli Hebræorum ac nostrorum colligunt, Dagonem ab umbilico & infra, piscis, supra verò hominis figuram habuisse, quales Syrenes finguntur: propterea hîc dici: caput & ambas manus Dagon exscissas fuisse: tantum Dagon in se, id est, in forma piscis remansisse, vel tantum Dagon reliquus fuit in eo, q. d. sola ea pars idoli, quæ referebat piscem remanserat in eo, nempe truncus, vel pars Dagonis inferior ad caudam vsque: vnde quidam vertunt: tantum, quod referebat piscem remanserat in eo. דגון Dagon enim volunt esse piscem, vel diminutiuum à דג Dag, pisce. Alij verò potius existimant Dagon esse deum frumenti, quasi Frumentarium dicas, nempe vel Iouem, vel Ianum, vel Cererem. Aut esse deum piscium ac frumenti, id est, ventris causa, vel propter prolis fecunditatem effectum & cultum. Atque hîc dici solum Dagon in se remansisse, quia tantum truncus, seu venter eius remansit in eo reliquus. Quò putant haud dubiè allusisse Paulum, Philippensum 3. v. 19. [Quorum Deus venter est, & gloria in dedecore ipsorum, qui terrestria curant.]

VERS. 5.

VSQVE IN HODIERNVM DIEM.] Vide de hac loquutione Iosue 4. v. 9.

ET DEMOLITVS EST EOS.] וַיִּשְׁמַד Vaischimem propriè: & afflauit, afflandos-fecit eos, stupende-horrende desolauit eos, deuastauit eos. Quidam exponunt, homines hæmorrhoidibus, & regionem muribus infectando, de quibus infra cap. 6. v. 5.

VERS. 6.

ET PERCVSSIT IN SECRETIORI PARTE NATIVM? De voce צפולים Chapholim satis differuimus Deuteronom. 28. v. 27. Hîc variè reddunt. 1. & percussit eos mariscis, seu vitis sedis, siue podicis. צפול Ghapol, aiunt significare partem extantem & prominentem. Quidam Hebræorum dicunt, podicem ita vocari per antiphrasin, quod minimè extet. Medici tamen aiunt eum extare propter morbum, nempe quando procedit. 2. & percussit eos in anis, seu in podicibus. 3. in locis-altis, vel in eleuatis-clunibus. 4. & percussit eos ficis, vel hæmorrhoidibus. 5. Hispanicus Interpres, y los hirio en los sieffos, rectè. 6. propriè: in prominentiis, extantiis, procidentiis-ani, quasi dicas metaphoricè, in pilis, faucibus, clausis, claustris, munitionibus, arcibus, turribus-ani, quæ sunt in locis abditis, latentibus, & obscuris. Sic vers. 9. & 12.

INTERFECTIONIS MAGNÆ NIMIS.] וַיִּשְׁמַד Mehumah hæc omnia complectitur, conturbatio, rumor, sonitus, strepitus, tumultuatio, diuexatio, contritio, magna valde. Quidam reddunt: cum magno impetu valde. Sic infra vers. 11.

ET COMPTRESCEBANT EXTALIS EORVM.] Hunc locum variè conuertunt ex Hebræo

Hebræo. 1. & absconditi fuerunt eis loci alii. 2. & abscondita sunt illis sedis vitia, id est, exorta sunt illis vitia in parte secretiori intestini recti. Laborauerunt vitii sedis, in parte ipsius sedis abscondita, non patente. Vnde aliqui reddunt: habueruntque secretos morbos. 3. & in locis occultis nata sunt eis marisca, vel & fuerunt abscondita eis marisca, ad interiora corporis retracta mariscarum plaga describitur. 4. & latuerunt eis morbi, vel marisca, id est, incognitæ fuerunt illis antea, nesciebant id genus morbi. Quidam: & occultabant se inter illis hæmorrhoides. 5. & intrinsecus nata sunt, vel abscondita fuerunt, eis marisca, hoc est, occultis ficis laborabant. 6. & percussa fuerunt illis nates, vel ani. 7. & latuerunt illis ani-claustra, seu fances, quasi hæmorrhoidibus ipsis extantibus tectæ, & opertæ, quo tempore pessimè vexantur, qui illis laborant. 8. nam occulta inualecebant in eos hæmorrhoides. Sistebatur enim sanguis, qui interanea erodebat: quod est secundum genus hæmorrhoidis, & multo grauius, vt omnes vno ore testantur medici. 9. Hispanicus Interpres, que se les cubrian los fieffos, subaudi, hæmorrhoidibus. Forsterus hæc annotat: [Legitur in Bibliis hoc verbum שתר Sathar [nimirum cum Scim sinistro] semel tantum, & quidem in voce passiva, sicut verbum נסתר Nisthar, cum Samech, vnde quidam idem significare affirmant, & locum istum ita exponunt: & abscondita sunt illis nates, id est, enati sunt illis fici in loco abscondito, qui absconderunt nates. Alij tamen, qui putant, שתר Iissatheru potius pro שתר li'chathethu, id est, positi sunt fici illis, videntur aberrare longius: ideo prioris sententia subscribere malo, quod congruant coniungendi ratione, tum etiam litterarum symbolismo: aut certe scribarum vitio punctus transpositus est supra dextrum cornu.] Quidam existimant verbum esse שתר Sathar, cum Samech. Sed data opera Samech mutatum in Scin vel dextrum vel sinistrum, ad indicandum ingentem morbi grauitatem, vel absconsionem, quod intimè interiora penetraret. Possis aptè reddere: & abscondita fuerunt eis condylomata ani, quæ Hispani vocant, hæmorrhoides cæcas. Quid sit condylo-

ma docebit te Henricus Stephanus Tomo 2. Thesauri, colum. 333. Iulius Pollux lib. 4. Onomastici, cap. 24. [Condyloma circa coronam podicis insaniabilis tumor.]

QUVMQVE VENISSET ARCA DEI IN AC-
CARON.] Heb. & fuit circa deinde arcam Dei in Hekron. Quidam: fuitque quum intraret arca Dei Hekronem. Id est, iam antequam admississent, quia alienis vicinorum suorum exemplis percellerantur: adeo sæua passim Deus ediderat suæ indignationis documenta, vt antecedente narratione fuit expolitum.

FIEBAT ENIM PAVOR MORTIS IN SINGVLIS VRIBVS.] Heb. Quia fuit conturbatio mortis in omni vrbe. Quidam. Erat enim contritio, vel fractio mortis, id est, maxima lues, & morbus lethalis grassabatur: in tota ea vrbe. Scilicet Hekron. Nolunt enim intelligi cum Nostro grassatum morbum in omnibus ciuitatibus Pelisthæorum: sed in tota ea tantum vrbe Hekron. Alij: erat enim vexatio lethalis in tota ea ciuitate. Nonnulli: Fuit enim grassatio mortis in tota ciuitate. Sed nullo pacto abiiciendus est Nostri sensus, morbum peruagatum per alias Pelisthæorum vrbes: quem quoque sequutus est Iosephus, & iuuatur e vers. 8. infra.

VIRI QVOQVE, QVI MORTVI NON ERANT, PERCVTIEBANTVR IN SECRETIONE PARTE NATIVM.] Heb. quidam reddunt: porro viri qui non moriebantur, multi sunt in podicibus, vel percussi sunt vitii sedis, siue proidentia ani. Alij: homines enim, qui superviebant, manebant affecti hæmorrhoidibus. Iosephus: [Corrupti enim dysenteria cruci biliter moriebantur: nonnulli interanea vitata, morboque corrosa euomebant.] Aquila apud Theodoretum & Procopium, id morbi genus גחלים Gepholim, Phagedanam, id est, vlcus cancriforme est interpretatus. Non est aliter, quod Strabo lib. 14 de Pygela oppido Ioniæ tradit: [Pygela oppidulum, inque eo templum Munychie Diana conditum ab Agamemnone, & à parte eorum, qui ipsi suberant, habitatum: nam quosdam natium dolore correptos inde Pygalias vocatos fuisse autumant, qui morbo defatigati ibi manserint, locoque à se id nomen fecerint.]

VERS. 10.

VERS. 11.

VERS. 12.

CAPVT SEXTVM.

Philisthæi arcam cum muribus & anis aureis, suorum sacerdotum consilio, à se remittunt per vaccas lactantes & nouum plaustrum vsque Bethsames:

vbi vaccas super ligna plaustri Bethsamitæ immolauerunt,
plurimis de populo ac plebe à Domino interemptis,
quod arcam Dei conspexissent.

Vulg.

Malu.

I Vit ergo arca Domini in regione Philisthinorum septem mensibus,
2 Et vocauerunt Philisthim sacerdotes & diuinos, dicentes:

I T fuit arca IHVH in agro Pelisthim septem^a inno-
uationibus.

2 Et vocauerunt Pelisthim sacerdotibus, & diuinantibus, ad

^a nouila-
niis, mensibus

Quid faciemus de arca Domini? indicate nobis quomodo remittamus eam in locum suum. Qui dixerunt.

3 Si remittitis arcam Dei Israel, nolite dimittere eam vacuum, sed quod debetis, reddite ei pro peccato, & tunc curabimini: & scietis quare non recedat manus eius à vobis.

4 Qui dixerunt: Quid est quod pro delicto reddere debeamus ei? Responderuntque illi.

5 Iuxta numerum provinciarum Philistinorum, quinque anos aureos facietis, & quinque mures aureos: quia plaga una fuit omnibus vobis, & satrapis vestris. Facietisque similitudines anorum vestrorum, & similitudines murium, qui demoliti sunt terram: & dabitis Deo Israel gloriam: si forte releuet manum suam à vobis, & à diis vestris, & à terra vestra.

6 Quare aggrauatis corda vestra, sicut aggrauauit Aegyptus & Pharaon cor suum? nonne postquam percussus est, tunc dimisit eos, & abierunt?

7 Nunc ergo arripite & facite plaustrum nouum vnum: & duas vaccas factas, quibus non est impositum iugum, iungite in plastro, & recludite vitulos earum domi.

8 Tolletisque arcam Domini, & ponetis in plastro, & vasa aurea, quae exsoluistis ei pro delicto, ponetis in capsellam ad latus eius: & dimittite eam ut vadat.

9 Et aspicietis: & siquidem per viam finium suorum ascenderit contra Bethsames, ipse fecit nobis hoc malum grande: sin autem, minimè: sciemus quia nequaquam manus eius tetigit nos, sed casu accidit.

10 Fecerunt ergo illi hoc modo: & tollescentes duas vaccas quae lactabant vitulos, iunxerunt ad plastrum, vitulosque earum concluderunt domi.

11 Et posuerunt arcam Dei super plastrum, & capsellam, quae habebat mures aureos & similitudines anorum.

12 Ibant autem in directum vaccae, per viam quae ducit Bethsames, & itinere vno gradiebantur, pergentes & mugientes.

ad dicere: Quid faciemus arcae IHVH: cognoscere-facite, in quo mittemus eam loco suo.

3 Et dixerunt: Si mittentes Arcam ELOHIM Israelis, non mittetis eam vacuum: quia reuertere-faceret reuertere-facietis ei^c piaculum: tunc^d sanabimini, & cognitum-erit vobis, ad quid nō discedet manus eius de vobis.

4 Et dixerunt: Quid piaculum, quod reuertere-facietis ei? Et dixerunt: e Numerus - satraparum Pelisthim, quinque extantiæ-ani auri: & quinque mures auri: quia^f consternatio vna^g omni vestrum, & satrapis vestris.

5 Et facietis^h imagines extantiarum-ani vestrarum, & imagines murium vestrorum funditus perdentium terram: & dabitis ELOHIM Israelisⁱ grauitatem, si forsitan^k alleuiare-faciet manum suam de super vos, de super deos vestros, & de super terram vestram.

6 Et ad quid aggrauabitis cor vestrum secundum quod aggrauauerunt Aegyptus & Pharghoh cor suum? an non secundum quod^l ludicare-egit in eis: & dimiserunt eos, & ambulauerunt.

7 Et nunc accipite, & facite plastrum nouum vnum, & duas^m iuencasⁿ ascendentes, quas non ascendit super eas iugum: & ligabitis iuencas in plastro: & reuertere-facietis filios earum de post eas in domum.

8 Et accipietis arcam IHVH, & dabitis eam ad plastrum, & vasa auri, quae reuertere-fecistis & piaculum, ponetis in^o cedrata de latere eius: & dimittetis eam, & ambulabit.

9 Et videbitis si viam termini sui ascendet Beth-Semes, ipsa fecit nobis malum grande istud: & si non, & cognoscemus, quia non manus eius tetigit in nobis: p incursus ipse fuit nobis.

10 Et fecerunt homines sic: & acceperunt duas iuencas ascendentes, & alligauerunt eas in plastro; & filios earum^q coercuerunt in domo.

11 Et posuerunt arcam IHVH ad plastrum, & cedratam, & mures auri, & imagines^r angustorum - meatuum eorum.

12 Et rectæ-fuerunt iuencæ in via, super viam Beth-Semes; in^s strata-via vna ambulauerunt ambulare & mu-

b vacuè, inane niter. vel vacuum, inanem c delictum reatum. Afflandam Sacrificium pro reatu. Vide Leuit. 5. vers. 6. sic v. 8. 17. d curabimini e de Numero, vel iuxta Numerum f plaga, strages cædes, internecio g omnibus vobis h adumbrationes. Sic statim, & vers. 11. i gloriam, honorem k alleuiare, leuigare. l illust. Vide Exodi 10. vers. 2. m vaculas, vaccas. sic postea. n factas, partu-exoneratas, lactantes. Vide Genes 33. v. 13. sic v. 10.

o cista. sic v. 11. 15 p occursum, euentus, casus accidens q vel & filij earum, cohibiti, prohibiti, conclusi fuerunt, vel cessauerunt, aut, filij earum conuenerunt, cohibuerunt, concluderunt r costrictio-num. compressionum, anorum podicum, cum mariscis, seu hæmorrhoidibus eorum. sic v. 17. s via regia

Exod. 12. c. 31.

entes: & non declinabant neque ad dextram neque ad sinistram: sed & satrapæ Philisthiim sequebantur usque ad terminos Bethsames.

13 Porro Bethsamita metebant triticum in valle: & eleuantes oculos suos, viderunt arcam, & gauisi sunt cum vidissent.

14 Et plaustrum venit in agrum Iosue Bethsamita, & stetit ibi. Erat autem ibi lapis magnus, & conciderunt ligna plaustri, vaccasque imposuerunt super ea, holocaustum Domino.

15 Leuita autem deposuerunt arcam Dei, & capsellam quæ erat iuxta eam, in qua erant vasa aurea, & posuerunt super lapidem grandem. Viri autem Bethsamita obtulerunt holocausta, immolauerunt victimas in die illa Domino.

16 Et quinque satrapæ Philisthinorum viderunt, & reuersi sunt in Accaron in die illa.

17 Hi sunt autem ani aurei, quos reddiderunt Philisthiim pro delicto, Domino: Azotus unum, Gaza unum, Ascalon unum, Getb unum, Accaron unum.

18 Et mures aureos secundum numerum urbium Philisthiim, quinque prouinciarum, ab vrbe murata usque ad villam quæ erat absque muro, & usque ad Abel-magnum, super quem posuerunt arcam Domini, quæ erat usque in illum diem in agro Iosue Bethsamitis.

19 Percussit autem de viris Bethsamitibus, eo quod vidissent arcam Domini: & percussit de populo septuaginta viros, & quinquaginta millia plebis. Luxitque populus, eo quod Dominus percussisset, plebem plaga magna.

20 Et dixerunt viri Bethsamita: Quis poterit stare in conspectu Domini Dei sancti huius? & ad quem ascendet à nobis.

21 Miseruntque nuntios ad habitatores Cariathiarim, dicentes: Reduxerunt Philisthiim arcam Domini, descendite, & reducite eam ad vos.

gire: & non discesserunt dextram & sinistram: & satrapæ Pelisthim ambulantes post eas usque ad terminum Beth-Semes.

13 Et Beth-Semes^t decurrantes decurtationem triticorum, in valle: & leuauerunt oculos suos, & viderunt arcam, & lætati fuerunt^u ad videre.

14 Er plaustrum venit ad agrum Iehosuah Beth-Semesitæ, & stetit ibi; & ibi lapis grandis: & ^x disciderunt ligna plaustri: & iuencas ascendere fecerunt^y ascensionem IHVH.

15 Et leuitæ descendere fecerunt arcam IHVH, & cedratam, quæ^z ad eam, qua in ea vasa auri: & posuerunt ad lapidem grandem: & homines Beth-semes ascendere fecerunt^a ascensiones, & sacrificauerunt sacrificia in die ipsa^b IHVH.

16 Et quinque satrapæ Pelisthim viderunt: & reuersi fuerunt Ghekron in die ipsa.

17 Et isti angusti-meatus auri quos reuerrere fecerunt Pelisthim placulum^c IHVH: ^d Asdod vnus, Ghazah vnus, Askelon vnus, Gath vnus, Ghekron vnus.

18 Et mures auri, ^e numerus omnium urbium Pelisthim, ^f quinque satraparum, de vrbe munitionis, & usque ad ^g villam ^h perruptionis: & usque ad Abel grandem, quam deposuerunt super eam arcam IHVH, usque ad diem istam, in agro Iehosuah Beth-Semesitæ.

19 Et percussit in hominibus Beth-Semes, quia viderunt in arca IHVH: & percussit in populo septuaginta virum, quinquaginta mille virum: & lugere se fecerunt populus: quia percussit: IHVH in populo percussione magnâ.

20 Et dixerunt homines Beth-Semes: Quis poterit ad stare faciebus IHVH ELOHIM Sancti istius? & ad quem ascendet de super nobis.

21 Et miseruntⁱ nuntios ad habitantes Kirjath-Iegharim, ad dicere: Reuerrere fecerunt Pelisthim arcam IHVH, descendere facite eam ad vos.

^t metentes
messim

^u videndo

^x disciderunt,
diffiderunt.

^y holocaustum ipsi
IHVH
^z cum ea

^a holocausta

^b datini.
ipsi IHVH.

^c datinus.
ipsi IHVH
^d Quinque
hæc nomina
propria sunt
cum nota

Datini. ipsi
Azoto, vel
pro Azoto,
&c.

^e pro numero
secundum
numerum
^f datinus.
pro quinario

^g pagum, vicum

^h irruptionis. Vide
Deuteronom.
3. vers. 5. vel
paganorum

ⁱ legatos.

C O M M E N T A R I A.

VERS. 3.

OLITE DIMITTERE EAM VACVAM.] id est, sine donis aut muneribus.

SED QVOD DEBETIS, REDDITE EI PRO PECCATO.]

Hebr. *reddendo reddetis ei piaculum.* seu omnino reddite ei reatum. id est, oblationem pro reatu, seu sacrificium pro expiatione delicti, vt Leuitici 5. vers. 6. & infra vers. 4. & alibi passim. quasi dicant, peccatum non videmus: sed fieri potuit vt propter omisum aliquem è ritibus eius, rei sitis.

ET TVNC CVRABIMINI, ET SCIETIS QVARE NON RECEDAT MANVS EIVS A VOBIS.] Quidam reddunt: *tunc sanabimini, aut innotescet vobis, quare non recedat à vobis manus eius.* id est, ipsum non esse in causa cur non recedat à vobis hæc plaga: sed casum esse, vt infra vers. 9. Iosephus: [*Nec defuerunt, qui huic sententia contradicerent, negantes hac imputanda captiua illi arce: cuius si tanta vis esset, aut si omnino Deo chara fuisset, nunquam illam in diuersa religionis hominum manus deuenire permisisset: suademusque vt hos casus aequo animo ferrent, & sic cogitarent, hac omnia non aliunde quam à natura provenire, quæ & corporibus, & terris, & plantis, & ceteris potentia sua subditis per certas temporum vices huiusmodi mutationes ingenerare solet.*]

VERS. 4.

QVINQUE ANOS AVREOS.] Hebr. *quinque extantia-ani aurea.* id est, sedes, vel podices cum hamorrhoidibus, vel miriscis, aut condylomatis ex auro fabrefacti: vt infra vers. 11. & 17.

ET QVINQUE MVRES AVREOS.] Nam percusserat Dominus Palæsthinam, non solum vitiis sedis, sed etiam muribus, qui fruges, & radices arborum erodebant, & terram ipsam suffodiebant, & ita ineptam reddebant frugibus gignendis, vt sequente versu dicitur.

VERS. 5.

MVRIVM, QVI DOMOLITI SVNT TERRAM.] Hunc locum aliqua exempla illustrabunt. Strabo lib. 3. pag. 165. de Hispanis: [*Neque illis peculiaris est murium multitudo, quam sæpe pestifera lues subsequuta est. In Cantabria quidem Romanis hoc vsuuenit, vt ita mercede conduxerint, qui muros certo numero venarentur: agræque ita euasisse malum.*] Plinius lib. 8. Cap. 28. [*M. Varro auctor est, ex Gyaro Cycladum insula incolas à muribus fugatos.*] Et Cap. 57. [*Theophrastus auctor est, in Gyaro insula, quum incolas fugassent, ferrum quoque rosisse eos.*] Et lib. 10. Cap. 65. [*Itaque desinit mirum esse, unde vis tanta messes populetur murium agrestium. Plurimi ita ad Troadem proueniunt: & iam inde fugauerunt incolas.*] Ælianus lib. 17. de Animalibus, Cap. 41. [*De patriis sedibus quosdam Italia populos incursum murium agrestium perniciose expulit, atque in fugam compulit. Quod sane sic segetes & plantas tanquam summa siccitas, aut teterrimum frigus,*

aliæ intempestiua tempestas vastarent, non modo seminibus, & superficie arrosis, sed radicibus quoque succisis.] Rutilius Numatianus lib. 1. Itinerarij:

Cernimus antiquas nullo custode ruinas,

Et desolata mœnia fœda Cosa.

Ridiculam cladis pudet inter seria causam

Promere, sed risum dissimulare piget.

Dicuntur cines quondam migrare coacti

Muribus infestos deseruisse lares.

Murium Perüanam cladem ad annum Domini 1544. latè describunt rerum Perüanarum auctores.

SI FORTE RELEVET MANVM SVAM.] id est, si fortè alleuiet, aut leuiorem faciat. hoc est, Si fortè desinat affligere vos, vel leuius vos affligat. Notant, istos ita loqui, vt de rebus suis incertissimos, vt supra vers. 3. nam quis nouit consilium Domini? certè homo animalis minime omnium.

NONNE POSQVAM PERCVSSVS EST.] Heb. VERS. 6. variè reddunt, 1. nonne quando, vel postquam, mira-operatus est in eos. 2. nonne postquam praelara-gessit in eos. 3. nonne quando illusit, vel irrisit in eis. 4. an non cum illusisset eis. 5. impersonaliter: nonne postquam pro libitu, seu pro libidine actum est cum illis. 6. ad Deum referunt: nonne cum eos pro libidine tractasset, & eis abundè illusisset. Vide similem loquutionem Exodi 10. vers. 2.

VASA AVREA.] vel instrumenta aurea. id VERS. 8. est, quinque podices aureos cum hamorrhoidibus, & quinque mures aureos, supra vers. 4.

IN CAPSELLAM] ארגז *argaz*, ajunt esse arcam, arculam, capsellam, cistam, scilicet ex cedro, ab ארז *erez*, cedro, inserta littera Ghimel: Ac si dicas, cedratam. Alij ab ארג *arag*, texuit, quasi texturam, nempe cistam, calathum, vas ex viminibus, aut arundinibus, seu alia materia contextum.

SED CASV ACCIDIT.] siue fortuna, vt VERS. 9. cæcarum gentium fuit opinio.

ET SIMILITVDINEM ANORVM.] תמורם *techorim*, tantum hîc, & infra vers. 17. occurrit, quæ vox propriè angustiam, constrictionem, compressionem, strictum, & angustum meatum significat Chaldæis: quam pudoris & verecundiæ causa Hebræi substituere solent pro תהורם *ghpholaim* in locis, in quibus ea vox ponitur; ita vt et si in textu scribatur תהורם ipsi ad marginem perscribant TECHORIM, volentes hanc pro illa legi, eodem omnino significato sed honestiori vocabulo: nimirum vt significet strictum meatum podicis, & morbum mariscarum seu hamorrhoidum, qui ibi enascitur. Sed est mera superstitio; vt etiam fecerunt in aliis nominibus 2. Regum 10. vers. 27. & Isaia 86. v. 12. Vide Deuteronom. 28. vers. 27.

IBANT AVTEM IN DIRECTVM VACCÆ.] Heb. Et relictis carunt, direxerunt iuuenca. VERS. 12.

Vu 2 Qui

Quidam: *Et rectâ-ierunt*, vel *rectâ-processe-
runt vacca*. Alij: *Bucula ergo rectâ per viam
incedebant*. Nonnulli: *Ita rectâ contendentes
vacca per viam illam*. Futurum I ISCHARSEH-
NAH, in principio habet Iod notam mascu-
leam, & in fine He notam fœmineam, vt vi-
deatur compositum ex tertia persona mascu-
lea, & tertia persona fœminea, vt significet
vtrumque genus seu sexum, masculineum, &
& fœmineum: fortè ad indicandum, quod
quampis boues fœminæ essent ac iuuenes seu
iuuenæ seu buculæ: at masculineo animo ac
robore, ac veluti virili sensu præditæ fuissent,
Arcam recto itinere, in destinatum locum
deferebant.

ET ITINERE VNO GRADIEBANTVR
PERGENTES ET MUGIENTES] Alij Hebræa
reddunt: *in semita quadam abibant, abeundo &
mugiendo*. Quidam: *strata via eadem perre-
xerunt pergendo & mugiendo*. Aliqui: *& qui-
dem eadem semita incedebant, eundo & mugien-
do*. memores scilicet suorum vitulorum, quos
inuitæ relinquebant. Nonnulli: *strata-via
unica ibant insinenter mugientes*. id est, ibant
nunquam deflectentes, vt sequentia epexe-
geticus ostendunt. Ego existimo, illud, *stra-
ta-via una*, designare, eas rectissima incessisse
via, nec deflexisse: geminationem vero verbi
indicare, eas semper & indefinenter perrexisse,
nec vnquam in via substituisse, frequenter
mugientes desiderio vitulorum, quos domi
relinquebant.

VERS. 13. METEBANT TRITICVM IN VALLE.] Ex-
ponunt, q. d. in amœnissima illa conualle,
quæ erat Beth-semes. De Beth-semes vide
Iosue 15. vers. 10.

VIDERVNT ARCAM ET GAVISI SVNT,
QVVM VIDISSENT.] Quidam explicant, vi-
derunt arcam scilicet repectam, & nudam,
contra legem Numeror 4. vers. 5. & 20. siue
à Pelisthæis repecta missa esset, siue ab ipsis
Beth-samesitis.

VERS. 14. ET CONCIDERVNT LIGNA, PLAVSTRI
VACCASQUE, &c.] Exponunt, nimirum sacer-
dotes Leuitici generis, de quibus infra v. 15.
erat enim Beth-semes vrbs sacerdotalis, Iosue
21. vers. 16.

VERS. 15. LEVITÆ AVTEM DEPOSVERVNT ARCAM.]
Nimirum sacerdotes Leuitici generis, seu
Levitæ è Sacerdotum genere, ad quos
propriè hoc munus pertinebat, vide Nume-
ror. 4. vers. 5. & sequentibus.

VIRI AVTEM BETH-SAMITÆ OBTULE-
RVNT HOLOCAVSTA] Exponunt, id est, sup-
peditabant animalia sacerdotibus ad holo-
causta, & sacrificia. Vel loquitur de sacerdo-
tibus, qui Beth-semes habitabant.

VERS. 16. ET REVERSI SVNT IN ACCARON IN DIE
ILLA.] Hebr. *in die ipsa*. Quidam: *eodem die*.
id est, quàm velocissimè: nam & rei tam in-
esperatè viso perturbabantur ipsi, aspectum-
que Dei potentissimi perhorrescebant, & fe-
stinabant etiam aliis renuntiaturi.

VERS. 18. ET MURES AVREOS, &c.] Priorem partem
huius versus verbatim ex Hebræo reddi-
dimus: alij in hunc modum: *Et mures aurei
de numero omnium ciuitatum Pelisthæorum. per
quinque satrapias illas, à ciuitate munita usque*

*ad vicum paganum, vel nomine tam ciuitatum
munitarum, quam vicorum paganorum*. Supple,
subministrati mures. Sensus aliqui esse
volunt, quod licet ani aurei fuerint quin-
que è vers. 17. numerus tamen murium fuit
longè maior: quia fuit iuxta numerum non
solum ciuitatum, sed etiam iuxta numerum
villarum, quas possidebant quinque satrapæ
Pelistinorum. Nam etsi sacerdotes statuerint
supra vers. 4. iuxta numerum primariarum
quinque Palæsthinæ urbium seu satrapiarum,
quinque anos aureos, & quinque mures au-
reos offerendos esse, idque vniuersè pro om-
nibus urbibus & pagis, quæ sigillatim ad
vnamquamque ex illis quinque satrapiis per-
tinebant: aliarum tamen minorum ciuita-
tum & pagorum homines intellecto eo sa-
cerdotum consilio, voluerunt & ipsi offerre
Deo Israël pro sua quisque vrbe ac pago,
quia pari lue contacti fuerant, singulos mu-
res aureos, timentes quinque præcipuarum
ciuitatum oblationem sibi minimè suffraga-
turam. Verùm rectius intelligimus, non nisi
quinque anos, & quinque mures aureos
oblatos pro quinque satrapiis, ad quas vni-
uersè omnes aliæ vrbes, & pagi reduceban-
tur: nam quæque satrapia suas vrbes & pa-
gos distributiue habebat: itaque ani, & mu-
res quinque dati sunt primùm nomine præ-
cipuarum quinque urbium, seu satrapiarum;
deinde nomine etiam omnium aliarum ci-
uitatum, & villarum, quæ distributiue
sub illis quinque satrapiis continebantur.
Et hunc genuinum huius loci esse sen-
sum. Vnde quidam conuertunt: *Et mures
insuper aureos iuxta numerum omnium ciuitatum
Pelisthæorum, nempe secundum quinque satrapas,
seu satrapias, tam urbium, quæ munitæ fuerunt,
quam pagorum, qui non fuerunt muniti*. nimi-
rum pertinentium ad illas quinque Sa-
trapias.

ET VSQVE AD ABEL MAGNVM, SVPER
QVEM POSVERVNT ARCAM DOMINI.]
Nomen אֶבֶל Abel hîc appellatiue plerique
accipiunt: *& usque ad planitiem, campum,
tractum, regionem protractiorem, magnam*. Nam
Abel id quoque significat. Vide Numer. 33.
v. 49. Vt describatur terminus urbium & pa-
gorum Pelisthææ ditionis, q. d. omnium vr-
bium & pagorum Pelisthæorum, quorum
termini pertingebant vsque ad planitiem,
seu campum illum magnum, vbi posuerant
Arcam nimirum, pro toto termino ipsorum.
Hebræorum nonnulli putant in ABEL,
Lamed positum pro Nun, אֶבֶן Eben, *& usque
ad lapidem magnum*. illum nimirum, de quo
supra vers. 14 & 15. Quidam volunt esse ora-
tionem Eclipticam, *& usque ad lapidem ma-
gnum illum*. supple, detulerunt Arcam. Alij
subaudiunt vocem lapidis, *& usque ad lapi-
dem Abel magnum*. vel *& usque ad planitiem
Lapis illius magni*. id est, in qua erat lapis
illè magnus, super quem deposuerant arcam,
vt paulò ante vers. 15. dictum est, hoc est,
etiam vrbes & villæ vicinæ Beth-sames vs-
que ad eum locum, in quo substitit arca.
Alij, in vnica voce ABEL duo significata con-
iungunt lapidis, & luctus, *& usque ad lapidem
vel*

vel luctum illum magnum. Nam sic denomina-
tus fuit Lapis affini nomine ABEL & EBEN, à
luctu populi, de quo infra vers. 19. nam Eben,
lapidem: Abel, luctum significat, quæ vna tan-
tum littera discrepant. Quidam, ad lapidem
vsque luctus magnum. seu magni. Nonnulli, &
vsque ad Abel magnum. locum scilicet ita
appellatum ob luctum magnum illic editum,
vt sequenti vers. 19. dicitur. Sic Genes. 50.
v. 11. Arca Athad vocata est Abel Aegyptio-
rum, ob luctum, vt ibi dicitur.

QVÆ ERAT VSQVE IN DIE ILLA IN AGRO
IOSVE BETH-SAMITIS] Heb. vsque in diem
hanc in agro Iehosue Beth-Semesita. Quidam
subaudiunt: isque lapis est vsque in diem hunc
in agro &c. id est, lapis ille vsque in hodie-
num diem, siue vsque ad hoc tempus extat,
& visitur in agro illo. Alij putant esse traie-
ctionem, quam ita ordinant: super quem de-
posuerunt Arcam Iehouæ in agro Iehosue
Beth-Semesita; vsque ad diem hunc, subau-
di, manet, seu durat memoria rei gestæ. No-
ster ad Arcam retulit: Quæ Arca erat in vsque
in die illa in agro Iosue &c. Auctor traditio-
num: [Fuir ergo in agro illius, donec in Caria-
thjarim ducta est.] Aliqui relatiuum quæ petram
intelligunt, vel lapidem, qui Hebræis est
feminei generis, EBEN.

VERS. 19.

PERCVSSIT AVTEM DE VIRIS BET-
SAMITIBVS, EO QVOD VIDISSENT AR-
CAM DOMINI] Quidam exponunt, id est
eos sacerdotes, qui sine reuerentia propius
ad introspectiendum arcam accesserunt, su-
pra vers. 13. Quidam Hebræorum existimant,
Beth-Semesitas desiderio videndæ arcæ, il-
lam aperuisse, & interiora eius curiosius in-
trospectare voluisse: quapropter offensum
Deum tot millia interfecisse. Nonnulli no-
tant, eos nequaquam interiora arcæ vidisse:
sed curiosè tantum inspexisse in ea, quæ
exteriùs ab artificibus elaborata erant tem-
pore Moſis. Ego existimo, Bethsemitas
percussos, quod arcam detectam, & nudam
aspexerint. Vide supra vers. 13.

ET PERCVSSIT DE POPULO SEPTUA-
GINTA VIROS, ET QVINQVAGINTA
MILLIA.] Heb. & percussit in populo septua-
ginta viros, quinquaginta millia virorum. Qui-

dam exponunt & percussit in populo septuagin-
ta viros, & quinquaginta millia virorum. hoc
est, de primoribus & optimatibus populi
septuaginta viros: ex plebe vero & reliquo
vulgo promiscuè quinquaginta millia viro-
rum. Chaldaus: & occidit de senioribus popu-
li, seu senatoribus septuaginta viros: & de
cætu quinquaginta millia virorum. Alij: &
percussit ex populo quinquagies mille septua-
ginta homines. Magna hîc oritur diffi-
cultas, quod strages immanis videatur, &
supra numerum ciuium Beth-semesitarum.
Explanatores varia disserunt, quæ non iuuat
transcribere. Immanuel Tremellius & Fran-
ciscus Iunius in prioribus editionibus suæ
Translationis & Scholiorum locum hunc ita
ex Hebræo expresserunt, & explanauerunt:
vt percusserrat nempe Hemorrhoidibus Pelisthaos,
supra Cap. 5. v. 6. & sequentibus. ex illis id est,
Pelisthais, quorum antea meminit. Ita scriptum
inuenimus in vetere codice Hebræorum manu-
cripto Illustrissimi Principis Electoris Palatini.
Quod autem de Beth-semesitis plerique hunc
locum accipiunt, nobis non probatur: primum,
quia Beth-semesita erant Aaronita, ad quos ar-
ca delatio pertinebat, Numeror. 4. secundo, quia
tantum numerum hominum totus tractus Beth-
semes, non potuit, nedum ipsum oppidum conti-
nere: tertio, quia si tanta fuissent affecti plaga,
non potuissent celare fratres suos ciues Iarimo-
rum, ad quos nuntios mittunt, vt ad se Arcam
recipiant. Horum sententiam fluxisse suspicamur
ex affinitate vocum בַּחֶם Bahem cum He, in eis
& בַּגְּחַם Bagham cum Ghain, in populo, vna tan-
tum littera discrepantium, ita illi. Sed postea
in editione Geneuensi anni 1617. mutata
sententia, ita verterunt, & exposuerunt. [Et
percussit ex populo quinquagies mille septuaginta
homines. id est, ex ipsis Israelitis omnibus, quorum
alii in statuis erant, vt suos fines à Pelisthais
defenderent: alij frequentia maxima confestim
accurrerunt, quum Beth-Semesitarum acclamatio-
nes, & famam de arca reuersa audiuissent. Quam-
obrem cõmunem lectionem, contra quam olim pu-
tamus hîc seruandam esse iudicamus. Hæc ille;
LUXITQVE POPVLVS.] Coniugatio Hi-
phil hîc posita magnum & tristissimum po-
puli luctum indicat.

CAPVT SEPTIMVM.

Reducitur arca in domum Abinadab in Gabaa, & Samuelis hortatu
Israelite ad Dominum conuersi Philisthaos vicerunt,
orante pro ipsis Samuele.

Vulg.

1 **V**enerunt ergo viri Cari-
athiarim, & reduxerunt
arcam Domini, & intule-
runt eam in domum Abi-
nadab in Gabaa: Eleazarum autem fili-
um eius sanctificauerunt, vt custodiret
arcam Domini.

Malu.

1 **H**T venerunt homines
Kirjath-Iegharim, & as-
cendere fecerunt Arcam
IHVH: & venire fecerunt
eam ad domum Abinadab, in ^a Ghi-
bghah: & Elghazar filium eius ^b sancti-
ficauerunt ad arcam obseruare IHVH.

^a colle.
^b consecra-
uerunt

Vu 3

2 Et

2 Et factum est, ex qua die mansit arca Domini in Cariathiarim, multiplicati sunt dies (erat quippe iam annus vigesimus) & requieuit omnis domus Israel post Dominum.

3 Ait autem Samuel ad uniuersam domum Israel, dicens: Si in toto corde vestro reuertimini ad Dominum, auferte deos alienos de medio vestri, Baalim & Astaroth: & preparate corda vestra Domino, & seruite ei soli, & eruet vos de manu Philisthim.

4 Abstulerunt ergo filij Israel Baalim & Astaroth, & seruierunt Domino soli.

5 Dixit autem Samuel: Congregate uniuersum Israel in Masphath, ut orem pro vobis Dominum.

6 Et conuenerunt in Masphath: hauseruntque aquam, & effuderunt in conspectu Domini, & ieiunauerunt in die illa, atque dixerunt ibi: Peccauimus Domino. Iudicauitque Samuel filios Israel in Masphath.

7 Et audierunt Philisthim quod congregati essent filij Israel in Masphath, & ascenderunt satrapæ Philisthinorum in Israel. Quod cum audissent filij Israel, timuerunt à facie Philisthinorum.

8 Dixeruntque ad Samuelem: Ne cesses pro nobis clamare ad Dominum Deum nostrum, ut saluet nos de manu Philisthinorum.

9 Tulit autem Samuel agnum lactentem unum, & obtulit illum holocaustum integrum Domino: & clamauit Samuel ad Dominum pro Israel, & exaudiuit Dominus.

10 Factum est autem, cum Samuel offerret holocaustum, Philisthim iniere praelium contra Israel: intonuit autem Dominus fragore magno in die illa super Philisthim, & exterruit eos, & cæsi sunt à facie Israel.

11 Egressique viri Israel de Masphath, persecuti sunt Philisthaos, & percusserunt eos, usque ad locum qui erat subter Bethchar.

12 Tulit autem Samuel lapidem unum, & posuit eum inter Masphath & inter Sen: & vocauit nomen loci illius, Lapis adiutorij. Dixitque: Hucusque auxiliatus est nobis Dominus.

13 Et humiliati sunt Philisthim, nec

2 Et fuit de die^c manere arcam in Kirjath-Iegharim; & multiplicati fuerunt die: & fuerunt viginti^d annus: & lamentati fuerunt omnis domus Israël post IHVH.

3 Et dixit Semuel ad omnem domum Israël, ad dicere: Si in toto corde vestro vos reuertentes ad IHVH: discedere-facite deos^e nothi de medio vestri; & Ghashtaroth: & f^f apparate cor vestrum ad IHVH, & g^g seruite eum, h^h ad solum eum: & eripiet vos de manu Pelisthim,

4 Et discedere - fecerunt filij Israël Beghalim, & Ghashtaroth: & seruierunt IHVH ad solum eum.

5 Et dixit Semuel: Congregate omnem Israelⁱ in Mitzpah: & interpellare - me faciam in usque ad vos ad IHVH.

6 Et congregati fuerunt in Mitzpah: & hauserunt aquas, & effuderunt^k faciebus IHVH: & ieiunauerunt in die ipsa, & dixerunt ibi: Errauimus IHVH. Et iudicauit Semuel filios Israel in Mitzpah.

7 Et audierunt Pelisthim, quia congregauerunt - sese filij Israël in Mitzpah: & ascenderunt Satrapæ Pelisthim ad Israël. Et audierunt filij Israël, & timuerunt de faciebus Pelisthim.

8 Et dixerunt filij Israël ad Semuel: Non^m cessabis de à nobis, de conclamare ad IHVH ELOHIM nostrum: nⁿ & saluauit nos de manu Pelisthim.

9 Et accepit Semuel agnum Lactis unum, & ascendere - fecit eum^o ascensionem p totum IHVH: & conclamauit Semuel ad IHVH in usque ad Israël: & q^q respondit eum IHVH.

10 Et fuit Semuel ascendere - faciens ascensionem; & Pelisthim^r accesserunt^f cæioni in Israël: & t^t intonuit IHVH. in voce grandi in die ipsa super Pelisthim: & conturbauit eos: & u^u consternati-fuerunt^x faciebus Israël.

11 Et exiuerunt homines Israël de Mitzpah, & persequuti fuerunt Pelisthim; & percusserunt eos usque ad de sub^y Bech-Char.

12 Et accepit Semuel Lapidem unum, & posuit inter Mitzpah, & inter^z Sen: & vocauit nomen eius^a Eben-Haghazer: & dixit: usque adhuc adiuuauit nos IHVH.

13 Et b^b humiliati fuerunt Pelisthim: & non

^c Sedere, habitare
^d anni

^e alienigenæ, vel extraneitatis, alienationis
^f curate, disponite, instruite ordinate,

^g colite
^h solitario ei. Sic v. 4.

ⁱ Mitzpah-tah. Sic v. 6.
7. 17.

^k datum. ad facies, in conspectu
^l deliquimus, peccauimus, ipsi IHVH

^m silebis, tacebis, obmutesces
ⁿ ut saluet

^o holocaustum. Sic v. 10.

^p totalitatis, consummationis, vniuersitatis

^q exaudiuit
^r accedere iussi, admoti
^s incisioni, cædi, prælio
^t tonare. fecit

^u prostrati, cæsi, impulsu, fusi

^x datum. ad facies

^y datum. ipsi Bech-char

^z Hasen, dentem, vel scopulum

^a Lapidem auxiliij - adiutorij

^b depressi, subacti, subiugati

apposuerunt ultra ut venirent in terminos Israel. Facta est itaque manus Domini super Philisthaos, cunctis diebus Samuelis,

14 Et reddita sunt vrbes, quas tulerant Philisthim ab Israel, Israeli, ab Accaron usque Geth, & terminos suos: liberauitque Israel de manu Philistinorum, eratque pax inter Israel & Amorrhæum.

15 Iudicabat quoque Samuel Israelem cunctis diebus vite sue.

16 Et ibat per singulos annos circuiens Bethel & Galgala & Masphath, & iudicabat Israelem in supradictis locis.

17 Reuertebaturque in Ramatha: ibi enim erat domus eius, & ibi iudicabat Israelem: adificauit etiam ibi altare Domino.

& non addiderunt adhuc ad venire in termino Israël: & fuit manus IHH in Pelisthim omnibus diebus Samuelis.

14 Et reuersæ fuerunt vrbes, quas acceperunt Pelisthim de ad Israël, Israeli, de Ghekrom, & usque ad Ghath: & terminum earum eripuit Israel de manu Pelisthim: & fuit pax inter Israël, & inter Amorrhæum.

15 Et iudicauit Semuel Israelem omnibus diebus vitarum suarum.

16 Et ambulabit de sufficientia anni in anno, & circumgyrabit Bech-El, & Ghilghal, & Mitzpah: & iudicabit Israelem ad omnia loca ista.

17 Et reuersio eius in Ramah, quia ibi domus eius: & ibi iudicauit Israelem: & ædificauit ibi altare IHH.

e ultra, amplius, deinceps

d reductæ, restitutæ

e cum, vel in omnibus locis istis. f Ramathah, g datiuus. ipsi IHH

COMMENTARIA.

VERS. 1.

IN DOMVM ABINADAB IN GABAA.] Quidam Gabaa hic appellatiue capiunt, pro colle, seu cliuo, in domum Abinadab, qua ita erat in colle seu cliuo vrbis Kiryath-Ieharim, id est, in loco eminentiori. Alij, quod in idem recidit, volunt esse nomen proprium alterius partis vrbis Kirjath-Ieharim, sic dictæ, quod in cliuo, & celliori loco sita esset.

VERS. 2.

ET REQUIEUIT OMNIS DOMVS ISRAEL POST DOMINVM.] Heb. variè reddunt. 1. & lamentata est vniuersa domus Israel, sequenti- que est Iehouam, vel dum conuersa est ad Iehouam, id est, vniuersi Israelitæ cœperunt conuer- ti ad Dominum. 2. ut lamentantes tota familia Israelis inclamarent Iehouam. Nimirum propter graues oppressiones, quas à Pelisthæis ferre cogebantur. 3. & lamentatione quadam post Dominum vniuersa domus Israel anhela fuit. Verbum נָחַם Naham ponitur hic in Niphal, passiuo significatu, qui auget sen- sum lamentationis, lamentari-coacti sunt, re- ducti, seu adacti-sunt in lamentum.

VERS. 4.

BAALIM ET ASTHAROTH.] Quod Hebraicè Beghalim sit plurale masculini generis: & Astharoth, plurale fœmineum, his vocibus quidam vniuersè significari volunt deos, deasque Gentium. Cæterum certa deorum nomina esse, Syris, Phœnicibus, & Palæstinis culta, non est dubium. De Behalim vide Iudicum 2. vers. 11. & de Hastharoth ibidem vers. 13. Sic infra cap. 12. v. 10.

VERS. 5.

IN MASPETH.] Heb. in Mitzpah. Hæc est Mitzpah illa Beniaminitica sacris Israelitarum conuentibus celebris, de qua pluribus egimus in Iosue 18. vers. 26. & Iudicum 20. v. 1.

VERS. 6.

HAVSERVNTQUE AQUAM ET EFFVDERVNT IN CONSPECTV DOMINI.] Mirabilis & difficilis locus: quem explanatores non satis expediunt: nec animus est omnes eorum expositiones recensere. Quidam existimant, fuisse peculiarem libationis ritum, quo Deo haustam, & in terram effusam aquam libarunt, vti fecisse David memoratur, 2. Samuel. 23. v. 16. Et solemnes olim fuere Gentilibus ex pura aqua libationes. Homerus 12: Odyssæ: Sed aqua libantes, &c. Virgilius 8. Aeneidos, de Aenea:

— aetherij spectans orientia solis

Lumina, rite canis undam de flumine palmis

Susulit, ac tales effudit ad athera voces.

Calasiris sacerdos Aegyptius apud Heliodorum lib. 2. Aethiopicorum, cap. 5. inquit: [Sed primum à nobis pro Aegyptiorum sapientum disciplina, libetur diis immortalibus. Hæc loquutus, effundebat ex phiala meram aquam, & Libo, dicebat, diis huius terre, & Gracis, & ipsi Apollini Delphico.] Lustrationes quoque aqua pura fiebant. Virgilius 2. Aeneidos:

— donec me flumine viuo

Abluero —————

Et 4.

Dic corpus properet fluuiali spargere Lympha:

Et 6.

— ter socios pura circumtulit unda,

Spargens rore leui. —————

Et rursus:

— corpusque recenti —————

Spargit aqua. —————

Victimæ quoque aqua pura perluebantur: Dionysius Halicarnassæus lib. 7. [Lautis enim manibus, & lustratis aqua pura victimis, &c.] Consimilem cæremoniam Tacitus Annali 15. de Capitolio perscribit: [Vnde hausta aqua

aqua Templum & simulacrum Deæ (Iunonis) prosperum est.] Et Historia 4. de instaurato Capitolio per Vespasianum: [Spatium omne, quod templo dicabatur, aqua riuus, & fontibus, omnibusque hausta perluere.] Cæterum uellum eiusmodi libationis ritum ex aqua pura in lege usurpatum inuenimus: & Dauidis factum singulare fuit.

Alij metaphoricam esse eam loquutionem volunt, quam quidam ita elucidant, ut sit hyperbolica descriptio ingentis lamentationis & ploratus, quasi dicat eos, lacrymarum riuos ex intimo fonte cordis haustos, oculis coram Domino profudisse: quo hyperbolico genere pleni sunt inter alios Psalmi. Et si potest quoque huic resipiscentiæ externum symbolum eiusmodi accessisse, quod si cui placet intelligere, per nos, inquit, licet. Chaldaus: *Hauerunt aquas e puteo cordis sui, & abunde lacrymati sunt coram Domino resipiscentes.* Aliqui inter Hebræos aiunt, externam illam aquæ effusionem fuisse signum remissionis peccatorum populi, ac si dicerent: Euanescent ac dilabantur peccata nostra, ut hæc aqua: ablue, absterge, peccata nostra. Nec desunt, qui putent, externo signo professos suam humilitatem, & naturæ fluxam & labilem conditionem, quasi dicant: Omnes nos quasi aqua effundimur, ac dilabimur, 2. Samuel. 14. v. 14. Psalm. 21. v. 15. Aliqui volunt, eo externo symbolo significasse eos, penitus à se abdicasse, & effudisse idololatricam ut nec sapor, aut color, aut ullum eius vestigium apud eos manserit.

IVDICAVITQUE SAMUEL FILIOS ISRAEL IN MASPHATH.] Quidam exponunt, id est, ibi constituit Samuel tribunal Iudicij ad dirimendas lites & controuersias inter Israëlitas. Alij, id est, populo resipiscenti, & cum Deo per veram pœnitentiam reconciliato ius dixit: & corruptum Israeliticæ reipublicæ, Et Ecclesiæ statum correxit. Vide 1. Paralipom. 9. v. 12.

VERS. 7.

ET ASCENDERUNT SATRAPÆ PHILISTHINORVM AD ISRAEL.] cum Philisthæis ascendisse quoque Tyrios, Sirachides significare videtur Cap. 46. vers. 21. Videntes solemnem Israëlitarum conuentum, existimarunt eos aliquid noui molituros, ac proinde ascenderunt præliaturi cum militaribus copiis, quas ideò coniunxerant, ut ostenditur infra vers. 9.

A FACIE PHILISTHINORVM.] id est, propter Pelisthæos. vel timuerunt Pelisthæos. Alij, *ab aduentu Pelisthæorum.* Sic Genes. 36. v. 6. facies pro aduentu.

VERS. 9.

AGNVM LACTENTEM.] Heb. *agnum lactis*, id est, lacteum, tenerum, seu lactentem, qui adhuc lactebat, necdum herbam comedeat: cuiusmodi tenerior est & laudatior.

ET OBTVLIT ILLVM.] id est, offerendum curauit per sacerdotem. nam ipse non erat sacerdos. vel extra ordinem diuinitus functus est officio sacerdotis.

HOLOCAVSTVM INTEGRVM.] Heb. *ascensionem* חִלִּיל *Calil*, id est, *Holocaustum totale, consummatum, absolutum, vniuersale, perfectum.* Vide de voce *CALIL*, in Leuit.

6. v. 23. Deuterom. 13. v. 16. Iudicum 20. v. 40. Quidam vocem *integrum*, referunt ad agnum, *agnum integrum.* id est, sine macula aut defectu, ex lege Leuitici 22. vers. 22. 23. 24.

ET EXTERRUIT EOS.] Verbo *חִמָּה* *ham* hæc omnia subsunt, & tumultum, strepitum, conturbationem intulit eis fregit, contriuit, disturbauit, fudit eos. Sic Iosue 10. v. 10. Quidam: & attonitos reddidit eos. Iosephus: [Primum enim terra, iubente Deo, sub pedibus eorum intremuit, & vacillante vestigio nutabant; nonnulli etiam in improvisos hiatus prolabebantur: deinde fulminibus crebris attoniti, & ignitis fulguribus oculos ac manus semustulati, ut ne arma quidem retinere possent, in fuga spem totam ponebant: tum subita Samuel in perturbatos irruit, casisque plurimis, reliquos usque Chorrhaos (id loco nomen est) persequi non destitit.]

VERS. 10.

VSQVE AD LOCVM QVI ERAT SVBTER BETH-CHAR.] Heb. *בֵּית-כָּר* *usque de sub Beth Car:* Quidam: *usque ad locum subiacentem Beth-Car.* Notant. *Beth-Car* esse nomen illius dentis, seu scopuli, qui infra vers. 12. dicitur *Sen.* Sonat Hebræis *Beth-Car*, domum seu locum, pascuum, vel deserti, aut pabuli, vel arietis: quod fortè pascuis, desertis, & arietibus abundaret, & pascendis pecoribus esset idoneus.

VERS. 11.

ET INTER SEN.] Plerique appellatiuè accipiunt, & inter dentem illum seu scopulum, qui præcedente versu dictus est *Beth-Car.* Alij nomen proprium loci esse volunt, ita nuucupati, quod formam dentis, seu promontorii referret, ut esset siue scopulus siue pars rupis, quæ longius procurrebat.

VERS. 12.

LAPIS ADIVTORII.] de quo supra Cap. 4. vers. 1.

NEC APPOSVERVNT VLTRA VT VENERENT IN TERMINOS ISRAEL.] Exponunt, iusto videlicet exercitu, ut dilatarent regionem suam: sed contenti erant stationario milite tueri, quæ adquisierant: nam est proleptica narratio omnium, quæ tempore Samuelis contra Pelisthæos contigerunt. Vide infra Cap. 10. vers. 5. & Cap. 13. vers. 3.

VERS. 13.

FACTA EST ITAQVE MANVS DOMINI SVPER PHILISTHÆOS &c.] nimirum, ut paulatim res acquisitas amitterent: quod versus proximus indicat, & historia sequens docet. Iosephus: [Samuel crebris expeditionibus, & multis cadibus eos vastauit, donec superbiam gentis perdomaret.]

ERATQVE PAX.] Quidam explicant, id est, inter eos nullum gerebatur bellum. Sic iudicum 4. vers. 17.

VERS. 14.

ET AMORRHÆVM.] Generale nomen est *Chenahanæorū*, ut alibi, & hîc pro Pelisthæis poni videtur. Iosephus: [Reliqui verò *Chananæi* pacem eo tempore cum Israëlitis habebant.] quasi dicat, solum cum Pelisthæis erat bellum: nam reliqui *Chenahanæi* quieti agebant.

CVNCTIS DIEBVS VITÆ SVÆ.] Aliqui accipiunt, comprehenso etiam Saulis regno,

VERS. 15.

vt

ut apparet infra 13. 15. & 16. Capitibus. Hinc factum, ut Actorum 13. vers. 21. Samueli & Sauli coniunctim anni quadraginta tribuantur, prout communis quoque tribuitur ipsis administratio, infra Cap. 11. v. 7.

VERS. 16.

PER SINGVLOS ANNOS.] Heb. *De sufficientia anno in anno.* id est, quotannis, quantum satis superque esset præstando suo muneri. Iosephus. [*Ipsæ singulis annis bis eas obibat.*

BETH-EL.] Hic non ipsam urbem Beth-EL, quæ quondam Luza appellata fuit, intelligunt: sed appellatiue, Domum Dei-Fortissimi. id est, Kirjath-Ieharim, nempe urbem-siluarum, quæ tunc erat Arcæ Dei domicilium: quia coram ea ex lege festis anniuersariis maximi conuentus habebantur, Exodi 23. vers. 17.

ET GALGALA ET MASPETH.] Observant, hæc duo loca in media longitudine promissæ terræ ita sita fuisse, ut Mitzpah extremitatem latitudinis ad Occidentem; & Ghilghal ad Orientem attingerent: quare videbantur habendis conuentibus commodissima.

ET IUDICABAT ISRAEL IN SVpra DICTIS LOCIS.] id est, ibi habebat iudicos conuentus. Hispanice, *Tenia audiencias.* Iosephus: & *iuraredebant.*

IN RAMATHA.] seu in Ramah. Vide supra Cap. 1. vers. 1. & infra Cap. 8. v. 4. VERS. 17.

ÆDIFICAVIT ETIAM IBI ALTARE DOMINO.] Quidam illud *ibi*, non ad Ramah, quæ proximè antecessit, referunt: sed ad Beth-El, seu Domum Dei-Fortissimi, id est, ad ipsam Kirjath-Ieharim, cuius mentio facta fuit præcedenti versu 16. in qua erat tunc domicilium Arcæ. Vnde priorem huius versus partem parenthesi includunt, & locum ita interpretantur: (*Erat verò regressio eius Ramam, quia ibi erat domus eius, & ibidem iudicabat Israël:*) & extruxit illic altare ipsi Iehoua. nimirum in vrbe Iaharimorum, ubi Arca erat: sic enim frequenter relatiua ad remotiora antecedentia referuntur: ut Genes. 10. vers. 12. cuiusmodi multa in nouo Testamento extant, ut 2. Thessalonicens. 2. vers. 9. Verum alij ferè in Ramah extructum altare verius existimant. Vide Iudicum 21. vers. 4.

CAPVT OCTAVVM.

Filiis Samuelis ad auaritiâ declinantibus petit populus sibi regem; quibus Samuel, iubente Domino, ius regis prædicit, sed non auditur.

Vulg.

Malu.

I Actum est autem cum senuisset Samuel, posuit filios suos iudices Israeli.

2 Fuitque nomen filij eius primogeniti Ioel: & nomen secundi Abia, iudicum in Bersabee.

3 Et non ambulauerunt filij illius in viis eius: sed declinauerunt post auaritiâ, acceperuntque munera, & peruerterunt iudicium.

4 Congregati ergo vniuersi maiores natu Israel, venerunt ad Samuelem in Ramatha.

5 Dixeruntque ei: Ecce tu senuisti, & filij tui non ambulant in viis tuis: constitue nobis regem, ut iudicet nos, sicut & vniuersæ habent nationes.

6 Displicuit sermo in oculis Samuelis, eo quod dixissent: Da nobis regem, ut iudicet nos, Et orauit Samuel ad Dominum.

7 Dixit autem Dominus ad Samuelem: Audi vocem populi in omnibus quæ loquuntur tibi; non enim te abiecerunt, sed me, ne regnem super eos.

8 Iuxta omnia opera sua, quæ fecerunt Maluenda, in 1. Samuelis.

I T fuit secundum quod senuit Semuel: & posuit filios suos ^a iudicantes Israeli.

^a iudices: Sic. v. 2.

2 Et fuit nomen filij eius primogeniti Ioel, & nomen ^b secundarij eius Abijah: iudicantes in Beer-Sebagh.

^b secundarij

3 Et non ambulauerunt filij eius in viis eius: & ^c extenderunt post præcisionem: & acceperunt munus, & extenderunt iudicium.

^c declinauerunt, diuerterunt, peruerterunt. Sic paulo infra.

4 Et congregauerunt-se se omnes ^d senes Israël: & venerunt ad Semuel, ^e in Ramah.

^d senatores

^e Ramathah

5 Et dixerunt ad eum: Ecce tu senuisti, & filij tui non ambulauerunt in viis tuis: nunc ^f pone nobis regem ad iudicare nos, ^g sicut omnes gentes.

^f impone, ^g prepone ^g secundum

6 Et malum-fuit verbum in oculis Samuelis, secundum quod dixerunt, Da nobis regem ad iudicare nos. Et interpellare-se fecit Semuel ad IHVH.

^h Ausculta, acquiesce. Sic. v. 9. 22.

7 Et dixit IHVH ad Semuel: ^h Audi in voce populi, ⁱ omni quod dicent ad te: quia non te ^k fastidiuerunt, quia me fastidiuerunt, de regnare super eos.

ⁱ omnibus, quæ datius: ad omnia ^k cum fastidio reiecerunt, reprobarunt, aspernati sunt. Sic mox

8 Secundum omnes facturas quas

X x

feca

Osee 13. c. 10. Act. 13. c. 21.

à die quâ eduxi eos de Aegypto vsque ad diem hanc: sicut dereliquerunt me, & seruiuerunt diis alienis, sic faciunt etiam tibi.

9 Nunc ergo vocem eorum audi: verumtamen contestare eos, & pradic eis ius regis, qui regnaturus est super eos.

10 Dixit itaque Samuel omnia verba Domini ad populum, qui petierat à se regem.

11 Et ait: Hoc erit ius regis, qui imperaturus est vobis: Filios vestros tollet, & ponet in curribus suis, facietque sibi equites, & præcursores quadrigarum suarum.

12 Et constituet sibi tribunos, & centuriones, & aratores agrorum suorum, & messorum segetum, & fabros armorum & curruum suorum.

13 Filias quoque vestras faciet sibi unguentarias, & focarias, & panificas.

14 Agros quoque vestros, & vineas, & oliueta optima tollet, & dabit seruis suis.

15 Sed & segetes vestras, & vinearum redditus addecimabit, ut det eunuchis & famulis suis.

16 Seruos etiam vestros, & ancillas, & iuvenes optimos, & asinos auferet, & ponet in opere suo.

17 Greges quoque vestros addecimabit, vósque eritis ei serui.

18 Et clamabitis in die illa à facie regis vestri, quem elegistis vobis: & non exaudiet vos Dominus in die illa, quia petistis vobis Regem.

19 Noluit autem populus audire vocem Samuelis, sed dixerunt: Nequaquam rex enim erit super nos.

20 Et erimus nos quoque sicut omnes gentes, & iudicabit nos rex noster, & egredietur ante nos, & pugnabit bella nostra pro nobis.

21 Et audiuit Samuel omnia verba populi, & locutus est ea in auribus Domini.

22 Dixit autem Dominus ad Samuel: Audi vocem eorum, & constitue super eos regem. Et ait Samuel ad viros Israel: Vadas unusquisque in ciuitatem suam.

fecerunt de die ascendere-facere me eos de Aegypto, & vsque ad diem ista: & dereliquerunt me, & seruiuerunt deos^m alios sic i) facientes etiam tibi.

9 Et nunc audi in voce eorū: verumtamen^o quia contestari contestaberis in eis, & annuntiabis eis iudicium regis, qui regnabit super eos,

10 Et dixit Semuel omnia verba IHVH ad populum postulantes de P ad eum, regem.

11 Et dixit: Istud erit iudicium regis, qui regnabit super vos: Filios vestros accipiet, & ponet sibi in⁹ vehiculo suo, & in equitibus suis: & current^r faciebus vehiculi eius.

12 Et ad ponere sibi^f principes mililium, &^t principes quinquaginta: & ad arare^u arationem eius, & ad^x decurtare decurtationem eius: & ad facere^y vasa cæssionis eius, &^z vasa a currus eius.

13 Et filias vestras accipiet: b^b condimentatricibus, & c^c mactatricibus, & d^d pistricibus.

14 Et agros vestros, & vineas vestras, & e^e oliuas vestras bonas accipiet: & dabit seruis suis.

15 Et semina vestra, & vineas vestras f^f decimabit eunuchis suis, & seruis suis.

16 Et seruos vestros, & famulas vestras, & g^g electos vestros h^h bonos, & asinos vestros accipiet: & faciet iⁱ ministeriali suo.

17^k Quem vestram l^l decimabit: & vos eritis ei, m^m serui.

18 Et conclamabitis in die ipsa de ad facies regis vestri, quem elegistis vobis: & non nⁿ respondebit IHVH ad vos in die ipsa.

19 Et tenuerunt populus ad o^o audire in voce Samuelis: & dixerunt: Non, P^p quia si rex erit super nos.

20 Et erimus etiam nos sicut omnes gentes: & iudicabit nos rex noster: & exibat q^q faciebus nostris, & r^r cædet f^f cæssiones nostras.

21 Et audiuit Samuel omnia verba populi: & loquutus-fuit ea in auribus IHVH.

22 Et dixit IHVH ad Samuel: Audi in voce eorum, & regnare-facies eis regem. Et dixit Samuel ad homines Israel: Ambulate^t vir vrbi suæ.

l coluen ts
m aliernou
præposteros,
n, profectò,
equidem
o quum
p cum eo
q vectorio,
urru, curra-
tura, quadri-
ga, Sic stan-
tim
r darius. ad
facies
f chiliar-
chos, tribu-
nos.
t præfectos.
quinquage-
nis, quin-
quagenari-
os, pente-
contarchos
u arua
x metendum
messem
y instrumeta,
arma bellica
z instru-
menta
a curraturz,
rei- vehicu-
lariz
b darius. in
condimen-
tarias,
pigmenta-
rias, vnguē-
tarias, con-
fectionarias,
apotheca-
rias.
Sic duo Da-
tini sequen-
tes.
c in iugula-
trices, co-
quinarias,
coquas.
d in panifi-
cas
e oleas, oli-
ueta
f capiet-de-
cimam partē
g iuvenes
h pulchros,
elegantes
i ad opus,
opificium
suum. da-
rius.
k pecus, gre-
gem
l decimam
partem - ac-
cipiet
m darius.
in seruos
n exaudiet
o auscultare,
acquiescere
p dx 19
ciim, Quin-
imo
q darius. ad
facies nos-
tras
r bellabit,
præliabitur,
pugnabit
f bella, præ-
lia, pugnas
z quisque,
singuli

C O M M E N T A R I A.

VERS. 2.
לֹאִי

OËL.] Significat Hebræis, *Cupidum, Voluntarium, Audacem, Temerarium Stultum, Resolutum*. Hic 1. Paralipom. 6. vers. 28. appellatur *vaseni*, seu *Vasni*.

IVDICVM IN BERSABEE.] Quidam Heb. reddunt: *iudices, inquam, usque ad Beer-Sebeaum*. Synecdoche elliptica supplenda ex Iudicum 20. vers. 1. qua sub vna extremitate alteram ei oppositam nempe Danis simul intelligit. q. d. qui erant Iudices à Dan usque ad Beer-Sebah: id est, iudicabant totam Ibraëliticam terram. Iosephus: [Mandauitque, ut alter in Bethelis, alter in Bersabe ius dicerent, partito populo, & sua cuique iudici parte attributa.] Sed vnde id sciuit?

VERS. 3.

POST AVARITIAM.] Significatum vocis *בֶּרֶזַח* *berzagh* elucidauimus Iudicum 5. v. 19. Ei hinc omnia ista subsunt: *Post desiderium, cupiditatem, quæstum, lucrum, frustum, segmentum*. scilicet, argenti:

VERS. 5.

VT IVDICET NOS.] quidam: *ad vindicandum nos*. id est, vt populum protegat, defendat, asserat, atque ab inimicis vindicet. Sed amplior est iudicandi significatus, qui & ius dicere, & vindicare includit. Sic infra vers. 20.

SICVT ET VNIVERSÆ HABENT NATIONES.] Hebr. *secundum*, vel *sicut omnes gentes*. subaudi, habent. Aliqui: *vt habent omnes ista gentes*. Tacitus Historiar. 4. [Et *suetus regibus Oriens*.]

VERS. 6.

DISPLICUITQUE SERMO IN OCVLIS SAMVELIS.] Quidam reddunt: *malum autem visum est istud verbum in oculis Semuelis*. Et merito, nam Dei gubernationem sperni videbat, vt ipse Deus vers. 7. testatur: quod confirmatur infra Cap. 12. v. 15. & 17.

ET ORAVIT SAMVEL AD DOMINVM.] Alij: *quapropter supplicauit Semuel Iehouam*. nimirum, consulens Deum, quid sibi faciendum esset ad petitionem populi: & orans pro populo.

VERS. 7.

AVDI VOCEM POPVLI.] Notant, verba esse irati & indignantis, vt testatur Hoseas 13. vers. 11.

NON ENIM TE ABIECERVNT, SED ME.] Alij: *non enim te spreuerunt solum, sed me spreuerunt*. Eclipsis, qualis Genes. 32. vers. 28. vt ostendit finis versus sequentis. Sic ipsi faciunt etiam tibi.

VERS. 9.

VERVMTAMEN CONTESTARE EOS, ET PRÆDIC EIS.] Hebr. reddunt: 1. *Veruntamen quando contestando contestatus fueris*, id est, quando diligenter contestatus fueris Deum & homines. *contra eos, & indicaueris eis*. 2. *Veruntamen sanctè obtesteris eos, & indicato illis*. 3. *Veruntamen quum sedulo contestatus fueris contra eos, & indicaueris eis*.

IUS REGIS.] Hebr. *iudicium regis*. Facile iam penè consensu omnium excipitur, opti-
Maluenda, In 1. Samuelis.

nam gubernandæ reipublicæ formam, esse regnum: verum si id moderatè ac temperatè non exerceatur, promptissimè degenerat in tyrannidem. Describit hic Deus ius regium, non quidem omnino iustum & moderatum: sed Barbaricum & Asianum, quale eo tempore, & postea in Oriente vixit, de quo Aristoteles Politicorum 3. Cap. 14. [Aliud est *Monarchia genus, cuiusmodi regna sunt apud nonnullos Barbaros: habent autem hæc omnia vim & potestatem tyrannico imperio per similem ac finitimam: Veruntamen legi sunt consentanea, ac paterna*. Nam propterea quod & Barbari moribus sunt seruilioribus, quam Græci: & Asiani, quam Europæi, herile imperium perferunt, nec vlla ex parte agrè ferunt. Sunt igitur hæc regna tyrannica propter talem causam: & tamen stabilia ac tuta: cum quia sunt patria atque auita, tum quia legitima.] De hoc genere regni Christus Lucæ 22. vers. 25. ait: [Reges gentium dominantur eorum.] Ergo hinc *iudicium regis*. vt etiam infra vers. 11. accipiunt pro more, consuetudine, usurpatione, abusu regum: seu pro forma, & ratione praua & præpostera, qua reges in Oriente, pene Barbaricè & tyrannicè vti solebant in administrando regno: ob quam nomen regni malè audiebat, & inuisum erat æquissimis gentibus: quasi dicat, his moribus & institutis atque consuetudine vtentur erga vos reges, ritu Barbarico & Asiatico: talem exercebunt tyrannidem, cui parere necesse erit, nec obistere licebit vobis, sed dicto audientes esse oportebit. Notant enim, Dominum hæc dixisse, vt populum à petendo rege detereretur. Iosephus: [Addens Samuel, velle se prius indicare, quæ erunt sub regibus ferenda, & quantis incommoditatibus erit viuendum.] S. Thomas theologorum vertex 12. quæst. 105. Art. 1. ad 5. hunc locum in hunc modum præclare versat: *Ilud ius non debebatur regi ex institutione diuina, sed magis prænuntiabatur usurpatio regum, qui sibi ius iniquum constituunt in tyrannidem degenerantes, & subditos depradantes: & hoc patet per hoc, quod in fine vers. 17. subdit, vosque eritis ei serui. quod propriè pertinet ad tyrannidem, quia tyranni suis subditis principantur vt seruis. Vnde hoc dicebat Samuel ad terrendum eos, ne regem peterent. Sequitur enim vers. 19. Noluit autem populus audire vocem Samuelis. Potest tamen contingere, quod bonus rex absque tyrannide filios tollat, & constituat tribunos, & centuriones, & multa accipiat à subditis suis propter commune bonum procurandum.]*

ET PONET IN CVRRIBVS SVIS.] Hebr. & ponet sibi in curru, seu curratura sua, nam est nomen collectiuum. id est, quosdam ex eis præficiet curribus suis, in aurigas, vt eos regant. Quidam hanc partem versus ita reddunt, & explanant. *filios vestros accipiet, vt sibi disponat in curribus suis, & in equitibus*

VERS. 11.]

suis, & currant ante currum suum. Nempe, ex eis faciet agitadores currum, equites, cursores, duces, &c.

VERS. 15. EVNVCHIS.] סריסים *Sarissim*, quidam exponunt, *aulicis-primoribus, principibus, suis.*

VERS. 16. ET PONET IN OPERE SVO.] Heb. & faciet ministeriali suo. Hispanicè, *a su menester*: Quidam: & adhibebit operi suo: Alij: ut faciat per illos opus suum: Nonnulli: illisque opera sua conficiet.

VERS. 18. A FACIE REGIS VESTRI.) Heb. *de ad facies regis vestri.* concursus duarum præpositionum significatum auget. Quidam: propter regem vestrum. qui ob nimiam potentiam,

fastum, superbiam, luxum, erit vobis grauis & intolerabilis.

NEQVAQVAM.] subaudi, mutabimus sententiam. aut, hæc tua contestatio nos à nostro proposito obtinendi regem deterrebit. Vel, nequaquam fiet, quod tu perendis.

VADAT VNVSQVISQVE IN CIVITATEM SVAM.] Notant, assentientis, & totam rei procuracionem in se recipientis verba ista esse, tacitè, siue ellipticòs sponsonem postulati annuentis petentibus. Iosephus: [*Nunc inquit, abite domum quisque suam, & quum tempus erit, accersam vos, quum primum cognouero, quem vobis regem Deus dare velit.*]

CAPVT NONVM.

Saul querendo patris asinas peruenit ad Samuelem, cum quo pransus est, ac nocte hospitio receptus.

Vulg.

Erat vir de Benjamin nomine Cis, filius Abiel, filij Seror, filij Bechorath, filij Aphia, filij viri Iemini, fortis robore.

2 Et erat ei filius vocabulo Saul, electus & bonus: & non erat vir de filiis Israel melior illo. ab humero & sursum eminebat super omnem populum.

3 Perierant autem asinae Cis patris Saul: & dixit Cis ad Saul filium suum Tolle tecum unum de pueris, & consurgens vade, & quare asinas. Qui cum transissent per montem Ephraim,

4 Et per terram Salisa, & non inuenissent, transierunt etiam per terram Salim, & non erant: sed & per Terram Iemini, & minimè reppererunt.

5 Cum autem venissent in terram Suph, dixit Saul ad puerum qui erat cum eo: Veni & reuertamur, ne fortè dimiserit pater meus asinas: & sollicitus sit pro nobis.

6 Qui ait ei: Ecce vir Dei est in ciuitate hac, vir nobilis: omne quod loquitur, sine ambiguitate venit. nunc ergo camus illuc, si Forte indicet nobis de via nostra, propter quam venimus.

7 Dixitque Saul ad puerum suum: Ecce ibimus: quid feremus ad virum Dei: panis defecit in sitarciis nostris: & sportulam non habemus, ut demus homini Dei, nec quidquam aliud.

Malu.

Et fuit vir de Benjamin, & nomen eius Kis, filius Abiel, filij Tzeror, filij Bechorath, filij Aphia, filij viri Iemini: præualidus strenuitatis.

2 Et ei fuit filius, & nomen eius Saul, electus, & bonus: & non vir de filiis Israel bonus de ab eo: de humero suo, & de supra excelsus de omni populo,

3 Et ablatae fuerunt asinae Kis patris Saulis: & dixit Kis ad Saul filium suum: Accipe, euge, ad te unum de excussis, & surge, ambula, quare asinas.

4 Et transiuit in monte Ephraim, & transiuit in terra Salisah, & non inuenierunt: & transiuerunt in terra Saghalim, & non: & transiuit in terra Iemini, & non inuenerunt.

5 Ii venerunt in terra Tzuph; & Saul dixit excusso suo, qui cum eo: Ambula, & reuerfi fuimus: nequando cessabit pater meus de asinabus, & sollicitus erit pro nobis.

6 Et dixit ei: Ecce, euge, vir ELOHIM in vrbe ista, & vir grauis: omne, quod loquitur, venire veniet: nunc ambulabimus ibi, si fortasse annuntiabit nobis viam nostram, quam ambulauimus super eam.

7 Et dixit Saul excusso suo: Et ecce ambulabimus, & quid venire faciemus viro: quia panis abreptus fuit de vasis nostris: & donariū non ad venire facere viro ELOHIM: quid ad nos?

8 Et

a sursum
versus
b altus, procerus
c amissæ, perditæ
d datius, ipse
Kis
e eia, iam, nunc. Sic v. 6
f tecum
g pueris, famulis, ministris
h Biniamin
i Ipsi. Sic v. 11. 14. 22. 27.
k puero, famulo, ministro
l Agedum
m vt reuertamur
n definet, desisteret, relicta cura
o anxius, metuet
p datius, pro, de nobis
q honoratus, gloriosus, clarus, insignis, nobilis.
r prædicat
s certissime, omnino, euenit
t ambulemus
u vt v. 5.
x digressus est, abiit, defecit
y apud nos, nobiscum

8 Rursum puer respondit Sauli, & ait: Ecce inuenta est in manu mea quarta pars stateris argenti, demus homini Dei, ut indicet nobis viam nostram.

9 (Olim in Israel sic loquebatur unusquisque vadens consulere Deum. Venite & eamus ad Videntem. Qui enim Propheeta dicitur hodie, vocabatur olim Videns.)

10 Et dixit Saul ad puerum suum: Optimus sermo tuus. Veni, eamus. Et ierunt in ciuitatem, in qua erat vir Dei.

11 Cumque ascenderent cliuum ciuitatis, inuenerunt puellas egredientes ad hauriendam aquam, & dixerunt eis: Num hic est Videns.

11 Quae respondentes, dixerunt illis: Hic est: ecce ante te, festina nunc: hodie enim venit in ciuitatem, quia sacrificium est hodie populi in excelso.

13 Ingredientes urbem, statim inuenietis eum antequam ascendat excelsum ad vescendum. neque enim comesusus est populus donec ille veniat: quia ipse benedicit hostia, & deinceps comedunt qui vocati sunt. Nunc ergo conscendite, quia hodie reperietis eum.

14 Et ascenderunt in ciuitatem Cumque illi ambularent in medio urbis, apparuit Samuele egrediens obuiam eis, ut ascenderet in excelsum.

AA. 13 c. 11, 15 Dominus autem reuelauerat auriculam Samuelis ante unam diem quam veniret Saul, dicens.

16 Hac ipsa hora, quae nunc est, cras mittam virum ad te de Terra Benjamin, & unges eum ducem super populum meum Israel: & saluabit populum meum de manu Philistinorum: quia respexi populum meum, venit enim clamor eorum ad me.

17 Cumque aspexisset Samuel Saulem, Dominus dixit ei: Ecce vir quem dixeram tibi, iste dominabitur populo meo.

18 Accessit autem Saul ad Samuelem in medio portae, & ait: Indica, oro, mihi ubi est domus Videntis.

19 Et respondit Samuel Sauli, dicens: Ego sum Videns. ascende ante me in excelsum, ut comedatis mecum hodie, & dimittam te mane: & omnia quae sunt in corde tuo, indicabo tibi.

20 Et de asinis, quas nudius tertius perdidisti, ne sollicitus sis, quia inuenta sunt. Et cuius erunt optima quaeque Is-

8 Et addidit^z excussus ad respondere ad Saul: & dixit: Ecce inuenta fuit in manu mea quarta Sicli argenti: & dabo viro ELOHIM, & annuntiabit nobis viam nostram.

9^a Faciebus in Israel Sic dixit vir in ambulare eum ad quærere ELOHIM: b Ambulate, c & ambulauimus vsque ad videntem: quia^d Prophetæ^e die, vocabitur^f faciebus videns.

10 Et dixit Saul excusso suo: Bonum verbum tuum; g ambula ambulabimus. Et ambulauerunt ad urbem, quia ibi vir ELOHIM.

11 Ii ascendentes in^h ascensione urbis, & ij inueneruntⁱ excussas exeuntes ad haurire aquas: & dixerunt eis: An^k existentia in isto videntis?

12 Et responderunt ad eos, & dixerunt: l Existentia, ecce^m faciebus tuis: festina nunc, quiaⁿ die venit urbi; quia sacrificium die populo in Excelso.

13° Secundum venire^p vos urbem, sic inuenietis eum in antequam ascendet in excelsum ad comedere; quia non comedet populus vsque ad venire eum: quia ipse benedicet sacrificium: post sic comedent^q vocati: & nunc ascendite, quia eum secundum diem inuenietis eum.

14 Et ascenderunt urbem: ij venientes in medio urbis, & ecce Samuel exiens^r occursum corum, ad ascendere Excelsum.

15 Et IHVH^f reuelauit aurem Samuelis, diem vnā faciebus venire Saul, ad dicere:

16^t Secundum tempus crastino mittam ad te virum de terra Benjamin, & unges eum^u ductori super populum meum Israel: & saluabit populum meum de manu Pelisthim: quia vidi populum meum, quia venit clamor eius ad me.

17 Et Samuel vidit Saulem: IHVH^x respondit eum: Ecce virum, quē dixi ad te, iste y praeualebit in populo meo.

18 Et accessit Saul ad Samuel in medio portae, & dixit: Annuntia, obsecro, mihi^z ubi^a isto domus videntis?

19 Et respondit Samuel ad Saul, & dixit: Ego Videns: ascende^b faciebus meis excelsum, & comedetis mecum^c die: & dimittam te in mane: & omne, quod in corde tuo annuntiabo tibi.

20 Et^d asinabus^e ablati tibi, f die g tres dierum, non pones cor tuum eis, quia inuenta fuerunt: & cui omnis

^z ut v. 5. Sic infra 71. 10. 22. 27.

^a datiuus. Ad facies, ante, olim Sic in fine versus. & v. 13

^b Agitedum e vt ambulemus, & eamus

^d datiuus: propheta e hodie

^f datiuus. ad facies, ante g agedum h ascensu, gradu, cliuo i pueras, puellas k est hic videns?

^l est m datiuus. ad facies tuas: n hodie Sic statim. o circa p vestrum

^q inuitati Sic v. 22.

^r in occursum

^s rexit

^t Hoc ipso tempore

^u inducōrem

^x alloquutus = fuit

^y continet, concludet

^z ubinam a istud, ista b datiuus. ad facies meas, ante me, me. cum c hodie d datiuus. de e perditis, pereuntibus, amissis f hodie g ternarius, vel ternario

rael nonne tibi & omni domui patris tui?

21 Respondens autem Saul, ait: Numquid non filius Iemini ego sum, de minima tribu Israel, & cognatio mea nouissima inter omnes familias de tribu Benjamin? quare ergo locutus es mihi sermonem istum?

22 Assumens itaque Samuel Saulem, & puerum eius, introduxit eos in triclinium, & dedit eis locum in capite eorum qui fuerant inuitati. erant enim quasi triginta viri.

23 Dixitque Samuel coco: Da partem, quam dedi tibi, & precepi ut reponeres seorsum apud te.

24 Leuauit autem cocus armum, & posuit ante Saul. Dixitque Samuel: Ecce quod remansit, pone ante te, & comede: quia de industria seruatum est tibi, quando populum vocaui. Et comedit Saul cum Samuele in die illa.

25 Et descenderunt de excelsio in oppidum, & locutus est cum Saule in solario: strauitque Saul in solario, & dormiuit.

26 Cumque mane surrexissent, & iam elucesceret, vocauit Samuel Saulem in solario, dicens: Surge, & dimittam te, Et surrexit Saul, egressique sunt ambo, ipse videlicet, & Samuel.

27 Cumque descenderent in extrema parte ciuitatis, Samuel dixit ad Saul: Dic puero ut antecedit nos, & transeat: tu autem subsiste paulisper, ut indicem tibi verbum Domini.

expetitia Israelis, an non tibi, & omni domui patris tui?

21 Et respondit Saul, & dixit: An non filius Iemini ego de paruis baculorum Israelis & familia mea minor de omnibus familiis baculorum Benjamin? & ad quid loquutus fuisti ad me secundum verbum istud?

22 Et accepit Samuel Saulem, & excussum eius, & venire fecit eos in exedram: & dedit eis locum in capite vocatorum: & ij sicut triginta viri.

23 Et dixit Samuel mactatori: Da portionem, quam dedi tibi, quam dixi ad te, Pone eam tecum.

24 Et eleuauit mactator coxam, & quod super eam, & posuit faciebus Saulis, & dixit: Ecce superrelictum pone faciebus tuis, comede, quia stationi obseruatum tibi, ad dicere: Populum vocaui. Et comedit Saul cum Samuele in die ipsa.

25 Et descenderunt de excelsio, urbem: & loquutus fuit cum Saul super lectum.

26 Et manicauerunt: & fuit secundum ascendere auroram, & vocauit Samuel ad Saul in lectum, ad dicere: Surge, & dimisi te. Et surrexit Saul: & exiuerunt duo ij, ipse, & Samuel foras.

27 Ii descendentes in extremitate urbis, & Samuel dixit ad Saul: Dic excusso, & transiit faciebus nostris: Et transiit. Et tu sta secundum diem, & audire feci te verbum ELOHIM.

h Biniamin
i virgarum,
extensio-
num, tri-
buum *Sic*
starim.
k minoren-
nis, infima
l præ
n cœnacua-
lum:
o summo,
præcipuo,
primo
p quasi, cir-
citer
q pro, viri
r magiro, co-
quo, lanioni
Sic v. 24.
s partem,
distributio-
nem
t crus, tibi-
am, armum
Vide Exod. 19. v. 22.
u reliquum,
residuum.
x in statum-
tempus

y dilucula-
uerunt
z circa
a vt dimit-
tam
b ambo ipsi
c vt transeat
d datiuus, ad
facies nos-
tras, ante nos
e vt audi-
re faciam
vel vt indi-
cem *Sic* &
annuntiabo
tibi,

COMMENTARIA.

VERS. 1.
ק"ש

OMINE CIS.] Heb. Kisch, si libet interpretari, hæc omnia significare possit, Perplexum, Intricatum, Rigidum, Durum: Inquisitorem, Collectorem: Complicatorem, Illaqueatorem, Quisquilatorem.

אביאל

ABIEL.] Exponitur, Pater meus-Fortis, vel Pater meus Deus. Hic i. Paralipomen. 8. v. 33. appellatur (Ner.)

צור

SEROR.] Heb. Tzeror, sonat, Colligatorem, Fasciculum, Loculum, vel Arctatorem, Hostem.

בכורה

BECHORATH.] redditur, Primogenitura.

APHIA.] Heb. אפיה Aphiach, possis exponere, Afflatorem, Perflatorem, Aspiratorem, seu Fauillam.

VIRI IEMINI.] Hunc virum Iemini, quidam interpretantur, Iehielem patrem Gabonitarum, de quo i. Paralipom. 8. vers. 29. & cap. 9. v. 35.

FORTIS ROBORE.] id est, bellicosus, pugna, arte militari clarus, refertur ad Cis. Alij: Heros fortis. Nonnulli: Valens robore, propriè: Præualidus virtutis, seu strenuitatis.

NOMINE SAUL.] obseruant, Saulis nomen significare, Postulatum, Exoptatum, Exoratum, Mutuatum, Accommodatum per vocationem. Sic enim accipitur hæc vox supra cap. i. v. 28. Hoc nomine primum regem populi Dei dictum esse prælagio, notant, quod à Deo per Samuelem prophetam ad regni gubernationem primum accomodatus fuerit. Sic etiam Paulum Apostolum nomen suum, quod idem cum huius regis fuit, ad vocationem suam accommodasse, Roman. i. v. i. [Paulus seruus Iesu Christi, vocatus Apostolus, segregatus in Euangelium Dei, &c.] Alij etymon nominis inde deducunt, quod primus Israelitarum rex rogatione & postulatione populi

VERS. 2.
שאל

populi fuerit. quasi rei post gesta vaticinio iam ante nomen acceperit.

ELECTVS.] בַּחֹרֶר *Bachur*, *electus*, scilicet, ex grege, vel cœtu ad munia publica gerenda siue domi, siue militiæ. *Iuuenem* plerique reddunt.

ET BONVS.] subaudiunt, *forma*, vt Genes. 6. v. 2. id est, pulcher, formosus, elegans, q. d. florens ætate, & forma.

AB HUMERO ET SVRSVM EMINEBAT SVPER OMNEM POPVLVM.] Quidam reddunt: *ab humero suo sursum-versus altior erat toto populo*. Alij: *nam ab humero suo & supra procerior erat omni populo*. Sic infra cap. 10. v. 23. Haud aliter Virgilius lib. 7. *Æneidos*, de Turno:

— & toto vertice supra est.

VERS. 4.

IN TERRAM SALISA.] Heb. שַׁלִּישָׁה *Schalischab*. Notant, hanc regionem fuisse planam in tribu Benjamin, è 2. Regum 4. v. 42. Significat, *Tertiariam*, *Triariam*; fortasse quod in tres partes diuisa esset, vel quod optima esset, & digna principibus viris, qui שַׁלִּישָׁה *Schalischim* Hebræis dicuntur. Sic Hispanicè quàm bonitatem & amœnitatem terræ laudamus, solemus dicere, *Tierra de reyes*, *tierra de principes*. Vide Genes. 19. vers. 22.

IN TERRAM SALIM.] Heb. שַׁעֲלִים *Schalghalim*. Aliqui volunt, huius terræ oppidum Ioannis 3. v. 23. *Salim* corrupta voce dictum, vt hîc in Nostro: eamque regionem singulari numero appellari terram Sughalis, infra Cap. 13. v. 17. non procul Ghilghale ad Iordanem. A vulpibus nomen accepisse videtur, quod iis plurimum abundaret, vt sanè tota Chenahanæa. Vide Iudicum 15. v. 4. Chaldaus exponit: *In terram Australem*.

VERS. 6.

VIR DEI.] id est, propheta, seu videns, vt exponitur v. 9.

DE VIA NOSTRA, PROPTER QVAM VENIMVS.] Heb. *viam nostram*, *super quam ambulauimus*. Exponunt, id est, *causam* viæ nostræ, propter quam venimus, siue ob quam hoc iter suscepimus, quasi dicat, si forte indicabit nobis vbi sint asinæ patris tui, quarum causâ hoc iter suscepimus. Quidam: *viam nostram, per quam ambulemus*. Alij: *forte indicabit nobis viam nostram, ad id, cuius causâ profecti sumus*, id est, qua via nobis eundum est, vt asinas istas inueniamus. Nonnulli, *viam nostram*, id est, fructum vel finem intentum per viam nostram, *per quam hactenûs ambulauimus*. Sic infra vers. 8.

VERS. 7.

QVID FEREMVS AD VIRVM DEI?] Aliqui volunt, istos putasse, prophetam Dei accipere munera, vt diuini & arioli faciebant. Alij exponunt, quasi dicat, inciuile esset sine honorario eum accedere, ante ignotum.

IN SITARCIIIS NOSTRIS.] De hac vocè hæc habuimus, quæ in Commentarios mittere possemus. *Sitarcia* Græcis est annona, præcipuè verò annona militaris, quæ militibus dabatur stipendij loco in singulos menses, qua voce vtuntur Aristoteles lib. 2. *Oeconomicôn* & Polybius lib. 5. *stellaturam*, *canonem frumentarium* quidam interpretantur. Apulejius lib. 2. *Asini*: [*Hæc enim sitar,*

cia nauigium Veneris indiget Sola.] S. Hieronymus in Vita Malchi Monachi: [*Et nouâ sitarciâ refocillati*.] id est, annona & comæatu. Et in cap. 3. ad Titum, ad v. 13. [*Præcipit itaque Tito, vt quoniam de Creta ad Græciam nauigaturi erant, non eos faciat sitarciis indigere, sed habere ea, quæ ad viaticum necessaria sunt*.] S. Augustinus Tractatu 2. de Cantico Nouo, cap. 2. [*Præparemus sitarcias, apprehendamus, & ascendamus nauem fidei*.] Et cap. eodem: [*Vide Apostolum Paulum hoc nauigium ascendentem, & quamplurimos inuitantem, quando dicebat: Habentes victum & tegumentum, his contenti simus, quid aliud quàm competentem sitarciam imponendam esse monstrabat*.] Componunt Græcè à σίτος frumento, vel σίτιος, cibo, & ἐξάρκω sufficio, quasi dicas, *cibus sufficiens*. Pro vase repositorio accepit S. Isidorus lib. 20. *Originum*, cap. 9. [*Sitarcia nauarum sunt, ab eo, quod suta sunt*.] Cùm sit vox Græca frustra quæritur ei etymon Latinum. Thomas Cantipratanus lib. 2. de Apibus, cap. 25. §. 7. [*Nec defuit annona sitarciis, donec superueniente Augusto, &c.*] Videantur vasa seu instrumenta fuisse, in quibus panes, aut cibaria reponerentur. Neque reiicienda prorsus videtur antiqua huius loci lectio: *cistartiis*, forsan efficta voce à *Cista*. Hispanicè *Cesta*.

ET SPORTVLAM NON HABEMVS.] Heb. & munus non est. תְּשְׁכֻרָּה *Teschurab*, aiunt esse, *munus* vel *denarium*, quod ad demerendum aliquem præmitti, & extensis manibus porrigi solet. Vel quod sit dignum propriè, & respectabile, quod magnati alicui offertur. Noster *sportulam* dixit. Est autem Latinis *Sportula*, exigua cœna, vel pecunia, quæ centum quadrantibus, Italicè, *quadrinis*, constabat, quæ deductoribus & anteambulonibus: ac saluatoribus; item & balneatoribus apud Romanos dabatur, vt ex Suetonio, Iuuenale, Martiale, aliisque colligitur. De qua vide Budæum prioribus Annotationibus in Pandectas, Baysium in re Vestitaria, cap. 9. Carolus Stephanus in Re Vascularia, & alios. Asconius Pedianus: [*Sports, sportula, & sportelle nummorum sunt receptacula*.]

VERS. 8.

QUARTA PARS STATERIS ARGENTI.] Heb. *quarta*, *quartale*, *quartarius*, *quadrans*, *quarta-pars sicli argenti*. Exiguum quid erat, & non multo plus vno regali Castellano, seu nummo argenteo Hispanico.

VERS. 9.

OLIM IN ISRAEL SIC LOQVEBATVR VNVSQVISQVE, VADENS CONSVLERE DEVM.] Quidam reddunt: *Antiquitus in Israele sic dicebat quisque, quum profecturus esset ad consulendum Deum*, quasi dicat, priscis illis temporibus tanta erat inter Israelitas pietas, vt in rebus obscuris Deum consulerent per prophetas eius, quos tunc vocabant *videntes*. Exemplum habemus in Rebeka Genes. 25. vers. 22.

VADENS CONSVLERE DEVM.] Heb. *ad querendum, inquirendum, exquirendum, interrogandum, sciscitandum Deum*.

VOCABATUR OLIM VIDENS.] Non solum, quia visiones diuinas videbat, & illis apparebat Deus, atque res occultas illis manifestabat

festabat Deus; & ea ipsi viderent, quæ aliis erant abscondita & inuisa: verum etiam, quia erant veluti aliorum oculi, quorum munus erat, quæ præuiderant, aliis prædicere ac patefacere, ut ea vel facerent, vel cauerent.

VERS. 12. QVIA SACRIFICIUM EST HODIE POPULI IN EXCELISO.] Nonnulli, hinc verum Deo sacrificium pacificorum, immolatum à Samuele præter ordinem, instinctu diuino in excelso quodam loco extra tabernaculum, intelligunt; unde postea manarit præpostera consuetudo populi, sacrificandi in excelsis. Vide Iudicum 21. v. 14. & supra cap. 7. vers. 9. Alij plerique non sacrificium, sed epulum seu conuiuium profanum fuisse volunt: unde hinc vocem זבאח Zebach, non sacrificium, sed mactationem exponunt, synecdochicè pro conuiuium, qua ratione capi obseruant Genes. 31. v. 50. & infra cap. 28. v. 24. & 1. Regum 19. v. 21. Auctor Traditionum: [Sacrificium in hoc loco prandium intelligitur, quod preparauerat Samuel populo in Kalendis.]

IN EXCELISO.] רמה Ramah, aiunt significare sacellum scilicet excelsum, seu altare, ab altitudine & sublimitate, eo quod in altum, & plerumque etiam loco alto & excelso extructa fuerint eiusmodi excelsa, seu sacella, aut altaria. Sed semper in Scriptura dici de alio altari, seu loco ab eo, ubi in templo vel tabernaculo Domino offerebantur sacrificia. Excelsa fere idolis dicata leguntur. Sed &, quæ Domino dicabantur extra templum aut tabernaculum-Conuentus, erant prohibita: licet & illic magni sæpe viri plebi interim addictiores sacrificia fecisse legantur. Hinc quidam pro synagoga, & loco cœtibus sacris habendis destinato accipiuntur. Nos Hispani eiusmodi loca sacra & religiosa Hermitas dicimus, quæ fere in locis eremi altis & excelsis extrui solent. Sic infra vers. 13. & cap. 10. v. 5. Vide Leuit. 26. v. 30.

VERS. 13. AD VESCENDVM.] Exponunt, quia de partibus pacificorum post sacrificium vescerantur. Alij notant, signatè dictum, ad comedendum, non autem, ad sacrificandum, quod contra legem fuisset, iubentem ut coram Deo tantum, id est, in tabernaculo sacrificaretur, Leuit. 17. v. 3. & sequentibus, Deuterom. 12. vers. 5. & sequentibus. Vide paulò ante vers. 12.

BENEDICET HOSTIÆ.] vel sacrificio. Explicant, id est, gratias acturus est hostiæ pacificæ nomine. Alij: quum ipse benedixerit mactationi, id est, conuiuium, epulo, ex lege Deuteronom. 8. v. 10. Notant, Hebræos gratias agere solitos ante prandium. Præterea moris apud ipsos fuisse, ut, qui præerat conuiuium, & gratias egerat præsentium ciborum causâ, illos frangeret & distribueret. Hinc verò tantum mentionem fieri gratiarum actionis, quod fractio & distributio ex more facile subaudiantur. Chaldaus: ipse enim dimisurus est victimam. Hunc morem obseruasse Christum Luca 24. v. 30.

QVIA HODIE REPERIETIS EVM.] Heb. quia sicut die, vel secundum diem, hoc est, hoc ipso temporis articulo inuenietis eum, sic v. 27. Vide Genes. 25. v. 31. & 33. Quidam

somniant esse Hebraismum, sicut die, pro certissime, sine dubio, quàm certum est hodie esse diem.

DOMINVS AVTEM REVELAVERAT AVRICVLAM SAMVELIS.] Vide de hac loquutione Ruth 4. v. 4. Quidam reddunt: Iehoua enim reuelauerat in aurem Semuelli. Notant his verbis, instituti conuiuii causam indicari, & simul ostendi, cur Samuel obuiam eis prodierit: prout etiam ad hunc finem Samuel armum asseruari iusserat, infra vers. 23.

MITTAM VIRVM AD TE.] secreto spiritus ductu, ipso nihil tale cogitante, sed aliud agente.

ET VNGES EVM DVCEM.] נגיד Nahid, aiunt significare eum, qui præstat populo, seu vulgo in rebus tam politicis, quàm ecclesiasticis: principem, ducem, præfulem, antistitem, interpretantur. Alij: antecessorem, præitorem, nimirum qui tempore belli ante exercitum præcedat. Potius annuntiatorem, indicatorem, monstratorem, ductorem, doctorem, significet, nempe eum, qui populo indicet, eumque doceat agenda, ad quem populus respiciat, & omnia referat.

QVIA RESPEXI POPVLVM MEVM.] Quidam exponunt, id est, vidi afflictionem populi mei implorantis opem meam. Alij, id est, prospicere illi statui.

ISTE DOMINABITVR POPVLO MEO.] Heb. Iste praualebit in populo meo. Alij: Iste continebit populum meum. Notant verbum גחזר Ghatzar, significare, continere in officio & coercere, id est, regnabit super populum meum. Aliqui: Iste imperium-obtinebit in populo meo.

ET OMNIA, QUÆ SVNT IN CORDE TVO, INDICABO TIBI.] Nonnulli reddunt: quidquid autem est in animo tuo, iam indico tibi, Nempe quod ad asinas, quæ amissæ erant tibi, &c. quasi dicat, quidquid cogitas ex me sciscitari; quod sequens versus exponit.

ET DE ASINIS, QVAS NVNDIVSTER TIVS PERDIDISTI, NE SOLLICITVS SIS.] Alij conuertunt; Nempe, quod ad asinas, quæ amissæ erant tibi. hodie est tertius dierum illorum: vel die abhinc tertio, ne adhuc tuo animum tuum ad illas: vel ne sis anxius in corde tuo pro illis.

ET CUIVS ERVNT OPTIMA QUÆQVE ISRAEL?] Variè Heb. reddunt: 1. Et ad quem omne desiderium Israël? 2. Sed cuius est omne desiderabile Israël? 3. Ad quem verò attinet, quidquid expetibile est in Israël? id est, & cuius erunt optima quæque ac pretiosa, seu præstantia Israël? q. d. tua sunt; futurus enim es rex in Israël. 4. erga quem autem est totum desiderium Israël? nonne erga te, & erga totam familiam patris tui? quasi dicat, nosti omnium Israelitarum desiderium esse, ut sibi præficiatur rex, prout seniores mihi exposuerunt. supra Cap. 8. v. 5. iam verò cui desert Deus hanc dignitatem nisi tibi, ac proinde familiæ patris tui?

NVMQVID NON EILIVS IEMINI EGO SVM?] Notant, modestè tribus rationibus gradatim regnum deprecari: à tribu omnium infirmissima, ex historia Iudicum 20: à personæ suæ: & à familiæ totius tenuitate.

VERS. 22. IN TRICLINIVM.] לשכח *Lischchah*, No-
ster solet vertere, *exedram*, *gazophilacium*.
Aiunt esse, *Conclauē*, *cameram*, *cœnaculum*,
cubiculum, *cellam*, *aulam*, sed quod hîc dixit
triclinium, satis constat Græcis & Latinis di-
ctum *Triclinium*, & tres lectos stratos, &
basilicam ipsam, siue cœnationem, seu lo-
cum ubi tres lecti sternuntur, in quibus con-
uiuæ cœnabant, seu epulabantur. Num verò
Samuelis tempore vsus iam tricliniorum?
an verò Interpres Latinus voce Romanorum
temporum amplè vsus fuerit pro loco con-
uiuij? in incerto est. Veteres quidem He-
bræos sedentes comedere solitos, non lectis
discumbentes, Philo in Libro Ioseph, dum
de conuiuio, quo Ioseph fratres excepit,
agit, in hunc modum prodit: [*Iussi deinde
sedere iuxta atatis ordinem, (nondum enim discumbendi mos receptus erat) mirabantur &c.*]
qui mos peruetustus aliis gentibus fuit.
Athenæus lib. 1. Cap. 8. [*Apud Homerum
sedentes epulantur:*] & Cap. 14. [*Sedebant in
cœnis heroes, non accumbebant: qui mos, ut in-
quit Duris etiam interdum seruabatur apud Ale-
xandrum regem: is enim aliquando quadraginta
duces in sellis aureis & argenteis veste purpurea
stratis sedentes, ac reclinatos conuiuio excepit.*]
Et lib. 5. Cap. 4. [*Sedebant eo sæculo conuiuæ.
Itaque multis in Locis Homerus ait:*

Deinde in sellis atque thronis sederunt.]

Et Lib. 11. sub initium: [*Apud Adastrum,
optimates ac primarij homines sedentes cœnant.*]
Et paulo inferiùs: [*Autolyco ad opulentum
Ithacæ populum quum peruenisset, nutrix sedenti
(priscos enim ita cœnasse liquet) idem officium
præstitit:*] Virgilius 8. *Æneidos*.

Perpetuis soliti patres considerare mensis.

Vbi Seruius: [*Perpetuis mensis, longis, ad or-
dinem exæquatis sedentum. Maiores enim nostri
sedentes epulabantur: quem morem habuerunt à
Laconibus, & Cretensibus, ut Varro docet in Li-
bris de gente populi Romani.*] *Ætate Samuelis
accubitus in vsu fuisse, indicat, sed non
euincit locus, infra cap. 16. v. 11. de quo ibi
dicemus. Iosephus: [Prophetæ autem dedu-
ctum eum ad conuiuium, accumbere fecit, & fa-
mulum supra alios vocatos.]* Quàm sit garruli-
tatis & ineptiæ plena 23. Diatriba Exercita-
tionis 16. Casauboni aduersus Baronium, de
hoc Samuelis loco, quiuis vel minimùm eru-
ditus facile dijudicet.

ET DEDIT EIS LOCVM IN CAPITE EO-
RVM QVI FVERANT INVITATI.] Obser-
uant, hac collocazione, & armî appositione
cœpisse Semuelem dignitatem Saulis inuita-
tis adumbrare: nam honoratæ portiones
ministrabantur honoratioribus, aut chariori-
bus. Vide in Genes. 43. v. 34.

ARMVM.] Heb. *crus*, *coxam*, & quod super
eam. Hebræi variè elucidant, *coxam*, & quod
erat super illam, id est, & femur quod erat su-
per coxam. Alij *coxam*, & *caudam*. Alij *co-
xam* & *pectus*. Alij *coxam*, & *pulpam*. Ex
nostris quidam: *armum*, & quod erat super
eum, id est, armum integrum, & amplissi-
mum. Nonnulli: *armum quendam*, & quæ hæ-
rebant ei. Hispanicus Interpres, *una espalda
con la carne de enrededor*. Disquirunt aliqui,
Maluenda, In 1. Samuelis.

si id epulum seu conuiuium sacrum & sacri-
ficale ex pacificis fuit, quomodo potuit re-
seruari Sauli coxa seu armus, quæ proprie
sacerdotum erat, Exodi 29. v. 27. & 28. nec
alius ex eo comedere poterat Leuit. 22. v. 10.
Respondent, factum id diuina dispensatione:
vel fuisse armum sinistrum, nam dexter sacer-
dotum erat. Faciliùs se expediunt, qui id
epulum sæculare ac profanum fuisse cen-
sent.

ET POSVIT ANTE SAVL.] Quidam: &
posuit coquus ante Saul. Rectiùs alij: & *posuit
Samuel ante Saul*, honoris causâ, & quia præ-
ses erat conuiuij, ad quem more prisco per-
tinebat partes distribuere. Sic notant, con-
sueuisse veteres, honoratissimos quosque
aut charissimos honoratioribus & præstan-
tioribus conuiuij partibus honorare. Diodo-
rus Siculus lib. 5. Numero 212. de conuiuiis
Gallorum: [*Egregiis autem viris pulcherrimas
carnium portiones honoris causâ apponunt. Quo-
modo etiam poëta, Græcorum optimates Aiace,
quando à singulari cum Hectorē certamine vi-
ctor redierat, remunerantes introducit hoc car-
mine:*

*Rex Telamone sato terga integra tradit ho-
nestans.*]

Athenæus lib. 1. cap. 8. [*Aiace igitur post
certamen cum Hectorē susceptum, bouum tergori-
bus Agamemnon honorario scilicet premio do-
nat. Idem Nestori atate prouecto, ac Phœnici
carnem assam dat. Quin & Menelaus Telega-
cho bouis terga iussit apponi:*

Assa, quæ honoris causâ ministri attulere.]

Et cap. 11. [*Sunt autem in conuiuiis sui præ-
stantissimis viris honores. Diomedes & carnibus,
& pluribus poculis honoratur. Aiace honoris
causa longa terga bouum afferuntur: similiter &
regibus.*]

ECCE QVOD REMANSIT.] Quidam red-
dunt: ecce quod reliquum factum fuerat, id est,
partem, quæ seorsim fuerat asseruata causâ
tuâ, vt exponunt sequentia.

QVIA DE INDVSTRIA SERVATVM EST
TIBI QVANDO POPVLVM VOCAVI.] Aliqui
reddunt: quia in hoc ipsum tempus reseruatum
erat tibi, dicendo, Populum inuitavi. Id est,
quum dixi, Inuitavi & alios præter hos tri-
ginta. Alij: nam ad tempus constitutum serua-
tum est tibi, quum dicerem, inuitavi populum.
Nonnulli: nam in hoc tempus reseruatum fuit
tibi, ex quo dixi, Populum inuitavi, id est, ex
quo indixi, coquo, vt conuiuium inuitatis
pararet. Indixerat coquo Samuel, vt triginta
illis conuiuis triginta portiones appararet:
seorsim tamen vnam seponeret, ac reserua-
ret, nempe pro venturo Saule, idque ex prisco
more, de quo Athenæus lib. 14. cap. 10. ex-
tremo: [*Dionysius Thryphonis filius tradit, olim
priusquam introirent conuiuæ, cuique suam por-
tionem in mensis diuisam fuisse.*]

IN SOLARIO.] Heb. *super tectum*. No-
tant, vt scilicet familiariter colloqueretur.
Solebant enim deambulare præcipuè post
cœnam in tecto, 2. Samuel. 11. v. 2. nam erant
plana tecta domorum, vt hîc Valentia. Vide
in Deuteron. 22. v. 8. Alij: *tectum suum ver-
sus*, vt pote locum secretiorem, ac proinde
Y y commo

VERS. 25.

commodiorem sermonibus habendis, & precibus, Daniel. 6. v. 10. Actor. 10. vers. 9. Sic vers. 26.

VERS. 26. VOCAVIT SAMUEL SAVLEM, DICENS, SURGE, &c.] Norant esse paralepsim, cuiusmodi est Genes. 3. v. 1. Vide ibi: reticentur enim monita Sauli à Samuele data, q.d. post varia & graua monita Sauli data de regno, & voluntate Dei, dixit Samuel ad eum, Surge, &c.

VERS. 27. TU AVTEM SVBSISTE PAVLISPER.] Heb. & tu sta sicut die, vel secundum diem. Quidam

hunc concipiunt sensum: & tu sta feliciter, sicut hodie est dies felicitatis tuæ. Vel traiciunt: & tu sta feliciter, & sicut hodie audire te faciam verbum Elohim, hoc est, ita id certum est sicut certum est esse hodiernum diem. Aliqui: & tu consiste ad tempus. Nonnulli: tu autem consiste hoc ipso die, hoc est, hoc ipso articulo diei, vel hoc ipso articulo temporis, id est, nunc, paulisper. Aliqui: tu autem sta iam, nimirum, ut stans, non sedens, cum reuerentia audias diuinum oraculum. Vide Genes. 49. v. 33. & Numer. 23. v. 18.

CAPVT DECIMVM.

Vngitur Saul in regem à Samuele, datis ac succedentibus signis, prophetat inter prophetas, & missis sortibus à Samuele confirmatur in regem: lex regni in libro scripta, coram Domino reponitur.

Vulg.

Malu.

Act. 13. c. 21.

I Vlit autem Samuel lentunculam olei, & effudit super caput eius, & deosculatus est eum, & ait:

Ecce, vnxit te Dominus super hereditatem suam in principem, & liberabis populum suum de manibus inimicorum eius, qui in circuitu eius sunt. Et hoc tibi signum, quia vnxit te Deus in principem.

2 Cum abieris hodie à me, inuenies duos viros iuxta sepulchrum Rachel in finibus Benjamin, in Meridie, dicentque tibi: Inuenta sunt asinae, ad quas ieras perquirendas: & intermissis pater tuus asinis, sollicitus est pro vobis, & dicit: Quid faciam de filio meo.

3 Cumque abieris inde, & ultra transieris, & veneris ad quercum Thabor, inuenient te ibi tres viri ascendentes ad Deum in Bethel, vnus portans tres hædos, & alius tres tortas panis, & alius portans lagenam vini.

4 Cumque te salutauerint, dabunt tibi duos panes, & accipies de manu eorum.

5 Post hac venies in collem Dei, ubi est statio Philistinorum: & cum ingressus fueris ibi urbem, obuium habebis gregem prophetarum descendendum de excelso, & ante eos psalterium & tympanum, & tibiam, & citharam, ipsosque prophetantes.

6 Et insiliet in te Spiritus Domini, & prophetabis cum eis, & mutaberis in virum alium.

I T accepit Semuel phialam olei, & effudit super caput eius; & osculatus fuit eum: & dixit:

An non quia vnxit te IHVH super hereditatem suam, a ductori?

a in ductorem. ut Cap. 9. v. 16.

2 In ambulare te b die de c coadstare mihi, & inuenies duos homines cum sepulcro Rachel, in termino Benjamin, in Tzeltzach: & dicent ad te: Inuentæ fuerunt asinae, quas ambulauisti ad quærere: & ecce dimisit pater tuus verba asinorum, & d sollicitus erit vobis, ad dicere: Quid faciam filio meo?

3 Et e mutabis de ibi & ulterius, & venies vsque ad f Elon Thabor: & inuenient te ibi tres homines ascendentes ad ELOHIM Beth-El: vnus leuans triu hædorum, & vnus leuans g trium h orbium panis, & vnus leuans i vtris vini.

4 Et postulabunt tibi k paci: & dabunt tibi duos panes, & accipies de manu eorum.

5 Post sic venies ad l Ghibghah ELOHIM, qua ibi m stationes Pelisthim: & erit n secundum venire o te ibi urbem, & incurres p funem prophetarum descendendum de excelso: & q faciebus eorum nablum, & tympanum, & r fistula, & cithara: & ij prophetare se facientes.

6 Et f perrumpet super te spiritus IHVH, & prophetare te facies cum eis: & t verteris u viro alio.

b hodie c coactatione mea, a pud me

d ut cap. 9. vers. 5.

e progredieris, transibis, præteribis

f Quercum, Quercetum

g ternarij h tractarum, tortarum, ut

Exod. 29. 23.

i lagenæ, ut cap. 1. v. 24.

k de pace, in pacem

l collem, cliuuium Dei.

m præsidia n circa

o tuum p cuneum, cateruam, turbam, spiram

q datiuus: ad facies, ante eos

r tibia s irruet, prospere ager.

Sic v. 10. t conuerteris. Sic v. 9.

u datiuus. in virum

alterum

tibi:

7 Quando ergo euenerint signa hac omnia tibi, fac quaecumque inuenerit manus tua, quia Dominus tecum est.

8 Et descendes ante me in Galgala, (ego quippe descendam ad te) ut offeras oblationem, & immoles victimas pacificas: septem diebus expectabis, donec veniam ad te, & ostendam tibi quid facias.

9 Itaque cum auertisset humerum suum ut abiret à Samuele, immutauit ei Deus cor aliud, & uenerunt omnia signa hac in die illa.

10 Veneruntque ad prae dictum collem, & ecce cuneus prophetarum obuius ei: & insiluit super eum spiritus Domini, & prophetauit in medio eorum.

11 Videntes autem omnes qui nouerant eum heri & nudiustertius, quod esset cum prophetis, & prophetaret, dixerunt ad inuicem: Quanam res accidit filio Cis? num & Saul inter prophetas?

Infr. 19. h. 24. 12 Responditque alius ad alterum, dicens: Et quis pater eorum? propterea uersum est in prouerbum: Num & Saul inter prophetas?

13 Cessauit autem prophetae, & venit ad excelsum.

14 Dixitque patruus Saul ad eum, & ad puerum eius: Quo abistis? Qui responderunt: Querere asinas: quas cum non reperissemus, uenimus ad Samuelem.

15 Et dixit ei patruus suus: Indica mihi quid dixerit tibi Samuel.

16 Et ait Saul ad patruum suum: Indicauit nobis quia inuenta essent asinae. De sermone autem regni non indicauit ei quem locutus fuerat ei Samuel.

17 Et conuocauit Samuel populum ad Dominum in Maspha:

18 Et ait ad filios Israël: Hac dicit Dominus Deus Israël: Ego eduxi Israël de Aegypto, & erui uos de manu Aegyptiorum, & de manu omnium regum qui affligebant uos.

Sup. 8. d. 19. 19 Vos autem hodie proiecistis Deum vestrum, qui solus saluabit uos de uniuersis malis & tribulationibus uestris: & dixistis: Nequaquam: sed regem constitue super nos. Nunc ergo state coram Domino per tribus uestras, & per familias.

Maluenda, In I. Samuelis.

7 Et erit, quia uenient signa ista tibi: fac tibi, quod inueniet manus tua, quia ELOHIM tecum:

8 Et descendes y faciebus meis Ghilghal, & ecce ego descendens ad te, ad ascendere facere z ascensiones, ad sacrificare sacrificia pacificorum: a septem dierum expectabis usque ad venire b me ad te: & cognoscere faciam tibi, quod facies.

9 Et erit c secundum d aspicere e eum humerum suum, ad ambulare de cum Semuele: & uertit ei ELOHIM cor aliud: & uenerunt omnia signa ista in die ipsa.

10 Et uenerunt tibi in Ghibghah: & ecce f funis prophetatum g occursum eius, & perrupit super eum spiritus ELOHIM, & prophetae se fecit in medio eorum.

11 Et fuit omnis cognoscens eum de heri nudiustertius, & uiderunt, & ecce cum prophetis prophetauit: & dixit populus uir ad h sodalem suum: Quid istud i fuit filio Kis? an etiam Saul in prophetis?

12 Et respondit uir de ibi, & dixit: Et quis pater eorum? Super sic fuit k prouerbio, An etiam Saul in prophetis?

13 Et l consummauit de prophetae: & uenit excelsum.

14 Et dixit patruus Saulis ad eum, & ad m excussum eius: Quo ambulauistis? Et dixit: Ad quaerere asinas: & uidimus quia non: & uenimus ad Samuelem.

15 Et dixit patruus Saulis: Annuntia, obsecro, mihi quid dixit uobis Semuel.

16 Et dixit Saul ad patruum suum: n Annuntiare annuntiauit nobis, quia inuenta fuerunt asinae. Et o uerbum regni non annuntiauit ei, quod dixit Semuel.

17 Et p conclamauit Semuel populum ad IHVH, Mitzpah.

18 Et dixit ad filios Israël: Sic dixit IHVH ELOHIM Israelis: Ego ascendere feci Israël de Aegypto: & eripui uos de manu Aegypti, & de manu omnium regnorum q prementium uos.

19 Et uos r die s fastidiuistis ELOHIM uestrum, qui ipse t saluans uobis de omnibus malis uestris, & coangustationibus uestris & dixistis ei: Quia regem pones super nos. Et nunc u sta re uos facite faciebus IHVH. x baculis uestris, & y millibus uestris.

Y y 2

20 Et

x quum

y datiuus, ad facies meas, ante me. z holocausta a septenario b meum c circa d faciare, uertere e eius

f spira g in occursum

h socium, proximum, familiarem i quod accidit

k datiuus. in prouerbium

l absoluit, finiit, perfecit, cessauit, desit

m puerum, famulum, ministrum

n certo indicauit

o negotium, rem

p conuocauit

q arctarium, opprimetiū

r hodie s cum fastidio reieci-

stis t opitulans

u statuete, constituite, sistite uos

x datiuus.

per uirgas, extensiones,

tribus uestras. Sic

uers. 20. 21. y datiuus,

ad millia, per chiliarchias,

per duces, chiliarchos re-

stros

20 Et applicuit Samuel omnes tribus Israël, & cecidit fors tribus Benjamin.

21 Et applicuit tribum Benjamin & cognationes eius, & cecidit cognatio Metri, & peruenit vsque ad Saul filium Cis. Quasi erunt ergo eum, & non est inuentus.

22 Et consuluerunt post hac Dominum, utrumnam venturus esset illuc. Responditque Dominus: Ecce absconditus est domi.

23 Cucurrerunt itaque & tulerunt eum inde stetitque in medio populi, & altior fuit vniuerso populo ab humero & sursum.

24 Et ait Samuel ad omnem populum: Certè videtis quem elegit Dominus, quoniam non sit similis illi in omni populo. Et clamauit omnis populus, & ait: Viuat Rex.

25 Locutus est autem Samuel ad populum legem regni, & scripsit in libro, & reposuit coram Domino: & dimisit Samuel omnem populum, singulos in domum suam.

26 Sed & Saul abiit in domum suam in Gabaa: & abiit cum eo pars exercitus, quorum tetigerat Deus corda.

27 Filij verò Belial dixerunt: Num saluare nos poterit iste? Et despexerunt eum, & non attulerunt ei munera: ille verò dissimulabat se audire.

20 Et appropinquare - fecit Semuël omnes baculos Israël & ^z captus fuit baculus Biniamin. ^z deprehensus. scilicet, forte.

21 Et appropinquare - fecit baculum Biniamin ^a familijs suis: & ^b capta est familia Matri: & captus fuit Saul, filius Kis: & quasi fuerunt eum, & non inuentus fuit. ^a datiuus, ad, per familias eius ^b deprehensa. sic mox. ^c rogauerunt, interrogauerunt ^d amplius, ultra

22 Et ^c postulauerunt ^d adhuc in IHVH, An venit adhuc illuc vir? Et dixit IHVH: Ecce ipse absconditus - fuit ad vasa.

23 Et cucurrerunt, & acceperunt eum de ibi: & ^e stare se fecit in medio populi: & excelsus fuit de omni populo, de humero suo, & de supra. ^e statuit-se, stetit-se

24 Et dixit Samuel ad omnem populum: An vidistis, què elegit in eo IHVH, quia non ^f secundum eum in omni populo. Et ^g taratantarizauerunt omnis populus, & dixerunt: Viuet rex. ^f sicut ipse ^g triumphauerunt, vociferati sunt

25 Et loquutus fuit Semuel ad populum iudicium regni: & scripsit in libro, & deposuit faciebus IHVH: & dimisit Semuel omnem populum, virum domui suæ.

26 Et etiam Saul ambulauit domui suæ, ^h in Ghibghah: & ambulauerunt cum eo ⁱ strenuitas, quam tetigit ELOHIM in corde eorum. ^h Ghibghah ⁱ virtus, robur, exercitus.

27 Et filij ^k Belijaghal dixerunt: Quid saluabit nos iste? & spreuerunt eum, & non venire fecerunt ei ^l munus: & fuit sicut cessans. ^k Vide Deuteronom. 13. ^l donum, donarium

COMMENTARIA.

VERS. 1.

ENTICVLAM.] ⁷⁹ pach, proprie, distillatorium, effusorium, phialam, lenticulam, vasculum, pixidem, crossum, lecythum olei. aromatici, confecti, vnguenti, balsami. id est, phialam-paruam plenam balsamo.

EFFVDIT.] quidam vertunt: & colauit, quod minus esse notant, quam effundere, quasi guttatim distillare-fecerit.

ET DEOSCVLATVS EST EVM.] Quidam notant, id fecisse in signum subiectionis, vt Genes. 41. vers. 40. Alij, in amoris & beneuolentiæ, vt Genes. 27. vers. 26. Iosephus obseruat, hæc acta fuisse, quum illi iam egressi fuissent urbem.

ECCE VNXIT TE DOMINVS.] Hebr. An non? quia vnxit te IHVH: Defectiuam orationem plerique intelligunt, ac subaudiendum esse aliquid. Quidam: An non ita res habet, quod vnxit te Iehoua? Grauiissimum & affirmantissimum genus, loquendi Hebræis per

interrogationem. Vide Ruth 3. vers. 1. quasi dicat, Certissimum proculdubio est, quod te Deus vnxit, &c. Alij: An non Dominus vnxit te, &c. quasi dicat, vngo te nomine Dei, & vngendo ducem te constituo, &c. Nonnulli: An non facturus essem? nam vnxit te Iehoua in antecessorem, &c. id est, adhibito vnctionis symbolo constituit te antecessorem, &c. synecdoche. Viderut autem Saul impedimentum attulisse, tanquam vis ipsi fieret insperanti, & ad rei nouitatem obstupescenti: ideoque Samuelem his verbis eum cohibuisse, Quid? nonne facturus essem, quod in mandatis habui à Domino? &c. Sic enim hæc verba exponi flagitat Hebræa distinctio, & rei ipsius argumentum.

QVVMQVE ABIERIS HODIE.] A signis VERS. 2. mox euenturis Saulem confirmat de sua inauguratione, & vocatione, à Deo.

IVXTA SEPVLCRVM RACHEL.] Hebr. Cum sepulcro Rachelis. vel apud sepulcrum Rachelis, prope Beth-lehem. Vide Gen. 35. v. 19. & 20.

IN FINIBVS BENJAMIN.] Sepulcrum Rachelis prope Bethlehem in tribu Iuda erat: sed erant confines ac vicinae sortis Iudae & Benjamin. Vide S. Hieronymum in Matthæi 2. ad v. 18.

מלח

IN MERIDIE.] Hebr. in *Tzeltzach*. Nomen loci esse volunt, quem superioribus verbis circumscribit. Significatum Meridiei ego ex Hebræo hîc non eruo, nisi remote admodum, quasi *Tzeltzach*, sit *Vmbra-ari-da*, quo nomine Austrum circumloquatur, qui sit ficcus & arens. Vel *Vmbra-clara*, quod in meridie ab viciniam solis sint vmbrae clariores. Si diuinare libet, *Tzeltzach*, *Vmbra-candidam* interpretabimur, fortasse, à testudine quatuor columnis è candido lapide imposita, super sepulcrum Rachel. Vide in Genes. 35. vers. 20.

ET INTERMISSIS PATER TVVS ASINIS.] Hebr. & ecce dimisit, deseruit dereliquit, pater tuus, verba, res, negotia, rationes, asinarum, &c. q. d. Non iam curat quod ad asinas attinet perditas, tantum de vobis est sollicitus. Quidam: & ecce omissis pater tuus rebus istis asinarum, &c. Alij: paterque tuus abiecta asinarum ratione. Nonnulli: & ecce pater tuus deseruerat negotium asinarum. antequam scilicet essent inuenta. id est, deposuerat curam & sollicitudinem asinarum, & cœperat sollicitus esse de vobis.

VERS. 3.

AD QVERCVN THABOR.] de voce מלח elon differuimus Genes. 12. vers. 6. & Gen. 13. vers. 18. Plerique hîc reddunt; ad planitiem, vel Conuallem Thabor. Hispanicus Interpres, à la campana, ó enzina, ó alcornoque, de Thabor.

AD DEVM IN BETHEL.] Aliqui exponunt, id est, ut orent Deum, vel sacrificent Deo in Beth-el, vbi erat adhuc altare Iacob: & quia tunc tabernaculum erat desolatum, licebat illic sacrificare: neque solum illic, sed & priuatim. At certum est, tunc arcam fuisse in Karjath-Ieharim, vbi proculdubio erat etiam & tabernaculum, postquam, à Siloh abducta fuit in Bellum Palesthinum, & à Pelisthæis abducta. Vnde alij hîc non ut nomen proprium vrbis Bethel, quæ antea Luza dicta fuit, accipiunt, sed appellatiue interpretantur: ad Deum in domum Dei Fortis. id est, in urbem Iaharimorum, vbi Arca residebat, supra Cap. 7. vers. 1.

VERS. 4.

QVVMQVE TE SALVTAVERINT.] Hebr. Et postulabunt, rogabunt, tibi ad pacem. Quidam: Et salutabunt te cum pace. id est, dicent tibi salutem. Alij: Et interrogabunt te de salute. Aliqui: Et optabunt tibi in pace. Nonnulli: Et imprecabuntur tibi salutem. Pax hîc pro salute, incolumitate, prosperitate, felicitate sumitur.

VERS. 5.

IN COLLEM DEI.] Hebr. in *Ghibbath Dei*. Iosephus: (ad oppidum Gabatha.) Insignis hæc fuit vrbis in sorte Benjamin, patria ipsius Saulis, de qua plenius egimus Iosue 18. v. 24. Tremellius & Iunius ita hunc locum reddunt, & exponunt: [ad collem ipsum Dei. id est, ad editiorem partem Gibbe, vbi est excelsus siue synagoga, locus cœtui sacro destinatus, ideo vocatur collis Dei: colles enim ad hanc rem plu-

rimum adhibebantur: ut in Academia nostra, Cap. 2. ostendimus.] Vide infra vers. 13. Auctor Traditionum: [Collis Dei, vbi propheta habitabant.] Hinc quidam Gabios in Latio dictos volunt, quod ibi publicæ disciplinarum academiae essent. Vide Dionysium Halicarnassæum lib. 1. Plerique *Ghibbah*, seu *Collem Dei*, partem ipsam celsiorem vrbis Ieharimorum intelligunt, vbi posita fuit Arca Dei, supra Cap. 7. vers. 1. Nec desunt, qui *Collem Dei*, interpretentur collem altissimum, & magnum, pari Hebraismo, quo dicuntur *montes Dei*, *cedri Dei*. vbi ob loci opportunitatem positum fuerat præsidium Palesthinorum. Vide infra vers. 10.

VBI EST STATIO PHILISTHIM.] Hebr. pluraliter: quo ibi stationes Pelisthim. Quidam: in quo sunt præf. eli Pelisthim. vel præfides Pelisthim. Alij: vbi sunt præfidia Pelisthaorum. Nonnulli: Ibi sunt stationarij milites Pelisthaorum. Nam quamvis Pelisthæi superioribus bellis attriti essent, nec iusto exercitu audent in fines Israëlitarum irrumpere: at aliquot locis, quæ olim acquisierant, stationarios milites, seu præfidia adhuc retinebant, ac tuebantur. Vide supra Cap. 7. vers. 13. & infra Cap. 13. v. 5.

GREGEM PROPHETARVM.] מבל chebel propriè: funem prophetarum. Notant, ut Græci σπείρας nomine, funem, restim; & cateruam seu cohortem: ita Hebræos paulò liberiori metaphora & significatione voce CHEBEL, & funiculum, & cateruam, cohortem, cœtum, societatem, cuneum, chorum, turbam, collegium denotare. Aptè reddes, Spiram. Festus: [Ennius quidem hominum multitudinem spiram appellat, quum ait: Spiras legionibus nexunt.] Et paulo ante: [Spira dicitur & funis nauticus in orbem conuolutus. Pacuvius: Quid cessatis socij eiicere spiras sparteas?] Ergo imitatione Græcorum Latini spiram dixerunt funem, & hominum multitudinem. Sic infra v. 10.

PROPHETARVM.] Horum frequens mentio in libris Regum; aliquando dicuntur prophætæ, interdum filij prophetarum. Constat inter Hebræos & nostros, fuisse hos viros religiosos, & pios, sacrarum litterarum studiosos, qui legis diuinæ, & sacræ Scripturæ meditationi, ac prophetiæ operam dabant; precibus, & laudibus diuinis decantandis vacabant. Quidam distinguunt, horum alios dictos simpliciter prophetas, quod propriè spiritu prophetico præditi essent: alios, filios prophetarum, id est, discipulos prophetarum. Verum idem genus acceperim prophetas, & filios prophetarum: ut homines, & filios hominum. Hos in collegiis certis vixisse, ex 2. Regum 6. colligitur. Nec omnes propriè prophetas futura præuidentes intellexerim: sed tantum quosdam, nempe præstantiores inter eos. Erant horum collegia in Bethel, & in Iericho, vti suis locis videbimus.

DESCENDENTIVM DE EXCELISO.] id est, de loco alto & sublimi, vbi Sacellum aliquod seu altare Deo dicatum, aut Synagoga aliqua, seu Sacer locus esset, ecclesiasticis cœtibus destinatus. Vide supra vers. 12. Ca-

pitis 9. Fortasè in eo excelso erat domus, aut collegium aliquod prophetarum, in quo prophetae, seu filij prophetarum, piè ac religiosè viuerent studiis sacrarum Scripturarum, diuinis meditationibus & laudibus, & aliis pietatis exercitamentis vacantes.

PSALTERIUM.] נבל *nebel*. Hanc vocem Noster in significato instrumenti musici, psalterium reddere solet, nisi quod 2. Semuel. 6. vers. 5. Isaiæ 5. vers. 12. Amos 5. vers. 23. lyram conuertit; & 1. Paralipom. 15. vers. 28. *nablum*, vel *nablium*. Sanctes hæc annotat: [NEBEL est instrumentum musicum; & dicitur secundum aliquos Chorus, vulgo cornamusa; quod sit instar utris pleni: adiunguntur enim fistula perforata, aut calami perforati, à quibus egreditur dulcis sonus. Interpretes nunc psalterium, nunc lyram transferunt.]

Forsterus: [NEBEL, vas seu instrumentum musicum habens formam utris seu lagenæ, quocunque nomine appellaueris, modo scias à vacuitate habere nomen. Suidas scribit *nabla* organi esse speciem: & alibi inquit: psalterium organum est musicum, quod *naula* etiam vocatur. Vnde quidam pro psalterio; aliqui pro lyra; nonnulli pro choro: alij pro fistula vtriculari interpretantur. Iosephus lib. Antiquit. 7. cap. 12. scribit ננר *cinor*, citharam decem habuisse chordas, & plectro percutit solitum: NEBEL verò duodecim chordas, & tangi consueuisse digitis. Vnde verisimile est, fuisse vas seu instrumentum nostræ chely, seu testudini non dissimile.] Eadem habent Forerius in Isaiæ 5. vers. 12. Mercerus in Thesauro, Marinus in Arca. Pomarius existimat esse, quod vulgo *Laud* appellamus. Schindlerus ait: [NEBEL instrumentum musicum, vtri simile, & habens chordas, quæ pulsantur. Instrumentum musicum, in quo sunt decem foramina. *Nablium*.] Buxtorfius: [NEBEL, *nablium*, instrumentum musicum. Iudei Germani *panduram* interpretantur.] Pandura Græcis est musicum instrumentum trichordon, quod Hispanicè vocamus *rabel*. Diuersum longè est, quod Valentinè vocamus *pandero*.

SINEBEL est, quod Græci & externi vocant, *naulam*, vel *nablam*, vel *nablon*, vel *nablion*, vel *naulion*, voce consentiente, vt apparet cum primis verisimile, ab Hebræis eos & rem & nomen mutuatos; de eo ista ex auctoribus accepimus. Strabo lib. 10. p. 471. [Instrumentis quoque plerisque nomina sunt *Barbara*, *nabla*, & *sambuca*, quæ & *barbitos*, &c.] Rectè, nam NEBEL purum putum Hebraicum est. Ouidius lib. 3. de Arte amandi:

*Disce etiam duplici genialia naulia palma
Vertere, conueniunt dulcibus illa modis.*

naulion, seu *nablion* diminutiua formâ Græcis dicta, plerique existimant. Athenæus lib. 4. cap. 23. [Nablan vocant, quod Sopater Parodus in Poëmæ cui titulus est *Porta à Phœnicibus inuentum fuisse ita scripsit.*

Neque Sidonij nabla

Streptus è faucibus personans fidibus excitatur.

Idem in Mystaci seruulo:

Inter alia musicorum instrumenta nabras suauiter canorus est:

Cuius lateribus affixa lotus inanima

Emittit spirantem & animatam musam, voluptatèque affert,

*Chorum versus decantantem exhilarans, ac
Bacchico furore commouens.*

Philemon in Adultero:

*A. Adesse, Parmeno, hic oportuit tibicinam,
Vel nablam quandam. B. nabras quidnam
quæso est?*

*A. Hoc tu nescis, attonite, stupide? B. Per
louem haud noui.*

*A. Quid ais? nabras quid sit ignoras? Quid
bonum sit mehercle,*

TV NESCIIS.] Hæc ex Sopatro & Philemone Athenæus. Iulius Pollux lib. 9. cap. 9. §. 2. [Ceterum & *naula* meminit Philemon: Adesse, Pharmeno, hic oportuit tibicinam, vel *naulam* quandam.] sed quod Sopater *nablon* Phœnicum inuentum fuisse ait, rectè, quod propriè Hebræorum fuerit. Secus Clemens Alexandrinus lib. 1. Stromatum, cap. 7. quum ait: [Iam verò aliud quoque genus Cappadoces primi inuenerunt, id, quod *nablium* appellatur.] Iosephi verba de *nablo* sunt 7. Originum, cap. 10. [Cinnyra, vel Cithara decem chordis intenditur, & plectro pulsatur: Nabla duodecim sonos continet, sed digitis carpitur]

Equidem si Hebraicum vocis NEBEL etymon attendatur, quod est à vacuitate, seu vtre, facile existimare possumus, NEBEL, esse *fistulam-vtricularem*, Hispanicè, *gayta-borra chera*. At reclamant Iosephus, & exteri Scriptores, qui *nablium* fidibus constare, & digitis, seu manu carpi produnt. Verba Ouidij superius posita nostrum *pandero* innuunt, quod vtrâque palmâ pulsatur. Plurium sententia est, in quam nos facile imus, Hebraicum NEBEL, & Græcum *psalterion*, quod LXX. & Noster solent NEBEL transferre, vnum omnino & idem esse instrumentum musicum, decem chordis aut fidibus constans, rectis, quidem, nam iacentibus, aut obliquis, quod nos *harpam* vocamus: tamen si *harpa* nostra pluribus instructa sit chordis vt facile tempus plura quotidie adiicit: distinctum prorsus ab eo, quod nunc vulgo *psalterium*, vel *psalterinum* appellant. Cicero Oratione 30. de haruspicum responsis, *psalterium* vocat, quod cur à *nablo* Henricus Stephanus in Thesauro discriminet, nulla apparet ratio, Vide de *nablo* eruditè differentem Angelum Politianum in Centuria Miscellanea, cap. 14. Sed & de psalterio dicemus seorsim ad Psalm. 32. vers. 2. Videntur autem prophetae isti ante se tulisse eiusmodi instrumenta musica, vel pompæ & lætitiæ causa, vt in sacris apud nos supplicationibus fieri solet: vel quod illis vterentur pro incitamentis ad prophetandum, vt apparet ex 2. Regum 3. vers. 15.

IPSOS QVOQUE PROPHETANTES.] Quidam ex Chaldæo interprete exponunt, idest, laudes diuinas, & hymnos, psalmos, & encomia, atque cantica, certa quadam spiritus vi abreptos, & incitatos, in honorem Dei. canentes, ad musica instrumenta: quæ ratione id verbum accipi notant 1. Paralipom. 25. v. 1. Alij, reuera spiritu diuino futura

futura prædicentes, & occulta, arcanaque voluntatis diuinæ annuntiantes. sic vers. 6. & 10.

VERS. 6. ET INSILLET IN TE SPIRITVS DOMINI.] Heb. *Et irrumpet, inuadet, super te spiritus IHVH.* Vim huius verbi & loquutionis accuratè enucleauimus in Iudic. 14. vers. 6. Sic infra vers. 10, Vide Cap. 16. vers. 13.

ET PROPHETABIS CVM BIS.] sumitur verbum *prophetandi*, vt paulo ante vers. 5. Atque vtrobique vsurpatur coniugatio Hithpahel, vt sanè mihi videtur ad indicandum magnam, & extraordinariam vim diuini spiritus: & quod prophetandi munus tunc temporarium tantum in Saule fuerit, ad consignandum eo miraculo nouum regni decus. Vnde ex verbo reddes: *Et prophetabis impulsus.* vel *prophetare te-facies.* seu *prophetam-ages.* Vide similem loquutionem Numeror. 11. vers. 25. sic infra vers. 10. & cap. 19. v. 20. & sequentib.

ET MUTABERIS IN VIRVM ALIVM.] exponunt, id est, animus tuus eo spiritus dono repente imbuetur, quod ad obeundum regium munus pertinebit, & temporario prophetiæ dono de eo confirmabitur. Vel aliam mentem accipies à Deo, maiorem sapientiam, & magnanimitatem. Nec est dubium, tunc Saulem, vel dono prophetiæ ad tempus sibi concessio, vel externis aliquot & patentibus signis, maiores spiritus, quàm pro conditione, ostendisse, atque ingentem animum regno dignum palam præstulisse. Vide consimilem rem Numer. 11. vers. 25.

VERS. 7. FAC QUÆCVMQVE INVENERIT MANVS TVA.] id est, fac quidquid tibi venerit in manum. q. d. ne timeas bellum suscipere contra hostes, si ita res ferat. Quidam. *fac tibi quacumque in manum tuam inciderint.* Alij: *fac tibi, quod obuenerit manui tuae.* id est, prout te vocatum senseris, ita ambulato, & suo tempore regem te præsta, vt fecisse legitur infra cap. 11. vers. 7. & cap. 13. vers. 2. & 3. Hispanicus: *Lo que ballare tu mano.* aut, *lo que te viniere à la mano.* q. d. *lo que bien te pareciere.* Chaldaus exponit: *para tibi instrumenta regni,* id est, ea quæ ad regnum sunt necessaria.

VERS. 8. ET DESCENDES ANTE ME IN GALGALA.] Explicant, nimirum, quum ea gesseris, quæ obuenerunt manui tuæ contra Hammonitas, de quibus cap. sequenti. Notant autem Gilgalem hîc dici, quia fuit quidem Mitzphæ designatio conuentus, infra vers. 17. sed Gilgale habita sunt comitia regni ad consecrationem & confirmationem regis, infra cap. 11. vers. 14. & 15. & cap. 12. vers. 1. & sequentibus: idque solemnî ritu, qui sequentibus verbis exponitur, & latius cap. 11. vers. 14. & 15.

VT OFFERAS OBLATIONEM, ET IMMOLES HOSTIAS PACIFICAS.] Heb. *ad offerendum holocausta, & sacrificandum sacrificia pacificorum.* ambigua sunt, & ad Saulem referri possunt, vt fecit Noster; & ad Samuelem, vnde alij vertunt: *vt sacrificem holocausta, & immolem sacrificia gratulatoria.* Sed

Hebræa aptè ad vtrumque simul referri possint, vt offeramus holocausta, & sacrificemus, &c. Idque intelligendum volunt, rite per sacerdotes, & coram Arca; eò enim Arcam adductam existimant, infra cap. 11. vers. 15. & cap. 13. v. 9.

SEPTEM DIEBUS EXPECTABIS.] Nam hoc, inquit, spatium indicendo conuentui maximo, comitiisque regni, & congregando populo Israelis intercedere oportuit.

ITAQVE QVVM AVERTISSET HVMERV SVVM, &c.] id est, simul atque digrediebatur ab illo.

IMMUTAVIT EI DEVS COR ALIVD.] id est, immisit in eum aliam mentem, alium animum à priore, nempe cor siue animum regium, & spiritus regios indidit. Quidam: *vt Deus cor eius aliter mutaret.* Alij: *vt mutaret ei Deus cor in aliud,* id est, vt ei iam regni curas iniiceret.

ET ECCE CVNEVS PROPHETARVM.] Vide infra cap. 19. v. 20.

RESPONDITQVE ALIVS AD ALTERVM.] Heb. *& respondit vir de ibi,* id est, de illo loco, qui illic aderat ex populo illo, qui sciebat antea Saulem non fuisse prophetam. Quidam reddunt: *Respondens autem quidam ex eo loco, &c.* fortassis vnus aliquis ex illorum Prophetarum numero.

ET QVIS PATER EORVM?] quasi dicat, quis est ductor istorum? quis instruxit, aut ducit hunc chorum prophetantium? quis est huius pompæ choragus? sic Hispanicè, quum simile quippiam nouum & mirandum videmus, solemus dicere, *quien quia esta dança?* Quis talium rerum est auctor? Aliqui: *at quis est pater istorum?* id est, institutor, doctor, magister, auctor, quasi dicat, an putatis hos prophetas esse, eò quod tantum ab hominibus instituti sunt, quasi magisterio, & disciplinâ facti sint prophætæ: & non potius quod diuinitus prophetandi donum acceperunt? non homo spectandus est, sed suscipiendus Deus donorum, & vocationum auctor, & glorificandus in hominibus etiam abiectissimis, atque imperitissimis: vt de se loquitur Paulus Galat. 1. v. 24. Aliæ interpretationes frigent.

NVM ET SAUL INTER PROPHETAS?] Notant, Adagium dici de eo, qui aliquid præter expectationem præstat. Erasmus ait vsurpari de eo, qui repente mutatus est. Gilbertus Cognatus, de eo, qui se alieno gregi, aut munerî immiscet. Vide infra cap. 19. v. 24.

ET VENIT AD EXCELSVM.] Quidam reddunt: *Ingressus est ipsum excelsum,* id est, ædem in colle Dei sitam, de quo supra v. 5. Facile est existimare ibi synagogam fuisse, aut locum aliquem sacris cœtibus destinatum, vel collegium, seu cœnobium prophetarum. Vide supra vers. 5.

QVO ABIISTIS?] Quum iste audiisset Saulem prophetasse, rei nouitate permotus studiosius percunctatur, præsertim audita mentione Samuelis.

DE SERMONE AUTEM REGNI NON INDICAVIT EI, QVEM LOQVVTVS FVERAT EI SAMVEL.] Heb. *Et verbum, rem, negotium,* regni

VERS. 9.

VERS. 10.

VERS. 12.

VERS. 13.

VERS. 14.

VERS. 16.

regni non enuntiavit ei, quod dixit Samuel. Anceps sensus: Et verbum regni, quod ei annuntiavit Samuel, non aperuit patruo, vel nec patruo indicavit negotium regni, quod edixerat seu praeceperat Samuel. subaudi, ne cuiquam indicaret, quapropter etiam puerum Saulis prae miserat, quum Saulem vincturus esset, supra cap. 9. v. 27.

VERS. 17. IN MASPHA.] obseruant, illuc tunc arcam apportari & sacerdotem summum cum Vrim & Thummim aduenire iussisse Samuelem, ad mittendas sortes & consulendum Deum, vt satis indicatur infra vers. 22. vide infra cap. 11. v. 15. Alij nolunt Arcam motam suo loco: sed in Mitzphah habitum sacrum conuentum, & in eo inuocato Iehoua missas sortes. Nam erat locus sacris conuentibus, & precibus destinatus. Vide Iudicum 20. v. 1. & infra v. 20.

VERS. 18. ET DE MANU OMNIUM REGVM, QVI AFFLIGEBANT VOS.] Heb. & de manu omnium regnorum opprimentium vos. Sed quia Heb. regnorum est femineum, & opprimentium, masculineum, quidam vertunt: & de manu omnium regnorum ab opprimentibus vos. Sed faciles sunt eiusmodi enallages generum in hac lingua: & alioqui genera sensu conueniunt.

VERS. 19. ET DIXISTIS: NEQUAQVAM, SED REGEM CONSTITVE SVPER NOS.] Heb. & dixistis ei, Quia regem pones super nos. Noster Lo cum Van, accepit pro Lo cum Aleph, & pro ei, dixit, Nequaquam. Quidam: dixistis-que ei, sed regem pone super nos, voluntque, aut sed, redundare, aut subaudiendum aliquid hoc modo: & dixistis ei, Nequaquam acquiescemus verbis tuis, sed regem constitue super nos. Alij: quum dixistis ei, regem praepones nobis, id est, quum dixistis Deo, & mihi prophetae eius, supra cap. 8. vers. 1.

ET PER FAMILIAS.] Heb. per millia vestra, seu per chiliadas vestras, aut per millexaria vestra. Quidam: per chiliarchos, seu duces vestros, subaudi singularum familiarum, quae multae erant in singulis tribubus. Eandem rationem seruat, quam Iosue ex praescripto Domini, Iosue 1. v. 14. & sequentibus; ubi ratio diuinarum sortium per tribus & familias explicatur.

VERS. 20. ET APPLICVIT SAMVEL OMNES TRIBVS ISRAEL.] Heb. & appropinquare fecit Samuel, vel fecitque Samuel vt accederent omnes tribus Israelis. Nimirum coram arca, ubi vnae erant, vnde emittebantur: nam praemissis precibus Deus per sortes consulebatur: preces autem praecessisse indicat versus 22. ubi dicitur: (iterum rogauerunt Iehouam, &c.) sic Actorum 1. v. 24. Vide Iosue 1. v. 14. Alij putant nequaquam eò adductam arcam, aut coram illa extractas sortes, sed in sacro tantum conuentu habito Mitzphah, coram Iehouah, eiusque nomine inuocato peractam eam sortitionem regni. Vide supra v. 17. Vnde quod ait, & accedere-fecit Samuel om-

nes tribus Israel, subaudiunt, ad sortes, id est, quum proiecisset sortes super omnes tribus Israel.

ET CECIDIT SORS TRIBVS BENIAMIN.] Heb. & capta, deprehensa est tribus Benjamin, id est, exiuit, emissa, extracta est sors tribus Benjamin.

VTRVMNAM VENTVRVS ESSET ILLVC?] VERS. 22. Heb. an adhuc aduentaturus est huc ille? id est, an quia abest, vocandus est, vt sistatur coram populo.

ECCE ABSCONDITVS EST DOMI.] Heb. ecce ipse abscondens sese ad vasa. Quidam: ecce abscondit se inter arma. Alij, ecce abditus est, latitat apud vasa, instrumenta, impedimenta. Hispanicus Interpres, entre el bagaje. Insignis locus, quam sit fugienda ambitio!

LEGEM REGNI: ET SCRIPSIT IN LIBRO.] Heb. iudicium, ius, rationem regni. Continebat liber ille iura, leges, & instituta ad regem & ad rempublicam pertinentia, quibus rex non auarè aut tyrannicè, sed iuste & sanctè populo imperare deberet. Erat formula, & totius aequitatis norma administrandae reipublicae. Perit liber ille cum multis aliis. Quidam existimant fuisse libellum, seu indicem regni, quasi notitiam imperij, quot vrbes, & oppida, quantum militum, & armorum, opumque, tributorum, vectigalium, ac virium esset: Latini vocarunt Rationarium, seu Breuiarium imperij, apud Suetonium in Augusto, cap. 28. & 101.

ET REPOSUIT CORAM DOMINO.] id est, in Domo Dei, ante arcam ipsius asseruandum. Quidam, ad latus arcae Domini. Iosephus: [Et librum in tabernaculum Dei reposuit.] Auditor Traditionum: [Coram Domino, id est, coram arca Domini, quae erat in Masphat.]

ET ABIIT CVM EO PARS EXERCITVS.] VERS. 26. Heb. & abierunt cum eo strenuitas. Quidam: & abierunt cum eo exercitus. Alij: comitantes eum copiis. Nonnulli: & ierunt cum eo fortes. Quidam exponunt, id est, laterones, seu vt antiqui vocabant latrones, è quibus fortè postea stationarios milites elegit ad tria millia, infra cap. 13. v. 2.

ET NON ATTVLERVNT BI MVNERA.] VERS. 27. scilicet gratulatoria inaugurationis regni, & in signum subiectionis, vt postea regibus fieri solitum, ostendit exemplum Iosaphathi regis Iudae, 2. Paralipom. 17. v. 5:

ILLE VERÒ DISSIMVLABAT SE AVDIRE.] Participium מַחֲרִישׁ Macharisch variè hîc interpretantur. 1. & fuit vt obmutescens. 2. & fuit veluti surdus, nimirum, ad omnia, quae illi nebulones turbidi iactabant. 3. & fuit veluti tacens, silens, id est, dissimulans. 4. tamen planè conticuit, id est, modeste se continuit. Vide infra cap. 11. v. 12. 5. & fuit tanquam fabricans, machinans. Scilicet, malum illis seditiosis. Vel potius maiora agitabat animo, quam vt se de illis vlcisceretur, curas regni versabat, nihil curans paucorum improbas voces. Exemplum mirum regalis animi.

CAPVT VNDECIMVM.

Saul irruente in ipsum spiritu Domini, diuisisque suis bobus, populum ad bellum conuocat, vincitque Naas regem Ammonitarum, liberatis viris Iabes Galaad, & regnum eius instauratur in Galgala.

Vulg.

Malu.

I Factum est quasi post mensem, ascendit Naas Ammonites, & pugna-
re cepit aduersum Iabes Galaad. Dixeruntque omnes viri Iabes ad Naas: Habeto nos fœderatos, & seruiemus tibi.

2 Et respondit ad eos Naas Ammonites: In hoc feriam vobiscum fœdus, ut eruam omnium vestrum oculos dextros, ponamque vos opprobrium in vniuerso Israël.

3 Et dixerunt ad eum seniores Iabes: concede nobis septem dies, ut mittamus nuntios ad vniuersos terminos Israël: & si non fuerit qui defendat nos, egrediemur ad te.

4 Venerunt ergo nuntij in Gabaa Saulis: & locuti sunt verba hæc, audiente populo: & leuauit omnis populus vocem suam, & fleuit.

5 Et ecce Saul veniebat, sequens boues de agro, & ait: Quid habet populus quod plorat? Et narrauerunt ei verba virorum Iabes.

6 Et insiliuit Spiritus Dominus in Saul, cum audisset verba hæc, & iratus est furor eius nimis.

7 Et assumens utrumque bouem, concidit in frustra, misitque in omnes terminos Israël per manum nuntiorum, dicens: Quicumque non exierit, & secutus fuerit Saul & Samuel, sic fiet bobus eius. Inuasit ergo timor Domini populum, & egressi sunt quasi vir unus.

8 Et recensuit eos in Bezech: fueruntque filiorum Israël trecenta millia: virorum autem Iuda triginta millia.

9 Et dixerunt nuntiis, qui venerant: Sic dicetis viris, qui sunt in Iabes Galaad: Cras erit vobis salus, cum incaluerit Sol. Venerunt ergo nuntij, & annuntiauerunt viris Iabes: qui letati sunt.

10 Et dixerunt: Manè exhibimus ad Maluenda, in 1. Samuelis.

E T ascendit Nachas Ghamonita, & a desedit super Iabes Ghilghad: & dixerunt omnes homines Iabes ad Nachas: b Exscinde nobis fœdus, c & seruiamus te.

2 Et dixit ad eos Nachas Ghamonita: In isto exscindam vobis, in effodere vobis omnem oculum d dextri: & ponam e eam probrum super omnem Israël.

3 Et dixerunt ad eum f senes Iabes: g Remitte nobis h septem dierum, i & misimus nuntios in omni termino Israël: & si non saluans nos, & egrediemur ad te.

4 Et venerunt nuntij k Ghibghah Saulis, & loquuti fuerunt verba in auribus populi: & leuauerunt omnis populus vocem suam, & lacrymati fuerunt.

5 Et ecce Saul veniens post l bouem de agro: & dixit Saul: Quid populo quia lacrymabuntur? & narrauerunt ei verba hominum Iabes.

6 Et m perrupit spiritus ELOHIM super Saul, in audire eum verba ista: & n exarsit nasus eius valde.

7 Et accepit o coniugationem bouis, & p frustauit eam & misit in omni termino Israël in manu nuntiorum, ad dicere: Qui non ipse exiens post Saulem, & post Semuelem, sic q fiet boui eius. Et cecidit pavor IHVH super populum: & exiuerunt r sicut vir unus.

8 Et s visitauit eos in Bezek: & fuerunt filij t Israël tres centi mille: & vir Iehudah triginta mille.

9 Et dixerunt nuntiis venientibus: Sic dicetis viro Iabes Ghilghad. Crastino erit vobis salus in u incalescere solem. Et venerunt nuntij, & annuntiauerunt hominibus Iabes: & lætati fuerunt.

10 Et dixerunt homines Iabes: Crasti

a confedit, castrametatus fuit

b Feri, icesic v. 2.
c vt seruiamus tibi

d dextri-
teris

e istud
f Senatores
g remittere-
fac
h septenariū
i vt mittamus lega-
tos. Sic v. 4.
7. 9.
k Ghibghath

l boues, armentum.
Sic v. 7.

m irruit, inuasit, pro-
spero-egit.
Vide cap. 10.
vers. 6.

n excaudit, accensus est
o coniugiū,
par, xynoria
dem
p dissecuit,
concidit, in
frusta- diui-
sit, dimem-
brauit, trun-
cauit.

q conficie-
tur

r vnanimes.
Sic Iudic. 20.
1.

s numerauit,
recensuit
t ex aliis tri-
bus
u calore, x-
stu, feruore
solis. Sic
vers. 11.

vos: & facietis nobis omne quod placuerit vobis.

11 Et factum est, cum dies crastinus venisset, constituit Saul populum in tres partes: & ingressus est media castra in vigilia matutina, & percussit Ammon usque dum incalesceret dies: reliqui autem dispersi sunt, ita ut non relinquerentur in eis duo pariter.

Suprà 10, d. 27.

12 Et ait populus ad Samuelem: Quis est iste qui dixit: Saul num regnabit super nos? Date viros, & interficiemus eos.

13 Et ait Saul: Non occidetur quisquam in die hac, quia hodie fecit Dominus salutem in Israël.

14 Dixit autem Samuel ad populum: Venite, & eamus in Galgala, & innohemus ibi regnum.

15 Et perrexit omnis populus in Galgala, & fecerunt ibi regem Saul coram Domino in Galgala, & immolauerunt ibi victimas pacificas coram Domino. Et letatus est ibi Saul, & cuncti viri Israël nimis.

stino exhibimus ad vos: & facieris nobis secundum omne ^x bonum in oculis vestris.

x quod bonum videbitur

11 Et fuit de Crastino, & posuit Saul populum tria capita: & venerunt in medio y defidentia in ^z custodia ^a mane: & percusserunt Ghamon usque ad incalecere ^b diem: & fuit, ^c relict, & dispersi fuerunt: & non relict fuerunt in eis duo ^d vnité.

y castrametationis, castrorum

z obseruatione, excubia, vigilia

a diluculi.

id est, tertia

vigilia.

b diei

c reliqui,

Sic statim.

d pariter,

simul.

e morti tra-

detur, peri-

metur

f hodie

g Agitedum

h vt ambu-

lemus

i vt innoue-

mus

k datius,

ad facies.

Sic statim.

l mirum in

modum,

pervaldè,

vehemen-

ter.

12 Et dixit populus ad Samuel: Quis dicens, Saul regnabit super nos? Date homines, & mori-faciemus eos.

13 Et dixit Saul: Non ^e mori-fiet vir in die ista: quia ^f die fecit IHVH salutem in Israël.

14 Et dixit Samuel ad populum: ^g Ambulate, ^h & ambulauimus Ghilghal: ⁱ & innouauimus ibi regnum.

15 Et ambulauerunt omnis populus Ghilghal, & regnare-fecerunt ibi Saul, ^k faciebus IHVH in Ghilghal: & sacrificauerunt ibi sacrificia pacifica faciebus IHVH: & lætatus-fuit ibi Saul & omnes homines Israël ^l usque ad valde.

COMMENTARIA.

VERS. 1.

A A S.] Heb. נַחַשׁ Nachasch, Observatorem, Augurem, Coniectorem: vel arcum, Chalybeum: aut Serpentinum, licet interpretari. Notant occasionem

hic explicari petiti ab Israelitis regis, & omnium eorum, quæ ab octauo capite hucusque narrantur: quod etiam planius confirmat versus 12. cap. 12. Iosephus tamen bellum istud Hammoniticum post euolutum mensem ab in auguratione Saulis contigisse affirmat, sic enim ait: [Mense autem post acceptum regnum elapso, exortum contra Naasen Ammonitarum regem bellum apud omnes ex æquo auctoritatem illi parauit.] Sed Noster sequutus est, quum caput hoc ita orditur: & factum est quasi post mensem ascendit Naas Ammonites. Cum sanè quinque illæ dictiones, factum est quasi post mensem, neque in Hebraicis, neque in Chaldaicis, neque in Græcis, neque in multis Vulgaræ Editionis Latinis codicibus reperiantur: vt haud penitus absurdum sit existimare ab aliquo id assummentum ex Iosepho adiectum fuisse in Latinis exemplaribus. Possint ista conciliari, Nachasum multò ante quàm Iabesum obsideret, infestasse transjordaninam Israelitarum regionem, vt Iosephus clarè describit, & hanc fuisse occasionem Israelitis petendi regis, infra cap. 12. v. 12. sed Iabesum non circumfedisit nisi post elapsum mensem ab in-

auguratione Saulis, de qua præcedenti capite actum.

IABES GALAAD.] Vide, quæ de hac vrbe annotauimus in Iudicum 21. v. 8.

UT ERVAM OMNIUM VESTRUM OCULOS DEXTROS.] Heb. in effodiendo omnem oculum dextri, lateris. Quidam: effodiendo vobis oculum dextrum cuiusque.

VERS. 2.

PONAMQUE VOS OPPROBRIUM IN VNIVERSO ISRAEL.] Heb. & ponam hanc probum super omnem Israel, id est, rem istam, vel factum istud. Quidam: ponamque istud opprobrium super totum Israel. Alij: vt imponam hoc ipsum probum toti Israeli. Nonnulli: probumque hoc vniuerso Israeli impetro. Cherphab, omnia ista complectitur, probum, opprobrium, improprium, ignominia, contumelia, conuicium, dedecus, vituperium, deformatio, dehonestamentum. Quo vocabulo in re simili vsus est Sallustius apud A. Gellium lib. 2. cap. 17. de Q. Sertorio: [Effosso oculo, quo ille dehonestamento corporis maxime letabatur.]

CONCEDE NOBIS.] Heb. remitte nobis. Hispanicè, Afloxa el combate. Quidam: Cessa, desiste à nobis. Alij: Inducias da nobis.

VERS. 3.

EGREDIEREMVR AD TE.] nos, omniæque nostra dedentes, subituri eam legem, quam imperaueris. Vide infra v. 10.

GABAA SAVLIS.] quæ prius Gabaa Benjaminis dicebatur. Vide Iosue 18. v. 24.

VERS. 4.

PER

VERS. 7. PER MANVM NVNTIORVM.] vel per nuntios ipsos Iabesitarum, vt magis permouerent de suis rebus agentes.

ET SAMVEL.] Satis indicat huic expeditioni interfuisse Samuelem, vt etiam docent vers. 12. & 14. infra. Vide supra cap. 7. v. 15.

TIMOR DOMINI.] Heb. *pauor Iehoua*, vel quo Iehouah timebant, vel immissus à Iehouah : vel magnus & vehemens, vt nomen Dei adiici solet ad augmentum.

VERS. 8. IN BEZECH.] Heb. *in Bezek*, id est, in agro Bezeketano. Vide, quæ de hac vrbe notauimus in Iudicum 1. v. 4. si ea est, quam ibi ex S. Hieronymo, & Eusebio descripsimus, inter Sichem, & Scythopolim, poterat rectè vno die inde transito Iordane in Iabes Ghilhad exercitus Israeliticus peruenire.

VIRORVM AVTEM IUDA TRIGINTA MILLIA.] Comprehendunt hîc quoque totam tribum Simeonis, quæ solet tribui Iudæ annecti. Vide Iudicum 1. v. 3. Sed notant minorem multò censerî duarum istarum tribuum numerû, quàm re vera intelligi possit: causam hanc esse volunt, quod Iudæorum & Simeonitarum sedes Pelisthæis conterminæ erant, cum quibus tunc bella gerebantur, & quos tunc timeri oportebat: ac ideo non poterat tam commodè viris exauriri quàm reliquæ tribus. Hanc enim veram esse causam cur tribus Iuda hîc seorsim à cæteris tribubus recensetur.

VERS. 9. SALVS.] Exponunt, id est, auxilium salutare. Sic enim hæc vox passim metonymicè in scripturis accipitur. Sed eos puto confidentissime ita loquutos, vt non solum auxilium salutare, sed certissimam ipsam salutem & liberationem eis promitterent, opè diuina. Sic infra vers. 13.

VERS. 10. MANE EXIBIMVS AD VOS, ET FACIETIS, &c.] Videntur esse verba ironica & sarcasmica: Alij subaudiunt, nisi suppetiæ aduenerint: reticent autem aduentum auxilij, vt reperiantur illi imparati, quasi dicant perstamus in condictis legibus.

VERS. 11. QVVM DIES CRASTINVS VENISSET.] id est, septidui condicti vers. 3. ultimo.

IN TRES PARTES.] Heb. *in tria capita*, id est, agmina, vel turmas. Hispanicus, *en tres esquadrones*. Sic Iudicum 7. vers. 16. cap. 9. 34. 43.

VERS. 13. SALVTEM IN ISRAEL.] Exponunt ali-

qui, salutem vocationis meæ testem, quam prius isti in dubium vocabant. Noëma, quo rationis tantum prior pars explicatur Neque enim putandum est, id Saulem voluisse, vt fontes absoluerentur propter hilaritatem diei illius: sed potius humaniter consuluisse illorum vitæ, & menti, quorum iudicia adhuc non potuerant acquiescere electioni ipsius. Hoc autem consilium pium fuit & humanum, & prudens, quemadmodum & illud Dauidis accipiendum est 2. Samuelis, 19. v. 22. cum quia dubitatio animorum atque nutatio in hominibus humaniter ferenda est, tum quia nihil tam principem, & virum bonum dedecet, quàm vltionis priuatæ species, cuius suspicionem declinare omnibus modis necesse est, vt proberetur cuique administratio. At peccauerunt illi publicè lædentes maiestatem principis, sed excellenti animo & consilio princeps sanare eos potius voluit quàm punire, confirmata sua vocatione euidentissimo argumento opis diuinæ, & suæ virtutis in tam præclara victoria.

DIXIT AVTEM SAMVEL AD POPVLVM.] nimirum, quum adhuc esset ad Iabesum in castris. VERS. 14.

ET INNOVEMVS IBI REGNVM:] Quidam: *vt renouemus ibi regnum hoc*, id est, vt planè ex omnium consensu probatum, & receptum confirmemus. Hæc autem dicit, cum, vt eorum, qui prius Saulem pro rege non agnouerant peccatum leuetur: tum vt omnis impofterum occasio rebellionis præcidatur. Videbat Samuel quosdam animo fluctuare, & non satis pati regem Saulem, vt sanè noua regna difficile figuntur: idcirco nouos ac frequentissimos, etiam armatorum exercituum, indicit Ghilghale conuentus, vt magis magisque consensu omnium, nedum fortitione, vt prius factum fuerat, regnum Sauli confirmetur & stabiliatur.

CORAM DOMINO.] Quidam exponunt, præfente arca Iehouæ: in conuentus enim maximos, per sacerdotes adduci solebat, vt confirmatur ex cap. 14. v. 18. Alij, coram altari Domini, quod illic temporariè fuerat extructum: nam cum Ghilghal locus sacer haberetur, quod ibi primum tabernaculum, & arca in terra Chenahan constituta fuerint, non est mirum extraordinariè erectum ibi altare aliquod, & immolata sacrificia. Vide supra cap. 7. v. 9. & Iudicum 21. v. 4. VERS. 15.

CAPVT DVODECIMVM.

*Samuel populi iudicio probatus innocens Israelem ingratitude arguit,
datis è celo signis, hortaturque vt Domino adhaereant,
non cessans pro ipsis orare.*

Vulg.

Malu.

Ixit autem Samuel ad vniuersum Israël: Ecce audiui vocem vestram, iuxta omnia quæ locuti estis ad me, & constitui super vos regem.

2 Et nunc rex graditur ante vos: ego autem senui, & incanui: porro filij mei vobiscum sunt: itaque conuersatus coram vobis ab adolescentia mea vsque ad hanc diem, ecce presto sum.

3 Loquimini de me coram Domino, & coram Christo eius, vtrum bouem cuiusquam tulerim, aut asinum: si quempiam calumniatus sum, si oppressi aliquem, si de manu cuiusquam munus accepi: & contemniam illud hodie, restituamque vobis.

4 Et dixerunt: Non es calumniatus nos, neque oppressisti, neque tulisti de manu alicuius quippiam.

5 Dixitque ad eos: Testis est Dominus aduersum vos, & testis Christus eius in die hac, quia non inueneritis in manu mea quippiam. Et dixerunt: Testis.

6 Et ait Samuel ad populum: Dominus, qui fecit Moysen & Aaron, & eduxit patres nostros de Terra Aegypti.

7 Nunc ergo state, vt iudicio contendam aduersum vos coram Domino, de omnibus misericordiis Domini, quas fecit vobiscum, & cum patribus vestris:

Gen. 46. a. 5. 8 Quo modo Iacob ingressus est in Aegyptum, & clamauerunt patres vestri ad Dominum: & misit Dominus Moysen & Aaron, & eduxit patres vestros de Aegypto: & collocauit eos in loco hoc.

Iudic. 4. a. 1. 9 Qui obliuiscuntur Domini Dei sui, & tradidit eos in manu Sisara magistri militiae Hasor, & in manu Philistinorum, & in manu regis Moab, & pugnaverunt aduersum eos.

10 Postea autem clamauerunt ad Dominum, & dixerunt: Peccauimus, quia dereliquimus Dominum, & seruiuimus

Et dixit Semuel ad omnem Israël: Ecce audiui in voce vestra, omni, quod dixistis mihi: & regnare feci super vos regem.

2 Et nunc ecce rex ambulare faciens, & faciebus vestris: & ego senui, & decrepito, & filii mei ecce ij ad vos: & ego ambulare me feci faciebus vestris de excussuris meis vsque ad diem istam.

3 Ecce ego, responde te in me praesentia IHVH, & praesentia vincti eius, bouem cuius accepi, & asinum cuius accepi, & quem defraudaui, quem concussi, & de manu cuius accepi operimentum, & abscondi oculos meos in eo: & reuertere feci vobis.

4 Et dixerunt: Non defraudauisti nos, & non concussisti nos: & non accepisti de manu viri aliquid.

5 Et dixit ad eos: Testis IHVH in vobis, & testis vinctus eius die ista, quia non inuenistis in manu mea aliquid. Et dixit: Testis.

6 Et dixit Semuel ad populum: P IHVH, qui fecit Moysen, & Aharon, & qui ascendere fecit patres vestros de terra Aegypti.

7 Et nunc stare vos facite, & iudicaui ad vos faciebus IHVH omnes iustitias IHVH, quas fecit ad vos, & ad patres vestros.

8 Secundum quod venit Iaghakob Aegyptum: & conclamauerunt patres vestri ad IHVH: & misit IHVH Moysen & Aharon, & exire fecerunt patres vestros de Aegypto: & habitare fecerunt eos in loco isto.

9 Et obliuiscuntur IHVH ELOHIM sui, & vendidit eos in manu Sisera principis militiae Chatzor: & in manu Philisthim, & in manu regis Moab: & ceciderunt in eis.

10 Et conclamauerunt ad IHVH, & dixerunt: Errauimus quia dereliquimus IHVH, & seruiuimus Beghalim, & Ghastha

a auscultauit, acquiescit. sic vers. 14. 15. b omnibus, quæ

c datinus. ante facies vestras. sic mox.

d incanescam e apud vos, vobiscum

f pueritiis g me

h coram, e regione, sic statim.

i confregi, contriui,

k conquassauit, conculaui, Sic v. 4.

l oblinimentum, tectum,

m expiationem l vt restituam

n quidquam. Sic v. 5.

o contra uos, apud uos,

p populus, vel quisque p testis est

q statuere vos, sistite vos. Sic v. 16.

r datinus. ad facies

s ad omnes

t exercitus u praelati sunt, pugnaverunt

x Deliquimus, Peccauimus.

y coluimus. Sic v. 14.

20. 24.

Baalim & Astaroth: nunc ergo erue nos de manu inimicorum nostrorum, & seruiemus tibi.

Iudic. 6. c. 14.

11 Et misit Dominus Ierobaal, & Ba-dan, & Iephthae, & Samuel, & eruit vos de manu inimicorum vestrorum per circuitum, & habitastis confidenter.

Suprà 8. d. 19. & 10. c. 19.

12 Videntes autem quod Naas rex filiorum Ammon, venisset aduersum vos, dixistis mihi: Nequaquam, sed rex imperabit nobis: cum Dominus Deus vester regnaret in vobis.

13 Nunc ergo praesto est rex vester, quem elegistis & petistis: ecce dedit vobis Dominus regem.

14 Si timueritis Dominum, & serui-eritis ei, & audieritis vocem eius, & non exasperaueritis os Domini: eritis & vos, & rex qui imperat vobis, sequentes Dominum Deum vestrum.

15 Si autem non audieritis vocem Domini, sed exasperaueritis sermones eius, erit manus Domini super vos, & super patres vestros.

16 Sed & nunc state, & videte rem istam grandem, quam facturus est Dominus in conspectu vestro.

17 Numquid non messis tritici est hodie? inuocabo Dominum, & dabit voces & pluuias: & scietis, & videbitis, quia grande malum feceritis vobis in conspectu Domini, petentes super vos regem.

18 Et clamauit Samuel, ad Dominum, & dedit Dominus voces & pluuias in illa die:

19 Et timuit omnis populus nimis Dominum & Samuelem: & dixit vniversus populus ad Samuelem, Ora pro seruis tuis ad Dominum Deum tuum, ut non moriamur, addidimus enim vniversis peccatis nostris malum, ut peteremus nobis regem.

20 Dixit autem Samuel ad populum: Nolite timere, vos fecistis vniversum malum hoc: verumtamen nolite recedere à tergo Domini, sed seruite Domino in omni corde vestro.

21 Et nolite declinare post vana, quae non proderunt vobis, neque eruent vos, quia vana sunt.

22 Et non derelinquet Dominus populum suum, propter nomen suum magnum: quia iurauit Dominus facere vos sibi populum.

23 Absit autem à me hoc peccatum in Dominum, ut cessem orare pro vobis, &

Ghastharoth: & nunc² eripe nos de manu maleuolentium nostrorum: &^a seruiuimus te.

^a eripe, libera. sic v. 11. a vt colamus

11 Et misit IHVH Ierubbaghal, & Bedan, & Iiphthach, & Semuelem: & eripuit vos de manu maleuolentium vestrorum de circuitu: & habitauistis^b confidentia.

^b confidenter, fiducialiter, secure

12 Et vidistis, quia Nachas rex filiorum Ghamon venit super vos, & dixistis mihi: Non, quia rex regnabit super nos: & IHVH ELOHIM vester, rex vester.

13 Et nunc ecce rex, quem elegistis, quem postulauistis: & ecce dedit IHVH super vos regem.

14 Si timebitis IHVH, & seruietis eum, & audietis in voce eius; & non mutabit^c os IHVH: & eritis etiam vos, & etiā rex, qui regnauit super vos, post IHVH ELOHIM vestrum.

15 Et si non audietis in voce IHVH, & mutabit^c os IHVH: & erit manus IHVH in vobis, & in patribus vestris.

16 Etiam nunc^c stare vos facite, & videte^d verbum grande istud, quod IHVH faciens oculis vestris.

^c consistite^d rem grandem

17 An non^e decurtatio triticorum^f die: & vocabo ad IHVH, & dedit^g voces, & pluuiam: & cognoscite, & videte, quia malum vestrum multum, quod fecistis in oculis IHVH ad postulare vobis regem.

^e messis^f hodie^g clamabo. sic v. 18. h vt det i sonos, tonitrua,

18 Et vocauit Samuel ad IHVH, & dedit IHVH voces: & pluuiam in die ipsa: & timuit omnis populus valde IHVH, & Samuelem.

19 Et dixerunt omnis populus ad Semuelem: interpellare te fac in vsque ad seruos tuos ad IHVH ELOHIM tuum; & non moriemur: quia addidimus super omnia^k errata nostra malum ad postulare nobis regem.

^k delicta, peccata

20 Et dixit Samuel ad populum: Non timebitis: vos fecistis omne malū istud: verumtamen non discedetis de post IHVH: & seruietis IHVH in omni corde vestro.

^l proderunt. m ipsi. n propter nomen suum

21 Et non discedetis: quia post inordinationem; qui non^l proficient, & non eripient, quia inordinatio^m iij.

^o Vide vim verbi Genes 18. v. 27. p datius.

22 Quia non dimittet IHVH populum suum, ⁿ in transiitione nominis sui grandis: quia^o resoluit IHVH ad facere vos sibi^p populo.

in populum^q violatio, absit

23 Etiam ego, ^q profanatio mihi de^r errare^r IHVH, de^r cessare ad inter-

^r peccare, delinquere^s datius. ipsi IHVH, r desistere, desinere

docebo vos viam bonam & rectam.

24 Igitur timete Dominum, & seruite ei in veritate, & ex toto corde vestro. vidistis enim magnifica quæ in vobis gesserit.

25 Quid si perseueraueritis in malitia: & vos & rex vester pariter peribitis.

pellare in vsque ad vos: & ^u jaculabor vos in via bona & recta.

24 Verumtamen timete IHHV, & seruietis eum in ^x fide, & in omni corde vestro, quia videre ^y quod grande fecit vobiscum.

25 Et si malefacere malefacietis: etiam vos, etiam rex vester ^z contra- hemini.

^u jaciā
^x veritate,
constantia,
simplicitate
^y quæ ma-
gnificauit
^z absume-
mini, perde-
mini. vide
vim verbi
Gen
verj.

COMMENTARIA.

VERS. 1.

IXIT AVTEM SAMVEL AD VNIVERSVM ISRAEL.] ibidem in Ghilghale in conuentu illo maximo.

VERS. 2.

ET NVNC REX GRADITVR ANTE VOS.] Hebr. *Et nunc ecce rex ambulans ante vos.* seu *incedit ante vos.* id est, moderatur Rempublicam vestram; Participium מִתְּחַלֵּךְ *mithhallech* ex Hithpahel, significat seriam, grauem, ac verè regiam dignitatem & administrationem, omni cura, auctoritate, apparatu, magnificentiâ instructam. Quidam sensum huius versus ita concipiunt, quasi dicat, quum nunc regem habeatis, ad quem reipublicæ vestræ gubernatio pertinet: & ego ætatis imbecillitate excuser, filij autem mei publica lege in priuatorum conditionem deuenerint: ego me ultro sisto, vt administratæ abineunte ætate à me reipublicæ rationem reddam.

FILIJ MEI VOBISCVN SVNT.] Exponunt, id est, succedent in locum meum, poteritis eos consulere de rebus sacris. Rectius alij, id est, in ordinem redacti sunt, auctoritate iudicium exuri, priuata vobiscum conditione viuunt.

ITAQVE CONVERSATVS CORAM VOBIS.] Hebr. *& ego ambulavi ad facies vestras.* Verbum est formulæ Hithpahel, vnde quidam reddunt; *& ego in publica functione & administratione reipublicæ fui apud vos: moderatus sum vos: rempublicam vestram Iudex gessi.* Alij; *serio & indesinenter conuersatus sum inter vos.* Vide Genes. 5. vers. 24.

VERS. 3.

LOQVIMINI DE ME CORAM DOMINO.] Hebr. *respondete in me coram IHHV.* Quidam: *testificamini contra me, &c.* id est, inculcate me, obiicite mihi subaudi, si potestis. quasi dicat paratus sum audire accusationes vestras, si accusare me vultis, & reddere rationem officij mei. Rectius: Vos testes inuoco & appello in præsentia IHHV, & vncti regis eius, integritatis, moderationis, & abstinentiæ meæ.

CALVMNIATVS SVM.] De notione verbi פָּשַׁע *ghaschak* egimus in Leuitic. 6. vers. 2. Hic variè conuertunt: 1. *cui vim intulerim.* 2. *quem oppresserim.* 3. *cui surripuerim.* 4. *quem circumuenerim.* propriè; *& quem defraudavi.* Noster; *si quempiam calumniatus sum.* id est, si quem opibus suis calumniâ priuavi.

SI OPPRESSI ALIQVEM.] Hebr. *Quem concussi?* ita verbum רָצַח *ratzatz* notant reddi Luca 3. vers. 14. (*Ne quem concutatis.*) Quidam רָצוּתִי *ratzrothi*, hic positum, à רָצַח *ratzah* deducunt, exponuntque: *si cui complacui?* id est, si violavi iudicium ad placendum alicui.

SI DE MANV CVIVSQVAM MVNVS ACCEPI.] כֹּפֶר *copher* notant sumi hic pro *Munere, largitione, quæ datur ad placendum seu conciliandum iudicem, quæ iudicis oculi velut obliti, & testis obcæcantur:* qua ratione accipitur Proverb. 6. vers. 35. Amos 5. vers. 12. variè hic interpretantur: 1. *& de manu cuius tulerim redemptionem.* id est, pretium redemptionis. 2. *& de manu cuius ceperim expiationem, vel propitiationem.* 3. *de cuius vero manu accepimus expiatoriam.* Obseruant COPHER, interdum quoque significare pretium, quo vita hominis redimitur, & Græcis dicitur λύτρον, redemptura, pretium-piaculare: vt Exodi 21. vers. 30. & Exod. 30. vers. 12. Vnde hic negat Samuel, se iudicem vitam hominis morte digni, pretio redemisse; quod præcipitur Numer. 35. vers. 31.

ET CONTEMNAM ILLVD HODIE.] Hebr. *& abscondi oculos meos ab eo.* Diuersimodè interpretantur. 1. *& occultauerim oculos meos ab eo, vel & texerim oculos meos propter eum,* id est, in negotio, causa & iudicio eius: dissimulando scilicet me videre peccatum eius, cui perpecerim propter munera. 2. *& abscondi oculos meos super eo,* id est, si ob acceptum munus, cui quam in iudicio patrocinator fui contra iustitiam, aut dissimulaui in causa non recta. 3. *& faciam calare oculos meos in eo,* hoc est, si accepi quamcunque rem pretio æstimabilem, vt velarem oculos meos ab exequenda iustitia ob ipsum pretium. 4. *vt abderem oculos meos propter illud,* id est, vt ab iniuria cognoscenda muneribus corruptus auerterem me. 5. *si abscondi oculos meos in eo,* scilicet, qui sese pretio redimere volebat, q. d. si teci scelus in eo. 6. *& tegam oculos meos in eo,* id est, vt propter illud pudore suffundar. 7. proprius: *& abscondi oculos meos in eo,* id est, si munus illud me obcæcauit, vt iustum & rectum cernere non potuerim.

RESTITVAMQVE VOBIS.] Hebr. est præteritum: *& restitui vobis,* magno sensu, ac si dicat, non differam, sed hic quamprimùm, exemplo

exemplo restituam : putate iam iam vobis restitutum. Passim hic Hebraismus occurrit, quem alij resoluunt, vt restituam.

VERS. 5. CHRISTVS EIVS.] sic appellauit quoque Saulem, supra vers. 3. & infra cap. 24. v. 11. Quidam notant, ter vñctum Saulem in regem. 1. secretò à Samuele supra cap. 10. v. 1. 2. publicè in Mitzphàh in comitiis regni, ibidem cap. 10. vers. 24. 3. in Ghilghale in maximis Israelitarum conuentibus, supra cap. 11. v. 15. nisi enim publicè & coram populo Saul vñctus fuisset in regem, non eum Samuel ita publicè vñctum appellasset.

VERS. 6. QVI FECIT MOYSEM ET AHARON.] id est, magnificauit, auxit, ornauit, qui eos claros & illustres magnis per eos editis operibus fecit. Sic sumi notant verbum *faciens* Deuteronom. 31. v. 6. & 15.

VERS. 7. ET IUDICIO CONTENDAM ADVERSUM VOS.] Heb. & *iudicauit*, vel *vt iudicem*, ad vos, seu *vobiscum*. Quidam : *vt disceptem*, vel *vt subeam iudicium vobiscum*. Alij : *stetamque me iudicio vobiscum*. Nonnulli : & *contendam vobiscum*.

DE OMNIBVS MISERICORDIIS DOMINI.] Heb. *ad omnes*, vel *per omnes iustitias* IHVH. Notum est in Scriptura, iustitias IHVH; esse iusta & bona opera, beneficia, benefacta, opera misericordiae IHVH, quæ ipse erga homines exercet. Hic quidam iustitias IHVH tam beneficia, quam iudicia eius intelligi volunt, exponuntque : *de omnibus iustis factis* IHVH, id est, tam beneficiis ex promissione, quam suppliciis, ex ipsorum meritis; vt sequens narratio indicat.

VERS. 8. IN LOCO ISTO.] id est, in terra Chénahan citra & ultra Iordanem.

VERS. 9. IN MANV SISARÆ.] Vide historiam Iudicum 4.

IN MANV PHILISTHIM.] Vide Iudicum 10. v. 7.

ET IN MANV REGIS MOAB.] Iudicum 3. v. 12.

VERS. 10. BAALIM ET ASTHAROTH.] Vide supra cap. 3. v. 4.

VERS. 11. BEDAN.] Hunc LXX. Barak intelligunt; Chaldaeus, Hebraei, & nostri ferè omnes *Samsonem*, sic dictum quasi *Ben Dan*, id est, filium Dan, quod ex tribu ipsa Dan ortus fuerit. Tremellius verò & Iunius hæc annotant : [*Bedanem*, id est, *lairem Menaschitam* de quo Iudicum 10. v. 3. nam hoc cum ordini rerum congruit, quo utitur Schemuel : tum loco 1. Chronicor. 7. v. 17. ubi inter nepotes primi lairis recensetur Bedan : sic autem diacriticis videtur appellatus, vt ab antiquiore illo laire distinguatur, de quo num. 32. v. 41.]

VERS. 12. ET DIXISTIS MIHI.] Nequaquam, sed rex, &c.] Vide supra cap. 8. v. 19.

QVVM DOMINVS DEVS VESTER REGNARET IN VOBIS.] Heb. *quum* IHVH *Deus vester*, rex vester. Subaudi, sit vel esset, quasi dicat, atque ideo gubernatione eius contenti esse debuissetis, supra cap. 8. v. 7.

VERS. 14. ET NON EXASPERAVERITIS OS DOMINI.] Heb. & *non mutabatis os* IHVH. Vide enucleatam hanc locutionem Num. 27. v. 14. & Deuter. 1. v. 26. Variè hinc interpre-

tantur. 1. *neque mutare facietis os* Iehoua. 2. *neque rebelles fueritis ori* Iehoua. 3. *neque rebellaueritis prestito* Iehoua. 4. & *non irritaueritis os Domini*. 5. & *non amaricabitis vel amaricari facietis os Domini*. Hispanicè rectè exprimimus, y no amargareys la boca, vel no dareys disgusto al Señor. Plerique : & *non fueritis inobedientes, contumaces, immorigeri, praefracti ori* Iehoua, id est, mandato Dei. Sic vers. 15.

ERITIS ET VOS, &c.] id est, subsistetis; diu permanebitis, longo tempore viuetis, & valebitis.

SEQUENTES DOMINVM DEVM VESTRVM.] Heb. *post* IHVH *Deum vestrum*, id est, sequentes IHVH, & in vero eius cultu manentes. Sic infra vers. 21.

NVNQVID NON MESSIS TRITICI EST HODIE?] Quidam : *Nonne messis triticea tempus est hodie?* Alij : *Nonne dies messis triticea est hodie?* id est, cælum sudum, quale ad messem tempestiuam est. Hebraei aiunt, tempore messis triticeæ non pluere in terra sancta : alij, non pluere à xvij. Martij, vsque ad Octobrem.

ET DABIT DOMINVS VOCES BT PLUVIAS IN ILLA DIE.] id est, edidit tenitrua, & procellas immisit, cum imbre vehentissimo, vt Exod. 19.

NOLITE TIMERE : VOS FECISTIS VNIVERSVM MALVM HOC.] Heb. *veruntamen nolite recedere*, q. d. etiam si grauitè à vobis peccatum sit, in postulando rege : misericordia sua vos respiciat, modò ne vos ab eo amplius auertatis.

ET NOLITE DECLINARE POST VANA.] Heb. & *non recedatis* : quia post inordinationem, seu inanitatem. Subaudi recederetis, id est, Ne recedatis à Domino, quia tum recederetis post meram vanitatem. Quidam reddunt : *Ne, inquam, recedite* : nam post ipsam vanitatem recederetis, seu sequeremini ipsam inanitatem. Vox תוהו *Tohu* omnia ista complectitur; indigestionem, inordinationem, indispositionem, confusionem, indistinctionem, indesignationem, vastitatem, desolationem. Vide in Genes. 1. v. 2. Aliqui hinc vertunt : *Neque declinetis post idola*, seu simulacra, quæ sunt ipsa inanitas, sine vi, & ope vlla; inanes fictitij, & falsi deastri. Sic in fine versus.

QVÆ NON PRODERVNT.] Verbo *לוי* *Iaghal* hæc omnia subsunt : quæ non proderunt, proficient, exaltabunt, subleuabunt, releuabunt, utilitatem adferent.

ET DOCEBO VOS VIAM BONAM ET RECTAM.] Heb. *eiaculabor vos in via bona, & recta*. Elegans metaphora, q. d. non vtunque, sed impetu tanquam sagittam ad scopum iaciam vos per viam bonam & rectam, vt in scopum directissimè tendatis. Alij : & *docebo vos* (incedere) *per viam bonam & rectam*. Nonnulli : *quin potius dirigam vos in via bona & recta*. Quidam : *imo instituam vos in via optima & rectissima*, id est, prophetico munere perfungar donec viam : nam (væ mihi si non euangelizem,) inquit Paulus 1. Corinth. 9. v. 16.

VIDISTIS ENIM MAGNIFICA, QVÆ IN VOBIS

VOBIS GESSERIT.] Heb. ex verbo: quia videte, quia grande-fecit vobiscum. Quidam: videte enim, quod magnifice fecit vobiscum. Alij: etenim considerate quam magnifica vobis fecerit. Nonnulli: nam considerate res magnas, quas fecit erga vos.

QVOD SI PERSEVERAVERITIS IN MALITIA.] Heb. & si male faciendo male feceritis. Quidam: quod si pergitis male facere. Alij: quod si ultra male feceritis. Aliqui: & si omnino, indefinenter male facietis. Geminatio enim eam vim habet.

VERS. 25.

CAPVT DECIMVM-TERTIVM.

Victi à Saule Philisthai maximo apparatu aduersus Israelem armantur; territi Hebraei in antris latitant: & Saul quia non expectato Samuelis aduentu obtulit holocaustum, reprobatus à Domino dicitur: de cautela Philisthaorum vt Israelitæ armis spoliarentur.

Vulg.

Malu.

Ilius unius anni erat Saul cum regnare cepisset: duobus autem annis regnavit super Israël.

2 Et elegit sibi Saul tria millia de Israël: & erant cum Saul duo millia in Machmas, & in monte Bethel: mille autem cum Ionatha in Gabaa Benjamin. porro ceterum populum remisit unumquemque in tabernacula sua.

3 Et percussit Ionathas stationem Philisthinorum, quæ erat in Gabaa. Quod cum audissent Philisthiim, Saul cecinit buccinâ in omni terra, dicens: Audiant Hebraei.

4 Et uniuersus Israel audiuit huiusmodi famam: Percussit Saul stationem Philisthinorum: & erexit se Israel aduersus Philisthiim. Clamauit ergo populus post Saul in Galgala.

5 Et Philisthiim congregati sunt ad preliandum contra Israel, triginta millia currum, & sex millia equitum, & reliquum vulgus, sicut arena quæ est in littore maris plurima. Et ascendentes castrametati sunt in Machmas ad Orientem Bethauen.

6 Quod cum vidissent viri Israel se in arcto positos, (afflictus enim erat populus) absconderunt se in speluncis, & in abditis, in petris quoque, & in antris, & in cisternis.

7 Hebraei autem transierunt Iordanem in Terram Gad & Galaad. Cumque adhuc esset Saul in Galgala, uniuersus populus perterritus est, qui sequebatur eum.

8 Et expectabant septem diebus iuxta placitum Samuelis, & non venit Samuel in Galgala, dilapsusque est populus ab eo.

Ilius anni Saul in regnare eum: & duos annos regnavit super Israel.

2 Et elegit sibi Saul tres millium de Israël & fuerunt cum Saul millia duo in Michmas, & in monte Beth-El: & mille fuerunt cum Ionathan in Ghibghah Benjamin: & superrelictionem populi misit virum tentorio suo.

3 Et percussit Ionathan stationem Pelisthim quæ in Ghibgha: & audierunt Pelisthim: & Saul infixit in tuba in omni terra ad dicere: Audient Ghibraei.

4 Et omnis Israel audiuerunt, ad dicere: Percussit Saul stationem Pelisthim: & etiam foetidus-factus fuit Israël in Pelisthim: & conclamati fuerunt populus post Saul Ghilghal.

5 Et Pelisthim collecti-fuerunt ad cædere cum Israël, triginta mille currus, & sex millium equitum: & populus sicut arena, quæ super labium maris multitudini: & ascenderunt, & defecerunt in Michmas, anterioritate Beth-auen.

6 Et vir Israël viderunt, quia coangustatio ei, quia adactus fuit populus: & absconderunt se populus in cauernis, & in spinis, & in rupibus, & in munitionibus, & in cisternis.

7 Et Ghibraei transuerunt Iarden, terram Gad, & Ghilghad: & Saul adhuc is in Ghilghal: & omnis populus contremuerunt post eum.

8 Et expectauit septem dierum, stationi, quam Samuel: & non venit Samuel Ghilghal: & dispersus fuit populus de super eum.

a suo

b ternarium

c residuum, superabundans, restas d quemque e colle

f clancie g buccina. Hispanice clarin h putridus-redditus-fuit

i conuocati, acciti

k incidere, pugnare, praeliari

l singulare curatura

m senarius n ad multitudinem:

o confederunt, castrametati sunt

p oriente q coarctatio, conclusio.

vel coarctator, coangustator

r angariatus s speluncis t petris, saxis

u propugnaculis, arcibus, turribus-munitis. vide Iudic. 9. v. 46.

x foueis y tumultuati, commoti sunt

z septenariū a ad statutū, conditum-tempus. Sic

vers. 11.

9 Et

9 Ait ergo Saul, Afferte mihi holocaustum, & pacifica. Et obtulit holocaustum.

10 Cumque compleisset offerens holocaustum, ecce Samuel veniebat: & egressus est Saul obviam ei ut saluaret eum.

11 Locutusque est ad eum Samuel: Quid fecisti? Respondit Saul: Quia vidi quod populus dilaberetur à me, & tu non veneras iuxta placitos dies, porro Philisthim congregati fuerant in Machmas,

12 Dixi: Nunc descendent Philisthim ad me in Galgala, & faciem Domini non placavi. Necessitate compulsus, obtuli holocaustum.

13 Dixitque Samuel ad Saul: Stultè egisti, nec custodisti mandata Domini Dei tui, quæ præcepit tibi. Quod si non fecisses, iam nunc preparasset Dominus regnum tuum super Israel in sempiternum,

14 Sed nequaquam regnum tuum ultra consurget. Quæsiuit Dominus sibi virum iuxta cor suum: & præcepit ei Dominus ut esset dux super populum suum, eo quod non servaueris quæ præcepit Dominus.

15 Surrexit autem Samuel, & ascendit de Galgalis in Gabaa Benjamin. Et reliqui populi ascenderunt post Saul obviam populo, qui expugnabant eos venientes de Galgala in Gabaa, in colle Benjamin. Et recensuit Saul populum, qui inuenti fuerant cum eo, quasi sexcentos viros.

16 Et Saul & Ionathas filius eius, populusque qui inuentus fuerat cum eis, erat in Gabaa Benjamin: porro Philisthim confederant in Machmas.

17 Et egressi sunt ad predandum de castris Philisthinorum tres cunei. Vnus cuneus pergebat contra viam Ephra ad Terram Sual.

18 Porro alius ingrediebatur per viam Beth-horon. tertius autem verterat se ad iter termini imminentis valli Seboim contra desertum.

19 Porro faber ferrarius non inueniebatur in omni Terra Israel. cauerant enim Philisthim, ne fortè facerent Hebræi gladium aut lanceam.

20 Descendebat ergo omnis Israel ad Philisthim, ut exacueret unusquisque vomerem suum, & ligonem, & securim, & sarculum.

21 Retusa itaque erant acies vomerum. Maluenda, In I. Samuelis.

9 Et dixit Saul: Ascendere-facite ad me^b ascensionem, & pacifica: & ascendere-fecit ascensionem.

10 Et fuit secundum consummare eum ad ascendere-facere ascensionem: & ecce Samuel venit: & exiuit Saul^c occursum eius, ad^d benedicere eum.

11 Et dixit Samuel: Quid fecisti? Et dixit Saul: Quia vidi, quia dispersus fuit populus de super me: & tu non venisti stationi dierum: & Pelisthim collecti Michmas.

12 Et dixit: Nunc descendent Pelisthim ad me Ghilghal: & facies IHHV non^e enixe-deprecatus-fui: & contui me, & ascendere-feci ascensionē.

13 Et dixit Samuel ad Saul: Stultus-factus-fuisti, non obseruasti præceptū IHHV ELOHIM tui, quod præcepit^f te: quia nunc apparauit IHHV regnum tuum ad Israël vsque^g ad æternum.

14 Et nunc regnum tuum non^h surget: quæsiuit IHHV sibi virum secundum cor suum, & præcepitⁱ eum IHHV^k ductori super populum suum, quia non obseruasti, quod præcepit te IHHV.

15 Et surrexit Samuel, & ascendit de Ghilghal, Ghibghah Benjamin: &^l visitauit Saul populum, inuentos cum eo, ^m sicut sexcentos virum.

16 Et Saul, & Ionathan filius eius, & populus inuentus cum eis, ⁿ sedentes in Ghebgha Benjamin: & Pelisthim^o confederunt in Michmas.

17 Et exiuit^p perditior de^q desiderantia Pelisthim tria^r capita: caput vnum^s aspiciet ad viam Ghophrah ad terram Sughal.

18 Et caput vnum aspiciet viam Bethchoron: & caput vnum aspiciet viam termini^t prospicientis super vallem Tkeboghim in desertum.

19 Et^u faber non inuenietur in omni terra Israël: quia dixerunt Pelisthim: Nequando facient Ghibræi gladium, aut^x hastam.

20 Et descenderunt omnis Israël Pelisthim, ad^y acuere vomerem suum, & ^z ligonem suum, & securim suam, & ^a fabrilē suum.

21 Et erit ruptura^b ora vomeribus, A A a &

^b holocaustum. Sic mox & v. 10. 12.

^c in occursum
^d salutandū

^e exorauit.
Vide Exod. 32. v. 11.

^f tibi

^g in sæculum, olim

^h stabit, erigetur, stabilitur.

ⁱ ei
^k in ductorem. Vide cap. 9. v. 16.

^l recensuit, numerauit

^m quasi, circiter, termē

ⁿ manentes, habitantes
^o castrametati sunt

^p corruptor, vastator. vel perditio, internecio.

^q Quidam, milites-populator

^r castris
^s agmina, turma
^t faciat, verter se sic v. 18.

^u prospici
^x artifex
^y lanceam. Sic v. 22.

^y expolire. Gen. 4. v. 22.

^z vomerem, cultrum-aratorium

^a instrumentum fabrilē.

^b ad ora, acies

rum, & ligonum, & tridentum, & securium, usque ad stimulum corrigendum.

22 Cumque venisset dies praelij, non est inuentus ensis, & lancea in manu totius populi, qui erat cum Saule & Ionatha, excepto Saul & Ionatha filio eius.

23 Egressa est autem statio Philisthim, ut transcenderet in Machmas.

& ligonibus, & trifurco, & securibus: & ad stare-facere stimulum.

e cultris a-
ratoriis
d statuere;
stabilire
e aculeum.
f tempore
g praelij, pu-
gnæ, belli,
h apud, cum,
sic statim.

22 Et fuit in die caëtionis, & non inuentus fuit gladius, & hasta in manu omnis populi, qui ad Saul, & ad Ionathan: & inuentus fuit Sauli & Ionathan filio eius.

23 Et exiuit statio Pelisthim ad transitum Michmas.

COMMENTARIA.

VERS. 1.

ILIVS VNIVS ANNI ERAT SAVL QVVM REGNARE COEPISSET, DVOBVS AVTEM ANNIS REGNAVIT IN ISRAEL.]

Heb. tantum est *Filius anni Saul* in regnare suo, &c. Quidam audacissime putant deesse hic numerum aunorum ætatis Saul quum regno primum est inauguratus, leguntque, *Filius . . . anni exat Saul*, quum regnare cepisset, id est, *Filius* triginta aut quadraginta annorum erat, &c. Hic est diuinus Scaliger qui ab ipso æterno Patre potestatem accepit mutandi, & supplendi sacras scripturas! pari vanitate alij legendum volunt, *Filius viginti vnus anni erat Saul*, &c. Verum locus subdifficilis variè elucidatur.

1. *Filius vnus anni*, seu *anniculus erat Saul*, &c. id est, purus, simplex, innocens, candidus, tanquam infans vnus anni, erat Saul, quum regnum occepit: & duobus annis eadem integritate & innocentia regnum gessit. Ita plerique sequuti Chaldaum. Auctor Traditionum: [*Sic enim erat innocens quando regnare cepit, sicut filius est vnus anni: & in eadem innocentia duobus regnasse annis dicitur.*]

2. Hebræorum nonnulli exponunt. Intercesserat annus vnus ab inauguratione, seu inunctione priuata & secreta Saulis in regem facta per Samuelem, supra cap. 10. v. 1. vel ab electione prima eiusdem in regem in Mitzpah, cap. 10. v. 24. usque ad innouationem, & confirmationem regni eiusdem in Galgala, supra cap. 11. v. 14. & 15. annus item alter ab ipsa innouatione regni, usque ad delectum horum trium millium militum, de quibus hic vers. 2. Sed hæc sunt prorsus incerta. 3. Tremellius & Iunius, prius huius versus hemistichium iungunt cum versu 2. & sequentibus, & posterius hemistichium parenthesi includunt, locumque ita reddunt, ac explanant: *Agens primum annum Schaul in regno suo (duobus autem annis regnavit super Israel:.) elegit sibi Schaul tria millia, &c.* Id est, quum recens regnum suum iniret Schaul, statim in ingressu prioris anni regni sui, gesta sunt, tam, quæ gesta narrantur duobus superioribus capitibus, quam, quæ describuntur sequenti versu. 2. Parenthesim verò illam (*duobus autem annis super Israel:.*) ita exponunt, subaudi legitime, nondum

plane reiectus à Deo, & spiritu eius destitutus, de quo infra vers. 14. reiectus enim fuit tum demum, quum in expeditione contra Hamalekitas Deo non obtemperauit, infra cap. 15. & spiritu destitutus, quum David vnctus fuit, infra cap. 16. vers. 13. 14. & 15. Confirmatur autem hæc interpretatio primum ex cap. 14. v. 47. vbi regnum cepisse dicitur Schaul, id est, tyrannicè occupasse: deinde etiam ex multis bellis eius, de quibus ibidem scribitur: tertio ex longis persecutionibus in Dauidem, atque numerosis: postremo ex tempore, quo David exul Tziklagi cum suis egit, infra cap. 27. v. 7. Hanc nos expositionem vt aptam & coherentem facile recipimus, nisi quod paulò subtilior videatur. Nec absurdè quis sensum huius versu conciperit. Regnavit Saul vno anno, & duobus annis, vel habebat Saul vnum annum in regno, item duos annos, quando elegit sibi tria millia Israelitarum. Id est, tertio anno regni sui delegit sibi tria millia prætorianorum militum.

ET ELEGIT SIBI SAVL TRIA MILLIA DE ISRAEL.] quasi præsidionarios, seu stationarios milites, qui semper in promptu essent ad quamlibet necessitatem regni. Rectius intellexerim, prætorianas cohortes, ad custodiam corporis deputatas, & ad belli subita.

IN MACHMAS.] Eusebius & S. Hieronymus in Locis Hebræicis: (*Machmas usque hodie vicus grandis ostenditur in finibus Ælia, antiquum nomen retinens, nouem ab ea millibus distans, iuxta villam Ramah.*) Brocardus: [*A Lemna eundo contra Austrum sunt quatuor leuca ad oppidum Machmas nomine, quod fuit terminus Australis tribus Ephraim: hodie verò dicitur Bira, & est de dominio militia templi. A Machmas, versus Austrum est vna leuca ad Gabaa Saulis, vbi oppressa fuit vxor Leuita, & ob facinus illud fere tota tribus Benjamin deleta, vbi & Saul filius Kisch primus rex Israel natus fuit. A Gabaa euntibus vna leuca contra Austrum occurrit Rama ciuitas, sed quæ hodie est villa, sita in monte ad sinistram itineris ducentis in Ierusalem. Hinc tres sunt leuca eundo contra Austrum ad ciuitatem Ierosolymitanam.*] Hinc facile erues situm Machmas; erat in confinio Ephraim & Benjamin, Australis Ephraimo, prope

prope Ramam, vñâ leucâ, habens ab Austro Gabaa Saulis, distans à Ierusalem nouem miliaribus. Quidam notant, hîc nomen esse non oppidi, sed tractus in finibus Benjaminitarum ad montem Berh-Elis. Hæc Esdræ 2. v. 27. dicitur *Michmas* cum *Samech*. Ab absconſione videtur nomen habere, quod in loco abscondito & munito esset. Vel ab idolo Chamos.

ET IN MONTE BETHEL.] Notant ibi fuisse fauces & angustias regionis, seu peropportunum transitum. Hispanicè vocamus *Puerto*: vt intelligitur è vers. 23. infra, & Isaïæ 10. v. 29.

VERS. 3. STATIONEM.] præsidium, stationarios, & præſidarios milites. Alij: *præfectum, præsidem*, non tam rectè. Sic vers. 4.

QUÆ ERAT IN GABAA.] Plerique appellatiuè reddunt: *quæ erat in colle*, & nonnulli cum *collem* intelligunt, qui supra cap. 10. v. 5. dicitur *collis Dei*, sed plures vtrobique ipsam Gabaa patriam Saulis accipiunt. Vide ibi.

VERS. 4. ET EREXIT SE ISRAEL ADVERSUS PELISTHIM.] Heb. & *etiam putridus, fœtidus, factus est Israel in Pelisthis*. Quidam: & *etiam fastidiuerunt, abominati sunt, Israel Pelisthini*, hoc est, abhorruerunt Pelisthæi ab Israelitis tanquam à re malè olenti, fœtida, putida: eos vt rem maximè odibilem detestati sunt, facti sunt eis omnino execrabiles & infames.

VERS. 5. AD ORIENTEM BETH AVEN.] De hac vrbe vide in Iosue 18. v. 12. Hîc oppidum & desertum Beth-auenis accipiunt.

VERS. 6. AFFLICTVS ENIM ERAT POPVLVS.] Heb. *quia adactus, coarctatus, pressus, oppressus, constrictus*, propriè *angariatus*, fuit populus. Quidam intelligunt tributis, & exactionibus, aliisque oppressionibus Pelisthæorum, infra vers. 19. Alij præſenti metu & periculo.

ABSCONDERVNT SE.] Verbum ex Hithpahel magnum metum, & trepidationem, & magnas latebras designat. Notant sermonem esse de populo cum ex vniuerso regno, tum etiam ex tribus illis millibus præſidiorum, de quibus supra vers. 2.

ET IN ABDITIS.] Vocem חוּמִים [*chauachim*]. Variè reddunt. 1. *in munitionibus*. 2. *in scissuris montium*. 3. *in fossis*, vel *fossuris*. 4. *in spinis*, *spinetis*, quasi Hispanicè dicemus, *en arcobuchos*, id est, inter densa & impedita veprium ac siluarum. חוּחַ *Choach* Hebræis est *spina*, & plurale חוּחִים *Chochim* *spinae*: sed hîc חוּמִים *Chauachim* singulari, & inusitata forma, quæ alibi non occurrit, notant significare *acies*, seu vt ita dicamus, *spinas montium*, siue *spinosas*, hoc est, *præacutas rupes*, seu *dentes rupium* spinis non dissimiles, in quas tempore persequutionis tanquam loca tutiora se recipiebant: & ne de aliis spinis vel naturalibus ex terra natis, vel artificialibus ex ære factis intelligeretur, proinde formulam pluralis numeri ab CHOCHIM, aliquantulum mutatam esse, sed alij obseruant, CHAVACHIM eâ formâ dictum videri, quæ à שׁוּר *Schor*, *bos*, plurale שׁוּרִים *Scheuarim*, & à דוּד *Dud*, *lebes*, דוּדִים *Denadim*, & id genus. Maluenda, In I. Samuelis.

VNIERSVS POPVLVS.] Quidam, vniuersum hunc populum intelligunt bis mille nimirum illos, qui supra vers. 2. commemorati sunt, ad præſidia ordinaria regis Saulis pertinentes: quorum plerique deinde dilapsi sunt, vt versu sequente commemoratur. Alij, vniuersè de toto populo Israëlítico accipiunt, qui metu Pelisthæorum ad Saulem confugerant.

PERTERRITVS EST, QVI SEQUEBATVR EVM.] Hebr. *contremuerunt post eum*. Quidam *commoti sunt, trepidauerunt post ipsum*, id est, commouebantur, seu turbabantur, seu tumultuabantur post ipsum. Nonnulli, *sequeutus eum territus est*, vel *trepidans sequutus est eum*. Aliqui: *trepidè accurrerunt post eum*. Singulariter intelligunt de duobus illis mille præſidiariis, adeo vt arma in præſidiis suis reliquerint, & inermes ad Saulem confugerint. Sed satius est de toto populo accipere, vt paulò superius notabamus. Vide infra vers. 22.

IVXTA PLACITVM SAMVELIS.] Hebr. *secundum illud conditum tempus, quod condixerat Samuel*. Exponunt, putà comitiis, delectuque habendo, consilio capiando, & supplicationibus faciendis pro salute populi, quarum omnium rerum causâ Samuel diem præfixerat communicato consilio cum rege, vt supra cap. 10. vers. 8. Coniungendus videtur hic versus cum vers. 15. cap. 11.

OBTULIT HOLOCAVSTVM.] Intelligunt, per sacerdotem, non expectato aduentu Samuelis, vt conditum fuerat.

VT SALVTARET EVM.] Hebr. *ad benedicendum ei*. Quidam: *vt gratularetur aduentui eius*. Similis loquutio Genes. 47. vers. 7.

NECESSITATE COMPVLSVS OBTVLI HOLOCAVSTVM.] Hebr. propriè *continui, coërcui, coëgi, cohibui, compuli me, vim mihi intuli*, & *obtuli holocaustum*. Aliqui: & *roboraui, obfirmavi me*, & *obtuli holocaustum*, id est, reluctante & reclamante animo meo, mera necessitate compulsus obtuli. Quidam reddunt: *ausus ergo sum vel inuitus sacrificare holocaustum*. Nonnulli: *obfirmavi me*, id est, præſidenter sacrificavi, te absente.

STVLTE-EGISTI.] Alij: *stultè te gessisti*. verbo סָכַל *sachal* hæc omnia subiiciunt, *inconstans, inconsideratus, ignauus, fatuus, deprauatus, fuisti*.

IAM NVNC PRÆPARASSET.] Hebr. *quia nunc apparauit*. Verbo הֵכִין *hechin* hæc omnia continentur, *certo-stauit, decreuit, stabilivit rectè, & perfectè-curauit, instruxit, constituit, ordinavit, destinavit, prædestinavit regnum tuum*, id est, tibi electione diuina commissum.

IN SEMPITERNVM.] Hebr. *vsque in seculum*, vel *vsque in æternum*. quidam exponunt, perpetuò, totâ vitâ suâ, vt sumitur hæc vox supra cap. 1. vers. 18. Alioqui enim promissio æterna ad Dauidem & genus eius pertinebat, & in eodem permansit, quod non obscure sequenti versu perstringitur. Alij explicant, tibi & posteris tuis in æternum.

VIRVM IVXTA COR SVVM.] Nempe Dauidem, de quo infra cap. 16. nam eo con-

AAa 2 secrato

secrato Saul desit legitimè regnare. Vide supra ad vers. 1.

VERS. 17. EPHRA.] Hebr. *Ghophrah*. Vide de ea Iosue 18. vers. 23. erat oppidum in sorte Benjamin, ut ibidem dicitur. Notant, hunc cuneum progressum septentrionem versùs, ratione loci ubi pelisthæi castra habebant.

IN TERRAM SYAL.] Hebr. *Schughal*. à vulpibus nomen habere videtur, quod iis forsan abundaret. Vide quæ de ea notauimus supra cap. 9. vers. 4. & Iosue 18. vers. 23.

VERS. 18. V I A M BETH-HORON.] Erat in tribu Ephraimi occidentem versùs in confinio, Benjaminis, Iosue 16. vers. 3. & cap. 18. v. 13. Vide, quæ de ea obseruauimus in Iosue 10. vers. 10.

VALLI SEBOIM.] Hebr. *צבועים Tzeboghim*. Hariolantur esse oppidum, aut locum in tribu Benjaminis, versùs desertum Iardenis. Eius quoque mentio extat Nehemiæ 11. vers. 34. Chaldaus, & Plerique Hebræorum, *Vallem basiliscorum seu regulorum*, aut *viperarum*, interpretantur. Atque *basiliscum* *צבוע Tzeboagh* dictum volunt, quasi *tinctum*, seu *coloratum*, quod regulus generetur ex guttâ alboris oui huius animantis, in quo sint colorum species totidem quot anni dies. Nugæ! Describit Plinius lib. 8. cap. 21. basiliscum, candidâ in capite maculâ, ut quodam diademate insignem. Facilius crediderim appellatam vallem *Tzeboghim*, quod in ea minij glebæ aut rubrica, seu terra Lemnia erueretur: seu quod ibi vestes rubro colore tingerentur.

VERS. 19. FABER-FERRARIUS NON INVENIEBATUR, &c.] Hebr. tantum est. *faber*. Sed de fabris ferrariis intelligere non est dubium. Exponunt, quasi dicat, ex quo tempore Pelisthæi dominatum in Israëlitas obtinuerant, studiosè cauerant suis artibus, ne Israëlitis arma, aut armorum habendorum facultas esset. Plinius lib. 34. cap. 14. [*In fœdere, quod expulsis regibus, populo Romano dedit Porfena, nominatim comprehensum inuenimus, ne ferro nisi in agricultura vterentur.*]

VERS. 20. SARCULVM.] Hebr. *מחרשה machareschab*. Quidam vniuersè, *fabrile instrumentum*, quo fabri, seu aratores ad opera sua uti solent, interpretantur: alij, *sarculum*, alij, *rutrum*.

VERS. 21. RETVSÆ ITAQVE ERANT ACIES VOMERVM.] Vocem *פצירה petzirah*, variè hîc exponunt, 1. *Erat autem lima orium vomeribus, &c.* 2. *Alioquin adhibebatur lima pro vomeribus, &c.* id est, iis, qui nolebant, aut non poterant Phelithæos adire, erat, vel adhibebatur lima ad acuendos vomeres. Ajunt *PETZIRAH* esse *limam*, sic dictam, vel ab insistendo, vel à rumpendo, quod quæque rumpat, vel, quod multas habeat rupturas, seu incisuras. 2. *Et erat lima habens ora, vel multa oribus, vomeribus, &c.* Ajunt significari, fuisse vomeres limis magis similes crebris rupturis ita obtusos, ut votis agrorum non responderent, in terra proscindenda. Quidam exponunt: *lima ora habens*. id est plena incisuris ad meliùs acuendum ferrum. 3. *Et facta est ruptura, obtusio, retusio, acierum vomerum*. id est, acies vomerum

erant ruptæ, corruptæ, seu obtusæ, ut non proscinderent, nec obedirent votis agrorum in proscissione terræ. 4. *Et erat perseverantia-obtusionis, vel seuera obtusio in aciebus ipsis vomeribus, &c.* 5. *Et erit multiplicatum os vomeribus, &c.* id est, quum non irent ad Pelisthæos ad acuendum vomeres, &c. facta sunt eis multa ora, seu dentes, id est, dirumpebantur acumina vomerum, & diffindebantur instar ferrarum. Vnde quidam reddunt: *Et erat serratio acierum vomeribus*. id est, vomeres in speciem ferrarum deprauabantur. 6. *Et erat coactio, seu distractio orium vomeribus, &c.* hoc est, coacta & distracta erant ora vomerum, &c. id est, instrumentis ferreis erat multa vis illata, & penitus attrita erant, ne forent apta ad proscindendum terram. 7. *Eratque cogens oribus pro vomeribus, &c.* Limam sic eleganter dictam ajunt, quasi vim ferro facientem, & cedere cogentem. Hoc est, ad aptandos vomeres utebantur limâ, quod aliis instrumentis, ut pote malleo, incude, & similibus carerent. Dici autem limam cogentem oribus, quod multa ora seu incisiones habeat.

ET TRIDENTIVM.] *שלוש קלשון Schelosch killeschon*. Ajunt *KILLESCHON* esse instrumentum rusticum, quod quidam, *furtam*, alij *sarculum* reddiderunt. Hebræi ajunt esse instrumentum ferreum, habens dentes, quo fimus, aut palea seu stramen remouetur. Et quidem *KILLESCHON* ipsum esse instrumenti nomen: *SCELOSCH* verò, id est, *tres*, ad explicationem addi, quod pauciorum, aut plurium dentium esse possit, ut nos bidentem, aut tridentem vocamus. Hîc tantum, nec alibi hæc vox legitur. redduntque: *Et tridenti-furcæ, vel trifurco, aut triplicato-sarculo*.

VSQVE AD STIMVLVM CORRIGENDVM.] Heb. reddunt. 1. *Et ad acuendum stimulum*. 2. *Et ad collocandum*, id est, inserendum in fustem, *aculeum*, stimuli scilicet boum, vel *Et ad infigendum stimulum*, id est, ad acuendum stimulum, & statuendum eum in talignum, ad fastigium scilicet, seu mucronem fustis, seu virgæ. 3. *etiam ad aptandum stimulum*, id est, tam partem illam, quæ veruto infigitur, quàm alteram, qua stimulantur iumenta. 4. *Et ad rectificandum, vel resciciendum stimulum*. Quidam hanc partem referunt ad initium versus, *Et erat lima vomeribus, &c.* *Et ad stabilendum*, vel *aptandum stimulum*, id est, adhibebatur lima ad aptandum stimulum. Alij rectiùs iungunt cum versu præcedenti: *Et descendebat omnis Israel ad Pelisthæos ad acuendum, vel cudendum vomerem suum, &c.* *Et ad aptandum stimulum*, quod etiam accentus Athnach indicat.

IN MANV TOTIVS POPVLI, QVI ERAT CVM SAULE, &c.] duas causas afferunt, cur populus, qui erat cum Saule tunc, armis caruerit: primam generalem, quæ describitur supra à vers. 19. & deinceps: alteram particularem, quod stationarij seu prætoriani Saulis, relictis armis in præfidiis, ad ipsum inermes confugerint, videntes Pelisthæorum exercitum appropinquare, vide supra annotata

VERS. 22.

annotata ad vers. 7. Sed hæc non satis solida causa.

VERS. 23. STATIO PHILISTHIM.] Præsidium, stationarij, vel præfidiarij milites. Non tam rectè aliqui: *præfectus Pelisthim*. Rectius exposuerim: *acies-stationaria*, seu *statina*, vel *ratio-militaris*. Hispanicus, *la guarnicion*. Quidam notant, מצב *Matztzab* significare congregationem militum fortissimorum, & armorum egregiè collocatorum in prima acie, ut excipiant impetus.

UT TRANSCENDERENT IN MACHMAS.] Heb. ad transitum, traiectum *Michmas*. Quidam: ad angustias *Michmaschi*, quibus occu-

patis, patebat eis in Binjaminitarum campos aditus. De his angustias vide cap. sequenti, vers. 4. & 5. Hispanicè *puertos* vocamus, id est, loca aspera, angusta, ac difficilia ad transeundum, inter montes. Græci *pylas*, Latini *claustra*, *portas*, *fauces*, *angustias*, appellant. Huius loci meminit Isaias cap. 10. vers. 29. Vide supra vers. 2. Nonnulli reddunt: *ultra Michmas*, id est, in eam partem, quæ erat inter *Michmas* & *Gabaa* Benjamin. Sed verius est eos confedissee ad angustias ipsas, seu fauces *Michmas*, quas postea *Jonathan* penetravit, ut ad stationem *Pelithæorum* perueniret.

CAPVT DECIMVM-QVARTVM.

Ionathas Domino fidens, cum armigero suo Philisthæos dispersit; verum post victoriam, melle gustato, ob patris iuramentum mortem comminatum, populi auxilio vix euasit.

Vulg.

1 T accidit quadam die ut diceret *Ionathas* filius *Saul* ad adolescentem armigerum suum: *Veni, & transeamus ad stationem Philisthinorum, quæ est trans locum illum. Patri autem suo hoc ipsum non indicauit.*

2 Porro *Saul* morabatur in extrema parte *Gabaa*, sub malogranato, quæ erat in *Magron*: & erat populus cum eo quasi sexcentorum virorum.

3. Et *Achias* filius *Achitob* fratres *Ichabod* filij *Phinees*, qui ortus fuerat ex *Heli* sacerdote Domini in *Silo*, portabat *Ephod*. Sed & populus ignorabat quò esset *Ionathas*.

4 Erant autem inter ascensus, per quos nitebatur *Ionathas* transire ad stationem *Philisthinorum*, eminentes petra ex utraque parte, & quasi in modum dentium scopuli hinc & inde prærupti, nomen uni *Boses*, & nomen alteri *Sene*.

5 Vnus scopulus prominens ad Aquilonem ex aduerso *Machmas*, & alter ad Meridiem contra *Gabaa*.

6 Dixit autem *Ionathas* ad adolescentem armigerum suum: *Veni, transeamus ad stationem incircumcisorum horum, si fortè faciat Dominus pro nobis: quia non est Domino difficile saluare, vel in multis, vel in paucis.*

7 Dixitque ei armiger suus: *Fac omnia quæ placent animo tuo: perge quò cupis, & ero tecum ubicumque volueris.*

Malus.

1 T fuit^a in die, & dixit *Jonathan* filius *Saul* ad^b excussum^c leuantem vasorum eius: ^d Ambula^e & transiuimus ad^f stationem *Pelithim*, quæ est de trans illum. Et patri suo non annuntiauit.

2 Et *Saul*^h sedens in extremitate *Ghibghah* sub malogranato, quod in *Migron*: & populus, qui cum eo, ⁱ sicut sexcenti vir.

3 Et *Achiah* filius *Achitub* fratris *I-Chabod*, filij *Phinechas*, filij *Gheli* Sacerdotis *IHVH* in *Siloh*, leuans^k *ephodi*: & populus non cognouit, quia ambulauit *Jonathan*.

4 Et inter transitus, ^l quos quæsiuit *Jonathan* ad transire super stationem *Pelithim*, dens^m rupes deⁿ trans de isto, & dens rupes de trans de isto: & nomen vnus *Botzetz*, & nomen vnus *Seneh*.

5 Et^o dens vnus ^p pressura^q de aquilone, ^r è regione *Michmas*: & vnus ^s de austro è regione *Ghebagh*.

6 Et dixit *Iehonathan* ad^t excussum leuantem vasorum eius: *Ambula, & transiuimus ad stationem^u præputiatorum istorum, si-fortasse faciet IHVH nobis: quia non^x IHVH præualefcntia ad saluare in multo, aut in paucio.*

7 Et dixit ei leuans vasorum eius: *Fac omne, quod in corde tuo: extende tibi, ecce^y ego tecum secundum cor tuum.*

^a quodam die

^b puerum, famulū, ministrum
^c portantem instrumēta, arma, sic deinceps.

^d Agedum e vt transeamus

^e vt cap. 13. 23. sic in sequentibus.

^f à transitu illius loci. vel, à latere illo.

^h manens i quasi, circiter, ferme

^k amicali, vel amiculum

^l quibus m petra, scilicet, ita statim.

ⁿ transitu. sic mox.

^o dentis vnus

^p coarctatio q à septentrione

^r coram cōtra, circa, versus. Sic statim.

^s à meridie t vt v. l.

^u incircumcisorum

^x datiuus: ipsi IHVH,

^y me

8 Et ait Ionathas : Ecce nos transimus ad viros istos. Cumque apparuerimus eis,

9 Si taliter locuti fuerint ad nos, manete donec veniamus ad vos : stemus in loco nostro, nec ascendamus ad eos.

10 Si autem dixerint: Ascendite ad nos ascendamus, quia tradidit eos Dominus in manibus nostris : hoc erit nobis signum.

11 Apparuit igitur uterque stationi Philisthinorum : dixeruntque Philisthim: En Hebraei egrediuntur de cauernis, in quibus absconditi fuerant.

12 Et locuti sunt viri de statione ad Ionatham, & ad armigerum eius, dixeruntque : Ascendite ad nos, & ostendemus vobis rem. Et ait Ionathas ad armigerum suum : Ascendamus, sequere me : tradidit enim Dominus eos in manus Israel.

13 Ascendit autem Ionathas manibus & pedibus reptans, & armiger eius post eum. Itaque alij cadebant ante Ionatham, alios armiger eius interficiebat sequens eum.

14 Et facta est plaga prima, qua percussit Ionathas & armiger eius, quasi viginti virorum, in media parte iugeri, quam par boum in die arare consuevit.

15 Et factum est miraculum in castris, per agros : sed & omnis populus stationis eorum, qui ierant ad praedandum, obstupuit, & conturbata est terra : & accidit quasi miraculum a Deo.

16 Et respexerunt speculatores Saul, qui erant in Gabaa Benjamin, & ecce multitudo prostrata, & huc illucque diffugiens.

17 Et ait Saul populo, qui erat cum eo: Requirit, & videte quis abierit ex nobis. Cumque requisissent, repertum est non adesse Ionatham, & armigerum eius.

18 Et ait Saul ad Achiam: Applica arcam Dei. (Erat enim ibi arca Dei in die illa cum filiis Israel.)

19 Cumque loqueretur Saul ad sacerdotem, tumultus magnus exortus est in castris Philisthinorum : crescebatque paulatim, & clarius resonabat. Et ait Saul ad sacerdotem : Contrahe manum tuam.

20 Conclamauit ergo Saul, & omnis populus qui erat cum eo, & venerunt usque ad locum certaminis : & ecce ver-

8 Et dixit Iehonathan: Ecce nostranseunt ad homines: & reuelabimur ad eos.

9 Si sic dicent ad nos: ^a Silere usque ad ^b tangere-facere ^c nos ad vos: & stabimus ^d subter nos, & non ascendemus ad eos.

10 Et si sic dicent: Ascendite ad nos: & ascendemus, quia dedit eos IHVH in manu nostra: & istud nobis signum.

11 Et reuelati-fuerunt ^e duo ijad statione Pelisthim: & dixerunt Pelisthim: Ecce Ghibraei exeuntes de ^f foraminibus, quibus absconderunt-se-se ibi.

12 Et responderunt homines stationis ad Ionatham, & ad leuantem vasorum eius: & dixerunt: Ascendite ad nos ^g, & cognoscere-fecimus vos verbum. Et dixit Ionathan ad leuantem vasorum suorum: Ascende post me, quia dedit eos IHVH in manu Israel.

13 Et ascendit Ionathan super manus suas & super pedes suos, & leuans vasorum eius post eum: & ceciderunt ^h faciebus Ionathan, & leuantis vasorum eius, mori facientis post eum.

14 Et fuit percussio prima, quam percussit Ionathan, & leuans vasorum eius ⁱ sicut viginti vir, sicut in medietate iugeri ^k coniugationis agri.

15 Et fuit tremor in ^l desidentia, in agro, & in omni populo: Statio, & ^m perditor contremuerunt etiam ⁿ ij: & ^o commota fuit terra: & fuit tremori ELOHIM.

16 Et viderunt speculatores Sauli in Ghibghah Benjamin: & ecce ^p multitudo ^q liquefacta fuit, & ambulauit, & contundere.

17 Et dixit Saul populo, qui ^r ad eum: ^s Visitate, ^t euge, & videte quis ambulauit de cum nobis: & visitauerunt, & ecce non Ionathan, & leuans vasorum eius.

18 Et dixit Saul ^u Achijah: ^x Accedere-fac Arcam ELOHIM: quia fuit arca ELOHIM in die ipsa, & filii Israel.

19 Et fuit, ^y adhuc loquutus fuit Saul ad sacerdotem: & ^z multitudo, quae in desidentia Pelisthim, & ambulauit ambulare, & ^a multiplicabitur. Et dixit Saul ad sacerdotem: Collige manum tuam.

20 Et ^b conclamatus-fuit Saul, & omnis populus, qui ad eum: Et venerunt usque ad ^c caesionem: & ecce fuit gladius

^z detegemur, apparabimus. Sic vers. 11.

^a Quiescite subistite ^b pertingere nos ^c nostrum ^d in loco nostro

^e ambo ipsi ^f cauernis, antris

^g vt notum-faciamus vobis

^h datiuus, ad facies

ⁱ circiter, quasi, ferme. Sic statim.

^k iugi, coniugii, paris ^l castrametatione. Sic

v. 19. 21.

^m vt cap. 13.

ⁿ 17.

^o ipsi

^p vide Genes. 45. 24.

^q turba, tumultus. Sic

v. 19.

^r dissoluta-fuit, diffuxit

^s apud, vel

cum eo. Sic

v. 20.

^t Recernete,

perquirite,

Sic mox.

^u eja, jam,

nunc.

^x datiuus.

ad Achijam

^y admoue

^z tantisper,

interea dum

loqueretur.

^a tumultus,

turba

^b multiplicari, vel co-

tendere, li-

rigare.

^c accitus,

conuocatus,

congregatus

^d praelium,

pugnam, co-

flictum

sus fuerat gladius uniuscuiusque ad proximum suum, & cades magna nimis.

21 Sed & Hebraei qui fuerant cum Philisthiim heri & nudius tertius, ascenderantque cum eis in castris, reuersi sunt ut essent cum Israel, qui erant cum Saul & Ionatha.

22 Omnes quoque Israelita qui se absconderant in monte Ephraim, audientes quod fugissent Philisthai, sociauerunt se cum suis in praelio. Et erant cum Saul, quasi decem millia virorum.

23 Et saluauit Dominus in die illa Israel, pugna autem peruenit usque ad Bethauen.

24 Et viri Israel sociati sunt sibi in die illa: adiurauit autem Saul populum, dicens: Maledictus vir, qui comederit panem usque ad vesperam, donec ulciscar de inimicis meis, Et non manducauit vniversus populus panem:

25 Omneque terra vulgus venit in salutum, in quo erat mel super faciem agri.

26 Ingressus est itaque populus salum, & apparuit fluens mel, nullusque applicuit manum ad os suum: timebat enim populus iuramentum.

27 Porro Ionathas non audierat cum adiuraret pater eius populum: extenditque summitatem virgae, quam habebat in manu, & intinxit in fauum mellis: & conuertit manum suam ad os suum, & illuminati sunt oculi eius.

28 Respondensque vnus de populo, ait: Iureiurando constrinxit pater tuus populum, dicens: Maledictus vir, qui comederit panem hodie. (defecerat autem populus.)

29 Dixitque Ionathas: Turbauit pater meus terram: vidistis ipsi quia illuminati sunt oculi mei, eo quod gustauerim paululum de melle isto:

30 quanto magis si comedisset populus de prada inimicorum suorum, quam reperit, nonne maior plaga facta fuisset in Philisthiim?

31 Percusserunt ergo in die illa Philisthaeos à Machmis usque in Aialon. Defatigatus est autem populus nimis.

32 Et versus ad pradam, tulit oves, & boues, & vitulos, & mactauerunt in terra: comeditque populus cum sanguine.

33 Nuntiauerunt autem Sauli dicentes, quod populus peccasset Domino comedens cum sanguine. Qui ait: Pra-

dus viri in d sodali suo: e conturbatio magna valde.

21 Et Ghibraei erant f Pelistim, sicut & heri-nudius tertius, qui ascenderunt cum eis in desidentia, circuitu: & etiam ij ad esse cum Israël, qui cum Saul, & Ionathan.

22 Et omnis vir Israël abscondentesese in monte Ephraim, audierunt quia fugerunt Pelisthim: & h adglutinarefecerunt etiam ij post eos in i cæsi-one.

23 Et saluauit IHVH in die ipsa Israël: & cæsiō transiuit ad Beth-auen:

24 Et vir Israël k adactus fuit in die ipsa: & resoluit Saul populum, ad dicere: Maledictus vir, qui comedet panem usque ad vesperam: l & vindicatus-fui de maleuolentibus meis. Et non gustauit omnis populus panem.

25 Et omnis terra venerunt in silua: & fuit mel super facies agri.

26 Et venit populus ad siluam: & ecce m ambulatio mellis: & non n attingens manum suam ad os suum: quia timuit populus o adiurationem.

27 Et Ionathan non audiuit in p iurare facere patrem suum, populum: & misit extremitatem q baculi, qui in manu eius: & intinxit eam in r fauo mellis: & reuertere - fecit manum suam ad os suum; & viderūt oculi eius.

28 Et respondit vir de populo, & dixit: s iurare-facere iurare fecit pater tuus populum, ad dicere: Maledictus vir qui comedet panem t die: & u defatigatus-fuit populus.

29 Et dixit Ionathan: Turbauit pater meus terram: Videte, obsecro, quia illuminati-fuerunt oculi mei, quia gustauipaucum mellis istius.

30 Etiam quia x si comedere comedet y die populus de spolio maleuolentium suorum, quod inuenit: quia nunc non multiplicata-fuit percussio in Pelisthim.

31 Et percusserunt in die ipsa in Pelisthim de Michmas in Aialonem: & defatigatus-fuit populus valde.

32 Et fecit populus ad spoliū: & acceperunt z ouem & a bouem & b filios bouis, & c mactauerunt in terram: & comederunt populus super sanguinem.

33 Et annuntiauerunt Sauli, ad dicere: Ecce populus d errantes e IHVH ad comedere super sanguinem: Et dixit: Excurristis

d sociō, prōximo familiari
e vide supra cap. 5. v. 9.
f datiuus.
Phelithais
g synecdoche, vt antea

h adhæserunt, apprehenderunt.
i vt vers. 20.
sic v. 23.

k angariatus. vide vim verbi cap. 13. v. 6:

l vt vindicet

m fluor, fluxus, decursio
n attingere-faciens

o iuramentum, execrationem

p coniurando, adiurando iuramento obstringere. Sic v. 28.

q virga. Sic v. 41.

r fauo mellis siluestris, vt Marci 1. 6. cuius copia magna in terra sancta.

s Serid, omnino, persanctè, adiurauit.

t hodie
u lassus fuit, defecit. Sic v. 31.
x vtinam
y hodie

z oues, greges
a boues, armenta

b iuuenes teneros, subrumos, latentes

c jugulauerunt. Sic vers. 34.

d peccantes, delinquentes Sic v. 34.
e datiuus, ipsi IHVH.

uaricati estis : voluite ad me iam nunc saxum grande.

34 Et dixit Saul: Dispergimini in vulgus, & dicite eis, vt adducat ad me vnusquisque bouem suum & arietem, & occidite super istud, & vescimini, & non peccabitis Domino comedentes cum sanguine. Adduxit itaque omnis populus vnusquisque bouem in manu sua vsque ad noctem: & occiderunt ibi.

35 Aedificauit autem Saul altare Domino; tuncque primum cepit edificare altare Domino.

36 Et dixit Saul: Irruamus super Philisthaos nocte, & vastemus eos vsque dum illucescat manè, nec relinquamus ex eis virum. Dixitque populus: Omne quod bonum videtur in oculis tuis, fac. Et ait sacerdos: Accedamus huc ad Deum.

37 Et consuluit Saul Dominum: Num persequar Philisthim? si trades eos in manus Israel? Et non respondit ei in die illa.

38 Dixitque Saul: applicate huc vniuersos angulos populi: & scitote, & videte, per quem acciderit peccatum hoc hodie.

39 Viuit Dominus saluator Israel, quia si per Ionatham filium meum factum est, absque retractatione morietur. Ad quod nullus contradixit ei de omni populo.

40 Et ait ad vniuersum Israel: Separamini vos in partem vnā, & ego cum Ionatha filio meo ero in parte altera. Responditque populus ad Saul: Quod bonum videtur in oculis tuis, fac.

41 Et dixit Saul ad Dominum Deum Israel: Domine Deus Israel da indicium: quid est quod non responderis seruo tuo hodie? Si in me: aut in Ionatha filio meo, est iniquitas hac, da ostensionem: aut si hac iniquitas est in populo tuo, da sanitatem. Et deprehensus est Ionathas & Saul, populus autem exiuit.

42 Et ait Saul: Mittite sortem inter me, & inter Ionatham filium meum. Et captus est Ionathas.

43 Dixit autem Saul ad Ionatham Indica mihi quid feceris. Et indicauit ei Ionathas, & ait: Gustans gustavi in summitate virgae, quae erat in manu mea. paululum mellis, & ecce ego morior,

44 Et ait Saul: Hac faciat mihi Deus, & hac addat, quia morte morieris Ionathan.

45 Dixitque populus ad Saul: Ergone

Excurristis: deuoluite ad me die lapidem grandem.

34 Et dixit Saul: Dispergimini in populo, & dicetis eis: Ascendere-facite ad me, vir taurum suum, & vir & pecudem suam, & mactabitis in isto, & comedetis: & non errabitis IHVH ad comedere ad sanguinem. Et accedere-fecerunt omnis populus, vir taurum suum in manu sua nocte, & mactauerunt ibi.

35 Et aedificauit Saul altare IHVH: illud incepit ad aedificare altare IHVH.

36 Et dixit Saul: Descendemus post Pelisthim nocte, & diripimus in eis, vsque ad illucescere manè: & non relinquemus in eis virum. Et dixerunt: Omne bonum in oculis tuis, fac. Et dixit sacerdos: Appropinquabimus huc ad ELOHIM,

37 Et postulauit Saul in ELOHIM: An descendam post Pelisthim? an dabis eos in manu Israel? & non respondit eum in die ipsa.

38 Et dixit Saul: Accedite huc omnes pinnæ populi, & cognoscite & videte, in quo fuit erratū istud die.

39 Quia P viuens IHVH, saluans Israel, quia si existentia eius in Ionathan filio meo, quia mori morietur: Et non respondens eum de omni populo.

40 Et dixit ad omnem Israel. vos eritis transitui vni, & ego & Ionathan filius meus erimus transitui vno. Et dixerunt populus ad Saul. Bonum in oculis tuis fac.

41 Et dixit Saul ad IHVH ELOHIM Israel: Da consummatum. Et captus-fuit Ionathan, & Saul: & populus exiuerunt.

42 Et dixit Saul: cadere-facite inter me & inter Ionathan filium meum. Et captus-fuit Ionathas.

43 Et dixit Saul ad Ionathan: Annuntia mihi, quid fecisti: Et annuntiavit ei Ionathan, & dixit: Gustare gustavi in extremitate baculi, qui in manu mea paululum mellis, & ecce ego moriar.

44 Et dixit Saul: sic faciet ELOHIM, & sic addet, quia morte morieris Ionathan.

45 Et dixit populus ad Saul: An Ionathan

f spargimini, discurrete, per populum & paruam-pecudem

b datius. ita statim.

i vt diripiamus, deprædemur,

k quod bonum videtur. Sic v. 40.

l exaudiuit

m anguli n peccatum, delictum o hodie.

p viuus, viuit. Sic v. 45. q fuit id ei.

f in latere vno. Sic statim.

r consummationem. u sorte deprehensus. sic v. 42.

Jonathas morietur, qui fecit salutem hanc magnam in Israël: hoc nefas est: vivit Dominus, si ceciderit capillus de capite eius in terram, quia cum Deo operatus est hodie. Liberavit ergo populus Ionatham ut non moreretur.

46 *Recessitque Saul, nec persecutus est Philisthim: porro Philisthim abierunt in loca sua.*

47 *Et Saul, confirmato regno super Israel, pugnabat per circuitum adversum omnes inimicos eius, contra Moab, & filios Ammon, & Edom, & reges Soba, & Philisthaeos & quocumque se verterat, superabat.*

48 *Congregatque exercitu, percussit Amalec, & eruit Israel de manu vastatorum eius.*

49 *Fuerunt autem filij Saul, Jonathas, & Iessui, & Melchisua: & nomina duarum filiarum eius, nomen primogenitæ Merob, & nomen minoris Michol.*

50 *Et nomen uxoris Saul, Achinoam filia Achimaas: & nomen principis militiæ eius Abner, filius Ner, patrui Saul,*

51 *Porro Cis fuit pater Saul, & Ner pater Abner, filius Abiel.*

52 *Erat autem bellum potens adversum Philisthaeos omnibus diebus Saul. Nam quemcumque viderat Saul virum fortem, & aptum ad praelium, sociabat eum sibi.*

nathan morietur, qui fecit salutem grādem istam in Israël? ^x Profanatio, vi-
vens IHVH, si cadet de capillo capitis eius in terram: quia cum ELOHIM fecit ^y die ista. Et redemerunt populus Ionathanem, & non mortuus fuit.

46 Et ascendit Saul de post Pelisthim: & Pelisthim ambulauerunt ^z loco eorum.

47 Et Saul cepit regnum super Israël: & ^a cecidit circuitu in omnibus malevolentibus suis, in Moab, & in filiis Ghamon, & in Edem, & in regibus Tzobah, & in Pelisthim: & in omni, ^b quod aspiciet, pro-improbo-habebit.

48 Et fecit ^c strenuitatem, & percussit Ghamalek: & ^d eripuit Israël de manu ^e diripientis ^f eius.

49 Et fuerunt filij Saul, Ionathan, & Iisvi, & Malchisuagh: & nomina duarum filiarum eius, nomen primogenitæ, Merab, & nomen parvæ Michal.

50 Et nomen ^g viræ Saul Achinoghā, ^h filia Achimaghatz: & nomen principis militiæ eius Abiner filius Ner, patrui Saulis.

51 Et Kis pater Saulis, & Ner pater Abner, filius Abiel.

52 Et fuit ⁱ cæsis obtentis super Pelisthim omnibus diebus Saul: & videbit Saul omnem virum ^k prævalidum, & omnem filium ^l strenuitatis, & ^m collegit eum ad se.

^x violatio;
absit,

^y vel hodie
istud.

^z datius.
in locum
suum

^a pugnavit

^b quo faciā-
bit, vertet-
faciem

^c robur, vim,
exercitum,
virtutem
^d eruit, libe-
rauit

^e deprædan-
tis
^f eum.

^g uxoris

^h exercitus

ⁱ bellum
prævalidum
^k præpoten-
tem
^l virtutis,
roboris,
exercitus.
^m id est, belli-
cosum
ⁿ vide cap.
15. v. 6.

COMMENTARIA.

VERS. 2.

NEXTREMA PARTE GABAA.] Quidam, in extremis finibus & terminis vrbs, seu agri Ghibhani. Hæc erat Ghibbah Benjaminis, siue Saulis.

Alij appellatiue: in extremitate collis.

SUB MALO GRANATO.] aliqui pro nomine proprio loci capiunt, sub Rimon, sic appellato à malis fortasse Punicis, quæ ibi erant, vel quod formam mali Punici referret, ut in Hispania Granada vrbs.

QUÆ ERAT IN MAGRON.] Notant, agri nomen esse Magron ab altera angustiarum Machmasi parte Ghibham versus, ut etiam colligitur ex Isaia 10. vers. 28. Fortasse pars angustiarum illarum erat, quod nomen ipsum indicare videtur, à gutture enim significationem habet, vel quod mons, aut rupes ferrata esset, & in effigiem ferræ conformata, ut in Catalonia Mons ferratus: מגרון Megerah enim ferra est, observant autem latuisse ibi Saulem in speluncis, observantem cum suis illis sexcentis viris, quid facturi aut ag-

Maluenda, In 1. Samuelis.

gressuri essent Pelisthæi, ut ostenditur infra vers. 11.

QVASI SEXCENTORVM VIRORVM.] Vide supra cap. 13. v. 15.

ET ACHIAS FILIVS ACHITOB.] Hic VERS. 3. infra cap. 21. & 22. videtur appellari Achimelech, nisi ille frater huius fuerit.

I-CABOD.] de quo vide supra cap. 4. vers. 21.

SED ET POPVLVS IGNORABAT.] Id est, tam sacerdos Achias, quam Saul cum toto comitatu suo.

EMINENTES PETRÆ EX VTRAQUE PARTE, ET QVASI IN MODVM DENTIVM SCOPVLI HINC ET INDE PRÆRVPTI.] Hebr. dens petra de transitu hinc, & dens petra de transitu inde. Hebraicè est status absolutus, non syntacticus; dens petra, appositio & hypallage, petra seu rupes, quæ erat dens, seu in modum dentis efformata, nempe, rupes prærupta & dentata. Quidam reddunt: scopulus erat ab uno latere hinc, & scopulus ab altero latere inde.

BBb

Bosba

מגרון
Migron.

BOSEs.] Heb. בֹּזֶזֶץ *Botzet*. Videtur nomen habere à *cœno*, *luto*, aut *palude*: forte quoddam circa locus aliquis palustris, & lutulentus esset: aut quoddam in vicinis locis byllus genus lini candidissimi proueniret.

SENE.] Heb. סֵנֶה *Seneh*, id est *rubus*, quod rupes illa multis rubis & dumis esset obsita.

VERS. 5.

VNVS SCOPVLVS PROMINENS AD AQUILONEM.] Vocem מַצֵּק *Matzak*, quidam faciunt participium præteritum verbi inusitati מָצַק *Matzak*, constituit, redduntque: *dens vnus constitutus, situs, ad aquilonem*. Alij nomen substantiuum esse volunt verbi צִק *Tzuk*, exponuntque: *dentis vnus statio, fundatio erat ab aquilone*. Proprius: *dens vnus erat pressura, coarctatio, tormentum ab aquilone*, id est, premebat, arctabat, torquebat angustias illas à septentrionali parte eleganti Hebraismo.

VERS. 6.

SI FORTÈ FACIAT DOMINVS PRO NOBIS.] Heb. *si forte faciet IHVH nobis*. Quidam: *forte faciet Iehoua salutem per nos*, id est, dabit nobis victoriam. Verbum *faciendi* absolute positum magnam emphasim habet, si forte faciet nobis IHVH grandia & mirabilia, ac se digna. Sic Psalm. 36. v. 6. Isaia 44. 23. vide infra v. 45. Particulæ illius, *si forte vim expensam habes Iosue 14. v. 12.*

QVIA NON EST DOMINO DIFFICILE.] Heb. variè interpretantur. 1. *quia non est Iehoua prohibitio, remoratio, retardatio*. 2. *quia non est prænalis cohibitio, detentio-firma, obferatio valida ipsi Iehoua*. 3. *quia non est conclusio, restrictio Iehoua*. 4. *non enim est Iehoua impedimentum*. 5. *proprie: quia non est ipsi Iehoua prænalescentia*, hoc est, negotiosum, impeditum, arduum, difficile. Quidam adiectiuè reddunt: *quia non Iehoua retentor*, id est, non est, qui retineat, aut detineat Iehouam.

VERS. 7.

PERGE QVÒ CVPIs.] Heb. *extende, diuerge, declina, tibi*. Quidam: *inclina tibi, vel indulge tibi*.

ERO TECVM VBICVMQVE VOLVERIS.] Heb. *ecce ego tecum iuxta cor tuum*. Quidam: *en adsum tibi pro voto tuo*. Alij: *ecce me tecum facturum ex sententia animi tui*. Possis reddere: *ecce ego tecum sicut cor tuum*, tam intime tibi inhærebo ut cor tuum: tantum mihi fidere potes, ut cordi tuo.

VERS. 9.

SI TALITER LOQVVTI FVERINT, &c.] proponit sibi signum, non superstitiosa diuinatione, sed instinctu diuino, ad confirmandam suam, & armigeri fidem. Vide rem similem Genes. 24. vers. 14. Sic Herodotus lib. 5. initio: [*Paones admoniti diuino responso, ut bellum Perinthiis inferrent: & siquidem à Perinthiis ex aduerso confidentibus prouocarentur, nominatim compellantibus; eos innuaderent: sin minus ab innuadendo abstinere: ita fecerunt.*]

VERS. 12.

ET LOQVVTI SVNT VIRI DE STATIONE.] id est, primi excubitores, siue procubitores exercitus.

ASCENDITE AD NOS ET OSTENDEMVS VOBIS REM.] Quidam notant, hæc illudentium verba esse, tanquam si Ionathani obicerent, non posse ipsum ex foramine suo eripere. Sed est elegans Hebraismus, quem

nos Hispanismo scite representamus, quum contemptim alicuius audaciæ & temeritati insultare volumus, *Allegaos cerca y vereis loque passa*, quasi temeritatem castigare parati.

MANIBVS ET PEDIBVS REPTANS.]

VERS. 13.

Heb. *super manus suas, & super pedes suos*. Quidam: *nixus manibus suis, & pedibus suis*, nam arduus & præruptus erat ascensus per scopulum ad stationem Pelisthæorum. Aliqui exponunt: *totis viribus, conatus est ascendere*.

ITAQVE ALII CADEBANT ANTE IONATHAN ALIOS ARMIGER EIVS INTERFICIEBAT SEQVENS EVM.] Heb. *& ceciderunt coram Ionathane, & armigero eius, interficiente post eum*. Quidam: *& ceciderunt coram Ionathane: & armiger eius interficiebat post eum*. Alij: *cadebant ante Ionathanem*, ab eo videlicet cæsi, armiger quoque eius morte afficiebat post eum sumptis nimirum armis ab aliquo ex interfectis: nam alioqui ijs carebat ipse supra cap. 13. v. 22.

VERS. 14.

IN MEDIA PARTE IUGERI, QVOD PAR BOVM IN DIE ARARE CONSVEVIT.] Hebræa alij exprimunt. 1. *quasi in medio iugeri paris boum in agro*, vel *quasi in medio iugeri, iugi agri*, id est, in tantillo spatio, & intervallo, quanta est pars dimidia iugeri, aut sulci ducti à pari boum per integrum iugerum terræ, q. d. breuissimo terræ spatio interfecerunt viginti. 2. *quasi in medio sulci iugeri agri*. 3. *idque ferme in dimidio sulco iugeri in agro*. 4. *velut in dimidia parte iugeri terræ*. 5. *ferme in dimidio iugero*, id est, *boum-paris-ingo*, vel *boum iugatorum actu*. Varro lib. 1. de Re rustica, cap. 10. [*Iugum vocant, quod iuncti boves vno die exarare possint. Iugerum, quod quadratos duos actus habeat. Actus quadratus, qui & latus est pedes centum viginti, & longus totidem.*] Sanctus Isidorus lib. 15. Originum cap. 15. [*Actum prouincia Batice rustici agrum vocant.*] Plinius lib. 18. cap. 3. [*Iugerum vocabatur, quod vno iugo boum in die exarari posset. Actus, in quo boves agerentur, quum aratur vno impetu iusto. Hic erat centum viginti pedum: duplicatusque in longitudinem iugerum faciebat.*] Festus: [*Actus significat modò in Geometrica minorem partem iugeri, id est, centum viginti pedum.*] Ergo Ionathan & armiger eius tanto spatio terræ, quantum est actus, id est, centum viginti pedibus, quæ est dimidia pars iugeri, viginti Pelisthæos interfecerunt. מַגְבָּנָה *Magbanah* iugerum sic dictum quod aratro impressum & subactum sit.

MIRACVLVM.] חֲרָדָה *haradah*, tremor, paor, trepidatio, sollicitudo, formido. Sic in fine versus.

VERS. 15.

SED ET OMNIS POPVLVS STATIONIS EORVM, QVI IERANT AD PRÆDANDVM, OBSTVPVIT.] Nos in nostra Translatione verba ipsa Hebræa expressimus. Alij: *presidium & vastator expauerunt etiam ipsi*. Aliqui: *statio & corruptor expauerunt etiam ipsi*. Nonnulli: *presectus & vastator tremuerunt etiam ipsi*. Quidam: *qui erant in presidio, quin & hi, qui grassabantur, territi sunt*. Aliqui: *stationarii & populatores milites trepidauerunt ipsi quoque*, id est, cum qui in statiuis manebant ad castro

castrorum custodiam, tum ferentarij, qui extra castra populaturi & excursuri in Israelitas mittebantur.

ET ACCIDIT QVASI MIRACVLVM A DEO.] Heb. & fuit tremori, vel in tremorem Dei. Quidam: ut euaderet in trepidationem maximam. Tremor Dei vel à Deo immissus, vel magnus, vt Genes. 1. vers. 2. & cap. 30. vers. 8.

VERS. 16. ET RESPEXERVNT SPECVLATORES SAUL.] datui casus est Saul Hebraicè. Et viderunt speculatores ipsi Saul, id est, qui erant ipsi Saul, vel quos habebat. Quidam: & viderunt speculatores, & retulerunt Sauli.

ET HVC ILLVQVE DIFFVGIENS.] והלום Vahalom, Noster pro adverbio, huc accepit; & huc, id est, & ambulauit & huc, subaudi, illucque. Alij: vltrocitroque discurrens. Alij, Infinitiuum faciunt: & quassari, contundi, frangi, pro & quassabatur, &c. Quidam: & iret eundo, & contundendo se, siue & pergeret indefinenter contundere se. Alij: & abibat & frangebatur, id est, subinde magis atterebatur, q. d. subinde augebatur strages. Nonnulli: promouebatque, & atterebatur.

VERS. 18. APPLICA ARCAM DEI.] vel Admone. Quidam exponunt, id est, Affer huc Ephod, in quo sunt Vrim & Thummim. Dixit autem, Affer, quia ephod erat iuxta arcam, nempe, vt consulamus Dominum, quid facto opus sit. Alij: Applica tibi arcam. Hippallage, Applica te arcæ, seu ad arcam, accede ad arcam, vt consulas Dominum per Vrim & Thummim.

ERAT ENIM IBI ARCA DEI IN DIE IL- LA, &c.] Vide supra cap. 10. v. 17. 20. 22. & cap. 11. v. 15.

VERS. 19. ET CIARIVS REBOABAT.] ורב Varab. Noster ex sono verbi Hebraici, efformauit hîc verbum reboandi, satis commode ad sensum. Caterum alij רב Rab hîc vel præteritum, vel infinitiuum verbi רבב Rabab faciunt: & crescebat, augebatur: vel: & crescendo, & augecendo. Alij à רוב Rub deducunt: & multitudo illa, quæ erat in castris Pelisthæorum, ibat eundo & conflictando, pergebat indefinenter conflictari.

CONTRAHE.] Heb. collige manum tuam. Quidam explicant, id est, Retrahe, q. d. sine illic Ephod, noli illud capere: non enim est mihi otium consulendi Dominum. Alij: recipe manum tuam, q. d. non amplius hîc in consulendo Deo hærendum est, sed propius ad Pelisthæos accedendum. Hîc pergit Saul prodere suum animum à spiritu Dei alienum.

VERS. 20. ET CÆDES MAGNA NIMIS.] Quidam hîc reddunt: contritio magna valde, id est strages, clades. Alij: strepitus, tumultus, magnus valde. Nonnulli: attonitio magna valde, quasi tremor ille magnus, supra vers. 15. attonitos eos reddiderit, & mente motos, vt quisque in alterum, gladium imprimeret.

VERS. 21. SED ET HEBRÆI, &c.] Sensum huius versus esse aiunt. Multi Pelisthæi multa mancipia Hebræorum inter impedimenta castrorum suorum habebant, qui arreptâ hac occasione ad suos Israelitas transfugerunt, Maluenda, In I. Samuelis.

& cum eis quoque cædem Pelisthæorum patrarunt.

REVERSI SVNT VT ESSENT CVM ISRAEL.] Heb. circuitu, etiam ipsi ad esse cum Israele. Quidam: erant per circuitum, id est, subdixerant se à reliquo exercitu. Alij: erant in castris circumquaque, hoc est, erant inter impedimenta castrorum, tanquam mancipia, seu angariæ vel angari. Aliqui putant, rerum tum potentibus Pelisthæis, plures Hebræorum inter eos habitasse, & cum eis tunc seu metu, seu sponte ad bellum Israeliticum progressos.

QVI SE ABSCONDERANT.] Vide de his VERS. 22. supra cap. 13. vers. 6.

PUGNA AVTEM PERVENIT VSQVE AD BETH-AVEN.] Hebr. & bellum transiit ad Beth-auen. Aliqui metonymicè exponunt, exercitus, milites, bellatores, persequentes Pelisthæos transierunt vsque Beth-auen. Alij: & castro ipsa, pugna, cædes, incisio, concisio Pelisthæorum protracta est vsque ad Beth-auen. id est, continenter conciderunt eos vsque Beth-auen.

VSQVE AD BETHAVEN.] Erat Beth-auen non procul à Machmas, vt apparet ex cap. 13. vers. 5. Notant, voluisse populum sumere cibum, sed adiuratione Saulis ad persequendum victoriam supra modum pressum fuisse.

ADIVRAVIT AVTEM SAUL POPVLVM.] VERS. 24. וישבע שׂאול את העם vai Joel schaul eth bagham. Futurum IOEL plerique ab אלה alah per apocopen deducunt, pro אלהי iaaleh, quasi formam à אלה iaal habeat, aut certè cum ALAH significatione congruere volunt: redduntque: & adiuravit, contriuravit, adiuratione-obstrinxit, imprecatus-fuit execratione-obstrinxit, Saul populum. Alij componunt ex IAAL, & ALAH, conuertuntque: & dissoluit adiurando Saul populum. Quidam: ausus est Saul populum iuramento adstringere. Nonnulli propriam verbi IAAL in Hiphil significationem retinent; & voluit Saul cum populo dicere. hoc est, omnibus placuit dicere, Maledictus, &c. Possis reddere: & resoluit Saul populum. Hoc est, dissoluit, labefactauit, vires ei abstulit, languidum reddidit. vel & resoluit Saul ad, apud, populum, vel cum populo. id est, statuit, decreuit, &c. elegantissimi Hebraismo & Hispanismo. Significatus adiurandi congruit cum vers. 26. infra, & 27. & 28. Notant, Saulem, finem bonum sumendæ de hostibus ultionis, duobus malis mediis corrupisse: nimirum interdicto necessarii cibi: & adiuratione, siue execratione. Hoc est secundum argumentum destituti Saulis spiritu Dei.

OMNEQVE TERRÆ VVLGVSVENIT.] VERS. 25. Hebr. & omnis terra venerunt. Quidam: & totius regionis populus venerunt. vt Genes. 41. vers. 57. sic infra vers. 29.

IN SALTVM.] seu Siluam quandam. Ajunt fuisse inter Beth-Auenem, & Ajalonem Dannis, infra vers. 31.

PORRO IONATHAN NON AVDIERAT.] VERS. 27. Nondum enim ex quo Pelisthæos inuasit, ad exercitum redierat.

ET ILLUMINATI SUNT OCULI EIVS.] *vattirnah*, & *viderunt oculi eius*. A ראח *raah*: Alij יתאורנה *vattaornah*, ab אור *or*: *illuminati sunt*, & *lucidi facti sunt oculi eius*. Priorem lectionem magis probant. Quidam: & *lumen receperunt oculi eius*. alij: *clarioreque redditi sunt oculi eius*. qui scilicet caligabant prius fame. Aliqui exponunt, id est, vires recepit, ubi singuli sensus recreati sunt. Sinecdoche, vt Genes. 16. vers. 13.

VERS. 28. RESPONDENSQUE VNVS DE POPULO.] Aliqui: explicant, scilicet ad hortamenta Ionathanis obuios Israëlitas incitantis ad strenuè persequendum hostes, Alij simpliciter exponunt: *Dixitque aliquis de populo in hunc modum*.

QVI COMEDERIT PANEM HODIE.] id est, vsque ad vesperam, vt supra vers. 24. nam vespera diem desinentem terminat, & ineuntis principium statuit.

DEFECERAT AUTEM POPVLVS.] Quidam reddunt: *ita defatigatus est populus*. quasi dicat, vires nos ita deficiunt, vt longius persequi non possimus.

VERS. 29. TURBAUIT PATER MEVS TERRAM.] obseruant Ionathanem hoc versu & sequenti improbare consilium patris sui, Primum ab effectu, quod populus viribus destituitur, quem locum probat exemplo suo. Secundò, ab euentu, quia non adeo cædebantur Pelisthæi, vt cæsi fuissent, si Israëlita cibo vires suas confirmassent. Tertiò à correctione ex abrupto, qua pium suum votum opponit patris adiurationi: quia libertatem populo præripuit, & prædæ à Deo oblatae vsum intercludens, populum in necessitatem coniecit.

VERS. 30. QVANTO MAGIS SI COMEDISSET, &c.] sensum optimè reddidit, nos verba; alij sententiam huius versus ita expressere: *Etiā quia (utinam libere comedisset hodie populus, de præda hostium suorum, quod suffecisset) quia, inquam, iam non infertur in Pelisthæos plaga amplior*.

QVAM REPERIT.] Quidam reddunt: *quod inuenit, vel quod inuentum fuit*. id est, quod satis ei fuisset, quod suffecisset. Vide similem loquutionem Num. 11. vers. 22.

VERS. 31. VSQUE IN AJALON.] Notant hanc fuisse Ajalonem fortis Dan, de qua Iosue 19. vers. 42.

VERS. 32. ET VERSVS AD PRÆDAM.] Hebr. & *fecit populus ad spoliū*. Hispanismus. *Hizo despojo*, vel *Hizo se al despojo*. Ita Hebraica exemplaria in contextu legunt, וַיֵּי וַיֵּי *vaiiaghas*. & *fecit*. In margine aliam lectionem notant, וַיֵּי וַיֵּי *vaiiaghat*, verbi וַיֵּי *ghatab*, quam variè reddunt: 1. & *declinavit*, diuertit, conuertit, *populus*, vel *populum*, *ad spoliū*. 2. & *inuolauit populus ad spoliū*. more auium rapacium inuolantium ad prædam. 3. & *festinauit populus ad prædam*. 4. & *subito-contendit populus ad prædam*. 5. & *inuectus est populus ad spoliū*. 6. & *amicuiit, vestiuit, se populus ad spoliū*. id est, obtexit se, obruit se, operuit se spoliis, vel vestibus spoliiorum. q. d. affatim tulit spoliiorum. 7. & *inuestiuit populus ad spoliū*. Elegāti Hebraismo,

& Hispanismo, *Y en vistis el pueblo al despojo*. 8. & *irruit populus ad spoliū*. Verbum celebritatem & impetum denotat. Vide cap. 15. vers. 19.

COMEDITQUE POPVLVS CVM SANGVINE.] Notant præ festinatione & fame non planè depurato, & expresso sanguine, comedisse carnes: quam ob rem cauendum putasse ne veniretur contra legem Leuit. 3. vers. 17. Satis ostendit quanta fame virgerentur.

PRÆVARICATI ESTIS.] Hebr. *Exurris*. id est, *Prætergressi estis*. Alij; *Perfide egistis*.

VERS. 33.

VOLVITE AD ME IAM NVNC SAXVM GRANDE.] nimirum ad iugulanda pecora, vers. 34. & ad extruendum altare, de quo infra vers. 35. vt coram Deo, & se spectante animalia iugularent.

ET OCCIDERVNT IBI.] Hebr. & *ingulauerunt, mactauerunt, ibi*. Aliqui exponunt, *ibi*, id est, in agro, qui altare circumstabat. Neque enim in altari iugulabantur animalia, sed sacrificabantur. Alij volunt super illud altare, vel saxum, iugulata animalia, vt facilius sanguis exprimeretur & efflueret. Iosephus: [*Tum Saulus iubet saxum grande in medium prouolui: edicique, vt super illud pecudes iugulent. neque carnes cum sanguine comedant*.]

VERS. 34.

ÆDIFICAVIT AUTEM SAUL ALTARE DOMINO.] Quidam explicant, vt, scilicet, qui vellent offerre hostias pacificas, offerrent eas illic per sacerdotes. Iosephus: [*Statuit ibi altare, & impositis victimis holocausta Deo incendit*.] Ego existimo super lapidem illum magnum vers. 33. primum iugulatas pecudes ad comedendum, vt facilius sanguis exprimeretur: deinde erectum ex eo altare Domino, nedum ad memoriam victoriæ, sed etiam ad sacrificia.

VERS. 35.

TVNCQUE PRIMVM COEPIT ÆDIFICARE ALTARE DOMINO.] Hebr. *hoc cepit extruere*. vel *hoc primum extruxit altare Iohouab*. Nonnulli exponunt, legitimè: nam illud, quod extruxit supra cap. 13. vers. 9. non fuit legitimum. Alij volunt hoc simpliciter fuisse primum: nam forsā illud Galgalæ iam adhuc manebat à tempore quo ibi mansit Arca. Iosephus: [*Idque altare à Saule omnium primum extructum est*.]

APPLICATE HVC VNIVERSOS ANGVLVS POPVLI.] Hebr. *Accedite huc omnes anguli populi*. Hanc loquutionem explicauimus Iudic. 20. vers. 2. Anguli populi vocantur principes, seu primores populi, quod ipsi in re publica id sint, quod anguli, seu pinnae in ædificio. Aliqui hinc reddunt: *Accedite huc vsque ab omnibus extremitatibus populi*.

VERS. 38.

DA INDICIUM.] vel *da sanctitatem*. Plurifariam hunc locum elucidant: 1. *Da perfectionem*, seu *perfectum*. id est, opus istud inquisitionis perfice, comple, absolute, ad debitam perfectionem deduc, vt nihil illi desit, aut deficiat. 2. *Da integrum*. id est, da sortem integrè, perfectè, simpliciter, aut vniuersaliter, nec scilicet quemquam à sorte excipias. 3. *Decerne integritatem*. id est, sortem veram: fac

VERS. 41.

fac ut fors cadat super peccatorem. 4. *Cedò integrum*, id est, declara, quis sit innoxius: pro eo, quod est, declara nocentem. Sed euphemismo vititur, ut solent hypocritæ.

POPVLVS AVTEM EXIUIT.] Hebr. & *populus exiuerunt*, id est, sorte exempti sunt. Alij: & *populus euaserunt*. Aliqui: & *populus absoluti sunt*. à sortibus: ostendit Dominus per sortes peccatum admissum non pertinere ad populum.

VERS. 42. ET CAPTVS EST IONATHAS.] seu *deprehensus*. Exponunt, qui verè erat integer, & innocens: ita Deus reuera præstat, quod Saul hypocrita per euphemismum dixerat vers. 41.

VERS. 44. HÆC FACIAT MIHI DEVS, ET HÆC ADDAT, &c.] De hac iurandi formula vide Ruth 1. vers. 17. obseruant, Saulem, eo quod tam facile prorumpit in iuramentum, videri assiduum fuisse in iurando, & iuratorem fuisse, ac rationem maiorem habuisse iuramenti quàm iuris, ut qui integer & innocens est, à morte seruetur: ita in semetipsum sententiam ferre, quam Deus in ipsum suo tempore exequuturus est.

VERS. 45. HOC NEFAS EST: VIVIT DOMINVS, SI CECIDERIT, &c.] Adiurat, inquit, populus Saulem, & appellat ipsius conscientiam, coram viuente Deo, ut posthabita iuramenti ratione, iuris habeat rationem. quasi dicat, an ex iure esset, ut vel minimum damnum acciperet à populo Dei vir, qui Deum sequutus tantam populo salutem comparauit? Prouerbiale dictum, ut 2. Samuel. 14. v. 12. & 1. Reg. 1. vers. 52. Hinc autem ius cognosci potest cum nefarij cuiusque vori, tum etiam adiurationis imprudentis, & illegitimæ. Nec est dubium impiè & stultè facturum Saulem, si Ionathanem interfecisset bonum & innocentem. Hucque spectant illa Lucretij:

Tantum religio potuit suadere malorum. Et, Religio peperit scelerosa atque impia facta.

QVIA CVM DEO OPERATVS EST HODIE.] Hebr. *quia cum Deo fecit die ista*. vel *fecit hodie istud*. id est, quandoquidem duce & auctore Deo, ope Dei fecit, operatus est hodie, subaudi præclarum hoc facinus, hanc magnam salutem in Israël.

LIBERAVIT ERGO POPVLVS, &c.] Hebr. & *redemerunt populus*. id est, se interponentes, Saulem impediuerunt, ne eum morti traderet.

VERS. 46. RECESSITQVE SAUL, NEC PERSEQVTVS EST, &c.] Hunc versum adiecisse mihi videtur auctor ad indicandam Saulis temeritatem, & imprudentiam, qui stultâ & præposterâ suâ adiuratione, populum fame defatigatum, ac viribus exhaustum penè confecerit, ut non potuerit maiori clade Pelisthæos concidere: Sed oportuerit eum à persequendis hostibus reuocare, ut illi se in tutum recipere potuerint, ut Jonathan supra vers. 30. contestatus fuit.

VERS. 47. ET SAUL CONFIRMATO REGNO.] Heb. *Et Saul cepit, apprehendit, occupauit*. Quidam: *vindicauit sibi regnum*. Alij: *Et Saul roboratus fuit in regno*. Nonnulli: *Et Saul*

usurpauit regnum. Aliqui: *Porro Saul natius regnum*. Alij: *Saul autem acceptum obtinuit regnum*. id est, tyrannicè occupauit, exercuit, administravit, nimirum post duos priores annos iustæ & legitimæ eius administrationis. Vide supra cap. 13. ad vers. 1.

ET REGES SOBA.] Hebr. *Tzobah*. Quidam putant hanc ipsam esse regionem, cuius fit mentio 2. Samuel. 8. vers. 3. 5. & 12. & quæ ibidem cap. 10. vers. 6. & Psalm. 59. v. 2. vocatur ARAM TZOBAB Syria. *Tzobah*: Alii qui volunt *Syriam-Tzobah* illam esse, quæ inter Libanum, & Antilibanum iacet, & corrupto vocabulo *Cana Syria*, & à Græcis *Cale*, pro *Tzobah*, ob demissam à decliuitate & tumore montium planitiem id quod *Tzobah* Hebræis sonat, sic dictam: Eam pulchrè describit Strabo lib. 16. & Ptolemæus lib. 15. cap. 15. Quamuis alij *Canam Syriam* potius putent dici in Scripturis *Syriam Damasci*, quod eius metropolis fuerit Damascus, Straboni, Ptolemæo, & aliis: quæ tamen *Syria Damasci* à *Syria-Tzobah* in acris litteris distingui videatur. Nonnulli sequuti Iosephum 7. Antiquitatum cap. 6. consentiente voce *Tzobah*, volunt esse Sophenem, de qua Strabo lib. 11. Plinius, lib. 5. cap. 12. Mela lib. 1. cap. 11. Ptolemæus lib. 5. cap. 13. Sed hæc in Armeniam vergens, longius à Chenahanæa disjungitur. Quidam existimant esse *Tzobæos*, quos Plinius lib. 6. cap. 28. *Nabæos* corrupto nomine appellat, quum ait: [*Nec non in media Syria ad Libanum montem penetrantibus Nabais.*] Ajunt, eos tenuisse regionem à Batanea ad Euphratem, de quibus vide 2. Samuel. 8. Ego facile crediderim, eam partem *Cana Syria* esse, quæ propior est Chanahanææ. Rationem nominis quidam à tumore & decliuitate montium deducunt, quod sit planities inter Libanum & Antilibanum. Alij, à complacentia, iucunditate, voluptate, pulchritudine, quod sit regio pulchra, amœna, voluptuosa, ut eam Strabo & alij Geographi describunt.

ET QUOCVMQVE SE VERTERAT, SUPERABAT.] Mirum quàm varie futurum Hiphil verbi *וַיַּרְשָׁא* *raschagh*, hinc transferant. 1. Caietanus: & *in omnibus, ad qua vertet, faciet iniquare*. id est, omnes hostes suos, cum quibus pugnabit, faciet eos sentire, & pati pœnas iniquitatis ipsorum, id est, seuerè puniet, castigabit, sumet de ipsis pœnas iniquitatis eorum. 2. Marinus: & *quocumque se vertet, pœnas sumet*. in eundem sensum. 3. Sanctes & Vatablus: & *quocumque se verteret, viriliter agebat*. vel *intrepide agebat*. 4. Aben-Ezra: & *in omnibus, id qua se vertet, vincet*, seu *vincebat*. 5. Kimchi: & *quocumque se vertebat, terrebat, commouebat, inquietabat, turbabat, stupefcere faciebat, confundebat*. 6. Leo Iudas & Auenarius: & *in omni, ad quod se vertebat, præfractè agebat*. 7. Tremellius, Iunius Buxtorfius: & *in quocumque se vertebat, inquietabat eos*. 8. Schindlerus: & *quocumque se vertebat, commouebat*, id est, turbabat, terrebat, proterebat, nempe semper, & vbique victor. 9. Alij: & *in omni*

quo se vertet, impiè, improbè faciet, id est, proteruè, insolenter, improbè agebat. 10. Forsterus annotat, quando verbum RASCHAGH in Hiphil tribuitur Deo, vel magistratui officium suum facienti exequutiue, tum esse pœnæ, & significare, realiter & facto condemnare, hoc est punire, sumere pœnam. Vnde reddit: & in omni loco, ad quem Saul diuertit, condemnabat, id est, pœnam infligebat, dabat damnum. Possis reddere: & in omnibus, ad quos se vertet, pro impiis, & improbis-habebit, id est, tractabat eos pro impiis, loco impiorum habebat, scilicet, exscindebat, perdebat, vastabat eos, tanquam improbos.

VERS. 48. CONGREGATOQUE EXERCITV.] Heb. & fecit strenuitatem. Quidam: & comparauit copias, exercitum, militare-robur, percussit Hamalek, quæ expeditio describitur sequenti capite.

VERS. 49. IESSVI.] Heb. dissyllabum, Iisvi. Hic

vocatur Aminadab infra cap. 31. vers. 2. & 1. Chronicor. 8. v. 33. & cap. 9. v. 39. Non recenset Isboseth inter filios Saul, quod eos tantum nominet, qui in bello patrem sequebantur, & in eo tandem ceciderunt, infra cap. 31. v. 2. Fortè Isboseth non erat gerendis armis, vt alij, de quibus hîc solum fit mentio, idoneus.

ABIEL.] De hoc vide supra cap. 9. VERS. 51. vers. 1.

ERAT AVTEM BELLVM POTENS, &c.] VERS. 52. Hunc versum ex Heb. alij ita conuertunt: Sed quia erat validum bellum contra Pelisthæos omnibus diebus Saulis: prospiciebat sibi Saul de omni viro forti, & omni strenuo, quem recipiebat ad se. Alij: Erat autem bellum graue, vel forte, id est, acerrimè bellatum est contra Pelisthæos, cunctis diebus Saulis: & quemcunque vidisset Saul virum fortem, filium militia, id est, militiae aptum, bellica virtute clarum, pugnacem, robustum, hunc sibi adiungebat.

CAPVT DECIMVM-QVINTVM.

Saul missus à Domino ad delendum funditus Amalec, Agag eorum regem multamque prædam reseruans, inobedientia arguitur commendata obedientia, ideoque à regno reiicitur; interfectoque Agag, Saul reprobatus à Samuele lugetur.

Valg.

Malu.

IT dixit Samuel ad Saul: Me misit Dominus, vt vngerem te in regem super populum eius Israël: nunc ergo audi vocem Domini:

2 Hac dicit Dominus exercituum: Recensui quacumque fecit Amalec Israeli, quomodo restitit ei in via cum ascenderet de Aegypto.

3 Nunc ergo vade: & percutie Amalec, & demolire vniuersa eius: non parcas ei, & non concupiscas ex rebus ipsius aliquid: sed interfice à viro vsque ad mulierem & parvulum atque lactentem, bouem & ouem, camelum & asinum.

4 Præcepit itaque Saul populo, & recensuit eos quasi agnos: ducenta millia peditum, & decem millia virorum Iuda.

5 Cumque venisset Saul vsque ad ciuitatem Amalec, tetendit insidias in torrente.

6 Dixitque Saul Cinea: Abite, recedite, atque descendite ab Amalec: ne fortè inuoluam te cum eo. tu enim fecisti misericordiam cum omnibus filiis Israël,

IT dixit Semuel ad Saul: Me misit IHVH ad vngere te^a regi, super populum meum, super Israël. & nunc

^b audi voci verborum IHVH.

2 Sic dixit IHVH TZEBAOTH: Visitaui, quod fecit Ghamalek Israeli: ^c quod posuit ei in via in ascendere eum de Aegypto.

3 Nunc ambula, & percuties Ghamalek, & ^d anatematizabis omne, quod ei: & non ^e commiseratione moueberis super eum & mori facies de viro vsque ad viram, de ^f puero, & vsque ad ^g lactentem, de ^h tauro & vsque ad ⁱ pecudem, de camelo & vsque ad asinum.

4 Et audire-fecit Saul populum: & visitauit eos in Telaim: Ducentos mille peditum: & ^k decem millium virum Iehudah.

5 Et venit Saul vsque ad urbem Ghamalek: & ^l litigauit in ^m torrente.

6 Et dixit Saul ad Kinæum: Ambulate, discedite, descendite de medio ⁿ Ghamalekitæ, nequando^o colligam te cum eo: & tu fecisti ^p benignitatem cum

^a in regem

^b ausculta, obaudi, obtempera.

^c qui, quid, quæ

^d intercessioni deuotebitis

^e ignoscas, parces, indulgebis, clementia-

ducêris, vteris. Sic v. 9. 15.

^f infante, parvulo

^g sugentem ^h boue

ⁱ paruam-pecudem

^k denarium, decadem

^l certauit, contendit, rixatus-fuit

^m valle, vt cap. 17. v. 40.

ⁿ Hamalekitarum

^o contraham ^p pietatem, misericordiam, beneficentiam

Exod. 17. c. 8.

cum ascenderent de Aegypto. Et recessit
Cinaus de medio Amalec.

7 Percussitque Saul Amalec, ab He-
nila, donec venias ad Sur, quæ est è re-
gione Aegypti.

8 Et apprehendit Agag regem Amalec
vium: omne autem vulgus interfecit
in ore gladij.

9 Et pepercit Saul, & populus, Agag,
& optimis gregibus ovium & armento-
rum, & vestibus & arietibus & uni-
versis quæ pulchra erant, nec voluerunt
disperdere ea: quidquid verò vile fuit
& reprobum, hoc demoliti sunt.

10 Factum est autem verbum Domini
ad Samuel, dicens:

11 Pœnitet me quòd constituerim Saul
regem: quia dereliquit me, & verba
mea operenon implevit. Contristatusque
est Samuel, & clamavit ad Dominum to-
ta nocte.

22 Cùmque de nocte surrexisset Sa-
muel, ut iret ad Saul manè, nuntia-
tum est Samueli, eo quòd venisset Saul
in Carmelum, & erexisset, sibi fornicem
triumphalem, & reuersus transisset, des-
cendissetque in Galgala. Venit ergo Sa-
muel ad Saul, & Saul offerebat holocau-
stum Domino, de initiis prædarum quæ
attulerat ex Amalec.

13 Et cum venisset Samuel ad Saul,
dixit ei Saul: Benedictus tu Domino,
impleni verbum Domini.

14 Dixitque Samuel: Et quæ est hæc
vox gregum: quæ resonat in auribus meis,
& armentorum, quam ego audio?

15 Et ait Saul. De Amalec adduxe-
runt ea: pepercit enim populus meliori-
bus ovibus & armentis, ut immolaren-
tur Domino Deo tuo reliqua verò occi-
dimus.

16 Ait autem Samuel ad Saul: Sine
me, & indicabo tibi quæ locutus sit Do-
minus ad me nocte. Dixitque ei: Lo-
quere.

17 Et ait Samuel: Nōne cū paruu-
lus esses in oculis tuis, caput in tribubus
Israel factus es? unxitque te Dominus
in regem super Israel,

18 Et misit te Dominus in viam, & ait:
Vade, & interfice peccatores Amalec, &
pugnabis contra eos usque ad interne-
cionem eorum?

19 Quare ergo non audisti vocem Do-

cum omnibus filiis Israel, in ascendere
eos de Aegypto. Et discessit Kinæus de
medio Ghamalek.

7 Et percussit Saul Ghamalekum de
Chaulah venire te Sur, quæ super fa-
cies Aegypti.

8 Et cepit Agag regem Ghamalek
vium: & omnem populum a-
nathematizavit ori gladij.

9 Et commiseratione-motus-fuit Saul,
& populus super Agag, & super bo-
nitatem ouis & y bouis, & pinguium,
& super verueces, & super omne bo-
num: & non amauerunt anathemati-
zare ea: & omne ministeriale spre-
tionem, & liquefactionem eam anathe-
matizauerunt.

10 Et fuit verbum IHVH ad Samuel,
ad dicere.

11 Pœnitui, quia regnare-feci Saulem
regi, quia reuersus-fuit de post me:
& verba mea non surgere-fecit. Et exar-
sit Samueli, & conclamavit ad
IHVH omni nocte.

12 Et manicauit Samuel occursum
Saul in mane: & annuntiatum-fuit Se-
mueli, ad dicere: venit Saul in Carmel,
& ecce stare-faciens sibi manum: &
circumgyratus-fuit, & transiit, & des-
cendit Ghilghal.

13 Et venit Samuel ad Saul: & dixit
ei Saul: Benedictus tu IHVH: Surge-
re-feci verbum IHVH.

14 Et dixit Samuel: Et quid vox
ouis istius in auribus meis: & vox bo-
uis, quam ego audiens?

15 Et dixit Saul: De Ghamaleki-
ta venire-fecerunt ea: quòd commise-
ratione-motus-fuit populus super bo-
nitatem ouis & bouis corresponden-
tiæ sacrificare IHVH ELOHIM tuo: Et
superrelictum anathematizauimus.

16 Et dixit Samuel ad Saul: Remit-
te, & annuntiabo tibi, quod loquutus-
fuit IHVH ad me nocte, Et dixit ei: Lo-
quere.

17 Et dixit Samuel: An non Sipar-
uus tu in oculis tuis, caput baculo-
rum Israel tu: & unxit, te IHVH regi su-
per Israel?

18 Et misit te IHVH in via, & dixit:
Ambula, & anathematizabis errato-
res Ghamalekum: & cædes in eo, vs-
que ad consummare eos, eos.

19 Et ad quid non audiui in vo-

q apprehendi-
dit

r viuum

finternecio-

ni-deuouit.

Sic v. 9. 15.

18.

z ad os, acie

u erga opi-

mos. Sic

v. 15.

x pecoris,

gregis

y boum, ar-

mentorum

z opus, opi-

ficiu

a despectio-

nem, con-

temptio: b in regem.

Sic. v. 17.

c excanduit.

Vide de hac

phrasi Ge-

nes 4. v. 5.

d tota

e diluculauit

f in occur-

suum

g statuens

h datiuus

ipsi IHVH

vel, ab ipso

IHVH, seu

apud IHVH

quid sibi

vult

k gregis, pe-

coris. Sic v.

15. 21.

l armenti.

Sic v. 15. &

21.

m Hamale-

Kitis

n datiuus

ad corres-

pondentiam

o residuum,

reliquum,

restans,

super abun-

dans

p Dimitte,

permitte,

sine, desine

q quum

r Virgarum,

ttribuum

f expeditio-

nem

t Vide Genes.

13. 13. pec-

catores

istos, nem-

pe Hama-

lekum

u incides,

pugnabis,

præliaberis

x eorum,

vel vsque

adeo ut tui

isti consu-

mant eos,

y ausculta-

uisti, ac quic-

uisti. Sic v.

mini: sed versus ad pradam es, & fecisti malum in oculis Domini?

20 Et ait Saul ad Samuelem: Immo audiui vocem Domini, & ambulavi in via per quam misit me Dominus, & adduxi Agag regem Amalec, & Amalec interfeci.

21 Tulit autem de pradâ populus oves & boues, primitias eorum quæ cæsa sunt, ut immolet Domino Deo suo in Galgalis.

22 Et ait Samuel: Numquid vult Dominus holocausta & victimas, & non potius ut obediatur voci Domini? MELIOR est enim obedientia quam vitima: & auscultare magis quam offerre adipem arietum:

23 Quoniam quasi peccatum ariolandi est, repugnare: & quasi scelus idololatriæ, nolle acquiescere. Pro eo ergo quod abiecasti sermonem Domini, abiecit te Dominus ne sis rex.

24 Dixitque Saul ad Samuelem: Peccaui, quia prauaricatus sum sermonem Domini, & verba tua, timens populum, & obediens voci eorum.

25 Sed nunc porta, quaeso, peccatum meum, & reuertere mecum, ut adorem, Dominum.

26 Et ait Samuel ad Saul: Non reuertar tecum, quia proiecasti sermonem Domini, & proiecit te Dominus ne sis rex super Israel.

27 Et conuersus est Samuel ut abiret: ille autem apprehendit summitatem pallij eius, quæ & scissa est.

28 Et ait ad eum Samuel: Scidit Dominus regnum Israel à te hodie, & tradidit illud proximo tuo meliori te.

29 Porro Triumphator in Israel non parcat, & pœnitudo non flectetur: neque enim homo est ut agat pœnitentiam.

30 At ille ait: Peccaui; sed nunc honora me coram senioribus populi mei, & coram Israel, & reuertere mecum, ut adorem Dominum Deum tuum.

31 Reuersus ergo Samuel secutus est Saulem: & adorauit Saul Dominum.

32 Dixitque Samuel: Adducite ad me Agag regem Amalec. Et oblatus est ei Agag: pinguisissimus, & tremens. Et dixit Agag: Siccine separat amara mors.

33 Et ait Samuel: Sicut Fecit absque

ce IHVH, & inuolauisti ad spoliū: & fecisti malum in oculis IHVH?

20 Et dixit Saul ad Samuel: ^a Quod audiui in voce IHVH, & ambulavi in via, qua misit me IHVH: & venire-feci Agag regem Ghamalck, & Ghamalek ^b anathematizauit.

21 Et accepit populus de spolio, ouem & bouem principium anathematis, ad sacrificare IHVH ELOHIM tuo in Gilgal.

22 Et dixit Samuel: An beneplacitum ^c IHVH in ^d ascensionibus, & sacrificiis, sicut ^e audire in voce IHVH? Ecce audire, ^f de sacrificio bonum: ad ^g auscultare, ^h de adipe arietum.

23 Quia ⁱ erratum ^k diuinationis ^l mutatio: & concupiscentia, & ^m teraphim rumpere-facere: correspondentia ⁿ fastidiuisti verbum IHVH: & fastidiuit te ^o de rege.

24 Et dixit Saul ad Samuel: ^p Erraui, quia transiui ^q os IHVH, & verba tua: quia timui populum; & ^r audiui in voce eorum.

25 Et nunc ^s leua, obsecro, ^t erratum meum: & reuertere mecum: ^u & procumbere-me-feci IHVH:

26 Et dixit Samuel ad Saul: Non reuertar tecum, quia fastidiuisti verbum IHVH, & fastidiuit te IHVH de essere regem super Israël.

27 Et circumgyratus-fuit Samuel ad ambulare: & ^x obtinuit in ^y ala pallij eius, & ^z disruptum-fuit.

28 Et dixit ad eum Samuel: Disrupit IHVH regnum Israël de super te ^a die: & dedit illud ^b sodali tuo bono ^c de à te.

29 Et etiam ^d Victoria Israël non falsus-erit, & non pœnitebit: quia non homo ipse ad pœnitere.

30 Et dixit: Erraui, nunc ^e aggraua me, obsecro, præsentia ^f senum populi mei, & præsentia Israël: & reuertere mecum; & procumbere-me-faciam IHVH ELOHIM tuo.

31 Et reuersus-fuit Samuel ^g post Saulem: & procumbere-se-fecit Saul IHVH.

32 Et dixit Samuel: ^h Ascendere facite ad me Agag regem Ghamalek. Et ambulauit ad eum Agag ⁱ deliciae. Et dixit Agag: ^k Profectò discessit amari tudo mortis.

33 Et dixit Samuel: Secundum quod orbauit

^z quod malum videtur
^a Imo

^b interne-
cioni de-
uoui

^c datiuus.
^d holocau-
stis

^e obaudire,
acquiescere.
Sic mox.

^f præ
^g attendere,
intendere,

^h aduertere
animum, &
mentem

ⁱ præ
^j peccatum,
delictum

^k magis
^l rebellio,
præfractio,

^m defectio
ⁿ imagines,
idola. Vide
Genes. 31.

^o 1. 19. pro
idololatria,
& cultu ido-
lolatrico.

^p cum fasti-
dio abieci-
sti. sic statim
e. v. 26.

^q ne sis rex
^r Peccaui
deliqui. Sic
v. 30.

^s præstitu-
tum
^t auscultau-
i acquieui,

^u obtempera-
ui, parui.
^v tolle, fer,
suffer, con-
dona

^w delictum,
peccatum
^x ut incur-
uem me Ie-
houa ho-

^y norem habi-
turus, ut
adorem,
supplicem.

^z Sic v. 30. 31.
^a apprehen-
dit

^b ora
^c discissum,
laceratum.

^d Sic v. 28.
^e hodie
^f socio, pro-
ximo

^g præ te
^h Victor
ⁱ honora,
glorifica

^j senatorum
^k sequutus-
est.

^l Admouete
^m volupta-
tes, oblecta-
menta.

ⁿ kcertè, verè

liberis mulieres gladius tuus, sic absque liberis erit inter mulieres mater tua Et in frustra concidit eum Samuel coram Domino in Galgalis.

34 Abiit autem Samuel in Ramatha: Saul verò ascendit in domum suam in Gabaa.

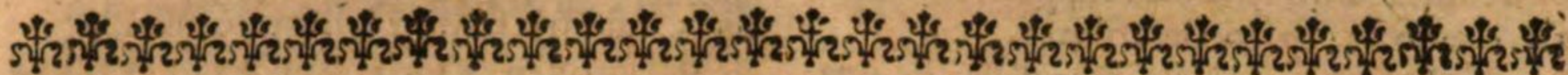
35 Et non vidit Samuel ultra Saul usque ad diem mortis suae: veruntamen lugere Samuel Saulem, quoniam Dominum poenitebat quod constituisset eum regem super Israel.

orbavit mulieres gladius tuus: sic orbabitur de mulieribus mater tua. Et ¹ dissecuit in frustra Samuel Agagum ^m faciebus IHVH, in Gilgal.

34 Et ambulavit Samuel in ⁿ Ramah: & Saul ascendit ad domum suam Ghibghah Saulis.

35 Et non addidit Samuel ad videre Saulem, usque ad diem mortis suae: quia lugere se fecit Samuel ad Saulem: & IHVH poenituit, quia regnare fecit Saulem super Israël.

¹ concidit, discedit, dilaniavit, dimembrauit ^m dativus: ad facies ⁿ Ramathah.

C O M M E N T A R I A.

VERS. 2.

ECENSVI QVÆCVMQVE FECIT HAMALEK ISRAELI.] Heb. *visitavi*. Variè alij reddunt: *Requisivi*: *Recordatus sum*: *Memini*: vel per futurum, *Visitabo*: *Requiram*: *Rependam*: *Recognoscam*. No-

tant vim huius loquutionis frequentissimæ in sacris litteris, esse vniuersè, exequi promissum bonum, vel denuntiatum malum. Vide Genes. 21. v. 1. Quidam: *Visitare*-statui.

QVOMODO RESTITIT EI IN VIA.] Nos ordine Hebraica verba reddidimus: alij sic. 1. quod posuerit illi insidias in via. 2. quod posuit illi in via, id est, quod se opposuerit ei, in via. 3. qui opposuit ei aciem, exercitum in itinere. Vide Historiam Exod. 17. à vers. 8. usque ad finem, & Deuteronom. 25. v. 17. & sequentibus.

VERS. 3.

ET PARVVLVM.] Primùm hic occurrit vox גחל Gholal, quam aiunt esse participium, vel nomen participiale, id est, puer, paruulus, qui nunc incipit loqui, cogitare, moliri, conari, studere, ludere, & agere aliquid: quique sensus, habet nondum assuefactos & exercitatos, ut est nunc recens ablactatus, nec tamen firmiore, aut duriore cibo vititur, nec perfectos sensus habet, neque sese ipsum nutrire, & curare potest: sed sub parentum aut curatorum dispensatione, & tutela degit: sicut & Paulus ad hanc vocem alludere videtur 1. Corinth. 13. v. 11. [Quum essem puer, ut puer loquebar, sentiebam, cogitabam: at ubi factus sum vir, aboleui puerilia.] Græci reddiderunt, ὡπύλος.

VERS. 4.

PRÆCEPIT ITAQVE SAUL POPULO.] Heb. & *audire fecit Saul populum*, id est, voce præconis congregavit populum. Alij: & *conuocavit*, *congregavit*, *Saul populum*. Quidam: *Hoc promulgato Saul apud populum*. Hoc est, edicto monuit populum de voluntate & mandato Dei excindendi Hamalekum: promulgavit, audire fecit populum præceptum Dei de suscipiendo internecino bello aduersus Hamalekitas.

ET RECENSVIT EOS QVASI AGNOS.] Heb. & *visitavit*, numeravit, recensuit, eos in תלמים Telaim. Hebræorum quidam exponunt: in agnis, vel cum agnis, quia videlicet, Maluenda, In 1. Samuelis.

dum recenserentur afferebat vnusquisque agnum, atque ita sciuit numerum eorum. Chaldaus: in agnis paschatum, quasi ex numero agnorum paschalium summam populi collegerit. Cum enim numerare populum esset prohibitum, iussit singulos afferre agnum, quod tempus paschatis esset, & agnos numeravit. Sed sunt hæc futilia. Plerique nomen proprium loci esse putant: & recensuit eos in Telaimis, id est, in agro Teleni oppidi cuius fit mentio inter oppida australia sortis Iudæ, Iosue 15. v. 24. Fortasse sic dicti, quod is ager agnorum copia abundaret. Noster vel Caph, pro Beth legisse videtur, quæ sunt simillimæ litteræ: vel sensum expressit: quasi agnos.

ET DECEM MILLIA VIRORVM IYDA.] causam exigui huius numeri sortis Iudæ assignauimus supra cap. 11. v. 8.

TETENDIT INSIDIAS IN TORRENTE.] וריב Vajiareb, Noster, & alij ab ארב Arab deduxerunt, & *insidiatus est*, *tetendit-insidias*. Plerique alij à רוב Rub: & *certavit*, *contendit*, *rixatus fuit in valle*, id est, pugnauit cum eo in valle. Quidam: *ut contenderet cum eo in vallem eius*. Nam in editis locis, & rupibus habitabant Kenæi, qua iter in Hamalekum erat faciendum, Numer. 24. v. 21. quos Saul feruare volebat: quamobrem dicit eis Saul sequenti versu, *Descendite*, &c. Forsterus exponit: & *litigauit in torrente*, scilicet cum Kenæo, donec persuaderet illi, ut isthinc discederet, quod sane verbum RVB non nisi de verbali contentione & actione dici ferè inueniatur. Nescio cur quidam: & *duxit*, *instruxit*, *exercitum in vallem*.

DIXITQVE SAUL CINÆO.] vel ad Ki-neos. Habitabant hi in finibus Iehudæ, & Hamalekitarum, lithronis soceri Moysis gentiles. Vide Iudicium 1. v. 16.

ABITE, RECEDITE, DESCENDITE.] Congeries asyndetos, celeritatis index. Sic Genes. 18. v. 6. q. d. quam celerrime recedite.

NE FORTE INVOLVAM TE CVM EO.] Variè conuertunt. 1. ne forte, disperdam, tollam, deleam te cum eo. 2. ne faciam ut tollaris cum eo. Propriè: nequando, ne forte colligam, contraham, abstraham, vel colligere, contrahere,

C C e

abstrahere

VERS. 5.

VERS. 6.

abstrahere-faciam, te cum eo, seu absumam te cum eo, aut accumulabo, congregabo, te cum eo, id est, vno exitio traham, nequando colligam te cum eo, elegans Hebraismus & Hispanismus, No te coja con el.

TV ENIM FECISTI MISERICORDIAM.] quæ describitur Exod. 18. & Num. 10. v. 29. & sequentibus.

VERS. 7. PERCVSSITQUE SAVL HAMALEK AB HEVILA DONEC VENIAS AD SVR, &c.] Quidam notant, non describi hîc terminum, quem depopulatus est Saul: sed regionem, quam occupabant Hamalekitæ, qui Sauli occurrerant: non enim omnes Hamalekitæ cæsi sunt, sed isti tantum vt apparet ex historia, quæ infra cap. 30. describitur.

AB HEVILA.] Heb. *Chavilah*, de qua vide in Genes. 10. v. 7. & cap. 25. v. 18.

AD SVR.] Notant fuisse terminum Arabiæ versus Ægyptum, de quo vide Genes. 16. v. 7. & cap. 25. v. 18.

VERS. 8. ET APPREHENDIT AGAG REGEM HAMALEK.] Vide Numer. 24. v. 7.

VERS. 9. ET PEPERCIT SAVL ET POPVLVS.] Alij: *& clementia usus est*, contra quam Deus imperauerat supra vers. 3.

ET VESTIBVS.] Ingens hîc quæstio de voce מִשְׁכִּימִים *Mischnim*. Plerique Chaldaum Paraphrastem sequuti volunt esse litterarum inuersione שְׁמִינִים *Schemanim*, id est, *oleosos, pingues, saginatos, opimos*. Hoc sequuti sunt Caietanus, Sanctes, Munsterus, Leo Iudas, Isidorus Clarius, Vatablus, Montanus, Hispanicus Interpres. Alij plurale faciunt à מִשְׁכֵּנֶה *Mischneh*, exponuntque, *secundos, secundarios*: nimirum à primis alijs optimis, & præstantissimis, minus præstantes, & pingues: id est, eos, qui in præstantia & bonitate in gregibus & armentis erant secundi ordinis, & secundas obtinerent: non tamen erant macilenti, & contemptibiles, q. d. pepercerunt primis & optimis quibusque, item & secundariis, qui secundas ab illis obtinebant: tantum caducum quodque ac vilissimum anathemate percusserunt. Hanc interpretationem genuinam & legitimam esse confirmant ex ordine ipso Hebraicarum litterarum, & vocalium notis, quam amplectuntur Forsterus, Mercerus, Tremellius, Iunius, Auenarius, Buxtorfius. At Rabbi Scelomoh interpretatur, *duplices, duplicatos*, hoc est, pingues, nimirum carne & pinguedine duplicata corpora habentes. Alij *Mischnim* à שָׁנָה *Schanah*, anno deducunt, *anniculos*, id est, agnos anniculos, qui solent esse teneriores, & præstantiores. Ita Kimchius, Marinus, Schindlerus. Nonnulli, *secundos, secundarios*, id est, secundo partu genitos, qui solent esse lectiores, vel secundi anni, id est, secundo partu genitos, qui solent esse lectiores, vel secundi anni, id est, duorum annorum, bimos, bidentes, quasi biennes, vel duos dentes habentes, qui circa bimatum ouibus & pecori eminere solent. Quod Noster dixit *vestes*, putant, vel respexisse ad nativam verbi שָׁנָה *Schanah* significationem, *mutare*, vt *mutatorias* intellexerit: vel ad שְׁנֵי *Schani* locum, vel *corcinum secundarium*, seu

dibaphum, ex quo vestes optima conficiebantur.

ET ARIETIBVS.] Heb. & super כְּרִים *Carim*, id est, *verueces*. Vide de hac voce Deuter. 32. v. 14. Alij *agnos*. Nonnulli exponunt: *& erga ovium-duces*, nempe vt commodius greges suis ducibus assuefactos adducere possent. Ita autem accipiendam esse Hebræam vocem *CARIM*, docet, inquit, perpetua apud prophetas metaphora, qua duces hominum hanc appellationem obtinent, vt 2. Reg. 11. v. 4. & 19. Ezechielis 39. v. 18. Aliqui facili litterarum similitudine videntur legisse כְּרִים *Barim*, vel כְּרִימִים *Be-riim*, *electos, puros, recreatos, saginatos, opimos*, industria scilicet humana crassos.

QVIDQVID VERÒ VILE FUIT ET REPROBVM.] & omne opus, despectionem, abiectionem, & liquefactionem. Abstracta maiorem vim præferunt, id est quodcunque opus, vel omnem rem despectissimam, vilissimam, contemptibilissimam, despicatissimam, & liquecentem, liquidam, languidam, flaccidam, tabescentem, putrem, marcidam.

POENITET ME.] Humano more dictum, VERS. 11 vt Genes. 6. v. 6. quod ostendit infra vers. 29. & 35.

QUIA DERELIQUIT ME.] Heb. *quia auersus est de post me*, id est, desit me sequi. Quidam: *quia auersus est a sequendo me*.

ET VERBA MEA OPERE NON IMPLEVIT.] Heb. *& verba mea non surgere-fecit*. Quidam: *& verba mea non statuit, confirmavit*. Alij: *non rata habuit*. Nonnulli: *non prestitit*. Sic vers. 13.

CONTRISTATUSQUE EST SAMVEL.] Heb. *& exarsit, excanduit, ipsi Samueli*. Quidam: *& iratus est vehementer Samuel*. Alij: *Samuel autem exastuans dolore*. Nonnulli: *& displicuit Samueli*. Sic notant sumi verbum חָרָה *Charah* Genes. 31. v. 35. & Genes. 45. vers. 5.

IN CARMELVM.] Obseruant non esse VERS. 12. hunc montem illum Carmelum maritimum sacris & profanis auctoribus celebratum, de quo egimus in Iosue 12. v. 22. sed alium vel montem, vel oppidum sortis Iudæ, quod redeunti Sauli ab Hamalekitis in itinere erat, de quo vide Iosue 15. v. 55.

ET EREXISSET SIBI FORNICEM-TRIUMPHALEM.] Heb. *& ecce constituens sibi manum*. Quidam: *& ecce constituit sibi locum*, seu *spatium*, id est, designavit sibi locum, in quo poneret castra, nempe vt illic diuideret prædam. Alij: *& ecce statuit sibi manum*, militarem, id est præsidium. Nonnulli: *ubi ecce constituerat sibi stationem*, spatium, siue locum, id est cum exercitu constitit, vt recrearetur à labore. Hispanicè, *Hizo alto*. Plerique cum Nostro *manum* hîc interpretantur *trophæum* seu *fornicem-triumphalem*, nimirum monumentum aliquod insigne victoriæ ad memoriam posteritatis, qua ratione sumi videtur id vocabulum *manus* 2. Samuel. 18. v. 18. Quidam augurantur id monumentum in manus effigiem, veluti pyramidem structum fuisse. Sic Cn. Pompeium

Pompeium trophæa sua in Pyrenæis montibus statuisse, auctores sunt Strabo lib. 3 & 4. Plinius lib. 3. cap. 3. & alij.

VERS. 13. DIXIT EI SAVL.] nimirum, obuiam ei profectus, ut eum exciperet, ut apparet e vers. 25. & sequentibus infra.

BENEDICTVS TV DOMINO.] q. d. te Dominus diligit, ac tibi plurimum fauet. Verba sunt hominis conscientia percussi, ac blandientis Samueli, ut eum demulceat.

VERS. 14. ET QUÆ EST HÆC VOX GREGVM, &c.] Grauis obiurgatio, quod non præstiterit, quod sibi imperatum fuerat, supra vers. 13.

VERS. 17. NONNE QVVM PARVVLVS ESSES.] Vide supra cap. 9. vers. 21.

VERS. 19. SED VERSVS AD PRÆDAM ES.] De significato verbi נָחַץ *ghatah* egimus supra c. 14. vers. 3. 2. quod variè hîc reddunt: & *declinasti*, *diuertisti*, *contendisti*, *festinasti*, *irruisti*, *inuectus-es*: propriè, *inuolasti ad spoliū*, seu *prædam*. Confert Saulem exercitūque eius, quod ad rapacitatem attinet, feris auibus inuolantibus ad prædam.

IN OCVLIS DOMINI.] id est, quod maxime displicuit Domino.

VERS. 21. TVLIT AVTEM DE PRÆDA POPVLVS.] A se culpam in populum depellit. q. d. iniuriam mihi facis, quod me ad prædam dicis inuolasse: non ego feci, sed populus, à quo timui, infra vers. 24.

PRIMITIAS EORVM, QUÆ CÆSA SVNT.] Hebr. *principium anathematis*. vel *deuotionis*, *deuotionis*, *deuotamenti*, *deuota-interneconis*, *excisionis*. id est, primum, præcipuum, primitias illius anathematis, id est, optima quæque, præcipua, ac præstantissima animalia, eorum, quæ interneconis deuota fuerant, quæ excidenda, & perdenda erant.

VERS. 22. NUMQVID VULT DOMINVS.] Nomini נָחַץ *chephez* omnia ista subiiciuntur. *An voluntas*, *placitum*, *beneplacitum*, *complacentia*, *desiderium*, *studium*, *oblectatio*, *voluptas*, *benivolentia*, *bona & propensa voluntas ipsi I H V H*, &c.

VERS. 23. ET QVASI SCELVS.] Hebr. & *concupiscentia*.] *IN* auen vocis vim & notationem expendimus Genes. 49. vers. 3. & Numer. 23. y. 21. propriè est, *concupiscentia*, *cupiditas-praua*, *iniquitas*, *dolor*, *molestia*, *erumna*, *afflictio*. Sumi hîc notant, pro *superstitioso & impio cultu in religione*, ex concupiscentia illa per diabolū inflicta, contra voluntatem & verbum Dei instituto. Variè reddunt, 1. & *idolum*. 2. & *mendacium*. 3. & *iniquitas*, *falsitas*, *prauitas*, *peruersitas*, *improbilas*. 4. & *sicut superstitio*, *falsus-cultus*.

NOLLE ACQUIESCERE.] נָחַץ *baphizar*, vel est Infinitiuus, vel nomen Infinitum, vnde reddunt, 1. *abrumper se*. vel nominaliter, *abruptio*. quando quis non vult obsequi, sed facit abruptionem, & auellit se. 2. *transgredi*. q. d. qui transgreditur præceptum Domini, videtur negare Deum esse prudentissimum, & se Deo ipso facit prudentiorem. 3. *cogere*, *compellere*. id est, quasi vim Deo inferre. 4. *instare*, *perseuerare*. id est, pertinacia in peccando est tam graue peccatum quam idololatria. 5. *obfirmare*.
Maluenda, In 1. Samuelis.

animum. 6. *instantia*, *repugnantia*, *resistentia*. Subaudi Deo, vel eius mandato. 7. *reluctari*. vel *reluctantia*.

ET REVERTERE MECVM.] hoc est, cum reuertente me venito. Exierat Saul extra Ghilghal in occursum Samueli, & necdum Samuel in Ghilghal ingressus fuerat, ut illuc dici posset reuerti. Vide supra vers. 13. Similem loquutionem habes Ruth 1. vers. 10. & 22. & cap. 2. vers. 6. Sic infra vers. 26. 30. & 31.

APPREHENDIT SVMMITATEM PALLIJ EIVS. נָחַץ *canaph*, hîc significat *alam*, *oram* pallij, id est, alteram partium anteriorum pallij, ut eum nimirum retineret, ne abiret.

SCIDIT DOMINVS REGNVM, &c.] Videlicet occasione præsentis facti, velut signi diuinitus oblato, Semuel iudicium Dei culpa Saulis in eum superuenturum denuntiat.

PORRÒ TRIUMPHATOR IN ISRAËL.] Notant נָחַץ *netzach*, propriè abstractum esse, *Excellentia*, *Præstantia*, *Victoria*, *Virtus*, *Fortitudo*, *Triumphus*. & peculiariter esse epitheton Dei æterni & gloriosi, Victor, Triumphator Israël. Et abstractum maiorem vim habet; ut Deus nedum sit, *Victor*, *Triumphator*, *Excellentissimus*, & *præstantissimus*: Sed & ipsa *Victoria*, *Triumphus*, *Excellentia*, *Præstantia*, &c. *Israëlis*. auctor omnis victoriae triumphus, præstantiæ, excellentiæ, virtutis, fortitudinis, &c. Israël, qui Israël proregit, defendit, tuetur, securum præstat ab omnibus hostibus suis. Notant quoque NETZACH interdum esse temporis, & significare victoriam seu triumphum temporis, hoc est, *continuitatem perpetuitatem*, & *æternitatem*, quæ omne tempus vincit ac superat, ut Isaia 34. vers. 10. Vnde aliqui hîc reddunt: *Et etiam continuitas, æternitas Israël*. ut sit Dei epitheton.

NON PARCET.] Verbum נָחַץ *schakar*, omnia ista complectitur: *non mentietur*: *non faller*: *non falsus-erit*: *non captiosè-aget*: *non scurriliter se geret*: *non dolosè aget*: *non perfidus-erit*, aut *perfide-aget*. Quidam hunc locum ita reddunt, & explanant: *quin etiam, qui est æternitas Israël, non committet-mendaciter, neque pœnitebit eum*, &c. Periphrasis Dei ad sermonem suum accommodata. q. d. Deus, qui natura æternus est, æternum se populo suo vsquequaque exhibet: ac proinde in æternum te de regno deiicit, & Dauidem euehit. Non satis apte alij. & *etiam virtutem Israël non faciet irritam*. subaudi Dominus. id est, neque tamen destituet Dominus Israël pristina virtute.

ET OBLATVS EST EI AGAG PINGVIS-SIMVS ET TREMENS.] Nos Hebræa verbatim expressimus, variè alij: *Et iuit ad eum Agag cum deliciis*. ac si dicat, cum oblectatione, quia elegerat mori potius, quam vivere, regno destitutus. Gaudens & hilaris ibat ad mortem, quod scilicet mortem vitæ præferret. 2. *Et iuit ad eum in vinculis, catenis, ligaminibus*. Sic sumunt vocem מַגְדָּנוֹת *maghadannoth*, ut Iob 38. vers. 31. q. d. Ad ductus est Agag ad Samuelem in vinculis & catenis. id est, vinctus & catenatus. 3. &

accessit ad eum Agag deliciis. seu delicatissimè: id est, quasi ad delicias. 4. & iuit ad eum Agag, in deliciis. hoc est, delicate, nempe gressu, & incessu regio ac superbè, in supremâ calamitate haud oblitus fastus & typhi regij: iuit in pompa, in qua educatus fuerat. q. d. molliter, ipso incessu molliem ostendens, & delicias superioris temporis, quo voluptuosè regnarat, & magnificè ac ac delicate vixerat. 5. in deliciis. id est, delicate-cultus. vel, delicatissimus, tenerimus, homo voluptuarius, seu voluptuosissimus. Hispanicus Interpres: *T Agag vino a el delicadamente. Sustentado per otros, perque era gruesso.*

SICCINE SEPARAT AMARA MORS?] Variè reddunt Hebr. 1. *Verè venit amaritudo mortis.* vel *declinavit*, subaudi ad me. id est, irruit in me, vel inuasit me amaritudo mortis. q. d. actum est de me. iam iam interficiendus sum 2. *Profectò recessit à me amaritudo mortis.* id est periculum mortis euasi quandoquidem ab armato rege ad senem prophetam abductor. vel *Certè discessit amaror mortis.* id est, metus mortis, q. d. intrepidè, ac libenter morior. Verba videntur præferentis contemptum mortis.

VERS. 33. ET IN FRUSTA CONCIDIT EUM SAMUEL.] quia verbum est ex Pihel, quidam transitiue reddunt: *Et scindere-fecit Samuel Agagum* Iosephus: [*Iussitque eum ibidem in Galgalis interfici.*] Alij potius censent Samuelem ex zelo ac religione Dei suis manibus Agagum, vt anathema Deo trucidasse.

CORAM DOMINO.] vel coram Arca, quæ fortè tum aderat, vel coram altari holocaustorum, quod ibi ad sacrificia extructum fuerat: aut in plena concione, & sacro cœtu.

ET NON VIDIT SAMUEL ULTRA SAUL VERS. 35. VSQVE AD DIEM MORTIS SVÆ.] Quidam reddunt: *Postea non perrexit Samuel inuisere Saulem vsque ad diem mortis sue.* hoc est, deinceps non perrexit ad eum familiariter inuisendum, vt antea solitus erat, regis alloquendi, monendi, instruendi causa. Sic accipi notant idem verbum 2. Reg. 8. v. 29. Nam alioqui vidit eum Samuel infra cap. 19. v. 24. prophetantem.

VSQVE IN DIEM MORTIS SVÆ.] id est, nunquam. Sic 2. Samuel. 6. v. 23.

VERVM TAMEN LVGEBAT SAMUEL SAVLEM.] Heb. *quia luxit Samuel ad Saulem.* Quidam exponunt, id est, erat Samuel in perpetuo luctu ac mœrore propter motum Saulem à regno. Verbum positum in formula Hithpael, magnum & continuum luctum ac mœrorem significat, vt etiam cap. 16. v. 1. Aliqui reddunt: *quum luxisset Samuel de Saule*, id est, pro facto, quod sibi displicebat, apud Deum intercessisset, supra vers. 11. nam fieri non potest, vt auditâ Dei irreuocabili sententiâ, & ea ipsius nomine Sauli pronuntiata supra vers. 29. precibus contenderit amplius, vt rescinderetur. Verum id non tollit pium & humanum affectum, casum infelicem amici deplangentis ac miserantis, vt initium capitis sequentis ostendit.

CAPVT DECIMVM-SEXTVM.

Reprobato Saul, David inter fratres in regem vngitur: quo citharam psallente coram Saule agitato spiritu malo, ille lenius habebat.

Vulg.

Ixitque Dominus ad Samuelem: *Vsquequò tu luges Saul, cum ego proiecerim eum ne regnet super Israel? Imple cornu tuum oleo, & veni, vt mittam te ad Isai Bethlehemitem: prouidi enim in filiis eius mihi regem.*

2 Et ait Samuel: *Quo modo vadam? audiet enim Saul, & interficiet me.* Et ait Dominus. *Vitulum de armento tolles in manu tua, & dices: ad immolandum Domino veni.*

3 Et vocabis Isai ad victimam, & ego ostendam tibi quid facias, & unges quemcumque monstrauero tibi.

4 Fecit ergo Samuel, sicut locutus est ei Dominus: Venitque in Bethlehem, & admirati sunt seniores ciuitatis, occur-

Malu.

ET dixit IHVH ad Samuel, *Vsque quâdo tu lugere te-faciens ad Saulem: & ego^a fastidiui eum de regnare super Israël: imple cornu tuum^b oleo, & ambula, mittam te ad Isai Beth-lechemitam, quia^d vidi in filiis eius mihi regem.*

2 Et dixit Samuel: *Quo modo ambulabo? & audiet Saul, & interficiet me.* Et dixit IHVH: *Vitulum^c bouis accipies in manu tua, & dices: Ad sacrificare^f IHVH veni.*

3 Er vocabis Isai in^h sacrificio: & ego cognoscere-faciam te, quod facies; & unges mihi, quem dicam ad te.

4 Et fecit Samuel, quod, loquutus fuit IHVH: & venit Beth-lechem: & contremuerunt senes vrbs^k occur-

^a cum fastidio-reieci. Sic v. 7.
^b vnguento, balsamo
^c agedum
^d prouidi, prospexi

^e armeni
^f mactare. Sic v. 5.

^g datus. ipsi Isai
^h in mactatione. Sic v. 5.

ⁱ commoti sunt
^k in occursum

su

rentes ei, dixeruntque : Pacificusne est ingressus tuus?

5 Et ait : Pacificus : ad immolandum Domino veni, sanctificamini, & venite mecum ut immolem. Sanctificavit ergo Isai & filios eius, & vocavit eos ad sacrificium.

6 Cumque ingressi essent, vidit Eliab, & ait : Num coram Domino est Christus eius!

7 Et dixit Dominus ad Samuelem : Ne respicias vultum eius, neque altitudinem stature eius : quoniam abieci eum, nec iuxta intuitum hominis ego iudico : homo enim videt ea quae parent, Dominus autem intuetur cor.

Psalm. 7. c. 10.

8 Et vocavit Isai Abinadab, & adduxit eum coram Samuele. Qui dixit : Nec hunc elegit Dominus.

9 Adduxit autem Isai Samma, de quo ait : Etiam hunc non elegit Dominus.

10 Adduxit itaque Isai septem filios suos coram Samuele : & ait Samuel ad Isai. Non elegit Dominus ex istis.

11 Dixitque Samuel ad Isai : Numquid iam completi sunt filij ? Qui respondit : Adhuc reliquus est paruulus, & pascit oves. Et ait Samuel ad Isai : Mitte, & adduc eum : nec enim discumbemus prius quam huc ille veniat.

12 Misit ergo, & adduxit eum. Erat autem rufus, & pulcher aspectu, decoraque facie, & ait Dominus : Surge, unge eum, ipse est enim.

2. Reg. 7. b. 8.
Psalm. 77.
g. 76. 88. c.
21.
Act. 7. f. 46.
& 13. c. 36.

13 Tulit ergo Samuel cornu olei, & unxit eum in medio fratrum eius, & directus est Spiritus Domini à die illa in David, & deinceps : surgensque Samuel abiit in Ramatha,

14 Spiritus autem Domini recessit à Saul, & exagitabat eum spiritus nequam, à Domino.

15 Dixeruntque serui Saul ad eum : Ecce spiritus Dei malus exagitat te.

16 Iubeat Dominus noster, & serui tui qui coram te sunt quarent hominem scientem psallere ciharâ, ut quando arripuerit te spiritus Domini malus, psallat manu sua, & lenius feras.

17 Et ait Saul ad seruos suos : Provide te ergo mihi aliquem bene psallentem, & adducite eum ad me.

18 Et respondens unus de pueris, ait : Ecce vidi filium Isai Bethlehemitem scientem psallere, & fortissimum robore, & virum bellicosum, & prudentem

sui eius : & dixit : Pax venire tuum?

5 Et dixit, Pax : ad sacrificare IHH veni : Sanctificate-vos, & venietis ad me in sacrificio. Et sanctificavit Isai, & filios eius : & vocavit eis sacrificio.

m datius.
ad sacrificium
n eorum

6 Et fuit in venire eos, & vidit Eliab : & dixit : Profecto praesentia IHH vinctus eius.

7 Et dixit IHH ad Samuel : Non respicias ad visionem eius, & ad perfectitudinem surrecturae eius : quia fastidiui eum : quia non, quod videbit homo : quia homo videbit oculis : & IHH videbit cordi.

o aspectum
p altitudinem
q surgentiae,
stature
r datius.
ad oculos,
seu quod
oculis ob-
versatur
s ad cor.
t ad facies.
Sic v. 10.

8 Et vocavit Isai ad Abinadab, & transire-fecit eum faciebus Samuelis : & dixit : Etiam in isto non elegit IHH.

9 Et transire-fecit Isai Samah : & dixit : Etiam in isto non elegit IHH.

10 Et transire-fecit Isai Septem filiorum suorum faciebus Samuelis : & dixit Samuel ad Isai : Non elegit IHH in istis.

n septena-
rium

11 Et dixit Samuel ad Isai : An consummati fuerunt excussi? Et dixit : Adhuc relictus fuit paruulus : & ecce pascens in oves. Et dixit Samuel ad Isai : Mitte, & accipe eum : quia non circumgyrabimus usque ad venire eum, hic.

x pueri
y pecore,
grege
z eius

12 Et misit, & venire-fecit eum, & ipse rufus cum pulcher oculorum, & bonus visionis. Et dixit IHH : Surge, unge eum, quia iste ipse.

a rubicundus
b pulchritudine
c visus aspectu

13 Et accepit Samuel cornu olei, & unxit eum in intimo fratrum eius. Et perripit. Spiritus IHH ad David de die ipsa, & de supra. Et surrexit Samuel, & ambulavit in Ramah.

d Ramathah

14 Et spiritus IHH discessit de cum Saule : & exterrebit eum spiritus malus de ad IHH,

e cum

15 Et dixerunt serui Saul ad eum : Ecce, obsecro, spiritus ELOHIM malus ex terrens tuus.

f te

26 Dicet, obsecro, sustentatores nostri, serui tui faciebustuis, quarent virum cognoscentem, pulsantem in ci thara : & erit in esse super te spiritum ELOHIM malum ; & pulsabit in manu sua, & bonum tibi.

g domini
heri, columna
h ad facies
tuas
i Prospicite,
providete
k cia, nunc,
iam

17 Et dixit Saul ad seruos suos : Videte, k euge, mihi virum beneficientem ad pulsare : & venire-facietis ad me.

l optime, &
gnate pul-
santem

18 Et respondit unus de excussis, & dixit : Ecce vidi filium Isai Beth-

m pueris, fa-
mulis mini-
stris
n datius.
ipfi Isai

in verbis, & virum pulchrum: & Dominus est cum eo.

19 Misit ergo Saul nuncios ad Isai, dicens: Mitte ad me Dauid filium tuum, qui est in pascuis.

20 Tulit itaque Isai asinum plenum panibus, & lagenam vini, & haedum de capris unum, & misit per manum Dauid filij sui Sauli.

21 Et venit Dauid ad Saul, & stetit coram eo; at ille dilexit eum nimis, & factus est eius armiger:

22 Misitque Saul ad Isai dicens: Stet Dauid in conspectu meo; inuenit enim gratiam in oculis meis.

23 Igitur quodcumque spiritus Domini malus arripiebat Saul, Dauid tollebat citharam, & percutiebat manu sua, & refocillabatur Saul, & leuius habebat: recedebat enim ab eo spiritus malus.

chamitæ cognoscentem pulsare, & præualidum strenuitatis, & virum P censionis, & intelligentem verbis, & virum q lineamenti: & IHVH cum eo.

19 Et misit Saul nuntios ad Isai, & dixit: Mitte ad me Dauid filium tuum, qui in^r oue.

20 Et accepit Isai asinum panis, & utrem vini, & haedum caprarum unum & misit in manu Dauid filij sui ad Saulem.

21 Et venit Dauid ad Saulem; & stetit faciebus eius: & amauit eum valde: & fuit ei^r leuans vasorum.

22 Et misit Saul ad Isai, ad dicere: Stabit, obsecro, Dauid faciebus meis; quia inuenit gratiam in oculis meis.

23 Et erit, in esse spiritum ELOHIM ad Saulem; & accipiet Dauid citharam, & pulsabit in manu sua: & respirabit Sauli, & bonum ei: & discedet de super eum spiritus malus.

o heroem; virtutis, potentem, valentem robore
p belli, bellicosum
q delineationis, formæ
r ouibus, pecore, grege.

f ferens instrumenta, arma

COMMENTARIA.

VERS. 1.

IXITQUE DOMINUS AD SAMVELEM: VSQUEQVO TV LGES SAUL? Alienissime quidam vertunt. Nam dixit Iehoua Semuelli: Quousque tu lugeres de Saule?

VERS. 2.

VITVLVM DE ARMENTO.] Heb. vitulam bonis. Quidam: filiam bonis, id est teneram optimam.

AD IMMOLANDVM DOMINO VENI.] Heb. Ad sacrificandum IHVH veni. Quidam: Ad maſtandum Iehoua veni. Aliqui: Ad celebrandum conuiuium Iehoua veni. Sic inquiunt eadem vox pro conuiuium accipitur supra cap. 9. v. 12. & 13. & infra hoc capite v. 3. & 5. Quod autem additur, Iehouæ, ad sacrificia referendum non esse vel inde apparet, quod intra domesticos Isai parietes celebrabatur: cum nulla publica aut priuata sacrificia ex lege alibi quam in loco à Deo designato, & coram arca fœderis ac tabernaculo: vel temporibus corruptis alibi quam in Excelsis offerri possent: Sed ideo additur Iehouæ, vt intelligatur ex mandato Iehouæ ad rem aliquam diuinam esse institutum. Interpretatio est Chaldaei paraphrastis, & aliorum nonnullorum. Verum alij existimant, verum fuisse sacrificium pacificorum publicè in Excelsis peractum, de cuius carnibus postea instructum-fuerit sacrum epulum, seu conuiuium publicum: nam inaugurationem Dauidis postea priuatim ac secretò peractam. Nec mirum cum id fuerit sacrificium extra ordinem, & locus à diuino propheta, Dei mandato institutus. Vide su-

pra cap. 9. vers. 12. & 13.

ET ADMIRATI SVNT SENIORES.] Verbum 777 (harad diuersimodè hîc transferunt. 1. & commoti sunt seniores. 2. & trepidauerunt, vel trepidi-accurrerunt seniores. Timebât enim ne quum Samuel illuc aduentasset, grauissimè animaduerneret in quempiam ex vrbe, vel ne si rescuisset Saul, Samuelem a Bethlehemitis susceptum, grande aliquod ipsis crearet malum. 3. & obstupuerunt seniores urbis.

DIXERVNTQUE.] Heb. & dixit, nimirum, ille, qui primas obtinebat inter illos, aut dignitate & auctoritate cæteris anteibat, vel quisque ex illis, vel impersonaliter: & dictum fuit, more Hebraico.

PACIFICVSNE EST INGRESSVS TVVS?] Heb. Pax venire te, vel tuum? Quidam: salusne aduenis? Alij: prosperène aduenis? vel estne pax rebus in tuo aduentu? Sic v. 5.

SANCTIFICAVIT ERGO ISAI, ET FILIOS EIVS.] Aliqui exponunt: & praparauit. Nonnulli: similiter iussit comparare se Iſſachaium, & filios eius, id est, declarando ipsi Isai consilium Dei de eligendo rege ex filiis eius: quod ostendit finis versus 9. 10. & 11. Nec dubito Isaium & filios eius conscios fuisse consilij Samuelis de eligendo rege ex ipsis, vt ostendit vers. 14.

ELIAB.] Hic 1. Paralipom. 11. v. 18. dicitur pater Abihailis vxoris Roboam.

NVM CORAM DOMINO EST CHRISTVS EIVS.] Quidam: vtrique coram Iehoua est vnus eius, id est, probatus est Iehouæ in regem, vt Iudicum 18. v. 6. Imprudenter dictum videtur, quod sequentia corrigunt: quale est Nathanis

VERS. 4.

VERS. 6.

Nathanis 2. Samuel. 7. v. 3. Sed *78 Ach* possit quoque esse dubitantis: *Forſitan coram IſvH vnctus eius.* Pfalm. 138. v. 11.

NEC Iuxta intvltvm hōminis EGO IVDICO, &c.] posteriorem hanc partem verſus, nos verbatim ex Hebraico reddidimus: alij clarius ita: *non enim ſpecto, quod ſpectare ſolet homo: nam homo ſpectat, quod eſt ob oculos, ſed Iehoua ſpectat, quod eſt in animo.*

VERS. 9. SAMMA.] Heb. שָׁמָּה Schammah. 2. Samuel. 13. v. 3. & 1. Paralipom. 2. v. 13. appellatur Simah. Latine ſonat *Positus, Depositus, Repositus.*

VERS. 10. NON ELEGIT DOMINVS EX ISTIS.] id eſt, nullum iſtorum ſex filiorum Iſai elegit IſvH in regem, qui primi ex ordine naturæ tranſiuerunt; forte etiam nec nepotem ſeptimum, de quo dicemus infra cap. 17. verſ. 12.

VERS. 11. NUMQVID IAM COMPLETI SVNT FILII?] Variè reddunt. 1. *Suntne finiti pueri?* q. d. Nullum præter iſtos habes filium? 2. *Adſuntne omnes pueri?* 3. *An abſoluerunt tranſire pueri?* ſimilis omnino loquutio Matthæi 10. v. 23.

NEC ENIM DISCVMBEMVS.] Heb. *quia non circumgyrabimus, vel circuibimus.* Quidam: *quia non circumſedebimus*, id eſt, circulariter conſedebimus ad menſam, vt indicet modum, quo tunc ad menſam in conuiuiis ſedebant. Hiſpanicè *à la meſa redonda.* Fortaſſe ſedebant aut accumbabant in ſtibadiis, lectis, toris, accubitis ad menſas rotundas accommodatis, quæ ſigmata appellabant, de quibus latè vide Fulvium Urſinum in Appendice de Triclinio, pag. 129. & ſequentibus, & Claudium Salmaſium in Notis ad Lampridij Heliogabalum, pag. 185. & 194. Alij: *non enim deſlectemus, vel diuertemus*, nimirum ad conuiuium eodem ſenſu accipi notant, idem verbum, Genef. 42. v. 24. Nonnulli: *quia non reuertemur*, id eſt, non abibimus hinc.

VERS. 12. ET PVLCHER ASPECTV.] Heb. *cum pulcher oculorum*, id eſt, *ſimul pulcher.* יָפֶה Iepheh, plerique pro ſubſtantiuo accipiunt: *cum decore, pulchritudine, formoſitate, venuſtate, nitore, elegantia oculorum.* Alij pro adiectiuo: *cum, ſimul pulcher, formoſus, elegans, decorus oculorum.* Hebræorum nonnulli notant, *עַי Ghim.* cum, hîc poni pro *vau*: & *pulcher oculorum.*

VERS. 13. ET VNXIT EVM IN MEDIO FRATRVM EIVS.] Quam prius tamen ei, & circumſtantibus patri & fratribus explicaret voluntatem Dei. Vide 2. Samuel. 5. v. 2. Alij volunt neſciſſe patrem & fratres eam vnctionem fuiſſe regni, ſed exiſtimari vnctum in prophetam.

ET DIRECTVS EST SPIRITVS DOMINI A DIE ILLA IN DAVID, ET DEINCEPS.] Heb. & *perrupit ſpiritus Iehouah in Dauidem à die ipſa, & de ſupra.* Vim huius loquutionis enucleauimus ſupra cap. 10. v. 6. & Iudicum 14. v. 6. Variè hîc reddunt. 1. & *irruit ſpiritus Iehoua ſupra Dauidem.* 2. & *irruens ſpiritus Iehoua in Dauidem egit eum, &c.* nempe ſpiritus ille, de quo ſupra cap. 10. v. 6. quia

Saule reſceſſiſſe dicitur proximo verſu 14. 3. & *proſperatus eſt ſpiritus Iehoua in Dauid.* 4. & *manſit, requieuit, ſpiritus, &c.* 5. & *proſecit, proſeclut ſuit ſpiritus Iehoua in Dauidem,* obſeruant iſta phraſi vſum etiam Gabrielem Archangelum Lucæ 1. v. 34. [*Spiritus ſanctus ſuperueniet in te, & virtus Altiffimi obumbrabit tibi.* Et cap. 24. v. 48. [*Ecce ego, inquit Chriſtus, mitto promiſſum Patris mei ſuper vos: vos autem ſedere in ciuitate Ieruſalem, quouſque induamini virtute ex alto.*] Similiter Actor. 1. v. 8. [*Et accipietis virtutem poſtea quam Spiritus ſanctus aduenerit ſuper vos, &c.*] Et Paulum Apoſtolum 1. Corinth. 15. v. 10. [*Et gratia Dei, quæ proſecta eſt in me non fuit inanis.*] Et quum ad Coloſſenſ. 1. v. 28. ſcribit: [*Ad quod ego etiam annitor decertans ſecundum efficaciam eius agentem in me per virtutem, &c.*] etiam ad illam ſpiritus efficaciam & operationem reſpexiſſe, ſimulque verbi huius ſignificationem expreſſiſſe. Ergo quod hîc dicitur: & *perrupit ſpiritus Iehouah in Dauidem*, ſignificat, Dauidem magna ſpiritus vi atque efficacia, in prima ſua vnctione donatum, ſtatim in heroica & ingentia opera prorupiſſe, & pulcherrimas de Goliath gigante, deque hoſtibus aliis victorias reportaſſe.

IN DAVID.] Hîc primum occurrit nomen inelyti regis, quod à דוד Dod, id eſt, ab *vberibus*, ſeu amore vberum, & vberum gratia dictum conſtat, quaſi dicas, *Charus, Dilectus, Amabilis, Amicus.* Deo, & hominibus.

SVRGENSQVE SAMVEL, &c.] nimirum vncto rege, & celebrato conuiuiſio.

ET EXAGITABAT EVM.] Verbum בָּעָתַב Bagbath in Pihel hæc omnia continet, & *exterrebit, exagitabit, extimulabit, exercebit, perturbabit.* Quidam exponunt: *exagitabit eum*, ſcilicet, ad inuidiam, odium, crudelitatem, &c. Sed vide paulo inferius hîc. Sic v. 15.

SPIRITVS MALVS.] Quidam aiunt, Saullem agitatũ lymphationibus à ſpiritu malo. Alij, graui melancholia oppreſſum à dæmonio; nam hanc à cacodæmone immitti poſſe, Auicenna & alij medici teſtantur. Iosephus: [*Saulus vero in morbum dæmoniacum incidit, ita vt præfocari, ac ſtrangulari videretur: nec aliam opem inueniebant medici, quam ſi quis peritus excantator adhiberetur: monueruntque ubique inquirendum, qui quoties rex à dæmone agigaretur, ſtans ad caput eius, voce ac ſidibus ſacros hymnos caneret.* 7. Subitos terrores, & agitationes, ac perturbationes immiſſas à dæmone morbum Saulis fuiſſe, ſatis indicat ſignificatio verbi Hebraici. Vide infra verſ. 23.

SCIENTEM PSALLERE.] מְנַאֵגֵן Menaggen VER. 16] formam participij Pihel habet, ſed quod pro Infinitiuo uſurpetur: vt etiam מְנַאֵזֵן Menatz-tzeach, præfixo Lamed, præſertim in titulis Pfalmoreum, ex verbo: *Scientem, pulſantem, psallentem, ludentem, ſorantem, modulantem, in cithara.* Sic verſ. 18.

ET RESPONDENS VNVS DE PVERIS.] VER. 18] Hebræorum aliqui augurantur hunc fuiſſe Doëg vnum de præcipuis famulis Saulis, qui concepto iam odio in Dauidem cupiebat eum furori obſeſſi Saulis obicere, vt eum perderet.

perderet. Alij coniectantur fuisse Ionathanem filium Saulis natu maximum, ex vers. 1. cap. 18. quamobrem etiam non incommode vnum pro primo hic accipiendum existimant, vt Genes. 1. v. 5. & alibi sæpe.

ECCE VIDI FILIVM ISAI BETHLEHEMITEM, &c.] Quidam, quod Isai sit datiu casus, in recto reddunt. *Ecce vidi, prospexi, filius est ipsi Isai Bethlechemita, sciens pulsare, & valens robore, & vir bellicosus, rerumque intelligens, ac vir formosus, &c.* Quidam notant, ex his, quorum nomine hic commendatur Dauid, satis colligi, eum iam ante Goliath Pelisthæum interfecisse, vnde apparuit ipsum esse bellicosum, & Deum adesse ei: nam ante interfectum Pelisthæum nulla videtur Dauid belli specimina edidisse. Vnde existimant hanc historiam de spiritu malo Saulis, mitigato à Dauide contigisse post occisum à Dauide Goliath: sed hic proleptice poni, quod ipsa verba indicant.

ET PRUDENTEM IN VERBIS.] Heb. *intelligentem verbi.* Quidam: *peritum rei*, seu *rerum, negotiorum*: Alij: *prudentem in gerendis rebus.* Nonnulli: *facundum, eloquentem, fandi peritum.*

ASINVM PLENVM PANIBVS.] Heb. *asinum panis*, id est, asinum ferentem, onustum, panibus. Vel: *asinum cum pane.* Quidam: *asinum, & panem, &c.* Alij, *חמור Chamor*, exponunt, *aceruum, tumulum, panis*, vt Iudicum 15. v. 16.

ET HÆDV M DE CAPRIS.] vel *caprarum*, id est, tenerum, lactentem, subrumum, qui adhuc esset sub cura matris. Phrasis notissima.

ET STETIT CORAM EO.] id est, ministrabat illi, erat minister eius, vt explicatur Deuter. 10. v. 8. Sic infra v. 22.

ET REFOCILLABATVR SAVL.] Heb. & *flabit, efflabit, respirabit Sauli.* Alij: & *respiratio, refrigerium, relaxatio, refocillatio, recreatio-erat Sauli.* Quidam: & *dilatabitur Sauli*, animus. Aliqui: & *spatium erat Sauli.*

SPIRITVS MALVS.] id est, morbus melancholiæ, vel terrores, & perturbationes mali spiritus. Quidam exponunt, id est lymphationibus, quæ ab illo spiritu malo proficiscebantur, cessantibus. Metonymia. Vide supra vers. 14.

VERS. 20.

VERS. 21.

VERS. 23.

CAPVT DECIMVM-SEPTIMVM.

Philisthæis contra Israelem ad pugnam congregatis, Goliath gigantem in armis & fortitudine confidentem, inermis Dauid occidit, præcisumque caput, diffusis Philisthæis, ad Saulem tulit.

Vulg.

I Congregantes autem Philisthim agmina sua in prælum, conuenerunt in Socho Iudæ: & castrametati sunt inter Socho & Azeca, in finibus Dommim.

2 Porro Saul & filij Israel congregati venerunt in Vallem terebinthi, & direxerunt aciem ad pugnandum contra Philisthim,

3 Et Philisthim stabat super montem ex parte hac, & Israel stabat supra montem ex altera parte: vallisque erat inter eos.

4 Et egressus est vir spurius de castris Philisthinorum, nomine Goliath, de Geth, altitudinis sex cubitorum & palmi:

5 Et cassis area super caput eius, & lorica squamata induebatur. porro pondus lorice eius, quinque millia siclorum æris erat:

6 Et ocreas areas habebat in cruribus: & clypeus æreus tegebat humeros eius.

6 Hastile autem hasta eius, erat quasi liciatorium texentium. ipsum autem fer-

Malu.

IT collegerunt Pelisthim ^adesidentias suas ^hcæsi-
ni: & collecti-fuerunt So-
chob, quæ ^cIehudah: &
^ddesederunt inter Sochoh, & inter
Gazekah in ^edefectu Damim.

2 Et Saul, & vir Israël collecti-fue-
runt, & ^fdesederunt in valle Elah: &
ordinauerunt ^gcæsi-
onem ^hoccursum
Pelisthim.

3 Et Pelisthim stantes ad montem ⁱ
de isto: & Israël stantes ad montem ^k
de isto: & vallis inter eos.

4 Et exiuit vir ^linter-duos de ^mde-
sidentiis Pelisthim, Goliath nomen
eius, de Ghath: ⁿexcelsitas eius sex cu-
biti, & ^opalmus.

5 Et galea ^pæris super caput eius, &
^qthoraca squamarum ipse vestitus: &
^rlibratio thoracis, ^squinque millium
siclorum æris.

6 Et ^tfrontale æris super pedes eius:
& rhomphæa æris inter scapulas eius.

7 Et lignum ^uhastæ eius sicut iugum
textorium texentium: & flamma ha-

^a castrame-
tationes,
acies, agmi-
na, copias.
^b ad bellum,
prælum,
pugnam.
^c datiuus.
ipsi Iehudæ
^d confede-
runt, castra-
metati sunt.
^e extremo,
termino, fi-
ne
^f vt v. 1.
^g pugnam,
prælum,
aciem
^h in occur-
sum
ⁱ inde, ex
vna parte
^k hinc, ex
altera parte
^l duellator.
Sic v. 23.
^m castris
ⁿ altitudo
^o spithama
^p chalybis.
Sic postea.
^q lorica.
Sic mox &
vers. 18.
^r libramen-
tum, pondus
^s quinarium
^t frons
^u lanceæ.
Sic statim.

rum hāsta eius, sexcentos siclos habebat ferri: & armiger eius antecedebat eum.

8 Stānsque clamabat aduersum phalangas Israhel, & dicebat eis: Quare venistis parati ad praelium? Numquid ego non sum Philisthæus, & vos serui Saul? Eligite ex vobis virum, & descendat ad singulare certamen.

9 Si quiverit pugnare mecum, & percussit me, erimus vobis serui: si autem ego praualevero, & percussero eum, vos serui eritis, & seruietis nobis.

10 Et aiebat Philisthæus: Ego exprobraui agminibus Israhel hodie: Date mihi virum, & ineat mecum singulare certamen.

11 Audiens autem Saul, & omnes Israhelita, sermones Philisthæi huiusce-modi, stupebant, & metuebant nimis.

Sup. 16. a. 1. 12 David autem erat filius viri Ephrathæi de quo supra dictum est, de Bethlechem Iuda, cui nomen erat Isai, qui habebat octo filios, & erat vir in diebus Saul senex, & grandæus inter viros.

13 Abierunt autem tres filij eius maiores post Saul in praelium: & nomina trium filiorum eius, qui perrexerunt ad bellum, Eliab primogenitus, & secundus Abinadab, tertiusque Samma.

14 David autem erat minimus. Tribus ergo maioribus secutis Saulem,

15 Abiit David, & reuersus est à Saul ut pasceret gregem patris sui in Bethlechem.

16 Procedebat verò Philisthæus manè & vespere, & stabat quadraginta diebus.

17 Dixit autem Isai ad David filium suum: Accipe fratribus tuis ephi polentæ, & decem panes istos, & curre in castra ad fratres tuos.

18 Et decem formellas casei has deferres ad tribunum: & fratres tuos visita-bis, si rectè agant, & cum quibus ordina-ti sunt, disce.

19 Saul autem, & illi, & omnes filij Israhel in Valle therebinthi pugnabant aduersum Philisthiim.

20 Surrexit itaque David manè, & commendauit gregem custodi: & onustus abiit, sicut preceperat ei Isai. Et venit ad locum Magala, & ad exercitum qui egressus ad pugnam vociferatus erat in certamine.

21 Direxerat enim aciem Israhel sed & Maluenda, In 1. Samuelis.

stæ eius sexcenti sicli ferri: & x leuans scuti ambulans y faciebus eius.

8 Et stetit, & z vocauit ad a ordinatio-nes Israhelis, & dixit eis: Ad quid exhibitis ad b ordinare cæsiōem? an non ego Pelisthæus, & vos serui Sauli? c decer-pite vobis virum, d & descendit ad me.

9 Si poterit ad e cedere ad me, & per-cutiet me: & erimus vobis, f seruis: & si ego g potero ei, & percutiam eum: & eritis nobis, seruis, & seruietis h ad nos.

10 Et dixit Pelisthæus: Ego i perfodi ordinationes Israhelis, die ista: date mihi virum, & cædemus k vnitè.

11 Et audiuit Saul, & omnis Israhel verba Pelisthæi ista: l consternati-fue-runt, & timuerunt valde.

12 Et David filius viri Ephrathæi m iste de Beth-Lechem Iehudah: & no-men eius Isai, & ei octo filij: & vir in diebus Saul senuit, veniens in homini-bus.

13 Et ambulauerunt tres filiorum Isai grandes ambulauerunt post Saul o cæsiōi: & nomen p trium filiorum eius, qui ambulauerunt in cæsiōe, Eliab primogenitus: & q secundus eius Abinadab, & r tertius Samah.

14 Et David ipse paruus: & tres gran-des ambulauerunt post Saul.

15 Et David ambulans & reuertens de t super Saul ad pascere u ouem pa-tris sui Beth-Lechem.

16 Et accessit Pelisthæus, u manicare & vespere: & x stare-se-fecit qua-draginta diem.

17 Et dixit Isai David filio suo: Ac-cipe, y euge, fratribus z ephah a torre-facti istius, & decem panem istum: & currere-fac b desidentiam fratribus tuis.

18 Et c decem strictionum lactis ista-rum venire-facies: d principi mille: & fratres tuos visitabis e paci: & mistio-nem eorum accipies.

19 Et Saul, & ij, & omnis vir Israhelis, in valle Elah f cædentes cum Peli-sthim.

20 Et g manicauit David in h manè, & dimisit ouem super i obseruantem: & leuauit, & ambulauit secundum quod præcepit k eum Isai: & venit in magale: & l strenuitas exiens ad m or-dinationem: n & tarantarizabunt in o cæsiōe.

21 Et ordinauit Israhel & Pelisthim D D d ordina

x scutiferi
Sic v. 41.
y ad facies
z clamauit
a ordines,
acies. Sic
v. 10. 36.
b instruendū
praelium,
bellum, pu-
gnam, aciem
c carpite, de-
ligite.
dvt descēdat
e pugnare,
præliari,
bellare me-
cū. Sic v. 10.
f in seruos.
Sic statim.
g præpotero,
præ valebo
h apud
i conuiciis-
proscidi. Sic
v. 25. 26.
36. 45.
k simul, pa-
riter
l percussit
m istius
n senex
o vt vers. 1.
Sic statim.
p ternarij
q secunda-
nus, secun-
darius
r tertianus,
tertionarius
siuxta, cum
t oues, pe-
cus, gregem.
Sic v. 20.
u diluculare
x statuit, ste-
tit-se
y eja, jam,
nunc
z Vide
Exod. 16.
v. 36.
a Vide de hac
voce Lemit.
23. 14.
b ad castra-
metationē,
ad fratres
tuos.
c decadem,
denarium
d Chiliarcho
eorū, tribu-
no- militum
e ad pacem,
vel de pace
fincēdentes,
bellantes,
præliantes,
pugnantes
g diluculauit
h diluculo
i custodem
k ei
l virtus, ro-
bur, exerci-
tus. copiz
m aciem. sic
v. 21.
n vt taratan-
tarizarent,
vlularent,
clasticum-
canerent
o pugna, bel-
lo, prælio.

*Philisthiim ex aduerso fuerant prap-
rati.*

22 Derelinquens ergo David vasa quæ attulerat, sub manu custodis ad sarcinas, cucurrit ad locum certaminis, & interrogabat si omnia recte agerentur erga fratres suos.

23 Cùmque adhuc ille loqueretur eis, apparuit vir ille spurius ascendens, Goliath nomine, Philisthaus, de Geth, de castris Philisthinorum: & loquente eo hac eadem verba audiuit David.

24 Omnes autem Israelitæ, cùm vidissent virum, fugerunt à facie eius, timentes eum valde.

25 Et dixit vnus quispiam de Israël: Num vidistis virum hunc qui ascendit? ad exprobandum enim Israeli ascendit. Virum ergo qui percusserit, eum ditabit rex diuitiis magnis, & filiam suam dabit ei, & domum patris eius faciet absque tributo in Israël.

26 Et ait David ad viros qui stabant secum, dicens: Quid dabitur viro, qui percusserit Philisthæum hunc, & tulerit opprobrium de Israël? quis enim est hic Philisthaus incircumcissus, qui exprobrauit acies Dei viuentis?

27 Referebat autem ei populus eundem sermonem, dicens: Hac dabuntur viro, qui percusserit eum.

28 Quod cùm audisset Eliab frater eius maior, loquente eo cum aliis, iratus est contra David, & ait. Quare venisti, & quare dereliquisti pauculas oves illas in deserto? ego noui superbiam tuam, & nequitiam cordis tui: quia ut videres prælum, descendisti.

29 Et dixit David. Quid feci? numquid non verbum est?

30 Et declinauit paululum ab eo ad alium: dixitque eundem sermonem. Et respondit ei populus verbum sicut prius.

31 Audita sunt autem verba, quæ locutus est David, & annuntiata in conspectu Saul.

32 Ad quem cùm fuisset adductus, locutus est ei: Non concidat cor cuiusquam in eo: ego seruus tuus vadam, & pugnabo aduersus Philisthæum.

33 Et ait Saul ad David: Non vales resistere Philisthæo isti, nec pugnare aduersus eum: quia puer es, hic autem vir bellator est ab adolescentia sua.

ordinationem p occurui ordinationis.

22 Et dimisit David ^q vasa de super se, super manum ^r obseruantis vasorum; & cucurrit ^f ordinationem: & venit, & postulauit fratribus suis paci.

23 Et ipse loquens cum eis, & ecce vir inter duos, ascendens, Goliath Pelisthæus nomen eius, de Gath, de refusionibus Pelisthim: & loquutus fuit secundum verba ista: & audiuit David.

24 Et omnis vir Israël, in videre eos virum: & fugerunt de faciebus eius, & timuerunt valde.

25 Et dixit vir Israël: An vidistis virum ascendentem istum? quia ad perfodere Israël ascendens: & erit, ^u vir, qui percutiet eum, diuiscere faciet eum rex ^x diuitiam grandem, & filiam suam dabit ei, & domum patris eius faciet liberam in Israël.

26 Et dixit David ad homines stantes cum eo, ad dicere: Quid ^y fiet viro qui percutiet Pelisthæum istum, & discedere faciet ^z probum de super Israël? quia quis Pelisthæus præputiatus iste, quia perfodit ^a ordinationes ELOHIM ^b viuentium?

27 Et dixit ei populus, ^c secundum verbum istud, ad dicere: Sic fiet viro, qui percutiet eum.

28 Et audiuit Eliab frater eius grandis in loqui eum ad homines: & ^d exarsit nasus Eliab in Dauide, & dixit: Ad quid ^e istud descendisti: & super quem dimisisti ^f paucum ^g ouis earum in deserto? ego cognoui ^h tumorem tuum & ⁱ malitiam cordis tui, quia ^k correspondentiæ videre ^l cæsiõnem descendisti.

29 Et dixit David: Quid feci nunc? An non verbum ipsum?

30 Et ^m circumgyrauit de ⁿ reseruatione eius ad ^o è regione alterius, & dixit ^p secundum verbum istud: & ^q reuertere fecerunt eum populus verbum secundum verbum primum.

31 Et audita fuerunt verba, quæ loquutus fuit David: & annuntiauerunt faciebus Saul: & ^q accepit eum.

32 Et dixit David ad Saul: Non cadet ^r cor hominis ^f super eum: Seruus tuus ambulabit, & ^r cadet cum Pelisthæo isto.

33 Et dixit Saul ad David: Non poteris ad ambulare ad Pelisthæum istum, ad cadere cum eo: quia ^u excussus tu, & ipse vir cæsiõnis de ^x excussuris suis.

34 Et

p in occursum
q instrumēta, impedimenta. Sic statim
r custodientis
s ad aciem

z declinatis, deuexitatibus. Sic Iudic. 20. v. 33.

u virum
x opulentia

y facietur, factum erit
z perfossionem, dehonestamentum, deformacionem, infamiam
a ordines, acies, agmina

b viutorum.
c sicut

d excaudit, succensus est

e isto, huc
f parum
g ouium, pecoris, gregis. Sic v. 34.
h superbia, arrogantiā, malignitatem

k datius, ad correspondentiā

l bellum, prælum, pugnam, certamen. Sic v. 33.

m diuertit, deflexit

n apud, penes, iuxta, prope eum

o versus alium
p sicut, Sic

q acciuit
r animus

s in eo, vel propter eum.

t incidet, pugnabit, præliabitur.

u puer

x pueritiis

Eccli. 47.
2. 3.

34 Dixitque Dauid ad Saul: Pascebat seruus tuus patris sui gregem, & veniebat leo, vel vrsus, & tollebat arietem de medio gregis:

35 Et persequabar eos, & percutiebam, eruebamque de ore eorum: & illi consurgebant aduersum me, & apprehendebam mentum eorum, & suffocabam, interficiebamque eos.

36 Nam & leonem & vrsu interfecei ego seruus tuus: erit igitur & Philistheus hic incircumcissus, quasi unus ex eis. Nunc vadam, & auferam opprobrium populi: quoniam quis est iste Philistheus incircumcissus, qui ausus est maledicere exercitui Dei viuentis?

37 Et ait Dauid: Dominus qui eripuit me de manu leonis, & de manu vrsi, ipse me liberabit de manu Philisthei huius. Dixit autem Saul ad Dauid: Vade, & Dominus tecum sit.

38 Et induit Saul Dauid vestimentis suis, & imposuit galeam arcem super caput eius, & vestiuit eum lorica.

39 Accinctus ergo Dauid gladio eius super vestem suam, cepit tentare si armatus posset incedere: non enim habebat consuetudinem. Dixitque Dauid ad Saul: Non possum sic incedere, quia non vsum habeo. Et deposuit ea,

40 Et tulit baculum suum, quem semper habebat in manibus: & elegit sibi quinque limpidissimos lapides de torrente, & misit eos in peram pastorem, quam habebat secum, & fundam manu tulit: & processit aduersum Philistheum.

42 Ibat autem Philistheus incedens, & appropinquans aduersum Dauid, & armiger eius ante eum.

42 Cumque inspexisset Philistheus, & vidisset Dauid, despexit eum. Erat enim adolescens; rufus & pulcher aspectu.

43 Et dixit Philistheus ad Dauid: Numquid ego canis sum, quod tu venis ad me cum baculo? Et maledixit Philistheus Dauid in diis suis:

44 Dixitque ad Dauid: Veni ad me, & dabo carnes tuas volatilibus celi & bestiis terre.

45 Dixit autem Dauid ad Philistheum: Tu venis ad me cum gladio, & hasta, & clypeo: ego autem venio ad te in nomine Domini exercituum, Dei agminum Israel, quibus exprobrasti.

34 Et dixit Dauid ad Saul: Pascens fuit seruus tuus, patri suo in oue: & venit y leo, z & ad vrsu; & leuabit a pecudem de grege.

35 Et exhibo post eum, & percutiam eum, & eripiam de ore eius: & surrexit super me, & b obtinebo in barba eius, & percutiam eum, & mori-faciam eum.

36 Etiam leonem, etiam vrsu percussit seruus tuus: & erit Pelistheus praputatus iste sicut alter de his, quia perfodit ordinationes ELOHIM viuentium.

37 Et dixit Dauid: IHVH, qui eripuit me de manu leonis, & de manu vrsi: ipse eripiet me de manu Pelisthei istius. Et dixit Saul ad Dauidem: Ambula, & IHVH erit tecum,

38 Et c vestiuit Saul Dauidem vestibus d commensuratis suis: & dabit e galeam æris super caput eius: & vestiuit eum thorace.

39 Et accinxit Dauid gladium f suum de super vestes commensuratas-suas: & g resoluit ad ambulare; quia non h eleuauit; & dixit Dauid ad Saulem: Non potero ad ambulare in istis, quia non eleuauit. & discedere-fecit ea Dauid de super se.

40 Et accepit baculum suum in manu sua, & elegit sibi quinque i dispersiones lapidum de k torrente & posuit eos in l vase pastorum, quod ei, & in collectione: & m fundam suam in manu sua: & accessit ad Pelistheum.

41 Et ambulauit Pelistheus, ambulans, & appropinquans ad Dauid: & vir leuans scuti, n faciebus eius.

42 Et respexit Pelistheus, & vidit Dauidem, & spreuit eum, quia fuit o excussus, & p rufus q cum pulcher visione.

43 Et dixit Pelistheus ad Dauid: An canis ego, quia tu veniens ad me in baculis? Et r leuifecit Pelistheus Dauidem f in diis suis.

44 Et dixit Pelistheus ad Dauid: Ambula ad me, & dedi carnem tuam volatili cœlorum: & animali agri.

45 Et dixit Dauid ad Pelistheum: Tu veniens ad me in gladio, & in t hasta, & in u rhomphaea: & ego veniens ad te in nomine IHVH TZEBAOTH ELOHIM x ordinationum Israël, quas perfodisti,

y leo maior, & adultior
Sic v. 36. 37.
z aut vrsus.
vel & cum vrsu.
a paruam-pecudem, agnum
b apprehendam

c vestire-fecit, iussit.
d strictis, iustis. Sic v. 39.
e cassidem Chalybis f eius
g voluit, tentauit
h tentauit, periculum-fecit. expertus est. sic statim.

i lubricitates
k vallis
l instrumento
m fundam
eius, in manu eius erat

n ad facies

o puer
p rubicundus
q vt cap. 16. v. 12.

r leui pendit, vili pendit, maledixit, imprecatus est.
s per deos suos

t lancea. Sic v. 47.
u vt vers. 6. vide Iosue 8. v. 18.
x ordinum, acierum, agminum

46 Hodie, & dabit te Dominus in manu mea, & percutiam te, & auferam caput tuum à te: & dabo cadauera castrorum Philisthiim hodie volatilibus cali, & bestiis terra: ut sciat omnis terra, quia est Deus in Israel.

47 Et nouerit vniuersa ecclesia hæc, quia non in gladio, nec in hasta saluat Dominus: ipsius enim est bellum, & tradet vos in manus nostras.

48 Cum ergo surrexisset Philistheus, & veniret, & appropinquaret contra David, festinauit David, & cucurrit ad pugnam ex aduerso Philisthai.

49 Et misit manum suam in peram, tulitque unum lapidem, & funda iecit, & circumducens percussit Philistheum in fronte: & infixus est lapis in fronte eius, & cecidit in faciem suam super terram.

Eccli. 4. a. 4.
1. Mach. 4.
d. 30.

50 Præualuitque David aduersum Philistheum in funda & lapide, percussitque Philistheum interfecit. Cumque gladium non haberet in manu David,

51 Cucurrit, & stetit super Philistheum, & tulit gladium eius, & eduxit eum de vagina sua: & interfecit eum, præciditque caput eius. Videntes autem Philisthiim, quod mortuus esset fortissimus eorum, fugerunt.

52 Et consurgentes viri Israel & Iuda vociferati sunt, & persecuti sunt Philistheos usque dum venirent in vallem, & usque ad portas Accaron, cecideruntque vulnerati de Philisthiim in via Saraim, & usque ad Geth, & usque ad Accaron.

53 Et reuertentes filij Israel postquam persecuti fuerant Philistheos, inuasunt castra eorum.

54 Assumens autem David caput Philisthai, attulit illud in Ierusalem: arma vero eius posuit in tabernaculo suo.

55 Eo autem tempore, quo videret Saul David egredientem contra Philistheum, ait ad Abner principem militia: De qua stirpe descendit hic adolescens, Abner? Dixitque Abner: viuit anima tua, rex si noui.

56 Et ait rex: Interroga tu, cuius filius sit iste puer.

57 Cumque regressus esset David, percussit Philistheum, tulit eum Abner, & introduxit coram Saule caput Philisthai habentem in manu.

46 Die ista claudet te IHVH in manu mea, & percutiā te, & y discedere faciam caput tuum de super te, & dabo cadauer^z desidentia^z Pelisthim die ista volatili cœlorum, & a bestia^a terræ: b & cognouerunt omnis terra, quia c existentia ELOHIM Israël.

47 Et cognouerunt omnis d congregatio ista, quia non in gladio, & in hasta saluabit IHVH: quia e IHVH f cæsis: & dabit vos in manu nostra.

48 Et erit, g quia surrexit Pelistheus, & ambulauit, & appropinquauit h occursum Davidis: & festinauit David, & cucurrit ordinationem occursum Pelisthai.

49 Et misit David manum suam ad i vas, & accepit de ibi lapidem, & k fundibulauit: & percussit Pelistheum ad frõtem eius, & l immersus fuit lapis in fronte eius: & cecidit m super facies suas in terram.

50 Et n obtinuit David o de Pelistheo in funda, & in lapide: & percussit Pelistheum, p & mori fecit eum: & gladius non in manu Davidis.

51 Et cucurrit David, & stetit ad Pelistheum, & accepit gladium eius, & eduxit eum de Vagina sua, & mori fecit eum: & excidit q in eo caput eius. & viderunt Pelisthim qnia mortuus fuit r præualidus eorum: & fugerunt.

52 Et surrexerunt homines Israël, & Iehudah, & s taratarizauerunt, & persequuti fuerunt Pelisthim vsque ad venire te vallem, & vsque ad portas Ghekron: & ceciderunt t perfossi Pelisthim in via Sagharaim, & vsque ad Ghekron.

53 Et reuersi fuerunt filij Israël de u exardescere post Pelisthim; & x diripuerunt y desidentias eorum,

54 Et accepit David caput Pelisthai, & venire fecit illud Ierusalaim: & z vasa eius posuit in tentorio suo.

55 Et secundum videre Saul Davidem exeuntem occursum Pelisthai, dixit ad Abner principem a militia: Filius b quis iste c excussus, Abner? Et dixit Abner: d viuens anima tua, Rex, si cognoui.

56 Et dixit Rex: Postula tu, filius e quis iste adolescens?

57 Et secundum f reuerrere Davidem de percutere Pelistheum, & accepit eum Abner, & venire fecit eum g facibus Saulis: & caput Pelisthai in manu eius.

y amouebo

z castrametationis

a ferax, viuo

b vt cognoscant. Sic

v. 47.

e est

d ecclesia, cœtus

e datus.

ipfi Iehouah

f bellum,

pugna, prælium

g quum

h in occursum.

Sic stetit.

v. 55.

i instrumentum

k rotavit,

funda iecit,

jaculatus est

l demersus,

infixus

m pronus in

terram

n apprehendit,

præualuit,

robustior fuit

o præ

p vt morifaceret,

ad mortem,

vulnere lethali

q cum

r fortis, gigas, heros

s vlularunt,

classicum cecinerunt

t confossi,

violati

u ardenti, & infesto animo infectari. Sic Genes. 31. v. 36.

x depredati fuerunt

y castra

z instrumenta, arma

a exercitus

b cuius

c puer

d viua, vt viuit

e cuius. sic

vers. 58.

f reuerti

g ad facies

58 Et ait ad eum Saul: De qua progenie es, o adolescens? Dixitque David: Filius serui tui Isai Bethlehemita ego sum.

58 Et dixit ad eum Saul: Filius quis tu, h excusse? Et dixit David: Filius serui tui Isai Beth-Lechamitæ. b pueri

COMMENTARIA.

VERS. I.

ONGREGANTES AUTEM PHILISTHIIM, &c.] Notant, toto hoc capite esse digressionem hyperbaticam ad confirmandum verba, quibus Saulis serui Dauidem ei commendabant, supra cap. 16. v. 18. Huius autem hyperbati exempla extrare quam plurima, vt Genes. 5. Iosue 2. & alibi.

INTER SOCHO ET AZECA.] Erant duo oppida sortis Iudæ, de quibus vide Iosue 15. v. 35. & Iosue 10. v. 10.

IN FINIBVS DOMMIM.] Heb. in Ephes Damim. LXX. & alij vtramque vocem, pro nomine proprio loci acceperunt, qui 1. Paralipom. 11. v. 13. contracte vocatur פס-דמים Pas-Dammim. Nomen videtur à sanguine habere, quod forsan locus esset periculosus, & grassatoribus infestus, vbi multus sanguis humanus funderetur: Aut quod terra rubra ibi esset, & argillosa. P A S Hebræis particulam, seu defectum significat, vt E P H E S defectum, terminum, sinem.

VERS. 2.

IN VALLEM TEREBINTHI.] Heb. in conualle Elah. Eusebius & S. Hieronymus in locis Hebraicis: [Legimus vallem Elah, quam Aquila, & Theodotion interpretantur vallem quercus.] Noster sequutus LXX. vallem Terebinthi, dixit. אלה Elah, quercum, vel ilicem esse plerique volunt. Vide de ea voce Genes. 35. v. 4. Hispanicus Interpres: en el valle del Alcornoque. Sic infra vers. 19. & cap. 21. v. 9. Brocardus: [Hinc ab Azeca & Maceda si progrediatis tribus leucis contra orientem, non longe à Nobe, est Socoth Iuda iuxta vallem Terebinthi, vbi puer David in funda & lapide interfecit Goliath Gethaum.]

VERS. 4.

VIR SPURIUS.] Vocem בנים Benajim aiunt esse dualem, & proprie significare, inter duo, intermediatam. Notant esse nomen appellatiuum dualis numeri, quo Goliath ille Pelisthæus ex eo dictus est, quod ipse sese inter media castra medium constituerat, quasi dicas, intermedius, sequester, duellio. Vnde variè hîc, sed in eandem sententiam vertunt: vir medietatum, seu intermediatum: vir intermedius: intermedianus: interponens se inter duo castra, seu inter duas acies: duellator: duellio: duello rem transacturus. Quidam exponunt: vir, qui inter duos, supple pugnam singularem decerni postulabat, duellator, infra, v. 8. 9. & 10. Aliqui sequuti Chaldaum: vir de medio, de castris Pelisthim. id est, qui egressus est de medio castrorum Pelisthim, vt indicet, consensu totius exercitus progressus in medium. Noster spurium, dixit, quasi intermedium, & præposterum in legitimo connubio, interpositu iusto toro. Auctor Traditionum: [Spurius dicitur, quia à patre gigante, matre

vero Gethæa natus erat. Vide infra v. 23.

NOMINE GOLIATH.] sonat transmigratum, euolutum, à communi sorte, modo, forma, statura aliorum hominum, q. d. difformem.

ALTITVDINIS SEX CVBITORVM, ET PALMI.] Cōstanter Heb. אמה אמה Ammah cubitum maiorem, seu sacrum definiunt duobus palmis maioribus, seu spithamis: זרעח Zereth verò, seu palmum maiorem, hoc est, spithamam, duodecim digitis, seu dimidio cubito: nam cubitus viginti quatuor digitos continet. Ergo altitudo Goliath erat tredecim palmorum maiorum, seu spithamarum, vel 156. digitorum. Alij volunt cubitum sacrum, septem palmos minores continuisse, id est, 28. digitos.

ET CASSIS.] consonat vox Hebræa כובע Cobagh: plerique galeam vertunt, infra vers. 38. scribitur cum Koph, קובע Kobagh.

ET LORICA HAMATA INDEBATVR.] Heb. & thoraca, seu thoracem, vel lorica squamaram ipse induit. Sic Virgilius 11. Aeneidos de Turno:

Iamque adeo Rutulum thoraca indutus, ahenis Horrebat squamis.

QVINQVE MILLIA SICLORVM ÆRIS ERAT.] vel chalybis, id est, quinque millium semiunciarum, vel duum millium quingentarum vnciarum æris nostrarum. Plinius l. 7. cap. 20. [Nos quoque vidimus Athanatum nomine prodigiosa ostentationis quingenario thorace plumbeo indutum.] Plutarchus in Demetrio de Alcimo quodam: [Centum viginti pondo armatura utebatur.]

ET OCREAS ÆREAS HABEBAT IN CRVRIBVS.] מצחא Mitzchah deducunt à מצח Tzachah, à candore, & nitore, frontemque interpretantur, quod glabra, & nitida sit. Hic frontem factitiam & artificialem exponunt, quæ est ante crura, id est, quam Latini dicunt ocream, sic dictam, quod sit tersa & polita, & in parte anteriore crurium. Virgilius 7. Aeneidos:

Aut læues ocreas lento ducunt argento.

Quidam: laminam nitidam, alij: frontale: nonnulli: tibiale, reddunt. Lyranus interpretatur: Et vasaria-frontaria versus pedes eius, quia de galea, quæ erat ærea super verticem descendebat quædam lamina operiens nasum, & tendens deorsum vsque ad collum versus pedes: sicut solebat fieri in antiquis galeis, quas vide apud Lipsium lib. 3. Militiæ Romanæ, Dialogo 5.

ET CLYPEVS ÆREVS.] כידון Cidon, hanc vocem elucidauimus in Iosue 8. v. 88. Variè hîc conuertunt. 1. clauam, pilam, qua utebantur ad capiendum & feriendum. 2. gesum. 3. humerale, armaturam. 4. clypeum, scutum.

D d d 3 5. par

5. *parmulam*. 6. *cutonem*. 7. *spiculum*, *telum*.
 Lyranus: [*Et dicitur hic secundum Hebræos*
CIDON quaedam lamina descendens à casside,
procedens in acutum inter scapulas, ut sic prote-
geret, collum, & iuncturam armorum capitis &
corporis.] Nos *rhomphaam*, aut *frameam* dixi-
 mus. Hispanicè *Montante*. Vide in Iosue 8.
 vers. 18.

VERS. 8. **HASTILE.**] Heb. duplex est lectio, altera
 in contextu, *חז* *Chetz*, cum *Cheth*, id est,
cuspis, *acumen*, *mucro*. Altera in margine
גז *Ghetz*, cum *Ghaim*, id est, *lignum*, *contus*,
hastile, quæ lectio conuenit cum 2. Samuel.
 21. v. 19.

LICIATORIVM.] *מנור* *Menor* aiunt esse,
liciatorium, *ingum-textorium*, nempe lignum
 teres & oblongum, quo tamen textorium,
 seu tela circumuoluitur. Arbitrantur quidam
 vocem esse Ægyptiam, & peregrinam: Si-
 quidem Ægyptij, vnde Israelitæ migra-
 runt, celebres fuerunt in arte textoria, nam
 ipsi textilia inuenerunt auctore Plinio lib. 7.
 cap. 56. qui etiam lib. 8. cap. 48. inquit:
 [*Plurimis verò liciis texere, quæ polymita ap-*
pellant, Alexandria instituit.] Atque verifi-
 mile est Hebræos inde ex Ægypto texendi
 artem quoque in terram promissam cum no-
 mine isto secum deportasse. Hispanicus in-
 terpres vertit, *enxullo*, q. d. *hastile*, seu li-
 gnum hastæ eius æquabat crassitie iugum
 textorium, circa quod telam inuoluere so-
 lent textores.

IPSVM AVTEM FERRVM HASTÆ EIVS.]
להבת *Labeeth* propriè *flamma*, metaphoricè
ferrum, *mucro*, *lamina splendens*, *tersa*, *polita*, in
morem flammæ fulgens, vel *gladij*, vel *hastæ*.
 Quidam hîc reddunt, & *mucro ferreus hastæ*
eius.

SEXCENTOS SICLOS FERRI.] seu sex-
 centas semiuncias, nempe trecentas uncias
 ferri, immane pondus!

ET ARMIGER EIVS.] Heb. & *ferens*
צנח *Tzinnah*. Variè hanc vocem interpretan-
 tur, conferunt cum *שנן* *Schanan*, *acuere*, &
 eo nomine dici volunt, quidquid est præ-
 cutum, & perforat, seu penetrat, siue sit *spada*,
 siue *pelta* præacuminata, siue quid aliud. Di-
 uersimodè hîc reddunt. 1. & *ferens peltam*.
 2. *hastam*. 3. *scutum*, *clypeum*, *parmam*. 4.
lanceam-acutam instar spinæ, vel *parmam*, seu
scutum paruum habens acumen prae grande. He-
 bræi asserunt, hoc nomine maiorem clypeum
 significari, qui totum ferè hominem obte-
 gat, & vnde quaque ambiat; quod colligunt
 ex Psalm. 5. v. 13. quale sane erat Romanum
 scutum, quod Polybius describit, in Militia
 Romana. Plerique distinguunt, ut clypei
 sint rotundi, & in orbem iustum relati: scuta
 in longum exhibant, ut Romana. Vide Lip-
 sium lib. 3. Militiæ Romanæ, Dialogo 2. at
 Seruius in 2. Æneidos; ad illud.

Mutemus clypeos. —
 inquit: [*Clypeos scuta maiora, quibus latemus*
από τῆς κλέπτης τὸ σῶμα.] Et in 9. Æneidos:
 [*Nam clypei peditum sunt, scuta equitum.*]

VERS. 9. **VOS SERVI ERITIS, ET SERVIETIS**
NOBIS.] Geminatio vim habet: & verba
 sunt victoriam sibi præfidenter pollicentis,

q. d. omnino seruietis nobis.

EGO EXPROBRAVI.] De significato ver-
 bi *חרה* *Chereph* diximus in Iudic. 5. vers. 18.
 Hîc omnia ista complectitur, *conuiciis-perfodi*,
probris-affeci, *dehonestavi*, *deuoni*. Hæc verba
 thrasonicè iactata videntur à Goliath, quum
 videret neminem prodire ad singulare certa-
 men, quo prouocauerat, ut sequens vers.
 ostendit, q. d. Hæc verò perpetua genti Is-
 raelitarum infamia futura est, à me, si toties
 prouocati non habuerint è numeris suis,
 quem committant ad certamen singulare
 mecum.

DAVID AVTEM ERAT FILIVS VIRI
EPHRATHÆI.] Heb. *Et David filius viri Eph-*
rathai iste. Id est, erat ille, cuius mentionem
 fecisse audiuius seruos Saulis supra cap.
 16. v. 18. Vnde Noster rectè adiecit, *de quo*
supra dictum est.

EPHRATHÆI.] Vel quia Bethlehemita,
 quæ dicta est Ephrathah; vel quasi Augusti,
 nobilis, amplis opibus, & autoritate. Vide
 supra cap. 1. v. 1.

QVI HABEBAT OCTO FILIOS.] No-
 tant, propriè filios septem tantum fuisse qui
 nominantur 1. Paralipom. vers. 13. 14. & 15.
 hîc autem octo poni, quia nepos vnus ex ali-
 quo filiorum iam tum ei natus erat: fortasse
 Ionadab Samæ filius de quo 2. Samuelis 13.
 v. 3. nepotes autem in Scripturis filios dici,
 nimis est peruagatum. Auctor Traditionum:
 [*Queritur, cur hîc octo filios habere dicatur, cum*
in Paralipomenis non amplius quam septem le-
gantur. Quod ita soluitur, Nathan prophetam
filium Summa filij sui, quem in loco filij educa-
uerat, & nutrierat, inter filios annumerat. Nam
& coram Samuele septem eius filij leguntur ad-
ducti fuisse, & octauus esse in pascuis: inter quos
Nathan adductum fuisse, manifestum est, qui &
Jonathan vocatur: de quo in extrema parte Sa-
muels dicitur 2. Samuel. 21. v. 21. Percussit
autem eum Jonathan, filius Sama fratris David,
& notandum, quod ubicunque propheta vocatur,
Nathan scribitur non Jonathan.] Istud de Io-
 nathane annumerato filiis Isai, plerique se-
 quuntur: sed quod Jonathan ille fuerit Na-
 than propheta, hoc prorsus incertum, & ut
 puto, falsum.

ET ERAT VIR IN DIEBVSAVL SENEX,
ET GRANDÆVVS INTER VIROS.] Heb. &
vir in diebus Saulis senex, veniens in hominibus.
 Quidam: & *vir ille temporibus Saulis senue-*
rat, prouectus inter homines senes. Vnde illud:
veniens in hominibus, vel *inter homines*, expo-
 nunt, inter homines senectutis. Sic dicitur
 de Abraham Genes. 24. v. 1. quod venerit, in
 dies, nempe senectutis, ut exponunt Hebræi,
 q. d. annumerabatur senibus, erat de nume-
 ro senum, grandæuus inter homines, ac
 prouectæ ætatis. Chaldaus: *annumeratus*
inter electos, id est, præclaros & inclytos. Sic
 Hispanicè dicimus, *podia parecer entre hom-*
bres, vel *inter iuuenes*, q. d.

Iam senior; sed cruda viro viridisque senectus.
 Alij, inter morbosos, & imbecilles propter
 ætatem. Ut nomen *ענש* *Enosh* sonat.

ERAT MINIMVS.] nempe septem propriè
 filiorum, sup. cap. 16. vers. 11.

ABIIT

VERS. 15. ABIIT DAVID ET REVERSUS EST A SAUL.] Hebr. *Et David vadens & reuertens de super Saul.* Quidam : *David, inquam, ibat, & redibat à comitatu Saulis.* hoc est, sæpius à patre ad fratres, qui in isto bello Saulem comitabantur, mittebatur.

VERS. 17. EPHI POLENTÆ.] de ephah diximus ad Exod. 16. vers. 36. de קלי *kali* verò, quod *potentam* Noster vertere solet, vide Leuit. 23. vers. 14. Quidam hinc conuertunt : *ephah farine huius, spicarum tostarum*, Alij : *ephah tosti huius frumenti.* Nonnulli : *ephah hanc aristarum tostarum.* Hispanicus interpres, *un epha de cenada tostada.*

ET CURRE IN CASTRA.] *הרץ baretz*, Imperatiuus Hiphil *currere-fac*, id est, curriculo defer. In hac formula norant significare celeritatem; vel actionis, vel rei, vel personæ. Quidam; & *celeriter deportato.*

VERS. 18. FORMELLAS CASEI.] *חלב חרוב charitze hechalab.* propriè *strictiones, pressuras, compressiones lactis.* Sic Virgilius caseos circumscripsit,

— Et pressi copia lactis.

Alij : *præcisiones, excisiones lactis.* quod casei sint quasi excisiones à lacte. Quidam Hebræorum à tribula, vel *rastrato* etymon deducunt, quod caseorum opificium triturationi, quæ fit tribulis, non dissimile videatur. Alij : *caseos recentes exponunt, ex rastrato lacte confectos.* Possis reddere, *excretiones, concretiones, decreta, lactis.* vel *abbreviationes, decurtationes, lactis.*

ET FRATRES TVOS VISITABIS, SI RECTE AGANT.] Hebr. *& fratres tuos visitabis paci : vel ad pacem.* Quidam : *in pace.* id est, ut scias qua sint valetudine. Alij : *& requires fratres tuos de pace.* id est, de salute & incolumitate. Nonnulli : *& frares tuos visitans, cognoscito de prosperitate eorum.* Sic infra vers. 22. *& cum quibus ordinati sum, disce.* Vocem *ערבה gharubbah* diuersimodè hinc interpretantur. Auctor Traditionum : [*In Hebræo ita habetur : & pignora eorum tolles. Pignora in hoc loco Hebræi Libellos repudiij intelligunt : Siquidem usum illius gentis fuisse ferunt, ut quando ibatur ab eis in pugnam, libellos repudiij uxoribus suis darent : ut si contigisset virum in prelio capi, & in captiuitatem duci, mulier eius expectatis tribus annis, si vir eius non redisset, alium duceret virum.*] Nihil ineptius, aut futilius dici potuit. Forsterus. [*GHARVBBAH, pignus, hypotheca, cautio, seu pacti symbolum : & pignus eorum tollas. Hieronymus intelligit libellum repudiij, quem debebat David poscere à fratribus pro uxoribus ipsorum domi relictis, ut si ipsi caperentur, eis liceret transacto trienio, aliis nubere. Sed ipse abundet sensu suo. Ego arbitror id esse dictum, quod fidei nostræ committitur, aut quod quis bello tanquam pignus adeptus est, aut militia sacramento astrictus meruit.*] Hebræorum ac nostrorum plerique exponunt : *& pignus eorum tolles.* Vel *pignus eorum capies.* id est, redimes quicquid in pignus dederint pro debito aliquo. Si pecuniam acceperint mutuo, dato pignore : tu pignus redimes, si eis pecunia defuerit ad redimendum pignus. Solent enim milites

deficiente pecunia, bona sua tradere in pignus. Dedit igitur Isai Dauidi pecuniam, quæ fiant pignora, si quid pignoris loco fortè tradidissent, à creditoribus redimeret. Alij *& arrham, arrhabonem, pignus, vadimonium, ab eis accipio.* id est, symbolum aliquod ab eis, quod me de prosperitate, salute, incolumitate eorum, & quod missa receperint, certior reddat, tecum repottato. Hispanicus interpres : *Tomaras prendas de ellos.* id est, *señas conque yo sea cierto, que a ido alla.* Nonnulli : *& missionem eorum accipies.* id est, missionem vestium, seu vestimenta eorum sordida, seu conspurcata aut attrita, ut hinc apud nos lauentur, aut refarciantur, ut erant indusia, camisia, lintea quibus fluxus narium excipiuntur, & id genus lineæ aut laneæ vestes. Propriè : *& misturam, missionem, eorum accipies.* quod Noster intellexisse videtur, id est cum quibus misti, & ordinati sunt probe capies, ac tenebis. Alienissimè quidam : *& negotia eorum, vel mandata eorum, accipies.* Nec desunt, qui exponant : *& missionem eorum accipe.* id est, *accipe denique diuersi generis quedam, quæ illis afferas.*

ET ONUSTVS.] Hebr. *& leuauit.* Quidam : *& assumpsit, tulit ea.* Alij : *oneravit sese.* Propriè : *& leuauit, sustulit, & imposuit asino, ut ea portaret.*

ET VENIT AD LOCVM MAGALA.] Hebr. *מגלה Maghagal*, vel *מגלה Maghalab*, plerique pro appellatiuo capiunt, ajuntque significare. 1. *munitionem plaustris circumquaque cinctam*, quam Latini vulgo, & barbarè vocant. *Quadrigoburgium*, Germani, *Vva-genburg*, vertuntque, *plaustriburgium.* Ergo locum variè interpretantur. 1. *& venit ad Circulum.* hoc est, ad vallum seu fossam circularem cingentem exercitum, ut moris est. 2. *& venit ad quadrigoburgium, plaustriburgium, gyrum-castrorum, plaustrorum-ambitum.* qui sit ex curribus, equis, & custodibus. 3. *& venit ad vallum.* Quid *vallus* Latinis, notissimum est, & te plura docebunt, qui Romanam militiam exequuti sunt, Lipsius præsertim lib. 5. Dialogo 5. vox Hebræa à rotunditate dicta videtur : & videntur proculdubio castra Israëlitarum rotunda fuisse : quæ figura castrorum, & Lacedæmoniis usitata, teste Xenophonte in eorum republica, & tutior censetur : Ammianus Marcellinus lib. 24. cap. [*In valle graminea præpè riuum, multiplicato scutorum ordine, in orbiculatam figuram metatis tutius castris quieuiamus.*] Et interdum Romanis usurpata apud Vegetium lib. 3. cap. 8.

Nonnulli consentiente sono vocis, *MAGHAL*, putant esse, id quod Punicis dictum *magale*, vel *magalia*. Virgilius 4. *Æneidos* :

Ut primum alatis tetigit magalia plantis.

Et 1. *Æneidos* :

Miratur molem Æneas magalia quondam.

Seruius : [*Debit magaria dicere, quia magar non magal, pænorum linguâ villam significat. Cato Originum primo : magalia adificia quasi cortes rotundas dicunt. Alij, magalia casas Pænorum pastorales dicunt. De his Sallustius : quæ magalia*

magalia sunt circumiecta ciuitati, suburbana aedificia magalia. *Et alibi Cassius Hemina docet: ita Sinuegia magalia addenda, murumque circum eam.* מגור *Maghor*, & מגור *Maghur* Hebraeis, *commorationem, habitationem*, significat. Verum Seruius non satis tenuisse vim vocis Punicae *magal*, inde euincitur, quod & nomina Punica saepius exeant in Al, Hannibal, Asdrubal, Maherbal, &c. & ipsa significatio vocis Hebraicae MAGHAGAL, cum Punico magal apprime conueniat. S. Isidorus 15: Originum cap. 12. [*Magalia aedificia Numidarum agrestium oblonga, incuruis lateribus tecta, quasi nauium carinae sunt: siue rotunda in modum furnorum.*] Hæc mirè conueniunt cum notione vocis Hebraicae MAGHAGAL: Vnde facile intelligimus, exercitum Saulis in plaustris, seu eiusmodi attegiis carinatis & rotundis instar Numidarum, tendisse: atque hîc eam vocem singulariter, sed collectivè poni: vt peruenerit Dauid ad tuguria, seu magalia castrorum Saulis. Sic sumitur infra cap. 26. v. 5.

VERS. 22. VASA, QUÆ ATTULERAT.] *Vasa* vocat Sarcinam, nimirum ea, quæ fratribus, & duci militum deferebat.

SVB MANU CVSTODIS AD SARCINAS.] Heb. *in manu custodis vasorum*, id est, impedimentorum exercitus.

VERS. 23. DE CASTRIS PHILISTHINORVM.] Duplex hîc Hebraica lectio, prior in contextu. ממערות *Mimmagharoth*, quàm variè reddunt. 1. *de graminetis, vallibus, Pelisthim*, id est, de loco vbi posita erant castra Pelisthaorum, quæ erat conuallis graminosa, & herbida. 2. *de detectionibus, nuditatibus*, id est, campis patentibus, *Pelisthaorum*. Vide de hac voce in Iudic. 20. v. 33. Altera lectio marginalis: ממערכות *Mimmagharchoth*, *de ordinationibus, ordinibus, aciebus, Pelisthaorum*.

EADEM VERBA.] qualia commemorata sunt supra vers. 8.

VERS. 25. EACIET ABSQVE TRIBVTO.] Heb. *efficiet liberam, immuem*, quidam exponunt, id est, dabit ei quæ hodie appellantur nobilitatatis præmia, & priuilegia.

VERS. 26. QVID DABITVR VIRO, &c.] Nonnulli sensum huius geminae interrogationis subtilius ita concipiunt, quasi dicat, quid tantis præmiis opus est ad fortem Israelitam incitandum? etiam sine præmio ineundum est certamen, duabus de causis: prior à persona hostis iniurij, & alieni à Deo, ac fœdere eius: posterior à dignitate eorum, qui afficiuntur iniuria, quorum probra in se recipit Deus. Sed ego existimo simplicius, Dauidem audientem alios loquentes, sua interrogatione exactius de præmio cognoscere voluisse.

VERS. 27. HÆC DEBENTVR VIRO, &c.] Aliqui explicant, quasi dicant, vt vt etiam sine præmio certandum sit, nihilominus tamen certum est præmium propositum. Rectius est, vt ij sigillatim præmium exponant Dauidi interroganti, quod prius vniuersè dixerant.

VERS. 29. QVID FECI?] Subaudi, cuius nomine nunc arrogantiae me damnas?

NVMQVID NON VERBUM EST?] Variè exponunt: 1. Numquid quod dixi non est

merus sermo, merum verbum, sine facto, ac sine re? Num ultra verba progreffus sum? q. d. quid feci nunc loquendo, & audiendo? an non liberum est loqui? an idquod feci, est aliud quam merum verbum? 2. *An non verbum est?* nonne est hac de re publicus sermo, omnium ore versatus, quid mirum si ego loquar de re, de qua omnes loquuntur? 3. Hispanicus Interpres: *Estas no son palabras?* q. d. *cosa comun es venir à ver el campo.* 4. *Nonne negotium fuit?* cuius cōficiendi causa huc me misit pater. 5. *Nunquid non verbum est?* id est, Nonne res hæc digna est, de qua quiuis cogitare & loqui debeat? 6. Nonne verbum est? q. d. hætenus sola verba protuli, quid dices quando opera ipsa videbis? certe non sola me verba thralonice fecisse, disces ex ipso facto.

ET PERSEQUEBAR EOS.] Heb. *Et egressus diebar post eum?* Quidam: *Et egressus persequebar illum*, id est, digressus, à reliquo grege, & casa vel tugurio meo.

VESTIMENTIS SVIS.] Vox Hebræa significat vestes commensuratas, iustas. nimirum, quibus arma aptè & commodè superindui possent, vt solet fieri in armatis. Alij: *armis suis*, id est, Dauidi datis à Saule, & ipsius corpori accommodatis: nam tanta fuit Saulis proceritas, vt arma ipsius Dauidi conuenire non potuerint. sic vers. 39.

ACCINCIVS ERGO DAVID GLADIO SVIS.] Hebræa videntur ambigua: *Et accinctus est, accinxit se, David gladio suo*, vel *eius*. nempe Saulis. qui sensus præstat, nam Dauid pastor, à grege veniens, gladium armis & bello aptum gestasse non videtur.

QUINQUE LIMPIDISSIMOS LAPIDES.] Heb. variè reddunt: 1. *quinque dispartitiones, diuisiones, pertiones lapidum*. id est, quinque lapides. 2. *quinque glabrities, lubricitates, lauitates lapidum*. 3. *quinque lubricos, lenes, laues, glabros, lapidum*. id est, quinque lapides non asperos, aut scabros: sed laues, politos. quales Hispanicè dicimus. *guijarros*, aptos ad iaculandum funda.

IN PERAM PASTORALEM, QUAM HABEBAT SECVM.] omisit vocem Hebraicam IALKVT: *Et posuit eos in vase pastorum, quod erat ei, & in IALKVT*. Quidam: *& in peram* vel *id est in peram*. vt *Et*, ponatur pro, *id est*. Alij: *& in capsulam* Nonnulli: *in Thecam*. Nonnulli: *in loculum*. Plerique censent, ילקוט *Ialkut*, esse *peram*. sic dictam à collectione, quod in ea res necessariae colligantur & reponantur: & quod prius dixerat, vas pastorale, expolitivè mox dicere, *peram*. Hispanicus Interpres, *en el curron*. Aliqui volunt significare *thecam in ipsa funda*, in qua reponebatur lapis ad torquendum & iaculandum. Alij tamen putant fuisse singularem capsulam, qua fundibularij pro lapidibus utebantur: quodque in vtramque Dauid lapides collegerit, tam in peram pastorem, quam in alteram, quæ colligendis lapidibus ad iaciendum fundâ destinata erat. Itaque hanc aliam fuisse, & à funda, & à pera pastoralis, vbi cibum pastor reponit. Sic illi, qui ballistis, aut arcibus apud nos, globulos quosdam

VERS. 35.

VERS. 38.

VERS. 39.

VERS. 40.

dam terreos in ciues jaculantur, crumenis quibusdam, seu; sarcellis coriaceis uti solent ad deferendos globulos. Ego propius ad natiuam verbi significationem exposuerim: & posuit eos in vase. seu; sacculo, aut Pera pastoralis, & in collectione. subaudi vestis, seu in veste reducta. Sic in vetustis lapidum monumentis cernere est funditorem Romanum, qui sagulo, aut chlamyde reducta lapides sinu præfert: quorum vnum depictum exhibet Lipsius in Analectis ad Militiam Romanam, & alios lib. 4. Poliorceticon, dialogo 3. ut Dauid lapides illos quinque partim posuerit & in pera, partim in collectione vestis, seu reductione, quod prægrandes essent, & ita promptius essent ad manum. Alibi hæc vox in scriptura non legitur.

VERS. 41. IBAT AVTEM PHILISTHÆVS INCENDENS, ET APPROPINQUANS.] Heb. & iuit Pelisthaus vadens, & appropinquans. Quidam: Similiter & Pelischthaus indefinenter pergebat appropinquare. Ego geminationem verbi existimo significare, Pelisthæum intrepide, concitato gressu incessisse ad contundendam audaciam, & temeritatem Dauidis.

VERS. 42. DBSPEXIT EVM. ERAT AVTEM ADOLESCENS: RVFVS, &c.] Quidam reddunt: spernebat eum, eo quod esset puer, & rufus cum pulchritudine. Notant, tria argumenta Pelisthæum ad contemnendum Dauidem adhibuisse, ætatem, colorem, & speciem. Ætas enim imbecillitatem; color præcipitem iracundiam, & temeritatem: species mollitiem hominis, & imperitiam rei militaris monstrare videbantur.

VERS. 43. CVM BACVLO?] Heb. pluraliter, cum baculis? Indefinitè dictum, plurale pro singulari: ut Genesis 21. v. 7. & Genes. 46. v. 7. & alibi frequenter.

VERS. 45. ET CLYPEO.] De voce כִּי־עֵץ Cidon diximus supra cap. 16. vers. 6. hinc quidam vertunt: & cum humerali, id est, armis ad corpus tegendum pertinentibus. Synecdoche.

VERS. 47. IPSIVS ENIM EST BELLVM.] Heb. quia ipsi IHVH bellum. 1. quia vos Iehouæ bellum infertis: nos pro eo gerimus. 2. quia in potestate Iehouæ consistit bellum, & non in vilancæ, & gladij. 3. metonymicè, quia à Iehoua est victoria, quæ reportatur ex bello, & ipse eam dat, cui vult.

VERS. 48. QVVM ERGO SVRREXISSET PHILISTHÆVS, ET VENIRET, ET APPROPINQUARET CONTRA DAVID.] Heb. Et fuit, quum surrexit Pelisthaus & iuit, & appropinquavit in occursum Dauidis. Quidam: Fuit autem, quum surrexisset Pelisthaus, & venisset, & appropinquasset in occursum Dauidi. Alij: Quum autem incedere, seu procedere, cœpisset Pelisthaus, & accederet contra Dauidem. Nonnulli: factumque est, quum consurrexisset Palesthinus ut proficisceretur, congregareturque cum Dauidem. Aliqui: Fuit autem quum surgens Pelischthaus pergeret appropinquare obviam Dauidi: Illud, surgens, exponunt, se expediens, & ad conflictum comparans: ut Genes. 31. vers. 17. Ego explicauerim insurgens, se in arma erigens.

Maluenda, In 1. Samuelis.

ET CVCVRIT AD PVGNAM EX ADVERSO PHILISTHÆI.] Heb. diuersimodè conuertunt: 1. & cucurrit in aciem in occursum Pelisthæo. 2. & cucurrit in conflictum obviam Palestino. 3. possis reddere: & cucurrit ordine; ordinatione; dispositione, in occursum Pelisthai, id est, non impetu præcipiti ac temerario: sed ordinate, prudenter, circumspectè, ut ictum certius libraret.

IN PERAM.] Heb. ad vas, seu instrumentum. illud videlicet, de quo supra vers. 40. **VERS. 49.**

ET INFIXVS EST LAPIS IN FRONTE EIVS.] Heb. & immersus fuit lapis in fronte eius. Quidam exponunt, in parte illa inermi frontis: crexerat enim partem illam galeæ, quæ tegit frontem. Quid si perfracta galea lapis in fronte altè demersus fuerit? Nam id significat verbum; & immersus fuit lapis, id est, altius infixus, ac plane perfracta galea, & cranio in cerebro ipso demersus, ea facilitate, qua fuisset in aquas immersus. Nec mirum id cuiquam videbitur, qui apud Diodorum Siculum lib. 5. cap. 207. ista de Balearibus legerit funditoribus: [Lapidem multo grandiores quam alij iactant, idque tam valide, ut à catapulta quadam missile intorqueri putetur. In collata verò acie scuta, galeasque, & omnem, qua corpora teguntur armaturam perfringunt. Et tam certò iactus dirigunt, ut plerumque ab scopo sibi proposito non aberrant.] Virgilius 9. Æneidos de Mezentio, qui fundâ Arcentem strauit:

Et media aduersi liquefacto tempora plumbo
Diffidit, ac multâ porrectum extendit arenâ.

Vide in Iudic. 20. v. 16.

VSQVEDVM VENIRET IN VALLEM.] Heb. usque ad venire te vallem, id est, per iter totius vallis illius, cuius supra vers. 3. facta est mentio.

VIA SARAIM.] Heb. Sagharaim, erat oppidum in finibus sortis Iudæ, vnde erat via in Geth Pelisthinorum. Vide de eo Iosue 15. vers. 36.

ATTVLIT ILLVD IN IERVSALEM.] Notant plerique, non videri hoc statim à victoria factum, sed diu postea: tum fortassis quum Arca Dei ipso Dauidem iam rege constituto; in Ierusalem translata est, & ibi tentorium erectum 2. Samuelis 6. v. 17. Prolepsimque esse volunt, qualis Exodi 16. v. 32.

IN TABERNACVLO SVO.] vulgo exponunt, id est, in domo sua, in Beth-lehem. Aliqui: in tentorio suo, id est, quod Arce Dei ipse tetenderat. 2. Samuel. 6. v. 17. & 1. Paralipom. 15. v. 1. & sequentibus.

DE QVA STIRPE DESCENDIT HIC ADOLESCENS?] Heb. Filius cuius iste puer? Disquirunt multi, quia ratione Saul ignotum habebat Dauidem qui cum iam psallentem audierat, & ministrum habuerat supra cap. 16. v. 8. & sequentibus. Respondent, Dauidem non satis notum fuisse Sauli, quod frequenter rediret ad oues pascendas, supra vers. 15. Præterea, sunt principes obliuiosi, ut qui detineantur magnis negotiis. Fortè tribuendum id regum socordiae, qui cito beneficiorum obliuiscantur, & præ fastu etiam coniunctissimos ignorent. Alij referunt

E e e runt

runt ad perturbationem animi Saulis, qui iam inuidia & odio excæcatus, Dauidem non agnoscebat. Nonnulli aiunt, sciuisse patrem Dauidis, sed de tribu, familia, patria nunc interrogare: ut versus 8. infra indicat. Ridiculè Hebræorum aliqui explanant: *Filius qualis viri est iste puer?* id est, num sit filius alicuius viri fortis, potentis, seu opulenti, alioqui sciebat esse filium Isai: sed ignorabat qualis vir esset Isai. Multò vero propensius est, Saulem hæc non cognouisse Dauidem: nam, quæ supra cap. 16. v. 18. & sequentibus referuntur, proleptica esse, & post hæc tempora contigisse, ut eo-

dem loco notabamus.

CVIVS FILIVS SIT ISTE PVER?] *וְיָגֵבֶהֱ* *Gbelem*, hîc primum hæc vox masculina occurrit: aiunt propriè esse, *adolefcentem*, *puerum adultum*, *iunuenem*, quasi absconditum, & latitantem domi sub cura parentum, qui nondum cognouerit fœminam, qui adhuc ignarus est concubitus matrimonialis, & occultatus à re coniugali: qui adhuc priuatus est, & priuatam vitam degit, qui nondum se patefecit: nec in œconomico, aut publico, & politico officio, & administratione existit: sed adhuc cælebs est, & domi priuatus.

VERS. 56.

CAPVT DECIMVM-OCTAVVM.

Inito Dauid cum Ionatha fœdere, Saul audita sui & Dauid comparatione, malo spiritu agitatus nititur Dauid configere; & Merob filiam, quam erat Dauidi pollicitus, tradit alteri: Michol verò iuniorem callidè mediantibus centum præputiis Philisthæorum despondet Dauid in uxorem.

Vulg.

Malu.

I T factum est cum complisset loqui ad Saul: anima Ionathæ conglutinata est anima Dauid, & dilexit eum Ionathas quasi animam suam.

2 Tulitque eum Saul in die illa, & non concessit ei ut reuerteretur in domum patris suis.

3 Inierunt autem Dauid & Ionathas fœdus: diligebat enim eum quasi animam suam.

4 Nam expoliauit se Ionathas tunica, qua erat indutus, & dedit eam Dauid, & reliqua vestimenta sua, usque ad gladium & arcum suum, & usque ad balteum.

5 Egrediebatur quoque Dauid ad omnia quaecumque misisset eum Saul, & prudenter se agebat: posuitque eum Saul super viros belli, & acceptus erat in oculis vniuersi populi, maximèque in conspectu famulorum Saul.

6 Porro cum reuerteretur percusso Philisthæo Dauid, egressæ sunt mulieres de vniuersis urbibus Israel, cantantes, chorosque ducentes in occursum Saul regis, in tympanis letitia, & in sistris.

7 Et præcinebant mulieres ludentes, atque dicentes: Percussit Saul mille, & Dauid decem millia.

I T fuit secundum^a consimulare eum ad loqui ad Saul: & anima Iehonathan^b ligata fuit in anima Dauidis: & amauit eum Iehonathan sicut^c animam suam.

2 Et accepit eum Saul in die ipsa: & non dedit eum ad reuertere domum patris sui.

3 Et^d excidit Iehonathan & Dauid fœdus, ^e in amare eum, eum sicut animam suam.

4 Et expoliauit se Iehonathan pallium suum, quod super eum, & dedit illud Dauidi: & vestes^f commensuratas suas, & usque ad gladium suum, & usque ad arcum suum, & usque ad g^g cingulum suum.

5 Et exiit Dauid in omni^h quod misit eum Saul, intelligere faciet: & posuit eum Saul super hominesⁱ cæsionis: & bonus fuit in oculis omnis populi, & etiam in oculis seruorum Saulis.

6 Et fuit in venire eos, in^k reuertere Dauid de percutere Pelisthæum: & exiuerunt mulieres de omnibus vrbus Israël, ad cantare: & ^lchori^m occursum Saulis regis: in tympanis, in lætitia, & in ternariis.

7 Et^o responderunt mulieres ludentes, & dixerunt Percussit Saul in ^p mille suo: & Dauid in ^q multiplicitatibus suis.

^a perficere, absoluerè, finire

^b deuincta, conspirata, coniurata est, ligamentum fecit eum se ipsum, ita v. 3.

^d percussit, ferit, icit, panxit
^e ut ipse amaret eum

^f iustas, strictas

^g cinctoriū, zonam

^h quò

ⁱ belli, militares

^k redire

^l choreæ
^m in occursum

^o Sic Exodi 15. v. 25.

^p millenatio

^q multitudinibus,

multis decem millibus, myriadibus. sic v. 8.

8 Et

8 Iratus est autem Saul nimis, & displicuit in oculis eius sermo iste: dixitque: dederunt David decem millia, & mihi mille dederunt: quid ei superest, nisi solum regnum?

9 Non rectis ergo oculis Saul aspiciēbat David à die illa, & deinceps.

10 Post diem autem alteram, inuasit spiritus Dei malus Saul, & prophetabat in medio domus suae: David autem psallebat manu sua, sicut per singulos dies: tenebatque Saul lanceam.

11 Et misit eam, putans quod configere posset David cum pariete: & declinavit David à facie eius secundo.

12 Et timuit Saul David, eo quod Dominus esset cum eo, & à se recessisset.

13 Amovit ergo eum Saul à se & fecit eum tribunum super mille viros: & egrediebatur, & intrabat in conspectu populi.

14 In omnibus quoque viis suis David prudenter agebat, & Dominus erat cū eo.

15 Vidit itaque Saul quod prudens esset nimis, & cepit cauere eum.

16 Omnis autem Israel & Iuda diligebat David: ipse enim ingrediebatur & egrediebatur ante eos.

17 Dixitque Saul ad David: Ecce filia mea maior Merob, ipsam dabo tibi uxorem: tantummodo esto vir fortis, & preliare bella Domini. Saul autem reputabat, dicens. Non sit manus mea in eum, sed sit super eum manus Philisthinorum.

18 Ait autem David ad Saul: Quis ego sum, aut quæ est vita mea, aut cognatio patris mei in Israel, ut fiam gener regis?

19 Factum est autem tempus, cum deberet dari Merob filia Saul David, data est Hadrieli Molathita uxor.

20 Dilexit autem David Michol filia Saul altera. Et nuntiatum est Saul, & placuit ei.

21 Dixitque Saul: Dabo eam illi, ut fiat ei in scandalum, & sit super eum manus Philisthinorum. Dixitque Saul ad David: In duabus rebus gener meus eris hodie.

22 Et mandauit Saul seruis suis: Loquimini ad David clam me, dicentes: Ecce places regi, & omnes serui eius diligunt te. Nunc ergo esto gener regis.

Maluenda, In I. Samuelis.

8 Et exarsit Sauli valde, & malum fuit in oculis eius verbum istud, & dixit: Dederunt David multiplicitates, mihi dederunt millia: & adhuc ei profecto regnum.

9 Et fuit Saul oculans ad Davidem de die ipsa, & ultra.

10 Et fuit de crastino, & perripuit spiritus ELOHIM malus ad Saul, & prophetare se fecit in medio domus: & David y pulsans in manu sua, secundum diem in die: & hasta in manu Saulis.

11 Et protelauit Saul hastam, & dixit: Percutiam in Dauide, & in pariete. Et circumgyrauit David de faciebus eius duobus ictibus.

12 Et timuit Saul de ad facies Davidis, quia fuit IHVH cum eo: & de cum Saul discessit.

13 Et discedere-fecit eum Saul de cum se, & posuit eum sibi principem mille: & exiuit, & venit & faciebus populi.

14 Et fuit, David h omnibus viis suis intelligere-faciens: & IHVH cum eo.

15 Et vidit Saul quod ipse intelligere-faciens valde: & traxit de faciebus eius,

16 Et omnis Israël, & Iehudah amans Davidem: quia ipse exiens, & veniens & faciebus eorum.

17 Et dixit Saul ad David: Ecce filiam meam grandem Merab eam dabo tibi viræ: tantummodo esto mihi, filio strenuitatis: & cade o cæsiones IHVH: Et Saul dixit, Non erit manus mea in eo: & fuit in eo manus Pelisthim.

18 Et dixit David ad Saul: Quis ego, & quæ vita mea, familia patris mei in Israël, quia ero gener regis?

19 Et fuit in tempore dare Merab filiam Saulis, Davidi: & ipsa data-fuit Ghadrieli Mecholathitæ viræ.

20 Et amavit Michal filia Saulis, Davidem: & annuntiauerunt Sauli, & rectum-fuit verbum in oculis eius.

21 Et dixit Saul: Dabo eam ei, & fuit ei, laqueo: & fuit in eo manus Pelisthim. Et dixit Saul ad David: In duabus affinitatem contrahes in me y die.

22 Et præcepit Saul ad Seruos suos: Loquimini ad David in latentia, ad dicere: Ecce bene complacuit in te rex, & omnes serui eius amauerunt te: & nunc affinitatem-contrahere in rege.

r excaudit
f myriades
r millenaria
u amplius;
vltra

x exiuit,
profecit,
prosperauit

y modulans

z lancea.
Sic v. 11.

a exoneravit,
jecit,
iaculatus-
est, fustulit,
contorsit.

b muro, vel
vsque ad
parietem.

c circuiuit,
diuertit, de-
flexit

d duabus
vicibus, vel
duos ictus.

e Chiliarchū
f millenarij

g ad facies,
ante popu-
lum,

h datius.

ad, per, om-
nes vias suas
i contraxit-

se, expauit
k ad facies,
ante eos

l datius.
in viram, in
uxorem:

m datius.
in filium
virtutis, ro-

boris, forti-
tudinis.

n incide,
bella, pug-
na, preliare.

o bella, præ-
lia

p vt sit
q dandi, quod
danda erat

r vt v. 17.
f rectum-vi-
sum-fuit

t vt sit. Sic
mor.

u datius
in illaquea-
tionem, ten-
diculam:

x contrahere-
te-facies.
Hispanicè,

cōlograras,
confocera-
bis, me fo-

cerum ha-
bebis. vel
congenera-

bis. id est
gener eris
y hodie

z secreto,
Vide Iudi-
cum 4. v. 21.

a vt v. 21.

E E c 2 23 Et

23 Et locuti sunt serui Saul in auribus David omnia verba hac. Et ait David: Num parum videtur vobis, generum esse regis? Ego autem sum vir pauper & tenuis.

24 Et renuntiaverunt serui Saul, dicentes: Huiusmodi verba locutus est David.

25 Dixit autem Saul: Sic loquimini ad David: Non habet rex sponsalia necesse, nisi tantum centum præputia Philistinorum, ut fiat ultio de inimicis regis. Porro Saul cogitabat tradere David in manus Philistinorum:

26 Cumque renuntiassent serui eius David, verba quæ dixerat Saul, placuit sermo in oculis David, ut fieret gener regis.

27 Et post paucos dies surgens David, abiit cum viris qui sub eo erant. Et percussit ex Philisthim ducentos viros, & attulit eorum præputia: & annumeravit ea regi, ut esset gener eius. Dedit itaque Saul ei Michol filiam suam uxorem.

28 Et vidit Saul & intellexit quod Dominus esset cum David. Michol autem filia Saul diligebat eum.

29 Et Saul magis cepit timere, David: factusque est Saul inimicus David cunctis diebus.

30 Et egressi sunt principes Philistinorum. à principio autem egressionis eorum, prudentius se gerebat David quam omnes serui Saul, & celebre factum est nomen eius nimis.

23 Et loquuti fuerunt serui Saulis in auribus Davidis verba ista: & dixit David. An^b leuifacta in oculis vestris^c affinitatem contrahere in rege? & ego vir pauper, & d^d leuifactus.

24 Et annuntiaverunt serui Saul ei, ad dicere: e^e secundum verba ista loquutus fuit David.

25 Et dixit Saul: Sic dicetis Davidi: Non^f beneplacitū regi in s^g dote, quia in centum præputiis Pelisthim: ad^h vindicari in malevolentibus regis. Et Saul iⁱ excogitavit ad cadere-facere Davidem in manu Pelisthim.

26 Et annuntiaverunt serui eius Davidi verba ista: & k^k rectum fuit verbum in oculis David ad l^l affinitatem contrahere in rege: & non impleti fuerunt dies.

27 Et surrexit David, & ambulavit ipse, & homines eius, & percussit in Pelisthim ducentos m^m virum: & venire fecit David præputia eorum: & impleverunt ea regi, ad nⁿ affinitatem contrahere in rege: & dedit ei Saul Michal filiam suam o^o viræ.

28 Et vidit Saul, & cognovit, quia IHVH cum Davide: & Michal filia Saul amavit eum.

29 Et addidit Saul ad timere de faciebus Davidis p^p adhuc: & fuit Saul malevolēs Davidem omnibus diebus.

30 Et exiuerunt q^q principes Pelisthim: & fuit de sufficientia exire^r eos, r^r eorum intel exit David f^f de omnibus Seruis Saul: & t^t pretiosum fuit nomen eius valdè.

b leuifactio, vel res vilis, levis videtur

c ut v. 21. d leuipesus, vilipensus, vilis, contemptibilis,

e sicut f cōplacencia, voluntas g festinantia

h vlcisci, vel ut fiat ultio i imaginabatur, reputabat

k rectum visum fuit l ut v. 21.

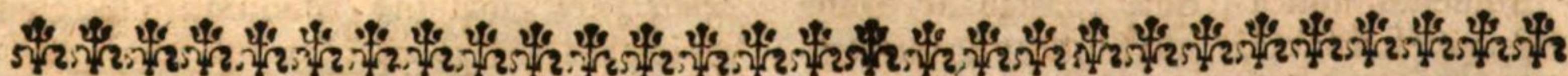
m viros: n ut v. 21.

o ut v. 17.

p amplius, deinceps q præfecti

r eorum s præ t clarum, celebre, vel in pretio fuit.

t pretiosum

COMMENTARIA.

VERS. 2.

VLITQUE EVM SAVL IN DIE ILLA.] Heb. Et accepit, assumpsit, id est, in aulam suam, & ministerium. in die ipsa. Exponunt non ipsa die, qua interfecto Philisthæo, adductus est ante Saul supra cap. 17. vers. 57, & 58: sed ipsa die, qua missis legatis ad Isai petiit ut apud se relinqueretur: quod proleptice narratum fuit supra cap. 16. vers. 28. & sequentibus, quodque aliquantò post cæsum Goliath contigisse videtur. Volunt enim iam hic regressio-nem esse ad historiam intermissam in fine capitis 16.

VERS. 3.

INIERVNT AVTEM DAVID ET IONATHAS FÆDVS &C.] Hunc versum varie ex Heb. transfundunt: 1. & excidit Iehonathan & David fædus, in diligendo ipso illum. 2. Percusserunt autem Iehonathan, & David fædus,

quod diligeret eum secundum animam suam. 3. Feriit itaque Iehonathan & David fædus, quum diligeret eum ut propriam animam. 4. Deinde pepigit Iehonathan cum Davide fædus, eo quod amaret eum tanquam se ipsum. id est. postquam eum Saul assumpsisset in aulam, amorem quo, inde à cæso Philisthæo eum prosequeretur, fædere confirmavit.

ET PRUDENTER SE AGEBAT.] Est futurum Hiphil verbi שָׁחַל Sachal, de cuius significatione egimus in Genes. 3. vers. 6. plurifariam hic reddunt: 1. prudenter-se geret. 2. accurate, gnauiter-aget. 3. intelligens-aget. 4. prudenter-rem-geret. 5. secundabitur, prosperabitur. 6. callidè, consideratè, industriè-aget. Sic infra vers. 14. 15. & 30.

PORRO QVVM REVERTERETVR PERCVSSO PHILISTHÆO DAVID.] Heb. Et fuit in veniendo eos. in reuertendo David à percussiendo

VERS. 5.

VERS. 6.

ziendo Pelisthaum: Fere omnes intelligunt hic incipere diuinum auctorem narrare causas odij Saulis in Dauidem, atqui id contigisse, quum primum Dauid interfecto Goliath Pelisthæo, caput eius victor referebat in Ierusalem. Nam id nonnulli codices vulgaræ Editionis præferunt, qui addunt: & ferret caput eius in Ierusalem. quod merito in emendationibus exemplaribus expunctum est. Aliqui verò hunc locum non de singulari cæde Goliath Pelisthæi accipiunt, sed vniuersè de aliqua alia pugna aduersus Pelisthæos prosperè gesta: atque singulare *Pelisthaum*, pro plurali positum volunt, *Pelisthæos*, vt est ea numeri enallage vsitata in sacris libris ac frequens, vt illud Virgilij 2. Aeneidos.

—*uterumque armato milite complent.*

Vnde hic reddunt: *Sed fuit redeuntibus illis, quum reuerteretur Dauid à cæde Pelisthæorum.* id est, redeuntibus Saule, populo, & seruis Saulis ab aliqua alia pugna contra Pelisthæos, Sic infra cap. 19. vers. 5.

ET IN SISTRIS.] Erat sistrum proprium Aegyptiorum instrumentum-musicum. Vnde Iliis genius Aegypti, cum sistro in dextera pingitur. Hinc de Cleopatra quæ se Ilin videri volebat, Virgilius 8. Aeneidos:

Regina in medio, patrio vocat agmina sistro.

Et Lucanus:

—*terruit capitolia sistro.*

Notant esse instrumentum æneum ferreumue trigonum ferme, orbiculis, annulisve bacillo ferreo complosis tinnitum edens, de quo multa Plutarchus in Iside, Græcè enim à quatiendo & exagitando dictum ait. Idem esse volunt quod *Crotalum*, quem ita describit Apuleius, [*Nam dextra ferebat æneum crepitaculum: cuius per angustam laminam in modum baltei recuruatam traiecta media pauca virgula, crispante brachio tergeminos ictus, reddebant argutum sonum.* 7. *Sonajas* Hispani videntur appellare. At vocem Hebræam שִׁשִּׁי *Schalischim* varie elucidant, certum est, à ternario numero nomen habere. Aiunt esse instrumenta-musica, quæ constabant tribus neruis, seu chordis, aut fidibus. Vnde reddunt: *in tertiariis, ternariis.* Nonnulli: *in panduris.* Iulius Pollux lib. 4. Onomastici, cap. 9. §. 2. [*Trichordum verò quod Assyrij panduram vocant etiam illorum inuentum fuit.* cuius etiam meminit Athenæus lib. 4. cap. 23. & 25. Italicè vocant *rebecchino*, Hispanicè *rabelillo*. Aliqui, à *SCALISCHIM*, principibus, ducibus, deriuant significationem, reddunt que: *in magnificis.* voluntque intelligi eximia & magnifica cantica, quæ principatum inter alia obtineant: aut simpliciter: *in canticis.* sic dictis: quod cantiones principatum inter sermonum genera obtineant, vt principes inter alios præstant homines. Fortasse intelligit genus illud cantionum, quas Hispanicè vocant *ternarios*, quæ tribus vocibus tantum, aut choris constant, & solent esse suauiores, Hispanicus Interpres, *panderos* vertit quod sane loco non conuenit.

VERS. 7.

ET PRÆCINEBANT MULIERES.] Heb. & respondebant mulieres. Quidam: alternis

autem caneant mulieres, nimirum hunc versum, Percussit Saul mille suos, & David myriades suas. חָכַח שָׂאוּל בְּאַלְפֵי וָדָוִד בְּרִבְבוֹתָיו *Hiccha Schaul Ba alaphau Ve David Be ribbothau.* Formam refert amœbei, seu rythmi bellè concordantis, pari ferme quantitate syllabarum: nulla certa metri lege adstricti. Moris antiqui fuit vt victoribus pueri, puellæque ac milites eiusmodi ballistea canerent, Vopiscus in Aureliano: [*Adeo vt etiam ballistea pueri, & saltantiunculas in Aureliano tales componerent, quibus diebus festis militariter saltarent.*

Mille, mille, mille decollauimus

Vnus homo mille decollauimus.

Mille viuat, qui mille occidit.

Tantum vini habet nemo,

Quantum fudit sanguinis.

Iterum de eo facta est canilena:

Mille Sarmatas, mille Francos

Semel & semel occidimus.

Mille Persas quarimus.]

Atque de his ballisteis plura notant Casaubonus, & Salmasius in hunc Vopisci locum. Sensus cantionis Israelitarum ita concipiunt, q. d. Laude dignus est Saul, qui mille occidit: sed decuplo maiore Dauid, qui multas myriadas interfecit. Numerus certus pro incerto.

QVID SUPEREST NISI SOLVM REGNUM.]

VERS. 8.

Variè Heb. conuertunt. 1. & ultra illi? certè regnum, id est, quid superest ei ultra? certe regnum illi etiam dabunt. 2. & ultra quid dare possunt ei nisi regnum? 3. & porro, profectò illi regnum, vel & ultra illi tantummodo regnum, subaudi superest. 4. & amplius ei regnum tantummodo ipsum accesserit. Ex verbo: & adhuc ei certè regnum, subaudi dabunt, & hoc est simplicius.

NON RECTIS FRGO OCVLIS SAUL ASPICIEBAT DAVID.] Participium גְּחוֹן *Ghoen*, variè interpretantur: 1. *Et fuit Saul torueaspiciens Dauidem.* 2. *oculans, oculator Davidis.* 3. *Malignè aspiciens Dauidem.* 4. *obseruans-oculis.* id est, maligno, ac inuido oculo eum aspiciebat, indignanter & toruè eum intuebatur. 5. *Et Saul conspicebat oculos in Dauidem,* id est, limis intuebatur, & obseruabat vt ei noceret. Hebræi addito Iod legunt גְּחוֹיֵן *Ghojen*, ac Nonnulli ab גְּחוּיָה *Ghuuah* deducunt, exponuntque: *Et fuit Saul iniquitatem-tendens, seu intendens, in Dauidem.* Quidam Iod additum volunt, ad indicandum Saulis peruersum animum, qui maximè intentus, & oculis-obseruans, omnem inspiciebat occasionem perdendi Davidis. Vel quòd quam maximè toruiter, & indignanter eum intuebatur.

VERS. 9.

INVASIT SPIRITVS DEI MALVS SAUL.] Forsterus: & postridie profecit spiritus Dei malus in Saule, &c. vt scilicet sine metu, præter omnem æquitatem & iustitiam furenter & temerè ferretur, & pro arbitrio contra Dauidem pro regni sui conseruatione, nihil non attentarit, & molitus sit.

VERS. 10.

ET PROPHETABAT.] Exponunt, id est, insaniebat, delirabat, bacchabatur, absurda, & aliena spiritus mali impulsu loquebatur &

EEc 3 agebat:

agebat: ut solent prophetae spiritu Dei ea dicere, & agere, quae aliis, qui humana sapiunt, nec diuino spiritu praediti sunt, absurda, ridicula atque aliena videntur: nam prophetae insani interdum iudicabantur 2. Reg. 9. vers. 11. Et vero apud Gentiles, qui vates & prophetae habebantur, furore quodam concutiebantur, & bacchabantur, unde Phœbades, & Bacchæ. Eiusmodi furorem pulchrè describit Virgilius in Sybilla, Æneidos 6. & in Amata lib. 8. Alij explicant: & *propheterico-more-agebat*. id est extra se erat, & spiritu malo actus, ita sermones & actus suos componebat, ut boni prophetae solent acti spiritu bono.

VERS. 11. PVTANS.] Hebr. & dixit. id est, cogitauit apud se, statuit, decreuit. sic infra sæpe.

VERS. 13. ET FECIT EVM TRIBVNVM SVPER MILLE VIROS.] Species quidem honoris erat: sed animus, ut cum hostibus interficiendum obiceret. Vide infra vers. 17. & 25.

ET EGREDIEBATVR ET INTRABAT IN CONSPECTV POPVLI.] Alij: & egrediebatur, procedebat, & ingrediebatur ante populum. Exponunt, id est, educebat populum ad bellum, & reducebat, ut imperatores solent facere: erat enim dux & imperator populi. Alij, domi forisque, bello & pace rempublicam administrabat. Vide in Numer. 27. v. 17. Sic infra v. 16.

VERS. 16. IPSE ENIM INGREDIEBATVR, ET EGREDIEBATVR ANTE EOS.] Quidam exponunt, id est, quod copias eorum felicissimè ac magno successu educeret ad bellum, & inde reduceret. Sed vide supra v. 13.

VERS. 17. TANTVM MODO ESTO VIR FORTIS.] Hebr. *modosis mihi filius virtutis*. Aliqui explanant, ea lege ut sis dux, & imperator mei exercitus. *בן-חיל Ben-chail*, exponunt; *filius exercitus, copiarum*, pro Imperatore ac duce. ut se C. Cæsar *Castrorum filium* appellari volebat, apud Suetonium cap. 22. At pater exercitus rectius diceretur Imperator, quam filius: Caligula verò se *Filium castrorum* appellabat quod.

In Castris natus, patriis nutritus in armis.

Aptius est: *esto mihi filius strenuitatis*. id est vir strenuus, fortis, robustus, praualeus. Aut: *filius exercitus, copiarum*. id est, militaris bellicosus, militari & bellica virtute insignis. ut Deuteron. 3. vers. 18. obseruant, Saulem hoc consilium malignum, & fraudulentum iniuisse aduersus Dauidem, quum necem eius quæreret; populi verò in Dauidem amore ipse detereretur à perpetranda cæde: sub specie honoris, & affinitatis illum periculis obiectando.

VERS. 18. QVIS EGO SVM? &c.] A persona sua, patris & familiæ inæqualitatem suam profitetur.

AUT QUÆ EST VITA MEA? id est, quæ ratio status, & conditionis vitæ meæ. Quidam: *aut quis auctor vitæ meæ?* nempe quis meus pater?

VERS. 19. HADRIELI.] fuit is filius Barzellai Ephraimitæ, 2. Samuel. 21. vers. 8.

MOLATHITÆ.] Hebr. *Mecholathite*, vel *Mecholathæ*. De *Mecholath* oppido vide Comm. in Iudic. 7. vers. 22.

MICHOI.] Hebr. *מִיכָל Michal*. sonat VERS. 20. *Riuum, Riulum, vel Vadum; aut Pontem.*

UT FIAT EI IN SCANDALVM.] Qui- VERS. 21. *dam: in tendiculam.* ut explicatur infra vers. 25.

IN DVABVS REBVS GENER MEVS ERIS HODIE.] VOX, *rebus*, non est Hebr. sed tantum. *in duabus affinitatem contrahes in me hodie.* Quidam: *In altera, vel Per alteram duarum.* subaudi filiarum, affinitate-iungeris *meum.* Quidam: *Per duas*, id est, *per secundam.* numerus ordinalis pro cardinali, ut 2. Reg. 15. vers. 32. & alibi. per alteram te affinitate coniunge mecum.

HODIE.] vel ista die. id est, intra certum & præfinitum tempus, ut apparet ex v. 26.

CLAM ME.] id est, tanquam ex vobis, ne VERS. 22. intelligat consilium ex me profectum esse.

EGO AUTEM SVM VIR PAUPER, ET TENVIS.] q. d. indignus & impar regio coniugio. Aliqui. q. d. non esset penes me, eam dotem tribuere, quæ conuenit filiae regis. Non enim accipiebant, sed dabant viri dotem, ut Genes. 34. vers. 12. Exod. 22. vers. 16. & 17. quod etiam Cantabros olim facere consueuisse, auctor est Strabo lib. 3. pag. 165.

NON HABET REX SPONSALIA NECESSE.] VERS. 25. Hebr. *Non complacentia, voluntas regi in festinaria, seu dote.* Alij: *Non est oblectatio regi non oblectatur rex, in dote.* vel *non est studium regi in dote: non studet rex dote.*

NISI TANTVM CENTVM PRÆPUTIA PHILISTHINORVM.] Quidam: *nisi ex centum præputiis, &c.* nimirum loco dotis, quæ pro conditione personarum solebat aestimari.

ET POST PAUCOS DIES.] Hebr. *Et non impleti-fuerunt dies.* Quidam, id est, nondum erat impletum tempus præstitutum dandi præputia illa. Alij, id est, nondum præfinitum à rege tempus elapsum erat, de quo supra vers. 21.

ET ANNVMERAVIT EA REGI.] Hebr. & impleuerunt ea regi. Alij: & ad plenum tradiderunt ea regi. id est, numerauerunt illa omnia regi. q. d. numero pleno & completo tradiderunt ea omnia regi, illi, qui illa detulerant. Quidam: & plenè exhibuerunt ea regi.

FACSTVSQVE EST SAUL INIMICVS DAVID.] Ex verbo: *Et fuit Saul inimicans Dauidem.* Alij: *Sic fuit Saul infestus Dauidi.*

ET EGRESSI SVNT, &c.] Nos versum VERS. 30. hunc verbatim reddidimus: alij sic: *Egressi sunt autem principes Pelisthim: à quo autem tempore egressi sunt, prudentius-se-gessit David præ cunctis seruis Saulis: proinde celebre fuit nomen eius valde.* Nonnulli, *Prodeuntibus enim præfectis Pelischthæorum; erat quotiescunque prodibant, ut secundaretur David præ omnibus seruis Saulis; & in pretio esset nomen eius valde.* vel & fieret nomen eius valde illustre. Illud autem: *Et egressi sunt*, intellige ad bellum, seu in expeditionem. Quidam: *Et quoties erant egressi illi, accurate-agebat David præ reliquis omnibus seruis Saulis: & celebre fiebat nomen eius valde.*

CAPVT DECIMVM-NONVM.

Saul David occidere volens, voce Ionathæ placatur: quem coram se citharizantem, iterum transfigere tentat, & fugientem industriâ Michol in Naioth apud Samuelem persecutus, post ternos nuntios prophetantes etiam ipse prophetat.

Vulg.

I Locutus est autem Saul ad Ionatham filium suum, & ad omnes seruos suos, ut occiderent David.

Porro Ionathas filius Saul diligebat David valde.

2 Et indicauit Ionathas David, dicens: Querit Saul pater meus occidere te: quapropter observa te quaso manè, & manebis clam, & abscondèris.

3 Ego autem egrediens stabo iuxta patrem meum, in agro ubicumque fueris: & ego loquar de te ad patrem meum: & quodcumque videro, nuntiabo tibi.

4 Locutus est ergo Ionathas de David bona ad Saul patrem suum: dixitque ad eum: Ne pecces rex in seruum tuum David, quia non peccauit tibi, & opera eius bona sunt tibi valde.

5 Et posuit animam suam in manu sua, & percussit Philisthaum, & fecit Dominus salutem magnam vniuerso Israel: vidisti, & lætatus es. Quare ergo peccas in sanguine innoxio, interficiens David, qui est absque culpa?

6 Quod cum audisset Saul, placatus voce Ionathæ, iurauit: Viuit Dominus, quia non occidetur.

7 Vocauit itaque Ionathas David, & indicauit ei omnia verba hæc: & introduxit Ionathas David ad Saul, & fuit ante eum, sicut fuerat heri & nudius tertius.

8 Motum est autem rursus bellum: & egressus David, pugnavit aduersum Philisthim: percussitque eos plaga magna, & fugerunt à facie eius.

9 Et factus est spiritus Domini malus in Saul, sedebat autem in domo sua, & tenebat lanceam: porro David psallebat manu sua.

10 Nisusque est Saul configere David lancea in pariete, & declinauit David à facie Saul, lancea autem casso vulnere perlata est in parietem, & David su-

Malu.

ET loquutus fuit Saul ad Ionatham filium suum, & ad omnes seruos suos:

^a ad mori-facere Davidem: & Iehonathan filius Saul ^b bene placuit in Dauide valde.

2 Et annuntiauit Iehonathan Davidi, ad dicere: Quærens Saul pater meus ad mori-facere te: & nunc ^c observatus-esto, obsecro, in manè: & ^d sedebis in absconsione, & ^e absconditus-eris.

3 Et ego exhibeo, & stabo ^f manui patris mei in agro, quo tu ibi: & ego loquar ^g in te ad patrem meum: & videbo quid, & annuntiabo tibi.

4 Et loquutus fuit Iehonathan in David bonum ad Saul patrem suum: & dixit ad eum: Non ^h errabit rex in seruo suo, in Dauide: quia non errauit tibi: & quia ⁱ facturæ eius bonum tibi valde.

5 Et ^k posuit animam suam in ^l vola sua, & percussit ^m Pelisthæum: & fecit IHVH salutem grandem omni Israeli: vidisti, & lætatus fuisti: & ad quid errabis in sanguine ⁿ vacuo, ad mori-facere Davidem ^o gratis.

6 Et ^p audiuit Saul in voce Iehonathan: & iuramento-obstrictus fuit Saul, viuens IHVH, si ^r mori fiet.

7 Et vocauit Iehonathan Davidi, & annuntiauit ei Iehonathan omnia verba ista: & venire-fecit Iehonathan Davidem ad Saul: & fuit ^s faciebus eius sicut heri nudius tertius.

8 Et addidit ^t cæsis ad esse: & exiuit David, & ^u cæcidit in Pelisthim, & percussit in eis percussione grandem: & fugerunt de faciebus eius.

9 Et fuit spiritus IHVH malus ad Saul: & ipse in domo sua sedens, & ^x hasta eius in manu eius: & David ^y pulsans in manu.

10 Et quæsiuit Saul ad percutere in hasta in David, & ^z in pariete, & ^a aperuit de faciebus Saulis: & ^b percussit hastam in pariete: & David fugit, & euasit.

^a de morte-afficiendo Dauide:
^b beneplacens, complacens

^c cautus, circumspectus, attentus-esto, caue tibi Hispaniæ, guarda te, d manebis e latitabis f ad manum g de sicu. 4.

^h delinquet, peccabit. sic mox, & v. 5. i. opera, facta eius bona sunt tibi, k exposuit vitam suam l curuitate, cautitate, palma m Quidam, Pelisthæos. ut supra cap. 17. v. 6. n innocuo, puro, mundo, innocente o frustra, immerito, sine causa.

^p auscultauit, acquieuit

^q Viuus, Ve viuit r morti tradetur, perimetur.

^s ad facies t bellum u pugnavit bellauit x lancea sic v. 10.

^y modulans z vsque ad parietem a exemit. se b percutere-fecit

git, & saluatus est nocte illa.

11 Misit ergo Saul satellites suos in domum David, ut custodirent eum, & interficeretur mane. Quod cum annuntiasset David Michol uxor sua, dicens: Nisi saluaueris te nocte hac, cras morieris:

12 Deposuit eum per fenestram. porro ille abiit & aufugit, atque saluatus est.

13 Tulit autem Michol statuam, & posuit eam super lectum, pellem pilosam caprarum posuit ad caput eius, & operuit eam vestimentis.

14 Misit autem Saul apparitores, qui raperent David: & responsum est quod agrotaret.

15 Rursusque misit Saul nuntios ut viderent David, dicens: Afferte eum ad me in lecto, ut occidatur.

16 Cumque venissent nuntij, inuentum est simulacrum super lectum, & pellis caprarum ad caput eius.

17 Dixitque Saul ad Michol: Quare sic illusisti mihi, & dimisisti inimicum meum ut fugeret? Et respondit Michol ad Saul: quia ipse locutus est mihi: Dimitte me, alioquin interficiam te.

18 David autem fugiens, saluatus est, & venit ad Samuel in Ramatha, & nuntiavit ei omnia quae fecerat sibi Saul: & abierunt ipse & Samuel, & morati sunt in Najoth.

19 Nuntiatum est autem Sauli à dicentibus: Ecce David in Najoth in Ramatha.

20 Misit ergo Saul lictores, ut raperent David qui cum vidissent cuneum prophetarum vaticinantium, & Samuelem stantem super eos, factus est etiam Spiritus Domini in illis, & prophetare ceperunt etiam ipsi.

21 Quod cum nuntiatum esset Sauli, misit & alios nuntios: prophetauerunt autem & illi. Et rursus misit Saul tertios nuntios: qui & ipsi prophetauerunt. Et iratus iracundia Saul,

22 Abiit etiam ipse in Ramatha, & venit usque ad cisternam magnam, quae est in Socho, & interrogauit, & dixit: In quo loco sunt Samuel & David? Dictumque est ei: Ecce in Najoth sunt in Ramatha.

23 Et abiit in Najoth in Ramatha, & factus est etiam super eum Spiritus Domini, & ambulabat ingrediens, & prophetabat usque dum veniret in Najoth in Ramatha.

euasit saluus in nocte ipsa.

11 Et misit Saul ^c nuntios ad domum Davidis ad obseruare eum, & ad mori-facere eum in mane: & annuntiavit Dauidi Michal vira eius ad dicere: Si non tu euadere-faciens-saluam animam tuam nocte, crastino tu ^d mori-factus.

12 Et descendere-fecit Michal Dauidem in usque ad fenestram: & ambulauit, & fugit, & euasit-saluus.

13 Et accepit Michal ^e teraphim, & posuit ad lectum: & multiplicitatem ^f caprarum posuit & capitale eius, & cooperuit in ^h vestimento.

14 misit Saul nuntios ad ⁱ accipere Dauidem: & ^k dixit: ^l Agrotans ipse.

15 Et misit Saul nuntios ad videre Dauidem, ad dicere: Ascendere-facite eum in lecto ad me, ad mori-facere eum.

16 Et venerunt nuntij, & ecce teraphim ad lectum: & multiplicitas caprarum capitale eius.

17 Et dixit Saul ad Michal: Ad quid sic ^m fefellisti me, & dimisisti maleuolentem eum, & euasit-saluus: Et dixit Michal ad Saul: Ipse dixit ad me, dimitte me, ad quid mori-faciam te?

18 Et David fugit, & euasit-saluus, & venit ad Samuelem ⁿ in Ramah: & annuntiavit ei omne, quod fecit ei Saul: & ambulauit ipse, & Samuel & ^o habitauerunt in Najoth.

19 Et annuntiatum-fuit Sauli, ad dicere: Ecce David in Najoth, in ^p Ramah.

20 Et misit Saul nuntios ad ^q accipere Dauidem: & vidit ^r congregationem prophetarum prophetantium & Samuelem stantem, constitutum super eos: & fuit super nuntios Saulis spiritus ELOHIM, & prophetare-se-fecerunt etiam ij.

21 Et annuntiauerunt Sauli, & misit nuntios alios, & prophetare-se-fecerunt etiam ij: & addidit Saul: & misit nuntios tertios, & prophetare-se-fecerunt etiam ij.

22 Et ambulauit etiam ipse in Ramah, & venit usque ad cisternam grandem, quae in Sechu: & postulauit, & dixit: Utinam Samuel & David? Et dixit: Ecce in Najoth, in Ramah.

23 Et ambulauit ibi ad Najoth in Ramah: & fuit super eum etiam ^s ipsum ^t ipse spiritus ELOHIM, & ambulauit ambulare, & prophetare-se-fecit usque ad venire eum in Najoth, in Ramah.

24 Et

^c legatos. ita v. 14. 15. 16. 20. 21.

^d interfectus, peremptus.

^e imagines, idola. sic v. 16.

^f pilorum-caprarum

^g ceruicalia. Vide Gen. 28. v. 11. sic infra v. 16.

^h veste stragula

ⁱ capere

^k Verbum

famineum,

scilicet Michal.

^l Dolens,

infirmus

^m eleuasti,

elulisti, circumuenisti,

ejaculasti

me, excussisti me de spe

aut re capisti

di Dauidis?

ⁿ Ramathah. sic

v. 22.

^o sederunt,

manserunt

commorati sunt

^p quae est in Ramathah.

sic v. 12.

^q & 23.

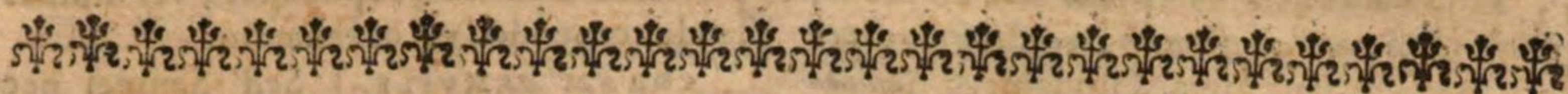
^r capere

^s cœtum

24 Et expoliavit etiam ipse se vestimentis suis, & prophetavit cum ceteris coram Samuele, & cecidit nudus tota die illa & nocte. Unde & exiit proverbium: Num & Saul inter prophetas?

24 Et expoliavit etiam ipse vestimenta sua, & prophetare se fecit etiam ipse faciebus Samuelis: & cecidit nudus omni die ipsa, & omni nocte. Super sic dicent: An etiam Saul in prophetis?

† exiit, detraxit
* ad facies

COMMENTARIA

VERS. 2.

BSERVA TE, QUÆSO, MANE.]

Quidam: usque ad mane, vel, antequam adveniat mane, ne à satellitibus patris mei opprimaris, ut infra vers. 11. Melius: in ipso mane ne compareas, tantisper, dum ego patrem de te alloquor.

VERS. 3.

STABO IUXTA PATREM MEVM.] Heb. & stabo ad manum patris mei. Quidam exponunt, ad manum, cui scilicet solet inniti pater meus, quando ambulat. Alij: ad locum patris mei, id est, ad quem exire solet animi causa. Plerique: & consistam ad latus patris mei.

VERS. 5.

ET POSUIT ANIMAM SVAM IN MANV SVA.] hoc est, magno vitæ discrimine se exposuit. Vide de hac loquutione Iudic. 12. v. 3. & Iob. 13. v. 14.

VERS. 7.

ET FUIT ANTE EVM SICVT HERI ET NVDIVSTERTIVS.] Quidam: ut esset coram eo sicut antea, id est, restitutus honori, & loco ministraret ei, ut antea solitus fuerat.

SICVT HERI ET NVDIVSTERTIVS.] id est, antea, præcedenti tempore. Synecdoche frequens in Scriptura: Vide Genes. 31. vers. 2.

VERS. 8.

MOTVM EST AVTEM RVRSVM BELLVM.] Heb. Et addidit bellum ad esse. Quidam: Additum est autem rursus bellum esse. Alij: Factum est autem rursus bellum. Nonnulli: Et adiecit bellum esse. Vel: Perrexit autem bellum esse.

VERS. 10.

ET DECLINAVIT A FACIE SAVL.] Verbum פָּתַח Patbar multifariam exponunt: & aperuit, id est aperuit sibi locum; viam sibi inter eos, qui aderant, fecit ad fugiendum; rupit, erapit, dimisit, emisit, laxavit-se, exemit-se, discessit, abscessit.

VERS. 13.

STATVAM.] תְּרָפִים Teraphim plurale; vide Genes. 31. v. 19. Hic singulariter capiunt, id est, unam ex statuīs, vel, imaginibus, seu simulacris, aut idolis, unam quandam imaginem, quæ speciem hominis, referret, seu lignea, seu argentea, seu ex alia, materia foret. Quid si Michal clam Davide teraphim coluerit, & unum ex diis Penatibus lecto substituerit. Aliqui haud in malum capi hinc volunt vocem TERAPHIM, & quamvis imaginem seu statuam significare putant. Sic infra v. 16. & pellem pilosam caprarum.] כְּבִיר Cebir nullibi alibi in hac forma reperitur, nisi hic, & infra vers. 16. quam Noster pellem pilosam vertit: alij aiunt esse pannum, vel tegumentum, seu stragulum ex multiplicibus pilis contextum. Aliqui diuinant esse tegumentum ex setis, & durioribus pilis animamaluenda, In 1. Samuelis.

lium consutum, habens crebra foramina. Unde hic reddunt: & stragulam caprarum, seu è pilis caprarum. Alij: pulvinar, seu cervical, caprinum, seu hispidum, nimirum, ut capillamenti humani specie deciperentur à Saule missi Hispanicus Interpres, una almohada de pelos de cabra, id est de chamelote. Possis reddere: & multipliciter, densitatem, copiam, perplexitatem, cribrum, cratem, crebritatem, consona voce Hebraica, caprarum. Hispanice, un enbultorio; un volumen, de piel de cabras, ó de pelos de cabras. Quidam totum hunc locum ita reddidit: Tollens autem Michal imagines posuit super lectum: & vittam ex pellibus caprinis, ad capita ipsarum.

ALIOQVIN INTERFICIAM TE.] Heb. VERS. 17. ut quid, quare, occidam te? ac si dicat, cur committes, ut interficiam te? Quidam: quamobrem morte-afficerem te, id est occidam te nisi me dimiseris, ut 2. Samuel. 2. vers. 22.

ET ABIERVNT IPSE, ET SAMVEL, ET MORATI SVNT IN NAJOTH.] Annotant quidam, Davidem abiisse cum Samuele, ut confiderent in Najoth, nimirum, ut in prophetarum collegio, & Samuelis confortio Davidis animus confirmaretur, & mirificam Dei administrationem, cui ipse fidebat, experiretur, qua ipse ereptus, & inimici auersi sunt. Fortassis etiam, ut in collegio illo velut in asylo tutus à Saule esset: quod apud omnes gentes etiam receptum fuisse, historiae prophanae docent: & exemplum confirmat supra cap. 10. v. 10. ubi ne Pelisthæi quidem hostes Israelitarum, cœtum, vel collegium prophetarum agens Ghibhæ, stationis eorum loco, infestant. Ego reor Davidem ad Samuelem confugisse, ut eius ope, auctoritate, dignitate, protegeretur: item ut eius consilio, & instructione, quid sibi agendum esset, ex diuina voluntate edoceretur: ambos autem secessisse in Najoth tanquam in recessiorem, & quietiorem, & fortè tutiorem locum agri Ramathensis.

IN NAJOTH.] Heb. & נַחוֹת Nannoth, & נַחֲוֹת Najoth dicitur, à pascuis, graminetis, amœnitate nomen habere volunt, quod fortè ibi essent amœna pascua, & herbosa prata. Aiunt locum esse in agro seu territorio vrbis Ramæ patriæ Samuelis, amœnum, decorum, in quo hortus fuerit, & pomarium. Aliqui suspicantur, fortasse fuisse ibi aliquod sacellum in pascuis, & amœnis locis collocatum. Chaldaus reddidit: Domum Doctrinae, quod ibi publica schola, aut academia esset, locus

FFF studio

studioforum, vel collegium aliquod seu cœnobium prophetarum.

QVI QVVM VIDISSENT.] Heb. & vidit, subaudiunt, maximus, vel præcipuus, aut principes nuntiorum, vel quisque eorum.

VATICINANTIVM.] seu prophetantium. Vide supra cap. 10. v. 5. & 6.

ET SAMVELEM STANTEM SUPER EOS.] Heb. & Samuelem stantem, constitutum super eos, sunt duo participia. Quidam: & Samuelem stantem, & præfectum illis, vel: & Samuel stans, & præfectus illis, id est, stans docebat illos. Alij: & Samuelem stantem, antistitem, super eos. Nonnulli: & Samuelem stantem, qui præerat illis. Nec desunt, qui: & Samuelem stantem præidentem, seu præsidem, super eos, id est, dirigentem, & instrucentem eos, chororumque prophetarum ducentem, q. d. choragum eorum. Vide cap. 10. v. 12.

ET PROPHETARE COEPERVNT ETIAM ipsi. Quidam: ut more prophetico agerent ipsi quoque. Vide supra cap. 18 v. 10. Notant, istos deposuisse habitum illum militare, quo capturi Dauidem venerant, ut apparet ex versu 24. ut habitu & gestu prophetas agerent. Sic etiam id verbum sumitur infra vers. 21. 23. 24. Aliqui in bonum hîc sumunt verbum prophetandi, id est, more verorum prophetarum, Dei spiritu acti, cantabant diuinas laudes, saltabant, choreas ducebant. Sic etiam in sequentibus.

VERS. 22. QVÆ EST IN SOCHO.] Heb. quæ in Sechu. Putant hanc ipsam esse Socho sortis Iudæ, de qua vide supra cap. 17. v. 1. & Iosue 15. v. 35.

DICTVMQVÆ EST EI.] Heb. & dixit, subaudi, aliquis, quispiam, vnus de circumstantibus. Perite Noster Hebraïsmum intellexit, quo tertia persona actiua verbi, solet passiuè seu impersonaliter sumi: & dixit, pro, & dictum fuit.

VERS. 23. ET AMBVLABAT INGREDIENS, ET PROPHETABAT.] Heb. & inuit eundo, & prophetauit, vel prophetare-se-fecit, aut prophetauit impulsus. Quidam: atque inter eundum prophetabat, id est, toto illo itinere à Socho in Najoth ibat prophetando. Nonnulli: ut iret eundo, & prophetico-more-ageret, vel ita ut indefinenter pergens, prophetico-more-ageret, ut cap. 18. v. 10.

VERS. 24. ET EXPOLIAUIT ETIAM IPSE SE VES-

TIMENTIS SVIS.] Particula, etiam, satis ostendit, nuntios, quos miserat, exuisse quoque se vestes militares, supra vers. 20. ut prophetarent. Notant, Saulem deposuisse exteriores vestes, nempe habitum illum, seu militarem, seu regium, sicut fecerant prius ab ipso missi, ut se in speciem prophetæ componeret: siue ut prophetaret, vel diuinas laudes canendo, vel bacchando.

CORAM SAMVELE.] Sed Samuel nec inuiseum, neque adiit illum, neque alloqui dignatus est, nec vllò eum regio honore affecit. Vide supra cap. 15. v. 35.

ET CECIDIT NVDVVS TOTA DIE ILLA ET NOCTE.] Mansit iacens & prostratus in terra tota illa die, nocteque, ut spatium daretur Dauidi inde fugiendi, & in tutum se recipiendi. Alij exponunt: & cecidit, vel excidit, nempe mente, & sensibus, id est, extra se raptus est. Sic sumi notant id verbum Numer. 24. v. 4.

NVDVVS.] vel nudatus. Non desunt, qui omnino vestibus nudatum existiment, ut correptus illo spiritu, nullo penitus officio sensuum fungeretur. Plerique tamen nudatum tantum intelligunt, summis & extimis vestibus, nempe habitu militari vel regio, quo se exuerat. Simile est Isaia 20. v. 2.

NVM ET SAUL INTER PROPHETAS?] Aliqui notant, hoc prouerbiū pertinere ad summam laudem potentia Dei, quum volumus ostendere ipsum multa facere præter hominum opinionem; deque re, quæ prima fronte videbatur absurda, dictum fuisse hoc adagium: sensumque eius esse: Nonne Saul prophetauit, & spiritu Dei raptus est, quum prophetas vellet perdere? q. d. prophetauit. Alij aiunt, prouerbiū esse de eo, qui præter expectationem, diuinitus cohibetur à præstando conatu suo: quod confirmat exemplum Bilhami Numer. 23. & 24. & Pauli Actorum 9. Esse autem hoc prouerbiū anceps de his, qui aut spiritu Dei impelluntur ad aliquid agendum, ut supra cap. 10. v. 12. aut de his, qui à præstando conatu auertuntur impulsu aliò, mirifica Dei administratione. Ergo prouerbiū vniuersè locum habet, in re noua, aliena, insolita, extraordinaria, præter communem morem, opinionem, functionem, munus, expectationem.

CAPVT VIGESIMVM.

Ionathas post repetitum cum David fœdus, ipsum cum patre reconciliare frustra conatur, illum tamen è manibus eius trium sagittarum signo liberat.

Vulg.

Malu.

1 **E**rgit autem David de Na-
ioth, quæ est in Ramatha,
veniēsq̃ locutus est co-
ram Ionatha: Quid feci?

quæ est iniquitas mea, & quod peccatum
meum in patrem tuum, quia querit ani-
mam meam?

2 Qui dixit ei: Absit, non morieris:
neque enim faciet pater meus quidquam
grande vel paruum, nisi prius indica-
uerit mihi: hunc ergo celauit me pater
meus sermonem tantummodo? nequa-
quam erit istud.

3 Et iurauit rursum Davidi. Et ille
ait. Scit profectò pater tuus quia inueni
gratiam in oculis tuis, & dicet: Nesciat
hoc Ionathas, ne fortè tristetur. Qui-
nimmo uiuit Dominus, & utiuit anima
tua, quia uno tantum (ut ita dicam)
gradu, ego mór̃sq̃ diuidimur.

4 Et ait Ionathas ad David: Quod-
cumque dixerit mihi anima tua, faciam
tibi.

5 Dixit autem David ad Ionatham:
Ecce calenda sunt crastino, & ego ex mo-
re sedere soleo iuxta regem ad vescen-
dum: dimitte ergo me ut abscondar in
agro vsque ad vesperam diei tertiæ.

6 Si respiciens requisierit me pater
tuus, respondebis ei: Rogauit me Da-
uid, ut iret celeriter in Bethlehem ci-
uitatem suam: quia victima sollempnes
ibi sunt vniuersis contribulibus suis.

7 Si dixerit, Benè: pax erit seruo tuo,
si autem fuerit iratus, scito quia comple-
ta est malitia eius.

8 Fac ergo misericordiam in seruum
tuum: quia fœdus Domini me famulum
tuum tecum inire fecisti. si autem est ini-
quitas aliqua in me, tu me interfice, &
ad patrem tuum ne introducas me.

9 Et ait Ionathas: Absit hoc à te: ne-
que enim fieri potest, ut si certè cognoue-
ro completam esse patris mei malitiam

Maluenda, In I. Samuelis.

ET fugit David de Na-
ioth^a in Ramah: & ve-
nit; & dixit^b faciebus
Iehonathan: Quid feci?

quid^c prauitas mea? & quid^d erratum
meum? faciebus patris tui, quia quæ-
rens^e animam meam?

2 Et dixit ei: Profanatio, non morie-
ris: ecce non faciet pater meus ver-
bum grande, aut verbum paruum, &
non reuelabit ad aurem meam: & quid
g cognitionis abscondet pater meus de
a me verbum istud? non istud.

3 Et iuramento obstrictus fuit^h ad-
huc David & dixit: Cognoscere cog-
nouit pater tuus, quia inueni gratiam
in oculis tuis, & dixit: Non cognoscet
istud Iehonathan, nequandoⁱ dolore-
fauciabitur: & profectò^k viuens IHVH,
& viuens anima tua, quia^m sicutⁿ pas-
sus inter me & inter mortem.

4 Et dixit Iehonathan ad David: Quid
dicet anima tua^o & feci tibi?

5 Et dixit David ad Iehonathā: Ecce
p innouatio crastino, & ego sedere se-
debo cum rege ad comedere; & dimit-
tes me, & absconditus ero in agro vs-
que ad vesperam^q tertiæ.

6 Si^r visitare visitabit me pater tuus;
& dices: Postulari postulatus fuit de
à me David, ad currere Beth-Lechem
urbem suam, quia^r sacrificium dierum
ibi omni familiæ.

7 Si sic dicet Bonum, pax seruo tuo:
& si^t exardescere exardescet ei, cog-
nosce quia^u consummata^x malitia de
cum eo.

8 Et facies^y benignitatem super ser-
uum tuum, quia in fœdere IHVH veni-
re-fecisti seruum tuum tecum: & si^z
existentia in me^a prauitatis, mori fac
me tu: & vsque ad patrem tuum, ad
quid istud venire-facies me?

9 Et dixit Iehonathan: Profanatio ti-
bi, quia si cognoscere cognoscam, quia
consummata malitia de cum patre meo,

^a quæ erat
in Ramah
^b ad facies.
sic statim.
^c curuitas,
pauertitas,
distortio
^d delictum,
peccatum
^e vitam
^f violatio,
nefas, absit
^g causæ

^h amplius

ⁱ discrucia-
bitur. ^{v. 6.}
Genes. 6. 6.
^k certè, equi-
dem, verum-
tamen
^l viuus, ut
viuit, sic
statim.

^m quasi, cir-
citer, tatum
ⁿ gressus,
gradus
^o ut faciam
^p Neome-
nia, primus
dies mensis.
sic v. 18. 23.
27. 34.

^q tertiam,
vel diei ter-
tiæ, tertianæ.
^r requiren-
do requiret
^s mactatio
^t exardescen-
do exar-
descet

^u perfecta,
absoluta. sic
vers. 9.

^x maligni-
tas. sic v. 9.
vel definitū
esse hoc ma-
lum ab eo.
sic v. 9.
^y beneficen-
tiam, piete-
tem, miseri-
cordiam.

Sic v. 14.

^z & in me
prauitas
^a ut vers. 1.
^b ut v. 2.

contra te, non annuntiem tibi.

10 Responditque Dauid ad Ionatham: Quis renuntiabit mihi, si quid forte responderit tibi pater tuus dure de me?

11 Et ait Ionathas ad Dauid: Veni, & egrediamur foras in agrum. Cumque exissent ambo in agrum,

12 Ait Ionathas ad Dauid: Domine Deus Israël, si inuestigauero sententiam patris mei crastino vel perendie: & aliquid boni fuerit super Dauid, & non statim misero ad te, & notum tibi facero,

13 Hec faciat Dominus Ionathas, & hec addat. Si autem perseuerauerit patris mei malitia aduersum te, reuelabo aurem tuam, & dimittam te, ut vadas in pace, & sit Dominus tecum, sicut fuit cum patre meo.

14 Et si vixero, facies mihi misericordiam Domini: si verò mortuus fuero,

15 Non auferes misericordiam tuam à domo mea usque in sempiternum, quando eradicauerit Dominus inimicos Dauid, unumquemque de terra: auferat Ionatham de domo sua, & requirat Dominus de manu inimicorum Dauid.

16 Pepegit ergo Ionathas fœdus cum domo Dauid: & requisivit Dominus de manu inimicorum Dauid.

17 Et addidit Ionathas deierare Dauid, eo quòd diligeret illum: sicut enim animam suam: ita diligebat eum.

18 Dixitque ad eum Ionathas: Cras calenda sunt, & requireris:

19 Requiretur enim sessio tua usque perendie. Descendes ergo festinus, & venies in locum ubi celandus es in die qua operari licet, & sedebis iuxta lapidem, cui nomen est Ezel.

20 Et ego tres sagittas mittam iuxta eum, & iaciam quasi exercens me ad signum,

21 Mittam quoque & puerum, dicens ei: Vade, & asser mihi sagittas.

22 Si dixero puero: Ecce sagittæ intra te sunt, tolle eas: tu veni ad me, quia pax tibi est, & nihil est mali, viuit Dominus: Si autem sic locutus fuero puero: Ecce sagittæ ultra te sunt: vade in pace, quia dimisit te Dominus.

ad venire super te & non eam annuntio tibi.

10 Et dixit Dauid ad Iehonathan: Quis annuntiabit mihi, aut quid respondebite pater tuus & perplexum?

11 Et dixit Iehonathan ad Dauid & Ambula & exiimus agrum. Et exierunt & duo in agrum.

12 Et dixit Iehonathan ad Dauid: I H V H ELOHIM Israël, quia & perscrutabor patrem meum secundum tempus crastino, & tertia: & ecce bonum ad Dauid: & non tunc mittam ad te, & reuelabo ad aurem tuam:

13 Sic faciet I H V H Iehonathan, & sic addet, quia bonum erit ad patrem meum; & malitiam super te; & & reuelabo ad aurem tuam, & dimittam te, & ambulabis paci: & fuit I H V H tecum, secundum quod fuit cum patre meo.

14 Et non si adhuc ego viuens: & non facies & coadstantem mihi benignitatem I H V H: & non moriar.

15 Et non & excindere facies benignitatem tuam de cum domo mea usque ad & æternum: & non in & excindere facere I H V H maleuolentes Dauidis, virum de super facies & humi.

16 Et excidit Iehonathan cum domo Dauid: & quæret I H V H de manu maleuolentium Dauidis.

17 Et addidit Iehonathan ad & jurare facere Dauidem in amare & eum, eum, quia & amorem animæ suæ amauit eum.

18 Et dixit ei Iehonathan: Crastino innouatio, & visitaberis, quia visitabitur sessio tua.

19 Et tertiabis, descendes valde, & venies ad locum, quo absconditus fuisti ibi, in die & facturæ: & & sedebis & re-servationem lapidis Azel.

20 Et ego & tres sagittarum latus eius jaculabor, ad mittere mihi & obseruationi.

21 Et ecce mittam & excussum: Ambula, inueni sagittas: si dicere dicam excusso: Ecce sagittæ & de à te, & & huc: & accipe eum, & veni, quia pax tibi, & non verbum, & viuens I H V H.

22 Et si sic dicam adolescenti, Ecce sagittæ de à te, & ultra: ambula, quia dimisit te I H V H.

& durum, intricatum, rigidum.

& Agedum, ut exeamus

& ambo ipsi

& peruestigabo

& die tertia, tertia

& malignitatem, malum

& ut sit

& constanter meam

& excindes

& sæculum, olim

& excindere & telluris.

& coniurare, adiurare Dauidem & eius & amare

& operis & manebis & apud iuxta, prope lapidem

& ternarium & in scopum

& puerum, Sic statim.

& præter te. Sic v. 22. & 31.

& huc versus, citra, citius & assumere eum & viuus, ut viuat

23 De verbo autem quod locuti sumus ego & tu, sit Dominus inter me & te usque in sempiternum.

24 Absconditus est ergo David in agro, & venerunt calendæ, & sedit rex ad comedendum panem.

25 Cūque sedisset rex super cathedram suam (secundum consuetudinem) quæ erat iuxta parietem, surrexit Ionathas, & sedit Abner ex latere Saul, vacuūque apparuit locus David.

26 Et non est locutus Saul quidquam in die illa: cogitabat enim quod forte evenisset ei, ut non esset mundus, ac purificatus.

27 Cūque illuxisset dies secunda post calendæ, rursus apparuit vacuus locus David. Dixitque Saul ad Ionatham filium suum: Cur non venit filius Isai, nec heri, nec hodie, ad vescendum?

28 Responditque Ionathas Sauli: Rogavit me obnixè, ut iret in Bethlehem,

29 Et ait: Dimitte me, quoniam sacrificium sollemne est in ciuitate, unus de fratribus meis accersuit me: nunc ergo si inueni gratiam in oculis tuis, vadam citò, & videbo fratres meos. Ob hanc causam non venit ad mensam regis.

30 Iratus autem Saul aduersum Ionatham, dixit ei: Fili mulieris virum ultro rapientis, numquid ignoro quia diligis filium Isai, in confusionem tuam, & in confusionem ignominiosæ matris tuæ?

31 Omnibus enim diebus, quibus filius Isai vixerit super terram, non stabiliris tu, neque regnum tuum. Itaque iam nunc mitte, & adduc eum ad me: quia filius mortis est.

32 Respondens autem Ionathas Sauli patri suo, ait: Quare morietur? quid fecit?

33 Et arripuit Saul lanceam ut percuteret eum, Et intellexit Ionathas quod definitum esset à patre suo, ut interficeret David.

34 Surrexit ergo Ionathas à mensa in ira furoris, & non comedit in die calendarum secunda panem. Contristatus est enim super David, eo quod confudisset eum pater suus.

35 Cūque illuxisset manè, venit Ionathas in agrum iuxta placitum Da-

23 Et verbum, quod loquuti fuimus ego & tu: ecce IHVH inter me, & inter te usque ad æternum.

24 Et absconditus fuit David in agro: & fuit innouatio, & sedit rex super panem ad comedere.

25 Et sedit rex super sessionem suā, secundum ictum in ictu, ad sessionem parietis: & surrexit Iehonathan, & sedit Abner de latere Saulis: & visitatus fuit locus Davidis.

26 Et non loquutus fuit Saul ali- quid in die ipsa, quia dixit, Incursum ipse, nequaquam mundus ipse, quia non mundus.

27 Et fuit de crastino Innouationis secundo, & visitatus fuit locus Davidis: & dixit Saul ad Iehonathan filium suum: Quid cognitionis non venit filius Isai, etiam heri, etiam die ad comedere.

28 Et respondit Iehonathan ad Saul: Postulari postulatus fuit David de coactante mihi, usque ad Beth-lechem.

29 Et dixit: Dimitte me, obsecro, quia sacrificium familiæ nobis in vrbe, & ipse præcepit mihi frater meus: & nunc si inueni gratiam in oculis tuis, eundem saluus, obsecro, & videbo fratres meos. Super sic non venit ad tabulam regis.

30 Et exarsit nasus Saul in Iehonathan, & dixit ei: Fili prauæ, defectio- nis: an non cognoui quia eligens tu filio Isai, pudori tuo, & pudori nuditatis matris tuæ?

31 Quia omnibus diebus, quibus filius Isai viuens super humum, non stabiliris tu, & regnum tuum: & nunc mitte, & accipe eum ad me, quia filius mortis ipse,

32 Et respondit Iehonathan ad Saul patrem suum, & dixit ad eum: Ad quid mori-fiet quid fecit?

33 Et protelauit Saul hastam super eum, ad percutere eum: & cognouit Iehonathan, quia consummatio ipsa de cum patre suo ad mori-facere Dauidem.

34 Et surrexit Iehonathan de cum tabula in ardore nasi: & non comedit in die innouationis secundæ panem, quia dolore-sauciatus fuit ad David, quia ignominia-affecit eum pater eius.

35 Et fuit in mane, & exiuit Iehonathan agrum, stationis Davidis: &

æ sæculum, olim
f iuxta, vel ad
g sedem, cathedram
h Vide Numer. 24. v. 1.
i muri.
k de visita- tus, derec- firus fuit, vacauit, de- defecit, v. sup. v. 13.
l quidquam m occursum, casus, acci- dens, n neutiquā, non omnia no
o purus. Sic statim, p causæ q hodie x vesci, cibare, vel ad panem, cibum, escā
f constatio- ne mea, ex apud me
t mactatio u abripiar, eripiar, li- berabor x missionem, mensam, Sic v. 34.
y excanduit x peruersæ, distortæ curæ, ini- quæ
a defectio- ne: b ad pudorē, ignominia, erubescen- tiam. Sic statim.
c vide Ge- nes. 9. v. 22, id est. partiū- pudendarū, per eupho- nismum.
d firmaberis e reus, dig- nus
f morti-tra- detur, in- terimeretur
g exonera- uit, jecit, ja- culatus est, contorsit, sustulit. Sic cap. 18. 11.
h lanceam i definitio k excandes- centia l v. 3.
m erga, pro- pter
n pudore, probro o suus
p ad præfi- nitum, con- stitutum
q ex
tempus.

uid, & puer paruulus cum eo.

36 Et ait ad puerum suum: Vade, & affer mihi sagittas, quas ego iacio. Cumque puer cucurrisset, iecit aliam sagittam trans puerum.

37 Venit itaque puer ad locum iaculi, quod miserat Ionathas & clamauit Ionathas post tergum pueri, & ait: Ecce ibi est sagitta porro ultra te.

38 Clamauitque iterum Ionathas post tergum pueri, dicens: Festina velociter, ne steteris. Collegit autem puer Ionathas sagittas, & attulit ad dominum suum:

39 Et quid ageretur, penitus ignorabat: tantummodo enim Ionathas & Dauid rem nouerant.

40 Dedit ergo Ionathas arma sua puero, & dixit ei: Vade, & defer in ciuitatem.

41 Cumque abiisset puer, surrexit Dauid de loco, qui vergebat ad Austrum, & cadens pronus in terram, adorauit tertio: & osculantes se alterutrum, fleuerunt pariter, Dauid autem amplius,

42 Dixit ergo Ionathas ad Dauid: Vade in pace: quacumque iurauimus ambo in nomine Domini, dicentes; Dominus sit inter me & te, & inter semen meum & semen tuum usque in sempiternum.

43 Et surrexit Dauid: & abiit: sed & Ionathan ingressus est ciuitatem.

9 excussus paruus cum eo.

36 Et dixit excusso suo: Curre, inueni, & euge, sagittas, quas ego jaculans. Et excussus cucurrit: & ipse jaculatus fuit sagittam ad transire-facere eum. 37 Et venit excussus usque ad locum sagittarum, quam jaculatus fuit Iehonathan: & vocauit Iehonathan post excussum, & dixit: An non sagitta de a te, & ultra?

38 Et vocauit Iehonathan post excussum: Accelera & festina, non stabis. Et collegit excussus Iehonathanis sagittam, & venit ad sustentatores eius.

39 Et excussus non cognouit aliquid: veruntamen Iehonathan & Dauid cognouerunt verbum.

40 Et dedit Iehonathan vasa sua ad excussum, qui ei, & dixit ei: Ambula, venire-fac urbem.

41 Et excussus venit, & Dauid surrexit de reservatione austri, & cecidit faciebus suis in terram, & procumbere-se fecit tres ictus: & osculati fuerunt vir ad sodalem suum, & lacrymati fuerunt vir ad sodalem suum: usque ad Dauid grande-fecit.

42 Et dixit Iehonathan Dauidi: Ambula paci: quod iuramento-obstricti fuimus duo nos, nos in nomine IHVH, ad dicere IHVH erit inter me & inter te, & inter semen meum, & inter semen tuum, usque ad æternum.

43 Et surrexit, & ambulauit: & Iehonathan venit urbem.

q puer. Sic v. 36. 37. 38. 39. 40. 41. r jam nunc, eja f transmit-tendo eam s scopum

u clamauit. sic v. 37.

x Festina y propera

z dominos, heros

a quidquam b tantummodo, duntaxat

c rem. d instrumēta, arma

e defer in urbem

f latere, apud

g datus. ad facies suas

h vices i socium, familiarem

proximum, vel, cum socio suo.

fic statim.

k cum sodali

l ambo-nos

m sæculum, olim

COMMENTARIA.

VERS. 1.

VGIT AVTEM DAVID DE NAJOTH.] Hebr. Et fugit Dauid, &c. Quidam. Interea fugit Dauid, &c. id est, dum Saul diuinitus correptus diem & noctem nudatus Najothis agebat.

VERS. 2.

NISI PRIUS INDICAVERIT MIHI.] Hebr. & non reuelabit aurem meam. vel ad aurem meam. id est, nisi de eo serio & attente me admonuerit. Vide similem loquutionem Ruth 4. vers. 4. sic infra vers. 12. & 13. c. 22. vers. 8. & 17.

VERS. 3.

ET IURAVIT RVRSVM DAVID.] id est, iuramento confirmavit id quod dixerat, nempe quod Saul quæreret eum de vita tollere: & eodem iuramento suam innocentiam contestatus est.

QVIA VNO TANTVM, VT ITA DICAM, GRADV EGO, MORSQVE DIVIDIMVR.] q. d. præsentissimum est periculum meum,

in quo versor, parum abest, vt interficiar.

QVODCVMQVE DIXERIT MIHI ANIMA TVA, FACIAM TIBI.] Hebr. quid dicet anima tua, & feci tibi? id est, quid cupis me facere tua causa, & faciam tibi? Quidam: Quidquid pro voto desideras, faciam tibi. Alij: Eloquere, quis sit animus tuus, vel quod sit desiderium tuum, & efficiam tibi. Sic animus, pro desiderio, Psalm. 26. vers. 12. & alibi frequenter.

ECCE CALENDÆ SVNT CRASTINO.] Hebr. Ecce novilunium cras. atque ideo dies solemnus epuli. Vide in Psalm. 80 v. 4.

DIMITTE ERGO ME.] Exponunt, id est, quandoquidem patris vices eo absente geris: vt ostenditur infra vers. 25. nam interea Saul Najothis hærebat, supra cap. 19. v. 24.

VSQVE AD VESPERAM DIEI TERTIÆ.] Quidam: dum erit vespera tertiæ. id est, nocte illa, à qua incipit tertius dies mensis, me

VERS. 4.

VERS. 5.

me abscondam, & expectabo dum abs te certior fiam de patris tui erga me animo. Vide infra vers. 12.

VERS. 6.

SI RESPICIENS REQUISIERIT ME PATER TVVS.] Hebr. *Si visitando visitauerit me pater tuus.* Quidam: *Si recordando recordatus fuerit mei pater tuus.* Alij: *Si accurate perquisierit pater tuus.* Nonnulli: *Si recensendo desiderauerit me pater tuus.*

ROGAUIT ME DAVID.] Hebr. *Postulando postulauit à me David.* Quidam: *Obnixè rogauit me.* vel *precatus est à me.* vel *obnoxie excusauit se apud me David.* Notant, verbum *חָשַׁל* Schaal, in Niphal vt hîc ponitur, significare, *precibus impetrare aliquid, exorare, obtinere.* Vnde reddunt: *expetendo expetiuit à me David.* id est, obnixè rogauit, & obtinuit. vel *precibus impetrando, precibus impetrauit à me David.* Quidam: *desiderio-exoptauit à me David.* Vide similem loquutionem Nehem. 13. vers. 6. Vide infra vers. 28. & 29. Hæc autem excusatio quin vera sit, nihil impedimento est. Alij volunt, fuisse mendacium officiosum.

VT IRET CELERITER IN BETH-LEHEM.] Hebr. *ad currendum in Beth-lechem.* Quidam: *Vt curreret in Beth-lechem.* vt cito iret, vt eliceret festinato ire in Beth-lechem. Alij: *Vt percurreret Beth-lechemum.*

QVIA VICTIMÆ SOLLEMNES IBI.] Hebr. *quia sacrificium dierum ibi.* Quidam: *quia sacrificium annuum, seu anniuersarium ibi.* Alij: *Quoniam sacrificium gentilitium est ibi solemne.* Nonnulli: *nam mactationem, epulum, conuiuium, ibi esse anniuersarium.* Nam ita sumi interdum vocem *זֶבַח* zebach, annotauimus supra in cap. 9. vers. 12. Forsan iam inualuerat præpostera religio, vt extra Tabernaculum pacifica immolarentur, aliis locis. sic infra vers. 29.

VERS. 8.

QVIA FOEDVS DOMINI ME FAMVLVM TVVM TECVM INIRE FECISTI.] supra cap. 18. vers. 3. Hebr. *quia in fœdus Iehouah venire fecisti seruum tuum tecum.* Sic etiam Latini loquuntur. Virgilius 4. *Æneidos* —
—aut hæc in fœdera veni.

VERS. 10.

QVIS RENVTIABIT MIHI, &c.] Hanc partem versus totidem verbis ex Hebr. reddidimus. Alij clarius sic: *Quis renuntiabit mihi bonum?* id est, si benigne responderit tibi, aut si bono animo fuerit erga me: aut si quid responderit tibi pater tuus duri? Nonnulli: *Quis indicabit mihi, siquid responderit tibi pater tuus duri?*

VERS. 12.

AIT IONATHAS AD DAVID, &c.] Hic versus & tres sequentes obscuri, & perplexi videntur in Hebræo, vtpote concisionibus & affectibus pleni duorum amicorum inter se metu, & amore certantium. Noster peritè eos conuertit. nos more nostro ordinem & proprietatem Hebraicorum verborum retinimus: alij dilucidius conati sunt reddere: ergo hunc versum variè transferunt: 1. *Tunc dixit Iehonathan Dauidi: Iehoua Deus Israël, si inuestigauero patrem meum, hoc fere tempore cras, aut perendie & ecce si bonum fuerit super Davidem, & non tunc misero ad te, reuelaroque aurem tuam.* Notant, hunc versum se-

quenti coniungendum in hunc modum: *Iehoua Deus Israelis, Iehoua, inquam sic faciat, & sic addat, &c. si inuestigauero, &c. & non misero, &c.* 2. Alij non iungunt sequenti, sed volunt concisam esse orationem, & subaudiendum verbum, *viuit*, hoc pacto: *Iehoua Deus Israelis viuit, quod percunctabor inuestigabo patrem meum.* id est, animum patris mei hoc fere tempore cras, aut perendie: & si bonum sit super Davidem, nonne tunc mittam ad te, & reuelabo aurem tuam? 3. Dominus Deus Israel, si explorauero, scrutabor, patrem meum cras iuxta hoc tempus, aut perendie: isque benuolum se erga Davidem ostenderit: si non tunc misero ad te, reuelaroque tibi. 4. O Iehoua Deus Israelis, quum peruestigauero à patre meo secundum hoc tempus cras, aut postridie, si ecce bonus fuerit erga Davidem; an non tunc mitterem ad te, & reuelarem tibi in aurem? Notant, esse vocem exclamantis cum admiratione. q. d. Deus bone, fierinè posset, vt ego, qui adeo te amo, officium istud non præstarem!

CRASTINO VEL PERENDIE.] Hebr. tantum est, *Crastino tertia, vel tertiana.* id est, crastino, quæ erit tertia dies Innouationis seu Nouilunij, de qua supra vers. 5.

HÆC FACIAT DOMINVS IONATHÆ ET HÆC ADDAT, &c.] Nos verbatim quoque totum hunc versum ex Hebræo expressimus: alij variè. 1. *Sic faciat Iehoua Iehonathani, & sic addat: quod si placuerit patri meo adducere malum super te: etiam reuelabo aurem tuam, ac dimittam te, ibisque in pace: & sit Iehouah tecum, quemadmodum fuit cum patre meo.* 2. *Dominus, inquam, faciat sic Ionathani, sicque addat, quod si visum fuerit patri meo, vt te malis afficiat: id quoque tibi reuelabo, dimittamque te vt in pace abeas, sique Dominus tecum, quemadmodum fuit cum patre meo.* 3. *Ita faciat Iehoua Iehonathani, & ita pergat, si bonum videbitur patri meo hoc malum inferre tibi, vt reuelaturus sum tibi in aurem, & dimissurus sum te, vt abeas cum pace, quò sit Iehoua tecum, sicut fuit cum patre meo.* Obseruant, esse apostrophin contrarij per Euphonismum: q. d. ita benedicat, vt reuelabo: aut maledicat, vt non reuelabo. Illud vero, *quo sit Iehoua tecum, &c.* exponunt, id est, vt diuinæ, voluntati inseruiam, quæ tibi regnum, prius patri meo collatum, adiudicauit. Alij, q. d. vt sis felix in pace, & bello, quum regnum obtinebis.

ET SI VIXERO, &c.] Et hunc versum Hebr. obscurum, alij sic transferunt: 1. *Et non peto à te, si fuero adhuc viuens: non enim vereor quin facturus sis mecum misericordiam Iehoua, & non moriar.* 2. *Si id non præstitero, nec mihi viuo nec mortuo beneficium Domini præstiteris.* 3. *Et nonne tantisper dum vixero, nonne inquam, tu vicissim exerciturus es erga me benignitatem Iehoua hanc, quod non moriturus sum?* Exponunt, *Et nonne tantisper, &c.* Restipulatio, qua idem officium in se, & in posteros suos à Dauide postulat. nonne, inquam, tu vicissim. repetitio est emphatica. *quod non moriturus sum.* id est, non afficiar morte, cuius rotam familiam suam ream peregit pater meus.

NON

VERS. 13.

VERS. 14.

VERS. 15. NON AVFERES MISERICORDIAM TVAM, &c.] Hunc etiam versum plurifariam ex Hebr. transfundunt: 1. *Sed peto, ut non rescindas, aut, succidas misericordiam tuam à domo mea usque in sæculum: ne tunc quidem quum succideret Iehoua inimicos Davidis, unumquemque è superficie terræ.* 2. *Et si non fecero hoc, succidas beneficentiam tuam à domo mea perpetuò: si, inquam, non fecero hoc, quum Dominus exciderit hostes Davidis è terra, excindat & David Ionathan una cum domo sua, requiratque id Dominus de manu hostium Davidis.* Sic iungunt vers. 15. cum 16. 3. *Neque praeclusurus es benignitatem tuam à familia mea usque in sæculum: ne tunc quidem, quum excindet Iehoua inimicos Davidis, quemque è superficie terræ. id est, ne tunc quidem, quum Dominus excindet posteritatem Saulis hostis Davidis.*

VNUMQVEMQUE DE TERRA.] Hebr. *virum de super facies humi.* Quidam: *omnes etiam usque ad unum.*

VERS. 16. PEPIGIT ERGO IONATHAS FOEDUS CVM DOMO DAVID.] Hebr. non est vox *foedus*, sed tantum, *Et excidit Iehonathan cum domo Davidis.* subaudi *foedus*, est enim eclipsis ut supra cap. 11. v. 2. & infra cap. 22. vers. 8. & 1. Regum 8. vers. 9. *Percussit, pepigit, excidit, feriit, iciit foedus.* Quidam hunc versum ita conuertunt: *Pepigit itaque foedus Iehonathan cum domo Davidis, dicens: Requirit Iehoua de manu inimicorum Davidis.* Alij: *sic pepigit Iehonathan cum familia Davidis foedus, ut requireret Iehoua de manu inimicorum Davidis.* subaudi, si qui hoc foedus cum ipso initum frangerent.

VERS. 17. ET ADDIDIT IONATHAS DEIERARE DAVID, &c.] Hunc versum nos ex verbo in nostra Translatione reddidimus, alij in hunc modum: 1. *Et addidit Iehonathan iurare ipsi Davidi, propterea quod diligeret ipsum: nam iuxta amorem animæ suæ amabat eum.* 2. *Adhæc iuravit Iehonathan Davidi per dilectionem, nempe, qua eum diligebat: diligebat autem eum ut propriam animam.* 3. *Similiter de integro adiuravit Iehonathan Davidem pro amore suo erga eum: nam amore sui ipsius amabat eum.* Quidam reddunt: *Et addidit Iehonathan ut adiuraret ipsum Davidem.* id est, rursus adegit ad iuramentum.

VERS. 18. ET REQUIRERIS: REQUIRETUR ENIM SESSIO TVA.] Hebr. & *visitaberis: quia visitabitur sessio tua.* Quidam: & *memoraberis: vacabit enim sessio tua.* Alij: & *requireris: quia deficiet sessio tua.* 3. & *desideraberis: vacabit enim locus, in quo tu decumbere soles.* 4. & *desideraberis, quum vacabit sedes tua.* 5. & *requireris, quia derecenſebitur sessio tua.* id est, subtrahetur, vacabit. Proprie: *quia diuinitabitur sessio tua.* id est, derecenſebitur, subtrahetur, tolletur de numero. Vide vim verbi *קָדַם pakad* in Niphal, Numeror. 31. vers. 49. sic infra vers. 25. & Iudicum 21. vers. 3.

VERS. 19. VSQUE PERENDIE.] Hebr. & *tertiabis.* Aliqui: & *tertiabiste.* id est, in tertium usque diem te seruabis. Quidam: & *per tres dies delitesces.* Alij: *quumque ad triduum abfueris.*

Nonnulli iungunt sequentibus: *tertio autem die descendes. Valde.*

DESCENDES ERGO FESTINVS.] Hebr. *Descendes-valdè.* Quidam exponunt, id est, abde te in loco humili atque depresso valde, nimirum in imo aliquo antro. Alij: *descendes continuo.* Nonnulli: *descendes diligenter.*

IN DIE QVA OPERARI LICET.] Hebr. *in die operis.* Quidam: *in die profesto*, quando operari licet. Alij: *in die istius facti.* vel *quo die istud negotium gestum est*, nempe liberationis tuæ è manu patris mei, me intercedente: quando negotium tuum egi apud patrem, & ille mihi pollicitus est iureiurando adhibito, quod non interficeret te, supra cap. 19. v. 2. & sequentibus.

ET SEDEBIS IUXTA LAPIDEM, CUI NOMEN EST EZEL.] Hebr. & *sedebis apud lapidem Azel.* Plerique cum Nostro *חֵץ Azel* nomen proprium lapidis esse existimant. Alij pro appellatiuo conuertunt: *apud lapidem abitionis, itionis, profectionis, ambulationis.* id est, quo frequenter iretur, & conueniretur: assidua itione, quod ad eum lapidem crebræ fierent profectiones, & conuentus, & quod forsan eo plures conuenirent animi causa, nomen habuisse videtur. Quidam: *lapidem itionis, vel via*, interpretantur: *lapidem itinerarium, viatorium, monstrantem viam: lapidem Mercurialem.* Nonnulli: *iuxta lapidem aditionis.* vel *iuxta speculam hanc lapideam.* Ego reddiderim: *apud lapidem abreptum.* id est, præruptum. vel: *iuxta lapidem abeuntem, recedentem.* quod nimirum esset lapis proiectus, ac prominens.

IUXTA EVM.] Hebr. *lateri eius.* vel *ad latum eius.* nempe lapidis illius.

QVASI EXERCENS ME AD SIGNVM.] Variè Hebræa alij transferunt: 1. *quasi mittendum mihi esset in observationem.* id est, in scopum. 2. *mittendo illas ad scopum.* 3. *iaciendo mihi ad scopum.* id est, ad illum lapidem tanquam ad scopum. 4. *emittendo mihi ad scopum.* Non puto per pleonasmum vacare illud *mihi*: sed vim & emphasim habere. q. d. attentè, circumspicte, directe, omni oculorum & animi intentione emittam. Ex verbo: *ad mittere me observationi.* q. d. pro observatione, & signo, quo te admoneam de rationibus tuis.

ET NIHIL EST MALI.] Hebr. & *non verbum.* Quidam: *nihil est negotij*, id est, nihil impedit, quo minus venias. Alij: & *non erit quidquam.* subaudi periculi, à quo tantopere videris metuere. Elegans Hebraismus, quem Hispanismo representamus. *No ay cosa.* id est, nulla est, res, quæ tibi nocere, aut impedimento esse possit.

QVIA DIMISIT TE DOMINVS.] id est, hoc signo à me dato abire iussit, amandauit te Dominus. sic docet, qua ratione sit præstituturus, quod supra vers. 13. iuravit.

DE VERBO AVTEM, &c.] Alij hunc versum ita ex Hebr. conuertunt: *Huius autem verbi, quod loquuti sumus ego & tu: ecce Iehoua testis inter me & te esto, usque in sæculum.* Notant esse elegantem sponſionum reciprocarum

VERS. 20.

VERS. 21.

VERS. 22.

VERS. 23.

rum confirmationem, ut infra vers. 42. & Genes. 31. v. 50. vox testis non est Hebraicè, sed eam ferè omnes subaudiunt: ex verbo expressimus: & verbum, quod loquuti sumus ego & tu: ecce I H V H inter me, & inter te usque in aeternum. subaudi confirmet, stabiliat. Si 7y ghed, pro 7y ghad mutato tantum punctulo patach in tzeri, legeris, rectè reddideris: ecce I H V H inter me & inter te testis sæculi.

VERS. 24. ABSCONDITVS EST ERGO DAVID IN AGRO.] Nempe usque ad constitutum diem, supra vers. 5. intra quod tempus notant contigisse, quæ describuntur vndecim versibus sequentibus.

VERS. 25. SVRREXIT IONATHAS.] Quidam: *assurrexit Ionathas*, subaudi, venienti Abner, ut ei locum daret. Ineptissimè, filium regis assurrexisse duci exercitus. Rectius alij, qui patris vices gesserat eo absente, & primum locum obtinebat in conuiuio, iam reuerso locum ei cedit Ionathas. Vide supra vers. 5.

VERS. 26. COGITABAT ENIM, QVOD FORTE EVENISSET EI, VT NON ESSET MVNDVS, NEC PVRFICATVS.] Heb. nos reddidimus ordine: alij sic: *dicebat enim*, id est, apud se cogitabat, seu statuebat: *Accidens est, absque eo quod, vel praterquam quod est mundus; vel quia non est mundus*, id est, Accidit Davidem non venisse propter occupationem: est quidem purus, sed accidit eum esse occupatum & impeditum negotio aliquo, ut propterea non venerit: aut certè si negotio non detineretur, idcirco non venit, quia impurus est, pollutione aliqua nocturna. Nonnulli: *dicebat enim, Forte accidit ei quippiam, ut non sit mundus*. Aliqui: *dicebat enim, Casus est, non est mundus: quia non est mundus, non venerit*. Exponunt, casus est, id est, aliquis ex iis casibus, quibus homines sordidantur, in eum incidit. Vide Leuit. 11. & sequentibus: *quia non est mundus, non venerit*, subaudi ad epulum eucharisticum, quod in nouilunio celebrabant, Numer. 10. vers. 10. ex quo immundis comedere nefas erat, Leuit. 7. v. 19. & 20.

VERS. 29. VNVS DE FRATRIBVS MEIS ACCERSIVIT ME.] Heb. & ipse praecepit mihi frater meus. Quidam intelligunt, vel ex mandato patris: vel quod minores fratres maioribus parent. Nonnulli: & hoc ipsum mandauit mihi frater meus, id est, per nuntium mandauit ad me, vel scire me fecit.

VADAM CITO.] Heb. *Euadam, obsecro, vel Nunc, iam*. Quidam exponunt: *Elabar, saluabor, liberabor*, scilicet à ministerio regis. Alij: *Abripiar, eripiar, quæso, proripiam, quæso, me*. Loquutus est verbo ambiguo specie, ut euaderet à ministerio regio: re ut se periculo eriperet.

ET VIDEBO FRATRES MEOS.] id est, & inuisam cognationem meam, ut alibi sapius.

VERS. 30. FILII MULIERIS VIRVM VLTRO RAPIENTIS.] בן-נעוה המרדוּת Ben Naghauath Hammarduth. Et vero NAGHAVATH potest esse participium verbi 7y Ghauah in Niphal, fœmineum, constructum, *Fili prauæ, Maluenda*, in 1. Samuelis.

distorta, curua, peruersa, scilicet mulieris: & potest esse participium Niphal masculineum verbi GHAVAH, constructum. *Fili prauæ, distorte, curue, peruerse*. NARDVTH vero nomen est substantiuum abstractum, *defectio, desertio, apostasia, rebellio, contumacia, proteruitas*. Ex verbo: *Fili prauæ*, mulieris, vel *Fili prauæ-defectionis*, seu *defectione*. Alij diuersimodè conuertunt: 1. *Fili tortificantis, rebellis*. Matrem, inquiunt, appellat facientem tortum, quod tortum marito faceret, & ei rebellis esset: ignominiosè probrum adulterij uxori suæ, & matri Ionathanis obiicit: ut Ionathanem rebellionis in patrem à matre contractæ arguat, & quasi non germanum, sed supposititium & adulterinum filium reiiciat. 2. *Fili peruersa, iniqua, rebellionis, defectionis*. 3. *Fili matris peruersa rebellionis*. 4. *Fili peruersissima: fili ipsius contumacia, seu contumacissima*, ut impurissimus loquitur impurissimè, in filium, adeoque in illius matrem, suam uxorem conuicia ingrens turpissima. Loquutio planè abominanda, & fastigio regio prorsus indigna.

QVIA DILIGIS FILIVM ISAI, &c.] Quidam reddunt: *te seligere filium Isai ad pudorem tuum, & ad pudorem nuditatis matris tuæ?*

ET ARRIPVIT SAVL LANCEAM, &c.] Præsto semper hasta Sauli ad manum fuisse videtur, quam sæpius in David cap. 18. v. 11. & cap. 19. v. 10. & hinc in Ionathanem contorserit. Forte videtur hasta fuisse insigne regiae potestatis, quam reges pro sceptro in manu deferrent. Iustinus lib. 43. vbi de Romulo: [*Per ea adhuc tempora reges hastas pro diademate habebant, quas Greci sceptra dixerunt*. Nam & ab origine rerum pro diis immortalibus veteres hastas coluere: ob cuius religionis memoriam adhuc deorum simulacris haste adduntur.] Euripides in Hecuba, de Polymnestore: [*Regens populum hasta*.] Seruius in 1. Aeneidos: [*Romulus autem quirinus ideo dictus, quod hasta utebatur, quæ Sabinorum lingua curis dicitur*.] At de his plenius egimus in Antichristo lib. 5. cap. 14. Vide infra cap. 21. vers. 6:

IECIT ALIAM SAGITTAM TRANS PVERTVM.] Heb. & ipse iecit sagittam ad transire facere eum, nempe puerum, vel scopum. Quidam: & ipse iaculatus est sagittam, transmittendo eam, vel & ipse iaculando sagittam ulterius transmisit. Alij: & ipse sagittas traiecit ultra puerum.

DE LOCO, QVI VERGEBAT AD AVSTRVM.] Heb. *de apud austrum*, plerique: *de latere australi* nimirum illius Lapidis, vel agri illius, de quo supra vers. 19. Videtur Ionathan ad aquilonem, vel alioversum sagittas iaculatus, ne puer in Davidem incideret.

DAVID AVTEM AMPLIVS.] Heb. & usque ad Davidem grande-fecit, vel magnificavit, subaudi ploratus. Quidam: *donec David magnificatus est*, scilicet in luctu. Alij: *sed David magis fleuit*. Nonnulli: *ita ut*, vel adeo quod David magnificavit, id est, sed David abundantius-fleuit. Aliqui: *quousque David plus*

fleret. Nec defunt, qui: donec Dauidem, magnificasset, sustulisset, erexisset, id est, consternatum animo confirmasset, ut sequens versus ostendit: pro ut etiam postea fecit cap. 23. v. 17. Ita verbum גַּדַּל Gadal sumi notant Psalm. 40. v. 10.

VERS. 42. VADE IN PACE: QUAEVUMQUE IURAVIMVS AMBO, &c.] totam hanc partem versus eclipsi, seu aposiopesi intercisam, pro affectu dolentis & turbati animi, satis est perspicuum: quam alij sic integrant. 1. *Vade in pace: & esto memor eius rei, quam iuravimus ambo nos ipsi per nomen Iehoua, hisce verbis: Iehoua sit inter me & te & inter semen meum, & semen tuum usque in seculum.* 2. *Vade in pace, & quae nos ambo iuravimus per nomen Domini hisce verbis; Dominus sit inter me & inter te, & inter semen meum, & inter semen*

tuum, firma sint perpetuo. 3. *Abi cum pace: eius, quod iuravimus nos ambo in nomine Iehoua, dicendo: Iehoua esto inter me & te, atque inter semen meum, & semen tuum, testis usque in seculum.* Vide supra vers. 23.

SED ET IONATHAS INGRESSVS EST CIVITATEM.] Heb. & Iehonathan venit, rediit in civitatem. Exponunt aliqui, Ghibham Saulis, idque in domum suam, ut dicitur infra cap. 23. vers. 18. nam in domum patris non venisse, verisimile iudicant, ne furentem patrem exacerbaret amplius, sed animum ipsius paulatim ac modestè tentaret atque cognosceret, quamvis omninò contra euenerit, quia Saul in grauiorem suspicionem incidit initæ inter ipsos conspirationis.

CAPVT VIGESIMVM-PRIMVM.

Profugus Dauid in Nobe, fame compulsus panes sanctificatos comedit datos ab Achimelech coram Doeg Idumæo; & Goliath gladio accepto, apud Achis regem Geth dementiam præ timore simulat

Vulg.

Venit autem Dauid in Nobe ad Achimelech sacerdotem: & obstupuit Achimelech, eo quod venisset Dauid. Et dixit ei: Quare tu solus, & nullus est tecum?

2 Et ait Dauid ad Achimelech sacerdotem: Rex praecepit mihi sermonem, & dixit: Nemo sciat rem, propter quam missus es à me, & cuiusmodi praecepta tibi dederim: nam & pueris condixi in illum & illum locum.

3 Nunc ergo siquid habes ad manum, vel quinque panes, da mihi, aut quidquid inueneris.

4 Et respondens sacerdos ad Dauid, ait illi: Non habeo laicos panes ad manum, sed tantum panem sanctum: si mundi sunt pueri, maxime à mulieribus?

5 Et respondit Dauid sacerdoti, & dixit ei: Equidem, si de mulieribus agitur: continuimus nos ab heri & nudius tertius, quando egrediebamur, & fuerunt vasa puerorum sancta. porro via hæc polluta est, sed & ipsa hodie sanctificabitur in vasis.

6 Dedit ergo ei sacerdos sanctificatum panem, neque enim erat ibi panis, nisi tantum panes propositionis, qui sublati fuerant à facie Domini, ut ponerentur panes calidi.

Matth. 12.
2-3.

Malu.

IT venit Dauid in Nob ad Achimelech sacerdotem & contremuit Achimelech^a occursum Dauidis, & dixit ei: Quid^b cognitionis tu^c, ad solum te, & vir non^d ad te?

2 Et dixit Dauid Achimelecho sacerdoti: Rex praecepit me verbum, & dixit ad me: Vir non cognoscet^e aliquid, verbum,^f quod ego mittente, & quod praecepi te: & g excussos cognoscere feci ad locum Pheloni, Almoni.

3 Et nunc^h quidⁱ existentia sub manu tua? quinque panem da in manu mea, aut kinuentum.

4 Et respondit sacerdos ad Dauid, & dixit: Non panis^l profanationis ad sub manu mea:^m quia si panis sanctitatis existentia, si obseruati-fuerunt excussiⁿ veruntamen de vira.

5 Et respondit Dauid ad sacerdotem, & dixit ei: ^o Quia si vira^p præualita nobis,^q secundum heri nudius tertius, in exire^r me: & fuerunt^s vasa excussorum sanctitas: & t ipse via profanationis: & etiam quia^u die sanctificabitur in vase.

6 Et dedit ei Sacerdos sanctitatem: quia non fuit ibi panis, ^x quia si panis facierum, discedere-facti de ad facies IHVH, ad ponere panem caloris in die y accipi eum.

^a in occursum
^b causæ
^c solitatio tibi
^d apud te, tecum
^e quidquam
^f ad quod, propter quod
^g pueros, famulos, ministris. Sic v. 4. 5.
^h cuius
ⁱ est. sic v. 4.
^k quod præsto est.
^l communis
^m ON 13
ⁿ chi im, quinimo
^o tantummodo duntaxat
^p Quinimo
^q præualidatæ, conclusa, cohibita, detenta obsecrata
^r sicut
^s meo
^t instrumenta
^u ipsa
^x hodie
^y quinimo, sed, nisi
^z tolli, assumi, amoueri
^z ut v. 5.

7 Et

7 Erat autem ibi vir quidam de ser-
uis Saul, in die illa, intus in tabernaculo
Domini : & nomen eius Doeg Idumæus,
potentissimus pastorum Saul.

8 Dixit autem David ad Achimelech:
Si habes hic ad manum hastam, aut gla-
dium : quia gladium meum, & arma
mea non tuli mecum : sermo enim regis
urgebat.

9 Et dixit sacerdos : Ecce hic gladius
Goliath Philisthei, quem percussisti in
Valle terebinthi, est inuolutus pallio
post ephod : si istum vis tollere, tolle:
neque enim hic est alius absque eo. Et
ait David : Non est huic alter similis, da
mihi eum,

10 Surrexit itaque David, & fugit in
die illa à facie Saul, & venit ad Achis
regem Geth :

11 Dixeruntque serui Achis ad eum
cùm vidissent David : Numquid non iste
est David rex terræ ? nōnne huic can-
tabant per choros, dicentes : Percussit Saul
mille, & David decem millia?

12 Posuit uitem David sermones istos
in corde suo, & extimuit valde à facie
Achis regis Geth.

13 Et immutauit os suum coram eis,
& collabebatur inter manus eorum, &
impingebat in ostia portæ, defluebantque
salina eius in barbam.

13 Et ait Achis ad seruos suos : Vidistis
hominem insanum : quare adduxistis
eum ad me?

15 An defunt nobis furiosi, quòd intro-
duxistis istum, ut fureret me presente?
hiccine ingreditur domum meam?

7 Et ibi vir de seruis Saulis in die
ipsa, & præualidus a faciebus IHVH; &
nomen eius Doegh Adomæus b po-
tentissimus c pascentium d qui Sauli.

8 Et dixit David Achimelecho: Et
non e existentia hic sub manu tua, f
hastæ, aut g gladii: quia etiam gladium
meum, & etiam h vasa mea non acce-
pi in manu mea, quia fuit verbum re-
gis i acceleratum-foras.

9 Et dixit sacerdos: Gladius Goliath
Pelisthæi, quem percussisti in valle k
Elah, ecce ipse l absconditus in m ve-
ste, post n ephod: si eum accipies tibi,
accipe, quia non alius præter eum in
isto. Et dixit David: Non sicut is, da
eum mihi.

10 Et surrexit David, & fugit in die
ipsa de faciebus Saul: & venit ad Achis
regem Ghath.

11 Et dixerunt serui Achis ad eum:
An non iste David rex terræ? an non
isti o respondebant in p choris, ad di-
cere: Percussit Saul in q mille suo, &
David in r multiplicatibus suis?

12 Et posuit David verba ista in cor-
de suo: & timuit valde de faciebus A-
chis regis Ghath.

13 Et f mutauit eum gustum suum in
oculis eorum, & extollere-fecit-se in
manu eorum: & signauit super t ianuas
portæ: & descendere-fecit u saliuam
suam in barbam suam.

14 Et dixit Achis ad seruos suos: Ecce
videbitis virum x insanire-se-facientē:
ad quid venire fecistis eum-ad me?

15 y Defectus ad insaniam redacto-
rum ego, quia venire fecistis istum z
ad insanire-se-facere super me? an
iste veniet ad domum meam?

a dativus
ad facies
b penniget.
Vide Genes.

49. v. 24.
c pastorum
d qui erat,
vel erant
e est.

f lancea
g gladius
h instrumē-
ta, arma

i properatū,
festinum,
urgens-fo-
ris, velox.

k Quercus,
seu Querce-
ti. supra

cap. 17.
vers. 2.

l latens, ob-
uolutus

m panno,
velo

n amiculum

o alternis-
canebant

p choreis

q millenario

r myriadi-
bus, denis-
millibus

f variavit is,
vel sibi

t ostia, fo-
res, valuas

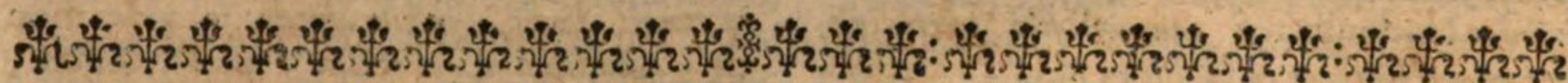
u sputum

x furere, Sit
v. 15.

y indigus,
carens, de-
stitutus,
deficiens

z ut amen-
tem agat
apud me

Suprà 18.
b. 7.
Eceli. 17.
a. 7.

COMMENTARIA.

VERS. I.

N NOBE.] Heb. in Nob.
Hanc urbem incoluisse Binja-
minitas, scribitur Nehemiæ
11. v. 32. vbi cum Anathoth
oppido forte vicino coniungi-
tur, non procul abfuisse à Ierusalem, Isaïæ
10. v. 32. satis innuitur. Fuisse urbem sacer-
dotum, quam ipsi incolerent, ex hoc loco, &
infra cap. 22. v. 19. perspicuè colligitur. Bro-
cardus: [A domo Zachariæ tres sunt leuca
versus aquilonem & itidem tres leuca à Nico-
poli seu Emmaus contra Vulturum ad Nobe ci-
uitatem sacerdotum, quæ nunc Bochonopolis di-
citur, in via, quæ Diospolim, seu Lyddam du-
cit, atque Ramatha, vbi David ab Achimelech
Maluenda, In 1. Samuelis.

accepit gladium Goliath Gethai.] Aberat do-
mus Zachariæ ab Ierusalem duabus leucis,
subdit idem Brocardus: A Nobe, quæ hodie
Bethonopolis vocatur, sunt tres leuca, vsque ad
Emmaus, quæ hodie Nicopolis appellatur.]
Notant, fuisse ibi tunc Tabernaculum &
Arcam Dei, atque ideo multos Sacerdotes
ministrandi causâ ibidem resedisse, quod
satis ex hac historia apparet.

ACHIMELECH.] Hunc plerique putant
fuisse binominem, & vocatum quoque Ab-
jathar, Marci 2. v. 26. aut certe Abjathar fi-
lium Achimelechi cum patre suo etiam ad-
fuisse præsentem in Nobe, quando eò venit
David. Nonnulli collatis scripturæ locis exti-
mant

stimant, vtrumque & patrem & filium fuisse binominem, patrem appellatum Achimelech & Abjatharem: & filium quoque, Abjatharem, & Achimelech. Vide 1. Paralipom. 24. v. 3. & 6. & 31. 2. Samuel. 8. v. 17. 2. Samuel. 15. v. 29. 1. Regum 2. v. 26. & 1. Paralip. 18. v. 16. ergo putant vtrumque modo Achimelech modo Abiathar appellatū fuisse.

VERS. 2.

REX PRÆCEPIT MIHI SERMONEM.] Heb. *Rex mandavit mihi verbum*, id est, negotium, rem, quiddam. Mendacium fuit officiosum, de quo vide Exod. 1. v. 19.

CONDIXI.] יִדְעָתִי *Iodaghti*, cognoscere-feci, notificavi. Quidam faciunt ex Pohel quadrato: alij ex Hiphil, vt *Iod* sit pro He, יִדְעָתִי *Hodaghti*; & notant, David deditā operā posuisse *Iod*, pro *He*, vt testē indicaret sermonem suum esse fictitium, & nihil significare.

IN ILLVM, ET ILLVM LOCVM.] Heb. *ad locum Pheloni, Almoni*, de his duabus vocibus vide, quæ scripsimus in Ruth 4. v. 1. Quidam reddunt: *ad locum talem & talem*, id est, quendam & certum, quem in præsentia non nominabo, in quo scilicet eos reperiam. Vel *ad locum*, id est, domum, aut urbem *talis & talis*. Subaudi, hominis, siue cuiusdam hominis certi. Alij: *ad locum cuiusdam, & ignotum talis*. Nonnulli: *ad locum obscuri, ignoti*. Aliqui: *ad locum quendam certum*. Hispanicè, *a cierta parte*. Alij: *ad locum cuiusdam N*. Nec desunt qui: *ad locum occultum, & mutum*, ubi sunt in silentio.

VERS. 3.

SI QUID HABES AD MANVM.] Heb. *quid est sub manu tua?* id est, quid habes ad manum & in promptu. Quidam: *quid habes in potestate tua?* Alij: *quid est penes te?* sic in sequentibus.

VERS. 4.

SI MVNDI SVNT PVERI, MAXIMÈ A MVLIERIBVS.] Heb. *si seruati-fuerunt pueri tantum à muliere*. Quidam: *si tamen cauerint sibi*, vel *continuerint se ministri tui tantum à muliere*, id est, à congressu mulieris, seu à pollutione, quæ fit in concubitu mulieris. Notant honoris causa nominare pueros, quum etiam ipsum Davidem intelligat, quod ostendit Davidis responsum, versu sequente. Alij: *si custoditi sunt pueri præsertim à mulieribus*. Nonnulli: *si cauerint sibi pueri ipsi, etiam, vel utique, à muliere*, id est, si sui sanctificationi studerint, adeo vt ne ad vxores suas quidem accesserint. Quæstio est, quam sumit sacerdos ex analogia mandati, de quo Exod. 19. v. 15. & ex oraculo Dei, de quo infra cap. 22. v. 10. quasi dicat: qui rebus sanctis, quales sunt ij panes, vsuri sunt, hac puritate præditi esse debent, quàm Deus à populo ad se accessuro exegerat, & nunc quoque oraculo, seu mandato exigit.

VERS. 5.

ET QUIDEM SI DE MVLIERIBVS AGITVR, CONTINVMVS NOS AB HERI ET NVDIUSTERTIVS.] Heb. *Quinimo vira prohibita, coërcita nobis, sicut heri, nudiustertius*. Quidam: *mulieres quidem reclusa nobis fuerunt, tam heri, quam nudiustertius*. Alij: *imo verò mulier intercepta est nobis, vt heri, nudiustertius, quum egrederer*, id est, tanta est celeritas huius itineris nostri, vt cum vxoribus esse non

licuerit nobis à discessu nostro: à quo hîc tertius dies agitur.

ET FVERVNT VASA PVERORVM SANCTA.] Quidam exponunt, id est, corpora ipsa, vel generationis instrumenta munda fuerunt. Alij *vasa*, vestes intelligunt, id est, vestes mundæ sunt & lotæ. Nonnulli vasa accipiunt, instrumenta, impedimenta, & quæcunque quibus ad iter hoc conficiendum instructi sunt.

PORRO VIA HÆC POLLVTA EST, SED IPSA HODIE SANCTIFICABITVR IN VASIS.] Locus obscurus, & in Nostro & in Hebræo, quem variè reddunt, & elucidant. 1. & ipse panis est more profani, quanto magis hodie sanctificabitur in vase? quod bifariam exponunt. Primo, quasi dicat, nulla est præuaricatio in comedendis panibus istis, quia amoti sunt iam à conspectu Iehouah, & tamquam laici & profani habentur, & omnibus vesci licet, præsertim in necessitate, quum quis fame premitur: quanto magis hodie sanctificabitur in corporibus nostris, quæ sunt vasa sancta, & munda. Secundò, Panis amotus à mensa Domini est more panis profani, quo vesci licitum est: & etiam quamuis hodie sanctificatus esset in vase, quod est super mensam, & ibi ante Dominum maneret: vesci tamen eo licitum esset, quum alium non habeas, & ego sim in necessitate constitutus. Certum est, panes propositionis, etiam amotos à mensa, fuisse sanctitatem-Sanctitatum, & Deo consecratos, & cessisse sacerdotibus in vsum, qui tamen in loco sancto comedendi erant. Leuit. 24. vers. 9. De necessitate aliud est iudicium, de qua Matth. 12. v. 3. & 4. Marci 2. v. 25. & 26. Lucæ 6. v. 3. & 4. 2. fueruntque vasa puerorum sancta, & hic publicus mos est: quanto vero magis hodie sanctificabitur panis in vase? q. d. vestes, & instrumenta puerorum purificari & sanctificari curauimus iuxta publicum, & communem morem eorum, qui volunt se itineri committere: quanto magis operam dabimus vt panes à te receptos maiori sanctimonia, & puritate sumamus, & asseruemus in vasis, vel corporibus nostris?

Tertiò, & ipsa via profana: tamen multo magis hodie sanctificabitur in vase. hoc est, quamuis hanc viam, profectionem, seu peregrinationem negotij profani causa instituerimus: tamen & ipsa hodie sanctificabitur cum vasis. Id est, nos & vasa nostra hodie, primum antequam comedamus, purificabimus, & sanctificabimus. Hispanicus Interpres: *y los vasos de los moços fueron Sanctos, aunque el camino es profano: quanto mas que hoy sera santificado con los vasos*, id est, *el bagaje no à sido contaminado con alguna inmundicia legal, aunque el camino está lleno de ocasiones, de ello*. Interpretatio est Munsteri, & Clarij. Quartò, est autem ratione profani, seu communis, panis, penes sacerdotes, id est, æque atque alio pane sacerdotes eo vesci possunt. Hæc verba volunt esse auctoris libri, ex Leuitic. 24. v. 9. *præsertim cum eo die sanctificatur alius in vase suo*, id est, inde ab ipso die sabbati ineunte, quo reponendi sunt

sunt in suis scutellis recentes, Leuitic. 24. v. 8. & hinc versu sequenti. Interpretatio subtilis, sed quæ mihi non probatur, quoniam subauditionibus concocta & infarta: & alioqui, panis sacer ille, nunquam censebatur ratione profani: sed semper erat sanctitas-Sanctitatum, id est, sanctissimus, facerrimus, etiam amotus. Vide Leuit. 24. v. 9.

VERS. 7. DOËG.] Sonat Hebræis, *Sollicitum, Anxium, Anxie-sollicitum, Male-feriatum.*

IDUMÆVS.] Heb. *Adomæus*. Aliqui sic dictum volunt, vel ex Adamo oppido Naphthalitarum, de quo Iosue 3. v. 16. & cap. 19. v. 33. & 36. vel potius ex Idumæa oriundum, sed Israelitarum religionem professum: ut infra cap. 26. v. 6. dicitur Achimelech Chitthæus: & similia.

INTVS IN TABERNACULO DOMINI.] Heb. *conclusus, coercitus, detentus, obseratus, coram IHVH*. Vel religione sabbati, vel voto aliquo. Auctor Traditionum: *in Hebræo dicitur: obligatus in conspectu Domini. Obligatus idem Doëg Idumæus erat ex voto, quo se obligauerat aliquot diebus in tabernaculo Domini immoraturum, & orationi vacaturum.* Vide simile Nechemiæ 6. v. 10.

VERS. 8. SERMO ENIM REGIS VRGEBAT.] Heb. quia fuit verbum regis נָחֻזַּךְ *Nachutz*. Non alibi hæc vox legitur, quam volunt esse participium præteritum, seu passiuum; & ex agnatis verbis exponunt, *properatum-foras, festinum-foras, urgens usque ad finem*. Alijs monstrosa videtur hæc allusio: ac verisimilius putant, *Nun* positum pro *Lamed*, נָחֻזַּךְ *Lachutz*, *arctatum, oppressum, seu arctans, opprimens*. Quidam, volunt cognationem habere cum נָחֻזַּךְ *Chatzatz* sagittauit, exponuntque: quia erat verbum, id est, mandatum, regis, acre, acutum, penetrans. Sed hoc est ludere in voce ignota.

VERS. 9. POST EPHOD.] Quidam immani traiectione hæc duo verba iungunt cum initio versus, in hunc modum: cui dixit Sacerdos post ipsum ephodum, seu amiculum, vel postquam applicuisset amiculum, q. d. postquam de his postulatis Daudis, indutus amiculo Deum consulisset: ita accipienda esse hæc verba, docet, inquit, historia sequentis capitis, vers. 10. 13. & 15. Hanc interpretationem confirmant ex Chaldæo Interprete, & Rabbi Isaia sed planè est violentissima. Plerique exponunt: post ipsum ephod, id est, post eum locum, in quo reponitur ipsum ephod, hoc est, vestes Sacerdotales. Synecdoche.

SI ISTVM VIS TOLLERE, TOLLE.] Heb. si eum accipies tibi, accipe. Quidam: si illum vis tibi accipere, accipe. Alij: si illum accepturus est tibi, accipe.

VERS. 10. AD ACHIS.] Hoc erat nomen proprium eius: nam alioqui Psalm. 33. vers. 1. vocatur *Abimelech*, communi Palæsthinorum regum appellatione, ut *Cæsar*. Romanis erat nomen commune principibus.

VERS. 11. DAVID REX TERRÆ?] Iam fama percrebuerat, Daudem vinctum à Deo in regem Israel, & ad eum pertinere regnum eius regionis. Alij, *rex terra*, id est, gubernator terræ, ut Genes. 36. v. 31.

NONNE HVIC CANTABANT PER CHOROS, &c.] supra cap. 18. v. 6. & 7.

ET IMMVTAVIT OS SVVM.] Vox דַּבָּר *Vers. 13. Tagham*, multa complectitur, atque hinc variè reddunt. 1. & mutauit ipse saporem suum, id est prudentiam, ostendit se esse imprudentem, & non sapere. 2. & ipse mutauit gestum suum, id est, decorum, & decentiam. 3. & mutauit ipse sermonem suum, id est loquebatur stulta, & fatua. 4. & immutauit habitum suum. Fortassis ridiculum, & delirum habitum sibi induit, ut solent moriones. 5. & mutauit ipse dispositionem suam, seu rationem suam, id est, consilium suum, & rationes suas. 6. & mutauit illum gustum suum, sensum, iudicium suum, q. d. simulauit se animo turbatum, mente motum, & amentem. 7. qua propter mutauit sibi gestum suum, seu speciem suam, id est, gestus, verba, & quidquid cadere potest in hominum sensum. Translatum nomen à sensu gustus ad visum, & auditum, & si qui sunt alij, quibus homo hominem explorare potest.

ET COLLABEBATUR INTER MANVS EORVM.] Verbum חָלַל *Halal* positum hinc in Hithpahel quadrato multifariam elucidant. 1. & insanum se ostendebat, præseferbat. 2. & fatuum se simulabat, fingeat. 3. & indecenter, in decore, immodestè gerebat se in manu eorum. Ex verbo: & exaltare, extollere-fecit sese, id est, excedere mente-fecit, sese, extulit se, extra se. Insanum, fatuum, agebat. Quidam: & finxit se furore, insanire.

INTER MANVS EORVM.] Heb. in manu eorum. Exponunt, id est, dum erat in eorum potestate, & captus ad regem Achis adducebatur. Vide initium Psalmi 33. & 55.

ET IMPINGEBAT IN OSTIA PORTÆ.] Verbum תָּחַל *Thanab*, hæc omnia complectitur: & signauit, designauit, scribebat, describebat super ostia portæ. Vnde non desunt, qui putent Nostrum, & scribebat; non, impingebat, posuisse, hoc est, more insani signa, & notas in foribus portæ scribebat. Quidam: & signabat, seu obsignabat valuas portæ, id est, sigillabat, seu sigillum valuis imprimebat. Alij: & signauit exarando vnguibus in valuis portarum. Vel exarauitque vnguibus in valuis portarum. Fortasse Noster, non, impingebat, sed pingebat, scripsit. Possis exponere: & signa faciebat ad fores portæ, id est, manibus, vel ore signa quædam seu gestus exprimebat. Hispanicè, *bazia gestos, figuras*; quod est insanientium.

VIDISTIS HOMINEM INSANVM, &c.] VERS. 14. Heb. Videbitis virum insanientem, furem, vasanientem, ut quid adduxistis eum ad me? Dilucidius alij: si videbatis, vel quum videritis hominem istum esse insanum, quare adduxistis eum ad me? Quidam reddunt: vasanorum more-se afflictaentem. Alij: amentem. Sic v. 15.

HICCINE INGREDIETVR DOMVM MEAM?] VERS. 15. q. d. Nequaquam: procul hinc abigite eum, neque enim dignus est regiâ meâ: non delector huiusmodi monstris. Vide Psalm. 33. vers. 1.

CAPVT VIGESIMVM SECVNDVM.

David cum plurimis ad se in speluncam Odollam susceptis, inde ad regem Moab proficiscitur, vnde consilio Gad propheta in terram Iuda reuertitur.

Saul verò omnes sacerdotes Nobe, præter Abiathar qui ad David confugit, per Doeg Idumæum iussit interimi.

Vulg.

I Biit ergo David inde, & fugit in speluncam Odollam. Quod cum audissent fratres eius, & omnis domus patris eius. descenderunt ad eum illuc.

2 Et conuenerunt ad eum omnes, qui erant in angustia constituti, & oppressi ere alieno, & amaro animo: & factus est eorum princeps, fueruntque cum eo quasi quadringenti viri.

3 Et profectus est David inde in Maspha, quæ est Moab: & dixit ad regem Moab: Maneat, oro, pater meus & mater mea vobiscum, donec sciam quid faciat mihi Deus.

4 Et reliquit eos ante faciem regis Moab: manseruntque apud eum cunctis diebus, quibus David fuit in præsidio.

5 Dixitque Gad propheta ad David: Noli manere in præsidio, proficiscere, & vade in Terram Iuda. Et profectus est David, & venit in saltum Haret,

6 Et audiuit Saul quod apparuisset David, & viri qui erant cum eo. Saul autem cum maneret in Gabaa, & esset in nemore, quod est in Rama, hastam manu tenens, cunctique serui eius circumstarent eum,

7 Ait ad seruos suos qui assistebant ei: Audite nunc filij Iemini: numquid omnibus vobis dabit filius Isai, agros & vineas, & vniuersos vos faciet tribunos, & centuriones:

8 Quoniam coniurastis omnes aduersum me, & non est qui mihi renuntiet, maximè cum & filius meus fædus inierit cum filio Isai: Non est qui vicem meam doleat ex vobis, nec qui annuntiet mihi: eo quod suscitauerit filius meus seruum meum aduersum me, insidiantem mihi vsque hodie,

9 Respondens autem Doeg Idumæus, qui assistebat, & erat primus inter ser-

Malu.

ET ambulauit David de ibi, & ^a euasit-Saluus ad ^a abripuit, proripuit-se ^b cauernam Ghadullam: & audierunt fratres eius, & omnis domus patris eius, & descenderunt ad eum ^c inibi. ^c illuc

2 Et congregauerunt sese ad eum omnis vir ^d pressuræ, & omnis vir, cui ei obruens, & omnis vir amarus animæ: & fuit super eos ^e principi: & fuerunt cum eo ^f sicut quatuor centi vir. ^d oppressus ^e in principem, præfectum ^f quasi, ferè, circiter

3 Et ambulauit David de ibi Mitzpheh Moab: & dixit ad regem Moab: Exhibe, obsecro, pater meus, & mater mea ^g ad vos, vsque ^h ad quod cognoscam quid faciet mihi ELOHIM. ^g apud. vel vt habitent vobiscum ^h quo

4 Et deduxit eos ad facies regis Moab: & ⁱ habitauerunt cum eo omnibus diebus esse David in munitione. ⁱ manserunt ^k sedebis, manebis ^l apud, vel cum eo ^m habitans, manens ⁿ querceto. vide Genes. 21. v. 33. ^o lancea ^p constituti. sic v. 7. 17. ^q Beniaminitæ ^r omnibus vobis. sic statim, & v. 8. ^s chiliarchos ^t centuriones ^u centenorum ^x coniurastis, conspirastis. sic v. 13. ^y vel aurem meam, vide supra ca. 20. 2. sic statim, & v. 17. ^z vide cap. 20. 16. ^a dolens ^b ad insidias, in insidiatorem ^c constitutus, præfectus vel qui astabat cum seruis Saulis

5 Et dixit Gad propheta ad David: non ^x habitabis in munitione: ambula, & venies tibi terrā Iehudah. Et ambulauit David, & venit siluam Chareth.

6 Et audiuit Saul quia cognitus fuit David, & homines qui ^l ad eū: & Saul ^m sedens in Ghibghah sub ⁿ arboreto in Ramah; & ^o hasta eius in manu eius: & omnes serui eius ^p stantes super eum.

7 Et dixit Saul seruis suis stantibus super eum: Audite, obsecro, ^q filij Iemini, etiam ^r omni vestrum dabit filius Isai agros, & vineas, omni vestrum ponet principes millium, & ^t principes ^u centum.

8 Quia ^x colligati-fuistis omne vestrum super me, & non reuelans ^y ad aurem meam: in ^z excindere filius meus cum filio Isai, & non ^a ægrotans de vobis, super me, & reuelans ad aurem meam, quia surgere fecit filius meus seruum meum super me, ^b insidianti, secundum diem istam?

9 Et respondit Doeg Adomæus, & ipse ^c stans super seruos saulis, & dixit: Vidi

uos Saul, Vidi, inquit, filium Isai in Nobe, apud Achimelech filium Achitob, sacerdotem.

10 Qui consuluit pro eo Dominum, & cibaria dedit ei: sed & gladium Goliath Philisthai dedit illi.

11 Misit ergo rex ad accersendum Achimelech sacerdotem filium Achitob, & omnem domum patris eius, sacerdotum, qui erant in Nobe, qui vniuersi venerunt ad regem.

12 Et ait Saul ad Achimelech: Audi fili Achitob. Qui respondit: Præsto sum domine.

13 Dixitque ad eum Saul: Quare coniurastis aduersum me, tu & filius Isai, & dedisti ei panes & gladium, & consuluisti pro eo Deum, ut consurgeret aduersum me, insidiator vsque hodie permanens:

14 Respondensque Achimelech regi, ait: Et quis in omnibus seruis tuis, sicut Dauid fidelis, & gener regis, & pergens ad imperium tuum, & gloriosus in domo tua?

15 Num hodie capi pro eo consulere Deum? absit hoc à me: ne suspicetur rex aduersus seruum suum rem huiusmodi, in vniuersa domo patris mei: non enim sciuit seruus tuus quidquam super hoc negotio, vel modicum vel grande.

16 Dixitque rex: Morte morieris Achimelech, tu, & omnis domus patris tui.

17 Et ait rex emissariis, qui circumstabant eum: Conuertimini, & interficite sacerdotes Domini: nam manus eorum cum Dauid est: scientes quod fugisset, & non indicauerunt mihi. Noluerunt autem serui regis extendere manus suas in sacerdotes Domini.

18 Et ait rex ad Doeg: Conuertere tu: & irruere in sacerdotes. Conuersusque Doeg Idumæus, irruit in sacerdotes, & trucidauit in die illa octoginta quinque viros vestitos ephod lineo.

19 Nobe autem ciuitatem sacerdotum percussit in ore gladij, viros & mulieres, & paruulos, & lactentes, bouemque & asinum, & ouem in ore gladij.

20 Euadens autem vnus filius Achimelech, filij Achitob, cuius nomen erat Abiathar, fugit ad Dauid.

21 Et annuntiauit ei quod occidisset

Vidi filium Isai venientem in Nobad Achimelech filiam Achitub:

10 Et^d postulauit ei in IHVH: & ^e venerationem dedit ei: & gladium Goljath Pelisthai dedit ei.

11 Et misit rex ad vocare Achimelechum filium Achitub sacerdotem, & omnem domum patris eius, sacerdotes, qui in Nob: & venerunt^f omne

12 Et dixit Saul: Audi, ^g euge, fili Achitub. Et dixit: Ecce ^h ego, ⁱ iustentator mi.

13 Et dixit ad eum Saul: Ad quid colligati fuistis super me, tu & filius Isai, in dare te ei panem & gladium, & postulare ei in ELOHIM, ad ^k surgere ad me insidiant, secundum diem istam?

14 Et respondit Achimelech ad regem, & dixit: Et quis in omnibus seruis tuis sicut Dauid^m fidelis, & gener regis, & discedens adⁿ auditionem tuam, & ^o grauis in domo tua?

15 ^p Die ^q profanaui ad postulare ei in ELOHIM? ^r Profanatio mihi: non ponet rex in seruo suo verbum in omni domo patris mei: quia non cognouit seruus tuus in omni isto verbum paruum aut grande.

16 Et dixit Rex: ^f Mori morieris Achimelech tu & omnis domus patris tui.

17 Et dixit rex cursoribus stantibus^t super eum: Circumgyrate, & morificite sacerdotes-IHVH: quia etiam manus eorum cum Dauid: & quia cognouerunt quia fugiens ipse, & non reuelauerunt ad aurē meā: & non amauerūt serui regis ad mittere manū suā ad^u incurrere in sacerdotibus IHVH.

18 Et dixit Rex Dojegho: Circumgyra tu, & incurre in Sacerdotibus, Et circumgyrauit Dojagh Adomæus, & incurrit ipse in sacerdotibus, & morificavit in die ipsa octoginta & quinque virum leuantem^x ephodi lini.

19 Et Nob urbem sacerdotum percussit ^y ori gladij, de viro & vsque ad viram, de ^z puero & vsque ad^a lactentem: & ^b taurum, & asinum, & ^c pecudem ori gladij.

20 Et euasit-saluus filius vnus Achimelecho filio Achitub, & nomen eius Ebjathar, & fugit post Dauidem.

21 Et annuntiauit Ebjathar Dauidi, quia

^d interrogauit pro eo. Sic v. 13. 15. e eſcam, viaticum, comementum, cibum

^f omnes ipsi

^g eja, jam, nunc
^h me
ⁱ here, domine, columē.

^k insurgere in me

^l ut v. 8.

^m creditus, verax, certus, constans, stabilis

ⁿ obauditionem, obedientiam

^o vide Genes. 34. v. 12. & supra cap. 9. 6.

^p Hodie
^q violauit, incepi
^r violatio, nefas, absit
^s certissime, omnino

^t iuxta se

^u irruere

^x amiculi

^y ad os in acie, sic mox.
^z vide cap. 15. 3.

^a fugentem
^b bouem
^c paruam pecudem

Saul sacerdotes Domini.

22 Et ait David ad Abiathar: Sciebam in die illa, quod cum ibi esset Doeg Idumaeus, proculdubio annuntiaret Sauli: ego sum reus omnium animarum patris tui.

23 Mane mecum, ne timeas: si quis quaesierit animam meam, quaeret animam tuam, mecumque seruaberis.

quia interfecit Saul sacerdotes IHVH. 22 Et dixit David Ebjatharo: Cognoui in die ipsa, quia ibi Dojegh Adomæus, quia annuntiare annuntiavit Sauli: ego circumgyraui in omni anima domus patris tui.

23 ^d Sede ad me, non timebis, quia qui quaeret animam meam, quaeret animam tuam, quia obseruatio tua coa-
stans mihi.

^d Mane, habita apud me, mecum & coactrix mea

C O M M E N T A R I A.

VERS. 1.

IN SPELVNCAM ODOLLAM.] Hebr. *In cauernam Ghadulam.* Erat id oppidum in sorte Iudæ, de quo vide. Huius speluncæ mentio extat quoque 2. Samuelis 23. v. 13. & 1. Paralipom. 11. vers. 15. quæ videtur fuisse locus natura & arte munitus, semotus, ac expugnatu difficilis, quod se tuitionis & securitatis causa David contulit.

DESCENDERUNT AD EVM ILLVC.] metu Saulis, ne in eos sæuiret, quia in Dauidem non poterat.

VERS. 2.

OMNES, QUI ERANT IN ANGVSTIA CONSTITVTI.] Hebr. *omnis vir pressura, oppressionis, coarctationis, tortura, tormenti, angustia.* id est, quibus angustæ res erant, qui egestate promebantur; vel, qui vim iudicium, & magistratuum timebant.

ET OPPRESSI AERE ALIENO.] Hebr. *omnis vir cui ei nosche erat.* NOSCHE est participium, aut nomen participiale, id est, obruens, irruens, fenerator, mutuator, creditor, exactor, oppressor.

ET AMARO ANIMO.] Hebr. *omnis vir amarus anime.* id est, turbidus, inquietus, turbulentus, desperatus, qui præsentem reipublicæ statum non æquo ferret animo. Hispanicè, *descontento, desabrido.*

VERS. 3.

IN MASPDAH, QUÆ EST MOAB.] Hebr. *מצפה Mitzpheb.* Tremellius & Iunius existimant hanc esse Mitzpham Ghilhaditem, de qua Iosue 11. vers. 3. sic dictam, id est, *speculam, custodiam, praesidium, clausuram, vel clusuram*, vt Iurisconsulti vocant: quæ etiam 1. Machabæor. 5. vers. 26. in emendatis exemplaribus ex Iosepho, appellatur Malle, vt etiam ibidem, ex vers. 35. apparet. Sed sunt hæc mera deliria, cum hæc Moabitica Mitzpheb quam longissime ab illa Ghilhadite abesset: hæc ad austrum, illa ad aquilonem Terræ sanctæ esset. Sic locus nuncupatus videtur, quod ibi esset specula, seu custodia, aut prospectus regionis.

VERS. 4.

REGIS MOAB.] Notant, hunc fuisse hostem Saulis, vt apparet è cap. 14. supra vers. 48. quo nomine verisimile sit, regem illum Dauidi, & copiis eius quas persequabatur Saul, locum apud se dedisse: vt fecerunt Pelisthæi infra cap. 27.

IN PRÆSIDIO.] in *מצדה metzudah, pro-*

pugnaculo, arce, munitione illa. scilicet, Mitzpeli. Quidam reddunt: *in receptu*, seu *venatione*, seu *persecutione.* Vide Iudicum 6. vers. 2. sic vers. 5.

DIXITQUE GAD PROPHETA AD DAVID.] Hinc apparet quo spiritu David fugerit in regionem Moab, nempe metu potius humano Saulis, quàm diuino instinctu: quum hinc iam reuocetur & confirmetur à Gad propheta. Fuit Gad insignis propheta, cuius fit mentio 2. Samuel. 24. v. 11. & sequentibus: 1. Paralipom. 21. vers. 9. & 2. Paralipom. 29. vers. 15. & 1. Paralipom. 29. vers. 29. sequebatur David comes in ærumnis.

IN SALTVM HARET.] Hebr. *חרת Chareth.* Nesciunt Explanatores, & sacri topographi, quænam, aut vbi fuerit hæc *silua Chareth.* Videtur fuisse in deserto sortis Ichudæ, de quo Iosue 15. vers. 61. *ab exaratione*, vel *ardore*, & *succensione*, videtur nomen habere, quod vel fulminibus esset infesta: vel crebrius materia à pastoribus incenderetur, vt Pyrenæos montes dictos volunt Diodorus Siculus, & Strabo. Ridiculè quidam putant, *Chareth*, esse *Mareth*, seu *Magharath*, Iosue 15. vers. 59.

QUOD APPARVISSET DAVID, ET VIRI, QUI ERANT CVM EO.] Hebr. *quod cognitus fuit David, & homines, qui cum eo.* vel *quod sciretur David & viri, &c.* ac si dicat, quod cognitum esset & inuulgatum, quo loco forent David ac commilitones eius. Quidam: *tum audiens Saul recognitum esse Dauidem, & homines, qui erant cum eo.* Alij: *prodiisse Dauidem, virosque qui erant cum eo.* Nonnulli exponunt: *quod notus esset David, & homines, &c.* hoc est, famam esse aliquod homines adiunxisse se Dauidi.

IN RAMAH.] LXX, Noster, & plerique alij, pro nomine proprio accipiunt: alij appellatiue reddunt: *in excelsa.* Non est dubium fuisse in agro, seu ditone Ghibhæ in excelsa aliquo loco, vbi nemus seu arboretum erat.

HASTAM MANV TENENS.] Aliqui intelligunt, quasi paratus vt supplicium sumeret ipse de deprehenso. Sed rectius, tanquam sceptrum, & insigne regis dignitatis. Vide supra cap. 20. vers. 33. Alioquin militariter concionaturi lanceam læua manu tenebant,

VERS. 5.

VERS. 6.

vt de Amynta scribit Curtius lib. 7. Rerum Alexandri, cap. 1.

VERS. 8. QVOD SVSCITAVERIT FILIVS MEVS SERVVM MEVM ADVERSVM ME.] Alij: quod excitaverit filius, &c. Nimirum audiens Saul Dauidem cum copiis reuersum esse in regnum, & videns Iehonathanem abesse, ex quo in eum hastam vibrauerat, supra cap. 20. vers. 33. suspicatur coniurationem factam, & sibi insidias parari. Verum simplicius fuerit, Saulem hoc dicere, quod compertum haberet Ionathanem amicitiam colere cum Dauid, & ei plurimum fauere: nec illum ad necem ei tradere voluisse.

VSQVE HODIE.] Hebr. *sicut dies ista*. Quidam: *ut hodie res habet: ut hodie cernere est: ut est hodie*. sic vers. 13.

VERS. 10. QVI CONSVLVIT PRO EO DOMINVM.] obseruanda hic malignitas Doëghi, consuluit quidem Achimelech Deum, vt cognosceret, an sacros panes tantum sacerdotibus concessos, & gladium semel Deo sacrum ad alios vsus transferre fas esset: Sed hoc impius Doëg reticet, vt ex coniectura statuatur Achimelechum esse reum initæ cum Dauid conspirationis: quod docent sequentia, & non obscure ostendit Dauid Psalm. 51. Alij volunt Doëghum mentitum, nec Achimelechum consuluisse Dominum, sed iudicio suo Sacerdotali in ea necessitate permisisse Dauidi panes & gladium: & Doëghum de suo adiecisse consultationem diuinam sacerdotis, & eam credidisse Saulem. Vide supra cap. 21. vers. 9. Equidem mendacij & falsitatis eum arguit Dauid Psalm. 51. vers. 4.

VERS. 12. AVDI FILI ACHITOB.] vel *Achitub*. de quo supra cap. 14. vers. 3. sic infra v. 20.

VERS. 15. NVN HODIE COEPI PRO EO CONSVLERE DEVM?] quum scilicet erat deducturus copias tuas aliquo, aut in magno aliquo & arduo negotio.

ABSIT HOC à ME.] vt coniurem contra te: quod obiecerat Saul, vers. 13.

VERS. 17. EMISSARIIS.] רָצִים *Ratzim*. cursoribus, viatoribus, lictoribus, apparitoribus.

CONVERTIMINI ET INTERFICITE, &c.] Hebr. *Circuite, & interficite, &c.* id est, circum cundo interficite. Alij: *Circundate, & interficite*. Proprie, *Circumgyrate, cingite illos*, nec vllus euadat, & interficite sacerdotes Iehonah.

NAM MANVS EORVM CVM DAVID EST.] hoc est, fauent ei, opem suam & operam ei præstant. Alij: *quia etiam manus eorum adiun-ctæ sunt Dauidi*. id est consociati sunt ei. Vide annotata in Leuiti. 6. vers. 2.

VERS. 18. TVNC DIXIT REX AD DOEG.] Hic iam & deinceps augetur Doeg Hebraicè vna littera *Iod*, יוֹג *Doegh*: proculdubio ad indicandam impiam eius & sacrilegam malignitatem, quæ omnis atrocitatis & crudelitatis summa & caput esse videtur.

IRRUIT IN SACERDOTES, ET TRV-
CIDAVIT, &c.] Accommodationem totius huius historię ad comminationem Dei, vide supra in 2. cap. vers. 33. Iosephus: [*Idque totum iuxta oraculum Dei Heli Pontifici olim red-ditum contigit, quo prædictum erat, propter filiorum iniquitatem eius posteritatem aliquando interituram.*]

VESTITOS EPHOD LINEO.] Exponunt gestantes amiculum lineum. id est functionem sacram obeuntes, ad quam amiculo lineo solebant regi, quam lex tunicam appellat Exod. 28. vers. 40. & 41.

ABJATHAR.] Hebr. אֲבִיתָר *Ebjathar*. Vi-detur hic prælagio nomen accepisse, exponitur enim. *Patris-super relictus*. vel *Patris-reliquia*. quia hic reliquus euasit è familia Achimelech.

ET FVGIT AD DAVID.] quem assequutus est Kehilæ, infra cap. 27. v. 6.

ET ANNVTIAVIT EI QVOD OCCIDISSET, &c.] Notant, hæc ex occasione per prolepsin dici: tum enim demum gesta esse, quum Ebjathar Kehilam venit, infra, cap. 23. vers. 6.

EGO ENIM SVM REVS OMNIVM ANI-MARVM DOMVS PATRIS TUI.] Hebr. *Ego circuiui, circumgyraui in omni anima domus patris tui*. id est, causam & occasionem deuolui in omnem animam, id est, in omnem vitam, seu in omnes familiæ patris tui, vt interficerentur à Saule. Notant, peculiarem esse phrasim, qua causa & occasio alicuius rei significatur: nam sicut אֹפָן *ophan rota*, ita simili ratione circulus pro causa seu occasione vsurpatur. Alij: *ego causauit, in causa fui, causam præbui in omnem animam familia patris tui*. id est, causa fui vt interficeretur tota familia patris tui. Quidam: *ego occasio fui omnium interfectorum ex domo patris tui*. Nonnulli: *ego in causa fui, cur sciretur in omnem animam, seu in omnes animas familia patris tui*. Sic Genes. 14. vers. 21. Aliqui: *ego conuerti in omnem animam domus patris tui*. subaudi, gladium Saulis. id est, fui in causa vt verteretur gladius Saulis in totam familiam patris tui. Possis reddere: *ego circumveni omnem animam, &c.* id est, oppressi. vel; *ego circumuolui omnem animam, &c.* id est, meis calamitatibus inuolui, innexui.

MECVMQVE SERVABERIS.] Hebr. *quia custodia tu apud me*. Quidam: *sed in custodia tu es apud me*. Alij: *quoniam custodia*, vel *depositum, tu eris apud me*. id est, ego te perinde seruabo, atque me ipsum, velutque depositum eris apud me. Sed ego nomen substantiuum, *custodia, obseruatio*, magnam vim habere existimo, vt etiam Latini loquuntur, quasi dicat, nedum seruatus & custoditus eris apud me: sed eris ipsamet obseruatio & custodia, id est, quàm diligentissimè, & securissimè custoditus.

CAPVT VIGESIMVM-TERTIVM.

Cum David Ceilam à Philisthæis liberasset, ne in manus Saul à viris Ceila traderetur, profugus in desertum Ziph proditur à Ziphæis: fœdere autem inter David & Jonathan renouato, Saul eum persequitur, sed propter Philisthæorum irruptionem liberatur.

Vulg.

Malu.

I T annuntiauerunt David, dicentes: Ecce Philisthim oppugnant Ceilam & diripiunt areas.

2 Consuluit ergo David Dominum, dicens: Num vadam, & percutiam Philisthæos istos? Et ait Dominus ad David: Vade, & percuties Philisthæos, & Ceilam saluabis.

3 Et dixerunt viri, qui erant cum David, ad eum: Ecce nos hic in Iudæa consistentes timemus: quanto magis si erimus in Ceilam aduersum agmina Philisthinorum?

4 Rursum ergo David consuluit Dominum. Qui respondens, ait ei: Surge, & vade in Ceilam: ego enim tradam Philisthæos in manu tua.

5 Abiit ergo David, & viri eius in Ceilam, & pugnavit aduersum Philisthæos, & abegit iumenta eorum, & percussit eos plaga magna: & saluavit David habitatores Ceila.

6 Porro eò tempore, quò fugiebat Abiathar filius Achimelech ad David in Ceilam, ephod secum habens descenderat.

7 Nuntiatum est autem Sauli quòd venisset David in Ceilam: & ait Saul: Tradidit eum Deus in manus meas; conclususque est: introgressus urbem in qua porta & seræ sunt.

8 Et precepit Saul omni populo ut ad pugnam descenderet in Ceilam: & obsideret David, & viros eius.

9 Quod cum David rescisset, quia pararet ei Saul clam malum, dixit ad Abiathar sacerdotem: Applica ephod.

10 Et ait David Domine Deus Israel, andiuit famam seruus tuus, quòd disponat Saul venire in Ceilam, ut enertat urbem propter me:

I T annuntiauerunt Davidi ad dicere: Ecce Pelisthim^a cædentes in Keghilah: & ij^b deripientes areas.

2 Et^c postulavit David in IHVH, ad dicere: An ambulabo, & percutiam Pelisthim istos? Et dixit IHVH ad David: Ambula, & percuties Pelisthim, & saluabis Keghilah.

3 Et dixerunt homines Davidis ad eum: Ecce nos hic in Iehudah timentes: & etiam quia ambulabimus Keghilah ad^d ordinationes Pelisthim.

4 Et addidit adhuc David ad postulare in IHVH: & respondit^e eum IHVH, & ei & dixit: Surge, descende Keghilah, quia ego dans Pelisthim in manu tua.

5 Et ambulavit David, & homines eius Keghilah, & cæcidit in Pelisthim; & s abduxit^h acquisitionem eorum: & percussit in eis percussione^g gran-^fdem: & saluavit Davidⁱ habitantes Keghilah.

6 Et fuit in fugere Ebjathar filius Achimelech ad David Keghilah, & k amiculum ephod descendit in manu eius.

7 Et annuntiatum fuit Sauli, quia venit David, Keghilah: & dixit Saul: I no-^lthificavit eum ELOHIM in manu mea: quia clausus fuit ad venire in vrbem^m januarum, & n transfugitorij.

8 Et audire-fecit Saul omnem populum^o cæssioni, ad descendere Keghilah, ad p coangustare ad David, & ad homines eius.

9 Et cognovit David quia super eum Saul cessans malum: & dixit ad Ebjathar sacerdotem: Accedere-fac^q ephod.

10 Et dixit David: IHVH ELOHIM Israëlis, r audire audiuit seruus tuus, quia quærens Saul ad venire ad Keghilah: ad funditus-perdere vrbi^s in transi-^{tione} meâ:

^a oppu-
gnantes
^b depradan-
tes
^c interroga-
uit. Sic v. 4.

^d ordines,
acies

^f incidit,
pugnauit
^g abegit
^h pecora, pe-
culium
ⁱ habitato-
res

^l alienavit,
externavit

^m ostiorum,
forium, por-
tarum, val-
uarum

ⁿ vestis, trā-
scurforij, re-
paguli

^o ad præliū,
pugnam
^p coartare,
comprime-
re, conclude-
re, constrin-
gere, obsi-
dere

^q amiculum
^r certo
^s propter
me

11 Si tradent me viri Ceila in manus eius: & si descendet Saul, sicut audiuit seruus tuus? Domine Deus Israel indica seruo tuo. ait Dominus: Descendet.

12 Dixitque Dauid: Si tradent me viri Ceila, & viros qui sunt mecum, in manus Saul? Et dixit Dominus: Tradent.

13 Surrexit ergo Dauid & viri eius quasi sexcenti, & egressi de Ceila, huc atque illuc vagabantur incerti, nuntiaturumque est Sauli quod fugisset Dauid de Ceila, & saluatus esset: quam ob rem dissimulauit exire.

14 Morabatur autem Dauid in deserto in locis firmissimis, mansitque in monte solitudinis Ziph, in monte opaco: quarebat eum tamen Saul cunctis diebus: & non tradidit eum Deus in manus eius.

15 Et vidit Dauid quod egressus esset Saul ut quæreretur animam eius. Porro Dauid erat in deserto Ziph in silua.

16 Et surrexit Ionathas filius Saul, & abiit ad Dauid in siluam, & confortauit manus eius in Deo: dixitque ei:

17 Ne timeas: neque enim inueniet te manus Saul patris mei, & tu regnabis super Israel, & ego ero tibi secundus, sed & Saul pater meus scit hoc.

18 Percussit ergo vterque fœdus coram Domino: mansitque Dauid in silua: Ionathas autem reuersus est in domum suam.

19 Ascenderunt autem Ziphæi ad Saul in Gabaa, dicentes: Nonne ecce Dauid latitat apud nos in locis tutissimis silua, in Colle Hachila, quæ est ad dexteram deserti?

20 Nunc ergo, sicut desiderauit anima tua ut descenderes, descende: nostrum autem erit ut tradamus eum in manus regis.

21 Dixitque Saul: Benedicti vos à Domino, quia doluistis vicem meam.

22 Abite ergo, oro, & diligentius præparate, & curiosius agite, & considerate, locum ubi sit pes eius, vel quis viderit eum ibi: recogitat enim de me, quod callide insidiet ei.

23 Considerate & videte omnia latibula eius, in quibus absconditur: & reuertimini ad me ad rem certam, ut vadam vobiscum, quod si etiam in terram Maluenda, In I. Samuelis.

11 An claudent me potientes Kephilah in manu eius? an descendet Saul secundum quod audiuit seruus tuus? IHVH ELOHIM Israël, annuntia, obsecro, seruo tuo. Et dixit IHVH, Descendet.

12 Et dixit Dauid: An claudent potientes Kephilah me, & homines meos in manu Saulis? Et dixit IHVH, Claudet.

13 Et surrexit Dauid, & homines eius sicut sexcenti viri & exiuerunt de Kephilah: & ambulare se fecerunt secundum quod ambulare se facient: & Sauli annuntiatum fuit quia euasit saluus Dauid de Kephilah: & cessauit ad exire.

14 Et habitauit Dauid in deserto in munitionibus: & habitauit in monte in deserto Ziph: & quæsiuit eum Saul omnibus diebus, & non dedit eum ELOHIM in manu eius.

15 Et vidit Dauid, quia exiuit Saul ad quærendum animam eius: & Dauid in deserto Ziph in silua.

16 Et surrexit Iehonathan filius Saul, & ambulauit ad Dauid siluam: & obtinuit manum eius in ELOHIM.

17 Et dixit ad eum: Non timebis, quia non inueniet te manus Saul patris mei: & tu regnabis super Israël: & ego ero tibi secundario: & etiam Saul pater meus cognoscens sic.

18 Et exsciderunt duo inter fœdus faciebatur IHVH: & habitauit Dauid in silua, & Iehonathan ambulauit domui suæ.

19 Et ascenderunt Ziphæi ad Saul in Ghibghah, ad dicere: An non Dauid abscondere sese faciens nobiscum in munitionibus in silua in Ghibghah Chachilah, quæ de dextera Iesimō?

20 Et nunc omni concupiscentiæ animæ tuæ, rex ad descendere, descende: & nobis claudere facere eum in manu regis.

21 Et dixit Saul: Benedicti vos IHVH, quia commiseratione moti fuistis super me.

22 Ambulate, obsecro, stabilite adhuc, & cognoscite, & videte locum eius, quo erit pes eius: quis vidit eum ibi: quia dixit ad me, astutus esse astutus erit ipse.

23 Et videte, & cognoscite de omnibus absconsonibus, quibus abscondit sese ibi: & reuertimini ad me ad stabile: & ambulabo ad vos: & erit, si existen

f habentes, domini, priores, patroni. Vide Iudic. 9. v. 2.

u ut v. 11.

x quasi, circiter, ferè

y annuntiarifacitumfuit

z desit, destitit

a sedit, mansit. Sic statim, & v. 18. b vide supra, cap. 22. v. 4. & Iudicium 6, 2. sic infra v. 19. Hispanice, Mazadas

c validè apprehendit, confortauit, confirmauit,

d datiuus. secundo, in secundum. e ambo ipsi f ad facies

g Ghibghath

h meridiè. sic v. 24.

i solitudinis deserti?

k affectui, desiderio, auditati, auentia

l datiuus. ipsi IHVH,

m euge, iam n amplius

o firmum, certum

p apud vos, vobiscum

q est is

se abstruserit, perscrutabor eum in cunctis millibus iuda.

24 At illi surgentes abierunt in Ziph ante Saul: David autem & viri eius erant in deserto Maon, in campestribus, ad dexteram Iesimon.

25 Iuit ergo Saul, & socij eius ad querendum eum: & nuntiatum est David, statimque descendit ad petram, & versabatur in deserto Maon. quod cum audisset Saul, persecutus est David in deserto Maon.

26 Et ibat Saul ad latus montis ex parte una: David autem & viri eius erant in latere montis ex parte altera: porro David desperabat se posse euadere à facie Saul: itaque Saul & viri eius, in modum coronæ cingebant David & viros eius, ut caperent eos.

27 Et nuntius venit ad Saul, dicens: Festina, & veni, quoniam infuderunt se Philisthim super terram.

28 Reuersus est ergo Saul desistens persequi David, & perrexit in occursum Philisthinorum. propter hoc vocauerunt locum illum, Petram diuidentem.

existencia eius in terra: & nudabo eum in omnibus millibus Iehudah:

24 Et surrexerunt, & ambulauerunt in Ziph faciebus Saulis: & David & homines eius in deserto Maghon, in campestri ad dexteram Iesimon.

25 Et ambulauit Saul & homines eius ad querere: & annuntiauerunt David: & descendit rupem, & habitauit in deserto Maghon. Et audiuit Saul, & persequutus fuit post David desertum Maghon.

26 Et ambulauit Saul de latere montis de isto: & David & homines eius de latere montis a de isto: & fuit David affestinus ad ambulare de faciebus Saulis: & Saul & homines eius coronantes ad Dauidem, & ad homines eius, ad capere eos.

27 Et nuntius venit ad Saul, ad dicere: Festina, & ambula, quia exspoliauerunt Pelisthim super terram.

28 Et reuersus fuit Saul de persequi post Dauidem: & ambulauit occursum Pelisthim. Super sic vocauerunt loco ipsi Selagh Hammachlekoth.

discooperiam, retexam, perscrutabor, peruestigabo
ad facies planitie, solitudine, aruo
petram, saxum
sedit, mansit
in desertu Mahon, ad rupem illam
hinc
illinc, inde
coronacientes, circumcludentes
apprehendere, prehendere, occupare
irruerunt, grassati sunt, extenderunt se
in occursum
indiderunt
nomen
Rupes, Saxum, Petra, Disperitio, Diuisionum, Disceptationum.

COMMENTARIA.

VERS. 1.

EILAM.] Heb. Kehilah, de hac vide Iosue 15. v. 44.

ET DIRIPIVNT AREAS.]

גרנות Gheranoth, voce consentiente granaria, horrea, areæ:

quod orientales habuerunt horrea in areis, & sic vox vtrumque significat, & vnum pro altero usurpatur. Quidam exponunt, areæ, id est, commeatum vel annonam frumentariam in areis repositam, metonymicè. Messis tempus fuisse videtur.

VERS. 2.

CONSULIT ERGO DAVID DOMINUM.] Recte notant, Dauidem consuluisse Deum per Gadem prophetam, qui erat in comitatu illius, supra cap. 22. v. 5. nam nondum apud se habebat sacerdotem cum ephod seu amiculo, per quem Deum consulere posset: necdum enim ad eum peruenerat Abjathar, infra v. 6. sic infra v. 4.

VERS. 3.

NOS HIC IN IUDÆA CONSISTENTES TIMEMUS.] ab vno hoste Saule.

QUANTO MAGIS SI IERIMUS, &c.] subaudi, timendum erit, si Pelisthæos à fronte, & Saulem à tergo habeamus?

VERS. 4.

RURSVM ERGO DAVID CONSULVIT DOMINUM.] Heb. & adiecit adhuc David interrogare Iehouah, vel amplius iterum consuluit David IHVH, non sua, sed suorum causa, ne detrectarent expeditionem: nam ipse primo responso vers. 2. satis confirmatus erat de ope diuina.

EGO ENIM TRADAM PHILISTHÆOS, &c.] Heb. quia ego dans, vel do Pelisthæos. Quidam: quia ego illico traditurus sum Pelisthæos, antequam Saul te adoriri possit.

EPHOD SECVM HABENS DESCENDERAT.] Heb. ephod, seu amiculum descendit in manu eius, significari putant, venisse Abjatharem, non ipso ephod vestitum, sed portantem in manu. Quidam: ephod inciderat in manum eius, id est, fortè fortuna, & non dedita opera secum detulerat, & posuerat inter sarcinas suas. Traiectionem alij cum nostro esse volunt: descendit Abjathar ephod in manu eius, id est, descendit habens ephod in manu sua. Aliqui: ut descenderet cum amiculo in manu sua.

TRADIDIT EVM DEVS IN MANV MEA.] Verbum נכר Niccar in Pihel, variè hinc interpretantur. 1. Ocultaui, Celauit, Abscondit in manu mea. 2. Conclussit, Tradidit. 3. Alienauit, nam quod traditur, alienatur. 4. Nothum-fecit, id est, tanquam nothum, & spurium ac ignobilem vilemque in manu mea Deus posuit. 5. discreuit, secreuit, diiudicauit eum in manu mea. Vim verbi expendimus in Deuter. 32. v. 27.

CONCLUSVSQVE EST, INTROGRESSVS VRBEM, IN QVA PORTÆ ET SERÆ SVNT.] Heb. verbatim expressimus; Alij sic. 1. quia inclusit se veniendo in urbem portarum & vestis, id est, urbem clausam portis & veste. 2. Alij: quoniam

VERS. 6.

VERS. 7.

quoniam conclusus est, quum scilicet venit in ciuitatem valuis & vectibus munitam. 3. quandoquidem inclusit se veniendo, hypallage, venit inclusum se in ciuitate munita, foribus & veste.

VERS. 8. ET PRÆCEPI SAUL OMNI POPULO.] Heb. & audire fecit Saul ad omnem populum. Quidam: Saul ergo per præcones conuocauit uniuersum populum. Alij: & promulgauit Saul toti populo bellum.

VERS. 9. QVIA PRÆPARARET EI SAUL CLAM MALVM.] Participium מַחֲרִישׁ Macharisch variè interpretantur. 1. quod contra se Saul tacitè cogitaret malum. 2. quia contra eum Saul fabricans, machinans, moliens, malum, vel meditans, intendens, struens, malitiam, malignitatem. At hîc non clam, aut occultè, seu per insidias: sed aperto Marte, bellum per præcones populo aduersus Dauidem indicit: Fortassis bellum in speciem & voce præconis publicabatur ad liberandum Kehilam: re ipsa verò, & animo Saulis ad opprimendum Dauidem.

APPLICA EPHOD.] Heb. Accedere, appropinquare-fac ephod, seu amiculum. Id est, Affert ephod, vt consulas Dominum, per Vrim & Thummim, quæ erant in ephod. Alij: id est: Accede indutus amiculo, vt consulas pro me Deum ratione prescripta Numer. 27. v. 21.

VERS. 12. SI TRADENT ME VIRI CEILÆ.] subaudi, si hîc consisterem, vt docet v. 14.

VERS. 13. HVC ATQVE ILLVC VAGABANTVR INCERTI.] Heb. & ambulauerunt-impulsi secundum quod ambulabunt-impulsi. Quidam: & continenter itarunt, quomodo itare possent. Alij: & perrexerunt, quo perrexerunt. Nonnulli: vt indefinenter itarent, quo itare possent.

VERS. 14. IN MONTE IN DESERTO ZIPH.] Videatur hoc oppidum Ziph fuisse illud in montanis Iudææ fortis, Iosue 15. vers. 55. Vide Comm. ibi, & ad vers. 14. eiusdem capituli.

VERS. 15. ET VIDIT DAVID.] Quidam: & intellexit. Alij: & percepit Dauid, nimirum, per exploratores, quos emittebat, & per indices amicos, qui erant in regno.

IN SILVA.] חֹרֶשׁ Choresehah, aiunt esse, siluam, caduam, fabrilem, in qua sit materia ad fabricandum. Alij: virgultum exponunt: nonnulli: locum siluosum. Fortasse sic dicta per antiphrasim, quod non aretur, nec seratur. Quidam in hoc nomine He volunt esse adiectitium, & locale, vt sit CHORESCH, quod non placet. Sic v. 16.

VERS. 16. ET CONFIRMAUIT MANVM EIVS IN DEO.] Id est, anxium eum & mœrentem, diuinis promissionibus confirmauit, iussit eum bono esse animo ac forti, quod Deum haberet sibi fauentem: strenuus esset ac impiger in sua, suorumque salute procuranda: sibi suam omnem opem & operam pro virili sua non defuturam: vt sequens versus ostendit.

VERS. 17. ET TV REGNABIS SVPER ISRAELEM.] nimirum ex decreto & promissione diuina. Supra cap. 16.

ET EGO ERO TIBI SECVNDVS.] ex tua promissione, & fœdere inter nos inito.

SED ET SAUL RATER MEVS SCIT HOC.]

vel nouit ita fore, videlicet ex Samuele supra cap. 15. v. 28. ex continuo successu Dauidis, atque etiam aliorum sermone, vt ipse Saul ostendit supra cap. 20. vers. 30. 31. & cap. 22. vers. 8.

PERCVSSIT ERGO VTERQVE FÆDV.S.] **VERS. 18.** sapius hoc fœdus inter Dauidem, & Ionathanem initum, seu instauratum fuit, supra cap. 18. v. 3. cap. 20. v. 16. & hîc.

CORAM DOMINO.] id est, fœdus sacrum & solemne, Deo auctore & arbitro, ac præsente sacerdote Dei, cum amiculo. Alij: coram Iehoua, id est, teste Iehoua.

NONNE DAVID LATITAT, &c.] Grauisimum, & asseuerantissimum affirmationis genus in sacris litteris frequentissimum. Vide Iosue 1. v. 9.

IN COLLE HACHILA.] Vide de colle, seu Ghibbah Hachila, seu Chachilah Iosue 15. v. 57. Brocardus: [A Bethlehem duabus leucis contra collem Achilla est ciuitas Thecna in monte sita.] Alter Brocardus (si tamen alter est, & non vnus auctoris diuersa editio:) [Inde ab Engaddi ad tres leucas contra austrum, Hachila, ubi etiam latitauit Dauid.] Significat, Collem Rubrum, Rubicundum. Hispanicè Cabezo Ruuo. Vide de his etiam infra cap. 26. vers. 1.

חכילה
Chacila.

AD DEXTERAM DESERTI.] siue, à meridie Iesimon. De Iesimon egimus, Numer. 21. v. 21. Vide etiam infra vers. 24. Vbi Noster vt proprium loci nomen ininterpretatum reliquit.

NUNC ERGO, SICVT DESIDERAVIT **VERS. 19.** ANIMA TVA VT DESCENDERES DESCENDE.] Heb. & nunc omni desiderio anima tua, rex, ad descendere, descende. Quidam: Nunc igitur iuxta omne desiderium anima tua, ô rex, descendendo descende, id est, omnino, quamprimum, extemplo descende. Alij: Nunc ergo ad omne desiderium anima tua, ô rex, descendendi, descende. Vel: Prout desiderat omnino animus tuus descendere, descende. Nonnulli: Descende igitur, ô rex, poteris enim pro omni voto tuo descendere. Aliqui: Et nunc ad omne desiderium anima tua, rex, ad descendendum, descende, hoc est, quandocunque tibi placuerit, descendere, descende.

BENEDICTI VOS A DOMINO.] Notant, **VERS. 20.** sic religioso Dei nomine, quem oppugnabat in Dauide Saul, impiè abuti, vt illos ad nefarium prodicionis consilium magis perduceret.

ET DILIGENTIVS PRÆPARATE.] Verbum כּוּן Cui in Hiphil variè hîc conuertunt. 1. apparate adhuc, id est, diligenter & exacte disquirite amplius. 2. certo-statuite: decernite. 3. informate vos certius adhuc. 4. firmate, rectificate, ratificate adhuc. **VERS. 22.**

RECOGITAT ENIM DE ME QVOD CALLIDÈ INSIDIER EI.] Vatiè ex Heb. reddunt. 1. dixit enim mihi, quod callendo callidus est, id est, Dixit enim mihi subaudi, animus meus, ita præfagit mihi animus, quod astu, & calliditate sua vtetur erga nos: instillat mihi animus meus eum astutia sua, & calliditate euasurum manus nostras. 2. mihi enim dictum est, eum esse vehementer callidum, H H h 3 dixit

dixit mihi, pro dixerunt mihi, vel dictum fuit mihi, more Hebraico vtitissimo tertia persona prateriti actiua pro impersonali. Quidam: *dixit mihi* aliquis, vel quisque. Nec desunt qui, *dixit mihi*, subaudi David, quod magno astu & versutia vti soleat in re militari. Verbum *גָּהָרָם* *Gharām* quod hic bis ponitur primum in infinitiuo Kal, deinde in futuro Hiphil, propriè significat, *excitatum, intentum, attentum, prouidum, astutum, callidum, versutum, vafum, vesifellem esse, calidè & astutè agere, astutia, & calliditate vti*, tam in bonum quam in malum. Geminatio verbi *callide agendo, callide-aget*, maximè significatum intendit, & Davidis ingentem calliditatem & astutiam demonstrat, q. d. quod astutissimus, callidissimus, versutissimus est. 3. *quia dictum est ad me versutum versute-agere ipsum*, id est, quod versutus versute agat ipse. 4. *quia dixit mihi, ingeniando ingeniabitur ipse*, id est, David dixit in animo suo de me: Ingeniando ingeniabitur ipse Saul ad capiendum me, id est, vtetur ad capiendum me vniuersa ingenij sui facultate ac vi: omnes ingenij sui neruos & vires intendet, vt me capiat. 5. aliqui traiectione reddunt: *nam dicebat mihi ipse, se astu admodum solere vti*. Id est, David quum familiariter mecum versaretur, rogatus qua ratione tam facile hostibus potiretur, dicebat mihi ipse, se astu multo solere vti.

VERS. 23

AD REM CERTAM.] Quidam: *cum re certa*, vel *ad certum*, id est, cum certo nuntio, vt re vera indicetis mihi locum, vbi delitescat. Alij: *cum certitudine*. Nonnulli: *ad certum, constitutum, destinatum*, tempus. Aliqui: *ad rectum*, id est, rectè reuertimini ad me.

PERSCRVTABOR EVM IN CVNCTIS MILLIBVS IYDA.] id est, inter omnia millenaria Iehudæ: nam certum habeo eum inter suæ tribus homines abscondi, q. d. quantumuis tribus Iuda sit numerosissima omnia eius millia excutiam. Singulæ tribus in Chiliades distribuebantur. Vide Iudicum 6. v. 15. Alij: *in oppidis Iehudæ*, vt Michæ 7. 2. Alij: *perquiram eum cum omnibus millibus Iuda*, id est, assumptis mecum omnibus chiliadibus

Iehudæ. Non tam rectè: nam non facile paruisset Sauli tribus Iudæ in perniciem sui tribulis & regis.

IN DESERTO MAON.] seu *Magbon*, de VERS. 24. quo plura annotauimus in Iosue 15. vers. 55. Sic vers. 25.

DESCENDIT AD PETRAM.] Vel *rupem*. VERS. 25. Quidam notant, fuisse vallem intermediam ab eo loco, in quo erat David, in rupem, in quam volebat ire, q. d. descendit in vallem, quæ erat inter locum, in quo erat ipse David, & rupem illam, vt eam conscenderet: vt apparet è versu sequente. Alij: *descendit è petra illa*, id est, è colle Chacilæ, de quo supra v. 19. quod non placet.

PORRO DAVID DESPERABAT SE POSSE EVADERE A FACIE SAUL.] Variè hunc locum ex Heb. transferunt. 1. *& fuit-festinus-festinus David abire à facie Saulis*. 2. *& fuit precipitatus David abire, &c.* nempeterrere summo, conatuque fugiendi per anxio incitatus fuit. 3. *& fuit abreptus David*, id est, sese abripuit celeriter. 4. *& erat subreptus David, ab eundo à facie Saulis*, id est, conabatur clam, latenter, ac subreptitè se sulducere. 5. *festinauit-que David precipitanter, vt effugeret ante Saul*, id est, quanta poterat festinatione parabat discedere à Saule. 6. *& fuit David accelerans abitum metu Saulis*. De notione verbi *פָּחַז* *Chaphaz*, disseruimus in Deuteron. 20. 3. cuius hic participium ex Niphal ponitur *פָּחַז* *Nechpaz*, *affestinat, abreptus, subductus*, metu periculi.

PETRAM DIVIDENTEM.] Heb. *Rupem* VERS. 28. *dispersionum*. Quidam: *Petram diuisionum*, seu *distractum*, id est, variarum sententiarum: quod nonnulli referunt ad Saulem, cuius tunc animus distrabebatur in partes varias, caprurusne esset prius Davidem: an Pelisthæis occursurus. Alij. ad milites Saulis, qui diuersa sentiebant, multis ex his bene affectis erga Davidem. Aliqui, *Petram diuisionum*, interpretantur, quod Saul cum suis à latere altero, petra eos diuidente, pergebant. Plerique: *Petram diremptionum*, exponunt, eo quod nuntio allato de Pelisthæis, diremptæ sint copię Saulis, à copiis Davidis, quas circum venerant.

CAPVT VIGESIMVM-QVARTVM.

*David in spelunca Engaddi latitans oram chlamydis Saul persequentis abscidit,
& ne occideretur ipsum liberauit: quare Saul culpam agnoscit,
& sciens David regnaturum, suscepto ab ipso
iuramento ei reconciliatur.*

Vulg.

1 Scendit ergo David inde: & habitauit in locis tutissimis Engaddi.

2 Cūque reuersus esset Saul, post-

Malu.

1 T ascendit David de ibi: & a habitauit in b munitionibus Ghen-Gh edi.

2 Et fuit secundum quod reuersus-fuit

a mansit, sedie
b Vide cap. 22. 4. & Iudic. 6. v. 2.

quam persecutus est Philisthaeos, nuntiauerunt ei, dicentes: Ecce David in deserto est Engaddi.

3 Assumens ergo Saul tria millia electorum virorum ex omni Israel perrexit ad inuestigandum David & viros eius, etiam super abruptissimas petras, quæ solis ibicibus peruia sunt.

4 Et venit ad caulas ouium, quæ se offerebant vianti: eratque ibi spelunca, quam ingressus est Saul, ut purgaret ventrem: porro David & viri eius in interiore parte speluncae latebant.

5 Et dixerunt serui David ad eum: Ecce dies, de qua locutus est Dominus ad te: Ego tradam tibi inimicum tuum, ut facias ei sicut placuerit in oculis tuis. Surrexit ergo David, & praecepsit oram chlamydis Saul silenter.

6 Post hæc percussit cor suum David, eo quod abscidisset oram chlamydis Saul.

7 Dixitque ad viros suos: Propitius sit mihi Dominus, ne faciam hanc rem Domino meo, christo Domini, ut mittam manum meam in eum, quia christus Domini est.

8 Et confregit David viros suos sermonibus, & non permisit eos ut consurgerent in Saul: porro Saul exurgens de spelunca, pergebat capto itinere.

9 Surrexit autem & David post eum: & egressus de spelunca, clamauit post tergum Saul, dicens: Domine mi rex. Et respexit Saul post se: & inclinans se David pronus in terram, adorauit,

10 Dixitque ad Saul: Quare audis verba hominum loquentium, David quaerit malum aduersum te?

11 Ecce hodie viderunt oculi tui, quod tradiderit te Dominus in manu mea in spelunca: & cogitavi ut occiderem te, sed pepercit tibi oculus meus. dixi enim: Non extendam manum meam in Dominum meum, quia christus Domini est.

12 Quin potius pater mi, vide & cognosce oram chlamydis tuæ in manu mea: quoniam cum præscinderem summitatem chlamydis tuæ, nolui extendere manum meam in te, animaduerte, & vide, quoniam non est in manu mea malum, neque iniquitas, neque peccaui in te: tu autem insidiaris animæ meæ ut auferas eam.

13 Iudicet Dominus inter me & te, & ulciscatur me Dominus ex te: manus autem mea non sit in te.

fuit Saul de Pelisthim: & annuntiauerunt ei, ad dicere: Ecce David in deserto Ghen-Ghedi.

3 Et accepit Saul tres millium virum electum de omni Israël: & ambulauit ad quaerere Davidem, & homines eius super facies petrarum rupicaprurum.

4 Et venit ad sepem & ouis super viam, & ibi cauerna: & venit Saul ad abscondere pedes suos: & David, & homines eius in femoribus cauernæ sedentes.

5 Et dixerunt homines David ad eum: Ecce dies, quam dixit IHVH ad te: Ecce ego dans malevolentem tuum in manu tua: & facies ei secundum quod bonum erit in oculis tuis. Et surrexit David, & excidit alam pallii, quod Sauli, in latentia.

6 Et fuit post sic, & percussit cor Davidis eum, super quod excidit alam, quæ Sauli.

7 Et dixit hominibus suis P: Profanatio mihi de IHVH, si faciam verbum istud sustentatori meo, vincto IHVH, ad mittere manum meam in eo, quia vinctus IHVH ipse.

8 Et diffidit David homines suos in verbis: & non dedit eos ad surgere ad Saulem: & Saul surrexit de cauerna, & ambulauit in via.

9 Et surrexit David post sic, & exiuit de cauerna: & vocauit post Saulem, ad dicere: Sustentator mi rex. Et respexit Saul post se: & verticauit David, nates in terram, & procumbere se fecit. 10 Et dixit David Sauli: Ad quid audies verba hominis ad dicere: Ecce David quaerens malum tuum?

11 Ecce die ista viderunt oculi tui, quod dedit te IHVH die in manu mea in cauerna: & dicet ad interficere te: & connixit super te: & dixi: Non mittam manum meam in sustentore meo, quia vinctus IHVH ipse.

12 Et pater mi vide, etiam vide alam pallii tui in manu mea; quia in excindere me alam pallii tui; & non interfeci te: cognosce & vide, quia non in manu mea malum, & transgressio: & non errauit tibi: & tu laterans animam meam, ad accipere eam.

13 Iudicabit IHVH inter me & inter te: & vindicauit me IHVH de te: & manus mea non erit in te.

14 Se

e ternarium

d rupium

e hircorum

siluestrium

f sepra, sepi-

menta, ma-

cerias. His-

panica Ma-

jadas

g ouium,

pecoris, gre-

gis

h spelunca.

ita mox, &

v. 8. 9. 11.

i lateribus

k manentes

l videbitur

m nam. sic

v. 6. 12.

n paluda-

menti. ita

v. 12.

o in abscon-

sione, clam,

furtim, se-

creto, tacite,

latenter

p Vide Ge-

nes. 18. v. 25.

q columini,

hero, domi-

no. sic vers.

9. 11.

r dissecuit

s insurgere

in Saulem

t clamauit,

ut cap. 26.

v. 14.

u verticem

inclinauit

x facies,

vultus

y hodie

z vel con-

niuit

a etiam at-

que etiam

vide

b prauari-

catio, defe-

ctio, re-

bellio

c deliqui,

peccaui

d latroci-

nans, infi-

dians, a late-

re vexans

e intercipero

f vliscetur

12 Sicut & in prouerio antiquo dicitur: AB IMPIIS egredietur impietas manus ergo mea non sit in te.

15 Quem persequeris, rex Israel? quem persequeris? canem mortuum persequeris, & pulicem unum.

16 Sit Dominus iudex, & iudicet inter me & te: & videat, & iudicet causam meam, & eruat me de manu tua.

17 Cum autem compleisset David loquens sermones huiusmodi ad Saul, dixit Saul: Numquid vox hac tua est fili mi David? Et leuauit Saul vocem suam, & fleuit:

18 Dixitque ad David: Iustior tu es quam ego: tu enim tribuisti mihi bona: ego autem reddidi tibi mala.

19 Et tu indicasti hodie quae feceris mihi bona: quomodo tradiderit me Dominus in manum tuam, & non occideris me.

20 Quis enim cum inuenerit inimicum suum, dimittet eum in via bona? Sed Dominus reddat tibi vicissitudinem hanc, pro eo quod hodie operatus es in me.

21 Et nunc quia scio quod certissime regnaturus sis, & habiturus in manu tua regnum Israel:

22 Iura mihi in Domino, ne deseras semen meum post me, neque auferas nomen meum de domo patris mei.

23 Et iurauit David Sauli. Abiit ergo Saul in domum suam: & David & viri eius ascenderunt ad tutiora loca.

14 Secundum quod dicit prouerbiu & anterioris, De improbis exhibit improbitas: & manus mea non erit in te.

15 Post quem exiuit rex Israel? post quem tu persequens? post canem mortuum, & post pulicem unum?

16 Et erit IHVH iudici, & iudicabit inter me & inter te: & videbit, & k litigabit litem meam^m, & iudicabit me de manu tua.

17 Et fuitⁿ secundum^o consummare David ad loqui verba ista ad Saulem: & dixit Saul: An vox tua ista, fili mi David? Et leuauit Saul vocem suam, & lacrymatus fuit.

18 Et dixit ad David: iustus tu de a me: quia tu p retribuisti me bonitatem: & ego retribuere q malitiam.

19 Et tu annuntiasti r die, f quod fecisti t ad me u bonitatem: quod x clausit me IHVH in manu tua, & non interfecisti me.

20 Et y quia inueniet vir maleuolentem suum & z dimittet eum in via a bona? & IHVH b pacificabit te bonitatem c sub die ista, qua fecisti mihi.

21 Et nunc ecce cognoui quia d regnare regnabis, & e surget in manu tua regnum Israelis.

22 Et nunc iuramento obstrictus esto mihi in IHVH, si excindes semen meum post me: & si f abolebis nomen meum de domo patris mei.

23 Et iuramento obstrictus fuit David Sauli. Et ambulauit Saul ad domum suam: & David, & homines eius ascenderunt super g munitionem.

g antiqui, veteris, vel orientalis, subaudi, hominis, vel temporis.

k in Iudicem k disceptabit, rixabitur l litigium. causam, cō. trouersiam m ut iudicet n sicut circa iuxta o finire, perficere, absol. uere

p rependisti, retulisti, reddidisti mihi bonū sic statim. q malignitatem, malum

r hodie, s quam t mecum u bonum.

sic v. 10. x conclusit, tradidit y quum

z mittet a bonitatis vel boni b retribuere, rependet tibi bonum

c pro d omnino, certissime e stabit, erigetur, stabile erit

f destrues, dissipabis, extirpabis g propugnaculum. Vide cap. 22. v. 4.

COMMENTARIA.

VERS. 1.

NGADDI.] De hoc oppido vide Genes. 14. 7. & Iosue 15. vers. 62.

VERS. 3.

SUPER ABRUPTISSIMAS PETRAS.] Recte & vim vocis, & loci naturam, quam probè perspectam habebat, expressit. Hebr. super facies rupium, acuminum, acierum. Mire illustrat hunc locum Brocardi descriptio: [Montes Engaddi sunt valde alti, mirabilem praeferentes dispositionem: nam habent tam praeceptas rupes casum minitantes in valles subiectas, ut videntibus, & transeuntibus timorem & terrorem incutiant.]

QVAE SOLIS IBICIBVS PERVIÆ SVNT.] vsus est eleganti & genuina paraphrasi. Heb. super facies petrarum hircorum-siluestrium. יְבֵי־חִירָה

Ieghelim, forma masculina, pluraliter tantum occurrit: ajunt esse capream siluestrem, quam ibicem, seu capreolum appellare licebit: quamquam capri genus esse arbitrentur, quod montes, & excelsas rupes & petras scandat, & habitet, quasi dicas Rupricapros. Ab nhy ghalah, scandendo nomen habere docent. rupicapros, seu rupicapras, vel hircos-siluestres, aut Ibices, seu dorcades, exponunt. Lucem huic loco inferunt verba Plinij lib. 8. cap. 53. [sunt caprea, sunt ibices, sunt rupicapra pernecitatis miranda, quanquam onerato capite vastis cornibus, gladiatorumque vaginis in hac se librant, ut tormento aliquo rotati in petras, potissimum è monte aliquo in alium transilire quarentes, atque recussu pernecius, quo libuerit, exultant.] Vide Alianum

Ælianum lib. 14. cap. 16. Quidam reddunt: *versus rupes rupicaprarum*. id est, editissimas præruptissimas, qualibus illud genus animalium delectatur.

VERS. 4. VT PURGARET VENTREM.] Hebr. *ad tegendum pedes*. Vide expositam hanc loquutionem in Iudicum 3. vers. 24.

VERS. 6. POST HÆC PERCVSSIT COR SVVM DAVID.] Hebr. *Et fuit post sic, & percussit cor Davidis eum*. Quidam: *Post hoc reprehendit Davidem cor suum*. Alij: *Sed fuit postmodum, ut percuteret cor Davidis ipsum*, vel *ut afficeret animus Davidis ipsum*. Sic 2 Samuelis, 24. vers. 10. id est, taderet ipsum facti præ conscientia, cuius causam attingit sequenti versu. Morsu conscientie actus est, quod manum suam extenderit in sacram regiam maiestatem. quamvis id instinctu diuino egerit, ut evidens signum regi tyranno exhiberet simplicis & innocentis animi.

VERS. 7. PROPITIUS SIT MIHI DOMINVS.] Hebr. *Profanatio mihi à Iehoua*. Quidam: *Abstine mihi à Iehoua*. Alij: *seruet me Dominus vel nefas mihi à Iehoua*. q. d. Profanus ero Iehouæ si fecero istud. Aut procul à me faciat Iehoua indignum facinus: ne permittat ut id faciam.

QVIA CHRISTVS DOMINI EST.] Id est, vnctus à Deo, & ad regnum assumptus: ac proinde sanctus, & munitus ab omni iniuria, ut supra cap. 12. vers. 5. sic infra vers. 11.

VERS. 8. ET CONFREGIT DAVID VIROS SVOS SERMONIBVS.] Hebr. *Et diffudit David homines suos in verbis*. Ex Hebr. diuersimode alij reddunt: 1. *Et confregit David viros suos verbis*. id est, ægrè ac difficile auocauit eos à sententia irruendi in Saulem. Fregit illorum iram & impetum. 2. *Et auscit David viros suos verbis istis*. id est, abstraxit, depulit. 3. *Et scidit, dirupit, discerpit David viros suos verbis*. hoc est, vi verborum suorum à sententia deterruit. 4. *Et dispescuit homines suos David verbis*. id est, iam ex vtraque parte speluncæ, vbi latebant exurgentes ut in Saulem irruerent, vtrumque repressit.

VERS. 10. QVARE AVDIS VERBA HOMINVM LOQVENTIVM.] Hebr. *Vt quid audies verba hominis, dicendo*. Quidam: *Quare auscultas verbis cuiusquam dicentis*.

VERS. 11. ET COGITAVI VT OCCIDEREM TE.] Hebr. *& dixit ad interficiendum te*. subaudi, animus meus. Alij: *& dixit aliquis, vel quisque ex iis, qui mecum erant, vel impersonaliter, & dictum fuit: & dicebatur*. Quidam: *& fuerunt, qui dicerent, ut te occiderem*. Nonnulli ad Deum referunt: *ecce hoc die viderunt oculi tui, Iehouam tradidisse te hodie in manum meam in ista spelunca, ac si ipse Iehoua dixisset, ut occiderem te*.

SED PEPERCIT TIBI OCVLVS MEVS.] Hebr. non est, *oculus meus*, sed tantum, *& pepercit tibi*, subaudiunt, *oculus meus, vel animus meus*. Plena loquutio legitur Deuteronom. 7. vers. 16. & alibi. Aliqui impersonaliter: *at parcitum est tibi*. Quidam: *sed connixum est super te, à conniundo, & indulgendo, seu miserendo*. Possit referri ad Maluenda, In 1. Samuelis.

Deum: & connixit super te IHVH.

PATER MI.] Notant, hac blanda appellatione Dauidem voluisse permouere Saulem: quia socer affinitate genero, & rex officio popularibus est pater: quò pertinet Saulis responsum, infra v. 17.

QVONIAM NON EST IN MANV MEA MALVM.] id est, nec animo, nec re verso malum aduersum te. Synecdoche. Sic infra cap. 26. 18.

SICVT IN PROVERBIO ANTIQVO DICTVR, AB IMPIIS, &c.] Multifariam hunc versum ex Hebr. transferunt & explanant: 1. *Quemadmodum dicit prouerbium antiqui hominis, seu autoris: Ab impiis egredietur impietas; & manus mea non erit in te*. id est, ab impiis egredi solet impietas, quemadmodum veteri prouerbio dicitur: q. d. suo se gladio iugulabunt impij, committent aliquid, ob quod peribunt: ac si dicat, Tu tibi tandem eris causa interitus, nisi resipueris. Vel, scio impios impiè acturos: q. d. tamen si sciam te improbum esse, & impie agere, non tamen tibi manus violentas inferam. 2. *Sicut dicitur prouerbio veteri. Ab improbis, seu inquietis, turbatoribus, seditiosis*, id enim vox רשעים *reschaghim* significat, *profiscitur improbitas, inquietudo, turbatio, motus, seditio*. id enim propriè est רשע *reschagh*. Vult David ista prouerbiali sententia se expurgare à suspitione & nota seditionis, quod à seditiosis, irrequietis, & maleferiatis hominibus excitentur seditiones & motus: se verò non esse talem, qui se Regi opponat. 3. Quidam hoc prouerbium referunt ad illud vers. 10. *Quare audis verba hominum loquentium, &c.* sicut dicit vetus prouerbium, *Ab improbis exhibit improbitas*. q. d. improbi, non nisi improba loquuntur. 4. *Quemadmodum dicit quisque sententiam illam antiqui, vel sicut dicitur sententia illa antiquorum. Ab improbis prodeat improbitas: at manus mea non erit contra te*. q. d. tam immane facinus trucidandi regis sui patretur ab impio quouis & sacrilego, non à me. Vide Erasmus Chiliade 1. Centuria 9. Adagio 26.

CANEM MORTVVM PERSEQVERIS, ET PVLICEM VNVM.] Exponunt, quasi dicat, facis, quod est tanto rege indignum, dum me tenuissimum, infirmum, & infirmissimum tantis copiis persequeris. Hyperboles sunt per comparationem dictæ.

QVÆ FECERIS MIHI BONA.] Hebr. *quam fecisti mecum bonitatem*. Quidam: *te afficere me bono*. Alij: *quanta bonitate sis me prosequutus*. Nonnulli: *quantum feceris mecum bonum* id est, quantum beneficium in me contuleris. nimirum seruata mihi vita, quam facile potuisses auferre. Mox seipsum explicat.

DIMITTIT EVM IN VIA BONA.] Quidam exponunt; *Saluum & incolumem sine villo damno, ac malo*: Alij: *Cum beneficio*?

PRO EO, QVOD HODIE OPERATVS ES IN ME.] Hebr. *pro die ista, quam fecisti mihi*. Quidam: *pro hoc die, in quo fecisti mihi bonum*. id est, pro beneficio, quod contulisti mihi hodie. Alij: *pro hodierno die, quod fecisti mihi*.

Ili seu

VERS. 12.

VERS. 14.

VERS. 15.

VERS. 19.

VERS. 20.

seu pro eo, quod fecisti mihi hodie. Traiectio, vt Genes. 5. vers. 29.

VERS. 22.

IVRA MIHI IN DOMINO, NE DELEAS, &c.] Hebr. Et nunc iura mihi in IHVH, si exscindes, &c. Quidam: Nunc, inquam, iura mihi per Iehouam, dira tibi imprecans, si exscideris semen meum, &c. Notant esse eclipsin,

seu aposiopesis, de qua Genes. 14. v. 23.

ASCENDERUNT AD TVTIORA LOCA.] VERS. 23.

quidam: in arcem. in quam scilicet recipere se solebant. Alij: ad propugnaculum quoddam. id est, nondum plane adductus est, vt se fidei Saulis deinceps committeret: sed ad munita loca se recepit.

CAPVT VIGESIMVM-QVINTVM.

Mortuus Samuel plangitur: David Nabal, victum neganti, mortem minatus, egregia Abigail oratione placatur, quam mortuo Nabal in connubium accipit simul & Achinoen, Saul verò filiam Michol Phalti tradit.

Vulg.

Malu.

Eccli. 46.
d. 23.
Infra 20.
2. 3.

I Mortuus est autem Samuel, & congregatus est vniversus Israel, & planxerunt eum, & sepelierunt eum in domo sua in Ramatha. Consurgensque David descendit in desertum Pharan.

2 Erat autem vir quispiam in solitudine Maon, & possessio eius in Carmelo, & homo ille magnus nimis: erantque ei oves tria millia, & mille caprae: & accidit vt tonderetur grex eius in Carmelo,

3 Nomen autem viri illius erat Nabal: & nomen vxoris eius Abigail: eratque mulier illa prudentissima & speciosa: porro vir eius durus, & pessimus, & malitiosus: erat autem de genere Caleb.

4 Cum ergo audisset David in deserto quod tonderet Nabal gregem suum,

5 Misit decem iuvenes, & dixit eis: Ascendite in Carmelum, & venietis ad Nabal, & salutabitis eum ex nomine meo pacifice.

6 Et dicetis: Sit fratribus meis, & tibi pax, & domui tuae pax, & omnibus, quacumque habes, sit pax.

7 Audiui quod tonderent pastores tui, qui erant nobiscum in deserto: numquam eis molesti fuimus, nec aliquando defuit quidquam eis de grege, omni tempore quo fuerunt nobiscum in Carmelo.

8 Interroga pueros tuos, & indicabunt tibi. Nunc ergo inueniant pueri tui gratiam in oculis tuis: in die enim bona venimus. quodcumque inuenerit manus tua, da seruis tuis, & filio tuo David.

9 Cumque venissent pueri David, lo-

I T mortuus fuit Semuel: & collecti fuerunt omnis Israel, & celebrauerunt planctum ei: & sepeliuerunt eum in domo sua in Ramah: Et surrexit David & descendit ad desertum Pharan.

2 Et vir in Maghon, & factura eius in Carmel: & vir grandis valde: & ei ^b ovis ^c res millium, & mille caprae: & fuit in ^d vellere ^e ouem suam in Carmel:

3 Et nomen viri Nabal, & nomen vxoris eius Abigail: & vira bona intellectus, & pulchra ^f lineamenti: & vir ^g perplexus. & malus ludicrorum: & ipse calibbita.

4 Et audiuit David in deserto, qui ^h vellens Nabal ouem suam:

5 Et misit David decem ⁱ excussos: & dixit David excussis: Ascendite in Carmel, & venietis ad Nabal: & postulabitis ei in nomine meo ^k paci.

6 Et dicetis sic ^l viuenti: Et tu pax, & domus tua pax, & omne, quod tibi pax.

7 Et nunc audiui quia ^m vulsores tibi: nunc pastores, qui tibi, fuerunt nobiscum, non ⁿ ignominia affecimus eos: & non ^o visitatum fuit eis ^p aliquid, omnibus diebus ^q esse eos in Carmel.

8 Postula ^r excussos tuos, & annuntiabunt tibi: & inuenerunt excussi gratiam in oculis tuis, quia super diem bonam venimus: da obsecro, quod in veniet manus tua, seruis tuis, & filio tuo Davidi.

9 Et venerunt pueri Davidis, & lo-

planxerunt eum. Vide Genes. 23. 2

^b grex, pecus, oves
^c ternarius
^d auellere, tondere. Vide Genes. 38. 13.

^e gregem, pecus, oves suas. sic v. 4. ^f forma, de lineationis
^g durus, difficilis, rigidus, intricatus, pertinax, morosus

^h deglubēs, rondens
ⁱ pueros. sic mox.

^k ad pacem, de pace, pro pace.

^l viuo, incolumi

^m vellentēs, deglubētes, rondentes, sic v. 11.

ⁿ pudore, probro, iniuria

^o de visitatū, derecenstū, denumeratum fuit, desideratū fuit, defuit. sic v. 11.

^p quidquam
^q essendi, existēdi eorum

^r pueros, famulos, ministros. sic statim, & v. 9. 12.

cuti sunt ad Nabal omnia verba hæc ex nomine David: & siluerunt.

10 Respondens autem Nabal pueris David, ait: Quis est David? & quis est filius Isai? hodie increuerunt serui qui fugiunt dominos suos.

11 Tollam ergo panes meos, & aquas meas, & carnes pecorum, quæ occidi tonsoribus meis, & dabo viris quos nescio unde sint?

12 Regressi sunt itaque pueri David per viam suam, & reuersi venerunt, & nuntiauerunt ei omnia verba quæ dixerat.

13 Tunc ait David pueris suis: Accingatur unusquisque gladio suo. accincti sunt singuli gladiis suis, accinctusque est & David ense suo: & secuti sunt David quasi quadringenti viri: porro ducenti remanserunt ad sarcinas,

14 Abigail autem uxori Nabal nuntiavit unus de pueris suis, dicens: Ecce David misit nuntios de deserto, ut benedicerent domino nostro: & auersatus est eos.

15 Homines isti, boni satis fuerunt nobis, & non molesti: nec quidquam aliquando periit omni tempore, quo fuimus conuersati cum eis in deserto:

16 Pro muro erant nobis tam in nocte quam in die, omnibus diebus quibus pauiimus apud eos greges.

17 Quam ob rem considera, & cogita quid facias: quoniam completa est malitia aduersum virum tuum, & aduersum domum tuam, & ipse est filius Belial, ita ut nemo possit ei loqui.

18 Festinauit igitur Abigail, & tulit ducentos panes, & duos vtres vini, & quinque arietes coctos, & quinque sata polenta, & centum ligaturas vnae passæ, & ducentas massas caricarum, & posuit super asinos:

19 Dixitque pueris suis: Præcedite me: ecce ego post tergum sequar vos: viro autem suo Nabal non indicauit.

20 Cum ergo ascendisset asinum, & descenderet ad radices montis, David & viri eius descendebant in occursum eius: quibus & illa occurrit.

21 Et ait David: Verè frustra seruaui omnia quæ huius erant in deserto, & Maluenda, In I. Samuelis.

quiti-fuerunt ad Nabal secundum omnia verba ista, in nomine Davidis: & ^fpausauerunt.

10 Et respondit Nabal ad seruos Davidis, & dixit: Quis David, & quis filius Isai? ^tdie multiplicati-fuerunt serui, rumpere-se-facientes vir de faciebus ^usustentatorum suorum.

11 Et accipiam panem meum, & aquas meas, & ^xmaetationem meam, quam ^ymaetaui vultoribus meis, & dabo hominibus, quos non cognoui ^zvbi de isto ij?

12 Et verterunt excussi Davidis viæ suæ & reuersi fuerunt, & venerunt, & annuntiauerunt ei secundum omnia verba ista.

13 Et dixit David hominibus suis: Accingite vir gladium suum. Et accinxerunt vir gladium suum: & accinxit etiam David gladium suum: & ascenderunt post Davidem sicut quatuorcenti vir: & ducenti asederunt super vasa.

14 Et Abighaili viræ Nabal annuntiavit be excussus vnus de excussis, ad dicere: Ecce misit David ^cnuntios de deserto ad benedicere ^dsustentores nostros: & in ^evolauit in eis.

15 Et homines boni nobis valde, & non ^fignominia affecti-fuimus, & non ^gvisitauimus ^haliquid omnibus diebus ⁱambulare-nos-fecimus ad eos, in esse nos in agro.

16 Murus fuerunt super nos etiam nocte, etiam ^ldie: omnibus diebus esse nos cum eis pascentes ^mouem.

17 Et nunc cognosce, & vide, quid facies, quia ⁿconsumata fuit ^omalitia ad sustentatores nostros, & super omnem domum ^psuam: & ipse filius ^qbelial de loqui ad eum.

18 Et festinauit Abighail, & accepit ducentos panem & duos ^rvtres vini, & quinque ^sovem factas, & quinque sata ^ttorrefacti, & centum ^uflaccidos, & ducentas palathas-caricarum: & posuit super asinos.

19 Et dixit excussis suis: Transite ^xfaciebus meis, ecce ego post vos venies. Et viro suo Nabal non annuntiauit.

20 Et erit ipsa ^yvehens super asinum, & descendens in absconsione montis: & ecce David & homines eius descendentes ^zoccursum eius, & incurrit ad eos.

21 Et David Dixit: Profecto ^afalsitati obseruaui omne quod isti in deserto:

^f quieuerunt, tacuerunt

^t hodie

^u domino-rum, herorū, columinum, sic v. 17. ^x maetatas-carnes ^y iugulaui ^z vndenam ipsi?

^a manserunt, confederunt ad instrumenta, suppellectilem, impedimenta, sarcinas. ^b puer, famulus, minister. sic mox; & v. 19, 25, 27.

^c legatos: sic v. 42.

^d ut v. 10. 17.

^e irruit, in- vectus est in eos. vel auersatus est. abegit eos,

^f pudore, probro, iniuriâ

^g requisuimus, desiderauimus, defuit

^h quidquam ⁱ quibus

^k circa ^l die-conti- nuo

^m gregem, pecus, oues ⁿ definitum est

^o malum ad- uersus do- minos

^p eius ^q Vide Deu- teronom. 13. vers. 13.

^r lagenas, amphoras, hydrias. Vid. cap. 1. v. 24.

^s arietes pecudes

^t Vide Leuit. 23. v. 14.

^u exsiccatos, aridos ^x ad facies meas, ante me

^y equitans, insidens

^z in occursum ^a ad falsitatem

non periit quidquam de cunctis quæ ad eum pertinebant: & reddidit mihi malum pro bono.

22 Hæc faciat Deus inimicis David, & hæc addat, si reliquero de omnibus quæ ad ipsum pertinent, usque manè, mingentem ad parietem.

23 Cum autem vidisset Abigail David, festinavit, & descendit de asino, & procidit coram David super faciem suam, & adoravit super terram,

24 Et cecidit ad pedes eius, & dixit: In me sit, domine mi, hæc iniquitas: loquatur, obsecro, ancilla tua in auribus tuis: & audi verba famule tuæ.

25 Ne ponat, oro, dominus meus rex cor suum super virum istum iniquum Nabal: quoniam secundum nomen suum stultus est, & stultitia est cum eo: ego autem ancilla tua non vidi pueros tuos, domine mi, quos misisti.

26 Nunc ergo domine mi, vivit Dominus, & vivit anima tua, qui prohibuit te ne venires in sanguinem, & salvavit manum tuam tibi: & nunc fiant sicut Nabal inimici tui, & qui quærunt Domino meo malum.

27 Quapropter suscipe benedictionem hanc, quam attulit ancilla tua tibi domino meo: & da pueris qui sequuntur te dominum meum.

28 Aufer iniquitatem famule tuæ: faciens enim faciet Dominus tibi domino meo domum fidelem, quia prælia Domini, domine mi, tu præliaris: malitia ergo non inveniatur in te omnibus diebus vitæ tuæ.

29 Si enim surrexerit aliquando homo persequens te, & quærens animam tuam erit anima domini mei custodita quasi in fasciculo viventium, apud Dominum Deum tuum: porro inimicorum tuorum anima rotabitur, quasi in impetu & circulo fundæ.

30 Cum ergo fecerit Dominus tibi domino meo omnia quæ locutus est bona de te, & constituerit te ducem super Israel,

31 Non erit tibi hoc in singultum, & in scrupulum cordis domino meo, quod effuderis sanguinem innoxium, aut ipse te ultus fueris: & cum benefecerit Dominus domino meo, recordaberis ancillæ tuæ.

ferro: & non^b visitatum fuit de omni, quod ei^c aliquid: & revertere fecit mihi malum^d sub bono.

22 Sic faciet ELOHIM maleuolentibus Davidis, & sic addet, si relinquam de omni, quod ei, usque ad lucem^e mane, mingentem in^f pariete.

23 Et vidit Abigail Davidem, & festinavit, & descendit de super asinum; & cecidit^g naribus Davidis super facies suas, & procumbere se fecit terram.

24 Et cecidit super pedes eius, & dixit: In me, ego, ^h sustentator mi, ⁱ prauitas: & loquetur, obsecro, ancilla tua in auribus tuis: & audi verba ancillæ tuæ.

25 Non, obsecro, ponet sustentator meus ad cor suum ad virum^k Belijaghal istum, super Nabal, quia^l secundum nomen eius, sic ipse: Nabal nomen eius, & fatuitas cum eo: & ego ancilla tua non vidi excussos sustentatoris mei, quos misisti.

26 Et nunc, sustentator mi, ^m vivens IHVH, & vivens anima tua, quiⁿ minuit te IHVH^o de venire in sanguinibus: & ^p saluare^q manum tuam tibi: & nunc erunt sicut Nabal maleuolentes tui, & quærentes ad^r sustentatorem meum, malum.

27 Et nunc^s benedictio ista, quam venire fecit famula tua^t sustentatori meo: & dabitur excussis ambulare se facientibus^u in pedibus sustentatoris mei.

28^x Leua, obsecro, ^y transgressioni ancillæ tuæ, quia facere faciet IHVH sustentatori meo domum^z fidelem, quia^a cæssiones IHVH sustentator meus^b cæcidit: &^c malitia non inuenta fuit in te de diebus tuis.

29 Et surrexit homo ad persequi te, & ad quærens animam tuam: & erit anima sustentatoris mei conclusa in colligatura^d viventium^e ad IHVH ELOHIM tuum: & animam maleuolentium tuorum^f fundibulabit eam in medio^g volæ fundæ.

30 Et erit, ^h quia faciet IHVH sustentatori meo secundum omne, quod loquutus fuit bonum super te & præcepitⁱ te^k ductori super Israël.

31 Et non erit istud tibi luxationi, & ^l impactioni cordis^m sustentatori meo, ad effundere sanguinemⁿ gratis, & ad^o saluare sustentatorem meum sibi: & benefaciet IHVH sustentatori meo, & recordaberis ancillam tuam.

b ut vers. 7.
c quidquam
d pro
e diluculi,
marutam
f muro
g dativus.
ad nares
h columen
here, domi-
ne. sic v. 25.
26.
i curvitas,
distortio,
peruersitas.
k nequitia,
nequissimū
ut v. 17.
l sicut
m vivus, ut
vivit, sic
statim.
n inhibuit,
prohibuit
cohibuit, re-
mouit, sub-
traxit. Vide
Genes. 30.
v. 2 sic infra
v. 34.
o ne in eas
cædes. sic
v. 31.
p servabit:
opitulabitur
q manus tua
r ut v. 24.
s munus, do-
num
t ut v. 24.
sic statim, &
v. 28. 29. 30.
u ad vestigia
x Parce, cō-
dona
y prævarica-
tioni, defe-
ctioni, re-
bellioni.
z creditam,
firmam, sta-
bilem, con-
stantem
a bella, præ-
lia, pugnas
b bellavit,
pugnaui,
præliatus-
est.
c maligni-
tas, malum
d vitarum
e apud, cum
f funda-tor-
quebit, ia-
ciet, jacula-
bitur
g cavitatis,
curvatis,
palme; plan-
te, sedis
h quum
i tibi
k in ducto-
rem, ducem,
ut e. 9. v. 16.
l offendicu-
lo, scandalo,
illisioni
m domino,
hero. sic sta-
tim.
n frustra, si-
ne causa,
immerito
o opitulati.
sic vers. 16.
& 31.

32 Et

32 Et ait David ad Abigail: Benedictus Dominus Deus Israel, qui misit hodie te in occursum meum, & benedictum eloquium tuum.

33 Et benedicta tu, quæ prohibuisti me hodie ne irem ad sanguinem, & ulciscerer me manu mea:

34 Alioquin viuit Dominus Deus Israel, qui prohibuit me ne malum facerem tibi: nisi citò venisses in occursum mihi, non remansisset Nabal vsque ad lucem matutinam: mingens ad parietem.

35 Suscepit ergo David de manu eius omnia quæ attulerat ei, dixitque ei: Vade pacifice in domum tuam, ecce audiui vocem tuam, & honoravi faciem tuam.

36 Venit autem Abigail ad Nabal: & ecce erat ei conuiuium in domo eius, quasi conuiuium regis, & cor Nabal iucundum: erat enim ebrius nimis: & non indicauit ei verbum pusillum aut grande vsque manè.

37 Diluculo autem cum digessisset vinum Nabal, indicauit ei uxor sua verba hæc, & emortuum est cor eius intrinsecus, & factus est quasi lapis.

38 Cumque pertransissent decem dies, percussit Dominus Nabal, & mortuus est.

39 Quod cum audisset David mortuum Nabal, ait: Benedictus Dominus, qui iudicauit causam opprobrij mei de manu Nabal, & seruum suum custodiuit à malo, & malitiam Nabal reddidit Dominus in caput eius. Misit ergo David, & locutus est ad Abigail, ut sumeret eam sibi in uxorem.

40 Et venerunt pueri David ad Abigail in Carmelum, & locuti sunt ad eam, dicentes: David misit nos ad te, ut accipiat te sibi in uxorem.

41 Quæ consurgens adorauit prona in terram, & ait: Ecce famula tua sit in ancillam, ut lauet pedes seruorum domini mei.

42 Et festinauit, & surrexit Abigail, & ascendit super asinum, & quinque puella ierunt cum ea, pedisequæ eius, & secuta est nuntios David, & facta est illi uxor.

43 Sed & Achinoam accepit David de Iezrael: & fuit utraque uxor eius.

44 Saul autem dedit Michol filiam suam, uxorem David, Phalti filio Lais, qui erat de Gallim.

32 Et dixit David Abighail: Benedictus IHVH ELOHIM Israël, qui misit te die ista in occursum meo.

33 Et benedictus gustus tuus, & benedicta tu, quæ coerxisti me die ista de venire in sanguinibus, & saluare manum meam mihi.

34 Et veruntamen viuens IHVH ELOHIM Israël, qui minuit me de malefacere y ad te, quia z si non festinauisti, & venisti in occursum meo, quia si superrelictus fuit Nabali vsque ad lucem mane mingens in pariete.

35 Et accepit David de manu eius, quod venire fecit ei, & ei dixit: Ascende paci domui tuæ: vide, audiui in voce tua, & leuavi facies tuas.

36 Et venit Abighail ad Nabal, & ecce ei conuiuium in domo eius, sicut conuiuium regis: & cor Nabal bonum super eum: & ipse ebrius vsque ad valde: & non annuntiavit ei verbum paruum & grande vsque ad lucem mane.

37 Et fuit in mane in exire vinum de Nabal: & annuntiavit ei uira eius. verba ista; & mortuum fuit cor eius in intimo eius: & ipse fuit lapidi.

38 Et secundum decem dierum, & consternauit IHVH NABALEM; & mortuus fuit.

39 Et audiuit David, quia mortuus fuit Nabal, & dixit: Benedictus, qui litigauit litem probri mei de manu Nabal; & seruum suum prohibuit de malo: & malum Nabalis reuertere fecit IHVH in capite eius. Et misit David, & loquutus fuit in Abighaile, ad accipere eam sibi viræ.

40 Et venerunt serui Davidis ad Abighailem in carmel: & loquuti fuerunt ad eam ad dicere: David misit nos ad te, ad accipere te sibi, viræ.

41 Et surrexit, & procumbere se fecit nares in terram, & dixit: Ecce ancilla tua, famulæ ad abluere pedes seruorum sustentatoris mei.

42 Et festinauit, & surrexit Abighail, & vecta fuit super asinū, & quinque excussæ eius ambulantes pedibus eius: & ambulauit post nuntios Davidis: & fuit ei, viræ.

43 Et Achinogham accepit David de Iezreghel: & fuerunt etiam duæ ex ei, mulieribus.

44 Et Saul dedit Michal filiam suam, uiram David, Phalti filio Lais, qui de Gallim.

p laudandus, prædicandus, celebrandus q in occursum meum vel mihi

r prohibuisti, cohibuisti, conclusuisti, detinuisti s vide v. 26. t certe profecto

u viuus, vt uiuit x vt v. 26. y te. vel tibi z nisi

a in occursum meum, vel mihi b diluculo, matutam. sic

vers. 36. c Davidi d ad pacem, cum pace, incolumis e auscultauit, acquieui fiucundum, lætum, exhilaratum

g quum crapulam edormisset. Metonymia. h in lapide. i sicut, quasi decas, denarium k prostrauit cecidit, impulit. l egit causam

m Vide Genes. 34. v. 14. n subtraxit, derinuit, cohibuit

o in uiram, in uxorem. sic v. 40, 41.

p infamulam q domini, heri r equitauit, infedit s puera, puella t ad vestigia eius, comitantes, sequentes eam: u ambæ ipse x in mulieres

C O M M E N T A R I A.

VERS. 1.

ORTVVS EST AVTEM SAMUEL, &c.] Iosephus: In idem tempus mors Samuelis propheta incidit, viri, qui suo merito in maximo semper apud Hebræos pretio fuerat: illustreque virtutis ipsius ac sua obseruantia populus testimonium edidit, dum defuncti exequias, & sepulturam magnifico sumptu concelebrat; & postquam iusta exoluit, in Ramatha patria sepulto luctum in longum tempus prorogat: non quasi in publico mœrore, sed quasi ad unumquemvis propriè hæc orbitas pertineret: fuerat enim vir ad omnem iustitiam ac bonitatem à natura compositus, & ob has virtutes Deo longe acceptissimus. Præfuit populo post Helis pontificis obitum primum solus annis duodecim, deinde Saule regnante annis decem & octo: cuius extremi dies in hæc, ut dixi, tempora inciderunt.] Eius mors maximo Dauidi fuit incommodo, nam eius consilio, subsidiisque fretus, commodius in regno versabatur.

ET PLANXERVNT EVM.] Hispanicus Interpres: *y endecharon lo*, id est, *hizieron le sus exequias solemnes*. Hæc enim est vis verbi *פסד Saphad*, ut annotauimus in Genes. 23. 2. sic infra cap. 28. v. 3. quo tempore ad fines regni se recepit Dauid, & à Saulis persecutione aliquantisper respirauit, populo in exequiis Samuelis occupato.

DESCENDIT IN DESERTVM PHARAN.] Nimirum ad meridianos terminos regni, & tribus Iudæ. Vide de Pharan Genes. 14. vers. 6.

VERS. 2.

IN SOLITVDINE MAON.] de hoc loco egimus plenius in Iosue 15. v. 55.

ET POSSESSIO EIVS IN CARMELO.] Heb. & opus eius in Carmelo. Quidam: & opes eius erant in Carmelo. Hebræi notant hoc nomine *מגפס Maghaseb*, significari peculium, seu greges: in quibus versabatur tunc totum fere opus hominis: vel sic opes dicantur, eo quod operâ & laboribus parentur. Aliqui: & factura, vel: factum eius in Carmelo, id est, substantia, quam comparauerat in Carmelo. Hispanicè repræsentamus propriè Hebraïsmum: *y su hazienda en el Carmelo*. Qua voce & opus, & opes significamus.

IN CARMELO.] Longe diuersus Carmelus hic à celebri Carmelo monte ad mare mediterraneum, Eliæ incolatu, atque multis aliis nominibus claro: De utroque egimus iam, de illo maritimo, Iosue 12. v. 22. de isto nostro Iosue 15. v. 55. ille fuit in tribu Aser, Iosue 19. v. 36. iste vero in tribus Iudæ montanis, Iosue 15. v. 55. Obiter hîc corrigendus Iacobus Vitriacus Historiæ Ierosolymitanæ cap. 52. vbi scribit: [Est autem alius Carmelus trans Iordanem, iuxta desertum solitudinis, in quo latuit Dauid fugiens à facie Saul ubi erat habitatio Nabal viri stulti. Hic autem, in quo conuersatus est Elias, situs est in maritimis, distans ab Achone quatuor milliaribus.] Illud

trans Iordanem expungendum omnino: nam error est vel auctoris, vel descriptoris.

MAGNVS NIMIS.] Exponunt, id est, diffissimus & potentissimus.

ABIGAIL.] vel אביגיל Abigajil. Interpretari licet, Patris gaudium, seu exultationem: vel, amoris-tripudium.

VERS. 3.

PRVDENTISSIMA.] Heb. bona ingenij, intellectus, intelligentia, industria, prudentia, solertia, attentionis. Hæc enim omnia complectitur vox *שכל Secel*. Quidam reddunt: boni ingenij; alij: præstante mente. Nonnulli: claro ingenio. Nec desunt qui: bona secundationis, successus, id est, mulier optimæ secundationis, vel boni successus, gnaua, industria, cui omnia ex voto perbellè succederent. Aliqui: bona calliditate, id est, astuta & sagax.

ET SPECIOSA.] Heb. & pulchra, decora, lineamenti, forma, speciei, delineationis, definitionis. Hispanicè, *hermosa acabada*. Idem de Rachelè dicitur Genes. 29. v. 17.

ET PESSIMVS, ET MALITOSVS.] Heb. & malus operibus. De voce *מגללים Maglaim*, vide Deuteron. 28. v. 20. & Iudicum 2. v. 19. Variè hîc reddunt: & malus moribus, actionibus, inuentionibus, studiis, consiliis, exercitiis, moliminibus, conatibus. Quidam: malis studiis, præditus.

ERAT AVTEM DE GENERE CALEB.] Heb. & ipse Calibbi, seu Calibbita. Plerique cum Chaldæo, & Nostro exponunt dictum Nabal Calibbitam, quod esset de stirpe & genere inclyti illius Caleb filij Iephuneh. Alij vocatum Calibbitam, volunt à regione Caleb cuius fit mentio infra cap. 30. vers. 14. quod eam forsan, vel possederit, vel incoluerit. LXX. à *כלב Cheleb*, canis, deducentes, dixerunt: & homo cynicus, seu caninus, id est, impudentissimus. Aliqui quod in quibusdam exemplaribus Hebraicis scribatur cum *vau* extrema littera, legunt, *כלבי Celibbo*, sicut cor eius, q. d. erat malus operibus, sicut cor eius, hoc est animo & actionibus erat perditissimus: praua, quæ corde conceperat, opere exequabatur. Verum meliora exemplaria *iod* quod in *vau* protractum fuerat pristinae formæ restituunt. Aliqui volunt *iod*, in *vau* degenerasse, ob aliquod mysterium: forte, ut indicaretur, impium hunc Nabalem, à Sanctissimis Calebi parentis moribus plurimum degenerasse.

ET SALVTABITIS EVM EX NOMINE MEO PACIFICE.] Heb. & petetis ei in nomine meo ad pacem. Quidam: & optabitis ei in nomine meo ad pacem, id est, optate, seu quærite, siue dicite illi verbis meis salutem. Alij: & interrogabitis eum nomine meo de pace, id est, de salute, incolumitate, prosperitate. Nonnulli: & precabimini ei in nomine meo pacem, seu felicitatem.

VERS. 5.

ET DICETIS, SIT FRATRIEVS MEIS, &c.] Hebræa nos verbatim reddidimus, alij diuersimode

VERS. 6.

simode & interpungunt & exponunt: 1. *& dicetis: Sic vinenti: & tu saluus, domusque tua salua, & omne, quod est tibi, sit saluum.* Id est, ita tibi viuo, siue vinenti proximo anno contingat, nempe, vt incolumis tondeas oues: hisque saluus tu, & familia tua; quidquid præterea tuum est, sit saluum. Hispanicè: *Plegue à Dios que de oy en vn año podais hazer otro tanto.* Alij: *sic tibi accidat, quandiu vixeris*, nempe, vt sis saluus tu, & familia tua, &c. Aut: *Tale bonum sit tibi in vita tua*, id est, his opibus abundes quandiu vixeris. 2. *Et dicetis sic viuo, vel diniti: Et tu pax, &c.* q. d. Sic dicite Nabali homini viuo, benè habenti, & opulento, &c. 3. *Et dicetis sic: Ad vitam: & tu pax, &c.* id est, sic viuas, vt tibi, & tuis omnibus sit pax, &c. vel. Ad multos annos viuas, & tu saluus sis, &c. 4. *Dicetisque: Vitam, pacem, & incolumitatem optamus, & tibi, & domui tue, & omnibus, quæ habes.* 5. *Ac ita dicetis ei, vinenti, vel si incolumis est: Et tu pace, & domus tua pace, & quidquid est tibi pace fruitor, q. d. Pace iam & prosperitate fruente, meo nomine, eius continuationem precamini.* שָׁלוֹם *Schalom* hîc plerique Hebræorum, & nostrorum pro adiectiuo sumunt: *& tu pacificus, saluus, incolumis, & domus tua pacifica, salua, &c.* Maiorem vim substantiuum habet: *Et tu pax, salus, incolumitas, prosperitas: & domus tua pax, &c.* q. d. te magnopete saluum, & incolumem opto, cum tota familia & omnibus, quæ ad te pertinent.

VERS. 8.

NUNC ERGO INVENIANT PVERI GRATIAM IN OCULIS TVIS.] Heb. per præteritum: *& inuenerunt pueri gratiam in oculis tuis*, id est, nos nuntij, & serui Dauidis. Præteritum indicat magnam certitudinem obtinendi beneficij, q. d. tantam spem in tua benignitate posuimus, vt nos existimemus iam gratiam apud te consequutos. Alij: *vt inueniant pueri gratiam, &c.*

IN DIE ENIM BONA VENIMVS.] Heb. *quia super diem bonum venimus.* Quidam: *quandoquidem opportuno tempore venimus.* Alij: *quandoquidem die lato, hilari, venimus.* quo prouentus tuos è gregibus recipis: & æquum est ex lege Deuteronom. 15. v. 7. vt ex tua abundantia aliquid cum fratribus egen- tibus communices. Aliqui notant, morem fuisse veterum, vt cum tonderent oues, solemne instituerent conuiuium, & amicos ad illud inuitarent: vocabantque illum bonum diem, id est, festum, & solemnem, è vers. 11. In voce בָּנוּ *Banu*, *venimus*, notant deficere Aleph radicale: quod non aliud indicare videtur, nisi, quod nuntij vacui, & re infecta remissi fuerint.

SERVIS TVIS, ET FILIO TVO DAVID.] Id est, qui vt ex animo sumus, ita etiam factis seruorum officium præstitimus apud seruos tuos: & Dauid officium filij.

VERS. 9.

ET SILVERVNT.] Heb. *& quieverunt, vel conquierunt.* Explicant, id est, desierunt loqui, tacuerunt. Sic Virgilius 3. Æneidos: *Conticuit tandem, factoque hîc sine quieuit.* Alij: *conquierunt*, à labore itineris, quod essent fatigati. Quidam: *& quiete se conti-*

nuerunt, id est, patienter & sedatè Nabalem inuehentem in se, & in Dauidem ducem suum, ad finem vsque audierunt.

QUI FUGIUNT DOMINOS SVOS.] Diuersimodè alij Hebræa conuertunt. 1. *euellentes-se, vel diuidentes-se vir, singuli, à facie dominorum suorum.* 2. *abrupunt se, quisque à facie sustentatoris sui.* 3. *qui erumpentes deficiunt, quisque à domino suo*, id est, qui perrumpunt officij sui fines, & in dominos uos iustos perfidè inuehuntur: denique tanquam si fluenta retroproperarent: ita contra ius naturæ veniunt aduersantes magistratui suo: sumpta metaphora ab exundatibus fluminibus: sed aptius sumetur ab Irruptoribus, effractoribus, violentis, latronibus, grassatoribus, qui leges & iura præfractâ audaciâ perrumpunt.

REGRESSI ITAQVE PVERI DAVID PER VIAM SVAM.] Heb. *& conuerterunt se pueri Dauidis in viam suam*, modeste & quiete, vt supra vers. 9.

VT BENEDICERENT DOMINO NOSTRO.] Heb. *ad benedicendum sustentatores nostros*, id est, ad salutandum dominos nostros vt Genes. 47. v. 1. sic pluraliter de vno Nabale loquitur honoris causa, vel certè inclusit etiam ipsam Abighailem.

ET AVERSATVS EST EOS.] Quidam reddunt: *& fecit volare eos*, id est expulit, abegit eos leues & celeres tanquam aues expullas, quam celerrimè iussit eos abire. Sed melius: *& inuolauit in eos*, inuectus est more auium rapacium.

OMNI TEMPORE, QVO FVIMVS CONVERSATI CVM EIS IN DESERTO.] Heb. *omnibus diebus, quibus ambulauimus cum eis in existendo nos in agro.* Propius: *omnibus diebus ambulauimus impulsî, vel ambulare-nos-fecimus, aut indefinenter ambulauimus ad, apud, eos, in esse nos, vel nostro in agro.* Quidam: *quibuscunque diebus itauimus cum eis, dum essemus in agro.*

QVONIAM COMPLETA EST MALITIA ADVERSVS VIRVM TVVM.] Heb. quidam reddunt: *quia decretum, determinatum, definitum est malum, seu decreta est infelicitas, aduersus herum nostrum*, id est, certissime veniet, q. d. actum est de hero nostro, & eius familia. Alij: *nam malum plene conceptum est contra herum nostrum.* Videlicet illud malum, de quo infra vers. 22.

ET IPSE EST FILIVS BELIAL, ITA VT NEMO POSSIT EI LOQVI.] Heb. *& ipse filius belijahal à loquendo ad eum.* Quidam: *quum ipse sit improbius, quam vt possit quisquam eum loqui*, id est, quam vt loqui quis possit cum eo de hac re. Alij: *quum sit filius improbitatis magis, quam vt liceat eum alloqui.* Aliqui: *& ipse perditus homo est, nec sana ratione præditus, ita vt nemo cum illo vel loqui audeat.* Nonnulli: *& ipse filius sine profectu præ loqui ad eum*, id circo rem totam ad te detuli. Sic infra v. 25.

FESTINAVIT IGITVR ABIGAIL.] In voce Abighail. Heb. primùm iod protractum est in *van*, Aboghail, non sanè sine mysterio, vt reor, ad indicandam magnam Abighailis celeritatem

VERS. 10.

VERS. 11.

VERS. 14.

VERS. 15.

VERS. 17.

VERS. 18.

celeritatem & prudentiam, ad auertendum domus suæ excidium.

ET QVINQUE ARIETES COCTOS.] Heb. *quinque oves factas*, id est, paratas, coctas, vt Genes. 18. v. 7. In voce *עשוות* *Ghasuoth* deficit Iod, pro *עשויות* *Ghasuioth*, forasle vt indicetur pecudes raptim & summa celeritate, vtcunque paratas.

QVINQUE SACCÆ.] de voce *סאה* *Seah* differuimus in Genes. 18. v. 6.

POLENTÆ.] *קלי* *Kali*, propriè *tofti*, vel *torrefacti*. Quidam: *arista tofte*. Alij: *farina-spicarum-toftarum*. Nonnulli: *tofti-farris*. Nec defunt, qui: *farina-bordeacea*. Hispanicus Interpres, *de harina-toftada*. Vide supra cap. 17. v. 17.

ET CENTVM LIGATVRAS VVÆ PASSÆ.] *צמקים* *Tzinmukkim*, aiunt esse *vuas exsiccatas*, & *aridas*, quas nos *vuas passas*, seu *passulas* vocamus. Variè reddunt: 1. *centum passularum*, id est, *centum botros*, seu *massas passularum*. 2. *centum vuas flaccidas, arentes*. 3. *centum fasciculos vuarum-siccatarum*, in clibano, seu ad solem. 4. *centum-botros-aridos*. 5. *centum vuas passas*. Hispanicus, *cien hilos de vuas passadas*. Notant Sanctes & Auenarius *vuas-passas* Venetiis verbo propemodum ipso Hebraico appellari *simmuki*. Nomen seu participium Hebræum est *masculinum, siccus, arentes*, vel *exsiccatos*. Fortasse possis intelligere panes, quos *biscoctos* appellamus. Sed tutius est antiquitati inhærere. Sic cap. 30. v. 12.

ET DVCENTAS MASSAS CARICARVM.] *דבלה* *Debelah*, cuius hîc plurale *דבלים* *Debelim* ponitur, quidam deducunt à *בלה* *Balah*, *inueteratum-esse* (nam Daleth aduentitium & accessorium putant:) & inde hoc nomen significare, *ficus veteres*, & *pressas*, non recentes, quas *palathas*, seu *caricas* vocarunt, vel à verbo transposito *בדל* *Badal*, *separare*, quod separentur, & conseruentur in vsum hominum, Hîc fere omnes reddunt: *ducentas massas palathas-ficuum*, vel *caricarum*. Facit huc locus Plinij lib. 13. cap. 5. [*Syria peculiare habet arbores in ficorum (genere) autem caricarum, & minores eius generis, quæ cottana vocant*. Procul dubio cottana vox Syriaca est ab Hebraico *קטון* *Katon*, id est, *paruas*, ficus scilicet. Iuuenalis Satyra 3.

Aduetus Romam quo pruna & cottana vento.

Martialis lib. 7. Epigrammate 52.

Paruâque cum canis venerunt cottana prunis. Vide Hadrianum Turnebum lib. 25. Aduersariorum, cap. 28. Hispanicus Interpres: *ducentas massas, o panes de bigos passados*, ita infra cap. 30. v. 12.

VERS. 20.

AD RADICEM MONTIS.] Heb. *in absconsione*, vel *in abscondito montis*, id est per illam partem montis, quæ occultabatur venientibus ex alio monte per quem descendebat Dauid: ad pedes enim vtriusque montis occurrerunt sibi inuicem Dauid & Abigail. Alij: *per abditum montis*, vel *per latibulum, secretum, montis*, id est, per partem montis secretiorem, & magis occultam: non enim vidit procul Dauidem venientem. Nonnulli: *per latus montis*. Solent enim la-

tera montium occulta esse venientibus & descendentibus ab altero latere. Quidam: *descendit clam per montem*. Fortè indicat, Abigailem compendio, per secretiorem partem montis iter fecisse. Vel absconsionem montis appellat inferiorem eius partem, quæ non ita conspicua est, & eminens.

VERÈ FRVSTRA SERVAVI OMNIA, VERS. 21. QVÆ.] Heb. *profecto falsitati*, vel *falso, mendaciter, seruavi omnia, &c.* Quidam: *ab quam falso custodiui omnia, &c.* id est, quam frustratus sum spe mea, quam ipse fefellit me. Alij: *profecto in vanum custodiui, vel vanum est, quod custodiui, omnia, &c.* Aliqui reddunt: *dixerat enim Dauid: Vtique frustra conseruauero, quidquid erat isti in deserto, &c.*

HÆC FACIAT DEVS INIMICIS DAVID, VERS. 22. ET HÆC ADDAT, &c.] vide hanc loquutionem explicatam Ruth 1. v. 17.

MINGENTEM AD PARIETEM.] Hebræi, & nostri plerique exponunt, id est, canem, qui sublato crure ad parietem mingere solet: q. d. ne canem quidem relinquam. Et congruit Hebraica vox *משתין* *Mashtbin*, *mingens*. Hispanicè *mastin* vocamus ingentem & præualidum canem. Aurelianus Imperator videtur ex sacris litteris hanc phrasim mutuatus: de quo Flavius Vopiscus: [*Quum Thyana venisset, eamque oclusam reperisset, iratus dixisse fertur: Canem in hoc oppido non relinquam. Et quum milites iuxta illud dictum, quod canem se relicturum apud Thyanaos negarat, euerfionem urbis exposcerent, respondit ijs: Canem, inquit, negari in hac urbe me relicturum canes omnes occidite.*] Alij per mingentem ad parietem, non canem intelligunt, sed masculinum genus hominum: nam fœminæ non mingunt ad parietem. Quidam tamen de masculis hominum & canum accipiunt, qui vtrique ad parietem mejunt. Vide infra v. 34. Quidam putant peccasse Dauidem, & impetu iræ actum iuramento internecionis innexuisse quoque innocentes familiæ Nabalis, cum is solus deliquerit: Nisi forsan militares minæ istæ fuerint verbis potius, quam animo conceptæ.

ET PROCIDIT CORAM DAVID SUPER FACIEM SVAM, ET INCVRVAVIT SE SE IN TERRAM.] Heb. *& cecidit ad nares, facies, vultus, Davidis, super facies suas, & incuruauit se se in terram*. Quidam: *& procidens ante Dauidem in faciem suam, incuruauit se terram versus honorem exhibens*, hoc signo abiectionis & humillimè supplicans. Sic 1. Regum 1. vers. 23.

IN ME SIT, DOMINE MI, HÆC INIQUITAS.] Heb. *In me, ego, here mi, iniquitas*. Exordium ex abrupto, magnam vim affectus præsefert. Quidam: *In me, (ego domine mi, peccavi) iniquitas, vel obsecro, ego, domine mi, iniquitas*. q. d. O domine mi, ego iniquitas, ipsa sum, quæ peccavi. Alij: *In me, me, inquam, domine mi, sit hac iniquitas*, transfert crimen in se, & audientiam facit. Aliqui, *iniquitas*, id est, pœna iniquitatis, exerce in me supplicium, modo à viro & à domo mea auertas.

SUPER VIRVM ISTVM INIQVVM.] VERS. 25. Heb.

Heb. *ad virum Belijabal*. Viderur his verbis alludere ad locum Deuteronom. 15. v. 9.

STULTVS EST, ET STULTITIA EST IN EO.] Heb. *Nabal nomen eius, & defluentia cum eo*. Proprie: *Nabal nomen eius, & Nebalah cum eo*. De significato nominis *Nabal* vide Deuteronom. 32. vers. 6. de voce vero *Nebalah* disseruimus Genes. 34. v. 7.

VERS. 26. VIVIT DOMINVS, ET VIVIT ANIMA TVA.] Quidam reddunt: *per viventem Iehouam, & per vitam animam tuam, seu per vitam tuam*.

ET SALVAUIT MANVM TVAM TIBI.] Hebraea, & *saluare manum tuam tibi, vel te*. Equidem ambigua sunt, & variè redduntur. 1. Inbaudiunt negationem è precedenti membro: & *ne seruaret manus tuæ te*, id est, ne manu tua ultionem sumeres de inimicis tuis: ne vlcisceris te manu propria, sanguinem scilicet fundens manu tua vindice. 2. & *vel ut vindicet manus tua te*, id est, ne tibi tui ipsius ultionem sumas priuato studio, quod contra legem est. Atque huc etiam spectant verba illa vers. 28. *si bella Iehoua dominus meus gerat, &c.* Itemque v. 31. prout agnoscit ipse Dauid v. 32. & sequentibus, & quidem eadem phrasis reperitur v. 31. & 32. Sed rectè Noster Hebraea expressit: & *seruauit manum tuam tibi*, id est, continuit eam ne in cades rueret. Notant positum hic Infinitiuum, & *saluare*, pro Præterito, & *saluauit*.

ET NUNC FIAN'T.] Notant, Abighailem facere hic comparisonem facti Nabalis cum alieno: quasi dicat, non de illis, qui stultitia imprudentissima delinquant in suo officio ultio sumenda est: sed de illis, qui studio contra suum officium veniunt.

SICVT NABAL.] id est, sicut Nabal futurus esset, si dato studio, & non ex imprudentia contra suum officium fecisset: & si tu in tuo consilio perdendi eum pergeres. Subtilis & acuta expositio. Alij, *sicut Nabal*, id est, debiles, flaccidi, infirmi, languidi, defluentes. Rectius, *sicut Nabal*. Id est, ita sint in potestate tua, ut possis plenè de illis vindictam sumere: ut est nunc Nabal, quem dicto citius delere poteris si vis.

VERS. 27. QUAM ATTULIT ANCILLA TVA.] חַבְיָא *Hebi* est verbum masculinum: Heb. *subaudiunt, quam adduxit puer, vel famulus ancillæ tuæ, ridiculè; multo rectius est, vñam de se verbo masculineo, ut virilem suum animum patefaceret, & ut ostenderet, se in hac re partes viri sui suscepisse, ac quasi mariti nomine munusculum afferre*.

QUI SEQUUNTUR TE DOMINVM MEVM.] Heb. *ambulantes in pedibus Domini mei*, id est, qui tua vestigia sequuntur. Nonnulli: *qui itant ad vestigia Domini mei*. Alij: *qui à pedibus sunt Domini mei*, id est, qui ei ministrant & inferuiunt. Sic Exodi 11. vers. 8. & infra vers. 42.

VERS. 28. QVIA PRÆLIA DOMINI, DOMINE MEI, TV PRÆLIARIS.] Quidam reddunt: *si bella Iehoua Dominus meus gerat, non autem priuatas ultiones, supra v. 16.*

VERS. 29. SI ENIM SVRREXIT ALIQVANDO HOMINVM, IN I. SAMUELIS.

mo.] Aliqui reddunt: *ut, quāuis, surgat homo, nempe Saul, aut quisuis alius hostis tuus*.

ERIT ANIMA DOMINI MEI CVSTODITA QVASI IN FASCICVLO VIVENTIUM APVD DOMINVM DEVM TVVM.] Heb. & *erit anima Domini mei colligata in colligatura viventium, vel viuorum, aut vitarum*. Sic enim vox חַיִּים *Chajim* reddi potest, *apud IHVH Deum tuum*. Quidam: *sed erit anima Domini mei ligata in fasciculo vita cum Iehoua Deo tuo*, id est, Dominus meus diutissime viuet colendo Dominum Deum. Alij: id est, proteget te Dominus sub alis suis ab inimicis tuis, sicut illi tutissime viuunt, qui apud Dominum viuunt, vel sub Domini protectione viuunt. Nonnulli: *erit tamen vita Domini mei ligata in fasciculo viventium apud Iehouam Deum tuum*, id est, erit vita tua firmissima & secuta, ut auelli tibi à quoquam non possit, protegente & seruante te Iehoua Deo tuo. Metaphora. Forsterus ita hunc locum reddit, & explicat: [*& erit anima sustentatoris mei ligata in fasciculo, seu sacculo, aut loculo, viventium apud Iehouam Deum tuum: ubi equidem vox צֶרֶר Tzeror pro loculo usurpatur, ubi quis ligatus & inuolutus iacet ac quiescit, ut ex sequenti membro versus sumi potest: Anima autem inimicorum tuorum extorqueatur, sicut è medio palme funde. Hinc est quod in tumbis suis Iudei passim hanc insculpunt sententiam: sit anima eius ligata in loculo viventium: & Porchetus quoque dictum putat, quasi conseruatorium: & Rabbinus apothecam seu cellarium animarum iustorum hoc nomine dici assueuerant.*] Eadem fermè Mercerus. Vide de his Petrum Galatinum lib. 6. Arcanorum Catholica veritatis, cap. 9. Munsterus & Clarius hinc annotant. [*Intelligunt enim Hebraei per fasciculum viventium solum maiestatis, seu diuinitatis, sub quo aiunt animas iustorum in saculo alio quiescere. Hinc etiam est, ut tumbis suis passim hanc insculpunt sententiam: Sit anima eius ligata in fasciculo viventium.*] Vide officium Lugentium à Genebrardo ex Hebraico conuerlum, & Schindlerum in Pentaglotto. Ex verbo reddemus: & *erit anima Domini mei conclusa, constricta, colligata in sacculo, seu loculo viventium, ad IHVH Deum tuum, vel cum IHVH Deo tuo*. Fortassis sumpta metaphora à sacculis seu loculis, in quos nomina candidatorum ad magistratus aliquos coniiciuntur, & inde sorte extrahuntur. Nos Aragonij & Valentini vocamus, *ensacular, y ensaculados*. Ac si dicat, sit iam Dominus meus æternitatis, ac beatæ vitæ candidatus apud Iehouam Deum tuum.

PORRO INIMICORVM TVORVM ANIMA ROTABITVR QVASI IMPETV ET CIRCULO FVNDÆ.] Videtur hoc dicere, vita hostium tuorum instabilis, vaga, incerta vertiginosa erit, quasi rotata impetu & circulo fundæ: Quidam Hebraea reddunt: *at animam inimicorum tuorum fundæ iaculabitur eam Deus in medio sedis fundæ*. Sedem fundæ appellat partem latiore fundæ, ubi lapis iaciendus reponitur, q. d. eiiciet cellerrimè Deus ex hoc mundo vitam hostium tuorum, quemadmo-

K k k

dum

dum lapis funda emitti solet. Et sanè tam longè olim fundæ iaciebant, vt ad sexcentos passus scopum attingerent, vt auctor est Vegetius lib. 2. de Re militari, cap. 23. hoc est, quam citissimè & quam longissimè perdet Deus hostes tuos. Alij: *at vitam inimicorum tuorum ei aculabit è medio cauo funda.* Id est, violenter illis eripiens, quàm longissimè abjiciet, vt lapidem emissum fundâ. Metaphora à re præsentî, id est, ab armis Dauidis & sociorum.

VERS. 30. QVVM ERGO FECERIT DOMINVS, &c.] Optimè Noster sensum huius versus ex Hebræo transfudit: nos verborum ordinem in nostra Translatione retinuimus. Plerique rectè in verbis traiectionem animaduertunt: quidam clarius ita reddunt: *quumque Dominus prosequutus fuerit Dominum meum omni bonitate, quemadmodum tibi pollicitus est, præcepitque tibi, vt dux sis super Israel, &c.* Alij: *Sic erit, quum faciet Iehoua Domino meo bonum illud secundum omnia, quæ promissit tibi, & mandato instituet te antecessorem super Israel, &c.* id est, quum Iehoua te affecerit summo illo beneficio, quod tibi est pollicitus, hoc est, quum te regem constituerit. Se ipsam exponit.

VERS. 31. IN SINGULTVM.] Vox פקח Pukah non alibi occurrit: omnia ista significata ei adscribunt: *in amotionem, eductionem-de loco, dislocationem, luxationem, dissolutionem, nutationem, titubationem, vacillationem, impacttionem, offensionem, collisionem.* Noster non alienè singultum dixit, ex verbi significato eruendi, Psalm. 143. v. 13.

RECORDABERIS ANCILLÆ TVÆ.] Exponunt, id est, hoc meum factum ita accepturus es, quasi anteacceptam iniuriam oblitterauerim hoc officio meo: nec eam porro in animum tuum reuocabis: nam nuntij mortis sunt regis indignatio, Prou. 16. v. 14. obseruabis, totam hanc Abighailis ad Dauidem orationem, quæ continetur à v. 24. vsque ad 31. Hebraicè esse ornatissimam cum summo decoro personæ vtriusque, magna vi affectuum & rationum instructam, omnibus denique persuadendi virtutibus præditam, vt in ea præclara indoles animæ prudentissimæ fœminæ mirificè eluceat.

VERS. 33. ET BENEDICTVM ELOQVIVM TVVM.] Heb. & *benedictus gustus tuus.* Variè reddunt. 1. *Et benedictum consilium tuum.* 2. *Et benedictum decorum tuum.* 3. *Et benedicta discretio, vel prudentia tua.* 4. & *benedictus gestus tuus,* id est, species, forma, dispositio, vt supra cap. 21. v. 13. vt eam laudaret à forma honestè, q. d. Et laudanda species tua, nam talis etiam & sermo, & animus est, qualis est forma tua. 5. Quidam reddunt: *gratiam habeo moribus tuis festiuissimis.*

ET BENEDICTA TV.] id est, felix, fortunata, vel prædicanda, laudanda. Quidam: *tibi que beneficium debeo.*

NE IREM AD SANGVINEM.] Heb. ne

venirem in sanguines, vel ne inirem cades. Sic supra vers. 26.

ET VLCISCERER ME MANV MEA.] Heb. & *saluare manum meam mihi,* id est, tu seruauisti, seu custodiisti, continuisti manum meam ne sanguinem funderem. Aliqui: & *ne seruaret manus mea me.* Quidam: & *vindicaret me manus mea.* Alij: *liberaremque me manu mea.* Vide supra v. 26.

NE MALVM FACEREM TIBI.] id est, VERS. 34. domui & familiæ tuæ; vt sequentia ostendunt.

ET HONORAVI FACIEM TVAM.] Heb. VERS. 35. & *leuavi faciem tuam.* Quidam exponunt, & erexi te pauidam pro salute domus tuæ, leuavi faciem tuam mœstam, ac demissam. Alij: *accepi, suscepi, acceptaui faciem tuam,* id est, respectum tui habui, acceptam te & gratam habui, tu, & omnia quæ mihi dixisti, & attulisti gratissima mihi fuerunt. Sic Genes. 32. v. 20. & Genes. 19. v. 21.

ET FACTVS EST QVASI LAPIS.] Expli. VERS. 37. cant, id est, præclusus sensibus rigeat, horrore periculi perterrefactus.

SED ET ACHINOHAM ACCEPIT DAVID.] Quidam: *Et Achinoham acceperat Dauid.* Alij: *Quamuis Achinohamam duxisset Dauid.* Sed vnde sciunt ante Abighailem duxisse Achinohamam? inde fortasse quod prius nominetur ipsa, infra cap. 27. vers. 3. & cap. 30. v. 5. Sonat Hebræis, *Fratri-meiamœnitas,* seu *incunditas.*

DE IEZRAEL.] Heb. *Iizrehel,* notant hanc esse Iizrehelem Iudaicam, Iosue 15. v. 56. non Manassiticam, Iosue 17. vers. 16. vt tribulem suam Dauid duxerit.

DEDIT MICHOL.] Fortasse videns Dauidem duxisse Abighailem. Alij: *dederat,* siue *nam dederat,* quasi id mouerit Dauidem ad ducendam Abighailem, quod Saul ipsi Michalem abstulerat, & alteri locauerat.

PHALTI.] Exponitur, *Euasor, Ereptor, Liberator,* qui 2. Samuelis 3. v. 15. appellatur Phaltiel.

FILIO LAIS.] q. d. filio Leonis veteris & annosi Foran quod robore valeret: quamuis non sit dubium id nomen patri eius proprium fuisse.

QVI ERAT DE GALLIM.] Notant, fuisse locum Beniamitarum non procul à Ghibhah Saulis, vt colligitur ex Isaia 10. vers. 30. Eusebius & S. Hieronymus in locis Hebraicis: [Gallim, unde fuit Phalti, qui post fugam Dauid, Michol uxorem eius acceperat. Meminit & huius loci Isaia: dicitur autem esse quidam Accaron vicus, qui vocetur Gallim.] Multum distabat Accaron à Ghibhah Saulis: sed prius illud videtur rectius: & verisimilius est Saulem filiam suam contribuli Beniamitæ locauisse. Nomen loco factum videtur, à *tumulis,* seu *cumulis,* vel *acernis,* fortè lapidum, aut collium: vel ab *scaturiginibus* aquarum, quæ ibi essent.

CAPVT VIGESIMVM-SEXTVM.

David à Ziphæis apud Saul proditus, hastam & scyphum dormienti Saul abstulit: quod agnoscens Saul, culpam fatetur, reuocatôque Davidi securitatem pollicetur.

Vulg.

1 T venerunt Ziphæi ad Saul in Gabaa, dicentes: Ecce, David absconditus est in colle Hachila, quæ est ex aduerso solitudinis.

2 Et surrexit Saul, & descendit in desertum Ziph, & cum eo tria millia virorum de electis Israel, ut quæreretur David in deserto Ziph.

3 Et castrametatus est Saul in Gabaa Hachila, quæ erat ex aduerso solitudinis in via: David autem habitabat in deserto. Videns autem quod venisset Saul post se in desertum.

4 Misit exploratores, & didicit quod illuc venisset certissimè:

5 Et surrexit David clam, & venit ad locum ubi erat Saul: cumque vidisset locum, in quo dormiebat Saul, & Abner filius Ner, princeps militia eius, & Saullem dormientem in tentorio, & reliquum vulgus per circuitum eius,

6 Ait David ad Achimelech Hethæum, & Abisai filium Saruia, fratrem Ioab, dicens: Quis descendet mecum ad Saul in castra? Dixitque Abisai: Ego descendam tecum.

7 Venerunt ergo David & Abisai ad populum nocte, & inuenerunt Saul iacentem & dormientem in tentorio, & hastam fixam in terra ad caput eius: Abner autem & populum dormientes in circuitu eius.

8 Dixitque Abisai ad David: Conclusit Deus inimicum tuum hodie in manus tuas: nunc ergo perfodiam eum lancea in terra, semel, & secundo opus non erit.

9 Et dixit David ad Abisai: Ne interficias eum: quis enim extendet manum suam in christum Domini, & innocens erit?

10 Et dixit David: Vivit Dominus, quia nisi Dominus percusserit eum, aut dies eius venerit ut moriatur: aut in prælium descendens perierit:

11 Propitius sit mihi Dominus ne ex-

Maluenda, In I. Samuelis.

Malu.

1 T venerunt Ziphæi ad Saul a in Ghibghah ad dicere: An non David abscondēs-se se in Ghib-

ghah Chachilah super facies b Iesimō? 2 Et surrexit Saul, & descendit ad desertum Ziph: & ad c ad eum d tres millium vir electi Israël: ad quærere Davidem in deserto Ziph.

3 Et e desedit Saul in Ghibghah Chachilah, quæ super facies Iesimon, super viam: & David f habitans in deserto: & vidit quia venit Saul post eum in deserto.

4 Et misit David g pedantes, & cognouit quia venit Saul ad h stabile.

5 Et surrexit David & venit ad locum, quo desedit ibi Saul: & vidit David locum, quo cubauit ibi Saul? & Abner filius Ner, princeps i militia eius: & Saul cubans in k magali: & populus l desidentes circuitibus eius.

6 Et respondit David, & dixit ad Achimelech Chritthæum, & ad Abisai filiū Tzerujah, fratrem Iacob, ad dicere: Quis descendet m ad me Saul, ad n desidentiam? Et dixit Abisai: Ego descendam tecum.

7 Et venit David, & Abisai ad populum nocte: & ecce Saul cubans, dormiens in magali: & o hasta eius p compressa in terra, q capitale eius: & Abner; & populus cubantes circuitibus eius.

8 Et dixit Abisai ad David: Clausit ELOHIM r die maleuolentem tuum in manu tua: & nunc percutiam eum, f obsecro, in hasta, r & in terra u ictu vno, & non x secundabo illi.

9 Et dixit David ad Abisai: Non funditus perdes eum, quia quis mittet manum suam in vinctum IHVH, & y vacuatus erit.

10 Et dixit David: z viuens IHVH, a quia si IHVH b consternabit eum, aut dies eius veniet, & morietur, aut in c cæsiōne descendet, & d contrahetur.

11 e Profanatio mihi de IHVH, de mittere

a Ghabghathah.

b solitudinis, deserti?

c apud, cum eo

d ternarius

e confedit; castrametatus est, sic

vers. 5.

f sedens, manens

g exploratores

h firmum, certum, ut

ut cap. 23.

v. 23.

i exercitus

k Vide cap. 17. vers. 20.

l sic v. 7.

m castrametantes

n apud me, mecum

o castrametationem?

p lancea. sic

v. 8. 11, 12.

16. 22.

q compressione-defixa

r ceruical, puluinar

Vide Genes. 28. v. 11,

12. 16.

s hodie

t jam, euge,

eja

u usque in terram

v percussione, pulsu,

vice

x iterabo

y culpa vacabit, innocens, impunis, immu-

nis erit a culpa & pœna?

z viuus, ut

viuit, per

vitam

a nisi

b cadet, impellet, per-

cutiet, plaga afficiet

c bello, praelio, pugna

d abstrahetur, absumentur, perdetur. Vide

Genes. 18.

v. 23.

e Vide Genes. 18. v. 25

tendam manum meam in christum Domini: nunc igitur tolle hastam, quæ est ad caput eius, & scyphum aquæ, & abeamus.

12 Tulit igitur David hastam, & scyphum aquæ, qui erat ad caput Saul, & abierunt: & non erat quisquam, qui videret, & intelligeret, & euigilaret: sed omnes dormiebant, quia sopor Domini irruerat super eos.

13 Cùmque transisset David ex aduerso, & stetisset in vertice montis de longè, & esset grãde interuallum inter eos,

14 Clamauit David ad populum, & Abner filium Ner, dicens: Nõne respondebis Abner? Et respondens Abner, ait: Quis es tu, qui clamas, & inquietas regem?

15 Et ait David ad Abner: Numquid non virtutes? & quis alius similis tui in Israhel? quare ergo non custodisti Dominum tuum regem? ingressus est enim vnus de turba, vt interficeret regem, Dominum tuum.

17 Non est bonum hoc, quod fecisti: viuit Dominus, quoniam filij mortis estis vos, qui non custodistis Dominum vestrum, christum Domini. nunc ergo vide vbi sit hasta regis, & vbi sit scyphus aquæ qui erat ad caput eius.

17 Cognouit autem Saul vocem David, & dixit: Numquid vox hæc tua, fili mi David? & ait David: Vox mea Domine mi rex.

18 Et ait: Quam ob causam dominus meus persequitur seruum suum? Quid feci? aut quod est malum in manu mea?

19 Nunc ergo audi, oro, domine mi rex, verba serui tui: Si Dominus incitat te aduersum me, odoretur sacrificium: si autem filij hominum, maledicti sunt in conspectu Domini: qui eiecerunt me hodie, vt non habitem in hereditate Domini, dicentes: Vade, serui diis alienis.

20 Et nunc non effundatur sanguis meus in terram coram Domino: quia egressus est rex Israhel vt quærat pulicem vnum, sicut persequitur perdix in montibus.

21 Et ait Saul: Peccaui, reuertere fili mi David: nequaquam enim ultra tibi malefaciam, eo quod pretiosa fuerit anima mea in oculis tuis hodie: apparet enim quod stultè egerim, & ignorauerim multa nimis.

22 Et respondens David, ait: Ecce ha-

tere manum meam in vincto IHVH: & nunc accipe, euge, hastam, quæ capitale eius, & urnam aquarum, & ambulauimus nobis.

12 Et accepit David hastam, & urnam aquarum capitale Saulis, & ambulauerunt ^h eis: & non videns, & non cognoscens, & non ⁱ expergefaciens, quia ^k omne eorum dormientes: quia sopor-grauis IHVH cecidit super eos.

13 Et transiit David ^l transitum, & stetit super caput montis de longinquo: multus locus inter eos.

14 Et ^m vocauit David ad populum, & ad Abner filium Ner, ad dicere: An non respondebis Abner? Et respondit Abner, & dixit: Quis tu ⁿ vocauisti ad regem?

15 Et dixit David ad Abner: An non vir tu? & quis ^o sicut tu in Israhel? & ad quid non observauisti ad ^p sustentatores tuos regem? quia venit vnus populi ad funditus-perdere regem sustentatores tuos.

16 Non bonum verbum istud, quod fecisti: ^q viuens IHVH, quia filij mortis vos, qui non observauistis ^r super sustentatores vestros, super vinctum IHVH: & nunc vide vbi hasta regis, & urna aquarum, quæ capitale eius.

17 Et agnouit Saul vocem Davidis, & dixit: An vox tua ista, fili mi David? Et dixit David: Vox mea; sustentator mi, rex.

18 Et dixit: Ad quid istud sustentator ^f meus persequens post seruum? quia quid feci, & quid in manu mea malum?

19 Et nunc audiet, obsecro, sustentator meus rex verba serui sui: Si IHVH ^t eleuauit te in me, ^u introspirabit ^v minchah: & si filii hominis, maledicti ij ^y faciebus IHVH, quia ^z eiecerunt me ^a die, de adijcere me in hereditate IHVH, ad dicere: Ambula, ^b serui deos ^c alios.

20 Et nunc non cadet sanguis meus in terram, de ^d presentia facierum IHVH: quia exiit rex Israhel ad quærere pulicem vnum, ^e secundum quod ^f persequetur perdix in montibus.

21 Et dixit Saul ^g Errauit, reuertere, fili mi David, quia non malefaciam tibi ^h adhuc, ⁱ sub quo ^k pretiosa fuit anima mea in oculis tuis die ista: ecce ^l stultus, & ^m incogitanter-egi multum valdè.

22 Et respondit David, & dixit: Ecce hasta

^f nasiternā.
^g sic v. 12. 16.
^g vt camus

^h sibi

ⁱ euigillare-faciens, euigilans, ex-pergefaciens, ^k omnes ipsi ^l trans, ultra

^m clamauit

ⁿ clamauisti

^o secundum te, similis tui ^p columina, dominos, heros. sic statim. & vers. 16, 17, 18, 19.

^q viuus, vt viuit, per vitam. ^r circa. sic mox.

^s mi. ^t concitauit, extimulauit. Vide Druteronom. 13. v. 6.

^u olfaciet, odorabitur ^x sacrificiū, oblationem, munus.

^y ad facies ^z expulerūt ^a hodie ^b cole

^c alteros, posteros, præposteros ^d è regione ^e sicut

^f quispiam. vel ac si persequeretur

^g Deliqui, peccaui ^h amplius, ultra, deinceps

ⁱ pro eo, quod ^k chara, æstimata, in pretio

^l inconsideratè, temere-egi ^m imprudenter-erravi

Ha regis: transeat vnus de pueris regis, & tollat eam.

23 Dominus autem retribuet unicuique, secundum iustitiam suam & fidem: tradidit enim te Dominus hodie in manum meam, & nolui extendere manum meam in christum Domini.

24 Et sicut magnificata est anima tua hodie in oculis meis, sic magnificetur anima mea in oculis Domini, & liberet me de omni angustia.

25 Ait ergo Saul ad David: Benedictus tu fili mi David: & quidem faciens facies, & potens poteris. Abiit autem David in viam suam, & Saul reuersus est in locum suum.

hasta regis: & tranfuit vnus de o excussis, p & accepit eam.

23 Et IHVH reuertere-faciat viro iustitiam suam, & fidem suam: quod dedit te IHVH die in manu, & non amari ad mittere manum meam in vncto IHVH.

24 Et ecce secundum quod grande facta fuit anima tua die ista in oculis meis: Sic grande-fiet anima mea in oculis IHVH: & eripuit me de omni coangustatione.

25 Et dixit Saul ad David: Benedictus tu, fili mi David, etiam facere facies, & etiam posse poteris: Et ambulauit David viae suae, & Saul reuersus fuit loco suo.

n transeat
o pueris, famulis, ministris
p vt accipiat
q hodie

r sicut
s magni-fuit
t magni-erit

u coarctatione, angustia
x celebrandus, felix

COMMENTARIA.

VERS. 1.

QUI VENERUNT ZIPHÆI.] Quidam: Venerunt praeerea ziphei. Alij: Rursus venerunt ziphei. Hæc altera eorum in Dauidem proditio: de prima eorum proditio-
ne vide supra cap. 23. vers. 10.

VERS. 5.

IN TENTORIO.] Quidam vocem Hebræam reddunt: in ambitu plaustrorum. Nimirum, impedimentis omnibus castra sua munierat Saul, à Dauid metuens. Sed satis de voce מַגְהָגַל maghaghâl differuimus supra cap. 20. vers. 17. sic infra vers. 1. Quidam hîc vertunt: in rotunditate. scilicet Castrorum. seu in vallo.

VERS. 6.

ACHIMELECH HETTHÆVM.] id est, ex gente Chitthæorum ortum: religione tamen Israëlitarum. Vide supra cap. 21. v. 7.

ABISAI FILIVM SERVIE.] Hebr. filium Tzerujah. fuit hic nepos Dauidis ex sorore: fuit enim Tzerujah soror Dauidis, mater Ioab, Abisai, & Hafa-elis, 1. Paralipom. 2. vers. 16.

VERS. 7.

AD CAPVT EIVS.] Hebr. ad, versus, cervicalia, capitalia, pulvinaria eius. Hispanicè, à su cabecera, o cabeçal.

VERS. 9.

QVIS ENIM EXTENDET MANVM SVAM IN CHRISTVM DOMINI, &c.] Vide supra cap. 24. vers. 6. & 7.

VERS. 10.

VIVIT DOMINVS, QVIA NISI DOMINVS, &c.] Hebr. Vivens Iehouah, quia si Iehouah. Notant esse eclipticam iurijurandi formulam, Vt vivit Iehoua, non sinam eum percuti: sed Iehoua, &c. Possis neçtere cum initio versus sequentis, Vt vivit Iehoua, absit mihi à Iehoua, vt mittam manum, &c. sed Iehoua percutiet eum, &c.

PERCVSSERIT EVM, &c.] id est, committo eum Deo, vt quocunque pacto voluerit eum è medio tollat.

VERS. 11.

ET SCYPHVM.] vocem תַּפְסָף tzipachath variè reddunt, scyphum, lecythum, urceum, lancem, paropsidem, ampullam, cantharum, phia-

lam. Hispanicus Interpres, Barril. vas militare ligneum, in formam parvæ cuppæ ad continendum aquam. Alij, hydriam, urnam-aquariam, exponunt: tanta est ignoratio vetustatis. Sic vers. 12. & 16. Nonnulli, hîc urnam-aquarum, volunt esse vas ad urinam excipiendam, nempe matulam, matellam, matellionem. Nam Hebræis aqua pedum vrina dicitur, & sumere-aquam Latinis pro mēiere, illo Ouidij versu:

Sumenda detur quum tibi tempus aquæ.

Et Hispanicè hazer aguas. At facile crediderim TZAPACHATH esse nasisternam, genus vasis aquarum ansati, & parentis, à tribus nasis, seu annis dictam, de quo vide Festum, Nonium, & Fulgentium.

QVIA SOPOR DOMINI.] De voce תַּרְדֵּמָה tardemah diximus Genes. 2. vers. 21. est sopor seu somnus altus, grauis, profundus, qui hominem obruat, ac sepeliat. Sopor Iehoueh. id est, sopor vehementissimus, profundissimus, extraordinarius, maximus. Nam nomen Dei adiungi solet ad auxesin. Vide Genes. 1. vers. 2. Alij sopor altissimus, grauissimus, immisus à Deo, sic terror Dei Genes. 35. vers. 5. id est, maximus & diuinitus immisus.

EX ADVERSO.] Vocem גִּבְעָר gheber variè reddunt, ultra: in ulteriorem-partem: in ulteriorem-locum: in latus-oppositum. Aliqui reddunt: Quumque transiisset David ipsorum adiutum id est, castrorum ingressum, vbi excubie collocantur.

QVIS ES TV QVI CLAMAS, ET INQUIETAS REGEM? Hebr. quis tu, qui clamauiſti ad regem? Id est, qui clamando excitas & inquietas regem. vel qui ita inclamas vt excites regem à somno suo? aut, qui tuo clamore obtundis regem?

NVMQVID NON VIR TV ES? id est, vir egregius, fortis, clarus, insignis?

QVARE ERGO NON CVSTODISTI DOMINVM,

VERS. 12.

VERS. 13.

VERS. 14.

VERS. 15.

MINVM TVVM REGEM.] Hebr. & cur non seruauisti ad sustentatorem tuum regem? Quidam: quare ergo non obseruasti astans domino tuo regi?

INGRESSVS EST ENIM VNVS DE TVRBA VT INTERFICERET REGEM DOMINVM TVVM.] Hebr. quia venit vnus populi ad pendendum regem sustentatorem tuum. id est, plebeius quidam. Aliqui: nam veniret, id est, venire posset, vnus è populo ad perimendum regem dominum tuum. Alioqui: Dauid non fuerat ingressus ad interficiendum Saul: sed oratio absolute vera fuit de Abisai, qui statuerat regem confodere.

VERS. 16. FILIJ MORTIS ESTIS VOS.] id est, rei mortis, digni extremo supplicio: nam hoc iure gentium capitale est.

VERS. 18. AUT QVOD EST MALVM IN MANV MEA? Quidam: aut quid mali est in manu mea? Vide similem loquutionem supra cap. 24. vers. 12.

VERS. 19. ODORETVR SACRIFICIYM.] Hebr. odorabitur minchah. id est, nihil aliud peto, quam vt gratum & acceptum habeat Deus ipse tanquam odorem suauissimè olentem sacrificium istud, quo me ad omnem persecutionem, & mortem etiam libenter offero: vt gratum habere solet minchah legis; opto vt sacrificium mortis meæ tam gratum & acceptum sit illi, quam promptè à me offertur, & quam ei gratum est minchah legitimum. Alludit ad minchah legis, cuius ritus præscribitur Leuit. 2. & cuius odor suauissimus est Deo, Leuit. 2. vers. 2. 9. & 12. Quidam odoretur munus tuum. id est, gratum & acceptum habeat iudicium, quod in me exerces, auctore Deo, vt est acceptum munus rite oblatum. Aliæ explanationes istas non æquant.

SI AVTEM FILIJ HOMINVM.] id est, viles & abiecti homunciones, filij terræ, subaudi, te incitant, & extimulant.

QVI EIECERVNT ME HODIE, &c.] Exponunt, id est, non sinunt me versari in cœtu fidelium: sed cogunt me viuere inter infideles: ac proinde ad defectionem à Deo, atque idololatriam prouocant.

VT NON HABITEM IN HÆREDITATE DOMINI.] Multifariam hanc partem ex Hebræo transferunt: 1. ab inharendo, vel ne adhaream hereditati Iehouæ. 2. ne iacerem in hereditate Iehouæ. id est, manerem. 3. ne confociare me possim hereditati Domini. 4. ne cooptatus haream possessioni Iehouæ. 5. ne aggreger, adiungar in hereditate Iehouæ. Idem verbum est supra cap. 2. vers. 36. nisi quod hîc in Hithpahel maiorem vim habet.

DICENTES.] Quidam: ac si dicerent, quasi dicant. hoc est expellere me à cœtu fidelium, nihil aliud est, quam dicere mihi, Abi, cole deos alienos.

VERS. 20. NON EFFVNDATVR SANGVIS MEVS IN

TERRAM, &c.] Hebr. non cadet sanguis meus in terram, è regione facierum Iehouæ. vel à conspectu Iehouæ. Exponunt. q. d. Nunquam obliuiscatur Iehoua sanguinis mei effusi in terram, si interficias me: sed semper sit in conspectu eius, & requirat illum, vlciscaturque. Quidam ne cadat Sanguis meus in terram procul à conspectu Iehouæ. id est, ne prius morte afficiar, quam legitime de causa mea sit cognitum, & sistar magistratui, qui iudicia Dei exercet, & in cuius medio Deus præsidet. Simplicius est: non cadet sanguis meus in terram è regione, ex aduerso facierum Iehouæ, vel contra facies Iehouæ. id est, non sinet Deus se vidente & aspiciente, atque coram se, me immerentem interfici: non permittet è regione facierum suarum iniquissimam cædem patrari.

QVIA EGRESSVS EST REX ISRAEL, VT QVÆRAT.] id est, pro sua tantum libidine, sine vlla iuris forma, vt aucupes, & venatores.

PVLICEM VNVM.] id est, me hominem debilem infirmum, & se longe inferiorem. Vide supra cap. 24. vers. 15.

PERDIX. קורֶה kore hîc tantum, & Ieremiæ 17. vers. 11. A vocando nomen habere ajunt: sed rationem non explicant: forsan à clamando dicta est, quod cantum clamorū & insuauem habeat: vel quod eas clamore venentur. Hispanicè dicimus, reclamo. Forsan effictum nomen per Onomatopœian, à sono simili suo nomini quem edit, quasi dicas, korizans, seu crocicans, vt exponit Forsterus. Vnde quidam Græcè dictam volunt à verbo Πέπω, à crepitu, quem edunt volando.

SECVNDVM IYSTITIAM SVAM.] id est, VERS. 23. æquitatem causæ suæ, vel iniquitatem.

ET FIDEM.] veritatem, constantiam, firmitatem, certitudinem, fidelitatem. quidam, id est constantiam in officio, aut instabilitatem. Synecdochice, ex vno opposito, aliud intelligit.

ET QVIDEM FACIENS FACIES, ET POTENS POTERIS.] Hebr. Etiam faciendo facies. id est, præclara opera facies, res præclaras geres: & possendo poteris. id est, magnis viribus pollebis. Quidam: Etiam facies, & omnino perficies: & etiam valebis, & omnino valebis. Alij: Etiam conficiendo conficies, & etiam praualendo praualebis. vel & conficies planè, & omnino praualebis. id est, prout in ea iustitia & fide, quam ante exercuisti erga me perseueras, sic causâ superior eris, & salutem consequeris à domino. Tanta est vis virtutis, & innocentiae, vt vel ab inimicissimo pectore talem confessionem extorqueat! & tanta deprauatio animi Saulis, vt cum toties & agnouerit, & confessus fuerit integritatem Dauidis, odium nunquam deposuerit! adeo immanis est regnandi rabies.

CAPVT VIGESIMVM-SEPTIMVM.

Dauid apud Achis profugus, urbem Siceleg ab eo obtinuit, quæ ex eo facta est in hereditatem regum Iuda, unde plurimas agebat prædas imponens regi Achis.

Vulg.

Malu.

I T ait Dauid in corde suo: Aliquando incidam vna die in manus Saul: nonne melius est vt fugiam, & salver in Terra Philisthinorum, vt desperet Saul, cessetque me querere in cunctis finibus Israël? fugiam ergo manus eius.

2 Et surrexit Dauid, & abiit ipse, & sexcenti viri cum eo, ad Achis filium Maach regem Geth.

3 Et habitauit Dauid cum Achis in Geth, ipse & viri eius; vir & domus eius: & Dauid, & duæ uxores eius, Achinoam Iezraëlitis, & Abigail uxor Nabal Carmeli.

4 Et nuntiatum est Sauli quod fugisset Dauid in Geth, & non addidit ultra querere eum.

5 Dixit autem Dauid ad Achis: Si inueni gratiam in oculis tuis, detur mihi locus in vna vrbiū regionis huius, vt habitem ibi: cur enim manet seruus tuus in ciuitate regis tecum?

6 Dedit itaque ei Achis in die illa Siceleg: propter quam causam facta est Siceleg regum Iuda, vsque in diem hanc.

7 Fuit autem numerus dierum, quibus habitauit Dauid in regione Philisthinorum, quattuor mensium.

8 Et ascendit Dauid, & viri eius, & agebant prædas de Gessuri, & de Gerzi, & de Amalecitis: hi enim pagi habitabantur in terra antiquitus, euntibus Sur vsque ad Terram Aegypti.

9 Et percutiebat Dauid omnem terram, nec relinquebat viuentem virum & mulierem: tollensque oues, & boues, & asinos, & camelos, & vestes, reuertebatur, & veniebat ad Achis.

10 Dicebat autem ei Achis: In quem irruisti hodie: Respondebat. Dauid: Contra meridiem Iuda, & contra meridiem Ierameel, & contra meridiem Ceni.

I T dixit Dauid a ad cor suu m: Nunc contra har die vna in manu Saulis: non mihi bonum, quia euadere-saluus euadam-saluus ad terram Pelisthim: & desperabit de a me Saul ad querere me ad huc in omni termino Israël: & euadam-saluus de manu eius.

2 Et surrexit Dauid, & transiuit ipse, & sexcenti vir, qui cum eo, ad Achis filium Maghoch regem Ghath.

3 Et habitauit Dauid cum Achis in Ghath ipse, & homines eius vir & domus eius: Dauid, & duæ mulieres eius, Achinogham Iizreghelitis, & Abigail uira Nabal Carmelitis.

4 Et annuntiatum fuit Sauli quia fugit Dauid Ghath: & non addidit ad huc ad querere eum.

5 Et dixit Dauid ad Achis: Si obsecro, inueni gratiam in oculis tuis, dabunt mihi locum in vna vrbiū agri, & habitauit ibi: & ad quid habitabit seruus tuus in vrbe regni tecum?

6 Et dedit ei Achis in die ipsa Tziklagh: ad sic fuit Tziklagh regibus Iehudah vsque ad diem istam.

7 Et fuit numerus dierum, quibus habitauit Dauid in agro Pelisthim, dies, & quatuor in nouationes.

8 Et ascendit Dauid & homines eius, & expoliarunt ad Ghesuræum, & Ghirzæum, & Ghamalakitam quia ea habitantes terræ, quæ de p æterno, venire te in Sur, & vsque ad terram Aegypti.

9 Et percussit Dauid terram, & non viuificauit virum & viram: & accepit ouem & bouem, & asinos, & camelos, & vestimenta: & reuersus fuit, & venit ad Achis.

10 Et dixit Achis: Non expoliauistis die? Et dixit Dauid: Super austrum Iehudah, & super austrum Ierachmelitæ, & super austrum Kinæi.

a apud
b iam, tandem
c ut cap. 26.
v 10.
d nisi, quin-
quum
e abripi ab-
ripiat
f ultra am-
plius, deinceps. sic v. 4.

g mansit, cō-
sedit

h nunc, iam

i vt maneat,
sedeam, ha-
bitem. sic
statim. &
v. 7.

k hoc pacto

l plurale.

m lunatio-
nes, menses
n imperum-
fecerunt, se-
se diffunde-
runt. sic
v. 10.

o illæ gētes
habitantes
p sæculo,
olim, sem-
per
q greges,
pecudes
r armenta

f Nonne
t hodie
u meridiem.
sic statim.

11 Virum & mulierem non viuificabat David, nec adducebat in Geth, dicens: Ne forte loquantur aduersum nos: Hæc fecit David: & hoc erat decretum illi omnibus diebus quibus habitauit in regione Philisthinorum.

12 Credidit ergo Achis David, dicens: Multa mala operatus est contra populum suum Israel: erit igitur mihi seruus semper.

11 Et virum & viram non viuificauit David, ad venire-facere Gath, ad dicere: Nequando annuntiabunt super nos, ad dicere: Sic fecit David, & sic iudicium eius omnibus diebus quibus, & habitauit in agro Pelisthim.

12 Et credidit Achis in David ad dicere: Fœtere-facere ^z fœtidum-se-fecit in populo suo in Israël: & erit mihi, ^a seruo ^b æternum.

x mos, cō-
suetudo, ra-
tio
y mansit,
consedit
z fœtere-
fecit
a datiuus.
in seruum
b in sæculū,
olim, vel æ-
terni, sæculi,
semper.

COMMENTARIA.

VERS. 1.

DIXIT DAVID IN CORDE SVO.] Hebr. Et dixit David ad cor suum. Quidam: Tandem dixit David cum animo suo. Alij: Cogitauit autem David in corde suo.

ALIQUANDO INCIDAM VNA DIE IN MANVS SAUL.] Hebr. variè interpretantur: Primò, Nunc, tandem, absumar, consumar, die vna per manum Saulis. Secundo, Nunc adimar, abstrahar, abripiar, die vna, &c. Tertiò, Nunc contrahar, id est, claudar, die quadam in manu Saulis. q. d. Aliquando tandem me prehendet manu Saul. Notant quidam, hæc Davidis verba labascentem & inclinantem ipsius fidem exprimere ex humana infirmitate, propter diuturnitatem mali: vt etiam Gad propheta pari facto ostenderat supra cap. 22. v. 5. Apage tam præposterè & abiectè de fortissimo, & sanctissimo heroè sentire. Sed prudentiæ fuerit anteuertere conatus Saul: q. d. nisi effugero facile erit incidere in manus Saulis. Aliqui putant hæc verba carnis potius quam animi Davidis fuisse. Alij Davidem nihil de egregia sua fide in Deum, eiusque promissiones mutasse: sed ex humilitate peccata sua reputantem, dubitare potuisse ne Deus sententiam suam de regno mutasset, sicut fecerat in Saule.

NONNE MELIVSEST VT FUGIAM, ET SALVER IN TERRA PHILISTHINORVM?] Hebr. non mihi bonum, quia euadendo euadam ad terram Pelisthim? Quidam sequentibus iungunt: non est mihi bonum: istud: si eruendo eruam me in terram Pelisthim; tum desperabit de me Saul, &c. Alij: nihil mihi melius est, nihil mihi consultius, quam vt proripiendo proripiam me, seu omnino proripiam me, vel quàm vt fuga euadam in terram Pelisthaorum.

VT DESPERET SAUL.] Vim verbi ונא jaasch in Niphal hanc esse ajunt, vsque adeo obrui aliquo malo, vt de cœpto suo quis diffidat, & desistat, atque consilium mutet: abdicare-animum, aut animo cadere præ diffidentia, seu desperatione. actum esse, conclamatum esse, desperatum esse, deploratum esse. Hic variè conuertunt: Primò, & ruat à me Saul. 2. & remouebitur à me Saul. 3. & se abdicet à me Saul. 4. & Saul à me absistat. 5. vt spem abiiciat Saul mei prehendendi. 6. vt fastidiam ego Saulem. vel vt fastidiat, tadeat, contemnat, negligat me Saul.

AD ACHIS.] Hunc diuersum nonnulli putant ab eo de quo supra cap. 21. vers. 10. & sequentibus: ac propterea ad discrimen addi hic, filium Maghoch. Alij eundem putant. Sed quomodo ad eum nunc confugit, à quo ante cum vitæ periculo vix euaserit? Respondent, misisse prius ad eum legatos, & statum rerum suarum exposuisse, ac operam suam suorumque sexcentorum in bellis obtulisse: atque sic prius fide publica accepta ad eum profectum, non vt antea clanculum.

IN VNA VRBIVM REGIONIS HVIVS.] Hebr. in vna urbium agri. Quidam exponunt, id est, in ciuitate regni tui altera à regia. Alij, in vrbe quadam agrestium, non aulicorum, aut regiarum.

CVR ENIM MANET SERVVS TVVS IN CIVITATE REGIS TECVM?] Notant, optime Davidem prudentissimum consilium suum modestia peregrinos decente, quum in aliena regione versantur, exornare ac tegere. Ipse quærebat urbem limitaneam, opportunam expeditionibus & irruptionibus, quas parabat, vt procul esset ab aulicorum inuidia: consilio suo prætexit modestiam.

DEDIT ITAQVE EI ACHIS IN DIE ILLA SICELEG.] Hebr. Tziklag. de qua vide Iosue 15. vers. 31.

PROPTER QVAM CAVSAM.] Hebr. ad sic. Hispanicè, Ansi. Alij: hoc pacto: nonnulli: ideo. ita accipitur hæc vox infra cap. 28. vers. 2.

FACTA EST SICELEG REGVM IYDA, &c.] tremellius & Iunius hæc annotant: [Fuerat quidem assignata in sortem tribui Iuda, Iosue 15. vers. 31. vel Simeoni Iosue 19. vers. 5. sed tamen obtinebatur à Pelisthæis, donec hac occasione ad Iehudam transferretur. Neque vero propterea putandum est, iniustam fuisse detentionem huius oppidi, eo quod hac ratione fuerit Achis cliens & beneficiarius David: nam primum Tziklagh ad ius hereditarium Iehuda diuinitus pertinebat, & hac donatione quasi reuoluebatur ad iustum possessorem suum: deinde verò quum alia quinque ciuitates occupata à Pelisthæis inhabitarentur, infra cap. 31. vers. 7. illa iure belli recepta sunt: hæc vero eodem iure à clientela, vel fiducia lege vindicata, quum priores Pelisthæi bello sine iusta causa Israelitas lacerassent.]

QVATVOR

VERS. 7.

QUATVOR MENSIVM.] Hebr. *dies, & quatuor menses*. Quidam exponunt, dies aliquot, & quatuor menses. vel menses quatuor cum aliquot amplius diebus. Alij *annus, & quatuor menses*. sic annum integrum & quatuor menses mansisse Dauid in terra Philisthim, nonnulli Hebræorum & plerique nostrorum existimant; nec minus tempus assignate posse videtur tot eius excursionibus, prædis, expeditionibus, quæ interpretatio iuuatur ex cap. 29. vers. 3. infra: *dies autem plurali numero pro anno sumi notant*, Vide Iudicum 17. vers. 10. Possis exponere: *dies & menses quatuor*. id est, *dierum quatuor menses* Hyppalage, pro *quatuor menses dierum*. hoc est, quatuor menses plenos & integros, constantes integro dierum numero. Vide similem loquutionem Iudicum 19. vers. 2. Plures Hebræorum, & Noster, Dauidem non ultra quatuor menses, & aliquot dies in agro Pelisthæorum confedisse volunt: quod est tutius. Iosephus: [*Totum autem tempus, quo Dauid apud Sicellam vixit, fuerunt menses quatuor, additis viginti diebus*.] Mansit autem ibi Dauid vsque ad Saulis mortem: post cuius interitum Chebronem transiuit, 2. Samuel. 2. vers. 1.

VERS. 8.

DE GESSURI.] vel, de Gessuræis. Norant, hos quidem reliquias fuisse Chanahanæorum, qui ad aduentum Israëlitarum Ghesuram in Ghilhade, de quo Iosue 12. vers. 5. reliquerunt, ut ad Hamalekitas se reciperent. Sed vnde hoc norunt? planè est hariolari. Rectius est, alios fuisse Ghesuræos ad montem Ghilhad, de quibus Denteronom. 3. vers. 14. Iosue 12. vers. 5. & cap. 13. vers. 11. & 13. 2. Samuel. 15. vers. 8. alios verò australes terræ sanctæ, Hamalekitis proximos, de quibus Iosue 13. vers. 2. & hoc loco.

ET DE GERZI.] Hebræi transpositis litteris legunt, גזרי *gizri*, quod verbum גזר *gazar*, & transpositum גרז *garaz* eiusdem omnino significatus sint, nempe *succidere*. Ghizraum, seu Ghizritam, vel Ghizeraum. Hariolantur hos fuisse quoque reliquias Chenahanæorum, qui sub aduentum Israëlitarum, Ghezerum in Ephraïmo de quo Iosue 10. vers. 33. & cap. 16. vers. 3. relinquentes ad Hamalekitas confugerunt. Verum friuola sunt ista: verisimilius est has gentes antiquos incolas harum regionum extitisse, ut satis hic versus ostendit.

HI ENIM PAGI HABITABANTVR IN TERRA ANTIQVITVS.] Hebræa verbatim expressimus, alij sic: 1. *Hi enim inhabitantes*, vel *inhabitant terram, qua fuerat à saculo*. id est, antiquam, & ideo populosam. 2. *ea enim gentes iam olim regionem istam incoluerunt*. 3. *illa enim sunt gentes, quæ à saculo*. seu olim. sic Genes. 6. vers. 4. *habitaauerant ipsam terram*. Exponunt, illa scilicet duæ priores, nempe Ghesuræi & Gezeræi: *ipsam terram*. id est,

Iudæam cis & trans Iordanem. Futilis, & diuinatoria explanatio.

EVNTIBVS SVR.] Hebr. *venire te in Sur*. Quidam: *ingrediente te in Sur*. Alij: *qua itur in Sur*. vel: *qua venis in Sur*. Nonnulli: *ab ingressu, introitu Sur*. De Sur vide Genes. 16. vers. 7.

IN QVEM IRRVISTI HODIE?] Particulam *hæ* al variè reddunt; pro *hæ* an nonnulli sumunt: *Quo impetum fecistis hodie?* vel *quonam excurristis hodie?* Alij pro *hæ* *hy ghal mi*, *super quem, contra quem grassati estis hoc tempore?* Nonnulli: *ubi fecistis hodie impressionem?* Sed cum eiusmodi acceptiones vocis sint singulares, & exemplo fere careant; malunt alij natiuam vocolæ significationem retinere per interrogationem. *Non exspoliastis hodie?* q. d. Num non excurristis, aut prædas egistis hodie?

CONTRA MERIDIEM IVDÆ, ET CONTRA MERIDIEM IERAMEEL.] Quidam reddunt: *In meridianum-tractum Iehudæ, aut in meridianum-tractum Ierachmeelis*. id est, in regionem Iehudæ, quam possident posterii Ierachmeelis primogeniti Chetzronis, de quo 1. Paralipom. 2. vers. 9.

ET CONTRA MERIDIEM CENI.] vel, *Kenai*, de quo vide Iudicum 1. vers. 16. Observant, his verbis Dauidem ex ambiguo ludificari Achisum, ac plus deflexisse à simplicitate, quam virum bonum deceret, nimirum traductum infirmitate carnis, ut infra cap. 29. vers. 2. & 8. Nam intelligebat Achis Dauidem in possessionem Iudæ irrupisse: contra vero sentiebat Dauid, se inuolasse in tractus Iehudæ conterminos. Alij volunt Dauidem officiosè mentitum apud Achisum, qui existimabat Dauid iustum bellum gerere contra Saulem hostem suum, irruendo in partes regni eius. Rectius est, Dauidem ita loquendo veritatem reuera dixisse, & intellexisse: Achisum verò alio sensu verba Dauidis accepisse, existimantem sibi congrua: nec propterea Dauidem vlla necessaria ratione deuinci potuisse ad aperiendam Achiso omnem veritatem.

MVLTÀ MALÀ OPERATVS EST CONTRA POPVLM SVVM ISRAEL.] Hebr. *Fætidum, putridum-se reddendo, fætidum, putridum-se reddidit in populo suo in Israele*. Alij diuersimodè elucidant: 1. *Fæcendo fæcruit coram populo suo Israel*. 2. *Abominando abominatus est populum suum Israel*. 3. *Omnino sordet illi gens sua Israelitica*. 4. ex verbo: *Fætere faciendofætere-fecit*. id est, plane, omnino, vehementer fæcruit, computruit, malè oluit, in populo suo, &c. id est, inuidiosum, odiosum, abominabilem se reddidit popularibus suis. quod abhorreamus à re fætida, putida, malè olente. Vide similem loquutionem supra cap. 13. vers. 4. & Genes. 34. vers. 30.

VERS. 10.

VERS. 12.

CAPVT VIGESIMVM-OCTAVVM.

*Philisthæi contra Saul armantur, ad quod bellum David pollicetur fidem Achis.
Saul occisis Magis, Pythonissam consulit, suscitari iubens Samuelem,
à quo suam suorumque proximam mortem didicis.*

Vulg.

1 **E**Actum est autem in diebus illis, congregauerunt Philisthiim agmina sua, ut prepararentur ad bellum contra Israel: dixitque Achis ad David. Sciens nunc scito, quoniam mecum egredieris in castris tu, & viri tui.

2 Dixitque David ad Achis: Nunc scies quæ facturus est seruus tuus. Et ait Achis ad David: Et ego custodem capitis mei ponam te cunctis diebus.

3 Samuel autem mortuus est, planxitque eum omnis Israel, & sepelierunt eum in Ramatha vrbe sua. Et Saul abstulit magos & hariolos de terra.

4 Congregatique sunt Philisthiim, & venerunt, & castrametati sunt in Sunnam: congregauit autem & Saul vniuersum Israel, & venit in Gelboe.

5 Et vidit Saul castra Philisthiim, & timuit, & exauit cor eius nimis.

6 Consuluitque Dominum, & non respondit ei, neque per somnia, neque per sacerdotes, neque per prophetas.

7 Dixitque Saul seruis suis: Querite mihi mulierem habentem pythonem, & vadam ad eam, & sciscitabor per illam. Et dixerunt serui eius ad eum: Est mulier pythonem habens in Endor.

8 Mutauit ergo habitum suum; vestitusque est aliis vestimentis, & abiit ipse: & duo viri cum eo, veneruntque ad mulierem nocte, & ait illi Diuina mihi in pithone, & suscita mihi quem dixerò tibi.

9 Et ait mulier ad eum: Ecce, tu nosti quanta fecerit Saul, & quomodo eraserit magos & hariolos de terra: quare ergo insidiaris anima mea, ut occidar?

10 Et iurauit ei Saul in Domino, dicens: Viuit Dominus, quia non veniet tibi quidquam mali propter hanc rem.

11 Dixitque ei mulier: Quem suscita-

Malu.

1 **E**T fuit in diebus iis, & collegerunt Pelisthim^a desiderantias suas^b militie, ad^c cedere in Israële: & dixit Achis ad David: Cognoscere cognosces, quia^d ad me exhibis in^e desiderantia tu, & homines tui.

2 Et dixit David ad Achis: Ad sic tu cognosces quod faciet seruus tuus. Et dixit Achis ad David: Ad sic^f obseruantem capiti meo ponam te omnibus diebus.

3 Et Semuel mortuus fuit, & ^g celebrauerunt planctum ei omnis Israël, & sepeliuerunt eum in Ramah,^h & in vrbe eius: & Saul discedere fecitⁱ pythones, & ^k gnostas de terra.

4 Et collecti fuerunt Pelisthim, & venerunt, & ^l desederunt in Sunem: & collegit Saul omnem Israëlem, & desederunt in Ghilboagh.

5 Et vidit Saul desiderantiam Pelisthim: & timuit, & ^m contremuit cor eius valde.

6 Et postulauit Saul in IHVH, & non ⁿ respondit eum IHVH: etiam in somnijs etiam in Vrim, etiam in prophetis.

7 Et dixit Saul seruis suis: quærite mihi viram^o potentem Pythonis,^p & ambulauit ad eam,^q & quæsiuit in ea. Et dixerunt serui eius ad eum: Ecce vir potentiens Pythonis in Ghen-dor.

8 Et^r nudauit sese Saul, & vestiuit vestimenta alia, & ambulauit ipse, & duo homines cum eo: & venerunt ad viram nocte, & dixit: Diuina, obsecro, mihi in pythone: & ^s ascendere fac mihi, quem dicam ad te.

9 Et dixit vira ad eum: Ecce tu cognouisti, quod fecit Saul, qui exscindere fecit Pythones, & gnostem de terra: & ad quid tu^t capere faciens te in anima mea, ad mori facere me?

10 Et Iuramento-obstrictus fuit ei Saul in IHVH, ad dicere: ^u Viuens IHVH, si incurrer te^x prauitas in verbo isto.

11 Et dixit vira: quem ascendere faciam

^a castrametationes, agmina

^b datiuus. in militiam, exercitum

^c bellare, præliari, pugnare

^d apud me, mecum

^e castrametatione. Sic vers. 5.

^f custodem

^g ut cap. 25. vers. 1.

^h id est i ventriloquos. Vide Lenit.

ⁱ 19. v. 31: Sic v. 38, 9.

^k prognostas. Vide ibidem sic v. 9.

^l confederunt, castrametati sunt. Sic statim.

^m trepidauit

ⁿ exaudiuit

^o dominam, patronam, sic mox.

^p ut eam

^q ut inquiram, percurser per eam

^r denudare fecit

^s euoca. sic vers. 11.

^t 15,

^u illaqueare irretire

^v Viuus, ut viuit, per vitam

^x curuitas, distortio, peruersitas,

pœna, punitio

bo tibi? Qui ait: Samuelem mihi suscita.

12 Cum autem vidisset mulier Samuelem, exclamavit voce magna, & dixit ad Saul: Quare imposuisti mihi? Tu es enim Saul.

13 Dixitque ei rex: Noli timere: quid vidisti? Et ait mulier ad Saul: Deos vidi ascendentes de terra.

14 Dixitque ei: Qualis est forma eius? Quae ait: Vir senex ascendit, & ipse amictus est pallio. Et intellexit Saul quod Samuel esset, & inclinavit se super faciem suam in terra, & adoravit.

15 Dixit autem Samuel ad Saul: Quare inquietasti me ut sciscitarer? Et ait Saul: Coractor nimis: siquidem Philisthim pugnant adversum me, & Deus recessit a me, & exaudire me noluit, neque in manu prophetarum, neque per somnia: vocavi ergo te, ut ostenderes mihi quid faciam.

16 Et ait Samuel: Quid interrogas me: cum Dominus recesserit a te, & transierit ad amulum tuum?

17 Faciet enim tibi Dominus sicut locutus est in manu mea, & scindet regnum tuum de manu tua, & dabit illud proximo tuo David.

18 Quia non obedisti voci Domini, neque fecisti iram furoris eius in Amalec. idcirco quod pateris, fecit tibi Dominus hodie.

19 Et dabit Dominus etiam Israel tecum in manu Philisthim: cras autem tu & filij tui tecum eritis: sed & castra Israel tradet Dominus in manus Philisthim.

20 Statimque Saul cecidit porrectus in terram: extimuerat enim verba Samuelis, & robur non erat in eo, quia non comederat panem tota die illa.

21 Ingressa est itaque mulier illa ad Saul, (conturbatus enim erat valde) dixitque ad eum: Ecce obediit ancilla tua voci tuae, & posui animam meam in manu mea: & audiui sermones tuos, quos loquutus es ad me.

22 Nunc igitur audi & tu vocem ancillae tuae, & ponam coram te buccellam panis, ut comedens convalescas, & possis iter agere.

23 Qui renuit, & ait: Non comedam. Coegerunt autem eum serui sui & mulier, ut comederet.

Maluenda, In 1. Samuelis:

ciam tibi? Et dixit: Samuelem ascendere fac mihi,

12 Et vidit vir Samuelem, & exclamavit in voce grandi: & dixit vir ad Saul, ad dicere: Ad quid & fefellisti me? & tu Saul.

13 Et dixit ei Rex: Non timebis, quia quid vidisti? Et dixit vir ad Saul: Deos vidi ascendentes de terra.

14 Et dixit ei: quid & lineamentum eius? Et dixit: vir senex, ascendens, & ipse & obtegens pallio. Et cognovit Saul, quia Samuel ipse; & & verticavit nares in terram, & procumbere se fecit.

15 Et dixit Samuel ad Saul: Ad quid & commouisti me, ad ascendere facere me? Et dixit Saul: & coangustatio mihi valde: & Pelisthim & cadentes in me: & ELOHIM discessit de super me, & non & respondit me & adhuc etiam in manu prophetarum, etiam in somnijs: & & vocavi tibi ad cognoscere facere me, quid faciam.

16 Et dixit Samuel: Et ad quid postulabis me? & IHH discessit de super te, & fuit excitator tuus.

17 Et fecit IHH & ei secundum quod loquutus fuit in manu mea: & & dirupit IHH regnum de manu tua, & dedit illud & sodali tuo David.

18 Secundum quod non & audiui in voce IHH & non fecisti & ardorem nasi eius in Ghamaleko: sic verbum istud fecit tibi IHH die isto.

19 Et dedit IHH etiam Israel tecum in manu Pelisthim: & crastino tu, & filij tui tecum: etiam & desiderium Israelis dabit IHH in manu Pelisthim.

20 Et festinavit Saul, & cecidit & impletio & surrecturae eius in terram, & timuit valde de verbis Samuelis: etiam & virtus non fuit in eo, quia non comedit panem omni die & omni nocte.

21 Et venit vir ad Saul, & vidit quia subito terrore percussus fuit valde, & dixit ad eum: Ecce audiuit famula tua in voce tua: & posui animam meam in & vola mea, & audiui verba tua, quae loquutus fuisti ad me.

22 Et nunc audi obsecro etiam tu in voce famulae tuae, & posui faciebus tuis & fragmentum panis, & & comedisti: & fuit in te virtus, quia ambulabis in via.

23 Et renuit, & dixit: Non comedam. & ruperunt in eo serui eius, & etiam

y vide Cap. 19. 17.

& delineatio forma, species & obiectus, opertus, obvelatus, involans & verticem inclinavit

& commoueri fecisti, irritasti & coarctatio, constrictione & pugna, bellantes, preliantes

& exaudiuit & amplius, ultra & inclamavit

i sibi & discidit, lacerauit

i socio, proximo, familiari m obaudiui, auscul-tauisti, acquieui, sic vers. 21.

22, n aestum, iram, accensam iram, excandescentiam o castrametationem p plenitudo q saturae

r vis, vigor, robur, sic vers. 22,

s palma, caruitate

t vt ponam u frustum, buccellam x vt comedas y vt sis

lier, & tandem audita voce eorum surrexit de terra, & sedit super lectum.

24 Mulier autem illa habebat vitulum pastualem in domo, & festinauit, & occidit eum: tollensque farinam, miscuit eam, & coxit azyma.

25 Et posuit ante Saul & ante seruos eius. Qui cum comedissent, surrexerunt, & ambulauerunt per totam noctem illam.

vira, & ² audiuit voci eorum: & surrexit de terra, & sedit ad lectum.

24 Et viræ vitulus saginarij in domo: & festinauit & ^a mactauit eum: & accepit farinam, & ^b depfit, & coxit ^c eam ^d massas,

25 Et accedere-fecit faciebus Saul, & faciebus seruorum eius, & comederunt: & surrexerunt, & ambulauerunt in nocte ipsa.

z obaudiuit

^a jugulauit, sacrificauit
^b subegit, subagitauit
^c ex ea
^d azyma, infirmen-tata

COMMENTARIA.

VERS. 2.

VNC SCIES QUAE FACTVRVS EST SVVS TVVS.] לכן lachen, Profecto, certe propterea, hoc pacto. proprie, ad sic. Hispanice, Ansi, seu scies id, quod

faciet seruus tuus. id est, cognosces, experieris, quod se virum præstabit seruus tuus. Sic mox sumitur eadem particula, vt etiam supra cap. 27. vers. 26.

VERS. 3.

SAMVEL AVTEM MORTVVS EST, &c.] Mors Samuelis iam supra cap. 25. vers. 1. descripta est: sed notant per parenthesin de industria Spiritum Sanctum hic apponi voluisse, vt melius, quid in sequente historia contra veritatem & iura naturæ; quid contra pietatem æquitatemque sit gestum, cognoscatur: nam contra naturam rerum, veritatemque est, quod Saul obnitens Deo Samuelem præsumebat arte magica esse reuersurum: contra æquitatem, quod se ad eos ipsos consulendos reciperet, quos ante iustissimo iudicio damnauerat: contra pietatem vtrumque.

IN RAMATHA VRBE SVA.] Hebr. in Ramah, & in vrbe sua. Plerique, &, prò, id est, accipiunt. Alij: & in vrbe sua. id est, intra urbem ipsam, & non extra: quod supra cap. 25. vers. 21. dictum fuit, (In domo sua in Ramah,) Nonnulli, jungunt cum, planxerunt: & planxerant eum in Ramah, qui illic aderant, & in singulis urbibus suis, qui scilicet abfuerant.

ET SAUL ABSTVLIT MAGOS ET HARIOS DE TERRA.] de hoc duplici genere impostorum egimus pluribus in Commentariis ad Leuit. 19. & vers. 31. & hoc quidem iustissime fecit Saul, iuxta diuinum mandatum Exod. 22. vers. 18. Leuit. 20. vers. 27. Tunc vero cædi istorum immiscuisse Gabaonitas nonnulli existimant quæ historia tangitur infra 2. Samuelis. 21. vers. 1. vt ibidem obseruabimus.

VERS. 4.

IN SVNEM.] oppidum erat in termino Isacharis Iosue 19. vers. 18. de quo vide Commentarios in eum locum.

IN GELBOË.] Notant, montes esse non procul à couualle Iizrehelis: nam ibi prælium confectum est. Eusebius & S. Hieronymus de Locis Hebraicis: [Gelboe montes alienigenarum, in sexto lapide à Scythopoli: in quibus

etiam vicus est grandis, qui vocatur Gelbus.] Iacobus Vitriacus in Historia Ierosolymitana, cap. 54. [Mons Thabor habet montes Gelboe ex vna parte, ex altera verò mare Galilæe.] Brocardus: [Montes Gelboe non longè à mari Galilæe, atque à ciuitate Bethsan: (id est, Scythopoli) vbi scilicet Iordanis ingreditur mare Galilæe.] Benjamin pag. 41. Itinerarij: [Illinc à Sichem, leucis quatuor Gilboagh mons est, quem Christiani Gilboe montem vocant, solo sterilissimo, & aridissimo.] Assentiuntur quoque recentiores sacri Topographi montes illos in multis locis esse petricosos, aridos, steriles.

Cæterum vt horum locorum, Aphek, Fontis Iizrehelis Sunem, Gilboah, quæ in hoc supremo Saulis prælio memorantur, exactior teneatur ratio, visum est eorum situm hic ex Brocardo accuratissimo Terræ Sanctæ lustratore describere: [De Aphek ad vnā leucam contra Orientem, sinistram versus, extra viam, qua ducit Iezraël, in latere Australi montis Hermon, est ciuitas Suna, celebris miraculo, quod per Elisaum Dominus in suscitatione pueri mortui fecit. A Suna dua sunt leuca ad ciuitatem Bethsan, eundo contra orientem, & parum declinando ad Austrum, inter montem Gelboe & Iordanem. Distat autem media leuca à Iordane. In huius muro suspenderunt Pelisthim cadauera Saulis, & filiorum eius, quos occiderunt in monte Gelboe. Hac Bethsan secundum Iosephum alio nomine vocatur Scythopolis. Iuxta hanc ciuitatem & mons Gelboe, extendens se versus occidentem vsque in Iezrael ad duas leucas. A Bethsan sunt dua leuca versus occidentem ad Iezrael, qua olim erat vna ex ciuitatibus regalibus in Israel: sed hodie vix habet viginti domos, vocaturque Zaracin. in pede montis Gelboe ad occidentem sita. Ante cuius introitum est ager Nabot. Et nota, quod ij duo montes Hermon & Gelboe jacent in vna linea meridionali, Gelboe quidem ad austrum, & Hermon ad aquilonem, intercepto duarum leucarum spatio inter eos. Longitudo verò eorum est ab oriente in occidentem, terminanturque ambo ab oriente in Iordanem: porro longitudo eorum describitur esse vndecim leucarum. In valle verò seu planitie intermedia describuntur multi commissi conflictus. Ibi enim pugnavit Gedeon contra Madian, & Saul contra Pelisthaos, Achab contra Syros, & modernis temporibus Tartari conflixerunt ibi cum Saracenis.]

cenis.] Alter Burchardus de monte Sion. [In latere montis Hermon est ciuitas Suna, de qua fuit Sunamitis, quæ suscepit Eliseum, cuius etiam filium suscitauit, ubi Philistini castrametati sunt quando Saul venit in Gelboe unde etiam fuit sunamitis illa, quæ calefecit Dauid. Inter Iordanem & montem Gelboe est ciuitas antiqua Bethsan, in cuius muris Phelistaï suspenderunt corpus Saul, & filiorum eius estque locus delitiosus nimis. De Bethsan quatuor leucis in pede montis Gelboe fons est Iezrael ad quem Philistini transtulerunt castra sua de Suna ciuitate. De isto fonte ad dimidiam leucam est Iezrael ciuitas quondam regalis, nunc vix habet viginti domos! In pede occidentali montis Gelboe sita, ubi adhuc vidi agrum Nabot Iezraelita. Mons Gelboe, & Hermon ita sunt dispositi, ut Hermon sit ab aquilone, & Gelboe ab Austro, & in medio sit planities duarum leucarum lata, & quatuor leucarum longa: & protenditur longitudo eius ab oriente ad occidentem, & latitudo ab aquilone in austrum. In ista planitie saepe magni conflictus sunt habiti: ibi enim Gedeon superauit Madianitas: Item Saul superatus est à Pelisthaïs, & alij: etiam nostris temporibus Tartari cum Saracenis ibidem habuerunt conflictum magnum. Iezrael ciuitas est in pede occidentali montis Gelboe sita.]

VERS. 6.

NEQUE PER SACERDOTES.] Hebr. etiam in vr̄im. Quidam: nec per vr̄imos. de quibus Numer. 27. vers. 21. Illi enim non penes Saullem, sed penes Dauidem erant, quos secum abstulerat Abiathar pontifex fugiens ad Dauidem, supra cap. 23. vers. 6 & 9.

NEQUE PER PROPHETAS.] de quibus Numer. 16. vers. 6. q. d. neque ordinariè, neque extraordinariè.

VERS. 7.

IN ENDOR.] Oppidum erat Manassitarum cis Iordanem, Iosue 17. vers. 11. quod eo loco accuratè descripsimus.

VERS. 8.

MYTAVIT ERGO HABITUM SVVM.] Verbum *מָשַׁח* Chaphasch in Hithpahel variè hîc interpretantur: Primò, Et mutauit se Saul. scilicet habitu. 2. Et dissimulauit se Saul. mutato habitu. 3. Et occultauit se, operuit se. scilicet aliis vestibus. 4. Et nudauit se, denudauit se, detexit se, discooperuit se Saul. Notantque in hac formula tantum de habitu, seu vestitu dici. id est, Nudauit se vestitu, & habitu regio, decoro, splendido. statim se explicat.

VERS. 9.

QVARE ERGO INSIDIARIS ANIMÆ MEÆ?] Verbum *מִשְׁכֵּחַ* nakasch positum hîc in Hithpahel variè conuertunt: 1. cur ergo tu illaqueas te in anima mea? vel offendiculum ponis animæ meæ? id est, quæris vel studes esse offendiculum, vel niteris ponere offendiculum vitæ meæ. 2. cur ergo tu laqueum tendis vitæ meæ. 3. & quare tu offendens, vel cæspitans in animam meam? Hoc est offensio tua & cæspitatio tua à religione est malum vitæ meæ, creat mihi vitæ periculum. 4. cur ergo te ponis in tendiculum vitæ meæ? 5. & quare tu impelleris contra animam meam? 6. & quare tu laqueum te facis in animam meam? 7. & quare tu capiens te, vel captiosus es, in animam meam. Notant, rationem coniugationis significare, quod se ipse velut illaqueet in mente sua, & implicet, dum omnes artes quærit, quibus eam

irretiat, &c. 8. & quare veteratoriè te geris in anima mea?

QVIDQVAM MALI.] *מַיִן* ghauon, iniquitas, VERS. 10. pena, punitio, supplicium. Vide Genes. 4. vers. 13.

QVVM AVTEM VIDISSET MVLIER SAMVELEM.] Hebræorum & nostrorum nonnulli, non verum Samuelem, sed spectrum diabolicum specie Samuelis fuisse existimant. Alij, veram animam Samuelis in corpore assumpto, & euocatam non quidem vi artis magicæ, sed diuina operatione. Quæ frequentior, & verior proculdubio sententia est. Ecclesiasti 46. vers. 23. (Postquam verò obdormiisset, prophetauit demonstrans regi mortem ipsius) Sane prudentissimè Sanctus Augustinus de cura pro mortuis, cap. 15. & S. Thomas 1. Parte, Quæstione 89. Articulo 8. ad 2. iuxta sententiam Sirachidis, veram fuisse animam Samuelis, non dubitant: quocirca qui locum Sirachidis aliò detorquent, aut eludunt, profectò sunt penitus reiiciendi. Innumeri sunt, qui hanc quæstionem versarunt, ad quos amando lectorem. sed vide seorsim Thesaurum Coccij Tomo 1. lib. 5. Art. 10.

QVVM AVTEM VIDISSET MVLIER SAMVELEM.] Hebr. Et vidit mulier Samuelem. Facile existimo magam parantem suas nefarias euocationes, quæ & multo tempore, & pluribus ritibus constarent, ut cernere est in Erictho apud Lucanum lib. 6. Pharsaliæ, & in vetula illa apud Heliodorum lib. 6. Æthyopicorum, cap. 17. præuentam, antequam illas perageret, à virtute Diuina.

EXCLAMAVIT VOCE MAGNA.] Proculdubio præ stupore & admiratione cum videret diuinam & admirandam Samuelis speciem, tam diuersam à cæteris nigris vmbis, quas euocare solebat; ut Iosephus affirmat, vel metu Saulis, quem tum agnouit.

QVARE IMPOSVISTI MIHI? TV ES ENIM SAUL.] Quidam ajunt, hoc intellexisse à diabolo, quem euocauerat, alij, à Samuele, quod Iosephus scribit.

NOLI TIMERE: QVID VIDISTI?] Hebr. VERS. 13. Ne timeas: nam quid vidisti? puta, ob quod tibi metuas tantopere?

DEOS VIDI ASCENDENTES DE TERRA.] Quidam exponunt, id est, diuinas quasdam imagines, quibus diabolus ante suas illusiones, præludere solet, ac proinde vsam præterito vidi, quia iam tum disparuerant, quum Samueli apparituro præcessissent. Noëma. Ridicule. Alij volunt, mulierem vsam voce plurali ELOHIM, ad indicandam augustam, & diuinam maiestatem eius qui apparebat. q. d. virum heroicum, diuinum, maiestate verendum video, speciem sane longe diuersam ab his, quas ego videre soleo.

QUALIS EST FORMA EIVS?] Quidam: VERS. 14. Quæ est forma huius? nimirum, quem adhuc vides, cum aliæ diabolicæ prælusiones iam euauerint?

QVARE INQVIETASTI ME?] Quidam notant, ut specie Samuelem, ita verbis mentitum hîc diabolum: sic in toto capite. Nam animæ iustorum in Christo quiescentium

tium non inquietantur. Sed Samuel humano more loquitur ex mente Saulis, qui suis euocationibus crediderat & procurauerat animam defuncti commouere, & è loco suo excire. Hebr. *Quare commouere-fecisti me?* id est, ut quid tua impietate fuisti in causa, ut Deus me loco moueret, & ad te mitteret?

VERS. 16. ET TRANSIERIT AD ÆMVLVM TVVM.] Hebr. *& fuit excitator tuus*, vel *tui*, id est, incitator, alacer, aduersarius, inimicus, hostis, tuus. Hanc esse ajunt vim nominis *גור* *ghur* ab *גור* *ghur*, quali, excitatus, vigilans, acer ad nocendum, ad prouocandum. Alij subaudiunt præpositionem: *& fuit cum aduersario tuo*. Quidam: *& factus est inimici, emuli tui*.

VERS. 17. FACIET ENIM TIBI DOMINVS SICVT LOQVVVS EST.] Hebr. *Et fecit IHVH ei secundum quod loquutus fuit in manu mea*. Exponunt, &, scilicet inimico tuo David. Alij reciproce interpretantur; Fecit enim Iehoua sibi, quemadmodum loquutus est per me. id est, disposuit sua consilia ad eum finem, ut exequatur id, quod loquutus est per me Samuelem.

ET SCINDET RECNUM TVVM DE MANV TVA, &c.] Vide supra cap. 15. vers. 27. & 28. cuius rei executio docetur 2. Samuelis 2.

MECVM ERITIS.] id est, mortui, ut ego: VERS. 19. eritis inter mortuos.

CECIDIT PORRECTVS IN TERRAM.] Heb. VERS. 20. *& cecidit plenitudine stature sue in terram*. Quidam: *& corruit de plenitudine stature sue in terram*, id est, corruit ut erat erectus & stabat. Alij: *& cecidit tota statura sua in terram*. Nonnulli: *& corruit quantus quantus erat in terram*, id est, impetu abiecit totum corpus ad terram.

POSVI ANIMAM MEAM IN MANV MEA.] VERS. 21. Vide eandem loquutionem supra cap. 19. vers. 5. & Iudicum 12. vers. 3.

VITVLVM PASCVALEM.] *מרבק* *marbek* VERS. 24. ajunt esse *Saginarium*, id est, locum, seu stabulum, in quo vituli alligati sunt, ut saginentur utitur *saginarij* voce Marcus Varro lib. 3. de Re rustica, cap. 10. exponuntque, *vitulus saginarij*. vel *ex saginario*, hoc est, saginatus, crassus, pinguis, nitidus. Hispanice dicimus, *ternero de brosqul*. Ex vicinia verbi *דבק* *dabak* exponunt quidam: *vitulus adhesionis, agglutinationis*, qui vberibus matrum adheret, & saginatur. Alij: *vitulus praesepis*. Noster *pascualem* dixit, vel quod iam proximus esset, ut ad pascionem emitteretur: vel quod bene pascus & altus lacte esset.

CAPVT VIGESIMVM-NONVM.

David cum Philisthis aduersus Israel proficiscens remittitur, quia metuebant principes ne in pralio fieret ipsis aduersarius.

Vulg.

Malu.

1 ongregata sunt ergo Philisthim uniuersa agmina in Aphet: sed, & Israel castrametatus est super fontem, qui erat in Iezrahel.

2 Et satrapæ quidem Philisthim incedebant in centuriis & millibus: David autem & viri eius erant in nouissimo agmine cum Achis.

3 Dixeruntque principes Philisthim ad Achis: Quid sibi volunt Hebraei isti? Et ait Achis ad principes Philisthim: Num ignoratis David, qui fuit seruus Saul regis Israel, & est apud me multis diebus, vel annis, & non inueni in eo quidquam, ex die qua transfugit ad me, usque ad diem hanc?

4 Irati sunt autem aduersus eum principes Philisthim, & dixerunt ei: Reuertatur vir iste, & sedeat in loco suo, in quo constituisti eum, & non descendat nobiscum in pralium, ne fiat nobis aduersarius, cum praliari caeperimus: quo modo enim aliter poterit placare do-

1 T collegerunt Pelisthim omnes^a desiderantias suas in Aphet: & Israel^b desiderantes in fonte, qui in Iezreghel.

2 Et satrapæ Pelisthim transeuntes^c centenis & millenis: & David, & homines eius transeuntes in^d posteriore rate cum Achis.

3 Et dixerunt principes Pelisthim: quid Ghibraei isti? Et dixit Achis ad principes Pelisthim: An non iste David seruus Saulis regis Israël qui fuit^e ad me^f isto dierum, aut^g isto annorum: & non inueni in eo^h aliquid, de die cadereⁱ eum usque ad diem istam?

4 Et^k efferbuerunt super eum principes Pelisthim; & dixerunt ei principes Pelisthim: Reuertere-fac-virum: ^l & reuersus-fuit ad locum suum quo visitare-fecisti eum ibi: & non descendet nobiscum in^m cæsiōe, & non erit nobisⁿ satanæ in cæsiōe: & in quo acceptum-

^a castrametationes, agmina, acies, copias, *ut Cap. 28. vers. 1.*

^b confidentes, castrametantes

^c darius. per, ad, centenos, & milles

^d postremitate, in extrema acie.

^e apud me, mecum ^f iam diebus ^g iam annis ^h quidquam vitij

ⁱ eius ^k ebullierunt, spumauerunt-irā

^l ut reuertatur ^m cæde, prælio, pugna sic mox.

ⁿ darius. in satan, aduersarium

minum suum, nisi in capitibus nostris?

5 Nonne iste est David, cui cantabant in choris, dicentes: Percussit Saul in millibus suis, & David in decem millibus suis.

6 Vocauit ergo Achis David, & ait ei: Viuit, Dominus, quia rectus es tu, & bonus in conspectu meo: & exitus tuus, & introitus tuus mecum est in castris: & non inueni in te quidquam mali ex die qua venisti ad me, usque in diem hanc: sed satrapis non places.

7 Reuertere ergo, & vade in pace, & non offendas oculos satraparum Philisthim.

8 Dixitque David ad Achis: Quid enim feci, & quid inuenisti in me seruo tuo, à die qua fui in conspectu tuo usque in diem hanc, ut non veniam & pugnem contra inimicos domini mei regis?

9 Respondens autem Achis, locutus est ad David: Scio quia bonus es tu in oculis meis, sicut Angelus Dei: sed principes Philistinorum dixerunt: Non ascendet nobiscum in praelium.

10 Igitur consurge manè tu, & serui domini tui, qui venerunt tecum: & cum de nocte surrexeritis, & cæperit dilu-cescere, pergite.

11 Surrexit itaque de nocte David ipse & viri eius, ut proficiscerentur manè, & reuerterentur ad Terram Philisthim: Philisthim autem ascenderunt in Iezrahel.

ceptum se faciet iste ad o sustentato-
res suos? an non in capitibus homi-
num horum?

5 An non iste David; cui p responde-
bant ei in q Choris, ad dicere: Percus-
sit Saul in r mille suo, & David in mul-
tiplicitatibus suis?

6 Et vocauit Achis ad David; & di-
xit ad eum: t Viuens IHVH, quia rectus
tu: & u bonus in oculis meis exire x te,
& venire y te z ad me in a desidentia:
quia non inueni in te malū, de die ve-
nire te ad me, usque ad diem istam: &
in oculis satraparum non bonus tu.

7 Et nunc reuertere, & ambula in
pace: & non facies malum in oculis
satraparum Pelisthim.

8 Et dixit David ad Achis: quia
quid feci, & quid inuenisti in seruo
tuo, de die, qua fui faciebus tuis, vs-
que ad diem istam: quia non veniam,
& d cedam in maleuolentibus e su-
stentatoris mei regis?

9 Et respondit Achis, & dixit ad Da-
uid: Cognoui quia f bonus tu in oculis
meis, sicut angelus ELOHIM: verun-
tamen principes Pelisthim dixerunt:
Non ascendet nobiscum in g cæsiōne.

10 Et nunc h manica in manè, & serui
sustentatorum tuorum qui venerunt i
ad te; & manicabit in mane, & illu-
cescet vobis, & ambulate.

11 Et manicauit David ipse, & homi-
nes eius ad ambulare in manè, ad re-
uertere ad terram Pelisthim: & Peli-
sthim ascenderunt Iizreghel.

o columina,
heros, domi-
nos. Sic v.

10.

p alternis-
canebant,
concinebant
q Choreis

r millenario
s multitudi-
nibus, de-

cem mille-
nariis, my-
riadibus

t viuis, vt
viuit, per vi-
tam

u bonum vi-
detur.

x tuum

y tuum

z apud me,
mecum

a castrame-
tatione.

b videris bo-
nus.

c quod ma-
lum videtur

d incidam,
pugnabo.

peliabor

e columinis;

domini,

heri

f bonus vi-

deris

g vt vers. 4.

h dilucula

i in diluculo.

Sic mox.

i tecum

COMMENTARIA.

VERS. 1.

APHEC.] oppidum erat
ortis, Aser, Iosue 19. v. 30.
de quo vide ibidem, & Iosue
12. v. 18. & cap. 13. v. 4.

SVPER FONTEM, QUI ERAT
IN IEZRAHEL.] supra cap. 18. vers. 4. ex
Burchardo annotauimus, fontem Iizrahel
fuisse in pede montis Gelboë, atque dimi-
dia leuca distasse ab vrbe Iizrehel. Vide
etiam in Iudicum 7. v. 1.

VERS. 2.

INCEDEBANT IN CENTURIIS ET MIL-
LIBVS.] Quidam: transibant centeni, & mil-
leni, vel per centurias & per chiliadas, id est,
singuli præfecti centuriis & chiliadibus, seu
millenariis. Alij, transibant cum centenis, &
millenis. Id est, lustrantes copias suas trans-
vehabantur.

VERS. 3.

ET EST APVD ME MVLTIS DIEBVVS, VEL
ANNIS.] Heb. qui fuit apud me istud dierum,

aut istud annorum. Quidam: qui fuit mecum
iam diebus, imo iam annis, id est, dies aliquot;
imo verò annos aliquot, hoc est, quem ego
cognosco iam à multis annis. Aliqui expo-
nunt, quem ego tam bene noui ac si man-
sisset apud me annos aliquot. Alioqui Da-
uid cum Achis non videtur mansisse nisi
paulò plus quatuor mensibus, supra cap. 27.
v. 7. Aliqui: qui fuit mecum istis diebus, vel
istis annis, seu hisce diebus vel hisce annis.
Nonnulli: qui fuit apud me iam aliquot diebus,
imo iam aliquot annis, id est, iam altero anno;
indefinitè dictum, vide supra cap. 27. vers. 7.
Fortasse coniungit hîc Achis duo illa tem-
pora, quibus David fuit apud Achis, supra
cap. 21. & cap. 27. quasi dicat, iam ab aliquot
annis fuit apud me.

EX DIE, QVA TRANSFUGIT AD ME.]
Heb. à die cadere eius. Quidam: à die, quâ
habitant

habitauit mecum. Verbum cadendi in habi-
tandi significatione vsurpari etiam norant, vt
Genes. 25. v. 18. Alij: à die deficere sui, vel
ipsum, seu ab eo die, quo defecit ipse. Scilicet, à
Saul ad me.

VERS. 4.

ET SEDEAT IN LOCO SVO, IN QVO CONS-
TITVISTI EVM.] Heb. & redeat ad locum
suum, quo visitare-fecisti eum ibi. Plerique: in
locum suum, cui praefecisti eum, vel quem curare
iussisti eum, aut quem ei requisuisti, destinauisti.

QVOMODO ENIM ALITER PLACARE PO-
TERIT DOMINVM SVVM?] Variè Heb. con-
uertunt. 1. in quo enim placebit hic Domino suo?
2. quam in re redibit, vel redire poterit, in
gratiam cum Domino suo? 3. & in quo acceptabi-
tur hic ad Dominum suum? 4. qua enim re sese
gratum exhiberet Domino suo? 5. qua enim in re
benevolentiam sibi conciliabit iste apud Dominum
suum, vel: & in quo gratificari-faciet se ipsum
apud herum suum?

NISI IN CAPITIBVS NOSTRIS?] Heb.
num non in capitibus virorum istorum? id est,
nostro, & nostrorum sanguine, nos à tergo
in ipso ardore praelij adoriens.

VERS. 6.

VIVIT DOMINVS.] Heb. *Viuens I H V H*
q. d. per Deum, quem colis, alioqui Achis
non colebat I H V H: nisi forsan deastris suis,
quos veros deos reputabat, nomen I H V H
veri Dei affingat.

QVIA RECTVS ES TV, ET BONVS IN
CONSPECTV MEO: ET EXITVS TVVS ET
INTROITVS TVVS MECVM EST IN CASTRIS.]
Hebraea interpunctio ita se habet: *quia re-
ctus tu: & bonus in oculis meis egressus tuus &
ingressus tuus mecum in castris*, id est, habeo te
pro viro bono & integro: & commercium
tuum, siue conuersatio tua, & ratio vitæ,
quamdiu in castris meis vixisti, mihi grata
fuit. Aliqui: & bonum videtur in oculis meis
egredi te & ingredi te mecum in castra, id est,
conuersatio & administratio tua. Sic Num.
27. v. 17.

VT NON VENIAM ET PVGNEM CONTRA
INIMICOS, &c.] Ficta simulatio, quæ nullo
pacto laudanda in viro probo, qualis fuit
Dauid: & multo peior, quam adiungere se
castris Pelisthæorum supra v. 2. nam illud fe-
cit approbans fidem suam regi, in cæteris se
diuinæ prouidentiae committens, quæ eum
seruauit à fundendo sanguine ciuium: hæc
vana & ficta iactantia fuit.

SICVT ANGELVS DEI.] q. d. secundè
fluunt omnia vbicunque ades, vel videris
mihi tam bonus quam est angelus Dei bonus.

CONVRGE MANÈ, &c.] antequam præ-
lium ineatur.

ET SERVI DOMINI TVI.] Saulis, id
est, Israelitæ, qui te comitantur.

VERS. 8.

VERS. 9.

VERS. 16.

CAPVT TRIGESIMVM.

*Absente Dauid, Amalecita Siceleg incenderant ablata præda, quos Dauid
persequens occidit recepta præda, quam singulis sociis æquo diuisit,
etiam iis qui ad sarcinas lassæ remanserant.*

Vulg.

Malu.

I Vmque venissent Dauid
& viri eius in Siceleg
die tertia, Amalecita
impetum fecerant ex
parte australi in Sice-
leg; & percusserant Siceleg, & succen-
derant eam igni:

2 Et captiuas duxerant mulieres ex
ea, à minimo vsque ad magnum: & non
interfecerant quenquam, sed secum du-
xerant, & pergebant itinere suo.

3 Cùm ergo venissent Dauid & viri
eius ad ciuitatem, & inuenissent eam
succensam igni, & uxores suas, & filios
suos, & filias ductas esse captiuas:

4 Leuauerunt Dauid & populus qui
erat cum eo voces suas, & planxerunt
donec deficerent in eis lacrymæ.

5 Siquidem & duæ uxores Dauid ca-

ET fuit in venire Dauid,
& homines eius Tzik-
lagh in die tertia: & a
Ghamalekita b exspo-
liauerunt ad c austrum, & ad Tziklagh,
& percusserunt Tziklagh, & combus-
serunt eam in igne.

2 Et captiuas-abduxerunt mulieres,
quæ in ea; de paruo & vsque ad gran-
dem non mori-fecerunt d virum: &
e abduxerunt, & ambulauerunt f viæ
suæ.

3 Et venerunt Dauid, & homines
eius ad urbem, & ecce combusta in
igne: & mulieres eorum, & filij eo-
rum, & filix eorum, captiui-abducti-
fuerunt.

4 Et leuauit Dauid, & populus, qui ad
eum vocem suam, & lacrymati-fue-
runt, vsquequo non in eis h virtus ad
lacrymari.

5 Et duæ mulieres Dauidis captiux-
abductæ

a Hamale-
Kite. Vide
cap 15. v. 7.
b Vide vim
verbi Cap.
27. v. 10.
c meridiem,
in Meridia-
num-tra-
ctum
d quem-
quam
e abegerunt
f in viam
suam
g apud eum,
cum eo
h vis, vires

ptina ducta fuerunt, Achinoam Iezrahelites, & Abigail uxor Nabal Carmeli.

6 Et contristatus est David valde: volebat enim eum populus lapidare, quia amara erat anima uniuscuiusque viri super filiis suis & filiabus: confortatus est autem David in Domino Deo suo.

7 Et ait ad Abiathar sacerdotem filium Achimelech: Applica ad me ephod. Et applicauit Abiathar ephod ad David,

8 Et consuluit David Dominum, dicens: Persequar latrunculos hos, & comprehendam eos, an non? Dixitque ei Dominus: Persequere; absque dubio enim comprehendes eos, & excuties pradam:

9 Abiit ergo David ipse, & sexcenti viri qui erant cum eo, & venerunt usque ad Torrentem Besor: & laesi quidam substituerunt.

10 Persecutus est autem David ipse, & quadringenti viri: substituerant enim ducenti, qui laesi transire non poterant Torrentem Besor.

11 Et inuenerunt virum Aegyptium in agro, & adduxerunt eum ad David: dederuntque ei panem ut comederet, & biberet aquam,

12 Sed & fragmen massae caricarum, & duas ligaturas vuae passae. Qua cum comedisset, reuersus est spiritus eius, & refocillatus est: non enim comederat panem, neque biberat aquam, tribus diebus, & tribus noctibus.

13 Dixit itaque ei David: Cuius es tu? vel unde? & quò pergis? Qui ait: Puer Aegyptius ego sum, seruus viri Amalecita: dereliquit autem me dominus meus, quia egrotare coepi nudius tertius.

14 Siquidem nos erupimus ad australem plagam Cerethi, & contra Iudam, & ad meridiem Caleb, & Siceleg succendimus igni.

15 Dixitque ei David: Potes me ducere ad cuneum istum? Qui ait: Iura mihi per Deum, quòd non occidas me, & non tradas me in manus domini mei, & ego ducam te ad cuneum istum: Et iurauit ei David.

16 Qui cum duxisset eum, ecce illi discumbebant super faciem vniuersae terrae, comedentes & bibentes, & quasi festum celebrantes diem, pro cuncta prada, & Malucenda, In 1. Samuelis.

abductae fuerunt Achinogham Iizrehelitis, & Abighail vira Nabal Carmelitae.

6 Et iocoangustata fuit Davidi valde, quia dixerunt populus ad ^k lapidare eum, quia ^l amaritudo anima omnis populi, ^m vir super filios suos, & super filias suas: & ⁿ obtinuit se se David in IHVH ELOHIM suo.

7 Et dixit David ad Ebjathar sacerdotem filium Achimelech: Accedere fac, obsecro, mihi ^o ephod. Et accedere fecit Ebjathar ephod ad Davidem.

8 Et postulauit David in IHVH, ad dicere: Persequar post ^p latrocinium istud? an ^q attingam illud? Et dixit ei: Persequere, quia ^r attingere attinges, & eripere eripies.

9 Et ambuauit David ipse, & sexcenti vir, qui ^s ad eum: & venerunt usque ad ^t torrentem Besor: & ^u superrelicti steterunt:

10 Et persequutus fuit David ipse, & quatuor centi vir: & steterunt ducenti vir, qui pigruerunt de transire torrentem Besor.

11 Et inuenerunt virum Aegyptium in agro & ^x acceperunt eum ad Davidem: & dederunt ei panem, & comedit, & potare fecerunt eum aquas.

12 Et dederunt ei ^y fragmen palathae caricarum, & duos ^z flaccidos: & comedit, & reuersus fuit spiritus eius ad eum: quia non comedit panem, & non bibit aquas tribus diebus & tribus noctibus.

13 Et dixit ei David: ^b Cui tu, & ^c vbi de isto tu? Et dixit: ^d Excussus Aegyptius ego, seruus viro Ghamalekitae: & dereliquit me sustentator meus, quia aegrotavi ^e die tres.

14 Nos ^h exspoliavimus ⁱ austrum Cherethi, & super quod ^k Iehudah, & super Austrum Caleb; & Tziklagh combussimus in igne.

15 Et dixit ad eum David: An descendere facies me ad ^l latrocinium istud? Et dixit: juramento-obstrictus esto mihi in ELOHIM, si mori facies me, & si claudes me in manu sustentatoris mei: & descendere faciam te ad ^m latrocinium istud.

16 Et descendere fecit eum: & ecce dimissi super facies omnis terrae, comedentes, & bibentes, & ^o festiuantes in omni spolio grandi, quod acceperunt

i coarctata, constricta
k librare, ponderare lapides in
l amara
m quisque, singuli
n confirmauit, valide apprehendit, corroborauit sese
o amiculum, sic mox.

p turmam-grassatorum
Vide Genes. 49 v. 19,
q apprehendam. sic mox
assequar
r omnino certissime. sic statim.
s apud eum, cum eo
t vallem. sic v. 10. 21,
u reliqui, residui

x & duxerunt

y dissectio-nem, frustum, fragmentum
z Vide sup. cap. 25. v. 8.

a exsiccatos aridos, Vide cap. 25. v. 18.

b Ad quem ru pertinet? c vndenam tu es?

d Puer e deseruit f herus, dominus
g hodie tres sunt dies, abhinc die tertio

h vt vers. 1. i meridiem. sic statim. K datiuus. ipsi Iehudae l vt vers. 8.

m vt v. 8. n diffusi, dissiti
o festum-celebrantes, gyantes, tripudiantes, circumrolantes

spoliis que ceperant de Terra Philisthim, & de terra Iuda.

17 Et percussit eos David à vespere usque ad vesperam alterius diei, & non euasit ex eis quisquam, nisi quadringenti viri adolescentes, qui ascenderant camelos, & fugerant.

18 Eruit ergo David omnia que tulerant Amalecita, & duas uxores suas eruit.

19 Nec defuit quidquam à paruo usque ad magnum, tam de filiis quam de filiabus, & de spoliis, & quaecumque raperant, omnia reduxit David.

20 Et tulit uniuersos greges & armenta, & minauit ante faciem suam, dixeruntque: Hæc est prada David.

21 Venit autem David ad ducentos viros, qui lassī substiterant, nec sequi potuerant David, & residere eos iusserat in Torrente Besor: qui egressi sunt obviam David, & populo qui erat cum eo. Accedens autem David ad populum, salutauit eos pacificè.

22 Respondensque omnis vir pessimus & iniquus, de viris qui ierant cum David, dixit: Quia non venerunt nobiscum, non dabimus eis quidquam de prada, quam erimus: sed sufficiat unicuique uxor sua & filij: quos cum acceperint, recedant.

23 Dixit autem David: non sic facietis fratres mei, de his que tradidit nobis Dominus, & custodiuit nos, & dedit latrunculos, qui eruperant aduersum nos, in manus nostras:

24 Nec audiet vos quisquam super sermone hoc, æqua enim pars erit descendens ad prælium, & remanentis ad sarcinas, & similiter diuident.

25 Et factum est hoc ex die illa, & deinceps constitutum & præfinitum, & quasi lex in Israël usque in diem hanc.

26 Venit ergo David in Siceleg, & misit dona de prada senioribus Iuda proximis suis, dicens: Accipite benedictionem de prada hostium Domini:

27 His, qui erant in Bethel, & qui in Ramoth ad Meridiem, & qui in Iether,

28 Et qui in Aroër, & qui in Sephamoth, & qui in Esthamo,

29 Et qui in Rachal, & qui in urbibus

de terra Pelisthim, & de terra Iehudah.

17 Et percussit eos David de P crepusculo & usque ad vesperam, & crastino eorum: & non euasit saluus de eis vir: quia si quatuor centi vir excussus, qui vecti fuerunt super Camelos, & fugerunt.

18 Et eripuit David omne quod acceperunt Ghamalek: & duas mulieres suas eripuit David.

19 Et non decongregatum fuit de eis, de paruo & usque ad grande: & usque ad filios & filias, & de spolio, & usque ad omne, quod acceperunt sibi: omne reuertere fecit David.

20 Et accepit David omnem ouem, & bouem abduxerunt faciebus acquisitionis ipsius, & dixerunt: Istud spoliū Davidis.

21 Et venit David ad ducentos homines, qui pigruerunt de ambulare post Davidem, & sedere fecit eos in torrente Besor: & exiuerunt occursum Davidis & occursum populi, qui ad eum: & accessit David ad populum & postulauit eis paci.

22 Et respondit omnis vir malus, & Belijaghal de hominibus, qui ambulauerunt cum David, & dixerunt: corresponsentia quod non ambulauerunt tecum, non dabimus eis de spolio, quod eripuimus: quia si vir viram suam, & filios suos: & abducent, & ambulabunt.

23 Et dixit David: Non facietis sic, fratres mei: quod dedit IHH nobis, & obseruauit nos: & dedit latrocinium veniens super nos, in manu nostra.

24 Et quis audiet vobis in verbo isto? Quia secundum partem descendens in cæsiōe, & secundum partem sedentis super vasa unite disper-tient.

25 Et fuit de die ipsa, & de supra: & posuit eam, constituto, & iudicio Israël usque ad diem istam.

26 Et venit David ad Tziklagh, & misit de spolio senibus Iehudah sodalibus suis ad dicere: Ecce vobis benedictio de spolio maleuolentium IHH.

27 Qui in Beth El, & qui in Ramoth Austro, & qui Iathir:

28 Et qui in Gharogher, & qui in Siphmoth, & qui in Esthemoagh:

29 Et qui in Rachal, & qui in urbibus Ieragh

p tenebra,
obscuritate
q datiuus.
in crastinum
r אֶת־כִּי Ci
im,quinimo,
nisi sic v.22.
s puer
t equitauerunt, in-se-
derunt
u liberauit,
eruit,asse-
ruit. sic v.8.
e 22.
z detractum
y pecus,gre-
gem
x armentum
a abegerunt
b ad facies
ante res illas
c considerare,
manere
d in occur-
sum Davidi
sic statim.
e apud eum,
cum eo
f ad pacem
de pace.
g Vide Deu-
teron.13.v.
13.
h vito, vni-
cuique
i vt vers.8.
k obaudiet,
auscultabit,
acquiescet
l sicut por-
tio,partitio.
sic statim.
m prelio,
pugna
n vt v.2 r-
o instrumen-
ta sarcinas,
impedimen-
ta
p pariter par-
tiantur di-
uiduntor, ex
æquo distri-
buantur.
q legem,
rem,vel
illud
r datiuus.
in statutum
s datiuus,
in iudicium,
morem con-
suetudinem
t senatori-
bus
u sociis,fa-
miliaribus,
amicis. Qui-
dam, & ami-
cis
x datiuus.
lis qui
erant.
sic in sequen-
tibus.
y ad Meri-
diem, vel
Meridiei, seu
Austri

Ierameel, & qui in vrbibus Ceni,

30 *Et qui in Arama, & qui in lacu Asan & qui in Athach,*

31 *& qui in Hebron, & reliqui qui erant in his locis: in quibus commoratus fuerat David ipse, & viri eius.*

² *Ierachmeelitæ, & qui in vrbibus* ² *kenæi:*

30 *Et qui in Chormah, & qui in Chor-Ghasan, & qui in Ghathach.*

31 *Et qui Chebron, & omnibus locis, quibus ambulare-se-fecit ibi David ipse, & homines eius.*

² *Ierachme-
elitarum
4 Kinæo-
rum*

COMMENTARIA.

VERS. 1.

IN TERTIA.] Rectè notant, ex quo David discessit à castris Pelisthæorum: nam tantum itineris inter castrorum locum & Tziklagh intercessisse docet initium sequentis libri, vers. 2.

VERS. 6.

ET CONTRISTATUS EST DAVID VALDE.] Heb. verbum est femineum, & nomini David præfixus est articulus Datiui: *Et coangustata fuit ipsi Davidi valde*, Subaudi anima. Quidam: *Et angustia-fuit ipsi David valde*. Nonnulli; *Et angustatus est David valde*. Notantque Davidi tribui verbum femineum propter fractum tunc & grauiter perculsum eius animum præsentis infortunio. Alij: *Et angustatus-fuit Davidi valde*, Subaudi, populus, id est, infensus erga Dauidem, dixerunt enim se lapidaturos illum, vt mox subiungitur.

CONFORTATUS EST AUTEM DAVID IN DOMINO DEO SVO, &c.] Conjugatio Hithpahel magnam vim hîc habet: *Et obfirmavit sese David in Iehouah Deo suo*, id est, egregie se animauit, & confortauit diuinis promissionibus. Vide supra cap. 23. v. 16.

VERS. 7.

APPLICA AD ME EPHOD.] Heb. *Appropinquare-fac, queso, mihi amiculum*. Quidam: *Applica, queso, mea causa amiculum*. Et applicauit Ebsathar amiculum Davidis causa. Vide supra cap. 23. v. 9.

VERS. 9.

ET LASSI QUIDAM SUBSTITERVNT.] Heb. *Et reliqui steterunt*. Subaudiunt: *Major pars transiit, reliqui verò substituerunt*. Quidam: *ubi reliqui isti substituerunt*. Nimirum ducenti isti lassi, de quibus versu sequenti.

VERS. 10.

QUI LASSI.] *לגג Piggeru*, consona voce, *pigruerunt, pigriati-fuerunt, lassi, defecti-viribus-fuerunt* sic v. 21. Quidam: *qui se vetuerunt à transendo*.

VERS. 14.

SI QUIDEM NOS ERUPIMVS.] Diuersimode Heb. interpretantur 1. *nos irrueramus*. 2. *nos feceramus impetum*. 3. *vastatores nos irrupimus*. 4. *nos grassati-sumus*. Propriè: *nos exspoliauimus*. AD AVSTRALEM PLAGAM.] Heb. *Austrum*. Quidam: *ad meridianum tractum*. Vide supra vers. 1.

CERETHI.] Heb. *Cherethi*. vel *Cherethai*. esse gentem. Philisthæorum, seu, aliquam regionem terræ Pelisthim, aperte dicitur infra vers. 16. & Ezechielis 25. v. 16. & Sophionæ, 2. v. 5. inde dictos Cherethæos 2. Samuelis, 8. v. 1, ibi dicemus.

ET AD MERIDIEM CALEB.] vel: & ad *Maluenda*, In 1. Samuelis.

meridianum tractum Caleb. Quidam diuinant hunc tractum dictum Caleb, quod à posteris Calebi viri insignis filij Iephunæ fuerit cultus, & possessus. vide supra cap. 25. v. 3.

A VESPERE VSQUE AD VESPERAM.] Heb. *à crepusculo & usque ad vesperam*. Aliqui Hebræorum cum Nostro crepusculum hîc vespertinum, seu nocturnum accipiunt; nimirum à crepusculo nocturno, vsque ad alteram vesperam diei sequentis. Alij: *Crepusculum matutinum, & antelucanum* intelligunt. id est, à mane vsque ad vesperam.

ALTERIVS DIEI.] Heb. *ad, in, crastinum eorū*. Quidam: *& usque ad crastinum illarum*. Subaudi, *vesperarum*, id est, & vsque ad diem sequentem duas illas vespertas q. d. toto tri-duo percussit eos. Alij: *postridie eorum*. seu *postridie expeditionis in eos*.

NEC DEFUIT.] Verbi *גָּדַר Ghadar*. in Niphal cum negatione, vt hîc ponitur, hanc vim esse volunt: *Et non detractum, decongregatum decollectum, decoaceruatum, decongestum, deordinatum, desideratum-fuit*. vel: *Et non defuit, defecit, decessit*.

ET TULIT VNIVERSOS GREGES &c.] VERS. 20. Hunc versum Hebraicè subobscuriorem, ita alii reddunt: 1. *Et tulit David omnes greges & armenta: & ducebant illa ante pecus illud, & dixerunt, Hæc est præda Davidis*. Exponunt; *ante pecus illud*, id est, ante greges & armenta, quæ abegerant Hamalekitæ de Tziklagh. Distribuerant greges in duas partes, nempe in eos, quos abegerant Hamalekitæ ex Cherethi, & ex Iehudah, & ex Caleb, & aliis vrbibus: & in eos, quos abegerant ex Tziklagh. Greges autem Tziklagh non appellabant prædam: nam ij restituebantur suis dominis. 1. *Præterea cepit David totum reliquum gregem & armentum*; quæ hostes aliunde compilauerant; quod abducentes ante pecora sua, quæ scilicet sibi fuerant erepta, dicebant, *hæc est præda Davidis*. q. d. præter vestra, quæ restituantur vobis, hæc suo Marte comparata adducit David. Vide infra vers. 22.

SALVTAVIT EOS PACIFICE.] Heb. *Et postulauit eis ad pacem*. Vide similem phrasim supra cap. 10. v. 4.

RESPONDENSQUE OMNIS VIR PESSIMVS ET INIQVVS &c.] VERS. 22. Quidam: *Deinde respondens quisque prauus & nequam, &c.* Quum sermo cœpisset agi de diuidenda præda. Hoc autem iudicium à Dauide certum est fieri, &

legem hanc ferri, non ex æquo & bono solum, sed etiam ex auctoritate Dei, à quo lex consimilis extat Numer. 31. v. 25 & sequentibus: & habentur exempla, Iosue 22. v. 7. & 8. & 2. Machabæor. 8. v. 28.

VERS. 23. DE HIS, QUÆ TRADIDIT NOBIS DOMINVS.] Hebr. *quod dedit IHVH nobis*. Quidam: *cum eo quod tradidit*, vel, *Præter quam quod tradidit nobis Iehoua hac, &c.* Notant esse prius argumentum à genere victoriæ, quod non ipsorum viribus, sed diuina beneficentia sit parta, ac proinde non esse excludendos à præda eos, qui non pugnaverunt.

VERS. 24. ÆQUA ENIM PARS ERIT DESCENDENTIS AD PRÆLIUM, ET REMANENTIS AD SARCINAS.] Rectè sensum Hebraicorum reddidit: nos verba expressimus. Alij sic: 1. *quia qualis est portio descendens ad prælium, talis erit portio manentis ad Sarcinas*. vel *quanta est portio descendens ad prælium, tanta erit portio manentis ad sarcinas*. Aut, *quia sicut pars descendens in prælium, & sicut pars remanentis ad sarcinas*. Hoc est, quanta est portio descendens in prælium; tanta esse debet portio eius, qui remanet ad sarcinas: & quanta est portio eius, qui remanet ad sarcinas; tanta esse debet portio eius, qui descendit in certamen. id est, æqualis portio erit descendentibus & remanentibus. Eiusmodi synecdochico loquendi genere solent Hebræi reciprocare sententiam. 2. *nam prout est pars descendens in prælium, ita etiam est pars residens ad impedimenta*. Alterum argumentum à iure militari: ex æquo censentur militare stationarij castrorum, & qui in aciem prodeunt.

VERS. 25. ET FACTVM EST HOC EX DIE ILLA, ET DEINCEPS CONSTITVTVM, &c.] Hebr. *Et fuit de die ipsa & supra: & posuit illud in statutum, & in iudicium Israeli usque ad diem istam*. Exponunt, hoc est. Id obseruatum fuerat iam ab eo die & supra, id est, multis retro temporibus: & nihilominus vertit illud Dauid in statutum vel legem, & consuetudinem in Israël, &c. Vnde quidam reddunt: *Fuit enim ab hoc die etiam olim constitutus hic mos, & ritus in Israele, &c.* Alij: *Quod fuit de die illo & deinceps*. id est, à die illo obtinuit lex illa usque in diem hanc. id est, quod quidem statutum, & iudicium seu consuetudo seruatur, & perdurat hodièque. Quæ sane lex plena æquitatis est, & iuri naturæ consentanea, quam etiam egregiè seruauere Romani disciplinæ militaris, si qua gens alia, peritissimi, de quibus Polybius lib. 10. [Omnes, qui ad prædam & raptus destinati sunt, ferunt quisque ea, quæ ceperint ad suas legiones vel alas. Quo facto tribuni aequaliter omnibus diuidunt, non solum iis, qui in prædiis, aut subsidiis fuerunt, sed & qui castra seruauerunt: itémque agris, aut ad munus aliquod aliò missis. Quòd vero nihil fraudaturi sint, aut subducturi è præda, id omnes

iurant cum primum in castra veniunt iuri ad bellum.]

BENEDICTIONEM.] munus, donum. sic VERS. 26
supra cap. 25. vers. 27. & Genes 33. v. 11.

IN BETH-EL.] Quidam hinc *Beth-El*, non VERS. 27.
illam notam in sacris litteris urbem, quæ prius Luza dicta fuit, intelligunt: sed appellatiuè accipiunt id est, *domum Dei Fortissimi*, ipsamque urbem Ieharimorum esse volunt, quo Arca restituta à Pelisthæis, translata, restdit, supra cap. 7. vers. 1. Vide supra cap. 10. vers. 3. De *Kirjath-Ieharim*. id est, *urbe Siluarum*, vide Iosue 9. vers. 17.

IN RAMOTH AD MERIDIEM.] Hebr. *in Ramoth austri*. de qua vide Iosue 19. v. 8.

IN GEIHER.] Hebr. *in Iathir*. de qua vide Iosue 15. vers. 48.

IN AROER.] Hebr. *Haroher*. De hac diximus Numer. 32. vers. 34. VERS. 28.

IN SEPHAMOTH.] Hebr. *Siphmoth*. Hæc Numerorum, 34. vers. 10. *Sepham* appellatur. Vide, quæ de ea ibi annotauimus.

IN ESTHAMO.] Hebr. *Esthemog*. de qua vide Iosue 21. vers. 14. hæc Iosue 15. v. 50. *Esthemoh* dicitur, quam ibi descripsimus.

IN RACHAL.] Huius alibi non extat VERS. 29.
mentio: coniectantur fuisse in Australi parte fortis Iehudæ. A negotiatione & mercatura nomen habet, vel quod esset celebre emporium, vel quod celebres ibi nundinæ agitarentur.

IN VRBIBVS IERAMEEL.] Hebr. *Ierachimeelitarum*. de Ierachmeel diximus supra cap. 27. vers. 10. erat meridianus tractus fortis Iehudæ.

IN VRBIBVS CENI.] de Kenais vide Iudicum 1. vers. 16.

IN HARMA.] Hebr. *Chormah*. De ea vide, VERS. 30.
quæ obseruauimus Iudic. 1. v. 17.

IN LACV ASAN.] Hebr. *cor-Ghasan*. id est, *Lacus-fumi*. Hæc Iosue 15. vers. 42. & Iosue 19. vers. 7. *Ghasan* tantum nuncupatur. Vide, quæ de ea ibidem annotauimus.

IN ATHACH.] Hebr. *Ghathach*. Hanc eruere non potuimus. suspicamur Sortis Iehudæ, aut Simeonis fuisse. Hebr. sonat, *Tempus eius*. scilicet urbis, quasi dicat, *Tempestiuam*. quòd ibi fortè optimæ tempestates anni essent, & fruges ac fructus tempestiuè maturerent.

IN HEBRON.] Notissima vrbs fortis Iehudæ in montanis, quam sæpius descripsimus: sed vide Iosue 14. vers. 15. VERS. 31.

IN QUIBVS COMMORATVS-FVERAT DAVID, &c. Hebr. *in quibus ambulauit-impulsus*, seu *ambulare-se-fecit Dauid*, &c. Quidam: *in quibus versatus fuerat Dauid*. Alij: *quo itauerat Dauid*. id est, ad quos frequenter se receperat Dauid cum suis, quum fugeret à Saule.

CAPVT TRIGESIMVM-PRIMVM.

Saul cum filio in pugna cæsi, corpus truncato capite in muro Bethsan suspenditur, armæque eius in templo Astaroth: viri autem labes, ablati Saul ac filiorum eius corporibus, iuxta labes ea sepelierunt.

Vulg.

Malu.

I Hilisthim autem pugnant aduersum Israël: & fugerunt viri Israël ante faciem Philisthim, & ceciderunt interfecti in monte Gelboë.

1. Par. 10. 2. 3. **2** Irrueruntque Philisthim in Saul, & in filios eius, & percusserunt Ionatham, & Abinadab, & Melchisua, filios Saul.

3 Totumque pondus praelij versum est in Saul: & consecuti sunt eum viri sagittarij, & vulneratus est vebementer à sagittariis.

1. Par. 10. **4** Dixitque Saul ad armigerum suum: Euagina gladium tuum, & percutite me: ne fortè veniant incircumcisi isti, & interficiant me, illudentes mihi. Et noluit armiger eius: fuerat enim nimio terrore perterritus: arripuit itaque Saul gladium, & irruit super eum.

5 Quod cum vidisset armiger eius, videlicet quod mortuus esset Saul, irruit etiam ipse super gladium suum, & mortuus est cum eo.

6 Mortuus est ergo Saul, & tres filij eius, & armiger illius, & vniuersi viri eius in die illa pariter.

7 Videntes autem viri Israël, qui erant trans vallem, & trans Iordanem, quod fugissent viri Israelitæ, & quod mortuus esset Saul, & filij eius, reliquerunt ciuitates suas, & fugerunt: veneruntque Philisthim, & habitauerunt ibi.

8 Facta autem die altera, venerunt Philisthim, vt spoliarent interfectos, & inuenerunt Saul & tres filios eius iacentes in monte Gelboë.

9 Et preciderunt caput Saul, & spoliauerunt eum armis: & miserunt in Terram Philistinorum per circuitum, vt annuntiaretur in templo idolorum, & in populis.

10 Et posuerunt arma eius in templo

I T Pelisthim ^a cædentes in Israël: & fugerunt homines Israël ^b de faciebus Pelisthim: & ceciderunt ^c violati in monte Ghilboagh.

2 Et ^d agglutinare fecerunt Pelisthim ad Saulem, & ad filios eius: & percusserunt Pelisthim Iehonathan, & Abinadabum, & Malchi-Suagh filios Saulis.

3 Et aggrauata fuit ^e cæsis ad Saulem, & inuenerunt eum iaculantes homines in arcu: & ^f doluit valdè de iaculantibus.

4 Et dixit Saul ^g leuanti vasorum suorum: Educ gladium tuum, & ^h transfode me in eo, ne quando venient præputiati isti, & transfodient me, & ludicre agent in me. Et non amauit Leuans vasorum eius: quia timuit valdè. Et accepit Saul gladium, & cecidit super eum.

5 Et vidit ⁱ leuans vasorum eius, quia mortuus fuit Saul: & cecidit etiam ipse super gladium suum, & mortuus fuit cum eo.

6 Et mortuus fuit Saul, & ^k tres filiorum eius, & leuans vasorum eius, etiã omnes homines eius in die ipsa ^l vnitè.

7 Et viderunt homines Israël qui in trans vallem, & qui in trans Iarden, quia fugerunt homines Israël, & quia mortui fuerunt Saul, & filij eius: & ^m dereliquerunt vrbes, & fugerunt: & venerunt Pelisthim, & habitauerunt in eis.

8 Et fuit de crastino, & venerunt Pelisthim ad exspoliare ⁿ violatos: & inuenerunt Saulem, & ^o tres filiorum eius ^p cædentes in monte Ghilboagh.

9 Et exciderunt caput eius, & exspoliauerunt ^q vasa eius: & miserunt in terra Pelisthim, circuitu, ad ^r euangelizare in domo ^s dolorum suorum, & ad populum.

10 Et posuerunt ^t vasa eius domo

M M m 3 Gha

^a pugnantes, preliantes
^b metu

^c confossi, perfoffi, transfixi, profanati
^d adhaeserunt

^e cædes, pugna, prelium
^f violatus, profana us. fuit, dolore, angore, cruciatu affectus est à iaculatoribus
^g ferenti arma sua, sic mox.
^h transfige, transadige, transverbera sic statim.

ⁱ vt vers. 4. & 6.

^k ternarius

^l pariter, simul

^m deseruerunt

ⁿ vt v. 1.
^o vt v. 6.

^p prostratos, iacentes

^q arma, instrumenta
^r annuntiare
^s idolorum

*Astharoth, corpus verò eius suspende-
runt in muro Bethsan.*

2. Reg. 1.
8. 4.

11 *Quòd cùm audissent habitatores
Iabes Galaad, quacumque fecerant Phi-
listhim Saul.*

12 *Surrexerunt omnes viri fortissimi,
& ambulauerunt tota nocte, & tulerunt
cadauer Saul, & cadauera filiorum eius,
de muro Bethsan: veneruntque Iabes
Galaad, & combusserunt ea ibi.*

13 *Et tulerunt ossa eorum, & sepelie-
runt in nemore Iabes, & ieiunauerunt
septem diebus.*

Ghastharoth, & corpus eius infixerunt
in muro Beth-San.

11 Et audiuerunt ad eum habitantes
Iabes Ghilghad, quod fecerunt Peli-
sthim Sauli.

12 Et surrexerunt omnis vir ^u strenui-
tatis, & ambulauerunt omni nocte, &
acceperunt corpus Saulis, & corpora
filiorum eius de muro Beth-san: & ve-
nerunt in Iabes, & combusserunt ea
ibi.

^u virtutis,
roboris

13 Et acceperunt ossa eorum, & se-
pelierunt sub ^x arboreto in Iabes: &
ieiunauerunt y septem dierum.

^x querceto.
Vide Genes.
21. v. 33.
y septena-
rium

COMMENTARIA.

VERS. 1.

HILISTHIIM AVTEM PV-
GNABANT, &c.] Regreditur ad
historiam cap. 29. dimissione
Dauidis, & eius in Hamalekitas
expeditione interruptam. Nar-
ratur eadem 1. Paralipom. 10.

VERS. 2.

IRRVERVNTQUE PHILISTHIIM IN SAUL.]
Heb. variè interpretantur. 1. & in sectati-
sunt Pelisthim Saulem, vel consecrati, assequuti-
sunt, &c. 2. & apprehenderunt Pelisthim Sau-
lem. 3. propriè: & adglutinauerunt, adhae-
runt Pelisthim ad Saulem, &c. id est, incubue-
runt, impressionem fecerunt Pelisthei in Sau-
lem & ad filios eius: hæserunt infixi in eos.

IONATHAN ET ABINADAB, &c.] de
filiis Saul vide, quæ notauimus supra cap. 14.
vers. 49.

VERS. 3.

ET VVLNERATVS EST VEHEMENTER
A SAGITTARIIS.] Verbum חל Chul variè
reddunt; & violatus, profanatus, confossus,
vulneratus-fuit valde à iaculatoribus. Alij: &
doluit, cruciatus-fuit vehementer, &c. Non-
nulli: & timuit valde, &c.

VERS. 4.

ILLVDENTES MIHI.] Heb. & ludicrè, vel
pro libidine-agent in me, id est, aliquo mortis
genere indigno me afficiant, vel ludibria in
me exercent. Alienè quidam: & racema-
tionem-faciant in me. Alij: & facinus admit-
tant in me.

FVERAT ENIM NIMIO TERROR PER-
TERRITVS.] Heb. quia timuit valde. Qui-
dam: reuerbatur enim valde eum. Rectius est,
horrote tanti facinoris perterrefactus-fuit.

ET IRRVIT SVPER EVM.] Heb. & cecidit
super eum, scilicet, gladium, incubuit gladio
suo, id est, se confodit ipse, sic vers. se-
quente.

VERS. 6.

ET VNIVERSI VIRI EIVS.] Exponunt,
qui scilicet erant illi propinqui, siue aderant
illi in eo certamine: forte tota cohors præ-
toriana, & corporis custodes, vel, domestici,
& familiares eius, vt exponitur 1. Paralip. 10.
vers. 6.

VERS. 7.

QVI ERANT TRANS VALLEM.] Heb. qui
trans vallem, siue in transitu vallis. Quidam:

qui habitabant citra vallem, vel ultra vallem,
quæ scilicet adiacebat monti Gelboë. Alij:
qui habitabant circa conuallem illam, id est, ab
utraque parte loci, in quo prælium fuerat
commisum. Particula גבער Gheber, utramque
significationem complectitur, citra, & ultra:
cis, & trans, nimirum pro situ loquentis, &
aliis circumstantiis loci. Vide Genes. 50.
vers. 10.

ET TRANS IORDANEM.] intellige res-
pectu Iabesitarum: nam re vera cis Iorda-
nem erant: vnde reddunt: & qui habitant
circa Iordanem. Quocirca miror Iosephum,
& alios, qui ultra, seu trans Iordanem reti-
nent: cum Pelisthæi non ultra Iordanem oc-
cupauerint.

ET HABITAVERVNT IBI.] Vide supra
cap. 27. v. 6.

FACTA AVTEM DIE ALTERA.] Heb. Et
fuit in crastino. confictus scilicet, & prælij.

IDOLORVM.] פזאבם Phatzabim. primum
hîc hæc vox occurrit, quæ propriè significat
dolores, marores, anxietates, fastidia, tristitias,
angustias, compressiones, labores, molestias, ærum-
nas, defatigationes, turbationes, terrores. Quo:
nomine Spiritus Sanctus passim in scriptura
pluraliter appellat, idola, eo quod ipsa &
cultus ipsorum, hominibus & conscientiis,
multum doloris, & laboris, ærumnarum, &
miseriarum, & omnem malorum Iliadem in-
ducant. Quidam: Terricula, seu, simulacra red-
dunt, quibus scilicet terrentur animi super-
stitiosorum, non instituuntur. Confer hæc &
reliqua huius capituli cum 1. Chronicor 10.

IN TEMPLO ASTHAROTH.] Heb. Ghastha-
roth. Vide de his Comm. in iudicum 2. v. 13.

IN MURO BETH-SAN.] Aliqui exponunt,
in platea muro iuncta, vrbis Beth-san, vt
ostenditur 2. Samuel 21. v. 12.

BETH-SAN Hæc est insignis illa vrbs Pa-
lestinae Scythopolis, de qua plura annotavi-
mus in Iosue 17. v. 11. appellatur etiam
Beth-Sean iudicum 1. v. 27. erat in sorte
Manassis: Sed nondum excepta Pelisthæis, vt
ibidem dicitur, & Iosue 17. v. 11. & 12. vt
de

VERS. 8.

VERS. 9.

VERS. 10.

de Tziklagh. etiam annotatum est supra cap. 27. v. 6.

VERS. 11. HABITATORES IABES GALAAD.] Memores beneficij à Saule accepti, initio regni eius: nam eos ab hostibus liberauerat, supra cap. 11. v. 11. & sequentibus.

VERS. 12. COMBUSSERVNT EA IBI.] Tremellius & Iunius Caietanum sequuti exponunt. idest, carnem eorum. nam ossa sepelierunt, ut dicitur sequenti versu. Sed mirum non venisse eis in mentem, *ossilegium* rem notissimam, & antiquis vñtatissimam, quum post combustionem corporum, colligebant ossa, & condebant ac condiebant. Vide Ioannem Kirchmannum lib. 3. de funeribus Romanorum cap. 6. Nonnulli notant, combusta à Iabesitis corpora Saulis ac filiorum cum quia iam dudù soli & aeri exposita computruerant: tum etià quia hac ratione prospiciebatur, ne rursus corpora illa ludibrio exponerentur: atque hanc eandem rationem, puta ut ludibriis eximerentur cadauera, veteres obseruarunt, quemadmodum de L. Sylla Dictatore testatur Tullius lib. 2. de legibus, Plinius lib. 7. cap. 54. & Plutarchus. Tullii verba sunt: [C. Marij] *sitas reliquias apud Anienem diffi-*

pari iussit Sylla victor. Quod haud scio, an timens ne suo posset corpori accidere, primus è Patriiis Corneliis igne voluit cremari.] Plinij verò. [Postquam longinquis bellis obrutos erui cognouere, tunc iussit ipsum cremari. In Cornelia familia nemo ante Syllam Dictatorem traditur crematus: Idque voluisse veritum talionem, eruto C. Marij cadauere.] Morem cremandi corpora defunctorum Græcis & Romanis antiquissimum etiam fuisse, certum, est, de quare vide Kirchmannum lib. 1. de funeribus, cap. 1. & 2. De Hebræis, combustionis hñc primum exemplum: hucusque omnes sepultos legimus. Extat quoque in Asa rege Iudæ, 2. Paralipom. 16. v. 14. & in Sedechia rege Iudæ, Ieremiæ 34. v. 5.

IN NEMORE.] 1 Paralipom. 10. v. 12. dicitur. VER. 13 [Sub quercu.] Nam quod hñc scribitur *לְאֵלֶּיךָ* *Eschel*, ibi ponitur *אֵלֶּיךָ* *Elab*. Vide Genes. 21. v. 33.

ET IEIVNAVERUNT SEPTEM DIEBUS.] Quidam notant iuxta numerum dierum videlicet induciarum, quas pepigerant cum Nakas rege Hammonitarum, intra quos liberauerat eos Saul, supra cap. 11. v. 3. & 11.

Valentiæ 8. Iulij, 1623. Ætatis meæ 58.

LIBEL

466 Vulg. II. Samuelis, Cap. I. *Malu.*

mortuus est Saul, & Ionathas filius eius?

6 Et ait adolescens, qui nuntiabat ei: Casu veni in montem Gelboë, & Saul incumbebat super hastam suam: porro currus & equites appropinquabant ei,

7 Et conuersus post tergum suum, vidensque me, vocauit. Cui cum respondissem: Adsum:

8 Dixit mihi. Quisnam es tu? Et aio ad eum: Amalecites ego sum.

9 Et locutus est mihi: Sta super me, & interfice me: quoniam tenent me angustia, & adhuc tota anima mea in me est.

10 Stansque super eum, occidi illum: sciebam enim quod viuere non poterat post ruinam: & tuli diadema quod erat in capite eius: & armillam de brachio illius, & attuli ad te dominum meum huc.

11 Apprehendens autem Dauid vestimenta sua scidit, omnesque viri qui erant cum eo,

12 Et planxerunt, & fleuerunt, & ieiunauerunt vsque ad vespërā super Saul, & super Ionathan filium eius, & super populum Domini, & super domum Israël: eo quod corruissent gladio.

13 Dixitque Dauid ad iuuenem qui nuntiauerat ei: Vnde es tu? Qui respondit: Filius hominis aduenæ Amalecitarum ego sum.

Psal. 104. b. 15. n. 14 Et ait ad eum Dauid: Quare non timuisti mittere manum tuam vt occideres christum Domini?

15 Vocansque Dauid vnum de pueris suis, ait: Accedens irruē in eum. Qui percussit illum, & mortuus est.

16 Et ait ad eum Dauid: Sanguis tuus super caput tuum os enim tuum locutum est aduersum te, dicens: Ego interfeci christum Domini.

17 Planxit autem Dauid planctum huiusmodi super Saul, & super Ionathan filium eius,

18 (Et precepit vt docerent filios Iudæ arcum: sicut scriptum est in libro Iustorum.) Et ait: Considera Israël pro his qui mortui sunt super excelsa tua vulnerati.

19 Inclyti, Israël, super montes tuos interfecti sunt: quo modo ceciderunt fortes?

20 Nolite annuntiare in Geth, neque annuntietis in compitis Ascalonis: ne fortè latentur filie Philisthim, ne exul-

quia mortuus fuit Saul, & Ionathan filius eius?

6 Et dixit excussus annuntians ei: m Incurrere incurri in mōte Ghilboagh, & ecce Saul innixus fuit superⁿ hastam suam: & ecce^o currus, & p^p potientes equitū^q agglutinare fecerunt eū.

7 Et^r aspexit post se, & vidit me, & f^r vocauit ad me: & dixi, Ecce^r ego.

8 Et dixit mihi: Quis tu? Et dixi ad eum: Ghamalekita ego.

9 Et dixit ad me: Sta, obsecro, super me, & mori fac me, quia^u obtinuit me circumconclusio, quia omnis adhuc anima mea in me.

10 Et steti super eum, & mori feci eū, quia cognoui, quia non viuet, post^x cadere eum: & accepi^y diadema, quod super caput eius, & z^z brachiale, quod super brachium eius, & venire feci ea ad^a sustentatorem meum huc.

11 Et^b obtinuit Dauid in vestimentis suis, & c^c dirupit ea: & etiam omnes homines, qui^d ad eum,

12 Et planctum celebrauerunt, & lacrymati fuerunt, & ieiunauerunt vsque ad vespërā super Saulem, & super Iehonathan filium eius, & super populum^e IHVH, & super domum Israël, quia ceciderunt in gladio.

13 Et dixit Dauid ad excussum annuntiantem ei: Vbi de isto tu? Et dixit: Filius viri^f tracti Ghamalekitæ ego.

14 Et dixit ad eum Dauid: Quomodo non timuisti ad mittere manum tuam ad funditus perdere vinctum IHVH.

15 Et vocauit Dauid vni de^g excussis, & dixit: Accede, incurre in eo. Et percussit eum, & mortuus fuit.

16 Et dixit ad eum Dauid: h^h Sanguis tuus super caput tuum, quia os tuum respondit in te; ad dicere. Ego mori feci vinctum IHVH.

17 Etⁱ lamentatus fuit Dauid k^k lamentationem istam, super Saulem, & super Iehonathan filium eius.

18 Et dixit ad^l docere filios Iehudah arcum. Ecce scripta super librum Recti.

19 O^m nobilitas Israël: super excelsa tuaⁿ violatus: quo modo ceciderunt^o præualidi!

20 Non annuntiabitis in Ghath, non euangelizabitis in plateis Eskelon: nequando latabuntur filie Pelisthim, nequando

m incidendo
incidi, casu
incidi, acci-
dentaliter-
veniēdo ac-
cidentaliter-
veni, forte-
fortuna veni
n lanceam
o singulare,
curatura
p domini,
patroni
q Sic i. Sa-
muel. 31.
vers. 2.
r faciauit,
faciem-
vertit
s clamaui
t me
u apprehen-
dit
x casum
suum
y coronam.
Vide Exodi
29, 6-
z armillam.
Vide Numer.
31. v. 50.
a columen,
dominum,
herum
b apprehen-
dit
c discidit,
dilacerauit
d apud eum,
cum eo
e IHVH,
ENTIS, ES-
SENTII, ES-
SENTIATO-
RIS. Sic deim-
ceps toto li-
bro.
f peregrini,
aduenæ

g pueris,
famulis,
ministris

h sanguines
tui

i querularus,
conquestus
k querimo-
niam, ne-
niam
l discere

m decus,
gloria
n confossus
o heroes,
robusti for-
tes, poten-
tes. Sic vers.
21 22. 25. 27.

tent filia incircumcisorum.

21 Montes Gelboë, nec ros, nec pluuia veniant super vos, neque sint agri primitiarum: quia ibi abiectus est clypeus fortium, clypeus Saul, quasi non esset vnctus oleo.

22 A sanguine intersectorum, ab adipe fortium, sagitta Ionathæ numquam rediit retrorsum, & gladius Saul non est reuersus inanis.

23 Saul & Ionathas amabiles, & decori in vita sua, in morte quoque non sunt diuisi: aquilis velociores, leonibus fortiores.

24 Filia Israel super Saul flete, qui vestiebat vos coccino in deliciis, qui præbebat ornamenta aurea cultui vestro.

25 Quomodo ceciderunt fortes in prælio? Ionathas in excelsis tuis occisus est?

26 Doleo super te frater mi Ionathæ decore nimis, & amabilis super amorem mulierum. Sicut mater unicum amat filium suum; ita ego te diligebam.

27 Quo modo ceciderunt robusti, & perierunt arma bellica?

quādo p exultabunt filie præputiatorū.

21 Montes Ghilboagh, non ros, & non pluuia super vos: & agri q eleuationum: quia ibi r abominabile fuit circummunimentum præualidorum, circummunimentum Saulis, r nequaquam vncti in oleo.

22 De sanguine u violatorum, de x adipe præualidorum, arcus Ichonathæ non y retroactus post: & gladius Saulis non reuertetur z vacuitate.

23 Saul & Ichonathan amati & a iucundi in vitis eorum, & in morte eorū, non separati fuerunt: b de aquilis c leues fuerunt, & de leonibus d præualuerunt.

24 Filia Israël ad Saul lacrymamini: e vestire-facientem vestrum f secundario cum g voluptatibus: h ascendere-facientem i ornatum auri super k indumentum vestrum.

25 Quomodo ceciderunt præualidi in medio l cæisionis! & Ichonathan super excelsa tua m violatus.

26 n Coangustatio mihi super te frater mi Ichonathan, o iucundus-fuisti mihi valde: p arduus-fuit amor tuus mihi q de amore mulierum.

27 Quomodo ceciderunt præualidi, & r ablata-fuerunt s vasa cæisionis!

p tripudiant, gestiunt præ gaudio q leuandaru, elationum r fastidium s scutu, clypeus. ita statim.

t neutiquā, nequidquā u confoliorum x pinguedine, opimo y auersus, retrocessus z vacuitas, vacuus, inanis.

a grati, accepti, amœni, dulces, pulchri, suaves, delectabiles b præ. Sic statim.

c veloces, celeres d robustiores, fortiores-fuerunt e vestientem vos

f coccinodibapho g deliciis h inducentē i ornamentū k vestitum l prælij, pugnae, conflictus m confossus n Coarctatio, constructio o gratus, acceptus, amœnus, dulcis, pulcher, suavis, delectabilis

p excelsus, admirandus, excellens q præ r disperierunt s instrumenta, arma, belli.

COMMENTARIA.

VERS. 1.

CÆDE AMALEC.] De qua 1. Samuel. 30.

VERS. 2.

VESTE CONSCISSA, ET PVLVERE ASPERSVS CAPVT.] De hoc more lugentium vide in Iosue 7. vers. 6.

VERS. 6.

ET SAUL INCUMBEbat SVPER HASTAM SVAM.] Hebr. innixus-fuit, seu, incubuit. Ambiguum est, vel quod præ lassitudine nitetur hastæ. vt Mezentius 10. Æneidos:

—corpusque leuabat

Arboris acclinis trunco.

vel quod se hasta transfixerat. in quo iam iste Hamalechita mentitur: nam Saul non hasta sed gladio incubuerat, 1. Samuel 31. vers. 4. & 5.

ET EQVITES.] Hebr. domini, Patroni, Magistri equitum. Synecdoche. id est, ipsi cum suis turmis, præfecti equitum.

VERS. 8.

AMALECITES EGO SVM.] id est, filius Amalekitæ, vt exponitur infra v. 13.

VERS. 9.

QVONIAM TENENT ME ANGVSTIÆ.] Hebr. quia obtinuit, vel apprehendit me circumconclusio. Notant, loqui de corporali hostium circumconclusionem, vnde locus ei subinde factus fuerit arctior. q. d. validè me circum-Maluenda, In 2. Samuelis.

concluserunt hostes, vnde quaque circumuallatum, & obsessum tenent, vt euadere non possim. Vim verbi & nominis שָׁבַט elucidaui in Exod. 28. vers. 4. Varie hinc conuertunt: 1. quia apprehendit me tremor, trepidatio. seu palpitatio. 2. Quidam putant hinc SCHABATZ, esse genus morbi, quo omnia circumagi, & gyrate videntur: quia tenuit me vertigo, scotomia. 3. Apprehendit enim me corona. id est, hostes me corona cinxerunt, vt non queam effugere. 4. quia tenet me ocellatio, seu consideratio, intentio. hostium. id est, hostes quam oculatissima diligentia & attentione ad me comprehendendum, & habendum intenti sunt. 5. quia tenet me tunica ocellata, id est, pœna iniquitatis sacerdotum, quos interfeci, qui utebantur tunica ocellata, seu Phrygionica. Sed solus Summus Sacerdos utebatur tunica Phrygiana. 6. quia tenent me equites indui tunica ocellata, seu, Phrygionica. Nam equites eum cinxerant, supra vers. 6. 7. quia tenuit, detinuit, me vestis, seu chlamys hac ocellata, seu Phrygiana, qua indutus sum, ocellatione sua scilicet, validior, & ideo impediens, ne citò concideret me gladius vel lancea, super quem

quem incumbo. q. d. chlamys hæc ocellata impediuit hastam, ne in corpus meum altius penetraret, ac me transuerberaret, seu perfoderet. Interpretatio est, Rabbi Leui filij Gerson, Sanctis, Vatabli, Merceri, Tremellij, Iunij, Buxtorfij.

VERS. 10. STANSQUE SUPER EUM, OCCIDI IL-
LUM, &c.] Hebræorum nonnulli existimant, hunc Hamalekitam in his, quæ narrauit de morte Saulis, vera dixisse. Iosephus 6. Antiquitatum extremo. [Saul ipse admoto ad pectus proprii gladij mucrone in eum incubuit, & cum deficientibus viribus traicere se non posset, circumspiciens inuenem proximum rogat, quisnam esset: auditoque esse Amalekitam, orat ut se iuaret efficere, quod ipse suis manibus non quiret: qui postquam eius optata, exequutus est, ademptis aureis armillis & corona, insigni regio, quantum potuit festinus inde se proripuit.] Sed melior iam, & frequentior sententia explanatorum est Saulem sua ipsius manu cecidisse, vt 1. Samuel. 31. vers. 4. & 5. satis ostenditur: hunc verò Hamalekitam, mendacio confinxisse à se interfectum Saulem ipsius rogatu: vel futili iactantia: vel vt Dauidis gratiam aucuparetur, tam læto ei, vt ipse rebatur, allato nuntio.

VERS. 13. HOMINIS ADVENÆ.] Hebr. viri vel cuiusdam, peregrini. Quidam exponunt: profelyti, ad religionem Israeliticam conuersi: qui non de gente, sed adoptione Iudæus, in legis Moysæ fœdera receptus, Græcè profelytus. Alij, id est, peregrinantis in Israele: quod quibus conditionibus permissum fuerit, vide Deuteron. 20. vers. 16. & Cap. 23. vers. 1. & sequentibus: Sic & communi iure in gentem illam definito, Exodi 17. vers. 14. & Deuteronom. 25. vers. 17. & sequentibus: & priuata confessione sua, fuit iste Hamalekites reus mortis à Dauide condemnatus.

VERS. 16. SANGVIS TVVS SUPER CAPUT TVVM.] Quidam exponunt, id est: Sanguis, quem effudisti, est causa mortis tue. Alij: Cadis tua causa est super caput tuum: tu tibi causa mortis es: dignè interficiaris: reus es mortis. sic Iosue 2. vers. 19. & Iudicum 9. v. 24.

VERS. 17. PLANXIT AUTEM DAVID PLANCTVM.] significanter Hispanicus Interpres: Endeche David esta endeche. id est, cecinit hanc elegiam, seu nāniam.

VERS. 18. (ET PRÆCEPIT VT DOCERENT FILIOS IUDÆ, &c.) Hunc versum plerique parenthesi includunt. Atque ex Hebræo variè conuertunt. 1. Dixerat autem, vt docerent filios Iehuda iaculari arcu, &c. id est, ante iam hortatus fuerat vt docerent filij Iudæ suos artem sagittandi. id est, rem militarem, quam synecdochicè nomine arcus intelligit, q. d. Ne desperent filij Israël, propter mortem Saulis, & victum, interfectumque populum: Sed sint bono animo, & discant arma tractare: futuri enim sunt clari arte bellica. 2. Et dixit ad docendum filios Iehudæ arcum. hoc est, quam primum interfectus fuit Saul, decreuit ac statuit Dauid apud se, vt tribules Iehudæ discerent iaculari arcu: quod postea, quando venit in terram Iehudæ faciendum curauit. 3. Quam lamentationem protulit ad

docendum filios Iehudæ tractare arcum. id est, vt ea lamentatione enuntiata per contribulatos suos, quasi hortamento excitaret eos ad peritiam iaculandi exercitatione comparandam. Hispanicus Interpres: Y decretó, vel puso ley despues que fue rey, que enseñassen el arco à los hijos de Iuda. Videtur mihi Auctor istud adiecisse, quòd Pelisthæi prælio superiore, arte iaculandi plurimum valuissent, 1. Samuel. 31. vers. 3. qui Saulem grauiter vulnerauissent. Nec desunt, qui hîc nomine arcus, poema ipsum, seu threnum, & lamentationem, vel nāniam istam à Dauide de morte saulis compositam intelligant: q. d. statuit Dauid vt docerent filios Iehudæ canere hanc à se conditam lamentationem, nomine Arcus inscriptam. Sic apud Poëtas moris fuit, carmina eiusmodi nominibus insigniri, vt Onum, Ala, Securis, apud Simmiam Rhodium. Fistula, & scutum apud Theocritum.

SICUT SCRIPTVM EST IN LIBRO IUSTORVM.] Hebr. Ecce scripta, nempe elegia ipsa seu nānia, vel fœmineum pro neutro, Ecce scriptum hoc, in libro Recti. Quidam, hunc intelligunt librum Regum. Sed vide, quæ de libro Recti notauimus Iosue 10. vers. 13.

VERS. 19. INCLYTI ISRAEL SUPER MONTES TVOS INTERFECTI SVNT.] Noster sequutus septuaginta Interpretes, longa hac paraphrasi, istorum paucorum Hebræorum verborum sensum expresseit: O gloria Israel, super excelsa tua confossus. Quod Noster dixit, considera, & inclyti, Hebraice est צְבִי tzebi, de qua voce accuratissime & ambitiosè scripsimus in Antichristo lib. 6. cap. 10. Hîc variè reddunt: 1. O placiditas Israelis! q. d. ô placidissima terra Israelis, indigna prorsus in qua tantum sanguinis funderetur. 2. Incunditas Israelis. volunt iuuentutem Israelitarum florentem & iucundam sic appellari. 3. ô Decor, Decus, gloria, ornamentum, Israelis. Putant esse periphrasim Dei: atque exordium patheticum cladis propositionem continens: esse autem genus lamentationis cyclicæ, id est circularis. 4. ô desiderium Israelis. vel ô gloria Israelis. id est, ô inclyta terra Israelis. 5. O voluntas, voluptas, oblectatio, Israelis. 6. O nobilitas Israelis. Sic dicta Hebr. à tumore, & inflatione, qua homines tument & inflantur. Notant esse epithetum Dei, vel ordinariè terræ Iudæ, aut Ierosolymæ, vt hîc, & Daniel. 8. 9. aliquando templi, vel arcæ fœderis: vt Ezechiel. 7. v. 20. Obseruant, lamentationem esse paulo obscuriorem, in qua multa subaudienda sint, quod hæc ab animo mœstitia turbato dicantur.

SUPER EXCELSA TVA VULNERATI INCLYTI, ISRAEL, SUPER MONTES TVOS INTERFECTI SVNT.] Hebr. tantum est, Super excelsa tua confossus. Excelsa, id est, montes tuos, vel terræ tuæ. sic infra vers. 21. & 25. Confossus. subaudi, fuit Saul, vel singulare pro plurali, confossi, perfossi, vulnerati, violati, profanati fuere Israëlita.

NOLITE ANNVTIARE IN GETH.] q. d. Vtina-
VERS. 20. vtinam rumor tantæ cladis ad Pelistæos hostes

stes nostros nunquam perueniret. vtinam id lateret eos.

IN GETH.] id est, in vllis partibus Pelisthæorum, ne in propinquiorebus quidem. Et finem habet honorem Dei, vt Michææ 1. vers. 10.

NE FORTE LÆTENTVR FILIÆ PHILISTIIM, &c.] nimirum Deum blasphemantes, & populo eius insultantes, vt de Simsone legitur Iudicum 16. vers. 23. & sequentibus.

VERS. 21. MONTES GELBOE, NEC ROS, NEC PLUVIA VENIANT SVPER VOS.] Quidam: *ô montes Gelboë, nec ros, nene pluvia decidat super vos.* Notant esse Poëticam exclamationem, cum hyperbolica imprecatione, ad maledictionem loci amplius figurandam, & horrorem, quo pij recordantes accepti mali percelluntur, vt Iob 3. & alibi. Satis constat Poëticam & hyperbolicam fuisse imprecationem, ac proinde sine effectu. Iacobus Vitriacus Historiæ Ierosolymitanæ Cap. 54. [De montibus autem Gelboë quidam fabulantur, quod nec ros nec pluvia ad litteram super eos descendat: sed hoc falsum esse, à vicinis habitatoribus frequenter est comprobatum.] Brocardus: [Nec est verum, vt quidam putant, neque rorem, neque pluuiam descendere super montes Gelboë, quum in memetipso anno Domini millesimo ducentesimo octuagesimo tertio, & pluuiam & rorem in illo monte sim expertus.] Alter Burchardus de Monte Sion: [Nec est verum, quod dicitur de monte Gelboë, quod in eo nec ros nec pluvia descēdat: quia cum in die S. Martini essem in Valle Iezrael sub monte, vidi pluuiam maximam super montem, quæ etiam aquæ ad nos descenderunt de monte. Verum est, quod sterilis est, & aridus, & petrosus, sicut pene omnes montes in Israel.] Eadem habet Anselmus Ordinis Minorum in descriptione terræ Sanctæ.

NEQVE SINT AGRI PRIMITIARVM.] Hebr. & agri eleuationum. Plerique subaudiunt negationem, neque sint in vobis agri oblationum. id est, ne sint in vobis agri fertiles, vnde fiat posthac oblatio Domino. De תרומה *terumah*, id est, oblatione, cuius plurale תרומות *terumoth* hîc ponitur, vide Exodi 25. 2. Quidam exclamatiuè: *ô agri eleuationum*, vel *ô agri elati*, *excelsi*, id est, nec ros, nec pluvia cadat super vos ô agri excelsi!

QVIA IBI ABIECTVS EST.] Verbo גגחל *gaghal*, quod hîc in Niphal ponitur omnia ista includuntur: quia ibi abiectus fuit, deu-

lutus fuit abominationi, & execrationi habitus fuit, fastiditus, nauseatus, cum fastidio, nausea, & indignatione reiectus fuit. Vide in Leuit. 26. vers. 11. Quidam exponunt, id est, *abiectus est cum animo*. Viri fortissimi in extremo periculo, etiam abiectis cum animo clypeis, strenuè rem gerunt. Alij, *abiectus est*, id est, confRACTUS, prostratus, dissolutus, non fuit vsui, vilis fuit, depressus.

QVASI NON ESSET VNCTVS OLEO.] id est, quasi ipse Saul non fuisset vnctus in regem, vnguento, seu balsamo pretiosissimo: quasi non fuisset consecratus à Deo. Aliqui, quasi ipse clypeus non esset vnctus oleo. id est, quasi ipse Saul non rectè præparasset clypeum suum ad bellum. Olim clypeos vngebant, quo facile ictus repellerent, Isaia 21. vers. 5. Hebr. *non vncti oleo*. Quidam: *præter vnctum oleo*. Nonnulli: *per consumptionem eius, qui vnctus erat oleo*. id est, quia rex Saul ibi consumptus & amissus est. בלי *beli* deduxerunt à בלה *balah*, *consumere*. Ego exposuerim: *nequidquam vncti oleo*. id est, frustra vncti.

A SANGVINE INTERFECTORVM, &c.] VERS. 22. sensum huius versus ita concipiunt, quasi dicat: Nunquam frustra hostibus arma intulerunt, quin ea in ima hostium quamuis fortissimorum viscera penetrarent: aut vnquam ictum aberrarent.

IN DELICIIIS.] id est, sumptuosissimè, VERS. 24. delicatissimè, ornatissimè. Alij exponunt, *in deliciis*. id est, in festiuitatibus earum. Heb. *cum deliciis*. quidam explicant, cum aliis vestibus pretiosis siue delicatis, quas mulieres habere solent in deliciis.

IN EXCELSIS TVIS.] exponunt, in montibus terræ tuæ, vt supra vers. 19. Alij: in cursu celsorum ac præclarorum gestorum tuorum.

DECORE NIMIS.] Hebr. *iucunduisi*, *dulcuisi mihi valde*. id est, amicitia tua erat mihi iucundissima, & dulcissima. VERS. 26.

ET AMABILIS SVPER AMOREM MULIERVM.] Hebr. *Arduus*, *mirabilis*, *excellens*, *selectus fuit amor tuus mihi*. Actiuè, & passiuè, quo te amaui, vel quo me amasti: *pre amore mulierum*. etiam actiuè & passiuè. quo mulieres amare solent viros, aut filios suos, nam solent tenerrimè amare: vel quo amare solemus mulieres, qui amor solet esse ardentissimus.

CAPVT SECVNDVM.

David in Hebron super Iuda in regem vnctus, viros Iabes Galaad ob Saul sepulturam commendat: Isboseth verò in regem super Israel vnctio, grauem peperit seditionem ac pugnam.

Vulg.

Malu.

1 **E**gitur post hac consuluit David Dominum, dicens: Num ascendam in vnā de ciuitatibus Iuda? Et ait Dominus ad eum: Ascende. Dixitque David: Quo ascendam? Et respondit ei: In Hebron.

2 Ascendit ergo David, & duæ uxores eius, Achinoam Iezraelites, & Abigail uxor Nabal Carmeli.

3 Sed & viros, qui erant cum eo, duxit David singulos cum domo sua: & manserunt in oppidis Hebron.

Mach. 2. f. 57 **4.** Veneruntque viri Iuda, & vnixerunt ibi David, vt regnaret super domum Iuda. Et nuntiatum est David, quod viri Iabes Galaad sepelissent Saul.

5 Misit ergo David nuntios ad viros Iabes Galaad, dixitque ad eos: Benedicti vos Domino, qui fecistis misericordiam hanc cum domino vestro Saul, & sepelistis eum.

6 Et nunc retribuet vobis quidem Dominus misericordiam & veritatem: sed & ego reddam gratiam, eo quod fecistis verbum istud.

7 Confortentur manus vestrae, & estote filij fortitudinis: licet enim mortuus sit dominus vester Saul, tamen me vnxit domus Iuda in regem sibi.

8 Abner autem filius Ner, princeps exercitus Saul, tulit Isboseth filium Saul, & circumduxit eum per castra.

9 Regemque constituit super Galaad & super Gessuri, & super Iezrael, & super Ephraim, & super Benjamin, & super Israel vniuersum.

10 Quadraginta annorum erat Isboseth filius Saul, cum regnare cepisset super Israel, & duobus annis regnavit: sola autem domus Iuda sequebatur David.

1 **E**t fuit post sic, & ^a postulauit in IHVH, ad dicere: An ascendam in vna vrbiū Iehudah? Et dixit IHVH ad eum, ascende. Et dixit David: Quo ascendam? Et dixit: In Chebron.

2. Et ascendit David ibi & etiam duæ mulieres eius: Achinogham Iizreghelitis, & Abighail vira Nabal Carmelitæ.

3. Et homines eius, qui cum eo, ascendere fecit David, virum, & domum eius: & ^b habitauerunt in vrbi-
bus Chebron.

4. Et venerunt homines Iehudah, & vnixerunt ibi Dauidem, ^c regi, super domum Iehudah: & annuntiauerunt Dauidi, ad dicere: Homines Iabes Ghilghad, ^d qui sepeliuerunt Saulem.

5. Et misit David ^e nuntios ad homines Iabes Ghilghad & dixit ad eos: Benedicti vos ^f IHVH, qui fecisti ^g benignitatem istam cū ^h sustentatoribus vestris, cum Saul, & sepeliuistis eum.

6. Et nunc faciet IHVH Vobiscum benignitatem, & ⁱ fidem: & etiam ego faciam ad vos bonitatem istam, quod fecistis verbum istud.

7. Et nunc ^k obtinebūt manus vestrae, & estote ^l filiis strenuitatis: quia mortuus fuit ^m sustentatores vestri Saul: & etiam me vnixerunt domus Iehudah regi super ⁿ eos.

8. Et Abner filius Ner princeps ^o militiæ, quæ Sauli, accepit Isboseth filium Saulis, & ^p transire-fecit eum Macha-
naim.

9. Et regnare-fecit eum & ad Ghilghad, & ad Asuræum, & ad Iizreghel: & super Ephraim, & super Benjamin, & super Israel ^q omne eius.

10 Filius quadraginta anni Is-Boseth filius Saul in regnare eum super Israel, & duobus annis regnavit: ^r veruntamen domus Iehudah fuerunt post David,

^a interro-
gavit. con-
sultuit.

^b confede-
runt, mase-
runt.

^c in regem
Sic vers. 7.

^d quod vel
qui sunt.
^e legatos

^f datius.
apud, vel
à IHVH
^g beneficen-
tiam. pieta-
tem.

Sic v. 6.

^h dominis,
heris

ⁱ veritatem

^k roborabuntur, ob-

firmabuntur

^l datius.

in filios, vir-

tutis, robo-

ris

^m vt v. 5.

ⁿ se

^o exercitus

^p traduxit

^q totum,
vniuersum
eum

^r tantum
modo

11 Et fuit numerus dierum, quos commemoratus est David, imperans in Hebron super domum Iuda, septem annorum, & sex mensium.

12 Egrediensque est Abner filius Ner, & pueri Isboseth filij Saul, de castris in Gabaon.

13 Porro Ioab filius Saruia, & pueri David egressi sunt, & occurrerunt eis iuxta piscinam Gabaon. Et cum in unum conuenissent, e regione sederunt: hi ex una parte piscina, & illi ex altera.

14 Dixitque Abner ad Ioab: Surgant pueri, & ludant coram nobis. Et respondit Ioab: Surgant.

15 Surrexerunt ergo & transierunt numero duodecim de Benjamin ex parte Isboseth filij Saul, & duodecim de pueris David.

16 Apprehensoque unusquisque capite comparis sui, defixit gladium in latus contrarij, & ceciderunt simul: vocatumque est nomen loci illius: Ager robustorum, in Gabaon.

17 Et ortum est bellum durum satis in die illa: fugatusque est Abner, & viri Israel, a pueris David.

18 Erant autem ibi tres filij Saruia, Ioab, & Abisai, & Asael: porro Asael cursor velocissimus fuit, quasi unus de capreis quæ morantur in siluis.

19. Persequebatur autem Asael Abner, & non declinauit ad dexteram neque ad sinistram omittens persequi Abner.

20 Respexit itaque Abner post tergum suum, & ait: Tunc es Asael? Qui respondit Ego sum.

21. Dixitque ei Abner: Vade ad dextram, siue ad sinistram, & apprehende unum de adolescentibus, & tolle tibi spolia eius. Noluit autem Asael omittere quin urgeret eum.

22 Rursusque locutus est Abner ad Asael: Recede, noli me sequi, ne compellar confodere te in terram, & leuare non potero faciem meam ad Ioab fratrem tuum.

23. Qui audire contempsit, & noluit declinare, percussit ergo eum Abner auersa hasta in inguine, & transfodit, & mortuus est in eodem loco: omnesque qui transibant per locum illum, in quo ceciderat Asael & mortuus erat, subsistebant.

f posterioribus g lanceæ. Sic mox h posterioribus, à tergo eius i ibidem, in loco suo, vbi ceciderat

11 Et fuit numerus dierum, quibus fuit David rex in Chebron super domum Iehudah, septem anni, & sex ^f inuolutiones.

12 Et exiuit Abner filius Ner, & serui Is-Boseth filij Saulis, de Machanaim in Ghibghon,

13. Et Ioab filius Tzerujah, & serui David exiuerunt, & incurrerunt eos super ^r piscinam Ghibghon, ^u vnite: & ^x manserunt isti super piscinam ^y de isto: & ^z isti super piscinam ^a de isto.

14. Et dixit Abner ad Ioab: surgent, ^b obsecro, ^c excussi, ^d & luserunt ^e faciebus nostris. Et dixit Ioab, surgent.

15. Et surrexerunt, & transiuerunt in numero: duo decem ^f Benjamin, & ^g Is-Boseth filio Saulis; & duo decem de seruis David.

16 Et ^h obtinuerunt vir in capite ⁱ sodalis sui, & gladius eius, in latere sodalis sui: & ceciderunt ^k vnite. Et ^l vocauit loco ipsi, ^m Chelkath-Hatzurim, quæ in Ghibghon.

17 Et fuit ⁿ cæsis ^o perplexa vsque ad valde in die ipsa: & ^p consternatus fuit Abner, & homines Israelis ^q faciebus seruorum Davidis.

18 Et fuerunt ibi tres filij Tzerujah, Ioab, & Abisai, & Ghafael: & Ghafahel ^r leuis in pedibus suis, sicut vnus ^s capreolorum qui in agro.

19. Et persequutus fuit Ghafahel ^t post Abner, & non ^u extendit ad ambulare super dexteram, & super sinistram de ^x post Abner.

20 Et aspexit Abner ^y post se, & dixit: An tu iste Ghafahel? Et dixit, Ego.

21 Et dixit illi Abner: Extende tibi super dexteram tuam, aut super sinistram tuam, & ^z obtine tibi vnum de excussis, accipe tibi ^a extractionem eius. & non amauit Ghafahel ad discedere de ^b post eum.

22 Et addidit ^c adhuc Abner ad dicere ad Ghafael: Discede tibi de ^d post me: ad quid percutiam te in tetram? & quomodo leuabo facies meas ad Ioab fratrem tuum?

23 Renuit ad discedere: & percussit eum Abner ^e in ^f post ^g hastæ ad quintum; & exiuit hasta de ^h post eum: & cecidit ibi, & mortuus fuit ⁱ sub se. Et fuit, omnis veniens ad locum quo cecidit ibi Ghafahel, & mortuus fuit; & steterunt.

f lunationes. menses
nataroria.
Sic mox.
x paiter, simul
x confederunt, substituerunt
y hinc
z illi
a illinc, inde
beuge, nunc
c pueri, iuvenes
Sic vers. 21.
d vt ludant
e ad facies nostras
f datiuus: ad, de Benjamin
g datiuus. Ipsi Is-Boseth, vel, de Is-Boseth
h valide. apprehenderunt tenuerunt
i proximi, familiaris, socii.
Sic mox.
k simul, pariter
l vocatum fuit
m Portionem. Petrarum
n prælum, pugna, conflictus
o dura intricata, rigida, difficilis
p impulsus, prostratus, cæcus
q ad facies
r velox, celer
f Vide deuteronom. 14. v. 5.
t posteriora
u declinauit diuertit, deflexit Sic v. 21.
x posterioribus, à tergo
y posteriora sua, à tergo suo
z apprehende
a exuiam, lumbare, armaturam, paludamentum. vt ludic. 14. v. 19.
b posterioribus eius, à tergo eius
c amplius, ultra.
d posterioribus meis, à tergo meo
e cum

24 Persequentibus autem Ioab & Abisai fugientem Abner, sol occubuit: & venerunt usque ad Collem aquæ ductus, qui est ex aduerso vallis itineris deserti in Gabaon.

25 Congregatique sunt filii Benjamin ad Abner: & conglobati in unum cuneum steterunt in summitate tumuli unius.

26. Exclamauit Abner ad Ioab, & ait: Num usque ad internecionem tuus mucro desauiet? an ignoras quod periculosa sit desperatio? usquequo non dicis populo ut omittat persequi fratres suos.

27 Et ait Ioab: Viuit Dominus, si locutus fuisses, manè recessisset populus persequens fratrem suum.

28 Insonuit ergo Ioab buccina, & stetit omnis exercitus, nec persecuti sunt ultra Israel, neque iniere certamen.

29 Abner autem & viri eius abierunt per campestria, tota nocte illa: & transierunt Iordanem, & lustrata omni Beth-horon venerunt ad castra.

30 Porro Ioab reuersus omisso Abner, congregauit omnem populum: & defuerunt de pueris Dauid decem & nouem viri excepto Asaele.

31 Serui autem Dauid percusserunt de Benjamin, & de viris qui erant cum Abner, trecentos sexaginta, qui & mortui sunt.

32 Tuleruntque Asael, & sepelierunt eum in sepulcro patris sui in Bethlehem: & ambulauerunt tota nocte Ioab & viri qui erant cum eo: & in ipso crepusculo peruenerunt in Hebron.

24. Et persequuti fuerunt Ioab, & Abisai post Abner: & sol ^k venit; & ij venerunt usque ad Ghibghath-Amah, quæ super facies Ghiach, ^l viam deserti Ghibghon.

25 Et collegerunt se filij Benjamin post Abner, & fuerunt ^m fasciculo vno: & steterunt super caput ⁿ collis unius.

26 Et ^o vocauit Abner ad Ioab, & dixit: An ^p victoriæ comedet gladius? an non cognouisti quia amaritudo erit in ^q posterioritate? & usque ad quando non dices populo ad reuertere de ^r post fratres suos?

27 Et dixit Ioab: ^f Viuens ELOHIM, quia si non locutus fuisti; quia nunc de mane ascendere factus fuit populus, vir de post fratrem suum.

28. Et ^u infixit Ioab in ^x tuba; & steterunt omnis populus: & non persequentur y adhuc post Israel, & non addent adhuc ad ^z cedere.

29 Et Abner, & homines eius ambulauerunt in a campestri omni nocte ipsa: & transierunt Iordanem, & ambulauerunt omnem Bithron, & venerunt Machanaim.

30 Et Ioab reuersus fuit de post Abner: & collegit omnem populum: & b visitati fuerunt de seruis Dauidis, nouem decem vir, & Ghasahel.

31 Et serui Dauidis percusserunt de Benjamin, & in hominibus Abner: ^c trescenti & sexaginta vir mortui fuerunt.

32 Et leuauerunt Ghasahel, & sepelierunt eum in sepulcro patris sui, quod Beth-lechem: & ambulauerunt omni nocte Ioab, & homines eius: & illuxit eis in Chebron.

^k ingressus fuit, occubuit
^l via

^m datius, in fasciculū, manipulū, vnum:

ⁿ cliui, tumuli

^o clamauit
^p ad victoriam

^q postremitate

^r persequendo, vel tergo

fratrum suorum. Sic v.

27, 28, 30.

^f Viuus, vt

viuit per viam

tam

^t quisque

^v clauit, impressit

^x buccina.

^y Hispaniæ, clarin

^z ultra, amplius. Sic

statim

^a pugnare, præliari

^b solitudine

^c deuistati, derecenti, denumerati, desiderati fuerunt, defuerunt

^d Subaudi, multos, vel plures

COMMENTARIA.

VERS. 3. **I**N OPPIDIS HEBRON.] Heb. in urbibus Hebron, id est, quæ sitæ sunt in montano tractu Hebronis, quæque Iosue 21, vers. 11. & 13. vocantur suburbia Hebronis, vel in ciuitatibus vicinioribus Hebron.

VERS. 4. **E**T NVNTIATVM EST DAVID.] Heb. & indicauerunt Dauidi, videlicet, sciscitanti de corpore mortui regis, vt ipsum honorifice sepeliret.

QUOD VIRI IABES GALAAD SEPELISSENT SAUL.] Heb. homines Iabes Ghilhad quod sepelinerunt Saulem. Noster, & plerique

alij traiectionem esse volunt, pro, quod homines Iabes Ghilhad sepelinerunt, &c. Alij: homines Iabes Ghilhad sunt, qui sepelinerunt Saulem. Nonnulli plura subaudiunt: & indicauerunt Dauidi, dicendo, quid egissent viri Iabes Ghilhad, nempe, quod sepelinerunt Saulem.

BENEDICTI VOS DOMIMO.] id est, laudandi, & prædicandi in Domino, vel digni, quos Dominus suo fauore & benignitate prosequatur, se explicat sequente versu.

ET NVNC RETRIBVET VOBIS QVIDEM DOMINVS MISERICORDIAM ET VERITATEM.] Heb. Et nunc faciet IHVH vobiscum pietatem

VERS. 5.

VERS. 6.

ratem & fidem. Exponunt, id est, rependet IHHV vobis hoc beneficium & hanc fidem præstitam, ac servatam Domino vestro Sauli. Quidam reddunt: Dominus igitur & vos beneficio & veritate prosequatur. Alij: *Propterea nunc exerciturus est Iehona erga vos benignitatem, & fidem*, id est, fidelitatem, constantiam, veritatem, stabilitatem, certitudinem eius beneficij, quod in vos conferre decrevit, q. d. certissimam, & constantissimam benignitatem seu beneficentiam erga vos iam iam exercebit.

SED ET EGO REDDAM GRATIAM.] Heb. *& etiam ego faciam erga vos bonum istud.* Quidam: *Sed & ego beneficium tale præstabo vobis*, quale scilicet præstitistis Sauli. Alij: *Et ego quoque reponam, seu rependam, vobis beneficium hoc*, quod exhibuistis Sauli.

VERS. 7. TAMEM ME VNIXIT DOMVS IYDA, &c.] Heb. *& etiam me vnixerunt domus Iehudah, &c.* Quidam: *narr. similiter vnixerunt me domus Iehuda, &c.* q. d. si Saule defensore destituti estis, me paratum habebitis iam constitutum regem Iehudæ.

VERS. 8. ISBOSETH.] Sonat Hebræis, *Virum-Pudoris*, seu *Ignominie*, prælagio nomen accepisse videtur, quod multum à fortitudine parentis & fratris degenerarit: & ludibrium regni fuerit. 1. Paralipom. 8. v. 33. & cap. 9. v. 39. vocatur *Esbaghal*.

ET CIRCVMDVXIT EVM PER CASTRA.] Noster מַחֲנַיִם *Machanaïm* pro appellatio accepit, vertitque, *per castra*, nimirum ut eum militibus ostentaret, & approbaret in regem. Sed ubi hæc castra erant victis & fufis nuper ingenti prælio Israelitis? Adhæc, MACHANAÏM forma duali vix est, quod non sit proprium loci nomen. Plerique ergo pro nomine proprio capiunt loci ultra Iordanem, qui erat in tribu Gad: de quo vide Gen. 32. v. 2. & in Iosue 13. v. 26. & cap. 21. vers. 37. & sanè circumstantiæ huius historiæ satis id euincunt, nam erat prope Galaad, ubi primum Is-Boseth rex constituitur, & ultra Iordanem, ut infra vers. 29. dicitur. Iosephus: [*Abnerus Saulis copiarum præfectus, vir strenuus & ad magnas res obeundas natus Iobosthum, superato una cum illo Iordane, totius populi regem constituit, excepta tribu Iudæ: regiâque ei elegit apud locum, qui Hebraicè Manalis (Machanaïm) dictus, interpretatur castra.*] Sic v. 12. Fortasse Noster ut nomen quoque proprium loci accepit, sed interpretatum, ut sape facere solet.

VERS. 9. SVPER GALAAD.] Exponunt, id est, regionem transjordaninam. Synecdoche, ut in sequentibus.

ET SVPER GESSURI.] videtur Noster, si vitio exscribentium non est deprauatus, Hebraicè per *Ghimel* legisse *Gessuri*. Et sane hæc lectio ab instituto non abludit: nam erant Gessuræi ab ea parte Ghilhad, quæ septentrionem spectat. Vide Deuteron. 3. vers. 14. Iosue 12. v. 5. & cap. 13. v. 12. & 13. & 1. Samuelis 15. v. 8. Exemplaria Hebraica nunc constanter per *Aleph* scribunt, *Affuri*, & plerique sequuti Chaldæum Paraphrastem, *Aferitas*, seu tribum Afer intelligunt, quæ erat *Maluenda*, In 2. Samuelis.

terræ promissæ septentrionaliter pars: unde hîc quidam explanant. *Et super Asuraum*, seu *Aferæos*, id est, regionem summam à septentrione: nam Synecdochicòs, hac & sequentibus vocibus Iizrehelis, Ephraimi, & Benjamin, tota latitudo regionis à mari mediterraneo ad Iordanem intelligitur.

ET SVPER IEZRAEL.] Exponunt, id est, regionem mediam Zebulunis, Isacharis, & Naphthali.

IYXTA PISCINAM GABAON.] de qua VERS. 13. vide Ierem. 41. v. 12.

ET IVDANT CORAM NOBIS.] hoc est, VERS. 14. spectaculi causa pugnent, & virtutis aliquod specimen edant, quo nos oblectent.

AGER ROBVS TORVM.] מִלְּקַת הַצִּירִים VERS. 16. *Chelkath Hatzzurim.* *Chelkath* est, pars, portio; *ager*, possessio, pradium, fundus. Hispanicè, *Herodad*. *Tzurim* verò propriè, *petra*, *rupes*, *saxa*, *silices*: vel *acies*, *acumina*, *mucrones*, *gladiorum*, ut quidam volunt. Unde hîc diuersimodè reddunt. 1. *Ager petrarum*, id est, iuuenum fortium, instat petrarum contra impetum stantium: quia hi iuvenes robusti erant in modum petrarum. Cum enim essent sibi inuicem oppositi, non se mutuo vice-runt, sed simul occubuerunt. 2. *Agellus*, *Mucronum*, seu *Acierum* quia punctim alter alterum pugnantem isti petiuerunt, & oppetiuerunt. 3. *Portio, Possessio, Fortium*. 4. *Pradium, Fundus, Gladiorum, Ensium*. De significato vocis *Tzur*, & *Tzurim*, vide Exod. 4. v. 25. & Iosue 5. v. 2.

ET ORTVM EST BELLVM DVRVVM SATIS, &c.] VERS. 17. Quidam reddunt: *Deinde fuit prælium durum admodum die illo*, id est, quum omnes illi occubuissent, quos utrimque commiserant, initum est generale, ut vocant prælium.

CVRSOR VELOCISSIMVS.] Heb. *levis, velox*, *pedibus*, quo epitheto sæpius Homerus Achillem exornat.

πόδας ὠκὺς Ἀχιλλεύς.

QVASI VNVS DE CAPREIS, QVÆ MORANTVR IN SILVIS.] Notant hyperbolicam esse loquutionem, ut supra cap. 1. v. 23. Nec magnam hyperbolem æstimarit, qui velocitatem Philonidis, Philippidæ, & octennis pueri legerit apud Plinium lib. 2. cap. 61. & lib. 7. cap. 20. & Indaci cuiusdam apud Suidam, Magis poetica est illa Virgilij hyperbole de Camilla, 8. Æneidos extremo.

— cursuque pedum prauertere ventos:
Illa vel intacta segetis per summa volaret
Gramina, nec teneras cursu lassisset aristas:
Vel mare per medium, fluctu suspensa tumentis
Ferret iter, celeres nec tingeret aquore plantas.

NE COMPELLAR CONFODERE TE IN TERRAM.] Heb. *ut quid percutiam te in terram?* id est, cur cogar te interficere? Quidam: *quare percutiens sternerem te in terram?* Vide similem loquutionem 1. Samuel. 19. vers. 17.

ET LEVARE NON POTERO FACIEM MEAM, &c.] Heb. *& quomodo leuabo faciem meam, &c.* Subaudi, si te percussero. Quidam: *quomodo vero attollerem faciem meam ad Ioab, &c.* q. d. posthac non audebo aspicere fratrem

trem tuum Ioab. Alij: & quomodo sublaturus essem faciem meam apud Ioabum fratrem tuum? id est, qua fronte essem coram fratre tuo compariturus?

VERS. 23. AVERSA HASTA.] Heb. in, cum post, hasta. Quidam: cum posteriore parte lanceæ, id est, ferro acuto, quod infixum erat in posteriore parte lanceæ. Alij: stylo posteriore hasta. Hispanicè, con el cuénto dela lança.

IN INGVINE.] Heb. ad quintum, seu ad quintam partem, seu costam lateris, ubi scilicet sedes est fellis, & iecoris, vel: infra quintam costam, id est, in hypochondrio, seu inguine. Vide in Exod. 13. v. 18. Quidam: ad viscera-vitalia. Alij: ad ile, seu ilia, sic infra cap. 3. v. 27. & cap. 4. v. 6.

VERS. 24. VSQVE AD COLLEM AQVÆ DVCTVS.] Heb. usque ad Ghibghab-Ammah. Quidam notant, אַמַּח Ammah, significare aqueductum siue riuum. Ego augurari non possum, nisi à מַיִם Majim, aquis. Propriè interpreteris, collem, seu cliuvm ancilla, seu cubiti. Vt nomen proprium loci plerique accipiunt: ad collem-Amah.

QVI EST EX ADVERSO VALLIS.] Heb. qua super facies Ghiach. Quidam: qua est è regione Ghiach. Alij: qui est in conspectu Ghiachi. Significat גִּיחַ Giach eruptionem. Fortè erat ibi in valle aliqua eruptio fontis, vel riui, seu aquarum aqueductus. Sed pro proprio nomine plerique sumunt, sic dicti, vel ab aquarum eruptione, vel quod ibi essent fauces vallis vnde in campos erumperetur.

VERS. 25. ET CONGLOBATI IN VNVM CVNEVM.] Heb. & fuerunt in fasciculum, vnum. אַגֻּדָּה Aguddah, fascis, fasciculus, manipulus: & metaphoricè globus, cuneus, manipulus, turma, agmen militum conglobatorum.

STETERVNT IN SVMMITATE TVMVLI.] Heb. steterunt in vertice collis vnus, id est, forma & loco ad sui defensionem comodo: nam cuneati in collis vertice stabant.

VERS. 26. VSQVE AD INTERNECIONEM.] Particulæ לַנֶּצַח Lanetzach, quæ nomen est substantium, cum præfixo Lamed, omnia ista subiiciuntur: ad victoriam, victoriosè, in perpetuum, in finem, in aeternum, perpetuè, omninò, prorsus, penitus, continuo, seu ad continuationem. Notant Ioabum tribus argumentis deterreri ab Abnere à persequenda victoria: Primum est ab humanitatis officio: Secundum ab euentu, qui non potest etiam victoribus non esse luctuosus in eiusmodi victoriis civilibus: Po-

stremum à naturali necessitudine, & religionis iure.

AN IGNORAS QVOD PERICVLOSA SIT DESPERATIO?] Heb. num non nosti quia amritudo erit in postremitate? seu in nouissimo? id est, quod finis belli sit amarus, quum etiam ex victoribus multi cadere soleant: & etiam ex ciuibus victis & interfectis mœror sit victoribus. Alij exponunt, quod plerumque fugientes, si nimium premantur, rabie in desperationem acti, victoriam vertere soleant, aut cruentissimam victoribus red- dere.

VIVIT DOMINVS, SI LOQVVTVS-FVISSES, VERS. 27. MANE RECESSISSET POPVLVS PERSEQVENS FRATREM SVVM.] Nos verba Hebræa ordine reddidimus: Alij diuersimodè: 1. Vinit Deus, quod nisi loquutus fuisses: id est, nisi dixisses, Surgant pueri, & ludant ante nos, supra vers. 14. quasi dicat, nisi prouocasses nos: quod inquam, tunc, vel iam inde à mane, ascendisset populus, vel abductus fuisset, quisque à posterioribus, seu à tergo fratris sui, id est, recessisset iussu meo populus, id est, copiar istæ, quisque omissio persequi fratrem suum. 2. Vinit Deus, quod nisi loquutus fuisses, quod iam de mane populus sublatus, subductus esset, id est, nullus ex populo fuisset visus, recessisset omnino, quisque de persequendo fratrem suum. 3. ut vinit Deus ipse, nisi loquutus fuisses, id est, nisi prior sermone prouocasses, supra vers. 14. nihil fecissemus: nam inde à matutino tempore abductus fuisset populus, quisque à persequendo fratre suo. 4. Vinit Deus nisi loquutus fuisses, iam dudum subductus fuisset populus, quisque ab insequutione fratris sui.

ET LVSTRATA OMNI BETH-HORON.] VERS. 29. Plerique cum Nostro Bithron nomen proprium loci ultra Iordanem accipiunt, sic dictum à partitione, seu dissectione, aut diuisione, quod fortasse diuideret inter alias terras, aut regiones. Alij pro appellatiuo sumunt, LXX. & iterunt totam porrectam, id est, totam planitiem, quàm longe porrigebatur. Alij: & traiecto Iardene, obeuntes totam separationem, hoc est, totum tractum separatum Iardene, peruenerunt Machanaim, nimirum totum illum tractum ultra Iardenem, ipso Iardene disparatum, & diuisum ab alio citra Iardenem. Eodem modo capi volunt vocem Bether Cantico. 2. v. 17. Ego simplicius reddiderim: & ambulauerunt omnem, seu totam illam partem, sectionem, partitionem, id est, tractum, eleganti Hebraismo, & Hispanismo, toda aquella partida.

CAPVT TERTIVM.

Abner iratus regi Isboseth fœdus init cum David, & reducta Michol, dum congregaret Israelitas ad David, occiditur à Ioab, cui David iratus amarè deflet Abner.

Vulg.

Malu.

1 *Acta est ergo longa con-*
certatio inter domum
Saul, & inter domum
David: David proficif-
cens, & semper seipso robustior, domus
autem Saul decrescens quotidie.

1. Par. 3. a. 1.

2 *Natique sunt filij David in Hebron:*
fuitque primogenitus eius Amnon de
Achinoam Iezraelitide.

3 *Et post eum Cheleab de Abigail*
uxore Nabal Carmeli, porro tertius
Absalom, filius Maacha filia Tholmai
regis Gessur.

4 *Quartus autem Adonias, filius Hag-*
gith: & quintus Saphathia filius
Abital.

5 *Sextus quoque Iethraam, de Egla*
uxore David. hi nati sunt David in
Hebron.

6 *Cum ergo esset prælium inter domum*
Saul & domum David, Abner filius
Ner regebat domum Saul.

7 *Fuerat autem Sauli concubina no-*
mine Respha, filia Aia. Dixitque Isbo-
seth ad Abner.

8 *Quare ingressus es ad concubinam*
patris mei? Qui iratus nimis propter
verba Isboseth, ait: Numquid caput
canis ego sum aduersum Iudam hodie,
qui fecerim misericordiam super domum
Saul patris tui, & super fratres & pro-
ximos eius, & non tradidi te in manus
David, & tu requisisti in me quod
argueres pro muliere hodie?

9 *Hac faciat Deus Abner, & hac ad-*
dat ei, nisi quomodo iurauit Dominus
David, sic faciam cum eo,

10 *Vt transferatur regnum de domo*
Saul, & eleuetur thronus David super
Israel, & super Iudam, à Dan vsque
Bersabee.

11 *Et non potuit respondere ei quid-*
quam, quia metuebat illum.

1 *T fuit a cæsis b longa in-*
ter domum Saulis, & in-
ter domum Davidis: &
David c ambulans, & d
obtinens: & domus Saulis ambulan-
tes, & e exhausti.

2 *Et nati fuerunt Dauidi filij in*
Chebron: & fuit primogenitus eius
Amnon f Achinogham Iizreghelitidi.
3 *Et secundus eius Chilab Abighaili*
viræ Nabal Carmelitæ: & tertius Ab-
salom filius Maghachah filia Thalmai
regis Ghesur.

4 *Et quartus Adonijah filius Cha-*
ghith: & quintus Sephatjah filius
Abital.

5 *Et sextus Iithregham g Gheghlah*
viræ Davidis. Isti nati fuerunt Dauidi
in Chebron.

6 *Et fuit in esse cæsiōem inter do-*
mum Saulis, & inter domum Davidis;
& Abner fuit h obtinens se se in domo
Saulis

7 *Et Sauli i pellex, & nomen eius*
Ritzpah, filia Ajah: & k dixit ad ab-
ner: Quid l cognitionis venisti ad pel-
licem patris mei?

8 *Et m exarsit Abnero valdè super*
verba Is-Boseth, & dixit: An caput
canis ego, qui n Iehudah? o die faciam
p benignitatem cum domo Saulis pa-
tris tui, ad fratres eius, & ad q sodalem
eius; & non inuenire feci te in manu
Davidis; & r visitaui super me f pra-
uitatem viræ t die?

9 *Sic faciet ELOHIM Abnero, & sic*
addet ei, quia secundum quod iura-
mento obstrictus fuit IHVH Dauidi;
quia sic faciam ei:

10 *Ad transire facere regnum de do-*
mo Saulis: & ad u surgere facere x so-
liū Davidis super Israël, & super Iehu-
dah, de Dan & vsque ad Beer-Sebagh.

11 *Et non potuit adhuc ad reuerte-*
re facere ad Abner verbum, z de ti-
mere eum, eum.

a bellum;
incisio. sic
v. 6.
b diutina,
diuturna
c promouēs
d inualecēs
e attenuati,
tenues

f datiuus.
ipsi Achino-
ham, seu ex
Achinhā.
sic mor.

g datiuus. ip.
si Heghlah;
vel ex He-
ghlah

h apprehen-
dens sese

i concubina
k scilicet, Is-
boseth
l causæ

m excaudit
ira ipsi Ab-
neri
n datiuus.
ipsi Iehudæ
o hodie
p pietatem,
beneficentiā
q socium,
proximum,
familiarem
amicum,
Singulari
pro plurali.

r requis-
uisti
s curuitatem
distortio-
nem, peruer.
uersitatem
t ut v. 8.
u stabilire
x thronum

y ultra,
amplius
z quod is tē-
meret eum

12 Misit ergo Abner nuntios ad David pro se dicentes: Cuius est terra? Et ut loquerentur: Fac mecum amicitias, & erit manus mea tecum, & reducam ad te uniuersum Israel:

13 Qui ait: Optimè: ego faciam tecum amicitias, sed vnam rem peto à te, dicens: Non videbis faciem meam, antequam adduxeris Michol filiam Saul: & sic venies, & videbis me.

14 Misit autem David nuntios ad Isboseth filium Saul, dicens: Redde uxorem meam Michol, quam despondi mihi centum præputiis Philisthiim.

15 Misit ergo Isboseth, & tulit eam à viro suo Phaltiel, filio Laus.

16 Sequebaturque eam vir suus, plorans usque Bahurim: & dixit ad eum Abner: Vade, & reuertere. Qui reuersus est.

17 Sermonem quoque intulit Abner ad seniores Israel, dicens: Tam heri quam nudiustertius querebatis David ut regnaret super vos.

18 Nunc ergo facite: quoniam Dominus locutus est ad David, dicens: In manu serui mei David saluabo populum meum Israel de manu Philisthiim, & omnium inimicorum eius.

19 Locutus est autem Abner etiam ad Benjamin, Et abiit ut loqueretur ad David in Hebron, omnia quæ placuerant Israeli & uniuerso Benjamin.

20 Venitque ad David in Hebron cum viginti viris: & fecit David Abner, & viris eius qui venerant cum eo, conuiuium,

21 Et dixit Abner ad David Surgam, ut congregem ad te dominum meum regem omnem Israel, & ineam tecum fœdus, & imperes omnibus, sicut desiderat anima tua. Cum ergo deduxisset David Abner, & ille esset in pace,

22 Statim pueri David & Ioab venerunt, caesis latronibus, cum præda magna nimis: Abner autem non erat cum David in Hebron, quia iam dimiserat eum, & profectus fuerat in pace.

23 Et Ioab, & omnis exercitus qui erat cum eo, postea venerunt: nuntiatum est itaque Ioab à narrantis: Venit Abner filius Ner ad regem & dimisit eum, & abiit in pace.

12 Et misit Abner^a nuntios ad David, ^b sub se, ad dicere: Cui terra? ad dicere: ^c Exscinde fœdus tuum ^d ad me, & ecce manus mea tecum, ad ^e discedere-facere ad te omnem Israël.

13 Et dixit, Bonum: ego exscindam ad te fœdus: veruntamen verbum vnū ego postulans de ad te, ad dicere: Non videbis facies meas, & quia si ^h faciebus venire-facere te Michal filiam Saulis, in venire te ad videre facies meas.

14 Et misit David nuntios ad Isboseth filium Saulis, ad dicere: Da viram meam Michal, quam desponsavi mihi in centum præputiis Pelisthim.

15 Et misit Isboseth, & accepit eam de cum viro, de cum Phalti-El filio Laus.

16 Et ambulauit i ad eam vir eius, i cum ea ambulare, & lacrymari post eam usque ad Bachurim: & dixit ad eum Abner: Ambula, reuertere. Et reuersus-fuit.

17 Et verbum Abner fuit cum k senibus Israël, ad dicere: Etiam ^l heri, etiam ^m nudiustertius fuistis quærentes Dauidem, ⁿ regi super vos:

18 Et nunc facite quia IHVH dixit ad David, ad dicere: In manu Dauidis serui mei ^o saluare populum meum Israël de manu Pelisthim, & de manu omnium maleuolentium suorum.

19 Et loquutus-fuit etiam Abner in auribus Benjaminis: & ambulauit etiam Abner ad loqui in auribus Dauidis in Chebron omne, quod p bonum in oculis Israël, & in oculis omnis domus Benjaminis.

20 Et venit Abner ad David Chebron, & ^q ad eum viginti homines: & fecit David Abnero, & hominibus, qui ad eum, conuiuium.

21 Et dixit Abner ad David: Surgam, & ambulauit, & collegi ad ^r Sustainatorem meum regem omnem Israël, & exsciderunt ^u ad te fœdus: & regnabis in omni, quod ^x concupiscet anima tua. Et dimisit David Abnerum: & ambulauit in pace.

22 Et ecce serui Dauidis, & Ioab venit de ^y latrocinio, & spoliū multum cum eis venire-fecerunt: & Abner non is cum Dauide in Chebron: quia dimisit eum, & ambulauit in pace.

23 Et Ioab, & omnis ^z militia, quæ ad eum, venerunt: & annuntiauerunt Ioabo, ad dicere: Venit Abner filius Ner ad regem: & dimisit eum, & ambulauit in pace.

^a legatos. Sic vers. 14.

26.

^b pro se, loco sui

^c Feri, pange, percutere. Sic v. 13.

^d mecum ^e auertendū à te

^f tecum, apud te

^g ^h ⁱ ^j ^k ^l ^m ⁿ ^o ^p ^q ^r ^s ^t ^u ^v ^w ^x ^y ^z

^{ci} im, quimo, nisi

^h ad facies, ante, prius

^k senatoribus

^l ante, synecdoche.

^m multo ante. synecdoche.

ⁿ in regem

^o est seruare

^p bonum-visum-fuit

^q apud eum, cum eo. Sic

^r ^s ^t ^u ^v ^w ^x ^y ^z

^u 23.

^r ut ambule

^s & colligam

^t columnen,

^u herum, dominum

^v ut percutiant, ician,

^w feriant, pangent

^x tecum,

^y apud te

^z desiderabit, expeter, auerbit.

^{aa} turma,

^{bb} globo, cuncto, agmine. Vide Genes. 49. v. 19.

^{cc} exercitus

24 Et ingressus est Ioab ad regem, & ait: Quid fecisti? Ecce venit Abner ad te: quare dimisisti eum, & abiit & recessit?

25 Ignoras Abner filium Ner, quoniam ad hoc venit ad te, ut deciperet te, & sciret exitum tuum & introitum tuum, & nosset omnia quae agis?

26 Egressus itaque Ioab à Dauid, misit nuntios post Abner, & reduxit eum à cisterna Sira, ignorante Dauid.

27 Cùmque rediisset Abner in Hebron, seorsum adduxit eum Ioab ad medium portæ, ut loqueretur ei in dolo: & percussit illum ibi in inguine, & mortuus est in ultionem sanguinis Asael fratris eius.

28 Quod cùm audisset Dauid rem iam gestam, ait: Mundus ego sum, & regnum meum, apud Dominum, usque in sempiternum, à sanguine Abner filij Ner;

29 Et veniat super caput Ioab, & super omnem domum patris eius: nec deficiat de domo Ioab fluxum seminis sustinens, & leprosus, & tenens fenum, & cadens gladio, & indigens pane.

30 Igitur Ioab & Abisai frater eius interfecerunt Abner, eo quod occidisset Asael fratrem eorum in Gabaon, in praelio.

31 Dixit autem Dauid ad Ioab, & ad omnem populum, qui erat cum eo: Scindite vestimenta vestra, & accingimini saccis, & plangite ante exequias Abner, porro rex Dauid sequebatur fere-trum.

32 Cùmque sepelissent Abner in Hebron, leuauit rex Dauid vocem suam, & fleuit super tumulum Abner: fleuit autem & omnis populus.

33 Plangensque rex & lugens Abner, ait: Nequaquam ut mori solent ignaui, mortuus est Abner.

34 Manus tuæ ligatæ non sunt, & pedes tui non sunt compedibus aggrauati: sed sicut solent cadere coram filiis iniquitatis, sic corruisti. Congeminansque omnis populus fleuit super eum.

35 Cùmque venisset uniuersa multitudo cibum capere cum Dauid, clara adhuc die inrauit Dauid, dicens: Hac faciat mihi Deus, & hæc addat, si ante occa-

24 Et venit Ioab ad regem, & dixit: Quid fecisti? Ecce venit Abner ad te: ad quid istud dimisisti eum, & ambulauit ambulare.

25 Cognouisti Abnerum filium Ner, quia ad ^a persuadere te venit: & ad cognoscere exitum tuum, & ^b aduentum tuum: & ad cognoscere omne quod tu faciens.

26 Et exiuit Ioab de cum Dauide: & misit nuntios post Abner: & reuertere fecerunt eum de cisterna Sirah: & Dauid non cognouit.

27 Et reuersus fuit Abner Chebron: & ^c extendere-fecit eum Ioab ad medium portæ, ad loqui ^d ad eum in tranquillitate: & percussit eum ibi quintum, & mortuus fuit in sanguine Ghafabel fratris eius.

28 Et audiuit Dauid de post sic, & dixit: Vacuus ego; & regnum meum de cum IHVH vsque ad æternum, de ^f sanguinibus Abner filij Ner.

29 Dolebunt super caput Ioab, & ad omnem domum patris eius: & non excindetur de domo Ioab ^g fluens, & ^h pfora-perfossus, & ⁱ obtinens in ^k scipione, & cadens in gladio, & ^l defectus panis.

30 Et Ioab, & Abisai frater eius interfecerunt Abnero: super quod mori-fecerat Ghafahalem fratrem eorum in Ghibghon in ^m cæsiōe.

31 Et dixit Dauid ad Ioab, & ad omnem populum, qui ⁿ ad eum: ^o Dirumpite vestimenta vestra, & accingite Saccos, & planctum-celebrate ^p faciebus Abner. Et rex Dauid ambulans post lectum.

32 Et sepeliuerunt Abner in Chebron: & leuauit rex vocem suam, & lacrymatus-fuit super sepulcrum Abner: & lacrymati fuerunt omnis populus.

33 Et ^q lamentatus-fuit rex ad Abner, & dixit: An sicut ^r mori defluens, morietur Abner?

34 Manus tuæ non ligatæ, & pedes tui non ^s duobus-æribus ^t accedere-facti-fuerunt: sicut cadere ^u faciebus filiorum ^x iniustitiæ, cecidisti. Et ad-diderunt omnis populus ad lacrymari super eum.

35 Et venit omnis populus ad ^y carpere-facere Dauidem panem in adhuc dies: & iuramento obstrictus-fuit Dauid, ad dicere: Sic faciet mihi ELO-

^a pellicere; seducere, decipere. Vide Iudic. 14. v. 15. ^b ingressum; introitum

^c diuertere; declinare, deflectere ^d cum eo ^e ad quintam costam. Sic supra cap. 2. v. 23.

^f cæde. Sic Genes. 4. v. 10.

^g fluens-feminis, ghorrihæa affectus, fluidus

^h pforatus leprosus,

ⁱ apprehendens

^k baculo, fuste

^l deficiens, indigens,

^m praelio, pugna, conflictu

ⁿ apud eum; cum eo

^o discindere, lacerare

^p ad facies, ante funus

Abner

^q ut cap. 1. v. 17.

^r mors

^s geminis-chalybibus.

Vide Iudic. 16. v. 21.

^t admori, ap. propinquati,

applicati fuerunt

^u datius ad facies, ante

Sic vers 35.

^x iniuriæ

^y decerpere, comedere,

vel reficere Dauidem cibo cum adhuc dies

esset:

478 Vulg. II. Samuelis, Cap. III. Malu.

sum solis gustauero panem vel aliud quidquam.

36 Omnisque populus audiuit, & placuerunt eis cuncta qua fecit rex in conspectu totius populi.

37 Et cognouit omne vulgus & uniuersus Israel in die illa, quoniam non actum fuisset à rege ut occideretur Abner filius Ner.

38 Dixit quoque rex ad seruos suos: Num ignoratis quoniam princeps & maximus cecidit hodie in Israel.

39 Ego autem adhuc delicatus, & vinctus rex: porro viri isti filij Saruie duri sunt mihi: retribuatur Dominus facienti malum iuxta malitiam suam.

HIM, & sic addet, quia si faciebus² venire solem gustabo panem, aut omne^a aliquid.

36 Et omnis populus agnouerunt: & bonum-fuit in oculis eorum: sicut omne quod fecit rex in oculis omnis populi, bonum-fuit.

37 Et cognouerunt omnis populus, & omnis Israel in die ipsa, quia non fuit de rege^c ad mori-facere Abner, filium Ner.

38 Et dixit rex ad seruos suos: An non cognoscetis, quia princeps, & grandis cecidit die ista in Israele?

39 Et ego^f die tener, & vinctus rex: & homines isti, filij Tzerujah perplexi de à me: h pacificabit IHH facienti malitiam secundum malitiam suam.

z occumbere

a quicquam

b bonum-visum fuit

c bonum-visum-fuit

d à rege-profectum

e vt quis morte afficeret Abnerum

f hodie

g mollis

h retribuet,

reddet, re-

pendet

i malum,

malignitatem

COMMENTARIA.

VERS. 3.

HELEAB.] Hebr. חֶלֶב *Cilab.* Sic dictum volunt, quod magna similitudine totus ipse patrem referret, quasi Totus pater, seu Totus patris. Hic i.

Paralipom. 3. v. i. vocatur Daniel.

REGIS GESSVR.] Notant, esse regionem, partem Syriæ conterminam Ghilhadi in Thraconitide. Vide Deuteron. 3. v. 14.

VERS. 5.

DE EGLA VXORE DAVID.] Volunt quidam, Heglā singulariter præ aliis appellari vxorem Dauidis, quod ipsa fuerit prima, vel primaria vxor Dauidis: Reliquæ omnes secundariæ, quas scriptura pellices, seu concubinas vocare solet: vnde augurantur hanc fuisse Micholem filiam Saulis, quæ hîc *Heglah* appellatiue nuncupetur, id est, *Vitula*, propter præstantiam, & pulchritudinem. Alij, existimant hanc non fuisse nobilem, nec vllō alio nomine notam, nisi quod vxor esset Dauidis. Nonnulli se omni difficultate liberant, vertentes: ex *Heglah*, vxora quaque Dauidis, quod quæque prædictarum fuerit vxor Dauidis. Opportunè quidam obseruant, in scriptura plures fœminas nominibus animantium appellatas fuisse, vt *Ribkah*, seu *Rebekah*, *Vitulam saginatam*, nitidam: *Rachel*, *Ouem*: *Israhel*, *Ceruam*, seu *Ibicem*, Iudicum 4. vers. 17. *Deborah*, *Apem*, Iudic. 4. v. 4. *Heglah* vxorem Dauid, *Vitulam-plaustralem*, & vitula appellatur vxor Iudic. 14. vers. 18. *Tzibjah*, matrem regis Ioas 2. Regum 12. vers. 2. *Capream*, seu *capreolam*. Hæc enim nomina illis indebantur, ob præstantiam, & elegantiam vel formæ, vel morum, vel propter delicias. Sic infra v. 7. *Aiah*, *Pica*, *Cornix*.

VERS. 6.

ABNER FILIVS NER REGEBAT DOMVM SAVL.] Variè Hebræa conuertunt: 1. & Abner viriliter agebat pro domo Saulis. 2. & Abner fuit fortificans se se in domo Saulis. 3. &

Abner confortauit se in domo Saulis, q. d. Abner summa ope, ac totis viribus nitebatur defendere domum Saulis. 4. & Abner confirmauit se se in domo Saulis, id est, auctoritatem & opes sibi comparauit in domo Saulis. 5. & Abner fuit roborans in domo Saulis, id est, roborabat partes domus Saulis, fulciebat res Saulis. 6. & Abner tenebat se pro domo Saulis, id est, tuebatur partes, erat in partibus domus Saulis.

NOMINE RESPHA.] Heb. רִצְפָּה *Ritzpah*, exponitur, *Carbo*, seu *Pruna*, fortasse ob pulchrum colorem: proba & sancta mulier fuisse videtur, vt è cap. 21. infra satis apparet.

QUARE INGRESSVS ES, &c.] Rectè obseruatum à quibusdam, falsa suspitione vel delatione motum Is-Bosethum, insinulasse eo crimine Abnerum, nam nihil tale commississe legitur. Quò facit Iosephus, quum inquit: [Deinde verò insinulatus apud eum, quod consuetudinem haberet cum concubina patris eius *Respha*, & ea de causa obiurgatus, dolore & indignatione motus, &c.] Grauis dolor est, falsi criminis insinulari.

NUMQVID CAPVT CANIS EGO SVM?] Quidam exponunt, num ego præfectus & custos canum sum? Sumne tam vilis & abiecti officij homuncio, vt canibus sim caput, præfectus, & custos, quod tu me ita acriter obiurges, tanquam despiciatissimum? num non sum imperator totius exercitus? Alij reddunt: an persona canina sum? id est, vilis & abiecta, & scortationi dedita: nam utroque spectat appellatio canis, Deuteron. 23. v. 18. & 1. Samuel. 24. v. 15. Possis reddere: an cynocephalus ego, vel caniceps ego? de quo animante vide plura apud Pierium lib. 6. Hieroglyphicorum.

ADVERSVM IVDAM.] Heb. *qui ipsi Iehuda*. Quidam exponunt: Nunquid ego caput,

VERS. 7.

VERS. 8.

put, aut præfectus sum canum, qui sunt ipsi Iehudæ: id est, canum Iehudæ hostium tuorum, quasi dicat, non me plaris facis, quam si essem custos aliquis canum Dauidis inimici tui, qui est de tribu Iudæ. Alij conuertunt: *qui fuerim, vel sim, ipsi Iehudæ?* id est, qui à te defecerim cum tribu Iehuda, supra cap. 2. vers. 4. Exprobrat beneficium suum erga Is-Bosethum, & sequentibus amplificat. Nonnulli sequentibus iungunt, qui contra Iehudam hodie beneficiis prosequor domum Saulis Patris tui, &c,

ET NON TRADIDI TE IN MANVS DAVID.] Heb. & non venire, vel inuenire-feci te in manu Dauidis. Quidam: quod non exhibuerim te in manum Dauidis.

ET TV REQUISISTI IN ME, QVOD ARGVERES PRO MULIERE HODIE?] Heb. & visitauisti super me iniquitatem mulieris hodie? Quidam: & tu inquiris hodie in me iniquitatem huius mulieris? Id est, & tamen increpas me, quod rem habuerim cum muliere? quum debueris ad hoc conuiuere, quum à me tantis beneficiis sis affectus. Vel, ita me increpas, quasi verum sit me rem habuisse cum illa: quod tamen est falsissimum. Aliqui: & imputes mihi iniquitatem istius mulieris hodierno die? velut reuera commissam cum hac muliere. Ita inficiatur obiectum sibi crimen.

VERS. 9. HÆC FACIAT DEVS ABNER, ET HÆC ADDAT EI.] Hanc formulam expositam vide Ruth I. v. 17. Sic infrav. 35.

VERS. 10. A DAN VSQVE BEER-SABEE.] Vide Iudicum 20. v. 1.

VERS. 12. PRO SE.] Heb. sub, subter se. Quidam exponunt, de loco suo, in quo erat. Alij: clam, secretò. Nonnulli: loco sui, nomine suo. Aliqui reddunt: pro eo, vel propter hoc, id est, hac occasione motus.

CVIVS EST TERRA?] Supple, nisi tua, ad quem hæc regio pertinet nisi ad te, cui Deus imperium detulit?

ET ERIT MANVS MEA TECVM.] id est, operam meam tibi nauabo: inibo tecum societatem, iungam dexteram, ad omnem negotiorum gestionem, procurationem, administrationem me promptum habebis. Vide similem loquutionem Leuitici 6. vers. 2. vel, dabo omnem operam ad reducendum ad te omnem Israel. Quidam: fauebotibi, & pro virili mea adiunabo te.

VERS. 14. QVAM DESPONDI MIHI CENTVM PRÆPVTIIS PHILISTHIIM.] nimirum ex Saulis pacto mihi proposito, I. Samuel. 18. vers. 25. & sequentibus.

VERS. 15. PHALTIEL.] qui Phalti dicitur I. Samuel. 25. v. 44. Phalti-El, exponitur Euafor, Liberator, Fortis, vel Dei.

VERS. 16. FLORANS.] Heb. ambulando & plorando, vel eundo & flendo, id est, indefinenter flendo.

BAHVIM.] Heb. Bachurim. Notant, opidum esse in tribu Benjaminis, vt apparet infra cap. 19. v. 16. significat Electos, Iuuenes: fortasse quod selecta inuentute floreret.

VERS. 17. SERMONEM QVOQVE INTVLIT ABNER, &c.] Per præteritum plusquam perfectum quidam reddunt: Sermo autem Abner fuerat

cum senioribus Israelis, &c. id est, prout cum Dauide pepigerat, singularum tribuum, etiam Benjaminis animos ad defectionem sollicitauerat, perduxeratque.

NUNC ERGO FACITE.] Quidam: & nunc satagite, id est, curate, efficite, vt regnet super vos.

ET VNIVERSO BENIAMIN.] Heb. & in oculis totius domus, seu familie Benjaminis, id est, maximæ partis. Synecdoche: nam alioqui manserunt multi in ea tribu partium Saulis, vt ostenditur I. Paralipom. 12. v. 29.

ET IMPERES OMNIBVS SICVT DESIDERAT ANIMA TVA.] Heb. & regnabis in omni, quod anebit anima tua. Quidam: & tu omnibus imperes pro animi tui voto. Alij: vt regnes prorsus prout desiderabit animus tuus. Hispanicus, y tu reynes como desseas.

VENERVNT CÆSIS LATRONIBVS.] Heb. venit de latrocinio. Quidam: veniebat ab excursione. Alij: venit à persequenda aliqua turba grassatorum. Nonnulli: ab agmine, exercitu, castris.

ET ABIIT ET RECESSIT.] Heb. & ambulauit ambulando, vel: & inuit eundo, id est, abiit securus, nihil sibi timens, quod v. 22. & 23. dixit: & ambulauit in pace. Alij: & abiit libere, id est, confecit iter suum sine impedimento.

ET SCIRET EXITVM TVVM, ET INTROITVM TVVM.] id est, arcana regni: omnem tuam vitæ rationem domi forisque, pace, belloque. Vide Numeror. 27. vers. 17.

A CISTENA SIRA.] vel puteo Sirah. Non procul ab Hebron fuisse videtur; nomen nacta, vel quod formam ollæ haberet: aut quod propè spinetum aliquod esset: vel quod esset in recessu aliquo. Vingtati stadiis ab Hebrone abfuisse Iosephus prodit.

IN DOLO.] בשלי Bascheli, variè exponunt: in tranquillitate, in pace, in momento, subito, derepente, blandè, per errorem, in imprudentia, imprudenter, quietè, insidiosè, in vacatione, securè, in fallacia, in fraude, fallaciter, fraudulenter. Nimirum, vt clam ferro incautum obtruncaret.

IN VLTIONEM SANGVINIS ASÆL.] Heb. in sanguine Ghasabel. Quidam: propter sanguinem Hasabelis, id est, propter cædem: de qua supra cap. 2. v. 23. sic versu sequente.

MVNDVS EGO SVM.] Heb. vacuus, inculpatus, impunis, innocens, immunis, purus, mundus, insons, innoxius, innocuus, extra culpam, noxam, pœnam positus ego.

ET VENIAT SVPER CAPVT IOAB.] יחלו Iachulu, futurum variè exponunt. 1. manebunt, cadent, recident, super caput Ioab. 2. cum dolore & cruciatu-ingruent super caput Ioab. Notant enim, id verbum quando construitur cum præpositione על Ghal super, tum significare, dolorem, seu cruciatum ascendere, seu ingruere, aut imminere super aliquem. 3. violabunt, profanabunt, confodient, super caput Ioab, id est, deuotum reddent caput Ioab. 4. propius: dolebunt super caput Ioab, elegantissimo Hebraismo, & Hispanismo, id est, dolore, angore,

gore, cruciatu afficient caput Ioab. Vide in Ierem. 23. v. 19.

VERS. 29. NEC DEFICIAT DE DOMO IOAB, &c.] Aptè exponunt, id est, tantisper dum durabit eius familia, obnoxia sit istis malis. Nam proximè præcedenti membro mortem ei imprecatus fuerat.

ET TENENS FVSVM.] פֶּלֶחַ Phelech fusum, colum, significat Prouerb. 31. 19. & rectè hîc congruit, q. d. qui muliebri, vili, & pauperculo opere victum ægre toleret. Plerique: & tenens, obtinens, apprehendens, fortificans se in baculo, fuste, scipione, id est, nitens baculo, hoc est, qui sit valetudinarius, podagricus, tabidus, aut cæcus, vel claudus, &c. Synecdoche.

VERS. 30. IGITUR IOAB ET ABISAI FRATER EIVS INTERFECERVNT, &c.] Notant, rationem reddi imprecationis Dauidis in totam paternam familiam eius: quia ambo fratres, qui superfuerant, in necem Abneri turpiter conspirauerant, eo quod occidisset, &c. Hanc causam ipsi prætendebant. Verum ego facile cum Iosepho, Theodoro, Procopio, & aliis suspicater, Istos ambitioni suæ, & liuori, ne Abner gratia & auctoritate apud regem præualeret, prætexuisse causam in speciem humanæ æstimatione probabilem, vindictam fraternæ cædis: cum eos magis vreret ambitio. Fuit enim Ioab ambitiosissimus, nulum sibi præferri aut æquari patiens, ut factum Amasæ etiam indicabit, infra cap. 22.

INTERFECERVNT ABNER.] Heb. est singularis & extraordinaria verbi constructio cum Datiuo, interfecerunt ipsi Abnero, indicare videtur eos magna fraude & perversitate detraxisse animam, & abstulisse vitam Abnero.

IN PRÆLIO.] de quo supra cap. 2. v. 23. obseruant, hac circumstantia amplificari cædis indignitatem, quod rem feruente bello, & nolente Abnero gestam, fratres compositis rebus, & in pace maxima, huic rependerunt.

VERS. 31. SCINDITE VESTIMENTA VESTRA.] De hoc ritu vide in Iosue 7. v. 6. & supra cap. 1. vers. 11.

ET ACCINGIMINI SACCIS.] De sacco, & more induendi saccos in luctu & mœrore vide in Genes. 37. v. 34.

SEQUEBATVR FERETRVN.] Heb. ibat post lectum. Romani etiam in lectis efferebantur, & plures lectos nobilioribus præferebant in funere. Seruius in 6. Æneidos: [Adfuneris Marcelli honorem Augustus sexcentos lectos intrare ciuitatem iussit, hoc enim apud maiores gloriosum fuerat. Etiam dabatur pro qualitate fortuna, nam Sylla sex millia habuit.]

VERS. 33. PLANGENSQVE REX ET LVGENS ABNER.] Heb. Et lamentatus fuit rex ad Abner, id est, composuit, cecinit rex hunc threnum, epitaphium, nœniam, elegiam super Abner, vel de Abner. Hispanicus: y endechó el Rey al mismo Abner. Sic supra cap. 1. v. 17.

NEQVAQVAM VT MORI SOLENT IGNAVI, &c.] Heb. Num secundum mori, vel mortem Nabal, &c. vim vocis נָבַל Nabal expressimus in Deuteron. 32. v. 6. Quidam reddunt: Ergo-

ne ut moritur stultus, fatuus, vilis, mortuus fuerit Abner? &c. hoc est, An tam indignè virum adedò strenuum mori oportuit? se ipsum sequenti versu exponit.

MANVS TVÆ LIGATÆ NON SVNT, ET PEDES TVI NON SVNT COMPEDIBVS AGGRAVATI.] Plerique explicant, viles & abiectæ personæ mori solent in carceribus, vincti, & ferro onusti: non tu sic occubuisti. Quidam: Manus tuæ non fuissent ligatæ, & pedes tui areis compedibus non fuissent admoti, id est, si iusto certamine conflixissent tecum, apparuisset quàm expeditus fueris ac promptus manibus ac pedibus. Aliæ expositiones ineptæ sunt.

SED SICVT SOLENT CADERE CORAM FILIIS INIQUITATIS, SIC CORRIVISTI.] Heb. sicut cadere coram filiis iniustitiæ, cecidisti. Quidam: ut cadit quis ante iniquissimos, cecidisti, id est, dolo ac proditorie interfectus es.

HÆC FACIAT MIHI DEVS, &c.] Vide supra vers. 9. VERS. 35.

OMNISQVE POPVLVS AVDIVIT.] Heb. & omnis populus agnouerunt, nimirum, eadem Abneri non fuisse patratam rege conscio, ut vers. 37. explicatur. VERS. 36.

ET PLACERVNT EIS, &c.] Hanc partem versus nos verbatim ex Hebræo transfudimus. Alij sic. 1. ut omnia, quæ faciebat rex, ita hoc quoque in oculis totius populi placuit. 2. & quidquid rex faciebat, bonum videbatur in oculis totius populi. 3. omnino prout fecerat rex, videbatur in oculis totius populi bonum.

DIXIT QVOQVE REX AD SERVOS SVOS.] Quidam per plusquam perfectum reddunt: Nam dixerat rex servis suis, nempe sequentia, ex quibus populus intellexit, regem non fuisse cædis conscium. VERS. 38.

NVM IGNORATIS, QVONIAM PRINCEPS, ET MAXIMVS CECIDIT, &c.] Exponunt, quasi dicat, occisores tanti viri agnoscitis maximo supplicio dignos, pro atrocitate criminis, & amplitudine personæ occisæ: sed infirmus rerum mearum status non patitur, ut nunc supplicium sumam de his, qui plusquam ego apud populum possum.

ADHVC DELICATVS.] Heb. tener: mollis. Exponunt, id est, debilis, infirmus, exiguarum virium. Alij: facilis, & clemens. VERS. 39.

ET VNCTVS REX.] Nonnulli explicant, quamuis vnctus rex, hoc est, quamuis iam sim rex inauguratus, adhuc tamen status regni mei in hisce primordiis tener, & infirmus est, qui facile quouis motu frangi, & labefactari possit. Alij, id est, designatus quidem totius Israelis rex, sed nondum planè regnum consequutus.

DVRI SVNT MIHI.] קָשִׁים Kaschim diuersimodè interpretantur. 1. duriores sunt me, vel rigidi plusquam ego, id est, difficiliiores, asperiores, inclementiores, sunt me, hoc est, quàm mihi, meisque rationibus conueniat, quàm pro negotio meo deceat eos esse, vel quàm ego sim, qui Abnero peperci, illi autem interfecerunt. 2. duriores, seu firmiores sunt me, id est, militaribus hominibus accipiores

ptiores quam ego sim, infra cap. 19. Est autem vtriusque membri antithesis metaphorica à plantis seu ramis, tenerioribus, & durioribus desumpta. Sensus est, sapientis est, videre non tantum quid debeas, sed etiam quid possis. Iam verò non possum in Ioabum quidquam statuere, quin totum populum commoueat, & periclitetur regnum. Mussitanda igitur ad tempus hæc iniuria est & expectandum, quam occasionem commodam sit daturus Deus. Quod enim differtur, non auferitur, ut vulgo dici solet. Iosephus exponit: [Deus mihi testis esto, quòd in Ioabum & Abisæum animaduertere non valeo, qui apud exer-

citum penè plus possunt quam ego ipse.] Habebant enim Ioab & Abisai exercitus in manu, imperatores militiæ Davidis.

RETRIBVAT DOMINVS FACIENTI MALVM IVXTA MALITIAM SVAM.] Aliqui reddunt: *rependet Iehoua ei, qui fecit hoc malum, secundum maleficium eius*, id est, sumet ipse de eo supplicium, quum me adhuc facultas deficit: vel me facultate instruet, ut ipsius iudicium exerceam. Vide initium exequutionis, infra cap. 19. vers. 13. progressum, 1. Regum 2. v. 5. & 6. exequutionem autem plenam, ibidem vers. 34. Iosephus: [Pœnam tamen diuinitus infligendam non effugient.]

CAPVT QVARTVM.

Baana & Rechab caput Isboseth quem dormientem occiderant, ad David attulerunt, quos pro mercede iussit interimiri.

Vulg.

Malu.

I Vdiuit autem Isboseth filius Saul, quod cecidisset Abner in Hebron: & dissolutæ sunt manus eius, omnisque Israel perturbatus est.

2 Duo autem viri principes latronum erant filio Saul, nomen vni Baana, & nomen alteri Rechab, filij Remmon Berothita de filiis Benjamin: siquidem & Beroth reputata est in Benjamin.

3 Et fugerunt Berothita in Gethaim, fueruntque ibi aduenæ usque ad tempus illud.

4 Erat autem Ionatha filio Saul filius debilis pedibus: quinquennis enim fuit, quando venit nuntius de Saul & Ionatha ex Iezrahel. tollens itaque eum nutrix sua, fugit: cumque festinaret ut fugeret, cecidit, & claudus effectus est: habuitque vocabulum Miphiboseth.

5 Venientes igitur filij Remmon Berothita, Rechab & Baana, ingressi sunt feruente die domum Ieboseth: qui dormiebat super stratum suum meridie. Et ostiaria domus purgans triticum, obdormiuit.

6 Ingressi sunt autem domum latenter assumentes spicas tritici, & percusserunt eum in inguine Rechab & Baana frater eius, & fugerunt.

7 Cum autem ingressi fuissent domum, ille dormiebat super lectum suum in con-

Maluenda, In 2. Samuelis.

ET audiuit filius Saulis, quia mortuus fuit Abner in Chebron, & remiserunt manus eius: & omnis Israel subito - terrore - percussus fuerunt.

2 Et duo homines principes latrociniorum fuerunt filij Saulis, nomen vnius Baghanah, & nomen secundi Rechab, filij Rimmon Beerothitæ, de filiis Benjamin: quia etiam Beeroth imputabitur super Benjamin.

3 Et fugerunt Beerothitæ in Gethaim, & fuerunt ibi tracti usque ad diem istam.

4 Et Iehonathani filio Saulis filius percussus pedum: filius quinque annorum fuit in venire & auditionem Saulis & Iehonathanis de Iizreghel: & leuauit eum fidelis eius, & fugit: & fuit in affectinare eam ad fugere, & cecidit, & transaltatus fuit: & nomen eius Mephiboseth.

5 Et ambulauerunt filij Rimmon Beerothitæ Rechab, & Baghanah, & venerunt secundum incalescere diem ad domum Is-Boseth: & ipse cubans cubationem meridierum.

6. Et ecce venerunt ad medium domus, accipientes tritica: & percusserunt eum ad quintum: & Rechab, & Baghanah frater eius euaserunt salui.

7 Et venerunt domum, & ipse cubans super lectum suum in penetrati-

P P P

cuba

a remissa fuerunt

b turmarum grassantium, excursionu. Vide Genes. 49, v. 19.

c filio d æstimabitur

e peregrini, aduenæ f læsus pedibus, claudus

g rumorem, famam

h fida, nutritrix

i præcipitare, trepidare, accelerare, abripere se k transitus, transilire factus

luit, claudus re additus fuit

m circiter circa ardorem, calorem, æstum diei. Sic Genes. 18 v. 1.

n cubitum, cubatum n Vide Genes. 43, v. 16.

o quintam costam. Vide cap. 2. v. 23. p abripuerunt se, protipuerunt se

q conclauis, cubiculo secreto & abdito

clavi, & percutientes interfecerunt eum: sublatoque capite eius, abierunt per viam deserti tota nocte,

8 Et attulerunt caput Isboseth ad David in Hebron: dixeruntque ad regem: Ecce, caput Isboseth filij Saul inimici tui, qui quærebat animam tuam: & dedit Dominus domino meo regi ultionem hodie de Saul, & de semine eius.

9 Respondens autem David Rechab, & Baana fratri eius, filiis Remmon Berothitæ, dixit ad eos: Vivit Dominus, qui eruit animam meam de omni angustia.

Sup. I. b. 14. 10 Quoniam eum, qui annuntiauerat mihi, & dixerat: mortuus est Saul: qui putabat se prospera nuntiare, tenui & occidi eum in Siceleg, cui oportebat mercedem dare pronuntio.

11 Quanto magis nunc, cum homines impij interfecerunt virum innoxium, in domo sua, super lectum suum, non queram sanguinem eius de manu vestra, & auferam vos de terra.

12 Præcepit itaque David pueris suis, & interfecerunt eos præcidentisque manus & pedes eorum, suspenderunt eos super piscinam in Hebron: caput autem Isboseth tulerunt & sepelierunt in sepulchro Abner in Hebron.

^r cubationis suæ: & percusserunt eum, & mori-fecerunt eum: & discedere-fecerunt caput eius: & acceperunt caput eius, & ambulauerunt viam ^f campestris omni nocte.

^r cubatorii, cubiculi, cubatus. Sic v. 11.

/solitudinis

8 Et venire fecerunt caput Is-Boseth ad David Chebron & dixerunt ad regem: Ecce caput Is-Boseth filij Saulis malevolentis tui, qui quæsiuit animam tuam, & dedit IHVH ^r sustentatori meo regi vindictas die ista de Saule & de semine eius.

^r columini, Domino, hero

9 Et respondit David ad Rechab, & ad Baghanah fratrem eius filios Rimō Beerothitæ, & dixit: eis: u Viuens IHVH, qui redemit animam meam de omni ^x coangustatione.

^u Viuus, vt viuit, per vitam

^x coarctatione, constrictione, pressura

10 Quia annuntiantem mihi ad dicere: Ecce mortuus fuit Saul: & ipse fuit sicut euangelizans in oculis suis: & ^y obtinui in eo, & interfeci eum in Tziklagh: qui ad dare me ei euangelium.

^y apprehendi-valide

11 ^z Etiam quia homines improbi interfecerunt virum iustum in domo sua super cubationem suam: & nunc an nō quæram sanguinem eius de manu vestra, & ^a comburam vos de terra?

^z Quanto magis. Vide Genes. 3, v. 1.

12 Et præcepit David ad ^b excussos, & interfecerunt eos, & ^c præsecuerunt manus eorum, & pedes eorum: & suspenderunt super ^d piscinam in Chebron: & caput Is-Boseth acceperunt, & sepeliuerunt in sepulcro Abner, in Chebron.

^a depascam, tollam.

^b pueros, famulos, ministros
^c amputauerunt, detruncauerunt, mutilauerunt
^d natatoria

COMMENTARIA.

VERS. 1.

T DISSOLVTÆ SVNT MANVS EIVS.] Hebr. & remissa-sunt, debilitata sunt, manus eius. id est, fractus animo destitit bellum gerere. Alij: cæpit esse animo remisso seu despondere animum.

OMNISQVE ISRAEL PERTVRBATUS EST.] id est, rei nouitate consternati, quasi præcisa suorum consiliorum viâ, de quibus supra Cap. 3. v. 17. conturbati, & subito terrore perculsi sunt.

VERS. 2.

PRINCIPES LATRONVM.] vel præfeti latronum, siue grassatorum. sic גְּדֻדִּים ghedudim capi notant Osee 6. vers. 9. & Cap. 7. vers. 1. Alij: principes turmarum, agminum, cohortium, cuneorum, globorum. Nonnulli: principes excursionum, seu excursorum. id est, leuis armaturæ militum, qui ad prædas, & grassationes excurrabant. Hos recte latrones Noster dixit;

& prisca milites, latrones appellabant. Vide in Genes. 49. vers. 19.

ERANT FILIO SAUL.] Is-Boseth, vers. 1. nempe ex eius copiis, & subditis, nam ambo Benjaminitæ erant. Alij hîc non tam recte filium Saulis, primogenitum eius Ionathannem intelligunt, è vers. 4.

SI QUIDEM ET BEROOTH REPARATA EST IN BENJAMIN.] Quidam reddunt: siquidem & Beerothitæ censi sunt ad Benjamin. Alij: nam Beerothæ annumerabantur Benjamin. quasi dicat, etiam si Beerothæ à Pelisthæis post Saulis cadem occupatæ adhuc detinerentur, 1. Samuelis, 31. vers. 7. nihilominus reuera pertinebant ad sortem Benjamin, vti dicitur Iosue 18. vers. 25. Fuit olim vna ex vrbibus Gabaonitarum, Iosue 9. vers. 17.

GETHAÏM.] Hebr. Gethaim, oppidum Benjaminis

VERS. 3.

Benjaminis, de quo Nehemiæ 11. vers. 33. ubi coniungitur cum Ramah.

VSQVE AD TEMPVS ILLVD.] Exponunt, vsque ad tempus istud, quo hæc gesta memorantur. Hebr. *vsque ad diem istam*. Nonnulli explicant, id est, qua, historia hæc perscripta est: nam singula historiarum membra per viros Dei in actis publicis, auctoritate publica perscribebantur. Sensus est, locum incolatus sui ita probauerunt, ut non laborauerint de reuersione in ciuitatem suam, ex quo post Saulis cladem metu Pelisthæorum profugerant.

VERS. 4.

ERAT AUTEM IONATHÆ FILIO SAULIS, FILIVS, &c.] Explicant, quasi dicat, quum latrones isti viderent neminem fore designatæ à se cædis, aut regni vindicem, præter Miphibosethum puerum adhuc & claudum; spe impunitatis in factum audacius proruperunt.

EX IEZRAHEL.] ubi cæsi & fugati sunt Israelitæ, & mortui Saul & Iehonatan, 1. Samuel 31. & Cap. 29. v. 1.

MIPHIBOSETH.] 1. Paralipom. 8. vers. 34. & Cap. 9. vers. 40. vocatur (*Merib-bahal*, & *Meri-Bahal*.)

VERS. 5.

QVI DORMIEBAT SVPER STRATVM SVVM MERIDIE.] Aliqui reddunt: & ipse dormiebat in cubiculo meridiano. id est, in quo solebat dormire meridiano tempore. Alij: & ipse erat recumbens cubatu meridiano. hoc est, meridiabatur, Somnum meridianum capiebat. Quidam: & ipse dormiens dormitionem meridianam. Nonnulli: qui super lectum suum meridie quiescebat.

ET OSTIARIA DOMVS PVRGANS TRITICVM OBDORMIUIT.] Hæc non sunt in Hebræo, sed ex LXX. accepta: quibus locus Petronij Satyrici pag. 73. Lucem adfert: [*In aditu ipso ianue stabat ostiarius prasinatus, cerasino succinctus cingulo, atque in lance argentea pisum purgabat.*]

VERS. 6.

ASSUMENTES SPICAS TRITICI.] Hebr. accipientes, vel capientes tritica. Varie interpretantur: 1. *tanquam emptores frumentorum*. id est, habitu & specie mercatorum tritici emere, vel vendere volentium ingressi sunt. 2. *cum mercatoribus tritici*. 3. *venerunt vsque ad medium domus, vsque ad accipientes frumenta*. 4. *venerunt vsque ad medium domus accipientium frumenta*. Sed בַּיִת *baith* non est in regimine. 5. *venerunt autem ad medium domus accepturi triticum*. 6. *baiulantes triticum*. id est, baiulorum specie triticum importantium, & dissimulato habitu.

VERS. 7.

ABIERVNT PER VIAM DESERTI TOTA NOCTE.] id est, traiecto Iordane per solitudinem Ierichuntinam quàm diligentissimè profecti sunt Chebronem: nam cædes in

Machanaim, ubi sedem regni Is-Boseth habebat, perpetrata fuit.

VIVIT DOMINVS, &c.] Exponunt, quasi dicat: Deus idem est in sempiternum, qui promissionem suam de me seruando, non maleficiorum opera, ut vestra est, sed sancte hactenus præstitit, & imposterum præstaturus est. Prius argumentum damnationis illorum à fide promissionum Dei.

VERS. 9.

QVONIAM EVM, QVI ANNVTIARE RAT, &c.] Secundum argumentum, à præiudicio, per comparisonem minoris.

VERS. 10.

QVI PVTABAT SE PROSPERA NVNTIARE.] Hebr. & ipse fuit sicut euangelizans in oculis suis. Quidam: qui tamen videbatur in oculis suis quasi læta annuntians. Alij: & is quidem sibi videbatur faustum quiddam nuntiare.

CVI OPORTEBAT MERCEDEM DARE PRO NVNTIO.] Nos verbatim Hebræa dedimus: alij diuersimode: 1. *qui putabat ut daret ei præmium nuntij*. 2. *qui venerat ut daret ei præmium nuntij sui*. 3. *quod vel ut daret ei præmium pro nuntio*. id est, trucidauit eum, & hoc ei præmium pro nuntio rependi. 4. *Quod mihi erat ei præstandum nuntium*. vel *quod oportebat me ei præstare præmium nuntij*. id est, hoc erat præmium, quod ei exoluere debebam, nempe, eum interficere: hæc erat merces iure à me illi debita pro suo nuntio. Cæterum vocem Hebr. בשורה *besorah*, ut Græcam, Euangelium, quam nos loco Hebrææ reposuimus, notissimum est, nedum lætum, faustum nuntium significare; Sed etiam mercedem, præmium, quod læta nuntiantibus reddi solet. Hispani vocant, *Albricias*. Homerus 14. Odyssæ.

Εὐαγγέλιον δὲ μοι ἔστω.

id est, Euangelium munus, præmium, nuntij læti, mihi sit. Et paulo inferius,

O senex neque profecto ego euangelium rependam.

Cicero lib. 2. ad Atticum: (*O suaves epistolas tuas duas, quibus euangelia, qua reddam nescio, deberi quidem planè fateor!*)

QVANTO MAGIS NVNC QVVM HOMINES IMPIJ INTERFECERVNT, &c.] Quidam reddunt: *quanto magis curabo interficiendos homines improbos, qui interfecerunt, &c.* vel *quanto magis quum viri impij occiderint, &c.* Alij: *quanto magis oportet hominibus improbis, subaudi reddere mercedem dignam ipsorum scelere, qui occiderunt, &c.*

VERS. 11.

VIRVM INNOXIVM.] Hebr. *virum iustum*. id est, qui non erat reus mortis. vel qui ipsos nulla iniuria affecerat: ut contra illi improbi, id est, iniurij dici solent, ut Exodi 2. vers. 13. & alibi passim, qui iniuria afficiunt alterum. Antithesis, interfecti, & interfectorum.

CAPVT QVINTVM.

David vnctus super totum Israel, pulsus Iebusæis arcem Sion cepit: vbi extructa domo habitauit, alias superinducens vxores, filiósque procreans, & Philisthæos bis prosterens.

Vulg.

Malu.

I. Par. II.
a. 1.

I T venerunt vniuersa tribus Israel, ad David in Hebron, dicentes: Ecce nos, os tuum & caro tua sumus.

2 Sed & heri & nudiustertius, cum esset Saul rex super nos, tu eras educens & reducens Israël: dixit autem Dominus ad te: Tu pasces populum meum Israël, & tu eris dux super Israël.

3 Venerunt quoque & seniores Israël ad regem in Hebron, & percussit cum eis rex David fœdus in Hebron coram Domino: vnixeruntque David in regem super Israel.

3. Reg. 2.
b. 11.

4 Filius triginta annorum erat David, cum regnare cœpisset, & quadraginta annis regnavit.

5 In Hebron regnavit super Iudam septem annis & sex mensibus: in Ierusalem autem regnavit triginta tribus annis super omnem Israël & Iudam.

6 Et abiit rex, & omnes viri qui erant cum eo, in Ierusalem, ad Iebusæum habitantem terræ: dictumque est David ab eis: Non ingredieris huc, nisi abstuleris cecos & claudos dicentes: Non ingreditur David huc.

7 Cepit autem David arcem Sion; hæc est ciuitas David.

8 Proposuerat enim David in die illa premium, qui percussisset Iebusæum, & tetigisset domatium fistulas, & abstulisset cecos & claudos odiētes animam David. Idcirco dicitur in prouerbio: Cecus & claudus non intrabunt in templum.

9 Habitauit autem David in arce, & vocauit eam, Ciuitatem David: & edificauit per gyrum à Mello & intrinsecus.

10 Et ingrediebatur proficiens atque succrescens, & Dominus Deus exercituum erat cum eo.

I. Par. 14.
a. 1.

11 Misit quoque Hiram rex Tyri nuntios ad David, & ligna cedrina, & arti-

I T venerunt omnes ^a baculi Israël ad David in Chebronem, & dixerunt ad dicere: Ecce nos, ^b os tuum & caro tua nos.

2 Etiam ^c heri etiam ^d nudiustertius in esse ^e Saul rex super nos, tu fuisti exire-faciens, & venire-faciens Israël: & dixit IHH tibi, Tu pasces populum meum Israël, & tu eris ^f ductori super Israël.

3 Et venerunt omnes ^g senes Israël ad regem in Chebronem: & ^h exscidit eis rex David fœdus in Chebron ⁱ faciebus IHH: & vnixerunt Dauidem ^k regi super Israël.

4 Filius triginta anni David in regnare eum: & quadraginta ^m anno regnavit.

5 In Chebrone regnavit super Iehudah septem annis, & sex ⁿ innouationibus: & in Ierusalaim regnavit triginta & tres annum super omnem Israël & Iehudah.

6 Et ambulauit rex, & homines eius Ierusalaim ad Iebusæum habitantem terræ: & dixit Dauid, ad dicere: Non venies huc, ^o quia si ^p discedere-face-re te cecos, & ^q transaltatores, ad dicere: Non veniet David huc.

7 Et ^r cepit David ^s munitionem Tzizonis: ipsa vrbs Davidis.

8 Et dixit David in die ipsa: omnis percutiens Iebusæi, & attigit in ^t Canali: & transaltatores & cecos ^u exosos animæ Davidis. super sic dicent: Cecus & transaltator non venient ad domum.

9 Er habitauit David in ^x munitione; & ^y vocauit ei, urbem Davidis: & ædificauit David circuitu de Melo ^z in domum.

10 Et ambulauit David ambulare, & grande fieri: & IHH ELOHIM TZEBAOTH cum eo.

11 Et misit Chiram rex ^a Tzor ^b nuntios ad Dauidem, & ligna cedrorum,

^a virgæ, extensiones, tribus^b ossum^c ante^d multo ante. Synecdoche.^e Saulem

regem

^f in ducem,

antecessorem, antistitem, præ-

sulem

^g senatores^h ieiit, feriit,

percussit,

panxit

ⁱ ad facies^k in regem^l annorum^m annos,

annis. Sic

vers. 5.

ⁿ lunationibus, mensibus

bus

bus

bus

bus

bus

bus

bus

bus

bus

bus

bus

bus

bus

bus

bus

bus

bus

bus

bus

bus

bus

bus

bus

bus

bus

bus

bus

bus

bus

bus

bus

bus

bus

bus

bus

bus

bus

bus

bus

bus

bus

fices lignorum, artificesque lapidum ad parietes: & edificauerunt domum Dauid.

12 Et cognouit Dauid quoniam confirmasset eum Dominus regem super Israel, & quoniam exaltasset regnum eius super populum suum Israel.

1. Par. 3. a 1

13 Accepit ergo Dauid adhuc concubinas & uxores de Ierusalem, postquam venerat de Hebron: nati que sunt Dauid & alij filij & filia:

14 Et haec nomina eorum qui nati sunt ei in Ierusalem, Samua, & Sobab, & Nathan, & Salomon,

15 Et Iebahar, & Elisua, & Nepheg,

16 Et Iaphia, & Elisama, & Elioda, & Eliphalet.

17 Audierunt ergo Philisthim quod unxissent Dauid in regem super Israel: & ascenderunt uniuersi ut quererent Dauid: quod cum audisset Dauid, descendit in praesidium.

1. Par. 14. b. 10,

18 Philisthim autem venientes diffusi sunt in Valle Raphaim.

19 Et consuluit Dauid Dominum, dicens: Si ascendam ad Philisthim? & si dabis eos in manu mea? Et dixit Dominus ad Dauid: Ascende, quia tradens dabo Philisthim in manu tua.

Isai. 18. b. 11

20 Venit ergo Dauid in Baal Pharasim: & percussit eos ibi, & dixit: Diuisit Dominus inimicos meos coram me, sicut diuiduntur aquae. Propterea vocatum est nomen loci illius, Baal Pharasim.

21 Et reliquerunt ibi sculptilia sua: quae tulit Dauid, & viri eius.

22 Et addiderunt adhuc Philisthim ut ascenderent, & diffusi sunt in Valle Raphaim.

23 Consuluit autem Dauid Dominum: Si ascendam contra Philisthaos, & tradas eos in manus meas? Qui respondit: Non ascendas contra eos, sed gyra post tergum eorum, & venies ad eos ex aduerso pyrorum.

24 Et cum audieris sonitum gradientis in cacumine pyrorum, tunc inibis praelium quia tunc egredietur Dominus ante faciem tuam ut percutiat castra Philisthim.

25 Fecit itaque Dauid sicut praeceperat ei Dominus, & percussit Philisthim, de Gabaa, usque dum venias Gezer.

& fabros ligni, & fabros lapidis ^d parietis & edificauerunt domum Dauidi.

12 Et cognouit Dauid, quia ^e stabiluit eum IHVH ^f regi super Israel: & quia leuauit regnum eius ^g in transi-tione populi sui Israelis.

13 Et accepit Dauid adhuc ^h pellices, & ⁱ mulieres de Ierusalaim, post venire eum de Chebron: & nati fuerunt adhuc Dauidi filij & filiae.

14 Et ista nomina recens-natorum ei in Ierusalaim, Samuagh, & Sobab, & Nathan & Selomoh:

15 Et Iibchar, & Elisuagh, & Nephegh, & Iaphiagh:

16 Et Elisamagh, & Eljadagh, & Eliphelet.

17 Et Audiuerunt Pelisthim, quia unxerunt Dauidem regi super Israel: & ascenderunt omnes Pelisthim ad quærere Dauidem. Et audiuit Dauid, & descendit ad ^k munitionem.

18 Et Pelisthim venerunt, & ^l dimissi fuerunt in ^m valle ⁿ Rephaim.

19 Et postulauit Dauid in IHVH, ad dicere: An ascendam ad Pelisthim? an dabis eos in manu mea? Et dixit IHVH ad Dauid: Ascende, quia dare dabo Pelisthim in manu tua.

20 Et venit Dauid in Baghale-Pheratzim, & percussit eos ibi Dauid: & dixit: Rupit IHVH maleuolentes meos, ^p faciebus meis, ^q secundum rupturam aquarum super sic vocauit nomen loci ipsius, Baghal-Pheratzim.

21 Et dereliquerunt ibi ^r dolores suos, & ^s leuauit eos Dauid, & homines eius.

22 Et addiderunt adhuc Pelisthim ad ascendere, & ^t dimissi fuerunt in ^u valle rephaim.

23 Et postulauit Dauid in IHVH: & dixit: non ascendes: ^x circumgyra ad ^y post eorum, & ^z venies eis de ^a ^b regione Bechaim.

24 Et ^c fuit, in audire te ^d vocem ^e incessus in capitibus Bechaim; tunc acues; quia tunc exhibit IHVH ^f faciebus tuis, ad percutere in ^g desidentia Pelisthim.

25 Et fecit Dauid sic, secundum quod praecepit ^h eum IHVH: & percussit Pelisthim de Ghebagh usque ad venire te Ghezer.

^c artifices.
^d Sic postea.
^e muri, murarios, latomos
^f apparauit, confirmauit
^g in regem.
^h Sic vers. 17.
ⁱ g propter populum suum
^k concubinas
^l uxores

^k ut v. 7.
^l diffusi sunt se, sparsi fuerunt
^m profunditate, conualle
ⁿ consternantium, Gigantum
^o in retrogaui Sic v. 33:

^p datius, ad facies
^q sicut ruptionem
^r idola ter-racula Vide 1. Samuel. 31. v. 9.
^s sustulit

^t ut v. 18.
^u ut v. 18.

^x defleat. diuerse
^y posteriora, tergum
^z aggredieris eos
^a ex aduerso
^b mororum.

Sic v. 24.

^c esto
^d sonitum, strepitum
^e gressus, passus, deambulationis
^f datius ad facies tuas, ante te
^g castramentatione, agmine, acie
^h ei

COMMENTARIA.

VERS. 1.

NIVERSÆ TRIBVS.] id est, legati omnium tribuum cum Dauide acturi. Hinc vsque ad v. 9. confer cum 1. Paralipom. 11. à vers. 1. ad 10.

OS TVVM, ET CARO TVA SVMVS.] hoc est, propinqui & cognati tui. Periphrasis necessitudinis & consanguinitatis, vt Genes. 29. & 14. & Iudicum 9. 2.

VERS. 2.

SED ET HERI, ET NVDIVSTERTVS.] Hebr. *etiam heri, etiam nudius tertius*. Quidam: *plane antehac*.

TV ERAS EDVCENS ET REDVCENS ISRAEL.] vide de hac loquutione 1. Samuel. 18. vers. 5. & 13.

DIXIT AVTEM DOMINVS AD TE.] Nimirum quum per Samuelem cum vngi iussit, 1. Samuel 16. 13. signum enim illud exterius vñtionis non fuit sine verbo: sed breuitatis causa ibi reticetur, exprimitur tamen 1. Paralipom 11. 3. Ad hæc ex gestis hætenus, ex diuinis oraculis & instructionibus Samuelis & Gadis, atque ex Vrim & Thummim sapius fuit Dauid de diuina regni promissione confirmatus.

TV PASCES POPVLVM MEVM ISRAEL.] sic Psalm. 77. vers. 71. & Homerus regem, *Pastorem populorum* appellat.

VERS. 3.

VENERVNT QVOQUE ET SENIORES ISRAEL.] Notant, hos Israelis senatores venisse ante aduentum tribuum, de quo supra v. 1. Alij exponunt, quum rebus per legationem ex Dauide cognitis, singulæ tribus de conditionibus fæderis ineundi cum rege dispe-xissent. Nec dubium, hæc publica fuisse totius regni comitia, de inaugurando rege.

CORAM DOMINO.] intelligunt, hoc est publico iure iurando, ac solemnî ritu fæderis, Iehoua aduocato teste. Alij, id est, coram arca Domini, quam solebant in publicos eiusmodi Conuentus adducere. Vide 1. Samuel. 14. vers. 18.

VERS. 5.

TRIGINTA TRIBVS ANNIS.] Præcisè, triginta duobus cum dimidio, vt ex hoc ipso versu, & præcedente apparet: sed ita loquitur synodochicè ad rotundationem numeri, vt alibi etiam. Vide Iudicum 20. v. 46.

VERS. 6.

NON INGREDIERIS HVC NISI ABSTULERIS CÆCOS ET CLAVDOS, DICENTES, NON INGREDIETVR DAVID HVC.] Ingens hîc turba explanationum, quas non transcribo: simplicissima mihi semper visa expositio Iosephi: [*Iebusæi verò, qui tum urbem incolebant, Chananaeorum & ipsi generis, clausis ad eius aduentum portis, & in mœnibus, quotquot erant cæci, vel claudi, aut aliqui mutili in contemptum regis collocatis, discebant, hos ad arcendum hostem sufficere, freti munitionum firmitate. Quo ludibrio ad iram concitatus oppugnationem aggreditur.*]

Hebræa nos verbatim expressimus, non-

nulli sic: *Non es viuis huc venturus, sed quum quis sustulerit te, cæcis ipsis, & claudis dicentibus, Non est venturus Dauid huc*, ij enim freti munitione loci, ipsi inprimis Dauidem ludificati sunt, & præcipui auctores fuerunt, vt Dauidi minimè cederetur, gloriantes vel se solos Dauidem propulsaturos. Vide similem loquutionem Isaïæ 33. v. 23.

Ergo illud Hebraicum, *quia si discedere facere te*. exponunt, sed quum quis amouebit te, abstulerit te de medio: neque construunt cum sequentibus: illud verò, *cæcos & claudos ad dicere*. per se stare volunt, quasi ablatiuos absolutos, *cæcis & claudis dicentibus*.

DICENTES.] Hebr. *dicendo*. Potest referri ad Iebusæos, id est, tanquam si ipsi Iebusæi dicerent: vt sit sensus, Dicebant Iebusæi, Non ingredieris huc nisi abstuleris cæcos & claudos. quod erat plane dicere, Nullo modo Dauid ingredietur huc: quum auferre cæcos & claudos sit omnino impossibile propter loci munitionem. Plerique ad ipsos cæcos & claudos referunt, quasi ipsi thraconice iactarent, se solos defensuros arcem, & Dauidem propulsaturos.

CEPIT AVTEM DAVID ARCEM SION.] VERS. 7. 11x
Mons Tzizon sacris historiis inclytus à siccitate & ariditate nomen habere consentiunt omnes, quòd aridus, siccus, præruptus esset. Hunc innumeri sacri Topographi descripserunt: nos pauca hæc ex Brocardo delibauimus: [*Posita est Ierosolyma ab austro in latere montis Sion: mons ille supereminet, intra muros tamen ciuitatis conclusus, amplissimus, qui per se fere ciuitati fundum prestare posset: nam initium sumit à porta aquarum, siue fontis siloe, versus orientem, & suo tractu per meridiem usque ad occidentem fere semicirculum describit, rupe prærupta semicirculum cingente & consolidante. Concauitas vero huius semicirculi, cum versus ciuitatem exinanita esset, vt commodum fundamentum castro esse potuerit, plurimum negotij præcis regibus fecit, quousque oppleretur.*] Eadem ferme habet alter Burchardus. Vide quoque Benjaminis Itinerarium, pag. 44. & sequentibus.

ET TETIGISSET DOMATVM FISTVLAS.] VERS. 8.
id est, canales illos, quibus pluuia tecti excipitur & effunditur. q. d. qui primus conscenderit murum arcis & peruenerit ad tectum. Vel ad aream ipsam munitionis, vbi sunt canales ad excipiendam & emittendam aquam arcis. Aliqui volunt esse traiectionem, quisquis pertingens ad illud emissarium, percussit Iebusæum, & istos cæcos & claudos exosos animo Dauidis. Fortasse erat insigne & peculiate emissarium aquarum in arce Tzizonis, quod Dauid manu indicarit.

CÆCOS ET CLAVDOS ODIENTES ANIMAM DAVID.] Hebr. est participium passiuum constructum: *odiatos, odiosos, exosos, odio*

odio habitos ipsius animæ Davidis. id est, quos animus Davidis odio habet & execratur. Est autem oratio ecliptica, & anantopodotos altero membro destituta, quæ impletur 1. Paralipom. 11. 6. hoc modo: (*erit in caput & in principem, seu primarius & princeps futurus est*)

IDCIRCO DICTUR IN PROVERBIO.] Hebr. tantum est: *propterea dicent.* subaudi homines. vel dici solet. Sed prouerbiū esse non est dubium.

CÆCVS ET CLAVDV8 NON INTRABVNT IN TEMPLVM.] Hebr. *Cæcus & claudus non ingreditur domum.* id est, David in eam arcem nunquam admittet vllum cæcum aut claudum. Prouerbialis locutio locum habere videtur, quod inualidi & infirmi arcendi sint à propugnaculis & munitionibus, quæ potius valido robore militum firmandæ sunt. Quidam reddunt: *Cæcus & claudus non ingressurus est in hanc domum.* id est, Prouerbiū est in vulgo, & lex lata ad perpetuum istius rei monumentum, ne isti ingrediantur Davidis domum. Fuit quidem illud apud gentes boni ominis causa obseruatum, vt pullati, aut insigni aliquo vitio corporis affecti, ac deformes non prodirent in conspectum regum. Hoc verò ordinariè, (ait spiritus Sanctus) in domo Davidis fuit obseruatum, non omnium, sed claudorum & cæcorum respectu: neque ominis superstitiosi causa, sed ad perpetuam historiæ huius recordationem. Exceptus fuit ab hac lege Miphiboseth, validiori alia lege pietatis & gratitudinis. Quidam locum prouerbio faciunt in iis qui tanquam inepti & inutiles repelluntur ab officio, vel munere, quod ambiunt. Noster pro domo, dixit templum, vel intelligens regiam, seu domum regalem, quæ ob amplitudinem, maiestatem, ac Sanctitatem templum dici possit, vt Cicero pro Domino sua: [*Curia est sedes ac templum publici consilij.*] M. varro lib. 6. de lingua Latina, Cap. 2. [*Curia Hostilia templum est, & sanctum non est.*] Vel respiciens ad diuinam legem, quæ cæcos & claudos ministeriis templi excludebat. Sed hoc quàm remotum est! Vide de hoc Prouerbio Erasmi Chiliad 4. Centuria 5. Adagio 47.

VERS. 9.

A MELLO, ET INTRINSECVS.] מִלּוֹ מִלּוֹ, variè interpretantur; Hebræorum nonnulli aiunt locum Ierosolymis fuisse, prope montem Tzizon amplum & latum, comitiis & conuentibus publicis populi habendis destinatum, sic appellatum, quasi *Plenitudinem*, quod hominibus impleretur. Vide in Iudic. 9. 6. Alij exponunt, *aceruum, cumulum, vallum, aggerem*, ex congregata terra, aut puluere factum. Hispanicè *terrapleno*. Quidam volunt fuisse fossam, seu voraginem, vel profundam vallem inter montem Tzizon, & montem Morjah, vbi templum postea constructum fuit, quæ Tzizon à Morjah discescebat: in qua tempore Davidis hospites amore religionis peregrè aduentantes hospitia sua habebant, inter arcem Tzizon, & ciuitatem. Verum Salomonem tandem exstructa non procul inde domo pro

vxore sua Pharaonis filia, & eius famulitio illam voraginem terra oppleuisse, adæquasseque, atque plures ædes pro seruis & ancillis exadificasse, vnde postea huic loco nomen hoc *Millo* inditum fuerit, quasi dicas, *Valis terrâ oppleta*. Verum iam ante tempora Salomonis, vt hîc, *Millo* vocabatur, nisi velimus esse prolepsim, vt illud Maronis,

Laninaque venit

Litora.

Aliqui, *munitionem* interpretantur. Ergo hîc explicant, *A Milo*, id est, vel à curia, loco comitiorum, vel, à voragine illa exclusiue, vel ab aggere ipso, seu terrapleno arcæ, seu arcis Tzizon inclusiue, relinquendo voraginem & loca illa depressiora extra murum extrorsum, ædificauit David arcem seu Ciuitatem Davidis introrsum, per circuitum, tantum: nam Ioab reliquam ciuitatem instaurauit, 1. Paralipom. 11. 8. De Melo dicemus adhuc 1. Regum 9. v. 15. & 24.

ET INGREDIEBATVR PROFICIENS AT- VERS. 10.
QVE SVCCRESCENS.] Hebr. *Et ibat David eundo & magnificando.* Quidam: *Sic David pergebat indefinenter*, seu *continenter crescere*, id est, promouebat magis ac magis: siue exinde quotidie maior fiebat.

CONCVBINAS.] seu secundarias vxores VERS. 13.
legitimas quidem & iustas. Vide Genes. 22. vers. 24.

ET VXORES.] primarias, & matres familias. Vide ibidem

SAMVA.] Hebr. *Semuagh.* 1. Paralipom. 3. VERS. 14.
vers. 5. vocatur *simgha*. vide de hoc versu Comm. in 1. Paralipom. 3. v. 5.

ELISVA.] Hebr. *Elisuagh.* 1. Paralip. 3. v. 6. VERS. 15.
dicitur *Elisamagh*.

ELIODA.] Hebr. *Eliadagh.* 1. Paralipom. VERS. 16.
14. vers. 7. appellatur, *Begheljadagh*.

DESCENDIT IN PRÆSIDIVM.] Qui VERS. 17.
dam: *descendit ad propugnaculum*, vel *arcem*. nimirum, vt ex arce sua procederet contra Pelisthæos, vt explicatur 1. Paralipom. 14. vers. 8. Descendit ad pedem sui propugnaculi, & ibi statua posuit, donec quid facto opus esset, ex Iehoua cognosceret. Alij non de arce Tzizon, sed de aliquo loco extra Ierusalem natura vel arte munito, vnde tutius posset excipere Pelisthæos, intelligunt. Nonnulli exponunt; Occupauit loca munita, aditus, &c. ne possent Pelisthæi irrumperere.

IN VALLE RAPHAÏM.] de hac valle VERS. 18.
multa notauimus Iosue 15. v. 8.

SICVT DIVIDVNTVR AQVÆ.] Hebr. *secundum rapturam aquarum.* Actiue, vt aquæ obuia quæque perrumpunt, vnde reddunt: *tanquam irruptione aquarum.* quum inundant. Passiue: tam facile vt rumpuntur, diuiduntur, & diffunduntur aquæ.

PROPTEREA VOCATVM EST NOMEN LOCI ILLIVS.] Hebr. *Idcirco vocauit nomen,* &c. id est, *vocauit*, scilicet, quisque, vel qui nomen loco imposuit, vel impersonaliter, vocatum fuit, vñtato Hebraismo.

BAAL PHARASIM.] Hebr. בַּעַל-פְּרָזִים *Babal-Pheratzim.* id est, *Potentem, Habentem; Dominum, Patronum-Ruptionum.* Alij: *Plan-*
tiem-

tiem-Ruptuarum. à rupturis nimirum exercitus Pelisthæorum. Forte innuit, quòd in tanta ruptura seu strage exercitus, reliquerint ibi deos suos Pelisthæi, vt vers. sequente dicitur, quasi *Deus Rupturarum.* quasi iridens Deum, seu Bahalem Pelisthinorum, qui in conflictu eos, & se deseruerit, vt tanta ruptura hominum, deorumque sit edita.

VERS. 21. ET RELIQUERVNT IBI SCULPTILIA SVA.] q. d. tam præceps fuit Dauidis irruptio, & illorum ruptura, vt fugientibus ne deos quidem suos recipere vacauerit.

QVÆ TVLIT DAVID.] Quidam: *quæ sustulit David.* comburendo ea vt dicitur 1. Paralipom. 14. vers. 12. vnde nonnulli Hebræorum hîc vertunt: & *combussit ea.* Nam id quoque verbum נָשָׂא *nasa* significare volunt. Nonnulli: & *abstulit ea per incendium.* Alij: *secum asportauit. & postea combussit.*

VERS. 23. NON ASCENDAS.] subaudiunt, nunc, vel iam iam, statim: expecta tantisper. Alij, recta, ex aduerso, directè à fronte: *Sed gyra post tergum eorum.*

GYRA POST TERGV M EORVM.] Hebr. *circumgyra ad post eos.* Quidam: *diuerte à post eos.* seu *diuerte à persequendis eis.* Alij: *Circummi,* vel *circumflecte post eos.*

PYRORVM. בְּכַאִים *becaiim.* Chaldaus, & alij vniuerse. *arborum* reddiderunt, nulla singulari specie edita. Hebræi, & nostri summo consensu: *mororum,* exponunt. Ferè consentiunt, nomen dici à fletu seu lacrymis: sed quomodo morus arbor à fletu dicta sit, causam non exprimunt, ignorari aiunt, & forsan ex abstrusis naturæ petendam. Aliqui notant, esse arborem producentem baccas succo plenas, quæ expressæ profundunt succum suum instar lacrymarum. Nempe, *morum.* Alij voce consentiente volunt esse *baccaliam* lauri speciem vulgatissimam, & baccarum fertilissimam, de qua Plinius Lib. 15. Cap. 30. Fortasse fuit species aliqua arborum ex resinosis, aut gummosis, quæ gummi, aut resinam instar lacrymæ distillent, vt prunus,

pinus: ac forsan in Nostro facili mutatione, legendum, *pinorum,* vel *prunorum.* sic vers. sequente. Huius loci fit mentio Psalm 88. vers. 7.

SONITVM GRADIENTIS IN CACVMINE VERS. 24. PYRORVM.] Hebr. *vocem, sonitum, strepitum, incessus in capitibus mororum.* Quidam exponunt, id est, strepitum quasi hominum gradientium super cacumina mororum. Alij: *vocem deambulationis in capitibus arborum.* Intelligunt sonum deambulationis angelorum in summitatibus arborum, venientium vt præsidio essent Dauidi, & pugnarent contra Pelisthæos. Nonnulli, צַעְדָּה *izeghadah,* *motum, motionem, commotionem, agitationem* interpretantur, *quum audieris sonum commotionis in summitatibus mororum.* Hoc est, quum venerit ventus, & mouerit mororum cacumina, atque ita strepitum agitantium se, & commouentium se ramorum effecerit; præ quo Pelisthæi non poterunt percipere strepitum exercitus Dauidis aduentantis: tunc egredietur Iehouah ante te, &c.

TVNC INIBIS PRÆLIVM.] Futurum תַּחַר *techeratz* variè reddunt: 1. *tunc mouebis te.* id est, procedes ad pugnam. 2. *tunc roborabis te,* vel *fortificabis te.* 3. *tunc incides, decides, decernes.* ferro. Latini dicerent, *tunc cernes.* 4. *proprie: tunc acues, stringes, exertabis vim, & vires tuas, acriter, & alacriter ages, urgebis.* Poëtæ dicerent, *tunc niteris magna opum vi.* Hispani, *entonces aguzaras las fuerças, apretaras.* Aliqui reddunt: *tunc acer esto.*

DE GABAA.] Hebr. *Ghebagh.* Hæc est illa famosa Ghebagh Saulis, in sorte Benjamin, de qua pluribus egimus in Iosue 18. vers. 24.

VSQVE DVM VENIAS GEZER.] Hanc urbem elucidauimus Iosue 10. vers. 33. & Cap. 16. vers. 10. Obtinebatur hoc tempore magna ex parte à Chenahanæis veteribus incolis: eratque in sorte Ephraim. Iosephus. [Usque Gezara, quòd oppidum in utrorumque confinio situm erat.]

CAPVT SEXTVM.

Reducente David arcam à domo Abinadab, Oza à Domino occisus est quòd illam attigisset, quare eam in domo Obedom reliquit: postmodum verò in Ierusalem reducens, & ante eam ludens, à Michol vxore ridetur, in cuius pœnam numquam illa deinceps peperit.

Vulg.

Malu.

1. PAR. 13. b. 5.

Congregauit autem rursus David omnes electos ex Israël triginta millia.

2 Surrexitque David, & abiit, & vniuersus populus qui erat cum eo de viris Iuda, vt adducerent arcam Dei, super quam innocatum est nomen

Et collegit adhuc David omnem electum in Israele triginta mille.

2 Et surrexit, & ambula-
lauit David, & omnis populus, qui a ad
eum de b potentibus Iehudah, ad as-
cendere-facere de ibi c arcam ELO-

HIM,

a apud eum;
cum eo
b dominis,
primoribus
c thecam

Domini exercituum, sedentis in Cherubim super eam.

3 Et imposuerunt arcam Dei super plaustrum nouum: tuleruntque eam de domo Abinadab, qui erat in Gabaa: Oza autem & Abio filij Abinadab, minabant plaustrum nouum.

1. Reg. 7.
2. 2.

4 Cumque tulissent eam de domo Abinadab, qui erat in Gabaa, custodiens arcam Dei Abio precedebat arcam.

5 David autem & omnis Israel ludebant coram Domino, in omnibus lignis fabrefactis, & citharis & lyris & tympanis & sistris & cymbalis.

6 Postquam autem venerunt ad Arcam Nachon, extendit Oza manum ad arcam Dei, & tenuit eam: quoniam calcitrabant boues, & declinauerunt eam.

7 Iratusque est indignatione Dominus contra Ozam, & percussit eum super temeritate: qui mortuus est ibi iuxta arcam Dei.

1. Par. 13.
b. 11.

8 Contristatus est autem David, eo quod percussisset Dominus Ozam, & vocatum est nomen loci illius, Percussio Oza, usque in diem hanc.

9 Et extimuit David Dominum in die illa, dicens: Quo modo ingreditur ad me arca Domini?

10 Et noluit diuertere ad se arcam Domini in ciuitatem David: sed diuertit eam in domum Obededom Gethai.

11 Et habitauit arca Domini in domo Obededom Gethai tribus mensibus: & benedixit Dominus Obededom, & omnem domum eius.

1. Par. 15.
d. 25.

12 Nuntiatumque est regi David quod benedixisset Dominus Obededom, & omnia eius, propter arcam Dei. Abiit ergo David, & adduxit arcam Dei de domo Obededom in ciuitatem David cum gaudio: & erant cum David septem chori, & victima vituli.

13 Cumque transcendissent qui portabant arcam Domini sex passus, immolabat bouem & arietem.

14 Et David saltabat totis viribus ante Dominum, porro David erat accinctus ephod lineo.

15 Et David & omnis domus Israel ducebant arcam testamenti Domini, in iubilo, & in clangore buccinae.

Maluenda, in 2. Samuelis.

HIM, quam vocatum fuit nomen, nomen IHVH TZEBAOTH, ^d sedentis Cherubim: super eam.

3 Et ^e vehere fecerunt arcam ELOHIM ad plaustrum nouum, & leuauerunt eam de domo Abinadab, quæ in ^f Ghibghah: & Ghuzah, & Achio filij Abinadab ^g abducentes plaustrum nouum.

4 Et leuauerunt eam de domo Abinadab, quæ in Ghibghah, cum arca ELOHIM: & Achio ambulans ^h faciebus Arcæ.

5 Et David, & omnis domus Israël ludentes faciebus IHVH in omnibus lignis fraxinorum, & in ^k citharis, & in nablis, & in tympanis, & in sistis, & in ^l cymbalis.

6 Et Venerunt vsque ad ^m arcæ Nachon: & misit Ghuzah ad arcam ELOHIM, & ⁿ obtinuit in ea quia ^o dimiserunt libere ^p bōs.

7 Et ^q exarsit nasus IHVH in Ghuzah, & percussit eum ibi ELOHIM super securitate: & mortuus fuit ibi ^r cum arca ELOHIM.

8 Et ^s exarsit Davidi super quod ^t ruptit IHVH rupturam in Ghuzah. Et vocauit loco ipsi, ^y Pheretz-Ghuzah, vsque ad diem istam:

9 Et timuit David IHVH in die ipsa, & dixit: Quo modo veniet ad me arca IHVH?

10 Et non amauit David ad discedere facere ad se arcam IHVH, super urbem Davidis: & ^z extendere fecit eam David domum Ghobed-Edom Ghithæi.

11 Et ^a mansit arca IHVH domo Ghobed-Edo Ghithæi tribus ^b innouationibus: & benedixit IHVH Ghobed-Edom, & omnem domum eius.

12 Et annuntiatum fuit regi Davidi, ad dicere: Benedixit IHVH domum Ghobed-Edom, & omne, quod ei ^c in transitione arcæ ELOHIM. Et ambulauit David, & ascendere fecit arcam ELOHIM de Domo Ghobed-Edom, urbem Davidis in Lætitia.

13 Et fuit, ^d quia inceserunt leuantes arcæ IHVH, sex ^e incessus: & Sacrificauit taurum, & merinum.

14 Et David saltans in omni ^f obfirmatione faciebus IHVH: & David accinctus ^g ephod lini:

15 Et David, & omnis domus Israël ascendere facientis Arcam IHVH in ^h taratantarizatione, & in voce ⁱ tubæ.

^d insidentis, manentis, habitantis.

^e equitare, insidere

^f scolle, cliuo. Sic. v. 4. ^g deducetes

^h datiuus. ad facies, corā, ante Sic v. 5. 14. 16. 17.

ⁱ ridentes, latantes, ludentiū more gestientes pte lætitiæ, exultantes.

^k cinyris, tintinabulis ^m horreum. ⁿ detinuit, apprehendit. ^o demiserunt. ^p boues.

^q accensus fuit, excaudit. Sic Vers. 8.

^r prope Arcam.

^s Quidam, displicuit. Vide 1. Samuel 15. v. 11.

^t irrupit, perripit. ^u irruptione

^x nomen imposuit.

^y Ruptura, Irruptio Huzæ.

^z declinare, diuertere.

^a confedit, habitauit.

^b lunationibus mēlibus

^c causā.

^d quum progressi fuerunt.

^e gressus, passus. ^f robore.

^g amiculo lineo.

^h vociferatione, iubilo triumpho.

ⁱ bucinæ. Hispaniæ. Clarin.

16 Cūque intrasset arca Domini in ciuitatem Dauid, Michol filia Saul prospiciens per fenestram, vidit regem Dauid subsilientem, atque saltantem coram Domino: & despexit eum in corde suo.

17 Et introduxerunt arcam Domini, & imposuerunt eam in loco suo in medio tabernaculi quod tetenderat ei Dauid: & obtulit Dauid holocausta & pacifica coram Domino.

18 Cūque compleisset offerens holocausta, & pacifica, benedixit populo in nomine Domini exercituum.

19 Et partitus est vniuersa multitudini Israel, tam viro quam mulieri, singulis collyridam panis vnā & assaturam bubule carnis vnā, & simillam frixam oleo: & abiit omnis populus, vnusquisque in domum suam.

20 Reuersusque est Dauid ut benediceret domui suae: & egressa Michol filia Saul in occursum Dauid, ait: Quam gloriosus fuit hodie rex Israel, discooperiens se ante ancillas seruorum suorum, & nudatus est, quasi si nudetur vnus de scurris.

21 Dixitque Dauid ad Michol Ante Dominum qui elegit me potius quam patrem tuum, & quam omnem domum eius, & praecepit mihi ut essem dux super populum Domini in Israel,

22 Et ludam & vilior fiam plus quam factus sum & ero humilis in oculis meis: & cum ancillis, de quibus locuta es, gloriosior apparebo.

23 Igitur Michol filia Saul non est natus filius vsque in diem mortis suae.

16 Et fuit arca IHVH veniens urbem Dauidis: & Michal filia Saulis k profpexit in vsque ad fenestram, & vidit regem Dauidem consolidantem-se, & saltantem faciebus IHVH: & l spreuit ei in corde suo.

17 Et venire-fecerunt arcam IHVH, & m stare-fecerunt eam in loco suo, in medio tentorij, quod n extendit ei Dauid: & ascendere-fecit Dauid o ascensiones faciebus IHVH. & pacifica.

18 Et p consummauit Dauid de ascendere-facere q ascensionem, & pacifica: & benedixit populum in nomine IHVH TZEBAOTH.

19 Et dispertiuit omni populo, omni r multitudini Israelis, ad de viro & vsque ad viram, s viro placentam panis vnā, & ampliātum vnum, & assem vnā. Et ambulauit omnis populus, vir domui suae.

20 Et reuersus fuit Dauid ad u benedicere domum suam: & exiuit Michal filia Saulis x occursum Dauidis, & dixit: Quid y aggrauatus-fuit z die rex Israelis, qui reuelatus-fuit die oculis ancillarum seruorum suorum, sicut reuelari reuelari vnus vacuorum.

21 Et dixit Dauid ad Michal: a Faciebus IHVH, qui b elegit in me c de patre tuo, & de omni domo eius, d ad praecepere ad me e ductorem super populum IHVH, super Israēlem: & f ludam faciebus IHVH.

22 Et g leuifiam h adhuc i de isto, & ero humilis in oculis meis: & cum ancillis, quas dixisti, cum eis k aggrauabor.

23 Et Michal filiae Saulis non fuit ei l natus vsque ad diem mortis suae.

k¹ prospecta, visa, fuit, emicuit praeuit-se-visendam. l indignata-fuit, dedignata fuit. m statu-runt, collocauerunt, stiterunt. n tetendit. o holocausta p perfecit, finiit, absoluit. q holocaustum. r turbæ. s vnicuique. t explana-tum, quadri. u munuscu-lis-congratulari, bene-precarī do-mui suae. x in occur-sum. y honoratus, gloriosus, splendidus, excellens, prestans fuit. z hodie. Sic statim. a datiuus. ad facies. Sic in fine Vers. b delectum habuit. c pra Sie statim. d praecepto institutus me. e antecesso-rem. f ut v. s. g alleuiabor leuipendar, vilipendar. h amplius. ultra, i pre. k honora-bor, glorio-sus, splendi-dus ero. l genitus, gnatus, filius.

COMMENTARIA.

VERS. I.

VERSUM.] Heb. adhuc: amplius. Quidam: iterum, id est secundo: nam bis eandem ob causam Dauidem congregasse Israeli-tas, docetur 1. Paralipom. 13.

à vers. 1. ad 6.

VERS. 2.

DE VIRIS IYDA.] Heb. de Bahale Iehudah, putant esse nomen proprium vrbis in tribu Iudæ, quæ dicta sit Bachalah, item Kirjath-Bahal: nempe ipsissima Kirjath Iegharim, id est, ciuitas siluarum. Vide Iosue 15. v. 9. & 60. in qua tunc erat Arca. Nomen est plurale, De Bahalibus Iehudæ, quod vrbs bi-partita, & gemina esset, vti notabamus in

1. Samuel. 7. v. 1. Atque hic sensus firmari videtur è 1. Paralipom. 13. v. 6. sed videtur obistere constructio Hebraica, & abiit Dauid de Bahale Iehudah, cum potius iuerit, in Bahale-Iudæ, ad abducendum inde arcam: nisi sit traiectio Hebræis haud inusitata, & inuit Dauid ad abducendum de Bahale Iehuda, de ibi arcam, sed tunc illud, de ibi, superfluum erit. Ego Nostrum sequi malui, de dominis, patro-nis, primoribus, Iehudæ, & illud de ibi, intelligo, de loco in quo erat, nempe de Kirjath-Ie-harim, vt explicatur 1. Paralipom. 13. v. 5.

SVPER QVAM INVOCATVM EST NO-MEN DOMINI EXERCITVVM, SEDENTIS IN CHE

IN CHERUBIM, SUPER EAM.] Heb. diuersè reddunt. 1. *super quam innocatur nomen, nomen, inquam, Iehoua exercituum, sedentis inter Cherubim, qui sunt super eam.* 2. *quæ vocata fuit, siue vocatur, aut dicitur nomine, nomine, inquam Iehoua, &c.* id est, quæ vocatur ipsa Iehoua, vel arca Iehouæ. 3. *cuius nomen vocatur nomen Domini exercituum, &c.* 4. *ad quam innocabatur nomen, nomen Iehoua, id est, colebatur: Synecdoche vsitata. Vide Genes. 4. vers. 25.*

SEDENTIS IN CHERUBIM.] Vide 1. Samuel. 4. v. 4.

VERS. 3.

IMPOSVERUNT ARCAM DEI SUPER PLAVSTRUM NOVVM.] Notant, id eos fecisse contra legem Numer. 7. v. 9. qua Sancta humero deportanda præcipiuntur: & in hac re non diuinum mandatum, sed Pelisthæorum exemplum sequutos, 1. Samuel. 6. Vide 1. Paralipom. 15. 13.

QVI ERAT IN GABAA.] Heb. *quæ in Ghibbah.* Vide 1. Samuel. 7. vers. 1. sic vers. sequente.

VERS. 4.

QVVMQVE TVLISSENT EAM DE DOMO ABINADAB.] Heb. & *leuauerunt eam de domo Abinadab.* Pronomen Hebraicum *hu*, potest referri ad arcam, quæ est masculei generis: & ad plaustrum, quod & si sit femineï generis, habetur tamen ratio sensus, propter id, quod sequitur, *cum arca*, aut refertur ad arculam seu capsellam, in qua reposita fuerant donaria siue anathemata Pelisthæorum, quam tulerunt de domo Abinadab vna cum arca Dei. Vide 1. Samuelis 6. vers. 8.

QVI ERAT IN GABAA, CVSTODIENS ARCAM DEI.] Noster relatiuum *אשר* *ascher* masculinè cepit, *qui erat in Gabaa cum arca Dei*, id est, custodiens arcam Dei. Alij femineè, *quæ* scilicet arca, vel domus erat in Gabaa cum arca Dei. Aliqui *עם* *ghim*, cum, positum volunt pro *ETH*, *quæ erat in Gabaa, arcam Dei*, id est, tulerunt, inquam, eam de domo Abinadab quæ erat in Ghibbah, nempe arcam Dei.

AHIO PRÆCEDEBAT ARCAM.] Quidam: *Achio autem ibat ante arcam.* Subaudiunt, & Ghuzah vero ibat ponè vel sequebatur arcam. Ellipsis contrarij.

VERS. 5.

IN OMNIBVS LIGNIS FABREFACTIS.] Heb. *in omnibus lignis ברושם beroshim.* Notant, *ברוש* *berosh*, esse cedri speciem, ex qua hastæ, tela, cistæ, & instrumenta musica vestustas conficiebat. Arbitrantur esse arborem, quam Latini mutuato ab Hebræis nomine, *fraxinum* vocant, de quo vide Plinium lib. 16. cap. 13. Noster *abietem* vertere solet: non desunt, qui *buxum* putent. Ergo hîc exponunt: *in omnibus instrumentis fraxinorum*, id est in omnibus instrumentis musicis fabrefactis ex fraxino, vel *abiete*, vel *buxo*. Differuimus de hac voce in Antichristo lib. 4. cap. 22.

SISTRIS.] *מנענעים menaghangim*, *sistra* omnes interpretantur, aiunt habere appellationem à motione, & agitatione, & geminari in eo litteras, eo quod crebrius concutiantur, vel quod stridulo sono, ad motum & saltationem homines commouent. Vnde & *Maluenda, In 2. Samuelis.*

Græce *sistrum*, à quatiendo & exagitando dictum volunt. Plutarchus de Iside, quæ *sistrum* manu gestat: [*Sistrum quoque arguit, quati omnia naturalia, & nunquam motu vacare debere, sed veluti excitari atque exagitari, ubi torpere, & tabescere cœperint.*] De *sistro* vide annotata in 1. Samuel. 18. 6. Nescio cur hîc Hispanicus Interpres, *flautas*, id est, *fistulas*, reddiderit.

CYMBALIS.] *צלצלים teltzelim*, aiunt esse duo instrumenta musica, ærea, quæ se inuicem percutientia, & collidentia, sonum reddebant: & forsan esse instrumenta illa musica, quibus communiter cum tympano vtuntur in Italia plerisque in locis, quæ vulgo dicuntur *staphette*. Fortasse à sono, quem edit, effectum vocabulum. Alij notant esse instrumenta musicalia, quæ aliis instrumentis adhibita, obstrepunt, tinniunt, & suo strepitu obturant; communiter, *cymbala*, *tinninabula*, *crepitacula*, interpretantur. Latini aiunt, *cymbalum* esse instrumentum æreum, *concauum*, *tinnulum*.

AD AREAM NACHON.] Si nomen proprium viri, vel loci est *Nachon*, pro eo 1. Paralipom. 13. v. 9. ponitur *Chidon*. Hebræorum nonnulli appellatiuè hîc accipiunt: *ad aream apparatus*, vel *preparationis*, id est, in qua vel præparatum erat holocaustum: vel populus præparatus ad deducendam arcam, vt indicetur, in primo pompæ fere ingressu percussum Huzam. Alij: *ad aream statutam*, quod ex condicito coueniendum erat: vel quæ non temporaria, vt solent esse aræ, sed fixa, & statuta erat.

VERS. 6.

QVONIAM CALCITRABANT BOVES.] hoc est calcitrando impulerant eam, & videbantur deiecturi. Verbum *שחמט schamat* diuersimodè reddunt. 1. *quoniam declinabant boves*, id est, quisque aliorum declinans, aut diuertens, distrahebant arcam. 2. *nam miserant liberè boves*, id est, dimittebant eam libere; vt nihil retineret eam, sed facilè casura videretur. 3. *quoniam labascebant boves*, id est, lapsabant, & cadebant. 4. *quia dimittebantur, aut dimissi erant boves* de super arcam forte quod è iugo se subdlexerant, aut elabebantur. 5. *quia impellebant, amoueant, dimoueant arcam* id est, concutiebat, & agitabant. 6. *quia relinquebant boves*. 7. *quia precipitabant boves*. 8. nonnulli Hebræorum: *diuidebantur, dimembrabantur boves*, quasi membratim discerpi, seu dearticulati viderentur, ac dissoluerentur eorum iuncturæ & membra præ sanctitate & munditiè arcæ, quia non erat consentaneum vt portaretur in plastro & traherent illam boves: sed humeris sacerdotum vel Leuitarum deportanda erat. 9. *quia deturbabant eam boves*. Sic 2. Regum 9. v. 33.

SUPER TEMERITATE.] Heb. *super securitate, temeritate, imprudentia, errore*, propter factum imprudens, temerarium. Temeritatem facti in eo constitisse aiunt, primum, Quod præter munus ex lege familiæ suæ Leuiticæ commissum gestandi arcam humeris, eam plastro impoluerit: quod peccatum Sacerdotum & Leuitarum omnium commune fuit. Deinde, Quod nunc contra legem

VERS. 7.

Numeror. 4.v.11.&15.rem sanctam attingit, quod peccatum peculiare fuit ipsius Huzæ, ideo peculiariter in eum animaduertit Deus. Alij volunt, Huzam non fuisse Leuitam, idcirco punitum, quod externus non Leuita in arcam manum iniecerit, ac tenuerit. Sed ipsum Leuitam fuisse Iosephus 6. Antiquit. cap.2. S.Hieronymus Epistola 48.& plerique alij affirmant.

VERS. 8. ET VOCATVM EST NOMEN LOCI ILLIVS.] Heb. & *vocauit*, seu *nomen imposuit*, scilicet Dauid, vel quisque, *loco ipsi*, aut impersonaliter: & *inditum fuit nomen loco illi*.

VERS. 9. QVOMODO INGREDIETVR AD ME ARCA DOMINI?] Quidam: *quomodo intraret ad me arca Iehoua?* Subaudi, cum hoc facto declaret, vt nobis quidem videtur, non esse hanc suam voluntatem.

VERS. 10. OBEDEDOM.] Erat hic Leuita, vt apparet è 1. Paralipom. 15.v.18. & 21. & 24. videtur habitauisse Ierusalaimis: sed extra ciuitatem Dauidis, seu munitiorem Tzizonis.

GETHÆI.] Putant, hunc quamuis Lenitam, natum in Ghath Pelisthæorum: peregrinabantur illis temporibus Leuitæ, & habitabant vbicunque eis commodum erat, vt satis vidimus temporibus Iudicum. Alij malunt dictum Ghithæum à Ghath-Rimon vrbe fortis Dan, concessa Leuitis, de qua Iosue 19. v. 45. & cap. 21. v. 24. vel ab altera Gath-Rimon Manassitica, de qua Iosue 21. vers. 25. etiam Leuitis attributa: nisi forte eadem sit vrbs communiter à Danitis, & Manassitis familiæ Kehathitarum concessa.

VERS. 12. QVOD BENEDIXISSET DOMINVS OBEDEDOM.] confer cum 1. Paralipom. 26.v. 5.

ABIIT ERGO DAVID, ET ADVXIT ARCAM DEI, &c.] confer reliqua huius capituli, cum 1. Paralipom 15.v.25.&sequentibus.

VERS. 13. QUI PORTABANT ARCAM DOMINI.] nempe, sacerdotes ex præscripto legis Dei.

IMMOLABAT.] Heb. *maclabat*, vel *sacrificabat* intelligunt, in altari tumultuariè aggesto, ex lege Exodi 20. v. 24. nempe Dauid per sacerdotes.

ET ARIETEM.] *מרי meri*. Notant, vt nomen *ברי berī*, significat *corpus siue hominis siue pecoris recreatum*, vt eniteat, quod fit quando est pinguefactum: ita *MERİ* à *מרא marah* significare *decus mutatum è macilentia in pinguedinem saginatione*: vnde *altum*, seu *altile*, aut *saginatam* vertere licebit: & *sacrificauit bouem*, & *altile*. Quidam à *מרה mara*, *elevauit*, quasi *elevatum*, seu *electum* dicas. Alij: & *crassum, pingue, saginatum-pecus*. Quidam: & *pinguia sacrificia*. Nonnulli à *ראא raah*, *videre* deducunt, pecus saginatione pinguefactum, benè curatum, conspicuum, ac dignum videri, certa species animantis videtur Isaia 11. vers. 6. Hebræorum aliqui *bubalum* exponunt, in Hispania genus quoddam arietum *merinos* vocant: inter alios præstantiores, & pinguiore, quo circa vocem ipsam Hebraicam & Hispanicam visum est in nostra translatione retinere, eodem sensu cum Nostro.

VERS. 14. SALTABAT.] *מכרר mecarcer*, participium geminatum Pihel, alibi non inuenitur, nisi

infra v. 16. communiter exponunt, *saltans, subsiliens, tripudians*. Quidam à *כרת carat*, *excidit*, deducunt, hoc est, *ad certos numeros, & incisiones*, seu *casuras saltans, choreas ducens*. Alij: *in morem caprea saltans*, quod ego non capio CAR, *veruecem, arietem, agnum*, significat, *capram*, nescio.

ACCINCTVS EPHOD LINEO.] Præter illud ephod proprium summi sacerdotis descriptum Exodi 28. v. 4. & sequentibus, notant fuisse aliud lineum commune aliis sacerdotibus, Leuitis, prophetis, & regibus, quo utebantur in sacra aliqua & ecclesiastica functione; perinde ac si nunc rex aliquis in solemni aliqua processione religionis causa vteretur Rochetto, aut superpelliceo, seu alio habitu clericali. Aliqui hîc ephod lineum, non pro veste aliqua ecclesiastica accipiunt, sed simpliciter pro amiculo lineo, quo tunc dimissis regalibus vestibus se Dauid amiciebat, vt expeditior, & agilior esset ad saltandum.

SUBSILIENTEM ATQVE SALTANTEM.] *מפזז mepazzez*, participium, quod Noster vertit *subsiliens, propriè reddes, consolidantem, obfirmantem, roborantem se, se*, quod supra vers. 14. dixit, *totis viribus*. Alij: *viriliter agentem*. Nonnulli: *exultantem, gestientem prælatitia*. Aliqui: *contententem & saltantem*, id est, contentissimè saltantem. Alij: *gnauiter saltantem*. Nec desunt, qui exponant, *auratum, inauratum, deauratum*, id est, multis aureis ornamentis excultum. Alij, voce Hebraica consentiente, *topaziantem*, vel *topaziatum*, id est, topaziis, margaritis, & aliis pretiosissimis monilibus ornatum. Synecdoche. Vide in Genes. 49. v. 24. quasi Dauid se multo auro & gemmis ornauerit ad saltandum coram arca, eo pretioso cultu suam pietatem ostendens.

ATQVE SALTANTEM.] Participium *מכרר mecarcer*, exponunt, *ad numeros, seu incisiones saltantem*. Vide supra v. 14.

QVOD TETENDERAT EI DAVID.] antequam adduceretur arca, vt docetur 1. Paralipom. 15.v.1. Confer hunc & duos versus sequentes, cum 1. Paralipom. 16. vers. 1. 2. & 3.

ET OBTVLIT DAVID HOLOCAVSTA, &c. id est, curauit à sacerdotibus offerri suo nomine: nimirum extra ordinem, ob sacræ pompæ lætitiæ.

COLLYRIDAM.] de voce *חלה challah*, & *collyrida*, vide Exodi 29.2.&Leuitici 7.v.12. hîc *tractam, tortam*, quidam vertunt.

ET ASSATVRAM BVBVLÆ CARNIS VNAM, &c.] Heb. & *אשפר eschpar unum*. Prisci Hebræorum ESCHPAR componunt ex tribus vocabulis, ex *אחד echad*, *vnus*; *שש schesch*, *sex*; & *פז phar*, *iuuenens*, seu *taurus*, id est, vnā ex sex, partibus iuueni, sextam partem iuueni, in tot enim partes generaliores animal mactatum dissecabant, vt hodie in quatuor. Alij à *שפז schaphar* deriuant, exponuntque, *pulchram, amplam portionem, partem*, seu *frustum carnis*, aut animalis mactati, vel *amplam partem*, id est, veluti quartam partem animalis mactati, quales inuicem mittere

VERS. 16.

VERS. 17.

VERS. 19.

tere, & in conuiujs magnis apponere solēbant. Nonnulli componunt ex *שן esch*, ignis, & *פָּר par*, bos, iuuenus, & significare volunt, *frustum carnis bubula ad ignem assata*, quod Noster sequutus est. Nec desunt, qui conflent ex *שן isch*, vir, & *פָּר par*, iuuenus, quasi sit portio carnis iuueni, quæ viro sufficiat ad refectiōem, & singulis conuiuiis datur. Ex verbo reddes: *explicatum, explanatum, expansum, ampliātum unum*. Fortasse quod Latini dixerē *quadram*. Virgilius 7. *Æneidos*.

— *patulis nec parcere quadris.*

Quæ erant magni orbes, & crusta panis. Aliqui hīc vertunt: & *viscerationem unam*, haud planē ineptē. Vide Seruium ad versum illum *Æneidos* 6.

Et solida imponit taurorum viscera flammis.

ET SIMILAM FIXAM OLEO.] Heb. & *אֲשִׁי־שָׁחַ aschischah unam*. Hanc vocem variē interpretantur. 1. & *lagenam unam*, vini scilicet. 2. & *dolium unum*. Hispanicus Interpretes, *γ vn barril de vino*. 3. & *pultem unam*. 4. & *utrem unum*, vini. 5. & *coassationem, contabulationem, assulam, unam*, id est, dolium vini ex asseribus, seu assibus, aut assulis contextum & compactum, capiens assem, hoc est quantum homini per diem sufficit. Sequuntur sonum vocis, 6. & *phialam unam*, vino plenam. Quidam notant, hoc nomine *ASCHISCHAH vas dictum*, quod tantum continet, quantum quis per diem ebibere solet, id est, statum & constitutum poculum, certa & statuta mensura vini, vnde vertunt: & *constitutum unum*, id est, calicem vini constitutum. *אָשָׁח schuah*, ponere, deriuant. Nec desunt, qui Latinum nomen *assis*, voce consona, ab Hebraico *ASCHISCHAH* prouenisse existiment. Quæ si de pondere dicitur, libram, seu pondo significat: quasi Dauid viritim libram vini distribuerit: si de numerata pecunia, minimum numum æris, quem singulis dederit Dauid. Vide in *Canticor.* 2. vers. 5.

VERS. 20. DISCOOPERIENS SE.] Heb. *reuelatus, discoopertus, detectus, nudatus fuit*. Nimirum, depositis supremis, & extimis vestibus regiis, mansit in amiculo lineo.

NVDATVS EST QVASI SI NVDETVR VNVS.] Heb. sunt duo infinitiua ex formula Niphal: *sicut reuelari, reuelari, sicut detegi,*

detegi, vel *sicut discooperiri; discooperiri, sicut nudari, nudari*, & gemminatio indicat magnam, & pudendam refectionem ac denudationem: vt gemino infinitiuo voluerit Michol exprobrare Dauidi turpem & ignominiosam nuditatem: quasi dicat: *scurriliter, vel histrionice, deposita omni honestate & grauitate denudari*.

VNVS DE SCVRRIS.] Heb. *vnus vacuorum, inanium, vanissimorum, otiosorum, vilissimorum, nequissimorum, hominum nihili, leuissimorum, fatuorum*. Omnia ista subsunt voci plurali *רְקִים rekim*, cuius singulare *רֶק rek*, effertur in Euangelio forma Syriaca *רַקא raka*. Quidam hīc reddunt: *vt retegīt se quispiam ē manumissis hominibus*, qui paulo ante seruierant vilem & abiectam seruitutem.

ET LVDAM.] Nullo pacto ferendi sunt VERS. 21: quidam codices Nostri, qui habent, & *Iudam*: quidam exponunt: *gestiui & gestiam*. Notant, esse eclipsin antecedentis siue hypozeugma, quod indicat coniunctio copulatiua, &c.

ET VILIOR FIAM PLVSQVAM &c. Hunc VERS. 22: versum nos verbatim ex Hebræo reddidimus, diuersimode alij sic. 1. & *vilior fiam amplius quàm hoc: & ero humilis in oculis meis, & apud ancillas illas, de quibus loquuta es, glorificabor*. 2. *quin & vilior ero quàm nunc, eroque humilis in oculis meis: & cum ancillis, de quibus dixisti, cum illis, inquam, gloriosus ero*, id est, glorificabor, laudabor ab illis. 3. *quia illud, cum illis, est masculineum, quidam exponunt, quo autem leuiorem habuero me, vel abiecerō me, adhuc amplius iuxta sententiam ipsius Dei, 1. Samuel. 2. v. 30. & fuero humilior ante oculos meos: eò apud istas ancillas, de quibus loquuta es, & apud illos gloriosior ero, puta apud illos Israelitas & Iudæos, quos seruos meos appellasti vers. 20.*

IGITVR MICHOL FILIÆ SAVL NON VERS. 23: EST NATVS FILIVS VSQVE IN DIEM MORTIS SVÆ.] Explicant, id est, Propter hunc suum in Deum, & in maritum ac regem contemptum, sterilitatis perpetuæ probro affecta est. Hebræorum nonnulli volunt, à die tantum despecti mariti imposterum fuisse sterilitate multatam, cum tamen antea filium Dauidi genuerit. Vide supra cap. 3. v. 5, & infra cap. 21. v. 8.

CAPVT SEPTIMVM.

David proponens ædificare domum Domino, à Nathan propheta primum col-
laudatur, postmodum iubente Domino prohibetur, sed filius ei promittitur
illam ædificaturus, vnde Domino gratias agit.

Vulg.

Malu.

1. Par. 17. a. 1.

1 Actum est autem cum
sedisset rex in domo sua,
& Dominus dedisset ei
requiem undique ab
vniuersis inimicis suis.

2 Dixit ad Nathan prophetam: Vi-
desne quod ergo habitem in domo ce-
drina & arca Dei posita sit in medio
pellium.

3 Dixitque Nathan ad regem: Omne
quod est in corde tuo vade, fac: quia
Dominus tecum est.

4 Factum est autem in illa nocte: &
ecce sermo Domini ad Nathan, dicens.

5 Vade & loquere ad seruum meum Da-
uid: Hec dicit Dominus: Numquid tu
ædificabis mihi domum ad habitan-
dum.

6 Neque enim habitauit in domo, ex
die illa qua eduxi filios Israel de Terra
Aegypti, vsque in diem hanc: sed am-
bulabam in tabernaculo, & in tento-
rio.

7 Per cuncta loca, qua transiui cum
omnibus filiis Israel, numquid loquens
locutus sum ad vnā de tribubus Israel,
cui præcepi, vt pasceret populum meum
Israel, dicens: Quare non ædificastis
mihi domum cedrinam?

8 Et nunc hæc dices seruo meo David:
Hec dicit Dominus exercituum: Ego
tuli te de pascuis sequentem greges;
vt esses dux supra populum meum
Israel.

9 Et fuit tecum in omnibus vbicumque
ambulasti, & interfeci vniuersos ini-
micos tuos à facie tua: fecique tibi no-
men grande, iuxta nomen magnorum
qui sunt in terra.

10 Et ponam locum populo meo Israel.
& plantabo eum, & habitabit sub eo, &
non turbabitur amplius: nec addent
filii iniquitatis vt affligant eum sicut
prius.

11 Ex die qua constitui iudices super

1 T fuit, ^a quia habita-
uit rex in domo sua: &
I H V H ^b requiescere-
fecit ei de circuitu, de
omnibus maleuolentibus eius.

2 Et dixit rex ad Nathan prophetam:
Vide, obsecro, ego habitans in domo
cedrorum: ^c & arca ELOHIM habi-
tans in medio ^d alæ.

3 Et dixit Nathan ad regem: Omne,
quod in corde tuo ^e ambula, fac, quia
I H V H tecum.

4 Et fuit in nocte ipsa fuit verbum
I H V H ad Nathan, ad dicere:

5 Ambula, & dices ad seruum meum,
ad David: sic dixit I H V H: An tu ædifi-
cabis mihi domum ad habitare ^f me? ^g meum?

6 Quoniam habitauit in domo ad de
die ascendere-facere me filios Israël
de Aegypto & vsque ad diem istam:
& fui ^h ambulare me-faciens in ten-
torio, & in ⁱ scena.

7 ^j In omni quo ambulare-me-feci in
omnibus filiis Israel: an verbum lo-
quutus-fui ad vnum ^k baculorum
Israelis ^l quem præcepi ad pascere
populum meum Israel, ad dicere:
Ad quid non ædificauistis mihi do-
mum cedrorum?

8 Et nunc sic dices seruo meo Dau-
di: sic dixit I H V H T Z E B A O T H: Ego
accepi te de nomo post ^m ouem ad
esse ⁿ ductorem super p-opulum meū,
super Israel.

9 Et fui tecum in omni, quo ambu-
lauisti: & excidi omnes maleuolen-
tes tuos de faciebus tuis: & faciam
tibi nomen grande ^o sicut nomen
grandium, qui in terra.

10 Et ponam locum populo meo
Israel, & plantabo eum: & ^p scenita-
bit ^q sub se: & non ^r commouebitur ^s
adhuc: & non addent filij ^t iniustitiæ
ad ^u affligere eum, secundum quod in
prima.

11 Et vt de die qua ^x præcepi iudices
super

^a quum se-
dit, mansit.
Sic infra.
^b vel quum
desideret,
^c requiem
repausatio-
nem, refo-
cillationē.
dedit, *Sic v.*
11.
^e dum.
^d cortinæ.
aulæ, vel,
pellis
^e perge, age-
dum

^g ambulans,
impulsus,
itans. *Sic v.*
7.

^h habitacu-
lo

ⁱ quocunque
itabam cum
omnibus &c.
^k virgarum
tribuum
^l cui, quibus

^m gregem,
pecus
ⁿ ducem,
antecesso-
rem, antisti-
tem, præ-
sulem
^o secundum,
iuxta

^p tabernacu-
labit, habi-
tabit

^q in loco
suo

^r contremis-
cet, trepida-
bit, conster-
nabitur
^s amplius,
vltra, dein-
ceps

^t iniuriæ
^u opprimere
^x præcepto-
instaurui, præ-
cepit essent

Sup. 1. Regū
16. b. 11.
Pla. 77. g. 70.

populum meum Israel: & requiem dabo tibi ab omnibus inimicis tuis. pradicat- que tibi Dominus, quod domum faciat tibi Dominus.

super populum meum Israelem: & requiescere faciam tibi de omnibus maleuolentibus tuis, Et annuntiabit tibi I H V H, quia domum faciet tibi I H V H.

3. Reg. 8. b. 12 Cumque completifuerunt dies tui, & dormieris cum patribus tuis, suscitabo semen tuum post te, quod egredietur de utero tuo, & firmabo regnum eius.

3. Reg. 5. 25. 13 Ipse edificabit domum nomini meo, & stabiliam thronum regni eius usque in sempiternum.

1. Par. 22. c. 10. 14 Ego ero ei in patrem, & ipse erit mihi in filium: qui si inique aliquid gesserit, arguam eum in virga virorum, & in plagis filiorum hominum.

Psal. 88. a 3. c. 33. 13 Misericordiam autem meam non auferam ab ea, sicut abstuli à Saul, quem amoui à facie mea.

Heb 1. b. 5. 16 Et fidelis erit domus tua, & regnum tuum usque in aeternum ante faciem tuam, & thronus tuus erit firmus iugiter.

17 Secundum omnia verba hac, & iuxta uniuersam visionem istam, sic locutus est Nathan ad David.

18 Ingressus est autem rex David, & sedit coram Domino, & dixit: quis ego sum Domine Deus, & quæ domus mea, quia adduxisti me huc usque.

19 Sed & hoc parum visum est in conspectu tuo Domine Deus, nisi loquereris etiam de domo serui tui in longinquum: ista est enim lex Adam, Domine Deus.

20 Quid ergo addere poterit adhuc David, ut loquatur ad te? tu exim scis seruum tuum Domine Deus.

21 Propter verbum tuum & secundum cor tuum fecisti omnia magnalia hac, ita ut notum faceres seruo tuo.

22 Idcirco magnificatus es Domine Deus, quia non est similis tui, neque est Deus extra te, in omnibus quæ audiui- mus auribus nostris.

23 Quæ est autem, ut populus tuus Israel, gens in terra, propter quam iuit Deus, ut redimeret eam sibi in populum & poneret sibi nomen, faceretque eis magnalia, & horribilia super terram, à facie populi tui, quem redemisti tibi ex Aegypto, gentem, & deum eius.

24 Firmasti enim tibi populum tuum

12 Quia implebuntur dies tui, & cubabis^a ad patres tuos: & surge- re faciam semen tuum post te; quod exibat de^b visceribus tuis & c^c stabi- liam regnum eius.

13 Ipse ædificabit domum: & stabi- liam^d solium regni eius usque ad æ- ternum.

14 Ego ero ei Patri, & ipse erit mihi & filio^e qui in^f deprauare facere eum in baculo hominum, & in^g tactioni- bus filiorum hominis.

15 Et^h benignitas mea non discedet de ab eo: secundum quod discedere feci de cum Saule, quem discedere feci de ad facies tuas.

16 Etⁱ credetur domus tua & re- gnum tuum usque ad æternum & fa- ciebus tuis: solium tuum erit^j stabile usque ad æternum.

17 Secundum omnia verba ista, & secundum omnem^k visionem istam; sic loquutus fuit Nathan ad David.

18 Et venit rex David, & sedit^l fa- ciebus I H V H; & dixit: quis ego ADO- NAI I H V H & u^m quis domus mea; quia venire fecisti me usque adhuc?

19. Et^x parue facta fuit adhuc ista in oculis tuis ADONAI I H V H: & loquu- tus fuisti etiam ad domum serui tui ad de longinquo: Et ista lex hominis ADONAI I H V H.

20 Et quid addet David adhuc ad loqui ad te? & tu cognouisti seruum tuum, ADONAI I H V H.

21 In transiitione verbi tui, & secun- dum cor tuum fecisti omnem^y gran- ditatem istam ad cognoscere facere seruum tuum.

22 Super sic grande factus fuisti I H V H ELOHIM, quia non^z sicut tu & non ELOHIM^a præter te; secun- dum omne quod audiui in auri- bus nostris.

23. Et quis sicut populus tuus, sicut Israel, gens vna in terra: quam ambu- lauerunt ELOHIM ad redimere^b ei, & c^c populo, & ad ponere ei nomen: & ad facere vobis granditatem, & ti- menda^e terræ tuæ, de faciebus popu- li tui, quem redemisti tibi de Aegy- pto^f gentibus, & diis eius.

24. Et & stabiliuisti tibi populum tuum

y Quam
z occubesc;
iacebis.
a apud, cum
patribus tuis
b intraneis
c apparabo.
instruam,
firmabo. Sic
v. 13.
d thronum.
Sic v. 16.
e seculum,
olim. Sic v.
16. 24, 25,
26.
f in patrem
g in filium
h quem.
i peruertere;
curuare, di-
storsione
k disciplina-
bo, increpa-
bo, repre-
hendā cor-
ripiam, cor-
rigam
l virga sci-
pione
m plagis
n pietas, be-
neficientia,
gratia
o sustuli
p fidelis erit;
credita erit
q datus.
ad facies
tuas, coram
te
r firmum
apparatum,
ratum
s præuisionem,
reue-
lationem,
apparitionē
prophetiā
t datus.
ad facies
u quæ
x paruum-
factum fuit
adhuc istud
y magnitu-
dinem, ma-
gnificentia,
maiestatem.
Sic v. 28.
z secundum
te
a absque te,
nisi tu
b sibi. Sic
mox.
c datus in
populum
d metuenda,
terribilia,
e datus.
f gentes, &
deosearum.
g apparati-
sti, confici-
mauisti

Israel in populum sempiternum: & tu Domine Deus factus es eis in Deum.

25. Nunc ergo Domine Deus verbum quod locutus es super domum eius, suscita in sempiternum: & fac sicut locutus es.

26. Ut magnificetur nomen tuum usque in sempiternum, atque dicatur: Dominus exercituum, Deus super Israel. Et domus serui tui David erit stabilita coram Domino.

27. Quia tu Domine exercituum Deus Israel reuelasti aurem serui tui, dicens: Domum ædificabo tibi: propterea inuenit seruus tuus cor suum, ut oraret te oratione hac.

28. Nunc ergo Domine Deus, tu es Deus, & verba tua erunt vera: locutus es enim ad seruum tuum bona hac.

29. Incipe ergo, & benedic domui serui tui, ut sit in sempiternum coram te: quia tu Domine Deus locutus es, & benedictione tua benedicetur domus serui tui in sempiternum.

tuum Israël, tibi ^h populo usque ad æternum? & tu I H V H fuisti eis ⁱ ELOHIM.

25. Et nunc, I H V H, ELOHIM, verbum quod locutus fuisti super seruum & super domum eius ^k surgere fac usque ad æternum: & fac secundum quod locutus fuisti.

26. Et grande fiet nomen tuum usque ad æternum, ad dicere: I H V H TZEBAOTH ELOHIM super Israël: & domus serui tui Davidis erit ^l stabilis ^m faciebus tuis.

27. Quia tu I H V H TZEBAOTH ELOHIM Israelis reuelauisti ⁿ aurem serui tui, ad dicere: Domum ædificabo tibi. Super sic inuenit seruus tuus cor suum, ad interpellare se facere ad te ^o interpellationem istam.

28. Et nunc ADONAI I H V H, tu ipse ELOHIM, & verba tua erunt ^p fides: & locutus fuisti ad seruum tuum ^g bonitate ^m istam.

29. Et nunc ^r resolve, & benedic domum serui tui, ad esse ^r æterno faciebus tuis: quia tu ADONAI I H V H locutus fuisti; & de benedictione tua benedicetur domus serui tui, æterno.

^h datiuus. in populum ⁱ datiuus. in Deum

^k suscita, presta, stabili, ratifica, confirma.

^l ut vers. 16. m ad facies tuas. Sic v.

ⁿ ad aurem ^o supplicatio. nem, precatorem orationem

^p veritas, certitudo, constantia, firmitas

^q beneficentiam, bonum istud

^r age, complace, velis incipe, acquiesce

^s datiuus. in æternum, in sæculum, in olim. Sic paulo post.

^t interpellationem istam.

^u interpellationem istam.

^v interpellationem istam.

^w interpellationem istam.

^x interpellationem istam.

^y interpellationem istam.

^z interpellationem istam.

^{aa} interpellationem istam.

^{ab} interpellationem istam.

^{ac} interpellationem istam.

^{ad} interpellationem istam.

^{ae} interpellationem istam.

^{af} interpellationem istam.

^{ag} interpellationem istam.

^{ah} interpellationem istam.

^{ai} interpellationem istam.

^{aj} interpellationem istam.

^{ak} interpellationem istam.

^{al} interpellationem istam.

^{am} interpellationem istam.

^{an} interpellationem istam.

^{ao} interpellationem istam.

^{ap} interpellationem istam.

^{aq} interpellationem istam.

^{ar} interpellationem istam.

^{as} interpellationem istam.

^{at} interpellationem istam.

^{au} interpellationem istam.

^{av} interpellationem istam.

^{aw} interpellationem istam.

^{ax} interpellationem istam.

^{ay} interpellationem istam.

^{az} interpellationem istam.

^{ba} interpellationem istam.

^{bb} interpellationem istam.

^{bc} interpellationem istam.

COMMENTARIA.

VERS. 1.

ACTVM EST AVTEM QVVM SEDISSET, &c.] Totum hoc caput conferendum est, cum toto Capite 17. 1. Paralipomenon.

VERS. 2.

IN MEDIO PELLIVM.] Quidam: inter aulae. id est, in tētorio seu tabernaculo, quod ei in ciuitate sua tetenderat David, supra Cap. 6. vers. 11. Alij. sub cortinis. id est, in tentorio facto ex cortinis. Nonnulli: intra aulaum.

VERS. 3.

OMNE, QVOD EST IN CORDE TVO.] id est, quidquid cupis, aut animo versas.

V A D E, F A C.] Prior Imperatiuus, pro particula hortantis sapius Hebræis usurpatur, q. d. Age fac. Hoc dixit Nathan sensu humano, non diuino spiritu, aut prophetico.

VERS. 5.

NVM QVID TV ÆDIFICABIS MIHI DOMVM AD HABITANDVM?] Quidam: Tūne ædificares mihi domum, quam inhabitem? hoc est, putasne tantum tibi fore otij à rebus bellicis, ut eam ædificare possis? quasi dicat, falleris, nam bella adhuc multa gesturus es. Vide Cap. 8. Atque hæc est ratio, quam Salomoni affert ipse David ex ore Dei, 1. Paralipom. 22. vers. 8. & Salomon proponit, 1. Regum, 5. vers. 3. Auertit igitur Deus Davidem à suo instituto hac prima ratione. Sed vide 1. Paralipom. 22. vers. 8.

NEQUE ENIM HABITAVI, &c.] Notant VERS. 6. esse secundam rationem, qua Deus auertit Davidem ab ædificando templum, ab exemplo antecessorum, qui nihil tale susceperunt, scientes Dei vocationem expectandam esse.

AD VNAM DE TRIBVS ISRAEL?] Hebr. VERS. 7. ad vnum, vel ad vllum baculorum, vel scipionum Israelis? plerique tribum intelligunt: alij, moderatorem, gubernatorem, præsidem Israelis. metonymicè à baculo, seu virga, insigni principatus & præsentia. vel lynce dochicè, ab officio pastoris & rectoris, qui virga seu pedo ducit ac regit oves. 1. Paralipom. 17. vers. 6. dicitur, ad vnum iudicium Israël.

EGO TVLI TE DE PASCVIS.] Hebr. Ego VERS. 8. accepi, assumpsi te de septo, caula, casa-pastoria, tugurio, rure, villa, mapali, tesquo, tesco, nomo, pascuo. Hæc enim omnia complectitur vox נִינְוֶה, uti annotauimus in Exodi 15. vers. 13. Notant, accommodare hîc Deum secundam illam rationem auertendi Davidem ab ædificanda domo Dei, de qua supra vers. 6. ad personam Davidis. quasi dicat, reliquam partem officij illius exequere, ad quod te assumpsi, & in quo operam meam expertus es: ut antecessor præsis populo meo Israël.

VERS. 9. ET INTERFECI VNIVERSOS INIMICOS TVOS, &c.] id est, Saulem, & quicumque opposuerant se Dauidi ne regnaret.

VERS. 10. ET HABITABIT SVB EO.] Hebr. *et habitabit sub se*. Exponunt, per se, in loco suo. q. d. non in alio populo, aut ditione aliena, ut fuit in Ægypto: vel ut esse solent captivi in regione peregrina.

ET NON TURBABITVR AMPLIVS.] Heb. *et non commovebitur amplius*. sed quietem habebit ab omnibus inimicis suis, quam Deus coeperat dare, supra vers. 1. & infra v. 11.

VERS. 11. EX DIE QVA CONSTITVI IVDICES SVPER, &c.] Hebr. *Et ex die, qua precepi iudices super, &c.* Quidam reddunt: *Verum ex quo die mandatis instruxi iudices, &c.* id est, iudicia Israelitarum reformavi, quæ Saulis & asseclarum iniuria fuerant corruptissima. Aiunt hinc esse tertiam rationem à verbo promissionis, & antecedente mandato Dei. ut statim se explicat.

QVOD DOMVM FACIAT TIBI DOMINVS.] quasi dicat: ideoque hanc tuam esse vocationem, qua debes esse contentus, ut huic promissioni inferuias, & regnum stabilias, peruenturum ad successorem tuum.

VERS. 12. QVVMQVE COMPLETI FVERINT DIES TVI, &c.] Obseruant, hanc esse postremam partem, nempe promissionem hæredis, regni, & domus, in Salomone, & posteris typicam: in Christo absolutam, ut ostendit illud, *usque in æternum*: nam hoc & consequentia omnia propriè non nisi Christo competere posse. Confer cum 1. Paralipom. 22. vers. 7. & sequentibus.

VERS. 14. IN VIRGA VIRORVM, ET IN PLAGIS FILIORVM HOMINVM.] Quidam: *virga hominum, & plagis humanis*. Exponunt, id est, modum adhibebo castigationibus, ut patres, quum castigant filios, quod sequentia verba ostendunt exegeticòs: nam humanæ plagæ diuinis, id est, inexuperabilibus opponuntur.

VERS. 15. MISERICORDIAM AVTEM MEAM NON AVFERAM AB EO.] Quidam conuertunt: *At benignitas mea non amovebitur ab eo*. ita ut conuellam regnum eius, transferamque in aliam familiam à tua.

VERS. 16. ET FIDELIS ERIT DOMVS TVA.] Heb. *Et fida, fidelis, firma, vera, certa, rata, constans, stabilis, stata erit domus tua*. omnia ista complectitur verbum passivum, נאמן *neeman* ex verbo: *Et creditur, vel credita erit domus tua*. Elegans Hebraismus, & Hispanismus, *fera casa de creencia, de credito*, id est, summæ fidei & auctoritatis, ac dignitatis.

ANTE FACIEM TVAM.] Hebr. *ad facies tuas*. seu, *coram te*. Aliqui exponunt, id est, tibi erit expositum, ut à tua posteritate possideatur. Sic sumi volunt illud, *coram te*, Genes. 13. vers. 9. Alij, *coram te*. id est, ut nunc est, ut nunc est te vidente, & præsentem. Nec aliene expones, respectu tui, gratia tui. Hispanicè, *por tu cara, por tu respeto*. intuitu tui.

VERS. 18. ET SEDIT CORAM DOMINO.] Nempe in tabernaculo, quod Arcæ tetenderat in ciuitate Dauid, coram arca Domini sedit. *Maluenda, In 2. Samuelis.*

Nonnulli notant, solis regibus licuisse sedentes orare: aliis, non nisi stantibus, aut inclinatis. Alij, verbum *sedit* catechisticè accipiunt, pro *restitit, prestitit, mansit, ad facies lehouah*. Et sanè verbum שׁב *iaschab*. propriè *manere* plerumque significat. Iosephus: *[Procidensque in faciem adoravit Deum.]*

QVIA ADDUXISTI ME HVC VSQVE.] id est, quia euexisti me ad tantam dignitatem & amplitudinem. Metaphora.

IN LONGINQVVM.] Intelligunt, puta VERS. 19. de Christo ex hoc semine olim venturo pronuntians promissiones tuas: non enim ad Salomonem solum hæc verba referri possunt.

ISTA ENIM EST LEX ADAM, DOMINE DVVS.] Variè hunc locum interpretantur: 1. Id est, summum, in quod lex humanæ conditionis eniti potest, nempe beneficium regni sempiterni in me & in posteritate mea. 2. Quod mihi, posterisque meis promittis regnum æternum, lex est & conditio, ac fors magni & excellentis viri, ac præstantissimi alicuius hominis: non vilis, & abiecti homuncionis, qualis ego sum. q. d. tantum beneficium decet præclarum aliquem & insignem hominem: non me, qui me meo pede metior, nec talem ac tantum agnosco. Sed dubito, an nomen Adam alicubi pro insigni & magno viro simpliciter ponatur. Sed iuuatur expositio ex 1. Paralipom. 17. vers. 17. 3. Nonnulli תורה *torah* hinc potius à תור *tur*, quam à ירה *iarah* deducunt, redduntque: *et hæc dispositio, forma, ordo, ratio, series, status, gradus, viri-magni. quem virum gradus.* id est, altum, sublimem appellat 1. Paralipom. 17. vers. 17. q. d. tam sublimis-status virum magnum decet, non me vilem & humilem. Eodem sensu. 4. Quidam interrogatiuè, *est ne hæc constitutio hominis?* q. d. homo vilis & abiectus, qualis ego, estne dignus tam sublimi statu & conditione? Euchis me altius, quam pro mea constitutione, & statu. 5. *hæc est ratio hominis. vel idque pro ratione humana.* id est, familiariter mecum agis, ut solet homo cum homine: ita commendat beneficia Dei à forma & modo, ut in superioribus à te ipsa. 6. ut his verbis respondeat Dauid ad animum suum. q. d. gestio intus in animo summo gaudio, pro gloria regni perpetui quod in me contulisti: nam hæc est lex & conditio humanæ naturæ ut se euchi magnopere gaudeat, & honoribus vehementer exulter.

QVID ERGO ADDERE POTERIT, &c.] VERS. 20. Sentum huius versus ita concipiunt, Quid pluribus adhuc verbis apud te opus est, cum tu Domine animum meum penitissimè introspectum habeas? vel, quid amplius addere possum de tuis in me beneficiis, cum, (vno verbo dicam) me tibi penitus approbaueris: quod est summum omnium beneficium? *Cognoscere, pro approbare, curam habere*, ut Psalm. 1. vers. 6. & alibi sapius.

PROPTER VERBUM TVVM.] id est, ut VERS. 21. impleres diuinas tuas promissiones in me. Alij sublimiorem sensum concipiunt: *Propter Sermone tuum, seu propter Verbum tuum æternum,*

num, id est, propter Christum, Filium tuum, qui Verbum æternum est, vel æternus Sermo, Patri Homousios. Vide 1. Samuel. 3. vers. 21. & 1. Paralipom. 17. vers. 19. Proponit causam & fontem omnium beneficiorum Dei erga populum & erga se, nempe Christum sempiternum Dei Filium. Hebr. ex verbo: *in transiitione*, vel *transiitione verbi tui*. hoc est, in œconomia Incarnationis Verbi diuini.

ET SECUNDUM COR TVVM.] Quidam exponunt, ut sit correctio. q. d. nedum, ut impleres promissiones tuas; imò vltro, secundum voluntatem tuam fecisti, quoniam ita tibi placuit. Rectius, Tanta beneficia in populum & in me contulisti, per Christum, & propter Christum Filium tuum, quia sic placitum fuit ante te. vel ex animo tuo, libentissimè, liberalissimè.

OMNIA MAGNALIA HÆC.] Hebr. *totam magnitudinem istam*. id est, has omnes res maximas.

ITA UT NOTVM FACERES SERVO TVO.] Hebr. *ad cognoscere-facere seruum tuum*, supple, totam magnitudinem istam: siue has omnes res maximas, de quibus proximè dixerat. id est, ut notam faceres seruo tuo totam eam granditatem, amplitudinem, & dignitatem, quam daturus es ei, & posteritati eius. Hic locus exponitur 1. Paralipo. 17. vers. 19. *Ad cognoscere-facere omnes magnitudines*.] Explicatius quidam partem secundam huius versus ita reddunt: *præstas has omnes res maximas, notas faciendo seruo tuo*.

VERS. 22. IDCIRCO MAGNIFICATVS ES DOMINE DEVS.] Quidam reddunt: *Propterea magnus existis, ô Ichona Deus*. id est, magnus agnosceris.

IN OMNIBVS, QVÆ AVDIVIMVS AVRIBVS NOSTRIS.] Aliqui: *Omninò prout audiuimus auribus nostris*. id est, quæ maioribus nostris fuerant promissa, iam re ipsa consignas mihi seruo tuo.

VERS. 23. IUIT DEVS.] Hebr. *iuerunt Dij*. sic Genes. 20. 13. nomen plurale ELOHIM, dij construitur cum verbo plurali, de vero Deo. Vide in Genes. 1. vers. 1. At 1. Paralipomen. 17. v. 21. cum verbo singulari construitur. (*iuit ELOHIM*.)

ET PONERET SIBI NOMEN.] Hebr. *ad ponere ei*, vel *sibi nomen*. Pronomen Hebr. est ambiguum: *ad comparandum sibi nomen*. scilicet, Deo. id est, ut Deus se gloriosum & inclytum exhiberet: qui sensus firmatur 1. Paralipom. 17. vers. 21. ubi scribitur, (*ad ponere tibi nomen*), scilicet Deo. Vel: *ad comparandum ei nomen*, hoc est, populo, ut populum faceret famosum, nominatum, celebrem.

FACERETQVE EIS MAGNALIA.] Hebr. & *ad faciendum vobis magnitudinem*. Alij: & *ad præstandum vobis res maximas*. Apostrophe ad populum Dei emphatica: pronomen *vobis*, ad Deum, siue ad ELOHIM referunt quidam, ut honoris & dignitatis causa sic de

Deo pluraliter loquatur, uti vulgo solemus. q. d. *vobis, ô Deus!*

ET HORRIBILIA SVPER TERRAM.] Hebr. & *timenda ipsi terra*. Quidam: & *reuerenda terra tua*. seu & *reuerenter suscipiendas terra tue*. nempe, res maximas, & reuerenter suscipiendas à terra tua.

A FACIE POPVLI TVI, QVEM REDEMISTI TIBI DE ÆGYPTO, GENTIBVS, ET DIIS EIVS.] Recte expressit Hebræa: alij variè: 1. *à facie populi tui, quem redemisti tibi de Ægypto*, percussisti gentes, & deos earum. vel eius, nempe Ægypti. 2. *à facie populi tui, qui redemisti tibi ex Ægypto gentes*. id est, Israëllem, quod constet pluribus tribubus ac familiis: & *Deos*. id est, primores, eius. Quidam vertunt: & *Deum eius*. nempe te, qui es Deus Israëllem, quod videaris affligi quum tui affliguntur, & liberari, quum tui liberantur. ELOHIM, & Deum verum, & falsos, & iudices seu primates significat. 3. *Propter populum tuum, quem redemisti tibi ex Ægypto, gentem, Israëllicam cum iudicibus eius*. 4. Alij ex 1. Paralipom. 17. vers. 21. subaudiunt. *ad expellendum de faciebus populi tui, quem redemisti tibi de Ægypto gentes & Deos eius*. seu earum. Qui sensus valde probandus est. illud, *à facie populi tui*, explicant, causa populi tui, in gratiam populi tui, propter populum tuum. Alij: *expellendo à facie populi tui*, &c.

REVELASTI AVREM, vel in aurem, VERS. 27. SERVI TVI.] De hac loquutione vide 1. Samuel. 20. vers. 2. Quomodo autem Dauidi reuelauerit Deus in aurem vide supra vers. 11.

PROPTEREA INVENIT SERVVS TVVS COR SVVM.] Notant esse singularem phrasim, id est, iniit consilium, seu rationem, statuit, decrevit apud se se. Alij, *inuenit cor suum*, aptum, paratum, dispositum, promptum. Nonnulli: *inuenit servus tuus cum corde suo*. seu *iudicavit servus tuus cum animo suo orandum te esse*, &c. Aliqui: *inuenit servus tuus corde suo*. id est, excogitavit. Hispanicus *Por esta causa tu siervo ha hallado su corazón para orar delante de ti*. id est, *à tenido animo para pedir te esto*. vel *à tenido atrevimiento de orar*, &c. Hebr. possunt reddi: *inuenit servus tuus apud cor suum*. id est, instillavit ei cor suum. Aut *inuenit apud cor suum*, robur, fiduciam, &c.

NUNC ERGO DOMINE DEVS, &c.] VERS. 28. continetur hoc versu præclara conclusio postulatoria, uti observant, à natura, libera voluntate, promissionibus, & fide Dei, ut iam iam re ipsa præstare incipiat, & pergat, quod promisit verbo.

ET VERBA TVA ERVNT VERITAS.] Hanc sententiam mutuatus est Christus Ioan. 17. v. 17. (*Et sermo tuus veritas est*.)

INCIPE ERGO ET BENEDIC.] Hebr. Et VERS. 29. *nunc velis, & benedic*. id est, Placeat tibi benedicere volenter, & liberaliter benedic. Quidam: *Adiice animum, & benedic*. id est, ex animo benedic.

CAPVT OCTAVVM.

Victoria David, qui multos fecit tributarios, quibus solent Israelitæ pendere tributa: congratulatio Thou regis Emath de rege Adarezere deuicto, à quo multa spolia David abstulit: officarij quos habebat David recensentur.

Vulg.

Malu.

Est autem post hæc, percussit David Philisthim, & humiliavit eos: & tulit David Frenum tributum de manu Philisthim.

1. Paral. 18. a. i.

2 Et percussit Moab, & mensus est eos funiculo, coequans terræ: mensus est autem duos funiculos, unum ad occidendum, & unum ad viuificandum: factusque est Moab David seruiens sub tributo.

3 Et percussit David Adarezere filium Rohob regem Soba, quando profectus est ut dominaretur super flumen Euphratem.

4 Et captis David ex parte eius mille septingentis equitibus, & viginti millibus peditum, subneruauit omnes iugales curruum: dereliquit autem ex eis centum currus.

5 Venit quoque Syria Damasci, ut præsidium ferret Adarezere regi Soba: & percussit David de Syria viginti duo milia virorum.

6 Et posuit David præsidium in Syria Damasci: factaque est Syria David seruiens sub tributo: seruauitque Dominus David in omnibus ad quacumque profectus est.

7 Et tulit David arma aurea, quæ habebant serui Adarezere, & detulit ea in Ierusalem.

8 Et de Bete & de Beroth, ciuitatibus Adarezere, tulit rex David æs multum nimis.

9 Audiuit autem Thou rex Emath quod percussisset David omne robur: Adarezere.

10 Et misit Thou Ioram filium suum ad regem David, ut saluaret eum congratulans, & gratias ageret: eo quod expugnasset Adarezere, & percussisset eum. Hostis quippe erat Thou Adarezere, & in manu eius erant vasa aurea, & vasa argentea, & vasa ærea.

Et fuit post hæc, & percussit David Pelisthim, & humiliavit eos: & accepit David Methegh-Haamah de manu Pelisthim.

a abiecit, depressit, subegit, subiugauit, protrahit.

2 Et percussit Moab, & mensurauit eos in fune, cubare-facere eos in terram: & mensurauit duos funes, ad mori-facere: & impletionem funis ad viuere-facere: & fuit Moab Davidi seruis, leuantibus muneris.

b plenitudinem, plenum, integrum funem c datus, in seruos, leuantes d oblationis, doni. id est, tributarios. Sic v. 6.

3 Et percussit David Hadad-ghezer filium Rechob regem Thobah: in ambulare eum ad reuertere-facere manum suam in fluuium Perathis.

e eius f Euphratis g viros pedites h vide Iosue 11. v. 6.

4 Et cepit David de ex eo mille & septem centos equites, & viginti mille & virum peditem: & eruncauit David omnem currum: & super reliquit de ex eo centum currum.

i curraturam k currus l Syria-Damasci. sic v. 6.

5 Et venit Aram-Damesek ad auxiliari Hadad-ghezero regi Tzobah: & percussit David in Aram viginti & duo mille virum.

m adiuuare n viros o stationarios, præsidia, vel, præfectos, præfides p datus, in seruos, leuantes

6 Et posuit David stationes in Aram Damesek: & fuit Aram Davidi seruis, leuantibus muneris. Et saluauit IHVH Davidem in omni quo ambulauit.

7 Et accepit David vmbones auri, qui fuerunt ad seruos Hadad-ghezer: & venire-fecit eos Ierusalaim.

q chalybem

8 Et de Berach, & de Berothai urbibus Hadad-ghezer accepit rex David æs multum valde.

9 Et audiuit Thoghi rex Chamath, quia percussit David omnem strenuitatem Hadad-ghezer:

r virtutem exercitum, copias

10 Et misit Thoghi Ioramum filium suum ad regem Davidem, ad postulare ei, paci, & ad benedicere eum super quod cecidit in Hadad-ghezer, & percussit eum: quia vir cæsonum Thoghi, fuit Hadad-ghezer: & in manu eius fuerunt vasa argenti, & vasa auri, & vasa æris.

s ad pacem

t pugnavit, præliatus est bellauit u cædium, bellorum, præliorum, pugnarum x chalybis

Maluenda, In 2. Samuelis.

R R r 2 11 Etiam

11 Quæ & ipsa sanctificauit rex Dauid Domino cum argento & auro, quæ sanctificauerat de vniuersis gentibus quas subegerat.

12 De Syria, & Moab, & filiis Ammon, & Philisthim, & Amelec, & de manubiiis Adarezer filij Rohob regis Soba.

13 Fecit quoque sibi Dauid nomen, cum reuerteretur capta Syria in Valle Salinarum, cæsis decem & octo millibus:

14 Et posuit in Idumæa custodes, statuitque presidium: & facta est vniuersa Idumæa seruiens Dauid, & seruauit Dominus Dauid in omnibus ad quæcumque profectus est.

15 Et regnauit Dauid super omnem Israel: faciebat quoque Dauid iudicium & iustitiam omni populo suo.

16 Ioab autem filius Saruia, erat super exercitum: porro Iosaphat filius Ahilud erat à commentariis.

17 Et Sadoc filius Achitob, & achimelech filius Abiathar, erant sacerdotes: & Saraias, scriba.

18 Banaïas autem filius Ioiadæ, super Cerethi & Pheleti: filij autem Dauid sacerdotes erant.

11 Etiam ea ^y sanctificauit rex Dauid IHVH: cum argento & auro, quod sanctificauit, ^z de omnibus gentibus, quas ^a subegit.

12 De ^b Aram, & de Moab, & de filiis Ghamō, & de Pelisthim, & de Ghamalek: & de spolio Hadad-ghezer filij Rechob regis Tzobah.

13 Et ^c fecit Dauid nomen in reuertere eum de percutere eum ^d Aram; in valle-Salis, ^e octo decem mille.

14 Et posuit in ^f Edom ^g stationes, in omni Edō posuit stationes & fuit omnis Edō serui Dauidi: & saluauit IHVH Dauidem in omni, quo ambulauit.

15 Et regnauit Dauid super omnem Israel: & fuit Dauid faciens iudicium & iustitiam omni populo suo.

16 Et Ioab filius Tzerujah super ^h militiam: & Iehosaphat filius Achilud ⁱ recordari faciens.

17 Et Tzadok filius Achitub, & Achimelech filius Ebjathar ^k sacerdotes: & Serajah ^l numerans.

18 Et Benajahu filius Iehoadagh: & ^m Cherethi, & ⁿ Phelethi: & filij Dauid ^o Sacerdotes fuerunt.

^y consecrauit. Sic statim.
^z ablatum ab omnibus &c.
^a domuit, subiecit
^b Syria
^c comparauit sibi
^d Syriam, Syros
^e percutiens octodecim &c.
^f Edomæa, seu Idumæa
^g ut v. 6. Sic statim.
^h exercitum
ⁱ commemo- rans, memo- rialis, magister- memo- riæ
^k summi- sacerdotis:
^l litterator, notarius, scriba
^m Cherethæus, vel Cherethæi
ⁿ Phelethæus, vel Phelethæi
^o Præsides, primores, primatij ministri

COMMENTARIA.

VERS. I.

ACTVM EST AVTEM POST HÆC, PERCVSSIT DAVID PHILISTHIM.] Notant hoc, & sequenti cap. 10. & 11. &c. contineri athiologiam, siue confirmationem causæ, cur noluerit Deus templum à Dauide sibi ædificari: nam utrobique summa bellorum, quæ supererant Dauidi gerenda recensetur.

ET TULIT DAVID FRENVM TRIBVTI DE MANV PHILISTHIM.] Heb. & accepit Dauid ^{אמא} meteg Haammah de manu Pelisthim. Multifariam hunc locum elucidant 1. frenum aqueductus, id est, gubernationem, principatum. Nam ut aquæ canalibus & aquæ ductibus tanquam frenis ducuntur, diriguntur, ac reguntur, sic populi, & cætus humani imperio & gubernatione præsidentium. Metaphora. Sustulit ergo Dauid imperium, principatum, gubernationem, quam Pelisthæi obtinebant in Israelitas. 2. frenum riui, seu aqueductum; notant, frenum-riui ab Hebræis dici aqueductum, quod per canalem ducamus aquam quo volumus, ut freno equum, ut Dauid sustulerit Pelisthæis insignem aliquem aqueductum, valde utilem agris aut vrbibus eorum, atque alio auerterit. 3. frenum-cubiti, id est, dominium, seu demensum certum, hoc est, tributum, ut Dauid reddiderit Pelisthæos sibi tributarios,

& certum demensum tributum ab ipsis accepit. Id Noster sequutus videtur. 4. ut Methegh-Ammah, sit proprium nomen aliquius vrbis, vel regionis, quam Dauid abstulerit Pelisthæis, sic dictæ quod insigni aliquo aqueductu, seu freno-riui, esset nobilis & celebris. Equidem pro eo, quod hîc dicitur: & tulit Dauid Methegh-Haammah de manu Pelisthim, 1. Paralipom. 18. v. 1. scribitur. [Et tulit ipsam Ghath, & filias eius, oppida minora, de manu Pelisthim.] Vnde Methegh-Ammah, videtur proculdubio ipsa esse Ghath, cum minoribus oppidis eius. Quare haud absurdè hîc vertes: & tulit Dauid frenum metropolis de manu Pelisthim, id est, ipsam Ghath metropolim, quæ filias suas, id est, minora oppida tanquam frenum regebat, & in officio continebat, nam frenum metaphora regni. Virgilius 1. Æneidos.

— & gentes frenare superbas.

— & em enim, seu ^{אמא} amah metropolim Hebræis significat, ut infra cap. 20. vers. 19. 11. Tremellius & Iunius exponunt: & accepit Dauid frenum Amagaris è manu Pelisthæorum. Frenum, id est, Gathum potentissimum illius montis oppidum, cuius clausura totus Pelisthæorum tractus montanus ab hostibus defendebatur. Vide 1. Paralipom. 18. vers. 1. Amagaris verò, Heb. Amma, proprium nomen montis Pelisthæorum, ex quo & altero nomine

nomine Gar, vel Garar, conflatum est nomen Amgaris, de quo Plinius lib. 5. cap. 13. Naturalis Historiæ. Ita illi. Potuitne quidquam magis atrox ac desperatum in litteris dici, quam istud de Amma, & Amgari? Adde quod Plinius non Amgaris, sed *Angaris* habet.

VERS. 2.

ET MENSUS EST EOS FVNICVLO COE-
QVANS TERRÆ.] Heb. & mensus est eos in
fune cubare-faciendo eos in terram, id est, pro-
sternendo eos in terram. Quidam: & men-
sus est eos funiculo, iacere faciendo eos in terram,
hoc est, mensura certissima, numeroque
certissimo, atque eo numero, quo voluit,
interfecit eos: & veluti ad funiculum &
regulam elegit eos, quos interficere voluit,
prostratos in terram. Alij: quumque metire-
tur eos, id est, regionem eorum, metonymia,
funiculo, deiicendo eos in terram, id est, ciuita-
tes eorum æquando solo, metonymia. No-
tant, vt *קאן* *kau*, regula, in scriptura esse solet
ad ædificandum, & destruendum: ita quoque
כבל *chebel*, funis, vel funiculus, ad vtrumque
adhibetur. Possis reddere: & mensurauit eos
in portione, parte, tractu-regionis prosternendo,
&c. Sic enim CHEBEL, plerumque capitur,
vt Deuteron. 3. v. 4. & cap. 32. v. 9. & alibi,
q. d. non totam Moabitarum regionem, sed
partem tantum eius, & peculiarem aliquem
tractum vastauit.

MENSUS EST AVTEM DVOS FVNICVLOS,
VNVM AD ACCEDENDVM, ET VNVM AD
VIVIFICANDVM.] Heb. & mensus est duos
funes, ad interficere, & plenitudinem-funis ad-
uiuificare. Quidam reddunt: metiebatur duo-
bus funiculis, quos morte-afficeret: integro au-
tem funiculo quos in vita conseruaret. Sensus,
inquiunt, est, regionis incolas in tres partes
mensus est, ex quibus vnā conseruauit, iis
occisis, qui erant in aliis duabus. Iosephus:
[Eorum copias ita concidit, vt tertia tantum
pars superesset, quam in deditiōem accepit.]
Hoc ipsum habent quoque Theodoretus &
Procopius. At Noster duos tantum funicu-
los seu partes constituit, vnum ad interfi-
ciendum, alium ad viuificandum: in quem
sensem nonnulli Hebræa reducunt: & mensus
est duos funes, vnum scilicet ad mortificandum,
& alterum plenum & integrum funem ad viu-
ficandum, quod etiam Hispanicus Interpres
sequutus est, q. d. funiculus ad interficien-
dum non fuit plenus, sed tantum funiculus
ad viuificandum, vt indicetur clementia
Dauidis. Atqui id quidem de bellatoribus
& hominibus militaribus plerique cum Io-
sepho intelligunt.

VERS. 3.

ADAREZER.] Heb. *הדדגזר* *hadadghezer*,
cum secundo *Daleth*: at 1. Paralipom. 18. 5.
scribitur cum *Resch*, littera simillima *Daleth*,
Hadarghezer, vtrumque eodem ferè sensu,
Hadadghezer, exponitur, *Celeusma-auxilij*:
הדרגזר *Hadarghezer*, verò *Honor, Decor an-*
xilij.

REGEM SOBA.] Heb. *Tzobah*, de qua
plura annotauimus in 1. Samuel. 14. v. 47.

QUANDO PROPECTVS EST, VT DOMI-
NARETVR SVPER FLVMEN EUPHRATEM.]
Heb. *in cundo eum ad reuerti-faciendum ma-*

num suam, vel eius, in fluuio *Perath*. Diuerfi-
modè hunc locum reddunt, ac exponunt.

1. dum proficisceretur ad conuertendum manum
suam, vel vt constitueret terminum suum in flu-
mine *Euphrate*, id est, vt produceret, proro-
garet, extenderet terminum suum, seu di-
tionem suam ad *Euphratem* vsque. Vel vt
instauraret dominium suum in flumine *Euphrate*,
hoc est, regionem adiacentem *Euphrati* re-
cuperaret, & vindicaret, quam antea ceperat
à filiis *Israel*. Hoc ad *Hadadghezer* quidam
referunt, dum proficisceretur ipse *Had. dghe-*
zer ad conuertendum, &c. 2. quum proficisce-
retur vt reduceret potentiam suam ad *Euphra-*
tem. 3. Alij ad *Dauidem* referunt: in profe-
ctione sua ad faciendum restituere terminum
suum in flumine *Perath*, quando profectus est
Dauid ad recuperandum terminos imperij
Israelitici diuina promissione ipsi constitu-
tos, Genes. 15. v. 18. 4. quum proficisceretur
Dauid ad repellendam manum eius versus flu-
men *Euphratem*. Obseruant, attingi hîc belli
istius occasionem, quod *Hadadghezer Cha-*
matham inuasurus, infra vers. 9. & 10. exer-
citum per terminos *Dauidis* duceret, quum
dicitur, ad repellendam manum eius, id est,
propulsandas copias eius à suis finibus. Illud
verò, versus flumen *Euphratem*, indicare finem
huius belli, vt fines regni sui eò produceret,
hac occasione, secundum promissionem
Genesis 15. v. 17. quod innuit 1. Paralipom.
18. vers. 3. Bellum id ad *Euphratem* gestum
fuisse, *Iosephus* est auctor: at 1. Paralip. 18.
4. ad *Chamath*, dicitur, quæ est *Epiphania*.

VERS. 4.

MILLE SEPTINGENTIS EQVITIBVS.]
1. Paralipom. 18. vers. 4. diserte ponuntur,
[mille currus, & septem millia equites.] Qui-
dam volunt, hîc numeratos tantum præ-
stantiores & selectiores equites mille septin-
gentos, ex illis septem millibus. Alij sub-
audiunt, & exponunt, mille currus, & septin-
gentos equites, id est, septingentas decurias
equitum, quæ efficiunt septem millia equi-
tum, vt numerus vtrobiq; conueniat. Sic
infra cap. 10. vers. 17. Ellipsis obseruanda in
ratione numerandi, vt quum apud Latinos
dicuntur quinquagies, sexagies H-S, & si-
milia, fere intelliguntur, millia.

SVBNERVAVIT OMNES IVGALES CVR-
RVVM.] Heb. & succidit-suffragines *Dauid*
omnium curruum, id est, equorum currulium,
metonymia.

VERS. 5.

SYRIA DAMASCI.] Seu *Syria Damascena*. Hanc describere *strabo* lib. 16. *Mela* lib. 2.
Cap. 11. *Plinius* lib. 5. Cap. 12. *Ptolemaus*
lib. 5. Cap. 15. Manifestè distinguunt à *Cale*,
seu *Cana-Syria*, quæ hîc dicitur *Tzobah*, &
aliàs *Syria-Tzobah*: nam *Damascena* interius
recedit, inquit *Plinius*, vt etiam hoc loco dis-
criminantur. De *Damasco* vide Gen. 14. v. 15.

VERS. 7.

ARMA AVREA.] *שלטים* *schelatim*, consona
voce aiunt esse *Peltas*, vel *clypeos*, scuta, um-
bones, quibus potentiores, & qui auctoritate
valerent, vterentur, à verbo *שחל* *schalat* po-
testatem-habere. Vnde *Germani* etiamnum
scuta vel *peltas* vocant *schilte*. Nos cum aliis
umbones diximus, quod ij ex auro fieri sole-
rent. *Virgilius* 10. *Æneidos*.

R R r 3

—vastos

— *vastos umbo vomit aureus ignes.*

Et rursus

— *sed sustinet aureus umbo.*

LXX. *armillas aureas, Aquila, torques aureos, Iosephus,, pharetras aureas.*

VERS. 8. DE BETE.] Hebr. *de בטח Betach.* Hæc transpositis litteris appellatur *טבח tibchath*, 1. Paralipom. 18. vers. 8. *Fiduciam* sonat, fortasse quod valida & munita esset, & quasi fiducia regni. *Thaubam* Ptolemæi lib. 5. cap. 19. quidam hariolantur.

ET DE BEROOTH.] Hebr. *Berothai.* Putant esse *Barat Hemam* Ptolemæi lib. 5. cap. 19. Hæc in 1. Paralipom. 18. 8. dicitur *בין Cui*, quasi *Sedes, Basis, Residentia*, regni.

REX EMATH.] Hebr. *Chamath*, de qua vide Genes. 10. vers. 18. & Numeror. 13. vers. 22.

VERS. 10. IORAM FILIVM SVVM.] Hic 1. Paralipom. 18. vers. 10. nuncupatur *Hadoram*.

VT SALVTARET EVM CONGRATVLANS.] Hebr. *ad interrogandum eum de pace.* Quidam: *ad optandum ei ad pacem.* Alij: *ad petendum sibi pacem.* Aliqui: *pro ambienda pace.* Nonnulli: *ad rogandum eum de prosperitate.* Plerique: *ad salutandum eum in pace*, seu *pacifice*. id est, vt salutem, incolumitatem, & prosperitatem illi diceret, & optaret.

ET GRATIAS AGERET.] Hebr. *ad benedicendum eum.* id est, laudandum, prædicandum, celebrandum eum. vel, vt congratularetur ei de victoria. Nonnulli, vt ei offerret munera amplissima, vti mox se explicat, & *in manu eius fuerunt vasa argenti, & vasa auri.* Benedictio pro munere & dono, vt 1. Samuel. 25. v. 27.

(HOSTIS QVIPPE THOV ADAR-EZER.)] Hebr. (*quia vir bellorum Thobi fuit Hadad-ghezer.*) Quidam: *gerebat enim bellum cum Thobi Hadad-ghezer.* Alij: *nam Hadad-ghezer bella gerebat contra Thoin.* id est, perpetuis bellis eum infestabat, nec sinebat ab eis requiescere. rectè est hæc pars parenthesi inclusa.

ET IN MANV EIVS.] nempe. Iorami filij Thohi, vt omnes intelligunt.

ERANT VASA AVREA, ET VASA ARGENTEA, &c.] quæ patris nomine, dono dedit Dauidi. Iosephus hunc versum ita paraphrastice reddidit: [*Misitque Amathenorum rex ad Dauidem Adoramum filium, qui victoriam de communi hoste ei suo nomine gratularetur, & in societatem atque amicitiam recipi peteret: & munera offerret, antiqui operis vasa aurea & argentea, & area.* Dauid verò inita amicitia cum Thovo (sic rex Amathenes vocabatur) & acceptis muneribus, filium eius pro utriusque dignitate tractatum dimisit.]

VERS. 11. QUÆ ET IPSA SANCTIFICAVIT REX DAVID, &c.] id est, consecrauit, dedicauit, destinavit ad futuri templi per filium ædificandi ornatum. Vide 1. Paralipom. 18. vers. 11. & Cap. 26. vers. 16. & 27.

VERS. 13. FECIT QVOQUE SIBI DAVID NOMEN.] Aliqui reddunt: *Comparavit etiam Dauid nomen.* id est, famam. Alij: *Et illustravit Dauid suum nomen.* Auctor Traditionum. [*Fecisse nomen dicitur, quia in valle Salinarum, caesis*

decem & octo millibus, erexit sibi fornicem triumphalem.]

QVVM REVERTERETVR CAPTA SYRIA.] Hebr. *in reuertendo ipsum à percutiendo ipsum Syriam.* Quidam: *quum reverteretur à cade Syrorum.* Hanc Syrorum cædem intelligunt eam, de qua supra vers. 3. 4. 5. 6. Alij, eam, quæ describitur infra Cap. 10. à vers. 6. ad finem capitis: & 1. Paralipom. 19. à v. 6. ad finem capitis: quod bellum primum gestum auspiciis Dauidis, imperatoribus Ioabo & Abisai: deinde ipsius Dauidis ductu.

IN VALLE SALINARVM CÆSIS DECIM ET OCTO MILLIBVS.] Nonnulli ad precedentia referunt, & octodecim millia Syrorum in valle Salinarum concisa volunt. Qui sensus falsissimus est, & planè contra mentem Spiritus Sancti: cum hæc nectenda sint sequenti versui, & de Idumæis intelligenda, vt disertissimè explicatur 1. Paralipom. 18. vers. 12. vbi quæ hîc strictim ponuntur, dilucidius enarrantur, in hunc modum: [*Et Abisai filius Tzerujah percussit Edomæos in valle salis octodecim millia.*] hunc enim ex Paralipom. locum, interpretationem esse istius, quem hîc explicamus, nemo poterit dubitare. Confer hunc locum cum Psalmo 59. vers. 1. & 2. discrepantiam in numero casorum, ibi componemus. Vallem Salis fuisse in terra Edomæa, & ex 1. Paralipom. 18. 12. & Psalmo 59. vers. 2. & 2. Regum, 14. 7. aperte liquet.

ET POSUIT IN IDYMÆA CVSTODES.] Heb. VERS. 14. *Et posuit in Edom stationes, prasidia.* vel *stationarios, præfectos, præsides.* quia in Idumæa non rex, sed prorex præfuit à tempore isto Dauidis vsque ad tempora Iehosaphati, vt dicitur 1. Regum. 22 v. 48.

FACIEBAT QVOQUE DAVID IVDICIVM VERS. 15. ET IVSTITIAM.] vim huius loquutionis elucidauimus in Genes. 18, v. 19.

ERAT SVPER EXERCITVM.] id est, præerat VERS. 16. militiæ, dux, & imperator copiarum & exercituum Dauidis, ex eo, quod gessisse legitur supra Cap. 5. v. 8.

à COMMENTARIIS.] מוכיר *machir*, est participium formulæ Hiphil verbi זכר *zachar*, propriè *recordari-faciens*, *reminisci-faciens*, *Commemorans*, *memorator*. Notant, interdum sumi, vt hîc, pro ea persona in eiusmodi officio constituta, quæ res, ac negocia regalia curat referri inter annales, & commemorat præteritas historias, ac gesta principum, ac si dicas, *commemorator*. Chaldaus Interpres: *constitutus super historias.* Nos historiographum, seu annalistam principis, seu regis, vulgò appellamus. Alij: *monefactor*, *monitor*, qui negotia gerenda commemorat Principi, & supplices porrigit libellos, vt communiter sunt, A secretis, seu secretarij principum. Quidam hîc reddunt: *memoria erat.* Qui exercebat hoc munus: in Romano imperio recentiori, vocatus videtur, *memoralis*, seu *magister-memoria.* vt videre est in Notitia imperij. de quo vide Bulengerum lib. 3. de imperatore Romano. Cap. 36. & Pancirolum in Notitia Imperij, Cap. 94.

ET SADOQ.] Hebr. סדוק *Tzadok.* Fuit VERS. 17. hîc

hic de genere El hazaris filij Aharon, 1. Paralipom. 6. vers. 8. sonat nomen eius *Iustus*.

ET ACHIMELECH FILIVS ABJATHAR.] Hic Achimelech à Saule interfecti, 1. Samuel. 22. dicti etiam hic Abiathar: unde pater & filius fuere binomines, pater vocatus fuit Achimelech, qui hic dicitur Abjathar: & filius Abjathar, qui hic appellatur Achimelech. Vide in 1. Samuel. 21. vers. 1. vterque fuit è stirpe Ichamaris alterius filij Aharon, 1. Paralipom. 24. 3. Alij hunc Achimelech, de quo hic sermo, volunt esse filium Abjatharis, & nepotem illius Achimelech à Saule occisi, quod non probo.

ET SARAIAS.] Hebr. *Serajab*. 1. Paralipom. 18. 16. vocatur (*Sausa*.) & infra cap. 20. vers. 25. (*Seia*.)

SCRIBA] סופר *Sopher*, proprie, *numerans*, aut *numerator*. Obseruant, generaliter *litteratorem* significare, id est, *scribam litterarum* seu ut nos vocamus, *notarium*: Iudicum, 5. v. 14. Psalm. 44. 2. Deinde pro eo genere hominum seu officiorum usurpari, qui in regum aulis, & principum gubernatione res gestas, & acta publica, item census, redditus conscribebant: 2 Regum 12. v. 10. 2 Paralip. 24. 11. Esther 3. v. 12. Et Megasthenem hos definisse arbitrantur, quum inquit: (*scribæ publici, notarij sacerdotes, penes quos erat publica fides annalium, temporum, & regum gesta*) Tertio, pro illo poni cuius professio erat legem describere, legere eandem populo, eamque interpretari, & prophetas iudicare in rebus dubiis & perplexis legis & scripturæ sacræ: & genealogias tribuum maxime autem tribus regis consignare: qualis fuit Ezras, Ezdræ 7. v. 9 10. 11. 12. atque alij multi post ipsum: quorum collegium usque ad Christi tempora durasse, Euangelistæ multis in locis testantur. Quos etiam volunt rerum diuisiones, hæreditates, successiones familiarum, cæsus templi, causas matrimoniales, & diuortia, item & alias causas ecclesiasticas curasse, ac conscripsisse: sicut legitur, quod Herodes rex ex pontificibus & scribis percunctatus de loco ubi Christus nasciturus erat Matth. 2. v. 4. & Matth. 13. v. 52: [*Omnis scriba doctus in regno cælorum similis est homini patri familias, qui profert de thesauro suo noua & vetera.*] Insuper alijs multis in locis Euangeliorum frequēs fit mentio scribarum. Et Matth. 23. Scribas hipocritas & abutentes sua professione longa concione acriter Christus objurgat, in qua quale eo tempore, & postea ad Ierosolimæ usque excidium, officiū gesserint, perspicuè cernere licet. Hos Euangelistæ Græcè *grammateos* appellant, quod nomen, ut etiam Hebraicum *SOPHRIM*, notant significare viros doctos, & litteratos, ac eruditione insignes. Postremò docent obseruandum esse discrimen, sicut & Euangelistæ obseruarunt: *SOPHER*, *scriba*, est *grammateus*: מִשְׁכֵּן *Mechokek* verò est, de gubernatione superiore, seu gradus superior, qui leges præscribit, & dicitur *nomikos*, id est, *Doctus legis*, seu *legisperitus*. Alij id discrimen temerè adduci putant, & *MECHOKEK* propriè ad politiam referunt: ac Scribas ipsos in

Euangelis, *nomicos*, *legisperitos*, *legisdoctores*, seu *nomodidascalos*, plerumque appellari aiunt, ut Matth. 22. v. 35. Lucæ 5. v. 17. cap. 7. v. 30. & cap. 10. v. 25. & cap. 11. v. 45. 46. 52. & cap. 14. v. 3. Et vulgatus Noster Lucæ 11. vers. 53. ubi Græce est, *grammatei*, id est, *Scribæ* ipse vertit, *legisperiti*. quod sanè verissimum est. Existimant plerique synedrion, seu sanhedrin consilium magnum septuaginta virorum apud Hebræos, ex his Scribis constasse: atque ex his fuisse, qui Massoroth, sacris litteris in margine apposuerint, varias lectiones annotantes, omnesque versus, & omnes dictiones, denique litteras singulas numerarint. Horum exordium quidam à Mose repetunt, alij à Dauide, alij ab Ezra: ante Dauidem scribarum nulla mentio.

Nec desunt qui annotent, *SOPHER* esse *scribam*, *legis-peritum*, *iurisperitum*, *cancellarium*, *censores*, qui res diuinas aut politicas, vel voce enarrat, vel scriptis consignat ut enarrentur, quum opus fuerit. Itemque præest rebus censendis. Quid vero *Scriba* fuerit apud Romanos, Festus Pompeius te docebit.

Iam quodnam munus fuerit huius Serajæ, qui hic scriba Davidis describitur, disquirendum. Quidam aiunt, fuisse, qui rationes publicas scriberet in tabulis, Festus [*At nunc dicuntur Scribæ quidam librarij, qui rationes publicas scribunt in tabulis.*] Fortasse quem posteritas in Romano imperio appellauit *rationalem*: & nunc vulgò *magistrum rationalem* dicimus. Alij eum qui census & redditus scribebat in Notitia imperij dicitur *magister census*. Nonnulli volunt fuisse, quasi *legisperitum*, seu *iuris peritum* ipsius Davidis, veluti *assessorem* eius, & quem nunc vocamus, *auditorem camera*, aut præsidem & rectorem seu moderatorem consilij regij, vide in Ierem. 36. v. 12. Nec desunt, qui theologum seu sacrarum litterarum interpretem regis intelligant. Aliqui, Supremum regni censorem aut cancellarium, existimant. Sed illud verisimilius est gessisse illud munus, quod scribæ olim apud Græcos & Romanos, de quibus latè vide Cæsarem Bulengerum lib. 3. de imperatore Romano, cap. 29. Nec prorsus absurdum fuerit, consentiente voce, eos arbitrari, quos posterior ætas in Romano imperio, *numerarios* appellauit, de quibus plura Guido Pancirolus in Notitia imperij orientis, cap. 15.

SVPER CHERETHI, ET PHELETHI.] VERS. 18. Heb. non est *super*. Sed tantum, & *Cherethi*, & *Pelethi*. Sed i. Paralip. 18. 17. exprimitur. Quidam reddunt: *cum Cherethæis & Phelethæis*, vel præerat *Cherethæis, & Phelethæis*. Fortiter hæc annotat: [*Cum in sacris litteris sæpè amborum istorum nominum fiat mentio, libuit huc adscribere, quæ saniores scriptores de illis senserint. In hoc omnes consentiunt, milites fuisse, quibus regis persona & vita semper cura fuit, cuiusmodi imperatores, reges, & principes habere solent, quos Gallico vocabulo guardiam vocant. Sed vocum etymologia inter ipsos variat, quidam כרת *cerethi*, à verbo כר *carah*,*

עַלְלֵי pelethi, אֶלְלֵי palah derivata nomina esse censent, quasi dicas confederati, & egregij, seu selecti milites. Rabbi David Kimki illa per per has duas voces exponit VRIM & THVM-MIM, id est, clari, & perspecta integritatis. Chaldaus paraphrastes neglecta etymologia ratione, passim reddidit, כַּשְׁחַתְּהֵי kashchathaija, & קַלְלֵי kallaghaija, id est, sagittarios, & fundibularios. Hieronymus in Questionibus Hebraicis vult Crethos & Plethos fuisse septuaginta indices, loco eorum substitutos, quos Moses in deserto Domino precipiente delegerat, Num. 11. Porro Paulus Burgenfis episcopus acerrimi iudicij vir sentit satellitibus illis indita esse ista nomina ab officio, quo functi sunt, CHRETHI dictos ab occidendo, & adornatos fuisse, ut noxios & facinorosos occiderent non aliter atque apud Romanos lictores: sed PHELETHI, אֶלְלֵי Palat, eripiendo & saluando, quasi dicas, defensores & saluatores: & officium ipsorum fuisse, ut innocentes eriperent & tuerentur. Proinde penes utrosque fuisse executionem iustitiae. Atque huic sententiae facile subscriberem, quod illustris sit & plausibilis, nisi me aliò traherent alia argumenta. Primum, quod PHALAT, cum Teth, non PHALATH cum Thau, ut scribitur PHELETHI, eripere significat. Secundum, aliquot scripturae loci testantur fuisse nomina propria familiarum in Palestina, quae fuerunt bellicosissima, sicut Papa ex Heluctorum gente bellicosissima custodes corporis habet, & alit. Sic enim legitur 1. Samuelis, 30. v. 14. (irrupimus ad meridiem Chrethi, quae est contra Iehudam, & contra meridiem Caleb, & Ziglag succendimus igni.) Et mox sequitur vers. 16. (Bibentes, & tripudiantes, propter multiplicem pradam, quam tulerant de terra Philisthim, & de terra Iehudah.) Deinde 2. Samuel, 15. v. 18. (Omnes serui transibant circa eum, & omnes

Crethi, & Phlethi, & omnes Gittthai sexcepi, qui venerant pedites ex Gath, transeuntes ante faciem regis.) Similiter Ezechiel. 25. vers. 16. (Extendam manum meam super Philisthaos, & excindam Chrethim, & auferam reliquias portus maris.) Item Zophonia cap. 2. vers. 5. (Vae habitatoribus ad tractum maris, genti Chrethim, &c.) Quibus sanè locis evidentissimum est, hac duo nomina esse gentilitia nisi arcano fortasse consilio Dei illa duabus his familiis siue gentibus indita, & à Davide accersita sint, ut illis ipsis magistratus admonerentur officij sui, habeantque semper ad manum aliquot praestantes viros, qui praeterquam quod corporis sui custodes sint, etiam iustitiae sint executores, puniendo nocentes, & liberando infantes & iustos.] Haec tenus Forsterus, atque eadem fermè Mercerus: qui haec duo nomina peculiariarum duarum familiarum, seu gentium fortissimarum in Palestina fuisse verisimiliter putant. Tremellius & Iunius has voces ita elucidant: [Cerethai, id est, Israelita, quorum colonias deuictis Pelisthaeis, (qui Cerethai dicuntur 1. Samuelis 30. vers. 14.) in illorum agrum transmiserat David: siue ibi commorarentur, siue inde in pratorianam cohortem cooptarentur, ut exercitissimi Phelethai, id est, milites praesidarij apud Iaphlethaeos, de quibus Iosue 16. vers. 3. Vide 1. Samuel. 27. 10. & 30. 29.] Sed sunt haec merae diuinationes. Sententiae Forsteri ac Merceri facile subscribimus; fuisse cohortes, seu legiones pratorianas, custodiae principis impositas, ex duabus familiis, seu gentibus Palesthinis. De religione vix statuere possum, ut de fortitudine, & fide earum erga principem constat.

FILII AUTEM DAVID SACERDOTES ERANT.] Habes hunc locum expositum in Comm. ad Genes. 14. v. 18.

CAPVT NONVM.

Quantum pietatis exhibuerit David Miphiboseth filio Ionathae claudo, datis omnibus agris Saul, quos colebat Siba cum filiis ac seruis suis, Miphiboseth ad mensam David recepto.

Vulg.

ET dixit David: Putasne est aliquis qui remanserit de domo Saul, ut faciam cum eo misericordiam propter Ionatham.

2 Erat autem de domo Saul, seruus nomine Siba: quem cum vocasset rex ad se, dixit ei: Tunc es Siba? Et ille respondit: Ego sum seruus tuus,

3 Et ait rex: Numquid superest aliquis de domo Saul, ut faciam cum eo misericordiam Dei? Dixitque Siba regi: Superest filius Ionathae, debilis pedibus.

Malu.

ET dixit David: An quia a existentia adhuc, qui b super-relictus - fuit domui Saulis? & c feci cum eo d benignitatem, in e transicione Iehonathanis?

2 Et domui Saulis seruus, & nomen eius Tziba: & vocauerunt ei ad David: & dixit rex ad eum: An tu Tziba: Et dixit: Seruus tuus.

3 Et dixit rex: An f defectus adhuc vir domui Saulis, & feci cum eo benignitatem ELOHIM? Et dixit Iziba ad regem: Adhuc filius Iehonathani, g percussus pedum.

a est
b superstes, restans
c ut faciam.
Sic v. 3.
d pietatem, beneficentiam. Sic. v. 3.
e in transacione, pacto, propter.
Sic v. 7.

f nullus

g laesus, cap, rus

4 Et

4 *Vbi, inquit, est? Et Siba ad regem, Ecce, ait, in domo est Machir filij Ammiel in Lodabar.*

5 *Misit ergo rex David, & tulit eum de domo Machir filij Ammiel de Lodabar.*

6 *Cum autem venisset Mephiboseth filius Ionathae filij Saul ad David, corruit in faciem suam, & adorauit. Dixitque David: Mephiboseth? Qui respondit: Adsum seruus tuus.*

7 *Et ait ei David: Ne timeas, quia faciens faciam in te misericordiam propter Ionatham patrem tuum, & restituiam tibi omnes agros Saul patris tui, & tu comedes panem in mensa mea semper.*

8 *Qui adorans eum, dixit: Quis ego sum seruus tuus, quoniam respexisti super canem mortuum similem mei?*

9 *Vocauit itaque rex Sibam puerum Saul, & dixit ei: Omnia quaecumque fuerunt Saul, & vniuersam domum eius, dedi filio domini tui.*

10 *Operare igitur ei terram tu, & filij tui, & serui tui: & inferes filio domini tui cibos ut alatur: Mephiboseth autem filius domini tui comedet semper panem super mensam meam. Erant autem Siba quindecim filij, & viginti serui.*

11 *Dixitque Siba ad regem: Sicut iussisti Domine mi rex seruo tuo, sic faciet seruus tuus: & Mephiboseth comedet super mensam meam, quasi vnus de filiis regis.*

12 *Habebat autem Mephiboseth filium paruulum nomine Micha: omnis vero cognatio domus Siba seruiebat Mephiboseth.*

13 *Porro Mephiboseth habitabat in Ierusalem: quia de mensa regis iugiter vefcebatnr: & erat claudus utroque pede,*

4 Et dixit ei rex: vbinam ipse? Et dixit Iziba ad regem: Ecce ipse domo Machir filij Ghamiel, in Lo-Debar.

5 Et misit rex David, & accepit eum de domo Machir, filij Ghamiel de Lo-Debar.

6 Et venit Mephiboseth filius Iehonathanis, filij Saulis ad David, & cecidit super facies suas, & procumbere se fecit. Et dixit David: Mephiboseth? Et dixit: Ecce seruus tuus.

7 Et dixit ei David: Non timebis, quia ^h facere faciam tecum ⁱ benignitatem, in transi-
tione Iehonathanis, patris tui: & reuertere faciam tibi omnem agrum Saulis patris tui: & tu comedes panem super ^k tabulam meam ^l iuge.

8 Et procumbere se fecit, & dixit: Quis Seruus tuus, quia ^m aspexisti ad canem mortuum? ⁿ qui sicut ego.

9 Et vocauit rex ad Tziba, ^o excusum Saulis, & dixit ad eum: Omne quod fuit Sauli, & omni domui eius, dedit filio ^p sustentatorum tuorum.

10 Et ^q seruias ei humum tu, & filij tui: & serui tui: & venire facies, & erit filio sustentatorum tuorum panis; ^r & comedit eum: & Mephiboseth filius sustentatorum tuorum comedet iuge panem super tabulam meam: Et ^s Tziba quinque decem filij, & viginti serui.

11 Et dixit Tziba ad regem: Secundum omne, quod praecipiet sustentator meus rex ad seruum suum, sic faciet seruus tuus: Et Mephiboseth comedens super tabulam meam sicut vnus de filiis regis.

12 Et Mephibosetho filius paruus, & nomen eius Micha: & omnis habitatio domus Tziba serui Mephibosetho.

13 Et Mephiboseth ^t sedens in Ierusalem, quia super tabulam regis iuge ipse comedens: & ipse ^u transaltator duobus pedibus suis.

h omnino. certissime
i pietatem, beneficentiam

k mensam. Sic v. 10. 11.

l iugem iugiter, perenniter. Sic. v. 10.

m facisti, faciem veritatis

n qualis sum ego. *o* puerum, Seruum, famulum

p columinū, dominorū, herorum.

Sic v. 10. 11. *q* coles

r ut comedat

s datiuus. ipa si Tzibz

t manens, habitans

u claudus

COMMENTARIA.

VERS. 3.

ISERICORDIAM DEI.] id est, beneficentiam, beneficium magnum & optimum, quod erit Deo gratum. Alij: *benignitatem Dei.* id est, fœdere & iureiurando coram Deo promissam. 1. Samuel. 20. vers. 15.

DEBILIS PEDIBVS.] Hebr. *percussus pedibus.* In 2. Samuelis.

dum. Quidam: *affectus pedibus.* vt supra Cap. 4. vers. 4.

IN LODABAR.] Locus fuit trans Iordanem, vt apparet infra Cap. 16. v. 27.

NE TIMEAS.] Quidam exponunt, à me, quamuis Isbosethi partes sequutus sis, infra Cap. 19. vers. 28.

ET RESTITVAM TIBI OMNES AGROS
SSC SAVL

VERS. 4.

VERS. 7.

SAVL, &c.] Explicant, q. d. tantisper dum latuisti, auitam hæreditatem bonæ fidei possessores obtinebant: nunc autem te inuentum in eorum possessionem remittam, ex lege Numeror. 27. vers. 8. & sequentibus. Alij notant, totam hæreditatem Saulis fuisse tunc fisco addictam propter rebellionem Isbosethi.

PATRIS TVI.] id est, aui tui. Sic sumi volunt Exodi 2. vers. 18. Vide Exodi 3. vers. 1.

VERS. 8. QVONIAM RESPEXISTI SVPER CANEM MORTVVM.] Hanc loquutionem exposuimus in 1. Samuel. 24. vers. 15.

VERS. 9. DEDI.] vel liberalitate mea, iam ante ad iudicata fisco: vel iure hæreditatis, ex lege Numer. 27. vers. 8. & sequentibus.

FILIO.] vel propriè, vel nepoti.

DOMINI TVI.] vel Ionathæ, vel Saulis: illius filius, huius nepos erat Miphiboseh. Sic v. 10.

VERS. 10. ET INFERES FILIO DOMINI TVI CIBOS, VT ALATUR.] Nos Hebr. verbatim expressimus, alij sic: 1. & afferes, vel inferes, subaudi, in horrea prouentum eius, vt sit filio domini tui panis. id est, vt sit, quo alatur pronepos heri tui Saulis, scilicet. Micha, filius Miphiboseh. quem ipse comedat. 2. Deinde afferes, videlicet, prouentus eius: nam eum colonum partiarium instituit Dauid; vide infra Cap. 10. vers. 30. vt sit filio domini tui. id est, ipsi Michæ filio Mephibosehi, qui iam est dominus tuus: nam ob hæc causam fit mentio Michæ infra vers. 12. cibus quem comedat. Alij hæc non ad Micham, sed ad ipsum Miphibosethum referunt, & illud, vt alatur. Subaudiunt, eius familia: nam ipse de mensa regis edebat; vel ad alia necessaria ipsi præter cibum.

VERS. 11. ET MIPHIBOSETH COMEDET SVPER MENSAM MEAM QVASI VNVS DE FILIIS REGIS.] Hanc clausulam plerique ipsi

Tzibæ, tanquam eius verba tribuunt, vnde vertunt: *quamuis Miphiboseth comederet super mensam meam veluti vnus de filiis regis.* Iam enim dixerat Dauid præcedenti versu, atque vers. 7. Miphiboseth comesturum in mensa regis: interea Miphiboseth erat conuiua ipsius Tzibæ: & hoc est quod Tziba nunc ait: sic vt iussisti, fiet, Domine mi rex, comedet Miphiboseth in mensa tua: quanquam interim comederet in mensa mea tanquam vnus è filiis tuis. q. d. Nihil hætenus ei defuit, alii enim eum regio apparatu, quemadmodum ali solent filij regum, hoc est, lautissime. Alij conuertunt. *quamquam Miphiboseth comedens in mensa mea, quam ego ei paraturus essem, foret vt vnus è filiis regis.* id est, vt filium regis decet, exciperetur à me laute, curareturque. Nec defunt, qui putent, Mephiboseth comedisse quidem in domo Tzibæ, & in mensa eius: sed ex cibis regiis, qui adducebantur ex mensa regis propterea dixisse Dauidem, *comedet super mensam meam.* Plerique tamen volunt hæc verba non Tzibæ, sed Dauidis esse, ac subaudiendum aliquid huiusmodi: *Tunc subiecit rex: Miphiboseth comedet super mensam meam, ac si esset vnus ex filiis meis.* Vel Tziba rectè recitat verba Dauid, qui ita dixerat. q. d. Fiet quodcunque iussisti, & implebuntur ad vnguem verba ipsa tua, quibus dixisti: *Et Mephiboseth comedens erit super mensam meam sicut vnus de filiis meis.*

PORRO MIPHIBOSETH HABITABAT IN IERUSALEM.] Quidam. *Ita Miphiboseth manebat, residebat, Ierusalaimis.*

ET ERAT CLAVDVS VTROQUE PEDE.] Quidam exponunt: *quamuis esset, claudus duobus pedibus suis.* quasi dicat, quamuis claudis eò non liceret ingredi, supra Cap. 5. vers. 8. hoc tamen fuit attributum ei beneficio singulari, & extraordinario. Vide supra vers. 1. & 3.

CAPVT DECIMVM.

Hanon rex Ammonitarum, post illatam seruis Dauid iniuriam, quos ad consolandum de patris morte miserat, contractis quinque regum Syria copiis, profligatur semel ac iterum.

Vulg.

Malu.

1 Actum est autem post hæc, vt moreretur rex filiorum Ammon, & regnavit Hanon filius eius pro eo.

1. Par. 19. a. 2.

2 Dixitque Dauid: Faciam misericordiam cum Hanon filio Naaz, sicut fecit pater eius mecum misericordiam. Misit ergo Dauid, consolans eum per seruos suos super patris interitu. Cum autem venissent serui Dauid in terram filiorum Ammon.

1 T fait post sic, & mortuus fuit rex filiorum Ghamo: & regnavit Chanun filius eius a sub eo.

2 Et dixit Dauid: faciam ^b benignitatem cum Chanun filio Nachas, secundum quod fecit pater eius constantem ^c mihi benignitatem. Et misit Dauid ad consolari eum in manu seruorum suorum ad patrem eius. Et venerunt serui Dauidis terram filiorum Ghamon.

a pro eo, loco eius.
b pietatem, beneficentiam. Sic statim, c meam

3 Et

3 Dixerunt principes filiorum Ammon ad Hanon Dominum suum: Putas quod propter honorem patris tui miserit Dauid ad te consolatores, & non ideo ut inuestigaret, & exploraret ciuitatem, & euerteter eam, misit Dauid seruos suos ad te?

4 Tulit itaque Hanon seruos Dauid, rasitque dimidiam partem barba eorum, & praescidit vestes eorum medias usque ad nates, & dimisit eos.

5 Quod cum nuntiatum esset Dauid, misit in occursum eorum: erant enim viri confusi turpiter valde, & mandauit eis Dauid: Manete in Iericho, donec crescat barba vestra, & tunc reuertimini.

6 Videntes autem filij Ammon quod iniuriam fecissent Dauid, miserunt, & conduxerunt mercede Syrum Rohob, & Syrum Soba, viginti millia peditum, & a rege Maacha mille viros, & ab Istob duodecim millia virorum:

7 Quod cum audisset Dauid, misit Ioab & omnem exercitum bellatorum.

8 Egressi sunt ergo filij Ammon, & direxerunt aciem ante ipsum introitum portae: Syrus autem Sobas & Rohob, & Istob, & Maacha, seorsum erant in campo.

9 Videns igitur Ioab quod preparatum esset aduersum se praelium, & ex aduerso & post tergum, elegit ex omnibus electis Israel, & instruxit aciem contra Syrum.

10 Reliquam autem partem populi tradidit Abisai fratri suo, qui direxit aciem aduersus filios Ammon.

11 Et ait Ioab: Si prauauerint aduersum me Syri, eris mihi in adiutorium: si autem filii Ammon prauauerint aduersum te, auxiliabor tibi.

12 Esto vir fortis, & pugnemus pro populo nostro, & ciuitate Dei nostri: Dominus autem faciet quod bonum est in conspectu suo.

13 Iniit itaque Ioab, & populus qui erat cum eo, certamen contra Syros: qui statim fugerunt a facie eius.

14 Filij autem Ammon videntes quia fugissent Syri, fugerunt & ipsi a facie Abisai, & ingressi sunt ciuitatem: reuersusque est Ioab a filiis Ammon, & venit Ierusalem.

15 Videntes igitur Syri quoniam corruissent coram Israel, congregati sunt pariter.

Maluenda, in 2. Samuelis.

3 Et dixerunt principes filiorum Ghamon ad Chanun^d sustentatores suos: An^e aggrauans Dauid patrem tuum in oculis tuis, quia misit tibi consolantes? an non fin^f in transitione & perscrutari urbem, & ad^h pedare eam, & adⁱ vertere eam misit Dauid seruos suos ad te?

4 Et accepit Chanun seruos Dauidis, & rasit medietatem barbae eorum, & excidit^k commensuratas vestes eorum in medietate usque ad^l posituras eorum: & dimisit eos.

5 Et annuntiauerunt Dauidi, & misit^m occursum eorum: quia fuerunt hominesⁿ ignominia affecti valde: & dixit rex: o Manete in Iericho usque ad^p germinabit barba vestra, & reuertimini.

6 Et viderunt filij Ghamon, quia^q foetidi facti fuerunt in Dauide: & miserunt filij Ghamon, & mercede conduxerunt^r Aram Beth-Rechob, & Aram Tzobah viginti mille peditum: & regem Maghachah mille virum: & Istob duos decem mille virum.

7 Et audiuit Dauid, & misit Ioab, & omnem^t militiam^u praeualidorum.

8 Et exiuerunt filij Ghamon, &^x ordinauerunt^y caesionem^z ostio portae: & Aram-Tzobah, & Rechob, & Is-Tob, & Maghachah^a ad solum eos in agro.

9 Et vidit Ioab quia fuit ad eum facies caesionis, de faciebus, &^b de posteriore: & elegit de omnibus electis in Israele, & ordinauit^c occursum^d Aram.

10 Et^e super relictionem populi dedit in manu Abisai fratris sui: & ordinauit^f occursum filiorum Ghamon.

11 Et dixit: Si^g obtinebit Aram^h de a me; & eris mihiⁱ saluti: & si filij Ghamon obtinebunt de a te; & ambulabo ad^k saluare tibi.

12^l Obtine, &^m obtinuimus nos in usque ad populum nostrum, & in usque ad vrbes ELOHIM nostri: & IHVH facietⁿ bonum in oculis suis.

13 Et accessit Ioab, & populus, qui cum eo, o caesioni in^p Aram: & fugerunt de faciebus eius.

14 Et filij Ghamon viderunt quia fugit Aram; & fugerunt de faciebus Abisai: & venerunt urbem: & reuersus fuit Ioab de super filios Ghamon, & venit Ierusalaim.

15 Et vidit Aram quia^q consternatus fuit^r faciebus Israelis: & collecti fuerunt^s vnite.

d columnina,
dominos,
heros
e honorans,
glorificans,
honore af-
ficiens

f propter
g peruestiga-
re, explorare

h indagare.
explorare,
perustrare
i euertete,
subuertete
k strictas,
iustas

l positiones,
positiua, po-
dices, nates
m in occur-
sum

n pudore
o sedere
p succedet,
pullulabit

q putridi,
abominabi-
les.

r Syriam
Demus-
Rechob

s Syriam-
Caem, Sen
Cauam. Sic
v. 8.

t exercitum
u heroum,
robustorum

x instruxe-
runt. Sic
postea.

y praelium.
bellum. Sic
v. 9

z Ianua
a solitarijs
eis, seorsimij

b a teigo
c in occursum
d Syrorum.

Sic v. 11. &c.
e reliquum,
restans, res-
duum

f in occursum
g praeuale-
bit. Sic

statim,
h prae me. Sic
statim.

i subsidio,
opi

k opiculari,
subsidio esse
l Robora

confirma,
obfirma te,
praeuale. Sic

statim.
m obtinere-
nos fecimus

n quod bo-
num viderur
o in praeliu

p Syria, Syri.
Sic v. 14. 15
16. 17. 18. 19.

q caesus

r ad facies
s pariter,
Simul

16 Misitque Adarezer, & eduxit Syros qui erant trans fluuium, & adduxit eorum exercitum: Sobach autem, magister militia Adarezer, erat princeps eorum.

17 Quod cum nuntiatum esset David, contraxit omnem Israelem, & transiit Jordanem, venitque in Helam: & direxerunt aciem Syri ex aduerso David, & pugnaverunt contra eum.

18 Fugeruntque Syri à facie Israel, & occidit David de Syris septingentos currus, & quadraginta millia equitum: & Sobach principem militiae percussit: qui statim mortuus est.

19 Videntes autem vniuersi reges, qui erant in presidio Adarezer, se victos esse ab Israel, expauerunt & fugerunt quinquaginta & octo millia coram Israel. Et fecerunt pacem cum Israel: & seruiuerunt eis, timueruntque Syri auxilium præbere ultra filiis Ammon.

16 Et misit Hadar-ghezer, & exirefecit Aram, qui de trans fluuium, & venerunt Chelam: & Sobah princeps militiae Hadar-ghezer, & faciebus eorum.

17 Et annuntiatum fuit Davidi, & congregauit omnem Israelem, & transiit Iardenem, & venit in Chelam: & ordinauerunt Aram & occursum Davidi, & ceciderunt cum eo.

18 Et fugit Aram de faciebus Israelis, & interfecit David de Aram septemcentos currum, & quadraginta mille equites; & Sobach principem militiae eius percussit, & mortuus fuit ibi.

19 Et viderunt omnes reges serui Hadar-ghezer, quia consternati fuerunt faciebus Israelis; & pacificauerunt ad Israelem, & seruiuerunt eos: & timuerunt Aram ad Saluare adhuc filios Ghamon.

† Sophach, i Paralip. 19. 16.

‡ exercitus. Sic. v. 18. x ad facies, ante eos y collegit

z in occursum

a pugnaverunt, conflixerunt proelium fuit b ut v. 15.

c cum Israel ele d eis e amplius, ultra, deinceps

COMMENTARIA.

VERS. 1.

ACTVM EST AVTEM POST HÆC, VT MORERETVR, &C.] Conferendum hoc caput cum 1. Paralipom. 19.

REX FILIORVM AMMON.]

id est Nachas, vt exponitur vers. sequenti, & 1. Paralipom. 19. vers. 1. De quo 1. Samuel. 11.

VERS. 2.

SICVT FECIT PATER EIVS MECVM.]

Aliqui reddunt: quemadmodum exercuit pater eius erga me benignitatem. Nihil, inquit, planè reperitur Nachasum beneficij præstitisse Davidi: sed verisimile est, istum in Saulis odium, à quo magnam cladem acceperat, 1. Samuel. 11. Davidi fugienti gratificatum fuisse.

VERS. 3.

ET NON IDEO VT INVESTIGARET.]

Heb. an non à transitione perscrutari urbem? Possis intelligere, in transitu, per transennam, dum pertranseunt regionem & urbem, eam explorare? Plerique בעבר baghabur reddunt, propter perscrutari urbem.

VERS. 4.

RASITQVE DIMIDIAM PARTEM BARBÆ EORVM.] Quam ignominiosa, calamitosa, luctuosaque fuerit olim barbæ rasio, pluribus ostendit Hadrianus Iunius Commentario de coma, cap. 2. Lacedæmonij apud Plutarchum in Agésilao: [Fugientibus ex acie, ignominia causa barbam partim radunt, partim promittunt.]

VERS. 6.

QVOD INIVRIAM FECISSENT DAVID.]

Heb. quia fœtuerunt in Davide. Quidam: se fœtidos factos Davidi. Alij: inuisos se esse Davidi. Aliqui: quod fœtidi & abominabiles essent in naribus Davidis. Nonnulli: quod rem fœti-

dam fecissent Davidi. Vide similem loquutionem 1. Samuel. 13. vers. 4. & infra cap. 16. vers. 21.

ET CONDUXERVNT-MERCEDE.] mille talentorum argenti, vt explicatur 1. Paralip. 19. vers. 6.

SYRVVM ROHOB.] Heb. Syriam domus Rechob. Notant hos Syros Rechobæos fuisse subditos Hadad-ghezeris, qui supra cap. 8. v. 3. dictus est filius Rechob. De Rechob vide Numer. 13. vers. 22. Nomen à Latitudine & amplitudine regionis habet.

ET SYRVVM SOBA.] Heb. Syriam Tzobah, id est, Cæles-Syriam. Vide supra cap. 8. v. 5. & 1. Samuel. 14. v. 47.

MAACHA.] Heb. Maghachah. Hæc 1. Paralipom. 19. v. 6. dicitur Aram, seu Syria Maghachah. Aiunt fuisse finitimam monti Galaad in Thraconitide. De ea vide Deuter. 3. v. 14. & Genes. 22. v. 24.

ET AB IS-TOB.] Quidam reddunt: & virum, seu, viros Tob. Aiunt, hanc esse terram Tob, cuius fit mentio Iudicum 11. v. 3. & 5. de qua vide Com. ibi.

DVODECIM MILLIA VIRORVM.] Silentio hîc prætermittuntur triginta duo millia currum, qui 1. Paralipom. 19. vers. 7. recensentur.

ANTE IPSVM INTROITVM PORTÆ.] VERS. 8. Urbis nimirum Medebæ, vt exponitur 1. Paralip. 19. v. 7. de Medeba vide annotata in Numerot. 21. vers. 31. & Deuter. 1. vers. 1. Aiunt fuisse in finibus Hammonitarum.

QVI ERANT TRANS FLUVIUM.] Heb. VERS. 16. qui de trans fluuium. Euphratem, proculdubio Mesopo

Mesopotamios intelligit, seu vt Iosephus loquitur, transeuphratenfes.

ET ADDUXIT EORVM EXERCITVM.] Heb. & venerunt Chelam. Noster appellatiue accepit: strenuitas, virtus, copia, exercitus, eorum. Alij nomen proprium loci esse volunt è versu sequente, Chelam: & venerunt ad Chelam. Quidam notant, fortè esse oppidum illud, quod Ptolemæus lib. 5. cap. 15. Halamatham vocat apud Trachonitas Arabes. Verum Ptolemæus Halamatham non apud Trachonitas Arabes, sed penes Euphratem collocat. Ridicule Iosephus Chelam putauit nomen fuisse regis Mesopotamiæ.

VERS. 17. VENITQVE IN HELAM.] Hebr. חילם chelam scribitur cum Iod, præcedenti versu: hîc tamen interposito Aleph, חלאם chelaam: plerique vnum & idem proprium loci nomen arbitrantur: nonnulli diuersum, & ibi pro appellatiuo capiunt, hîc pro proprio: quod sanè rectum videtur.

VERS. 18. SEPTINGENTOS CURRVS, ET QUADRAGINTA MILLIA EQVITVM.] Ita omnino legitur: at 1. Paralipom. 19. v. 18. ita scribitur: (Septem millia currum, & quadraginta millia virorum peditum.) Quidam vt vtrum-

que locum concilient, in isto Samuelis, vocem equitum, non iungunt cum quadraginta millia, sed traiciunt ad septingentos currus; equitum, & post quadraginta millia, subaudiunt, peditum, è loco Paralipomenon: atque locum hunc ita reddunt, & explanant: & occidit Dauid è Syris Septingentorum currum equites, & quadraginta peditum millia, id est, septingentarum decuriarum curules equites, vt supra cap. 8. v. 4. ideo 1. Paralipom. 19. v. 18. septem millia equitum curulium fuisse dicuntur. Nonnulli, præstantiores hîc tantum currus enumeratos; aiunt: & præter quadraginta millia equitum, quæ hîc concisa memorantur: alia quadraginta millia peditum interfecta fuisse volunt, quæ in Paralipomen. recensentur. Sed nimis quam immanis esset numerus occisorum.

QUIERANT IN PRÆSIDIO ADAREZER.] Heb. Serui Hadarghezer, exponunt, id est, conducti ab eo, vt ipsi in eo bello operam suam locarent: tum etiam quicumque fuerunt in clientela ipsius, aut eius subditi, seu tributarij. Appetente iam hieme hoc bellum confectum fuisse, Iosephus annotauit.

VERS. 19.

CAPVT VNDECIMVM.

Obsessa Rabba ciuitate Ammonitarum, Dauid adulterio Bethsabee adiunxit, ad id celandum, homicidium viri illius Vriæ, acceptâque illa in vxorem, & nato ex ea filio, Dominum commouit ad iram.

Vulg.

1. Par. 20. a.
3.

Actum est autem, vertente anno, eo tempore quo solent reges ad bella procedere, misit Dauid Ioab, & seruos suos cum eo, & vniuersum Israel, & vastauerunt filios Ammon, & obsederunt Rabba: Dauid autem remansit in Ierusalem.

2 Dum hæc agerentur, accidit vt surgeret Dauid de strato suo post meridiem: & deambulet in solario domus regia, viditque mulierem se lauante, ex aduerso super solarium suum: erat autem mulier pulchra valde.

3 Misit ergo rex, & requisivit quæ esset mulier. Nuntiatumque est ei, quod ipsa esset Bethsabee filia Eliam, vxor Vriæ Hethæi.

Leuit. 15.
d. 18.

4 Missis itaque Dauid nuntiis, tulit eam, quæ cum ingressa esset ad illum, dormiuit cum ea: statimque sanctificata est ab immunditia sua.

5 & reuersa est in domum suam conceptofætu. Mittensque nuntiauit Dauid, & ait: Concepi.

Malus.

Et fuit ^a reuersioni anni ^b tempori exire reges, & misit Dauid Ioabum, & seruos suos cum eo, & omnem Israelem: & ^c funditus perdidderunt filios Ghamon: & ^d coangustauerunt super Rabah: & Dauid ^e sedens in Ierusalaim.

2 Et fuit ^f tempori vespere, & surrexit Dauid de ^g super cubationem suâ, & ambulare se fecit super tectum domus regis: & vidit viram abluentem se de super tectum: & vira bona ^h visionis valde.

3 Et misit Dauid, & ⁱ quæsiuit ^k virâ; & ^l dixit: An non ista Bath-sebagh filia Eligham, vira Vriah Chithæi?

4 Et misit Dauid ^m nuntios, & accepit eam, & venit ad eum, & cubauit cum ea: & ipsa sanctificans se se à ⁿ taminatone sua: & reuersa fuit ad domum suam.

5 Et ^o grauidata fuit vira: & misit, & annuntiauit Dauidi, & dixit: ^p Grauida ego.

a ad reuersionem, in reuersione
b ad tempus
c corruerunt, vastauerunt
d coarctauerunt, concluserunt, constrinxerunt, obsederunt
e manens, desidens
f sub tempus
g cubatorio, cubatu
h aspectus, formæ
i inquisiuit, sciscitatus est
k datius ad viram, de vira
l dixit quispiam, vel dictum fuit
m legatos
n contaminatione, immunditia
o grauida, prægnans, facta fuit
p Prægnans

6 Misit autem Dauid ad Ioab, dicens: Mitte ad me Vriam Hethæum, Misitque Ioab Vriam ad Dauid.

7 Et venit Vrias ad Dauid. Quæsiuitque Dauid quam rectè ageret Ioab, & populus, & quomodo administraretur bellum.

8 Et dixit Dauid ad Vriam: Vade in domum tuam, & laua pedes tuos. Et egressus est Vrias de domo regis, secutusque est eum cibus regius.

9 Dormiuit autem Vrias ante portam domus regie cum aliis seruis domini sui, & non descendit ad domum suam.

10 Nuntiaturumque est Dauid à dicentibus: Non iuit Vrias in domum suam. Et ait Dauid ad Vriam: Numquid non de via venisti? quare non descendisti in domum tuam?

11 Et ait Vrias ad Dauid Arca Dei & Israel & Iuda habitant in papilionibus, & dominus meus Ioab, & serui domini mei super faciem terra manent: & ego ingrediar domum meam, ut comedam & bibam, & dormiam cum uxore mea? per salutem tuam, & per salutem anima tue, non faciam rem hanc.

12 Ait ergo Dauid ad Vriam: Mane hic etiam hodie, & cras dimittam te. Mansit Vrias in Ierusalem in die illa & altera:

13 Et vocauit eum Dauid ut comederet coram se & biberet, & inebriauit eam: qui egressus vespere, dormiuit in strato suo cum seruis Domini sui, & in domum suam non descendit.

14 Factum est ergo manè, & scripsit Dauid epistolam ad Ioab: misitque per manum Vria,

15 Scribens in epistola: Ponite Vriam ex aduerso belli, ubi fortissimum est prælium: & derelinquite eum, ut percussus intereat.

16 Igitur cum Ioab obsideret urbem, posuit Vriam in loco ubi sciebat viros esse fortissimos.

17 Egressique viri de ciuitate, bellabant aduersum Ioab, & ceciderunt de populo seruorum Dauid, & mortuus est etiam Vrias Hethæus.

18 Misit itaque Ioab, & nuntiauit Dauid omnia verba prælij:

6 Et misit Dauid ad Ioab: Mitte ad me Vrijah Chithæum. Et misit Ioab Vrijah ad Dauidem.

7 Et venit Vrijah ad eum: & postulat Dauid^r paci Ioabi, & paci populi, & paci^r cæssionis.

8 Et dixit Dauid^r Vrijah: Descende domui tuæ, & ablue pedes tuos. Et exiuit Vrijah de domo regis, & exiuit post eum^u leuanda regis.

9 Et^x cubauit Vrijah^y ostio domus regis, ^z ad omnes seruos^a sustentatorum suorum: & non descendit ad domum suam.

10 Et annuntiauerunt Dauidi, ad dicere: Non descendit Vrijah ad domum suam. Et dixit Dauid ad Vrijah An non de via tu veniens? quid^b cognitionis non descendisti ad domum tuam?

11 Et dixit Vrijah ad Dauidem: Arca, & Israël, & Iehudah manentes in absconsionibus, & ^c sustentator meus Ioab, & serui sustentatoris mei super facies agri^d desidentes; & ego veniam ad domum meam ad comedere, & bibere, & cubare cum vira mea: ^e vitæ tuæ, & ^f viuens anima tua si faciam verbum istud.

12 Et dixit Dauid ad Vrijah: ^g Sede in isto etiam^h die, & crastino dimittam te. Etⁱ sedit Vrijah in Ierusalaim in die ipsa, & de crastino.

13 Et vocauit ei Dauid: & comedit^k faciebus eius, & bibit, & inebriauit eum: & exiuit in vespera ad cubare in^l cubatione sua cum seruis sustentatorum suorum, & ad domum suam non descendit.

14 Et fuit in mane, & scripsit Dauid^m librum ad Ioab, & misit in manu Vrijah.

15 Et scripsit in libro, ad dicere: Date Vrijah adⁿ è regione facierum^o cæssionis^p obtentæ, & ^q reuertemini de^r post eum: & percutietur, & morietur.

16 Et fuit in^f obseruare Ioab ad urbem: & dedit Vrijah ad locum, quem cognouit quia homines^r strenuitatis ibi.

17 Et exiuerunt homines vrbis, & ^u cæciderunt^x ad Ioab: & cecidit de populo, de seruis Dauidis: & mortuus fuit etiam Vrijah Chithæus.

18 Et misit Ioab, & annuntiauit Dauidi omnia verba^y cæssionis.

19 Et

^q interrogauit.

^r de pace, incolumitate, prosperitate. Sic mox

^s belli

^t datiuus.

Vrijæ
^u missus. fer. culum, Donarium, portio. Vide Genes. 43. 34.

^x iacuit, dormiuit

^y ianua

^z apud, vel cum omni-

bus seruis

^a dominorū, heroum, Sic

v. 13.

^b causæ

^c column,

herus, dominus. Sic

statim.

^d castramentantes

^e per vitas tuas

^f viuua, vt uiuit

^g Mane

^h hodie

ⁱ mansit

^k ad facies, ante eum

^l cubatorio, cubatu

^m libellum, epistolam.

Sic v. 15.

ⁿ ex aduerso

^o prælij

^p roboratæ, obfirmatæ

^q auertemini

^r posterioribus eius, à

tergo eius, ab eo

^s cōsiderare, attendere, respicere, animaduerrere

^t virtutis, roboris, militiæ, exercitus

^u pugnauerunt

^x cum

^y belli, prælij, pugnae, conflictus:

Sic v. 19.

19 Præcepitque nuntio, dicens: Cum compleueris vniuersos sermones belli ad regem,

20 Si eum videris indignari, & dixerit: Quare accessistis ad murum, ut præliaremini? an ignorabatis quod multa de super ex muro tela mittantur?

Jud. 9. g. 53. 21 Quis percussit Abimelech filium Ierobaal? nonne mulier misit super eum fragmen molæ de muro, & interfecit eum in Thebes? quare iuxta murum accessistis? dices etiam seruus tuus Vrias Hethæus occubuit.

22 Abiit ergo nuntius, & venit, & narravit David omnia quæ ei præceperat Ioab.

23 Et dixit nuntius ad David: Præualuerunt aduersum nos viri, & egressi sunt ad nos in agrum: nos autem facto impetu persecuti eos sumus vsque ad portam ciuitatis.

24 Et direxerunt iacula sagittarum ad seruos tuos ex muro de super: mortuique sunt de seruis regis, quinetiam seruus tuus Vrias Hethæus mortuus est.

25 Et dixit David ad nuntium: Hæc dices Ioab: Non te frangat istares: varius enim euentus est belli: nunc hunc, & nunc illum consumit gladius: conforta bellatores tuos aduersus urbem, ut destruas eam, & exhortare eos.

26 Audiuit autem uxor Vria, quod mortuus esset Vrias vir suus, & planxit eum.

27 Transacto autem luctu, misit David, & introduxit eam in domum suam, & facta est ei uxor, peperitque ei filium, & displicuit verbum hoc, quod fecerat David, coram Domino.

19 Et præcepit ad^z nuntium, ad dicere: secundum^a consummare te omnia verba cæssionis ad loqui ad regem.

20 Et erit, si^b ascendet^c ardor regis, & dicet tibi: Quid^d cognitionis accessistis ad urbem, ad^e cadere? An non cognouistis^f quod^g jacent de super murum.^h

21 Quis percussit Abimelech filium Ierubbeseth? an non vira deiecit super eumⁱ fragmen^k currus de super murum, & mortuus fuit in Thebetz? Ad quid accessistis ad murum? Et dices: Etiam seruus tuus Vrijah Chithæus mortuus fuit.

22 Et ambulauit nuntius, & venit, & annuntiavit Davidi omne, quod misit eum Ioab.

22 Et dixit nuntius ad Davidem: Quia^m præualuerunt super nos homines, & exiuerunt ad nos agrum: & ⁿ fuimus super eos vsque ad ostium portæ.

24 Et^o iecerunt iacentes ad seruos tuos de super murum: & mortui fuerunt de seruis regis: & etiam seruus tuus Vrijah Chithæus mortuus fuit.

25 Et dixit David ad^p nuntium: sic dices ad Ioab: Non malum^q erit in oculis tuis ad verbum istud, quia^r secundum istam, & secundum istum comedet gladius: ^s obtine^t cæssionem tuam ad urbem, & ^u dirue eam: & obtine eum.

26 Et audiuit vira Vrijah, quia mortuus fuit Vrijah vir eius, & planctum^x celebrauit super^y potentem suum,

27 Et transiit luctus, & misit David, & ^z collegit eam ad domum suam: & fuit ei^a viræ: & peperit ei filium. Et malum fuit verbum quod fecit David in oculis IHVH.

z legatum, sic v. 22. 23.
a perficere, abluere, finire
b augebitur, intendetur
c calor, æstus, excauescentia, furor
d causæ
e pugnare, præliari
f quæ eja- culentur
g jaculabatur, projicient
h obsessi.
i fragmen- tum, frustū
k molæ su- perioris. vi- de Iudicum 9. v. 53
l ad quod, pro quo
m fortiter se gesserunt, vehementi impressione- irruerunt
n instauramus illis
o ei aculati sunt iacula- tores
p Legatum
q videbitur
r sicut hanc & sicut hunc, talem & ta- lem
s valide ap- prehende, corroborata, intende
t bellū tuū, prælium, mi- litiam
u destrue, demolire,
per rumpe
a egit
y maritum, dominum, herum
z recepit
a datus. in viram
b visum fuit

COMMENTARIA.

VERS. 1.

VERTENTE ANNO.] Heb. ad reuersionem, seu conuersionem, anni. aut vertente anno. id est, verno tempore, agris vernantibus ad commoditatem pascui, & redeunte æstate, qua solent bella geri. Iosephus: [Vere autem ineunte.] Alij: in reuersione anni. id est, in sequente anno, vel altero anno. id est, anno iam reuoluto à bello gesto contra socios Hammonitarum, superiore Capite. Non tam recte. Peius alij: in fine anni: in exitu anni:

exeunte anno. nimirum politico, id est, circa Septembrem.

RABBA.] Philadelphiam Arabum. Vide Deuterom. 3. vers. 11. metropolim Hammonitarum fuisse notant.

POST MERIDIEM.] Heb. sub tempus vespere. Quidam: vespertino tempore. id est, pomeridiano, quo solent homines meridiam. Nimirum surrexit de strato suo, ubi somnium meridianum edormisset: ut dicitur supra, Cap. 4. vers. 5. & 7. de Is-boseth.

SE LAVANTEM.] Plerique intelligunt, id

VERS. 2:

id est purgantem se lauacro ab immundicia menstruorum, ut exprimitur vers. 4. ex lege Leuit. 15.

VERS. 3. BETHSABEE.] Heb. בת-שבע *bath-schebah*. sic dicta fortasse quod ordine nascentium septima fuerit inter liberos patris sui. Sic Romanis, Tertia L. Pauli Aemili filia, & æmilia Tertia vxor Africani maioris, &c. 1. Paralipom. 3. vers. 5. vocatur (*Bath-suagh.*)

ELIAM.] Heb. *Eligham*. Hic 1. Paralip. 3. vers. 5. transpositis litteris appellatur (*Ghamiel.*)

VRIÆ HETHÆI.] Aliqui Hethæum dictum putant, quod etsi Israelita genere & professione fuerit, tamen apud Hethæos peregrinatus fuerit: vel insigne aliquod factum apud eam gentem ediderit. Alij, quod ex ea gente natus religione tamen Israelita fuerit, ut 1. Samuelis 26. 6. Vide 1. Samuel 21. 7.

VERS. 4. STATIMQUE SANCTIFICATA EST AB IMMUNDITIA SUA.] Volunt aliqui hic dici, *Bath-sebah*, purificasse se statim à concubitu Dauidis, ex lege Leuit. 15. vers. 18. Alij reddunt *ipsa autem sanctificauerat se vel purgauerat se ab immunditia sua*. id est, purgauerat se a pollutione mensium, q. d. Dauid commisit tantum adulterium, non autem peccauit quod rem habuerit cum muliere menstruata seu immunda: iam enim ipsa se purgauerat, dum scilicet vidit eam rex lauantes se supra vers. 2. quod peccatum fuisset duplex. Nonnulli: *ipsa autem sanctificasset se, vel, purgabat se se ab immunditia sua*. ac proinde erat ad concipiendum magis idonea ut fuisset factum legimus vers. 5. Mulieres enim statim à fluxu mensium, facile concipiunt. Nec desunt qui exponant *desiit ei, cessauit ei immunditia menstrua*, id est, concepit, nam prægnantibus menses non fluunt. Liberata fuit ab immunditia mensium conceptu foetu.

VERS. 8. ET LAVA PEDESTROS.] Exponunt, id est, recreare à labore itineris. synecdoche.

SEQVVTVSQUE EST EVM CIBVS REGIVS.] Heb. & exiuit post eum *elevatio regis*. Quidam: *sequutumque est eum donum, vel danarium regis*. Alij: *egrediebatur post eum ferculum regium*: id est, mittebatur à rege ad eum in fauoris & beneuolentiæ signum, & efferebatur de mensa regis ferculum honorarium.

VERS. 9. DORMIUIT AUTEM VRIAS &c.] Heb. *Et cubauit Vrias &c.* explicant, id est, excubias egit, castrensi more, quas in castris fuerat acturus.

VERS. 10. NUMQUID NON DE VIA VENISTI? quasi dicat, cum sis fatigatus ex itinere, debes descendere in domum tuam, ad reficiendas vires.

VERS. 11. ARCA.] Plerique putant nominasse Arcam quod ea non in domo aliqua fixa & lapidea, sed in tentorio pene tumultuario, quod ei Dauid in ciuitate sua tetenderat, maneret. Alij putant, arcam tum delatam in castra Ioabi fuisse: solebat enim in grauibus bellis arca defferri in castra, ut apparet 1. Samuel. 4. vers. 4. & cap. 14. v. 18.

IN PAPILIONIBVS.] בסכות *bassuccoth*, in turguribus, umbraculis, trichilis, casis-frondeis. Proprie: in absconfortiis, tectoriis, tegumentis, operimentis, latibulis. Vide Leuitic. 23. vers. 34. Exodi 12. vers. 37. Genes. 33. vers. 17.

ET DOMINVS MEVS IOAB.] id est, regis vicarius, & totius exercitus imperator, sic infra Cap. 20. v. 6.

ET INNEBRIAVIT EVM.] ut ebrium remitteret domum, quod à sobrio non obtinuerat. VERS. 13.

PONITE VRIAM EX ADVERSO BELLIS, VBI FORTISSIMUM EST PRÆLIUM.] sensum optimè reddidit: nos verba expressimus: alij sic: *date Vrijah è regione facierum ptalij fortis*. Hoc est, obiciete illum militibus acerrimè pugnantibus. Nonnulli: *constituite Vriam è regione imminentis valida pugna*. Aliqui: *Adhibete Vrijam ex aduerso belli fortissimi*. id est, præliatorum fortissimorum. metonymia.

QUVM IOAB OBSIDERET VRBEM.] Heb. *quum custodiret*, vel, *obseruaret urbem*. Noster & alij intellexerunt, *quum obsideret urbem*. Nonnulli, quum obseruaret tempus & locum, quo in aliqua in urbem impressione, seu assultu Vrijam discrimini certo obijceret. VERS. 16.

ET CECIDERUNT DE POPVLO SERVORVM DAVID,] Heb. & cecidit de populo, de seruis Dauid. Mihi videtur velle dicere, ne dum de vulgò militum, sed & de præcipuis seruis seu famulis Dauidis ac primoribus viris cecidisse non paucos. Ita Dauid voluit ne dum fortissimi, & probissimi viri innocentis Vrijæ, sed multorum etiam innocentium sanguine, suum constituisse adulterium. Ita sunt interdum reges immanes bestiae!

FILIVM IEROBOAL.] Heb. *filium Ierubbescheth*: id est, Gedehonis, qui Ierubbahal dicitur iudicum 6. vers. 32. nam idem est ירובשט *ierubbescheth*: quod nomen exponitur, *Litigator, Disceptator, Contentor, Iurgator pudendi, & ignominiosi idoli*, scilicet Bahal. sic enim vox בשת *boscheth* pro pudendo, idolo Bahal, expresse sumitur Ieremiæ 11. vers. 13. VERS. 21.

ET NUNC HVNC, ET NUNC ILLVM CONSUMIT GLADIVS.] Heb. *quia sicut hunc, & sicut hunc absument gladius*. Quidam exponunt: *nam huiusmodi ratione, & huiusmodi homines consumere solet gladius*. Alij: *sic enim & sic deuorat gladius* q. d. varius est belli euentus, ut ij nunc cedantur, nunc alij. Nonnulli: *quia hunc sicut illum consumit, gladius*.

ET EXHORTARE EOS.] Heb. & conforta, vel, *corroborare eum* id est, exercitum tuum, seu populum, qui tecum est, id est iube eos bono ac forti esse animo in capienda vrbe, & euertenda. Quidam volunt esse apostrophem ad nuntium, seu legatum: *sic confirma eum*. puta Ioabum imperatorem exercitus verbis meis.

ET DISPLICUIT VERBUM HOC &c.] id est, tota hæc res, siue totum hoc factum Dauidis: est enim parasceve ad sequens caput, quo reprehenditur Dauid. VERS. 27.

CAPVT DVODECIMVM.

David sub parabola à Nathan proposita, in se ipsum tulit sententiam: unde Nathan multa illi minatur incommoda; quibus compuncto culpa condonatur, manente pœna: & mortuo puero, nascitur Salomon: ac ciuitas Rabbath cum magna vltione diruitur, accepto diademate pretiosissimo regis ipsius.

Vulg.

Malu.

Misit ergo Dominus Nathan ad David: qui cum venisset ad eum, dixit ei: Duo viri erant in ciuitate

vna, vnus diues, & alter pauper.

2 Diues habebat oues, & boues plurimos valde.

3 Pauper autem nihil habebat omnino, præter ouem vnā paruulā, quam emerat & nutrierat, & quæ creuerat apud eum cum filiis eius simul, de pane illius comedens, & de calice eius bibens, & in sinu illius dormiens: eratque illi sicut filia.

4 Cum autem peregrinus quidam venisset ad diuitem, parcens ille sumere de ouibus & de bobus suis, vt exhiberet conuiuium peregrino illi qui venerat ad se, tulit ouem viri pauperis, & preparauit cibos homini, qui venerat ad se.

5 Iratus autem indignatione David aduersus hominem illum nimis, dixit ad Nathan: Viuit Dominus, quoniam filius mortis est vir, qui fecit hoc.

Exod. 12.
22.

6 Quem reddet in quadruplum, eo quod fecerit verbum istud, & non percerit.

7 Dixit autem Nathan ad David: Tu es ille vir. Hec dicit Dominus Deus Israel, Ego vnxi te in regem super Israel, & ego erui te de manu Saul,

8 Et dedi tibi domum domini tui, & uxores domini tui in sinu tuo, dedi que tibi domum Israel & Iuda: & si parua sunt ista, adiiciam tibi multo maiora.

9 Quare ergo contempsisti verbum Domini, vt faceres malum in conspectu meo? Viriam Hethæum percussisti gladio, & uxorem illius accepisti in uxorem tibi, & interfecisti eum gladio filiorum Ammon.

10 Quam ob rem non recedet gladius Maluenda, In 2. Samuelis.

Misit IHVH Nathanem ad Dauidem: & venit ad eum, & dixit ei: Duo homines fuerunt in vrbe

vna, vnus diues, & vnus pauper.

2 Diuiti fuit ^a ouis, & ^b bos multus valde.

3 Et pauperi ^c non omne, ^d quia si agna vna parua, quam ^e acquisiuit, & viuificauit eam, & grande facta fuit cum eo, & cum filiis eius ^f vnite: de ^g fragmento eius comedet, & de calice eius bibet & in sinu eius cubabit, & fuit ei sicut filia.

4 Et venit ^h ambulator viro diuiti, & commiseratione - motus fuit accipere de ⁱ oue sua, & de ^k boue suo ad ^l facere ^m itineranti venienti ei: & accepit agnam viri pauperis, & fecit eam viro venienti ad eum.

5 Et ⁿ exarsit nasus Davidis in viro valde: & dixit ad Nathanem: ^o Viuens IHVH, quia ^p filius mortis vir faciens istud.

6 Et agnam ^q pacificabit ^r bis-quatuor; ^s finaliter quod fecit verbum istud, & super quod non commiseratione - motus fuit.

7 Et dixit Nathan ad Dauidem: Tu vir: sic dixit IHVH ELOHIM Israelis: Ego vnxi te ^t regi super Israel, & ego erui te de manu Saulis:

8 Et dedi tibi domum ^u sustentatorum tuorum, & mulieres sustentatorum tuorum in sinu tuo: & dedi tibi domum Israelis, & Iehudah: & si parum, & addidi tibi ^x secundum eas, & secundum eas.

9 Quid ^y cognitionis spreuisti verbum IHVH ad facere ^z malum in oculis eius? Viriam Chichæum percussisti in gladio, & viram eius accepisti tibi ^a viræ: & eum interfecisti in gladio filiorum Ghamon.

10 Et nunc non discedet gladius de T T t domo

^a grex, pecus
^b armentum
^c nihil, vel.

non erat
quicquam
^d אֵין

^e ci im, quin-
imo, nisi
^f e compara-
uit, emit

^g Pariter, si-
mul
^h frusto, bu-
cella

ⁱ viator
^j grege, pe-
core, ouibus

^k armento,
bobus
^l parare, Sic

^m mor.
ⁿ viatori
^o excan-
duit, succen-
sus fuit

^p viuus, vt
viuit, per vi-
tam

^q reus, dig-
nus, adiudi-
catus morti

^r restituet,
rependet
^s bis quadru-
plicatum.

^t vel quadru-
plam
^u pro merces-
de, propte-
rea, Sic vers.

^v 10.
^w in regem
^x columinū,
herou, do-
minorum.

^y Sic statim.
^z sicut hæc;
& sicut hæc

^a y causa
^b z quod ma-
lum videtur

^c in viram

de domo tua usque in sempiternum, eo quod despexeris me, & tuleris uxorem Vriah Hethæi, ut esset uxor tua.

Infra 16.
d. 21.

11 Itaque hæc dicit Dominus: Ecce, ego suscitabo super te malum de domo tua, & tollam uxores tuas in oculis tuis, & dabo proximo tuo, & dormiet cum uxoribus tuis in oculis Solis huius.

12 Tu enim fecisti absconditè; ego autem faciam verbum istud in conspectu omnis Israel, & in conspectu Solis.

Eccli 47.
b. 13.

13 Et dixit David ad Nathan: Peccavi Domino Dixitque Nathan ad David: Dominus quoque transtulit peccatum tuum: non morieris.

14 Verumtamen, quoniam blasphemare fecisti inimicos Domini, propter verbum hoc, filius, qui natus est tibi, morte morietur.

15 Et reuersus est Nathan in domum suam. Percussit quoque Dominus paruulum, quem pepererat uxor Vriah David, & desperatus est.

16 Deprecatusque est David Dominum pro paruulo: & ieiunauit David ieiunio, & ingressus seorsum, iacuit super terram.

17 Venerunt autem seniores domus eius, cogentes eum ut surgeret de terra: qui noluit, nec comedit cum eis cibum.

18 Accidit autem die septima ut moreretur infans: timueruntque serui David nuntiare ei quod mortuus esset paruulus. dixerunt enim: Ecce cum paruulus adhuc viueret, loquebamur ad eum, & non audiebat vocem nostram: quanto magis si dixerimus, Mortuus est puer, se affliget?

19 Cum ergo David vidisset seruos suos musitantes, intellexit quod mortuus esset infantulus: dixitque ad seruos suos: Num mortuus est puer? Qui responderunt ei: Mortuus est.

20 Surrexit ergo David de terra: & lotus vinctusque est: cumque mutasset vestem, ingressus est domum Domini: & adorauit, & venit in domum suam, petiuitque ut ponerent ei panem, & comedit.

21 Dixerunt autem ei serui sui: Quis est sermo, quem fecisti propter infantem, cum adhuc viueret, ieiunasti & flebas: mortuo autem puero, surrexisti, & comedisti panem.

22 Qui ait propter infantem, dum adhuc viueret ieiunavi & fleui: dicebam

domo tua, usque ad b æternum: finaliter quia spreuisti me, & accepisti viram Vriah Chithæi ad esse tibi c viræ.

b sæculum,
olim
c in viram

11 Sic dixit IHVH: Ecce ego surgere-faciens super te malum de domo tua, & accipiam mulieres tuas d oculis tuis, & dabo e sodali tuo: & cubabit cum mulieribus tuis, oculis solis istius.

d datus, ad
oculos tuos.
sic mox.
e socio, pro-
ximo

12 Quia tu fecisti in absconsione, & ego faciam verbum istud, præsentia omnis Israël, & præsentia solis.

13 Et dixit David ad Nathanem: f Erravi, g IHVH. Et dixit Nathan ad Davidem: Etiam IHVH transire-fecit h erratum tuum: non morieris.

f Peccavi,
deliqui
g datus:
ipsi IHVH
h peccatum,
delictum

14 Defectus, quia incessere-facere incessere-fecisti maleuolentes i IHVH in verbo isto: etiam filius recens-natus tibi mori morietur.

i genituum.

15 Et ambulauit Nathan ad domum suam: & k consternauit IHVH l natum, quem peperit uira Vriah Davidi, & desperatus-fuit.

k cecidit,
laxit, verba-
rauit, plaga-
affecit

16 Et quæsiuit David ad ELOHIM in usque ad m excussum: & ieiunauit David ieiunium; & veniet, & pernoctabit, & cubabit in terram.

l infantem,
puerum. Sic.
u. 18. 19. 21.
m puerum

17 Et surrexerunt senes domus eius super eum ad surgere-facere eum de terra, & non amauit, & non n carpsit o ad eos panem.

n decerpit,
comedit
o apud eos,
cum eis

18 Et fuit in die septima, & mortuus-fuit natus: & timuerunt serui Davidis ad annuntiare ei, quia mortuus-fuit natus, quia dixerunt: Ecce in esse natus viuens, loquuti-fuimus ad eum, & non p audiuit in voce nostra; & quomodo dicemus ad eum, Mortuus-fuit natus, & faciet malum.

p acquieuit

19 Et vidit David quia serui sui musitare-se-facientes: & intellexit David, quia mortuus-fuit natus: & dixit David ad seruos suos: An mortuus-fuit natus? Et dixerunt, Mortuus-fuit.

20 Et surrexit David de terra: & abluuit-se, & vinctus-fuit, & mutauit vestes suas: & venit domum IHVH, & procumbere-se fecit: & venit ad domum suam, & postulauit: & posuerunt ei panem, & comedit.

21 Et dixerunt serui eius ad eum: Quid verbum istud quod fecisti? in transitione nati viuentis ieiunauisti, & lacrymauisti; & secundum quod mortuus-fuit natus, surrexisti, & comedisti panem.

22 Et dixit: In adhuc q natus viuens, ieiunavi, & lacrymaui, quia dixi: Quis cognoscens,

q puero, in-
fante, viuo

enim : Quis scit si forte donet eum mihi Dominus, & uiuat infans?

23 Nunc autem quia mortuus est, quare ieiunem? Numquid potero reuocare eum amplius? ego uadam magis ad eum: ille uero non reuertetur ad me.

24 Et consolatus est Dauid Bethsabée uxorem suam ingressusque ad eam, dormiuit cum ea: quæ genuit filium, & vocauit nomen eius Salomon, & Dominus dilexit eum.

25 Misitque in manu Nathan propheta, & vocauit nomen eius, amabilis Domino, eo quod diligeret eum Dominus.

26 Igitur pugnabat Ioab contra Rabbath filiorum Ammon, & expugnabat urbem regiam.

27 Misitque Ioab nuntios ad Dauid, dicens: Dimicauit aduersum Rabbath, & capienda est Vrbs aquarum.

28 Nunc igitur congrega reliquam partem populi, & obside ciuitatem, & cape eam: ne, cum à me vastata fuerit vrbs, nomini meo ascribatur victoria.

29 Congregauit itaque Dauid omnem populum, & profectus est aduersum Rabbath: cumque dimicasset, cepit eam.

30 Et tulit diadema regis eorum de capite eius, pondo auri talentum, habens gemmas pretiosissimas, & impositum est super caput Dauid. Sed & predam ciuitatis asportauit multam valde:

31 Populum quoque eius adducens serauit, & circumegit super eos ferrata carpenta diuisitque cultris, & traduxit in typo laterum: sic fecit uniuersis ciuitatibus filiorum Ammon. Et reuersus est Dauid, & omnis exercitus in Ierusalem.

cognoscens, gratificabit me IHH, & uiuet natus.

23 Et nunc mortuus fuit, ad quid ^{r iam} istud ego ieiunans? an potero ad reuertere-facere eum ^{f adhuc}? ego ambulans ad eum, & ipse non reuertetur ad me. ^{f ultra, amplius}

24 Et consolatus fuit Dauid Bath-Sebagh viram suam, & venit ad eam, & cubauit cum ea; & peperit filium, & vocauit nomen eius Scelomoh: & IHH amauit eum.

25 Et misit in manu Nathanis propheta, & vocauit nomen eius Iedidiah, in transiitione IHH.

26 Et ^t cæcidit Ioab in Rabah filiorum Ghamon, & ^u cepit urbem regni. ^{pugnauit, oppugnauit Sic v. 27, u obtinuit, apprehendit occupauit. Sic v. 27. 28. 29.}

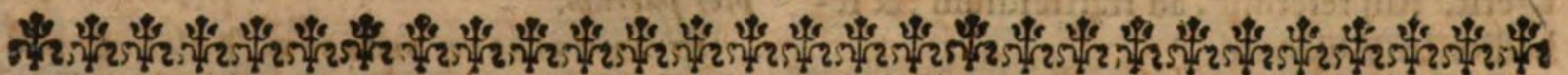
27 Et misit Ioab ^x nuntios ad Dauidem, & dixit: cæcidi in Rabah, etiam cepi urbem Aquarum. ^{x legatos y reliquum, residuum, restans z castrametare}

28 Et nunc collige ^y super relictionem populi, & ^z deside super urbem, & cape eam: nequando capiam ego urbem, & vocabitur nomen meum super eam.

29 Et collegit Dauid omnem populum, & ambulauit in Rabah: & ^a cæcidit in ea, & cepit eam. ^{a oppugnauit eam}

30 Et accepit coronam regis eorum de super caput eius: & ^b libratio eius ^c orbis auri, & lapis pretiosus: & fuit super caput Dauidis: & spoliū vrbis exire-fecit multum valde. ^{b pondus, libramentum c massa, frustum, tracta talentum}

31 Et populum, qui in ea, exire-fecit, & posuit in trahis, & in tribulis ferri, & in securibus ferri, & transire-faciet eos in Malchen: & sic faciet omnibus urbibus filiorum Ghamon. Et reuersus fuit Dauid, & omnis populus Ierusalem.

COMMENTARIA.

VERS. 1.

VO VIRI ERANT, &c.] Notant esse allegoriam, siue parabolam, quam vocant alij apologum, qua Propheta Dauidem adigit ad ferendam contra se sententiam.

VERS. 6.

QUEM REDDET IN QUADRVPLVM.] Nimirum ex lege Exodi 22. v. 1. id est pro vna reddet quatuor. Sic accipiendam vocem ארבעתים *arbaghtaiim*, non autem pro *bis quadrupla*, apparere aiunt ex vsu similis vocis Isaia 30. v. 26. qui tamen locus id non euin-

cit, ut ibi videbimus. Alij, quod vox ARBAGHTAIM sit dualis, reddunt, *bis quatuor, bis quadruplam*, seu *bis quadruplicatam*, hoc est, pro vna reddet octo, quatuor ex præscripto legis Exodi 22. 1. & alias quatuor, ob indignitatem facti maiorem, quia pauperi abstulit, quod erat ei charissimum. Augendam pœnam legis censuit Dauid, quia æstimandum quoque censuit, quod agna illa erat delitiæ viri illius pauperis: & quod ipse vir diues admodum, cui tot greges & armenta erant, quod facinus augebat. Hebræi magis

TT 2 prio

priorem illum sensum sequuntur, & quatuor Davidis filios ante diem mortuos interpretantur adulterinum illum ex Bath-sabah, Ammonem, Absalonem, & Adoniam.

EO QUOD FECERIT VERBUM ISTUD.] Hoc respondet illi præcedentis versus, *reus est mortis, eo quod fecerit verbum istud*, seu rem hanc.

ET NON PEPERCERIT.] Istud respondet ei, *Agnam reddet in quadruplum, eo quod non pepercerit*. Alij è contra notant esse æthiologiam suis duabus partibus duobus condemnationis membris respondentem: ita ut prior pars ad posterius condemnationis membrum pertineat veluti propinquius, ex Hebræorum usu.

ET NON PEPERCERIT.] Heb. *& eo quod non pepercit*, vel *non commiseratione-motus est*, ne acciperet ouem pauperuli: Aliqui exponunt, quasi dicat, eo quod fecit contra id, quod præcipitur Deuter. 15. de pietate & benignitate in pauperes: ac proinde reus mortis est.

VERS. 8.

ET VXORES DOMINI TUI IN SINU TVO.] Non legitur Davidem ullam ex vxoribus Saulis accepisse sibi. Hebræi istud intelligunt de Egla & Michal: vel Rispha & Michal. Sed hoc est delirium. Alij, poteras, si velles, ducere, & fortasse aliquam duxit. Nonnulli, dedi tibi vxores illustres, regias, vel ipso Saule dignas: Saul Dominus tuus non habuit vxores clariores aut præstantiores tuis. Nonnulli reddunt, etiam vxores Dominorum tuorum, quasi dicat, res & personas etiam intimas atque charissimas, eorum, qui prius tui erant Domini, subieci tibi.

IN SINU TVO.] interpretantur: *ad votum tuum*, metonymia sic Psalm. 88. v. 51.

DOMVM ISRAEL, ET IYDA.] id est, regnum totius populi.

VERS. 9.

ET INTERFECISTI EVM GLADIO FILIORVM HAMON.] Notant esse occupationem, quasi dicat, non est quod dicas, non esse occisum à te: nam innocentem virum hostibus nominis mei, incircumcisis & prophanis occidendum indignissime prodidisti.

VERS. 10.

VSQVE IN SEMPITERNVM.] Aliqui: *usque in faculum*, id est, quamdiu viues. Vide 1. Samuel. 1. v. 22. Quidam, comminationem esse volunt, nisi condignam pœnitentiam egerit. Alij referunt, ad fratricidium, & rebellionem Absalomi.

VERS. 11.

MALVM DE DOMO TVA.] Intelligunt, stuprum Thamaris, interfectionem Ammonis, infra cap. 13. bellum parricidiale Absalomi, cap. 15. & sequentibus, mortem Adoniæ, 1. Regum 1. & 2.

IN OCVLIS TVIS.] id est, *te vincto*, nec prohibere potente. Synecdoche.

ET DORMIET CVM VXORIBVS TVIS.] Heb. *& concumbet cum vxoribus tuis*, nempe Absalom, infra cap. 16. v. 21. & 22.

IN OCVLIS SOLIS HVIVS.] id est, palam, & interdiu, claro die.

VERS. 13.

DOMINVS QVOQVE TRANSTVLIT PECCATVM TVVM.] Fide viua nimirum in Deum & vera animi pœnitentia, qua peccatum tuum execratus es.

TRANSTVLIT.] Heb. *transfire-fecit*, abire-fecit, abstulit, eiecit, remouit, amouit, dimisit, absoluit.

PECCATVM TVVM.] culpam, & pœnam ipsam mortis, quam tu ipse in te pronuntiaueras, supra vers. 5. sed restant tibi luendæ pœnæ aliæ temporariæ, morte filioli, & aliis, quas iustissime theologi satisfactiones appellant, pro admissio peccato.

VERS. 14.

VERVM TAMEN QVIA BLASPHEMARE, &c.] Heb. *defectus, quia blasphemare, &c.* Elegans Hebraismus, & Hispanismus, *La falta es, que has hecho blasphemar, &c.* q.d. hoc tamen superest in tuo peccato maxime considerandum, quod blasphemare-fecisti, &c.

QVONIAM BLASPHEMARE FECISTI INIMICOS DOMINI, PROPTER VERBUM HOC.] Hebræa variè alij conuertunt: 1. *quia blasphemando blasphemare fecisti inimicos Iehoua in hoc negotio.* 2. *quia irritando irritasti per inimicos Iehoua.* Notant esse nomen fungens vice antecedentis & relatiui, pro: *quia plane occasionem dedisti irritandi contemptum Iehouam inimicis eius in hac re*, id est, Hammonitis, quorum opera es usus ad occidendum Vrijam innoxium. 3. *quia conuiciando, conuiciari-fecisti inimicos Iehoua in verbo*, seu *facto isto*. De notione verbi *וְנִאָּחַזְתָּ* egimus Numer. 14. v. 11. Aliqui sensum esse volunt, quia hoc tuo facto occasionem præbuit impiis quibusuis hominibus male sentiendi de Dei prouidentia, iustitia, bonitate, qui te eiusmodi hominem ad fastigium regni euexerit, & tantis rebus gestis, & honoribus ornauerit, alioqui improbissimum, & immeritissimum, ac plane ingratissimum.

ET DESEPERATVS EST.] optimè expressit vim verbi *וַיִּאֲשָׁח*. Vide in Gen. 6. v. 4. variè hîc reddunt: *& agrotauit, agritudine-oppressus-fuit, agritudine confectus-fuit, acerbè-doluit, morbo-desperato-laborauit, lethalliter-agrotauit, actum fuit de eo, moribundus-fuit.*

VERS. 15.

DEPRECATVSQVE EST DAVID DEVM PRO PARVULO.] Heb. *Et quasiuit David Deum pro puero*. Elegans Hispanismus, *Busco à Dios*, id est, opem à Deo quasiuit pro puero: ad Deum se contulit in necessitate. Alij: *& rogauit, flagitauit, David Deum pro puero*. Nonnulli: *Quamobrem requisuit David Deum propter puerum.*

VERS. 16.

ET INGRESSVS SEORSVM.] Heb. *& venit*. Quidam: *& ingressus est*, cubiculum, scilicet. Alij: *quum rediisset*, à domo Dei, ubi eum requisuerat.

DIE SEPTIMA.] Plerique intelligunt, à natiuitate infantis: vnde incircumcisum mortuum volunt: nam circumcisio tantum octauo die adhibebatur: sed non sine aliquo remedio salutis æternæ, seu signaculo fidei iustificantis, ut tunc adhiberi solebat ante octauum diem periclitantibus infantibus, ut theologi docent. Possit quoque intelligi septima die ab agritudine pueri, quæ dies in morbis acutis climacterica est, & periculosa.

VERS. 18.

SE AFFLIGET?] Heb. *& faciet malum?* Quidam: *& faciat malum sibi?* Alij: *quin grauiter*

VERS. 19. *grauiter feret? Nonnulli: id afficiet eum malo?* MYSSITANTES] מִשְׁחִיחִים *mithlachaschim*, participium Hithpahel quod verbum שִׁחַח *lachasch* in ista formula tantum hîc, & Psalm. 40 8. legitur, vbi Noster *susurrare* vertit: aiunt propriè significare, conceptis verbis ea arte causam agere, vt quod animo conceperat, euincat, & obtineat, vt solent facere oratores, incantatores, exorcistæ, aut qui alioqui causam arte aliqua proponere student, vt persuadeant, periri, & exercitati in re, & arte aliqua. Vnde hîc vertunt: & *vidit David seruos suos diferentes inuicem*, seu *tractantes inuicem*, qua scilicet arte, & quibus verbis mortem filij regi suo proponerent, dolorem ipsius, vt mitigarent. Plerique reddunt: *missantes, mussitantes, inter se*: id est, vario murmure diferentes. Nec aliene vertes: *incantantes se se*, vel *incantatos*, eleganti Hispanismo, id est, stupore, mærore, defixos, attonitos, quos solemus dicere *encantados*.

VERS. 20. ET LOTVS, VNCTVSQVE EST.] vt se nimirum ex ieiunio recrearet, & luctum deponeret: vide infra cap. 14. v. 2.

VERS. 22. QVIS SCIT SI FORTE DONET EVM MIHI DOMINVS ET VIVAT INFANS?] Alij reddunt: *quis scit si misereatur mihi Iehoua, vt puer viuat*. Nonnulli: *quis scit? gratiam est facturum mihi Iehoua, vt viuat infans*, quasi dicat, quis possit affirmare comminationem illam irreuocabilem esse?

VERS. 23. EGO VADAM MAGIS AD EVM: ILLE VERO NON REVERTETVR AD ME.] q. d. si perseuerauero in luctu potius ego me conficiam, quam illum reuocauero, stulto & inutili labore consumar. Alij: *ego sum abiturus ad ipsum, at ipse non est reuersurus ad me*, pro lege humanæ naturæ qua omnes eo eunt, vnde negant redire quemquam.

VERS. 24. ET VOCAUIT NÔMEN EIVS.] verbum est masculineum, & *vocauit* scilicet David, ex Dei iussu, vti exprimitur 1. Paralip. 22. v. 9.

SALOMON.] Heb. שְׁלֹמֹה *scelomoh*, id est, *Pacificus, Tranquillus, Quietus, Prosper, Incolumis, Integer, Felix, Fortunatus, Augustus*. Ratio nominis redditur 1. Paralipom. 22. vers. 9.

VERS. 25. MISITQVE IN MANV NATHAN, &c.] Quidam per plusquam perfectum reddunt: *Miserat enim per manum Nathanis*, id est, Bath-sebah. Sed verbum est masculineum. Alij: *Et miserat David per manum Nathanis, &c.* Plures: *Et misit Iehoua per manum Nathanis, &c.* quod innuitur 1. Paralipom. 22. vers. 9. vnde quidam reddunt: *Ideoque mittens Iehoua per Nathanem prophetam, vocauit etiam nomen eius Iedide-Iah*. Itaque id nomen impositum fuit Salomoni ab ipso IHVH per Nathanem prophetam.

AMABILIS DOMINO.] Heb. יְדִידִי *Iedide-Iah*.] *Carus, Dilectus, Adamatus IHVH*. Nam Iah, decurtatum est ab IHVH.

EO QVOD DILIGERET EVM DOMINVS.] Heb. in transiitione IHVH, siue, in transactione IHVH, quia hoc transfegerat, & constituerat IHVH cum David, q. d. ex pacto transacto Dei cum Dauide. Alij: *propter Iehouam*, & piè exponunt, id est, propter Christum ve-

rum Iehouam consubstantialem, & cõternum Patri, & Spiritui sancto, quo Spiritu sancto, in Christo Scelomoh & Deo gratus fuit, & typum exhibuit regni æterni eius.

IGITVR PVGNABAT IOAB CONTRA RABBATH, &c.] Regreditur ad historiam intermissam in principio capitis 11. **VERS. 26.**

ET EXPVGNABAT VRBEM REGIAM.] Heb. & cepit, obtinuit, urbem regni. Quidam hanc diuersam faciunt à Rabbah, aiuntque fuisse sedem regni, & proximam fuisse ipsi Rabbah, vnde ei submittebantur auxilia, cuius potissimum ope ipsa Rabbah defendebatur: adduntque eandem urbem regiam sequente versu vocari urbem aquarum. Alij, ipsammet Rabbah intelligunt urbem regiam, seu sedem regni Hammonitarum: atque exponunt: *capiebat ipsam ciuitatem regiam*, id est, partem ciuitatis Rabbah, vbi erat regia. Nonnulli notant, hîc vniuersè dici captam urbem Rabbah, deinde verò in sequentibus statim ostendi modum, quo capta fuit.

ET CAPIENDA EST VRBS AQVAVM.] **VERS. 27.** Heb. etiam cepi, occupavi, urbem aquarum. Quidam hanc tertiam aliam urbem intelligunt, ab vrbe regia, & à Rabbah. Alij volunt urbem Rabba in duas distinctam fuisse, vnâ exteriorē, quæ vocabatur, *vrbs aquarum*, fortassis à frequentibus fontibus; & hanc cepisse hîc Ioabum: Alteram internam, & quasi umbilicum vrbs: & hanc nondum fuisse captam, sed ad eam capiendam vocari hîc Dauidem à Ioabo. Nonnulli Hebræa ita conuertunt: *etiam intercepi ciuitatem aqua*, vel, *à ciuitate aquam*. Nempe ab vrbe Rabbah. Iosephus, [*Præcis aquaeductibus*.] interceptâ enim aquâ iam facilis captu erat, qui sensus aptissimus est, & mirificè illustratur ex verbis Polybij lib. 5. p. 415: quum obsidionem describit qua Antiochus rex eandem ipsam *Rabbatham* obsedit, & cepit, quàm ipse *Rabbathamana*, quasi *Rabbah-Ben-Amon*, appellat, & in colle sitam describit: sic enim ait: *Donec captiuorum aliquis subterraneum obsidentibus meatum, ostendit, per quem obsessi aquarum descendebant: hoc igitur refracto, & materia, saxi, ceterisque id genus rebus obstructo, aqua inopia oppidanos adegit, vt victos demum se faterentur, & deditiorem facerent. Hoc modo rex vrbe Rabbathamana potius, &c.*] Hoc ipsum, aut quid aliud simile fecisse Ioabum in ipsa vrbe Rabbah, intercepta aqua vrbi, facile possumus existimare.

NOMINI MEO ADSCRIBATVR VICTORIA.] **VERS. 28.** Heb. & vocabitur nomen meum super eam. Quidam: *pradicetur nomen meum de ea*, id est, adscribatur mihi victoria.

ET TVLIT DIADEMA REGIS EORVM.] **VERS. 30.** מַלְכָּם *malcan* quidam pro nomine proprio accipiunt, vt sanè Noster accepisse videtur 1. Paralip. 20. vers. 2. nimirum idoli Hammonitarum, quod *Milchom* dicitur, 1. Regum, 11. vers. 5. & 33. & 2. Regum, 23. 14. plerique alij pro appellatiuo accipiunt, cum Nostro hîc, id est, *regis eorum*.

PONDO AVRI TALENTVM.] Aiunt talentum pendisse tria millia siclorum, seu se-

miunciarum, id est, mille quingentas uncias nostrates, quod sanè pondus immane videtur ac supra fidem, nec caput regis Hammonitarum, nec Davidis illi ferendo par. Vide de talento Comm. in Exodi 38. v. 25. Idolo quidem tam ingens pondus potuit accommodari: humano capiti vix, ac ne vix quidem, nisi caremonia quadam ac ritu sublata ab aliis in caput regis, sustineretur corona. Alij talentum hîc minus intelligunt, id est, decimam talenti maioris, ac eam coronam trecentos tantum siclos pendisse statuunt, nempe centum quinquaginta uncias. Aliqui duodecimam talenti partem accipiunt, nempe libras Romanas decem, & uncias quinque. Coronæ aureæ Claudij nouem pondo meminit Plinius lib. 33. cap. 3.

VERS. 31. **SERRAVIT.**] Heb. & posuit in serra, vel traba. מגרה *megherah*, traham, seu ferram interpretantur, à trahendo. Alibi vox non inuenitur nisi 1. Paralipom. 20. v. 3. & 1. Regum 7. vers. 9. Volunt esse supplicij genus, quo homines serra dissecabantur, de quo loqui volunt Paulum Hebræor. 11. vers. 37. quum ait, [*Secti sunt.*] vel ut alij reddunt, [*Serrati sunt.*] quo etiam modo legit S. Hieronymus in Matth. 26. ut accommodaretur ad supplicium, quo Isaias est affectus. Vide Librum nostrum 9. de Antichristo, cap. 12. in 7. supplicio. Atque hic sensus egregiè firmatur è loco 1. Paralipom. 20. v. 3. (& serrauit in serra.) Alij existimant hos non dissecatos serra, sed damnatos ad secandos seu serrandos lapides sectiles, ut olim Sancti martyres damnabantur ad secanda marmora: & videmus hodie Romæ marmora in tabulas ferris secari, qui sanè labor erat durissimus, & seruitus grauissima. Vnde reddunt: & constituit in ferram, id est, constituit eos, ut perpetuo laborarent in secandis lapidibus. Quidam hîc vertunt: & posuit in planula ferrea. Alij: & posuit super, vel sub traba. Virgilius 1. Georgicorum:

Tribulaque, trabeaque —

Seruius: [*Trabea, vel tabula est, ut quidam dicunt, quæ trahentibus bubus solet arca induci, ad pabulum colligendum: vel vehicula sine rotis, quas vulgò trahas vocant: & causa metri in hoc nomine epenthesin fecit, ut nauita & Mauros, pro nauta, & Mars.*]

ET CIRCVMEGIT SVPER EOS FERRATA CARPENTA.] Heb. & in חרצים *charitzim* ferri. Variè reddunt, Caietanus: & in cuspibus-ferri. Sanctes: & in trabis ferri. Marinus: & in rotis ferri, genus supplicij nunc in Italia vsitatum. Forsterus, Munsterus, Clarius, Auenarius, Tremellius, Iunius, Schindlerus, Buxtorfius: & in tribulis, vel rastris, seu super, aut sub tribulis, aut rastris ferri. Virgilius 1. Georgicorum:

Tribulaque, trabeaque, & iniquo pondere rastris.

Seruius: [*Tribula genus vehiculi omni parte*

dentatum, unde teruntur frumenta, quo maxime in Africa utebantur.] M. Varro de Re rustica lib. 1. cap. 52. [*Ex spicis in aream excuti grana, quod fit apud alios iumentis iunctis, ac tribulo: id fit è tabula lapidibus aut ferro asperata, quæ imposita auriga, aut pondere grandi, trahitur iumentis iunctis, ut discutiat è spica grana: aut ex assibus dendatis cum orbiculis, quod vocant plostellum Phœnicum: in quo quis sedeat aut agitet, quæ trahunt, iumenta: ut in Hispania citeriore, & aliis locis faciunt.*] Vide in Isai. 41. v. 15. Hispanicus Interpres, y de trillos de hierro, id est, subiecit eos tribulis ferreis proterendos, & discerpandos.

DIVISITQVE CVLTRIS.] Heb. plerique reddunt: & in securibus ferri. Alij: & in serris ferri. Nonnulli: & in lanceas-ferri, & interpretantur, id est, addixit eos, ut perpetuo laborarent in trahendis rastris, & in fabricandis lanceis. Sed rectius est, eos securi subiecisse, ac percussisse, vel lanceis obiecisse, Hispanicè, *passolos per picas.*

ET TRADVXIT IN TYPO LATERVUM.] Heb. & transire-fecit eos in מלכן *malchen*. Gemina hîc Hebraica lectio, altera in contextu MALCHEN cum Caph; altera in margine, מלבן *malben*, cum Beth, quæ sunt litteræ quàm simillimæ. Lectionem marginalem plerique magis amplectuntur, exponuntque: *traduxit, coniecit, eos in caminum, in furnum, in fornacem, laterariam, vbi lateres vruntur, & decoquuntur in laterificinam, in fornacem tegulariam, seu lateritiam, ut ibi confestim igne absumerentur.* Aliqui: & traduxit eos in officinam laterum, id est, fecit eos laterum artifices, & confectores, non tam rectè. Nonnulli exponunt: & transire-fecit eos in cemento unde fiunt lateres, vel in cemento, quod fit ex calce & arena, hoc est commiscuit eos luto & cemento, quasi subegerit & depserit eos cum luto ac cemento. Fortasse inauit atrox illud supplicij genus, quod Hispanicè dicimus *empazedar, tapiar*, quum viuus homo parieti pro cemento includitur, & infarcitur, quod Macrinus imperator faciebat, & hodieque Turcæ faciunt. Chaldaeus Interpres: *raprauit, traxit, lacerauit eos in plateis lateritiis, latere stratis.*

Alij lectionem textus potius amplectuntur: Vatablus, Tremellius, & Iunius, Schindlerus, & Buxtorfius, sequuti Kimchium exponunt: *traduxitque eos in molechum, seu in fornacem, aut in ignem Molechi, vbi Hammonitæ filios suos per ignem Molecho deo suo trans mittebant: de quo impio ritu vide Leuitici 18. vers. 21. 2. Regum, 23. 10. & quæ fusè disseruimus in Antichristo lib. 11. cap. 8. Dignum impio & inhumano scelere supplicium, ut eo ipso igne perirent, quo filios suos sacrificabant. Atque ita David feuerissimè ultus est iniuriam legatis suis ab Hammonitis illatam.*

CAPVT DECIMVM-TERTIVM.

Abalom, propter incestum cum sorore Thamar fratrem Amnon occidit: iratoque patre, profugus ad regem Gessur, tribus annis ibi permansit.

Vulg.

Malu.

1 Actum est autem post hæc, ut Absalon filij David sororem speciosissimam, vocabulo Thamar, adamaret Amnon filius David,

2 Et deperiret eam valde, ita, ut propter amorem eius agrotaret: quia cum esset virgo, difficile ei videbatur ut quippiam inhonestè ageret cum ea.

3 Erat autem Amnon amicus, nomine Ionadab, filius Semmaa fratris David, vir prudens valde.

4 Qui dixit ad eum Quare sic attenuaris macie fili regis per singulos dies? cur non indicas mihi: Dixitque ei Amnon: Thamar sororem fratris mei Absalon amo.

5 Cui respondit Ionadab: Cuba super lectum tuum, & languorem simula: cumque venerit pater tuus ut visitet te, dic ei: Veniat, oro, Thamar soror mea, ut det mihi cibum, & faciat pulmentum ut comedam de manu eius.

6 Accubuit itaque Amnon, & quasi agrotare cepit: cumque venisset rex ad visitandum eum, ait Amnon ad regem: Veniat, obsecro, Thamar soror mea, ut faciat in oculis meis duas sorbitiunculas, & cibum capiam de manu eius.

7 Misit ergo David ad Thamar domum, dicens: Veni in domum Amnon fratris tui, & fac ei pulmentum.

8 Venitque Thamar in domum Amnon fratris sui: ille autem iacebat: quæ tollens farinam commiscuit: & liquefaciens, in oculis eius coxit sorbitiunculas.

9 Tollensque quod coxerat, effudit, & posuit coram eo, & noluit comedere: dixitque Amnon: Eiicite uniuersos à me. Cumque eiecissent omnes,

10 Dixit Amnon ad Thamar: Infer cibum in conclaue, ut vescar de manu

1 T fuit post sic, & Absalom filio David soror pulchra, & nomen eius Thamar: & amauit eam Amnon filius Davidis.

2 Et ^a coangustatus fuit Amnoni ad ægrotare se facere, in transitione Thamar sororis suæ: quia virgo ipsa: & ^b arduum ^c fuit in oculis Amnonis ad facere ei ^d aliquid.

3 Et Amnoni ^e sodalis, & nomen eius Ionadab, filius Simghah fratris David: & Ionadab vir ^f sapiens valde.

4 Et dixit ei: Quid ^g cognitionis tu sic ^h exhaustus, fili regis ⁱ in mane in mane? an non annuntiabis mihi? Et dixit ei Amnon: Thamar sororem Absalomi fratris mei ego amans.

5 Et dixit ei Ionadab: Cuba super ^k cubationem tuam, & ^l ægrotare te fac, & veniet pater tuus ad videre te, & dices ad eum: Veniet, obsecro, Thamar soror mea, & ^m carpere fecit me panem, & faciet ⁿ oculis meis carpsellum, ^o correspondentiæ quod videbo, & comedam de manu eius.

6 Et cubauit Amnon, & ægrotare fecit: & venit rex ad videre eum, & dixit Amnon ad regem: Veniet, obsecro, Thamar soror mea, ^p & cordificauit oculis meis duo cordialia, & carpan de manu eius.

7 Et misit David ad Thamar in domum, ad dicere: Ambula, ^q euge, domum Amnonis fratris tui, & fac ei carpsellum.

8 Et Ambulauit Thamar domum Amnonis fratris sui, & ipse cubans: & accepit ^r maceratam, & ^s depulit, & cordificauit oculis eius, & coxit cordialia.

9 Et accepit sartaginem, & fudit ^t faciebus eius: & renuit ad comedere: & dixit Amnon: Exire facite omnem virum de super me. Et exiuerunt omnis vir de super eo.

10 Et dixit Amnon ad Thamar: Venire fac carpsellum ^u penetrabile, & carpan

^a Sub. animus vel angustia, coarctatio fuit

^b mirabile excelsum

^c visum fuit

^d quicquam

^e socius, familiaris,

^f amicus, proximus

^g prudens,

^h altus, va-

ⁱ er

^j causa

^k attenuatus,

^l tenuis, ma-

^m cer

ⁿ singulo

^o mane, omni

^p mane

^q cubatoriu,

^r cubatum

^s ægrotum-

^t te præbe, o-

^u stende, simu-

^v la, age. Sic

^w v. 6.

^x m decerpere,

^y comedere.

^z Sic v. 6. 9.

^{aa} n datiuus.

^{ab} Sic v. 6. 8.

^{ac} o datiuus, ad

^{ad} correspon-

^{ae} dentiam

^{af} p vt cordifi-

^{ag} cet

^{ah} q cia, iam,

^{ai} nunc

^{aj} r vide Exodi

^{ak} 12 v. 34.

^{al} s subagitauit

^{am}

^{an} t ad facies

^{ao}

^{ap}

^{aq}

^{ar} u in concla-

^{as} ue, cubicu-

^{at} lum inter-

^{au} rius, & se-

^{av} cretum. Sic

^{aw} paulo infe-

^{ax} ritis.

tua. Tulit ergo Thamar sorbitiunculas, quas fecerat, & intulit ad Amnon fratrem suum in conclaue.

11 Cūque obtulisset ei cibum, apprehendit eam, & ait: Veni, cuba mecum soror mea.

11 Quæ respondit ei: Noli frater mi, noli, opprimere me, neque enim hoc fas est in Israël: noli facere stultitiam hanc.

13 Ego enim ferre non potero opprobrium meum, & tu eris quasi vnus de insipientibus in Israël: quin potius loquere ad regem, & non negabit me tibi.

14 Noluit autem acquiescere precibus eius, sed praualeus viribus oppressit eam, & cubauit cum ea.

15 Et exosam eam habuit Amnon odio magnonimis: ita ut maius esset odium, quo oderat eam, amore quo ante dilexerat. Dixitque ei Amnon: Surge, & vade.

16 Quæ respondit ei: Maius est hoc malum, quod nunc agis aduersum me, quam quod antè fecisti, expellens me. Et noluit audire eam.

17 Sed vocato puero, qui ministrabat ei, dixit: Eiece hanc à me foras, & claudes ostium post eam,

18 Quæ induta erat talari tunica huiusmodi enim filia regis virgines vestibus utebantur, Eiecit itaque eam minister illius foras: clausitque fores post eam.

19 Quæ aspergens cinerem capiti suo, scissa talari tunica, impositisque manibus super caput suum, ibat ingrediens, & clamans.

20 Dixit autem ei Absalom frater suus: Numquid Amnon frater tuus concubuit tecum? sed nunc soror tace, frater tuus est: neque affligas cor tuum pro hac re. Mansit itaque Thamar contabescens in domo Absalom fratris sui,

21 Cū autem audisset rex David verba hac, contristatus est valde, & noluit contristare spiritum Amnon filij sui, quoniam diligebat eum, quia primogenitus erat ei.

22 Porro non est locutus Absalom ad Amnon, nec malum nec bonum: oderat enim Absalom Amnon, eo quod violasset Thamar sororem suam.

23 Factum est autem post tempus bienij, ut tonderentur oves Absalom in

pam de manu tua: Et accepit Thamar cordialia, quæ fecit, & venire-fecit Amnon fratri suo in penetrale.

11 Et accedere-fecit ad eum ad comedere: & obtinuit in ea, & dixit ei: Veni, cuba mecum soror mea.

12 Et dixit ei: Non frater mi, non y affliges me, quia non fiet sic in Israël: non facies^a fatuitatem istam.

13 Et ego quò ambulare-faciam probrum meum: & tu eris sicut vnus^b defluentium in Israël: & nunc loquere, obsecro, ad regem, quia non^c minuet me de à te.

14 Et non amauit^d audire in voce eius; & obtinuit^e de ab ea, & afflixit eam, & cubauit^f ad eam.

15 Et odiuit eam Amnon odio grandi valde: quia grande odium, quo odiuit eam^g de amore, quo amauit eam: & dixit ei Amnon: surge, ambula.

16 Et dixit ei: Non^h occasiones mali grandis istius, ⁱ de alio, quod fecisti mecum, ad mittere me. Et non amauit ad^k audire ei.

17 Et^l vocauit^m excussum suum, ministrum suum, & dixit: Mitte, ⁿ euge, istam de super me in foras, & obsera^o ianuam post eam.

18 Et super eam tunica^p diminutorum, quia sic^q vestient filia regis virgines^r pallia: & exire-fecit eam minister eius foras, & obserauit ianuam post eam.

19 Et accepit Thamar cinerem super caput suum, & tunicam diminutorum quæ super eam, ^f dirupit: & posuit manum suam super caput suum, & ambulauit ambulare, & clamabit.

20 Et dixit ad eam Absalom frater eius: An Amnon frater tuus fuit tecum? & nunc soror mea, ^t cessa, frater tuus ipse, non^u pones cor tuum verbo isti. Et^x habitauit Thamar, & y afflata domo Absalomi fratris sui.

21 Et rex David audiuit omnia verba ista: & exarsit ei valde.

22 Et non loquutus fuit Absalom cum Amnone, de ad malum & vsque ad bonum: quia odiuit Absalom Amnonem, super verbum, quod^z afflixit Thamar sororem suam.

23 Et fuit^a duobus-annis dierum, & fuerunt^b vellentes Absalomo in Babilonia.

x apprehendit

y opprimes, comprimes. Sic v. 4.

z conficitur, faciendū a vide Genes. 34.7.

b fatuorum. Vide Deuter. 32.6.

c prohibebit, ab-

stahet, remouebit, adimet, interdicit

d auscultare acquiescere

e prae ea f cum ea g prae

h causa, rationes

i prae altero k auscultare, acquiescere

l inclamauit m puerum, famulum, ministrum

n eia, iam, nunc

o ostium, fores. Sic v. 18.

p particula- rum. Vide Genes. 37. v. 3. Sic

q vestient, induent se r pallas

s discidit lacerauit

t Sile, tace

u apponas animum

rum ad re hanc.

x mansit, sedit

y abominabilis

z opprimit, compressit a datius.

ad, per, post, duos annos integros. Sic

Genes. 29.14. b vultores, condentes.

Sic v. 24.

Baalhasor, quæ est iuxta Ephraim: & vocauit Absalom omnes filios regis.

24 Venitque ad regem, & ait ad eum: Ecce tondentur oves serui tui: veniat, oro, rex cum seruis suis ad seruum suum.

15 Dixitque rex ad Absalom: Noli fili mi, noli rogare ut veniamus omnes, & grauemus te. Cum autem cogeret eum, & nolisset ire, benedixit ei.

26 Et ait Absalom, Si non vis venire, veniat, obsecro, nobiscum saltem Amnon frater meus. Dixitque ad eum rex: Non est necesse ut vadat tecum.

27 Coëgit itaque Absalom eum, & dimisit cum eo Amnon & uniuersos filios regis. Feceratque Absalom conuiuium quasi conuiuium regis.

28 Præceperat autem Absalom pueris suis, dicens: Obseruate cum temulentus fuerit Amnon vino, & dixero vobis: Percutite eum, & interficite: nolite timere: ego enim sum qui præcipio vobis: roboramini, & estote viri fortes.

29 Fecerunt ergo pueri Absalom aduersum Amnon, sicut præceperat eis Absalom, Surgentesque omnes filij regis ascenderunt singuli mulas suas, & fugerunt.

30 Cumque adhuc pergerent in itinere, fama peruenit ad David, dicens: Percussit Absalom omnes filios regis, & non remansit ex eis saltem vnus.

31 Surrexit itaque rex, & scidit vestimenta sua. & cecidit super terram & omnes serui illius, qui assistebant ei. sciderunt vestimenta sua.

32 Respondens autem Ionadab filius Semmaa fratris David, dixit: Ne aestimet Dominus meus rex, quod omnes pueri filij regis occisi sint: Amnon solus mortuus est, quoniam in ore Absalom erat positus, ex die qua oppressit Thamar sororem eius.

33 Nunc ergo ne ponat dominus meus rex super cor suum verbum istud, dicens: Omnes filij regis occisi sunt: quoniam Amnon solus mortuus est.

34 Fugit autem Absalom: & eleuauit puer speculator oculos suos, & aspexit: & ecce populus multus veniebat per iter deuium ex latere montis.

35 Dixit autem Ionadab ad regem: Ecce filij regis adsunt: iuxta verbum serui tui sic factum est.

Maluenda, in 2. Samuelis.

ghal-Chatzor, quæ cum Ephraim, & vocauit Absalom omnibus filiis regis.

24 Et venit Absalom ad regem, & dixit: Ecce obsecro vellentes seruo tuo, ambulabit, obsecro, rex, & serui eius cum seruo tuo.

25 Et dixit rex ad Absalom: Non filimi, non, quæso, ambulabimus ^c omne nostrum, & non aggrauabimus super te. Et rupit in eo, & non amauit ad ambulare: & benedixit eum.

26 Et dixit Absalom: Et non ambulabit, obsecro, ^d ad nos Amnon frater meus? Et dixit ei rex: Ad quid Ambulabit tecum?

27 Et rupit in eo Absalom, & misit ^e ad eum Amnonem, & omnes filios regis.

28 Et præcepit Absalom ad ^f excusos suos, ad dicere: Videte, quæso, secundum bonum cor Amnonis in vino, & dicam ad vos, Percutite Amnonem: & mori facietis eum: non timebitis: an non quia ego præcepi ad vos: ^g obtinete, & eritis ^h filiis strenuitatis.

29 Et fecerunt excussi Absalomi Amnoni secundum quod præcepit Absalom. Et surrexerunt omnes filij regis, & ⁱ vecti fuerunt, vir super mulum suum, & fugerunt.

30 Et fuit, ij in via, & auditio venit ad Dauidem, ad dicere: Percussit Absalom omnes filios regis: & non super-relictus fuit de eis vnus.

31 Et surrexit rex, & ^k dirupit vestimenta sua, & ^l cubauit in terram, & omnes serui eius ^m stantes disrupti vestimentorum.

32 Et respondit Ionadab filius Simghah fratris Davidis & dixit: Non dicet ⁿ sustentator meus: Omnes ^o excussos filios regis mori fecerunt: quia Amnon ad solum eum, mortuus fuit: quia super os Absalomi fuit posita de die ^p affligere eum Thamar sororem suam.

33 Et nunc non ponet sustentator meus rex ad cor suum verbum, ad dicere: Omnes filij regis mortui fuerunt, ^q quia si Amnon ad solum eum mortuus fuit.

34 Et fugit Absalom: & leuauit excussus speculans oculos suos, & vidit, & ecce populus multus ambulantes de via post eum de latere montis.

35 Et dixit Ionadab ad regem: Ecce filij regis venerunt: secundum verbum serui tui, sic fuit.

^c omnes nos

^d nobiscum

^e cum eo

^f pueros, famulos, ministros Sic v. 29, 32.

^g confortate vos, roborate vos

^h datus, in filios virtutis, roboris

ⁱ equitauerunt, insederunt

^k discidit, lacerauit Sic statim.

^l procubuit ^m constituti, assistentes

ⁿ Columen, Dominus, herus

^o pueros. Sic v. 34.

^p comprimere

^q quia si Amnon ad solum eum mortuus fuit.

36 Cūque cessasset loqui, apparuerunt & filij regis : & intrantes leuauerunt vocem suam. & fleuerunt sed & rex & omnes serui eius fleuerunt ploratu magno nimis.

37 Porro Absalom fugiens, abiit ad Tholomai filium Ammiad regem Gessur. Luxit ergo David filium suum cunctis diebus.

38 Absalom autem cū fugisset, & venisset in Gessur, fuit ibi tribus annis.

39 Cessauitque rex David persequi Absalom, eo quod consolatus esset super Amnon interitum.

36 Et fuit secundum ¹ consummare eum ad loqui, & ecce filij regis venerunt, & leuarunt vocem suam: & lacrymati fuerunt: & etiam rex, & omnes serui eius lacrymati fuerunt lacrymationem grandem valde.

37 Et Absalom fugit, & ambulauit ad Thalmay filium Ghamichur, regem Ghesur. Et lugere-se fecit super filium suum omnibus diebus,

38 Et Absalom fugit, & ambulauit Ghesur: & fuit ibi tribus annis.

39 Et ¹ cōsummauit David rex ad exire ad Absalomum; quia ¹ consolatus fuit super Amnonem, quia mortuus fuit.

¹ absolueret, perficere, finire. desinere

¹ absoluit, finit, desijt ¹ passiuè, consolationem accepit

COMMENTARIA.

VERS. I.

OROREM.] ex eadem scilicet matre Mahachah, filia regis Ghesur, supra Cap. 3. vers. 3. Ita plerique sequuti Iosephum.

VOCABULO THAMAR.] id est, Palma, sic dicta à pulchritudine, & proceritate.

VERS. 1.

PROPTER AMOREM EIVS.] Hebr. in transi-
sione Thamar. Forte est, quod Hispanicè dicimus, por passar à Thamar, por arribar à Thamar. id est, vt ea potiretur. Alij: propter Thamar.

ÆGROTARET.] Simile quippiam contigit Antiocho Seleuci Syriæ regis filio, amore Stratonices noueræ ægotanti, & ab Eristrato medico deprehenso, quam historiam habes apud Appianum in Syriacis, pag 126. Lucianum in Dea Syria, & alios.

QUIA QUVM ESSET VIRGO.] atque ideo pro more virginum arctius seruaretur.

DIFFICILE VIDEBATVR, VT QUIPPIAM INHONESTE AGERET CVM EA.] Hebr. diuersimode conuertunt: & mirabile erat in oculis Amnon facere ei quidquam. 2. impossibileque videbatur Ammoni vt faceret ei quidquam. 3. vnde occulta videbatur ratio in oculis Ammonis faciendi ei quidquam. 4. & fuit velatum, celatum, in oculis Amnon ad faciendum ei quidquam. q. d. nullam rationem expediebat potiundi ea.

VERS. 4.

SOROREM FRATRIS MEI.] Non dicit Sororem suam, vt leuet hoc loco criminis sui grauitatem: contra verò sororem suam agnoscit esse vers. 6. ad tollendam omnem suspicionem de pessimo consilio suo.

VERS. 5.

PVLMENTVM.] בריה biriah, exponunt, carpsellum, morsellum, cibum, edulium, de quo recreationis, & refocillationis causa decerpitur, quasi dicas, recreatiunculam. Hispanicè, bocadillo regalado, o regalillo. Quidam reddunt, iusculum. sic vers. 7. & 9.

VT FACIAT IN OCVLIS MEIS DVAS VERS. 6.

SORBITIVNCVLAS. ותלבב לי עיני שתי לבבות. Mirabile est verbum LIBBEB, quod hīc in Pihel, ponitur, & nomen LEVIBOTH: vtrumque deriuatū à LEBAB, corde. Aiunt verbum לבב libbeb hīc significare, cordificare, id est, corda, seu cordialia facere, id est confortantia cor: Vide in Cantico. 4. vers. 9. vel facere corda, id est, pastillos, habentia figuram cordis. LEVIBOTH, inquit, esse pastillos, sic dictos, quod fuerint confortantes cor, vel cordis habuerint formam. Alij verbum reddunt, laganare, laganizare, lagana-facere, parare, & nomen lagana. Nonnulli, verbum, placentare, placentas-facere: nomen vero placentas, crustulas-mellitas, interpretantur. Nec desunt, qui vocibus consentientibus, verbum reddant, libare, liba-conficere: & nomen, liba. Aliqui verbum exponunt, mattiare, mattias facere: & nomen mattias. & ad verbum dicere possis, Charisia, placentas gratas & suaves maxime, de quibus Athenæus lib. 14. Deipnosophistarum, Cap. 14. De Mattiis siue Matteis. vide, quæ annotauimus in Genes. 27. vers. 4. variè ergo locum ex Hebr. transferunt: 1. & cordificet in oculis meis duo cordialia. 2. & laganet, seu laganizet in oculis meis duo lagana. 3. & libabit in oculis meis duo liba. 4. & paret ante oculos meos duas mattias. sic infra vers. 8. Hispanici Interpretes, hojuelas, seu buñuelos, reddunt. LXX. & Iosephus Collyridas dixerunt: de qua voce vide Exodi 29. vers. 2. & Leuit. 7. vers. 12.

EFFVDIT.] scilicet de sartagine in patinam, discum, aut scutellam, aut aliud vas. Quidam: & colauit. volunt colasse pastam in sartagine.

EGO ENIM FERRE NON POTERO OP-
PROBRIVM MEVM.] Hebr. & ego quo abire-
faciam probrium, vitium, corruptionem, de-
formationem,

VERS. 9.

VERS. 13.

mationem, contumeliam, ignominiam meam? Quidam: Nam ego quo pergere-faciam, quo depellam, probrum meum? q. d. quomodo me probro liberabo, si mecum rem habueris? Alij: Ego enim quo deriuarem opprobrium meum? Nonnulli: Et ego quo portabo vituperium meum? q. d. ad quem sponsum ego ibo stuprata? Aliqui: Quo enim confugerem cum probro meo?

QVIN POTIVS LOQVERE AD REGEM, &c.] Rectè annotant, hæc dixisse puellam, ut præsens periculum euitaret, nec penitus recusare: Sed consulere ut à rege id petat, dilationem quærentem. Alioqui ignorare non poterat, coniugium inter fratres fieri non potuisse. Aliqui volunt, trepidam, & metu turbatam, id quod primum animo occurrit, imprudenter eloquutam.

VERS. 16. MAIUS EST HOC MALVM, QVOD NVNC AGIS, &c.] Hunc versum nos verbatim ex Hebræo reddimus. Alij diuersimode: 1. *Non causa mali istius maioris, altero, quod fecisti mecum ad mittendum me.* q. d. non sis causa istius mali videlicet mittendo me, mali, inquam, maioris altero malo, quod prius fecisti mecum. 2. particulam *hæc al.* non, sumunt pro *hy ghal*, super: super hanc causam, vel ob hanc causam malum maius est hoc, quàm aliud, quod fecisti mecum, emittendo me. 3. *Ne fiant causa mali huius maiores altero, quod admisisti aduersum me, eiiciendo me.* 4. *Non cause, vel non rationes.* subaudi cur expellas me. malum grãde istud præ alio, quod fecisti in me, &c. 5. *Quamobrem? hoc malum maius est altero quod in me admisisti, quod me expellis.* 6. *Non est occasio mali maximi huius, maioris altero, quo affectisti me, quod pellis me.* q. d. prius factum impium est, hoc inhumanius altero, ut exponunt sequentia.

VERS. 19. IMPOSITISQVE MANIBVS SVPER CAPVT SVVM.] Obseruant, exprimi hîc morem fœminarum grauissime lugentium. ut etiam Ieremiæ. 2. vers. 37.

IBAT INGREDIENS ET CLAMANS.] Hebr. *ib̄at ewndo, & clamabat.* Quidam: *abiens indesinenter vociferabatur,* Alij: *celeriter ibat, & vociferabatur.* hoc est, inter eundum clamabat, & vociferabatur.

VERS. 20. NUMQVID AMNON FRATER TVVS, &c.] Hic Amnon Hebræicè scribitur cum inserto Iod, *אמנון Aminon.* Quidam putant esse diminutivum, *Amnonulus.* Alij volunt, Absalomum per indignationem & contemptum non nihil immutato nomine vocasse eum *Aminon.*

CONCVBIT TECVM.] Hebr. honestè: *fuit tecum.*

TACE, FRATER TVVS EST.] Exponunt, quasi dicat, & si ipse fraterni iuris oblitus est, te tamen decet illius rationem habere, & cauere ne eius infamia in te, & nos omnes, qui fratres sumus, promulgata redundet: postremo cogitandum tibi est, regem non tui tantum, sed etiam illius rationem habiturum, qui similiter filius est, & quidem primogenitus: ac proinde te omnibus querimoniis tuis nihil effecturam. Cætera Absalom belle dissimulat. Vir erat Absalom

Maluenda, In 2. Samuelis.

magnorum spirituum, & in rebus gerendis vaser & astutus.

MANSIT ITAQVE THAMAR CONTABESCENS IN DOMO ABSALOM.] Hebr. *Et mansit Thamar, & desolata in domo Absalom.* secundum &, aiunt redundare. Alij subaudiunt: *Et mansit Thamar tristis & desolata.* Nonnulli: *itaque consedit Thamar, idque desolata.* Aliqui: *& quidem obstupescens, attonita.* propriè, *afflata, abominabilis, stupende-desolata.*

CONSTRISTATVS EST VALDE.] Hebr. VERS. 21. *& exarsit ei valde,* vide similem loquutionem Genes. 4. vers. 5. Quidam: *& displicuit ei valde.* sic sumi notant Genes. 31. vers. 35. Alij: *& indignatus est vehementer.*

IN BAALH ASOR.] Hebr. *Baghal-Chatzor.* Quidam exponunt, *in planitie Hatzor.* Et hanc *Hatzor* illam esse volunt sortis Iudæ, de qua Iosue 15. vers. 25. Sed quomodo illa potuit esse contermina Ephraim, quæ erat in finibus Ascalonis, inter Azorum, & Ascalonem, ut ibi annotauimus? Alia ergo esse videtur, nomen fortasse nacta, quod villa aut cõs esset principalis & insignis inter alias.

ET VOCAVIT ABSALOM OMNES FILIOS REGIS.] Quidam: *& inuitauit Absalom omnes,* &c. Solebant enim tunc domini ipsi interesse & conuiuia agitare. Vide Genes. 38. & 1. Samuel. 25.

BENEDIXIT EI.] id est bene precatus est VERS. 25. illi, aut valedixit ei, & fortasse aliquo munere prosecutus est.

SI NON VIS VENIRE, VENIAT OBSECRO, &c.] Hebr. *Et non veniet, queso, nobiscum, &c.* Quidam exponunt: *Si non subaudi tu venis, veniet, queso, &c.* unde reddunt: *Saltem veniat, queso, nobiscum Amnon, &c.* Alij interrogatiuè: *Et non veniet, queso, nobiscum Amnon frater meus?* sic 2. Regum 5. vers. 17.

NON EST NECESSE VT VADAT TECVM.] Iam mali præsaga patris mens imminetia metuebat.

EGO ENIM SVM, QVI PRÆCIPIO VOBIS.] Hebr. *an non quia ego præcepi vobis?* subaudi feceritis. quasi dicat, si quis eo nomine voluerit vobis esse molestus, ego præstabo.

ET SCIDIT VESTIMENTA SVA.] ut Genes. 37. vers. 34. & supra vers. 19. grauis luctus symbola.

QVONIAM IN ORE ABSALOM ERAT POSITVM.] Hebr. *quia super os Absalom erat posita.* *שומ* *sumah*, vel *שמה* *simah*, participium passiuum, vel nomen est. Quidam: *quoniam in ore Absalom erat posita*, scilicet cædes Amnonis. id est, quia sæpe inter amicos iactabat, se interfectorum Amnonem. Alij: *quia iuxta os Absalom,* quasi dicat, in animo eius, *fuit positum.* Sic Virgilius 1. Æneidos:

—manet alta mente repositum.

Nonnulli: *quia super os eius fuit positio, propositum, decretum.* Aliqui: *nam ex præsinito Absalom factum est id, quod proposuerat.* Nec desunt, qui: *quia per os Absalom fuit positus.*

V V u 2

scilicet

scilicet Amnon. q. d. frequenter agitabat de interficiendo Amnone, versabat semper ore scelus Amnonis. Aliqui: ad praeceptum enim Absalomi constitutum fuit.

VERS. 34. PER ITER DEIIVM EX LATERE MONTIS.] Optimè intellexit Hebræa, quæ habent, *de via post eum, vel eam, ex latere montis.* Quidam: *de via, quæ erat post eum ex latere montis.* Relatium ante suum antecedens, id est de via, quæ erat post montem ex latere ipsius. per latus montis cœpit eos speculator videre, quum primum de parte posteriori montis ad latus montis, quod versus urbem prospiciebat, se ostendere cœperunt. Quidam: *à via ad illum*, id est, quæ ibatur ad domum Absalomi, ubi tondebantur oues, *via à latere montis.* id est, quæ via ducebat per latus montis.

VERS. 37. AD THOLOMAI.] nimirum auum suum maternum, supra cap. 3. vers. 3. Notant, eo se potius, quam ad vllam ciuitatem receptus, recepisse: quod subito regis & populi furori cedendum putauerit: & aui patrociniū sibi profuturum confisus fuerit.

LUXIT ERGO DAVID FILIVM SVVM.] Hebr. *Et lugere-se fecit super filium suum.* Verbum est ex Hithpahel, indicatque magnum, assiduum, & continuum luctum.

CUNCTIS DIEBUS.] Exponunt, quibus scilicet luxit, hoc est, tribus annis. Quidam: *omnibus diebus illis.* Nonnulli: *multo tempore.*

VERS. 39. CESSAVITQVE DAVID PERSEQVI ABSALOM.] Eruditè reddidit Hebræa, quæ alij variè reddunt, ac exponunt. 1. Forsterus hæc habet: [*Et consummauit David, id est, omnino*

*decreuit egredi ad Absalom ubi ponitur tertia persona generis fœminini, quam aliqui ad animam Davidis referunt, ut sit sententia: Et consummauit anima Davidis. Alij referunt ad matrem Absalomi, cuius instinctu David sit egressus ad filium: & isti sic legunt: Et persuasit mater Absalomi Davidem ut egrederetur. Ego verò puto datâ operâ Davidi tanquam nunc emollito, & quodammodo effœminatori facto, (ad maternum nimirum erga liberos suos affectum alludendo) tribuisse ut sit sensus: Et maternus affectus tetigit Davidem omnino ut egrederetur, quia dedoluerat mortem Amnonis, &c.] 2. *Et desideravit, sollicitè expetivit, David.* id est, anima David: quia verbum est fœmineum. 3. *Et desiderare-fecit Davidem.* Subaudi mater ipsa Absalomi, ut in plerisque aliis Scripturæ locis subauditur, & intelligitur, mater, quanquam non exprimatur: ut numer. 26. vers. 59. 1. Regum 1. vers. 6. & est sensus: Et mater Absalomi tandiu se se desiderantem & præoptantem apud Davidem exhibuit, quousque ipse voluerit egredi è loco suo ad filium suum. 4. *Et cessavit ira Davidis, ne ultra educeret exercitum ad querendum Absalomum.* 5. *quum autem consumeret Davidem regem exire ab Absalomum.* Infinitiva oratio pro Nominatiuo verbi transitiui. pro, *Quum autem consumeret Davidem regem desiderium exeundi ad Absalomum.* id est eum videndi, & se ei exhibendi.*

EO QVOD CONSOLATVS ESSET SVPER AMNON INTERITV.] Hebr. *quia consolationem cepit de Amnone, quod mortuus fuit.* quasi dicat, quia factum infectum esse non potuit.

CAPVT DECIMVM-QVARTVM.

Absalom mulieris Thecuitæ solertia reuocari curat Ioab à Gessur in Ierusalem: de pulchritudine & filiis Absalom, qui biennio post reditum faciem patris non vidit, donec messem Ioab incendi iussit.

Vulg.

1 **I**ntelligens autem Ioab filius Saruia, quod cor regis versum esset ad Absalom, 2 Misit Thecuam, & tulit inde mulierem sapientem: dixitque ad eam: *Lugere te simula, & induere veste lugubri, & ne ungaris oleo, ut sis quasi mulier iam plurimo tempore lugens mortuum.*

3 *Et ingredieris ad regem, & loqueris ad eum sermones huiusmodi.* Posuit autem Ioab verba in ore eius.

4 *Itaque cum ingressa fuisset mulier Thecuitis ad regem, cecidit coram eo super terram, & adoravit, & dixit: Serua me rex.*

Malu.

1 **E**t cognouit Ioab filius Tzerujah, quia cor regis super Absalomum.

2 Et misit Ioab Thekogah, & accepit de ibi viram ^a sapientem: & dixit ad eam: *Lugere-te ^b fac, obsecro, & vesti obsecro, vestimenta luctus: & non ungeris oleo: & eris sicut vira ^c istud dierum multorum ^d lugere se-faciens super mortuo.*

3 Et venies ad regem, & loqueris ad eum secundum verbum istud. Et posuit Ioab verba in ore eius.

4 Et dixit vira Thekoghitis ad regem: & cecidit super ^e nares suas in terram, & procumbere-se-fecit, & dixit: ^f salua rex.

^a prudentē, astutam, vfram: ^b ostende, simula. Sic statim. ^c iam diebus multis ^d lugentem-agens

^e facies, ora ^f serua, opitulare, opem fer

5 Et

5 Et ait ad eam rex: Quid causa habes? Quæ respondit: Heu, mulier vidua ego sum: mortuus est enim vir meus.

6 Et ancilla tuæ erant duo filij: qui rixati sunt aduersum se in agro, nullusque erat qui eos prohibere posset: & percussit alter alterum, & interfecit eum.

7 Et ecce consurgens vniuersa cognatio aduersum ancillam tuam, dicit: Trade eum, qui percussit fratrem suum, ut occidamus eum pro anima fratris sui, quem interfecit, & deleamus heredem: & querunt extinguere scintillam meam, quæ relicta est, ut non supersit viro meo nomen, & reliquia super terram.

8 Et ait rex ad mulierem: Vade in domum tuam, & ego iubebo pro te,

9 Dixitque mulier Thecuitis ad regem In me, domine mi rex, sit iniquitas, & in domum patris mei, rex autem & thronus eius sit innocens.

10 Et ait rex: Qui contradixerit tibi, adduc eum ad me, & ultra non addet ut tangat te.

11 Quæ ait: Recordetur rex Domini Dei sui, ut non multiplicentur proximi sanguinis ad vlciscendum, & nequaquam interficiant filium meum. Qui ait: Viuit Dominus, quia non cadet de capillis filij tui super terram.

12 Dixit ergo mulier: Loquatur ancilla tua ad dominum meum regem verbum. Et ait: Loquere,

13 Dixitque mulier: Quare cogitasti huiusmodi rem contra populum Dei, & locutus est rex verbum istud, ut peccet, & non reducat eiectum suum?

14 Omnes morimur, & quasi aqua dilabimur in terram, quæ non reuertuntur: nec vult Deus perire animam, sed retractat cogitans ne penitus pereat qui abiectus est.

Ezech. 18. g.
32. & 33. c.
11,

15 Nunc igitur veni, ut loquar ad dominum meum regem verbum hoc, præsentem populo. Et dixit ancilla tua: Loquar ad regem, si quo modo faciat rex verbum ancillæ suæ.

16 Et audiuit rex, ut liberaret ancillam suam de manu omnium, qui volebant de hereditate Dei delere me, & filium meum simul.

17 Dicat ergo ancilla tua, ut fiat verbum domini mei regis sicut sacrificium. Sicut enim Angelus Dei, sic est dominus

5 Et dixit ei rex: Quid tibi? Et dixit: Quin etiam vira vidua ego, & mortuus fuit vir meus.

6 Et 8 famulæ tuæ duo filij, & ^h inuolauerunt ⁱ duo ij in agro, & non eripiens inter eos: & ^k percussit eum vnus vnum, & mori fecit eum.

7 Et ecce surrexit omnis familia super famulam tuam, & dixerunt: Da percutientem fratris sui, ^l & mori fecimus eum in anima fratris sui quæ interfecit: ^m & aboleuimus etiam hæreditatem: & extinguunt ⁿ carbonem meum, qui relictus fuit, ad ^o nequaquam ponere viro meo nomen, & ^p reliquiam super facies ^q humi.

8 Et dixit rex ad viram: Ambula domui tuæ, & ego præcipiam super te.

9 Et dixit vira Thekoghithis ad regem: super me, ^r sustentator mi rex ^s prauitas, & super domum patris mei: & rex, & ^t folium eius ^u vacuus.

10 Et dixit rex: Loquentem ^x ad te, & venire facies eum ad me, & non addet ^y adhuc ad tangere in te.

11 Et dixit Recordabitur obsecro, rex IHHV ELOHIM tuum de multiplicare redemptorem sanguinis ad funditus perdere: & non ^z abolebunt filium meum. Et dixit: ^a Viuens IHHV, si cadet de ^b pilo filij tui in terram.

12 Et dixit vira: Loquetur, obsecro, famula tua ad ^c sustentatorem meum regem verbum. Et dixit, Loquere.

13 Et dixit vira: Et ad quid ^d reputauisti ^e secundum istud ^f super populum ELOHIM? & ^g loquens rex verbum istud, sicut piacularis, ad nequaquam reuerrere facere rex ^h impulsus eius.

14 Quia ⁱ mori moriemur, & sicut aquæ tractæ in terram, quæ non colliguntur: & non leuabit ELOHIM animam: & ^k reputabit reputationes ad nequaquam ^l impellet de ^a se ^m impulsus.

15 Et nunc quod veni ad loqui ad regem ⁿ sustentatorem meum verbum istud: quia timere me fecerunt populus: & dixit famula tua, Loquar, obsecro, ad regem, si forsitan faciet rex ⁿ verbum ^o ancillæ suæ.

16 Quia audiet rex ad eripere ancillam suam de ^p vola viri ad ^q abolere me, & filium meum ^r vnitè de hæreditate ELOHIM.

17 Et dixit famula tua: Erit, obsecro, verbum sustentatoris mei regis ^s refidentia: quia sicut Angelus ELOHIM,

g datus
h corruxerunt. vide Exodi 2. v. 13
i ambo ipsi
k alia exemplaria, petcussit vnus vnum l, vt interficiamus m vt aboleamus, dipetamus n prunam o neutiquam non omnino, sic v. 13. p residuum q telluris r columen, domine, heres s curuitas, distortio, peruersitas t thronus u innocuus, immunis, liber, impunus x contra y ultra amplius, deinceps

z disperdet, extirpabit, exterminabunt a Viuus vt viuit, per vitam b capillo. Vide 1 Samuel 14. v. 45. c vt v. 9. d excogitauisti, aestimasti e sicut hanc rem f contra g Alia exemplaria, & de loqui h expulsus i omnino, certissime, indefinenter, breui k aestimabit aestimationes, excogitabit excogitationes l depellet, expellet, m depulsus, expulsus. vt v. 9. n negotium, consilium, parabolam o genitius. p palma, cauitate, manu q vt v. 11. r pariter, simul, vna s datus. ad pausationem, quierem

meus rex, ut nec benedictione, nec maledictione moueatur: unde & Dominus Deus tuus est tecum.

18 Et respondens rex, dixit ad mulierem: Ne abscondas à me verbum, quod te interrogo. Dixitque ei mulier: Loquere domine mi rex.

19 Et ait rex: Numquid manus Ioab tecum est in omnibus istis? Respondit, mulier, & ait: Per salutem animæ tuæ, domine mi rex, nec ad sinistram, nec ad dexteram est, ex omnibus his quæ locutus est dominus meus rex: seruus enim tuus Ioab, ipse præcepit mihi, & ipse posuit in os ancillæ tuæ omnia verba hæc.

20 Ut verterem figuram sermonis huius, seruus tuus Ioab præcepit istud: tu autem domine mi rex, sapiens es, sicut habet sapientiam Angelus Dei, ut intelligas omnia super terram,

21 Et ait rex ad Ioab: Ecce placatus feci verbum tuum: vade ergo, & reuoca puerum Absalom.

22 Cadensque Ioab super faciem suam in terram, adorauit & benedixit regi: & dixit Ioab: Hodie intellexit seruus tuus, quia inueni gratiam in oculis tuis, domine mi rex; fecisti enim sermonem serui tui.

23 Surrexit ergo Ioab & abiit in Gesur, & adduxit Absalom in Ierusalem.

24 Dixit autem rex: Reuertatur in domum suam, & faciem meam non videat. Reuersus est itaque Absalom in domum suam, & faciem regis non vidit.

25 Porro sicut Absalom, vir non erat pulcher in omni Israel, & decorus nimis: à vestigio pedis vsque ad verticem non erat in eo vlla macula.

26 Et quando tondebat capillum (se-mel autem in anno tondebatur, quia grauabat eum casaries) ponderabat capillos capitis sui ducentis siclis, pondere publico.

27 Nati sunt autem Absalom filij tres: & filia vna nomine Thamar, elegantis formæ.

28 Mansitque Absalom in Ierusalem duobus annis, & faciem regis non vidit.

29 Misit itaque ad Ioab, ut mitteret eum ad regem: qui noluit venire ad eum. Cumque secundo misisset, & ille nolisset venire ad eum,

sic sustentator meus rex, ad audire bonum & malum: & IHVH ELOHIM tuus erit tecum. t ut v. 9.

18 Et respondit rex, & dixit ad viram: Non, quæso, abscondes de à me verbum, quod ego postulans ad te. Et dixit vira: Loquetur obsecro, sustentator meus rex. u celabis
x ut v. 9.

19 Et dixit rex: An manus Ioab ad te in omni isto? Et respondit vira, & dixit: viuens anima tua, sustentator mi rex, si vir ad dexterare & ad sinistrare de omni, quod loquutus fuit sustentator meus rex: quia seruus tuus Ioab ipse præcepit me, & ipse posuit in ore famulæ tuæ omnia verba ista. z Vira, ut
viuit per vi-
tam viræ
a ut v. 9.
b aliquis,
quispiam
c ut v. 9.
d mihi

20 Ad in transitione circumgyrare facies verbi fecit seruus tuus Ioab verbum istud: & sustentator meus sapiens secundum sapientiam angeli ELOHIM, ad cognoscere omne, quod in terra. e ut v. 9.

21 Et dixit rex ad Ioab: Ecce, quæso, feci verbum istud: & ambula, reuertere-fac & excussum Absalomum. f euge, iam,
nunc
g puerum

22 Et cecidit Ioab ad facies suas in terram, & procumbere-se-fecit, & benedixit regem: & dixit Ioab: Die cognouit seruus tuus, quia inueni gratiam in oculis tuis, i sustentator mi rex, quod fecit rex verbum serui sui. h Hodie
i ut v. 9.

23 Et surrexit Ioab, & ambulauit in Gesur: & venire-fecit Absalomum Ierusalaim.

24 Et dixit rex: Circumgyrabit ad domum suam, & facies meas non videbit. Et circumgyrauit Absalom ad domum suam, & facies regis non vidit.

25 Et secundum Absalom non fuit vir pulcher in omni Israël, ad extollere valde: de vola pedis eius, & vsque ad verticem eius non fuit in eo macula. k sicut
l laudare
m planta
n vitium

26 Et in radere eum caput suum: & erit de extremitate dierum, diebus quod radet, quia graue super eum, & radet illud: & librabit pilum capitis sui ducentos siclos, in lapide regis. o tondere
p datinus, ad
dies
q tondebit.
Sicut mox
r ponderabit

27 Et nati fuerunt Absalomo tres filij, & filia vna, & nomen eius Thamar: ipsa fuit vira pulchra visionis. s aspectus,
formæ
t mansit,
confedit
u integris

28 Et habitauit Absalom in Ierusalaim duobus annis dierum: & facies regis non vidit.

29 Et misit Absalom ad Ioab, ad mittere eum ad regem; & non amauit ad venire ad eum: & misit adhuc secundo, & non amauit ad venire.

30 Dixit seruis suis: Scitis agrum Ioab iuxta agrum meum, habentem messem hordei: ite igitur, & succendite eum igni, Succenderunt ergo serui Absalom segetem igni. Et venientes serui Ioab, scissis vestibus suis, dixerunt: Succenderunt serui Absalom partem agri igni.

31 Surrexitque Ioab, & venit ad Absalom in domum eius, & dixit: Quare succenderunt serui tui segetem meam igni?

32 Et respondit Absalom ad Ioab: Mihi ad te obsecrans ut venires ad me, & mitterem te ad regem, & diceres ei: Quare veni de Gessur? melius mihi erat ibi esse: obsecro ergo ut videam faciem regis: quod si memor est iniquitatis meae, interficiat me.

33 Ingressus itaque Ioab ad regem, nuntiavit ei omnia: vocatusque est Absalom, & intrauit ad regem, & adorauit super faciem terra coram eo: osculatusque est rex Absalom.

30 Et dixit ad seruos suos: Videte^x partem Ioab ad manum meam, & ei ibi hordea, ambulate, & ^yconflagrare-facite eam in igne. Et conflagrare-fecerunt serui Absalomi partem in igne.

^x portionē, possessionē. Sic mox, & v. 31. ^ysuccendite, comburite, inflamate; Sic statim

31 Et surrexit Ioab, & venit ad Absalom in domum, & dixit ad eum: Ad quid conflagrare-fecerunt serui tui partem quæ mihi, in igne?

32 Et dixit Absalom ad Ioab: Ecce misi ad te, ad dicere: Veni huc, ^z& mihi te ad regem, ad dicere: Ad quid veni de Ghesur: bonum mihi, adhuc ego ibi: & nunc videre-fac facies regis: & si existentia in me ^aprauitatis, & mori-faciet me.

^z vt mittam te

^a vt v. 9.

33 Et venit Ioab ad regem, & annuntiavit ei. Et vocauit ad Absalom, & venit ad regem: & procumbere-se-fecit ei super nares suas in terram, ^bfaciebus regis; & ^cosculatus-fuit rex Absalomo,

^b datiuus. ad facies ^c osculum-præbuit

COMMENTARIA.

VERS. 1.

VOD COR REGIS VERSVM ESSET AD ABSALOM.] Heb. quod cor regis super Absalom. Quidam: animum regis habere Absalomo. Alij: pronum esse, inclinare ad Absalomum. Nonnulli: quod rex teneretur desiderio Absalomi. Nimirum, quia maximus natus esset, omnium pulcherrimus, atque adeo populo charus.

VERS. 2.

THECVAM.] Eusebius & S. Hieronymus in locis Hebraicis: [Thecua vsque hodie iuxta desertum ciuitatis Aelia vicus ostenditur: unde & Amos propheta fuit,] Idem S. Hieronymus in Ieremiæ 6. initio: [Thecuam quoque viculum esse in monte situm, & duodecim millibus ab Ierosolymis separatum, quotidie oculis cernimus.] Et præfatione commentationum in Amos: [Oppidum Thecæ sex millibus ad meridianam plagam abest à sancta Bethlehem: & ultra nullus est vicus, ne agrestes quidem case & furnorum similes, quas Afri appellant mapalia. Tanta est eremi vastitas, quæ vsque ad mare rubrum. Persarumque & Aethiopum, atque Indorum terminos dilatatur.] oppidum fuisse in sorte Iudæ dicitur 2. Paralipom 11. v. 6.

VERS. 5.

HEV MULIER VIDVA EGO SVM.] Particulæ אבא Aba vim expendimus in Genes. 17. v. 19. Hic Noster eruditè conuertit Heu, quasi dicat, Luctus mihi quæ mulier vidua sum. à verbo אבא Aba, lugere. Alij, pro particula affirmatiua capiunt, verè, certe, profectò. Nonnulli pro aduersatiua: At, ast, mulier vidua sum. Notant esse paralepseos genus elegantissi-

um in aduersatiuis orationibus frequens, cuius hæc sententia est. Quid mihi sit rogas, o rex? aut quod te interpellam mitaris? at causæ mihi sunt grauissimæ, mulier vidua sum &c. sic etiam 1. Regum, 1. vers. 43. Nos quin etiam reddidimus q. d. Quid mihi sit rogas o rex? Multa mihi insunt infortunia: quin etiam mulier vidua ego &c. consimilis paralepsis.

CONSVRGENS VNIVERSA COGNATIO.] VERS. 7. ad quam ex lege vindiciæ pertinent.

SCINTILLAM MEAM.] Heb. carbonem, vel, prunam meam. Notant, esse aptissimam metaphoram q. d. cum vnicus supersit tanquam pruna residua in mediis cineribus, & luctuosæ familiæ meæ reliquiis potius ferendus quam extinguendus est.

VT NON SVBERSIT VIRO MEO NOMEN, ET RELIQUIA.] Heb. ad neutiquam ponere viro meo nomen & reliquiam. volunt esse hypallagen rhetoricam, pro non relinquendo viro meo nominis superstitem, &c.

IN ME DOMINE MI REX SIT INIQUITAS &c.] Quidam exponunt, id est, pœna iniquitatis sit in me, & in familiam patris mei rex autem sit exors pœnæ. Torsit enim in se mulier, quod erat tribuendum regi, honoris causa. Alij explicant, quasi dicat, ego ita sum persuasa de filij superstitis innocentia, vt culpam iu me recipere non dubitem: nam rex cum solio suo erit innoxius, præstando, quod peto. Nonnulli, ac si dicat, tantum abest vt donando mihi filium reliquum, culpam

pam ullam incurras, ut eam omnem libenter in me meosque recipiam, tu autem innoxius omnino sis, qui viduæ miseræ ac desolatæ lumen oculorum suorum restitueris.

VERS. IO. ADDUC EUM AD ME.] Notant verbum esse masculineum, quasi rex sermonem conuerterit ad vnum aliquam ex ministris suis, qui aderant, quem dat mulieri comitem & patronum quia mulier non potuisset adducere eum nisi cum vno ex pueris regis. Alij mulieri prudenti, ac virili verbum masculineum de industria tributum volunt.

VERS. II. RECORDETVR REX DOMINI DEI SVI.] exponunt, q. d. meminerit legis a Deo datæ, qua occisoribus imprudentibus, vel inuitis cauetur. Numeror. 35.

VT NON MULTIPLICENTVR PROXIMI SANGVINIS AD VINCISCENDVM.] Heb. *de multiplicare redemptorem, vindicem, assertorem, propinquum sanguinis ad perdere.* Geminum sensum concipiunt: 1. *ne multiplices propinquos sanguinis ad perdendum.* id est, ne multiplices ultores sanguinis effusi, vel, ne sis causa ut multiplicentur, hoc est ne multi existant ultores sanguinis, qui contendunt perdere filium meum. Vult mulier ut rex generali mandato, iure iurando firmato promissionem suam stabiliat. quasi dicat: si interdixeris vni tantum, statim emerget alius, qui filium meum conetur occidere: ita eris causa quod ultores sanguinis effusi existant multi. Sit ergo rex edictum tuum generale, & iure iurando firmetur, ne quis iure vindicarium occidat filium meum. 2. *ne multiplicet vindex sanguinis ad perdendum,* id est, *ne multiplicet perimere vindex sanguinis,* vel, *ne plus vindex sanguinis perimat.* Ne vno iam perempto, addat interficere alium.

VERS. I 3. QUARE COGITASTI HUIUSMODI REM CONTRA POPVLVM DEI.] Quidam reddunt: *Et quare cogitasti secundum hoc,* vel, *tale quippam de populo Dei?* id est, quo modo cogitas populum tuum talia sentire ac velle facere, nempe tam impia & inhumana, ut velint interficere filium meum? Certè hoc non est credibile de populo iusto & prudente. Quum ergo illud damnes, & de populo sit incredibile: cur tu illud ipsum facis? q. d. cum improbes postularum familiæ, cur tu eadem ratione Absalomum persequeris: ad quem totius populi conuersi sunt oculi tanquam ad prunam suam, successorem tuum? Hinc colligunt nonnulli, ut etiam ex principio capitis sequentis Chileabum siue Danielelem secundum Davidis filium iam tum mortuum fuisse: quapropter regnum ad Asolomum redibat. Verum id planè incertum: cum nihil necesse sit hîc agi de successione regni, sed de conseruatione filij: & Absalom mera sua ambitione regnum affectarit. Nec desunt qui exponunt, ut quid vis obijcere populum tuum discriminibus bellorum ciuiliū, si alio tibi successore designato, Absalom auxiliis Gessuræis ius suum tueri pergat.

ET LOCVTVS EST REX VERBUM ISTUD VT PECCET.] Heb. *& à loquendo rex verbum istud sicut afflatus.* Variè alij reddunt: 1. *loquitur enim rex verbum hoc sicut imprudens,* id

est loqui vel dicere videtur rex verbum istud, quòd scilicet, non interficiant filiū meum tanquam imprudens, eo quod non animaduertis te ipsum eo coudamnari, qui non reuocas filium tuum? 2. *& à loquendo rex verbum istud,* est, *sicut delinquens* 3. *an non rex delinquit, quum loquitur tale verbum?* 4. Substantiuè *& verbum quod rex loquitur, hoc quasi afflatio est,* seu, *piaculum est.* hoc est, verbum abominandum, piaculare, expiatione dignum 5. *ex eo enim quod loquitur rex hanc rem ipsam, quasi reus est,* quasi dicat, similis ei, à quo procutari dixi filij mei interitum: reumque te ipsum peragis. Nomen adiectiuum *אַשְׁכֶּם* *Aschem,* exponunt *afflatus, afflabilis, abominabilis, reus, noxius, culpabilis, sceleratus. piacularis, expiatione-dignus.* Vide in Genes. 42. vers. 21. Alij substantiuum faciunt *afflatio, afflanda, piaculum, delictum, scelus.*

EIECTVM SVVM.] Heb. *impulsum, adactum, detrusum, depulsum, expulsum suum,* vel, *eius* scilicet regis, vel à rege. Alij: *depulsum eius,* videlicet, populi, qui *exilium* eius, triennium tulit sic vers. 14.

ET QVASI AQVÆ DILABIMVR.] Heb. **VERS. 14.** *& sicut aqua decurrentes, defluentes, effusa.* Proprie: *tracta, detracta sparsa.*

QVÆ NON REVERTVNTVR.] Heb. *quæ non congregabuntur,* seu, *colligentur,* id est, absortæ, à terra. Sensum pricris huius partis versus ita concipiunt quasi dicat: Ne quæso, accelere mortem Absalomi, citò enim satis morietur. vita hominum fluxa est instar aquarum effusarum in terram, quæ non recolliguntur: anima enim nostra breui exibat à nobis, neque reuertetur in corpus ante vniuersalem resurrectionem. Quid opus est illi vitam violenta morte abrumpere velle cum omnibus sat sit naturalis? Alij, ac si dicat oportet te statim, ô rex parcere Absalomo, & prouidere de successore ne mors te præoccupet, quæ solet citocius aduenire, ac relinquant regnum ciuilibus bellis obnoxium. Nonnulli, quasi dicat, ita afficimur eius absentia, ut sine illo vita nobis ingrata sit, pene morimur eius desiderio: & regni status diffluxurus videatur, ita ut redintegrari deinceps non possit.

NEC VULT, DEVS PERIRE ANIMAM.] Heb. *& non leuabit Deus animam.* Variè reddunt, & exponunt: 1. *Neque suscipiet Deus animam,* id est, personam q. d. non suscipiet faciem aut personam cuiusquam, ut eum à morte eximat: nullius respectum habebit ut eum immunem mortis faciat. 2. *& non auferet Deus vitam illius;* id est non interficiet eum.

SED RETRACTAT, COGITANS, NE PENITVS PEREAT, QVI ABIECTVS EST.] Heb. *Et cogitabit cogitationes, ut neutiquam pellat à se depulsum.* Exponunt, id est, sanxit legem, quod repulsum & exulem non repellat à se. Habet rationem extorrium, & eorum qui exulant ad tempus propter scelus aliquod, & vult eos reuocari, ut etiam est in lege. Putant rereferendum istud ad vrbes perfugij. Alij ad Dauidem referunt q. d. Ineat rex cogitationes, ut non penitus expellat à se expulsum: & si vnus mortuus est duo non moriantur. Nonnulli secundam huius versus partem

partem, ita elucidant: *Quia non sustulit Deus vitium illius.* Scilicet Absalomi, etiam inuit cogitationes ut non maneat depulsus ab illo, videlicet populo, is qui depulsus est, nempe Absalom: ut sit sensus: Putaresne hoc studium tantum humanum esse, & non potius Deum (qui providentia sua in vita adhuc conseruauit eum) illud excitare in populo, ut ea ratione reuocetur Absalom ab exilio?

VERS. 15. PRÆSENTE POPULO.] יֵרֵאִי Iereuni à ראִי Iarah, omnes deducunt, perterruerunt me, timore-affecerunt me populus. Quidam exponunt, quia metum mihi incusserunt populus q. d. videbam periclitaturum esse populum, nisi ei restitutione Absalomi succurreretur. Alij reddunt: etiam si deterruerint me quidam è populo. Noster, iereuni à ראִי raah legit: *Vi debunt me populus.*

ET DIXIT ANCILLA TVA.] id est cogitauit apud se.

VERS. 16. DELERE ME,] id est, qui fuissent perdituri me nisi tua auctoritas intercederet: me, autem dicit, quia extincto filio suo de vita sua desperabat.

VERS. 17. SICUT SACRIFICIUM.] legit eisdem litteris, sed aliis punctis, מִנְחָה minchah, in Minchah, sacrificium, oblationem, gratum & acceptum Domino. Vel in sacrificium placationis, quo placetur animus regis ipsi Absalomo. Nunc legunt מְנוּחָה menuchah: *ad quietem, consolationem.* Exponuntque, q. d. Ita cogitabam, si in causa hac priuata rex ratione mei habita, filio meo consulendum iudicabit: multo magis in publica causa filio suo ad publicam tranquillitatem, pacem, quietem totius populi consulturus est.

SICUT ENIM ANGELVS DEI, &c.] Exponunt, id est, sapientia. & prudentia æquat angelum Dei, ut explicatur infra vers. 20. Alij, ac si dicat, in simili causa idem iudicium constanter laturus est, angelica æquitate, positus humanis affectibus.

ET DOMINVS DEVS TVVS EST TECVM.] id est, adest tibi, ut recta iudices. Heb. in futuro: & Iehouah deus tuus erit tecum. id est, quum hoc feceris, Deus benedictione sua tibi aderit, te fauore & gratia sua prosequetur.

VERS. 19. NUMQVID MANVS IOAB TECVM EST IN OMNIBVS ISTIS?] Aliqui reddunt: an opera Ioabi adfuit tibi in tota hac re? Alij: an non hac omnia agis auspicio ac consilio Ioabi? Manus pro consilio, opera, auxilio adminiculo. Sic supra Cap. 3. vers. 12.

PER SALVTEM ANIMÆ TVÆ, DOMINE MI REX, NEC AD SINISTRAM, NEC AD DEXTERAM EST EX OMNIBVS HIS, QUÆ LOQVVTVS EST DOMINVS MEVS REX.] Nos verba ipsa Hebraica in nostra translatione transcripsimus: Alij vertunt: 1. Per vitam animæ tuæ, domine mi rex, Non est vir dextrificare, vel sinistrificare. id est, non est quispiam, qui possit declinare ad dexteram, vel sinistram, de omnibus, quæ dixit dominus meus rex. vel non licet cuiquam declinare neque ad dexteram, neque ad sinistram de omnibus, &c. q. d. dictura sum tibi veritatem, non tergiversabor hinc, aut inde, Maluenda, In 2. Samuelis.

cum tu sis sagacissimus, & acutissimus, qui statim deprehendas mendacium, non oportet me quidquam celare: veritatem igitur respondebo, de omnibus, quæ tu interrogasti. 2. Nemo alius, subaudi, præcepit mihi, ut declinarem aut ad dexteram, aut ad sinistram, ex omnibus, subaudi, quæ dixi tibi: quemadmodum loquutus est dominus meus rex, subaudi, ita res habet. id est, ex sententia aliorum nihil adieci: solus seruus tuus Ioab, &c. 3. Ut viuit anima tua, domine mi rex, non est flectendum ad dexteram, vel ad sinistram ab omnibus, quæ loquutus est dominus meus rex: nam ipse seruus tuus Ioab præcepit mihi, &c. q. d. rem ipsam acu tetigisti, ô domine mi rex, verum ipsum dixisti, nec latum vnguem à veritate deflexisti, ita omnino res habet, uti dixisti, Ioab ipse est huius consilij auctor, & architectator.

UT VETEREM FIGVRAM SERMONIS HVIVS, &c.] diuersimode. Hebr. transferunt: **VERS. 20.**

1. propter vertere facies verbi fecit seruus tuus Ioab verbum hoc. 2. utque sic circuirem schema istius orationis, hoc effecit Ioab seruus tuus. id est, ut tibi proponerem sermonem figuratum & parabolicum de filio meo, &c. 3. ut circumduceret speciem huius sermonis, fecit seruus tuus Ioab rem hanc. id est, ut versando hunc sermonem de filio meo, illum tandem deuolueret ad causam Absalomi.

SAPIENS ES.] id est, ut sagacissimus optime es assequutus consilium nostrum.

ET BENEDIXIT REGI.] id est, gratias egit, & regis prudentiam, & humanitatem collaudauit. **VERS. 21.**

ET DECORVS NIMIS.] Hebr. ad laudandum valde. id est, qui dignus esset ab omnibus magnopere laudari, laudabilis valde. Quidam reddunt: splendendo valde. id est erat forma longè splendidissima. **VERS. 25.**

SEMEL AVTEM IN ANNO TONDEBATUR.] Hebr. Et fuit de extremitate dierum ad dies, quod radet. Quidam: Solebant autem quotannis tondere. comam vel cæsariem. Alij: fiebat autem à fine anni in annum, seu, exactis singulis annis, ut tonderet. Nonnulli: Quod fiebat singulis annis ad finem anni, quod scilicet tonderet. Dies plurali numero indefinite pro anno capi, sæpius est à nobis obseruatum. vide 1. Samuel. 1. vers. 3. & Leuit. 15. v. 29. Quidam reddunt: Et statuto tempore tondebatur. id est, singulis mensibus. Iosephus (Octauo quoque mense.) Sed prius est rectius.

PONDERABAT CAPILLOS CAPITIS SVI.] Quidam exponunt, ut scilicet Venderet ad fœminarum ornatum. Alij, simpliciter, ut sciret pondus eorum. quod est rectius.

DVCENTIS SICLIS.] quidam ad pretium referunt. id est vendebat octingentis drachmis, seu Castellanis regalibus. Plerique ad pondus, hoc est, centum vnciis Iosephus: [Ut ad ducentos siclos, hoc est ad quinque minas accresceret.] seu ad quinque pondo.

PONDERE PVBLICO.] Hebr. in lapide regis. quidam, id est, pondere ciuili, non sacro. quod pondera ex lapidibus fierent. At, in lapide regio. potius exposuerim, pondere iustissimo & exactissimo: quod mensuræ &

530 II. Samuelis, Cap. XIV. & XV.

pondera iustissima in ædibus publicis magistratum asseruarentur, ad quæ alia exigere-
rentur. Vide Exodi 30. vers. 13.

VERS. 27. NOMINE THAMAR.] de nomine videlicet amitæ, sororis ipsius Absalomi, supra Cap. 13. vers. 1. Fortasse dedit hoc gratiæ sororis, in Solamen stupri ab Amnone oblatis.

VERS. 30. IUXTA AGRVM MEVM.] Hebr. ad manum

meam. Quidam: iuxta locum meum. id est, quæ est propinqua possessioni meæ. Alij: ad latus meæ. vel adiacentem vicinam, meæ. possessioni.

ET DICERES EI.] meo nomine.

QVOD SI MEMOR EST INIQUITATIS MEÆ.] Hebr. & si est in me prauitas. quasi dicat, cognoscatur de causa mea. Vide annotata supra vers. 13.

VERS. 32.

CAPVT DECIMVM-QVINTVM.

Absalom conciliato sibi populi fauore, aduersus patrem coniurat in Hebron, quem pater fugit, paucis cum Arca remissis, & inter alios Chusai remittitur, dissipaturus consilium Achitophel.

Vulg.

Malu.

Igitur post hæc fecit sibi Absalom currus & equites. & quinquaginta viros qui præcederent eum.

2 Et manè consurgens Absalom, stabat iuxta introitum portæ, & omnem virum, qui habebat negotium ut veniret ad regis iudicium, vocabat Absalom ad se, & dicebat: De qua ciuitate es tu? Qui respondens aiebat: Ex vna tribu Israel ego sum seruus tuus.

3 Respondebatque ei Absalom: Videntur mihi sermones tui boni & iusti. Sed non est qui te audiat constitutus à rege, dicebatque Absalom:

4 Quis me constituat iudicem super te, ram, ut ad me veniant omnes qui habent negotium, & iuste iudicem?

5 Sed & cum accederet ad eum homo ut saluaret illum, extendebat manum suam, & apprehendens, osculabatur eum.

6 Faciebátque hoc omni Israel venienti ad iudicium, ut audiretur à rege, & sollicitabat corda virorum Israël.

7 Post quadraginta autem annos, dixit Absalom ad regem Dauid: Vadam, & reddam vota mea quæ voui Domino in Hebron.

8 Vouens enim vouit seruus tuus, cum esset in Gessur Syria, dicens: Si reduxerit me Dominus in Ierusalem, sacrificabo Domino.

9 Dixitque ei rex Dauid: Vade in pace. Et surrexit, & abiit in Hebron.

10 Misit autem Absalom exploratores

Et fuit de post sic; & fecit sibi Absalom^a currum & equos, & quinquaginta virum curren-
tes^b faciebus suis.

2 Et^c manicabit Absalom, & stabit super^d manum viæ portæ: & fuit omnem virum, cui erit ei^e lis, ad venire ad regem, ^f iudicio: & vocauit Absalom ad eum, & dixit: Vbi de isto urbis tu? & dixit: De vno ^g baculorum Israël seruus tuus.

3 Et dixit ad eum, Absalom: Vide, verba tua bona, & ^h recta, & audiens non tibi deⁱ ad regem.

4 Et dixit Absalom: Quis ponet me iudicem in terra: & super me veniet omnis vir, cui erit ei^k lis, & iudicium; & iustificabo eum?

5 Et erit in appropinquare virum ad procumbere-se facere ei: & mittet manum suam, & ^l obtinebit ei, & osculabitur ei.

6 Et fecit Absalom secundum verbum istud omni Israël, qui venient^m iudicio ad regem: & furatus fuit Absalom cor hominum Israël.

7 Et fuit de extremitate quadragintaⁿ anni, & dixit Absalom ad regem: Ambulabo, obsecro, ^o & pacificaui votum meum, quod voui IHVH in Chebron.

8 Quia votum vouit seruus tuus in ^p habitare me in Ghesur in ^q Arā, ad dicere: Si reuertere-facere, reuertere-faciet me IHVH Ierusalaim, & seruiā IHVH.

9 Et dixit ei rex: Ambula in pace. Et surrexit, & ambulauit in Chebron.

10 Et misit Absalom ^r pedantes in omnibus

^a curraturā, quadrigas

^b ad facies suas

^c diluculabit

^d locū, latus

^e causa, contentio, controuersia

^f datiuus, ad iudicium,

pro iudicio

^g virgarum, tribuum

^h æqua, directa, plana,

ⁱ apud regē, cum rege

^k vt v. 2

^l vt v. 2

^m vt v. 2.

ⁿ singulare,

pro, annorū

^o vt reddam,

exoluam

^p manere, considerare

meo

^q Syria

^r exploratores

in vniuersas tribus Israel, dicens: Statim vt audieritis clangorem buccinae, dicite: Regnavit Absalom in Hebron.

11 Porro cum Absalom ierunt ducenti viri de Ierusalem vocati, euntes simplici corde, & causam penitus ignorantes.

12 Accersuit quoque Absalom Achitophel Gilonitem consiliarium David, de ciuitate sua Gilo. Cumque immolaret victimas, facta est coniuratio valida, populusque concurrens augebatur cum Absalom.

13 Venit igitur nuntius ad David, dicens. Toto corde vniuersus Israel sequitur Absalom.

14 Et ait David seruis suis, qui erant cum eo in Ierusalem: Surgite, fugiamus, neque enim erit nobis effugium à facie Absalom: festinate egredi, ne forte veniens occupet nos, & impellat super nos ruinam, & percutiat ciuitatem in ore gladij.

15 Dixeruntque serui regis ad eum: Omnia quacumque praeceperit dominus noster rex, libenter exequemur serui tui.

16 Egressus est ergo rex, & vniuersa domus eius, pedibus suis: & dereliquit rex decem mulieres concubinas ad custodiendam domum.

17 Egressusque rex & omnis Israel pedibus suis, stetit procul à domo:

18 Et vniuersi serui eius ambulabant iuxta eum, & legiones Cerethi & Phelethi, & omnes Gethai, pugnatores validi, sexcenti viri, qui secuti eum fuerant de Geth pedites, precedebant regem.

19 Dixit autem rex ad Ethai Gethaem: Cur venis nobiscum? reuertere, & habita cum rege, quia peregrinus es, & egressus es de loco tuo.

20 Heri venisti? & hodie compelleris nobiscum egredi? ego autem vadam quò iturus sum: reuertere, & reduc tecum fratres tuos, & Dominus faciet tecum misericordiam & veritatem, quia ostendisti gratiam & fidem.

21 Et respondit Ethai regi, dicens: Viuit Dominus, & viuit dominus meus rex quoniam in quocumque loco fueris domine mi rex, siue in morte, siue in vita, ibi erit seruus tuus.

Maluenda, In 2. Samuelis.

omnibus ^f baculis Israël, ad dicere: Secundum audire vos vocem ^t tubæ, & dicetis: Regnavit Absalom in Hebron.

11 Et ^u ad Absalomum ambulauerunt ducenti viri de Ierusalaim, vocati, & ambulantes ^x consummationi suæ, & non cognouerunt ^y omne verbum.

12 Et misit Absalom ad Achitophel Gilonitem ^z consiliantem Davidis de vrbe eius, de Ghiloh, in sacrificare eum sacrificia: & fuit ^a colligatio ^b surrecta: & populus ambulans, & multiplicans ^c ad Absalomum.

13 Et venit annuntians ad Dauidem, ad dicere: Fuit cor ^{*} omnis Israël post Absalomum.

14 Et dixit David omnibus seruis suis, qui ^d ad eum in Ierusalaim: Surgite, ^e & fugimus: quia non erit nobis ^f euasio à faciebus Absalomi: festinate ad ambulare, nequando festinabit, & ^g attinget nos, & impellet super nos malum: & percutiet urbem ^h ori gladij.

15 Et dixerunt serui regis ad regem: Secundum omne, quod eliger ⁱ sustentator meus rex, ecce serui tui.

16 Et exiuit rex, & omnis domus eius, in pedibus ^k suis: & reliquit rex decem mulieres ^l pellices ad obseruare domum.

17 Et exiuit rex, & omnis populus in pedibus ^m suis, & steterunt domo longinquitatis:

18 Et omnes serui eius transeuntes super manum eius: & omnis ⁿ Cherethi & omnis ^o Phelethi, & omnes Ghithai sexcenti viri, qui venerunt in pede eius de Ghath, transeuntes super facies regis.

19 Et dixit rex ad Ithai Ghithæum: Ad quid ambulabis etiam tu ^p ad nos? reuertere, & mane cum rege: quia ^q nothus tu, & etiam ^r deuoluens tu ^s loco tuo.

20 Heri venire ^t te, & ^u die mouere faciam te nobiscum ad ambulare: & ego ambulans super quod ego ambulans: reuertere, & reuertere fac fratres tuos tecum ^x benignitas, & ^y fides.

21 Et respondit Ithai ad regem, & dixit: ^z viuens IHVH, & viuens ^a sustentator meus rex, quia si in loco, quo erit ibi sustentator meus rex, si morti, si vitis, quia ibi erit seruus tuus.

*svt v. 2
t buccinae,
Hispanice,
Clarín*

u cum Absalom

*x integri-
tati, simpli-
cirati, inte-
gro animo
y vllam rem
z consiliariū,
consultorē
a liga, conf-
piratio, con-
iuratio
b valida, for-
tis robusta,
strenua, ere-
cta, firma
c apud, cum
Absalomo.*

** ita in M. S.
Auct. vide-
tur verten-
dum viri
d apud eum,
cum eo
e prateritū,
vt fugiamus
f liberatio.
effugium
g apprehen-
det, asseque-
tur
h ad os, in
acie
i dominus,
herus, colu-
men*

k eius

l concubinas

m eius

*n Chere-
thæus, pro
Cherethai
o Phele-
thæus, pro
Phelethai*

*p apud nos,
nobiscum?
q extraneus,
alienigena
r migrans
s datus, in
locum tuū,
t ruum
u hodie*

*x pietas, be-
neficentia,
y veritas
z viuus, vt
viuit, per
vitam
a vt vers.*

15

22 Et ait David Ethai: Veni, & transi. Et transiuit Ethai Gethaus, & omnes viri, qui cum eo erant, & reliqua multitudo.

23 Omnesque flebant voce magna, & uniuersus populus transibat: rex quoque transgrediebatur Torrentem Cedron, & cunctus populus incedebat contra viam, quæ respicit ad desertum:

24 Venit autem & Sadoc sacerdos, & uniuersi Leuitæ cum eo, portantes arcam fæderis Dei, & deposuerunt arcam Dei: & ascendit Abiathar, donec expletus esset omnis populus, qui egressus fuerat de ciuitate.

25 Et dixit rex ad Sadoc: Reporta arcam Dei in urbem: si inuenero gratiam in oculis Domini, reducet me, & ostendet mihi eam, & tabernaculum suum.

26 Si autem dixerit mihi: Non places: præsto sum, faciat quod bonum est coram se.

27 Et dixit rex ad Sadoc sacerdotem: O videns reuertere in ciuitatem in pace: & Achimaas filius tuus, & Ionathas filius Abiathar, duo filij vestri, sint vobiscum.

28 Ecce ego abscondar in campestribus deserti, donec veniat sermo à vobis indicans mihi.

29 Reportauerunt ergo Sadoc & Abiathar arcam Dei in Ierusalem & manserunt ibi.

30 Porro David ascendebat cliuum Oliuarum, scandens & flens, nudis pedibus incedens, & operto capite: sed & omnis populus, qui erat cum eo, operto capite ascendebat plorans.

31 Nuntiatum est autem David, quod & Achitophel esset in coniuratione cum Absalom, dixitque David: Infatua, quæso Domine consilium Achitophel.

32 Cùmque ascenderet David summum montem, in quo adoraturus erat Dominum, ecce occurrit ei Chusai Arachites, scissa veste, & terra pleno capite.

33 Et dixit ei David: Si veneris mecum, eris mihi oneri:

34 Si autem in ciuitatem reuertaris, & dixeris Absalom: Seruus tuus sum, rex: sicut fui seruus patris tui, sic ero seruus tuus: dissipabis consilium Achitophel.

22 Et dixit David ad Ithai: Ambula, & transi. Et transiuit Ithai Ghithæus, & omnes homines eius, & omnis ^b paruulus, qui ^c ad eum.

23 Et ^d omnis terra lacrymantes voce grandi, & omnis populus transeuntes: & rex transiens in ^e torrente Kidrō: & omnis populus transeuntes super facies viæ ad desertum.

24 Et ecce etiam Tzadok, & omnes Leuitæ ^f ad eum leuantes arcam fæderis ELOHIM; & fuderunt arcam ELOHIM: & ascendit Ebjathar: vsque ad consummare omnis populus ad transire de vrbe.

25 Et dixit rex Tzadoko: Reuertere fac arcam ELOHIM urbem: si inueniam gratiam in oculis IHVH, & reuertere faciet me, & videre faciet me eam, & ^h nomum eius.

26 Et si sic dicet: Non ⁱ bene placuit mihi in te; Ecce ego, faciet mihi secundum quod ^k bonū in oculis eius.

27 Et dixit rex ad Tzadok sacerdotem: An videns tu reuertere urbem in pace: & Achimaghatz filius tuus, & Iehonathan filius Ebjathar ^l duo filij vestri ^m ad vos.

28 Videte ego ⁿ interturbare faciens me in ^o transitibus deserti, vsque ad venire verbum de cum vobis, ad annuntiare mihi.

29 Et reuertere fecit Tzadok & Ebjathar arcam ELOHIM Ierusalaim: & ^p manserunt ibi.

30 Et David ascendens in ^q ascensione ^r oliuarum, ascendens & lacrymans, & caput ei opertum: & ipse ambulans ^s discalceatus: & omnis populus, qui ^t ad eum, operuerunt ^u vir caput suum: & ascendent ascendere, & lacrymari.

31 Et David annuntiavit, ad dicere: Achithophel in ^x colligantibus cum Absalomo; & dixit David: ^y stultum fac, obsecro, consilium Achitophel, IHVH

32 Et fuit, David venit vsque ad ^z caput, quo procumbere se faciet ibi ^a ELOHIM: Et ecce occursum eius Chusai Arachites, ^b disruptus tunicam suā, & humus super caput eius.

33 Et dixit ei David: si transiisti ad me: & eris super me ^c leuandæ.

34 Et si urbem reuertēris, & dices Absalomo, seruus tuus ego, rex, ero: seruus patris tui & ego ^d de tunc; & nunc, & ego seruus tuus, & ^e labefactabis ^f mihi consilium Achithophelis.

35 Et

^e apud eum, cum eo
^d omnes incolæ terræ.
^e metonymia, e valle

^f apud eum, cum eo

^g finire, perficere, absolueret

^h vide Exodus di 15. 13.

ⁱ beneplacitum habui & videtur bonum

^lambo
^m apud vos, vobiscum

ⁿ morans, cunctans
^o campestribus

^p conserunt

^q ascensu, gradu, cliuum
^r olcarum

^s apertus pedibus, nudipes
^t apud eum, cum eo

^u quisque
^x conspirantibus, conjurantibus

^y Ionconflans, instabile, redde, vel irritum

^z cacumen montis
^a datiuus.

^b discissus, dilaceratus
^c datiuus.

^d iam diu

^e infringes, dissipabis, dirumpes, irritum facies

^f mea causa, in bonum meum

35 Habes autem tecum Sadoc & Abiathar sacerdotes: & omne verbum quodcumque audieris de domo regis, indicabis Sadoc & Abiathar sacerdotibus.

36 Sunt autem cum eis duo filij eorum, Achimaas filius Sadoc, & Ionathas filius Abiathar: & mittetis per eos ad me omne verbum quod audieritis.

37 Veniente ergo Chusai amico David in civitatem, Absalom, quoque ingressus est Ierusalem.

35 Et an non tecum ibi Tzadok, & Ebjathar sacerdotes? & erit omne verbum, quod audies de domo regis, annuntiabis Tzadoko & Ebjatharo sacerdotibus.

36 Ecce ibi cum eis duo filij eorum, Achimaghatz Tzadoko, & Iehonathan Ebjatharo; & mittetis in manuum eorum ad me omne verbum, quod audietis.

37 Et venit Chusai & sodalis Davidis urbem: & Absalom venit Ierusalaim.

g socius, familiaris, amicus, proximus

COMMENTARIA.

VERS. I.

VRRVS ET EQVITES.]

Heb. currum & equos.] Quidam singulariter intelligunt, currum, quadrigam, cum equis. Id est, paravit sibi qua-

drigam insignium equorum, ut principaliter veheretur per urbem. Alij collectivè putant, Absalomum plures bigas, aut quadrigas iunxisse, simulque aliquas turmas equitum sibi comparasse, quò viam destinatis de inuadendo regno sterneret.

ET EQVITES.] Heb. & equos. Latini interdum equitem pro equo dixere. Ennius Annali 7.

— An non quadrupedes equites.

Et antea:

Denique vi magna quadrupes eques, atque elephantii.

Proijciunt sese —

Virgilius Georgicorum 3.

— atque equitem docuere sub armis

Insultare solo, & gressus glomerare superbos, Vide Aulum Gellium lib. 18. Noctium Atticarum, cap. 5. & Macrobius lib. 6. Saturnalior. cap. 9.

ET QVINQVAGINTA VIROS QVI PRÆCEDERENT EVM.] Heb. & quinquaginta viros currentes ante eum. Quidam: & quinquaginta celeres, qui eum stiparent. Sed Celeres apud Romanos fuere trecenti, & equites, de quibus vide Liuium lib. 1. cap. 15. Festum, & alios. Alij: cursores, viatores, lictores, apparitores. Vide I. Samuel. 22. vers. 17. Paravit sibi Absalom satellitium regium, quia interfecto Amnone, & Chileabo, ut quidam augurantur, extincto, ipse hæres futurus erat.

VERS. 2.

IVXTA INTROITVM PORTÆ.] Heb. super manum viæ portæ. Quidam: iuxta locum viæ portæ. Alij: ad latus viæ, qua itur ad portas. Nonnulli: secundum viam ipsius portæ, nempe, palatij regij. Aliqui volunt, in foro ipso seu platea, ante portas domus regiae.

VERS. 3.

VIDENTVR MIHI SERMONES TVI BONI ET IVSTI.] Heb. vide, verba tua bona & recta. Quidam: en tu habes bonam & iustam causam.

Alij: considera rationes tuas, bonæ sunt ac rectæ, &c. quasi dicat, etsi causa tua bona est, prudenter tamen tibi agendum, ut eam bene tractes: nam omnia negligenter geruntur à regiis.

QVIS ME CONSTITVAT IVDICEM SVPER TERRAM?] Notant esse formulam optantis, pro vtinam poneret me iudicem in hac terra.

ET IVSTE IVDICEM.] Heb. & iustificabo eum. Quidam: ut iustum pronuntiarem istum, scilicet cuius rationes bonæ sunt & rectæ, de quo supra vers. 3.

ET SOLLICITABAT CORDA VIRORVM ISRAELIS.] Heb. & furabatur Absalom corda virorum Israelis, id est, his dolis & his artibus inibat gratiam Israelitarum, conciliabat sibi, deuinciebat animos eorum. Elegans Hebraismus, ut Hispanismus, Robaua el corazón.

POST QVADRAGINTA AVTEM ANNOS.] Heb. Et fuit à fine quadraginta annorum. Quidam: Tandem fuit exactis quadraginta annis. Melior iam sententia intelligit, regni Davidis, de quibus supra cap. 5. v. 5. videtur enim coniuratio hæc paulo ante mortem Davidis contigisse. Possis exponere: Et fuit ab extremitate quadraginta annorum, id est, initio anni quadragesimi regni Davidis, quum annus quadragesimus regni Davidis inchoaretur. Nam particulam *pp ketz*, vtramque extremitatem & initialem, & finalem significare, annotauimus in Deuteron. 15. v. 1. ut ista contingerint, vno integro fermè anno ante mortem Davidis. Vide Traditiones Hebraicas.

VADAM ET REDDAM VOTA MEA, QVÆ VOVI DOMINO, IN HEBRON.] Odro est vadam in Hebron, & ibi reddam vota mea, quæ voui Domino.

VOVENS ENIM VOVIT SERVVS TVVS.] Heb. quia votum vouit seruus tuus. Quidam exponunt, votum proficiscendi Chebronem, ubi natus sum: ut apud tribules meos, & seniores Israelis prædicem beneficium acceptum: nam sequentes motus, qui reliquo hoc libro ad caput vsque 21. euenerunt, suc-

cesserunt ordine quasi continente. Futilis expositio: quanto satius est, fuisse votum sacrae peregrinationis ad sanctum illum locum, ubi corpora, & reliquiae Sanctorum Patriarcharum Abrahami, Isaaci, & Iacobi; item Sanctorum Matronarum Saræ, Rebecæ, & Liæ condita seruabantur, ut ibi suæ restitutionis gratias ageret; simulque eorum intercessione & patrocinio apud Deum iuaretur. Ita ipse fingeat, quod celebris religione is locus tunc esset: uti Lyranus optimè explicauit.

IN GESSVR.] ubi triennium exul vixerat. Vide supra cap. 13. v. 38.

SI REDUXERIT ME DOMINVS.] Heb. *Si reducendo reduxerit me Iehouah.* Quidam notant, primum verbum esse ex *יָשָׁב* *iaschab*, secundum ex *שָׁב* *schub*, esseque paronomasiam inter duas radices: si me Ierosolymam reduxerit in habitationem, id est, ut ibi habitem, & colam Iehouah: ex verbo: *si habitare reducet me* I H V H.

SACRIFICABO DOMINO.] Heb. *& seruiam Dominum*, vel: *ut colam Dominum*. Nimirum, ut hac voti mei rita exolutione cultum Deo exhibeam, ad Sanctorum corpora. Alij, id est, cultum Dei hac solemnī professione & gratulatione apud gentiles meos profitebor propter restitutionem meam. Fiuolus sensus. Noster cultum hunc de sacrificio intellexit, quod iam tum præposterus abusus inualuisset sacrificandi ad loca sancta extra tabernaculum: ut sanè passim superstitio religionis obtentu irrepere solet.

VERS. 10.

EXPLORATORES.] Exponunt, id est, qui nuntiorum speciem præferebant, re tamen ipsa explorabant animos præcipuorum in singulis tribubus, & in partes Absalomī adductos, Chebronem indicato conuentus sine inuitabant, infra cap. 17. v. 4. pro ut demonstrat finis legationis ipsorum in sequentibus.

VERS. 11.

EVNTES SIMPLICI CORDE.] Quidam reddunt: *& ibant pro integritate sua*, id est, nullo malo consilio aut peruersitate.

VERS. 12.

DE CIVITATE SVA GILO.] Vrbs erat in montanis sortis Iudæ, de qua diximus in Iosue 15. v. 51.

QVVM IMMOLARET VICTIMAS.] Heb. *in sacrificare eum sacrificia.* Quidam: *in mactare eum mactationes*, vel *quum mactaturus esset animalia*, aliqui non de sacrificio intelligunt, sed de cæsis & mactatis animalibus in fœdere ineundo, ut moris erat: quo coniuratio validior esset, solemnī fœdere sancita: siue ad publicum & conuiuiale epulum. Noster de sacrificio accepisse videtur, quod impiè Absalom, gratiam & opem Dei captaret ad nefariam rebellionem. Vide supra v. 8.

POPVLVSQVE CONCVRRENS AVGEBATUR CVM ABSALOM.] Heb. *& populus vadens, & multiplicans cum Absalomo.* Alij: *populo pergente & augesciente*, vel *populo indefinenter augesciente cum Absalomo.*

VERS. 14.

ET IMPELLAT SVPER NOS RVINAM.] Explicant, id est, in nos irruat, si recipiatur oppido: aut si muris oppidi nos velimus defendere, expugnet nos, & ciuitatem ipsam malo afficiat propter nos.

OMNIA QVÆCVMQVE PRÆCEPERIT DOMINVS NOSTER REX, LIBENTER EXEQVEMVR SERVI TVI.] Heb. *secundum omne, quod elegerit Dominus meus rex, ecce serui tui.* Ac si dicant, è duabus rationibus manendi, aut abeundi, vtram voles sequemur.

VERS. 15.

PEDIBVS SVIS.] plerique exponunt, quod non vecti equis aut mulis, vel curribus, sed pedites fugerint. Alij: *in pedibus eius*, id est, sequentes vestigia ipsius, nimirum ordinario suo comitatu. Sic vers. 17. & 18.

VERS. 16.

STETIT PROCVL A DOMO.] Heb. *& steterunt domo longinquitatis.* Notant, domum, poni interdum in scriptura, pro spatio scilicet vacuo, seu intercapedine excavata, quæ aliquot homines capere potest. Vnde reddunt: *& substiterunt intercapedine longinquitatis*, id est, longinqua, seu remota. Alij: *in loco elongationis, seu distantia*, id est, in loco longinquo & distanti. Nonnulli: *in quodam loco remoto*, ab vrbe. Sic sumi obseruant nomen domus, 1. Regum 18. v. 32.

VERS. 17.

ET LEGIONES CERETHI, ET PHELETHI.] Videntur fuisse legiones, seu cohortes prætorianæ, de quibus vide supra cap. 8. v. 18.

VERS. 18.

QVI SEQVVTI BVN FVERANT DE GETH.] Heb. *qui venerunt in pede eius.* Alij: *qui venerant ad vestigia eius de Gath*, id est, sub eius ductu, nempe Ithai, de quo vers. sequente.

VERS. 19.

AD ITHAI GETHÆVM.] Nonnulli volunt hunc dici Gethæum, quod præfectus esset præsidiorum Gathi, ante à Dauide occupati: non quod gente Gethaus esset. Sed est id mera diuinatio. Ego non dubito genere fuisse Gethæum: & sponte, seu religione cum sexcentis suorum se adiunxisse Dauidi.

QVIA ALIENIGENA ES.] propriè: *notus, externus, extraneus, alienigena, aduena.* Quidam exponunt: *nam-extraneus es*, id est, non es è domesticis meis, ac proinde periculum tibi non erit à nouo rege. Sed נָכְרִי *naceri* eum esse volunt, qui non est eiusdem seminis, nationis, aut religionis, earundemque legum: & proculdubio iste Ithai gente Gethæus erat: forsan Iudaismi sacra amplexus, id est, profelytus.

ET EGRESSVS ES DE LOCO TVO.] Variè Heb. conuertunt, & elucidant. 1. *& etiam profugus tu ad locum tuum.* Arqui istud, *ad locum tuum*, nectunt cum verbo, *reuertere*: ut cætera interiecta sint per parenthesis, hoc modo: *reuertere ad locum tuum, & mane cum rege, quia alienigena es, & etiam profugus.* 2. *& etiam vagus, vel simulque exul extra locum tuum, seu patriam tuam.* 3. *& etiam vagans ad querendum locum tuum*, q. d. adhuc incertis sedibus vagaris. 4. *& etiam remigraturus es in locum tuum*, id est rediturus Gathum in stationem tuam. Sed hoc incertum.

EGO AVTEM VADAM, QVO ITVRVS SVM.] Heb. *& ego abiens, super quo ego abiens.* Quidam: *ego autem vado, quò vado*, id est, quum vadam nescio quò. Alij: *quum ego abeam, quò me ire contigerit*, nimirum incertus, quò vadam. Vide similem loquutionem 1. Samuel. 23. 13.

VERS. 20.

REVERTERE, ET REDVC TECVM FRATRES

TRES TVOS: ET DOMINVS FACIET TECVM MISERICORDIAM ET VERITATEM.] Heb. variè reddunt. 1. *reuertere, & reduc fratres tuos*, id est, milites tuos: *tecum erit misericordia & veritas*, vel *tecum erit gratia & fides*, id est, rependam tibi postea, memor huius beneficii in me collati: & fidei, quam seruasti mihi, volens me sequi etiam fugientem. 2. *reuertere, & reducito fratres tuos tecum, misericordia & veritas*, subaudi, tua nota est, hoc est, gratitudo animi tui, & fides erga me nota est mihi: satis perspectam habeo gratitudinem tuam & fidelitatem. 3. *reuertere, & redde fratribus tuis, tecum, benignitatem & fidem*, id est, gratiam habero tibi & sociis à me, eorumque saluti & tranquillitati consule benigne fideliterque, vt opto. 4. *tecum misericordia & veritas*, vt sint verba Dauidis imprecantis vniuersa dona Dei abeuntibus Gethaïs, q. d. Abite, valete felices.

VERS. 23. TORRENTI CEDRON.] etiam historiâ passionis Dominicæ hic torrens Cedron, egregiè nobilitatus fuit: interiacebat inter urbem Ierusalem, & montem Oliuarum, à parte orientali vrbis. A nigrore, obscuritate, seu opacitate nomen habet קדרון *kidron*, quod locus esset opacus, arboribusque densus: fortasse etiam à nigrore aquarum. De eo multa annotauimus lib. 11. de Antichristo, cap. 8. quæ non transcribimus.

QUÆ RESPICIT AD DESERTVM.] Illud nimirum, quod est à Ierusalem orientem versus, vsque ad Iericho, & campestris Iordanis. Vide infra vers. 28. Iosephus lib. 5. Belli, cap. 4. [*Distat autem Iericho ab Ierosolymis centum quinquaginta stadiis: & ab Iordane stadiis sexaginta: totumque habet ab Ierosolymis spatium desertum atque saxosum.*] de quo deserto sapius alibi diximus, quod recentioribus dictum est *Quarentana*. Brocardus: [*Iuxta Anathoth inter orientem & austrum incipit desertum illud, quod est inter Ierusalem & Iericho, quod nunc desertum Quarentana dicitur: & extenditur vsque ad mare Galilææ, & vsque ad desertum Thecua, & Engaddi iuxta mare mortuum.*] Dictum *Quarentanam* à quadraginta diebus, quibus in eo Christus ieiunauit, sacri Topographi affirmant. Vide de eo Iacobum Vitriacum in Historia Ierosolymitana, cap. 52.

VERS. 24. VENIT AUTEM ET SADOCH.] Norant, Tzadokum summum sacerdotem ea hebdomade in ministerio fuisse, pro vt ordines sacri ministerij à Samuele & Dauide constituti fuerant, 1. Paralipom. 9. v. 22.

VNIERSI LEVITÆ CVM EO.] id est, qui ordinariè sub eo ad arcam ministrabant.

ET DEPOSVERUNT ARCAM DEI.] Heb. & fuderunt arcam Dei, id est, sensim ac placidè deposuerunt ex humeris baiulantium. Quidam: & collocauerunt: alij: & statuerunt: Aliqui: & substituerunt, in loco aliquo idoneo, donec transiret omnis populus. Alij: ad consulendum Dominum.

VERS. 26. ET ASCENDIT ABIATHAR.] etiamsi ea hebdomade non ministrabat.

NON PLACES.] Quidam: non beneplacitum

est mihi in te, id est, non es mihi gratus, nec te amo. Alij: non delector te.

VERS. 27. O VIDENS, REVERTERE IN CIVITATEM.] Tremellius & Iunius reddunt: *Ipsa es videns*, adduntque: [*Sic habetur in duobus manuscriptis exemplaribus Hebraicis, & Chaldaeo paraphraste. Sensus est, munus tuum non est me priuata conditione fugientem sequi: sed reipublica in rebus sacris inservire, & in statione tua residere. Vel si placet vulgata lectio, Vidēsne? quid rerum agatur? sic enim Hebraei מַעֲרִיכָהּ tatarata affirmant. Atque huic interpretationi optimè conuenit cum sequenti versu.*] Codices Hebræi constanter habent הַרְוֵה אֶתְּ הָרֹאֶה *harroeh attā*, quod variè potest reddi: *Num videns tu? nonne videns tu?* vel *o videns tu, reuertere, &c.* Forſan Tremellius & Iunius legerunt, הַרְוֵה הָרֹאֶה *harroeh attā*. *Ipsa es videns tu.* Quidam: *Nonne videns es?* id est, propheta, qui facile ex voluntate diuina cognosces tibi redeundum esse in urbem. Alij. *Nonne tu videre cuncta poteris, quæ in vrbe ab Absalomo agentur, vt me de his certior facere possis? quem sensum sequentia firmant. Vel, Nonne tu valens consilio, qui mihi magis profueris manendo in ciuitate & cuncta inspiciendo, quàm me sequendo?* Aliqui, *Nonne videns tu, vel vides, me iusta petere? reuertere ergo, &c.* Futilis expositio.

IN CAMPESTRIBVS] in textu scribitur בעברות *beghabroth*, id est: in transitionibus, vel transitibus, id est, in saltibus deserti: Sed aiunt positum pro transposito בערבות *begharboth*: in campestribus deserti, quod magis instituto quadrare videtur. Intelligit campestris deserti circa Iordanem, de quibus Iosephus lib. 5. Belli, cap. 4. [*Totumque habet Iericho ab Ierosolymis: spatium desertum atque saxosum: ad Iordanem verò & lacum Asphaltitem licet humiliter, aque tamen incultum ac sterile.*] sic infra cap. 17. v. 16.

SINT VOBISCVM.] Heb. tantum est, *vobiscum*. Aliqui exponunt, subaudi ciuitatem versus redeant: nam ciuitatem non sunt ingressi, infra cap. 17. v. 17. sed hoc incertum. Vide infra vers. 36.

DONEC VENIAT SERMO A VOBIS INDICANS MIHI.] Heb. *vsque ad venire verbum de vobiscum, ad annuntiare mihi.* Quidam: *Donec venerit à vobis, qui annuntiet mihi aliquid.* Videtur implicatio verborum.

CLIVVM OLIVARVM.] Est hic celebris mons Oliuarum, Euangelica historia insigniter nobilitatus, de quo Iosephus lib. 6. Belli, cap. 3. [*Iis præceptum erat sexto ab Ierosolymis stadio castra ponere, quæ in parte montis, qui appellatur Eleōn, hoc est, Oliuarum, contra ciuitatem ab Oriente situs est: aliâque interiacente valle discernitur, cui nomen est Cedron.*] Auctor locorum Hebraicorum Noui Testamenti: [*Mons Oliueti ad orientem Ierosolymæ, torrente Cedron interfluente.*] Benjamin pag. 43. [*Ex valle autem Iosaphat in montem Oliuarum continuo ascenditur: nihil enim inter urbem & montem illum præter hanc vallem interiacet. Ex monte autem ipso Sodomiticum mare conspicitur.*] Brocardus: [*Ab orientali parte ciuitatis est mons Oliueti, altior cæteris circumiacentibus*

536 II. Samuelis, Cap. XV, & XVI.

iacentibus montibus.] Plura de eo suppedita-
bunt tibi alij Geographi sacri.

SCANDENS ET FLENS.] Quidam: *indefi-*
nenter flens. sic paulo infra.

ET OPERTO CAPITR.] nimirum pro lu-
gentium more obuoluto capite. Vide infra
cap. 19. v. 3. & Esther 6. v. 12. Jerem. 15. v. 3.

VERS. 31. NVNTIATVM EST AVTEM DAVID.]
Heb. actiue: & *Dauidi annuntiavit.* Scilicet
aliquis. Alij: & *Dauidi nuntiavit.* Tzadok &
Ebjathar.

CONSILIVM ACHITOPHEL.] Quod
tunc maximi fiebat, & is magnus & pruden-
tissimus consiliator habebatur, infra cap. 17.
vers. 23.

IN QVO ADORATVRVS ERAT DOMINVM.] VERS. 32.
Heb. *quo procumbere-se-faciet-honorem-exhi-*
biturus ibi Deo. Exponunt, inde se conuer-
tendo Ierosolymam versus Arcam.

ARACHITES.] Vide de hoc oppido Iosue
16. v. 2.

TECVM, &c.] id est, re, consilio, opera sua VERS. 35.
assistent tibi.

CVM EIS DVO FILII EORVM.] Expo- VERS. 36.
nunt, sic putabat Dauid, ignorans, eos pa-
trum iussu substituisse ad fontem Rogelis, in-
fra cap. 17. vers. 17. sed potuere primum cum
patribus urbem ingredi, deinde clam egredi
ad fontem Rogelis, & ibi patrum mandata
opperiri.

CAPVT DECIMVM-SEXTVM.

Sibæ cibaria adferenti ac detractori confert bona Miphiboseth, Semei male-
dicentem occidi vetat. Absalom Ierusalem ingressus, consilio Achitophel
ad concubinas patris sui publicè ingreditur.

Vulg.

Malu.

Umque Dauid transisset
paululum montis verti-
cem, apparuit Siba puer
Miphiboseth in occur-
sum eius, cum duobus asinis, qui onerati
erant ducentis panibus, & centum alli-
gaturis vuae passæ, & centum massis pala-
tharum, & utre vini.

2 *Et dixit rex Sibæ: Quid sibi volunt*
hec? Responditque Siba: Asini, domesticis
regis, ut sedeant: panes & palatha, ad
vescendum pueris tuis: vinum autem, ut
bibat si quis defecerit in deserto.

Inf. 1. c. 17.

3 *Vt ait rex: Vbi est filius domini tui?*
Responditque Siba regi: Remansit in Ie-
rusalem, dicens: Hodie restituet mihi
domus Israel regnum patris mei.

4 *Et ait rex Sibæ: Tua sint omnia que*
fuerunt Miphiboseth. Dixitque Siba.
Oro ut inueniam gratiam coram te, do-
mine mi rex.

5 *Venit ergo rex Dauid vsque Bahu-*
rim: & ecce egrediebatur inde vir de
cognitione domus Saul, nomine Semei,
3. Reg. 2. b8. filius Gera, procedebatque egrediens, &
maledicebat.

6 *Mittebatque lapides contra Dauid,*
& contra vniuersos seruos regis Dauid:
omnis autem populus, & vniuersi bella-
tores, à dextro & à sinistro latere regis
incedebant.

7 *Ita autem loquebatur Semei cum ma-*

T Dauid transiuit parum
de a capite, & ecce Tzi-
ba b excussus Mephibo-
seth, c occursui eius: & d
coniugatio asinorum e superalligato-
rum, & super eos ducenti panis, &
centum f flaccidi, & centum g æstas,
& h vter vini.

2 *Et dixit rex ad Tziba: Quid ista tibi?*
Et dixit Tziba: Asini domui regis ad i
vehere, & panis & æstas ad comedere
excussos: & vinum ad bibere k defati-
gatum in deserto.

3 *Et dixit rex: Et vbi filius l susten-*
tatorum tuorum? Et dixit Tziba ad
regem: Ecce m sedens in Ierusalaim,
quia dixit: n Die reuertere. facient mi-
hi domus Israël regnum patris mei.

4 *Et dixit rex Tzibæ: Ecce tibi om-*
ne, quod Mephibosetho. Et dixit Tzi-
ba: Procumbere-me-feci: inueniam
gratiã in oculis tuis, sustentator mi rex.
5 *Et venit rex Dauid vsque ad Bahu-*
rim: & ecce de ibi vir exiens de familia
domus Saulis, & nomen eius Simghi,
5 filius Ghera, exiens exire, & o leui fa-
ciens.

6 *Et p lapidauit in lapidibus Dau-*
dem, & omnes seruos regis Dauidis: &
omnis populus, & omnes q præualidi
de dextera eius, & de sinistra eius.

7 *Et sic dixit Simghi in r leuifacere*
cum:

a vertice
montis
b puer, fa-
mulus. Sic
v. 2.
c in occursu
d par-
e stratorum
f vide 1 Sa-
muel 25. 18.
g æstui-fru-
ctus. Sic. v. 2.
h vide 1 Sa-
muel 1. v. 24.
i insidere,
equitare
k lassum

l dominorū,
herorum,
columinum.
Sic v. 4. 9.
m desidens,
manens
n Hodie

o alleuians,
leuigans,
maledicens,
indefinen-
ter- maledi-
cens, vel
pertinaciter
p libruit.
Sic v. 13.
q fortes, ro-
busti, heroes
r ut v. 5.

lediceret regi, Egredere, egredere vir sanguinum, & vir Belial.

8 Reddidit tibi Dominus uniuersum sanguinem domus Saul: quoniam inuastisti regnum pro eo, & dedit Dominus regnum in manu Absalom filij tui, & ecce premunt te mala tua: quoniam vir sanguinum es.

9 Dixit autem Abisai filius Saruie, regi: Quare maledicit canis hic mortuus domino meo regi? vadam, & amputabo caput eius.

10 Et ait rex: Quid mihi, & vobis est filij Saruie? dimittite eum, ut maledicat: Dominus enim precepit ei ut malediceret David, & quis est qui audeat dicere, quare sic feceris?

11 Et ait rex Abisai, & uniuersis seruis suis: Ecce filius meus, qui egressus est de utero meo, querit animam meam: quanto magis nunc filius Iemini? dimittite eum ut maledicat iuxta preceptum Domini:

12 Si forte respiciat Dominus afflictionem meam: & reddat mihi Dominus bonum pro maledictione hac hodierna.

13 Ambulabat itaque David & socij eius per viam cum eo. Semei autem, per iugum montis ex latere, contra illum gradiebatur, maledicens, & mittens lapides aduersum eum, terramque spargens.

14 Venit itaque rex, & uniuersus populus cum eo lassus, & refocillati sunt ibi.

15 Absalom autem & omnis populus eius ingressi sunt Ierusalem, sed & Achitophel cum eo.

16 Cum autem venisset Chusai Arachites amicus David ad Absalom, locutus est ad eum: Salue rex, salue rex.

17 Ad quem Absalom, Hec est, inquit, gratia tua ad amicum tuum: quare non iuisti cum amico tuo?

18 Responditque Chusai ad Absalom: Nequaquam: quia illius ero, quem elegit Dominus, & omnis haec populus: & uniuersus Israel, & cum eo manebo.

19 Sed ut & hoc inferam, cui ego seruiturus sum: nonne filio regis? sicut parui patri tuo, ita parebo & tibi.

20 Dixit autem Absalom ad Achitophel: Inite consilium quid agere debeamus,

eum: Exi exi vir sanguinum, & vir Belijaghal.

8 Reuertere-fecit super te IHVH omnes sanguines domus Saulis, quod regnauisti sub eo; & dedit IHVH regnum in manu Absalom filij tui: & ecce tu in malo tuo, quia vir sanguinum tu.

9 Et dixit Abisai filius Tzerujah ad regem: Ad quid leuifaciet canis mortuus iste sustentatorem meum regem? transibo, obsecro, & discedere-feci caput eius.

10 Et dixit rex: Quid mihi & vobis filij Tzerujah, quia leuifaciet, & quia IHVH dixit ei, Leuifac Davidem? & quis dicet, Quid cognitionis fecisti sic?

11 Et dixit David ad Abisai, & ad omnes seruos suos: Ecce filius meus, qui exiuit de visceribus meis, querens animam meam: & etiam quia nunc filius Iemini? deponite ei, & leuifecit, quia dixit ei IHVH.

12 Si forsitan videbit IHVH in afflictione mea, & reuertere-faciet IHVH mihi bonitatem sub leuificatione eius, die ista.

13 Et ambulauit David, & homines eius in via, & Simghi ambulans in costa montis ad coniunctionem eius, ambulare & leuifecit: & lapidauit in lapidibus ad coniunctionem eius, & puluerizabit in puluere.

14 Et venit rex, & omnis populus, qui ad eum, defatigati: & animatus-fuit ibi.

15 Et Absalom, & omnis populus, vir Israelis venerunt Ierusalaim; & Achitophel ad eum.

16 Et fuit secundum quod venit Chusai Arachites sodalis Davidis ad Absalomum: & dixit Chusai ad Absalomum: Viuet rex, viuet rex.

17 Et dixit Absalom ad Chusai: Ista benignitas ad sodalem tuum? ad quid non ambulauisti ad Sodalem tuum?

18 Et dixit Chusai ad Absalomum: Non, quia quem elegit IHVH & populus iste & omnis vir Israelis, & ero, & ad eum manebo.

19 Et secunda, cui ego seruiam, an non faciebus filij eius? secundum quod seruiui faciebus patris tui, sic ero faciebus tuis.

20 Et dixit Absalom ad Achitophel: Date vobis consilium, quid facietis.

f sanguinarius,

t Vide Deuteronom. 13. v. 13, nequissime

conuertit in te & cades pro eo, loco eius

te a ut v. 5.

b auferam

te

vobiscum d ut v. 5. Sic mox

c causa

f vitam

g quanto magis vide Genes. 3. 1. b Binjamin

nita

i finite, permittite

k ut v. 5. vt leuifaciat

l pro loco maledictionis

m latere

n iuxta, circa, prope e regione, ex aduerso. Sic

statim

o ut v. 5. p puluerabit, puluerem iactabit

sparget, iniiciet

q apud deum, cum eo

r lassus

s vide Exodi 23. 12.

t apud eum, cum eo

u socius, proximus, familiaris, amicus. Sic

v. 17

x pietas, beneficentia

y cum Sodali tuo. Sic

statim

z apud eum, cum eo

a Secundo iterum

21 Et ait Achitophel ad Absalom: In-
gredere ad concubinas patris tui, quas
dimisit ad custodiendam domum: ut cum
audierit omnis Israel quod fecideris pa-
trem tuum, roberentur tecum manus eo-
rum.

22 Tetenderunt ergo Absalom taber-
naculum in solario, ingressusque est ad
concubinas patris sui coram uniuerso
Israel:

23 Consilium autem Achitophel, quod
dabat in diebus illis, quasi si quis consu-
leret Deum: sic erat omne consilium
Achitophel, & cum esset cum David, &
cum esset cum Absalom.

21 Et dixit Achitophel ad Absalo-
mum: Veni ad ^b pellices patris tui, quas
deposuit ad obseruare domum: & au-
dient omnis Israel, quia foetidus factus-
fuisti ^c ad patrem tuum; & obtinebunt
manus omnis qui ^d ad te.

22 Et extenderunt Absalomo tento-
rium super tectum; & venit Absalom
ad pellices patris sui, ^e oculis omnis
Israelis.

23 Et consilium Achitophelis, quod
consulebat in diebus iis, secundum
quod ^f postulabit in verbo ELOHIM:
sic omne consilium Achitophelis
etiam Dauidi, etiam Absalomo.

^b concubi-
nas. Sic v. 22.

^c apud
^d apud te,
tecum

^e datius. ad
oculos

^f interroga-
bit vir, quif-
que

COMMENTARIA.

VERS. I.

AVVLVVM MONTIS.] Hebr. *parum de vertice*. scilicet mon-
tis Oliuarum, de quo Cap. 15.
vers. 30.

APPARUIT TZIBA.] de
quo supra Cap. 9. 2.

ET CENTVM MASSIS PALATHARVM.]
Hebr. & *centum aestatis*. Notant *yp kaiitz*,
proprie significare aestatem, tempus aestiuum:
item saepenumero poni pro fructibus aestiuis,
& communiter pro ficibus aestiuis, collecti-
ue. Hic varie reddunt: & *centum masse
aestiuarum*. ficuum. 2. & *centum librae fructuum
desiccatorum in aestate*. 3. & *centum librae ca-
ricarum*. 4. & *centum farta ficuum*. 5. Et
centum poma, aestiua. Sic hanc vocem ex-
ponit Noster Hamos 8. vers. 1. & 2. Aiunt
comprehendere quosvis fructus, qui aestate
producti, exsiccantur & conseruantur, ut
poma, pyra, cerasa, pruna, ficus, & id genus.
Sic vers. 2.

VERS. 2.

DOMESTICIS REGIS.] Hebr. *domui. fami-
lia regis*. Quidam exponunt, id est, vxoribus,
& feminis regiis.

VERS. 4.

TVA SINT OMMIA, &c.] quam facile de-
latori aures praebuit: & quam promptè re-
ges errant, cum alteram aurem alteri parti
non seruant!

ORO.] Hebr. *procumbere-me-feci*. Alij:
supplex oro: supplico. Aliqui: *incuruans me
honorem habeo*. id est, hoc gestu corporis de-
claro me gratum. Synecdoche. id est, Gra-
tias ago.

VT INVENIAM GRATIAM.] Hebr. non
est, ut sed tantum: *inueniam gratiam*, &c.
Explicant, quasi dicat, oro te; ita mihi sis
gratiosus imposterum, ut nunc es: & si hoc
vnum mihi futurum est satis, quod officium
& opera mea tibi est accepta, ut porro ac-
ceptam esse cupio & postulo.

VERS. 5.

VSQVE BAHVRIM.] Notant oppidum
fuisse in finibus Benjaminis, Iordanem ver-
sus, de quo egimus supra Cap. 3. vers. 16.
Brocardus: [Ab Adumim una leuca contra

occidentem est Bahurim de tribu Benjamin, de
quo fuit Semei filius lemini, qui maledixit Da-
uid: & est castrum pulchrum in monte alto situm.
De Bahurim contra occidentem ad duos iactus
arcus est Bethania, castellum Martha & Ma-
ria, &c.] Ex loco Adumim, quem illustra-
uimus Iosue 15. 7. & ex Bethania, quæ ab
Ierusalem aberat quasi stadiis quindecim,
Ioan. 11. vers. 18. facile intelliges situm op-
pidi Bahurim à Brocardo designatum. Non-
nulli Hebræorum putant 1. Paralip. 6. v. 60.
vocari Halmeth.

FILIVS GERA.] Existimant hunc Gera
esse eum, cuius fit mentio 1. Paralipom. 8.
vers. 3. & 5. ut Simhi ex eius stirpe fuerit.

ET ECCE PREMUNT TE MALA TVA.] VERS. 8.
Hebr. & *ecce te in malo tuo*. id est, in pœna
maleficiorum tuorum. Noëma, iuste calami-
tate & afflictione opprimeris.

CANIS MORTVVS HIC.] id est, vilissi-
mus & abiectissimus homuncio, non pluris
faciendus quàm canis mortuus. Vide 1. Sa-
muel. 24. vers. 15.

AFFLICTIONEM MEAM.] Hebr. *in affli-
ctione, oppressione mea*. Alia lectio Hebraica
habet: *in oculo meo*. vel *in oculum meum*. id est
si forte mei respectum habuerit. vel in lacry-
mas oculorum meorum metonymia.

GRADIEBATVR MALEDICENS.] Hebr. VERS. 13.
ambulando, & maledixit. Quidam: *indefinen-
ter malediceret*.

ET REFOCILLATVS EST IBI.] Hebr. & VERS. 14.
*animatus, recreatus est, respirauit, resumpsit
animum ibi*. scilicet in Bachurim, de quo su-
pra vers. 5.

CHVSAI ARACHITES.] De quo supra VERS. 16.
Cap. 15. vers. 32.

SALVE REX, SALVE REX.] Hebr. *Vinet
rex, vinet rex*. seu *vinat rex, vinat rex*. Rectè
obseruant, Chusai hîc toto suo sermone
Hebraico cum Absalomo habito, ex ambi-
guo ludificari ei: Sic enim verba componit,
ut Absalom ad se trahat, cum ipse de patre
Dauid intelligat. *vinet rex, vinet rex*. Ab-
salom

salom de se capiebat, at Chusai, de Dauide intelligebat.

VERS. 18. ILLIVS ERO.] Hebraicum *אני לו*, scribitur cum *Aleph*, id est: *non ero*. Hoc mentis erat: voce Absalom intelligebat, *לו*, cum *vau*. *ei ero*, vel *illius ero*. nempe ipsius Absalomi: Sed & hoc etiam ambiguum est: illius ero, quem elegit Dominus. De se Absalom intelligebat: Sed Chusai de Dauide, quem reuera Iehouah elegerat. Quidam interrogatiue legunt: *non ero eius, ac cum eo manebo?*

VERS. 20. AD ACHITHOPHEL.] Hebr. *Achithopheli*, id est, toti consilio suo. Synechdochice, vt demonstrant sequentia. Sed Achithophelē Scriptura singulari de causa nominat, veluti dicendæ sententiæ principem. vel dixit Achithopheli tanquam principi ac præfidi Senatus regij.

VERS. 21. QVOD FOEDAVERIS PATREM TVVM.] Hebr. *quia fœtidus-putridus-redditus fuisti patri tuo*. variè alij reddunt: 1. *quod rem fœdam, fœtidam, & abominabilem feceris contra patrem tuum*. 2. *quod odiosus sis factus patri tuo*. 3. *fœtidum te redditum esse patri tuo*. id est, prorsus exosum, & ab omni reconciliationis spe ex-

clusum; sic Genes. 34. 30. Exodi 5. v. 21.

ROBORENTVR.] Hebr. *& obtinebunt, roborabuntur, confirmabuntur*. id est, eo constanter & pertinacius agent. Synechoche.

IN SOLARIO.] Hebr. *super tectum*. subaudi, domus regiae, cuius concubinae custodes erant, supra vers. 21. & Cap. 15. vers. 16. Nam tecta domorum in Palæstina plana erant, vti annotauimus ad Deuteronom. 22. vers. 8.

CORAM VNIVERSO ISRAEL.] Hebr. *in oculis*, vel *ob oculos totius Israelis*. nimirum ex prædictione Domini per Nathanem prophetam supra Cap. 12. v. 11:

CONSILIUM AVTEM ACHITHOPHEL, &c.] Hebr. *& consilium Achithophelis*. Quidam: *consilium enim Achithophelis, &c.* Exponunt, id est, Et si facinus omnium iudicio per se horrendum erat: tamen tanta erat apud omnes Achithophelis auctoritas, vt rem Absalomo ipsi, & factiosis Israelitis probauerit. Alij simpliciter hunc versum additum volunt, ad commendationem consiliorum Achithophelis, quæ præstantissima, & quasi diuina oracula haberi solebant.

VERS. 22.

VERS. 23.

CAPVT DECIMVM-SEPTIMVM.

Chusai dissipat consilium Achitophel, idque per nuntios indicat David, qui consilio Chusai transit Iordanem, quare se suspendit Achitophel: tres amici David munera adferunt, ne eius populus necessariis egens deficeret.

Vulg.

Malu.

1 Ixit ergo Achitophel ad Absalom: Eligam mihi duodecim millia virorum, & consurgens persequar David hac nocte.

2 Et irruens super eum (quippe qui lassus est, & solutis manibus) percutiam eum: cumque fugerit omnis populus, qui cum eo est, percutiam regem desolatum.

3 Et reducam vniuersum populum, quomodo vnus homo reuerti solet: vnum enim virum tu quaris: & omnis populus erit in pace.

4 Placuitque sermo eius Absalom, & cunctis maioribus natu Israel.

5 Ait autem Absalom: Vocate Chusai Arachiten, & audiamus quid etiam ipse dicat,

6 Cumque venisset Chusai ad Absalom, ait Absalom ad eum: Huiusmodi sermonem locutus est Achitophel: facere debemus an non? quod das consilium?

1 T dixit Achitophel ad Absalomum: Eligam, obsecro, duos decem mille ^a virum; ^b & fur-rexi, & persequutus fui post David nocte:

2 ^c Et veni super eum, & ipse ^d laborans, & remissus manuum, & ^e contremefaciam eum: & fugiet omnis populus, qui ^f ad eum: & percutiam regem ad Solum eum.

3 ^g Et reuertere-feci omnem populum ad te, ^h Secundum reuertere omnem virum quem tu quærens: omnis populus erit pax.

4 Et rectum-ⁱ fuit verbum in oculis Absalomi, & in oculis omnium ^k senatum Israelis.

5 Et dixit Absalom: Voca, quæso etiam ^l Chusai Arachitæ: ^m & audiamus, quid in ore ⁿ eius, etiam ipse.

6 Et venit Chusai ad Absalomum, & dixit Absalom ad eum, ad dicere: Secundum verbum istud loquutus fuit Achitophel: an faciemus verbum eius? ^o Si non, tu loquere.

^a viros
^b vt surgā;
& persequat

^c vt veniam
^d defatigatione- anhelans, gemens
^e perterrefaciam
apud eum.
cum eo
^g vt reducā
^h sicut

ⁱ visū- fuit
^k senatorum

^l datiuus ipsi Chusai
^m vt audiamus
ⁿ suo

^o si non facituri sumus

7 Et dixit Chusai ad Absalom: Non est bonum consilium, quod dedit Achitophel hac vice.

8 Et rursum intulit Chusai: Tu nosti, patrem tuum; & viros qui cum eo sunt, esse fortissimos & amaro animo, veluti si vrsa raptis catulis in saltu sauiat: sed & pater tuus vir bellator est, nec morabitur cum populo.

9 Forsitan nunc latitat in foveis, aut in vno, quo voluerit, loco: & cum ceciderit vnus quilibet in principio, audiet quicumque audierit, & dicet: Facta est plaga in populo qui sequebatur Absalom:

10 Et fortissimus quisque, cuius cor est quasi leonis, pauore soluetur: scit enim omnis populus Israel, fortem esse patrem tuum, & robustos omnes, qui cum eo sunt.

11 Sed hoc mihi videtur rectum esse consilium. Congregetur ad te vniversus Israel, à Dan vsque Bersabee, quasi arena maris innumerabilis: & tu eris in medio eorum.

12 Et irruemus super eum in quocumque loco inuentus fuerit: & operiemus eum, sicut cadere solet ros super terram, & non relinquemus de viris, qui cum eo sunt, ne vnum quidem.

13 Quod si urbem aliquam fuerit ingressus, circumdabit omnis Israel ciuitati illi funes, & trahemus eam in torrentem, vt non reperiatur ne calculus quidem ex ea.

14 Dixitque Absalom, & omnes viri Israel: Melius est consilium Chusai Arachitæ, consilio Achitophel: Domini autem nutu dissipatum est consilium Achitophel vtile, vt induceret Dominus super Absalom malum.

15 Et ait Chusai Sadoc & Abiathar sacerdotibus: Hoc & hoc modo consilium dedit Achitophel Absalom, & senioribus Israel: & ego tale & tale dedi consilium.

16 Nunc ergo mittite citò, & nuntiate Dauid, dicentes: Ne moreris nocte hac in campestribus deserti, sed absque dilatione transgredere: ne fortè absorbeatur rex, & omnis populus qui cum eo est.

17 Ionathas autem & Achimaas stabant iuxta Fontem Rogel: abiit ancilla & nuntiauit eis: & illi profecti sunt,

7 Et dixit Chusai ad Absalomum: Non bonum consilium, quod consuluit Achitophel in p ictu isto.

8 Et dixit Chusai: Tu cognouisti patrem tuum, & homines eius, quia ^q praua ^{ij} ualidi ^{ij}, & amari animæ ^{ij}, sicut vrsus orbat in agro: & pater tuus vir ^r cæssionis, & non pernoctabit ^f ad populum.

9 Ecce nunc ipse absconditus fuit in vna fouearum, aut in vno locorum: & erit secundum cadere in eis in principio, & audiet audiens, & dicet, fuit ^t consternatio in populo: qui post Absalomum:

10 Et ipse etiam filius ^u strenuitatis, cuius cor eius sicut cor ^x leonis, ^y liquefieri liquefiet: quia cognoscens omnis Israël, quia ^z praua ^z ualidus pater tuus, & filij ^a strenuitatis, qui ^b ad eum.

11 Quia consului, ^c colligi colligetur super te omnis Israël de Dan & vsque ad Beer-Sebah, sicut arena, quæ super mare ^d multitudini: & facies tuæ ambulantes in ^e conflictu.

12 Et veniemus ad eum in vno locorum, quo inuentus fuit ibi, & ^f de sedemus super eum, secundum quod cadet ros super hnum: & non ^g super relictus fuit in eo, & in omnibus hominibus, qui ^h ad eum, etiam vnus.

13 Et si ad urbem colligetur, & leuabunt omnis Israël ad urbem ipsam funes: & ⁱ trahemus eam vsque ad ^k torrentem, vsquequo non inuentus fuit ibi etiam ^l scrupulus.

14 Et dixit Absalom, & omnis vir Israël: Bonum consilium Chusai Arachitæ ^m de consilio Achitophelis. Et IHVH ⁿ præcepit ad ^o labefactare consilium Achitophelis bonum, ad intransitione venire facere IHVH ad Absalomum, malum.

15 Et dixit Chusai ad Tzadokum, & ad Ebjatharem sacerdotes: P secundum istud, & secundum istud consuluit Achitophel ad Absalom, & ad ^q senes Israël: & secundum istud, & secundum istud consului ego.

16 Et nunc mittite ^r festinantia, & annuntiate Dauidi, ad dicere: Non pernoctabis nocte in ^s transitibus: deserti: & etiam ^t transire transibis: nequando ^u absorbeatur regi, & omni populo, qui ^x ad eum.

17 Et Iehonathan, & Achimaghatz stantes in ^y Ghen-Roghel: & Ambulabit famula, & annuntiabit eis: & ^{ij} ambulabunt

p pulsu, percussione, vice
q fortes, robusti, heroes
r belli, prælij
s apud, cum populo

t strages, caedes

u virtutis, roboris, exercitus
x leonis maioris, adulti
y omnino
z fortis, robustus, gigas
a virtutis, roboris, exercitus
b apud eum, cum eo
c profusus
d ad, in multitudinem
e congregazione, prælio pugna
f castrametabimur
g residuus, superstes,
h apud eum, cum eo
i rapta, bimus
k vallem
l lapillus, calculus, granum

m præ
n præstituit, ordinavit, disposuit,
o infringere, disrumpere, irritum facere, cassum, reddere
p sicut hoc, & sicut hoc.
q statim
r Senatores
s festinantes, citò, celeriter
t campestribus. Vide Cap. 15. v. 28.
u omnino, celeriter
x deglutietur devorabitur, præcipitabitur
y apud eum, cum eo
z Fonte-
Fallonis

ut referrent ad regem David nuntium: non enim poterat videri, aut introire ciuitatem.

18 Vidit autem eos quidam puer, & indicauit Absalom: illi vero concito gradu ingressi sunt domum cuiusdam viri in Bahurim, qui habebat puteum in vestibulo suo, & descenderunt in eum.

19 Tulit autem mulier, & expandit velamen super os putei, quasi siccans ptisanas: & sic latuit res.

20 Cumque venissent serui Absalom in domum, ad mulierem dixerunt. Vbi est Achimaas & Ionathas? Et respondit eis mulier: Transierunt festinanter, gustata paululum aqua. At hi qui querebant, cum non reperissent, reuersi sunt in Ierusalem,

21 Cumque abiissent, ascenderunt illi de puteo, & pergentes nuntiauerunt regi David, & dixerunt: Surgite, & transite citò fluuium: quoniam huiusmodi dedit consilium contra vos, Achitophel.

22 Surrexit ergo David, & omnis populus qui cum eo erat, & transierunt Iordanem, donec dilucesceret: & ne vnus quidem residuus fuit, qui non transisset fluuium.

23 Porro Achitophel videns quod non fuisset factum consilium suum, strauit asinum suum, surrexitque & abiit in domum suam & in ciuitatem suam: & disposita domo sua, suspendio interiit, & sepultus est in sepulchro patris sui.

24 David autem venit in Castra, & Absalom transiit Iordanem, ipse & omnes viri Israel cum eo.

25 Amasam vero constituit Absalom pro Ioab super exercitum: Amasa autem erat filius viri, qui vocabatur Ietra de Iesraeli, qui ingressus est ad Abigail filiam Naas, sororem Saruia, qua fuit mater Ioab.

26 Et castrametatus est Israel cum Absalom in terra Galaad.

27 Cumque venisset David, in Castra, Sobi filius Naas de Rabbath filiorum Ammon, & Machir filius Ammiel de Lodabar, & Berzellai Galaadites de Rogelim,

28 Obtulerunt ei stratoria, & tapetia, & vasa fictilia, frumentum, & hordeum, & farinam, & polentam, & fabam, & lentem, & frixum cicer,

29 Et mel, & butyrum, oues, & pingues

ambulabunt & annuntiabunt regi Davidi: quia non poterunt ad eum videri ad venire in urbem.

18 Et vidit eos ^a excussus, & annuntiavit Absalomo. Et ambulauerunt ^b duo ^c ij festinantia, & venerunt ad domum viri in Bachurim, & ei puteus in ^d atrio eius: & descenderunt ibi.

19 Et accepit vira, & expandit ^e velum super-facies putei, & expandit super eum contusiones: & non cognitum-fuit verbum.

20 Et venerunt serui Absalomi ad viram in domum, & dixerunt: Vbi Achimagatz, & Iehonathan? & dixit eis vira: Transiuerunt friuum aquarum. Et quæsiuerunt, & non inuenerunt, & reuersi-fuerunt Ierusalaim.

21 Et fuit post ambulare eos, & ascenderunt de puteo, & ambulauerunt & annuntiauerunt regi Davidi: & dixerunt ad Davidem: Surgite, & transite ^g festinantia aquas, quia sic confu-

luit super vos Achitophel.

22 Et surrexit David, & omnis populus, qui ^h ad eum, & transierunt Iardenem: vsque ad illucescere ⁱ manè, vsque ad vnum non ^k decongregatus-fuit, qui non transiit Iardenem.

23 Et Achitophel vidit, quia non factum-fuit consilium eius: & ^l superaligauit asinum, & surrexit, & ambulauit ad domum suam, ac urbem suam: & præcepit ad domum suam, & strangulatus-fuit: & mortuus-fuit, & sepultus-fuit in sepulchro patris sui.

24 Et David venit in Machanaim: & Absalom transiit Iardenem, ipse, & omnis vir Israel cum eo.

25 Et Ghamasam posuit Absalom ^m sub Ioabo super ⁿ militiam: & Ghamasa filius viri, & nomen eius Iithra, Israelitæ, qui venit ad Abighal filiam Nachas, sororem Tzerujah matris Ioabi.

26 Et ^o desedit Israel, & Absalom terra Ghilghad.

27 Et fuit secundum venire Davidem in Machanaim: & Sobi filius Nachas de Rabbah filiorum Ghamon: & Machir filius Ghamiel de Lo-Debar, & Barzillai Ghilghadites de Roghelim:

28 ^p Cubationem, & ^q vasa, & vas plastis, & tritica, & hordea, & farinam, & ^r torrefactum, & fabam, & lentem, & torrefactum.

29 Et mel, & butyrum, & ^s ouem, &

^z apparere, ostendere sese

^a puer ^b ambo ipsi

^c ut v. 16,

^d corte ^e tegumentū, operimentū

^f friulum, vadum

^g ut v. 16.

^h apud eum, cum eo ⁱ diluculum

^k detractum. Vide I Samuel 30. 19.

^l instrauit, accinxit.

^m pro loco Ioabi ⁿ exercitum

^o confedit, castrametatus est

^p cubatum, cubatorium, lectum

^q Vide Exodus 12. v. 22

^r Vide Leuit. 23. 14. Sic statim. ^s oues, pecudes

vitulos: dederuntque David, & populo qui cum eo erat, ad vescendum: suspicati enim sunt, populum fame & siti fatigari in deserto.

eminentias ^t bonis accedere fecerunt Dauidi, & populo, qui ^u ad eum, ad comedere, quia dixerunt, Populus ^x famescens, & ^y defatigatus, & ^z sitiens in deserto.

^t armenti
^u apud eum,
cum eo
^x esuriens,
famelicus
^y lassus
^z sitibundus

COMMENTARIA.

VERS. 3.

ET REDUCAM VNIVERSVM POPVLVM, &c.] Hunc versum verbatim nos in nostra Translatione ex Heb. reddidimus, alij diuorsimodè: 1. *Atque reducam vniuersum populum ad te: & quum reuersi fuerint omnes & interfeceris virum, quem tu queris: vniuersus populus erit in pace.* 2. *Et redire-faciam vniuersum populum tuum ad te: & quum reuersi fuerint omnes, vir quem tu queris veniet in potestatem tuam: & ita omnis populus erit in pace.* 3. inuerso ordine: *vir quem tu queris reputabitur, vt reuersio omnium, id est, interfectio Dauidis erit causa cur omnes reuertantur: & quod omnis populus erit in pace, id est, Saluus: nam, quem queris, est vir ipse, id est, caput & dux populi. Hoc est, tu enim solum principem & ducem quæris.* 4. *Tunc reducam totum illum populum ad te, quasi restitutio rerum omnium est is quem tu queris; id est, David cuius si potieris omnium potieris. toti populo erit pax.* 5. *Populum vero vniuersum reducam ad te, (quumque omnes viri) quos tu cupis, ad te reducti fuerint, pax erit vniuerso populo.* 6. *Et reducam omnem populum ad te: secundum redire omnes viros, quod tu queris, nempe hoc est, quod tu quæris & curas omnes ad te redire: tunc omni populo pax erit.* 7. *Et reducam totum populum ad te, sicut reuerti omnis. vt omnis sit genitui id est, sicut est reuersio cuiuslibet, videlicet, tam faciliè, quàm facile vnus quilibet reuertitur. vir quem tu quærens, id est, vnus enim solus est vir, quem tu quæris persequendo: non multos persequeris, omnis populus erit in pace. Sententiæ sunt per membra dissectæ absque vlla coniunctione, ad exprimendam omnem rationem consilij sui utilis & ipsi tyranno, & populo.*

VERS. 7.

HAC VICE.] Notant esse elegantem curationem, & consiliationem, conuenientem modesto ac urbano viro: ac si dicat. bona Achithophelis venia, hominis alioqui prudentissimi, consultissimique dixerim, in hac quidem causa fallitur iudicio meo. Sic modestè & Urbanè discedit à consilio Achithophelis, ne se suspectum reddat.

VERS. 8.

NEC MORABITVR CVM POPULO.] Heb. & non pernoctabit apud populum, vel, cum populo. Geminum sensum hæc verba ferunt, 1. Non pernoctabit simul cum suo exercitu vel in exercitu suo, sed seorsim: vnde etsi percusseris eius exercitum, non propterea percuties Ipsum. 2. Cum David sit vir bellicosus, nouit quæuis stratagemata bellica, non vno loco nec vna nocte consistet, ne ab hostibus incautè obquatur cum suis.

AVT IN VNO, QVO VOLVERIT, LOCO.] VERS. 9. Quidam reddunt: *aut in aliquo e locis suis*, id est, ipsi iam inde à persecutione Saulis cognitis & exploratis.

AVT QVVM CECIDERIT VNVS QUILIBET IN PRINCIPIO.] Heb. *erit autem quum ceciderint ex istis in principio*, subaudi, ex militibus tuis, in quos inopinantes procul dubio è specubus & latebris suis irruiturus est.

ET TV ERIS IN MEDIO EORVM.] Heb. *& facies tua ambulantes in pralio.* Aliqui: *& facies tua vadat in bellum*, id est, ipse præsens adsis in conflictu. Alij: *& te ipso procedente in hanc expeditionem* בקרב *bakerab*, potest exponi: *in intimo, in medio, item, in conflictu, pralio.* Ex verbo: *in appropinquatione, congressu acierum.*

ET OPERIEMVS EVM.] venachnu, VERS. 12. Quidam à נחם *nuach* deducunt: *& requiescimus super eum*, id est, occupabimus, obruemus eum, aut subito, & de improviso: aut multitudine, vel commode ingruemus ei, id est, sine vlllo nostro incomodo. Alij à חנא *chanah* deriuant: *consedebimus, castrametabimur, super eum.*

FVNES.] Aliqui exponunt, machinas bellicas funibus ductiles, siue scanforias siue demolitorias: vt sit metonymia. Sed maiorem vim habet hyperbole si funes seu חבלים *chaballim*, intelligamus funes crassos, & nauticos, quos *chables* vocamus, seu *maromas*: quibus se urbem euulsurus & in torrentem tracturus militari iactantia minatur.

ET TRAHMVVS EAM IN TORRENTM.] Hyperbole thrasonica, qua facilitatem & grauitatem excidij exprimit. Similis hyperbole est 1. Regum, 20. vers. 10.

VTILE.] Heb. *bonum*, id est, accommodatius ad consequendum desiderium Absalomi, nempe ipsi vtile. VERS. 14.

NE FORTE ABSORBEATUR REX.] id est, VERS. 16. ne subito circumuentus obruatur: metaphora. Verbum בלע *balagh* construitur hic cum datiuo, vnde reddunt: *ne forte exitium afferatur regi, seu precipitium & internecio.*

NE MORERIS NOCTE HAC &c.] Chusai VERS. 16. incertus ne Absalom mutaret consilium, & suo illud Achithophelis præferret: vel quia id bello potius congruebat, monet Dauidem vt Iordanem trajiciat: quo majus spatium Dauidi tributum colligendi exercitus, & rebus suis prospiciendi.

IVXTA FONTEM ROGEL.] Erat in termino VERS. 17. Iehudæ & Benjaminis, prope Ierusalem de quo vide Iosue 15. vers. 7. & cap. 18. v. 16. & Comm. ibidem.

ABIIT ANCILLA.] eò missa est, ut minor esset à scemina suspicio, & facilius custodes falleret obseruantes.

NON ENIM POTERANT VIDERI AUT INTROIRE CIVITATEM.] Heb. *quia non poterunt videri, venire in urbem.* Quidam: *non enim poterant ostendere se se ingrediendo urbem*, id est, non audebant ingredi urbem, ne conspicerentur. Vnde reddunt alij: *ipsi enim palam urbem ingredi non audebant.* Aliqui: *non enim poterant comparere, aut ingredi ciuitatem*, nimirum ex condicito parentum: ut inde ad Dauidem commodius excurrere possent. Nonnulli: *quia non poterunt videri ad veniendum in ciuitatem*, id est, erant in loco occulto, & exempto à conspectu ingredientium, & egredientium ciuitatem per viam publicam.

VERS. 18. IN BAHVRIM.] de quo supra cap. 3. vers. 16, & cap. 16 v. 5.

VERS. 19. PTISANAS.] de ptisana plura Plinius lib. 18. cap. 7. & lib. 22. cap. 25. *רפוח ripoth.* aiunt esse *contusiones, contritiones, tritica, grana, seu legumina quæ trunduntur ex siliquis.* Alij dicunt esse *grana trita commolita, quæ Latini molam appellant.* Multifariam hinc reddunt: 1. *grana-contusa* 2. *frumenta-contusa* 3. *hordea-contusa*. 4. *legumina-trita*, 5. *molam*, Chaldaus, *Dactylos*.

VERS. 20. TRANSIERUNT FESTINANTER GVSTATA PAVLVLVM AQUA.] *עברו מיכל המים* *ghaberu michal hammaim* Noster *מִיכָאֵל מִיכָאֵל* *michal ab* *אכל achal*, comedere, deduxit, quasi esset *ME ECHOL* de gustare aquam. Alij fere nomen esse volunt, ac significare *riuum riuulum, vadum*, redduntque: *Transferunt riuum, seu, vadum aquarum.* Quod mihi suspectum est, cum circa Bahurim, nullus, riuus aut vadum aquarum aut in scriptura, aut à sacris geographis memoretur. Ineptius est quod Chaldaus habet: *Transferunt Iordanem*, qui longè hinc aberat, nec mulier poterat mendacium suum verisimile exploratoribus facere: vnde enim scire poterat eos transiisse Iordanem? nisi augurando dixerit, Tam diu est quòd hinc abierint, ut iam Iordanem ipsum traiecisse potuerint. At Dauid nondum traiecerat.

VERS. 22. TRANSIERUNT IORDANEM DONEC ILLVSCESCERET, ET VNVS QVIDEM RESIDVVS FVIT, &c.] Potest intelligi, transiisse eos Iordanem tota nocte vsque ad lucem matutinam: ut traiectus tota nocte durauerit, & finitus sit ipso diluculo: Sed ratio accentuum Hebraicorum hunc sensum non patitur: qui distinguunt post Iordanem: *Et transierunt Iordanem: vsque ad illucescere mane*, vel, *dum illucesceret mane*, ne vnus quidē defuit, &c. id est, mane lustrato exercitu, inuenit neminem desiderari.

VERS. 23. ET DISPOSITA DOMO SVA.] Heb. & *præcepit ad domum suam.* Aliqui: & *præceptis datis in familiam suam* id est, quum mandasset aliqua de his quæ fieri vellet se mortuo.

SVSPENDIO INTERIJT.] Ponitur verbum *פָּנָה chanak* in formula passiva seu Niphal & *suffocatus fuit.* Quidam Hebræorum morbo suffocatum volunt. Alij: & *sirāgulatus*

fuit scilicet à seipso, vel, à seruulo aliquo, cui id iusserit. Plerique & *strangulauit se*, vox Italica *scannare*, & Hispanica *escannar*, cum Hebraica consonat. Rerum procul dubio peritissimus erat Achithophel, qui statim præuiderit Absolomum spreto suo consilio certissimè periturum: ac propterea voluntaria morte iustam victoris in tam nefarium suum consilium iram anteuertit. Quidam reddunt: & *ingulauit se.*

VENIT IN CASTRA.] Heb. *in Machanaim.* Vide supra Cap. 2. vers. 8. & 12. Iosephus: [*Peruenit Castrum, pulcherrimam ac munitissimam eius tractus urbem.*] Fuit regia Isbosethi filij Saulis.

DE IESRAELI.] Heb. *Israelita.* Noster VERS. 25: viderur legisse cum *zain, & Ghain, liz rghe-lita.* Hebraici Codices cum *Schin, & Aleph*, constanter legunt, *Israelita.* Qui tamen 1. Paralipomen. 2. vers. 17. *Israhelita* dicitur. Quidam volunt, genere & religione *Israelitam* fuisse: Sed habitatione & incolatu *Israhelitam*, quod apud *Israhelitas* peregrinatus aliquandiu ibi habitauerit. Alij è contra, religione, & vitæ instituto *Israelitam* fuisse: Sed genere ac natione *Israhelitam*, quod est verisimilius.

FILIAM NACHAS.] Hunc Nachas putant fuisse Isai patrem Dauidis, qui fuerit binomius. Alij Nachas hinc putant esse nomen sceminae, *filiam Nachassæ*, vxoris scilicet Isaiæ. Erat igitur Abighal mater Amasæ, filia Isai, soror Dauidis & Tzerujæ: Hama ergo & Ioab consobrini erant filij duarum sororum.

IN TERRA GALAAD.] Nimirum prope VERS. 26: Machanaim, ut Dauidem circumcluderent. Iosephus: [*constitit non longè à Castro oppido Galaaditidis.*]

SOBI FILIVS NAAS.] Heb. *Nachas.* vi- VERS. 27: detur is Nachas fuisse rex Hammonitarum, quem Saul deuicit. 1. Samuelis. 11.

DE RABBATH FILIORVM AMMON.] quam antea iam expugnauerat Dauid, supra Cap. 12. v. 26. & sequentibus.

LODABAR.] Vide supra Cap. 9. v. 4.

BERZELLAI.] de quo vide etiam infra Cap. 19. vers. 31. & sequentibus.

STRATORIA.] Heb. *cubationem.* Fru- VERS. 28: stra Hebræi vertunt, *gutturium vrceolum.* cum lecti fuerint seu stratoria, vel lecti-sternia.

ET POLENTAM.] de voce *קָלִי kali* abundè diximus in Leuit. 23. 14. Aliqui hinc *spicam-tostam*, vertunt, qualis, inquit, est farina auenacea, quæ non nisi tosta molitur.

ET FRIXVM-CICER.] Heb. tantum est eadem vox *קָלִי kali*, quæ paulo ante. Aliqui reddunt: & *fabas & lentes, etiam tostas.* Alij: & *far-tostum.* Ego facile crediderim Kali pijori loco positum ad tritica & hordeo referendum: quod nimirum ex tritico & hordeo attulerint & farinam, & torrefactum, id est, grana tosta. KALI verò secundo loco de fabis & lentibus dici, quod hæc attulerint iam tosta. Prius KALI fuit torrefactum triticorum & hordeorum: posterius KALI torrefactum

refactum fabrorum & lentium Hispanicus
Interpres, *garrancos tostados*. Valentinè di-
cimus *Torrat*, id est, Tostum.

VERS. 29.

ET PINGVES VITULOS.] Hebr. & emi-
nencias boum. id est, præstantissimos & pin-

guissimos ex armento quod Noster intelle-
xit. Alij: *caseos armenti*. seu *armentitios*, vel
vaccinos. quod sint veluti extantiæ, & emi-
nentiæ, à forma. sicut etiam caseus dicitur
גבנה *gebinah* à forma celsiore.

CAPVT DECIMVM-OCTAVVM.

*Absalom victus praelio, quercuque pendens ab Ioab transfoditur; quod audiens
David, amarè eum fleuit.*

Vulg.

Malu.

Igitur considerato David
populo suo, constituit su-
pe eos tribunos & centu-
riones,

2 Et dedit populi tertiam partem sub
manu Ioab, & tertiam partem sub manu
Abisai filij Saruia fratris Ioab, & ter-
tiam partem sub manu Ethai, qui erat
de Geth, dixitque rex ad populum:
Egrediar & ego vobiscum.

3 Et respondit populus: Non exhibis:
sive enim fugerimus, non magnopere ad
eos de nobis pertinebit: sive media pars
ceciderit à nobis, non satis curabunt:
quia tu vnus pro decem millibus compu-
taris: melius est igitur ut sis nobis in
vrbe presidio,

4 Ad quos rex ait. Quod vobis videtur
rectum, hoc faciam. Stetit ergo rex iux-
ta portam: egrediebaturque populus per
turmas suas, centeni, & milleni.

5 Et præcepit rex Ioab, & Abisai, &
Ethai, dicens: Seruate mihi puerum Ab-
salom. Et omnis populus audiebat præ-
cipientem regem cunctis principibus pro
Absalom.

6 Itaque egressus est populus in campum
contra Israel, & factum est praelium in
saltu Ephraim,

7 Et cæsus est ibi populus Israel ab exer-
citu David, factaque est plaga magna
in die illa, viginti millium.

8 Fuit autem ibi praelium dispersum su-
per faciem omnis terræ, & multo plures
erant quos saltus consumpserat de popu-
lo, quam hi quos vorauerat gladius in
die illa.

9 Accidit autem ut occurreret Absa-
lom seruis David, sedens mulo: cumque
ingressus fuisset mulus subter condensam

IT^a visitauit David po-
pulum, qui^b ad eum: &
posuit super eos^c princi-
pes millium, &^d principes

^ecentum.

2 Et misit David populum, ^ftertiam
in manu Ioab, & tertiam in manu Abi-
sai filij Tzerujah fratris Ioab, & tertiã
in manu Iehai Githæi: & dixit rex ad
populum: Exire exhibo etiam ego vo-
biscum.

3 Et dixit populus: Non exhibis, quia
si^h fugere fugiemus, non ponent ad
nos cor: & si morientur medietas no-
stra, non ponent ad nos cor: quia nunc
sicut nos decem millia: & nunc bo-
num quia eris nobis de vrbe adⁱ ad-
iuuare.

4 Et dixit ad eos rex: quod bonum^k
erit in oculis vestris faciam. Et stetit
rex ad^l manum portæ, & omnis popu-
lus exiuerunt^m centum & mille.

5 Et præcepit rex ad Ioab, & ad Abi-
sai, & ad Ithai, ad dicere: ⁿLentitudini
mihi^o excusso Absalomo: Et omnis po-
pulus audiuerunt in præcipere regem,
ad omnes principes^p super verbum
Absalomi.

6 Et exiuit populus^q agrum, ^roc-
cursui Israël: & fuit^s cæsis in silua
Ephraim.

7 Et^t consternati fuerunt ibi popu-
lus Israël^u faciebus seruorum Dau-
dis: & fuit ibi^x consternatio grandis
in die ipsa viginti mille.

8 Et fuit ibi cæsis dispersa super fa-
cies omnis terræ: & multiplicauit silua
ad^y comedere in populo^z; de^a quos
comedit gladius in die ipsa.

9 Et occurrit Absalom faciebus ser-
uorum David: & Absalom^b vehens
super mulum: & venit mulus sub^c in-
tricatione

^anumera-
uit, recens
fuit
^bapud eum;
cum eo
^cchiliar-
chos
^dcenturio-
nes
^ecentena-
riorum, cen-
tenorum
^ftertiam
partem. Sic
in sequentib.
^gomnino

^hplaneⁱauxiliari^kvidebitur

^llatus, in
spatio, in
loco
^mdatius,
per ceturias,
& Chiliadas
ⁿAd Leuiti
^opuero,
^pdatius.
^pde re

^qin campis
^rin occur-
su
^sprælium.
Sic v. 8.

^timpulsi,
cæsi sunt,
corruerunt
^udatius, ad
facies

^ximpulsio.
strages.
cædes

^ycon-
sumere, deu-
tare, per-
dere, Sic
statim.

^zpræ
^aijs quos
^binsidens,
equitans
^cperplexi-
tate, densi-
tate

quercum & magnam, adhaesit caput eius quercui: & illo suspenso inter calum & terram, mulus, cui insederat, pertransiuit.

10 Vidit autem hoc quispiam, & nuntiavit Ioab, dicens: Vidi Absalom pendere de quercu.

11 Et ait Ioab viro, qui nuntiauerat ei: Si vidisti, quare non confodisti eum cum terra, & ego dedissem tibi decem argenti siclos, & unum balteum,

12 Qui dixit ad Ioab: Si appenderes in manibus meis mille argenteos, nequaquam mitterem manum meam in filium regis: audientibus enim nobis praecepit rex tibi, & Abisai, & Ethai, dicens: Custodite mihi puerum Absalom.

13 Sed & si fecissem contra animam meam audacter, nequaquam hoc regem latere potuisset, & tu stares ex aduerso?

14 Et ait Ioab: Non sicut tu vis, sed aggrediar eum coram te. Tulit ergo tres lanceas in manu sua, & infixit eas in corde Absalom: cumque adhuc palpita- ret haerens in quercu,

15 Cucurrerunt decem iuvenes ar- migeri Ioab, & percutientes interfecerunt eum.

16 Cecinit autem Ioab buccina, & re- tinuit populum, ne persequeretur fugi- entem Israel, volens parcere multitu- dini.

17 Et tulerunt Absalom, & proiece- runt eum in saltu, in foueam grandem, & comportauerunt super eum acervum la- pidum magnum nimis: omnis autem Is- rael fugit in tabernacula sua.

18 Porro Absalom erexerat sibi, cum adhuc viueret, titulum qui est in Valle regis: dixerat enim: Non habeo filium, & hoc erit monumentum nominis mei. Vocauitque titulum nomine suo, & appellatur Manus Absalom, usque ad hanc diem.

19 Achimaas autem filius Sadoc, ait: Curram, & nuntiabo regi, quia iudi- cium fecerit ei Dominus de manu inimi- corum eius.

20 Ad quem Ioab dixit: Non eris nun- tius in hac die, sed nuntiabis in alia: ho- die nolo te nuntiare, filius enim regis est mortuus.

21 Et ait Ioab Chusi: Vade, & nuntia Maluenda, In 2. Samuelis,

tricatione d ilicis grandis, & e obtinuit caput eius in ilice, & f datus fuit in- ter coelos & inter terram: & mulus, qui sub eo, transiuit.

10 Et vidit vir vnus, & annuntiauit Ioabo, & dixit: Ecce vidi Absalomum suspensum in ilice.

11 Et dixit Ioab viro annuntianti si- bi: Et ecce vidisti, & quid g cognitio- nis non percussisti eum ibi in terram: & super me ad dare tibi decem ar- gentum, & h cingulum vnum?

12 Et dixit vir ad Ioab: Et si ego i li- brans super k volas meas mille argen- tum, non mittam manum meam ad fi- lium regis: quia in auribus nostris prae- cepit rex ad te, & ad Abisai, & ad Ithai, ad dicere: Obseruate quis in l puero excusso, in Absalomo.

13 Aut feci in anima mea m falsita- tem: & omne verbum non n absconde- tur de rege: & tu o stare te facies de praesentia.

14 Et dixit Ioab: Non sic expectabo p faciebus tuis. Et accepit tres q bacu- los in r vola sua, & infixit eos in corde Absalomi adhuc is f viuens in r corde ilicis.

15 Et u circumgyrauerunt decem x excussi leuantes y vasorum Ioabi: & percusserunt Absalomum, & mori fe- cerunt eum.

16 Et z infixit Ioab in a tuba, & re- uersus fuit populus de persequi post Israelem, quia b prohibuit Ioab popu- lum.

17 Et acceperunt Absalom, & deie- cerunt eum in silua ad foueam gran- dem, & c stare fecerunt super eum d conuolutionem lapidum grandem val- de: Et omnis Israel fugerunt vir e ten- toriis suis.

18 Et Absalom accepit, & f stare fe- cit sibi in vitis suis statuam, quae in val- le regis; quia dixit: Non mihi filius, in transitione recordari facere nomen meum. Et vocauit statuam super nomen suum: & vocatum fuit g ei, Manus Absalomi, usque ad diem istam.

19 Et Achimaghatz filius Tzadoki dixit: Curram, obsecro, h & euangeli- zavi ad regem, quia i iudicauit eum IHH de manu malevolentium eius.

20 Et dixit ei Ioab: non vir euangelij tu die ista; & euangelizabis in die alia: & die ista non euangelizabis, quia su- per filius regis mortuus fuit.

21 dixit Ioab k Chusi: Ambula, an- Z Z z nuntia

d quercus
Sic statim
& 10.
e prehendi-
dit
f dari fa-
ctus fuit

b cinctoriu
zonam
i appendens,
ponderans
k cavitates,
palmas, ma-
nus

l puero

m falsum,
fallaciam,
mendacium
n celabitur
o statues te,
sisteste

p datus. ad
facies tuas
q virgas, ia-
cula, tela
r ut v. 12,

s viuus
t medio
quercus
u circum-
dederunt
x pueri, fa-
muli

y armorum,
instrumen-
torum

z claxit
a buccina,
Hispanice,
Clatin

b detinuit,
coercuit

c statuerunt
d acervum,
tumulum,
cumulum

e datus. in
tentoria sua

f statuit

g Scilicet,
statua

h vt euan-
gelizem
i vindicauit,
asseruit

k datus.
Aethiopi. Sic
deinceps

regi que vidisti: Adorauit Chusi Ioab, & cucurrit.

22 Rursus autem Achimaas filius Sadoc dixit ad Ioab: Quid impedit si etiam ego curram post Chusi? Dixitque ei Ioab: Quid vis currere fili mi? non eris boni nuntij baiulus,

23 Qui respondit: Quid enim si cucurrero? Et ait ei: Curre. Currens ergo Achimaas per viam compendij, transiit Chusi.

24 David autem sedebat inter duas portas: Speculator vero, qui erat in fastigio portæ super murum, eleuans oculos, vidit hominem currentem solum.

25 Et exclamans indicauit regi: dixitque rex: Si solus est, bonus est nuntius in ore eius. Properante autem illo, & accedente propius,

26 Vidit speculator hominem alterum currentem, & vociferans in culmine, ait: Apparet mihi alter homo currens solus. Dixitque rex: Et iste bonus est nuntius.

27 Speculator autem, Contemplor, ait, cursum prioris, quasi cursum Achimaas filij Sadoc. Et ait rex: Vir bonus est: & nuntium portans bonum, venit.

28 Clamans autem Achimaas, dixit ad regem Salue, rex. Et adorans regem coram eo pronus in terram, ait: Benedictus Dominus Deus tuus, qui conclusit homines qui leuauerunt manus suas contra dominum meum regem.

29 Et ait rex: Estne pax puero Absalom? Dixitque Achimaas: Vidi tumultum magnum, cum mitteret Ioab seruus tuus, o rex, me seruum tuum: nescio aliud.

30 Ad quem rex, Transi, ait, & sta hic. Cumque ille transisset, & staret,

31 Apparuit Chusi: & veniens ait: Bonum apporto nuntium, domine mi rex: iudicauit enim pro te Dominus hodie de manu omnium qui surrexerunt contra te.

32 Dixit autem rex ad Chusi: Estne pax puero Absalom? Cui respondens Chusi: Fiant, inquit, sicut puer, inimici domini mei regis. & vniuersi qui consurgunt aduersus eum in malum.

33 Contristatus itaque rex, ascendit cœnaculum portæ, & fleuit. Et sic loquebatur, vadens: Fili mi Absalom, Absalom fili mi: quis mihi tribuat ut ego moriar pro te, Absalom fili mi, fili mi Absalom?

nuntia regi, quod vidisti. Et procumbere se fecit Chusi Ioabo, & cucurrit.

22 Et addidit adhuc Achimaghatz filius Tzadoki, & dixit ad Ioab: Et fuit quid? curram, obsecro, etiam ego post Chusi. Et dixit Ioab: Ad quid istud tu currens, fili mi, & tibi non euangelium inueniens.

23 Et fuit quid? curram. Et dixit ei, curre. Et cucurrit Achimaghatz viam orbis, & ^l transiit Chusi.

24 Et David ^m sedens inter duas portarum: & ambulauit ⁿ speculans ad tectum portæ, ad murum; & leuauit oculos suos, & vidit, & ecce vir currens ^o ad solum eum.

25 Et ^p vocauit speculans, & annuntiavit regi; & dixit rex: Si ^q ad Solum eum, euangelium in ore eius. Et ambulauit ambulare, & ^r appropinquabit.

26 Et vidit speculans virum vnum currentem, & ^s vocauit speculans ad ^t portarium, & dixit: Ecce vir currens ^u ad solum eum. Et dixit rex: Etiam iste euangelizans.

27 Et dixit speculans: Ego videns cursum primi, sicut cursum Achimaghatz filij Tzadoki. Et dixit rex: Vir bonus iste: & ad euangelium bonum veniet.

28 Et ^x vocauit Achimaghatz, & dixit ad regem: Pax. Et procumbere se fecit regi; & naribus suis in terram, & dixit: Benedictus IHHVH ELOHIM tuus, qui clausit homines, qui leuauerunt manum suam in ^z sustentatore meo rege.

29 Et dixit rex: Pax ^a excusso Absalomo? Et dixit Achimaghatz: Vidi ^b multitudinem grandem ad mittere seruum regis, Ioab, & seruum tuum: & non cognoui quid.

30 Et dixit rex. ^c Circumgyra, & ^d stare te fac hinc. Et circumgyrauit, & stetit.

31 Et ecce Chusi venit: & dixit Chusi: Euangelizare se faciet ^e sustentator meus rex, quia ^f iudicauit te IHHVH ^g die de manu surgentium super te.

32 Et dixit rex ad Chusi: An pax ^h excusso Absalomo? Et dixit Chusi: Erunt sicut excussus maleuolentes ⁱ sustentatoris mei regis, & omnes, qui surrexerunt super te ^k malo.

33 Et ^l commotus fuit rex, & ascendit super ^m altanam portæ, & lacrymatus fuit, & sic dixit; in ambulare eum: Fili mi Absalom, fili mi, fili mi Absalom, quis dabit mori me ego ⁿ sub te, Absalom fili mi, fili mi.

^l prætergressus est Aethiopem illum, seu antequam manens ^m Speculator. Sic posses ^o solitatio ei ^p clamauit ^q solitatio ei

^r appropinquans

^s clamauit ^t ianitorem ^u solitatio ei

^x clamauit

^y datiuus. ad naves suas

^z columine, domino, hero ^a puero ^b turbam, tu multum

^c Diuerse, circui ^d statue te consistit

^e ut v. 28.

^f ut v. 19, ^g hodie

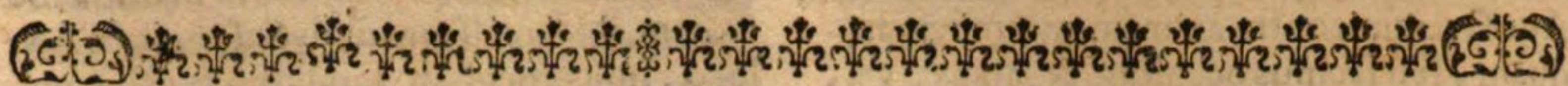
^h puero. Sic mox,

ⁱ ut v. 28.

^k datiuus. in malum ^l Vide Genes. 45. v. 24. ^m Vide Iudicum 3. v. 20.

ⁿ pro

COMMEN

COMMENTARIA.

VERS. I.

ONSTITUIT SUPER EOS TRIBVNOs ET CENTVRIONES.] Heb. & *præposuit eis chiliarchos & centuriones*. Notant factam nunc nouam hanc præfectorum institutionem, quod de præfectis Dauidis ordinariis abessent, alij nescij, alij inuiti, alij denique ad Absalonem transfugissent.

VERS. 2.

NON MAGNOPERE AD EOS DE NOBIS PERTINEBIT.] Heb. *non ponent ad nos cor, vel non apponent ad nos animum*. Quidam: *nullam nostrum habebunt rationem, vel non multum pensi habebunt*, id est, non curabunt magnopere, non magnificabunt eam victoriam, non arbitrabuntur se rem præclaram fecisse. Sic statim.

QVIA TV VNVS PRO DECEM MILLIBVS COMPVTARIS.] Heb. *quia nunc sicut nos decem millia*, obscura verba, quæ variè elucidant. 1. Hebræorum quidam, q. d. te saluum tanti faciunt, quanti facerent decem millia hominum similium nobis. Et est sensus Nostri. 2. Etiam si nunc perierint decem millia virorum fortium similium nobis, q. d. non magnificent victoriam etiam si decem millia ex nobis interfecerint, te incolumi. 3. Quia sicut nos facile nunc reperiri poterunt decem mille: sicut tu vero, nullus, vel quia hoc tempore inueniuntur similes nobis decem mille, id est, innumerabiles, similis autem tibi non inuenitur. 4. Aliqui reddunt: *iam ut sumus, decies mille essemus*, id est, etiam si decuplo plures, & instructiores essemus, non tanti facerent victoriam, quàm si te vnum opprimere possët. Facile ita concipietur sensus Quia nunc es tu sicut nostrum decem millia, melius est igitur ut sis nobis in vrbe præsidio. Tremellius & Iunius reddunt: *Quare nunc melius erat, si fueris nostræ causæ, peruigil ad ferendum opem, id est, attentus, & accuratissime hic obseruans, ut nobis succurras, si opus fuerit. Hæc interpretatio videtur simplicissima, & consequutioni vocum accommodatissima, & confirmatur infra vers. 24. Et si altera quoque non est incommoda, ut ex vrbe commodis suarum copiarum prospiciat Dauid.*] מעיר meghir, acceperunt pro infinitiuo Hiphil quasi esset מעיר mebaghir, de vigilare, vel ad vigilandum, vel מעיר meghir participium Hiphil, vigilans, peruigil. Plerique alij, de vrbe.

VERS. 5.

SERVATE MIHI PVERVM ABSALOM.] Heb. *lenitudini, vel lenitati mihi, puero Absalomo*. Variè reddunt. 1. *leniter propter me, in meam gratiam tractate puerum Absalom, vel erga puerum Absalomum vos gerite, vel agite*. 2. *Abcondite, latenter, clam, sensim, pededentim, placide, sine strepitu, & impetu, puero ipsi Absalomo*. Subaudi, sit à vobis, seu cum illo agatis, id est, ne atrociter incurratis aut sæuiatis in illum.

VERS. 6.

IN SALTU EPHRAIM.] Heb. *in silua Ephraim*. Maluenda in 2. Samuelis.

Quia prælium trans Iordanem patratum fuit, vbi nulla pars sortis Ephraimiticæ fuit, quidam hinc nomen Ephraim, appellatiuè capiunt, in silua augmenti, seu fertili, aut frugifera. Alij dictam siluam Ephraim augurantur, quod illuc transmissio Iordane Ephrathæi pastum pecora deducerent: quod vetitum non erat. Nonnulli notant, eam siluam reuera fuisse in tribu Manassæ ultra Iordanem, sed appellatam Ephraim, quod ibi olim à Iipthacho Ephraimitæ sint ingenti clade concisi, à qua cæde silua illa nomen accepit. Vide in Iudicum 12. vers. 1. Forte ibi fuit vrbs Ephron, de qua 1. Machabæor. 5. vers. 46. & lib. 2. cap. 12. vers. 27. & Ephraim Ioan. 11. v. 54.

PLVRES ERANT, QVOS SALTVS CONSVMPSERAT, &c.] id est, qui in fuga latè per siluam sparsa interfecit sunt, quam qui in prælio ipso occubuerunt. Iosephus: [*Fugientes deinde per saltus & abrupta insequendo, alios captiuabant, alios trucidabant: ita ut multo plures in fugâ caderent, quam in prælio.*] Quidam reddunt: & *multiplicauit silua ad vorandum populum*, id est, silua multiplicauit feras ad vorandum vagantes per siluam. Et à multiplicatione animalium ferorum dictam volunt siluam illam. Siluam Ephraim, id est, augmenti, verum haud verisimile id puto, cum ex strepitu & concursu prælij potius exterritæ aufugissent feræ. Alij exponunt: *plures consumpsit silua illa*, siue in stipites impingerent, aut lignis acutis se induerent, siue in arbores illiderent, denique, in scrobes, & præcipitia caderent: seu ob multitudinem in locis impeditis se comprimerent & conculcarent.

VERS. 8.

SI APPENDERES IN MANIBVS MEIS MILLE ARGENTEOS.] Heb. *Et si ego librans, ponderans, super volas meas mille argentum*. Quidam: *Etiam si ego appenderem manibus meis mille siclos argenteos*, id est, si præsentem tantam pecuniam numeraret mihi quispiam, non facerem. Alij: *Et si ego appenderem haberem super manus meas mille argenteos*. Aliqui: *Et si ego appenderem super manus meas, vel in manibus meis, &c.* id est, si mihi iam appensos numerarem mille siclos argenti. Nonnulli pro מלח lu, legunt מלח lo, redduntque: *Et non ego, vel nequaquam ego, si penderes in manus meas mille argenteos siclos, mille argentum, vel mille argenti*. Siclos omnes intelligunt, id est, quater mille regalia Castellana, seu duo mille vncias argenti nostrates.

VERS. 12.

CUSTODITE MIHI PVERVM ABSALOM.] Heb. *Obseruate quis in puero in Absalomo*. Quidam: *Cauete nequis tangat aut ladat puerum Absalomum*. Alij: *Obseruate, quicumque estis, de puero isto, de Absalomo*.

SED ET SI FECISSEM CONTRA, &c.] Hunc versum nostra Translatio verbatim expressit: alij diuersimodè. 1. *Aut si fecissem in* Z Z z 2 *animam*

VERS. 13.

animam meam falsitatem, seu mendacium, id est, Aut facerem contra animam meam rem iniquam, seu facinus occultum & latens, vel, Et si fecissem, fecissem rem iniquam in perniciem meam, nam contrauenissem præcepto regis, q. d. neque aperte, neque occulte velim nocere filio regis: resciret enim rex, &c. nihil enim est absconditum regi, id est, nihil latere solet regem: & tu stetisses ex aduerso, hoc est, eminus, à longè, otiosus tantum spectator, & non patrocinator meus: nec propius accessisses ad me liberandum. Vel ex aduerso, id est, sed potius institisses contra me apud regem, vt occiderer, fuisses meus aduersarius & accusator. 2. Aut si fecissem, cur mentirer cum periculo vitæ meæ, quum regem nihil celari possit, an vero tu ex opposito te collocares? id est, num te regi pro me opponeres, ne interficerer? 3. Aut si commisero in animo meo, id est, ex me ipso falsitatem, id est, eadem istam Absalomi, quam postea falsò inficiaturus essem apud regem, vt liberarem me, & vitæ meæ consulerem: cum nulla res celari possit à rege, an tu siturus es te ex aduerso? id est, regi me damnnanti repugnaturus es ad defensionem meam?

VERS. 13. NON SICVT TV VIS, SED AGGREDIAR EVM CORAM TE.] Heb. *non sic expectabo ad facies tuas*. Exponunt: Non hîc subsistam coram te diutius, iam iam occidam. 2. *non sic morabor etiam te spectante interficere illum*, q. d. sine mora interficiam. Absalomum te etiam præsentem. 3. *non rectum, quod spectem coram te*, id est, quod hîc hæream, & non potius statim eam ad interficiendum Absalomum. 4. *non ita morabor coram te*, præteriens occasionem hostem occidendi.

VERS. 14. TRES LANCEAS.] Heb. *tres virgas*, seu *baculos*, id est, tres lanceas seu hastas minutas, subtiles, & minus crassas, alij: *tria tela*, seu *spicula*, aut *iacula*, vel *venabula*, seu *pila*, vel *sibinas*.

ET INFIXIT EAS.] Verbum *ypn thakagh* imprimere quoque significat, id est, valido nisu & impressione infixit.

CVMQVE ADHVC PALPITARET HÆRENS IN QUERCIV.] Heb. *adhuc ipse viuens in corde quercus*. Quidam: *adhuc ipso viuente in medio quercus*. Alij: *infixit ea in cor Absalomi adhuc viuents, per mediam quercum*, id est, infixit per mediam quercum. Ambiguus sensus, *adhuc viuents*, ante infixionem spiculorum: id est, nondum mortuus fuerat ex suspensione, cum Ioab spicula ei infixit: vel *adhuc viuents*, post fixationem spiculorum, qui sensus est melior, & firmatur è sequenti versu.

VERS. 18. ABSALOM EREXERAT SIBI.] Heb. *Absalom accepit, & statuit sibi*. Quidam: *Absalom ceperat hoc consilium, & erexerat sibi*, id est, induxerat sibi in animum etigere. Alij: *Absalom tulerat, & erexerat sibi*, vel: *Absalom acceptam, assumptam statuerat sibi, &c.*

TITVLVM.] מצבת *matzzebeth*, statuam, titulum, siue pyramidem, aut arcum triumphalem, monumentum, columnam.

IN VALLE REGIS.] proculdubio hæc ipsa est, quæ Genes. 14. vers. 18. describitur

alio ietiam nomine dicta *vallis Saue*. Vide Comm. ibidem. Tremellius & Iunius ex hoc loco, non procul ab Ierusalem fuisse autumant. Sed falluntur, cum illa esset conuallis Illustris, longè ab Ierosolymis, vbi rex Sodomorum occurrit Abraham reuertenti à cæde quatuor regum: nec Abraham reuertenti ab eo bello fuit iter propè Ierusalem. Vide Comm. Genes. 14. v. 18. ad vocem Salem.

NON HABEO FILIVM.] Nam tres eius filij, qui supra memorantur cap. 14. v. 27. videntur mortui fuisse.

ET HOC ERIT MONVMENTVM NOMINIS MEI.] Heb. *in transiione memorare-facere nomen meum*, id est, Non est mihi filius, qui transire-faciat, seu transmittat nominis mei memoriam ad posteros, vel: *vt monumentum statuam nominis mei*.

MANVS ABSALOM.] Quidam exponunt, id est, *Statua, Titulus, Columna, Fornix-Triumphalis, Monumentum-Absalomi*. Alij: *Locus Absalomi*. Nonnulli: *spatium Absalomi*, id est, inane monumentum, quod vocant *Cenothaphium*, de quibus Ioannes Kirckmannus de funeribus lib. 3. cap. 27. Vide similem loquutionem 1. Samuel. 15. vers. 12. Rectè notant Explanatores, Absalomum fuisse virum elato animo, magnorum spirituum, & laudis nimis quàm auidum, qui viuens sibi monumentum perpetuitatis constituerit. Vel si de *Cenothaphio* hic locus intelligendus, quam inanes sint rationes humanæ, cum pro splendido *cenothaphio*, quod sibi viuens parauerat, rudi & incondito lapidum tumulo sit sepultus.

SED NVNTIABIS IN ALIA.] id est, quum alia occasio dabitur læta nuntiandi. Confer cum vers. 22. VERS. 20.

FILIVS ENIM REGIS MORTVVS EST.] q. d. ideo nuntius futurus est lugubris regi.

CHVSI.] certum est non esse hunc, illum celebrem Chusai, qui consilium Achithophelis euerit: nam ille cum *Cheth* scribitur, hic cum *Chaph*. Sed est vel nomen proprium alicuius viri, vel appellatiuum, vnde plerique vertunt: *cuidam Æthiopi*, nempe seruo regis, vt dicitur infra v. 29. vt nigrore faciei mæstitiam nuntij præferret. VERS. 21.

QVID IMPEDIT SI ETIAM EGO CVRRAM, &c.] Heb. *& fuit, quid? curram, quæso, etiam ego, &c.* id est, Quid erit? quid impediet? si curram, quæso, etiam ego, &c. Alij: *quidquid sit, quidquid eueniat, quidquid tandem erit, curram, quæso, etiam ego, &c.* Sic v. 23. VERS. 22.

NON ERIS BONI NVNTII BAIVLVS.] Sensum rectè expressit. Heb. *& tibi non nuntium inueniens*. Quidam: *& tibi non bonum nuntium contingens*, vel *quum tibi nullum bonum-nuntium se offerat perferendum*. Alij: *quum tibi nulla-merces nuntij sit parata*. Sic sumetur בִּשְׂוֹרָה *beforah*, supra cap. 4. vers. 10. q. d. Nihil præmij de isto nuntio referes. Nonnulli: *quum tibi non sit nuntium conueniens*, vel *sufficiens*. Sic capitur verbum inueniendi Numer. 11. vers. 22. Nec desunt qui מוֹצֵאֵת *Motzeht* à יָצָא *iatza* deducant: *& tibi non nuntium exire-faciens*, id est, quod te exire compellat, vel cuius ratione te egredi oporteat ad nuntiandum

tiandum regi. Alienè. Possis reddere: *ambula, vade, non nuntium inueniens*, gratiam, q. d. Postquam ita seriò aues & instas nuntiare, abi non nuntium gratum referes. *לכה lecha*, potest reddi, tibi, & etiam, *ambula, abi, perge, vade*.

VERS. 23. PER VIAM COMPENDII.] Heb. *viam orbis*. Quidam: *via planitie*, id est, plana, campestri, faciliori, & compendiosiori, possis reddere: *viam excisionis*, ist est, viam circumcisam, breuiorem, & magis curtam.

VERS. 28. SALVE REX.] Heb. *Pax*, q. d. Saluæ sunt res, prosperè pugnatum est. Alij, *Pax*. Subaudi sit tibi ô rex. Nonnulli: *salus: incolumitas: prosperitas*.

VERS. 29. EST NE PAX PVERO ABSALOM?] id est, salus, incolumitas.

QVVM MITTERET IOAB SERVVS TVVS, Ô REX, ME SERVVM TVVM.] Heb. *dum mitteret seruum regis ioabus, & me seruum tuum*, id est, quum mittere Ioab Æthiopem illum seruum regis, de quo supra v. 21.

VERS. 31. BONVM APPORTO NVNTIVM.] Heb. *euangelizare-se faciet Dominus meus rex*. Qui-

dam: *nuntiatur Domino meo regi, vel nuntium accipiet Dominus meus rex*. Alij: *gaudeat Dominus meus rex de fausto nuntio*. Verbum hîc in Hithpahel significatum intendit, id est, faustissimum & lætissimum nuntium accipiet. Fortasse innuit, ingens-præmium, magnam-mercedem dabit Dominus rex pro tam lato nuntio. Hispanicè dicimus, *Deme el el rey mi señor albricias*. Vel, decernat Dominus meus rex publica sacrificia, atque epinicia, & signa omnia lætitiæ pro tam felici nuntio. Sic vocem Euangelij externi authores accipiunt. Plutarchus in Demosthene. [*Athenienses audita Philippi morte, euangelia sacrificauerunt*.] Isocrates in Areopageticis: [*Ob iucundum huius rei nuntium, iterum & tertio euangelica decreuimus*.] Xenophon. lib. 1. Historiarum Græcarum. [*Ipsæ sacrificat euangelia*.]

QVIS MIHI TRIBVAT, VTEGO MORIAR PRO TE?] Heb. *quis dabit mori me, ego pro te?* verba sunt concisa vt animi mœstitia turbati. Quidam exponunt: *utinam mortuus essem ego, utinam essem locustæ*.

VERS. 33.

CAPVT DECIMVM-NONVM.

David, Ioab verbis commotus, suos conspiratores sibi reconciliat, & à viris Iuda in Ierusalem reducit, ac Semei veniam precanti ignoscit, & Miphiboseth recipit, iubens vt agros cum Siba diuidat: valedicit ipsi Berzellai retinens secum Chamaam, Israel autem cum Iuda pro David contendit.

Vulg.

Malu.

1 Vntiatum est autem Ioab quòd rex fletet & lugeret filium suum;

2 Et versa est, victoria in luctum in die illa omni populo: audiuit enim populus in die illa dici: Dolet rex super filio suo.

3 Et declinavit populus in die illa ingredi ciuitatem, quomodo declinare solet populus versus & fugiens de prælio.

4 Porro rex operuit caput suum, & clamabat voce magna: Fili mi Absalom, Absalom fili mi, fili mi.

5 Ingressus ergo Ioab ad regem in domum, dixit: Confudisti hodie vultus omnium seruorum tuorum, qui saluam fecerunt animam tuam, & animam filiorum tuorum, & filiarum tuarum, & animam concubinarum tuarum,

6 Diligis odientes te, & odio habes diligentes te: & ostendisti hodie, quia non

1 T annūtiatum fuit Ioab bo, Ecce rex lacrymans, & lugere-se-fecit super Absalomum.

2 Et fuit salus in die ipsa, luctui omni populo: quia audiuit populus in die ipsa, ad dicere: Dolo-re-sauciatus fuit rex super filium suum.

3 Et furari-fecit-se se populus in die ipsa ad venire urbem: secundum quod furari-faciet-se se populus ^b ignominia-affecti in fugere eos in ^c cæsione.

4 Et rex obuoluit facies suas, & clamauit rex voce grandi, Fili mi Absalom, Absalom fili mi, fili mi.

5 Et venit Ioab ad regem, domum, & dixit: ^d Arefecisti ^e die facies omnium seruorum tuorum euadere-facientium saluam animam tuam ^f die, & animam filiorum tuorum, & filiarum tuarum, & animam mulierum tuarum, & animam ^g pellicum tuarum.

6 Ad amare odientes tuos, & ad ^h odi-re amantes tuos: quia ⁱ annuntiaui ^k die,

ZZz 3

^a in luctum

^b pudore
^c prælio

^d Pudefecisti
^e hodie

^f hodie

^g concubinarum

^h odio-habere

ⁱ indicauisti;
^k declarauisti

curas de ducibus tuis, & de seruis tuis: & verè cognoui modò, quia si Absalom viueret, & omnes nos occubuissemus, tunc placeret tibi.

7 Nunc igitur surge, & procede, & alloquens satisfac seruis tuis: iuro enim tibi per Dominum, quòd si non exieris, ne vnus quidem remansurus sit tecum nocte hac: & peius erit hoc tibi, quàm omnia mala qua venerunt super te, ab adolescentia tua vsque in presens.

8 Surrexit ergo rex & sedit in porta: & omni populo nuntiatum est quòd rex sederet in porta: venitque vniuersa multitudo coram rege: Israel autem fugit in tabernacula sua.

9 Omnis quoque populus certabat in cunctis tribubus Israël, dicens: Rex liberauit nos de manu inimicorum nostrorum, ipse saluauit nos de manu Philistinorum: & nunc fugit de terra propter Absalom.

10 Absalom autem, quem vnxi super nos, mortuus est in bello: vsquequo siletis, & non reducit is regem?

11 Rex verò Dauid misit ad Sadoc & Abiathar sacerdotes, dicens: Loquimini ad maiores natu Iuda, dicentes: Cur venitis nouissimi ad reducendum regem in domum suam? (Sermo autem omnis Israel peruenerat ad regem in domo eius.)

12 Fratres mei vos, os meum, & caro mea vos, quare nouissimi reducit is regem?

13 Et Amase dicite: Nónne os meum, & caro mea es? Hac faciat mihi Deus, & hac addat, si non magister militie fueris coram me omni tempore pro Ioab.

14 Et inclinauit cor omnium virorum Iuda, quasi viri vnus: miseruntque ad regem, dicentes: Reuerte tu, & omnes serui tui.

15 Et reuersus est rex: & venit vsque ad Iordanem, & omnis Iuda venit vsque in Galgalam, vt occurreret regi, & traderet eum Iordanem.

1. Reg. 1. b. 3. 16 Festinauit autem Semei filius Gera filij Iemini de Bahurim, & descendit cum viris Iuda in occursum regis Dauid.

17 Cum mille viris de Benjamin, & Siba puer de domo Saul: & quindecim filij eius, ad viginti serui erant cum eo: & irrumpentes Iordanem, ante regem.

^k die, quia non tibi principes, & serui; quia cognoui ^l die, quia si Absalom viuens, & ^m omne nostrum ⁿ die mortui; quia tunc ^o rectum in oculis tuis.

7 Et nunc Surge, exi, & loquere super cor seruorum tuorum, quia in IHVH iuramento-obstrictus fui, quia non tu exiens, si per noctabit vir ^p ad te ^q nocte: & malum tibi istud ^r de omni malo, quod venit super te, de ^s excussuris tuis vsque ad nunc.

8 Et surrexit rex, & ^t sedit in porta: & omni populo annuntiauerunt, ad dicere: Ecce rex ^u Sedens in porta. Et venit omnis populus ^x faciebus regis. Et Israel fugit ^y vir ^z tentorijs suis.

9 Et fuit omnis populus iudicatus in omnibus ^a baculis Israelis ad dicere: Rex eripuit nos de ^b vola malevolentium nostrorum, & ipse euadere-fecit saluos nos de vola Pelisthim: & nunc fugit de terra de super Absalomum.

10 Et Absalom, quem vnxi super nos, mortuus-fuit in ^c cæsiōe: & nunc ad quid vos ^d cessantes ad reuertere-facere regem?

11 Et rex Dauid misit ad Tzadokū, & ad Abjatharem sacerdotes, ad dicere: Loquimini ad ^e senes Iehudah, ad dicere: Ad quid eritis postremi ad reuertere-facere regem ad domum suam? & verbum omnis Israelis venit ad regem, ad domum eius:

12 Fratres mei vos, ossum meum, & caro mea vos, & ad quid eritis postremi ad reuertere-facere regem?

13 Et Ghamasæ dicetis: An non ossum meum, & caro meatu? Sic faciet mihi ELOHIM, & sic addet, si non princeps ^f militiæ eris ^g faciebus meis omnibus diebus ^h sub Ioab.

14 Et ⁱ extendit cor omnis viri Iehudah sicut viri vnus: & miserunt ad regem: Reuerte tu: & omnes serui tui.

15 Et reuersus-fuit rex, & venit vsque ad Iardenem: & Iehudah venit in Ghilghah ad ambulare ^k occursum regis, ad transire-facere regem Iardenem;

16 Et festinauit Simghi filius Ghera, ^l filij Iemini, qui de Bachurim: & descendit cum viro Iehudah, ^m occursum regis Dauidis.

17 Et mille vir cum eo de Biniamin, & Tziba ⁿ excussus domus Saulis, & quinque decem filij eius, & viginti serui eius ^o ad eum: & perruperunt Iardenem

^l hodie
^m omnes
nos
ⁿ hodie
^o rectum-
visum- foret

^p apud te,
tecum.
^q hac nocte
^r præ
pueritiis

^t mansit

^u manens

^x ad facies

^y singuli,
quisque
^z in tentoria sua.

^a virgis, extensionibus,
tribubus
^b caritate,
palma, manu. Sic statim.

^c praelio
^d quiescentes, silentes

^e senatores

^f exercitus
^g ad facies
meas

^h pro.
ⁱ declinauit,
inflexit, scilicet Dauid.

^k in occursum

^l Benjaminita

^m in occursum

ⁿ puer, seruus, famulus
^o apud eum, cum eo

18 Transierunt vada, ut traducerent domum regis, & facerent iuxta iussio- nem eius: Semei autem filius Gera pro- stratus coram rege, cum iam transisset Iordanem.

19 Dixit ad eum: Ne reputes mihi do- mine mi iniquitatem, neque memineris iniuriarum serui tui in die qua egressus es domine mi rex de Ierusalem, neque ponas rex in corde tuo.

20 Agnosco enim seruus tuus peccatum meum: & idcirco hodie primus veni de omni domo Ioseph, descendique in occur- sum domini mei regis.

21 Respondens vero Abisai filius Sar- uia, dixit Numquid pro his verbis non occidetur Semei, quia maledixit Christo Domini?

22 Et ait David: Quid mihi, & vobis filij Sarvia? cur efficiamini mihi hodie in satan? ergone hodie interficietur vir in Israel? an ignoro hodie me factum regem super Israel?

23 Et ait rex Semei: Non morieris. Iu- rauitque ei.

24 Mephiboseth quoque filius Saul, de- scendit in occursum regis, illotis pedi- bus, & intonsa barba: vestesque suas non lauerat a die qua egressus fuerat rex, usque ad diem reuersionis eius in pace.

25 Cumque Ierusalem occurrisset regi, dixit ei rex: Quare non venisti mecum Mephiboseth?

26 Et respondens ait: Domine mi rex, seruus meus contempsit me: dixique ei ego famulus tuus, ut sterneret mihi asi- num, & ascendens abirem cum rege: clau- dus enim sum seruus tuus.

27 Insuper & accusauit me seruum tuum ad te dominum meum regem: tu autem domine mi rex, sicut angelus Dei es, fac quod placitum est tibi.

28 Neque enim fuit domus patris mei, nisi morti obnoxia domino meo regi: tu autem posuisti me seruum tuum inter conuiuas mensæ tuæ. quid ergo habeo in- stæ querelæ? aut quid possum ultra voci- ferari ad regem?

29 Ait ergo ei rex: Quid ultra loqueris? fixum est quod locutus sum: tu & Siba diuidite possessiones.

30 Responditque Mephiboseth regi: Etiam cuncta accipiat, postquam reuer- sus est dominus meus rex pacifice in do- mum suam.

nem p faciebus regis.

18 Et transibit q transitorium ad transire facere domum regis & ad fa- cere bonum in oculis eius: & Simghi filius Ghera, cecidit faciebus regis in transire eum in Iardene.

19 Et dixit ad regem: Non imputa- bit mihi r sustentator meus f prauita- tem: & non recordaberis quod t de- prauare fecit seruus tuus in die, qua exiuit sustentator meus rex de Ierusa- laim: ad ponere regem ad cor suum.

20 Quia cognouit seruus tuus, quia ego u erraui: & ecce veni x die primus omni domui Ioseph, ad descendere y in occursum sustinatoris mei regis.

21 Et respondit Abisai filius Tzeru- jah, & dixit: An z sub isto non a mori- fiet Simghi, quia b leuifecit vinctum IHVH?

22 Et dixit David: Quid mihi c & vo- bis filij Tzerujah, quia eritis mihi d die e satanæ? f die g mori- fiet vir in Is- raele? quia an non cognoui, quia h die ego rex super Israel?

23 Et dixit rex ad Simghi: Non morie- ris. Et iuramento obstrictus fuit ei rex.

24 Et Mephiboseth i filius Saulis de- scendit k occursum regis: & non fecit pe- des suos, & non fecit l Labritium suum & vestimenta sua non abluuit, ad de die ambulare regem, usque ad diem, qua venit in pace.

25 Et fuit m quia venit Ierusaliam n occursum regis: & dixit ei rex: Ad quid nō ambulauisti mecum Mephiboseth?

26 Et dixit: Sustentator mi rex, seruus meus o fefellit me: quia dixit seruus tuus: p Superalligabo mihi asinam, & q vectus fui super eam, & ambulauit ad regem, quia r transaltator seruus tuus.

27 Et f pedauit in seruo tuo ad su- stentatorem meum regem: & susten- tator meus rex sicut Angelus ELOHIM, & faciet t bonum in oculis suis.

28 u Quia non fuit omnis domus pa- tris mei, quia si homines mortis su- stentatori meo regi: & posuisti seruum tuum in comedentibus tabulæ tuæ: & quid x existentia mihi y adhuc z iusti- tia, & ad clamare adhuc ad regem?

29 Et dixit ei rex: Ad quid loqueris adhuc verba tua? dixi, Tu, & Tziba a dispertiemini agrum.

30 Et dixit Mephiboseth ad regem: Etiam omne accipiet, postquam venit sustentator meus rex in pace ad do- mum suam.

p ad facies
q transue-
ctio, trans-
uectorium
r columen
dominus,
herus, sic
postea,
s curuitate
distortione
peruersi-
tatem
t perueriti,
curuauit, dif-
torfi, prauè
egi
u peccaui,
deliqui
x hodie

y in occursum

z pro
a morti tra-
detur, mor-
te multa-
bitur, inter-
ficietur, pe-
rimetur
b leuigauit
vilipendit,
maledixit
c vobiscum
d hodie,
e datus, in
satan
f hodie
g ut v. 21:
h hodie
i id est nepos.
k in occursum
l mysticem.
Vide Leuit.
13, v. 45

m quum
n in occursum

o decepit, de-
iecit me
p Accingam,
sternam

q insedi,
equitavi
r claudus
s detulit, tra-
duxit

t quod bo-
num videtur
u OR
chi im, quin-
imo, nisi

x est
y ultra, am-
plius. Sic
statim.
z iusticia

a partici-
mini

31 Berzellai quoque Galaadites, descendens de Rogelim, traduxit regem Iordanem, paratus etiam ultra fluvium prosequi eum.

3. Reg. 2. b. 7. 32 Erat autem Berzellai Galaadites senex valde, id est, octogenarius, & ipse praeiuit alimenta regi, cum moraretur in Castris: fuit quippe vir diues nimis.

33 Dixit itaque rex ad Berzellai: Veni mecum, ut requiescas securus mecum in Ierusalem.

34 Et ait Berzellai ad regem: Quot sunt dies annorum vite mea, ut ascendam cum rege in Ierusalem?

Suprà 17.
8. 27.

35 Octogenarius sum hodie: numquid vigent sensus mei ad discernendum suave, aut amarum? aut delectare potest seruum tuum cibus & potus? vel audire possum ultra vocem cantorum, atque cantatricum? quare servus tuus sit oneri domino meo regi?

36 Paululum procedam famulus tuus ab Iordane tecum: non indigeo hac vicissitudine.

37 Sed obsecro ut reuertar servus tuus, & moriar in ciuitate mea, & sepeliar iuxta sepulchrum patris mei, & matris meae. Est autem servus tuus Chamaam, ipse vadat tecum, domine mi rex, & fac ei quidquid tibi bonum videtur.

38 Dixit itaque ei rex: Mecum transeat Chamaam, & ego faciam ei quidquid tibi placuerit, & omne, quod petieris à me, impetrabis.

39 Cumque transisset vniversus populus & rex Iordanem, osculatus est rex Berzellai, & benedixit ei: & ille reuersus est in locum suum.

40 Transiuit ergo rex in Galgalam, & Chamaam cum eo. omnis autem populus. Iuda traduxerat regem, & media tantum pars affuerat de populo Israel.

41 Itaque omnes viri Israel concurrentes ad regem, dixerunt ei: Quare te furati sunt fratres nostri viri Iuda, & traduxerunt regem & domum eius Iordanem, omnesque viros Dauid cum eo?

42 Et respondit omnis vir Iuda ad viros Israel: Quia mihi propior est rex: cur irascaris super hac re? numquid comedimus aliquid ex rege, aut munera nobis data sunt?

43 Et respondit vir Israel ad viros Iuda, & ait: Decem partibus maior ego sum apud regem, magisque ad me perti-

31 Et Barzilai Ghilghadites descendit de Roghelim: & transiuit^b ad regem Iardenem, ad mittere eum in Iardene.

^b apud regē cum rege sic v. 36.

32 Et Barzillai senex valde, filius octoginta^c anni: & ipse^d vniuersitauit regē in^e mansione eius in Machanaim: quia vir grandis ipse valde.

^c annor d sustenta- uit. Vide Ge- nes. 45, 11, Sic. v. 33.

33 Et dixit rex ad Barzillai: Transi^f ad me, & vniuersitabo te coactantem meum in Ierusalaim.

^e sessione. vel reuerfi- one, redu- ctione. Seu commora- tione, habi- tatione

34 Et dixit Barzillai ad regem: secundum quid dies annorum^g vitarum^h mearum, quia ascendam ad regem Ierusalaim?

^f apud me, mecum

35 Filius octoginta^g anni ego^h die; an cognoscam inter bonumⁱ malo, si gustabit seruus tuus, quod comedam & quod bibam? Si audiam adhuc in voce cantorum, & cantatricum? & ad quid erit seruus tuus adhuc^k leuandae ad sustentatorem meum regem?

^g annorum ^h hodie ⁱ datiuus. in malum

36^l Sicut parum transibit seruus tuus Iardenem ad regem: & ad quid retribuet^m me rex retributionem istam?

^k oneri

37 Reuertetur, obsecro, seruus tuus, & mortuus fui in vrbe mea cum sepulcro patris mei, & matris meae: & ecce seruus tuus Chimham transibit cum sustentatore meo, & fac ei, quodⁿ bonum in oculis tuis.

^l Quasi secundum

^m mihi

38 Et dixit rex: P ad me transibit Chimham, & ego faciam ei bonum in oculis tuis: & omne, quod eliges super me, faciam tibi.

ⁿ vt moriar

39 Et transiuit omnis populus Iardenem: & rex transiuit: & osculatus fuit rex^q Barzilai, & benedixit eum: & reuersus fuit^r loco suo

^o bonum. vi- detur. Sic v. 38.

^p apud me, mecum

40 Et transiuit rex in Ghilghal, & Chimham transiuit cum eo: & omnis populus Iehudah, & transire fecerunt regem: & etiam medietas populi Israelis.

^q datiuus. ip- si Barzilaio r datiuus. in locum suum

41 Et ecce omnis vir Israelis venientes ad regem: & dixerunt ad regem: Quid^s cognitionis furati sunt te fratres nostri viri Iehudah, & transire fecerunt regem, & domum eius Iardenē, & omnes homines Dauidis cum eo?

^r causa

42 Et respondit omnis vir Iehudah super virum Israelis: Quia propinquus rex ad me: & ad quid istud^t exarsit tibi, super verbum istud? an^u comedere comedimus de rege? si^x leuandam leuauit nobis?

^s excauit, vrit te. Vi- de Genes. 4. v. 5.

^u quicquam: vel omnino

43 Et respondit vir Israel ad virum Iehudah, & dixit: Decem manus mihi in rege, & etiam in Dauide, ego^y de

^x ferculum, donarium, donatium

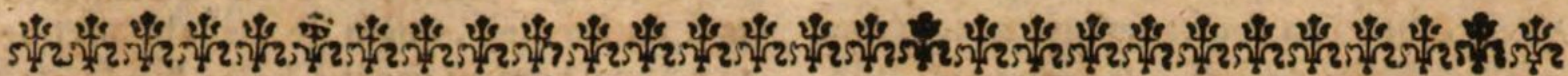
^y prae te

à te,

net David quam ad te: cur fecisti mihi iniuriam, & non mihi nuntiatum est priori, ut reducerem regem meum? Durius autem responderunt viri Iuda viris Israel.

à te: & quid^z cognitionis^a leuifecisti me? & non fuit verbum meum primum mihi, ad reuertere-facere regem meum? Et^b perplexum-fuit verbum viri Iehudah^c de verbo viri Israël.

^z causæ
^a alleuisti;
leuigasti, vi-
lifecisti, vi-
lipendisti
^b intricatū,
durum, rigi-
dū, pertinax
^c præ

COMMENTARIA.

VERS. 1.

TLUGHERET FILIVM SVVM.] Heb. & lugere-se fecit super Absalomum. Verbum ex Hithpahal, ingentem & continuum luctum significat.

ET DE SERVIS TVIS.] Heb. quia non tibi principes & servi subaudi; curæ, aut in pretio sunt. Aliqui: nihili tibi esse principes & servos tuos.

VERS. 3.

ET DECLINAVIT POPVLVS & C.] Hunc versum nos ex Hebræo totidem verbis reddidimus: diuersimode alij: Et furatus est se populus in die illo ad veniendum in ciuitatem, sicut se furabitur populus erubescens fugiendo è pralio. 2. Et furatus est se se populus die illo, ut ingrederetur urbem, id est, subduxit sese, furtim ingressus urbem, non cum triumpho, ut victores solent: quemadmodum furatur se se populus qui erubescit dum fugit è pralio. Quidam: Et furtiuè inuit populus, vel, & instar furis se habuit populus in die illo, ut ingrederetur urbem, quemadmodum furtiuè pergit, vel, instar furis se habet populus, qui erubescit, dum fugit in pralio 3, subduxit ergo se furtim populus eo die ingrediendo urbem perinde ac populus subducere se solet, qui pudore afficitur quum terga vertit in pralio 4. Et furtim subtraxit se populus in die illa, ne ingrederetur urbem, id est, clam delapsi hinc inde sunt, nec ingressi urbem, sicut furtim subtrahere se solet populus ignominia-affecti; dum fugient è pralio 5. Et furabatur se populus eo die veniendo in ciuitatem, vel, & furtim populus ille eo die veniebat in ciuitatem: quemadmodum furtim se surrepturus fuisset populus rubore suffusus si fugisset in pralio. id est, clam rege ingrediebantur ciuitatem, ut pudibundi solent, quod Ioab obijcit infra vers. 6.

ET ALLOQVENS SATISFAC SERVIS TVIS.] VERS. 7. Heb. & loquere super cor seruorum tuorum. Explicant: id est, loquere, quæ futura sunt grata servis tuis, siue, blandè ac leniter alloquere servos tuos. Quidam reddunt: & demulce verbis cor seruorum tuorum. Alij: & loquere, quæ sunt cordi servis tuis. Vide similem pharasis Genes. 34 v. 3.

ISRAEL AVTEM FVGIT IN TABERNA- VERS. 8. CVLA SVA.] qui sequuti fuerant partes Absalomi.

CERTABAT.] נִדֹן nadon participium VERS. 9. formulæ Niphal, ex verbo, iudicatus, id est omnis populus, iudicatus fuit quisque, alterum scilicet obiurgando, & culpam in alium reiiciendo. Loquitur de populo, qui fuerat in partibus Absolomi. Alij & omnis populus iudicialis factus est, id est, vno ore pronunciauerunt id quod iustum erat nimirum, regem esse reducendum. Nonnulli: Erat autem totus populus iste disceptans aquid se, id est, certatim contendebat de reducendo rege.

DICENS: REX LIBERAVIT NOS, & C.] Obseruant, istos tribus argumentis ad reuocandum Dauidem se excitare: primum à beneficijs Dauidis, qui eos liberauerat & defenderat: deinde à facinoris indignitate, filij in patrem: tertio, à morte Absolomi, quem ipsi stultè ad regiam dignitatem euerant & iuste à Deo in pralio prostratum agnoscunt.

SERMO AVTEM OMNIS ISRAEL PER- VERS. 11. VENERAT AD REGEM IN DOMO EIVS.] Hanc clausulam plerique per parenthim accipiunt, quasi sint verba autoris libri, ac si diceret: Dum hæc dictaret nuntiis, rex accepit litteras ab omni Israele. Alij volunt, esse verba Dauidis in mandatis, quæ dabat ad seniores Iehudæ, vnde reddunt: [quare essetis postremi ad reducendum regem domum suam: cum sermo totius Israelis peruenerit ad regem de reducendo eo domum suam?]

ET AMASÆ DICITE.] quem Absalom VERS. 13. principem militiæ suæ cōstituerat supra cap. 17. vers. 25.

NONNE OS MEVM ET CARO MEA ES?] id est, consanguineus meus, ut Genes. 29. v. 14. nam nepos erat Dauidis, filius sororis eius, supra Cap. 17. vers. 25.

HÆC FACIAT MIHI DEVS ET HÆC ADDAT.] Similem loquutionem vide supra

VERS. 4.

OPERVIT CAPVT SVVM.] Heb. obuoluit facies suas. Alij: velauit, abscondit, illatebrauit, faciem suam, id est, caput suum Synecdoche. Vel præ pudore, ne palam tantus rex flere conspiceretur: præ mēstitia, more lugentium de quo vide supra cap. 15. v. 30.

VERS. 5.

CONFVDISTI HODIE VLTVS OMNIVM SERVORVM TVORVM.] Heb. Exsiccasti a-refecisti, hodie facies omnium seruorum tuorum id est, siccas, arentes, flaccidas reddidisti præ mēstitia, & dolore animi. Alij: Pudefecisti pudore-suffudisti hodie facies, & c. q. d. hoc tuo facto effecisti, ut tuum exercitum victorem facti sui pudeat, perinde ac si victus esset, & ingratum te præbuisi.

ET ANIMAM FILIORVM TVORVM, ET FILIARVM TVARVM, & C.] Exponunt, quasi dicat, Ita rebellem filium desles, ut si vitam illius toti familiæ tuæ anteponeres: quod familiæ contumeliosum est & turpe.

VERS. 6.

QVIA NON CVRAS DE DVCIBVS TVIS Maluenda in 2. Samuelis.

pra cap. 3. vers. 9. & Ruth 1. vers. 17.

PRO IOAB.] seu loco Ioabi. Notant Ioabum, licet dignitatem illam imperatoriam sua strenuitate in expugnatione Ierusalem i. Paralipon. 11. v. 6. sibi comparasset: iam tamen Absolomi cæde contra præceptum regis patrata: & proteruo isto ad regem sermone, supra vers. 5. 6 & 7. ex arrogato imperio, iuste iam abdicari. Satis ex scriptura apparet, Ioabum arrogatius cum rege egisse, quam pro modo ministri, grauem & imperiosum fuisse, & hominem ambitiosum malignum, inuidum & reipublicæ noxium.

VERS. 14. ET INCLINAVIT.] suppositum huius verbi quidam Tzadokum, aut Abjatharem faciunt, ad quos David scripserat. Plerique ipsum Dauidem, qui sua ista oratione animos omnium flexerit, quod est rectius.

QVASI VIRI VNIVS.] id est, vnanimi consensu, sic Iudicum 20. v. 1.

VERS. 17. CVM MILLE VIRIS DE BENJAMIN.] Quidam augurantur hos mille Benjamins venisse aduocatos, vt pro Simghi intercederent, & gratularentur regi. Ego puto Simghi virum potentem, vt regis læsi gratiam sibi conciliaret, primos hos Benjamins ad eum adduxisse, cum & Benjamin cum reliquis Israelitis etiam partes Absalomi sequutus fuisset.

ET IRRVMPENTES IORDANEM.] Hebr. & perruperunt Iordanem, id est, vado transeunt mulis vel equis. Quidam reddunt: & prospere-traiecerunt Iordanem.

ANTE REGEM.] aliqui exponunt, vt irent in conspectum regis, id est, salutatum regem, qui erat in vltiore ripa Iordanis. vel ante regem. id est, antequam rex ad Iordanem veniret.

VERS. 18. TRANSIERVNT VADA.] Hebr. Et transibit transuectio. עברה ghabarah, aiunt esse, nauem, ratem, scapham, propriè transuectoriam, quam Latini vocant pontonem. Hinc quidam existimant dictam Beth Abarah, Domum Nauis, seu Pontonis, siue Traiectus, vbi Ioannes Baptista baptizabat Ioan. 1. v. 28. vnde hinc reddunt: Et transiit ponto ille. Scilicet, quem præmiserat tribus Iehudæ ad reducendum regem: & quem Simghi cum suo comitatu ad deprecandum iram regis sequebatur: transiit inquam in vltiorem ripam Iordanis, vt ibi exciperet familiam regis, ad transuehendum. Quidam existimant hinc singulare positum pro plurali, multi enim pontones & nauiculæ necessariae fuisse videntur ad transuehendum.

VT TRADVCERENT DOMVM REGIS.] vel familiam regis rectè intelligunt vxores Dauidis, ancillas, paruulos: nam alij vado in equis aut mulis, vel pedibus transiuerunt.

VERS. 19. NEQVE PONAS REX IN CORDE TVO.] vel in animo tuo, vltionem aliquando sumpturus.

DE OMNI DOMO IOSEPH.] Synecdochice intelligunt, omnem Israelem. Alij exponunt, quasi dicat, studio redeundi in gratiam tuam, tanta diligentia ad te properaui, vt anteuertim etiam omnes posteros Iosephi, quorum ager tibi secundum Iorda-

nem è Machanaimis huc ad vadum venienti est vicinior, Iosue 16. vers. 1. nam Benjamins ager remotior erat. Iosue 18. vers. 11.

IN SATAN.] Vox purè Hebraica: id est: in osorem, inimicum aduersarium, impeditorem, qui impediendo aduersatur, & aduersando impedit. In veteri, & nouo Testamento tam de homine, quam de diabolo dicitur præcipuo humani generis hoste & aduersario. Et Christus vocat Petrum Satanam, quando aduersatur Christo, & vult impedire ne eam Ierosolymam moriturus ibi, Matthæi 16. vers. 23. Sed & alias sæpè diabolus in nouo Testamento vocatur Satanas.

ERGONE HODIE INTERFICIETVR?] Eodem argumento vtitur, quo Saul, 1. Samuelis 11. vers. 13. Vide ibi.

NON MORIERIS.] Exponunt, scilicet, per me, meo iussu, quasi dicat, & si facti tui ratio minimè est prætereunda, tamen quod me attingit, tibi condono: & facti iudicium alij relinquo, 1. Regum 2. vers. 8. & 36. & sequentibus.

ILLOTIS PEDIBVS.] Hebr. & non fecit pedes suos. Quidam exponunt: non curauerat præscindendos ungues pedum suorum. Alij: non lauerat pedes suos. Plerique: non aptauerat pedes suos. Nonnulli: non raserat pilum pudendorum suorum. Sic pars illa honeste pedum nomine circumscribitur. Vide Genes. 49. vers. 10. Signa hæc erant mæstitiæ ac luctus ob fugam regis. Vide similem ritum supra Cap. 12. vers. 20.

QVVMQVE IN IERUSALEM OCCVR- RISSET REGI.] Hebr. Et fuit, quum venit Ierusalem occursum regi. Quidam: Quum autem venit rex Ierusalem, venit Mephiboseth obuiam regi. Alij: Fuitque obuimus regi, quum rediret rex Ierusalaima.

DIXIQVE EI EGO SERVVS TVVS, VT STERNERET, &c.] Quidam reddunt: nam dixerat seruus tuus, Insternam, &c. id est, exposueram Tzibæ seruo meo consilium meum, & mandaueram vt insterneret, &c.

SICVT ANGELVS DEI.] Vide hanc locutionem expositam supra Cap. 14. vers. 17. & 20.

NISI MORTI OBNOXIA.] Hebr. nisi homines mortis. Alij: nisi digni, rei, mortis. Omnes enim Saulis agnati partes Isbosethi sequebantur, & ego imprimis, supra Cap. 2. Habitauerat enim Miphiboseth trans Iordanem, vbi regnauerat Isboseth supra Cap. 9. vers. 4.

QVID ERGO HABEO IVSTÆ QVÆRELÆ?] Hebr. & quid est mihi vltra iustitiæ? rectè Noster, id est, iustæ querelæ? quid possum vltra de te iuste conqueri? Alij: & quid est mihi amplius iuris postulandum? videlicet propter bona adempta, detractum honorem, & iniuriam factam à seruo! Nonnulli: quid igitur iuris vltra habeo?

AVT QVID POSSVM VLTRA VOCIFERARI AD REGEM?] Aliqui reddunt: aut exposulandum amplius apud regem? Alij: vt conquerar amplius aduersus regem.

QVID VLTRA LOQVERIS?] Hebr. Vt quid

quid loqueris adhuc verba tua? Est futurum. Quidam: Quare eloqueris ultra verba tua? Ac si dicat, Accipio excusationem tuam: pluribus apud me verbis opus non est. vel: Quid opus est pluribus verbis?

FIXVM EST, QVOD LOQVVTVS SVM: TV ET SIBA DIVIDITE POSSESSIONES.] Quidam putant, Dauidem prius inaudita parte, omnes possessiones Mephibosethi adiudicasse Tzibæ: nunc audita, diuidere: quod vtrumque iniustum fuit, qua in re ingratiſſimum Ionathæ patri Mephibosethi Dauidem fuiſſe autumant. Alij reddunt: *Edixeram, ut tu & Tziba partiamini agrum*, quaſi dicat, poſtერიoreſ ſententiam reuoco, qua prædia tua Tzibæ adiudicaui, cum apud me defectionis te accuſaſſet, ſupra Cap: 16. v. 3. & priorem ſupra cap. 6. v. 9. & 10. datam redintegro, qua te colonum partiarium agrorum Mephibosethi inſtitue- ram. Qui ſenſus præſtat.

DIVIDIITE POSSESSIONES.] Heb. *partie- emini agrum* id eſt, prouentum agri. meto- nimia vide ſupra cap. 9. v. 10. nam Tziba conſtitutus fuerat partiarius colonus agro- rum Mephibosethi vt ibi annotauimus.

VERS. 31. TRADVXIT REGEM IORDANEM, PA- RATVS ETIAM VLTRA FLVIVM PRO- SEQVI EVM.] Heb. *nos ex verbo transfudi- mus*. Quidam: *transiuitque cum rege, vt trans- mitteret eum ultra Iordanem*, id eſt, vt proſe- queretur, vel deduceret eum, vel comitare- tur eum abeuntem, Alij, & *transferat cum rege in Iordanem, vt eum per Iordanem dedu- ceret*. Nonnulli: *quare trajecit cum rege Iar- denem, proſequendo eum per Iordanem*.

VERS. 32. ET IPSE PRÆBVI ALIMENTA REGI.] Quidam reddunt: & *ipſe pauperat regem*. Alij: & *ipſe per omnia ſuſtentauit regem*. Vide ſupra cap. 17 v. 27.

VERS. 34. QVOT SVNT DIES ANNORVM VITÆ MEÆ?] Heb. *Sicut quid dies annorum vita mee*: Aliqui: *Quantum eſt tempus annorum vita mee*: q. d. non eſt iam ætas mea grauis cuiſmodi delicijs apta.

VERS. 36. PAVLVLVM PROCEDAT FAMVLVSTVVS, &c.] Hunc verſum diuerſe alij ex Heb. tran- ſerunt, & elucidant: 1. *Paululum tranſibit ſeruus tuus Iordanem cum rege*, id eſt parum procedet ultra Iordanem proſequendo te poſtea reuertar in domum meam & vt quid retribueret mihi rex retributionem iſtam? 2. *Perparum tranſerit ſeruus tuus Iordanem cum rege*: quare ergo retribueret mihi rex retri- butionem hanc? Ac ſi dicat pro tantillo officio, eoque debito, tanta retributione opus non eſt. Verum Dauid non tantum pro officio comitatus, ſed præcipue quod ſe abunde pauiffet, hanc gratiam ei repen- debat.

VERS. 37. SERVVS TVVS CHAMAAM.] Heb. *Chimham*, qui infra verſ. 40. cum *Nun* ſcri- bitur *Chimhan*. Incertum an iſte fuerit filius Barzillai, an vero proximus ei ſanguinis ne- ceſſitudine.

ET BENEDIXIT EI.] id eſt, vale dixit. Alij, ſermone, atque muneribus.

VERS. 39.

TRADVXERAT REGEM.] Heb. & *transfire- fecerunt regem*. Quidam de traiectu Iordanis accipiunt, & per pluſquam perfectum red- dunt: *traduxerant regem*. Alij: *progredi-face- rent regem*, vel, *proſequerentur regem*.

VERS. 40.

ET MEDIA TANTVM PARS AFFVERAT DE POPVLO ISRAEL.] Heb. & *etiam medie- tas populi Iſraelis* vel, *dimidium populi Iſraelis*. Quidam: *ac etiam pars populi Iſraelis*. Expo- nunt, hoc eſt: & illi, etiam, qui iam redie- rant cum illo in gratiam, & venerant cum Simghi, ſupra verſ. 11. Nam de reliquis omnibus Iſraelitis ſequentem verſu ſubiun- gitur.

QVARE TE FVRATI SVNT, &c.] Red- dunt: *Quare furtim abduxerunt te?* id eſt, non expectatis nobis, (qui conſtitueramus te, vt regem decet, omni pompa & apparatu reducere) hunc honorem præripuerunt.

VERS. 41.

ET OMNES VIROS DAVIDIS CVM EO.] id eſt tribules Iehudæ, & qui pro Dauid militauerant, ac viderant. Quibus copijs freti Iudæi audaciores erant in ſua reſpon- ſione.

QVIA MIHI PROPRIOR EST REX.] Heb. *quia propinquus rex ad me*, id eſt, contribulis meus. Alij: *cognatus*. Nonnulli: *mihi æctiori amicitia coniunctus*.

VERS. 42.

A VT MVNERA NOBIS DATA SVNT.] Verbum *נשא* *nissa* plerique in Pihel acci- piunt: *an donatium donauit nobis?* ſcilicet rex. Alij in Niphal: *an donatium donatum fuit nobis?* à rege. Idem ſenſus.

DECEM PARTIBVS MAIOR SVM EGO APVD REGEM.] Hebr. *Decem manus mihi in rege*. Quidam exponunt: *Decem partes mihi ſunt in regno*. Nam erant decem tribus Iſrae- litæ. præter Iehudam, & Leni. Sic regem pro regno accipi notant, Hoſee 11. verſ. 1. nam de rege ipſo ſtatim ſubdit & *etiam in Dauid &c.*

VERS. 43.

MAGISQVE AD ME PERTINET DAVID QVAM AD TE Heb. & *etiam in Dauid ego præ te*. Quidam: & *etiam in Dauid ego pluſ quam tu*, habeo, vel poſſum. Alij: *atque adeo pro Dauid potior ſum te*. Nonnulli; & *in ipſo quoque Dauid te ſupero*, vel, & *etiam in Dauid ego ſupra te*, ſubaudi complaceo, id eſt, præterea Dauidem diligo magis quam tu, tametiſi non ſit de tribu mea ſed de tua.

ET NON MIHI NVNCIATVM EST PRIORI VT REDVCEREM REGEM MEVM?] Heb. & *non fuit verbum meum primum mihi ad reducendum regem meum?* Vide ſupra verſ. 9. & 11.

DVRIVS AVTEM RESPONDERVNT VIRI IYDA VIRIS ISRAEL.] Heb. & *durum, rigidum fuit verbum viri Iehudah præ verbo viri Iſraelis*, id eſt in reſellendo Iſraelitarum rationes, & ludificando eos, arrogantius & insolentius adhuc loquuti ſunt Iudæi quam Iſraelitæ.

CAPVT VIGESIMVM.

Ioab cum fratre Abisai persequens Sebam filium Bochri mouentem contra Dauid seditionem in Israel, Amasan in via occidit, tandemque ab obsidione Abela, misso Sebae per murum capite, discedit.

Vulg.

Malu.

Accidit quoque ut ibi esset vir Belial, nomine Seba, filius Bochri, vir Iemineus: & cecinit buccina, & ait: Non est nobis pars in Dauid, neque hereditas in filio Isai: reuertere in tabernacula tua Israel.

2 Et separatus est omnis Israel à Dauid, secutusque est Seba filium Bochri: viri autem Iuda adhaeserunt regi suo à Iordane vsque Ierusalem.

3 Cùmque venisset rex in domum suam in Ierusalem, tulit decem mulieres concubinas, quas dereliquerat ad custodiendam domum, & tradidit eas in custodiam, alimenta eis prabens: & non est ingressus ad eas, sederant clausae vsque in diem mortis suae in viduitate viuentes.

4 Dixit autem rex Amasa: Conuoca mihi omnes viros Iuda in diem tertium, & tu adesto praesens:

5 Abiit ergo Amasa ut conuocaret Iudam, & moratus est extra placitum quod ei constituerat rex.

6 Ait autem Dauid ad Abisai: Nunc magis afflicturus est nos Seba filius Bochri quàm Absalom: tolle igitur seruos domini tui, & persequere eum, ne forte inueniat ciuitates munitas, & effugiat nos.

7 Egressi sunt ergo cum eo viri Ioab, Cherethi quoque & Phelethi: & omnes robusti exierunt de Ierusalem ad persequendum Seba filium Bochri.

8 Cùmque illi essent iuxta lapidem grandem, qui est in Gabaon, Amasa veniens occurrit eis. Porro Ioab vestitus erat tunica stricta ad mensuram habitus sui, & desuper accinctus gladio dependente vsque ad ilia, in vagina, qui fabricatus leui motu egredi poterat, & percutere.

3. Reg. 2. 25. 9 Dixit itaque Ioab ad Amasam: Sal-

Tibi ^a incurrit vir ^b Belijaghal, & nomen eius Sebagh, filius Bichri, vir ^c Iemini: & ^d infixit in ^e tuba, & dixit: Non nobis ^f pars in Dauid, & non hereditas nobis in filio Isai: ^g vir ^h tentoriis suis, Israel.

2 Et ascendit omnis vir Israelis de ⁱ post Dauidem, post Sebagh filium Bichri: & vir Iehudah ^k agglutinati fuerunt in rege suo, de Iardene & vsque Ierusalaim.

3 Et venit Dauid ad domum suam Ierusalaim, & accepit rex decem mulieres ^l pellices, quas deposuit ad obseruare domum: & dedit eas ^m domum ⁿ obseruantiae, & ^o vniuersitauit eas: & ad eas non venit: & fuerunt conclusae vsque ad diem mortis earum, viduitate vitae.

4 Et dixit rex ad Ghamasam: ^p Conclamare fac mihi omnem virum Iehudah, ^q tribus dierum: & tu hic stare.

5 Et ambulauit Ghamasa, ad conclamare facere Iehudah: & ^r posteriorauit de ^s statione, quam constituit ^t eum.

6 Et dixit Dauid ad Abisai: Nunc malefaciet nobis Sebagh, filius Bichri ^u de Absalomo: tu accipe seruos ^x Sulentatoris tui, & persequere post eum, nequando inuenit sibi vrbes munitas, & ^y eripiet oculos nostros.

7 Et exiuerunt post eum homines Ioab, & ^z Cherethi & ^a Phelethi, & omnes ^b praxualidi: & exiuerunt de Ierusalaim ad persequi post Sebagh filium Bichri.

8 Ille cum lapide grandi, qui in Ghibghon, & Ghamasa venit ^c faciebus eorum: & Ioab accinctus ^d vestem ^e commensuratam indumenti sui, & super eam ^f cingulum gladii ^g coniugati super lumbos eius in vagina sua & ipse exiuit, & cecidit.

9 Et dixit Ioab Ghamasae: Pax tu frater

^a forte-for-
tuna-venit,
casu-incidit,
vel vocatus
fuit
^b Vide Deu-
teron. 13.

^c v. 13.
^d Benjami-
nita

^e clauit
^f buccina,
Hispanice,
clatin

^g partitio,
portio
^h quisque
ⁱ latius.

^j in tentoria
sua

^k posteriori-
bus Dau-
dis

^l adhæsit
^m concubi-
nas

ⁿ domo
^o obserua-
tionis, cu-
stodiz

^p sustentauit.
Vide Ge-
nes. 45. 11.

^q conuocare,
congre-
gare. Sic v. 5.

^r ternario
rardauit,
moratus.

^s cunctatus
est, poster-
gavit

^t tempore
constituto
ei

^u prax
^x domini,
heri

^y eruer
^z Cherethæus,
pro Cherethai

^a Phelethæus,
pro Phelethai

^b fortes, ro-
busti, heroës

^c ad facies
^d chlamyde
suam, tuni-
cam suam

^e iustam,
strictam
^f cinctoriū,
zona, bal-
teus

^g colligari,
coniuncti,
ter copulati

ne mi frater. Et tenuit manu dextera-
mentum Amasæ, quasi osculans eum.

10 Porro Amasæ non obseruauit gla-
dium, quem habebat Ioab, qui percussit
eum in latere, & effudit intestina eius
in terram, nec secundum vulnus appo-
suit, & mortuus est. Ioab autem, & Abi-
sai frater eius, persecuti sunt Seba fi-
lium Bochri.

11 Interea quidam viri, cum stetissent
iuxta cadauer Amasæ, de sociis Ioab, di-
xerunt: Ecce qui esse voluit pro Ioab co-
mes Dauid.

12 Amasæ autem conspersus sanguine,
iacebat in media via. Vidit hoc quidam
vir quod subsisteret omnis populus ad vi-
dendum eum, & amouit Amasæ de via
in agrum operuitque eum vestimento, ne
subsisterent transeuntes propter eum.

13 Amoto ergo illo de via, transibat
omnis vir sequens Ioab ad persequendum
Seba filium Bochri.

14 Porro ille transferat per omnes tri-
bus Israel in Abela, & Bethmaacha:
omnesque viri electi congregati fuerant
ad eum.

15 Venerunt itaque & oppugnabant
eum in Abela, & in Bethmaacha, &
circumdederunt munitionibus ciuitatem,
& obsessa est vrbs: omnis autem turba:
quæ erat cum Ioab, moliebatur destruere
muros.

16 Et exclamauit mulier sapiens de ci-
uitate: Audite, audite. dicite Ioab:
Appropinqua huc, & loquere tecum.

17 Qui cum accessisset ad eam, ait illi,
Tu es Ioab? Et ille respondit: Ego. Ad
quem sic locuta est: Audi sermones ancil-
le tue. Qui respondit: Audio.

18 Rursusque illa, Sermo, inquit, di-
cebatur in veteri prouerbio: Qui inter-
rogant, interrogent in Abela: & sic per-
ficiebant,

19 Nonne ego sum quæ respondeo veri-
tatem in Israel, & tu quæris subuertere
ciuitatem, & euertere matrem in Isra-
el? Quare precipitas hereditatem Do-
mini?

20 Respondensque Ioab, ait: Absit, ab-
sit hoc à me: non precipito, neque demo-
lior.

ter mi. & ^hobtinuit manus ⁱdextri
Ioabi in barba Ghamasæ, ad osculari
^kei.

10 Et Ghamasæ non obseruatus fuit
in gladio, qui in manu Ioabi, & per-
cussit eum in eo ad ^lquintum: & ef-
fudit ^mviscera eius in terram: & non
ⁿsecundauit ei, & mortuus fuit: Et
Ioab, & Abisai frater eius persequu-
tus fuit post Sebagh filium Bichri.

11 Et vir stetit super eum de ^oexcus-
sis Ioabi, & dixit: Quis, qui ^pbenepla-
citum habuit in Ioabo, & quis, qui
Dauidi post Ioabum?

12 Et Ghamasæ ^qdeuoluere-se-fa-
ciens in sanguine in medio ^rstratæ, &
vidit vir, quia stetit omnis populus,
& ^fCircumgyrare-fecit Ghamasæ
de strata agrum, & ^tdeiecit super
eum ^uvestimentum: secundum quod
vidit omnem venientem super eum,
& stabit.

13 Secundum quod amotus fuit de
^xstrata, transiit omnis vir post Io-
abum, ad persequi post Sebagh filium
Bichri.

14 Et transiit in omnibus ^ybaculis
Israëlis ^zAbelah, & Beth-Magha-
chah, & omnes Berim: & congrega-
ti fuerunt, & venerunt etiam post
eum.

15 Et venerunt, & ^acoangustaue-
runt super eum in Abelah, Beth-Mag-
hachah; & effuderunt ^baggerem
ad urbem; & stetit in ^cstrenuitate: &
omnis populus, qui ^dad Ioabum, ^e
funditus perdentes ad cadere-facere
murum.

16 Et ^fvocauit vira sapiens de vrbe:
Audite, audite, dicite, obsecro, ad Io-
abum: Appropinqua vsque ad huc, ^g&
loquuta fui ad te.

17 Et appropinquauit ad eam, & di-
xit vira: An tu Ioab? Et dixit, Ego. Et
dixit ei: Audi verba ancillæ tuæ. Et
dixit: Audiens ego.

18 Et dixit ad dicere: ^hLoqui loquen-
tur in prima, ad dicere: ⁱPostulare
postulabunt in Abel: Et sic ^kconsum-
mauerunt.

19 Ego ^lpacificorum fidelium Israë-
lis: tu quærens ad mori facere urbem,
& ^mmatrem in Israële? Ad quid ⁿab-
sorbebis hæreditatem IHVH?

20 Et respondit Ioab, & dixit: ^oPro-
fanatio, profanatio mihi, si absorbebo,
& si funditus perdam.

^h apprehē-
dit
ⁱ dextri la-
teris
^k eum

^l quintam
costam, in-
guen. Vide
suprà Cap. 1.
v. 23.
^m intestina
ⁿ iterauit

^o pueris, fa-
mulis
^p compla-
cuit

^q volutare
^r viæ regiæ
tritæ, actus:
sic statim.

^f auertit,
amouit
^t proiecit
^u pannum

^x vt v. 12.

^y virgis, ex-
tensionibus;
tribubus
^z in Abel.

^a obsederūt;
coarctauē-
runt, con-
cluserunt
^b aggestam
molem ter-
ræ
^c munitiones
propugna-
culo
^d apud, cum
Ioabo
^e corrupē-
tes, de-
struentes
^f clamauit
^g vt loquar

^h omnino
ⁱ Haud du-
biè interro-
gabunt
^k finierunt;
absoluerūt,
perfecerunt
^l ex pacem
colentibus
^m metropo-
lim
ⁿ degluties;
ingurgita-
bis, deuora-
bis, præcipi-
tabis. Sic.

v. 20,
^o Vide Ge-
nes. 18. v. 25.
^p geminatio
emphasim
habet.

21 Non sic se habet res, sed homo de monte Ephraim Seba, filius Bochrico nomine, leuauit manum suam contra regem Dauid: tradite illum solum, & recedemus à ciuitate. Et ait mulier ad Ioab: Ecce caput eius mittetur ad te per murum.

22 Ingressa est ergo ad omnem populum, & locuta est eis sapienter: qui abscessum caput Seba filij Bochri proiecerunt ad Ioab: & ille cecinit tuba, & recesserunt ab vrbe, unusquisque in tabernacula sua: Ioab autem reuersus est Ierusalem ad regem.

23 Fuit ergo Ioab super omnem exercitum Israel: Banaias autem filius Ioiadae super Cherethaos & Phelethaeos.

24 Aduram verò super tributa: porro Iosaphat filius Abilud, à commentariis.

25 Sina autem, scriba: Sadoc verò & Abiathar, sacerdotes.

26 Ira autem Iairites erat sacerdos Dauid.

21 Non sic verbum, quia vir de monte Ephraim Sebagh, filius Bichri nomen eius, leuauit manum suam in rege: in Dauid: date eum ad solum eum, & ambulani de super urbem: Et dixit vira ad Ioabum: Ecce caput eius p̄ deiectū ad te in vsque ad murū.

22 Et venit vira ad omnem populum, in sapientia sua, & exciderunt caput Sebagh filij Bichri, & deiecerunt ad Ioabum: & q̄ infixit in t̄ tuba, & dispersi fuerunt de super urbem, f̄ vir tentoriis suis: & Ioab reuersus fuit Ierusalaim ad regem.

23 Et Ioab ad omnem t̄ militiam Israēlis: & Benajah filius Iehojadagh super u Cherethi, & super x Phelethi.

24 Et Adoram super y contributionem: & Iehosaphat filius Achilud z recordari-faciens.

25 Et Seia a numerans: & Tzadok, & Ebjathar b sacerdotes.

26 Et etiam Ghira Iairites fuit c Sacerdos Dauidi.

p mox pro-
iicitur ad te
per murum.
q clancul
r buccina,
Hispanice,
clarin
s quisque,
singuli
t exercitum
u Cherethum, pro
Cherethaeos
x Phelethaeos
y tributum,
delectum
z commemorans, me-
moralis,
magister-
memoriae,
Vide supra,
Cap. 8. v. 16.
a litterator,
notarius,
scriba
b summi sa-
cerdotes
c praeses, pri-
mor, prima-
rius-minis-
ter

COMMENTARIA.

VERS. 1.

ON EST NOBIS PARS IN DAVID, NEQUE HAEREDITAS IN FILIO ISAI.] Exponunt, id est, nihil habemus commune cum Dauid. Sic I. Regum 12.

v. 16. Quidam hæc verba interrogatiue capiunt, quasi dicat, viri Iuda dicunt, aut facto ostendunt, Dauidem ad nos nulla ratione pertinere? Abeant ergo singuli nostrum in sua tentoria, & Dauidem tanquam rem alienam relinquamus, & abiiciamus.

VERS. 3.

ET TRADIDIT EAS IN CUSTODIAM.] Heb. & dedit, vel posuit, eas domo obseruantia. Exponunt, id est, vt simul custodirentur, velut in claustro, aut in monasterio, quasi in domo aliqua regularis obseruantia. Alij: in loco custodia, seu in carcere.

ERANT CLAVSAE.] Aliqui reddunt: & fuerunt angustata, limitibus nimirum ornatus, & aliorum eiusmodi. Alij: & fuerunt vincte. Nonnulli: constricta. Plerique: conclusa.

IN VIDUITATE VIVENTES.] Heb. viduitate vita. Quidam: viduitate in vitam, id est, viduitate perpetua, destituta marito quandiu vixerunt. Quidam notant, viduitatem mortis dici, cum marito mortuo vxor vidua manet: viduitatem verò vitæ, quum viuente viro vxor separatur.

VERS. 4.

AMASÆ.] vt quem constituerat principem militiae suæ, supra cap. 19. v. 13.

ET TV ADESTO PRÆSENS.] Heb. & tu hic stare. Infinitiuus, pro imperatiuo, sta: te siste. Subaudi, eodem die, nempe intra triduum.

ET MORATVS EST.] Aliqui reddunt: & VERS. 5.
fuit vt tardaret, vel fecit tardare. Alij: & distulit.

EXTRA PLACITVM, QVOD EI CONSTITVERAT.] Heb. de tempore-constituto, quod constituit ei. Alij: ultra tempus illud, quod constitutum erat ipsi. Possis reddere: ultra statutum tempus, quo conuenit eum.

AD ABISAI.] quia absens erat Amasa, & Ioabum iam imperatorio munere depulerat.

SERVOS DOMINI TVI.] Plerique exponunt, regis, id est, meos. Alij: Domini tui Hamasa, sub quo tu militas. Sic Vriah Ioabum vocat Dominum suum, supra cap. 11. vers. 11.

ET EFFUGIAT NOS.] Heb. & eripiet, eruet, oculos nostros. Elegantissimus Hebraismus, & Hispanismus, Nos sacara los ojos, id est, faceret nobis negotium, molestissimus nobis erit. Alij: & eripiat se ex oculis nostris, vel & liberet se ex oculis nostris. Nonnulli: & subducatur se conspectui nostro.

CVM EO.] scilicet Abisaio & copiis eius, VERS. 7.
qui tunc erat imperator.

VIRI IOAB.] Exponunt, id est, quorum nominatim & singulariter dux erat. Rectius alij: quorum antea dux fuerat. Fortè coniunxerunt copias.

CERETHI QVOQVE ET PHELETHI.] Quorum dux erat Benajah, supra cap. 8. v. 18. & infra vers. 25.

VESTITVS ERAT TVNICA STRICTA VERS. 8.
AD MENSVRAM HABITVS SVI.] optimè expressit

expressit vim vocis *מִידּוֹ* *middo*, id est, *vestis commensurata, & stricta*. Aliqui: *cinctus panno vestimenti sui*, q. d. non erat indutus lorica, aut thorace militari, aut chalybeis armis.

ET DESUPER ACCINCTVS GLADIO DEPENDENTE VSQVE AD ILIA, IN VAGINA.] Heb. variè reddunt. 1. *& super eam*, scilicet vestem strictam, *cingulum gladij adherentis lumbis eius, in vagina sua*. 2. *& super eum*, nempe pannum, aut vestimentum, *cingulum gladij applicati super lumbos eius in vagina sua*. Ac si dicat, nihil aliud armorum habuit, nisi gladium in vagina, in cingulo appensum ad lumbos suos. 3. *super quam succinctus erat gladio, qui in vagina iugi in modum, ad lumbos eius pendebat*. 4. *super quam erat zona cum gladio, copulato lumbis eius in vagina sua*, id est, elato ad lumbos, ne interambulandum nutans, & crus allidenis incedenti impedimento esset: vt pedites Germani solent. Existimo Ioabum altius accinctum fuisse ad militare cingulum gladio breui Hispaniensi, nempe pugio- ne aut sicca, vt Hispani illum ad lumbos deferre solent.

QVI FABRICATVS LEVI MOTV EGREDI POTERAT ET PERCVTERE.] Heb. *& ipse exiit, & cecidit*. Pronomen *ipse* & verbum *exiit*, Heb. sunt masculina, nec referri posse videntur ad gladium, qui Heb. est fœminei generis: ad Ioabum plerique referunt: *& ipse Ioab egressus fuit*, in occursum Hamasæ, verbum autem *cecidit* est fœmineum, & de gladio dicitur. Vnde reddunt: *& ipse Ioab egressus fuit, & cecidit gladius*, vel quumque egressus-esset Ioab obviam Hamasæ venienti, tum cecidit gladius ille, quem gestabat. Quidam: *vt ipso eunte caderet gladius*. Nam sic certo consilio aptauerat, vt sibi non caueret Hamasa, infra v. 10. Alij posthabita ratione generum exponunt: *& ipse gladius exiit & cecidit*, id est, *exiit è vagina, & cecidit in terram*, tanquam casu: Sed reuera, data opera, & ex industria: & Ioab gladium nudum, qui ceciderat eleuauit manu sinistra, & dextera tenuit barbam Hamasæ. Nonnulli, sic: vt gladius *ipse facile exiret, & excideret*, id est, vt arte quadam ita fabricatus esset, vt leui tactu facile erumperet, & feriret, qui est sensus Nostri. Sic enim similes gladij apud nos conficiuntur.

VERS. 9. SALVE MI FRATER.] Heb. *Pax tu, frater mi*. Quidam interrogatiue reddunt: *Num pax tu, frater mi? vel Num saluus es, bene va- les, tunc prospere agis, frater mi?*

VERS. 10. NON OBSERVABAT GLADIUM, QVEM HABEBAT IOAB.] Heb. *non custoditus fuit in gladio, qui in manu Ioabi*. Quidam: *non cauebat sibi à gladio, qui erat in manu Ioabi*. Alij: *non observabat gladium, quem in manu tenebat Ioab*. Nonnulli: *non intentus fuit in gladium, qui in manu Ioab*.

QVI PERCVSSIT EVM.] vel *& ferit eum in eo*, vel *cum eo gladio*. Hebræi, & plerique recentiorum cædem Hamasæ ita patratam describunt, vt Ioab Hamasæ appropinquans, data opera effecerit vt gladius eius è vagina in terram elaberetur, quem quasi casu dila- psam sinistra manu sustulisset, ac nudum ma-

nu adhuc tenens præ festinatione officij sa- lutandi, dextera barbam Hamasæ apprehen- derit, eumque deosculans, sinistra gladium per inguen, seu vitalia Hamasæ adegerit, ipso Hamasa non animaduertente, aut cauente. Quem sensum Hebræa satis confirmant. Alij volunt, gladium ita arte fabricatum, vt leui motu in ipso corporum congressu, quasi sponte sua impetu eruperit, & Hamasam le- thaliter sauciarit. Qui sensus est Nostri.

ECCE QVI ESSE VOLTUIT PRO IOAB VERS. 11. COMES DAVID.] Heb. *Quis, qui voluit in Ioabo, & quis qui Dauidi post Ioab?* Variè red- dunt ac explicant: *Quis est, qui amat Ioabum? & quis est qui sit, aut velit esse pro Dauid?* post Ioabum. Subaudi, *eat*, q. d. qui amat Ioabum, & fouet partes Dauidis, sequatur Ioabum: eumque pro imperatore ac duce exercitus habeat, mortuo iam Ghamasa. Clarius alij reddunt: *Qui fauet ipsi Ioabo, quique Dauidi, sequatur ipsum Ioabum*. Nonnulli: *Quisquis est bene affectus erga Ioabum, & quisquis est pro Dauid, sequatur Ioabum*. Aliqui: *Qui con- sentit cum Ioabo, atque qui consentit cum Dau- de, post Ioabum eat*. Sensus esse aiunt, stetisse illum iuxta cadauer, vt subsistentes moneret, si bene cuperent Ioabo & Dauidi, desine- rent subsistere, & cunctari, sed strenuè pro- sequerentur Sebam fugientem. Sed sensus Nostri egregius est, vt sint verba insultantis mortuo: En quis, qui voluit esse pro Ioabo, id est, loco Ioabi imparator exercitus: & quis qui ipsi Dauidi voluit esse princeps militiæ, exauctorato Ioabo en qualis iacet!

PORRÒ ILLE TRANSIERAT PER VERS. 12. OMNES TRIBVS ISRAEL.] Heb. *& transiit in omnibus tribubus Israelis*. Quidam: *Erat autem progressus per omnes tribus Israelis*. Aliqui faciunt suppositum verbi, transiit, ipsum Ioabum: alij ipsum Sebagham filium Bichri, quod est rectius, qui progressus fuerit per omnes tribus concitando illas.

VSQVE IN ABELAM, ET BETH-MAA-CHA.] Vnius & eiusdem oppidi nomen pu- tant, *Abelam, & Beth-Machachab*: vnde red- dunt: *In Abelum, nimirum Beth-Machachab*, vnde & sumunt pro id est, vt sequente versu dicitur. Alij: *in Abel, que erat iuxta Beth- Machachab*. Aiunt fuisse oppidum Menassi- tarum, tribui Naphthali conterminum, quod alio nomine *Abel-Maim* dicitur 2. Paralip- som. 16. 4. vocari autem *Abel Machachab* ad differentiam aliorum oppidorum eiusdem nominis: fuisse autem hoc dictum à Maha- ca vxore Machiris, 1. Paralip 6. vers. 16. sine cōiunctione appellatur *Abel-Beth-Machachab* hîc statim versu sequente, & 2. Regum 15. v. 29. Significat *אֶבֶל אֶבְלָה* *Abel*, seu *אֶבְלָה אֶבְלָה* *abelah*, tractum, planitiem, campum *אֶבֶל-בֵּית-מַעַכָּה* *Abel-Beth-Magachab*, Campum Domus, seu Loci *מַחַכָּה* *Machachab*: *אֶבֶל-מַיִם* *Abel-Maim*, Cam- pum-aquarum, fortè quod riuus, aut fontibus abundaret. Vide 1. Regum 15. v. 20. Fortè est ea, de qua Eusebius & S. Hieronymus in locis Hebraicis: [*Nec non & tertia in Phœ- nice Abela, inter Damascus & Paneadem*.]

OMNESQVE VIRI ELECTI.] Heb. *& om- nes Berim*. Noster pro appellatio accepit, *electi*.

electi, à בָּרָה *barah*: alij nomen proprium esse volunt; quidam reddunt: & omnia loca *Berim*. Alij: cum omnibus *Berais*. Exponunt, cum omnibus ciuibus *Beerothorum*, oppidi nimirum *Benjaminitarum*, de quo *Iosue* 9. v. 17. & cap. 18. v. 25. contribulibus, & fortassis ciuibus suis.

CONGREGATI FVERANT AD EVM.] Heb. & congregauerunt-se, & venerunt etiam post eum. Quidam: qui congregantes se, etiam sequebantur eum. Aliqui, eum, id est, *Ioabum* intelligunt: alij *Sebam* filium *Bichri*, quod est rectius.

VERS. 15.

VENERUNT ITAQUE ET OPPUGNABANT EVM.] Nempe *Ioab* & *Abisai* cum exercitu obsederunt eum, nempe *Sebam* filium *Bichri*.

ET CIRCVMDEDERVNT MVNITIONIBVS CIVITATEM.] Heb. & fuderunt aggerem ad urbem, quia effossa terra effunditur & congeritur in aggerem. Quidam: & strauerunt aggerem ad ciuitatem. Nonnulli: & euerterunt aggerem ciuitati, quasi ciuitas aggerem aliquem ante murum pro munimento, & propugnaculo habuerit, quem milites *Ioabi* primum euerterint, & solo effuderint. Nec defunt, qui: & effuderunt ballistam, seu arietem ad, contra, ciuitatem. Aiunt enim סֹלֶלֶה *solelah* esse instrumentum, seu machinam bellicam, quo lapides proiciuntur in murum & intra urbem, nempe ballistam, catapultam: vel qua quatiuntur & sternuntur mœnia urbium, nempe arietem. His enim machinis ferè ex aggeribus & munitionibus vtuntur oppugnatores. Alij exponunt: & effuderunt, aggestam terram, vel stratam, ad urbem, id est, impleuerunt fossas circum urbem, vt facilius murum conscenderent.

ET OBSESSA EST VRBS.] Heb. & stetit in strenuitate. Diuersimodè conuertunt, & elucidant. 1. & stetit, ciuitas, vel populus ciuitatis, in antemurali, vt inde propugnaret. 2. & stetit ciuitas in muro interiore, diruto iam exteriori à militibus *Ioabi*. 3. & stabatur in propugnaculo, ex quo strenuè pugnatur, quod & de exercitu *Ioabi*, & de obsessis potest accipi. 4. & stetit subaudi agger seu aggesta-terræ-moles in antemurali, id est, agger pertingebat vsque ad antemurale, siue æquabat antemurale. 5. & stetit, bellum, prælium, in antemurali, id est, milites accesserunt propius ad antemurale, & ibi cominus pugnant, & moliebantur subruere murum, vt statim subditur. 6. & stetit fossa, id est, op-pleta est aggesta-terrâ, in antemurali. 7. & stetit ciuitas in fossa, quasi dicat, propè erat vt caperetur ciuitas, quum fossa muri iam impleta, & aggesta esset. 8. adeo vt staret ciuitas solo instructa muro, absque fossa. Alij, id est, destructo & euerso aggere, mansit ciuitas in protectione solius muri. 9. & stetit mulier illa sapiens, de qua sequente versu, in propugnaculo, vt inde facilius exaudiri posset ab exercitu. Verbum תַּגְּמוֹד *taghamod* est fœmineum, & stetit; & ad ciuitatem, & ad aggerem, & ad bellum seu prælium, & ad fossam, & ad mulierem, quæ omnia *Hebræis* sunt fœminea, referri potest.

MOLIEBANTVR DESTRVERE MVROS.] Heb. corrumpentes ad cadere-facere murum. Quidam: perdebant deiicientes murum, videlicet nudatum aggere, & complanata fossa.

SERMO DICEBATVR IN VETERI PROVERBIO.] Heb. Loquendo loquentur in primis, dicendo. Quidam: Loquendo loquebantur olim dicendo. Alij: Omnino loquebantur in principio, prius, antea, olim, dicendo. Plerique cum Nostro vetus aliquod adagium hîc seu proverbium proponi putant: alij, non, sed legem *Deuteron*. 20. v. 10. vel rem gestam aliquam narrari, aut consilium.

QVI INTERROGANT, INTERROGENT IN ABELA: ET SIC PERFICIEBANT.] Qui proverbium fuisse putant, notant commendari hîc sapientiam & prudentiam *Abelitarum*, quos vt consultissimos rerum solerent alij consulere: & sic perficiebant, scilicet sua negotia, q. d. adeo prudentes erant *Abelitæ*, vt alij in negotiis arduis eos consulere felici semper successu consiliorum. Qui ergo aliis tam salubria consilia dare soliti erant, sibi nunc in præsentî necessitate non bene consulturi essent? Pro me, & vrbe mea, ac ciuibus meis nunc ego salutare capiam consilium. Huc pertinet, quod vers. 16. dicitur mulier sapiens. Alij reddunt: Omnino loquebantur principio, dicendo: Haud dubiè interrogabunt *Abelaos*; & ita absoluerint, id est, ciues mei omnino sibi principio persuadebant fore, vt per legatos exponeres petitionem tuam, & omnia priusquam armis experieris: quod si factum fuisset, iam absolutum & confectum esset negotium. Sic modestè *Ioabo* mandatum Dei obicit *Deuteron*. 20. v. 10. de conditionibus pacis offerendis ciuitati expugnandæ: ciuium suorum de *Ioabo* opinionem bonam; denique facilitatem omnium ad efficiendam & præstandam rem iustam, exponit. Nonnulli conuertunt: Omnino primum loquendum erat cum *Abelais*, deque repetundis agendum, & sic peragenda postulatio. Explicant: Quum primum venistis oppugnatum *Abelam*, interrogare primum debebatis num vellent recipere leges pacis, *Deuteron*. 20. v. 10. quod si fecissetis, peracta iam res omnis fuisset, & totum negotium ex voto confectum.

NONNE EGO SVM, QUÆ RESPONDEO VERITATEM IN ISRAEL?] Heb. Ego pacificorum, fidelium *Israelis*. Quidam: Ego una ex integris & fidelibus *Israel*, id est, ex concordibus & pacificis. Alij: Ego sum inter pacificos & fideles *Israel*. Nonnulli: Ego ex pacem colentibus, è fidelibus *Israelis*. Iam mulier compellat *Ioabum* totius suæ ciuitatis nomine, q. d. hæc ciuitas non tumultuosa & seditiosa fuit in regem suum, sed pacifica: ad hæc non defecit à rege aut ei rebellis fuit, sed fidem regi seruauit, & in fide erga regem perstitit.

DE MONTE EPHRAIM.] Aliqui putant *Sebam* fuisse *Beerothæum*, seu ex oppido *Beeroth*, quod quidem situm erat in finibus montis *Ephraim*: nam propriè *Beerothæ* erant *Benjaminitarum*, *Iosue* 18. v. 25. & supra

pra cap. 4. vers. 2. & ipse Seba Benjaminita, erat, supra vers. 1.

VERS. 23. FUIT ERGO IOAB SUPER OMNEM EXERCITVM ISRAEL.] Nam imperium iure sibi ademptum, improbè recuperavit, inuito potius, quàm volente rege: nam reges non semper omnia possunt. Vide supra cap. 8. vers. 16.

SUPER CERETHÆOS, ET PHELETHÆOS.] Vide supra cap. 8. v. 18.

SIVA AUTEM, SCRIBA.] Hebraica exem- plaria variant: quædam habent, *Sina*, alia, *Seja*. Vide cap. 8. v. 17.

SACERDOS DAVID.] Heb. *Sacerdos Dauidi*, quasi *Sacratissimus Dauidi*, id est, intimus, & familiarissimus, Hispanicè, *Prin- uado*. Quidam: *præses pro Davide*. Alij: *prin- cepts-consiliarius Dauidi*, vel primarius-Se- natus. Vide Genes. 14. vers. 18. & 1. Re- gum 4. 2.

CAPVT VIGESIMVM-PRIMVM.

Immissa propter Saulis in Gabaonitas peccatum fame trienni, ad illorum peti- tionem David Saulis reliquias, præter Miphiboseth tradit, ut crucifigerentur, quarum ossa vnà cum Saulis & Ionathæ ossibus iubet sepulture tradi: narrantur & quattuor bella David aduersus Philisthæos.

Vulg.

Malu.

1 Acta est quoque fames in diebus David tribus annis iugiter: & consuluit Da- uid oraculum Domini: Dixitque Dominus: propter Saul, & do- mum eius sanguinum, quia occidit Ga- baonitas.

Ios. 9. c. 16

2 Vocatis ergo Gabaonitis rex, dixit ad eos. (Porro Gabaonita non erant de filiis Israel, sed reliquia Amorrhæorum: filij quippe Israel iurauerant eis, & vo- luit Saul percutere eos zelo, quasi pro fi- liis Israel & Inda.)

3 Dixit ergo David ad Gabaonitas: Quid faciam vobis? & quod erit vestri piaculū, ut benedicatis hereditati Doñi?

4 Dixeruntque ei Gabaonita: Non est nobis super argento & auro questio, sed contra Saul, & contra domum eius: ne- que volumus ut interficiatur homo de Is- rael. Ad quos rex ait: Quid ergo vultis ut faciam vobis?

5 Qui dixerunt regi: Virum, qui at- triuit nos & oppressit inique, ita delere debemus, ut ne vnus quidem residuus sit de stirpe eius in cunctis finibus Israel.

6 Dentur nobis septem viri de filiis eius, ut crucifigamus eos Domino in Ga- baa Saul, quondam electi Domini. Et ait rex: Ego dabo,

1. Reg. 28.

a. 3.

7 Percutitque rex Miphiboseth filio Ionathæ filij Saul, propter iusiurandum Domini, quod fuerat inter David, & in- ter Ionatham filium Saul.

8 Tulit itaque rex duos filios Respha Maluenda, In 2. Samuelis.

1 T fuit fames in diebus Dauidis, tribus annis, anno post annum: & quæsiuit David facies IHVH, & dixit IHVH: ^a Ad Saulem, & ^b ad ^c domum sanguinum, super quod mori-fecit Ghibghonitas.

^a Propter
^b propter
^c familiam
sanguinariā

2 Et vocauit rex Ghibghonitis, & di- xit ed eos: (& Ghibghonitæ non de filiis Israël ij, ^d quia si de ^e super reli- ctione Æmoræi, & filij Israelis iura- mento- obstricti-fuerunt eis: & quæ- siuit Saul ad percutere eos, in ^f zelare eum & filiis Israël, & Iehudah)

^d דם ים
chi im, qui- nimo, sed
^e residuo, restante, re- liquia
^f zelo affi- ci, duci, æmulari
^g datiuus. pro filiis,

3 Et dixit David ad Ghibghonitas: Quid faciam vobis? & in quo expia- bo? & benedicite hæreditatem IHVH.

4 Et dixerunt ei Ghibghonitæ: Non nobis argentum & aurum cum Saule, & cum domo eius: & non nobis vir ad mori-facere in Israël. Et dixit: Quid vos dicentes, faciam vobis.

5 Et dixerunt ad regem: Vir, qui ^h consummauit nos, & qui ⁱ Silere fecit nobis: aboliti-fuimus de stare-facere- nos-ipsos in omni termino Israël.

^h consum- pfit.
ⁱ silentium- intulit
^k Dari-fiet
^l distende- mus. Vide vim verbi Num 25. 4.
^m datiuus. ipsi IHVH.

6 ^k Dabitur nobis septem homines de filiis eius, & ^l luxabimus eos ^m IHVH, in Ghibghah Saulis electi IHVH. Et dixit rex: Ego dabo.

7 Et commiseratione motus fuit rex super Mephibosethum filium Ie- honathanis filij Saulis, super iusiurādū IHVH, quod inter eos, inter Dauidem, & inter Iehonathanem filium Saulis.

8 Et accepit rex duos filios Ritzpah BBbb filia

filia Aia, quos peperit Sauli, Armoni, & Mephiboseth: & quinque filios, Michol filia Saul, quos genuerat Hadrieli filio Berzellai, qui fuit de Molathi.

9 Et dedit eos in manus Gabaonitarum: qui crucifixerunt eos in monte coram Domino: & ceciderunt hi septem simul occisi in diebus messis primis, incipiente messione hordei.

10 Tollens autem Respha filia Aia cilicium, substravit sibi supra petram, ab initio messis, donec stillaret aqua super eos de caelo & non dimisit aues lacerare eos per diem, neque bestias per noctem.

11 Et nuntiata sunt David qua fecerat Respha, filia Aia, concubina Saul.

12 Et abiit David, & tulit ossa Saul, & ossa Ionathae filij eius, à viris Iabes Galaad; qui furati fuerant ea de platea Bethsan, in qua suspenderant eos Philisthim cum interfecissent Saul in Gelboë.

13 Et asportavit inde ossa Saul, & ossa Ionathae filij eius: & colligentes ossa eorum qui affixi fuerant.

14 Sepelierunt ea cum ossibus Saul & Ionathae filij eius in Terra Benjamin, in latere, in sepulchro Cis patris eius: feceruntque omnia, quae praeceperat rex, & repropitiatus est Deus terra post haec.

15 Factum est autem rursus praelium Philisthinorum aduersum Israel, & descendit David, & serui eius cum eo, & pugnabant contra Philisthim. Deficiente autem David,

16 Iesbibenob, qui fuit de genere Arapha, cuius ferrum hasta trecentas uncias appendebat, & accinctus erat ense nouo, nisus est percutere David.

17 Praesidioque ei fuit Abisai filius Saruiae, & percussit Philisthaum interfecit. Tunc iurauerunt viri David, dicentes, Iam non egredieris nobiscum in bellum: ne extinguas lucernam Israel.

18 Secundum quoque bellum fuit in Gob contra Philisthaos: tunc percussit Sobocai de Husati, Saph de stirpe Arapha de genere gigantum.

19 Tertium quoque fuit bellum in Gob

filiae Ajah, quos genuit Sauli, Armoni, & Mephibosethum: & quinque filiorum Michal filiae Saulis, quos genuit Ghadrieli filio Barzilai Mecholathitae.

9 Et dedit eos in manu Ghibghonitarum, & luxauerunt eos in monte, faciebus IHVH: & ceciderunt septem (ij) vnité: & ij mori facti fuerunt in diebus decurtationis in primis, principio decurtationis hordeorum.

10 Et accepit Ritzpah filia Ajah Saccum, & extendit eum sibi ad petram de principio decurtationis vsque ad effusa fuit aqua super eos de caelis: & non dedit volatile caelorum ad desiderare super eos die, & feram agri nocte.

11 Et annuntiatum fuit Dauidi omne quod fecit Ritzpah filia Ajah pellex Saulis.

12 Et ambulauit David, & accepit ossa Saulis, & ossa Iehonathanis filij eius, de potentibus Iabes Ghilghad, qui furati fuerunt eos de platea Bethsan, qua suspenderunt eos ibi Pelisthim, in die percutere Pelisthim Saullem in Ghilboagh.

13 Et ascendere fecit de ibi ossa Saulis, & ossa Iehonathanis filij eius: & collegerunt ossa luxatorum.

14 Et sepelierunt ossa Saulis, & Iehonathanis filij eius in terra Benjamin in Tzelagh, in sepulchro Kis patris eius: & fecerunt secundum omne quod praecepit rex; & exoratus fuit ELOHIM terrae post sic.

15 Et fuit adhuc caesio Pelisthim ad Israëlem: & descendit David & serui eius cum eo, & ceciderunt ad Pelisthim, & defatigatus fuit David.

16 Et Isbi-Benob, qui in natis Raphah, & libratio lanceae eius trescentum libratio æris: & ipse accinctus noua: & dixit ad percutere Dauidem.

17 Et adiuuit ei Abisai filius Tzerujah, & percussit Pelisthaum, & mori fecit eum. Tunc iuramento obstricti fuerunt homines Davidis ei, ad dicere. Non exhibis adhuc ad nos caesioni: & non extinguas lucernam Israelis.

18 Et fuit post sic, & fuit adhuc caesio in Gob cum Pelisthim: tunc percussit Sibchai Chusathaus Saph, qui in natis Raphah.

19 Et fuit adhuc caesio in Gob cum Pelisthim

n peperit.
o quinarium
p peperit
q Mecholathae
r ut v. 6.
s ad facies.
t pariter, simul
u morte affecti sunt, morte multati sunt
x messis.
Sic statim & v. 6.

y cilicium
z rupem, saxum
a stillauit.
b Plurale.
effusae fuerunt aquae
c considerare, quiescere, pausare
d toto die, interdiu
e viuum, bestiam.
f concubina

g dominis, primoribus.
h suspensorum, distentorum.
Sic v. 6.

i demulcitus, placatus, propitiatus, reconciliatus.
k bellum, praelium
l datius.

ipsis Pelisthaeis
m cum Israële.

n praeliati sunt cum
o erat de filiis
p consternantis, gigantis
q pondus.
Sic mox.

r ferri, vel mucronis lanceae
s chalybis
t cogitauit, voluit, statuit

u auxiliatus fuit
x amplius, ultra, deinceps

y nobiscum
z in bellum, praelium
a bellum, praelium.

Sic v. 19. 20.
b ipsum Saph
c erat de filiis

d consternantis, gigantis

contra Philisthaeos, in quo percussit Adeodatus filius Saltus polymitarius Bethleemites Goliath Gethaem, cuius hastile hasta erat quasi liciatorium textentium.

20 Quartum bellum fuit in Geth: in quo vir fuit excelsus, qui senos in manibus pedibusque habebat digitos, id est, viginti quatuor, & erat de origine Arapha,

21 Et blasphemavit Israel: percussit autem eum Ionathan filius Samaa fratris David.

22 Hi quatuor nati sunt de Arapha in Geth, & ceciderunt in manu David, & servorum eius.

Pelishim: & percussit Elchanan filius Iaghare Oreghim, Beth-Lechemita Gholjath Ghithaem: & lignum ^e hastae eius sicut ^f iugum-textorium textentium.

20 Et fuit adhuc caesio in Ghath: & fuit vir ^g mensurae: & digiti manuum eius, & digiti pedum eius, sex & sex, viginti & quatuor ^h numerus: & etiam ipse natus fuit ⁱ raphah.

21 Et ^k perfodit Israelem: & percussit eum Iehonathan filius simghai fratris Davidis.

22 ^l Quatuor istorum nati fuerunt Raphah in Ghath: & ceciderunt in manu Davidis, & in manu servorum eius.

^e lanceae
^f Vide 1. Sam.
muel. 17.7.

^g mensurae
magna, pro-
cerus
^h numero
ⁱ datus
ipsi rapha
consternan-
ti, giganti.
Sic v. 22.
^k Vide 1. Sam.
muel. 17.
^l Quaternas
rius.

COMMENTARIA.

VERS. 1.

TRIBUS ANNIS IUGITER.] Heb. tribus annis, anno post annum, id est tribus continuis annis.

ET CONSULEVIT DAVID, &c.]

Notant, id est, anno quarto, ut ostenditur infra vers. 14. vide in Cap. 24. vers. 1. Sic enim ratio temporum postulare videtur.

ET CONSULEVIT DAVID ORACULUM DOMINI. [Heb. & requisivit David facies IHVH, nimirum ea ordinaria ratione quae praescribitur Numeror 27.21.]

VERS. 2.

ET DOMVM EIVS SANGVINVM.] vel, domum illam sanguinariam, id est, quae Sauli adhærebat, sanguinem & cades spiranti: & post Saulem Isboetho, contra institutum Dei. Vide supra Cap. 19. vers. 28.

QVIA OCCIDIT GABAONITAS.] videlicet contra iuramentum illis ab Israelitis praestitum Iosue 9. Hæc historia de interfectis à Saule Gabaonitis alibi non legitur. Quidam interfectos putant quum Saul Sacerdotes, & incolas urbis Nobe trucidavit, 1. Samuel. 22. tunc quoque Gabaonitas tabernaculo servientes, cadi immistos. Sed hoc non probant alij duplici argumento, 1. quia Sacerdotum quoque hoc loco mentionem fecisset, 2. quia in eo facto, zelo non ducebatur pro Israelitis, & Iehudæis, quod sequenti versu dicitur, sed ultionis affectu: Alij volunt, occidisse eos, ut eorum vrbes & possessiones Israelitis & Iehudæis traderet: indignum ratus, ut præstans illa terræ promissa portio ab alienigenis incubaretur. Nonnulli verosimiliter arbitrantur, hoc ab eo factum esse quum pithones & hariolos exterminaret e terra, 1. Samuel. 28. vers. 3. & 9. quia istius zeli fuit commune gentes, & gentium studia e medio tollere. Et si iam Gabaonitæ in sacra Israelitica transferant, ut plerique censent, fortasse illis easdem maleficas artes affinxit, ut eos pythonum cadi

Maluenda, In 2. Samuelis.

innecteret. Sane Gabaonitarum à Saule cades certa: causa, occasio, modus, tempus cadis incertum.

RELIQVIAE AMORRHÆORVM.] Gabaonitæ proprie gente Hevæi erant, Iosue 9. vers. 7. sed dicuntur hic Amoræi Synecdochice: vel quia Amoræorum nomen generaliter interdum usurpatur in scriptura pro quavis gente terræ Chenahan,

ZELO, QVASI PRO FILIIS ISRAEL ET IYDA.] Heb. in zelando eum, vel zelo affectus pro filiis Israel, & Iehudah. Quidam exponunt, quum vellet hæreditatem Gabaonitarum adicere ad tribum Iudæ, & alias. Alij: madata Dei sibi proposito, de quo Exodi 23 v. 33. & Deuterom. 1. & 20. sed sine scientia.

ET QVOD ERIT VESTRI PLACVVM?] Heb. & in quo expiabo? exponunt, & quare placabo vos? quam in re amovebo à vobis iram, & offensam? Alij, & quare expiabo, purgabo culpam Saulis? scilicet ut reatus ac poena culpæ Saulis non recidat in nos.

VT BENEDICATIS HEREDITATI DOMINI.] Heb. & benedicite hereditati IHVH, id est ut bene precemini, &c. Aliqui totum hunc locum ita reddunt: Quid faciam vobis? & quam re expiabo, ut benedicant possessioni Iehovæ? Illud & quam re expiabo? volunt esse alterum membrum consultationis: nam prius Ghibhonitas velut actores interrogare poenam in reos voluit: postea his verbis orationem convertit ad consilium suum, & rem totam in consilium mittit statuendam. Illud verò, ut benedicant possessioni Iehovæ. exponunt, id est, ut reconciliationem testamenti facientes, iram eius ab Israele avertant: sic de Abimelecho, & Abrahamo Genes. 20. vers. 7. nisi forte impersonaliter placeat accipi, Hebræorum more, eo quod est, ut benedicatur possessioni Iehovæ וְיִבְרַח אֲבִירָאֲכִי proprie Imperatius est: & benedicite. Alij leui

VERS. 2.

VERS. 3.

mutatione punctorum legunt in præterito, וברכך *uberach* & benedicent, seu, & benedixerunt, siue ut benedicant, vel, ut fausta imprecentur.

VERS. 4. NON EST NOBIS SVPER ARGENTO ET AVRO QVÆSTIO, CONTRA SAULEM.] Heb. *Non nobis argentum & aurum cum Saule.* Quidam: *Non agitur mihi de argento, aut auro cum Saule.* Alij: *Non poscimus nobis argentum & aurum à Saule.*

NEQVE VOLVMS VT INTERFICIATUR HOMO DE ISRAEL.] Heb. & non nobis vir ad interficere in Israele. Quidam: *neque est nobis voluntas quemquam interficiendi in Israele.* Alij. *neque hoc vrgemus, ut aliquis ex Israele interficiatur.* vel, *neque vllus est quem velimus interficere.* Nonnulli: *neque agitur nobis de vlllo morte-afficiendo in Israele.*

VERS. 5. ET OPPRESSIT INIQVE.] vim verbi דממ *dimmah* in Pihel hîc variè exponunt: 1. & qui cogitavit aduersum nos, videlicet cogitationes prauas 2. & qui machinatus, imaginatus fuit contra nos 3. & qui silentium, quietem exitum intulit nobis, 4. & qui ad silentium redegit nos, id est, qui effecit, ut actum sit de nobis vt non amplius inter homines memoremur. 5. quidam ex sono vocis, & qui domuit perdomuit nos, 6. & qui imputavit, vel insidiatus est nobis.

ITA DELERE DEBEMVS VT NE VNVS QVIDEM RESIDVVS-SIT DE STIRPE EIVS IN CVNTIS FINIBVS ISRAEL.] Noster verbum שמר *schamad* hîc positum in Niphal actiue & transitiue accepit, quod non est penitus insolens in ea formula, cætera paraphrasi exposuit, quem sensum recte Hebræa patiuntur, & sequuti sunt Forsterus, & interpretes Hispanicus, & Leo Iudas, & Sanctes, quin & Ixx. Plerique alij passiuè seu transitiue sumunt, & multifariam hanc partem explanant 1. & qui cogitavit, machinatus est nobis, contra nos, fulmus-destructi, à stando in omni termino Israelis 2. & qui cogitavit de nobis quod disperderemur, ne staremus in omni termino Israelis 3. & qui cogitavit de nobis, quod aboleremur, ne essemus in omni termino Israel. 4. & cogitavit aduersum nos & deleti sumus, vel, adeo vt deleti simus, vt non subsistamus in vlllo termino Israel, 5. & qui cogitavit contra nos per quem exterminati sumus, ne consisteremus in vlllo termino Israelis. 6. & qui cogitavit de nobis vt essemus extirpati ex omni termino Israelis.

VERS. 6. VT CRVCIFIGAMVS EOS DOMINO.] Heb. *suspendemus, distendemus, eos IHVH,* id est, ad eum vobis placandum, & reconciliandum, iura eius exequendo in familiam istam: vt Numer 25. 4.

QVONDAM ELECTI DOMINI.] Hebr. *electi IHVH.* Sed Noster explicationis gratia addidit, *quondam.* Alij reddunt *o electe IHVH,* vt sit apostrophe ad David.

VERS. 7. PROPTER IVSIVRANDVM.] de quo 1. Samuel 20. vers. 15. & 42. & Cap. 23. vers. 16.

VERS. 8. RESPHA.] de qua supra cap. 3. v. 7.

VERS. 8. ET QVINQVE FILIOS MICHOL FILIÆ SAUL QVOS GENVERAT HADRIELI, &c.] Difficultas est quod non Michol, sed Marob

foror eius maior nupserit Hadrieli, Samuelis, 18. vers. 19. Deinde quod supra cap. 6. v. 23. Michol dicatur filios non genuisse. Variè nodum solvunt: Quidam volunt deprauatè in codicibus Hebraicis, Græcis, & Latinis legi Michol, pro Merob, Alij, positam Michol pro Merob: Sed causam nesciunt. Plerique aiunt, hos quinque filios naturales quidem ipsius Merob fuisse: Sed adoptatos & educatos à Michole. Tremellius & Iunius hunc locum ita reddunt, & elucidant & quinque filios sororis Michala filia Saulis, quos perpererat Hadrieli filio Barzillai Mecholano: Notant, esse eclipsim nominis cognationem significantis qualis legitur infra vers. 19. nam uxorem Hadrielis alteram Saulis filiam maiorem, nempe Merobam fuisse apparet 1. Samuel. 18. v. 19. Nisi quis forte filios malit exponere legales, vt vocant, id est, à Michala adoptatos, aut certe ab ea educatos, vt voluit Aben-Hezra in Genes. 36. v. 5. Atque ita pariendi verbum accipietur, pro eo quod est natos tollere, atque educere pro suis, metalepticè, sic Genes. 30. v. 3. & 6.

IJ SEPTEM SIMVL.] שבועתיים *sebaghtaiim*, VERS. 9. septem; forma inusitata & dualis: notantque non sine causa usurpatam fuisse hanc formam; sed causam non expediunt: fortasse vt suspensos indicaret gemino ordine: atque hinc pependisse duos filios Ritzphæ, illinc è regione quinque filios Michol.

IN MONTE.] id est, in Ghibhah Saulis quæ erat in colle, vnde nomen accepit.

CORAM DOMINO.] Quidam exponunt, quod Arca esset in vrbe proxima. Alij, in exequutionem iustitiæ diuinæ. Nonnulli, vt Dominum placarent. Nec desunt qui *coram Iehoua*, id est, sub dio, ad aërem, quod Latini dicunt: *sub Ioue* ? nam Δία Iouem vocant Græci. Horatius Ode 1. *Manet sub Ioue frigido venator.*

IN DIEBVSVS MESSIS PRIMIS, INCIPIENTE MESSIONE HORDEI.] Alij reddunt: *ipsis primis diebus messis, in principio messis hordeacea,* id est, sub tempus Paschatis, quo primum falx in segetem, ex lege mittebatur Deuteron 16. v. 9.

CILICIVM SVBTRAVIT, &c.] Volunt VERS. 10. ex illo fecisse sibi quasi vmbraculum, seu tentorium propter æstum, & frigus: erat enim ibi dies & totas noctes, petens à Domino vt supplicio filiorum suorum ostenderet se placatum esse. Alij exponunt, id fecisse Ritzpham intelligentem ex oraculo hac ratione Deum populo reconciliatum iri, & missa pluvia reconciliationem suam significaturum accepisse.

DONEC STILLARET AQUA SVPER EOS DE CÆLO.] Hebr. *donec effunderetur aqua super eos è cælis.* Incerta enim erat Ritzphah, quo tempore pluvia casura esset, proinde dies noctesque continuas ibi manebat. Lege quidem diuina cauebatur Deuteron. 21. vers. 22. & 23. ne suspensorum cadauera pernoctarent in ligno, sed eodem die sepelirentur, at hîc diuino oraculo iussa sunt hæc septem cadauera tamdiu suspensa manere, quoad pluvia

uia effusa est è cælis, signum diuinæ clemenciæ ac reconciliationis.

ET NON DIMISIT AVES LACERARE EOS PER DIEM, &c.] Obseruant ista præstirisse Ritzpham, si fortè Deus nondum plane reconciliatus fuisset, ac proinde pluuiam mittere distulisset: nam hæc ad pietatis officia se ita comparauerat, vt diuinæ voluntati satisfaceret, & non manerent insepulta suspensorum corpora, quocunque temporis momento sibi satisfactum esse testificaturus esset Deus, pluuiam demittendo in terminos Israelis. Vide legem Deuteronom. 21. v. 23. Pia & sancta mulier videtur fuisse Ritzphah.

QVI FVRATI FVERANT EA.] Vide 1. Samuel. 31. vers. 10. & sequentibus.

DE PLATEA.] quæ nimirum muro ciuitatis adiacebat. Vide 1. Samuel. 31. v. 10.

ET COLLIGENTES OSSA EORVM, QVI AFFIXI FVERANT.] Exponunt, id est, diu postquam sepulti fuissent.

VERS. 14. SEPELIERVNT EA CVM OSSIBVS SAVL, ET IONATHÆ, &c.] Hebr. bifariam possunt reddi: 1. Et sepelierunt ossa Saulis & Iehonathanis, &c. vt nihil de sepultura ossium suspensorum exprimatur. 2. Et sepelierunt scilicet collecta ossa suspensorum, ad ossa, vel cum ossibus, Saulis, & Iehonathanis.

IN LATERE.] Hebr. in Tzelagh nomen vrbis, de qua egimus Iosue 18. v. 28.

ET REPROFITIATVS EST DEVS TERRÆ.] demittendo pluuiam.

POST HÆC.] Hebr. Post sic. Quidam: post illud. id est, postquam suspensi sunt illi: nam relatiuum ad remotius hîc refertur. Vide 1. Samuelis, 7. vers. 16.

VERS. 15. DEFICIENTE AVTEM DAVID.] Hebr. Et defatigatus fuit David. Quidam: Ita vt deffessus esset David. Hispanicus Interpres: David, se canço. o se desmayo. scilicet, en la batalla.

VERS. 16. IESBIBENOB.] Quidam exponunt, Iischi in Nob, vrbe scilicet, de qua 1. Samuel. 21. v. 1. id est, Iisbi, aut Iisbo, qui habitabat in Nob: augurantur enim postquam Saul eius vrbis incolæ trucidauit, 1. Samuel. 22. 19. à Pelisthæis occupatam, & cultam. Sane Iischi Benob, Sohat Habitorem, Incolam, Inquilinum In Nob.

DE GENERE ARAPHAH.] Aliqui nomen mulieris putant. Plerique reddunt: de filiis cuiusdam gigantis. De voce רָפָא rapha, id est, gigas, differuimus in Genes. 14. vers. 5. Nec desunt, qui proprium nomen insignis alicuius gigantis esse velint, de filiis Raphah.

CVIVS FERRVM HASTÆ TRECENTAS VNCIAS APPENDEBAT.] Immane pondus! Plerique Hebræa reddunt: pondus autem ferri haste, eius erat trecentorum siclorum pondus aris. Alij: pondus lanceæ eius habebat trecentos siclos chalybis. Nonnulli: cuius mucronis pondus erat trecentorum siclorum pondus, ex chalybe. Quod sanè pondus dimidio minus est eo, quod Noster habet, nempe centum quinquaginta vnciæ nostrates: siclus enim dimidiam vnciam pendebat. Fortassis Noster possit exponi, trecentas vncias, minores, vel dimidias.

ET ACCINCTVS ERAT ENSE NOVO.]

Heb. nulla mentio ensis, sed tantum: & ipse accinctus noua. Quidam, gladio nouo, id est, optimo. Nam gladius Hebræis est fœmineum. Alij, cingulo nouo, hoc est, erat tyro, nouus miles, recens in militiam adscriptus, vt maior eius audacia commendetur.

NE EXTINGVAS LVCERNAM ISRAEL.] VERS. 17. id est, ne tecum pereat gloria & splendor Israelis. Alij, id est, ne morte tua felicem nostrarum rerum cursum, & regiæ maiestatis lumen interuertas. Lucerna pro splendore & maiestate regni 1. Regum, 11. vers. 86. Psalm. 131. v. 17. vnde olim regibus & imperatoribus ignis tanquam augustale insigne præferebatur, de quo more vide inter alios Bulerum de imperatore Romano lib. 2. cap. 30. Quidam volunt lucernam Israelis, esse periphrasim ipsius Israelis, q. d. ne te extincto extingvas totum Israël. Id autem propter æternos ignes, qui de Mosis instituto iugiter alebantur purissimo oleo in altari.

IN GOB.] Annotant, hunc locum fuisse propè Gezerem, de quo egimus Iosue 10. vers. 33. ideo 1. Paralip. 20. vers. 4. hoc bellum dici gestum ad Gezerem. Nomen videtur habere quòd locustis infestaretur.

SAPH.] Hic vocatur Siphai, 1. Paralip. 20. 4.

ADEODATVS FILIVS SALTVS POLYMITARIVS.] Expressit significationem nominum horum priorum Elchanan ben-Iaghare-Oreghim, id est, Dei gratosus, Filius, Siluarum, Textorum. Qui hîc dicitur Iaghare, 1. Paralipom. 20. 5. vocatur Iabur, vel Iahir. Quidam sequuti Chaldæum Interpretem, existimant hunc Elchanam interfectorem Goliath gigantis, ipsum fuisse Dauidem, appellatum ita tanquam Deo charum, quæ quoque eadem est significatio nominis Dauid. Dictum etiam filium Siluarum, vel per metathesin, filium Cortinarum, seu Aulæorum textorum, quod in eius domo seu familia texerentur aulæ pro Tabernaculo Domini. Sed sunt hæc prorsus incerta; & rectius est alium quempiam virum fortem à Dauide fuisse. Iosephus lib. 7. originum, cap. 10. Neophanum vocat cognatum Dauidis, eiusdem generis.

GOLIATH GETHÆVM.] Hunc quidam eundem ipsum putant, quem interfecit Dauid, quæ historia fufius narratur 1. Sam. 17: hîc vero breuiter aliis nominibus perstringitur. Alij, hîc alterum Goliath distinctum ab illo hunc faciunt, illi à Dauide occiso robore & mole corporis similem. Vnde reddunt: & percussit Elchanan, &c. alterum Goliath Githaum, &c. Aliqui conuertunt: & percussit Elchanan, &c. Goliathi Githai fratrem. Sic enim expresse scribitur 1. Paralipom. 20. v. 5. Vbi vides eclipsim esse nominis cognationem significantis, qualis etiam habetur supra vers. 8. Videtur autem hic frater Goliathi Githæi eo loco Paralipom. appellari Lachmi. Verba Nostri eo facile duxeris, fratrem Goliathi Gethæum.

VIR FUIT EXCELSVS.] Quidam reddunt: & vir fuit litis, contentionis, vel, certaminis, id est,

VERS. 18.

אלחנן
בן-יערי
אורגים

VERS. 19.

אלחנן
בן-יערי
אורגים

VERS. 21.

566 II. Samuelis, Cap. XXI. & XXII.

id est, bellicosus, à *דן* dun. Alij, à *דד* madad: vir mensura.

VERS. 21. FILIVS SAMAA.] Heb. Simhai, qui i. Paralipom. 20. vers. 7. cum Aleph, dicitur Simba.

VERS. 22. NATI SVNT DE ARAPHA IN GETH.] Heb. geniti fuerunt ipsi giganti, seu ipsi Rapha in Geth, videntur isti quatuor cum quinto

Goliatho, vno & eodem patre editi gigante Gethæo, qui fortassis nomine proprio dictus fuerit Raphah.

ET CECIDERVNT IN MANV DAVID, &c.] exponunt, id est, comprehenso etiam Goliatho. Synecdoche. Alioqui quatuor istorum nullus manu Davidis cecidit. Vide 1. Paralipom. 20. v. 8.

CAPVT VIGESIMVM SECVNDVM

Canticum gratiarum actionis David pro sua ab omnibus inimicis liberatione.

Vulg.

Malu.

Iocutus est autem David Domino verba carminis huius, in die qua liberauit eum Dominus de manu omnium inimicorum suorum, & de manu Saul.

Psal. 17. a. 8 2 Et ait: Dominus petra mea, & robur meum, & saluator meus.

3 Deus fortis meus sperabo in eum: scutum meum, & cornu salutis mea: eleuator meus, & refugium meum: saluator meus, de iniquitate liberabis me.

Psal. 17. a. 3; 4 Laudabilem inuocabo Dominum: & ab inimicis meis saluus ero.

5 Quia circumdederunt me contritiones mortis: torrentes Belial terruerunt me.

6 Funes inferni circumdederunt me: praeuenerunt me laquei mortis.

7 In tribulatione mea inuocabo Dominum, & ad Deum meum clamabo: & exaudiet de templo suo vocem meam, & clamor meus veniet ad aures eius.

8 Commota est & contremuit terra: fundamenta montium concussa sunt, & conuassata, quoniam iratus est eis.

9 Ascendit fumus de naribus eius, & ignis de ore eius vorabit, carbones succensi sunt ab eo.

10 Inclinauit caelos, & descendit: & caligo sub pedibus eius.

11 Et ascendit super Cherubim, & volauit: & lapsus est super pennas venti.

12 Posuit tenebras in circuitu suo lati-

T loquutus fuit David a IHVH verba b Cantici istius, in die eripuit IHVH eum de c vola omnium maleuolentium eius, & de vola Saulis.

2 Et dixit: IHVH d rupes mea, & e munitio mea, & f euadere-saluum-faciens meus, mihi.

3 ELOHIM g petra mea, h protegam in eo: i Circummunimentum meum, & cornu salutis mea, k exaltatio mea, & l effugium meum, saluans meus, de violentia Saluabis me.

4 m Sublatum n vocabo IHVH; & de maleuolentibus meis Saluabor.

5 o Quia circumrotauerunt me p confractiones mortis: torrentes Belijahal q exterrebunt me.

6 Funes r inferni circumgyrauerunt me: anteriorauerunt me s illaqueationes mortis.

7 In t coangustatione mihi u vocabo IHVH, & ad ELOHIM meum vocabo: & audiuit de x basilica sua vocem mea, & acclamatio mea in auribus eius.

8 Et y commota-fuit, & z impetum concussa-fuit terra, fundamenta caelorum a commouebuntur: & b commouere-se-fecerunt, quia exarsit ei.

9 Ascendit fumus in naso eius, & ignis de ore eius c comeder: carbones d arserunt de e ex eo.

10 Et f extendit caelos & descendit: & caligo sub pedibus eius.

11 Et g inuectus-fuit super Cherub, & volauit: & h visus-fuit super alas i spiritus.

12 Et posuit k tenebrositatem l cir-

a datus. ipse
si IHVH
b cantio
c cauitate,
palma, manu.
nu. Sic
statim.
d petra, saxum,
silex
e arx, propugnaculum,
receptus, praesidium
f auctor euasione
mea
g rupes, saxum
h protectio
nem-quasiam
recipiam me
i scutum
k clypeus
l eleuatio,
altitudo
m fuga, persequi,
confugium.
n Exaltatio,
euectum-
laudibus,
laudatum
o inuocabo,
inclamabo
p Quum
q fractura,
fluctus, procella
r exagitabunt,
turbabunt
u sepulcri,
fouea
x laquei, re-
dicula, of-
fendicula,
y coarctatione,
constrictione,
angustia,
pressura
z inuocabo,
inclamabo.
Sic statim.
a regia, palatio,
dominico. vide 1 Samuel. 1,
v. 9.

y perculsa, collisa z Vide vim verbi Iudic. 5. 4. a contremiscunt, trepidabunt b percusserunt se, colliserunt se c peredet, consumet d combusti sunt, Sic v. 13. e ab f deflexit, declinauit, diuertit g equitavit, insedit h apparuit i venti k obscuritas

tibulum: cribrans aquas de nubibus cæ-
lorum.

13 Præfulgore in conspectu eius, suc-
censi sunt carbones ignis.

14 Tonabit de celo Dominus: & excel-
sus dabit vocem suam.

15 Misit sagittas, & dissipauit eos:
fulgur, & consumpsit eos.

16 Et apparuerunt effusiones maris, &
reuelata sunt fundamenta orbis, ab in-
crepatione Domini, ab inspiratione spi-
ritus furoris eius.

17 Misit de excelsu, & assumpsit me: &
extraxit me de aquis multis.

18 Liberauit me ab inimico meo poten-
tissimo, & ab his qui oderant me quo-
niam robustiores me erant.

19 Prauenit me in die afflictionis meae,
& factus est Dominus firmamentum me-
um.

20 Et eduxit me in latitudinem: libe-
rauit me, quia complacui ei.

21 Retribuet mihi Dominus secundum
iustitiam meam: & secundum mundi-
tiam manuum mearum reddet mihi.

22 Quia custodiui vias Domini, & non
egi impie, à Deo meo.

23 Omnia enim iudicia eius in conspe-
ctu meo: & praecepta eius non amoui à
me.

24 Et ero perfectus cum eo: & custodi-
am me ab iniquitate mea.

25 Et restituet mihi Dominus secun-
dum iustitiam meam: & secundum mun-
ditiam manuum mearum, in conspectu
oculorum suorum.

26 Cum sancto sanctus: & cum robu-
sto perfectus.

27 Cum electo electus eris: & cum per-
uerso peruerteris.

28 Et populum pauperem saluum fa-
cies: oculisque tuis excelsos humiliabis.

29 Quia tu lucerna mea Domine: & tu
Domine illuminabis tenebras meas.

30 In te enim curram accinctus: in
Deo meo transiliam murum.

31 Deus, immaculata via eius, elo-
quium Domini igne examinatum: scu-
tum est omnium sperantium in se.

32 Quis est Deus praeter Dominum: &

cuitus suos, ^m absconsiones: colligan-
tiam aquarum, ⁿ densitates ^o aetherum.

13 De ^p splendore ^q praesentia eius ^r
arserunt carbones ignis.

14 Tonare-faciet de cælis IHVH; &
GHELION dabit vocem suam.

15 Et misit sagittas, & dispersit eos:
fulgur, & conturbauit eos.

16 Et ^f visæ-fuerunt continentia
maris: ^t reuelabuntur fundamenta or-
bis in ^u increpatione IHVH, de ^x halitu
spiritus nasi eius.

17 Mittet de ^y eleuatione, accipiet
me; attrahet me de aquis multis.

18 Eripiet me de maleuolente meo ^z
obfirmato: de odientibus meis; ^a quia
b surrexerunt ^c de à me.

19 Anteriorabunt me in die impro-
uisæ-calamitatis meae: & fuit IHVH ^d
Sustentaculum mihi.

20 Et exire-fecit ^e Latitudini ^f me: ^g
extrahet me, quia ^h bene-complacuit
sibi in me.

21 Retribuet ⁱ me IHVH secundum
iustitiam meam; secundum puritatem
manuum mearum reuertere-faciet
mihi.

22 Quia obseruaui vias IHVH: Et non
improbe- ^k egi de ELOHIM meo.

23 Quia omnia iudicia eius ^l præ-
sentia meae: & ^m constituta eius non
discedam de ab eo.

24 Et fui ⁿ consummatus ei: & ob-
seruare me feci de ^o prauitate mea.

25 Et reuertere-fecit IHVH mihi se-
cundum iustitiam meam: secundum
puritatem meam ^p praesentia oculorum
^q suorum.

26 Cum benigno ^r benignè-ages:
cum ^s prauialido ^t consummato, con-
summate-ages.

27 Cū ^u expurgato ^x expurgatè-ages:
& cum hypocrita ^y complicate-ages.

28 Et populū ^z pauperem saluabis: &
oculi tui super ^a eleuatos, ^b humiliabis.

29 Quia tu lucerna mea IHVH: &
IHVH splendere-faciet ^d tenebrosita-
tem meam.

30 Quia in te curram ^e latrocinium:
in ELOHIM meo transiliam ^f propu-
gnaculum.

31 ^g EL ^h consummata via eius: ⁱ di-
ctum IHVH ^k vltum: ^l circummuni-
mentum ipse omnibus ^m protegenti-
bus in eo.

32 Quia quis El de non omnino vs-

^m tuguria,
casas, trichi-
las
ⁿ nubes
^o Vide detu-
teron. 33.
^p fulgore,
emicantia
^q ad praesentia,
e regione
^r ut v. 9.
^s apparuerunt
^t deteguntur,
euoluntur,
discooperi-
tur, denuda-
buntur
^u obiurga-
tione
^x anhelatio-
ne, expira-
tione
^y excelsu, al-
to, sublimi,
edito
^z firmo, for-
ti, robusto
^a quum
^b à surgit.
surrecti, ere-
cti strenui-
fuerunt
^c prae me.
^d fulcrum, ba-
culus, scipio
^e in latitu-
dinem
^f ad me
^g expediet,
eripiet, ar-
mabit
^h beneplaci-
tum- habuit
in me. Vide
Genes 31.19.
ⁱ auerti me
^k darius. ad
praesentiam
meam:
^l statuta
^m integer,
perfectus,
simplex, sin-
cerus
ⁿ peruersita-
te, curuitate,
distortione
^p darius. ad
praesentiam
^q eius
^r benigne
agere te fa-
cies
^s forti, robu-
sto, heroe
^t ut v. 24.
^u mundo,
puro, electo,
candido, pu-
rificato
^x expurga-
bis te expur-
gare te fa-
cies
^y complica-
re te facies
^z afflictum,
oppressum,
humiliatum
^a excelsos,
Vide Genes. 49. 19.
^b muru. Vide Genes. 49. 6. ^g Fortissimus-Deus, Sic v. 32. ^h ut v. 24. ⁱ sermo, eloquium ^k conflatum ^l clypeus, scutum.
Sic v. 36. ^m protectionem-querentibus
que

elatos ^b deprimes, demittes, eos ^c fulgere, emicare faciet, illustrabit ^d obscuritatem, tenebras ^e Vide Genes. 49. 19.
^f muru. Vide Genes. 49. 6. ^g Fortissimus-Deus, Sic v. 32. ^h ut v. 24. ⁱ sermo, eloquium ^k conflatum ^l clypeus, scutum.
Sic v. 36. ^m protectionem-querentibus

quis fortis præter Deum nostrum?

33 Deus qui accinxit me fortitudine :
& complanauit perfectam viam meam.

34 Coaquans pedes meos ceruis , & su-
per excelsa mea statuens me.

Psal. 143. a. r. 35 Docens manus meas ad prælium , &
componens quasi arcum æreum brachia
mea.

36 Dedisti mihi clypeum salutis tuæ : &
mansuetudo tua multiplicauit me.

37 Dilatabis gressus meos subtus me : &
non deficient tali mei.

38 Persequar inimicos meos , & conte-
ram : & non conuertar donec consumam
eos.

39 Consumam eos & confringam , vt
non consurgant : cadent sub pedibus meis.

40 Accinxisti me fortitudine ad præ-
lium : incuruasti resistentes mihi subtus
me.

41 Inimicos meos dedisti mihi dorsum :
odientes me , & disperdam eos.

42 Clamabunt , & non erit qui saluet,
ad Dominum , & non exaudiet eos.

43 Delebo eos vt puluerem terræ : quasi
lutum platearum comminuam eos atque
confringam.

44 Saluabis me à contradictionibus po-
puli mei : custodies me in caput Gentium :
populus , quem ignoro seruiet mihi.

45 Filij alieni resistent mihi , auditu
auris obediunt mihi.

46 Filij alieni defluerunt , & contra-
hentur in angustiis suis.

47 Viuit Dominus , & benedictus Deus
meus & exaltabitur Deus fortis salutis
meæ.

48 Deus qui das vindictas mihi , & de-
iicis populos sub me.

Psal. 17. d. 52 49 Qui educis me ab inimicis meis , &
à resistentibus mihi eleuas me : à viro ini-
quo liberabis me :

Rom. 15. b. 9. 50 Propterea confitebor tibi Domine in
gentibus : & nomini tuo cantabo.

51 Magnificans salutes regis sui , &
faciens misericordiam christo suo Dauid ,
& semini eius in sempiternum.

jurgiis t in caput u colent x genitiuus singularis , alienigenæ , vel extraneitatis , alienigenitatis y mendaces fient
z ad rumorem , famam a obaudient , auscultabunt b vt v. 45. c constringentur d Viuus , vt viuit , per vitam e rupes ,
Sic mox. f Fortissimus-deus g præstans vltiones h me i exaltabis , attolles k Vide Genes. 6. v. 11. l confitebor , laudabo
m psallam. Vide Iudic. 5. 3. n Arx o omnimodarum salutem p pietatis , beneficentiæ , gratiæ q in sæculum , olim

que-ad IHVH ? & quis n petra de-non-
omnino-vsq-ue-ad ELOHIM nostrum?

33 EL o obfirmatio mea , p strenui-
tas : & transilire-fecit q consummatam
viam meam.

34 r Adæquans pedes meos sicut cer-
uarum : & super excelsa mea stare-
faciet me.

35 Docens manus meas cæssioni : &
t consternatus-erit arcus u æreus bra-
chiis meis.

36 Et dedisti mihi x circummunimen-
tum salutis tuæ : & y afflictio tua mul-
tiplicabit me.

37 z Dilatabis a incessum meum sub
me : & non b vacillauerunt c tali mei.

38 Persequar maleuolentes meos , &
d aboleui eos : & non reuertar vs-
que ad e consummare eos.

39 Et consummaui eos , & f infecies eos ,
& non surgent : & ceciderunt sub pe-
dibus meis.

40 Et accinxisti me g strenuitate h
cæssioni : curuabis-cruribus i surgentes
meos sub me.

41 Et maleuolentes meos dedisti mihi
ceruicem ; odientes meos , & k con-
strinxi eos.

42 l Aspicient blandè , & non m sal-
uans , ad IHVH : & non n respondit eos.

43 Et o leuifeci eos sicut puluerem
terræ : sicut lutum platearum p atten-
uabo eos , q expandam eos.

44 Et r euadere-saluum fecisti-me de
s litibus populi mei : obseruabis me t
capiti gentium : populus non cognoui ,
v seruiet me.

45 Filij x nothi y denegare-se-facient
mihi : z auditioni auris a audient mihi.

46 Filij b nothi defluent , & c accincti-
fuerunt de clausuris suis.

47 d Viuens IHVH , & benedictus e
petra mea : & eleuatus-fuit ELOHIM
petræ salutis meæ.

48 f EL g dans vindictas mihi : & def-
cendere-faciens populos sub me.

49 Et exire-faciens h meus de male-
uolentibus meis : & à surgentibus meis
i eleuabis me , de viro k violentiarum
eripies me.

50 Super sic l celebrabo te IHVH in
gentibus : & nomini tuo m modulabor.

51 n Turris o salutem regis eius : & fa-
ciens p benignitatis vncto suo , Dauidi ,
& semini eius vsque q ad æternum.

n rupes , saxu
ut v. 3.

o robur , mu-
nitio , arx
p virtus , e-

q virtus , e-

r disponens ,

s componens ,

t ad bellum ,

u Prælium

v contritus ,

w fractus per-

x chalybeus

y vt v. 31.

z oppressio

a Dilatare ,

b facies

c gressum ,

d passum

e nutauerūt ,

f titubauerūt ,

g luxati sunt ,

h lapsi sunt

i malleoli ,

k vertebrae pe-

l dū meorū ,

m alii crura

n mea

o disperdidi ,

p dissipauī , ex-

q tirpauī

r consume-

s re , perficere ,

t absoluerē .

u Hispanicè ,

v acabarlos .

w Sic v. 39.

x scilicet , sã

y guine , perfo-

z di , transfixi

a cruentauī ,

b vulnerauī ,

c fregi. Vide

d Numer. 24. 8

e g virtute , ro-

f bore , exerci-

g tu , copiis-

h militariibus

i b ad præliū ,

j bellum

C O M M E N T A R I A.

VERS. 1.

ERBA CARMINIS HUIUS.]

Conferendum totum hoc Caput cum Psalmo 17. nam ferè est idem Psalmus paucis tantum additis, aut detractis, vel immutatis. Conferendum quoque cum parte Psalm. 143. Obseruant hoc canticum esse epinicion triumphale atque laudatium.

VERS. 2.

DOMINVS PETRA MEA, &c.] Hoc & sequente versu ponitur congeries metaphoricarum similitudinum de Deo eleganter ac Poëtice

ET SALVATOR MEVS.] Hebr. & euadere-faciens, erutor, ereptor, meus mihi. Emphasim habet illud mihi. q.d. totus in hoc est, vt me liberet. Aliqui: & liberator meus à me est, vel à me stat.

VERS. 3.

ET CORNV SALVTIS.] q.d. is est, quo me defendo & praeualeo, vt bestiae cornibus.

ELEVATOR MEVS.] Hebr. Altum, altitudo, exaltatio mea. מִשְׁגָּב misghab, locus altus, editus, & hostibus inaccessus, ad quem tempore persecutionis seu belli perfugitur, vt ab hostibus tuti sint: Quidam: arcem, seu propugnaculum reddunt. nam arx quoque ab arcendo hostes dicta est.

VERS. 4.

LAUDABILEM INVOCABO DOMINVM.] Hebr. laudatum innocabo IHVH. vel innoco Iehouam. Exponunt, id est, quum eum inuoco, non possum non erumpere in laudes, quia certa fiducia amplector, quod peto; & se omnibus sermone & opere suo præbet summè laudabilem. Aliqui: celebrem & omni laude dignissimum innoco Iehouam. Nonnulli: Cum laude, precibus laude mistis implorabo opem Iehouæ. Nec desunt qui: Laudatus innocabo Dominum, id est, quum laudem meruerò, innocabo Dominum.

VERS. 5.

CIRCVMDEDERVNT ME.] Notant vim verbi אָפַף aphab esse, quasi vi venti, seu flatus, seu alio impetu inuoluerunt me, circumuoluerunt, circumrotarunt, ac si dicat, vi maxima instar turbinis circumuoluerunt me, & egerunt me in rotam ac vertiginem.

CONTRITIONES MORTIS.] מִשְׁבָּרִים mischbarim, fractura, fractiones, actiue & passiuè, vnde & fluctus & procellæ dicuntur, quæ & naues frangunt, & ipsæ quoque franguntur, & colliduntur. Pro מִשְׁבָּרִי mischbere, quod hîc ponitur, Psalm. 17. vers. 5. Scribitur חֲבֵלִי cheble, funes, dolores, Hispanicè, chables; lethales cruciatus, tormenta mortifera, vt infra vers. 6. Quidam hîc reddunt: Quum circumdant me irrumpentes-fluctus mortis.

TORRENTES BELIAL.] id est, multitudo, impetus, irruptio, grauissimarum persecutionum ac tribulationum, quæ ab iniquissimis & improbissimis hominibus inferuntur. vel, subitæ, violentæ, & impetuosæ nequissimorum hominum incursiones. Alij: turme-irrumpentes-improborum. Nonnulli: inunda-Maluenda in 2. Samuelis.

tiones: fluentia nequitia. De voce Belijahal vide Deuteronom. 13. vers. 13. Quidam hîc reddunt: torrentes diaboli.

FVNES INFERNI.] Metaphorice, dolores intensissimi, qui constringunt veluti funes, è quibus quis se extricare non potest. Quidam: dolores sepulcri, vel foveæ. id est, lethales, deducentes ad sepulcrum. Alij: dolores infernales. quales patiuntur, qui in inferno cruciantur. Hyperbole. Nec desunt qui alusum putant, ad funiculos, seu fascias, vel institas, quibus ligabantur mortui in sepulcrum inferendi, Ioan. 11. vers. 44. q. d. veluti mortuus iam in sepulcro institis ligatus reputor.

PRÆVENERVNT ME.] קִדְמוֹנִי kidmoni, propriè: præuenerunt, anteuenerunt, præcesserunt, anteuenterunt, præoccupauerunt, obruerunt me. Notant, Paulum Galat. 6. vers. 1. hanc phrasim imitatum, verbo Græco ἀποκνησθῆναι reddidisse: (Etiam si præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto) id est, præuentus antequam potuerit cauere. Quidam hîc reddunt: anticipauerunt me. Alij: irretierunt, irretitum-habuerunt me. Nonnulli: occurrerunt mihi. Nec desunt qui: prauenterunt me. Hispanicus Interpres, Tomaron me descuydado. Sic infra vers. 18.

LAQVEI MORTIS.] Nonnulli: tendicula mortis. id est, insidiæ, quas homines nequam tetenderunt in necem meam. Nonnulli: retia mortifera.

ET AD DEVM MEVM CLAMABO.] Hebr. אֶקְרָא ekra, vocabo, innocabo. Pro quo Psalm. 17. vers. 7. scribitur, אֶשְׁחַנְעֵאֲשׁ aschaneagh, exclamabo, vociferabor.

ET EXAUDIET.] Psalm. 17. vers. 7. sine coniunctione exaudiet.

DE TEMPLO SVO.] id est, de cælo. seu tabernaculo, quod הֵיכַל hechal etiam vocatur, 1. Samuel 19.

ET CLAMOR MEVS VENIET AD AVRES EIVS.] Hebr. sine verbo: & clamor meus in auribus eius. Psalm. 17. vers. 7. additur: & clamor meus ad facies eius, veniet in auribus eius.

FVNDAMENTA MONTIVM.] Hebr. fun-damenta cælorum. Quidam exponunt, id est, altissimi montes, quibus videtur quasi cælum incumbere. Vnde de Atlante monte Virgilius 4. Æneidos:—

—cælum qui vertice fulcit.

Et lib. 6.

—ubi califer Atlas

Axem humero torquet stellis ardentibus aptum. Alij, fundamenta cælorum, ipsos polos, & axes, supra quos cælum vertitur & innititur, accipiunt. Alij, terram ipsam, quæ centrum mundi est, circa quod cælum perpetuo circumagitur. Pro eo quod hîc dicitur, fundamenta montium. q. d. ipsi montes ab imis

C C C

radi

radicibus & fundamentis commouebuntur. Mirificè hic versus terræ-motum describit, quo interdum montes subsultant, concurrunt, & à radicibus euelluntur; vide eius rei exempla apud Plinium lib. 2. Cap. 83.

QVONIAM IRATVS EST.] Hebr. *quia exarsit ei.* Hanc loquutionem exposuimus Genes. 4. 6. Aliqui reddunt *quia ira exarsit ei.* id est, ipse ira incanduit, seu succensus est. Nonnulli: *quum ira accenditur ei.* Quidam: *quia iratus est ei.* scilicet terræ.

VERS. 9. ASCENDIT FUMVS DE NARIBVS EIVS, &c.] Putant hoc versu describi inflammationes aëris, quum exhalationes calidæ & siccæ, ceu fumus ascendunt, & in ignem vertuntur tenuiorem, vt sunt cometæ, sidera errantia, & eiusmodi: item cum in inferioribus partibus terræ è crassiore materia ignes extraordinarij generantur, qui nomine carbonum denotantur, quæ omnia fiunt admirabili vi naturæ & diuinæ omnipotentiae, ac plerumque iræ Dei exercentis iudicia in impios. vtitur autem hoc versu, & sequentibus elegantibus poetice metaphoris.

VERS. 10. ET INCLINAVIT COELOS ET DESCENDIT, &c.] Hoc versu aiunt, cani repercussum nubium, cum nubes inter se concurrunt, vt cælum ipsum descendere videatur. Quidam ad influxum cælorum in hæc inferiora referunt. Alij, ad defluxum imbrium. Hinc volunt Iouem *Catabatem*, id est, *Descensorem*, dictum apud Gentiles. Vnde Virgilius Ecloga 7.

Iupiter & lato descendet plurimus imbri.

Vide Liliū Giraldum Syntagmate 2. de Diis gentium, & Hadrianum Turnebum lib. 9. Aduersariorum, Cap. 9. Nec desunt, qui his verbis indicari putant citam ac celerem Dei ad subueniendum suis præsentiam. Aliqui respectum volunt ad descensum Dei in Sinai, quando demisit nebulam, seu nubem densissimam, in qua apparuit & caliginem, Exodi 19.

VERS. 11. ET ASCENDIT SVPER CHERVBIM, ET VOLAVIT.] Et Gentiles quoque currum Ioui dedere. Horatius Lib. 1. Ode 12.

Tu graui curru quatiens Olympum.

Et Ode 34.

—namque Diespiter

Igni corusco nubila diuidens

Plerumque per purum sonantes

Egit equos, celeremque currum.

Quidam hîc existimant describi Deum moderatorem motus cælorum, & quasi vectorem Cherubi seu angeli motoris cælorum, cui Deus insidet, temperans & regens lationes cælorum. Alij allusum putant ad Cherubos Propitiatorij, quibus Deus tanquam quadrigæ, seu bigæ insidebat, & vehebatur, 1. Paralipom. 18. vers. 18. Nonnulli volunt, indicari diuinam prouidentiam, & administrationem rerum omnium, vt in quadriga quoque illa Ezechielis 1. Aliqui celerrimam Dei tutelam, & præsentissimam opem, qui inuictus velocissimis & pennigeris animantibus, omnia lustret. Nec desunt, qui hoc versu vim maiorem, & impressiones maiores aëris, atque ventorum nubiumque concertationes,

& turbines, procellas, ac tempestates adumbrari his metaphoris arbitrentur. Vide Paradisum nostrum, Cap. 78.

ET LAPSVS EST SVPER PENNAS VENTI.] Hebr. & *visus fuit super alas venti.* Quidam: & *conspicuus est super alas venti.* Alij: & *feritur pennigeris ventis.* Nonnulli: *pennis ipsò vento celerioribus.* Aliqui: *super alas spiritus.* id est, Cherubi, de quo in præcedenti membro. Quod hîc scribitur וַיֵּרָא *vaijera*, cum *Resch*, id est, & *visus fuit*; Psalm. 17. 11. id-citur וַיֵּרָא *vaiiede* cum Daleth simillima littera, & *volauit.* sensus omnino idem. Quidam his verbis vehementes ventorum agitationes, & concertationes, procellas & turbines exponi volunt, de quibus latè Plinius Lib. 2. Cap. 48. & 49. quæ admirando naturæ opere, & plerumque iusto Dei vindicis in improbos iudicio fiunt.

POSUIT TENEBRAS IN CIRCVITV SVO LATIBVLVM.] Varie hanc partem ex Hebr. reddunt: 1. *Et posuit quoque tenebras in circuitibus suis tanquam tabernacula.* 2. *Circumquaque iuxta se tenebras posuit instar tabernaculorum.* 3. *Et circumponit sibi tenebrarum tuguria.* De voce סֻכּוֹת *succoth*, quam hîc *tabernacula* seu *tuguria* reddunt, vide, quæ annotauimus in Exodi 12. vers. 37. & in Leuitic. 23. vers. 34. Diuersimode hoc membrum concipitur Psalm. 17. v. 12. nam abest coniunctio, *Et posuit.* Vnde verbum est futuri temporis, *Ponet*: deinde additur vna vox סִתְרוֹ *sithro*, *Ponet obscuritatem, absconsionem, occultationem suam, vel latibulum suum*: & pro voce סֻכּוֹת, quæ hîc pluraliter sine affixo ponitur; ibi singulariter cum affixo scribitur: *circuitus suos tabernaculum seu tugurium suum.* Sensus est, compingit circum se Deus tuguria, seu tabernacula ex densis tenebris. Est plane quod Virgilius 1. Æneidos ait:

*Eripiunt subito nubes cælumque diemque,
—nox incubat atra.*

CRIBRANS AQVAS.] Hebr. *colligantiam, coadunationem, aquarum.* id est, densitatem nubium, quæ aquas effundunt. Alij: *coacervationem, accumulationem, congeriem, acernum, molem, aquarum.* Nonnulli: *atrorem aquarum.* Pro חֶשֶׁכְּרָת *cheschrath* quod hîc ponitur; Psalm. 17. vers. 12. habetur חֶשֶׁכְּחַת *cheschath*, *tenebrositas.* quamuis ibi aliqua exemplaria habeant, *CHESCHRATH*, quæ est eadem vox, quæ hîc, mutato *pathach*, in *segol*.

DE NVBIBVS COELORVM.] Variè Hebr. conuertunt: 1. *densitates, aetherum, vel cælorum.* 4. *densissimas nubes.* Sensus huius versus est, ex densissimis & obscurissimis cælorum seu aetherum nubibus conformat sibi Deus tuguria seu casas, in quibus latet, & ex quibus ciet admiranda meteora. Atque hoc versu agi de densitate, seu condensatione nubium, per quas Deus aquas cribrat, colat, effundit, plerique annotarunt.

PRÆ FVLGORE IN CONSPECTV EIVS, VERS. 13. SVCCENSI SVNT CARBONES IGNIS.] Alij: *A fulgore, vel propter fulgorem, qui est in conspectu eius.* id est, qui ab illo procedit. *ardent carbones ignis.* Id est, fulmina ignita, fulgetra,

fulgetra, periphrasis fulminis. Aliqui, *De fulgore*, qui cor in eo erat, pruna ardentes accendebantur. Nonnulli: *Splendore*, qui est ante eum, ardent pruna ignea. Notant hoc versu cani coruscationes, quæ ex nubibus emicant. Psalm. 17. vers. 13. hinc versus quibusdam additis aliter scribitur in hunc modum: *De splendore presentia eius, densitates, seu nubes eius transuerunt, grando & carbones ignis. ubi verbum עברו ghaberu, transferunt, videtur transpositum ex eo, quod hic ponitur, בערו bacheru, arserunt, incensi sunt.* Illum Psalmi versum quidam de generatione grandinum, & fulgurum, vel coruscationum intelligunt, quasi dicat, à splendida, & fulgenti presentia eius, scilicet, Iehouæ, abeunt, & dissoluntur nubes in grandines, in coruscationes, & fulmina. Alij, quod ista Deus iusta vindicta in impios eiaculetur, vt Exodi 9. vers. 23. & 24. Iosue 10. vers. 11. quò eo versu allusum plerique putant. Vnde eum paraphrastice quidam reddunt: *De fulgore conspectus eius nubes procedebant, grando, & ignis radij. Alij: Pra fulgore, quo apparet iustis densissime illa nubes abeunt ad hostes, una cum grandine, & veluti ignitis carbonibus cum grandine permixtis.* Nonnulli: *Sed tenebras illas cacas fulgor ignium micantium discutiebat: grandine, procellis, fulguribusque omnia miscebantur.* Sed & recentiores Poëtæ: Buchananus:

*Acribus ex oculis vibrata spicula flamma
Discutiunt tristes claro fulgore tenebras.
Inde ruit crepitans lapidosa grandinis imber:
Discurfantque vaga sinuosa volumina flamma.*

Gagnæius:

*Has autem, tenebrosas nubes abegit illico
micantium*

Hinc inde fulgor ignium:

Moxque ipsius fugere conspectum Dei.

Quamquam interim in hostes meos

Et grandinem complueret ille, & igneos,

Manantis à se fulminis

Lapides.

Montanus:

*Illo densa etiam nubes fulgente soluta est,
Carbo micans, grandoque ruebat.*

Bochius:

Sed concreta nequit splendorem ferre coruscum

Machina, diuina radios nec sustinet ira:

Aëria soluantur aqua, disrupaque scindit

Se nubes, spissoque ruit cū grandine fulmen.

VERS. 14.

TONABIT DE COELO.] Hebr. de cœlis. Psalm. 17. vers. 14. in cœlis. & altissimus dedit vocem suam. Psalm. 17. vers. 14. additur: *grando & carbones ignis. vel grandinem, & prunas ignis.*

VERS. 15.

FVLGVR.] Psalmo 17. vers. 15. additur in plurali fulgura multiplicauit.

ET CONSUMPSIT EOS.] Vim verbi חמם hamam expressimus, 1. Samuel 17. vers. 10. Variè hinc reddunt: 1. *disiecit eos.* 2. *& exterruit eos.* 3. *& contriuit eos.* 4. *& fudit eos.* 5. *& attonuit eos, vel attonitos-reddidit eos.* 6. *& consternatos-reddidit eos.* 7. *& perdidit eos.* Propriè: *& turbauit eos.* Psal. 17. vers. 15. legitur חמם ichummem: hinc vero Maluenda, In 2. Samuelis.

scribitur יחום iahomem, & legitur, חום iahom ex Massoreth.

ET APPARVERUNT EFFUSIONES MARIS.] Voci אפיקים aphikim, hæc omnia subesse aiunt, *violentiæ, rapiditates, cursus, decursus, fluxus, fluctus, impetus, continentia aluei, maris.* Quidam reddunt: *conspiciuntur etiam imi aluei maris.* id est, vada, aluei, fundum. q. d. Ciente IHHV tempestatem, & ipsum maris fundum aperitur, vt conspici queat, voluntur fluctus ab imo, & alueus detegitur. Est, quod Virgilius Æneidos 1. ait:

Hi summo in fluctu pendent, his unde dehiscens

Terram inter fluctus aperit: furit æstus arenis. Psalm. 17. vers. 16. legitur, & apparuerunt effusiones, seu fontes aquarum. ubi quidam exponunt: *profunditates aquarum.* Alij: *profundissima-receptacula aquarum.* Alij: *fontium vena.* Buchananus:

— laticum concussa lacunas

Pandit hians tellus, & fontibus ora relaxat.

Quando videlicet vi alicuius flatus disrumpitur terra, & erumpunt fontes, flumina, lacus, aquarum venæ.

ET REVELATA SVNT.] Hebr. sine coniunctione in futuro reuelabuntur. Psalm. 17. vers. 16. cum coniunctione vertente futurum in præteritum: & reuelata sunt.

FVNDAMENTA ORBIS.] Quidam exponunt, id est, voragines, abyssi, & profundissima aquarum conceptacula, in ipsis imis terræ visceribus recondita. Alij: *infima terræ partes;* nam cum hiatis behiscit terra, inferiores, & intimæ eius partes deteguntur.

AB INCREPATIONE DOMINI.] Heb. in increpatione Iehouah, Psalm. 17. v. 16. legitur *de increpatione tua Iehouah, vel propter increpationem tuam, Iehouah.*

AB INSPIRATIONE SPIRITVS.] Quidam: *flatu venti nasi eius,* quia flatu & impulsu venti disrumpitur terra.

FVRORIS EIVS.] Heb. nasi, vel ira eius, Psalm. 17. v. 16. in secunda persona, *nasi tui, vel ira tua.*

MISIT DE CÆLO, ET ASSVMPSIT ME, VERS. 17. &c.] tria verba sine coniunctione Heb. ponuntur in hoc versu in futuro: *Mittet de alto, assumet me: extrahet me de aquis multis.* Notant esse metaphoram eius, qui existens in superiori loco extenta manu aliquem è profundis aquis eripit, id est, eripuit me ex malorum vndis, ex gurgitibus calamitatum, quibus absorbebar. Buchananus:

Et me de rapidis pereuntem sustulit vndis.

PRÆVENIT ME IN DIE AFFLICTIONIS.] VERS. 19. Heb. *Praoccupauerunt me in die subita & improuisa calamitatis mea.* Quidam: *Prauertebant me in die afflictionis mea,* id est, me penè incautum, & nihil tale cogitantem obruerant impressione repentina hostes mei, tempore, quo calamitate afficiebar, quum iam accisæ essent res meæ. Alij: *Preuenient me in die interitus mei.* Respectum volunt ad illud tempus, quo Saul misit lictores, vt eum in lecto deferrent, 1. Samuel. 19. 15. ad occidendum eum. Aliqui: *Occurrunt mihi in tempore calamitatis mea.* Nonnulli: *Qui me temporibus*

aduersitatis occupauerant. Alij : Callidis suis consiliis circumuenire incautum conabantur me tempore afflictionis meae. Aliqui : Incautum oppresserant temporibus difficillimis. Buchananus : — cum me studiosa nocendi,

Temporibus duris caca fraus arte petebat.

Montanus :

Ille etenim quum iam strages inopina teneret,
Me subito pressere tumultu. —

FIRMAMENTVM MEVM.] מַשְׁכָּחַם mischgham, sustentatio, sustentaculum, sustentamentum, fulcrum, fulcimentum, stabilimentum, baculus, sci-
pio, pedum, subsidium, mihi. Psalm. 17. v. 19. addito Lamed, dicitur : In sustentaculum mihi.

VERS. 20.

ET EDUXIT ME IN LATITVDINEM.] exponunt, ex angustiis, seu locis arctis & angustis, ubi constrictus opprimebar, nec euadere poteram : in locum, seu campum latum & amplum, ubi liberè spatari queam.

Buchananus :

— & rebus patefecit in arctis

Latum iter. —

Montanus :

Ille locum deduxit in amplum.

q. d. quum maximis periculorum angustiis premeret ; viam mihi latissimam muniuit, & me in tuto collocauit. Alij : ex tristitia & mærore cordis, quæ animum contrahunt, in consolationem, gaudium, lætitiā, quæ cor dilatant. Metaphora.

QVIA CONPLACVI EI.] Heb. quia complacuit-ei-in me. Quidam : quia delectatur me, vnica causa liberationis, gratuita Dei beneuolentia erga nos. Alij : quia fauit mihi. Nonnulli : propterea quod me amat, & charissimum habet.

VERS. 21.

SECUNDVM IUSTITIAM MEAM.] Tremellius & Iunius exponunt : cause nimirum, quam contra hostes sustineo : siue facti mei cum factis illorum comparati. Scilicet boni viri instillant nobis venenum, suæ politicæ iustitiæ, iustitiā meam, velint, nolint, rumpantur, id est, sanctitatem mihi inhærentem, bonarum mearum operationum, ex Christi tamen fide, ac meritis pretiosissimum.

VERS. 22.

NEC IMPIÈ EGI A DEO ME.] Notant hîc tantum, & Psalm. 17. v. 22. ubi est hæc eadem sententia, construi verbum ראש ראשחagh cum sequenti nomine, media præpositione Mem, nota seu articulo ablatiui casus : quæ constructio est singularis : & non improbè-egi à Deo meo, id est, non factus sum seditiosus contra Dei verbum & voluntatem non defeci per incredulitatem à Deo. Aliqui : & non malignatus-sum à Deo meo, id est, non : ex malitia declinaui à Deo meo, quia ex passione ac infirmitate peccasse se sciebat.

VERS. 23.

NON AMOVI A ME.] Heb. non discedam de ex eo, id est, ab vilo, à quoquam, ex eius præceptis, seu statutis. Quidam : & ab vilo statutorum eius non recedam. Est אסור asur futurum Kal : non discedam. Psalm. 17. v. 23. est Futurum eiusdem verbi, ex Hiphil : non discere-faciam, non amouebo à me.

VERS. 24.

ET ERO PERFECTVS CVM EO.] Heb. Et fuit integer ei, Psalm. 17. v. 24. cum eo, id est, erga illum. Quidam : præstiti me illi semper integrum. Alij : simpliciter & pure versabar co-

ram illo. Nonnulli : integrè & candide versor coram illo.

ET CVSTODIAM ME AB INIQUITATE MEA.] Heb. & obseruare-me-feci ab iniquitate mea. Verbum est formulæ Hithpahel, & vigilem & attentam obseruationem significat. Quidam : & custodiebam-me-ex animo ab iniquitate mea. Alij : & me ipsum custodiam à scelere. Nonnulli : & sollicite caui ne impietate mea offenderem illum. Aliqui : & seruo me ne quid prauī designem. Alij : & caueo mihi ne ini-que agam.

SECUNDVM MVNDITIAM MANVVM MEARVM.] Heb. secundum puritatem meam. At Psalm. 17. v. 25. scribitur : secundum puritatem manuum mearum. VERS. 25.

CVM SANCTO.] חַסִּיד chasid, benigno, pio, misericorde, gratiofo, benefico, probo, candido. VERS. 26.

Vide Deuteron. 33. v. 8.

SANCTVS ERIS.] חַסִּיד חַסִּיד thitchassad, est formulæ Hithpahel, variè reddunt. 1. misericors-eris. 2. gratiofum-ages. 3. benigne-facies. 4. pium, misericordem, benignum, te exhibebis, præbebis, præstabis. 5. candidè-geres-te.

PERFECTVS ERIS.] תִּתְחַמֵּם titthammam, etiam est ex Hithpahel, diuersimodè conuertunt. 1. perfectum-ages. 2. integrum-te-exhibebis. 3. probissimè-te-geres. 4. consummatum-te reddes, præstabis, ostendes.

ELECTVS ERIS.] תִּתְבָּרַר tittabar, est quod ex Hithpahel, pro quo Psalm. 17. vers. 27. legitur תִּתְבָּרַר titbarar. Variè reddunt. 1. mundum-te-præbebis. 2. expurgatum-exhibebis-te. 3. purificatum-te-præbebis, præstabis. Quidam : cum puro purum te præbebis. Nescio cur quidam exponant : viro gratiofo gratiofissimum exhibebis-te. VERS. 27.

ET CVM PERVERSO.] de voce גְּחִיק ghik-kesch disseruimus in Deuteron. 23. v. 4. multifariam hîc transferant : & cum tortuoso, perverso, versuto, falso, fallaci, hypocrita.

PERVERTERIS.] De significato verbi פָּתַל pathal. Vide Comm. in Genes. 30. v. 8. Variè hîc conuertunt. 1. peruersè-ages, id est, retribues illi secundum peruersitatem eius. 2. tortuosum-ages. 3. distortum-præbebis-te, vel retorquebis-te. 4. versutum-te-exhibebis. 5. at cum peruerso eluctaris, id est, ita certas, vt cum sua ipsius peruersitate corruentem vincas. 6. Quidam paraphrastice : è contrario verò cum improbo te geres quemadmodum illius meretur improbitas. 7. complicatum, callidum, inuolutum-te præbebis. Buchananus :

— male cantas cautiore artes

Artibus eludis. —

Hinc adagium : Vulpinandum cum vulpe. Chi-
liade 1. Centuria 2. Adagio 28. verbum propriè est, complicationibus, contortionibus, distortionibus membrorum luctari, vt arte, & versutia potius, quàm virtute vincas. Ponitur hîc futurum Hithpahel תִּתְאָפֵּל tittapptal, quod est irregulare, inuerso ordine litterarum pro תִּתְפָּלַת titthpalthal, vt scribitur Psalm. 17. vers. 28. Quidam id factum putant, vt esset simile aliis futuris præcedentibus eiusdem formulæ Hithpahel תִּתְאָמַם titthammam, & תִּתְבָּרַר tittabar. Alij vt etiam ipsa voce significetur Dei erga peruersos callida & inuincibilis peruer-

peruerſitas, (ſi dicere fas eſt) ſeu retor-
tio.

VERS. 28. OCULISQUE TVIS EXCELSOS HUMILIABIS.] Heb. *oculi tui ſuper excelfos humiliabis*. Subaudi, eos. Quidam: *oculi tui ſuper elatos, ut eos deprimas, vel donec deiicias eos*. Alij, reddunt: *& oculos tuos ſuper excelfos humiliabis*, id eſt, demittes, deiicies, id eſt, è ſublimiore loco eos obſeruabis puniendos. Pſalm. 17. verſ. 28. ſcribitur: *& oculos excelfos humiliabis*. Quidam: *ſupercilium faſtuoſorum deprimes*. Buchananus:

— oculique ſuperbos deiicis
Elati faſtus.

VERS. 29. QVIA TV LUCERNA MEA DOMINE, &c.] Hic verſus ita Heb. habetur: *Quia tu lucerna mea Iehouah: & Iehouah ſplendere faciet tenebras meas*. Pſalm. 17. v. 29. ita concipitur: *Quia tu lucere facies lucernam meam: Iehouah Deus meus ſplendere-faciet tenebras meas*. Lucerna mea, id eſt, author felicitatis meæ, *illuſtrabit tenebras meas*, id eſt, diſſipabit aduerſa proſperis allatis, metaphora, vel tu mihi auctor ſanctorum conſiliorum, qui meas actiones & cogitationes dirigis, eiſque præluces.

VERS. 30. IN TE ENIM CVRRAM ACCINCTVS] Futurum, ארץ *arutz*, quidam à ראץ *ratzatz*, concutere: alij רץ *ruz*, currere, deriuant: vnde locum variè elucidant: 1. *In te enim concuſſi, conculcaui, oppreſſi, conquaſſaui, contriui exercitum*. Quidam: *Quia in te frangam exercitum*, vel *quia per te perfringo aciem*, vel *quoniam per te acies hoſtium fregi*. 2. *quia in te percurram agmen*. 3. *In te enim inſequar aciem*. 4. *Quia in te incuſſionem faciam expeditus*. 5. *Quia ope tua curram-obuiam-turmæ hoſtium meorum*. 6. *Quoniam in te cuneos militares perumpam*. 7. paraphraſticè: *Quare adiuuante te rumpam aciem quantumuis inſtructam*. Buchananus:

Te duce perumpo ſtrentes are phalanges.
Gagnæius:

— tum te duce,

Et adiuuante hoſtium cuneos.

Meorum irrumpam etiam inſtructiſſimos.

Montanus:

Te duce per cuneos penetro —

Bochius:

— aratas ut te duce rumpere turmas

Haud metuum. —

De noſione vocis גִּדְדִּי *ghedud*, quam hîc Noſter vertit, *accinctus*, vide Genef. 49. v. 19. 7. *Per te enim tranſcurra turmam*, hoſtium, q. d. omnia hoſtium impedimenta ſupero quam commodiſſimè. Notant, hæc de proſperitate & robore, ſuperiore, & hoc verſu poſita: deinceps exornari ad verſ. 47. uſque.

VERS. 31. DEVS IMMACVLATA VIA EIVS.] Alij, reddunt: *Dei perfectæ eſt via eius*. Quidam: *Huius-Dei Fortis integræ eſt via*. Aliqui paraphraſticè: *Ipe Deus integerrimus eſt in omnibus operibus ſuis*, id eſt, quidquid agit, quidquid molitur rectum, ſimplex, ſincerum, iuſtum, & ſanctum eſt.

ELOQVIVM DOMINI IGNE EXAMINATVM.] זֶרֶפֶחַ *zeruphah*, uſtum, excocctum,

conſlatum, repurgatum, examinatum, probatum, defœcatum, velut igne exploratum, id eſt, perfectiſſimum & puriſſimum eſt, quemadmodum aurum igne probatum nullas habet ſcorias. Quidam reddunt: *ſermo Iehonæ purgaſſimus eſt*. Buchananus:

Illius æterno quicunque effluxit ab ore

Sermo, repurgato flammis ſincerior auro eſt.

Alij: *Sermo Domini ab omni ſuco alieniſſimus eſt.*

QVIS EST DEVS.] Heb. *Quis EL*, id eſt, DEVS. 321 *Deus-fortiſſimus*. Pſalm. 17. verſ. 32. *Quis Eloah?* quod eſt ſingulare nominis ELOHIM, de quo vide Genef. 1. v. 1.

ET QVIS FORTIS PRÆTER DEVM NOSTRVM.] Heb. *& quis petra de non uſque ad Deum noſtrum?* Pſalm. 17. v. 32. pro מַבְּלָגָה *imibbalghade* ponitur זולתי *zulathi*, præter Deum noſtrum: *Niſi Deus noſter: Excepto Deo noſtro*.

DEVS QVI ACCINGIT ME FORTITVDINE.] Heb. *Deus-fortis munitio mea, ſtrenuitas*. Quidam: *Deus, fortitudo mea in exercitu*, id eſt, qui dat mihi fortitudinem & vires in prælio. Alij: *Hic Deus-fortis robur eſt meum, mea ſtrenuitas*. Aliqui: *Deus eſt, qui me virtute roborat*. Pſalm. 17. v. 33. [*Scribitur, Deus-fortis accingens me ſtrenuitate, ſeu virtute, robore.*]

ET COMPLACVIT PERFECTAM VIAM MEAM.] וַיִּשְׂתַּח *vajiat*, variè reddunt. 1. *& ſoluit perfectam*, vel *integrè*, aduerbialiter, *viam meam*, id eſt, liberam reddit viam, ita ut reddatur perfectæ & plana, ſine vlllo offendiculo, quaſi dicat, tollit omnia impedimenta & offendicula de via mea: vel *integrè*, perfectè liberat, & ſeruat vitam meam. 2. *& tranſilire-fecit integram viam meam*, id eſt, tranſaltabilem fecit integrè, plenè, perfectè viam meam, ut per eam liberè incedere, & tranſilire valeam. 3. *& expeditam reddidit integrè viam meam*, id eſt, ſublatis omnibus impedimentis complanat, & felicem exitum dat. Hiſpanicus Interpres: *yel que eſtombra mi camino*, id eſt, *me quita todos los tropeçones*. Quidam reſtringunt ad bellum, id eſt, aperuit mihi in bello viam perfectam: quando veni intra media hoſtium agmina, ut non eſſet euafio, fecit mihi Dominus amplam & perfectam viam, & me illæſum eduxit. Alij, vniuerſè: & omnem vitæ meæ rationem planam, & expeditam, integram, & perfectam reddidit. Heb. eſt gemina lectio, in textu: *viam eius*, in margine: *viam meam*. *Eius*, quam ipſe mihi monſtret: *Meam*, quam ego tenere debeo. Pſalm. 17. v. 33. *& dedit conſummatam viam meam*. Aliqui: *& ponit, vel reddit, perfectam viam meam*, id eſt, efficit ut ratio vitæ meæ ſit inculcata: genus viuendi integrum & ſanctum docet me. Alij: *& vitam meam integram ſeruat*. Nonnulli: *& fecit ut incontaminata eſſet vita mea*, id eſt, ipſe perficit ut omnis vitæ meæ ratio caſta ſit, & ab omni ſcleris labe integra & pura. Buchananus:

Oſtenditque viam maculoſa labe carentem.

COÆQVANS PEDES CERVIS.] Alij reddunt: *Pedes meos pares fecit pedibus ceruarum*, id eſt, ipſe fecit ut pedes mei non minus eſſent veloces quàm ſint ceruarum. Nimirum

CCc 3 ad

ad euadenda pericula, & ad inuadendos hostes. Buchananus:

Me pedibus fecit celeri contendere cerno.

Montanus:

Qui facit ut possim pedibus praecurrere cernas.

Bochius:

— cursuque leues praeuerrere cernos.

Heb. est *fœmineum cernuarum*, quod ex amore catulorum sint velociores.

ET SUPER EXCELSA MEA STARE FACIENS ME.] id est, quoties opus fuit, veluti in editis rupibus, ne eò canes ascendere possint, ubi sim tutus, collocat me. Alij: ut quamlibet prærupta loca, & castella hostium munita expugnare possim. Nonnulli: *ut in excelsis meis statuatur me*, id est, in munitioribus, quas tanta velocitate comparauit, stabilis me. Sic Deuteronom. 32. 13. & cap. 33. 29. Buchananus:

Et procul à sanis subduxit in alta periculis.

Montanus:

— Atque iugis consistere in altis.

Bochius:

— & tutos concedit in arce receptus

VERS. 35.

ET COMPONENS QUASI ARCUM ÆREVM BRACHIA MEA.] Heb. diuersimode convertunt, Plerique à *חַתָּח chathath* deriuant: 1. & *contritus est arcus æreus brachijs meis* 2: *contritus est*, subaudi inimicus: *arcus æneus brachia mea*. Subaudi fuerunt, id est, tam fortia & robusta ut est arcus æreus. Verum hic sensus non valde probandus, nam verbum *contritus est*, est *fœmineum* Psalm. 17. v. 35. *נִחַתָּח nichathah* vnde non recte refferri queat ad inimicum: Sed ad arcum, qui est Heb. generis fœminei Alij à *נַחַת nachath* deducunt. & *demissus*, *remissus*, *depressus* fuit, vel potius: *deprimetur*, *arcus æreus*, &c. vel & *descendet*. Plerique pro arcu æreo, Chalybeum vertunt: quod ex ære aptè arcus fieri non posse videatur, ut ex Chalybe, Hispanicè *Azero*, qui est ferri nucleus, ut inquit Plinius: præsertim arcus ballistarum. Verum alii obseruant ex Homero, Hesiodo, Athenæo, antiquitus arma ex ære fabricata, vel ob penuriam ferri, vel ob elegantiam: nam æs temperamento quodam solidasse, ut armis fabricandis esset aptum. Sed permuti Hebræorum, nostrorumque consentiunt, *נֹחֶשֶׁת nochescheth*, & *as Chalybem* includere, præsertim ubi de duritie & robore agitur

VERS. 36.

DEDISTI MIHI CLYPEVM SALVTIS TVÆ.] Alij: & *dedisti mihi Clypeum salutem tuam*. Seu *opem tuam*, id est, protegis, & armas me ceu Clypeo, tua salute & defensione: tu me auxilio defendis velut Clypeo impenetrabili. Psalm. 17. vers. 36. additur aliud membrum, & *dextera tua fulciet me*.

ET MANSVETUDO TVA MULTIPLICABIT ME.] Heb. ambigua sunt: & *mansuetudo tua multiplicabit me*, vel & *mansuetudine tua multiplicabis me*. *עֲנֹת ghanoth*, seu ut Psalm. 17. vers. 36. scribitur, *עֲנָנָה ghananah*, plerique *mansuetudinem*, *modestiam*, *benignitatem*, quasi *humiliationem* exponunt. Alij, *humiliationem*, *afflictionem*, *oppressionem*. Vnde variè locum conuertunt. 1. & *mansuetudo tua multiplicabit me*, id est, gratia tua & be-

nignitas conuertit & inclinat multorum animos, ut se mihi adiungant, & me sequantur: adducit mihi multos milites: vel efficit ut pauci milites mei vincant plurimos hostium, q. d. videris multiplicare copias & exercitus meos. 2. & *benignitas tua potentem fecit me*. 3. & *clementia tua augeat me*, id est, superiorem hostibus facit. 4. & *familiaritate tua auges me*. 5. & *ex mansuetudine tua augustum me reddis*. 6. & *miserericordia tua opibus, gloria, dignitate, bonis denique omnibus auxit*, & *ornauit me*. 7. & *mansuetudo tua adauget me*, id est, qua ad benefaciendum tuis te demittis. 8. *passiue*: & *mansuetudine tua*, id est, qua præditus à te sum, & quam munere tuo accepi, *multiplicabis me*, augendo milites, exercitum, regnum. Nam egregiè ea virtute Dauid poluit, ut in Saule, Semei, Absalomo, ostensum fuit. 9. *in oppressione mei*, vel *in afflictione mea*, *multiplicabis me*, id est, desperatis rebus subuenis, & me eripis, imò & bonis auges. 10. & *afflictio tua*, id est, castigatio, mansueta disciplina, institutio tua, *multiplicabit me*, id est, erexit, probum, rectum cumulatè reddet. Hunc sensum sequuti sunt LXX. & Noster Psalm. 17. vers. 36. Montanus:

Quoq; magis me velle pati mala dura videris,

— Hoc magis me amplificat tua virtus.

Bochius:

Et quanto magis exerceas, fatigue procellis

Obiicis, erudior magis, & maioribus auctus

Erigor in sublime bonis. —

DILATABIS GRESSVS MEOS SVBTVS ME.] Quidam reddunt: *Dilatas gressui meo locum meum*, id est, facis ut libere incedam sublaris aduersariis, & impedimentis. Alij: *aperuisti mihi viam, qua tuto gradi possem*. Aliqui: *Dilatas iter meum sub me*. Buchananus:

— perque insidiis obfessa viarum.

Pandit iter tutum. —

ET CONTERAM.] Heb. & *aboleui eos*. Psalm. 17. vers. 38. scribitur, & *attigi, comprehendidi, prehendi, eos*.

CONSUMAM EOS, ET CONFRINGAM, VT CONSVRGANT.] Heb. *Et consummavi eos, & infeci eos, & non surgent*. Psalm. 17. vers. 39. ita hoc hemistichium concipitur: *Inficiam eos, & non poterunt surgere*.

ACCINXISTI ME.] *וַתְּאָזְרֵנִי vatteazzereni*. Quidam deducunt à *זָרָח zarah*, & *sparsisti mihi*, per omnia membra mea, robur. Sed plerique ab *אָזַר azar*, & *accinxisti*, ut sit pro *וַתְּאָזְרֵנִי vatteazzereni*, ut deficiat Aleph: & hoc est rectius: qua ratione scribitur. Psalm. 17. vers. 40.

INIMICOS MEOS DEDISTI MIHI DORSVM.] Aliqui transferunt, *Et inimicorum meorum exponis mihi cervicem*, nimirum, ut fugientium terga cædam. Quidam: *Efficis ut terga mihi vertant hostes mei*. Buchananus:

Trepidofque fuga mihi deijcis hostes. —

Bochius:

— & nudo fugitivos cedere tergo

Das mihi. —

Alij: *dedisti mihi cervicem*, id est, ut iugo meo cervices immitterent, subiecisti, subiugasti eos mihi, vel, effecisti ut cervices eorum securi subijcerem, id est, ut eos interficerem.

CLAMA

VERS. 42. CLAMABUNT.] יִשְׁחַגְּבוּ iischghu, à שְׁחַגְּבָה schaghah, afficient. Psalm. 17. v. 42. scribitur יִשְׁחַגְּבוּ iischghu, à שְׁחַגְּבָה schaghah. Exclamabunt, vociferabuntur.

VERS. 43. DELEBO EOS VT PVLVEREM TERRÆ.] Heb. Et comminuam, vel, molui eos vt leuissimum-pulverem terre. Psalm. 17. v. 43. non est vox, terra; Sed additur: (Et comminui eos sicut pulverem super faciem spiritus,) seu, veni hoc est, molitos, in tenuissimum pulverem dispulsi eos in ventum. Sic Psalm. 1. v. 4.

QVASI LVTVM PLATEARVM COMMINUAM EOS.] אֲדִיקֵם adikem attenuabo eos. Scribitur cum daleth: at Psalm. 16. v. 43. cum Resch dicitur אֲרִיקֵם arikem, euacuabo eos, id est, effundam, foras exportabo, vt nihil eorum supersit. Alij, euacuabo eos honore, contemptos & proculcatos reddam sicut lutum platearum. Aliqui comminuam, eos. Nonnulli: extenuabo eos, vt lutum pedibus calcantium extenuatur. Augustinus Iustinianus reddit: conteram eos.

Buchananus.

Et pedibus premocentænum deforme lutosi.
Conteritur triuijs.

ATQVE CONFRINGAM.] Heb. expandam, extendam, distendam, diducam eos, attenuando scilicet, vt metalla solent. Hoc verbum omittitur Psalm. 17. v. 43.

VERS. 44. SALVABIS ME A CONTRADICTIONIBVS POPVLI MEI.] Heb. Et eripuisti me à contentionibus populi mei rixis, rebellionibus, oppositionibus, bellis civilibus, vt Saulis, & domus eius, Isbosethi, Absalomis, Sebah &c. Aliqui reddunt: Sic liberabis me ab his qui contendunt in populum meum. Alij: liberabis me à rixis, pro iniurijs populi mei, id est, à rixis, quas subire cogor ad vindicandas iniurias populi mei. Nonnulli: Liberasti me tandem à seditionibus popularium meorum Psalm. 17. v. 44. in futuro, Liberabis, & abest pronomen, mei: tantum est, à contentionibus populi.

CYSTODIES ME IN CAPVT GENTIVM.] Quidam reddunt: cōseruas me in caput gentium. Alij: Seruas me vt sim caput gentium. Psalm. 17. v. 44. dicitur, pones me in caput gentium, insigne vaticinium de Christo, cuius David typus singularis fuit: in Dauide ex parte completum, qui multas gentes vicinas perdomuit, vicit, ac imperio suo subiecit: plenè verò & absolute, in Christo, vero capite & Monarcha generis humani: vt Sancti Patres hunc locum intellexerunt.

VERS. 45. RESISTENT MIHI.] optimè expressit Hebræa denegabunt se mihi. Sed verbum שָׁחַשׁ cachasch, quod hinc in futuro Hithphael ponitur, & Psalm. 7. v. 45. in futuro Pihel, plurifariam exponunt 1. mentiti sunt mihi, vel negauerunt mihi, Subaudi, se insurrexisse in me siue aliquid molitos fuisse vnquam contra me, aut fauisse inimicis meis. Vel Illiberali animo, & seruiliter se subiecerunt mihi, falsò & mendaciter, non ex amico se se dederunt mihi. Vnde conuertunt: mendaciter se mihi subiiciebant, vel, mendaciter se dedunt mihi. Montanus:

Quique alias partes studio feruente fovebant,
Se simulare meos properabunt.

Aliter: fœdus quod cum aliis inierant, propter me ruperunt, negauerunt pacta, fregerunt ea, falsi fuerunt, & ad me descuerunt. Aliqui exponunt: Hostes mei gloriati sunt de suis viribus, & sibi victoriam de me pollicebantur, sed mentiti sunt, & deprehensi sunt falsi ac mendaces cum potius à me victi & subiugati fuerint.

Gagnæius:

—Sed exteros duces quoque

Existimantes se suis victoriam

Posse obtinere viribus;

Mendacij palam argui, tum cum mihi

Illam vnus ipse calitus

Deus attulisti.

Quidam ad Hammonitas restringunt, qui fidem, amicitiam & officium Dauidi negauerunt, violatis legatis eius: atque egregiè mentiti sunt imponentes eis crimen explorationis 2. affingent se mihi id est, ficto & falso animo se mihi adiungent 3. defraudabuntur, frustrabuntur, de me, id est, votis suis excident, quibus sperabant se me perdituros. 4. mendaces-fient mihi. id est, falsi erunt sua opinione opprimendi me. 5. attenuabuntur, macrescent emaciabuntur, debilitabuntur, mihi 6. proprie, negare-se-facient, mentiri-se-facient mihi, hoc est, præ virtute & felicitate victoriarum mearum deficient, mentientur, extinguentur, consumentur, perdentur mentiri, denegare, pro deficere, absumi, phrasi Hebraica, & Hispanica, Hoseæ 9. 2. Habacuc 3. v. 17. Vide hanc loquutionem à nobis expositam Deuteron. 33. 29. quæ ibi eodem verbo CACHASCH concipitur, sed in Niphal: hinc vero in Hithpael, quæ formula significatum auget, q. d. omnino, penitus, funditus deficient, & extinguentur. Hispanicus interpres hunc locum ita conuertit. Los estranos titubeauan à mi, id est, tembauan à mi mandamiento. Buchananus:

—Et blandis verba assentantia linguis.

Fingunt —

AVDITV AVRIS OBEDIUNT MIHI.] exponunt, id est quum primum audiunt mandatum, obtemperant, etsi mendaci animo. Alij: mox vt auribus percipiebant, seruiliter mihi supplices fiebant.

FILIJ ALIENI DEFLVXERVNT.] יִבְּלוּ iibbolu à נָבַל Nabal, futurum, defluent, decident elanguescent, flavescent, marcescent, arefcent. Metaphora à folijs arborum marcidis, & decidentibus. Montanus:

Frondibus en similes illi fluxere.

Possis reddere, fatui, insulsi, insipidi, insipientes-fient. destituti omni cerebo, & virtute. Idem omnino futurum ponitur Psalm. 17. v. 46. vbi tamen LXX & Noster videntur legisse יִבְּלוּ iiblu à נָבַל balah inueterabunt veterascent ad senium redigentur, id est contabescant, consumentur.

ET CONTRAHENTVR.] וְיִצְחָקוּ vejachgheru. Variè hoc verbum elucidant. 1. & constrinxerunt se. Notant dici de Gestu cum corporis, tum animi, quum quis se constringit, & coarctat, à re aliqua seu pœna, à qua se ringit, & abhorret 2. & accingent se, vel accingentur, id est mouebunt se, accincti-current 3. quidam

VERS. 45:

dam Hebræorum reddunt, & claudicauerunt, quod claudi sint accincti, & constricti, vel è significatione Chaldaica. Psalm. 17. v. 46. transpositis litteris scribitur וַיִּחַרְגוּ vejachregu, quod exponunt, & coarctabuntur, coerceruntur, vel, coarctati, arctati, coerciti, constricti fuerunt. De constrictione & coarctatione corporis tantum dici volunt, quæ sit præ nimia angustia, & formidine pænæ. Alij & Timuerunt, expauerunt, horruerunt, contremuerunt. Aliqui: vertunt: & labefacti sunt. LXX, & Noster. & claudicauerunt. Nonnulli, & abdidit se se. Alij: & declinauerunt.

IN ANGVSTIJS SVIS.] מִסְגְּרוֹתַי misgheothā, exponunt de clausuris, claustris, circumferentibus, vinculis, compedibus, carceribus, caernis penetralibus, conclauibus, latibulis suis. Variè elucidant: 1. & claudicauerunt à compedibus suis, seu, à vinculis suis, id est, præ grauitate compedum ac vinculorum, quibus detinebantur. 2. & expauebunt è claustris suis, id est, è palatiis, arcibus, munitionibus & locis tutis in quibus se concluderunt ob timorem, q. d. neque in locis munitissimis & validè clausis se tutos reputabunt, sed ibi nimio timore percellentur. Buchananus:

nec tutis satis audent se credere muris.

Gagnæius:

Nec arcibus summis enim,

Nec mœnibus clausi optimis, metu vacant.

Montanus:

—suisque

In septis tremuere pauentes.

3. & horrescunt è conclauibus, penetralibus, suis, id est, etiam in abstrusissimis locis, quo se ad securitatem recipere solent, metu concutuntur: in latibulis abditissimis se securos non putant.

VERS. 47. VIVIT DOMINVS.] Quidam iusiurandum esse volunt, quo omnia præcedentia confirmantur, & obsignantur. Alij, conclusionem & epiphonema, propter gratuita Dei beneficia præstita: & præstanda adhuc in futurum per Christum Iesum æterni patris Filium auctorem nostræ salutis, & bonorum omnium. Ac si dicat, Deus noster viuus, viuens in sempiternum est: Viuat viuat in æternum, ab omnibus semper laudandus, celebrandus, extollendus vnicus auctor & propugnator salutis meæ.

DEVS FORTIS SALVTIS MEÆ.] Heb. Deus petra, seu rupis salutis meæ, seu salutaris mei, id est, in qua seruo, & salutem adipiscor, vbi tutus sum ab omnibus periculis. Psalm. 17. v. 47. deest vox, petra: & tantum est, Deus salutis meæ.

VERS. 48. ET DEICIS POPVLOS SVB ME.] Heb. & descendere-faciens, vel deiiciens, subiiciens, subdens, submitteus, deturbans populos sub me. Psalm. 17. vers. 48. pro מוריד morid quod hîc scribitur, ponitur, וַיִּיְאֹדֶב vajadber, futurum verbi דָּבַר dabar ex Hiphil: quod diuersimodè reddunt. 1. & duxit, adduxit populos sub me, nimirum ex significato & vsu Chaldaico eius verbi. 2. & perdidit, interemit, disper-

didit populos sub me. Sic sumi volunt. 2. Paralip. 22. v. 10. 3. & in ordinem redegit, coërcuit legibus populos sub me, vt tanquam insigne Dei donum ac beneficium Dauid prædicet, atque pro eo gratias agat, quod tot populi eius dicto sint audientes. 4. & subuerit populos sub me. 5. propriè: & alloqui-fecit populos sub me. Ioannes Campensis eleganti paraphrasi dixit: & solis verbis subiecit populos mihi. 6. S. Hieronymus: & congregas populos sub me, id est, verbis alloquutus eos congregas. Sic Psalm. 46. v. 4.

QVI EDVCIS ME.] Heb. וְיִצִּי'י vmozij, VERS. 49. & exire-me faciens, educens me. Quidam: qui exitum dat mihi. Psalm. 17. vers. 49. sine coniunctione scribitur aliud participium, מַפְלִיטִי mepalleti, euadere-saluum-faciens me, vel erutor, ereptor, liberator meus.

A VIRO INIQVO.] Heb. à viro violentiarum, id est, violentissimo, iniuriosissimo.

PROPTEREA CONFITEBOR TIBI DOMINE IN GENTIBVS, &c.] Duobus hisce postremis verbis, in typo Dauide celebrat beneficia salutis æternæ gentibus & toti mundo præstanda per Iesum Christum æternum Dei filium redemptorem humani generis. Romanor. 15. 9. Quidam reddunt: quare gratias-agam tibi pro gentibus, quas subiecisti mihi Domine.

MAGNIFICANS SALVTES REGIS SVI.] VERS. 51. In textu legitur מַגְדִּיל magdil, participium Hiphil, Grande-faciens, magni-faciens salutes regis sui: vt scribitur Psalm. 17. v. 50. Quidam: Magnificanti, vel magnificantem, vt construatur cum verbo superioris vers. confitebor, vel celebrabo. Alij: Tu, ò Domine, es magnificans, vel turris, salutem, plurali numero, id est, plenæ & omnimodæ salutis, in margine vero notatur altera lectio, מִגְדֹּל migdol, turris, arx salutem regis eius.

REGIS SVI.] Davidis typi: sed veri & æterni Iesu Christi.

CHRISTO SVO.] Heb. Messia suo, Dauidi, typo: vero & sempiterno, Iesu Christo.

DAVID.] filio Isai vt typo: patronymicè, & vero, Iesu Christo, filio Davidis, quasi Davidico.

ET SEMINI EIVS.] potissimum, fidelibus & Ecclesiæ: vel ipsi Iesu Christo, qui est ex semine Davidis, Rom. 1. v. 3.

IN SEMPITERNVM.] id præcipuè & plenè non nisi in Christo completur, cuius promissiones & salutes simpliciter & absolute æternæ sunt. Alij totum hunc versum diuersimodè reddunt. 1. propter magnitudinem salutis, qua regem tuum ditas, & quod beneficiis prosequeris Christum tuum Dauidem, & semen eius in perpetuum. 2. dicens ipsum esse turrim, omnimodam salutem regis sui: & exercere benignitatem erga vinctum suum, Dauidem, & semen eius usque in sæculum. 3. qui auges in immensum salutifera dona regi tuo: & benignitatem tuam ostendes Christo tuo Dauidi, & semini eius perpetuo.

CAPVT VIGESIMVM-TER TIVM.

Verba nouissima Dauid, & catalogus virorum ipsius illustrium.

Vulg.

I Aec autem sunt verba Dauid nouissima. Dixit Dauid filius Isai: Dixit vir, cui constitutum est de christo Dei Iacob, egregius psalter Israel,

2 Spiritus Domini locutus est per me, & sermo eius per linguam meam.

3 Dixit Deus Israel mihi, locutus est Fortis Israel, Dominator hominum, iustus dominator in timore Dei.

4 Sicut lux aurora oriente sole, mane absque nubibus rutilat, & sicut pluuiis germinat herba de terra.

5 Nec tanta est domus mea apud Deum, ut pactum aeternum iniret mecum, firmum in omnibus atque munitum. Cuncta enim salus mea, & omnis voluntas: nec est quidquam ex ea quod non germinet.

6 Præuicinatores autem quasi spina euellentur uniuersi: quæ non tolluntur manibus.

7 Et si quis tangere voluerit eas, armabitur ferro & ligno lanceato, igneque succensa comburentur usque ad nihilum.

8 Hæc nomina fortium Dauid. Sedens in cathedra sapientissimus princeps inter tres, ipse est quasi tenerrimus ligni vermiculus, qui octingentos interfecit impetu vno.

9 Post hunc, Eleazar filius patruus eius Ahobites inter tres fortes, qui erant cum Dauid quando exprobrauerunt Philisthim, & congregati sunt illuc in praelium.

10 Cumque ascendissent viri Israel, ipse stetit & percussit Philisthaeos, donec deficeret manus eius, & obrigesceret cum gladio, fecitque Dominus salutem magnam in die illa: & populus qui fugerat, reuersus est ad casorum spolia detrahenda.

11 Et post hunc, Semma filius Age de Arari. & congregati sunt Philisthim in statione: erat quippe ibi ager lente plenus. Cumque fugisset populus à facie Philisthim.

Maluenda, In 2. Samuelis.

Mala.

I Tista verba Dauidis^a posteriora: ^b Fidelis-sermo Dauidis, filij Isai: & fidelis sermo^c præualidi: ^d surgere factus-fuit ^e excelsus, ^f vnctus ELOHIM Iaghakobi, & iucundus modulationum Israël.

2 Spiritus IHHV loquutus-fuit in me, & dictio eius super linguam meam.

3 Dixit ELOHIM Israël mihi loquutus-fuit & petra Israël: dominans in homine: iustus dominans^h timoris ELOHIM.

4 Et sicut luxⁱ manè exorietur sol: manè non^k nubes; de splendore, de pluuiis, ^l progerminatio de terra.

5 Quia non sic domus mea cum^m EL; quia fœdusⁿ æterni posuit mihi^o ordinatum in omnibus, & obseruatum: quia omnis salus mea, & omne beneplacitum, quia non^p germinare-faciet.

6 Et Belijaghal sicut spina^q diuagari-facta, ^r omne eorum: quia non in manu accipient.

7 Et vir^s attinget in eis, ^t implebitur ferro, & ligno^u hastæ: & in igne comburere comburentur in^x sede.

8 Ista nomina^y præualidorum, qui Dauidi. ^z Sedens in sede sapientissimus, ^a caput tertarius, ipse Ghadino Ghetznita super octo centos^b violatum in^c ictu vno.

9 Et post eum Elghazar filius Dodo filij Achochi: in tribus^d præualidis cum Dauid, in^f perfodere eos in Pelisthim, & collecti-fuerunt ibi^h cæssioni; & ascenderunt vir Israël.

10 Ipse surrexit, & percussit in Pelisthim usque ad quiaⁱ laborauit manus eius: & agglutinata-fuit manus eius ad gladium; & fecit IHHV salutem grandem in die ipsa: & populus reuersi-fuerunt post eum, ^k tantummodo ad exspoliare.

11 Er post eum Samah filius Agheⁱ Hararites: & collecti-fuerunt Pelisthim^m viuario: & fuit ibiⁿ pars agri plena lentium; & populus fugit^o de faciebus Pelisthim.

DDdd

12 Et

^a postrema
^b Fidele-dictum. Vide Genes. 22, 16. Sic mox.
^c viri, herois
^d constitutus fuit
^e altissimus
^f supremus
^g Messias, Christus
^h rupes, saxum
ⁱ timore, vel in timore
^k densitates
^l herbula. Vide Genes. 1. v. 11.
^m Fortissimus
ⁿ Deo
^o sæculi, olim
^p dispositum, aptatum
^q succrescere
^r dimota, amara, agitata, iactata, propulsa, evulsa
^s omnes ipsi
^t attritu
^u munitur
^x lanceæ
^y mansione, sessione, habitatione. Sic v. 8.
^z robustorum, fortium, heroum, potentissimorum
^a Ioseph. Baseth Thachchemonita
^b primor, primarius
^c violatos, vulneratos
^d confoscos
^e vel quos violauit, confodit
^f percussione, pulsu, vice
^g d. v. v. 8.
^h comitibus Dauidis
ⁱ exprobrare, conuiciis-proscindere
^k qui. vel quando congregati fuerunt
^l in praelium
^m defatigata, fuit
ⁿ omnino
^o Hararites
^p apud viuarium, villam, pagum
^q datiuus.
^r portio, possessio. Sic v. 12.
^s meru

12 Stetit ille in medio agri, & tuitus est cum, percussitque Philisthaos: & fecit Dominus salutem magnam.

13 Necnon & ante descenderant tres qui erant principes inter triginta, & venerant tempore messis ad David in spelūcam Odollam: castra autem Philisthinorum erant posita in Valle gigantum.

14 Et David erat in praesidio: porro statio Philistinorum tunc erat in Beth-lehem.

15 Desideravit ergo David, & ait: o si quis mihi daret potum aquae de cisterna, quae est in Bethlehem iuxta portam.

16 Irruperunt ergo tres fortes castra Philisthinorum, & hauserunt aquam de cisterna Bethlehem, quae erat iuxta portam, & attulerunt ad David: at ille noluit bibere, sed libavit eam Domino.

17 Dicens: Propitius sit mihi Dominus, ne faciam hoc: num sanguinem hominum istorum, qui profecti sunt, & animarum periculum bibam? Noluit ergo bibere. haec fecerunt tres robustissimi.

18 Abisai quoque frater Ioab filius Sarnia, princeps erat de tribus: ipse est qui leuauit hastam suam contra trecentos, quos interfecit, nominatus in tribus.

19 Et inter tres nobilior, eratque eorum princeps, sed usque ad tres primos non peruenerat.

20 Et Banaias filius Ioiada viri fortissimi: magnorum operum, de Cabseel: ipse percussit duos leones Moab, & ipse descendit, & percussit leonem in media cisterna in diebus niuis.

21 Ipse quoque interfecit virum Aegyptium, virum dignum spectaculo, habentem in manu hastam: itaque cum descendisset ad eum in virga, vi extorsit hastam de manu Aegyptij, & interfecit eum hastam suam.

22 haec fecit Banaias filius Ioiada.

23 Et ipse nominatus inter tres robustos, qui erant inter triginta nobiliores: veruntamen usque ad tres non peruenerat: fecitque eum sibi David auricularium, à secreto.

24 Asael frater Ioab inter triginta, Elehanam filius patruī eius de Bethlehem.

25 Semma de Harodi, Elica de Harodi.

12 Et p stare-se-fecit in medio partis, & q eripuit eam, & percussit Pelisthim. Et fecit IHVH salutem grandem.

13 Et descenderunt tres de triginta r caput, & venerunt ad f decurtationem, ad Davidem ad t cauernam Ghadulam: & agmen Pelisthim u desidens in valle x Rephaim.

14 Et David tunc in y munitione: & statio Pelisthim tunc Beth-lechem.

15 Et z concupiscere-se fecit David, & dixit: Quis potare-faciet me aquas de a cisterna Beth-lechem, quae in porta?

16 Et b disciderunt c tres d prauolidorum in e desidentia Pelistim, & hauserunt aquas de cisterna Beth-Lechem, quae in porta; & leuauerunt: & venire-fecerunt ad Davidem: & non amauit ad bibere eas; & effudit eas f IHVH.

17 Et dixit: g Profanatio mihi, IHVH, de facere me istud: an sanguinem hominum ambulantium in h animabus suis? Et non amauit ad bibere eas. Ista fecerunt i tres k prauolidorum.

18 Et Abisai frater Ioabi l filius Tzeruah, ipse caput trium: & ipse m excitauit n hastam suam super trescentos o violatum: & ei nomen in tribus.

19 p De tribus an quia q grauis; & fuit eis r principi? & usque ad tres non venit.

20 Et Benajahu filius Iehojadagh filius viri f strenuitatis, t multus operum, de Kabtzeel: ipse percussit duos leonem-fortem Moab: & ipse descendit & percutiet leonem in medio u cisternae in die niuis.

21 Et ipse percussit virum Aegyptium, virum visionis; & in manu Aegyptij x hasta; & descendit ad eum y in baculo: & rapuit z hastam de manu Aegyptij, & interfecit eum in hasta eius.

22 Ista fecit Benajahu filius Iehojadagh: & ei nomen in tribus a prauolidis.

23 b De triginta c grauis: & ad tres non venit: & posuit eum David ad audientiam suam.

24 Ghasah-El frater Ioabi in triginta, Elchanan filius dodo Beth-Lechem.

25 Samah d Charodites: Elika Charodites.

26 Che

p constitit, stitit se.
q liberauit, eruit
r ut v. 8, smellem. tē.
pore messis
t spelūcam,
antrum
u castra.
metans
x consternā-
tium gigan-
tum
y propugna-
culo, receptu
z desiderare,
auere
a fouea. Sic
v. 16.
b dissecādo-
irruerunt
c ternarius,
ternio
d ut v. 8,
e castrame-
tatione
f datiuus, ip-
si IHVH
g Vide Genes.
18, v. 25.
h periculo
vitae suae, bi-
berem?
i ternarius,
ternio
k ut v. 8.
l vel filij
m experge-
fecit
n lanceam
o ut v. 8.
p Prae
q honora-
tus, glorio-
sus, splendē-
dus
r in principē
s roboris,
virtutis. val
opum facul-
tatum, diui-
tiarum
t magnus re-
bus gestis,
clarus faci-
noribus
u fouea
x lancea
y cum virga
z lanceam,
Sic mox.
a ut v. 8.
b Prae
c ut v. 19.
d Hacharo-
dita. Sic sta-
tim. & in se-
quentibus si-
militer.

26 Heles de Phalti, Hira filius Acces de Thecua.
 27 Abiezer de Anathoth, Mobonnai de Hufati,
 28 Selmon Ahohites, Maharai Netophathites.
 29 Heled filius Baana, & ipse Netophathites, Ithai filius Ribai de Gabaath filiorum Benjamin.
 30 Banaia Pharathonites, Heddai de Torrente Gaas.
 31 Abialbon Arbathites, Azmaueth de Beromi.
 32 Eliaba de Salaboni Filij Iassen, Ionathan.
 33 Semma de Orori, Aiam filius Sarar Ararites.
 34 Eliphelet, filius Aasbai filij Machathi, Eliam filius Achitophel Gelonites.
 35 Hesrai de Carmelo, Pharai de Arbi.
 36 Igaal filius Nathan de Soba, Bonni de Gadi.
 37 Selec de Ammoni, Naharai Berothites armiger Ioab filij Saruie.
 38 Ira Iethrites, Gareb & ipse Iethrites.
 39 Vriah Hethaus. Omnes triginta septem.

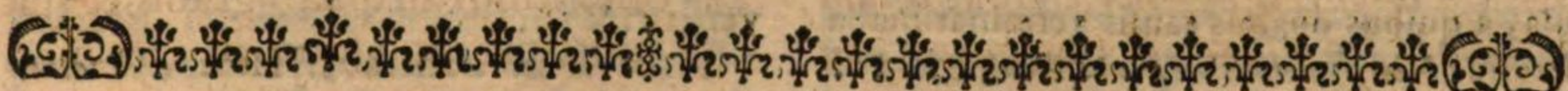
26 Cheletz Phaltites : Ghira filius Ghikes Thekoghites.
 27 Abi-Ghezer Ghanethotites: Mebunai Chusathites.
 28 Tzalmon Achochites : Maharai Netophathites.
 29 Cheleb filius Baghanah Netophathites: Ithi filius Ribai de Ghibeghath filiorum Benjamin.
 30 Benajahu Phirghathonites: Hidai de torrentibus Ghaghas.
 31 Abi-Ghalbon Gharbatites: Ghafmaueth Barchumites.
 32 Eljachba Saghalbonites; filij Iassen, Iehonathan.
 33 Samah Hararites : Achiam filius Sarar Ararites.
 34 Eliphelet filius Achasbai, filij Maghachathi: Eligham filius Achitophelis Ghilonites.
 35 8 Chetrau Carmelites : Phagharai Arbites.
 36 Iigal filius Nathanis de Txobah: Bani Gadites.
 37 Tzelek Ghamonites : Nacharai Beerothites, leuans vasorum Ioab filij Tzerujah.
 38 Ghira Iithrites: Ghareb Iithrites.
 39 Vrijah Chithaus : omnes triginta & septem.

e conuallibus, ex vna vallium

f plurale, filiorum, vel ex filiis

g Chetzrai

h ferens instrumentorum, armorum, vtrius filium, supplicatilis

COMMENTARIA.

VERS. I.

ERBA NOVISSIMA.] Hebr. verba Davidis postrema. Exponunt, id est, postquam edidit omnes Psalmos. Volunt hunc esse postremum omnium sermonum Davidis. Alij explicant, postrema, id est, habita ab eo, postquam mandata dedit filio Selomoni, de quibus 1. Regum, 2. eumque precibus commendauit Psalm. 71. quum iam iam esset moriturus: hoc enim facto Iahakobum Genes. 49. & Mosen Deuteronom. 32. & 33. imitatus est.

CVI CONSTITVTVM EST DE CHRISTO DEI IAHAKOB.] Noster hy ghal accepit pro super, cui constitutum est super, vel de Christo Dei, &c. Alij, quod hy ghal punctetur cum cameiz, nomen adiectiuum esse volunt: Surrectus-fuit, constitutus fuit, excelsus, vnctus Dei Iahakobi. Forsterus reddidit, erectus-fuit super Messiah. id est, certificatus de Messiah, vel certior effectus de Christo. Hanc expositionem indoctam vocat Mercerus, quod verbum קם kum in significato certificandi summat, & hy ghal cum lametz pro præpositione accipiat, cum sit nomen. Auenarius conuertit: Qui erectus est superne, id est, qui constitutus est in sublime. seu in loco subli-

Maluenda, In 2. Samuelis.

mi, in magna dignitate, nimirum vnctus Dei Iahakob. id est, rex Iahakobitarum. qui erectus est ad summum regni fastigium, in Israel. vel: qui constitutus est supremus, altissimus, christus Dei Iahakobi. Sensus Nostri est optimus, cui constitutum est, stabilitum, firmatum est, super Christo Dei. id est, cui æterno & immutabili Dei verbo promissus est Iesus Christus verus Messias de semine eius nasciturus.

EGREGIVS PSALTES.] Voci נגנים naghim hæc omnia subsunt, iucundus, amœnus, dulcis, delectabilis, gratus, acceptus, suavis cantionum, carminum, modulationum, psalmorum, psalmodiarum. Quidam reddunt: amœnus psalmis Israelitarum. id est, propheta, qui suaves psalmos Israëlitis ad laudandum Deum conscripsit. Hispanicus Interpres: El suauis en canticos de Israel. Id est, mas que quantos huuo en Israel.

SPIRITVS DOMINI LOQVVTVS EST PER ME, &c.] Diserte pronuntiat se omnes Psalmos scripsisse spiritu Dei.

ET SERMO EIVS.] מילה millah aiunt esse dictionem-concisam, & resectam, dictum-breue, ac circumcisum, dieterium, sermonem-concisum. Haud obscure hic innuitur mysterium sacræ

DDdd 2 Triadis,

Triadis, Pater IHVH, Filius, sermo eius: & Spiritus sanctus, spiritus IHVH. Notant, esse confirmationem posterioris sui epitheti, quo versu præcedente dictus est egregius psalter, quod nimirum Deus Pater per Filium in Spiritu sancto animum & linguam meam moderatus est ad prophetias exarandas.

VERS. 3.

DIXIT DEVS ISRAEL, &c.] Aiunt esse confirmationem prioris sui epitheti, vñcti Dei, vers. 1. nimirum à vocatione & mandato Dei.

FORTIS ISRAEL.] Hebr. *Petra, rupes, saxum Israelis.* Vide Deuteronom. 32.4.

DOMINATOR HOMINVM.] &c. id est, esto, vel eris dominator hominum. Quidam: *dominabitur* siue *imperabit hominibus iustus, &c.* hoc est, prædixit me fore regem iustum & timentem Deum. Alij: *qui dominatur hominibus istis.* scilicet, Israëlitis, *iustus esto, dominans in timore Dei.* Notant, esse mandatum & stipulationem Dei, vt Genes. 17. vers. 1. Nonnulli, Dominator super homines iustus sit, dominator habeat timorem Dei.

VERS. 4.

ET SICVT LVX AVRORE EXORIENTE SOLB, &c.] Non est dubium, quin Noster sensum huius versus aptè ex Hebræo reddiderit: Sed Hebraicè est concisus, obscurus, difficilis, quem variè alij conati sunt reddere ac elucidare: potiores nos tantum interpretationes dabimus: 1. *Et sicut lucem matutinam illustrabit sol: manè non nubes; ab illustratione à pluvia herba è terra.* id est, sicut dies, cuius matutina lux illustratur à Sole, sic quod mane absque nubibus serenum est, sequente autem diei parte sunt illustratio solis, & pluvia, à quibus duabus causis germinat herba è terra: *Non sic domus mea cum Deo, &c.* vt à similitudine, quærat dissimilitudo. q. d. tanta claritudine & splendore atque prosperitate regni non erat digna domus mea. 2. *Et sicut lux matuta quum sol oritur, matuta, inquam, que non habet nubes præ fulgore suo, propter pluiam videlicet, quæ herbam è terra elicit.* 3. *Et sicut lumen temporis matutini orto iam sole, temporis, inquam, matutini non nubilosus, (& quod non constat) ex splendore, & pluvia (descendente super) gramen (quod egreditur) è terra.* Id est, Dixit, splendorem regni mei fore similem lumini temporis matutini, quod maius subinde fit, & lucidius, quodque non conspurcatur aduentu nubium, & quod non constat splendore & pluvia descendente super gramen, quod germinat, vel egreditur è terra: hoc est, in quo sol partim lucet, partim non lucet: siue quod partim est splendidum, partim nebulosum, cadente pluvia super gramen. Loquitur de pluvia, quæ non est grata herbis: Sensus violentus, & subauditionibus infartus. 4. *Et erit talis sicut lux matutina oriente sole & matutina, inquam, absque nubibus, per quas à splendore & pluvia est germen de terra. At non instar germinis parum durantis est domus mea à Deo, &c.* 4. *Et erunt vt quum lucente mane oritur Sol.* id est, omni luce prosperitatis, & gloriæ circumfulgebunt Israëlita. vt sit promissio Dei facta regi & populo colenti iustitiam & timorem

Dei. *vt manè non núbilo herba tenera à terra existit à splendore post pluuiam.* id est, virefcent perpetuò, vt herbæ, quibus pluuiæ & calores tempestiuè adueniunt. Hispanicus Interpres: *y cómo la luz de la mañana quando sale el sol de la mañana sin nubes, por resplandor por lluvia hierua de la tierra.* seu, *sin nubes resplandeciente, quando cae lluvia sobre la tierra.* Hoc est, *mas interrumpida por alguna repentina mollizna.* q. d. vt lux solis partim splendida, partim nubilosa.

VERS. 5.

NEC TANTA EST DOMVS MEA APVD DEVM.] Hebr. *Quia non sic domus mea cum Deo-forti.* vel *apud, erga, Deum-fortem.* Exponunt, id est, Non enim sic se habet familia mea apud Deum. q. d. Non est vt lumen solis partim lucidum, partim nebulosum: non fecit mihi talem promissionem imperfectam Deus: sed plenam, integram, & omnino splendidissimam. Alij, ac si dicat, Non est familia mea digna tanta claritudine, & felicitate regni. Nonnulli: *Quamuis non sit ita domus mea erga Deum fortem.* hoc est, quamuis ego & regnum meum hæc non ita exactè præstemus, nempe iustitiam & timorem Dei, de quibus supra vers. 3. ac proinde rei simus non seruati fœderis cum Deo, &c.

VT PACTVM ÆTERNVM INIRET MECVM.] Hebr. *quia fœdus saculi posuit mihi.* Quidam: *quandoquidem fœdus perpetuum disposuit mihi.* Hoc refertur ad illud vers. 4. quod regnum meum fulgebit omni prosperitatis gloria, *quandoquidem fœdus perpetuum disposuit mihi Deus.* hoc est, quia Deus immutabilis est, & ita promisit, supra Cap. 7. vers. 15. & 16.

FIRMVM IN OMNIBVS.] Hebr. *ordinatum in omnibus.* Alij: *dispositum, & præparatum.* Nonnulli: *ordinate per omnia sancitum.* Aliqui: *ordinatum perstat in rebus omnibus, atque conseruatum.* id est, penes ipsum Deum est ordinatio & conseruatio optatissimi illius & salutaris fœderis; in domo mea, regnoque vniuerso, item & in Ecclesia per Christum. Idque se effecturum recepit, & re ipsa perficit ibidem, vt constans & fidelis Dominus.

ATQVE MVNITVM.] Hebr. *obseruatum: custoditum: conseruatum.* Quidam: *inviolabile.*

CVNCTA ENIM SALVS MEA, ET OMNIS VOLVNTAS.] Quidam exponunt: *quandoquidem tota salus mea.* Subaudi, ab ipso, vel ipse est. & *omne desiderium.* meum. Subaudi, fertur in eum. q. d. totus ab eo pendeo. Alij: *quandoquidem omnis salus mea, & omnis voluntas.* mea firma est. Nonnulli: *quum tota salus mea, totumque desiderium.* Sit, puta in illo Dei fœdere. quasi dicat, quandoquidem in eo vno acquiesco: Sensus est, Non propter iustitias nostras aut merita id effecturus est: (non enim ita est domus mea erga Deum-fortem:) sed propter nomen suum maximum: propter sempiternum fœdus æternæ salutis per Christum, quo fidem suam obstrinxit mihi. Non est dubium fœdus istud æternum, quod Deus cum Dauide sanxit, nedum eius regnum & posteritatem, sed potissimum Christum liberatorem spectare.

VAN

וְאִם chephetz sumunt pro intento, proposito, instituto: Ideo tota salus mea, & omne institutum est, ut nihil adeo germinet, &c.

NEC EST QUIDQVAM EX EO, QVOD NON GERMINET.] Hebr. quia non germinare, succrescere, pullulare, faciet. Aliqui explicant, id est, quia non producet, non excitabit, subaudi alium regem, qui non sit de familia mea. Alij: quia neque ut germen crescat. id est, non erit ut germen agri, quod cito arefcit, & euanesct: sed perpetuo regnabit ille, qui est salus mea, & desiderium meum, nempe Christus, qui de semine meo nascetur. Nonnulli iungunt antecedentibus: & omnis voluntas, quia non germinabit. Id est, nulla voluntas quamuis impia & maligna quidquam producere aut efficere poterit, quod æternum Dei fœdus & promissionem impediat, aut immutet. Nec desunt qui: & quidem omne desiderium meum est, quod non instar germinis sit. regnum meum, quod mox exarefcit. Alij: quando non facit ut pullulet. Id est, propter peccata nostra non exerit illam prosperitatem, quam præcedente versu similibus duobus adumbrauerat. Sic anticipat obiectiones; vnam, quod non pareant mandato Dei: alteram, quod Deus promissa nondum præstet. statuit enim, inobedientiâ suâ fidem Dei inanem reddi non posse: ut Romanor. 3. vers. 3. q. d. ego semper acquiesco in Dei fœdere, etiam quum mihi videtur, Deum vel ob peccata mea, vel ob aliam causam sua promissa non præstare: nam fides Dei euacuari non potest.

VERS. 6.

PRÆVARICATORES AUTEM.] Hebr. Et Belijahal. Quidam subaudiunt: Et homines Belijahal, seu homines nequam, Maiori Emphasi: Et nequitia. abstractè. Id est nequissimi, & improbi homines. Quidam: At homines nequam. id est, qui mandata Dei non amplectuntur, neque promissionum sunt participes. id est, reprobi. Volunt esse antithesin ex comparatione cum superioribus. Vel intelligit homines sceleratissimos, qui regno eius insidiabantur, & felicitatem eius concoquere non poterant.

QVASI SPINÆ EVELLENTVR VNIVERSI.] Variè Hebr. conuertunt: 1. quasi spina in uniuersum euulsa. 2. ut spina remota erunt omnes. id est, excisæ, abiectæ. 3. sicut spina quæ propelluntur, pede, vel baculo, uniuersi.

QVÆ NON TOLLVNTVR MANIBVS.] Ex verbo: quia non in manu accipient. Quidam: quia non manu capiuntur, nam pungerent ac læderent.

ARMABITVR FERRO ET LIGNO LANCEATO.] Hebr. implebitur ferro, & ligno hasta. Quidam: incidet ferro, & ligno lancea. Alij: munitur ferro & hastili. Nimirum ferro, ad succidendum: hastili, ad propellendum.

VSQVE AD NIHILVM.] Hebr. in sede sua. Quidam: in eadem sede, id est, in eo loco ubi succisæ fuerint. Alij: in habitaculo, seu mansionem, id est, desert domum ut ibi comburantur.

VERS. 8.

HÆC NOMINA FORTIVM DAVID, &c.] confer cum I. Paralipom. 11. à vers. 11.

SEDENS IN CATHEDRA SAPIENTISSI-

MVS.] Heb. יוֹשֵׁב בְּשֵׁבַת תַּחְמוֹנִי ioscheb baschshebeth tachcemoni, siue tachcemonites. Nonnulli putant duo priora nomina esse propria certi alicuius viri: & tertium esse nomen patriæ eiusdem viri, quæ tria Noster significatione Latina sit interpretatus. Nam hic vir diserte I. Paralipom. 11. vers. 11. appellatur, Iasabeham, filius Chachmoni, seu Chachmonai. At vocem Tachcemoni plerique appellatiuè capiunt, atque significare volunt supremum sapientiæ gradum, & habitum supra alios excellentem: nempe sapientissimum, & alicui instruere valentem: ut etiam חַכְמוֹנִי chachmoni, eius thematis & notionis. Putant esse cognomen ipsius David. Alij, proprium, & gentilitium, siue à familia, seu gente, aut patria dictum existimant, nec de Dauide dici, sed de viro quodam alio insigni, cuius nomen erat Ioseb-Basabeth, vel Iasabe-ham: nam binomius fuisse videtur.

PRINCEPS INTER TRES.] Heb. caput triarius. De voce שַׁלִּישִׁי schalisci, disseruimus in Exodi 14. v. 7. Quidam hinc reddunt: caput magnorum, id est, primus principum, vel magnatum & nobilium. Alij: precipuus inter tres. Nonnulli: caput tertij, vel ternarij, vel trinitatis, id est, qui fuit princeps & precipuus horum trium virorum fortissimorum, qui primum hoc loco ordine recensentur. Aliqui: primarius tribunorum, id est, dux summus primi agminis: ut quinque sequentes suorum agminum fuerunt duces suo ordine.

IPSE EST QVASI TENERRIMVS LIGNI VERMICVLVS.] Heb. ipse יִדְנִי הַעֲצֵי ghadino haghetzni. Si ex verbo interpreteris, sonat, voluptuosus, delitiosus, ligneus, vel lignatus. Noster intellexit tenerrimum ligni vermiculum, nempe, quem Latini, cossus, teredinem termitem appellant; qui licet mollissimus, tamen solida & valida ligna peredit, ac terebrat. Plerique nomen proprium viri esse volunt Ghadino Hetznita, ut nomen Hetznita sit gentilitium, vel à familia, vel à gente, vel à patria. Nonnulli pro nomine appellatiuo capiunt, redduntque: Hoc gratum fuit ei lignato. Vel huic gratum fuit hastato una vice inuadere.

OCTINGENTOS, &c.] Ex verbo: Ipse volupe, voluptuosus, delitiosus ei super octingentos, &c.

QVI OCTINGENTOS INTERFECIT IMPETV VNO.] Heb. super octingentos confossos in idu vno, vel in vice vna. Quidam: qui excitabat hastam suam super octingentos vulneratos. Alij: fuit super octingentos occisos vice vna, id est, qui in vno praelio manu sua trucidauit octingentos. Vel ipse superauit octingentos interfectos vice vna. At I. Paralipom. 11. vers. 11. dicitur: (Ipse excitauit hastam suam super trecentos occisos in vice vna.) Quidam loqui putant de alia vice, qui vna vice interfecerit octingentos: & alia vice trecentos: atque duabus vicibus seu praeliis occiderit, mille & centum. Quidam hinc conuertunt: huic gratum fuit hastato una vice inuadere octingentos confodiendos, ex quibus trecentos eum reuera confodisse ostenditur, I. Paralipom. 11. v. 11. Possumus

quoque intelligere, eum vulnerasse, seu sauciaſſe octingentos, ex quibus trecentos in prælio ipſo occiderit: ſic tamen vt quingenti alij poſtea ex vulneribus obierint, vt conſtet ſenſus Noſtri. Nam חלל *chalal*, violatum, vulneratum, ſauciatum: & ex violentia extinctum & interfectum ſignificat, vt Latiniſ conſoſſus. Singularis numerus, violatum, emphasiſ habet: ac ſi dicat, non maiori negotio octingentos concidit, quàm ſi concidiſſet vnum, quaſi vnum. CHALAL hîc quidam pro verbo accipiunt, contra rationem punctorum: quos violauit ictu vno. Sic infra verſ. 18. Fortior iſte fuit Aureliano imperatore, de quo hæc Flavius Vopifcus: [Refert Theoclius Caſarianorum temporum ſcriptor, Aurelianium manu ſua bello Sarmatico vno die quadraginta & octo interfeciſſe: plurimis autem & diuerſis diebus, ultra nongentos quinquaginta.]

VERS. 9. FILIVS PATRVI EIVS.] Heb. filius Dodai. Noſter accepit non pro nomine proprio, ſed appellatiuo: nomen proprium videtur, è 1. Paralipom. 27. v. 4. vbi (Dodai) appellatur. Alia exemplaria hîc habent: filius Dodi. Solet Noſter nomina ipſa propria, Latine interpretari, tametſi pro propriis habeat.

ACHOHITES.] Heb. Achochites, vel Achochaus. Melius Achochai filius Dodonis Achochai, è 1. Paralipom. 27. 4. Sic dictum volunt, quod eſſet è poſteris Achoachi Benjaminitæ, 1. Paralipom. 8. 4. Sic infra v. 28.

QUANDO EXPROBRAVERUNT PHILISTHIIM.] Heb. in perſodere eos in Pelisthaïs. Quidam: quando probis affecerunt Pelisthaeos. Alij: quum probra conicerent in Pelisthaeos, illis inſultando, & prouocando ad pugnam. Nonnulli: quum probro ſe exponerent vitam ſuam, vel ſe prostituere, contra Pelisthaeos, id eſt, abiecta vitæ cura, periculo ſe exponerent, vel quum irruerent cum periculo vitæ in Pelisthaeos, aut cum ſe diſcrimini obicerent aduerſus Philisthaeos. Similem loquutionem explanauimus Iudic. 5. v. 18. Aliqui ex ſignificatione Chaldaica reddunt: quum ſe acuerent in Pelisthaeos. Nec deſunt, qui reddant: quum ſe manifeſtarent, publicarent, diuulgarent, ostentarent in Philisthaeos, id eſt, quum ſe magnificè ad pugnam offerent.

VERS. 10. QUVMQVE ASCENDISSENT VIRI ISRAEL.] Heb. & ascenderunt viri Israël, id eſt, quum aſcendiſſent viri Israël in prælium contra Pelisthaeos. Plerique putant ſignificari hîc bellum illud, quod Pelisthaei geſſere aduerſus Dauidem, vt deſcribitur ſupra c. 5. v. 17. & ſequentibus. Aliqui reddunt: & abierunt viri Israël, vel abeuntibus Israëlitis, id eſt, fugientes loco ceſſerant metu Pelisthaeorum, vt perſpicuè dicitur 1. Paralip. 11. v. 13. & hîc infra verſ. 10. & 11.

ET OBRIGESCERET CVM GLADIO.] Heb. & conglutinata fuit manus eius ad gladium. Alij: & adhaſit manus eius gladio, nimirum, ex diſtentione neruorum, præ magno labore. Alij q. d. præ nimio labore manus, qua gladium tenebat, ſpasmus contraxit, ita vt finito conflictu, vix potuerit educi è manu eius gladius. Spasmus eſt tendonum contractio, quæ aliquando fit inanitione,

hoc eſt, quum præ nimio ſudore tendones ſicceſcunt, & contrahuntur. Iosephus: [Addeò vt cruore gladius eius ad dexteram adglutinaretur.] Nec abſurdus erit ſenſus, quantumuis laſſitudine defatigatus eſſet, valide tamen gladium manu prehenſum ſemper retinuit, ac ſi manui eius adglutinatus foret.

ET POPVLVS, QVI FUGERANT.] Rectè addidit has duas diſtiones, qui fugerant. Vide ſupra verſ. 9. & infra v. 11.

REVERSVS EST AD CÆSORVM SPOLIA DETRAHENDA.] Heb. reuerſi ſunt poſt eum tantum ad ſpoliandum, ac ſi dicat, nihil opus fuit pugnare, ſed tantum de caſo hoſte ſpolia reportare: nam prælio confecto, & caſis iam hoſtibus ab Elhazaro, non opus fuit vt populus pugnaret, ſed tantum vt colligeret caſorum ſpolia.

ET CONGREGATI-SVNT PHILISTHIIM IN STATIONE.] Heb. lacaiab, plerique exponunt: ad viuarium, villam, pagum. Hiſpanicè Aldea. Vide de voce CHAIAH Numeror. 32. verſ. 42. Aliqui volunt nomen proprium eſſe loci: & congregati ſunt in Chajah. Putantque eſſe eum, qui 1. Samuel. 17. v. 1. dicitur Ephes-Damim: & 1. Paralipom. 11. verſ. 13. Pas-Damim. Nonnulli reddunt: & congregati ſunt Pelisthai in cateruam, vel in turmam, ſeu in agmen. Sic ſumitur hæc vox infra verſ. 13.

STETIT ILLE IN MEDIO AGRI.] Heb. in medio partis, ſeu poſſeſſionis, ſeu portionis. illius nimirum, quæ erat plena lentibus, verſu præcedente: nam alteram partem, ſeu portionem eiſdem agri, in qua erant hordea, liberauit Elhazar, de quo ſupra verſ. 9. & expreſſè dicitur 1. Paralipom. 11. verſ. 13. & 14. ac ſi dicat, commiſſum eſt prælium in agro, in cuius altera parte erant hordea: & in altera parte lentes; Elhazar inuaſit Pelisthaeos ab ea parte, in qua erant hordea, & fudit eos: at Samah aggreſſus eſt Pelisthaeos ab altera parte eiſdem agri, in qua erant lentes, & percuſſis Pelisthaeis liberauit eam.

TRES QVI ERANT PRINCIPES INTER TRIGINTA.] Hebr. tres de triginta caput. Quidam: tres iſti ſupra triginta primarij. id eſt, tres iſti ſupra nominati, qui inter triginta præcipuos duces Dauidis, erant primarij, & præſtantiffimi omnium. Non deſunt, qui hîc iam alium nouum ternionem fortiffimorum ducum deſcribi exiſtiment. Sed non puto rectum. Vide infra verſ. 24.

IN SPELVNCAM ODOLLAM.] Vide 1. Samuelis, 22. verſ. 1. Vide infra verſ. 14.

CASTRA AVTEM PHILISTINORVM, &c.] Vocem חַיָּה *chaiab*, de qua diximus verſ. 11. hîc omnes, cateruam, turmam, agmen, interpretantur, quod ſcilicet in modum ferarum prædatur & diripit. caſtra Noſter dixit, quod ſint in modum viuarij, villæ, pagi conſtructa. Sic quoque plerique ſumunt hanc vocem Pfalm. 67. verſ. 30. cateruam canna. Equidem quod hîc dicitur CHAIAH; 1. Paralip. 11. verſ. 33. ſcribitur מַחֲנֶה, *machaneh*, id eſt, caſtrametatio. vt ex eo Paralipom. loco facile intelligamus, quo ſignificato ponatur hîc nomen CHAIAH.

IN VALLE GIGANTVM.] Hebr. *in valle Rephaim*. de qua vide supra Cap. 5. vers. 18. & Iosue 15. vers. 8.

VERS. 14. ET DAVID ERAT IN PRÆSIDIO.] Hebr. *in arce, munitione, propugnaculo, receptu*. Quidam reddunt: *Nam David tunc agebat in suo propugnaculo*. Id est, in Ierusalem, in arce Tzizon, seu vrbe sua, paulo antea expugnata à se, supra Cap. 5. vers. 7. & 17. ex qua prodiit Hadullamum versus, Pelisthæos aggressurus. Notant, significari hîc bellum illud Pelisthinum, quod describitur supra Cap. 5. vers. 17. & sequentibus. Vnde quod supra vers. 13. dicitur, *& venerant tempore messis ad David in speluncam Odollam*, non est referendum ad illud tempus, 1. Samuel. 22. vers. 1. quo David fugiens Saulem, se recepit in speluncam Odollam, quo venerunt ad eum fratres eius, & omnis domus patris sui: nam hæc gesta fuerunt ante inaugurationem Davidis in Chebrone, & ante receptam arcem Tzizonis: Sed ad tempus illud, quo iam inaugurato Dauide in Chebrone, & expugnata Ierusalem, venerunt Pelisthæi ad oppugnandum Dauidem, & ipse progressus fuit ex arce Tzizonis eos inuasurus, vt fusè describitur supra Cap. 5. vers. 17. & sequentibus: tunc enim apparet, Dauidem aggressurum Pelisthæos versus speluncam Hadullam processisse.

PORRO STATIO PHILISTHINORVM TUNC ERAT IN BETH-LEHEM.] Quidam reddunt: *& statio Pelisthæorum tunc erat ad Bethlechemum* nimirum itinera obsidens. Fortasse Pelisthæi, vt tunc erant rerum potentes, præsidium aliquod aut stationem militarem Bethlechemi habebant.

VERS. 15. DESIDERAVIT ERGO DAVID.] Verbum est ex Hithpael, vnde ingens desiderium indicare videtur, q. d. vehementissimè concupiuit. Alij eam formulam simulationem, & speciem innuere volunt, *concupiscentem egit, ostendit-se desiderare, concupiscere simulavit se David*. nimirum vt virtutem & audaciam suorum experiretur.

VERS. 16. SED LIBAVIT EAM DOMINO.] Hebr. *& effudit eam*. subaudi, in terram, *ipsi Iehouah*. in honorem scilicet Iehouah. Genus libationis fuisse videtur. Vide Comm. in 1. Samuel. 7. vers. 6.

VERS. 18. PRINCEPS ERAT DE TRIBVS ISTIS.] Hebr. *ipse caput trium*. Quidam: *erat primarius horum trium*. scilicet, qui sequuntur.

NOMINATVS IN ILLIS TRIBVS.] Hebr. *& ei nomen in tribus*. id est, fama præcipua. erat celeberrimus trium istorum. Aliqui reddunt: *eratque nominatissimus inter hos tres*. Alij: *& in ista triade præcipuum habuit nomen*. Sic infra vers. 22.

VERS. 19. ET INTER TRES NOBILIOR, ERATQUE EORVM PRINCEPS.] Nos Hebræa verbo tenus expressimus: Alij sic: *præ tribus nonne gloriosissimus erat? & erat eis princeps*. Nonnulli: *horum trium nonne quia honoratissimus erat, fuit illis princeps?* Alij: *in triade ista excelluit, inquam gloria, eratque eis princeps*.

SED VSQVE AD TRES PRIMOS NON PERVENERAT.] Hebr. *& usque ad tres non*

venit. Quidam: *veruntamen, attamen usque ad illos tres non peruenit*. nimirum antea numeratos, vers. 8. 9. 10. 11. id est, non æquavit eorum fortitudinem, & præclara facta. Sic infra. vers. 23.

VIRI FORTISSIMI.] Hebr. est gemina lectio, in textu. *viri viui*. id est, viuacis, robusti, ac bellicosi, in margine vero. *viri strenuissimi*. seu *opulentissimi* quæ lectio habetur 1. Paralipom. 11. vers. 22.

DE CABSEEL.] Hebr. *Kabzeel*, oppidum erat in sorte Iudæ, de quo egimus Iosue 15. vers. 21.

DVOS LEONES MOAB.] Hebr. *duos* *ariel Moab*. id est, *duos leonem*, vel *leones fortes Moab*. quidam intelligunt, duas arces munitissimas, seu duo loca fortissima. Quæ etiam ratione *Ariel* appellatur ciuitas David, seu arx Tzizon, munitissima, & fortissima, Isaia 29. 1. Rectius alij, *duos leones fortissimos*, seu *duos leoninos Moab*. id est duos valentissimos, & fortissimos Moabitas.

IN DIEBV NIVIS.] quo tempore frigore & torpore manus obrigescere solent: & feræ ferociores sunt penuria victus.

VIRVM DIGNVM SPECTACVLO.] Hebr. est duplex lectio, in textu, *beatum*, vel *rectum visionis*: in margine, *virum visionis*. Nonnulli: *virum formosum*, id est, virum dignum, quem ob venustatem omnes viderent & aspicerent; vel virum pulchra facie, seu aspectu, præstanti forma. Alij: *virum aspectus*, id est, spectabilem magnitudinæ, quem sensum Noster innuisse videtur.

QVI ERANT INTER TRIGINTA NOBILIORES.] Hebr. *de triginta grauis*. Quidam: *istorum triginta*, subaudi, subsequenter, qui hîc ordine describuntur, subsequenter versibus *gloriosissimus, nobilissimus*. Alij: *ex triginta, eorum*, scilicet, qui sequuntur, *præstantissimus fuit*. Nonnulli: *honoratus supra triginta*.

FECITQUE EVM SIBI DAVID AVRICVLARIVM A SECRETO.] Hebr. *& posuit eum David ad auditum suum*. Noster intellexit: *fecit eum à secretis*, vulgo dicunt, secretarium suum. Quidam: *præfecit eum super obedientiam suam*, vel *præfecit eum viris obedientia sua*, seu *sibi obedientibus*, id est, Cherethæis, & Phelethæis stipatoribus suis, qui præsto erant ad imperium ipsius, supra cap. 20. vers. 23. Alij: *quâobrem præposuit eum David Austultationi suæ*, id est, militibus stipatoribus suis, qui semper præsto erant ad imperium ipsius, siue *præposuit eum David satellitio suo*, nempe Cherethæis & Phelethæis, supra cap. 8. vers. 18. & cap. 20. vers. 23. Hispanicus Interpres, *y pusolo David en su consejo*, id est, fecit eum Consiliarium suum. Ex verbo: *& posuit eum David ad audientiam suam*. Hispanice, *Pusolo en su audiencia*, ó *Chancilleria*. Fecit eum auditorem suum, cancellarium, præsidem senatus sui.

ASAEI FRATER IOAB INTER TRIGINTA.] Quidam: *Hasael frater Ioabi supra triginta istos*. Exponunt, postremus quidem secundi ordinis, seu ternionis: sed præstantior triginta chiljarchis, quos deinceps ordine

VERS. 20.

VERS. 21.

VERS. 23.

VERS. 24.

dine nominat : nam sex isti duorum ternionum haftenus nominati , quinis chiliarchis praeerant , ut Ioab erat imperator omnium : sunt enim haec duae voces , *supra triginta* , ἀπὸ τριῶν , sex illis duorum ternionum praedictis accommodandae , quorum nomina & res gestae modo explicatae sunt.

ELCHANAN FILIVS, &c.] Quidam haec omnia sequentia nomina in accusatiuo reddunt, ut construantur cum immediate praecedentibus : *Asahel frater Ioab fuit inter triginta*, vel *supra triginta istos*, nempe Elchanan filium Dodo Bethlechemitam, & sic de alijs. Plures tamen in recto conuertunt, hoc sensu, fuit inter triginta istos , qui sunt Elchanan filius Dodo Bethlechemita, &c.

VERS. 25. SEMMA DE HARODI.] Heb. *Samah Charodites* , cum *Cheth* , at 1. Paralipom. 11. v. 26. appellatur *Samoth Harodites* , cum *He*. De loco *Charod* cum *Cheth* , à quo iste , & sequens Erika dicti sunt *Charodite* , vide Iudicum 7. v. 1.

VERS. 26. DE PHALTI.] Heb. *Phaltites*. 1. Paralip. 11. v. 27. dicitur *Phelonites*.

VERS. 27. MOBONNAI DE HVSATI.] Heb. *Mebannai Chusathites* , id est , de familia Chusah è tribu Iehudae , 1. Paralipom. 4. vers. 4. Hic 1. Paralipom. 11. v. 28. vocatur *Sibechai*.

VERS. 28. SALMON.] Heb. *Tzalmon*. 1. Paralip. 11. vers. 29. appellatur *Ghilai*.

NETOPHATHITES] vel *Netophathaus*, in tribu Iuda, 1. Paralipom. 2. v. 54. sic versu sequente.

VERS. 29. HELED.] Heb. *Cheled*. Notant hunc dici *Cheldai*, 1. Paralipom. 27. v. 15. & cap. 11. v. 3. *Cheled*.

VERS. 30. PHARATHONITES.] Heb. *Phirghathonita*, ab oppido *Phirghathon* , in terra Ephraim , de quo egimus Iudic. 12. v. 15.

HEDDAI.] Heb. *Hidai*, 1. Paralipom. 11. v. 32. vocatur *Churai*.

DE TORRENTE GAAS.] Heb. *de torrentibus* , vel *vallibus Gaghas*. Quidam : *ex una vallium Ghaghas*. Fuit autem *Gaghas* mons in tribu Ephraim , de quo diximus in Iosue 24. v. 30. Vide quoque Iudicum 2. v. 9.

VERS. 31. ABI-ALBON.] Heb. *Abi-Ghalbon*. 1. Paralipom. 11. 32. dicitur *Abiel*.

DE BEROMI.] Heb. *Barchumites*, vel *Bar-chumeus*, 1. Paralipom. 11. v. 32. vocatur *Bacharumites* , vel *Bacharumeus* , exponunt , id est , ex oppido *Bachurim* sortis Benjamin , de quo egimus supra cap. 2. v. 16. & cap. 16. v. 5. & cap. 19. v. 16.

VERS. 32. DE SALABONI.] Heb. *Saghalbonites* , ex

oppido nimirum *Saghalabin* , in sorte Danis , de quo vide Comm. in Iosue 19. v. 42.

FILII IASEN.] vox *filij*. Heb. est pluralis , plerique vertunt : *ex filiis Iasen*, *Ionathas*, id est *Ionathas* , qui erat ex filiis , vel filius *Iasen* , qui hic vocatur *Iasen* , 1. Paralip. 11. v. 33. appellatur *Hasem*.

DE ORORI.] Heb. *Hararita*. Quidam VERS. 33. exponunt *Montanus* , nimirum qui erat ex montibus seu montanis Ephraim.

FILIVS SARAR.] 1. Paralipom. 11. v. 34. filius *Sachai*.

ELIPHELET FILIVS ACHASBAL.] 1. Pa- VERS. 34. ralipom. 11. v. 35. scribitur *Eliphal*, filius *Pr*.

FILII MACHATI.] Heb. *filij* , vel filius *Mahachathi*. Quidam exponunt , *Mahachathaus* , nimirum ex oppido *Mahachah* *Mannassarum* trans Iordanem , Iosue 13. v. 11. de quo vide Deuterom. 3. v. 14.

ELIAM FILIVS ACHITHOPHEL GHILONITES.] Heb. *Eligham filius Achithophelis Ghilonita* , vel *Ghilonita* , de Ghiloh oppido sortis Iudae diximus in Iosue 15. vers. 51. Vide supra cap. 15. v. 12. pro his , 1. Paralip. 11. v. 36. scribitur , *Achijah Phelonites*.

HEZRAI.] Heb. *Chetzraui* , vel *Chetzrai*, VERS. 35. nam Heb. est geminal lectio , 1. Paralipom. 11. v. 37. vocatur *Chetzro*.

DE CARMELO.] Heb. *Carmelita* , incertum , an de monte Carmelo , de quo vide Iosue 13. v. 22. vel de oppido Carmelo tribus Iudae , de quo Iosue 15. vers. 55. Quidam ex hoc malunt.

PHARAI.] Heb. *Phagharai*. 1. Paralip. 11. v. 37. nuncupatur *Nagharai*.

DE ARBI.] Heb. *Arbites*, id est , de Arab oppido Iudae sortis , de quo vide Iosue 15. vers. 52.

IGAAL FILIVS NATHAN.] 1. Paralip. 11. VERS. 36. v. 38. dicitur *Ioel frater Nathan*.

DE TZOBAB.] Forsan ex *Syria-cana* , de qua diximus 1. Samuel. 14. v. 47.

BEROTHITES.] id est , ex oppido *Beeroth* VERS. 37. *Benjaminitarum*, de quo vide Iosue 18. v. 25. & Iosue 9. v. 17.

IETHRITES.] vel *Iithraus*, hoc est , ex urbe VERS. 38. *Iathir* sortis Iehudae , de qua vide Iosue 15. vers. 48.

OMNES TRIGINTA SEPTEM.] Si exacte VERS. 39. numeres , comprehensis illis sex prioribus , qui duobus ternionibus includuntur , tantum sunt triginta sex : sed recte notant his quoque annumerandum Ioabum summum imperatorem , & secundum à rege , qui princeps omnium erat , & omnibus ijs praeerat.

CAPVT VIGESIMVM-QVARTVM.

David ob numeratum populum à Gad propheta correptus, ex tribus oblatis pestem triduanam elegit; qua in populum saeuiente, ac 70000. interemptis, orat David Dominum, & à Gad propheta admonitus, in area Areunæ, dato pretio; altare erigit, cessâtque pestis.

Vulg.

Malus.

1. Par II. 2. 1.

I T addidit furor Domini irasci contra Israel, commouitque: David in eis dicentem: Vade, numera Israel & Iudam.

2 Dixitque rex ad Ioab principem exercitus sui: Perambula omnes tribus Israel à Dan vsque Bersabee, & numera populum, ut sciam numerum eius.

3 Dixitque Ioab regi: Adaugeat Dominus Deus tuus ad populum tuum, quantus nunc est, iterumque centuplicet in conspectu domini mei regis: sed quid sibi dominus meus rex vult in re huiusmodi?

4 Obtinuit autem sermo regis verba Ioab & principum exercitus: egressusque est Ioab, & principes militum, à facie regis, ut numerarent populum Israel.

5 Cumque pertransissent Iordanem, venerunt in Aroer ad dexteram vrbis, quæ est in Valle Gad.

6 Et per Iazer transierunt in Galaad, & in terram inferiorem Hodsi, & venerunt in Dan siluestria. Circumeunt esque iuxta Sidonem.

7 Transierunt prope mænia Tyri, & omnem terram Heuai & Chananai, veneruntque ad meridiem Iuda in Bersabee,

8 Et lustrata vniuersa terra, affuerunt post nouem menses & viginti dies in Ierusalem.

9 Dedit ergo Ioab numerum descriptionis populi regi, & inuenta sunt de Israel octingenta millia virorum fortium, qui educerent gladium: & de Iuda quingenta millia pugnatorum.

10 Percussit autem cor David eum, post Maluenda, in 2. Samuelis,

I T addidit ^a nasus IHVH ad ^b exardescere in Israele: & ^c eleuauit Dauidem in eis, ad dicere: Ambula, ^d numera Israëlem, & Iehudah.

2 Et dixit rex ad Ioabum principem ^e strenuitatis, ^f qui ^g ad eum: ^h Circumeundo-demitte-te, ⁱ euge, in omnibus ^k baculis Israelis, de Dan & vsque ad Beer-Sebagh: & ^l visita populum: & cognoscam numerum populi.

3 Et dixit Ioab ad regem: Et addidit IHVH ELOHIM tuus ad populum, sicut ^m ij & sicut ⁿ ij centum ^o ictus; & oculi ^p sustentatoris mei regis videntes: & sustentator meus rex ad quid bene complacuit-sibi in verbo isto?

4 Et ^q obtinuit verbum regis ad Ioabum, & super principes ^r strenuitatis. Et exiuit Ioab, & principes strenuitatis ^s faciebus regis ad ^t visitare populum Israëlem.

5 Et transierunt Iardenem: & ^u defederunt in Gharogher dextera vrbis, quæ in medio ^x torrentis Gad, & ad Iaghzer.

6 Et venerunt in Ghilghad, & ad terram Thachthim Chodsi: & venerunt in Dan Iaghan, & circuitum ad Tzidonem.

7 Et venerunt munitionem ^y Tzor, & omnes vrbes Chiuxi, & Ghenaghani: & exiuerunt ad ^z austrum Iehudah, Beer-Sebagh.

8 Et ^a circumeundo-demiserunt-se in omni terra: & venerunt de extremitate nouem ^b innouationum, & viginti die in Ierusalaim.

9 Et dedit Ioab numerum ^c visitationis populi ad regem: & fuit Israël octo centi mille vir ^d strenuitatis, educens gladium: & vir Iehudah quinque centi mille vir.

10 Et percussit cor Davidis eum post

^a ira, furor, excandescētia
^u accēdi, excandescere
^c incitauit, extimulauit
Vide 1. Samuel. 26.

^v 19.
^d subtrahere. subduc. vide Numeror.

²³, ^v, 10.
^e virtutis, roboris, exercitus, copiarum
^f quæ erant
^g apud eum, cum eo, apud se
^h Potest esse infinitus.
ⁱ imperatiuus.

^j iam, eja, nunc
^k virgis, extensionibus, tribubus
^l numerate, recense

^m eos
ⁿ eos
^o pulsus, vires
^p columinis, domini, heri.
Sic straim
^q præualuit, roboratum-fuit
^r ut v. 2. Sic
^s itim.

^t latius. ad facies
^u ut v. 2.
^v castramentati sunt
^x vallis
^y Tyri
^z meridiem
^a ut v. 2.

^b lunationum mensium
^c numerationis, census

^d virtutis, roboris, exercitus, militie

E E e e sic

stquam numeratus est populus; & dixit David ad Dominum: Peccaui valde in hoc facto: sed precor Domine, ut transferas iniquitatem serui tui, quia stultè egi nimis.

11 Surrexit itaque David mane, & sermo Domini factus est ad Gad prophetam & Videntem David, dicens.

12 Vade, & loquere ad David: Hæc dicit Dominus: Trium tibi datur optio, elige vnum quod volueris ex his, ut faciam tibi.

13 Cùmque venisset Gad ad David, nuntiauit ei, dicens: Aut septem annis veniet tibi fames in terra tua: aut tribus mensibus fugies aduersarios tuos, & illi te persequentur: aut certè tribus diebus erit pestilentia in terra tua. Nunc ergo delibera, & vide quem respondeam ei, qui me misit, sermonem.

1. Par 21.

b. 13.

Dan. 13, c. 23.

14 Dixit autem David ad Gad: Coarctor nimis: sed melius est ut incidam in manus Domini (multa enim misericordia eius sunt) quàm in manus hominum.

15 Immisitque Dominus pestilentiam in Israel, de mane vsque ad tempus constitutum, & mortui sunt ex populo, à Dan vsque ad Bersabee, septuaginta millia virorum.

16 Cùmque extendisset manum suam Angelus Domini super Ierusalem, ut disperderet eam, misertus est Dominus super afflictione, & ait Angelo percutienti populum: Sufficit: nunc contine manum tuam: erat autem Angelus Domini iuxta aream Arcuna Iebusæi.

17 Dixitque David ad Dominum, cùm vidisset Angelum cadentem populum: Ego sum qui peccaui, ego iniquè egi. isti qui oues sunt, quid fecerunt? vertatur, obsecro, manus tua contra me, & contra domum patris mei.

18 Venit autem Gad ad David in die illa, & dixit ei: Ascende, & constitue altare Domino in area Arcuna Iebusæi.

19 Et ascendit David iuxta sermonem Gad, quem praeceperat ei Dominus.

20 Conspiciensque Arcuna, animaduertit regem & seruos eius transire ad se.

21 Et egressus adorauit regem prono vultu in terram, & ait: Quid causæ est ut veniat dominus meus rex ad seruum

sic numerauit populum: & dixit David ad IHVH: Erraui valdè, quod feci: & nunc IHVH transire-fac, obsecro, prauitatem serui tui, quia stultus-factus-fui valde.

11 Et surrexit David in mane: & verbum IHVH fuit ad Ghad prophetam, præudentem Davidis, ad dicere.

12 Ambulare, & loqueris ad Dauidem: Sic dixit IHVH: Tria ego offerans super te: elige tibi vnum de eis, & feci tibi.

13 Et venit Ghad ad Dauidem, & annuntiauit ei & dixit ei: An veniet tibi septem anni famis in terra tua? & si tribus inuolutionibus fugere te faciebimus coangustatorum tuorum; & ipse persequens tuus? & si esse tribus dierum pestis in terra tua? nunc cognosce & vide, quid reuertere faciam mittenti per meo verbum.

14 Et dixit David ad Ghad: Coangustatio mihi valdè: cademus, obsecro, in Manu IHVH, quia multæ inuiscerationes eius: & in manu hominis non cadam.

15 Et dedit IHVH pestem in Israël, de mane, & vsque ad stationem: & mortuus-fuit de populo de Dan & vsque ad Beer-sebagh septuaginta mille vir.

16 Et misit manum suam angelus Ierusalaim, ad funditus-perdere eam: & poenituit IHVH ad malum; & dixit angelo funditus-perdenti in populo: Multum nunc, remitte manum tuam. Et angelus IHVH fuit cum area Araunah Iebusæi.

17 Et dixit David ad IHVH, in videre eum, angelum percutientem in populo, & dixit: Ecce ego erraui, & ego deprauare-feci: & isti oues quid fecerunt? Erit, obsecro, manus tua in me, & in domo patris mei.

18 Et venit Ghad ad Dauidem in die ipsa, & dixit ei: Ascende surgere-fac IHVH altare in area Aranah Iebusæi.

19 Et ascendit David secundum verbum Ghad, secundum quod præcepit IHVH.

20 Et prospexit Araunah, & vidit regem, & seruos eius transeuntes super eum: & exiuit Araunah, & procumbere-se-fecit regi, nares suas in terram.

21 Et dixit Araunah: Quid cognitionis venit sustentator meus rex ad seruum suum? Et dixit David: Ad acquire

e Peccaui, deliqui, f curuitate, distortionē, perueritatem

g diluculo h vatem

i infirmum, pro imperati. 40.

k vt faciam, vel quod faciam.

l lunationibus, mensibus m coarctatorum n te o ternatio

p me q coarctatio, constrictio, conclusio r cuiuscrationes

s tempus statutum

t Satis iam, sufficit iam u laxa x horreo. Sic in sequentibus,

y peccaui, deliqui z deprauate, prauè egi a qui sunt oues, pecudes, grex

b excita, statue, extrue c daturus:

d vultus, facies e causæ f columen, dominus, herus g emere, comparare, possidere

suum? Cui David ait: Vt emam à te aream, & edificem altare Domino, & cesset interfectio qua grassatur in populo.
22 Et ait Arauna ad David: Accipiat, & offerat dominus meus rex, sicut placet ei: habes boues in holocaustum, & plaustrum & iuga bouum in vsum lignorum.

23 Omnia dedit Arauna rex regi: dixitque Arauna ad regem: Dominus Deus tuus suscipiat votum tuum.

24 Cui respondens rex, ait: Nequaquam ut vis, sed emam pretio à te & non offeram Domino Deo meo holocausta gratuita. Emit ergo David aream, & boues, argenti siclis quinquaginta.

25 Et edificauit ibi David altare Domino: & obtulit holocausta & pacifica: & propitiatus est Dominus terræ, & cohibita est plaga ab Israel.

acquirere de cum te aream, ad ædificare altare IHH: & præualita fuit h consternatio de super populum.

22 Et dixit Araunah ad Dauidem: Accipiet, & ascendere fecit i sustentator meus rex k bonum in oculis suis: vide l bouem m ascensionem, & trahas, & n vasa bouis, o lignis.

23 Omnia dedit Araunah rex regi: & dixit Araunah ad regem: IHH ELOHIM tuus acceptabit te.

24 Et dixit rex ad Araunah: Non, quia p acquirere acquiram de ad te in pretio: & non ascendere faciam IHH ELOHIM meo q ascensiones gratis. Et r acquisiuit David aream & s bouem in argento t siclis quinquaginta.

25 Et ædificauit ibi David altare IHH, & ascendere fecit u ascensiones, & pacifica: & x exoratus fuit IHH terræ: & præualita fuit y consternatio de super Israel.

h cades, pla
ga, inte rne-
cio, strages
j vt v. 21.
k quod bonu
videtur
l boues
m in holo-
caustum;
pro holo-
causto
n instrumē-
ta bouum
o datiuus. in
ligna, pro
lignis
p vt v. 21.
id est, onino
q holocausta
r vt v. 21.
s boues
t siclorum
u holocausta
x demulci-
tus, placat-
us, propi-
tius, re-
conciliatus
y vt v. 21.

COMMENTARIA.

VERS. 1.

T ADDIDIT FUROR DOMINI IRASCI, &c.] Quidam reddunt: Furor Domini rursus concitatus est &c. Alij: Perrexit autem ira Iehoua accendi in Israelitis &c. id est, quum toto triennio ante, Israelitis infensus Iehoua, famem immisisset ob factum Saulis contra Gabaonitas, supra cap. 21. hac Davidis offensa, rursus in eos ira accensus est: nam vtraque hæc historia per hysterosin temporum ultimo loco ponitur. Nec defunt, qui velint, hac offensa Davidis vsum Deum ad castigandum populum propter rebellionem cum Absalomo & Sebah.

COMMOTITQUE DAVID IN EOS.] Quod hic dicitur furor Domini, vel Dominus commouisse, seu incitasse Dauidem 1. Paralipomenon, 21. 1. scribitur, Satan, seu diabolus incitasse Dauidem: vnde intelligunt, Deum per Satanam commouisse Dauidem: ac ipsum diabolum iræ Dei flabellum esse, vt corda hominum, quocumque voluerit Deus impellat, aut impelli permittat. Alij: subaudiunt: & incitauit Satan, seu aduersarius Dauidem in eos, ex 1. Paralip. 21. 1. nam nomina coniugata verbis suis, vt contra verba nominibus inclusa latent, ex linguæ Hebraicæ proprietate.

DICENTEM.] scilicet sine vlla legitima causa, siue Ecclesiastica, vt fuit illa tempore Moysis. Exodi 30. siue politica, vt est temporibus belli, quando delectus habentur. Sed contra promissiones Dei, contra fidem suam priorem, & contra publicam quietem veniens: vt hic ostenditur, & 1. Paralip. 21.

VERS. 2.

PRINCIPEM EXERCITVS SVI.] Heb. Maluenda in 2. Samuelis.

ambigua sunt. Principem copiarum, quæ erant apud se vel, suarum, seu, principem exercitus quem secum habebat, vel, principem copiarum, qui princeps erat cum eo Dauidem, vel apud eum.

A DAN VSQVE BEERSABEE.] Vide Iudicum 20. 1.

ET NVMERATE POPVLVM.] exponunt, vniuersum, ne Leuitis quidem & sacerdotibus exceptis, aptum ad militiam obeundam, id est, à nato viginti annos & deinceps, 1. Paralipom. 23. v. 27. & cap. 27. vi. 23. prout ostenditur infra vers. 9.

VT SCIAM NVMERVM EIVS.] Notant mera curiositate ac vanitate moueri, & nullam rationem sui facti afferre aliam, quam suam voluntatem: quapropter Ioabum conantem eum à proposito auertere dicere, quare delectaretur dominus meus rege re hac?

ADAVGEAT DOMINVS DEVS TVVS.] Heb. in præerito. & addidit Iehouah Deus tuus Habet emphasim hæc oratio, q. d. certissima est tibi multiplicatio populi quasi iam ea facta sit, si desistas ab hoc proposito tuo.

QVANTVS NVNC EST, ITERVMQVE CENTVPLICET.] Heb. sicut ipse, & sicut ipse centum vicibus. Quidam: sicut sunt, & sicut sunt centum vicibus id est, quot quot sunt, vel quantus quantus est, centum vicibus q. d. reddat centuplo maiorem, & numerosiorem quàm nunc est Alij: vt sunt, vt sunt, vel, quot quot sunt, centuplum. Hispanicus Interpres, cien vezes tantos como son.

SED QVID SIBI DOMINVS MEVS REX VULT IN RE HVIVSCEMODI.] Heb. variè

EEcc 2

trans

VERS. 3:

transferunt: 1. *Sed Dominus meus rex ut quid vult hoc? ut quid desiderat hoc? vel teneatur huius rei desiderio? 2. cur vero Dominus meus rex istius rei cupidine flagrat? 3. Dominus autem meus rex quare delectaretur re hac? 4. ex verbo: & sustentator meus rex ut quid beneplacitum habuit in verbo isto?*

VERS. 4. **OBTINUIT AUTEM SERMO REGIS VERBA IOAB, ET PRINCIPVM EXERCITVS.]** Alij reddunt Heb. *præualuit autem verbum regis super Ioab & super principes exercitus*, id est, vicit verba Ioabi & principum militiæ, qui eum dehortabantur. Quidam: *At regis imperium erga Ioabum, & duces exercitus præualebat.* Nonnulli: *Tamen confirmatum est verbum regis apud Ioabum, & apud præfectos copiarum*, id est rex Dauid obfirmato animo suum illud consilium mandauit effectum reddi, adeo ut coacti & inuiti principes ei paruerint. Sic insana regum mens, quum affectibus ducitur, sana suorum consilia non admittit.

VERS. 5. **IN AROER.]** de celebri hac vrbe, Vide Numeror 21. v. 15. Numeror. 32 v. 34.

VRBIS, QUÆ EST IN VALLE GAD.] Heb. *quæ est in medio torrentis Gad.* id est, quæ est in medio torrentis Arnonis, sortis Gaditarum. Vide explanationem huius loci, Deuteronom. 2. vers. 36. Iosue 12. vers. 2. & Cap. 13. v. 16. Vide quoque Numeror. 32. v. 34.

ET PER IAZER.] Heb. & ad Iagher. Vide quæ de hac ciuitate obseruauimus in Numeror, 21. vers. 32. Vide etiam Numeror. 32. vers. 1. 3. & 35. Aliqui hîc reddunt: *Iagherem vsque vel, iuxta Iagherem, non procul à Iaghere.*

VERS. 6. **ET IN TERRAM INFERIOREM HADSI.]** Heb. & ad terram תחת חדי tachthim chodschi plerique pro nomine proprio accipiunt, sic dictam, quod esset inferior & depressior, ac noua. Alij appellatiuè reddunt & ad terram inferiorem recens-cultam & habitatam, vel recens-comparatam, nimirum temporibus Saulis, expulsis inde Hagarenis, ut 1. Paralipom. 5. v. 10. describitur. Ex verbo ad terram inferiorem nouam Hispanicè, *A tierra nueva labaxa.*

ET VENERVNT IN DAN SILVESTRIA.] Heb. in Dan Iaghan volunt hanc esse, quæ simpliciter Dan dicitur Iosue 19. vers. 47. celebris vrbs in sacris litteris, aquilonalis terminus terræ pro iis. Sed cur hîc dicta Dan Iaghan? Noster legisse videtur Dan Iaghar. Dan Silua, vel Danis siluestria, Fortasse dicta Dan correspondentia quod corresponderet alteri termino australi Chenahane Beer-Sebaho.

IUXTA SIDONEM.] Exponunt, nam agrum tenebant Israëlita: quamuis Chenahanæi urbem: quemadmodum & de Tyro in sequenti versu dicendum est. Satis constat has vrbes numquam ab Israelitis possessas.

VERS. 7. **PROPE MŒNIA TYRI.]** Nimirum Palætyri, seu antiquæ Tyrus: quæ triginta stadijs à Noua Tyro iusula aberat, teste Strabone lib. 16. Heb. *munitionem Tyri*, vel *munitissimam Tyrum* de qua loquutione, & de Tyro vide in Iosue 19. v. 29.

DE ISRAEL OCTINGENTA MILLIA VIRORVM FORTIVM &C.] 1. Paralipom. 21. v. 5. recensentur ex Israel mille millia & centum millia virorum fortium, &c. nempe trecenta millia amplius quàm hoc loco. Variè conciliant. 1. Reuera fuisse vndecies centena millia: Sed à Ioabo editam minorem summam octingentorum millium ad retundendam regis superbiam & vanitatem, ut pauciores sua opinione Dauid reperiret. 2. fuisse reipsa in censu descripta vndecies centena millia: sed in præcipuas regis tabulas non dū fuisse relata nisi octingenta millia, quum pestis sæuire inciperet, quæ plenior relationem impedierit 3. In vndecies centum millibus includi octingenta millia: in octingentis millibus non negari alia trecenta millia: atque in Paralipomenis suppleri quæ hîc desiderantur 4. Forasan diuersas editas summas à diuersis scribis ut res ægrè ac permolestè peragebatur 5. Tremellius & Iunius sequuti Hebræos, Lyranum, & alios hæc annotant: *Erant autem Israelitarum octingenta millia virorum strenuorum, &c. nimirum, quorum numerum Ioab regi dedit cum primum Ieruschalaima venit, non dum numerato Beniamine neque Leui: studio enim Ioab omiserat eos, velut in propinquo sitos, quia rem improbabat ut apparet 1. Chronicor 21. 6. Ad hunc autem numerum accedunt trecenta millia, quæ recensentur 1. Chronicor, 21. 5. quia hîc non comprehenduntur legiones ordinaria quæ in numero habebantur, ut prescripta sunt 1. Chronicor, 27. v. 1. & sequentibus: nam expedita semper habebantur distributiones duodecim una in unamquamque tribum habens viginti quatuor mille viros stringentes gladium: qui numerus summam efficit militum ducentorum octoginta octo millium: his autem præerant sui duces duodecim, cum sua quisque Chiliade atque Chiliarchis, ut ibidem dicitur, ex quibus assurgit summa duodecim millium: sic habentur trecenta millia 1. Chronicor, 21. 5. Huius autem chiliadis principalis milites singuli cum imperio erant, nempe chiliarchi, centuriones, aut duces manipularij, ut quorum minimus in viginti quatuor milites imperium obtineret, si imperium Chiliadis vnus in Chiliadas viginti quatuor (nam tot erant in distributione quaque) diuideris.] Hæc illi: acutè & subtiliter excogitata. Alij volunt trecenta illa millia quæ adduntur 1. Paralipom 21. 5. rectè colligi potuisse ex tribubus Benjamin & Leui, quas Ioab recensere noluit, ac proinde in censu octingentorum millium, quæ ex alijs tribubus Israel numerata sunt, omitti trecenta illa millia ex leuitis & Beniaminitis.*

ET DE IUDA QVINGENTA MILLIA PVGNATORVM.] Diserte 1. Paralipom. 21. v. 5. censentur de Iuda quadringenta & septuaginta millia virorum &c. nempe hîc triginta millia plus quam ibi. Conciliant, 1. hîc numerari omnes pugnatores illic lectiores & præstantiores 2. hîc descriptam integram summam ibi iustæ summæ detracta ex industria triginta millia, ut minorem suam æstimatione Dauid numerum inueniret, ne nimium efferretur, contribulium suorum multitu

multitudine. 3. hic suppleri, quæ in Paralipomenis desiderantur. 4. diuersas editas summas & illam minorem regi exhibitam. 5. Tremellius & Iunius: [*virorum autem Iehudæ quingenta millia, annumeratis triginta millibus quorum milleni singulis chiliarchis parebant, de quibus supra cap. 23. vers. 8. & sequentibus, præsertim 13. 23. 24. quamobrem his ommissis in Chronicis, quadringenta millia tantum numerantur.*] Sed vellem mihi probassent illos triginta mille, qui cap. 23. referuntur fuisse ex tribu Iehudæ: cum certum sit nec omnes ipsos eorum Chiliarchos fuisse ex ea tribu.

VERS. 10. PERCVSSIT AUTEM COR DAVID EVM.] id est confestim caput angit ob factum, vel, cepit poenitere illum facti, aut cepit torqueri in animo suo ob factum suum, doluit in corde suo. Quidam reddunt. *Tum animus Davidis affectus est.* Vide similem loquutionem 1. Samuel. 24. vers. 6.

QVIA STULTÈ EGI NIMIS.] id est, postquam stultè egi, vel quum stultè egerim. Quidam: *nam stultè egi valde*, id est, agnosco me valde stultè egisse. Similis loquutio Numeror. 14. v. 40.

VERS. 11. VIDENTEM DAVID.] מִיִּחֹזֶה *aiunt esse videntem, prauidentem*, qui ante in spiritu prauidet futura, qui, quæ aliis occulta, futura prædicit, qui habet reuelationem. *contemplantem, cernentem, dispicientem*, nonnulli reddunt; proprium prophetarum epitheton.

VERS. 12. TRIUM TIBI DATVR OPTIO.] Heb. verbum נָטַל *natal*, variè interpretantur. 1. *Tria ego onerans super te.* 2. *Tria ego tollens, leuans, super te.* 3. *Tria ego imponens, proponens, super te.* 4. *Tria ego offerens, vel deferens super te.*

VERS. 13. AVT SEPTEM ANNIS VENIET TIBI FAMES, &c.] Heb. *an veniet tibi septem annis fames?* Quidam: *an eueniet tibi septem annorum fames*, quasi dicat, iam tres anni famis propter Ghibhonitas elapsi sunt: hic quartus est, quo datâ pluuiâ testatus quidem est Deus se reconciliatum esse: sed hoc tuo peccato offensus denuò, proponit tibi alterum triennium, cuius mentio est, 1. Chronicor. 21. v. 12. nam hoc triennium superioribus annis coniunctum efficit septem. Sic conciliatur hic locus, aut septem annis fames, cum altero 1. Paralipom. 21. vers. 12. (*aut tribus annis famem.*) Alij: *septem annis fames, at tribus annis grauissima.*

ET ILLI TE PERSEQVENTVR.] Heb. & ipse persequens tuus. Quidam: & ipse hostis persequens te. Alij: & ipse Deus persequetur te, id est, ita ipse Deus tibi infensus ipsorum contra te conatus secundet, & efficiat ut assequantur te. Vide 1. Paralip. 21. v. 12.

VERS. 14. COARCTOR NIMIS.] Heb. *coarctatio mihi valde*, optione sibi trium datâ, se ad modum arctari queritur. Quam phrasin volunt imitatum Paulum Philipp. 1. v. 23. *coarctor ex his duobus, &c.*

IN MANVS DOMINI.] Solius, ut in fine versus exponitur. Videtur autem famem, aut pestem elegisse, vnum è duobus quod Deo placuerit.

VERS. 15. DE MANE VSQVE AD TEMPVS-CONSTI-

TVTVM.] Quidam interpretantur: *à mane usque ad stationem*, seu *constitutionem*. Subaudi diei, id est, usque ad meridiem, quo est statio diei, nam eo usque sol, seu dies ascendit, deindè declinat. Iosephus: (*à matutina hora usque ad prandium.*) Auctor Traditionum: [*Tempus constitutum dicit, quando sacrificium vespertinum offerebatur.*] Plerique: *ab eo mane, usque ad tempus-statutum*, proculdubio tridui: tantum enim tempus, præstitutum pesti fuerat à Gade propheta supra v. 13. tribus diebus pestis grassata fuit.

SEPTVAGINTA MILLIA VIRORVM.] Notant ea peste nullam mulierem absumptam, quia illius culpæ immunes erant.

MISERTVS EST DOMINVS SVPER AFFLICTIONEM.] Heb. & *panituit Iehouah ad malum*, vel *super malo*, seu *istius mali*. Vide Genes. 6. v. 6. **VERS. 16:**

AREVNA IEHVSAË.] Heb. *Araunah*, qui infra vers. 18. vocatur *Aranjah*, & 1. Paral. 21. v. 24. *Ornam*: ex reliquiis Iehusæorum hic fuit, quos Dauid expugnata Ierusalem, supra cap. 5. v. 6. 7. & 9. expulit. Vide Iosue 15. v. 63. Alienum hunc à religione Israëlitarum fuisse, eius verba indicant infra v. 23. *quum ad Dauidem ait, IHVH Deus tuus gratum te habebit.* Non ergo suus. Alij proselytum faciunt.

ET CONTRA DOMVM PATRIS MEI.] **VERS. 17:** id est, contra familiares meos, ut consiliorum participes.

VENIT AUTEM GAD AD DAVID.] **VERS. 18:** Nimirum, ex insu Dei per angelum, 1. Paralipom. 21. v. 18. & infra v. 19.

IN DIE ILLA.] Quidam exponunt, *in die illa* prima grassantis pestis, sub vespere. Alij: *in die ipsa*, tertia scilicet mortalitatis, quando vidit Dauid angelum Iehouah ad aream Areunæ, versu præcedente.

ET CESSET INTERFECTIO, QVÆ GRASSATVR IN POPVLO.] Heb. variè reddunt. 1. *ut restringatur, prohibeatur, comprimatur, plaga à populo*, id est, ne ultra grassetur pestis in populum. 2. & *validè-conclusa* fuit *conseruatio de super populum*. 3. & *arceatur, cohibeatur, clades à populo*. Vide de notatione verbi צָרָר *ghatzar* Comm. Genes. 16. vers. 2. sic infra vers. 25. & Numer. 16. v. 48. & 50. **VERS. 21:**

HABES BOVES IN HOLOCAVSTVM.] quibus scilicet tunc utebatur in trituratione. **VERS. 22:**

ET PLAVSTRVM.] Plurale מִרְגִּים *morighim*, quidam *plaustra*, alij *trahas*, alij *tribulas* reddunt. Quid sint *traha*, *tribulaque*, supra cap. 12. v. 31. elucidauimus. Ista offerebat Araunah, ut ex re præsentē, arida ligna haberentur ad commoditatem sacrificij.

OMNIA DEDIT AREVNA REGI.] Heb. **VERS. 23:** *omnia dedit Araunah rex regi*. Aliqui interpretantur, quondam rex: fuerat enim rex Iehusæorum antequam capta fuisset arx Ierusalem à Dauide, eiectione inde Iehusæis. Alij reddunt: *Arehunah regulus regi*. Dauidi. Putant fuisse hominem nobilem, insignem, ac multarum opum: vel ex stirpe regia.

SVSCIPIAT VOTVM TVVM.] Heb. variè alij conuertunt. 1. *complaceat sibi in te.* 2. *gratificetur*

tificetur tibi. 3. velit te. 4. sit tibi propitius. 5. acceptum te habeat, id est, gratum te habeat, & tua sacrificia sint illi accepta.

VERS. 24.

EMIT ERGO DAVID AREAM, ET BOVES, ARGENTI SICLIS, QUINQVAGINTA.] 1. Paralipom. 21. v. 25. scribitur. [Et dedit David ipsi Ornan pro loco siclos auri pondere sexcentorum.] Conciliant, pro toto loco areæ, seu monte Moria, datos sexcentos siclos aureos: singulariter pro loco aræ seu altaris in area, quinquaginta siclos argenti. Alij, pro ipsa area datos sexcentos siclos aureos: pro bobus verò quinquaginta siclos argenti. Auctor Traditionum: [intelligendum namque est boues argenti siclis quinquaginta, aream verò sexcentis aureis siclis emisse.] Vnde exponunt, quapropter emit David aream illam. Scilicet eam cum toto loco emit sexcentis siclis aureis 1. Chronicor. 21. v. 25. qui efficiunt paulo amplius 2400. nummos aureos Hispanicos, siue escudos de oro & illos boues argenti siclis quinquaginta. Videlicet, boues tantum, id est, regalibus Castellanis paulo

amplius ducentis. Alij aiunt singulas tribus dedisse quinquaginta siclos auri, id est, sexcentos siclos auri in auro, vt dicitur 1. Paral. 21. vers. 25. & quod hîc dicitur, siclis quinquaginta. Subaudi, ab vnaquaque tribu collatis: & illud, in argento, intelligendum, in pretio, vel pro pretio, non de materia. Nōnulli volūt, hic accipiendos 50. siclos valore quidem aureos, sed materia argētos: qui 600. dicuntur 1. Paralipom. 21. vers. 25. quod 600. sicli argentei faciant 50. aureos, proportionē duodecupla auri ad argentum: Sed ibi dici aureos, non número & materia, sed pretio, 50 aureorum. Vnde ibidem scribi, (siclos auri, librationem sexcentorum.) Subaudi, argētorum. Piget alias conciliandi rationes afferre.

ET ÆDIFICAVIT IBI DAVID ALTARE.] VERS. 25. Nimirum in ipsa area Araunæ: quo loco, in ipso monte Moria postea conditum est Templum Domini à Salomone 2. Paralipom. 3. vers. 1.

Valentiæ, 30. Augusti, anno Salutis 1623. ætatis meæ 58.

30. Augu-
sti 1623.

LIBER TERTIVS REGVM, SECVNDVM HEBRÆOS, PRIMVS MELACHIM.

CAPVT PRIMVM.

David senio confectum puella Abisag calafacit, casta manens: Adonia vero regnum occupante, Bethsabee directa consilio Nathan, impetrauit à David vngi Salomonem in regem; quo audito, fugit Adonias.

Vulg.

Malu.

1 **E**T rex David senuerat, habebatque atatis plurimos dies: cumque operiretur vestibus, non calefiebat.

2 Dixerunt ergo ei serui sui: Quæramus domino nostro regi adolescentulam virginem, & stet coram rege, & foueat eum, dormiatque in sinu suo, & calefaciat dominum nostrum regem.

3 Quæsierunt igitur adolescentulam speciosam in omnibus finibus Israel, & inuenerunt Abisag Sunamitidem, & adduxerunt eam ad regem.

4 Erat autem puella pulchra nimis, dormiebatque cum rege, & ministrabat ei, rex vero non cognouit eam.

5 Adonias autem filius Haggith eleuabatur, dicens: ego regnabo. Fecitque sibi currus & equites, & quinquaginta viros qui currerent ante eum.

6 Nec corripuit eum pater suus aliquando, dicens: Quare hoc fecisti? Erat

1 **E**T rex David ^a senuit, venit in diebus: & cooperuerunt eum in ^b vestimentis, & non incallescet ei.

2 Et dixerunt ei serui eius: Quærent ^c sustentatori meo regi ^d excussam virginem; & stabit ^e faciebus regis; & fuit ei consuescens: & cubabit in sinu tuo, & ^f incallescet sustentatori meo regi.

3 Et quæsierunt excussam pulchram in omni termino Israël: & inuenerunt Abisag Sunamithidem; & venire-fecerunt eam regi.

4 Et excussa pulchra usque ad valdè: & fuit regi consuescens & ministravit ^g eum: & rex non cognouit eam.

5 Et Adonijah filius Chaghith leuare-faciens-sese, ad dicere: Ego regnabo. Et fecit sibi currum, & equites, & quinquaginta virum currentes ^h faciebus suis.

6 Et non ⁱ dolore-sauciauit eum pater eius ^k de diebus eius, ad dicere: Quid

^a senex, veniens. Vide Genes. 24. vers. 1. ^b pannis ^c columini, domino, hereto. Sic post. ^d pueram, puellam. Sic vers. 3. 4. ^e ad facies ^f calidum-cit

^g ei

^h ad facies suas ⁱ contristauit animum eius, discrucianit ^k à diebus suis, vaqua

autem & ipse pulcher valde, secundus natus post Absalom.

7 Et sermo ei cum Ioab filio Saruia, & cum Abiathar sacerdote, qui adiuvabant partes Adonia.

8 Sadoc vero sacerdos, & Banaias filius Ioiada, & Nathan propheta, & Semei & Rei, & robur exercitus David, non erat cum Adonia.

9 Immolatis ergo Adonias arietibus & vitulis, & universis pinguibus, iuxta Lapidem Zohelath, qui erat vicinus Fonti Rogel, vocavit universos fratres suos filios regis, & omnes viros Iuda servos regis.

10 Nathan autem prophetam & Banaiam, & robustos quoque, & Salomonem fratrem suum, non vocavit.

11 Dixit itaque Nathan ad Bethsabee matrem Salomonis: Num audisti, quod regnauerit Adonias filius Haggith, & dominus noster David hoc ignorat?

12 Nunc ergo veni: accipe consilium à me, & salva animam tuam, filiisque tui Salomonis.

13 Vade, & ingredere ad regem David, & dic ei: Nonne tu domine mi rex iurasti mihi ancilla tue, dicens: Salomon filius tuus regnabit post me, & ipse sedebit in solio meo? quare ergo regnat Adonias?

14 Et adhuc ibi te loquente cum rege, ego veniam post te, & complebo sermones tuos.

15 Ingressa est itaque Bethsabee ad regem in cubiculum: rex autem senuerat nimis, & Abisag Sunamitis ministrabat ei.

16 Inclinauit se Bethsabee, & adoravit regem. Ad quam rex, Quid tibi, inquit, vis?

17 Quare respondens, ait: Domine mi, tu iurasti per Dominum Deum tuum ancilla tue, Salomō filius tuus regnabit post me, & ipse sedebit in solio meo.

18 Et ecce nunc Adonias regnat, te, domine mi rex, ignorante.

19 Mactavit boues & pingua quaque, & arietes plurimos, & vocavit omnes filios regis, Abiathar quoque sacerdotem, & Ioab principem militia: Salomonem

Quid¹ cognitionis sic fecisti? Et etiam ipse bonus^m lineamenti valde: & cumⁿ genuit post Absalomum.

7 Et fuerunt verba eius cum Ioabo filio Tzerujah, & cum Ebjathare Sacerdote: & adiuvaverunt post Adonijah.

8 Et Tzadok Sacerdos, & Benajahu filius Iehojadagh, & Nathan propheta, & Simghi, & Reghi, & o^o praevalidi, qui Davidi, non fuerunt cum Adonijahu.

9 Et p^p sacrificavit Adonijahu^q ovem & bouem, & r^r merinum^f cum lapide Zohelath qui^t reservatio^u Ghen-Roghel: & x^x vocavit omnes fratres suos, filios regis, & omnibus hominibus Iehudah servis regis.

10 Et Nathanem prophetam, & Benajahu, & y^y praevalidos, & Selomoh fratrem suum non^z vocavit.

11 Et dixit Nathan ad Bath-Sebagh matrem Selomoh, ad dicere: An non audiisti quia regnavit Adonijahu filius Chaghith: & a^a sustentatores nostri David non cognovit?

12 Et nunc ambula^b consulam te, c^c obsecro, consilium, & evadere fac saluam animam tuam, & animam filij tui Selomoh.

13 Ambula, & veni ad regem David, & dices ad eum: An non, tu d^d Sustentator mi rex, iuramento obstrictus fuisti ancillae tuae, ad dicere, Quia Selomoh filius tuus regnabit post me, & ipse sedebit super^e solium meum? Et quid^f cognitionis regnavit Adonijahu?

14 Ecce adhuc tu loquens ibi cum rege, & ego veniam post te, & g^g implebo verba tua.

15 Et venit Bath-Sebagh ad regem in^h penetrabile: & rex iⁱ senuit valde: & Abisag Sunamitis ministrans ad regem.

16 Et k^k verticavit Bath-Sebagh, & procumbere se fecit regi: & dixit rex: Quid tibi?

17 Et dixit ei: l^l Sustentator mi, tu iuramento obstrictus fuisti in^m IHVH ELOHIM tuo, ancillae tuae, Quia Selomoh filiusⁿ tuus regnabit post me, & ipse sedebit super^o solium meum.

18 Et nunc ecce Adonijah regnavit: & tu sustentator mi rex, non cognovisti.

19 Et q^q sacrificavit^r taurum, & r^r merinum, & t^t ovem^u multitudini, & vocavit omnibus filiis regis, & Ebjathari Sacerdoti, & Ioabo principi^x militiae:

l causae
m deline-
ationis, for-
ma, speci ei
n peperit.
Verbum est
famineum,
nempe Ha-
ghitha.
o fortes, io-
busti, he-
roes
p mactavit
q oves &
boues, &
merinos
r vide 2 Sa-
muel. 6,
v. 13.
si iuxta, apud
lapidem
t apud, iux-
ta, penes,
prope
u Fontis,
Fullonis
x inuitavit
y ut v. 8.
z inuitavit,
Sic v. 19.

a ut v. 2.

b consilium
dabo tibi,
cōsulam tibi
c nunc, jam

d ut v. 2.

e thronum
f causae

g muniam,
supplebo,
confirmabo

h conclauis
secretum-
cubiculum
i senex

k verticem-
inclinauit
l ut v. 2.

m IHVH
ENTE, ES-
SENTIO, ES-
SENTIATO-
RE. Sic toto
libro.

n famineum.
o thronum
p ut v. 2.

q mactavit
r tauros, bo-
ves
s ut v. 9.

t oves, pecu-
des
u ad multi-
tudinem, in

multitudine
x exercitus

autem seruum tuum non vocauit.

20 Verumtamen domine mi rex, in te oculi respiciunt totius Israel, ut indices eis, quis sedere debeat in solio tuo, domine mi rex, post te.

21 Eritque cum dormierit dominus meus rex cum patribus suis, erimus ego & filius meus Salamon peccatores,

22 Adhuc illa loquente cum rege, Nathan propheta venit.

23 Et nuntiauerunt regi, dicentes: Adest Nathan propheta. Cumque introisset in conspectu regis, & adorasset eum pronus in terram.

24 Dixit Nathan: Domine mi rex, tu dixisti: Adonias regnet post me, & ipse sedeat super thronum meum?

25 Quia descendit hodie, & immolauit boues, & pingua, & arietes plurimos, & vocauit vniuersos filios regis, & principes exercitus, Abiathar quoque sacerdotem: illisque rescentibus, & bibentibus coram eo, & dicentibus: Viuat rex Adonias:

26 Me seruum tuum, & Sadoc sacerdotem, & Banaiam filium Ioiada, & Salomonem famulum tuum, non vocauit.

27 Numquid à domino meo rege exiuit hoc verbum, & mihi non indicasti seruo tuo, quis sessurus esset super thronum domini mei regis post eum?

28 Et respondit rex Dauid, dicens: Vocate ad me Bethsabee. Quæ cum fuisset ingressa coram rege, & stetisset ante eum.

29 iurauit rex: & ait: Viuit Dominus, qui eruit animam meam de omni angustia.

30 Quia sicut iuravi tibi per Dominum Deum Israel, dicens: Salomon filius tuus regnabit post me, & ipse sedebit super solium meum pro me: sic faciam hodie.

31 Summissoque Bethsabee in terram vultu, adorauit regem, dicens: Viuat dominus meus Dauid in æternum.

32 Dixit quoque rex Dauid: Vocate mihi Sadoc sacerdotem, & Nathan prophetam, & Banaiam filium Ioiada. Qui cum ingressi fuissent coram rege.

33 Dixit ad eos: Tollite vobiscum seruos Maluenda, In I. Regum,

litæ: & Selomoh seruo tuo non vocauit.

20 Et tu y Sustentator mi rex, oculi omnis Israël super te: ad annuntiare eis, quis sedebit super solium & sustentatoris mei regis post eum.

21 Et erit secundum cubare a sustentatorem meum regem cum patribus suis: & ero ego, & filius meus Selomoh b erratores.

22 Et ecce adhuc ea loquens cum rege, & Nathan propheta venit.

23 Et annuntiauerunt regi, ad dicere: Ecce Nathan propheta. Et venit c faciebus regis, & procumbere-se-fecit regi super d nares suas in terram.

24 Et dixit Nathan: e Sustentator mi rex, tu dixisti: Adonijahu regnabit post me: & ipse sedebit super f solium meum?

25 Quia descendit g die, & h sacrificauit i taurum, & k merinum, & l ouem m multitudini: & n vocauit omnibus filiis regis, principibus o militia, & Ebjathari sacerdoti: & ecce ipsi comedentes & bibentes p faciebus eius: & dixerunt: viuet rex Adonijahu.

26 Et mihi ego seruus tuus, & Tzadoko Sacerdoti, & Benajahu filio Iehojadagh, & Selomoh seruo tuo non q inuitauit vocauit.

27 Si de ad r sustentatorem meum regem factum-fuit verbum istud: & non cognoscere-fecisti seruum tuum, quis sedebit super s solium t sustentatoris mei regis post eum?

28 Et respondit rex Dauid, & dixit: vocate mihi v Bath-Sebagh & venit x faciebus regis, & stetit faciebus regis.

29 Et iuramento-obstrictus-fuit rex, & dixit: Viuens Ivhv, qui redemit animam meam de omni z coangustatione:

30 Quia secundum quod iuramento-obstrictus-fui tibi in Ivhv Elohim Israël, ad dicere: Quia Selomoh filius tuus regnabit post me, & ipse sedebit super a solium meum b sub me: quia sic faciam c die ista.

31 Et d verticauit Bath-Sebagh e nares terram, & procumbere-se-fecit regi, & dixit: viuet f sustentator meus rex Dauid g æterno.

32 Et dixit rex Dauid: vocate mihi Tzadoko Sacerdoti, & Nathani prophetæ, & Benajahu filio Iehojadagh. Et venerunt h faciebus regis.

33 Et dixit rex eis: Accipite vobiscum

y ut v. 2.

z ut v. 2.

a ut v. 2.

b peccatores, delinquentes

c ad facies

d vultus, facies

e ut v. 2.

f thronum

g hodie
h mactauit
i tauros, boues
k ut v. 9.
l oues, pecudes
m ut v. 19.
n inuitauit
o exercitus
p ad facies

q inuitauit

r ut v. 2.

s thronum
t ut v. 2.

u datiuus.
v ipsi Bath-Sebagh
x ad facies.
y viuus, vt
viuit, per
vitam

z coarctatione, constrictione

a thronum
b pro
c hodie

d ut v. 16.
e vultus, facies

f ut v. 2.

g datiuus. in æternum, in sæculum, olim

h ad facies

FFff cum

domini vestri, & imponite Salomonem filium meum super mulam meam: & ducite eum in Gihon.

34 Et unget eum ibi Sadoc sacerdos, & Nathan propheta, in regem super Israel: & canetis buccina, atque dicetis: Viuat rex Salomon.

35 Et ascendetis post eum, & veniet, & sedebit super solium meum, & ipse regnabit pro me: illique precipiam ut sit dux super Israel, & super Iudam.

36 Et respondit Banaias filius Ioiada, regi, dicens: Amen: sic loquatur Dominus Deus domini mei regis.

37 Quomodo fuit Dominus cum domino meo rege, sic sit cum Salomone, & sublimius faciat solium eius à solio domini mei regis David.

38 Descendit ergo Sadoc sacerdos, & Nathan propheta, & Banaias filius Ioiada, & Cerethi, & Phelethi, & imposuerunt Salomonem super mulam regis David, & adduxerunt eum in Gihon.

39 Sumpsitque Sadoc sacerdos cornu olei de tabernaculo, & unxit Salomonem: & cecinerunt buccina, & dixit omnis populus: Viuat rex Salomon.

40 Et ascendit vniuersa multitudo post eum, & populus canentium tibiis, & lætantium gaudio magno, & insonuit terra à clamore eorum.

41 Audiuit autem Adonias, & omnes qui inuitati fuerant ab eo, iamque conuiuium finitum erat: sed & Ioab, audita voce tubæ, ait: Quid sibi vult clamor ciuitatis tumultuantis?

42 Adhuc illo loquente, Ionathas filius Abiathar sacerdotis venit: cui dixit Adonias: Ingredere quia vir fortis es, & bona nuntians.

43 Responditque Ionathas Adonia: Nequaquam: Dominus enim noster, rex David regem constituit Salomonem.

44 Misitque cum eo Sadoc sacerdotem, & Nathan prophetam, & Banaiam filium Ioiada, & Cerethi & Phelethi, & imposuerunt eum super mulam regis.

45 Unxeruntque eum Sadoc sacerdos & Nathan propheta regem in Gihon: & adf-

cum seruosⁱ sustentatorum vestrorum, & ^k vehere facietis Selomoh filium meum super mulam, quæ mihi: & descendere facietis eum super Ghichō.

34 Et unget eum ibi Tzadok sacerdos, & Nathan propheta, ^l regi super Israël: & ^m infigetis in ⁿ tuba, & dicetis: viuet rex Selomoh.

35 Et ascendetis post eum, & veniet, & sedebit super ^o solium meum; & ipse regnabit ^p sub me: & eum præcepi ad esse ^q ductorem super Israël, & super Ichudah.

36 Et respondit Benajahu filius Iehojadagh ad regem, & dixit: Amen: Sic dicet IHVH ELOHIM ^r sustentatoris mei regis.

37 Secundum quod fuit IHVH cum ^s sustentatore meo rege, sic erit cum Selomoh: ^t & grande fecit ^u solium eius ^x de folio ^y sustentatoris mei regis Davidis.

38 Et descendit Tzadok sacerdos, & Nathan propheta & Benajahu filius Iehojadagh, & ^z Cherethi, & ^a Phelethi, & ^b vehere fecerunt Selomoh super mulam regis Davidis: & ambulare fecerunt eum super Ghichon.

39 Et accepit Tzadok sacerdos cornu ^c olei de tentorio, & unxit Selomoh: & ^d infixerunt in tuba; & dixerunt omnis populus: Viuet rex Selomoh.

40 Et ascenderunt omnis populus post eum; & populus ^e fistulantes in fistulis, & lætantes lætitia grandi: Et ^f discissa fuit terra in voce eorum.

41 Et audiuit Adonijahu, & omnes ^g vocati, qui ^h ad eum: & ^{ij} ⁱ consummauerunt ad comedere: & audiuit Ioab vocem ^k tubæ, & Dixit: Quid ^l cognitionis vox ciuitatis ^m sonantis?

42 Adhuc is loquens, & ecce Ionathan filius Abiatharis Sacerdotis venit: & dixit Adonijahu: Veni, quia vir ⁿ strenuitatis tu, & bonum euangelizabis.

43 Et respondit Ionathan, & dixit Adonijahu: ^o Quin etiam ^p sustentatores nostri rex David regnare fecit Selomoh.

44 Et misit ^q ad eum rex Tzadokum sacerdotem, & Nathanem prophetam, & Benajahu filium Iehojadagh, & ^r Cherethi, & Phelethi, & ^s vehere fecerunt eum super mulam regis.

45 Et unxerunt eum Tzadok sacerdos, & Nathan propheta ^t regi in Ghichon:

ⁱ ut v. 2.
^k equitare, infidere

^l in regem
^m clangeris
ⁿ buccina, Hispanicè. clarin

^o thronum,

^p pro
^q ducem, antecessorē

^r ut v. 2.

^s ut v. 2.

^t vt grande-
faciat
^u thronum,
Sic mox.

^x præ
^y ut v. 2.
^z Cherethæus, pro Cherethæi
^b ut v. 33.

^c vnguenti

^d ut v. 34.

^e tibicinantes in tibiis
^f dissecta, diffusa, im-
petu ac vi
disrupta
^g inuitati
^h apud eum,
cum eo
ⁱ absolue-
runt, finie-
runt, perfec-
erunt

^k buccinæ
clarini
^l causæ
^m fremētis,
tumultuan-
tis, perstre-
pentis
ⁿ virtutis,
roboris
^o Profecto,
ast
^p ut v. 2.

^q apud eum,
cum eo

^r ut v. 38.

^s ut v. 33.

^t in regem

&

cenderunt inde latantes, & insonuit ciuitas: hæc est vox, quam audistis.

46 Sed & Salomon sedet super solium regni.

47 Et ingressi serui regis benedixerunt domino nostro regi David, dicentes: Amplificet Deus nomen Salomonis super nomen tuum, & magnificet thronum eius super thronum tuum. Et adorauit rex in lectulo suo.

48 Et locutus est: Benedictus Dominus Deus Israel, qui dedit hodie sedentem in solio meo, videntibus oculis meis.

49 Territi sunt ergo, & surrexerunt omnes qui inuitati fuerant ab Adonia, & iuit unusquisque in viam suam.

50 Adonias autem timens Salomonem, surrexit, & abiit, tenuitque cornu altaris.

51 Et nuntiauerunt Salomoni, dicentes: Ecce Adonias timens regem Salomonem, tenuit cornu altaris, dicens: Iuret mihi rex Salomon hodie, quod non interficiat seruum suum gladio.

52 Dixitque Salomon: Si fuerit vir bonus, non cadet ne unus quidem capillus eius in terram: si autem malum inuentum fuerit in eo morietur.

53 Misit ergo rex Salomon, & eduxit eum ab altari: & ingressus adorauit regem Salomonem: dixitque ei Salomon: Vade in domum tuam.

& ascenderunt de ibi lætantes; & u cõturbata-fuit ciuitas: ipsa vox, quã audiuiſtis.

46 Et etiam ſedit Selomoh ſuper ſolium regni.

47 Et etiam venerunt ſerui regis ad benedicere ſuſtentatores noſtras regem David ad dicere: Benefaciet ELOHIM tuus nomen Selomoh. de nomine tuo: & grande fecit ſolium eius de folio tuo. Et procumbere-fecit rex ſuper cubationem ſuam.

48 Et etiam ſic dixit rex: Benedictus IHVH ELOHIM Iſraëlis, qui dedit die ſedentem ſuper ſolium meum, & oculi mei videntes.

49 Et contremuerunt & surrexerunt omnes vocati, qui Adonijahu: & ambulauerunt vir via ſua.

50 Et Adonijahu timuit de faciebus regis Selomoh: & surrexit, & ambulauit, & obtinuit in cornibus altaris.

51 Et annuntiatum-fuit Selomoh, ad dicere: Ecce Adonijahu timuit regem Selomoh: & ecce obtinuit in cornibus altaris, ad dicere: Iuramento-obſtringetur mihi ſecundum diem rex Selomoh, ſi mori-faciet ſeruũ ſuũ in gladio.

52 Et dixit Selomoh: Si erit filio ſtrenuitatis, non cadet de pilo eius in terram: & ſi malum inuenietur in eo, & morietur.

53 Et miſit rex Selomoh, & deſcendere-fecerunt eum de ſuper altare: & venit, & procumbere-fe-fecit regi Selomoh: & dixit ei Selomoh: Ambula domui tuæ.

u Vide Ruth

1. v. 19.

x thronum

y vt v. 2.

z præ

a vt v. 37.

b thronum

c præ throno

d cubatum,

cubatorium

e hodie

f thronum

g conterriti ſunt

h inuitati

i datius. ipſi

ſi Adonijæ

k datius. in

viam ſuam

l apprehēdit

Sic. v. 51.

m in filium

virtutis

n capillo,

capillitio,

coma

COMMENTARIA.

VERS. 1.

ABEBATQUE ÆTATIS PLVRIMOS ANNOS.] Hebr. venit in dies. Quidam: vergebat ætate. vel ætatis prouecta erat. Attigisse tunc Dauidem circiter septuagesimum vitæ suæ annum, qui ei fuit supremus, satis constat ex 2. Samuelis, 5. vers. 4. & 5.

NON CALEFIEBAT.] Notant verbum *br̄ iacham* propriè dici de calore maris & fœminæ in coitu: quæ significatio etsi huic loco non repugnet, at vniuersè calorem natium potius hîc significare videtur: quasi dicat, calor natius in eo pene extinctus erat. Quidam: & non caleſiebat ei caro. sic vers. 2.

VERS. 2.

ADOLESCENTVLAM VIRGINEM.] Decem concubinas iam repudiauerat atque clauſtro incluſerat: vxores iam natu grandi, & ipſæ quoque effætæ, minus aptæ videbantur ad

Maluenda in 1. Regum.

ministerium fouendi regem: aut fortè maiori ex parte iam mortuæ fuerant.

ET FOVEAT EVM.] Hebr. & ſit illi *ſchocheneth*. ampla huius participij fœminei ſignificatio. 1. & erit ei congruens, conueniens, conferens, conduens, utilis, proficiens: & erit ei vſui. 2. adhabitatrix, conſuetudinaria, affidua, continua. 3. adiutrix. 4. apothecaria. id eſt, quæ & dulciaria, & pretioſa quæque in vſum medicinæ aſſeruabat. 5. theſauraria. 6. cameraria. 7. præſecta domus interioris, ſeu cubiculi. 8. cenſens, cenſatrix, quæ cenſuram exerceat. Nimirum in reliquas famulas, ſeu famulos à cubiculo. Sic infra v. 4.

DORMIATQUE IN SINU TVO, ET CALEFACIAT, &c.] Galenus lib. 7. Methodi, de curatione frigidi & ficci, inquit: [Ex iis vero, quæ extrinſecus applicantur, boni habitus puellus vna ſit accubans, ut ſemper abdomen eius contingat.]

FFFF 2

SYNA

- VERS. 3.** SYNAMITIDEM.] à Suna oppido fortis Ifachar , quod descripsimus Iosue 19. vers. 18.
- VERS. 4.** REX VERO NON COGNOUIT EAM.] id est, non habuit rem cum illa. Vide de hac loquutione Genes. 4. v. 1.
- VERS. 5.** FECITQUE SIBI CVRRVS, ET EQVITES, ET QVI CVRRERENT ANTE EVM.] Hebr. *Et fecit sibi currum, & equites, & quinquaginta viros currentes ante eum.* exemplo scilicet Absalomi, de quo totam hanc clausulam exposuimus 2. Samuelis, 15. vers. 1.
- VERS. 6.** SECVNDVS NATV POST ABSALOM.] Hebr. *& peperit eum.* scilicet mater sua Hagitha ipsi Dauidi, post Absolomum. subaudi natum. Atque hæc fuit causa, cur ipse regnare vellet, quod ad se regnum iure naturæ pertinere existimaret, quod primus esset filiorum Dauidis, senioribus fratribus extinctis. Vide 2. Samuelis, 3. vers. 4. Forma quoque præstans ei gratiam apud populum conciliabat, ut olim Absalomo.
- VERS. 7.** ET SERMO EI CVM IOAB FILIO SARVIÆ.] Hebr. *Et fuerunt verba,* seu sermones eius cum Ioabo, &c. id est, communicato consilio cum illis conspirauit. Alij: *communicabat autem res suas cum Ioabo, &c.* Hispanicus Interpres, *tenia tratos con Ioab, &c.*
- QVI ADIUVABANT PARTES ADONIAE.] Hebr. *& adiunarunt post Adonijah.* Quidam: *qui adiunxerunt euntes post Adonijah.* Alij: *qui Adonijam sequuti adiunxerunt.* id est, iuuauerunt Adonijam sequendo partes eius, & pertrahendo alios ad ipsum. vel, partibus Adonijæ se se adiunxerunt. regem eum renuntiaturi.
- VERS. 8.** SEMEI.] Hebr. *Simhi.* Suspiciantur hunc fuisse eum, de quo infra Cap. 4. v. 18.
- VERS. 9.** IMMOLATIS ERGO ADONIAS ARIETIBVS, &c.] Hebr. *Et sacrificauit, siue mactauit, Adonijahu oues, &c.* Non verum Deo sacrificium immolatum intelligunt, sed conuiuium seu epulum profanum amicis & coniuratis exhibitum. Sic id verbum interdum vsurpari, docuimus in 1. Samuelis 9. vers. 12. Sic infra vers. 19. & 25.
- IVXTA LAPIDEM ZOHELETH.] Hebr. *וּזְחֵלֶת* zocheleth. A venenatis serpentibus, qui ibi forsitan essent, nomen accepisse videtur.
- FONTI ROGEL.] de quo vide Iosue 15. vers. 17. & Cap. 18. vers. 16. & 2. Samuel. 17. vers. 17.
- VERS. 12.** SALVA ANIMAM TVAM.] Hebr. *Eripe, libera, erue, euadere-fac, vitam tuam.* quæ alioqui periclitatura est ab Adonjah regnum occupante, ut ipsa Dauidi exponit, infra vers. 21.
- VERS. 16.** INCLINAVIT SE BETH-SABEE, ET ADO-RAVIT REGEM.] Hebr. *Et verticem-flexit Bath-Sebah, & procumbere-se-fecit regi.* Videtur dicere, quod Bath-Sebah ingressa cubiculum, primum verticem inclinavit, honoris causa deinde cum parum progressa esset, etiam toto corpore procubuit honorem exhibens regi. Aliqui reddunt: *Et inclinato vertice Bath-Sebah incurruunt se honorem ba-*
- bens regi.* ut utrumque fecerit. Ita infra vers. 31.
- TV IVRASTI PER DOMINVM DEVM TVVM.] Exponunt, qui tibi fuit author, ut Salomonem instituas successorem regni, & insuper promissiones adiecit amplissimas, 1. Paralipom. 22. vers. 9. & sequentibus, & hîc infra vers. 30.
- PECCATORES.] id est, agetur nobiscum, ut cum fontibus, & de vita nostra periclitabimur. Vide Genes. 44. vers. 10.
- CVMQVE INTROISSET IN CONSPECTVM REGIS.] Notant, egressam iam tum fuisse Bath-Sebam, ut apparet ex v. 28.
- ILLISQVE VESCENTIBVS ET BIBENTIBVS CORAM EO.] id est, affatim & laute conuiuantibus.
- QVÆ CVM FVISSET INGRESSA.] nimirum egresso iam Nathane, ut docet v. 32.
- IN ÆTERNVM.] id est, quam diutissime. quasi dicat, mihi satis est de iure confirmari, non peto ut te regno spolies. Sic Hispanicè, *vina mil años.*
- SERVOS DOMINI VESTRI.] Hebr. *seruos dominorum vestrorum.* Plerique putant sic de se pluraliter loqui Dauidem ob dignitatem & auctoritatem: nam sic solent principes viri appellari. Vide Genes. 39. vers. 2. & 20. & hîc infra vers. 43. 47. Alij, *seruos dominorum vestrorum.* exponunt, id est, cum meos, ut qui in obedientia mihi præstanda fideliter adhuc permansistis; tum filij mei Salomonis, qui iam Dominus vobis à me præficitur.
- SUPER MVLAM MEAM.] Hebr. *super mulam, qua est mihi.* id est, qua nemo alius nisi rex vehi poterat. Sic infra vers. 38. & 44.
- ET DVCITE EVM IN GIHON.] Hebr. *& descendere-facietis eum super Ghichon.* Quidam explicant, id est, in locum istum per gradus ciuitatis Dauidis prosequimini, qui cis Ghichonem est, quasi medius inter ciuitatem Dauidis, & altera Ierusalaima, ut aditus obtineat ex aduerso fontis Rogelis: nam Ghichon riuus erat alluens ciuitatem Dauidis, & Ierusalaima, 2. Chronicor. 32. vers. 30. & Cap. 33. vers. 14. Sed de riuo, seu fonte Ghichon fusè diximus in Paradiso, Cap. 29. Vuillerimus Tyrius lib. 8. Belli Sacri, Cap. 4. [*Gion autem locus est ab austro in valle Ennon media Ierusalem positus: ubi hodie est in honorem beati Procopij martyris ecclesia: ubi Salomon in regem inunctus-fuisse dicitur,* 3. Regum, 1. v. 33.
- ET RESPONDIT BANAJAS.] suo & reliquorum nomine, ut apparet v. 47.
- DICENS, AMEN.] De hac voce vide Numeror. 5. vers. 22. quasi dicat; Firmum, ratum, statum esto à Deo.
- ET CERETHI, ET PHELETHI.] quorum præfectus erat Benajahu: de quibus vide 2. Samuelis, 8. vers. 18.
- DE TABERNACVLO.] quod tetenderat Dauid arcæ in ciuitate sua. 2. Samuel. 6. vers. 17.
- ET INSONVIT TERRA.] Hebr. *& fissa disrupta-fuit terra.* hyperbole, sumpta à fragoris similitudine: nam maxima & solida ingenti fragore diffunduntur: id est, tantus erat fragor,

gor, vt terra videretur disrumpi, & findi.

VERS. 42. ET BONA NVNTIANS.] Vide quid simile 2. Samuel 18. vers. 27.

VERS. 43. NEQVAQVAM.] *אבאל* *abal*, de qua particula vide in 2. Samuel. 14. vers. 5. Quidam hinc reddunt: *profecto*. Alij: *at*, *ast*. q. d. *bonum vero?* At dominus noster rex David, &c. id est tantum abest vt annuntiem prospera, vt dominus noster rex David, te omisso, Salomonem regem constituerit. Sic 2. Samuel. 14. vers. 5. Possis reddere: *luctus*. id est, maximus luctus tibi, tuisque instat, dominus enim noster, &c. Nos conuertimus: *Quin etiam*. ac si dicat nihil prosperi affero, sed omnia aduersa; quin etiam, quod caput omnium tuorum infortuniorum est, dominus noster rex, &c.

VERS. 47. BENEDIXERVNT DOMINO NOSTRO REGI DAVID.] Hebr. *ad benedicendum domino nostro regi Davidi*. Exponunt, ad bene precandum, vel ad congratulandum domino nostro regi. Hispanice, *a dar el paraben*. Quidam reddunt: *ad benedicendum cum domino nostro rege Davide*. Id est, ad beneprecandum Salomoni & regno eius, cum Domino nostro rege, &c. nimirum vt simul omnes beneprecarentur pro Salomone, &c. vel, vt laudarent, & gratias agerent Deo pro Salomone, &c.

ET ADORAVIT REX IN LECTULO SVO.] Hebr. *procumbere se fecit rex super cubationem suam*. Aliqui: *Ac incurruavit se rex in suo cubili*. nimirum adoraturus Deum, vt Iahakob Genes. 47. vers. 31. & cum illis beneprecaturus filio.

VERS. 49. ET IVIT VNVSQVISQVE IN VIAM SVAM.] id est, diuersis itineribus dispersi sunt, nec amplius de regno Adonijæ consilia agitaerunt.

VERS. 50. TENVITQVE CORNUA-ALTARIS.] De

quibus vide Exodi 27. vers. 2. Hoc altare intelligunt, quod David extruxerat in Tabernaculo, quod Arcæ tetenderat in ciuitate sua, supra vers. 39. [*nam tabernaculum & altare, quod Moses in deserto extruendum curauerat, eo tempore adhuc erant in excelsa Gabaon.*]

1. Paralipom. 21. vers. 29. At ego potius crediderim Adonijam Gabaonem ad altare holocausti confugisse: nam Ierosolymis stationarium altare ad arcam constitutum non existimo verisimile: cum vno loco tantum ordinarie ex lege sacrificandum esset: & David omnes sacerdotes Gabaonem ad altare & sacrificia amandauisset, 1. Paralipom. 16. vers. 30. & 40. Sic de Ioab intellige infra Cap. 2. vers. 29. Notant aliqui, Adonijam prehensisse cornua altaris, non vt tutus esset donec de causa cognosceretur: sed vt misericordiam imploraret ob Numinis reuerentiam, sicut Ioab infra Cap. 2. v. 29.

SI FVERIT VIR BONVS.] Hebr. *vir virtutis*. id est, probus. Quidam: [*Si futurus est in filium roboris.*] id est, strenuus. q. d. hoc quidem ipsi condonatur crimen, sed viderit imposterum, quo se modo gerat: nam, pro vt deinceps seuerit, sic etiam metet.

NON CADET NE VLLVS QVIDEM CAPILLVS EIVS IN TERRAM.] id est, incolumis omnino futurus est a me. Similis loquutio 1. Samuel. 14. vers. 45. & 2. Samuelis, 14. vers. 11. Actoi. 27. v. 34.

SIN AVTEM MALVM INVENTVM FVERIT IN EO.] nimirum deinceps amplius.

VADE IN DOMVM TVAM.] id est, hac condonatâ culpâ res tuas priuatas cura, nec amplius tibi arrogato illam auctoritatem exeundi, & redeundi coram hoc populo: ne sumas tibi publicas curas: quietus domi tuæ age, & omne regnandi consilium omitte.

VERS. 52

VERS. 53

CAPVT SECVNDVM.

David datis Salomoni variis præceptis moritur. Adonias petens Abisag in uxorem, occidi à Salomone iubetur, Abiathar sacerdotio priuatur, & tandem Ioab in tabernaculo interficitur: Semei quoque, quia contra præscriptum egressus est Ierusalem, occiditur.

Vulg.

Malu.

1 Appropinquauerunt autem dies David vt moreretur, præcepitque Salomoni filio suo, dicens.

2 Ego ingredior viam vniuersa terræ: confortare, & esto vir.

3 Et observa custodias Domini Dei tui, vt ambules in viis eius, vt custodias ceremonias eius, & præcepta eius, & iudicia, & testimonia, sicut scriptum est in lege Moysi: vt intelligas vniuersa qua

1 T appropinquauerunt dies Davidis, ad mori: & præcepit ad Selomoh filium suum, ad dicere.

2 Ego ambulans in via omnis terræ: & obtinebis, & eris viro.

3 Et obseruabis obseruantiam IHVH ELOHIM tui, ad ambulare in viis eius, ad obseruare constituta eius, præcepta eius, & iudicia eius, & testificationes eius, sicut scriptum in lege Mo-

a mandata dedit

b roborabis, confirmabis
c in virum
d statuta

e conuentiones, conuersiones

Deut 17.
d, 16.

FFF 3 sch.

facis, & quocumque te verteris.

4 Vt confirmet Dominus sermones suos quos locutus est de me, dicens: Si custodierint filij tui vias suas, & ambulauerint coram me in veritate, in omni corde suo, & in omni anima sua, non auferetur tibi vir de solio Israel.

2. Reg. 3.
e 27.
2. Reg. 20.
c. 10.

5 Tu quoque nosti quæ fecerit mihi Ioab filius Saruia, quæ fecerit duobus principibus exercitus Israel, Abner filio Ner, & Amasa filio Iether: quos occidit, & effudit sanguinem belli in pace, & posuit cruorem praelij in balteo suo, qui erat circa lumbos eius, & in calceamento suo, quod erat in pedibus eius.

6 Facies ergo iuxta sapientiam tuam, & non deduces canitiem eius pacifice ad inferos.

1. Reg. 29.
f 31.

7 Sed & filiis Berzellai Galaaditis reddes gratiam, eruntque comodentes in mensa tua: occurrerunt enim mihi quando fugiebam à facie Absalom fratris tui.

2. Reg. 16.
b. 5. & 19.
d. 19.

8 Habes quoque apud te Semei filium Gera filij Iemini de Bahurim, qui maledixit mihi maledictione pessima, quando ibam ad Castra: sed quia descendit mihi in occursum cum transirem Iordanem, & iuraui ei per Dominum, dicens: Non te interficiam gladio.

9 Tu noli pati eum esse innoxium. Vir autem sapiens es, ut scias quæ facies ei, deducesque canos eius cum sanguine ad inferos.

Act. 2. c. 19.

10 Dormiuit igitur Dauid cum patribus suis, & sepultus est in ciuitate Dauid.

2. Par. 29.
f. 13.

11 Dies autem quibus regnavit Dauid super Israel, quadraginta anni sunt: in Hebron regnavit septem annis: in Ierusalem, triginta tribus.

12 Salomon autem sedit super thronum Dauid patris sui, & firmatum est regnum eius nimis.

13 Et ingressus est Adonias filius Hagith ad Bethsabée matrem Salomonis. Quæ dixit ei: Pacificusne est ingressus tuus? Qui respondit: Pacificus.

14 Addiditque: Sermo mihi est ad te. Cui ait: Loquere. Et ille.

seh: ^f correspondentia intelligere - facies omne quod facies, & omne ^g quod ^h aspicias ibi.

^f datius. ad
correspon-
dentiam
^g ad quod
^h faciabis,
faciē - vertes
ⁱ ut v. 3.
^k suscitabit,
præstabit
^l ad facies
^m veritate,
certitudine,
firmitate,
constantia

4 ⁱ Correspondentia ^k surgere - faciet IHVH verbum suum, quod locutus fuit super me, ad dicere: Si observabunt, filij tui viam suam, ad ambulare ^l faciebus meis in ^m fide, in omni corde suo, & in omni anima sua, ad dicere: Non excindetur tibi vir de super solium Israelis.

5 Et etiam tu cognovisti ⁿ quod fecit mihi Ioab filius Tzerujah ^o quod fecit duobus principibus ^p militiarum Israelis, Abnero filio Neri, & Ghamasæ filio Ietheris, & interfecit eos: & posuit sanguines ^q caſionis in pace: & dedit sanguines caſionis in ^r cingulo suo, quod in lumbis eius, & in calceamento suo, quod in pedibus eius.

ⁿ quid, quæ
^o quid, quæ
^p exercituū

^q caſis, præ-
lij, belli. sic
statim
^r cinctorio,
zona

6 Et facies secundum sapientiam tuam: & non descendere facies ^f decrepitudinem eius in pace ^t infernum.

^f decrepita-
tem, senec-
tutem, can-
itiem.
Vide Genes.

7 Et filiis Barzellai Ghilghaditæ facies ^u benignitatem; & erunt in comedentibus ^x tabulæ tuæ: quia sic appropinquaverunt ad me, in fugere ^y me de faciebus Absolomi fratris tui.

^u v. 15.
^t sepulchrū,
foueam
^v pietatem,
beneficentiā
^x mente
^y meo

8 Et ecce tecum Singhi filius Gheræ, filij ^z Iemini de Bachurim; & ipse ^a leuifecit me ^b leuifactione disrupra, in die ambulare me Machanaim: & ipse descendit ^c occurſui meo Iardem: & iuramento-obstrictus fui ei in IHVH, ad dicere: Si mori-faciam te in gladio.

^z Benjamin
^a vilipendit,
leuigavit,
maledixit
^b alleuiatio-
ne maledi-
ctione

9 Et nunc non vacuabis eum, quia vir sapiens tu, & cognosces quod facies ei; & descendere facies ^d decrepitudinem eius in sanguine ^e infernum.

^d ut v. 6.
^e ut v. 6.

10 Et cubauit Dauid cum patribus suis & sepultus fuit in vrbe Dauidis.

11 Et dies quibus regnavit Dauid super Israelem, quadraginta annus: in Chebron regnavit septem annis; & in Ierusalem regnavit triginta & tribus (annis.)

12 Et Selomoh sedit super ^f solium Dauidis patris sui: & ^g apparatus fuit regnum eius valde.

^f thronum
^g firmatum

13 Et venit Adonijahu filij Chagith ad Bath-Sebagh matrem Selomoch: & ^h dixit: An pax venire te? Et dixit, Pax.

^h verbum
fæmininum
illa
ⁱ tuum

14 Et dixit: Verbum mihi ad te. Et ^k dixit, Loquere.

^k verbum
fæmininum
ipsa

15 Et

15 Tu, inquit, nosti, quia meum erat regnum, & me preposuerat omnis Israel sibi in regem. sed translatus est regnum, & factum est fratri mei: à Domino enim constitutum est ei.

16 Nunc ergo petitionem vnā precor à te, & ne confundas faciem meam. Quæ dixit ad eum: Loquere,

17 Et ille ait: Precor ut dicas Salomoni regi (neque enim negare tibi quidquam potest, ut det mihi Abisag Sunamithidem uxorem.

18 Et ait Bethsabée: Bene, ego loquar pro te regi.

19 Venit ergo Bethsabée ad regem Salomonem, ut loqueretur ei pro Adonia: & surrexit rex in occursum eius, adorauitque eam, & sedit super thronum suum: positusque est thronus matri regis, quæ sedit ad dexteram eius.

20 Dixitque ei: Petitionem vnā paruulam ego deprecor à te: ne confundas faciem meam. Et dixit ei rex: Pete mater mea: neque enim fas est ut auertam faciem tuam.

21 Quæ ait: Detur Abisag. Sunamithis Adonia fratri tuo uxor.

22 Responditque rex Salomon, & dixit matri suæ: Quare postulas Abisag Sunamithidem Adonia? postula ei & regnum: ipse est enim frater meus maior me, & habet Abiathar sacerdotem, & Ioab filium Saruie.

23 Iurauit itaque rex Salomon per Dominum, dicens: Hæc faciat mihi Deus, & hæc addat, quia contra animam suam locutus est Adonias verbum hoc.

24 Et nunc uiuit Dominus, qui firmavit me, & collocauit super solium Dauid patris mei, & qui fecit mihi domum, sicut locutus est, quia hodie occidetur Adonias.

25 Misitque rex Salomon per manum Banaie filij Ioiadæ, qui interfecit eum, & mortuus est.

26 Abiathar quoque sacerdoti dixit rex: Vade in Anathoth ad agrum tuum, equidem uir mortis es: sed hodie te non interficiam, quia portasti arcam Domini Dei coram Dauid patre meo, & sustinisti laborem in omnibus, in quibus laborauit pater meus.

27 Eiecit ergo Salomon Abiathar, ut

15 Et dixit: Tu cognouisti, quia mihi fuit regnum, & super me posuerunt omnis Israel facies suas ^l ad regnare: & ^m circumgyratum fuit regnum, & fuit fratri meo, quia de IHHVH fuit ei.

^l ut regnarem
^m delatum, circumlatum, circumductum

16 Et nunc postulationem vnā ego postulans de ad te: non reuerrere facies facies meas. Et dixit ad eum Loquere.

17 Et dixit: Dic, obsecro, Selomoh regi. quia non reuerrere faciet facies tuas ⁿ & dedit mihi Abisag Sunamithidem ^o uiræ.

ⁿ ut det
^o datiuus in uiram

18 Et dixit Bath-Sebagh; Bonum; ego loquar super te ad regem.

19 Et venit Bath-Sebagh, ad regem Selomoh, ad loqui ei super Adonijahu: & surrexit rex ^p occursum eius: & ^q procumbere se fecit ei, & sedit super ^r solium suum; & posuit solium matri regis: & ^s sedit ^t dexteræ eius.

^p in occursum
^q uerbum masculinum rex
^r thronum.

20 Et dixit: Postulationem vnā paruam ego postulans de ad te, non reuerrere facies facies meas. Et dixit ei rex: Postula mater mea, quia non reuerrere faciam facies tuas.

^s sic mox.
^t uerbum femininum mater
^t datiuus ad dexteram

21 Et dixit: ^u Dabitur Abisag Sunamithis Adonijahu fratri tuo ^x uiræ.

^u Dari fiet
^x datiuus in uiram

22 Et respondit rex Selomoh, & dixit matri suæ: Et ad quid tu postulans Abisagham Sunamithidem Adonijahu? & postula ei regnum; quia quia ipse frater meus grandis ^y de à ^y pater meus me: & ei, & Ebjathari Sacerdoti, & Ioabo filio Therujah.

23 Et iuramento obstrictus fuit rex Selomoh in IHHVH, ad dicere. Sic faciet mihi ELOHIM, & sic addet quia ^z in anima sua loquutus fuit Adonijahu uerbum istud.

^z contra uiram suam

24 Et nunc ^a uiuens IHHVH, qui ^b apparauit me, & sedere fecit me super ^c solium Dauidis patris mei; & qui fecit mihi domum secundum quod loquutus: quia ^d die ^e mori fiet Adonijahu.

^a uiuus, ut uiuit per uitam
^b instruxit, stabiliiuit.
^c firmavit
^d thronum
^e hodie
^e perimetur, morti deditur, morte afficietur
^f irruit

25 Et misit rex Selomoh in manu Benajahu filij Iehojadagh: & ^f incurrit in eo, & mortuus fuit.

26 Et Abjathari Sacerdoti dixit rex: Ghanathoth ambula super agros tuos, quia ^g uir mortis tu: & in die ista non mori faciam te quia leuauisti arcam ADONAI IHHVH ^h faciebus Dauidis patris mei, & quia afflixisti te in omni, quo afflixit se pater meus.

^g reus, obnoxius

^h ad facies

27 Eiecit ergo Selomoh Abjatharem de

600 Vulg. I. Regum, Cap. II. Malu.

non esset sacerdos Domini: ut impleretur sermo Domini, quem locutus est super domum Heli in Silo.

1. Reg. 2.
f. 31.

28 Venit autem nuntius ad Ioab, quod Ioab declinasset post Adoniam, & post Salomonem non declinasset: fugit ergo Ioab in tabernaculum Domini, & apprehendit cornu altaris.

29 Nuntiatusque est regi Salomoni, quod fugisset Ioab in tabernaculum Domini, & esset iuxta altare: misitque Salomon Banaïam filium Ioiada, dicens: Vade, interfice eum.

30 Et venit Banaïas ad tabernaculum Domini, & dixit ei: Hec dicit rex: Egredere. Qui ait Non egrediar, sed hic moriar. Renuntiavit Banaïas regi sermonem, dicens: Hec locutus est Ioab, & hac respondit mihi.

31 Dixitque ei rex: Fac sicut locutus est: & interfice eum, & sepeli, & amovebis sanguinem iunocentem, qui effusus est à Ioab; à me, & à domo patris mei.

2. Reg. 4.
c. 27.
2. Reg. 20.
c. 9.

32 Et reddet Dominus sanguinem eius super caput eius, quia interfecit duos viros iustos, melioresque se: & occidit eos gladio, patre meo David ignorante, Abner filium Ner principem militia Israel, & Amasam filium Iether principem exercitus Iuda.

33 Et reuertetur sanguis illorum in caput Ioab, & in caput seminis eius in sempiternum. David autem & semini eius, & domui & throno illius, sit pax usque in aeternum à Domino.

34 Ascendit itaque Banaïas filius Ioiada, & aggressus eum interfecit: sepultusque est in domo sua in deserto.

35 Et constituit rex Banaïam filium Ioiada pro eo super exercitum, & Sadoc sacerdotem posuit pro Abiathar.

36 Misit quoque rex, & vocavit Semei, dixitque ei: Aedifica tibi domum in Ierusalem, & habita ibi: & non egredieris inde huc atque illuc.

37 Quacumque autem die egressus fueris, & transieris Torrentem Cedron, scito te interficiendum: sanguis tuus erit super caput tuum.

38 Dixitque Semei regi: Bonus sermo, sicut locutus est Dominus meus rex, sic

de esse sacerdotem ⁱ IHVH ad implere verbum IHVH, quod loquutus fuit super domum Gheli in Siloh.

ⁱ datius,
ipsi Icho.
ugh.

28 Et ^k audito venit usque ad Ioabum: quia Ioab extendit post Adonijah, & post Absolomum non extendit: & fugit Ioab ad tentorium IHVH, & ^l obtinuit in cornibus altaris.

^k rumor, fama

^lprehendit
cornua

29 Et anunciatum fuit regi Selomoh, quia fuit Ioab ad tentorium IHVH: & ecce reseruatio altaris. Et misit Selomoh Benajahu filium Iehojadagh, ad dicere ambula ^m incurre in eo.

^m irruere

30 Et venit Benajahu ad tentorium IHVH, & dixit ad eum: Sic dixit rex: Exi. Et dixit: Non, quia hic moriar. Et reuere fecit Benajahu ad regem verbum: ad dicere: Sic loquutus fuit Ioab, & sic respondit ⁿ me

ⁿ mihi

31 Et dixit ei rex: Fac secundum quod loquutus fuit; & ^o incurre in eo, & sepelies eum; & discedere facies sanguines gratis, quos effudit Ioab de super me, de super domum patris mei.

^o irruere

32 Et reuere faciet IHVH sanguinem eius super caput eius, quia ^p incurrit in duobus hominibus iustis, & bonis ^q de ex eo; & interfecit eos in gladio, & pater meus David non cognouit: Abnerum filium Neri, principem ^r militiae Israelis: & Ghamasam filium Ietheris principem ^r militiae Iehudah.

^p irruit

^q præ se

^r exercitus,
exercitus

33 Et reuertentur sanguines eorum in capite Ioabi, & in capite seminis eius ^t æterno: & Davidi, & semini eius, & domui eius, & ^u solio eius erit pax usque ad ^x æternum de cum IHVH.

^t datius, in æternum, in sæculum, olim
^u throno
^x sæculum, olim

34 Et ascendit Benajahu filius Iehojadagh, & incurrit in eo, & mori fecit eum: & sepultus fuit in domo sua in deserto.

^y irruit

35 Et dedit rex Benajahu filium Iehojadagh ^z sub eo, super ^a militiam: & Tzadokum sacerdotem dedit rex ^b sub Ebjathare.

^z pro eo, loco eius
^a exercitum

^b pro, loco

36 Et misit rex, & vocavit ^c Simghi, & dixit ei Aedifica tibi domum in Ierusalaim, & habitabis ibi: & non exibis de ibi, huc & huc.

^c datius.
ipsi Simghi

37 Et erit in die exire te, & transibis ^d torrentem Kidron ^e cognoscere cognosces, quia ^f mori morieris: sanguis tuus erit in capite tuo.

^d cōuallem
^e certò
^f omnino.
Sic v. 42.

38 Et dixit Simghi regi: Bonum verbum: secundum quod loquutus fuit ^g susten

^g cōlumen,
Dominus,
herus

faciet seruus tuus. Habitauit itaque Semei in Ierusalem diebus multis.

39 Factum est autem post annos tres, ut fugerent serui Semei ad Achis filium Maacha regem Geth: nuntiaturumque est Semei, quod serui eius issent in Geth.

40 Et surrexit Semei, & strauit asinum suum, iuitque ad Achis in Geth ad requirendum seruos suos, & adduxit eos de Geth.

41 Nuntiatum est autem Salomoni, quod issent Semei in Geth de Ierusalem, & rediisset.

42 Et mittens vocauit eum, dixitque illi: Nonne testificatus sum tibi per Dominum, & pradixi tibi: Quacumque die egressus, ieris huc & illuc: scito te esse moriturum? Et respondisti mihi: Bonus sermo quem audiui.

43 Quare ergo non custodisti iusiurandum Domini, & præceptum quod præceperam tibi?

44 Dixitque rex ad Semei: Tu nosti omne malum, cuius tibi conscius est cor tuum, quod fecisti Dauid patri meo: reddidit Dominus malitiam tuam in caput tuum.

45 Et rex Salomon benedictus, & thronus Dauid erit stabilis coram Domino usque in sempiternum.

46 Iussit itaque rex Banaia filio Ioiade: qui egressus, percussit eum, & mortuus est.

sustentator meus rex, sic faciet seruus tuus. Et ^h habitauit Simghi in Ierusalem diebus multis.

^h mansit confedit

39 Et fuit de ⁱ extremitate trium annorum; & fugerunt duo serui ^k Simghi ad Achis filium Maghachah regem Ghath: & annuntiauerunt Simghi, ad dicere. Ecce serui tui in Ghath.

ⁱ fine

^k datius, ipsi Simghi. Sic statim, & v. 42.

40 Et surrexit Simghi, & ^l superalligauit asinum suum, & ambulauit in Ghath, ad Achis ad quærere seruos suos: & ambulauit Simghi, & venirefecit seruos suos de Ghath.

^l instrauit

41 Et annunciatum fuit Selomoh, Quia ambulauit Simghi de Ierusalaim Ghath, & reuersus fuit.

42 Et misit rex, & vocauit Simghi, & dixit ad eum: An non ^m adiuraui te in IHVH, & ⁿ contestatus fui in te ad dicere: In die exire te & ambulabis huc & huc, cognoscere cognosces, quia mori morieris? & dixisti ad me: Bonum verbum audiui.

^m cōiurauit, iuramento-
astrixi
ⁿ obtestatus sum, conueni tecum

43 Et quid ^o cognitionis non obseruasti iusiurandum IHVH; & præceptum quod præcepi super te?

^o causa

44 Et dixit rex ad Simghi: Tu cognouisti omne malum ^p quod cognouit ^q cor tuum, quod fecisti Dauid patri meo: & reuertere fecit IHVH malum tuum in capite tuo.

^p cuius conscius est
^q animus tuus

45 Et rex Selomoh benedictus: & ^r solium Dauidis erit ^s apparatus facieb^{us} IHVH usque ^t ad æternum.

^r thronus / stabilitum, firmum, ratum
^s in sæculū, olim
^t irruit
^x stabilitū, firmatum, ratum

46 Et præcepit rex ad Benajahu filium Iehojadagh; & exiuit, & ^u incurrit in eo, Et mortuus fuit. Et regnum ^x apparatus fuit in manu Selomoh.

COMMENTARIA.

VERS. 1.

PROPINQVAVERUNT AUTEM DIES DAVID UT MORERETUR.] Quidam reddunt: Quumque prope essent dies Davidis, ut moreretur, &c. Vide, quæ annotauimus in 2. Samuel. 23. vers. 1.

VERS. 2.

ECCE EGO INGREDIOR VIA M VNI-
VERSÆ TERRÆ.] Aliqui reddunt: Ecce ego decessurus sum breui pro consuetudine totius terræ. id est, breui moriturus, ut cæteri homines.

CONFORTARE.] Hebr. & confortaberis, fortis, robustus-eris, confirmaberis.

ET ESTO VIR.] Hebr. & eris in virum. id Maluenda in 1. Regum.

est, vir futurus es: vel præsta te virum, quamuis ætate adolescens, 1. Paralipomen. 28. v. 20. & Cap. 29. 1. & 2. Samuelis 7. 12. & sequentibus.

UT INTELLIGAS VNIVERSA, QUÆ FACIS.] Hebr. ad correspondentiam intelligere facies omne, quod facies. De significato verbi שָׁחַל sachal, cum Schin sinistro plenius egimus in Genes. 3. vers. 6. Varie hîc transferunt: 1. ut prudenter-agas, quacumque acturus es. 2. ut feliciter-transigas omnia, quacumque feceris. 3. ut prospera reddas, quacumque feceris. 4. ut gnauiter, industriè agas, omnia, quæ feceris. 5. ut secundes, quidquid feceris. Volunt eodem sensu dictum, quo Exodi 26.

VERS. 3:

G G g g

vers. 12:

vers. 12. ad correspondentiam prolongabunt dies tuos, &c.

VERS. 4. IN VERITATE.] Hebr. *in fide*. Quidam: *bonafide*. id est, integrè, sincerè, sine hypocri: sequentibus se exponit.

NON AVFERETVR TIBI VIR DE SOLIO ISRAEL. Hebr. *non excindetur tibi vir à solio Israël*. id est, semper erit aliquis tibi successor. Nunquam deficient reges Israël à semine tuo. Sic infra Cap. 8. vers. 25.

VERS. 5. QUÆ FECERIT MIHI IOAB.] dum perfidè interfecit illos, quos ego in fidem meam receperam.

ET EFFVDIT SANGVINEM BELLII IN PACE.] Hebr. *et posuit sanguines belli in pace*. quidam: *sanguinem bellicum fundens in pace*. id est, quos interfecit in pace, hoc est, incautos, & dum nihil tale suspicarentur: & cædem eorum non minus sibi licitam reputavit, quam si interfecisset eos in ipso prælio. Alij: *designans cædem bellicam in pace*. id est, patrans eiusmodi cædem pacis tempore, quæ tantum temporibus belli convenit.

ET POSUIT CRVOREM PRÆLIJ IN BALTEO SVO.] Quidam reddunt: *et reposuit sanguines belli*. id est, *sanguinem bellica cædis, in zona sua*, &c. id est, cruentatum ensen in vaginam reposuit, quem lateri ad balteum, seu zonam accinxit. Sed non est dubium, quin, quò Ioab duos illos fortissimos imperatores dolo occidit, sanguis eorum ad cingulum vsque Ioabi emicuerit.

ET IN CALCEAMENTO SVO, QVOD ERAT IN PEDIBVS SVIS.] Quidam exponunt, id est, occidit eos in ipso loco, ita ut corruerint mortui ad pedes eius. Alij: & cruentatis pedibus occisorum sanguine, ambulavit, neque eo nomine magis affectus est, quàm si nihil commisisset.

VERS. 6. IYXTA SAPIENTIAM TVAM.] vel *pro tua sapientia*. Explicant, id est, tempus & rationem faciendi sapienter observans. quasi dicat, homo est novarum cupidus, invidus, malignus, ambitiosus, non diu quiescet, quin tibi iustam occasionem in se animaduerendi præbeat.

ET NON DEDVCEŠ CANITIEM EIVS PACIFICE AD INFEROS.] Quidam reddunt: *ne ergo finito descendere canitiem eius cum pace in sepulcrum*. id est, ne finito eum senio confectum naturali morte interire. Sic infra vers. 9.

VERS. 7. OCCVRRERVNT ENIM MIHI, &c.] Hebr. *quia sic appropinquaverunt, accesserunt, ad me*. Quidam exponunt, *sic*, id est, pari benignitate, & gratia, hoc est, cum amplis muneribus & com meatu. Alij: *quia similiter appropinquaverunt ad me*. id est, appropinquantem idem officium exhibuerunt mihi, 2. Samuel. 17. vers. 27. 28. 29. Vide etiam 2. Samuel. 2. Samuel. 19. vers. 31. & sequentibus. vel illud, *Sic*, aut *similiter*, accipiendum, sic similiter ut pater eorum.

VERS. 8. HABES QVOQVE APVD TE SEMEI.] Hebr. *Et ecce tecum Simghi*. Quidam: *denique ecce apud te Simghi*, &c. esto. id est, ne finito eum vagari: sed certum ei locum circumscribito quo se contineat, ne quid cum suis

Benjaminitis molietur, apud quos gratia & auctoritate valet, ut apparet 2. Samuel. 19. vers. 17. & sequentibus. vide historiam Semei 2. Samuel. 16. vers. 5. & sequentibus.

MALEDICTIONE PESSIMA.] Participium נִמְרֶזֶת *nimretzeth* omnia ista complectitur, *maledictione disrupta, violenta, vehementi, forti, robusta acerrima, roborata, valida acerbissima*. Hispanicè eleganter, *deshicha*.

NOŒI PATI EVM ESSE INNOXIVM.] VERS. 9. verbum נִקָּה *nikah* ex Pihel variè reddunt: 1. *non innocentabis eum*. 2. *non infontabis eum*. 3. *non absolues eum*. 4. *non vacare-facies eum*. pœna. 5. *ne innocentem-dimittas eum*. 6. *ne sinas eum impunitum*. 7. *ne illi sinas hoc impune abire*. 8. *eum fontem ne absoluto*. Vide verbi notionem expositam Exodi 34. v. 7.

QVADRAGINTA ANNI SVNT, &c.] de VERS. 11. annis regni Davidis, vide 2. Samuelis, 5. vers. 4. & 5.

SALOMON AVTEM SEDIT, &c.] Qui VERS. 12. dam hunc versum ita reddunt: *Quum itaque Selomoh sederet in solio Davidis patris sui, & confirmaretur regnum eius valde: venit Adonijahu, &c.* quasi dicat, quando Adonijas accessit ad matrem Salomonis postulaturus in uxorem Abisagham, iam tum regnum Salomonis maxima incrementa, & stabilitatem ceperat. Id videtur adiecisse auctor ad fugilandam temeritatem & audaciam Adonijæ, qui confirmato iam regno Salomonis, ausus est nova regni inuadendi consilia agitare. Vide infra vers. 22.

PACIFICVSNE EST INGRESSVS TVVS.] VERS. 13. Hebr. *Num pax in venire tuo?* Quidam: *An pacis est advenire tuum? vel an cum pace aduenis?*

SERMO MIHI EST AD TE.] Hebr. *Verbum mihi est ad te*. id est, Aliquid mihi est dicendum tibi. vel negotium mihi tecum est.

A DOMINO ENIM CONSTITVTVM EST EI.] Hebr. *quia à Iehouah fuit ei*. Quidam: *eo quod à Iehoua eius sit*. ut dicitur 1. Paralip. 22. vers. 9. & Cap. 28. vers. 5.

NE CONFVNDAS FACIEM MEAM.] Hebr. VERS. 16. *non reuerti-facies faciem meam*. id est, ne facias ut auertam faciem meam præ pudore & verecundia. Quidam: *ne auertito faciem meam*. id est, ne recuses, ne repellas, ne abiicias me, ne dimittas me vacuum, ne patiar abs te repulsam. Synecdoche. Sic infra vers. 17. 20.

ROSTVLA EI ET REGNVM.] Exponunt VERS. 22. Si Abisagham petis, eadem opera regnum transfer: nam hic scopus eius est. Eodem Achithophelis consilium spectabat, quum Absalomum induxit, ut rem haberet cum concubinis patris sui, 1. Samuel 16. v. 21. videtur Adonijahu, & formæ suæ, qua alioqui graciosus erat in populo, & prærogatiuæ ætatis, quæ maior erat; nunc adiungere voluisse gratiam vxoris, regis puellæ, quo magis ad se animos totius populi traheret. Hebræi tradunt nemini licuisse tangere mulierem, quæ cum rege concubisset nisi rex esset. q. d. si daretur illi Abisagham, omnes inteligerent, adeum pertinere regnum.

ET HABET ABIATHAR SACERDOTEM, ET IOAB FILIVM SARVJÆ.] Hebr. sunt datiui. & ei, & Ebjathari Sacerdoti, & Ioabo filio Tzerujab. Exponunt, & illi est consilium, & Abjathari Sacerdoti, & Ioabo filio Saruiæ. id est, communicat sua consilia cum Ebjathare, & cum Ioabo, de inuadendo regno, omnia facit eorum consilio. Alij, Pete, inquam, illi regnum, & Ebjathari Sacerdoti, & Ioabo filio Saruiæ, quorum scilicet consilio nititur, inuadere regnum. q. d. omnibus his tribus petis regnum. Nonnulli reddunt: *et illius, & Ebjatharis Sacerdotis, & Ioabi filij Tzeruja petitio est.* id est, hoc non ipse solus commentus est, sed Ebjatharis & Ioabi coniuratorum usus est consilio.

VERS. 23. HÆC FACIAT MIHI DEVS, ET HÆC ADDAT.] Hebr. *Sic faciet mihi Deus, & sic addet.* Vide hanc loquutionem expositam Ruth 1. vers. 17.

VERS. 24. SICVT LOQVVTVS EST.] 2. Samuelis 7. vers. 12. & sequentibus.

VERS. 26. ABJATHAR QVOQVE SACERDOTI DIXIT REX.] De hoc Abjathare sacerdote vide 1. Samuelis 21. v. 1.

IN ANATHOTH.] de hac vrbe vide Iosue 21. vers. 18. erat in tribu Benjamin, sacerdotibus attributa.

ET SVSTINISTI LABOREM IN OMNIBVS, IN QVIBVS LABORAVIT PATER MEVS.] Hebr. & quia affligere fecisti te in omnibus, quibus affligere fecit se pater meus. Verbum גָּחַן ghanah utroque loco ponitur in formula Hithpahel, & ingentes afflictiones, oppressiones, ærumnas, ac continuas indicat. Fuit Abjathar comes laborum & persecutionum Davidis, ex quo excisa est domus paterna eius à Saule, 1. Samuel. 22. vers. 20.

VERS. 27. VT IMPLERETVR SERMO DOMINI.] Hebr. per infinitivum, *ad implendum verbum Iehouah.* Quidam: *ut impleret verbum Iehoua.* id est, ut Iehoua impleret verbum suum. Nomen pro se, & pro relatiuo. Sic Genes. 9. vers. 6.

QVEM LOQVVTVS EST SVPER DOMVM HELI IN SILO.] Vide 1. Samuel. 2. v. 33. & 36.

VERS. 28. QVOD IOAB DECLINASSET POST ADONIAM, ET POST SALOMONEM NON DECLINARET.] Hebr. *quia Ioab declinavit post Adonijam, & post Absalomum non declinavit.* Quidam volunt hoc additum ad indicandum Ioabum, non amore in Adonijam, sed odio Salomonis partes Adonijæ suscepisse fovendas, quum partes Absalomi, quem vnicè amabat, non fuerit sequutus. Alij reddunt: *Ioab enim declinavit post Adonijam, quamvis post Absalomum non declinasset.* q. d. qui antea fuit fidelis, postea defecit.

FVGIT ERGO IOAB IN TABERNACVLVM DOMINI.] nimirum quasi ad asylum, ut Adonijah supra Cap. 1. vers. 50. vide Exodi 21. vers. 13.

ET ESSET IVXTA ALTARE.] Plerique Hebr. vertunt: & ecce est prope, iuxta, apud, altare. Alij: *ponè aram.* Ex verbo: & ecce sepositio, reservatio, altaris. velecce reservatiorem altaris. q. d. & ecce altare est locus reservatus, immunis, asylum. De altari apud Gabaonem intellige. Vide supra Cap. 1. vers. 50.

FAC SICVT LOQVVTVS EST.] nimirum ex expressa lege Dei, Exodi 21. v. 14. VERS. 31

ET AMOVEBIS SANGVINEM INNOCENTEM, QVI EFFVSVS EST A IOAB, & C.] Hebr. & recedere facies sanguines gratis, quos effudit Ioab. Trajectio. sanguines, quos gratis, & sine causa effudit Ioab. Quidam reddunt: *ut amoveas culpam sanguinis immeriti, quem effudit Ioab.* Alij: *ut auferas sanguinem gratis.* id est, cædem gratis, temere & sine causa factam. siue cædem immeritam, hominis innocentis. hoc est, culpam, siue crimen, aut reatum cædis immeritæ. q. d. liberabis me, & posteros meos culpa cædis perpetratæ: efficies ne posthac imputetur mihi aut patri meo cædes horum duorum ducum.

ET REDDET DOMINVS SANGVINEM EIVS SVPER CAPVT EIVS.] Hebr. *Et reverti faciet, vel redire faciet Iehouah sanguinem eius super caput eius.* Quidam: *Reddetque Dominus sanguinem eius super caput eius.* id est, peribit ob cædem à se factam. Alij: *Et retorquetur Iehoua sanguinem eius,* id est, quem ipse effudit, *in caput eius.* VERS. 32

Sanguinis effusi pœnas in sanguine soluet.
Sic infra vers. 44.

ET REVERTETVR SANGVIS ILLORVM IN CAPVT IOAB.] id est, Ioab capite suo luet pœnam cædis duorum illorum ducum. VERS. 33

ET IN CAPVT SEMINIS EIVS VSQVE IN SEMPITERNVM.] Vide hanc pœnam latius explicatam, 2. Samuel. 3. vers. 29.

SIT PAX.] id est, securitas, integritas, incolumitas, prosperitas, felicitas.

TORRENTEM CEDRON.] de quo vide 2. Samuel. 15. vers. 23. Aliqui reddunt: *conuallem Kidron.* VERS. 37

SANGVIS TVVS ERIT SVPER CAPVT TVVM.] Exponunt: *caput tuum sanguine tuo fœdabitur, & intingetur.* Rectius alij: *cades tua erit in capite tuo.* id est, capite lues. vel, tu tibi eris causa necis tuæ: tibi tua cædes imputabitur.

DIXITQVE SEMEI REGI.] Adhibito iureiurando, ut apparet infra vers. 42. & 43. VERS. 38

BONVS EST SERMO, QVEM AUDIVI.] Hebr. *Bonum verbum, audiui.* Quidam explicant, Bonum est verbum quod loquutus es: audiui illud, percepi, intellexi probè, quæ dixisti. Aliqui: *Bene habet res, audiui.* Alij: *Bona est hæc res, quam audio.* VERS. 42

CONFIRMATVM EST IGITVR REGNVM IN MANV SALOMONIS.] Sublatis nimirum terum innovatoribus. VERS. 46

CAPVT TERTIVM.

Salomon, accepta in uxorem filia Pharaonis, Sapientiam in somno petit; quam vnà cum diuitiis & gloria accipit, & primum in meretricum dirimenda lite ostendit.

Vulg.

Malu.

2. Par. I. a. I.

I Onfirmatum est igitur regnum in manu Salomonis, & affinitate coniunctus est Pharaoni regi Aegypti: accepit namque filiam eius, & adduxit in ciuitatem David, donec compleret edificans domum suam, & domum Domini, & murum Ierusalem per circuitum.

2 Attamen populus immolabat in excelsis: non enim edificatum erat templum nomini Domini vsque in diem illum.

3 Dilexit autem Salomon Dominum, ambulans in preceptis David patris sui, excepto quod in excelsis immolabat, & accendebat thymiama.

4 Abiit itaque in Gabaon, ut immolaret ibi: illud quippe erat excelsum maximum: mille hostias in holocaustum obtulit Salomon super altare illud in Gabaon.

5 Apparuit autem Dominus Salomoni per somnium nocte, dicens: Postula quod vis ut dem tibi.

6 Et ait Salomon: Tu fecisti cum seruo tuo David patre meo misericordiam magnam, sicut ambulauit in conspectu tuo in veritate, & iustitia, & recto corde tecum: custodisti ei misericordiam tuam grandem, & dedisti ei filium sedentem super thronum eius, sicut est hodie.

7 Et nunc Domine Deus, tu regnare fecisti seruum tuum pro David patre meo: ego autem sum puer paruulus, & ignorans egressum & introitum meum.

8 Et seruus tuus in medio est populi, quem elegisti, populi infiniti, qui numerari & supputari non potest pro multitudine.

2. Par. I. c. 10.

9 Dabis ergo seruo tuo cor docile, ut populum tuum iudicare possit, & discernere inter bonum & malum. quis enim poterit iudicare populum istum, populum tuum hunc multum.

I T affinitatem contraxit Selomoh^a ad Pharghoh^a regem Aegypti: & accepit filiam Pharghoh, & venire-fecit eam ad urbem Davidis, vsque ad^b consummare eum ad edificare domum suam, & domum IHVH, & murum Ierusalaim circuitu.

2^c Tantummodo populus sacrificantes in excelsis, quia non edificata fuit domus nomini IHVH, vsque ad dies eos.

3 Et amauit Selomoh^d IHVH, ad ambulare in^e constitutis Davidis patris sui: tantummodo in excelsis ipse^f sacrificans, & suffire-faciens.

4 Et ambulauit rex in Ghibghon ad sacrificare ibi, quia ipsum excelsum grande: mille^g ascensiones ascendere-fecit Selomoh super altare ipsum.

5 In Ghibghon visus fuit IHVH ad Selomoh in somnio nocte: & dixit ELOHIM: Postula, quid dabo tibi.

6 Et dixit Selomoh: Tu fecisti cum seruo tuo Dauide patre meo^h benignitatem grandem, secundum quod ambulauitⁱ faciebus tuis in^k fide, & in iustitia, & in rectitudine cordis tecum: & obseruauisti ei benignitatem grandem istam; & dedisti ei filium sedentem super^l solium suum^m secundum diem istam.

7 Et nunc IHVH ELOHIM meus, tu regnare-fecisti seruum tuumⁿ sub Dauide patre meo: & ego^o excussus paruus non cognoscam exire, & venire.

8 Et seruus tuus in medio populi tui, quem elegisti; populus multus, qui non^p subducetur, & non^q numerabitur^r de multitudine.

9 Et dabis seruo tuo^s cor audiens, ad iudicare populum tuum, ad intelligere inter bonum, & malo: quia quis poterit ad iudicare populum tuum grauem istum.

10 Et

10 Placuit ergo sermo coram Domino, quod Salomon postulasset huiusmodi rem.

11 Et dixit Dominus Salomoni: Quia postulasti verbum hoc, & non petisti tibi dies multos, nec diuitias, aut animas inimicorum tuorum, sed postulasti tibi sapientiam ad discernendum iudicium.

12 Ecce feci tibi secundum sermones tuos, & dedi tibi cor sapiens & intelligens, in tantum ut nullus ante te similis tui fuerit, nec post te surrecturus sit.

Sap. 7. b. 12. 13 Sed & hac, qua non postulasti, dedi tibi: diuitias scilicet, & gloriam, ut nemo fuerit similis tui in regibus, cunctis retro diebus.

14 Si autem ambulaueris in viis meis, & custodieris precepta mea, & mandata mea, sicut ambulauit pater tuus, longos faciam dies tuos.

15 Igitur euigilauit Salomon, & intellexit quod esset somnium: cumque venisset Ierusalem, stetit coram arca fœderis Domini, & obtulit holocausta, & fecit victimas pacificas, & grande conuiuium vniuersis famulis suis:

16 Tunc venerunt duæ mulieres meretrices ad regem, steteruntque coram eo.

17 quarum una ait: Obsecro, mi domine: ego & mulier hac habitabamus in domo una, & peperit apud eam in cubiculo.

18 Tertia autem die postquam ego peperit, peperit & hac: & eramus simul, nullusque alius nobiscum in domo, exceptis nobis duabus.

19 Mortuus est autem filius mulieris huius nocte. dormiens quippe oppressit eum.

20 Et consurgens intempesta noctis silentio, tulit filium meum de latere meo ancilla tua dormientis, & collocauit in sinu suo: suum autem filium, qui erat mortuus, posuit in sinu meo.

21 Cumque surrexissem manè ut darem lac filio meo, apparuit mortuus: quem diligentius intuens clara luce, deprehendi non esse meum quem genueram.

22 Responditque altera mulier: Non est ita ut dicis, sed filius tuus mortuus est, meus autem viuit. E contrario illa dicebat: Mentiris: filius quippe meus viuit, & filius tuus mortuus est. Atque in hunc modum contendebant coram rege.

10 Et bonum ^u fuit verbum in oculis ADONAI: quia postulauit Selomoh verbum istud.

11 Et dixit ELOHIM ad eum: Correspondentia ^z quod postulauisti verbum istud, & non postulauisti tibi dies multos, & non postulauisti tibi ^y diuitiam: & non postulauisti ^z animam maleuolentium tuorum: & postulauisti tibi intelligere ad audire iudicium.

12 Ecce feci secundum verbum tuum: ecce dedi tibi cor sapiens, & intelligens; quod sicut tu non fuit ^a faciebus tuis: & post te non surget sicut tu.

13 Et etiam quod non postulauisti, dedi tibi; etiam diuitiam, etiam ^b gratitatem; quod non fuit sicut tu vir in regibus, omnibus diebus tuis.

14 Et si ambulabis in viis meis, ad obseruare ^c constituta mea, & precepta mea, secundum quod ambulauit David pater tuus, & ^d prolongabo dies tuos.

15 Et expergefactus fuit Selomoh, & ecce somnium & venit Ierusalaim: & stetit ^e faciebus Arcæ fœderis IHVH & ascendere fecit ^f ascensiones, & g fecit pacifica; & fecit conuiuium omnibus seruis suis.

16 Tunc ^h venient duæ mulieres meretrices ad regem, & steterunt ⁱ faciebus eius.

17 Et dixit vira vna: In me ^k sustentator mi, ego & vira ista ^l habitantes in domo vna: & peperit cum ea in domo.

18 Et fuit in die tertia ad parere me & peperit etiam vira ista & nos ^m vnitè: & non ⁿ alienus ^o ad nos in domo præter duas nos in domo.

19 Et mortuus fuit filius viræ istius nocte, quod cubauit super eum.

20 Et surrexit in medio noctis, & accepit filium meum de ^p reſeruatione mea: & ancilla tua dormiens: & cubare fecit eum in sinu suo: & filium suum mortuum cubare fecit in sinu meo.

21 Et surrexi in ^q mane ad ^r surgere facere filium meum, & ecce mortuus fuit: & ^s intelligere me feci ad eum in mane, & ecce non fuit filius meus, quem peperit.

22 Et dixit vira ^t posterior: Non, quia filius meus ^u viuens, & filius tuus mortuus fuit. Et ista dicens: Non, quia filius tuus mortuus fuit, & filius meus viuens: Et loquutæ fuerunt ^x faciebus regis.

^u visū fuit

^x qua

^y opulentia

^z v. 13.

^z vitam

^a ad facies tuas, ante te

^b gloriam, honorem, splendorem, maiestatem

^c statuta mea
^d prolongare faciam

^e ad facies, ante, coram, in conspectu
^f holocausta
^g sacrificauit

^h venerunt

ⁱ ad facies
^k columen, domine, her

^l sedentes, manentes
^m pariter, simul

ⁿ extraneus, alius
^o apud nos, nobiscum

^p sepositio-
ne mea, à latere meo,
à prope me

^q diluculo.
^r mox.
^s lactare
^t animaduerti de eo

^t altera, alia
^u viuus. Sic statim, &
^v 23. 24.
^z 25, & 26.

^x ad facies

23 Tunc rex ait: Hac dicit, Filius meus
vivit, & filius tuus mortuus est. Et ista
respondit, Non, sed filius tuus mortuus
est, meus autem vivit,

24 Dixit ergo rex: Afferte mihi gladium. Cúmque attulissent gladium coram rege.

25 Dividite, inquit, infantem vivum
in duas partes, & date dimidiam partem
uni, & dimidiam partem alteri.

26 Dixit autem mulier, cuius filius erat
vixit, ad regem: (commota sunt quip-
pe viscera eius super filio suo.) Obsecro
domine, date, illi infantem vivum, &
nolite interficere eum. E contrario illa
dicebat: Nec mihi, nec tibi sit, sed divi-
datur.

27 Respondit rex, & ait : Date huic
infantem vivum, & non occidatur : hæc
est enim mater eius.

28 *Audiuit itaque omnis Israel iudicium quod iudicasset rex, & timuerunt regem, videntes sapientiam Dei esse in eo ad faciendum iudicium.*

23 Et dixit rex : Ista dicens, Iste filius
meus viuēs, & filius tuus mortuus fuit:
& ista dicens, Non, quia filius tuus,
mortuus fuit, & filius meus viuens.

24 Et dixit rex: Recipite mihi gla-
dium. Et venire-fecerunt gladium ⁊ ⁊ ad facies
faciebus regis.

25 Et dixit rex: ² Decidite natum
viuentem, ^a duobus, & date medie-
tatem vni, & medietatem vni.

26 Et dixit vira cuius filius eius vi-
uens, ad regem : quia ^b crematae fue-
runt ^c inuiscerationes eius, super filio
suo : & dixit : In me ^d sustentator mi-
hi, date ei natum viuentem, & mori-
facere non mori-facietis eum . Et ista
dicens : Etiam mihi : & etiam tibi non
erit, ^e discindire.

27 Et respondit rex, & dixit: Date
ei natum viuentem: & mori facere
nō mori-facietis eum: ipsa mater eius.

29 Et audierunt omnis Israel iudicium quod iudicauit rex, & timuerunt de faciebus regis, quia viderunt, quia sapientia ELOHIM in ^f intimo ^f interiori eius ad facere iudicium.

COMMENTARIA.

VERS. 1.

T AFFINITATE - CONJUNCTVS
EST.] *וְנָתַן* *chathan* in *Hithpahel*,
proprie est: & *לִיָּחִית־סֶה* *affinitate*, *con-*
trahere-se-fecit affinitatem; *conso-*
cerauit, socerum-sibi-fecit, *Hispa-*
ro, seu generum se-fecit.

ACCEPTIT NAMQUE FILIAM [IVS.]
scilicet, ut plerique notant, prius populo
Dei professione fidei & religionis conjun-
ctam: aliter enim prohibebatur, Deuteronom.
7. vers. 3. nam hæc à Salomone gesta esse in
principio regni eius, quum adhuc amarec
Deum, versus 3. ostendit. Psalm. 44. &
libro Canticorum idem confirmatur: quæ
scripta non sunt huius argumenti, cum sint
potissimum de Ecclesia, & non de filia Pha-
raonis vxore Salomonis: sed tamen à Dauide
& Salomone scripta sunt cum huius rei oc-
casione, ad cælestis illius & spiritualis
conjugij cogitationem erecti essent & in
meditatione illius occuparentur. Sic etiam
Dauid habuit vxorem filiam regis Gessur, 2.
Samuel. 3. v. 3.

Hunc Pharaonem, cujus filiam Salomon duxit, Vaphrem appellatum fuisse, Eupolemus vetustus Historicus indicat apud Eusebium lib. 9. Præparationis Evangelicæ, cap. 4. In Chronico Eusebiano Aegyptiorum dynastiæ vigesimæ Diospolitanorum annus 146. incidit in initia regni Salomonis, sed absque vlllo nomine regum. In Manethonis, sacerdotis Aegyptij rationibus apud

Iulium Africanum, Psusennes in Aegypto regnabat sub initia Salomonis. Sed hæc sunt incerta, de quibus vide recentiores Chronologos.

IN CIVITATEM DAVID.] ubi regiam suam habebat, sed angustiorem, quam ut tantam reginam cum eius comitatu commodè caperet. Vide .2. Paralipom 8. vers. 11.

DONEC COMPLERET EDIFICANS.]
infra cap. 7. v. 8.

DOMVM SVAM.] de qua infra cap. 7.
v. 1. & 8.

ET DOMVM DOMINI.] de qua infra cap.
6. v. 1. & sequentibus.

ET MYRUM IERUSALEM.] de quo infra
cap. 9, v. 15. & 19.

ATTAMEN POPVLVS IMMOLABAT IN VERS. 2.
EXCELSIS.] De Excelsis vide Comm. in 1.
Samuel 9. vers. 12. Quidam *Excelsa* hinc
vniuersè accipiunt loca extra tabernaculum
Domini in excelsis posita, vbi populus pra-
ua consuetudine sacrificabat, contra Dei
mandatum, atque hinc populum fugillari
putat, quòd in alijs locis extra tabernaculum
sacrificaret q. d. verumtamen id populus
præposterè agebat, quod in varijs excelsis
extra tabernaculum sacrificaret. Alij *excelsa*
singulariter intelligunt illa duo, quæ hoc
capite commemorantur: nempe illud, quod
erat in Gabaon, infra vers. 4. & aliud quod
erat Ierusalaimis, infra vers. 15. quæ duo
Excelsa

VERS. 2.

Excelsa sancta, & grata Deo erant. in quibus ritè & legitime ex mandato Dei sacrificabatur: nam in *excelsis* Gabaon erat tabernaculum Moſis, & altare holocaustorum 1. Paralipom. 16. verſ. 39. & cap. 21 verſ. 29. & 2. Paralipom. 1. verſ. 3. 5. & 6. In altero verò *excelsis* Ierusalaimorum erat tabernaculum à Davide extructum & in tabernaculo arca Domini, 2. Samuel. 6. v. 17. quocirca hoc in laudem populi dictum exiſtimant, unde vertunt: *Tantummodo populus sacrificabat in excelsis*, nempe in his duobus ſcilicet, Gabaonitano & Ierusalimitano: q. d. in his duobus tantum & non alibi, quod legitime & ritè fiebat ex præſcripto legis. Sic verſu ſe-
 quente.

VERS. 3. DILEXIT AVTEM SALOMON DOMINUM, &c. EXCEPTO QVOD IN EXCELSIS IMMOLABAT.] vitio tribuere videtur Salomoni, quod in excelsis immolaret q. d. Salomon cetera bonus Dei amans, & præceptorum Dei obſervans, hoc ſolo delinquebat, quod in excelsis extra tabernaculum Sacrificabat. Alij notant, non taxari hîc Salomonem ſuperſtitionis, Sed reddi rationem cur Salomon in excelsis Gabaonis, & Ierusalem ſacrificavit, vt hîc dicitur verſ. 4. & 15. Nonnulli, iſtud in laudem Salomonis dictum volunt, unde reddunt: *Amabat enim Salomoh, Iehouam, ambulando in ſtatutis Davidis patris ſui: tantummodo in iſtis excelsis ipſe ſacrificabat, & adolebat*: quaſi dicat quum eſſet Salomon Dei amans, & cultor patriorum præceptorum, ideo neque ipſe alibi offerebat, neque alios offerre patiebatur, quàm ubi patrem Davidem ex mandato Dei ſacrificantem viderat, nempe in his duntaxat duobus ſacris Excelsis Gabaone, & Ierusalaimis, locis cultui diuino dicatis.

VERS. 4. ILLVD QVIPPE ERAT EXCELSVM MAXIMVM.] Nimirum ubi ordinarium erat cultus diuini exercitium & altare iugis holocausti 1. Paralipom. 16. verſ. 39. & cap. 21. v. 29. & 2. Paralipom. 1. v. 3. 5. & 6.

VERS. 5. NOCTE.] Quidam *eadem nocte*, videlicet quæ proximè ſacrificium Salomonis ſubſequuta eſt, 2. Paralipom. 1. v. 7.

VERS. 6. SICVT EST HODIE.] Heb. *sicut die iſta* Quidam, *vt eſt hodierno*. Alij: *vt hac dies declarat*, vel *vt hodie reuera apparet*.

VERS. 7. EGRESSVM ET INTROITVM MEVM.] Quidam *procedere, & redire*, id eſt, obire functionem meam, quid agere debeam in adminiſtratione tanti regni. Vide Numeror. 27. v. 17.

VERS. 8. IN MEDIO EST POPVLVS.] Nonnulli volunt eſſe Hebraiſmum, pro regnare: nam princeps in medio populi eſſe debet, ad

quem omnes vndique ex æquo conueniant: unde Plato iubet urbem regiam in medio regionis conſtitui. Vide Pierium lib. 15. Hieroglyphicorum, initio.

COR DOCILE.] rectè expreſſit Hebraiſmum. *Cor audiens*. Quidam: *animum intelligentem*. Præcipua principis virtus, *Audire ſubditos*, non eos tantum ad miniſtros amandare. Nonnulli: *cor obaudiens, auſcultans, obediens, obtemperans*; mentem Deo & ſpiri-
 tui monenti audientem.

MVLTVM:] Heb. *grauem*, id eſt, numeroſiſſimum. Sic Genef. 50. 9. & Numeror. 20. v. 20.

COR SAPIENS.] Quidam: *animum ſapientem*. ad intelligenda quæ ſunt officiij tui. Rectius vniuerſe, nam Salomum nedum in adminiſtrando regno, ſed in aliis rebus fuit ſapientiſſimus omnium regum.

ET intellexit quod eſſet ſomnium.] Heb. *& ecce ſomnium*. Exponunt: *& ecce ſomnium*, quod ſomniauerat, obuerſabatur ei, q. d. non eſt oblitus ſomnij non excidit illi ſomnium, quod viderat: ſed cepit probè remiſci ſomnij, & reputare ſecum tam magnifica ſibi à Deo in ſomnio promiſſa. Alij: *quum ecce adeſſet ſomnium*, id eſt, abeunte ſomno, ſentiret illud ſomnium non fuiſſe ſomnium euanidum, ſed ſolidum, & ornatum ſe eſſe reuera donis quæ in ſomno promiſſa fuerant.

DVE MVLIERES MERETRICES.] de voce *zonah* vide Iofue 2 v. 1. Plenique Hebræorum, & noſtrorum ſequuti Chaldaum exponunt: *duæ mulieres caupona*, ſeu *cauponaria*, Quidam explicant, id eſt, quæ ſimul apertè caupanoriam exercebant, clam verò ſpecie cauponæ, meretriciæ, & ſcortariæ: nã publicas atque famoſas meretrices fuiſſe credibile non eſt: cùm quia regnum inde à temporibus Davidis bene conſtitutum erat: tum quia non fuiſſent auſæ coram Salomone Deum amante, & tum adherente legi, ad agendum cauſam ſuam comparere. Alij: veras meretrices & ſcorta fuiſſe putant, vt eſſe fere ſolent quæ cauponariam exercent ac corpore quaſtum: feciſſe. Et ſanè præter meretricum conſuetudinem peperiſſe videntur, quæ certè parere non ſolent: quod ſi pariunt, foetus necare aut exponere conſueuerunt; At iſtæ non penitus projectæ pudicitia fuiſſe videntur, quæ præter aliarum morem, pepererunt, & amorem curamque prolis ſeruabant.

OBSECO MI DOMINE.] Heb. *In me Domine mi*. Quidam: *Attende ad me Domine mi*. Hispanicè, *Conmigo mi ſennor*, id eſt, in me intende. Vide de hac loquutione Genef. 43. & 20. Sic infra verſ. 26.

CAPVT QVARTVM.

Numerantur principes & praefecti Salomonis, apparatus ciborum ipsius, pacisque securitas eo regnante, & numerus parabolarum atque carminum eius.

Vulg.

Malu.

1 Rat autem rex Salomon regnans super omnem Israel.

2 Et hi principes quos habebat: Azarias filius Sadoc sacerdotis.

3 Elioreph & Ahia filij Sisa scribe: Iosaphat filius Ahilud à commentariis.

4 Banaias filius Ioiada super exercitum: Sadoc autem, & Abiathar sacerdotes.

5 Azarias filius Nathan, super os qui assistebant regi: Zabud filius Nathan sacerdos, amicus regis.

6 Et Ahisar praepositus domus: & Adoniram filius Abda super tributa.

7 Habebat autem Salomon duodecim praefectos super omnem Israel, qui praebant annonam regi & domui eius: per singulos enim menses in anno, singuli necessaria ministrabant.

8 Et haec nomina eorum: Benhur, in monte Ephraim.

9 Bendacar, in Maces, & in Salebim, & in Bethsames, & in Elon, & in Bethanam.

10 Benhesed in Aruboth: ipsius erat Socho, & omnis terra Ephraim.

11 Benabinadab, cuius omnis Nephathdor, Tapheth filiam Salomonis habebat uxorem.

12 Bana filius Ahilud regebat Thanac & Mageddo, & uniuersam Bethsan, quae est iuxta Sarthana subter Iezrael, à Bethsan, usque Abelmehula è regione Iecmaan.

13 Bengaber in Ramoth Galaad: habebat Auothiair filij Manasse in Galaad, ipse praerat in omni regione Argob, quae est in Basan, sexaginta ciuitatibus magnis atque muratis, quae habebant seras areas.

14 Abinadab filius Addo praerat in Manaim.

1 T fuit rex Selomoh rex super omnem Israel.

2 Et isti principes, qui ei: Ghazarjahu filius Tzadoki ^a Sacerdos.

3 Elichoreph: & Achijah filij Sisa ^b numerantes: Iehosaphat filius Achilud ^c recordari-faciens.

4 Et Benajahu filius Iehojadagh super ^d militiam: & Tzadok & Ebiathar sacerdotes.

5 Et Ghazarjahu filius Nathan super ^e Stationarios: & Zabud filius Nathan sacerdos, ^f sodalis regis.

6 Et Achisar super domum: & Adoniram filius Ghabda super ^g contributionem.

7 Et ^h Selomoh duodecim ⁱ stationarij super omnem Israel: & ^k vniuersitabunt regem, & domum eius: ^l innouatio in anno erit super vnum, ad vniuersitare.

8 Et ista nomina eorum, ^m Filius Chur in monte Ephraim.

9 ⁿ Filius Deker in Makatz, & in Saghalmim, & Beth-Semes: & Elon Beth-Chanan.

10 ^o Filius Chered in Aruboth: ei Sochoh, & omnis terra Chepher.

11 ^p Filius Abinadab, omnis Naphath-Dor, Taphath filia Selomoh fuit ei, ^q viræ.

12 Baghanah filius Achilud, Thaghanach, & Meghiddo: & omnis Beth-Sean, quæ ^r reseruatio Tzarthanah, de sub ^s Iizregheli, de Beth-sean usque ad Abel-Mecholah, usque ad de trans ^t Iachmeghamo.

13 ^u Filius Gheber in Ramoth Ghilghad: ei Chauoth Iair, filij Menaseh, quæ in Ghilghad: ei funis Argob, qui in Basan, sexaginta vrbes grandes; murus & ^x transfugitorium ^y æris.

14 Achinadab filius Ghido, Machanaim.

15 Achi

^a sacerdotis

^b scriba, notarij, Vide 2. Samuel. 8.

^c commemorans, memorialis, magister-memoriae

Vide 2. Samuel. 8. 16. d exercitum, id est, praefectus militie.

^e praefectus socius, proximus, amicus

^f tributum ^h datiuus. ipsi Selomoh

ⁱ praefecti, stationarij

^k sustentabunt. Vide Genes. 41. 11. sic statim lunario, mensis

^m Ben-Chur ⁿ Ben-Deker ^o Ben-Chesed ^p Ben-Abinadab

^q in virum, in uxorem.

^r sepositio, penes, apud, prope ^s datiuus. ^t datiuus.

^u Ben-Gheber

^x repagulum, vectis ^y chalybis erat eis, vel muro & vecte chalybeo munita.

Vulg. I. Regum, Cap. IV. Malu. 609

15 Achimaas in Nephthali: sed & ipse habebat Basemath filiam Salomonis in coniugio.

16 Baana filius Hufi, in Afer, & in Baloth.

17 Iosaphat filius Pharue, in Issachar.

18 Semei filius Ela, in Benjamin.

19 Gaber filius Vri, in terra Galaad, in terra Schon regis Amorrhæi & Og regis Basan, super omnia quæ erant in illa terra.

20 Iuda & Israel innumerabiles, sicut arena maris in multitudine: comedentes, & bibentes, atque letantes.

21 Salomon autem erat in ditione sua, habens omnia regna à flumine terre Philisthim vsque ad terminum Aegypti: offerentium sibi munera, & seruientium ei cunctis diebus vitæ eius.

22 Erat autem cibus Salomonis per dies singulos, triginta cori simila, & sexaginta cori farina.

23 Decem boues pingues, & viginti boues pascuales, & centum arietes, excepta venatione ceruorum, caprearum, atque bubalorum, & auium altilium.

24 Ipse enim obtinebat omnem regionem quæ erat trans flumen, à Thaphsa vsque ad Gazan, & cunctos reges illarum regionum: & habebat pacem ex omni parte in circuitu.

25 Habitabatque Iuda & Israel absque timore ullo, unusquisque sub vite sua, & sub ficu sua, à Dan vsque Bersabee, cunctis diebus Salomonis.

26 Et habebat Salomon quadraginta millia præsepia equorum currilium, & duodecim millia equestrium.

27 Nutriebantque eos supradicti regis præfecti: sed & necessaria mensa regis Salomonis, cum ingenti cura præbebant in tempore suo.

28 Hordeum quoque: & paleas equorum & iumentorum deferebant in locum ubi erat rex, iuxta constitutum sibi.

29 Dedit quoque Deus sapientiam Salomoni, & prudentiam multam nimis, & latitudinem cordis, quasi arenam, quæ est in littore maris.

30 Et precedebat sapientia Salomonis sapientiam omnium Orientalium & Aegyptiorum.

31 Et erat sapientior cunctis hominibus: sapientior Ethan Ezrahita, & Heman, & Chalchol, In I. Regum.

15 Achimaghatz in Naphthali: etiam ipse accepit Basematham filiam Selomoh, & viræ.

16 Baghana filius Chufai in Afer, & in Ghaloth.

17 Iehosaphat filius Pharuaach in Issachar.

18 Simghi filius Ela in Benjamin.

19 Gheber filius Vri in terra Ghilghad: terra Sichon regis Æmoræi, & Ghogh regis Basan: & a statio vna, quæ in terra.

20 Iehudah, & Israël multi sicut arena quæ super mare, b multitudini: comedentes, & bibentes, & letantes.

21 Et Selomoh fuit dominans, in omnibus regnis de flumine, c terram Pelisthim, & vsque ad terminum Aegypti: accedere facientes d minchah, & seruientes Selomoh omnibus diebus vitarum eius.

22 Et fuit e panis Selomoh f diei vni, triginta corus g simila, & sexaginta corus farinae.

23 Decem h bos i creati, & viginti k bos l pascui, & centum m ouis, n ad solum o de ceruo, & p capreolo, & q asino-fero, & electis calcatis.

24 Quia ipse dominans in omni r trans Flumen, de Thiphlach & vsque ad Ghazah: in omnibus regibus s trans Flumen: & pax fuit ei de omnibus t transitibus eius de circuitu.

25 Et habitauit Iehudah & Israël u confidentiæ, vir sub vite sua, & sub ficu sua, de Dan, vsque ad Beer-Sebagh, omnibus diebus Selomoh.

26 Et fuit x Selomoh quadraginta mille y stabula equorum z curru eius, & duodecim mille equites.

27 Et a vniuersitabant b stationarij isti regem Selomoh, & omnem appropinquantem ad r tabulam regis Selomoh, vir d innouatione sua non e de gregare-facient verbum.

28 Et hordea, & f stramen g equis, & h mulo: venire-facient ad locum, quo i erit ibi, k vir secundum iudicium eius.

29 Et dedit ELOHIM sapientiam Selomoh, & l intelligentiam multam valde: & latitudinem cordis, sicut arenam quæ super labium maris.

30 Et multiplicata-fuit sapientia Selomoh m de sapientia omnium filiorum orientis: & n de omni sapientia Aegypti.

31 Et o sapuit p de omni homine, q de Ethan Ezrachita, & Heman, & Chalchol, HH h h chol,

z datus in viram, in vxorem a præsidium vel præfectus vnus b ad multitudinem, in multitudine c vsque ad terram. Sic exponitur 2. Paralip. 9. v. 26. d oblatione, munus donum sacrificium e cibus f in diem vnum, in singulos dies g Vide Genes. 18. 6. h boues i crassi, obesi, conspicui, pingues, saginati. Vide Genes. 41. 2. k boues l Genitius substantiu pascuales m oues, pecudes n præter ceruos &c. o præ ceruis p capreolis. capreis. Vide Deuter. 24. 5. q Vide Deuter. 14. v. 5. r cis s cis u datus, ad fiduciam, securitatem, curd, securd x datus. Selomoni y præsepia, equilia z curratuæ, vecturæ pro curribus vehiculis a vt v. 7. b præfecti, Sitarchi c mensam d mense, latione e detrahent quicquam. Vide 2. Samuel. 17. v. 21. vel non deesse sinebant quidquam f paleam. Vide Genes. 24. v. 2. 5. g datus, in equos, pro equis, sic statim. h mulis i erant k quisque l prudentia m præ n præ o sapiens-fuit p præ q præ

Ecclesi. 47. c. 16.

1. Par. 9. f. 25.

Ecclesi. 47. c. 16.

man, & Chalcol, & Dorda, filiis Machol: & erat nominatus in vniuersis gentibus per circuitum.

32 Locutus est quoque Salomon tria millia parabolas: & fuerunt carmina eius quinque & mille.

33 Et disputauit super lignis, à cedro quæ est in Libano, vsque ad hyssopum quæ egreditur de pariete: & differuit de iumentis, & volucris, & reptilibus, & piscibus.

34 Et veniebant de cunctis populis ad audiendam sapientiam Salomonis, & ab vniuersis regibus terræ, qui audiebant sapientiam eius.

chol, & Dardagh, filiis Machol: & fuit nomen eius in omnibus gentibus circuitu.

32 Et loquutus fuit tria millia pro-
uerbium: & fuit canticum eius quinque & mille.

33 Et loquutus fuit super ligna, de cedro, quæ in Libano, & vsque ad ezob, qui exiens in pariete: & loquutus fuit super animal, & super volatile, & super calcatile, & super pisces.

34 Et venerunt de omnibus populis ad audire sapientiam Selomoh, de ad omnes reges terræ, qui audierunt sapientiam eius.

parabolam, pro parabolarum
quinque millia
arboribus, plantis
muro
vide Genes. 1. v. 24.
volucres
quatile.
vide Genes. 1. v. 24.
apud, vel cum omnibus regibus

COMMENTARIA.

VERS. 1.

UPER OMNEM ISRAEL.] Hoc adiectum volunt, propter Dauidem: qui initio non regnavit super totum Israël, sed primum super tribum Iehudæ: postea super vniuersum Israelem. At Salomon statim initio regnavit super omnem Israelem.

VERS. 2.

FILIVS SADOE.] id est, nepos: nam Tzadok genuit Achimahatz, ex quo genitus est Azarias iste, 1. Paralipom. 6. vers. 8. & 9.

SACERDOTIS.] vox כהן cohen & ad Tzadokum referri potest, filius Tzadoci sacerdotis. subaudi, fuit primus ac primarius princeps inter principes aulae Salomonis, vel ad Azariam, filius Tzadoki sacerdos, ut is simul cum patre suo fungeretur officio sacerdotis summi: ut antea Ebjathar simul cum patre eius. Nonnulli reddunt: Hazaria filius Tzadoki, præsides. Exponuntque, Filius Tzadoki, non illius Tzadoki sacerdotis summi, sed alterius eiusdem nominis. Præsides, id est, vices regis agens in regni totius administratione. Sic distinguitur ab eo præside, cuius fit mentio infra vers. 5. Sic nomen COHEN pro Præsides accipiunt. Rectius acceperis, pro intimo, & familiarissimo regis, quasi dicas, sacratissimum regis, quasi Sacerdotem regis, aut adituum regis. Hispanicè vocamus, el Priuado. Sic 2. Samuel. 8. vers. 18. & Cap. 20. vers. 26. Vide Genes. 14. v. 18.

VERS. 4.

SADOE AVTEM ET ABJATHAR SACERDOTES.] De Abjathar, quidam intelligunt, antequam in ordinem redigeretur à Salomone. Alij exponunt, id est, erant primarij in ordinibus Sacerdotum constitutis à Dauide, 1. Paralipom. 24. v. 3. 5. & 6.

VERS. 5.

UPER EOS, QUI ASSISTEBANT REGI.] Hebr. super stantes. Quidam super statores, apparitores, viatores, id est, erat præfectus statutorum. Alij: super stationarios-milites, nempe super eos, qui in stationibus & præfidiis erant, vel erat præfectus prætorianarum co-

hortium, Cerethæorum, & Phelethæorum: ac forte successerat in locum Benajæ: qui nuper ascenderat ad dignitatem imperatoriam, supra versu 4. Nonnulli: super præfectos, vel super sitarchos, seu præfectos-annonæ, id est, præerat illis duodecim præfectis, seu Sitarchis, qui curatores erant annonæ regis, de quibus paulo post vers. 7. & sequentibus.

SACERDOS.] Quidam reddunt: præsides, scilicet regij consilij, vel sacerdos, id est, intimus & familiarissimus regis, ut supra vers. 2. nam additur amicus, sodalis, familiaris, regis.

PRÆPOSITVS DOMVS.] Hebr. super domum. id est, præfectus domui, seu Magister aulae magnus. Italicè, maestro de casa. Hispanicè, majordomus.

UPER TRIBVTA.] Quidam reddunt: Præfectus delectui, sic enim capitur vox domus infra Cap. 5. vers. 13. nimirum præfectus delectui illi, de quo infra Cap. 5. vers. 14. Alij simpliciter intelligunt, præfectum illis, qui regia tributa colligebant. Videtur is esse qui 2. Samuelis 20. vers. 24. & infra Cap. 12. vers. 19. Adoram dicitur.

IN MACCES.] Hebr. מַכֶּטֶז makketz. Diuinant, fuisse tractum, qui obtigerat tribui Danis, Pelisthæis conterminum; unde nomen habuit, quod sonat extremitatem & finem: quasi dicas, tractum terminalem.

IN SALBIM.] Hebr. סַלְבִּים salbim. vrbs in tribu Dan, de qua vide Iosue 19. vers. 42. & Iudicum 1. vers. 35.

IN BETHSAMES.] Hanc quidam esse volunt, quæ in catalogo urbium Iudaicarum ponitur Iosue 15. vers. 10. Alij vero propius, eam quæ Iosue 19. vers. 41. inter vrbes tribus Dan vocatur Hir-Semes, & Iudicum 1. v. 35. Har-Semes.

IN ELON, ET IN BETH-HANAN.] Hebr. אֵילָן בֵּיתֵי elon Beth-Chanan. Quidam nomen vnius tantum vrbs existimant, quæ exponitur, Quercus Domus-Pietatis, quæ simpliciter Elon dicitur.

VERS. 6.

VERS. 9.

אֵילָן בֵּיתֵי

dicatur in tribu Danis, Iosue 19. vers. 43. ibi vide. Alij, duas vrbes faciunt, *Elon*, & *Beth-Chanan*. Nonnulli exponunt: Et in *Elon*, quæ sita erat in loco, qui dicebatur *Beth-Chanan*.

VERS. 10. *IN ARUBOTH.*] Tractum esse ajunt in tribu Iudæ: fortasse sic dictum ab insidiis, quod iis aptus esset locus, aut quod insidiis gratorum esset infestus.

Socho.] Duplex fuit *Sochoh* in sorte Iudæ, altera in planitie, Iosue 15. vers. 35. altera in monte, ibidem vers. 48. de vtraque vide Comm. ibi. Sed erant vicinæ, vt ex libro de Locis Hebraicis intelligitur.

ET OMNIS TERRA EPHER.] Hebr. *Chepher*. Aiunt esse alium tractum in sorte Iehudæ, possessum à *Chepher* filio *Sur*, 1. Paralipom. 4. vers. 6. Vnde erit diuersus à *Chepher* Zebulonis, Iosue 19. vers. 13. De qua vide Iosue 12. vers. 17.

BENABINADAB, CVIVS OMNIS NAPHATH-DOR.] Hebr. *Filius Abinadab, omnis Naphath-Dor*. Exponunt, Filius *Abinadab* erat super omnem *Naphath-Dor*. vel *Filij*, aut *Filio Abinadab* erat omnis *Naphath-Dor*. id est, filius *Abinadab* regebat, administrabat omnem *Naphath-Dor*, vel eius ditionis, curæ, erat omnis *Naphath-Dor*. id est, curabat annonam regiam eius tractus. Sic in sequentibus.

OMNIS NAPHATH-DOR.] Reddunt. omnis ramus, tractus, regio, *Dor*. De hoc loco vide Iosue 11. vers. 2. & Iosue 17. vers. 11. Erat in sorte *Menaseh*, cis *Iordanem*.

טפת *TAPHETA* FILIAM SALOMONIS.] *Taphath*, Hebr. sonat, *Paruulam*, *Infantem*. Filias regum Hispani vocant, *Infantes*.

VERS. 12. *THANAC.*] Hebr. *Thabanach*. Erat vrbs in tribu *Menaseh* cis *Iordanem*, de qua egimus in Iosue 12. vers. 21. & Cap. 17. v. 11.

ET MAGEDDO.] Hebr. *Meghiddo*. Vrbs quoque in tribu *Menaseh* citra *Iordanem*, de qua vide Iosue 12. 21. & Cap. 17. v. 11.

BETHSAN.] Hebr. *Beth-Sean*. Erat quoque in tribu *Menaseh* Cisjordanina, de qua vide annotata in Iosue 17. vers. 11.

QUÆ EST IUXTA SARTHANA.] Hebr. *Tzarthanah*. de hac vide in Iosue 3. v. 16.

SVBTER IEZRAEL.] de qua egimus in Iosue 17. vers. 16.

ABELMEHVLAH.] & hanc descripsimus Iudicum 7. vers. 22.

IECMAAN.] Hebr. *Iakmegham*. Quidam volunt hanc esse, quæ cum *Nun* dicitur *Iaknegham*, seu *Ioknegham*, De qua vide Iosue 12. vers. 22. & Cap. 19. v. 11. Vide 1. Paralip. 6. vers. 68.

VERS. 13. *IN RAMOTH-GALAAD.*] de hac vide in Deuteronom. 4. vers. 43.

AVOTH IAIR.] id est, villas, viuaria, pagos *Iair*. De his sexaginta villis, seu vrbibus *Iair* in regione *Basanitide* vltra *Iordanem* vide Numeror. 32. vers. 41. & 42. Deuteron. 3. vers. 14. Iosue 13. vers. 30. Iudicum 10. v. 4. inepte *Tremellius* & *Iunius* has villas diuersas statuunt ab illis alteris villis *Iairis*, de quibus Iudicum 10. 4. cum eadem omnino fuerint.

Maluenda, In 1. Regum.

IN OMNI REGIONE ARGOB.] Hebr. & *funis Argob*. De fune *Argob* diximus Deuteronom. 3. vers. 4.

IN MANAIM.] Hebr. *Machanaim*. De hoc loco vide Genes. 32. vers. 2. Iosue 13. vers. 26.

BASEMATH FILIAM SALOMONIS.] Alij *Bosmath*, exponitur, *Aromatica*, odorifera.

ET IN BALOTH.] Hebr. & *Beghaloth*. Plerique Nostrum, & *LXX.* sequuti *Beth* hinc radicale faciunt, & putant esse oppidum in sorte *Iehudæ*, Iosue 15. vers. 24. Sed quid tribui *Aser*, cum tribu *Iudæ*? Alij seruire esse volunt, redduntque, & in *Ghaloth*. Sed non expediunt, quis locus, aut vbi fuerit *Ghaloth*. Nonnulli appellatiue capiunt, redduntque, & in altis, altanis, vel & in superioribus partibus. id est, in montanis, quorum pars ad *Danem*, pars ad *Aserem* pertinebat: pars à *Salomone* fuerat recens acquisita, 2. Paralipom. 8. v. 5 & 6.

IN TERRA GALAAD.] scilicet reliqua ab ea, quam supra vers. 13. nominauit.

SVPER OMNIA, QUÆ ERANT IN ILLA TERRA.] Hebr. & *statio una, quæ in terra*. vel *præsidium vnum, quod in terra*. id est, tota illa terra continebatur in fide & officio vnica statione seu præsidio militari, quamuis remota, & vltra *Iordanem* esset. Quidam reddunt: & præfectus vnus, qui in terra. Alij: adhuc erat præses vnus super eam terram. Nonnulli: Hic id est, *Gheber*, sitarchus vnus, qui præerat illi terræ. nimirum, quæ fuerat illorum duorum regum. Nonnemo: & præfectus vnicus erat, qui præerat illi terre.

A FLVMINE.] *Euphrate*, sic enim plerumque in Scriptura per antonomasiam vocatur *Euphrates* ita infra vers. 24.

TRIGINTA CORI SIMILÆ.] כור cor, *corus*, ajunt esse nomen mensuræ aridorum, dici autem à figura foueæ, vas excisum, & capax: quod Hebræis כור cur, sit fodere. Iosephus lib. 3. originum, Cap. 13. extremo: [Cori septuaginta, hoc est, medimni Siculi triginta, & vnus: Attici verò quadraginta & vnus.] Et lib. 15. Cap. 12. (Corus autem capit decem medimnos Atticos.) S. Epiphanius lib. de Ponderibus & mensuris ait, continuiffe triginta modios. Atque idem ipsum omnes affirmant, eandemque omnino mensuram esse notant cor & חומר chomer, de qua vide Leuit. 27. vers. 16. Ergo consumebantur quotidie in aula ad conficiendos panes *Salomoni*, non-genti modij farinæ purissimæ & defæcatissimæ, seu floris-farinæ: & mille octingenti modij farinæ ordinariæ: qui omnes erant duo mille septingenti modij.

ET AVIVM ALTILIVM.] וברברים *abufim*. *Barburim* plerique Hebræorum ajunt esse gallos gallinaceos castratos, seu capones, qui saginantur per coactionem intruso illis in os cibo. Alij putant esse gallos siluestres ac feros, seu barbaros. Aliqui, aues pingues & saginatas, quæ afferebantur ex *Barbaria*, vnde dictæ sint *Barburim*. Barbariæ regionis *Æthiopix* sub *Ægypto* meminere *Arrianus* in *Periplo Maris Erythræi*, & *Pto-*

HHhh 2 lemaus

lemæus lib. 4. Cap. 7. Barbariam Africae regionem descripsit latè Ioannes Leo Lib. 1. Cap. 2. & alij permulti. Recentiores Romani Scriptores Barbariam vocabant, quidquid erat extra imperium Romanum: nam totum orbem diuidebant in Romanum, & Barbariam. Hoc est peruulgatissimum. Verum vnde sciemus tempore auctoris huius libri nomen Barbariæ iam fuisse. Nonnulli volunt BARBVRIM esse *anseris*. Alij, gallos-indicos, quos, *gallipanos* appellamus. Plerique ex etymo verbi ברר *barar*, à quo deducunt ברבר *barbur*, sicut à בקק *bakak*, deriuatur בקבוק *bakbuk*; docent esse animalia, quæ expurgata sunt, id est, pinguefacta, nitida, conspicua, expurificata, elucidata, crassa, obesa, saginata, & delecta ad esum: nos *altilia* vocamus. vnde reddunt, & *nitidis altilibus*. Aliam vocem ABVSIM, ajunt significare *saginato*, *pinguefactos*, *altos*. propriè, *præsepianos*, *stabulatos*, *caleatos*, quasi in loco vbi caleant, & stabulantur animalia, *saginato*, & *pinguefactos*. Ergo hunc locum variè reddunt: 1. & *gallinaceis saginatis*. 2. & *caponibus saginatis*. 3. & *electis altilibus*. 4. & *altilibus saginatis in stabulo*, vel *in præsepi*, aut *cauea*. 5. & *aubus saginatis*. 6. denique *lectissima quæque altilia*. Possis reddere: & *electis caleatis*. id est, *infarctis*, & *constipatis*.

VERS. 24. A THAPHA. [Hebr. à *Thiphsach*. Putant esse urbem celebrem ad Euphratem, quam externi scriptores Thapsacum vocant. Xenophon lib. 1. Cyropædiæ pag. 254. [Ad Euphratem fluium procedit. Ibidem urbs ampla, & locuples erat, cui nomen Thapsacus.] Thapsaci plurima mentio apud Strabonem lib. 2. & 16. Plinius lib. 5. Cap. 24. [At in Syria oppidum Thapsacum quondam, nunc Amphipolis.] Meminit etiam eius Ptolemæus lib. 5. Cap. 19.

AD GAZAM.] Eam descripsimus in Gen. 10. vers. 19. & Iosue 10. v. 41.

VERS. 25. VNVSQVISQUE SVB VITE SVA, ET SVB FICV SVA.] id est, in prædiis, & agris suis. Synecdochica & prouerbialis loquutio, quæ planius explicatur 1. Machabæor. 14. v. 8. q. d. colebat quisque in pace agros suos, & partis opibus securè fruebatur.

A DAN VSQVE BERSABEE.] Vide Iudicum 20. vers. 1.

VERS. 26. QUADRAGINTA MILLIA PRÆSEPIA EQUORVM.] 2. Paralipomen. 9. 25. Hebr. *Quatuor millia stabula*, seu *præsepia equorum* tantum ponuntur. Quidam ita conciliant ut reuera quadraginta millia stabula seu præsepia equorum fuerint, & vnusquisque equus suum stabulum seu præsepe habuerit, ut solent reges ad magnificentiam singulos equos in singulis præsepibus seu stabulis seorsim & separatim ab aliis habere: ut equi curules essent quadraginta mille, tot, quot præsepia, ut Noster in loco Paralipom. expressit: at in Paralipomenis dicuntur quatuor millia præsepia, id est, quatuor mille decades, seu decuriæ præsepiorum: ut ibi exponemus, quæ efficiunt quadraginta millia præsepia. Aliqui sic: Ex his quadraginta millibus equorum, sexdecim millia quatuor millibus cur-

ruum aptabantur, de quibus 2. Paralipom. 9. v. 25. quaterni scilicet in singulos currus: reliqua 24. millia ad 12. mille equites pertinebant, de quibus hîc mox, & in Paralipom. quorum quisque habebat binos, ut fit in ordinarijs principum copijs. Alij, hîc ita reddunt; *quadraginta millia equorum, in equilibus equorum*. ut Heb. sit traiectio. *præsepia quadraginta millium equorum*. nempe in quolibet præsepi seu equili erant decem equi: atque ita erant quatuor millia equilia seu præsepia, ut scribitur 2. Paralip. 9. vers. 25. Nonnulli ita conuertunt; *Quadraginta millia præsepiorum equilium*. id est, status ordinarius à Salomone constitutus est de alimento præstando huic equorum numero ad omnem necessitatem, nimirum myriadibus quatuor equorum, vel quater millenis decurijs, aut etiam quater millenis equitibus singulas decurias capientibus. Ita, inquiunt, conciliandus est hic locus cum 1. Chronicor. 9. v. 25. Vide infra cap. 10. vers. 26. Alienè quidam hîc vertunt, *Et fuerunt Salomoni quadraginta millia impinguationes equorum*, id est, *impinguatorum equorum*. Vocem ארת *vroth*, non *præsepia*, aut *stabula*: sed *impinguationes*, quasi *lucis* & *illuminationes*, reddunt, id est, equos lucidos, nitidos, conspicuos. Sic Hispanicè dicimus, *Luzios*. Biniamin Pagina 43. Itinerarij: [Ierosolymis in domo, quæ fuit Salomonis, visuntur præsepia equorum à Salomone constructa, adificium firmissimum, lapidibusque constans maximis, cuiusmodi fabrica nullum in tota terra visitur exemplum.]

IVMENTORVM.] VOX רכש *rechesch*, quater tantum in Scriptura reperitur. Noster Esther 8. v. 10. & 14. *veredarios celeres*; Michæ 1. v. 14. *stuporem*, reddidisse videtur. Hebræorum nonnulli aiunt fuisse animalia, quæ ignoramus. Alij volunt esse equos optimos & selectiores adhuc iuuenes. Nonnulli, *opes-regias*, exponunt, id est, animalia, quæ in magno pretio apud reges erant. Forsterus hæc annotat: *RECHESCH*, *Quantum ex locis Scripturae, in quibus ponitur, consici potest, animal est celerrimum, vectura, & equitatu aptum*. Quidam: *dromedarium*, alij *veredarium*, alij *camelorum speciem singularem esse volunt*. Ego cum illis sentio, qui muli esse speciem asserunt, qui nascitur conuentione seu coitione, equi & onagri, seu asini: & ut littera, ita modo tantum significandi differre à verbo רגש *raghasch*. Accepit totidem ferè verbis ex Reuchlino: eadem fermè Mercerus, & Marinus. At Auenarius inquit: (*RECHESCH animal magni pretij, quod usurpatur ad equitandum illo, dromedarius*.) accepit etymon à רכוש *recusch* diuitijs. Tremellius & Iunius hîc reddunt: (*& in angarios, id est, celeres equos, qui vulgo dicuntur postæ, in stationibus regis dispositos*. Vide Esther 8. vers. 10. & 14.) Buxtorfius: (*RECHESCH, masculinum, equus, vel mulus levis & celer, tam ad equitatum, ut hodie sunt postæ, quam vecturæ celeriori, ut camerariorum currum*.) Mercerus, & alij consentiunt, esse animal citissimum ac velocissimum, vecturæ aptum, & equitatu. Mercerus putat, ex 2. Paralipom. 9. vers. 24. si conferas cum hoc loco, comperies pro hoc

hoc RECESCH, positum פֶּרַדִּים peradim, mulos, quod ego non satis solidum existimo. Si meum utcumque iudicium est audiendum, arbitror, consentiente voce, esse id, quod Hispanicè vocant, *requa*, vel *requas*: nempe longum agmen seu seriem mulorum, qui merces, & commeatus in varia loca transuectare solent. Sic Heb. dictas, quod opes, merces, Hispanicè, *riquezas*, transportare soleant. Vnde appositè Hispanicus Interpres, *para las bestias de carga*.

I V X T A C O N S T I T V T V M S I B I.] Heb. *quisque secundum iudicium suum*. Quidam: *quisque iuxta demensum suum*. Alij: *quisque pro ratione sua*, vel *pro more suo*. Propriè: *quisque iuxta normam, mensuram, regulam suam, vel modum suum*.

VERS. 29. ET LATITVDINEM CORDIS.] Aliqui: *amplitudinem animi*, vel *mentis*, id est, mentem multarum rerum capacem. Alij: *cor magnanimum*.

Q V A S I A R E N A M, Q V I E S T I N L I T T O R E M A R I S.] Quidam ad amplitudinem loci referunt, q. d. *tam amplam mentem*, quàm amplum locum occupat arena, quæ est in littore maris. Vnde reddunt: *secundum amplitudinem arena, quæ est in littore maris*. Alij ad numerum. id est, dedit illi Deus mentem sua capacitate tam multa intelligentem & complectentem, quàm multa est arena, quæ est in littore maris.

VERS. 30. SAPIENTIAM OMNIUM ORIENTALIVM.] Heb. *omnium filiorum orientis*, id est, superabat omnes externos cognitione liberalium artium & scientiarum, presertim Arabas, Chaldeos Persas, Indos, & alios orientales, qui tunc temporis plurimum in philosophia, astrologia, mathematicis, & magia florebant.

Vide Diogenem Laertium in Præfatione ad vitas Philosophorum.

ET AEGYPTIORVM.] Heb. & *pra omni sapientia Aegyptiorum*. Sapientia Aegyptiorum olim celebris fuit, vel testimonio etiam Stephani Martyris, Actorum 7. v. 22.

CVNCTIS HOMINIBVS.] Quidam exponunt, *Israelitis*. Alij vniuersè, *omnibus hominibus qui tunc vivebant*.

VERS. 21.

ETHAN EZRAHITA, &c.] Hic & tres sequentes nominantur 1. Paralipom. 2. vers. 6. omnes quatuor fuerunt fratres filij Zerach filij Iudæ ex nuru Thamar, ut ibidem dicitur: vnde videntur multo ante tempora Salomonis vixisse; qui habiti sunt sapientissimi ætate sua, & duo ex his, Heman, & Ethan, autores Psalmorum 87. & 88.

EZRAHITA.] Heb. *Ezrachita*. Exponunt, id est, qui Zeracho progenitus, & quæ Iehudas suscepit è Thamar 1. Paralipom. 2. v. 6.

DORDA.] Heb. *Dardagh* 1. Paralipom. 2. v. 6 vocatur *Daragh*.

FILII S MACHOL.] Hic videtur esse Zerach, Genes. 39. vers. 31. Alij diuersum statuunt. Vide 1. Paralipom. 2. v. 6.

TRIA MILLIA PARABOLAS: ET FVERVNT CARMINA EIVS QVINQVE MILLIA.] Deploranda iactura! nam ex his eam tantum collecta, & in Ecclesiæ thesaurum importata sunt, quæ Prouerbiorum, Ecclesiastæ, & Canticorum libris continentur: reliqua & illa etiam omnia commentaria, quæ versu sequenti commemorantur, fidei hominum commissa interciderunt. Vide infra Cap. 11. vers. 41.

VERS. 32.

VSQVE AD HYSSOPVM.] Hebr. *Ezob*, de quo vide Exodi 12. vers. 22. quasi dicat, à maxima vsque ad minimam plantam.

VERS. 33.

CAPVT QVINTVM.

Concedit Hiram Salomoni ad templi edificationem casores lignorum, quibus Salomon tribuit cibaria: numerus casorum, portantium onera, latomorum, & præsectorum eorum.

Vulg.

Malu.

1 *Isit quoque Hiram rex Tyri seruos suos ad Salomonem: audiuit enim quod ipsum vnxisent regem pro patre eius: quia amicus fuerat Hiram David omni tempore.*

2 *Misit autem Salomon ad Hiram, dicens.*

3 *Tu scis voluntatem David patris mei, & quia non potuerit edificare domum nomini Domini Dei sui propter belca imminetia per circuitum, donec daret Dominus eos sub vestigio pedum eius.*

1 *T misit Chiram rex a Tyri Tzor seruos suos ad Selomoh, quia audiuit, quia eum vnixerunt b in regem regi c sub patre suo: quia amans fuit Chiram Davidi omnibus diebus.*

2 *Et misit Selomoh ad Chiram, ad dicere.*

3 *Tu cognouisti Dauidem patrem meum, quia non posuit ad edificare domum nomini IHVH ELOHIM sui de faciebus d cæssionis, qua circumgyrauerunt eum, vsque ad dare IHVH, eos sub e vobis pedum eius.*

HHhh 3 4 Et

d belli
e curuitatibus, cauitatibus, plantis

4 Nunc autem requiem dedit Dominus Deus meus mihi per circuitum: & non est satan, neque occursum malus.

2. Reg. 7.
b. 13.
1. Par. 22.
c. 10.

5 Quamobrem cogito edificare templum nomini Domini Dei mei, sicut locutus est Dominus David patri meo, dicens: Filius tuus, quem dabo pro te super solium tuum, ipse edificabit domum nomini meo.

6 Præcipe igitur ut præciant mihi serui tui cedros de Libano, & serui mei sint cum seruis tuis: mercedem autem seruatorum tuorum dabo tibi quamcumque petieris: scis enim quomodo non est in populo meo vir qui nouerit ligna cadere sicut Sidonij.

7 Cum ergo audisset Hiram verba Salomonis, lætatus est valde, & ait: Benedictus Dominus Deus hodie, qui dedit David filium sapientissimum super populum hunc plurimum.

8 Et misit Hiram ad Salomonem, dicens: Audiui quacumque mandasti mihi: ego faciam omnem voluntatem tuam in lignis cedrinis & Abiegnis.

9 Serui mei deponent ea de Libano ad mare: & ego componam ea in ratibus in mari, usque ad locum quem significaueris mihi; & applicabo ea ibi, & tu tolles ea: præbebisque necessaria mihi, ut detur cibis domui meæ.

10 Itaque Hiram dabat Salomoni ligna cedrina, & ligna abiegna iuxta omnem voluntatem eius.

11 Salomon autem præbebat Hiram, coros tritici viginti millia, in cibum domui eius, & viginti coros purissimi olei: hac tribuebat Salomon Hiram per singulos annos.

Sup. 3. b. 12. 12 Dedit quoque Dominus sapientiam Salomoni, sicut locutus est ei: & erat pax inter Hiram & Salomonem, & percusserunt ambo fœdus.

13 Elegitque rex Salomon operarios de omni Israel: & erat indictio triginta millia virorum.

14 Mittebatque eos in Libanum, decem millia per menses singulos vicissim, ita ut duobus mensibus essent in domibus suis: & Adoniram erat super huiusmodi indictione.

15 Fueruntque Salomoni septuaginta millia eorum qui onera portabant, & octoginta millia latomorum in monte.

4 Et nunc^f requiescere fecit IHVH ELOHIM meus mihi de circuitu: non^g satan, & non^h incursum malus.

^f quietem,
pausâ dedit
^g aduersarius
^h occursum,
casus

5 Et ecce ego dicens ad ædificare domum nomini IHVH ELOHIM mei: secundum quod loquutus fuit IHVH ad Dauidem patrem meum, ad dicere: filius tuus quem daboⁱ sub te super^k solium tuum, ipse ædificabit domum nomini meo.

ⁱ pro te, loco tui, successorum
^k thronum
^l ut excindant

6 Et nunc præcipe^l & exciderunt mihi cedros de Libano: & serui mei erunt cum seruis tuis: & mercedem seruorum tuorum dabo tibi in omni quod dices: quia tu cognouisti, quia non in nobis vir cognoscens ad excindere ligna, sicut Tzidonij.

7 Et fuit secundum audire Chiram verba Selomoh, & lætatus fuit valde: & dixit: Benedictus IHVH^m die, qui dedit Dauidi filium sapientem super populum multum istum.

^m hodie

8 Et misit Chiram ad Selomoh, ad dicere: Audiui quod misisti ad me: ego faciam omneⁿ beneplacitum tuum in lignis cedrorum, & in lignis^o fraxinorum.

ⁿ voluntatem

^o vide 2. Samuel. 6. 5.

9 Serui mei descendere facient de Libano in mare, & ego ponam ea^p rates in mari, usque ad locum, quem mittes ad me, & dispergam ea ibi, & tu^q leuabis: & tu facies^r beneplacitum meum, ad dare panem domui meæ.

^p Hispanicâ
ballas, scheidias

^q tolles, asportabis
^r voluntatem meam

10 Et fuit Chiram dans Selomoh ligna cedrorum, & ligna fraxinorum^f omne beneplacitum eius.

^f prorsus ut volebat
^t coros
^u vide supra
cap. 4. v. 22.
Sic mox.

11 Et Selomoh dedit Chiram viginti mille^t corum triticorum^u comestionem^x domui eius; & viginti corum olei^y contusionis: sic dabit Selomoh Chiram^z anno in anno.

^u cibum, escam, cibarium
^x familiæ
^y Vide Exodus di 27. 20.
^z quolibet anno

12 Et IHVH dedit sapientiam Selomoh secundum quod loquutus fuit ei: & fuit pax inter Chiram, & inter Selomoh, & exciderunt fœdus^a duo ij.

^a ambo ipsi
^b tributum personale, delectum.

13 Et ascendere fecit rex Selomoh^b contributionem de omni Israele: & fuit contributio triginta mille vir.

Sic statim.

^c vers. 14.

^d decadem, decuriam, denarium

^e lunatione, mense. Sic mox.

14 Et misit eos in Libanum^e decem milliam in^d inuolutione erunt in^d inuolutione^e mutationes: inuolutione erunt in Libano; duabus in nouationibus^f in domo^g sua: & Adoniram super contributionem.

^e mutationibus

^f quisque domi suæ

^g eius

^h datiuus, ipsi Salomoni

ⁱ baiuli

^k cadens, calor

15 Et fuit^h Selomoh septuaginta milleⁱ leuans oneris: & octoginta mille^k excidens in monte.

16 Ad

16 Absque præpositis qui præerant singulis operibus, numero trium millium & trecentorum, præcipientium populo & his qui faciebant opus.

17 Præcepitque rex, ut tollerent lapides grandes, lapides pretiosos, in fundamentum templi, & quadrarent eos.

18 Quos dolauerunt camentarij Salomonis, & camentarij Hiram: porro Ghiblij præparauerunt ligna & lapides ad ædificandam domum.

16 ^l Ad solum de principibus stationariorum ^m Selomoh, qui super ⁿ ministeriale, ^o tres millium, & tres centi, ^p dominantes in populo, & facientes in ministeriali.

17 Et præcepit rex, & ^q mouere-fecerunt lapides grandes, lapides pretiosos, ad fundare domum, lapides ^r vulsionis.

18 Et dedolauerunt ^s ædificantes Selomoh: & ædificantes Chirami, & Ghiblij: & apparauerunt ligna, & lapides ad ædificare domum.

^l præter principes, &c.
^m datius, qui erant ipsi Selomoni.
ⁿ opus, opificium. Sic statim.
^o ternarius
^p præfidentes, præfidentes
^q proficiscia fecerunt, transtulerunt, deue-xerunt
^r vide Exod. 20. v. 25.
^s structores, camentarij

COMMENTARIA.

VERS. 1.

VIA AMICVS FVERAT HIRAM DAVID OMNI TEMPORE.] Heb. quia amans fuit Chiram Davidi omnibus diebus. Exponunt, id est, quam cum Dauide contraxerat amicitiam, 2. Samuel. 15. v. 11. & 1. Paralipom. 14. v. 1. nunquam interrupit.

VERS. 3.

PROPTER BELLA IMMINENTIA PER CIRCVITVM.] Heb. à faciebus belli, quo circumdederunt eum. Quidam: propter viros belli, qui circumdederunt eum, vel propter bella, quibus circumdederunt eum hostes. Alij: propter bellum, hoc est, omne bellum, & bellum, seu vnumquodque bellum, id est, bella, quæ circumdederunt eum.

VERS. 4.

NEQVE OCCVRSVS MALVS.] Explicant, non est, qui infestet patriam meam incursionibus, non est quisquam, qui ditionem meam inuadat. Alij: non est occurfus mali, quod sit mihi impedimento.

VERS. 5.

COGITO.] Heb. ego dicens, vel dico, subaudi apud me, vel statuo, decerno. Sic Exodi 2. v. 14. velego meditor.

SICVT LOQVTVS EST DOMINVS, &c.] 2. Samuel. 7. v. 13.

VERS. 9.

ET EGO COMPONAM EA IN RATIBVS IN MARI.] Heb. & ego ponam ea rates in mari. Quidam: & ego disponens ea ratibus per mare, &c. Alij: tum componam ea in rates, vehens ea in mari. Heb. indicant, non posuisse ligna in ratibus: sed ipsa ligna vt rates, seu rates fecisse, ac in modum ratiū disposuisse. דוברות doberoth, aiunt esse ligna, seu arbores in ordinem, & seriem colligata, vt super aquas duci possint, nimirum, ab ordine, & ductu, quod ordinatae per mare, & flumina ducantur. Et rates Latinis dicuntur nauigia temerè facta, & incondita, vt sunt trabes connexæ, & sine fabrica compactæ. Schedia olim vocabantur: Festus: [Schedia genus nauigij inconditi trabibus tantum, inter se connexis facti.] Hispani appellant balsas, seu almadias. Sic videtur Hiram colligasse inter se trabes cedrorum, vt ipsæ ita per mare traherentur, ac impellerentur quasi rates: quod indicat etiam quod mox

subditur, & dissoluam, disparabo ea ibi.

VSQVE AD LOCVM, QVEM SIGNIFICAVERIS MIHI.] Heb. vsque ad locum, quem mittes ad me. Quidam: vsque ad locum, quem mandaueris mihi. Alij: per mare mittam vsque ad locum, quem miseris significatum mihi.

ET APPLICABO EA IBI.] Heb. & dispergam ea ibi. Quidam exponunt: & dispergam eas ibi, scilicet rates. Sed cum pronomen sit masculineum incommodè refertur ad rates, quæ sunt fœminei generis: rectius construatur cum lignis, id est, ligna ipsa, quæ in modum ratiū seu schediarum inconditè connexa & colligata, mari deuecta fuerunt, ibi dispergam, dissoluam, disparabo, dissipabo: hæc enim est vis verbi נפחץ naphatz; vt ea tu inde tollere possis. Quidam non tam rectè: & exponam ea ibi.

VIGINTI MILLIA COROS TRITICI.] efficiunt sexcenta millia modiorum. De coro vide supra cap. 4. v. 22. totidem coros hordei, & vini dedisse, 2. Paralipom. 2. vers. 10. scribitur. Synecdoche.

ELEGITQVE REX SALOMON OPERARIOS DE OMNI ISRAEL, &c.] Heb. Et ascendere-fecit rex Selemoh contributionem de omni Israël, &c. id est, Ascendere-fecit triginta millia virorum contributorum ex omni Israël, in Libanum, vt vers. sequenti se exponit. Alij: Et indixit, imposuit, rex Salomon tributum personale, seu delectum, ex toto Israël, &c. Sic vers. sequente. Quidam: Extraxit quoque rex Salomon summam ex omni Israël, fuitque summa illa triginta millia virorum. Notant omnes istos Israëlitas fuisse, ac curatores operum illorum 150000. operariorum de quibus versu sequente.

PER MENSES SINGVLOS VICISSIM.] Heb. in mense, mutationibus. Quidam: in mensem, seu per mensem, alternis, seu alternatim, aut permutatim, quia singulis mensibus permutabantur, & innouabantur, aliis abeuntibus, & aliis aduenientibus.

SEPTVAGINTA MILLIA, &c. ET OCTOGINTA MILLIA, &c.] Hi omnes 150000. 2. Paralipom. 2. v. 17. dicuntur גְּרִימ gherim, id est,

VERS. 11.

VERS. 13.

VERS. 14.

VERS. 15.

id est, alienigena, peregrini, advena, inquilini. Nostro profelyti. Qui aliunde profecti, in terra Israëlita habitabant.

LATOMORVM IN MONTE.] Heb. excidentium, casorum, in monte, ambiguum illud, casorum, an lapidum, aut lignorum. Nonnulli lignorum intelligunt, vnde reddunt: lignorum-casores in monte. Alij: putatores in illo monte, scilicet Libano, de quo supra v. 14. nam non rectè alij montem alium accipiunt: is enim per excellentiam mons simpliciter dicitur, id est, qui ligna cædebant, & putabant. LXX. Noster & plerique alij casores-lapidum, seu latomos, interpretantur, qui excidebant, & cædebant lapides in latumiis illius montis Libani. Verbum צרחתזב ordinariè ac propriè de excisione lapidum vsurpari solet: quamuis Isaiæ 10. v. 15. de lignorum cassione dici videatur. Haud absurdè hîc intelligemus vtrumque, casores lapidum, & lignorum.

VERS. 16. ABSQVE PRÆPOSITIS, &c.] Hunc versum diuersimodè ex Hebr. conuertunt. 1. prater principes præfectorum Selomonis, qui erant super opus, tria millia, & trecenti, qui præerant populo, qui faciebat opus. 2. prater eos, quos Salomon habuit præfectos operi, nempe tria millia, & trecentos, qui præerant multitudini, qua faciebat opus. 4. prater principes curatorum Selomonis, qui præerant illi operi, ter mille trecentos, qui dominabantur populo, facientibus opus. Huic versui non satis conuenit cum 2. Paralipom. 2. v. 2. & 18. nam, qui hîc numerantur ter mille trecenti: ibi ter mille sexcenti dicuntur: quocirca quidam, vt concilient, ita hunc versum explanant: Id est, Prater peregrinos illos ter mille, de quibus 2. Paralip. 2. vers. 2. & 18. quos curatores illi Israëlita triginta mille, de quibus supra vers. 13. præfecerant centum quinquaginta millibus operariis: ita vt essent è tribus millibus singuli

quingenis operariis præfecti: sexcenti verò reliqui alternis ab his tribus millibus rationem exigent, singuli ab eorum denis. Ideò hîc trecenti tatum tribus millibus adduntur: in Paralipomenis autem sexcenti, annumeratis etiam trecentis, qui vicarias operas præstabant. Alij conciliant, vt trecenti fuerint immediatè præfecti operariis, alij trecenti, quibus illi præfecti rationem redderent: trecenti præfecti ipsis operis; quod hîc dicitur: & trecenti alij præfecti illis præfectis, quod in Paralipomenis additur.

LAPIDES PRETIOSOS.] non quidem gemmas, sed tamen in genere suo forma & magnitudine præstantes: seu optimos, & magni pretij. Quidam reddunt: lapides raros, vt accipitur hæc vox, 1. Samuel. 3. 1. id est, rara & exquisita magnitudinis, & præstantiæ. Sic infra cap. 7. v. 9. & 10. 11.

ET QUADRARENT EOS.] Heb. lapides vulsonis, id est, vulsos, detonsos. Alij: dolatos, politos. Nonnulli: casos, vel caduos. Vide Exodi 20. v. 25.

GIBLI.] Heb. Ghiblim. Aliqui aiunt fuisse istos vicinos Sidoniis, in Gabala Phœnicia tetrarchia, quam Plinius lib. 5. cap. 18. appellat Gaben, seu vt alij codices habent, Gabalam. Plerique Byblios putant, à Byblo insigni Phœnicia vrbe, de qua vide Comm. in Iosue 13. v. 5. Alij appellatiuè exponunt, Dolatores, quadratores, lapidum, lapidas, latomos. Hispanicè, maestros de canteria: à גבול, termino, quasi terminatores, quod terminum mensuræ lapidibus ponant, & lapides ad ædificia terminent, id est, in terminis dolent. Nonnulli: edificatores, architectos, interpretantur, qui ædificia describunt & terminant. Hispanicè Albamiles. Forfan vox vtrumque complectitur: & sanè videntur eo tempore Byblii insignes architecti & latomij fuisse.

CAPVT SEXTVM.

Figura & fabrica templi quoad præcipuas eius partes interiores & exteriores.

Vulg.

1 Actum est ergo quadringentesimo & octogesimo anno egressionis filiorum Israel de Terra Aegypti, in anno quarto, mense Zio (ipse est mensis secundus) regni Salomonis super Israel, edificari cæpit domus Domino,

2 Domus autem quam edificabat rex Salomon Domino, habebat sexaginta cubitos in longitudine, & viginti cubitos in latitudine, & triginta cubitos in altitudine.

Malu.

1 T fuit in octoginta anno, & quatuor centis ^a anno ^a annis ad exire filios Israel de terra Aegypti, in anno quarto, in ^b inuouatione Ziu: ipsa ^b mens, inuouatio secunda: ad regnare Selomoh super Israël: & ædificauit domum ^c IHVH. ^c datius, ipsi Iehozab. Sic vers. 2. d' amplitudo e' statura,

2 Et domus quam ædificauit rex Selomoh IHVH, sexaginta cubitus longitudo eius, & triginta cubitus ^c surrectura eius.

3 Et

3 Et porticus erat ante templum viginti cubitorum longitudinis, iuxta mensuram latitudinis templi: & habebat decem cubitos latitudinis ante faciem templi.

4 Fecitque in templo fenestras obli-
quas.

5 Et edificavit super parietem templi tabulata per gyrum, in parietibus domus per circuitum templi & oraculi, & fecit latera in circuitu.

6 Tabulatum quod subter erat, quinque cubitos habebat latitudinis, & medium tabulatum sex cubitorum latitudinis, & tertium tabulatum septem habens cubitos latitudinis. Trabes autem posuit in domo per circuitum forinsecus, ut non haberent muris templi.

7 Domus autem cum edificaretur, de lapidibus dolatis atque perfectis edificata est: & malleus, & securis, & omne ferramentum, non sunt audita in domo cum edificaretur.

8 Ostium lateris medij in parte erat domus dextra: & per cochleam ascende-
bant in medium cenaculum, & à medio in tertium.

9 Et edificavit domum, & consumma-
vit eam: texit quoque domum laqueari-
bus cedrinis.

10 Et edificavit tabulatum super om-
nem domum quinque cubitis altitudinis,
& operuit domum lignis cedrinis.

11 Et factus est sermo Domini ad Sa-
lomonem, dicens.

12 Domus hæc quam edificas, si ambu-
laueris in preceptis meis, & iudicia mea
feceris, & custodieris omnia mandata
mea, gradiens per ea: firmabo sermonem
meum tibi, quem locutus sum ad David
patrem tuum.

13 Et habitabo in medio filiorum Is-
rael, & non derelinquam populum meum
Israel.

14 Igitur edificavit Salomon, domum,
& consummavit eam.

15 Et edificavit parietes domus intrin-
secus tabulatis cedrinis, à pavimento do-
mus usque ad summitatem parietum, &
usque ad laquearia, operuit lignis ce-
drinis intrinsecus: & texit pavementum
domus tabulis abiegnis.

16 Aedificavitque viginti cubitorum
ad posteriorem partem templi tabulata
cedrina, à pavimento usque ad superio-

3 Et ^f porticus super facies & basilicæ
^h domus, viginti cubitus longitudo
eius ⁱ super facies latitudinis domus:
decem in cubito latitudo eius super
facies ^k domus.

4 Et fecit domui fenestras prospectum
^l clausas.

5 Et edificavit ^m super ⁿ parietem
domus straturam ^o circuitu, ad parie-
tes domus, circuitu ^p basilicæ, & ^q
loquutorio: & fecit ^r costas circuitu.

6 Stratura ^f inferior quinque in cu-
bito latitudo eius: & ^t media sex in
cubito latitudo eius: & ^u tertia septem
in cubito latitudo eius: quia diminu-
tiones dedit domui circuitu foras, ad
^x nequaquam ^y obtinere in parieti-
bus domus.

7 Et domus in edificari eam, lapis ^z
pacificus ^a admotio, edificata fuit: &
^b mallei, & ^c succisoriū, ^d omne vas
ferri non auditum fuit in domo, in
edificari eam.

8 ^e Ianua costæ ^f mediæ ad ^g sca-
pulam domus dexteram: & in cochleis
ascendent super mediam, & de me-
dia ad ^h tertios.

9 Et edificavit domum, & ⁱ consū-
mavit eam: & texit domum canthe-
riis & ordinationibus in cedris.

10 Et edificavit straturam super
omnem domum; quinque cubiti ^k
surrectura eius: & ^l obtinuit domum
in lignis cedrorum.

11 Et fuit verbum IHH ad Selomoh
ad dicere.

12 Domus ista, quam tu edificans
si ambulabis in ^m constitutis meis, &
iudicia mea facies, & servabis om-
nia præcepta mea, ad ambulare in
eis: & ⁿ surgere faciam verbum
meum ^o ad te, quod locutus fui ad
Davidem patrem tuum.

13 Et ^p scenitabo in medio filiorum
Israelis: & non derelinquam populum
meum Israel.

14 Et edificavit Selomoh domum,
& ^q consummavit eam.

15 Et ^r edificavit parietes domus ^f
de in domum in ^t costis cedrorum de
^u solo domus, usque ad parietes ^x tecti
^y speculabiles reddidit ligno, ^z de do-
mo: & speculabile reddidit ^a solum
domus in costis ^b fraxinorum.

16 Et ^c edificavit viginti cubitum de
^d femoribus domus, in ^e costis cedro-
rum; de ^f solo usque ad parietes: &

surgentia;
altitudo
f vestibulū
g regia, pa-
latij, templi
h ædis
i secundum
frōtem, an-
te. Sic mox.
k ædis. Sic
deinceps.
l clausorum
m iuxta, ad
n murum.
Sic deinceps.
o in gyrum,
circūquaq;
Sic statim.
p regia, pa-
latio, tēplo
q adyto
r latera. sic
v.8.
s subterior
t mediana
u tertiana
x non om-
nino
y apprehen-
dere
z integer,
perfectus
a advectio,
profectio,
vel adue-
ctionis
b vide Iudic.
4. v. 21.
c securis
d instrumē-
tum
e ostiū, porta
f medianæ.
Sic mox.
g humerum,
latus
h tertianos
i perfecit,
absolvit
k ut v.2.
l apprehēdit
m statutis.
ut ca. 2. v. 31.
& 2. Samuel.
22. v. 23.
n firmabo,
stabiliam,
præstabo
o tecum
p taberna-
culabo, coa-
habitabo
q ut v.9.
r contabu-
lauit
s intrinse-
cus, interius
t trabibus,
asseribus, ta-
bulis. Sic
mox.
u fundo, fir-
mamēto in-
ferno, pau-
mento, ex-
pansionē-
infima
x tegminis,
tegumenti,
contigna-
tionis
y obduxit
obtrexit.
e ut v.35.
f ut vers. 15

Sic statim. z intrinsecus a ut paulo ante. b abiegnis c contabulauit d lateribus, ad latera e ut v.35. f ut vers. 15

ra: & fecit interiorem domum oraculi in Sanctum sanctorum.

17 Porro quadraginta cubitorum erat ipsum templum pro foribus oraculi.

18 Et cedro omnis domus intrinsecus vestiebatur, habens tornaturas & iuncturas suas fabrefactas, & calaturas eminentes: omnia cedrinis tabulis vestiebantur: nec omnino lapis apparere poterat in pariete.

19 Oraculum autem in medio domus, in interiori parte fecerat, ut poneret ibi arcam foederis Domini.

20 Porro oraculum habebat viginti cubitos longitudinis, & viginti cubitos latitudinis, & viginti cubitos altitudinis: & operuit illud, atque vestiuit auro purissimo. sed & altare vestiuit cedro.

21 Domum quoque ante oraculum operuit auro purissimo, & affixit laminas clavis aureis.

22 Nihilque erat in templo quod non auro tegeretur: sed & totum altare oraculi textit auro.

23 Et fecit in oraculo duos cherubim de lignis oliuarum, decem cubitorum altitudinis.

24 Quinque cubitorum ala cherub una, & quinque cubitorum ala cherub altera: id est, decem cubitos habentes, à summitate alae unius usque ad alae alterius summitatem.

25 Decem quoque cubitorum erat cherub secundus: in mensura pari, & opus unum erat in duobus cherubim.

26 Id est, altitudinem habebat unus cherub, decem cubitorum, & similiter cherub secundus.

27 Posuitque cherubim in medio templi interioris: extendebant autem alas suas cherubim, & tangebant ala una parietem, & ala cherub secundi tangebant parietem alterum: alae autem alterae in media parte templi se inuicem contingebant.

28 Textit quoque cherubim auro.

29 Et omnes parietes templi per circuitum sculpsit variis calaturis & torno: & fecit in eis cherubim, & palmas, & picturas varias, quasi prominentes de pariete, & egredientes.

30 Sed & pavimentum domus textit auro intrinsecus & extrinsecus.

31 Et in ingressu oraculi fecit ostiola

ædificauit ei & de domo^h loquutorio; sanctitati sanctitatum.

17 quadraginta in cubito fuit domus: ipsaⁱ Basilica^k faciebus meis.

18 Et cedrus ad domum^l in facies, fundibulatio^m colocynthidarum, & uⁿ apertiones florum: & omnia cedrus, non lapis visus fuit.

19 Et^o loquutorium in medio domus^p de in facies^q apparuit: ad dare ibi arcam foederis IHVH.

20 Et^r faciebus loquutorij viginti cubitus longitudo, & viginti cubitus latitudo, & viginti cubitus^s surrectura eius: &^t speculabile reddidit illud auro clauso: & speculabile reddidit altare cedro.

21 Et speculabilem reddidit Selmoh domum^v de in facies auro clauso: &^x transire fecit in clausuris auri^y faciebus loquutorij: & speculabilem reddidit eum auro.

22 Et omnem domum speculabilem reddidit auro usque ad^z consummare omnem domum: & omne altare, quod loquutorio, speculabile reddidit auro.

23 Et fecit in loquutorio duos Cherubim, ligna^a olei: decem cubiti^b surrectura eius.

24 Et quinque cubiti ala Cherubi una, & quinque cubiti ala Cherubise-cunda: decem cubiti de extremitatibus alarum eius, & usque ad extremitates alarum eius.

25 Et decem in cubito Cherub secundus: c^c mensura una, & d^d præcisio una duobus Cherubim.

26 e^e Surrectura Cherubi unius decem in cubito: & sic Cherub secundus.

27 Et dedit Cherubim^f in medio domus^g anterioris, & expanderunt alas^h Cherubim, & tetigit ala unius in pariete, & ala Cherubi secundi tangens in pariete secundo: & alae eorum ad medium domus, tangentes ala ad alam.

28 Et speculabiles reddidit Cherubim auro

29 Et omnes parietes domus circuituⁱ fundibulauit apertionibus fundibulationum Cherubim, & palmarum, & apertionibus florum, k^k de ad facies & l^l ad foris.

30 Et^m solum domus speculabile reddidit auroⁿ ad in facies, & o^o ad foris.

31 Et^p ianuam loquutorij fecit q^q fores,

g intus, in-
trinsecus, in-
tra domum
h datius, in
loquutorio,
pro loquu-
torio
i ut v. 5.
k datius,
ad facies,
anterior
l antierus,
interius, in-
trinsecus
m fungorū
n dimissio-
nes, libera-
tes, immu-
nitates,
emissiones
o Adytum,
sic postea.
p antierus,
interius,
intrinsecus
q stabiliue-
rat
r interius,
intrinsecus
Adytum
s ut v. 2.
t ut v. 15. sic
statim &
v. 21. 22. 27.
30. 32. 35.
u ut v. 19.
x traduxit
y ad facies,
ante
z perficere,
absolvere,
vel passus,
consummari
a oleosa,
oleagina
b ut v. 2.
c mensio,
dimensio
d castra,
incisura, ex-
cisio, sculp-
tura. Hispani-
cæ, entalle
e ut v. 2.
f intra do-
mū intimam
g interioris.
h propriè fa-
ciata, id est
Adyti
i genitius.
Cherubino-
rum. id est,
suas
j rotauit, ro-
tulauit, scul-
psit, incidit,
cauauit
k antierus,
interius
l exterius,
extrinsecus
m ut v. 15.
n antierus,
interius
o exterius.
extrinsecus
p ostium,
portam. vel
ostio
q valuas,
portas, sic
v. 32. 33.

de lignis oliuarum, postesque angulorum quinque.

32 Et duo ostia de lignis oliuarum: & sculpsit in eis picturam cherubim, & palmarum species, & anaglypha valde prominentia: & textit ea auro: & operuit tam cherubim quam palmas, & cetera, auro.

33 Fecitque in introitu templi postes de lignis oliuarum quadrangulatos.

34 Et duo ostia de lignis abiegnis atrinsecus: & utrumque ostium duplex erat, & se inuicem tenens aperiebatur.

35 Et sculpsit cherubim, & palmas, & calaturas valde eminentes: operuitque omnia laminis aureis opere quadro ad regulam.

36 Et edificauit atrium interius tribus ordinibus lapidum politorum, & uno ordine lignorum cedri.

37 Anno quarto fundata est domus Domini in mense Zio,

38 Et in anno undecimo, mense Bullipse est mensis octauus) perfecta est domus in omni opere suo, & in vniuersis utensilibus suis: edificauitque eam annis septem.

fores, ligna r olei: f aries, postes, quinta.

32 Et duæ fores ligna olei: & fundibulabit super eas fundibulationes Cherubim, & palmarum, & apertiones florum: & speculabiles reddidit auro: & u descendere fecit super Cherubim, & super palmas aurum.

33 Et sic fecit x ianuæ y basilicæ postes, ligna olei, de ad quartam.

34 Et duæ fores, ligna z fraxinorum: & duæ a costæ b foris vnus, c deuolutiones, & duæ d fundæ foris secundæ, deuolutiones.

35 Et e fundibulabit Cherubim, & palmas, & apertiones florum; & speculabiles reddet auro rectificato super characterem.

36 Et edificauit atrium f antèrius, tres ordines g vulsionis: & ordinem exscissarum cedrorum.

37 In anno quarto h fundata fuit domus IHVH: in i luna Ziu.

38 Et in anno k vno decem in luna Bulis: ipse l innovatio octaua, m consummata fuit domus, n omnibus verbis o suis, & omni iudicio p suo & edificauit eam septem annis

olcofa. S. 22
v. 32. 33.
f frontispi-
cium, super-
liminare.
vide Gen. 14.
vers. 6.
t ut v. 29.
u extendit
diducit, ex-
pandit strā-
uit
x ostio, por-
tæ
y ut v. 5.
z abietum
a latera
b valux. sic
statim.
c rotundatio-
nes. sic mox.
d incisuræ,
sculpturæ in
modū fun-
dæ. Vide
Exod. 27. v. 9
e ut v. 29.
f interius,
faciarum
g lapidum
vulsionis.
Vide Cap. 5.
v. 17.
h fundari-
cepit
i lunationes
mensis. Sic
v. 38.
k undecimo
l lunatio,
mensis
m absolute
perfecta,
completa
finita
n datiuus
ad omnia
verba
o eius
p eius

VERS. 22

VERS. 32

COMMENTARIA.

VERS. 1.

QVADRINGENTESIMO, ET OCTOGESIMO ANNO EGRESSIONIS FILIORVM ISRAEL DE TERRA ÆGYPTI.] certissima epocha, ineluctabili verbi Dei veritate subnixa. Ridiculum & impium, quod quidam eam conati sunt eludere, aut interuerrere: in subducenda ea per membra sunt non modicæ difficultates, quas sacris Chronologis elucidandas relinquo. Hos annos quidam ita colligunt, in deserto 40. Deuteron. 1. v. 3. sub Iosua 17. sub Iudicibus 299. Heli, Samuele, & Saule, 80. sub Dauide 40. quibus additi quatuor anni Salomonis, efficiunt 480. Alij aliter: nam res in pluribus est incerta.

MENSE ZIO.] Heb. Ziu. Aiunt, aliàs dictum יָרֵא ijar, responderéque magna ex parte nostro Aprili, atque à splendore viridi, & amœnitate, ex Chaldaïca notione nomen habere, quod eo mense campi frondibus arborum, & herbis iam virescere & splendescere incipiant. Sic infra v. 37.

IPSE EST MENSIS SECVNDVS.] nimirum anni sacri & ecclesiastici, ex instituto Dei, Exodi 12. v. 2. Sic infra v. 38.

EDIFICARI CÆPIT.] rectè expressit Heb. & edificauit, id est, edificare cæpit. Sic Genes. 5. vers. 32. cap. 11. vers. 26, & infra Maluenda, In 1. Regum.

vers. 37. prout exponitur 2. Paralipomen. 3. vers. 1.

SEXAGINTA CVBITOS.] Exponunt, id est, sacros & Geometricos in metiendis corporibus solidis receptos: nam ideo dicuntur primarij, siue mensuræ primæ, 2. Paralip. 3. vers. 3. Hos plerique viginti quatuor digitos vnumquemque continere volunt; alij viginti octo. Vide 1. Samuel. 17. v. 4. & Iosue 3. v. 4. & Numer. 35. v. 5.

ET PORTICVS.] אֵילָם vlam, aiunt esse porticum, vestibulum, nempe locum ante ianuas templorum, seu palatiorum, extructum & colligatum, cuius contignatio constructa sit instar fornicis. Domum portæ appellant Hebræi. Alij volunt esse testudinem, seu fornicem, quam Itali vocant Voltham. Nonnulli, adificium deambulatorium, vulgo Galeria. Ab אֵלָם alam, & אֵילָם aial facilè deduxerim quod sit adificium validè colligatum, robustum ac forte, quod cum quadam maiestate, ac ostentatione potentiae promineat, ac proftet. Quid Latinis dicatur vestibulum, docebunt te Aulus Gellius lib. 16. cap. 5. Macrobius lib. 6. Saturnalior. cap. 8. Seruius in 2. Æneidos ad versum illum.

Vestibulum ante ipsum, primoque in limine Pyrrhus.

Et in 6. ad versum,

IIii 2

Vestib

Vestibulum ante ipsum, primisque in faucibus orci.

Notant quidam, hanc porticum dictam Ioan. 10. v. 23. porticum Salomonis, quod ibi rex Salomon soleret orare.

ANTE TEMPLVM.] De voce *היכל* *hechal* differuimus in 1. Samuel. 1. v. 9. Ridiculè hîc quidam vertunt *structuram*.

VERS. 4.

VIGINTI CUBITORVM LONGITVDINIS, &c.] Obseruant, duas tantum dimensiones hîc poni, longitudinis, & latitudinis: altitudinis verò describi 2. Paralipom. 3. v. 4. nempe centum viginti cubitorum: eratque porticus altior ipsa domo nonaginta cubitis. Nam frustra sunt, qui altitudinem 120. cubitorum toti domui tribuunt.

FENESTRAS OBLIQUAS.] *חלונות שפופים אטמים* *challone shekuphim atumim*. Mirum quam variè reddunt. 1. *fenestras prospectu angustas*. 2. *fenestras apertas clausas*, vel *prospectuum clausorum*, seu *compressorum*, id est, latas intrinsecus, angustas extrinsecus, seu laxiores intrinsecus, quàm extrinsecus: vt solent esse templorum nostrorum fenestæ, Hispanicè vocant, *Saeteras*, *throneras*. 3. *fenestras prospectu patentes, & in arctum compressas*, id est, extrinsecus & foris latas, intus angustas. Ita ferè doctores Hebræorum: quas ita volunt constructas præter morem aliarum fenestrarum, ad ostendendum, quod domus non multo egeret lumine. 4. *fenestras prospectuum clausorum*, vel *prospectui accommodatas clausas*, id est, è lato contractas vtrimque vsque ad mediam crassitiem muri: ea enim ratione commodius lux vtrimque intromittitur, *clausas*, vitro, vel alia diaphana materia ad arcendas cæli iniurias. Sic interpretatur Rabbi Iehudah, scriptor antiquissimus, cuius sententiam nonnulli aliis præferunt, vel vt alij exponunt, *fenestras prospectuum clausorum*, seu *obturatorum*, id est, quæ prospectus habebant clausos, obturatos, vitro, vel alabastrite, seu speculari lapide, aut alia materia diaphana. 5. *fenestras prospectiuas clausas*. For- san innuit fecisse fenestras ad ornatum ædificij & perspectiuæ tantum: non apertas ad excipiendum lumen, quo domus forsan non egeret ob loci religionem: sic sæpè videmus in egregiis fabricis eiusmodi clausas fenestras ad ornatum. 6. *fenestras, lumina videlicet, valuata*. 7. *fenestras prospectuum clausas*, id est, cancellatas, seu reticulatas, factas in modum retis instar cancellorum, vt non speculari lapide, nec vitro, sed lignis intertassilibus, & vermicularis clauderentur. Explanatio est S. Hieronymi in Ezechiel. 41. v. 16. videntur fuisse similes his, quas Hispanicè *Gelostas*, seu *Claraboyas* appellamus.

VERS. 5.

TABVLATA.] vocem singularem *יצי* *iatziagh* variè interpretantur, 1. *stratum*, *straturam*, *ambitum discurrentem*. 2. *substructionem*, *solum-stratum* alicuius contignationis. 3. *latus*. 4. *deambulatorium*, *deambulacrum*. 5. *thalamum*. 6. *appendicem*. Hispanicus Interpres, *vn colgadizo*. Ajunt fuisse ædificium circum parietes, templi exteriores constructum, quasi stratum; seu substructionem, vel ambitum cubiculorum seu camerarum in circuitu tem-

pli, vbi erant thalami, triclinia, lecti, dormitoria pro ministris templi. Aliqui exponunt, *substructionem*, id est, solum-stratum, cuiuscumque contignationis. Vide infra v. 6. 10.

IN PARIETIBVS DOMVS PER CIRCVITVM.] Heb. *ad parietes domus per gyrum*. Quidam: *ad muros ipsius domus circumquaque*, à parte nimirum exteriori domus.

ET ORACVLI.] Hîc primum occurrit vox *דביר* *debir*: notant esse partem templi interioriorem, in qua reposita erat arca fœderis IHVH, & duo Cherubim super Propitiatorio, alias dictam, Sanctum sanctorum: erat intimus & sacratissimus totius templi locus. Reddunt, *oraculum*, *adytum*, *oratorium*, *loquutorium*: eo quod Deus ibi loquebatur & responsa dabat, ac consulentibus aperiebat voluntatem suam. Exterior autem templi pars dicebatur *היכל* *hechal*, quasi basilica, vbi erant, candelabrum, altare suffitus, mensa panum propositionis.

ET FECIT LATERA IN CIRCVITV.] vocem *צלעות* *tzelaaghoth*, cum de ædificiis vsurpatur, aiunt significare, *substructiones*, siue trabes, aut tabulas substructionis, quæ in lateribus ædificij adhærent, quasi structuras laterales dicas, cellas, cubicula, thalamos, cameras, conclauia, exedras, laterales, seu ad latus templi extractas. Hebræi aiunt esse ligna seu trabes, quæ egrediuntur seu prominent è pariete, super quæ ponuntur capita trabium, quæ Italicè appellantur, *Leoni*. Alij, *valuas*, vel *trabes* interpretantur, quæ sunt costæ domorum. Et sanè vox omnia ista complectitur. Hebræi obseruant in fabrica templi, quatuor hæc nomina esse synonyma, *יצי* *iatziagh*, *straturam*, *צלעות* *tzelaaghoth*, *costas*, seu *latera*; *תא* *tha*, *thalamum*, *לשכה* *lischcah*, *cubiculum*: & ferè pro vna eademque re vsurpari. Nonnulli reddunt hîc: *fecitque alas circumquaque*, id est, extantes muros alarum instar, ad alteram partem straturæ, seu substructionis sustinendam: hæ autem Latinis dicuntur *alæ*, vt Græcis *πτερά*, siue *πτερόματα*. Hispanicè vocant *sribos del templo*, quæ ædificium à lateribus fulciunt & sustinent.

TRABES AVTEM POSUIT IN DOMO PER CIRCVITVM FORINSECVS.] Quod trabes vertit. Heb. *מגברות* *mighbraghot*, exponunt, *imminutiones*, *diminutiones*, *substructiones*, *contracturas*, *contractiones*, *deficientias*, *retractiones*, *derogationes*, *restrictiones*, *restrictiones*, *reductiones*: vnde reddunt: *quia imminutiones dedit domui circumquaque foras*. Exponunt imminutiones, seu substructiones, quibus murus ædificij subtrahebatur introrsum, ita vt inferior pars muri vno cubito densior esset, & promineret magis quam superior, vt in eo quiescerent capita trabium, & laquearia straturarum, seu substructionum, aut appendicum. Has muri contractiones accuratè Kimchius exposuit his verbis: [*Thalami*, seu cubicula, erant adificata in circuitu extra parietem domus Sanctuarij: & horum thalamorum quidam erant infimi, alij medij, alij supremi: & alter erat super alterum. Inferior erat latitudinis quinque cubitorum, & è regione

regione contignatio huius inferioris thalami ingrediebatur parietem templi cubito vno, & super ipsum cubitum locabantur trabium capita inferioris thalami. Porro templi paries ascendebat à thalamo inferiori & supra diminuto vno cubito, id est, introrsus vno cubito abducto muro: nam densitas parietis templi minuebatur per cubitum vnum in thalamis. Itaque infimi thalami latitudo quinque cubitorum erat: medij verò sex: & supremus thalamus septem cubitorum erat in latitudine, eadem ratione. Et in ipsis diminutionibus, seu retracturis muri, ponebantur capita trabium, ne perforarent parietem ad ponendum, seu inferendum trabes: & hoc est, quod dixit, Ne apprehenderent parietes domus.] Haftenus Kimchius. Rem ipsam tetigit. In eandem sententiam alij reddunt: Nam contracturas indiderat domui circumquaque extrinsecus, id est, quino quoque cubito assurgentis muri crassitiem eius diminuerat cubito vno extrinsecus, vt proiecturæ illæ muri essent cubilia trabibus cuiusque substructionis, seu appendicis. Atqui his verbis reddit rationem cur substructiones illæ seu appendices circum templum constructæ essent inæqualis latitudinis, nempe ima quinque, mediana sex, suprema septem cubitorum, quod nimirum murus assurgens, ter introrsus retrahebatur cubito vno, & ita medianæ substructioni addebat cubitum vnum latitudinis, supremae verò duos. Noster dixit: trabes autem posuit, &c. quod in illis proiecturis murorum collocarentur capita trabium substructionis.

VT NON HÆRERENT MVRIS TEMPLI.] Heb. ad neutiquam obtinere, apprehendere in parietibus domus. Exponunt, subaudi, capita trabium: id est, ne trabes hæerent parietibus templi, hoc est, ne necesse esset fieri foramina in pariete templi, in quæ inderentur, & conderentur capita trabium, substructionis, seu appendicis. Alij eodem sensu, id est vt exemptiles essent sine damno templi, & tantum proiecturis incumbere.

VERS. 7.

DE LAPIDIBVS DOLATIS ATQVE PERFECTIS.] Nos verbatim expressimus Hebræa: alij sic. 1. lapide integro, perfecto, profectiois, aduectionis, adductionis, id est, talibus lapidibus quales allati fuerant, q. d. Quum essent integri lapides, foramen nullum erat in quod capita trabium externæ substructionis inducerentur: alioqui integri non fuissent. 2. lapide perfecto translationis, id est, qui è monte effodiebantur, & è lapidicina transferiebantur ad ædificandum. Dolabantur enim lapides in lapidicina, & parabantur, & ita dolati & parati aduehebantur. 3. lapide perfecto, aduecto è monte. 4. lapide integro vt fuerat aduectus, id est, prorsus affabrefacto, antequam adueheretur, vt sequentia explicant, & ostenditur supra cap. 5. vers. 18. 5. lapide integro motionis, id est, qui non posset deferri humeris. Possis exponere: lapide integro, lapide admotionis, id est, qui vt integer, perfectus, dolatus, & affabrefactus aduehebatur, statim admouebatur ædificio, sine vlllo alio nouo opere. Aliter sumitur hîc vox שלמה eben schelemah, lapis integer, quàm Deuter. 27. v. 6.

ET MALLEVS.] Heb. pluraliter, & mallei, id est, instrumenta illa, quæ ad tundendos, dolandos, & cælandos lapides adhiberi solent.

SECVRIS.] id est, instrumenta illa, quæ ad cædenda, dolanda, incidenda, cælanda ligna vsurpantur. Simile quid Plinius lib. 26. c. 15. [Cyzici & Beletterion vocant ædificium amplum, sine ferreo clauo, ita disposita contignatione, vt eximantur trabes sine fulturis, ac reponantur.]

OSTIVM LATERIS MEDII, &c.] Hunc versum quidam ita ex Heb. reddunt: Porta ad ala medianum erat in latere domus dextro: qua per cochleas ascendebant ad medianum, & à mediano ad tertiā cubicula. Exponunt. Porta qua ascendebatur ad medianam contignationem, erat in latere meridiano domus. Notant autem ex illis verbis: ad tertiā cubicula, apparere singulas contignationes, distinctas fuisse in diuersas cellas, seu cubicula: quod etiam clarius ostendi ex 2. Regum 11. vers. 2. & 1. Paralipom. 28. v. 12.

VERS. 8.

TEXTIT QVOQVE DOMVM.] Exponunt: contignauit. Alij: concameravit. Nonnulli: intrinsecus tectum extruxit.

VERS. 9.

LAQVEARIBVS CEDRINIS.] Heb. canthis & ordinationibus in cedris. Aliqui reddunt: trabibus incuruis, & tabulatis cedrinis, id est, textit partem superiorem ædis, fecit tectum domus, trabibus leuiter incuruis & fornicatis, hoc est, instar fornicis incuruatis, vel arcuatis, quæ videbantur contra pondus insurgere: & tabulis cedrinis super trabes illas dispositis. Alij: tignis, seu trabibus excauatis, aut incisis, vel sculptis instar fossarum, aut cisternarum. Vox גבִים gebim conuenit cum Hispanica, seu Arabica Algibos, nam AL est articulus. Volunt esse trabes, seu tabulas sculptas secundum dispositionem fouearum, aut cisternarum: quasi imbricatas. Aliqui: imbrices, seu canales exponunt, quibus defluit aqua, à concauitate. Quidam: caneis, id est, imbricibus excauatis per quos aqua defluit. Atque tunc intelligetur de tecto exteriori: & ordinibus in cedris, id est, tabulis cedrinis ordinatis, dispositis, compactis, à parte interiori tecti. Nonnulli: dorsis, gibbis, & ordinationibus in cedris. Alij: canthis, seu cantheriis, & coaxationibus, seu coassationibus, vel contabulationibus cedrinis.

ET OPERVIT DOMVM LIGNIS CEDRINIS.] Heb. & apprehendit domum in lignis cedrorum. Quidam: & apprehendebat domum per trabes cedrinas, id est, hærebat illi ædi thalamus, siue substructio exterior, seu appendix, per trabes cedrinas: nam capita earum erant collocata super retractiones, siue reductiones, quæ erant in muro templi. Alij, eodem sensu: quam adiecit domui lignis cedrinis, id est, imposuit proiecturis muri domus. Vide supra vers. 6.

VERS. 10.

DOMVS HÆC, QVAM ÆDIFICAS.] Heb. Domus ista, quam tu ædificas. Quidam: Hæc, quam tu ædificas, domus illa est, subaudi, quam patri tuo fore promisi, vt tu ædificares, 2. Samuelis 7. v. 13. Alij: Domui huic, quam tu ædificas, &c. firmabo sermonem meum, &c. q. d.

VERS. 12.

Ilij 3 &c

& domui, & tibi præstabo, quod promisi.

QVEM LOQVVTVS SVM AD DAVID.]

2. Samuel. 7. v. 14.

VERS. 15. ET ÆDIFICAVIT PARIETES DOMVS IN-
TRINSECVS, &c.] Huius versus sensum No-
ster accuratè ex Hebræo reddidit: nos verba
expressimus: aliqui in hunc modum: *Et ex-
truxit*, id est, vestiuit, *parietes adis intus tabu-
lis cedrinis*; à *pauimento adis ad contignationem*
vsque laquearem obduxit ligno intus; ipsum *pa-
uimentum obduxit intus lignis piceis*, vel *abie-
gnis*. Alij: *contabulavit muros ipsius domus in-
trinsecus lateribus*, seu *tabulis cedrinis*; à *solo*
domus vsque muros tegminis, vel *ad tegmen mu-
rorum*. Hyppallage, id est, ad muri summam
partem, cui incumbit tegmen, *obduxit ligno*
intrinsecus: *obduxit etiam solum ipsum domus*:
non Adyti, sed prioris partis, vt apparet ex
vers. 17. Vide 2. Paralipom. 3. vers. 5. *tabulis*
abiegnis.

OPERVIT LIGNIS.] Plerique reddunt:
obduxit, verbum *צִפּוּף* *tzippah*, propriè est,
speculabiles-fecit, nimirum quod tabulæ ce-
drinæ essent tersæ, læuigatæ, politæ, quasi
specula, in quibus se quis videre, & specu-
lari posset.

VERS. 16. ÆDIFICAVITQVE VIGINTI CVBITORVM
AD POSTERIOREM PARTEM TEMPLI TA-
BVLATA CEDRINA.] Heb. *Et edificavit*,
seu *contabulavit viginti cubitos à lateribus do-
mus tabulis cedrinis*. Exponunt, id est, conta-
bulavit, vestiuit, textit spatium longum vi-
ginti cubitos, septum scilicet, transuersa-
rium: hoc est ex 60. cubitis longitudinis
templi, viginti separavit à parte posteriore,
seu extrema domus, quæ vergebat ad occi-
dentem: tabulis cedrinis, quæ à pauimento
vsque ad summitatem parietum, quibus te-
ctum incumbebat, pertingebant.

A PAVIMENTO VSQVE AD SUPERIORA.]
Heb. *solo vsque ad parietes*. Quidam: *solo vs-
que ad ipsos muros*. Explicant, id est, solum
totum à muro vno ad alterum, atque eo
præstabat hoc interius pauimentum illo al-
tero exteriori, quod hoc tabulis cedrinis
constratum erat: illud abiegnis, seu fraxi-
neis. Alij: *pauimento vsque ad parietes tecti*,
vt versu præcedente, id est, ad muri sum-
mam partem, cui incumbit tegmen.

ET FECIT INTERIOREM DOMVM ORA-
CVLI IN SANCTVM SANCTORVM.] Heb.
Et edificavit ei de domo ipsi loquutorio, sanctitati
sanctitatum. Alij variè reddunt: 1. *edificavit*
*quoque sibi in domo, vel interius, seu intus, ora-
culum in Sanctum sanctorum, siue, vt esset san-
ctitas sanctitatum*. 2. *Et edificavit ei loquutorio*
pro Sancto sanctorum, id est, *edificavit ei spatium*
videlicet loquutorio illam structuram pro
Sancto sanctorum. 3. *contabulavit, inquam, ipsi*
Deo Adytum in Sancto sanctorum. 4. *edificavit,*
inquam, interius ad Adytum Sancti sanctorum.
Heb. *sanctitati sanctitatum*, id est, sanctissimo
& sacratissimo sancto, sacrosanctissimo sa-
crario. Vide Exodi 26. v. 33.

VERS. 17. PRO FORIBVS ORACVLI.] Heb. tan-
tum est, *ad facies: in conspectu: coram: in præ-
sentia*, scilicet oraculi. Quidam: *ipsa est tem-
plum oppositum oraculo*. Alij: *nempe ipsum tem-*

plum, seu sanctum exterius per se. Aliqui: *il-
lud templum anterius*. Nonnulli reddunt: *ipsa*
templum interius, vel in interioribus, respectu
scilicet Attriorum, & vestibuli, non oraculi.

INTRINSECVS.] פְּנִימָה *penimah*, propriè
anterius, id est, in interiori parte templi, à
facie externa & anteriori tabularum cedrina-
rum. Opportunè monent, Hebræos id vo-
care *anterius*, quod Latini dicunt *interius*,
nam introrsus pergentibus exteriora sunt re-
tro, & interiora antè. Seu quod Hebræis in
domibus & ædificiis cameræ, & conclauia
fuerunt ipsis in recessu: non respexerunt fo-
ras in plateas & extra domos, sed introrsum.

HABENS TORNATVRAS ET IUNCTVRAS
SVAS FABRE FACTAS.] Heb. מְקֻלָּעִים פְּקָעִים
miklaghath pekaghim. Priorem vocem, *mikla-
ghat*, exponunt, *incisura, sculptura, ocellatio*.
Alij, *rotulatio, rotula, rotatio, rotunditas*, id est,
sculptura in modum rotularum. Propriè,
fundibulatio, hoc est, *sculptura, incisura in*
modum fundæ facta. Vide Exodi 27. vers. 9.
Sic infra vers. 29. 32. *PEKAGHIM* verò aiunt
esse *folliculos figura oblongæ rotundæ, in modum*
colocynthidis seu oui oblongi. Ergo reddunt:
1. *depicta instar cucurbitarum-agrestium*. 2.
sculptura colocynthidarum, vel rotulatio, rotula,
colocynthidarum. 3. *sculptura instar-fundæ, co-*
locynthidarum. Nonnulli: *habens sculpturam*
pomellorum. 4. quidam priorem partem ver-
sus ita reddunt: *Et ad cedros domus intrinsecus*
erant incisa colocynthides. 5. Nec desunt, qui
conuertant: *incisura fungorum, seu erant incisi*
fungi. *PHEKAGHIM* *fungos* significare vo-
lunt. Forſan sunt consona voce, quos valen-
tinè, *alphicosos* vocamus, genus cucumerum
intortorum: nam *AL* est affriculus Arabicus:
quæ forma sculpturis non inuenusta. 6. *porro*
asseret ipsi cedrini, qui erant intus in ades, extru-
debant nodos preminulos.

ET CÆLATVRAS EMINENTES.] Heb.
Et apertiones florum. Quidam: *Et calatura in-*
star florum. Aliqui: *dimissi florum*, id est,
dimissi flores, qui videbantur egredi. Alij: *Et*
aperiti flores, vel Et calatura seu incisura-flor-
um-patula. Hispanicè, *incidere in ligno, aut*
in ære, vocamus aperire. Hispanicus Inter-
pres, *de botones de flores*. Sic infra vers. 29.
32. 35.

PORRÒ ORACVLVM HABEBAT.] Heb. *VERS. 10.*
Et ad facies oraculi. Quidam: *Intrinsecus au-*
tem erat oraculum. Alij: *Quod Adytum per se*
habuit viginti cubitos, &c. Nonnulli: *Quod*
autem ad anteriorem partem Adyti, viginti cu-
bitorum erat longitudo, &c.

ET VIGINTI CVBITOS ALTITVDINIS.]
Hebræi existimant *Adytum* siue *debir* eiusdem
altitudinis fuisse cum *æde*, nempe triginta
cubitorum, supra vers. 2. Hic autem intelligi
de ea parte altitudinis, quæ obducta erat
tantummodo auro: nam viginti cubiti erant
tecti solo auro: alij decem erant, (forſan
inferiores, & arcæ propinquiore,) tecti au-
ro & lapidibus pretiosis. Sed vnde hoc ſci-
uerunt? Plerique quadratum omnino à tri-
bus dimensionibus *Adytum* faciunt, vt hic
diſertè Scriptura ait, viginti ergo cubitis
erat altum, decem minus reliqua domo.

AVRO

AVRO PURISSIMO.] Hebr. *auro clauso*, seu *incluso*. Sic dictum volunt, quasi igni traditum, & conclusum ad purgandum. Hispanicè, *acrisolado*. id est, purgatissimum. Alij, quod ob bonitatem & præstantiam soleat claudi. Hebræi comminiscuntur, dictum clausum, quod quum ipsum venum exponeretur, reliqui auri officinæ, vt multo inferioris, clauderentur. Quidam, *auro clauso*. id est, ligato, quale est aurum, ex quo conficiuntur nummi. Hispanicè, *oro con liga*. Pro eo, quod hîc dicitur *auro clauso*; 2. Paralipom. 3. vers. 8. ponitur, (*auro bono*.) Nonnulli hîc reddunt: *auro asseruato*. nimirum à Dauide in hunc finem, 1. Paralipomen. 28. vers. 14. Sic infra vers. 21. Vide 2. Paralip. 3. vers. 6.

SED ET ALTARE VESTIVIT CEDRO.] Hebr. *& obduxit altare cedro*. Quidam: *altare autem operuit cedrinis-tabulis*. Alij: *& aram obduxit cedro*. Nonnulli: *obduxit etiam altare cedrinum*. auro scilicet, è vers. 22. Sed altare hîc non est in regimine: nisi repetas, *obduxit etiam altare*, altare inquam *cedri*, seu *cedrinum*. Hoc altare intelligendum, tymiamatis, seu suffitus odorum, de quo infra vers. 22.

VERS. 21. ET AFFIXIT LAMINAS CLAVIS AVREIS.] Mirum quam diuersè hunc locum ex Hebr. conuertant. 1. *& transire-fecit in catenis aureis oraculum*, & *textit illum auro*. id est, transire fecit in catenis aureis. Subaudi, vectes nempe vice pessuli & vectis, quod soleant occludere fores vectibus ac repagulis, occlusit fores oraculi catenis aureis. & textit illum subaudi parietem. id est, septum illud, quod distinguebat oraculum à reliqua parte domus, auro interne & externè obduxit. 2. *& occlusit catenis aureis oraculum*: & *textit illum auro*. 3. *& clausit pessulis aureis parietem, qui erat ante oraculum*: & *textit illum auro*. 4. *& traiecit vectes aureos, super facies parietum ipsius oraculi*, & *operuit totum auro*. 5. *& vectavit, vectes imposuit, in catenis auri ad facies oraculi*, & *textit illum auro*. 6. *& transire-fecit, scilicet vectem per clausuras ante oraculum, auro obductum*. 7. *Et fecit transire in clausuris aureis ante oraculum, quam obduxit auro*. 8. *Et traduxit in repagula aurum, ante oraculum*: & *obduxit illum auro*. 9. Hebræi exponunt: *& vectavit, repagulauit*, id est traiecit tanquam vectes catenas aureas, Italicè *catenacci*, illisque clausit oraculum. Erat autem paries ante oraculum, dividens inter oraculum, & templum exterius, in loco, in quo locabatur velum, cuius latitudo erat cubiti vnus: & in ipso pariete posuit vectes aureos: & omnia, atque adeo parietem obduxit auro. Verbum עבר *ghibber* in Pihel, id est, *transire-fecit*, plerique Hebræorum exponunt, *vectavit, repagulauit*. id est, traiecit tanquam vectes, repagulo, vel pessulo proclussit, ex vsu Chaldaico, & ex sensu vocis: nam quod Hebraicè dicitur בריח *berichim*, id est, *vectes*, Exodi 26. vers. 26. Chaldæus vertit, עברין *ghabberin*: & significatio est eadem, nam *BERICHIM* propriè sunt *transfugitoria, transcursoria*: & *GABBERIN*

transitoria, transductoria. quod vectes & repagula, seu transtilla, ab vna extremitate in aliam transfugiant, & transeant. 10. Quidam reddunt: *& transmisit*. vel *& fecit interiectum parietem, præter funes aureos ante adytum, quem similiter obduxit auro*. Illud præter funes aureos, exponunt, id est, quibus pendebat velum ante parietem & portam ad Sanctum sanctorum. Synecdoche. Quidam hunc interiectum parietem ligneum ex tabulis cedrinis auro vtriusque obductum: alij, lapideum, sed cedro & auro obtectum, volunt. quod est verosimilius. Nos hîc verba reddidimus: *& transire-fecit in clausuris auri ad facies loquutorij*, & *obduxit eum auro*. nempe parietem transmissum, seu interiectum, vt omnes ferè intelligunt. ראיכות *raitikoth* exponunt, *clausuras, claustra, vincula, ligamenta, catenas, funes, vectes, pessulos, repagula*.

SED ET TOTUM ALTARE ORACULI TEXIT AVRO.] Reddunt. *Similiter totum altare illud, quod erat ad Adytum obduxit auro*. id est, quod erat è regione portæ adyti extrinsecus. Alij: *Sed & totam arcam, quæ erat ponè adytum, obduxit auro*. Nonnulli: *totumque altare quod erat ante Oraculum, textit auro*. id est, quod erat ante ostium oraculi: erat enim altare thymiamatis è regione ostij oraculi in ipso hechal, seu templo: ostium autem oraculi erat in medio parietis, seu septi transuersarij. Vide Exodi 30. vers. 6.

DE LIGNIS OLIVARVM.] Hebr. *ligna olei*, seu *oleosa*. שמן *schemen*, generale nomen est ad omnem pinguedinem, nec oleum tantum oliuarum significat, vnde hîc quidam vniuersè ligna oleosa, pingua, resinosa accipiunt, Aliqui reddunt: *è lignis pineis* sed fere omnes *ligna oliuarum*, seu *oleagina* intelligunt: nam radices olearum aptissimæ sunt fabricandis statuis. Sic infra vers. 31. 32. 33.

ET OMNES PARIETES TEMPLI.] Hebr. *Et omnes muros edis*. quidam vniuersè templum intelligunt, tam *debir*, quam *hechal*. Alij singulariter, *debir* tantum, vnde reddunt: *omnes autem muros istius domus*. nempe intimæ, seu adyti, de qua hætenus loquutus est, à vers. 19. qui sensus videtur bonus: nam sculptura parietum *hechal* alia ab ea, quæ hîc describitur ipsius *debir*, notatur supra vers. 18. Sed præferendus prior, è 2. Paralipom. 3. vers. 7.

PER CIRCVITVM.] מסב *mesab*, potest esse nomen; *circuitu*, *circumquaque*. & potest esse participium Hiphil, *circumiens, circumgyrans, circumducens, circumuertens*.

SCVLPSIT.] verbum קלע *kalagh*, propriè est, *fundibulauit, circumrotauit, rotulauit*. seu *in modum fundarum*, aut *rotularum incidit, sculpsit*; in rotulas, seu fundas sculpsit, incidit. Sic vers. 32.

QVASI PROMINENTES DE PARIETE, ET EGREDIENTES.] Hebr. hunc sensum rectissime patiuntur: *anterius, & exterius*. Alij, *intrinsecus & extrinsecus*. id est, tam intus in adyto, quam extra in exteriori templo, seu hechal. Sic versu sequente. Nonnulli: *intrinsecus*.

intrinsecus, & *extrinsecus*. id est, *intrinsecus*, nempe omnes parietes intra Adytum: & *extrinsecus*. scilicet parietem illum, quo distinguebatur adytum à templo, in illa eius parte exteriori etiam, quæ templum spectabat.

VERS. 30. INTRINSECVS ET EXTRINSECVS.] vel *intus* & *extra*. Omnes exponunt, tam in Adyto, quam in hechal, seu templo: seu tam in Sancto sanctorum, quam in Sancto.

VERS. 31. POSTES QVE ANGLORVM QVINQVE.] Hebr. *postes quinta*. Plerique exponunt: & *postes quinque laterum*, seu *pentagoni*. erant quasi columnæ quinquangulæ. Hispanicus Interpres, y *los postes eran de cinco esquinas*. Alij referunt ad proportionem, id est, superliminaris ac postium ad valuas, seu fores erat proportio subquintupla: nam quanto ampliores sunt valvæ, tanto crassiores esse debent postes & superliminare: hoc est, superliminare & postes erant quintuplo crassiores valuis & foribus. Nonnulli reddunt: *superliminare cum postibus, quinta parietis*. id est, altitudine & latitudine sua quatuor continebat cubitos, qui efficiunt quincuncem parietis, qui paries latitudine & altitudine continebat viginti cubitos.

VERS. 33. POSTES DE LIGNIS OLIVARVM QVADRANGVLATOS.] Hebr. *postes è lignis oleosis, de quarta*. Analogicè exponunt, vt versu superiore. id est, postes tetragonos, quatuor laterum, quadrilateros, quadrangulatos, quadros, quadratos, Hispanicè, *de quatro esquinas*. vel quadruplo crassiores quàm ipsæ fores, seu valvæ. Quidam: *postes è lignis oleosis, è quarta parietis*. id est, quinque cubitis latam, & totidem altam: nam hæc est proportio parietis, qui paries erat viginti cubitorum latitudinis.

VERS. 34. ET VTRVMQVE OSTIVM DVPLEX ERAT, ET SE INVICEM TENENS APERIEBATVR.] Nos hîc Hebræa verbatim expressimus, alij variè: *duo latera valvæ unius rotunda, & duo latera alterius valvæ rotunda*. id est, opere tornatili facta, nempe ex columnellis. 2. *duæ costæ valvæ unius, rotundæ, & duæ calaturæ valvæ secunda, rotundæ*. Duas costas appellari ajunt, duo transversa distinctiva in superficie forium, æquidistantia, inter quas, ac summum & infimum ostij, tria spacia vacua intercipiuntur: quæ non quadrata, sed rotunda describuntur, in modum circulorum, seu sphaerarum exculpta: vt etiam hodie fieri videmus in magnatum foribus, quamvis plerumque figura quadrata costarum. In tribus his orbibus, seu circulis erant variæ cælaturæ seu sculpturæ, vt mox dicitur: atque ita ornata erat vtrique valva. Et quæ in priori membro dicuntur costæ, in secundo membro vocantur cælaturæ: quod costæ rotundæ & cælaturæ communes essent vtrique valvæ. 3. *duo latera valvæ unius erant annuli, circuli, epistylia*: & *duo tapetes rotulis-intexti ostij secundi, annuli, circuli, epistylia* erant. 4. *duo latera volubilia unius ianue, & duo latera volubilia alterius ianue*. 5. *duæ costæ ostij unius volubiles, & duæ sculpturæ ostij secundi rotundæ*. 6. *duæ valvæ foribus unis versatiles*: ac *duæ valvæ-incise foribus alteris versatiles* erant. Videntur hæc

indicare vtramque valvam per medium transversum latitudinis fuisse dissectas: vt vtrique valvæ duas partes haberet. Vt fieri frequenter videmus in foribus principum, vt, cum visum esset, dimidia tantum forium pars vel supernè, vel infernè claudi & aperiri posset. Quidam hîc *latera* seu *costas rotundas*, ipsos cardines forium intelligunt: vt hi in postibus extantes, & rotundi essent; bini vtrisque superus, & inferus. Tanta vetustas hæc obscura reddit.

OPERVITQVE OMNIA LAMINIS AVREIS OPERE QVADRO AD REGVLAM.] Nos VERS. 35. ad verbum Hebræa transfudimus, variè alij: 1. *operuitque auro directo, quæ erant sculptæ*. 2. & *vestiet auro directo super cavatum*. id est, direxit aurum ad penetrandum cavatas partes incisuræ, seu sculpturæ. 3. & *obduxit aurum directè super imagine*. scilicet Cherubimorum, palmarum, & florum. 4. *obduxitque auro in plano super sculptura*. 5. *textitque auro, quod attenuatum ponebatur super sculpturas*. 6. *obduxitque antipagmenta auro iustificato*. id est tantum auri infudit, quantum opus erat, iusto auro obduxit. Festus, [*Antipagmenta, valvarum ornamenta, quæ antis appanguntur, id est affiguntur*]. 7. *textitque auro*. subaudi cælaturas illas, *directo*, id est, rectè, aptè artificiosèque collocato, seu miro artificio posito, *super illud quod insculptum erat*. nempe vt extarent, & apparerent etiam cælaturæ illæ post aurum inductum. 8. & *obduxit aurum iustificatum super effigiationem*. seu cælaturam. Alij: *picturam*. vel *obduxit auro rectificato super effigiatum, siue sculptum*. Alij: *super impressum*. 9. *quæ obduxit auro directo ad ipsum sculptum*. vel *auro adaptato ad earum sculpturam*. Hispanicus interpres, y *cubrio de oro muy iusto, ajustado, à la entalladura*. vel *à las entalladuras*. *הכריז mechukkeh*, vel participium passivum, *Pihel*, seu nomen participiale; vel nomen substantivum esse volunt, & haud dubiè Hebræis idem significare, quod Græcis *character*, id est, impressam, seu expressam imaginem alicuius rei: vnde reddunt, *impressionem, expressionem, effigiationem, figurationem, imaginem impressam, seu expressam, figuram, picturam, sculpturam, sculpturam*. vel, *Impressum, expressum, effigiatum, figuratum, sculptum, &c.* Hac voce vsum putant Paulum Hebræor. 1. vers. 3. quam Græcus interpres *character* verterit, (*Quicum sit refulgentia gloria, & character*, id est, impressa, seu expressa imago, substantiæ eius.)

ATRIVM INTERIVS.] Omnes intelligunt propinquius templo pro Sacerdotibus, quod appellabatur *atrium sacerdotum*, 2. Chronicor. 4. vers. 9. sic autem dici respectu atrij magni pro populo, de quo eodem loco Paralipomenon, quod erat exterius.

ET VNO ORDINE LIGNORVM CEDRI.] Hebr. & *ordine excissarum cedrorum*. Quidam: & *ordine sectarum cedrorum*. Alij: & *ordine de dolatarum cedrorum*. Nonnulli: & *ordine trabium cedrinarum*. Qualiter autem hoc atrium extructum fuerit, Scriptura apertè non dicit, vnde amplius coniecturis locus. Quidam

VERS. 36.

dam intelligunt, atrium istud fuisse circumdatum septo, quod tribus ordinibus lapidum casorum & politorum assurgeret, & super tres ordines lapidum, vnus ordo trabium cedrinarum vice coronamenti esset. Alij, hos tres ordines lapidum, & vnum cedrorum, ad porticus, siue columnationes circum atrium referunt. At de his certi quippiam statuere non possumus.

VERS. 38.

MENSE BVL.] Notant, מרחשון *Marchescheuan* etiam Hebræis dici lingua peregrina, ab eructatione aquarum. Conueniunt respondere magna ex parte nostro Octobri, sed partem etiam in Nouembrem incidere. Varias etymologias ei adfingunt. 1. à בול *bul*. Isaia 64. 6. vel נבול *nabal* eiusdem significatus defluere, emarcescere: quod eo mense terræ nascentia marcescant, & folia arborum defluant. 2. à נבול *nabal* defluere, seu מבוול *mabbul* diluio: quod eo mense aquæ defluant nubibus, & sint eluiones imbrium. 3. à יבול *iabal*, adducere, vel à יבול *iebul*, prouentu, quod eo mense adducantur, & colligantur fructus, & prouentus agrorum. vel

quod illo mense quasi altero vere germina iterum terra producat.

IPSE EST MENSIS OCTAVVS.] nempe anni sacri, & ecclesiastici, ex instituto Dei, Exod. 12. 1. vide supra vers. 1.

IN OMNI OPERE SVO.] Hebr. *ad omnia verba sua*. Quidam: *cum omnibus rebus suis*. vel *eius*. Nonnulli: *cum omnibus utensilibus suis*.

ET VNIVERSIS VTENSILIBVS SVIS.] Hebr. *& ad omne iudicium eius*. Quidam: *& cum omnibus his, quæ ad eam pertinebant*. Alij: *& secundum omnem dispositionem, regulam, normam, modum, qualitatem, statum, conditionem eius*. Nonnulli: *& secundum omnem formam, vel exemplar eius*. Aliqui: *& secundum omnem rationem eius*. Plerique Hebræa pluraliter legunt. *& secundum omnia iudicia eius, seu dispositiones, regulas, normas, rationes, eius*.

ANNIS SEPTEM.] integris, & amplius sex mensibus: qui tamen hîc subtrahuntur ad rotundationem numeri: vt alibi solet. Vide 2. Samuel. 5. vers. 5. & Iudicum 20. v. 46.

CAPVT SEPTIMVM.

Palatium Salomonis, domus saltus atque vxoris eius, varia & sumptuosissima templi supellex.

Vulg.

Malu.

Infr. 9. b. 10.

Domum autem suam ædificauit Salomon tredecim annis, & ad perfectum usque perduxit.

2. *Ædificauit quoque domum saltus Libani centum cubitorum longitudinis, & quinquaginta cubitorum latitudinis, & triginta cubitorum altitudinis: & quattuor deambulacra inter columnas cedrinæ: ligna quippe cedrina exciderat in columnas.*

3. *Et tabulatis cedrinis vestiuit totam cameram, quæ quadraginta quinque columnis sustentabatur. Vnus autem ordo habebat columnas quindecim*

4. *Contra se inuicem positas,*

5. *Et è regione se respicientes, aequali spatio inter columnas, & super columnas, quadrangulata ligna in cunctis aqualia.*

6. *Et porticum columnarum fecit quinquaginta cubitorum longitudinis, & triginta cubitorum latitudinis: & alteram porticum in facie maioris porticus: & columnas, & epistylia super columnas.*

Domum suam ædificauit Selomoh sex decem anno: & consummauit omnem domum suam.

2. *Et ædificauit domum filuæ Libani, centum cubitus longitudo eius, & & quinquaginta cubitus latitudo eius, & triginta cubitus ^b surrectura eius: super quatuor ^c ordines ^d statuarum cedrorum: & ^e excissæ cedri super statuas.*

3. *Et tecta in cedro de supra, super ^f costas quæ super statuas quadraginta & quinque decem ordo.*

4. *Et ^g prospectus, tres ordines: & ^h visio ad visionem, tres ⁱ ictus.*

5. *Et omnes ^k januæ, & postes quadrati ^l prospectu: & ^m è regione visio ad visionem, tres ictus.*

6. *Et porticum ⁿ statuarum fecit: quinquaginta cubitus longitudo eius, & triginta cubitus latitudo eius: & porticus super facies earum: & statuæ & ^o densitas super facies earum.*

^a absoluit, perfecit, cōpleuit, finiuit

^b surgentia, statura, altitudo

^c series
^d columnarum. Sic deinceps

^e Vide cap. 6. v. 36. flatera, trabes

^g plurale, prospectuū, fenestrarum

^h aspectus, prospectus, fenestra, Sic

mox & v. 5. i pulsus, vi-

ces. Sic v. 5. k ostia, porta

^l aspectu
^m exaduerso: vt v. 39. & 2. Samuel 5. 23.

ⁿ columnarū. Sic mox:

7 Porticum quoque solij, in qua tribunal est, fecit: & texit lignis cedrinis à pavimento vsque ad summitatem.

8 Et domuncula, in qua sedebatur ad iudicandum, erat in media porticu simili opere. Domum quoque fecit filia Pharaonis (quam uxorem duxerat Salomon) tali opere, quali & hanc porticum.

9 Omnia lapidibus pretiosis, qui ad normam quandam atque mensuram tam intrinsecus quàm extrinsecus ferrati erant: à fundamento vsque ad summitatem parietum, & extrinsecus vsque ad atrium maius.

10 Fundamenta autem de lapidibus pretiosis, lapidibus magnis decem siue octo cubitorum.

11 Et desuper lapides pretiosi aequalis mensura secti erant, similiterque de cedro.

12 Et atrium maius rotundum, trium ordinum de lapidibus sectis, & unius ordinis de dolata cedro: necnon & in atrio domus Domini interiori, & in porticu domus.

13 Misit quoque rex Salomon, & tulit Hiram de Tyro,

14 Filium milieris viduae de tribu Nephthali, patre Tyrio, artificem ararium, & plenum sapientia, & intelligentia, & doctrina ad faciendum omne opus ex ære. Qui cum venisset ad regem Salomonem, fecit omne opus eius.

15 Et finxit duas columnas areas, decem & octo cubitorum altitudinis columnam unam: & linea duodecim cubitorum ambiebat columnam utramque.

16 Duo quoque capitella fecit, quæ ponerentur super capita columnarum, fusilia ex ære: quinque cubitorum altitudinis capitellum unum, & quinque cubitorum altitudinis capitellum alterum.

17 Et quasi in modum retis, & catenarum sibi inuicem miro opere contextarum. Vtrumque capitellum columnarum fusile erat: septena versuum retiacula in capitello vno, & septena retiacula in capitello altero.

18 Et perfecit columnas, & duos ordines per circuitum retiaculorum singulorum, ut tegerent capitella, quæ erant super summitatem malogranatorum: eodem modo fecit & capitello secundo.

7 Et porticum p solij, q qua iudicabit ibi, porticum iudicij fecit: & tecta in cedro, de r solo vsque ad solium.

8 Et f domum suam qua habitabit ibi, atrium aliud de c domo porticui: u secundum facturam istam fuit. Et domum faciet filia Pharghoh, quam accepit Selomoh, x secundum porticum istam.

9 y Omnes isti lapides pretiosi secundum mensuras z vulsionis, a tracti in b traha, c de domo & de foris: & de fundamento vsque ad d palmas, & de foris vsque ad atrium grande.

10 Et e fundatum lapidibus pretiosis, lapidibus grandibus; lapidibus decem cubitorum & lapidibus octo cubitorum.

11 Et de ad supra lapides pretiosi f secundum mensuras vulsionis, & cedrus.

12 Et atrium grande circuitu, tres ordines g vulsionis: & ordo h excissarum cedrorum: & i atrio domus I h v h k anteriori, & l porticui domus.

13 Et misit rex Selomoh, & m accepit Chiram de n Tzor.

14 Filius viræ viduæ ipse de o baculo Naphthali & pater eius vir p Tzoræus, fabricans æris: & impletus fuit q ad sapientiam, & ad intelligentiam, & ad cognitionem, ad facere omne r ministeriale in ære: & venit ad regem Selomoh, & fecit omne ministeriale eius.

15 Et s formavit duas t statuas æris: octo decem cubitus u surrectura statuæ unius: & filum duodecim cubitus circumgyrabit statuam secundam.

16 Et duas, x cincturas fecit ad dare super y capita statuarum, z fusum æris: quinque cubitus surrectura cincturæ unius, & quinque cubitus surrectura cincturæ secundæ.

17 a Intricationes factura intricationis, b filamenta-grandia factura catenarum c cincturis, quæ super caput statuarum: septem, cincturæ vni; & septem, cincturæ secundæ.

18 Et fecit statuas, & duos ordines circuitu super d intricacionem vnam ad cooperire cincturas, quæ super caput e malogranatis: & sic fecit cincturæ secundæ.

p throni, tribunalis
q quo
r pavimento.
Vide cap. 6.
v. 13. à soli
parte vna
vsque ad al-
teram.
s domui suæ
t intra, inte-
rius
u sicut opus
istud
x sicut
y Omnia ista
z lapidum.
vulsionis.
Vide cap. 5.
v. 17.
a excissi, fer-
rati
b ferra
c intus &
extra
d mensuras-
quatuor di-
gitorum,
palmos. mi-
nores
e fundatio
f ut v. 9.
g ut v. 9.
h trahium
cedrinarum
i datius,
k interiori,
faciato.
l vestibulo
m tulit ac-
sumpsit
n Tyro
o tribu: ut
cap. 8. v. 1.
p Tzorita,
Tyrius
q cum sapien-
tia, & cum
intelligen-
tia, & cum
scientia,
r opus, opi-
ficium. Sic
statim.
s effinxit
t columnas,
sic deinceps.
u statura, al-
titudo. Sic.
16 21.
x corona-
tiones, coro-
namenta. Sic
deinceps.
y summita-
tes. Sic v. 17.
18. 19. 21.
z fusuram,
fursionem
a Intricata,
Perplexa,
encarpus
b Vide Deu-
teron 22. 12.
c datius,
ipsis corona-
mentis
d encarpum.
Sic v. 20.
e malogra-
natorum

19 Capitella autem, quæ erant super capita columnarum, quasi opere lilij fabricata erant in porticu quattuor cubitorum.

20 Et rursum alia capitella in summitate columnarum desuper iuxta mensuram columnæ contra retiacula: malogranatorum autem ducenti ordines erant in circuitu capitelli secundi.

21 Et statuit duas columnas in porticu templi: cumque statuisset columnam dexteram, vocavit eam nomine Iachin: similiter erexit columnam secundam, & vocavit nomen eius Booz.

22 Et super capita columnarum opus in modum lilij posuit: perfectumque est opus columnarum.

23 Fecit quoque mare fusile decem cubitorum à labio usque ad labium, rotundum in circuitu: quinque cubitorum altitudo eius, & resticula triginta cubitorum cingebat illud per circuitum.

24 Et sculptura subter labium circumbat illud decem cubitis ambiens mare: duo ordines sculpturarum striatarum erant fusiles.

25 Et stabat super duodecim boues, è quibus tres respiciebant ad Aquilonem, & tres ad Occidentem, & tres ad Meridiem, & tres ad Orientem, & mare super eos desuper erat: quorum posteriora uniuersa intrinsecus latitabant.

26 Grossitudo autem lateris, trium uncularum erat: labiumque eius, quasi labium calicis, & folium repandi lilij, duo millia batos capiebat.

27 Et fecit decem bases aneas, quattuor cubitorum longitudinis bases singulas, & quattuor cubitorum latitudinis, & trium cubitorum altitudinis.

28 Et ipsum opus basium, interrasile erat: & sculptura inter iuncturas.

29 Et inter cornulas & plectas, leones & boues & cherubim: & in iuncturis similiter desuper: & subter leones & boues, quasi lora ex ære dependentia.

30 Et quattuor rotæ per bases singulas, & axes ærei: & per quattuor partes quasi humeruli subter luterem fusiles, contra se inuicem respectantes.

31 Os quoque luteris intrinsecus erat in capitis summitate: & quod forinsecus apparebat, unius cubiti erat totum rotundum, pariterque habebat unum cum

Maluenda, in I. Regum,

19 Et cincturæ, quæ super caput statuarum, factura lilij in porticu: quattuor cubiti.

20 Et cincturæ super duas statuas etiam de supra, f ad coniunctionem ventris, qui ad trans intricationem, & malogranata ducenta ordines circuitu super cincturam secundam.

21 Et g surgere-fecit statuas porticui h basilicæ: & surgere-fecit statuam dexteram, & vocavit nomen eius Iachin: & surgere-fecit statuam, sinistram, & vocavit nomen eius Boghaz.

22 Et super caput statuarum factura lilij: & consummatum fuit i ministeriale statuarum.

23 Et fecit k mare fustum decem in cubito de labio eius usque ad labium eius rotundum circuitu: & quinque in cubito surrectura eius: & l linea triginta in cubito circumgyrabit illud circuitu.

24 Et m colocynthides de sub n labio eius circuitu circumgyrantes illud; decem in cubito o circundantes mare circuitu: duo ordines colocynthidarum fusarum in p fusione eius.

25 Stans super duos decem q bouem: tres r aspicientes in Aquilonem, & tres aspicientes in f mare, & tres aspicientes in meridiem, & tres aspicientes in ortum; & mare super eos de ad supra; & omnia posterioriora eorum c in domum.

26 Et u densitas eius x palma; & labium eius y secundum facturam labij z calicis, a germen lilij: duo mille batum b uniuersitabit.

27 Et fecit c bases decem æris: quattuor in cubito longitudo basis vnus, & quattuor in cubito latitudo eius, & tria in cubito surrectura eius.

28 Et ista factura basis; clausuræ eis; & clausuræ inter d transmissuras.

29 Et super clausuras, quæ inter transmissuras e leænæ, f bos, & Cherubim: & super trāsmissuras g basis, de supra: & de subter leænis, & h boui, adiunctiones, factura i descensus.

30 Et quattuor rotæ k æris basi l vni, & axes æris; & quattuor m percussuræ eius, n scapulæ eis: de subter o conchæ scapulæ fusæ; de trans p viri adiunctionum.

31 Et os eius q de domo r cincturæ, & de supra in cubito: & os eius rotundum factura f basis, cubitus & medietas cubiti: & etiam super os eius

fiuxta, circa, prope, & propinquo, vel è regione, ex aduerso
g erexit statuit. Sic mox.
h regie, palatii templi
i opus opificium
k lacum, sic v. 24. 25.
l filum funiculus
m fungi
n datius. ad labium
o circumambientes, cingentes
p fusura
q boues
r facientes. vertentes. faciem. sic postea.
s occidētē
t intrinsecus
u crassitudo
x palmus. minor, quattuor. digiti
y sicut opus
z poculi
a poculi
b flos, vel floris
c sustentabit
d sedes. sic postea. Alij, fulcimenta, vel machinas, consona voce Hebræa
e instauratas sic v. 29.
f leones. fœminæ. sic mox, & vers. 36.
g boues
h sedes, fulcimentum, fulcrum
i bobus
j extensio- nis
k chalybis
l unicuique
m pedaturæ, pedamenta
n humeri. sic mox.
o luteri, labro, lauacro
p transitu viri, vel singularum
q intra, intrus, intrinsecus
r datius. coronamen- to, capitellū
s sedis, fulcri, fulcimen- ti
fun

bitum & dimidium: in angulis autem columnarum varia calatura erant: & media intercolumnia, quadrata non rotunda.

32 Quattuor quoque rotæ, quæ per quattuor angulos basis erant, cohærebant sibi subter basim, una rota habebat altitudinis cubitum & semis.

33 Tales autem rotæ erant, quales solent in curru fieri: & axes earum, & radij, & canthi, & modioli, omnia fusilia.

34 Nam & humeruli illi quattuor per singulos angulos basis unius, ex ipsa basi fusiles & coniuncti erant.

35 In summitate autem basis erat quadam rotunditas dimidij cubiti, ita fabrefacta, ut luter desuper posset imponi, habens calaturas suas, variâsque sculpturas ex semetipsa.

36 Sculpfit quoque in tabulatis illis quæ erant ex ære, & in angulis, cherubim, & leones, & palmas, quasi in similitudinem hominis stantis, ut non calata, sed apposita per circuitum viderentur.

37 In hunc modum fecit decem bases, fusura una, & mensura sculpturæque consimili.

38 Fecit quoque decem luteræ aneos: quadraginta batos capiebat luter unus, erantque quattuor cubitorum: singulos quoque luteræ per singulas, id est, decem bases, posuit.

39 Et constituit decem bases, quinque ad dexteram partem templi, & quinque ad sinistram: mare autem posuit ad dexteram partem templi contra Orientem ad Meridiem.

40 Fecit ergo Hiram lebetes, & scutras, & hamulas, & perfecit omne opus regis Salomonis in templo Domini.

41 Columnas duas, & funiculos capitellorum super capitella columnarum duos: & retiacula duo, ut operirent duos funiculos, qui erant super capita columnarum.

42 Et malogranata quadringenta in duobus retiaculis: duos versus malogranatorum in retiaculis singulis, ad operiendos funiculos capitellorum: qui erant super capita columnarum.

43 Et bases decem, & luteræ decem super bases.

44 Et mare unum, & boues duodecim subter mare.

fundibulationes & clausuræ earum, quadratæ, non rotundæ.

32 Et quattuor rotæ ad de subter clausuris: & ^u manus rotarum in basi, & ^x surrectura rotæ unius cubitus, & medietas cubiti.

33 Et factura rotarum sicut factura rotæ ^y currus: manus earum, & ^z gibbi earum, & ^a complexiones earum, & ^b colligantiæ earum: omne ^c fusum.

34 Et quattuor ^d scapulæ ad quattuor ^e pinnas basis unius: de basi scapulæ eius.

35 Et in ^f capite basis medietas cubiti ^g surrectura rotunda circuitu: & super caput basis, ^h manus eius, & ⁱ clausuræ eius de ex ea.

36 Et aperuit super tabulas, manus eius, & super clausuras eius, cherubim, leænas, & palmas: secundum ^k effusionem viri, & adiunctiones circuitu.

37 ^l Secundum istud fecit decem bases ^m fusum unum mensura una ⁿ præcisio una ^o omni ipsarum.

38 Et fecit decem ^p conchas æris: quadraginta bathum ^q uniuerſitabit concha una: quattuor in cubito concha una: concha una super basim unam ^r decem basibus.

39 Et dedit bases quinque super ^f scapulam domus de dextera, & quinque super scapulam domus de sinistra eius: & mare dedit de scapula domus dextera, in orientem ^t de è regione austri.

40 Et fecit Chirom conchas, & ^u palas, & ^x asperforia: & ^y consummauit Chiram ad facere omne ^z ministeriale, quod fecit regi Selomoh ^a domo IHVH.

41 ^b Statuas duas, & conuolutiones ^c cincturarum, quæ super caput statuarum duarum: & ^d intricaciones duas, ad cooperire duas conuolutiones cincturarum, quæ super caput statuarum.

42 Et malogranata quattuor centæ ^e duabus intricacionibus duo ordines malogranatorum intticationi vni, ad cooperire duas conuolutiones cincturarum, quæ super facies statuarum.

43 Et ^f bases decem, & conchas decem super bases.

44 Et mare unum, & ^g bouem duos decem sub mari.

^z datiuus.
zephoris,
fasciis, zonis
^u mantubria,
axes. sic
v. 33.
^x ut v. 15.
^y vecturæ,
currus
^z modioli
^a canthi
^b radij
^c fusio, fu-
sura.
^d humeri, sic
statim.
^e angulos
^f summita-
te sic statim.
^g ut v. 15.
^h plurale.
sic v. 36.
ⁱ fasciæ, zo-
næ, sic v. 36
^k effusuræ
nuditatem
^l Secundum
hanc, in hac
formam
^m fusio, fu-
sura una
ⁿ incisura,
excissio, cæ-
sura, scul-
ptura Hispa-
nicæ, entalle.
Sic supra
cap. 6. v. 25.
^o Alij, pro-
portio
^p omnibus
ipsis
^q luteræ, la-
bra, lauacra.
Sic post.
^r ut supra
v. 26.
^s per decem
bases
^t humerum.
Sic postea.
^u versus au-
strum, contra
meridiem
^v batillos.
Vide Exodi
27. 3.
^x vide ibidē
^y absoluit,
compleuit,
perfecit, fi-
niuit
^z opas, opi-
ficiū
^a pro domo
^b columnas.
Sic statim.
^c corona-
mentorū.
ut v. 16. Sic
mox. &
v. 42.
^d encarpus
^e datiuus.
per duos en-
carpos. Ita
mox vel pro
duobus en-
carpis
f ut v. 27
^g boues

45 Et lebetes, & scutras, & hamulas. omnia vasa, quæ fecit Hiram regi Salomoni in domo Domini, de aurichalco erant.

46 In campestri regione Iordanis fudit ea rex in argillosa terra, inter Sochoth & Sarthan.

47 Et posuit Salomon omnia vasa: propter multitudinem autem nimiam non erat pondus aris.

48 Fecitque Salomon omnia vasa in domo Domini: altare aureum, & mensam, super quam ponerentur panes propositionis, auream.

49 Et candelabra aurea quinque ad dexteram, & quinque ad sinistram, contra oraculum, ex auro puro: & quasi lilij flores, & lucernas de super aureas: & forcipes aureos.

50 Et hydrias, & fuscinulas, & phialas, & mortariola, & thuribula, de auro purissimo: & cardines ostiorum domus interioris Sancti sanctorum, & ostiorum domus templi, ex auro erant.

51 Et perfecit omne opus quod faciebat Salomon in domo Domini, & intulit quæ sanctificauerat David pater suus, argentum & aurum, & vasa, reposuitque in thesauris domus Domini.

45 Et ^h ollas & ⁱ palas, & ^k aspersoria, & omnia vasa ista, quæ fecit Chiram regi Selomoh ^l domo IHVH: æs ^m exterius.

46 In ⁿ orbe Iardenis fudit ea rex in densitate humi, inter Suchoth, & inter Tzarthan.

47 Et deposuit Selomoh omnia vasa ^o de multitudine valde, valde: non ^p perscrutata fuit ^q libratio æris.

48 Et fecit Selomoh omnia vasa, quæ ^r domo IHVH: altare auri, & ^s tabulam, quæ super eam panis facierum, aurum.

49 Et ^t lucibula quinque de dextera, & quinque de sinistra ^u faciebus ^x loquutorij, aurum ^y clausum, & ^z germen, & lucernas, & ^a acceptoria, aurum.

50 Et ^b vasa, & ^c incisoria, & ^d aspersoria, & ^e volas, & ^f exceptoria, ^g aurum clausum: & cardines ^h januis domus ⁱ anterioris sanctitati sanctitatum, ianuis domus, ^k basilicæ, aurum.

51 Et ^l integrum fuit omne ^m ministeriale quod fecit rex Selomoh ⁿ domo IHVH: & venire fecit Selomoh sanctitates Davidis patris sui, argentum, & aurum, & vasa: dedit in thesauris domus IHVH.

^h lebetes
ⁱ batillos.
Vide Exod.
27. v. 3. ut
supra v. 40.
& infra
v. 50.
^k Vide Exod.
27. 3. Sic sum
pra v. 40.
^l pro domo
^m deterius,
expolitum,
glabrum
ⁿ tractu, pla-
nitie, æquo-
re, vide Ge-
nes 13, 12.
^o præ
^p cassine.
peruestiga-
ta fuit, ex-
plorata fuit
^q pondus
^r pro domo
^s mensam
^t lychnu-
chos, cande-
labra
^u dapius. ad
facies
^x oraculi,
adyti
^y purum. vi-
de Cap. 6.
v. 20.
^z florem
^a forcipes,
emunctoria.
ut Exodi 25;
v. 38.
^b Vide Exodi
12. v. 22. pel-
ues, crateres;
Num. 7. v. 84.

scyphos ^c modulatoria, instrumenta musica ^d ut v. 40. & 45. ^e cochlearia, acerras, lances, mortariola. Vide Num. 7. v. 84.
^f receptacula. vide Exod. 25. v. 30. ^g ut v. 49. ^h foribus, valuis. Sic statim. ⁱ interioris, faciæ. ^k regie, palatio, templo
^l perfectum, absolutum, completum ^m opus, opificium ⁿ pro domo

COMMENTARIA.

VERS. 1.

REDECIM ANNIS.] Notant, haud mirum videri debere, si plus temporis in eam impenderit, quam in domum Dei, supra cap. 6. v. 38. quia neque materiam paratam inuenit, neque tot operas, neque tantam diligentiam & alacritatem adhibuit.

VERS. 2.

ÆDIFICAVIT QVOQUE.] scilicet post viginti annos, de quibus infra cap. 9. v. 10. nempe post septem constructionis templi, supra cap. 6. v. 38. & post alios tredecim ædificationis domus suæ, de quibus vers. 1. & post captam etiam Chamatham ciuitatem regiam Libani, 2. Paralipom. 8. v. 3.

DOMVM SALTVS LIBANI.] Aiunt, vocatam domum saltus Libani, non quod in monte Libano fuerit sita: sed quia locus ille amœnitate & pulchritudine certare poterat cum Libano: vel quod locus ille ob copiam materiæ cedrinæ, saltus Libani dici posset: sed prope Ierusalaim non erant cedri, vel

quod densitate & opacitate arborum Libanum referret. Putant non procul à Ierusalem fuisse, quam ob æstum, & animi refrigerandi, ac recreandi causa à Salomone constructam, Chaldaus Interpies affirmat. Alij in ipso monte Libano constituunt, post captam à Salomone urbem Chamatham Libani regiam, eo loco ædificatam, ut paulo antea notabamus..

CENTVM CVBITORVM LONGITVDINIS, &c.] Hic aliqui cubitos, non ipsos sacros & maiores accipiunt, sed communes & minores, quales adhibebantur in rebus non sacris: alioqui maior fuisset domus ista, domo Dei. Vide supra cap. 6. v. 2.

ET QVATTVOR DEAMBVLACRA INTER COLUMNAS CEDRINAS.] Heb. *super quatuor ordines columnarum cedrinarum.* Notant hanc fuisse infimam domus contignationem.

LIGNA QVIPPE CEDRINA EXCIDERAT IN COLUMNAS.] Heb. *& excissa cedri super*

KKkk 3 per

per columnas. Aliqui: erantque cedrinae trabes dedolatae super columnas. Quidam: & trabes cedrinæ impositae columnis. Aiunt, hoc fuisse solum medianæ contignationis è trabibus cedrinis: cui impositæ quadraginta quinque columnæ, de quibus vers. 3. efficiebant medianam contignationem.

VERS. 3.

ET TABVLATIS CEDRINIS VESTIUIT TOTAM CAMERAM, &c.] Hunc versum, Heb. subobscurum nos ex verbo traduximus: alij sic. 1. *Et tecta erat tabulis cedrinis sursum, super trabes, quæ erant super columnas quadraginta & quinque, quindecim per ordines singulos.* Exponunt, id est, super columnas erant collocatæ trabes: super trabes tigna: super tigna autem erant tabulæ cedrinæ. In infima parte domus erant quatuor ordines columnarum, vt possent sustinere pondus: in superiori verò tres tantum ordines vbi ardebatur ædificium. Trabes autem totius ædificij erant dispositæ secundum latitudinem, non secundum longitudinem, ita vt ipsam transversam longitudinem intersectarent, super trinos ordines columnarum collocatæ. Interstitia autem, seu spatia inter columnas, non vacua, sed plena, & iuncta tabulis cedrinis erant, vt absoluta esset contignatio. Quare videtur tota domus lignea fuisse, vt ex lignis cedrinis tota fabricata: vnde non immerito dicta sit, *Domus saltus*, seu *silua Libani*, & à loco, & à materia, quasi tota siluestris, ex silua duntaxat constans. 2. *Contabulatimque fecit cedrinum supernè ad illas tabulas quæ fuerunt positæ super columnas quadraginta quinque: nam unusquisque ordo habuit quindecim.* 3. *& tectum cedrinum*, id est, tertia, & summa contignatio, *supernè, supra latera*, seu *costas*, vel *contabulationes*, quibus mediana contignatio circumsepta erat: quod erat supra columnas quadraginta quinque, quindecim ordine. Vnde constat fuisse tres ordines columnarum sustinentes tectum cedrinum, & continentes costas seu contabulationes, & latera ædificij, seu contignationis.

VERS. 4.

Hunc versum Hebraicis verbis expressimus. Quidam sic: *Et respectum, prospectum, seu fenestrarum, tres ordines*: Tres erant contignationes, secundum altitudinem, ima, mediana, suprema, in vnaquaque contignatione erat vnus ordo fenestrarum, & ita erant tres ordines fenestrarum, infimus, medius, supremus: & fenestra ad fenestram, hoc est, & fenestra directè respondebat fenestræ, ita quod supremæ contignationis quælibet fenestra, perpendiculariter sita erat, supra quamlibet fenestram medianæ contignationis: & similiter fenestræ medianæ contignationis, perpendiculariter imminabant fenestris imæ contignationis: *tribus vicibus*. Hoc est, quum essent tres ordines fenestrarum: in vnaquaque scilicet contignatione, vnus ordo: hic vnus ordo in vnaquaque contignatione, tribus vicibus multiplicabatur, seu triplicabatur: nimirum in infima contignatione verbi gratia, erant triginta fenestræ in tres ordines dispositæ, vt quisque ordo decem contineret: videlicet in prima parte longitudinis domus, decem:

in media parte aliæ decem: & in postrema parte aliæ decem, æquali serie: qua ratione ille vnus ordo æqualiter in longitudinem domus ductus, tribus vicibus repetebatur, per tres decades fenestrarum, qualibet decade interstitio singulari ab alia separata. Et eodem modo in mediana, & suprema contignatione, ordo fenestrarum, in tres decades triplicabatur. Notant hinc resultasse pulchram symmetriam, & aspectum ædificij. Alij reddunt: *Lumina deinde erant triplici ordine, vt fenestra fenestra esset iuncta, idque tribus parietibus*. Sensus fortassis fuerit, fuisse tres ordines fenestrarum, vnum in quaque contignatione æquali rectitudine ductum, in tribus parietibus, scilicet in vnoquoque pariete trium contignationum. Nonnulli: *Fenestræ quoque erant in triplici ordine, & erat fenestra è regione fenestra triplicata*. Forlan inuit, in vnaquaque contignatione fuisse vnum ordinem fenestrarum: & quemque ordinem continuisse, aliquos ordines fenestrarum. quorum quilibet tres fenestras haberet, perpendiculariter respondentes fenestris superioribus, vel inferioribus. Hispanicè, *estauan de tres en tres en correspondencia vnas de otras*. Nec desunt, qui reddant: *Et fenestrarum erant tres ordines, fenestraque erat contra fenestram, tribus vicibus*, id est, in vtroque latere tres erant fenestrarum ordines, sibi ex opposito respondentes. Aliqui: *Et prospectum tres ordines*: id est, in singulis contignationibus singuli fenestrarum ordines ad prospiciendum: quorum aspectus ad aspectum dirigebatur: id est, inter se parallelogrammæ, & conuenienter in singulis contignationibus superiores inferioribus ad perpendicularum respondebant: *tribus vicibus*, seu *triplici serie*, id est æquè in longitudinis latera duo, atque in altitudinem fenestræ habebant conuenientem responsum. Sunt hæc planè obscura, & difficilia intellectu.

VERS. 5.

Hunc versum verbatim ex Heb. reddidimus, alij diuersimodè: 1. *Et omnia ostia, & postes quadrata erant, vna cum fenestra*, pro fenestris, è regione autem fenestra erat contra fenestram, tribus vicibus. Id est, omnia superliminaria, & postes portarum, quadrata erant, id est, quadratæ figuræ, siue quatuor laterum, & non erant rotunda, vnà cum fenestris, id est, vnà cum lignis fenestrarum, quæ ambiebant fenestras quæ quoque erant quadrata: & ipsæ fenestræ, sibi inuicem respondebant triplici ordine: nam in singulis lateribus erant terni ordines fenestrarum, quæ respondebant alterius lateris fenestris, vt iam v. 4. annotatum est. 2. *Et omnes portæ & postes quadrati aspectus: & è regione aspectus ad aspectum, tribus vicibus*. Id est, omnes domus portæ quadratæ formæ erant: & super quolibet pauimentum cuiusque contignationis erat suus ordo portarum, & è regione secundum lineam longitudinis vna porta directè contra aliam respiciebat: quod ex architectonica fieri solet. Nulla hîc fenestrarum mentio. 3. *Et omnia ostia & postes quadrata erant: & sic fenestella, quæ erat supra portam: & fenestra erat contra fenestram tripliciter*. 4. *Ostia verò*

verò cum postibus, & superliminari in quadrangulari erant forma: habueruntque fenestram è regione fenestra triplicatam. 5. Omnia foramina fenestrarum, postesque quadrata erant, fenestraque fenestra vicina iuncta, tribus parietibus. 6. & omnes portas cum postibus quadratas unius aspectus, seu iugamento: & directuram aspectus ad aspectum triplici serie, id est, ita ut duorum laterum fenestrae, & portae ex diametro singulae ad singulas dirigerentur in singulis contignationibus.

VERS. 6.

ET PORTICVM COLUMNARVM FECIT.] Explicant, id est, constantem ex multis columnis, & tecto illis imposito.

QUINQVAGINTA CVBITORVM LONGITVDINIS.] ut eius nimirum longitudo protenderetur in latitudinem domus, quae erat 50. cubitorum longitudinis, supra v. 2.

ET ALTERAM PORTICVM IN FACIE MAIORIS PORTICVS, ET COLUMNAS ET EPISTILIA SVPER COLUMNAS] Videtur mihi optimè expressisse sensum Hebræorum: quae habent, & porticus scilicet alia, super facies earum hoc est: ante priores illas columnas interioris porticus. & columna & traves. huius exterioris porticus, super facies earum, id est, ante columnas illas interioris atrij. Alij diuersè reddunt, & exprimunt, 1. eratque ea porticus ante faciem illarum: columnaque & traves ante faciem illarum. Subaudi columnarum domus q. d. hæc porticus constabat columnis & trabibus, quae quidem columnae & traves, hoc est, columnae cum tecto, erant in conspectu columnarum domus Saltus, hoc est porticus illa obiecta erat domui illi, quae tot habebat columnas, supra vers. 2. quae erat domus Saltus Libani. 2. & porticus super facies earum hoc est, in anteriori, seu Orientali parte domus columnarum, & columna & traves super facies earum, id est, non solum atrium ante faciem domus sed & columnae & traves colligantes columnas, erant ante domum. Notant hanc porticum etiam, ut domum, totam fuisse ligneam ex cedro. 3. & porticus erat ante columnas, & columna alia, & traves ante eas. 4. Eratque vestibulum illud stans super faciem illarum, & aliarum columnarum: nam erat lignum crassum positum in superficie illarum: Hoc inquit, lignum incumberebat columnis domus & partim sustinebat porticum. 5. ita ut porticus esset secundum aspectum illarum, id est, columna & columnen secundum aspectum illarum, subaudi portarum, de quibus vers. 5. 6. & porticus erat ante ipsas, columnaque, & traves crasse ante eas.

VERS. 7.

PORTICVM QVOQVE SOLIJ, IN QVA TRIBVNAL EST, FECIT.] Heb. Et porticum solij qua iudicabit ibi, porticum iudicij fecit. Quidam: Et porticum fecit solij, ubi ius diceret, nempe porticum iudicij. Alij: Item porticum tribunalis, ubi iudicabat, porticum iudicij fecit. Exponunt, nimirum in Ierusalem ante domum suam, ubi forum constituit. Erat autem conjunctum huic fano atrium exterius pro populo ad forum accedente, ut colligitur ex versu sequente.

A PAVIMENTO VSQVE AD SVMMITA-

TEM.] Heb. à pavimento usque ad pavementum. Exponunt, id est, ab imo unius parietis usque ad imum alterius parietis. q. d. omnes parietes cum tabulato fuerunt tecti tabulis cedrinis. Alij, à pavimento imo, usque ad pavementum superius, id est, tectum ipsius porticus, eo quod tectum illud pavementum esset superioris contignationis: nam supra porticum videtur fuisse alia contignatio q. d. parietes omnes ab imo usque ad summum crustati erant cedrinis lignis, Multo rectius alij: ab hac soli usque ad illam soli extremitatem, siue, à soli parte una usque ad alteram, id est totum omnino porticus pavementum obtectum erat cedro:

VERS. 8.

ET DOMVNCVLA, IN QVA SEDEBATVR AD IVDICANDVM, ERAT IN MEDIA PORTICV, SIMILI OPERE.] Variè Hebr. reddunt: Primò, Et domui suae in qua manebat, atrium aliud intra porticum, secundum opus istud erat, id est, quod atrium erat in penitior loco quam porticus, nempe ad quod ibatur per porticum: & factum erat simili opere, quo facta erat porticus solij. Dicit autem aliud seu alterum atrium, ad discrimen porticus: nam inter porticum & domum regiam erat atrium. 2. Domus verò eius, in qua habitabat, aliud atrium habuit à domo ad porticum, simili opere. 3. Domus autem eius, in qua ipse manebat, & quae erat in atrio alio extra vestibuli domum, facta est simili opere. 4. Postea domui suae, ubi habitabat, atrium alterum: ab exteriori illo atrio, quod 2. Regum, 20. v. 4. appellatur medianum: interius ista porticus: id est, inter ipsam porticum & domum regiam: opere huic simile erat. Et proculdubio intelligit ipsam porticum tribunalis Iudicij, de qua ante vers. 7.

DOMVM QVOQVE FECIT FILIAE PHARAONIS.] intelligunt, vicinam quidem domui suae, sed extra arcem Davidis, ut dicitur 2. Paralipom. 8. vers. 11. Vide supra Cap. 3. vers. 1. Cur autem extra ciuitatem Davidis construxerit ei domum, eodem loco Paralipom. ostenditur.

VERS. 9.

OMNIA LAPIDIBVS PRETIOSIS.] Heb. Omnia ista lapides pretiosi. Quidam: Omnia ista erant è lapidibus pretiosis. id est, quae hoc & superlore capite commemorantur aedificia. è lapidibus pretiosis. seu raris. Sic deinceps: ut supra Cap. 5. vers. 17. & hic infra vers. 10. & 11. id est, non gemmis, sed optimis & commendatissimis.

QVI AD NORMAM QVANDAM ATQVE MENSVRAM TAM INTRINSECVS QVAM EXTRINSECVS SERRATI ERANT.] Heb. secundum dimensiones vulsionis, seu detonsionis, vel secundum dimensiones vulsio, vel detonsio. id est, erant excisi, dolati, politi iuxta dimensionem fabricae conuenientes: serrati serrati intrinsecus & extrinsecus. Variè interpretantur: 1. secundum mensuras lapidum dulatorum, serratorum serra intrinsecus & extrinsecus. id est, de lapidibus, qui habebant lapidum excisorum, & quadratorum magnitudinem. Quam autem magnitudinem haberent hi lapides, incertum est: tamen ex sequenti versu magnitudo lapidum fundamentorum colligitur.

colligatur: *ferratorum intrinsecus & extrinsecus*. id est, qui excisi, ferrati, & dolati erant, non solum ab interna parte ædificij, sed etiam ab externa. 2. *ex lapidibus pretiosis, magna quantitatis, politis, tractis serra intrinsecus & extrinsecus*. 3. *secundum mensuras dolati, complanati planula intrinsecus & extrinsecus*. 4. *& erant lapides ad certam mensuram quadrati, & per ferram secti, intus & extra*. 5. *& ad normam veluti expolitis, seu quadratis, serraque sectis tam intus quam foris*. 6. *secundum dimensiones unius cæsi lapidis, sectis serra intrinsecus & extrinsecus*. id est, structura isodomo, seu æquali. De structura isodomo vide Plinium lib. 36. Cap. 22. & Vitruvium lib. 2. Cap. 8. Sic infra vers. 11.

A FUNDAMENTO VSQUE AD SUMMITATEM PARIETVM.] Hebr. *à fundamento usque ad palmos, seu usque ad mensuras-quatuor digitorum*. Quidam: *usque ad lapides mensura-quatuor digitorum*. id est, usque ad lapides, quibus incumbunt, siue superponuntur trabes, quod promineant extra murum circiter quatuor digitos. Alij: *à fundamento usque ad suggrundia, seu imbricamenta*. hoc est, partem tecti prominentem, quæ stillicidium arcet, ne quid parieti nocumenti fiat. Nonnulli: *à fundamento usque ad palmas*. vocat autem circumferentiam supremam, cui laquearia innituntur, hoc nomine, habentem latitudinem palmæ manus. Aliqui eodem sensu *à fundamento usque ad palmas, seu præcinctiones*. id est, summi muri projecturas, siue loricaciones, quibus incumbit tectum: quod ferè palmares soleant esse eiusmodi projecturæ.

VSQUE AD ATRIUM MAIUS.] Hebr. *usque ad atrium magnum*. Exponunt id est, domus regiæ, ubi populus conveniebat.

VERS. 12. IN ATRIO DOMVS DOMINI INTERIORI.] id est, Sacerdotum. Vide supra Cap. 6. vers. 36.

VERS. 13. HIRAM.] Hic 2. Paralipom. 4. vers. 11. vocatur *Churam*. significat, *Nobilem, Illustrem, Clarum, Candidatum*.

VERS. 14. MULIERIS VIDUÆ DE TRIBU NAPHTHALI.] id est, ut quidam exponunt, paterno genere hæc mulier vidua erat de tribu Naphthali: etiam si mater eius esset ex filiabus Dan, ut dicitur 2. Paralipom. 2. v. 14.

PATRE TYRIO.] aliqui exponunt, incolæ Tyri, genere tamen Israelita. Alij Tyri natum, & genere Tyrium volunt.

ARTIFICEM ÆRARIVM.] Synecdoche, nam aliarum etiam materiarum peritissimus artifex erat, ut ostenditur 2. Paralipom. 2. vers. 14.

VERS. 15. DECEM ET OCTO CVBITORVM.] 2. Paralipom. 3. vers. 15. dicuntur habuisse triginta quinque cubitos. Variè conciliant. 1. Vnaquæque habebat 8. cubitos, ut hîc dicitur: & duæ simul triginta sex cubitos, sed dimidium cubiti in vnaquæque sub capitello abscondebatur, & sic duarum resultabant 35. cubiti, ut dicitur in Paralipomenis. 2. stipes seu caulis, aut scapus cuiusque columnæ 18. cubitorum erat, ut hîc dicitur: at adiecta altitudine basis, capitelli, & coronæ 35. cu-

bitos vnaquæque continebat, ut in Paralipomenis dicitur. 3. Octodecim cubitorum, sacrorum, id est, triginta sex communium: quamobrem in Chronicis trigeni cubiti tribuuntur cuique columnæ, quia de communibus ibi sermo est: excipitur autem basis, quæ unius cubiti communis altitudine erat, quæ efficit trigessimum sextum cubitum.

ET LINEA DVODECIM CVBITORVM AMBIEBAT COLUMNAM VTRAMQUE.] Heb. *& filum duodecim cubitorum circumibat columnam secundam*. Intelligunt omnes, etiam primam: vnde quidam reddunt: *quam filum duodecim cubitorum cingebat, ut columnam secundam*. Alij: *& utramque columnam ambiabat circulus duodecim cubitorum*. Notant describi hîc crassitudinem vtriusque columnæ. Filum seu peripheria ambiens erat duodecim cubitorum: vnde diameter crassitie columnæ erat quatuor cubitorum, quia diameter duodecim cubitorum in gyro, efficit quatuor cubitos: est enim à peripheria ad diametrum proportio tripla: hoc est, peripheria continet ter mensuram diametri, & septimam eius partem: itaque diameter cuiusque columnæ quaternum cubitorum septima minus erat, si ad amussim respexeris: sed scriptura rotundo numero vititur. Vide in Jerem. 52. 21.

DVO CAPITELLA.] כותרות *cotharoth*, ex- VERS. 16. ponunt, *cincturas, circulos, coronas, coronamenta, epistylia*. Aliqui exponunt: *& duo coronamenta*, id est, epistylia, quorum partes erant ternæ, capitulum, abacus, & corona.

QVINQUE CVBITORVM ALTITVDINIS CAPITELLVM VNVM.] id est, quodque coronamentum siue epistylium quinque cubitis altum erat, si tres istas partes comprehendas capitulum, abacum, & coronam: nam capitulum unius cubiti erat: abacus viuis: corona trium, idè infra vers. 19. coronæ cum abaco quatuor cubiti tribuuntur: at 2. Regum 25. vers. 20. coronæ soli tres cubiti.

ET QVASI IN MODVM RETIS.] Heb. VERS. 17. *Intricationes, Perplexitates, vel Intricata: Perplexæ: Factura intricationis, seu perplexitatis*. Variè alij reddunt. 1. *Retiacula, seu Reticula opere retiaculi seu retis*, id est, cancellos factos opere reticulato. 2. *Fecit insuper cancellos opere reticulato*. 3. *Encarpi, seu Encarpa opere plexo*, id est, totum capitellum ex florum, frondium, ac fructuum implexu coronario incurfantium constabat, quaternis ordinibus, qui ternis fasciis redimiti erant, ut mox ostenditur. *Encarpa* Vitruvius sunt, implexus florum, frondiumque ac fructuum zophoro. Italicè, *freggio* insculptarum. Hispanicus Interpres, *y hizo unas trenças à manera de red*.

ET CATENARVM SIBI INVICEM MIRO MODO CONTEXTARVM.] גדלים בעשה שרשרות *ghedilim maghaseh scharsheroth*, vim vocis GHEDILIM exposuimus in Deuteron. 22. vers. 12. variè hunc locum reddunt: 1. *appendices opere catenarum*. 2. *coherentia opere catenarum*. 3. *funiculos similes catenis*. 4. *funes factos opere catenarum*. 5. *reticula-contexta in modum*

modum catenarum. 6. zonas opere concatenato. 7. fascia opere concatenato. Hispanicus Interpret: *unas cintas à manera de cadenas.* Aiunt fuisse facturam-funiculatam ex multis funiculis constantem. Ego rationem vocis ex collatione locorum Deuteronom. 22. 12. & Numeror. 15. v. 38. expendens, existimo fuisse *filamenta*, quæ consona Hispanica voce *ghedellas*, vel *ghedejas* appellamus: vel alio nomine, *deshilados, franjas, borlas, fluecos*, ut ornatus eiusmodi ex ære fusus coronamenti ipsis capitellorum inesset.

SEPTENA VERSVVM RETIACVLA IN CAPITELLO VNO.] Heb. *septem, corona uni.* Quidam: *septem coronamenta uni erant*, comprehensis encarporum, ac fasciarum, seu filamentorum ordinibus.

VER. 18.

ET PERFECIT COLUMNAS, &c.] Hunc versum nos totidem verbis ex Heb. conuertimus, diuersimodè alij. 1. *Fecit ergo columnas & duos ordines in circuitu.* Subaudi, malogranatorum, de quibus mox: *in reticulo vno, ut tegerent capitella, quæ erant super caput: id est, quæ erant imposita summitatibus columnarum: malogranatis: id est, duobus illis ordinibus malogranatorum tegeretur pars media capitellorum, nempe tertius ille cubitus. & sic fecit capitello secundo.* 2. *Quumque fecisset columnas, addidit operi reticulato alterius columna duos ordines malorum punicorum, quæ ambirent, & tegerent epistylia, quæ erant in summo columnarum: simili ratione epistylia alterius columna.* 3. *Fecit itaque columnas, & duos ordines per circuitum in opere vno perplexo, ad operiendum capita, quæ erant in summitate malorum Punicorum: & sic quoque fecit pro capite secundo.* 4. *Quæ aptauit ad ipsas columnas, deinde duos ordines circumquaque super encarpum vnum, ad tegendum coronas, quæ imponenda erant summitati malogranatorum. id est, abaci, malogranatis cincti, quæ artifices guttas vocant: ut etiam fecit coronam alteri.* Ego sic intelligo, unicuique duarum columnarum coronamento, seu epistylia, quod quinque cubitorum altitudinis erat, septem fuisse ordines encarporum, & filamentorum cingentes ipsum epistylum: & super vnumquemque istorum ordinum, fuisse duos ordines malogranatorum, quæ artifices guttas vocant, cingentes quoque ipsum epistylum.

VER. 19.

CAPITELLA AVTEM, &c.] Hunc versum nos ordine verborum ex Hebræo transfudimus. Alij: 1. *Capitella autem illa, quæ erant super caput columnarum. id est, quæ super posita erant summitatibus columnarum: erat opus lilij in porticu. id est, opere liliorum erant facta, tali, quale visitur in porticibus seu vestibulis domorum elegantioribus. quatuor cubitis. id est, per quatuor cubitos reliquos duos inferiores, scilicet, & duos superiores: nam medium erat sparsum malogranatis. q. d. ex quinque cubitis, quatuor erant operati liliis: & hoc forsan erat opus encarporum, & filamentorum.* 2. *Et corona, quæ super caput columnarum, opus liliis in porticu: quatuor brachiorum.* Notant hoc versu describi infimum coronæ, ut versu sequenti

Maluenda, in 1. Regum.

supremum: medium verò illius ornamentum, seu corpus descriptum supra vers. 17. & 18. *Ex imo itaque, inquit, corona egrediebantur in atrium seu porticum, lilia quatuor cubitorum, circumcirca: ita quod lilia extendebantur non super columnam, nec super coronam: sed super spatium æris in atrio seu porticu: & vnumquodque lilium habebat quatuor cubitos, quamuis non directò occuparet spatium quatuor cubitorum: flexa enim & repanda sunt liliorum folia.* 3. *epistylia, quæ erant in cono columnarum, opus habebant florulentum, quale fuit in porticu, quatuor cubitis.* 4. *Capita autem, quæ erant in fastigio columnarum, tegebat rosarum perplexitate sursum versum palatium, per quatuor cubitos.* 5. *Ita ut corona, quæ erant super capitulum columnarum opere liliaceo collocandam in porticu, quatuor cubitorum essent. scilicet cum suis abacis.* Vide supra vers. 15. Hispanicus Interpret: *Los Capiteles que estauan puestas sobre las columnas, estauan obrados de flores, como los que se vian en el portal, scilicet, del templo, por quatro codos.*

VERS. 20.

ET RVRSVM ALIA CAPITELLA, &c.] Hunc versum obscurum & difficile, verbo tenus nos ex Hebr. conuertimus: alij plurifariam: 1. *Et corona super duas columnas etiam desuper, è regione ventris, quod trans retiaculum: & malo granatorum ducentorum ordines in circuitu super coronam secundam.* Sensus esse ajunt, coronas epistyliorum supra in summitate coni, qui erat supra retiacula omnia, id est, supra septimum ac summum retiaculum, è regione ventris coronæ, habuisse opus lilij: & insuper ducenta malogranata quatuordecim ordinibus disposita, & inserta: nam erant septem zonæ seu retiacula: & septem aliæ appendices zonarum, in modum catenarum, nempe vna sub qualibet zona; & in opere reticulato zonarum, & catenarum erant malogranata immissa, opere fusili. Describunt enim coronas columnarum super epistylia, in modum mitrarum Episcopaliū, quæ ab imo ad apicem acuminatum, circumcinguntur septem zonis opere reticulato fuis, & sub vnaquaque zona, subiecta catena ambiens coronam, tanquam appendix: & in medio tam operis reticulati zonarum, quàm catenarum, malogranata disposita, quatuordecim ordinibus, quot nimirum erant zonæ & his subiectæ catenæ: & in supremo apice seu cono coronæ opus lilij fuis. Videre licet eiusmodi coronarum figuram apud Cajetanum.

2. *Et capitella super duas columnas etiam desuper è regione loci mediij qui erat trans retiaculum: malogranatorum autem ducenti erant ordines per circuitum super capitellum secundum.* 3. *Similiter sub capitibus in illis duabus columnis deorsum, è regione ventris, & contra opus reticulatum, fuit caput aliud: & erant mala Punica ducenta per ordines duos in circuitu super caput illud secundum.* In voce *Desuper*, vel *Desupra*, illud de priuatiuè accipiunt, & deorsum interpretantur. 4. *Et ipsa capitella, quæ erant super duas columnas, etiam desuper è regione ventris capitelli, qui venter est ultra reticu-*

LLII

lum,

lum, habebant malogranata: nam malogranata ducenta erant in ordinibus duobus per circuitum in capitello secundo. quasi dicat, non solum lilia, sed etiam malogranata erant in capitellis. Describit autem quid esset in cubito quinto omisso. Præterea quoniam superius non explicauerat, ubi essent malogranata, hîc explicat. Ventrem capitelli vocat partem laxiorem, quæ magis prominet in pila. Quum secundum capitellum dicit, intelligit & primum, ac si dicat, in primo similiter & secundo, seu in utroque capitello. 5. Habuerunt & epistylia, quæ erant super duas columnas, desuper è regione ventris, citra opus reticulatum, ordines ducentorum malorum Punicorum, idque per ambitum vtriusque epistylj. 6. Corona autem imposita duabus istis columnis, etiam sursum versus sita erant è regione ventris, seu proiectura, quæ erat in latere encarpi: & malogranata ducenta binis ordinibus circumquaque, etiam ad coronamentum alterum. Id est, coronarum scapi ab ima parte sua, usque ad eam, quæ expanduntur flores, ad perpendiculum respondebant parti illi encarpi, quæ maximè prominebat. Hispanicus interpres: *Los Capiteles, que estauan sobre las dos columnas tenian tambien dozientas granadas en dos ordenes al rededor en cada capitel, encima del vientre del capitel, el qual vientre estaua delante del en redado.* Sunt hæc plane obscura: nec varietas translationum turbat, sed potius ex collatione lucem infert.

VERS. 21.
יִכִּין

IACHIN.] Exponunt, confirmet. quasi dicat, utinam confirmet ac stabiliat Deus hanc domum, faciat eam perpetuam ac stabilem, factam rectam conseruet.

Booz.] Hebr. בּוּז Boghaz. id est, *In eo robur.* Notant dictionem significare fortitudinem & vigorem: ac si diceret: utinam sit in ea domo vigor perpetuus: sitque in ea fortitudo, hoc est stabilis sit ac permanens. Eodem tendit vtriusque columnæ nomen. Quidam obseruant hæc duo nomina columnis prophetice indita fuisse, ut prædicaret Selomoh columnen & robur plusquam aheneum in regno Dei, id est, Ecclesia esse. Equidem IACHIN, futurum est Hiphil verbi יִכִּין cum, id est, apparabit stabiliet, instruet, ordinabit, constituet, ratificabit. Sed pro more Hebraico, solent eiusmodi futura in propria nomina abire, q. d. *Apparatus, Stabilimentum, columnen.* GHAZ verò est obfirmatio, regnum, imperium obfirmatum potentia & opibus. Ad has duas columnas putant, haud dubiè alluisse Paulum 1. Timoth. 3. vers. 15. vbi (*Ecclesiam vocat columnam & firmamentum veritatis.*) Et quod veritatis addit, velle data opera distinguere columnas Ecclesiæ Christi à columnis veteris testamenti, quæ fuerunt tantum umbra, non veritas.

VERS. 22. OPVS IN MODVM LILIJ.] vt supra vers. 19.

VERS. 23. A LABIO VSQVE AD LABIVM.] Hebr. *de labio eius usque ad labium eius.* Quidam: à labri parte una eius usque ad alteram. id est, ex diametro.

ET RESTICVLA.] מִן קֶאֱוֶה kaoh, linea, funiculus, filum. Hispanicè, *un cordon, seu faja,*

DECEM CVBITIS AMBIENS MARE.] Hebr. *decem in cubito circumdantes mare circumquaque.* id est, decem colocynthides, seu fungi erant in vnoquoque cubito: & cum cubiti ambitus essent triginta, è vers. 23. colocynthides per totum ambitum erant trecentæ. Perperam alij intelligunt cælaturas imæ partis maris versus basim, decem cubitos ambitu continuisse.

VERS. 24.

QVASI LABIVM CALICIS ET FOLIVM REPANDI LILIJ.] id est, erat repandum vt sunt calices & lilia. Quidam reddunt: & flos lilij. subaudi, erat in eo. id est, maris illius labium sparsum erat floribus lilij.

VERS. 26.

DVO MILLIA BATOS.] Consentiant tam Hebræi quam nostri bath, esse mensuram liquidorum, & eiusdem omnino esse capacitatis cum ephah mensura aridorum, de qua differuimus in Exodi 16. vers. 36. nimirum tantum cepisse liquidorum, quantum ephah aridorum, nempe tria sata, seu quantum humoris contineri potest 432. putaminibus ouorum. Itaq; capiebat mare 864000. oua gallinacea.

CAPIEBAT.] Futurum יִכִּיל iachil ex Hiphil, propriè, poterit, sustinebit, sustentabit, id est, capere-poterat. Alij: vniuersitabit, calculabit, id est, continebat vniuersè. Sic infra vers. 38. Verum est in speciem discrepantia, nam hîc duo mille batos: at 2. Paralipom. 4. vers. 5. ter mille bathos cepisse scribitur. Conciliant: Numerus duum millium batorum ordinariè infundebatur ex instituto regis: nam alioqui totum mare usque ad summitatem labri poterat capere ter mille bathos.

BASES ÆREAS.] Exponunt, trusatiles, siue ambulatorias, sedes nimirum labrorum, de quibus infra vers. 38.

VERS. 27.

INTERRASILE ERAT.] De voce מִסְגֵּרֶת misgereth, quæ hîc pluraliter ponitur, differuimus in Exodi 25. vers. 25. Variè hîc vertunt: 1. *clausura ipsis.* id est, erant clausæ vndique quatuor tabulis æneis à quatuor lateribus, & quinta tabula ænea superiore, quæ erat tanquam stratum basis, cui imponebatur concha seu labrum. 2. *circumferentiæ ipsis.* 3. *clausura, seu cinctura ipsis.* id est, latæ fasciæ, quibus insculptæ erant imagines de quibus versu sequente. 4. *abaci ei.* quid sit abacus in ædificiis, docebit te Vitruuius. 5. *zophori erant eis.* Vitruuius: (*zophorus veluti pictus baltens, in quo metopa, & figura insculpuntur, Italicè freggio.*) Hispanicus Interpres, *tenian vnas cintas.* sic mox.

ET SCVLPTVRÆ INTER IVNCTVRAS.]

Mirum quam variè reddant vocem שְׁלִיבִים schelabbim, quam Noster iuncturas reddidit. 1. & clausura inter excavaturas. id est, coniungebantur, & claudébantur tabulæ basis inter se quibusdam excavaturis. 2. & clausura inter vectes, qui erant vt scalarum gradus. 3. & cinctura erant inter scalas, vel climacteras, seu gradus, vel prominentias. id est, singulæ cincturæ erant inter prominentias duas, imam scilicet, & summam. Prominentias vocat, quæ spondis lectorum veteri forma structorum erant similes: quæ sic dicebantur Hebræis,

bræis,

bræis, quod essent instar graduum. 4. *abacos habuerunt intra limbos conclusos.* 5. *erantque zophori inter scalas, seu denticulatos toros.* 6. *Et clausura, seu circumferentia inter transmissuras.* id est, inter laminas transmissas in extremitatibus. Nemo melius Nostro: *inter iuncturas.* id est, commissuras, incastraturas. Vide Exodi 26. vers. 17. Hispanicus Interpres, *ylas cintas estauan entre molduras.* sic vers. sequente.

VERS. 29.

ET INTER IUNCTURAS SIMILITER DESUPER, &c.] Noster vocem *צן cen*, pro *sic, ita, similiter*, accepit. alij pro *basi*: unde variè reddunt: & *super vinctes basis desuper.* 2. & *super prominentias erat basis desuper.* id est, ultra prominentias imam & summam, id est, in summitate siue summa parte magnæ basis. erat alia paruula basis, siue columnella quædam vice basis. Prominentias vocat quas Galli: *les bords & moleures.* Hispani, *molduras.* 3. & *supra limbos pes erat superne.* 4. & *super scalas, seu denticulatos toros fulcrum, superne.* id est, arca, siue superficies statuminata: qua fultum nitebatur labrum seu concha.

ET SVBTER LEONES, ET BOVES.] adde etiam & Cherubinos, è paulo ante. Synecdoche.

QVASI LOCA EX ÆRE DEPENDENTIA.] Plurifariam Hebr. reddunt: 1. *copulationes opere extensionis.* 2. *additamenta quadam opere extenso.* id est, adiectitia quædam facta opere extenso, hoc est, quæ non fuerunt facta quum funderetur basis ipsa. Erant enim tubercula quædam adiectitia, quæ erant vice basium, quibus scilicet videbantur incumbere animalia illa: vt poni solent sub statuis & imaginibus. 3. *additamenta opere extenuato tenui, ductili, vel bracteato.* 4. *adiectioes opere ducto.* id est, fascias in venusto opere implexo, & continente appositae *ליות ליות*, ajunt esse, *copulationes, adiunctiones, additamenta, corollaria, appendices, quæ ornamenti causa adduntur.* Sic versu sequente, & vers. 36. Propriè: *adiunctiones, seu adiectioes factura descensus.* id est, quæ pendebant, & descendebant. Possis reddere: *adiectioes opere predominante.* id est opere præstantissimo, & artificiosissimo.

VERS. 30.

ET AXES ÆREI.] *סרנים seranim*, plerique *tabulas, seu asseres*, interpretantur: exponuntque: Et *tabulæ æreæ*, quibus scilicet latera basis quadratæ tegebantur, quæ adjacebant scalis, seu denticulatis-toris, aut prominentiis. Alij: Et *tabulæ æreæ, quæ instratæ erant axibus*, vt sibi impositas bases sustinerent. Vox magis significat *axes.* Unde dicti sunt principes & satrapæ *SERANIM*, quod sint veluti axes populi. Vide Iosue 13.3.

ET PER QVATTVOR PARTES QVASI HUMERALI SVBTER VTEREM FVSILES.] Variè hunc locum ex Hebr. interpretantur. 1. & *quatuor anguli eius, humeri ipsis sub concha, humeri fusi.* id est, quatuor anguli supremæ tabulæ æneæ quadratæ, quæ erat quasi stratum conchæ: sic erant dispositi, quod humeros habebant sub concha: hoc est, ex quolibet angulo prodibat æreus humerus in-

Maluenda, In 1. Regum.

trorsum versus ad sustentandam concham, quibus humeris imponebatur & sustinebatur concha. 2. & *in quatuor angulis eius subaudi, basis: humeruli erant.* id est, fulcra, sustentacula, columnellæ: & *subter concham humeruli fusi erant.* 3. *Et in quatuor angulis eius erant sustentacula, quasi humeri: subter labrum ipsum erant sustentacula ipsa fusa.* 4. & *tabulæ æreæ, quibus erant scapulae in quaternis impagibus suis:* id est, extremæ tabulæ in formam humerorum è quatuor angulis assurgentes, ne intertrudendum vacillaret labrum: subter labrum quodque scapulæ illæ erant fuscæ. Vocem *פגמא phaghamoth* quam Noster hîc, *partes*, vertit, elucidauimus in 25. Exodi, vers. 12. Alij, *angulos*, vel *pedes*, aut, *bases*, reddunt; propriè *pedaturas, pedamenta*, id est, fulcra, seu sustentacula. vel *percussuras, ictus*, significat, hoc est, angulos, vbi incurrunt, & se percutiunt tabulæ ipsæ basis. Alij, *impages*, conuertunt.

CONTRA SE INVICEM RESPECTANTES.] Hebr. ex verbo: *de trans virum adiunctionum.* variè reddunt, 1. *à latere cuiusque copulationum.* 2. *ex latere singulorum additamentorum.* id est, in fundo ac ima parte ipsius conchæ 3. *quisque è regione alterius ponè additamentum.* 4. *unumquodque è regione additamenti.* 5. *è regione adiectionum cuiusque labri.* id est, è regione ornamentorum, quæ ad collum labri sub proiecturis eius erant, dimidio cubito infra summitatem labri. vide infra v. 35.

OS QVOQUE LVTERIS INTRINSECVS, VERS. 31. &c.] Nos hunc versum ex Hebraico verbatim expressimus: ingens planè eius obscuritas: multifariam alij & reddunt, & elucidant. 1. *Et os eius:* id est vasculum quoddam æreum, & cauum, quod erat supra basim ipsam magnam habens pro fundo summam tabulam basis, quod os basis dicitur, quia erat tanquam basis os ad excipiendum conchæ fundum. *intra coronam.* hoc est, intra summitatem continuam quatuor illorum humerorum, de quibus versu præcedente, qui in modum coronæ in supremis extremitatibus coniungebantur, erat. & *superius in cubito.* id est, illud vasculum, quod superius supra extremitates humerorum erat, vnus cubiti altitudinem habebat: & *os eius rotundum,* id est, ipsum rotundum erat; *opere basis,* hoc est, eodem opere, quo basis, factum, nempe opere fusorio, non ductili aut malleatorio: *cubiti & dimidij cubiti,* nempe diameter oris, seu vasculi istius sesquicubitalis erat: & *etiam super os, calatura,* opere similiter fusili factæ: & *clausura earum quadrata, seu quadrangula,* non rotunda, quod supra vers. 28. non fuerat explicatum.

OS VERÒ EIVS.] id est, orificium ipsius magnæ basis quadratæ: *intra capitellum erat:* id est, intra basim ipsam paruam, in qua excipiebatur concha. & *superne in cubito (os autem eius erat rotundum, opere basis)* id est, factum ad similitudinem basis, *cubitus & dimidium cubiti,* id est columnella illa, seu basis, aut capitellum, habebat sesquicubitum latitudinis: & *etiam super os ipsum, vel ipsius,* hoc est, iuxta orificium ipsius capitelli: *erant*

LLII 2 cala

calatura, cum cincturis suis, vel & cinctura earum: nempe omnium basium: quadrata non rotunda, id est, zonæ latæ, non rotundæ.

3. Porro eminentia illius vergebat ad rotunditatem labri, qua sursum per unum cubitum erigebatur: eratque summitas eius rotunda, opere convenienti, habens scilicet cubitum & dimidium: & in hac summitate eius erant calatura, quarum clausura erant in quadrum disposita, & non in rotundum.

4. Os autem eius intra coronamentum & supra, cubitum habebat: osque eius rotundum erat, ut opus pedis, habens sesquicubitum: & supra os eius erant extantes noduli, quorum abaci quadrati erant, non rotundi.

5. DEINDE ILLIVS LABRI OS.] id est, æqualis cauitas sub proiectura: ab interiore parte ambitus coronarij: id est, circuli, in quem indebatur ex labro sesquicubitus, videlicet ima labri pars: sursum versus extabat uno cubito, nimirum ab area ambitus coronarij vsque ad summas scapulas, de quibus versu superiore: cuius ambitus os: id est, æqualis cauitas sub area, in quam indebatur labri dimidia magnitudo: rotundum erat, opere fulcri: id est, iusto ad proportionem labri, quod rotundum erat, accommodato: ut fulcramento esset ei vndeque: sesquicubitale: nimirum pro mensura imi labri, quod recipiebat: circa cuius os: id est, in area illa quadrata baseos, cuius medium ambitus coronarius occupabat: similiter inerant cæsura & zophori earum: id est, eas cæsuras, seu cælaturas circumcludentes ab extremis arcæ quadratæ partibus: quadrati non rotundi.

6. Hispanicus Interpres: Su boca: [id est, el ojo de la fuente, ò baçin, que era el assiento.] entraba en el capitel. [hoc est, en un peçon de cobdo y medio de alto, que salia de la basa para arriba.] un cobdo para arriba: y su boca era redonda de la hechura de la basa. [id est, del beçon dicho.] de cobdo y medio. Ania tambien sobre la boca entalladuras. [id est, en el medio cobdo del peçon, que quedaua fuera assentada la fuente, ò baçin que tragaua el un cobdo.] con sus çintas, las quales eran quadradas, no redondas.

Verum in Hebraicis notandum, illud, Et os eius de intra cincturam, seu coronamentum, pronomen eius, non aptè referri ad basim, nam pronomen est masculineum: & basis fæmineum: sed ad concham, seu luterem, qui Heb. est masculineum. Rursus quum dicitur, & os eius rotundum, & quum additur: & etiam super os eius fundibulationes, &c. utrobique pronomen eius, esse fæmineum, nec rectè cohærere cum concha, seu labro, quod est masculineum: sed cum cinctura, seu coronamento, quod est fæmineum.

VERS. 32. COHÆREBANT SIBI SVBTER BASIM.]

Heb. & manus rotarum in basi. Quidam: & axes rotarum in basi ipsa, q. d. non supponebantur basi, sed erant intra ipsam basim. Alij: & axes rotarum affixi erant basi. Nonnulli: & loca rotarum in basi. יָדוֹת, plurale, manus, semper vsurpatur metaphoricè, vnde hîc manubria, cardines, seu axes exponunt, quibus ceu manibus apprehenduntur & mouentur rotæ. Notant, cuilibet rotæ proprium axem

fuisse, in interiori parte aeneæ tabulæ infixum, qui immittebatur per foramen rotæ: nec opus erat longo axe communi vtrique rotæ: sed apposita rota axi in tabula extanti, retinebatur rota ne ex axe elaberetur, cuneo vel clauo aëreo immisso in extremam partem axis, quæ extra rotellam perforatam exibat. Infixus autem erat tabulæ aeneæ axis aëneus, per fusionem, non per impactionem aut affixionem.

ET RADII.] גַּבִּים gabbim, propriè, excellentes, sublimitates, gibbi, dorso, eminentiæ, fornices, hîc variè reddunt: 1. & canthi earum. 2. & apsidæ earum. 3. & modioli earum. Modiolum aiunt esse rotæ medium, cui ut centro infixi sunt radij. At quantum differt modiolum à cantho, seu apside rotæ? 4. & corpora earum, seu dorso. Ego prætulerim modiolos, à forma gibbosa & dorsuata, quam habent. Hispanicè vocant Maças, seu Cubos.

ET CANTHI.] חִשְׁבֻּכִּים chischschukim, ferè circumferentias, circulos, canthos interpretantur: sic dēctios, quod circumuoluentes completantur rotas: propriè, complexiones, complicationes. Quidam reddunt: & rotella earum.

ET MODIOLI.] חִשְׁבֻּכִּים chischschurim, omnes interpretantur, colligantias, colligationes, radios, quibus rota colligatur, & compingitur.

HUMERVL ILLI.] de quibus supra VERS. 34. vers. 30.

EX IPSA BASI FVSILES, ET CONIUNCTI ERANT.] Heb. de basi scapula, seu humeri eius, id est, fulcra seu sustentacula ipsius conchæ in basi, erant non adiectitia & impacta, sed ex eadem massa aërea basis fusa vna cum basi.

IN SUMMITATE AVTEM BASIS ERAT QVÆDAM ROTVNDITAS, VNIVS ET DIMIDIJ CVBITI, ITA FABREFACTA, VT LVTER DESVPER POSSET IMPONI.] Nos Hebræa ex verbo reddidimus: alij sic. 1. Et supra machinam altitudo erat dimidij cubiti rotunda circumquaque. 2. In summitate autem basis istius magnæ & quadratæ, erat dimidium cubiti in altitudine, rotundum per circuitum, id est, in basi illa quadrata erat columnella quædam, seu basis rotunda, cuius altitudo non excedebat dimidium cubitum, superimposita ipsi basi magnæ quadratæ. Quidam intelligunt, super summitatem scapularum, seu humerorum basis, & super os basis, de quibus vers. 30. & 31. extitisse aliam altitudinem rotundam dimidij cubiti. 3. Ita ut in summo ipsius basis, id est, supra basim & scapulas eius, dimidij cubiti altitudo extaret, summi labri videlicet, ut dictum est supra v. 30. circumquaque.

HABENS CÆLATVRAS SVAS, VARIASQVE SCVLPTVRAS EX SEMETIPSA.] Hebræa nos expressimus. Alij diuersimodè: 1. & in summitate illius basis erant prominentiæ eius, & cinctura eius ex ipsa, id est, & iuxta summitatem illius parvæ basis, seu columnellæ superpositæ magnæ basi erant prominentiæ eius & cincturæ eius ex ipsa basi opere fusili productæ, non adiectitiæ, ut paulo ante vers. 34.

2. Et

2. Et in summo machina, limbi eius, & abaci eius ex ipsa 3. Nam in summo basis, manus illius: id est scapularum summitates, quibus veluti manibus fulciebatur labrum: Forte etiam manibus fuerunt similes sequenti versu: ut zophori illius ex ipsa erant 4. Et in summitate illius basis procedebant tam gradus, quam clausura ex ipsa basi 5. Et super summitatem basis loca eius, & clausura eius ex ipsa, id est loca, quibus excipiebatur fundum conchæ, quæ claudebant fundum conchæ, id est, iuste & aptè ei adequabantur, & commendurabantur, eodem opere fusorio ex ipsa basi erant, vna cum ipsa fusa.

VERS. 36.

SCULPSIT QVOQUE IN TABVLIS ILLIS, QUÆ ERANT EX ÆRE, ET IN ANGLVLIS.] Nos Hebræa totidem verbis reddidimus: alij, aliis modis: 1. Et calauit super tabulas loca earum. 2. Et aperuit super tabulas manuum ejus vel, cardinum ejus. 3. Et fecit calaturas in tabulis prominentiarum ejus. subaudi, paruæ basis, seu columnellæ. 4. Sculpserat enim in tabulis gradus. 5. Sculpserat enim super tabulas limbos. 6. Insculpsit autem tabulis illius, scilicet efficientibus summam aream: manibus illius, id est, extanti scapularum parti, quæ fortè formam manuum haberet. Vide supra vers. 35. Synecdoche.

ET IN ANGLVLIS.] Heb. & super clausuras ejus. Alij: & in cincturis ejus, nimirum paruæ basis rotundæ, seu columnellæ. Aliqui: & super abacos ejus. Nonnulli: & zophoris illius, nimirum areæ, de quibus supra vers. 31.

QVASI IN SIMILITVDINEM HOMINIS STANTIS, VT NON CÆLATA, SED APPOSITA PER CIRCVITVM VIDERENTVR.] Hanc partem variè ex Hebr. conuertunt & explanant. 1. sicut applicationem cuiusque & copulationes in circuitu, ist est, in diuersitate tabularum, cælaturæ fusæ ad amissim sibi correspondebant, applicabantur, & copulabantur, vt absque vlla deformitate pulcherrimum opus efficerent, nimirum dimidijs leo, vel pars leonis vnus tabulæ ita exactè conjungebatur cum altera parte leonis, alterius tabulæ vt perfectam leonis effigiem redderet: & sic de Cherubis, & palmis 2. ex latere vniuscuiusque & lora per circuitum. 3. secundum effossuram viri, & copulationum circumquaque 4. ex latere eiusque additamentorum per circuitum. 5. secundum nuditatem viri, & copulationum circumquaque. 6. secundum spatium vniuscuiusque, & corollaria circuitu. 7. quemadmodum in abaco quolibet, & additamento circumquaque. 8. vnumquodque è regione alterius, quod per circuitum additum erat. 9. secundum coniunctionem, seu, in coniunctione vniuscuiusque lororū memoratorum per circuitum, id est, prout vnum alteri adhærebat, & coniunctum erat 10. secundum conjunctionem, adhesionem, viri, id est, quemadmodum vir suæ coniungitur vxori ore ad os: vel cum vxorem amplectitur brachijs, &c. 11. secundum effossuram cuiusque, & adiectionibus circumquaque conueniebat, מַגְחָר maghar, ajunt esse denudationem, nuditatem, effusionem, euacuationem effossuram, & usurpari pro spatio nudo & vacuo alicuius rei. Alij volunt esse calaturam, quod cælado, & excul-

pendo res antea tecta denudetur & retegatur, vnde hîc vertunt: secundum nuditatem viri, id est, secundum spatium nudum & vacuum cuiusque. vel: secundum adhesionem cuiusque, vel, secundum calaturam cuiusque, nempe ex Cherubis, leonibus, palmis. de voce לִיָּוֶה לִיָּוֶה vide supra vers. 29.

QVADRAGINTA BATOS.] vide supra VERS. 38. vers. 26.

CONTRA ORIENTEM.] Heb. ad orientem, VERS. 39. id est, ad ingressum domus qui respiciebat orientem.

AD MERIDIEM.] Heb. è regione meridiei, id est, in latere dextro domus, vt paulo antea dixerat: nam hoc exegeticum est, obseruant, Neque in mari lauisse sese sacerdotes, neque in conchis lauari solita sacrificia: sed sacerdos, aqua, quæ per salientes hauriebatur ex mari, abluisse manus & pedes: sacrificia autem lauari solita frigida hausta ex conchis per salientes. Vide Iosephum 8. Antiquit. Cap. 2.

FVNICVLOS CAPITELLORVM.] VERS. 41. גִּלּוּת הַכּוֹתֶרֶת gulloth haccotharoth diuersè reddunt: 1. vasa rotunda-coronarum. 2. orbes coronarios. 3. epistylia-rotunda, coronamentorum, de quibus supra vers. 19. & 20. Nec desunt qui: bina-hemisphæria, seu, dimidiatos globos capitellorum. Ex verbo: conuolutiones cincturarum, Sic vers. sequente.

ET RETIACVLA DVO.] Heb. & intricationes, perplexitates, duas. Quidam: & reticula, seu retiacula, duo, vel & duas reticulationes. Nonnulli: & encarpas duos, de quibus vide supra vers. 17. 18. 20. sic vers. sequente.

OMNIA VASA, QUÆ FECIT HIRAM.] VERS. 45. Hebræi notant, hîc geminam lectionem, & omnia vasa ista, quæ fecit Hiram vel, & omnia vasa tentorij, seu tabernaculi, quæ fecit Hiram, id est, quæ instar vasorum tabernaculi testimonij fecit Hiram. Chaldæus: & omnia vasa ista secundum opus vasorum tabernaculi, quæ fecit Moses, sic fecit Hiram, &c. varia lectio est, הַחֶלֶק hachel, pro הַחֶלֶק haeleh, id est, ista, & הַחֶלֶק haohel tentorij.

DE AVRICHALCO ERANT.] Vide notas in Hezæ 8. vers. 27.

IN ARGILLOSA TERRA.] Heb. in densitate telluris, id est, in terra densa, glutinosa, argillosa, apta vt ea fierent typi, & moduli in quibus funderentur vasa metallica.

SVCHOH.] vrbs fuit trans Iordanem, in tribu Gad, de qua vide Genes. 33. vers. 17. & Iosue 13. v. 27.

SARTHAN.] Heb. Tzarthan, oppidum in tribu Ephraim, cis Iordanem, de quo egimus in Iosue 3. v. 16. & supra cap. 4. 12.

ET POSVIT SALOMON OMNIA VASA, &c.] VERS. 47. Variè hunc versum ex Hebræo transferunt.

1. Et omisit Selomo omnia vasa: propter multitudinem nimiam non est exploratum pondus aris, id est, neglexit disquirere rationem ponderis aris, nimirum quanti ponderis essent vasa illa, quod plurima valde essent. 2. Et reliquit, dimisit, ponderare, Salomon, omnia vasa, quod vehementer multa essent, nec aris pondus inuestigari potuerit. 3. Et omisit Selomoh pendere omnia vasa ista: pro multitudinem quam plurima

638 I. Regum, Cap. VII, & VIII.

non peruestigatum, disquisitum est aris eorum pondus. Hilpanicus Interpres: y dexó Salomon todos los vasos sin inquirir el peso del metal, por la grande multitud.

VERS. 48. ALTARE AVREVM.] nimirum altare thymiamatis, seu suffitus cedrinum, obductum auro, de quo supra Cap. 6. vers. 20. & 22.

ET MENSAM.] Nonnulli mensam syllepticè accipiunt pro toto instrumento mensali, ut exponitur 2. Paralipom. 4. v. 8.

VERS. 49. ET QVASI LILII FLORES.] Heb. tantum singulariter. & florem. pro, & flores. Plerique intelligunt lilia, & quibus supra vers. 19. 22. Alij lychnuchorū ornamenta, & instrumenta.

VERS. 50. ET FVSCINVLAS.] מומרות meammeroth, variè exponunt, quidam ajunt esse, instru-

menta, quibus fiunt incisiones, ac verti posse, emunctoria, forcipes, quibus ellychnia igne vsta præscinduntur. Aliqui, falces-putatorias, reddunt ad amputanda exusta capita ellychniorum. Plerique, psalteria, instrumenta musica, modulatoria. Sic 2. Regum, 12. vers. 13. & Cap. 25. vers. 14.

ET CARDINES.] Quidam reddunt: etiam cardines-fæminas. id est, metas cauas, siue ferramenta ianuis affixa, circa quæ cardines volvuntur.

QVÆ SANCTIFICAVERAT DAVID PATER SVVS.] Hebr. sanctitates, consecrationes, seu res consecratas, & dedicatas à Davide patre suo. partim factas, partim infectas, quæ ex opere superfuerant.

CAPVT OCTAVVM.

Templum introducta in ipsum arca dedicatur, nebula illud implente, Salomon post longam orationem populo benedicit: numerus boum & ouium immolatarum hac celebri festiuitate.

Vulg.

Malu.

2. Par. 5. a. 2.

I Vnc congregati sunt omnes maiores natu Israel cum principibus tribuum, & duces familiarum filiorum Israel, ad regem Salomonem in Ierusalem: ut deferrent arcam fæderis Domini, de ciuitate David, id est, de Sion.

2 Conuenitque ad regem Salomonem uniuersus Israel in mense Ethanym, in sollempni die, ipse est mensis septimus.

3 Veneruntque cuncti senes de Israel, & intulerunt arcam sacerdotes.

4 Et portauerunt arcam Domini, & tabernaculum fæderis, & omnia vasa sanctuarij, quæ erant in tabernaculo: & ferebant ea sacerdotes & Leuitæ.

5 Rex autem Salomon, & omnis multitudo Israel, quæ conuenerat ad eum, gradiebatur cum illo ante arcam, & immolabant oues & boues absque aestimatione & numero.

6 Et intulerunt sacerdotes arcam fæderis Domini in locum suum, in oraculum templi, in Sanctum sanctorum, subter alas cherubim.

7 Siquidem cherubim expandebant alas super locum arce, & protegebant arcam, & vectes eius desuper.

I Vnc^a congregabit Selomoh^b senes Israël, & omnia^c capita^d baculorum, & principes^e patrum, & filiis Israël, ad regem Selomoh Ierusalaim: ad ascendere facere arcam fæderis IHVH, de vrbe Davidis, ipsa Tzijon.

2 Et congregati-fuerunt ad regem Selomoh omnis vir Israël in^h luna Ethanym, in festiuitate: ipsaⁱ innotatio septima.

3 Et venerunt omnes senes Israël, & leuauerunt sacerdotes arcam.

4 Et ascendere-fecerunt arcam IHVH, & tentorium stationis, & omnia vasa sanctitatis, quæ in tentorio: & ascendere-fecerunt ea sacerdotes, & Leuitæ.

5 Et rex Selomoh, & omnis^k conuētus Israël conueniētes super eum, ad eum facieb^lus Arcæ, sacrificantes, ouem, & bouem, quæ non enumerabuntur, & non^q supputabuntur^r de multitudine.

6 Et venire-fecerunt sacerdotes arcam fæderis IHVH ad locum suum, ad loquutorium domus, ad sanctitatem sanctitatu, ad^t subter alas Cherubim.

7 Quia Cherubim expandentes alas ad locum arcæ, & cooperuerunt Cherubim super arcam, & super vectes eius^u de ad supra.

^a congregauit, conuocauit
^b senatores.
Sic v. 3.
^c primores
^d tribuum
^e prælatos.
primates, elatos
^f paternarū familiarum
^g datiuus.
^h lunatione, mense
ⁱ lunatio, mensis

^k cætus, concilium, collegium,
status
^l apud eum, cum eo
^m ad facies
ⁿ oues, pecudes
^o armentum, boues
^p qui
^q subtrahentur, subducuntur
^r præ
^s oraculum, adytum
^t subter
^u supernæ

8 Et

8 Cūque eminerent v̄ctes, & appa-
rerent summitates eorum foris Sanctua-
rium ante oraculum, non apparebant ul-
trā extrinsecus, qui & fuerunt ibi vsque
in presentem diem.

Exod. 34. d.
27.
Heb. 9. a. 4.

9 In arca autem non erat aliud, nisi
duæ tabula lapidea, quas posuerat in ea
Moyses in Horeb, quando pepigit Domi-
nus fœdus cum filiis Israel, cū egrede-
rentur de Terra Aegypti.

10 Factum est autem, cū exissent sa-
cerdotes de Sanctuario, nebula impleuit
domum Domini.

11 Et non poterant sacerdotes stare &
ministrare propter nebulam: impleuerat
enim gloria Domini domum Domini.

2. Par. 6. a. 1.

12 Tunc ait Salomon: Dominus dixit
ut habitaret in nebula.

13 Aedificans aedificaui domum in habi-
taculum tuum, firmissimum solium tuum
in sempiternum.

14 Conuertitque rex faciem suam, &
benedixit omni Ecclesie Israel: omnis
enim Ecclesia Israel stabat.

15 Et ait Salomon: Benedictus Dominus
Deus Israel, qui locutus est ore suo ad
Dauid patrem meum, & in manibus eius
perfecit, dicens.

16 A die qua eduxi populum meum Is-
rael de Aegypto, non elegi ciuitatem de
vniuersis tribubus Israel, ut aedificaretur
domus, & esset nomen meum ibi: sed
elegi Dauid ut esset super populum me-
um Israel.

2. Reg. 7. a. 5

17 Voluitque Dauid pater meus aedifica-
re domum nomini Domini Dei Israel.

18 Et ait Dominus ad Dauid patrem
meum: Quod cogitasti in corde tuo aedi-
ficare domum nomini meo, bene fecisti,
hoc ipsum mente tractans.

19 Veruntamen tu non aedificabis mihi
domum, sed filius tuus, qui egredietur de
renibus tuis, ipse aedificabit domum nomi-
ni meo.

20 Confirmauit Dominus sermonem
suum, quem locutus est: stetitque pro Da-
uid patre meo, & sedi super thronum Is-
rael, sicut locutus est Dominus: & aedi-
caui domum nomini Domini Dei Israel.

21 Et constitui ibi locum arca, in qua
fœdus Domini est, quod percussit cum pa-
tribus nostris, quando egressi sunt de
Terra Aegypti.

8 Et^x prolongauerunt v̄ctes, y &
visa-fuerunt capita v̄ctium de sancti-
tate super facies^z loquutorij: & non
visa-fuerunt in foras: & fuerunt ibi
vsque ad diem istam.

9^a Non in arca,^b tantummodo duæ
tabulae lapidum, quas^c deposuit ibi
Moseh in Choreb: ^d quibus excidit
IHVH cum filiis Israël, in exire eorum
de terra Aegypti.

10 Et fuit in exire sacerdotes de san-
ctitate: & nubes impleuit domum
IHVH,

11 Et non potuerunt sacerdotes ad
stare, ad ministrare de faciebus nubis:
quia impleuit^e grauitas IHVH domum
IHVH.

12 Tunc dixit Selomoh: IHVH dixit.
ad^f scenitare in caligine.

13^g Aedificare aedificaui domum co-
habitaculi tibi, ^h firmam-sedem-resi-
dentiae adⁱ habitare te^k æternitates.

14 Et circumgyrauit rex facies suas;
& benedixit omnem^l congregatio-
nem Israël: & omnis congregatio
Israëlis stans.

15 Et dixit: Benedictus IHVH ELO-
HIM Israël, qui loquutus-fuit in ore
suo ad Dauidem patrem meum, & in
manu sua impleuit, ad dicere:

16 De die, qua exire-feci populum
meum Israël de Aegypto, non elegi
in vrbe de omnibus^m baculis Israël,
ad aedificare domum, ad esse nomen
meum ibi: & elegi in Dauide ad esse
super populum meum Israël.

17 Et fuit cum corde Dauidis patris
mei, ad aedificare domum nomini
IHVH ELOHIM Israël.

18 Et dixit IHVH ad Dauidem patrem
meum: ⁿ Correspondentia^o quod fuit
p cum corde tuo ad aedificare domum
nomini meo; ^q benefecisti, ^r quia fuit
cum corde tuo.

19^s Tantummodo tu non aedificabis
domum: ^t quia si filius tuus exiens de
lumbis tuis, ipse aedificabit domum no-
mini meo.

20 Et^u surgere-fecit IHVH verbum
suum, quod loquutus-fuit: & surrexi
^x sub Dauide patre meo, & sedi super
^y solium Israël, secundum quod lo-
quutus-fuit IHVH: & aedificaui domum
nomini IHVH ELOHIM Israël:

21 Et posui ibi locum^z arcæ, qua ibi
fœdus IHVH, quod^a excidit cum pa-
tribus nostris, in exire-facere eum eos
de terra Aegypti.

^x elongare
fecerunt,
protende-
runt, extra-
xerunt

^y vt appare-
rent, ita vt
conspiceren-
tur

^z v̄ctes. 6.

^a Nihil

^b nisi

^c demisit,

reliquit

^d quas, quā

quod

^e gloria,

splendor,

honor, ma-

jestas

^f tabernacu-

lare, habitare

^g Plane, om-

nino

^h basim, sta-

tionem

ⁱ sedere, ma-

nere te, resi-

dentiam

tuam

^k sacula

^l synagogam

ecclesiam. Sic

statim.

^m virgis,

tribubus

ⁿ Eo quod,

propterea

quod

^o quæ, qua

^p tibi in

animo

^q bonificasti,

bonus-fuisti

^r quod fuisti

eo animo

^s Veruntamen

^t OR 13

^u ei im, quin-

imo

^x erexit, sta-

tuit, suscita-

uit, firmavit,

stabilizuit,

præstitit

^y pro in locū

dauidis, &c.

^z thronum

^a ipsi arcæ

^x ferit, icit,

percussit,

panxit

640 Vulg. I. Regum, Cap. VIII. *Malu.*

22 Stetit autem Salomon ante altare Domini in conspectu Ecclesie Israel, & expandit manus suas in calum.

23 Et ait: Domine Deus Israel, non est similis tui Deus in calo desuper, & super terram deorsum: qui custodis pactum & misericordiam seruis tuis, qui ambulant coram te in toto corde suo.

24 Qui custodisti seruo tuo David patri meo quæ locutus es ei: ore locutus es, & manibus perfecisti, ut hæc dies probat.

25 Nunc igitur Domine Deus Israel, conserva famulo tuo David patri meo quæ locutus es ei, dicens: Non auferetur de te vir coram me, qui sedeat super thronum Israel: ita tamen si custodierint filij tui viam suam, ut ambulent coram me sicut tu ambulasti in conspectu meo.

26 Et nunc Domine Deus Israel firmetur verba tua, quæ locutus es seruo tuo David patri meo.

27 Ergone putandum est quod verè Deus habitet super terram? si enim calum, & calic alorum te capere non possunt, quanto magis domus hæc, quam ædificauit?

28 Sed respice ad orationem serui tui, & ad preces eius, Domine Deus meus: audi hymnum & orationem, quam seruus tuus orat coram te hodie.

29 Ut sint oculi tui aperti super domum hanc nocte ac die: super domum, de qua dixisti: Erit nomen meum ibi: ut exaudias orationem, quam orat in loco isto ad te seruus tuus.

30 Ut exaudias deprecationem serui tui & populi tui Israel, quodcumque orauerint in loco isto: & exaudies in loco habitaculi tui in calo, & cum exaudieris, propitius eris.

31 Si peccauerit homo in proximum suum, & habuerit aliquod iuramentum, quo teneatur adstrictus: & venerit propter iuramentum coram altari tuo in domum tuam.

32 Tu exaudies in calo: & facies, & iudicabis seruos tuos, condemnans impium, & reddens suam viam super caput eius, iustificansque iustum, & retribuens ei secundum iustitiam suam.

22 Et stetit Selomoh^b faciebus altaris IHVH, præsentia omnis^c congregatio nis Israël: & d^d expandit^e volas suas cælos:

23 Et dixit: IHVH ELOHIM Israël, non^f secundum te dij in cælis de supra, & super terram, de subtus; obseruans fœderis, & g benignitatis seruis tuis, ambulantibus^h faciebus tuis in omni corde suo.

24 Qui obseruauisti seruo tuo David patri meo, i quod loquutus fuisti ei: & loquutus fuisti in ore tuo, & in manu tua impleuisti, k secundum diem

25 Et nunc IHVH ELOHIM Israël, obserua seruo tuo David patri meo, l quod loquutus fuisti ei, ad dicere: Non excindetur tibi vir de ad facies meas, sedens super^m solium Israel: tantummodo si obseruabunt filij tui viam suam, ad ambulareⁿ faciebus meis, secundum quod ambulauisti faciebus meis.

26 Et nunc ELOHIM Israël, o stabi lietur, obsecro, verba tua, quæ loquutus fuisti seruo tuo David patri meo,

27 Quia an^p fideliter^q habitabit ELOHIM super terram? ecce cæli, & cæli cælorum non^r vniuersitabunt te: s etiam quia domus ista, quam ædificauit?

28 Et t^{aspicias} ad^u interpellationem serui tui, & ad^x gratiam eius, IHVH ELOHIM meus: ad audire acclamationem, & ad interpellationem, quam seruus tuus interpellare se faciens^y faciebus tuis die.

29 Ad esse oculos tuos apertos ad domum istam nocte & die: ad locum, quem dixisti: Erit nomen meum ibi: ad audire ad interpellationem, quam interpellare se faciet seruus tuus ad locum istum.

30 Et audies ad^z gratiam serui tui, & populi tui Israel, a qui interpellare se facient ad locum istum: & tu audies ad locum^b habitationis tuæ, c ad cælos: & audies, & d condonabis.

31 Quod^e errabit vir^f sodali suo, & leuabit in eo adiurationem, ad adiurare eum: & veniet adiuratio g faciebus altaris tui in domo ista.

32 Et tu audies^h cælis, & facies, & iudicabis seruos tuos, adⁱ improbare improbum; ad dare viam eius in capite eius: & ad iustificare iustum; ad dare ei secundum iustitiam eius.

33 In piare impiū

b ad facies
c cœtus,
synagogæ,
ecclesiæ
d extendit
e palmas,
manus
f sicut tu
g pietatis.
beneficentiæ
h ad facies
tuas.

i quæ
k sicut die
ista sicut est
hodie
l quæ
m thronum
n ad facies
meas. Sic
statim.

o credetur,
firmabitur,
verificabitur,
fidele,
erit
p verè, reuer
ra, firmiter
q vt v 13.
r sustinebūt
s sustentabūt
f quanto mi
nus, vel
quanto
magis non
t faciabis,
faciem
vertes
u precatio
nem, oratio
nem. Sic
max.

x depreca
tionem,
postulatio
nem, suppli
cationem,
pro gratia
y ad facies
tuas hodie

x vt v 28.
a quod, quæ,
quum
b sessionis,
mansionis,
residence
c in cælis,
d cælis
e parces,
ignoscas,
propitius
eris.

f peccabit,
delinquet
f socio, pro
ximo
g ad facies
h in vel. ex
cælis
i pronuntia
re, condem
nare, im

2. Reg 7.
b. 12.

Deut. 12.
b. 11.

33 Si fugerit populus tuus Israel inimicos suos (quia peccaturus est tibi) & agentes penitentiam , & confitentes nomini tuo , venerint , & orauerint , & deprecati te fuerint in domo hac.

34 Exaudi in cælo , & dimitte peccatum populi tui Israel , & reduces eos in terram , quam dedisti patribus eorum.

35 Si clausum fuerit cælum , & non pluerit propter peccata eorum , & orantes in loco isto , penitentiam egerint nomini tuo , & à peccatis suis conuersi fuerint propter afflictionem suam.

36 Exaudi eos in cælo , & dimitte peccata seruorum tuorum & populi tui Israel : & ostende eis viam bonam per quam ambulent , & da pluuiam super terram tuam , quam dedisti populo tuo in possessionem.

37 Fames si oborta fuerit in terra aut pestilentia , aut corruptus aer , aut arugo ; aut locusta , vel rubigo , & afflixerit eum inimicus eius portas obsidens , omnis plaga , vniuersa infirmitas.

38 Cuncta denoratio , & imprecatio , quæ acciderit omni homini de populo tuo Israel , si quis cognouerit plagam cordis sui , & expanderit manus suas in domo hac.

39 Tu exaudies in cælo in loco habitationis tuæ , & repropitiaberis , & facies ut des unicuique secundum omnes vias suas , sicut videris cor eius (quia tu nosti solus cor omnium filiorum hominum)

40 Ut timeant te cunctis diebus , quibus viuunt super faciem terræ , quam dedisti patribus nostris.

41 Insuper & alienigena , qui non est de populo tuo Israel , cum venerit de terra longinqua propter nomen tuum (audietur enim nomen tuum magnum , & manus tua fortis , & brachium tuum .

42 Extentum , ubique) cum venerit ergo , & orauit in hoc loco .

43 Tu exaudies in cælo , in firmamento habitaculi tui , & facies omnia pro quibus inuocauerit te alienigena : ut discant vniuersi populi terrarum nomen tuum timenda , In 1. Regum.

33 In k consternari populum tuum Israel ^l faciebus maleuolentis , quod ^m errabunt tibi : & reuertentur ad te , & ⁿ confitebuntur nomen tuum , & in terpellare-se-facient , & ^o supplicabunt-pro-gratia ad te in domo ista.

34 Et tu audies ^p cælis , & ^q condonabis ^r errato populi tui Israelis : & reuertere-facies eos ad ^s humum quam dedisti patribus eorum.

35 In ^t præualeri cælos , & non erit pluuiæ , quia ^u errabunt tibi : & interpellare-se facient ad locum istum , & ^x confitebuntur nomen tuum , & de ^y errato suo conuertentur , ^z quia affliges eos.

36 Et tu audies ^a cælis , & ^b condonabis ^c errato seruorum tuorum , & populi tui Israelis ; ^d quia ^e iaculaberis eos ad viam bonam , qua ambulant in ea : & dabis pluuiam super terram tuam , quam dedisti populo tuo ^f hereditati.

37 Fames ^g quia erit in terra , pestis quia erit , ^h vredo , ⁱ aurigo , locusta , absumptor , quia erit : quia ^k coangustabit ei maleuolens eius in terra portarum eius : omnis ^l tactio , omnis ^m ægritudo.

38 Omnis ⁿ interpellatio , omnis ^o gratia , quæ erit omni homini , omni populo tuo Israel : ^p quod cognoscent vir ^q tactionem cordis sui : & ^r expandet ^s volas suas ad domum istam.

39 Et tu audies ^t cælis , ^u basi ^x habitationis tuæ , & ^y condonabis : & facies , & dabis viro secundum omnes vias eius ^z quod cognosces cor eius : quia tu cognouisti , ^a ad solum te , cor omnium filiorum hominis.

40 ^b Correspondentiæ timebunt te omnibus diebus , quibus ij viuentes super facies ^c humi , quam dedisti patribus nostris.

41 Et etiam ad ^d nothum qui non de populo tuo Israël , ipse : & veniet de terra longinqua , ^e correspondentiæ nominis tui.

42 ^f Quia audient nomen tuum grande : & manum tuam ^g obtentam , & brachium tuum extentum : & veniet , & interpellare se faciet ad domum istam.

43 Tu audies ^h cælis ⁱ basi ^k habitationis tuæ , & facies secundum omne , quod ^l vocabit ad te ^m nothus : ⁿ correspondentiæ cognoscent omnes populi

M M m m

terra

k impelli.
cædi, plagis
affici
l ad facies
m peccabunt,
delinquent
n laudabunt,
celebrabunt
o implora-
bunt, exora-
bunt-grati-
am ex verbo,
gratificari se
facient
p ut v. 32.
q ut v. 30.
r peccato,
delicto
s tellurem
t valide con-
cludi, cohi-
beri
u ut v. 33.
x ut v. 33.
y ut v. 34.
z quum op-
primes, hu-
miliabis
a ut v. 32.
b ut v. 30.
c ut v. 34.
d quum
e facies, do-
cebis
f in heredi-
tatem
g quum. Sic
statim.
h Vide Deu-
teron. 28. 22.
i Vide ibid.,
k coarctabit
comprimeret,
constringet,
obsidebit
l plaga, lætio
m morbus,
dolor, cruci-
atus
n ut v. 28.
o gratifica-
tio, ut v. 28.
p quum
q ut v. 37.
r extender
s palmas,
manus
t ut v. 32.
u sede firma,
parata, ma-
china, sta-
tione
x ut v. 30.
y ut v. 30.
z quem,
cujus
a soli tibi,
solus tu
b datius
Ad corres-
pondentiam
c telluris
d alienigena
extraneum
e datius, ad
correspon-
dentiam
f quum
g validam,
robustam
h ut v. 32.
i ut v. 39.
k ut v. 30.
l clamabit,
inuocabit
m ut v. 41.
n ut v. 40. 41

mere, sicut populus tuus Israel, & pro-
bent quia nomen tuum inuocatum est
super domum hanc, quam ædificaui.

44 Si egressus fuerit populus tuus ad
bellum contra inimicos suos, per viam,
quocumque miseris eos, orabunt te contra
viam ciuitatis, quam elegisti, & contra
domum, quam ædificaui nomini tuo.

45 Et exaudies in celo orationes eorum,
& preces eorum, & facies iudicium eo-
rum.

2. Par. 6. g. 36.
1. Ioan. 1. d. 8
Eccle. 7. c. 21.

46 Quod si peccauerint tibi (non est
enim homo qui non peccet) & iratus tra-
dideris eos inimicis suis, & captiui ducti
fuerint in terram inimicorum longè vel
propè.

47 Et egerint pœnitentiam in corde suo
in loco captiuitatis, & conuersi depreca-
ti te fuerint in captiuitate sua, dicentes:
Peccauius, iniquè egimus, impiè ges-
simus.

48 Et reuersi fuerint ad te in uniuerso
corde suo, & tota anima sua, in terra
inimicorum suorum, ad quam captiui du-
cti fuerint: & orauerint te contra viam
terrae suae, quam dedisti patribus eorum,
& ciuitatis quam elegisti, & templi quod
ædificaui nomini tuo.

49 Exaudies in celo, in firmamento solij
tui, orationes eorum, & preces eorum, &
facies iudicium eorum.

50 Et propitiaberis populo tuo qui pecca-
uit tibi, & omnibus iniquitatibus eorum,
quibus prauaricati sunt in te: & dabis
misericordiam coram eis qui eos captiuos
habuerint, ut misereantur eis.

51 Populus enim tuus est, & hereditas
tua, quos eduxisti de Terra Aegypti, de
medio fornacis ferreae.

52 Ut sint oculi tui aperti ad depreca-
tionem serui tui, & populi tui Israel, &
exaudias eos in uniuersis pro quibus in-
uocauerint te.

53 Tu enim separasti eos tibi in heredi-
tatem de uniuersis populis terrae, sicut lo-
cutus es per Moysen seruum tuum, quan-
do eduxisti patres nostros de Aegypto,
Domine Deus.

54 Factum est autem, cum complexset
Salomon orans Dominum omnem oratio-

terrae nomen tuum, ad timere te, sicut
populus tuus Israel; & ad cognoscere,
quia nomen tuum vocatum fuit super
domum istam quam ædificaui.

44 Quia exhibit populus tuus p cæ-
sioni super malevolentem suum, in
via, qua mittes eos; & interpellare-se-
facient ad IHHVH: via vrbs, quam ele-
gisti in ea; & domus, quam ædifica-
ui nomini tuo.

45 Et audies cælis interpellatio-
nem eorum, & gratiam eorum, & fa-
cies iudicium eorum.

46 Quia errabunt tibi, quia non ho-
mo qui non errabit; & y naribus-flabis
in eis, & dabis eos a faciebus maleuo-
lentis: & captiuos-abducent eos, b cap-
tiuantes eorum, ad terram maleuolen-
tis longinquam, aut propinquam.

47 Et reuertente facient ad cor suum,
in terra d qua captiui abducti fuerunt
ibi; & reuertentur, & e supplicabunt-
pro-gratia ad te, in terra f captiuant-
tium eorum, ad dicere g Errauimus, & h
deprauare-fecimus, i improbe-egimus.

48 Et reuertentur ad te, in omni cor-
de suo, & in omni anima sua, in terra
malevolentium eorum, qui captiuos-
abduxerunt eos: & interpellare-se-fa-
cient ad te, via terrae eorum, quam
dedisti patribus eorum, vrbs quam
elegisti, & domus quam ædificaui no-
mini tuo.

49 Et audies k cælis l basi m habita-
tionis tuae, n interpellationem eorum,
& o gratiam eorum: & facies iudi-
cium eorum.

50 Et p condonabis populo tuo, q qui
errauerunt tibi, & omnibus r transgres-
sionibus eorum, quas trāsgressi-fuerunt
in te: & dabis eos s inuiscerationibus
t faciebus v captiuantium eorum; &
inuiscerabunt eos.

51 Quia populus tuus, & hereditas
tua ij, quos exire fecisti de Aegypto,
de medio x catini ferri.

52 Ad esse oculos tuos apertos ad y
gratiam serui tui, & ad gratiam populi
tui Israël, ad audire ad eos in omni z
vocare eos ad te.

53 Quia tu a separasti eos tibi here-
ditati, de omnibus populis terrae, se-
cundum quod loquutus-fuisti in manu
Moseh serui tui, in exire-facere te pa-
tres nostros de Aegypto, ADONAI
IHHVH.

54 Et fuit secundum b consummare
Selomoh ad interpellare-se-facere ad
IHHVH

o quum
p ad bellum,
prælium,
pugnam

q domum

r ut v. 32.
s ut v. 28.
t gratifica-
tionem

u ut v. 28.
u quum, si
x ut v. 33.
y irascēris
z expones,
ut Genes. 13.
9, Deuteron.
7, 2.

a ad facies
b captiuato-
res, sic v. 47.
abducentes
eos in capti-
uitatem
c reducent
in animum,
inducunt in
animum

d quod
e ut v. 33.
f eorum qui
captiuos eos
abduxerunt
g ut v. 33.
h curare,
distorque-
re, peruertere-
fecimus

i impè, in-
iuste, sediti-
ose, turbu-
lente

k ut v. 32.
l ut v. 39.
m ut v. 30.
n ut v. 28.

o gratificati-
onem, ut v.
28.

p ut v. 30.
q quod pecc-
auerunt,
deliquerunt

r defectio-
nibus, præ-
uaricationi-
bus

s euiscerati-
onibus, in
misericor-
dias

t ad facies
u ut v. 47.
x fornacis

y gratificati-
onem, ut v.
28. Sic mox.

z inuocare,
clamare
a diuisti,
distinxisti

b absolueret,
completo,
perficeret,
finire

nem & deprecationem hanc, surrexit de conspectu altaris Domini: utrumque enim genu in terram fixerat, & manus expanderat in calum.

55 Stetit ergo, & benedixit omni Ecclesie Israel voce magna, dicens.

56 Benedictus Dominus, qui dedit requiem populo suo Israel iuxta omnia quae locutus est: non cecidit ne unus quidem sermo, ex omnibus bonis quae locutus est per Moysen seruum suum.

57 Sit Dominus Deus noster nobiscum, sicut fuit cum patribus nostris, non derelinquens nos, neque proiiciens.

58 Sed inclinet corda nostra ad se, ut ambulemus in uniuersis viis eius, & custodiamus mandata eius, & ceremonias eius, & iudicia quaecumque mandauit patribus nostris.

59 Et sint sermones mei isti, quibus deprecatus sum coram Domino, appropinquantes Domino Deo nostro die ac nocte, ut faciat iudicium seruo suo, & populo suo Israel per singulos dies.

60 Ut sciant omnes populi terra, quia Dominus ipse est Deus, & non est ultra absque eo.

61 Sit quoque cor nostrum perfectum cum Domino Deo nostro, ut ambulemus in decretis eius, & custodiamus mandata eius, sicut & hodie.

62 Igitur rex, & omnis Israel cum eo, immolabant victimas coram Domino.

63 Mactauitque Salomon hostias pacificas, quas immolauit Domino, bouum viginti duo millia, & ouium centum viginti millia: & dedicauerunt templum Domini rex & filij Israel.

64 In die illa sanctificauit rex medium atrij, quod erat ante domum Domini: fecit quippe holocaustum ibi, & sacrificium, & adipem pacificorum: quoniam altare aereum, quod erat coram Domino, minus erat, & capere non poterat holocaustum, & sacrificium, & adipem pacificorum.

65 Fecit ergo Salomon in tempore illo festiuitatem celebrem, & omnis Israel cum eo, multitudo magna ab introitu Emath usque ad Riuum Aegypti, coram Domino Deo nostro, septem diebus & semper.

Maluenda, In i. Regum,

IHVH omnem ^c interpellationem, & ^d gratiam istam: surrexit de ad facies altaris IHVH, de cruribus incuruare super genua sua ^e volas suas expansas caelos.

55 Et stetit, & benedixit omnem ^f congregationem Israelis, voce grandi, ad dicere:

56 Benedictus IHVH qui dedit ^g residentiam populo suo Israeli; secundum omne quod loquutus fuit; non ^h cecidit verbum vnum de omni verbo eius bono, quod loquutus fuit, in manu Moyses serui sui.

57 Erit IHVH ELOHIM noster nobiscum, secundum quod fuit cum patribus nostris; non derelinquet nos, & non ⁱ dimittet nos.

58 Ad ^k extendere facere cor nostrum ad eum, ad ambulare in omnibus viis eius: & ad obseruare praecepta eius, & ^l constituta eius, & iudicia eius, quae praecepit ad patres nostros.

59 Et fuerunt verba mea ista, ^m quae ⁿ supplicaui-pro-gratia, ^o faciebus IHVH, propinqua ad IHVH ELOHIM nostrum ^p die, & nocte: ad facere iudicium serui sui & iudicium populi sui Israelis, verbum diei in die suo.

60 ^q Correspondentiae cognoscere omnes populos terrae, quia IHVH ipse ELOHIM: non ^r adhuc.

61 Et erit cor vestrum ^s pacificum cum IHVH ELOHIM nostro, ad ambulare in ^t constitutis eius, & ad obseruare praecepta eius, ^u secundum diem istam.

62 Et rex, & omnis Israel cum eo: sacrificantes sacrificium ^x faciebus IHVH.

63 Et sacrificauit Selomoh sacrificium pacificorum, quod sacrificauit IHVH, ^y bouem viginti & duo mille, & ^z ouem centum & viginti mille: & ^a iuitauerunt domum IHVH, rex, & omnes filij Israelis.

64 In die ipsa ^b sanctificauit rex medium atrij, quod ^c faciebus domus IHVH; quia fecit ibi ^d ascensionem, & ^e minchah, & adipem pacificorum: quia altare aëris, quod ^f faciebus IHVH, paruum, de ^g uniuersitate ascensionem, & minchah, & adipem pacificorum.

65 Et fecit Selomoh in tempore ipso festiuitatem, & omnis Israel cum eo, ^h congregatio magna, de ad venire Chamath, usque ad ⁱ torrentem Aegypti, ^k faciebus IHVH ELOHIM no-

MMmm

^c ut v. 28.
^d gratificad
tionem. ut
v. 28.
^e palmas.
manus. vel.
^f & volis suis
expansis in
caelos.
^g synagogā,
ecclesiam
^h sedimen-
tum- quie-
tum, quie-
rem, paulam
ⁱ excidit

ⁱ deseret

^k declinare
diuertere

^l statuta

^m quibus
ⁿ ut v. 33.
^o ad facies

^p tota die

^q datius.
Ad corres-
pondentiam
^r ultra, am-
plius
integrum,
perfectum

^t statutis
^u sicut die
ista

^x ad facies

^y boues
^z oues, pe-
cudes
^a dedicaue-
runt

^b consecrauit

^c ad facies
^d holocaustum
Sic mox
^e oblationē,
munus, sa-
crificium.
farinaceum.
Sic statim.
^f ad facies
^g sustinere,
sustentare
continere

^h synagoga,
ecclesia
ⁱ conuallem
^k ad facies

stri

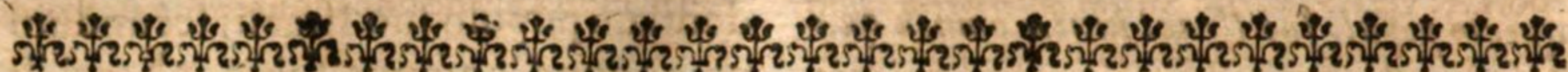
ptem diebus, id est, quattuordecim diebus.

66 Et in die octaua dimisit populos: qui benedicentes regi, profecti sunt in tabernacula sua letantes, & alacri corde super omnibus bonis, quæ fecerat Dominus Dauid seruo suo, & Israel populo suo.

stri¹ septem dierum, & septem dierum: quatuordecim^m die.

66 In die octaua dimisit populum; & benedixerunt regem: & ambulaueruntⁿ tentoriis eorum, læri, & o boni cordis, super omni bonitate, quam fecit IHVH Dauidi seruo suo, & Israël populo suo.

1 septenario.
Sic mox.
m diebus
nad tentoria
sua
o nominati-
uus pluralis.
iucundi, hi-
lares, animo.

COMMENTARIA.

VERS. 1. **D**E CIVITATE DAVID.] Vide 2. Samuel. 5. vers. 9.

VERS. 2. **D**IN MENSE ETHANIM.] Alio nomine ab Hebræis dicitur תשרי *Tischri*, partim in Septembrem, partim in Octobrem incidit. De notione nominis *Ethanim* variè differunt:

אֵתָנִים

1. in mense fortium, quia in eo posita fuerunt fortissima mundi, id est, fundamenta terræ, montes, scilicet, & elementa, quibus orbis continetur. Quidam Hebræorum Septembri mundum creatum putarunt. quod & plerique nostrorum sequuntur. 2. in mense fortium. quod in eum mensem inciderent crebra & magna festa Tabernaculorum, Expiationis, Dedicationis templi. 3. in mense Fortitudinum, seu virium. quod videlicet eo mense omnia ad maturitatem & summum incrementum perueniunt. 4. in mense Roborum, ac virium. quia tunc colliguntur frumenta, vinum, ac ceteræ fruges, quibus confirmatur ac roboratur vita humana. 5. in mense Fortium, seu robustorum. quod eo tempore incipiant procellæ, & inclementiæ cæli excitari, ad quas perferendas fortitudine ac robore opus sit. 6. in mense fortium, seu robustorum. quod eo mense dignoscantur fortes ac robusti, qui ægritudinibus & morbis autumnii, qui tum grassari incipiunt, resistent. 7. in mense Potentium. quia scilicet fortes & potentes Israël eo mense tulerunt Arcam in templum, ubi validæ ac efficaces quoque factæ sunt preces, & multa sacrificia immolata coram potenti Arca fœderis Dei. Ut ex præsentī occasione in sempiternam rei memoriam hoc nomine mēsis ille deinceps donaretur. 8. in mense horridorum, agrorum. id est, Septembri, quo collectis totius anni prouentibus agri inculti hortescunt. Sic Deuteronom. 21. 4. Nos verbo propius reddemus: in mense duritierum, vel duritiarum. quod tunc fructus naturalem duritiem, & maturitatem indipiscantur, & corpora ac res omnes frigore indurescere & consolidari incipiant, quæ ætatis calore dissoluebantur.

IN SOLLEMNI DIE.] Quidam putant fuisse festum Expiationis, quod decima die mensis septimi, seu Ethanin agitabatur, Leuitici 23. vers. 27. Alij volunt fuisse festiuitatem tabernaculorum, quæ in quintam decimam diem eiusdem mensis incidebat, Leuit. 23. vers. 34. & 39. ut colligitur è v. 65.

infra. Vide 2. Paralipom. 7. v. 9.

IPSE EST MENSIS SEPTIMVS.] Anni sacri & ecclesiastici ex institutione diuina, Exodi 12. 2. nam anni ciuilis & sæcularis primus erat. Vide Notas in eum Exodi locum.

ET TULERUNT ARCAM SACERDOTES.] Leuitici ordinis, ideo Leuitæ dicuntur 2. Paralipom. 5. vers. 5. Erant enim omnes Sacerdotes Leuitæ, id est, Leuitici generis & tribus: non tamen omnes Leuitæ erant Sacerdotes. Vide Notas in 2. Paralipom. 5. vers. 4.

ET PORTAVERUNT ARCAM DOMINI.] nimirum ex Tzizon, ciuitate Dauidis, supra vers. 1.

ET TABERNACVLVM FOEDERIS.] Nimirum illud, quod Moses construxerat, ut annotat Iosephus, tulerunt ex Gabaone, ubi tunc erat, 2. Paralipom. 16. v. 39. & Cap. 21. vers. 29. & 2. Paralipom. 1. vers. 3. & 6. Alij, illud, quod arcæ tetenderat Dauid in monte Tzizon, 2. Samuel. 6. vers. 17. Sed hoc non inuenitur dictum Tentorium conuentus, ut illud Mosaicum. Fortè vtrumque religionis causa in templum illatum, ut ibi tanquam res sacræ asseruarentur.

ET FEREBANT EA SACERDOTES ET LEUITÆ.] Exponunt, id est, quinque promunere & functione sua, Numeror. 4. nam etsi eo loco nihil de Sacerdotibus legitur, tamen certum est, aucto sacerdotum numero, portandi arcam munus illis impositum fuisse Deuteronom. 31. vers. 9. Ergo sacerdotes portabant arcam ipsam; Leuitæ verò reliqua vasa & instrumenta tabernaculi. Vide Leuit. 4. vers. 15. Quidam ajunt, Leuitas portare Arcam vsque ad fores ipsius templi, inde verò vsque intro Adytum intulisse Sacerdotes.

QUÆ CONVENERAT AD EVM, GRADIEBATVR CVM ILLO.] Hebr. conuenientes super eum, ad eum. Quidam: quæ conuenient ad eum, erat cum eo. vel erat iuxta, apud, ipsum. Alij: conuenientes ad eum, secum erant. Nonnulli: qui ad eum conuenerant, cum eo erant. Aliqui: qui conuenerant ad eum, cum ipso euntes coram Arca, &c.

CVMQVE EMINERENT VECTES.] Hebr. Et prolongauerunt vectes. Subaudiunt, in partem anteriorem versus introitum oraculi. Non totos extraxerunt, sed partem duntaxat eorum.

VERS. 5.

VERS. 8.

eorum. Vestes in extremitatibus arcæ per transuersam latitudinem, non per longitudinem, immissi erant.

FORIS SANCTUARIUM, ANTE ORACULUM.] Hebr. *de sanctitate in conspectu adyti.* Quidam: *è sanctitate*, seu *è sanctuario*, id est, è templo, *coram oraculo*. vel *in facie oraculi*. id est, in parte, quæ erat in fronte, hoc est, in introitu oraculi. Alij: *è sancto*. id est, ex arca sancta, vt diserte exponitur 2. Paralipom. 5. vers. 8. *versus partem anteriorem ipsius adyti*. vt veluti repagula hinc inde essent Sacerdoti adytum ingredienti.

QUI ET FVERUNT IBI VSQVE IN PRÆSENTEM DIEM.] Id est, ita semper manserunt, etiam consistente arca, vt mandatum fuerat Exod. 25. 15.

VERS. 9.

IN ARCA AVTEM NON ERAT ALIUD NISI DVÆ TABULÆ LAPIDEÆ, QVAS POSVERAT IN EA MOSES.] Pugnare videtur hic locus cum altero Pauli Hebræor. 9. vers. 4. (*Aureum habens thuribulum, & arcam testamenti circumtectam undique auro, in qua urna aurea habens manna, & virga Aaron germinata, & tabula testamenti.*) Perspicue Paulus in arca præter tabulas lapideas, urnam manna, & virgam Aaronis ponit: quod hic negatur. Amplissimus. Explanatoribus campus variarum conciliationum: verisimiliores reponemus. 1. Ex lege, seu ex libro legis, nihil aliud fuisse in arca, nisi geminas tabulas: quod non excludit urnam, & virgam. 2. Initio quidem propter angustiam tabernaculi Mosaici, inclusas tunc intra arcam simul cum tabulis, urnam, & virgam: sed postea ædificato augustissimo templo, extractas inde virgam & urnam, & alio loco repositas. 3. Tremellius, & Iunius ita exponunt: (*Nihil erat in arca præter duas tabulas lapideas, &c. id est, intra arcam sub operculo, nam urna in qua erat man, & virga Aaronis coram testimonio quidem: sed extra arcam fuisse loquuntur, Exodi 16. vers. 33. & 34. & Numeror. 17. vers. 10. Nec pugnatur, quod ad Hebræos 9. v. 4. legitur: nam relatiuum, in qua, non ad arcæ nomen proximum, sed ad nomen Scenæ, id est, tabernaculi referendum est, etiam si remotius sit, vt in Parallelis nostris fusius ostendimus.*) Hanc interpretationem nonnulli pluribus exemplis laudant & illustrent. Sed alij non probant, nam sic promptius immutato sermone dixisset Paulus, *Aureum habens thuribulum, & arcam testamenti, & urnam auream, & virgam Aaron.* Ad hoc, quia proximè sequitur, *superque eam erant Cherubim*: nempe super arcam; vnde illud *in qua*, ad eandem arcam referendum videtur. 4. Existimant aliqui Paulum Hebraicè ad Hebræos scribentem, vsum fortè præpositione *hy ghal*, *super*, *iuxta*, *circa*; vel *el*, *ad* apud: vel *el*, *ad*, *cum*. id est, *iuxta*, *circa*, *quam*. vel *cum qua*, *urna aurea*, & *virga Aaron*. Ad hæc Hebraicum בֵּיתָהּ, & Latinum, *in sumi* plerumque in Scriptura pro *cum*, vel *iuxta*, *prope*, notius est, quam vt exemplis egeat: *cum qua*, vel *prope quam*, *urna aurea*, & *virga*, &c. vt urna & virga fuerint in oraculo, non intra arcam: sed cum arca, vel iuxta, aut prope

arcam: tabulæ autem intra arcam, sub operculo, seu propitiatorio. Cæterum durum videtur, quod vna & eadem propositio à Paulo usurpata in eodem orationis contextu, diuersimodè de urna & virga, quam de tabulis accipiat. Quare nulli præscribo, sed rem in incerto relinquo. Versarunt hanc difficultatem innumeri recentiores, & præsertim explanatores Epistolæ ad Hebræos, inter quos insigniter Gulielmus Estius.

IN HORAB.] de hoc monte vide in Exod. 3. vers. 1.

QUANDO PEPIGIT DOMINVS FOEDVS.] Relatiuum *וְכָא ascher* variè verti potest. 1. *quas tabulas excidit Iehouah.* 2. *quibus tabulis pepigit Iehouah.* 3. *quod fœdus icit Iehouah.* Tabulas vocat fœdus siue conditiones fœderis, quod in illis scriptum esset fœdus, quod cum Israelitis icerat Deus. Vide infra vers. 21. 4. *quando pepigit fœdus Iehouah cum filiis Israel.* vox *fœdus*. Hebr. non est, sed eam ferè omnes subaudiunt. Similem eclipsim vide 1. Samuel 20. vers. 16. & Cap. 22. vers. 8.

DOMINVS DIXIT, VT HABITARET IN NEBULA.] Hebr. *Iehouah dixit, vt tanquam in scena, seu tabernaculo habitaret in caligine.* seu *obscuritate.* id est, statuit, decreuit scenitare in caligine. q. d. hoc signo testatur se præsentem esse, & per hanc nubem intelligo Deum delegisse sibi hunc locum, & sedem hanc tanquam sibi gratissimam, in qua aspectabili specie resideret, & conspiciendam exhiberet maiestatem suam: vt Mosi dixit Leuitici 16. vers. 2.

FIRMISSIMUM SOLIVM TVVM IN SEMPITERNVM.] Quidam vertunt: *directionem ad solium tuum sempiternum.* id est, templum, quod hominum mentes dirigat ad solium tuum diuinum, quod est in cælis. in hunc enim finem conditum est templum.

ET BENEDIXIT OMNI ECCLESIAE ISRAEL.] Alij reddunt: *collaudauit, bonaque imprecatus est vniuersæ congregationi Israelis.* Alij: *benedixit cum tota congregatione Israelis.* Subaudi Deo, laudibus eius & precibus: nam benedicendi verbo vtrumque continetur, Matthæi 14. vers. 19. & Cap. 26. vers. 26. Sic infra vers. 55.

NON ELEGI.] id est, electionem meam non patefeceram: humanitus dictum. Vide de hoc versu 2. Samuel. 7. v. 6. & 7.

IN QVA FOEDVS DOMINI EST.] id est, tabulæ fœderis, in quibus erant præcipua præcepta, & conditiones fœderis. metonymia.

ANTE ALTARE DOMINI.] Intelligunt altare holocausti, quod erat in atrio, vbi Salomonem hæc potulisse è suggestu legitur, 2. Paralipom. 6. v. 12. & 13.

NON AVFERETVR DE TE VIR CORAM ME, &c.] Hebr. *Non excindetur tibi vir à conspectu meo, &c.* Vide supra Cap. 2. vers. 4. & infra Cap. 9. vers. 5.

VIAM SVAM.] id est rationem viuendi eis ex lege præscriptam, quam obseruare tenetur.

VT AMBULENT CORAM ME.] id est, in lege

lege mea, vt exponitur 2. Paralipomen. 6. vers. 16.

VERS. 26. FIRMENTVR VERBA TVA.] Hebr. verbum singulare constructum cum supposito plurali: *stabilietur, confirmabitur, verba tua*. id est, sigillatim, & per se omnino vnumquodque verborum, seu promissorum tuorum, quæ constructio singularem enphasim habet.

VERS. 27. ERGONE PVTANDVM EST, QVOD DEVS HABITET SVPER TERRAM ? &c.] Hebr. *Quia num verò habitabit Deus super terram?* &c. Quidam traiciunt: *Verumne est quod habitabit Deus super terram?* Alij: *Quamuis an reuera habitabit Deus?* &c. Aliqui: *Ita ne verè Deus habitat in terra?* Nonnulli: *Etenim an reuera habitaret Deus in terra?* Correctio petitionis de præsentia Dei in domo, argumento à maiore: quasi dicat si neque tota terra, neque omnes cæli te capere possunt, quid dicerem vt continearis in hac domo? Actor. 7. v. 47. & 48.

SI ENIM CÆLVM.] Per cælum intelligunt totum hoc spatium, quod supra nos est vique ad lunæ sphæram, seu primum orbem cælestem. Alij, primos ipsos orbis cælestes terræ propinquiore.

CÆLI CÆLORVM.] Quidam totum ambitum firmamenti accipiunt. Alij, summos ac supremos, & maximos cælos, qui alios inferiores continent: denotat summam & immensam altitudinem & capacitatem.

TE CAPERE NON POSSVNT.] Heb. *non capient, comprehendent, sustinebunt, sustentabunt, calculabunt, metientur te*. Sic accipitur id verbum Psalm. 111. v. 5. vide de eo Genes. 45. vers. 11.

VERS. 28. HYMNVM.] *רִנָּה rinnah*, aiunt esse vocem, qualis est vel lætantium, vel tristium, aut querulantium, nempe, *gratulationem, gloriationem, acclamationem, exclamationem, vociferationem, ouationem, exultationem, præconium, laudem, cantum, canticum, precatorem*. Hic pro precatore cum exclamatione & ouatione seu exultatione acceperim.

VERS. 29. VT SINT OCULI TVI APERTI.] Humanitus dictum, vt alias passim, id est, vt inuigiles, attendas, cures, &c.

ERIT NOMEN MEVM IBI.] id est, illic colar, cognoscar, & gloria mea ibi celebrabitur. Vide in Deuteron. 12. v. 5.

VERS. 30. QVODCVMQVE ORAVERINT IN LOCO ISTO.] Heb. *qui interpellabunt ad locum istum*. Quidam: *qua orabunt versus locum hunc*, id est, horsum conuersi, quasi respiciens ad promissionem tuæ præsentia in hoc loco. Exemplum in Daniele cap. 6. v. 10. Alij: *quum orauerint in loco isto*.

VERS. 31. SI PECCAVERIT HOMO IN PROXIMVM SVVM, &c.] Hunc versum nos ad verbum ex Heb. transtulimus, variè alijs: 1. *Si peccauerit vir in proximum suum, & eleuabit in ipso iuramentum ad faciendum iurare eum*, id est, & deferet hunc honorem iuramento, vt remittat totam causam iuramento, præstando ab offendentem, ita vt faciat iurare ipsum offendentem: & venerit iuramentum, coram altari tuo in domo ista, hoc est, ita vt iuramentum præ-

stetur coram altari templi. 2. *Quum peccauerit vir in proximum suum*, id est, si aliquis depositum neget, & detulerit in eum iuramentum, id est, & iudex sententia sua statuerit illum iuraturum, vel exegerit ab eo iusiurandum, ita vt cogat eum iurare: & venerit iuramentum, id est, vir iuramenti, seu is, qui per sententiam iudicis debet iurare, ante altare tuum in domo hac. Alludi videtur ad legem Leuitici 6. v. 2. & sequentibus. 3. *Si errabit vir sodali suo, & assumet contra te adiurationem, & adiuret eum: & venerit adiuratio coram altari tuo in domo hac*. 4. *Si peccauerit homo in proximum suum, & interuenerit iuramentum, cogetque is illum iurare: & venerit propter iuramentum coram altari tuo in domum istam*. Agi putant de eo, qui abnegato deposito, quod receperit, cogitur à iudicibus iurare, 5. *Quum peccauerit quispiam aduersus proximum suum, susceperitque super se iuramentum, quo se se obstringit, veneritque [vir] iuramenti coram ara tua in hac domo*. 6. *Quum peccauerit vllus in proximum suum, qui detulerit ei iuramentum execrationis, execratione adiurando eum, (nam veniet execratio ante altare tuum in domum hanc:) Tunc tu audito è calis, &c.* Synecdoche: quasi dicat, in causis omnibus dubiis, quæ hominis inquisitione peruestigari non possunt, vt ea sunt, in quibus lex ad iurisiurandi religionem remittit, vt Exodi 22. v. 8. & 11. & Numer. 5. v. 15. & sequentibus, & alibi: tu, qui omnia nosti, iustum iudicem te declara. Vox *אלה alah*, propriè significat iuramentum execratorium, seu imprecatorium. Vide Leuitici 5. v. 1. illud, & veniet adiuratio ante altare, id est, cum iuramentum concipiendum erit coram altari.

VERS. 32. TV EXAUDIES.] subaudi, orationem eius qui iustam causam habuerit

ET FACIES, ET IUDICABIS SERVOS TVOS.] id est, facies vt agnoscat ab omnibus qui in culpa fuerit. Puto esse Hebraïsmum, *facies & iudicabis*, hoc est certissimè facies iudicium seruis tuis. Quidam: & conficiens iudicato seruos tuos.

REDDENS VIAM SVAM SVPER CAPVT EIVS.] id est, reddendo illi iuxta malum eius: vt praua eius actio recidat ei in caput, vel vt suum scelus capite luat.

ET CONFITENTES NOMINI TVO.] **VERS. 33.** Heb. & *confessi fuerint nomen tuum*, id est, gloriam & laudem dederint nomini tuo, agnoscetes scelera sua. Quidam: & *celebrabunt nomen tuum*, sibi reatum, tibi verò iustitiam ac gloriam tribuentes. Potes vertere: & *confitebuntur ad nomen tuum*, id est confitebuntur peccatum suum, ad laudem & gloriam tuam, vide Iosue 7. vers. 19. Sic infra vers. 35.

VERS. 35. PROPTER AFFLICTIONEM SVAM. Heb. *quia affliges eos*. Quidam: *quando afflixeris eos*. Aliqui: *quum responderis eis*, siue, *quum exaudieris eos*. Alij: *quum alloquutus fueris eos*, subaudi, per prophetas, id est postquam conuersi fuerint ad vocem prophetarum per quos argueris eos. Nonnulli: *quia testatus fueris contra eos*, nimirum immissa siccitate vt factum est 2. Samuel, 11.

VERS. 36. ET OSTENDE EIS VIAM BONAM.] Heb. *quia facies eos ad viam bonam*. Vide similem loquutionem 1. Samuel 12. vers. 23 Hispanice, *Hecharlos eis à buen camino*. Alij: *quum docueris eos viam bonam*.

VERS. 37. VEL RVBIGO.] *רֹחַס* *chasil*, *absumptorem*, *depastorem*, *vastatorem*, plerique reddunt. Noster interdum *bruchum*, interdum *robiginem* Hispanicus Interpres hinc *pulgon*. *bruchum*, communiter exponunt.

PORTAS OBSIDENS.] Heb. *in terra portarum suarum*, id est, urbium suarum. Synecdoche, vel regionis, aut ditionis suæ, quod iurisdictiones olim in portis exercerentur.

VERS. 38. ET EXPANDERIT MANVS SVAS] id est, precatus-fuerit. Synecdoche à signo.

VERS. 39. VT DES VNICVIQVE SECVNDVM OMNES VIAS SVAS, SICVT VIDERIS COR EIVS.] Heb. *& dabis viro secundum omnes vias eius, quod cognoscet cor eius*. Quidam: *cuius cognoscet cor eius*. Alij: *quandoquidem tu cor eius nosti*. Nonnulli: *ut des unicuique secundum omnes vias eius, quas cognoscet apud animum eius*.

VERS. 40. VT TIMEANT TE.] vel *ut revereantur te*, scilicet, ambulando in viis tuis, 2. Paralipom. 6. vers. 31.

VERS. 43. ET FACIES OMNIA PRO QVIBVS INVOCAVERIT TE ALIENIGENA.] Heb. *& facies secundum omne, quod vocabit ad te notus*. Quidam: *ut facias omnino prout clamauerit ad te extraneus ipse*.

VERS. 44. PER VIAM QVOCVMQVE MISERIS EOS.] Heb. *in via, qua mittes eos*, id est, in expeditione iusta, & à te imperata.

CONTRA VIAM CIVITATIS, QVAM ELEGISTI.] Heb. *via civitatis huius, quam elegisti*, id est, versus civitatem hanc. Sic infra vers. 48.

VERS. 45. ET FACIES IVDICIUM EORVM.] Quidam reddunt, *dicesque eis*, id est, vlcisceris iniurias eorum. Alij: *ut peragas causam eorum*. Sic vers. 49. & 59.

VERS. 51. DE MEDIO FORNACIS FERREÆ.] Vide Deuteronom. 4. vers. 20.

VERS. 53. SICVT LOCVTVS ES PER MOYSEN.] Vide Exodi 19. v. 5. & 6.

VERS. 55. ET BENEDIXIT OMNI ECCLESIE ISRAEL.] Quidam reddunt: *& benedixit Deo ad, apud, omnem congregationem*, vel *cum omni congregatione Israelis*. Vide supra vers. 14.

VERS. 56. IUXTA OMNIA, QVÆ LOQVVTVS EST.] Quidam reddunt: *Prorsus ut loquutus fuerat*. Deuteronom. 12. v. 10.

NON CECIDIT NE VNVS QVIDEM SERMO &c.] Quidam reddunt: *non excidis res vlla ex omnibus bonis sermonibus eius*, id est, promissionibus. Vide Iosue 23. v. 14.

VERS. 57. SIT DOMINVS DEVS NOSTER NOBISCVM &c.] Notant esse precationem Salomonis cœtum dimittentis.

VERS. 59. VT FACIAT IVDICIUM SERVO SVO, ET POPULO SVO ISRAEL.] Exponunt, ut det mihi seruo suo, & populo suo Israeli, quæ erunt nobis necessaria, & quibus indigemus, Alij: *ut peragat causam servi sui*, id est, regis

nostri Christi, æterni filij Dei, vt 1. Paralipom. 17. vers. 19.

PER SINGVLOS DIES.] Heb. *verbum dici in die suo*. Quidam: *rem diei in die suo*. Alij: *singulis diebus iuxta rationem suam*, id est, pro dierum ratione, vt singula fiant suo tempore. Alij: *cuiusque temporis tempore suo*.

ET NON EST VLTURA ABSQVE EO.] Heb. *& non adhuc*. Quidam: *nec est vltura eum*. Alij: *neminem esse amplius*. Nonnulli: *& non alius*.

SICVT ET HODIE.] Heb. *secundum diem hanc*, vel *sicut die ista*, seu *sicut hodierno die*. Subaudi facitis, sic etiam in posterum.

MACTAVITQVE SALOMON &c.] id est, vna cum populo, vt explicat finis versus.

MEDIUM ATRIJ, QVOD ERAT &c.] Quidam reddunt: *internam partem atrij, quæ erat ante domum Iehoua*, id est, atrium interius siue Sacerdotum, hypallage. Notant factum fuisse id opera Sacerdotum, quasi extensionem quâdam altaris holocaustorum, quod altare illud continuabatur solo atrij.

QVONIAM ALTARE ÆREVM &c.] nempe quod fecerat Salomon, 2. Paralipom. 7. vers. 7. de cuius forma, 2. Paralipom. 4. vers. 1.

FESTIVITATEM CELEBREM.] intelligunt festum tabernaculorum. Vide supra vers. 2.

AB INTROITU EMATH.] Vide Numeror. 13. v. 22. & cap. 34. v. 8.

VSQVE AD RIVVM ÆGYPTI.] Alij reddunt: *vsque ad torrentem*, seu *vallem Ægypti*. Vide Numeror. 34. v. 5.

SEPTEM DIEBVS, ET SEPTEM DIEBVS, ID EST, QVATVORDECIM DIEBVS.] Exponunt, septem diebus primis, pro dedicatione templi: tot enim diebus duravit dedicatio: & septem aliis diebus pro festo tabernaculorum. Intra septem dies festivitatis dedicationis templi, euenerat dies expiationum: in quo ita permittente Iehoua, & cum eis dispensante, vt verisimile est, comederunt etiam ex hostiis pacificis. Alij dicunt eos immolasse quidem in die expiationis, sed non comedisse vsque ad vesperam & diem sequentem. Nam die expiationis ieiunium erat, Leuitic. 23. vers. 27. & 29 & 32.

ET IN DIE OCTAVA DIMISIT POPVLOS.] Exponunt, sub finem diei octavi festi tabernaculorum: nam dies præualeſcentiæ, seu interdicti fuit dies octauus, in quo non dimittebatur populus. Vide Leuit. 23. vers. 36. & 2. Paralipom. 7. vers. 9. Ergo dimisit eos sub finem diei octavi, quo finiebatur collecta, hoc est, pro concione fecit eis abeundi potestatem, vt postridie proficerentur, qui fuit vigesimus tertius mensis septimi, seu Ethanim, vt indicatur 2. Paralipom. 7. v. 10.

DAVID SERVO SVO.] subaudi & Selomoni, vt exponitur 2. Paralipom. 7. vers. 10. Synecdoche.

CAPVT NONVM.

*Dominus Salomoni secundò apparens iubet sua seruare præcepta, addita
comminatione nisi seruata fuerint. Salomon plures ædificat ciuitates,
gentes sibi facit tributarias, & classe in Ophir missa
plurimum auri recipit.*

Vulg.

Malu.

1 Actum est autem cum
perfecisset Salomon adifi-
cium domus Domini,
& adificium regis, & om-
ne quod optauerat & voluerat facere.

2. Par. 7. c. 11.
Sup. 3. a. 5.

2 Apparuit ei Dominus secundò, sicut
apparuerat ei in Gabaon.

3 Dixitque Dominus ad eum: Exau-
diui orationem tuam & deprecationem
tuam, quam deprecatus es coram me: san-
ctificaui domum hanc, quam ædificasti, ut
ponerem nomen meum ibi in sempiter-
num, & erunt oculi mei & cor meum ibi
cunctis diebus.

4 Tu quoque si ambulaueris coram me,
sicut ambulauit pater tuus, in simplici-
tate cordis, & in equitate: & feceris
omnia quæ præcepi tibi, & legitima mea
& iudicia mea seruaueris.

1. Reg 7. b
12. c. 16.

5 Ponam thronum regni tui super Is-
rael in sempiternum, sicut locutus sum
David patri tuo, dicens: Non auferetur
vir de genere tuo de solio Israel.

6 Si autem auersione auersi fueritis vos
& filij vestri, non sequentes me, nec cu-
stodientes mandata mea, & ceremonias
meas, quas proposui vobis. sed abieritis &
colueritis deos alienos, & adoraueritis
eos.

7 Auferam Israel de superficie terra
quam dedi eis: & templum quod sancti-
ficaui nomini meo, proiciam à conspectu
meo, eritque Israel in prouerbium, & in
fabulam cunctis populis.

8 Et domus hæc erit in exemplum: om-
nis qui transierit per eam, stupebit, &
sibilabit, & dicet: Quare fecit Dominus
sic terra huic, & domui huic?

Deut. 29. d.
24. ler. 22.
c. 8.

9 Et respondebunt: Quia dereliquerunt
Dominum Deum suum, qui eduxit patres

1 T fuit secundum^a con-
summare Selomoh ad
ædificare domum IHVH,
& domum regis, & om-
nem^b complicationem Selomoh,
quam bene-complacuit ad facere.

2 Et visus-fuit IHVH ad Selomoh^c
secunda: secundum quod visus-fuit
ad eum in Ghibghon.

3 Et dixit IHVH ad eum: Audiui^d
interpellationem tuam, & gratiam^e
tuam, quam^f supplicauisti-pro gratia
& faciebus meis, ^h sanctificaui domum
istam, quam ædiuicauisti, ad ponere
nomen meum ibi, vsque adⁱ æternum:
& erunt oculi mei, & cor meum ibi
omnibus diebus.

4 Et tu si ambulabis faciebus meis,
secundum quod ambulauit David pa-
ter tuus in^k consummatione cordis,
& in rectitudine; ^l ad facere secundum
^m omne, quod præcepiⁿ te: ^o consti-
tuta mea, & iudicia mea obseruabis.

5 Et ^p surgere-faciam^q solium regni
tui super Israëlem, ^r æterno: secun-
dum quod loquutus-fui ad Dauidem
patrem tuum, ad dicere: Non excin-
detur tibi vir de super solium Israëlis.

6 Si^f reuertere reuertemini vos, &
filij vestri de^t post me, & non obsetua-
bitis præcepta mea, constituta mea,
quæ dedi faciebus vestris: & ambula-
bitis, & ^u seruietis deos^z alios & pro-
cumbere-vos-facietis eis:

7 Et excindam Israëlem de super
facies humi, quam dedi eis: & domum
quam^y sanctificaui nomini meo, mi-
ttam de super facies meas: & erit Is-
raël^z prouerbio, & dentationi in om-
nibus populis.

8 Et domus ista erit altissima, omnis
transiens super eam^a afflabit, & ^b sibi-
labit & dicent: Super quid fecit IHVH
sic terræ isti, & domui isti?

9 Et dicent: Super quod derelique-
runt IHVH ELOHIM suum, qui exire-

^a comple-
perficere,
absoluere,
finire.

^b comple-
xionem

^c secunda-
vice, secundo
^d precati-
onem, ora-
tionem

^e gratifica-
tionem, de-
precatione,
postulatio-
nem, suppli-
cationem
^f pro gratia
^g gratifica-
uisti, implo-
raui, exo-
raui, pro
gratia

^h ad facies
meas
ⁱ consecraui
^j seculum,
olim

^k integritate
perfectione
animi

^l faciendo
omnino-
prout præ-
cepi

^m omnia
quæ
ⁿ tibi

^o statuta
^p suscitabo,
stabiliam,
præstabo

^q thronum
^r daturus in
æternum, in
seculum,
olim

^s omnino,
prorsus
^t sequendo
me

^u coletis
^x alteros,
alienos, præ-
posteros

^y consecraui
^z daturus in
prouerbium,
par, bolam

^a stupende-
de solabitur,
abominabi-
tur-stu-
pende

^b sibilabit,
explodet-si-
bilo amaro

eorum de Terra Aegypti, & secuti sunt deos alienos, & adorauerunt eos, & coluerunt eos: idcirco induxit Dominus super eos omne malum hoc.

2. Par. 8 a 1.

10 Expletis autem annis viginti postquam edificauerat Salomon duas domos, id est, domum Domini, & domum regis.

11 (Hiram rege Tyri prabente Salomoni ligna cedrina & abiegna, & aurum iuxta omne quod opus habuerat) tunc dedit Salomon Hiram viginti oppida in Terra Galilee.

12 Et egressus est Hiram de Tyro, ut videret oppida quae dederat ei Salomon, & non placuerunt ei,

13 Et ait hecine sunt ciuitates, quas dedisti mihi, frater? Et appellauit eas Terram Chabul, usque in diem hanc.

14 Misit quoque Hiram ad regem Salomonem centum viginti talenta auri.

15 Hae est summa expensarum, quam obtulit rex Salomon ad edificandam domum Domini & domum suam, & Mello, & murum Ierusalem, & Hesper, & Mageddo, & Gazer.

16 Phara rex Aegypti ascendit & cepit Gazer, succenditque eam igni: & Chananaeum, qui habitabat in ciuitate, interfecit; & dedit eam in dotem filiae suae uxori Salomonis.

17 Aedificauit ergo Salomon Gazer, & Bethoron inferiorem.

18 Et Baalath, & Palmiram in Terra solitudinis.

19 Et omnes vicos qui ad se pertinebant, & erat absque muro, munivit, & ciuitates curruum & ciuitates equitum, & quodcumque ei placuit ut edificaret in Ierusalem, & in Libano, & in omni terra potestatis suae.

20 Vniuersum populum, qui remanserant de Amorrhais, & Hethais, & Pherizaeis, & Heuasis, & Iebusais, qui non sunt de filiis Israel.

21 Horum filios, qui remanserant in terra, quos scilicet non potuerant filij Israel exterminare, fecit Salomon tributarios usque in diem hanc.

22 De filiis autem Israel non constituit Salomon seruire quemquam, sed erant Maluenda, In I. Regum,

fecit patres eorum de terra Aegypti, & obtinuerunt in diis aliis, & procumbere se fecerunt eis, & seruierunt eos: super sic venire fecit IHVH super eos omne malum istud.

10 Et fuit de extremitate viginti anni, quo edificauit Selomoh duas domos, domum IHVH, & domum regis:

11 Chiram rex & Tzor leuauit ad Selomoh in lignis cedrorum, & in lignis fraxinorum, & in auro, omni beneplacito eius: tunc dabit rex Selomoh Chiramo viginti urbem in terra Ghalil.

12 Et exiuit Chiram de Tzor ad videre vrbes quas dedit ei Selomoh: & non rectificauerunt in oculis eius.

13 Et dixit: Quid vrbes istae, quas dedisti mihi, frater mi? Et vocauit eis terram Chabul usque ad diem istam.

14 Et misit Chiram regi centum & viginti orbem auri.

15 Et istud verbum contributionis quam ascendere fecit rex Selomoh ad edificare domum IHVH, & domum suam: & Millo & murum Ierusalaim: & Chatzor, & Meghiddo, & Gazer.

16 Pharghoh rex Aegypti ascendit, & cepit Ghezer, & combussit eam in igne: & Chenaghanum habitantem in vrbe, interfecit: & dedit eam missiones filiae suae, virae Selomoh.

17 Et edificauit Selomoh Ghazer, & Beth-Choron inferiorem.

18 Baghalath, & Thamor in deserto; in terra.

19 Et omnes vrbes promorum condorum quae fuerunt Selomoh, & vrbes currus, & vrbes equitum, & complicationem Selomoh quam complicauit, ad edificare in Ierusalaim, & in Libano, & in omni terra dominationis eius.

20 Omnis populus superrelictus de Aemora, Chitha, Pheriza, Chiu, & Iebusa, qui non de filiis Israelis ij.

21 Filij eorum qui superrelictifuerunt post eos in terra, quos non potuerunt filij Israelis, ad anathematizare eos: & ascendere fecit eos Selomoh contributioni seruiantis usque ad diem istam.

22 Et de filiis Israelis non dedit Selomoh seruum: quia ij homines ex-

e apprehenderunt
d vi v. 6.

e coluerunt

f annorum,
quibus

g Tyri
h Selomoh
i abietum
k darius. ad
omne beneplacitum
l vrbes

m Galilee
n Tyro

o rectae fuerunt, rectae
visae sunt,
placuerunt
p nomen im.
posuit

q miserat
r talentum

s tributi,
delectus

t occupauit,

u munerat,
dotes

x subteram
y Thadmor
z vide Exodi
1, 2. 11.

a ipsi Selomoh
b vesturae,
curraturae,
rei vehiculariae
c complexione
d complexus est.

Sic v. 1.
e dominatus,
ditionis,
dominij
f Omnem
populum
&c.

g residuus,
restans,
superstes
h Filios
i vt v 20.

k intereccioni. deuouere
l in tributum seruite
m belli,
prelij

viri bellatores, & ministri eius, & principes, & duces, & praefecti currum & equorum.

23 Erant autem principes super omnia opera Salomonis praepositi quingenti quinquaginta, qui habebant subiectum populum, & statutis operibus imperabant.

2. PAR. 8. b. 11. 24 Filia autem Pharaonis ascendit de ciuitate David in domum suam, quam edificauerat ei Salomon: tunc edificauit Mello,

25 Offerebat quoque Salomon tribus vicibus per annos singulos holocausta, & pacificas victimas, super altare quod edificauerat Domino, & adolebat thymia- ma coram Domino: perfectumque est tem- plum.

26 Classem quoque fecit rex Salomon in Asiongaber, quae est iuxta Ailath in lit- tore Maris rubri, in Terra Idumae.

27 Misitque Hiram in classe illa seruos suos, viros nauticos & gnaros maris, cum seruis Salomonis.

28 Qui cum venissent in Ophir, sump- tum inde aurum quadringentorum vigin- ti talentorum, detulerunt ad regem Sa- lomone.

sionis, & serui eius, & principes eius, & n^o tertiarij eius; & principes^o cur- rus eius, & equitum eius.

23 Isti principes p^o stationariorum, qui super q^o ministeriale r^o Selomoh, quinquaginta, & quinque centi: f^o dominantes in populo, facientes in ministeriali:

24 Veruntamen filia Pharghoh as- cendit de vrbe Davidis ad domum suam quam edificauit ei: tunc adi- ficauit Milo.

25 Et ascendere faciet Selomoh tribus^o i^octibus in anno, x^o ascensiones & pacifica super altare, quod edifica- uit y^o IHVH: & suffire facere^a ad illud, quod b^o faciebus IHVH: & c^o integrauit domum.

26 Et d^o nauem fecit rex Selomoh in Ghetzion-Gheben quae ad Elath super labium^c maris-Suph, in terra f^o Edom.

27 Et misit Chiram in g^o naui seruos suos, homines nauium, cognoscentes maris, cum seruis Selomoh.

28 Et venerunt in Ophir, & acce- perunt de ibi aurum, quatuor centa & viginti h^o orbem: & venire fecerunt ad regem Selomoh.

n duces tri-
buni vide
Exodi 14,
v. 7.

o vectura,
curratura,
rei vehicu-
lariae
p. praefecto-
rum

q opus
r ipsi Selo-
moni
s potestatem
habentes,
praesidentes

t opere,
opificio
u pulvis,
vicibus
x holocausta

y ipsi
z fecit
a apud

b ad facies
c pacificauit,
absoluit,

perfecit
d naues, cla-
sses

e Vide Exodi
10. v. 19.

f Idumae
g nauibus,
classe

h talentum,
pro talenta

COMMENTARIA.

VERS. 1.

OMNE; QVOD OPTAVERAT.] Heb. Et omne desiderium suum. פון cheshek, aiunt esse, promptitudinem, propensionem, animi facilitatem, voluntatem, desiderium, voluptatem, concupiscentiam. Vide vim verbi Genes. 34. v. 8. Possis reddere, & omnem complexionem Salomonis, id est, quidquid animo complexus fuerat Salomon. Quidam vertunt: idque pro toto desiderio Salomonis, quo delectatus fuerat faciendo. Sic infra v. 19.

VERS. 2.

APPARUIT EI DOMINVS SECVNDO, &c.] Aliqui, per plusquam perfectum vertunt: Apparuerat enim Iehoua Selomoni secundo, &c. voluntque esse hyperbaton vsque ad v. 10. exclusiue, parenthesi interiectum, quo ostenditur, quare fretus edificauerit sibi quoque domos, & templum Dei, atque basilicas tam accurate ornauerit: nimirum promissione praesentiae diuinæ in templo, & stabilitatis regni in posteris.

SECVNDÒ.] id est, proxima nocte à dedicatione templi, vt antea proxima nocte à sacrificiis apparuerat ei in Gabaon, supra cap. 3. v. 5.

VERS. 5.

NON AVFERETVR VIR DE GENERE

TVO, &c.] Heb. Non exscindetur tibi vir, &c. Vide supra cap. 2. v. 4. & cap. 8. v. 25.

IN PROVERBIUM ET IN FABVLAM.] Heb. in parabolam, & in dicterium. Vide hanc loquutionem expositam Deuteron. 28. v. 37.

ET DOMVS HÆC ERIT IN EXEMPLVM.] Heb. Et domus ista erit excelsa, altissima. Quidam: Et domus ista quæ erit altissima, subaudi, etiam ipsa erit in parabolam & dicterium. Alij; atque domus ista qua futura est altissima, id est, quæ ad tempus futura est in summo honore: subaudi, tandem destruetur, aut euanescet, seu tolletur de medio. Aliqui: Et domus ista vt vt fuerit excelsa. Nonnulli: Et domus ista erit excelsitas, ascensio, eleuatio, sublatio, id est, erit in desolationem, id est, auferetur, tolletur de medio.

STVPEBIT.] seu, obstupefcet. Heb. afflabit, vel afflabitur, seu stupendè-desolabitur, stupens, attonitus manebit præ admiratione, vel afflabit, id est, abominabitur, exhorrescet tantam vastitatem. Quidam à פני נאשחא, anhelabit, anhelitum emittet, id est, ex dolore suspiria trahet.

ET SIBILABIT.] ludibrio & derisione, vt apparet ex versu sequente, quod Latine dicitur, exhibilabit.

EXPLE

VERS. 10. EXPLETIS AVTEM ANNIS VIGINTI.] Notant, hunc versum cohærere, cum fine versus primi: nam cætera huc vsque interiecta fuisse per hyperbaton: unde reddunt: *Fuit, inquam, exactis viginti annis, nimirum, septem, extructi templi, supra cap. 6. v. 38. & tredecim extructæ domus suæ, supra cap. 7. v. 1. id est, vigesimo quarto regni eius.*

VERS. 11. (HIRAM REGE TYRI PRÆBENTE SALOMONI LIGNA CEDRINA ET ABIEGNA, ET AVRUM, IUXTA OMNE, QVOD OPVS HABVERAT:) TVNC DEDIT REX SALOMON, &c.] rectè hæc inclusa sunt parenthesis. *tunc, id est, expletis illis viginti annis, quibus Salomon templum, & domum suam absoluit. Quidam reddunt: quia Chiram rex Tyri donauerat Salomonem lignis cedrinis, & lignis abiegnis, ac auro pro toto desiderio eius: ut tunc daret rex Selomoh Chiramo, &c. hoc est. Fuit, inquam, exactis viginti annis, quibus ædificauit Selomoh, &c. Quia Chiram rex Tyri donauerat, &c. ut tunc daret rex Selomoh Chiramo, &c.*

PRÆBENTE, SALOMONI LIGNA CEDRINA, &c.] Heb. *leuauit Salomonem in lignis cedrorum, &c.* Quidam: *extulit Salomonem in lignis, &c.* Alij: *orenauerat, cumulauerat, Salomonem lignis, &c.* Nonnulli: *donauerat Salomoni ligna, vel donauerat Salomonem lignis, &c.* Aliqui: *attulit ad Salomonem ligna, &c.*

ET AVRUM.] cuius numerus explicatur infra vers. 14.

IUXTA OMNE, QVOD OPVS HABVERAT.] Heb. *ad omne beneplacitum eius.* Quidam: *ad omnem voluntatem eius, id est, tantam vim auri dedit, quantam voluit. Alij: pro toto desiderio eius. Nonnulli: & quidquid ille desiderabat.*

IN TERRA GALILÆÆ.] Heb. *Galil.* De *Galil.* seu *Galilæa* vide Comm. in Iosue 20. v. 7. Aliqui hîc pro appellatiuo capiunt, redduntque: *in regione limitis.* Hypallage, pro: *ad regionis limitem, id est, Aseri conterminam versus septentrionem, sed extra possessionem à Deo lege definitam, ex qua non licebat quidquam, ne in vsum quidem fructum (ut hîc faciebat Selemoh) exteris possidendam dare: nam Chabulem minimè ad Aserem pertinuisse, cum ex hoc loco ostenditur; tum ex ipso ciuitatum Aseris numero, qui habetur Iosue 19. à versu 24. vsque ad 30. denique ex 2. Paralip. 8. v. 2. vbi Selomoh Israëlitarum colonias eo deduxisse legitur. Haud carent quidem ista probabilitate: verum S. Hieronymus libello de Locis Hebraicis, & plerique alij has viginti vrbes in sorte tribus Naphthali, & in Galilæa gentium, seu superiore exstitisse disertè affirmant. Iosephus: [Præterea Galilææ oppida numero viginti, non procul à Tyro dissita ei donauit.] Et planè non videntur extra possessionem à Deo Israëlitis definitam fuisse, cum ea ad Tyrum vsque pertinuerit, imo vsque ad Sidonem, & ipsum Libanum, Iosue 19. vers. 28. & 29. & alioqui constet è Iosue 19. v. 27. Chabulem ad terminos Aseris pertinuisse. Plerique in vsum fructum datas tantum volunt, seu iure precario: alij oppigneratas pro ingenti pe-*

Maluenda, In 1. Regum.

cunia, quam Salomon ab Hiram mutuò acceperat, percipiente tamen, interim dum pecunia redderetur, Hiram, fructus ex iis.

ET APPELLAVIT BAS TERRAM CHABVL.] Iosephus: [Quæ cum ille perlustrata satis considerasset, & non valde probasset, renuntiari iussit Salomoni, sibi non esse opus eis oppidis: & ex eo terra Chabelon est appellata, voce, Phœnicum lingua, id, quod displicet, significante.] quasi dicas, *displacentiam.* Quidam notant CHABVL lingua Phœnicia, *vilitem, significare, ut congruentiam habeat cum voce transposita חלב cheleb cane.* Nonnulli, *carcerem* reddunt: quod eæ vrbes ob sterilitatem, & asperitatem carceribus & exiliis essent idoneæ. Plerique Hebræorum, *compeditam*, seu *compeditam* exponunt, eo quod pedes immissos veluti compes ob multum lutum detineret: aut quod esset arenosa, sterilis, & infructuosa, ac pedes multa arena conuolueret, & implicaret, lutosam, argilaceam, tenacem, viginosam: seu sterilem, & infrugiferam, intelligunt. Nec desunt, qui, *clausam* reddant, id est, propè desertam, & habitatoribus vacuam. Quidam ob viciniam vocis גבול ghebul, *terram, seu regionem terminum,* interpretantur, quod esset in termino & confinio Tyriorum, & Israëlitarum. Nec desunt, qui putent, dictam postea *Decapolim, seu Decapolitanam regionem,* de qua Plinius lib. 5. cap. 18. vel eam, de qua Brocardus ex Iacobo Vitriacensi. Sed vtrumque apertè falsum. Quidam reddunt: *ideo vocat eas quisque, terra Chabul ciuitates.* Has postea, Hiramum Salomoni amicè restituisse, vel tunc ut primum eas visit, eique displicuerunt, reddidisse, manifestò ostenditur 2. Paralip. 8. v. 2.

CENTVM VIGINTI TALENTA AVRI.] Ajunt esse septingenta viginti millia aureorum coronatorum. Sed si talentum Hebraicum pendebat ter mille siclos, ut communiter existimant; 120. talenta, efficiebant trecenta sexaginta millia siclorum, id est, aureorum Hispanicorum millionem, & quadringenta quadraginta millia, nam siclus aureus semunciam, id est, quatuor aureos Hispanicos continet. Vide Exodi 38. v. 25.

HÆC EST SVMMÆ EXPENSARVM, QVAM OBTVLIT REX SALOMON AD ÆDIFICANDAM, &c.] Heb. *Et istud verbum tributi, quod ascendere fecit rex Selemoh ad ædificandam, &c.* Variè alij: 1. *Et hæc est ratio tributi, propter quam exegit rex Selemoh, ad ædificandum, id est, Hæc est causa, ob quam rex Selemoh, nempe ut ædificaret, &c. q. d. Hac via consequutus est Selomoh pecuniam reliquam, quam impendit in domum Domini, &c. Pertinet hoc ad vers. 20. & sequentes infra. 2. Hæc porro causa est delectus, quem indixerat rex Selomoh, ut ædificaret, &c. de quo delectu vide supra cap. 5. v. 13. Ergo hîc tributum non reale, sed personale accipiunt.*

ET MELLO.] De Mello diximus in Iudicum 9. v. 6. & in 2. Samuelis 5. v. 9. Ajunt, hîc locum fuisse in Ierusalem, in quem populus Israeliticus conueniebat, quum de rebus ad publicam vtilitatem pertinentibus erat consultandum, à verbo מל male, im-

NNnn 2 plenit,

VERS. 13.

VERS. 14.

VERS. 15.

pleuit, quod locus populo repleretur. Voluit fuisse locum sine tecto & edificio. Alij interpretantur: & munitionem ipsam, videlicet Tziionis, quam David inchoauit, ipse verò absoluit. Nonnulli volunt, Salomonem aggesta terra æquasse, & implese edificiis voraginem illam inter arcem Tziionis & urbem, quod David non fecerat: atque ibi, vel non procul construxisse domum filiae Pharaonis uxori suæ: & hunc esse Millo, quem Salomon hîc dicitur edificasse. Vide 2. Samuel. 5. v. 9. & infra v. 24. & cap. 11. vers. 17. Mirum, quod scribit S. Hieronymus in Isaia 38. ad vers. 8. (*cum Salomon idcirco Deum inter cetera offendisse dicatur, quod in sublime edificauerit Mello: unde atrium templi, deambulans in turre palatii despicere solitus sit.*)

ET HESER.] Heb. Chatzor. De qua vide Iosue 19. v. 36. & cap. 11. v. 1. Erat in tribu Naphthali.

ET MAGEDDO.] Heb. Meghiddo. Erat in tribu Menaseh, Iosue 17. v. 11. eam descripsimus in Iosue 12. v. 21.

ET GAZER.] De Ghezervide in Iosue 10. v. 33. cap. 16. vers. 3. cap. 21. v. 21. Erat in tribu Ephraim.

VERS. 16. PHARAO REX ÆGYPTI ASCENDIT, &c.] confer hunc versum cum Iosue 16. v. 10.

VERS. 17. ET BETHORON INFERIOREM.] Synecdoche. Bethcoron superiorem & inferiorem, vt disertè explicatur 2. Paralipom. 8. vers. 5. De vtroque Beth-Choron vide Iosue 10. Erant in tribu Ephraim, Iosue 21. v. 22.

VERS. 18. ET BAALATH.] Heb. Baghalath, in tribu Dan, Iosue 19. v. 44.

ET PALMYRAM.] Heb. תַּמּוֹר Thammor. Altera lectio תַּדְמוֹר Thadmor, quæ firmatur ex 2. Paralipom. 8. v. 4. Thamor. Heb. Palma est. Aliqui existimant esse Thamaron Ptolemæi lib. 5. cap. 16. in deserto Iudææ, non procul ab Engaddi. Fortasse fuit ciuitas Palmarum, cuius mentio est Deuteron. 34. v. 3. Iudicum 1. v. 16. & cap. 3. v. 13. Sed Noster & plerique alij Palmyram interpretati sunt. Iosephus: [Ingressus deinde Salomon in desertum, quod est super Syriam, eiusque regionis positus, urbem ibi maximam condidit, duorum dierum itinere à superiore Syria distantem, ab Euphrate verò unius: ad magnam autem Babylonem inde sex dierum via protendebatur. Quare autem à reliquis culta Syria partibus hac urbs tam procul habitetur, causa est hac; quòd mediterranea per desertum petentibus, ibi demum fontes ac putei reperiuntur. Hac igitur urbe extructa, & manibus validissimis cincta, Thadmoram eam appellauit, quo nomine etiam nunc à Syris vocitatur; Græci Palmyram vocant.] S. Hieronymus in 48. Ezechiel. ad vers. 19. [Thamar, quæ urbs in solitudine est, quam & Salomon miris operibus extruxit, & hodie Palmyra nuncupatur, Hebraeoque sermone Thamor dicitur, quæ lingua nostra Palmam sonat.] Palmyram describit latè Plinius lib. 5. cap. 25. Ptolemæus lib. 5. cap. 15. eius plurima mentio apud Flauium Vopiscum in Aureliano; & Trebellium Pollionem in Triginta Tyrannis, in Odenaro & Zenobia, qui in ea regnarunt,

& Romana arma exercuerunt.

IN TERRA SOLITVDINIS.] Heb. in deserto, in terra. Quidam exponunt: in deserto, quod erat iuxta terram sanctam. Alij: in deserto, vt referatur ad Palmyram, quæ fuit in deserto, vti etiam Iosephus, Plinius, & S. Hieronymus affirmant, in illa terra, hoc est, quæ omnia oppida in ipso Salomonis regno, & intra fines à Deo designatos erant.

ET IN LIBANO.] Vide supra cap. 7. v. 2. VERS. 19. & sequentibus.

HORVM FILIOS, QVI REMANSERANT IN TERRA.] Vide Comm. in Iosue 9. v. 19. VERS. 20.

QVOS NON POTVERVNT FILIJ ISRAEL EXTERMINARE.] Iusto Dei iudicio: quia cum mandatum haberent & possent, neglexerant. Vide Iudicum 2. v. 21. 22. 23.

FECIT SALOMON TRIBVTARIOS.] Heb. ascendere-fecit eos Selemoh in tributum seruitutis. Quidam: his Salomon tributum ac seruitutem imperauit. Alij: adegit eos Selemoh in tributum seruile, eos, id est, dedititios: siue vltro se offerrent: siue pacem oblatam acciperent, ex lege Deuteron. 20. vers. 10. tributum seruile, id est, præter pecuniarum tributum, seruitutem etiam personalem, ab eis exigebat.

VSQVE AD DIEM HANC.] Quidam exponunt, id est, in perpetuum: nam etiam post captiuitatem nomen retinuerunt seruorum Salomonis, Esræ 2. vers. 55. 58. & Nehemiæ 7. vers. 57. 60. Vide de hac loquutione Iosue 4. v. 9.

ET MINISTRI EIVS.] Heb. & serui eius, ingenua nimirum seruitute, seu famulatu, & liberalibus officiis. VERS. 21.

ERANT AVTEM PRINCIPES SVPER OMNIA OPERA SALOMONIS PRÆPOSITI.] Variè ex Hebræo conuertunt. 1. Isti sunt principes præfectorum, qui erant super opus ipsi Selemoh. 2. Ex his erant principes curatorum, qui præfecti erant operi, pro Selemone. VERS. 22.

QVINGENTI QVINQVAGINTA.] 2. Paralipom. 8. vers. 10. dicuntur ducem quinquaginta. Variè conciliant. 1. Hîc numerari principes præfectorum populo operario, siue in opificio occupato: in Paralipomenis verò, recenseri principes præfectorum populi simpliciter. 2. Hîc numerari omnes principes præfectorum, 550. ibi præcipuos tantum, 250. 3. Hebræi aiunt, præfectorum operum tres ordines fuisse, infimum, qui constabat ter millenis & trecentis, de quibus supra cap. 5. v. 16. Hic autem ordo qui erat numerosissimus constabat profelytis: medium, qui continebat trecentos, etiam profelytos: & supremum, in quo numerabantur ducenti & quinquaginta, qui erant Israëlita. Comprehendit ergo numerus hîc descriptus medium & supremum ordinem: nam si trecentis addas ducentos quinquaginta, constitues quingentos quinquaginta. Ita conciliatur locus 2. Paralipom. 8. vers. 10. cum hoc loco. Etiam in Paralipomen. numerantur 550. præfecti: nam 2. Paralipom. 2. v. 18. recensentur tria millia, & sexcenti præfecti: de quo numero deducendi sunt trecenti, qui pertinent ad medium ordinem: & addendi 250.

250. ex supremo ordine, & ita exurget numerus Praefectorum operum trium millium quingentorum quinquaginta. 4. Quingenti, quorum ducenti quinquaginta, de quibus 2. Paralipom. 8. v. 10. alternis curatione sua fungebantur, quinquaginta, alternis decurionum officium agentes, ab illis opus exigentes. Vide supra cap. 5. v. 16. annotata.

VERS. 24. IN DOMVM SVAM, QVAM AEDIFICAV-
RAT EI.] Salomon. Vide supra cap. 7.
vers. 8.

TVNC AEDIFICAVIT MELLO.] de quo
supra v. 15. Videtur domus, filiae Pharaonis
in ipso Milo, aut non longe fuisse.

VERS. 25. TRIBVS VICIBVS, &c.] id explicatur 2.
Paralipom. 8. v. 3.

ET ADOLEBAT THYMIAMA CORAM
DOMINO.] Heb. & suffiendo super illud, quod
erat coram Iehouah. Quidam: & suffitum ado-
leri curabat, in eo, quod erat coram Iehouah, id est,
in thymiaterio; siue altari thymiamatis. Est
autem synecdoche, pro eo, quod est, cultum
Dei exercebat ex lege, vt explicatur 2. Pa-
ralipom. 8. v. 12. & sequentibus.

VERS. 26. IN ASION-GABER, QVÆ EST IYXTA
AILATH.] Heb. in Hetzion-Ghaber, ad
Eloth. Quidam: Hetziona-Gheberi, quæ est
propè Elothas. De Hetzion-Gheber, & de
Eloth. Vide Numer. 33. v. 35. videntur hæc
duo loca nomen accepisse à copia mate-
riæ fabricandis nauibus aptæ. Nam Het-
zion-Gheber, Lignum-Praualidum: Eloth
vero Quercus, filices, alnos, licet interpretari,
vt rectè in his locis classis fabricari potuerit,
vt hîc dicitur.

VERS. 28. IN OPHIR.] Vide in Gen. 10. v. 29. Iosephus

[Quin & classem rex in Ægyptio sinu aedifica-
uit, in quodam loco ad mare-rubrum, qui nomi-
natur Asion-gaber: hæc nunc Berenice vocatur,
non procul ab Elana vrbe, quæ regio tunc in He-
braorum ditioe censebatur. Et in hac quoque
classe munificentia Iromi regis amici fuit usus:
viros enim gubernatores, & nautica rei peritos
ei misit, quotquot voluit: qui nauigantes cum re-
giis procuratoribus in regionem India, olim So-
phiram (pro Ophiram) nunc Auream terram,
aurum illi afferrent.] Cæterum de Ophir vi-
de amplissimam tractationem in Antichristo
nostro, lib. 4. à cap. 29. vsque ad 37. Erat
Aurea Cherchoneffus.

QVADRINGENTORVM VIGINTI TA-
LENTORVM.] Id est, vt quidam volunt, vi-
cies, quinquies centena, viginti millia au-
reorum. Sed cum talentum Hebraicum con-
tinuerit tria millia siclorum, & sclus quatuor
aureos Hispanicos; duplo maior summa re-
sultat: nempe 420. talenta efficiunt vnum
millionem & ducenta sexaginta millia siclo-
rum, hoc est, quinque milliones & quadra-
ginta millia aureorum Hispanicorum. Vide
supra cap. 8. 14. Ingens planè opulentia! At
in 2. Paralipom. 8. v. 18. est accessio triginta
talentorum: nam referuntur detulisse qua-
dringenta quinquaginta talenta auri. Con-
ciliant quadringenta viginti talenta ad re-
gem allata: triginta reliqua in vsum classis
absumpta. Maiores opes à multis retro iam
annis, classibus Hispanicis deuehuntur quot-
annis ex Nouo Orbe occiduo: nam singulis
annis inde in Hispaniam inferuntur decem
aut duodecim milliones, interdum tredecim;
& quando minus, nouem,

CAPVT DECIMVM.

*Venit regina Saba ad regem Salomonem; quæ eius mirata sapientiam, magni-
ficentiam & gubernationem, datis acceptisque amplis muneribus, discessit;
Salomon multum tributum ac aurum aliunde accipit: vasa & scuta,
magnificumque thronum construit; multam ac pretiosam
habet supellectilem in vasis, curribus, & equis, in
abundantia argenti ac cedrorum.*

Vulg.

Malu.

2. Par. 9. a. 1.
Mat. 12. d. 42.
Luc. 11. d. 31.

S Ed & Regina Saba, au-
dita fama Salomonis in
nomine Domini, venit
tentare eum in ænigma-
tibus.

2 Et ingressa Ierusalem multo cum co-
mitatu, & diuitiis, camelis portantibus
aromata, & aurum infinitum nimis, &
gemmas pretiosas, venit ad regem Salo-
monem, & locuta est ei vniuersa quæ ha-
bebat in corde suo.

3 Et docuit eam Salomon omnia verba
quæ proposuerat: non fuit sermo, qui re-

S T regina Seba audiens
auditionem Selomoh,
nomini IHVH: & ve-
nit ad eleuare eum in
acuminibus.

2 Et venit in Ierusalaim in strenui-
tate graui valdè: cameli leuantes aro-
mata, & aurum multum valde, & la-
pidem pretiosum: & venit ad Selo-
moh, & loquutus fuit ad eum omne,
quod fuit in corde eius.

3 Et annuntiauit ei Selomoh omnia
verba eius: non fuit verbum abscon-
ditum

a auditum,
rumorem,
famam
b ad nomen,
in nomine
c tentare,
probare.
experiri
d ænigmati-
bus. Vide
Numer. 12. 8.
e virtute
f in animo

gem posset latere, & non responderet ei.

4 Videns autem regina Saba omnem sapientiam Salomonis, & domum quam edificauerat.

5 Et cibos mensæ eius, & habitacula seruorum, & ordines ministrantium, vestesque eorum, & pincernas, & holocausta quæ offerebat in domo Domini, non habebat ultra spiritum,

6 Dixitque ad regem: Verus est sermo, quem audiui in terra mea.

7 Super sermonibus tuis, & super sapientia tua: & non credebam narrantibus mihi, donec ipsa veni, & vidi oculis meis, & probavi quod media pars mihi nuntiata non fuerit: maior est sapientia & opera tua, quam rumor quem audiui.

8 Beati viri tui, & beati serui tui, qui stant coram te semper, & audiunt sapientiam tuam.

9 Sit Dominus Deus tuus benedictus, cui complacuiisti, & posuit te super thronum Israel, eo quod dilexerit Dominus Israel in sempiternum, & constituit te regem, ut faceres iudicium & iustitiam.

10 Dedit ergo regi centum viginti talenta auri, & aromata multa nimis, & gemmas pretiosas: non sunt allata ultra aromata tam multa, quam ea quæ dedit regina Saba regi Salomoni.

11 (Sed & classis Hiram, quæ portabat aurum de Ophir, attulit de Ophir ligna thyina multa nimis, & gemmas pretiosas.

12 Fecitque rex de lignis thyinis fulcra domus Domini, & domus regis, & citharas lyrasque cantoribus: non sunt allata huiusmodi ligna thyina, neque visa usque in presentem diem.)

13 Rex autem Salomon dedit reginæ Saba omnia quæ voluit & petiuit ab eo: exceptis his, quæ ultro obtulerat ei munere regio. Quæ reuersa est, & abiit in terram suam cum seruis suis.

14 Erat autem pondus auri, quod afferebatur Salomoni per annos singulos, sexcentorum sexaginta sex talentorum auri.

15 Excepto eo, quod afferebant viri qui super vectigalia erant, & negotiatores, uniuersique scruta vendentes, & om-

ditum de rege quod non annuntiavit ei.

4 Et vidit regina Seba omnem sapientiam Selomoh, & domum, quam ædificauit.

5 Et s̄ comestionem^h tabulæ eius, & sessionem seruorum eius, & stationem ministrantium eius, & vestimenta eorum, & i pocillatores eius; & k ascensionem eius, quam l ascendere-faciet domo IHVH: & non fuit in ea^m adhuc spiritus.

6 Et dixit ad regem: Fides fuit verbum, quod audiui in terra mea: super o verba tua, & super sapientiam tuam.

7 Et non credidi verbis vsque quo veni, & viderunt oculi mei: & ecce non annuntiatum-fuit mihi p medietas: addidisti sapientiam, & bonum ad q auditionem, quam audiui.

8 Beatitudines hominum tuorum, beatitudines seruorum tuorum, r istorum stantium^f faciebus tuis iuge: audientium sapientiam tuam.

9 Erit IHVH ELOHIM tuus benedictus, qui benecomplacuit sibi in te; ad dare te super t solium Israël: in amore IHVH^u ad Israël^x æterno: & posuit te y regi, ad facere iudicium & iustitiam.

10 Et dedit regi centum & viginti z orbem auri, & aromata^a multum valde, & lapidem pretiosum. Non venit b sicut aroma ipsum^c adhuc, d multitudini, e quod dedit regina Seba regi Selomoh.

11 Et etiam naus Chiram, quæ leuauit aurum de Ophir: venire fecit de Ophir, f ligna Almuggim g multum valde, & lapidem pretiosum.

12 Et fecit rex h ligna Almuggim fulcrum domui IHVH, & domui regis: & citharas, & i naba cantoribus: non venit sic k ligna Almuggim, & non visum-fuit usque ad diem istam.

13 Et rex Selomoh dedit reginæ Seba omne beneplacitum eius, quod postulauit, l de ad solum, quod dedit ei secundum manum regis Selomoh: & m aspexit, & ambulauit terræ suæ ipsa, & serui eius.

14 Et fuit n libratio auri o quæ venit Selomoh in anno vno: sexcenti sexaginta & sex p orbis auri.

15 q Ad solum de hominibus indagantium, & r circumgyratione^f delatorum-mercium: & omnibus regibus

g cibum,
escam
h mensæ

i pincernas
k holocaustum
l ascendere
m amplius,
vltra, deinceps
n Veritas, certitudo, firmitas
o res, gesta

p dimidium

q ut v. i.

r isti stantes
s ad facies

t thronum

u erga
x daturus in æternum, in sæculum,
olim

y in regem
z talentum.
sen. talenta
a multitudinem, multa
b secundum
c ultra, amplius, deinceps

d ad multitudinem
e qua

f arbores
g multitudinem, multa
h arbores, de lignis

i Vide I. Samuel. 10, v. 5
k lignorum

l præter

m faciuit, vertit-faciē

n pondus
o quod
p orbis, talenta

q Præter
r circulatio-
ne, negotia-
tione
s deferentia

nes reges Arabia, ducēsque terra.

16 Fecit quoque rex Salomon ducenta scuta de auro purissimo, sexcentos auri siclos dedit in laminas scuti unius.

17 Et trecentas peltas ex auro probato: trecenta mina auri unam peltam vestiebant: posuitque eas rex in domo saltus Libani.

18 Fecit etiam rex Salomon thronum de ebore grandem: & vestiuit eum auro fuluonimis:

19 Qui habebat sex gradus: & summitas throni rotunda erat in parte posteriori: & duæ manus hinc atque inde tenentes sedile: & duo leones stabant iuxta manus singulas.

20 Et duodecim leunculi stantes super sex gradus hinc atque inde: non est factum tale opus in uniuersis regnis.

21 Sed & omnia vasa, quibus potabat rex Salomon, erant aurea: & uniuersa supellex domus saltus Libani de auro purissimo: non erat argentum, nec alicuius pretij putabatur in diebus Salomonis.

22 Quia classis regis per mare cum classe Hiram semel per tres annos ibat in Tharsis, deferens inde aurum, & argentum, & dentes elephantorum, & simias & pauos.

23 Magnificatus est ergo rex Salomon super omnes reges terræ, diuitiis, & sapientia.

24 Et uniuersa terra desiderabat vultum Salomonis, ut audiret sapientiam eius, quam dederat Deus in corde eius.

25 Et singuli deferebant ei munera, vasa argentea & aurea, vestes & arma bellica, aromata quoque, & equos & mulos, per annos singulos.

26 Congregauitque Salomon currus & equites, & facti sunt ei mille quadringenti currus, & duodecim millia equitum: & disposuit eos per ciuitates munitas, & cum rege in Ierusalem.

27 Fecitque ut tanta esset abundantia argenti in Ierusalem, quanta & lapidum: & cedrorum prauit multitudinem, quasi sycomoros quæ nascuntur in campestribus:

28 Et educebantur equi Salomoni de Aegypto, & de Coa. Negotiatores enim regis emebant de Coa: & statuto pretio perducebant.

bus mixturæ, & præsidibus terræ.

16 Et fecit rex Selomoh ducenta scutum, aurum ^x mactatum: sexcentos, aurum ^y ascendere-fecit super scutum vnum.

17 Et trecenta ^z circummunimenta, aurum ^a mactatura: ^b tres minarum, aurum ^c ascendere-fecit super circummunimentum vnum: & dedit ea rex domo syluæ Libani.

18 Et fecit rex ^d solium ^e dentis grande: & ^f speculabile-reddidit illud auro consolidato.

19 Sex ^g ascensiones ^h solio, & ⁱ caput rotundum solio, de ^k post illud: & manus de isto & de isto ad locum sessionis: & ^l duo leonæ stantes ^m reservatio manuum.

20 Et duo decem leones stantes ibi super sex ⁿ ascensiones de isto & de isto: non factum-fuit sic ^o omnibus regnis.

21 Et omnia vasa ^p potationis regis Selomoh, aurum: & omnia vasa domus syluæ Libani, aurum ^q clausum: non argentum, non ^r æstimatum-fuit in diebus Selomoh ad ^s aliquid.

22 Quia ^t navis ^u Tharsis ^x regi in mari cum nauī Chiram ^y, vna ^z tribus annis veniet navis Tharsis ^a leuans aurum, & argentum, schenhabbim, & simias, & thuccijim.

23 Et grande factus-fuit rex Selomoh ^b de omnibus regibus terræ, ^c diuitiæ, & sapientiæ.

24 Et omnis terra quærentes facies Selomoh: ad audire sapientiam eius, quam dedit ELOHIM in corde eius.

25 Et ij venire-facientes ^d vir ^e munus suum, ^f vasa argenti, & vasa auri, & vestes, ^g armaturam, & aromata, equos, & mulos: verbum anni in anno.

26 Et collegit Selomoh ^h currum, & equites: & fuit ei mille & quatuorcenti ⁱ currus; & duo decem mille equites: & deposuit eos in vrbibus ^k currus, & cum rege in Ierusalaim.

27 Et dedit rex argentum in Ierusalaim ^l sicut lapides: & cedros dedit sicut sycomoros, ^m quæ in ⁿ humilitate ^o multitudini.

28 Et ^p exitus equorum, qui ^q Selomoh de Aegypto: & ^r expectatio mercatorum regis accipient ^s expectationem in pretio.

^z Arabia
^u clypeos,
parmas,
peltas. *Videi*
1. Samuel.

17, v. 7.
^x expansum
^y induxit,
imposuit
^z clypeos,
scuta. *Sic*
mox.

^a ut v. 16.
^b ternarium
^c ut v. 16.
^d thronum
^e eboris

^f obduxit,
operuit
^g ascensus,
gradus
^h ipsi throno. *Sic* *mox.*

ⁱ summitas,
fastigium
^k posterioribus eius, &
tergo eius
^l duo leones
duo, masculinum.

^m apud, iuxta,
penes,
prope manus.

ⁿ gradus
^o datiuus.
^p potus, potioria, propinationis

^q *Vide* Cap. 6. v. 20.
^r reputatum-fuit, excogitatum-fuit
^s quidquam

^t naues, classis. *Sic* *mox.*
^u Oceani. *Sic* *statim.*

^x pro rege
^y vna vice, semel
^z datiuus. ad, in, per, tres annos

^a portans, ferens
^b præ
^c datiuus singularis,
^d ut sequens

ad opulentiam, & sapientiam. *vel* per opulentiam, &c.
^e quisque

^f oblationem, donum, donarium
^g instrumenta. *Sic* *mox.*

^h armaturæ
ⁱ curraturæ, currus
^j singulare pro plurali.

^k curraturæ, re i vehiculariæ
^l hyperbole

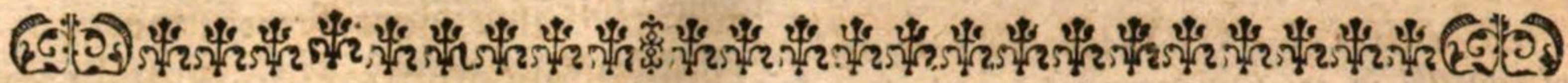
^m datiuus. ipsi

ⁿ quæ crescunt, ^o planitie, depressis locis ^p ad multitudinem, in multitudine ^q datiuus. ipsi

lomoni ^r congregatio ^s congregationem

29 Egrediebatur autem quadriga ex Aegypto sexcentis siclis argenti, & equus centum quinquaginta. Atque in hunc modum cuncti reges Hethæorum & Syria equos venundabant.

29 Et ascendit, & exiit ^{vehiculum} currus de Aegypto, in sex centis argenti: & equus in quinquaginta, & centum: & sic ^{u datius.} omnibus regibus Cithæorum, & regibus ^{et Syriæ} Aram, in manu eorum exire facient.

COMMENTARIA.

VERS. 1.

REGINA AVTEM SABA.] De regione Seba, vnde hæc regina venerit, de nomine eius proprio, de his, quæ ad Salomonem attulerit, amplè differuimus lib. 6. de Anticristo, Cap. 27. & Cap. 28. vt nihil opus sit ea huc transcribere. Sibyllam fuisse tradunt. Ælianus lib. 12. Variæ Historiæ, Cap. 35. [In Sibyllis numerant Cumanam, & Iudæam.] Pausanias in Phocicis, Numero 328. [In fatidicarum foeminarum numero conscripserunt Hebraei, qui supra Palestinam sunt, gentilem suam Sabbam nomine, quam Berosus patre, matre Erymanthe genitam tradunt. Hanc alij Babyloniam, Ægyptiam alij Sibyllam vocant.] Ethnici scriptores rerum Hebraicarum ignari, facile hallucinati sunt Sabam eam à patria appellantes, & Iudæam facientes, cum fuerit Æthiopica. Cedrenus pag. 78. Annalium: [Regina Saba, quæ à Græcis Sibylla dicta fuit.]

AVDITA FAMA SALOMONIS IN NOMINE DOMINI.] Hebr. audiens famam Salomonis nomini Iehouab. Quidam: audiens famam Selomonis, id est, eorum, quæ Selomoh faciebat in nomine Iehoua. non in nomine idolorum. Alij, quum audisset ex fama sapientiam Selomonis non naturalem, & studio humano partam, qualis est sapientia philosophorum, magorum, & eiusmodi hominum: sed à Deo ei diuinitus datam. Nonnulli reddunt: audiens famam Selomonis ex nomine Domini. id est, quantum faueret ei Deus, & quantis eum beneficiis ornaret. Aliqui: audiens famam Salomonis ad nomen, vel & nominis Iehoua. nec desunt, qui exponant, in nomine Iehouab. id est, in toto apparatu templi, & cultu diuino.

VENIT TENTARE EVM IN ÆNIGMATIBVS.] Cedrenus pag. 78. Annalium: [Postquam coram cum Salomone est, quæ voluit, loquuta, isque ei omnia sermone composito & elegantissima interpretatione dissoluit: denuo eum sic tentauit. Formosos pueros, & formosas puellas eodem vestitu & ornatu struatos coram eo constituit, petiitque vt inter sexum internosceret: (nam & ipsa Sibylla ob ingenij promptitudinem, sapientiamque, & rerum multarum peritiam magni erat nominis.) Rex omnes lauare faciem iussit, itaque discrimen sexus deprehendit, cum mares fortiter atque valide facies tergerent, foemellæ teneriter, & timide.] Eadem habet Glycas in Annalibus: sed vnde habuerunt id Græculi? Fides sit penes illos.

VERS. 2.

MULTO CVM COMITATV.] Hebr. in stre-

nuitate graui. vel in virtute multa. Variè reddunt: 1. cum fortitudine graui valde: hoc est, cum armato comitatu, non qualicumque, sed valdè graui, qualis decebat reginam peregrinantem. 2. cum exercitu numerofo admodum. id est, comitatu, & satellitio regio. 3. cum copiis, facultatibus, opibus numerosis valdè. sic sumitur vox חַיִּיל chail Genes. 34. vers. 29. & Numeror. 31. v. 9.

ET DOCVIT EAM SALOMON OMNIA VERBA, QUÆ PROPOSVERAT.] Hebr. Et enuntiauit, indicauit, ei Selomoh omnia verba eius. id est, soluit illi omnes quæstiones, & ænigmata quæ posuerat.

ET HABITACVLA SERVORVM.] Hebr. & mansionem, sessionem, habitationem, seruorum eius. Quidam: & sessionem seruorum eius, id est, accubitum, vel sedes, nimirum ordinem conuiuarum, quo ordine sederent. Alij: & concessum seruorum eius. id est, multitudinem procerum, qui sub eo erant suis ordinibus. Aliqui cum Nostro ad habitationem referunt. Hispanicus Interpres: el assiento, ó orden de todo su seruicio.

ET ORDINES MINISTRANTIVM.] Hebr. & stationem ministrorum eius. Quidam: & assistentiam ministrorum eius. id est, quo ordine, gestu, & habitu astarent regi. Aliqui: & statum ministrorum eius. Hispanicè, el estado. id est, honores, dignitates.

ET HOLOCAVSTA, QUÆ OFFEREBAT IN DOMO DOMINI.] Hebr. & ascensionem eius, quam ascendere faciet in domo Domini. Ferè omnes de holocaustis interpretantur. Quidam reddunt: & ascensum eius, quo ascendebat in domum Iehoua. De quo infra vers. 12. Aliqui: & gradus eius, quibus ascendebat, &c. Nonnulli Hebræorum: & a'tanam, seu cœnaculum eius, quo ascendebat, &c. Hispanicè dicimus Tribuna. Vide in 2. Paralipom. 9. vers. 4.

NON HABEBAT VLTRA SPIRITVM.] Hebr. & non erat in ea amplius spiritus. præ stupore, quo penè examinabatur. ferè destituebatur animo, præ admiratione manebat attonita, & patiebatur ecstasim, seu mentis excessum.

MAIOR EST SAPIENTIA, ET OPERA TVA, QUAM RVMOR, QVEM AVDIVI.] Hebr. addidisti sapientiam & bonitatem ad auditionem, quam audiui. Aliqui: superas sapientia & bonitate famam illam, quam audieram. Alij: adeo excellis sapientia & elegantia ultra famam, quam audieram.

BEATI VIRI TVI.] אֲשֶׁרֶיךָ aschre, Beatitudines. VERS. 8.

dines virorum tuorum, &c. Vide Deuteron. 33. vers. 29. Id est, Beatissimi planè, multis modis felices viri tui. Pluralis numerus significatum auget. Vel, *ô quam prosperè ac præclare agitur cum viris tuis*, &c. sic statim.

QVI STANT CORAM TE SEMPER.] id est, ministrantes tibi ordinariè: vt Deuteron. 10. vers. 8.

VERS. 9. CUI COMPLACVISTI.] Hebr. *qui benecomplacuit sibi in te*. Quidam: *cui complacitum est in te*. Aliqui: *qui te amore prosequutus est*. Aliqui: *qui te fauore complexus est*. Nonnulli: *qui delectatus est te*.

VT FACERES IVDICIUM, ET IUSTITIAM.] Vide de hac loquutione Genes. 18. vers. 19.

VERS. 10. CENTVM VIGINTI TALENTA AVRI.] Quidam volunt esse, septingenta viginti millia aureorum Hispanicorum: sed re vera duplo maior summa fuit, nempe decies centena millia, & quadringenta quadraginta millia aureorum Hispanicorum. Vide supra Cap. 9. vers. 14.

VERS. 11. LIGNA THYINA.] Hebr. *ligna*, seu *arbores*, אלמגגים *almuggim*. qua etiam ratione vocantur vers. sequente: at 2. Paralipom. 9. v. 10. & 11. transpositis litteris dicuntur אלגמגים *algummim*. Quam vocem diuersimodè reddunt. Aliqui, *coraliu*, Quidam, *ebenum*, Alij, *brasiliu*: Nonnulli, *iuncos Indicos*: nemo melius Nostro, *ligna thyina*. de quibus vide Theophrastum lib. 5. Historiæ Plantarum, Cap. 5. Plinium lib. 13. Cap. 15. & 16. Verum de ALMVGGM, & lignis Thyinis fusè disseruimus in Antichristo lib. 4. Cap. 33.

VERS. 12. FVL CRA.] מצד *misghad*, singulare, ajunt esse *fulcrum*, *sustentaculum*. Notant positum singulare pro plurali, *fulcra sustentacula*: & significare sustentacula illa, quæ solent esse ex vtraque parte ascensus cuiuspiam. Hispanicus Interpres, *Varandas*, seu *Passamanos* exponit. Quidam hîc vertunt: *Et paraauerat rex ex illis lignis thyinis fulcrum*, seu *repagulum ad domum Iehoue*, Synecdoche, id est, ascensum repagulis vtriusque munitum, quo à Domo regis, ad domum Dei ibatur: sic enim accipiendum esse ostenditur, 1. Paralipom. 26. vers. 16. & 18. & 2. Paralipom. 9. vers. 11. Pro MISGHAD, quod hîc ponitur, in 2. Paralipom. 9. vers. 11. scribitur plurale מַסְלוֹת *mesilloth*, *via-strata*. de qua voce ibidem dicemus. Vide 2. Regum 12. v. 10.

VERS. 13. OMNIA, QUÆ VOLVIT, ET PETIUIT AB EO.] Variè Hebr. reddunt: 1. *omnem voluntatem suam, quam petiuit*. id est, quidquid habuit in votis petere. 2. *quodcumque pro voto suo expetisset*, & *quidquid postulasset*. 3. *pro toto desiderio eius, quidquid petiuit*.

EXCEPTIS IIS, QUÆ VLTRO OBTULERAT EI MVNERE REGIO.] Hebr. *præterea, quæ dedit ei secundum manum regis Selomoh*. Quidam: *præter ea, quæ dedit illi manu regia Selomoh*. Alij: *præterquam, quod donauit ei Selomoh pro regia munificentia ac liberalitate*. Nonnulli: *præter id quod reddidit*, id est, *rependit*, quo sensu accipitur idem verbum 2. Paralipom. 8. vers. 2. nam apud Hebræos *Maluenda*, in 1. Regum.

simplicia verba habent significationem compositorum, quibus illi carent. *ei pro facultate regis Selomonis*. Significat regem Salomonem pro acceptis à regina, reddidisse, seu rependisse ei munera amplissima, ac digna, nedum, quauis regia magnificètia, sed ipsius Selomonis, emphaticè, qui omnium regum fuit munificentissimus. Quidam: *sicut manu regis Selomonis*. id est, *sicut decebat manum talis regis, qualis erat Selomoh*.

SEXCENTORVM SEXAGINTA SEX TALENTORVM AVRI.] Qui Hebraico talento tribuunt tria millia siclorum, & siclum vulgarem didrachmum faciunt, ajunt hanc summam continere tricies centies mille nongenties nonagies sexies mille aureorum. Nos, qui probabilius censemus siclum tetradrachmum fuisse, & semunciam continere, duplo maiorem summam concipimus, nempe septuagies centies mille, nongenties nonagies bis mille aureorum Hispanicorum. id est, septem milliones, & nongenta nonaginta duo millia aureorum Hispanicorum. In auro solo ingens summa erat: maiores tamen opes aduehuntur quotannis in Hispanias, sed non in auro solo, sed etiam in rebus aliis magni pretij.

EXCEPTO EO, QUOD AFFEREBANT VIRI, QVI SVPER VECTIGALIA ERANT.] Hebr. *Præter viros indagantium*. vel *indagationum, explorationum*. תַּרְיִם *tarim*, propriè sunt *indagantes, indagatores, inuestigatores, exploratores, scrutatores*. indè *mercatores, negotiatores*, sic dicti, quod terras perlustrant, & explorent, & omnia scrutentur. Nonnulli Hebræorum volunt esse mercatores minores, quod multum scrutentur, & explorent, quæ emunt, & quæ vendunt. Alij potius ajunt esse mercatores maiores, qui scilicet procul dissitas regiones perlustrantes, rarissima quæque conquirunt, & vnde quaque per vestigant. Quod est rectius. Quidam hîc reddunt: *Præter id quod obueniebat ab hominibus exploratorum*. seu *à publicanis negotiatorum*. id est, iis, qui publica regis vectigalia exteris mercatoribus imperata redimebant: qui mercatores, dicuntur exploratores, solet enim illud genus hominum in speculis esse, vt occasionem aucupetur comparandarum, aut distrahendarum mercium.

ET NEGOTIATORES, VNIVERSI QUE SCRUTA VENDENTES.] Hebr. & *negotiationem, mercaturam, nundinationem*, רֹכֶלִים *rochelim*. Alij: & *mercatura* in genitiuo. רֹכֶלִים *rochelim*, Hebræorum nonnulli ajunt esse mercatores maiorum mercium. Alij minorum, vnde *aromatopolas, aromatarios*, seu *mercatores aromatum* exponunt, Gallicè *grossiers, espiciers*. Propriè: *delatores-mercium, infitores*. nundinatores, mercatores, negotiatores. Noster Canticor. 3. vers. 6. *pignetarium* dixit: hîc *scruta vendentes*. quid autem sint scruta, docuimus lib. 11. de Antichristo, Cap. 3. Videntur hîc pro minoribus mercibus vniuersè poni.

ET OMNES REGES ARABIE.] גְּהֶרֶב *ghereb*, cum sex punctis, id est, *omnes reges misionis*, O O O O seu

VERS. 14.

VERS. 15.

seu *mistura*. pro quo 2. Paralipom. 9. vers. 14. scribitur, (*Omnes reges גרר gharab*,) id est, *Arabia*. Quo significari notant, reges *misturae* esse reges Arabum non perinde celebrium: ut sunt multi Arabum populi hinc inde aliis populis admisti, quales sunt Arabes intra Nilum & mare rubrum Schenobitæ, Troglodytæ, & alij. Verum GHEREB cum sex punctis volunt Arabiam quoque significare desertam à *mistura*, coloris gentis lucidi cum subfusco, vel à permissione aliorum populorum, vel quod deserta sit. Quidam exponunt: & omnibus regibus Arabiae. scilicet finitimis tam ab oriente, quam à meridie. Alij: & omnes reges deserti. Nec desunt, qui: & omnes reges vespera, seu occidentis.

DUCESQUE TERRÆ.] נחמא pachoth, & singulare נחמא phechah, Notant, ut ex omnibus Scripturæ locis conicere licebit, deinde etiam ex terminatione nominis, vocem esse peregrinam, & communem Syris, Assyriis, Persis, & Chaldeis, & valere idem, quod dux, princeps, prefectus, provincialis, prefectus provincie sub monarchia provincialis, uti appellant, praeses. Alij consentiente voce exponunt, pinguis, crassus, dives, procer. ut solent principes, ac proceres lautè ac splendide vivere. Satrapas vertit Noster 1. Paralipom. 9. 14.

VERS. 16. EX AVRO PURISSIMO.] שחח schachut exponunt: ex auro ducto, tracto, expanso malleato, diducto, quod præ bonitate molle est & sequax, ac diduci potest etiam in fila, & neri potest. Plinius huic loco lucem infert, cum de auro lib. 33. Cap. 3. inquit: (*Superque omnia netur, ac textitur lane modo, & sine lana. Tunica aurea triumphasse Tarquinium Priscum Verrius tradit. Nos vidimus Agrippinam Claudij Principis, edente eo navalis praelij spectaculum, assidentem ei, indutam paludamento, auro textili, sine alia materie.*) Notant Salomonem cum ita abundaret auro, ducentos eos clypeos ex auro confecisse. Ajunt fuisse scuta maiora. Vide 1. Samuel. 17. vers. 7. Hispanicus, paueses.

SEXCENTOS AVRI SICLOS DEDIT IN LAMINAS SCUTI VNIVS.] Hebr. *sexcentos*, vel *sexcenta*, aurum, vel auri, subaudi siclos, vel minas. ascendere fecit super scutum unum. Plerique cum Nostro, sexcentos siclos aureos exponunt. Nonnulli siclos communes & vulgares accipiunt, id est, didrachmos, qui efficiunt aureos nummos paulo minus mille, vel libras quasi decem auri. Verum cum nobis probabilius sit, siclum tetradrachmum fuisse, & semunciam continuisse, sexcenti sicli aurei conficiunt duo mille & quadringentos aureos, Hispanicos. Quidam hinc תצנח tzinah, non scutum, sed hastam interpretantur: & minam subaudiunt è versu sequente, ac reddunt, singula hasta. habebant sexcentas minas auri. quod plane est ingens, ac supra fidem. Siquidem ajunt minam sacram antiquam continuisse quinquaginta siclos sacros, seu semuncias nostrates: centum siclos vulgares: minam verò Ezechielis 45. 12. sexaginta siclos, seu semuncias, 3-

cras: centum viginti vulgares: nempe quamlibet minam pendisse ducentos, vel ducentos quadraginta aureos Hispanicos: sicque quamlibet hasta habuisset ponderis decem & octo mille, & sexcentas uncias auri: seu centum quadraginta quatuor mille, & sexcentos aureos Hispanicos. Immane, & incredibile pondus ac pretium! Sed quod mirè convenit cum versu sequenti, ut à Nostro exponitur.

ET TRECENTAS PELTAS.] מגנים maghinim, notant hinc esse scuta minora. Hispanicus, rodela.

VERS. 17.

TRECENTÆQUE MINÆ AVREÆ VNAM PELTAM VESTIEBANT.] Hebr. tres minas auri ascendere fecit super clypeum, vel scutum unum. de מנח maneh, seu mina Hebraica innumeri disseruere, quorum dictata non transcribo. Ezechiel. 45. vers. 12. disertè dicit minam sexaginta siclos, seu semuncias, id est, triginta uncias, seu duas libras & semis nostrates continuisse. Quod & Iosephus 14. Antiquitat. Cap. 12. luculenter expressit: [*Mina autem apud nos constat duabus libris cum dimidia.*] Verum est ingens difficultas, quod Noster trecentas: Hebræa verò, quibus accinunt Chaldaei & Græci interpretes, tres minas auri inductas in singula scuta referunt. Quidam conciliant, ut Noster minas acceperit pro siclis, ut conveniat cum loco Paralipom. 2. Cap. 9. vers. 16. Hebraici contextus nullam rationem habentes. ut scilicet scuta maiora singula sexcentos siclos auri, versu præcedente: minora verò singula trecentos. Sed futilissimè & imperitissimè faciunt, cum Hebraici fontis nullam rationem habent. Alij minam hinc pro pondo indefinitè capiunt, redduntque: & tria pondo auri: id est, continentia singula siclos centenos, id est, trecentos siclos, ut exponitur 2. Paralipom. 9. vers. 16. Vide 1. Machabæor. 14. vers. 24. Ego existimo hinc Hebraicè ad vocem שחח scheloscheth addendam, vel subaudiendam vocem מנח meoth, è 2. Paralipom. 9. vers. 16. & hanc eclipsin inde supplendam, reddendumque hinc: tres centas minas. ut quodlibet scutum è minoribus habuerit trecentas minas auri: ut singula scuta maiora habuerunt sexcentas minas auri, supra vers. 16. atqui ut hinc exprimitur vox minæ, ita proculdubio subaudiendam ex iusta & recta analogia, præcedenti versu, & 2. Paralipom. 9. vers. 16. ut sanè nonnulli subaudiunt. Et quod Noster superiore versu dixit, sexcentos siclos auri: per eclipsim sit intelligendum sexcentas minas iustorum siclorum auri. Itaque unumquodque è trecentis scutis minoribus continebat novem mille & trecentas uncias auri, hoc est, septuaginta duo mille, & trecentos aureos Hispanicos, nimirum dimidio minus quam ducenta singula scuta maiora, versu præcedente.

POSUITQUE EAS REX.] Hebr. & dedit eos, seu ea rex. nimirum tam ducenta scuta maiora, quam trecenta minora, seu clypeos omnes illos quingentos.

IN DOMO SALTUS LIBANI.] de qua supra Cap. 7. vers. 1. & sequentibus, Clypeos olim decoris,

decoris, & magnificentiæ ergo dedicari solitos, notant. Plinius lib. 35. Cap. 3. [Clypeos in sacro vel publico priuatim dicare, primus instituit, ut reperiō, Appius Claudius, qui Consul cum Seruilio fuit anno Urbis CCLIX.] Cornelius Tacitus Annali 2. de honoribus Germanici: [Cum censeretur clypeus auro & magnitudine insignis, inter auctores eloquentiæ, asseruit Tiberius solitum paremque ceteris dicaturum.] Suetonius in Caligula, Cap. 16. [Inter reliquos honores decretus est ei clypeus aureus, quem quotannis certa die collegia sacerdotum in Capitolium ferrent, senatu prosequente, nobilibusque pueris ac puellis carmine modulato laudes virtutum eius canentibus.] Philo de Legatione ad Caium: [Pilatus erat procurator Iudææ. hic non tam in gratiam Tiberij, quam in odium populi, auratos clypeos dedicauit intra Sanctam urbem in Herodis regia: nulla insignes imagine, nec habentes quidquam vetitum: tantum titulus continebat nomen dedicantis, & eius, cui dedicabantur.] Suetonius in Domitiano, Cap. 23. [Scalas etiam inferri, clypeosque & imagines eius coram detrabi, & ibidem solo affigi iuberet] Iulius Capitolinus in Antonino Pio: [Ceteris honoribus refutatis, clypeum Hadriano magnificentissimum posuit, Sacerdotes instituit.] Trebellius Pollio in Claudio: [Illi Clypeus aureus, vel ut Grammatici loquuntur, Clypeum aureum, Senatus totius iudicio, in curia collocatum est.] Erant ij clypei interdum cum imaginibus, & interdum sine illis: de quibus vide Lipsium & Dorleomsum, in 2. Annalem Taciti: & Salmasium in Claudium Pollionis.

VERS. 18. THRONVM DE EBORE GRANDEM.] Heb. *solium dentis grande*. id est, eboris, qui est dens elephanti. Vnde dens simpliciter pro dente elephantis, id est, eборе: de quo vide mira apud Plinium Lib. 8. Cap. 3. & 10. & Iulium Scaligerum Exercitatione 204.

AURO FVLVO NIMIS.] Heb. *auro מופז* *muphaz*, aiunt esse participium, passiuum. *Hiphil*, vel *Hophal* verbi *פוז phazaz*, auro, consolidato, roborato, solidissimo, depurgatissimo, optimo, depuratissimo, quod scilicet optime excoctum est, & expurgatum: nam tale aurum est solidius. Quidam: *auro topaziato*. consona voce, id est, topaziis ornato vellucido & fulgente instar topazij. Pro eo, quod hic dicitur, *auro מופז*, 2. Paralipom. 9. vers. 17. scribitur *auro טהור tabor*, id est, mundo, puro.

VERS. 19. ET DVÆ MANVS HINC ET INDE TENENTES SEDILE.] Variè alij conuertunt: 10. *Et fulcra hinc & inde in loco sessionis*. id est, fulcra, quibus immitebantur brachia sedentis in utroque latere sedis. 2. *Et manubria utrimque iuxta locum throni*. 3. *Et utrimque ad locum sedis reclinatoria erant*. 4. *Et fulcra manuaria hinc & inde ad locum sessionis*. 5. *Et manus hinc & inde ad locum sessionis*. hoc est, alæ sedis hinc & inde erant formatae in modum manuum. 6. Hispanicus Interpres: *de la una parte y de la otra tenia arrimadizos*. id est, *los recostaderos de los brazos cerca del asiento*. Hispanicè dicimus, *brazos de la silla*.

VERS. 21. NON ERAT ARGENTVM, NEC ALICVIVS PRETIJ PVTABATUR IN DIEBVZ SALVANDI, In 1. Regum.

LOMOMIS.] Hebræa nos verbatim expressimus. Quidam sic: *non erat argentum, non reputabatur in diebus Selomoh in quidquam*. Exponunt: *Non erat argentum in eis vasis*. id est, nulla ex illis vasis erant argentea: & argentum pro nihilo habebatur, in nullo pretio erat. Alij: *Nam temporibus Selomonis non erat argentum: quippe nihili pensum*. Nonnulli: *nihil inerat argenti*. scilicet vasis, *non aestimabatur temporibus Selomonis ullius pretij*. Hyperbole, ut infra v. 27.

QVIA CLASSIS REGIS PER MARE.] Heb. **VERS. 22.** *Quia navis*, pro, *naues Tharsis in mari*. Quid sit in sacris Litteris Tharsis, copiosè docuimus in Antichristo, lib. 6. Cap. 29. & §. 2. singulariter autem in hac Selomonis & Hiram navigatione esse vel certam Indiæ, seu intimi orientis regionem: vel potius mare ipsum Oceanum Erythraeum seu Indicum, per quod nauigabatur in Ophir: atque hanc ipsam esse nauigationem Ophiricam, de qua supra Cap. 9. vers. 26. 27. 28. abunde demonstrauimus lib. 4. de Antichristo, Cap. 31. Futilitatem autem quorundam recentiorum contendentium Tharsis hinc esse oram Tartessiacam Hispaniæ, atque in Hispanias classes Salomonis venisse palam irrisimus & explosimus lib. 6. de Antichristo Cap. 29. §. 1. Hic aliqui vertunt: *siquidem classis marina regi erat in mari: ternis annis semel veniebat classis in mari referens aurum &c.* Alij: *Nam classis Oceani pro rege, cum classe Chirami erat: semel ternis annis veniebat classis ex Oceano, afferens aurum &c.* Perperam hinc quidam classem Oceani, interpretantur, id est comparatam ad nauigationem Africani Oceani: cum potius comparata fuerit ad nauigationem Erythraei & Indici Oceani.

SE MEL PER TRES ANNOS IBAT IN THARSIS.] Ambiguum ex verbis, num absumeretur integrum triennium in itu & reditu classis. ut Iosephus 8. Antiquit. Cap. 2. S. Hieronymus in 2. Isaia vers. 15. & alii intellexerunt: vel num de triennio in triennium, id est singulo quoque triennio classis iuerit ac redierit, quamuis perpetuos tres annos in itu & reditu non cōsumpserit, ut plerique recentiores accipiunt; quam nos interpretationem præferimus. Vide lib. 4. de Antichristo Cap. 37.

DENTES ELEPHANTORVM.] שנהבים *shenhabtim*, de hac voce vide quæ notauimus lib. 4. de Antichristo, cap. 34. Quidam simpliciter, *elephantos reddunt*, plerique alij, *dentes elephantorum*, seu, *ebora*.

SIMIAS.] סופים *kophim*, aiunt *koph simiam*, sic dictam à *IAKAPH*, *circumire*, *circumuolui*, quod vno in loco non consistat, sed semper circumeat, & circumuoluatur. De simiis Indicis vide multa, quæ congestimus lib. 4. de Antichristo, Cap. 34.

PAVOS.] תוכים *thuccibim*, fere omnes, *pauones*, interpretantur: nec desunt qui voce fere consona, *Psittacos*. Sed de voce Hebraica, ac de pauonibus & psittacis Indicis, vide, quæ disseruimus in Antichristo lib. 4. Cap. 34.

ET ARMA BELLICA.] נשק *neshek* aiunt generale **VERS. 25.**

nerale esse nomen ad omnem armaturam, cuius in occurfione acierum vſus eſt: ſicut & prælum dicitur קרב *kerab* ab eo quod vtrimque ſimul milites appropinquent, & cominus pugnent ac manus conſerant, quaſi dicas, *congreſſum, conflictum*. Et non eſſe dubium, quin Paulus Apoſtolus Græcè reddiderit *panopliam*, id eſt, *uniuerſam armaturam*, ſeu vt Ambroſiaſter vertit *uniuerſitatem armorum*. Ephesior. 6. v. 13. (*qua-propter aſſumite panopliam* id eſt, *uniuerſam armaturam Dei, vt poſſitis reſiſtere in die mala, & omnibus proſtigatis conſiſtere &c.*) Et poſtea ſpecies aliquot armaturæ huius enumerat: non aliter atque Ezechiel Cap. 39. verſ. 10. initio etiam hoc nomen נֶבֶשְׁכֶּה *neſcheh* generaliter ponit, poſtea ad eius ſpecies deſcendens, ſcutum, peltam, arcum, ſagittas, clauam & enſem commemorat. Alij potius generale nomen armorum eſſe volunt vt Græcè ὄπλον, vnde non propriè *panopliam*, totam armaturam vnius, ſed omnia arma ſignificare aiunt.

PER ANNOS SINGVLOS.] Heb. *verbum anni in anno*. Quidam: *rem anni in anno*, quaſi dicat, ſuo quæque anno. Alij: *rem annuam quotannis*. ſignificat fuiſſe annua tributa.

VERS. 26. MILLE QVADRINGENTI CVRRVS ET DVODECIM MILLIA EQVITVM.] Exponunt, videlicet alternis in ordinario eius comitatu: nam alioquin totus numerus curruum tam in comitatu eius, quam in ſtationibus, erat quatuor millium decuriarum equorum. Vide ſupra Cap. 4. verſ. 26. & 2. Paralipom. 9. verſ. 25.

ET DISPOSVIT EOS PER CIVITATES MVNITAS, ET CVM REGE IN IERVSALEM.] Quidam reddunt: *quos abduci iuſſit in ciuitates curruum, & apud regem Ieruſalaima*, id eſt, per vices in ſtationibus eſſe, & ſibi miniſtrare. Vide ſupra cap 9. v. 19.

VERS. 27. QVASI SYCOMOROS.] eſt Latinè, *fico-moros*. Hebr. שִׁכְמִים *ſchikmim*. Notant, pluraliter tantum legi, propter multitudinem & copiam earum arborum. Volunt nomen habere ab altitudine & proceritate ſua, qua in altum aſſurgunt, à קוֹם *kum* vel שִׁבְאָה *ſhakam*, cui etymo aſtipulatur factum Zacchæi Lucæ 19. v. 4. Lucas 17. v. 6. Hebraica fere voce, Græcè συκᾶμιον & appellat, & Cap. 19. v. 4. συκομορέα S. Hieronymus in Amos 7. v. 14. [*Quidā ita diſſerunt, vt Sycomoros vel Sycamina velint appellari genus arborum, quæ Palæſtina naſcuntur in campeſtribus, & agreſtes aſſerunt ficus: quæ ſi non vellicentur, amariffimas cariculas faciunt, & à culicibus cortumpuntur. Nobis autem (quia ſolitudo, in qua morabatur Amos, nullam huiusmodi gignit arborem) magis videtur rubos dicere, qui aſſerunt mora, ac paſtorum famem ac penuriam conſolantur.*] Rubos quoque interpretatur Epistoſa 103. ad Paulinum. Sycomorum ſub nomine Mori Ægyptiæ deſcribit Theophroſtus lib. 4. Hiſtoriæ Plantarum, Cap. 2. & ſub nomine ficus Ægyptiæ Plinius lib. 13. Cap. 7. Sycomorum elaganter deſcribit Dioſcorides lib. 1. Cap. 144. & Cap. 163. & 182. Quidam tamen Sycaminos à Sycomoris diſtinguunt auctori-

tate Galeni. Vide de his plura apud Eraſmum Annotationibus in lucæ 19. verſ. 4. Henricum Stephanum Tomo 2. Theſauri colum. 1666. & ſequentibus. Leuinum lemnium de Arboribus S. Scripturæ, Cap. 35. Hiſpanicus, *cabrahigos* vertit.

ET EDVCEBANTVR EQVI SALOMONI DE ÆGYPTO ET DE COA: NEGOTIATORES ENIM REGIS EMEBANT DE COA: ET STATVTO PRETIO PERDVCEBANT.] Vocem Hebraicam מִקְוֵה *mikueh* quæ bis hoc verſu ponitur, Noſter diſtraxit, ac eiſdem litteris, & aliis punctis legit *Mi Koah, de Coah*: exiſtimauitque nomen proprium eſſe alicuius loci, vnde equi magna copia educebantur. Si conſtaret de loco, verſus huius ſenſus eſſet planiſſimus: at recentiorum nonnulli futiles ac vani quiauctoritatē vulgatæ editionis plerumque cum textus Hebraici contemtu ac damno conjungunt, hinc de Coa nihil expediunt, quo Noſtrum illuſtrent: nos aliquid conabimur. *Cos*, vel *Coa*, nobiliſſima inſula in mari Ægæo, Cariæ obuerſa, quam deſcripſere Strabo lib. 10. Plinius lib. 5. Cap. 31. ex qua fuit Hippocrates Medicorum Princeps. Coa Arabiæ Felicis vrbs Ptolemæo lib. 6. Cap. 17. Co, metropolis Nomi Cynopolitani in Ægypto, Ptolemæo lib. 4. Cap. 5. & Stephano de urbibus. (*Urbis celebris fuiſſe videtur*,) quæ locum proverbio fecerit. *Quem Cos non nutrit illum nec Ægyptus*, apud Euſthathium in 14. Iliados quaſi dicat, cui vrbs vna non ſufficit, ei nec tota huius regio. Eraſmus non rectè de Co inſula adagiū intellexit. Putant quidā eam eſſe quæ in Antonini Itinerario vocatur *Tacona*, vel, *Iacona* vel, *Itacona*, nam variant exemplaria, annotante Hieronymo Zurita. Potuit eſſe vt ex Coa Felicis Arabiæ, ſeu potius ex Co Ægypti, equi Salomoni educerentur, nam ex Co inſula vix crediderim.

Caterum hic verſus in varias abducitur interpretationes. Vocem *mikueh* plerique reddunt, *congregationem, collectionem, turmam, ſummam*: alij ex vicinia nominis מִקְוֵה *mikueh* eiſdem radicibus, *filum, ſilatum, netum, glomum*, vel *telam* interpretantur: Hinc nata tanta explanationum diuerſitas.

1. Et eductio equorum, qui Selomoni ex Ægypto, & adunatio: mercatores regis accipient, adunationem in pretio, & aſcendit. Initium ſequentis verſus huic annectunt, id eſt, Educebantur Salomoni de Ægypto adunationes, id eſt, greges equorum: nam mercatores regij pretio emebant adunationem equorum, & faciebant quaſi monopolium, vt ipſi ſoli equos venales haberent; vnde aſcendebat, ſeu augebatur pretium equorum. Significat Selomonem per ſuos mercaturam equorum exercuiſſe, vnde lucrum reportaret.

2. Et egreſſus equorum, qui erat ipſi Selomob, erat ex Ægypto id eſt, Salomon curabat deduci ſibi optimos quoſque equos ex Ægypto. Vel adducebātur equi ex Ægypto Salomoni: nam congregatio mercatorum regis accipiebant congregationē collectionem, ſummā, equorum pro pretio, id eſt, Societas mercatorū, Hiſpanicè,

la compaña de marcaderes, Solebant pretio magnam equorum vim ex Ægypto capere.

3. Et eductio equorum, qui Selomoni, ex Ægypto: & congregatio mercatorum regis acceperunt congregationem in commutatione, Vbi posterius, inquiunt, pro multitudine accipitur, rerum quarumlibet, quæ in negotiationem veniunt.

4. Plerique Hebræorum, quia voci מִכְּוֶה prior loco posita affixus est accentus Zakeph badol, eam à sequenti dirimunt, ac per se, sine regimine stare volunt, reddūtque: Et eductio equorum qui Selomoni ex Ægypto; & congregatio: mercatores regis capiebant, vel emebāt. congregationem, utroque loco congregationem accipiunt pro multitudine quarumlibet mercium, in permutatione q. d. ex Ægypto adducebantur Selomoni equi & variæ merces, quas mercatores eius inde permutatione aliarum rerum capiebant. Equi pro pretio, de quo sequenti versu: aliæ merces permutatione educebantur.

5. Et egressio equorum, qua Salomoni, ex Ægypto: & collectionem rerum vicissim tollebant mercatores regis & vendebant consarcinatum opus pro pretio.

6. Et exitus equorum ipsi Selomoh erat ex Ægypto: & congregatio negotiatorum regis accipiebant netum in pretium.

7. Et exitus equorum, qui erat ipsi Selomoh ex Ægypto: & netum negotiatores regis capient, pro capiebant, netum in pretio. Secundo loco netum positum pro, ipsum.

8. Porro egressus equorum Selomoh erat ex Ægypto: & tela byssina: mercatores regis capiebant telam byssinam pretio. Id est, mercatores regij adducebant ex Ægypto telam byssinam, quæ tum erat in magno pretio, & in Ægypto magna copia parabatut, uti ostenditur Prouerb. 7. v. 16. Isaia 19. v. 9. Ezechiel 27. v. 7. nam: Ægyptij textilia inuenere. Auctore Plinio lib. 7. Cap. 56. Hispanicus Interpres: y sacauan cauallos y lienços à Salomon de Ægypto: porque la compaña de los marcaderes del Rey compraua cauallos y lienços. Hispanicè dicemus: Tenia Salomon saca de cauallos de Ægypto y de telas, ó lienços &c. Quidam hîc מִכְּוֶה non pro tela byssina, sed pro metaxa serici accipiunt, quæ ex India in Ægyptum deferabatur: quod quam rectissime huic loco congruit: de metaxa longiorem expositionem reijcimus ad Comm. Nostros in Iosue 2. vers. 18. & ad lib. 5. de Antichristo, cap. 6.

9. Et eductionem equorum, quam habebat Salomon ex Ægypto: & congregationem mercatorum. [mercatores] regis accipiebant [quamplurimi] congregationem in pretio. Id est, quum Salomon liberam haberet eductionem equorum ex Ægypto. & ad id negotiatores destinaret; hinc fiebat, ut multi in hanc mercatorum societatem dato pretio sese ingererent, spe lucri: vnde ingens com-

modum ex multiplicatis vectigalibus regi obueniebat.

Q V A D R I G A S E X C E N T I S S I C L I S A R G E N T I.] Heb. currus seu, quadriga sexcentis argenteis. Omnes subaudiunt, siclis id est, 2400. regalibus Castellanis.

E T E Q V V S C E N T V M Q V I N Q V A G I N T A.] siclis argenti. singuli equi 600 regalibus Castellanis: nimirum quarta parte pretij vnus quadrigæ, quæ cõstat quatuor equis. Nam si quadriga 600 siclis argenteis emebatur: erat procul dubio pretium cuiusque equi 150. sicli.

A T Q V E I N H V N C M O D V M C V N C T I R E G E S H E T H A O R V M, E T S Y R I A E Q V O S V E N V M D A B A N T:] Hunc sensum Hebræa recte admittunt, quæ habent. Et sic omnibus regibus Chithæorum & regibus Syria in manus eorum exire - facient. ac si dicat, & sic solemne erat cunctis regibus illis ut exire - facerent, id est, venundarent equos per manus eorum mercatorum. Alij exponunt, & ita pro omnibus regibus Hethæorum & Syria educebant equos ex Ægypto mercatores in manu sua vel & sic reges illi accipiebant habebātque equos ex Ægypto opera illorum mercatorum. Qui autem hîc intelligantur Hethæi. vide Iosue 1. v. 4. Tremellius & Iunius singularem duorum horum versuum, 28 & 29. interpretationem, & explicationem attulere, quas ipsorum verbis infero.

28. Et 1. vectigal 2. equorum ex Ægypto, quod 3. Erat Schelomoni, id est, vectigal. 4. neti, 5. mercatores regis accipiebant netum pro pretio.

1. nam ex Ægypto terrestri itinere in Syriam proficiscentibus, per angustias transeundum erat inter Syriacum, & rubrum mare, quas obtinebat Schelomoh.

2. id est, mercium, quæ equis aut curribus vehabantur, ut sequens versus explicat: metonymia.

3. quia per ipsius regionem transibatur.

4. id est, mercium netarum, & confectarum, ut byssi, & aliarum, quæ ibi parabantur, de quibus vide Prouerb. 7. 16. & Iezechiel. 27. 7.

5. id est, publicani, sine vectigalium redemptores.

29. Nam ascendens ex Ægypto, 1. exhibet 2. currus sexcentis siclis argenti, & equus centenis quinquagenis: & ita pro omnibus regibus 3. Chithæorum, & pro regibus 4. Syria, 5. in manu sua educebant.

i. e. finibus Iudææ, & Schelomonis regni.

2. oneratus mercibus in quaternos equos: prout equus onustus centenos quinquagenos siclos pendebat.

3. ab oriente, ut Iosue 1. 4.

4. ab aquilone.

5. id est, secum abducebant, quocunque volebant, pensatis vectigalibus,

Quibusdam fortasse videbitur tota hæc ipsorum enarratio subtilis & aliena: Sed in loco abstruso, & molestæ difficultatis, non auiam eam prorsus improbasse.

CAPVT VNDECIMVM.

Salomon plurimis iungitur mulieribus alienigenis, & ab ipsis infatuatus ad ipsarum idola conuertitur in quem iratus Dominus, suscitatur ei aduersarios Adad, Razon, & Ieroboam; cui per prophetam Abiam promittitur regnum Israel, seruata vna tribu Salomonis filio: moritur Salomon post quadraginta regni annos, cui succedit filius Roboam.

Vulg.

Malu.

Deut. 17. d. 17
Eccli. 47. c.
21.

Ex autem Salomon adama-
uit mulieres alienigenas mul-
tas, filiam quoque Pharao-
nis, & Moabitidas, & Am-
monitidas, Idumeas, & Sidonias, &
Hethæas.

Exod. 34.
b. 16.

2 De gentibus, super quibus dixit Do-
minus filiis Israel: Non ingrediemini ad
eas, neque de illis ingredientur ad ve-
stras: certissime enim auertent corda ve-
stra ut sequamini deos earum. His itaque
copulatus est Salomon ardētissimo amore.

3 Fueruntque ei uxores quasi reginae
septingentæ, & concubinae trecentæ, &
auerterunt mulieres cor eius.

4 Cūque iam esset senex, deprauatum
est cor eius per mulieres, ut sequeretur
deos alienos: nec erat cor eius perfectum
cum Domino Deo suo, sicut cor Dauid pa-
tris eius.

5 Sed colebat Salomon Astarthen
deam Sidoniorum, & Moloch idolum
Ammonitarum.

6 Fecitque Salomon quod non placue-
rat coram Domino, & non adimpleuit ut
sequeretur Dominum, sicut Dauid pater
eius.

7 Tunc ædificauit Salomon fanum Cha-
mos, idolo Moab, in monte qui est contra
Ierusalem, & Moloch idolo filiorum Am-
mon.

8 Atque in hunc modum fecit vniuersis
uxoribus suis alienigenis, quæ adolebant
thura, & immolabant diis suis.

9 Igitur iratus est Dominus Salomoni,
quod auersa esset mens eius a Domino,
Deo Israel, qui apparuerat ei secundò.

Suprà 9. a. 6.

10 Et praeceperat de verbo hoc ne se-
queretur deos alienos, & non custodiuit
quæ mandauit ei Dominus.

1 T rex Selomoh ama-
uit mulieres ^a nothas
multas, & ad filiam
Pharghoh: Moabiti-
das, Ghamonitidas,
Edomæas, Tzidonias, & Chithæas.

^a exteras.
extraneas,
alienas
alienigenas

2 De gentibus quas dixit IHVH ad
filios Israel: Non venietis in eis, & ij
non venient in vobis: ^b profectò ^c ex-
tendent ^d cor vestrum post deos eo-
rum, In iis agglutinus fuit Selomoh ^e
amori.

^b certè, verè
^c declinare-
facient. Sic
vers. 3. 4.
^d animum.
Sic v. 3. 4.

3 Et fuit ei mulieres principissæ sep-
tem centæ, & ^f pellices tres centæ: &
extenderunt mulieres eius, cor eius.

^e vel ad
amare, seu
ad amandū
^f concubi-
næ, secunda-

4 Et fuit ^g tempori senectutis Selo-
moh, mulieres eius extenderunt cor
eius post deos ^h alios; & non fuit cor
eius ⁱ integrum cum IHVH ELOHIM
suo, sicut cor Dauidis patris eius.

riæ uxores
^g ad tempus
^h alienos,
extraneos,
præposteros
ⁱ pacificum,
perfectum

5 Et ambulauit Selomoh post Gas-
thoreth deos Tzidoniorum, & post
Milchoim abominationem Ghamo-
nitarum.

6 Et fecit Selomoh ^k malum in ocu-
lis IHVH: & non impleuit post IHVH,
sicut Dauid pater eius.

^k quod ma-
lum-visum-
fuit

7 Tunc ^l ædificabit Selomoh ex-
celsum ^m Chemos abominationi Mo-
ab, in monte qui super facies Ierusa-
laim: & ⁿ Molech abominationi filio-
rum Ghamon.

^l ædificauit
^m ipsi Che-
mos

8 Et sic fecit ^o omnibus mulieribus
suis ^p nothis suffire-facientibus, & sa-
crificare-facientibus diis earum.

ⁿ ipsi Mo-
lech

^o pro omni-
bus
^p ut v. 1.

9 Et naribus-flare-se-fecit IHVH in
Selomoh, quia ^q extendit cor eius de
cum IHVH ELOHIM Israelis, ^r qui
visus-fuit ad eum ^s ictibus-duobus.

^q declinauit,
diuertit
^r viso, appa-
rente
^s duabus vi-
cibus

10 Et præcepit ad eum super verbo
isto, ad ^t nequaquam ambulare post
deos ^u alios: & non obseruauit quod
præcepit IHVH.

^t neutiquā,
non omni-
no
^u ut v. 40.

11 Et

11 Dixit itaque Dominus Salomoni: Quia habuisti hoc apud te, & non custodisti pactum meum, & precepta mea quae mandaui tibi, dirumpens scindam regnum tuum, & dabo illud seruo tuo.

Inf. 12. d. 15. 12 Veruntamen in diebus tuis non faciam, propter David patrem tuum: de manu filij tui scindam illud.

13 Nec totum regnum auferam; sed tributum unum dabo filio tuo, propter David seruum meum, & Ierusalem quam elegi

14 Suscitauit autem Dominus aduersarium Salomoni, Adad Idumaeum de semine regio, qui erat in Edom.

2. Reg. 8. d. 14 15 Cum enim esset David in Idumaea, & ascendisset Ioab princeps militiae ad sepeliendum eos qui fuerant interfecti, & occidisset omne masculinum in Idumaea.

16 (Sex enim mensibus ibi moratus est Ioab, & omnis Israel, donec interimeret omne masculinum in Idumaea)

17 Fugit Adad ipse, & viri Idumaei de seruis patris eius cum eo, ut ingrederetur Aegyptum: erat autem Adad puer paruulus.

18 Cumque surrexissent de Madian, venerunt in Pharan, tuleruntque secum viros de Pharan, & introierunt Aegyptum ad Pharaonem regem Aegypti; qui dedit ei domum, & cibos constituit, & terram delegauit.

19 Et inuenit Adad gratiam coram Pharaone valde, in tantum, ut daret ei uxorem, sororem uxoris suae germanam Taphnes reginae.

20 Genuitque ei soror Taphnes Genubath filium, & nutriuit eum Taphnes in domo Pharaonis: eratque Genubath habitans apud Pharaonem cum filiis eius.

21 Cumque audisset Adad in Aegypto, dormisse David cum patribus suis, & mortuum esse Ioab principem militiae, dixit Pharaoni: Dimitte me, ut vadam in terram meam.

22 Dixitque ei Pharaon: Qua enim re apud me indiges, ut queras ire ad terram tuam? At ille respondit: Nulla: sed obsecro te ut dimittas me.

23 Suscitauit quoque ei Deus aduersa-

11 Et dixit IHH Selomoh: Correspondentia quod fuit istud tecum, & non obseruauisti foedus meum, & constituta mea, quae precepi super te, & dirumpere dirumpam regnum de super te; & dabo illud seruo tuo.

12 Veruntamen in diebus tuis non faciam^z eam, ^a correspondentiae Dauidis patris tui: de manu filij tui ^b dirumpam illud.

13 Tantummodo omne regnum non ^c dirumpam; ^d baculum unum dabo filio tuo, ^e correspondentiae Dauidis serui mei, & correspondentiae Ierusalaim, quam elegi.

14 Et surgere-fecit IHH ^f satan g Selomoh Hadad Edomaeum de semine regis, ipse in ^h Edom.

15 Et fuit in esse Dauidem ⁱ ad Edom, in ascendere Ioabum principem ^k militiae ad sepelire ^l violatos: & percussit omnem masculum in Edom.

16 Quia ^m sex innouationum mansit ibi Ioab, & omnis Israel: usque ad excindere omnem masculum in Edom.

17 Et fugit Adad ipse, & homines Edomaei de seruis patris eius, ⁿ ad eum, ad venire Aegyptum: & Hadad ^o excussus paruus.

18 Et surrexerunt de Midian, & venerunt Pharan: & acceperunt homines secum de Pharan, & venerunt Aegyptum ad Pharghoh regem Aegypti; & dedit ei domum, & panem ^p dixit ei, & terram dedit ei.

19 Et inuenit Hadad gratiam in oculis Pharghoh ^q valde; & dedit ei vi-ram, sororem virae suae, sororem Thachphenes ^r preualidae.

20 Et peperit ei soror Thachphenes Ghenubathum filium eius: & ^s retribuit eum Thachphenes in medio domus Pharghoh: & fuit Genubath domo Pharghoh, in medio filiorum Pharghoh.

21 Et Hadad audiuit in Aegypto, quia ^t cubauit David cum patribus suis, & quia mortuus fuit Ioab princeps ^u militiae: & dixit Hadad ad Pharghoh Dimitte me, & ambulabo ad terram meam.

22 Et dixit ei Pharghoh: Quia quid tu ^x defectus mecum? & ecce tu quarens ad ambulare ad terram tuam? Et dixit, No, quia dimittere, dimittes me.

23 Et surgere-fecit ELOHIM ei ^y satan, Rezon filium Elia-dagh: qui fugit

^x statuta

^y omnino, discindendo discindam, lacerando lacerabo

^z hoc, istud a datiuus, ad correspondentiam.

^b ut v. 11. ^c ut v. 11. ^d virgam, tributum

^e ut v. 11. Sic statim.

^f aduersariu g ipsi Selomoh ^h Idumaei. Sic v. 15. 16. ⁱ apud, vel contra ^k exercitus ^l confoslos; interfectos

^m senario mensum, lunationum

ⁿ apud cum ^o co ^p puer

^p condixit, decreui t, imperauit

^q permagna

^r superioris

^s compensauit, abla-ctauit, enutriuit, educauit. Vide Genes 21. 8. & 1. Samuel. 1. v. 22.

^t jacuit, oc-cubuit, dor-miuit ^u exercitus

^x deficiens, carens, in-digens, de-stitutus

^y ad versa-rium

rium Razon filium Eliada, qui fugerat Adarezer regem Soba dominum suum.

24 Et congregauit contra eum viros, & factus est princeps latronum cum interficeret eos Dauid: abieruntque Damasco & habitauerunt ibi, & constituerunt eum regem in Damasco.

25 Eratque aduersarius Israeli cunctis diebus Salomonis: & hoc est malum Adad, & odium contra Israel, regnavitque in Syria.

2. Par. 13.
a. b.

26 Ieroboam quoque filius Nabath, Ephrathæus de Sareda, seruus Salomonis, cuius mater erat nomine Sarua, mulier vidua: leuauit manum contra regem.

27 Et hæc est causa rebellionis aduersus eum, quia Salomon edificauit Mello, & coequauit voraginem ciuitatis Dauid patris sui.

28 Erat autem Ieroboam vir fortis & potens: vidensque Salomon adolescentem bona indolis & industrium, constituerat eum præfectum super tributa vniuersæ domus Ioseph.

2. Par. 10. d.
15.

29 Factum est igitur in tempore illo; ut Ieroboam egrederetur de Ierusalem, & inueniret eum Ahias Silonites propheta in via, opertus pallio nouo: erant autem duo tantum in agro.

30 Apprehendensque Ahias pallium suum nouum, quo coopertus erat, scidit in duodecim partes.

31 Et ait ad Ieroboam: Tolle tibi decem scissuras: hæc enim dicit Dominus Deus Israel: Ecce ego scindam regnum de manu Salomonis, & dabo tibi decem tribus.

32 Porro una tribus remanebit ei, propter seruum meum Dauid, & Ierusalem ciuitatem, quam elegi ex omnibus tribubus Israeli.

33 Eo quod dereliquerit me, & adauerit Astarthen deam Sidoniorum, & Chamos deum Moab, & Moloch deum filiorum Ammon: & non ambulauerit in viis meis, ut faceret iustitiam coram me, & præcepta mea, & iudicia sicut Dauid pater eius.

34 Nec auferam omne regnum de manu eius, sed ducem ponam eum cunctis diebus vite sue, propter Dauid seruum meum, quem elegi, qui custodiuit mandata mea & præcepta mea.

35 Auferam autem regnum de manu

git de z ad Hadadghezer regem Tzobah a sustentatores suos.

24 Et congregauit super b eum homines; & fuit princeps c latrocinij, in interficere Dauid eos: & ambulauerunt d Damesek, & habitauerunt in ea & regnauerunt in Damesek.

25 Et fuit e satan Israeli, omnibus diebus Selomoh: & ad malum, quod Hadad: & compunctus fuit in Israële: & regnauit super f Aram.

26 Et Iarobgham filius Nebat Ephrathæus de Tzeredah, & nomen matris eius Tzerughah, mulier vidua; seruus g Selomoh: & h eleuauit manum in rege.

27 Et istud i verbum k quod eleuauit manum in rege: Selomoh ædificauit l Millo, Clausit rupturam vrbis Dauidis patris n eius.

28 Et Iarobgham, o præualidus p strenuitatis: & vidit Selomoh q excussum, quia faciens r ministerialis ipse; & s visitare fecit eum omni oneri t domus Ioseph.

29 Et fuit in tempore ipso, & Iorobgham exiuit de Ierusalaim: & inuenit eum Achia Silonites propheta in via, & ipse u cooperiens se se in veste noua, & x duo ii ad Solos eos in agro.

30 Et y cepit Achijah in veste noua, quæ super eum, & z dirupit eam duas decem a disruptiones.

31 Et dixit Iarobghamo: Accipe tibi decem disruptiones: quia sic dixit IHVH ELOHIM Israelis: Ecce ego dirumpens regnum de manu Selomoh, & dabo tibi decem b baculos.

32 Et baculus vnus erit ei: c Correspondentiæ serui mei Dauidis, & correspondentiæ Ierusalaim vrbis, quam elegi in ea de omnibus baculis Israeli.

33 Correspondentia d quod dereliquerunt me, & procumbere se fecerunt e Ghasthoreth diis Tzidoniorum f Chemos diis Moab, & g Milchom diis filiorum Ghamon: & non ambulauerunt in viis meis, ad facere h rectum in oculis meis, & i constituta mea, & iudicia mea sicut Dauid pater eius.

34 Et non k accipiam omne regnum de manu eius: quia l principem ponam eum omnibus diebus vitarum eius m correspondentiæ Dauidis serui mei, quem elegi eum: qui obseruauit præcepta mea, & n constituta mea.

35 Et accipiam regnum de manu filij

z apud, cum
a columina,
heros, domi-
nos
b se
c vt Genes:
49. v. 19.
d Damascū.
Sic statim.

e aduersarius

f Syriam

g ipsi Selomoni

h exaltauit, extulit. Sic

mox
i res, causa, occasio

k qua

l munitionē

m obstruxit,

cōplanauit

n sui

o potens,

fortis, heros,

valens

p roboris,

virtutis

q puerum

r operis

s præfecit

t familiæ

u cooperire-

se se faciens

x ambo ipsi

solli

y apprehen-

dit, prehēdit

z discidit,

lacerauit. Sic

v. 31.

a rupturas,

scissuras, la-

cerationes.

Sic v. 31. fra-

gmenta

b virgas, ex-

tensiones,

tribus. Sic.

v. 32. 35.

c datiuus. ad

correspon-

dentiam Sic

statim.

d qua

e ipsi Ha-

stoth.

f ipsi Che-

mos

g ipsi Mil-

chom

h quod re-

ctū videtur

i statuta

k tollam,

auferam

l prælatum,

elatum, pri-

matem

m vt v. 32.

n statuta

filijs eius, & dabo tibi decem tribus.

36 Filio autem eius dabo tribum unam,
ut remaneat lucerna David seruo meo
cunctis diebus coram me in Ierusalem ci-
uitate, quam elegi ut esset nomen meum
ibi.

37 Te autem assumam, & regnabis super omnia quæ desiderat anima tua, eris que rex super Israel.

38 Si igitur audieris omnia quæ præcepero tibi, & ambulaueris in uis meis, & feceris quod rectum est coram me, custodiens mandata mea & præcepta mea, sicut fecit Dauid seruus meus: ero tecum, & ædificabo tibi domum fidelem, quomodo ædificauit Dauid domum, & tradam tibi Israel.

39 Et affligam semen David super hoc,
veruntamen non cunctis diebus,

40 Voluit ergo Salomon interficere Iero-
boam: qui surrexit, & aufugit in Aegy-
ptum ad Sesac regem Aegypti, & fuit in
Aegypto usque ad mortem Salomonis.

41 Reliquum autem verborum Salomonis, & omnia quæ fecit, & sapientia eius; ecce vniuersa scripta sunt in Libro verborum dierum Salomonis.

42 Dies autem, quos regnavit Salomon
in Ierusalem super omnem Israel, qua-
draginta anni sunt.

43 Dormiuitque Salomon cum patribus
suis, & sepultus est in ciuitate David pa-
tris sui, regnauitque Roboam filius eius
pro eo.

filiis eius, & dabo illud tibi. ^o decem ^o decadem;
baculorum. ^{denarium}

36 Et filio eius dabo baculum vnum;
 ꝑ Correspondentiæ q̄ esse lucernam ꝑ t̄ v. 32.
 Dauidi seruo meo omnibus diebus q̄ essendi, vt
 faciebus meis in Ierusalaim vrbe, sit
 quam elegi mihi, ad ponere nomen r ad facies
 meum ibi.

37 Et te ^f accipiam, & regnabis: ^f assumam
in omni, quod ^u concupisset anima tua: ^f secundum
& eris rex super Israel. ^{omne}

38 Et erit, si audies omne, quod
precepi te, & ambulabis in viis meis, &
facies tectum in oculis meis, ad ob-
seruare y constituta mea, & præcepta
mea, secundum quod fecit David
seruus meus: & ero tecum, & ædifi-
cabo tibi domum fidelem, secundum
quod ædificaui Dauidi: & dabo tibi
Israelem.

39 Et afflixi semen Davidis, correspondentiæ istius : veruntamen non omnibus diebus.

40 Et quæsiuit Selomoh, ad mori-
facere Iarabgham: & surrexit Ia-
rabgham, & fugit Ægyptum ad Silak
regem Ægypti: & fuit in Ægypto
vique ad^b mori Selomoh.

41 Et ^c superrelictio ^d verborum
Selomoh, & omne quod fecit, & sa-
pientia eius, an non ea scripta super
librum verborum Selomoh?

42 Et dies, quibus regnavit Selomoh,
in Ierusalaim, super omnem Iſraelem,
quadraginta^e annus.

43 Et ^f cubauit Selomoh cum pa-
tribus suis, & sepultus fuit in vrbe
Dauidis patris sui: & regnauit Rich-
begham filius eius g, sub eo.

COMMENTARIA.

VERS. I.

REX AUTEM SALOMON ADAM-
MAVIT MULIERES ALIENIGE-
NAS, &c.] Quidam reddunt: *Pos-
tea rex Schelomoh adamanit mulie-
res, &c.* exponuntque, nimirum, quum
annos viginti quinque aut sex in regno trá-
segisset, iam ad senium vergens. Nam sa-
pientiã, quam à Deo acceperat per spatium
illud sanctè, legitimèque vsus est: primùm
triennio ante cœptam ædificationem templi:
deinde septennio, quo ædificabatur tem-
plum: tum annis tredecim, quibus domum
suam, & alia opera procuravit: postremò an-
nos duos, aut tres, quo tempore illa regina
Schebæ inuisit ipsum, vr de sapientia ipsius
cognosceret. Postea igitur amplitudine ex-
Maluenda, in 1. Regum.

cæcatus Schelomoh, in libidinem ruit præ-
ceps, & à veritate aberrans, populo Israël
offensioni fuit. Arque hæc causa est, cur
Iechezkel. 4. vers. 5. principium peccatorum
Israëlis ducitur ab anno 27. Schelomonis, à
quo ad excidium usque urbis & templi Je-
ruschalaimorum præcisè numerantur anni
390. Ita illi, quæ sunt quidem subtiliter &
acutè excogitata: sed tamen non omnino
certa: nam non desunt, qui defectionem Sa-
lomonis anno 35. regni eius statuunt, quin-
quennio scilicet ante obitum ipsius.

FILIAM QUOQUE PHARAONIS.] Heb.
 & *filiam Pharaonis*. Quidam reddunt: *maxi-*
mè, præsertim, filiam Pharaonis, quòd ea præ-
 cipuas partes teneret in auertendo Salomo-
 ne

ne à vero Dei cultu. Quam explanationem non multum probauerim. Alij conuertunt: *idque præter filiam Pharaonis*, quam legitimè duxerat, quasi dicat, vxori huic suæ legitimæ, alias multas superinducens. Vide supra cap. 3. v. 1. Sic accipiuntur hæ particulae infra vers. 25. & 2. Paralipom. 11. vers. 18. Certè filia Pharaonis Catholica fuisse videtur, ac typum Ecclesiæ ex Gentibus gessisse, Psalm. 44. & in Canticis Canticorum.

VERS. 2. DIXIT DOMINVS FILIIS ISRAEL.] Nimirum Deuterom. 7. v. 3. & sequentibus.

NON EGREDIEMINI AD EAS.] Heb. *non venietis in eis*. Quidam: *ne congregiamini cum eis*. Alij: *ne conueniote cum eis*. Nonnulli: *ne miscatis vos cum eis*.

HIS ITAQVE COPVLATVS EST SALOMON ARDENTISSIMO AMORE.] Heb. *in ijs conglutinat* fuit Selomoh in amore, vel amando. Quidam: *ijs*, inquam, adhasit Selomoh amore, vel amando, id est, miscuit se illis amore. Verbum *דבק* dabak, adglutinat fuit, magnam vim amoris indicat. Pronomen *his* est masculineum, videtur referre gentes, quæ Heb. sunt generis masculinei, de quibus initio versus: vel refert mulieres Selomonis, quæ in hoc negotio ipsæ egerunt virum, & ipsæ fœminam, quum eum deiecerunt.

VERS. 3. VXORES QVASI REGINÆ SEPTINGENTÆ, &c.] Non est dubium quin effrœnis hic & immanis vxorum numerus, & diuina lege interdictus, & iure naturæ pudendus fuerit. Vide Deuterom. 17. 16. Sed quinam, quantique sumptus impensi in mille mulierculas vitio sexus superbas ac fastuosas!

VERS. 4. DEPRAVATVM EST COR EIVS PER MULIERES, VT SEQVERETVR DEOS ALIENOS.] Temere & inconsultè faciunt, qui Salomonem à crimine idololatriæ excusant: aiunt enim Salomonem non coluisse idola, aut illis sacrificasse: sed fuisse, aut permisisse tantum, illis aras extrui, ac illis sacrificari ab vxoribus suis alienigenis. Quod sanè & Scripturæ ipsi, & consensui Patrum, ac theologorum repugnat. Rectè tamen S. Augustinus lib. 4. De Ciuitate Dei cap. 11. [*Nec Salomonem credibile est, errore putasse idolis esse seruendum, sed blanditiis fœmineis ad illa sacrilegia fuisse compulsum.*]

VERS. 5. ASTHARTHEN.] Heb. *Hastoreih*, quam externi auctores vocant *Astarchen*. De qua vide Comm. in Iudicum 2. v. 13.

DEAM SIDONIORVM.] Heb. *deos Sidoniorum*, quod id idolum forma plurium coleretur, vnde plerumque in Scriptura pluraliter effertur *Hastaroeh*, vide Iudicum 2. 13. sic vers. 33. Huic ædificasse Salomonem templum seu excelsum in monte perditionis: vt etiam sequenti Molecho, dicitur 2. Regum 23. v. 13.

ET MOLOCH.] Heb. *Milchom*, qui tamen infra vers. 7. *Molech* vocatur: de quo vide Leuit. 18. v. 21.

IDOLVM AMMONITARVM.] *יפן שכינת*, abominationem, execrationem, detestationem, *Hamonitarum*, sic vocat idolum, vt rem immundam & spurcam, abominandam, quam Deus execratur & damnat, ideo quod ei falso

tribuitur honos Deo debitus, sic vers. 7.

ET NON ADIMPLEVIT VT SEQVERE- **VERS. 6.**
TVR DOMINVM.] Heb. *Et non impleuit post Ichonab*, vide de hac loquutione Numer. 14. v. 24. & cap. 32. vers. 11. & 12. Deuterom. 1. v. 36. Iosue 14. v. 8.

FANVM.] Heb. *excelsum*, vide de hac voce in 1. Samuel. 9. v. 12.

CHAMOS.] vide de eo Numer. 21. v. 29.

IN MONTE, QVI EST CONTRA IERVS-
LEM.] Heb. *Qui est super facies Ierusalaim*. Alij: *qui est è regione Ierusalaim*. Nonnulli: *qui est in conspectu Ieruschalaimorum*. Quidam hunc montem Oliuarum intelligunt, de quo vide 2. Samuel. 15. v. 30. Alij, cum qui dictus est Mons Offensionis, seu Perditionis, 2. Regum 23. v. 13. de quo vide in Iosue 15. v. 8. & cap. 18. v. 16. & hoc est rectius. Nam, qui vnum & eundem faciunt montem Oliuarum, & montem Offensionis, seu Perditionis, perspicuè erant. Vide Notas in 2. Regum, 23. 13.

QVI APPARVERAT EISECVNDÒ] Heb. **VERS. 9.**
duabus vicibus, seu *bis*, primo in Gabaone, supra cap. 3. v. 5. deinde in Ierusalem supra cap. 9. v. 2.

DIXIT ITAQVE DOMINVS SALOMONI.] **VERS. 11.**
Exponunt, id est, interminatus est: neque minas suas reuocauit, ex resipiscentia seu pœnitentia Salomonis. Vide in 2. Paral. 11. vers. 17.

PROPTER DAVID PATREM TVVM.] **VERS. 12.**
id est, propter promissionem factam Dauidi, 2. Samuel. 7. v. 14. & sequentibus, & 1. Paralipom. 28. v. 7. vide infra vers. 32.

ET IERVSLEM, QVAM ELEGI.] Heb. **VERS. 13.**
et propter Ierusalaim, quam elegi. Exponunt, id est, propter promissionem præsentiæ meæ, regni Dauidis stabilitate coniunctam, supra cap. 8. v. 16. & 2. Paralipom. 6. v. 5. vide infra vers. 32.

DE SEMINE REGIO, QVI ERAT IN **VERS. 14.**
EDOM.] Quidam reddunt: *is erat è semine regis, qui regnauerat in Edomaa*, id est, de semine regum Idumæorum.

AD SEPELIENDVM EOS, QVI FVERANT **VERS. 15.**
INTERFECTI.] Existimant quidam, hîc agi de eo bello Idumæorum quod describitur 2. Samuel. 8. v. 13. & 14. quando Ioab ascendit ad sepeliendum suos Israëlitas, qui in prælio occubuerant: hac enim victoria fretus Ioab, perrexit vt Idumæam peruaderet. Alij non tam rectè, interfectos Idumæos intelligunt, quos Ioab sepeliendos curaret. Nonnulli putant, Idumæos cæso præsidio illis imposito, 2. Samuel. 8. v. 14. rebellasse; atque ad eos perdomandos ascendisse Ioabum cum exercitu, tuncque sepeliri curasse interfectos præsidiarios Israëlitas; & Idumæam denuo subiugasse vniuersis maribus interfectis.

TVLERVNTQVE SECVM VIROS DE PHA- **VERS. 18.**
RAN.] Puta vt eorum comitatu instructi, honorificentius Ægyptum ingrederentur, atque eo apparatu testarentur eum esse de genere regio.

TAPHNES REGINÆ.] Heb. *Thachphenes* **VERS. 19.**
præualida. גבירה *ghebirah* reddunt, *principis, hera, domina, heroina, augusta*.

VERS. 22. QVA ENIM RE APVD ME INDIGES?] Heb. *Quia, quid tu deficiens mecum.* Quidam: *Quo enim indiges mecum?* Alij: *Quia quem tu defectum pateris mecum?* Nonnulli: *Non dimittam, vel mane, nam quo indiges mecum?* vel *nam quid deficit te apud me?*

VERS. 23. RAZON.] de quo vide infra cap. 5. v. 18. QVI FUGERAT ADAREZER REGEM SOBA.] Exponunt, id est, qui reliquerat herum suum in conflictu, cum videret iam inclinatum esse aciem, & penè fusam, videretque victoriam iam penè esse apud Dauidem, vide 2. Samuel. 8. vers. 3. & sequentibus, & cap. 10. v. 16. & sequentibus. Potuit esse ut is ob aliquam offensionem, ut solent principes, etiam extra pæliū, regem suū deseruerit.

VERS. 24. ET CONGREGAVIT CONTRA EVM VIROS.] Heb. *Et congregavit super eum*, id est, aduersus Selomonem, viros. Alij: *Et congregavit ad se viros*, vel *& collectis, congregatis, ad se viris.* Ex Heb. potest reddi: *super eum, & super se.*

PRINCEPS LATRONVM.] Heb. *princeps latrocinii*, vocem גִּדְדֹּד *ghedud* variè exponunt: *princeps turma, cunei, globi, cohortis, agminis, exercitus, excursorum, seu grassatorum.* Vide in Genes. 49. v. 19.

QVVM INTERFICERET EOS.] Exponunt, id est, Syros, seu eos, qui regi Tzobah ministrabant, & ipsi militauerant, eo bello, quod describitur 2. Samuel. 8. v. 3. vel altero, quod narratur 2. Samuel. 10. vers. 16. Aut, eos, latrones, grassatores Syros, quos Dauid persequabatur, & quoscunque poterat, interficiebat.

ET CONSTITVERVNT IBI REGEM IN DAMASCO.] Legit eisdem litteris, sed aliis punctis in futuro Hiphil, וַיִּמְלִיכוּ *vaijamlichu*, & *regnare-fecerunt, constituerunt regem in Damasco*, subaudi, ipsum Razorem, nunc exemplaria habent, וַיִּמְלִיכוּ *vaijimlechu*, & *regnaverunt in Damasco*, id est, occupata Damasco præcipua Syriæ vrbe, regnum ibi statuerunt pro ipso & posteris.

VERS. 25. CUNCTIS DIEBUS SALOMONIS.] Intelligunt, postquam defecit à Deo. Nam tempore, quo Deum sincerè coluit, summa pax & tranquillitas in Israël fuit, supra cap. 4. v. 24. & 25. & cap. 5. v. 4.

ET HOC EST MALVM ADAD.] Heb. & *ad malum, quod Hadad.* Quidam: & *cum malo, quod fecit Aadam.* Multa subaudiunt, sic, & coniunctum est malum eius cum malo, quod fecit Israeli Hadad, id est, incursatio, seu afflictio eius adiuncta est incursationi & afflictioni, quam fecit Hadad Israël. Aliqui: & *ad malum, quod Hadad.* subaudi, incitavit ipsum Razorem. Traiectio, & malum ad quod Hadad incitavit Razorem. Alij: *cum ea afflictione, quam ei intulit Hadad*, vel, *vna cum molestia, quam fecit Hadad Israël.* Nonnulli: *idque præter malum illud, quod inferebat Hadad.* Sic accipiuntur hæ particule supra vers. 1. Hispanicus Interpres: *y fue otro mal con el de Hadad.*

ET ODIVM CONTRA ISRAEL.] Heb. est verbum קִינָה *kuiz*, de cuius notione & constructione differuimus Genes. 27. v. 46.

Maluenda, In 1. Regum.

Hic plurifariam conuertunt. 1. & *abominatus est Israël.* 2. & *detestatus est Israël.* 3. & *abhorruit ab Israël*, id est, exercuit semper contra eum inimicitias. 4. & *contemptui habuit Israël.* 5. & *nauseam habuit in Israele.* 6. *qui multauit Israël.* 7. *nam tadebat eum Israël*, ac ideo in dies infestabat. 8. Notant quando hoc verbum cum *Beth* construitur, ut hic, propriè reddi, & *horrorem, fastidium, nauseam, habuit in Israele.* 9. ex verbo, & *compunctus fuit in Israele*, id est, acriter pungebatur & incitabatur aduersus Israël. Loquitur perspicuè de Razione, ut sequentia etiam indicant.

IEROBOAM.] Heb. יִרְבֵּעַם *iarobgham*, exponitur, *Litigator*, vel, *Rixator populi*, vel *populus.*

DE SAREDA.] Heb. *Tzeredah*, vide de hac vrbe in Iosue 3. v. 16.

LEVAVIT MANVM SVAM CONTRA REGEM.] id est, defecit à Selomone, ut exprimitur infra vers. 40.

ET COÆQVAVIT VORAGINEM CIVITATIS DAVID.] Heb. & *clausit rupturam urbis Davidis*, id est, hiatum, voraginem, quæ erat inter arcem Tzionis, & civitatem Ierusalem. Vide supra cap. 9. vers. 15. & 24. Quidam reddunt: *obstruebat rupturam civitatis Davidis*, nempe rupturam illam, quam Dauid fecerat in muro arcis expugnando Iebusæum, 2. Samuel. 5. v. 6. & sequentibus.

ADOLESCENTEM.] Heb. *puerum.* Quidam exponunt: *ministerium*, ut Exodi 33. 11. Alij ad ætatem referunt: *adolecentem: iuvenem.*

BONÆ INDOLIS ET INDVSTRIVM.] Heb. *facientem operis.* Exponunt, id est, operosum, laboriosum, ac rebus gerendis idoneum. Quidam: *quod is faciundo operi instaret.* Alij: *negotio esse intentum*, q. d. cui opus non tantum esset in lingua. Iosephus: *[Præfecit eum fabrica murorum, quando Ierosolyma manibus cingebat.]*

SVPER TRIBVTA VNIVERSÆ DOMVS IOSEPH.] Heb. *universo*, vel *toti oneri domus Ioseph.* Explicant, præfecerat eum omnibus tributis & vectigalibus, quæ exigebantur à tribu Ephraim & Menasch, vel cunctis oneribus seu muniis publicis, earum duarum tribuum. Aut, imposuit ei onus regendi, gubernandi, administrandi eas duas tribus: ut eum constituerit quasi proregem, aut prætorem earum.

PORRO VNA TRIBVS REMANEBIT EI.] Exponunt, nempe sola Iudæa integra, cui tribus Simeonis tota permista fuit, ac proinde synecdochicè includitur, ut diximus Deuteronom. 33. v. 7. nam è Beniamine tantum pars penes eum mansit. Vide infra cap. 12. v. 17. Quidam hanc interpretationem reiiciunt. 1. Quia Simeonitæ inter defectores à regno Iehudæ recensentur, 2. Paralipom. 15. vers. 9. Sed id non officit, ut eo loco videbimus. 2. Quia totus Benjamin mansisse videtur cum regno Iehudæ, ut colligitur è cap. 12. infra vers. 21. 23. & 2. Paralipom. 15. vers. 1. & 9. Verum id incertum; immo *Beth-El*, quæ erat tribus Benjamin Iosue 18. v. 22. cessit regno Iarobghami, in qua is posuit vitulum aureum,

aureum, infra cap. 12. vers. 29. & Hephron Benjaminis Iosue 18. v. 22. fuit primum Iarobhami, 2. Paralip. 13. v. 19. Alij, *una tribus*, quia tribus Iehudæ & tribus Benjamin pro vna tribu reputabantur, quod tribus Benjamin permixta esset tribui Iehudæ, quod essent vicinæ. Nonnulli notant, vnam tribum Iudæ datam propter Dauid vt in ea regnum, eius maneret: adiectam autem tribum Benjamin, propter Ierusalem, & templum, quod in parte Benjamin esset templum Ierosolymitanum. Sic supra vers. 13. & infra vers. 36. & cap. 12. v. 20. & 2. Regum 17 v. 18.

VERS. 34. NON AUFERAM OMNE REGNUM DE MANU EIVS.] Quidam reddunt: *Non tamen auferam quidquam istius regni de manu huius.* Id est, Sinam eum integre regnare quoad vixerit.

VERS. 35. ET DABO TIBI DECEM TRIBUS.] Heb. *& dabo illud tibi decem tribus.* id est, decem scilicet tribus. Quidam: *& dabo tibi ex illo decem tribus.*

VERS. 36. VT REMANEAT LYCERNA DAVID SERVO MEO.] id est, regius splendor, maiestas, & claritudo regni. Vide 2. Samuelis 21. vers. 17.

VT ESSET NOMEN MEVM IBI.] Heb. *ad ponendum nomen meum ibi*, id est, vt diceretur Ciuitas Dei, & in ea esset cultus, honor, gloria, celebritas, amplitudo nominis mei Sic alibi sapius.

VERS. 38. ET ADIFICABO TIBI DOMVM FIDELIEM.] seu *firmam, certam, ratam, stabilem.*

Vide 1. Samuel. 2. v. 35. & 2. Samuel. 7. v. 16.

VERVM TAMEN NON CUNCTIS DIEBUS.] **VERS. 39.** Hebræorum nonnulli referunt ad tempora Afa, Ezechia, Iosia, qui fuere pij. Rectius ad tempora sempiterni filij Dei Iesu Messia, ex semine Dauidis, cui stabilitum est regnum in æternum, Lucæ 1. 33.

IN LIBRO VERBORVM DIERV M SALOMONIS ?] Heb. *super libro verborum Selomonis* ? id est, actorum, rerum gestarum Salomonis. Quidam exponunt: *in libro rerum Salomonis* ? id est, in Actis publicis forensibus, non autem ecclesiasticis: siue in Commentariis rerum gestarum Selomonis, quasi dicat, nihil attinet hîc ea enarrare: hæc hætenus dicta ad fidem & institutionem Ecclesiæ sunt satis. Ita enim his scriptis temperauit Spiritus Dei, consulens tenuitati nostræ. Sic Ioann. 20. v. 30. & cap. 21. v. 25. Nam hæc de duobus libris Paralipomenon, qui longo post intervallo ab Hezra, vt putatur, conscripti sunt, ridiculum esset accipere. Verum neque quo tempore primus hic liber Regum conscriptus fuerit, satis est exploratum. Illud tamen satis constat illum Salomonis gestorum librum siue is forensis, siue ecclesiasticus fuerit, tandem excidisse.

ROBOAM.] Heb. *Rechabgham.* Si libet interpretari, est, *Latitudo*, seu *Amplitudo*, populi, antiphraastico præfatio videtur habuisse nomen, nam nec populum angustiis tributorum leuauit: & regnum arctius atque angustulus nactus est.

VERS. 43.
רחבעם

CAPVT DVODECIMVM.

Roboam iuuenem secutus consilium patitur regni diuisionem, & Ieroboam rex super decem tribus constituitur, exercitum quoque Roboam aduersus Ieroboam Dominus per Semeiam prophetam dissipat. Ieroboam verò aureos erexit vitulos adorandos, constitutis sollempnitate, altari ac sacerdotibus.

Vulg.

Malu.

2. Par. 10. a. 1. I

Enit autem Roboam in Sichem: illuc enim congregatus erat omnis Israel ad constituendum eum regem,

2 At verò Ieroboam filius Nabat, cum adhuc esset in Aegypto profugus à facie regis Salomonis, audita morte eius, reuersus est de Aegypto.

3 Miseruntque & vocauerunt eum: venit ergo Ieroboam, & omnis multitudo Israel, & locuti sunt ad Roboam, dicentes,

4 Pater tuus durissimum iugum imposuit nobis: tu itaque nunc imminue pau-

T ambulauit Rechabgham Sechem: quia Sechem venit omnis Israel, ad regnare eum-facere.

2 Et fuit secundum audire Iarobgham filius Nebat: & ipse adhuc ipse in Aegypto: a quò fugit b de faciebus Selomoh regis, & c habitauit Iarobgham in Aegypto.

3 Et miserunt, & vocauerunt ei: & venerunt Iarobgham, & omnis d congregatio Israelis, & loquuti fuerunt ad Rechabgham, ad dicere:

4 Pater tuus e perplexum-fecit iugum nostrum: & tu nunc f leuifac de seruitio

a qui
b metu
c mansit, de-
sedit in Ae-
gypto
d synagoga,
ecclesia

e intricatū,
rigidum,
pertinax, dif-
ficile. Sic sta-

tim
falleuia,
leua

lulum de imperio patris tui durissimo, & de iugo grauissimo quod imposuit nobis, & seruiemus tibi.

5 Qui ait eis: Ite usque ad tertium diem, & reuertimini ad me. Cumque abiisset populus.

6 Inuit consilium rex Roboam cum senioribus, qui assistebant coram Salomone patre eius cum adhuc viueret, & ait: Quod datis mihi consilium, ut respondeam populo huic?

7 Qui dixerunt ei: Si hodie obedieris populo huic, & seruiaris, & petitioni eorum cesseris, locutusque fueris ad eos verba lenia, erunt tibi serui cunctis diebus.

8 Qui dereliquit consilium senum quod dedit ei, & adhibuit adolescentes, qui nutriti fuerant cum eo, & assistebant illi.

9 dixitque ad eos: Quod mihi datis consilium, ut respondeam populo huic, qui dixerunt mihi: Lenius fac iugum quod imposuit pater tuus super nos.

10 Et dixerunt ei iuuenes qui nutriti fuerant cum eo: Sic loqueris populo huic, qui locuti sunt ad te, dicentes Pater tuus aggrauauit iugum nostrum, tu releua nos. Sic loqueris ad eos: Minimus digitus meus grossior est dorso patris mei.

11 Et nunc pater meus posuit super vos iugum graue, ego autem addam super iugum vestrum: pater meus cecidit vos flagellis, ego autem cadam vos scorpionibus.

12 Venit ergo Ieroboam, & omnis populus ad Roboam die tertia, sicut locutus fuerat rex, dicens: Reuertimini ad me die tertia.

13 Responditque rex populo dura, derelicto consilio seniorum, quod ei dederant.

14 & locutus est eis secundum consilium iuuenum, dicens: Pater meus aggrauauit iugum vestrum, ego autem addam iugo vestro: pater meus cecidit vos flagellis, ego autem cadam vos scorpionibus.

15 Et non acquieuit rex populo: quoniam auersatus fuerat eum Dominus, ut suscitar et verbum suum, quod locutus fue-

uitio patris tui perplexo, & de iugo eius graui, quod dedit super nos, & seruiuimus tibi.

5 Et dixit ad eos: Ambulate adhuc tres dies, & reuertimini ad me. Et ambulauerunt populus.

6 Et i consiliatus fuit rex Rechabham ad senes, qui fuerunt astantes ad facies Selomoh patris sui, in esse eum uiuentem, ad dicere: Quomodo vos consiliati ad reuertere-facere ad populum istum verbum?

7 Et loquuti-fuerunt ad eum, ad dicere: si die eris seruus populo isti, & seruias eos per verba bona: & erunt tibi serui omnibus diebus.

8 Et dereliquit consilium senum quod consuluerunt eum, & consiliatus fuit ad natos, qui grandi-facti fuerunt ad eum: qui astantes faciebant eius.

9 Et dixit ad eos: Quid vos consiliati, & reuertere tecimus verbum ad populum istum, qui loquuti-fuerunt ad me, ad dicere: leuifac de iugo quod dedit pater tuus super nos?

10 Et loquuti fuerunt ad eum nati, qui grandi-facti fuerunt ad eum ad dicere: Sic dices populo isti, qui loquuti-fuerunt ad te, ad dicere: Pater tuus aggrauauit iugum nostrum, & tu leuifac de super nos, Sic loqueris ad eos: Paruus meus densus de lumbis patris mei.

11 Et nunc pater meus & onus-imponere-fecit super vos iugum graue; & ego addam super iugum vestrum: pater meus castigauit vos in flagellis; & ego castigabo vos in scorpionibus.

12 Et venit Iarobgham, & omnis populus ad Rechabham, in die tertia; secundum quod locutus fuit rex ad dicere: Reuertimini ad me die tertia.

13 Et respondit rex ad populum, perplexum: & dereliquit consilium senum quod consuluerunt eum.

14 Et locutus-fuit ad eos secundum consilium natorum, ad dicere: Pater meus aggrauauit iugum vestrum, & ego addam super iugum vestrum. Pater meus castigauit vos in flagellis, & ego castigabo vos in scorpionibus.

15 Et non audiuit rex ad populum, quia fuit circumgyratio de cum IHVH: correspondentiē surgere-facere

g vt seruia-
mus
h tibi

i in consiliū
adhibuit,
consilium
inuit, con-
sultatus
fuit

k apud. vel,
cum senibus
l viuum,

quū adhuc
esset in vi-
uis

m consulti;
consultati
n hodie

o eis
p id est;
q quo
r ei.

f vt v. 6.
t apud, cum
natis

u pueros.
sic v. 10.
x educati, vt
v. 10.

y apud eum,
cum eo:
z ad facies

a vt v. 6.
b vt reuert-
faciamus
c vt v. 4.

d vt v. 4.

e grossus;
crassus
f præ

g onerare
fecit, onus
imposuit

h corripuit;
disciplina-
uit, sic mox.
i scuticis.

Vide Iosue
23, 13.
k spinis.

l vt v. 4.

m quo
n ei

o puerorum

p vt v. 11.
q vt v. 11.
r vt v. 11.

s datiuus. ad
correspon-
tiam
t prastare

rat in manu Ahie Silonita, ad Ieroboam filium Nebat.

16 Videns itaque populus quod nolisset eos audire rex, respondit ei, dicens. Quæ nobis pars in Dauid? vel quæ hereditas in filio Isai? Vade in tabernacula tua Israel, nunc vide domum tuam Dauid. Et abiit Israel in tabernacula sua.

17 Super filios autem Israel, quicumque habitabant in ciuitatibus Iuda, regnauit Roboam.

18 Misit ergo rex Roboam Aduram, qui erat super tributa: & lapidauit eum omnis Israel, & mortuus est. Porro rex Roboam festinus ascendit currum, & fugit in Ierusalem.

19 Recessitque Israel à domo Dauid, usque in presentem diem.

20 Factum est autem cum audisset omnis Israel, quod reuersus esset Ieroboam, miserunt, & vocauerunt eum congregato cætu, & constituerunt eum regem super omnem Israel, nec secutus est quisquam domum Dauid, præter tribum Iuda solam.

21 Venit autem Roboam Ierusalem, & congregauit uniuersam domum Iuda, & tribum Benjamin, centum octoginta milia electorum virorum bellatorum, ut pugnarent contra domum Israel, & reducerent regnum Roboam filio Salomonis.

2. Par. 11. a. 2.

22 Factus est autem sermo Domini ad Semeiam virum Dei, dicens.

23 Loquere ad Roboam filium Salomonis regem Iuda, & ad omnem domum Iuda, & Benjamin, & reliquos de populo, dicens.

24 Hæc dicit Dominus: Non ascendetis, neque bellabitis contra fratres vestros filios Israel: reuertatur vir in domum suam: à me enim factum est verbum hoc. Audierunt sermonem Domini, & reuersi sunt de itinere, sicut eis præceperat Dominus.

25 Aedificauit autem Ieroboam Sichem in monte Ephraim, & habitauit ibi: & egressus inde aedificauit Phenuel.

26 Dixitque Ieroboam in corde suo: Nunc reuertetur regnum ad domum Dauid.

27 Si ascenderit populus iste ut faciat sacrificia in domo Domini in Ierusalem:

verbum suum, quod loquutus fuit IHVH in manu Achiah Silonitæ ad Iarobgham filium Nebat.

16 Et vidit omnis Israel, quia non audiuit rex ad eos & reuerrere fecerunt populus ad regem verbum, ad dicere: Quid nobis pars in Dauid? & non hereditas in filio Isai: & tentoriis tuis Israel: nunc vide domum tuam Dauid. Et ambulauit Israel tentoriis suis.

17 Et filij Israelis habitantes in urbibus Iehudah: & regnauit super eos Rechabgham.

18 Et misit rex Rechabgham Adoram qui super contributionem: & obruerunt lapidibus omnis Israel in eo, lapide, & mortuus fuit. & rex Rechabgham surrigere se fecit ad ascendere in curru ad fugere Ierusalaim.

19 Et transgressi fuerunt Israel in domo Dauidis usque ad diem istam.

20 Et fuit secundum audire omnis Israel, quia reuersus fuit Iarobgham; & miserunt, & vocauerunt eum ad conuentum; & regnare fecerunt eum super omnem Israelem: non fuit post domum Dauidis præterquam baculus Iehudah, ad solum eum.

21 Et venit Rechabgham Ierusalaim, & congregauit omnem domum Iehudah, & baculum Biniamin centum & octoginta mille electum, facientem cæssionis: ad cedere cum domo Israelis ad reuerrere facere regnum, Rechabghamo filio Selomoh.

22 Et fuit verbum ELOHIM ad Semaghiah virum ELOHIM, ad dicere:

23 Dic ad Rechabgham filium Selomoh regem Iehudah, & ad omnem domum Iehudah, & Biniamin: & super relictionem populi, ad dicere:

24 Sic dixit IHVH: Non ascendetis, & non cederetis cum fratribus vestris, filiis Israelis: reuertimini vir domui suæ, quia de ad me factum fuit verbum istud. Et audierunt verbum IHVH: & reuersi fuerunt ad ambulare secundum verbum IHVH.

25 Et aedificauit Iarobgham Sechem in monte Ephraim, & habitauit in ea: & exiuit de ibi, & aedificauit Phenuel.

26 Et dixit Iarobgham in corde suo: Nunc reuertetur regnum domui Dauidis:

27 Si ascendet populus iste ad facere sacrificia in domo IHVH, in Ierusalaim,

u partitio.
portio
x datiuus. ad
tectoria tua
sic mox.

y tributum,
delectum,
summam

z roborauit,
strenuauit-
se

a vehiculo,
quadriga
b præuarica-
ti sunt, defe-
cerunt

c coetum,
collegium,
concilium,
statum

d nisi, excep-
ta tribu, præ-
ter tribum

e virga, exa-
tatio, tribus

f ut v. 20.
g delectos
facientes,
gerentes
h belli, præ-
lii, pugnae
i bellare,
præliari,
pugnare

k reliquum,
residuum,
restans
l ut v. 21.

m quisque

n mansit.
confedit

o cum ani-
mosuo. Sic,
v. 27.

&

& conuertetur cor populi huius ad dominum suum Roboam regem Iuda, interficientque me, & reuertentur ad eum.

Tob. 1. a. 5.
Exod. 32.
b. 8.

28 Et excogitato consilio fecit duos vitulos aureos, & dixit eis: Nolite ultra ascendere in Ierusalem: Ecce dii tui Israel, qui te eduxerunt de terra Aegypti.

29 Posuitque unum in Bethel, & alterum in Dan.

30 Et factum est verbum hoc in peccatum: ibat enim populus ad adorandum vitulum usque in Dan.

31 Et fecit fana in excelsis, & sacerdotes de extremis populi, qui non erant de filiis Leui.

2. Par. 11.
c. 15.

32 Constituitque diem sollemnem in mense octauo, quintadecima die mensis, in similitudinem sollemnitis, qua celebrabatur in Iuda. Et ascendens altare, similiter fecit in Bethel, ut immolaret vitulis, quos fabricatus fuerat: constituitque in Bethel sacerdotes excelsorum, quae fecerat.

33 Et ascendit super altare quod extraxerat in Bethel, quintadecima die mensis octauo, quem finxerat de corde suo: & fecit sollemnitatem filiis Israel, & ascendit super altare, ut adoleret incensum.

& reuertetur cor populi istius ad P suspectatores eorum, ad Rechabghamum regem Iehudah: & interficient me, & reuertentur ad Rechabghamum regem Iehudah.

p columnas,
dominos,
heros

28 Et ^q consiliatus fuit rex & fecit duos vitulos auri: & dixit ad eos: Multum vobis de ascendere Ierusalaim: ecce dii tui Israel, qui ascendere fecerunt de terra Aegypti.

q ut v. 6.
Hispanice,
fue acon-
sciado

29 Et posuit vnum in Beth-El, & vnum dedit in Dan.

30 Et fuit verbum istud ^r errato: & ambulauerunt populus ^f faciebus vnius usque ad Dan.

r datiuus. id
erratum,
peccatum,
delictum:
s ad facies

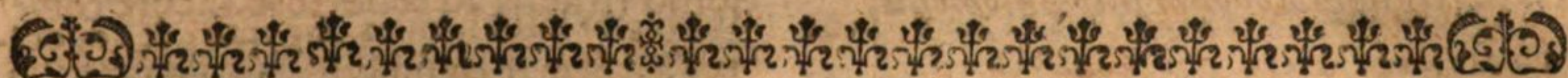
31 Et fecit domum excelsorum: & fecit sacerdotes de extremitatibus populi, qui non fuerunt de filiis leui.

32 Et fecit Iarobgham festiuitatem in ^t innouatione octaua, in quinque decem die ^r innouationi, secundum festiuitatem quae in Iehudah: & ascendere fecit super altare: sic fecit in Beth-El, ad sacrificare vitulis quos fecit: & stare fecit in Beth-El Sacerdotes excelsorum quae fecit.

t lunatione,
mense Sic
mox
u ad inuoua-
tionem

33 Et ascendere fecit super altare quod fecit in Beth-El in quinque decem die, in innouatione octaua, in ^x innouatione, quam ^y excogitauit singulariter de corde suo: & fecit festiuitatem filiis Israelis: & ^z ascendit super altare, ad suffire-facere.

x ut v. 32.
Sic statim.
y effluxit,
eduxit, com-
mentus fuit
Nehemia.
6, v. 8.
z ascendere.
fecit, obtulit
ut initio
versus: est
enim idem
futurum

COMMENTARIA.

VERS. 1.

ENIT AVTEM ROBOAM IN SICHEM, &c.] Confer hoc caput cum 2. Paralipom. 10.

ILLVC ENIM CONGREGATVS ERAT OMNIS ISRAEL.]

Hebr. quia Sechem conuenit omnis Israel. Exponunt, quia ibi habenda erant comitia regni, propter loci commoditatem, nam erat in mediotulio regni. Vide Iosue 24. v. 1.

VERS. 2.

PROFVGVS.] Hebr. quo fugit. Supra Cap. 11. vers. 40.

REVERSVS EST DE AEGYPTO.] VARIIESEB, Noster & alij à שוב schub deduxere, & reuersus fuit. Alij à שׁוּב iaschab. & habitauit, mansit, sedit. quod aptius contextui Hebraico congruit. Quidam totum versum ita reddunt: & factum est, quum audiret Ieroboam filius Nebat (quia adhuc erat in Aegypto: fugerat enim metu Selomonis regis habitabatque in Aegypto.) Alij: Fuit autem, quum audiuisset Iarobgham filius Nebati, qui erat adhuc in Aegypto, quo fugerat metu regis Schelomonis ut desideret Iarobgham in Aegypto, id est, post auditam

mortem Selomonis, adhuc se illuc cōtineret.

DVRISSIMVM IUGVM IMPOSVIT NOBIS.] Hebr. perplexauit, intricauit, indurauit, iugum nostrum. Exponunt, id est, onera grauius, qualia describuntur supra Cap. 4. à versu 7. vsque ad 27. quanquam de illis conquereretur populus, ut ferè fit, non habitatio commodorum quae ad ipsum ex Selomonis regno peruenerant.

QVI ASSISTEBANT CORAM SALOMONE.] id est, qui ei ministrauerant, & à consiliis fuerant. Sic vers. 8.

QVOD DATIS MIHI CONSILIVM VT RESPONDEAM POPVLO HVIC?] Diuersimodè alij conuertunt: 1. Quomodo consultantes vos, ut respondeam populo huic verbum? 2. Quodnam consilium inistis inter vos, ut dem responsum populo huic? 3. Quomodo vos consilium iniretis, ad respondendum populo huic aliquid?

VERBA TENIA.] Hebr. verba bona. id est, acquiescens petitioni eorum, 2. Paralipom. 10. vers. 7.

VERS. 4.

VERS. 6.

VERS. 7.

VERS. 8. ET ADHIBUIT ADOLESCENTES, QUI NVTRITI FVERANT CVM EO.] Hebr. & consilium inuit cum natis illis, qui creuerant cum eo. Quidam: & inuit consilium cum eis, qui à pueris educati fuerant secum. traiectio: Sic vers. 10.

VERS. 10. MINIMVS DIGITVS MEVS GROSSIOR EST DORSO PATRIS MEI.] Hebr. abest vox digitus, sed eam omnes subaudiunt. Hebr. K A T O N. Apte subaudiri etiam potest, *Minima pars mea.* quòd *כח chelek*, vel *ספ pas*, id est *pars*, est generis masculi. Notant proverbiale m esse loquutionem: quasi dicat, nulla est pars mei tam infirma, quæ non sit valentior robore patris mei. subaudi ad vos contundendos. Alij: *Minimum membrorum meorum crassius euasit, lumbis*, id est, toto corpore, *patris mei.* quasi dicat, dignitas ac maiestas mea est multò excellentior dignitate ac maiestate patris mei. id est, quod putatis in me esse infirmissimum, validius est eo, quod in patre meo videbatur esse robustissimum.

VERS. 11. CÆDAM VOS SCORPIONIBVS.] Quidam reddunt: *spinis.* Alij: *flagris*, vel *flagellis-aculeatis.* nonnulli: *rubis-aculeatis.* Quidam Hebræorum ajunt fuisse baculos, vel virgas plenas *spinis*, seu *aculeis*, instar scorpionum, quæ pungebant, & dolorem efferebant grauissimum. S. Isidorus lib. 5. Originum, Cap. 27. [*Virga si lenis fuerit, virga est: si certe nodosa, vel aculeata, scorpio rectissimo nomine vocatur, quia arcuato vulnere in corpus infigitur.*] Plinius lib. 7. Cap. 56. auctor est, Cretenses scorpionem in tormentis adinuenisse. Est in Actis Martyrum mentio scorpionum, quibus sancti Martyres torquebantur, de quo tormenti genere & Annotatores Martyrologiorum, & qui de Cruciatibus SS. Martyrum perscribere plura annotant.

VERS. 15. QVONIAM AVERSATVS FVERAT EVM DOMINVS.] Hebr. quia fuit circumgyratio, reuolutio, circumuolutio à Iehoua. Notant, vt *אופח ophan* Hebræis. Rota sumitur pro causa, seu occasione, in qua res circumrotatur; ita quoque *סבב sabbab* esse reuolutionem seu circumuolutionem, id est, causam, in qua res circumuoluitur. q. d. ita Deus rem totam circumuoluit, disposuit, ordinauit: vel ita hac media disposuit Deus vt illud exequeretur, quod per prophetam Iarabghamo dixerat, supra Cap. 11. vers. 31. & sequentibus. Quidam reddunt: quia fuit circumuentio à cum Iehoua. id est, circumuentus fuit Rechabham à Iehoua, vt spreto consilio seniorum, regnum amitteret. vel: quia fuit gyratio à cum Iehoua. id est, ita gyravit amouit regnum à Rechabhamo & transtulit in Iarobhamum. vide infra vers. 24.

VERS. 16. QUÆ NOBIS PARS IN DAVID?] Quidam reddunt: *Quæ nobis portio in David?* id est, quid posthac lucri aut emolumentis speremus nobis in genere Davidis? q. d. Nihil. Alij id est: *Quid ad nos spectat*, vel, *pertinet Davidis genus*: vel: *Quid nobis commune est cum Davide?* Hebraismus. *Quid nobis partitio cum Davide?* Hispanismo scitè representamus. *Quæ tenemus quæ partit cum Davide?* id est,

quid nobis negotij, aut commercij cum Dauide? Vide 2. Samuelis, 20. vers. 1.

IH TABERNACVLA TVA ISRAEL.] sermo concisus, qualis iratis & turbidis. quasi dicant, abscede, recipe te in tentoria tua, Israel: nihil tibi commune sit cum domo Davidis.

VIDE DOMVM TVAM DAVID.] id est, ô genus David, prospice domui tuæ, curam habe rerum tuarum, & à nostris abstine: impera posthac tribui Iudæ soli, non reliquis Israël.

SUPER FILIOS AVTEM ISRAEL QVI-
CVMQVE HABITABANT IN CIVITATIBVS IVDÆ, & C.] Quidam reddunt: *Tantum super filios Israel qui habitabant inter ciuitates Iehudæ* id est, super tribum Simeonis, & partem Benjaminis, quorum hi sortem coniunctam, illi commistam habebant, & super conuenas aliarum tribuum, vt ostenditur infra vers. 23. & 2. Paralipom. 11. vers. 3. & sequentibus. Locus hic sanè indicare videtur, complures ex aliis tribubus iam tum habitasse in ciuitatibus Iudæ, iure conuenarum; quibus imperitauerit Rechabham.

ADVRAM.] Hebr. *אדורם Adoram.* sonat, *Amplum, Prepotentem.* Hic supra Cap. 4. v. 6. *אדנרם Adoniram* dicitur, id est, *Dominus excelsus.*

FESTINVS ASCENDIT CVRRVM.] Variè reddunt Hebr. 1. *roborauit se ipsum vt ascenderet currum.* id est, assumpto animo ascendit currum. vel, animo præsentè vsus est in ascendendo currum. 2. *surrexit se vt ascenderet in currum.* 3. *sategit vt ascenderet currum.* 4. *totis viribus consensu currum fugit Ierusalaima.*

QVOD REVERSVS EST IEROBOAM, MISERVNT ET CONVOCAVERVNT EVM CON-
GREGATO CœTV.] Iam supra vers. 3. reuersus fuerat Iarobham ex Ægypto, & aduocatus Sechem in cœtum Israelitarum: nunc videtur dicere, reuersum, ex legatione ad Rechabham supra vers. 3. & 12. Aliqui notant, Iarobhamum primum fuisse in cœtu Israelitarum Sechemi, quum defecerunt à rege: quia tamen tumultuarie inde discesserant, nouo postea congregato cœtu, quum iam diuulgatum esset per vniuersum Israel, reuersum eum ex Ægypto, communi totius Israelis consensu creatum regem. Quidam hic reddunt: *Fuitque, quum audissent omnes Israelita reuersum esse Iarobhamum, (quem mittentes acceperant ad cœtum) vt constituerent eum regem, & c.*

NEC SEQVVTVS EST QVISQVAM DOMVM DAVID PRÆTER TRIBVM IVDÆ SOLAM.] Hebr. non fuit post domum Davidis præter tribum Iehudæ solam. Quidam: nec fuit vlla tribus, quæ sequeretur domum Davidis, præter solam tribum Iehudæ. Alij: *nemo sequutus est domum Davidis, præter tribum Iehudæ solam.*

PRÆTER TRIBVM IVDÆ.] exponunt, id est, sortem vnam tribuum duarum Iehudæ & Simeonis. Vide Deuteronom. 33. vers. 7. & supra 11. v. 32.

SOLAM.] intelligunt comprehensam hinc quoque

quoque tribum Benjamin propinquam, è versu sequenti, & aliis pluribus locis, quod vna sit reputata cum tribu Iudæ. Alij exponunt, *solam* integram. nam totum Benjaminem non adhæsisse Rechabhamo. Vide supra Cap. 11. vers. 31.

VERS. 23. ET RELIQUOS DE POPULO.] Quidam Leuitas intelligunt: sed hi non pugnabant: alij rectius, eos Israëlitas, qui ex aliis tribubus conuenarum more in urbibus Iehudæ habitabant, de quibus supra vers. 17. Vide 2. Paralipom. 11. vers. 3.

VERS. 25. EDIFICAVIT AUTEM.] Exponunt, id est, munivit, ædificiis auxit, & illustravit, & extruxit in ea regiam.

SICHEM.] De hac insigni vrbe vide Gen. 12. vers. 6. Deuter. 11. v. 29. Iosue 24. v. 1.

PHANVEL.] oppidum erat trans Iordanem in tribu Gadis: de quo vide Genes. 32. vers. 30.

VERS. 28. NOLITE ULTRA ASCENDERE IN IERUSALEM.] Hebr. *Multum vobis de ascendere Ierusalaim.* Variè reddunt ac exponunt: 1. *Multum vobis laboris & itineris est ascendere Ierusalaim:* longior est via, quam vt eatis: habebitis iam deos propiores, quos commodè colere possitis. 2. *Sufficiat vobis ascendisse hactenus in Ierusalaim.* vel *Satis sit vobis quod hactenus ascendistis,* &c. q. d. Satis hactenus itum est à vobis. vel: Satis ascendistis Ierusalaim. 3. *Satis sint vobis, vt non ascendatis Ierusalaim:* ecce dii tui, ô Israel. q. d. ij dii, quos ego vobis propono satis superque esse debent vobis, vt nihil opus sit ascendere Ierusalaim ad Deum. Huiusmodi loquutionem habes Numeror. 16. vers. 3. & 7. Deuteronom. 1. vers. 6. Cap. 2. vers. 3. Cap. 3. vers. 26.

VERS. 29. IN BETH-EL.] De celebri isto loco egimus plenius in Genes. 28. vers. 19. & Iosue 16. vers. 2. Posuit autem hîc Iarobham vitulum vnum nempe in fine seu termino meridiano regni sui. Erat Beth-El in sorte Benjamin, Iosue 18. vers. 22. & tamen cesserat regno Iarobhami: vnde apparet non totam tribum Benjamin adhæsisse Rechabhamo. Vide supra vers. 20. & Cap. 11. v. 32. nam ridiculum est aliam Beth-El præter Binjaminiticam constituere.

IN DAN.] De hac vrbe vide Genes. 14. vers. 14. & lib. 3. de Antichristo, Cap. 8. Hîc posuit Iarobham alterum vitulum, tanquam in fine aquilonali regni sui. Iraque in extremis finibus regni sui, altero aquilonali, altero meridiano, constituit vitulos. Videtur Iarobham ex Ægypto, vbi diu exul manserat, impiam Apis, seu Serapis religionem, quam ibi imbiberat, secum attulisse, & hanc populo facili ac prono obtrusisse.

VERS. 30. ET FACTVM EST VERBUM HOC IN PECCATVM.] Alij reddunt: *Fuitque res ista in peccatum.* id est, Quod fuit causa grauissimi peccati, nam ob id lapsus est populus Israel

in idololatriam. Nonnulli: *Deditque hæc res occasionem peccato.* Quidam hunc versum ita reddunt: *Sic fuit res ista in causa peccati, cur irent populus coram vno,* seu *hoc,* nempe illo qui erat Dane, *Danem usque.* Exponunt, id est, ita vt populus ascenderet ex Bethel in Danem, vt viseret, coleretque vitulum illum, qui erat Dane: contra ex Dane profisceretur in Beth-El, vt viseret, coleretque alterum vitulum, qui erat in Beth-El. Indicat studium idololatriæ populi, quibus cum fuissent positi in duobus regni extremis vituli, potius accederent ad remotiorem à se; vt, qui de Dan esset, iret in Beth-El: qui de Beth-El, curreret adoratum vitulum, qui erat in Dan: deuotionis ac religionis ergò, maiorem laborem itineris impendentes.

ET FECIT FANA IN EXCELSIS.] Optime reddidit sensum: Hebr. *Et fecit domum,* pro *domos, excelsorum.* id est, templa, seu facella in excelsis, idolis dicata, vt explicatur versu sequente, & Cap. 13. vers. 32. De excelsis vide 1. Samuel. 9. v. 12.

SACERDOTES DE EXTREMIS POPULI.] Hebr. *Sacerdotes de extremitatibus populi.* Quidam exponunt: *de extremis ordinibus populi.* id est, tam de diuitibus quam de pauperibus, tam de suprema nobilitate, quam de infima plebe. Quidam: *de angulis populi.* id est, de hominibus angularibus & obscuris. Alij: *de partibus populi.* id est, partem populi. nimirum, vt rem populo gratam faceret, creauit Sacerdotes ex reliqua parte vulgi. Nonnulli: *De extrema fæce populi.* Aliqui: *de extremitatibus populi.* Hispanicè *delos cabos, delos estremados del pñeбло,* id est, præcipuos quosque & præstantiores, primores, è populo. Vide similem loquutionem Iudicum 18. vers. 2. sic infra vers. 33. & 2. Regum 17. vers. 32.

QUI NON ERANT DE FILIIS LEVI.] Constat Leuitas spretos, & reiectos à Iarobhamo, 2. Paralipom. 11. vers. 13. & 14.

DIEM SOLLEMNEM.] nempe tabernaculorum, vt mox exponitur.

IN MENSE OCTAVO.] expresse quidem contra legem diuinam, quæ iubebat mense septimo celebrari, Leuitici 23. vers. 34. Causam institutionis eius festi eo mense, quidam eam augurantur, quod circa ea tempora electus fuerit in regem. Aut quòd eo mense collectis iam frugibus, commodius celebrari posset. vel *ne causaretur populus mense eodem sibi eundum in Ierusalem.*

QUEM FINXERAT.] id est, quem menssem ipse commentus est. Alij: *quam* solemnitatem ipse excogitauerat.

DE CORDE SVO.] Hebr duplex lectio, in textu: מלבו *millebbad,* praterquam, siue de ad solum. id est, quem, vel quam ipse excogitauerat præter, ultra subaudi, solemnitatem lege mandatam; in margine מלבו *millibo,* de corde eius, vel ex animo suo.

CAPVT DECIMVM-TERTIVM.

Missus propheta de Iuda ad Ieroboam, de altaris subuersione & natiuitate Iosia regis prophetat: quo orante, manus Ieroboam quæ exaruerat, sanitati restituitur: rediens autem propheta, à leone occiditur, quòd Dei verbo inobediens fuisset, & Ieroboam suam auget impietatem.

Vulg.

Malu.

4 Reg. 23.
d. 17.

- 1** Tecce vir Dei venit de Iuda in sermone Domini in Bethel, Ieroboam stante super altare, & thusiaciente.
- 2** Et exclamauit contra altare in sermone Domini, & ait: Altare, altare, hæc dicit Dominus. Ecce filius nascetur domui Dauid, Iosias nomine, & immolabit super te sacerdotes excelsorum, qui nunc in te thura succendunt, & ossa hominum super te incendet.
- 3** Deditque in illa die signum, dicens: Hoc erit signum quod locutus est Dominus: Ecce altare scindetur, & effundetur cinis qui in eo est.
- 4** Cumque audisset rex sermonem hominis Dei, quem inclamauerat contra altare in Bethel, extendit manum suam de altari, dicens: Apprehendite eum. Et exaruit manus eius, quam extenderat contra eum: nec valuit retrahere eam ad se.
- 5** Altare quoque scissum est, & effusus est cinis de altari, iuxta signum quod prædixerat vir Dei in sermone Domini.
- 6** Et ait rex ad virum Dei: Deprecare faciem Domini Dei tui, & ora pro me, ut restituatur manus mea mihi. Orauitque vir Dei faciem Domini, & reuersa est manus regis ad eum, & facta est sicut prius fuerat.
- 7** Locutus est autem rex ad virum Dei: Veni mecum domum ut prandeas, & dabo tibi munera.
- 8** Responditque vir Dei ad regem: Si dederis mihi mediam partem domus tuæ, non veniam tecum, nec comedam panem, neque bibam aquam in loco isto.
- 9** Sic enim mandatum est mihi in ser-

- 1** Tecce vir ELOHIM venit de Iehudah, in verbo IHVH, ad Beth-El: & Iarobgham stans super altare ad suffire-facere.
- 2** Et ^a vocauit super altare, in verbo ^ainclamauit IHVH, & dixit: Altare, altare, sic dixit IHVH: ecce filius nascens domui Dauidis, Iosiahu nomen eius; & ^b sacrificabit super te sacerdotes excelsorum, suffire-facientes super te, & ossa hominis comburent super te.
- 3** Et ^c dabit in die ipsa ^d prodigium, ad dicere: Istud prodigium quod loquutus fuit IHVH: ecce altare ^e disruptum & effusus fuit cinis qui super illud.
- 4** Et fuit secundum audire ^f rex verbum viri ELOHIM, & quod ^h vocauit super altare in Beth-El: & misit Iarobgham manum suam de super altare, ad dicere: ⁱ Capite eum. Et exsiccata fuit manus eius, quam misit super eum: & non potuit ad reuertere-facere eam, ad se.
- 5** Et altare disruptum, & effusus fuit cinis de altari: secundum prodigium quod dedit vir ELOHIM in verbo IHVH.
- 6** Et respondit rex & dixit ad virum ELOHIM: ^k Enixe-deprecare obsecro, ad facies IHVH ELOHIM tui & interpellare-te-fac in vsque ad me; ^l & reuersa fuit manus mea ad me: Et enixe-deprecatus fuit vir ELOHIM ad facies IHVH; & reuersa fuit manus regis ad eum: & fuit sicut in prima.
- 7** Et loquutus fuit rex ad virum ELOHIM: Veni ^m ad me in domum, & ⁿ fulcire, & dabo tibi ^o donum.
- 8** Et dixit vir ELOHIM ad regem: si dabis mihi medietatem domus tuæ, non veniam tecum: & non comedam panem, & nō bibam aquas in loco isto.
- 9** Quia sic præcepit ad me in verbo IHVH

^b mactabit^c dedit
^d portentum. Sic mox
^e v. 5.^e diffusum,
dilaceratum
est Benoni
licet possit
esse præteri-
tum disruptum fuit.
Sic v. 5.^g qui
^h clamauit
ⁱ Apprehen-
dite, prehen-
dite, tenete^k Exora, ita
statim Vide
Exodi 32,
v. 11,
^l vt reuer-
tatur^m apud me,
mecum
ⁿ corroborata,
confortata,
sustenta, re.
vt Iudic. 19,
5, vel, refice,
te
^o datum,
donarium,

mone Domini precipientis : Non comedes panem, neque bibes aquam, nec reuerteris per viam qua venisti.

10 Abiit ergo per aliam viam, & non est reuersus per iter, quo venerat in Bethel.

11 Prophetes autem quidam senex habitabat in Bethel, ad quem venerunt filij sui, & narrauerunt ei omnia opera, quae fecerat vir Dei illa die in Bethel: & verba quae locutus fuerat ad regem, narrauerunt patri suo.

12 Et dixit eis pater eorum : Per quam viam abiit? Ostenderunt ei filij sui viam, per quam abierat vir Dei, qui venerat de Iuda.

13 Et ait filiis suis : Sternite mihi asinum, qui cum strauissent, ascendit.

14 Et abiit post virum Dei, & inuenit eum sedentem subtus terebinthum: & ait illi: Tunc es vir Dei qui venisti de Iuda? Respondit ille : Ego sum.

15 Dixitque ad eum: Veni mecum domum, ut comedas panem.

16 Qui ait : Non possum reuerti, neque venire tecum, nec comedam panem, neque bibam aquam in loco isto.

17 Quia locutus est Dominus ad me in sermone Domini, dicens : Non comedes panem, & non bibes aquam ibi, nec reuerteris per viam qua ieris.

18 Qui ait illi : Et ego propheta sum similis tui: & angelus locutus est mihi in sermone Domini, dicens : Reduc eum tecum in domum tuam, ut comedat panem & bibat aquam. Fefellit eum.

19 Et reduxit secum : comedit ergo panem in domo eius, & bibit aquam.

20 Cumque sederent ad mensam, factus est sermo Domini ad prophetam, qui reduxerat eum.

21 Et exclamauit ad virum Dei, qui venerat de Iuda, dicens : Hec dicit Dominus : Quia non obediens fuisti ori Domini, & non custodisti mandatum quod praecepit tibi Dominus Deus tuus.

22 Et reuersus es, & comedisti panem, & bibisti aquam, in loco in quo praecepit tibi ne comederes panem, neque biberes aquam, non inferetur cadauer tuum in sepulchrum patrum tuorum.

23 Cumque comedisset & bibisset, str-

IHVH, addicere : Non comedes panem, & non bibes aquas : & non reuerteris in via qua ambulauisti.

10 Et ambulauit in via alia : & non reuersus-fuit in via qua venit in ea ad Beth-El.

11 Et propheta vnus senex habitans in Beth-El : & venit filius eius, & p
numerauit ei omnem facturam quam fecit vir E L O H I M ^q die in Beth El, verba quae loquutus-fuit ad regem : & numerauerunt patri suo.

12 Et loquutus-fuit ad eos pater eorum : ^r vbi ista via ambulauit? Et viderunt filij eius viam qua ambulauit vir ELOHIM, qui venit de Iehudah.

13 Et dixit ad filios suos: ^f Superalligate mihi asinum: Et superalligauerunt ei asinum, & ^r vectus-fuit super eum.

14 Et ambulauit post virum ELOHIM, & inuenit eum sedentem sub ^u ilice: & dixit ad eum : An tu vir ELOHIM, qui venisti de Iehudah? Et dixit, Ego.

15 Et dixit ad eum : Ambula ^x ad me in domum, & comedes panem.

16 Et dixit : Non potero ad reuertere ^y ad te, & ad venire ad te : & non comedam panem, & non bibam ad te aquas in loco isto.

17 Quia verbum ad me, in verbo IHVH : Non comedes panem, & non bibes ibi aquas: non reuerteris ad ambulare in via qua ambulauisti in ea.

18 Et dixit ei : etiam ego propheta sicut tu, & Angelus loquutus-fuit ad me in verbo IHVH, addicere : Reuertere faccum ^z ad te, ad domum tuam; ^a & comedit panem, & ^b bibit aquas. ^c Denegauit ei.

19 Et reuersus-fuit ^d ad eum, & comedit panem in domo eius, & bibit aquas.

20 Et fuit, ij sedentes ad ^e tabulam; & fuit verbum IHVH ad prophetam ^f qui reuertere-fecit eum.

21 Et ^g vocauit ad virum ELOHIM, qui venit de Iehudah, ad dicere : sic dixit IHVH : Correspondentia quia mutauisti os IHVH, & non obseruauisti praeceptum quod praecepit te ^h IHVH ^b tibi ELOHIM tuus.

22 Et reuersus-fuisti, & comedisti panem, & bibisti aquas in loco, ⁱ quo loquutus-fuit ad te : Non comedes panem & non bibes aquas : non veniet cadauer tuum ad sepulchrum patrum tuorum.

23 Et fuit post comedere eum panem,

p narrauit.
Hispanic,
contole Si
statim.
q co die

r Quanam
via

f Supera-
cingite,
infestare.
Sic statim.
r equitauit,
infedit
u quercu

x apud me,
mecum

y apud te,
tecum. Sic
statim.

z vt v. 16.
a vt come-
dat
b bibat
c Mentitus-
fuit, fefellit
eum
d apud eum,
cum eo
e mensam
f quem

g clamauit

h tibi

i quem, de
quo

uit asinum suum propheta, quem redu-
xerat.

24 Qui cum abiisset, inuenit eum leo
in via, & occidit, & erat cadauer eius
proiectum in itinere: asinus autem stabat
iuxta illum, & leo stabat iuxta cadauer.

25 Et ecce, viri transeuntes viderunt
cadauer proiectum in via, & leonem
stantem iuxta cadauer. Et venerunt &
diuulgauerunt in ciuitate, in qua prophe-
tes ille senex habitabat.

26 Quod cum audisset propheta ille, qui
reduxerat eum de via, ait: Vir Dei est,
qui inobediens fuit ori Domini, & tradi-
dit eum Dominus leoni, & confregit eum,
& occidit iuxta verbum Domini, quod
locutus est ei.

27 Dixitque ad filios suos: Sternite mi-
hi asinum. Qui cum strauissent.

28 Et ille abiisset, inuenit cadauer eius
proiectum in via, & asinum & leonem
stantes iuxta cadauer: non comedit leo
de cadauere, nec laesit asinum.

29 Tulit ergo propheta cadauer viri
Dei, & posuit illud super asinum, & re-
uersus intulit in ciuitatem propheta se-
nis ut plangeret eum.

30 Et posuit cadauer eius in sepulchro
suo: & planxerunt eum: Heu heu mi fra-
ter.

31 Cumque planxissent eum, dixit ad
filios suos: Cum mortuus fuero, sepelite
me in sepulchro, in quo vir Dei sepultus
est: iuxta ossa eius ponite ossa mea.

32 Profecto enim veniet sermo, quem
pradixit in sermone Domini contra altare
quod est in Bethel, & contra omnia fa-
na excelsorum, quae sunt in urbibus Sa-
mariae.

33 Post verba haec non est reuersus Iero-
boam de via sua pessima, sed e contrario
fecit de nouissimis populi sacerdotes ex-
celsorum: quicumque volebat, implebat
manum suam, & fiebat sacerdos excelsor-
um.

34 Et propter hanc causam peccauit do-
mus Ieroboam, & euersa est, & deleta de
superficie terrae.

nem, & post bibere eum: & ^k super-
alligauit ei asinum, ^l propheta, quem
reuertere-fecit eum.

24 Et ambulauit, & inuenit eum leo
in via, & mori-fecit eum: & fuit cada-
uer eius ^m deiectum in via; & asinus
stans ⁿ reseruatione eius: & leo stans re-
seruatio cadaueris.

25 Et ecce homines transeuntes: &
viderunt cadauer deiectum in via, &
leonem stantem reseruationem cada-
ueris: & venerunt, & loquuti-fuerunt
in vrbe, qua propheta senex ^o habi-
rans in ea.

26 Et audiuit propheta qui reuertere-
fecit eum de via, & dixit: vir ELOHIM
ipse, qui mutauit os IHVH: & dedit
eum IHVH leoni, & confregit eum, &
mori-fecit eum, secundum verbum
IHVH, quod loquutus-fuit ei.

27 Et loquutus-fuit ad filios suos, ad
dicere: ^p Super alligate mihi asinum.
Et superalligauerunt.

28 Et ambulauit, & inuenit cadauer
eius deiectum in via; & asinus & leo
stantes reseruatione cadaueris: non co-
medit leo cadauer, & non confregit
asinum.

29 Et leuauit propheta cadauer viri
ELOHIM, & ^q deposuit illud ad asi-
num, & reuertere-fecit illud: & ve-
nit ad urbem ^r propheta senex ad
plantum-celebrare, & ad sepelire
eum.

30 Et deposuit cadauer eius in sepul-
chro suo: & plantum celebrauerunt
super eum ^s Hoi frater mi.

31 Et fuit ^t post sepelire eum, eum,
& dixit ad filios suos, ad dicere: in
mori me, & sepelietis me in sepulchro,
quo vir ELOHIM sepultus in eo: ^u re-
seruationem ossium eius deponite ossa
mea

32 Quia ^x esse erit verbum quod ^y
vocaui in verbo IHVH super altare,
quod in Beth-El: & super omnes do-
mos excelsorum quae in urbibus ^z So-
meron.

33 Post ^a verbum istud non reuersus-
fuit Iarobgham de via sua mala: & re-
uersus-fuit, & fecit de extremitatibus
populi Sacerdotes excelsorum: ^b be-
neplacens implebit manum Suam, &
fuit Sacerdotes excelsorum.

34 Et fuit in verbo isto, ^c errato do-
mus Iarobgham: & ad ^d auferre-fa-
cere, & ad abolere-facere de super
facies ^e humi.

^k ut. v. 13.
^l nimirum
ei propheta

^m proiec-
tum, abiec-
tum. Sic v.
25, & 28.

ⁿ iuxta, pro-
pe, secus
eum. Sic mox
& v. 25, &
28.

^o manens,
confidens

^p ut v. 13.
Sic statim.

^q demisit,
der liquit.
Sic v. 30, 31.
^r propheta
senis, vel,
suam

^s postquam
sepeliuit is
eum

^u iuxta, pro-
pe, ossa

^x omnino,
certissime
^y clamauit

^z Samariae

^a rem, fac-
tum, gestum
Sic v. 34.

^b qui bene-
complacuit

^c datius. in
erratum,
peccatum,
delictum
^d exscindere
tollere de
medio
^e telluris

C O M M E N T A R I A.

VERS. 1.

N SERMONE DOMINI.] Heb. *in verbo Iehueh*. Aliqui: *cum verbo Iehoua*, id est, afferens mandata Iehouæ, vel, venit iussu, mandato Iehouæ, missus à Iehoua Sic v. 5.

STANTE SVPER ALTARE.] Heb. *stans super altare*, id est, iuxta altare. Quidam: *Adstans altari*.

ET THVS IACIENTE.] Heb. *Ad suffire facere ad subfumigare, adolere*. Ex vi verbi Hebraici, anceps sensus, num suffire thus, aut suaves odores: an suffire adipēs & carnes, vt fiebat in sacrificiis.

VERS. 2.

FILIUS NASCETVR.] Heb. est participium Niphal, *filius nascens*, aut *natus*. Quidam: *filius nascitur*. Notant post annos nimirum fere trecentos triginta.

IOSIAS NOMINE.] Insigne vaticinium expresse nomine personæ tribus sæculis ante. Sonat *Iosias*, seu vt Heb. est *Ioschijahu*, *Abreptum, Desperatum, Conclamatum, Domini*: quod nomen prælagio violentæ, & immaturæ mortis eius, videtur ei inditum.

ET IMMOLABIT SVPER TE SACERDOTES.] Vide exequutionem huius vaticinii 2. Regum, 23 v. 15. & sequentibus.

ET OSSA HOMINVM SVPER TE INCENDET.] Heb. *Et ossa hominis super te comburent*. Hominis: Quidam intelligunt singulariter ipsius Iarobhami. Alij collectivè, hominum, comburent, iussu Iosia 2. Regum. 23. vers. 16.

VERS. 3.

DEDITQVE IN ILLA DIE SIGNVM.] legationem suam, & fidem vaticinii, diuinitus edito signo seu prodigio confirmat, secundum institutionem Domini, Deuteronom. 13.

VERS. 5.

QVOD PRÆDIXERAT.] Heb. *quod dederat*. Quidam: *quod ediderat*, id est, verbo pronunciauerat, vt Deuteronom. 13. v. 1.

VERS. 6.

DEPRECARE FACIEM DOMINI.] Heb. *Exora, quæso, facies Iehouah*. Quidam: *Deprecare quæso, iratam-faciem Iehoua*. Sic paulo postea.

VT RESTITVATVR MANVS MEA MIHI.] Heb. *& reuersa fuit manus mea ad me* vtirur præterito, ad vim & efficaciam precationis viri Dei ostendendam, q. d. quamprimum oraueris, certissimè restituta erit mihi manus: factum puta. Aliqui: *& redeat restituta manus mea ad me*. Sic paulo inferius.

VERS. 9.

SIC ENIM MANDATVM EST MIHI IN SERMONE DOMINI.] Heb. *quia sic præcepit mihi in sermone Iehouah*. Quidam: *Sic enim præcepit mihi verbo Iehoua, pro suo, Iehoua*. Heb. est antecedens, vim suam, & relatiui obtinens, vt Genes. 9. vers. 6. Alij *Quia sic præcepit mihi Angelus, qui mihi apparuit, in verbo Iehoua*, de mandato Iehouæ, vel in nomine Domini.

PROPHETES AVTEM QVIDAM SENEX.] VERS. 11. Iosephus, Chaldaeus Interpres, & complures alij hunc pseudopphetam fuisse aiunt. Non dubium, quin hac facto mendax fuerit, vt docetur infra vers. 18. alioqui certa sunt pietatis illius in hoc capite documenta: vt quod à sacris Iarobhami abstinerit: quod humaniter prophetam Dei viuum & mortuum sit prosequutus: quod sepulturam cum eo communem habere voluerit: quod denique filios suos in expectatione vaticinii confirmauerit.

NARRAVERVNT PATRI SVO.] id est, narrauerunt filij patri suo. Eclipsis correlatiui, vt leuitici 21. v. 4.

QVIA LOCVTVS EST DOMINVS AD ME IN SERMONE DOMINI.] Heb. *Quia verbum ad me, in verbo Iehouah*, id est, Quoniam iniunctum, mandatum mihi fuit verbis, seu iussu Iehouah. Quidam: *verbum enim edixit mihi ex verbo Iehoua*. Id est, Aeternum Dei patris Verbum, vnigenitus eius Filius, voluntatem illius enuntians. Sic vers. 18. 19. 20. Sed nescio quam solide mysterium Verbi Consubstantialis Aeterno Patri cruatur.

AD PROPHETAM QVI REDVXERAT BVVM.] Heb. *ad prophetam qui reueri-fecit eum*: Quidam redunt: *ad prophetam, quem reduxerat*: adduntque: Sic interpretandum esse, docet exegesis, que statim subsequitur: vt etiam 23. versu, eadem loquutio eodem modo exprimitur & confirmant verba ipsa Beth-elitæ infra vers. 26. vnde illud, *ad prophetam*, exponendum erit: id est, *contra prophetam*.

QVIA NON OBEDIENS FVISTI ORI DOMINI.] Heb. *Propterea quod mutasti os Iehouah*, id est, fecisti aliter quam præceperat tibi Iehouah. Vide hanc loquutionem elucidatam Numeror. 27. vers. 14. Variè hîc reddunt 1. *Quia non obtemperasti ori, sermoni, mandato, Iehoua*. 2. *Propterea quod transgressus-fuisti os Iehoua*. 3. *Propterea quod amaricavisti os Iehoua*. 4. *Propterea quod rebellavisti contra præsinitum Iehoua*. Sic infra vers. 26.

LEO STABAT IJXTA CADAVER.] Ostensio diuinæ vindictæ manifesta. Leo seruabat asinum à furibus, & cadauer à feris & volucribus.

SAMARIA.] Heb. *Someron*, vulgò *Samaria* De qua vide Iosue 11. v. 1.

SED E CONTRARIO.] Heb. *& reuersus-fuit & fecit*, id est, rursus, iterum, fecit. Notissimus Hebraismus, de quo vide in Genes. 26. v. 18. & Iosue 5. v. 2.

DE NOVISSIMIS POPVLI SACERDOTES &c.] Heb. *de extremitatibus populi, Sacerdotes &c*. Vide supra Cap. 12. v. 31.

QVICVMQVE VOLEBAT, IMPLEBAT MANVM SVAM, ET FIEBAT SACERDOS EXGELSORVM Heb. *Volens, implebit manum suam*

suam, & fuit Sacerdotes excelsorum. De hac loquutione, implere manum, pro consecrare, sacris imbuere, initiare, ordinare, vide in Exod. 28. v. 41. Quidam reddunt. qui volebat, implebat manum suam & erat de Sacerdotibus excelsorum. Alij Quem volebat, consecrabat manu eius, eratque de numero Sacerdotum excelsorum. Aliqui; & qui ei placebat, illum consecrabat, ut fieret Sacerdos excelsorum. Nonnulli: eius qui volebat, consecrabat ministerium, ut essent Sacerdotes excelsorum. Alienè quidam: qui volebat fieri Sacerdos, implebat manum eius, scilicet Iarobhami, id est, dabat ei munus aliquod, seu donum, & fiebat Sacerdos excelsorum q. d. oblato munere constituebatur Sacerdos: emebat Sacerdotium: Sacerdotia erant venalia.

VERS. 34.

ET PROPTER HANC CAUSAM, &c.] Hunc versum verbatim ex Heb. conuertimus: diuersimode alij 1. Et fuit sicut res ista in pec-

catum domui Iarobham, & ad destruendum, & ad destruendum è superficie terra. vtitur duobus verbis synonymis ad indicandam plenam & absolutam destructionem. 2. Et fuit hac res in peccatum domui Iarobham, & ut extirparetur, atque deleteretur è superficie terra. 3. Et fuit propter verbum hoc in peccatum domus Iarobham & ad extirpandum, & ad delendum de super facies terra. 4. Fuitque hoc in peccatum familia Iarobham, ut omnino deleta fuerit è superficie terra. 5. Quæ res cessit in peccatum domui Iarobham, ut excinderet & deleteret eam è terra. 6. Fuitque hac re in causa peccati domui Iarobhami, ut excinderet ac perderet eam Deus à superficie terra. Vide supra Cap. 12. v. 30. Hic peccatum & pro culpa, & pro pœna peccati simul recte accipitur. Duo postrema verba sunt in formula Hiphil, quæ significatum intendit, ad ostendendum maximam & plenissimam excisionem & perditionem domus Iarobhami.

CAPVT DECIMVM-QVARTVM.

Abias propheta ab vxore Ieroboam super filio Abia egrotante interrogatus, predicit filium moriturum, & domum Ieroboam penitus euertendam; quo mortuo, succedit filius Nadab: rex autem Aegypti diripit domum Domini in Ierusalem; & mortuo Roboam, succedit filius Abia.

Vulg.

Malu.

IN tempore illo egrotauit Abia filius Ieroboam. 2. Dixitque Ieroboam uxori suæ: Surge, & commuta habitum, ne cognoscaris quòd sis vxor Ieroboam: & vade in Silo, ubi est Abias propheta, qui locutus est mihi, quòd regnaturus essem super populum hunc.

3. Tolle quoque in manu tua decem panes, & crustulam, & vas mellis, & vade ad illum: ipse enim indicabit tibi quid euenturum sit puero huic.

4. Fecit ut dixerat, vxor Ieroboam: & consurgens abiit in Silo, & venit in domum Abia: at ille non poterat videre, quia caligauerant oculi eius præ senectute.

5. Dixit autem Dominus ad Abiam: Ecce vxor Ieroboam ingreditur ut consulat te super filio suo qui egrotat. hac & hac loqueris ei. Cum ergo illa intraret, & dissimularet se esse quæ erat,

6. Audiuit Abias sonitum pedum eius introeuntis per ostium, & ait: Ingredere vxor Ieroboam: quare aliam te esse si-

IN tēpore ipso ægrotauit Abijah filius Iarobghā. 2. Et dixit Iarobgham viræ suæ: Surge, ^a euge, & ^b transmutare-facies te te, & non cognoscent quia tu vira Iarobghami: & ambulabis Siloh, ecce ibi Achijah propheta, ipse ^c loquutus-fuit super me, ^d regi super populum istum.

3. Et accipies in manu tua decem panem, & ^e punctos, & orcā mellis, & veni ad eum: ipse annuntiabit tibi, quid erit ^f excusso.

4. Et fecit sic vira Iarobgham: & surrexit, & ambulauit Siloh, & venit domum Achijah: & Achijah non potuit ad videre, quia ^g surrexerunt oculi eius, ^h de ⁱ decrepitudine eius.

5. Et IHVH dixit ad Achijahu: Ecce vira Iarobgham ^k venit ad quærere verbum de tecum, ad filium suum quia ægrotās ipse: ^l secundum istud, & secundū istud loqueris ad eam: & fuit, secundum venire eam, & ipsa ^m occultans sese.

6. Et fuit secundum audire Achijahu ⁿ vocem pedum eius venientis in ^o ianua, & dixit: Veni vira Iarobgham:

Ad ostio

^a cia, iam, nunc
^b dissimula te ipsam, transmutabis te ipsam
^c Cap. 11, v. 30.
^d in regem

^e punctatos
^f puero

^g steterunt. Sic 1 Samuel. 4, v. 15.

^h præ
ⁱ decrepitate canitie. Vide Genes. 15, 15.
^k prateritū.
^l sicut hoc & sicut hoc
^m alienans, extraneans sese, ignorāse simulans
Sic v. 6.
ⁿ sonum, strepitum
^o ostio

Supra 11.
f. 31.

mulas? ego autem missus sum ad te durus nuntius.

7 Vade, & dic Ieroboam: Hac dicit Dominus Deus Israel: Quia exaltaui te de medio populi, & dedi te ducem super populum meum Israel.

8 Et scidi regnum domus David, & dedi illud tibi, & non fuisti sicut seruus meus David, qui custodiuit mandata mea, & secutus est me in toto corde suo, faciens quod placitum esset in conspectu meo.

9 Sed operatus es mala super omnes qui fuerunt ante te, & fecisti tibi deos alienos & conflatiles, ut me ad iracundiam prouocares, me autem proiecisti post corpus tuum.

Inf. 15. f. 29. 10 Idcirco ecce ego inducam mala super domum Ieroboam, & percutiam de Ieroboam mingentem ad parietem, & clausum, & nouissimum in Israel: & mundabo reliquias domus Ieroboam, sicut mundari solet finus usque ad purum.

11 Qui mortui fuerint de Ieroboam in ciuitate, comedent eos canes: qui autem mortui fuerint in agro, vorabunt eos aues cæli: quia Dominus locutus est.

12 Tu igitur surge, & vade in domum tuam: & in ipso introitu pedum tuorum in urbem, morietur puer.

13 Et planget eum omnis Israel, & sepeliet: iste enim solus inferetur de Ieroboam in sepulchrum, quia inuentus est super eo sermo bonus à Domino Deo Israel, in domo Ieroboam.

14 Constituit autem sibi Dominus regem super Israel, qui percutiet domum Ieroboam in hac die, & in hoc tempore.

15 Et percutiet Dominus Deus Israel, sicut moueri solet arundo in aqua: & euellet Israel de terra bona hac, quam dedit patribus eorum, & ventilabit eos trans Flumen: quia fecerunt sibi lucos, ut irritarent Dominum.

16 Et tradet Dominus Israel propter peccata Ieroboam, qui peccauit, & peccare fecit Israel.

17 Surrexit itaque uxor Ieroboam, & abiit, & venit in Thersa: cumque illa ingrederetur limen domus, puer mortuus est.

Ad quid istud tu occultans tere? & ego missus ad te p perplexus.

7 Ambula, dic Iarobghamo: Sic dixit IHVH ELOHIM Israël: Correspondentia quod eleuaui te de medio populi, & dedi te ductorem super populum meum Israël:

8 Et disrupi regnum de domo Davidis, & dedi illud tibi: & non fuisti sicut seruus meus David, qui obseruaui præcepta mea, & qui ambulauit post me in corde suo, ad facere tantummodo rectum in oculis meis:

9 Et malefecisti ad facere de omnibus qui fuerunt faciebus tuis: & ambulauisti, & fecisti tibi deos alios, & fusiones, ad commouere me: & me deiecisti post corpus tuum.

10 Ad sic, ecce ego venire-faciens malum ad domum Iarobghami: & excindam Iarobghamo mingentem in pariete, & præualitum, & derelictum in Israël: & comburam postiora domus Iarobghami; secundum quod comburet stercus usque ad consumere illud.

11 Mortuum Iarobghamo in vrbe comedent canes, & mortuum in agro comedent volatile cælorum: quia IHVH loquutus fuit.

12 Et tu surge, ambula domui tuæ: in venire pedes tuos in urbem, & morietur natus.

13 Et planctum-celebrabunt ei omnis Israel, & sepelient eum; quia iste ad solum eum veniet Iarobghamo ad sepulchrum: correspondentia inuentum fuit in eo verbum bonum ad IHVH ELOHIM Israël, in domo Iarobghami.

14 Et surgere-faciet IHVH sibi regem super Israël, qui excindet domum Iarobghami ista die: & quid etiam nunc.

15 Et percutiet IHVH Israël secundum quod mouebitur canna in aquis, & euellet Israël, de super humum bonam istam, quam dedit patribus eorum: & sparget eos de trans flumini: correspondentia quod fecerunt lucos suos commouentes IHVH.

16 Et dedit Israël, in douolutione erratorum Iarobghami, qui errauit, & qui errare-fecit Israël.

17 Et surrexit uira Iarobghami, & ambulauit, & venit in Thirtzah: ipsa ueniens in limine domus, & excusus mortuus fuit.

p intricatus, durus, rigidus.

q qua
r exaltaui
s ducem, antecessorem,
antistitem,
principem
t discidi, dilaceraui

u sequutus est me

x quod rectum videtur
y malignasti
male egisti,
designasti
z præ

a datus ad facies tuas,

ante te

b alienos, extraneos,

præposteros
c fusilia, fusuras

d extimulare, prouocare, irritare,

laccessere
e proiecisti, abiecisti

f muro
g valide.

conclusum
h accendam, depascam,

tollam, amouebo.

Sic statim, i posteros

k comburet quis

l finire, complere

m morientē. Sic mox.

n ipsi Iarobghamo

o volatilia, volucres

p stabiliet, præstabit, suscitabit

q agitabitur, diuagabit

r arundo
s eradicabit, extirpabit

t ventilabit
u ad flumen

x ut v. 9.
y tradet, exponet

z peccatorum, delictorum Sic

v. 22.
a peccauit, deliquit, Sic

statim, & v. 22.

b Thirtzah

c puer

18 Et sepelierunt eum. Et planxit eum omnis Israel iuxta sermonem Domini, quem locutus est in manu serui sui Abia propheta.

19 Reliqua autem verborum Ieroboam, quomodo pugnaverit, & quomodo regnaverit, ecce scripta sunt in Libro verborum dierum regum Israel.

20 Dies autem, quibus regnavit Ieroboam, viginti duo anni sunt: & dormiuit cum patribus suis: regnavitque Nadab filius eius pro eo.

2. Par. 12.
c. 13.

21 Porro Roboam filius Salomonis regnavit in Iuda. Quadraginta & unius anni erat Roboam, cum regnare cepisset: decem & septem annos regnavit in Ierusalem ciuitate, quam elegit Dominus ut poneret nomen suum ibi, ex omnibus tribubus Israel. Nomen autem matris eius Naama Ammanitis,

22 Et fecit Iudas malum coram Domino, & irritauerunt eum super omnibus, quae fecerant patres eorum in peccatis suis quae peccauerunt.

23 Aedificauerunt enim & ipsi sibi aras, & statuas, & lucos super omnem collem excelsum, & subter omnem arborem frondosam.

24 Sed & effaeminati fuerunt in terra, feceruntque omnes abominationes gentium, quas attriuit Dominus ante faciem filiorum Israel.

25 In quinto autem anno regni Roboam, ascendit Sefac rex Aegypti in Ierusalem.

26 Et tulit thesauros domus Domini, & thesauros regios, & uniuersa diripuit: scuta quoque aurea, quae fecerat Salomon.

Supra 10.
c. 16.

27 Pro quibus fecit rex Roboam scuta area, & tradidit ea in manum ducum scutariorum, & eorum qui excubabant ante ostium domus regis.

28 Cumque ingrederetur rex in domum Domini, portabant ea, qui praecundi habebant officium: & postea reportabant ad armamentarium scutariorum.

29 Reliqua autem sermonum Roboam, & omnia quae fecit, ecce scripta sunt in Libro sermonum dierum regum Iuda.

30 Fuitque bellum inter Roboam, & Ieroboam cunctis diebus.

31 Dormiuitque Roboam cum patribus suis, & sepultus est cum eis in ciuitate

18 Et sepeliuerunt eum, & plantum-celebrauerunt ei omnis Israel: secundum verbum IHVH, quod locutus fuit in manu serui sui Achii-ahu prophetae.

19 Et ^d superrelictio ^e verborum Iarobghami, ^f quod ^g cecidit, & quod regnavit: ecce ea scripta super librum verborum dierum, ^h regibus Israelis.

20 Et dies quibus regnavit Iarobgham viginti & duo annus: & cubauit cum patribus suis, & regnavit Nadab filius eius ^k sub eo.

21 Et Rechabgham filius Selomoh regnavit in Iehudah: filius quadraginta & unius anni Rechabgham, ^l in regnare eum, & septem decem anno regnavit in Ierusalaim, vrbe quam elegit IHVH, ad ponere nomen suum ibi, de omnibus ^m baculis Israelis: & nomen matris eius Naphamah Ghamonithis.

22 Et fecit Iehudah ⁿ malum in oculis IHVH: & ^o zelare fecerunt eum ^p de omni quod fecerunt patres eorum, in erratis eorum, quae errauerunt.

23 Et aedificauerunt etiam ij sibi excelsa, & ^q statuas, & lucos: super omnem, collem ^r excelsum, & sub omni ligno ^s viridi.

24 Et etiam ^t sanctus fuit in terra: fecerunt secundum omnes abominationes gentium quas exterminio-funditus deleuit IHVH de faciebus filiorum Israelis.

25 Et fuit in anno quinto regi Rechabghamo ascendit Sisak rex Aegypti super Ierusalaim.

26 Et accepit thesauros domus IHVH, & thesauros domus regis: & omnia accepit: & accepit omnia ^y circummunimenta auri quae fecit Selomoh.

27 Et fecit rex Rechabgham ^z sub eis ^a circummunimenta ^b æris: & ^c visitare-fecit super manum principum ^d cursorum, obseruantium ^e ianuam domus regis.

28 Et fuit, de sufficientia venire regem domum IHVH, leuabunt ea cursores, & reuertere-facient ea ad thalamum cursorum.

29 Et ^f superrelictio ^g verborum Rechabghami, & omnia, quae fecit: an non ea scripta super librum verborum dierum regibus Iehudah?

30 Et ^h cæsisio fuit inter Rechabgham & inter Iarobgham omnibus diebus.

31 Et ⁱ cubauit Rechabgham cum patribus suis, & sepultus fuit cum patribus

^d reliquum, residuum, restans
^e rerum, gestorum
^f quæ. Sic mox,
^g pugnavit, belligeravit
^h datus.
ⁱ pro regibus
^j occubuit, iacuit, dormiuit
^k pro
^l quum coepit regnare
^m virgis, extensionibus, tribubus
ⁿ quod malum videtur
^o ad zelum-accenderunt
^p ad zeloty-piam mouerunt
^q præ omnibus, quæ
^r simulacra
^s clium
^t altum, sublimem
^u arbore
^v viridante, florido,
^w frondoso, ut Deuteron. 12, 2.
^x pathicus, cinædus.
^y Vide Deuteron. 23, 17.

^y scuta, clypeos
^z pro eis, loco eorum
^a ut v. 26.
^b chalybis
^c deposuit, commenda-uit curam
^d eorum habere iussit
^e viatorum, apparitorum, lictorum.
^f Sic v. 18.
^g portam, ostium
^h ut v. 69:
ⁱ ut v. 29.

^h inciso, bellum

ⁱ ut v. 29

David, nomen autem matris eius Naama Ammanitis: & regnavit Abiam filius eius pro eo.

tribus suis in vrbe Davidis: & nomen matris eius Naghamah Ghamonithis. Et regnavit^k Abiah filius eius^l sub eo.

^k Alia ex-
plaria, Abi-
iam
^l pro

COMMENTARIA.

VERS. 2.

COMMUTA HABITVM.] Heb. & transmutabis te ip-
sam, verbum ex Hithpahel, significat magnam & accu-
ratam vestium & ornatuum transmutationem, & dissi-
mulationem, ne agnosceretur.

VERS. 3.

TOLLE QVOQUE IN MANV TVA.] Con-
sulturi prophetas, solebant eos honorario
aliquo adire, ciuilitatis & vrbauitatis ergo.
Sic 1. Samuel. 9. v. 7.

ET CRVSTVLAM.] de voce נקקו nikkudim differuimus Iosue 9. vers. 5. Hic variè
vertunt. 1. crustula, aiunt fuisse panes dul-
ciarios, ita dictos à forma, quam præfere-
bant, quales sunt quos Gallicè vocant des
gaufres, nam illis solebant imprimere for-
mam quandam, in qua erant foramina, &
veluti puncta maiora. Vnde quidam red-
dunt: & gaufres. 2. puncta, punctata, id est,
panes punctis distinctos. 3. buccellata-pun-
ctata. 4. placentas. 5. biscoctos panes. 6. His-
panicus Interpres, turrones. Est dulciarij ge-
nus Hispanis, Valentinis præsertim familiare,
& melle & amygdalis in modum massæ præ-
duræ ac lapidosæ confectum.

ET VAS MELLIS.] בקבוק bakbuk, aiunt
esse genus vasis à vacuitate dictum, sicut
NEBEL appellationem habet ab inanitate:
quamquam Hebræi & plerique alij per ono-
matopœiam ita vocatum putent, quod talem
sonum edat cum in aquam demergitur, &
quum aqua ex eo effunditur, aut bibitur,
sonat enim Bakbuk. Notant fuisse angusti
oris, & ampli ventris. Variè illud reddunt.
1. vas, vasculum. 2. lagenam. 3. phialam stri-
cti oris. 4. œnophoron, Italicè Fiasco. 5. bom-
bylion, genus poculi seu vasis angustioris oris,
inter potandum bombylians, seu murmur
edens. De quo vide Pollucem lib. 6. cap. 16.
Athenæum lib. 6. cap. 18. & lib. 11. cap. 10.
7. baucalion, vas angusti oris, dictum à sono,
quem edit dum aqua ei infunditur, tunc
enim veluti baubatur: de quo vide Alexan-
dram Aphrodisæum lib. 1. Problematum,
Problem. 94. videntur id vas Alexandrini
Baucal, appellasse, vt auctor est Nicephorus
lib. 8. Historiæ ecclesiasticæ, cap. 5. Hispa-
nicè dicimus Brocal. Putant esse, quod Itali
vocant, Bocale, sed id non est stricti, sed Latini
orificij. 8. fideliam. 9. Hispanicus Interpres,
botija. Ego facillè reddiderim, orcam, quod
est genus vasis, teretis, vêtrosi cum angusto
ore, de quo vide Festum. Hispanicè, tinaja,
aut tinajuela, si est parua. Valentiniè consi-
mili voce, dicimus, vna orça de mel. Sic Ie-
rem. 19. v. 1.

VERS. 5.

QVVM ERGO ILLA INTRARET, ET
Maluenda, In 1. Regum.

DISSIMVLARET SE ESSE, QVÆ ERAT.]
Plerique cum Nostro volunt hæc verba esse
auctoris. Alij ipsius Dei. Vnde variè red-
dunt. 1. Et erit, quum illa veniet, aliam præ-
feret, id est, veniet habitu dissimulato, ne
à te agnoscat. 2. Futurum autem est, quum
ingredietur, vt ipsa agat extraneam. 3. Con-
tigit ergo, quum ingrederetur ipsa, vt alienam
se simularet. 4. Et fuit circa ingredi ipsam,
statim ipsa occultabat sese, id est, mores, &
gestus alienos finxit, ne agnosceretur, igno-
tam-se simulauit, sic vers. sequente.

DVRVS NVNTIVS.] נשך kaschab potest
esse fœmineum dura, & masculeum, du-
rus, nempe נשך kascheb, vt posterius cametz,
sit positum propter accentum Soph passuk.
Variè reddunt. 1. & ego missus ad te durus,
vel cum nuntio duro. 2. cum dura visione, seu
reuelatione, aut denuntiatione. 3. ego verò as-
peram legationem afferro. 4. ego verò missus sum
ad te ad indicandum durum, vt denuntiem
tibi dura & rigida.

SED OPERATVS ES MALÈ SVPER OM-
NES, QVI FVERVNT ANTE TE.] Heb.
& malè fecisti faciendo præ omnibus, qui fuerunt
ante te. Quidam: sed peius egisti omnibus, qui
fuerunt ante te, id est, pessimè omnium egisti,
qui te præcesserunt.

DEOS ALIENOS.] vide 2. Paralipom. 11.
vers. 15.

POST CORPVS TVVM.] id est, tergum,
dorsum. Synecdoche me posthabuisti, post-
posuisti, contempsisti.

MINGENTEM AD PARIETEM.] Vide VERS. 10.
de hac loquutione 1. Samuel 25. v. 22.

ET CLAVSVS.] נשך ghatzur, prauulitum,
valide conclusum. Vide Deuteron. 32. v. 36.

ET MVNDABO RELIQVIAS DOMVS IE-
ROBOAM.] Heb. & remouebo post domum Ia-
robhami. Quidam: & tollam posteriora, seu
posteritatem domus Iarobhami. Alij: & eiiciam,
expurgabo, posteros domus Ieroboam. Nonnulli:
& succidam, subaudi, Israëllem, post domum
Iarobhami, subaudi, punitam, vide infra v. 15.
Aliqui: & tollam, euntes post domum Iarobha-
mi, seu & tollam asseclas domus Iarobhami, sic
infra cap. 16. vers. 3. Notio comburendi, hic
optimè quadrat, & auget significatum: &
comburem posteriora, posteritatem domus Iarob-
hami, id est, quasi igne penitus depascam,
deuorabo, absumam, tollam de medio. Iusta
hæreticorum, & apostatum pœna ignis. Vide
exsecutionem infra cap. 15. v. 29.

SICVT MVNDARI SOLET FIMVS, VSQVE
AD PVRVV.] Heb. secundum quod remoue-
bit, tollet, quis stercus vsque ad consummare,
finire, illud, id est, ita vt ne tantillum quidem
stercoris remaneat. Quidam: donec plene con-
sume

R R R

sumetur. Alij: donec defecerit. Nonnulli reddunt: sicut destruet dens usque ad finire suum, id est, sicut dens destruere, & molere solet cibum, quousque finierit molere. Sed 442 ghalal in significato dentis ego non reperi. Aliqui Hebræorum: *sicut eijcit, propellit, turbo usque ad finire suum.* Nec sensus est alienus.

VERS. 11. QVI MORTVI FVERINT DE IEROBOAM.] Heb. *morientem, vel mortuum Ieroboamo*, id est, ex posteris Ieroboami.

VERS. 12. ET IN IPSO INTROITV PEDVM TVO- RVM.] Heb. *in ingredi pedes tuos.* In infinitivo *בבוא beboah*, quidam *He* paragogicum faciunt, vel loco *Vau*, quod deficit: *in ingredi pedes tuos.* Alij affixum fœmineum: *in ingrediendo ipso unoquoque pedum tuorum in urbem.* Quidam: *quum intrabunt pedes tui in ciuitate, domum*, vt exponitur infra v. 17.

VERS. 13. ISTE ENIM SOLVS INFERETVR DE IEROBOAM IN SEPVLCHRV.] Quidam reddunt: *iste enim solus ingreditur de Iarobhamo in sepulchrum*, id est, de filiis Iarobhami. Alij: *is enim solus perueniet Iarobhamo*, id est, ex posteris eius, *in sepulchrum.*

QVIA INVENTVS EST SVPER EO SERMO BONVS A D DOMINVM DEVM ISRAELIS, &c.] Heb. *quia inuentum fuit in eo verbum bonum ad Iehouah Deum Israelis, &c.* Quidam: *quod inuenta sit in eo res grata Iehoua Deo Israelis, &c.* Quid boni fecerit filius iste Ieroboami, non exprimitur in sacris litteris. Fortasse fuerit puer bonæ indolis, & pietatis cultor. Aliqui reddunt: *eò quod inest huic soli è domo Iarobhami aliquid boni erga Iehouam Deum Israelis.* Id est, placuit Deo hunc solum è posteris Iarobhami sepulturæ honore afficere, quia reueretur nomen ipsius.

VERS. 14. REGEM SVPER ISRAEL.] Nempe Bahasam. Vide infra cap. 15. v. 27.

IN HAC DIE.] Quidam: *hoc tempore*, id est, breui. Alij: *eodem die, vel ipso die*, id est, eodem ipso tempore quo regnum inuadet.

ET IN HOC TEMPORE.] Heb. *& quid? etiam nunc.* Quidam reddunt: *& quid est hoc etiam nunc? vel: sed quid est etiam nunc?* id est, *sed quanta est præsens afflictio in filio mortuo? q. d. parua est si conferatur cum sequentibus & futuris, nam multò grauiores erunt.* Alij: *quid etiam? etiam nunc suscitauit.* Correctio, quasi dicat, quid dico, suscitabit? imo iam constitutus est, & in regno versatur. Nonnulli posterius huius versus hemistichium ita conuertunt: *qui excidet domum Iarobhami istam die illo: scilicet, quo suscitabitur: & id quoque futurum est*, quasi dicat, & præsentem, & futuram familiam excidet. Alij: *qui excindet domum Ieroboam qua hodie est: quid verò si iam?* simplicius est, *& quid?* subaudi, dico, ipso tempore, quo regnum capesset? etiam nunc, id est, iam iam, breui excidet. Hispanicus Interpres: *que talarà la casa de Ieroboam en este dia: y que si ahora, vel en esta hora?*

VERS. 15. ET PERCVTIET DOMINVS ISRAELEM.] Notant significari, seu prophetari, infelicem & calamitosum statum regni Israëlitiçi à Iarobhamo vsque ad finem.

SICVT MOVERI SOLET ARVNDINO IN AQUA.] Quidam: *agitans, quemadmodum agitur arundo in aqua.* Exponunt, id est, perpetuis motibus ciuilibus & externis diue-xans, vt tota illius regni historia docet. Alij putant id referri ad vagam & instabilem regum Israëlitis promotionem, qui non ex certa & stabili familia vt reges Iehudæ ex domo Dauidis: sed nunc ex hac, nunc ex alia familia assumebantur.

ET EVELLET ISRAEL.] vel *eradicabit, extirpabit, Israelem.* Vide Deuteronom. 29. v. 28. Id factum sub Hofcha filio Elæ per Salmanassarem 2. Regum 17.

ET VENTILABIT EOS.] verbo *צור צור*, omnia ista subsunt: *& comprimet, constringet, contrahet, disperget, alienabit, ventilabit, eos*, quod sanè dispersioni decem tribuum apprimè conuenit.

TRANS FLVMEN.] Heb. *de trans, ultra, flumini.* Euphratem intelligit, in Assyriam, Mesopotamiam, & Mediam. Vide 2. Regum, 17. v. 6. 23. & 24.

QVIA FECERVNT IVCOS.] de his lucis vide Deuteronom. 7. vers. 5. & cap. 12. vers. 2. Sic infra vers. 23.

PROPTER PECCATA IEROBOAM.] Heb. **VERS. 16.** *in deuolutione peccatorum Iarobhami*, id est, quia deuoluta fuere peccata Iarobhami in ipsum Israelem, qui abreptus est idololatria Iarobhami, eius impietatem sequutus. Vel *in inuolutione, obuolutione peccatorum Iarobhami*, id est, eius peccatis inuolutum, innexum exponet desolationi. Vide similem loquutionem Genes. 12. v. 13.

IN THERSA.] Heb. *in Tirtzah.* Vide de **VERS. 17.** hac vrbe in 12. Iosue, v. 24. Fuit regia regum Israël ante extructam Samariam: videtur fuisse insignis, amœna, voluptuosa, pulchra, gratiosa, ex notione nominis, quod indicatur Cantico. 6. vers. 2. Tremellius, & Iunius annotant, ad Euphratem sitam fuisse, non procul à Thapsacho, è 2. Regum, 15. vers. 16. sed absurdissimè: cum à Samaria contra orientem tribus tantum leucis distauerit.

QVEM LOQVVTVS EST.] supra v. 13.

IN LIBRO VERBORVM DIERV.] id est, in actis publicis, annalibus, chronicis, diariis regum Israël. Vide supra cap. 11. v. 41. Sic infra vers. 29.

VIGINTI DVO ANNI.] Quorum vltimum quidam volunt in regno filij primum numerandum esse. **VERS. 20.**

NOMEN AVTEM MATRIS EIVS NAAMA AMMANITIS.] Notant, hîc, & in fine capituli memorari matrem Rechabhami, quod idololatriæ ipsius auctor post regni triennium fuerit. Vide 2. Paralipom. 11. vers. 17. Quod ipsa gentilis Hammonithis fuerit. Significat autem *נאמה naghamah. Amœnam, lucundam, Gratum, Acceptam, Pulchram, Speciosam.* Vide Ruth, 1. v. 2. **VERS. 21.**

ET FECIT IVDAS MALVM.] obseruant, id cœpisse anno quarto Rechabhami, vt apparet ex 2. Paralipom. 11. vers. 17. & infra vers. 25. **VERS. 22.**

SED ET EFFŒMINATI FVERVNT IN TERRA.] Heb. *singulare pro plurali.* Quidam: **VERS. 24.**

dam: Fuerunt etiam scorta-mascula in terra. Alij: catamiti. Nonnulli: meritorij-pueri. Aliqui non tam rectè: & etiam scortator fuit in terra. Vide de hac voce Deuteronom. 23. vers. 17.

VERS. 25. IN QUINTO AVTEM ANNO, &c.] Vide hanc historiam latius explicatam, 2. Paral. 12.

SESAC REX ÆGYPTI.] Heb. ששק schuschak, vel ששק schischak, nam est duplex lectio. Fuit is proculdubio, ad quem fugit Iarobhamus, supra cap. 11. vers. 40. Secundum rationes Eusebianas vocatus hîc fuit Smendes, siue Semendes: iuxta vero Africani rationes ex Manethone, Susennes. Putant aliqui fuisse eum, de quo Diodorus Siculus lib. 1. cap. 59. scribit: [Secundum Ægypti legislatorem Sasychen memorant, virum intelligentia prastantem, qui ad priores leges cum alias adiecit, tum quæ ad deum religionem, & honores pertinent, accuratissimè ordinavit. Hîc & Geometriam inuenisse, & sidera contemplandi & observandi rationem populares docuisse fertur.] Verum cum Diodorus Sasychen ante Sefotrim ponat, qui hæc Roboami tempora longè antecessit, nihil ad nostrum Sefakum pertinere videtur.

VERS. 26. SCUTA QVOQUE AVREA, QUÆ FECE-
RAT SALOMON.] Synecdoche, id est, du-
centa illa scuta aurea, & trecentas peltas au-
reas, de quibus supra cap. 10. v. 16. & 17.

VERS. 27. DUCVM SCVTARIORVM.] Heb. principum,
præfectorum, cursorum, seu viatorum, apparito-
rum, licitorum, satellitum, pratorianorum, stipa-

torum, qui stipabant regem, erantque corpo-
ris custodes expediti, ac celeres ad officia
præstanda, sic vers. 28. Vide 1. Samuel. 22.
vers. 17. & 2. Samuel. 15. v. 2.

QVVMQVE INGREDERETVR REX IN DOMVM DOMINI.] Heb. Et fuit de sufficientia
veniendi regem domum Iehouah. Quidam: Fuit
autem à tempore intrandi regem, vel quo ibat rex,
domum Iehoua. Alij: Eratque, ex quo veniebat
rex in domum Iehoua. Nonnulli: Et factum
est, ut quoties ingrederetur rex in adem Iehoua.
Proprie: Ex sufficientia veniendi regem, id est,
toties, quoties, plenè, sufficienter, veniebat
rex, &c.

AD ARMAMENTARIVM SCVTARIORVM.]
Hæc ta, voce consentiente exponunt: ad tha-
lamum, cubiculum, conclauem, scilicet, designa-
tum & circumscriptionem, alij: ad procætonem, siue
excubitorium, cursorum, seu stipatorum, regis.

EVITQVE BELLVM, &c.] Hunc versum
alij ita reddunt: Etiam bellum, quod fuit in-
ter Rechabhamum, & Iarobhamum omnibus die-
bus eorum, subaudi, nonne scriptum est in
libro Chronicorum regum Iehudæ? è præ-
cedenti versu. Sic infra cap. 15. v. 7.

NOMEN AVTEM MATRIS EIVS NAAMA AMMANITIS.] Iterum reficit memoriam
matris Rechabhami: vel quod ea auctor fue-
rit idololatriæ filij, ut potè ethnica Ammo-
nitris, idolorum cultui dedita: vel quod alio-
qui mulier clara & insignis forma fuerit: vel
aliis facinoribus tunc nota, quæ nobis sunt in
occulto.

CAPVT DECIMVM-QVINTVM.

*Impio Abia regi Iudæ succedit pius filius Asa: qui aduersus Basan regem Israel
preliatur, impetrato à Benadad rege Syriæ auxilio. Asa morienti succedit
filius Iosaphat: at Baasa Nadab filium Ieroboam cum vniuersa
cognitione occidit, & pro eo regnat super Israel viginti
quatuor annis, impius post impium.*

Vulg.

Malu.

1 Gitur in octauo decimo
anno regni Ieroboam filij
Nabat, regnavit Abi-
am super Iudam.

2 Tribus annis regnavit in Ierusalem:
nomen matris eius Maacha filia Abessa-
lom.

3 Ambulauitque in omnibus peccatis
patris sui, quæ fecerat ante eum: nec erat
cor eius perfectum cum Domino Deo suo,
sicut cor David patris eius.

4 Sed propter David dedit ei Dominus
Deus suus lucernam in Ierusalem, ut sus-
citaret filium eius post eum, & statueret
Ierusalem.

1 T in anno ^a octo de-
cem regi Iarobghamo,
filio Nebat: regnavit
Abijam super Iehudah.

2 Tribus annis regnavit in Ierusa-
laim: & nomen matris eius Magha-
chah filia Abisalomi.

3 Et ambulauit in omnibus ^b erratis
patris sui, quæ fecit ^c faciebus eius:
& non fuit cor eius ^d integrum cum
IHVH ELOHIM suo, sicut cor David
patris eius.

4 Quia ^e correspondentiæ Davidis
dedit IHVH ELOHIM eius ei lucernam
in Ierusalaim: ad surgere-facere fi-
lium eius post eum, & ad stare-facere
Ierusalaim.

a genitum

b peccatis,
delictis
c ad facies
eius, ante
eum
d pacificum,
completum,
perfectum
e datius.
ad corres-
pondentiam

5 Eo quod fecisset Dauid rectum in oculis Domini, & non declinasset ab omnibus, quæ præceperat ei cunctis diebus vitæ suæ, excepto sermone Vriæ Heihæi.

2. Reg. 11.
2. 4.

6 Attamen bellum fuit inter Roboam & Ieroboam omni tempore vitæ eius.

7 Reliqua autem sermonum Abiam, & omnia quæ fecit, nonne hæc scripta sunt in Libro verborum dierum regum Iuda? Fuitque prælum inter Abiam & inter Ieroboam.

2. Par. 13.
2. 1.

8 Et dormiuit Abiam cum patribus suis, & sepelierunt eum in ciuitate Dauid: regnavitque Asa filius eius pro eo.

1. Par. 14.
2. 1.

9 In anno ergo vigesimo Ieroboam regis Israël regnavit Asa rex Iuda,

10 Et quadraginta & vno anno regnavit in Ierusalem. Nomen matris eius Maacha, filia Abessalom.

11 Et fecit Asa rectum ante conspectum Domini, sicut Dauid pater eius.

12 Et abstulit effæminatos de terra, purgavitque uniuersas sordes idolorum, quæ fecerant patres eius.

13 Insuper & Maacham matrem suam amouit, ne esset princeps in sacris Priapi, & in luco eius, quem consecrauerat: subuertitque specum eius, & confregit simulachrum turpissimum, & combussit in Torrente Cedron.

14 Excelsa autem non abstulit. Veruntamen cor Asa perfectum erat cum Domino cunctis diebus suis.

15 Et intulit ea, quæ sanctificauerat pater suus, & vouerat, in domum Domini, argentum & aurum, & vasa.

16 Bellum autem erat inter Asa, & Baasa regem Israel, cunctis diebus eorum.

17 Ascendit quoque Baasa rex Israel in Iudam, & ædificauit Rama, ut non posset quispiam egredi vel ingredi de parte Asa regis Iuda.

1. Par. 16.
2. 1.

18 Tollens itaque Asa omne argentum & aurum, quod remanserat in thesauris domus Domini, & in thesauris domus regie, dedit illud in manus seruorum suorum; & misit ad Benadad filium Tabrimon filij Hezion, regem Syria, qui habitabat in Damasco, dicens.

19 Fædus est inter me & te, & inter patrem meum & patrem tuum: ideo misi

5 Quod fecit Dauid ^f rectum in oculis IHVH: & non discessit de omni, quod præcepit ^g eum omnibus diebus vitarum eius: tantummodo in verbo Vriah Chithæi.

^f quod rectum videtur ^g ei

6 Et ^h cæsis fuit inter Rechabghamum, & inter Iarobhamum omnibus diebus vitarum illius.

^h bellum

7 Et ⁱ superrelictio ^k verborum Abijami, & omne, quod fecit; an non ea scripta super librum verborum dierum ^l regibus Iehudah? & ^m cæsis fuit inter Abijamum, & inter Iarobhamum.

ⁱ reliquum, residuum, restans ^k rerum, gestorum. Sic statim. ^l datius. pro regibus ^m bellum

8 Et ⁿ cubauit Abijam cum patribus suis, & sepeliuerunt eum in vrbe Dauidis: & regnavit Asa filius eius ^o sub eo.

quod fuit ⁿ occubuit, jacuit, dormiuit ^o pro

9 Et in anno ^p viginti ^q Iarobhamo regi Israel, regnavit Asa super Iehudah.

^p genitius, ^q ipsi Iarobhamo

10 Et quadraginta & vno anno regnavit in Ierusalaim: & nomen matris eius Maghachah filia Abisalomi.

11 Et fecit Asa ^r rectum in oculis IHVH, sicut Dauid pater eius.

^r quod rectum videtur

12 Et transire fecit ^s sanctos de terra: & discedere fecit omnia ^t stercorea quæ fecerunt patres eius.

^s pathicos, cinzados, catamitos, pueros meritorios,

13 Et etiam Maghachah matrem suam & discedere fecit eam de ^u præualida: quæ fecit MIPLÉTZETH ^x luco: & excidit Asa Miplétzeth eius, & combussit in ^y torrente Kidron.

scorta mascula. Vide supra Cap. 14, v. 24. ^t deos stercoreos. Vide Leuit. 26, v. 30.

14 Et excelsa non discesserunt ^z tantummodo cor Asæ ^a fuit integrum cum IHVH omnibus diebus eius.

^z superiore ^x datius. ipsi luco: ^y Valle

15 Et venire fecit sanctitates patris sui, & sanctitates ^b domus IHVH: argentum, & aurum, & ^c vasa.

men ^a ut v. 3. ^b suas in domum

16 Et ^d cæsis fuit inter Asa, & inter Baghsa regem Israelis, omnibus diebus eorum.

^c instrumenta ^d bellum

17 Et ascendit Baghsa rex Israelis super Iehudah, & ædificauit ^e Ramah: ad ^f nequaquam dare exeuntem & venientem ^g Asa regi Iehudah.

^e Haramah

^f neutiquam, non omnino ^g ipsi Asa, vel ad Asam ^h reliqua, restantia, residua

18 Et accepit Asa omne argentum, & aurum ^h superrelicta in thesauris domus IHVH, & thesauros domus regis & dedit ea in manu seruorum suorum & misit ea rex Asa ad Ben-Hadad filium Tabrimonis, filij Chezionis, regem Aram, habitationem in ^k Damesek, ad dicere:

ⁱ Syriæ ^k Damasco

19 Fædus inter me, & inter te, inter patrem meum, & inter patrem tuum:

ecce

tibi munera, argentum & aurum. & pe-
to ut venias, & irritum facias fœdus,
quod habes cum Baasa rege Israel, & re-
cedat à me.

20 Acquiescens Benadad regi Asa, mi-
sit principes exercitus sui in ciuitates Is-
rael, & percusserunt Ahion, & Dan, &
Abeldomum Maacha, & vniuersum
Genneroth, omnem scilicet Terram Ne-
phthali,

21 Quod cum audisset Baasa, intermi-
sit edificare Rama, & reuersus est in
Thersa.

22 Rex autem Asa nuntium misit in om-
nem Iudam, dicens: Nemo sit excusatus,
& tulerunt lapides de Rama, & ligna
eius, quibus edificauerat Baasa, & ex-
truxit de eis rex Asa Gabaa Benjamin,
& Maspha.

23 Reliqua autem omnium sermonum
Asa, & vniuersa fortitudines eius, &
cuncta quæ fecit, & ciuitates quas ex-
truxit, nonne hæc scripta sunt in Libro
verborum dierum regum Iuda: Verum ta-
men in tempore senectutis suæ doluit pe-
des.

24 Et dormiuit cum patribus suis, & se-
pultus est cum eis in Ciuitate David pa-
tris sui. Regnavitque Iosaphat filius eius
pro eo.

25 Nadab verò filius Ieroboam regna-
uit super Israel anno secundo Asa regis
Iuda: regnavitque super Israel duobus
annis.

26 Et fecit quod malum est in conspectu
Domini, & ambulauit in viis patris sui,
& in peccatis eius, quibus peccare fecit
Israel.

27 Insidiatus est autem ei Baasa filius
Ahia de domo Issachar, & percussit eum
in Gebbethon, quæ est vrbs Philisthino-
rum: siquidem Nadab & omnis Israel ob-
sidebant Gebbethon.

28 Interfecit ergo illum Baasa in anno
tertio Asa regis Iuda, & regnavit pro
eo.

Inf. 22. f. 21.

29 Cumque regnasset, percussit omnem
domum Ieroboam: non dimisit ne vnâ
quidem animam de semine eius, donec de-
leret eum, iuxta verbum Domini, quod
locutus fuerat in manu serui sui Ahia
Silonitis.

Sup. 14. c. 10.

30 Propter peccata Ieroboam, quæ pec-
cauerat, & quibus peccare fecerat Israel:
& propter delictum, quo irritauerat Do-
minum Deum Israel.

ecce misi tibi munus argentum, &
aurum^l ambula, ^m labe- facta fedus
tuumⁿ ad Baghsa regem Israelis^o &
ascendit de super me.

20 Et audiuit Ben-Hadad ad regem
Asa, & misit principes^p strenuitatum,
qui ei, super vrbes Israelis: & percussit
Ghijonem, & Dan, & Abel Beth-
Maghachah, & omnes Cineroh su-
per omnem terram Naphthali.

21 Et fuit secundum audire Baghsa,
& ^q cessauit de ædificare^r Ramah:
& ^f mansit in Thirtzah.

22 Et rex Asa audire-fecit omnem
Iehudah, non^t vacuus; & leuauerunt
lapides^u Ramah, & ligna eius, ^x quæ
ædificauit Baghsa, & ædicauit in eis
rex Asa Ghebagh Biniaminis, &
Mitzpah.

23 Et ^y superrelictio omnium verbo-
rum Asa, & omnis ^z præualescentia
eius, & omne, quod fecit, & vrbes, quas
ædificauit; an non ea scripta super li-
brum verborum dierum, regibus Ie-
hudah? ^a Tantummodo ^b tempore se-
nectutis suæ ægrotauit ad pedes suos.

24 Et ^c cubauit Asa cum patribus
suis, & sepultus fuit cum patribus suis
in vrbe Davidis patris sui, Et regnavit
Iehosaphat filius eius^d sub eo.

25 Et Nadab filius Iarobghami^e re-
gnauit super Israël, in anno duo-
rum^f Asa regi Iehudah: & regnavit
super Israël annis-duobus.

26 Et fecit ^g malum in oculis IHVH: &
ambulauit in via patris sui, & in ^h er-
ratis eius, ⁱ quæ ^k errare-fecit Israël-
lem.

27 Et colligauit super eum Baghsa
filius Achijah^m domui Issachar; &
percussit eum Baghsa in Ghibethon,
quæⁿ Pelisthim: & Nadab, & omnis
Israel^o coangustantes super Ghibe-
thon:

28 Et mori-fecit eum Baghsa in an-
no trium, ^p Asa regi Iehudah: & re-
gnauit^q sub eo.

29 Et fuit secundum regnare eum,
percussit omnem domum Iarobgha-
mi: non reliquit omnem^r halitum
Iarobghamo, vsque ad^s aboleuit eum,
secundum verbum IHVH, quod loquu-
tus fuit in manu serui sui Hachijah
Silonitæ.

30 Super^t errata Iarobghami, quæ
^u errauit, & ^x quæ errare-fecit Israël-
lem in^y commotione eius, quæ^z com-
mouit IHVH ELOHIM Israël.

^l cia, age-
dum

^m frange,
rumpe

ⁿ cum

^o ut ascendat

^p virtutum,

roborem,

virium, co-

piarum, e-

xercituum

^q destitit

^r Haramah

^s habitauit,

confedit

^t immunis,

exemptus,

^u Haramah

^x quibus

^y Vide supra.

^z robur, po-

tentia, fortia

facta

^a Verunta-

men

^b ad tempus

^c ut v. 8.

^d pro

^e regnare

coepit

^f darius.

ipfi Asæ

^g quod ma-

lum videtur

^h delictis,

peccatis

ⁱ quibus

^k delinquere

peccare

^l conspirauit

côiurauit,

ligam fecit

^m ad domū

pertinens

ⁿ darius.

Pelisthæis

^o coarctan-

tes, con-

stringentes,

obidentes

^p darius.

ipfi Asæ

^q pro

^r animam.

Vide Genes.

2, 7.

^s disperdidit,

disipauit,

extirpauit

^t delicta,

peccata

^u deliquit,

peccauit

^x quibus

delinquere,

errare

^y stimula-

tionem, indig-

natione

^z extimula-

uit, ad in-

dignationē-

prouocauit

31 Reliqua autem sermonum Nadab, & omnia quæ operatus est, nonne hæc scripta sunt in Libro verborum dierum regum Israel?

32 Fuitque bellum inter Asa, & Baasa regem Israel, cunctis diebus eorum.

33 Anno tertio Asa regis Iuda regnavit Baasa filius Abia, super omnem Israel, in Thersa, viginti quattuor annis.

34 Et fecit malum coram Domino, ambulavitque in via Ieroboam, & in peccatis eius, quibus peccare fecit Israel.

31 Et^a superrelictio verborum Nadab, & omne, quod fecit; an non ea scripta super librum verborum dierum, regibus Israël?

32 Et^b cæsis fuit inter Asa, & inter Baghsa regem Israël omnibus diebus eorum.

33 In anno trium^c Asa regi Iehudah, regnavit Baghsa filius Achiah super omnem Israel in Thirtzah, viginti & quatuor anno.

34 Et fecit^d malum in oculis IHVH: & ambulavit in via Iarobgham; & in^e errato eius^f quod errare fecit Israel.

^a Vide v. 7.

^b bellum

^c datius, ipsi Asa

^d quod malum videtur
^e delicto, peccato
^f quo delinquere, peccare

COMMENTARIA.

VERS. 1.

BIAM.] Hebr. Abijam. 2. Paralipom. 13. vers. 1. & sequentibus, Abijah.

VERS. 2.

MAACHA FILIA ABESSALOM.] Hebr. Mahacha filia Absalom. Hic 2. Paralipomenon. 11. vers. 21. vocatur Absalom. At 2. Paralipom. 13. v. 2. hæc mater Abia regis, appellatur Michajahu filia Vrielis de Ghibhah. Saulis scilicet. Unde videntur ipsa & pater eius binomines fuisse.

FILIA ABESSALOM.] Notant, non fuisse hunc Absalomum filium Davidis: nam eius liberi non superuixerunt. 2. Samuel. 18. vers. 18. sed alterum, qui fuit de Ghibhah Saulis, alio nomine dictum Vrielem, scilicet Benjaminitam, ut paulo antea è 2. Paralip. 13. vers. 2. observabamus. Iosephus 7. Originum, Cap. 8. de Absalomo Davidis filio, scribit: [Nati sunt ei filij tres, & una filia formosissima [Thamar] qua Salomonis filio Roboamo postea nupsit, & filium ei nomine Abiam peperit.] Et lib. 8. Cap. 3. de Roboabo: [Qui cum ex priore matrimonio cognata cuiusdam mulieris tres liberos suscepisset, superduxit postea cognatam aliam, Macham è Thamarè Abessalomi filia primogenitam, ex qua Abia pater factus, &c.] Si non est in mendo Iosephus, vides in eo manifestam pugnantiam. Videtur divinus Auctor hic singulariter meminisse Mahachæ matris Abia, quod mulier impia & idololatra, autrix impietatis filio fuerit. Vide infra vers. 10.

VERS. 4.

LUCERNAM IN IERUSALEM.] Vide de hac loquutione supra Cap. 11. vers. 36. Sequentia autem per exegesis ostendunt, in quo consistat ista lucerna, nimirum in regno & in religione.

VERS. 5.

ET NON DECLINASSET AB OMNIBVS, QUÆ PRÆCEPERAT EI, &c.] Exponunt, id est, neque omnia pietatis & iustitiæ officia lege imperata deposuisset: præterquam in re Vriæ Chithæi. Nam Vriæ factio in totam legem peccavit: sed ex infirmitate: non autem elata manu, & projecta audacia to-

tus effusus est ad peccandum in spiritum Sanctum.

VITÆ EIVS.] scilicet Rechabhami: nam VERS. 6. ei superuixit Iarobhamus.

IN LIBRO VERBORUM DIERV REGVM IYDA?] Vide supra Cap. 14. vers. 19. & 29. Sic infra vers. 23. & 31.

FUITQUE PRÆLIVM INTER ABIAM, ET INTER IEROBOAM.] Quidam reddunt: Fuit, inquam, bellum inter Abiam, & Ierobham. Alij: Tum bellum confectum inter Abiamum, & Iarobhamum. Nam sic accipiendum verbum, fuit, hoc loco, ex 2. Paralipom. 13. vers. 3. & sequentibus, colligunt, ubi illud bellum confectum narratur. q. d. tum bellum illud patratum inter Abiam & Ieroboam, quod late describitur 2. Paralipom. 13. nonne descriptum extabat in chronicis, seu actis publicis regum Iehudæ? sic supra Cap. 14. v. 30.

IN ANNO ERGO VIGESIMO IEROBOAM.] Exponunt, in anno vigesimo completo: nam Nadab Iarobhamo successisse scribitur anno secundo Asæ, infra vers. 25. regnavit autem Iarobham 22. annos, supra Cap. 14. vers. 20.

NOMEN MATRIS EIVS.] Omnes fere exponunt. Auia eius: nam fuit vxor Roboam, mater Abia, supra vers. 2. Aliqui hanc diversam ab illa statuunt, voluntque Roboamum & Abiam duxisse duas sorores, filias eiusdem patris, & eiusdem nominis. quod puto ridiculum. Sic infra vers. 13. Notant, adiectum id in laudem Asæ, qui cum educatus fuerit apud auiam, quæ erat mulier impia, & cultrix idolorum, nihil tamen impietatis hausit, aut imbibit, quæ alioqui pueritiæ facile instillari solet.

ET ABSTVLIT EFFOEMINATOS.] Hebr. catamitos: Scorta-mascula: meritorios-pueros: de quibus supra Cap. 14. vers. 24.

AMOVIT, NE ESSET PRINCEPS.] גבירה ghebirah, ne esset, superior, pravalida, princeps, prapotens, hera, domina, augusta. Vide supra Cap. 11. vers. 19. id est, dignitate reginæ, & potestate eam priuavit. Aliqui substanti-

ue

ne capiunt, à principatu, superioritate, dominio. Obseruant, hæc omnia summatim sine temporum distinctione, de administratione & gestis Asæ referri, quæ planius in sua tempora distribuuntur, 2. Paralipomenon. 14. 15. & 16. Capitibus.

IN SACRIS PRIAPI, ET IN LVCO EIVS, QVEM CONSECRAVERAT.] Hebr. *quæ fecit Miphetzeth, luco. vel pro luco, aut in luco.* Aiunt מִפְּתֶזֶת *miphetzeth* proprie significare *tremorem, horrorem, & spiritum Sanctum* hoc nomine vocare Idolū, quod tremorem incutiat conscientis: seu quod horrorem, & tremorem incutiat colentibus; nam idololatræ sua numina cum maximo honore, & tremore animi, ac trepido metu corporis & membrorum venerantur. Vel quod adducat horrendas calamitates suis cultoribus. Variè hîc reddunt: 1. *quæ fecerat terriculum, horriculum, terriculamentum pro luco.* 2. *Quia fecerat tremorem pro luco.* 3. *quia fecerat horrendum-idolum, vel horrendam statuam in luco.* Forſan hæc fœmina Tremori aut Horrori tanquam deo aram consecrauerat in luco. Nam Tullus Hostilius Romanorum rex Pallori ac Pauori fana dedicauit, vt scribit Liuius lib. 1. Cap. 27. & S. Augustinus lib. 4. de Ciuitate Dei, Cap. 23. Lactantius Lib. 1. Cap. 20. *Panorem* Deum quoque fecerunt Corinthij, vt auctor est Paulanias in Corinthiacis, Numero 47. Lacedæmones *Timorem* Deum coluisse affirmat Plutarchus in Cleomene. Quidam annotant, מִפְּתֶזֶת dictum idolum per contemptum quasi inane terriculamentum. Nonnulli Hebræorum componunt ex פֶּלָא *phala* & לִיז *lutz*, quasi esset idolum deformitate mirandum, quod risum spectantibus præberet, quod in Priapum mirifice congruit, qui pingebatur forma pudendissima, & ridiculosissima, præsertim ab Ægyptiis: de qua vide Giraldum syntagmate 8. de diis gentium. Alioqui Risui Deo fanum construere Lacedæmonij, auctor Plutarchus in Cleomene. Aliqui hypallagem hîc obseruant: *quæ fecit Horriculum luco. seu pro luco.* pro, fecit lucum pro Horriculo, seu ipsi Horriculo consecrauit lucum ipsi idolo. Aliqui: *fecit horriculum cum luco.* Notant, etiam idolum hîc appellari, *Tremorem, vel Horrorem:* vt etiam Ieremiæ 50. vers. 38. *idola* vocantur עִמּוֹת *emim*, id est, *Terrores.*

ET CONFREGIT SIMVLACRVM-TVRPISSIMVM.] Hebr. *& succidit Asa horriculum.* id est, succisum contriuit, comminuit, vt exponitur 2. Paralipomen. 15. vers. 16. Synecdoche.

EXCELSA AVTEM NON ABSTVLIT.] Hebr. *Et excelsa non discesserunt, non destiterunt, non sunt amota, sublata.* Notant quidam, Asa omnia excelsa, id est, altaria, seu sacella in editis locis, quæ erant idolis consecrata euertisse: quæ autem in honorem Dei, extra templum, reliquisse: cum debuisset in vniuersum omnia altaria, fana, sacella, euertere, ne alibi fierent sacrificia quam in loco à Deo præscripto, nempe, in templo Salomonis. Vide de his Excelsis 1. Samuel. 9. v. 12. S. Hieronymus lib. 2. aduersus Pelagianos:

[*In hoc errauit, quod excelsa non abstulit: quæ Ezechiam & Iosiam legimus abstulisse.*] Vide 2. Paralipom. 14. vers. 3.

CVM DOMINO.] Quidam. *erga Iehouam.* id est, erga cultum eius, quamuis vitam reliquam huic studio non conformauerit.

ET INTVLIT EA, QVÆ, &c.] Verbatim VERS. 15. hunc versum nos ex Hebr. reddidimus, alij sic: *Et retulit res patris sui, & res consecratas à se, in domum Iehouæ, argentum, & aurum, & instrumenta.*

BELLVM AVTEM ERAT INTER ASA, ET BAASA.] Quidam reddunt: *Quamobrem bellum fuit inter Asam, & Bahsam, &c.* id est, quum Bahsa videret Asam religionem instaurasse, & multos in suo regno ad Asam defecisse, vt in fœdus Dei conuenirent. Vide 2. Paralipom. 15. vers. 8. & sequentibus. Sic infra vers. 33.

ET EDIFICAVIT RAMA.] Hebr. *Ramob.* VERS. 17. vrbs erat in tribu Benjamin, de qua vide Comm. in Iosue 18. v. 25.

VT NON POSSET QVISPIAM EGREDI VEL INGRESSE DE PARTE ASA REGIS IYDA.] Quidam reddunt: *ne permitteret egredientem & ingredientem ad Asa regem Iehudæ.* id est, vt prohiberet ne quispiam ab Asa egredi posset, aut Asam adire. Alij: *nec dedit comineatum ad Asam regem Iehudæ.* Nonnulli: *ne sineret ad Asam regem. Iehudæ egredi, aut regredi quemquam.* Nimirum, vt suorum defectionem impediret, & iter ad sollicitandos suos præcluderet.

QVOD REMANSERAT IN THESAURIS, &c.] nimirum à temporibus Roboami, post expilationem Sefaki regis Ægypti: vide supra Cap. 14. vers. 26.

FILIJ HEZION.] Hebr. *Chezion.* Putant forte hunc esse, qui supra Cap. 11. vers. 23. dicitur *Razon.*

ET INTER PATREM MEVM, ET PATREM TVVM.] Notant, patrem seu auum istius, aduersarium fuisse temporibus Salomonis, supra Cap. 11. vers. 25. at non diutius: postea autem diuiso regno, vtrisque fœderatum fuisse.

ET PERCVSSERVNT AHION, ET DAN, ET ABELDOMVM MAACHA, ET VNIVERSAM CENNEROTH, OMNEM SCILICET TERRAM NAPHTHALI.] Hebr. *& percussit Hizonem, & Danem, & Abel Beth-Mahachab, & omnem Chineroth super omnem terram Naphthali.* Istud hemistichium ita quidam explanant: id est, percurrrens superiorem tractum Aseris, Danis, & Naphthali, vsque ad fines Menaseh stragem edidit: Nam Hizon Aseris, Dan Danitarum, Abel-Mahaca, Menasitarum, Cinereth Naphthalitarum erat.

AHION.] Hebr. *ghizon.* Hanc urbem quidam diuinant fuisse in tribu Aser: alij in tribu Naphthali. Coniectura est ad Aquilonem terræ sanctæ orientaliorem & propiorem Syriæ fuisse: quæ primum exercitibus inde venientibus occurreret, vt ex hoc loco, & 2. Regum 15. vers. 29. apparet. Libet interpretari, *Ocularem, Conspiciam, vel Fontanam.* à copia fontium.

DAN.

VERS. 14.

688 I. Regum, Cap. XV, & XVI.

DAN.] De ea vide Genes. 14. vers. 14. & Iosue 19. vers. 47.

ABELDOMVM MAACHA.] Hebr. *Abel Beth-Mahachab*. De hoc loco vide 2. Samuel 20. vers. 14.

ET VNIVERSAM CENNEROTH.] plurale est. & totas *Chinnerothas*. Quidam: & totum tractum *Cinnereth*. De *Chinneroth* vide in Iosue 11. vers. 2.

VERS. 21. ET REVERSVS EST IN TERSA.] Hebr. & *habituavit, confedit, mansit in Thirtzah*. id est, continuit se in vrbe regia *Thirtzah*. De qua vide supra 14. vers. 17. & infra v. 33.

VERS. 22. NVNTIVM MISIT IN OMNEM IVDAM.] Hebr. *audire fecit omnem Iehudab*. Quidam: *congregavit, conclamavit, convocavit, omnem Iehudam*. Alij: *promulgavit, divulgavit voce praconis edixit, in toto Iehudab. vel per universum Iehudab*.

ET MASPHA.] Hebr. *Mitzpheb*. illam Benjaminicam, de qua Iosue 19. v. 26.

VERS. 23. DOLVIT PEDES.] Hebr. *agrotavit ad pedes*

suos. vel ex pedibus suis. Inuasit eum morbus podragæ anno tricesimo nono regni sui, vt dicitur 2. Paralipom. 16. vers. 12. & tribus vltimis annis regni & vitæ suæ eo conflictatus occubuit: quare nihil fortiter gessit.

DVOBVS ANNIS.] Biennio non integro, sed imperfecto, vt ostendit vers. 28. & 33.

GEBETHON.] Hebr. *Ghibethon*. Fuit oppidum fortis Dan, Iosue 19. vers. 44. quod Pelisthai tenebant, & operibus muniuerant, quod nunc oppugnabat Nadab, vt eis illud eriperet, & ditioni Israelitarum restitueret. Vide infra Cap. 16. v. 15.

QVOD LOQVTVS FVERAT, &c.] supra Cap. 14. vers. 10. & sequentibus.

FVITQVE BELLVM INTER ASA, ET BAASA, &c.] vt supra vers. 16.

VIGINTI QVATVOR ANNIS.] Quorum inquit, primus & vltimus imperfecti sunt, nam primus etiam Nadabo antecessori, & vltimus Elæ filio communis est.

CAPVT DECIMVM-SEXTVM.

Iehu prophetat regis Baasa & domus ipsius subuersionem, cui mortuo, succedit filius Ela, quem impius Zambri occidit, eoque regnum inuadente elegit Israel Amri, quo impio regnum obtinente, Zambri se cum domo regia succendit: mortuo autem Amri succedit filius impiissimus Achab, qui Iezabel duxit vxorem, & eius tempore reedificatur Iericho.

Vulg.

1 Actus est autem sermo Domini ad Iehu filium Hanani contra Baasa, dicens.

2 Pro eo quod exaltaui te de puluere, & posui te ducem super populum meum Israel, tu autem ambulasti in via Ieroboam, & peccare fecisti populum meum Israel, vt me irritares in peccatis eorum.

3 Ecce, ego demetam posteriora Baasa, & posteriora domus eius: & faciam domum tuam sicut domum Ieroboam filij Nabat.

Sup. 15. g. 29. 4 Qui mortuus fuerit de Baasa in ciuitate, comedent eum canes: & qui mortuus fuerit ex eo in regione, comedent eum volucres cali.

L. Pal. 16. a. 1. 5 Reliqua autem sermonum Baasa, & quaecumque fecit, & praelia eius, nonne hæc scripta sunt in Libro verborum dierum regum Israel?

Malu.

1 T fuit verbum IHVH ad Iehu filium Chanaani, super Baghsa ad dicere.

2 Correspondentia quod ^a eleuaui te de puluere, & dedi te ^b ductorem super populum meum Israel: & ambulauisti in via Iarobghami, & ^c errare fecisti populum meum Israel, ad ^d commouere me in erratis eorum.

3 Ecce ego ^f comburens ^g posteriora Baghsa, & posteriora domus eius: & dabo domum tuam, sicut domum Iarobghami filij Nebat.

4 ^h Mortuum ⁱ Baghsa in vrbe, comedent canes: & mortuum ei in agro comedent ^k volatile cælorum.

5 Et ^l superrelictio ^m verborum Baghsa, & quod fecit, & ⁿ praualescentia eius; an non ea scripta super librum verborum dierum ^o regibus Israelis?

6 Et pro regibus

^a exaltaui, extuli
^b ducem antecessorē, antistitem, principem
^c delinquere, peccare.
^d deinceps, d extimulare, prouocare, ad indignationem
^e delictis peccatis
^f depascens, tollens, auferens, succidens
^g posteros, posteritatem.
^h moriens.
ⁱ statim.
^j datius.
^k ipsi Baghsa.
^l volucres
^m reliquum, residuum
ⁿ rerum, gestorum.
^o mor.
^p robor, potentia, fortia facta
^q datius.
^r pro regibus

6 Dormiuit ergo Baasa cum patribus suis, sepultusque est in Thersa: & regnavit Ela filius eius pro eo.

7 Cum autem in manu Iehu filij Hanani propheta verbum Domini factum esset contra Baasa, & contra domum eius, & contra omne malum, quod fecerat coram Domino, ad irritandum eum in operibus manuum suarum, ut fieret sicut domus Ieroboam: ob hanc causam occidit eum, hoc est, Iehu filium Hanani, prophetam.

8 Anno vigesimo sexto Afa regis Iuda, regnavit Ela filius Baasa super Israel in Thersa duobus annis.

9 Et rebellavit contra eum servus suus Zambri, dux mediae partis equitum: erat autem Ela in Thersa bibens, & temulentus, in domo Arsa praefecti Thersa.

4. Reg. 9. f. 31. 10 Irruens ergo Zambri, percussit & occidit eum, anno vigesimo septimo Afa regis Iuda, & regnavit pro eo.

11 Cumque regnasset, & sedisset super solium eius, percussit omnem domum Baasa, & non dereliquit ex ea mingentem ad parietem, & propinquos & amicos eius.

12 Delevitque Zambri omnem domum Baasa, iuxta verbum Domini, quod locutus fuerat ad Baasa in manu Iehu propheta.

13 Propter universa peccata Baasa, & peccata Ela filij eius, qui peccaverunt, & peccare fecerunt Israel, prouocantes Dominum Deum Israel in vanitatibus suis.

14 Reliqua autem sermonum Ela, & omnia quae fecit, nonne haec scripta sunt in Libro verborum dierum regum Israel?

15 Anno vigesimo septimo Afa regis Iuda, regnavit Zambri septem diebus in Thersa: porro exercitus obsidebat Gebbethon urbem Philistinorum.

16 Cumque audisset rebellasse Zambri, & occidisse regem, fecit sibi regem omnis Israel Amri, qui erat princeps militiae super Israel in die illa in castris.

17 Ascendit ergo Amri, & omnis Israel cum eo, de Gebbethon, & obsidebant Thersa.

Maluenda, In I. Regum.

6 Et P cubavit Baghsa cum patribus suis, & sepultus fuit, in Thirtzah. Et regnavit Elah filius eius 9 sub eo.

7 Et etiam in manu Iehu, filij Chanani prophetae verbum IHVH fuit ad Baghsa, & ad domum eius, & super omne malum, quod fecit in oculis IHVH, ad 1 comouere eum, in factura manuum suarum; ad esse sicut domus Iarobghami: & super quod percussit eum.

8 In anno 1 viginti & sex anno 2 Afa regi Iehudah regnavit Elah filius Baghsa super Israelem in Thirtzah annis duobus.

9 Et 3 colligavit super eum servus eius Zimri, princeps medietatis 4 currus. Et ipse in Thirtzah bibens, 5 ebrius, domo Arza, qui 6 super domum in Thirtzah.

10 Et venit Zimri, & percussit eum, & mori fecit eum in anno 7 viginti, & septem 8 Afa regi Iehudah: & regnavit 9 sub eo.

11 Et fuit in regnare eum, secundum sedere eum super 10 solium suum, percussit omnem domum Baghsa: non reliquit ei mingentem in 11 pariete & 12 redimentes eius, & 13 soldales eius.

12 Et 14 abolevit Zimri omnem domum Baghsa: secundum verbum IHVH, quod locutus fuit ad Baghsa, in manu Iehu prophetae.

13 Ad omnia 15 errata Baghsa & errata Elah filij eius quae peccaverunt, & 16 quae peccare fecerunt Israelem, ad 17 commouere IHVH ELOHIM Israelis, in 18 vanitatibus suis.

14 Et 19 superreligio verborum Elah, & omne, quod fecit, an non ea scripta super librum verborum, dierum regibus Israelis?

15 In anno 20 viginti & septem anno 21 P Afa regi Iehudah, regnavit Zimri 22 septem dierum in Thirtzah: & populus 23 desidentes super Ghibethon, quae 24 Pelistim.

16 Et audiuit populus desidentes, ad dicere: 25 Colligavit Zimri, & etiam percussit regem: & regnare fecerunt omnis Israel Ghamri principem 26 militiae, super Israelem, in die ipsa in 27 defidentia.

17 Et ascendit Ghamri, & omnis Israel cum eo de Ghibethon: & 28 coangustauerunt super Thirtzah.

p occubuit, jacuit, dormiuit
q pro

r vi v. 2

s genitius
t datius
ipfi Afa

u conspiravit, coniuravit, ligamentum fecit
x curraturae, rei-vehiculariae
y ad ebrietatem

z praerat domui ipsius
a genitius
b datius
ipfi Afa

c pro
d thronum
e muro.

f redemptores, assertores, vindictes, cognatos, propinquos

g socios, amicos, proximos, familiares
h disperdit, dissipavit, extirpavit

i delicta, peccata.
Sic statim,
k quibus
l vi v. 2.

m inanibus, diis, idolis, vanis-simulacris.

n vide v. 5.

o genitius,
p datius
ipfi Afa

q septenario
r confidentes, castrametantes.

Sic v. 16.
s datius
Pelisthaeis.
t vi v. 9.

u exercitus
x castramentatione, castris.

y coarctaverunt, constrinxerunt, obsederunt

18 Videns autem Zambri quod expugnanda esset ciuitas, ingressus est palatium, & succendit se cum domo regia: & mortuus est.

19 In peccatis suis, quæ peccauerat faciens malum coram Domino, & ambulans in via Ieroboam, & in peccato eius, quo fecit peccare Israel.

20 Reliqua autem sermonum Zambri, & insidiarum eius, & tyrannidis, nōne hæc scripta sunt in Libro verborum dierum regum Israel?

21 Tunc diuisus est populus Israel in duas partes: media pars populi sequebatur Thebni filium Gineth, ut constitueret eum regem: & media pars Amri.

22 Præualuit autem populus qui erat cum Amri, populo qui sequebatur Thebni, filium Gineth: mortuusque est Thebni, & regnavit Amri.

23 Anno trigesimo primo Asa regis Iuda, regnavit Amri super Israel, duodecim annis: in Thersa regnavit sex annis.

24 Emitque montem Samaria à Somer duobus talentis argenti: & edificauit eum, & vocauit nomen ciuitatis, quam extruxerat, nomine Semer domini montis, Samariam.

25 Fecit autem Amri malum in conspectu Domini, & operatus est nequiter, super omnes qui fuerunt ante eum.

26 Ambulauitque in omni via Ieroboam filij Nabat, & in peccatis eius quibus peccare fecerat Israel: ut irritaret Dominum Deum Israel in vanitatibus suis.

27 Reliqua autem sermonum Amri, & praelia eius quæ gessit, nōne hæc scripta sunt in Libro verborum dierum regum Israel?

28 Dormiuitque Amri cum patribus suis, & sepultus est in Samaria: regnauitque Achab filius eius pro eo.

29 Achab verò filius Amri regnavit super Israel anno trigesimo octauo Asa regis Iuda. Et regnavit Achab filius Amri super Israel in Samaria viginti & duobus annis.

30 Et fecit Achab filius Amri malum in conspectu Domini, super omnes qui fuerunt ante eum.

18 Et fuit secundum videre Zimri, quia capta fuit vrbs; & venit ad ² palatium domus regis: & combussit super se domum regis, in igne, & mortuus fuit.

19 Super ^a errata sua quæ peccauit, ad facere ^b malum in oculis IHVH; ad ambulare in via Iarobghami, & in ^c erratis eius quæ fecit, ad peccare facere Israel.

20 Et ^d super relictio verborum Zimri, & ^e colligatio eius, quam ^f colligauit: an non ea scripta super librum verborum dierum, regibus Israelis?

21 Tunc & dispersietur populus Israelis, medietati: medietas populi fuit post Thibni filium Ghinath, ad regnare facere eum: & medietas post Ghamri.

22 Et ^h obtinuit populus, qui ⁱ post Ghamri ad populum, qui post Thibni filium Ghinath: & mortuus fuit Thibni, & regnavit Ghamri.

23 In anno triginta & vnus ^k anno Asa regi Iehudah, regnavit Ghamri super Israel duobus decem anno: in Thirtzah regnavit sex annis.

24 Et ^m acquisiuit montem Someron, de ⁿ ad Semer talentis duobus ^o argentum: & ^p edificauit montem, & vocauit nomen vrbs quam edificauit, super nomen Semer ^q sustentatorum montis, ^r Someron.

25 Et fecit Ghamri ^s malum in oculis IHVH: & ^t male fecit ^u de omni, qui ^v faciebus eius.

26 Et ambulauit in omni via Iarobghami filij Nebat, & in ^y erratis eius, ^z quæ errare fecit Israel, ad ^a commouere IHVH ELOHIM Israelis in ^b vanitatibus eorum.

27 Et ^c super relictio verborum Ghamri, quod fecit, & præualefcentia eius, quam fecit; an non ea scripta super librum verborum dierum, regibus Israel?

28 Et ^d cubauit Ghamri cum patribus suis, & sepultus fuit in Someron. Et regnavit Achab filius eius ^e sub eo.

29 Et Achab filius Ghamri regnavit super Israel in anno ^f triginta & octo anno ^g Asa regi Iehudah: & regnavit Achab filius Ghamri super Israel in Someron viginti & duobus ^h anno.

30 Et fecit Achab filius Ghamri ⁱ malum in oculis IHVH ^k de omni, qui ^l faciebus eius.

31 Nec suffecit ei ut ambularet in peccatis Ieroboam filij Nabat: insuper duxit uxorem Iezabel filiam Ethbaal regis Sidoniorum. Et abiit, & seruiuit Baal, & adorauit eum.

32 Et posuit aram Baal in templo Baal, quod edificauerat in Samaria.

33 Et plantauit lucum: & addidit Achab in opere suo, irritans Dominum Deum Israel, super omnes reges Israel qui fuerunt ante eum.

Ios. d. 26.

34 In diebus eius edificauit Hiel de Bethel, Iericho: in Abiram primitiuo suo fundauit eam, & in Segub nouissimo suo posuit portas eius: iuxta verbum Domini, quod locutus fuerat in manu Iosue filij Nun.

31 Et fuit, an^m leui- factum fuit ambulare eum inⁿ erratis Iarobghami filij Nebat: & accepit viram Izebel filiam Ethbaghalis regis Tzidoniorum: & ambulauit, & seruiuit Baghalem, & procumbere-se-fecit ei.

32 Et p^r surgere-fecit altare Baghali q^d statuit in xde, fano, templo domo Baghalis, quam edificauit in Someron.

33 Et fecit Achab lucum: & addidit Achab ad facere, ad^r commouere IHVH ELOHIM Israelis, f^r de omnibus regibus Israelis qui fuerunt faciebus eius.

34 In diebus eius edificauit Chiel Beth-Elita Iericho: in Abiram primogenito suo fundauit eam, & inⁿ Seghub^u paruo suo stare-fecit januas eius, secundum verbum IHVH quod loquutus-fuit in manu Iehosuah filij Nun.

COMMENTARIA.

VERS. 3.

CCE EGO DEMETAM POSTERIORA, &c.] De hoc versu & sequente vide supra Cap. 14. vers. 10. & 11.

VERS. 5.

IN LIBRO VERBORVM DIERVVM REGVM ISRAEL?] Vide supra Cap. 14. v. 19. & Cap. 11. vers. 41. Sic infra vers. 14. 20. 27.

VERS. 7.

QVVM AVTEM IN MANV IEHV, &c.] Hunc versum Quidam jungunt cum quinto superiore, redduntque: Quemadmodum etiam per Iehu filium Chanani prophetam verbum Iehoua fuerat contra Bahascham & contra domum eius, idque propter totum malum illud quod fecerat in oculis Iehoua, quod pronocasset eum operibus manuum suarum, quod esset similis domui Ierobhami: eo quod percussisset eum. Subaudi, Nonne omnia hæc scripta sunt in libro Chronicorum regum Israelis? Accommodatio exitus istius regis ac totius familiæ Bahaschæ ad superiorem prophetiam Iehu, supra vers. 1.

OB HANC CAUSAM OCCIDIT EVM: HOC EST IEHV FILIUM HANANI PROPHETAM.] Heb. non sunt sex postremæ dictiones: sed tantum, & propter quod occidit eum. Noster eum intellexit ipsum Iehu prophetam, quem Bahasa interfecerit, quod ei futura eius mala pronuntiauerit. Hebræi, & plerique alij, eum, Nadab filium Iarobghami, quem interfecerit Bahasa, supra Cap. 15. v. 28. relatiuum sine antecedente expresse. Plerique, eum, Bahasam, propter quod percussit eum. Dominus: id est propter sua praua opera. Vide Sixtum Senensem lib. 2. Bibliothecæ, in Iehu.

VERS. 8.

ANNO VIGESIMO SEXTO ASA REGIS IYDA.] Quidam exponunt: Anno vigesimo sexto Asæ regis Iehuda completo: quo mortuus Maluenda, In 1. Regum.

erat Bahasa, & regnare cæperat Elah.

DVOBVS ANNIS.] Quidam: Secundo anno Elah. qui fuit vigesimus septimus Asæ, infra vers. 10. quasi dicat, vix dum elapsus erat ei annus primus, quum ad conspirationem ventum est.

PREFECTI THERSA.] Heb. Qui super domum in Thirzah. Quidam: qui erat prefectus pratorio in Thirzah. Videtur prefectus fuisse aulae regiae, quem maiordomum vocamus. Alij, Artza hic non nomen viri, sed, dei cuiuspiam. aut idoli putant, exponuntque: in domo, seu templo, Artza, quæ domus seu templum erat iuxta regiam in Thirzah. Artza Terram, seu Tellurem significat, quam deam Romani Opem Consuam appellauerunt. Verum id alienum est.

QVVMQVE REGNASSET, ET SEDISSET SUPER SOLIVM EIVS. &c.] exponunt, id est, septiduo illo, quo regnavit, quamuis perexiguo spatio, tamen vehementissime ac diligentissime totam illam familiam conturbauit.

MINGENTEM AD PARIETEM.] Vide 1. Samuel 25. v. 22.

ET PROPINQVOS.] Heb. & vindices eius, id est, omnes, qui eum cognatione aut consanguinitate contingebant.

GEBETHON.] De quo vide supra Cap. 15. vers. 27.

ET SVCCENDIT SE CVM REGIA.] Quidam reddunt: & combussit super eum domum regiam, vt Hamri combusserit Zimrim cum domo regia.

MORTVVSQVE EST THEBNI.] Exponunt, quarto demum anno post sublatum Zimrim. Vide 2. Paralipom. 22. v. 2.

SSff 2

ET

ET REGNAVIT AMRI.] id est, anno quinto & sequentibus regnum totius Israelis obtinuit.

VERS. 24. MONTEM SAMARIÆ A SOMER.] Vide Iosue 11. v. 1.

DVOBVS TALENTIS.] id est, sex mille siclis argenti, nimirum viginti, quatuor milibus regalibus Castellanis.

VERS. 26. AMBVLAVIT QVE IN OMNI VIA IEROBOAM, &c.] Hunc versum quidam ita ex Heb. reddunt: *Nam ambulauit in tota via Iarobhami filij Nebathi, & in singulis peccatis eius, quibus ad peccandum induxerat Israhel, ut prouocaret Iehouam Deum Israelis.* Obseruant, duo notari hic mala quibus Hamri superauit antecessores: vnum, quod regum & populi peccata minutatim perscrutatus est, vt illis hareret: alterum, quod consulto & de industria Deum prouocauit, cum superiores non ita destinato consilio: & desperata malitia, id fecissent: nam decretis obstrinxit populum, & ad idolatriam tyrannice coegit: quod testatur Michæas 6. v. 16.

VERS. 29. VIGINTI ET DVOBVS ANNIS.] Explicant imperfectis: nam primus cum patre, vltimus cum filio communis fuit.

VERS. 30. SUPER OMNES, QUI FERVNT ANTE EVM.] Vide infra Cap. 21. v. 25.

VERS. 31. NEC SVFFECIT EI VT AMBVLARET IN PECCATIS IEROBOAM FILIJ NEBAT: IN SVPER DVXIT VXOREM, &c.] Nos verba Hebraica ordine reddidimus: Alij sic, *Fuit enim (nonne leue habebatur ei ambulare in peccatis Iarobhami filij Nebati?) vt acciperet uxorem, &c.* Notant, parenthesin esse &

& epiphonema: quasi dicat, quam parui fecit iste peccata priorum, qui nouis illa cumulauit! Non sat habuit imitari peccata antecessorum, sed eos impietate superauit.

IEZABEL.] Heb. *אִזְבֶּל* Izebel. aliam nominis rationem expiscari nescio, quam, *Insula cohabitaticem*, quod forte ei nomen inditum, quod filia esset regis Tyrriorum, & Sidoniorum, & Tyrus tunc insula ante Alexandrum.

FILIAM ETHBAGHAL.] Heb. significat, *אֶתְבַּחַל* Apud, vel Cum Bahal. De hoc Iosephus ex Phœnicum Annalibus, lib. 1. contra Apionem: [*Ithobalus Abstbarta. Sacerdos, quum vixisset annis sexaginta octo, regnavit annis triginta duobus.*]

ET POSUIT ARAM BAAL, IN TEMPLO VERS. 32. BAAL.] Erat Bahal Deus Sidoniorum: Vide Numeror 22. v. 41. cuius cultum Achab vxoris Sidoniæ causa receperat.

ET PLANTAVIT LVCVM.] Vide Deutero- VERS. 33. nom. 7. v. 5.

IN DIEBVS EIVS ADIFICAVIT HIEL DE VERS. 34. BETH-EL, IERICO, &c.] quidam hunc versum ita reddunt: *Diebus eius adificauit Chiel Beth-Elitha Ierichuntem: pretio Abirami primogeniti sui fundauit eam, & pretio Segubi natu minimi sui statuit fores eius, secundum verbum Iehoua, quod loquutus erat per Iehoschuam filium Numis.* Nempe Iosue 6. v. 26. ac si dicat, instauratio Ierichuntis sterit ei omnium filiorum suorum exitio, quos omnes amisit inter reedificandum, diuinitus inflicto supplicio, quod interminatus fuerat Deus instauratori Ierichuntis. Vide Iosue 6. v. 26.

CAPVT DECIMVM-SEPTIMVM.

Elias celum triennio claudit, primūque pascitur à coruis, deinde à muliere Sarephthana: cuius hydria farine & lecythus olei non minuuntur: filius autem ipsius, oratione Eliæ resuscitatur.

Vulg.

Malu.

Zeeli. 48. a. 1. I
Iaco. 5. d. 17.

ET dixit Elias Thesbites de habitatoribus Galaad ad Achab: Viuit Dominus Deus Israel, in cuius conspectu sto, si erit annis his ros & pluuia nisi iuxta oris mei verba.

2 Et factum est verbum Domini ad eum, dicens.

3 Recede hinc, & vade contra Orientem, & abscondere in Torrente Carith, qui est contra Iordanem.

4 Et ibi de torrente bibes: coruisque praecepi vt pascant te ibi.

5 Abiit ergo, & fecit iuxta verbum Domini: cumque abiisset, sedit in Ter-

ET dixit Eliahu Thisbites de habitatoribus Ghilghad, ad Achab, Viues IHVH ELOHIM Israelis, cuius steti^b faciebus eius, si erit annis istis ros, & pluuia: ^c quia si ^d ori verbi mei.

2 Et fuit verbum IHVH ad eum, ad dicere.

3 ^e Ambula de isto, & ^f aspicias tibi in orientem, & absconditus eris in torrente Cherith, qui^h super facies Iardenis.

4 Et erit, de torrente bibes: & coruos praecepi adⁱ vniuersitare te ibi.

5 Et ambulauit, & fecit secundum verbum IHVH: & ambulauit, & ^k habitauit

^a viuis viuit, per vitam
^b ad facies
^c OR
^d chi im,
^e quinimo, nisi
^f ad os, ex praestituto
^g Abi hinc
^h faciabis, vertes facie
ⁱ valle
^j è regione. Hispania,
^k auista. Sic
^l v. 5.
^m sustentare. Vide Genes.
ⁿ 45. v. 11.
^o k mansit, confedit

rente Carith : qui est contra Iordanem.

6 Corui quoque deferebant ei panem & carnes mane, similiter panem & carnes vesperi, & bibebat de torrente.

7 Post dies autem siccatus est torrens: non enim pluerat super terram.

8 Factus est ergo sermo Domini ad eum, dicens.

9 Surge, & vade in Sarephta Sidoniorum, & manebis ibi: precepi enim ibi mulieri vidua ut pascat te.

Luc. 4. d. 26. 10 Surrexit, & abiit in Sarephta Cumque venisset ad portam ciuitatis, apparuit ei mulier vidua colligens ligna, & vocauit eam, dixitque ei: Da mihi paululum aqua in vase, ut bibam.

11 Cumque illa pergeret ut afferret, clamauit post tergum eius, dicens: Affer mihi, obsecro, & buccellam panis in manu tua.

12 Quare respondit: Fuit Dominus Deus tuus, quia non habeo panem, nisi quantum pugillus capere potest farina in hydra, & paululum olei in lecytho: en colligo duo ligna, ut ingrediar & faciam illud mihi & filio meo, ut comedamus, & moriamur.

13 Ad quam Elias ait: Noli timere, sed vade, & fac sicut dixisti: veruntamen mihi primum fac de ipsa farinula subcinericium panem paruulum, & affer ad me: tibi autem & filio tuo facies postea.

14 Hac autem dicit Dominus Deus Israel: Hydria farina non deficiet, nec lecythus olei minuetur, usque ad diem in qua Dominus daturus est pluuiam super faciem terra.

15 Quare abiit, & fecit iuxta verbum Elia: & comedit ipse, & illa, & domus eius: & ex illa die,

16 Hydria farina non defecit, & lecythus olei non est imminutus, iuxta verbum Domini, quod locutus fuerat in manu Elia.

17 Factum est autem post hac, agrotauit filius mulieris matris familias, & erat languor fortissimus, ita ut non remaneret in eo halitus.

18 Dixit ergo ad Eliam: Quid mihi & tibi vir Dei? ingressus es ad me, ut rememorarentur iniquitates mea, & interficeres filium meum?

bitauit in torrente Cherith, qui super facies Iardenis.

6 Et corui venire-facientes ei panem & carnem in mane, & panem & carnem in vespera, & de torrente biber.

7 Et fuit ¹ de extremitate dierum, & exsiccatus fuit torrens, quia non fuit ^m nimbus in terra.

8 Et fuit verbum IHVH ad eum, ad dicere.

9 Surge, ambula in Tzarphah, quae ⁿ Tzidoni, & ^o habitabis ibi ecce precepi ibi virae viduae, ad ^p vniuersitare te.

10 Et surrexit & ambulauit in Tzarphath, & venit ad ostium vrbs; & ecce ibi vira vidua ^q quisquilians ligna: & ^r vocauit ad eam, & dixit Accipe obsecro, mihi parum aquarum in vase ^f & bibi.

11 Et ambulauit ad accipere; & vocauit ad eam, & dixit: Accipe, obsecro, mihi ^v fragmentum panis in manu tua.

12 Et dixit: ^x Viuens IHVH ELOHIM tuus, si ^y existentia mihi ^z vstulat; ^a quia si ^{pl} nitudo ^b vole farinę in cado, & parum olei in ^c vrna: & ecce ^d quisquilians duo ligna, & veniam, & faciam illud mihi & filio meo: & comedemus illud, & moriemur.

15 Et dixit ad eam Eliahu: Non timebis, veni, fac secundum verbum tuum: veruntamen fac mihi de ibi ^e vstulatam paruam in prima, & exire facies mihi: & tibi & filio tuo facies in ^f posterioritate.

14 Quia sic dixit IHVH ELOHIM Israelis. Cadus farinae non ^g consummabitur, & vrna olei non deficiet, usque ad diem dare IHVH ^h nimbum super facies ⁱ humi.

15 Et ambulauit, & fecit secundum verbum Eliahu: & comedit ipsa, & ipse, & domus eius, diebus.

16 Cadus farinae non ^k consummatus fuit, & vrna olei non defecit: secundum verbum IHVH, quod loquutus fuit in manu Eliahu.

17 Et fuit post verba ista, agrotauit filius virae ^l potentis domus: & fuit egritudo eius ^m obtenta valde, usque, quo non superrelictus fuit in eo ⁿ halitus.

18 Et dixit ad Eliahu: Quid mihi & tibi vir ELOHIM venisti ad me ad recordari-facere ^o prauitatem meam; & ad mori-facere filium meum?

¹ quidam exacto anno

^m imber, pluua *Vide Genes. 7, v. 12.*

ⁿ ad Tzidonem *o vt v. 5. p vt v. 4.*

^q complicans conquirens, colligens *r clamauit*

f vt bibam t clamauit

^a frustum, buccellam *x vt v. 1.*

^y est *z vstularia, placentę vstulatę focaria, Hispanice, Hogaca. Vide Genes. 18, 6.*

^a vt v. 1. *b curuitatis, cauitatis, palmae c nasiterna. Vide 1 Samuel. 26, v. 12. Sic v. 14, 16. d vt v. 10. e vt v. 12.*

^f postremirate *g consumetur*

h vt v. 7.

ⁱ telluris

^k consumatus *prus*

^l domus, herę, patris *ne*

^m valida, fortis

ⁿ anhelitus, anima, respiratio

^o curuitatis, distortionis, peruersitatem

694 Vulg. I. Regum, Cap. XVII. Malu.

19 Et ait ad eam Elias: Da mihi filium tuum. Tulitque eum de sinu eius, & portauit in cœnaculum, ubi ipse manebat, & posuit super lectulum suum.

20 Et clamauit ad Dominum, & dixit: Domine Deus meus, etiamne viduam, apud quam ego, utcumque sustentor, afflixisti ut interficeres filium eius?

21 Et expandit se, atque mensus est super puerum tribus vicibus, & clamauit ad Dominum, & ait: Domine Deus meus, reuertatur obsecro anima pueri huius in viscera eius.

22 Et exaudiuit Dominus vocem Elie: & reuersa est anima pueri intra eum: & reuixit.

23 Tulitque Elias puerum, & deposuit eum de cœnaculo in inferiorem domum, & tradidit matri suæ, & ait illi: En uiuit filius tuus.

24 Dixitque mulier ad Eliam: Nunc in isto cognoui, quoniam vir Dei es tu, & verbum Domini in ore tuo verum est.

19 Et dixit ad eam: da mihi filium tuum. Et accepit eum de sinu eius, & ascendere fecit eum ad P altanam, qua ipse habitans ibi, & cubare fecit eum super lectum suum.

20 Et ^r vocauit ad IHVH, & dixit: IHVH ELOHIM meus, an etiam super viduam, qua ego ^r trahere-me-faciens cum ea, male-fecisti, ad mori-facere filium eius?

21 Et mensurare-se-fecit super ^r natum, tribus ^r iatibus; & ^r vocauit ad IHVH, & dixit: IHVH ELOHIM meus, reuertetur, obsecro, anima nati istius super ^r intimum eius.

22 Et audiuit IHVH in voce Eliahu, & reuersa fuit anima nati super intimum eius, & vixit.

23 Et accepit Eliahu natum, & descendere fecit eum de ^r altana in domum, & dedit eum matri suæ: & dixit Eliahu: Vide ^r viuens filius tuus.

24 Et dixit uir ad Eliahu: Nunc ^b isto cognoui, quia vir ELOHIM tu; & verbum IHVH in ore tuo ^c fides.

p Vide Iudicium 3. v. 20. q manens

r clamauit

s peregrinari commorari, hospitari, diuersari me-faciens

r puerum, sic mox, & v. 22, & 23.

u pulsibus, vicibus

x clamauit

y interius, intraneum.

z v. 21.

z v. 19.

a viuus,

viuit

b istud, vel

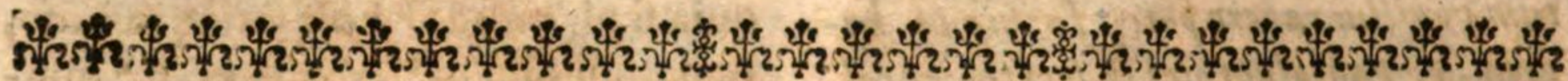
jam

c veritas,

certitudo,

firmitas,

constantia.

COMMENTARIA.

VERS. I.

ELIAS THESBITES, DE HABITATORIBVS GALAAD.] Disquirunt vnde Elias dictus sit *Thisbites*. Quidam, à loco, seu patria Thesbis, seu Thesba. Eusebius & S. Hieronymus de Locis Hebraicis: [*Thesba*, vnde ortus est Elias propheta *Thesbites*.] Recentiores sacri topographi id oppidum collocant in tribu Gad, in Paræa regione. S. Epiphanius Libello de vita & interitu prophetarum: [*Elias propheta è Thesbis erat, è continente Arabum: morabatur autem in Galaad, quoniam Thesbis erant ades sacerdotibus consecrata.*] Nonnulli Hebræorum existimant. Eliam vnum fuisse ex illis, seu potius ex illorum posteritate, qui ex clade illa, qua Iabes Galaad incolæ interfecti sunt, Iudicum 21. v. 8. & sequentibus, euaserunt, & rursus eandem urbem incolere cæperunt, qui dicebantur תושבי תושבה Ghilhad, id est, inquilini, incolæ, habitatores Ghilhad. & singulariter quisque eorum תושב תישבתי Ghilhad, inquilinus Iabes Ghilhad. Vnde Elias dictus est, *Thisbi*, seu *Thisbites*, de TOSCHABE Ghilhad, de Inquilinis Iabes Ghilhad. Sic nunc in Valentino regno post Maurifugium, novos oppidorum incolas appellamus *Pobladores*, & *Poblador*. Vide Eliam Grammaticum ad finem *Thisbi*. Aliqui volunt dictum *Thesbitem* ab oppido *Thisbi*, cuius extat mentio in Græcis *Tobia* 1. v. 2. vbi scribitur: [*Qui captiuus fuit abductus è Thisbi, qua est ad dexte-*

ram Kades Nephthalim in Galilæa supra Aser sita.] Verum hæc *Thisbis* propè *Kades Naphthalitica* cis Iordanem erat, cum *Ghilhad* ultra Iordanem esset. De *Kades* vide Iosue 20. vers. 7. Iosephus: [*Hunc Achabum propheta quidam Dei maximi (Elias) è Thesbone Galaditica vrbe oriundus adiit.*] Tremellius & Iunius hæc annotant: [*Elija Thischbites, id est, incola partis illius Ghilhadis, qua ad orientem spectat, temporibus Schaulis Hagarenis adempta. Hac autem Thescheb dicta est, vel eò quòd veteres incola ad centum millia captini abducti sunt: vel quòd ex Israelitis trans Iordanem colonia eò transmissa sunt, ut eam inhabitarent. Vide 1. Chronicorum 5. v. 21.*] Adito Notas in *Tobia* 1. v. 2. תושב תישבתי Hebræis est, *inhabitare: תושב scabab, abducere in captiuitatem.* Vide, quæ latius de ratione nominis *Thisbitis* disseruimus lib. 10 de Antichristo, cap. 2. in Excursu, & in Paradiso, cap. 87.

DE HABITATORIBVS GALAAD.] תושב תישבתי *toschab*, aiunt, esse, *incolam, inquilinum, habitatorem, hospitem, aduenam*, qui in eo loco, vbi viuit, non habet propriam domum, aut possessionem: & differre à גר *ger*, quòd hic sit peregrinus: sed THOSCHAB habitet quidem & habeat residentiam suam apud ciuem. Redduntque hîc: de inquilinis, incolis, aduenis, hospitibus Ghilhadis. Quidam exponunt, ex colonis è Ghilhade transmissis, in orientaliorem partem illam Ghilhadis, vnde expulsi sunt Hagareni, vt paulo antea notabamus.

IN

IN CIVIS CONSPICITUR STO.] id est, cui seruo & ministro, ut exponitur Deuter. 10. v. 8. Alij: qui me iurantem præsens intuetur, vindex acerrimus periurij, si fallo. Nonnulli: coram quo stare soleo, id est, frequenter in oratione. Heb. cuius steti ad facies eius, id est cuius faciem enixè oravi, quémque vehementer deprecatus sum, ut non pluat. Sic videtur exponere Iacobus 5. v. 17.

ANNIS HIS.] nempe tribus annis & sex mensibus, ut exponitur Lucæ 4. vers. 25. & Iacobi 5. v. 17. Vide infra cap. 18. vers. 1. Sic enim apertè colligitur ex mandato & promissione Dei, infra v. 14.

VERS. 3. IN TORRENTE CARITH, QUI EST CONTRA IORDANEM.] seu, è regione Iordanis. Hunc torrentem, quidam eum esse putant, cuius firmentio Iosue 15. v. 7. Alij eum, qui torrens, vel vallis arundineti dicitur Iosue 16. v. 8. & cap. 17. v. 9. Nec desunt, qui eum esse augurentur, qui torrens, vel vallis Ketritz appellatur Iosue 18. v. 21. & torrens Machmur, Iudith 7. v. 16. Vide Comm. in ea omnia loca. Sed sunt hæc incerta. Ab excisione videtur nomen habere, quòd locus esset sterilis & desertus. Non longe à Iordane abfuisse, disertè nimis hîc dicitur.

VERS. 4. CORVISQUE PRÆCEPI.] Notant, hanc autem lege immundam fuisse cibo: non autem contactu, nisi mortuam, Leuit. 11. vers. 15.

VERS. 9. IN SAREPTA SIDONIORVM.] Iosephus: [Iubende Deo profectus est Sareptam, quod oppidum Tyrum inter & Sidonem situm est.] Heb. in Tzarephath, vel Tzarephathab, si vltimum He non est locale: quæ Tzidoni, vel quæ est Tzidonis, aut pertinet ad Tzidonem. Nomen habere existimant ab vstrinis, id est, officinis, seu fornacibus ad conflandum argentum & aurum, seu alia metalla comparatis: nempe à TZARAPH, vrere, conflare, deflectunt, Sareptam omnes scriptores vocant. Meminit eius Plinius lib. 5. cap. 19. Achilles Tatius lib. 2. de Amoribus Clitophontis & Leucippes: [Cum primum Sareptam Tyriorum vicum in mari situm perueni.] Eusebius & S. Hieronymus de Locis Hebraicis: [Sarepta ciuitas Sidoniorum in via publica sita, ubi habitauit quondam Elias.] Situm eius Brocardus ita describit: [A Tyro tribus fere leucis aquilonem versus miscetur Eleutherus fluius mari magno. Hinc ad tres leucas est Sarepta Sidoniorum. Habet hodie locus ille vix octo domos: at ruina adhuc cernuntur antiquæ suæ magnificentie indices. Ab eo loco sunt tres leucæ ad Sidonem magnam Phœnicis urbem.] Vina Sareptana celebrantur à Fulgentio lib. 2. Mythologiæ, in Fabula de Dionysio, à Sidonio Apollinari in Carmine 17. Corippo lib. 3. de Laudibus Iustini Imperatoris, Venancio Fortunato lib. 2. de Vita S. Martini.

VERS. 10. DA MIHI PAVLVLVM.] Heb. Accipe, queso, mihi parum, &c. id est, accipiens da. Vide Exod. 25. v. 2. Sic versu sequenti.

VERS. 11. IN MANV TVA.] Quidam: prout est in manu tua, id est, penes te, vel, prout tibi primum ad mantum occurret.

VERS. 12. QVIA NON HABEO PANEM.] Heb. Si est

mihi panis-focatus, seu subcinericius. Quidam: si est mihi panis coctus. Alij: ut viuit Iehoua Deus tuus, non est mihi placenta, id est, ne minimus quidem panis factus.

ET MORIAMVR.] Quidam reddunt: deinde moriemur, quasi dicat, nulla est deinceps vitæ sustentandæ ratio.

FAC SICVT DIXISTI.] Heb. fac secundum verbum tuum, id est, coque panem tibi, & filio tuo, ut dixisti. VERS. 13

VERVMTAMEN MIHI PRIMVM FAC, &c.] Sic fidem viduæ probauit Deus.

HYDRIA FARINÆ NON DEFICIET, VERS. 14
NEC LECYTHVS OLEI MINVETVR.] Hypallage pro: Cadi istius farina non consumetur, & ampullæ istius oleum non deficiet. Sic infra vers. 16. Notant esse hypotheticam loquutionem, puta, si id quod dixi, feceris.

VSQVE AD DIEM, IN QVA DOMINVS DATVRVS EST, &c.] id est, quum anni tres cum dimidio effluerint. Vide supra v. 1.

IPSE ET ILLA.] Sic habet Hebraica scriptio, at punctatio, & lectio est. Ipsa & ipse, quod magis congruit verbo comedit, quod est scæmineum. VERS. 15

ET EX ILLA DIE.] Heb. diebus, id est, aliquot, vel multis diebus. Quidam reddunt: idque domi eius per annum. Dies pluraliter pro anno, ut multis alijs locis. Substitit ergo Elias in domo viduæ pastus ab ea per annum.

POST VERBA HÆC.] Aliqui: post res has, vel his rebus gestis. Exponunt, id est, tertio anno, quem apud viduam agebat: siue exacto biennio siccitatis: nam annum educatus est coruorum ministerio, supra vers. 7. & alterum apud viduam, de quo vers. 15. Sed hæc certò statui non possunt. VERS. 17

VT NON REMANERET IN EO HALITVS.] id est, ut expiraret.

QVID MIHI ET TIBI VIR DEI? Alij: Quid mihi tecum commune vir Dei? Sic 2. Samuel. 19. v. 22. Exponunt, quid mihi tecum vir Dei? Subaudi fuerit? id est, quorsum spectauerint promissiones tuæ, si moriendum sit illis, quibus factæ sunt? Alij explicant, quasi dicat, Qua in re te vnquam læsi. VERS. 18

INGRESSVS ES AD ME VT REMEMORARENTVR INIQUITATES MEÆ.] Heb. venisti ad me ad recordari-facere prauitatem meam. Aliqui exponunt: venisti ad me ut rememoraretur iniquitas mea ad pœnam, id est, ne impunis manerem peccatorum meorum: sed tu Dei nomine vindex & minister eius, punires ea morte filij mei. Alij: venisti ad me ut reuocares in memoriam iniquitatem meam, vel ut Deum memorem faceres iniquitatis meæ, quasi dicat, fortè non sum tibi famulata pro officio. Nonnulli: veneris ad me ad recordandum iniquitatem meam, quasi dicat, quum primum alloquutus es; me, & filium de vita in remissione peccatorum confirmasti, versu 15. quod iam annum experta sum: nunc verò estne aliquid, cuius nomine tam grauitèr sim castiganda contra quàm initio spem feceras?

ETIAMNE VIDVAM HANC, &c.] Explicant, quasi dicat, ut alios multos, qui famè & siccitate

siccitate pereunt, sed minimè confirmatos de vita, ut hæc vidua per me confirmata est.

VERS. 21. ET EXPANDIT SE, ATQUE MENSUS EST SUPER PUERUM.] Heb. *Et admensus est se super puero*. Explicant, cum ut visu & contactu pueri ad orandum magis inflammaretur: tum ut incubationis medio, caro pueri foueretur: confer cum facto Elisæi 2. Regum 4. v. 54.

TRIBVS VICIBVS.] alternis incumbens & orans. Gestus iste indicat dif-

ficulatem, & magnitudinem miraculi.

VERS. 24.

NUNC IN ISTO COGNOVI.] plenius: nam iam antea norat. Quidam: *Nunc, iam, hoc experior virum Dei te esse*. Aliqui exponunt: Nunc iam plenè cognoui atque experior, & te prophetam Dei esse, Deo gratum & charum: & etiam quòd, quæ dixisti mihi, verissima sint. Priorem partem huius versus accipiunt de resurrectione filij: posteriorem de prædictione farinae & olei, de qua vers. 14. & 16.

CAPVT DECIMVM-OCTAVVM.

Increfcente fame, Elias Abdiæ herbam pecoribus quærenti occurrit: cui agrè persuadet ut nuntiet Achab se adesse, qui occurrens Eliæ ab ipso corripitur:

Dei zelo Elias 850. pseudopphetas occidi iubet, dato de calo igne ad consummationem holocausti, & pluuiam à Deo impetrat.

Vulg.

Post dies multos factum est verbum Domini ad Eliam, in anno tertio, dicens: Vade, & ostende te Achab, ut dem pluuiam super faciem terra.

2 Iuit ergo Elias, ut ostenderet se Achab: erat autem fames vehemens in Samaria.

3 Vocauitque Achab Abdiam dispensatorem domus sue. Abdias autem timebat Dominum valde.

4 Nam cum interficeret Iezabel prophetas Domini, tulit ille centum prophetas, & abscondit eos quinquagenos & quinquagenos in speluncis, & pavit eos pane & aqua.

5 Dixit ergo Achab ad Abdiam: Vade in terram ad vniuersos fontes aquarum, & in cunctas valles, si forte possimus inuenire herbam, & saluare equos, & mulos, & non penitus iumenta intereant.

6 Diuiseruntque sibi regiones, ut circuirent eas: Achab ibat per viam vnā, & Abdias per viam alteram seorsum.

7 Cūque esset Abdias in via, Elias occurrit ei: qui cū cognouisset eum, cecidit super faciem suam, & ait: Num tu es, domine mi, Elias?

Malu.

Et fuit dies multi, & verbum IHVH fuit ad Elijahū, in anno tertio, ad dicere: ambula^a visus-esto ad Achab, & dabo pluuiam super facies^b humi.

2 Et ambulauit Elijahū ad videri ad Achab: & fames^c obrenta in^d Sumeron.

3 Et vocauit Achab Ghobadjahu, qui super domum: & Ghobadjahu fuit timens IHVH valde.

4 Et fuit in exscindere-facere Izebel prophetas IHVH, & accepit Ghobadjahu centum prophetas, & abscondit eos, & quinquaginā^e virum in cauerna: & & vninerſitauit eos pane, & aquis.

5 Et dixit Achab ad Ghobadjahu: Ambula in terra ad omnes fontes aquarum, & ad omnes^h torrentes, si forsitan inueniemusⁱ viriditatem, & viuificauimus equum, & mulum, & non exscindere-faciemus de^l animali.

6 Et dispertiti fuerunt sibi terram, ad transire in ea: Achab ambulauit in via vna^m ad solum eum: & Ghobadjahu ambulauit, in via vna, ad solum eum.

7 Et fuit Ghobadjahu in via, & ecce Elijahūⁿ occurſui eius: & agnouit eum. & cecidit super facies suas, & dixit: An tu iste^o sustentator meus Elijahū.

^a ostendere

^b telluris

^c valida, fortis
^d Samaria

^e Vide infra v. 13.
^f viros
^g sustentauit, aluit.
Vide Genes. 45. v. 11.

^h valles
ⁱ fœnum

^k vt viuificemus
^l bestia, iumento

^m solitario sibi. Sic statim.

ⁿ in occurſu
^o columen, dominus, herus

8 Et

8 Cui ille respondit: Ego. Vade, & dic domino tuo: Adest Elias.

9 Et ille, Quid peccaui, inquit, quoniam tradis me seruum tuum in manu Achab, ut interficiat me?

10 Viuit Dominus Deus tuus, quia non est gens aut regnum, quo non miserit dominus meus te requirens: & respondentibus cunctis: Non est hic: adiurauit regna singula, & gentes, eo quod minime reperireris.

11 Et nunc tu dicis mihi: Vade, & dic domino tuo: Adest Elias.

12 Cumque recessero a te, Spiritus Domini asportabit te, in locum quem ego ignoro: & ingressus nuntiabo Achab, & non inueniens te, interficiet me: seruus autem tuus timet Dominum ab infantia sua.

13 Numquid non indicatum est tibi domino meo, quid fecerim cum interficeret Iezabel prophetas Domini, quod absconderim de prophetis Domini, centum viros, quinquagenos & quinquagenos in speluncis, & pauperim eos pane & aqua?

14 Et nunc tu dicis: Vade, & dic domino tuo: Adest Elias: ut interficiat me?

15 Et dixit Elias: Viuit Dominus exercituum, ante cuius vultum sto; quia hodie apparebo ei.

16 Abiit ergo Abdias in occursum Achab, & indicauit ei: venitque Achab in occursum Elia.

17 Et cum vidisset eum, ait: Tunc es ille, qui conturbas Israel?

18 Et ille ait: Non ego turbaui Israel, sed tu, & domus patris tui, qui dereliquisti mandata Domini, & secuti estis Baalim.

19 Veruntamen nunc mitte, & congrega ad me vniuersum Israel in monte Carmeli, & prophetas Baal quadringentos quinquaginta, prophetasque lucorum quadringentos, qui comedunt de mensa Iezabel.

20 Misit Achab ad omnes filios Israel, & congregauit prophetas in monte Carmeli.

21 Accedens autem Elias ad omnem populum, ait: Vsquequo claudicatis in duas partes? si Dominus est Deus, sequimini eum: si autem Baal, sequimini illum. Et non respondit ei populus verbum.

8 Et dixit ei: Ego; ambula, dic sustentatoribus tuis: Ecce Elijahu.

9 Et dixit: Quid peccaui, quia tu dans seruum tuum in manu Achab, ad mori-facere me?

10 ^q Viuens: IHVH ELOHIM tuus, si ^q existens gentis, & regni, quo non misit sustentator meus ibi, ad quærere te: & dicent, non. Et ^f adiurauit regnum & gentem, quia, non inueniet te.

11 Et nunc tu dicens, Ambula, dic sustentatoribus tuis. Ecce Elijahu?

12 Eterit, ego ambulabo de ^u ad te, & spiritus IHVH leuabit te, super quod non cognoscam; & veniam ad annuntiare Achabo, & non inueniet te, & interficiet me: & seruus tuus ^x timens IHVH ab ^y excussuris meis.

13 An non ^z annuntiatum fuit ^a sustentatori meo, quod feci in interficere Iezabel prophetas IHVH? & abscondi de prophetis IHVH centum ^b virum ^c quinquaginta, quinquaginta virum in cauerna, & ^d vniuersitau eos pane, & aquis?

14 Et nunc tu dicens, Ambula, dic sustentatoribus tuis: Ecce Elijahu? & interficiet me.

15 Et dixit Elijahu: ^f Viuens IHVH T Z E B A O T H, cuius steti ^g faciebui eius, quia ^h die ⁱ videbor ad eum.

16 Et ambulauit Ghobadjahu ^k occursum Achab, & annuntiauit ei: & ambulauit Achab occursum Elijahu.

17 Et fuit, secundum videre Achab Elijahu, & dixit Achab ad eum: An tu iste turbans Israelis?

18 Et dixit: Non turbaui Israelem, quia si tu, & domus patris tui in derelinquere vos præcepta IHVH; & ambulauisti post Beghalim.

19 Et nunc mitte ^m congrega ad te omnem Israelem, ad montem Carmel, & prophetas Baghal quatuor centos: & quinquaginta, & prophetas luci quatuor centos, comedentes ⁿ tabulæ Iezabel.

20 Et misit Achab in omnibus filiis Israelis, & congregauit prophetas ad montem Carmel.

21 Et accessit Elijahu ad omnem populum, & dixit: Vsque ad quando vos ^o transaltantes super duas promittentias? Si IHVH, ELOHIM, ambulate post eum: & si Baghal, ambulate post eum. Et non responderunt populus ad eum verbum.

^p ut v. 7i

^q viuus, vt viuit, per vitam
^r est gens & c
^s coniurauit, iuramento-obstrinxit

^t ut v. 8i

^u apud te, cum te

^x vel timuit
^y pueritiis

^z annuntia-

^a ut v. 7.

^b viros. Sic

^c quinquagenos

^d ut v. 6.

^e ut v. 8.

^f ut v. 10

^g ad facies

^h hodie

ⁱ ostendar,

^k in occur-

^l sum. Sic

^m collige

ⁿ mensa

^o translieni-

^p tes, claudi-

^q cantes

22 Et ait rursus Elias ad populum: Ego remansi propheta Domini solus: propheta autem Baal quadringenti & quinquaginta viri sunt.

23 Dentur nobis duo boues, & illi eligant sibi bouem vnum, & in frustra cidentes, ponant super ligna ignem autem non supponant: & ego faciam bouem alterum, & imponam super ligna, ignem autem non supponam.

24 Inuocate nomina deorum vestrorum, & ego inuocabo nomen Domini mei: & Deus qui exaudierit per ignem, ipse sit Deus. Respondens omnis populus ait: Optima propositio.

25 Dixit ergo Elias prophetis Baal: Eligite vobis bouem vnum, & facite primi, quia vos plures estis: & inuocate nomina deorum vestrorum, ignemque non supponatis.

26 Qui cum tulissent bouem, quem dederat eis, fecerunt: & inuocabant nomen Baal de mane usque ad meridiem, dicentes: Baal exaudi nos. Et non erat vox, nec qui responderet: transliebantque altare quod fecerant.

27 Cumque esset iam meridies, illudebat illis Elias dicens: Clamate voce maiore: Deus enim est, & forsitan loquitur, aut in diuersorio est, aut in itinere, aut certe dormit, ut excitetur.

28 Clamabant ergo voce magna, & incidebant se iuxta ritum suum cultris & lanceolis: donec perfunderentur sanguine.

29 Postquam autem transiit meridies, & illis prophetantibus venerat tempus quo sacrificium offerri solet, nec audiebatur vox, nec aliquis respondebat, nec attendebat orantes.

30 Dixit Elias omni populo: Venite ad me. Et accedente ad se populo, curauit altare Domini, quod destructum fuerat.

31 Et tulit duodecim lapides iuxta numerum tribuum filiorum Iacob, ad quem factus est sermo Domini, dicens: Israel erit nomen tuum.

32 Et edificauit de lapidibus altare in nomine Domini: fecitque aqueductum, quasi per duas aratiunculas, in circuitu altaris.

22 Et dixit Elijahu ad populum: Ego superrelictus fui propheta I H V H, ad solum me: & propheta Baghal, quatuor centi quinquaginta vir.

23 Et dederunt nobis duos iuuen-
cos, & elegerunt sibi iuuen-
cum vnum, & frustra-
uerunt eum, & po-
suerunt super ligna; & ignem non po-
nent: & ego faciam iuuen-
cum vnum, & dabo super ligna; & ignem non ponam.

24 Et y vocabitis in nomine deorum vestrorum, & ego vocabo in nomine I H V H: & erit, dij, qui respondebit in igne, ipse ELOHIM. Et respondit omnis populus, & dixerunt Bonum verbum.

25 Et dixit Elijahu prophetis Baghal: Eligite vobis iuuen-
cum vnum, & fa-
cite prima quia vos multi: & vocate in nomine deorum vestrorum; & ignem non ponetis.

26 Et acceperunt iuuen-
cum, quem
dedit eis & fecerunt & vocauerunt in nomine Baghal de mane & usque ad meridies, ad dicere: Baghal responde nos. Et non vox & non respondens: & transaltauerunt super altare, quod fecit.

27 Et fuit in meridi-
bus, & fefellit
in eis Elijahu, & dixit: Vocate in voce grandi, quia dij ipse, quia medi-
tatio, & quia attinctio ei, & quia via ei: si forsitan dormiens ipse & ex-
pergefactus fuit.

28 Et vocauerunt in voce grandi, & latrocinari-se-fecerunt secundum iudicium eorum in gladiis, & in rhomphæis usque ad effundere sanguinem super eos.

29 Et fuit, Secundum transire meridies, & prophetare-se-fecerunt usque ad ascendere minchah: & non vox, & non respondens, & non auscultatio.

30 Et dixit Elijahu omni populo: Accedite ad me. Et accesserunt omnis populus ad eum: & sanauit altare I H V H dirutum.

31 Et accepit Elijahu duos decem lapides, secundum numerum baculorum filiorum Iaghakob: quem fuit verbum I H V H ad eum, ad dicere: Israel erit nomen tuum.

32 Et edificauit lapides altare in nomine I H V H: & fecit aqueductum secundum domum satorum-duorum seminis, circuitu altari.

p residuatus, reliquus. fui
q datus.
ipfi Iehouah
r solitario
mihi

s viri
t dabunt
u eligent
x frustra-
bunt, dimem-
brabunt, de-
truncabunt
dissecabunt

y clamabitis,
inuocabitis
z clamabo,
inuocabo

a Bona res,
bonum fa-
ctum

b inuocate,
clamaue

c inuocau-
erunt, clama-
uerunt
d vtrumque.
meridiem.
Vide Genes.
43. v. 16.

e exaudi
f translieue-
runt
g ludificatus
fuit, illudit,
nugatorie
egit
h inuocate,
clamate
i assequutio,
aprehensio
k clamaue-
runt
l lancinari,
lacerari, in-
cidi
m morem,
ritum, ratio-
nem
n frameis,
lanceis, spi-
culis
o effundi
p v. v. 26.
q oblatione,
sacrificium-
farinaceum,
munus
r attentio
s curauit, re-
parauit,
fecit
t destructum,
ruptum, de-
molitum
u virgarum
extensio
tribuum

x locum
y Vide Genes.
18 v. 6.
z ad altare,
sic v. 35.

33 Et

33 Et composuit ligna, diuisitque per membra bouem, & posuit super ligna.

34 Et ait: Implete quatuor hydrias aqua, & fundite super holocaustum, & super ligna. Rursumque dixit: etiam secundo hoc facite. Qui cum fecissent secundo, ait: Etiam tertio idipsum facite. Feceruntque tertio.

35 Et currebant aquae circum altare, & fossa aqueductus repleta est.

36 Cumque iam tempus esset ut offerretur holocaustum, accedens Elias propheta, ait: Domine Deus Abraham, & Isaac, & Israel, ostende hodie quia tu es Deus Israel, & ego seruus tuus, & iuxta praeceptum tuum feci omnia verba haec.

37 Exaudi me Domine, exaudi me: ut discat populus iste, quia tu es Dominus Deus, & tu conuertisti cor eorum iterum.

38 Cecidit autem ignis Domini, & vorauit holocaustum, & ligna, & lapides, puluerem quoque, & aquam, quae erat in aqueductu lambens.

39 Quod cum vidisset omnis populus, cecidit in faciem suam, & ait: Dominus ipse est Deus, Dominus ipse est Deus.

40 Dixitque Elias ad eos: Apprehendite prophetas Baal, & ne unus quidem effugiat ex eis. Quos cum apprehendissent, duxit eos Elias ad Torrentem Cison, & interfecit eos ibi.

41 Et ait Elias ad Achab: ascende, comede, & bibe: quia sonus multa pluuia est.

42 Ascendit Achab, ut comederet & biberet: Elias autem ascendit in verticem Carmeli, & pronus in terram posuit faciem suam inter genua sua.

43 Et dixit ad puerum suum: Ascende, & prospice contra mare. Qui cum ascendisset, & contemplatus esset, ait: Non est quidquam. Et rursum ait illi: Reuertere septem vicibus.

44 In septima autem vice, Ecce nubescula parua quasi vestigium hominis ascendebat de mari: Qui ait: Ascende, & dic Achab: Iunge currum tuum & descende, ne occupet te pluuia.

45 Cumque se verteret huc atque illuc, ecce caeli contenebrati sunt & nubes, & ventus, & facta est pluuia grandis. Ascendens itaque Achab abiit in Iezrahel.

33 Et ordinauit ligna, & ^a frustauit iuuenicum & posuit super ligna.

34 Et dixit: Implete quatuor cados aquis, & ^b effundite super ^c ascensionem, & super ligna: & dixit ^d secundate. Et secundauerunt. Et dixit ^e Tertiate. Et tertiauerunt.

35 Et ambulauerunt aquae circuitu altari, & etiam aqueductum impleuit aquis.

36 Et fuit in ascendere ^f Minchah, & accessit Elijahu propheta, & dixit: IHVH ELOHIM Abraham, Itzhak, & Israelis ^g die cognoscetur, quia tu ELOHIM, in Israele, & ego seruus tuus, & in ^h verbis tuis feci omnia verba ista.

37 ⁱ Responde me IHVH, responde me ^k; & cognouerunt populus iste, quia tu IHVH ELOHIM: & tu circumgyrauiisti cor eorum ^m retrorsum.

38 Et cecidit ignis IHVH, & ⁿ comedit ^o ascensionem, & ligna, & lapides, & puluerem: & aquas, quae in aqueductu ^p lambendo ^q depastus est.

39 Et vidit omnis populus, & ceciderunt super facies suas, & dixerunt: IHVH ipse ELOHIM, IHVH ipse ELOHIM.

40 Et dixit Elijahu eis: ^r Capite prophetas Bahal, vir non saluus-euadet de eis. Et ceperunt eos, & descendere fecit eos Elijahu ad torrentem Kison, & ^s mactauit eos ibi.

41 Et dixit Elijahu Achabo: Ascende, comede, & bibe: quia ^t vox ^u multitudinis ^x nimbi

42 Et ascendit Achab ad comedere, & ad bibere: & Elijahu ascendit ad caput Carmel, & procubuit in terram: & posuit facies suas inter genua sua.

43 Et dixit ad ^y excussum suum: Ascende ^z euge, respice viam maris. Et ascendit, & respexit, & dixit: Non ^a aliquid. Et dixit, Reuertere septem ^b ictibus.

44 Et fuit in septima, & dixit Ecce ^c nubes parua sicut ^d vola viri ascendens de mari. Et dixit: Ascende, dic ad Achab: Liga, & descende: & non ^e praeualebit te ^f nimbus.

45 Et fuit vsque ad sic, & vsque ad sic, & caeli ^g obscurare-se-fecerunt nubibus, & ^h spiritu: & fuit ⁱ nimbus grandis: & ^k inuectus fuit Achab, & ambulauit in Iezrehel.

^a ut v. 23.

^b effuderunt vel, effundantur: nam potest esse futurum.

^c holocaustum

^d Iterate, Secundo-facite. Sic mox.

^f ut v. 29.

^g hodie

^h verbo tuo

ⁱ Exaudi.

^k ut cognoscant

^l circumgyrare fecisti

^m posteriori

ⁿ comedit

^o holocaustum

^p adlinxit, delinxit

^q absumpsit

^r Prehendite. Sic mox.

^s jugulauit

^t sonitus, strepitus

^u copiae, turbae

^x imbris, pluuie.

^y puerum, famulum, ministrum.

^z eia, iam, nunc, age,

^a quidquam

^b pulvis, vicibus

^c densitas

^d curuitas, cavitatis, pal-

^e ma, vel planta

^f valide-

^g concludet, cohibebit,

^h prohibebit, intercludet

ⁱ ut v. 41.

^j obtenebrare, offus-

^k care, nigrescere, deni-

^l grare

^m vento

ⁿ ut v. 41.

^o vectus fuit

^p conscendit-

^q currum

46 Et manus Domini facta est super Eliam, accinctisque lumbis currebat ante Achab, donec veniret in Iezrahel.

46 Et manus IHHV fuit super Eliahu; & constrinxit lumbos^m suos: & curritⁿ faciebus Achab, vsque ad venire te Iizreghel.

l accinxit,
astrinxit
m eius
n ad facies
o ingressum,
introitum
tuum

C O M M E N T A R I A.

VERS. I.

OST DIES MVLTOS, IN ANNO TERTIO.] Exponunt, id est, elapsis sex mensibus supra annum tertium, ex quo in domo viduæ post mortuum, & excitatum filium eius, mansit. Tres anni & sex menses fuere siccitatis: primum annum egit in torrente Cherith pastus à coruis, supra cap. 17. v. 7. Secundum, apud viduam Sareptanam, ante mortem & excitationem filij eius, ibidem vers. 15. tertium & sex amplius menses, apud eandem viduam, post reuocatum in vitam eius filium; & hoc est, quod hîc dicitur, *Post dies multos, in anno tertio.* Vide supra cap. 17. v. 1. Alij interpretantur, anno tertio absconsionis suæ: nam siccitas duravit tres annos & sex menses: Elias sex primis mensibus ambulauit in propatulo, quod Achab eam siccitatem naturæ, non denuntiationi Eliæ adscriberet: sed cum videret perseuerare, voluitprehendere Eliam; ac tunc ille subduxit se, delituitque triennio, partim in torrente Cherith, partim apud viduam Sareptenam. Nonnulli diuinant, in anno tertio, à discessu eius de torrente Cherith, quod non placet.

ET OSTENDE TE ACHAB.] ea dicturus & facturus, quæ in sequentibus narrantur, ut ipse docet infra vers. 36.

VERS. 2.

IN SAMARIA.] Notante esse Synecdochen, id est, in regno Israël.

VERS. 5.

HERBAM.] חציר chatzir, aiunt esse fœnum, seu gramen oblongius & crassius, crescens in locis incultis, pabulum administrans vel animalibus, vel igni: & secatur falce: nam cognationem habet cum verbo קצר katzar: & Lucæ 12. v. 28. Græcè χόρτος, redditum est: haberque similitudinem quandam cum gladiolo, sicut sumitur ex Psalm. 128. vers. 6. Alij volunt, herbam generaliter sponte sua virentem indicare: virorem, vel viriditatem vniuerselicer exponere. Vox Hispanica seu Arabica, Alcazer congruit cum Hebræa, nam AL est Arabicus articulus: sic vocant hordeum virens sectum pro pabulo iumentorum. Vide Numeror. 11. v. 5.

ET NON PENITVS IUMENTA INTE-REANT.] Heb. & non exscindemus, vel exscindere-facimus de iumento. Quidam: neque priuemus urbem, vel nos iumentis, id est, ne destituamur iumentis. Alij: & non exscindamus nos a iumentis, vel & non sinamus exscindi nobis iumenta. Hypallage.

VERS. 9.

QVID PECCAUI QVONIAM TRADIS ME, &c.] Explicant, id est, occasionem præbes mandato hoc tuo, qua Achab me sibi

putans illudere appetat vitam meam, ut explicatur vers. 12.

A DIVRAVIT REGNA SINGVLA ET GENTES, EO QVOD MINIMÈ REPERIRERIS.] Exponunt, non contentus simplici relatione nuntiorum suorum, voluit testimonia iurata à regnis & gentibus, quod non repertus esset ibi Eliahu. Quidam reddunt: regnum & gentem iuramento-obstrinxit, quod te non inuenisset. Alij: etiam adiuravit regnum & gentem, quia non potest inuenire te, quasi iuramenti religione astrinxerit ad prodendum Eliahu, eo quod aliis diligentis eum inuenire non posset. Forsan innuit, Achab iuramento se obstrinxisse regno & genti Israëliticæ, se nullibi inuenisse Eliahu, quanquam diligentissimè eum perquisiuisset: quod populus eum seditiosè postularer, ut qui siccitatem induxerat, eam depelleret: & culpam in regem reiiceret, quod non omni cura Eliahu inquireret.

IN LOCVM, QVEM EGO IGNORO.] VERS. 12.

Heb. super quod non cognoscam. Quidam: ad locum, quem non cognoscam, mihi ignotum. Alij: nescio quò.

ANTE CVIVS VVLTVM STO.] Vide de Vers. 15. hac loquutione cap. 17. v. 1.

TVNE ES ILLE, QVI CONTVRBAS ISRAEL?] Heb. An tu iste perturbator Israël? id est, qui tantam siccitatem & famem in Israël emittis?

ET SEQVVTI ESTIS.] Heb. singulariter: & ambulauisti. Emphaticè, q. d. tu præcipue ac singulariter præ aliis sequutus es idola.

BAALIM.] Vide Iudicum 2. v. 11.

CONGREGA AD ME VNIVERSVM ISRAEL.] id est, age publicum conuentum regni Israëliti, quò conueniant primores regni: alioqui non est verisimile omnem Israëliticum populum conuenisse.

IN MONTE CARMELI.] de quo vide Iosue 12. v. 22.

PROPHETAS QVQVQV LVCORVM QVADRINGENTOS.] Heb. in singulari, & prophetas luci quadringentos, id est, prophetas illius luci, de quo supra cap. 16. v. 33.

VSQVEQVO CLAVDICATIS IN DVAS PARTES?] Vocem ק'צו seghiph, cuius hîc plurale ק'צו seghiphim ponitur, aiunt significare generaliter quamlibet cuiuslibet rei progressionem, protensionem, prominentiam, præminentiam, excellentiam, excessum. Variè hîc reddunt. 1. Quandiu transilietis in duas prominentias? id est, extrema, seu duo extremè opposita? Si Iehoua est Deus, ite post eum: sin Babel, ite post eum. Notant, Paulum organum

VERS. 21.

num electum, duo illa extremè opposita pulchrè expressisse, 2. Corinth. 6. v. 14. [*Ne ducatis iugum cum incredulis: quod enim consortium iustitia cum iniustitia? aut quæ communicio luci cum tenebris? aut quæ concordia Christo cum Belial? aut quæ pars fideli cum infideli? aut quid conuenit templo Dei cum simulacris?*]

Et singulari consilio & industria pro Iehoua Christum, & pro Bahal quadam allusione Beliahah substituisse, itaque existimant Paulum illis verbis ad hunc locum respexisse.

2. *Quousque transsaltabitis super duos ramos?* sic enim hæc vox accipitur Isaia 27. 10. & 17. 6. quod rami sint extremæ arborum prominentiæ seu summitates, nempe extrema arborum verbera, metaphora ab auium defultoria in ramos arborum inconstantia. 3. Plerique Hebræorum, ac nostrorum conuertunt: *Quousque tandem claudicatis in duas cogitationes?* vel *quousque claudicaturi estis in duabus istis cogitationibus?* seu *opinionibus?* quod cogitationes è corde ceu rami ex arbore progerminant. Exponunt, id est quousque in dubio erunt conscientia vestra, quem cultum sequamini? nam neque cultui vitulorum, quem vos Iehouæ exhibere putatis ex institutione Iarobhami, neque Bahalimis, quos recens instituit Achab, planè acquiescitis: denique nescitis vtrum veterem nouo, an nouum veteri præferre debeatis. Hæc autem, quæ sequuntur, non per asseuerationem, sed per concessionem tantum dicuntur.

ET NON RESPONDIT EI POPVLVS VERBUM.] vel, pudore confusus, ob inconstantiam, & defectionem à Deo: vel quia dubitabant, vter veri Dei cultus esset: aut hærebant, donec miraculo Eliæ confirmati sunt.

VERS. 21.

EGO REMANSI PROPHETA DOMINI SOLVS.] nimirum, qui publicè, palamque tuear gloriam, & honorem Domini, præferim in hoc conuentu: nam non est dubium plures alios fuisse prophetas veri Dei latitantes metu Izebelæ, supra vers. 13.

PROPHETÆ AUTEM BAAL, QUADRINGENTI, ET QVINQVAGINTA VIRI SVNT.] Quidam exponunt, non comprehensis prophetis luci, de quibus supra vers. 19. Alij Synecdochicè omnes comprehendunt, nempe octingentos quinquaginta, è v. 19.

VERS. 23.

DENTVR NOBIS DVO BOVES, &c.] Heb. quatuor priora verba huius versus sunt præterita, quæ tamen omnes per futura vertunt. *Et dabuntur nobis duo iuueni, seu potius: Et dabunt nobis duos iuuenos, vel & dent nobis duos iuuenos, subaudi, serui Achab. Ex verbo: Et dederunt nobis duos iuuenos, & elegerunt sibi, &c. vt operis certam & promptam executionem indicaret, vsus est præterito. De hoc sacrificio Eliæ extra ordinem. Vide Leuit. 17. v. 7.*

ET EGO FACIAM BOVEM ALTERVM.] id est, parabo in sacrificium. Sic infra v. 25. 26. Verbum *גזר* *ghasah* Hebræis & Latinis *facere*, pro *sacrificare* plerumque in Scriptura vsurpari, satis docuimus in Exodi 29. 4. 36.

VERS. 24.

INVOCATE NOMINA DEORVM VESTRO- RVM.] Apostrophe ad Prophetas Bahal,

QVI EXAUDIERIT PER IGNEM.] Heb. *qui respondebit in igne*. Aliqui: *qui testificabitur igne*, id est, testimonium veritatis suæ igne cœlitus demisso edat omnibus spectantibus, vt dicitur infra vers. 38. Sed aptius est: *qui respondebit per ignem*, id est nobis cum inuocantibus, respondeat dimittendo ignem de cælo, qui consumat sacrificium, eo miraculo ostendens se voces exaudiuisse nostras, & se verum Deum esse.

QVIA VOS PLVRES ESTIS.] q. d. videtur hic honos multitudini vestræ deferendus, vt priores sacrificetis. VERS. 25.

QVEM DEDERAT EIS.] Subaudiunt, Achab, vel is, qui eum adduxerat. Alij: *quem concesserat eis*, id est, cuius optionem dederat, seu quem proposuerat, supra v. 23. VERS. 26.

TRANSILIEBANTQVE ALTARE, QVOD FECERANT.] Heb. est singulare, *fecerat*, subaudi, vnus, vel maximus eorum, vel Achab, aut positum singulare pro plurali, q. d. vnusquisque illorum Sacerdotum suam operam præstiterat in construendo eo altari. Exponunt, & transiliebant, insiliebant, saltabant, quasi fanatici, & mente capti essent, iuxta altare. Fortassis ritus erat ei similis, quem Virgilius describit 4. Æneidos:

Aut ante ora Deum pingues spatiantur ad aras. Vbi Seruius: [Quidam genus sacrificij appellant, quo veteres, quum aras circuirent, & rursus quum reuerterentur, & deinde consisterent, dicebant minuscule sacrum.] Quidam: & saltabant, seu claudicabant iuxta altare, quem ritum ignorari aiunt. Fortè saltabant, ac tripudiabant, seu choreas ducebant circum altare. Nonnulli: & insultauerunt in altare, quod fecerat Eliahu. Explicant, id est, post meridiem furorem propheticum simulantes, vt ipsum euerterent, vide infra vers. 29. & 30. prouocati sarcasmis Eliæ: nam prolepticus hic versus tribus sequentibus exponitur.

CLAMATE VOCE MAIORE, DEVS ENIM EST.] Exponunt, Clamate voce magna, alta, sublata, clara, nam Deus est, vt dicitis, & suapte natura audire potest: & si non audit, hoc ideo forsan, quia occupatus est in aliquo negotio, aut colloquio, &c. VERS. 27.

ET FORSITAN LOQVITVR.] Heb. *quia meditatio*. De voce *דבר* *siach*, vide 1. Samuel. v. 16. Hic variè reddunt: 1. *aut quoniam illi fortè est sermo, vel meditatio, colloquium, aut negotium aliquod, quod cogitet, aut tractet.* 2. *quoniam Deus ipse est, ideo colloquium, aut occupatio, illi.*

AUT IN DIVERSORIO EST.] Heb. & *quia attritio ei*. Vocem *גזר* *sig* diuersimodè interpretantur. 1. *aut quoniam insequutio, insectatio, est illi, vel hostium, vel ferarum, q. d. fortè occupatus est in bello, vel in venatione.* 2. & *quia additio ipsi, negotij alicuius, id est, superuenit ei aliquod negotium.* 3. *aut quia applicatio ad aliquod negotium, seu occupatio, est illi.*

ET INCIDEBANT SE IUXTA RITVM SVVM, CVLTRIS ET LANCEOLIS.] Heb. & *irrumpebant, incurrebant, latrocinabantur in se, &c. gladiis & lanceis.* Vide de hoc more gentilico Deuter. 14. vers. 1. cuius etiam

T T t 3 memi

meminit S. Cyrillus in Isaia 15. his verbis: [*Idolorum cultoribus solemne fuit entomidas, quas vocant, & incisiones cum genis, tum brachiis inferre.*] De sacerdotibus Deæ Syriae Lucianus: [*Ensibus secabant brachia.*] Apuleius lib. 8. de eisdem: [*Morsibus suos incurstantes musculos, ad postremum ancipiti ferro, quod gerebant, sua quisque brachia dissecabat.*] Martialis lib. 11. Epigrammate 85.

*Alba minus suis lacerantur brachia cultris,
Quum furit ad Phrygios enthea turba modos.*
Propertius lib. 2. Elegia 22.

*Cur aliquis sacris laniat sibi brachia cultris,
Et Phrygis insanos cœditur ad numeros?*
De sacerdotibus Bellonæ Lucanus 1. Pharsalia:

— quos sectis Bellona lacertis,
Sena mouet. —

Tibullus lib. 1. Elegia 6.

Ipsa bipenne suos cœdit violenta lacertos.
Vide Lactantium lib. 1. cap. 21. Herodorus lib. 2. Num. 161. de festo Isis in vrbe Bursi: [*Verberantur enim post sacrificium cuncti & cunctæ, multa sanè hominum millia: adeò quidem ut gladiis quoque frontes concidant.*] Nihil frequentius apud sacerdotes noui orbis occidui.

VERS. 29. ET ILLIS PROPHETANTIBVS.] Heb. & prophetauerunt. Quidam exponunt, id est, & cultum Bahal exercuerunt. Vel, & nomen Bahal inuocauerunt, insiliendo ad altare, & se cultris incidendo. Alij, & insaniebant, delirabant, bacchabantur, absurda & aliena spiritus mali impulsu loquebantur, & agebant. Vide 1. Samuel. 18. v. 10.

VENERAT TEMPVS, QVO SACRIFICIUM OFFERRI SOLET.] Heb. usque ad ascendere sacrificium. Quidam: usque ad ascensum muneris, id est, usque ad tempus, quo illud sacrificium offerendum erat ab illis paulo post meridiem. Alij: usque dum offertur munus, id est, usque ad tempus vespertinum, quo munus offerebatur, Exodi 29. vers. 39. & 41. Sic infra v. 36. Simile habetur 2. Regum 3 v. 20. & Iudith 9. v. 1.

VERS. 30. QVOD DESTRVCIVM FVERAT.] Notant, olim eo loci constructum aliquod altare in honorem Dei, quod illud insigne excelsum fuerit: ac postea dirutum, quod nunc Eliahu instaurat. Facit huc locus Cornelij Taciti Historia 2. [*Est Iudæam inter Syriamque Carmelus, (ita vocant montem, deumque) nec simulacrum Deo, aut templum, (sic tradidere maiores) aram tantum, & reuerentiam.*] Locus antiquitus videtur religiosus fuisse. Alij, quod dirutum erat, ab insultantibus prophetis & sacerdotibus, supra vers. 26.

VERS. 31. DVODECIM LAPIDES, IXTA NVMERVM TRIBVVM FILIORVM IACOB.] Nimirum, ut hac altaris structura, (notant) doceret Israëlitas omnes tribus simul in vnum corpus Deo sacrum debere coalescere, & auitæ dignitatis memores ab omni idolorum seruitute abstinere.

ISRAEL ERIT NOMEN TVVM.] Gen. 32. v. 28. & cap. 35. v. 10.

VERS. 32. ET ÆDIFICAVIT DE LAPIDIBVS ALTARE IN NOMINE DOMINI.] Observant,

altare istud construxisse Eliam, speciali mandato Dei hoc facto extra ordinem Israëlitas reuocantis: ac proinde contra legem non venisse, quæ est Leuitici 17. & Deuteronom. 11. Vide Iudicum 21. v. 4.

FECITQVE AQVÆ DVCTVM.] תעלה theghalah, exponunt, rinum, aquaductum, canalem, foueam, fossam, fulcum, elices, unde aqua supernè in piscinam illabitur. Quidam ascensum, seu ascensionem, aquæ exponunt, quod per eum aqua ascendat, ac decurrat. Hispanicus Interpres, regadera, vertit. Sic infra v. 35. 38.

QVASI PER DVAS ARATVNCVLAS.] Heb. secundum domum duorum-satorum seminis. Quidam exponunt, secundum domum, id est, locum, siue saccum, duorum satorum, hoc est, tantæ capacitatis, quantæ est saccus capax duorum satorum sementis. Domus hoc loco pro sacco: ut alibi domus manuum pro chirothecis, & domus anima, pro olfactoriolis. Alij: capientem quasi duo sata sementis. Quidam conuertunt: & fecit canalem sicut mensuram duorum satorum sementis, id est, fecit fulcum, similem sulco inter porcas debita mensura separatas, tantæ longitudinis circum ambitum altaris, ut in porca illius sulci, duo sata sementis feri possent: non enim in sulco, sed in porca feritur. Quænam autem mensura sit satum, exposuimus in Genes. 18. vers. 6.

AQVA.] Nam Carmelus, notant, imminet mari, unde aquam petebant. Sed facilius erat eam ex proximis fontibus haurire, qui in montibus esse solent: nec tanta siccitate prorsus exaruerant, supra vers. 5. nam marina aqua non videtur apta sacrificiis. VERS. 34.

QVVMQVE IAM TEMPVS ESSET, VT OFFERRETUR HOLOCAVSTVM.] Heb. Et fuit in ascendere minchah. Quidam: Et fuit in ascensu muneris, hoc est, in offerendo sacrificium illud. Alij: Fuit autem, quum offerretur munus, vel quum offerri solebat sacrificium, nempe, vespertinum. Vide supra vers. 29. VERS. 36.

ET TV CONVERTISTI COR EORVM ITERVM.] Heb. & tu conuertisti, circumduxisti, cor eorum posterius, seu retrorsum. Quidam: & tu fecisti-vertere cor eorum retro, id est, effecisti hoc nouo ac tanto miraculo, ut verteretur cor eorum retro ab idololatria & cultu Bahalis, in quem populus præceps ruebat: & eos ad te conuertisti. Nonnulli: quodque tu tandem conuertisti, & reduxisti cor eorum, quia à te retro actum erat. Aliqui: quum tu auerteris animum eorum retrorsum, ab idololatria, in quam præceps currebat: & ad te conuerteris. Vide Mercerum. Alij non tam rectè: quodque conuertisti cor eorum retrorsum, id est, quod permisisti eos relinquere te, vel permisisti eos propter peccata sua incidere in idololatriam antehac. VERS. 37.

IGNIS DOMINI.] à Deo de cælo immisus, vel, magnus & vehemens. Simile quippiam agitari solitum in colle Vulcanio apud Agrigentum Siciliae auctor est Solinus c. 11. [*In quo, inquit, qui diuina rei operantur, ligna vitea super aras struunt, nec ignis apponitur in hanc congeriem, cum porricias intulerint. Si adest Deus, sic sacrum probatur, sarmenta licet viridia*

viridia ignem sponte concipiunt, & nullo infla-
grante, à litato numine fit incendium. Ibi epulan-
ribus alludit flamma, quæ flexuosis excessibus va-
gabunda, quem contigerit, non adurit.]

ET PULVEREM.] Exponunt, ex quo loco
cæmenti constructum erat altare.

VERS. 40. AD TORRENTIEM GISON.] Vide Ios. 19.
v. 20. Iudicum 4 v. 7.

ET INTERFECIT EOS IBI.] Heb. & ma-
etavit, ingulavit, sacrificavit eos ibi, aptè vsus est
verbo sacrificali, quia de sacerdotibus est
fermo: & quia illud erat sacrificium gratissi-
mum Deo.

INTERFECIT EOS.] nempe per popu-
lum; iussit eos interfici, quamvis rectè de
zelo eius hoc reputari possit, ut ipse cæ-
dem caperit.

VERS. 42. ET PRONVS IN TERRAM.] Verbum
גָּבַר gabar reddunt: & procubuit, prostravit se,
pronus-se-abiecit in terram. Quidam: & gy-
rauit se, seu regyrauit se, id est, faciem ponens
inter genua sua, corpus in gyrum quendam
contraxit, & arcuatim se curuauit: & quasi
in glomum corpus conformauit. Puto, flexis
genibus, faciem inter genua deposuit. Mirus
habitus supplicis, ac demissè orantis.

VERS. 44. IUNGE.] Heb. Liga: vinci, id est, iunge
equos curru, para currum. Plena loquutio
est Genes. 46. v. 29.

QUVMQVE SE VERTERET HVC ATQVE
ILLVC.] Variè Heb. reddunt. 1. Et fuit vs-
que huc & vsque huc. 2. & fuit vsque sic, &
vsque sic. 3. Et fuit dum sic, & dum sic est, id est,
Interea dum hæc geruntur, nempe, dum
ministri se, & currus, aut vehicula parant:
Simile illud Virgilianum:

Interea magno misceri murmure celum
Incipit, insequitur commista grandine
nimbus.

IN IEZRAEL.] Vide de hac vrbe in Iosue
17. v. 16.

ET MANVS DOMINI FACTA EST SVPER
ELIAM, ACCINCTISQVE LVBIS CVRRE-
BAT, &c.] Quidam reddunt: Manus autem
Iehouæ adfuit Eliæ, ut confirmaret lumbos eius:
ita præcurrit Achabo. Id est, robur & poten-
tia Iehouæ adfuit Eliæ, ut vires suppedita-
ret, ut expedite pedes iter faceret ante cur-
rum Achami, à Carmelo ad Iezrahelem. Sic
verbum שָׁחַן schinnes, quod alibi non reperit-
tur in Bibliis, & quod omnes fere, accingere,
vertunt, in constringendi, astringendi, & confir-
mandi significatione vsurpant: quod non est
alienum. Dissimili causa fuit ille cursus Ma-
ximiani Imperatoris, de quo Festus Rufus in
Breuiario: [Tanta à Diocletiano indignatione
susceptus est, ut ante carpentum eius per aliquod
millia passuum cucurrerit purpuratus.]

CAPVT DECIMVM-NONVM.

Elias fugiens Iezabel in deserto, à somno excitatus, panem diuinitus missum
edit, aquamque bibit, & ita ad montem Horeb peruenit; ibique in
spelunca querens se solum Domini prophetam relictum, audit septem
millia esse relictæ: mittiturque ad vngendum Hazael in
regem Syria, & Iehu regem in Israel, &
Eliseum in prophetam.

Vulg.

Malu.

1 **N**untiauit autem Achab
Iezabel omnia quæ fecer-
at Elias, & quomodo oc-
cidisset vniuersos prophe-
tas gladio.

2 Misitque Iezabel nuntium ad
Eliam, dicens: Hac mihi faciant dij, &
hac addant, nisi hac hora cras posuero
animam tuam sicut animam vnius ex il-
lis,

3 Timuit ergo Elias, & surgens abiit
quocumque eum ferebat voluntas: venit-
que in Bersabee Iuda, & dimisit ibi pue-
rum suum.

4 Et perrexit in desertum, viam vnius
diei. Cùmque venisset, & sederet subter
vnam iuniperum, petiuit anima sua ut
moreretur, & ait: Sufficit mihi Do-
mine, tolle animam meam: neque

1 **A**nnuntiauit Achab
Iezabel omne, quod
fecit Eliahu; & omne
quod interfecit omnes
prophetas in gladio.

2 Et misit Iezabel nuntium ad Eli-
ahu, ad dicere: Sic facient dij, & sic
addent, quia secundum tempus cra-
stino ponam animam tuam sicut ani-
mam vnius de eis.

3 Et vidit, & surrexit, & ambulauit
ad animam suam; & venit Beer-Seb-
agh, quæ dicitur Iehudah: & deposuit ex-
cussum suum ibi.

4 Et ipse ambulauit in deserto viam
diei: & venit & sedit sub genista vna,
& postulauit ad animam suam, ad
mori; & dixit: Multum nunc Iehoua,
accipe animam meam, quia non
bonus

a omnia
quæ

b legatum

c vitam

d datius
ipsi Iehudæ.
vel pertinet
ad Iehudam
e dimisit,
dereliquit
f puerum,
famulum,
ministrum
g mansit
h expectauit,
exoptauit
i apud, vel,
cum animo
suo, apud se;

enim melior sum, quam patres mei.

5 Proiecitque se, & obdormiuit in umbra iuniperi: & ecce Angelus Domini tetigit eum, & dixit illi: Surge, & comede,

6 Respexit, & ecce ad caput suum subcinericius panis, & vas aquae: comedit ergo, & bibit, & rursus obdormiuit.

7 Reuersusque est Angelus Domini secundò, & tetigit eum, dixitque illi: Surge, comede: grandis enim tibi restat via.

8 Qui cum surrexisset, comedit & bibit, & ambulauit in fortitudine cibi illius, quadraginta diebus & quadraginta noctibus, usque ad montem Dei Horeb.

9 Cumque venisset illuc, mansit in spelunca: & ecce sermo Domini ad eum, dixitque illi: Quid hic agis Elia?

10 At ille respondit: Zelo zelatus sum pro Domino Deo exercituum, quia dereliquerunt pactum tuum filij Israel: altaria tua destruxerunt, prophetas tuos occiderunt gladio, derelictus sum ego solus, & querunt animam meam ut auferant eam.

11 Et ait: Egredere, & sta in monte coram Domino: & ecce Dominus transit, & spiritus grandis & fortis subuertens montes, & conterens petras ante Dominum: non in spiritu Dominus, & post spiritum commotio: non in commotione Dominus.

12 Et post commotionem ignis: non in igne Dominus, & post ignem sibilus aure tenuis.

13 Quod cum audisset Elias, operuit vultum suum pallio, & egressus stetit in ostio speluncae, & ecce vox ad eum dicens: Quid hic agis Elia? Et ille respondit.

14 Zelo zelatus sum pro Domino Deo exercituum: quia dereliquerunt pactum tuum filij Israel: altaria tua destruxerunt, prophetas tuos occiderunt gladio: derelictus sum ego solus, & querunt animam meam ut auferant eam.

15 Et ait Dominus ad eum: Vade, & reuertere in viam tuam per desertum in Damascum: cumque perueneris illuc, unges Hazael regem super Syriam.

16 Et Iehu filium Namsi, unges regem super Israel: Eliseum autem filium Saphat, qui est de Abelmeula, unges prophetam pro te.

17 Et erit, quicumque fugerit gladium Hazael, occidet eum Iehu: & quicumque

bonus ego ^k de patribus meis.

5 Et ^l cubauit, & dormiuit sub genista vna: & ecce istud, angelus tangens in eo; & dixit ei: Surge, comede.

6 Et aspexit, & ecce ^m capitalibus eius ⁿ vstulata ^o prunarum, & ^p vrna aquarum: & comedit & bibit; & reuersus-fuit, & cubauit.

7 Et reuersus-fuit angelus IHVH ^q secunda, & tetigit in eo, & dixit: Surge, comede: quia ^r multa ^s de à te via.

8 Et surrexit, & comedit, & bibit: & ambulauit in ^t virtute ^u comestionis ipsius, quadraginta die, & quadraginta nocte usque ad montem ELOHIM Choreb.

9 Et venit ibi ad ^x cauernam, & pernoctauit ibi: & ecce verbum IHVH ad eum: & dixit ei: Quid tibi hic Eliahu?

10 Et dixit: Zelare zelatus-fui, ^y IHVH ELOHIM TZEBAOTH, quia dereliquerunt fœdus tuum filij Israelis; altaria tua ^z diruerunt, & prophetas tuos interfecerunt in gladio: & superrelictus-fui, ad solum-me; & quæsiuerunt ^a animam meam ad ^b accipere eam.

11 Et dixit: Exi, & stabis in monte ^c faciebus IHVH, & ecce IHVH transiēs, & ^d spiritus grandis, & ^e obtentus, ^f abrumpens montes, & ^g confringens ^h rupes, faciebus IHVH: non in spiritu IHVH: & post spiritum ⁱ commotio: non in commotione IHVH.

12 Et post commotionem ignis: non in igne IHVH: & post ignem vox ^k silentij, ^l tenuis.

13 Et fuit, in audire Eliahu, & ^m abscondit facies suas in ⁿ ampla sua, & exiuit & stetit ^o janua ^p cauernæ: & ecce ad eū vox, & dixit: Quid tibi hic Eliahu?

14 Et dixit: Zelare zelatus-fui ^q IHVH ELOHIM TZEBAOTH, quia dereliquerunt fœdus tuū filij Israelis; altaria tua ^r diruerunt, & prophetas tuos interfecerunt in gladio: & super-relictus-fui, ego ad solum me; & quæsiuerunt ^s animam meam, ad ^t accipere eam.

15 Et dixit IHVH ad eum: Ambula, reuertere viæ tuæ, in desertum ^v Damasek: & Venies, & unges Chazael ^x regi super ^y Aram.

16 Et Iehu filium Nimsi unges ^z regi super Israelem: & Elisagh filium Saphat de Abel Mechola unges ^a prophetæ ^b sub te.

17 Et erit, ^c saluum-euafum de gladio Chazaël, mori-faciet Iehu: & saluum-
liberatum

^k præ
^l jacuit, re-
cubuit. Sic
v. 6.

^m Vide
Genes. 28.
v. 11.
ⁿ Vide supra
Cap. 17, v. 12.
^o carbonum
^p nasiterna,
Vide supra
Cap. 17, v. 12.
^q iterum
^r multum
^s præ te
^t vi, robore,
viribus
^u cibi, escæ,
commecatus

^x specum,
speluncam,

^y datius.
ipsi Ichoueh
vel pro Ichoueh
^z destruxerunt, per-
runt, per-
perunt, de-
moliti sunt,
^a vitam
^b tollere,
auferre
^c ad facies.
Sic statim.
^d ventus,
flatus, Sic
mor.

^e validus,
fortis,
robustus
^f defricans.
Vide Genes.
27, v. 40.

^g perumpēs
^h saxa, pe-
tras, silices
ⁱ concussio,
motus terræ,
crepitus,
strepitus,
tremitus. Sic
statim, &
v. 12.

^k susurri,
sibili,
^l subtilis,
gracilis.
^m obrexit,
inuoluit
ⁿ pallio. Vide
Genes. 25 v.
25, & Iosue
7, v. 21.

^o ostio
^p ut v. 9.
^q ut v. 10.
^r ut v. 10.
^s vitam
^t ut v. 10.

^u Damascū
^x in regem
^y Syriam
^z in regem
^a in pro-
phetam
^b pro te, loco
tui,

^c ereptum,
liberatum

fugerit gladium Iehu, interficiet eum Eliseus.

Rom. 11. 2. 4. 18 Et derelinquam mihi in Israel septem millia virorum, quorum genua non sunt incuruata ante Baal, & omne os, quod non adorauit eum osculans manus.

19 Profectus ergo inde Elias reperit Eliseum filium Saphat, arantem in duodecim iugis boum, & ipse in duodecim iugis boum arantibus vnus erat: cumque venisset Elias ad eum, misit pallium suum super illum.

20 Qui statim relictis bobus cucurrit post Eliam, & ait: Osculer, oro, patrem meum, & matrem meam, & sic sequar te. Dixitque ei: Vade, & reuertere: quod enim meum erat, feci tibi.

21 Reuersus autem ab eo, tulit par boum, & mactauit illud, & in aratro boum coxit carnes, & dedit populo, & comederunt: consurgensque abiit, & secutus est Eliam, & ministrabat ei.

luum-euasum de gladio Iehu, morificiet Elisagh.

18 Et relinquam in Israele ^d septem ^d septenarium ^e in crura- ^{se}-dimiserunt millium: omnia genua, quæ non ^e curuauerunt ^{se}-cruribus Baghali; & omne os quod non osculatum fuit ei.

19 Et ambulauit de ibi, & inuenit Elisagh, filium Saphat, & ipse arans: duæ decem ^f coniugationes ^g faciebus eius, & ipse in duabus decem: & transfuit Eliahu ad eum, & ^h deiecit ⁱ amplam suam super eum. ^f coniugia, ^g paria, ^h ynonides, ⁱ g datiuus, ad facies eius, ante eum ^k proiecit ⁱ togam ^k boues

20 Et dereliquit ^k bouem, & cucurrit post Eliahu, & dixit: Osculabor obsecro, patri meo, & marri meæ, & ambulabo post te. Et dixit ei, Ambula, reuertere, quia quid feci tibi?

21 Et reuersus fuit de post eum: & accepit ^l coniugationem ^m bouis, & ⁿ sacrificauit eam, & in ^o vase bouis ^p coxit ^q ea, carnem; & dedit populo, & comederunt: & surrexit, & ambulauit post Eliahu, & ministrauit ^r eum. ^l coniugium, ^m par, ⁿ ynotidem ^m boum ⁿ mactauit, ^o jugulauit ^p instrumeto ^q elixauit, ^r vel, assauit ^g eis, ^{vel} eos ^r ei.

COMMENTARIA.

VERS. 1.

TV QVOMODO OCCIDISSET OMNES PROPHETAS GLADIO.] Hebr. & omne, quod interfecit omnes prophetas in gladio. Quidam: & vniuersum id, quod omnes prophetas ense interfecerat. Alij: & prorsus, omnino, omnes prophetas gladio. id est, præsertim quomodo interfecisset omnes prophetas gladio. Nonnulli: & eum occidisse prorsus omnes prophetas eius gladio.

VERS. 2.

HÆC FACIANT DIJ, ET HÆC ADDANT.] q. d. Dij me male perdant, & peius perdant. Quidam: sic faciant dij, & sic pergant. Vide de hac loquutione Ruth 1. v. 17. Hebr. vtrumque verbum est paragodicum, ad auxesim imprecationis.

NISI HAC HORA CRAS.] Hebr. quia sicut tempus crastinum. Quidam: nisi hoc tempore cras. Alij: si non cras iuxta id tempus. Nonnulli: vt hoc ipso tempore cras.

POSVERO ANIMAM TVAM.] Notant, iuxta hanc phrasim dixisse Christum Ioann. 10. vers. 17. (Ego pono animam meam, vt iterum sumam eam. Nemo tollit eam à me: Sed ego pono eam à me ipso.) sic Ioan. 13. vers. 37. & 38, & 1. Ioann. 3. v. 16.

VERS. 3.

TIMUIT ERGO.] legit, וירא vaiijrah, Et timuit. exemplaria nunc habent, וירא vaiiar, leui punctorum mutatione. Et vidit. id est, sciuit, intellexit.

ET ABIIT QVOCVMQVE FEREBAT EVM VOLVNTAS.] Alij reddunt ex Hebr. & abiit secundum animam suam. id est, quocumque eum ferebat animus. Nonnulli: &

Matuenda, In 1. Regum.

abiit ad animam suam. id est, ad saluandam, eruendam, liberandam vitam suam. Quidam: & abiit pro anima sua. id est, consulens vitæ suæ.

IN BERSABEE.] De hoc oppido vide in Genes. 21. 33.

SVBTER VNAM IVNIPERV.] Hebr. VERS. 4. ורתם rothem, Noster, & aliqui, iuniperum exponunt: Sed Hebræorum & nostrorum plerique, Genistam. De qua Plinius lib. 24 Cap. 9. Sanè Hispanica vox retama, qua genistam appellamus, ipsissima Hebraica est, ROTHEM, & Arabica, Rathamah.

SUFFICIT MIHI DOMINE.] Hebr. Multum nunc IHVH. Id est, Multum iam vixi: satis est, quod huc vsque vixi. Quidam distinguunt: Satis est, nunc Iehoua accipe animam meam.

NEQVE ENIM MELIOR SVM, QVAM PATRES MEI.] seu quàm maiores mei. vt diutius mihi viuendum sit, quam illi vixerint. Videtur Elias iam tunc longæuus fuisse.

ET ECCE ANGELVS TETIGIT EVM.] Hebr. & ecce isto angelus tangens in eo. Exponunt, in isto, quod dormiebat. Hispanismus, en esto. Quidam: & ecce illo ipso tempore angelus Domini tetigit eum. Alij: & ecce statim angelus tetigit eum. Nonnulli: quum ecce iste, hic, vel quidam, angelus tangens eum.

SVB CINERICIVS PANIS.] Hebr. vstulata VERS. 6. prunarum. Variè alij: 1. Panis inter prunas-coctus. 2. libum prunarum. 3. placentula super prunas-cocta. 4. placentula carbonibus-tosta. 5. Hispanicus Interpres, una torta coctida sobre las arcuas.

V V u u

GRAN

VERS. 7. GRANDIS ENIM TIBI RESTAT VIA.] Hebr. *quia multa prae te via.* Diuersè conuertunt: *quia longior à te est via.* 2. *quia multum esset prae te hoc iter.* 3. *nam maius hoc esset iter, quam ut conficeres.* id est, iter maius est, quàm pro viribus tuis. q. d. vires tuæ præsentes non possent sufficere itineri, quod restat tibi conficiendum: nisi eas cibo reficias. 4. *nam multum itineris tibi reliquum est.*

VERS. 8. VSQVE AD MONTEN DEI HOREB.] De quo vide in Exodi 3. vers. 1. in eo apparuit gloria Domini, & data est lex, Exodi 19.

VERS. 9. QUID HIC AGIS ELIA?] Hebr. *Quid tibi rei, aut negotij est hic Eliabu?*

VERS. 10. ZELO ZELATVS SVM PRO DOMINO DEO EXERCITVVM.] Hebr. *Zelando zelatus fui ipsi Iehouah Deo militiarum.* Id est, planè zelatus sum. vel, vehementi zelo affectus sum pro Iehoua, &c. q. d. Abiectio tui fœderis, cultus tui destructio, prophetarum tuorum cædes, & mei persecutio faciunt ut mortem expetam, supra vers. 4.

ALTARIA TVA DETRUXERVNT.] Explicant, id est, cultum tuum euerterunt: nam propriè altaria Dei integra erant in Ierusalem. Metonymia synecdochica. Alij, putant, multa altaria veri Dei iam inde à tempore Abraham diuersis locis posita, quæ non ad sacrificia, sed ad memoriam religionis asseruabantur, ab Israelitis idololatriis fuisse euerfa.

PROPHETAS TVOS OCCIDERVNT GLADIO.] supra Cap. 18. vers. 13.

VERS. 11. ET ECCE DOMINVS TRANSIT, ET SPIRITVS GRANDIS, &c.] Quidam observant, hæc omnia, quæ in hac visione referuntur, non re ipsa contigisse: sed in specie tantum. Nonnulli Hebræorum volunt, hac externa specie Deum quasi compensationem quandam reddidisse Eliæ, pro zelo eius: nempe duxit eum mirabiliter per desertum vsque ad montem Dei: cibo vno recreauit ad spatium quadraginta dierum, & quadraginta noctium, insigni miraculo: & tandem maiestatem suam ac gloriam illi ostendit, in eodem loco, vbi Moysi seruo suo antea ostenderat. Alij philosophantur, hanc visionem eò pertinere, impiorum hominum magis desiderandam pœnitentiam, quàm perditionem, & ferendos ad tempus peccatores: nec statim in eos impetu, fragore, concussione ferri diuinam vindictam: sed blandè, mansuetè, suauiter interdum incedere, ut eos ad pœnitentiam adducat. Nonnulli aiunt, huius apparitionis duos esse fines, vnum, ut de diuina præsencia certior reddatur Elias: alterum, ut ea confirmetur, & ad exequendum mandata Dei compareretur.

VERS. 12. ET POST IGNEM SIBILVS AVRÆ TENVIS.] Hebr. *& post ignem vox silentij tenuis.* vel *silentio tenuis.* id est, quum ventus, concussio, & ignis conquieuisent, ac siluissent.

VERS. 13. OPERVIT VULTVM SVVM PALLIO.] Hebr. *& abscondit, obuoluit, facies suas toga sua.* Vide Exod. 3. vers. 6.

QUID HIC AGIS ELIA?] Hebr. *Quid tibi*

rei, aut negotij hic est, *Eliabu?* vt supra vers. 9. Norant, hac repetita interrogatione Dei, & responso Eliæ aperiri viam ad sequentem reuelationem, & mandata, quæ velut ex hac occasione dat Deus, infra v. 15. & 16.

QVVMQVE PERVENERIS ILLVC, VNGES HAZAEL, &c.] Exponunt, id est, instituito per alium, loco tui. Vide exequutionem huius mandati factam per Elisæum, 2. Reg. 8. Sic etiam de Iehu accipienda sunt verba sequentia vers. 16. qui vnctus est iussu Elisæi, 2. Regum 9. Alij, vtrumque institutum regem ab Elia iussu Dei, id est, prædictum eis regnum diuinitus per Eliam: per Elisæum vero confirmatum, & exequutioni mandatum. Nam alioqui illa verba: *reuertere via tua in desertum Damascus, & venies, & unges Chazaelem, &c.* nimis perspicue indicant, Eliam Damascus venisse, & ibi regem instituisse Chazaelem, hoc est, ei prænuntiasse regnum. Nam neque Elisæus legitur reuera vnxisse Chazaelem: sed tantum prædixisse regnum, breui ab eo capeffendum, 2. Reg. 8. vers. 13.

QVI EST DE ABEL-MEHLA.] Hebr. *De Abel-Mechelah.* Vide de hoc oppido Iudicum 7. vers. 22.

PRO TE] vel, *loco tui.* id est, qui hæc tibi mandata exequatur. seu potius ut tibi in munere prophetiæ & claris operibus succedat: & sit veluti alter Elias.

ET ERIT, QVICVMQVE FUGERIT GLADIUM HAZAEL, &c.] Quidam reddunt: *Erit enim, ut qui proripuerit se à gladio Chazaelis.* nimirum in bello contra Ioramum, de quo secundo Regum, octauo, v. 28.

OCCIDET EVM IEHV.] Hebr. *mori-faciet.* *morte-afficiet Iehu.* 2. Regum 9. v. 24.

INTERFICIET EVM ELISÆVS.] Hebr. *mori-faciet Elisagh.* Quidam: *morte curabit-affici Elisah.* scilicet, per Chazaelem, 2. Regum 8. vers. 12. Vide exequutionem 2. Regum 10, vers. 32. & Cap. 13. v. 3.

ET DERELINQVAM MIHI IN ISRAEL, &c.] Aliqui reddunt: *Reseruabo autem in Israele, &c.* Alij: *Porro in Israele seruabo reliquos, &c.* Nonnulli: *Reliquos autem feci ex Israele.* Respondet ad illud, quod dixerat Elias supra vers. 10. *Relictus sum solus, &c.*

SEPTEN MILLIA.] Septenarius est numerus vniuersitatis, & plenus, q. d. Reseruauit quamplurimos.

VIRORVM, QVORVM GENVA NON SVNT CURVATA ANTE BAAL.] Hebr. *omnia genua, qua non curuauerunt-se Bahali.* Aliqui: *quorum omnium genua non curuauerunt-se Bahali.* id est, non adorauerunt; vel non coluerunt Bahalem. Synecdoche.

ET OMNE OS, QVOD NON ADORAVIT EVM OSCVLANS MANVM.] Hebr. *non est manum: Sed. & omne os, quod non osculatum-fuit ei.* Potest subaudiri, *manum.* Ex verbo: *& omne os quod non occurrit ei.* id est, osculum-præbuit ei. Quidam: *& quorum omnium os non osculatum est illum.* scilicet, in signum obedientiæ, ac venerationis. Vide Gen. 41. vers. 40. Consueuisse Gentiles deorum suorum vel ora, vel manus adorationis ergo osculari,

culari, testis est Cicero Lib. 4. in Verrem: [Herculis templum est apud Agrigentinos. Ibi est ex aere simulacrum ipsius Herculis, quo non facile dixerim quidquam me vidisse pulchrius, usque adeo, iudices, ut rictus eius, ac mentum paulo sit attritius, quod in precibus & gratulationibus non solum id venerari, verum etiam osculari solent.] Sic nos sancto pioque ritu sacras imagines, & Sanctorum reliquias deosculari solemus.

VERS. 19. ET IPSE IN DVODECIN IVGIS BOVM ARANTIBVS VNVS ERAT.] Hebr. & ipse in duodecim. Quidam: & ipse erat cum duodecimo. q. d. ipse arabat cum postremo iugo, cæteris cum antecedentibus. Alij: ipse quoque ex duodecim erat. Hispanicus: y el era vno de los doze gañanes. Facit huc Plinius Lib. 18. Cap. 18. [Cum multifariam in Italia octoni boves ad singulos vomeres anhelent.]

MISIT PALLIVM SVVM SVPER ILLVM.] Quidam: & iniecit togam suam illi. id est, hoc signo vocationem Dei ei indicavit, & in numerum prophetarum assumptum esse declaravit, quorum habitus ille erat, respondens abollæ Philosophorum. Vide Genes. 25. v. 25. 2. Regum 1. vers. 8. & Cap. 2. vers. 8. & Zacharia 13. vers. 4.

VERS. 20. OSCVLER, ORO, PATREM MEVM, &c.] id est, Valedicam parentibus, & amicis meis.

Synecdoche. Sic olim in digressu suos osculabantur. Suetonius de Tiberio, Cap. 10. [Paucoque admodum in digressu osculatus.]

VADE, ET REVERTERE.] id est, hac conditione abi, ut quam primum reuertaris.

QVOD ENIM MEVM ERAT, FECI TIBI.] Hebr. quia quid feci tibi? Exponunt, propter quod me sequi debeas? Hoc dicit cum quadam simulatione, volens extorquere quidam haberet in animo: & intelligere, quo spiritu esset afflatus. Alij, q. d. Ego non nisi pallium tibi inieci, Deus autem tibi immutavit cor: non ego causa tuæ mutationis fui, sed Deus, qui te efficaciter vocavit. Aptius nonnulli, quasi dicat, scis quid fecerim tibi? sis muneris memor, ad quod te vocavi, & cuius administratio non patitur moras, aut curam aliarum rerum, Matth. 8. vers. 22. & Lucæ 9. vers. 62.

ET IN ARATRO BOVM.] Hebr. in vase, seu instrumento boum. id est, in lignis aratri. VERS. 21.

COXIT CARNES.] Hebr. coxit eos carnes. Quidam: coxit illorum carnem. nempe boum Alij: coxit eis carnem. id est, popularibus suis, qui aderant. Relativum præcedens suum antecedens.

ET DEDIT POPVLO, &c.] conuiuio valedicturus eis.

CAPVT VIGESIMVM.

Syri Samariam obsidentes caduntur à pueris principum prouinciarum, rursusque anno altero in campestribus caduntur: rex autem Achab à propheta reprehenditur, quòd fœdus cum Benadad rege Syria inierit, illumque vinum dimiserit.

Vulg.

Malu.

Porrò Benadad rex Syria, congregauit omnem exercitum suum, & triginta duos reges secum, & equos, & currus: & ascendens pugnabat contra Samariam, & obsidebat eam.

2 Mittensque nuntios ad Achab regem Israel in ciuitatem, ait.

3 Hec dicit Benadad: Argentum tuum, & aurum tuum meum est: & uxores tuæ, & filij tui optimi, mei sunt.

4 Responditque rex Israel: Iuxta verbum tuum, domine mi rex, tuus sum ego, & omnia mea.

5 Reuertensque nuntij, dixerunt. Hec dicit Benadad, qui misit nos ad te: Argentum tuum, & aurum tuum, & uxores tuas, & filios tuos dabis mihi.

Maluenda, In 1. Regum,

ET Ben-Hadad rex Syria

Aram congregauit omnem strenuitatem suam; & triginta (& duo) reges ad eum, & equos, & currus: & ascendit, & coangustauit super Someron; & cæcidit in ea.

2 Et misit nuntios ad Achab regem Israelis in urbem.

3 Et dixit ei: Sic dixit Ben-Hadad: Argentum tuum, & aurum tuum mihi ipsum: & mulieres tuæ, & filij tui boni mihi ij.

4 Et respondit rex Israelis, & dixit: Secundum verbum tuum, sustentator mi rex, tibi ego, & omne quod mihi.

5 Et reuersi fuerunt nuntij, & dixerunt: Sic dixit Ben-Hadad, ad dicere: Quia misi ad te, ad dicere: Argentum tuum? & aurum tuum, & mulieres tuas, & filios tuos mihi dabis.

VVuu 2 6 Quia

b virtutem, robur, copias, exercitum apud eum, cum eo d coarctauit constrinxit, obsedit, conclusit e Samariam f pugnavit, oppugnavit g legatos h elegantes, præstantes, vel legitimi

i columen, domine, here k ut v. 2.

6 Cras igitur hac eadem hora mittam seruos meos ad te, & scrutabuntur domum tuam, & domum seruorum tuorum: & omne quod eis placuerit, ponent in manibus suis, & auferent.

7 Vocauit autem rex Israel omnes seniores terra, & ait: Animaduertite, & videte, quoniam insidietur nobis. misit enim ad me pro vxoribus meis, & filiis, & pro argento & auro: & non abnui.

8 Dixeruntque omnes maiores natu, & uniuersus populus, ad eum. Non audias, neque acquiescas illi.

9 Respondit itaque nuntiis Benadad: Dicite domino meo regi: Omnia propter que misisti ad me seruum tuum in initio, faciam: hanc autem rem facere non possum.

10 Reuersique nuntij retulerunt ei. Qui remisit, & ait: Hec faciant mihi dij, & hac addant, si suffecerit puluis Samarie pugillis omnis populi, qui sequitur me.

11 Et respondens rex Israel, ait: Dicite ei: Ne glorietur accinctus aqua ut discinctus.

12 Factum est autem, cum audisset Benadad verbum istud, bibebat ipse & reges in umbraculis, & ait seruis suis: Circumdante ciuitatem. Et circumdederunt eam.

13 Et ecce propheta vnus accedens ad Achab regem Israel, ait ei: Hec dicit Dominus: Certè vidisti omnem multitudinem hanc nimiam? ecce, ego tradam eam in manu tua hodie: ut scias, quia ego sum Dominus.

14 Et ait Achab: Per quem? Dixitque ei: Hec dicit Dominus: Per pedissequos principum prouinciarum. Et ait: Quis incipiet praliari? Et ille dixit: Tu.

15 Recensuit ergo pueros principum prouinciarum, & reperit numerum ducentorum triginta duorum: & recensuit post eos populum, omnes filios Israel, septem millia.

16 Et egressi sunt meridie. Benadad autem bibebat remulentus in umbraculo suo, & reges triginta duo cum eo, qui ad auxilium eius venerant.

17 Egressi sunt autem pueri principum prouinciaram in prima fronte. Misit itaque Benadad. Qui nuntiauerunt ei, di-

6 Quia si secundum tempus crastino mittam seruos meos ad te, & nudabunt domum tuam, & domos seruorum tuorum: & erit, omnem expetitionē oculorum tuorum ponent in manibus suis, & accipient.

7 Et vocauit rex Israelis omnibus senibus terræ, & dixit: Cognoscite, obsecro, & videte, quia malum iste quærens, quia misit ad me, & mulieribus meis, & filiis meis, & argento meo, & auro meo; & non minui de ab eo.

8 Et dixerunt ad eum omnes senes, & omnis populus: Non audies, & non amabis.

9 Et dixit nuntiis Ben-Hadadi: Dicite sustentatori meo regi: Omne quod misisti ad seruum tuum in prima, faciam: & verbum istud non potero ad facere; Et ambulauerunt nuntij, & reuerrere fecerunt eum verbum.

10 Et misit ad eum Ben-Hadad, & dixit: Sic facient mihi dij, & sic addent, si sufficet puluis Someron pugillis, omni populo qui in pedibus meis.

11 Et respondit rex Israelis, & dixit: Loquimini, Non extollere faciet se accingens sicut aperiens.

12 Et fuit in audire verbum istud: & ipse bibens, ipse & reges in abscon- sionibus: & dixit ad seruos suos Ponite. Et posuerunt super urbem.

13 Et ecce propheta vnus accessus fuit ad Achab regem Israelis, & dixit: Sic dixit IHVH: An vidisti omnem multitudinem grandem istam? ecce ego dans eam in manu tua die: & cognosces quia ego IHVH.

14 Et dixit Achab: In quo? Et dixit: sic dixit IHVH: In excussis principum prouinciarum. Et dixit: Quis ligabit cæssionem? Et dixit, Tu.

15 Et visitauit excussos principum prouinciarum, & fuerunt ducenti, duo & triginta: & post eos visitauit omnem populum, omnes filios Israel septem millium.

16 Et exiuerunt in meridiebus, & Ben-Hadad bibens ebrius in abscon- sionibus, ipse & reges triginta & duo rex adiuuans eum.

17 Et exiuerunt excussi principum prouinciarum in prima: & misit Ben-Hadad, & annuntiauerunt ei, ad dicere:

l. q. 2. chi im, Quinimo, sed m discoope- rient, per- scrutabuntur nappetitur, appetitionē, expetibile, desiderium, concupitum o omnes senatores regionis p dntini, ad mulieres, pro mulieri bus &c. q inhibui, prohibui, remoui, sub- traxi. Vide Genes. 30. v. 2. Quidam, denegauit r voles, acquiesces l. ut v. 2. t. ut v. 4. u omnia quæ x remissam. Sic v. 24. y ut v. 2. z responsum a Samaria, b Ne extol- lar, euehar, eleuet-se, laudet-se. Vide 1. Sa. muel. 21. v. 13. c rectoris, euguriis. Vide Exod. 12. v. 37. & leuit. 23. v. 34. d adductus, iussus, a Deo accedere, ut Genes. 33. v. 7. e turbam f hodie g Per quem, Per quos h pueris, mi- nistris, do- mesticis, fa- mulis. Alij: liberis, filiis i prefecto- rum prouin- ciis k componet instruet, conferet. l aciem, pre- lium m recensuit numerauit. Sic mox. n ut v. 14. o septenariū p ad ebric- tatem q ut v. 12. r auxiliars, auxiliares l. ut v. 14.

centes: Viri egressi sunt de Samaria.

18 Et ille ait: Siue pro pace veniunt apprehendite eos viuos: siue ut praelentur, viuos eos capite.

19 Egressi sunt ergo pueri principum prouinciarum, ac reliquus exercitus sequebatur.

20 Et percussit unusquisque virum, qui contra se veniebat: fugeruntque Syri, & persecutus est eos Israel. Fugit quoque Benadad rex Syria in equo cum equitibus suis.

21 Necnon egressus rex Israel percussit equos & currus, & percussit Syriam plagamagna.

22 (Accedens autem propheta ad regem Israel, dixit ei: Vade, & conforta-re, & scito, & vide quid facias: sequenti enim anno rex Syria ascendet contra te.)

23 Serui vero regis Syria dixerunt ei: Dij montium sunt dij eorum, ideo superauerunt nos, sed melius est ut pugnemus contra eos in campestribus, & obtinebi-mus eos.

24 Tu ergo verbum hoc fac: Amouere-ges singulos ab exercitu tuo, & pone prin-cipes pro eis.

25 Et instaure numerum militum qui ceciderunt de tuis, & equos secundum equos pristinos, & currus secundum cur-rus quos ante habuisti: & pugnabimus contra eos in campestribus, & videbis quod obtinebimus eos. Credidit consilio eo-rum, & fecit ita.

26 Igitur postquam annus transierat, recensuit Benadad Syros, & ascendit in Aphec, ut pugnaret contra Israel.

27 Porro filij Israel recensiti sunt, & acceptis cibariis profecti ex aduerso, ca-straque metati sunt contra eos, quasi dua-parui greges caprarum; Syri autem re-pleuerunt terram.

28 (Et accedens unus vir Dei, dixit ad regem Israel: Hac dicit Dominus: Quia dixerunt Syri: Deus montium est Domi-nus, & non est Deus Vallium: dabo om-nem multitudinem hanc grandem in ma-nu tua, & scietis quia ego sum Dominus.)

29 Dirigebantque septem diebus ex ad-uerso hi atque illi acies, septima autem die commissum est bellum; percusserant-

cere: Homines exiuerunt de So-meron.

18 Et dixit: paci exiuerunt & ca-pite eos & viuentes: & si castrum exiuerunt, viuentes capite eos.

19 Et isti exiuerunt de vrbe, ex-cussi principum prouinciarum: & strenuitas, quæ post eos.

20 Et percusserunt vir virum suum, & fugerunt Aram, & persequutus fuit eos Israel: & saluus euasit Ben-Hadad rex Haram, super equum, & equites.

21 Et exiuit rex Israelis, & percussit equum & currum: & percutiet in Aram percussione grandem.

22 Et accessit propheta ad regem Israelis, & dixit ei: Ambula obtine-re-fac-te, & cognosce, & vide, quod facies, quia reuerfioni anni rex A-ram ascendens super te.

23 Et serui regis Aram dixerunt ad eum: dij montium dij eorum; super sic obtinuerunt de a nobis: & veruntamen cademus ad eos in re-ctitudine si non obtinebimus de eis.

24 Et verbum istud fac: discedere-fac reges, virum de loco suo, & pone præfides sub eis.

25 Et tu numerabis tibi strenui-tatem sicut strenuitatem cadentem de ad te, & equum, sicut equum, & currum sicut currum: & cæcidi-mus ad eos in re-ctitudine; si non obtinebimus de eis. Et audiuit voci eorum, & fecit sic.

26 Et fuit reuerfioni anni, & visi-tauit Ben-Hadad Aram: & ascendit in Aphek castrum cum Israele.

27 Et filij Israelis visitare se fece-runt, & vniuersitabuntur & ambula-uerunt & occurfui eorum: & defe-derunt filij Israelis præsentia eorum, sicut dua nudationes caprorum: & Aram impleuerunt terram.

28 Et accessit vir ELOHIM, & dixit ad regem Israelis, & dixit: Sic dixit IHVH: Correspondentia quod di-xerunt Aram, dij montium IHVH: & non dij vallium ipse: & dabo om-nem multitudinem grandem istam in manu tua, & cognosceris quia ego IHVH.

29 Et defederunt isti re-ctitudine istorum, septem dierum: & fuit in die septima, & appropinquauit

Samaria
ad pacem,
pro pace
prehendi-
te. Sic sta-
sim.
y viuos. Sis
mox.
z bello,
prælio
a ut v. 14.
b virtus, ro-
bur, copie,
exercitus
c quinque
d Syria, Syri
q proripuit
se
f Syria
g Syria, Sy-
ris
h confirma-
corroborata
te
i reuerfenti
anno
k Syria. Sis
23, 26, 27.
l præualue-
runt firmio-
res fuerunt
robustiores.
m præ nobis
n profecto,
certe
o incidemus,
pugnabi-
mus, præ-
liabimur
q cum eis
r planitie,
plano, cam-
pestri
s præ-
duces. Vnde
supra Cap.
10. v. 15.
t pro eis.
u loco eorum
v Vnde Genes.
13. v. 16.
x ut v. 19.
y apud te, te-
cum
z ut cada-
mus, pugne-
mus, prælie-
mur
a cum eis,
contra eos
b ut v. 23.
c ut v. 23.
d præ-
e audulta-
uit, obaudi-
uit
f ut v. 22.
g ut v. 15.
h ad bellum
prælium,
pugnā
i recessi,
numerati
sunt
k in occur-
sum
l castrame-
tati fuerunt
m caprarum
n vir ille.
De quo
v. 27. r directione, recta, e regio-

vers. 22. o qua p Syria, Syri q profunditatem, conuallium r turbam s ut vers. 27. r directione, recta, e regio-
ne, ex aduerso illorum u septenario x prælium, acies

que filij Israel de Syris centum millia peditem in die vna.

30 Fugerunt autem qui remanserant in Aphek, in ciuitatem: & cecidit murus super viginti septem millia hominum, qui remanserant. Porro Benadad fugiens ingressus est ciuitatem, in cubiculum quod erat intra cubiculum.

31 dixeruntque ei serui sui: Ecce, audiuius, quod reges domus Israel clementes sint: ponamus itaque saccos in lumbis nostris, & funiculos in capitibus nostris, & egrediamur ad regem Israel: forsit an saluabit animas nostras.

32 Accinxerunt saccis lumbos suos, & posuerunt funiculos in capitibus suis, veneruntque ad regem Israel, & dixerunt ei: Seruus tuus Benadad dicit: Viuat, oro te, anima mea. Et ille ait: Si adhuc viuit, frater meus est.

33 Quod acceperunt viri pro omine: & festinantes rapuerunt verbum ex ore eius, atque dixerunt. Frater tuus Benadad. Et dixit eis: Ite, & adducite eum ad me. Egressus est ergo ad eum Benadad, & leuauit eum in currum suum.

34 Qui dixit ei: Cinitates, quas tulit pater meus à patre tuo, reddam: & plateas fac tibi in Damasco: sicut fecit pater meus in Samaria, & ego fœderatus recedam à te. Pepigit ergo fœdus, & dimisit eum.

35 Tunc vir quidam de filiis prophetarum dixit ad socium suum in sermone Domini: Percute me. At ille noluit percutere.

36 Cui ait: Quia noluisti audire vocem Domini, ecce recedes à me, & percutiet te leo. Cùmque paululum recessisset ab eo, inuenit eum leo, atque percussit.

37 Sed & alterum inueniens virum, dixit ad eum: Percute me. Qui percussit eum, & vulnerauit.

38 Abiit ergo propheta, & occurrit regi in via, & mutauit aspersione pulueris os & oculos suos.

39 Cùmque rex transisset, clamauit ad regem, & ait: Seruus tuus egressus est ad praeliandum cominus: cùmque fugisset vir vnus, adduxit eum quidam ad me, & ait: Custodi virum istum: qui si lapsus fuerit, erit anima tua pro ani-

cazio, & percusserunt filij Israel & A-ram centum mille peditem in die vna.

30 Et fugerunt ^z superrelicti in Aphek, ad urbem; & cecidit murus super viginti & septem mille ^a virum, superrelictos: & Ben-Hadad fugit, & venit ad urbem ^b penetrabile in penetrabili.

31 Et dixerunt ad eum serui eius: Ecce ^c obsecro, audiuius quia reges domus Israel, quia reges ^d benignitatis ij: ponemus, obsecro ^e saccos in lumbis nostris, & ^f funes in capitibus nostris: & exiuius ad regem Israelis, si forsit ^h viuificabit ⁱ animam tuam.

32 Et accinxerunt saccos in lumbis suis & funes in capitibus suis, & venerunt ad regem Israelis, & dixerunt: Seruus tuus Ben-Hadad dixit: Viuet obsecro anima mea. Et dixit: An adhuc ipse viuens? frater meus ipse.

33 Et homines augurabuntur, & festinauerunt, & ^k propriauerunt illud, an de ab eo; & dixerunt, Frater tuus Ben-Hadad. Et dixit: Venite, accipite eum. Et exiuit ad eum Ben-Hadad, & ascendere-fecit eum super ^l currum suum.

34 Et dixit ad eum: vrbes, quas accepit pater meus de ad patrem tuum reuertere-faciam: & ^m plateas pones tibi in ⁿ Damelek, secundum quod posuit pater meus in ^o Someron: & ego in fœdere dimittam te. Et ^p exscidit ei fœdus, & dimisit eum.

35 Et vir vnus de filiis prophetarum dixit ad ^q sodalem suum in verbo IHVH: Percute me, obsecro. Et renuit vir ad percutere eum.

36 Et dixit ei: Correspondentia ^r quod non ^s audiuisti in voce IHVH: ecce tu ambulans de ^t ad me, & percutiet te leo. Et ambulauit de ^u reueruatione eius, & inuenit eum leo, & percussit eum.

37 Et inuenit virum ^x vnum, & dixit: Percute me, obsecro. Et percussit eum vir, percutere, & ^y vulnerare.

38 Et ambulauit propheta, & stetit regi ad viam, & ^z nudauit sese in ^a cinere super oculos suos.

39 Et fuit rex transiens, & ipse exclamauit ad regem: & dixit: Seruus tuus exiuit in intimo ^b cælionis, & ecce vir ^c discessit, & venire-fecit ad me ^d virum, & dixit, Obserua virum istum, si ^e visitari visitabitur; & erit ^f anima

^y Syriam, syros

^z reliqui, residui, restantes. Sic mox.

^a viros ^b conclaue, interius, & secretum

cubiculum. Sic statim, & Cap. 22. v. 25.

^c iam ^d pietatis, beneficentie ^e cilicia ^f laqueos. Sic v. 32.

^g vt excauamus ^h seruabit ⁱ vitam

^k præciderunt

^l vehiculū, quadrigam

^m circumforanea ⁿ Damasco ^o Samaria ^p ferit, icit, percussit ^q socium, proximum, familiarem

^r qua ^s auscultasti, acqui-cuisti ^t apud, cum ^u apud, juxta, prope, penes, eum ^x alium

^y frangere, lacerare ^z nudare-fecit

^a amictu, velamine, velo, linteo ^b praelij, pugnae

^c accessit, diuertit ^d vir ^e deuistari deuistabitur, derecen-

feri derecen-sibitur, deesse, deerit, desiderari, desiderabitur. Vide Numeror. 31. v. 49.

^f vita

ma eius, aut talentum argenti appen-
des.

40 Dum autem ego turbatus huc illuc-
que me verterem, subito non comparuit.
Et ait rex Israel ad eum: Hoc est iudi-
cium tuum, quod ipse decreuisti.

41 At ille statim absterxit puluerem de
facie sua, & cognouit eum rex Israel,
quod esset de prophetis. Qui ait ad eum.

Inf. 22. f. 38. 42 Hec dicit Dominus: Quia dimisisti vi-
rum dignum morte de manu tua, erit ani-
ma tua pro anima eius, & populus tuus
pro populo eius.

43 Reuersus est igitur rex Israel in do-
mum suam, audire contemnens, & furi-
bundus venit in Samariam.

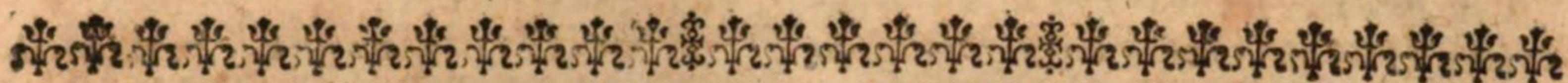
anima tua & sub anima eius aut h or-
bem argenti i librabis.

40 Et fuit seruus tuus faciens huc &
huc, & ipse non is. Et dixit ad eum
rex Israelis: sic iudicium tuum, tu
acuisti.

41 Er festinauit, & discedere fecit
k cinerem de super oculos suos & ag- k vt v. 38.
nouit eum rex Israelis: quia de pro-
phetis ipse.

42 Et dixit ad eum: sic dixit IHVH:
Correspondentia dimisisti virum ana-
thematis mei de manu: & erit l anima l vita
tua m sub anima eius, & populus m pro sic
tuus sub populo eius. statim.

43 Et ambulauit rex Israelis super
domum suam, n refractarius, & o fer- n contumax
uens: & venit in p Someron. o furens
p Samariam

COMMENTARIA.

VERS. 1.

ORRO BEN-HADAD REX
SYRIÆ.] vel is est, de quo
supra Cap. 13. vers. 18. nam
tempora non repugnant: vel
alter eiusdem nominis: &
prioris illius filius, vt indicatur infra vers. 34.
vt sanè alter est à duobus ille, de quo 2. Re-
gum 13. vers. 3. filius Hazaelis.

VERS. 3.

ARGENTVM TVVM, ET AVRVM TVVM,
&c.] Sensus huius versus ita concipiunt, id
est, planè meo arbitratui personas & faculta-
tes tuas dedito, ac proinde iam mihi dato,
& transmittito per famulos meos, quidquid
est in manu tua, vt ipse intelligendum osten-
dit infra vers. 5. Sed hæc verba benignius
Achab interpretatus est infra vers. 7. & 9.

VERS. 4.

TVVS SVM EGO, ET OMNIA MEA.] Ex-
ponunt, id est, ego me ipsum dedo, vt tuus
sim cliens ac beneficiarius, seu tributarius,
quem vassallum vocant.

VERS. 5.

REVERTENTESQVE NVNTIJ.] nempe à
Ben-Hadad ad regem Israelis. Hunc versum
& sequentem nos verbatim ex Hebr. expres-
simus, alij dilucidius ita reddiderunt.

5. Rursus autem redeuntes nuntij, dixerunt:
Sic ait Ben-Hadad, dicens: Quia miseram ad
te, qui dicerent, argentum tuum, & aurum tuum,
& fœminas tuas, & filios tuos mihi dato, amplius
non dicam. hoc est, quia edixeram per famu-
los meos, vt iam iam tu ipse omnia ea dares
mihi re ipsa, non expectans, donec per meos
inuolem, nihil amplius edicam.

6. Sed hoc ipso tempore cras mittam seruos
meos ad te. id est, quandoquidem non dedi-
sti. vt scrutentur domum tuam, & domos seruo-
rum tuorum: eritque, vt quicquid desiderabile
est oculis tuis, positum in manu sua accipiant.

VERS. 6.

CRAS IGITUR MAC EADEM HORA.]
Hebr. Quia si secundum tempus cras. Quidam:
Quid si sicut tempore crastino? interrogatiue,

vt æquiualeat affirmationi. Alij: Nisi ho
tempore cras. Subaudi, Dispercam, aut non
sit mihi propitius Bahal. Nonnulli: Sed hoc
ipso tempore cras. q. d. quia misi ad te vt dares,
& non dedisti statim, non amplius agam
nuntiis aut legationibus: sed hoc ipso tem-
pore cras rem per meos exequar. Aliqui:
Quinimo, verumtamen, cras iuxta id tempus:
q. d. Dabis illa quidem, sed non propterea
satisfeceris mihi, aut his contentus ero,
quinimo cras hoc ipso tempore, &c. Hic
Ben-Hadad videbatur quærere occasionem
belli.

ET OMNE, QVOD EIS PLACVERIT.]
Hebr. & omnem appetitionem desiderium, con-
cupiscentiam, oculorum tuorum. id est quidquid
erit tibi cupitum, desiderabile, expetibile
oculis tuis. Nec dubito ad hunc locum re-
spexisse Ioannem, 1. Epist. Cap. 2. vers. 26.
quum dixit concupiscentia oculorum. Sic Thre-
nor. 2. vers. 4.

ET NON ABNVI.] quo minus ea omnia
fidei, & clientelæ eius subiicerentur: cum
me ei in vassallum tradiderim.

HÆC FACIANT MIHI DIJ, ET HÆC
ADDANT.] Vide de hac loquutione supra
Cap. 19. vers. 2.

SI SVFFECERIT PVLVIS SAMARIÆ
PVGILLIS OMNIS POPVLI, QVI SEQVI-
TUR ME.] id est, tam numerosum exercitum
ducam in Samariam, vt non satis esse possit
tota humus Samariæ, vt tollat quisque ex
meis militibus vnum pugillum ex ea. ac si di-
cat, pugillis totam terram auferent, & ex-
haurient. Notant comparationem esse à
maiore: sed hyperbolicam, atque thraconi-
cam. quasi dicat, tota terra vestra auferetur
pugillo à meis: quanto magis homines ve-
stri? Similis hyperbole est 2. Samuel. 17.
vers. 13.

Qvt

QVI SEQUITVR ME.] Hebr. *in pedibus meis*. id est, qui sequitur vestigia mea. Vide eandem loquutionem Exodi 11. vers. 8. & Iudicum 4. vers. 10.

VERS. 11.

NE GLORIETVR ACCINTVS, SICVT DISCINCTVS.] Quidam: *ne se iacet accinctus, sicut solutus*. id est, Ne gloriatur, qui iam primum accingit arma, initurus praelium: sicut is, qui iam adepta victoria deponit arma. q. d. Qui induit arma pugnaturus, ne ita gloriator, ac si victoriâ partâ illa deponeret: ne canat, quod ajunt, triumphum ante victoriam. Nonnulli: *Ne gloriatur accinctus, sicut solutus*. vel *aperit*. id est, accinctus ad praelium, seu victoriam: sicut gloriatur solvens seu aperiens id est, qui iam vicit & aperit thesauros, soluitque saccos aut sarcinas eorum, qui suere victi: multa enim intercedere possunt inter os & effusum. Alij: *ne gloriatur, qui accingit balteum, seu zonam militarem, ut qui iam soluit*. Aliqui: *Ne iacet se, qui accingit se, ut qui discingit*.

VERS. 12.

CIRCVMDATE CIVITATEM. ET CIRCVMDEDERVNT EAM.] Hebr. *Ponite. Et posuerunt super urbem*. Quidam: *Admouete instrumenta bellica. Et admouerunt contra ciuitatem*. vel: *Admouetote machinas, & castra tota. Et admouerunt, &c.* Alij: *Insistite. Et insisterunt aduersus ciuitatem*. id est, promouerunt machinas. Vel *premite, & urgete obsidionem*.

VERS. 14.

QVIS INCIPIET PRAELIUM? ET ILLE DIXIT, IV.] Notant, ex subiuncta executione, vers. 17. 20. & 21. non quasiuisse Achab, Quis ex nobis Israelitis incipiet praelium? Sed, Quis incipiet, an rex Syriae, an ego? q. d. quis primum aggredietur rex Syriae, an ego? Nam pueri praefectorum prouinciis aggressi sunt Syros, & illos subsequutus est Achab cum reliquo exercitu. A parte Achab captum est praelium: sed non is in primo agmine. Quidam reddunt: *Quis accinget, seu inibit praelium?* id est, quis prior belli aciem instruet, atque comparabit. Metaphora sumpta ab equis & bobus quos ad opus ineundum accingentes ad curruum, plaustrum, vel aratrum ligare & iungere solemus. Et verò curruum maximus olim fuit usus in praeliis. Gallicè vertere possis: *Qui attaquera la bataille?* Vide 2. Paralipm. 13. vers. 3.

VERS. 21.

ET SCITO, ET VIDE QUID FACIAS.] q. d. in cura & sollicitudine esto, ne parta victoria securum hostium, & incautum Syrus inuadat.

SEQUENTI ENIM ANNO.] Hebr. *quia reuersioni anni*. vel *ad conuersionem*. seu *in reuolutione, anni*. vertente, euoluto, anno. Vide de hac loquutione 2. Samuel. 11. vers. 1. Sic infra vers. 26.

VERS. 24.

AMOVE REGES SINGVLOS AB EXERCITU TVO.] Videntur ij reguli delicati & ignaui fuisse, è vers. 12. & 16. & qui primi forte fugerunt, secum suos trahentes. Alij, existimant, eos minus dicto audientes fuisse: idcò adhibitos loco eorum alios duces è subditis suis, qui fidelius parerent. Amoue. id est, Ne adhibeto, ut antea.

ET INSTAVRA NUMERVM MILITVM, QVI CECIDERVNT DE TVIS, ET IQVOS SECVNDVM EQVOS TRISTINOS, &c.] Hebr. *Et tu numerabis virtutem secundum virtutem cadentem, de apud te, & equum secundum equum, &c.* Quidam: *Tu tamen numerato tibi copias ex teum, vel ex tuis, prout erant copia illa, qua ceciderunt, & equos prout erant illi equi, & currus prout illi currus erant, &c.* id est, Nùmera, conscribe, tibi tantum exercitum, quantus primum fuit, nempe tot milites, tot equos & currus, quot ante: atque copiae ipsae erunt ex tuis, id est, non ex auxiliario milite, qui lucrum & mercedem tantum spectat.

VERS. 25.

IN APHEK.] De Aphek plura diximus in Iosue 12. vers. 18. & in Cap. 13. vers. 4. Quidam hanc putant Aphekam Iudaicam, de qua Iosue 15. vers. 53. & 1. Samuel. 4. vers. 1. Alij, Aseriticam potius existimant, de qua Iosue 19. vers. 30. & Iudicum 1. vers. 31. quam occupasse videtur Syrus in hoc bello. Vide infra vers. 30.

VERS. 26.

ET ACCEPTIS CIBARIIS.] *וְכֵלֵי וְעֹלֵי* *vecol- celu*. ex formula Pahal, quidam à *לְכָל* *calcal* deducunt, redduntque; & *עֲמִינָתִי*, *univer-* *sitati sunt*, si sic liceat loqui. id est, fuerunt cures ipsi, ne vnus quidem desideratus est, quemadmodum fuerant in priori bello: quot fuerunt in priori bello, tot omnino interfuerunt in hoc secundo, nullus defuit. Quidam: & *summati fuerunt*. Possis voce consentiente reddere: & *calculati sunt*. seu *in calculum redacti*. id est, ad calculum, & numerum exactissime recensiti. Alij à *כֹּרֶס* *cul* quadrato: & *alti, sustentati, cibati, fuerunt*. Quidam: & *per omnia sustentati fuerunt*. Aliqui: & *carneatu, & omnibus ad bellum necessariis instructi fuerunt*.

VERS. 27.

QVASI DVO PARVI GREGES CAPRARVM.] Hebr. *quasi dua nudationes seu nuditates, caprarum*. Quidam: *quasi duo nudi*, id est *rari: parvi, greges caprarum*. Erant enim distributi in duas acies, sed paruas, respectu Syrorum. Aliqui: *sicut dua distributiones, seu striga, ordines, caprarum*. Quid sint strigae, docebit te Festus.

ET CECIDIT MVRVS, &c.] vel impetu tot millium irruentium: vel potius miraculo, quo viginti septem millia illa opressa sunt, perspicuae diuinæ virtutis ostensione.

VERS. 30.

PONAMVS ITAQVE SACCOS IN LVMBIS NOSTRIS.] Exponunt, id est, liceat nobis seruis tuis lugubri fontium habitu misericordiam implorantium, regem Israelis adire, ut pro salute tua intercedamus.

VERS. 31.

ET FVNICVLOS IN CAPITIBVS NOSTRIS.] Quidam, & *capita nostra restibus inferemus*. Alij: & *funes indamus capitibus nostris*. testantes nimirum hoc symbolo nos vltimum supplicium apud regem Israelitarum promeritos esse: sed humillimè coram ipso deprecari: ut tua causa & nostra. Son- tica nota etiam hac memoria nostra.

FRATER MEVS EST.] id est, fraterno amore, re, & officiis prosequar illum.

VERS. 32.

QVOD ACCEPERVNT VIRI PRO OMINE, ET FESTINANTES RAPVERVNT VERBVM

VERS. 33.

EX ORE EIVS, ATQVE DIXERVNT: FRATER TVVS BEN-HADAD.] Hanc pericopem nos totidem verbis ordine, ex Hebraico in nostra Translatione reddidimus: diuersimodè alij: 1. Viri autem illi augurati sunt, vel more-augurum-diligenter-observabant: & festinauerunt, & rapuerunt, esset an ab eo: & dixerunt, Frater tuus Ben-Hadad. 2. Nonnulli Hebræorum traiectionem esse volunt, & illud, an ab eo, traiciunt à verbo, rapuerunt, ad verbum, augurati sunt, ita Et homines illi augurabantur, num ab eo. id est, num ex ore eius excipere possent aliquod verbum amicum; & audito Frater meus est; festinauerunt, & rapuerunt verbum illud, & dixerunt, Frater tuus Ben-Hadad. 3. Et viri observabant, & festinabant rapere hoc ab eo. vel & viri observabant, & festinantes statim arripuerunt an ex eo aliquid. id est, an ex eo aliquid pro se arriperent. 4. At viri illi faustum omen interpretati, arripuerunt confestim hoc ab eo, dixeruntque: Frater tuus Ben-Hadad. 5. Et viri illi augurati sunt, festinaueruntque, & rapuerunt id ab eo, & dixerunt, Frater tuus Ben-Hadad. Et est sensus, vt ipsi apud se statuerint. Quum nos dixerimus, Seruus tuus Ben-Hadad, si ille mox placide responderit ad auditum huius nominis; signum erit piæ, acceptationis, & quodd nos viuere sinet. Quum igitur audissent ab Achab, Viuitne adhuc frater meus? rapuerunt hoc responsum ex ore eius veluti omen, & sacrum oraculum; prius quàm ille suam compleisset orationem, ipsi festinanter responderunt, Frater tuus Ben-Hadad. 6. Et homines isti experiebantur, & festinabant, & propriabant, an ex ipso esset res ista. id est, festinabant, vt experimento cognoscerent, & propriè ac præcisè explorarent, an ex animo Achab parceret Ben-Hadado. & dixerunt, Ben-Hadad frater tuus. quasi dicant, capimus libenter omen, Frater tuus est Ben-Hadad. 7. Clarius adhuc alij; Homines autem isti experimento-discebant, & festinabant, & præcidebant ex eo. Vel experimento discere festinabant, & præcisè cognoscere, an ex ipso esset. id est, sagaciter & studiosè intenti erant, vt animum Achabi explorarent gestu & sermone, qui erga Ben-Hadadum esset. dixerunt itaque, Frater tuus ergo est Ben-Hadad?

Verbum חָלַל *chalal*, quod hic tantum, nec alibi legitur in Bibliis, ex notione Chaldaica ajunt esse, arripere, vt Noster & plerique sunt interpretati. Alij, volunt esse excidere, præcidere, ex Chaldæo Interprete, Leuit. 13. vers. 15. inde, præcisè & propriè aliquid facere, proprium-facere, appropriare, præcisè, simpliciter, propriè diiudicare, adiudicare, cognoscere, pronuntiare, ex eodem Chaldæo Leuit. 13. vers. 11. in quo significato vtuntur eo vulgò Rabbini. Nec desunt, qui exponant, aduertere, & aduerterunt an ab eo. excideret amicum verbum. Id est, quum rex Israël diceret de Ben-Hadad, Frater meus est. ipsi aduertentes, repetiuerunt verbum hoc, Frater tuus Ben-Hadad. Sed nemo melius Nostro, & Chaldæo, & LXX. & rapuerunt, arripuerunt, collegerunt illud verbum de ab eo.

Maluenda, In I. Regum.

Hispanicè, le cogieron aquella palabra, Frater meus est. Hispanicus Interpres: Esto tomaron aquellos varones por buen agüero: y tomaron presto esta palabra de su boca, y dixeron: Ben-Hadad tu hermano.

FRATER TVVS BEN-HADAD.] Quidam subaudiunt, viuit. Alij, Rectè, capimus omen, Frater tuus sit Ben-Hadad. quum antè dixissent, Seruus tuus Ben-Hadad. Aliqui, interrogatiuè, & confirmanter: Frater tuus ergo est Ben-Hadad? hoc ipsum est quod quaerimus, eius & nostræ salutis. Nos hunc sensum subolfecimus: Quum Achab dixisset, Frater meus est; homines illi conieclabant, observabant, & urgebant propriare, id est, propriè, præcisè, ac simpliciter scire, an illud ex animo protulisset, & repetendo interrogaerunt: Verène frater tuus est Ben-Hadad?

QVI DIXIT.] nempe ipse Ben-Hadad.

VERS. 34.

CIVITATES, QVAS IVLIT PATER MEVS.] de quibus supra Cap. 15. v. 20.

A PATRE TVO.] id est, vt exponunt, antecessore tuo, nempe Bahsa, ibidem.

ET PLATEAS FAC TIBI IN DAMASCO.]

Sic omnes fere vocem חֲזָזִים *chazim* accipiunt: exponuntque, id est, vel fora publica rerum venalium, quasi publicas nundinas, ex quibus vectigalia & tributa accipies: vel tribunalia dicendi ius plateis, aut exigendi tributa & vectigalia. Possis reddere: foranea, externa. id est, agros seu villas extra ciuitatem. sic Iob. 5. vers. 10.

IN DAMASCO.] id est, in vrbe regia. vt hac re te superiorem agnoscam, & me tuum subditum, ac beneficiarium constituam. Quidam reddunt, & limitanea constituas tibi in Damasco. id est, clausuras siue aditus in regnum Damascenum. Possis reddere: & circumforanea pones tibi in Damasco. id est, villas, prætoria, & ædificia laxandi animi causa, in agro Damascenò, extra urbem.

IN SAMARIA.] Exponendum vt paulo ante, in Damasco. id est, vel in vrbe ipsa Samariæ: vel foris circum urbem: vel in regno Samariæ.

ET EGO FOEDERATVS RECEDAM A TE.] Hebr. & ego cum federe dimittam te. Noster intellexit verba esse Ben-Hadadi, & illud dimittam te, accepit abibo, recedam liber à te. Alij volunt esse verba Achabi, ac subaudiendum verbum. dixit Achab, Et ego cum hoc federe dimittam te. Notant esse eclipsim insolentem verbi, etiam in diuerso membro ἀπο τῆ κοινῆ repetendi: vt 2. Regum 9. v. 27. & Cap. 10. vers. 15. Vide Matthæi 5. vers. 22. & Cap. 23. 18. & Lucæ 7. v. 41.

DE FILIIS PROPHETARVM.] Vide de VERS. 35. his in I. Samuel. 10. 5.

QVI PERCVSSIT EVM ET VULNERAVIT.] VERS. 37. Hebr. Et percussit eum vir percutiendo & vulnerando. Quidam: Quare percutiebat vir ille indefinenter, ac vulnerabat. Alij: Vir autem ille cecidit eum, & vulnus cadendo inflixit. Nonnulli: Et percussit eum valide & acriter, ac vulneravit.

ET MVTAUIT.] Hebr. & nudauit sese. id est, vestitu, seu habitu, honorato, honesto, & decoro prophetæ, & alium induit viliores

VERS. 38.

XXXx

&

& ignotum. Vide de hoc verbo 1. Samuel. 28. vers. 8. Quidam reddunt: & dissimulauit sese.

VERS. 39. QVI SI LAPSVS FVERIT.] Hebr. Si desiderando desiderabitur. id est, si vlllo pacto desiderabitur, si omnino defuerit.

TALENTVM ARGENTI.] id est, duodecim millia regalia Castellana.

VERS. 40. DVM AVTEM EGO TVRBATVS HVC ILLVCQVE ME VERTEREM.] Hebr. Et fuit seruus tuus faciens hic & hic. Quidam: Quumque seruus tuus ageret hic & illic. id est, laboraret, vel esset occupatus huc & illuc. Aut, satageret huc illucque.

SVBITO NON COMPARVIT.] Hebr. & ipse non ipse. vel & ipse non fuit. Quidam, & ille non adesset. id est, vt fuga sibi consuleret.

HOC EST IVDICIVM TVVM.] Hebr. sic, ita, est iudicium tuum. Aliqui: Rectum, firmum, constans stabile est iudicium tuum.

QVOD IPSE DECREVISTI.] Hebr. tu acuisi. verbum *charatz*, omnia ista complectitur: tu strinxisti, decidisti, decreuisti, vrsisti. id est, in te ipse tulisti legem, quum

accepisti conditionem illam; præcisè à te ipso definita est sententia. Quidam reddunt: tu pronuntiasti. subaudi, sententiam contra te. Simili parabola admonuit Dauidem Nathan propheta sceleris admissi in Vrijam Chethaum, 2. Samuelis 12.

VIRVM DIGNVM MORTE.] Hebr. virum anathematis mei. vel deuotionis, internecionis, mea. id est, anathemati, seu internecioni deuotum. Vide Leuit. 27. vers. 29. Quidam reddunt: virum retis mei, seu sagena mea. Sic enim hæc vox capitur Michæ 7. vers. 2. & Habacuc 1. vers. 17. nimirum pro reti exitiali, id est virum, qui inciderat in rete meum, seu in meas casses exitiales.

AVDIRE CONTEMNENS.] Participio seu Nomini *far* omnia ista subsunt, contumax, peruersus, inobediens, immorigerus, rebellis, refractarius, incorrigibilis, indisciplinabilis, intractabilis. Quidam vertunt, tristis. Alij: abalienatus, mente, præ ira. Alij: fastidiosus, & furibundus. *qvi zagheph*, furens, sauiens, conturbatus, maestus, feruens, frendens, autonitus, consternatus. Vide in Genes. 40. v. 6. Quidam reddunt: indignabundus, stomachabundus.

CAPVT VIGESIMVM-PRIMVM.

Naboth ob negatam regi Achab vineam à falsis testibus iussu Iezabel accusatus lapidatur: quo facto, ipsi Achab ad occupandum vineam properanti Elias plurima comminatur mala, quæ tamen Achab se humiliando euadit.

Vulg.

Malu.

I Ost verba autem hæc, tempore illo vinea erat Naboth Iezraelita, qui erat in Iezrael, iuxta palatium Achab regis Samariae.

2 Locutus est ergo Achab ad Naboth, dicens: Da mihi vineam tuam, vt faciam mihi hortum olerum, quia vicina est, & prope domum meam, daboque tibi pro ea vineam meliorem: aut si commodius tibi putas, argenti pretium, quanto digna est.

3 Cui respondit Naboth: Propitius sit mihi Dominus, ne dem hereditatem patrum meorum tibi.

4 Venit ergo Achab in domum suam indignans, & frendens super verbo, quod locutus fuerat ad eum Naboth Iezraelites, dicens: Non dabo tibi hereditatem patrum meorum. Et proiciens se in lectulum suum, auertit faciem suam ad parietem, & non comedit panem.

E T fuit post verba ista, vinea fuit Nabotho Iezreghelita, qui in Iezreghel, a reseruatio basilicæ Achab regis b Someron.

2 Et loquutus fuit Achab ad Nabothum, ad dicere: Da mihi vineam tuam, c & fuit mihi d horto e viroris; quia ipsa propinqua f reseruatio domus meæ; & dabo tibi g sub ea vineam bonam h de ab ea: si i bonum in oculis tuis, dabo tibi argentum k pretium l istud.

3 Et dixit Naboth ad Achab: m Prophanatio mihi de IHH, de dare me hæreditatem patrum meorum tibi.

4 Et venit Achab ad domum suam n refractarius, & o feruens super verbum quod loquutus fuit ad eum Naboth Iezreghelita; & dixit: Non dabo tibi hæreditatem patrum meorum: & cubauit super lectum suum; & p circumgyrauit facies suas, & non comedit panem.

a iuxta, prope, apud, regiam, palatium
b Samariae
c vt sit
d in hortum, pro horto
e viriditatis, oleris, olitorium
f vt v. 1.
g pro
h præ ea
i bonum videtur
k commutationem, reciprocationem
l istius, eius
m Vide Genes. 18. v. 25.
n Vide Cap. 20. v. 43.
o ibidem

p auertit

5 Et

5 Ingressa est autem ad eum Iezabel
uxor sua, dixitque ei: Quid est hoc, unde
anima tua contristata est; & quare
non comedis panem?

6 Qui respondit ei: Locutus sum Na-
both Iezraelita, & dixi ei: Da mihi vi-
neam tuam, accepta pecunia: aut si tibi
placet, dabo tibi vineam meliorem pro
ea. Et ille ait: Non dabo tibi vineam
meam.

7 Dixit ergo ad eum Iezabel uxor eius:
Grandis auctoritatis es, & bene regis re-
gnum Israel. Surge, & comedere panem, &
a quo animo esto, ego dabo tibi vineam
Naboth Iezraelita.

8 Scripsit itaque litteras ex nomine
Achab, & signavit eas annulo eius, &
misit ad maiores natu & optimates, qui
erant in ciuitate eius, & habitabant cum
Naboth.

9 Litterarum autem hac erat senten-
tia: Pradicate ieiunium, & sedere faci-
te Naboth inter primos populi.

10 Et submittite duos viros filios Belial
contra eum, & falsum testimonium di-
cant: Benedixit Deum & regem: & edu-
cite eum, & lapidate, sicque moriatur.

11 Fecerunt ergo ciues eius maiores na-
tu & optimates, qui habitabant cum eo
in vrbe, sicut praeceperat eis Iezabel, &
sicut scriptum erat in litteris quas mise-
rat ad eos.

12 predicauerunt ieiunium, & sedere
fecerunt Naboth inter primos populi.

13 Et adductis duobus viris filiis diabo-
li, fecerunt eos sedere contra eum: ait il-
li, scilicet ut viri diabolici, dixerunt
contra eum testimonium coram multitu-
dine: Benedixit Naboth Deum & regem:
quam ob rem eduxerunt eum extra ciui-
tatem, & lapidibus interfecerunt.

14 Miseruntque ad Iezabel, dicentes:
Lapidatus est Naboth, & mortuus est.

15 Factum est autem, cum audisset Ie-
zabel lapidatum Naboth, & mortuum, lo-
cuta est ad Achab: Surge, & posside vi-
neam Naboth Iezraelita, qui noluit ti-
bi acquiescere, & dare eam accepta pecu-
nia: non enim viuit Naboth, sed mortuus
est.

16 Quod cum audisset Achab, mortuum
videlicet Naboth, surrexit, & descen-
debat in vineam Naboth Iezraelita, ut
possideret eam.

Maluenda, In I. Regum,

5 Et venit ad eum Izebel vira eius,
& loquuta fuit ad eum. Quid istud
spiritus tuus refractarius, & non tu
comedens panem?

6 Et loquutus fuit ad eam: Quia
loquar ad Nabothum Iizreghelitam,
& dixi ei: Da mihi vineam tuam in
argento: aut si beneplacens tu, dabo
tibi vineam sub ea. Et dixit: Non da-
bo tibi vineam meam.

7 Et dixit ad eum Izebel vira eius:
Tu nunc facies regnum super Israe-
lem? Surge, comedere panem, & bo-
num fuit cor tuum: ego dabo tibi vi-
neam Nabothi Iizreghelite.

8 Et scripsit libros in nomine Ac-
hab, & sigillauit in sigillo eius: &
misit libros ad senes, & ad claros,
qui in vrbe eius, habitantes ad Na-
bothum.

9 Et scripsit in libris, ad dicere: Vo-
cate ieiunium, & sedere facite Naboth
in capite populi.

10 Et sedere facite duos homines
filios Beliiaghal presentia eius, &
contestati fuerunt eum, ad dicere:
Benedixisti ELOHIM, & regem. Et
exire facite eum, & lapidate eum, &
mortuus fuit.

11 Et fecerunt homines vrbis eius
senes, & clari, qui habitantes in vrbe
eius, secundum quod misit ad eos Ize-
bel, secundum quod scriptum in libris,
quos misit ad eos.

12 Vocauerunt ieiunium, & sedere
facient Nabothum in capite populi.

13 Et venerunt duo homines filii
Beliiaghal, & sederunt presentia
eius, & contestati fuerunt eum ho-
mines Beliiaghal, Nabothum, prae-
sentia populi, ad dicere: Benedixit Na-
both ELOHIM, & regem. Et exire-
fecerunt eum de foris vrbi, & lapidaue-
runt eum in lapidibus, & mortuus fuit.

14 Et miserunt ad Izebel, ad dicere:
Lapidatus fuit Naboth, & mortuus
fuit.

15 Et fuit secundum audire Izebel,
quia lapidatus fuit Naboth, & mor-
tuus fuit: & dixit Izebel ad Achab,
Surge, heredita vineam Naboth
Iizreghelitae, quam renuit ad dare tibi
in argento: quia non Naboth viuens,
quia mortuus fuit.

16 Et fuit secundum audire Achab,
quia mortuus fuit Naboth: & surrexit
Achab ad descendere ad vineam Na-
bothi Iizreghelitae, ad hereditare eam.

XXX 2

17 Et

Qualis ista
contumacia.
ut Cap. 20.
v. 43.

maius tibi
pro ea

bonum
iucundum,
hilare sit. vel
& bono ani-
mo esto
libellos,
epistolas,
litteras sic
statim, & v.
9, 11.

obsignavit
senatores
a Vide Ge-
nes. 14, v. 6.
b apud, cum
id est, ciues

Nabothi
c Vide Deu-
teron. 13,
v. 23.

d e regione;
ex aduerso
e ut contest-
entur eum,
vel, ut testi-
ficentur

contra eum
f ut moriatur
g mascu-
leum.
h ut v. 8.

i Vide Deu-
teron. 13,
v. 13.
k ut v. 10.
l ut v. 10.

m posside.
sic deinceps;

17 Factus est igitur sermo Domini ad Eliam Thesbiten, dicens.

18 Surge, & descende in occursum Achab regis Israel, qui est in Samaria: ecce ad vineam Naboth descendit, ut possideat eam.

Inf. 12. f. 38. 19 Et loqueris ad eum dicens: Hac dicit Dominus: Occidisti, insuper & possedisti. Et post hac addes: Hac dicit Dominus: In loco hoc, in quo linxerunt canes sanguinem Naboth, lambent quoque sanguinem tuum.

20 Et ait Achab ad Eliam: Num inuenisti me inimicum tibi? Qui dixit: Inueni, eo quod venundatus sis, ut faceres malum in conspectu Domini.

4. Reg. 9. b. 2. 21 Ecce ego inducam super te malum, & demetam posteriora tua, & interficiam de Achab mingentem ad parietem, & clausum & ultimum in Israel.

Sup. 15. f. 29. 22 Et dabo domum tuam sicut domum Ieroboam filij Nabat, & sicut domum Baasa filij Ahia: quia egisti, ut me ad iracundiam prouocares, & peccare fecisti Israel.

4. Reg. 9. g. 36. 23 Sed & de Iezabel locutus est Dominus, dicens: Canes comedent Iezabel in agro Iezrahel.

24 Si mortuus fuerit Achab in ciuitate comedent eum canes: si autem mortuus, fuerit in agro, comedent eum volucres cali.

25 Igitur non fuit alter talis sicut Achab, qui venundatus est ut faceret malum in conspectu Domini: concitauit enim eum Iezabel uxor sua.

26 Et abominabilis factus est, in tantum ut sequeretur idola, quae fecerant Amorrhæi, quos consumpsit Dominus à facie filiorum Israel.

27 Itaque cum audisset Achab sermones istos, scidit vestimenta sua, & operuit cilicio carnem suam, ieiunauitque & dormiuit in sacco, & ambulauit demisso capite.

28 Et factus est sermo Domini ad Eliam Thesbiten, dicens.

4. Reg. 9. f. 26. 29 Nonne vidisti humiliatum Achab coram me? quia igitur humiliatus est mei causa, non inducam malum diebus eius, sed in diebus filij sui inferam malum domui eius.

17 Et fuit verbum IHVH ad Eliahu Thisbitem, ad dicere:

18 Surge, descendeⁿ occursum Achab regis Israel, qui in Someron: ecce in vinea Nabothi, qua descendit ibi, ad hæreditare eam.

ⁿ in occursum

19 Et loqueris ad eum, ad dicere: Sic dixit IHVH: ° Nonne occidisti, & etiam hæreditauisti: Et loqueris ad eum, ad dicere: Sic dixit IHVH: In loco quo p lambuerunt canes sanguinem Nabothi, lambent canes sanguinem tuum, etiam^q tu.

° Homi-
disti

p linxerunt.
Sic statim.

q te, tuum,
tibi.

20 Et dixit Achab ad Eliáhu: An inuenisti me maleuolens mi? Et dixit, Inueni, correspondentia vendere-fecisti-te ad facere^r malum in oculis IHVH.

r quod ma-
lum videtur

21 Ecce ego venire-faciens ad te malum, & f comburam^r posteriora tua, & exscindam Achabo mingentem in^u pariete, & x præualitum & derelictum in Israele.

f depascam,
absuram,
rollam
post te, po-
steros tuos
muro
x validè-
conclusum

22 Et dabo domum tuam sicut domum Iarobghami filij Nebat, & sicut domum Baghsa filij Achiah, ad y commotionem qua^z commouisti, & a errare-fecisti Israel.

y extimula-
tionem, pro-
uocationem,
z extimula-
sti, prouo-
casti

23 Et etiam^b Izebelæ loquutus-fuit IHVH, ad dicere: Canes comedent Izebel in^c strenuitate Iizreghelis.

a peccare,
delinquere
b datiuus,
ad, super

24 Et^d morientem Achabo in vrbe comedent canes: & morientem in agro comedent^e volatile cælorum.

Izebelam,
de Izebela
e munitione
propugna-
culo

25 f Tantummodo non fuit sicut Achab, qui vendere-fecit-se, ad facere^g malum in oculis IHVH: quem^h eleuauit eum Izebel vira eius.

d mortuum,
Sic statim.
e volucres
f Verumta-
men

26 Etⁱ abominatus-fuit valdè, ad ambulare post^k stercora: in^l omni quod fecerunt Aemoræus, quem exterminio-funditus-deleuit IHVH de faciebus filiorum Israel.

g quod ma-
lum videtur
h incitauit,
extimulauit,
seduxit. Vide
2 Samuel.

27 Et fuit secundum audire Achab verba ista, & m dirupit vestimenta sua, & posuitⁿ saccum super carnem suam, & ieiunauit: & cubauit in sacco, & ambulauit lentitudine.

i ref. abomi-
nabiles-
abominatio-
nem-fecit
k deos ster-
coreos Vide
Leuit. 26,
v. 30.

28 Et fuit verbum IHVH ad Eliáhu Thisbitem, ad dicere.

l omnibus,
quæ
m discidit,
dilacerauit,
n cilicium.

29 An vidisti, quia ° humiliatus-fuit Achab, de faciebus meis? Correspondentia quia humiliatus-fuit de faciebus meis, non venire-faciam malum in diebus eius: in diebus filij eius venire-faciam malum super domum eius.

Sic mox.
o depressus,
submissus.
Sic statim.
vel. abiecit
se

COMMENTARIA.

VERS. 1.

VINEA ERAT NABOTH.] Brocardus : [Iezrael in pede montis Gelboë ad occidentem sita est : ante cuius introitum est ager Naboth.] Alter Burchardus : [Iezrael in pede occidentali montis Gelboë sita est, ubi adhuc vidi agrum Naboth.]

VERS. 3.

PROFITIVS SIT MIHI DOMINVS, NE DEM.] Heb. *Profanatio mihi, vel violatio mihi à Iehouah, ut dem*, id est, Nefas mihi secundum Deum. Alij : *Absit mihi à Iehoua, ut dem*. Id est, Prohibeat hoc à me Iehoua, ut dem, vel, Precor Iehouam, ut tanquam rem profanam, & absurdissimam à me id arceat, & auertat, ut dem, &c. Vide de hac loquutione in Genes. 18. v. 25. Quidam reddunt : *Servet me Dominus, ne dem*.

NE DEM HÆREDITATEM PATRVM MEORVM.] Quidam notant, lege prohibitum possessionem terræ illius alienari lege mancipij, vide Levitici 25. v. 23. & Numer. 36. v. 7. & sequentibus. Neque ego abnuo potuisse Nabothum, lege ea diuina commoueri, ne vineam venderet. Sed quis nouit Achabum voluisse emere lege mancipij, & non tantum vsque ad Iubilæum? Amor, & reuerentia auitæ hæreditatis eum à venditione potius abstraxisse videtur. Miranda sunt antiqua exempla de vineis vi, & per iniuriam possessoribus ademptis; apud Leonem Augustum in Vita S. Chrysostomi, de vinea viduæ Theognosti: item aliud apud Cæsarium Monachum, lib. 6. Dialogorum, cap. 23. Sed pulchram & ingeniosam emendi agellum à nolente Domino, citra vim, & iniuriam, Antisthenis Agrigentini artem, leges apud Diodorum Siculum lib. 13. Numero 376. aliàs 84.

VERS. 7.

GRANDIS AVCTORITATIS ES, ET BENE REGIS REGNV M ISRAEL.] Heb. *Tu nunc facies regnum super Israelem?* Variè exponunt. 1. id est, Tibi non est animus cum iniuria vnus cuius, habere vineolam vnā; quanto minus posses comparare & seruare regnum, quod per omne fas & nefas quærendum est: notissimo Euripidis versiculo: *Si violandum est ius, regnandi gratia violandum est*. 2. Tūc sic, vel hac via, nempe rogando faceres opus regis, seu exerceres imperium, siue regnares super Israelem? q. d. Non est regis rogare, sed iubere. Sic Caligula dicebat: *Omnia mihi, & in omnes licere*. 3. *Tūc nunc exerceres regnum super Israelem?* Irata ironia, quasi dicat, Indignus est regno. Reprehendit in marito animi abiectiōem, & consilij inopiam, tanquam rege indignam. 4. q. d. Fieri nequit ut diu regnes, si ita ad studium subditorum tuorum te dimiseris: non est regis precari, sed imperare.

VERS. 8.

ET OPTIMATES.] חֲרִים *chorim*. Vide de hac voce Genes. 14. v. 6. hīc variè reddunt, *heroes, generosos, candidos, candidatos, specta-*

biles, illustres, clarissimos, togatos, nobiles, proceres.

PRÆDICATIONE IEIUNIVM.] Heb. *Vocate, inclamate, indicite ieiunium*. Explicant, id est, cœtum indicto ieiunio conuocate, ut pro more, publico conuentu de maleficiis inquisitio habeatur. Nam ieiuniorum dies insumebantur in reconciliando Deo, maleficiis tollendis, & iure dicundo.

ET SEDERE-FACITE NABOTH INTER PRIMOS POPVLI.] Quidam reddunt: *& collocate Nabothum in principiis populi*, hoc est, iubete ut è medio turbæ procedens sistat se coram magistratu. Alij: *& statuete Nabothum inter primos*, seu *primates populi*, honoris specie, ut facilius eum incautum arripiant.

ET SVBMITTITE DVOS VIROS.] Heb. *VERS. 10. Et sedere-facite duos homines*. Quidam: *& statuete*. Alij: *Et collocate*. Nonnulli: *Et consistere-facite, &c.*

DVOS VIROS FILIOS BELIAL.] Heb. *duos homines filios Belijahal*, id est, nequissimos & perditissimos. Vide Deuteron. 13. vers. 13. Quidam putant, verba illa, *filios Belijahal*, esse non Izebelæ, sed auctoris libri exegeticè describentis testes ab Izebela submissos. Nec enim verisimile est, Izebelam tam proiectæ fuisse impudentiæ, ut flagitium suis litteris profiteretur: quanquam nec id prorsus incredibile est in fœmina furente, & extremè perditā.

BENEDIXIT DEVM ET REGEM.] Notant, ut Latinis, *sacrum*, contraria significat, & verè sacrum; & execrabile, scelestum, sacrilegum, ut apud Virgilium:

Auri sacra fames.

Æneidos 3. ita Hebræis esse quædam verba, quæ interdum contrariis significationibus vsurpantur, קַדֵּשׁ *kadesch*, *scortum-masculum*: & קַדֵּשׁהָ *kadeschah meretrix*, à sanctitate, contrario sensu dicuntur. Sic verbum בָּרַךְ *barach*, *benedicere*, aliquando sumi in deteriore partem, & quodammodo in significatione contraria seu ironicè, pro *illudere, deridere*, vel *detrahere, blasphemare, maledicere*. Qua ratione sumi volunt Iob. 1. v. 5. & cap. 2. vers. 9. & Psalmo 10. secundum Hebræos, vers. 3. Vnde hīc reddunt: *Maledixisti Deum & regem*, id est, Derisisti, illusisti, blasphemasti Deum & regem. Secunda persona *Maledixisti* maiorem vim hīc habet, quàm tertia: quasi in faciem, audacter, & intrepidè ei obiecerint blasphemiam. Quidam exponunt *Benedixit Deum & regem*, id est, vale dixit Deo & regi, valere eos iussit, longum eis vale dixit, nuntium eis remisit: auertit se, deseruit, defecit à Deo, & rege. Verbum *benedicere* pro *valedicere*, Genes. 47. v. 10. Vel, ut Latini dicunt, *Vixit*, pro, *Mortuus est*: sic *Benedixit Deum & regem*, id est, desciuit à religione in Deum, & à fide in regem.

SICQUE MORIATUR.] tanquam reus minutæ maiestatis diuinæ & humanæ : vide Legem Leuit. 24. vers. 15. & sequentibus, & Exodi 21. v. 28.

VERS. 15. POSSIDE VINEAM NABOTH.] Quidam reddunt: *hereditario iure posside vineam Nabothi*. Cuius bona fisco tuo annotata sint, omnibus hæredibus eius cum ipso deuotis anathemati. Ita obtendebat religionis speciem: perinde ac si iudicio diuino in Dathanem & Abiramum, Numer. 16. & in Hacanem Iosue 7. sese confirmaret. Nam nedum ipsum Naboth, sed etiam filios eius crimini innexos, fuisse interfectos, indicatur 2. Regum 9. v. 26.

SED MORTVVS EST.] exponunt, ipse cum hæredibus, è 2. Regum 9. v. 26.

VERS. 19. IN LOCO HOC, IN QVO LINXERVNT CANES SANGVINEM NABOTH, LAMBENT QVOQUE SANGVINEM TVVM.] Heb. *In loco, quo linxerunt canes, &c.* Vide exequutionem infra cap. 22. v. 38. Difficultas est, quod canes linxerunt sanguinem Nabothi in Iezraël, vbi lapidatus fuit: at sanguinem Achabi linxerunt canes in piscina Samariæ, infra cap. 22. v. 38. quæ octo leucis distat à Iezraël, si Brocardo, & aliis sacris Topographis fides est adhibenda. Conciliant: 1. *Curram* Achabi cum sanguine lotum fuisse in piscina Samariæ: arma verò resperfa sanguine delata in Iezraël, vbi ea linxerint canes. Vide Com. infra in cap. 22. vers. 38. 2. *In eodem loco*, non particulari, sed vniuersali, id est, in eadem regione, patria, aut regno Israëlítico. Ridiculum. 3. Quidam vertunt: *In loco eius*, vel *loco eius, quod linxerunt, &c.* vel *pro eo quod linxerunt*. Aut *propterea quod linxerunt*. Sed insolens ea vocis מֶקוֹם mekom, loci, usurpatione.

VERS. 20. NUM INVENISTI ME INIMICVM TIBI?] Heb. *Num inuenisti me, inimice mihi?* Exponunt: *Num deprehendisti me?* subaudi, in aliquo delicto? Id est, Numquid inuenisti in me, quod carpere possis, tu qui mihi semper aduersaris? Alij: *Tunc aggressus es me, inimice mi?* Nonnulli: *Tene inuenire me, inimice mihi?* q. d. an non conueniebat, te inimicum meum, à me conspectu abstinere? Hispanicè: *Tu me auias de venir delante, enemigo mio?*

EO QVOD VENVM DATVS SIS, VT FACERES MALVM IN CONSPECTV DOMINI.] Heb. *quia vendidisti te ad facere malum in oculis Iehouah*. Explicant, id est, quasi vendideris te ipsum, dedisti operam, & studuisti semper malefacere: fuisti semper animo procliui & propenso ad peccandum: tanquam seruus venundatus, & addictus, obnoxius, & destinatus malefaciendo. Simili loquendi more Tacitus Historia 2. de Vitellio: [*Luxui, saginaque mancipatus, emptusque.*] Alij reddunt: *eo quod dedisti, tradidisti, te ad faciendum, quod malum videtur in oculis Iehouah*. Nec desunt qui: *quia vendidisti te, seu tradi-*

disti te, subaudi, vxori tuæ, q. d. factus es mancipium vxori tuæ, ad faciendum malum, &c. Sic infra vers. 25. & 2. Reg. 17. 17.

ECCE EGO INDVCAM, &c.] Interruptum VERS. 21. ab Achabo sermonem repetit, ac prosequitur.

ET DEMETAM POSTERIORA TVA, &c.] Similis est hic versus, alteris duobus supra cap. 14. v. 10. & cap. 16. v. 3. & 11.

MINGENTEM AD PARIETEM.] Vide 1. Samuelis, 25. v. 22.

ET CLAVSVS, ET VLTIMVM IN ISRAEL.] Vide de hac prasi in Deuter. 32. v. 36.

SICVT DOMVM IEROBOAM.] Vide supra VERS. 22. cap. 14. v. 10. & 11. & cap. 15. v. 29.

ET SICVT DOMVM BAASA.] Vide supra cap. 16. v. 3. 4. 11. & 12.

CANES COMEDENT IEZABEL.] Vide exequutionem 2. Regum 9. v. 35. & 36. VERS. 23.

IN AGRO.] de voce חֵמֶל chel vide 2. Samuel. 20. 15. Hic variè reddunt: *in munitione, propugnaculo, antemurali, fossa*, quæ circum mœnia vrbs duci solet, vel *ad murum: ad pramunitionem: ad propugnaculum: iuxta antemurale Iezrehelis*.

SI MORTVVS FVERIT ACHAB IN CIVITATE.] Achab, est Dativus. Heb. *Morientem, vel mortuum, ipsi Achabo*, id est ex posteris Achabi, in vrbe, &c. Similem versum habes supra cap. 14. v. 11. & cap. 16. v. 4. VERS. 24.

NON ERIT ALTER TALIS SICVT ACHAB, &c.] confer cum cap. 16. v. 30. VERS. 25.

ET ABOMINABILIS-FACTVS EST, &c.] Heb. Verbum est actiuum ex Pihel: *Et abominatus est valde*. Quidam: *Et abominationem fecit valde*. Alij: *Rem enim fecit abominabilem valde*. Nonnulli: *Nam commisit res valde abominandas*. Aliqui: *Is enim fecit supra modum res abominandas*.

AMORRHÆI.] Synecdochicè, & vniuersè omnes habitatores terræ Chenahan.

SCIDIT VESTIMENTA SVA, &c.] Notant, temporariam fuisse pœnitentiam, vt ex historia sequente infra cap. 22. v. 8. apparet: veram, non dubitauerim. VERS. 27.

ET AMBVLAVIT DEMISSO CAPITE.] vocem וָנָא at variè exponunt, *sensim, quiete, pedetentim, lentè, leniter, absconditè, latenter, clam, occultè, tacitè, arcanè, secretò*. Gestus lugentium ac mœrentium, qui sensim, ac lente incedunt sine strepitu, aut impetu; & publicum vitant, secretum quærunt. Possis vertere: *& ambulauit adopertus, tectus*, scilicet capite, qui habitus est mœrentium, 2. Samuel. 15. vers. 30. Aliqui sequuti Chaldaum Interpretem reddunt: *& ambulauit discalceatus, seu nudis pedibus, vel nudipes*.

QVIA IGITVR HUMILIATVS EST MEI CAUSA.] Heb. *propterea quod humiliatus fuit à facie mea*, id est, timore, seu metu mei. Quidam: *eo quod abiecit se ante faciem meam*, quasi dicat, hanc temporariam pœnitentiam beneficio temporario compensabo. VERS. 29.

CAPVT VIGESIMVM SECVNDVM

Achab & Iosaphat reges, pseudoprophetarum vaticinio decepti ad pugnam procedunt in Ramoth Galaad, ac vincuntur, occiso Achab, qui Micheam vera prophetantem carcere incluserat, impio Achab succedit filius impius Ochozias: pio autem Iosaphat succedit impius filius Ioram.

Vulg.

Malu.

2. Paral. 18.
a. 1.

I Ransierunt igitur tres anni absque bello inter Syriam, & Israel.
2 In anno autem tertio, descendit Iosaphat rex Iuda ad regem Israel.

3 (Dixitque rex Israel ad seruos suos: Ignoratis quod nostra sit Ramoth Galaad, & negligimus tollere eam de manu regis Syria.)

4 Et ait ad Iosaphat: veniesne mecum ad praliandum in Ramoth Galaad?

5 Dixitque Iosaphat ad regem Israel: Sicut ego sum, ita & tu: populus meus, & populus tuus, vnum sunt: & equites mei, equites tui. Dixitque Iosaphat ad regem Israel: Quare, oro te, hodie sermonem Domini.

6 Congregauit ergo rex Israel prophetas, quadringentos circiter viros, & ait ad eos: Ire debeo in Ramoth Galaad ad bellandum, an quiescere? Qui responderunt: Ascende, & dabit eam Dominus in manu regis.

7 Dixit autem Iosaphat: Non est hic propheta Domini quispiam, ut interrogemus per eum?

8 Et ait rex Israel ad Iosaphat. Remansit vir vnus, per quem possumus interrogare Dominum, sed ego odi eum, quia non prophetat mihi bonum, sed malum, Micheas filius Iemla. Cui Iosaphat ait: Ne loquaris ita rex.

9 Vocauit ergo rex Israel eunuchum quemdam, & dixit ei: Festina adducere Micheam filium Iemla.

10 Rex autem Israel, & Iosaphat rex Iuda, sedebant unusquisque in solio suo, vestiti cultu regio, in area iuxta ostium

ET^a habitauerunt tribus^a annis: non^b caesio inter^c Aram, & inter Israellem.

2 Et fuit in anno tertio, & descendit Iehosaphat rex Iehudah ad regem Israelis.

3 Et dixit rex Israelis ad seruos suos: An cognouistis, quia nobis Ramoth Ghilghad: & nos^d filere-facientes de accipere eam de manu regis^e Aram.

4 Et dixit ad Iehosaphat: An ambulabis^f ad me^g caesioni Ramoth Ghilghad? Et dixit Iehosaphat ad regem Israelis: Sicut ego, sicut tu: sicut populus meus, sicut populus tuus, sicut equi mei, sicut equi tui.

5 Et dixit Iehosaphat ad regem Israelis: ^hQuare obsecroⁱ secundum diem verbum IHVH.

6 Et congregauit rex Israelis prophetas^k sicut quatuor centos^l virum, & dixit ad eos: An ambulabo super Ramoth Ghilghad^m caesioni, siⁿ cessabo? Et dixerunt: Ascende, ^o& dedit ADONAI in manu regis.

7 Et dixit Iehosaphat: An non hic propheta^p IHVH^q adhuc, ^r& quasiuimus de^s ad eum?

8 Et dixit rex Israelis ad Iehosaphat: Adhuc vir vnus ad quaerere IHVH de ad eum: & ego odiui eum, quia non prophetare se faciet super me bonum, ^tquia si malum Michaielu filius Iimlah. Et dixit Iehosaphat: Non dicet rex sic.

9 Et^u vocauit rex Israelis ad^x eunuchum vnum, & dixit: ^yFestina Michaielu filium Iimlah.

10 Et rex Israelis, & Iehosaphat rex Iehudah sedentes, ^zvir super^a solium suum, vestiti^b vestimentis, in^c area^d

januæ

^a federunt;
^b manserunt
^c bellum,
^d syriam

^d Vide Iudicium 18. v. 9.
^e Syria
^f apud me,
^g in bellum;
^h praelium

^h Inquire,
ⁱ consule
^j sicut hodie, hoc ipso die

^k quasi, circiter, ferme
^l viros
^m vt v. 4.
ⁿ desinam, desistam, abstinere
^o vt der
^p datiuus.
^q ipsi IHVH
^r q amplius
^s vt quaramus, consulamus
^t apud eum, cum eo. sic
^u vers. 8. per eum, ex eo
^v OR
^w chi im,
^x quinimo, sed, nisi
^y u clamauit
^z Vide Genes. 37. v. 36.
^a Accelera, festinare fac
^b quisque
^c a thronum
^d b vestibus-regiis
^e horreb
^f ostio

porta Samaria, & uniuersi propheta prophetabant in conspectu eorum.

11 Fecit quoque sibi Sedecias filius Chanaana cornua ferrea, & ait: Hec dicit Dominus: His ventilabis Syriam, donec deleas eam,

12 Omnesque propheta similiter prophetabant, dicentes: Ascende in Ramoth Galaad, & vade prosperè, & tradet Dominus in manus regis.

13 Nuntius verò, qui ierat ut vocaret Michæam, locutus est ad eum, dicens: Ecce sermones prophetarum ore uno regi bona prædicant: sit ergo sermo tuus similis eorum, & loquere bona.

14 Cui Michæas ait: Viuit Dominus, quia quodcumque dixerit mihi Dominus, hoc loquar.

15 Venit itaque ad regem, & ait illi rex: Michæa, ire debemus in Ramoth Galaad ad præliandum, an cessare? Cui ille respondit: Ascende, & vade prosperè, & tradet eam Dominus in manus regis:

16 Dixit autem rex ad eum: Iterum atque iterum adiuro te, ut non loquaris mihi nisi quod verum est, in nomine Domini.

17 Et ille ait: Vidi cunctum Israel dispersum in montibus, quasi oves non habentes pastorem, & ait Dominus: Non habent isti dominum: reuertatur unusquisque in domum suam in pace.

18 (Dixit ergo rex Israel ad Iosaphat: Numquid non dixi tibi, quia non prophetat mihi bonum, sed semper malum?)

19 Ille verò addens, ait: Propterea audi sermonem Domini: Vidi Dominum sedentem super solium suum, & omnem exercitum celi assistentem ei à dextris & à sinistris.

20 Et ait Dominus: quis decipiet Achab regem Israel, ut ascendat, & cadat in Ramoth Galaad? Et dixit unus verba huiusmodi, & alius aliter.

21 Egressus est autem spiritus, & stetit coram Domino, & ait: Ego decipiam illum. Cui locutus est Dominus: In quo?

22 Et ille ait: Egrediar, & ero spiritus mendax in ore omnium prophetarum eius Et dixit Dominus: Decipies, & praualebis: egredere, & fac ita.

23 Nunc igitur ecce dedit Dominus spiritum mendacij in ore omnium propheta-

januæ portæ ^e Someron: & omnes propheta, prophetare - se-facientes ^f ad facies faciebatur eorum.

11 Et fecit sibi Tzidkiah filius Chennaghanah cornua ferri: & dixit: Sic dixit IHVH: In istis ^g cornu-feries ^h A-ram, vsque ad ⁱ consummari eorum.

12 Et omnes propheta prophetantes sic, ad dicere: Ascende Ramoth Ghilghad, & ^k per rumpe: & dabit IHVH in manu regis.

13 Et ^l nuntius qui ambulauit ad vocare Michæahu, loquutus fuit ad eum, ad dicere: Ecce obsecro verba prophetarum ^m ore vno bonum ad regem: erit obsecro ⁿ verba tua, sicut verbum vnus de eis, & loqueris bonum.

14 Et dixit Michæahu: ^o Viuens IHVH, quia quod dicit IHVH ad me, illud loquar.

15 Et venit ad regem, & dixit rex ad eum: Michæahu, an ambulabimus ad Ramoth Ghilghad ^p cæssioni, si ^q cessabimus? Et dixit ad eum: Ascende, & ^r per rumpe: & dabit IHVH in manu regis.

16 Et dixit ad eum rex: Vsque ad ^r secundum quid ^t ictus ego adiurans te, quod non loqueris ad me, ^v tantummodo ^x fidem in nomine IHVH?

17 Et dixit: Vidi omnem Israel dispersos ad montes sicut ^y ouem, quibus non eis pascens. Et dixit IHVH: Non ^z sustentatores istis: reuertentur ^a vir domui suæ in pace.

18 Et dixit rex Israelis ad Iehosaphat: An non dixi ad te, Non prophetare se faciet super me bonum, ^b quia si malum.

19 Et dixit: Ad sic audi verbum IHVH: Vidi IHVH sedentem super ^c solium suum: & omnis ^d militia cælorum stans super eum de dextera eius, & de sinistra eius.

20 Et dixit IHVH: Quis ^e persuadebit Achabum, & ^f ascendit, & cecidit in Ramoth Ghilghad? Et dixit iste, ^g in sic, & iste dicens, ^h in sic.

21 Et exiuit spiritus, & stetit ⁱ facibus IHVH, & dixit: Ego persuadebo eum. Et dixit IHVH ad eum: ^k In quid?

22 Et dixit: Exibo, & ero spiritus ^l falsitatis in ore omnium prophetarum eius. Et dixit: Persuadebis, & etiam poteris: exi, & fac sic.

23 Et nunc ecce dedit IHVH spiritum falsitatis in ore omnium prophetarum

^e Samariæ
^f ad facies

^g cornu-
petes, con-
scabis

^h Syriam

ⁱ cōsumma-

re, consu-

mere eos

^k prospera-

re, prospere

ac feliciter

rem gere.

^l legatus

^m os vnum

ⁿ vnūquod-

que verborū

tuorum

^o Viuus, vt

viuit, per vi-

ram

^p vt v. 4.

^q vt v. 6.

^r vt v. 12.

^s quot vices,

quotie. ran-

dem

^t pulsus, vi-

ces

^u nisi

^x veritatem,

certitudinē

^y oues, pe-

cudes, gregē

^z domini,

heri

^a quisque

^b vt v. 8.

^c thronum

^d exercitus:

Vide Genes. 2

v. 1.

^e pelliciet,

seduct, vi-

de Genes. 9.

v. 27. Sic v.

21. & 22.

^f vt ascen-

dat & cadat

^g modo isto

^h modo illo.

ⁱ ad facies

^k In quo

quo pacto

^l fallacia,

falsi, menda-

cij. Sic v. 23.

rum tuorum, qui hic sunt, & Dominus locutus est contra te malum.

24 Accessit autem Sedecias filius Chanaana, & percussit Michæam in maxillam, & dixit: Méne ergo dimisit Spiritus Domini, & locutus est tibi?

25 Et ait Michæas: Visurus es in die illa, quando ingredieris cubiculum, intra cubiculum ut abscondaris.

26 Et ait rex Israel: Tollite Michæam, & maneat apud Amon principem ciuitatis, & apud Ioas filium Amelech.

27 Et dicite eis: Hæc dixit rex: Mittite virum istum in carcerem, & sustentate eum pane tribulationis, & aqua angustia, donec reuertar in pace:

28 Dixitque Michæas: Si reuersus fueris in pace, non est locutus in me Dominus. Et ait: Audite populi omnes.

29 Ascendit itaque rex Israel, & Iosaphat rex Iuda, in Ramoth Galaad.

30 Dixit itaque rex Israel ad Iosaphat: Sume arma, & ingred re prælum, & induere vestibus tuis. Porro rex Israel mutauit habitum suum, & ingressus est bellum.

31 Rex autem Syria præceperat principibus curruum triginta duobus, dicens: Non pugnabitis contra minorem & maiorem quempiam, nisi contra regem Israel solum.

32 Cum ergo vidissent principes curruum Iosaphat, suspicati sunt: quod ipse esset rex Israel, & impetu facto pugnabant contra eum: & exclamauit Iosaphat.

33 intellexeruntque principes curruum quod non esset rex Israel, & cessauerunt ab eo.

34 Vir autem quidam tetendit arcum, in incertum sagittam dirigens, & casu percussit regem Israel inter pulmonem & stomachum. At ille dixit auriga suo: Verte manum tuam, & eiice me de exercitu, quia grauiter vulneratus sum.

35 Commissum est ergo prælum in die illa, & rex Israel stabat in curru suo contra Syros, & mortuus est vespere: fluebat autem sanguis plaga in sinum currus.

36 & praco insonuit in vniuerso exercitu antequam sol occumberet, dicens: Vnus-

tuorum istorum: & IHVH loquutus fuit super te malum.

24 Et accessit Tzidkiiáhu filius Chaghanah, & percussit Micháiehu super ^m maxillam: & dixit: ⁿ Vbi ^o isto transiit spiritus IHVH de P ad me, ad loqui ^q ad te?

25 Et dixit Micháiehu: Ecce tu videns in die ipsa, qua venires ^r penetrare in penetrati ad abscondi.

26 Et dixit rex Israelis: Accipe Micháiehu, & reuertere-fac eum ad Amon ^r principem vrbis, & ad Ioas filium regis.

27 Et dices: Sic dixit rex: Ponite istum domo ^r coercitionis: & comedere-facite eum panem ^u pressuræ, & aquas ^x pressuram, vsque ad venire-me in pace.

28 Et dixit Micháiehu: Si ^z reuertere reuerteris in pace, non loquutus-fuit IHVH in me. Et dixit: Audite populi ^y omne eorum.

29 Et ascendit rex Israelis, & Iehosaphat rex Iehudah Ramoth Ghilghad.

30 Et dixit rex Israelis ad Iehosaphat: ^z Nudare-se-se, & venire in ^a cæsiõne: & tu ^b vesti vestimenta tua. Et nudauit sese rex Israelis, & venit in ^c cæsiõne.

31 Et rex ^d Aram præcepit ad ^e principes ^f currus, qui ei triginta & ^g duo, ad dicere: Non ^h cædetis; ad paruum, & ad grandem: ^k quia si ad regem Israelis, ad solum eum.

32 Et fuit secundum videre ^l principes currus Iehosaphatum, & ^{ij} dixerunt: ^m Profecto rex Israelis ipse. Et ⁿ discesserunt super eum ad ^o cædere. Et exclamauit Iehosaphat.

33 Et fuit secundum videre ^p principes currus, quia non rex Israelis ipse: & reuersi fuerunt de ^q post eum.

34 Et vir ^r traxit in arcu ^s consummationi eius, & percussit regem Israelis inter agglutinationes, & inter ^t thoraca: & dixit vectori suo: Verte manum tuam, & exire-fac me de ^u desidentia, quia ^z ægrotare factus-fui.

35 Et ^y ascendit ^z cæsiõ in die ipsa: & rex fuit statutus in ^a curru ^b rectitudine ^c Aram: & mortuus-fuit in vespere, & effusus-fuit sanguis ^d percussionis ad ^e sinum currus.

36 Et transiit vox ^f acclamationis in ^g desidentia, ^h secundum venire

^m genam
ⁿ Quando;
quanam,
vbinam
^o istud, ista
^p apud me
mecum
^q tecum
^r conclaues
interius &
secretum-
cubiculum.
Sic statim,
^s præfectum
vrbi
^t conclusio-
nis, claustris
carceris, co-
hibitionis,
^u oppressio-
nis, coarctati-
onis. Sic
statim.
^x planè, re-
uera, omni-
nò
^y omnes ii,
omnes ipsi
quotquot
sunt
^z Nudare-
se-facere. Sic
mox.
^a ut v. 4.
^b induere,
indue te
^c ut v. 4.
^d Syria
^e præfectos
^f curraturæ,
curruum
^g duos
^h pugnabi-
tis, bellabi-
tis, præli-
abimini
ⁱ cum paruo;
& cum &c.
^k ut v. 8.
^l ut v. 31.
^m certè,
vtique, om-
nino
ⁿ diuerterunt
acceserunt,
conuersi-fuit
^o ut v. 31.
^p ut v. 31.
^q de tergo
eius, de per-
sequendo
eum
^r tetendit, iac-
ulatus est
^s ad con-
summatio-
nem, integri-
tatè suam,
vel in con-
summatione
sua Sic 2.
Samuel. 15.
v. 11
^t lorica
^u castris, aga-
mine acie
^x dolere
^y inualuit
^z ut v. 4.
^a vehiculò;
quadriga
^b directè, re-

Et, è regione, exaduerso ^c Syria. Syrorum ^d plagæ, vulneris ^e gremium ^f vociferationis, præconij. Vide supra Cap. 8: vers. 28. ^g ut vers. 34. ^h circa occumbere solem

Maluenda, In 1. Regum.

Y Y y y

solem

quisque reuertatur in ciuitatem, & in terram suam.

37 Mortuus est autem rex, & perlatus est in Samariam: sepelieruntque regem in Samaria.

Suprà 21.
c. 19.

38 & lauerunt currum eius in piscina Samaria, & linxerunt canes sanguinem eius, & habenas lauerunt, iuxta verbum Domini quod locutus fuerat.

39 Reliqua autem sermonum Achab, & vniuersa qua fecit, & domus eburnea quam edificauit, cunctarumque urbium quas extruxit, nonne haec scripta sunt in Libro sermonum dierum regum Israel?

40 Dormiuit ergo Achab cum patribus suis, & regnauit Ochozias filius eius pro eo.

41 Iosaphat verò filius Asa regnare cepit super Iudam anno quarto Achab regis Israel.

42 Triginta quinque annorum erat, cum regnare cepisset, & viginti quinque annis regnauit in Ierusalem: nomen matris eius Azuba filia Salai.

43 Et ambulauit in omni via Asa patris sui, & non declinauit ex ea, fecitque quod rectum erat in conspectu Domini.

44 Veruntamen excelsa non abstulit: adhuc enim populus sacrificabat, & adolebat incensum in excelsis.

45 Pacemque habuit Iosaphat cum rege Israel.

46 Reliqua autem verborum Iosaphat, & opera eius, quae gessit, & praelia, nonne haec scripta sunt in Libro verborum dierum regum Iuda?

47 Sed & reliquias effeminatorum, qui remanserant in diebus Asa patris eius, abstulit de terra.

48 Nec erat tunc rex constitutus in Edom.

49 Rex verò Iosaphat fecerat classes in mari, quae nauigarent in Ophir propter aurum: & ire non potuerunt, quia confracta sunt in Asiongaber.

50 Tunc ait Ochozias filius Achab ad Iosaphat: Vadant serui mei cum seruis tuis in nauibus. Et noluit Iosaphat.

51 Dormiuitque Iosaphat cum patribus suis, & sepultus est cum eis in Ciuitate Dauid patris sui: regnauitque Ioram filius eius pro eo.

52 Ochozias autem filius Achab regnare cepit super Israel in Samaria, an-

solem, ad dicere: i Vir ad urbem suam, & vir ad terram suam.

37 Et mortuus fuit rex, & venit k Someron: & sepeliuerunt regem in Someron.

38 Et l inundauit currum super m piscinam Someron: & n lambuerunt canes sanguinem eius: & o meretrices abluerunt: secundum verbum IHVH, quod loquutus fuit.

39 Et p superrelictio verborum Achabi, & omne quod fecit, & domus q dentis qua edificauit & omnes vrbes quas edificauit: an non ea scripta super li-
brum verborum dierum r regibus Israel?

40 Et s cubauit Achab cum patribus suis: & regnauit Achaziáhu filius eius t sub eo.

41 Et Iehosaphat filius Asa regnauit super Iehudah: in anno u quatuor Achabo regi Israelis.

42 Iehosaphat filius triginta & quinque x anni y in regnare eum: & viginti & quinque annum regnauit in Ierusalem: & nomen matris eius Ghazubah filia Silchi.

43 Et ambulauit in omni via Asa patris sui, non discessit de ab ea, ad facere z rectum in oculis IHVH.

44 Veruntamen excelsa non discesserunt: adhuc populus a sacrificantes, & suffire-facientes in excelsis.

45 Et b pacificauit Iehosaphat cum rege Israelis.

46 Et c superrelictio verborum Iehosaphati, & d praualescentia eius quam fecit, & qua e cecidit: an non ea scripta super librum verborum dierum f regibus Iehudah?

47 Et g superrelictionem h sancti quae relictæ fuit in diebus Asa patris eius, i combussit de terra.

48 Et rex non in k Edom, l stationarius rex.

49 Iehosaphat m decem naues Tharsis ad ambulare in Ophir, n auro: & non ambulauit, quia confractæ fuerunt naues in Ghetzion-Ghéber.

50 Tunc dixit Achaziáhu filius Achabi ad Iehosaphat: Ambulabunt serui mei cum seruis tuis in nauibus. Et non amauit Iehosaphat.

51 Et o cubauit Iehosaphat cum patribus suis: & sepultus fuit cum partibus suis in vrbe Dauidis patris sui. Et regnauit Iehoram filius eius sub eo.

52 Achaziáhu filius Achabi regnauit super Israelem in p Someron, in anno p Samaria

i quisque.

Sic statim.

k Samariam.

ita mox, &

v. 38.

l immerfit

m natatoria

n linxerunt

o lotrices-

mercenariz,

arma

p reliquum,

residuum,

restans

q dentis, ele-

phati, eboris

r datiuus.

pro regibus

s oecubuit,

iacuit, dor-

miuit

t pro eo

u genitiuus.

x annorum

y quum coe-

pit regnare

z quod

rectum

videtur

a sacrificare,

facientes

b pacem-

fecit, pacem,

iniuit

c vt v. 39.

d robur,

præpotentia,

fortia-facta

e belligera

uit

f vt v. 39.

g vt v. 39.

h Cinædi,

catamiti

i depastus

est, sustulit

k Idumæa

l præfectus

m fecit

n datiuus, ad

aurum, pro

aurum

o vt v. 40.

p Samaria

no septimo decimo Iosaphat regis Iuda,
regnavitque super Israel duobus annis.

53 Et fecit malum in conspectu Domini,
& ambulavit in via patris sui, & matris
sue, & in via Ieroboam, filij Nabat,
qui peccare fecit Israel.

54 Serviuit quoque Baal, & adoravit
eum, & irritavit Dominum Deum Israel,
iuxta omnia quae fecerat pater eius.

9 septē decē Iosaphato regi Iehudah:
& regnavit super Israelē annis-duobus.

53 Et fecit ¹ malum in oculis I^HVH:
& ambulavit in via patris sui, & in via
matris suae, & in via Iarobghami filij
Nebat, qui ¹ errare-fecit Israelem.

54 Et, serviuit Baghalem, & pro-
cumbere-se-fecit ei: & ^u commovit
I^HVH ELOHIM Israelis, secundum ^x
omne quod fecit pater eius.

q Genitivus,
r quod ma-
lum videret
/ peccare,
delinquere,
vi Cap. 21,
v. 22.
r coluit
u extimula-
vit, ad ira-
cundiam
prouocavit
x omnia
quae prius
omnino, vt
fecerat
pater suus.

COMMENTARIA.

VERS. 2.

DESCENDIT IOSAPHAT.] De
quo supra cap. 15. v. 24. Qui-
dam notant, descendisse insti-
tuto prorege Ierohamo filio
suo: nam pacem inierat cum
rege Israelis, infra v. 45.

VERS. 3.

QVOD NOSTRA SIT RAMOTH GALAAD.]
Exponunt, nimirum, cum ex prima distribu-
tione terrae, tum ex foedere cum Benhadado,
supra cap. 20. v. 34. De Ramoth Ghilhad vide
in Deuteron. 4. v. 43.

VERS. 4.

ET AIT AD IOSAPHAT.] id est, incita-
uit eum, vt communem in hoc bellum ope-
ram conferret, vt exponitur 2. Paralip. 18.
vers. 2. & sequentibus.

SICUT EGO SUM, ITA ET TU.] Heb. *sicut*
ego sicut tu, q. d. ego & tu vnum sumus, idem
sum facturus, quod tu, &c.

VERS. 6.

PROPHETAS.] Quidam Dei veri prophe-
tas accipiunt, nimirum ex illis, qui filij pro-
phetarum dicuntur, qui erant magno nume-
ro. Alij pseudoprophetas intelligunt; quod
est rectius; nam versu sequenti Iehosaphat
requirit aliquem prophetam I^HVH.

VERS. 8.

NE LOQVARIS ITA REX.] Explicant,
hoc est neque personam oderis, neque ver-
bum Dei ratione personae spernas.

VERS. 9.

FESTINA ADDUCERE MICHAAM.]
Heb. *Festina*, seu *festinare fac Michaëbu*. Qui-
dam: *Festinanter adduc*. Alij: *Adduc confestim*
Michaëm.

VERS. 11.

CORNU FERREA, ET AIT.] nempe de
more prophetarum adiciens symbolis exter-
nis rerum, explicationem verbo.

VERS. 13.

ORE VNO REGI BONA PRÆDICANT.]
Heb. *ore vno bonum ad regem*, subaudi, an-
nuntiant, vel prophetant, vel: *ore vno bono*
ad regem sunt.

VERS. 15.

ASCENDE, ET VADE PROSPERE, &c.]
Ironice pseudoprophetas fingit, ac ipsa to-
tidem eorum verba reddit, supra v. 12.

VERS. 16.

ITERVM AIQVE ITERVM AD VROTE.]
Heb. *vsque ad quot vices ego adiurans te*.
Quidam: *quoties tandem ego adiuraturus sum*
te. Alij: *quoties te iureiurando adigam*. Ani-
maduertit rex prophetam non serio loquu-
tum: ideo iusiurandum iniicit.

IN NOMINE DOMINI.] potest tralici,
adiuro te in nomine Domini, vel *veritatem in*
nomine Domini.

DISPERSVM IN MONTIBVS.] subau-
diunt, si in istam expeditionem profiscien-
tur. Montes autem intelligit, Ghilhadis,
vbi sita erant Ramothæ, vt ex ipso nomine
apparet.

IN PACE.] id est, omissa omni cura ac co-
gitatione belli. Alij: *saluus, incolumis*. Sic
infra v. 27. 28.

PROPTEREA AVDI SERMONEM, &c.]
Exponunt, id est, quia nunc ludificaris con-
siliū Dei, & incredulitatem palam testatam
facis, iam tibi certam Dei sententiam de-
nuntio. Sic 2. Paralipom. 25. v. 16.

VIDI DOMINVM SEDENTEM, &c.]
Aliqui volunt reuera fuisse hanc visionem
imaginariam oblatam prophetæ in diuina re-
uelatione. Alij parabolam esse putant, ac
dicat, ita decretum est aduersum te consiliū
Dei, ac si Deus sedens super thronum, atque
auditis variis sententiis, hoc malum in te
statuisset.

EGRESSVS EST AVTEM SPIRITVS.] Qui-
dam, è cœtu stantium à sinistris exiuit, ac
prodiit in medium: quasi cœtus maligno-
rum spirituum Deo à sinistris astaret. Alij: è
loco suo, aliunde adueniens: non enim erat
inter angelos.

ET PRÆVALEBIS.] Heb. *& etiam poteris*.
Quidam: *simulque efficies*, id est, habebis ef-
ficacitatem ad decipiendum.

CVBICVLVM INTRA CVBICVLVM.] id est,
in intimum, & penitissimum conclaue. Sic
supra cap. 20. v. 30.

ET MANEAT APVD AMON.] Heb. *& re-
ducito eum*, subaudiunt, in urbem, nam ipsi
reges erant in area propè vrbis portam supra
vers. 10. Alij, in carcerem, in quo antea
quam eò vocaretur, coniectus fuerat ab in-
fenso ei Achabo.

ET AD IOAS FILIVM HAMELECH.]
Putauit nomen proprium esse *Hamelech*. Alij
pro appellatiuo capiunt, & *He* esse articulum
notitiæ, & *ad Ioas filium regis*.

ET SVSTENTATE EVM PANE TRIBVLA-
TIONIS, ET AQVA ANGVSTIÆ.] Heb. *&*
cibate eum pane oppressionis, & aqua oppressio-
nis. Quidam: *& nutrite eum pane arcto, exiguo,*
& aqua arcta, exigua. Alij: *& alite eum pane*
anguste, & aqua anguste. Nomen pro aduer-
bio. Nonnulli: *& date ei cibum panem &*
YYyy 2 aquam

VERS. 17.

VERS. 19.

VERS. 21.

VERS. 22.

VERS. 25.

VERS. 26.

VERS. 27.

aquam, vt solet afflictis. Hispanicè, *Dalde à comer myescassamente, por onças, del pan y de la aqua.*

VERS. 28. ET AIT: AUDITE POPULI OMNES.] id est, Et dixit Michaïehu: Vos omnes contestor, quotquot adestis, huius mei vaticinij, vt cum re ipsa, euenerit, intelligatis me illud dixisse inspiratione diuina.

VERS. 30. SVME ARMA, ET INGREDERE PRÆLIUM.] Heb. *nudare-facere, & venire in praelio.* Sunt duo infinitiua, quidam notant esse eclipsin particulæ *Beth, in,* pro gerundiis: *In dissimulando se, & veniendo in praelium,* id est, quum dissimularet se, processurus in praelium. Alij: *Mutabo-me-vestibus, & ingrediar bellum.* Nonnulli: *Mutandus-est-habitus, & eundum in bellum.* Aliqui: *Mutari, & venire in praelium,* vel: *Mutandum, & ingrediendum in bellum,* id est, oportet, decet me mutato habitu inire praelium. Prudenter annotant, hoc fecisse Achabum specie quidem, vt honorem Iosaphato socio exhiberet imperatoriae dignitatis, vt is solus in exercitu videretur rex: re tamen ipsa, timore Syrorum, quos acceperat, se vnum petiuros: vel potius vt imminens vitæ exitium sibi à propheta denuntiatur, habitus mutatione deuicaret. Verbum *חָפַשׁ* *chaphas* in Hithpahel, significat propriè, *Nudare-se-vestibus propriis, & notis, & alias induere alienas & ignotas,* id est, dissimulare habitum. Vide supra cap. 20. v. 38. Sic statim.

VERS. 31. NON PVGNABITIS CONTRA MAIOREM, &c.] id est, ne pugnando contendite, &c. solum regem petite.

VERS. 32. ET IMPETV FACTO PVGNABANT CONTRA EVM.] Heb. *& discesserunt super eum,* vel *contra eum,* id est, ab aliis diuertentes in eum contenderunt. Quidam reddunt: *& accesserunt contra eum.* Alij: *& concesserunt ad eum.* Plerique: *& declinauerunt, diuerterunt super eum.* Vide 2. Paralipom. 18. v. 31.

ET EXCLAMAVIT IOSAPHAT.] nimirum ad Iehouam, eius opem implorans, vt exponitur 2. Paralipom. 18. v. 31. Alij, vt audita voce eius, intelligerent Syri ipsum non esse regem Israël. Vtrumque potuit esse.

VERS. 34. TETENDIT ARCVM, IN INCERTVM SAGITTAM DIRIGENS, ET CASV PERCVSSIT.] Heb. *traxit in arcu ad consummationem suam,* vel *eius, & percussit.* Quidam: *iaculatus est arcu in simplicitate sua.* Vel, *simplici animo,* aut *in puritate sua,* seu *corde puro,* id est, citra intentionem animi, ac sine vllo delectu, citra propositum ferendi regem: nihil minus cogitans quam Achabum percutere. Alij *לְתַמּוֹ* *letummo* hanc non ad animum aut mores referunt, sed ad vires corporis: redduntque: *Et quidam extendit arcum pro integritate sua,* id est, pro virili sua, omnibus viribus suis, omninisu. Aliqui: *intendit arcum quam maximè potuit.* Possis reddere: *iaculatus est arcu in rectitudine sua,* id est, quam maximè rectà sagittam dirigere potuit. Vel: *in consummatione, integritate, perfectione sua,* id est, traxit arcum integrè, perfectè, consummatè, vt magis trahi non posset, vt capita ipsa coirent, quantum trahi potuit. Vt illud Virgilia-

num 12. *Æneidos:*

— *cornūque infensa tetendit*

Et duxit longè, donec curuata coirent

Inter se capita, & manibus iam tangeret aquis.

INTER PVLMONEM ET STOMACHVM.]

Variè Heb. conuertunt. 1. *inter squamas & loricam.* Habebat, inquiunt, super loricam armaturam de laminis ferreis in modum squamarum factis, & vna ex squamis fuit eleuata, vel amota à loco suo, quo penetrauit sagitta per foramen aliquod loricæ. 2. *inter coniuncturas & inter loricam,* id est, inter coniuncturas corporis cum cruribus, seu loca confini inter loricam & crura. 3. *inter iuncturas & inter loricam,* id est, inter annulos, quibus constabat loricæ, q. d. fortè fortuna allapsa est sagitta in foramen, quod erat inter annulos loricæ. 4. *inter laminas, & inter loricam,* id est, inter laminas, quæ dependent à solida loricæ, q. d. fuit percussus in inguine, vbi laminæ inhaerent loricæ solidæ, qua totum corpus munitur. 5. *inter iuncturas thoracis, & inter loricam.* 6. *inter adhesiones,* id est, ligamina, & *inter loricam,* id est, inter ligamina, quibus adhætebat corpori loricæ. 7. *inter commissuras & loricæ partes,* id est, ad latus, vbi est commissura anterioris cum posteriore parte. 8. *inter iuncturas galeæ & loricæ,* דִּבְאִים *debakim*, propriè significat, *adglutinationes, conglutinationes, coniunctiones, coniuncturas, iuncturas, ferruminationes, commissuras, adhesiones.* שִׁירִי *schirian* verò omnes interpretantur, *loricam,* scilicet nodosam & concatenatam. Vide 1. Samuel. 17. v. 5.

QUIA GRAVITER VVLNERATVS SVM.]

Hebr. *quia agrotavi.* vel *agrotare-factus-sum,* aut *agrotus-factus-sum,* seu *dolore-affectus-sum.* Quidam exponunt: *quia morbo correptus sum.* Noluit, inquiunt, indicare, quod vulneratus esset, sed simulauit ægritudinem, seu morbum sibi superuenisse, ne exterreretur exercitus audiens regem vulneratum. Et eo magis occultare suum vulnus sperabat, quo in curru erat ignoto, vtpote sine apparatu regio. Alij: *& dolere-factus-sum.* id est, vehementer ex vulnere doleo. Non dissimulat se vulnus accepisse. Coniugatio Hiphil, intendit significatum, & maximum vulnus & dolorem indicat.

ET REX STABAT IN CVRRV SVO CONTRA SYROS.] Exponunt, id est, quamuis grauiter vulneratus, constantissime tamen persistebat pugnans contra Syros. Sed hoc non quadrat, quia dixerat aurigæ, vt eum è castris eiiceret, versu præcedente. nisi forsan vt fugam suorum sisteret, mutata sententia persistit. Alij notant, auctorem hanc supplere quod antea omiserat: nimirum Achabum è curru suo constantissime pugnasse contra Syros, antequam vulneraretur. Nonnulli reddunt: *Quoniam autem inualecebat praelium eo die, rex distinebatur propter currus suos, contra Syros.* id est, occupatus erat, vt suos fugam molientes sisteret. qui sensus iuuatur è 2. Paralipom. 18. vers. 34. Aliqui: *Porro rex suffultus stabat in curru prope Syros.* quasi suorum manibus, aut linteis, suffultus propter vulnus. Ego hunc sensum concipio, regem de-

VERS. 35.

tentum in curru propter obiectos Syros, quos auriga percurrere non poterat acriter instantes. q. d. non potuit auriga currum educere extra praelium instantibus undique Syris.

IN SINUM CURRVS.] Aliqui: *in capsum currus*. id est, ad eum usque locum ubi auriga, seu vector currus sedet, qui est veluti gremium & sinus currus.

VERS. 36. ET PRÆCO INSONVIT.] Hebr. *Et transiuit acclamatio*. Sed non cohæret: nam *transiuit* est masculinum, & *acclamatio* fœmineum. Quidam subaudiunt: *Et transiuit vox clamoris*. quod *vox* sit masculinum. vel *transiuit vox*. quæ est synonymum רִנָּה *rinnah*. Alij volunt esse enallagem generis. Nonnulli: & *transire fecit præco præconium*. Sed verbum non est transitivum. Aliqui: *Et transiuit clamoris*. subaudi, *vir*. id est, præco: quam eclipsin ostendit genus verbi, vt Genes. 4. v. 7.

VERS. 37. MORTVVS EST AVTEM REX, ET PERLATVS EST IN SAMARIAM.] Hebr. *Et mortuus fuit rex, & venit Someron*. Quidam *Rex vero mortuus peruenit Somrone*.

VERS. 38. ET LAVERVNT CURRVM EIVS IN PISCINA SAMARIÆ.] Hebr. *Et lauit currum eius*. subaudi, quidam, aliquis, vel auriga aut lotus, *inundatus, submersus fuit currus eius super piscinam Samaria*. Sic enim vsitatum est in hac lingua tertiam personam actiuam præteriti, passiuè seu impersonaliter vsurpari, vt sunt exempla passim obuia.

ET HABENAS LAVERVNT.] Vocem Hebræam זֶנֶת *zonoth*, plerique à זֶן *zun* deducetes reddunt: & *lotrices, hospita, cauponaria, meritoria, meretrices, abluerunt*. Quod duplicem sensum habet: 1. Et conduxerunt mulierculas lotrices & mercenarias, quæ currum lauarent. 2. Nedum canes linxerunt sanguinem eius, sed & vilissimæ mulierculæ seu scortâ in ea piscina, in qua ablutus est sanguis eius, suas sordes & immunditias lauerunt, miscentes eas cum sanguine Achab. quæ fuit maxima ignominia. Alij: & *arma lauerunt*. Nonnulli: & *instrumenta lauerunt*. Aliqui voce consona: & *zonas lauerunt*. Vbi habenæ intelliguntur, & alia currus instrumenta. Quidam notant, arma tunc deportata in Iezrael, & ibi sanguinem eorum linxisse canes.

IVXTA VERBUM DOMINI, QVOD LOQVTVS FVERAT.] Vide supra Cap. 21. vers. 20.

VERS. 39. ET DOMVS EBVRNEA, QVAM ÆDIFICAVIT.] Mirabilis planè ac sumptuosa fabrica quamlibet postea Romanam magnificentiam in ea materia superans, quam nos in Antichristo lib. 5. Cap. 6. descripsimus. Quidam tamen non totam domum crustis eboris opertam: sed cellam aliquam, aut cœnationem, seu aulam intelligunt.

NONNE HÆC SCRIPTA SVNT IN LIBRO SERMONVM DIERVM REGVM ISRAEL?] Vide supra Cap. 14. v. 19. & Cap. 11. v. 41. Sic infra vers. 46.

VERS. 42. VIGINTI QVINQVE ANNIS REGNAVIT IN IERVSALEM.] Exponunt, comprehensis filij Ierohami gubernatione, & quatuor primis annis regni illius: quamobrem hic li-

ber à decimo septimo anno Iehosaphati desinit, vnde cœpit Ierohami gubernatio. Vide 2. Regum. 1. vers. 17. & Cap. 8. v. 16.

VERVM TAMEN EXCELSA NON ABSTVLIT.] Hebr. *Verumtamen excelsa non discesserunt, recesserunt, destiterunt, non sunt amota, aut sublata*. Vide supra Cap. 15. vers. 14. Cæterum contrarium his dici videtur 2. Paralipomen. 17. vers. 6. Conciliant, quod initio regni relicta fuerant ab Asa patre, vel de nouo inuecta aliqua excelsa: quæ Iosaphat confirmatus in regno, curauerit abolenda. Vide Comm. in eum locum Paralipom. & in 2. Paralipom. 22. vers. 33.

PACEMQVE HABVIT IOSAPHAT CVM REGE ISRAEL.] id est cum Achabo supra vers. 2. & sequentibus, & cum filio eius Ierohamo, 2. Regum 3. vers. 7. quod similiter reprehensione dignum fuit: vnde 2. Paralipomen. 19. vers. 2. ob id à propheta reprehenditur.

RELIQVA AVTEM VERBORVM.] id est, rerum gestarum. Vide 2. Paralipom. 20.

SED ET RELIQUIAS EFFOEMINATORVM, &c.] Vide supra Cap. 15. vers. 12. & Cap. 14. vers. 24.

NEC ERAT TUNC REX CONSTITVTVS IN EDM.] Variè alij Hebræa conuertunt: *Porro rex nullus erat in Edom, præfectus erat rex*. quasi dicat, Tempore huius Iehosaphati Idumæa erat subiecta regibus Iehudæ: tantum is præerat illis, quem præficiebat rex Iehudæ: eratque prrex, siue vicarius regis Iehudæ. 2. *Tunc non fuit rex in Edom qui præfectus esset regno*. 3. *In Edomaa tunc non erat rex, sed prrex*. Inde iam à temporibus Dauidis. Vide 2. Samuel. 8. v. 14.

REX VERO IEHOSAPHAT FECERAT CLASSES IN MARI.] Hebr. est gemina lectio: *Iehosaphat decem naues Tharsis*. subaudi, fecit, vel habuit, aut, *ipsi Iehosaphato fuerunt decem naues Tharsis*. Et *Iehosaphat fecit naues Tharsis*. nempe plura nunc exemplaria in textu habent *רָוַי ghasar*, decem: & in margine *רָוַי ghasab*, fecit, leui vnus litteræ mutatione. Sumi autem hîc Tharsis, pro mari magno, Oceano Erythræo, seu Indico, iam supra, Cap. 10. vers. 22. obseruauimus. Vnde hîc quidam reddunt: *Iehosaphat fecit naues Tharsis*. id est, naues tales, qualibus vti solent in mari illo magno. Alij: *Iehosaphato decem fuerunt naues Oceani*. Chaldaus dixit: *naues Africa*. Non quod tunc naues in Africam irent: sed quod essent tales, quales erant, quibus solebant Iudæi in Africam nauigare.

IN OPHIR.] id est, in Auream Chersonesum, & oram Orientalem Sinus Gangetici. Vide supra Cap. 9. vers. 28. Voluit enim Iehosaphat nauigationem Ophiricam à Salomone institutam, instaurare.

IN ASIONGABER.] Vide de hoc loco supra, Cap. 9. vers. 26.

ET NOLVIT IOSAPHAT.] Exponunt, primum: sed postea tandem acquieuit, vt exponitur 2. Paralipom. 20. vers. 36. & malè cessit. Alij è contra conciliant. *Et noluit, secunda vice*: nam prima vice consensit, vt

Yyyy 3 simul

VERS. 44.

VERS. 45.

VERS. 46.

VERS. 47.

VERS. 48.

VERS. 49.

VERS. 50.

simul irent, & fractæ sunt naues. vt dicitur in loco Paralipomenon. voluit enim Achazjah iterum tentare nauigationem, quia primum male cesserat: sed non acquieuit Iehosaphat.

VERS. 52. ANNO SEPTIMO DECIMO IOSAPHAT.]
Intelligunt, completo.

DVOBUS ANNIS.] seu biennio. Supple, in-
quiunt, imperfecto: nam prior annus fuit
cum Achabo posterior cum Ierohamo com-
munis.

SERVIVIT QVOQVE BAAL.] Vide supra VERS. 54.
Cap. 16. vers. 32.

Valentia 7. Nouembris, 1623. ætatis meæ 58.

LIBER

7. Nouem-
bris, 1623.

LIBER QVARTVS REGVM, SECVNDVM HEBRÆOS, SECVNDVS MELACHIM.

CAPV PRIMVM.

*Ochozias super ægritudine sua Beebub consulere volens ab Elia increpatur,
ac moriturus prædicitur: duos nquagenarios principes ad Eliam missos
ignis celestis deuorat cum òrum militibus, tertio principe sua
modestia seruato, cum Elias ad Ochoziam descendit,
cui mortuo accedit frater Ioram.*

Vulg.

Malu.

1 **R**auaricatus est ^{an} Moab in Israel, postquam mortuus est Achab.
2 Ceciditque Ochas per cancellos cœnaculi sui, quod habet in Samaria, & egrotauit: misitque nuntios, dicens ad eos: Ite, consulite Beelzebub deum Accaron, utrum viream de infirmitate mea hac.

3 Angelus autem Domini locutus est ad Eliam Thesbiten, dicens: Surge, ascende in occursum nuntiorum regis Samaria, & dices ad eos: Numquid non Deus in Israel, ut eatis ad consulendum Beelzebub deum Accaron?

4 Quam ob rem hac dicit Dominus: ^{lectulo}, super quem ascendisti, non descendes, sed morte morieris. Et abiit Elias.

1 **T**^a transgressus fuit Moab in Israele post mori Achab.
2 Et cecidit Achaziah ^b in usque ad intricatorem in ^c altana sua, quæ in ^d Someron; & egrotauit: & misit ^e nuntios, & dixit ad eos: Ambulate, quærite in Baghal-Zebub diis Ghekron, si viam de ægritudine ista.

3 Et angelus ^f IHVH loquutus fuit ad Eliam Thisbitæ: Surge, ascende & occursui ^h nuntiorum regis ⁱ Someron: & loquere ad eos: An de ^k nequaquam non ELOHIM in Israele, vos ambulantes ad querere in Baghal-Zebub diis Ghekrō?
4 Et ad sic, sic dixit IHVH: Lecto, ^l quem ascendisti ibi, non descendes de ex eo, quia ^m mori morieris. Et ambulauit Eliah.

5 Et

^a rebellauit; defecit
^b per peraplexitatem
^c superioris cœnaculo.
^d Vide Iudicium 3. v. 20.
^e legatos

^f IHVH, ENS, ESSENTIVS. ESSENTIATOR.
^g ad occursum
^h legatorum
ⁱ Samariæ
^k nequiquā,
^l non omnino
^m quod

ⁿ omnino, certissime

5 Reuersique sunt nuntij ad Ochoziam.
Qui dixit eis: Quare reuersi estis?

6 At ille responderunt ei: Vir occurrit nobis, & dixit ad nos: ite, & reuertimini ad regem, qui misit vos, & dicetis ei: Hec dicit Dominus: Numquid, quia non erat Deus in Israel: mittis ut consulatur Beelzebub deus Accaron? Idcirco de lectulo, super quem ascendisti non descendes, sed morte morieris.

7 Qui dixit eis: Cuius figura & habitus est vir ille, qui occurrit vobis, & locutus est verba hac?

8 At illi dixerunt: Vir pilosus, & zona pellicea accinctus renibus. Qui ait: Elias Thesbites est.

9 Misitque ad eum quinquagenarium principem, & quinquaginta qui erant sub eo. Qui ascendit ad eum: sedentique in vertice montis, ait: Homo Dei, rex precepit ut descendas.

10 Respondensque Elias, dixit quinquagenario: Si homo Dei sum, descendat ignis de calo, & deuoret te, & quinquaginta tuos. Descendit itaque ignis de calo, & deuorauit eum, & quinquaginta qui erant cum eo.

11 Rursumque misit ad eum principem quinquagenarium alterum, & quinquaginta cum eo. Qui locutus est illi: Homo Dei, hac dicit rex: Festina, descende.

12 Respondens Elias ait: Si homo Dei ego sum, descendat ignis de calo, & deuoret te, & quinquaginta tuos. Descendit ergo ignis de calo, & deuorauit illum, & quinquaginta eius.

13 Iterum misit principem quinquagenarium tertium, & quinquaginta qui erant cum eo. Qui cum venisset, curauit genua contra Eliam, & precatus est eum, & ait: Homo Dei, noli despicere animam meam, & animas seruorum tuorum qui mecum sunt.

14 Ecce descendit ignis de calo, & deuorauit duos principes quinquagenarios primos, & quinquagenos qui cum eis erant: sed nunc obsecro ut miserearis anime mee.

15 Locutus est autem Angelus Domini

5 reuersi-fuerunt ⁿ nuntii ad eum: & it ad eos: Quid istud reuersi-fu?

6 dixerunt ad eum: ^o Vir ascendit ^o Quidam ^p ad occursum nostrum ^q ut v. 3. Pursui nostro, & dixit ad nos: Ambe, reuertimini ad regem qui misit ut loquimini ad eum: Sic dixit IHVH: ^q ut v. 3. Ae ^q nequaquam non ELOHIM in Ille, tu mittens ad quærere in Ba- ^q quod ^q quem ascendisti ibi, non descen- ^q ut v. 4. de ex eo, quia ^f mori morieris.

7 loquutus-fuit ad eos: Quid iudicia viri, qui ascendit ^t occursum ^t ad occursum vestrum? & loquutus-fuit ad vos ^t ad occursum vestrum ^q a ista?

8 dixerunt ad eum: Vir ^u potius ^u possessor, dominus, ^x cinctura ^y pellis accinctus in ^z bis suis. Et dixit: Eliah Thesbites ^z zona, ^z cingulo ^y corij

Et misit ad eum principem ^z quinquaginta & quinquaginta eius: & ascendit ad eum, & ecce sedens super caput ^z quinquaginta viro- ^z ram Sic. v. ^{10, 11, 13, 14} ntis; & loquutus-fuit ad eum: Vir ELOHIM rex loquutus-fuit descende.

Et respondit Eliahu, & loquutus-fuit ad principem quinquaginta: Et si ELOHIM ego, descendet ignis de ^a is, ^a & ^b comedit te, & quinquaginta tuos. Et descendit ignis de cælis, comedit eum, & quinquaginta eius. ^a ut come- ^b dat Sic v. 12. ^b absumpsit, deuorauit. ^c sic statim. & ^{v. 12, & 14,} ^c iterum, ^{denuo, rursus misit}

Et reuersus-fuit, & misit ad eum principem quinquaginta alium, & quinquaginta eius: & respondit & loquutus-fuit ad eum: Vir ELOHIM dixit rex: Festina, descende.

Et respondit Eliáh, & loquutus-fuit ad eos: Si vir ELOHIM ego, descendet ignis de cælis, & comedit te, & quinquaginta tuos. Et descendit ignis ELOHIM de cælis & comedit eum, & quinquaginta eius.

Et reuersus-fuit & misit principem quinquaginta ^d tertios, & quinquaginta eius: & ascendit, & venit princeps quinquaginta tertius, & cruribus-inruauit-se super genua sua ^e præsentia ^e datinus. ad ^e præsentiam, in præsentia ^f gratificari. ^f se-fecit, implorauit gratiam, exorauit-pro gratia ^g appretia- ^g bitur, in pre- ^h tio-erit ^h ut v. 13.

14 Ecce descendit ignis de cælis, & comedit duos principes quinquaginta primos, & quinquaginta eorum: & nunc ^h pretiosa-erit anima mea in oculis tuis.

5 Et loquutus-fuit angelus IHVH ad Eliáhu;

ad Eliam, dicens: Descende cum eo, ne timeas. Surrexit igitur, & descendit cum eo ad regem.

16 Et locutus est ei: Hæc dicit Dominus: Quia misisti nuntios ad consulendum Beelzebub deum Accaron, quasi non esset Deus in Israel, à quo posses interrogare sermonem, ideo de lectulo, super quem ascendisti, non descendes, sed morte morieris.

17 Mortuus est ergo iuxta sermonem Domini, quem locutus est Elias, & regnavit Ioram frater eius pro eo, anno secundo Ioram filij Iosaphat regis Iudæ: non enim habebat filium.

18 Reliqua autem verborum Ochoziæ, quæ operatus est, nonne hæc scripta sunt in Libro sermonum dierum regum Israel?

Eliáhu: Descende ad eum; non timebis de faciebus eius. Et surrexit, & descendit ad eum, ad regem.

16 Et loquutus fuit ad eum: Sic dixit IHVH: Correspondentia^k quod misisti^l nuntios ad quærere in Baghal-Zebub diis Ghrekron: an de^m nequam non ELOHIM in Israele? ad quærere in verbo eius? ad sic lecto,ⁿ quem ascendisti ibi, non descendes de ex eo; quia^o mori morieris.

17 Et mortuus fuit secundum verbum IHVH quod loquutus fuit Eliahu: & regnavit Iehoram; sub eo in anno duorum P Ieroham filio Iehosaphati regis Iehudah: quia non fuit ei filius.

18 Et^q superrelictio^r verborum Achaziáhu quæ fecit; an non ea scripta super librum verborum dierum^f regibus Israelis?

i cum eo;
apud eum.
Sic statim.

k qua

l legatos
m v. 6.

n quò

o v. 4.

p datius.
ipsi Ieroha-
mo
q reliquum,
residuum,
restans
r rerum-ge-
starum. Sic
paulo infra
f datius.
pro regibus.

COMMENTARIA.

VERS. 1.

PERVARICATUS EST AUTEM MOAB IN ISRAEL.] Alij reddunt: Defecit autem Moab ab Israele. Quem scilicet domuerat, & subiugauerat David, 2. Samuel 8. vers. 2. Vide infra Cap. 3. vers. 5.

VERS. 2.

PER CANCELLOS COENACULI SVI.] De voce שבך sebachab diximus in 1. Reg. 6. vers. 17. Hic variè conuertunt. 1. Per cancellum in cœnaculum suum. 2. per retiaculum superioris cubiculi sui. 3. per quendam clathrum in cœnaculo suo. Quidam fenestram intelligunt, quæ obstructa erat lignis, & virgis ferreis cancellatim & transversim intextis. Fortasse intelligit id, quod Hispanicè dicimus Balcon. Hispanicus Interpres: Y Ochozias cayo por las rejas de una sala de la casa que tenia en Samaria. Alij ajunt, fuisse opus reticulatum, & per modum crucis formatum, ut in cœnaculis superioribus fieri solet per ligna cancelli, per quos lux in inferiora deciderat habitacula, qui cum in aula regis vetustate emarcuissent, & rex super eos graderetur, fractis illis, ipse deorsum graui collisione cecidit.

ET EGROTAUIT.] Ac proinde nihil contra Moabitas tentare potuit: quod tamen postea præstitit Ieroham eius successor, infra Cap. 3. vers. 4. & 5.

BEELZEBUB DEVM ACCARON.] בעל-זבוב baghal-zebub significat Dominum, Patronum, Herum, Deum Muscæ. Plerique volunt fuisse Myjagron, seu Myjodem, aut Myjothem, vel Apomyjon Deum muscarum seu Interfectorem, Interemptorem, Abactorem muscarum, de quo Plinius lib. 1. Cap. 28. & lib. 29. Cap. 6. Solinus Cap. 2. Pausanias in Arcadicis, seu lib. 8. Numero 258. Alij Deum Muscæ dictum *Maluenda*, In 1. Regum.

volunt, quod idola non eam vim haberent à sacrificiis, quæ sibi immolabantur, muscas abigendi, ut fiebat in sacrificiis Domini. Verum iam id nomen pudendum non ipsi Accaronitæ, sed Scriptura ei. idolo indidisset. Plures, Deum Muscam interpretantur, quod formam & speciem ingentis muscæ haberet. Ita LXX. Baal Muscam deum Accaron, dixerunt. Iosephus: [Ad Accaronem, Deum Muscam (hoc enim nomen Deo) oraculum sciscitaturus mitteret, &c.] S. Gregorius Nazianzenus Inuectiua 2. in Iulianum: [Nec Muscam quærent deum Acharon, aut si quid ea magis est ridiculum.] S. Philastrius de Hæresibus Cap. 13. [Muscæ colunt in ciuitate Accaron, ut in Regnorum libro scriptum est: sicut Rex Ochozias languens miserat ad Muscam Accaron.] Vide hic Theodoretum & Procopium. Nonnulli Baal-Zebub volunt esse Plutonem, seu Iouem Stygium, & Infernum Iouem. Sed nescio, qua freti ratione. Iosephus Scaliger diuinat, hunc Accaronitarum Deum appellatum Bahal-Zebahim, Deum victimarum, immolationum, sacrificiorum: ioculari tamen vocabulo Scripturam vocare eum, Deum Muscæ: quod in templo Ierosolymitano muscæ carnes victimarum non liguriebant, cum tamen gentium fana à musci infestarentur propter nidorem victimarum. Quasi verò non obeandem rationem omnia idola essent appellanda, Bahal-Zebahim, & Bahal-Zebub. Nec omiserim, Babal-Zebub posse exponi, Deum-Fluxus. aut Deum-Pudendi-virilis, quod ZVB, & ZVBVB id Arabicè significet: ut forte Priapum indicet. De Bazal-Zebub plura non addimus, quod latissimè de eo disseruerimus Lib. 7. de Antichristo, Cap. 4.

Z Z z z

VTRVM

VTRVM VIVERE QVEAM.] Hebr. *si viuam.*
Quidam: *an conualeſcam.* Alij: *ſimne conua-*
liturus. Nonnulli: *an ſanitatem recepturus*
ſim. Sic Numeror. 21. verſ. 8.

VERS. 3. NUMQVID NON EST DEVS IN ISRAEL.]
Hebr. *An de neſtquam non Deus in Iſraele.*
Quidam: *Nonne ob non eſſe Deum in Iſraele.*
id eſt, Nonne propterea, quod nullus opi-
nionem veſtra ſit Deus in Iſraele. Siue, An eo
quod rex veſter non putat vllum eſſe Deum
in Iſraele. Alij: *An propterea quod non eſt Deus*
in Iſraele. Duæ negationes hîc ſignificatum
intendunt. Sic v. 6. & 16.

VERS. 4. ET ABIIT ELIAS.] Quidam exponunt,
admirabili modo diſparuit, vnde putauerunt
legati fuiſſe aliquem angelum Domini, alio-
qui enim non deſtituiſſent à cœpto itinere.
Alij, id eſt, poſt exequutionem mandati ac-
cepti, abiit in verticem montis.

VERS. 7. CUIVS FIGVRÆ ET HABITVS EST VIR?]
Hebr. *Quid iudicium viri?* Quidam: *Quæ diſ-*
poſitio viri? Vel *qualis eſt diſpoſitio viri?* Alij:
quis habitus fuit huius viri? ſeu *illius viri?* No-
tant, quærere regem de forma vel habitu ve-
ſtimentorum eius, vt ex legatorum mox
reſponſione apparet.

VERS. 8. VIR PILOSVS.] Hebr. *Dominus pilis.* Ex-
ponunt, id eſt, amictus villoſa veſte, ſeu pilis
ſuffulta. Vide I. Regum 19. verſ. 19. & Ge-
neſ. 27. verſ. 23. vtebantur enim prophetae
eiufmodi veſte honoratiore. Alij non ad
veſtem, ſed ad corpus referunt, quod Elias
ipſe corpore piloſus, villoſus, & hirsutus
eſſet, qualis Elau, & plures alios videmus.

VERS. 9. QVINQVAGENARIVM PRINCIPEM.]
Hebr. *principem quinquaginta ſubaudi, viro-*
rum. Quidam: *praefectum quinquaginta homi-*
nibus. LXX. pentecontarchon. Sic infra v. 10.
11. 13. 14.

ET QVINQVAGINTA, QUI ERANT SVB
EO.] nimirum, vt vel inuitum ac repugnan-
tem Eliam ad ſe traherent, tanquam miniſtri
iniuſtitiæ regis. Quamobrem non prius ad
regem descendit, quàm tertia legatione au-
dita, ſit ab angelo confirmatus, infra
verſ. 15.

DESCENDIT ERGO IGNIS. (Hebr. DEI.) VERS. 12.
DE CÆLO.] id eſt, ignis acerrimus & vehe-
mentiffimus immiſſus à Deo de cælo. Vox
Dei apponitur ad vehementiam & magnitu-
dinem rei declarandam. Non eſt appoſita
ſupra verſ. 10. quia tunc ignis non fuit aded
vehemens, vt hîc in hunc, qui grauius &
contumacius peccauit, haud motus prioris
exitio & exemplo.

NOLI DESPICERE ANIMAM MEAM.] VERS. 13.
Hebr. *pretioſa ſit, obſecro, anima mea.* vel *vita*
mea. id eſt, charam & pretioſam habeas vi-
tam meam; parce vitæ meæ: ne me perdās;
vt duos perdidisti. Solemus parcere rei cha-
ræ. Sic Pſalm. 115. verſ. 15. [*Pretioſa eſt in*
conſpectu Domini mors Sanctorum eius] id eſt,
charam habet eorum vitam, nec temere ſinit
eos interfici. Sic verſ. 14.

ET REGNAVIT IORAM FRATER EIUS VERS. 17.
PRO EO.] Hebr. non eſt, *frater eius:*
ſed reuera fuit frater eius, infra Cap. 3.
verſ. 1.

ANNO SECVNDO IORAM FILIJ IOSA-
PHAT.] Exponunt fere omnes, *anno ſecundo,*
nimirum, ex quo Ieroham gubernare cœpit,
viuente adhuc patre, vt prorex, qui fuit an-
nus decimus octauus Iehoaſaphati, infra
Cap. 3. verſ. 1. Confer cum I. Regum 22.
verſ. 42 & infra 2. Regum 8. verſ. 16.

RELIQVA AVTEM, &C. NONNE HÆC VERS. 18.
SCRIPTA SVNT, &C.] vide I. Regum 14.
v. 19. & Cap. 11. verſ. 41. ibidem.

CAPVT SECVNDVM.

*Elifeus indiuiduus Eliæ comes, Iordanem, aqua Eliæ pallio diuiſa, cum illo
transit; Eliæ autem in cælum igneo curru raptus, duplicem eius ſpiritum
accipit, ac pallio Eliæ rurſum Iordanis aquas diuidit. Elias queſitus
non inuenitur: aqua Iericho ac terra ſterilitas immiſſo per
Elifeum ſale ſanantur: puerique Elifeum irri-
dentes, ab vrſis lacerantur.*

Vulg.

Malu.

1 Actum eſt autem, cum
leuare vellet Dominus
Eliam per turbinem in
cælum, ibant Elias &
Elifeus de Galgalis.

2 Dixitque Elias, ad Elifeum: Sede hîc,
quia Dominus miſit me vſque in Bethel.
Cui ait Elifeus: Viuit Dominus, & vi-
uit anima tua, quia non derelinquam

1 T fuit ^a in ascendere-
facere IHVH Eliáhu in
horribili - ^b tempeſtate
cælos: & ambulauit Eli-
áhu, & Elifaſh de Ghilghal.

2 Et dixit Eliáhu ad Elifaſh: ^c Sede
obſecro hîc, quia IHVH miſit me vſque
ad Beth-El. Et dixit Elifaſh: ^d Viuens
IHVH, & viuens anima tua, ſi derelin-
quam

^a quum
ſublaturus
eſſet
^b procella,
turbine

^c Mane, con-
ſiſte, confide
^d Viuus, vt
viuit, per vi-
tam. Ita
ſtatim,

re. Cúmque descendissent Bethel.

3 Egressi sunt filij prophetarum, qui erant in Bethel, ad Eliseum, & dixerunt ei: Numquid nosti, quia hodie Dominus tollet dominum tuum à te? Qui respondit: Et ego noui: silete.

4 Dixit autem Elias ad Eliseum: Sede híc, quia Dominus misit me in Iericho. Et ille ait: Viuit Dominus, & viuit anima tua, quia non derelinquam te. Cúmque venissent Iericho.

5 Accesserunt filij prophetarum, qui erant in Iericho, ad Eliseum, & dixerunt ei: Numquid nosti quia Dominus hodie tollet dominum tuum à te? Et ait: Et ego noui: silete.

6 Dixit autem ei Elias: Sede híc, quia Dominus misit me usque ad Iordanem. Qui ait: Viuit Dominus, & viuit anima tua, quia non derelinquam te. Ierunt igitur ambo pariter.

7 Et quinquaginta viri de filiis prophetarum secuti sunt eos, qui & steterunt e contra longè: illi autem ambo stabant super Iordanem.

8 Tulitque Elias pallium suum, & inuoluit illud, & percussit aquas, quæ diuise sunt in utramque partem, & transierunt ambo per siccum.

9 Cúmque transissent, Elias dixit ad Eliseum: Postula quod vis ut faciam tibi, antequam tollar à te. Dixitque Eliseus: Obsecro ut fiat in me duplex spiritus tuus.

10 Qui respondit: Rem difficilem postulasti: attamen si videris me quando tollar à te, erit tibi quod petisti: si autem non videris, non erit.

11 Cúmque pergerent, & incedentes sermocinarentur, ecce currus igneus, & equi ignei diuiserunt utrumque: & ascendit Elias per turbinem in calum.

12 Eliseus autem videbat, & clamabat: Pater mi, pater mi, currus Israel, & auriga eius. Et non vidit eum amplius: apprehenditque vestimenta sua, & scidit illa in duas partes.

13 Et leuauit pallium Elia, quod ceciderat ei: reuersusque stetit super ripam Iordanis.

14 Et pallio Elia, quod ceciderat ei percussit aquas, & non sunt diuise: & dixit: Vbi est Deus Elia etiam nunc? Percussitque aquas, & diuise sunt huc atque

Maluenda, In 1. Regum.

quam te. Et descenderunt Beth-El.

3 Et exiuerunt filij prophetarum, qui Beth-El, ad Elisagh, & dixerunt ad eum: An cognouisti, quia ^e hodie IHVH accipiens ^f sustentatores tuos de super caput tuum? Et dixit: Etiam ego cognoui, silere-facite.

4 Et dixit ei Eliáhu: Elisagh ^g sede obsecro híc, quia IHVH misit me in Iericho. Et dixit: ^h Viuens IHVH, & viuens anima tua, si derelinquam te. Et venerunt Iericho.

5 Et accesserunt filij prophetarum, qui in Iericho, ad Elisagh, & dixerunt ad eum: An cognouisti quia ⁱ hodie IHVH accipiens ^k sustentatores tuos de super caput tuum? Et dixit: Etiam ego cognoui, silere-facite.

6 Et dixit ei Eliáhu: ^l Sede obsecro, híc, quia IHVH misit me in Iordanem. Et dixit: ^m Viuens IHVH, & viuens anima tua, si derelinquam te. Et ambulauerunt ⁿ duo ij.

7 Et quinquaginta viri de filiis prophetarum ambulauerunt, & steterunt de præsentia de longinquo: & ^o duo ij steterunt ^p super Iordanem.

8 Et accepit Eliáhu ^q amplam suam, & ^r glomerauit, & percussit aquas, & ^s dimidiatæ-fuerunt huc & huc: & transierunt ^t duo ij, in siccitate.

9 Et fuit secundum transire eos, & Eliáhu dixit ad Elisagh: Postula, quid faciam tibi in ante quam accipiar de eum te. Et dixit Elisagh: Et fuit obsecro ^u os duorum in spiritu tuo ad me.

10 Et dixit: ^x Perplexus-fuisti ad postulare: Si videbis me acceptum de ^y ad te, erit tibi sic: & si non, non erit.

11 Et fuit, ij ambulantes, ambulare, & loqui; & ecce currus ignis, & equi ignis, & separauerunt inter duos eos: & ascendit Eliáhu in ^z horribili-tempestate celos.

12 Et Elisagh videns & ipse conclamans: ^a Pater mi, pater mi, currus Israel, & equites eius. Et non vidit eum ^b adhuc: & ^c obtinuit in vestimentis suis, & ^d dirupit ea ^e duabus diruptionibus.

13 Et eleuauit ^f amplam Eliáhu, quæ cecidit de super eum: & reuersus-fuit, & stetit super labium Iordanis.

14 Et accepit ^g amplam Eliáhu, quæ cecidit de super eum, & percussit aquas, & dixit: Vbi IHVH, ^h Eliáhu? etiá ipse & percussit aquas, &

ZZzz z

dimi

^e hodie
^f columnas
dominos,
heros

^g ut v. 2.

^h ut v. 2.

ⁱ hodie

^k ut v. 3.

^l ut v. 2.

^m ut v. 2.

ⁿ ambo ipsi

^o ambo ipsi

^p iuxta
^q togam,
abollam.
Vide Genes.
23. v. 25.
^r conualuit,
complicauit
^s partem, di-
uise
^t ambo ipsi
^u portio,
pars dupla.
Sic Deut. 21.
v. 17.

^x Intricatus,
Durus, Rigi-
dus, Diffici-
lis, Contu-
max
^y apud te,
tecum

^z ut v. 1.

^a Magister
^b ultra, am-
plius, deinceps
^c apprehen-
dit
^d discidit,
lacerauit
^e diuisus
in duas ru-
pturas, scis-
suras, lace-
rationes,
partes, fru-
sta
^f ut v. 8.
^g ut v. 8.

1. Mac 2.
8. 18.
Eccli. 48.
b. 13.

illuc, & transiit Eliseus.

15 Videntes autem filij prophetarum, qui erant in Iericho e contra, dixerunt: Requieuit spiritus Elia super Eliseum. Et venientes in occursum eius, adorauerunt eum proni in terram.

16 Dixeruntque illi: Ecce, cum seruis tuis sunt quinquaginta viri fortes, qui possunt ire, & quarere dominum tuum, ne forte tulerit eum Spiritus Domini, & proiecerit eum in unum montium, aut in unam vallium. Qui ait: Nolite mittere.

17 Coegeruntque eum, donec acquiesceret, & diceret: Mittite. Et miserunt quinquaginta viros: qui cum quassissent tribus diebus, non inuenerunt.

18 Et reuersi sunt ad eum: at ille habitabat in Iericho, & dixit eis: Numquid non dixi vobis: Nolite mittere?

19 Dixerunt quoque viri ciuitatis ad Eliseum: Ecce habitatio ciuitatis huius optima est, sicut tu ipse domine perspicis: sed aqua pessima sunt, & terra sterilis.

20 At ille ait: Afferte mihi vas nouum: & mittite in illud sal. Quod cum attulissent.

21 Egressus ad fontem aquarum, misit in illum sal, & ait: Hac dicit Dominus: Sanaui aquas has, & non erit ultra in eis mors, neque sterilitas.

22 Sanata sunt ergo aqua usque in diem hanc, iuxta verbum Elisei, quod locutus est.

23 Ascendit autem inde in Bethel: cumque ascenderet per viam, pueri parui egressi sunt de ciuitate, & illudebant ei, dicentes: Ascende calue, ascende calue.

24 Qui cum respexisset, vidit eos, & maledixit eis in nomine Domini: egressique sunt duo vrsi de saltu, & lacerauerunt ex eis quadraginta duos pueros.

25 Abiit autem inde in montem Carmeli, & inde reuersus est in Samariam.

^h dimidiatae fuerunt huc & huc: & transiit Elisagh.

15 Et viderunt eum filij prophetarum, qui in Iericho de praesentia, & dixerunt: ⁱ Desedit spiritus Elijah super Elisagh. Et venerunt ^k occursum eius, & procumbere-se-fecerunt ei in terram.

16 Et dixerunt ad eum: Ecce, obsecro, ^l existentia ^m ad seruos tuos, quinquaginta homines, filij ⁿ strenuitatis, ambulabunt, obsecro, & quarent ^o sustentatores tuos, nequando leuauit eum spiritus IHVH, & ^p deiecit eum in vno montium, aut in vna vallium. Et dixit: Non mitteris.

17 Et ^q ruperunt in eo usque ad ^r pueri. Et dixit: Mittite. Et miserunt quinquaginta virum; & quassauerunt tribus diebus, & non inuenerunt eum.

18 Et reuersi fuerunt ad eum, & ipse ^f habitans in Iericho: & dixit ad eos: An non dixi ad vos: Non ambulabitis?

19 Et dixerunt homines vrbis ad Elisagh: Ecce, obsecro, habitatio vrbis bona, secundum quod ^t sustentator meus videns: & aquae malae, & terra ^u orbare-faciens.

20 Et dixit: ^x Accipite mihi fixorium nouum, & ponite ibi salem. Et ^y acceperunt ad eum.

21 Et exiit ad exitum aquarum, & deiecit ibi salem, & dixit: Sic dixit IHVH: ^z Sanaui aquis istis: non erit de ibi ^a adhuc mors, & ^b orbare-faciens.

22 Et sanatae fuerunt aquae usque ad diem istam: secundum verbum Elisagh quod loquutus fuit.

23 Et ascendit de ibi, Beth-El: & ipse ascendens in via, & ^c excussi parui exiuerunt de vrbe, & contumeliosose-fecerunt in eo, & dixerunt ei: Ascende calue, ascende calue.

24 Et ^d aspexit post se, & vidit eos, & ^e leuifecit eos in nomine IHVH: & exiuerunt duae vrsae de silua, & ^f disciderunt de eis quadraginta & duos ^g natos.

25 Et ambulauit de ibi ad montem Carmel: & de ibi reuersus fuit ^h Someron.

^h vt v. 8.

ⁱ confedit, quieuit re- quieuit, pausauit ^k in occursum

^l sunt ^m apud, cum seruis tuis ⁿ roboris, virtutis ^o vt v. 3.

^p projecit, coniecit

^q institerunt ^r Vide Genes.

^r 19. 3. ^r erubescere, pudorem. ^s Vide Iudic.

^t 3. v. 25.

^f sedens consistens, manens

^t columen, dominus, herus ^u abortiens. ^v Vide Exod.

^x 23. v. 26. ^x Sumite

^y sumptam- atulerunt

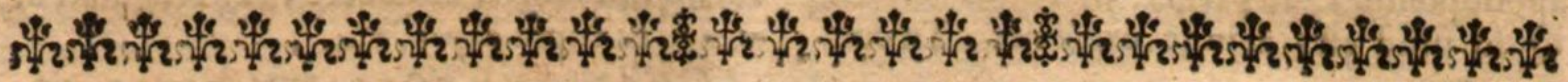
^z Coraui, Salubritatem dedi- ^a ultra, amplius, deinceps ^b vt v. 19.

^c pueri

^d faciauit, vertig- faciem

^e maledixit ^f diffiderunt, disru- perunt, dis- fecerunt

^g pueros ^h Samariam

COMMENTARIA.

VERS. 1.

E GALGALIS.] Heb. *de Gilgal*.
Vide de hoc loco in Iosue 5.
vers. 9.

VERS. 2.

VSQVE IN BETHEL.] de
hac vrbe vide in Genes. 28.

vers. 19.

VERS. 3.

FILII PROPHETARVM.] id est, discipuli
prophetarum, vel prophetæ. Sic filij homi-
num dicuntur homines, & filij Achiurum
sæpius apud Homerum, pro Achiuis. De his
filiis prophetarum vide 1. Samuel. 10. vers. 5.
Sic infra v. 5. 7. 15.

DOMINVM TVVM.] Heb. pluraliter: do-
minos, heros, tuos. Sic loquuntur honori &
auctoritatis gratiâ. Sic infra vers. 5. & 16.

A TE.] Heb. *de super caput tuum*, vel à
capite tuo. Quidam: *de cum capite tuo*, id est,
de, vel, *à te*. Synecdoche. Aliqui reddunt:
ne sit posthac magister tuus, quia doctor est dis-
cipulo veluti caput, seu corona & ornamen-
tum capiti, q. d. tollet dominum tuum, qui
tibi non aliter ornamento est atque corona
capiti. Nonnulli notant, illud, *de*, vel, *à*,
supra caput tuum, indicare modum, quo ra-
ptus fuit Elias, nempe supra caput Elisæi
versus cælum: non à latere. Sic infra v. 5.

ET EGO NOVI.] Et filij prophetarum, &
Elisæus ipse diuina reuelatione cognoue-
runt, rapiendum mox Eliam.

SILETE.] verbum ex Hiphil magnum si-
lentium imperat. Alij: *Silere-facite*, id est,
date operam vt inter vos de ea re sit altum
silentium: ne inter vos de eo colloquamini.
Videtur Elias non intellexisse, suum raptum
Elisæo & filiis prophetarum diuinitus reue-
latum. Quidam Hebræorum volunt esse præ-
teritum: *siluerunt*, vt sit sensus: Quum eis
dixisset, Etiam ego noui: illi siluerunt, nec
vltra ad illum ea de re sunt loquuti. Sic infra
vers. 5.

VERS. 4.

IN IERICO.] De hac insigni vrbe vide
Iosue 2. v. 1.

VERS. 7.

ET STETERVNT È CONTRA, LONGE.]
Heb. & *steterunt de presentia de longinquo*. Qui-
dam: *constiterunt è regione procul*. Sic erant
procul, vt tamen rectè obseruare, & intueri
potuerint, quid de eo fieret.

VERS. 9.

ANTEQVAM TOLLAR A TE.] Quidam
reddunt: *quum nondum assumor ab te*, id est,
dum adhuc versor in extremo actu admini-
strationis propheticæ, in qua tu mihi ex Dei
mandato successurus es, 1. Regum 19. v. 16.

OBSECO, VT FIAT IN ME DVPLEX
SPIRITVS TVVS.] Hebraica nos verbatim
reddidimus, alij diuersimodè. 1. *Sit, obsecro,*
mensura duorum, seu *mensura duarum partium*
spiritus tui super me, id est, Da vt duæ partes
tui spiritus, diuisi in tres partes, id est gratiæ,
quam Deus tibi contulit, sint in me. Noluit
petere tantam sibi fieri gratiam, quantam
magistro, q. d. Noli me efficere tantum quan-
tus tu es, sed solam da mihi duas partes tui

spiritus. 2. *Sit ergo, quaeso, portio dupla de tuo*
spiritu penes me. Id est, donorum spiritualium
prærogatiua inter prophetas, prout ad fun-
ctionem nouam mihi necessaria futura est.
Translata loquutio à iure corporali primo-
genitorum, quibus dupla portio hæreditatis
obueniabat, Deuteronom. 21. vers. 17. ad do-
na spiritus, q. d. Affice me iure primogeniti
tui inter alios filios tuos prophetas, vt iure
hæreditatis mihi dupla portio tui spiritus ob-
neniat, quò aliis prophetis præstem, & ex-
cellam, vt primogeniti aliis fratribus, quia
primogenitus sum inter discipulos tuos: &
primus discipulorum. Alij, *duplex spiritus*,
id est, prophetiæ, & miraculorum. Nonnulli,
duplex spiritus, id est, copiosus, vber, amplus,
abundans, eximius. Sic apud Latinos, vt
Virgilium Æneidos 1.

— *duplicem g. mmis, auroque coronam.*

Seruius: [Duplicem, id est, latam, vt 1. Geor-
gicor.]

— *duplici aptantur dentalia dorso.*

Item 3. Georgicor.]

— *aut duplex agitur per lumbos spina.*

Sic Isaia 40. v. 2. Sapientia 11. v. 13. & alibi.
Sed nullus sensus, secundum æquat.

REM DIFFICILEM POSTVLASTI.] Heb. VERS. 10.
*Perplexare-fecisti, intricare-fecisti, ad postulan-
dum*. Quidam: *Durasti postulando*, hoc est,
duram petitionem fecisti, q. d. nunquam pu-
taui te tantum postulaturum, nimirum præ-
rogatiuam primogenituræ doni prophetici:
sed ordinarium tantum donum prophetiæ.
Alij: *Rem arduam petiisti*, id est, quæ non
humanitus datur, sed diuinitus & raro.

ATTAMEN, SI VIDERIS ME, QVANDO
TOLLAR A TE, ERIT TIBI, QVOD PETISTI.]
Quidam reddunt: *si videris me assumi à te*,
futurum est tibi sic, exponunt, quasi dicat. ne
expectato à me, sed ab eo, qui me assumptu-
rus est: ac proinde signum eius attentè ob-
seruato, vt de donis ad vocationem tuam
confirmeris.

ET ASCENDIT ELIAS PER TURBINEM VERS. 11.
IN CÆLVM.] Heb. & *ascendit Elijahu in*
horribili-tempestate, seu *procella in celos*. Satis
indicat Spiritus sanctus, Eliam vehementi
aliqua circumuolutum procella, curru igneo,
& equis igneis abreptum: vt tempestas illa
procul etiam videntes quinquaginta illos
filios prophetarum, ac præsertim propè ad-
stantem Elisæum, terrore & admiratione
compleuerit. Raptum autem Eliam per aëra
in curru illo igneo, atque in hortum Eden,
seu paradysum terrestrem deuectum: atque
ibi depositum, viuum, vt raptus est, adhuc
ibi conseruari vsque ad tempora Antichristi,
quando inde cum Henoch proditurus est;
latissime ex sensu Patrum & theologorum,
atque adeo ex ipso verbo Dei, docuimus
lib. 10. de Antichristo, à cap. 2. vsque ad 11.

PATER MI, PATER MI.] volunt esse VERS. 12.

Z Z z z 3 apo

aposiopæsin. Quo pergis? Quid nos deseris? Quid istud est? deinde exclamet, Tu currus, &c.

CURRVS ISRAEL, ET AVRIGA EIVS.] Heb. *currus Israelis & equites eius*. Exponunt, id est, vis & robur Israelis, metaphora, quod præcipuum tunc belli robur esset in curribus falcatis, & equitatu. Ex occasione præsentis videns currum igneum, & igneos equos abducentes Eliam, vsus est metaphora currus & equitum, q. d. qui plus iuuabas Israellem oratione, quam currus falcatis & equites: eras Israeli præsidio instar multorum curruum, & equitum. Sic infra cap. 13. v. 14.

ET SCIDIT ILLA IN DVAS PARTES.] lugens ac mœrens ob sublatum magistrum: de quo more vide Genes. 37. v. 34. & Iosue 7. vers. 6.

VERS. 14. PERCVSSIT AQVAS.] subaudiunt, (cum Nostro:) & non sunt diuisæ.

VBI EST DEVS ELIÆ ETIAM NVNC?] PERCVSSITQVE AQVAS.] Quidam Hebræa reddunt: *Vbi est Iehoua, Deus Eljahu, etiam ipse? Et percussit aquas*. Subaudiunt: Secundo. Notant, Elisæum primum nihil dicentem percussisse aquas pallio Eliæ ut ipse fecerat Elias, supra vers. 8. fretum nimirum virtute pallij Eliæ: sed Deum retudisse eius confidentiam, ac securitatem, detentione miraculi: ne sibi nimium sumeret, ac disceret humiliter implorare diuinam opem in patrandis miraculis. Aliqui reddunt: *Vbi est Iehoua Deus Eljahu, atque ipsemet?* scilicet Eljahu. Inuocat Eliam, mirabilis locus pro inuocatione Sanctorum. Hebræorum accentuum interpunctio postulat, ut Hebræa reddantur hac distinctione: *Vbi Iehouah Deus Eljahu: etiam ipse, & percussit aquas*, id est etiam ipse Elisah & percussit aquas, ut ante percusserat Eljahu. Vnde quidam vertunt totum versum: *Vbi quum accipiens togam Elija, quæ ceciderat ab eo, percussisset aquas illas, dicens, Vbi es Iehoua Deus Elija? etiam iste quum percussisset aquas, diuisæ cesserunt huc & illuc, & transiit Elisah*. Illud, *Vbi es Iehoua, Deus Elija*, exponunt, id est, qui adfuisti Eliæ in simili actione, supra vers. 8. Quare iuxta hanc interpretationem non bis, sed semel tantum percussit aquas Elisæus. Nonnulli conuertunt: *Vbi Iehoua, Deus Elia? Etiam ipse*, id est, in gratiam ipsius Elisæi, subaudi, factum est miraculum, ut diuiderentur aquæ: *percussit enim aquas*, secundo, & diuisæ fuerunt, &c.

VERS. 15. FILIJ PROPHETARVM.] de quibus supra vers. 7.

ADORAVERVNT EVM PRONI IN TERRAM.] Quidam: *inclinauerunt se ei in terram*. Alij: *incuruauerunt se in terram vsque, honorem exhibentes ei*, ut prophetarum patri. Nonnulli: *procideruntque in terram coram eo*, honoris videlicet causa.

VERS. 16. QUÆRERE DOMINVM TVVM: NE FORTE TVLERIT EVM SPIRITVS DOMINI, &c.] Quidam subaudiunt: *ut quarant Dominum tuum: videndum, ne forte sustulerit eum spiritus Iehoua, &c.* Eclipsis, qualis est Genes. 3. v. 22. Solebat enim spiritus Domini interdum

Eliam mirabiliter abducere, 1. Regum 18. v. 12. & supra cap. 1. v. 4.

COËGERVNTQVE EVM DONEC AC- VERS. 17. QUIESCERET.] verbatim nos Hebræa transfudimus: variè alijs. 1. *& coëgerunt eum vsque ad tardare*, id est, quandiu tardauit dicere, ut mitterent, tandiu cogeabant, & instabant ei. 2. *Et coëgerunt eum tantisper dum tardauit*, vel *cunctabatur*, subaudi, dicere ac permittere illis, ut mitterent. 3. *Tandem instantibus apud eum, dum differebat, dixit, Mittite*. 4. *Et institerunt in eum vsque ad pudefieri*, vel *donec pudefieret*. 5. *At illi flagitarunt eum donec pudore propelleretur, ut diceret, Mittite*, id est, rogauerunt vehementer tandiu dum coactus est permittere illis ut mitterent: nam non statim annuit illis.

ET DICERET, MITTITE.] Heb. *Et dixit*, vel *tandem dixit, Mittite*. Per concessionem, importunitate ipsorum victus.

ECCE HABITATIO CIVITATIS HVIVS OPTIMA EST.] Heb. *bona*, id est, situs vrbis commodus, & elegans est, & solum vber, cælumque beneuolum. Aliqui: *Ecce iam habitatio huius ciuitatis bona esset*. Si aquæ non essent malæ, id est, noxiæ, & insalubres.

ET TERRA STERILIS.] Heb. *& terra orbare-faciens*, siue abortiens. Sic vers. 21. Quidam: *& terra habitatores orbans*, id est regio orbat, perimit, perdit habitatores suos, ob noxias fontis aquas. Aliqui: *quapropter regio facit abortum*, hoc est, neque hominum & animantium fœtus, neque terræ fructus ad iustam maturitatem peruenire sinuit: nam in toto tractu Ierichuntino vnus tantum fons erat. Illustrant optimè hunc locum verba Iosephi lib. 5. Belli Iudaici, cap. 4. [*Ad ipsam verò Iericho largissimus fons est, rigandisque arui vberimus, iuxta veterem scauriens ciuitatem. Hunc fontem aliquando ferunt, non solum terræ, atque lignorum fructus, sed etiam fœminarum partum obtundere solitum, cunctaque pariter morbo ac peste corrumpere. Postea verò mansueuisse, contraque saluberrimum ac feracissimum esse factum ab Elisæo propheta. Receptus enim hospitio à Ierichuntinis habitatoribus, quod humaniores eos expertus erat, ipsos, & omnem illam regionem perpetua gratia remuneratus est: progressusque ad fontem, lagenam fictilem salis plenam in profluentem aquam misit: iuxta deinde ad calum dexteram tendens, fontique immergens blanda libamina, ipsum quidem precabatur, ut fluentia leniret, ac dulciores aquarum venas aperiret: Deum verò ut fœcundioribus auris flumina temperaret, orabat: tamque vbertatem fructuum quam successionem prolis daret indigenis, nec eos genitrix filiorum aqua deficeret, quoad iusti manerent. Ad has preces, ex disciplina manibus quoque multa operatus, fontem immutauit: & qui antea causa erat iis orbitatis ac famis, idem victus, & fœcunditatis auctor effectus.] Hæc Iosephus.*

VAS NOVVM.] נִמְלֵךְ *izelochitz*, variè interpretantur, *frixorium*, cui carnes, pastilli, & alia immissa, celeriter transeunt, friguntur, & torrentur: seu quoddam immissa in id, peruadat & perrumpat celeriter. Alij *scutellam, phialam, paropsidem, lancem, lebetem, lecythum,*

VERS. 19.

VERS. 20.

cythum; gabatam. Hispanicus Interpres, una botija nueua.

VERS. 21.

AD FONTEM AQUARVM.] Heb. ad egressionem, seu ad exitum aquarum, id est, ad scaturiginem ipsam fontis.

VERS. 23.

ET ILLUDEBANT EI.] Verbum *hup kalas*, ponitur in Hithpahel, & significatum intendit, q. d. multum & procaciter illudebant ei. Verbum hanc habet vim: & subfannare, vilipendere, spernere-se-faciebant in eo, vel, in eum. Ex verbo: & contumeliosos-se-fecerunt in eo. Id est, conuiciis, & contumeliis impudenter insultabant in eum.

DICENTES: ASCENDE CALVE, ASCENDE CALVE.] Quàm iniquè antiqui rulerint deformitatem caluitij, vt pro probro & contumelia haberent, si quis eam joco obiiceret, vide apud Hadrianum Iunium Commentario de Coma, cap. 11. Illud mirabile, quod de Seiano scribit Dio rerum Romanarum lib. 58. [Seianus Floralibus ad ridendum Tiberium (caluus enim erat) omnia caluorum ministerio ad noctem vsque peregerat: lumen quoque descenditibus à theatro per puerorum rasis capitibus quinque millia præbuerat.] Extat insigne cal-

uitij encomium à Sinesio conscriptum.

QVI QVVM RESPEXISSET, VIDIT EOS.] VERS. 24. Heb. & respiciens post tergum suum, vidit eos. Vel: & respexit retro, & vidit eos. A tergo ergo pueri insultabant propheta.

IN NOMINE DOMINI.] Per nomen Domini, vel inuocato nomine Iehouah, cui ipsi illudebant in propheta. Quidam, auctoritate Iehouæ, vt non priuata ira, sed à spiritu sancto motum intelligamus Elisæum ad maledicendum puerulis.

ET LACERAVERVNT EX EIS QVADRINGENTA DVOS.] Erant ij omnes filij idololatrarum, & ipsi idololatriam ab ipsis incubulis imbiberant; quod in Beth-El esset alter vitulus aureus, quem ibi ad cultum idololatricum constituerat Ieroboam: atque pueruli isti nedum in contemptum personæ, sed etiam functionis propheticæ, ac veræ religionis, tanquam idololatræ, & malè imbuti à parentibus Elisæo illudebant, & conuiciabantur: & forsan ad id inducti fuerant, vt fieri solet. Vnde merito ab vris iusto Dei iudicio discerpti sunt

IN MONTEM CARMELI.] de quo vide VERS. 25. Iosue 12. v. 22.

CAPVT TERTIVM.

Ob præuaricatum à rege Moab fœdus quod cum rege Israel habebat, ascendunt aduersum illum rex Israel, rex Iuda, & rex Edom; quibus Dominus per Eliseum aquam sine pluuiâ promittit, & victoriam de rege Moab, qui suum primogenitum immolat.

Vulg.

1 **I**oram verò filius Achab regnavit super Israel in Samaria anno decimo octavo Iosaphat regis Iuda. Regnavitque duodecim annis.

2 Et fecit malum coram Domino, sed non sicut pater suus & mater: tulit enim statuas Baal, quas fecerat pater eius.

3 Verumtamen in peccatis Ieroboam filij Nabat, qui peccare fecit Israel, adhasit, nec recessit ab eis.

4 Porro Mesa rex Moab, nutriebat pecora multa, & soluebat regi Israel centum millia agnorum, & centum millia arietum, cum velleribus suis.

5 Cùmque mortuus fuisset Achab, præuaricatus est fœdus quod habebat cum rege Israel.

6 Egressus est igitur rex Ioram in die

Malus.

1 **I**choram filius Achab^a regnavit super Israel in Someron in anno^b octo decem^c Iehosaphato regi Iehudah: & regnavit duobus decem^c annis.

2 Et fecit^d malum in oculis IHVH: tantummodo non sicut pater eius, & sicut mater eius. Et discedere-fecit statuâ Baghalis, quam fecit pater eius.

3^f Tantummodo in^g erratis Iarobgami filij Nebat, qui^h errare-fecit Israelemⁱ agglutinatus-fuit: non discessit de ab eo.

4 Et Mesagh rex Moab^k punctor: & reuertere-faciet regi Israelis centum mille^l verueces, & centum mille arietes^m lana.

5 Et fuit secundum mori Achab: & nⁿ transgressus-fuit rex Moab in rege Israelis.

6 Et exiuit rex Ichoram in die ipsa de

^a regnare-cœpit.

^b Genitiuus

^c annis

^d quod malum videtur
^e veruntamen

^f Veruntamen

^g peccatis, delictis

^h delinquere peccare

ⁱ inhæsit

^k armentarius

^l arietes. Vide Deu-

teron. 32, 14.

^m cum lana lanatos

ⁿ rebellauit, defecit. Sic

v. 7.

illa de Samaria, & recensuit uniuersum Israel.

7 Misitque ad Iosaphat regem Iuda, dicens: Rex Moab recessit à me, veni mecum contra eum ad praelium: Qui respondit: Ascendam: qui meus est, tuus est: populus meus, populus tuus; & equi mei, equi tui.

8 Dixitque Per quam viam ascende-
mus? At ille respondit: Per desertum Idumææ.

9 Perrexerunt igitur, rex Israel, & rex Iuda, & rex Edom, & circuierunt per viam septem dierum, nec erat aqua exercitui, & iumentis quæ sequebantur eos.

10 Dixitque rex Israel: Heu heu heu, congregauit nos Dominus tres reges, ut traderet in manus Moab.

11 Et ait Iosaphat: Estne hic propheta Domini, ut deprecemur Dominum per eum? Et respondit vnus de seruis regis Israel: Est hic Eliscus filius Saphat, qui fundebat aquam super manus Elie.

12 Et ait Iosaphat: est apud eum sermo Domini. Descenditque ad eum rex Israel, & Iosaphat rex Iuda, & rex Edom.

13 Dixit autem Eliseus ad regem Israel: Quid mihi & tibi est? vade ad prophetas patris tui, & matris tue. Et ait illi rex Israel: Quare congregauit Dominus tres reges hos, ut traderet eos in manus Moab?

14 Dixitque ad eum Eliseus: Viuit Dominus exercituum in cuius conspectu sto, quodd si non vultum Iosaphat regis Iudæ erubescerem, non attendissem quidem te, nec rexpexissem.

15 Nunc autem adducite mihi psalterem. Cùmque caneret psalteres, facta est super eum manus Domini, & ait.

16 Hec dicit Dominus: Facite alueum torrentis huius fossas, & fossas.

17 Hec enim dicit Dominus: Non videbitis ventum, neque pluuiam: & alueus iste replebitur aquis, & bibetis vos, & familia vestra, & iumenta vestra.

18 Parùmque est hoc in conspectu Domini: insuper tradet etiam Moab in manus vestras.

19 Et percutietis omnem ciuitatem munitam, & omnem urbem electam, & uniuersum lignum fructiferum succide-

de o Someron: & p visitauit omnem Israelem.

7 Et ambulauit, & misit ad Iehosaphat regem Iehudah, ad dicere: Rex Moab transgressus fuit in me, an ambulabis? ad me, ad Moab? cæssioni? Et dixit: Ascendam: sicut ego, sicut tu, sicut populus meus sicut populus tuus: sicut equi mei, sicut equi tui.

8 Et dixit: vbi isto via ascende-
mus? Et dixit: Via deserti Edom.

9 Et ambulauit rex Israelis & rex Iehudah, & rex Edom; & circumgyrauerunt via septem dierum: & non fuit aqua y desidentia, & z animali, quæ in pedibus eorum.

10 Et dixit rex Israelis: a Ahah, quia vocauit IHVH b tribus regum istorum, ad dare eos in manu Moab.

11 Et dixit Iehosaphat: An non hic propheta c IHVH, d & quæsiuimus ad IHVH, de e ad eum? Et respondit vnus de seruis regis Israelis, & dixit: Hic Elisagh filius Saphat, qui fudit aquas super manus Elijahu.

12 Et dixit Iehosaphat: f Existencia
8 ad eum h verbum IHVH? Et descen-
derunt ad eum rex Israelis, & Ieho-
saphat, & rex Edom.

13 Et dixit Elisagh ad regem Israel: i tecum est.
Quid mihi i & tibi? ambula ad pro-
phetas patris tui, & ad prophetas ma-
tris tue. Et dixit ei rex Israelis: Non,
quia vocauit IHVH tribus regum isto-
rum, ad dare eos in manu Moab.

14 Et dixit Elisagh: k Viuens IHVH
TZEBAOTH, cuius steti l faciebus eius,
quia si non facies Iehosaphat regis
Iehudah ego leuans, si respiciam ad te,
& si videbo te.

15 Et nunc accipite mihi m pulsantem. Et fuit secundum n pulsare o
pulsans; & fuit super eum manus
IHVH.

16 Et dixit: Sic dixit IHVH: p Facere
q torrentem istum fossas, fossas.

17 Quia sic dixit IHVH: Non vide-
bitis r spiritum, & non videditis s
nimbum, & t torrens ipse implebitur
aquis: & bibetis vos, & u acquisitio ve-
stra, & x animal vestrum.

18 Et y leue factum erit istud in
oculis IHVH: & dabit Moab in manu
vestra.

19 Et percutietis omnem urbem z
munitionis, & omnem urbem a ele-
ctionis. & omne b lignum bonum
cadere

o Samaria
p numerauit,
recensuit

q apud me,
mecum
r in bellum,
prælium

s Quando,
quanam via
t istud, ista
via

u Idumææ.
Sic v, 9, 12.

x plurale.
y castrame-
tationi,
agmini,
aciei, exer-
citui

z bestia,
iumento

a Eliehu
b ternario,

triadi
c datiuus.

ipfi
Iehouah

d vt quæra-
mus

e apud, per

f Est
g apud eum,

cum eo
h vbi

i tecum est.
v. 1. Samuel.
16. v. 10

k Viuus, vt
viuit, Per vi-
tam

l ad facies
m ludentem
sonantem,
modulato-
rem, musi-
cum. Sic 1.
Samuel. 16.
v. 16. & sta-
tim.

n modulari
o pulsantem
p infinitiuum,
id est, Facere
conuenit.

vel pro im-
peratio Fac
q conuallem
istam

r ventum
vllum

s imbrem
t vallis ipsa

u peculium.
pecora

x bestia iu-
mentum

y leue visum
fuit, leuifet

z munitissi-
mam

a lectissimam
b arborem

tis, cunctosque fontes aquarum obturabitis, & omnem agrum egregium operietis lapidibus.

20 Factum est igitur mane, quando sacrificium offerri solet, & ecce, aqua veniebat per viam Edom, & repleta est terra aquis.

21 Vniuersi autem Moabite, audientes quod ascendissent reges ut pugnarent aduersum eos, conuocauerunt omnes qui accincti erant balteo desuper, & steterunt in terminis.

22 Primoque mane surgentes, & orto iam sole ex aduerso aquarum, viderunt Moabite contra aquas rubras quasi sanguinem.

23 Dixeruntque: Sanguis gladij est: pugnaverunt reges contra se, & cæsi sunt mutuo: nunc perge ad prædam Moab.

24 Perrexeruntque in castra Israel: porro confurgens Israel, percussit Moab: at illi fugerunt coram eis. Venerunt igitur qui vicerant, & percusserunt Moab.

25 Et ciuitates destruxerunt: & omnem agrum optimum, mittentes singuli lapides, repleuerunt, & vniuersos fontes aquarum obturauerunt: & omnia ligna fructifera succiderunt, ita ut muri tantum fictiles remanerent: & circumdata est ciuitas à fundibulariis, & magna ex parte percussa.

26 Quod cum vidisset rex Moab, præualuisse scilicet hostes, tulit secum septingentos viros, educentes gladium, ut irrumperent ad regem Edom: & non potuerunt.

27 Arripiensque filium suum primogenitum, qui regnaturus erat pro eo, obtulit holocaustum super murum: & facta est indignatio magna in Israel, statimque recesserunt ab eo, & reuersi sunt in terram suam.

cadere - facietis, & omnes fontes aquarum occludetis, & omnem partem bonam dolore-afficietis in lapidibus.

20 Et fuit in mane secundum ascendere minchah, & ecce aquæ venientes de via & Edom; & impleta-fuit terra ad aquas.

21 Et omnis Moab andiuerunt, quia ascenderunt reges ad cadere in eis, & conclamati-fuerunt de omni accingente cingulum, & de supra: & steterunt super terminum.

22 Et manicauerunt in mane, & sol ortus-fuit super aquas: & viderunt Moab de præsentia aquas, rubras sicut sanguinem.

23 Et dixerunt: Sanguis iste. exficari exficcati-fuerunt reges; & percusserunt vir ad sodalem suum: & nunc spolio Moab.

24 Et venerunt ad desiderantiam Israelis, & surrexerunt Israel, & percusserunt Moab: & fugerunt de faciebus eorum: & venerunt in ea, & percutere Moab.

25 Et vrbes diruent, & omnem partem bonam deicient vir lapidem suum, & implebunt eam: & omnem fontem aquarum occludent, & omne lignum bonum cadere-facient; vsque ad dereliquit lapides eius in Kir Charafeth: & circumgyrauerunt funditores, & percusserunt eam.

26 Et vidit rex Moab, quia obtinuit de ab eo cæsis: & accepit ad se septem centos virum educentem gladij, ad diffindere-facere ad regem & Edom, & non potuerunt.

27 Et accepit filium suum primogenitum qui regnabit sub eo, & ascendere-fecit eum ascensionem super murum; & fuit efferuescentia grandis super Israel: & mouerunt de super eum; & reuersi sunt terræ.

e obstructis, obturabitis, d portionē, possessionē e ascendere facere, offerre f oblationem, munus, sacrificium g Idumææ h cum aquis i incidere, pugnare, præliari k voce præcoris conuocati fuerunt l cinctoriū, zoniam m iubandi, suum. in finibus regionis. n è regione, ex aduerso o quisque socium, proximum p datus. ad spoliū q Moab q castrametationem r percusserunt s destruent, demolientur, subuertent; per-rumpent t ut v. 19. u quisque x ut v. 19. y arborem z relinquere a circūderunt b rotatores, fundibularij c apprehendit, roboratum, firmatum-fuit d præ eo e prælium f viros g Idumææ h vel eius i pro k holocaustum l feruorū spumans, ira-feruens, & subita m profecti sunt n in terram, in regionem suam

COMMENTARIA.

VERS. 1.

IN NO DECIMO OCTAVO IOSAPHAT.] Qui idē posterior fuit Achazjah Vide sup. ca. 1. v. 17. DVODECIM ANNIS.] Intel- ligunt imperfectis.

VERS. 2.

TVLIT ENIM STATVAS BAAL.] Heb. singulariter. statuam Bahalis. Nimirum dei Tzidoniorum, cuius altare in æde Bahalis sui posuerat, 1. Regum 16. vers. 31.

Maluenda, In 2. Regum.

AB EIS.] Heb. ab eo, videlicet Iarobhamo. id est, ab eius imitatione. Alij, ab illo eorum, peccatorum Ierobhami. Sic infra Cap. 13. v. 2. & cap. 17. vers. 22.

VT TRIEBAT PECORA MVLTa.] Hebr. fuit pecuarius, opilio, pastor ouium. נקד noked aiunt propriè esse, punctorem, punctatorem, vstorē, adustorem, quo nomine dicti sunt pastores, armentarij, eo quod pungebant

AAaaa

seu

VERS. 3.

VERS. 4.

seu inurebant notas & certa signa pecoribus, ut cognoscerentur. Quidam, proprie ouium fuisse volunt: Alij reddunt: *fuit pastor, Dominus-gregis*, id est habebat greges multos. Sic dictus, quod pecora pascat, quæ fere, macculosa sunt, seu punctis respersa variis. Erat diues pecoris.

VERS. 5. PRÆVARICATVS EST FOEDVS &c.] vide supra Cap. 1. v. 1. Defecit à rege Israelis, noluit ultra pendere tributum solitum. Sic infra vers. 7.

VERS. 7. VENI MECVM AD PRÆLIVM, &c.] tota hæc pars versus similis est, cum 1. Regum, 22. v. 4.

VERS. 8. PER DESERTVM IDVMÆÆ.] Exponunt, non recta, sed circumducto exercitu illos à tergo adoriatur.

VERS. 9. ET REX EDM.] Id est, Prorex beneficiarius, & Vicarius Iehosaphathi. Vide 1. Regum 22. v. 48. & infra Cap. 8. v. 20.

QUÆ SEQUEBANTVR EOS.] Heb. *quæ erant in pedibus eorum*, id est, quæ sequebantur vestigia eorum: Sic Exodi 11. v. 8.

VERS. 11. QVI FVNDEBAT AQVAM SVPER MANVS ELIÆ.] Vel, *qui infundebat aquam manibus Eliæ*, id est, ministrabat, & famulabatur. Synecdoche.

VERS. 12. EST APVD EVM SERMO DOMINI.] Quidam interrogatiue legunt: *An haberet domum prophetia?* responsio enim serui non manifestauerat hoc. Alij rectius, affirmatiue: *Est apud eum verbum Iehonæ* quasi dicat. Est verus propheta Dei, & procul, dubio habebit quod nomine Dei exponat.

VERS. 13. VADE AD PROPHETAS PATRIS TVI.] id est, ad prophetas Bahalis & luci, 1. Regum: 18. v. 19.

QVARE CONGREGAVIT DOMINVS.] Heb. addunt: *Non, vel Nequaquam: quia conuocauit Iehonah.* Exponunt, Non ibo ad prophetas patris mei, vel. Ne dicas talia, missa facias ista, ne reiicias nos *quia conuocauit, &c.*

TRES REGES HOS.] quasi dicat, non tantum de me agitur: sed etiam de his duobus regibus, quos magni facis.

VERS. 14. IN CVIVS CONSPECTV STO.] Vide de hac loquutione 1. Regum, 17. v. 15. Imitatur enim Elifæus formulam iurandi magistri Eliæ.

QVOD SI NON VULTVM IOSAPHAT REGIS IVDÆ ERVBESCEM.] Diuerse alij: 1. *nisi faciem Ieosaphat regis Iehudah susciperem* id est nisi reuererer Iehosaphat, q. d. quæ faciam, agam in gratiam Iehosaphat, non tui. 2. *nisi faciem Iehosaphat regis Iehudæ acceptarem.* 3. *nisi personam Iehosaphati regis Iehudæ susciperem.* Facies pro persona sinecdochicè, q. d. nisi eius respectum haberem.

VERS. 15. ADDVCITE MIHI PSALTEM.] Alij reddunt: *citharædum*, seu, *fidicinem*. Cujus opera perturbatus ipsius animus ex presentia impij regis Israelitarum, sedaretur, & spiritali rerum diuinarum carmine compararetur ad cælestia prædicenda: sicut aliorum presentium ad ea percipienda. Nam & cantu quoque incitari quosdam ad diuinationem, Cicero affirmat lib. 1. de Diuinatione: *[Multisque rebus inflammantur tales animi, qui corporibus*

non inherent, ut ij, qui sono quodam vocum, & Phrygiis cantibus incitantur.]

MANVS DOMINI.] id est, vis prophetica siue donum prophetandi, metonymia q. d. fuit afflatus spiritu prophetico.

FACITE ALVEVM TORRENTIS HVIVS **VERS. 16.** FOSSAS, ET FOSSAS.] Heb. *Facere torrentem istum fossas fossas*, id est facere debetis. Quidam: *Facienda sunt in valle hac multe fossæ.*

FOSSAS ET FOSSAS.] id est multas & crebras fossas, id enim indicat vocis repetitio. Similis loquutio est Genes. 14. v. 10. Exodi 8. vers. 14. גִּבִּים *gebim* reddunt, *fossas, foueas, scrobes, canaeas, lacunas.* Alij: *imbrices, canales*, per quos excipiat aqua.

PARVMQVE EST HOC IN CONSPECTV **VERS. 18.** DOMINI.] Heb. *Et leue videbitur hoc in oculis Iehonah.* Quidam: *Facile autem erit hoc in oculis Iehonæ.*

ET PERCVTIES OMNEM CIVITATEM &c.] **VERS. 19.** Explicant, quasi dicat, omnia anathemati seu internecioni deuouete, ut qui non tantum à regno: sed etiam à religione defecerunt. Vide Deuteron. 13. v. 12. & sequentibus & infra vers. 25.

OPERIETIS LAPIDIBVS.] Heb. *dolore afficietis in lapidibus.* Metaphora, inquiunt, ducta est à dolore, quem illi sentiunt, qui lapidibus obruuntur, ad agri dilapidationem.

MANE QUANDO SACRIFICIVM OFFER- **VERS. 20.** RI SOLET.] Vide 1. Regum, 18. v. 29. ut virtus sacrificij operata etiam sit in tanta victoria.

OMNES, QVI ACCINCTI ERANT BALTEO **VERS. 21.** DESVPER.] Heb. *ab omni accingente se cingulo, & de supra* id est, ab ea ætate, qua primum gestari solent arma in militia. Quidam: *ab omni accingente se primum cingulo, & deinceps*, id est, ab omni nouitio tyronicium armorum exercente, Alij: *omnes, qui expediti erant, & supra.*

AQVAS RVBRAS QVASI SANGVINEM.] **VERS. 22.** seu rubentes, aut rubescentes tanquam sanguinem nimirum ex colore orientis primum & emergentis solis.

PVGNAVERVNT REGES CONTRA SE.] **VERS. 23.** Nos Hebræa ex verbo expressimus. Alij: *desolando desolarunt se reges isti*, id est omnino se desolarunt, vel, *digladiando digladiati sunt*, id est mutuis gladiis se sustulerunt. Proprie: *exsicando exsiccati sunt reges isti* id est, gladio sanguine exsiccati sunt. Nam à verbo חָרַב *charab* exsiccare, dicitur חֶרֶב *chereb*, gladius, quod corpus sanguine exsiccat: Nonnulli: *vastando vastati sunt reges*, id est prorsus deuastati sunt.

PERREXERVNT IN CASTRA ISRAEL.] **VERS. 24.** nempe solutis ordinibus, & incompotiti, ut qui non ad pugnam, sed, ad prædam irent.

VENERVNT IGITVR QVI, VICERANT, ET PERCVSSERVNT MOAB.] Heb. est gemina lectio, in textu וַיִּבֹּאוּ *vaiabu.* Et venerunt in ea, scilicet, regione Moab. In ora vero est, וַיִּבֹּאוּ *vaiaccu*, cum Caph: nam est maxima similitudo inter Beth, & Caph. Et percusserunt in ea. Variè hanc partem interpretantur: 1. Et

1. Et percusserunt eam, percusserunt, inquam, Moab. ter hoc versu dicitur Moabitas percussos ab Israëlitis, ut repetitio verbi significatum augeat, & maximam atque internecionam eorum stragem designet. 2. Et percusserunt in ea, etiam percutiendo Moabitas, vel & incutiebant percutiendo Moabitas. Sic verbum נכח nachah, pro incutere 1. Samuel. 2. vers. 14. In ea, exponunt, scilicet, in ea turra, seu loco castrorum, q. d. & ibi, & in fuga percusserunt Moabitas. 2. Et perrexerunt percutere Moabitas etiam in ipsa regione eorum. 4. At isti insequuti eos percusserunt Moabitas.

VERS. 25.

ITA UT MVRI TANTVM FICTILES REMANERENT.] quod essent ex latere coctili firmissimi, ut muri Babylonis. Sed Hebræa hic plurifariam redduntur. 1. usquequo fecerunt remanere lapides eius in muro forti. q. d. omnes ciuitates diruerunt nisi regiam, in qua remanserunt lapides eius in muro forti: & in qua rex Moabitarum se tutatus est murorum firmitudine. 2. ita ut solum reliquerint lapides eius in Kir-Hareseth. Aiunt Kir Hareseth fuisse regiam, & celeberrimam Moabitarum urbem, Isaia 16. v. 11. id est, ita ut tantum relinquerent in Kir-Hareseth lapides eius, hoc est, muros eius, nam omnia circum ipsam urbem vestauerant, & perdiderant. Vnde explicatius vertunt, Duntaxat in Kir-Hareseth reliquos fecerunt lapides eius. 3. donec Kir-Chareseth reliquos facerent Moabitas, lapides eius, id est reliquæ Moabitarum in eam urbem se recipientes, impedirent, ne sicut cæteræ destruerentur. Lapidibus eius, id est, muros eius, metonymia Synecdochica: ab illis enim vim Israëlitarum propulsabant. 4. donec dimitterent lapides eius in pariete testæ, vel potius, donec relinquerent in muro lapides eius ut testam, ut non essent nisi tanquam testæ, quasi oppugnatione essent contracti ac contriti excusso calce ac cæmento, ut manerent quasi testæ. קיר-חרשת kir-chareseth, sonat paries, vel murus testæ, seu cocti-lateris: & potest esse nomen proprium urbis, quod magis existimamus.

VERS. 26.

A FVNDIBVLARIIS.] Notant vocem קלעים kallaghim nō solum significare eos, qui funda lapides iaciunt: sed etiam eos, qui machinis & tormentis contorquent ingentia saxa in muros: quod genus oppugnationis olim fuisse valentissimum, & efficacissimum, abunde te docebunt, qui de machinis Bellicis nuper conscripsere, ac seorsim Lipsius lib. 2. Poliorceticōn, Dialogo 3. Quidam reddunt: quapropter diuertentes funditores quatiebant eam.

PRÆVALVISSE SCILICET HOSTES.] Heb. quia obtinuit ab eo prælum. Quidam: quod bellum grauius esset, quàm quod ipse sustinere posset. Alij: præualere sibi huius belli milites, seu hos bellatores, ac proinde fore ut breui potirentur oppido, ipsumque interciperent, nisi aliquo stratagemate sibi consuleret.

EDVCENTES GLADIVM.] seu euaginant, stringentes, gladios, id est magnanimos & bellicosos.

UT IRRVMPERENT.] Heb. ad discindere. Maluenda, In 2. Regum.

facere: ad diffecare-facere: ad perrumpere, ut eruptione facta elaberentur.

ARRIPIENSQVE FILIVM SVVM PRIMOGENITVM, &c. OBVLIT EVM HOLOCAVSTVM, &c.] In summa rerum suarum desperatione, summum diis suis sacrificium obtulit primogeniti sui, ut eos propitios sibi redderet. Philo Byblius lib. 1. Historiæ Phœnicum, apud Eusebium lib. 4. Præparationis Euangelicæ, cap. 7. ad hoc factum regis Moab, non sat bene sibi perspectum, fortè alludens, ita scribit: [Morem, inquit, priscis in magnis calamitatibus atque periculis, fuisse ut ciuitatis aut gentis princeps dilectissimum ex liberis Placiscenti demoni quasi redemptionis præmium traderet, & sic traditum mysticè iugularet. Sic igitur Saturnus rex regionis, quem Phœnices Israëllem vocant, qui postea quam hominem exiit, ad Saturni stellam adductus est; quum ab Anobret Nympha unicum haberet, atque charissimum filium Ieud, à re ipsa dictum, (sic enim etiam nunc Phœnices unicum filium appellant) quia maximo ac periculosissimo bello ciuitas premebatur, regio indurum ornatu super constructam ad hæc præparatamque aram immolauit]

ET FACTA EST INDIGNATIO MAGNA IN ISRAEL.] Viso tam atroci & immani facinore, magna indignatione & horrore, imo & commiseratione tam crudelis facti affecti sunt Israëlita, ut statim obsidionem soluerint, & in regionem suam se receperint. Quidam dicunt ortam indignationem, quod Israëlita idololatæ desperauerint de victoria, quod existimarent deos Moabitarum eo sacrificio ipsis fore admodum propitios, atque defensuros urbem: quum contra alij persistendum in obsidione censerent, unde nata est inter Israëlitas contentio & indignatio, ac proinde discessum ab obsidione.

Munsterus, Robertus-Stephanus, Clarius, Tremellius & Iunius sequuti quosdam Hebræorum, singularem loci huius interpretationem attulerunt, ut primogenitus immolatus, non fuerit filius regis Moab, sed filius regis Edom, quem captum ea eruptione, vel antea, rex Moab in muro sacrificarit: unde totum versum ita reddunt, atque exponunt.

Sed cepit filium eius primogenitum, qui regnaturus erat pro eo: eius, puta, regis Edomæorum: quum irrupisset in castra illius, nec potuisset perrumpere. Sensus est, rediens ex impressione, filium regis Edomæorum captiuum secum abduxit in oppidum: quæ ex re consequutum est, ut rex Edomæorum obsidionem deseruerit studio liberandi filium, & contra regem Israëlitarum ira exarserit pertinacius in obsidione persistentem.

Et obtulit eum in holocaustum super murum ipsum: post solutam obsidionem. Vide Hamos 2. v. 1.

Vnde exitit feruor magnus contra Israëlitas, id est, ex captiuitate filij huius pergrauis rixæ Edomæi regis, & Israëlitarum exortæ sunt.

Quare profecti ab eo reuersi sunt in regionem suam, id est quum ex indignatione Edomæi à castris discederent, & se, relicto Israëlitis

AAaaa 2 rege,

VERS. 27.

rege, domum reciperent, ac proinde Israëlita de potiunda vrbe desperarent, ab imperato anathemate perficiendo destiterunt diffidentia.

Hanc explanationem Hebræa non respiciunt, nam *וְנִי בְנוֹ*, recte transferri potest: *filium suum*, & : *filium eius*. Sed Iosephus,

Græci, & Latini omnes Explanatores, *filium regis Moab immolatum intellexere*.

STATIM QVE RECESSERVNT AB EO.] Nonnulli intelligunt, recessisse renouato fœdere cum rege Moab de pendendo solito tributo regi Israëlitis, qui erat finis suscepti belli. Sed id incertum.

CAPVT QVARTVM.

Eliseus viduæ pauperculæ oleum impetrat quo soluat creditoribus; Sunamitidi hospite suæ filium, quem postea mortuum suscitatur, farina quoque pulmento infusa, ipsius aufert amaritudinem, & paucis panibus multos satiat.

Vulg.

Mulier autem quadam de vxoribus prophetarum clamabat ad Eliseum, dicens: Seruus tuus vir meus mortuus est, & tu nosti quia seruus tuus fuit timens Dominum: & ecce creditor venit ut tollat duos filios meos ad seruendum sibi.

2 Cui dixit Eliseus: Quid vis ut faciam tibi? Dic mihi, quid habes in domo tua? At illa respondit: Non habeo ancilla tua quidquam in domo mea, nisi parum olei, quo ungar.

3 Cui ait: Vade, pete mutuum ab omnibus vicinis tuis vasa vacua non pauca.

4 Et ingredere, & claude ostium tuum, cum intrinsecus fueris tu, & filij tui: & mitte inde in omnia vasa hac: & cum plena fuerint, tolles.

5 Iuit itaque mulier, & clausit ostium super se, & super filios suos: illi offerebant vasa & illa infundebat.

6 Cumque plena fuissent vasa, dixit ad filium suum: Affer mihi adhuc vas. Et ille respondit: Non habeo. Stetitque oleum.

7 Venit autem illa, & indicauit homini Dei. Et ille: Vade, inquit vende oleum, & redde creditori tuo: tu autem, & filij tui viuite de reliquo.

8 Facta est autem quadam dies, & transibat Eliseus per Sunam: erat autem ibi mulier magna: qua tenuit eum ut comederet panem: cumque frequenter inde transiret, diuertebat ad eam ut comederet panem.

Malu.

ET vira vna de mulieribus filiorum prophetarum exclamans ad Elisagh, ad dicere: Seruus tuus, vir meus mortuus fuit, & tu cognouisti, quia seruus tuus fuit timens IHVH: & ^a obruens venit ad accipiendum duos natos meos sibi, ^b seruis.

2 Et dixit ad eam Elisagh: Quid faciam tibi? annuntia mihi, quid ^c existentia tibi in domo. Et dixit: Non famulæ tuæ omne in domo ^d quia si ^e vrceus olei.

3 Et dixit: Ambula, postula tibi vasa de foris, de ad omnes ^f conscen-
tatores tuos, vasa vacua, non ^g pau-
cefacies.

4 Et venies, & claudes ^h januam in usque ad te, & in usque ad filios tuos: & fundes super omnia vasa ista: & plenum ⁱ mouere-facies.

5 Et ambulauit de ^k ad eum, & clausit januam in usque ad se, & in usque ad filios suos: ^{ij} ^l accedere-facientes ad eam, & ipsa fundere-faciens.

6 Et fuit secundum implere vasa, & dixit ad filium suum: Accedere-fac ad me adhuc vas. Et dixit ad eam: Non ^m adhuc vas. Et stetit oleum.

7 Et venit, & annuntiavit viro ELOHIM. Et dixit: Ambula, vende oleum, & ⁿ pacifica ^o obruiones tuas: & tu, filij tui viues in ^p superrelieto.

8 Et fuit dies, & transiuit Elisagh ad Sunem, & ibi vira grandis: & ^q obtinuit in eo ad comedere panem. Et fuit de sufficientia transire eum, ^r disceder ^s inibi ad comedere panem.

^a oppressor, creditor.

Vide 1 Samuel. 22, 2,

^b datius, in seruos

^c est

^d OR 13

^e chi im, quinimo, nisi

^f lecythus, lagenula

^g contabernaculatores, vicinos, co-

habitatores

^h paucifica-

bis, pauca-

petes

ⁱ ostium, fores. Sic

v. 5.

^j transferes, amoue-

bis, proficisci-

facies.

^k apud eum, cum eo

^l admouen-

tes, adhiben-

tes Sic v. 6.

^m amplius

ⁿ repende,

dissolue,

redintegra

^o oppressio-

nes, scenora,

debita tua

^p residuo,

restante,

reliquo

^q apprehen-

dit, deriuat,

retinuit

^r accedet,

diuertes

fillus

9 Quæ dixit ad virum suum: Animadu-
uerto quod vir Dei sanctus est iste, qui
transit per nos frequenter.

10 Faciamus ergo ei cœnaculum paruum,
& ponamus ei in eo lectulum, & mensam,
& sellam, & candelabrum, ut cum ve-
nerit ad nos, maneat ibi.

11 Facta est ergo dies quadam, & ve-
niens diuertit in cœnaculum, & requie-
uit ibi.

12 Dixitque ad Giezi puerum suum:
Voca Sunamitidem istam. Qui cum Vo-
casset eam, & illa stetisset coram eo.

13 Dixit ad puerum suum: Loquere ad
eam: Ecce sedule in omnibus ministrasti
nobis, quid vis ut faciam tibi? numquid
habes negotium, & vis ut loquar regi,
sive principi militia? Quæ respondit: In
medio populi mei habito.

14 Et ait: Quid ergo vult ut faciam
ei? Dixitque Giezi: Ne queras, filium
enim non habet, & vir eius senex est.

15 Precepit itaque ut vocaret eam:
quæ cum vocata fuisset, & stetisset ante
ostium.

16 Dixit ad eam: In tempore isto, &
in hac eadem hora, si vitæ comes fuerit,
habebis in utero filium. At illa respon-
dit: Noli quæso, Domine mi, vir Dei,
noli mentiri ancilla tua.

17 Et concepit mulier, & peperit filium,
in tempore, & in hora eadem, quæ dixe-
rat Elisens.

18 Creuit autem puer. Et cum esset quæ-
dam dies, & egressus esset ad patrem
suum, ad messorum.

19 Ait patri suo: Caput meum doleo,
caput meum doleo. At ille dixit puero:
Tolle, & duc eum ad matrem suam.

20 Qui cum tulisset, & duxisset eum
ad matrem suam, posuit eum illa super
genua sua usque ad meridiem, & mor-
tuus est.

21 Ascendit autem, & collocavit eum
super lectulum hominis Dei, & clausit
ostium, & egressa.

22 Vocavit virum suum, & ait: Mit-
te mecum obsecro unum de pueris, & asi-
nam, ut excurram usque ad hominem
Dei, & reuertar.

23 Qui ait illi: Quam ob causam va-
dis ad eum? hodie non sunt Calende, ne-
que Sabbatum. Quæ respondit: Va-
dam.

24 Stravitque asinam, & precepit pue-

9 Et dixit ad virum suum: Ecce^t;
obsecro, cognoui, quia vir ELOHIM
sanctus ipse: transiens super nos^u jube.
10 Faciemus obsecro^x altanam^y
parietis parvam: ^z & posuimus ei ibi
lectum, & ^a tabulam, & ^b solium, & ^c
lucibulum: & erit in venire eum ad
nos, ^d discedet inibi.

11 Et fuit dies, & venit inibi, & ^e
discessit ad altanam, & cubavit inibi.

12 Et dixit ad Ghechazi^f excussum
suum: Voca Sunamitidi istæ. Et voca-
vit ei. Et stetit faciebus eius.

13 Et dixit ei: Dic^g euge, ad eam:
Ecce contremuisti^h ad nosⁱ om-
nem contremitionem istam, quid ad
facere tibi? An^k existentia ad loqui
tibi, ad regem, aut ad principem^l
militiæ? Et dixit: In medio populi
mei ego habitans.

14 Et dixit: Et quid ad facere ei?
Et dixit Ghechazi: ^m Quin etiam
filius non ei: & vir eius senex.

15 Et dixit: Voca ei. Et vocavit ei,
& stetit in ostio.

16 Et dixit: ⁿ stationi istæ secundum
tempus vitæ, tu amplexans filium. Et
dixit: Non, ^o sustentator mi, vir ELO-
HIM, non mentieris in famula tua.

17 Et grauida-facta-fuit vira, & pe-
perit filium, ^p stationi istæ secundum
tempus vitæ, quod loquutus-fuit ad
eam Elisagh.

18 Et grande-factus-fuit natus: &
fuit dies, & exiuit ad patrem suum ad
^q decurrantes.

19 Et dixit ad patrem suum: Caput
meum, Caput meum. Et dixit ad ^r
excussum: Leua eum ad matrem
suam.

20 Et leuavit eum, & venire-fecit
eum ad matrem eius: & sedit super
genua eius usque ad ^s meridies, &
mortuus-fuit.

21 Et ascendit, & cubare-fecit eum
super lectum viri ELOHIM; & clausit
in usque ad eum, & exiuit.

22 Et vocavit ad virum suum, &
dixit: Mitte obsecro mihi unum de ^t
excussis, & unam asinarum; & cucur-
ri usque ad virum ELOHIM, & re-
versa-fui.

23 Et dixit: Quid ^u cognitionis tuæ
ambulans ad eum^x die? non ^y inno-
uatio, & non Sabbatum. Et dixit Pax.

24 Et superalligavit asinam: & dixit

^t nunc, jam
^u jugiter
^x superius-
cubiculum;
cœnaculum;
aulam, ca-
meram
^y muri
^z ut ponā-
mus

^a mensam
^b thronum,
sellam
^c lychnu-
chum, can-
delabrum
^d ut v. 8,
e ut v. 8.

^f puerum,
ministrum,
famulum,
domesticum
^g eja, jam,
age
^h erga nos
ⁱ cum omni
tremore isto
^k est

^l exercitus
^m Profecto,
imò. Vide
Genes. 17. v.
19, & Cap.
42, 21.

ⁿ ad tempus.
staturum
^o columen;
here, do-
mine

^p ut v. 16.

^q merentes

^r puerum;
famulum

^s utrumque
meridiem

^t pueris;
familis

^u causæ
^x hodie
^y novilunij

10: Mina, & prospera, ne mihi moram facias in eundo: & hoc age quod precipio tibi.

25 Profecta est igitur, & venit ad virum Dei in montem Carmeli: cumque vidisset eam vir Dei e contra, ait ad Giezi puerum suum: Ecce Sunamitis illa.

26 Vade ergo in occursum eius, & dic ei: Recte ne agitur circa te, & circa virum tuum, & circa filium tuum? Quae respondit: Recte.

27 Cumque venisset ad virum Dei in montem, apprehendit pedes eius: & accessit Giezi ut amoveret eam. Et ait homo Dei: Dimitte illam: anima enim eius in amaritudine est, & Dominus celauit à me, & non indicauit mihi.

28 Quae dixit illi: Numquid petiui filium a domino meo? numquid non dixi tibi: Ne illudas me?

29 Et ille ait ad Giezi: Accinge lumbos tuos, & tolle baculum meum in manu tua, & vade. Si occurrerit tibi homo non salutes eum: & si salutauerit te quispiam, non respondeas illi: & pones baculum meum super faciem pueri.

30 Porro mater pueri ait: Viuit Dominus, & viuit anima tua, non dimittam te. Surrexit ergo, & secutus est eam.

31 Giezi autem praecesserat ante eos, & posuerat baculum super faciem pueri, & non erat vox, neque sensus: reuersusque est in occursum eius, & nunciauit ei dicens: Non surrexit puer.

32 Ingressus est ergo Eliseus domum, & ecce puer mortuus iacebat in lectulo eius.

33 ingressusque clausit ostium super se, & super puerum, & orauit ad Dominum.

34 Et ascendit, & incubuit super puerum: posuitque os suum super os eius, & oculos suos super oculos eius, & manus suas super manus eius: & incuruauit se super eum, & calefacta est caro pueri.

35 At ille reuersus, & ambulauit in domo, semel huc atque illuc: & ascendit, & incubuit super eum: & oscitauit puer septies, aperuitque oculos:

36 At ille vocauit Giezi, & dixit ei:

ad² excussum suum: Abduc, & ambula: ^a non praeualebis mihi ad ^b verere, ^c quia si dixi tibi.

25 Et ambulauit, & venit ad virum ELOHIM, ad montem Carmel. Et fuit secundum videre vir ELOHIM eam ^d de praesentia; & dixit ad Ghechazi ^e excussum suum: Ecce Sunamitis ista.

26 Nunc curre ^f euge ^g occursum eius, & dic ei: An ^h pax tibi, an pax viro tuo, an pax nato? Et dixit, Pax,

27 Et venit ad virum ELOHIM, ad montem, & ⁱ obtinuit in pedibus eius: & accessit Ghechazi ad ^k impellere eam: & dixit vir ELOHIM: ^l Remitte ei, quia anima eius ^m amara ei, & IHVH ⁿ abscondit de à me, & non annuntiavit mihi.

28 Et dixit: An postulaui filium de ^o ad ^p sustentatorem meum? an non dixi: Non ^q securabis me?

29 Et dixit ^r Ghechazi: Accinge lumbos tuos, & accipe ^s sustentaculum meum in manu tua, & ambula ^t quia inuenies virum, non benedices eum: & quia benedicet te vir, non respondebis ^u eum: & pones ^x sustentaculum meum super facies ^y excussi.

30 Et dixit mater excussi: ^z Viuens IHVH, & viuens anima tua, si derelinquam te. Et surrexit, & ambulauit post eam.

31 Et Ghechazi transiit ^a faciebus eorum & posuit ^b sustentaculum super facies ^c excussi; & non vox, & non ^d excogitatio. Et reuersus-fuit ^e occursum eius, & annunciauit ei, ad dicere: non ^f expectatus fuit ^g excussus.

32 Et venit Elisagh in domum, & ecce excussus mortuus ^h cubare-factus super lectum eius.

33 Et venit, & clausit ⁱ ianuam ^k in usque ad duos eos: & ^l interpellare-fecit ad IHVH.

34 Et ascendit, & cubauit super natum, & posuit os suum super os eius, & oculos suos super oculos eius, & ^m volas suas, super volas eius, & ⁿ procubuit super eum: & calefacta-fuit caro nati.

35 Et reuersus-fuit, & ambulauit in domo, vna huc & vna huc; & ascendit & procubuit super eum: & compressit excussus usque ad septem ^o ictus; & aperuit excussus oculos suos

36 Et ^p vocauit ad Ghechazi, & dixit:

z ut v. 19.
a Hispanicus:
no me hagas
detener para
que suba,
fino quando
yo te lo
dixere
b equitare
c on
chi im,
quinimo,
nisi
d de, è regi-
one, ex ad-
uerso
e ut v. 19.
f ut v. 13.
g in, ad,
occursum
h salus, in-
columitas,
prosperitas.
i apprehedit
k depellere,
deturbare
l sine eam,
desiste, ab ea
m amaritudo
n celauit,
occultauit
o apud, cum
p ut v. 16.
q securam-
reddes, sal-
uabis
r datius,
ipso Ghechazi.
s o
fulcrum,
baculum,
scipionem
t quum, si.
u ei
x ut v. 19.
y pueri. Sic
v. 30.
z viuus vt
vixit, per
vita. Sic mox.
a ad facies
b ut v. 29.
c ut v. 29.
d ratio, ra-
tiocinatio,
attentio,
auscultatio,
e in, ad, oc-
cursum
f euigilauit,
excitatus-
fuit
g puer sic v.
32. & 35.
h collocatus
i ostium
k super am-
bos ipsos,
vel. super
vtrumque
l supplicauit
m cauitates,
palmas, ma-
nus
n incuruauit
se, prostravit
se, expendit
se. Vide 1.
Regum 18.
v. 42. Sic v.
35.
o pulsus,
vices
p clamauit

Voca Sunamitidem hanc. Qua vocata, ingressa est ad eum. Qui ait: Tolle filium tuum.

37 Venit illa, & corruit ad pedes eius, & adoravit super terram, tulitque filium suum, & egressa est.

38 Et Eliseus reuersus est in Galgala. Erat autem fames in terra, & filij prophetarum habitabant coram eo: dixitque uni de pueris suis: Pone ollam grandem, & coque pulmentum filiis prophetarum.

39 Et egressus est unus in agrum ut colligeret herbas agrestes: inuenitque quasi vitem siluestrem, & collegit ex ea colocynthidas agri, & impleuit pallium suum: & reuersus concidit in ollam pulmenti: nesciebat enim quid esset.

40 Infuderunt ergo socii, ut comederent, cumque gustassent de coctione, clamauerunt, dicentes: Mors est in olla vir Dei. Et non potuerunt comedere.

41 At ille: Afferte, inquit, farinam. Cumque tulissent, misit in ollam, & ait: Infunde turba, ut comedant. Et non fuit amplius quidquam amaritudinis in olla.

42 Vir autem quidam venit de Baal-salisa deferens viro Dei panes primitiarum, viginti panes hordeaceos, & frumentum nouum in pera sua. At ille dixit. Da populo, ut comedat.

43 Responditque ei minister eius: Quantum est hoc, ut apponam centum Viris? Rursum ille ait: Da populo, ut comedat: hac enim dicit Dominus: Comedent, & supererit.

44 Posuit itaque coram eis, qui comederunt, & superfuit iuxta verbum Domini.

dixit: ⁹ Voca ad Sunamitidem istam. Et vocauit eam: & venit ad eum: & dixit: Leua filium tuum.

37 Et venit, & cecidit super pedes eius & procumbere-se-fecit in terram: & leua filium suum, & exiuit.

38 Et Elisagh reuersus fuit in Ghilghal: & fames in terra: & filij prophetarum ^r habitantes ^f faciebuseius: & dixit ^r excusso suo: ^u Ordina ollam grandem, & coque ^r efferuitionem filiis prophetarum.

39 Et exiuit vnus ad agrum, ad colligere y olera, & inuenit ^vicem agri, & collegit de ex ea colocynthidas agri, plenitudinem vestimenti sui: & venit, & ^r dissecuit ad ollam efferuitionis, quia non cogouerunt.

40 Et fuderunt hominibus ad comedere: & fuit secundum comedere eos d efferuitione, & ij exclamauerunt, & dixerunt Mors in olla vir ELOHIM. Et non potuerunt ad comedere.

41 Et dixit: Et accipite farinam. Et ^a deiecit ad ollam: & dixit: Funde populo. Et comederunt: & non fuit verbum malum in olla.

42 Et vir venit de Baghal Salisah, & venire-fecit viro ELOHIM panem ^b primitiarum, viginti panem hordeorum, & charmel in folliculo suo. Et dixit: Da populo: ^c & comederunt.

43 Et dixit minister eius: Quid dabo istud ^d faciebus centum ^e viri? Et dixit: Da populo, ^f & comederunt: quia sic dixit IHVH, Comedere, & ^g super relinquere.

44 Et dedit ^h faciebus eorum, & comederunt, & super reliquerunt, secundum verbum IHVH.

⁹ Clama

^r sedentes, manentes
^f ad facies
^t ut v. 19.
^u Dispone
^r ebullitionem, coctionem, pulcē, lusculum.
Vide Genes. 25. v. 29. Sic statim. v. 30.
^g viridia, erucas.
Vide Isaiā 26. v. 19.
^z concidit, diuulsi disrupti in frustra partitus est

^a coniecit in

^b primogenitorum, primitiarum, precocium fructuum
^c vel ut comedant
^d ad facies
^e singulare pro virorum
^f ut comedant
^g superabundare, superesse restare, Sic v. 44.
^h ad facies eorum

COMMENTARIA.

VERS. 1. **D**E VXORIBVS PROPHETARVM.] Hebr. de vxoribus, aut mulieribus filiorum prophetarum. De his filiis prophetarum, vide supra Cap. 2. vers. 3. & 1. Samuel 10. v. 5.

VERS. 3. NON PAUCA.] Hebr. ne paucifices. Quidam: ne pauca-petito. id est, siue à te, siue ab aliis, cura ut vasorum copia instructa sis. Possis reddere: ne paruefacias. id est, ne sint vasa parua, sed magna & capacia: quod Deus liberaliter largiatur.

VERS. 4. TOLLES.] Hebr. amoueri-inbeto. id est, per filios tuos seponito.

STETITQUE OLEVUM.] vel & constitit VERS. 6: oleum. id est, augeri desit.

SYNAM.] Vide de hac vrbe Iosue 19. VERS. 8: vers. 18.

MVLIER MAGNA.] Exponunt, genere & facultatibus, insignis, prædiues, & opulenta, vt sequentia ostendunt.

COENACVLVM PARVVM.] Hebr. coenaculum-parietis paruum. Quidam exponunt, coenaculum, vel cubiculum ex continuo pariete fornicatum, in quo nulla sit fenestra. Hispanice, Alcoua. Alij: cameratum-parietis, vel pariete, seu muro. id est, non ex ligno, sed tabulis

tabulis aut ramalibus, seu peristromatis, sed ex iusto pariete lateritio, vel lapideo. Nonnulli: *caenaculum-parietis*. id est, ex quatuor parietibus constans, semotum ab aliis ædificiis domus, ut liberior possit Deo vacare. De voce *חֵלֵי* *ghelijah*, vide Iudicum 3. v. 20. est propriè. *ascensus, superius-conclauis*.

VERS. 13.

ECCE SEDVLE IN OMNIBVS MINISTRASI NOBIS.] Variè ex Heb. conuertunt. 1. *Ecce sollicitasti nobis omnia sollicitudine ista*. vel *ecce sollicita es pro nobis omni sollicitudine ista*. id est, Tu sedulo ministras nobis. siue, Tu magnum laborem sumis ut ministres nobis. 2. *Ecce tremuisti erga nos cum omni tremore isto*. id est pia & officiosa tumultuatione circa nos tumultuata es. *cum omni tremore isto*. id est, religione, obseruantia, reuerentia. 3. *Ecce anxiosa fuisti erga nos omni anxietate ista*. 4. *Ecce trepidauisti ad nos tota trepidatione ista*. 5. *Ahibuisti erga nos totam hanc sollicitudinem, curam, anxietatem*. vel *in nos omni hac sollicitudine usa es*. 6. *Inseruisti nobis omni studio isto ac diligentia*. Existimant Christum isto verbo simili in phrasi vsum esse: quod tamen explicandi causa Lucas Cap. 10. vers. 41. duobus verbis exprimere studuit, (*Martha Martha sollicita es, & tumultuaris circa multa*.) Vide Genes. 27. vers. 33.

IN MEDIO POPVLI MEI HABITO.] Exponunt, non sum vaga, non exosa, aut inquieta popularibus meis, sed quiesco nedum inter consanguineos, sed etiam cum vniuerso populo meo, ac propterea non egeo intercessore apud regem, aut apud principem militiæ. Alij, q. d. inter consanguineos meos habito, qui possunt mihi esse interpretes apud regem, aut causam meam agere, si quid negotij habuerim, propter quod is conueniendus sit. Nonnulli, id est, amicè cum popularibus meis viuo: adeo ut illorum causa nihil habeam, quod apud istos conquerar.

VERS. 14.

NE QUÆRAS.] *חֲבַל* *abal*, reddunt, *sed, equidem, profecto*. Possis reddere, *luctus*. id est, tota domus est in luctu ac mœrore, quod filius non est ei. Vide in Genes. 42. v. 21.

VERS. 15.

ET STETISSET ANTE OSTIUM.] Hebr. *וַיִּשְׁתָּ* *stetit in ostio*. scilicet cubiculi viri Dei. ut etiam intelligendum supra v. 12. Commendatur mulieris modestia ac reuerentia, quæ non ausa est ingredi conclauis: adde etiam verecundiam & honestatem.

VERS. 16.

IN TEMPORE ISTO, IN HAC EADEM HORA, SI VITA COMES FVERIT.] Hebr. *Ad tempus-statutum, secundum tempus vite*. Quidam: *Hac ipsa tempestate, quum hoc tempus viuet, vel vigebit*. Vide de hac loquutione in Genes. 18. v. 10. & 14. Alij: *Secundum tempus viuentis, vel animalis*. Nonnulli: *Secundum tempus puerperæ*. Sic vers. sequente.

NOLI MENTIRI ANCILLÆ TVÆ.] Immodesta, & inurbana essent verba, si mulier reuera existimasset prophetam mentiri. Notant esse verba deprecantis effectum, ne propheta illudat iocans. q. d. faxit Deus, ut quod dixisti, irritum non fiat.

VERS. 23.

HODIE NON SVNT CALENDÆ.] Hebr.

nohilunium. Qui dies ordinarij sunt ad consulendum Deum, & verbum eius audiendum. Nam in regno Israelis, vbi religio corrupta, erat, pij huc illuc ad consulendum prophetas discurrebant.

QUÆ RESPONDIT: VADAM.] Hebr. *Et dixit, Pax*. Variè explicant: 1. q. d. Rectè se habent omnia, bona causa me mouet ut adeam prophetam. 2. *Pax*, id est, Vale. 3. q. d. Ibo ad imprecandum ei pacem, siue ad salutandum eum. 4. id est, *Quieto animo esto*. Prudenter causam dissimulat mulier, ne viro dolorem afferat: & tantummodo veniam excurrendi, ab eo postulat. 5. *Pax*, id est, propter salutem eo.

VERS. 24.

NE MIHI MORAM FACIAS IN EVENDO.] Hebr. *non praualebis mihi ad vehendum*, vel *equitandum*. Variè alij: 1. *ne praualeas mihi vehendo*. id est, ne sis mihi in mora. 2. *ne moram nectas mihi quo minus vehar*. 3. *equitando ne inhibeto mea causa*. subaudi cursum. id est, continenter pergito. Propriè verbum significat, ne validè concludas, coërceas, cohibeas me ad equitandum. 4. *nec facias eam tarde incedere, eo quod ego insideo illi*. id est, ne tardius facias incedere asinam, quàm si vir illi insideret. Alij exponunt, Duc asinam propere, nec mea causa moreris ut ego equitem, nisi ego dixerò tibi, scilicet volebat famulum præcedere cum asina, ipsa pedes sequi: asinam vero ducebat ut prophetam veheret. Ita Hispanicus Interpres.

ET HOC AGE, QVOD PRÆCIPIO TIBI.] Sensum appositè expressit, nam Hebr. ex verbo, *quia si dixi tibi*. vel *quinimo dixi tibi*. ut sit grauis affirmatio. Alij: *nisi edixero tibi*. vel *nisi cum dicam tibi*.

QUÆ RESPONDIT: RECTE.] Hebr. *Et illa dixit, Pax*. Videtur certa fiducia in Deo de resurrectione filij, ita respondisse: alioqui filio non erat incolumnitas: nec sibi nec viro prosperitas extincto filio. Quidam ajunt, rectè prudentem mulierem indicasse, id factum à diuina prouidentia sibi conducere. Alij reddunt: *Quieto animo esto*.

VERS. 16.

APPREHENDIT PEDES EIVS.] Vide 1. Samuel. 25. vers. 24. VERS. 27.

NVMQVID PETIVI FILIVM A DOMINO MEO?] Explicant, q. d. priore conditione mea contenta, non petebam filium, sed vltro à te promissum mihi diuinitus dari, & conseruari petieram: nunc autem quia recepisti te præstiturum petitionem meam, supra vers. 13. & sequentibus: in eadem petitione persto.

VERS. 28.

NE ILLVDAS ME?] Verbum *חֲבַל* *schalah* in Hiphil hîc variè reddunt: 1. *ne errare-facias me?* 2. *ne fallas me?* utrumque ex vsu Chaldaico, in quo significato id verbum vsurpatur. 3. *ne otiosam, securam-facias me?* tuis promissis. 4. *ne secundes, prosperes, fortunes me?* 5. *ne securam, tr. inquilam, saluam, pacificam, pacatam-facias me, vel reddas me?* 6. ex verbo: *non saluabis me?* Quidam Hebræorum, à *חֲבַל* *schilih*, *secundina*, vel *secunda*, Deuteronom. 28. vers. 57. exponunt, *ne secundines me*. id est, ne ponas semen in secundina mea, ne concipere-me-facias, ne des

des mihi prolem. quasi dicat, Mallem non edidisse, quam quodd mortuus est natus. Sed id remotum alij putent.

VERS. 29. ACCINGE LUMBOS TVOS.] vt expedite iter facias, accinge te ad iter. Festinationem indicat. Sic infra Cap. 9. vers. 1.

SI OCCVRRERIT TIBI HOMO, NON SALUTES EVM, &c.] Notant, duplicem causam esse huius mandati, alteram ad amputandum moras, quæ inter mutuas has salutationes esse solent: alteram, vt minister cum religioso silentio, ac deuotè intentus procederet ad patrandum miraculum, nec obuiis salutationibus distraheretur. Alij volunt esse synecdochæ. id est, ne misceto cum eo colloquia, quod tibi sit in mora. Sic Lucæ 10. vers. 4.

ET PONES BACVLVM MEVM SUPER FACIEM PVERI.] Notant, hoc signo Gehazi confirmatum de virtute Dei ipsi ad futura ad preces Elisahi, cuius erat scipio.

VERS. 31. ET NON ERAT VOX, NEQVE SENSVS.] Exponunt, id est, nullum apparuit in puero restitutæ vitæ signum: non quod Elisah falsus fuerit opinione sua, quum baculum tradidit ministro: sed quia ad importunum mulieris iuramentum, consilium mutare propheta coactus est, vt ipse præsens potius puerum reuocaret in vitam. Alij existimant, nec matris, nec prophetæ plenam fiduciam miraculo baculi suffragatam.

VERS. 34. ET ASCENDIT, ET INCVBVIT SUPER PVERVM.] Quidam reddunt: *Deinde conscendens lectum, incubuit puero.* Alij: *iacuit super puero.* Vide simile factum Eliæ 1. Regum 17. vers. 21.

ET CALEFACTA EST CARO PVERI.] Plerique intelligunt fotu, & incubatione prophetæ. Alij, calore natiuitatis, qui paulatim redibat in corpus. Vtrumque simul verum esse potuit.

VERS. 35. AT ILLE REVERSVS, DEAMBVLABAT IN DOMO, SEMIL HVC ATQVE ILLVC.] Variè reddunt, & exponunt: 1. id est, reuersus ex lectulo ad pauimentum aulae seu cubiculi bis *deambulauit, semel huc, & semel illuc*, orando, nec mora longa fuit. 2. *Et auersus deambulabat in domo modo huc & modo illuc.* id est, auersus à puero, vicissim & per interualla relicto puero, inambulabat huc & illuc cogitatus, vel orans: & postea extendebat se super puerum. 3. *Postea rursus ibat per domum, modo huc modo illuc, & conscendens extendebat se super illum.* scilicet alternis incumbens, & ambulans, seu orans.

ET OSCITAVIT PVER SEPTIES.] Verbum quadratum ex Pihel, ורר *zorer* exponunt, *auersatus est, exhorruit*, vt sit in sterutatione. & *sternutauit puer septies.* Sic ferè omnes. Propriè: & *constrinxit, compressit se puer septies.* quia, qui sternutat sese comprimit. Possis reddere & *alienauit, distraxit se, puer septies.* vt motu corporis sese alienauerit, & extenderit septies. Nec prorsus absurdè exposueris: & *constrinxit, compressit, puerum*

septies. id est, Elisæus compressit puerum, siue incubuit super puerum septies: vt sit ei simile de Elia 1. Regum 17. vers. 21. [*Et comme surant se sur puerum tribus vicibus.*] vt in hoc minor inu niatur Elisæus magistro suo Elia, qui ter tantum; ipse vero septies puero incubuerit. Confer vtrumque factum.

CORRVIT AD PEDES EIVS, &c.] cum submissione ac veneratione gratias agens pro filio à morte recepto. **VERS. 37.**

REVERSVS EST IN GALGALA.] Vnde cum Elia profectus fuerat, supra Cap. 2. vers. 1. **VERS. 38.**

HABITABANT CORAM EO.] Videtur in Ghilghal fuisse collegium prophetarum, vbi habitabant cum Elisæo. Vide 1. Samuel 10. 5. Alij: & *sedebant coram eo.* tanquam discipuli ad pedes illius; vt Paulus de se loquitur Actorum 22. vers. 3.

QVASI VITÈ M SILVESTREM.] Hebr. *vitem agri*, seu *agrestem.* id est, colocynthidem, quam Hebræi à forma sic vocabant. **VERS. 39.**

NE SCIEBAT ENIM QVID ESSET.] Hebr. *non enim noverant.* quâ naturâ essent. de qua Plinius lib. 20. Cap. 3.

MORS IN OLLA VIR DEI.] q. d. lethale nobis venenum propinatum est. Fructum colocynthidis esse vehementer amarum, Diotcorides tradit: vnde Persæ teste Mesue, colocynthidem *fel terra*, appellauere. **VERS. 40.**

DE BALSALISA.] Hebr. *de Baghal Salisab.* Eusebius & S. Hieronymus in Locis Hebraicis: [*Baal Salisa, unde venit homo cum muneribus ad Elisæum prophetam. Est autem villa in finibus Diospoleos [Lyddæ], quindecim ferme ab ea millibus distans, contra Septentrionem in regione Thamnitica.*] Quidam reddunt: *in planitie Salise.* & putant hanc *Salisam* esse, cuius extat mentio 1. Samuel. 9. vers. 4. Ibi vide Comm. **VERS. 42.**

ET FRUMENTVM NOVVM.] Hebr. & *carmel.* de qua voce egimus in Leuit. 2. vers. 14. Hic quidam reddunt: & *spicas-plenas-virides.* Alij: *segetem*, seu *frumentum recens & pingue*, quale nascitur in valle carmeli.

IN PERA SVA.] vocem זיקלון *ziklon*, exponunt: *in veste, vestimento, tunica sua.* non hominis, sed frumenti, id est, cum tunica sua, nempe spicas aliquot triticeas, nondum excussis granis: vnde alij vertunt: *in, vel cum folliculo, gluma, theca, sua*, quæ ei velut vestis est, ac tunica.

COMEDINT, ET SUPERERIT.] Hebr. vtrumque est infinitum. *Comedere, & superesse.* vel per gerundia, vt moris est. *Comedendo, & super relinquendo, vel relinquere-faciendo.* Quidam iungunt cum superioribus: *Vt comedant: & illud hac enim dixit Dominus.* parenthesis includunt, in hunc modum: *Vt comedant (sic enim edixit Iehoua) comedendo, id est abundè, & reliquum faciant.* Infinitiuâ maiorem vim habent, q. d. quantumuis multum comedant, multum adhuc supererit: vt Hispanicè, *Comer, y sobrar.* **VERS. 43.**

CAPVT QVINTVM.

Scidit rex Israel vestimenta sua, quod iussisset rex Syria vt Naaman leprosum curaret: quem Eliseus septena in Iordane lotionem mundat à lepra, quæ Giezi propter munera suscepta, ab Eliseo spreta, perpetuò adhæsit.

Vulg.

Malus.

I Naaman princeps militie regis Syria, erat vir magnus apud Dominum suum, & honoratus: per illum enim dedit Dominus salutem Syria: erat autem vir fortis, & diues, sed leprosus.

2 Porro de Syria egressi fuerant latrunculi, & captiuam duxerant de Terra Israel puellam paruulam, quæ erat, in obsequio uxoris Naaman.

3 Quæ ait ad dominam suam: Vtinam fuisset dominus meus ad prophetam, qui est in Samaria: profecto curasset eum à lepra, quam habet.

4 Ingressus est itaque Naaman ad dominum suum, & nunciauit ei, dicens: Sic, & sic locuta est puella de Terra Israel.

5 Dixitque ei rex Syria: Vade, & mittam litteras ad regem Israel. Qui cum profectus esset, & tulisset secum decem talenta argenti, & sex millia aureos, & decem mutatoria vestimentorum.

6 Detulit litteras ad regem Israel, in hac verba: Cum acceperis epistolam hanc, scito quod miserim ad te Naamum seruum meum, vt cures eum à lepra sua.

7 Cumque legisset rex Israel litteras, scidit vestimenta sua, & ait: Numquid Deus ego sum, vt occidere possim, & viuificare, quia iste misit ad me, vt curem hominem à lepra sua? animaduertite, & videte quod occasiones quarat aduersum me.

8 Quod cum audisset Eliseus vir Dei, scidisse videlicet regem Israel vestimenta sua, misit ad eum, dicens: Quare scidisti vestimenta tua? veniat ad me, & sciat esse prophetam in Israel.

I T Naghaman princeps militie regis Aram, fuit vir grandis faciebus sustentatorum suorum, & leuatus facierum: quia in eo dedit IHVH salutem Aram: & vir fuit præualidus strenuitatis psora perfoffus.

2 Et Aram exiuerunt latrocinia, & captiuam abduxerunt de terra Israelis excussam paruam: & fuit facibus viræ Naghamanis.

3 Et dixit ad præualidam suam: Vtinam sustentator meus faciebus prophetæ, qui in Someron: tunc colliget eum de psora sua.

4 Et venit, & annuntiauit sustentatoribus suis, ad dicere: Secundum istud, & secundum istud loquuta fuit excussa, quæ de terra Israelis.

5 Et dixit rex Aram: Ambula, veni, & misi librum ad regem Israelis. Et ambulauit, & accepit in manu sua decem orbes argenti, & sex millium aurum, & decem mutationes vestimentorum.

6 Et venire fecit librum ad regem Israelis, ad dicere: Et nunc secundum venire librum istum ad te, ecce misi ad te Neghamanem seruum meum: & collegisti eum de psora sua,

7 Et fuit secundum vocare regem Israelis librum: & dirupit vestimenta sua, & dixit: An ELOHIM ego, ad mori facere, & ad viuificare, quia iste mittens ad me, ad colligere virum de psora sua? quia veruntamen cognoscite obsecro, & videte quia occasionare se se faciens ipse mihi.

8 Et fuit secundum audire Elisagh vir ELOHIM, quia dirupit rex Israelis vestimenta sua; & misit ad regem, ad dicere: Ad quid dirupisti vestimenta tua? veniet obsecro ad me & cognouit, quia existentia prophetæ in Israele.

9 Et

a præfectus exercitus
b Syriæ. Sic deinceps.
c ad facies
d dominorum, herorum
e datus.
f ipsi Aram
g potens, valens, robustus, heros
h virtutis, roboris, belli
i psoratus, leprosus
j De Syria, vel Aram
k turma, globi, cunei
l pueram, puellam
m ad facies.
n Samaria
o recolliget.
p ut v. 1.
q ut v. 1.
r Sicut hoc, & sicut hoc: hæc & talia
s ut v. 2.
t ut mittam
u epistolam, litteras
v libellum
x massas, tortas, frusta, talenta
y senarium
z mutatoria vestimenta
Vide Genes 45, v. 22, a ut v. 5.
b vt colligas
c ut v. 3.
d legere
e ut v. 5.
f discidis, dilacerauit
g ut v. 3.
h profecto
i ut v. 7.
k vt cognoscat, expectetur
l est propheta

9 Venit ergo Naaman cum equis, & curribus, & stetit ad ostium domus Eli-sei.

10 misitque ad eum Eliseus nuntium, dicens: Vade, & lauare septies in Iordane, & recipiet sanitatem caro tua, atque mundaberis.

11 Iratus Naaman recedebat dicens: Putabam quod egrederetur ad me, & stans inuocaret nomen Domini Dei sui, & tangeret manu sua locum lepra, & curaret me.

12 Numquid non meliores sunt Abana, & Pharphar, fluuij Damasci omnibus aquis Israel, ut lauer in eis, & munder? Cum ergo vertisset se, & abiret indignans.

13 Accesserunt ad eum serui sui, & locuti sunt ei: Pater, & si rem grandem dixisset tibi propheta, certe facere debueras quanto magis quia nunc dixit tibi: Lauare, & mundaberis?

Luc. 4. c. 17. 14 Descendit, & lauit in Iordane septies iuxta sermonem viri Dei, & restituta est caro eius, sicut caro pueri paruuli, & mundatus est.

15 Reuersusque ad virum Dei cum vniuerso comitatu suo, venit, & stetit coram eo, & ait: Verè scio quod non sit alius Deus in vniuersa terra, nisi tantum in Israel, Obsecro itaque ut accipias benedictionem à seruo tuo.

16 At ille respondit: Viuit Dominus, an- ze quem sto, quia non accipiam. Cumque vim faceret, penitus non acquieuit.

17 Dixitque Naaman: Ut vis: sed obsecro, concede mihi seruo tuo, ut tollam onus duorum burdonum de terra: non enim faciet ultra seruus tuus holocaustum, aut victimam, diis alienis, nisi Domino.

18 Hoc autem solum est de quo deprece- ris Dominum pro seruo tuo: quando ingredietur dominus meus templum Remmon, ut adoret, & illo innitente super manum meam, si adorauero in templo Remmon, adorante eo in eodem loco, ut ignoscat mihi Dominus seruo tuo pro hac re.

19 Qui dixit ei: Vade in pace. Abiit ergo ab eo electo terra tempore.

9 Et venit Naghaman in equo suo, & in curru suo, & stetit janua domus p Elisagh.

10 Et misit ad eum Elisagh nuntium, ad dicere: Ambulare, & ablues septem ictibus in Iardene; & reuertetur caro tua tibi, & mundabitur.

11 Et efferbuit Naghaman, & ambulauit, & dixit: Ecce dixi ad me: Exhibe exire, & stabit, & vocabit in nomine IHVH ELOHIM sui, & agitatibit manum suam ad locum, & colliget pfora-perfossam.

12 An non bonus Abanah, & Pharphar flumina Damesek de omnibus aquis Israelis? an non abluam in eis, & mundabor? Et aspexit, & ambulauit in ardore.

13 Et accesserunt serui eius, & loquuti fuerunt ad eum, & dixerunt: Pater mi, verbum grande prohera loquutus fuit ad te, an non facies? & etiam quia dixit ad te: Ablue, & mundaberis?

14 Et descendit, & intinxit in Iardene septem ictibus, secundum verbum viri ELOHIM: & reuersa fuit caro eius, sicut caro excussi parui, & mundatus fuit.

15 Et reuersus fuit ad virum ELOHIM, ipse, & omnis defidentia eius: & venit, & stetit faciebus eius, & dixit: Ecce, obsecro, cognoui, quia non ELOHIM in omni terra quia si in Israele: & nunc accipe obsecro benedictionem, de ad seruum tuum.

16 Et dixit: Viuens IHVH, cujus steti faciebus, Si accipiam. Et rupit in eo ad accipere. Et renuit.

17 Et dixit Naghaman: Et non: dabitur obsecro seruo tuo, leuanda conjugationis mulorum humo: quia non faciet adhuc seruus tuus ascensionem, & sacrificium diis aliis, quia si IHVH.

18 Verbo isto condonabit IHVH seruo suo, in venire sustentatorem meum domum Rimon, ad procubere facere inibi, & ipse innixus fuit super manum meam, & procumbere faciam, domo Rimon in procumbere facere me domo Rimon: condonabit obsecro IHVH seruo suo in verbo isto.

19 Et dixit ei: Ambula paci. Et ambulauit de ad eum, chibrah terra.

m equitatu
n curratura;
curribus
o ostio
p darius ad
Elisagh
q pulibus;
percussioni-
bus, vicibus
r restitueretur;
redibit
sebulliuit,
spumauit. ira
t omnino,
procul du-
bio exibat
u ventilabit;
eleuabit
x vt v. 1.
y Damasci
z prae
a faciauit,
faciem
verit
b astu-ira;
excandescē-
tia, furore
c Domine
d quanto
magis, Vide
Genes. 3, v. 11.
e immergit
f vt v. 10,
g vt v. 10.
h pueri
i vel, mun-
data fuit
k castrame-
tatio, agmē,
turma, copie
m m m
chi im,
quinimo,
nisi
n munus
o cum seruo
tuo
p viuit, vt
viuit, per vi-
tam
q ad facies
r institit,
coegit, vñt.
Vide Genes.
19. v. 3.
s dari fa-
ctum erit
t onus, pon-
dus, leua-
men,
u paris, co-
pulationis,
jugi
x de tellure
y ultra, am-
plius, deinceps
z holocaustum
a alienis,
exteris, prae-
posteris
b vt v. 15.
c Rei istae.
Sic infra.
d remittet,
parcet, igno-
scet. Sic
mox.
e dominum;
herum

f sustentatus g procubitione mea h ad pacem, in pace i apud eum cum eo

20 Dixitque Giezi puer viri Dei: Percipit dominus meus Naamam Syro isti, ut non acciperet ab eo quæ attulit: viuit Dominus, quia curram post eum, & accipiam ab eo aliquid.

21 Et secutus est Giezi post tergum Naaman: quem cum vidisset ille currentem ad se, desiliit de curru in occursum eius, & ait: Recte sunt omnia?

22 Et ille ait: Recte: dominus meus misit me ad te, dicens: Modò venerunt ad me duo adolescentes de monte Ephraim, ex filiis prophetarum: da eis talentum argenti, & vestes mutatorias duplices.

23 Dixitque Naamam: Melius est ut accipias duo talenta. Et coëgit eum, ligauitque duo talenta argenti in duobus saccis, & duplicia vestimenta, & imposuit duobus pueris suis, qui & portauerunt coram eo.

24 Cumque venisset iam vesperi, tulit de manu eorum, & reposuit in domo, dimisitque viros, & abierunt.

25 Ipse autem ingressus, stetit coram domino suo. Et dixit Eliseus: Vnde venis Giezi? Qui respondit: Non inuit seruus tuus quoquam.

26 At ille ait: Nonne cor meum in presenti erat, quando reuersus est homo de curru suo in occursum tui? Nunc igitur accepisti argentum, & accepisti vestes, ut emas oliueta, & vineas, & oues, & boues, & seruos, & ancillas.

27 Sed & lepra Naamam adhaerebit tibi, & semini tuo, vsque in sempiternum. Et egressus est ab eo leprosus quasi nix.

20 Et dixit Ghechazi^k excussus Elisaghi viri ELOHIM: Ecce^l prohibuit^m Sustentator meusⁿ ad Naghamanem^o Aramæum istum, p de accipere de manu eius quod venire-fecit: q Viuens IHVH, r quia si cucurri post eum, & accipiam de^f ad eum aliquid.

21 Et persequutus fuit Ghechazi post Naghamanem: & vidit Naghaman currentem post se, & cecidit de super^t currum, u occursum eius, & dixit: An pax?

22 Et dixit Pax: x Sustentator meus misit me, ad dicere: Ecce nunc isto venerunt ad me duo^y excussi de monte Ephraim, de filiis prophetarum: da obsecro eis^z orbem argenti, & duas^a mutationes vestimentorum,

23 Et dixit Naghaman: b Resolue, accipe^c orbis-duos & d rupit in eo, & e coangustauit orbis-duos argenti in duabus chartis, & duas^f mutationes vestimentorum, & dedit ad duos g excussos suos, & leuauerunt^h facibus eius.

24 Et venit ad Ghophel, & accepit de manu eorum; & i visitauit in domo; & dimisit homines, & ambulauerunt.

25 Et ipse venit, & stetit ad^k sustentatores suos: & dixit ad eum Elisaghi: l De quo Ghechazi? Et dixit: Non ambulauit seruus tuus huc & huc.

26 Et dixit ad eum: Non cor meum ambulauit, secundum quod vertit^m vir de super currum suumⁿ occursum tu o? an tempus ad accipere argentum, & ad accipere vestimenta, & o oliuas, & vineas, & o ouem, & p bouem, & seruos, & famulas?

27 Et q pfora Naghamanis agglutinabitur in te, & in semine tuo, r æterno. Et exiuit de ad facies eius^f pfora-perfossus, sicut nix.

k puer, minister, famulus
l cohibuit, detinuit se
m columen dominus, herus
n apud
o Syrum
p ab accipiendo
q vt v. 16.
r vt v. 15.
s apud eum, ab eo
t quadrigam
u in, ad, occursum
x vt v. 20.
y pueri, iuuenes, adolescentes
z vt v. 5.
a vt v. 5.
b acquiesce, vole, age,
c complacere
d vt v. 5.
e sic mox
f perripit, instat, visit
g coarctauit, conclusit, constrinxit
h vt v. 5.
i pueros, famulos
j ad facies eius, ante eum
k deposuit, commenda-
l dedit
m columina, heros, dominos
n vnde nam
o vt v. 11.
p oleas, oliueta
q oues, greges, pecudes
r boues, armenta
s lepra
t in æternum, in sæculum, olim
u vt v. 1.

COMMENTARIA.

VERS. I.

AAMAN.] Hebr. נָחָמָן Nahaman. significat, Incundum, Amœnum, Gratum, Acceptum, Decorum.

ET HONORATVS.] Hebr. & eleuatus facie. id est prælatus, qui aliis honore & dignitate præfertur, honorabilis facie, qui ob personæ dignitatem aliis antefertur. Alij: acceptus facie. id est, acceptus, gratus, cuius persona accepta est. Vide in Iob 22. vers. 8. & Isaia 3. v. 3.

[SALUTEM SYRIÆ.] id est, victorias, &

regnum ab hostibus conseruauit.

VIR FORTIS ET DIVES.] Hebr. & vir fuit heros strenuitatis. Quidam: erat vero vir potens robore. id est, strenuus admodum. aut vir bellicosus. Alij: sed vir iste valens robore, erat leprosus.

PORRO DE SYRIA EGRESSI FVERANT VERS. 2. LATRVNVL.] Variè hunc locum ex Hebr. transfundunt. 1. de Aram autem egressi erant exercitus. 2. De Syria egressi fuerant associati ad faciendas excursiones & prædas.

3. Et

3. Et Syri egressi sunt turmatim. 4. Egressi autem erant Syri grassatores. 5. Quumque Syri turmales egressi captivam abduxissent, &c. 6. Et Syri egressi sunt cuneatim. 7. Et Aramegressa fuerant agmina. 8. Syri autem egressi sunt cum copiis. vel cum aliquot turmis militum. De voce גִּדּוּדִים *gedudim* vide Genes. 49. vers. 19. *turmas levis armatura* significat, non iustum exercitum: nec ad bellum, sed ad excursiones & prædas comparatas. Vide infra Cap. 6. vers. 23. & Cap. 13. v. 20.

QVÆ ERAT IN OBSEQVIO VXORIS NAAMAN.] Hebr. & fuit ad facies, vel coram, vxore *Nahamanis*. id est, erat ei administra. Synecdoche, quod serui & ministri frequenter adstent coram heris.

VERS. 3.

VTINAM FVISSET DOMINVS MEVS, &c.] Hic primum occurrit vox אַחֲלֵי *achale*, forma syntactica plurali. omnes ferè reddunt. *Vtinam*. deducunt à חִלָּה *chillah* in Pihel, quod est *en-xe-precari*, orare. est enim vox precantis. Quidam reddunt: *Orationes, Precationes, domini mei coram propheta*, &c. q. d. si rogauerit dominus meus prophetam, qui est in Samaria, &c. Aliqui Hebræorum exponunt: *ita domini mei res postulant, ut sese conferat ad Prophetam, &c.* vel *perfectiones domini mei coram propheta*, &c. id est, nihil posset facere sibi utilius dominus meus, quam stare coram propheta, &c. Aliqui ajunt *ACHALE* proprie esse, *valetudines, precatationes, & vota valetudinis, optiones sanitatis*: usurpantque tantum in optionibus valetudinis: ut cognationem habeat cum verbo חִלָּה *chillah*, *precatus est in aegritudine pro sanitate*: & cum יָחַד *jachad*, *expectant optando*: & verbum Latinum valeo, & Græcum εἰλω, congruere. Vnde reddunt: *Valetudines domini mei essent, si apud Prophetam esset, &c.* Pluralis numerus, plenam & absolutam sanitatem indicat. Alij à יָחַד *jachad* anxie expectant, deducunt: *Expectationes domini mei coram, apud, prophetam, qui est in Samaria, &c.* id est, Omnis spes sanitatis heri mei sita est apud prophetam, &c. Nonnulli, à חָלָה *chalah* agrotant. *Aegritudines domini mei coram propheta, qui est, &c.* id est, si aegritudines heri mei fistantur, deferantur, coram propheta, &c. Nec desunt, qui ut forma, ita quoque significatione congruere cum אֲשֵׁר *aschre*, *restitutiones, beatitudines*, velint: vnde exponunt, *Beatitudines, felicitates, domini mei coram propheta, qui est, &c.* vel aduerbialiter: *O quam benè, beatè, feliciter, prosperè, præclarè agere ut cum domino meo si iret coram propheta. vel o quam bene erit domino meo coram propheta.* id est, tota felicitas eius consistit in adire prophetam.

QVÆ EST IN SAMARIA.] vel quod puella putaret tunc prophetam in Samaria vrbe degere: vel in Samaria, id est, prouincia, vel regno Israelitico, cuius tunc caput, & metropolis erat Samaria: alioqui tunc in Ghilghal Elisæus fuisse videtur. Vide infra v. 10. & 24.

PROFECTO CVRASSET EVM A LEPRO, QVAM HABET.] Hebr. tunc colligeret eum à lepra sua. id est, auferet, abstrahet. Hypallage, id

est, auferet, tollet ab eo lepram. Quidam: tunc colligeret eum à lepra sua. id est, reciperet in hominum consortium, à quo exclusus propter lepram est vel tunc restitueret eum à lepra sua. id est, restitueret sanitati. Sic infra vers. 6. 7. & 11.

DECEM TALENTA ARGENTI.] Erant triginta millia siclorum argenti: & centum viginti millia regalium Castellanorum. Nam talentum tria millia siclorum; siclus autem quatuor regalia Castellana continet: uti sæpius à nobis est annotatum.

ET SEX MILLIA AVREOS.] siclos intelligunt, id est, viginti quatuor millia aureorum Hispanicorum.

QVVM ACCEPERIS EPISTOLAM HANC.] Hebr. & nunc secundum venire librum istum ad te, &c. Potuit esse, ut epistola nihil aliud continuerit, quam quod hic dicitur: & ita barbarus rex, superbia tumens, fastuosè & imperiosè scripserit. Alij, paralepsim esse volunt, ut ea tantum hic litterarum pars recitetur, quæ petitionis summam continet, ut Genes. 3. vers. 8. Sic infra Cap. 10. v. 2.

VERS. 5.

VERS. 6.

ET VIDETE, QVOD OCCASIONES QVÆ RAT ADVERSVM ME.] De notione verbi אִנְּהָ *inneh* in Pihel egimus in Exod. 21. 13. Hic ponitur participium Hithpahel, quod significationem auget, & varie ab alijs exponitur, 1. & videte, quomodo ipse se ipsum impellit contra me. 2. & videte, quomodo iste sese inuehat ad me. 3. & videte, quam ansam arripit iste contra me. 4. ex verbo, & videte, quod occasionare-sese-faciens ipse mihi. id est, quam sedulo, & maligne occasiones captat inferendi mihi bellum. 5. videte, istum fabricari sibi occasiones contra me.

VERS. 7.

ET STETIT AD OSTIVM DOMVS ELISÆI.] Hebr. & stetit ostio domus ipsi Elisæo. id est, ubi erat Elisæus. Quidam: substitit ad portam, ad Elisæum. vel causa Elisæi. hoc est, ut ipsum videret, alloqueretur & sanitatem ab eo obtineret.

VERS. 9.

VADE, ET LAVARE SEPTIES IN IORDANE.] Videtur tunc Elisæus fuisse in Galgala, qui locus parum distabat à Iordane: nam erat inter Iordanem & Iericho, ubi primum Israelitæ transmissio Iordane castra fixerunt, atque à Iordane stadia tantum quinquaginta distabat, ut auctor est Iosephus lib. 5. Antiquit. Cap. 1. Vide in Iosue 4. vers. 19. & Cap. 5. vers. 9. Equidem Iordani propior erat, quam Iericho, quam constat duabus tantum leucis à Iordane abesse. vide infra vers. 24.

VERS. 10.

ABANA.] Hebr. duplex est lectio, in contextu. אֲבָנָה *Abanah* in margine. אֲמָנָה *Amanah*. Putant esse Adonium fluuium, de quo Strabo lib. 16. pag. 755. Plinius lib. 5. Cap. 20. Ptolemæus lib. 5. Cap. 15. Lucianus in Dea Syria. Verum id ego non credam, cum Adonis longe abfuerit à Damasco: & potius Phœniciæ fluuius fuerit.

VERS. 12.

PHARPHAR.] Orontem esse volunt, qui Antiochiam Syriæ præterlabitur, de quo Strabo lib. 16. pag. 752. Plinius lib. 5. Cap. 18. & 22. Mela lib. 1. Cap. 12. Ptolemæus lib. 5. Cap. 15. congruit nomen, quod Guilielmus

BBbbb 3 Tyrius

Tyrius lib. 4. Belli sacri, Cap. 8. tradit, Oron-tem suo tempore vulgo *Pher* dictum : & alij notant, nunc ab incolis *Tarfar*, seu *Tarfaro* nuncupari. At hic quoque longe ab vrbe Damasco fluit. Mirum quòd eis Chrysorrhoas in mentem non venerit, cum hic propè Damasci fluuius fuerit, de quo Strabo lib. 16. pag. 755. [*Chrysorrhoas ab vrbe, & regione Damascenorum incipiens, totus ferè in riuos consumitur : multa enim loca, & profunda irrigat.*] Plinius lib. 5. Cap. 18. [*Damascum rigua- amne Chrysorrhoa.*] Ptolomeus lib. 5. Cap. 15. [*Et qui Damascum præterfluit Chrysarrhoas vo- catus.*] De his duobus fluminibus Abanah, & Pharphar Wilermus Tyrius lib. 4. Belli Sacri, Cap. 8. hæc scribit : [*De Oronte quidam somnia- re solent, quòd sit Pharphar Damasci fluuius : sed compertum habemus, quòd errore trabuntur, qui hoc asserunt. Pharphar enim & Abanah à Liba- no trahentes originem, per agrum Damascenum secus ipsam urbem defluentes : in Orientem pro- perant : ubi in arenosa solitudine deficere dicun- tur. Oronies verò secus Heliopolim, quæ alio no- mine appellatur Malbec, primum habens exor- dium, per Casaream & Antiochiam in mare descendit Mediterraneum.*] Benjamin in Itine- rario, pag. 53. [*Damascum duo flumina ex Hermon monte delapsa beant, Amanah & Phar- phar : sita enim est vrbs sub Hermone monte. Amanah urbem ipsam influit, cuius aqua per tu- bos in omnes magnatum domos, atque etiam in fora & plateas diducuntur. Pharphar verò vr- bem ipsam præterfluens, hortos & paradisos om- nes irrigat.*] אבנא Abanah, Lapidosum signi- ficat, quod fortasse crebris lapillis & calcu- lis eius alueus, & ripæ abundarint. פפר Pharphar verò, nomen accepisse videtur, à iuuenis, qui permulti in ripis eius pasce- rentur : vel, quòd frugifer esset, & terram fructiferam redderet.

VERS. 15. NISI TANTVM IN ISRAEL.] id est, nisi eum tantum, qui ab Israelitis colitur.

VERS. 16. ANTE QVEM STO.] Vide supra Cap. 3. vers. 14.

VERS. 17. VT VISISED, OBSECO, CONCEDE MIHI SERVO TVO.] Hebr. *Et non, dari fa- ctum erit, obsecro, seruo tuo, &c.* Quidam : *Saltem detur, quasò, seruo tuo, &c.* vel *si non accepturus es, detur quasò, &c.* Sic 2. Samuel. 13. vers. 26. Alij interrogatiuè capiunt.

D VORVM BORDONVM ONVS DE TERRA.] Quidam putant, hîc Nahamanem de vero Deo persuasum, istud postulare ex zelo Dei profectum : sed non secundum scientiam : nam zelus Dei est, quo dicit : *Non enim faciet ultra seruus tuus, &c.* à scien- tia verò alienum esse, quod petit vt sibi ter- ram deportare liceat, super quam sacrificet : nam neque terræ per se hærebat sanctitas : neque alibi quam Ierusalaimis sacrificare fas erat. Alij ajunt, sanctæ, piæque religionis fuisse, postulare terram illam sanctam hæ- ditatis Dei, in qua altare Deo construeret, & sacrificaret : vt nunc piè sanctæque vene- ramur terram ipsam, vbi impressa fuere ve- stigia Dei : nec Nahaman alioqui pius ac fidelis astrictus erat Ierosolymis sacrificare, cum lex illa Iudaicam religionem profitenti-

bus esset imposita : non filiis aliis Dei ex gen- tibus per mundum sparsis : nam neque Na- haman circumciscus fuit, neque profelytus factus. Sic legimus Sanctum Iob sacrificas- se Deo extra locum Iudæis à lege præscri- ptum.

TEMPLVM REMMON.] Hebr. *domum*, seu *VERS. 18.* *adem Rimon.* Incompertum quisnam hic Deus fuerit : quidam Iunonem esse suspicantur, quòd hæc dea in Syria cum primis culta fue- rit, vt auctor est Lucianus in Dea Syria. He- braicum nomen, *Malogranatum*, seu *Ma- lum Punicum* significat : fortasse quòd lucus aliquis malogranatorum circum templum il- lud extiterit : vel quod deus ipse cum insigni aliquo mali Punici repræsentaretur, vt de Simulacro Iunonis apud Mycænas refert Pausanias in Corinthiacis, Numero 59. [*Dea, inquit, manu altera Punicum ma- lum, altera verò sceptrum tenet. Quæ de ma- lo Punico arcanis consignata sunt sacris, silen- tio prætereo.*] Fortasse quòd ei deo, Inarcu- lo, vel arculo sacrificarent. Festus : [*Inarculum virgula erat ex malo Punico incuruata, quam re- gina sacrificans in capite gestabat.*] Seruius in 4. *Æneidos* : *Arculum verò est virga ex malo Pu- nico incuruata, quæ sit quasi corona, & ima sum- maque inter se alligantur vinculo laneo albo, quam in sacrificiis certis regina in capite habebat : Flaminica autem dialis omni sacrificeatione uti debebat.*]

SI ADORAUERO IN TEMPLO REMMON.] Hebr. & *incuruabo me.* vel *procumbere me fa- ciam, in Æde Rimon.* Aliqui, ex zelo Dei, sed non secundum scientiam hanc alteram Nahamanis petitionem profectam volunt, quòd petit vt Deus condonet officiosam, (vt ipse existimabat) seruitutem coram rege. Alij notant, Incuruationem hanc seu procubi- tionem, nempe externam illam corporis in- flectionem, non religiosam erga deastrum : sed ciuilem & officiosam erga regem fuisse. Vide Cajetanum hîc eruditè de ea differen- tem. Volunt Nahamanum veram suam erga verum Deum fidem, & verbo, & re jam pu- blicè testatum, vnde adiaphoram hanc erga regem seruitutem & cultum, non potuisse in scandalum trahi, Hebræorum aliqui obser- uant Regem Syriæ abstinuissè à commercio Nahamanis quandiu is lepra laborauit : nunc iam mundatum, velle ad illud officium & ministerium redire.

QVI DIXIT EI : VADE IN PACE.] *VERS. 19.* Quidam volunt Elisæum his verbis annuissè vtrique postulato Nahamanis. q. d. Recte poteris vtrumque facere citra conscientie periculum. Alij, verbis tantum communi- bus, & ambiguis vsu. Nonnulli exponunt, quasi dicat, quieto animo esto : & ne sis sol- licitus de istis rebus, quæ nihil ad pacem conscientie tuæ faciunt, sed potius illam turbaturæ essent, & Deum in te prouocaturæ. Abstine ab illis. Sic supra Cap. 4. v. 23. & 26. & 1. Samuel. 1. vers. 17. Nos priorem explanationem magis probamus.

ABIIT ERGO AB EO ELECTO TERRÆ TEMPORE.] id est, verno tempore. vt Ge- nesi. 35. vers. 16. Hebr. *בברת ארץ cibrath eretz,* variè

variè reddunt: 1. quasi milliaret terra. 2. funiculum terra. 3. iugerum arui. 4. quasi per stadium terra. 5. exiguum spatium terra. 6. prandio terra. hoc est, Abiit per tantum terræ spatium quantum itur vsque ad prandium: vel quantum itur durante prandio. q. d. non longè aberat Nahaman, quando ad eum venit Ghehazi. Verum hanc vocem accuratissime exposuimus in Genes. 35. vers. 16.

VERS. 20. DIXITQUE GIEZI.] cum animo suo, intra se, apud se. vt supra vers. 11.

VERS. 21. RECTE NE SVNT OMNIA.] Hebr. *An pax? Quidam: Prosperè? vel an incolumitas, integritas?* Num saluæ & integræ sunt res? Sic vers. sequente.

VERS. 21. EX FLIIS PROPHETARVM.] Vide supra Cap. 2. vers. 3.

VERS. 23. IN DVOBVS SACCIS.] Vocem *חַרְטֻמִּים* *charithim* varie interpretantur: in duobus loculis, marsupijs. Alij: cum duabus acubus. Sic locum interpretantur ex Isaia 3. vers. 22. fortasse intelligit fibulas, quibus marsupia clauduntur. Nonnulli: in duabus membranis, seu chartis. consentiente voce. Plinius lib. 13. Cap. 11. [*Præparantur ex papyro charta; diuiso acu in pratenuas, sed quam latissimas, philuras.*] Et Cap. 12. [*Emporetica charta inutilis scribendo, inuolucris chartarum, segestriumque in mercibus usum præbet.*] nihil mirum si duo talenta inuolucris chartarum colligarit. Sic in regno Valentino, *papeles de dineros, y de reales* dicimus.

VERS. 24. QUVMQVE VENISSET I AM VESPERI.] Hebr. *Et venit ad Hophel.* Hic primum vox *חֹפֶל* *ghophel* occurrit in Scriptura, de qua ista Forsterus annotat: [*GHOPHEL, locus intra scopulos seu montes angustus transitus, seu meatus arctus, per quem contendere oportet. Et quia eiusmodi loca apta erant, quibus hostium incursiones arcerentur, turres, seu arces supra extruebant, ut in his collocarentur presidia. Græci eiusmodi loca Pylas, Latini fauces: Itali & Germani Clausas appellant. Fit autem duarum in Scriptura sacra celeberrima mentio: quarum una fuit Ierosolymis intra arcem & templum, quam Nathinai inhabitabant, qui in eo loco extructam arcem tanquam presidium tenuerunt, ne vel hostibus, vel grassatoribus pateret ad arcem regiam aditus siue irruptio. Et habent hoc nomen, quod in abdito, & latentiore loco essent, & quodam recessu, per quem contendendum erat. Proinde quidam Hebræorum per *חֹפֶל* *ophel*, cum Aleph, alij per *חֵלֶל* *ghilel*, per Ghain, exposuerunt: quorum virumque obscuritatem seu caliginem significat. Et vt litterarum tantum positione, ita modo tantum significandi inter se differunt. Et post illos quoque Græci maxime septuaginta Interpretes pro loco obscuro & caliginoso sæpe transtulerunt, sicut ex sequentibus exemplis cernere licet. Isaia 32. 14: Recessus, & munitio erunt in speluncas LXX. reddiderunt, villa. Michæ 4. 8. Et turris gregis Ophel, filia Sion vsque ad te veniet. pro quo LXX. Et tu turris gregis squalida. Sic quoque Hieronymus vertit *Nebulosa*, vt sit adiectiuum nominis turris. 2. Paralipom. 27. 3: & in muro Ophel ædificauit multa. Et 2. Pa-*

*ralipom. 33. 14. Post hæc ædificauit murum exteriorem circa ciuitatem Dauid, ad occidentem Ghichon, in valle, ubi venit ad portam piscium: & circumdedit Ophel, & exaltauit illum valde. In his duobus locis LXX. etiam Ophel reliquerunt: similiter Hieronymus. Item Nehemia 3. vers. 26. & 27. & Cap. 11. v. 21. Et Nethinim habitabant ad Ophel vsque ad prospectum portæ aquarum orientem versus, &c. Græci reddiderunt *ὄφελ*. Ex his locis clarum est hoc nomen GHOPHEL appellatum esse loci, seu arcis in monte. Hinc quoque originem traxisse arbitror, quod (vt Eusebius in ecclesiastica Historia lib. 2. Cap. 22. refert) Iacobus frater Domini dictus fuerit Oblias, id est, munitio, seu porta, seu clausa angusta in recessu, munitio causa ædificata, qua aditus præcluditur & patet: & data quasi opera sic Iacobum appellare voluerint, quod vt Nathinai olim tenuerunt Ierosolymis portam ad regem: ita Iacobus frater Domini aditum præbuerit ad Dominum, unde *חֹפֶלִיָּה* *ghophlijah*, vel *חֹפֶלִיָּה* *ghophlighaz*, porta munitio dictus sit. Porro altera fuit Ghophel in conterminis Israelis & Syria, de qua 2. Regum, 5. 24. Quum venisset in Ophel, accepit de manu eorum, &c. pro quo Chaldaus Paraphrastes: Et ascendit ad locum absconditum. Rabbi David Kimchi super eo loco annotat, significare locum excelsum, in quo sit extructum aliquod ædificium.] Hæc Forsterus, quæ totidem verbis describere Forerius in 32. Isaia, vers. 14. & Mercerus in Sanctis Thesauo.*

Verum illud obiter, Iosephum Scaligerum in Eusebianis pag. 178. colum. 1. scurriliter nugari in Hegesippum & Eusebium de nomine Iacobi, Oblias; quum disertè ipsi asserant, significare, *Populi presidium*, quod est ipsissimum Ophlijah, *Arx*, vel *Munitio Dei*.

Cæterum consentiunt omnes GHOPHEL esse, locum altum, & munitum; arcem, munitioem, turrem, pilam interpretantur. Haud assentior Forstero, Forerio, Mercero, Auenario, Ophel hunc, de quo hic sermo, fuisse in finibus Israelis, & Syria: nam nec illuc iuit Ghehazi, cum longe distaret: & statim ipso vespere reuersus est ad prophetam: siquidem non longè à loco, in quo Elisæus manebat, Nahamanem assequutus fuerat, supra vers. 19. Quidam reddunt: *Et venit in locum quendam secretum.* Alij: in locum celsum, editum, ubi ipse videri non posset, nempe interiecto aliquo cliuo, à comitibus Nahamanis. Nonnulli: sed cum peruenit ad cliuum, id est, ad collem-præputiorum, de quo Iosue 5. vers. 3. nam vel erat Ghilghal, vel prope Ghilghal: & Elisæus tunc in Ghilghal habitabat, vt dicitur supra Cap. 4. v. 38. Noster hic ex significato Ophel cum Aleph, id est, caligo, obscuritas, GHOPHEL ad tempus, non ad locum retulit: *Quumque venisset iam vespere.* id est, quum iam esset obscuritas.

VERS. 26. NONNE COR MEVM IN PRÆSENTI ERAT, QVANDO REVERSVS EST HOMO DE CVRRV SVO, &c.] Hebr. *Non cor meum iuit secundum quod vertit vir de super currum suum, &c.* Quidam interrogatiue: *Nonne cor meum*

meum inuit tecum quando conuertit se vir de curru suo, &c. id est, aderam tunc mente siue animo, & spiritu. Alij affirmatiue: Non abierat animus meus, quum conuerteret se vir à curru suo, &c. id est, non aliò abierat, aut diuerterat animus meus, sed præsens aderat, quum conuerteret se vir à curru suo, &c. supra vers. 21.

NUNC IGITUR ACCEPISTI ARGENTUM, &c.] Hebr. an tempus ad accipiendum argentum, &c. Quidam: an tempus erat. id est, occasio, causa, ratio, accipiendi argentum, aut accipiendi vestes, aut oleas, aut vineas, &c. id est, quidquam Synecdochicòs

omnia dona intelligit.

SED ET LEPROA NAAMAN ADHÆREBIT TIBI.] Quidam. Idcirco lepra Nabamanis adhaerebit tibi. Id est, eodem genere lepræ corripitor, quo ille laborauit. Est autem prophetica denuntiatio diuini iudicij in eum & posteros eius, ad detestationem sceleris Simoniaci: mentiebatur enim Spiritui sancto, vt Ananias & Saphira, Actorum 5. & rem sacram, seu gratiam Dei vendiderat, vt Simon Magus emebat.

LEPROSVS QVASI NIX.] id est præ lepra candidus instar niuis. Alij: percussus, affectus, lepra alba sicut nix.

CAPVT SEXTVM.

Eliseus ferrum securis natare facit; regis Syriae milites ducuntur excacati in Samariam ab Eliseo, quem ob regis sui secreta regi Israel patefacta capere nitebantur: at postmodum Syris obsidentibus Samariam, matres ob inedia filios suos comedunt, propter quod Eliseus à rege iubetur occidi.

Vulg.

I Ixerunt autem filij prophetarum ad Eliseum: Ecce locus, in quo habitamus coram te, angustus est nobis.

2 Eamus vsque ad Iordanem, & tollant singuli de sylua materias singulas, vt adificemus nobis ibi locum ad habitandum. Qui dixit: Ite.

3 Et ait vnus ex illis: Veni ergo & tu cum seruis tuis. Respondit: Ego veniam.

4 Et abiit cum eis, Cùmque venissent ad Iordanem, cadebant ligna.

5 Accidit autem, vt cùm vnus materiam succidisset, caderet ferrum securis in aquam: exclamauitque ille, & ait: Heu heu heu domine mi, & hoc ipsum mutuo acceperam.

6 Dixit autem homo Dei: Vbi cecidit? at ille monstrauit ei locum. Præcidit ergo lignum, & misit illuc: natauitque ferrum.

7 Et ait: Tolle. Qui extendit manum, & tulit illud.

8 Rex autem Syriae pugnabat contra Israel, consiliũque inuit cum seruis suis, dicens: In loco illo & illo ponamus insidias.

Malu.

I T dixerunt filij prophetarũ ad Elisagh: Ecce, obsecro: locus, quo nos ^a habitamus ibi, ^b faciebustuis, coangustus ^c de à nobis.

2 Ambulabimus obsecro, vsque ad Iardenem, ^d & accepimus de ibi ^e vir ^f tignum vnum, ^g & fecimus nobis ibi locum ad ^h habitare ibi. Et dixit, Ambulate.

3 Et dixit vnus; ⁱ Resolue, obsecro, & ambula ^k ad seruos tuos. Et dixit: Ego ambulabo.

4 Et ambulauit ^l ad eos & venerunt in Iardenem, & ^m disciderunt ⁿ ligna.

5 Et fuit vnus cadere-faciens tignum, & ferrum cecidit ad aquas: & exclamauit, & dixit: ^o Ahah ^p sustentator mi: & ipsum postulatum.

6 Et dixit vir ELOHIM; Quo cecidit? Et videre-fecit eum, locum: & ^q præcidit lignum, & ^r dejecit ^s inibi: & ^t fluctuare-fecit ferrum.

7 Et dixit: ^u Eleua tibi. Et misit manum suam, & accepit illud.

8 Et rex ^x Aram fuit ^y cædens in Israël: & ^z conciliatus-fuit ad seruos suos, ad dicere: Ad locum ^a Pheloni Almoni ^b desidentia mea.

^a sedentes, manentes
^b ad facies tuas.

^c præ nobis, quam vt nobis sit satis, vel quàm vt nos capiat d vt accipiamus
^e quisque strabem.
Sic v. 3.

^g vt faciamus
^h sedere, manere
ⁱ Vole, acquiesce, complacere
^k apud, cum seruis suis
^l apud, cum eis

^m disciderunt
ⁿ arbores
^o Eheu
^p columen, Domine, here
^q scalpfit, dolauit
^r proiecit, coniecit
^s illuc
^t natare, superfluere, emergere

^u Exalta
^x Syria
^y pugnans, prælians, bellans
^z consilium inuit, in consilium adhibuit, consulatus fuit
^a Vide Rubt
^b calstramos

9 Et ratio

9 Misit itaque vir Dei ad regem Israel, dicens: Caue ne transeas in locum illum: quia ibi Syri in insidiis sunt.

10 Misit itaque rex Israel ad locum quem dixerat ei vir Dei, & praoccupauit eum, & obseruauit se ibi non semel neque bis.

11 Conturbatumque est cor regis Syriae pro hac re: & conuocatis seruis suis, ait: Quare non indicatis mihi quis proditor mei sit apud regem Israel.

12 Dixitque unus seruorum eius: Nequaquam domine mi rex, sed Eliseus propheta, qui est in Israel, indicat regi Israel omnia verba quaecumque locutus fueris in conclaui tuo.

13 Dixi que eis: Ite, & videte ubi sit: ut mittam, & capiam eum. Annuntiaueruntque ei, dicentes: Ecce in Dathan.

14 Misit ergo illuc equos & currus, & robur exercitus: qui cum venissent nocte, circumdederunt ciuitatem.

15 Consurgens autem diluculo minister viri Dei, egressus, vidit exercitum in circuitu ciuitatis, & equos & currus: nuntiavitque ei, dicens: Heu heu heu domine mi, quid faciemus?

16 At ille respondit: Noli timere: plures enim nobiscum sunt, quam cum illis.

17 Cumque orasset Eliseus, ait: Domine, aperi oculos huius, ut videat. Et aperuit Dominus oculos pueri, & vidit: & ecce mons plenus equorum, & curruum igneorum, in circuitu Elisei.

18 Hostes vero descenderunt ad eum: porro Eliseus orauit ad Dominum dicens: Percute, obsecro, gentem hanc caecitate. Percussitque eos Dominus, ne viderent, iuxta verbum Elisei.

19 Dixit autem ad eos Eliseus: Non est hac via, neque ista est ciuitas: sequimini me, & ostendam vobis virum quem queritis. Duxit ergo eos in Samariam,

20 Cumque ingressi fuissent in Samariam, dixit Eliseus: Domine aperi oculos istorum, ut videant. Aperuitque Dominus oculos eorum, & viderunt se esse in medio Samariae.

21 Dixitque rex Israel ad Eliseum, cum Maluenda, In 2. Regum.

9 Et misit vir ELOHIM ad regem Israel, ad dicere ^c obseruatus-esto de transire locum istum: quia ibi ^d Aram descendentes.

10 Et misit rex Israel ad locum, quem dixit ei vir ELOHIM, & elucidabit eum, & ^e obseruatus-erit ibi, non vna, & non ^f duabus.

11 Et ^g horribili tempestate conturbatum-fuit cor regis ^h Aram super verbum istud: & ⁱ vocauit ad seruos suos, & dixit ad eos: An non annuntiabitis mihi: quis de quo nobis ad regem Israelis?

12 Et dixit vnus de seruis eius: Non sustentator mi rex, quia Elifagh propheta, qui in Israel, annuntiabit regi Israelis verba, quae loqueris in ^l pen- trali ^m cubationis tuae.

13 Et dixit: Ambulate, & videte ⁿ quo modo ipse, ^o & misi, & accipi eum. Et annuntiatum-fuit ei ad dicere: Ecce in Dathan.

14 Et misit ^p inibi, equos & ^q cur- rum, & ^r strenuitatem ^s grauem. Et venerunt nocte, & circumdederunt super urbem.

15 Et ^t manicauit minister viri ELOHIM ad surgere, & exiit, & ecce ^u strenuitas circumgyrans vr- bem: & equus, & currus. Et dixit ^x excussus eius ad eum ^y Ahah ^z susten- tator mi, quomodo faciemus?

16 Et dixit: non timebis, quia multi, qui ^a ad nos ^b de qui ad eos.

17 Et interpellare-se-fecit Elifagh, & dixit: IHVH aperi, obsecro, oculos eius, ^c & vidit. Et aperuit IHVH oculos ^d excussi, & vidit, & ecce mons ple- nus-fuit, ^e equi, & ^f currus ignis circuitibus Elifagh.

18 Et descenderunt ad eum, & in- terpellare-se-fecit Elifagh ad IHVH, & dixit: Percute, obsecro, gentem istam in ^g caecitatibus. Et percussit eos in caecitatibus, secundum verbum Elifagh.

19 Et dixit ad eos Elifagh: Non ista via, & non ista vrbs, ambulate post me, & ambulare faciam vos ad virum, quem ^h quaeritis. Et ambulare-fecit eos in ⁱ Someron.

20 Et fuit secundum venire eos So- meron, & dixit Elifagh: IHVH aperi oculos istorum, ^k & viderunt. Et ape- ruit IHVH oculos eorum, & viderunt: & ecce in medio Someron.

21 Et dixit rex Israel ad Elifagh, CCccc secun

^c Cautus, at- tentus, cir- conspectus, caue
^d Syria, Syria

^e ut v. 9.

^f duabus vi- cibus id est, saepius
^g quasi-tur- bine actum
^h Syria
ⁱ clamauit

^k columen, domine here

^l conclaui, intimo & se- creto cubi- culo

^m cubatus, cubilis

ⁿ vbinam

^o ut mittam, & accipiam

^p illuc

^q currus, curratuam

^r virtutem, robur, exer- citum, copias

^s multam, numerosam

^t diluculauit

^u ut paulo ante

^x puer, fa- mulus

^y Eheu

^z ut v. 12.

^a apud nos, nobiscum.

^b pra

^c ut videat

^d ut v. 15.

^e equorum

^f & curruum

^g singulare, curratuam

^h scotoma- tib.

ⁱ vertiginibus

^j Vide Genes. 19. v. 11.

^k Sic statim.

^l inquiretis

^m i samariam.

ⁿ Sic v. 20-24.

^o 25.

^p ut videant

vidisset eos. Numquid percutiam eos, pater mi?

22 At ille ait: Non percuties: neque enim cepisti eos gladio & arcu tuo, ut percutias: sed pone panem & aquam coram eis, ut comedant & bibant, & vadant ad domum suam.

23 Appositaque est eis ciborum magna preparatio, & comederunt & biberunt, & dimisit eos, abieruntque ad dominum suum, & ultra non venerunt latrones Syriae in Terram Israel.

24 Factum est autem post haec, congregavit Benadad rex Syriae, uniuersum exercitum suum, & ascendit, & obsidebat Samariam.

25 Factaque est fames magna in Samaria: & tandiu obsessa est, donec vendaretur caput asini octoginta argenteis, & quarta pars cabi stercoris columbarum, quinque argenteis.

26 Cumque rex Israel transiret per murum, mulier quaedam exclamauit ad eum dicens: Salua me domine mi rex.

27 Qui ait: Non te saluat Dominus: unde te possum saluare? de area, vel de torculari? Dixitque ad eam rex: Quid tibi vis? Quae respondit.

28 Mulier ista dixit mihi: Da filium tuum ut comedamus eum hodie, & filium meum comedemus cras.

29 Coximus ergo filium meum, & comedimus. Dixitque ei die altera. Da filium tuum, ut comedamus eum. Quae abscondit filium suum.

30 Quod cum audisset rex, scidit vestimenta sua, & transibat per murum viditque omnis populus cilicium quo vestitus erat ad carnem intrinsecus.

31 Et ait rex: Hec mihi faciat Deus, & hac addat, si steterit caput Elisae filij Saphat super ipsum hodie.

32 Elisaeus autem sedebat in domo sua, & senes sedebant cum eo. Premisit itaque virum: & antequam veniret nuntius ille, dixit ad senes: Numquid scitis quod miserit filius homicidae hic, ut praecidatur caput meum? videte ergo, cum venerit nuntius, claudite ostium, & non sinatis eum introire: ecce enim sonitus pedum domini eius post eum est.

secundum videre eum eos: An percutiam, percutiam, pater mi.

22 Et dixit: Non percuties: an quos captiuos abduxisti in gladio tuo & in arcu tuo, tu percutiens? pone panem, & aquas^l faciebus eorum, ^m & comederunt, & biberunt, & ambulauerunt adⁿ sustentatores suos.

23 Et exscidit eis excissionem grandem, & comederunt & biberunt; & dimisit eos: & ambulauerunt ad^o sustentatores suos. Et non addiderunt^p adhuc^q latrocinia^r Aram ad venire in terra Israelis.

24 Et fuit post sic, & congregauit Ben-Hadad rex Aram omnem^s desertionem suam, & ascendit, & ^t coangustauit super Someron.

25 Et fuit fames grandis in Someron: & ecce^u coangustantes super eam, usque ad esse caput asini in octoginta^x argentum, & ^y quartale cabi foraminis columborum in quinque argentum.

26 Et fuit rex Israelis transiens super murum: & vira exclamauit ad eum, ad dicere: Salua^z sustentator mi rex.

27 Et dixit: Non saluabit te IHVH: ^a de quo saluabo te: an de^b area, aut de^c torculari?

28 Et dixit ei rex: Quid tibi? Et dixit: Vira ista dixit ad me: Da filium tuum, ^d & comedimus eum^e die: & filium meum comedemus crastino.

29 Et coximus filium meum, & comedimus eum: & dixi ad eam in die^f alia: Da filium tuum ^g & comedimus eum. Et abscondit filium suum.

30 Et fuit secundum audire^h rex verba virae, & ⁱ dirupit vestimenta sua; & ipse transiens super murum: & vidit populus, & ecce^k saccus super carnem eius^l de domo.

31 Et dixit: Sic faciet mihi ELOHIM, & sic addet: si stabit caput Elisae filij Saphat super eum^m die.

32 Et Elisaeⁿ sedens in domo sua, & ^o senes sedentes^p ad eum & misit virum de^q ad facies suas: in ante quam veniet nuntius ad eum, & ipse dixit ad senes: An vidistis quia misit filius^r occidere facientis iste ad discedere facere caput meum? videte secundum venire nuntium: claudite^s ianuam, & ^t premetis eum in ianuam. An non^u vox pedum^x sustentatorum eius post eum?

33 Adhuc

^l ad facies
^m ut comedant & biberunt, & ambulant
ⁿ dominos, heros

^o ut v. 22.
^p ultra, amplius, deinceps
^q Vide supra Cap. 5. v. 2.

^r Syriae Syrorum. Sic v. 24.

^s castramentationem, castra, agmina, acies
^t coarctauit, constrinxit, obsedit

^u ut v. 24:
^x argento. Sic statim.

^y quartarius, quarta pars, quadrans
^z ut v. 12.

^a de vbi, unde nam
^b horreo
^c lacu dolio

^d ut comedamus
^e hodie

^f altera, postera
^g ut comedamus
^h regem
ⁱ discidit, lacerauit

^k cilicium
^l interior.

^m hodie
ⁿ manens. Sic statim.

^o senatores. Sic infra.

^p apud eum, cum eo
^q apud
^r homicidam istius

^s ostium. fores. Sic statim.

^t opprimitis, comprimatis, coarctabitis

^u sonitus, strepitus
^x ut v. 12.

33 Adhuc illo loquente eis, apparuit nuntius, qui veniebat ad eum. Et ait: Ecce, tantum malum à Domino est: quid amplius expectabo à Domino?

33 Adhuc is loquens cum eis, & ecce nuntius descendens ad eum: & dixit. Ecce istud malum de y ad IHVH: quid expectabo z IHVH a adhuc?

y apud, cum: z darius ad Iehouah, vel à Iehouah a ultra, amplius, deinceps

COMMENTARIA.

VERS. 1. **I**LIJ PROPHE TARVM.] Vide supra cap. 2. v. 5. & I. Samuel. 10. vers. 5.

VERS. 2. **E**AMVS VSQVE AD IORDANEM.] qui non multum inde, scilicet à Ghilghale aberat. Vide supra cap. 5. v. 10.

VERS. 5. **A**CCIDIT AVTEM, VT QVVM VNVS MATERIAM SVCCIDISSET, CADERET FERRVM SECVRIS IN AQVAM.] Heb. Et fuit vnus deiiciens signum, & ferrum cecidit in aquas, voci ferrum præpositus est articulus נח עת, qui solet esse nota accusatiui, vt sit sensus: Et quidam deiecit tignum, & ipsum ferrum, & vtrumque cecidit in aquam. Quidam: Fuit autem illorum vno deiciente tignum, vt tignum cum ferro caderet in aquam.

ET HOC IPSVM MVTVO ACCEPERAM.] Heb. & ipsum postulatam. Quidam: petitem-commodato. Alij: commodato-acceptum.

VERS. 8. **I**N LOCO ILLO ET ILLO PONEMVS INSIDIAS.] Heb. ad locum Pheloni Almoni castrametatio mea. De his vocibus egimus Ruth 4. vers. 1. Quidam: In loco tali & tali erunt castra mea. Alij: Alicubi ad certum locum castra mea erunt. Aliqui: In loco abscondito in celebri castrametatio mea. Nonnulli: Apud locum cuiusdam N. erit metatio mea. Alij: Ad locum occultum mutum, mansio mea, id est, vt ponerentur insidiæ in loco hostibus occulto, & illuc milites silenter irent, ac manerent.

VERS. 9. **Q**UIA IBI SYRI IN INSIDIIS SVNT.] Heb. quia ibi Aramei descendentes. נחתים nechittim, participium vel nomen verbi Syriaci נחת nachath, vel נחת nechath, exponunt, demittentes sese sensim, vt non deprehenderentur. Alij: innitentes, vel incumbentes. Possis reddere: deprimentes se, vel: dimissi, prostrati, quod insidiis congruit. Nec desunt, qui reddant: nam ibi Syri insidiantur. Notant, auctorem de Syris loquentem, voce Syra vti, significante se ad insidiandum demittere.

ET PRÆOCVPAVIT EVM.] Verbum הוציא hizzir in Hiphil, diuersimodè exponunt. 1. & admonuit eum, vel & commonefecerat eum. 2. & sollicitabunt eum, nempe missi à rege sollicite inspicient an hostes ibi latitent. 3. iungunt cum sequentibus: & dispositis custodiis observari eum iussit. Propriè: & elucidavit, lustravit, fulgere-fecit, eum locum. Latine: inspexit, recognovit.

VERS. 11. **Q**VIS PRODITOR MEI SIT APVD REGEM ISRAEL?] Heb. quis de quo nobis, ad regem Israelis? Quidam: quis ex his, qui nobis sunt, ad regem Israelis? Alij: quis è nobis est regis Israelis? id est, agit partes Israelis? vel Maluenda, In 2. Regum.

quis è nobis prodat consilia nostra regi Israelis? Nonnulli: quis ex nostris ad regem Israelis retulit?

NEQVAQVAM DOMINE MI REX.] Heb. Non, Domine mi rex, id est, Non ita se res habet, vt suspicaris: nullus facit, vel Non facit vllus.

IN DOTHAN.] Notant, esse locum non procul à Sichem, & Samaria, in tribu Menasse. Genes. 37. vers. 17. vocatur Dothain, & Dothan, vt hîc. Ibi eum descripsimus. Ex notione Chaldaica nomen accepisse videtur, quodd esset herbotus & pascuus.

CONSVRGENS AVTEM DILVCULO MINISTER VIRI DEI.] Heb. Et manicavit minister viri Dei ad surgendum. Quidam: Matutinus agebat minister viri Dei surgendo.

APERI OCVLOS HVIVS.] id est, illustra. Sic v. 20.

ET ECCE MONS PLENVS EQVORVM, ET CVRRVVM IGNEORVM IN CIRCVITV ELISÆI.] Heb. ambigua sunt, & plurifariam reddi possunt, eodem semper sensu. 1. & ecce mons plenus erat, subaudi copiis militariibus, equi, & currus ignei in circuitibus Elisæi. 2. & ecce mons plenus erat equis, & currus igneus in circuitibus Elisæi. 3. & ecce mons ille plenus erat equis, & curribus igneis circum Elisabum. Mira custodia Angelorum!

CÆCITATE.] Heb. pluraliter, cacitatibus, vt augeat significatum, id est quam maxima & profunda cæcitate. Quidam: subito-scomate, id est vertigine: quod non placet: nam ij non eo morbo laborabant. Aptius: alucinationibus. Vide in Genes. 19. v. 11.

NON EST HÆC VIA, NEQVE ISTA EST CIVITAS.] Exponunt, q. d. neque hac, neque illac est vobis eundum, vt assequamini eum, quem quæritis. Non est mentitus Propheta. Non est hac via, neque ista, & c. subaudi, in qua assequamini virum, quem quæritis.

NUMQV.D PERCVTIAM EOS, PATER MI?] Forsterus in hunc locum annotat: [Scribitur, הַאֶכָּה אֶכָּה haaceh aceh, an percutiam, percutiam pater mi? pro quo quidam legunt. (An percutiendo percutiam mi pater?) sicut quoque Chaldaus vertit: & cum prioris thema esset אֶכָּה accah, à quo infinitivus אֶכָּה aceh, nisi forte censeas Aleph scriptum pro He, euphonia causa הַאֶכָּה haaceh. Aut sanè voluit isto lapsu significare lingua celeritatem, vt sanè solemus in celeritate precipitare linguam, aut solacismum committere siue barbarismum. Vel sic exponendum erit: An percutiam? percutiam pater mi. vt primum sit interrogantis, alterum respondentis seu asserentis, quo sibi ipsi respondet, & annuit.]

nuit.] Mercerus posterius hoc tantum probat, alia aliena putat, additque. [*Sed utrumque interrogantis malim, ut vox fert, præ affectu, sicut & Chaldeus paraphrastes vertit, Num percutiam? percutiam, inquam, mi pater?*] Gemminatio verbi affectum regis, & omnimodam omnium interfectionem indicat.

VERS. 22.

NON PERCVTIES: NEQUE ENIM CEPISTI EOS GLADIO ET ARCV TVO, VT PERCVTIAS.] Heb. *Non percuties: num quos captiuasti in gladio tuo, & in arcu tuo, tu percutiens?* Quidam: *Ne trudices: quos verò in gladio tuo & arcu tuo ceperis, hos trucidat.* Alij: *Ne percutito: an quos captiuos abduces gladio tuo, & arcu tuo eos percuteres?* Argumentum est à maiori, quasi dicat, ne eos quidem occideres, quos mancipij iure tibi in bello comparares: ergo multo minus alieno beneficio comparatos fas erit occidere.

VERS. 23.

APPOSITAQVE EST EIS CIBORVM MAGNA PRÆPARATIO.] De verbo כָּרַח *carah*, & singulari eius usurpatione egimus in Genes. 50. vers. 5. Hic variè transferunt: 1. *Et apparauit eis apparatus magnum, seu splendendum.* 2. *Et fodit eis fossionem magnam.* Notant esse pulcherrimum Hebraismum, hoc est, protulit eis multa cibaria. 3. *Excidit, excidit, eis scissionem, excissionem, concissionem grandem, nempe carniū, & variorum eduliorum, quod in conuiujs fiat maxima concisio ciborum.*

ET VLTRA NON VENERVNT LATRONES SYRIÆ IN TERRAM ISRAEL.] Heb. *Et non addiderunt ultra latrocinia, agmina, globi, turma, cunei, grassatores, excursōres Syrorum, ad veniendum in terram Israelis.* Quidam: *neque perrexerunt deinceps turma Syrorum inuadere terram Israelis.* Id est, non amplius Syri turmariis insidiantibus Israëlitas aggredi ausi sunt: sed iustis & numerosis castris: ut versu sequente exponitur.

VERS. 24.

BENADAD REX SYRIÆ.] de quo vide I. Regum 20. v. 1. & 34.

VERS. 25.

OCTOGINTA ARGENTEIS.] intelligunt siclis, hoc est, trecentis viginti regalibus castellanis.

CABI.] Heb. קָב *kab*. Hebræi, nostrique consentiunt genus esse mensuræ frumentariæ. Suidas: [*Cabus, genus mensuræ.*] Sed non exprimit qualis. Hebræi constanter affirmant Kab continere seminis & aridorum portionem quantum ouorum putamina viginti quatuor capere possunt, quod & ij omnes, qui de sacris mensuris scripsere, agnoscunt. Buxtorfius ex Rabbi Alphes hæc summam de mensuris Scripturæ excepit: [רֵבִיעִית *rebigith*, quarta, quadrans, quartarius: seu רֹבַע *robagh*, quartale, quarta pars mensuræ sacre, continet sesquionum: לֹג *logh*, siue sextarius, quatuor quadrantes, id est, sex oua: קָב *kab* cabus, quatuor logos, siue sextarios; id est, sexdecim quadrantes, & vigintiquatuor oua. חֵין *hin*, duodecim logos, id est, quadraginta octo quadrantes, & septuaginta duo oua. סֵא *seah*, satum, sex cabos, hoc est viginti quatuor sextarios, duo HIN, nonaginta duos, quadrantes, & centum quadraginta quatuor oua. אֶפָה *ephah*, tres seas, id est, decem & octo cabos, sex HINOS, septuaginta

duos logos, ducentos octoginta octo quadrantes, quadringentatriginta duo oua. גֹּמֶר *ghomer*, decimam Ephā, id est, quadraginta tria oua, & : ovi.] Hæc Rabbinus. Iosephus disertissimè hic quartale, seu quartam partem Kabi, sextarium, seu logum interpretatur.

STERCORIS COLUMBARVM.] מִרְיֹנִים *chirijonim*, vox composita ex מִרְמֹר *chor*, foramine, & יֹנִים *jonim*, columbis, id est, foraminis columborum, nempe stercoris-columborum, quod per foramen podicis egeritur. Hebræi nimirum religiosi seu potius inepti, putantes hanc vocem non satis mundam & decoram: aliam legendam pro ea in margine substituerunt: דִּבְיוֹנִים *dibionim*; vnde voci, quæ secundum normam debebat legi CHORE IONIM, aliena puncta affixerunt nempe CHIRIONIM, quæ sunt vocis DIBIONIM: quam aiunt compositam ex דָּב *dab*, quod Chaldaicè significat, fluxum, vel ex D, Chaldaicè, id est, quod, & B, in: & IONIM, columbis, hoc est, fluxus-columborum, vel quod-in-columbis. LXX. Iosephus, Chaldeus, & omnes Hebræi, Græci, Latini, CHIRIONIM, stercora-columbarum, intelligunt. Sed cui vsui tanto pretio emebatur tantillum stercoris columbini, nimirum quantum sex putamina communium ouorum capere possent? Notissimum est ex historiis quosdam fame ad extremas sordes mandendas adactos. Liuius lib. 23. cap. 19. de Casilinorum fame: [*Postremo ad id ventum inopia est, ut lora, detractasque scutis pelles, ubi feruida molliissent aqua, mandere conarentur.*] Suetonius in Tiberio, cap. 54. [*Druaso autem adeo alimenta subducta, ut tomentum è culcita tentauerit mandere.*] Iosephus: [*Et quinque denariis Hebræi columbini stercoris sextarium, vice condimenti emerent.*] vel ut alij verba Iosephi reddunt, [*Eæce illa columbarum utebantur obfessi loco salis.*] Alij putant obfessos columbino stercore vsos non ad esum, sed ad fouendum, seu accendendum ignem loco lignorum, ob horum penuriam: quia non poterant exire in siluas ad cædenda ligna. Lyranus & alij existimant ea voce, non stercus columbarum: sed grana contenta in struma, seu vesicula, aut ingluvie columbarum, significari, nempe frumenta, quæ columbæ sua ingluvie ex agris collegerant: quibus præ fame vesci cogebantur. Tremellius & Iunius ita reddunt ac exponunt: & quarta pars, supple columbarum, nempe, venter ipse, qui est in cauo columbarum, id est, ingluies; cum interaneis, quæ sunt in cavitare corporis columbarum. Metonymia continentis pro contento. Vocem KAB, non pro certa mensura, sed pro ventriculo, seu ingluvie gutturis acceperit, ex significato vocis קָב *kebah*, Deuter. 18. v. 3. Et CHIRIONIM, foramen, cauum, cavitatem, cauernam, columborum sunt interpretati, id est, interanea, quæ sunt in cauo corporis columbarum: Subtili, acuta, nec inepta, sed singulari expositione.

QUINQUE ARGENTEIS.] siclis subaudiunt: id est, viginti regalibus Castellanis.

NON TE SALVAT DOMINVS.] Heb. *Non saluabit te Iehouah.* Quidam: *Non seruet te Iehouah.* VERS. 27.

Iehonab. Exponunt, q. d. Dispercas. Vnde ferre possum tibi opem? cibum à me peris, quem scis omni re carere. Impatientis, & indignabundi, atque infidelis verba, videntis se iuuandi facultate destitutum.

VERS. 30. SCIDIT VESTIMENTA SVA, (ET TRANSIBAT PER MVRVM: VIDITQVE OMNIS POPVLVS CILICIVM, QVO VESTITVS ERAT AD CARNEM INTRINSECVS.)] ordo verborum Hebraicorum est iste, & *discidit vestimenta sua: & ipse transiens super murum; & vidit populus, & ecce saccus super carnem eius ab intus.* Quidam volunt esse verborum hysterofin, quam ad euidenciam ita tollunt: *ut laceraret vestimenta sua, dum transiret secundum murum: quod quum vidit populus intra ciuitatem, ecce cilicium imposuit carni suæ, scilicet ipse populus induit cilicium ad carnes, ut se cum rege luctum communicare testaretur.* Sed reliqui omnes intelligunt regem intus sub vestibus ad carnem cilicio seu sacco indutum: quod est rectius. Sed enim quid est, & *transibat per murum?* nimirum ut excubias & præsidia recognosceret, & loca infirmiora custodiis firmaret. Iosephus: [*Nihilque magis verebatur rex, quam ne quis fame adductus, & non ferens inopiam, urbem hostibus proderet: quamobrem per singulos dies obibat ipse mœnia & excubias, dispiciens ne quis in urbem clam admitteretur, & singulari diligentia huiusmodi occasiones adimens.*

VERS. 31. HÆC MIHI FACIAT DEVS, ET HÆC ADDAT, &c.] similis loquutio I. Regum, 20. 10. Quidam notant, regem Iehoramum fretum turba assentantis populi, ista minari prophetæ: Irasci autem contra Elisæhum, cum quia verbo eius, & consilio Syris resistebatur, ac proinde se ab illo delusum fuisse cogitabat: tum quia putabat negligentia Elisahi fieri, ut fames in dies ingrauelceret, quod eam precibus apud Deum non depelleret.

VERS. 32. PRÆMISIT ITAQVE.] scilicet rex, ut omnes intelligunt. VIRVM.] vel quendam, putant hunc ex-

primi infra cap. 7. v. 2. Hebræa habent: *Et misit virum de apud facies suas.* Exponunt, id est: Ex his, qui adstabant sibi. Nos dicimus nuntium, vel legatum à latere. Alij: *ex ante se*, id est, qui eum antecederet, nam eum sequebatur rex ipse paulo inferius hoc versu. Vnde Noster appositè dixit: *præmisit.*

FILIVS HOMICIDÆ.] Achabi, cuius nuntio Naboth, & viri boni occisi sunt, I. Regum, 18. & 21. & apte appellauit filium homicidæ, qui ipse mittebat virum ad præcidendum Elisaho caput.

CLAVDITE OSTIUM, ET NON SINATIS EVM INTROIRE.] Heb. *occludite fores, & comprimate eum in ipsis foribus*, id est, sistite eum extra septa, ne ingressus irruat in me: ut commodè possim denuntiare verbum Domini, vel sit hypallage, & comprimate, arctate ipsi fores, id est, validè occludite fores, ac firmate, ne repentinus in me irruat. Quidam: & *premite eum ostio*, id est, obiecto ipso ostio eum reprimite & repellite.

ECCE ENIM SONITVS PEDVM DOMINI EIVS, POST EVM EST.] id est, vestigiis ipsius insistit rex, & proximè eum insequitur.

ET DIXIT.] Plerique exponunt, non huntius, sed rex, qui nuntium anteuertit, quem miserat: videtur rex mutasse sententiam, ac proinde anteuertisse nuntium, ut non ei licuerit caput Elisæi præcidere. Alij: *Et dixit*, nuntius ipse quum fisteretur à senioribus, ostendentibus, & edocentibus ipsum, tantam famem non fortuito sed diuinitus immissam esse.

ECCE HOC MALVM.] id est, hæc tanta afflictio, fames, & paruulorum cædes ex fame sequuta.

A DOMINO EST.] Heb. *de apud Iehonab*, id est, apud Iehouah decretum est. Quidam: *sit à Iehoua.*

ET QUID AMPLIVS EXPECTABO A DOMINO.] Quidam: *quid considerem Iehoua amplius?* q. d. Nulla est iam spes. Alij: & *quid sperabo ad Iehouam, amplius*, verba hominis impij, & desperantis.

CAPVT SEPTIMVM.

Eliseus in Samaria prædicit frumenti abundantiam; quam leprosi quatuor in Samaria annuntiant, territis à Deo Syris; ac omnibus relictis obsidionem soluentibus: dux autem Elisei verbo incredulus, à turba conculcatur in porta Samariæ.

Vulg.

Malu.

1 **D**ixit autem Eliseus: Audite verbum Domini: Hæc dicit Dominus: In tempore hoc eras modius simile vno statere erit, & duo modij hordei statere vno, in porta Samariæ.

2 Respondens vnus de ducibus, super

1 **E**t dixit Elisagh: audite verbum IHVH: sic dixit IHVH: Secundum tempus crastino, satum simile in siclo: & sata duo hordeorum in siclo, in porta ^c Someron.

2 Et respondit ^d tertiarius, qui regi ^e inni

^a Vide Genes. 18. v. 6.
^b venient siclo, vel eumentur siclo
^c Samariæ
^d tertiarius, heros, tri-
^e bunus

cuius manum rex incumbibat, homini Dei, ait: Si Dominus fecerit etiam cataractas in celo, numquid poterit esse quod loqueris? Qui ait: Videbis oculis tuis, & inde non comedes.

3 Quattuor ergo viri erant leprosi iuxta introitum portæ: qui dixerunt ad inuicem? quid hic esse volumus donec moriamur?

4 Siue ingredi voluerimus ciuitatem, fame moriemur: siue manserimus hic, moriendum nobis est: venite ergo, transfugiamus ad castra Syria, si pepercerint nobis, viuemus: si autem occidere voluerint, nihilominus moriemur.

5 Surrexerunt ergo vesperi, ut venirent ad castra Syria. Cumque venissent ad principium castrorum Syria, nullum ibidem reppererunt.

6 Siquidem Dominus sonitum audiri fecerat in castris Syria currum, & equorum, & exercitus plurimi: dixeruntque ad inuicem: Ecce mercede conduxit aduersum nos rex Israel reges Hethæorum & Aegyptiorum, & venerunt super nos.

7 Surrexerunt ergo, & fugerunt in tenebris, & dereliquerunt tentoria sua, & equos & asinos in castris, fugeruntque, animas tantum suas saluare cupientes.

8 Igitur cum venissent leprosi illi ad principium castrorum, ingressi sunt unum tabernaculum, & comederunt, & biberunt, tuleruntque inde argentum, & aurum, & vestes, & abierunt, & absconderunt: & rursus reuersi sunt ad aliud tabernaculum, & inde similiter auferentes absconderunt.

9 Dixeruntque ad inuicem: Non rectè facimus, hac enim dies boni nuncij est. Si tacuerimus, & noluerimus nunciare usque mane, sceleris arguemur: venite, eamus, & nunciemus in aula regis.

10 Cumque venissent ad portam ciuitatis, narrauerunt eis, dicentes: Inimus ad castra Syria, & nullum ibidem repperimus hominem, nisi equos, & asinos alligatos, & fixa tentoria.

11 Ierunt ergo portarij & nuntiauerunt in palatio regis intrinsecus.

innixus fuit super manum eius, ad virum ELOHIM, & dixit: Ecce IHVH faciens^f foramina in coelis, an erit^f verbum istud? Et dixit: Ecce tu vidēs in oculis tuis, & de ibi non comedes.

3 Et quattuor homines fuerunt & pso-^g ra-perfossi^h ostio portæ: & dixerunt vir adⁱ sodalem suum: Quid nos^k sedentes hic usque ad mortui-fuimus?

4 Si^l diximus veniemus urbem: & fames in vrbe, & moriemur ibi: & si^m sedimus hic, & moriemur: & nuncⁿ ambulate, & cecidimus ad^p defidentiam^q Aram: si viuificabunt nos, viuemus; & si mori-facient nos, & moriemur.

5 Et surrexerunt in^r crepusculo ad venire ad defidentiam Aram: & venerunt usque ad extremitatem defidentiae Aram; & ecce non ibi^r vir.

6 Et ADONAI audire fecit defidentiam Aram vocem currus, & vocem equi, vocem^r strenuitatis grandis: & dixerunt vir ad fratrem suum: Ecce mercede conduxit super nos rex Israelis, reges Chithæorum, & reges Aegypti, ad venire super nos.

7 Et surrexerunt, & fugerunt in^u crepusculo, & dereliquerunt tentoria sua, & equos suos, & asinos suos: defidentia secundum quod ipsa: & fugerunt ad animam suam.

8 Et venerunt^x pso-^{xvi v. 3.} ra-perfossi isti usque ad extremitatem defidentiae, & venerunt ad tentorium vnum, & comederunt, & biberunt: & leuauerunt de ibi argentum, & aurum, & vestimenta: & ambulauerunt, & occultauerunt: & reuersi fuerunt, & venerunt ad tentorium aliud, & leuauerunt de ibi; & ambulauerunt, & occultauerunt.

9 Et dixerunt vir ad^a sodalem suum: Non^b sic nos facientes: dies ista, dies euangelij ipsa, & nos^c filere facientes? & prolongabimus usque ad lucem^d manè, & inueniet nos^e prauitas: & nunc ambulate, & venimus, & annuntiavimus domo regis.

10 Et venerunt, & ^g vocauerunt ad portarium vrbs, & annuntiauerunt eis ad dicere: Venimus ad^h defidentiam Aram, & ecce non ibi vir, vox hominisⁱ quia si equus ligatus, & asinus ligatus, & tentoria secundum quod^k ea.

11 Et^l vocauit^m portarij, & annuntiauerunt domo regisⁿ in facies.

12 Et

^e sustentatus

^f fenestras

^g lepra-
affecti

^h januæ

ⁱ socium,
proximum,
familiarem

^k manentes,

desidentes

^l statuimus

decreuimus

^m mansimus

ⁿ agitedum.

^o ut cada-

mus, defici-

amus

^p castrame-

stationem. Sic

^q Syria, Sy-

rorum Sic

^r tenebra,

obscuritate

^s quisquam.

^t virtutis,

roboris,

exercitus,

copiarum

^u tenebra,

obscuritate

^x ut v. 3.

^y abscon-

derunt, abide-

derunt. Sic

^z statim.

^a rursus

venerunt

^b ut v. 3.

^c recte

^d Vide India-

cum 18, 9.

^e diluculi

^f curuitas,

distortio,

perueritas

^g ut venia-

mus, & iudi-

cemus

^h inclama-

uerunt

ⁱ janitorem

^j ut v. 4.

^k chi im,

quinimo,

nisi, sed

^l fuerant

^m clamauit

ⁿ janitores

^o antierius,

interius,

intrinsecus.

^p Vide 1 Re-

gum, 6, 18.

12 Qui surrexit nocte, & ait ad seruos suos: Dico vobis quid fecerint nobis Syri: Sciunt quia fame laboramus, & idcirco egressi sunt de castris, & latitant in agris, dicentes: Cum egressi fuerint de ciuitate, capiemus eos viuos, & tunc ciuitatem ingredi poterimus.

13 Respondit autem vnus seruorum eius: Tollamus quinque equos, qui remanserunt in vrbe (quia ipsi tantum sunt in vniuersa multitudine Israel, alij enim consumpti sunt) & mittentes, explorare poterimus.

14 Adduxerunt ergo duos equos, misitque rex in castra Syrorum, dicens Ite, & videte.

15 Qui abierunt post eos vsque ad Iordanem: Ecce autem omnis via plena erat vestibus, & vasis, quæ proiecerant Syri cum turbarentur: reuersique nuntij indicauerunt regi.

16 Et egressus populus diripuit castra Syria: factusque est modius simila statere vno, & duo modij hordei statere vno, iuxta verbum Domini.

17 Porro rex ducem illum, in cuius manu incumbabat, constituit ad portam: quem conculcauit turba in introitu porte, & mortuus est, iuxta quod locutus fuerat vir Dei, quando descenderat rex ad eum.

18 Factumque est secundum sermonem viri Dei, quem dixerat regi, quando ait: Duo modij hordei statere vno erunt, & modius simila statere vno, hoc eodem tempore cras in porta Samaria.

19 Quando responderat dux ille viro Dei, & dixerat: Etiam si Dominus fecerit catarractas in calo, numquid poterit fieri quod loqueris? Et dixit ei: Videbis oculis tuis, & inde non comedes.

20 Euenit ergo ei sicut prae dictum fuerat, & conculcauit eum populus in porta, & mortuus est.

12 Et surrexit rex nocte, & dixit ad seruos suos: annuntiabo: ^o euge vobis, quod fecerunt nobis P Aram: Cognouerunt quia ^q famelici nos, & exiuerunt de ^r desidentia ad ^r abscondi in agro, ad dicere: ^t Quia exhibunt de vrbe, & ^u cepimus eos ^x viuentes, & ad urbem veniemus.

13 Et respondit vnus de seruis eius, & dixit: Et acceperunt, obsecro, quinque de equis ^y relictis qui relictifuerunt in ea: ecce ij sicut omnis multitudo Israelis, qui relictifuerunt in ea; ecce ij sicut omnis multitudo Israelis, qui ^z consummati fuerunt: ^a & misimus, & vidimus.

14 Et acceperunt duos ^b currum equorum, & misit rex post ^c desidentiam Aram, ad dicere: Ambulate, & videte:

15 Et ambulauerunt post eos vsque ad Iardenem, & ecce omnis via plena vestimentis, & ^d vasis, quæ ^e deiecerunt Aram in affestinare eos. Et reuersi fuerunt nuntij, & annuntiauerunt regi.

16 Et exiuit populus, & ^f diripuerunt ^g desidentiam Aram: & fuit satum simila ^h in siclo, & lata-duo hordeorum in siclo, secundum verbum IHVH.

17 Et rex ⁱ visitare fecit ^k tertiarium cuius ^l innixus fuit super manum eius, super portam; & ^m calcauerunt eum populus in porta, & mortuus fuit secundum quod loquutus fuit vir ELOHIM, ⁿ qui loquutus fuit in descendere regem ad eum.

18 Et fuit secundum verbum viri ELOHIM ad regem, ad dicere Sata-duo hordeorum ^o in siclo, & satum simila ^p in siclo, erit secundum tempus crastino in porta ^q Someron.

19 Et respondit ^r tertarius ad virum ELOHIM, & dixit: Et ecce IHVH faciens ^s foramina in cælis: an erit secundum verbum istud? Et dixit: Ecce tu videns in oculis tuis; & de ibi non comedes.

20 Et fuit ei sic: & calcauerunt eum populus in porta, & mortuus fuit.

^o eja, jam;
nunc
^p Aramæi,
Syri
^q esurientes
^r ut v. 4.
^s latitare;
abscondere
se
^t Quum
^u prehendi-
mus
^x viuos
^y reliquis,
residuis

^z consumpti
^a ut mitta-
mus, & vi-
deamus
^b currus
^c ut v. 4.

^d instru-
mentis, su-
pellestili
^e projece-
runt, abje-
cerunt
^f deprædati-
sunt
^g ut v. 4.
^h venale
siclo

ⁱ præfecit,
imposuit,
præfecerat
^k ut v. 2.
^l sustentatus
^m conculca-
uerunt. pro-
culcauerunt
ⁿ quum

^o venalia
erunt siclo
^p venale
siclo
^q Samaria
^r ut v. 2.

^s fenestras

C O M M E N T A R I A.

VERS. 1.

IXIT AUTEM ELISÆVS.] nimirum senioribus, nuntio, & regi aduentanti, ut ostenditur infra vers. 17. & 18.

IN TEMPORE HOC CRAS.] Heb. *Secundum tempus cras.* Quidam: *Hoc tempore cras,* vel *iuxta hoc tempus cras.* Sic vers. 18.

SATVM.] *סַטִּים seah*, continet sex *kabim*, viginti quatuor *loghim*, id est, sextarios, duos hinos, nonaginta duos quadrantes, & 144. ova. Vide supra cap. 6. & Genes. 18. vers. 6.

VNO STATERE.] Heb. *in scilo*, id est, quatuor regalibus Castellanis. Sic infra vers. 16. & 18.

VERS. 2.

VNVS DE DVCIBVS.] *שְׁלִישִׁי schalisch*, *tertiarius, triarius, tertius*, dignitate à rege, vel, qui tertiæ parti exercitus præfectus erat, ut & Romani exercitum in cornu dextrum, & sinistrum, & mediam aciem distribuebant, & cuique parti ducem imponebant. Vel *tribunus, dux, princeps, heros, magnus*. Quidam, sic dictum existimant, à statura corporis, quod ut *schalisch* est magna-mensura, Psal. 99. 6. sic iste vel magna statura, vel dignitate & auctoritate apud regem fuerit. Aut quod triginta viris præfuerit, aut præstiterit. Vide Exodi 14. v. 7.

CATARACTAS IN CÆLO.] scilicet, ad profundendum frumentum & hordeum, q. d. etiam si Deus effundat le cælo triticum, ut olim Man, non tamen posset esse tam vile triticum.

VERS. 3.

QVID HÎC ESSE VOLVIMVS, DONEC MORIAMVR.] Heb. *quid desideramus hîc donec moriamur.* Exclufi videlicet à consortio ciuium, ex lege Leuitici 13. & 14. vicini autem portæ erant propter prementem hostem.

VERS. 5.

SURREXERVNT ERGO VESPERI.] Heb. *in crepusculo*. Plerique vespertino, & nocturno intelligunt. Alij matutino, quum adhuc obscuritas & tenebræ essent. Sed id incertum; quia incertum, quo crepusculo Syri fugerunt, infra vers. 7. videntur autem leprosi sequenti crepusculo ab eo, quo fugerunt Syri in castra venisse: nam si eodem venissent, assequuti fuissent tumultum fugientium, quum tamen omnia quieta inuenerint. Verisimilius est, Syros sub crepusculum vespertinum fugisse, quod tempus terrori panico aptius est: & leprosos insequenti matutino crepusculo surrexisse, & in castra Syra profectos. Quamuis ex vers. 9. & 12. infra videantur leprosi nocte in castris Syrorum fuisse: nisi de nocte sequente diem, in cuius crepusculo matutino sese in castra contulerint, accipiamus.

VERS. 6.

SONITVM AUDIRE-FECERAT, &c.] Exponunt, id est, Panicum terrorem iniecerat.

VERS. 7.

IN TENEBRIS.] Heb. *in crepusculo*. Hîc rectè cum alijs intellexerim vespertinum seu nocturnum crepusculum trepidationi, per-

turbationi, terrori panico, ac fugæ congruentius: quum strepitum tantum ingentis exercitus audirent, ac neminem viderent.

IN CASTRIS.] Heb. *castrametatio secundum quod ipsa, vel castrametationem sicut ipsam.* Quidam: *castra erant, ut fuerant*, subaudi, prius, id est, ita instructa ac referta ut erant prius, nihil enim secum præ trepidatione abduxerant. Alij: *castra ipsa ut erant*. Nonnulli: *ipsa castra quemadmodum erant*, id est, quum in illis versarentur Syri. Sic infra v. 8. & 10.

FUGERVNT QVR, ANIMAS TANTVM SVAS SALVARE CVPIENTES.] Heb. *& fugerunt ad animam suam.* Quidam: *pro anima sua*, id est, pro seruanda vita sua. Alij: *denique fuga consuluerunt vite sue*. Sic Genes. 19. 17. Nonnulli: *fugeruntque pro voluntate sua, vel quo voluntas eos tulit*.

AD PRINCIPIVM CASTRORVM.] Heb. *vers. 8.* *vsque ad extremitatem castrorum*, subaudi, primam. Quidam: *vsque ad prima castra*. Alij: *vsque ad finem castrorum*, ut paulatim neminem reperientes penetrauerint omnia castra vsque ad finem. Sic supra vers. 5.

ET ABSCONDERVNT.] Quidam intransitive reddunt: *& absconderunt, occultarunt, sese*. Sed rectius: *& abdiderunt*, scilicet, ea pretiosa, quæ ex tentoriis tulerant. Sic paulo inferius.

HÆC ENIM DIES BONI NVNTII EST.] *VERS. 9.* Heb. *dies ista dies euangelij ipsa.* *בְּשׂוֹרָה Eesorah*, id est, boni nuntij, vel mercedis, & præmij pro bono nuntio. Vide 2. Samuel. 4. vers. 10.

ET NOLVERIMVS NVNTIARE.] Heb. *& expectabimus, prolongabimus, differemus, præstolabimur*. Alij: *& inhiabimus, anhelabimus*, quod non placet.

SCELERIS ARGVEMVR.] Heb. *& inueniet nos prauitas, seu iniquitas, culpa, & pœna iniquitatis*, id est, pro culpa dabimus pœnas. Quidam: *deprehendet nos iniquitas*. Alij: *utique obuentura est nobis culpa*.

NARRAVERVNT BIS.] scilicet, ianitoribus, vel ianitori, & ijs, qui cum eo erant, seu, ianitori cum excubitoribus. *VERS. 10.*

IERVNT ERGO PORTARIJ.] Heb. *& clamavit portarij*, verbum singulare, & suppositum plurale, id est, clamavit vnus, vel quisque ex ianitoribus, id est, vnus ex ianitoribus portæ vrbis clamavit, ut excitaret ianitorum aulæ regiæ, nimirum ianitores vrbis clara voce retulerunt, ianitoribus aulæ regiæ, qui regi indicarent. Alij: *Et inclamavit portarios*. Id est, portarius vrbis inclamavit reliquos portarios: vel portarios domus regiæ. Quidam reddunt: *Et clamavit ianitor ad portarios*. Alij: *Hoc inclamante reliquos ianitores*. Hebræa & in Nominatiuo, & in Accusatiuo reddi possunt: *portarij: & portarios.*

ET LATITANT IN AGRIS.] Heb. *lectio VERS. 11.* *in*

in textu habet, ad abscondendum se in ea agri, id est, in aliqua parte agri. Quidam: alicubi in agro. Alij volunt He hic superfluere, in agro.

VERS. 13. (QVIA IPSI TANTVM SVNT IN VNI-
VERSA MLTITVDINE ISRAEL, ALIJ
ENIM CONSVPTI SVNT.)] Hanc paren-
thesim nos ex verbo transfudimus, alij sic.
1. (siquidem illi sunt sicut vniuersa multitudo
Israelis, quæ remansit in ea: illi, inquam, profecto
sunt sicut vniuersa multitudo Israelis, quæ iam
consumpta est.) Id est, siquidem illi laborant
inedia, & iam pene consumpti sunt fame,
sicut vniuersa multitudo, quæ in vrbe est,
fame penè confecta est: & illi quidem pro-
pediem morituri sunt fame, non aliter quàm
vniuersa illa multitudo Israël, quæ iam pe-
riit, quasi dicat, non magnam iacturam fa-
ciemus si perierint illi equi: nam etiam si in
vrbe remanserint, morituri nihilominus sunt.
2. ecce ita sunt equi totius multitudinis Israelita-
rum, qui reliqui sunt in ea, ecce, inquam, ita sunt,
ut equi totius multitudinis Israelitarum, qui de-

fecerunt. Id est, propè est, ut fame pereant si-
cut alij: ac proinde non est quòd multum si-
mus solliciti de eorum conseruatione: tam
actum est de illis, quàm de his, qui antè fa-
me perierunt. 3. (ij enim tantum efficient,
quantum vniuersa multitudo Israelitica, si ser-
uentur: rursus perinde erunt ut tota multitudo
Israelitica, si pereunt.)

DVOS EQVOS.] Heb. duos currum, vel cur-
rus, equorum, ad discrimen aliorum currum,
quos boues, aut muli, aut asini traherent.
Quidam: duas vecturas equorum. Hypallage:
duos equos vecturæ, seu vectarios. Alij:
duos curratura, seu vectura equos, nimirum ex
his, qui currus trahere solent.

QVVM TVRBARENTVR.] Heb. in affesti-
nando eos, vel quum ij accelerarent, trepidarent,
præcipitarent, abriperent sese. Vide de vi verbi
פחז chaphaz, Deuteron. 20. 3. 1. Samuel. 23.
v. 26. & 2. Samuel. 4. v. 4.

QVEM DIXERAT REGI.] Vide supra **VERS. 18.**
vers. 1.

VERS. 14.

VERS. 15.

VERS. 18.

CAPVT OCTAVVM.

Post septennem famem ab Eliseo prædictam, Sunamitis quæ ipsius consilio pere-
grinata erat, reuersa suos agros cum fructibus recuperat; Eliseus Benadad
egrotantem respondet moriturum, & impium Hazael regnaturum:
Ioram rex Iuda percussit Idumæos, quod à se recessissent: cui
impio succedit Ochozias filius impius.

Vulg.

Malu.

Sup 4. f. 35

ELiseus autem locutus est ad
mulierem, cuius viuere fece-
rat filium, dicens: Surge va-
de tu, & domus tua, & pere-
grinare ubicumque repereris: vocauit
enim Dominus famem, & veniet super
terram septem annis.

2 Quæ surrexit, & fecit iuxta ver-
bum hominis Dei, & vadens cum domo
sua, peregrinata est in terra Philisthim
diebus multis.

3 Cùmque finiti essent anni septem, re-
uersa est mulier de Terra Philisthim: &
egressa est ut interPELLARET regem pro do-
mo sua, & pro agris suis.

4 Rex autem loquebatur cum Giezi
puero viri Dei, dicens: Narra mihi om-
nia magnalia quæ fecit Eliseus.

5 Cumque ille narraret regi quo modo
mortuum suscitasset: apparuit mulier,
cuius viuificauerat filium, clamans ad
regem pro domo sua, & pro agris suis.
Dixitque Giezi: Domine mi rex, hæc est
Maluenda, In 1. Regum.

ET Elisagh loquutus fuit
ad viram, cuius viuifica-
uit filium eius, ad dicere:
Surge, & ambula tu &
domus tuæ: & trahe, in quo trahes:
quia vocauit IHVH fami: & etiam
venit ad terram septem annis.

2 Et surrexit vira, & fecit secundum
verbum viri ELOHIM: & ambulauit
ipsa, & domus eius & traxit in terra
Pelisthim septem annis.

3 Et fuit de extremitate septem an-
norū, & reuersa fuit vira de terra Peli-
sthim: & exiuit ad exclamare ad regē,
ad domum suam, & ad agrum suum.

4 Et rex loquens ad Ghechazi ex-
cussum viri ELOHIM, ad dicere: h
Numera i euge omnia grandia quæ
fecit Elisagh.

5 Et fuit ipse i numerans regi, quod
viuificauit mortuum; & ecce vira,
cuius viuificauit filium eius, excla-
mans ad regem super domo sua, &
super agro suo. Et dixit Ghechazi: m

DDddd Susten

a familia
b peregrina-
re, esto-
aduenā
sic statim,
& v. 2.
c in clama-
uit, procla-
mauit, in-
uitauit
d familia
e in fine

f produit ad
imploran-
dum regem
g puerum,
famulum,
ministram
h Narra
i eja, jam,
nunc
k omnes
granditates
quas
l narrans
m columen,
here,
domine

mulier, & hic est filius eius, quem suscitauit Eliseus,

6 Et interrogauit rex mulierem, quæ narrauit ei. Deditque ei rex eunuchum unum, dicens: Restitue ei omnia quæ sua sunt, & vniuersos redditus agrorum, à die quæ reliquit terram, vsque ad præsens.

7 Venit quoque Eliseus Damascum, & Benadad rex Syria agrotabat: nunciaueruntque ei dicentes: Venit vir Dei huc.

8 Et ait rex ad Hazael: Tolle tecum munera, & vade in occursum viri Dei, & consule Dominum per eum, dicens: Si euadere potero de infirmitate mea hac?

9 Iuit igitur Hazael in occursum eius, habēs secum munera, & omnia bona Damasci, onera quadraginta camelorum, Cumque stetisset coram eo, ait: Filius tuus Benadad rex Syria misit me ad te, dicens: Si sanari potero de infirmitate mea hac?

10 Dixitque ei Eliseus: Vade dic ei: Sanaberis: porro ostendit mihi Dominus quia morte morietur.

11 Stetitque cum eo, & conturbatus est vsque ad suffusionem vultus: fleuitque vir Dei.

12 Cui Hazael ait: Quare Dominus meus flet? At ille dixit: Quia scio quæ factururus sis filiis Israel mala. Ciuitates eorum munitas igne succendes, & iuvenes eorum interficies gladio, & paruulos eorum elides, & pregnantes diuides.

13 Dixitque Hazael: Quid enim sum seruus tuus canis, ut faciam rem istam magnam? Et ait Eliseus: Ostendit mihi Dominus te regem Syria fore:

14 Qui cum recessisset ab Eliseo, venit ad dominum suum. Qui ait ei: Quid dixit tibi Eliseus? At ille respondit: Dixit mihi: Recipies sanitatem.

15 Cūque venisset dies altera, tulit stragulum, & infudit aquam, & expandit super faciem eius: quo mortuo, regnauit Hazael pro eo.

16 Anno quinto Ioram filij Achab regis Israel, & Iosaphat regis Iuda, regnauit Ioram filius Iosaphat rex Iuda.

17 Triginta duorum annorum erat cū regnare cepisset, & octo annis regnauit in Ierusalem.

Sustentator mi rex, ista mulier, & iste filius eius quem viuificauit Elifagh.

6 Et postulauit rex viræ, & nūmerauit ei: & dedit ei rex eunuchum unum, ad dicere Revertere-fac omne quod ei, & omnes^o prouentus agri, de die derelinquere eam terram, & vsque ad nunc.

7 Et venit Elifagh p Damasek; & Ben-Hadad rex q Aram ægotans: & annuntiatum fuit ei, ad dicere: Venit vir ELOHIM vsque ad huc.

8 Et dixit rex ad Chazael: Accipe in manu tua^r munus, & ambula^f in occursum viri ELOHIM: & quæres ad IHVH de^t ad eum, ad dicere: An viuam de ægritudine ista?

9 Et ambulauit Chazael u occursum eius, & accepit^x munus in manu sua, & omne bonum y Damasek, z leuandam quadraginta a cameli: & venit, & stetit^b faciebus eius, & dixit: Filius tuus Ben-Hadad rex Aram misit me ad te, ad dicere, An viuam de ægritudine ista?

10 Et dixit ad eum Elifagh: Ambula dic: Non e Viuere viues. Et videre-fecit me IHVH quia d mori morietur.

11 Et stare-fecit facies suas, & posuit vsque ad e pude fieri: & lacrymans-fuit vir ELOHIM.

12 Et dixit Chazael: Quid f cognitionis g sustentator meus lacrymans? Et dixit: Quia cognoui quod facies filiis Israelis malum:munitiones eorum mittes in igne, & h electos eorum in gladio interficies: & i pueros eorum allides, & k grauidas eorum l discindes.

13 Et dixit Chazael: Quia quid seruus tuus canis, quia faciet verbum grande istud? Et dixit Elifagh: Videre-fecit me IHVH te regem super Aram.

14 Et ambulauit de m ad Elifagh, & venit ad n sustentatores suos; & dixit ei: Quid dixit tibi Elifagh? Et dixit: Dixit mihi: o Viuere viues.

15 Et fuit de crastino, & accepit stragulam, & p intinxit in aquis, & p immerisit expandit super facies eius, & mortuus-fuit. Et regnauit Chazael q q pro sub eo.

16 Et in anno r quinque f Ioram filio Achab regis Israelis; & t Iehosaphati regis Iehudah: regnauit Iehoram filius Iehosaphati rex Iehudah.

17 Filius triginta & duorum u anni fuit in regnare eum, & octo x anno regnauit in Ierusalem.

18 Et

18 Ambulauitque in viis regum Israel, sicut ambulauerat domus Achab: filia enim Achab erat uxor eius, & fecit quod malum est in conspectu Domini.

2. Reg. 7. c. 16

19 Noluit autem Dominus disperdere Iudam, propter Dauid seruum suum, sicut promiserat ei, ut daret illi lucernam, & filiis eius cunctis diebus.

2. Par. 21. b. 8.

20 In diebus eius recessit Edom, ne esset sub Iuda, & constituit sibi regem.

21 Venitque Ioram Seira, & omnes currus cum eo: & surrexit nocte, percussitque Idumaeos, qui eum circumdederant, & principes currum, populus autem fugit in tabernacula sua.

22 Recessit ergo Edom ne esset sub Iuda, usque ad diem hanc. Tunc recessit & Lobna in tempore illo.

23 Reliqua autem sermonum Ioram, & uniuersa quae fecit, nonne haec scripta sunt in Libro verborum dierum regum Iuda?

24 Et dormiuit Ioram cum patribus suis, sepultusque est cum eis in Ciuitate Dauid, & regnauit Ochozias filius eius pro eo.

2. Par. 22. a. 1.

25 Anno duodecimo Ioram filij Achab regis Israel, regnauit Ochozias filius Ioram regis Iudae.

26 Viginti duorum annorum erat Ochozias cum regnare cepisset, & vno anno regnauit in Ierusalem nomen matris eius Athalia filia Amri regis Israel.

27 Et ambulauit in viis domus Achab: & fecit quod malum est coram Domino, sicut domus Achab: gener enim domus Achab fuit.

28 Abiit quoque cum Ioram filio Achab, ad praeliandum contra Hazael regem Syriae in Ramoth Galaad, & vulnerauerunt Syri Ioram.

29 Qui reuersus est ut curaretur, in Iezrahel: quia vulnerauerant eum Syri in Ramoth praeliantem contra Hazael regem Syriae. Porro Ochozias filius Ioram rex Iuda, descendit inuisere Ioram filium Achab in Iezrahel, quia agrotabat ibi.

18 Et ambulauit in via regum Israel, secundum quod fecerunt domus Achabi; quia filia Achabi fuit ei, y viræ: & fecit z malum in oculis IHVH.

y datus in viam
z quod malum videtur
a datus.
ad correspondentiam

19 Et non amauit IHVH ad funditus perdere Iehudah, a correspondentiæ Dauidis serui sui: secundum quod dixit ei, ad dare ei lucernam, filiis eius, omnibus diebus.

20 In diebus eius b transgressus fuit c Edom de sub manu Iehudah: & regnare fecerunt super se regem.

b rebellauit, defecit
c Idumæa

21 Et transiit Ioram in Tzaghir, & omnis d currus cum eo: & fuit ipse e surgens nocte, & percussit f Edom g circumgyrantem ad eum, & h principes i currus: & fugit populus k tentoris suis.

d curratura
e vel surrexit
f Idumæam, Idumæos
g circumgyrantem circumiacentem sibi
h praetores curraturæ
k tentoria

22 Ei l transgressus fuit Edom de sub manu Iehudah usque ad diem istam. Tunc m transgredietur Libnah n in tempore ipso.

l ut v. 20.
m deficiente
n defecit
o eodem tempore

23 Et o superrelictio p verborum Ioram, & omne quod fecit; an non ea scripta super librum verborum dierum q regibus Iehudah?

o reliquum: residuum, restans
p rerum gestarum.
q statim
r datus.
pro regibus
r occubuit, jacuit,
dormiuit
s pro eo
t rex

24 Et r cubauit Ioram cum patribus suis, & sepultus fuit cum patribus suis in vrbe Dauidis. Et regnauit Achazjah filius eius s sub eo.

25 In anno duorum decem anno Ioramo filio Achabi regi Israelis, regnauit Achazjahu filius Iehoram t regis Iehudah.

26 Filius viginti & duorum anni Achazjahu in regnare eum, & anno vno regnauit in Ierusalem: & nomen matris eius Ghathaljahu filia Ghamri regis Israelis.

27 Et ambulauit in via domus Achabi; & fecit u malum in oculis IHVH, x sicut domus Achabi: quia y gener domus Achabi ipse.

u quod malum videtur
x secundum
y cognatus, affinis
z apud, cum
a ad bellum

28 Et ambulauit z ad Ioramum filium Achabi, a cæssioni cum Chazael rege Aram, in Ramoth Ghilghad: & percusserunt Aramæi Ioramum.

29 Et reuersus fuit Ioram rex ad b sanare se facere in Iizreghele, de percussionibus quibus percusserunt eum Aramæi in Ramah, in c cadere eum d ad Chazael regem Aram: & Achazjahu filius Iehorami e rex Iehudah descendit ad videre Ioramum filium Achabi, in Iizreghele, quia egrotans ipse.

b curare, medicari
c præliari, pugnare
d cum
e regis

C O M M E N T A R I A.

VERS. 1.

D MULIEREM, CUIVS VIRE Fecerat filium.] Vide hanc historiam supra Cap. 4. præsertim vers. 35. Vidua iam erat tunc hæc mulier, cum nulla hic mentio mariti, qui iam obierat, erat enim senex, quum filium obtinuit ab Elisæo supra Cap. 4. vers. 14.

ET VENIET SUPER TERRAM.] Hebr. in præterito: & *etiam venit ad terram, septem annis*. Quidam volunt, verba esse auctoris narrantis adimpletum esse vaticinium Elisæi, & explicantis tempus famis videlicet, septennium. Quidam: *Quæ etiam aduenit in hanc terram ad septennium*. Possunt esse verba Elisæi, q. d. quæ etiam iam cœpit duratura in septennium.

VERS. 3.

PRO DOMO SUA, ET PRO AGRIS SVIS] nimirum, recuperandis: in quorum possessionem ipsa absente, alij missi fuerant: vel ea fuerant fisco, aut regio patrimonio adjudicata. Sic vers. 5.

VERS. 4.

REX AVTEM LOQUEBATVR CVM GIEZI PVERO VIRI DEI.] Difficultatem iniicit hic Giezi, nam si iam leprosus erat, supra Cap. 5. vers. 27. quomodo hîc cum rege Israël colloquitur; cum leprosis consortium cum aliis lege interdictum esset? nec est verisimile leprosum amplius ministrasse viro Dei. Quidam ajunt, hanc historiam contigisse ante lepram Giezi, narrari vero hîc per hysterosin, quod sæpe in Scriptura fieri solet. Alij augurantur Giezi acta sacrilegij sui pœnitentia, curatum ab Elisæo, & rursus in famulatum admissum. Nec desunt, qui existiment, acta ista post mortem Elisæi, nam si Elisæus tunc vixisset, non opus fuisset mulierem hanc venire ad regem proclamandum: cum iam ei Elisæus obtulisset suam operam apud regem, supra Cap. 4. vers. 13. In incerto nihil nos statuere possumus.

OMNIA MAGNALIA.] id est, omnes res magnas, miracula insignia.

VERS. 6.

EVNVCHVM.] סריס *saris*, principem, cubicularium, aulicum. Vide Genes. 37. v. 36.

VERS. 7.

DAMASCVM.] exponunt, id est, in regionem Damascenam: non in urbem ipsam, ut apparet ex vers. 9. infra.

VERS. 8.

SI EVADERE POTERO DE INFIRMITATE MEA HAC?] Hebr. *An vinam de agitudine ista?* id est, Num reualecam, conualecam, sanitatem recipiam de morbo hoc? Vide supra Cap. 1. vers. 2. Sic vers. sequente, & 10.

VERS. 9.

ET OMNIA BONA DAMASCI.] id est, optima quæque, & pretiosissima Damasci. Hyperbole: nam omnia simpliciter non tulit. Hebr. & *omne bonum Damasci*. Quidam: & *quoduis bonum Damasci*. vel *ex quavis re præstare Damasci*. q. d. ex pretiosissimis quibusque Damasci tulit, quantum ferre poterant quadraginta cameli.

FILIVS TVVS.] id est, qui te ut patrem veneratur, ac colit.

VADE, DIC EI: SANABERIS.] Particula & Lo, scribitur, cum Aleph, quæ proprie est negatio, *Non*: sed notant Hebræi, hunc esse unum de quindecim Scripturæ locis, in quibus Lo cum Aleph, ponitur pro & Lo cum solo van, id est, *ei*. Et sane ratio accentus Hebraici Makaph postulat, ut Lo hîc coniungatur cum verbo Dic, & sumatur pro pronomine relatiuo, *Dic ei: Viuendo viues*. id sequuti sunt, LXX, Noster, Hebræi, Cajetanus, Sanctes, Munsterus, Forsterus, Clarius, Leo Iudas, Vatablus, Auenarius, Buxtorfius, Schindlerus, Hispanicus Interpres: imo Mascorethæ hîc ad marginem adscripserunt Lo, cum van. Sensus esse volunt, *Viuendo viues*. id est, certissime, omnino, conualesces, nimirum ex ægritudine ista. q. d. ægritudo ista per se non est mortalis, & ex illa proculdubio conualesceres. nam alioqui violenta morte, non ex ægritudine sublatus est. Aliqui, *Dic ei*. q. d. etiam si tu ei dicas: vel potes quidem dicere, quantum quidem ad vim morbi attinet: non enim est lethalis. Quidam, *viuendo viues*. nempe iuxta causas naturales id futurum erat: sed Deus suo decreto mutavit. Alij exponunt, Tu ut eum soleris, *dic ei*, *viuendo viues*, id est, ut bono sit animo, quodque adhuc diutius victurus sit: at Dominus ostendit mihi eum reuera moriturum. Nonnulli imperatium capiunt pro futuro, *dic ei*. id est, dices tu quidem ad eum, quod victurus sit, infra vers. 14. sed ipse reuera morietur. ut propheta prædixerit tantum adulationem & verba Chazaelis: non sanitatem regis.

Lyranus, Tremellius, & Iunius malunt & Lo capere pro *non*: unde reddunt, *Vade, dic: Non viuendo viues*. vel *abi, dic: Non omnino reualesces*. Adduntque hoc scholion: [*Quasi dicat, etsi hic morbus per se non est ad mortem, ex eo tamen non es reualiturus, sed de vita hac decessurus*. Hæc simplicissima est interpretatio: nam quod particula negans cum antecedente verbo in prosodia coniungitur accentu Makaph, id euphonia causa factum est, ut fieri sæpe docuimus Grammatica nostra lib. 4. cap. 8.]

Marinus annotat, prophetam amphibola usum loquutione, ut & Lo prolatum posset intelligi *non*, vel *ei*; ut illa fuit, *Ajo te & accidam Romanos vincere posse*: sed Chazaelem affirmatiuam intellexisse. Nos ex simplici & genuina particula Lo cum Aleph, acceptione, sensum negantem in Nostra Translatione expressimus, neglectâ Hebraicâ prosodiâ, pro sensu tantum Mascoretharum adiectâ.

STETITQVE CVM EO, &c.] Hunc versum ex Hebræo verbatim nostra Translatio representauit, diuersimodè alij: 1. *Et fecit stare faciem suam, & posuit donec tardauit*. id est, *fixit*

VERS. 10.

VERS. 11.

fixit Elifæus faciem suam more cogitabundi, & sic fixam tenuit diu firmam, vt meditantes facere solent: vtrumque enim tam fixio quàm mora describitur. *fleuitque vir Dei.* nimirum ex cogitatione eorum, quæ tum ei in mentem venerunt, prorupit in fletum; nempe considerans mala obuentura Israeli ab Chazaele. Notant fixationem illam faciei, ac moram diuinitus ei tunc contigisse, vt ei reuelarentur cælitus, futura mala singulariter: ac moram longiorem fuisse, quòd tunc orauerit Deum vt ea ab Israëlitis auerteret: sed intellecto immoto diuino decreto, erupisse in lacrymas. 2. *Et stare fecit faciem suam.* vel *Et statuit vultum suum.* subaudi. in altero latere, id est, auertit vultum suum ab eo. *Et posuit.* subaudi, manum suam ante faciem suam. id est, manus suas apposuit vultui suo, & illis vultum texit, qui est habitus mæsti & cogitabundi. *donec moraretur,* vel *cunctaretur.* id est aliquandiu, per moram aliquam: volebat enim continere se à lacrymis, & dissimulare mærorem animi: sed non potuit: *fleuitque vir Dei.* 3. *Porrò vir Dei firmata facie sua, stetit, donec pudefieret; nam fleuit.* 4. *Et quomodo contineret vultum suum, ac componeret vsque ad tarditatem,* id est, dudum, tandem fleuit vir Dei. Hebr. ex verbo: *Et stare fecit facies suas, & posuit vsque ad pudefieri,* vel *vsque ad pudorem: & fleuit vir Dei.* id est, continuat vultum suum, & composuit, vsquequò tandem flere coactus est, ex quo pudore suffusus est vir Dei.

VERS. 12. CIVITATES EORVM MVNITAS IGNE SVCCENDES.] Hebr. *munitiones eorum mittes seu conicies in ignem.* Hypallage, pro, ignem mittes seu, conicies in munitiones eorum. Sic nos Hispani loquimur: *sus fortalezas hecharas a fuego.* Aliqui: *munitiones eorum committes igni.* Vide exequutionem infra Cap. 10. vers. 32. & 33.

VERS. 13. QUID ENIM SVM SERVVS TVVS CANIS, VT FACIAM REM ISTAM MAGNAM?] Subaudiunt: *Ne dicas hoc: qualis enim est seruus tuus, &c.* Alij: *Non faciam; nam quid est seruus tuus, &c.* canis. id est, vilis & abiectus. Sic 2. Samuel. 3. vers. 8.

VERS. 14. DIXIT MIHI: RECIPIES SANITATEM.] Hebr. *Viendo vines.* Hinc putant multi firmari sensum affirmantem supra vers. 10. [*Dic ei, Viendo vines.*] Qui tamen ibi sensum negantem præferunt: *Dic, Non Viendo vines:* hic exponunt, dixisse ei, *viendo vines,* nempe eadem fide retulisse Prophetæ verba, qua postridie vitam domini sui appetiuit.

VERS. 15. TVLIT STRAGVLVM.] מכר macher, ajunt esse, texturam ex multiplicibus pilis, stragulam. Alij, pannum crassum, scilicet, & villosum, ex multiplicibus pilis contextum, vestem densam, tegmen lectorum ex pilis caprarum factum, seu operimentum lecti. Nonnulli, *pulmar:* alij: *Culcitam,* super quam cubatur. Nec displicet, quod Chaldaeus, *lintheum* exponit. Aliqui: *stragulum ex setis contextum habens crebra foramina.*

ET INFVDIT AQVAM.] Hebr. *Et immergit in aquis.* Notant, Ben-Hadadum laborasse ardentissima febre, atque ad mitigandum

æstum febris poposcisse lintheum aliquod frigida intinctum: atque eo Hazahalem regem suffocasse. Iosephus: [*Reti vuido in eum injecto, prafocati a se, regiam occupat.*] Sic Tiberium injectu puluini, aut multæ vestis interclusa anima oppressum, tradidere Suetonius Cap. 73. Tacitus Annali 6. extremo.

ANNO QVINTO IORAM FILIJ ACHAB, **VERS. 16.** &c.] Exponunt, qui erat vigesimus secundus regni Iehosaphati: confer cum Cap. 3. vers. 1. regnat enim Iehoram simul cum patre Iehosaphato quatuor annis: quamobrem 2. Paralipom. 21. vers. 3. legitur, ipsum Iehosaphatum regnum tradidisse Iehoramo, quia primogenitus erat.

ET IOSAPHAT REGIS IVDA.] non est iungendum cum, *anno quinto:* sed per se stat, id est, tempore regis Iehosaphat, vel existente rege Iehudæ Iosaphato. Quidam haud recte: *Et Iehosaphato rege Iehudæ mortuo.*

ET OCTO ANNIS REGNAVIT.] Intelligunt, solus iam mortuo patre, quatuor: & quatuor viuentem patre. **VERS. 17.**

FILIA ENIM ACHAB ERAT VXOR EIVS.] nempe Athaliah, infra vers. 26. **VERS. 18.**

SICVT PROMISERAT EI, VT DARET ILLI LYCERNAM, &c.] vide 1. Reg. 11. vers. 36. **VERS. 19.**

IN DIEBV5 ILLIS RECESSIT EDMON NE ESSET SVB IVDA, &c. Hebr. *defecit Edom de sub manu Iehudæ.* id est, ne esset subiectus imperio Iehudæ: excussit iugum Iehudæ. Sic vers. 22. **VERS. 20.**

ET CONSTITVIT SIBI REGEM.] nam prius imperabat Idumææ prorex datus à rege Iehudæ, 1. Regum 22. vers. 48. Volunt quidam impletum hîc vaticinium Isaaci Genes. 27. vers. 40. Vide Comm. in eum locum.

SEIRA.] Inepte quidam hîc montem Idumæorum Sehir intelligunt, de quo vide Genes. 14. vers. 6. cum ille scribatur cum *scin*, hîc autem cum *Tzade, Tzaghira*, siue in *Tzaghir.* nam *He*, est locale. Ajunt fuisse urbem Idumææ: sonat *Paruam, Minorem.* Quidam hariolantur esse Zoaram Ptolemæi lib. 5. Cap. 17. sed eam Ptolemæus non inter vrbes Idumææ, sed Arabiæ Petrææ collocat. **VERS. 21.**

LOBNA.] Hebr. *Libnah.* vrbs sacerdotum in sorte Iehudæ, Iosue 21. 13. de qua vide Iosue 10. vers. 29. Quidam notant, adiectam hîc defectionem Libnæ eodem tempore, vt indicaretur, Ioramum defectione Libnæ impeditum, victoriam aduersus Idumæos persequi non potuisse. **VERS. 22.**

IN LIBRO VERBORVM DIERVM REGVM IVDA?] Vide 1. Regum 14. vers. 19. & Cap. 11. v. 41. **VERS. 23.**

SEPVLTVSQVE EST CVM EIS IN CIVITATE DAVID.] cum eis. id est, in eadem vrbe Davidis, sed non in eodem sepulcro regum, 2. Paralipom. 21. vers. 20. **VERS. 24.**

OCHOZIAS.] Hebr. *Achazjabu.* Observant hunc 2. Paralipom. 22. 6. vocari *Hazariam:* & ibidem Cap. 21. 17. *Iehoachaz.*

ANNO DVODECIMO IORAM.] intelligunt, ineunte. Vide infra Cap. 9. v. 29. **VERS. 25.**

DDddd 3 VIGIN

VERS. 26. VIGINTI DVORVM ANNORVM ERAT OCHOZIAS, QVVM REGNARE COEPISSET.] id est, quum ageretur annus quadragesimus secundus, ex quo domus Homri regnare cœpit. Vide 2. Paralipom. 22. vers. 2.

ET VNO ANNO REGNAVIT IN IERVSALEM.] Notant, imperfecto; quia eodem Hathaliah regnare cœpit, cuius primus dicitur.

ATHALIA FILIA AMRI.] id est, neptis, vel nata domo Hamri, nam fuit filia Achabi, supra vers. 18. & infra vers. 27. Alij volunt reuera fuisse filiam Hamri, & sororem Achabi, sed dici filiam Achabi, quod ab eo à

pueritia enutrita tanquam filia fuerit, & impietate imbuta.

IN RAMAH.] scilicet in Ramothis Ghilhad, de quibus versu superiore.

PRÆLIANTEM CONTRA HAZAEL REGEM SYRIÆ.] Quidam exponunt, dum pugnaret, seu propugnaret, id est, defenderet Ramoth Ghilhadis contra Hazaelem. Putant, Ramothas iam hoc tempore fuisse in potestate regum Israelitarum. Alij hariolantur hoc bello captas ab Israelitis: nam capite sequente vers. 1 & 2. iam videntur esse in potestate Israelitarum. Vide ibidem vers. 14. & 15.

VERS. 29.

CAPVT NONVM.

Iehu in regem Israel vncto mandat Dominus vt deleat domum Achab: occidit ergo Ioram vnâ cum Ochozia rege Iuda, & corpus Iezabel à fenestra ipsius iussu præcipitata canes comederunt, iuxta Elie vaticinium.

Vulg.

1 Liseus autem prophetas vocauit vnum de filiis prophetarum, & ait illi: Accinge lumbos tuos, & tolle lenticulam olei hanc in manu tua, & vade in Ramoth Galaad.

3, Reg. 19. d. 16.

2 Cūque veneris illuc, videbis Iehu filium Iosaphat filij Namsi: & ingressus suscitabis eum de medio fratrum suorum, & introduces in interius cubiculum.

3 Tenensque lenticulam olei, fundes super caput eius, & dices: Hec dicit Dominus: Vnxi te regem super Israel Aperiesque ostium, & fugies, & non ibi subsistes.

4 Abiit ergo adolescens puer propheta in Ramoth Galaad.

5 Et ingressus est illuc: ecce autem principes exercitus sedebant, & ait: Verbum mihi ad te, o princeps. Dixitque Iehu: Ad quem ex omnibus nobis? At ille dixit: Ad te, o princeps.

6 Et surrexit & ingressus est cubiculum at ille fudit oleum super caput eius, & ait: Hec dicit Dominus Deus Israel: Vnxi te regem super populum Domini Israel.

7 Et percuties domum Achab domini tui, & vlciscar sanguinem seruorum meorum prophetarum, & sanguinem omnium seruorum Domini, de manu Iezabel.

Malu.

1 T Elisagh propheta vocauit vni de filiis prophetarum, & dixit ei: Accinge lumbos tuos, & accipe phialam olei istius in manu tua, & ambula Ramoth Ghilghad.

2 Et venies ^a inibi; & vide ibi Iehu filium Iehosaphati, filij Nimsi: & venies, & surgere facies eum de medio fratrum suorum, & venire facies eum ^b penetrare in penetrali.

3 Et accipies phialam olei, & fundes super caput eius, & dices, Sic dixit IHVH: Vnxi te ^c regi ad Israel. Et aperies ^d januam & fugies, & non ^e prolongabis.

4 & ambulauit ^f excussus, & excussus ^h propheta Ramoth Ghilghad.

5 Et venit, & ecce ⁱ principes ^k strenuitatis sedentes: & dixit: Verbum mihi ad te, ^l princeps. Et dixit Iehu: Ad quem de ^m omni nostrum? Et dixit: Ad te princeps.

6 Et surrexit, & venit ⁿ in domum; & fudit oleum ad caput eius, & dixit ei: Sic dixit IHVH ELOHIM Israelis: Vnxit te ^o regi ad populum IHVH, ad Israel.

7 Et percuties domum Achabi ^p sustentatorum tuorum: & ^q vindicabo ^r sanguines seruorum meorum prophetarum, & sanguines omnium seruorum IHVH de manu Iezabel.

8 Et

^a illuc

^b conclauis, cubiculum-secreta & interius. Sic statim.

^c in regem ^d fores ^e ut supra cap. 7. v. 9. ^f puer, iuuenis, adolescens

^g puer, minister, famulus,

ut Exodi 33. 11.

^h propheta

ⁱ præfecti

^k roboris, virtutis,

exercitus.

^l copiarum

^m præfecte, sic statim.

ⁿ omnibus nobis

^o intro

^p in regem ^q dominorum herorum.

^r vlciscar ^s exdes. Sic mox.

3. Reg. 21.
c. 20.

8 Perdamque omnem domum Achab:
& interficiam de Achab mingentem ad
parietem, & clausum & nouissimum in
Israel.

2. Reg. 15.
f. 29.

9 Et dabo domum Achab, sicut domum
Ieroboam filij Nabat, & sicut domum
Baasa filij Ahia.

3. Reg. 16.
a. 3.

10 Iezabel quoque comedent canes in
agro Iezrahel, nec erit qui sepeliat eam.
Aperuitque ostium, & fugit,

11 Iehu autem egressus est ad seruos do-
mini sui, qui dixerunt ei: Recte sunt
omnia? quid venit insanus iste ad te?
Qui ait eis: Nostis hominem, & quid
locutus sit.

12 At illi responderunt: Falsum est,
sed magis varra nobis. Qui ait eis: Hec
& haec locutus est mihi, & ait: Hec dicit
Dominus: Vnxi te regem super Israel.

13 Festinauerunt itaque, & unusquis-
que tollens pallium suum posuerunt sub
pedibus eius, in similitudinem tribuna-
lis, & cecinerunt tuba, atque dixerunt:
Regnavit Iehu.

Supra 8.
g. 28.

14 Coniuravit ergo Iehu filius Iosaphat
filij Namsi contra Ioram: porro Ioram
obsederat Ramoth Galaad, ipse & omnis
Israel, contra Hazael regem Syriae.

15 Et reuersus fuerat ut curaretur in
Iezrahel propter vulnera, quia percuf-
serant eum Syri, praeliantem contra Ha-
zael regem Syriae. Dixitque Iehu: Si pla-
cet vobis, nemo egrediatur profugus de
ciuitate, ne vadat, & nuntiet in Iezra-
hel.

16 Et ascendit, & profectus est in Iez-
rahel: Ioram enim agrotabat ibi, &
Ochozias rex Iuda descenderat ad visi-
tandum Ioram.

17 Igitur speculator qui stabat super
turrim Iezrahel, vidit globum Iehu ve-
nientis, & ait: Video ego globum. Di-
xitque Ioram: Tolle currum, & mitte
in occursum eorum, & dicat vadens: Re-
cte sunt omnia?

18 Abiit ergo, qui ascenderat currum in
occursum eius, & ait: Hec dicit Rex:
Pacatae sunt omnia? Dixitque Iehu:
Quid tibi & paci? transi, & sequere
me. Nuntiauit quoque speculator, di-
cens: Venit nuntius ad eos, & non reuer-
titur.

19 Misit etiam currum equorum secun-
dum: venitque ad eos, & ait: Hec dicit

8 Et ^f auferetur omnis domus Acha-
bi, & excindere-faciam Achabo min-
gentem in ^t pariete, & ^u praualitum
& derelictum in Israele.

9 Et dabo domum Achabi sicut do-
mum Iarobghami filij Nebat, & sicut
domum Baghsa filij Achijah.

10 Et Izebel comedent canes in ^x
parte Iizreghelis: & non sepeliens. Et
aperuit ^y januam, & fugit.

11 Et Iehu exiuit ad seruos ^z su-
stentatorum suorum: & dixit ei: An
pax? quid ^a cognitionis venit ^b ad in-
saniam-redactus iste ad te? Et dixit
ad eos: Vos cognouistis virum, &
meditationem eius.

12 Et dixerunt: ^c Falsitas annuntia,
obsecro nobis: Et dixit: ^d secundum
istud & secundum istud dixit ad me,
ad dicere: Sic dixit IHHV Vnxi te ^e
regi ad Israelem.

13 Et festinauerunt, & acceperunt
^f vir vestimentum suum, & posuerunt
sub eo, ad ossum ^g ascensionum: & ^h
infixerunt in ⁱ tuba; & dixerunt Re-
gnauit Iehu.

14 Et ^k colligare-se-fecit Iehu filius
Iehosaphati, filij Nimsi ad Ioram. Et
Ioram fuit obseruans in Ramoth Ghil-
ghad, ipse & omnis Israel, de faciebus
Chazaelis regis ^m Aram.

15 Et reuersus-fuit Iehoram rex ad
ⁿ sanare-se-facere in Iizreghele de
percussionibus, quibus percusserunt
eum ^o Aramæi, in ^p cedere eum ^q
ad Chazael regem Aram: & dixit Ie-
hu: Si ^r existentia animæ vestrae: non
exibit ^s euasor de vrbe ad ambulare
ad annuntiare in Iizreghele.

16 Et ^t vectus-fuit Iehu, & ambula-
uit in Iizreghelem: quia Ioram ^u cubas
inibi: & Achazjah rex Iehudah def-
cendit ad videre Ioramum.

17 Et ^x speculans stans super turrim
in Iizreghele, & vidit ^y copiam Iehu
in venire eum, & dixit: ^z Copiam
ego videns. Et dixit Iehoram. Accipe
^a vectorem, & mitte ^b occursum
eorum, ^c & dixit, An pax?

18 Et ambulauit ^d vehens equi ^e oc-
cursui eius, & dixit: Sic dixit rex: An
pax? Et dixit Iehu. Quid tibi & paci?
circumgyra ad ^f post me. Et annuncia-
uit speculans, ad dicere: Venit nun-
tius vsque ad eos, & non ^g reuertens.

19 Et misit ^h vehentem equi secun-
dum: & venit ad eos, & dixit: Sic di-

^f tolletur
de medio,
perdetur.
disperdetur,
peribit, dis-
peribit
^t muro
^u conclusa-
valide
^x portione,
possessione

^y fores
^z ut v. 7.

^a causæ
^b vāsanus,
demens

^c falsum, fa-
lacia, men-
dadium,
^d Sicut hoc
& sicut hoc
^e in regem

^f quisque
^g graduum
^h clāxerūt
ⁱ buccina
Hispanicæ,
clarin.
^k conjurare,
cōspirare.

^l contra ad
versus Chaz-
zaelem, &c.
^m Syriæ. Sic
v. 15.
ⁿ curare,
medicari.

^o Syri
^p pugnare a
præliari
^q cum
^r est anima
vestra
^s proripiens
se
^t cōscendit-
currum, vel
equū, equi-
tauit.

^u decumbēs
^x specula-
tor. Sic v.
18. 19.

^y abundan-
tiam, afflu-
tiam, globū,
agmen, mul-
titudinem.
Sic mox.

^z copiar.

^a Genitiuus.

^b aurigam,
vel, equitem
equitatoremi

^c in, ad, oc-
occursum
^d ut dicat,
^e equitans.
equum

^f ut v. 17.
^g posteriora
mea, post
tergum meū

^h Sic v. 19.

ⁱ reuersus
fuit. Vide
v. 10.
^j ut v. 18;

xit

rex: Numquid pax est? Et ait Iehu: Quid tibi & paci? transi, & sequere me.

20 Nuntiauit autem speculator, dicens: Venit usque ad eos, & non reuertitur: est autem incessus quasi incessus Iehu filij Namsi: princeps enim graditur.

21 Et ait Ioram: Iunge currum. Iunxeruntque currum eius, & egressus est Ioram rex Israel, & Ochozias rex Iuda, singuli in curribus suis, egressique sunt in occursum Iehu, & inuenerunt eum in agro Naboth Iezrahelita.

22 Cumque vidisset Ioram Iehu, dixit: Pax est Iehu? At ille respondit: Quae pax? adhuc fornicationes Iezabel matris tuae, & veneficia eius multa vigent.

23 Conuertit autem Ioram manum suam, & fugiens ait ad Ochoziam: insidia Ochozia.

24 Porro Iehu tetendit arcum manu, & percussit Ioram inter scapulas: & egressa est sagitta per cor eius, statimque corruit in curru suo.

25 Dixitque Iehu ad Badacer ducem: Tolle, proiice eum in agro Naboth Iezrahelita: memini enim quando ego & tu sedentes in curru sequebamur Achab patrem huius, quod Dominus onus hoc leuauerit super eum, dicens.

3. Reg. 21.
f. 21.

26 Si non pro sanguine Naboth, & pro sanguine filiorum eius, quem vidi heri, ait Dominus, reddam tibi in agro isto, dicit Dominus. Nunc ergo tolle, & proiice eum in agrum, iuxta verbum Domini.

27 Ochozias autem rex Iuda videns hoc, fugit per viam domus horti: persecutusque est eum Iehu, & ait: Etiam hunc percutite in curru suo. & percusserunt eum in ascensu Gauer, qui est iuxta Iezblaam: qui fugit in Mageddo, & mortuus est ibi.

28 Et imposuerunt eum serui eius super currum suum, & tulerunt in Ierusalem: sepelieruntque eum in sepulchro cum patribus suis in ciuitate Dauid.

29 Anno undecimo Ioram filij Achab, regnavit Ochozias super Iudam.

30 Venitque Iehu in Iezrahel. Porro Iezabel introitu eius audito, depinxit oculos suos stibio, & ornauit caput suum, & respexit per fenestram.

31 Ingredientem Iehu per portam, & ait: Numquid pax potest esse Zambri, qui interfecit dominum suum?

xit rex: Pax. Et dixit Iehu: Quid tibi & paci? circumgyra ad post me.

20 Et annunciauit speculans ad dicere: Venit usque ad eos, & non reuertens: & ductus sicut ductus Iehu filij Nimsi, quia in infania abducet.

21 Et dixit Iehoram: Liga. Et ligauit currum eius. Et exiuit Iehoram rex Israelis, & Achaziah rex Iehudah, vir in curru suo & exiuerunt occursum Iehu, & inuenerunt eum in parte Naboth Iizreghelitae.

22 Et fuit secundum videre Iehoram Iehu, & dixit: An pax Iehu? Et dixit: Quid an pax? usque ad meretricationes Iezabel matris tuae, & prestigias eius multas?

23 Et vertit Iehoram manus suas, & fugit: & dixit ad Achazjah: Fallacia, Achazjah.

24 Et Iehu impleuit manum suam in arcu, & percussit Iehoramum inter brachia eius, & exiuit sagitta de corde eius, & cruribus curuauit se in curru suo.

25 Et dixit ad Bidkar tertiarium suum: Leua, deijce eum in parte agri Naboth Iizreghelitae: quia recordare, ego, & tu ad vehentes conjugationes post Achabum patrem eius: & Iehu leuauit super eum leuandam istam.

26 Si non sanguines Naboth, & sanguines filiorum eius vidi hesternae nocte, Fidelis sermo Iehu & pacificabo tibi in parte ista, Fidelis sermo Iehu. Et nunc leua deijce eum in parte secundum verbum Iehu.

27 Et Achazjah rex Iehudah vidit, & fugit via domus horti: & persecutus fuit post eum Iehu, & dixit: Etiam eum percutite, ad currum, in ascensione Ghur, quae ad Iiblegham: Et fugit Meghiddo, & mortuus fuit ibi.

28 Et vehere fecerunt eum serui eius in Ierusalaim: & sepeliuerunt eum in sepulchro eius cum patribus suis in vrbe Dauidis.

29 Et in anno vnus decem anni Ioram filio Achab: regnavit Achazjah super Iehudah.

30 Et venit Iehu in Iizreghelem, & Iezabel audiuit, & posuit in furore oculos suos, & bonum fecit caput suum: & prospexit in usque ad fenestram.

31 Et Iehu venit in porta; & dixit: An pax Zimri interficiens sustentatorum suorum?

i ducatus,
abductus
k vafania,
amentia,
furore
l abiger

m quisque
n vi v. 17.
o portione,
possessione,
agro

p ipsum
Iehu
q istud pax
r scortationes,
fornicationes

s veneficia,
maleficia
t Fraus,
dolus, decipio. Vide
Genes. 27,
v. 25.

u triarium.
Vide supra
Cap. 7, v. 2.

x projice
y vi v. 21.
z apud, vel
cum vehen-
tibus &c.

a equitantes
b conjuga-
tos, binos,
pares, pariter.
Sic i Regum 19, 19-
c onus istud
d eadem,
Sic statim.
e, vide Genes.
19, v. 34.

f retribuam,
reddam,
redintegra-
bo, rependa
g vi v. 21.

h projice
i vi v. 21.
k quadriga
l equitantes
fecerunt,
curru impo-
situm deue-
xerunt, ab-
duxerunt

m compo-
suit, ornauit
n stibio
o bonifica-
uit, bene-
fecit, aptauit
p veniens.

Indifferens
ad praeteri-
tum & par-
ticipium
q interfecto-
r occisor

r domino-
rum, heroru

3 Reg. 16.
d. 10.

32 Leuauitque Iehu faciem suam ad fenestram, & ait. Quae est ista? & inclinauerunt se ad eum duo vel tres eunuchi.

33 At ille dixit eis: Precipitate eam deorsum, & precipitauerunt eam, aspersusque est sanguine paries, & equorum ungula conculcauerunt eam.

34 Cumque introgressus esset, ut comederet, biberetque, ait: Ite, & videte maledictam illam, & sepelite eam: quia filia regis est.

35 Cumque issent ut sepelirent eam, non inuenerunt nisi caluariam, & pedes, & summas manus.

36 Reuersique nuntiauerunt ei: Et ait Iehu: Sermo Domini est, quem locutus est per seruum suum Eliam Thesbiten, dicens: In agro Iezrahel comedent canes carnes Iezabel.

37 Et erunt carnes Iezabel sicut stercus super faciem terra in agro Iezrahel: ita ut praterentes dicant: Haccine est illa Iezabel.

32 Et leuauit facies suas ad fenestram, & dixit: Quis est ad me, quis? Et prospexerunt ad eum duo, tres eunuchi.

33 Et dixit: Dimittite liberè eam: Et dimiserunt liberè eam: & aspersit de sanguine eius ad parietem, & ad equos, & calcauit eam.

34 Et venit, & comedit, & bibit, & dixit: Visitate, obsecro, maledictam istam, & sepelite eam, quia filia regis ipsa.

35 Et ambulauerunt ad sepelire eam, & non inuenerunt in ea, quia si cranium, & pedes, & volas manuum.

36 Et reuersi fuerunt, & annuntiauerunt ei: & dixit: Verbum Iehu ipsum quod loquutus fuit in manu serui sui Eliahu Thisbitis, ad dicens: In parte Iezreghelis comedent canes carnem Iezabel.

37 Et erit cadauer Iezabel sicut stercus super facies agri, in parte Iezreghelis: quod non dicent, Ista Iezabel.

apud me, mecum
aulici, cubicularij
demittite: sic mox.
aspersum fuit, aspersa fuit pars sanguinis eius
murum
conculcauit, proculcauit
Perquirite, reuistite
euge, jam, nunc
execratam
chi im,
quinimo,
si
caluariam
fuitates,
cauitates,
palmas
portione,
possessione,
agello
simus, sterquilinum,
fimetum
i sic v. 36.
ita ut non dicant

COMMENTARIA.

VERS. 1.

E FILIIS PROPHETARVM.] Vide supra cap. 2. v. 3. & 1. Samuel. 10. v. 5.

ACCINGE LUMBOS TVOS.] expedi te iter facturum: accinge te itineri: celeritatem & festinationem commendat. Sic supra cap. 4. v. 29.

ET TOLLE LENTICVLAM OLEI.] Vide 1. Samuel. 10. v. 1. Sic v. 2.

OLEI.] Heb. olei istius, vel vnguenti, seu opobalsami huius, quod ego tibi trado: non enim erat vnguentum illud ordinarium, quod adhibebatur ad vngendos reges Israelis: sed aliud singulare à propheta confectum & paratum.

VERS. 2.

DE MEDIO FRATRVM SVORVM.] id est, amicorum, & collegarum, praefectorum exercitus, infra vers. 5.

IN INTERIVS CVBICVLVM.] Heb. conclauē in conclauē, id est, in intimum & penitissimum conclauē. Quidam: in cubiculum, quod est in alio cubiculo. Vide 1. Regum 22. v. 30. & cap. 22. v. 25. q. d. in abstrusissimum & secretissimum aliquem locum.

VERS. 5.

ECCE AUTEM PRINCIPES EXERCITVS SEDEBANT.] Ramoth Ghilhad, erat vrbs limitanea, quam Syri reges antea occupaauerant: quare validis copiis & praesidiis à regibus Israelis firmabatur, metu Syrorum. Hinc exercitus in ea, & praefecti. Vide infra v. 14.

VERS. 8.

MINGENTEM AD PARIETEM.] Vide de hac loquutione, 1. Samuel. 25. vers. 22.

Maluenda, In 2. Regum.

ET CLAVSVM ET NOVISSIMVM.] Vide de hac phrasi, Deuteronom. 32. v. 36.

SICVT DOMVM IEROBOAM, &c.] Vide 1. Regum 14. v. 10. & 11. & cap. 15. vers. 29. & cap. 21. v. 22.

ET SICVT DOMVM BAASA, &c.] Vide 1. Regum, cap. 16. vers. 4. 11. & 12. & cap. 21. vers. 22.

IN AGRO IEZRAEL.] Heb. in portione Iezreghelis, id est, in possessione, vel agello regis, quem inique Nabotho ademerat. Vide 1. Regum 21.

QVI DIXERVNT EI.] Heb. & dixit ei, subaudi, aliquis ex eis, vel, quisque eorum.

RECTENE SVNT OMNIA?] Heb. An pax? vel an incolumitas? saluane sunt omnia? Aliqui: Prosperene? venitne nuntiatum aliquid prosperi? Sic infra vers. 17. & 18. & 22. & 32.

INSANVS ISTE.] Sic existimabant, quum viderent hominem fuga se proripuisse: & alioqui propheta, dum agebatur spiritu diuino, rapi extra naturales sensuum vires, quasi furere videbantur.

NOSTIS HOMINEM, ET QVID LOQVVTVS SIT.] Explicant, vos rectè nouistis hominem, vnum esse de filiis prophetarum, administrum seu discipulum Elisai, probe notum: & consequenter nostis, quid loquutus fuerit, nempe congruentia suae prophetae professioni. Alij, quasi dicat, scitis quid propheta loqui soleant: ex eius persona & professione con-

EEeee

jicite,

jicite, quæ sint ipsius verba. Nonnulli, vos nouistis hominem esse insanum & amentem; & sermonem eius, id est, quid eiusmodi homines loqui soleant, nempe futilia & insana, quasi dicat, quod mihi dixit, parum est firmum, & stabile: nullius momenti rem dixit.

ET QUID LOQVVTVS SIT.] Heb. & meditationem eius, de voce מַחְשַׁב *mach* diximus 1. Samuel. 1. v. 16. Quidam variè hîc reddunt: 1. & sermonem, colloquium, eius. 2. & occupationem, exercitationem eius, id est, professionem. 3. & negotium eius.

VERS. 12. ET DIXERVNT, FALSVM EST.] Expouunt, Falsum est, quod dicis, nec nos hominem nouimus, neque quid loquutus sit, scimus. vel, Falsum est, quod ais, hominem istum amentem nullius momenti rem tecum loquutum, sed vana tantum ac futilia.

VERS. 13. ET VNVSQVISQVE TOLLENS PALLIUM SVVM POSVERVNT SVB PEDIBVS EIVS, IN SIMILITVDINEM TRIBVNALIS.] Heb. ex verbo: & acceperunt vir, id est, quisque, singuli, vestimentum suum, & posuerunt subter eum, ad os, siue ossum, ascensionum, vel super os, aut in osse, graduum. Locus utcunque difficilis, adhibitis variis aliorum explanationibus, illustrabitur. 1. Kimchius, super os graduum, id est, super substantiam graduum: ac si dicat, super ipsosmet gradus. Nam nomine מַחְשַׁב *ghetzem* synonymo cum מַחְשַׁב *gherem*, quod hic ponitur, vtuntur Hebræi pro substantia rei, & ipsamet re, ab offis soliditate. Vide Genes. 7. v. 13. 2. Reuchlinus: ad gradum ascensionum. [Significat enim gradum solis in horologio, quod Latine solarium dicimus. Est autem lapis in foro publico sublimatus, signis horarum insculptus, de quo protenditur hasta, quam gnomonem Græcè, stylum Latine vocamus. Usque ad eam sublimitatem promouerunt Galaadite regem suum Iehu, suppositis vestibus suis, quibus ascenderat usque ad lapidem solarij. Ionas Chaldeus transtulit: super gradum horologi, seu clauum in pariete umbram linearem demonstrantem.] Hæc Reuchlinus. Quam etiam interpretationem sequutus est Schindlerus. מַחְשַׁב *maghaloth*, ascensiones, seu gradus, pro horologio ponitur infra cap. 20. v. 11.

3. Caietanus: [In osse graduum, Per ossa graduum, sustentantia gradus significantur tecta vestibus ad ornatum in honorem noui regis sedentis in summitate illorum graduum: vt per hoc intelligamus, vniuersos gradus opertos vestibus.]

4. Sanctes sequutus Commentarium Kimchij in hunc locum: [Super fastigium graduum, id est, super supremum è gradibus, more regio vice throni vestibus suppositis, vel in supremo gradu, id est, in loco eminentissimo & prestantissimo.] Hanc explanationem amplectuntur: Vatablus, Pomarius, Buxtorfius.

5. Forsterus: [Et celeriter tulerunt quisque vestimentum suum, & posuerunt illud subter se, apud os graduum. Vocat autem sellam iudicis, seu tribunal hoc nomine, vel quia ex aliquo osse, vel ebore, vel quia candida erat velut os. Et quia pompa regia tam cito non poterat tapetiis ornari, vestes suas substernebant. Et si aliqui sunt, qui censent מַחְשַׁב *gherem* positum pro מַחְשַׁב *daragh*, id est, gradu, seu fastigio, sic exponentes, super

fastigium graduum: & Chaldeus Paraphrastes verterit: super gradum horarum: & per illum, horologium solare intellexerit: atque alij etiam aliter exposuerint: tamen prior expositio simplicior est, & magis genuina: nam huiusmodi sella erant plerumque ex ebore. Et Hieronymus idem quoque videtur significare, eo quod transtulit: in similitudinem tribunalis, quod videlicet illud os, seu sella ossea similitudinem habuerit tribunalis.] Hæc Forsterus: nec ab eius expositione ablu- dit Mercerus.

6. Leo Iudas: [Mox acceperunt quisque vestem suam, & posuerunt subter eum, ad tumultum, quò ascenderet.]

7. Auenarius: [ad grumum graduum.]

8. Marinus: [Et celeriter acceperunt vnusquisque vestimentum suum, & posuerunt subter eum ad os eleuationum. Hoc est, ex vestimentis confecerunt quasi solium durissimum & eleuationum.]

9. Tremellius & Iunius: [Tunc festinanter accipientes quisque vestem suam, supposuerunt ei, in fastigio graduum, id est, in suggesto regio.]

10. Hispanicus Interpres: [Y tomaron de presto cada vno su ropa, y pusola de baxo de elen altura de gradas, id est, en vn throno alto.]

Ego existimo id factum more militari, quo in subitaria noui principis electione, vel ducis ad milites alloquutione, tumultuarium suggestum in modum tribunalis erigebant ex obuia plerumque materia: vnde princeps omnibus conspicuus acclamaretur à militibus: vel eos alloqueretur. Romani illud ex cæspite seu gleba extruere solebant. Tacitus Annali. 1. [Simul congerunt cæspites, extruunt tribunal, quo magis conspicua sedes foret.] Plinius in Panegyrico Traiani: [Decora facies consulis: multa post sacula tribunal viridi cæspite extructum, nec fascium tantum, sed pilorum, signorumque horrore circumdatum.] De quo more plura annotarunt Lipsius & Doreleanus ad eum Taciti locum. Atqui hîc militares viri ipsi Iehu ex vestibus quisque seu aggeratis in modum offis, seu grumi, aut tumuli, suggestum, siue tribunal componunt, vnde ipse ab omnibus rex acclamari possit, & populum alloqui.

PORRÒ IORAM OBSEDERAT RAMOTH VERS. 14. GALAAD.] Heb. & Ioram fuit observans in Ramoth Ghilhad. Noster obseruandi verbum, pro obsidendi accepit, vt 2. Samuel. 11. v. 16. vnde intelligunt nonnulli, Ramoth nondum tunc captam ab Israëlitis sed tantum obsesam. Plerique alij reddunt: & Ioram custos, obseruator, fuerat, custodierat, custodiam posuerat, in Ramoth Ghilhadis, &c. Caietanus prudens hoc Scholion adiicit: [Iunge, prudens lector, isti litteræ cum supra scripta de aduentu pueri in Ramoth, & ingressu in internum cubiculum, & de gradibus; tum subiuncta paulo inferius verba Iehu, videlicet, Quod non egrediatur aliquis ex ciuitate: & perpendes prasupponi in hac historia, ciuitatem Ramoth fuisse tunc ipsius regis Israelis: & propterea scribi, quod Ioram rex Israelis fuit custos in Ramoth Ghalahad, à facie Hazaelis attentantis capere ciuitatem ipsam. Bellum enim defensuum ipsius ciuitatis signifi-

catur, dicendo, Et fuit custos in Ramoth à facie regis Syria: nisi enim ciuitas fuisset tunc regis Israelis, nequaquam cauisset Iehu, ne aliquis egrederetur è ciuitate ad annuntiandum Ioram regi Israelis. Quando autem Ioram recuperauerit ciuitatem Ramoth, non est scriptum: rationi tamen consentaneum est, ut occiso Ben-Hadad, vacante Hazaele ad occupandum regnum, Ioram recuperauerit ciuitatem Ramoth.] Haecenus ille. Quare illud Nostri, obsederat, catachresticè, capiendum, pro, infederat, defensionis, non oppugnationis causâ.

VERS. 15. ET REVERSVS FVIT, &c.] Vide supra cap. 8. v. 29.

SI PLACET VOBIS.] Heb. Si est anima vestra. Quidam: Si est voluntas vestra. Alij: Si est cum animo vestro, vel si vobis in animo est. Aut: Si vobis cordi est, ut ego regnem. Ex verbo: Si existentia anima vestra, id est, si subsistitis in proposito, quo me regem constituitis, si firmum, ratum, stabile est, quod decreuistis me regem facere. Si stat animo sententia.

VERS. 18. QUID TIBI ET PACI?] Quidam: Quid tua pax? id est, Quid tua interest pax? Alij: Quid tua de pace, vel de prosperitate? Nonnulli: Quid tibi cum pace?

TRANSI, ET SEQUERE ME.] Heb. gira ad post me. Exponunt, id est, verte te ad tergum meum. Quidam: diuerte ad assecclas meos. Sic infra vers. 19. Nec desunt qui: deslechte post me.

VERS. 20. PRÆCEPS ENIM GRADITVR.] Heb. quia in insania ducet. Quidam: quia furiosè ducet, id est, quia perseuerat furiosè ducere. Aliqui: quia in insania ducit, agit, currum scilicet. Alij: nam præcipitanter ducere solebat. Nonnulli: nam insanè incedit. Hispanicus Interpres: porque viene con furia.

VERS. 21. QUÆ PAX? ADHVC FORNICATIONES IEZABEL MATRIS TVÆ, ET VENEFICIA EIVS MVLTÀ VIGENT.] Nos Hebræa verbo tenus expressimus: alij diuersimodè. 1. Quæ pax donec, vel dum, fornicationes Izebel matris tuæ, & præstigia, seu veneficia, aut maleficia eius quamplurima durant? 2. Quæ pax est, quæ peruenire possit vsque ad fornicationes Izebel matris tuæ, & veneficia eius quamplurima? id est, quæ pax, aut ratio pacis conuenire possit tecum, & cum matre tua fornicaria & venefica? q. d. neque tu dignus es pace, neque mater tua. 3. Quæ pax, quum adhuc supersint Izebelis matris tuæ artes meretriciæ, & veneficia eius tam multa? Hispanicus: Que paz con las fornicaciones de Izebel tu madre, y sus muchas hechizarias? Scortationes more Scripturæ vocat idololatriam, quod sit adulterium diuini cultus: veneficia verò, quod falsi cultus, pleni sint præstigijs, veneficijs, ac maleficijs.

VERS. 23. CONVERTIT AVTEM IORAM MANVM SVAM.] Hispanicè, boluio la rienda. Heb. Et vertit Iehoram manus suas, id est, deflexit habenas equorum. Quidam: Itaque auertit Iehoram manus illius. Videlicet, aurigæ, iubens ut defleceret.

VERS. 24. TETENDIT ARCVM MANV.] Heb. impleuit manum suam in arcu. Quidam: impleuit Maluenda, In 2. Regum.

manum suam arcu, id est, abduxit manibus suis neruum quantum potuit. Alij: prehensò arcu manu sua. Nonnulli: impleuit manum suam arcu. Hypallage, pro impleuit id est, plenè tetendit manu sua arcum, vel vehemèntissime adduxit manu sua arcum.

INTER SCAPVLAS.] Heb. inter brachia eius. Sed rectè Noster, nam cum flexisset currum, auersum, non aduersum percussit. Quidam: interscapilio eius.

(QUANDO EGO ET TV SEDENTES IN CURRU SEQUEBAMVR ACHAB PATREM HVIVS.)] Nos Hebræa verba ordine reddidimus: alij variè. 1. ego, & tu equitantes pares post Achab patrem eius. 2. ego, & tu eramus aliquando cum quibusdam, qui equitabant bini post Achab patrem eius. 3. quum ego & tu simul curru velti sequeremur Achab patrem eius. 4. me, & te pariter equitantibus binis, post Achabum patrem istius. Videntur ij fuisse ex comitibus, siue ex corporis custodibus Achabi. 5. ambo nos pariter equitantes, &c. id est ambo nos pari ordine, & quasi sub eodem iugo vincti equitabamus, hoc est, coequitabamus. 6. ego & tu cum equitantibus pari ordine & quasi sub eodem iugo vinctis, &c.

QVOD DOMINVS ONVS HOC LEVAVERIT SVPER EVM.] Plurifariam ex Hebræo vertunt. 1. & Iehouah eleuauit super eum eleuationem istam, id est, punitionem, quæ est eleuatio seu exaltatio diuinæ iustitiæ: plurimum diuina iustitia extollitur ex iudicijs & vindictis improborum. 2. & Iehouah leuauit aduersus eum prophetiam hanc, id est, prædixit istud de eo. 3. & Iehouah protulit aduersus eum omnis hoc, id est, comminationem hanc propheticam: ut ferè in prophetis accipitur. 4. Hispanicus Interpres: Y Iehoua pronuncio esta sententia sobre el. Ex verbo, cargo sobre el esta carga. Notant מַשָּׂא massa, propriè esse, eleuationem, seu leuandam, onus, pondus, atque sic dici onus, quod sit quasi leuamentum, quod leuetur, & alicui imponatur: sumi & metaphoricè pro officio seu munere, aut ministerio, quod alicui tanquam onus imponitur, & committitur: vnde Hispanicè dicimus carga, y cargo, ab onere, ut Numeror. 4. vers. 15. & 1. Paralipom. 15. v. 22. item pro onere & ministerio docendi alios: & synecdochicè pro ipsa doctrina & prophetia, ut Prouerb. 30. v. 1. Notanter in prophetis sæpius accipi, pro graui & onerosa prophetia, qua alicui malum aliquod graue prædicatur, & quasi imponitur, quod tanquam onus ferre debeat. Hebræorum nonnulli reddunt, Assumptionem, quod ore hominis prophetæ assumatur.

SI NON PRO SANGVINE, &c.] prius hoc versus huius hemistichium ad sensum optimè Noster conuertit: Hebr. ad verbum habetur. Si non, Nisi, sanguines Naboth, & sanguines filiorum eius vidi hesternæ-vesperæ, dictum-certum- & indubitatum Iehouah: & rependam tibi in portione ista, dictum-certum, & indubitatum Iehouah. Exponunt, nisi, subaudiendum aliquid, cuiusmodi: Non habeat post hac verax, aut iustus, &c. nisi, &c. Quidam, nempe, ne vinam, nisi cadem Nabothi, &c.

EEeee 1 ET

VERS. 25,

VERS. 26,

ET PRO SANGVINE FILIORVM EIVS,] Hinc apparet, filios, & hæredes Nabothi omnes cum ipso interfectos, tyrannidi obtenta specie religionis, vt possessionem hæredibus vacantem, fisco adiudicatam inuaderet Achab. Vide supra 1. Regum 21. v. 15.

QVEM VIDI HERI.] proprie. *vidi hesternæ nocte.* id est, memini nuper. Loquitur Deus more principis alicuius, cui species ingentis alicuius negotij nocte insomni obuerfatur. Alij volunt esse verba Eliæ, quæ hîc recitat Iehu. Vide 1. Regum 21. vers. 17. & sequentibus.

AIT DOMINVS.] Hebr. *Fidelis-sermo Iehouab.* Vide de hac loquutione Genes. 22. v. 16. secundo hîc repetitur, ad æternam certitudinem & firmitatem verbi Dei.

VERS. 27.

FUGIT PER VIAM DOMVS HORTI.] vel *domus hortensis.* Explicant, id est, fugit in Samariam per hortos, siue per viam latentem & occultam, quæ erat consita arboribus, & ideo secretior. Fugisse in Samariam, & ibi se abscondisse, dicitur 2. Paralipom. 22. vers. 9. Fortasse domus horti fuit insignis aliqua domus cum horto regum Israelitarum, quo æstatis aut veris tempore recreandi animi gratia diuertebant.

ETIAM HVNC PERCVTITE IN CVRRV SVO.] Quia eum strenuè fugientem comprehendere non poterant, iubet vt sagittis eum eminus in curru volitantem imperant. Erat Achazjah ex familia Achabi, nepos ex filia Hathaliah, ac proinde iussus interfici.

ET PERCVSSERVNT EVM IN ASCENSV GAVER.] Hebr. *non est, & percusserunt eum.* sed tantum: *& persequutus est eum Iehu: & dixit: Etiam eum percutite in curru, in ascensu Ghur.* Quidam istud, *in ascensu Ghur.* iungunt cum, *& persequutus est eum Iehu usque ad ascensum Ghur.* vt cætera sint adiecta per parenthesis: nec enim percussum volunt in ascensu, seu cliuo Ghur: sed in Samaria, vel Mageddo, vt statim dicemus. Alij cum Nostro putant esse eclipsin, & subaudiunt, *& percusserunt eum.* de quo genere eclipsæos, vide in 1. Regum 20. vers. 34.

IN ASCENSV GAVER.] Hebr. *in ascensu,* seu *cliuo Ghur.*

IUXTA IEBLAAM.] Hebr. *ad Iibleam.* de hac vrbe vide Iosue 17. vers. 11. erat sortis Menaseh.

QVI FUGIT IN MAGEDDO. ET MORTVVS-EST IBI.] Meghiddo, vrbs fuit tribus Menaseh, Iudicum 17. vers. 11. de qua vide Iosue 12. vers. 21. Quidam vt hunc locum cum altero 2. Paralipom. 22. vers. 9. concilient, notant, Achazjam primum fuga elapsam sine vulnere, aut saltem lethali, deuenisse Meghiddo, deinde in Samaria latitasse, vbi deprehensum Iehu traxit secundò in Meghiddo, & ibi eum interfecit, vt hîc dicitur. Alij aliter componunt, vt ad eum locum Paralipom. annotabimus.

VERS. 29.

ANNO VNDECIMO IORAM.] Intelligunt, completo: nam ineunte duodecimo regnasse scribitur, supra Cap. 8. vers. 25.

VERS. 30.

DEPINXIT OCVLOS SVOS STIBIO.] Hebr. *& posuit in fuce oculos suos.* Hypallage,

pro, & apposuit fucum in oculis suis. Similis Hypallage supra vers. 24.

ET ORNAVIT CAPVT SVVM.] Quidam suspicantur, curioso isto oculorum & capitis ornatu voluisse Izebelam allicere, seu capere ipsum Iehu, & quasi lenocinio formæ hominem inescare: sed erat iam mulier grandi natu. Alij, voluisse eam in suprema fortuna dignitatem & maiestatem regiam tueri: nam erat superba & arrogantissima.

ET RESPEXIT PER FENESTAM.] Observant verbum *שחאפ* *schakaph* quando ponitur in coniugatione Niphal, nempe in voce passiva, ita significare ex alto prospicere, vt is, qui est in loco edito respiciens, prospiciatur etiam ipse ab illis, qui in eum intuentur, vt cum rex è fenestra, aut suggestu, solioque prospicit, &c. In Hiphil verò, vt hîc habetur, denotare sic ex loco alto prospicere, vt is, qui prospicit non prospiciatur ab aliis: Sic dicitur de Deo Deuteronom. 16. vers. 15. [*Prospice de calo.*] quòd Deus prospiciat, & non prospiciatur: Sic de Abimelech Gen. 26. vers. 8. quum esset in loco, vnde eos videbat, at ipsi non eum videbant. Sic de Izebel, quæ per fenestram videbat eos ingredientiæ vibem: at non item ipsi illam, donec Iehu propius ad portam accessit. Sed nescio an hæc observatio sit perpetua: nam ægre Genes. 18. 16. congruere videtur, vt neque hîc infra vers. 32.

PER PORTAM.] vel vrbis, iuxta quam VERS. 31. erat palatium regium. vel per portam palatij, in quo erat Izebel.

NUMQVID PAX ESSE POTEST ZAMRI, QVI INTERFECIT DOMINVM SVVM?] Hebr. *Num pax, Zimri interfector heri sui?* Quidam: *Venisse pacis ergo, ô tu, qui es alter Zamri interfector domini sui?* Aliqui: *Prosperè, ô Zimri, occisor domini sui.* id est, ô alter Zimri, 1. Regum 16. vers. 15. cuius conspirationis ultio fuit per Amri socerum Izebelæ. Ibidem vers. 16. 17. 18. Nonnulli: *Num prosperè cessit hoc Zimri, quòd trucidavit herum suum?* cuius factum tu nunc imitatus es.

QVÆ EST ISTA?] Hebr. *Quis ad me quis?* VERS. 32. Quidam: *Quis est mecum, quis?* vel *quis pro me quis?* quasi dicat, Quis illic cum illa, qui à parte mea stet? Alij: *Quis facit mecum, quis?* q. d. an nemo istic à meis partibus futurus est? vel an nemo istinc est, qui faciat, quod volo. Nonnulli: *Quis est apud me, quis?* Hispanicus Interpres, *Quien conmigo? Quien?* Fortassis sit mos ille loquendi Hispanis principibus familiaris, cum aliquem ex famulis vocant, *Ola, oyes?*

ET INCLINAVERVNT SE AD EVM DVO VEL TRES EVNVCHI.] Hebr. *& prospexerunt ad eum.* Quidam: *& attenderunt ad eum.* Alij: *& respexerunt ad eum.* duo, tres eunuchi, vel aulici, aut cubicularij, siue principes. Hi possunt intelligi vel ex comitatu Iehu, qui ei prope astabant: vel ex comitibus & aulicis Izebelæ, qui in palatio supernè è fenestris prospectabant: & hoc est rectius ex nativa significatione verbi Hebraici, quod est, *ex alto despicere*, seu *ex edito loco prospicere.*

PRÆCIPITATE EAM DEORSVM.] Notio- VERS. 33. nem

nem verbi שחמא *schamat* expendimus in 2. Samuel. 6. vers. 6. Hic omnia ista possit complecti: *Demittite, deturbate, impellite, deicite, dimembrate, dearticulate, membratim-discerpere, relaxate, eam.* Forsterus exponit: *Demittite-libere eam.* id est, præcipitate libere eam in aëre, ne aliquid dependeat, aut intercipiatur, seu retineatur, sed pleno & libero lapsu deorsum deiiciatur.

ET EQUORVM VNGVLÆ CONCVLCARVNT EAM.] Hebr. & *aspersum fuit de sanguine eius ad murum, & ad equos, & conculcavit eam.* videlicet, Iehu equo suo. vel,

singuli, aut quisque equorum prætereuntium.

SERMO DOMINI EST.] supra i. Regum, VERS. 36; Cap. 21. vers. 23.

ET ERVNT CARNES IESABEL SICVT STERCVS, &c.] Quidam Hebr. imperatiuè reddunt: *Et sit*, vel *itaque sit cadaver Izebelæ tanquam stercus in superficie agri, &c.* ut sint verba Iehu, quasi dicat, rescindo priorem sententiam meam de ea sepelienda. Alij volunt esse verba prophetiæ Eliæ, relata à Iehu, & in futuro legunt: *Eritque cadaver Izebelæ tanquam stercus, &c.*

CAPVT DECIMVM.

Iehu 70. filios Achab & 42. fratres Ochoziæ necari iubet, totamque Achab progeniem delet, & omnes sacerdotes Baal callidè conuocatos occidit, exusta illius statua, & templo in cloacam verso; attamen propter peccata Iehu vehementer cæsus est Israel ab Hazad: mortuo autem Iehu, succedit filius eius Ioachaz.

Vulg.

I Rant autem Achab septuaginta filij in Samaria scripsit ergo Iehu litteras, & misit in Samariam ad op. imates ciuitatis, & ad maiores natu, & ad nutritios Achab, dicens,

2 Statim ut acceperitis litteras has, qui habetis filios domini vestri, & currus, & equos, & ciuitates firmas, & arma.

3 Eligite meliorem, & eum qui vobis placuerit de filiis domini vestri, & eum ponite super solum patris sui, & pugnate pro domo domini vestri.

4 Timuerunt illi vehementer, & dixerunt: Ecce duo reges non potuerunt stare coram eo, & quomodo nos valebimus resistere?

5 Miserunt ergo præpositi domus, & præfecti ciuitatis, & maiores natu, & nutritij, ad Iehu, dicentes: Serui tui sumus, quacumque iusseris, faciemus, nec constituemus nobis regem: quacumque tibi placent, fac.

6 Rescripsit autem eis litteras secundò, dicens: Si mei estis, & obeditis mihi, tollite capita filiorum domini vestri, & venite ad me hac eadem hora cras in Iezrahel. Porro filij regis, septuaginta vi-

Malu.

I T Achabo septuaginta filij in ^a Someron: & scripsit Iehu ^b libros, & misit Someron ad principes Iizreghelis ^c senes, & ad ^d fideles Achab, ad dicere:

2 Et nunc secundum venire ^e librum istum ad vos: & ^f ad vos filij ^g sustentatorum vestrorum: & ad vos ^h currus, & equi, & vrbs ⁱ munitionis, & ^k armatura.

3 Et videbitis bonum, & rectum de filiis ^l sustentatorum vestrorum, & ponetis super ^m solum patris sui: & ⁿ cadite super domum sustentatorum vestrorum.

4 Et timuerunt ^o valdè, valdè, & dixerunt: Ecce duo reges non steterunt facibus eius: & quo modo stabimus nos?

5 Et misit ^p qui super domum, & ^q qui super urbem, & ^r senes, & ^s fideles ad Iehu, ad dicere: Serui tui nos: & omne quod dices ad nos, faciemus: non regnare faciemus ^t virum: ^u bonum in oculis tuis fac.

6 Et scripsit ad eos ^v librum ^x secundò, ad dicere: Si mihi vos, & vocemur vos audientes, accipite capita ^y hominum filiorum ^z sustentatorum vestrorum, & venite ad me, ^a secundum

E E c c e 3 dum

^a Samaria.
^b Sic statim,
^c libellos,
^d litteras, epi-
^e stolas
^f senatores,
^g seniores.
^h Sic v. 5.
ⁱ d nutritio-
^j nes, nutritios
^k e epistolam
^l f apud vos,
^m vobiscum
ⁿ Sic mox
^o g dominorū,
^p herorum
^q h singulare,
^r curratura
^s i munitissi-
^t ma
^u k arma. Vide
^v i Regum,
^w 10. v. 25
^x l v. 2.
^y Sic statim
^z m thronum
^a n belligera-
^b te, præliami-
^c ni, pugnate
^d o vehementi-
^e ssime
^f p præfectus
^g domui.
^h q præfectus
ⁱ vrbi
^j r v. 1.
^k s quemquā,
^l vllum
^m t quod bo-
ⁿ num vide-
^o tur
^p u v. 1.
^q & 2.
^r x secundā
^s vice, secun-
^t dō
^u y singulorū
^v z v. 2.
^w a hoc ipso
tempore

ri, apud optimates ciuitatis nutriebantur.

7 Cūque venissent litterae ad eos: tulerunt filios regis, & occiderunt septuaginta viros, & posuerunt capita eorum in cophinis, & miserunt ad eum in Iezrahel.

8 Venit autem nuntius, & indicauit ei, dicens: Attulerunt capita filiorum regis. Qui respondit: Ponite ea ad duos aceruos iuxta introitum portae usque mane.

9 Cūque diluxisset, egressus est, & stans dixit ad omnem populum: Iusti estis: si ego coniuraui contra dominum meum, & interfeci eum, quis percussit omnes hos?

3. Reg. 21. 8. 29. 10 Videte ergo nunc quoniam non cecidit de sermonibus Domini in terram, quos locutus est Dominus super domum Achab, & Dominus fecit quod locutus est in manu serui sui Eliae.

11 Percussit igitur Iehu, omnes qui reliqui erant de domo Achab, in Iezrahel, & uniuersos optimates eius, & notos, & sacerdotes, donec non remanerent ex eo reliquia.

12 Et surrexit, & venit in Samariam: cūque venisset ad Cameram pastorum in via.

13 Inuenit fratres Ochozia regis Iudae, dixitque ad eos: Quinam estis vos? Qui responderunt: Fratres Ochozia sumus, & descendimus ad salutandos filios regis, & filios reginae.

14 Qui ait: Comprehendite eos viuos. Quos cum comprehendissent viuos, iugularunt eos in cisterna iuxta Cameram, quadraginta duos viros, & non reliquit ex eis quemquam.

15 Cūque abiisset inde, inuenit Ionadab filium Rechab in occursum sibi, & benedixit ei. Et ait ad eum: Numquid est cor tuum rectum, sicut cor meum cum corde tuo? Et ait Ionadab: Est. Si est, inquit, da manum tuam. Qui dedit ei manum suam. At ille leuauit eum ad se in currum.

16 Dixitque ad eum: Veni mecum, & vide zelum meum pro Domino. Et imposuit eum in currum suo.

17 Duxit in Samariam. Et percussit omnes qui reliqui fuerant de Achab in Samaria, usque ad unum, iuxta verbum Domini, quod locutus est per Eliam.

dum tempus crastino in Iizreghelem. Et filii regis septuaginta viri ad grandes urbis & grandefacientes eos.

7 Et fuit secundum venire^d librum ad eos, & acceperunt filios regis, & mactauerunt septuaginta^f virum: & posuerunt capita eorum in^g caldariis, & miserunt ad eum, in Iizreghelem.

8 Et venit^h nuntius & annuntiavit ei, ad dicere: Venire fecerunt capita filiorum regis. Et dixit: Ponite ea duosⁱ aceruos ostio portae usque ad mane.

9 Et fuit in mane, & exiit, & stetit, & dixit ad omnem populum: Iusti vos: ecce ego^k colligavi super^l sustentatorem meum, & interfeci eum: & quis percussit omnes istos?

10 Cognoscite nunc quia non cadet de verbo IHH in terram, quod loquutus fuit IHH super domum Achabi: & IHH fecit quod loquutus fuit in manu serui sui Eliahu.

11 Et percussit Iehu omnes^m relictos domui Achabi in Iizreghele, & omnes grandes eius, & ⁿ cognitos eius, & sacerdotes eius: usque ad^o nequam^p reliquit ei^q residuum.

12 Et surrexit, & venit, & ambulauit^r Someron: ipse Beth-Gheked pastorum in via:

13 Et Iehu inuenit fratres Achazjah regis Iehudah; & dixit: Quis vos? Et dixerunt: Fratres Achazjah nos: & descendimus^s paci filiorum regis, & filiorum, praeualidae.

14 Et dixit: ^u Capite eos viuentes. Et ceperunt eos viuentes: & ^y mactauerunt eos ad^z Cisternam Beth-Gheked, quadraginta & duos^a virum: & non reliquit^b virum de eis.

15 Et ambulauit de ibi, & inuenit Iehonadab, filium Rechab^c occursum suo. & benedixit eum, & dixit ad eum: An^d existentia^e ad cor tuum^f rectum, secundum quod cor meum cum corde tuo? Et dixit Iehonadab: ^g Existentia & existentia. Da manus tuas. Et dedit manum suam: & ascendere fecit eum ad se ad^h currum.

16 Et dixit: Ambulaⁱ ad me, & vide in zelo meo^k IHH. Et vehere fecerunt eum in currum eius.

17 Et venit Someron, & percussit omnes^l relictos Achabo in Someron usque ad^m abolere eum: secundum verbum IHH quod loquutus fuit ad Eliahu.

b apud, penes
c grandefacientes, nutriendos, educandos
d vi u. 1.

e jugularunt

f viros
g sportis, cophinis, calathis, canistris:
Iude 1 Samuel 2, v. 14.

h legatus
i cumulos

k conjuraui, conspiraui, ligam-feci
l vi u. 2.

m reliquos, restantes

n notos, familiares

o nequaquam non omnino

p relinquere fecit, reliquum fecit sibi.

q superstitie
r Samariam.

Sic v. 17, 35, & 36.

s ad pacem, ad salutandum

t superioris, Dominae,

vi 1 Regum, 11, 19.

u prehendere
x viuos.

Sic mox
y jugularunt

z foueam
a viros

b quemquam, vllum

c in, ad occursum suum

d est
e apud, penes- vel cum corde tuo

f restitudo, vel rectitudinis

g Est & est
h quadrigam

i apud me, mecum

k datiuus.

ad Iehouah, vel pro Iehouah.

l reliquos, restantes

m disperdere, extirpare

3, Reg. 16.
8.31.

18 Congregauit ergo Iehu omnem populum, & dixit ad eos: Achab coluit Baal parum, ego autem colam eum amplius.

19 Nunc igitur omnes prophetas Baal, & uniuersos seruos eius, & cunctos sacerdotes eius, vocate ad me: nullus sit qui non veniat, sacrificium enim grande est mihi Baal: quicumque defuerit, non viuet. Porro Iehu faciebat hoc insidiosè, ut disperderet cultores Baal.

20 Et dixit: Sanctificate diem sollemnem Baal. Vocauitque.

21 Et misit in uniuersos terminos Israel, & venerunt cuncti serui Baal: non fuit residuus ne vnus quidem qui non veniret. Et ingressi sunt templum Baal: & repleta est domus Baal, à summo vsque ad summum.

22 Dixitque his qui erant super vestes: Proferte vestimenta uniuersis seruis Baal. Et protulerunt eis vestes.

23 Ingressusque Iehu, & Ionadab filius Rechab, templum Baal, ait cultoribus Baal: Perquirite, & videte, ne quis fortè vobiscum sit de seruis Domini, sed ut sint serui Baal soli.

24 Ingressi sunt igitur ut facerent victimas & holocausta: Iehu autem praepraeparauerat sibi foris octoginta viros, & dixerat eis: Quicumque fugerit de hominibus his, quos ego adduxero in manus vestras, anima eius erit pro anima illius.

25 Factum est autem, cum completum esset holocaustum, praecepit Iehu militibus & ducibus suis: Ingreimini, & percutite eos, nullus euadat. Percusseruntque eos in ore gladij & proiecerunt milites & duces: & ierunt in ciuitatem templi Baal.

26 Et protulerunt statuam defano Baal, & combusserunt.

27 Et comminuerunt eam: Destruerunt quoque ad eam Baal, & fecerunt pro ea latrinas vsque in diem hanc.

28 Deleuit itaque Iehu Baal de Israel.

29 Veruntamen à peccatis Ieroboam filij Nebat, qui peccare fecit Israel, non recessit, nec dereliquit vitulos aureos, qui erant in Bethel, & in Dan.

18 Et congregauit Iehu omnem populum, & dixit ad eos: Achab n̄ seruiuit Baghalem parum: Iehu seruiet eum multum.

19 Et nunc omnes prophetas Baghalis, omnes seruientes eius, & omnes sacerdotes eius vocate ad me: vir non ō deuifitabitur, quia sacrificium grande mihi Baghali: omnis qui deuifitabitur non viuet: & Iehu fecit in p̄ calcaneatione, q̄ correspondentiæ abolere seruientes Baghalis.

20 Et dixit Iehu: Sanctificate praeuelescentiam Baghali. Et vocauerunt.

21 Et misit Iehu in omni Israele: & venerunt omnes seruientes Baghalis: & non relictus fuit vir qui non venit. Et venerunt domum Baghalis, & impleta fuit domus os ori.

22 Et dixit ū qui super vestiariū: Exire fac x̄ indumentum omnibus seruientibus Baghalis. Et exire fecit eis indumentum.

23 Et venit Iehu, & Iehonadab filius Rechab y domum Baghalis: & dixit seruientibus Baghalis: z Nudate, & videte, n̄ quando exiit hinc vobiscum de seruis Iehv̄h: a quia si seruientes Baghalis, ad solum ij.

24 Et venerunt ad facere sacrificia, & b ascensiones: & Iehu posuit sibi in foris octoginta c virum, & dixit: Vir qui saluus euadet de hominibus, quos ego venire faciens super manus vestras; anima d eius pro anima eius.

25 Et fuit secundum e consummare eum ad facere f ascensionem, & dixit Iehu g cursoribus, & h tertiariis: Venite, percutite eos, vir non exiit. Et percusserunt eos i ori gladij, & deiecerunt cursores, & tertiarij: & ambulauerunt vsque ad urbem domus Baghalis.

26 Et exire fecerunt statuas domus Baghalis, & combusserunt k eam:

27 Et l demoliti fuerunt statuam Baghalis: & demoliti fuerunt domum Baghalis, & posuerunt eam m foraminibus vsque ad n diem.

28 Et o aboleuit Iehu Baghalem de Israele.

29 Tantūmodo p errata Iarobghami filij Nebat q̄ quæ r errare fecit Israel, non discessit Iehu de post ea: vitulos auri qui Beth-El, & qui in Dan.

30 Et

n coluit. Sic statim.

o derescens bitur, decrit, deficiet, desiderabitur. Sic statim. p supplantatiōe, fraude, dolo, transplantatiōe, astu, calliditate q̄ datuus. ad correspōdentiā

r conuocauerunt, conclamauerunt, proclamauerunt, promulgauerunt, indixerunt / x̄ dem. Sic statim

t ore ad os u datuus. ei, qui erat, praefecto vestiarij x vestem, vestitum.

Sic statim. y x̄ dem, fanum. sic postea.

z Peruestigate, scrutamini, decigite

a ō & i

chi im, quinimo, nisi b holocausta

c viros d sua e perficere, complere, absolueret, finire

f holocaustum

g viatoribus, apparitoribus, lictoribus Sic statim.

h tertiariis, tribunis. Vnde de Cap. 7.

v. 2. Sic mox:

i ad os, in acie

k vnamquāque earum.

l diruerunt, destruxerunt

m in foramina, vel

n hodie

o v. 17.

p delictis, peccatis

q quibus

r peccare, delinquere

30 Dixit autem Dominus ad Iehu: Quia studiosè egisti quod rectum erat, & placebat in oculis meis, & omnia quæ erant in corde meo, fecisti contra domum Achab: filij tui usque ad quartam generationem sedebunt super thronum Israel.

Inf. 15. c. 12.

31 Porro Iehu non custodiuit ut ambularet in lege Domini Dei Israel in toto corde suo: non enim recessit à peccatis Ieroboam, qui peccare fecerat Israel.

32 In diebus illis cæpit Dominus tedere super Israel: percussitque eos Hazael in uniuersis finibus Israel.

33 A Iordane contra Orientalem plagam, omnem Terram Galaad, & Gad, & Ruben, & Manasse, ab Arcor, quæ est super Torrentem Arnon, & Galaad, & Basan.

34 Reliqua autem verborum Iehu, & uniuersa quæ fecit, & fortitudo eius, nonne hæc scripta sunt in Libro verborum dierum regum Israel?

35 Et dormiuit Iehu cum patribus suis, sepelieruntque eum in Samaria: & regnauit Ioachaz filius eius pro eo.

36 Dies autem, quos regnauit Iehu super Israel, viginti & octo anni sunt in Samaria.

30 Et dixit IHVH ad Iehu: Correspondentia quod benefecisti, ad facere rectum in oculis meis; secundum omne quod in corde meo fecisti domui Achabi: filij u quartanorum sedebunt tibi super x solium Israelis.

squa
z quod re-
ctum vide-
tur
u quartanorum
quartæ
genera-
tionis
x thronum

31 Et Iehu non obseruauit ad ambulare in lege IHVH ELOHIM Israelis in toto corde suo: non discessit de super y errata Iarobghami z quæ errare fecit Israelem.

y ut v. 29.
z ut v. 29.

32 In diebus eis a incoepit IHVH ad extremare in Israele: & percussit eos Chazael in omni termino Israelis.

a violauit,
profanauit

33 De Iardene b ortu solis c omnem terram Ghilghad, Ghaditam, & Reubenitam & Menasitam: de Gharogher quæ super d torrentem Arnon; & Ghilghad, & Basan.

b ad ortum
c ad omnem

34 Et e superrelictio f verborum Iehu, & omne, quod fecit, & omnis g præualescentia eius; an non ea scripta sunt per librum verborum dierum h regibus Israelis.

d conuallem
e reliquum,
residuum,
restans
f rerum-
gestarum
sic statim.
g fortitudo,
robur, po-
tentia, for-
tia-facta
h pro regi-
bus
i occubuit,
jacuit, dor-
miuit
k pro

35 Et i cubauit Iehu cum patribus suis, & sepeliuerunt eum in Someron. Et regnauit Iehoachaz filius eius k sub eo.

36 Et dies quibus regnauit Iehu super Israelem, viginti & octo l annus in Someron.

l anni

COMMENTARIA.

VERS. 1.

ET MISIT IN SAMARIAM AD OPTIMATES CIVITATIS.] Heb. & misit Samariam ad principes Iezrehelis. Sed quid rei principibus Iezrehelis, in Samaria? Quidam notant, quia Samaria erat ciuitas regia, ideo magnates Iezrehelis erant in Samaria, tanquam optimates regni. Sed cur potius ad hos scribit, quam ad primates Samariæ? Aliqui volunt, Ioramum euntem in expeditionem in Ramoth Ghilhadis aduersus Syros, transmississe à Iizraele in Samariam, ut in locum tutiorem, & remotiorem à bello illo, filios Achabi, vel suos illiusque nepotes cum præcipuis aulicorum suorum, custodum illorum, qui antea fuerant in Iizraele.

ET AD MAIORES NATV.] Hebr. senes vel seniores, id est, qui aulici seniores erant, & ideo minus apti ad expeditionem bellicam, aptissimi autem ad rempublicam consilio: & iuuentutem illam auctoritate regendam.

ET AD NVTRICIOS ACHAB.] Heb. & ad fideles, fidos, nutritios, nutritios, inquam, Achabi,

Quia אֲמִנִים omenim non est in regimine, subaudiendum necessario regimem, vel ad nutriendum Achabum. nam OMENIM propriè est participium, id est, ad eos qui nutrierant & educauerant ab infantia ipsum Achabum. nimirum ad consiliarios super negotiis regis. Alij: & ad nutritios Achabi. Id est quibus filij Achabi commissi erant, quique magnates Samariæ erant, Vide infra vers. 6.

STATIM VT ACCEPERITIS LITTERAS HAS.] Heb. Et nunc secundum venire epistolam istam ad vos. Quidam: Nunc ergo, quum peruenierint litteræ istæ ad vos. Notant esse paralepsin, qualem supra cap. 5. v. 6. Alij hoc tantum in epistola scriptum volunt, nimirum strictè ac decretoriè more militari.

ET PVGNATE PRO DOMO DOMINI VESTRI.] exponunt, cui bellum indixi concessio autem est ironica.

I VXTA INTROITVM PORTÆ, VSQVE MANE.] Quidam annotant, hæc capita nocte allata fuisse: qui autem ea deferebant portam vrbs clausam inuenisse, vnde illum, qui præerat portæ, misisse, qui denuntiaret hoc

VERS. 2.

VERS. 3.

VERS. 8.

hoc regi: tempestiuè enim clauduntur portæ, ubi res sunt nouæ. Regem autem iussisse, ut non aperiretur porta sed usque mane ponerentur prope portam duobus aceruis hinc & hinc ad portam exterius, & ibi relinquerentur usque mane. Alij exponunt, *ad ianuam portæ*, id est, ad curiam & forum iudiciale.

VERS. 9.

IVSTI ESTIS &c.] Quidam ironice hoc dictum volunt, q. d. scilicet, vos reputamini iusti, qui septuaginta filios regis interfecistis, & ego tyrannus audio: qui regem vnum vestrum interfeci? ut eos peiori in speciem sceleri secum innecteret. Vel, q. d. putatis vos esse iustos, & me iniustum, qui coniurauerim contra dominum meum. Oratio concisa, quæ ex sequentibus verbis sic absoluitur: Ut hos non vos interfecistis, sed Deus: sic dominum meum ego non interfeci, sed Deus. Alij assertiuè & seriò sumunt, ac si dicat, ego vos innocètes pronuntio, non est quod putetis me quidquam moliri in salutem vestram: quia omnia diuino iudicio euenerunt.

QVIS PERCVSSIT OMNES HOS? Aliqui exponunt q. d. multo peius vos fecistis, qui plures quàm ego, è regio sanguine interemistis. Alij, q. d. quis tantum facinus ausus fuisset committere nisi me duce, ac potius auctore Deo? iustum autem est Deo obsequi, & iustitiam eius vos exequi, perficiendo iudicia eius, quæ per Elijam fuerunt pronuntiata, sequente versu: vnum ergo id restat, ut vos quoque id exequamini prout factum est versu vndecimo.

VERS. 10.

VIDETE ERGO NVNC, QVONIAM NON CECIDIT &c.] Explicant, quasi dicat non meo instinctu, sed Dei impulsu factum est: ut exequeretur, quod comminatus fuerat per Elijam, 1. Regum, 21. v. 21. & sequentibus. Vos autem videte, ut eiusdem iustitiæ Dei sitis administri mecum.

VERS. 11.

QVVMQVE VENISSET AD CAMERAM PASTORVM IN VIA,] Heb. *Ipsa Beth-beked pastorum in via* vel nomen proprium loci est; vel si appellatiuum, exponunt, *domum*, vel *locum ligationis*, vel *ligationis, pastorum* quòd ibi tondendas oues ligarent. *domum tonstrina pastorum*, interpretantur. Erat locus ubi pastores oues ad tonsionem vel tonsuram ligabant. Aliqui reddunt, *domum colligationis*, seu *congregationis pastorum*, quòd ibi pastores congregarentur. Quidam locum ab euentu nomen nactum volunt, quòd hi è regio sanguine, qui pastores populorum dicuntur, ibi ligati & iugulati sunt. Hispanicus Interpretes reddit. *Illegando el à una casa de tres-quila*. Alij: *ad domum officinæ pastorum*. Nonnulli: *erat ibi in itinere casa pastoritia*. Sic. infra v. 14.

VERS. 13.

FRATRES OCHOSIÆ] cognatos intelligunt, id est filios fratrum, seu agnatorum Achazja, ut scribitur 2. Paralipom. 22. vers. 8.

AD SALVTANDOS FILIOS REGIS &c.] Heb. *ad pacem filiorum regis*. Quidam: *pro pace filiorum regis*, &c. id est, pro salute filiorum &c. siue ut feramus opem filiis regis & reginæ Izebelæ.

Maluenda, In 2. Regum.

IONADAB FILIVM RECHAB.] Norant, fuisse hunc virum celebrem Kinæum è genere lithronis soceri, seu sororij Moysis. Vide 1. Paralipom. 2. vers. 55. & Ieremiæ 35. v. 6. De Kinæis vide Genes. 15. vers. 19. & in Numeror 24. vers. 21. & in Iudicum 1. v. 16.

VERS. 15.

IN OCCVRSVM SIBI, ET BENEDIXIT EI.] scilicet Iehu benedixit, id est salutauit, beneprecatus est ipsi Iehonadabo. Quidam reddunt: *occurrentem sibi; & beneprecantem sibi*, ut Iehonadabus beneprecatus fuerit ipsi Iehu. vtrumque verum in mutua salutatione.

NVMQVID EST COR TVVM RECTVM, SICVT COR MEVM CVM CORDE TVO?] Nos Hebraica verba reddidimus: alij sic: *An inest cordi tuo, seu animo tuo rectum erga me, quemadmodum animo meo. erga animum tuum?* q. d. an æque mihi ex animo bene cupis, ut ego tibi beneuolo?

EST. SI EST, INQVIT, DA MANVM TVAM.] Hebr. *Est, & est. Da manus tuas.* ut vtrumque, *est, & est*, sint verba Iehonadabi. & illa, *Da manus tuas*, per eclipsin verbi, inquit, sint verba Iehu. Vnde exponunt: *Et dixit Iehonadab: Est & est.* id est, omnino, certissimè, proculdubio, est. Geminatio enim verbi vehementiorem continet affirmationem. *Tunc dixit Iehu. Da igitur manus tuas.* Consimilem eclipsin habes 1. Regum 20. vers. 34.

VSQVE AD VNVM.] Hebr. *usque ad abolere eum*. Quidam: *donec perderet eum*. scilicet vniuersum genus & stirpem Achabi.

VERS. 17.

ACHAB COLVIT BAAL.] Vide 1. Reg. 20. vers. 32 & Cap. 22. vers. 54.

VERS. 18.

SACRIFICIVM ENIM GRANDE EST MIHI BAAL.] Aliqui reddunt: *nam sacrificium magnum mihi sacrificandum est Bahali: vel peragendum.*

VERS. 19.

SANCTIFICATE DIEM SOLLEMNEM.] De voce *צָרָה ghatzarah*, vel *צָרָה ghatzeret* abundè diximus in Leuit. 23. vers. 36. Variè hîc conuertunt: 1. *Parate frequentiam*. 2. *Indicite cœtum*. 3. *Sanctificate collectam*. 4. *Sanctificate synagogam, synodum*. 5. *Sanctificate diem interdicti Bahali*. scilicet, quo omni seruili opere interdicator.

VERS. 20.

A SUMMO VSQVE AD SYMMVM.] Hebr. *ore ad os*. varie hunc Hebraismum elucidant. 1. *ab ora ad oram*, id est, ab extremo ad extremum, ab vna ora ad aliam. Metaphora sumpta à vasis aliquo humore plenis omnino usque ad summum, ut ora vndique compleantur: Gallicè, *De bord en bord*. Valentiniè scitè dicimus, *De gom, à gom*. 2. *ore ad os* id est, adeo densi, ut ora hominum fere sese contingerent. hoc est, confertim, vndique: Sic infra Cap. 21. vers. 16.

VERS. 21.

QVI ERANT SVPER VESTES.] *מִלְחָח mel-thachah* alibi non legitur in Scriptura. Exponunt, *vestiarium, scrinium, thesaurum*, aut *thecam vestium*. seu locum, ubi reponerentur inuolucra, id est, vestes lineæ, quibus inuoluebantur. Deducunt enim à transposito *חָח chahal*, inuoluere. Aliqui *arcam, armarium*, exponunt. Nonnulli ex consonantia vocis augurantur esse locum, seu repositorium, ubi reponerentur & asseruabantur sa-

VERS. 22.

FFfff gra

cra lintea, vel vestes sacrae lineae, quibus utebantur sacerdotes Bahalis in sacrificando, & litando: q. d. scrinium, in quo reponerentur vestes litationis. Hic singulariter redduntur ei, qui praerat vestiario, vel Praefecto vestiarij. Nos sacristam, vel sacristanum dicimus.

VERS. 24. QVICVMQVE FUGERIT, &c.] Hanc partem dilucidius alij conantur ex Hebraeo reddere: eius viri anima, id est, vita, à quo proripuerit se quis ex hominibus istis, quos ego committo manibus vestris; pro anima, seu vita, illius futura est. q. d. qui sinet aliquem elabi, luet capite pro illo.

VERS. 25. FACTVM EST AVTEM QVVM COMPLETVM ESSET HOLOCAVSTVM.] Hebr. Et fuit secundum consummare eum, holocaustum. Quidam: Deinde fuit, quum absolueret, summus sacerdos Bahalis facere holocaustum. Neque enim intelligi debet ipsum Iehu sacrificasse Bahali.

ET PROIECERVNT.] scilicet cadauera eorum insepulta, feris & auibus, & canibus.

ET IERVNT IN CIVITATEM TEMPLI BAHAL.] Hebr. diuersè transfundunt: 1. postea abierunt usque ad urbem domus Bahalis. id est, usque ad urbem quandam vicinam Samariae, in qua erat templum Baghalis. 2. & ierunt usque ad ciuitatis domum Bahalis. id est, sacellum Bahalis in ciuitate Samariae quodcunque lustrauerunt, ut euerterent. 3. & abierunt in ciuitates alias, ubi erant templa Bahalis. 4. deinde perrexerunt in adem Bahalis per ciuitatem quamque. Vnde illud, quod Hebr. ad verbum est: & ierunt in ciuitatem domus Bahalis. ita exponendum: in vnamquamque ciuitatem, ubi erat fanum aliquod Bahalis. vel & ierunt in ciuitatem domum Bahalis. hoc est, postquam corpora sacerdotum interfectorum proiecerunt foras extra ciuitatem Samariae, reuersi sunt in ipsam ciuitatem, ad adem Bahalis.

VERS. 17. ET FECERVNT PRO EA LATRINAS.] Hebr. & posuerunt eam in latrinas. Quidam: & disposuerunt eam in latrinas. nempe ad perpetuum horroris, & detestationis monumentum. Sic Esdrae 6. vers. 11. מַחֲרָאוֹת macharaoth, ajunt proprie esse foramina, seu cauernas, aut scrobes, in quas egeruntur sterco- ra: latrinas, cloacas, foricas, interpretantur: sic dictas, quod foraminibus pro sedibus disponantur: vel quod sterco- ra, quae in eas egeruntur ex posticis alui foraminibus exeant. Hebraei huic voci affixerunt aliena puncta

nempe vocis מַחֲרָאוֹת motzaorh, quasi legentes MOCH AOTH, atque vocem MOTZAOTH margini ascripserunt, volentes eam, pro ea, quae in textu est legi debere. quod vocem textus MACHARAOTH, id est latrinas, obscenam & impuram pronuntiatu iudicarent: MOTZAOTH autem, id est, exitus, egressiones egesta, eiusdem ferme significatus, honestior, & decentior habeatur. Ita notant priscos Hebraeos honestari in legendo & pronuntiando verbo Dei sancto consulere voluisse: ut, quae vocabula in communi & profano usu obscena & impura erant; in re sacra aures cuiusquam non offenderent. Verum ego nunquam existimauerim, verpos impuros, puriores esse ipso Spiritu sancto, qui illas voces & dictauit, & scripsit. Et nonne in communi usu satis honestum est, & osuerunt eam in foramina. Possis intelligere, pertuderunt eam foraminibus, perforauerunt eam, & ita deformauerunt: ut nos vidimus Romae Amphitheatrum Domitiani foraminibus deformatum.

FILIJ TVI VSQVE AD QVARTAM GENERATIONEM.] Hebr. filij quartanorum. ordinum, id est, quartani. vel abnepotes tui. Vide complementum huius promissionis infra Cap. 15. vers. 8. & sequentibus.

COEPIIT DOMINVS TÆDERE SVPER ISRAEL.] Sumpsit ex significatione verbi וְיָרָא kutz: sed hic verbum נָחַץ katzab, variè reddunt: 1. coepit Iehona excidere in Israele. 2. coepit Iehona extrema praeindere in Israele. 3. coepit Iehona truncare Israellem. vel praeindere. Id est, tunc auctore Deo res Israelitae fuerunt accisae. 4. Possis reddere: coepit Iehona decorticare, abradere, Israellem. Verbum proprie significat, extremare, seu extrema praeindere. quod hic recte quadrat, ut mox se explicat.

PERCVSSITQVE EOS HAZAEL, &c.] iuxta prophetiam Elisaei, supra Cap. 8. vers. 12.

AB AROR.] de qua vide Numer. 32. VERS. 33; vers. 34.

TORRENTIEM ARNON.] de quo vide Numer. 21. 13.

ET GALAAD.] Vide Genes. 31. vers. 48. descriptam hanc regionem.

ET BASAN.] Hanc descripsimus in Numer. 21. vers. 33.

RELIQVA AVTEM VERBORVM IEHV, VERS. 34: &c.] Similem versum vide supra Cap. 8. vers. 23.

CAPVT VNDECIMVM.

Athalia, omni semine regio præter Ioas per ipsam extincto, regnum sibi usurpat; sed præcipiente Ioiada sacerdote occiditur, & Ioas rex Iuda constituitur, destructis aris & imaginibus Baal.

Vulg.

Malu.

2. Par. 22.
d. 10.

1

Thalia verò mater Ochozia, videns mortuum filium suum, surrexit, & interfecit omne semen regium.

2 Tollens autem Iosaba filia regis Ioram, soror Ochozia, Ioas filium Ochozia, furata est eum de medio filiorum regis qui interficiebantur: & nutricem eius, de triclinio: & abscondit eum à facie Athalia, ut non interficeretur.

3 Erátque cum ea sex annis clàm in domo Domini: porro Athalia regnavit super terram.

2. Par. 23. a. 1.

4 Anno autem septimo misit Ioiada, & assumens centuriones & milites introduxit ad se in templum Domini, pepigitque cum eis fœdus: & adiurans eos in domo Domini, ostendit eis filium regis.

5 Et præcepit illis, dicens: Iste est sermo, quem facere debetis.

6 Tertia pars vestrum introeat sabbato, & obseruet excubias domus regis. Tertia autem pars sit ad portam Sur: & tertia pars sit ad portam, quæ est post habitaculum scutariorum, & custodietis excubias domus Messa.

7 Duæ verò partes è vobis, omnes egredientes sabbato custodiant excubias domus domini circa regem.

8 Et vallabitur eum, habentes arma in manibus vestris: si quis autem ingressus fuerit septum templi, interficiatur: eritisque cum rege introëunte & egrediente.

9 Et fecerunt centuriones iuxta omnia quæ præceperat eis Ioiada sacerdos: & assumentes singuli viros suos, qui ingrediebantur sabbatum, cum his qui egre-

Maluenda, In 2. Regum.

1

T Ghathaljah mater Achazjahu, & videbit, quia mortuus fuit filius eius: & surrexit, & abstulit omne semen regni.

2 Et accepit Iehosebagh filia regis Ioram soror Achazjahu Ioasum filium Achazjah, & furata fuit eum de medio filiorum regis^b interfectorum; eum, & ^c lactatricem eius in ^d pen- trali lectorum: & absconderunt eum de faciebus Ghathaljah: & non mori factus fuit.

3 Et fuit ^e ad eam domo IHVH ^f abscondens se se sex annis. Et Ghathaljah regnans super terram.

4 Et in anno septimo misit Iehojadagh, & accepit principes ^g centum, cohorti, & ^h cursoribus, & venire fecit eos ad se domum IHVH: & ex- scidit eis foedus, & ⁱ jurare fecit eos in domo IHVH: & videre fecit eos filium regis.

5 Et præcepit ^k eos, ad dicere: Istud ^l verbum quod facietis: ^m Tertia de vobis venientes sabbati, & obseruan- res ⁿ obseruationis, domo regis.

6 Et tertia in porta Sur: & tertia in porta post ^o cursores: & obseruabitis obseruationem domus ^p Masach.

7 Et duæ manus in vobis, omnes exeuntes sabbati: & obseruabunt ob- seruationem domus IHVH ^q ad regem.

8 Et ^r circumdabitis super regem circuitu, ^s vir, & ^t vasa eius in manu eius: & veniens ad ^u ordinationes, ^x mori fiet: & estote ^y ad regem in exire eum, & in venire eum.

9 Et fecerunt principes ^z centum, secundum omne quod præcepit Iehojadagh sacerdos, & acceperunt ^a vir homines suos venientes sabbati,

FFfff 3 cum

^a perdidit
^b interfici-
factorum
^c sugere-
facientem
eum, nutri-
cem. *Alij,*
confugentē;
collactancā
^d conclauis
intimo- &
secretocu-
biculo
^e apud, pē-
nes, cam,
cum ea.
^f scilicet,
nutrice.
^g abscon-
dere, se-
faciens
^h Genitivus
pluralis,
centenorum
centuriones.
Quidam,
centuriarum
ⁱ viatori-
bus, appari-
tionibus,
licitoribus
^k iurejuran-
do obstrin-
xit
^l eis
^m Tertia
pars ve-
strum. *Sic*
Vers. 6.
ⁿ obseruan-
tia, cultor-
dia
^o ut v. 4.
^p euerritio-
nis, abrasio-
nis. *Vide*
Deuteron.
28. v. 63.
^q circa regē
^r cingeris,
ambietis
^s quisque
instrumenta,
arma
^t ordines,
^x morti
dedatur
^y apud,
penes, regē,
cum, rege
^z ut v. 4.
^a quisque

diebantur sabbato, venerunt ad Ioiadā sacerdotem.

10 Quid dedit eis hastas, & arma regis David, quæ erant in domo Domini.

11 Et steterunt singuli habentes arma in manu sua, à parte templi dextera, usque ad partem sinistram altaris & adis, circum regem.

12 Produxitque filium regis, & posuit super eum diadema, & testimonium. feceruntque eum regem & vnixerunt: & plaudentes manu, dixerunt Viuat rex.

13 Audiuit autem Athalia vocem populi currentis: & ingressa ad turbas in templum Domini.

14 Vidit regem stantem super tribunal iuxta morem, & cantores & tubas prope eum, omnemque populum terræ lætantem, & canentem tubis: & scidit vestimenta sua, clamauitque: Coniuratio, coniuratio.

15 Præcepit autem Ioiada centurionibus, qui erant super exercitum, & ait eis: Educite eam extra septa templi, & quicumque eam secutus fuerit, feriat gladio. Dixerat enim sacerdos: Non occidatur in templo Domini.

16 Imposueruntque ei manus, & impegerunt eam per viam introitus equorum, iuxta palatium, & interfecta est ibi.

17 Pepigit ergo Ioiada fœdus inter populum, ut esset populus Domini, & inter regem & populum.

18 Ingressusque est omnis populus terræ templum Baal, & destruxerunt aras eius, & imagines contriuerunt validè: Mathan quoque sacerdotem Baal occiderunt coram altari. Et posuit sacerdos custodias in domo Domini.

19 Tulitque centuriones, & Cerethi & Phelethi legiones, & omnem populum terræ, deduxeruntque regem de domo Domini: & venerunt per viam portæ scutariorum in palatium, & sedit super thronum regum.

20 Latatusque est omnis populus terræ, & ciuitas conquieuit: Athalia autem occisa est gladio in domo regis.

21 Septemque annorum erat Ioas, cum regnare cepisset.

cum exeuntibus sabbati: & venerunt ad Iehojadagh sacerdotem.

10 Et dedit sacerdos principibus ^b centum ^c hastam, & ^d umbones, qui regi Davidi, qui in domo IHVH.

11 Et steterunt ^e cursores, vir, & ^f arma eius in manu eius, de ^g scapula domus dextera, usque ad scapulam domus sinistram, altari, & domui: super regem circuitu.

12 Et exire-fecit filium regis, & dedit super eum ^h diadema, & testimonium; & regnare-fecerunt eum, & vnixerunt eum: & percusserunt ⁱ vola, & dixerunt: Viuet rex.

13 Et audiuit Ghathaljah ^k vocem ^l cursorum, populi: & venit ad populum, ^m domum IHVH.

14 Et vidit, & ecce rex stans ⁿ super statuam, secundum iudicium, & principes, & ^o tubæ ad regem: & omnis populus terræ lætans, & ^p infligens in tubis: & ^q dirupit Ghathaljah vestimenta sua, & ^r vocauit, ^s Colligatio, colligatio.

15 Et præcepit Iehojadagh sacerdos ad principes ^t centum, ^u visitantes ^x strenuitatis, & dixit ad eos: Exire-facite eam ad de domo y ordinationibus, & ^z veniens post eam mori-^a facere in gladio. Quia dixit sacerdos: Non mori-fiet domo IHVH.

16 Et posuerunt ei manus, & venit viam ^b adventus equorum domo regis: & mori-facta-fuit ibi.

17 Et ^c excidit Iehojadagh foedus inter IHVH, & inter regem, & inter populum ad esse ^d populo ^e IHVH: & inter regem & inter populum,

18 Et venerunt omnis populus terræ domum Baghalis, & ^f demoliti-fuerunt eam, altaria eius, & imagines eius confregerunt, ^g benefacere, & Mathan sacerdotem Baghalis interfecerunt, ^h faciebus, altarium, & posuit sacerdos ⁱ visitationes super domū IHVH.

19 Et accepit principes ^k centum, & cohortem, & ^l cursores, & omnem populum terræ; & descendere-fecerunt regem de domo IHVH, & venerunt viam portæ cursorum, domum regis: & sedit super ^m solium regum.

20 Et lætatus-fuit omnis populus terræ, & vrbs ⁿ tranquilla-fuit: ^o & Ghathaljah mori-fecerunt in gladio, domo regis.

21 Filius septem annorum Iehoas in regnare eum.

^b ut v. 4. lanceam
^d Vide 2 Samuel 8, v. 7.
^e ut v. 4.
^f ut v. 8.
^g humero, latere. Sic statim.

^h Vide Exodi 29, 6.
ⁱ cavitatem, palma, manu
^k sonitum, strepitum
^l ut v. 4. vel concursantium

^m domo
ⁿ iuxta columnam
^o buccinæ.
Vide Numer. 10, v. 2.

^p impietatis, clamans
^q discidit, laceravit
^r clamavit
^s Conspiratio, conjuratio, ligatio

^t ut v. 4.
^u præfectos
^x virtutis, copiarum, exercitus
^y roboris
^z ordinibus.

^a datius.
per ordines
^z venientem
^a fac
^b introitus, ingressus, aditus
^c ferit, percussit, icit, panxit
^d datius.

^e datius.
in populum
^f demoliti-fuerunt
^g diruerunt, destruxerunt, dissipauerunt
^h benefaciendo, exacte, penitus, omnino, diligenter
ⁱ ad faciem, ante aras
^j visitatus
^k ut v. 4.
^l ut v. 4. Sic paulo post.

^m thronum
ⁿ quieuit, pacata-fuit
^o postquam
Hathaljam

C O M M E N T A R I A.

VERS. 1.

IDENTS MORTVVM FILIVM SVVM.] Vide supra cap. 8. v. 26. & cap. 9. v. 27.

VERS. 2.

IOSABA.] Heb. *Iehosabah*, quæ 2. Paralipom. 22. vers. 11. vocatur *Iehosabab*.

DE TRICLINIO.] Heb. *in aula*, seu *conclau-lectorum*. Putant describi hîc locum, vbi educabantur filij regis, & vbi eum inuenit Iehosabah, & vnde eum furata est: non vbi eum abscondit. Et videtur dici *conclau-lectorum*, quod ibi essent multi lecti, seu cunabula pro educandis filiis regum. Alij: *in conclau lectorum*, absconditum volunt, vnde reddunt: & *furtim surripieus è medio filiorum regis, qui afficiebantur morte, ipsum & nutricem eius abdidit in conclau lectorum*. Qui sensus firmari videtur è 2. Paralipom. 22. vers. 11. Conclau lectorum intelligunt, appendicem aliquam templi, vbi erant cubicula sacerdotum, & Leuitarum.

VERS. 3.

CLAM.] Heb. *abscondens sese*. Participium ex Hithpahel, accuratam & diligentem absconsionem indicat. Quidam: *latitans*.

VERS. 4.

ET MILITES.] Heb. duæ voces sunt, & in datiuo, *ducibus*, & *cursoribus*, id est, centuriones cum ducibus, & cursoribus, vel *ad duces*, & *cursores*. Prior vox *כרי* *cari* est numeri singularis. Quidam volunt positam defectiuè pro *כרים* *cariim*, vt Psalm. 143. 2. *עמי* *ghammim* legitur pro *עמים* *ghammim*, populis: & aiunt significare arietes, hoc est, viros bellicosos & fortes in populis: sicut & *עתודים* *ghattudim*, *hirsi*, & *אילים* *elim*, *arietes*, figuratè viri dicuntur, qui aliis fortitudine antecellunt. Sic Ionathas Chaldaeus transtulit *גברים* *ghebaria*, id est, *heroes*, & 2. Paralipom. 23. vers. 8. nominantur *homines, viri*. Alij pro *cohorte* accipiunt, vt sit nomen collectivum, nempe legionem quandam militum delectorum, qui fortes & bellicosi erant in populo, & *sumpsit centuriones ad cari*, id est, *ad cohortem*, & *ad cursores*. Nonnulli pro Cherethi, & Phelethi abbreviato nomine sumunt, vt Noster infra vers. 19. & exponunt: & *prætorianos*, de quibus vide in 2. Samuel. 8. vers. 18. Nonnulli aiunt, fuisse cohortem militum gestantium lanceas, qui semper parati erant cum suis armis, ad comitandum regem: & dici à *כרי* *carah*, *exscindendo*, nam in bello tuebantur regem exscindendo hostes. Hinc Quirinum appellatum volunt, quod hasta assidue vteretur, quæ Sabinorum lingua *Quiris*, vel *Curis* dicitur: Vnde hîc reddunt: & *accepit centuriones, vt essent milites quirites*, id est, hastati. Certè Iehoiadah ijs hastas & clypeos dedit 2. Paralipom. 22. v. 9. Verum ego vanum existimo vocem Sabinam ex Hebraica accersere: & alioqui apud Romanos *Quirites* à militibus distinguebantur, vt apparet ex Suetonio in Iulio, cap. 70. Reuchlinus annotat, vocabulo *CARI*, tam præfectum cohortis, quam ipsam

cohortem intelligi. Nec desunt, qui: *primores exercitus*, interpretentur. Sic infra v. 19.

PEPIGITQVE CVM EIS FÆDVS.] Exponunt, de perdenda Hathaliah: instituendo Ioaso in regem: tollenda idololatria; & restituendo cultu Dei: quo tempore Israelitæ mares conueniebant ex lege ad colendum Deum, Exodi 23. v. 17. vide 2. Paralipom. 23. vers. 2.

ET ADIVRANS EOS.] Heb. & *adiuravit*, vel *iuramento astrinxit, eos*, nempe vt rei gerendæ secretum seruarent, nec inita consilia proderent. Alij, & fecit vt ictum fœdus religionē etiam iurisiurandi sancirent.

TERTIA PARS VESTRVM INTROEAT SABBATO, ET OBSERVEI EXCVBIAS DOMVS REGIS.] Nostri Translatio Hebraica verba ordine reddit. Aliqui in hunc modum: *Tertia pars vestrum ingredientium sabbato, & observantium observationem*, id est, vice sua ministerium in templo obeuntium à Sabbato ad Sabbatum. Vide 2. Samuel. 15. v. 24. *adepto domui regis*, id est, in aquilonari parte atrij templi Domini, vbi rex à sexennio latuerat. Alij, observabunt portam illam, qua, qui habitant in regia, ingredi solent atrium populi: observabunt, inquam, nequi prodeant à regia, & opus inaugurationis regis interturbent. Erant ij è Sacerdotibus, Leuitis, & Ianitoribus templi, vt dicitur 2. Paral. 23. vers. 4.

AD PORTAM SVR.] Notant, hanc fuisse maximam, & præcipuam atrij templi portam ad Orientem. Obsevant Hebræi, hanc Portam septem nominibus in Scriptura nuncupatam. 1. *portam Sur*, hîc, quod ibi separarentur, & recederent immundi. 2. *portam Iesod*, id est, *fundamenti*, 2. Paralipom. 23. v. 5. quod ibi fundaretur lectio, id est, fundamenta iacerentur doctrinæ, & lex & ritus docerentur. 3. *portam Charfith*, id est, *solarem*, seu *orientalem*, Ieremiæ 19. v. 2. quod sol oriens eam ingrederetur. 4. *portam Ithon*, id est, *Ingressus, Introitus, aduentus*, Ezechiel. 40. v. 15. quod per eam intrarent, & exirent assidue oraturi in atrio, erat enim frequentissima. 5. *portam Thauah*, id est, *Medij*. Ieremiæ 39. 3. quod media esset inter duas portas, Aquilonarem, & Meridionalem. 6. *portam Chadafsch*, id est, *Nouam*, Ieremiæ 26. 10. quod illic Scribæ innouarent lectionem, & suam doctrinam, ac præscripta, & Deuterose instituerent. 7. *portam Ghelion*, id est, *Supremam*, infra cap. 15. v. 35. quod esset supra atrium, seu oratorium Israël. Sed rationes horum septem nominum, suis locis accuratius enucleabimus.

AD PORTAM, QUÆ EST POST HABITACVLVM SEVTARIORVM.] Heb. *in porta post cursores*. Hanc volunt 2. Paralipom. 23. 4. dictam *ספין* *sepim*, id est, *postium*, aut *liminum*: atque fuisse meridianam atrij sacer-

dotum: vbi cursores, seu milites, apparitores, lictores, satellites templi excubare solebant. Sic vers. 19. Alij volunt fuisse Occidentalem, per quam ibatur in regiam, infra vers. 19.

CUSTODIETIS EXCVBIAS DOMVS MESSA.] Heb. מסמא *massach* Noster & plures alij pro nomine proprio acceperunt, vel nomen ipsum Hebraicum sine interpretatione reliquerunt: & mirum quàm diuersè hic locus ab alijs reddatur, & exponatur. 1. Reuchlinus: & *custodietis excubias*, vel *custodite domum ab euersione*, vel *domum ruinosam à demolitione*. 2. Caietanus: & *custodietis custodiam domus, destructionem*. id est, custodietis domum regis, ne destruat: timebat enim ne Hathaliah, in summa desperatione incenderet domum regiam, vt fecerat Zamri, 1. Regum, 16. v. 18. 3. Sanctes, Mercerus, Bertramus: & *custodietis custodiam domus à demolitione*. 4. Vatablus: & *custodietis custodiam domus à desertione*, seu *derectione*, id est, cauebitis diligenter ne quis locum deferat assignatum in ordine. 5. Kimchius: & *custodietis custodiam domus, custodiam destructionis*, vel *custodià destructionis*. Repetit nomen custodiæ, quod בית *baith* domus non est in regimine, id est, vt non diruat, aut destruat locum suum in acie. Similis loquutio est Exodi 19. vers. 21. & 24. 6. Kimchius: & *custodietis custodiam domus, custodiam auocationis*, animi, id est, vt non diuertatis cogitationes vestras ad alia: sed sint oculi vestri, & corda vestra iugiter ad custodiam domus. 7. Schindlerus, in eundem sensum: & *custodietis custodiam domus à translatione*, id est, ne mentem vestram transferatis ad aliud, quam ad custodiam domus. 8. Marinus: & *custodietis custodiam domus ab euulsione*, id est, ne diuellamini ab ea custodia seu domo. 9. Auenarius: & *custodietis custodiam domus ab euulsione*, seu *contritione*, id est, vt euellatis, & conteratis illos, qui fortè irrupturi essent. 10. Tremellius & Iunius: vt *obseruetis obseruationem domus huius ab irruptione*, id est, nequis irrumperet periculum crearet regi, aut vitium loco sancto inferret. 11. Pomarius: & *custodietis custodiam domus à deuastatione*, vel *subuersione*, id est, ne domus deuastetur, aut subuertatur. 12. Buxtorfius: & *custodietis custodiam domus ab euulsione* מסמא *mimmasach*, id est, ne aliqua euulsio, destructio, extirpatio, ruptura, aut damnum domui inferatur. 13. Elias Leuita: & *custodietis custodiam domus ab immunditia, & sordibus*, pro מסמא *missach*, à סמא *sachah*. 14. Forsterus hæc annotat: [*MASSACH*, aliqui pro proprio nomine viri: nonnulli alij pro domo cinerum, qui erant ex templo expurgati: alij pro domo, in qua scopæ erant depositæ, & alia instrumenta: alij pro domo Bahal accipiunt, quæ mox ita destruenda erat, vt scopis verri potuerit.] Eadem fermè habent Mercerus, & Marinus. Vnde quidam reddunt. 15. & *custodietis custodiam domus cineris*, vel *loci cinerum*, qui ex templo repurgati ibi reponebantur. 16. & *custodietis custodiam domus euerritionis*, seu *scopæ*, id est, locum in quo scopæ pro verrendo templo deponebantur, volunt quidam fuisse propè portam

Selebeth templi, de qua 1. Paralipom. 26. vers. 16. 17. & *custodietis custodiam domus destructionis*, id est, ædis Bahalis, quæ mox destruenda, abradenda, & euerrenda erat, infra vers. 18. 18. Montanus: & *custodietis custodiam domus sepositionis*. Fortasse erat structura aliqua insignis seposita & separata à templo: vel in qua seponebatur varia instrumenta ad vsum templi. 19. Hispanicus Interpres: *Tendres la guarda de la casa del dexamiento*, q. d. *ninguno dexe su estancia*. Hæc conuenit cum quarta expositione, domum hîc aliqui regiam intelligunt: alij templum, quod est rectius.

DVÆ VERÒ PARTES E' VOBIS, &c.] VERS. 7. Hunc versum nos verbatim ex Hebræo transfudimus: alij diuersimodè: 1. *Dua quoque manus in vobis*. id est, *dua partes vestrum*, erunt omnes exeuntes à sabbato: & *hi custodient custodiam domus Iehoua circa regem*. 2. *Dua vero partes ex vobis, omnes scilicet, qui sabbato exeunt*; id est, omnes, qui officio suo defuncti fuerint in templo ea hebdomada. Hos, quia minus occupati erant, diuidit in duas turmas: *obseruabitis custodiam domus Domini iuxta regem*, id est, diligenter custodient regem, quum fuerit in templo ipso. 3. *Et duo loca in vobis*. subaudi habeant, omnes exeuntes sabbati. id est illi, qui iam defuncti fuerint ministerio hebdomadario, occupent duo illa loca videlicet portam Sur, & portam post cursores: & *custodiant excubias Domini, regi*. id est, custodiant septa domus Domini ad securitatem regis infantis. 4. *Ex vobis verò omnibus exituris sabbato*. id est, qui iam functi ministerio hebdomadario, ad proprias habitationes essetis concessuri: *bina latera*, id est, laterones. metonymia: sic infra vers. 16. *seu bina laterales custodia*, quum obseruauerint obseruationem domus Iehoua, adfuntio regi. id est, regem vtrimque stipantes, in atrium magnum deducunt, populo exhibendum.

QVI AVTEM INGRESSVS FVERIT VERS. 8. SEPTVM TEMPLI.] Hebr. & *ueniens ad ordinationes*. seu *ordines*. plerique, militum excubantium intelligunt. Quidam reddunt: *qui inuasit hos ordines*. id est, hanc aciem instructam. Alij: & *ingrediens intra tabulas*. Aiunt סדרות *sederot* significare *tabulas ordine*, seu *serie quadam collocatas*: structuram ordinatam tabularum, *tabulata septa*. Sic infra vers. 15.

CVM HIS, QVI EGREDIEBANTVR VERS. 9. SABBATO.] Nam hos non dimisit, supra vers. 7.

ET ARMA REGIS DAVID, &c. Hebr. VERS. 10. & *umbones*, seu *scuta*, aut *clypeos*, regi David. Vide de his 2. Samuel. 8. vers. 7. & 11.

A PARTE TEMPLI DEXTERA.] id est, VERS. 11. versus portam meridionalem, vbi stabant cursores, supra vers. 6.

VSQVE AD PARTEM SINISTRAM.] Exponunt, aquilonarem, qua parte rex latebat, supra vers. 4.

ALTARIS.] Hebr. *altari*. Quidam: *versus altare*. id est, ad portam Orientalem in fronte atrij.

ET ÆDIS.] Hebr. & *domui*. Quidam: & *versus*

versus domum. id est, ad Occidentem templi, versus oraculum, seu Adytum. Alij: *versus ipsum Hechal*, seu Sanctum, nempe atrium Sacerdotum.

VERS. 12.

ET TESTIMONIUM.] עֵדוּת *gheduth*, notant sumi hîc pro singulari, & certo quodam ornatu, quo reges decorabantur, & quasi testimonio confirmationis cognoscebantur: quodque eis adhibebatur in testimonium & signum regiae maiestatis: unde hîc *ornamentum* exponunt. Aliqui *phylacterium*, intelligunt in quo erat summa legis scripta, instar *totaphoth*, de quibus Exodi 13. 16. Deuteronom. 6. vers. 8. Alij: & *Testimonium*, subaudi, dedit, vel tradidit ei, nempe librum legis, ut mandatur Deuteronom. 17. v. 18. & sequentibus. Nec desunt, qui hîc *sceptrum*, aut *vestem regiam*, aut aliquid eiusmodi, insigne testimoniû regiae dignitatis accipiant.

VERS. 14.

SUPER TRIBUNAL IUXTA MOREM.] Hebr. *super columnam secundum iudicium* Quidam: *iuxta*, Prope, *columnam iudicalem*. fortasse fuit locus celsus, in morem columnae aut tribunalis, in quo reges iura dicebant, ut Romae Puteal Libonis. Alij: *in solio regio*, in quo sedere solebant reges, quod erat ad columnam quandam insignem. Nonnulli, ecce rex stabat in columna sua pro more. id est, in columna regia imposita labro siue basi, quam Salomon parasse legitur, 2. Paralipom. 6. vers. 13. Idem de Iosia legitur infra Cap. 23. vers. 3.

VERS. 15.

EDUCITE EAM EXTRA SEPTA TEMPLI.] Hebr. ex verbo: *Exire-facite eam ad de domo, ordinationibus*, vel *ad ordines*. Quidam: *Educite eam per media septa*. Alij: *Educite eam extra domum*, seu *templum*, *ad septa*. Nonnulli: *Sinite istam exire intra ordines*, vel *per medios ordines*, id est, acies, copias armatorum extra atrium dispositas.

IMPOSVERUNTQUE EI MANVS.] Hebr. *Et posuerunt ei manus*. Quidam: *Posueruntque ei spatium*, vel *dederuntque ei locum*. subaudi, per ordines, seu acies instructas. Aliqui: *Quum itaque disponerent ei custodias-laterales*. Vide supra vers. 7.

VERS. 16.

PER VIAM INTROITVS EQVORVM IUXTA PALATIVM REGIS.] Hebr. *via aditus equorum domum regis*. Exponunt, per viam, per quam equi ingrediebantur in domum regis. Quidam: *abiit via aditus equorum versus domum regis*, id est, portae ciuitatis Davidis, ita vocatae ad Aquilonem, qua ad portam Ephraimi ibatur, infra Cap. 14. vers. 13.

PEPIGIT ERGO IOJADA FOEDVS, &c] Duplex foedus hoc versu describitur, prius ecclesiasticum regis & populi cum Deo: deinde ciuile populi cum rege. Nempe, prius, ut rex & populus seruarent legem Dei: posterius, ut rex regeret populum cum omni aequitate: & populus imperata faceret.

VERS. 17.

ET POSUIT SACERDOS CUSTODIAS IN DOMO DOMINI.] Hebr. *Et posuit sacerdos visitaturas super domum lehouah*. Quidam: *posuitque sacerdos praefectos super domum lehouah*. Alij: *praefecturas*. Nonnulli: *Et reposuit sacerdos praefecturas in domo lehouah*, id est, instaurauit cultum & ordinem, temporum iniuria corruptissimum. עֲקֻדּוֹת *pekuddoth* significat *visitationes*, *inspectiones*, *requisitiones*, *recensionis*, quas nunc appellant, *visitas*, id est, summus sacerdos Iehojadah visitauit quàm diligentissimè, & accuratissimè (nam id indicat pluralis numerus) domum Dei, collapsa restituit, perturbata composuit, omnia ad pristinum ordinem & statum, ac decorem reuocauit, quae ad Dei cultum, & ornatum templi pertinebant. Porro has visitationes commissas fuisse Sacerdotibus, dicitur 2. Paralipom. 23. vers. 18.

VERS. 18.

CAPVT DVODECIMVM.

Ioas gazophylacij pecuniam ad sartatecta templi instauranda expendit, Hazael autem regi Syriae bellum contra Ierusalem paranti mittit omnes templi & palatij thesauros, tandemque à seruis suis occiditur, cui succedit filius eius Amasias.

Vulg.

I Nno septimo Iehu, regnavit Ioas: & quadraginta annis regnavit in Ierusalem nomen matris eius Sebia de Bersabee.

2 Fecitque Ioas rectum coram Domino cunctis diebus, quibus docuit eum Ioiada sacerdos.

3 Verumtamen excelsa non abstulit: adhuc enim populus immolabat, & adolebat in excelsis incensum.

Malu.

I N anno ^a septem ^b a Genitiuus. ^b datiuus. Iehu, regnavit Iehoas, ipse Iehu & quadraginta ^c anno regnavit in Ierusalaim: ^c annis & nomen matris eius

Tzibjah, de Beer-Sebagh.

2 Et fecit Iehoas ^d rectum in oculis IHVH, omnibus diebus suis quibus ^e ja- ^d quod ^e rectum videtur culatus fuit eum Iehojadah sacerdos. ^e jecit, docuit

3 ^f Tantummodo excelsa non disceserunt: adhuc populus ^g sacrificantes, & suffire-facientes in excelsis. ^f Verumtamen ^g sacrificare facientes

4 Et

4 Dixitque Ioas ad sacerdotes: Omnem pecuniam sanctorum, quæ illata fuerit in templum Domini à pretereuntibus, quæ offertur pro pretio animæ, & quam sponte & arbitrio cordis sui inferunt in templum Domini:

5 Accipiant illam sacerdotes iuxta ordinem suum, & instaurent sartatecta domus, si quid necessarium viderint in restauratione.

6 Igitur usque ad vigesimum tertium annum regis Ioas, non instaurauerunt sacerdotes sartatecta templi.

7 Vocauitque rex Ioas Ioiadam pontificem & sacerdotes dicens eis: Quare sartatecta non instauratis templi nolite ergo amplius accipere pecuniam iuxta ordinem vestrum, sed ad instaurationem templi reddite eam.

8 Prohibitique sunt sacerdotes ultra accipere pecuniam à populo, & instaurare sartatecta domus.

9 Et tulit Ioiada pontifex gazophylacium vnum, aperuitque foramen desuper, & posuit illud iuxta altare ad dexteram ingredientium domum Domini, mittebantque in eo sacerdotes, qui custodiebant ostia, omnem pecuniam, quæ deferebatur ad templum Domini,

10 Cumque viderent nimiam pecuniam esse in gazophylacio. ascendebat scriba regis, & pontifex, effundebantque & numerabant pecuniam, quæ inueniebatur in domo Domini.

11 Et dabant eam iuxta numerum & mensuram in manu eorum, qui præerant camentariis domus Domini: qui impendebant eam in fabris lignorum, & in camentariis iis, qui operabantur in domo Domini.

12 Et sartatecta faciebant: & in iis qui cadebant saxa, & ut emerent ligna, & lapides, qui excidebantur, ita ut impleretur restauratio domus Domini in vniuersis, quæ indigebant expensa ad muniendam domum.

13 Veruntamen non fiebant ex eadem pecunia hydria templi Domini, & fuscinule, & thuribula, & tubæ, & omne vas aureum & argenteum, de pecunia quæ inferebatur in templum Domini.

14 Iis enim qui faciebant opus, daba-

4 Et dixit Iehoas ad sacerdotes: Omne argentum sanctitatum, quod venire-^h factum-erit domum I H V H, argentum ⁱ transiens, vir argentum animarum ^x ordinationis eius: omne argentum, quod ascendet super cor viri, ad venire-facere domum I H V H:

5 Accipient sibi sacerdotes, ^l vir de ad notum suum: & si ^m obtinebunt farturam domus, ⁿ omni quæ inuenta erit ibi farturæ.

6 Et fuit in anno viginti & trium ^o anni regi Iehoas, non ^p obtinuerunt sacerdotes farturam domus.

7 Et vocauit rex Iehoas Iehojadagh sacerdoti, & sacerdotibus, & dixit ad eos: Quid ^q cognitionis non vos ^r obtinentes farturam domus? & nunc non accipietis argentum de ad notos vestros, quia farturæ domus dabitur illud.

8 Et ^f pulchre-conuenerunt sacerdotes ad ^t nequaquam accipere argentum de ad populum: & ad nequaquam ^u obtinere farturam domus.

9 Et accepit Iehojadah sacerdos ^x arcam vnam, & excauit foramen ^y ianua eius: & dedit eam ^z reservationem altaris in dextera in venire, ^a virum domum I H V H. Et dederunt in ibi sacerdotes obseruantes ^b liminis omne argentum ^c venire-factum domum I H V H.

10 Et fuit secundum videre eos, quia multum argentum in arca: ^d & ascendit ^e numerans regis, & sacerdos grandis; & concluderunt, & numerauerunt argentum inuentum domo I H V H.

11 Et dabunt argentum apparatus super ^f manum facientium ^g ministerialis, ^h visitorum domo I H V H: & ⁱ exire-fecerunt illud ^k fabris ligni, & ^l ædificantibus, facientibus domum I H V H.

12 Et ^m sepientibus, & ⁿ excidentibus lapidis: & ad ^o acquirere ligna & lapides ^p excisionis ad ^q obtinere farturam domus I H V H: & omni, quod ^r exhibit super domum ad ^s obtinere eam.

13 Veruntamen non ^t fiet domo I H V H vasa argenti ^u incisoria, ^x aspersoria, ^y tubæ: omne vas auri, & vas argenti de argento venire-facto domum I H V H.

14 Quia facientibus ^z ministerialis dabunt

^b fiet. Sic
^v 16.
ⁱ transeuntis
^{viri}
^k æstima-
^{tionis}
^l quisque
^m confir-
^{mabunt,}
^{apprehen-}
^{dent, fortifi-}
^{cabunt, cue-}
^{rabunt}
ⁿ ad omne
^o annorum,
^{vel anno}
^p ut v. 3.
^q causæ
^r ut v. 3.
^s consense-
^{runt, acque-}
^{uerunt}
^t neuti-
^{quam, non}
^{omnino.}
^{Sic statim.}
^u ut v. 5.
^x thecam,
^{cippum}
^y ostio,
^{operculo}
^z iuxta, pro-
^{pe, penes al-}
^{tare, ad latus}
^a quemquæ
^b liminis-
^{inferioris}
^c illatum,
^{introduc-tu.}
^{Sic v. 13.}
^d ut ascen-
^{deret}
^e notarius,
^{scriba. Vide}
^{2 Samuelis,}
^{8, v. 17.}
^f vel manus
^g opus,
^{opificium}
^h præfecto-
^{rum, visita-}
^{re-fa-}
^{cientium}
ⁱ erogau-
^{erunt, expen-}
^{derunt, de-}
^{prompterunt,}
^{extraxerunt,}
^{eduxerunt}
^k artificibus
^l structori-
^{bus}
^m fabris-
^{murariis,}
^{camentariis}
ⁿ cedentibus,
^{cætoribus}
^o compara-
^{re, emere}
^p cætionis,
^{cæduos.}
^{alii, dolatos.}
^{vel latomix}
^q ut v. 5.
^r erogabitur,
^{depro-me-}
^{tur, expen-}
^{detur, insu-}
^{metur, ex-}
^{trahetur}
^s ut v. 5.
^t conficietur
^u Vide I Re-
^{gum, 7, v. 50.}
^x Vide Exodi
^{27, v. 3.}
^y buccinæ
^z ut v. 11.

tur ut instauraretur templum Domini.

15 Et non fiebat ratio iis hominibus, qui accipiebant pecuniam ut distribuerent eam artificibus, sed in fide tractabant eam.

16 Pecuniam verò pro delicto, & pecuniam pro peccatis, non inferebant in templum Domini, quia sacerdotum erat.

17 Tunc ascendit Hazael rex Syria, & pugnabat contra Geth, cepitque eam: & direxit faciem suam, ut ascenderet in Ierusalem.

18 Quam ob rem tulit Ioas rex Iuda omnia sanctificata, quæ consecrauerant Iosaphat & Ioram & Ochozias, patres eius reges Iuda, & quæ ipse obtulerat: & uniuersum argentum, quod inueniri potuit in thesauris templi Domini, & in palatio regis: misitque Hazael regi Syria, & recessit ab Ierusalem.

19 Reliqua autem sermonum Ioas, & uniuersa quæ fecit, nonne hæc scripta sunt in Libro verborum dierum regum Iuda?

20 Surrexerunt autem serui eius, & coniurauerunt inter se, percusseruntque Ioas in domo Mello in descensu Sella.

21 Iosachar namque filius Semaath, & Iozabad filius Somer, serui eius, percusserunt eum, & mortuus est: & sepelierunt eum cum patribus suis in Ciuitate Dauid, regnauitque Amasias filius eius pro eo.

dabunt illud, & obtinebunt in eodum IHVH.

15 Et non computabunt ad homines quibus dabunt argentum super manum eorum, ad dare facientibus ministerialis; quia in fide ij facientes.

16 Argentum ^c piaculi, & argentum ^d errati non venire-factum erit domum IHVH: sacerdotibus ^e erunt.

17 Tunc ascendet Chazael rex f Aram, & g cecidit super Ghath, & cepit eam: & posuit Chazael facies suas ad ascendere super Ierusalaim.

18 Et accepit Iehoas rex Iehudah omnes ^h sanctitates, quas ⁱ sanctificauerunt Iehosaphat, & Iehoram, & Achazjahu patres eius, reges, Iehudah: & sanctitates suas; & omne aurum inuentum in thesauris domus IHVH, & domus regis: & misit Chazaeli regi Aram. Et ^k ascendit de super Ierusalaim.

19 Et ^l superrelictio ^m verborum Ioasi, & omne, quod fecit; an non ea scripta super librum verborum dierum ⁿ regibus Iehudah?

20 Et ^o surrexerunt serui eius, & p colligauerunt q colligationem: & percusserunt Ieasum domo Mello descendente Sila.

21 Et Iozachar filius Simgath, & Iehozabad filius Somer serui eius, percusserunt eum, & mortuus fuit; & sepeliuerunt eum cum patribus eius in vrbe dauidis. Et regnauit Amatzjah filius eius ^r sub eo.

a ut v. s.

b ut v. ii.

c afflandi delicti, reatus. Vid. Leuitici 5, v. 6.

d peccati.

e Vide Exodi

29, v. 14.

f cedent

f Syriæ.

Sic v. 18;

g bellauit;

pugnauit

h sanctifica-

tiones, Sic

paulo post.

consecra-

tiones, do-

naria sacra

i consecra-

uerunt, dedi-

cauerunt

k discessit,

diuertit

l reliquum;

residuum,

restans

m rerum-

gestarum

Sic statim

n datiuus

pro regibus

o insurre-

xerunt

p conspira-

uerunt, con-

jurauerunt

q ligam.

conspirati-

onem, con-

jurationem

r p r

COMMENTARIA.

VERS. 2.

VNCTIS DIEBUS, QVIBVS DOCVIT EVM IOJADA SACERDOS.] Hebr. Omnibus diebus, quibus iecit, aut iaculatus est eum Iehojadah sacerdos. Elegans loquutio, pro, iecit eum in viam rectam & bonam. Vide 1. Samuel. 12. vers. 23. Alij: docuit, instituit, eum. Nam post Iehojadæ mortem, Ioas cum principibus desciiuit à cultu Dei. Vide 2. Paralipomen. 24. vers. 17. & 18.

VERS. 3.

VERVM TAMEN EXCELSA NON ABSTVLIT, &c.] Vide de hoc versu 1. Regum 15. vers. 14. & Cap. 22. vers. 44. sensum esse ajunt, Deum quidem tantum colebant, sed alibi, quàm in loco, quem elegerat.

VERS. 4.

OMNEM PECVNIAM, &c.] totam hanc partem versus ad finem vsque nos verbatim ex Hebræo reddidimus: diuersimodè alijs: 1. Omne argentum sanctitarum, quod inferetur Maluenda, In 2. Regum.

in domum Iehouæ, argentum transeuntis viri, argentum animarum estimationis eius, omne argentum, quod ascendet super cor viri ad adducendum in domum Iehouæ. 2. Omnem pecuniam sanctificationum; quæ introducit in domum Iehouæ, id est, pecuniam transeuntis, & pecuniam personalem estimationis cuiusque: omnem denique pecuniam, quam singuli sponte conferunt in domum Iehouæ. 3. Omnem pecuniam sanctificationum, quæ illata est in domum Domini, nempe pecuniam virorum, qui in censum transeunt, pecuniam animarum, quam quisque dat pro estimatione sua, omnem pecuniam denique, quam singuli sponte conferunt in domum Domini. Exponunt, triplicem hoc loco pecuniam sacram denotari, Primam, pecuniam transeuntis, seu transeuntium, singulare pro plurali: subaudi in numerum, siue inter numeratos, id est, qui numerabantur cum alijs, ab anno vigesimo & supra: qui quidem dabant in GG ggg singu

singula capita dimidium sici, Exodi 30. vers. 12 & sequentibus. Hæc vocatur pecunia census, seu visitationis. Secundam, pecuniam animarum, seu personalem æstimationis cuiusque, seu pecuniam pretij animarum cuiusque hominis, quam quisque soluere tenebatur, quum votum vouisset Domino, se daturum quantum æstimatum esset à sacerdote, Leuitici 27. vers. 2. & sequentibus. Tertiam, quæ sponte & liberaliter à deuotis personis offerebatur. 4. *Omne pecuniam sacrarum, quæ infertur in domum Iehouæ, pecuniam transeuntis, pecuniam æstimationis animarum cuiusque: omnem pecuniam, quam venerit in animum cuiusque offerendi in domum Iehouæ.* Explicant, *pecuniam transeuntis, &c.* id est, collectam, vel capitationem, quæ viritim à singulis ex ordine transeuntibus domesticatim colligebatur, prout quisque sua æstimabat, & ultro offerebat. *quam venerit in animum cuiusque, &c.* id est, voluntariam, non autem ex reatu aut peccato imperatam lege, vt infra vers. 17. Iuxta hanc interpretationem non triplex, sed vnum tantum genus sacræ pecuniæ, nempe capitatio hîc describitur, quæ vltro iuxta æstimationem facultatum cuiusque offerebatur Deo.

OMNEM PECUNIAM SANCTORVM.] Heb. *sanctitatum.* vel *Sanctificationum.* Quidam: *Sanctificationum.* alij: *Sacrorum.* id est, Deo consecratam, & templo oblatam.

SARTATECTA DOMVS.] Heb. *בדק bedek*, ajunt esse *sarturam*, id est, *rimam* seu *rupturam sarcinendam*: vel *fissuram, fracturam, ruinam, scissuram*: quidam, *labem* interpretantur. Sic vers. 6. 7. 8. 12. collectivè accipi volunt. Nec desunt, qui *scrutationem, requisitionem domus* interpretentur, id est, quidquid requisitum fuerit ad instaurationem domus, vel quamlibet partem, quæ instaurationem requirit. Notant, iam tunc fuisse annum centesimum quinquagesimum quintum ex quo templum fuerat extructum: vnde aliquibus in locis minari potuisse. Alij ajunt, tunc templum fuisse lacerum ac pene dirutum ab Hathaljah, & filiis eius, qui, quidquid erat pretiosum in domo Domini, transtulerint in ædem Bahalis. Vide 2. Paralipom. 24. v. 7.

REDDITE EAM.] Hebr. *tradite eam.* scilicet, quam hætenus accepistis.

ET TVLIT, seu ACCEPIT IOJADA.] nimirum iussu regis Ioasi. Vide 2. Paralip. 24. vers. 8.

GAZOPHYLACIVM VNVM.] Hebr. *arcam vnã.* Plerique reddunt: *arcam vnus*, vel *arcam alicuius.* scilicet sacerdotis vel Leuitæ: nam quidquid penes se habebant ex capitatione, retulerant ex mandato regis, vers. 8. Ego non video cur regimen hîc ponatur, nisi quod *arca* sit *fœmineum*, & *vnus*, *masculum*: Verum quis nescit arcam sæpe quoque esse masculum?

IUXTA ALTARE AD DEXTERAM INGREDIENTIVM DOMVM DOMINI.] Exponunt, id est, ad dexterum postem portæ atrij sacerdotum, vbi altare erat, extrinsecus in fine atrij magni quousque perveni-

re licebat toti Israël. Vide 2. Paralipom. 24. vers. 8.

QVI CVSTODIEBANT OSTIA.] Heb. *custodes liminis, vel, observantes limen.* Explicant, nimirum portæ atrij sacerdotum, ex præscripto Dei, Numeror. 8. vers. 4. Alij: *custodes vasis, seu vasorum*, id est, qui curabant, & custodiebant sacram templi supellectilem. Quidam: *custodes mallumij*, id est, illius vasis, seu thecæ perforatæ, in quam inferebatur pecunia. Nec desunt qui reddant: *custodes* VERS. 10. *abaci.*

ASCENDEBAT SCRIBA REGIS.] De voce *סופר sopher*, id est, *scriba*, differuimus abunde in 2. Samuel. 8. v. 17. Propriè, *numerans regis.* Hispanicè, *el contador del Rey.*

EFFVNDEBANTQVE, ET NVMERABANT PECUNIAM.] Heb. *& concluderunt, & numeraverunt argentum.* Quidam: *qui colligabant, postquam numeraverant, pecuniam*, id est, qui numeratam pecuniam, quæ inueniebatur in ea arca, colligabant in fasciculos. Alij: *& ligarent, quam numeraverant, pecuniam*, id est, ligarent loculis imposiam. Verba Hebraica videntur inuerfa. Nonnulli: *& formauerunt, figuraverunt, signauerunt, & numeraverunt argentum*, id est, imprimebant argento infecto notam monetæ, cudebant pecuniam, & sic numerabant. Possit intelligi, *& ligauerunt*, id est, fuderunt argentum iniecta mistione aris, vt Hispanicè dicimus, *poner liga*, cum ad cusionem monetæ funditur.

ET DABANT EAM IUXTA NVMERVM ATQVE MENSVRAM.] Heb. *Et dabant argentum paratum.* Participium *מתכן metuccan* variè elucidant. 1. *pecuniam numeratam, vel signatam.* 2. *argentum demensum, appensum, seu ponderatum.* 3. *pecuniam certam.* 4. *argentum fabricatum, dispositum.* 5. *postea tradebant pecuniam istam certâ summâ compositam.* 6. *& dabant pecuniam signatam, figuratam, cusam*, id est, in monetam conformatam: vt posset vsui esse ad emendam materiam, & reddendam opificibus mercedem.

IN MANV EORVM, QVI PRÆERANT CÆMENTARIIS DOMVS DOMINI.] Heb. *super manus facientium opificium, præfectorum domo Iehouæ.* Exponunt, in manus architectorum, qui præfecti erant operi templi, vel in recto: *præfecti domo Iehouæ*, id est, præfecti operis dabant operariis. Vide infra cap. 22. vers. 5. Quidam reddunt: *in manus curatorum illius operis, præfectorum operis domus Iehouæ.* Alij: *in manus eorum, qui faciebant opus, & eorum, qui inspectores, visitatores, erant* [operis, seu fabricæ] *adis Domini.* Nonnulli: *per manus factorum operis, ordinatorum in domo Iehouæ*, id est, per ordinatos in templo effectores operis, id est, per præfectos operi reparandi templi, dabatur pecunia.

ET SARTATECTA FACIEBANT.] Heb. *Et pro sepientibus, vel pro fabris-murariis, cæmentariis.* Quidam: *pro curatoribus, seu preparatoribus materie.* Hispanicus, *Albañiles.*

HYDRIÆ.] Heb. *ספסופ sippot* generale nomen *vasorum* esse videtur, vt observauimus in Exodi 12. vers. 22. hîc plerique pro singulari aliqua

aliqua vasis specie capiūt, redduntque, pelues, phiala, crateres, hydria, scyphi, malluua, patera.

VERS. 14.

IJS ENIM, QUI FACIEBANT OPVS, DABATVR, VT INSTAVRARENT, &c.] sed instaurata, iam & reparata domo, residuum pecuniæ in vasa illa sacra impensum est, vt scribitur 2. Paralip. 24. v. 14.

VERS. 15.

ET NON FIEBAT RATIO IJS HOMINIBVS, QUI ACCIPIEBANT PECVNIAM, VT DISTRIBVERENT EAM ARTIFICIBVS.] Nos Heb. verbo tenus expressimus: alij variè. 1. Et non supputabant viros, in quorum manus dabant pecuniam, vt darent facientibus opus, id est, non exigebant rationem ab eis. 2. Et non rationem reddere faciebant homines, per quorum manus dabant pecunias, &c. 3. Et non supputabant cum hominibus, in quorum manus dabant, &c. hoc est, non exigebant ab illis rationem, &c. 4. Nec ratio exigebatur à viris huiusmodi, in quorum manus pecunia illa data erant, vt ipsi darent eas his, qui faciebant opus. 5. Neque rationes exigebant ab hominibus illis, in quorum manus tradebant pecuniam, tradendam curatoribus operis. 6. possis exponere: Et non astimabunt apud homines, quibus dabunt pecuniam, &c. id est, largè, abundè, sine æstimatione, arbitrio, dabāt illis hominibus pecuniam, &c.

SED IN FIDE TRACTABANT EAM.] Heb. quia in fide ipsi facientes. Quidam: nam fide illi agebant. Alij: nam bona fide illi agebant, id est, pecunia fidei illorum comittebatur, & ipsi bona fide administrabant eam.

VERS. 16.

PECVNIAM VERO PRO DELICTO, ET PECVNIAM PRO PECCATIS, &c.] Exponunt, id est, pecuniam, quæ supererat emptæ victimæ pro delicto, vel pro peccato. Qui vouerant in longinqua regione aliquid pro peccato, aut delicto, mittebant pecuniam ad sacerdotes, qui victimas emebant: & quod supererat pecuniæ, emptæ victimæ, id cedebat sacerdotibus. Exemplum est Baruch 1. v. 6. & 10. Alij, Pecuniam pro delicto, & pecuniam pro peccato, intelligunt eam, de qua Leuitici 5. v. 15. & sequentibus: nam quod ibi de duobus reatus generibus præcipitur, synecdochicè ad similia peccata pertinet, ex analogia, quæ habetur Leuitici 7. v. 7.

TUNC ASCENDIT HAZAEL REX SYRIÆ, &c.] Explicant, nimirum iuxta prophetiam Elisæi, supra cap. 8. v. 12. Tunc autem, id est, mortuo Iehoiadaho, & Ioaso corrupto & deprauato, 2. Paralipom. 24. v. 17, & sequentibus.

VERS. 17.

CONTRA GETH.] Heb. Gath. Vide de hac vrbe Comm. in Iosue 11. v. 22.

ET DIREXIT FACIEM SVAM VT ASCENDERET IN IERUSALEM.] Heb. & posuit Hazael faciem suam ad ascendendum contra Ierusalaim. Quidam: postea conuertit Hazael faciem suam, vt ascenderet contra Ierusalaim. Alij: & composuit Hazael faciem suam, vt ascenderet, &c. nimirum quum iam popularetur regnum, 2. Paralipom. 24. v. 23.

RELIQUA AVTEM SERMONVM IOAS, &c.]

VERS. 19.

Vide similem versum supra cap. 10. v. 34. IN DOMO MELLO.] De Mello vide Iudicum 9. v. 6. & 2. Samuelis, 5. v. 9. & 1. Regum, 9. v. 15. & 24. & cap. 11. v. 27. Possis vertere: in loco Milo.

VERS. 20.

IN DESCENSU SELLA,] Heb. quæ descendit in Silla. Hanc vocem paucissimi expediunt: quidam tamen à סלל salal, vel סלה salah deriuant, id est, sternere, consternere, viam. Tremellius & Iunius hunc locum ita conuertunt, & exponunt: [Percusserunt Ioaschum in loco munitionis, qui vergit Sillam versus. Sillam, id est, aggestum iter. Videtur partem illam intelligere, in qua Scelomoh aggesta terræ ascensum fecit à domo sua ad domum Dei, 1. Chronicor. 26. v. 16. & 2. Chronicorum, 9. v. 11. Nam magis probamus Hebræam vocem Silla appellatinè accipi pro aggere, ex istorum locorum comparatione.] Vide etiam 1. Regum, 10. v. 5. & 12. Aliud hæc nos diuinare non potuimus.

IOZACHAR.] 2. Paralipom. 24. v. 26. appellatur Zabab.

VERS. 21.

FILIUS SOMER.] 2. Paralipom. 24. v. 26. vocatur Simritha.

ET SEPELIERVNT EVM CVM PATRIBVS SVIS.] Exponunt, in eadem quidem vrbe, sed non in eodem sepulcro patrum suorum. Alij: & sepeliuerunt eum cum maioribus suis, id est, sicut maiores suos, sed non in sepulcro regum, 2. Paralipom. 24. v. 25.

CAPVT DECIMVM-TERTIVM.

Ioachaz rex Israel propter peccata sua grauissimè afflictus à rege Syria, conuersus ad Dominum liberatur; cui mortuo succedit filius Ioas, qui iuxta Elisæi morientis vaticinium Syros ter deuicit; mortui autem Elisæi sepulchro iniectus quidam mortuus, suscitatur.

Vulg.

Malu.

INno vigesimo tertio Ioas filij Ochozia regis Iuda, regnavit Ioachaz filius Iehu super Israel in Samaria decem & septem annis.

IN anno viginti & trium^a anni Ioaso filio Achazahu regi Iehudah, regnavit Iehoachaz filius Iehu super Israel in^b Someron septem decem^c anno.

^a annorum; vel, anno

^b Samaria. Sic v. 6. 9. 10. 13.

^c annis

Maluenda, In 2. Regum,

GGggg 2 2 Et

2 Et fecit malum coram Domino, secutusque est peccata Ieroboam filij Nabat, qui peccare fecit Israel, & non declinauit ab eis.

3 Iratusque est furor Domini contra Israel, & tradidit eos in manu Hazael regis Syria, & in manu Benadad filij Hazael, cunctis diebus.

4 Deprecatus est autem Ioachaz faciem Domini, & audiuit eum Dominus: vidit enim angustiam Israel, quia attriuerat eos rex Syria.

5 Et dedit Dominus saluatorem Israeli, & liberatus est de manu regis Syria: habitaueruntque filij Israel in tabernaculis suis sicut heri & nudius tertius.

6 Veruntamen non recesserunt a peccatis domus Ieroboam, qui peccare fecit Israel, sed in ipsis ambulauerunt: siquidem & lucus permansit in Samaria.

7 Et non sunt derelicti Ioachaz de populo nisi quinquaginta equites & decem currus, & decem millia peditum: interfecerat enim eos rex Syria & redegerat quasi puluerem in tritura area.

8 Reliqua autem sermonum Ioachaz, & uniuersa quae fecit, & fortitudo eius, nonne haec scripta sunt in Libro sermonum dierum regum Israel?

9 Dormiuitque Ioachaz cum patribus suis, & sepelierunt eum in Samaria: regnauitque Ioas filius eius pro eo.

10 Anno trigesimo septimo Ioas regis Iuda, regnauit Ioas filius Ioachaz super Israel in Samaria sedecim annis.

11 Et fecit quod malum est in conspectu Domini non declinauit ab omnibus peccatis Ieroboam filij Nabat, qui peccare fecit Israel, sed in ipsis ambulauit.

12 Reliqua autem sermonum Ioas, & uniuersa quae fecit, & fortitudo eius, quomodo pugnauerit contra Amasiam regem Iuda, nonne haec scripta sunt in Libro sermonum dierum regum Israel?

13 Et dormiuit Ioas cum patribus suis. Ieroboam autem sedit super solium eius. Porro Ioas sepultus est in Samaria cum regibus Israel.

14 Eliseus autem agrotabat infirmitate, quae & mortuus est: descenditque ad eum Ioas rex Israel, & flebat coram eo, dicebatque Pater mi, pater

2 Et fecit ^d malum in oculis IHVH: & ambulauit post ^e errata Iarobghami filij Nebat, ^f qui ^g errare-fecit Israelem: non discessit de ab eo.

3 Et ^h exarsit nasus IHVH in Israele; & dedit eos in manu Chazaelis regis Aram, & in manu Ben-Hadad filij Chazaelis, omnibus diebus.

4 Et ^k enixe-deprecatus-fuit Iehoachaz ^l facies IHVH: & audiuit ad eum IHVH, quia vidit ^m pressuram Israelis, quia ⁿ pressit eos rex Aram.

5 Et dedit IHVH Israeli ^o saluantem: & exiuerunt de sub manu Aram: & habitauerunt filij Israelis in tentoriis suis sicut heri nudius tertius.

6 Veruntamen non discesserunt de Perratis domus Ierobghami, qui errare-fecit Israelem: in ea ambulauit: & etiam lucus ^q stetit in Someron.

7 Quia non reliquit Iehoachazo populum, ^r quia si quinquaginta equites, & decem ^s currum, & ^t decem millium peditis: quia ^u abstulit eos rex Aram, & posuit eos sicut puluerem ad triturare.

8 Et ^x superrelictio y verborum Iehoachaz, & omne quod fecit, & ^z praualescentia eius: an non ea scripta super librum verborum dierum ^a regibus Israelis?

9 Et ^b cubauit Iehoachaz cum patribus suis, & sepeliuerunt eum in Someron. Et regnauit Ioas filius eius ^c sub eo.

10 In anno ^d triginta & septem ^e anni Ioaso regi Iehudah, regnauit Iehoas filius Iehoachaz super Israelem in Someron, sex decem ^f anno.

11 Et fecit ^g malum in oculis IHVH: non discessit de omnibus ^h erratis Iarobghami filij Nebat, ⁱ qui errare-fecit Israelem: in ea ambulauit.

12 Et ^k superrelictio verborum Ioasi, & omne, quod fecit, & praualescentia eius, ^l quae ^m cecidit cum Amatziah rege Iehudah: an non ea scripta super librum verborum dierum regibus Israelis.

13 Et ⁿ cubauit Ioas cum patribus suis: & Iarobgham sedit super ^o solium eius: & sepultus-fuit Ioas in Somoron cum regibus Israelis.

14 Et Elisagh agrotauit ad ægritudinem suam, quae morietur in ea, & descendit ad eum Ioas rex Israelis, & lacrymatus-fuit ^p super facies eius, & dixit:

^d quod malum videtur
^e delicta,
peccata
^f quibus,
quæ.

^g peccare,
delinquere
^h accensus
est, excan-
duit.

ⁱ Syria,
Sic v. 4. 5. 7.
17. 19. 22.

^k Vide Exodi
32. v. 11.

^l iratam. fa-
ciem

^m oppressio-
nem, coar-
ctationem

ⁿ oppressit,
coarctauit
^o saluatorem
p v. 2.

^q mansit

^r OR
chi im,

quinimo,
nisi

^s currus
^t denarium,
decadem

^u disperdidit
^x reliquum,
residuum,

^y rerum ge-
starum. Sic
statim.

^z robur, for-
titudo, for-
tia facta

^a datinus,
pro regibus
^b occubuit,
iacuit, dor-
miuit.

^c pro
^d Genitiuus,
^e Singulare,

pro annorū,
^f vel, anno
^g annis

^h quod ma-
lum videtur
ⁱ peccatis,
delictis

^j v. 2.

^k v. 2.

^l quod
^m bellauit,
pugnauit

ⁿ v. 9.
^o thronum

^p ante eum
dixit:

mi, currus Israel, & auriga eius.

15 Et ait illi Eliseus: Affer arcum, & sagittas. Cumque attulisset ad eum arcum, & sagittas.

16 Dixit ad regem Israel: Pone manum tuam super arcum. Et cum posuisset ille manum suam superposuit Eliseus manus suas manibus regis.

17 Et ait: Aperi fenestram orientalem. Cumque aperuisset, dixit Eliseus: Sagitta salutis Domini, & sagitta salutis contra Syriam: percutie que Syriam in Aphec, donec consumas eam.

18 Et ait: Tolle sagittas. Qui cum tulisset, rursus dixit ei: Percute iaculo terram. Et cum percussisset tribus vicibus, & stetit.

19 Iratus est vir Dei contra eum, & ait: Si percussisses quinquies, aut sexies, siue septies, percussisses Syriam usque ad consumptionem: nunc autem tribus vicibus percuties eam.

20 Mortuus est ergo Eliseus, & sepelierunt eum. Latrunculi autem de Moab venerunt in terram in i^o anno.

21 Quidam autem sepelientes hominem, viderunt latrunculos, & proiecerunt cadaver in sepulchro Elisei. Quod cum tetigisset ossa Elisei, reuixit homo, & stetit super pedes suos.

22 Igitur Hazael rex Syria afflixit Israel cunctis diebus Ioachaz.

23 Et misertus est Dominus eorum, & reuersus est ad eos propter pactum suum, quod habebat cum Abraham, & Isaac, & Iacob: & noluit disperdere eos, neque proicere penitus, usque in presens tempus.

24 Mortuus est autem Hazael rex Syria, & regnavit Benadad filius eius pro eo.

25 Porro Ioas filius Ioachaz tulit vrbes de manu Benadad filij Hazael, quas tulerat de manu Ioachaz patris sui iure patris sui, tribus vicibus percussit eum Ioas, & reddidit ciuitates Israel.

dixit: Pater mi, pater mi, currus Israelis, & equites eius.

15 Et dixit ei Elisagh: Accipe arcum & sagittas, Et accepit ad se arcum & sagittas.

16 Et dixit regi Israelis: Vehere fac manum tuam super arcum. Et vehere fecit manum suam. Et posuit Elisagh manus suas super manus regis.

17 Et dixit: Aperi fenestram in orientem: Et aperuit, & dixit Elisagh: Iaculare: Et jaculatus fuit. Et dixit: Sagitta salutis, IHVH & sagitta salutis in Aram: & percuties Aram in Aphek usque ad consummare.

18 Et dixit: Accipe sagittas. Et accepit. Et dixit regi Israelis: Percute in terram. Et percussit tribus ictibus, & stetit.

19 Et efferbuit super eum vir ELOHIM, & dixit: Ad percutere quinquies aut sex ictus, tunc percussisti Aram usque ad consummare: & nunc tribus ictibus percuties Aram.

20 Et mortuus fuit Elisagh, & sepelierunt eum: & latrocinia Moab venerunt in terra, venit annus.

21 Et fuit, i^o sepelientes virum, & ecce viderunt latrocinium, & deiecerunt virum in sepulchro Elisagh, & ambulauit, & tetigit vir in ossibus Elisagh: & vixit, & surrexit super pedes suos.

22 Et Chazael rex Aram pressit Israel omnibus diebus Iehoachazi.

23 Et gratificauit IHVH eos, & inuiscerauit eos, & aspexit ad eos, & correspondentiæ foederis sui ad Abraham, Iitzchak, & Iaghakob: & non amauit funditus perdere eos, & non deiecit eos de super facies suas usque ad nunc.

24 Et mortuus fuit Chazael rex Aram: & regnavit Ben-Hadad filius eius in loco eius.

25 Et reuersus fuit Iehoas filius Iehoachazi, & accepit vrbes de manu Ben-Hadad filij Chazaelis: quas accepit de manu Iehoachazi patris sui in bello: tribus ictibus percussit eum Ioas, & reuertere fecit vrbes Israelis.

q Magister

r eum

f Equitare.

ita statim.

Hispanicus

Encaualga

t Hispanicus

encaualgō

n orientem

versus. vel

anteriori,

tatis

x lace

y datus.

ipfi Iehoueh

& consume-

re, perficere

finire com-

plere, absol-

uere. vel,

cōsumption-

em, inter-

nectionem.

a percussio-

nibus, pulsi-

bus vicibus

b ebulluit,

spumauit,

ira

c vt v. 18.

Sic statim.

d vt v. 18.

e veniente

anno, vel

sequente an-

no, seu eun-

te anno hoc

ipso anno

f quendam

g oppressio

coactauit

h Vide Exod.

33 v. 19

i faciauit

vertit facie

k datus. ad

correspon-

dentiam

l cum

m pro

n bello præ-

lio

o vt v. 18.

C O M M E N T A R I A.

VERS. 1.

ECCE ET SEPTEM ANNIS.] Quorum duo, inquit, potestremi fuerunt cum filio communes, ut infra v. 10. & 22.

VERS. 2.

ET NON DECLINAVIT AB EIS.] Hebr. & non recessit ab eo. Vide supra cap. 3. vers. 3.

VERS. 3.

ET TRADIDIT EOS IN MANU HAZAEL, &c.] Exponunt, id est, faciebat ut à Syris caderentur, & aliquid ex regno amitteretur. Notant esse prolepsin, qua generatim attinguntur Historiæ, quæ infra ordine exprimuntur.

VERS. 4.

VIDIT ANGVSTIAM ISRAEL.] nimirum recordatus fœderis, quod cum maioribus eorum pepigerat, infra v. 23.

VERS. 5.

SALVATOREM ISRAELI.] Hunc quidam intelligunt, Angelum Dei regno Israëlítico præfectum. Alij, Elisæum prophetam, qui notus regibus Syriæ, auctoritate sua eos cohibuerit ab oppressione Israëlitarum, & intercessione sua plurimum potuerit apud Deum. Vide infra vers. 14. Plerique, Iehoasum filium Iehoachazi, ut infra vers. 25. dicitur: & hoc est rectius.

VERS. 6.

SICVT HERI ET NVDIVSTERTIVS.] id est, sicut antea. Vide Genes. 31. v. 2.

SED IN IPSIS AMBVLAVERVNT.] Hebr. enallage numeri. in ea ambulavit. In ea via, vel in eo peccato. in vnoquoque peccatorum domus Ieroboam ambulavit. Israël, vel quisque Israëlitarum. quod maiorem emphasim habet. Sic infra vers. 11.

ET LVCVS PERMANSIT IN SAMARIA.] Nimirum, quem plantauerat Achab, 1. Regum 16. v. 33.

VERS. 7.

QVASI PVLVEREM IN TRITVRA AREÆ.] Hebr. sicut pulverem ad tritvrandum. Quidam: tamquam pulverem tritvrando, id est, bellis, & depopulationibus affligendo valde comminuerat. Alij: velut pulverem extendo, vel excutiendo, id est, conculcavit eos veluti lutum platearum conculcari solet, q. d. vehementissimè attriuit eos.

VERS. 8.

RELIQVA AVTEM SERMONVM, &c.] Vide similem versum supra cap. 12. vers. 19: & infra v. 12.

VERS. 10.

ANNO TRIGESIMO SEPTIMO IOAS, &c.] intelligunt, trigesimo septimo completo: nondum videlicet mortuo patre, in regni consortium & administrationem coopatur: septemdecim enim anni regni Iehoachazi vsque ad trigessimum nonum regis Iehudæ Ioasi extenduntur. Vide supra vers. 1. & Caictanum hic, & infra cap. 14. v. 1.

VERS. 12.

QVO MODO PVGNAVERIT CONTRA AMASIAM, &c.] ut capite 14. sequente scribitur, vers. 8. & sequentibus.

VERS. 14.

ELISEVS AVTEM ÆGROTABAT, &c.] Notant, esse ætiologiam illius, quod dixerat supra vers. 5. Deum dedisse servatorem Israël, &c. qui precibus & intercessione sua

obtinuit populi liberationem: & eius etiam, quod dicitur vers. 12. & fortitudinis eius. Nam omnia obtingebant meritis Elisæi.

QVA ET MORTVVS EST.] Observant, Elisæum post raptum Eliæ vixisse sexaginta ferme annos.

DESCENDITQVE AD EVM IOAS REX ISRAEL.] Volunt, patre adhuc vivente, quod factum existimant, quum Iehoachaz deprecaretur faciem Iehouæ, supra vers. 4.

ET FLEBAT CORAM EO.] Hebr. & lacrymanit super facies eius. Fortasse lacrymans deosculatus est prophetam, & faciem eius lacrymis perfudit. Possis reddere: & flevit super faciem suam, id est, & ora sua lacrymis implevit obortis.

PATER MI, PATER MI, CVRRVS ISRAEL, &c.] Vide supra cap. 2. v. 12.

QVVMQVE ATTVLISSET AD EVM ARCVM ET SAGITTAS.] Hebr. sunt ambigua. Et accepit ad se, vel sibi. Alij. Et accepit ad eum. Aliqui. Et sumens attulit ad eum arcum & sagittas.

ET DIXIT: APERI FENESTRAM, &c.] VERS. 17. dixit, nempe regi, vel famulo, vel alicui adstantium.

FENESTRAM ORIENTALEM.] Hebr. fenestram ad orientem, id est, fenestram illam, quæ spectat ad orientem, hoc est, ad Syriam, quæ ad orientem erat. Aliqui: fenestram istam antrosum, id est, quæ ante nos est.

SAGITTA SALVTIS.] Notant esse metonymiam, signi pro re significata, id est, hæc iacta sagitta significat victoriam, quam de Syris reportaturi estis.

DOMINI.] Hebr. Dativus, ipse Iehouah. Quidam: erit Iehouah, id est, iubet me Iehouah promittere vobis victoriam hoc signo, vel tota hæc victoria cedet in gloriam Iehouah liberatoris.

PERCVTIESQVE SYRIAM IN APHEK.] Plerique putant Aphek hic esse nomen proprium urbis illius, de qua 1. Regum 20. v. 26. Alij pro appellativo capiunt: percutiesque Syros in vehemente, id est, fortiter. Alij: in impetu, rapide, continenter, strenue, donec eos penitus perdas.

TOLLE SAGITTAS.] Quidam reddunt: VERS. 18. Accipe reliquas sagittas, ut cognosceret ex hoc, quæ & quanta futura esset victoria.

PERCVTE IACVLO TERRAM.] Aliqui reddunt: Percutiendo-impete illis sagittis terram; iubeat ut reliquas pharetræ sagittas iacularetur arcu versus terram hostilem.

ET STETISSET.] Hebr. & stetit. Quidam: tunc destitit, id est, non omnibus sagittis emissis.

SI PERCVSSISSES QVINQVIES, AVT SEPTIES.] Nimirum, prout sunt sagittæ in pharetra, id est si omnes, quæ sunt in pharetra, sagittas arcu eiacularus versus Syriam fuisset.

PERCVS

PERCVSSISSES SYRIAM VSQVE AD CONSUMMATIONEM.] id est, hoc signo cognouisses certo te percussurum Syros, &c.

TRIBVS VICIBVS PERCVTIES EAM.] infra vers. 25.

VERS. 20. LATRVNCVLI.] VOCES גִּדְדִּים *ghedudim* variè reddunt. 1. *Societates*, ad faciendas excursionēs. 2. *Castra*. 3. *Turme*, *globi*, *cunei*, *acies*, *copia-militares*. 4. *Excursores*, *grassatores*. 5. *Exercitus*, *agmina*, *leuis armatura*. Vide supra cap. 5. v. 2. Sic versu sequente.

IN IPSO ANNO.] Hebræa sunt ambigua, & diuersimodè reddi possunt. 1. *veniente anno*, vel *sequente anno*. 2. *eunte anno*, id est, decurrente anno. 3. *inente anno*, id est, initio anni. Hebræorum nonnulli notant in אב *ba*, cum Aleph, positum Aleph, pro ה *he*, אב *bab*, in ipsa anno. Alioqui ב א, est participium: *veniente anno*, vel verbum, *venit annus*.

VERS. 21. QVOD QVVM TETIGISSET OSSA ELISÆI REVIXIT.] Heb. *Et ambulavit, & tetigit vir in ossibus Elisæi*. Quidam, ex his verbis colligunt, illum hominem non penitus mortuum fuisse, sed morbo aliquo priuatum sensu & motu, ductum pro mortuo in sepulcrum, qui ad tactum ossium Elisæi sanitatem receperit. Sed id nullo pacto probandum est. Aliqui reddunt: *Et abiit, & tetigit vir ossa Elisæi*. Alij: *Qui descendens tetigit ossa Elisæi*. Nonnulli: *Qui deuolutus attigit ossa Elisæi*, id est, quod cadauer deuenit in imum seu fundum sepulcri, & tetigit ossa Elisæi. Alij: *Vt iniens attingeret vir ille ossa Elisæi*.

ET STETIT SVPER PEDES SVOS.] Heb. *& surrexit super pedes suos*. Quidam: *& stetit erectus in pedes suos*. Id est, verè reuixit, ac resurrexit à mortuis. Vide Ecclesiast. 48. v. 14. & 15.

CVNCTIS DIEBV IOACHAZ.] Exponunt, VERS. 22: quandiu videlicet solus non assumpto filio regnauit. Vide supra vers. 4. Alij intelligunt, oppressionem, quo ad ciuitates occupatas durasse quandiu vixit Iehochaz, quamuis reliquias populi non afflixerit, post preces Iehochazi, & datum seruatores.

ET MISERTVS EST DOMINVS EORVM.] VERS. 23: Heb. duobus verbis dicitur: *Et gratificatus est Iehonab eos, & inuisceravit eos*. Quidam: *Sed & gratiam-faciens eis Iehonab, misertus eorum, respexit ad eos*. Alij: *Dominus autem benigne fecit eis, misertusque illorum respexit eos*.

NEQVE PROICERE PENITVS.] Heb. *& non eiecit eos de super facies suas*. Quidam: *à facie sua*, id est, à fauore, & beneuolentia, seu protectione sua. Alij: *à præsentia sua*, id est, de terra, in qua maiestas eius habitabat, & in qua ipse suam præsentiam exhibebat.

PORRO IOAS FILIVS IOACHAZ TVLIT VRBES, &c.] Heb. *Et reuersus fuit Iehoas filius Iehoachazi, & accepit, seu recepit vrbes, &c.* Aliqui exponunt: *Itaque conuersus est*, id est, direxit aciem contra Syros, q. d. Itaque motus verbis, Elisæi, eduxit exercitum aduersus Syros. Alij: *Et reuersus est, ut caperet*, id est, recepit ciuitates. Nonnulli: *Itaque iterum accepit, seu tulit ciuitates, &c.*

CAPVT DECIMVM-QVARTVM.

Anasias interfectis occisoribus patris sui Ioas, percutit Edom; sed prouocans ad bellum Ioas regem Israel, ab eo capitur, & Ierusalem diripitur: ac Ioas regi Israel succedit filius Ieroboam, qui ab angustis liberat Israel, cui succedit filius Zacharias: porro facta coniuratione aduersus Amasiam regem Iuda à suis occiditur, cui succedit filius Azarias impius.

Vulg.

I N anno secundo Ioas filij Ioachaz regis Israel, regnauit Amasias filius Ioas regis Iuda.

2. Paral. 25. 2. Viginti quinque annorum erat cum regnare cœpisset: viginti autem & nouem annis regnauit in Ierusalem, nomen matris eius Ioadam de Ierusalem.

3 Et fecit rectum coram Domino, veruntamen non ut David pater eius. Iuxta omnia, quæ fecit Ioas pater suus, fecit.

4 Nisi hoc tantum, quod excelsa non

Malu.

I N anno duorum Ioaso filio Ioachazi regi Israelis, regnauit Amatjah filius Ioasi regis Iehudah.

2 Filius viginti & quinque ^a anni fuit in regnare eum, & viginti & nouen ^b anno regnauit in Ierusalaim: & nomen matris eius Iehoghadaïn de Ierusalaim.

3 Et fecit ^c rectum in oculis IHVH: tantummodo non sicut David pater eius: secundum omne quod fecit Ioas pater eius, fecit.

4 Tantummodo excelsa non discesserunt

^a Singulae pro, annorum

^b annis

^c quod rectum d. veruntamen, sic v. 4.

abstulit: Adhuc enim populus immolabat, & adolebat incensum in excelsis.

5 Cūque obtinisset regnum, percussit seruos suos, qui interfecerant regem patrem suum.

6 Filios autem eorum qui occiderant, non occidit, iuxta quod scriptum est in libro legis Moysi, sicut præcepit Dominus, dicens: Non morientur patres pro filiis, neque filij morientur pro patribus: sed unusquisque in peccato suo morietur.

Deut. 24.
c. 16.

7 Ipse percussit Edom in Valle Salinarum decem millia, & apprehendit petram in prælio, & vocauitque nomen eius Iechel, usque in præsentem diem.

Ezech. 18.
c. 20.

8 Tunc misit Amasias nuntios ad Ioas filium Ioachaz, filij Iehu regis Israel, dicens: Veni, & videamus nos.

9 Remisitque Ioas rex Israel ad Amasiam regem Iuda, dicens: Carduus Libani misit ad cedrum, quæ est in Libano, dicens: Da filiam tuam filio meo uxorem. Transieruntque bestie saltus, quæ sunt in Libano, & conculcauerunt carduum.

10 Percutiens inualuisti super Edom, & subleuauit te cor tuum: contentus esto gloria & sede in domo tua: quare prouocas malum, ut cadas tu & Iudas tecum?

11 Et non acquieuit Amasias: ascenditque Ioas rex Israel, & viderunt se, ipse & Amasias rex Iuda, in Bethsames oppido Iuda.

12 Percussusque est Iuda coram Israel, & fugerunt unusquisque in tabernacula sua.

13 Amasiam verò regem Iuda, filium Ioas filij Ochozia, cepit Ioas rex Israel in Bethsames, & adduxit eum in Ierusalem: & interrupit murum Ierusalem, à porta Ephraim usque ad portam anguli, quadringentis cubitis.

14 Tulitque omne aurum, & argentum, & vniuersa vasa, quæ inuenta sunt in domo Domini, & in thesauris regis, & obsides, & reuersus est in Samariam.

15 Reliqua autem verborum Ioas quæ fecit, & fortitudo eius quæ pugnavit contra Amasiam regem Iuda, nōne hæc scripta sunt in Libro sermonum dierum regum Israel?

serunt: adhuc populus^e sacrificantes, & suffire-facientes in Excelsis.

5 Et fuit secundum quod^f obtinuit regnum in manu eius: & percussit seruos suos, percutientes regem patrem suum.

6 Et filios percutientium non morificit, sicut scriptum in Libro Legis Moseh^g quo præcepit IHVH, ad dicere: Non^h mori-fient patres super filiis, & filij nō mori-fiet super patribus: quia si^k vir in^l errato suo mori-fiet.

7 Ipse percussit^m Edom in valle-Salis, ⁿ decem millium: & cepit^o Petram in^p cæsiōe: & vocauit nomen eius Ioktheel, usque ad diem istam.

8 Tunc misit Amatzjah^q nuntios ad Iehoasum filium Iehoachazi, filij Iehu regem Israelis, ad dicere: Ambula, & videbimus-nos-ipsos, & facies.

9 Et misit Iehoas rex Israelis ad Amatzjahū regem Iehudah, ad dicere: Spina quæ in Libano, misit ad cedrum quæ in Libano; ad dicere da filiam tuam filio meo, ^u viræ. Et transiuit^x fera agri, quæ in Libano, & ^y calcauit spinam.

10 ^z Percutere percussisti Edom, & ^a leuauit te cor tuum: ^b aggrauare, & ^c sede in domo tua; ad quid^d attrahere-te-facies in malo, ^e & cades tu, & Iehudah tecum?

11 Et non audiuit Amatzjahu. Et ascendit Iehoas rex Israelis, & ^f viderunt sese facies, ipse, & Amatzjahū rex Iehudah in Beth-Semes, quæ^g Iehudah.

12 Et^h consternatus fuit Iehudah i faciebus Israelis: & fugerunt^k viri tentoriis suis.

13 Et Amatzjahu regem Iehudah, filium Iehoasi, filij Achazjahu cepit Iehoas rex Israelis in Beth-Semes. Et venit Ierusalaim, & rupit in muro Ierusalaim in porta Ephraim, usque ad portam^l pinnæ quatuor centos^m cubitum.

14 Et accipiet omne aurum, & argentum, & omnia vasa inuenta domo IHVH, & in thesauris domus regis; & filios missionum: & reuersus fuit inⁿ Someron.

15 Et^o superrelictio^p verborum Iehoasi quæ fecit, & ^q praualescentia eius, & quod^r cæcidit cum Amatzjahu rege Iehudah; an non ea scripta super librum verborum dierum, ^s regibus Israelis?

16 Et

^e sacrificare-facientes
^f confirmatum, roboratum-fuit
^g qua
^h morti-dedentur.
Sic postea.
ⁱ QN 12
chæ im,
quinimo, sed
^k quisque
^l peccato, delicto
^m Idumæa, vel Idumæorum. Sic
ⁿ 10.
^o denarium, decadem
^p Selagh, Rupem
^q bello, prælio
^r legatos
^s videre-facimus
nos ipsos
^t faciebus,
Sic v. 11.
^u carduus, paliurus, cactus. Sic
in fine versus
^v datius.
in viram, in uxorem
^x viuum, bestia
^y conculcauit proculcauit
^z Late, egregie, omnino
^a extulit
^b gloriare, esto gloriosus, honoratus, fructu gloria tua
^c mane, confide
^d Vide Deuter. 1, v. 5.
^e ut cadas
^f videre-fecerunt
sese
^g datius.
ipsi Iehudæ
^h casus, plaga
ⁱ affectus
^k ad facies
^l quisque
^m anguli
ⁿ cubitos
^o Samariam.
Sic v. 16.
^p reliquum, residuum, restans
^q rerum-gestarum,
Sic mox.
^r robur, potentia, fortitudo, fortia facta
^s concidit, bellauit, pugnavit
^t datius.
pro regibus

16 Dormiuitque Ioas cum patribus suis, & sepultus est in Samaria cum regibus Israel, & regnavit Ieroboam filius eius pro eo.

17 Vixit autem Amasias, filius Ioas, rex Iuda, postquam mortuus est Ioas filius Ioachaz regis Israel, quindecim annis.

18 Reliqua autem sermonum Amasia, nonne haec scripta sunt in Libro sermonum dierum regum Iuda?

19 Facta quoque est contra eum coniuratio in Ierusalem: at ille fugit in Lachis. Miseruntque post eum in Lachis, & interfecerunt eum ibi.

20 Et asportauerunt in equis, sepultusque est in Ierusalem cum patribus suis in Ciuitate Dauid.

21 Tulit autem vniversus populus Iudae Azariam annos natum sedecim, & constituerunt eum regem pro patre eius Amasia.

22 Ipse adificauit Aelath, & restituit eam Iudae, postquam dormiuit rex cum patribus suis.

23 Anno quinto decimo Amasia filij Ioas regis Iuda, regnavit Ieroboam filius Ioas regis Israel in Samaria, quadraginta & vno anno:

24 Et fecit quod malum est coram Domino. Non recessit ab omnibus peccatis Ieroboam filij Nebat, qui peccare fecit Israel.

25 Ipse restituit terminos Israel, ab introitu Emath, vsque ad mare solitudinis, iuxta sermonem Domini Dei Israel, quem locutus est per seruum suum Ionam filium Amathi prophetam, qui erat de Geth, quae est in Opher.

26 Vidit enim Dominus afflictionem Israel amaram nimis, & quod consumpti essent vsque ad clausos carcere, & extremos, & non esset qui auxiliaretur Israeli.

27 Nec locutus est Dominus, vt deleteret nomen Israel de sub caelo, sed saluauit eos in manu Ieroboam filij Ioas.

28 Reliqua autem sermonum Ieroboam, & vniversa quae fecit, & fortitudo eius quae praeliatus est, & quomodo restituit Damascum & Emath Iudae in Israel, nonne haec scripta sunt in Libro sermonum dierum regum Israel?

29 Dormiuitque Ieroboam cum patribus suis regibus Israel, & regnavit Zacharias filius eius pro eo.

Maluenda, In 2. Regum.

16 Et cubauit Iehoas cum patribus suis, & sepultus fuit in Someron cum regibus Israelis. Et regnavit Iarobgham filius eius ^u sub eo.

17 Et vixit Amatzjahu filius Ioasi rex Iehudah post ^x mortem Iehoasi filij Iehoachaz regis Israelis quinque decem ^y anno.

18 Et ^z superrelictio verborum Amatzjahu: an non ea scripta super librum verborum dierum regibus Iehudah?

19 Et ^a colligauerunt super eum ^b colligationem in Ierusalaim, & fugit in Lachis: & miserunt post eum in Lachis, & mori fecerunt eum ibi.

20 Et leuauerunt eum super equos, & sepultus fuit in Ierusalem cum patribus suis, in vrbe Dauidis.

21 Et acceperunt omnis populus Iehudah Ghazarjah; & ipse filius sex decem ^c anni: & regnare fecerunt eum ^d sub patre suo Amatzjahu.

22 Ipse adificauit Elath, & ^e reuertere fecit eam ^f Iehudah; & post cubare regem cum patribus suis.

23 In anno ^h quinque decem ⁱ anni ^k Amatzjahu filio Ioasi regi Iehudah: regnavit Iarobgham, filius Ioasi ^l regis Israel, in Someron, quadraginta & vno anno.

24 Et fecit ^m malum in oculis IHVH: non discessit de omnibus ⁿ erratis Iarobghami filij Nebat, ^o qui ^p errare fecit Israel.

25 Ipse ^q reuertere fecit terminum Israelis de ^r ad venire Chamath vsque ad mare ^s campestris: secundum IHVH ELOHIM Israelis, quod loquutus fuit in manu serui sui Ionah filij Amitha) prophetae, qui de Ghath Chepher.

26 Quia vidit IHVH ^t afflictionem Israelis mutantem valde: & defectus ^u praeualiti, & defectus derelicti: & non ^v adiuuans Israeli.

27 Et non loquutus fuit IHVH ad ^y delere nomen Israelis de sub caelis: & saluauit eos in manu Iarobghami filij Ioasi.

28 Et ^z superrelictio verborum Iarobghami, & omne quod fecit, & praeualescencia eius, ^a quae ^b cecidit, & quod ^c reuertere fecit ^d Damsek, & Chamath ^e Iehudah in Israel: an non ea scripta super librum verborum dierum, regibus Israelis?

29 Et ^f cubauit Iarobgham cum patribus suis, cum regibus Israelis. Et regnavit Zecharjah filius eius ^g sub eo.

^r occubuit,
^j iacuit,
^d dormiuit

^u pro

^x mori

^y annis

^z vt v. 15.

^a conspirauerunt, con-

^j iurauerunt

^b ligam,

^c conspirationem,

^d con-

^e iurationem

^c annorum

^d pro

^e restituit,

^f recuperauit

^g ipsi Iehudae

^h postquam

ⁱ cubauit rex.

^j vt v. 16.

^k Genitiuus.

^l annorum,

^m vel anno

ⁿ k datiuus.

^o rex

^p quod malum videtur

^q peccatis,

^r delictis

^s quae,

^t quibus

^u delinquea

^v re, peccare

^w q vt v. 22.

^x introitu

^y ingressu

^z deserti,

^a solitudinis,

^b planitiei

^c oppressi-

^d onem

^e validè-

^f conclusi

^g auxilians

^h y abradere,

ⁱ abstergere,

^j expungere

^k quod

^l pugnauit

^m restituit,

ⁿ recuperauit

^o damascum

^p e datiuus.

^q ipsi Iehudae

^r f vt v. 16.

^s g pro

COMMENTARIA.

VERS. 1.

N ANNO SECUNDO IOAS.] Exponunt, In anno secundo, ex quo cœpit viuente Iehoa- chazo patre regnare Ioas rex Israel, qui idem quadragesimus est Ioasi regis Iehudæ, & Amatzia primus. Vide supra Cap. 13. vers. 10.

VERS. 2.

VIGINTI AVTEM ET NOVE ANNIS REGNAVIT, &c.] Notant, ex his viginti nouem, septendecim annos regnasse: reliquos vero duodecim propter conspirationem vitam transegisse exulem. Synecdoche. Vide infra vers. 17. 19. & 21.

VERS. 3.

NON UT DAVID PATER EIVS.] id est, animo integro & perfecto, ut explicatur. 2. Paralipom. 15. 2.

VERS. 4.

NISI HOC TANTVM, QVOD EXCELSA NON ABSTVLIT, &c.] Vide similem versum supra Cap. 12. vers. 3.

VERS. 5.

QVI INTERFECERANT REGEM PATREM SVVM.] Vide supra Cap. 12. vers. 20. & 21.

VERS. 6.

IVXTA QVOD SCRIPTVM EST IN LIBRO LEGIS, &c.] nempe, Deuteronom. 24. vers. 16.

VERS. 7.

IN VALLE-SALINARVM.] Hebr. *In valle-Salis.* de qua vide in 2. Samuel. 8. vers. 13.

ET APPREHENDIT PETRAM.] Hebr. *Selagh.* Plerique ut nomen proprium relinquunt. Alij appellatiue: & cepit rupem, vel arcem in rupe sitam. Vnde præcipitavit decem mille captiuos Idumæos, 2. Paralipom. 25. vers. 12. Aliqui hîc Petram intelligunt metropolim Arabiæ Petrææ, à qua Arabiæ illa pars denominatur, de qua vide Comm. in Iudicum 1. vers. 36.

LECTHEL.] Hebr. *לכתל* *loktheel.* contendunt hanc eandem illam esse Ioktheelem in campestribus sortis Iehudæ sitam, Iosue 15. vers. 38. Sed ego id delirium puto. Vide Comm. in eum Iosue locum. Diuersam omnino statuo. Sonat Collectionem fortem. quod locus esset natura & arte munitus. Alij interpretantur, Obedientiam Dei. ut indicaret quod ex mandato Dei vicerat, & punierat Idumæos.

VERS. 8.

TUNC MISIT AMASIAS, &c.] Notant, partim elatus animo noua victoria, infra v. 10. partim recordatione cædis maiorum à Iehu facta, supra Cap. 9. vers. 27. & Cap. 10. v. 13. & 14. partim etiam motus recenti iniuria Israëlitarum, de qua 2. Paralipom. 25. v. 10. & 13.

VENI, ET VIDEAMVS NOS.] Quidam reddunt: *Veni, videamus nos facie.* vel *faciebus.* id est, Age, veniamus in conspectum alter alterius, ut bello cernamus. Sic Latini dicunt, *armis,* vel *bello,* cernere. Virgilius *Aeneidos* 12.

— & cernere ferro.

Vide Nonium Cap. 4. §. 69. Quidam: *Age videamus nos inuicem facie.* vel *age, videamus alter faciem alterius.* id est, coram dimicemus & configamus, alter contra alterum. Sic infra vers. 11. Hispanicè diceremus, *affrontemonos.* Hispanicus Interpres notat, *son palabras de desafio.* q. d. *veamonos cara à cara.* Vide Comm. in Genes. 32. vers. 30.

CARDVVS LIBANI, &c.] voci *carduus,* seu *spina,* præfigitur articulus *He.* quem quidam pro nota interrogationis accipiunt. *An non carduus, qui est in Libano misit, &c?* Alij nolunt esse interrogatiuum: sed esse notificatiuum non quidem ad amplificationem sed ad depressionem, q. d. *carduus* ille vilissimus & abiectissimus omnium, qui nascuntur in Libano, *misit ad cedrum, &c.* Porro voci *cedrum,* præponitur idem articulus *He* amplificatiuus, id est, ad cedrum illam altissimam & pulcherrimam omnium, quæ sunt in Libano. ut maiorem vim habeat parabola. Notant esse apologum, ut Iudicum 9. v. 8. in quo rex Israelis regem Iehudæ spinæ: se cedro Libani: populatores bestiae agri: damnum illatum conculcationi comparat: quasi dicat, Tu ipse te infirmiore esse sentiens quàm ut Edomæos solus expugnares, vltro ambiuisti coniunctionem mecum, ut cum multo potentiore, petens à me auxiliares copias: quod si insperata dimissione efferati quidam ex meis, me inscio, in agrum tuum irruerunt; non sum in culpa. Iam tu ista victoria insolescens, æquas spinam cedro, lacescens me bello, & tibi, populoque tuo malum accersis. Conferunt ista cum historia 2. Paralipom. 25. vers. 6. & sequentibus, vnde hanc interpretationem sumptam affirmant.

ASCENDITQVE IOAS REX ISRAEL.] non expectans, donec rex Iehudæ primus fines suos inuaderet.

IN BETHSAMES.] Vide de hoc oppido Iosue 15. vers. 11.

OPPIDO IVDÆ.] Hebr. *que ipsi Iehudæ.* vel *ad ipsam Iehudam.* pertinet. Hoc proculdubio. additum est ad differentiam duarum aliarum Beth-Semesium, alterius in sorte Issachar, Iosue 19. vers. 22. alterius in sorte Naphthali ibidem, vers. 38.

FILIJ OCHOZIAE.] quem Iehu auus ipsius Ioasi interfecerat, supra Cap. 9. vers. 27. Sic ad contemptum proponit genus.

A PORTA EPHRAIM.] Exponunt, id est, ab Aquilone versus Orientem ascendendo. Vide supra Cap. 11. vers. 16. Portæ Ephraim sit mentio Nehemiæ 8. v. 16. & Nehem. 12. vers. 38. de qua Brocardus: [Porta contra Aquilonem vocatur porta Ephraim, & porta sancti Stephani, quia extra eam lapidatus fuit: & hac ducit in Sichem, Samariam, & Galileam.] Eadem alij sacri topographi.

VSQVE

VERS. 9.

VERS. 11.

VERS. 13.

VSQVE AD PORTAM ANGULI.] Hebr. *usque ad portam pinna*, vel *pinnaculi*. Fortasse quod murorum, aut turris alicuius pinnis esset insignis. Vide Iudicum 20. 2. Plerique *portam anguli* interpretantur. quæ *porta angulorum* Dicitur Zachariæ 14. vers. 10. & *porta aspiciens*, 2. Paralipom. 25. vers. 23. De qua Brocardus: [*Porta contra orientem in angulo ciuitatis iuxta Torrentem Cedron, dicta est porta anguli, quia in angulo ciuitatis sita erat. Dicta quoque est porta Benjamin, quia per eam fuit via in Anathoth, Bethel, in desertum, & ad ciuitates alias tribus Benjamin.*] Eadem alij sacri Topographi. Sed Zachariæ 14. vers. 10. manifestè discernitur *porta angulorum*, à *porta Benjamin*.

QVADRINGENTIS CVBITIS.] Iosephus: [*At ille dirutis ad trecentorum [potius quadringentorum] cubitorum spatium mœnibus, curru per id interstitium triumphabundus inuectus est, captiuum præ se agens Amasiam.*] Dixit Iosephus, quod fieri verissimile fuit: sed diuinavit, quod factum est, nam id Scriptura non prodit.

VERS. 14. ET OBSIDES.] Hebr. & *filios missionum*. Quidam: *filios arrhabonum. sponsonum, fideiussionum, cautionum, oppignerationum.* nempe *obsides*. Nonnulli intelligunt, *filios nobilium*, qui dati fuerant obsides regi Iehudæ, ne patres rebellarent in eum. Alij, simpliciter Iosum accepisse obsides ab Amatzjah, & à Ierosolymitanis, ut in fide manerent.

VERS. 15. RELIQUA AUTEM VERBORVM, &c.] Similem versum vide supra Cap. 13. vers. 8. Sic infra vers. 18. & 28.

VERS. 19. FACTAQVE EST CONIVRATIO CONTRA EVM IN IERUSALEM, &c.] Notant, factam nimirum anno quarto à morte Iosæ regis Israël, quum Iarobham filius eius ageret regni annum quartum.

FUGIT IN LACHIS.] ubi priuatam vitam egisse volunt vndecim reliquis annis, ex illis quindecim, quorum meminit supra v. 17.

LACHIS.] Vide Iosue 10. vers. 3. & Iosue 15. vers. 39. erat oppidum in tribu Iudæ, ad fines Pelisthæorum.

VERS. 21. TULIT AUTEM VNIVERSVS POPVLVS IVDÆ AZARIAM, &c.] Quidam: *Tum assumentes totus populus Iehudæ Hazariam, &c.* id est, Quum conspirarent in eum, & fugeret Amatzjah. Ex quo inquit, fit, ut vndecim anni sequentes non tantum Amatzjah, sed etiam Hazariæ, communi iure tribuantur.

AZARIAM.] Hebr. *Ghazarjah*. infra Cap. 15. vers. 13. & 30. & 32. & 2. Paralipom. 26. vers. 1. appellatur Ghuzijah: utrique nomini affine significatum, *אזריה Ghazarjah, Auxilium Domini. חזקיה Ghuzzijah. Robur, Fortitudo Domini.*

VERS. 22. IPSE ÆDIFICAVIT ÆLATH.] de qua vide Deuteronom. 2. vers. 8. & Numer. 33. vers. 35.

ET RESTITVIT EAM IVDÆ.] Quidam putant hanc urbem descivisse à Iehudah, eò tempore, quo Idumæa defecit, supra Cap. 8. vers. 20. & 22, à Ierobhamo autem captam, instauratam, & redditam regno Iehudæ.

AB INTROITU EMATH.] Terminus erat VERS. 25. aquilonaris Israelitarum, de quo vide Numeror. 13. vers. 22 & Cap. 34. vers. 8. Putant hinc tangi historiam, quæ late describitur 1. Paralipom. 5. vers. 17. vsque ad 22.

VSQVE AD MARE SOLITVDINIS.] id est, mare salis, seu lacum Asphaltitem. Vide Deuteronom. 3. vers. 17.

IONAM, FILIVM AMATHI.] Qui inter duodecim prophetas minores, quintus est ordine.

QVI ERAT DE GIETH, QVÆ EST IN HEPHER.] Hebr. *qui erat de Gath-Chepher*. vel *de Gath Chepheris*. oppidum erat sortis Zebulun, Iosue 19. vers. 13. de quo vide Comm. in Iosue 12. vers. 17.

AMARAM NIMIS.] *מרה moreh* participium, propriè *mutantem*, vel *amaricantem*. Quidam: *rebellem valde*. id est, quæ domari, & pervinci, aut superari, seu tolli difficilis valde erat. Aliqui: *mutabilem, variam multiplicem valde*. Alij: *mutabilem valde*. id est, quæ mutaret se in deterius. hoc est, quæ subinde, & in dies grauior euadebat. Nonnulli, *variantem admodum*. id est, incertam, immodicam, euagantem extra omnem modum, & morem. Aliqui ad Israellem referunt: *afflictionem Israelis iactati valde*. Plerique: *amaram, acerbam, valde*.

ET QVOD CONSVMPTI ESSENT VSQVE AD CLAVSOS CARCERE, ET EXTREMOS.] Hebr. & *defectus valide conclusi, & defectus derelicti*. Vide hanc loquutionem expositam Deuteronom. 32. vers. 6. Hinc variè exponunt. 1. & *non retentus, & non relictus*. Volunt esse hyperbolem, q. d. defecerunt tam retenti in frequentia ciuium, quam habiti pro derelictis. ad paucissimos enim Israelitæ redacti fuerant, supra Cap. 3. vers. 7. 2. & *quod pessum iissent reclusi & derelicti*. 3. & *non erat clausus, neque derelictus*. id est, nemo tutus erat, siue esset miles, aut alicuius honoris homo, qui se in locum tutissimum recepisset: siue esset pauper & abiectissimus quisque, cui parcere solent hostes. 4. & *nihil esse conclusum, nihilque esse derelictum*, id est, nullius facultatis, nullarumque virium ad salutem comparandam. Nonnulli exponunt: carebant, & opibus & pecoribus.

RESTITVIT DAMASCVM, ET EMATH VERS. 28. IVDÆ.] Damascus erat antea ditionis Iehudæ, 2. Samuel. 8. vers. 6. Item & Chatham, 2. Paralipom. 8. vers. 3.

IN ISRAELE.] Quidam: *pro Israele*; alij: *ipsi Israeli*. Hinc *Israel* utrumque regnum complectitur, & Iehudæ, & Israelis. Aliqui: restituit Iehudæ duas eas vrbes, quæ in finibus Israelitarum erant,

CAPVT DECIMVM-QVINTVM.

Azaria leproso succedit filius Ioathan in Iuda, Zacharia autem in Israel succedit Sellum, & huic Manahem qui fit tributarius regi Assyriorum, & huic Phaceia, & huic Phacee; cuius temporibus Theglathphalasar deuictam magnam partem Israelitarum transtulit in Assyrios: huic succedit Osee: in Iuda autem mortuo Ioathan, succedit filius Achaz.

Vulg.

Malu.

I Nno vigesimo septimo Ieroboam regis Israel, regnavit Azarias filius Amasia regis Iuda.

2 Sedecim annorum erat cum regnare cepisset, & quinquaginta duobus annis regnavit in Ierusalem: nomen matris eius Iechelia de Ierusalem,

3 Fecitque quod erat placitum coram Domino, iuxta omnia quae fecit Amasias pater eius.

4 Verumtamen excelsa non est demolitus: adhuc populus sacrificabat, & adolebat incensum in excelsis.

2. Par. 26.
d. 21.

5 Percussit autem Dominus regem, & fuit leprosus usque in diem mortis suae, & habitabat in domo libera seorsum: Ioatham vero filius regis gubernabat palatium, & iudicabat populum terrae.

6 Reliqua autem sermonum Azariae, & uniuersa quae fecit, nonne haec scripta sunt in Libro verborum dierum regum Iuda?

7 Et dormiuit Azarias cum patribus suis: sepelieruntque eum cum maioribus suis in Ciuitate David, & regnavit Ioatham filius eius pro eo.

8 Anno trigesimo octauo Azariae regis Iuda, regnavit Zacharias filius Ieroboam super Israel in Samaria sex mensibus.

9 Et fecit quod malum est coram Domino, sicut fecerant patres eius: non recessit a peccatis Ieroboam filij Nabat, qui peccare fecit Israel.

10 Coniurauit autem contra eum Sellum filius Iabes: percussitque eum palam, & interfecit, regnavitque pro eo.

I N anno^a viginti & septem^b anni Iarobghamo regi Israelis, ^c regnavit Ghazarjah filius Amatzjah^d regis Iehudah.

2 Filius sex decem^e anni fuit^f in regnare eum, & quinquaginta & duobus^g anno regnavit in Ierusalaim: & nomen matris eius Iecholjahu de Ierusalaim.

3 Et fecit^h rectum in oculis IHVH, secundum omne, quod fecit Amatzjahu pater eius.

4ⁱ Tantummodo excelsa non discesserunt: adhuc populus^k sacrificantes; & suffire - fecientes in excelsis.

5 Et^l tetigit IHVH regem, & fuit^m pfora-perfossus usque ad diem mori eum: & habitauit in domo libertatis. Et Ioatham filius regis super domum, iudicans populum terrae.

6 Etⁿ superrelictio^o verborum Ghazarjahu, & omne, quod fecit, an non ea scripta super librum verborum dierum, p regibus Iehudah?

7 Et^q cubauit Ghazarjah cum patribus suis, & sepeliuerunt eum cum patribus suis in vrbe Davidis. Et regnavit Ioatham filius eius p sub eo.

8 In anno^r triginta & octo^s anni Ghazarjahu regi Iehudah, regnavit Zecharjahu filius Iarobghami super Israel in^t Someron sex^u innouationibus.

9 Et fecit^v malum in oculis IHVH, secundum quod fecerunt patres eius: non discessit de^x erratis Iarobghami filij Nebat^y qui^z errare-fecit Israel.

10 Et^a colligauit super eum Salum filius Iabes, & percussit eum^b acceptione populi, & mori-fecit eum: & regnavit^c sub eo.

^a Genitiuus.
^b annorum,
vel anno
^c regnabat
^d rex

^e annorum
^f quum regnare cepit
^g annis

^h quod rectum videtur
ⁱ verumtamen
^k sacrificare facientes

^l percussit, laesit, plaga-affecit
^m leprosus
ⁿ reliquum, residuum, restans

^o rerum-gestarum.
Sic statim,
^p datius.
pro regibus
^q occubuit, jacuit,
dormiuit
^r pro
^s Genitiuus.

^t annorum,
vel anno
^u Samaria,
Sic v. 13, 14,
17, 23,
25, 27,
^v lunationibus, mensibus

^w quod malum videtur
^x peccatis, delictis
^y quae, quibus
^z peccare, delinquere
^a conspirauit, coniurauit, ligauit
fecit
^b receptione
^c pro

II Et

Suprà 10.
f. 30.

11 Reliqua autem verborum Zacharia, nonne hæc scripta sunt in Libro sermonum dierum regum Israel?

12 Iste est sermo Domini, quem locutus est ad Iehu, dicens: Filij tui usque ad quartam generationem sedebunt super thronum Israel. Factumque est ita.

13 Sellum filius Iabes regnavit trigesimo nono anno Azaria regis Iuda: regnavit autem uno mense in Samaria.

14 Et ascendit Manahem filius Gadi de Thersa: venitque in Samariam, & percussit Sellum filium Iabes in Samaria, & interfecit eum, regnavitque pro eo.

15 Reliqua autem verborum Sellum, & coniuratio eius, per quam tetendit insidias, nonne hæc scripta sunt in Libro sermonum dierum regum Israel?

16 Tunc percussit Manahem Thapsam, & omnes qui erant in ea, & terminos eius de Thersa, noluerant enim aperire ei: & interfecti omnes pregnantibus eius, & scidit eas,

17 Anno trigesimo nono Azaria regis Iuda, regnavit Manahem filius Gadi super Israel decem annis in Samaria.

18 Fecitque quod erat malum coram Domino: non recessit à peccatis Ieroboam filij Nabat, qui peccare fecit Israel cunctis diebus eius.

19 Veniebat Phul rex Assyriorum in terram, & dabat Manahem Phul mille talenta argenti, ut esset ei in auxilium, & firmaret regnum eius.

20 Indixitque Manahem argentum super Israel cunctis potentibus & divitibus, ut daret regi Assyriorum, quinquaginta siclos argenti per singulos: reuersusque est rex Assyriorum, & non est moratus in terra.

21 Reliqua autem sermonum Manahem, & universa quæ fecit, nonne hæc scripta sunt in Libro sermonum dierum regum Israel?

22 Et dormiuit Manahem cum patribus suis, regnavitque Phaceia filius eius pro eo.

23 Anno quinquagesimo Azaria regis Iuda, regnavit Phaceia filius Manahem super Israel in Samaria biennio.

24 Et fecit quod erat malum coram Domino: non recessit à peccatis Ieroboam filij Nabat, qui peccare fecit Israel.

11 Et ^dsuperrelictio verborum Zachariah, ecce ea scripta super librum verborum dierum, regibus Israelis.

12 Ipsum verbum IHVH, quod locutus fuit ad Iehu, ad dicere: Filij ^equartanorum sedebunt tibi super ^ffolium Israelis. Et fuit sic.

13 Salum filius Iabes regnavit in anno ^gtriginta & novem ^hanni Ghuzijah regi Iehudah: & regnavit ⁱlunam ^kdierum in Someron.

14 Et ascendit Menachem filius Ghadi de Thirzah, & venit Someron; percussit Salum filium Iabes in Someron: & mori-fecit eum, & regnavit ^lsub eo.

15 Et ^msuperrelictio verborum Salum, & ⁿcolligatio eius, ^oquam colligavit: ecce ea scripta super librum verborum dierum, regibus Israelis.

16 Tunc ^ppercutiet Menachem Thiphisach, & omne, quod in ea, & terminos eius de Thirtzah quia non aperuit: & percussit: omnes ^qgravidas eius ^rdiscidit.

17 In anno ^striginta & novem ^tanni Ghazarjah regis Iehudah, regnavit Menachem filius Ghadi super Israellem, decem annis in Someron.

18 Et fecit ^umalum in oculis IHVH: non discessit de super ^xerratis Iarobghami filij Nebat, qui errare-fecit Israellem omnibus diebus suis.

19 Venit Phul rex ^yAssur ^zsuper terram, & dedit Menachem Phuli mille ^aorbem argenti ad esse manus eius ad ^beum ad obtinere regnum in manu sua.

20 Et ^cexire-fecit Menachem argentum super Israellem, super omnes præualidos ^dstrenuitatis, ad dare regi Assur, quinquaginta siclos argenti ^eviro vni. Et reuersus fuit rex Assur, & non stetit ibi in terra.

21 Et ^fsuperrelictio verborum Menachem, & omne, quod fecit; an non ea scripta super librum verborum dierum regibus Israelis?

22 Et ^gcubavit Menachem cum patribus suis: & regnavit Phekachjah filius eius ^hsub eo.

23 In anno ⁱquinquaginta ^kanni Ghazarjah regi Iehudah, regnavit Phekachjah filius Menachem super Israellem in Someron duobus annis.

24 Et fecit ^lmalum in oculis IHVH: non discessit de ^merratis Iarobghami filij Nebat, qui errare-fecit Israellem.

d Vide suprà v. 6.

e quartorum, quartæ generationis
f thronum
g Genitius, h annorum, vel anno
i lunatione, mensem

k integram. Vide Deuteronomi 21, v. 3.
l pro
m Vide suprà v. 6

n liga, conspiratio, conjuratio
o quia conspavit, conjuravit

p percussit

q prægnantes
r diffidit, dirupit, dissecauit
s Genitius, t annorum, vel anno
u quod malum videtur

x ut v. 9.
y Assyria.
z in regionem illam

a talenta
b se

c indixit, exegit

d virtutis, roboris
e in singula capita, viritum

f ut suprà v. 6.

g occubuit, jacuit, dormiuit
h pro

i Genitius, k annorum, vel anno

l quod malum videtur
m Vide vers. 9.

798 Vulg. II. Regum, Cap. XV. Malu.

25 Coniuravit autem adversus eum Phacee filius Romelia dux eius, & percussit eum in Samaria in turre domus regie, iuxta Argob, & iuxta Aria, & cum eo quinquaginta viros de filiis Galaditarum, & interfecit eum, regnavitque pro eo.

26 Reliqua autem sermonum Phaceia, & universa quae fecit, nonne haec scripta sunt in Libro sermonum dierum regum Israel?

27 Anno quinquagesimo secundo Azaria regis Iuda, regnavit Phacee filius Romelia super Israel in Samaria viginti annis.

28 Et fecit quod erat malum coram Domino: non recessit à peccatis Ieroboam filij Nabat, qui peccare fecit Israel.

29 In diebus Phacee regis Israel venit Thiglathphalasar rex Assur, & cepit Aion & Abel Domum, Maacha & Ianoë, & Cedes, & Asor, & Galaad, & Galileam, & universam terram Nephthali: & transtulit eos in Assyrios.

30 Coniuravit autem, & tetendit insidias Osee filius Ela contra Phacee filium Romelia, & percussit eum, & interfecit: regnavitque pro eo vigesimo anno Ioatham filij Ozia.

31 Reliqua autem sermonum Phacee, & universa quae fecit, nonne haec scripta sunt in Libro sermonum dierum regum Israel?

1. Par. 27.
a. 1.

32 Anno secundo Phacee, filij Romelia regis Israel, regnavit Ioatham filius Ozia regis Iuda.

33 Viginti quinque annorum erat cum regnare cepisset, & sedecim annis regnavit in Ierusalem: nomen matris eius Ierusa filia Sadoc.

34 Fecitque quod erat placitum coram Domino: iuxta omnia quae fecerat Ozias pater suus, operatus est.

35 Veruntamen excelsa non abstulit: adhuc populus immolabat & adolebat incensum in excelsis: ipse aedificavit portam domus Domini sublimissimam.

36 Reliqua autem sermonum Ioatham, & universa quae fecit, nonne haec scripta sunt in Libro verborum dierum regum Iuda.

37 In diebus illis cepit Dominus mittere in Iudam, Rasim regem Sy-

25 Etⁿ colligavit super eum Phekach filius Remaljahu^o tertiariusⁿ eius, & percussit eum in Someron in palatio domus regis, ad Argob, & ad Arjeh, & cum eo quinquaginta^q vir de filiis Ghilghaditarum: & interfecit eum, & regnavit^r sub eo.

26 Et^f superrelictio verborum Phekach, & omne, quod fecit: ecce ea scripta super librum verborum dierum, regibus Israelis.

27 In anno quinquaginta & duorum^t anni Ghazarjah regi Iehudah, regnavit Phekach filius Remaljahu super Israelem in Someron viginti^u anno.

28 Et fecit^x malum in oculis IHVH: non discessit de^y erratis Iarobghami, filij Nebat, qui errare fecit Israelem.

29 In diebus Phekach regis Israelis venit Thiglath-Phileser rex Assur, & accepit Ghijon, & Abel Beth-Maghachah, & Ianoach, & Kedes, & Chatzor, & Ghilghad, & Ghalilah, omnem terram Naphthali: &^z devolvere fecit eos in Assur.

30 Et^a colligavit^b colligationem Hoseagh filius Elah super Phekach filium Remaljahu, & percussit eum, & mori fecit eum, & regnavit^c sub eo: in anno^d viginti^e Iothamo filio Ghuzijah.

31 Et^f superrelictio, verborum Phekach, & omne, quod fecit: ecce ea scripta super librum verborum dierum, regibus Israelis.

32 In anno duorum^g Phekach filio Remaljahu regi Israelis, regnavit Ioatham filius Ghuzijahu^h regis^h rex Iehudah.

33 filius viginti & quinqueⁱ anni fuit in regnare eum, & sex decem^k anno regnavit in Ierusalem: & nomen matris eius Ierusa filia Tzadoki.

34 Et fecit^l rectum in oculis IHVH: secundum omne, quod fecit Ghuzijahu pater eius, fecit.

35^m Tantummodo excelsa non discesserunt adhuc populusⁿ sacrificantes, & suffire-facientes in excelsis. Ipse aedificavit portam domus IHVH altissimam.

36 Et^o superrelictio verborum Iothami, & omne, quod fecit, an non ea scripta super librum verborum dierum, regibus Iehudah?

37 In diebus ipsis^p cepit IHVH ad mittere in Iehudah Retzin regem^q Syriae Aram:

ⁿ conspiravit, coniuravit
^o ut supra
Cap. 7, v. 2.
^q arce
^q viri
^r pro

^f ut supra
v. 6.

^t annorum,
vel anno

^u annis
^x quod malum videtur
^y ut v. 9.

^z demigrare, deportare, exulare fecit

^a conspiravit coniuravit
^b ligam, conspirationem, conjunctionem
^c pro

^d Genitivus.
^e dativus.
^f ut supra
v. 6.

^g dativus.

ⁱ annorum
^k annis

^l quod rectum videtur

^m Veruntamen
ⁿ sacrificare facientes

^o ut supra
v. 6.

^p violavit, profanavit
^q Syriae

ria, & Phacee filium Romelia.
38 Et dormiuit Ionathan cum patribus
suis, sepultusque est cum eis in Ciuitate
Dauid patris sui, & regnauit Achaz
filius eius pro eo.

Aram: & Phekach filium Remaljahu.
38 Et cubauit Iotham cum patri-
bus suis, & sepultus fuit cum patribus
suis in vrbe Dauidis patris sui. Et re-
gnauit Achaz filius eius sub eo. *s pro*

COMMENTARIA.

VERS. 1.

IN NO VIGESIMO SEPTIMO
IEROBOAM.] Notant, fuisse
hunc vigesimum quartum Ha-
zariae, seu Huziae regis Iehudae,
quo lepra percussus fuit, vt
Hebraei tradunt; infra vers. 5. vnde illud, re-
gnauit, exponunt, pro regnabat, non quod
tunc regnare inciperet, sed quod iam ad vi-
gesimum quartum annum regnum proten-
deret, quum lepra tactus fuit.

VERS. 2.

SEDECIM ANNORVM ERAT, QVVM
REGNARE CÆPISSET.] Quidam conue-
nienter praecedenti versui expositioni, red-
dunt: Natus fuerat annos sexdecim, quum re-
gnare inciperet, & hos tres versus parenthesi
includunt, ac verba duorum etiam sequen-
tium versuum, per plusquam perfecta con-
uertunt.

VERS. 4.

VERVM TAMEN EXCELSA NON EST DE-
MOLITVS, &c.] Vide huic similem versum
supra cap. 14. v. 4. & infra vers. 35.

VERS. 5.

PERCVSSIT AVTEM DOMINVS REGEM,
&c.] causam, cur eum Deus lepra percussit
vide 2. Paralipom. 26. v. 16. & sequen-
tibus.

IN DOMO LIBERA.] Heb. *in domo li-
bertatis*, seu libera, id est, reliquis non con-
iuncta, sed solitaria & à reliquis domibus se-
mota, iuxta legem Leuit. 13. vers. 46. vt ibi
tanquam solitarius ageret, ac si liber esset ab
hominum reliquorum consortio, & com-
mercio. Quidam Hebraeorum ex significa-
tione Arabica reddunt: *in domo parua*. Chal-
dæus Interpres: *in domo sepulcrorum*, vt allu-
datur ad illud Psalm. 87. 6. [*Inter mortuos*
chophsi, liber.] vt inter sepulcreta, vbi
mortui liberi & exempti rebus humanis de-
gunt, habitationem sibi rex leprosus, salutari
mortis meditatione posuerit.

VERS. 6.

RELIQVA AVTEM SERMONVM, &c.]
Habes similem versum supra cap. 14. vers. 15.
Sic infra vers. 11. 15. 21. 26. 31. 36.

VERS. 7.

SEPELIERVNT QVE EVM CVM MAIORI-
BUS SVIS.] Non quidem in eodem sepulcro
regum, sed in agro religioso sepulturae re-
gum, vt scribitur 2. Paralipom. 26. v. 23.

VERS. 8.

ANNO TRIGESIMO OCTAVO AZARIAE,
&c.] Notant fuisse hunc vltimum Iarob-
hami.

VERS. 12.

ISTE EST SERMO DOMINI, &c.] Vide
supra cap. 10. v. 30.

VERS. 14.

DE THERSA.] Vide de hac vrbe 1. Re-
gum, 14. v. 17.

VERS. 16.

THAPSAM.] Heb. *Thiphsach*, de qua egi-
mus 1. Regum, 4. v. 24. Sed hæreo num hæc
nostra Thiphsach, sit illa Thaphsacus ad Eu-

phratem: nam hæc propinqua videtur ac vi-
cina Thirtzæ, regiæ Samariæ, vt plerique hîc
obseruant; cum hinc longè distaret Thapsa-
cus ad Euphratem.

NOLVERANT ENIM APERIRE EI.] Heb.
quia non aperuit, subaudi ei portas proficis-
centi Thirtzah contra Salum.

OMNES PRÆGNANTES EIVS SCIDIT.]
Sic supra cap. 8. v. 12. Immanè genus crude-
litis, cuiusmodi quoque meminit Hoseas
14. v. 1. & Hamos 1. v. 13. Ineptè quidam
Hebraeorum hîc *haroth*, turres munitas
in montibus extructas, seu vrbes interpretan-
tur, quod sint instar montium propter ædifi-
cia: & omnes vrbes eius perripit.

PHVL.] Vide de eo 1. Paralipom. 5. v. 26. *VERS. 19.*
Hebræis *Fabam* sonat, quasi dicas *Fabatum*,
vel *Fabium*, quod etiam familiæ Romanæ co-
gnomen fuit, à *Fabis*.

REX ASSYRIORVM.] Heb. *rex Assur*.
Vide Genes. 10. v. 11. & 22.

MILLE TALENTA ARGENTI.] id est, cen-
ties centum millia, & vigesies centies mil-
lies regaliū Castellanorum, siue duodecim
milliones drachmarum argentearum Hispa-
nicarum. Nam talentum, vt sæpius dictum
nobis, ter mille siclos, seu duodecim mille
regalia Castellana continet.

VT ESSËT EI IN AVXILIVM.] Heb. *vt*
esset manus eius secum, metonymia, pro, vt
esset adiumento sibi, id est, pacem redemit
ab eo, & eius opem obtinuit. Quidam: *vt*
sibi suppetias ferret.

ET FIRMARET REGNVM EIVS.] Heb.
ad obtinere regnum in manu eius. Quidam: *ad*
confirmandum regnum in manu ipsius. Possis
reddere: *ad obtinere facere*, *ad roborare*, *confor-*
tare facere regnum in manu sua, vel *ad appreh-*
endere facere regnum in manu sua, id est, vt
ipsum regnum apprehenderet, obtineret, ro-
boraretur, confirmaretur in manu ipsius, siue,
vt ipse confirmaretur in regno.

CUNCTIS POTENTIBVS ET DIVITIBVS.] *VERS. 20.*
Heb. *super omnes prauales strenuitatis* Variè
alij. 1. *super cunctos potentes fortitudinis*, id est,
super principes & duces exercitus. 2. *omnibus*
potentibus substantia, vel *opibus & facultatibus*,
id est, omnibus opulentis. 3. *ab omnibus, qui*
valebant facultatibus. 4. *super omnes potentes*
exercitus, copiarum, id est, super viros mili-
tares.

QVINQVAGINTA SICLOS ARGENTI.] id
est, ducenta regalia Castellana viritim: nam
siclus quatuor regalia Castella continet.

IVXTA ARGOB, ET IVXTA ARIE.] *VERS. 26.*
Heb. *ad, apud, Argob, & ad, apud, Arjeh*. No-
stet,

ster, & alij *Argob*, & *Arjeh* nomina propria locorum vel in palatio, vel iuxta palatium, seu arcem, aut turrim munitissimam Samaria intellexerunt. Alij nomina propria viro- rum, qui coniurarunt cum Phekacho, contra Phekachjam esse volunt: unde reddunt: *cum Argob*, & *cum Arjeh*, quasi dicat, fretus auxilio Argob & Arjeh, quos habuit socios coniurationis. Alij: *cum Argobo*, & *cum eo*, qui dicebatur *Leo*, nam אריה *arjeh*, leonem ma- iorem, & adultiorem, significat: unde ille vir propter robur & fortitudinem videtur no- men nactus. Aliqui, hos duos viros Argob & Arjeh non socios coniurationis Phekachi: sed cum rege Phekachja, à Phekacho inter- fectos existimant. Unde illud, *cum Argob*, & c. non ad Phekachum: sed, ad, percussit eum cum Argob, & c. referunt, q. d. percussit Phekachum, & Argobum, & Arjeh, qui erant cum rege.

ET CUM EO QVINQVAGINTA VIROS.] Noster, & alij, hos simul cum rege interfe- ctos putant. Alij, inter coniurantes & inter- fectores ponunt, unde conuertunt, & cum eo subaudi, erant, vel coniurauerunt, quinquaginta viri. Quidam: *habens secum quinquaginta viros è Ghilhaditis*.

VERS. 29.

THEGLATH-PHALASAR.] Heb. *Thighlath-Phileser*, qui 1. Paralipom. 5. vers. 6. vocatur transpositis litteris, *Thilghath-Philneser*, & vers. 26. dicitur, *Thilghath-Philneser*. Hunc quidam eum esse angurantur, quem *Ælianus* lib. 12. Historiæ animalium, cap. 21. corrupto vocabulo *Tilgamum* appellat, cuiusque ab aquila seruati miram historiam, seu fabulam narrat. Somniant quoque à deuicta & subiugata Galilæa nomen *Thiglath* vsurpasse, more iam vetusto, & postmodum Romanis vsitato, vt duces, & imperatores à deuictis nationi- bus nomina sumerent, q. d. *Galilaus Phileser*. vt *Scipio Africanus*.

ET CEPIT AJON.] Heb. *Ghijon*, de qua vide 1. Regum, 15. v. 20.

ET ABEL, DOMVM MAACHA.] Heb. & *Abel Beth-Mahachab*, de quo oppido vide 2. Samuel. 20. vers. 14. & 15. & 1. Regum, 15. vers. 20.

ET IANOB.] Heb. *Ianoach*. De qua vide Iosue 16. 6.

ET CEDES.] Heb. *Kedes*, de qua vide Iosue 12. v. 22. & Iosue 19. v. 37.

ET ASOR.] Heb. *Chazor*, de qua vide Iosue 11. v. 1. & Iosue 19. v. 36.

ET GALAAD.] id est, totam regionem trans Iordanem, quam Reubenitæ, Gaditæ, & dimidia tribus Menaseh obtinebant.

ET GALILÆAM.] De qua vide Iosue 20. v. 7. Et quidem hinc Galilæam superiorem in- telligo, nam quod subditur, & *uniuersam ter- ram Nephtali*, Heb. sine coniunctione, om- nem terram *Naphtali*, appositivè, & *Galilæam*, nempe, omnem terram *Naphthali*.

ET TRANSTVLIT EOS IN ASSYRIOS.] nimirum in *Chelach*, & *Chabor*, & *Hara*, & flumen *Gozan*, vt scribitur 1. Paralip. 5. v. 26. S. Hieronymus in Cap. 5. Osce: [*Legamus Regum & Paralipomenon libros, & inueniemus sub rege Phacee, qui regnabat decem tribubus, venisse Theglath-Phalasar regem Assyriorum, & magnam partem populi Samaria in Assyrios transtulisse: quo tempore apud Græcos secundus annus primæ Olympiadis fuit, & apud Latinos (necdum Roma condita fuit) Alba vicesimo an- no Amulius imperabat: quem postea Romulus regno pepulit.*]

REGNAVIT QVE.] Exponunt, mero qui- dem imperio octo annis: tributario verò no- uem, infra cap. 17. v. 1. & 6.

VERS. 30.

VIGESIMO ANNO IOATHAM.] Explicant, anno vigesimo à regno cæpto *Ioatham*, id est, anno quarto *Achazi*: sed quia eius ad- huc nullam mentionem fecit, tempus des- cribit à superiore rege. Alioqui *Ioatham* sexdecim annis regnavit, infra vers. 33. Alij exponunt, *anno vigesimo*, ab eo tempore quo viuentis patre regnare cæpit, non quo solus regnavit, supra vers. 5. Vide *Cajetanum* hinc.

QUVM REGNARE CÆPISSET.] Exponunt, id est, quum regni administrationem iniiit, propter lepram patris, supra vers. 5.

VERS. 31.

ET SEDECIM ANNIS REGNAVIT.] Ex- plicant, à morte patris.

PORTAM DOMVS DOMINI SVBLIMIS- SIMAM.] Heb. *excelsam*, *altissimam*, *superio- rem*: propriè: *ascendentem*, *supremam*, à stru- ctura, quod esset maxima ac præcipua porta- rum templi. Vide de ea cap. 11. vers. 6. & Ie- rem. 20. v. 2. & cap. 26. v. 10. Notant, quum in Scriptura dicuntur portæ domus Domini, seu templi, non intelligendum id de דביר *de- bir*, oraculo, nec de היכל *hechal* basilica: sed de atrio, in quo populus orabat, quod in- terdum nomine templi censetur, quod ei es- set contiguum: & omnia illa tria oraculum, basilica, atrium, templum dicerentur. Sic Actorum 3. vers. 2. & 10. dicitur *porta speciosa templi*, id est, atrij magni.

VERS. 32.

IN DIEBV5 ILLIS.] Exponunt, id est, sub finem regni *Ioatham* cæperunt calami- rates illæ, quæ consequutæ sunt regnante *Achazo* eius filio.

VERS. 37.

CAPVT DECIMVM-SEXTVM.

*Achaz filium suum per ignem consecrat : regibus quoque Israel & Syria
Ierusalem obcidentibus, auxilium à rege Assyriorum missis muneribus obtinet,
in cuius gratiam, ablato Dei cultu, diis Assyriorum sacrificat;
cui succedit pius filius Ezechias.*

Vulg.

Malu.

I Nno decimo septimo Phacee filij Romelia, regnavit Achaz filius Ioatham regis Iuda.

I N anno ^a septem decem ^b anni ^c Phekach filio Remaljahu, regnavit Achaz filius Io-

^a genitius
^b annorum
vel anno
^c datus

thami ^d regis Iehudah.

^d rex

2. Par. 28.
R. 1.

2 Viginti annorum erat Achaz cum regnare cepisset, & sedecim annis regnavit in Ierusalem: non fecit quod erat placitum in conspectu Domini Dei sui, sicut David pater eius.

2 Filius viginti ^e anni Achaz in regnare cum, & sex decem ^f anno regnavit in Ierusalaim: & non fecit ^g rectum in oculis IHVH ELOHIM sui sicut David pater eius.

^e annorum
^f annis

^g quod rectum- videatur

3 Sed ambulavit in via regum Israel: insuper & filium suum consecrauit, transferens per ignem, secundum idola Gentium: qua dissipavit Dominus coram filiis Israel.

3 Et ambulavit in via regum Israelis: & etiam filium suum transire-fecit in igne, secundum abominationes gentium, quas exterminio-funditus delavit IHVH eas de faciebus filiorum Israelis.

^h clios exaltates.
ⁱ arbore
^k virenti, frondoso, florido.
^l ascendit
^m Syria. Sic postea

4 Immolabat quoque victimas, & adolebat incensum in excelsis, & in collibus, & sub omni ligno frondoso.

4 Et sacrificavit, & suffuit in excelsis: & super ^h colles, & sub omni ⁱ ligno ^k viridi.

ⁿ in Ierusalaim
^o in praelium: bellum, pugnam
^p coarctantes runt con- cluserunt, constrinxerunt
^q expugnare, debellare
^r datus. ipsi Syriae
^s exculsit, euulsi, de- jecit
^t Aramæi, Syri
^u nuntios
^x Assyriae.
^y deinceps
^z cavitare, palmas, manu. Sic statim.

Isa. 7. a. 1.

5 Tunc ascendit Rasin rex Syria, & Phacee filius Romelia rex Israel in Ierusalem ad praliandum: cumque obsiderent Achaz, non valuerunt superare eum.

5 Tunc ^l ascendit Retzin rex ^m Aram, & Phekach filius Remaljahu rex Israelis ⁿ Ierusalaim, ^o cæsioni: & ^p coangustauerunt super Achaz: & non potuerunt ad ^q cedere.

6 In tempore illo restituit Rasin rex Syria, Ailam Syria, & eiecit Iudeos de Aila: & Idumai venerunt in Ailam, & habitauerunt ibi usque in diem hanc.

6 In tempore ipso revertere-fecit Retzin rex Aram, Elath ^r Aram: & ^s extraxit Iehudæos de Eloth: & ^t Aromæi venerunt Elath & habitauerunt ibi usque ad diem istam.

7 Misit autem Achaz nuntios ad Thiglathphalasar regem Assyriorum, dicens: Servus tuus, & filius tuus ego sum: ascende & salum me fac de manu regis Syria, & de manu regis Israel, qui consurrexerunt aduersum me.

7 Et misit Achaz ^u legatos ad Thiglath-Pheleser regem ^x Assur, ad dicere: Servus tuus, & filius tuus ego: ascende. & salua me de y vola regis Aram & de vola regis Israelis ^z surgentium super me.

8 Et cum collegisset argentum & aurum, quod inueniri potuit in domo Domini, & in thesauris regis, misit regi Assyriorum munera.

8 Et accepit Achaz argentum, & aurum inuentum domo IHVH, & in thesauris domus regis: & misit regi Assur munus.

9 Qui & acquieuit voluntati eius: ascendit enim rex Assyriorum in Damascum, & vastavit eam: & transtulit habitatores eius Cyrenen, Rasin autem interfecit.

9 Et audiuit ad eum rex Assur, & ascendit rex Assur ad ^a Damasek, & ^b cepit eam, & ^c deuoluere-fecit eam in Kir: & Retzin ^d mori-fecit.

^z insurgen- tium
^a Damascum
Sic v. 10.
^b prehendit occupavit
^c demigrare deportare, exulare
^d morre af- fecit
^e in, ad, oc- cursum

10 Perrexitque rex Achaz in occursum Maluenda, In 2. Regum.

10 Et ambulavit rex Achaz ^e occur- sui

Theglathphalasar regi Assyriorum in Damascum. cumque vidisset altare Damasci, misit rex Achaz ad Vriam sacerdotem exemplar eius, & similitudinem iuxta omne opus eius.

11 Extruxitque Vrias sacerdos altare: iuxta omnia quae praeceperat rex Achaz de Damasco, ita fecit sacerdos Vrias, donec veniret rex Achaz de Damasco.

12 Cumque venisset rex de Damasco, vidit altare, & veneratus est illud: ascenditque & immolauit holocausta, & sacrificium suum.

13 Et libauit libamina, & fudit sanguinem pacificorum, quae obtulerat super altare.

14 Porro altare aereum, quod erat coram Domino, transtulit de facie templi, & de loco altaris, & de loco templi Domini: posuitque illud ex latere altaris ad Aquilonem.

15 Praecepit quoque rex Achaz Vria sacerdoti, dicens: Super altare maius offer holocaustum matutinum, & sacrificium vespertinum, & holocaustum regis, & sacrificium eius, & holocaustum vniuersi populi terrae, & sacrificia eorum, & libamina eorum: & omnem sanguinem holocausti, & vniuersum sanguinem victimae super illud effundes: altare verò aereum erit paratum ad voluntatem meam.

16 Fecit igitur Vrias sacerdos iuxta omnia quae praeceperat rex Achaz.

17 Tulit autem rex Achaz calatas bases, & luterem qui erat de super: & mare deposuit de bobus aereis, qui sustentabant illud, & posuit super pauimentum stratum lapide.

18 Musach quoque Sabbati, quod edificauerat in templo, & ingressum regis exterius, conuertit in templum Domini, propter regem Assyriorum.

19 Reliqua autem verborum Achaz, quae fecit, nonne haec scripta sunt in Libro sermonum dierum regum Iudae?

20 Dormiuitque Achaz cum patribus suis, & sepultus est cum eis in Ciuitate Dauid, & regnauit Ezechias filius eius pro eo.

sui Thighlath Pgileser regis Assur Dumesek, & vidit altare, quod in Damesek: & misit rex Achaz ad Vriah sacerdotem ^f similitudinem altaris, & ^g structuram eius ^h omni facturæ eius.

11 Et edificauit Vriah sacerdos altare secundum omne quod misit rex Achaz de Damesek sic fecit Vriah sacerdos, vsque ad venire regem Achaz de Damesek.

12 Et venit rex de Damesek; & vidit rex altare: & appropinquauit rex super altare, & ⁱ ascendere-fecit super illud.

13 Et suffiuit ^k ascensionem suam, & ^l minchah suam, & ^m fudit fusionem suam: & ⁿ sparsit sanguinem pacificorum, ^o quæ ei, super altare.

14 Et altare æris, quod ^p faciebus IHVH, & appropinquare-fecit de ad facies domus, de inter altare, & de inter domum IHVH: & dedit illud super ^q femur altaris in Aquilonem.

15 Et praecepit Rex Achaz ad Vriah sacerdotem, ad dicere: Super altare grande suffire-tac ^r ascensionem mane, & minchah vespere: & ascensionem regis, & minchah eius, & ascensionem omnis populi terræ, & minchah eorum, & ^s fusiones eorum: & omnem sanguinem ascensionis, & omnem sanguinem sacrificij super illud sparges: & altare æris erit mihi ad inquirere.

16 Et fecit Vriah sacerdos secundum omne, quod praecepit rex Achaz.

17 Et ^t praeceperat rex Achaz ^u clausuras ^v basium: & discedere-fecit de super eas ^y concham: & mare descendere-fecit de super ^z bouem æris, quod sub eo: & dedit illud super ^a pauimentum lapidum.

18 Et musach sabbati, quod edificauerunt in domo, & ^b aduentum regis ^c forinsecum circumgyrare-fecit domum IHVH de faciebus regis Assur.

19 Et superrelictio ^e verborum Achaz, quæ fecit: an non ea scripta sunt super librum verborum dierum ^f regibus Iehudah?

20 Et ^g cubauit Achaz cum patribus suis, & sepultus-fuit cum patribus suis in vrbe Dauidis. Et regnauit Chizkijahu filius eius ^h sub eo.

^f Vide Genes. 1. v. 26: ^g ædificium, dispositio, nē formam, ^h ad omne opus

ⁱ offerre, vel ascendit ^k holocaustū. Sic v. 15, ^l oblationē, munus, sacrificium-farinaceum. ^m libauit, libamen suū ⁿ asperxit, fudit. Sic v. 15.

^o qui ^p ad facies ^q latus, coram ^r holocaustū diluculi matutini

^s libamina

^t præscidit, amputauit, detruncauit ^u circumclusiones ^v sedium, sedimentorū, machinarū, fulcrorum ^y luterem, lauacrum, labrum, lacum ^z boues

^a structuram ^b introitum ingressum, aditum, accessum

^c extrinsecū, exteriorem, externum. ^d reliquum residuum, restans

^e rerum gestarum. Sic statim ^f datinus. ^g pro regibus ^h occubuit, jacuit, dormiuit ^h pro

C O M M E N T A R I A.

VERS. 1.

ANNO DECIMO SEPTIMO, &c.] Notant, hunc eundem annum fuisse Iothami decimum sextum.

VERS. 2.

VIGINTI ANNORVM ERAT ACHAZ CVM REGNARE COEPISSET.] Hebr. *Filius viginti annorum erat Achaz in regnando eum.* Quidam: *Natus viginti annos erat Achaz, quum ille regnare inciperet.* Exponuntque, ille, Iotham nimirum, de quo vers. 1. Ita accipiendum esse ostendit, inquiunt, *atas Chizkijæ*, qua ad regnum peruenit, cum huius ætate comparata, infra Cap. 18. v. 2. Simile vide 2. Chronicor. 36. vers. 9. Sanè si Achaz non nisi annos viginti natus erat, quum regnare inciperet: cum sexdecim annis tantum regnauerit, vt hîc dicitur: Certum est obiisse anno ætatis suæ 36. & cum infra Cap. 18. vers. 2. disertè scribatur Ezechiam mortuo patre, regnum auspicantem; natum iam tunc fuisse 25. annos; oportuit Achaz genuisse Ezechiam vndecimo ætatis suæ anno quod videtur absurdum. Sed hanc difficultatem latè soluit S. Hieronymus Epistola 132. ad Vitalem: quem consule; & Notas Genebrardi in Seder Holâm Zuta.

VERS. 3.

ET FILIVM SVVM CONSECRAVIT, TRANSFERENS PER IGNEM.] Hebr. & *etiam filium suum transire fecit, vel traduxit, in igne.* De hoc impio ritu vide Notas in Leuitici 18. vers. 21.

VERS. 4.

IMMOLABAT QVOQVE VICTIMAS.] Hebr. *Et sacrificauit.* Quidam ob coniugationem Pihel, reddunt: *Et sacrificabat-studiose. in excelsis, & in collibus, &c.* contra legem Deuteron. 12. vers. 2.

VERS. 5.

TUNC ASCENDIT RASIN, &c.] Vide Isaia 7. vers. 1.

VERS. 6.

IN TEMPORE ILLO RESTITVIT RASIN, &c.] Quidam exponunt, eo tempore, quum scilicet discederet ab obsidione Ierusalaim. Alij iam ante id factum volunt, unde per plusquam perfectum reddunt: *Tempore illo auerterat Rezin rex Syria, &c.* & totum versum parenthesi includunt.

AILAM.] Hebr. *Elath.* de qua vide supra Cap. 14. vers. 12.

DE AILA.] Hebr. *de Eloth.* siue *Elothis.* est enim plurale. id est, à tota diuisione, & agro Elathæ.

ET IDVMÆI VENERVNT, &c.] Hebr. duplex est lectio, in textu scribitur *אדומים* *aromim*, *Aramæi*, *Syri.* in margine *אדומים* *adomim*. *Edomæi*, siue *Idomæi*. Est magna similitudo inter *Daleth*, & *Resch*.

VERS. 9.

ET TRANSTVLIT HABITATORES EIVS CYRENEN.] Hebr. & *deportauit incolas eius in Kir. Cyrenem.* hîc, & Amos 1. vers. 5. & Cap. 9. vers. 7. Noster & plerique alij interpretantur. Eusebius & S. Hieronymus de Locis Hebraicis: [*Cyrene in finibus Egypti, ad quem locum rex Assyriorum transtulit Damalunda, In 2. Regum.*

mascenos.] Cyrenem late descripserunt Herodotus lib. 4. Strabo lib. 17. Plinius lib. 5. Cap. 5. Mela lib. 1. Cap. 8. Solinus Cap. 30. Ptolemæus lib. 4. Cap. 4. & plures alij. Conditorem Cyrenæorum fuisse Hanamim nepotem Cham, annotauimus in Genes. 10. vers. 13. Sonat. *עננים* *Ghanamin*, *Fontem aquarum.* fortasse propter mirabilem fontem illum apud Cyrenas, quem describunt Herodotus lib. 4. Numero 181. Diodorus Siculus lib. 17. Numero 189. Lucretius lib. 6. Ouidius ultimo Metamorphoseos. Plinius lib. 2. Cap. 103. Mela lib. 1. Cap. 8. Solinus Cap. 30. Arrianus lib. 3. Rerum Alexandri, Q. Curtius lib. 4. Quin non desunt, qui nomen *Kirene* ex Hebraicis componant, *Kir*, vel *Kirjab*, *urbis, ciuitas*, & *ghen*, *fons.* quasi sit *Kirena, Urbis fontis.* vt congruat cum Hanamim. propter celebrem illum fontem Cyrenes. De conditu Cyrenes, vt varient auctores, abundè docebunt te Reinerius Reineccius Partè 1. Heroici Syntagmatis, in 20. Regno Cyrenaico, Iosephus Scaliger in Eusebianis, pag. 68. Vbbo Emmius lib. 5. Rerum Chronologicarum, pag. 148. Sane per hæc tempora nempe sub finem Iothami, & initia Achazi colonias à Theræis missas in Cyrenem duce Batto, qui dictus est Aristoteles, auctor est Eusebius in Chronico.

Alij Kir hîc non Cyrenem in Lybia, sed urbem aut regionem in Assyria, seu Media intelligunt. Iosephus: [*Damascenos vero in superiorem Mediam populariter traduxit: & pro illis quasdam Assyriorum gentes in agrum Damascenum reposuit.*] Certè in Media sunt *Cyrus* fluuius, & vrbes, *Cyropolis*, *Curena*, *Carine*, apud Ptolemæum lib. 6. Cap. 2. quæ omnia nomina alludunt vocabulo *Kir*. Tremellius & Iunius hæc annotant: [*In Kirum. id est, in eam Mediam partem, quæ ab hac deportatione Syro-Media est dicta: appellatur autem Kir, id est, murus, quod monte Zagro veluti muro circumquaque cingatur.* De Cyrene accipere, alienum est, quum nunquam ad Assyriorum regnum pertinuerit, & ab agro eorum sit remotissima. Media autem regibus Assyria parebat, vt apparet infra, Cap. 17. vers. 6.] Syro-Mediæ meminit. Ptolemæus lib. 6. Cap. 2. *Zagri* montis idem Ptolemæus ibidem, Polybius lib. 5. pag. 389. Strabo lib. 11. pagina 524. Plinius lib. 6. Cap. 27. Fortasse Noster Cyrenem, non intellexit illam Lybicam, sed vocem Hebræam voluit tantum ea pronuntiatione repræsentare, pro *Kir* dicēs *Cyrenem*, vt alibi sæpe solet. Vide Genes. 2. vers. 12. *Kir* vrbs Moabiticæ meminit Isaïas 15. v. 1. & Cap. 16. vers. 11. & nos de ea egimus supra Cap. 3. vers. 25. sed nec ista erat ditionis Assyriorum, vt in eam Damascenos potuerint deportare.

PERREXITQVE REX ACHAZ IN OCCVR- VERS. 10.
SVM, &c.] nimirum ad gratulandum ei de victo

קיר קריה
עין

victoria: tum etiam vt impetraret ab eo auxilium, quo recuperaret, quæ ademerant ei Pelisthai, 2. Paralipom. 28. v. 18.

QUVMQVE VIDISSET ALTARE DAMASCI.] Conferendus hîc locus cum 2. Paralipom. 28. vers. 23.

IVXTA OMNE OPVS EIVS.] Quidam reddunt: *secundum totum artificium eius.* Alij: *iuxta omnem fabrefactionem eius.* Nonnulli: *cum omni opificio eius.* Hispanicus, *conforme à toda su hechura.*

VERS. 12. ET VENERATVS-EST ILLVD.] Hebr. & *appropinquavit rex super altare.* vel *iuxta altare.*

ASCENDITQVE.] Hebr. & *ascendit,* vel *ascendere-fecit super illud.* Quidam simpliciter intelligunt, & ascendit ad videndum illud, quod altare illud esset in eminentiori gradu, & forte gradibus ad illud ascenderetur. Alij: & *ascendere-fecit.* id est, obtulit, seu sacrificavit super illud, nempe sacrificia sua.

VERS. 14. PORRO ALTARE AEREVM, &C.] Hunc versum nos iusto verborum ordine ex Hebræo expressimus: alij diuersimode conuertunt. 1. *Et posuit illud iuxta altare areum, quod erat coram Iehoua, & accedere-fecit amplius à conspectu domus, inter altare & domum Iehoua: posuitque illud ad latus altaris ad aquilonem.* Subaudiunt nonnulla, vt clarius sit sensus. Id est, suum illud altare nouum posuit iuxta altare æreum, quod Salomon faciendum curauerat, quodque erat ante Dominum, hoc est, ante vestibulum domus Domini: & posuit illud suum altare in loco viciniore vestibulo domus Dei, quàm illud, quod prius collocatum erat à Salomone ante ipsum vestibulum templi: posuitque illud suum in altare latere septentrionali ipsius altaris Salomonis, ad dexteram scilicet introeuntibus in templum. 2. *Altare quoque aneum, quod coram Domino erat, & appropinquare-fecit ante faciem domus, vel admonit extra faciem adis, inter altare, Salomonis, & inter templum Domini.* id est, illam suam aram posuit in viciniore loco, & propius ædi constituit, quàm esset altare æneum à Salomone fabricatum: posuitque illud ad latus aræ, Salomonis, versus aquilonem. id est, ad dexteram introeuntibus in templum. 3. *Altare vero aneum, quod fuerat coram Iehoua, longius amouit ab anteriore parte ipsius domus, ne esset inter suum altare, & domum Iehoua: posuitque illud ad latus sui altaris aquilonem versus.* Nimirum vt suum altare esset in medio ante ædem, & in loco præstantiori. Quidam, quod hîc altare Salomonis signate appelleretur æreum, coniectant nouum illud altare Achazi lapideum fuisse. Notant insuper Vrijam Sacerdotem absente Achazo, construxisse eius iussu altare nouum instar illius Damasceni: sed posuisse illud remotius ab æde versus populum, vt inter ipsum, & ædem Iehouæ interpositum esset altare æreum Salomonis: Achazum verò quum venit, ac vidit, inuertisse situm, vt diximus.

VERS. 15. SUPER ALTARE MAIVS.] Hebr. *super altare magnum.* id est, meum, quantitate, vel dignitate maius.

ALTARE VERÒ AEREVM ERIT PARA-

TVM AD VOLVNTATEM MEAM.] Hebr. & *altare æreum erit mihi ad inquirendum.* id est, quando erit mihi cordi, vt inquiram aut requiram illud, seu quando voluero in eo sacrificare. q. d. in altari illo Salomonis deinceps nulla sacrificia fient: seruabitur tamen, vt quum venerit mihi in mentem, illic sacrificem. Alij reddunt: *sed de altari æreo erit mihi inquirendum.* subaudi, quid de eo fiet, ac si dicat, De altari illo Salomonis postea videro, quid mihi de eo sit faciendum. Quidam: *de altari verò aneo ego curabo.* Nonnulli: *altare verò æreum erit ad requisitionem meam,* id est, quum illud requisiero. Aliqui: *altare vero aneum erit penes me inquirere.* id est Deum in eo consulere, si quando placebit. q. d. Altare æreum Salomonis seruetur, si forte casus, aut voluntas tulerit, vt in eo consulam Iehouam. Notant esse prætextum hypocritæ.

CÆLATAS BASES.] Hebr. *clausuras basium.* VERS. 17. מִסְגֵּרוֹת *misgheroth.* Exponunt, *circumclusiones, peripherias, circumferentias, limbos, fascias, tancias, abacos, zophoros.* Vide 1. Reg. 7. vers. 28. & sequentibus.

MVSACH QVOQVE SABBATI.] Hebr. VERS. 18. מִסַּךְ *Misach,* & legitur *Musach.* Kimchius reddit: & *tectum, tegmen, locum-tectum sabbati.* [Videtur, inquit, quod pro custodia, qua egrediebatur in sabbato fecerint illud. Erat enim exempta ab officio hebdomodario, ab illo die: & manebant ibi donec appeteret dies creastinus, quo discedebant.] Vatablus: [Et tentorium sabbati, sub quo totum sabbatum quiescebant, qui hebdomada sua perfuncti erant, post die abiturum, quod fuerat adificatum in atrio sacerdotum.] Tremellius & Iunius: [Tegmen quoque sabbati. id est, paratum pro custodibus templi, qui singulis sabbatis functiones suas obibant per vices: de quibus supra Cap. 11. vers. 5. Est autem Synecdoche, pro eo, quod est, occlusit fores templi Iehouæ, 2. Chronicor. 28. 24.] Marinus: [Et porticum sabbati. Sic dictam quod protegat & cooperiat diuerentes sub ea. Hanc autumant fabrefactam fuisse, vt sub ea populus die sabbati solem & pluuiam euitaret.] Forsterus: [MVSACH, operculum, opertorium, tegumentum, tectorium, tabulatum. 2. Regum 16. Et tabulatum sabbati, quod adificauerunt intrinsecus: Hebræi sentiunt in atrio templi fuisse tentorium, subter quod custodes templi singulis sabbatis excubias egerint. Mihi autem videtur fuisse tabulatum, sub quo sacerdotes Moysen, & prophetas regi ac populo exposuerunt: quod impius rex Achaz amouisse legitur: cui respondet adhuc in Iudaorum synagogis tabulatum, è quo decem præcepta, & lectiones cum ex Lege, tum ex Prophetis enatrant: & lingua potius Chaldaica quam Hebræa. מִסַּךְ מִמְּרָא *ghal memra,* & Germanicâ *Auffider Sage,* appellant. Videturque ad imitationem turris illius factum, cuius mentio fit Nehemia 8. 5. & apud nos Christianos concio, seu suggestum dicitur.] Assentiuntur huic sententiæ Vatablus, Leo Iudas, Mercerus, Auenarius, qui suggestum, pulpitum, sabbati interpretantur volunt fuisse in modum cathedræ, quam cathedram Moysi Christus appellat Matth. 23. 2. Plerique Hebræorum

brarum & nostrorum è superiore versu subaudiunt, *Et tegmen sabbati*, deposuit, amouit, abscondit. Alij non tam rectè construunt cum verbo sequenti, *conuertit in templum*, &c. id est, inclusit intra templum, quod antea foris erat.

QVOD AEDIFICAVERT IN TEMPLO.] Heb. *in domo*. Exponunt, in atrio sacerdotum. Alij: *intus*, seu *intrinsecus*.

ET INGRESSVM REGIS EXTERIVS CONVERTIT IN TEMPLVM DOMINI.] Variè hunc locum interpretantur. 1. *Et ingressum regis foris fecit circumdare domum Iehoua*. Id est, locum, in quo manebat rex ingressus ad sacrificia, qui erat foris, hoc est, extra templum, rede it intra templum Iehoua, vt sacrificia immolarentur intra ipsum templum more Ethnicorum, & rex maneret intra templum. 2. *Et introitum regis externum reuertit in domum Iehoua*, id est, introitum domus regiae exteriorem reduxit in domum Iehoua, ita vt non liceret ingredi, vel egredi regia nisi per templum ipsum. Regia prius habebat duplicem introitum, exteriorem, per quem ingrediebantur regiam non ingrediendo templum. Interiorem, quo per templum erat ingressus in regiam. Ergo Achaz obstructo exteriore introitu regiae, reliquit interiorem per templum. 3. *Et transitum regis exteriorem*: id est, per quem ingredi quis poterat regiam, non ingrediendo templum: *conuertit ad domum Domini*, ita vt non liceret ingredi domum regis, nisi per templum. Quidam exponunt, & transitum exteriorem, publicum, patentem à regia in templum conuertit in alium occultiore & secretiore: vt si hostis ingrueret, posset se

tuto à regia in templum vt in arcem occulto meatu subducere. 4. Tremellius & Iunius: *Et accessum regis extimum amouit à domo Iehoua*, id est, accessum illum, de quo 1. Regum 10. v. 5. & 12. & supra cap. 10. v. 20.

PROPTER REGEM ASSYRIORVM.] Heb. *à facie regis Assyria*. Quidam: *in gratiam regis Assyriorum*, id est, vt ei adularetur, & gratificaretur admissio cultu gentilico intra templum. Alij: *metu regis Assyria*, id est, vt se in templum coniceret, si rex Assyriae regiam oppugnaret. Tremellius & Iunius, *metu regis Assyria*, id est, à vi regis Assyriorum sibi metuens, ne forte per illum accessum, seu aggestam stratum in regiam irrumperet. Nec desunt, qui exponant, *à facie regis Assyria*, id est, auctore rege Assyriorum, q. d. hæc omnia, quæ verl. 17. & 18. describuntur, fecit Achaz auctore & impulsore rege Assyriorum. Hispanicus Interpres, hunc locum ita conuertit: *El passadizo de à fuera del Rey*, id est, *por donde el Rey venia de su casa al Templo; mudò a las espaldas de la casa de Iehoua, por amor del Rey de Assyria*, qui sensus rectus mihi videtur, & cum Hebræo congruere, q. d. Transitum à domo sua ad templum amouit, & aliò auertit. Verbum *don heseb*, in Hiphil, propriè est, *circuire, circumgyrare-fecit, circumduxit, circumuertit*.

RELIQVA AVTEM VERBORVM, &c.] VERS. 19. Consimilem huic versum vide supra cap. 15. verl. 6.

ET SEPULTVS EST CVM EIS, IN CIVITATE DAVID.] in eadem quidem vrbe Davidis, vbi sepulti erant patres eius: sed non in eodem sepulcro, quo patres eius reges Iehudæ, vide 2. Paralipom. 28. v. 27.

CAPVT DECIMVM-SEPTIMVM.

Post multa filiorum Israel quæ commemorantur facinora, Salmanasar sub Osee recusante antiquum Assyrio pendere tributum, transfert Israel in Assyrios:

Et quia Assyrij in Samaria missi cultum Dei ignorantes deuorabantur à leonibus, mittitur ei sacerdos Israeliticus qui ipsos instituat: sicque factum est, vt & Deo & idolis seruirent.

Vulg.

Malu.

Anno duodecimo Achaz regis Iuda, regnavit Osee filius Ela in Samaria super Israel nouem annis.

2 Fecitque malum coram Domino: sed non sicut reges Israel, qui ante eum fuerant.

3 Contra hunc ascendit Salmanasar rex Assyriorum, & factus est ei Osee seruus, reddebátque illi tributa

4 Cúmque deprehendisset rex Assyrio-

Anno duorum decem Achazo regi Iehudah, regnavit Hoseagh filius Elah in ^a Someron super Israel non em annis.

2 Et fecit ^b malum in oculis IHHV: ^c tantummodo non sicut reges Israelis, qui fuerunt ^d faciebus eius.

3 Super eum ascendit Salmaneser rex ^e Assur: & fuit ei Hoseagh seruus; & reuertere-fecit ei ^f munus.

4 Et inuenit rex Assur in Hoseagh

^a Samaria. Sic v. 5, 6; 24, 26, 28.
^b quod malum videtur
^c veruntamen
^d ad facies eius vel ante eum
^e Assyria. Sic v. 4, 5, 6; 23, 16, 27.
^f oblationes tributum

liliii 3 8 col

Infra. 18.
b. 9.
Tob. 1. a. 2.

806 Vulg. II. Regum, Cap. XVII. Malu.

rum Osee, quod rebellare nitens misisset nuntios ad sua regem Aegypti, ne prae-
staret tributa regi Assyriorum, sicut sin-
gulis annis solitus erat, obsedit eum, &
vinctum misit in carcerem.

5 Peruagatusque est omnem terram:
& ascendens Samariam, obsedit eam
tribus annis.

Infra. 18.
b. 10.

6 Anno autem nono Osee, cepit rex As-
syriorum Samariam, & transtulit Israel
in Assyrios: posuitque eos in Hala, & in
Habor, iuxta fluvium Gozan, in ciuita-
tibus Medorum.

7 Factum est enim, cum peccassent filij
Israel Domino Deo suo, qui eduxerat eos
de terra Aegypti, de manu Pharaonis
regis Aegypti, coluerunt deos alienos.

8 Et ambulauerunt iuxta ritum Gen-
tium, quas consumpserat Dominus in
conspetu filiorum Israel, & regum Is-
rael; quia similiter fecerant.

9 Et offenderunt filij Israel verbis non
rectis Dominum Deum suum: & edifica-
uerunt sibi excelsa in cunctis urbibus
suis, à Turre custodum, usque ad ciuita-
tem munitam.

10 Feceruntque sibi statuas, & lucos in
omni colle sublimi, & subter omne li-
gnum nemorosum.

11 Et adolebant ibi incensum super aras
in morem Gentium, quas transtulerat
Dominus à facie eorum: feceruntque ver-
ba pessima irritantes Dominum.

12 Et coluerunt immunditias, de quibus
praecepit eis Dominus ne facerent ver-
bum hoc.

Ier. 25. a. 5.

13 Et testificatus est Dominus in Israel
& in Iuda per manum omnium Prophe-
tarum & Videntium, dicens: Reverti-
mini à viis vestris pessimis, & custodite
praecepta mea, & ceremonias iuxta om-
nem legem quam praecepi patribus ve-
stris: & sicut misi ad vos in manu seruo-
rum meorum Prophetarum.

14 Qui non audierunt, sed induraue-
runt cervicem suam iuxta cervicem pa-
trum suorum, qui noluerunt obedire Do-
mino Deo suo.

15 Et abiecerunt legitima eius, & pa-
ctum, quod pepigit cum patribus eorum,
& testificationes, quibus constestatus est

& colligationem, ^h qua misit ⁱ legatos
ad So regem Aegypti, & non ascen-
dere-fecit ^k munus regi Assur, ^l sicut
anno in anno: & ^m praeualuit eum rex
Assur, & ⁿ ligauit eum domo ^o coer-
citationis.

5 Et ascendit rex Assur in omni terra,
& ascendit Someron, & ^p coangusta-
uit super eam tribus annis.

6 In anno nono ^q Hoseagh, ^r cepit
rex Assur Someron: & ^s deuoluere-
fecit Israelem in Assur: & ^t habitare-
fecit eos in Chelach, & in Chabor,
flumine Gozan & urbibus ^u Madai.

7 Et fuit, ^x quia ^y errauerunt filij
Israelis IHVH ELOHIM eorum, ascen-
dere-facienti eos de terra Aegypti de
sub manu Pharghoh regis Aegypti:
& ^z timuerunt deos ^a alios.

8 Et ambulauerunt ^b in constitutis
gentium, quas exterminio-funditus-
deleuit IHVH de faciebus filiorum Isra-
elis; & regum Israelis, quae fecerunt.

9 Et operuerunt filij Israelis verba
quae non ^c sic, super IHVH ELOHIM
eorum: & edificauerunt sibi excelsa
in omnibus urbibus suis, de turri ^d
asseruantium, usque ad urbem mu-
nitionis.

10 Et stare-fecerunt sibi statuas, &
lucos: super omnem collem ^e excel-
sum, sub omni ^f ligno ^g viridi.

11 Et suffluerunt ibi in omnibus excel-
sis sicut gentes, quas ^h deuoluere-fecit
IHVH. de faciebus eorum: & fecerunt
verba mala ad ⁱ commouere IHVH.

12 Et ^k seruierunt ^l stercora quae
dixit IHVH eis: Non facietis verbum
istud.

13 Et ^m contestatus-fuit IHVH in
Israele, & in Iehudah, in manu om-
nium prophetarum, omnis ⁿ praeui-
dentis, ad dicere: Reuertimini de
viis vestris malis, & obseruate praecep-
ta mea, constituta mea, secundum om-
nem legem quam praecepi ad patres
vestros, & quam misi ad vos in manu
seruorum meorum prophetarum.

14 Et non audierunt: & ^o perplexa-
uerunt cervicem suam, ^p secundum
cervicem patrem suorum, qui non ^q
crediderunt in IHVH ELOHIM suo.

15 Et ^r fastidiuerunt constituta eius,
& foedus eius quod ^s excidit ^t ad pa-
tres eorum; & ^u testimonia eius quae

contesta

g ligam,
conspiratio-
nem, conju-
rationem
h quod
i nuntios
k vt v. 3.
l secundum
annum, in
anno, annu-
atim, quo-
tannis, sin-
gulis annis
m valide-
clausit,
cohercuit,
impediuit
n vinciuit
o Vide I Re-
gum 22,
v. 27.
p coarctauit,
conclufit,
constinxit,
obsedit
q darius,
ipfi Hoseah
r occupauit,
apprehendit
s demigrare,
deportare,
exulare-
fecit
t sedere,
manere
u Media
x quum
y peccave-
runt, deli-
querunt
z reueriti-
sunt, venera-
ti sunt,
coluerunt.
Sic post.
a alienos,
alteros, prae-
posteros.
b statutis,
decretis. Sic
v. 13, 15, 19,
34, 37. cere-
monis
c rectum-
scilicet unum-
quodque
illorum
d custodum,
obseruatorum
e altum,
sublimem
f arbore
g viridi,
frondoso,
florido
h demigra-
re, deporta-
re, exulare
i prouocare,
extimulare,
laccessere,
irritare
k coluerunt
l sordes,
volutabra,
deos, sterco-
reos. Vide
Leuit. 26,
v. 30.
m obtesta-
tus, prote-
g sicut

status. Sic v. 15. n vatis. Vide 2. Samuel. 24, 11. o intricauerunt, indurauerunt; rigidam, pertinacem reddiderunt p sicut
q fideles fuerunt r contemplerunt, fastidio reiecerunt, abhorruerunt, aspernati sunt. vt v. 20. sicut, fecit, percussit,
pauxit: cum patribus u contestationes, obtestationes

eos: secuti que sunt vanitates, & vanè egerunt: & secuti sunt Gentes, quæ erant per circuitum eorum, super quibus præceperat Dominus eis, ut non facerent sicut & illæ faciebant.

16 Et dereliquerunt omnia præcepta Domini Dei sui: feceruntque sibi conflantes duos vitulos, & lucos, & adorauerunt uniuersam militiam celi: serui-eruntque Baal.

17 Et consecrauerunt filios suos, & filias suas, per ignem: & diuinationibus in-seruiebant & auguriis. & tradiderunt se ut facerent malum coram Domino, ut irritarent eum.

18 Iratusque est Dominus vehementer Israeli, & abstulit eos à conspectu suo, & non remansit nisi tribus Iuda tantummodo.

19 Sed nec ipse Iuda custodiuit mandata Domini Dei sui: verum ambulauit in erroribus Israel, quos operatus fuerat.

20 Proiecitque Dominus omne semen Israel, & afflixit eos: & tradidit eos in manu diripientium, donec proitteret eos à facie sua.

3. Reg. 12. 19. 21 Ex eo iam tempore, quo scissus est Israel à domo David, & constituerunt sibi regem Ieroboam filium Nabat: separauit enim Ieroboam Israel à Domino, & peccare eos fecit peccatum magnum.

22 Et ambulauerunt filij Israel in uniuersis peccatis Ieroboam quæ fecerat: & non recesserunt ab eis.

Jerem. 25. 6. 9. 23 Usquequo Dominus auferet Israel à facie sua, sicut locutus fuerat in manu omnium seruorum suorum Prophetarum: translatusque est Israel de terra sua in Assyrios, usque in diem hanc.

24 Adduxit autem rex Assyriorum de Babylone, & de Cutha, & de Auah, & de Emath, & de Sepharuaim: & collocauit eos in ciuitatibus Samaria pro filiis Israel: qui possederunt Samariam, & habitauerunt in urbibus eius.

25 Cumque ibi habitare cœpissent, non timebant Dominum: & immisit in eos Dominus leones, qui interficiebant eos.

26 Nuntiatumque est regi Assyriorum,

contestatus fuit in eis: & ambulauerunt post vanitatem, & euanuerunt: & post gentes quæ circuitibus eorum, quas præcepit IHVH ad eos, ad y nequaquam facere & secundum eas.

16 Et dereliquerunt omnia præcepta IHVH ELOHIM eorum, & fecerunt sibi^a fusionem duos vitulos: & fecerunt lucum, & procumbere-se-fecerunt omni^b militiæ cælorum; & c seruierunt Baghalem.

17 Et transire-fecerunt filios suos, & filias suas in igne; & diuinauerunt diuinationes, & d augurati-fuerunt: & e vendere-fecerunt-se ad facere^f malum in oculis IHVH, ad g commouere eum.

18 Et h naribus-flare-se-fecit IHVH valde in Israele; & discedere-fecit eos de super facies suas: i non relictum fuit, tantummodo k baculus Iehudah^l ad solum eum.

19 Etiam Iehudah non obseruauit præcepta IHVH ELOHIM eorum: & ambulauerunt in constitutis Israelis, quæ fecerunt.

20 Et m fastidium-habuit IHVH in omni semine Israelis, & n afflixit eos, & dedit eos in manu o diripientium; usque quo deiecit eos de faciebus suis.

21 Quia p dirupit Israelem de super domum Davidis, & regnare-fecerunt Iarobghamum filium Nebat: & remouit Iarobgham Israelem q de post IHVH: & r errare-fecit eos erratum grande.

22 Et ambulauerunt filij Israelis in omnibus erratis Iarobghami quæ fecit: non discesserunt s de ab eo.

23 Usquequo discedere-fecit IHVH Israelem de super facies suas, secundum quod loquutus fuit in manu omnium seruorum suorum prophetarum: & u deuolutus fuit Israel de super x humum suam in Assur usque ad diem istam.

24 Et venire-fecit rex Assur de Babel, & de Chuthah & de Ghaua, & de Chamath, & Sepharuaim, & y habitare-fecit in urbibus Someron, z sub filiis Israelis: & a hæreditauerunt Someron; & habitauerunt in urbibus eius.

25 Et fuit in principio b habitationis eorum, ibi non timuerunt IHVH: & misit IHVH in eis c leones; & fuerunt interficientes in eis.

26 Et dixerunt Regi Assur, ad dicere: Gentes

x vani. facti sunt, vel vanè egerunt, y nequiquas, non omnino & sicut

a fusuram, fusile

b exercitui, Vide Genes. 2. v. 1. c obluerunt

d Vide L. ent. 19. v. 26.

e venundederunt-se ipsos

f quod-malum viderunt

g ut v. 11. h ira-percussus fuit,

i inflauit se, sufflauit i nihil

k virga, extensio, tribus l solitatio ei

m satiascepit, cum fastidio-reiecit, aspernatus est

n oppressit o depredantium

p discedit, dilacerauit q ne iret post. vel ne sequeretur

r delinqueret, peccare s delictum, peccatum.

Sic v. 22. t ab vllis eorum.

u transmigratus, translatus fuit, exfulauit

x tellurem y sedere, manere. Sic statim, & v. 26, 27.

z pro, vel loco Israelitarum

a hæreditatio possederunt

b sessionis, mansionis c fami-nem, leg-nas. Sic v. 26.

d dixerunt

e leones

f interficientes

g ad dicere

h Gentes

& dictum: Gentes, quas transtulisti, & habitare fecisti in ciuitatibus Samaria, ignorant legitima Dei terra: & immisit in eos Dominus leones, & ecce interficiunt eos, eo quod ignorent ritum Dei terra.

27 Præcepit autem rex Assyriorum, dicens: Ducite illuc vnum de sacerdotibus, quos inde captiuos adduxistis, & vadat, & habitet cum eis, & doceat eos legitima Dei terra.

28 Igitur cum venisset vnus de sacerdotibus his, qui captiui ducti fuerant de Samaria, habitauit in Beth-El, & docebat eos quomodo colerent Dominum.

29 Et vnaqueque Gens fabricata est Deum suum: posueruntque eos in fanis excelsis, quæ fecerant in Samaria, Gens, & Gens in urbibus suis, in quibus habitabat.

30 Viri enim Babylonij fecerunt Sochothbenoth: viri autem Chutai fecerunt Nergel: & viri de Emath fecerunt Asima.

31 Porro Heuai fecerunt Nebahaz & Tharthac. Hi autem qui erant de Sepharuaim, comburebant filios suos igni, Adramelech & Anamelech diis Sepharuaim.

32 Et nihilominus colebant Dominum. Fecerunt autem sibi de nouissimis sacerdotes excelsorum, & ponebant eos in fanis sublimibus.

33 Et cum Dominum colerent, diis quoque suis seruebant iuxta consuetudinem Gentium, de quibus translati fuerant Samariam.

34 Vsque in presentem diem morem sequuntur antiquum: non timent Dominum, neque custodiunt ceremonias eius: iudicia, & legem, & mandatum, quod præceperat Dominus filiis Iacob, quem cognominauit Israel.

35 Et percusserat cum eis pactum, & mandauerat eis, dicens, Nolite timere deos alienos, & non adoretis eos, neque colatis eos, & non immoletis eos.

36 Sed Dominum Deum vestrum, qui eduxit vos de Terra Aegypti in fortitudine magna, & in brachio extenso, ipsum timete, & illum adorate, & ipsi immolate,

Gentes quas^d deuoluere-fecisti, & habitare-fecisti in urbibus Someron, non cognouerunt iudicium^e ELOHIM terræ: & misit in eis leones, & ecce ij mori-facientes eos; secundum quod non ij cognoscentes^f iudicium ELOHIM terræ.

27 Et præcepit rex Assur, ad dicere: Ambulare-facite^g in-ibi vnum de sacerdotibus, quos^h deuoluere-fecistis de ibi;ⁱ & ambulauerunt & habitauerunt ibi: & k jaculatus-fuit eos iudicium ELOHIM terræ.

28 Et venit vnus de sacerdotibus, quos^l deuoluere-fecerunt de Someron; & habitauit in Beth-El: & fuit m jaculans eos, quo modoⁿ timebunt IHVH.

29 Et fuerunt facientes^o gens gens deos suos, & p deposuerunt in domo excelsorum, quæ fecerunt q Someronitæ, gens gens in urbibus suis quibus ij habitantes ibi.

30 Ethomines Babel fecerunt Sochoth Benoth, & homines Chuth fecerunt Nerghal, & homines Chatham fecerunt Asima.

31 Et Ghauæi fecerunt Nibchaz, & Tharthak; & Sapharuæi comburentes filios suos in igne r Adramelech & Ghanamelech, diis Sepharuæorum.

32 Et fuerunt f timentes IHVH: & fecerunt sibi de extremitatibus suis sacerdotes excelsorum; & fuerunt facientes eis in domo excelsorum.

33 Et IHVH fuerunt t timentes, & deos suos fuerunt seruientes secundum iudicium gentium, quibus u deuoluere-fecerunt eos de ibi.

34 Vsque ad diem istam ij facientes secundum iudicia prima: non ij x timentes I H V H, & non ij facientes secundum constituta eorum, & secundum iudicium eorum; & secundum legem, & secundum præceptum, quod præcepit IHVH ad filios Iaghakob, y quem posuit nomen eius Israel.

35 Et z excidit IHVH a ad eos fædus, & præcepit b eos, ad dicere: Non c timebitis deos d alios: & non procumbere vos-facietis eis & non e seruietis eos, & non sacrificabitis eis.

36 f Quia si IHVH, qui ascendere-fecit vos de terra Aegypti in g virtute grandi, & brachio extenso eum h timebitis, & ei procumbere-vos-facietis, & ei sacrificabitis.

d ut v. 6.

e deorum dei. Sic statim, & v. 27.

f ritum, cultum. Sic v. 27, & 33, 34.

g illuc

h ut v. 6. i ut ambularent, & habitent

k jecit, docuit, instituit. Vide supra Cap.

l 2, v. 2, vel, ut doceat

m ut v. 6.

n jaciens,

docens,

instituent,

o ut v. 7.

p quæque

gens. Sic

q mor.

r reposuerunt, dimiserunt

q Samaritæ,

Samaritani

r datus, ipsi

Adramelech

lecho

s ut v. 7.

t ut v. 7.

u ut v. 6.

x ut v. 7.

y cuius,

quod

z ut v. 15.

a cum eis

b eis

c ut v. 7.

d alienos,

præposteros

e coletis

f quia

g im,

Quinimo,

nisi, sed

g vi, robore,

potentia,

fortitudine

h ut v. 7.

37 Ceremonias quoque, & iudicia & legem, & mandatum, quod scripsit vobis, custodite ut faciatis cunctis diebus: & non timeatis deos alienos.

38 Et pactum, quod percussit vobiscum, nolite obliuisci: nec colatis duos alienos.

39 Sed Dominum Deum vestrum timeate, & ipse eruet vos de manu omnium inimicorum vestrorum.

40 Illi verò non audierunt, sed iuxta consuetudinem suam pristinam perpetrabant.

41 Fuerunt igitur Gentes istæ timentes quidem Dominum, sed nihilominus & idolis suis seruientes: nam & filij eorum, & nepotes, sicut fecerunt patres sui, ita faciunt usque in presentem diem.

37 Et constituta, & iudicia, & legem, & præceptum, quæ scripsit vobis ¹ i curabitis facere ^{k vt v. 7.} obseruabitis, ad facere, omnibus diebus: & non ^k timebitis deos ¹ alios. ^{l vt v. 35.}

38 Et fœdus, quod ^m excidi ⁿ ad vos, non obliuiscemini: & non ^o timebitis deos ^p alios. ^{m vt v. 15.} ^{n vobiscum} ^{o vt v. 7.} ^{p vt v. 35.}

39 ^q Quia si IHVH ELOHIM vestrū ^q timebitis: & ipse ^r eripiet vos de manu omnium malevolentium vestrorum. ^{q vt v. 36;} ^{r vt v. 7.} ^{seruet,} ^{liberabit}

40 Et non audierunt: ^t quia si secundum iudicium suum primum ij facientes. ^{t vt v. 36.}

41 Et fuerunt gentes: istæ ^u timentes IHVH: & ^x dedolata sua fuerunt seruientes: etiam filij eorum, & filij filiorum eorum: secundum quod fecerunt patres eorum, ij facientes usque ad diem istam. ^{u vt v. 7.} ^{x vide Exod. 20, 4.}

COMMENTARIA.

VERS. 1.

ANNO DVODECIMO ACHAZ, &c.] Quidam hunc versum ita reddunt: Anno duodecimo Achazi regis Iehuda regnabat Hoscheah filius Ela, Schomrone, super Israel nono anno, scilicet tributario, cum iam regnauisset octo liberis. Vide supra cap. 15 v. 30. & infra v. 6. Alij aliter. Vide hîc Caietanum & Lyrantum.

VERS. 4.

QVVMQVE DEPREHENDISSET REX ASSYRIORVM OSEE, QVOD REBELLARE NITENS, &c.] Heb. Et inuenit rex Assur in Hoseah cōiurationem, &c. Quidam: Postea inuenit rex Assyria in Hoseah conspirationem, exponunt, nimirum, quinto aut sexto anno, postquam tributarius factus esset. Videlicet, terdecimo aut quartodecimo anno simpliciter regni sui. Vide infra cap. 18. v. 9.

AD SVA REGEM ÆGYPTI.] Heb. ad So, vel Soum regem Ægypti. Hunc Bocchorim Saitem fuisse tationes Eusebianæ testantur. De quo vide Plutarchum in Demetrio, & libello de Vitioso pudore, Ælianum lib. 11. de Animalibus, cap. 11. & lib. 12. cap. 3. Athenæum lib. 10. cap. 4. eius quoque meminit Diodorus Siculus lib. 1. Numero 41. Hunc Bocchorin volunt esse eum, quem Herodotus lib. 2. Numero 136. *Ashbin* appellat. Alij, *Soum*, existimant esse *Sabarum*, de quo Herodotus lib. 2. Numero 137. & sequentibus, & Numer. 152. & Diodorus lib. 1. Numer. 41. Vide Scaligerum lib. 3. Canonum Ifagogicorum, pag. 311.

ET VINCTVM MISIT IN CARCEREM.] Heb. & vincit eum in domo carceris. Notant, id factum nono anno, ex quo tributarius factus fuerat, ut sequentia indicant.

VERS. 5.

OBSEDIT EAM TRIBVS ANNIS.] Nimirum, septimo, octauo, & nono anno regni *Maluenda*, In 2. Regum.

eius tributarij: sic enim intelligunt.

ANNO AVTEM NONO OSEE, &c.] Ex VERS. 6: ponunt, Anno nono ex quo tributum pendere cœpit regi Assyriæ, siue anno nono regni eius tributarij, qui fuit decimus septimus & ultimus regni ipsius.

TRANSTVLIT ISRAEL IN ASSYRIOS.] id est, in ditionem suam. Iosephus: Populum traduxit in Mediam & Persidem.]

IN HALA.] Heb. in Chelach. Quidam Colchos interpretantur. Alij: Chalsitidem Mesopotamiæ, Ptolemæo lib. 5. cap. 18. vel Chalcinem Assyriæ, supra Adiabenem sitam, apud Ptolemæum lib. 6. cap. 1. aut Chalonitidem Mesopotamiæ, apud Plinium lib. 6. cap. 26. & 27.

ET IN HAVOR.] Heb. Chabor. Nonnulli: Iberos Ponticos putant. Alij, Chaboram, fluuium & oppidum in Acrabene Mesopotamiæ Ptolemæo lib. 5. cap. 18. aut Chaboram, regionem montanam Assyriæ, Mediæ conterminam, de qua Ptolemæus lib. 6. cap. 1.

IUXTA FLVVIVM GOZAN.] Eusebius & S. Hieronymus in Locis Hebraicis: [Gozan in regione Emath, & huius meminit Isaias. Est autem in finibus Damasci.] Aliqui regionem Gauzanitidem accipiunt, quam fluuius Chaboras ab Acrabene determinat, apud Ptolemæum lib. 5. cap. 18. Alij *Nehar-Gozan*, nomen proprium regionis augurantur, Mediæ, Gelois, seu Gelonis conterminam, vbi Margasos constituit Ptolemæus lib. 6. cap. 2. unde & *Gausania* oppido nomen fuit. Sic in vetustissimis vocabulis diuinant. At de loco, in quem decem tribus Israël à Salmanassare translatae fuerunt oppido quàm multa, congestimus ex variis auctoribus. lib. 11. de Antichristo, cap. 18. Ergo vult dicere diuinus auctor

auctor Salmanassarē relegasse Israëlitas in extimam Assyriam, septentrionem, & orientem versus. Dispersas inde fuisse per vniuersum orbem indicare videtur Sirachides cap. 48. vers. 16.

VERS. 7. FACTVM EST ENIM, QVVM PECCASSENT FILIJ ISRAEL DOMINO.] Quidam: Sic fuit, eo quod peccauerant filij Israel contra Iehouam. Notant esse æthiologiam iudiciorum Dei, qua explicatur, quibus sceleribus prouocatus Deus, Israëlitis regnum pessum dederit, vsque ad finem capitis.

VERS. 9. ET OFFENDERVNT FILIJ ISRAEL VERBIS NON RECTIS DOMINVM.] Variè hunc locum ex Heb. reddunt. 1. *Et texerunt filij Israel verba, quæ non recta super Iehouah.* Id est, palliatis seu coloratis verbis vel factis aduersus Deum vsi sunt. 2. *Et occultauerunt filij Israel verba, quæ non recta super Iehouam.* Id est, clam dixerunt verba, quæ non erant vera, q. d. impiè ac blasphemè obloquuti sunt Deo. 3. *Et absconderunt filij Israel verba, quæ non recta super Iehouam,* id est, putarunt praua sua facta posse latere diuinos oculos. Sibi persuaferunt Deum hæc mortalia non curare, q. d. in tantam stultitiam deuenerunt filij Israel, vt existimarent Deum ignorare facta eorum, & quod abscondere possent facta sua ab oculis eius. 4. *Et operuerunt filij Israel facta, vel res, quæ non sic, ita, contra Iehouam.* Vel & celarunt, texerunt, velauerunt, facta, quæ non ita contra Iehouam. Notant verbum כִּפְּפוּ *chippa* esse velare aliquid ornandi vel dissimulandi gratia, ne id quod turpe est, appareat. 5. *Quumque filij Israel clam versarent animo res prauas contra Dominum.* 6. *Et prætixerunt filij Israel res illas, quæ non erant ita, vel recta, contra Iehouam.* 7. *Et cooperuerunt filij Israel verba, quæ non sunt ita contra Iehouam.* 8. *Et mussantes filij Israel res, quæ recta non sunt, contra Iehouam,* quasi clanculum, & secretè murmurantes, facientes. 9. *Et fucauerunt, seu palliauerunt filij Israel sermones falsos, super Iehouah.*

A TURRE CVSTODVM.] Exponunt, id est, speculatorum, quæ scilicet non est facta ad habitandum, sed vt in ea maneant speculatores. Alij turrim intelligunt, quæ ædificari solet in agris ad custodiendos fructus adhuc pendentes, & maximè vuas, id est, vbique, æquè in solitariis locis, ac frequentibus, tam in magnis vrbibus quàm in paruis. Prouerbiale dictum. Sic infra cap. 18. vers. 8.

VERS. 13. ET VIDENTIVM.] Heb. *omnis Videntis*, id est, cuiuscunque prophetæ. Quidam חֹזֶה *Chozeh* substantiuè accipiunt: *cuiuscunque visionis*, id est, quacunque ratione, vel forma illis cernendam proponebat voluntatem suam. Vide Numer. 12. v. 6.

VERS. 14. IUXTA CERVICEM PATRVM SVORVM.] id est, suam cervicem tam duram & intractabilem reddiderunt, ac iugo legis indomabilem: vt patres eorum suam reddiderant. Quidam, hypallagen esse ajunt, vt *cervicem maiorum suorum*, pro, vt maiores ceruices suas.

VERS. 15. SEQVVTIQVE SVNT VANITATES.] Heb.

& *ierunt post vanitatem*, id est, inanes-deos, idola, vana & muta simulacra: imitati sunt ritus ac cultus gentium vicinarum. Vide 1. Regum, 16. v. 13. & 26.

ET CONSECRAVERVNT, &c.] Heb. *Et traduxerunt, transmiserunt filios suos, & filias suas per ignem.* De hoc immani ritu vide in Leuit. 18. v. 21.

ET TRADIDERVNT SE VT FACERENT MALVM, &c.] Heb. & *venum dederunt se se ad faciendum malum*, id est, tanquam seruos addictos se dediderunt ad malefaciendum, quasi aliud facere non possent: se malo faciendo penitus manciparunt. Vide similem loquutionem 1. Reg. 21. 20.

NISI TRIBVS IYDA TANTVM MODO.] **VERS. 18.** nimirum cum adhærentibus Leuitis, & Beniaminitarum reliquiis. Vide 1. Regum, 11. v. 32. synecdoche.

SED NEC IPSE IYDA, &c.] Heb. *Etiam Iehudah, &c.* Notant, reddi hîc alteram causam iudicij in Israëlitas, nempe contagium regni Iehudæ, in eandem labem prolantis vicini regni exemplo, Hoseæ 4. v. 15.

DONEC PROLICERET EOS A FACIE SVA.] **VERS. 20.** id est, à terra, in qua faciem & præsentiam suam exhibebat, vbi colebatur, & habitabat præsentia maiestatis eius, vel à fauore, caritate, beneuolentia, singulari cura sua, & inspectione. Sic supra v. 18. & infra v. 23.

EX EO IAM TEMPORE, QVO SCISSVS EST ISRAEL A DOMO DAVID.] **VERS. 21.** Quidam verbum קָרַע *karagh* intransitiuè capiunt: *Quum scidit Israel, scidit se, discissus, disruptus est Israel*, quem sensum Noster sequutus est: alij transitiuè: *Quoniam scidit Israelem à domo Davidis*, scilicet Deus. Nonnulli: *Postquam lacerauit Israelitas à domo Davidis*, subaudi Iarobham.

SEPARAVIT ENIM IEROBOAM.] in textu legitur, וַיַּיְצֵד *vaijadda*, cum Aleph, pro He, à נָדַב *nadah*. Et *elongauit, fugauit, amouit. remouit, auertit, amolitus-est, excommunicauit.* Alij à יָדַב *iadah*: & *fecit, proiecit, eiacularus est*, quod sanè hîc magnam vim habet. In margine verò scribitur cum Cheth, וַיַּיְצֵד *vaijaddach*: & *impulit, depulit, pepulit.*

AB EIS.] Heb. *ab eo*, scilicet Iarobhamo, vel, ab vnoquoque peccatorum eius. Vide supra cap. 3. v. 3. **VERS. 22.**

REX ASSYRIORVM.] Nempe, vel ipsemet Salmaneser, qui Israëlitas inde deportauerat, supra vers. 6. vel vt alij malunt, Esar-Chadon, filius Sancherib, vt dicitur Ezræ 4. vers. 2. & infra cap. 19. v. 37. Vide in Isaïæ 7. vers. 8. **VERS. 24.**

DE BABYLONE.] vel *Babylonia*. Satis hinc apparet, his temporibus Babyloniam seu Chaldæam Assyriis regibus paruissse: vt infra cap. 19. v. 12. vide in Isaïæ 23. v. 13.

DE CVTHA.] Iosephus: [*Caterum noni Samaria coloni Chuthai, sic enim tunc appellabantur, quod à Persidis regione Chutah, & flumine Chuto essent traducti.*] Susæos in Perside ponit Ptolemæus lib. 6. cap. 4. Masius existimat Chuthæos esse Cossæos, montanos Mediæ tractus incolentes, de quibus Polybius lib. 5. pag. 389. Diodorus lib. 17. Numer. 621. Plinius

Plinius lib. 6. cap. 27. Plutarchus in Alexandro, Adrianus lib. 7. rerum Alexandri: quos Ptolemæus lib. 6. cap. 3. in Susiana collocat. Tremellius & Iunius putant *Cutha* esse regionem Arabiæ desertæ, quam incolunt *Catanij*, Syriæ contermini, ut vocat Ptolemæus lib. 5. Geographiæ, cap. 19. Idem Ptolemæus lib. 6. cap. 6. in Carmania deserta collocat *Cuthos*, vel ut alia exemplaria habent, *Zuthos*.

DE AVAH.] Heb. *Haua*. Notant esse regionem Arabiæ desertæ, in quam Hauæi pulsi à Pelisthæis se receperant. Sed vide Deuteron. 2. v. 23. Infra cap. 18. v. 34. dici videtur *Hiuua*.

DE EMATH.] Heb. *Chamath*, vrbe Syriæ, in finibus Chenahaneæ, de qua vide Genes. 10. v. 18 & Numeror. 13. v. 22.

DE SEPHARVAIM.] Formam, dualis, aut pluralis habet: exponunt, id est, de agro Sepharæ vrbis ad Euphratem in Mesopotamia, de qua Ptolemæus lib. 5. cap. 18. Vide Genes. 10. v. 30.

VERS. 25. NON TIMEBANT DOMINVM.] id est, non reueriti fuerunt, non coluerunt IHVH eterno cultu.

VERS. 27. VADAT ET HABITET CVM EIS.] Heb. & ambulabunt, & habitabunt ibi. Exponunt, id est, eant alij Assyrij, scilicet loco eorum, qui fuerunt interfecti à leonibus, cum sacerdote illo, & habitent illic. Quidam reddunt: & abeuntes resident ibi, id est, legati, qui expositum venerant, cum sacerdote, quem secum deduxerint, & totus populus ibi constituto, nec terram deserunt.

VERS. 28. QUOMODO COLERENT DEVM.] Heb. quomodo reuerituri, veneraturi, essent *lehouah*. Quidam exponunt, id est, colerent vitulum Beth-Elis, cuius specie putabant Deum representari.

VERS. 29. QUÆ FECERANT SAMARITÆ] id est, decem tribus incolæ regni Samariæ.

VERS. 30. SOCHOTHBENOTH.] Notant, hoc nomen, & sequentia, quæ hoc versu & sequente ponuntur, esse Syriaca, seu Chaldaica, propria eorum deorum, quos gentes istæ colebant. Hebræi aiunt *Suchoth-Benath*, significare *Gallinam cum pullis*, quasi dicas Hebraicè, *Protektiones Filiarum*, ut esset idolum Gallinæ protegentis pullos suos sub alis, vel, ut *סוכה succah*, sit gallina, ut *סכני secui*, gallus, Job 38. v. 36. ibi vide Comm. Lyranus existimat fuisse constellationem cælestem, quam vulgo vocant *Gallinam Pullinariam*, & docti *Pleiades*, seu *Vergilias*, quas fabulantur septem sorores fuisse Lycurgi filias: de quibus vide Arati Phænomena. & Germanici Cæsaris Commentariâ. Hebraicè expones: *Tabernacula Filiarum*, quasi domunculas, & ædiculas Pleiadum. Equidem Babylonios sidera coluisse & obseruasse constat. Claudianus lib. 6. de consulatu Honorij:

— *Stellas Babylonia cura salubres
Optimum spondet mortalibus edere fata,
Calicola quum celsa tenent, summoque feruntur
Cardine, nec radios humili statione recondant.*
NERGEL.] Heb. *Neregal*. Hebræiasserunt esse gallum gallinaceum, seu gallum, aut gallinam siluestrem.

Maluenda, In 2. Regum.

ASIMA.] Hebræi interpretantur, hircum siluestrem, absque lana, caluum & album, ab *אשם ascham*, quasi afflatum, desolatum, destitutum lana.

NEBAHAZ.] Heb. est duplex lectio *נבחז* VERS. 31. *nibch-z* cum *Zain*: & *נבחז* *nibchan* cum *Nun*, volunt esse *canem-latrantem* à *נבח nabach*, quod Hebraicè & Chaldaicè *latrare* significat. Virgilius 6. *Æneidos*:

*Omnigenumque deum monstra, & latrator
Anubis.*

Seruius: [*Latrator Anubis, quia capite canino pingitur: hunc volunt esse Mercurium: ideo quia nihil est cane sagacius.*] Ultima littera huius vocis siue *Nun* sit, siue *Zain*, est magna, & est quattredesima magna littera Hebraica, quæ in scriptura ponitur. Mysterium ego aliud hîc augurari non possum, quam ingentem portentositatem monstri idoli. Vide Deuteron. 32. v. 4.

THARTHAC.] Heb. *תרתק tharthak*. Hebræi constanter *Asinum* exponunt.

ADRAMELECH] Hebræi effigiem muli habuisse volunt: alij *pauonis*. Ego facile crediderim esse *Molech*, de quo Leuitici 18. vers. 21. quasi dicas *Amplum*, *Magnificum regem*, nempe *Saturnum*, cui gentes, præsertim Chartaginienses filios suos cremabant, ut auctor est Diodorus Siculus lib. 20. Numero 740.

ANAMELECH.] Heb. *ענמלך ghanamme-* VERS. 32. *lec*. Formam equi, vel phasiani habuisse Hebræi hariolantur. Heb. exponetur *oppressor rex*. Fortè Mars.

FECEUNT AUTEM SIBI DE NOVISSIMIS SACERDOTES EXCELSORVM.] Heb. *Et fecerunt sibi de extremitatibus suis sacerdotes excelsorum*. Quidam: *de partibus suis*, id est, ex quibusdam eorum. Alij: *de numero suo*. Nonnulli: *partem suorum*, vel, *aliquor suorum*. Aliqui: *ex obscuris hominibus*, qui erant inter eos. Alij: *de extrema-face eorum*. Nec desunt qui: *de extremis suis*, id est, de præcipuis, & præstantissimis quibusque suorum. Sic extremum, in bonum, & in malum sumi potest. Vide similem loquutionem 1. Regum, vers. 31.

ET PONEBANT IN FANIS SVBLIMIBVS.] Heb. & fuerunt facientes eis in domo excelsorum. Quidam: & fuerunt facientes eis sacrificia & munera, id est, qui offerebant, & sacrificabant pro illis, in *ade excelsorum*. Alij: qui sacra faciebant eis in *ade excelsorum*. Facere, pro sacrificare, vltimatissimum in sacris & profanis litteris. Ergo, & fuerunt facientes eis, pro, & fuerunt sacrificantes eis. Pronomen *eis*, potest referri ad nouos colonos, id est, pro eis, vel ad *lehouah*, & ad deos alienos, id est, sacrificabant *lehouah*, & diis suis.

IUXTA CONSVEVDINEM GENTIVM, DE QVIBVS TRANSLATI FVERANT SAMARIAM.] Heb. *secundum iudicium gentium, quibus transtulerunt eos de ibi*. Quidam: *iuxta morem gentium*, unde transtulerant eos, id est, quemadmodum facere solent Assyrij, unde fuerant adducti in Samariam. Hunc sensum sequutus est Noster, & plerique alij, q. d. colebant deos suos iuxta ritus patrios eorum

KKkkk 2 gen

gentium, ex quibus demigrauerant in Samariam. Nonnulli: *iuxta ritum gentium*, quos *translulerant illinc*, id est, de Samaria, hoc est, quemadmodum facere solebant Israëlitarum, antequam deportarentur in exilium: vel olim Chananæi, quos scilicet inde translulerant & abegerant Israëlitarum. Quidam hunc versum reddunt: *Iehouam reuerabantur, & deos suos colebant ex ritu gentium*, quas deportauerant inde, id est ex ritu decem tribuum deportatarum. Sed sensus Nostri omnino præferendus.

VERS. 34. VSQVE AD PRÆSENTEM DIEM MOREM SEQUUNTUR ANTIQVVM.] Heb. *vsque ad diem istam ipsi facientes secundum iudicia priora*. Quidam intelligunt de ipsis coloniis Assyrijs positis in Samaria, qui quum deberent obseruare legem, quod facti essent profelyti; ritus suos pristinos gentilitios retinebant. Alij de ipsis Israëlitis transmigratis accipiunt: unde reddunt, *vsque in hunc ipsum diem isti faciunt ex ritibus priscis*, id est decem tribus, quas proximè commemorauit: nam ex comparatione istarum coloniarum, quas rex Assyriæ transmiserat, contumacia Israëlitarum ostenditur: qui toties castigati grauius, & nunc demum tam dura seruitute pressi, ne minimum quidem resipiscentiæ signum dederunt.

NON TIMENT DOMINVM.] vel Chuthæi, qui non recto & legitimo cultu colebant Iehouah, vel Israëlitarum translati.

NEQVE CVSTODIUNT CEREMONIAS

EIVS, &c.] Heb. & non ipsi facientes secundum statuta eorum, & secundum iudicium eorum. Exponunt, eorum, scilicet Assyrij coloni Israëlitarum, vel sua ipsorum Israëlitarum exsulum. Vnde reddunt: *neque suos ipsorum ritus & ceremonias obseruant*. Alij: *neque faciunt secundum statuta ipsorum, & secundum ritum ipsorum*.

FILIIS IACOB, QVEM COGNOMINAVIT ISRAEL.] Genes. 32. v. 28. Notant esse exaggerationem, vt 1. Regum, 18. v. 31.

FVERVNT IGITUR GENTES ISTÆ, &c.] VERS. 41. Hæc plerique de Israëlitis exsulis intelligunt. Alij de Chuthæis, siue Assyrijs colonis Samariæ, quod puto rectius, & Nostro conformius.

ITA FACIUNT VSQVE AD PRÆSENTEM DIEM.] Hinc apparet, auctorem, seu concinnatorem huius libri, longè post hæc tempora vixisse. Iosephus: [*Permanentque nunc quoque in ea religione, Chuthæi vocati Hebræis, Græcis vero Samaritæ. Qui pro presenti semper conditione temporum mutabiles, quotiens feliciter degere Iudeos viderint, cognatos se eorum appellant, ut pote à Iosepho oriundos, & hac ratione sanguine illis coniunctos: quando verò in rebus aduersis eos aspiciunt, nihil ad se pertinere aiunt, nec illis quidquam deberi beneuolentiæ, cum ipsi ex remotis gentibus ad ea loca venerint: de quo aliàs dicetur opportunius*.] Vide ipsum 12. Antiquit. cap. 7. De his Samaritanis vide plura apud S. Epiphanium lib. 1. Hæresi 9. & sequentibus.

CAPVT DECIMVM-OCTAVVM.

Ezechias pietate eximius, dissipatis idolorum delubris, ac æneo Moyse serpente confraeto, percutit Edom; & cum Assyriis rebellasset, rex Assyriorum expugnatis ciuitatibus Iuda, Ezechia veniam precanti, magnam pecuniæ vim imponit. missa quoque manu valida Ierusalem obsidet, multis probris in Ezechiam & blasphemis in Deum per Rabfacem iactatis.

Vulg.

Malu.

2, Par. 28.
d. 27. & 29.
a. 1.

1 Nno tertio Osee filij Ela regis Israel, regnavit Ezechias filius Achaz regis Iuda.

2 Vigintiquinque annorum erat, cum regnare cepisset: & viginti nouem annis regnavit in Ierusalem: nomen matris eius Abi filia Zacharia.

3 Fecitque quod erat bonum coram Domino, iuxta omnia quæ fecerat David pater eius.

4 Ipse dissipauit excelsa, & contriuit statuas, & succidit lucos, con-

1 T fuit in anno trium Hoseah filio Elah regi Israelis: regnavit Chizkijah filius Achaz regis Iehudah.

2 Filius viginri & quinque ^a anni ^a annorum fuit in regnare eum; & viginti & nouem ^b anno regnavit in Ierusalaim: & ^b annis nomē matris eius Abi filia Zecharjah.

3 Et fecit rectum in oculis IHVH; ^c quod rectum videtur. secundum omne, quod fecit David pater eius.

4 Ipse discedere fecit excelsa, & confringet statuas, & excindet lucum:

Num. 21.
c. 9.

fregitque serpentem aneum, quem fecerat Moyses: siquidem usque ad illud tempus filij Israel adolebant ei incensum: vocauitque nomen eius Nohestan,

5 In Domino Deo Israel sperauit: itaque post eum non fuit similis ei de cunctis regibus Iuda, sed neque in his qui ante eum fuerunt.

6 Et adhaesit Domino, & non recessit à vestigiis eius, fecitque mandata eius, quae praeceperat Dominus Moysi.

7 Vnde & erat Dominus cum eo, & in cunctis, ad quae procedebat, sapienter se agebat. Rebellaui quoque contra regem Assyriorum, & non seruiui ei.

8 Ipse percussit Philisthaeos usque ad Gazam, & omnes terminos eorum, à Turre custodum usque ad Ciuitatem munitam.

Suprà 17. a. 6
Tob. 1. a. 2.

9 Anno quarto regis Ezechiae, qui erat annus septimus Osee filij Ela regis Israel, ascendit Salmanasar rex Assyriorum in Samariam, & oppugnavit eam.

10 Et cepit. Nam post annos tres, anno sexto Ezechiae, id est, nono anno Osee regis Israel, capta est Samaria.

11 Et transtulit rex Assyriorum Israel in Assyrios, collocavitque eos in Hala, & in Habor fluminis Gozam in ciuitatibus Medorum.

12 Quia non audierunt vocem Domini Dei sui, sed pratergressi sunt pactum eius: omnia, quae praeceperat Moyses seruus Domini, non audierunt neque fecerunt.

2. Par. 32. a. 1.
Isa. 36. a. 1.
Eccli. 48.
c. 20.

13 Anno quartodecimo regis Ezechiae, ascendit Sennacherib rex Assyriorum ad vniuersas ciuitates Iuda munitas: & cepit eas.

14 Tunc misit Ezechias rex Iuda nuntios ad regem Assyriorum in Lachis, dicens: Peccaui, recede à me: & omne quod imposueris mihi, feram. Indixit itaque rex Assyriorum Ezechiae regi Iuda trecenta talenta argenti, & triginta talenta auri.

15 Deditque Ezechias omne argentum quod repertum fuerat in domo Domini & in thesauris regis.

16 In tempore illo confregit Ezechias valuas templi Domini, & laminas auri, quas ipse affixerat, & dedit eas regi Assyriorum.

cum: & cunctundet serpentem æris, quem fecit Moseh, quia usque ad dies eos fuerunt filij Israelis suffire facientes ei, & vocauit ei Nechuschtan.

5 In IHVH ELOHIM Israelis d. confidit: & post eum non fuit e. sicut ipse in omnibus regibus Iehudah, & qui fuerunt f. faciebus eius.

d. sperauit
filius est, frater
est
e. secundum
ipsum, par ei
f. ad facies,
ante eum

6 Et agglutinatus fuit in IHVH, non discessit de post eum: & obseruauit praecepta eius, quae praecepit IHVH ad Moseh.

7 Et fuit IHVH cum eo: in omni, quo exiuit, intelligere-faciet: & g. defecit in rege h. Assur, & non seruiuit eum.

g. defecit,
rebellauit
h. Assur.
Sic v. 9. 11.
13. 14. 16.
23. 28. 30.
31. 33.
i. custodum,
obseruatorum

8 Ipse percussit Pelisthim usque ad Ghazah, & terminos eius de turri i. asseruantium usque ad urbem munitonis.

9 Et fuit in anno quarto regi Chizkijahu, ipse annus septimus Hoseagh filio Elah regi Israelis: ascendit Salmaneser rex Assur super k. Someron; & l. coangustauit super eam.

k. Samaria.
Sic v. 10. 34.
l. coarctauit,
constrinxit
conclussit
m. occupauerunt.
n. sine
o. Genitiuus.
p. emigrare,
deportare,
exulare fecit
q. derelinquit,
dimisit, fuit,
r. Media
s. acquieuerunt

10 Et m. ceperunt eam de n. extremitate trium annorum, in anno o. sex Chizkijah: ipse annus nonus Hoseagh regi Israelis capta fuit Someron.

11 Et p. deuoluere-fecit rex Assur Israelem in Assur, & q. deposuit eos in Chelach, & in Chabor, flumine Gozan, & urbibus r. Madaj.

12 Super quod non f. audierunt in voce IHVH ELOHIM eorum & transuerunt fædus eius ad omne, quod praecepit Moseh seruus IHVH: & non audierunt, & non fecerunt.

13 Er in quatuordecim anno regi Chizkijahu ascendit Sacherib rex Assur super omnes vrbes Iehudah munitas, & t. cepit eas.

t. prehendit

14 Et misit Chizkijah rex Iehudah ad regem Assur in Lachis, ad dicere: u. Erraui, reuertere de super me quod dabis super me, leuabo. Et posuit rex Assur super Chizkijah regem Iehudah tres centos x. orbem argenti, & triginta orbem auri.

u. Deliqui,
peccaui

x. massam,
talentum.
Sic statim.

15 Et dedit Chizkijah omne argentum inuentum domo IHVH, & in thesauris domus regis.

16 In tempore ipso y. praescuit Chizkijah z. ianuas a. basilicae IHVH, & postes, quæ speculabilia-reddidit Chizkijah rex Iehudah: & dedit ea regi Assur.

y. praescidit,
amputauit,
detruncauit
z. fores valuas
a. regia, palatii templi

17 Misit autem rex Assyriorum Thartham, & Rab-saris, & Rab-saceh, de Lachis, ad regem Ezechiam, cum manu valida, Ierusalem: qui cum ascendissent, venerunt Ierusalem, & steterunt iuxta aqueductum piscine superioris, quæ est in via Agri fullonis.

18 Vocaueruntque regem: egressus est autem ad eos Eliacim filius Helcia prepositus domus, & Sobna scriba, & Ioabe filius Asaph à commentariis.

19 Dixitque ad eos Rab-saces: Loquimini Ezechia: Hæc dicit rex magnus, rex Assyriorum: Quæ est ista fiducia, qua niteris?

20 Forsitan inisti consilium, ut prapares te ad prælium. In quo confidis, ut audeas rebellare?

21 An speras in baculo arundineo atque confracto Aegypto, super quem, si incubuerit homo, comminutus ingreditur manum eius & perforabit eam? sic est Pharaon rex Aegypti, omnibus qui confidunt in se.

22 Quod si dixeritis mihi: in Domino Deo nostro habemus fiduciam: nonne iste est, cuius abstulit Ezechias excelsa & altaria: & precepit Iudæ & Ierusalem. Ante altare hoc adorabitis in Ierusalem?

23 Nunc igitur transite ad Dominum meum regem Assyriorum, & dabo vobis duo millia equorum, & videte an habere valeatis ascensores eorum.

24 Et quo modo potestis resistere ante unum satrapam de servis domini mei minimis? An fiduciam habes in Aegypto propter currus & equites?

25 Numquid sine Domini voluntate ascendi ad locum istum, ut demolirer eum? Dominus dixit mihi: Ascende ad terram hanc, & demolire eam.

26 Dixerunt autem, Eliacim filius Helcia, & Sobna & Ioabe Rab-saci: Precamur ut loquaris nobis servis tuis Syriacè: siquidem intelligimus hanc linguam: & non loquaris nobis Iudæicè, audiente populo, qui est super murum.

27 Responditque eis Rab-saces, dicens: Numquid ad dominum tuum, & ad te

17 Et misit rex Assur Tharthan, & Rab-Saris, & Rab-Sakeh de Lachis ad regem Chizkijahu in ^b strenuitate ^c graui Ierusalaim: & ascenderunt, & venerunt Ierusalaim, & ascenderunt, & venerunt, & steterunt in ^d ascensione ^e piscine superioris, quæ in ^f strata-via agri ^g lauantis.

18 Et ^h vocauerunt ad regem; & exiit ad eos Eljakim filius Chilkijahu, qui ⁱ super domum, & Sebnah ^k numerans, & Ioach filius Asaph ^l recordari-faciens.

19 Et dixit ad eos Rab-sakeh: Dicite, ^m obsecro, ad Chizkijahu: Sic dixit rex grandis, rex Assur: Quid confidentia ista, qua confisus-fuisti.

20 Dixisti: ⁿ Veruntamen verbum labiorum: cõsilium, & ^o praualefcientia ^p cæssioni: nunc super quem confisus-fuisti, quia ^q defecisti in me?

21 Nunc ecce confisus-fuisti tibi super ^r sustentaculũ cannæ ^s concussum istud, super Aegyptum, quod ^t sustinebitur vir super illud: & veniet in ^u vola eius, & ^x excuabit eam: sic Pharghoh rex Aegypti omnibus confidentibus super eum.

22 Et quia dicetis ad me: Ad IHVH ELOHIM nostrum confisi-fuimus: an non ipse, cuius discedere-fecit Chizkijahu Excelsa eius, & altaria eius: & dixit y Iehudah, & Ierusalaim: ^z Faciebus altaris istius procumbere-vos-facietis in Ierusalaim.

23 Et nunc miscere-te fac, ^a obsecro, ad ^b sustentatorem meum regem Assur: & dabo tibi duo-mille equos, si poteris ad dare tibi ^c vehētes super eos.

24 Et quomodo reuerrere-facies facies ^d præsidis vnus seruorum ^e sustentatoris mei paruorum: & confisus-fuisti tibi super Aegyptum, ^f currui & ^g equitibus.

25 Nunc an de ^h nequaquam vsque ad IHVH ascendi super locum istum ad funditus perdere eum? IHVH dixit ad me: Ascende super terram istam, & funditus-perde eam?

26 Et dixit Eliakim filius Chilkijahu, & Sebnah, & Ioach ad Rab-sakeh: Loquere, obsecro, ad seruos tuos ⁱ Aramicè, quia ^k audientes nos: & non loqueris nobiscum Iehudaicè ^l in aribus populi, qui super murum.

27 Et dixit ad eos Rab-sakeh: An super ^m sustentatores tuos, & ad te

^b virtute, robore, copiis, exercitu ^c multo, numero ^d ascensu, gradu aquæ ductu, canali ^e cisternæ ^f via regia, actu. ^g litoris, candidato-
ris, fullonis ^h clamauerunt ⁱ præerat domui ^k notarius, scriba Vide 2. Samuel. 8. 17. ^l cõmemorans memo-
rator memo-
rialis, magister me-
moriz. Vide 2. Samuel 8. v. 16. ^m euge, eja-
iam, nunc ⁿ Profectò, tantũmodo ^o fortitudo, potentia ^p ad bellum, prælium ^q rebellauisti ^r baculum, fulcrum, scipionem ^s conquassatum con-
tritum col-
lissum ^t sustentabi-
tur fulcie-
tur, niterur ^u cavitare, palma, manu ^x transfiget. ^y datiuũ. Iehudæ, & Ierusalaimis ^z datiuus. Ad facies ^a vt v. 19. ^b columnen, herum, domi-
num ^c equitantes infidentes, fessores ^d ducis. Vide 1. Re-
gum, 10. v. 15. ^e vt v. 23. ^f cutraturæ, ^g datiuus. ad, propter, currus & equites, vel pro curri-
bus & equi-
tibus: ^h neutiquā, nō omniũ

Syriacè ^k percipientes, intelligentes, callentes ^l audiente populo ^m vt v. 23. Sic mox.

misit

misit me dominus meus, ut loquerer sermones hos, & non potius ad viros, qui sedent super murum, ut comedant stercore sua, & bibant urinam suam vobiscum?

28 Stetit itaque Rabfakes, & exclamavit voce magna Iudaicè, & ait: Audite verba regis magni regis Assyriorum.

29 Hec dicit rex: Non vos seducat Ezechias: non enim poterit eruere vos de manu mea.

30 Neque fiduciam vobis tribuat super Dominum, dicens: Eruens liberabit nos Dominus, & non tradetur ciuitas hæc in manu regis Assyriorum.

31 Nolite audire Ezechiam, Hec enim dicit rex Assyriorum: Facite mecum quod vobis est utile, & egredimini ad me: & comedet unusquisque de vinea sua, & de ficu sua: & bibetis aquas de cisternis vestris.

32 Donec veniam, & transferam vos in terram fructiferam, & fertilem vini, terram panis & vinearum, terram oliuarum, & olei ac mellis, & viuetis, & non moriemini. Nolite audire Ezechiam, qui vos decipit, dicens: Dominus liberabit vos.

33 Numquid liberauerunt dii Gentium terram suam de manu regis Assyriorum?

34 Vbi est Deus Emath, Arphad? ubi est Deus Sepharuaim, Ana, & Aua? numquid liberauerunt Samariam de manu mea?

35 Quinam illi sunt in vniuersis diis terrarum, qui eruerunt regionem suam de manu mea, ut possit eruere Dominus Ierusalem de manu mea?

37 Tacuit itaque populus, & non respondit ei quidquam: siquidem præceptum regis acceperant, ut non responderent ei.

37 Venitque Eliacim filius Helcia, præpositus domus, & Sobna scriba, & Ioabe filius Asaph à commentariis, ad Ezechiam, scissis vestibus, & nuntiauerunt ei verba Rabfakis.

misit me sustentator meus ad loqui verba ista? an non super homines habitantes super murum, ad comedere per foramina sua, & ad bibere urinas suas vobiscum?

28 Et stetit Rablakeh, & vocauit in voce grandi Iehudaicè, & loquutus fuit, & dixit: Audite verbum regis grandis regis Assur.

29 Sic dixit rex: Non seducet vobis Chizkijahu, quia non poterit ad eripere vos de manu eius.

30 Et non cõfidere-faciet vos Chizkijahu ad Iehv, ad dicere: Eripere eripiet nos Iehv: & non dabitur vrbs ista in manu regis Assur.

31 Non audietis ad Chizkijahu, quia sic dixit rex Assur: Facite ad me benedictionem, & exite ad me & comedetis vir vitem suam, & vir ficum suam, & bibetis vir aquas cisternæ suæ.

32 Usque ad venire meum, & accipiam vos ad terram secundum terram vestram, terram frumenti, & musti, terram panis, & vinearum, terram oliuæ olei: & mellis: & viuite, & non moriemini: & non audietis ad Chizkijahu, quia eleuabit vos, ad dicere: Iehv eripiet nos.

33 An eripere eripuerunt dii gentium vir terram suam, de manu regis Assur.

34 Vbi dii Chamath, & Arphad? ubi dii Sepharuaim, Henagh, & Ghiuah, quia eripuerunt Someron de manu mea?

35 Quis in omnibus diis terrarum, qui eripuerunt terram suam de manu mea, quia eripiet Iehv Ierusalaim de manu mea?

36 Et cessauerunt populus, & non responderunt ad eum verbum: quia præceptum regis ipsum, ad dicere: Non respondebitis ei.

37 Et venerunt Eljakim filius Chizkijah, qui super domum, & Sebnak numerans, & Ioach filius Asaph recordari-faciens ad Chizkijahu disrupti vestimentorum: & annuntiauerunt ei verba Rablakeh.

n miserosthos, mortales

o manentes, sedentes

p stercore, excrementa

metonymia.

q micturas, lotia

r clamauit, decipiet,

s imponet.

Vide Genes. 3. v. 13.

t eruite, liberare. Sic v.

30 32.

u certissime, omnino. Sic v. 33.

x mecum

y quisque. Sic mox, & v. 33.

z fructum vitis suæ, metonymia

a fouea

b sicut

c vini noui, recentis

d oleæ

e olei noui, recentis,

f puri, lucidi nitidi, vel oleosæ

g fincitabit. Vide 2. Samuel. 24. v.

r v. v. 30

h tacuerunt, siluerunt

i præerat domui, præfectus domus, maior domus

k v. v. 18.

l v. v. 18.

m discissi, dilacerati

C O M M E N T A R I A.

VERS. I.

ANNO TERTIO OSEE.] Quidam exponunt, id est, Anno tertio à rebellionem, scilicet, contra regem Assyriæ, nimirum tertio anno regni eius liberi: nam fuerat tributarius Assyrio annis octo. Oseas septemdecim annis regnavit, octo annos fuit tributarius: & duodecimo anno regni Achazi excussit iugum: postea regnavit sex annis: exinde bellum gessit in eum Rex Assyriorum tribus annis. Alij è contrario accipiunt, anno tertio Hoseæ, ex quo tributarius regis Assyriæ erat: qui fuit regni eius undecimus. Vide supra cap. 17. v. 1. 5. & 6.

VERS. 2.

VIGINTI QVINGVE ANNORVM ERAT, QVVM REGNARE CŒPISSET.] Notant, admirandum naturæ opus fuisse, quod Achaz undecimo ætatis suæ anno genuerit Ezechiam: nam ex cap. 16. v. 2. habetur Achaz vixisse 36. annos; & hîc scribitur, Ezechiam 23. annos ætatis egisse, cum patri mortuo successit in regno. Vide S. Hieronymum Epist. 132. ad Vitalem. Alij, aliter accipiunt, de quo vide supra cap. 16. v. 2.

MOMEN MATRIS EIVS ABI.] 2. Paralip. 29. 2. appellatur אבִיָּה *abijah*, id est, *Pater meus Deus*.

VERS. 4.

ET CONTRIVIT STATVAS, ET SYCCIDIT LVCOs, CONFREGITQVE SERPENTEM, &c.] Heb. sunt futura, & *confringet statuas, & excindet lucum: & contundet serpentem æreum*. Notant, futura indicare hîc diligentiam, & continuitatem tam pij operis, vt totus in eo continenter fuerit ad extirpationem superstitiosi cultus.

NECHVSCHTAN.] Plerique volunt esse nomen diminutivum. *Nechuschtan*, sic appellatum per contemptum, quasi *Ænulum*, vel *Æreolum*, vt indicaret nihil numinis aut diuinitatis continere, sed esse tantum nihil aliud quàm modicum æs, seu parum aris, seu cupri, aut chalybis. Quidam cum affixo accipiunt: *Ænulum eorum*, qua ratione forma diminutiua stare non potest. Aliqui exponunt: *serpentulum*.

VERS. 7.

SAPIENTER SE AGEBAT.] Heb. *intelligere-faciet*. Vide hanc ipsam loquutionem expositam 1. Samuel. 18. v. 5.

REBELLAVIT QVOQVE CONTRA REGEM ASSYRIORVM.] Exponunt, id est, elatus, & confirmatus rebus secundis, sequenti versu: seu potius ope diuina fretus, excutiens iugum regis Assyriæ, quod receperat pater eius Achaz, supra cap. 16. vers. 17. desuit esse ei tributarius.

VERS. 8.

IPSE PERCVSSIT PHILISTHÆOS.] qui patri Achazo multa ademerant, 2. Paralip. 28. vers. 8.

A TURRE CVSTODVM VSQVE AD CIVITATEM MVNITAM.] Vide de hac loquutione supra cap. 17. v. 9.

VERS. 9.

QVI ERAT ANNVS SEPTIMVS OSEE.]

Intelligunt, annus septimus tributarius, nimirum, regni eius tributarij.

POST ANNOS TRES OBSIDIONIS.] supra VERS. 10. cap. 17. v. 5.

ET TRANSTVLIT REX ASSYRIORVM, &c. VERS. 11. de hoc versu vide supra cap. 17. v. 6.

IN ANNO QVARTODECIMO REGIS EZECHIAE, &c.] De tota hac historia vide Isaia 36.

ET CEPIT EAS.] non omnes, sed aliquas. Synecdoche.

IN LACHIS.] Vide supra cap. 14. vers. 19. VERS. 14. Eam tunc Assyrius oppugnabat, 2. Paral. 32. vers. 9.

TRECENTA TALENTA ARGENTI.] id est, trigiesies centies millies, & sexcenties millies drachmarum Hispanicum, nempe tres millones, & sexcenta millia Regalium Castellorum.

ET TRIGINTA TALENTA AVRI.] hoc est trecenta millia, & sexaginta millia escutorum aureorum Hispanicorum.

CONFREGIT.] verbum *קִרְצָצַץ*, in VERS. 16. *Pibel*, variè hîc reddunt, *præsecuit*, *abscidit*, *detraxit*, *decorticavit*, *detruncavit*, *expoliavit*, *amputavit*, *mutavit*.

ET LAMINAS.] אֹמֶנוֹת *omenoth* non alibi hæc vox occurrit, diuersimodè reddunt. 1. columnas. 2. limina, liminaria. 3. postes. 4. antas, id est, ostiorum latera. Ex verbo, *Fidelitates, firmitudines, firmamenta*, id est, postes & limina. Ea nimirum, quibus ostia, & portæ nituntur. *Trabes* alij reddunt.

ET LAMINAS AVRI, QVAS IPSE AFFIXIT.] Heb. & *postes, quos texit, obduxit*, *Chizkijah rex Iehuda*. Exponunt, obduxerat laminis aureis, quum rursus aperiret domum Iehouæ primo mense anni primi, 2. Paralip. 29. vers. 3. Alij: *obduxerat laminis aureis*, vel *argenteis*, id est, detraxit laminas auri, vel argenti, quibus tecti erant postes & liminaria.

ET DEDIT EAS REGI ASSYRIORVM.] Quidam: & *dedit aurum earum regi*, &c.

MISIT AUTEM REX ASSYRIORVM, &c.] VERS. 17. Non stans promissis post acceptam pecuniam.

RABSARIS.] Hebraicè sonat, *inclytum, primum, eunuchum*, seu *aulicum*, vel, *præfectum aulicum*. Vide in Ierem. 39. v. 3. & 13.

RABSACEN.] Heb. רַב־שָׁכָה *rab-schakeh*, liber exponere, *Primum, Magistrum-Potus*, id est, *Pocillatorem*, *Pincernam*.

IERSALEM.] Exponunt, vt eam suis præditiis firmarent, & tyrannidis regis Assyriorum essent administri, contra quam tractum fuerat, supra v. 14.

IN VIA.] מַסְלֵה *mesillah*, reddunt: *in aggere, aggesta, strata, trita, regia-via*, quam Latini vocant, *Actum*.

AGRI FVLLONIS.] כֹּבֵס *cobes*, notant esse participium, seu nomen participiale, id est, *lauans, lotor, fullo, candidator*: cuius significationis vim pulchrè expressam volunt Marci 9. vers.

9. vers. 2. quum dicitur: [*Et vestimenta, illius facta sunt splendida, candida valde velut nix, qualiter, gnaphæus, fullo super terram non valet candidare, seu dealbare. Vide de hoc loco in Isaia 7. v. 3.*

VERS. 19. DIXITQUE AD EOS RABSACES.] recu-
santes præsidia Assyriaca intra urbem ad-
mittere.

HÆC DICIT REX MAGNVS, &c.] Ob-
seruant esse increpationem dilemmaticam,
quasi dicat, Si tuis viribus fidis, vanitatis est:
sin alienis, cuius obsecro? an Ægyptij? at
societas illius exitialis est: an vero Dei? at
illius cultum minusti. Nam blasphemè vitio
vertit, quod imperauit Deus, Deuteron. 12.
à vers. 2 vsque ad 7.

VERS. 20. FORSITAN INISTI CONSILIUM, &c.]
Hunc versum nostra Translatio verbatim ex
Hebræo reddidit, alij variè. 1. *Dixisti tantum
verbum labiorum; consilium, & fortitudo ad præ-
lium*, id est, dixisti ad populum verba exhor-
tatoria, sed quæ tantum verba labiorum es-
sent, id est, quæ nullam aliam habent effica-
ciam, nisi motum & sonum labiorum: sed
ad prælium non sufficit eloquentia verbo-
rum: consilio enim & fortitudine opus est ad
bellum. 2. *Dicis, Certè verbis labiorum at con-
silio & fortitudine opus erit gerendo bello.* 3. *Di-
xisti apud te: Certè sermo labiorum est mihi, con-
siliium, & magnanimitas ad gerendum bellum,*
q. d. Tu superbis nimium, dixisti apud te,
Facundia est mihi ad cohortandos milites,
consilium ad subitas res, & fortitudo ad su-
stinendam vtramque fortunam: putas te his
tribus, quæ in Imperatore esse debent, posse
resistere? falleris. 4. Aliqui exponunt: *sermo
labiorum*, id est, oratio ad Deum, q. d. *Dixisti
apud te, Profecto, vel tantummodo verbum la-
biorum*, id est, Preces & orationes meæ ad
Deum efficient, vt mihi sit *consilium & forti-
tudo* ad gerendum bellum, vt dicat Ezechias,
non defuturum obsessis consilium & robur
ad resistendum Sancheribo, modo orationes,
& preces fide plenas ad Deum funderent.
5. *Dixeris, (veruntamen verba labiorum, id est,
futilia) adesse consilium & fortitudinem ad bel-
lum.* Id est, tecum cogitaueris, & populo
persuaseris, nihil tibi deesse, quod ad propul-
sandum regem opus sit. Quæ tamen verba
seu cogitata vana & futilia sunt. Vide Isaia
36. v. 5. vbi pro secunda persona *Dixisti*, po-
nitur prima, *Dixi*.

VERS. 21. SUPER QUEM, SI INCYBERIT HOMO,
&c.] Norant esse exegesis similitudinis,
nam scipio arundineus si frangitur & con-
quassatur, fragmentis illis acutis, dum manu
distinguitur, grauiter lædit manum.

VERS. 23. NUNC IG. TUR TRANSITE AD DOMI-
NUM MEVM REGEM ASSYRIORVM.] No-
ster vel sensum reddidit: vel legit עבר *ghabar*
pro ערב *gharab* transposito; nunc codices
constanter habent חתערב *hithghareb*, impe-
ratiuum Hithpahel, quod variè exponunt.
1. *Et nunc fide-iube, obsecro, Domino meo regi
Assyria, vel fideiussorem, vadem, sponsorem-da
domino meo regi, &c. da obsides domino meo, &c.*
2. *sponde, sponsonem-fac, quæso, cum domino meo
rege Assyria, &c. Aut depone, in sponsione collo-
Maluenda, in 1. Regum.*

*ca, sequestra aliquid, pignore aliquo certa cum
domino meo rege Assyria, vt Daphnis apud
Virgilium loquitur Ecloga 3.*

— ego hanc vitulam

Depono: tu dic mecum quo pignore certes,
Cui respondet Melibæus:

*De grege non ausim quidquam deponere tecum.
3. Et nunc sub arrha obsecro, dominum meum, &c.
vel arrhabonem, pignus-da domino meo. 4. Sed
nunc misce-te bello, vel misce-bellum, cum domino
meo rege Assyria. Sarcasmus, quo ludificatur
audaciam Ezechia, propter tenuitatem vi-
rium eius. 5. Et nunc conventionem-fac, quæso,
cum horo meo rege Assyria. Vide Isaia 36.
vers. 8.*

ET VIDETE AN HABERE VALEATIS AS-
CENSORES EORVM.] Heb. *si poteris ad dare
tibi vehentes super eos?* Quidam: *num tu illis
equites imponere poteris?* Alij: *si possis dare ses-
siores super eos*, id est, qui more sessorum peri-
torum eos agere possint, q. d. Non posses in-
uenire in regno tuo bis mille equites: quo-
modo ergo poteris, &c. Nonnulli: *si poteris
suppeditare, qui equitent eos pro te.*

ET QUOMODO POTESTIS RESISTERE **VERS. 24.**
ANTE VNUM SATRAPAM, &c.] Heb. ex
verbo. *Et quomodo reuertere-facies facies ducis
vnius, &c.* Quidam: *Et quomodo vertere-fa-
cies faciem ducis vnius, &c.* Alij: *Et quomodo
feres, tolerabis, sustinebis, faciem ducis vnius.*
Aliqui: *Et quomodo auersaberis, reprimes, re-
pelles, faciem ducis vnius.* Nonnulli: *Quomodo
ergo retundes faciem ducis vnius.* Alij: *Quomodo
ergo auerteres faciem ducis vnius, &c.* id est,
propulsares, seu quomodo faceres faciem &
terga vertere vnum ducem, de minimis?

NUMQVID SINE DOMINI VOLVNTATE **VERS. 25.**
ASCENDI AD LOCVM ISTVM, &c.] Heb.
Num absque IHVH ascendi contra locum istum?
Quidam: *Num vero citra consilium & iussu,*
seu mandatum Iehouæ ascendi hunc locum, &c.

DOMINVS DIXIT MIHI.] Heb. *Iehouah
edixit mihi*, id est, testatur mihi in animo, fo-
re me vindicem iniuriarum, quibus affecisti
eum, supra vers. 22.

DIXERVNT AUTEM ELIACIM, &c.] Heb. **VERS. 26.**
Et dixit Eljakim, &c. id est vnus eorum de
sententia omnium.

VT COMEDANT STERCORA SVA.] חוריהם **VERS. 27.**
chorehem forma plurali, cum affixo, aiunt
propriè esse *foramina* ventris posterioris, vnde
excrementa exeunt, id est, stercora anum
perforantia, vel ex foramine ani, seu podice
exeuntia, metonymicè. Hebræi, quod hanc
vocem obscœnam, & indecoram existima-
rent, aliam pro hac legendam honestiorem
in margine apposuerunt, reuerentiæ causa,
vt obscœna vitarent, & aures non offende-
rent: nempe צואתם *tzoatham*, id est, *exitus,*
egressiones, egesta sua, quæ eiusdem est fermè
significatus, sed honestioris, vnde voci con-
textus, puncta marginalis huius vocis adie-
cerunt, quasi esset חוריהם *choraham*, volentes
pronuntiari TZOATHAM, pro חוריהם *cho-
rehem*. Vide supra cap. 10. v. 27.

VRINAM SVAM.] שניהם *scheienabeem*,
forma plurali, cum affixo propriè, *urinas,*
miçturas, lotia sua. Hoc vocabulum Hebræi
L L I I in

in sermone vulgari pro obsceno, & impuro habent, proinde pro eo aliud legendum in margine affixerunt, honestatis causa, *מִי וְגַלְיָהָם* *meme raglehem*, id est, *aquas pedum suorum*, quo urinam honeste circumloquuntur, quod pedes meientis perluat: vel quod è genitalibus exeat, quæ honestè *pedes* vocantur, vt Genes. 49. v. 10. Deuteron 28. vers. 57. Atqui duarum harum vocum marginalium vocalia puncta, ipsi vocabulo textus indiderunt, vt indicarent legendas esse voces marginis, non textus; scribentes, *SCHEIENAHEEM*, pro *שִׁנְיָהָם* *schenehem*, vt legendum sit *MEME RALEHEM*, loco *SCHEIENAHEM*, cui insunt expressa puncta vocum *MEME RAGLEHEM*. Verum ego hanc Iudæorum nimiam religionem, seu potius superstitionem existimo, vt etiam in vocabulo præcedenti: sat nobis sit ita loquutum Spiritum sanctum puritatis omnis & honestatis auctorem. Vide supra cap. 10. v. 27. Non placet, quod quidam autumant hanc & præcedentem, esse voces Chaldaicas; cum *Rabsakeh*, pure Iudaicè, hoc est, Hebraicè; non Aramithicè seu Syriacè vel Chaldaicè loqueretur, supra vers. 26. & vers. sequente. Notant autem loquutione ista, vt comedant excrementa sua, & bibant lotia sua, significari extremas, calamitates, q. d. quibus nisi maturè ab hac pertinacia discedant, euenturæ sunt calamitates istæ, & rerum summa difficultas.

VERS. 28. STETIT ITAQVE RABSACES, ET CLAMAVIT, &c.] Exponunt, id est, obfirmato ac pertinaci animo clamavit. Quidam: *Itaque, subsistens, persistens Rabsakeh exclamavit, &c.*

VERS. 31. FACITE MECUM, QVOD VOBIS EST VTILE.] Heb. *facite mecum benedictionem*. Exponunt, q. d. ne sitis erga me parci, sed magnifice ac liberaliter mecum agite, nempe summa fi-

ducia, atque omni timore deposito, ad me egredimini, vos, vestraque meæ curæ & fidei credentes. Nomen benedictionis Hebræis copiam & largitatem denotat. Alij: *Facite mecum benedictionem*, id est, beneficium, conferte mihi hoc beneficium, hanc gratiam. Nonnulli: *Mibi obsequimini*. Alij: *Transfigite mecum munere*. Hispanicus, *dad me presente en reconocimiento de señorio*. *Benedictio* pro *munere*, dono, 2. Samuel. 25. vers. 27.

DEVS EMATH.] Heb. *Chamath*, de qua **VERS. 34.** vide Genes. 10. v. 18. & Numeror. 13. v. 22.

ET ARPHAD.] Tremellius & Iunius diuinant, esse regionem Assyriæ *Arraphackitem*, quæ iuxta Armeniam est, apud Ptolemæum lib. 6. cap. 1. Sed ij post modum in Ieremiæ 49. vers. 23. ex ipsis verbis Ieremiæ emendarunt, *Arphad*, reliquam Syriæ esse partem supra regnum Chamathæ: denique totum tractum, qui monti Tauro, & Amanio subternitur. Alij volunt esse *Pariam*, vel *Aradum* insulam in Mari Phœnicio, apud Plinium lib. 5. cap. 31. & Melam lib. 1. cap. 12.

SEPHARVAIM.] Vide supra cap. 17. v. 22.

ANA.] Heb. *Henagh*, hariolantur esse insignem regionem Melopotamiæ sub *Gaufanite*, apud Ptolemæum lib. 5. cap. 18. quam S. Epiphanius lib. 2. Hæresi 60. *Ingilinem*, vel *Angilinem* vocat: nam *Ghain* per *G*, fere exprimere solent Historici.

ET AVA.] Heb. *Ghuah*. Vide supra cap. 17. vers. 24. Hebræorum nonnulli hoc & præcedens nomen pro verbis appellatiuis capiunt: *monit, & subvertit*, scilicet eos omnes è terra. *Frigidè.*

NVMQVID LIBERAVERVNT SAMARIAM.] Heb. *quia eripuerunt Samariam*. Quidam: *quin eripueruntne Someronem?* subaudi, dij *Someris*, ἀπὸ κοινῆς.

CAPVT DECIMVM-NONVM.

Ezechia & Isaia conuersis ad Dominum, & pro liberatione precantibus, propter Rabsacis blasphemias percutit Angelus Domini 185000. Assyriorum, & fugiens Sennacherib in templo idolorum suorum à filiis suis occiditur.

Vulg.

Isa. 37. a. 2.

Ita cum audisset Ezechias rex, scidit vestimenta sua, & opertus est sacco, ingressusque est domum Domini.

2 Et misit Eliacim præpositum domus, & Sobnam scribam: & senes de sacerdotibus, opertos saccis, ad Isaiam prophetam filium Amos.

3 Qui dixerunt: Hac dicit Ezechias:

Malu.

IT fuit secundum audire rex Chizkijahu, & ^a discidit, laceravit vestimenta sua, & ^b cooperuit-se in sacco, & venit domum IHVH.

2 Et misit Eljakim, qui ^d super domum, & Sebnah ^e numerantem, & senes sacerdotum, ^f cooperientes-se in saccis, ad Iesaghjahu prophetam filium Amotz.

3 Et dixerunt ad eum: Sic dixit Chizki

^a discidit, laceravit
^b cooperire-se fecit
^c cilicio
^d præerat domui, maior domum
^e notarium, scribam, vs Cap. 18. v. 18.
^f cooperire-se facientes

Dies tribulationis, & increpationis, & blasphemia dies iste: venerunt filij vsque ad partum, & vires non habet parturiens.

4 Si fortè audiat Dominus Deus tuus uniuersa verba Rabsacis, quem misit rex Assyriorum dominus suus, ut exprobraret Deum viuentem, & argueret verbis, quæ audiuit Dominus Deus tuus: & fac orationem pro reliquiis, quæ reperta sunt.

5 Venerunt ergo serui regis Ezechia ad Isaiam.

6 Dixitque eis Isaias: Hæc dicetis domino vestro: Hæc dicit Dominus: Noli timere à facie sermonum, quos audisti, quibus blasphemauerunt pueri regis Assyriorum me.

7 Ecce, ego immittam ei spiritum, & audiet nuntium, & reuertetur in terram suam, & deiiciam eum gladio in terra sua.

8 Reuersus est ergo Rabsaces, & inuenit regem Assyriorum expugnantem Lobnam: audierat enim quod recessisset de Lachis.

9 Cùmque audisset de Tharaca rege Aethiopia, dicentes: Ecce, egressus est ut pugnet aduersum te: & iret contra eum, misit nuntios ad Ezechiam, dicens.

10 Hæc dicit Ezechia regi Iuda: Non te seducat Deus tuus, in quo habes fiduciam: neque dicas: Non tradetur Ierusalem in manus regis Assyriorum.

11 Tu enim ipse audisti quæ fecerunt reges Assyriorum uniuersis terris, quo modo vastauerunt eas: num ergo solus poteris liberari?

12 Numquid liberauerunt dii Gentium singulos, quos vastauerunt patres mei, Gozan videlicet, & Haran, & Reseph, & filios Eden, qui erant in Thelassar?

13 Vbi est rex Emath, & rex Arphad, & rex ciuitatis Sepharuaim, Ana, & Aua?

14 Itaque cùm accepisset Ezechias litteras de manu nuntiorum, & legisset eas, ascendit in domum Domini, & expandit eas coram Domino.

15 Et orauit in conspectu eius, dicens: Domine Deus Israel, qui sedes super Cherubim, tu es Deus solus regum omnium. Maluenda, In 2. Regum.

Chizkijahu: Dies & coangustationis, & arguitionis, & incessionis dies ista quia venerunt filij vsque ad fracturam, & virtus non partui.

4 Si forsitan audiet IHVH ELOHIM tuus omnia verba Rabsakeh, quem misit eum rex Assur sustentatores eius ad perfodere ELOHIM viuentem, & arguet in verbis, quæ audiuit IHVH ELOHIM tuus: & leuabis interpellationem in vsque ad relictionem inuentam.

5 Et venerunt serui regis Chizkijahu ad Iesaghjahu.

6 Et dixit eis Iesaghjahu: Sic dicetis ed sustentatores vestros: Sic dixit IHVH: Non timebis de faciibus verborum, quæ audiisti, quibus probris-affecerunt excussi regis Assur me.

7 Ecce ego dans in eo spiritum, & audiet auditionem, & reuertetur terræ suæ: & cadere-faciam eum in gladio in terra sua.

8 Et reuersus-fuit Rabsakeh, & inuenit regem Assur cedentem super Libnah: quia audiuit, quia nouit de Lachis.

9 Et audiuit ad Thirhakah regem Chus, ad dicere: Ecce exiit ad cadere ad te. Et reuersus-fuit, & misit legatos ad Chizkijahu ad dicere.

10 Sic dicetis ad Chizkijahu regem Iehudah, ad dicere: non seducet te ELOHIM tuus, quo tu confidens in eo ad dicere: Non dabitur Ierusalaim in manu regis Assur.

11 Ecce tu audiisti, quod fecerunt reges Assur omnibus terris ad anathematizare eas: & tu eripieris.

12 An eripuerunt eas dii gentium, quas funditus-perdiderunt patres mei, Gozan, & Charan: & Rerzeph, & filios Gheden, qui in Thelasar?

13 Vbi is rex Chamath & rex Arphad & rex vrbi Sepharuaim? Henagh, & Ghiuah?

14 Et accepit Chizkijahu libros de manu legatorum, & vocauit eos: & ascendit domum IHVH, & expandit eum Chizkijahu faciebus IHVH.

15 Et interpellare-se fecit Chizkijahu faciebus IHVH, & dixit: IHVH, ELOHIM Israelis sedens super Cherubim,

georastatib
nis, conclu
sionis, con
strictionis.
b obiurga
tionis, casti
gationis
infectatio
nis
k vis, robur
ad parere,
ad partum
m Assyria.
Sic deinceps
n domini
heri
o exprobra
re, conuiciis
& Probris
proscindere
p virum,
q obiurga
bit, increpa
bit
r precatio
nem, oratio
nem,
f reliquias
residuum.
Vide Genes
45. v. 7.
r repertam
extantem,
manentem,
superessentē
u ut v. 4.
x vitupera
uerunt blas
phemauerūt
y pueri, fa
muli mini
stri Sic Exod
33.
z rumorem,
famam,
a incidentē,
pugnantem,
pugnantem,
oppugnatē,
belligerantē
b profectus
fuit
c Aethiopia
d ut v. 8.
e tecum
f nuntios. Sic
v. 14. 23.
g ut cap. 18.
v. 29.
h quæ
i internecio
ni deuouere
x erueris, li
beraberis,
euades
l ille, ipse,
iste
m libellos,
litteras, epi
stolas
n legit pro
clamauit,
pronuntiavit,
promulga
uit. Sic Iosue
8. v. 34.
o datus. ad
facies sic v.
15.
p insidens
manens, ha
bitans

um terra, tu fecisti calum & terram.

16 Inclina aurem tuam, & audi: aperi Domine oculos tuos, & vide: audi omnia verba Sennacherib, qui misit ut exprobrares nobis Deum viuentem.

17 Verè Domine dissipauerunt reges Assyriorum Gentes, & terras omnium.

18 Et miserunt deos eorum in ignem: non enim erant dii, sed opera manuum hominum ex ligno & lapide, & perdidderunt eos.

19 Nunc igitur Domine Deus noster, saluos nos fac de manu eius, ut sciant omnia regna terra, quia tu es Dominus Deus solus.

20 Misit autem Isaias filius Amos ad Ezechiam, dicens: Hec dicit Dominus Deus Israel: Quæ deprecatus es me super Sennacherib rege Assyriorum audiui.

21 Iste est sermo, quem, locutus est Dominus de eo: Spreuit te, & subsannauit te virgo filia Sion: post tergum tuum caput mouit filia Ierusalem.

22 Cui exprobrasti, & quem blasphemasti? contra quem exaltasti vocem tuam, & eleuasti in excelsum oculos tuos? contra sanctum Israel.

23 Per manum seruatorum tuorum exprobrasti Domino, & dixisti: In multitudine currum meorum ascendi excelsa montium in summitate Libani, & succidi sublimes cedros eius, & electas abietes illius. Et ingressus sum vsque ad terminos eius, & saltum Carmeli eius.

24 Ego succidi. Et bibi aquas alienas, & siccaui vestigiis pedum meorum omnes aquas clausas.

25 Numquid non audisti quid ab initio fecerim? Ex diebus antiquis plasmaui illud, & nunc adduxi: eruntque in ruinam collium pugnantium ciuitates munitæ.

26 Et qui sedent in eis, humiles manu, contremuerunt & confusi sunt, facti sunt velut fenum agri, & virens herba tectorum, quæ arefacta est antequam veniret ad maturitatem.

27 Habitaculum tuum, & egressum tuum, & introitum tuum & viam tuam

tu ipse ELOHIM^q ad solum te, & omnibus regnis terræ: tu fecisti cælos & terram.

16 Extende IHVH aurem tuam, & audi: aperi IHVH oculos tuos, & vide: & audi verba Sancheribi, qui misit eum ad perfodere ELOHIM^u viuentem.

17 Fideliter IHVH^y exsiccauerunt reges Assur gentes, & terram eorum.

18 Et dabunt deos eorum in igne: quia non ELOHIM^{ij} quia si factura manuum hominis, lignum, & lapis, & abstulerunt eos.

19 Et nunc IHVH ELOHIM^e noster salua nos, obsecro, de manu eius^b & cognouerunt omnia regna terræ, quia tu IHVH ELOHIM^e ad solum te.

20 Et misit Iesaghjahu filius Amor^z ad Chizkijahu, ad dicere: Sic dixit IHVH ELOHIM^d Israelis: Quod interpellarete-fecisti ad me, ad Sancheribū regem Assur audiui.

21 Istud verbum, quod loquutus fuit IHVH super eum: Spreuit tibi^e subsannauit tibi virgo filia Tzijon post te caput mouere-fecit filia Iarusalaim.

22 Quem^f perfodisti, & probris-afficies & super quē eleuare fecisti vocem? & leuauisti^h eleuationem, oculos tuos super Sanctum Israelis?

23 In manu legatorum tuorumⁱ perfodisti ADONAⁱ, & dixisti: In^k multitudine^l currus mei ego ascendi^m eleuationem montium, ⁿ femora Libani, & excidi^o surrecturam cedrorū eius: ^p electionem^q fraxinorum eius: & veni^r pernoctatorium extremitatis eius, siluam Carmeli eius.

24 Ego^f venam-effodi, & bibam aquas^t alienas, & exsiccaui in^u vola^z ictuum meorum omnes^y riuos coangustationis

25 An nō auduisti ad de longinquo eā feci^z diebus anterioritatis, & formabo eam? nunc venire-feci eam; & fuit ad obruere conuolutiones inuolantes, vrbes munitas.

26 Et^a habitantes earum decurtati manus consternati-fuerunt & pudefacti-fuerunt^b herba agri, & ^c viror^d progerminationis, ^e viriditas tectorum, & vredo^f faciebus^g stantis-segetis.

27 Et^h sedere tuum, & exire tuū, & venire tuum cognoui: & ⁱ com-

q solitario tibi
r datiuus..in
ad, per,
omnia regna
Declina,
diuertere,
deflecte,
admoue
t ut v. 4.
u viuum
x Vide Ruth
3, v. 12.
y Vide supra
Cap. 3, v. 23.
z DK
chi im,
Quinimo,
sed, nisi
a disperdi-
derunt
b vt cog-
noscant
c vt v. 13.
d Quæ
e irriti,
illusi
f vt v. 4.
g vt v. 6.
h excelsita-
tem, altitu-
dinem, sub-
limitatem
Sic Iudic.
5, v. 18.
i vt v. 4.
k vehiculo,
vel vehente,
equitante
l curraturæ
meæ, vel
curru meo
m vt v. 22.
n latera,
juga
o staturam,
altitudi-
nem, pro-
ceritatem
p lectissimas
fraxinos
q Vide 2 Sa-
muel. 6 v. 5.
r diuersotiu,
hospitium,
mansionem
s cauari.
perfodi,
foraminaui
t extraneas,
exteræ do-
u cauitate,
planta
x percussio-
num, pulsa-
tionum,
incessum,
passum,
vestigiorū,
pedum, vt
Iudic. 5,
v. 28.
y flumina,
fluuios
z datiuus
a sedentes
b Vide Genes.
1, v. 11.
c viriditas,
olus, olera
rea, herba
tenera

d herbæ-teneræ. Vide Genes. 1, v. 11. e gramen, fenum. Vide Regum, 18, v. 5. f datiuus, ad facies, ante culmum g ante quam in culmum assurgat h habitare, manere i commoueri, furere, irritari t tuum

ego praesciui, & furorem tuum contra me.

28 Insanisti in me, & superbia tua ascendit in aures meas: ponam itaque circulum in naribus tuis, & camum in labiis tuis, & reducam te in viam, per quam venisti.

29 Tibi autem Ezechia hoc erit signum: Comede hoc anno quae repereris: in secundo autem anno quae sponte nascuntur: porro in territo anno seminate & metite: plantate vineas, & comedite fructum earum.

30 Et quodcumque reliquum fuerit de domo Iuda, mittet radicem deorsum, & faciet fructum sursum.

31 De Ierusalem quippe egredientur reliquiae, & quod saluetur de monte Sion: zelus Domini exercituum faciet hoc.

32 Quam ob rem hac dicit Dominus de rege Assyriorum: Non ingreditur urbem hanc, nec mittet in eam sagittam, nec occupabit eam clypeus, nec circumdabit eam munitio.

33 Per viam, qua venit, reuertetur: & civitatem hanc non ingreditur, dicit Dominus.

34 Protegamque urbem hanc, & salvabo eam propter me, & propter David servum meum.

Tob. i. d. 21. 35 Factum est igitur in nocte illa, venit Angelus Domini, & percussit in Castris Assyriorum centum octoginta quinque millia. Cumque diluculo surrexisset, vidit omnia corpora mortuorum: & recedens abiit.

36 Et reuersus est Sennacherib rex Assyriorum, & mansit in Niniue.

Tob. i. d. 24. 37 Cumque adoraret in templo Nisroch deum suum, Adramelech & Sarazar filij eius percusserunt eum gladio, fugeruntque in terram Armeniorum, & regnavit Asarhaddon filius eius pro eo.

mouere-te facere^k tuum ad me.

28 Correspondentia^l commouere-te-facere tui ad me, & ^m obruitio tua ascendit in auribus meis: & ponam ⁿ spinam meam in naribus tuis, & frenum meum in labiis tuis: & reuerte-re-faciam te in via, qua venisti in ea.

29 Et istud tibi signum: ^o Comedere anno ^p deciduum, & in anno secundo sponte-renatum: & in anno tertio seminare, & ^q decurtare, & plantare vineas, & comedite fructum earum.

30 Et addet, euasio domus Iehudah ^f relicta radicem ^t deorsum: & faciet fructum ^u ad supra.

31 Quia de Ierusalaim exibat ^x relictio: & euasio de monte Tzidon: zelus IHVH faciet istud.

32 Ad sic sic dixit IHVH ad regem Assur: Non veniet ad urbem istam; & non jaculabitur ibi sagittam: & non ^y anteriorabit eam ^z circummunito; ^a & non effundet super eam aggerem.

33 In via, qua venit in ea, reuertetur, & ad urbem istam non veniet: ^b Fidelis-sermo IHVH.

34 Et circummunitiam ad urbem istam ad saluare eam. ^c correspondentia mea, & correspondentia Davidis serui mei.

35 Et fuit in nocte ipsa, & exiuit ^d Angelus IHVH, & percussit in ^e desidentia Assur centum octoginta & quinque mille: & ^f manicauerunt ^g in mane, & ecce ^h omne eorum cadavera mortua.

36 Et ⁱ mouit, & ambulauit, & reuersus-fuit Sancherib rex Assur: & habitauit in Nineueh.

37 Et fuit ipse procumbere-se-faciens domo Nisroch Deorum suorum; & Adramelech, & Saretzer filij eius percusserunt eum in gladio: & ij euaserunt-salui terra Ararat. Et regnavit Esar-Chadon filius eius ^m sub eo.

k te
l ut v. 27.
m vel trans-
quillitas
n fibulam,
vncinum
hamum,
acum. Vide
Exodi 35, 22.
o Comede.
infinitum
pro impera-
tuo, seu
futuro.
Quidā Co-
medere vos
p cadium,
sponte na-
tum. Vide
Leuit. 25. v. 5.
q metire
r liberatio,
effugium.
Sic v. 31.
s reliqua
residua
t infra,
inferne,
infime,
u supernē.
sursum,
versus
x residuitas:
reliquia
y anteuertit,
poccupa-
bit. Vide
deuterom.
23, 4.
z clypeo,
scuto vel
clypeus
a Vide 2 Sa-
muel. 20, 15:
b vide Genes.
22, 16.
c datiuus.
ad corres-
pondentiam
meam Sic
statim
d legatus,
nuntius
e castrame-
tatione,
castris
f dilucula-
uerunt
g diluculo
h omnes ipsi
i profectus-
fuit
k sedit,
mansit
l proripue-
runt-se
m pro

C O M M E N T A R I A.

VERS. I.

CIDIT VESTIMENTA SVA, &c.] mœoris & luctus symbolum, Nedum ob imminens vrbi & genti discrimen, sed præcipue ob auditam Rabsakis blasphemiam; vt Matth. 26. vers. 65.

VERS. 3.

DIES TRIBVLATIONIS.] Hebr. *dies angustia*. id est, calamitosus, in quo ad summas angustias redacti sumus.

ET INCREPATIONIS.] תוכחה *tochechab*, propriè, argutionis, correptionis, castigationis, obiurgationis. Quidam exponunt, id est, in qua Deus arguit, corripit, obiurgat, castigat nos. Alij, id est, in qua increpamur ab hostibus de facto nostro. Rectius in qua arguit Rabsakeh Deum, infra vers. 4.

ET BLASPHEMIAE.] נאצזח *neatzah*, reddunt, lacerationis, insectationis, execrationis, contumelia, blasphemia, probri, conuiuij. Nonnulli exponunt, id est, dies hîc eiusmodi est, quem merito quisque maledictis insectetur, atque excretur, quod sit tribulatione & castigatione plenus. Alij, id est, in qua nomen Dei contumeliose præscinditur.

QVIA VENERVNT FILIJ VSQVE AD PARTVM.] Hebr. *vsque ad fracturam*. scilicet matricis. Notant, esse periphrasim Hebraicam forma prouerbiali, qua summos dolores & ingentia pericula, resque ferè desperatas significant: accedente enim ad exitum foetu, & ad arctiorem locum matricis perueniente, nempe ad os ipsum, seu orificium vuluæ seu pudendi, quod cedit vi, ac planè dirumpitur, vnde & fracturæ nomine Hebræis significatur: maximè tunc necessarij sunt nixus ac vires parturienti: quibus deficientibus, iam iam mors expectanda est. Allegoria ergo est summi doloris, & extremæ, lethalisque calamitatis. Nonnulli notant, describi hîc partum plurium simul foetuum, se inuicem ad exitum protrudentium, qui solet esse difficillimus, ac ingentium dolorum, simulque periculosissimus. Quidam conuertunt: *quum venerint filij vsque ad os matricis*. obseruantque in hac allegoria Ezechiam se parturienti, & populum suum foetui, præsentis verò periculi magnitudinem grauissimæ pariendi difficultati comparasse. quasi dicat, tantæ sunt angustia, vt neque foetus se ipsum iuuare, neque ego ipsum ex angustia liberare possim. Hispanicus Interpres: *porque los hijos an venido hasta la rotura*. id est, *hasta el rompimiento dela tela del agua dela matriz*. quasi dicat, *y a muy cerca del nacimiento*. מִשְׁכֶּבֶת *maschber* ajunt esse, *matricem, vuluam, seu os matricis*, quasi dicas *fracturam*, sic dictam à frangentibus doloribus, qui cum mulieri parienti, tum ipsi foetui in articulo partus obueniunt: in quo & parturientis corpus frangitur, & os sacrum laxatur, & foetus egredi nitens colliditur. Quidam Hebræorum *selam parturientis* exponunt. Aliqui: *rupturam*

uteri id est, partem illam, qua foetus erumpunt ex utero. Nonnulli vertunt: *vt quum foetus ad procinctum partus venit*. Alij: *Nam venerunt foetus vsque ad angustias uteri parturientis*.

SI FORTE AVDIAT DOMINVS, &c.] VERS. 4. Non dubitantis, sed bene ominantis, & sperantis, & committentis aliquid meliori euentui. וְאֵלֵי *elai* particulam esse, rectè plerique notant. Vide in Numeror. 22. v. 33. & Iosue 14. vers. 12. Vel dubitat non de Dei misericordia, sed de suis ac populi peccatis. Aliqui exponunt: *Fortè audiet Iehoua*. id est, signo aliquo declarabit se audiuisse. Quidam istud coniungunt cum eo paulo inferius, *fac orationem, &c. si forte audiet Iehouah, &c.*

DEVS TVVS.] emphasim habet, *tuus*. id est, qui sanctus es & Deo charus: non audet dicere, *Deus noster*. quod ob sua & populi peccata indigni essent, qui Deum propitium haberent.

ET ARGVERET VERBIS: QVÆ AVDIVIT DOMINVS.] Hebr. in futuro. *& arguet in verbis, quæ audiuit Iehouah*. Quidam ad Rabsakem referunt: *& ipse Rabsakeh obiurgauit Deum, vel nos verbis, quæ audiuit Iehouah*. aliqui reddunt: *vt crimaretur verbis, &c.* Alij ad Deum: *& arguet Iehoua verba ista Rabsakis, quæ audierit Iehoua Deus tuus*.

ET FAC ORATIONEM.] Hebr. *& leuabis orationem*. Quidam: *quum extuleris precatorem tuam*. id est, propones, incipies, ordieris, excitabis, eleuabis precatorem tuam. Singulari phrasi dicunt Hebræi, *Leuare orationem*, vt *Leuare parabolam*, Numeror. 23. vers. 7. *Leuare rumorem*, Exodi 23. vers. 1. *Leuare conuiuium*, Psalm. 14. vers. 3. *Leuare lamentationem*, Ezechiel. 19. vers. 1. *Leuare prophetiam*, supra Cap. 9. vers. 25. aliqui hîc reddunt: *tu ergo intendes orationem*. S. Hieronymus exponit: *leua ergo orationem nostram iacentem*.

PRO RELIQVIIS, QVÆ REPERTÆ SVNT.] Aliqui reddunt: *pro hoc residuo, quod præsens est*. Reliquæ enim decem tribus iam in captiuitatem abierant, supra Cap. 17. vers. 6. & Cap. 18. vers. 10. & 11. & regni Iudaici pars iam ab Assyrio obtinebatur, supra Cap. 18. vers. 13.

ECCE EGO IMMITTAM EI SPIRITVM.] VERS. 7. Hebr. *Ecce ego dans in eo spiritum*. Quidam: *Ecce ego indam ei spiritum*. Variè vocem spiritus accipiunt, 1. animum, mentem voluntatem, impulsus, efficacitatem redeundi in terram suam. id est, afficiam animum eius hac voluntate, vt reuertatur in patriam suam. 2. spiritum malignum, seu aduersarium, vel spiritum timoris, & fugæ. 3. spiritum, id est, Angelum Iehouah, qui eius exercitum intereptione deleat, infra vers. 35. 4. spiritum id est, pestem, qua absumptus est eius exercitus, teste Iesepho. 5. aërem, ventum,

ventum, qui rumorem & famam celeriter deferat aduentus Thirachæ regis Æthiopum, infra vers. 9. quasi dicat, veniet per aëra nuntius vel rumor. id est, citissime, & non expectatus, & quasi incerto auctore, veluti si vento adueheretur. Hispanica phrasis, *por los ayres*. Vnde quidam reddunt: *Ecce ego mittam in eum ventum, cuius sonitum protinus ut audirit, reuertetur in terram suam.*

ET AUDIET NVNTIVM.] Hebr. & audiet auditionem, famam, rumorem, sonitum. Quidam exponunt, de aduentu Thirachæ, infra vers. 9.

ET REVERTETVR IN TERRAM SVAM.] Aliqui exponunt, vt hostem inuadentem depellat: sic experiemini periculum non ita præsens esse, vt putatis. Alij volunt id compendio dictum, vt intercesserit Senacheribi bellum Ægyptiacum & Æthiopicum, de quo dicemus infra vers. 9.

ET DEICIAM EVM GLADIO IN TERRA SVA.] nimirum his gestis, quæ prædicuntur vers. 8. & sequentibus, & completa narrantur vers. 37.

VERS. 8. LOBNAM.] Heb. *Libnah*. de qua vide supra Cap. 8. vers. 22.

LACHIS.] Vide supra Cap. 18. vers. 14. & Cap. 14. vers. 19.

VERS. 9: QVVMQVE AVDIVISSET DE THARACA REGE ÆTHIOPIÆ, &c.] Hebraicè vocatur *Thirhak*. Notant, hunc à Strabone lib. 1. pag. 61. & lib. 15. pag. 686. & 687. appellari *Tearconem*, cuius longinquas peregrinationes ibi describit Strabon. Nonnulli volunt hunc Æthiopæ, & Arabiæ latè imperitasse. Vide de *Chus* Genes. 10. vers. 6. De bellis Senacheribi cum Thirhaka Æthiope, & Sethone Ægyptio S. Hieronymus hæc scribit: [*Pugnasse autem Sennacherib regem Assyriorum contra Ægyptios, & obsidisse Pelusium, iamque extructis aggeribus vrbi capienda, venisse Thiracham regem Æthiopum in auxilium, & una nocte iuxta Ierusalem centum octoginta quinque millia exercitus Assyrij pestilentia corruiße narrat Herodotus, & plenissime Berosus Chaldaica scriptor historia: quorum fides de propriis libris petenda est.*]

Iosephus: [*Profectus Senacheribus ipse cum copiis contra Ægyptios, & Æthiopes, Rapsacem ducem cum duobus aliis ad continuandum Ierosolymitanum bellum reliquit.*] Et post alia: [*Senacheribus multum temporis contriuit in apparanda oppugnatione Pelusi: iamque aggeres penè mœnibus equauerat, & videbatur assaultum propediem facturum, quum audiuit aduentare Tharsicem regem Æthiopum, Ægyptiis laturum suppetias, & per desertum copias ducere, vt improvisos adoriatur Assyrios. Terribus igitur hoc rumore Senacheribus propere inde cum suis abiit. Herodotus autem hunc contra Vulcani sacerdotem bellum gessisse dicit, nimirum quod idem & rex esset & sacerdos. Oppugnans, inquit, Pelusium, hac de causa obsidionem soluit. Rex Ægyptius imploravit opem sui numinis: quod exoratum magnum Arabi incommodum attulit. Nam & in hoc errat, quod pro Assyrio scribit Arabem. Vna, inquit, nocte murum vis tanta exitit, vt hostium arcus, & reliqua arma corro-*

derent: quo factum est vt exarmatus rex à Pelusio suum exercitum abduceret. Berosus autem Chaldaicarum rerum scriptor Senacheribi regis meminit, & quod apud Assyrios regnauerit, totamque Asiam, atque Ægyptum bello infestauerit, his verbis narrat: *Senacheribus autem ab Ægyptiaco bello reuertens, offendit ibi exercitum, quem sub Rabsacis imperio reliquerat, peste diuinus immissa deletum, prima nocte, postquam urbem oppugnare cœperat, absumptis cum ducibus, & tribunis centum octoginta quinque millibus militum: qua clade territus, & de reliquis copiis sollicitus, maximis itineribus in regnum suum contendit, ad regiam, qua Ninus dicitur, &c.* Hactenus Iosephus.

Narratio verò Herodoti lib. 2. Numero 141. hæc est: [*Post hunc Anyfin regnasse in Ægypto sacerdotem Vulcani, nomine Sethon: eumque bellatoribus Ægyptiis absumptum fuisse, contemptui habentem tanquam sibi non opportunus, & cum aliis ignominie affecisse, tum vero agris exuisse, quibus fuerant à superioribus regibus singuli donati duodenis. Ex quo factum est, vt quum postea Sanacharibus Arabum, Assyriorumque rex, cum magnis copiis inuassisset Ægyptum, noluerint ei opitulari. Tunc sacerdotem consilij inopem, in cœnaculum se contulisse, ibique apud simulacrum complorasse, quanta pati periclitaretur: eique inter lamentationem obrepisse somnum, & inter quietem visum astare deum exhortantem nihil eum molestè passurum, si copiis Arabum obuiam iret, se enim auxilios ei missurum. His insomniis fretum sacerdotem, sumptis Ægyptiorum his, qui sequi vellent, castra in Pelusio posuisse: (hac enim Ægyptus inuaditur) nec eum fuisse quempiam bellatorum sequutum, sed institores & operarios, & forenses homines. Eo quum peruenissent nocte, effusam ipsis hostibus vim agrestium murium, qui illorum cum pharetras, tum arcus, tum scutorum habenas abederunt: ita vt postera die hostes armis exuti fugam fecerint, multis amissis. Eoque nunc iste rex in templo Vulcani lapideus stat, manu murem tenens, atque hac per litteras dicens: IN ME QVIS INTVENS PIVS ESTO.] Hæc Herodotus. Suspiciantur aliqui Sethonis huius liberatione mirifica alluisse Herodotum ad historiam hanc Ezechiae, quæ hoc Capite describitur, sed vt in profunda antiquitate, non exacta veritate prodidisse.*

ET IRET CONTRA EVM.] Hebr. & reuersus fuit. Exponunt, id est, soluta obsidione Ierusalaimorum, vertit exercitum in regem Chus; siue Æthiopæ, quo deuicto, rursus obsedit Ierusalem. Alij, ex narratione Berosi, Herodoti, & Iosephi, explicant, & reuersus est, ab Ægyptiaca & Æthiopica expeditione victus, fugatusque ad exercitum, quem sub Rabsakeh reliquerat obsidentem Ierusalem. Nonnulli omni difficultate se liberant, notissimo Hebraismo, & reuersus est, & misit legatos. id est, rursus, seu iterum misit legatos ad Chiskijahu, &c.

GOZAN.] de qua vide supra Cap. 17. VERS. 12. vers. 6.

HARAN.] Hebr. *Charan*. id est Charas Mesopotamiæ. Vide Genes. 11. v. 31.

RESEPH. Hebr. *Retzeph*. Putant esse Resciphan

cipham Mesopotamiæ apud Ptolemæum lib. 5. Cap. 18. Alij, *Resapham* Palmyrenes, apud eundem Ptolemæum lib. 5. Cap. 15. Eusebius & S. Hieronymus de locis Hebraicis: [*Rezeph ciuitas Syria.*]

ET FILIOS EDEM.] Quidam reddunt: *Hedenitas*. Facile intelligimus regionem Mesopotamiæ, seu Syriæ Charris conterminam, cum qua hîc, & Isaia 37. vers. 12. & Ezechiel. 27. vers. 23. coniungitur, fuisse.

QVI ERANT IN THELASSAR.] Eusebius & S. Hieronymus in locis Hebraicis: [*Thelassar regio Syria.*] Laute hîc hariolantur. Quidam ajunt, Orientalem regionem olim fuisse, ultra Syriam, & ultra Arabiam, ad Persiam, vt videtur, vergentem, deliciosam, atque amœnam, quod vel nomine ipso indicatur, quod libet exponere, Tumulum, Cumulum, Aceruum beatum, felicem. Tremellius & Iunius: [*Nomen est, inquit, castrorum siue munitionis in medio Euphratis sita, quam Ammianus Marcellinus lib. 24. Cap. 4. Historiarum, appellat Thilutham, quò Hedenita praesidiarij à rege Babylonis videntur fuisse missi, vt aduersus vim Assyriorum defenderent locum. Sic autem dicitur, quasi obiectum Assyrio propugnaculum. Ierosolymitanus Paraphrastes, pro Reseno, de quo Genes. 10. vers. 12. alij pro Seleucia accipiunt: iam neutrum probamus.*] Sic illi. Verba Ammiani sunt: [*Ad castra peruenimus nomine Thilutha in medio fluminis Euphratis sita, locum immenso quodam vertice tumescentem, & potestate natura velut manu circumseptum humana.*] Thelasar exponunt, id est, Tumulum, Aggerem videlicet propugnaculum obiectum Assur, siue Assyrio: nec nomen *Thilutha* Syriacum ab *Aggeris* seu *Tumuli* significatione abludit.

VERS. 13. E M A T H.] Hebr. *Chamath*. Vide supra Cap. 18. vers. 34.

ARPHAD.] Vide ibidem.

SEPHARVAÏN.] Vide supra Cap. 18. v. 34. & Cap. 17. vers. 22.

ANA ET AVA?] Hebr. *Henagh, & Ghina?* de quibus vide supra Cap. 18. v. 34.

VERS. 14. ET EXPANDIT EAS.] Hebr. singulariter. & expandit, seu explicauit, eum. id est, vnumquemque libellorum, seorsim, distinctè explicauit coram Iehouah. Gestus hic magnam vim habet, ac si diceret, Tua I H V H Iehouah hæc causa est, tuum nomen proscinditur, hæc in te immanissima blasphemia est: tu eam vindica,

VERS. 15. QVI SEDES SUPER CHERUBIM.] Vide 1. Samuel. 4. vers. 4. Quidam hîc exponunt. qui inhabitas Cherubim. vel Cherubim inhabitator. vt sedes beatas intelligant, vbi angelicorum spirituum est frequentia. Aliqui, quòd Cherubinis spiritibus angelicis velocissimis ac celerrimis vtatur Deus ad præsentissima imperia: & iis, quasi curru pennatorum & perniciosissimorum animantium inuehens, celerrimam & efficacissimam suam prouidentiam, vbique administret. Vide 2. Samuel. 22. vers. 11.

T V E S D E V S S O L V S R E G V M O M N I V M T E R R Æ.] Hebr. *tu ipse Deus solus omnibus*

regnis terra. Refellit dictum Assyrij supra vers. 12. & Cap. 18. vers. 35.

H I C E S T S E R M O, Q V E M L O Q V V T V S E S T D O M I N V S D E E O.] Aliqui dilucidius reddunt: *Hoc est verbum, quo edicit Iehoua responderi ei.* nempe Assyrio.

S P R E V I T T E, E T S V B S A N N A V I T, T E F I L I A S I O N, P O S T T E R G V M T V V M C A P V T M O V I T, F I L I A I E R V S A L E M.] Hebr. tria hæc verba sunt fœminea, & tria pronomina masculina: vnde suppositum verborum est filia Sion, & filia Ierusalem, quæ hîc non in vocatiuo, sed nominatiuo accipienda est: pronomina verò referunt Assyrium: quocirca quidam vt Latinam ambiguitatem tollant, ita reddunt: *Contempsit ac subsannauit te, ô rex, virgo filia Sion, post te caput mouit filia Ierusalem.* Quidam sine ratione passiue reddunt, *Despecta tibi fuit, ô Rex, Assur, & subsannata virgo filia Tzjon.*

S P R E V I T T E.] Hebr. *Spreuit tibi.* quæ constructio maiorem vim habet. *בזה bazah* ajunt propriè esse *Animo-conculcandam-abiecit, conculcauit, proculcauit animo, despexit ex alto, & alto supercilio contempsit, cum fastu, & fastidio reiecit, dedignatus-fuit, indignatus-fuit.* Vnde hîc reddes, *Indignata-fuit tibi.* id est, nulla re te dignum existimauit, nullo te metu dignum reputat, nihil te curat, sed ex alto te despicit, ac animo proculcat, quantumuis infirma & imbecilla est.

C A P V T M O V I T.] Exponunt, id est, amarulenter irrisit. Synecdoche. est enim gestus subsannantium & illudentium, vt Psalm. 21. vers. 8. Psalm. 43. vers. 15. & Matth. 27. v. 39. Threnor. 2. vers. 15.

E T I N G R E S S V S S V M V S Q V E A D T E R M I N O S E I V S. Hebr.] *Et veni ad pernoctatorium finis eius.* Quidam; *Et ingrediar habitaculum finis eius.* Alij: *Et veni in cubiculum finis eius,* q. d. intima & extrema cubicula eius penetraui. Nonnulli: *Et introibo in habitaculum summitatis eius.* id est, extremum habitaculum, hoc est, templum ipsum, in quo habitat Dominus eius. Aliqui: *Et ingrediar extremum dinerforium eius.* id est, nihil non peruadam. Pro מלון *malon, dinerforio*, quod hîc ponitur, Isaia 37. vers. 24. scribitur מרומ *marom, excelsitas, sublimitas, altitudo.* *Et veni altitudinem extremitatis eius.* id est, extremam celsitudinem, vel celsissimam extremitatem eius. q. d. nihil altum, ac sublime, nihil arduum ac difficile in Iudæa, quòd ego non pertingam.

S A L T V M C A R M E L I E I V S.] Quidam Hebr. reddunt: *saltum, agrum cultum eius.* id est, terræ eius optima quæque. Alij: *ad saltum agrorum, seu camporum eius-cultorum.* id est, camporum consitorum arboribus frugiferis. Aliqui: *siluam planitie eius.* Nonnulli: *siluas, & arua eius.* כרמל *carmel* aliquando appellatiue ponitur pro valle, seu agro frugibus, arboribus, seu vineis confito. Vide Leuit. 2. vers. 14. plerumque pro monte ipso Carmelo feraci ac fertili, de quo vide Iosue 12. vers. 22. Hîc pro monte Carmelo rectius acceperim, quòd præcesserit Libanus.

A Q V A S A L I E N A S.] Exponunt, ab humanis

VERS. 24.

manis vlsibus, nempe subterraneas. metaphoricè, thesauros reconditos subtus terram, vi armorum erutos. Alij: *aquas exteras*: id est, nouas antea incognitas, quas ingenti vi militum effodiebam.

ET SICCAVI VESTIGIIS PEDVM MEORVM.] Thraonica hyperbole.

OMNES AQVAS CLAVSAS.] Varie vocem מצור *matzor* elucidant: 1. *omnes riuos fortitudinis*. Metaphora, id est, omnes auxiliares copias. 2. *omnes riuos munitionis*. siue munitos. 3. *omnes riuos obsidionis*. id est locorum obsessorum. 4. *omnes riuos, qui pro munitione sunt*. nimirum fossas aquarum, quæ circum aggeres vrbium munimenti loco esse solent. 5. *omnes riuos Ægypti*. Notant enim poni hic MATZOR per paranomasiam, pro מצרים *mitzraim*, Ægypto, ab arcibus, ciuitatibus, munitionibus, quas vbique ad aquas habuit munitissimas. quasi dicat, munitissima Ægypti. Sic Isaiæ 19. vers. 6. S. Hieronymus hunc versum ita explanat: [*Ego fodi & bibi aquam, & exsiccaui vestigio pedis mei omnes riuos aggerum*. Iuxta historiam hoc intelligi potest, quod præ multitudine exercitus omnia fluuenta exsiccauerit, ut puteos sibi fodere sit compulsus.] De Xercis exercitu Iustinus lib. 2. [*Vt non immerito proditum sit flumina ab exercitu eius siccata*.] De voce MATZOR Vide Deuteronom. 20. vers. 19.

VERS. 25.

NVMQVID NON AVDISTI, &c.] Nemo mediocriter Hebraicè doctus affirmare poterit hunc versum non rectè à Nostro conuersum quem ita exponit S. Hieronymus: [*Hæc ex persona Dei contra verba Assyrij sentienda sunt, quod ad blasphemiam eius sic responderit Dominus: Num ignoras, quod hæc, quæ fecisti, mea feceris voluntate, & ego hæc futura prædixi, ac per te facienda mandauerim? Itaque quod olim decreui, hoc expletum est tempore, ut colles, id est, principes, qui inter se antea pugnant: & ciuitates munitissima, me contrahente manum meam, nec solitum præbente auxilium, eradicarentur, & contremiscerent, ac perirent, &c.*] Cæterum quia Hebræa obscura sunt, tantisper ea libet expendere.

NVMQVID NON AVDISTI, QVID AB INITIO FECERIM.] Hebr. *An non audiuisti, ad de longinquo eam feci*. illud, ad de longinquo. emphasim habet, id est à multo iam tempore, iam olim, indè à longo tempore, iam à longè. Pronomen fæmineum *eam*. possit neutraliter more Hebraico accipi, pro id istud, ipsum, hanc rem, hoc negotium. quod istud fecerim. Sic in sequentibus.

EX DIEBUS ANTIQVIS.] Hebr. in datiuo. Diebus, per, in, ad, dies קדם *kedem*, anterioritatis, antiquitatis, quondam, prioritatis, ante, originis; à diebus antiquis, priscis, superioribus. Isaiæ 37. vers. 26. in ablatiuo: à diebus, &c.

ERVNTQVE IN RVINAM.] Hebr. & fuit. velerit ad obruere. vel ad obruendum. Infinitiuum להשחית *lahschot* verbi שחא *scha* vel נשח *naschah* exponunt, ad destruendum, conterendum, conquassandum, deuastandum, desolandum. vel faciendum-desolare. Propius: ad repente-irruendum, ad impressionem-faciendum, Maluenda, In 2. Regum.

ad precipitanter ingruendum, ad obruendum cum magno impetu, fragore, & strepitu. ut sit in subitis malorum irruptionibus. Quidam cum Nostro nominaliter capiunt: *in desolationem, in ruinam, seu in ruinas*. Noster Isaiæ 37. 26. in eradicationem dixit.

COLLIVM.] גלל *gallim*, propriè, *voluones*: quidam, *aceruos, tumulos, cumulos* interpretantur, ut Genes. 31. vers. 46. Alij, *fluctus, procellas*, exponunt, ut Zachariæ 10. vers. 11. quod quasi acerui aquarum in orbem volutentur.

PVGNAVIVM.] Participium נצח *nizchim* ex Niphal variè exponunt: *destructos, deuastatos, vastos*. seu substantiuè, *destructionum, desertionum deuastationum*. Alij: *corrixantes, contendentes, litigantes*: propriè: *inuolantes, irruentes, obruentes, vel obrutos*. Nescio cur aliqui: *Æternos, reddant*: & alij: *combustos*. Vide in Exodi 2. vers. 13.

Iam versum verbis & sensu difficilem, variae aliorum interpretationes explanabunt. 1. Caictanus: *Nonne audisti à longe? ipsam feci à diebus antiquitatis, & formaui ipsam: nunc feci-venire ipsam, & erit ad faciendum-desolare in aceruos desertionum, ciuitates munitas*. Exponit, à longè. id est, rem gestam in longinqua & distante regione, ad te remotissima fama perlatam: nempe me-fecisse & formasse gentem Israëliticam seu Iudaicam, iam indè à diebus antiquis, nempe à temporibus Abrahamæ segregauit eam mihi: deinde ab exitu ex Ægypto legibus & institutis formaui, curamque eius ac tutelam perpetuo gessi, quæ tu famâ percepisti: nunc autem venire feci ipsam Israëliticam gentem in eum statum, ut suis culpis ciuitates eorum desolentur in aceruos desertionum. q. d. ne glorieris te tuis viribus tantam vastitatem intulisse huic genti: nam id opus proprium est diuinæ meæ iustitiæ.

2. Alij: *An non audiuisti, quod in longinquo, vel à longinquo tempore ipsam feci Ierusalaim? & in dies multos, siue iam olim ipsam formaui? modone adducam eam ut sit in desolationem, in aceruos ruinarum, ut ciuitates munitas?* Volunt hic Iehouah se declarare Ierosolymæ tutorem esse, nec vnquam Ecclesiæ defuturum: neque passurum aboleri ipsam in aceruos rudium, ut alias vrbes munitas, quæ ab Assyrio euersæ fuerant.

3. Hispanicus Interpres: *Nunca has oydo, que de luengo tiempo la bize yo à Ierusalem, y de dias antiguos la he formado? y ahora la he hecho venir*. id est, la he llamado, le he dado cargo. y sera para destrucion de ciudades fuertes en montones de assolamientos. Victoria prædicatur regni Messiae.

4. Sanctes: *Nunquid non audiuisti à longe, quod feci in diebus antiquis, & plasmaui illud? nunc adduxi illud, & erit ad desolandum, in aceruos destructionum ciuitates munitas*. Traiectio. & erit ad desolandum ciuitates munitas, quæ redigentur in aceruos destructæ ac desolatæ.

5. Leo Iudas: *An non audiuisti quod hoc negotium iam olim fecerim, retroque temporibus formaui illud? iam vero adduco illud, nempe*

M M m m m

ut

ut vastem urbes munitas, & redigam eas in acervos & ruinas.

6. Vatablus: *Nonne audiisti à longo tempore? eam feci à diebus antiquis? & plasmaui eam: nunc euenire-feci eam, & fuit ad destruendum in acervos desolatos ciuitates munitas.* Id est, O Sennacherib, nunquid non à longo tempore, siue iam olim audiisti, siue intellexisti sententiam decretam, quam pronuntiaueram in gentes, etiam in Israël ipsum; vel prophetiam illam, quam prädixeram per prophetas, nempe me perditurum regna partim tuo tempore, partim aliorum regum Assyriæ? quod igitur statueram me facturum, iam exequutus sum & adimpleui hoc tempore: nimirum, ut urbes munitissimæ redigerentur in acervos destructos ac desolatos, utque ex illis urbibus nihil præter acervos rudum relinqueretur.

7. Munsterus, & Isidorus Clarius: *Nunquid non audisti quid ab initio fecerim? ex diebus antiquis plasmaui illud; & nunc adduxeritque in desolationem, & munitæ urbes redigentur in acervos ruinarum.* Id est, iam diu illam terræ huius, & gentium desolationem, quam iactas, præordinaui, & per prophetas prædixi: sed modo sub regibus Assyriis volui eam in effectum venire, nimirum, ut urbes munitissimæ passim in ruinas collaberentur.

8. Forsterus: *Nonne audiisti in longinquo, id est, iam olim, quod eam fecerim, quod à diebus originis cogitauerim istud? nunc adduxi eam, & erit in ruinas acervorum combustorum, vel obrutorum, urbibus munitis.* Verbum יַאֲזַר iatzar, quod alij per formare, plasma, effingere, vertunt: iste cogitare conuertit: notat enim, quando id verbum post se regit, ut hîc, accusatiuum, tunc transitiuè significare, vel mente & animo aliquid, quod fustum erat, concipere, comprehendere, imaginari, cogitare, effigiare, formare: vel foris secundum illum animi conceptum & ideam, rem corpoream formare, figurare, effigiare, & ei dare formam, quocunque id tandem fiat modo; quod quidem est etiam aliquid in actum redigere, quod ante informe erat, quæ est primaria verbi significatio.

9. Forerius: *An non audisti iam olim, quid fecerim à diebus prioribus, & formaui ipsum? nunc adduxi eum, & erit, ut corruiant in acervos obrutos ciuitates munitæ.* Id est, Nunquid non audisti, ô Sancherib, hoc ipsum, quod tu te fecisse modo gloriaris; me ab antiquo usque fecisse, & à diebus prioribus, me id præcogitasse: & nunc adduxisse, atque opere compleuisse, ut scilicet fierent, & redigerentur ciuitates munitæ in ruinas acervorum obrutorum? hoc est, in acervos ex ruinis subito congestos. Putauit quoque verbum IATZAR de cogitatione, & formatione, quæ in animo fit, hîc dici. Postremam clausulam aliter conuertit: *& erit ut ruere-faciat, vel illidat, fluctus compugnantes in ciuitates munitas.* Hoc est, ut procellas immittat in urbes munitas.

10. Auenarius: *An non audiisti de procul, feci eam, à diebus pridem, & formaui eam: nunc*

venire-feci eam, & erit ad conquassandum, seu deuastandum in acervos implicitos, vel implicatos, ciuitates munitas.

11. Montanus: *Nunquid non audisti à longè, illud feci à diebus quondam, & plasmaui illud? nunc adduxi illud, & erit ad desolandum acervos destructos ciuitates munitas.* Aliter: *Nunquid non audisti, quæ olim fecerim ei. vel quod olim fecerim eam? scilicet felicitatem.* q. d. Nonne audiisti me quondam felicitatem istam fecisse? eamque me vno & auctore, & informatore constare? ex diebus antiquis ego plasmaui eam. id est, fortitudinem, potentiam, & prosperitatem, quam iactas tibi arrogas, ipse quondam institueram, prædicendamque curaueram, ut non tibi, aut ulli, præterquam vni mihi, tribuendus sit euentus: & nunc adduxi eam. id est, quidquid à te factum est, ex iudicio consilioque meo profectum fuerat, idemque quondam prædictum, nunc demum euenerat: & factum est in eradicationem collium compugnantium ciuitatum munitarum. Id est, effectum est, ut quæ munitæ ac firmæ censebantur urbes, in tumulos cumulosque lapidum, atque in rudera sint redactæ. Colles compugnantes, interpretatur, tumulos ex mista, confusa ac temerè iacente ruina factos. Feci, inquam, ut ciuitates munitæ euerterentur, ac redigerentur in tumulos & acervos tumultuariè ac confusè cortuentes. Aliter exponit: *in eradicationem collium æternorum.* id est, ut deinceps, æterni sint colles, & tumuli, quæ quondam ciuitates munitæ fuerant. Sed verbo נִצְּזָה nitzzah vnde notio æternitatis?

12. Tremellius & Iunius: *An non audiisti inde è longo tempore me id facere? quod tu tibi arrogas, supra vers. 22. & 23. inde à diebus priscis, ut formaui illud? nunc adduco illud, ut sis ad deturbandum in acervos vastos ciuitates munitas,* id est, euenire-facio, præsto nunc illud in tuis victoriis, quas iactas, q. d. ego ipse sum auctor, & non tu, & tuo ministerio vtor ad deturbandum, &c. Quid igitur inaniter, & thrasonicè gloriaris? Isti וְתִּבְהִי vthebi, quod alij pro tertia persona futuri scæminea capiunt: *& erit:* pro secunda masculina sumpserunt: *& eris,* vel *ut sis.*

HVMILES MANV.] Heb. decurtati, curti, VERS. 26. breues, præcissi, breuiati, manci, manus, vel contracti manu, id est impotes, imbecilli, sine viribus, imbelles, debiles. Sic Agrippina Burrho obiebat, Annali 13. Taciti: [Debilis Burrhus, truncâ manu.]

CONTREMVERUNT.] Verbum חָתַח chattah hæc omnia sustinet, conterriti, consternati, perculsi, fracti, comiti, disiecti, prostrati fuerunt, quasi dicat, ut tibi animum adieci, ita illis abstuli, ut nullo negotio vincerentur.

QUÆ AREFACTA EST.] וְשֹׁדֶם vschdephab, pro quo Isaiæ 37. vers. 27. scribitur, וְשֹׁדֶם vschdemah, notant vtrumque pro vno eodémque accipi, ac variè interpretantur: 1. & verba-percussa-ariditate. 2. & vsta, arefacta. 3. & ariditas, vredo. 4. & aruum-tactum vredine, vel ager-tactus-vredine. Vide Deuteronom. 28. v. 22.

HABITA

VERS. 27. HABITACVLVM TVVM, &c.] Heb. hoc versu sunt quatuor infinitiua pro nominibus substantiuis: *Et habitationem, sessionem, mansionem, tuam, & exitum tuum, & introitum tuum cognoui: & commotionem, iram, furorem tuum in me.* Quidam: *Vtique sessionem tuam, & profectionem tuam, & incessum tuum noui: etiam furorem tuum contra me.* Alij: *Ego conuersationem tuam, ego profectionem tuam, & reditum tuum noui: aequè furorem, bilem tuam contra me.* Exponunt, id est, noui, quæ consilia ceperis, quum esses in patria tua, quot milites, quantum apparatus belli eduxeris dum es egressus, & introitum tuum in hanc terram noui, quasi dicat, me nesciente nihil egisti. Alij notant esse prouerbialem formam, id est, vniuersas tuas actiones, mores, omnem vitæ tuæ rationem noui plenissimè.

VERS. 28. INSANISTI IN ME.] Heb. nos! verbatim expressimus: alij diuersimodè. 1. *Pro eo, quod iratus tu in me.* 2. *pro irasci te ad me.* 3. *Quoniam iratus es aduersum me.* 4. *Quoniam tu furis contra me.* 5. *Propter commoueri te, vel tuum ad me.* Aliqui Hebræorum istud referunt ad verborum commotionem, reboationem, seu atrocitatem instar sonitus tonitruui, aut terræ motus, quibus Sancherib Deum proscidit, quæ significatio rectè verbo *גזר* *ragaz*, ex agnatis verbis affingitur.

ET SUPERBIA TVA.] *שכאן* *schaanan*, plerique deducunt à *שכאב* *schaab*. 1. *obruitio, irruptio, impressio, precipitantia, precipitium, temeritas, ruina tua, scilicet, qua irruisti in terras, & in Iudæam.* 2. per metalepsim, *sonitus, fragor, tumultus, tumultuatio, strepitus, fremitus, sonus tuus, nempe, qui ruinam subsequi solet.* Loqui putant de tumultuatione, seu armorum strepitu, quò Sancherib superbiebat, & gloriabatur, ac etiam confidebat. 3. Alij à *שכאן* *schaan* arcessunt, *quies, tranquillitas tua, id est, paccatus, atque florens status tuus: felicitas tua: opulentia tua.* Quidam reddunt: *secura-opulentia tua.* 4. per metalepsim, *securitas, insolentia tua, eo quòd tranquillitas, & felicitas, homines reddere soleat securos, & insolentes.* Notant, geminationem litteræ *Nun* significatum intendere.

ET CIRCVLVM.] Plerique *hamum*, notant esse metaphoram sumptam à piscatoribus, qui hamo capiunt pisces, & ducunt quò volunt. Alij à bubalis, quibus annulus, seu hamus in nasum iniicitur, vt hoc pacto frenati circunducantur, & pareant.

ET CAMVM.] metaphora ab agasonibus, qui freno, seu capistro ducunt iumenta, quò volunt. S. Hieronymus: *[Itaque ponam circumlum, siue hamum in naribus tuis, vt blasphemantia ora constringam, vt nequaquam ultra talia loqui audeas frenumque iniiciam labiis tuis, quod tuam ferociam domet, & te reducat in Assyrios,]* sic Psalm. 31. v. 9.

VERS. 29. TIBI AVTEM, EZECHIA HOC ERIT SIGNVM.] Heb. *Et istud tibi signum* Perspicuum est apostrophem esse ad Ezechiam, quæ est altera prophetiæ pars.

QUÆ SPONTENASCUNTVR] *שחיש* *sachisch* prima *Samech*, & vltima *Scin*, aiunt esse, quod sponte pullulat & germinat è radicibus Maluenda, In 2. Regum.

seminis, sponte & sine cultura nascens quod sponte prouenit post sponte nascentia, vt *שפח* *saphiach*, quod præcessit comedendum in primo anno, sit *sponte-nascens, sine aratione, & seminatione, aut cultura ex granis caducis: SACHISCH* verò comedendum in secundo anno, quod *germinauit, seu sponte recreuit è radicibus resectis, seu semine sponte-nascentis* anterioris anni. Quidam *sponte-renatum*, vertunt. Isaia 37. v. 30. transpositis litteris, vt prima sit *Scin* postrema *Samech* scribitur *שחיש* *sachis* vt in *שכס* *ceseb*, & *כשב* *cebes*, agnus *שחלה* *simlah*, & *שלמה* *salma*, vestis. Quidam reddunt: *Comedendo anno cadina, & in anno secundo nascentia ex caduiis.* Aliqui. *Comedere anno isto per se germinantia: anno autem secundo, quæ à sponte nascentibus repullulauerint.* Alij: *Hoc anno comes desposita, proximo anno, quæ sponte nascitur.* Nonnulli: *Illud autem esto tibi huius rei signum: Comedere vos anno vno sponte-natum, & anno altero sponte renatum.* Id est, hæc rerum copia sine cultura, quæ ex Dei liberalitate iam biennio, quamuis grassantibus hostibus, frui mini, confirmet in vobis certitudinem liberationis promissæ, & venturæ tranquillitatis. Biennio videntur hostes Assyrij in terra Iudæa grassati. Vide Cajetanum hîc. Quidam cōiectantur, primum annum, fuisse textum hebdomadis annorum, quo, ingruente hoste, nihil feri aut coli potuit: secundum fuisse Sabbaticum, qui ex lege fuit *שמיטה* *schemitta*, intermissionis culturæ omnis, & agricolationis, Deuteron. 15. v. 1.

SEMINATE, ET METITE, &c.] id est, metu ab hostibus abiecto, agros audenter, & securè colite, atque eorum fructibus frui mini.

ET QUODCVMQVE RELIQUVM FVERIT **VERS. 30.** &c.] Hunc versum nos verbatim ex Hebræo transtulimus: variè alij, 1. *Et addet quæ euasit familia Iehudah, quæ remansit, mittere radicem deorsum, & facere fructum sursum.* 2. *Rursumque in vnum coibit, quod euadet è domo Iehuda iactaque deorsum radice, quod reliquum est, fructum sursum reddet.* 3. *Nam residuum domus Iehuda quod relictum fuerit, rursus radicabitur infernè, & fructum proferet supernè, id est, ex omni parte prosperabitur.* metaphora à plantis, quæ vt fructus vberimos ferant, oportet, vt imas radices agant. Illud, *addet radicem.* id est, magna vi radices agat vel iterum rursus, denuò agat. Mystrium hîc de reliquiis Israelitarum per Euangelium multiplicandis, quæ quasi semen gentium salutis fuerunt in toto orbe: vt versu sequente.

DE IERUSALEM QUIPPE EGREDIENTVR **VERS. 31.** **RELIQUIÆ, &c.]** id est, reliquiæ populi, quæ intra muros Ierusalaimorum propter hostes se continebant, prodibunt liberæ ab obsidione. Typus liberationis à Satana per Christum.

ZELVS DOMINI EXERCITVVM FACIET HOC.] vox *exercituum* non scribitur in Hebræo, sed Hebræi adiectis punctis eius vocis, legendam mōnent, è Isaia 37. vers. 32. vbi exprimitur *תצבא* *tebaa*. Zelus id est, amor erga Ierusalaim, vt Isaia 9. vers. 7. vel zelus

MMmm 2 diui

VERS. 32.

diuini nominis blasphemati ab Assyriis.

QVAMOBREM HÆC DICIT DOMINVS, &c.] vt promissionis suæ fidem. & veritatem ostendat.

NON INGREDIETVR VRBEM HANC, &c.] Exponunt, id est, non instituet obsidionem in secundo suo aduentu.

NEC MITTET IN EAM SAGITTAM.] quoniam omnes confregit Dominus, Psalm. 75. vers. 4.

NEC OCCUPABIT EAM CLYPEVS.] Hebr. & non anteriorabit eam clypeus. Quidam: neque praoccupabit eam scutum, vel scuto. id est, oppugnabit. Alij: neque oppositurus est ei scutum. Nonnulli: neque precipiet eam clypeus. Aliqui: & non anticipabit eam clypeus. Plerique: & non praueniet eam clypeus. Nec desunt qui: neque occurreret ei clypeus. Scutum, clypeus. metonymicè, id est, clypeati, & scutati milites.

NEC CIRCVMDABIT EAM MVNITIO.] variè Heb. conuertunt. 1. & non versabit super eam aggerem. 2. nec effundet iuxta eam aggerem. ad oppugnandum eam. 3. neque excitabitur contra eam agger. 4. neque diffundet contra eam ballistam, vel catapultam. metonymia, id est, missilia catapultaria. Vide 2. Samuel. 20. 15.

VERS. 34.

PROPTER DAVID SERVVM MEVM.] id est promissionem illi factam. 1. Regum, 11. vers. 12. 13.

VERS. 35.

IN NOCTE ILLA.] Heb. in nocte ipsa. Explicant, id est, quæ proximè subsequuta est diem, qua venit Rex Assyriorum Sennacherib vt obsideret Ierusalaim secundo, post biennium à supra dicta prophetia, qua Isaias prædixerat, biennio Ierosolymitanos vsuros sponte nascentibus propter grassantes hostes in prouincia. Alij rectius, ipsa nocte,

quæ proximè subsequuta est diem illum, quo Isaias hæc futura prædixerat: vt res statim vaticinio tanti prophetæ succederet: nam illud de biennio non fuit prophetia; sed signum iam exhibitum. Vide supra. vers. 29. Nescio vnde hauserint Hebræi noctem illam fuisse, qua Ierosolymis pesach celebrabant.

Et percussit in castris Assyriorum centum octoginta quinque millia. S. Hieronym. in 10. Isaiæ, ad vers. 16. & Auctor Sermonum ad Fratres in eremo, Augustini nomine, scribunt ex traditione Hebræorum, hos omnes interno igne, velut fulmine ictos, illæsis vestibus combustos fuisse, atque in cinerem & fauilam redactos. Caietanus, combustionem corporum illæsis vestibus citra resolutionem in cineres non omnino aspernatur, vt vestes spolio essent Ierosolymitanis. Vide Lyranum: Vide Isaiæ 33. vers. 12. vbi hæc innui videntur. Sed sunt hæc prorsus incerta.

ET MANSIT IN NINIVE.] Hebr. & habitauit, confedit, in Ninueh. de qua vrbe vide in Genes. 10. vers. 12. & in Ione 3. v. 3.

CVM QVE DILVECVLO SVRREXISSET, VIDIT, &c.] Heb. pluraliter. & manicauerunt in mane. id est, surrexerunt summo mane, & ecce omnes ipsi cadauera, &c. nempe Ierosolymitani. vel alij ex castris Assyriis, vel ex comitatu regis, quos non percusserat Angelus.

FILII EIVS.] non scribitur Hebraicè, sed appositis punctis Hebræi legendum volunt, è Isaiæ 37. v. 38. vbi exprimitur, בָּנָיו banai Fortasse hinc reticetur in detestationem paricidij.

IN TERRAM ARMENIORVM.] Hebr. Ararat. de qua vide in Genes. 8. v. 4.

CAPVT VIGESIMVM.

Isaias egrotantem Ezechiam moriturum denuntiat; at ille sua oratione sanitatem cum prorogatione vitæ ad quindecim annos à Deo impetrat, dato sanitatis signo per solis regressum: Assyriis autem munera deferentibus thesauros ostendit, & ob id per Isaiam reprebenso, captiuitas Babylonica denuntiatur, cui impius succedit filius Manassès.

Vulg.

Malu.

n. Par. 32. f. 19.

Isa. 38. a. 1.

IN diebus illis egrotauit Ezechias vsque ad mortem: & venit ad eum Isaias filius Amos, propheta, dixitque ei: Hæc dicit Dominus Deus: Præcipe domui tuæ: morieris enim tu, & non viues.

2 Qui conuertit faciem suam ad parietem, & orauit Dominum, dicens.

IN diebus iis ægrotauit Chizkijahu ad mori, & venit ad eum Isaghhahu filius Amotz propheta, & dixit ad eum: Sic dixit IHVH: Præcipe domui tuæ, quia mortuus moriens tu, & non viues.

2 Et circumgyrauit facies suas ad b murum parietem: & interpellare se fecit ad IHVH, ad dicere.

3 Obse

3 Obsecro Domine, memento quaso quomodo ambulauerim coram te in veritate, & in corde perfecto, & quod placitum est coram te, fecerim. Fleuit itaque Ezechias fletu magno.

4 Et antequam egrederetur Isaias mediam partem atrij, factus est sermo Domini ad eum, dicens.

5 Reuertere, & dic Ezechia duci populi mei: Hec dicit Dominus Deus Dauid patris tui: Audiui orationem tuam, & vidi lacrymas tuas: & ecce sanauit te, die tertio ascendes templum Domini.

6 Et addam diebus tuis quindecim annos: sed & de manu regis Assyriorum liberabo te, & ciuitatem hanc, & protegam urbem istam, propter me, & propter Dauid seruum meum.

7 Dixitque Isaias: Afferte massam ficorum, Quam cum attulissent, & posuisset super vlcus eius, curatus est.

8 Dixerat autem Ezechias ad Isaiam: Quod erit signum, quia Dominus me sanabit, & quia ascensurus sum die tertia templum Domini?

9 Cui ait Isaias: Hoc erit signum a Domino, quod facturus sit Dominus sermonem, quem locutus est: Vis ut ascendat umbra decem lineis, an ut reuertatur totidem gradibus?

10 Et ait Ezechias: Facile est umbram crescere decem lineis: nec hoc volo ut fiat, sed ut reuertatur retrorsum decem gradibus.

11 Inuocauit itaque Isaias propheta Dominum, & reduxit umbram per lineas, quibus iam descenderat in horologio Achaz, retrorsum decem gradibus.

12 In tempore illo misit Berodach Baladan, filius Baladan, rex Babyloniorum, litteras & munera ad Ezechiam: audierat enim quod agrotasset Ezechias.

13 Latatus est autem in aduentu eorum Ezechias, & ostendit eis domum aromatum, & aurum, & argentum, & pigmenta varia, vnguenta quoque, & domum vasorum suorum, & omnia que habere poterat in thesauris suis. Non fuit quod non monstraret eis Ezechias in domo sua, & in omni potestate sua.

14 Venit autem Isaias propheta ad regem Ezechiam, dixitque ei: Quid

3 Obsecro IHVH, recordare obsecro, quod ambulare-me-feci ^c faciebus tuis in ^d fide, & in corde ^e pacifico: & ^f bonum in oculis tuis feci. Et lacrymatus-fuit Chizkijahu lacrymationem grandem.

4 Et fuit, Iesaghjahu non exiuit urbem ^g mediam: & verbum IHVH fuit ad eum, ad dicere:

5 Reuertere, & dices ad Chizkijahu ^h ductorem populi mei: Sic dixit IHVH ELOHIM Dauidis patris tui: Audiui ⁱ interpellationem tuam, vidi lacrymam tuam: ecce ego ^k sanans tibi: in die tertia ascendes domum IHVH.

6 Et addam super dies tuos quinque decem ^l annum: & de ^m vola regis ⁿ Assur ^o eripiam te: & urbem istam: & circummuniam super urbem istam, ^p correspondentia mea, & correspondentia Dauidis serui mei.

7 Et dixit Iesaghjahu: accipite ^q palatham ficum. Et acceperunt & posuerunt super ^r vlcus, & ^s vixit.

8 Et dixit Chizkijahu: ad Iesaghjahu: Quid signum, quia ^t sanabit IHVH mihi: & ascendam in die tertia domum IHVH?

9 Et dixit Iesaghjahu: Istud tibi signum de ^u IHVH, quia faciet IHVH verbum, quod loquutus-fuit: ambulauit umbra decem ^x ascensiones: si reuertetur decem ascensiones?

10 Et dixit Iechizkijahu: Leuifatum-fuit umbræ ad ^y extendere decem ascensiones: non, quia reuertetur umbra ^z retrorsum decem ascensiones.

11 Et ^a vocauit Iesaghjahu propheta ad IHVH & reuerrere-fecit umbram in ascensionibus: quibus ^b descendit in ascensionibus Achaz, retrorsum decem ascensiones.

12 In tempore ipso misit Berodach Baladan, filius Baladan, rex Babelis ^c libros, & ^d munus ad Chizkijahu: quia audiuit, quia ægrotauit Chizkijahu:

13 Et audiuit super eos Chizkijahu, & videre-fecit eos omnem domum aromatum suorum, argentum, & aurum, & ^e aromata, & ^f oleum bonum, & domum vasorum suorum: & omne, quod inuentum-fuit in thesauris suis: non fuit verbum quod non videre-fecit eos Chizkijahu in domo sua, & in omni ^g dominatione sua.

14 Et venit Iesaghjahu propheta ad regem Chizkijahu, & dixit ad eum: M M m m m 3 Quid

^c datiuus. ad facies tuas
^d veritate, constantia, fideliter
^e integro, perfecto
^f quod bonum videtur in &c.
^g medianam
^h ducem, præfulem, antecessorē,
ⁱ antistitem
^j orationem, deprecationem
^k medicans

^l annos
^m cavitatem, palma, manu
ⁿ Assyriæ
^o eruam, liberabo
^p vt supra Cap. 19, v. 34.
^q Vide 1 Samuel. 25, v. 18.
^r inflammacionem, apostema
^s creualuit, sanatus est
^t medicabitur, curabitur
^u apud, cum

^x gradus. Sic mox & v. 10, 11.

^y declinare, diuertere

^z posteriori
^a ritati. Sic v. 11.
^b clamauit
^c præteritū, descenderat

^c libellos, epistolas, litteras
^d oblationem, donū, honorarium

^e odora-
^f menta. Vide Exodi 25, 6.
^f vnguentum, balsamum

^g dominatū, dominio, ditione

*dixerunt viri isti? aut unde venerunt
ad te? Cui ait Ezechias: De terra lon-
ginqua venerunt ad me, de Babylone.*

15 At ille respondit: Quid viderunt
in domo tua? Ait Ezechias: Omnia quae-
cumque sunt in domo mea, viderunt:
nihil est, quod non monstraui eis in
thesauris meis.

16 Dixit itaque Isaias Ezechia: Audi
sermonem Domini.

17 *Ecce dies venient , & auferentur omnia , quæ sunt in domo tua , & quæ condiderunt patres tui vsque in diem hanc , in Babylonem : non remanebit quidquam , ait Dominus.*

18 Sed & de filiis tuis qui egredientur
ex te, quos generabis, tollentur & erunt
eunuchi in palatio regis Babylonis.

19 Dixit Ezechias ad Isaiam: Bonus sermo Domini, quem locutus es: sit pax & veritas in diebus meis.

20 Reliqua autem sermonum Ezechiae,
& omnis fortitudo eius, & quomodo fe-
cerit piscinam, & aqua ductum, & in-
troduxerit aquas in ciuitatem, nonne
hac scripta sunt in Libro sermonum die-
rum regum Iuda?

21 Dormiuitque Ezechias cum patri-
bus suis, & regnavit Manasses filius
eius pro eo.

Quid dixerunt homines isti? & de
vbi venient ad te? Et dixit Chizkijahu:
De terra longinqua venerunt, de
Babele.

15 Et dixit: Quid viderunt in domo tua? Et dixit Chizkijahu: omne, quod in domo mea viderunt: non fuit verbum, quod non videre-feci eos in thesauris meis.

16 Et dixit Iesaghjahu ad Chizki-
jahu. Audi verbum IHH.

17 Ecce dies venientes, & leuabitur omne quod in domo tua, & quod thesaurizauerunt patres tui vsque ad diem istam, in Babelem: non superrelictum erit verbum, dixit IHVH.

18 Et de filiis tuis qui exhibunt de ex
te, quos generabis, accipient; &
erunt ^h eunuchi in ⁱ basilica regis
Babelis.

19 Et dixit Chizkijahu ad Iesagh-
jahu : Bonum verbum IHHVH , quod
loquutus-fuisti : Et dixit : An non si
^k pax , & ^l fides erit in diebus meis.

20 Et ^m superrelictio ⁿ verborum
Chizkijahu, & omnis ^o preualeſcen-
tia eius: & quod fecit ^p piscinam, &
^q aquæ ductum; & venire-fecit aquas
in urbem; an non ea ſcripta ſuper li-
brum ^r verborum dierum ^s regibus
Iehudah?

21 Et ^c cubavit Chizkijahu cum
patribus suis : & regnavit Menafeh
filius eius ^u sub eo.

h *Vide Genes.*
37, v. 36.
i palatio,
aula
k incolumi-
tas, prof-
peritas
l fidelitas,
veritas,
constantia.
stabilitas
m reliquum,
residuum,
restans
n rerum
o robur,
fortitudo,
potentia,
fortia-facta
p natatorium
q ascensio-
nem, ascen-
sum. *Vide I*
Regum, 18,
v. 32.
r rerum ge-
starum, *ut*
paulo ante.
s *latinius*, pro
regibus
t jacuit,
dormiuit,
occubuit
u pro

COMMENTARIA.

VERS. I.

N DIEBUS ILLIS.] Notant
hanc ægritudinem Ezechia
incidisse in annum quartum
decimum regni eius , quum
Sanherib inuasit Iudæam, su-
verf. 13. & aduentu Thirhachæ
Tyrius auocaretur à Iudæa, supra
9. Siquidem Ezechias vniuersè
vinti nouem annos, supra cap. 18.
decim ex his regnauit post hanc
9, vt perspicuè dicitur infra v.6.
20 anno 14. regni ægrotasse.

PRÆCIPE DOMVI TVÆ.] וְאֵתָּא, manda:
præcipè: da mandata, & præcepta: ordina: dis-
pone. Sic sumitur ad verbum 2. Samuel. 17.
 vers. 14. familiæ tuæ, nihil de rebus regni
 meminit, quia carebat filio regni successore:
 sed monetur vt leget, & testamentum con-
 dat de re familiari: Nescio cur aliqui abiecto
Iod, & aliis punctis legant לְבִיתִי *lebititcha:*
Da præcepta filia tue. Fortasse quia non nisi
 filiam habebat: nam filium tunc non ha-

buisse certum est, ex cap. 21. 1. Sed exemplaria constanter legunt, לביתך *lebethecha*, Iod interiecto, domui tuae.

MORIERIS ENIM TV.] *תב meth*, vel participium, vel præteritum est, *quia moriens*, vel *mortuus*, seu *mortuus-fuisti tu*, id est, illico, breui, certissimè moriturus. Sic Gen. 20. 3.

ET NON VIVES.] id est si vim morbi spectes, lethalis est, non potes vivere ex tanto morbo vlllo naturæ remedio. Notant, hæc omnia, & subesse, & pronuntiari sub conditione voluntatis, & potentiæ diuinæ.

QVI CONVERTIT FACIEM SVAM AD
PARIETEM.] vt attentius collecto spiritu
oraret, auersus ab aliorum aspectu. Chal-
dæus Interpres diuinat, conuertisse faciem
versus templi parietem, vt Deum intento
animo precaretur.

MEMENTO, QUÆSO, QUOMODO AMBULAVERIM CORAM TE.] Heb. Recordare, obsecro, quod ambulare-me-feci faciebus tuis, Quidam: Recordare iam me indefinenter-ambulasse

VERS. 2.

VERS. 3.

bulasse coram te, &c. quasi dicat, me pro virili meo, conditioni adhæsisse, quam proposueras 1. Regum 8. v. 25. peto igitur, ut memor promissi tui ibidem, non patiaris vita excedere me sine successore filio. Nam triennio post Menasch ei natus est, infra cap. 21. 1. *Ambulare coram Deo*, est Deo inferuire, sanctè, pieque viuere ex præscripto legis Dei, eiusque præcepta seruare. Vide in Genes 5. v. 24. Et coniugatio Hithpahel maximè hic significatum auget, q. d. me omnem dedisse operam, ut tibi placerem.

VERS. 4.

MEDIAM PARTEM ATRIj.] Heb. scribitur in textu, *חֵצֵי הַבַּיִת* *baghir urbem mediam*, seu ciuitatem medianam. In margine verò *חֵצֵי הַבַּיִת* *chaizer, atrium medium*, vel *medianum*, quam lectionem ferè sequuntur Hebræi, & Noster amplexus est. Tremellius, & Iunius reddunt, & exponunt in hunc modum: [*In ciuitatem medianum. nam duplex erat ciuitas præter ciuitatem Davidis, ut diximus in Iudicum 1. v. 8. & ex historia Ioschiæ infra cap. 22. vers. 14. & Nehemie constat. Hebræi omnes legunt (ut antè fecimus) in atrium medianum, præter fidem scripturæ, & citra necessitatem: quamobrem id nunc improbamus. Quod si quis seruare mauult atrium medianum, intelligendum erit, interius ipsa porticu, quod 1. Regum 7. v. 8. atrium alterum vocatur.*] Caietanus: à ciuitate medi, id est, à medio ciuitatis Davidis, seu arcis Sion: adhuc enim recedendo non transierat medium montis Sion. Alij, medium urbis Ierusalem vniuersè intelligunt. Plerique *medium atriij* regiæ basilicæ, accipiunt.

VERS. 5.

VIDI LACRYMAS TVAS.] Heb. singulariter, *lacrymam tuam*. Quidam numerum singularem hîc emphasim habere volunt, promptissimæ misericordiæ Dei, qui ad primam Ezechiaë lacrymulam placatus sit, & ei opitulatus. Sed sic loqui scriptura solet, ut Psalm. 125. v. 5. Ieremiæ 31. 16. &c.

VERS. 7.

AFFERTE MASSAM FIGORVM.] Quidam notant hoc adhibitum medicamentum è diametro fuisse contrarium morbo, seu vlceri, quo laborabat Ezechias, ut magis elucesceret diuina miraculi virtus. Alij, morbum Ezechiaë putant fuisse vlcus-malignum, inflammatione complicatum. Vide Exodi 9. vers. 9. alij tumorem, vel durum tuberculum: quibus curandis aptas esse caricas Medici affirmant. Sed morbo Iezechiaë, ut potuerint esse caricæ conueniens medicamentum, pluribus disputat Valles Medicus regius in sacra Philosophia, cap. 39. Illud satis constat, morbum illum fuisse lethalem, & omnem medicamentorum vim superantem: atque curationem eius, & ex natura morbi, & ex breui tridui curatione, omninò fuisse miraculo diuinæ virtutis adscribendam.

CVRATIVS EST.] Non ex facultate ficuum, cum morbi natura esset indomabilis à mediis naturalibus: sed ex Dei verbo.

VERS. 8.

DIXERAT AVTEM EZECHIAS.] Heb. *Et dixit Chizkijahu*. Noster, & alij præteritum perfectum, pro plusquamperfecto acceperunt: *Dixerat autem*, nimirum, antequam imponeretur cataplasma caricarum: nam hæc præcedunt, quæ dicta sunt versu supe-

riore. Alij, præteritum perfectum & dixit, retinent, ut potuerit Ezechias iam adhibito cataplasmate, signum triduanæ curationis postulare.

QVOD ERIT SIGNVM, &c.] Quidam exponunt, quasi dicat, Modo dixisti actum esse de vita mea: iam verò sanitatem promittis: vellem signo confirmari hoc promissum. Non ex infidelitate, sed ut magis in fide confirmetur, amore vitæ, quamuis S. Hieronymus 2. in Pelagianos scribit: [*Quod tamen parue fidelitatis indicium est.*]

VIS UT ASCENDAT VMBRA DECEM

VERS. 9.

LINEIS, AN UT REVERTATUR TOTIDEM GRADIBVS?] Heb. *fuit umbra decem ascensionibus*, seu, *gradibus: si reuertetur decem ascensionibus*, seu, *gradibus?* Quidam volunt priorem partem esse affirmatiuam, & optionem tantum dari posterioris partis, quasi dicat, umbra iam in horologio progressa est decem gradus, visne ut retrogrediatur eos totidem decem gradus? Alij notant mutilum esse sermonem, & proposita optione vnius, intelligendam vtriusque optionem ex subiunctis Ezechiaë verbis. Plerique tamen, utramque optionem his verbis expressam autumant, & interrogatiuè reddunt: *Visne, ut progrediatur umbra decem gradibus? an reuertatur decem gradibus? vel: Absque ista umbra decem gradibus, vel retrocedat decem gradibus?*

DECIM GRADIBVS?] *מַגְּהָלוֹת* *maghaloth*, propriè *ascensione*, seu *gradus* significat. Quidam volunt illud Horologium Solare Achazi ita constructum arte mechanica, ut gradibus pictis, aut fabrefactis, per modum ascendentis umbra progredieretur vsque ad meridiem, & per modum descendentis umbra progredieretur à meridie vsque ad noctem. Alij verò *gradus* intelligunt, *lineas* in Horologio solari, quas sciatheræ, vel gnomonis umbra ferit. Sic Noster versu sequente.

FACILE EST VMBRAM CRESCERE DECIM LINEIS.] Heb. diuersimodè reddunt.

VERS. 10.

1. *Leue est umbra declinare decem gradibus.*
2. *Lenius esset vmbra declinare decem gradibus*, id est, vno momento vltius decem gradus, seu lineas percurrere: vel subito in decimum gradum abripi: nam id quo ad modum esset miraculosum, quod vno nimirum momento umbra decem gradus vltius progredieretur: non quo ad rem, nam vmbra procedere vltius in horologio secundum naturam est. Retrogredi verò momento decem gradibus seu lineis, & quo ad rem, & quo ad modum supra naturam est: ac proinde maius miraculum: & hoc postulat Ezechias.

ET REDVXIT VMBRAM.] Quidam, retrocessisse vmbra solum, non solem ipsum in cælo existimant: nam id non erat necesse ad miraculosum signum ut ordo ipse & cursus cælorum verteretur: & si Isaiæ 38. v. 8. dicitur: *Et reuersus est sol decem gradibus*, id metonymicè capiunt, pro umbra solis: ut vulgo dicimus, iam sol, id est, umbra solis, ferit decimam, aut duodecimam lineam horologii. Itaque aiunt retrogressam vmbra,

VERS. 11.

proce

procedente tamen sole, nec sequutam fuisse vmbra motum solis. Verum alij rectius existimant, solem quoque ipsum in caelo à suo cursu retrocessisse eos decem gradus aut lineas gnomonis, quæ sententia disertissime est sancti Dionysij Arcopagitæ Epistola 7. ad S. Polycarpum, & Georgij Pachymeris in scholiis eiusdem epistolæ, S. Hieronymi, S. Cyrilli, Procopij, in Isaia 39. sub initium, Theodoret, & Rabbani in hunc locum, Michaëlis Glycæ Parte 2. Annalium, Georgij Cedreni Annalium, pag. 49. & plurimorum recentiorum: quam egregie firmant verba Isaia, & obseruatum id prodigium Babylone à Chaldæis, vt mox dicemus, cum solius vmbra miraculum, Babylone obseruari non potuerit.

Iam qualiter id miraculum patratum fuerit, variè differunt Explanatores, lector eos adeat: nobis illorum sententia verisimilior visa, qui statuunt. 1. Solarium illud, seu horologium Solare Achazi, fuisse hemihorion, ad semihoras, non integras horas notandas constitutum. Solarium enim diurnum horas duodenas indicat, vel semihoras vicenas quaternas, quarum gradus totidem commatis distinguuntur: vmbra verò per sciathe-ram, vel gnomonem, seu stylum secundum solis cursum peruatit omnia commata Solarij: Fuisse autem hemihoreos gradus, euincere denarij numeri duplicationem, qua Deus vti prophetam voluit, quum regi Chizkijæ optionem daret, nam cum optio detur, si velit vmbra decem gradus progredi, vel decem alios retrogradi: iam euincitur ad minus viginti gradus seu lineas fuisse in horologio Solari, quæ horas integras indicare ex vmbra Solari non poterant, quum longior dies in Palæstina non excedat quindecim solis horas: semihoras ergo gradus illi, seu lineæ horologij indicabant. Vnde constat quinque horarum spatio tantum retractum solem, & vmbra, quas indicabant semihorei illi decem gradus, quibus retroacta fuit vmbra. 2. Illam solis & vmbra per decem gradus retrogressionem fuisse momento temporis peractam: alioqui in priori parte optionis, nullum fuisset propositum miraculum: nam naturali cursu solis die illo progressura erat vmbra solito tempore. 3. Illud verò difficile, & ambiguum, retroactus sol decem gradibus, seu ad decimum retrogradum, quamdiu ibi substituerit: vel num ex eo loco ad quem retrocessit, naturali, & ordinario suo cursu iter suum deinde peregerit: vel num statim post animaduersum, & obseruatum ab Ezechia, domesticisque eius, & Ierosolymitanis prodigium illud, momento ad locum priorem vnde retroactus fuerat, redierit. Vnde incertum, quantum dies ille durauerit: nam quidam volunt, durasse decem horis amplius ordinariis aliis diebus: nam cum alij dies solares sint duodecim horarum; hunc fuisse viginti duarum horarum. Alij, non excessisse alios dies saltem decem integris horis; sed infra has. Ex analogia eorum, quæ diximus, videtur quinque paulo plus minus horis maiorem aliis diebus fuisse.

Illud tamen certissimum non durasse tantum, quantum diem illam sub Iosue, cap. 10. vers. 13. & 14. Vide Glycam 2. parte Annalium accuratè de hoc miraculo differentem.

IN HOROLOGIO ACHAZ.] Heb. in ascensionibus Achaz, seu in gradibus Achaz, sed MAGHALOTH accipi pro gradibus, seu lineis horologij Solaris, seu pro Solario, seu horologio Solari, omnes intelligunt. Vide supra cap. 13. vers. 9. Vnde hic exponunt, in gradibus Achazi, id est, in lapide, in quo gradus solis, siue horæ notabantur. Chaldæus reddidit, in lapide horarum Achazi. S. Hieronymus: [Gradus, quos nos iuxta Symmachum lineas, & horologium vertimus: qui gradus intellexit in lineis, vt manifestiorem sensum legentibus faceret. Siue ita extructi erant gradus arte mechanica, vt per singulos vmbra descendens, horarum spatia terminaret. Solent sanctorum locorum in hac prouincia monstratores, intra conspectum templi ostendere gradus domus Ezechia, vel Achaz, quod sol per eos descenderit. Sed nunquam ego credam non dico Achaz, qui rex impius fuit, sed cuiuslibet regis iusti domum fuisse in templo Dei.] S. Cyrillus: [Dicunt autem, Achazum Ezechia patrem in domo sua, velut machinam, & arte quadam gradus quosdam conficere curauisse, qui velut horas numerarent, & cursum solis, decursu vmbra in illis facta metirentur.] Quidam hic reddunt: in ascensibus, seu gradibus, vel cochlea, quam fecerat Achaz. In hac cochlea erant gradus, seu lineæ signatæ in lapide quodam, ex quibus discebatur hora diei sole splendente, hoc est, Solarium lapidi incisum. Ambiguum ergo, an illud Solarium fuerit vt nostra, gnomone sua vmbra notante lineas horarum, aut semihorarum: an per veros structos gradus mathematica arte, solis vmbra descendens horarum spatia designaret.

MISIT.] ad congratulandum Ezechia de salute recuperata: & ad inquirendum de prodigio retroacti Solis, prout obseruatum fuerat à Chaldæis, vt dicitur 2. Paralipomen. 32. vers. 31.

BERODACH] Hic Isaia 39. 1. vocatur Merodach. Iosephus: [Circa eadem ferme tempora imperium Assyriorum per Medos dissolui contigit.] Iam sub Arbace multò antè Medi, interfecto Sardanapalo, imperium Assyriorum euerterant, & dynastiam Medorum in Oriente condiderant: tamen lacinia quædam imperij Assyriorum manserant, qui & interdum ipsis Medis rebellauerant, & rerum potiti sunt: vt sub Phul, Teglat-Phalasar, Salmanassar, Sennacherib, &c. Primus Nabonassar dynastiam Babyloniorum, excusso Medorum iugo, condidit, à quo Chaldæi nouam illam epocham quam Nabonassaræram appellant, & à qua astronomicas rationes supputant, instituerunt. Ab hoc Nabonassaro quartus in dynastia Babylonica constituitur Mardokempadus, quem anno 27. æræ Nabonassaris in Babylone regnare cœpisse, auctor est Ptolemæus, lib. 4. Almagesti, cap. 6. Hunc ergo Mardokempadum plerique putant eundem ipsum fuisse, qui Mero

VERS. 12.

Merodah, seu Berodah dicitur. Vide de his Scaligerum, lib. 2. Ifagogicorum Canonum, pag. 132. & 134. & lib. 3. pag. 314. 315. & Vbbonem Emmium, in Canone Chronico. Qui notant, hoc anno, Ezechiae 14. quo aegrotavit, & interfectum Senacheribum à filiis, & misisse Merodachum, seu Mardokempadum regem Babylonis ad ipsum Ezechiam legatos; qui fuit imperij eius septimus: & morte Romuli insignis, & ingenti defectione Solis, quam maximae tenebrae consequutae sunt.

Ego facile crediderim interfecto à filiis Sennacheribo, & exortis ciuilibus motibus inter Asar-Hadonem, & fratres, auctas vires Babylonicorum dynastarum, & Assyriorum imperium pessum iisse. Nec vilis prorsus suspicio fuerit, magnam illam Solis eclipsin quam hoc anno circa mortem Romuli contigisse, auctores produnt: fortè fuisse ingens illud portentum retroacti solis precibus Isaiae in gratiam Ezechiae regis, quod hoc anno factum est: quod ab exteris scriptoribus parum ex vero cognitum, sub alieno Solaris defectionis nomine traditum fuerit.

VERS. 13. LATATVS EST AVTEM IN ADVENTV NVNTIORVM EZECHIAS.] Heb. & audinit super eos Chizkijahu. Videretur indicare, excepisse eos Ezechiam in magno confesso procerum, magnoque apparatu, & magnificentiae ostentatione, ut solent excipi, & audiri plena curia magnorum principum legati. Quidam reddunt: & acquieuit, seu paruit eis. Hebraei exponunt rogauerunt eum, ut ostenderet eis domum, quod & fecit. Alij reddunt: Ad quos intentus Chizkijahu, ostendit, &c. Isaiae 39. vers. 2. dicitur, (& letatus est super eos Chizkijahu.)

DOMVM AROMATVM.] De voce נכרות nechoth, vide Comm. in Genes. 37. vers. 25. hic varie reddunt. 1. omnem domum desidera-

biliam suorum, vel desiderabilem suam. 2. omnem domum pretiosorum suorum. 3. omnes cellas aromatum suorum. 4. totum gazophylacium suum. 5. omnem domum reconditi sui.

ET DOMVM VASORVM SVORVM.] possit quoque intelligi, domum instrumentorum, supellectilis, armorum. Quidam existimant ostendisse quoque eis, optima & pretiosa templi vasa, quod S. Hieronymus in 35. Isaiae, & lib. 2. in Pelagianos affirmat. Alij eunt inficias, è vers. 15. quod verisimilius puto. Hebraei notant hic in textu deesse vocem כל col, omnem domum, quam margini appingunt, ex Isaiae 39. v. 2.

ERVNT EVNVCHI.] Quidam vertunt: an- VERS. 18. lici, quod notant, completum legi infra cap. 24. & 25.

SIT PAX ET VERITAS IN DIEBUS MEIS] VERS. 19. Heb. Et dixit: An non, si pax, & veritas erit in diebus meis? Exponunt, Non ne gratia mihi fiet, si pax & veritas erit in diebus meis? Quidam: Et adiecit: Nonne bonum est, si pax & veritas futura sit in diebus meis? vel quid ni, si pax & veritas, &c. id est, modo tranquillitate, & quiete fruar quamdiu vixero, & praeter Dominus, quod est pollicitus, ne ab hostibus arguatur mendacij. Aliqui: Et dixit: Modo pacata sint, atque tuta res diebus meis. Alij: Praeterea dixit: Nonne? quandoquidem pax & stabilitas futura est diebus meis. Explicant, Nonne? id est, omnino bonum, & iustum. Grauiissima affirmandi ratio apud Hebraeos usitata. Sic 1. Samuel. 10. 1.

PISCINAM.] de qua vide Nehemiae 3. VERS. 20. vers. 16.

ET INTRODVXIT AQVAS IN CIVITATEM.] Exponunt, ut eas hostibus interciperet, 2. Paralipom. 32. vers. 3. 4. & 30. vide in Ecclesiastici 48. vers. 19.

NONNE HEC SCRIPTA SVNT, &c.] Vi- VERS. 21. de supra cap. 16. v. 19.

CAPVT VIGESIMVM-PRIMVM.

Propter abominandam Manassis impietatem praedicat Dominus se Iudam ac Ierusalem deleturum: cui succedit impius filius Amon; & hoc à servis occiso, regnat super Iudam pius filius Iosias.

Vulg.

Malu.

2. Par. 33. a. 1.

I Vodecim annorum erat Manasses cum regnare cepisset, & quinquaginta quinque annis regnavit in Ierusalem: nomen matris eius Haphsiba.

2 Fecitque malum in conspectu Domini, iuxta idola Gentium, quas deleuit Dominus à facie filiorum Israel.

2. Par. 33. a. 3.

3 Conuersusque est, & aedificauit Maluenda, In 2. Regum,

I llius duorum decem^a annorum^a annis Menaseh, in regnare eum; & quinquaginta & quinque^b anno^b annis regnavit in Ierusalaim: & nomen matris eius Chephtzi-Bah.

2 Et fecit^c malum in oculis IHVH: secundum abominationes gentium, quas exterminio-funditus-deleuit^e IHVH de faciebus filiorum Israelis. ^{e quod malum est, vel videtur. Sic vers. 6.}

3 Et reuersus fuit, & aedificauit NNnnn excel

834 Vulg. II. Regum, Cap. XXI. Malu.

excelsa quæ dissipauerat Ezechias pater eius : & erexit aras Baal , & fecit lucos sicut fecerat Achab rex Israel , & adorauit omnem militiam cali , & coluit eam.

2. Reg. 7. b. 10. 4 Extruxitque aras in domo Domini, de qua dixit Dominus : In Ierusalem ponam nomen meum.

5 Et extruxit altaria uniuersæ militiæ cali in duobus atriis templi Domini.

6 Et traduxit filium suum perignem : & ariolatus est , & obseruauit auguria , & fecit pythones , & aruspices multiplicauit , ut faceret malum coram Domino , & irritaret eum.

2. Reg. 7. d. 10. 3. Reg. 8. b. 16. & 9. a. 5. 7 Posuit quoque idolum luci , quem fecerat in templo Domini : super quod locutus est Dominus ad Dauid , & ad Salomonem filium eius : In templo hoc , & in Ierusalem , quam elegi de cunctis tribubus Israel , ponam nomen meum in sempiternum.

8 Et ultra non faciam commoueri pedem Israel de terra , quam dedi patribus eorum : si tamen custodierint opera omnia quæ precepi eis , & uniuersam legem , quam mandauit eis seruus meus Moyses.

9 Illi uerò non audierunt : sed seducti sunt à Manasse , ut facerent malum , super Gentes quas contriuit Dominus à facie filiorum Israel.

10 Locutusque est Dominus in manu seruorum suorum Prophetarum , dicens.

1. Reg. 15. a. 4. 11 Quia fecit Manasses rex Iuda abominationes istas pessimas , super omnia quæ fecerunt Amorrei ante eum , & peccare fecit etiam Iudam in immunditiis suis.

12 Propterea hac dicit Dominus Deus Israel : Ecce ego inducam mala super Ierusalem & Iudam : ut quicumque audierit , tinniant ambaures eius.

13 Et extendam super Ierusalem funiculum Samariæ , & pondus domus Achab : & delebo Ierusalem , sicut deleri solent tabula : & delens uertam , & ducam crebrius stylum super faciem eius.

14 Dimittam uerò reliquias hereditatis meæ , & tradam eas in manus inimicorum eius : eruntque in vastitatem ,

excelsa quæ abstulit Chizkijahu pater eius : & surgere-fecit altaria Baghali , & fecit lucum , secundum quod fecit Achab rex Israelis : & procumbere-se-fecit omni militiæ cælorum , & seruiuit eos.

4 Et ædificauit altaria in domo IHVH : quam dixit IHVH , In Ierusalaim ponam nomen meum.

5 Et ædificauit altaria omni militiæ cælorum : in duobus atriis domus IHVH.

6 Et transire-fecit filium suum in igne , & oculabit , & augurabitur , & faciet pythones , & gnostas : multiplicauit ad facere malum in oculis IHVH ad commouere.

7 Et posuit dedolatum luci quod fecit : in domo quam dixit IHVH ad Dauidem , & ad Scelomoh filium eius : In domo ista , & in Ierusalaim , quam elegi de omnibus baculis Israelis : ponam nomen meum æterno.

8 Et non addam ad diuagare facere pedem Israelis , de humo quam dedi patribus eorum : tantum modo si obseruabunt ad facere secundum omne quod precepi eos , & omni legi , quam præcepit ad eos seruus meus Moyses.

9 Et non audiuerunt : & errare-fecit eos Menaseh , ad facere malum de gentibus quas aboleuit IHVH de faciebus filiorum Israelis.

10 Et loquutus-fuit IHVH in manu seruorum suorum prophetarum , ad dicere.

11 Correspondentia quod fecit Menaseh rex Iehudah abominationes istas , malefecit de omni quod fecerunt Aemoreus , qui faciebus , & errare-fecit etiam Iehudah in stercorebus suis.

12 Ad sic sic dixit IHVH ELOHIM Israelis : Ecce ego venire-faciens malum super Ierusalaim , & Iehudah , quod omnes audientes eius , occlusæ erunt duæ-aures eius.

13 Et extendam super Ierusalaim lineam Someron , & librationem domus Achab : & delebo Ierusalaim secundum quod delebit frixorium : deleuit , & uertet super facies eius.

14 Et dimittam relictionem hereditatis meæ , & dabo eos in manu maleuolentium eorum : & erunt direptio

d disperdidit

e exercitui. Sic v. 3. Vide Genes. 2. 1. f coluit

g Vide Genes. 30. 27. & Leuit. 19. v. 26.

h ventriloquum. Vide Leuit. 19. vers. 26.

i Vide Leuit. 19. v. 31.

k multiplicare fecit I prouocare, indignare, irritare.

m dedolati-le. Vide Exodus. 20. v. 4.

n virgis, extensionibus, tribubus

o datiuus. in æternum, in sæculum,

olim p dimouere, iactare, agitare, propellere

q curabunt facere r eis

s sedaxit t præ

u perdidit, dissipauit, extirpauit

x qua y præ z Aemorei

a datiuus. ad facies eius.

b peccare delinquere c diis stercoreis

Vide supra cap. 17. v. 12.

d Vide 1. Samuel. 3. v. 11.

e filium, funiculum f Samariæ

g libramentum, perpendiculum, regulam, amussim

h absterge, abradam. ita mox.

i scutella, uel caldare, lebes. Vide supra cap. 2.

vers. 20. k deseram, derelin-

quam l reliquiam, residuatam

m præda, rapina

& in rapinam cunctis aduersariis suis.

15 Eo quod fecerint malum coram me & perseuerauerint irritantes me, ex die, qua egressi sunt patres eorum ex Aegypto, usque ad hanc diem.

16 Insuper & sanguinem innoxium fudit Manasses multum nimis, donec impleret Ierusalem usque ad os: absque peccatis suis, quibus peccare fecit Iudam, ut faceret malum coram Domino.

17 Reliqua autem sermonum Manasse, & uniuersa quae fecit, & peccatum eius quod peccauit, nonne haec scripta sunt in Libro sermonum dierum regum Iuda?

18 Dormiuitque Manasses cum patribus suis, & sepultus est in horto domus suae, in horto Oza: & regnauit Amon filius eius pro eo.

19 Viginti duorum annorum erat Amon cum regnare cepisset: duobus quoque annis regnauit in Ierusalem, nomen matris eius Messalemeth, filia Harus de Ieteba.

20 Fecitque malum in conspectu Domini sicut fecerat Manasses pater eius.

21 Et ambulauit in omni via, per quam ambulauerat pater eius, seruiuitque immunditiis, quibus seruierat pater eius, & adorauit eas.

22 Et dereliquit Dominum Deum patrum suorum, & non ambulauit in via Domini.

23 Tetenderuntque ei insidias serui sui, & interfecerunt regem in domo sua.

24 Percussit autem populus terrae omnes qui coniurauerant contra regem Amon: & constituerunt sibi regem Iosiam filium eius pro eo.

25 Reliqua autem sermonum Amon quae fecit, nonne haec scripta sunt in Libro sermonum dierum regum Iuda?

26 Sepelieruntque eum in sepulchro suo, in horto Oza: & regnauit Iosiah filius eius pro eo.

direptioni, & deprædationi omnibus maleuolentibus eorum.

15 Correspondentia ° quod fecerunt P malum in oculis meis; & fuerunt q commouentes me: de die qua exiuerunt patres eorum de Aegypto, & usque ad diem istam.

16 Et etiam sanguinem r vacuum fudit Menaseh multum valde, usquequo impleuit Ierusalaim f os ori: ad solum de t errato suo quod u errare fecit Iehudah, ad facere malum in oculis IHVH.

17 Et x superrelictio y verborum Menaseh, & omne quod fecit, & z erratum, eius quod errauit: an non ea scripta super librum verborum dierum, a regibus Iehudah?

18 Et b cubauit Menaseh cum patribus suis, & sepultus fuit in horto domus suae, in horto Phuza: & regnauit Amon filius eius c sub eo.

19 Filius viginti & duorum d anni Amon, in regnare eum, & duobus annis regnauit in Ierusalaim: & nomen matris eius, Mesulemeth, filia Charutz de e Iatebah.

20 Et fecit f malum in oculis IHVH, secundum quod fecit Menaseh pater eius.

21 Et ambulauit in omni via, qua ambulauit pater eius: & g seruiuit h Stercora, quae seruiuit pater eius, & procumbere-se-fecit eis,

22 Et dereliquit IHVH ELOHIM patrum suorum: & non ambulauit in via IHVH.

23 Et i colligauerunt serui Amon super eum: & mori-fecerunt regem in domo eius.

24 Et percussit populus terrae omnes k colligantes super regem Amon: & regnare-fecerunt populus terrae Iosijahu filium eius l sub eo.

25 Et m superrelictio verborum Amon, quod fecit: an non ea scripta super librum verborum dierum, regibus Iehudah?

26 Et sepeliuit eum in sepulchro eius in horto Ghuza: & regnauit Iosijahu filius eius n Sub eo.

n conculationi, euulsioni
o eò quòd
p ut v.2.

q ut v.6.

r innocuum, infontem
s ore ad os
t peccato, delicto
u peccare, delinquere

x reliquum, residuum, restans
y rerum-gestarum. Sic statim
z ut v.16.

a datus, pro regibus
b occubuit, jacuit, dormiuit
c pro

d annorum

e Iorbah

f ut v.2.

g coluit
h ut v.11.

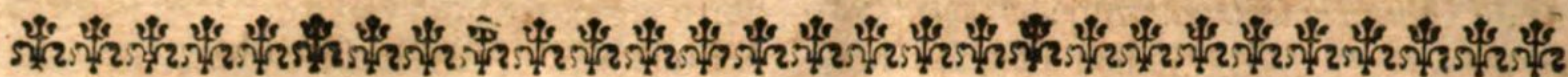
i conspirauerunt, coniurauerunt, ligam-fecerunt

k ut v.23.

l pro

m Vide v.17.

n pro

C O M M E N T A R I A.

VERS. 1.

T QVINQVAGINTA QVIN-
QVE ANNIS REGNAVIT.]
Notant, comprehensis iis,
quibus fuit captiuus in Ba-
bylone: 2. Paralipomen. 33.
vers. 11.

HAPHSIBA.] Hebr. חפצי-בא Chephtzi-bah.
exponitur, *Voluntas, Complacentia, Benepla-
citum, Affectio, mea in ea.* sic Isaia 62. 4. No-
men inde habuisse videtur, quod esset ama-
bilis, & placitæ indolis, & omnes ei bene
vellent. Ierosolymitanam fuisse testatur Io-
sephus.

VERS. 3.

CONVERSVSQVE EST ET AEDIFICAVIT
EXCELSA. &c.] Quidam exponunt: *Et con-
uersus est*, id est auersus fuit à viis, & pietate
patris: fecit contra quàm fecerat pater eius.
Alij notissimo hebraismo. *Rursus aedifica-
uit, &c.*

EXCELSA.] De his vide 1. Samuel. 9.
vers. 12.

QVÆ DISSIPAVERAT EXECHIAS.] su-
pra cap. 18. vers. 4.

SICVT FECERAT ACHAB.] Vide 1. Re-
gum 16. vers. 32. 33. 34.

VERS. 4.

IN IERUSALEM PONAM NOMEN MEVM.]
id est, in templo, quod est in Ierusalem ibi
solum erit solemnus cultus meus, nec alius.
Deus ibi coletur: vbi nomen meum solum
inuocabitur, & appellabitur domus Iehouah.
Vide 1. Regum 8. vers. 29. & Cap. 9. vers. 3.
sic infra vers. 7.

VERS. 5.

IN DVOBVS ATRIIS.] scilicet sacerdo-
rum, & populi.

VERS. 6.

ET TRADVXIT FILIVM SVVM PER
IGNEM.] Vide supra cap. 17. vers. 17.

ET ARIOLATVS EST.] Significatum ver-
bi אריולון *ghonen* abunde excussimus Leuitici
19. vers. 26. & Deuteronom. 18. vers. 10. Hic
diuersimodè conuertunt: 1. & *obseruauit-tem-
pora.* id est, ex inspectione cæli & stellarum,
future prædixit, & diuinavit: obseruauit ho-
ras, dies, menses, annos, & tempora nego-
tiis agendis idonea & opportuna. 2. & *pre-
stigiis vacauit,* seu *operam dedit.* artem præsti-
giatricem exercuit, fuit magnus præstigia-
tor. 3. & *obnubilauit.* id est, usus est arte
diuinandi ex nubibus. Verbum est futurum
Hebraicè, vt duo etiam proximè sequentia,
plane ad indicandam continuitatem & per-
uicaciam maleficiorum Menaseh.

MVLTIPlicAVIT, VT FACERET MA-
LVM.] id est, plurimum fecit, quod malum
est, vel videtur, in oculis Iehouah. vel plu-
rimum mali fecit &c. ingentia mala desi-
gnauit.

VERS. 7.

POSUIT QVOQVE IDOLVM LUCI, QVEM
FECERAT.] Hebr. *Et posuit sculptile luci,*
quod, vel quem fecit. Quidam: *Posuit item*
cum sculptili lucum, quem fecerat. Aliqui: *Et*
posuit sculptile luci, quem fecerat. id est lucum
sculptum, sine lucum magno artificio scul-

ptum. Hypallage. Hispanicus Interpres:
*Y puso una entalladura del bosque, que el auia
hecho.* id est, *un retablo enque estaua entalla-
do el bosque, &c.* era doble idolatria. sensus
Nostri simplicior est. *idolum luci*, id est for-
mam & ideam, seu sculpturam luci, id est,
lucum affabre sculptum: vel idolum, quod
antea fuerat in luco, vt ex vero luco, quem
Menaseh plantauerat, idolum transtulerit in
domum Dei. Vide infra cap. 25. vers. 6.

VERS. 13.

ET EXTENDAM SVPER IERUSALEM
FVNICVLVM SAMARIÆ.] Notant esse me-
taphoram ab architectis, & latomis. quasi di-
cat, designabo veluti linea, funiculo, & re-
gula quadam, id, quod volo perdi, & deiici,
ac demoliri ex Ierusalem: eodem modo Ie-
rusalem tractabo, quo tractaui Samariam:
quemadmodum curauì euertendam Sama-
riam, ita curabo euertendam Ierusalem.

ET PONDVS DOMVS ACHAB.] Hebr. &
librametum, perpendiculum, quo, filo ponde-
re plumbeo appenso, vtuntur architecti, &
latomi, *domus Achabi.* Exponunt, id est,
sicut Achabi gens deleta est, ita harum fa-
miliam prorsus deleturus sum: quod exe-
quutus est partim in Zedechia, & filiis, in-
fra cap. 25. vers. 7. partim in Ismahele, ibi-
dem, vers. 26. Nam Zorobabel, & succes-
sores eius, non per Salomonem, vt reliqui
omnes, sed per Nathanem à Dauide descen-
dunt, vt apparet Lucæ 3. cum architecti &
latomi ad demoliendum regula, ac perpen-
diculo non vtantur, sed vectibus, seu dola-
bris: Vsurpat tamen Deus hic metaphoram
regulæ, ac perpendiculi, vt innuat se magno
iudicio, & iusta vindicta, ac iuxta delicti
mensuram, destruere impios.

ET DELEBO IERUSALEM, SICVT DE-
LERI SOLENT TABULÆ.] Varie Hebræa
conuertunt. 1. & *abstergam Ierusalaim,* sicut
abstergit quispiam scutellam. 2. & *expurgabo*
Ierusalaim, sicut *expurgabit scutellam.* 3. &
tergam Ierusalaim, quemadmodum *tergit quis-
piam lebetem, vel caldariam.* 4. & *defricabo*
Ierusalaim, quemadmodum *qui defricat frixo-
rium.* 5. & *detergam Ierusalem,* quemadmo-
dum *quis patinam detergit.* 6. & *abstersurus*
sum Ierusalaim, vt *qui abstergere solet gabatam.*
id est, ciues regni Iudaici, vt sordes patinæ
profundioris abstergam, & degadam, & præ-
sens regnum subuertam. Vide complemen-
tum huius vaticinij Ieremiæ 39.

DELENS VERTAM, ET DVCAM CRE-
BRIVS STYLVM SVPER FACIEM EIVS.]
elegantè sensum exprestit, vt illud Poëtæ:
sape stylum vertas. —

obtusiori enim styli parte antiqui debebant,
acutiori scribebant. Hebr. *abstersit, & ver-
tet super facies eius.* Quidam: *abstergit,* deinde
subuertit eam in os. nequid in ea humoris, aut
sordium remaneat. id est, penitus depilatam,
& direptam subuertet Ierusalaim.

VSQVE

VERS. 16. VSQVE AD OS.] Hebr. ore ad os. Quidam : de latere ad latus. Alij : ab angulo ad angulum. vt פה peh, os, idem sit quod פנה pinah, angulus. Nonnulli : ad orificium vsque. vel ad summum vsque. Aliqui : confertim. Vide hanc loquutionem supra cap. 10. vers. 22.

VERS. 17. ET VNIVERSA, QUÆ FECIT.] Aliqui & quidquid fecit. post captiuitatem suam, de quibus 2 Paralip. 33. à vers. 11.

VERS. 18. ET SEPULTVS EST IN HORTO DOMVS SVÆ.] vel quia indignus à suis habitus est, qui sepulcro piorum aliorum regum inferretur : vel ex testamento, vt credibile est, aut voluntate vltima ipsius : tanquam si resipiscens tum demum agnouisset, ac professus esset, indignum se qui cum maioribus in sepulcro regum reponeretur.

IN HORTO OZA.] Hebr. Huza. Aliqui putant hunc fuisse Huzijah regem Iehudæ, de quo supra cap. 15. 13. qui regium illum hortum conseruerit. Alij appellatiue capiunt.

in horto obfirmationis, regni, imperij. id est, in horto regio. sic infra vers. 26.

MEFFALAMETH.] Hebr. מֶשְׁכֻּלֶמֶת Mefchul-lemeth. sic dicta videtur. quasi, Pacifica, Prospera, Fortunata, Augusta.

DE IOTABA.] siue Iotabab. augurantur, fortasse fuisse illam Iotabatham in finibus Moabitarum, de qua Num. 33. vers. 33. & Deuteronom. 11. 7. Potuit impius Menaseh uxorem alienigenam duxisse. Nec à vero prorsus aberit, fuisse Iotapatam Iudæi Iosephi captiuitate claram.

NONNE SCRIPTA SVNT, &c.] sic supra VERS. 25. vers. 17. vide cap. 20. vers. 20. & 1. Reg. 11. vers. 41.

SEPELIERVNTQVE EVM.] Hebr. & sepe- luit eum, scilicet populus, vel Iosias filius. vel phrasi Hebraica Et sepultus fuit is.

IN SEPVLCHRO SVO.] Quidam : in sepulcro illius. videlicet Menasis patris eius, quo cum sepeliri fortassè voluit superstitione ductus.

VERS. 19.

VERS. 26.

CAPVT VIGESIMVM SECVNDVM

Iosias templum ac Dei cultum instaurat ; Dominum super reperto Deuteronomij libro consulens, responsum accipit, inducenda super Iudam scripta in eo mala propter neglectum à patribus Dei cultum, ipsum tamen prius in pace moriturum.

Vulg.

Malu.

2. Par. 34. 2. 1.

Icto annorum erat Iosias cum regnare cepisset : triginta & vno anno regnavit in Ierusalem : nomen

matris eius Idida, filia Hadaia de Besecath.

2 Fecitque quod placitum erat coram Domino, & ambulavit per omnes vias David patris sui : non declinavit ad dexteram, siue ad sinistram.

3 Anno autem octavo decimo regis Iosia, misit rex Saphan filium Asia, filij Messulam, scribam templi Domini, dicens ei.

4 Vade ad Helciam sacerdotem magnum, vt consletur pecunia, qua illata est in templum Domini, quam collegerunt ianitores templi à populo.

5 Deturque fabris per prepositos domus Domini : qui & distribuunt eam his qui operantur in templo Domini, ad instauranda sartatecta templi.

6 Tignariis videlicet & camentariis, & iis qui interrupta componunt : & vt

Ilius octo anni Iosijahu in regnare eum, & triginta & vno anno regnavit in Ierusalaim :

& nomen matris eius Iedidah, filia Phadajah de Batzekath.

2 Et fecit rectum in oculis IHH : & ambulavit in omni via David patris eius ; & non discessit dexteram & sinistram.

3 Et fuit in octo decem anno regni Iosijahu : misit rex Saphan filium Atzaljahu, filij Mesulam, d numerantem, domum IHH, ad dicere :

4 Ascende ad Chilkijahu sacerdotem grandem, & consummauit argentum f venire-factum domum IHH : quod collegerunt s obseruantes h liminis de ad populum.

5 Et dederunt illud super manum facientium i ministerialis ; k visitare-facti in domo IHH : & Dederunt illud facientibus ministerialis, l quod in domo IHH ; ad m obtinere sarturam domus.

6 n Fabris, & ædificantibus, & o sepientibus, ad acquirere ligna,

NNnnn 3 &

a annorum

b Botzkath
c quod rectum est, vel videtur

d litteratorem, notarium, scribam. Sic deinceps. Vide 2. Samuel. 8. v. 17.

e vt consummet, perficiat

f illatum
g custodes
h vasis. Vide cap. 12. 9.

i operis, opificij, sic statim, & v. 9.

k visitatores, præfecti, præpositi, inspectores. Sic vers. 9. vel in Genitino. visitatorum, &c.

l qui

m Vide cap. 12. v. 5.

n artificibus
o vt cap. 12. v. 12.

emantur ligna, & lapides de lapidicinis, ad instaurandum templum Domini.

7 Veruntamen non supputetur eis argentum quod accipiunt, sed in potestate habeant, & in fide.

8 Dixit autem Helcias pontifex ad Saphan scribam: Librum Legis reperi in domo Domini, deditque Helcias volumen Saphan, qui & legit illud.

9 Venit quoque Saphan scriba ad regem, & renuntiavit ei quod preceperat, & ait: Conflauerunt serui tui pecuniam, qua reperta est in domo Domini: & dederunt ut distribueretur fabris à præfectis operum templi Domini.

10 Narravit quoque Saphan scriba regi, dicens: Librum dedit mihi Helcias sacerdos. Quem cum legisset Saphan coram rege.

11 Et audisset rex verba Libri Legis Domini, scidit vestimenta sua.

12 Et præcepit Helciae sacerdoti, & Ahicam filio Saphan, & Achobor filio Micha, & Saphan scriba, & Asaia seruo regis dicens.

13 Ite & consulite Dominum super me, & super populo, & super omni Iuda, de verbis voluminis istius, quod inuentum est: magna enim ira Domini succensa est contra nos: quia non audierunt patres nostri verba libri huius, ut facerent omne quod scriptum est nobis.

14 Ierunt itaque Helcias sacerdos, & Ahicam, & Achobor, & Saphan, & Asaia, ad Holdam prophetidem, uxorem Sellum, filij Thecua, filij Araas custodis vestium, qua habitabat in Ierusalem in Secunda: locuti que sunt ad eam.

15 Et illa respondit eis: Hec dicit Dominus Deus Israel: Dicite viro, qui misit vos ad me.

16 Hec dicit Dominus: Ecce, ego adducam mala super locum istum, & super habitatores eius, omnia verba Legis qua legit rex Iuda.

17 Quia dereliquerunt me, & sacrificauerunt diis alienis, irritantes me in cunctis operibus manuum suarum: & succendetur indignatio mea in loco hoc, & non extinguetur.

& lapides p excisionis, ad q obtinere domum.

7 Veruntamen non r computabitur ad eos argentum datum super manum eorum: quia in fide ij facientes.

8 Et dixit Chilkijahu sacerdos grandis super Saphan numerantem: Librum legis inueni in domo IHVH. Et dedit Chilkijah librum ad Saphan: & f vocavit eum.

9 Et venit Saphan numerans ad regem, & reuere fecit ad regem verbum, & dixit: Fuderunt serui tui argentum inuentum in domo; & dederunt illud super manum facientium ministerialis, visitare e facti domo IHVH.

10 Et annuntiavit Saphan numerans regi, ad dicere: Librum dedit mihi Chilkijah sacerdos. Et u vocavit eum Saphan x faciebus regis.

11 Et fuit secundum audire rex verba libri Legis: & y dirupit vestimenta sua.

12 Et præcepit rex ad Chilkijah sacerdotem & ad Achikam filium Saphanis, & ad Phachbor filium Michajah, & ad Saphanem numerantem, & ad Phasajah seruum regis ad dicere.

13 Ambulate, quærite ad IHVH in vsque ad me, & in vsque ad populum, & in vsque ad omnem Iehudah, super verba libri inuenti istius: quia grandis z ardor IHVH, qui ipse a flagrauit in nobis; super quod non audierunt patres nostri super verba libri istius, ad facere secundum omne scriptum b super nos.

14 Et ambulauit Chilkijahu sacerdos, & Achikam, & Phachbor, & Saphan, & Phasajah ad Chuldah prophetissam e viram Salum filij Thikuah, filij Charchas d observantis vestimentorum: & ipsa e habitans in Ierusalaim in secundo: & loquuti fuerunt ad eam.

15 Et dixit ad eos: Sic dixit IHVH ELOHIM Israelis: Dicite viro qui misit vos ad me.

16 Sic dixit IHVH: Ecce ego venire faciens malum ad locum istum, & super habitantes eius: omnia verba libri quem f vocavit rex Iehudah.

17 Sub quo dereliquerunt me, & suffuerunt dijs g aliis h correspondentiæ i commouere me in omni factura manuum suarum: & k flagrabit ardor meus in loco isto, & non extinguetur.

p vt ibidem:
q confirma-
re, apprehē-
dere, fortifi-
care, instau-
rare, curare
r æstimabi-
tur, numera-
bitur. Vide
cap. 12. v. 15.

f legit, pro-
clamauit,
promulga-
uit

s vel facto-
rum

u vt v. 8.
x datiuus,
ad facies

y discidit,
dilacerauit

z astus-ira,
æstuans-ira,
excandescen-
tia
a exarsit,
accensus-
fuit
b propter

c uxorem
d custodis
e manens,
residens

f vt v. 8.
g alienis, ex-
teris, præpo-
steris
h datiuus, ad
correspon-
dentiam
i prouocare,
indignare,
irritare
k vt v. 13.

18 Regi autem Iuda, qui misit vos ut consuleretis Dominum, sic dicetis: Hec dicit Dominus Deus Israel: Pro eo quod audisti verba voluminis.

19 Et perterritum est cor tuum, & humiliatus es coram Domino, auditis sermonibus contra locum istum, & habitatores eius, quod videlicet fierent in stuporem & in malum dictum: & scidisti vestimenta tua, & fleuisti coram me, & ego audiui, ait Dominus.

20 Idcirco colligam te ad patres tuos, & colligeris ad sepulchrum tuum in pace, ut non videant oculi tui omnia mala quae inducturus sum super locum istum.

18 Et ad regem Iehudah mittentem vos ad quaerere ad IHVH, sic dicetis ad eum: Sic dixit IHVH ELOHIM Israelis, verba quae audiui.

19 Correspondentia¹ tenerum-fecit cor tuum, & ^m humiliatus fuisti de faciebus IHVH, in audire te quod loquutus fui super locum istum, & super habitantes eius, ad esse ⁿ afflictioni, & ^o leuifactioni; & ^p dirupisti vestimenta tua, & lacrymatus fuisti ^q faciebus meis: & etiam ego audiui, ^r Fidelis sermo IHVH.

20 Ad sic ecce ego colligam te super patres tuos, & colligeris ad sepulchra tua in pace: & non videbunt oculi tui in omni malo quod ego venire-faciens super locum istum. Et reuerterefecerunt ad regem verbum.

¹ molle, emollicum, blandum
^m depressus, submissus, abiectus, demissus. fuisti
ⁿ afflatui. Vide Deuteronom 28.
^o 36.
^o vilipensio- ni, leuipensio- ni. male- dictioni, execrationi,
^p discidisti, dilacerasti
^q ad facies
^r vide Ge- nes. 16, v. 22.

COMMENTARIA.

VERS. 1.

CTO ANNORVM EXAT IOSIAS &c.] Conferendum hoc caput cum 2. Paralipomen 34. ubi fusius ista enarrantur.

IEDIDAH] sonat Dilectam,

Amabilem.

DE BESECATH.] Heb. Botzkath. Vide de hoc oppido Sortis Iehudae, Iosue 15. 39.

VERS. 3.

ANNO AVTEM OCTAVO DECIMO REGIS IOSIAE.] Non aetatis, sed regni, ut exponitur 2. Paralipomen 34. 8. nam aetatis erat 26.

VERS. 4.

UT CONFLETUR PECUNIA.] Hebr. & consumet pecuniam, Varie reddunt. 1. ut perficiat conflare pecuniam, id est, ut perfecte, & exacte conflaret argentum rude & non percussum, qui sensus iuuatur e. vers. 9. (Et fuderunt, seu, conflagravit argentum) quem & plerique amplectuntur. 2. ut perficiat pecuniam, id est, ut perfecte exigat pecuniam, seu argentum ab aedituis. 3. & finiet argentum, id est, ut usque ad finem totum illud argentum supputet. 4. ut consummet, seu conficiat argentum id est, ut totum colligat. 5. ut in summam redigat pecuniam 6. Et absoluet argentum, id est, totum tollet, absoluet, perficiet collectionem. 7. ut absoluat aptare pecuniam, id est, res oblatas, aut argentum infectum pecunia commutare, ut accommodari ad usum suum statim possit. Confer cum cap. 12. supra.

IANITORES TEMPLI:] Heb. observantes limen, vel custodes liminis, seu, vasorum, nempe sacerdotes seu leuitae vide supra cap. 12. vers. 9.

VERS. 5. & 6.

De his duobus versibus vide supra cap. 12. v. 11. & 12.

VERS. 7.

VERVMTAMEN NON SVPPVTETVR HIS ARGENTVM, QVOD ACCIPIVNT &c.] vido de hoc versu supra cap. 12. v. 15. Quidam

reddunt: verumtamen non subducebatur cum illis ratio pecunia tradita in manum illorum: nam fide illi agebant. Erant ij curatores operis Leuitae, quinominibus exprimuntur, 2. Paralipomen. 34. v. 12.

DIXIT AVTEM HELCIAS.] nimirum, quum executioni mandasset, quod rex imperauerat.

LIBRVM LEGIS REPERI IN DOMO DOMINI.] Notant, adeo neglectam sub Manasch, & Amon impiis regibus legem Iehouah, ut pro re magna, & extraordinaria habitum sit repertum fuisse librum legis in templo. Forsan rerum potiente impietate abolita sunt pleraque exemplaria legis, seu igne cremata, seu concerpta, aut abiecta. Alij intelligunt authenticum ipsum Mosis authographum, iussu Dei in sacrario repositum, Deuteronomij 31. vers. 24. & sequentibus.

CONFLAVERVNT SERVI TVI PECUNIAM.] Iosephus: [pecunia, quae instaurationi superfuit in massas conflata, crateras inde & libatoria, phialasque ad ministeria templi conficere.] Alij reddunt: colauerunt, vel finierunt serui tui argentum, id est, sacerdos, & ego finiuimus, hoc est, ad finem usque supputauimus pecuniam, &c. Confer cum vers. 4. supra. Aliqui: Ordinauerunt serui tui pecuniam. Hispanicus Interpres: tus seruos an juntado & dinero. Ex verbo: Fuderunt, vel effuderunt, serui tui argentum. Quidam exponunt, scilicet ex arca illa, seu gazophylacio, de quo supra cap. 12. vers. 9. & 10. id est, extraxerunt pecuniam ex arca, vel infuderunt in sacculos, seu loculos, aut fasciculos. Vide supra cap. 12. vers. 10. Plerique cum Nostro: Fuderunt, id est, liquefecerunt deliquauerunt, conflauerunt argentum.

SCIDIT VESTIMENTA SVA] ex lectione VERS. 11. legis

VERS. 8.

VERS. 9.

VERS. 11. legis

legis videns, & execrans tantam, impietatem, & obliterationem diuinorum præceptorum in populo: tum ex horrore diuinorum suppliciorum, quæ lex comminatur transgressoribus.

VERS. 12. ACHOBOR FILIO MICHA.] Hebr. *Ghachbor filio Michajah*. 2. Paralipom 34. v. 20. scribitur, *Habdon filio Michah*.

VERS. 14. OLDAM.] Heb. *חולדה Chuldah*, sic dicta videtur, quasi Mustella, à viuacitate, & acumine indolis & ingenij.

FILIJ THECVÆ, FILIJ ARAAS.] Hebr. *Filij Thikuah*, filij Charchas. 2. Paralip. 34. vers. 22. dicitur, *filij Thokhab*, filij Chasrah.

QUÆ HABITABAT IN IERUSALEM IN SECUNDA.] Plerique exponunt, in secunda parte vrbs. S. Hieronymus lib. 1. in Pelagianos [*Haud dubium, quin vrbs partem significet, quæ interiori muro vallabatur.*] Et in 1. Sophoniæ ad vers. 10. enarrans illud, (*Et vlulatus à secunda.*) inquit: *Quod autem ait, Et vlulatus à secunda, secundi muri in eodem climate* [nempe portæ piscium, quæ Diospolim ducit, & Ioppem] *portam significat, de qua & in Regnorum libro scriptum est: & hac habitabat in Ierusalem in secunda*] Alij *משנה mischneh*, proprium cuiusdam vici Ierosolymitani nomen existimant. Quidam Hæbreorum hariolantur, Ierusalem triplici muro circumdatam: Intra primum murum, plebem omnem, & variarum artium officinas, tabernaculæque fuisse: Intra secundum verò, nobilitatem, magistratus, & liberalium disciplinarum studiosos, & doctores ac professores habitasse: vbi & Holdam domicilium habuisse: Intra tertium verò fuisse do-

mum Domini, & domum regiam. Verum ipse vix credam. Multi sequuti Chaldæum, reddunt: *in repetitione, iteratione*, id est, in domo doctrinæ, siue in schola seu Academia. Aiunt fuisse locum prope templum, in quo docti conueniebant, vt repeterent, & conferrent de lege, & vaticiniis prophetarum. Quidam volunt, locum fuisse in quo litteris humanioribus dabant operam, quum tunc Ierosolymis sub Manasch, & Amon nulli essent libri sacri, aut diuinæ litteræ tractarentur. Fortasse locus sic dictus, quod in eo *משנה תורה mischne torah*, prælegeretur, & explanaretur. Vide Deuteronom. 17 vers. 18. Tremellius, & Iunius: *ea enim habitabat Ierusalaimis in parte secunda ab eo, id est in parte ciuitatis regia proxima: sic redditur ratio, cur ad hanc potius quam ad alios prophetas rex hos miserit. Vide supra cap. 20. v. 4. Alij, scholam, vel ludum litterarium exponunt, quasi dicas, Repetitionum locum: quæ interpretatio vsui quidem Hebraorum in Commentariis recepto convenit. Sed in scripturis sine exemplo est, si bene obseruauimus.*] Hæc illi. Nec prorsus aliene existimauerim MISCHNEH, seu secundarium, locum fuisse, vbi coquina dibapha tingebantur. Coniectura quoque ducor, ad hanc potius Chuldam missos legatos quod hæc tunc potissimum ætate, sanctitate, auctoritate, & dono prophetiæ præ aliis claresceret.

IN PACE.] explicant, id est incolumi VERS. 10.
regno, & nondum effusa ira quam interminatus sum: nam alioquin Iosias telo extinctus est, infra cap. 23 v. 9. & 2. Paralipom. 35. v. 23. denique cum bona gratia mea.

CAPVT VIGESIMVM-TERTIVM.

Iosias Deuteronomium coram populo legit, percussioque cum Domino fœdere, ac destructis abominationibus, præcipit Pascha celebrari: quo in Mageddo occiso, succedit impius filius Ioachaz, quem Pharao captum ducit in Ægyptum, substituto Eliacim quem Ioachim nominat, & ei grauem mulctam imponit.

Vulg.

Malu.

2. Paral. 34.
f. 29.

Trenuntiauerunt regi quod dixerat. Qui misit: & congregati sunt ad eum omnes senes Iuda & Ierusalem.

2 Ascenditque rex templum Domini, & omnes viri Iuda, vniuersique qui habitabant in Ierusalem cum eo sacerdotes & prophetae, & omnis populus à paruo vsque ad magnum: legitque cunctis audientibus omnia verba libri fœderis, qui inuentus est in domo Domini.

3 Stetitque rex super gradum: & fœdus percussit coram Domino, vt am-

T misit rex: & ^a colleguerunt ad eum omnes ^b senes Iehudah, & Ierusalaim.

2 Et ascendit rex domum IHVH, & omnis vir Iehudah, & omnes habitantes Ierusalaim ^c ad eum, & sacerdotes & prophetae, & omnis populus ad de paruo & vsque ad grandem; & ^d vocauit in auribus eorum omnia verba libri fœderis, inuenti in domo IHVH.

3 Et stetit rex ^e super ^f statuam, & ^g excidit fœdus ^h faciebus IHVH, ad ambulare

^a congregauerunt
^b senatores
^c apud eum, cum eo
^d legit, proclamauit, promulgauit
^e iuxta f columnam
^f icit, ferit,
^g percussit, panxit
^h ad facies

bularent post Dominum, & custodirent precepta eius, & testimonia, & ceremonias, in omni corde, & in tota anima, & suscitarent verba fœderis huius, quæ scripta erant in libro illo: acquieuitque populus pacto.

Eccli. 49.
a. 3.

4 Et præcepit rex Helcia pontifici, & sacerdotibus secundi ordinis, & ianitoribus, ut proicerent de templo Domini omnia vasa, quæ facta fuerant Baal, & in luco, & vniuersæ militiæ cali: & combussit ea foris Ierusalem in conualle Cedron, & tulit puluerem eorum in Bethel.

5 Et deleuit aruspices, quos posuerant reges Iuda ad sacrificandum in excelsis per ciuitates Iuda, & in circuitu Ierusalem: & eos, qui adolebant incensum Baal, & Soli, & Lunæ, & duodecim signis, & omni militiæ cali.

6 Et efferri fecit lucum de domo Domini foras Ierusalem in conualle Cedron, & combussit eum ibi, & redegit in puluerem, & proiecit super sepulchra vulgi.

7 Destruxit quoque adiculas effeminatorum, quæ erant in domo Domini; pro quibus mulieres texebant quasi domunculas luci.

8 Congregauitque omnes sacerdotes de ciuitatibus Iuda: & contaminauit excelsa, ubi sacrificabant sacerdotes, de Gabaa vsque Bersabee: & destruxit aras portarum in introitu ostij Iosue principis ciuitatis, quod erat ad sinistram porta ciuitatis.

9 Veruntamen non ascendebant sacerdotes excelsorum ad altare Domini in Ierusalem: sed tantum comedebant azyma in medio fratrum suorum.

10 Contaminauit quoque Topheth, quod est in conualle filij Ennon: ut nemo consecraret filium suum aut filiam per ignem, Moloch.

11 Abstulit quoque equos, quos dederant reges Iuda, Soli, in introitu templi Domini iuxta exedram Nathamelech eunuchi, qui erat in Pharurim: currus autem Solis combussit igni.

12 Altaria quoque, quæ erant super tecta cœnaculi Achazi, quæ fecerant reges Iuda, & altaria quæ fecerat Maluenda, In 2. Regum.

ambulare post IHVH, & ad obseruare precepta eius, & i testimonia eius, & k constituta eius in omni corde, & in omni anima, ad l surgere - facere verba fœderis istius, scripta super librum istum: & stetit omnis populus in fœdere.

4 Et præcepit rex ad Chilkiahu sacerdotem grandem, & ad sacerdotes m secundarij & ad n obseruâtes o liminis, ad exire-facere de p basilica IHVH, omnia q vasa facta Baghali, & luco, & omni r militiæ cœlorum, & comburet ea de foris l Ierusalaim in t aruis Kidron; & leuabit puluerem eorum Beth-El.

5 Et u cessare-faciet chemarim, quos dederunt reges Iehudah, & suffuit in excelsis in vrbibus Iehudah, & circuitibus Ierusalaim: & suffire-facientes Baghali, soli & lunæ, & Mazaloth, & omni x militiæ cœlorum.

6 Et exire-fecit lucum de domo IHVH, de foris y Ierusalaim ad z torrentem Kidron, & combussit eum in torrente Kidron, & a attenuauit b pulueri: & deiecit puluerem eius super sepulcrum filiorum populi.

7 Et demolitus-fuit domos c sanctorum, quæ in domo IHVH: d quibus mulieres texentes ibi domos luco.

8 Et venire-fecit omnes sacerdotes de vrbibus Iehudah; & taminauit excelsa, quibus suffiebant inibi sacerdotes, de Pebagh vsque ad Beer-sebagh: & demolitus-fuit excelsa portarum, quæ f ianux portæ Iehosuaigh principis verbis, quæ s super sinistram h viri in porta vrbis.

9 Veruntamen non ascendent sacerdotes excelsorum ad altare IHVH in Ierusalaim: i quia si commederunt k massas in medio fratrum suorum.

10 Et l taminabit Thopheth, quæ in valle filiorum Chinom, ad m nequaquam transire-facere virum, filium suum, & filiam suam in igne n Moloch.

11 Et o cessare-fecit equos, quos dederunt reges Iehudah soli p de venire domum IHVH ad q exedram Nathan-Melech r eunuchi, quæ in suburbiis: & t currus solis combussit in igne.

12 Et altaria, quæ super tectum e altanæ Achazi, & quæ fecerunt reges Iehudah, & altaria, quæ fecit Menasch

i testimonia

k statuta
l præstare,
suscitare

m secundarij,
secundi ordinis
n custodes
o vasis. Sic
Cap. 12. 9.
p palatio,
aula, templo
q instru-
menta

r exercitui.
Vide Genes.
2. 1.

s datius.
ipsi Ierusalaim

t campestribus. Vide
Deuteron.

33. v. 32.
agris, planitie, campis

u abolebit
x ut v. 4.

y datius,
ut v. 4.

z conuallē.
Sic statim.

a subtilianit,
committit
b in puluerem

c scortorum
masculorū,

cinedorum,
parthorum,

catamitorū.
Vide Deuter.

23. 17.
d qua

e polluit,
contaminat

uit
f ostio

g ad
h cuiusque

intrantis per
portam

i o. 19
chi im,

quinimo, sed
k infetmen-

tata
l ut v. 8.

m nequiquā,
non omnino

n datius.
ipsi Moloch

o ut v. 5.
p ab ingressu,

introitu domus
q Vide 1. Sa-

muel. 9. v.
22.

r anlici
s vehicula;

quadrigas
t cœnaculi-

superioris.
Vide Iudic. 3.

v. 20.

Manasses in duobus atriis templi Domini, destruxit rex: & cucurrit inde, & dispersit cinerem eorum in Torrentem Cedron.

3. Reg. 21. b. 7. 13 Excelsa quoque, quæ erant in Ierusalem ad dexteram partem Montis offensionis, quæ edificauerat Salomon rex Israel Astaroth idolo Sidoniorum, & Chamos offensionis Moab, & Melchom abominationi filiorum Ammon, polluit rex,

14 Et contriuit statuas, & succidit lucos: repleuitque loca eorum ossibus mortuorum.

3. Reg. 13. 8. 12. 15 Insuper & altare, quod erat in Bethel, & excelsum, quod fecerat Ieroboam filius Nabat, qui peccare fecit Israel: & altare illud, & excelsum destruxit, atque combussit, & comminuit in puluerem, succenditque etiam lucum.

16 Et conuersus Iosias, vidit ibi sepulchra, quæ erant in monte: misitque & tulit ossa de sepulchris, & combussit ea super altare, & polluit illud iuxta verbum Domini, quod locutus est vir Dei, qui prædixerat verba hæc.

2. Par. 35. a. 1. 17 Et ait: Quis est titulus ille, quem video? Responderuntque ei ciues vrbs illius: Sepulchrum est hominis Dei, qui venit de Iuda, & prædixit verba hæc, quæ fecisti super altare Bethel.

18 Et ait: Dimittite eum, nemo commoueat ossa eius. Et intacta manserunt ossa illius, cum ossibus propheta qui venerat de Samaria.

19 Insuper & omnia fana excelsorum, quæ erant in ciuitatibus Samaria, quæ fecerant reges Israel ad irritandum Dominum, abstulit Iosias: & fecit eis, secundum omnia opera quæ fecerat in Bethel.

20 Et occidit vniuersos sacerdotes excelsorum, qui erant ibi super altaria: & combussit ossa humana super ea: reuersusque est Ierusalem.

3. Reg. 13. a. 1. 21 Et præcepit omni populo, dicens: Facite phase Domino Deo vestro, secundum quod scriptum est in libro fœderis huius.

22 Nec enim factum est Phase tale à diebus Iudicum, qui iudicauerunt Israel, & omnium dierum regum Israel, & regum Iuda.

23 Sicut in octauo decimo anno regis Iosia factum est Phase istud Domino in Ierusalem.

nafeh in duobus atriis domus IHVH, demolitus-fuit rex: & cucurrit de ibi, & deijcere faciet puluerem eorum ad torrentem Kidron.

13 Et excelsa quæ x super facies Ierusalaim, quæ de dextera monti perditionis, quæ ædificauit Selomoh rex Israelis Phasthoreth abominationi Tzidoniorum, & Chemos abominationi Moab, & Milchon abominationi filiorum Phamon y taminauit rex.

14 Et confringet altaria; & excidit lucos, & impleuit locum eorum offibus hominis.

15 Et etiam altare, quod in Beth-El, excelsum, quod fecit Iarobgham, filius Nebat, qui z errare fecit Israelem; etiam altare ipsum & excelsum demolitus-fuit: & combussit excelsum, a attenuauit b pulueri, & combussit lucum.

16 Et c aspexit Iosijahu, & vidit sepulcra, quæ ibi in monte; & misit, & accepit ossa de sepulcris, & combussit super altare, & d taminauit illud: Secundum verbum IHVH quod e vocauit vir ELOHIM, qui vocauit verba ista.

17 Et dixit: Quid f statua ista, quam ego videns? Et dixerunt ad eum homines vrbs sepulcrum viri ELOHIM, qui venit de Iehudah; & g vocauit verba ista, quæ fecisti super altare Beth-El.

18 Et dixit: h Deponite ei, vir non mouebit ossa eius: & i salua euadere fecerunt ossa eius, ossa propheta, qui venit de k Someron.

19 Et etiam omnes domos excelsorum, quæ in vrribus Someron, quæ fecerunt reges Israelis ad l commouere, discedere-fecit Iosijahu & fecit eis secundum omnes facturas, quas fecit in Beth-El.

20 Et m sacrificauit omnes sacerdotes excelsorum qui ibi super altaria, & combussit ossa hominis super ea: & reuersus-fuit Iarusalaim.

21 Et præcepit rex ad omnem populum, ad dicere: Facite n Pesach o IHVH ELOHIM vestro: sicut scriptum super librum fœderis p istius.

22 Quia non factum-fuit sicut Pesach istud de diebus iudicum, qui iudicauerunt Israelem, & omnibus diebus regum Israelis, & regum Iehudah.

23 q Quia si in octo decem anno regi Iosijahu factum-fuit Pesach istud IHVH in Ierusalaim.

cōuallem

x erant in conspectu

y vt v. 8.

z delinquere, peccare

a vt v. 6. b in puluerē

c faciuit, vertit- facie

d vt v. 8. e clamauit, prædicauit, prædixit, ista statim.

f titulus, columna, signum, monumentum sepulcrale, cippus

g vt v. 16.

h dimittite, sinite- requiescere, pauare, permittite ei quiescere

i eripuerunt, liberauerunt k Samaria.

l prouocare, indignare, irritare

m mactauit iugulauit

n Vide Exod. 12. v. 11. o datiuus. Ipsi Iehouah.

Sic v. 23. p istum

q vt v. 9.

r datiuus.

24 Sed & pythones, & ariolos, & figuras idolorum, & immunditias, & abominationes, quae fuerant in terra Iuda & Ierusalem, abstulit Iosias: ut statueret verba legis, quae scripta sunt in Libro, quem inuenit Helcias sacerdos in templo Domini.

25 Similis illi non fuit ante eum rex, qui reuerteretur ad Dominum in omni corde suo, & in tota anima sua, & in uniuersa virtute sua iuxta omnem legem Moysi: neque post eum surrexit similis illi.

26 Veruntamen non est auersus Dominus ab ira furoris sui magni, quo iratus est furor eius contra Iudam: propter irritationes, quibus prouocauerat eum Manasses.

Infrā. 24. 27 Dixit itaque Dominus: Etiam Iudam auferam à facie mea, sicut abstuli Israel: & proiciam ciuitatem hanc, quam elegi, Ierusalem, & domum, de qua dixi: Erit nomen meum ibi.

28 Reliqua autem sermonum Iosiae, & uniuersa quae fecit, nonne haec scripta sunt in Libro verborum dierum regum Iuda?

2. Paral. 35. 8. 20. 29 In diebus eius ascendit Pharao Necho rex Aegypti, contra regem Assyriorum, ad flumen Euphratem: & abiit Iosias rex in occursum eius: & occisus est in Mageddo, cum vidisset eum,

30 Et portauerunt eum serui sui mortuum de Mageddo: & pertulerunt in Ierusalem, & sepelierunt eum in sepulchro suo. Tulitque populus terrae Ioachaz filium Iosiae: & unxerunt eum, & constituerunt eum regem pro patre suo.

2. Paral. 36. 31 Viginti trium annorum erat Ioachaz cum regnare cepisset, & tribus mensibus regnauit in Ierusalem: nomen matris eius Amital filia Ieremiae, de Lobna.

32 Et fecit malam coram Domino, iuxta omnia quae fecerant patres eius.

33 Vinxitque eum Pharao Necho in Rebla, quae est in terra Emath, ne regnaret in Ierusalem: & imposuit multam terrae, centum talentis argenti, & talento auri.

34 Regemque constituit Pharao Necho Eliacim filium Iosiae pro Iosia patre eius: Vertitque nomen eius Ioachim: porro Malucnda, In 2. Regum.

24 Et etiam pythones, & gnostas, & teraphim, & stercora, & omnes abominationes, quae visa fuerunt in terra Iehudah, & in Ierusalaim y combussit Iosijahu: & correspondentiae a surgere - facere verba legis scripta super librum, quem inuenit Chilki-jahu sacerdos domo IHVH.

25 Et b sicut ipse non fuit c faciebus eius rex, qui reuersus fuit ad IHVH in omni corde suo, & in omni anima sua, & in omni d valde suo, secundum omnem legem Moseh: & post eum non surrexit sicut ipse.

26 Veruntamen non reuersus fuit IHVH de e ardore nasi sui grandi, quo f exarsit nasus eius in Iehudah: super omnes g commotiones, quibus h com-mouit eum Menaseh.

27 Et dixit IHVH: Etiam Iehudah discedere faciam de super facies meas, secundum quod discedere feci Israel: & i fastidiam urbem istam quam elegi Ierusalaim, & domum, quam dixi: Erit nomen meum ibi.

28 Et k super relictio l verborum Iosijahu, & omne quod fecit: an non ea scripta super librum verborum dierum m regibus Iehudah?

29 In diebus eius ascendit Pharghoh Nechoh rex Aegypti super regem n Assur, super flumen Perathis: & ambulauit rex Iosijahu p occursum eius: & mori fecit eum in Meghiddo secundum videre eum, eum.

30 Et q vehere fecerunt eum serui eius mortuum de Meghiddo & venire fecerunt eum Ierusalaim, & sepeliuerunt eum in sepulcro eius. Et accepit populus terrae Iehoachaz filium Iosijahu: & unxerunt eum, & regnare fecerunt eum r sub patre eius.

31 Filius viginti & trium f anni Iehoachaz in regnare eum, & tribus t innouationibus regnauit in Ierusalaim: & nomen matris eius Chamutal filia Iirmejahu de Libnah.

32 Et fecit u malum in oculis IHVH, secundum omne, quod fecerunt patres eius.

33 Et x ligauit eum Pharghoh Nechoh in Riblah in terra Chamath, y in regnare in Ierusalaim: & dedit multam super terram centum z orbem argenti, & orbem auri.

34 Et regnare fecit Pharghoh Nechoh Eljakim filium Iosijahu sub Iosijahu patre eius: & circumgyrauit a pro

serres, venā
triloquos.
supra Cap.
21. 6.

t Sic supra
cap. 21. 6.
u Vide Genesi
31. 19.

z sordes,
volutabra,
stercoreos-
deos ut cap.
21. v. 11.

y amouit,
eliminavit,
depastus est
z datius ad
correspon-
dentiam

a statuere
præstare, tam
ta habere
b secundum
ipsum. Sic in
fine verus.

c ad facies
eius, ante
eum
d validitate,
sua

e excandes-
centia,
actu iræ
f exanduit
g prouoca-
tiones, in-
dignationes,
irritationes,
irritamenta

h ut v. 19,
i cum fasti-
dio-rejiciā,
abjiciam,
spernam,

k reliquum,
residuum,
restans
l rerum-
gestarum.

m datius,
pro regibus
n Assyriæ
o Euphratis
p in occursum
q equitare,
impolue-
runt currui
r pro

f annorum
t lunationi-
bus, men-
sibus

u quod ma-
lum est, vel
videtur

x vinciuit

y vel de
regnare, ne
regnaret
z tractam,
talentum.

Sic statim.

a pro

Ioachaz tulit, & duxit in Aegyptum, & mortuus est ibi.

35 Argentum autem & aurum dedit Ioakim Pharaoni, cum indixisset terra per singulos, ut conferretur iuxta praeceptum Pharaonis: & unumquemque iuxta vires suas exegit, tam argentum quam aurum de populo terra, ut daret Pharaoni Nechao.

36 Viginti quinque annorum erat Ioakim cum regnare coepisset: & undecim annis regnavit in Ierusalem: nomen matris eius Zebida filia Phadaia de Ruma.

37 Et fecit malum coram Domino, iuxta omnia quae fecerant patres eius.

nomen eius Iehojakim & Iehoachazum accepit; & venit Aegyptum, & mortuus fuit ibi.

35 Et argentum, & aurum dedit Iehojakim Pharghoni: veruntamen ordinare fecit terram, ad dare argentum super os Pharghoh: vir secundum ordinationem eius angariavit argentum, & aurum & populum terrae ad dare Pharghoni Nechoh.

36 Filius viginti & quinque anni Iehojahim in regnare eum, & vno decem anno regnavit in Ierusalaim: & nomen matris eius Zebidah, filia Pedajah, de Rumah.

37. Et fecit malum in oculis IHVH, secundum omne, quod fecerunt patres eius.

b aestimare, æquiparare
appretiare.
fecit. taxavit
c ad præstitutum, præscriptum, ex præstituto, mandato, imperio
d viri
e aestimationem
f exegit.
Vide Exodi. 3. v. 7.
g ad, apud, populum, à populo
h undecim annis
i Zebudah
k ut v. 32.

COMMENTARIA.

VERS. 1.

VI MISIT, ET CONGREGATI SVNT.] Hebr. Et misit rex, subaudi, nuntios, & collegerunt. Quidam: Et misit rex, qui congregarent ad se, &c.

VERS. 3.

SVPER GRADVM.] Hebr. super vel iuxta, columnam. Locum existimant fuisse columnis suffultum, in quo rex manere solebat, quum erat in templo. Alij: ad columnam suam. seu in suggesto suo. Nonnulli: super tribunal suum. sed vide supra cap. 11. v. 14.

ACQUIEVITQVE POPVLVS PACTO.] Heb. & stetit omnis populus in fœdere. Quidam: & persiuit, &c. Alij: cui assistebat omnis populus in ipso fœdere. præsencia videlicet & opere, ut sequentia docent sed est Hispanismus, Testuuo todo el pueblo en el concierto. id est, inuit ipse quoque fœdus, in idem fœdus venit. Hispanicus interpres, Todo el pueblo confirmó el concierto. Aliqui: stabatque uniuersus populus in fœdus illud.

VERS. 4.

SACERDOTIBVS SECVNDI ORDINIS.] Variè Hebr. conuertunt: 1. sacerdotibus rescundationis. hoc est, sacerdotibus iterum, atque iterum succedentibus secundum vices suas, iuxta ordinem præscriptum à Dauide. 2. sacerdotibus secunditatis, secundi, secundarij, secundanis. id est, secundi ordinis, & gradus, seu secundæ, dignitatis à Pontifice summo.

ET TVLIT PVLVEREM EORVM IN BETH-EL.] ut nec pulvis eorum remaneret in terra Iehudæ. Quidam, ut comportatis vndique sordibus locum illum, quem Israël sacrum habuerant, religione spoliaret, ac prorsus pollueret, & profanaret: parebat enim Beth-el regno Iehudæ inde à temporibus Abiæ, 2. Paralipomen. 13. vers. 19. Vide 1. Machabæorum 11. vers. 34. in Beth-el posuerat vitulum vnum Ieroboam, & exercebat altare, 1. Regum 12. v. 29. & 32.

ARVSPICES.] כמרִים cemarim. in voce obscura iuuat aliorum expositiones audire. Elias in Thisbi: [Vbicunque vocabulum כמרִים coben, sacerdotem siue ministrum, qui idololatria seruit, significat, ibi semper Thargum reddit per כמרִים cumar. Vide Genes. 47. 22. & indicum 9. Porro interpretes dicunt, sic appellatos fuisse à nigredine Chaldaicè: atque eo tempore plerique, inquiunt, nigris vestibus induti erant, sicut adhuc hodie ferè solent monachi. Ego autem dico כמרִים cumarim nuncupatos fuisse ab eo, quod simul in vno loco reclusi continebantur, ex significato Chaldaico & Rabbinico. Vide Aruc in Radice כמרִים & sic vocatur habitatio. Vbi Chumarim, id est, monachi habitant; in lingua Romana claustrum: & in lingua Germanica, closter, quod à claudendo nomen-claturam habet. Sed & secta rasorum-sacerdotum dicitur, qui non sunt CVMARIM, neque in vno loco simul continentur, sed morantur ubicunque locorum volunt.]

VERS. 5.

Reuchlinus: [CAMAR, religiosus, monachus, nigris indutus vestibus, adituus, capellanus.]

Sanctes: [CAMAR, sacerdos idolorum, quod indueret vestes nigras, seu adustas.]

Forsterus: [CEMARIM, ministri sacerdotum, aditui, ab incensione thuris, & precibus, quas pro populo faciebant. Aliqui volunt dictos ab atro vestitu, quem gestabant. Alij quod essent inclusi, quasi monachi monasteriis: vel à stigmatibus, quæ in facie, & in corpore ipsorum iniusta erant: vel ab ardore deuotionis, quo erant accensi in sacris suis peragendis.]

Mercerus: [CAMAR syris est claudere, & contrahere. Hinc Monachos Elias in Thisbite CVMARIM dici putant, ut olim idolorum sacerdotes, quod in claustris degant. Alij CEMARIM putant esse adituos, sacerdotum ministros, ab adolendo thure: alij ab stigmatibus, quæ suo corpori inurebant alij ab ardore, quo sua sacra peragebant.]

agebant. Sed ab atro vestitu potius dicti videntur. Videntur autem alij fuisse à sacerdotibus, ut ex Sophonia 1. vers. 4. apparet: forsàn, qui Græcè Hierophantha.]

Marinus: [CEMARIM, sacerdotes idolorum, arbitror vocem esse Chaldaicam, & sic dici à contrahendo, quasi contractos, clausos, ut idolis seruiant.]

Auenarius: [CEMARIM, sacerdotes idololatrici, qui incensi, seu cremati sunt ardore falsa religionis.]

Montanus in 1. Sophoniae, v. 4. [CEMARIM, quo nomine Chaldaeus interpret vanorum deorum sacrificulos perpetuo vertit: significat autem verbum atros & conuolutos, siue quòd atris vestibus vterentur: siue quòd magis placet, in certa collegia, familiasque distincti essent, suasque singula secta domos haberent, in quibus conlusi habitarent: quales Idae matris famulos, atque Isidis & Anubis sacerdotes, qualiaque Augurum collegia in gentium libris legimus.]

Tremellius, Iunius, Buxtorfius: [CEMARIM, sacrificuli, quasi atrati dicti, quod pullis vestibus ex superstitioso ritu incederent, sacerdotes-gentiles, & idololatrici. Hodie Iudaei monachos sic vocant.]

Drusius in 1. Sophoniae, v. 5. [CAMARIM, Camari. Camaros quidam censent fuisse idolorum sacerdotes, seorsim degentes, colore fumido amictos (horret enim iste color vel maxime) unde & nomen ab eoque diminutium Camillus, id est, administer sacrorum. Vide Animaduersionum lib. 1. cap. 19. Camar, Camillus, Vt puer, puerulus. Hodie Iudaei Monachos camarim appellant.] Eadem habet in Animaduersionibus.

Schindlerus: [CAMAR, Camillus, sacerdos gentilis, minister sacrorum. Plurale CEMARIM, sacerdotes, praesertim idolorum, fuscis, aut nigris vestibus induti, camilli: phanatici.]

De Camillis Festus: [Camillus proprie appellatur puer ingenuus.] Et rursus: [Cumeram vocabant antiqui, vas quoddam, quod opertum in nuptiis ferebant, in quo erant nubentis utensilia, quod & camillum dicebant: eo quod sacrorum ministrum Camillum appellabant.] Seruius

in 11. Aeneidos: [Statius Tullianus de vocabulis rerum, libro primo, ait dixisse Callimadum, Camillum appellari Mercurium, quo vocabulo significant deorum ministrum. Romani quoque pueros, & puellas nobiles & inuestes, camillos, & camillas appellabant Flaminicarum, & Flaminum praeministros.] Macrobius lib. 3. Saturnaliorum, cap. 8. [Statius Tullianus de vocabulis rerum lib. 1. ait dixisse Camillachum Tuscos Camillum appellare Mercurium, quo vocabulo significant praeministrum deorum. Romani quoque pueros, puellasve nobiles & inuestes camillos, & camillas appellant, Flaminicarum, & Flaminum praeministros.] M. Varro lib. 6. de lingua Latina, cap. 3. [Camillam, qui Glossemata interpretati, dixerunt administram: addi oportet, in his, quae occultiora. Igitur dicitur in nuptiis Camillus, qui Cumeram fert, in quo quid sit in ministerio, plerique extrinsecus neunt. Hinc Camillus nominatur in Samothracis mysteriis Deus quidam administer diis magnis.] Glossae veteres: (Camilla isēia. id

est, sacerdos, seu sacerdotissa.) Vide Scaligeri Coniectanea in Varronem, & Castigationes in Festum.

Nec desunt, qui CEMARIM, dictos velint à Camirene vrbe Chaldaeae, quae in scripturis, Vt Chaldaeorum vocatur, in qua erat Pyraeum magnum, & custodia ignis Perpetui, nam certum est Camirenem, & chemarim, appellari ab igne, vitione, crematione, ardore: ac dictos CEMARIM. sacerdotes & ministros, custodes ignis aeterni, quem Persae colebant. Vide Genes. 11. vers. 28. Fortasseque istos fuisse ex eorum numero, aut illis similes, quos describit Strabo lib. 15. pag. 733. [In Cappadocia (etenim maxima est ibi magorum multitudo, qui Pyrethi vocantur, & multa Persicorum Deorum templa) non cultro, sed stipite quodam mactant, tanquam malleo verberantes. Sunt & Pyraetheia septa quadam ingentia, in quorum medio ara est: in ea magi, & cinerem multum, & ignem perennem seruant: & eo quotidie ingressi, imprecationes faciunt per horam ante ignem, Virgarum fasciculum tenentes, pileis, infulis velati ex utraque parte dependentibus, adeo ut vitra labia contegant, ac mallas.] Ergo CEMARIM fuerint forte Pyrethae. De Pyraeis, seu Pyraethaeis Persarum vide quoque Theodoretum Historiae Ecclesiasticae lib. 5. cap. 38. Procopium lib. 2. Persicorum, cap. 12. & Suidam.

ET DVODECIM SIGNIS.] מַזְלֹת mazzaloth, alibi non inuenitur, ajunt esse, planetas, sidera, astra, constellationes, duodecim signa zodiaci à נַזַּל nazal, fluere, quasi dicas, influentias, quia influxum suarum virium ac qualitarum praestant in haec inferiora. Alij ab אַזַּל Azal, eliso aleph, eundo, errando, à cursu nimirum, quem conficiunt: vel indicat Sidera errantia.

ET EFFERRI FECIT LVCVM DE DOMO DOMINI. VERS. 6.] vel metonymicè idolum luci, siue idolum quod fuerat in luco: vel proprie, lucum sculptum, & affabre factum, quem Menaseh posuerat in templo Domini. Vide supra cap. 21. vers. 7. Hispanicus interpres, el retablo del bosque.

SVPER SEPVLCHRA VVLGI.] Hebr. super sepulcrum filiorum populi. Quidam: super sepulcrum illorum popularium. Videlicet, idololatrarum, in detestationem idololatriæ, cui adhæserant, & contaminationem sepulcrorum impiorum hominum, in exemplum viuus. Nec vana est eorum coniectura, qui suspicantur, illud sepulcrum fuisse filiorum vulgi consecratorum idolis, quos scilicet parentes per ignem diis consecrauerant: quasi in honorem ac venerationem consecrationis commune sepulcrum filij illi populares habuerint, separatim à sepulcris non consecratorum: filij autem regum, & nobilium consecrati aliud sepulcrum, vel propria sepulcra distincta haberent. Rex autem Iosias iniecto in illud sepulcrum cinere luci idololatrici, locum omni falsa religione exuit, ac contaminauit.

DESTRUXIT QVOQVE AEDICVLAS EF-FOEMINATORVM. VERS. 7.] קִדְשֵׁימ kedeschim, exponunt: paratos, impuros, profanos, pollutos,

OOOOO 3 contra

contaminatos, scortatores, meretricarios, veneri deditos, ac mancipatos. Alij: meritorios, cina-dos, catamitos, scorta-mascula, patibicos. Nonnulli: sacros, sanctos, sanctificatos, consecratos, dicatos, initiatos, quasi consecratos abominando libidinis sceleri. Quidam impuros hos catamitos existimant consecratos fuisse alicui Deo, vt Astarte seu Veneri, aut Bahal Phogor, seu Priapo. Alij nihil de impuritate libidinis præposteræ hîc intelligi putant, sed KEDISCHIM accipiunt, sacerdotes & ministros diis consecratos, & initiatos. Vide in Deuteronom. 23. vers. 17. Quidam verunt: *Et destruxit lupanaria, quæ erant in domo Iehoue.* id est, in atrio populi. Aliqui intelligunt domunculas sacerdotum, qui versabantur in cultu luci ac deorum, quos KEDISCHIM, id est, scorta mascula vocat. intelligit enim de spiritali fornicatione, id est, idololatria.

PRO QUIBUS MULIERES TEXEBANT QUASI DOMUNCULAS LUCI.] Variè ex Hebræo transfundunt: 1. in quibus mulieres texebant cortinas luco. vt fuerint structæ adiculæ in templo sacerdotibus idolorum, vel scortis masculis, in quibus adiculis habitarent etiam fœminæ, quæ texerent cortinas, seu aulæa, aut vela pro luco illo. 2. quorum mulieres texebant domunculas luco. id est, tentoria. 3. ubi mulieres texebant adiculas ad lucum. id est, sacella textilia. 4. Hispanicus: en las quales las mugeres texian panellones para el bosque. Chaldaus interpretes reddit: *mensuras.* vt fortè esset impius ille ritus similis huic nostro pio, quo mensuras corporum sanctorum, vel sacrarum imaginum, vittis sericis exceptas opis, & salutis gratia gestamus: sic illæ mulieres texebant idolorum, & luci mensuras. Quidam conuertunt: *texebant cortinas Ashtaræ.* id est, Veneri. pro אשחרה ascherah, lucum, capiunt עשתרת ghaschithareth: ac cortinas intelligunt, sub quibus nefandæ veneri dabant operam: vt sit illud 2 Machabæor. 4. vers. 12. (*sub petaso.*) Vide ibi.

VERS. 8.

CONGREGAVITQUE OMNES SACERDOTES DE CIVITATIBUS IUDÆ.] Hebr. *Et venire fecit omnes sacerdotes de urbibus Iehudæ.* Exponunt, id est, Accersuit. Alij: *in super abductis omnibus sacerdotibus è ciuitatibus Iehudæ.* id est, ex excelsis, quæ in singulis ciuitatibus Iehudæ erant, vt ab idololatria desisterent & Deum colerent.

DE GABAA] Saulis, seu Benjaminis. quæ tunc temporis erat terminus septentrionalis regni Iudaici in Beniamine. Vide 1. Regum 15. vers. 22. & Iosue 18. v. 24.

VSQUE BERSABEE.] Terminus meridians terræ Sanctæ. Vide Iudicum 20. vers. 1.

ET DESTRUXIT ARA S PORTARVM.] Hebr. *excelsa portarum.* id est, sacella, seu altaria idolorum, quæ erant ad portas Ierusalaim.

IN INTROITU OSTII IOSVE PRINCIPIS CIVITATIS.] Hebr. *quæ ianua porta Iehosuah principis urbis.* Quidam: *etiam quod erat ad ostium porta Iehosue præfetti urbis,* quasi dicat,

sine discrimine priuata, & publica potentium, & tenuium idolis sacrata excelsa, seu sacella abstulit.

VERVM TAMEN NON ASCENDEBANT SACERDOTES EXCELSORVM AD ALTARE DOMINI.] Heb. in futuro, *non ascendent.* Quidam: *non ascenderunt,* subaudi, ultra ex eo tempore. Alij: *non offerunt,* id est, abdicati sunt ipsi, & tota eorum posteritas à sacerdotum ministerio. Vide Ezechiel. 44. v. 10. & sequentibus. Erant ij sacerdotes Levitici generis, qui deficientes à Deo facti fuerant sacerdotes excelsorum.

SACERDOTES EXCELSORVM.] id est, qui è genere Aaronis veri sacerdotes sunt, sed peregrino cultu se contaminauerunt.

SED TANTVM COMEDEBANT AZYMA IN MEDIO FRATRVM SVORVM.] Exponunt: *sed comedunt azymos panes inter fratres suos,* id est, sunt eodem iure post resipiscenciam, quo qui corporali vitio laborabant, Levitici 21. v. 17. & sequentibus. Summa est, Iosiam leniore iudicio erga sacerdotes vsum esse, vt generi Levitico parceret, in quo Deus frequentia & manifesta suæ misericordiæ signa ediderat, vt in Aharonis persona, Deuteronom. 9. vers. 20. posteris Chorachi, Numeror. 26. vers. 11. Ebjathare, 1. Regum 2. vers. 26. tum vt nihil grauius in resipiscences ex publica corruptione statueret.

CONTAMINAVIT QVOQUE TOPHETH, QVOD EST IN CONVALLE FILIJ ENNOM, &c.] Hunc versum copiosè explanauimus, lib. 11. de Antichristo, cap. 8. vbi sanè de *topheth*, de valle filiorum *Hinom*, de ritu traducendi filios per ignem latè disseruimus: vt nihil necesse sit huc ea transcribere. Porro illud, *contaminauit*, exponunt, polluit, religione idololatriæ exuit. Catachresis loquutionis, sumpta excommuni vsu, sic deinceps.

VERS. 10.

ABSTVLIT QVOQUE.] Heb. *Et cessare fecit,* vel *aboleuit*, id est, amouit, substulit. Alij: id est: *interfeci iussit.*

VERS. 11.

EQUOS, QVOS DEDERANT REGES IUDÆ, SOLI.] Ex ritu Persarum, & Armeniorum. De Persis Iustinus lib. 1. [*Nam & solem vnum deum Persæ esse credunt: & equos eidem deo sacros ferunt.*] Q. Curtius lib. 3. Rerum Alexandri, cap. 2. [*Currum deinde Ioui sacrum albentes vehabant equi: hos eximia magnitudinis equus, quem solis appellabant, sequebatur.*] Herodotus lib. 1. numer. 189. [*Interim quidam è sacris equis candidis petulanter ingressus fluuium, &c.*] Quin & Soli equos mactabant. Xenophon lib. 8. Cyropædiæ: [*Equi ducebantur victima Soli.*] Herodotus lib. 7. n. 113. [*Magi mactatis equis candidis litauerunt.*] Philostratus lib. 1. de vita Apollonij, cap. 20. de Rege Babylonis: [*Erat autem candidum equum Soli mactaturus ex Nysæis de meliore nota, & egregiis phaleris ornatum, tanquam in pompam profecturum.*]

Quidius Fastorum 1.

Placat equo Persis radiis Hyperiona cinctum,
Ne detur celeri victima tarda deo.

De Armeniis Xenophon lib. 4. Cyri Expeditionis: [*Equumque vetulum, quem acceperat, ei tradidit*

tradidit in sacrificium mactandum : inaudierat enim Soli sacrum esse.] De Massageris Herodotus lib. 1. extremo : [Ex diis unum Solem venerantur, cui equos immolant. Est autem institutum hoc sacrificium, ut decorum perniciosissimum omnium mortalium perniciosissimum mactent.] Strabo lib. 15. pag. 513. [Massageta Solem unicum Deum agnoscunt, eique equum sacrificant.]

IVXTA EXEDRAM NATHANMELECH.] Alij : ad cubiculum, id est, domum Nathan-Melech. Synecdoche. Nonnulli : ad aulam.

QVI ERAT IN PHARVRIM.] Plerique : qui erat in suburbanis, id est qui erat præpositus, ac præfectus suburbanis urbium, atque villarum. Hispanicus Interpres : *el qual tenia cargo de los exidos*. Alij : quæ domus erat in ipsis suburbanis, ciuitatis Dauidis. Nonnulli : quæ in latitudinibus, id est, in platea. פרוורים paruarim, videtur vox externa, seu Syriaca, quam omnes ferè suburbia interpretantur.

CYRRVS AVTEM SOLIS.] id quoque exitu Persarum. Xenophon lib. 8. Cyropædiæ : [Equi ducebantur ad sacrificium solis : post eos producebatur currus albus, cum aureo iugo, & coronatus, Ioui sacer. Pone hunc solis currus albus, itidem, ut prior ille, coronatus.] Herodotus, lib. 7. Numer. 55. de exercitu Xercis : [Dehinc equi sacri, ac sacer currus : tum ipse Xerxes.]

VERS. 12.

ALTARIA QVOQVE, QUÆ ERANT SUPER TECTA, &c.] Qui adorabant exercituum cælorum, altaria in tectis statuebant, ad sacrificandum illi cælesti militiæ, ut apparet ex Ieremiæ 19. v. 13. & Sophoniæ 1. v. 5.

ET ALTARIA, QUÆ FECERAT MANASSES IN DVOBVS ATRIIS, &c.] id est, populi, & sacerdotum. Vide supra cap. 21. v. 5.

ET CVCVRIT INDE.] Quidam transitiuè reddunt : & currere-fecit illinc, id est, citò anoueri, & tolli altaria illa iussit, vel fugauit ea illinc. Alij ex vicino verbo רצצו ratzatz, exponunt : & concussit, conquassauit, confregit, contriuit, conculcauit inde. Nonnulli : quibus abruptis inde, proiecit puluerem eorum, &c. Sed sensus Nostri præferendus, quo indicatur cita, & diligens cura, ac studium Iosæ in extirpanda idololatria.

VERS. 13.

AD DEXTERAM.] Exponunt, id est, Meridiem versus. Montem illum offensionis fuisse ad Meridiem, seu inter Orientem & Austrum ipsi Ierusalaim, sacri Topographi obseruant. Vide in Iosue 15. v. 8.

MONTIS OFFENSIONIS.] Heb. in datiuo, monti perditionis. מַשְׁחִית maschith est participium Hiphil, perdens, corrumpens, destruens, quod tamen plerumque pro abstracto substantiuo capitur, perditio, corruptio, destructio, montis corrumpentis, perdentis, destruentis, vel montis perditionis, corruptionis, destructionis. Hebræi, & nostri sequuti Chaldaum Paraphrastem, montem oliueti, hîc intelligunt : qui à fructu mons מִשְׁחָה mischah, id est, vntionis dicebatur : Sed in detestationem idololatriæ, per paranomasiam, seu antonomasiam, mons MASCHIT, corrumpentis, vel perditionis, hîc appellatur, ut Hoseæ 4. vers. 15. Beth-Auen, pro Beth-El. Alij volunt, montem, qui &

Caluariæ est dictus, sic vocatum, quod in eo malefactores, & facinorosi perderentur. At sacri Topographi perspicuè distinguunt montem offensionis, seu perditionis, à monte oliuarum, & à monte Caluariæ ; quod est verissimum. Siquidem mons oliuarum est ad orientem ipsi Ierusalem : mons verò Caluariæ ad occidentem : at mons perditionis, de quo hîc, ad meridiem. Vide in Iosue 15. vers. 8. & in cap. 18. vers. 16. & 1. Reg. 11. vers. 7.

QUÆ ADIFICAUERAT SALOMON, &c.] Vide 1. Regum 11. v. 5. & 7.

ALTARE, QVOD ERAT IN BETH-EL, ET EXCELSVM, QVOD FECERAT IEROBOAM, &c.] Vide 1. Regum 12. vers. 28. & sequentibus.

MISITQVE, ET TVLIT OSSA DE SEPVLCHRIS, ET COMBVSIT EA SUPER ALTARE.] Vide 1. Regum 13. v. 2.

CVM OSSIBVS PROPHETÆ, QVI VENERAT DE SAMARIA.] & se cum eo sepeliri iusserat. Vide 1. Reg. 13. v. 31.

QUÆ FECERANT REGES ISRAEL.] signatè, non quas fecerant Chuthæi noui incolæ.

ET OCCIDIT VNIVERSOS SACERDOTES EXCELSORVM.] Heb. Et mactauit omnes sacerdotes excelsorum. Quidam volunt, haud intelligi mactatos sacerdotes Hebræos excelsorum, qui tum viui reperti sunt, neque enim id permisisset Chuthæi, qui regi Assyriorum parebant, ut in eorum dirione rex Iehudæ id sibi sumeret : sed hanc clausulam per sequentem exponi, & mactatos sacerdotes dici, quod ossa eorum iam mortuorum super altaria combusta fuerint, in detestationem altarium, & sacerdotum, quod metaphoricè quoddam sacrificium videbatur : idque non displicuisse colonis nouis, qui sibi Deum terræ placatum obrabant, supra cap. 17. à vers. 25. Alij, viuos sacerdotes sacrificatos volunt, qui non diuinitus vocati fuerant, neque Leuitici generis erant, sed ex ipsis Israëlitis ex institutione Ieroboami facti, 1. Regum 12. v. 31.

A DIEBVS IVDICVM, &c.] Exponunt, sed illis non annumeratis, siue quod dicunt, à diebus iudicium exclusiuè : ideo in 2. Paralipom. 35. v. 18. Semuel tantum, qui eorum vltimus fuit, nominatur, quasi dicat : à constituto regno nullus fuit, qui tanta sedulitate populum, sacerdotes, & se ipsum præparauerit ad celebrandum Pesach, impuritatem omnem amouendo, & fœdus Dei renouando, denique Ecclesiæ disciplinam seuerissimè exigendo.

SIMILIS ILLI NON FVIT ANTE EVM REX, &c.] Hic versus contrarius videtur illi cap. 18. vers. 5. vbi hoc ipsum de Ezechia dicitur. Conciliant Ezechiam in illis actionibus eius sanctis, & piis, quæ ibi describuntur non habuisse parem : at Iosiam simpliciter excelluisse in omnibus. Alij utrobique hyperbolem esse volunt, ut illud Ecclesiast. 44. 20. [Non est inuentus similis illi, &c.]

ERIT NOMEN MEVM IBI.] Vide cap. 21. vers. 4.

RELIQVA

VERS. 28. RELIQUA AUTEM SERMONVM IOSIÆ, &c.] vide similem versum supra, cap. 21. vers. 25.

VERS. 29. PHARAO NECHAO.] Heb. *Nechoh* Quidam à נִכְחַן *niccāh*, percussus, ac debilem-pedibus id est, claudum, seu podagricum interpretantur, vt 2. Samuel. 4. vers. 4. Huius Nechoh res gestas descripsit Herodotus, lib. 2. numer. 158. & 159. & lib. 4. num. 42. Et bellum hoc cum Iosia gestum, his verbis: [Terrestri autem acie congressus cum Iryis in Magdolo, victoria potius est: & post praelium Cadyi magna Syria vrbe.] Fortasse innuit Chatham, de qua infra v. 33.

IN OCCVRSVM EIVS.] id est, vt eum depelleret, & se illi bello opponeret.

IN MAGEDDO.] Heb. *Meghiddo*. *Magdolum* vocat Herodotus. S. Beda in Chronico, & ex eo Ado Viennensis, & Hermannus Contractus: [Iosias cum Nechaone Ægyptiorum rege congressus, occiditur in campo *Mageddo*, qua nunc *Maximianopolis* vocatur.] Scaliger putat ex vetere aliquo scriptore hæc accepisse Bedam. *Maximianopolim* urbem fuisse Ægypti, sub dispositione Ducis Thebaidos, in Notitia imperij dicitur. Notat idem Scaliger, Herodotum scribere hanc pugnam accidisse ad urbem *Magdolum*, sitam in finibus Ægypti, cuius etiam mentio in nomismate Antonini Pij, *MAGDOLITON*: occurrisse enim *Nechaoni* regem Iosiam, vt eum intercluderet aditu in Palæstinam, & in Ægyptum summoueret. *Magdolum* urbem Ægypti fuisse Stephanus diserte affirmat: haud longè à Pelusio abfuisse Itinerarium Antonini demonstrat: & Ieremias 44. vers. 1. & 46. vers. 14. apertè *Magdolum* urbibus Ægypti annumerat. Hanc esse *Maximianopolim*, facile crediderim: sed quod praeliū *Nechaoh* cum Iosia ad urbem *Magdolum* Ægypti, futilissimum Scaligeri delirium est, cum Scriptura perspicuè affirmet, Iosiam cecidisse in *Meghiddo*, quam urbem fuisse tribus Manassis, longè ab Ægypto remotam, certissimum, ex Iosue 17. v. 11. & Iudicum 1. vers. 27. eam descripsimus in Iosue 12. vers. 21. Ergo Herodotus, vel *Magdolum* accepit pro *Meghiddo*, in tanta vetustate nomine luxato: vel si *Magdolum* Ægypti urbem intellexit, falsus est: æque falsum, quod Beda prodidit *Mageddo*, *Maximianopolim* postea dictam, si de *Maximianopoli* Ægypti intellexit.

QUVM VIDISSET EVM.] Exponunt, id est, in primo congressu. Quidam: quando vidit eum, id est, quando pugnavit, & conflictit cum eo. Sic Latini dicunt, cernere ferro. Vide supra cap. 14. v. 8. & 11. & Genes. 32. vers. 30.

VERS. 30. TVLITQVE POPVLVS TERRÆ IOACHAZ, &c.] videlicet, ne rex Ægypti regnum rege vacuum occuparet.

IOACHAZ.] Heb. *Iehoachaz*. Notant, hunc 1. Paralip. 3. vers. 15. nuncupari *Iochanam*: & Ieremias 22. vers. 11. *Sallum*. Alij id non probant, nam nolunt *Ioachaz* fuisse primogenitum Iosia, vt de *Iochanam* affirmatur eo loco Paralipomenon: Sed *Iehoiakim*; ergo

iuxta hos *Iochanam*, erit *Iehoiakim*, non *Iehoachaz*. Vide infra v. 36.

ET VN XERVNT EVM.] Quidam observant eos hoc fecisse, vt hoc signo declararent regnum armis Ægyptiorum turbatum, tanquam de integro se huic tradere contra vim hostis defendendum; alioqui vnctione opus non erat, cum esset legitimus successor. Alij volunt omnes reges vngi solitos: sed de hoc peculiariter exprimi, ob turbatum tum regnum.

AMITAL.] Heb. חֲמוּטָל *chamutal*, sonat VERS. 31. Hebræis, calorem roris.

DE LOBNA.] Vide supra cap. 19. v. 8.

V. NXITQVE EVM PHARAO NECHAO.] VERS. 33.

Aliqui: quem vinciri iussit *Parho Neco*, tantisper dum reuerteretur ab expeditione in *Charcemischum*, 2. Paralip. 35. vers. 20. & Ieremias 46. vers. 2. Iosephus, post reditum à bello *Charchemifico*, victum tradit. Sed vide Comm. in eum Ieremias locum.

IN REBLA.] Heb. *Riblah*, de qua vide Numer. 34. vers. 11. Tremellius, & Iunius, ex *Paraphraste Ierosolymitano* in eum locum Numerorum, volunt esse *Apamiam*, Syriæ urbem ad *Orontem* fluuium, de qua Strabo lib. 16. pag. 749. Plinius lib. 5. cap. 29. Ptolemæus lib. 5. cap. 15. At S. Hieronymus in 47. Ezechielis ex Hebræorum sententia *Apamiam* *Sephama* potius dictam existimat: cum *Reblah*, ipsi & plerisque aliis sit *Antiochia*, Syriæ vrbs clarissima. Vide Num. 34. v. 10.

IN TERRA EMATH.] Heb. *Chamaah*, id est, *Epiphaniæ*. Vide Genes. 10. v. 18.

NE REGNARET IN IERUSALEM.] Heb. duplex est lectio, in textu: in regnare in *Ierusalem*, id est, quam primum regnare cœpit, initio regni, per tres tantum menses inchoato. Alij causam vinculorum hic indicari putant, quasi dicat, quia ausus est regnare in *Ierusalem*, inuito Ægyptio, qui interfecto Iosia, & profligato eius exercitu, ad se ius nominandi regis pertinere existimabat. In margine vero scribitur: de regnare in *Ierusalem*, id est, ne regnaret, ultra, aut deinceps.

CENTVM TALENTIS ARGENTI.] Quidam Hispanicè, *cien quintales de plata*. Alij, duodecies centena millia regalium Castellanorum.

ET TALENTO AVRI.] Aliquibus est Hispanicè, *un quintal de oro*. Aliis duodecem millia aureorum Hispanicorum.

ET DVXIT IN ÆGYPTVM.] וַיֵּלֶךְ *vai-* VERS. 34. *iabo* Noster transitiuè accepit: & venire-fecit, duxit, deportauit. Ex formula tamen Kal intransitivum est: & venit in Ægyptum, scilicet ipse *Ioachaz*.

ET MORTVVS EST IBI.] Notant, ex vaticinio Ieremias 22. v. 11. & 12.

ET VNVMQVEMQVE IUXTA VIRES SVAS, VERS. 35. &c.] Posteriores hanc totam partem versus, nos iusto verborum ordine ac pondere reddidimus: alij multifariam. 1. ab unoquoque secundum estimationem suam exigebat argentum & aurum à populo terra, vt daret ipsi *Paroh Nechoh*. 2. vix iuxta estimationem, eius, exegit argentum & aurum à populo ad dandum *Parhoni Necho*. 3. à quoque iuxta estimationem, subaudi

subaudi facultatum, id est, pro ratione facultatum, exigens argentum & aurum, idque ab uniuerso populo terra, ut daret hoc Pharoni Necho. 4. ab unoquoque pro estimatione sua exigebat argentum illud & aurum, a populo, inquam, terra, ut daret Pharoni Neconi.

VERS. 36.

VIGINTI QVINQUE ANNORVM ERAT IOAKIM QVVM REGNARE CŒPISSET, &c.] Hinc quidam colligunt, Ioachazum non fuisse primogenitum Iosæ, nec maiorem natu Ieoakimo: quum Iehoachaz, qui tantum tribus mensibus regnavit, regnare cœperit anno ætatis suæ vigesimo tertio, sup. vers. 31. Iehoiakim verò, ut hîc dicitur, regnare cœperit anno ætatis suæ vigesimo quinto: sed hunc prudentiorem & cautio-rem, expectasse regnum accipere à Nechaone victore: fratrem verò iuniorem inconsideratione ac temeritate populi præcepisse regnum sine voluntate Ægyptij, ac propterea regno statim deturbatum. Iosephus perspicuè affirmat Iehoiakimum, fuisse seniore

Ioachazo. Verum obstat locus 1. Paralipom. 35. v. 15. vbi Iochanam, vel Iehoachaz dicitur primogenitus Iosæ. Vide supra vers. 31. Quamuis aliqui in loco Paralipomenon primogenitum non natura, sed dignitate regia accipiunt, quòd ante fratrem regnauerit. Proinde alij hunc locum ita exponunt Natus viginti quinque annos erat Iehoiakim, quum regnare inciperet. Subaudi, solus post fratris captiui mortem: nam dum captiuius viueret, putabatur ad eum ius regni pertinere: ideo hîc Iehoiakim eius veluti prorex erat, licet Ieremias cap. 22. v. 11. de illo plane prophetasset fore, ut in regnum non reuerteretur.

ET VNDECIM ANNIS REGNAVIT.] Exponunt, cum prorex fratris captiui: tum rex post fratris mortem.

ZEBIDA.] Heb. זבדה zebiddah, vel זבדה zebuddah: nam est gemina lectio: Donatam, Dotatam significat

DE RVMA.] Vide 1. Samuel. 1. v. 1.

CAPVT VIGESIMVM-QVARTVM.

Ioakim triennio seruit regi Babylonis: deinde varios patitur latrunculos: quo mortuo, succedit filius Ioachim; quem cum thesauris templi ac domus regie vniuersoque robore habitatorum Ierusalem ducit Nabuchodonosor in Babylonem, successo in regem, illius patruo Matthanias, quem vocavit Sedeciam.

Vulg.

Malu.

IN diebus eius ascendit Nabuchodonosor rex Babylonis, & factus est ei Ioakim seruus tribus annis: & rursum rebellauit contra eum.

2 Immisitque ei Dominus latrunculos Chaldaeorum, & latrunculos Syriae, & latrunculos Moab, & latrunculos filiorum Ammon: & immisit eos in Iudam, ut disperderent eum, iuxta verbum Domini, quod loquutus fuerat per seruos suos prophetas.

3 Factum est autem hoc per verbum Domini contra Iudam, ut auferret eum coram se, propter peccata Manasse vniuersa quæ fecit.

4 Et propter sanguinem innoxium, quem effudit, & impleuit Ierusalem cruore innocentium: & ob hanc rem noluit Dominus propitiari.

5 Reliqua autem sermonum Ioakim, & vniuersa quæ fecit, nōne hæc scripta sunt in Libro sermonū dierum regū Iudæ? Et dormiuit Ioakim cum patribus suis.

Maluenda, In 2. Regum.

IN diebus eius ascendit Nebuchadnetzar rex a Babelis: & fuit ei Iehojakim seruus tribus annis; & conuersus fuit, & b defecit in eo.

2 Et misit I H V H in eo c latrocinia Chaldaeorum & latrocinia d Aram, & latrocinia Moab, & latrocinia filiorum Ghamon; & misit eos in Iehudah, ad e auferre eum: secundum verbum I H V H, quod loquutus fuit in manu seruatorum suorum prophetarum.

3 f Veruntamen super os I H V H fuit in Iehudah ad discedere facere de super facies suas in serratis Menasch secundum omne, quod fecit.

4 Et etiam sanguis h vacui, quem fudit, & impleuit Ierusalaim i sanguine vacuo: & non amauit I H V H ad k condonare.

5 Et l superrelictio m verborum Iehojakim, & omne, quod fecit; an non ea scripta super librum verborum dierum n regibus Iehudah?

PPppp

6 Et

a Babylonis
b defecit,
rebellauit
c exercitus,
turmas,
globos,
acies,
agmina.
Sic statim
d Syria
e disperdere
f Certe,
profecto
g peccatis,
delictis
h innocentis
i fontis,
innocui.
Sic mox.
i sanguis
vacuus
k parcere,
remittere,
indulgere.
ignoscere
l reliquum,
residuum,
restans
m rerum-
gestarum.
na statim
n da-ius
pro regibus

Suprà 23.
f. 27.

850 Vulg. II. Regum, Cap. XXIV. Malu.

6 Et regnavit Ioachim filius eius pro eo.

7 Et ultra non addidit rex Aegypti, ut egrederetur de terra sua: tulerat enim rex Babylonis, à riuo Aegypti usque ad fluvium Euphraten, omnia quae fuerant regis Aegypti.

8 Decem & octo annorum erat Ioachim cum regnare cepisset, & tribus mensibus regnavit in Ierusalem: nomen matris eius Nohesta filia Elnathan de Ierusalem.

9 Et fecit malum coram Domino iuxta omnia quae fecerat pater eius.

Dan. i. a. 1. 10 In tempore illo ascenderunt serui Nabuchodonosor regis Babylonis in Ierusalem, & circumdata est vrbs muniti-
tionibus.

11 Venitque Nabuchodonosor rex Babylonis ad ciuitatem cum seruis suis, ut oppugnarent eam.

12 Egressusque est Ioachim rex Iuda ad regem Babylonis, ipse & mater eius, & serui eius, & principes eius, & eunuchi eius: & suscepit eum rex Babylonis anno octauo regni sui.

13 Et protulit inde omnes thesauros domus Domini, & thesauros domus regia: & concidit vniuersa vasa aurea, quae fecerat Salomon rex Israel in templo Domini iuxta verbum Domini.

14 Et transtulit omnem Ierusalem, & vniuersos principes, & omnes fortes exercitus, decem millia, in captiuitatem, & omnem artificem & clusorem, nihilque relictum est, exceptis pauperibus populi terra.

2. Paral. 36. b 10. Ezec. 2. a. 6. & 11. b. 4. 15 Transtulit quoque Ioachim in Babylonem, & matrem regis, & uxores regis, & eunuchos eius: & indices terra duxit in captiuitatem de Ierusalem in Babylonem.

16 Et omnes viros robustos, septem millia, & artifices, & clusores mille, omnes viros fortes & bellatores: duxitque eos rex Babylonis captiuos in Babylonem.

Iero. 37. a. 1. & 52. a. 1. 17 Et constituit Matthani patrui eius pro eo: imposuitque nomen ei Sedeciam.

18 Viginti & 1. annu aetatis habebat

6 Et ° cubauit Iehojakim cum patribus suis; & regnavit Iehojachin filius eius p sub eo.

7 Et non addidit q adhuc rex Aegypti ad exire de terra sua: quia accepit rex r Babelis de torrente Aegypti vique ad flumen f Perathis, omne, quod fuit regi Aegypti.

8 Filius octo decem t anni Iehojachin in regnare eum; & tribus u in nouationibus regnavit in Ierusalaim: & nomen matris eius Nechusta, filia Elnathan de Ierusalaim.

9 Et fecit x malum in oculis IHVH y secundum omne, quod fecit pater eius.

10 In tempore ipso ascenderunt serui Nebuchadnetzar regis z Babelis Ierusalaim: & venit vrbs in a coangustatione.

11 Et venit Nebuchadnezar rex Babelis super urbem: & serui eius b coangustantes super eam.

12 Et exiuit Iehojachin rex Iehudah, super regem Babel, ipse, & mater eius, & serui eius, & principes eius, & c eunuchi eius: & accepit eum rex Babelis in anno d octo ad regnare eum.

13 Et e exire fecit de ibi omnes thesauros domus IHVH, & thesauros domus regis: & f praesecuit omnia g vasa auri, quae fecit Selomoh rex Israelis in h basilica IHVH, secundum quod loquutus fuit IHVH.

14 Et deuoluere fecit omnem Ierusalaim, & omnes principes, & omnes k praualidos l strenuitatis decem millia m deuolutionem; & omnem n fabrum, & o clusorem: non relictum fuit p praeter q exhaustionem populi terrae.

15 Et r deuoluere fecit Iehojachin in Babelem, & matrem regis, & mulieres regis, & eunuchos eius, & fortes terrae ambulare fecit f deuolutionem de Ierusalaim in Babelem.

16 Et omnes homines t strenuitatis u septem millium, & fabrum, & clusorem, mille; & omnes x praualidos facientes y caesionis: & venire fecit eos rex Babelis z deuolutionem in Babelem.

17 Et regnare fecit rex Babelis Mathanah a patrui eius b sub eo: & circumgyrauit nomen eius, Tzidkijahu.

18 Filius viginti & vnus anni Tzidkijahu

o occubuit, jacuit, dormiuit
p pro
q ultra, amplius, deinceps
r ut v. 1. f Euphratis
z annorum
u lunationibus, mensibus
x quod malum, est vel, videtur
y prout omnino fecerat.
Sic v. 19.
z ut v. 1. Babylonis
Sic postea
a obsidione, constricti-
one, coar-
ctatione, conclusionem
b caetantes, concludentes
obsidione-
prementes
c aulici.
Sic v. 15.
d genitum: pro, octauo.
scilicet ipsius Nabuchodonosoris
e extrulit, deprompsit
f praesecidit, amputauit, decerpit, detruncavit
g concidit
h instrumeta
i palatio, aula, templo
i demigrare, deportare,
exulare fecit
k roboris, virtutis, exercitus, idest, viros bellicosos
l ut v. 16.
m transmigrationem, deportationem, exilium, translationem
n artificem.
Sic v. 16.
o claustraria.
Sic v. 16.
p nisi, excepta
q exhaustos, attenuatos
tenues
r ut v. 14.
Sic v. 14.
t ut v. 14.
u septenarius
x viros, valentes, robustos
y belli, prelii
z ut v. 14.
a auuncula
b pro

Vulg. II. Regum, Cap. XXIV. Malu. 851

Sedecias cum regnare cepisset, & undecim annis regnavit in Ierusalem: nomen matris eius erat Amital, filia Ieremia de Lobna,

19 Et fecit malum coram Domino, iuxta omnia quae fecerat Ioakim.

20 Irascebatur enim Dominus contra Ierusalem & contra Iudam, donec proiceret eos à facie sua: recessitque Sedecias à rege Babylonis.

kijahu in regnare eum, & vno decem anno regnavit in Ierusalem: & nomen matris eius Chamital filia Iirmejahu de Libnah.

19 Et fecit malum in oculis IHH: secundum omne, quod fecit Iehojakim.

20 Quia super nasum IHH fuit in Ierusalem, & in Iehudah; usque ad deijcere eum corde super facies suas: & defecit Tzidkijahu in rege Babelis.

e undecim annis
d vel Chamital: nomen est duplex lectio.
e quod malum est, vel. videtur

defecit, rebellavit

COMMENTARIA

VERS. 1.

N DIEBUS EIVS.] nempe anno quarto regni eius, ut perspicue dicitur Ierem. 25. vers. 1. & Cap. 4. 6. vers. 2. qui fuit primus regni Nabuchodonosori, Ieremiae 25. vers. 1. nempe, ut quidam volunt eorum tredecim quibus simul cum patre Nabopolassar regnavit. Vide Scaligerum, Emmium, & alios recentiores Chronologos.

ASCENDIT.] postquam fudisset Nechoh regem Aegyptiorum ad Euphratem, ut scribitur Ierem. 46. 2.

NABUCHODONOSOR.] Hebr. Nebuchadnetzar. Scaliger lib. 3. Canonum Isagogicorum, pag. 315. [Hunc male Nabuchadnetzer Massorita vocant, & multi hodie Hebraizantes multum se in Hebraismo profecisse putant, si ita potius, quam quomodo omnis vetustas eum vocavit, appellant.] Hic prima mentio regis insignis, & sacris, profanisque litteris celebrati: de quo Strabo lib. 11. pag. 687. ex Megasthene haec refert: [Nabucodrosorum autem, qui magis à Chaldeis probatur, magis etiam quam Herculem usque ad columnas peruenisse, quousque etiam Tearconem: illum tamen exercitum ex Hispania in thraciam, Pontumque duxisse.] Iosephus lib. 1. adversus Apionem: [Megasthenes in quarto Indicorum, Vbi declarare contendit prae dictum regem Babyloniorum Nabuchodonosorum, Herculem fortitudine, & rerum gestarum magnitudine praecessisse. Dicit enim eum & maximam Africa partem, & Hispaniam subiugasse.] Plura etiam de eo Berosus Chaldaeus apud Iosephum lib. 1. in Apionem, item Alexander Polyhistor. Alphæus, & Abydemus apud Eusebium lib. 9. Praeparationis Evangelicae, cap. 4.

SERVVS.] id est tributarius, stipendiarius, beneficiarius.

TRIBVS ANNIS.] id est, quinto, sexto, & septimo regni sui.

VERS. 2.

LATRVNCVLOS CHALDAEORVM.] Hebr. turmas, acies, agmina, Chaldaeorum. id est, castra Nabuchodonosori constantia ex Chaldeis, & iis aliis gentibus, quae hic ennumerantur.

Maluenda, In 2. Regum.

QVOD LOQVVTVS FVERAT PER SERVOS SVOS PROPHETAS.] nempe per Mosem Deuteronom. 31. & 32. per alios supra cap. 21. vers. 10. & sequentibus: per Chuldai, supra cap. 22. v. 15. & sequentibus: & per Ieremiam. cap. 14. & 15. cum sequentibus.

PROPTER PECCATA MANASSE VNI-
VERSA, QVÆ FECIT.] Hebr. in peccata Menasseh, secundum omnia quae fecit. Quidam: in peccatis Menassis, sicut totum, quod fecit. Alij: propter peccata Menasseh, iuxta omnia, quae fecerat, vel designaverat. Nonnulli: propter peccata Menaschis, similia omnibus, quae fecit. vel propter peccata similia omnino iis, quae fecerat Menasseh. Trajectio. ut Genes. 5. vers. 29. & Iudicum 18. v. 31. De peccatis Menasseh vide supra cap. 21. vers. 2. & sequentibus: de peccatis vero populi eum imitantis, vide ibidem, vers. 15. & cap. 22. v. 17.

QVEM EFFVDIT, ET IMPLEVIT IERV-
SALEM, &c.] vide cap. 21. vers. 16.

RELIQVA AVTEM SERMONVM, &c.]
Vide consimilem versum supra, cap. 23. v. 28.

IOACHIN.] Hebr. Iehojachin. qui 1. Paralipom. 3. vers. 15. vocatur Iechonjah: & Ieremiae 22. vers. 28. Chonjahu.

ET VLTURA NON ADDIDIT REX AEGY-
PTI, &c.] nempe usque ad ultimos Tzidkijæ, quum obsideretur Ierusalem à Chaldeis Ieremiae 37. vers. 4. & 5.

A RIVO AEGYPTI.] Vide 1. Regum 8. vers. 65.

ET TRIBVS MENSIBVS REGNAVIT.]
Et decem amplius diebus, ut exprimitur 2. Paralipom. 36.

NOHSTA.] Hebr. Nechustha. ab augurio, & observatione sic dicta videtur: vel à colore aeneo: aut quasi Serpentina, seu Colubrina ab astutia, & calliditate.

EGRESSVSQVE EST IOACHIN, &c.] id est, se dedit, & potestatis victoris permisit.

IUXTA VERBVM DOMINI.] supra c. 20. vers. 17.

OMNEM IERVSALEM.] vel totam Ierusalem. Quidam: ex tota Ierusalima. hoc est, ex toto regno. Synecdoche.

DECEM MILLIA.] Exponunt, in quorum

VERS. 3.

VERS. 4.

VERS. 5.

VERS. 6.

VERS. 7.

VERS. 8.

VERS. 12.

VERS. 13.

VERS. 14.

rum numero erant è tribu Iudæ ter mille viginti tres, Ieremiæ 52. vers. 28. volunt esse prolepsim, quæ duobus sequentibus versibus speciatim explicatur.

ET CLVSOREM.] מסגר *masgher*, variè interpretantur, 1. *clausorem-portarum*, *ianitorum*, *custodem ostiarium*, *portarium*. Synecdoche, id est, custodes vrbis, Fortasse milites præfidiarios intelligit, in arcibus & munitio-nibus inclusos. 2. *inclusorem*. Castrorum, *castrametatorem*, peritum castrametandi. 3. *inclusorem*. id est, aurificem, gnarum inclu-dendi gemmas in auro. 4. ex significato Chaldaico, nonnulli Hebræorum exponunt: *Virum reputatum nobilem, magnum, magnæque existimationis*. quasi pretiosum. intelligunt-que consiliarios, sapientesque. 5. plerique, *clausorem, claustrarium*. id est, *fabrum ferra-rium*. vt præcedens vox *חרש charasch*, signifi-cet *fabrum-lignarium*: MASGHER verò *fabrum-ferrarium*. Appositè Hispanicus Interpres vertit, *cerra Ieros*. à Claudendo. Aliqui eo nomine collectiuè ingeniosos artifices desi-gnari putant. sic vers. 16. & Ieremiæ 24. 1. & cap. 29. vers. 2.

VERS. 15. ET IVDICES TERRÆ.] Hebr. & *fortes terræ*. Quidam: *potentiores regionis*. quo-rum numerum coniectantur fuisse bis mil-lium.

VERS. 16. ET OMNES VIROS ROBUSTOS SEPTEM MILLIA, ET ARTIFICES ET CLVSORES MILLE.] Hos omnes annumerant illis de-cem millibus supra vers. 14. hoc modo: duo millia ex potentioribus terræ, vers. 15. & hoc versu septem millia robustorum, & mil-le opifices, sunt vniuersè decem millia, de quibus vers. 14. Alij aliter statuunt, vt ex decem millibus tria millia fuerint ex tribu Iehudæ, Ieremiæ 52. vers. 28. alia septem millia ex Benjamin, Leui, aliisque tribubus, qui sese Iehudæ tribui adiunxerant: in qui-bus decem millibus mille erant fabri, & in-clusores.

OMNES VIROS FORTES, ET BELLA-TORES.] Hebr. & *omnes prauvalidos facientes bellum*. Quidam: & *omnes robustos bellatores*. Alij: & *quidquid roboris erat bello aptum*. Hos quidam in decem millibus includunt: alij præter illos hos incerto numero adiiciunt, q. d. transtulit tandem omnes viros milita-res: vt prouinciã vehementer attenuaue-rit, eam omni robore bellico penitus ex-hauserit.

VERS. 17. MATTHANIAM.] Hebr. *Mathanjab*. vide 1. Paralipom. 3. vers. 15.

IMPOSUITQUE NOMEN EIUS SEDECIAM.]

Hebr. *צדקיהו Tzidkijahu*. Notant certo iu-dicio & ratione impositum ei hoc nomen à Babylonio, quod quidam interpretantur, *Iustitia mea Deus*, vt memor esset colendæ & administrandæ iustitiæ, ac pietatis: vel si rebellis ac perduellis esset, implorat in eum diuinam vindictam. Ego potius exposue-rim, *Iudicium*, seu *Iustitia Dei*. vt Iod sit pa-ragogicum & emphaticum. quod in Zede-kia edita sint admiranda & horrenda iudi-cia diuinæ iustitiæ.

AMITAL, FILIA IEREMIÆ DE LOBNA.] VERS. 18. Vide cap. 23. vers. 31.

QVÆ FECERAT IOACIM.] frater eius ex VERS. 19. utroque parente.

IRASCEBATVR ENIM DOMINVS, &c.] VERS. 20. Hunc versum verbatim ex Hebræo nostra Translatio repræsentauit: Alij variis modis: 1. *Quia super-furor*, vel *superior-furor*, *ex-cellens-furor*, seu *alta*, seu *excelsa ira*. *יגבhal* enim capiunt vt nomen. *Iehouah fuit in Ie-rusalaim, & in Iehudam, quousque fecit proiicere eos à super faciem suam: & rebellauit Zidki-lahu in regem Babel*. At si dicat, su-prema ira Iehouæ efficit, vt impij regnent, & quum ad summum peccatorum cumulum peruenerint, funditus cum populo delean-tur. 2. *Quia furor Domini erat contra Ierusa-laim, & Iehudab, donec proiicere-faceret eos à facie sua: & defecit Sidchijahu contra regem Babel*. 3. *Nam propter furorem Iehouæ, qui erat contra Ierusalaim, & Iehudab, donec eiecit eos à facie sua, defecit Sidchijahu à rege Babel*. id est, Nam tantam iram concepe-rat Dominus contra Ierusalem, & Iehudam, vt permetteret rebellare Zedekiam, quo fie-ret, vt abducerentur à terra sua in captiui-tatem. 4. *Nam cum ira Iehouæ erat* [con-gregatio, vel cœtus] *in Ierusalaim, & Iehu-dab, donec proiecit eos à facie sua: tum rebella-uit Sidchijahu contra regem Babel*. id est, nam inuito & ægre ferente Dominò, congregatio eorum, qui euaserant, nec abducti fuerant in captiuitatem, erat in Ierusalem & in Ie-hudah, donec eiecit eos de terra sancta, in qua erat templum Domini, in quo facies, id est, Arca Iehouæ ipsius erat, super quam præsentiam suam exhibebat: proinde rebel-lauit Sedecias. 5. *Etenim iuxta furorem Do-mini, actum est contra Ierusalaim & Iehudam, donec proiiceret eos à conspectu suo, & rebellis-fuit Zedekias aduersus regem Babylonis*. 6. *Nam secundum iram Iehouæ fiebat in Ierusalaimis, & in Iehudab, adeo vt abiiceret eos à facie sua: & rebellauit Tzidkija contra regem Babylonia. à quo rex fuerat institutus, supra v. 17.*

CAPVT VIGESIMVM-QVINTVM.

Obsessa Nabuchodonosor Ierusalem, Sedecias cecus ac vinctus, necatis coram se filiis in Babylonem ducitur cum reliquo populo: quibusdam tamen ad exercendam terram relictis: post exusta vna cum templo omnia magnifica aedificia, praefecit Nabuchodonosor Godoliam; quo ab Ismaele interempto, fugit populus in Babylonem, Ioachim autem in captiuitate sublimatur a rege Babylonis.

Vulg.

Malu.

Iere, 39.
a. 4. & 52. a. 4.

I Actum est autem anno nono regni eius, mense decimo, decima die mensis, venit Nabuchodonosor rex Babylonis ipse & omnis exercitus eius, in Ierusalem, & circumdederunt eam: & extruxerunt in circuitu eius munitiones.

2 Et clausa est ciuitas atque vallata, usque ad undecimum annum regis Sedecia.

3 Nona die mensis: praevaluitque fames in ciuitate, nec erat panis populo terra.

4 Et interrupta est ciuitas: & omnes viri bellatores nocte fugerunt, per viam portae: quae est inter duplicem murum ad hortum regis (porro Chaldaei obsidebant in circuitu ciuitatem) fugit itaque Sedecias, per viam quae ducit ad campestris solitudinis.

5 Et persecutus est exercitus Chaldaeorum regem, comprehenditque eum in planitie Iericho: & omnes bellatores, qui erant cum eo dispersi sunt, & reliquerunt eum.

6 Apprehensum ergo regem duxerunt ad regem Babylonis in Reblatha: qui locutus est cum eo iudicium.

7 Filios autem Sedeciae occidit coram eo, & oculos eius effodit, vinxitque eum catenis, & adduxit in Babylonem.

8 Mense quinto, septima die mensis, ipse est annus nonus decimus regis Babylonis: venit Nabuzardan princeps exercitus, seruus regis Babylonis in Ierusalem.

I T fuit in anno ^a nono ^b ad regnare eum, in ^c inuolutione decima, in ^d decimo inuolutioni venit Nebuchad netzar rex ^e Babelis, ipse, & omnis ^f strenuitas eius super Ierusalem, & ^g desedit super eam; & aedificauerunt super eam attenuationem ^h circuitu.

2 Et venit vrbs in ⁱ coangustatione: usque ad vnum decem annum regi Tzidkijahu.

3 In nouem ^k inuolutioni, & ^l obtinuit fames in vrbe: & non fuit panis populo terrae.

4 Et ^m discissa fuit vrbs, & omnes homines ⁿ caesionis, nocte via portae inter muros duos, quae super hortum regis: & Chaldaei super urbem ^o circuitu: & ambulauit viam ^p campestris.

5 Et persequuti fuerunt ^q strenuitas Chaldaeorum post regem, & ^r attigerunt eum in campestribus Ierico: & omnis strenuitas eius ^s dispersi fuerunt de super eum.

6 Et ^t ceperunt regem, & ascendere fecerunt eum ad regem Babelis ^u in Riblah: & loquuti fuerunt ad eum iudicium.

7 Et filios Tzidkijahu ^x mactauerunt ^y oculis eius: & oculos Tzidkijahu excæcauit; & ^z ligauit eum in ^a acribus duobus & venire fecerunt eum Babelē.

8 Et in ^b inuolutione quinta in ^c septem inuolutioni: ipse annus ^d nonum decem annus regi Nebuchad netzar, regi Babelis, venit Nebuzardan ^e magister ^f mactatorum, seruus regis Babelis, Ierusalem.

^a nono
^b in finitibus
regnando
ipsum
^c lunatio-
ne, mensis.
Sic statim.
^d denario,
decade
^e Babylonie.
Sic deinceps.
^f robur.
virtus, exer-
citus, copie
^g confedit,
castrame-
tatus est
^h vnde qua-
que, circum-
quaque
ⁱ coarctatio-
ne, obsidio-
ne, constri-
ctione
^k vr v. i.
^l apprehen-
dit, rebor-
ta, confir-
mata est
^m dissecta,
diffusa, vi-
abrupta
ⁿ belli, prelii
^o vr v. i.
^p deserti,
solitudinis,
planities
^q vr v. i.
Sic mox.
^r apprehen-
derunt, asse-
quuti sunt
^s dilapsi
^t apprehen-
derunt,
tenuerunt
^u Riblathah,
vel in
Riblath
^x jugula-
verunt
^y datiuus,
ad oculos
^z vinxit
^a duabus-
numellis,
chalybeis seu
chalybibus
geminis.
Vide Iudic.
16. v. 2.
^b vr v. i. Sta-
statim.
^c septimo
^d Genitiui.
^e praefectus
princeps
^f Vide in Ge-
nes. 37. v.
16.

854 Vulg. II. Regum, Cap. XXV. Malu.

9 Et succendit domum Domini, & domum regis: & domos Ierusalem, omnemque domum combussit igni.

10 Et muros Ierusalem in circuitu destruxit omnis exercitus Chaldaeorum, qui erat cum principe militum.

11 Reliquam autem populi partem quae remanserat in ciuitate, & perfugas qui transfugerat ad regem Babylonis, & reliquum vulgus, transtulit Nabuzardan princeps militia.

12 Et de pauperibus terrae reliquit vinitores & agricolas.

13 Columnas autem areas, quae erant in templo Domini, & bases, & mare areum, quod erat in domo Domini, confregerunt Chaldaei, & transtulerunt eas omnes in Babylonem.

14 Ollas quoque areas, & trullas, & tridentes, & scyphos, & mortariola, & omnia vasa area, in quibus ministrabant, tulerunt.

15 Necnon & thuribula, & phialas, quae aurea, aurea: & quae argenteae tulit princeps militia.

16 Id est, columnas duas, mare unum, & bases, quas fecerat Salomon in templo Domini: non erat pondus aeris omnium vasorum.

17 Decem & octo cubitos altitudinis habebat columna una: & capitellum areum super se altitudinis trium cubitorum: & retiaculum columna, omnia area: similem & columna secunda habebat ornatum.

18 Tulit quoque princeps militia Saraaim sacerdotem primum & Sophoniam sacerdotem secundum, & tres ianitores.

19 Et de ciuitate eunuchum unum, qui erat praefectus super bellatores viros; & quinque viros de his qui steterant coram rege, quos reperit in ciuitate: & Sopher principem exercitus, qui probabat tyrones de populo terrae. & sexaginta viros e vulgo, qui inuenti fuerant in ciuitate.

20 Quos tollens Nabuzardan princeps

9 Et combussit domum IHVH, & domum regis & omnes domos Ierusalaim, & omnem domum grandem combussit in igne.

10 Et muros Ierusalaim s circuitu h demoliti fuerunt omnis i strenuitas Chaldaeorum, quae k magistri mactatorum.

11 Et l superrelictionem populi m relictorum in vrbe, & cadentes, qui ceciderunt super regem Babelis, & n superrelictionem multitudinis o deuoluere fecit Nebuzaradam p magister mactatorum.

12 Et de q exhaustione terrae reliquit r magister mactatorum s vineantibus, & t fodientibus.

13 Et u statuas x aeris, domo IHVH, & y & bases, & z mare aeris, quod in domo IHVH confregerunt Chaldaei: & leuauerunt as eorum in Babelem.

14 Et ollas, & a palas & b incisoria, & c volas, & omnia d vasa aeris, quibus ministrabant in eis, acceperunt.

15 Et e exceptoria, & f aspersoria, quod aurum, aurum, & quod argentum, accepit g magister mactatorum.

16 Statuas duas, h mare unum, & i bases, quas fecit Selomoh domui IHVH: non fuit k libratio aeris omnium vasorum istorum.

17 Octo decem cubitus l surrectura m statuæ vnus, & n cinctura super eam as, & surrectura cincturæ tres cubitus: & o intricatio, & malorum granata super cincturam circuitu, p omne as: & q sicut ista r statuæ secundæ super intricatione.

18 Et accepit s magister mactatorum Serajah sacerdotem t caput: & Tzephanijahu sacerdotem secundarium: & u tres obseruantium y liminis.

19 Et de vrbe accepit z eunuchum unum, qui ipse e visitator super homines b cæssionis, & quinque homines de videntibus facierum regis, qui inuenti fuerunt in vrbe: & c numerantem d principem e militiae f exercituantem populum terrae: & sexaginta g virum de populo terrae inuentos in vrbe.

20 Et accepit eos Nebuzaradam h magister

g per circuitum, circūquaque h dissipauerunt, destruxerunt i ut v. 1.

k ut v. 8. velcum magistro l reliquum, residuum, restans m remanentium, reliquorum relictos.

n ut initio versus. o demigrare, exulare fecit, transtulit, transportauit p ut v. 8.

q attenuatio. ne exhaustis, attenuatis, tenuibus pauperibus. r sic cap. 24. v. 14.

s ut v. 8. f datiuus. in vinitores, ut essent vinitores t datiuus. in fossores, agricolas u columnas x chalybis. Sic mox.

y sedes, fulcimenta, machinas z lacum a Vide Exodi 27. 3. b modulatoria. Vide 1. Regum, 7. v. 50.

c cochlearia, acerras, lances, mortariola. Vide Numer. 7. v. 84. d instrumenta. Sic v. 16.

e Vide Exodi 29. v. 38. f Vide Exodi 27. 3. & Numer. 7. v. 84. g ut v. 8. h lacum i ut v. 13. k libramentum, pondus l statura altitudo. Sic statim.

m columnæ.

n coronatio, coronamentum. Vide 1. Regum, 7. vers. 16. Sic statim. o perplexitas, encarpus. Vide 1. Regum, 7. vers. 17 Sic paulo post. p omnia q secundum t datiuus. ipsi columnæ s ut vers. 8. r summum, primum, primum ternarium, triadem x custodum y vasi, vel vasorum, abaci z aulicum a praefectus, praepositus, inspector. b bellis pælij, militares c notarium, scribam d primum e exercitus f exercituantem facientem g viros h ut v. 8.

Vulg. II. Regum, Cap. XXV. *Malu.* 855

militum, duxit ad regem Babylonis in Reblatha.

21 Percussitque eos rex Babylonis, & interfecit eos in Reblatha in terra Emath: & translatus est Iuda de terra sua.

22 Populo autem qui relictus erat in terra Iuda, quem dimiserat Nabuchodonosor rex Babylonis, praefecit Godoliam filium Ahican filij Saphan.

23 Quod cum audissent omnes duces militum, ipsi & viri qui erant cum eis, videlicet quod constituisset rex Babylonis Godoliam: venerunt ad Godoliam in Maspha, Ismahel filius Nathania, & Iohanam filius Carae, & Saraia filius Thanehumeth Netophathites, & Iezonias filius Maachathi, ipsi & socij eorum.

24 Iuravitque Godolias ipsis & socijs eorum, dicens: Nolite timere servire Chaldaeis: manete in terra, & servite regi Babylonis, & bene erit vobis.

25 Factum est autem in mense septimo, venit Ismahel filius Nathania, filij Elisama de semine regio, & decem viri cum eo: percusseruntque Godoliam, qui & mortuus est: sed & Iudeos & Chaldaeos, qui erant cum eo in Maspha.

26 Consurgensque omnis populus a paruo usque ad magnum, & principes militum, venerunt in Aegyptum, timentes Chaldaeos.

27 Factum est vero in anno trigesimo septimo transmigrationis Ioachim regis Iuda, mense duodecimo, vigesima septima die mensis: subleauit Euilmerodach rex Babylonis, anno quo regnare ceperat, caput Ioachim regis Iuda de carcere.

28 Et locutus est ei benigne: & posuit thronum eius super thronum regum, qui erant cum eo in Babylone.

29 Et mutauit vestes eius, quas habuerat in carcere, & comedebat panem semper in conspectu eius cunctis diebus vitae suae.

30 Annonam quoque constituit ei sine intermissione, quae & dabatur ei a rege per singulos dies, omnibus diebus vitae suae.

magister mactatorum: & ambulare-fecit eos super regem Babelis in Riblah.

21 Et percussit eos rex Babelis, & mori-fecit eos in Riblah, in terra Chamath. Et deuolutus fuit Iehudah de super humum suam.

22 Et populus relictus in terra Iehudah, quem reliquit Nebuchadnetzar rex Babelis: & visitare-fecit super eos Ghedaljahu filium Achikami, filij Saphanis.

23 Et audierunt omnes principes strenuitatum, ji, & homines, quia visitare-fecit rex Babelis Phedaljah: & venerunt ad Ghedaljahu Mitzpah: & Ismaghel filius Nethanjah, & lochanan filius Kareach, & Serajah filius Thanehumeth Netophathitae, & Iazanjahu filius Maghachathi, ij, & homines eorum.

24 Et iuramento-obstrictus fuit eis Ghedaljahu, & hominibus eorum, & dixit eis: Non timebitis de seruis Chaldaeorum: sedete in terra, & servite ad regem Babelis, & bene fuit vobis.

25 Et fuit in in nouatione septima venit Ismaghel filius Nethanjah, filij Elisamaghi de semine regni, & decem homines ad eum: & percusserunt Ghedaljahu, & mortuus fuit: & Iehudaeos, & Chaldaeos, qui fuerunt ad eum in Mitzpah.

26 Et surrexerunt omnis populus, de paruo & usque ad grandem, & principes strenuitatum, & venerunt in Aegyptum quia timuerunt de faciebus Chaldaeorum.

27 Et fuit in triginta & septem anno deuolutioni Iehojachin regis Iehudah, in duobus decem in nouatione, in viginti & septem in nouationi: leuauit Euilmerodach rex Babelis, in anno regnare eum caput Iehojachin regis Iehudah de domo coercitionis.

28 Et loquutus fuit ad eum bona: & dedit solum eius de super solum regum, qui ad eum in Babele.

29 Et mutauit vestimenta coercitionis eius: & comedet panem iuge faciebus eius, omnibus diebus vitae suae.

30 Et viaticum eius, viaticum iugis datum fuit ei de ad regem, verbum diei in die suo omnibus diebus vitae suae.

i Riblathah, vel, in Riblath.

k Epiphanius. Vide cap. 23. v. 33.

l demigravit, exulauit

m praefecit, praeposuit. Sic v. 23.

n roborum, virtutum, exercituum, copiarum

o constitite, manete. habitate, reside

p vt bene sit

q vt v. 1.

r regio

s apud eum,

cum eo ita

paulo infra,

rius, & v. 28.

t vt v. 23.

u transmi-

grationi, de-

portationi,

exilio

x duodeci-

ma

y vt v. 1.

Sic statim

z regnandi

eius, quo re-

gnare

cepit

a conclusio-

nis, clausuri,

cohibitionis

carceris.

Vide 1. Reg.

22. v. 27.

b thronum

Sic mox,

c apud eum,

cum eo.

d vt v. 27.

e iugiter, pe-

renniter,

continue

f datius.

ad facies

g perennita-

tis. vt v. 29.

h apud

C O M M E N T A R I A.

VERS. 1.

V N I T I O N E S.] *מִיָּד דַּיֵּק*, mirum quàm de hac voce varient Interpretes. Forsterus hæc annotat: [*דַּיֵּק*, genus adificij militaris, ex ligno facti, ex verbo adiuncto: deinde à comminatione appellationem habere, & in oppugnatione extra ad urbium muros positum esse, ex ipso themate, & aliis circumstantiis certo constat: quale autem fuerit; & quo nomine postea Græcis, vel Romanis sit dictum, incertum est: ideoque Interpretes usque adeo in vertendo variarunt. Hieronymus vertit, *munitionem*. Doctor Ioannes Reuchlinus preceptor meus sanctissima memoria, voluit significare *tormentum bellicum*, quod muros comminuit, quod *bombardam* vocant. Alij, *antemurale*, alij, *turrim*, alij *speculam*, alij aliter vertunt. Nos communiori vocabulo *machinamentum* transferemus, cuius usus fuit in oppugnationem urbium.] Ergo ut cernas varietatem, Reuchlinus, *tormentum bellicum*, quod *bombardam* vocant, eo quod conterat, & comminuat muros. Caietanus, & Montanus *vallum*. Kimchius, Sanctes, Vatablus, & Schindlerus, *turrim*, vel *turrim-ligneam*, id est, turres ligneas ad tela & saxa in urbem iacienda. Forsterus & Auenarius, *machinamentum ex ligno factum*. Marinus, *arietem*, *machinam bellicam*. Reuchlinus, & Buxtorfius, *antemurale*. Reuchlinus, Alfonsus Zamorensis, Pomarius, Tremellius, Iunius, Auenarius, Buxtorfius, *propugnaculum*. Reuchlinus, Alfonsus Zamorensis, Leo Iudas, Isidorus, Clarius, Buxtorfius *munitionem*. Hispanicus Interpres, *Ingenios*, id est, machinas bellicas, sic dictas Hebraicè, & Hispanicè, ab attenuatione, & subtilitate ingenij & artis, qua fabricantur. Fortasse quod Hispani in Belgio vocant, *Digue*, voce consona, id est ingentem aggerem.

VERS. 3.

N O N A D I E M E N S I S.] subaudi, *quartæ* eclipsis, quæ suppletur ex Ieremiæ 39. v. 2. & cap. 52. v. 6. anni currentis.

VERS. 4.

E T I N T E R R U P T A E S T C I V I T A S.] Quidam exponunt ab ipsis obsidentibus, portam medianam urbis occupantibus, ut dicitur Ierem. 39. vers. 3. Crebris enim arietum & machinarum ictibus perfractus, & perruptus est murus ab hoste obsidente. Alij, ab ipsis obsessis, quum iam amplius famem tolerare non possent. Sed prior explanatio est rectior.

V I R I B E L L A T O R E S.] Tzidkijæ.

F U G E R U N T P E R V I A M.] Heb. abest verbum *fugerunt*, ut intelligamus fugam fuisse præcipitem: quod tamen exprimitur Ieremiæ 52. v. 7. & 39. v. 4.

P E R V I A M P O R T E, Q V A E E S T I N T E R D V P L I C E M M V R V M.] intelligunt, per pseu-

dothyron, seu porticum muri. Vide in Ierem. 39. 4.

I N R E B L A T H A.] id est, Antiochia Syria. Vide supra cap. 23. v. 33. Hinc apparet Nabuchodonosorem posita obsidione urbis Ierusalaim, supra vers. 1. cum ea diuturnior videretur, digressum inde, abiisse Antiochiam. Sic infra vers. 20 & 21.

Q V I L O Q V U T V S E S T C V M E O I V D I C I V M.] Heb. & loquuti sunt cum eo iudicium. Plerique exponunt, id est, acriter ac vehementer increpauerunt eum: durè ac asperè loquuti sunt cum eo, ob violatam fidem regi Babylonis. Alij notant, *iudicium* hîc sumi pro interrogatione, seu quæstione de rebus, quæ in iudicio in controuersiam venire solent: Et loquuti sunt cum eo iudicium, id est, interrogauerunt eum causam facti, seu, habuerunt quæstionem de eo. Hispanicus Interpres, *Pusosele la acusacion*. Quidam: & in iudicio iure condemnauerunt eum. Nonnulli: & tulerunt de eo sententiam, scilicet, ij, qui erant à consiliis status & belli Regi Babylonis. Hinc coniiciunt quidam Tzidkijam indignum habitum, qui in conspectum regis Nabuchodonosori veniret: sed à ministris damnatum. Verum Ieremiæ 39. 5. diserte scribitur: [Et loquutus fuit, &c.]

S E P T I M A D I E M E N S I S.] Vide Ierem. Vers. 8. 52. v. 12.

E T P E R F U G A S, Q V I T R A N S F U G E R A N T, &c.] Heb. & cadentes, qui ceciderant, vel, qui dilapsi fuerant. Quidam: & defectores, qui defecerant, vel & desciscientes, qui desciscerant, id est, eos, qui durante obsidione transfugerant in castra Chaldæorum: vel quique ex Iudæis desciscuerant ad Regem Babyloniam.

E T O L L A S, &c.] de his sequentibus nominibus vasorum, quæ hoc, & proximo versu describuntur, vide I. Regum 6. & 7.

E T T R U L L A S.] *יָעִים* *iaghim*, variè reddunt: *scopas*, *hamos*, *batillos*. Nos cum multis, *palas*. Vide Exod. 27. vers. 3.

E T T R I D E N T E S.] *מִזְרָה* *mezameroth*, vertunt, *psalteria*, alij: *fuscinulas*: nonnulli: *cultros*: quidam: *instrumenta musica*: nos: *incisoria*. Vide I. Regum 7. vers. 50.

E T S C Y P H O S, E T M O R T A R I O L A.] duabus vocibus vnâ expressit, *כַּפּוֹת* *cappoth*, propriè, *canitates*, *volas*. Quidam: *cyathos*: alij: *cochlearia*. Hispanicus, *cucharones*: nonnulli, *acerræ*. Vide Numer. 7. v. 84.

T H V R I B V L A.] *מִכְתֹּחַ* *machthoth*, exponunt, *acerræ*, vel *palas*, vel *trullas*, aut *receptacula-ignis*. Vide Exod. 25. v. 38.

E T P H I A L A S.] *מִזְרָקוֹת* *mizrakoth*. Quidam: *pelues-parsorias*: alij: *mallunia*: nonnulli: *crateras*

VERS. 6.

VERS. 11.

VERS. 14.

VERS. 15.

crateras. Vide Exod. 27. vers. 3. & Numer. 7. vers. 84.

QVÆ AVREA, AVREA, ET QVÆ ARGENTEA, ARGENTEA.] Heb. *quod*, vel *qua aurum*, *aurum*, vel, *auri*, *auri*: & *quod*, vel, *qua*, *argentum*, *argentum*, seu, *argenti*, *argenti*. Id est, quæcunque aurea, & quæcunque argentea erant, vel aurea seorsim, & argentea seorsim separavit, & asportavit.

VERS. 16. NON ERAT PONDVS ÆRIS OMNIVM VASORVM.] id est, adeo immensum fuit æs asportatum, ut ponderis eius ratio iniri non potuerit. Quidam vertunt: *pondus aris rationem superabat*.

VERS. 17. DECEM ET OCTO CVBITOS, &c.] De hoc versu vide 1. Reg. 7. v. 15. & sequentibus.

VERS. 18. SARAIAM.] De quo vide 1. Paralipom. 6. vers. 14.

SACERDOTEM SECUNDVM.] Alij: *secundarium*, seu *secundarium*. Exponunt, scilicet, ab eo, secundæ dignitatis ab illo, quasi dicat, vicarium Summi Pontificis, secundas ab eo obtinentem, & præfectum principibus Leuitarum. Vide Numer. 3. v. 32. Nonnulli intelligunt, vnum ex minoribus, & secundi ordinis sacerdotibus, à summo.

ET TRES IANITORES.] Heb. & *tres custodes liminis*, vel *vasis*. Vide supra cap. 12. vers. 9.

VERS. 19. QVI ERAT PRÆFECTVS SVPER BELLATORES.] *פקיד* *pakid*, *visitator*, *inspector*, *præfectus*, *præpositus*, *commissarius*, *magister*. Hispanicus Interpres, *maestre de campo*. Rectè. Fortasse erat iudex rerum capitalium in exercitu, vel is, quem nos *præforem generalem* exercitus appellamus: aut is, quem Cicero *episcopum* vocat.

ET QVINQVE VIROS.] Vide Ierem. 52. vers. 25.

DE HIS, QVI STETERANT CORAM REGE.] Heb. *de videntibus faciem regis*, id est, ex illis, qui assistebant regi, ex domesticis, familiaribus, intimis, & assiduis apud regem, siue ex ordinariis ministris regis. Sic 1. Reg. 10. 8. Esther 1. v. 14.

QVI PROBABAT TYRONES DE POPVLO TERRÆ.] Participium Hiphil מצב *matzbi* diuersè explicant. 1. *colligentem*, *congregantem*, *populum terra*, subaudi, ad militiam. 2. *militare-facientem* *populum regionis*. 3. *in militia*, seu *ad militiam instituentem*, vel *constituentem* *populum terra*. 4. *facientem exercitare*, id est, ut exercitio armorum aptus esset ad militiam, & idoneus ad exercitum, *populum terra*. 5. *qui exercitum conscribebat* à *populo terra*.

VERS. 23. OMNES DVCEs MILITVM.] Heb. *omnes principes copiarum*, seu *exercituum*, videlicet, ipsius Zedekiae, palantes per agros, qui dispersi fuerant, supra vers. 5. & Ierem. 40. vers. 7. Sic infra vers. 26.

IN MASP̄A.] Hebr. *Mitzphah*. Hæc vel Iudaica erat, de qua Iosue 15. vers. 38. vel Benjaminica, de qua Iosue 18. vers. 26. & Iudicum 20. vers. 1. quod rectius arbitramur.

NETOPHATITES.] Eclipsis, quæ supra *Maluenda*, In 2. Regum.

plenda est, ex Ierem. 40. v. 8. (*Et filij Ghephai Netophaita*. Quidam sic dictum volunt à *Netophah* vrbe, in tribu Iudæ, Hezræ 2. vers. 20. nomen familiæ esse aliis videtur ex 1. Paralipom. 2. v. 54.

ET I EZONIAS.] Hebr. *Iaazanjahu*, Ierem. 40. vers. 8. eliso *Aleph*, dicitur, *Iaazanjahu*.

MAACHATHI.] Heb. *Mabachathita*, forsitan ex ea gente, de qua Deuteron. 3. vers. 14. Alij: *Mabachathita* fuisse volunt è tribu Iudæ ex posteris Calebi, 1. Paralipom. 2. v. 48. Vide Ierem. 42. v. 1.

NOLITE TIMERE SERVIRE CHALDÆIS.] VERS. 24. Heb. *Non timebitis à servis Chaldaeorum*. Quidam: *Ne timeatis ab esse seruos Chaldaeorum*, vel *ne timeatis esse*, vel *ut sitis*, *serui Chaldaeorum*, id est, ne timore recusetis esse serui Chaldaeorum. qui sensus Nostri etiam firmatur è Ierem. 4. v. 9. vbi scribitur: (*Non timebitis à seruire*, vel *à seruiendo Chaldaeis*. Alij simpliciter exponunt: *Ne timeatis à servis Chaldaeorum*, id est, à seruis, & ministris Nabuchodonosori regis Chaldaeorum, vel à Chaldaeis.

TRANSMIGRATIONIS IOACHIN.] VERS. 27. de qua supra cap. 24. vers. 10. & sequentibus.

VIGESIMA SEPTIMA DIE MENSIS.] Vide Comm. in Ierem. 52. v. 31.

SUBLEVAVIT, &c. CAPVT IOACHIN DE CARCERE.] Exponunt, id est, exemit, extulit, eduxit, eum de carcere, ac summa miseria. Alij, id est, restituit eum pristinae dignitati, euexit ad summos honores. Vide de hac loquutione in Genes. 40. vers. 13.

EVIL-MERODACH.] De quo Berofus in 3. Chaldaicarum Rerum: [*Nabuchodonosorus itaque incidens in languorem, de vita migravit, cum regnasset annis tribus & quadraginta. Huius regni dominus effectus est filius eius Eucl-maradochus, propter iniquitates & libidines passus insidias à marito sororis suæ Nitiglossoroore peremptus est, cum duobus regnasset annis.*] Eadem omnino habent Alexander Polyhistor, & Alphæus præci scriptores, apud Eusebium lib. 9. Præparationis Euangelicæ, cap. 4. Quidam conantur eius nomen interpretari, quasi sit, *Faius-Merodach*, vel *Iunior-Merodach*, nempe respectu illius, de quo supra cap. 20. v. 12.

ET LOQVTVS EST EI BENIGNE.] Heb. VERS. 28. *Et loquutus est ad eum*, vel *cum eo bona*. Quidam: *Loquutus quoque est cum eo humaniter*, vel *blande & benigne alloquutus est eum*. Alij, *cum quo loquutus est bonis verbis*.

ET POSVIT THRONVM EIVS, &c.] id est, dedit ei digniorem & eminentiorem locum inter alios reges.

QVI ERANT CVM EO.] Ambiguum, cum eo Ichoiachimo captiui, vel cum eo Euilmerodacho, apud ipsum socij, amici, vel beneficiarij.

IN CONSPECTV EIVS.] id est, vel in mensa eius, vel in aula eius. Hispanicè dicimus, *en la mesa de Estado*. VERS. 29.

ANNONAM QVOQVE CONSTITVIT EI VERS. 30.

QQQQ

SINE

SINE INTERMISSIONE.] Hebræa variè conuertunt. 1. *Annona autem eius*, annona continua. 2. *Portio autem eius*, erat portio perpetua. 3. *Et consuetum eius*, consuetum continui, vel *usitatum-demensum-cibi eius*, *usitatum-demensum-cibi* continuitatis. 4. *Et cibus eius*, cibus quotidianus. 5. *Nam cibarium eius*, cibarium iuge. 6. *Et viaticum, commeatus eius*, viaticum, commeatus, assiduitatis, perennitatis, perpetuitatis. *ארחה* aruchah, aiunt esse, viaticum, cibum, cibarium, commeatum, prandium, conuiuium, demensum-cibi, consuetum, usitatum-demensum cibi, expensa.

PER SINGVLOS DIES.] Rectè reddidit: Hebraismum, *verbum, rem, demensum, ordinarium, constitutum diei, in die suo*. Quidam, *demensum diei cuiuscunque in diem quemque*: Hispanicus Interpres, *cada cosa en su tiempo*. scilicet, *todo lo que auia de menester*. Vide de hac loquutione Exodi 5. v. 13. & cap. 16. v. 4. Leuitici 23. v. 37.

OMNIBVS DIEBVS VITÆ SVÆ.] Ambiguum, *vita sua*, Iehoachini: vel *vita eius*, Euilmerodachi, sed prius est rectius: sic supra vers. 29.

Valentiæ, 17. Februarij, 1624. ætatis meæ 58. opere tamen plus vno mense intermisso, ob ingentia frigora.

F I N I S

INDEX RERVM MEMORABILIVM,

Quæ in Commentariis Auctoris huius
2. Tomi continentur.

A Bacus quid. 634. b.
Abdias Vbi sepultus. 61. a. b.
Vsq̃ue ad Abel. 1. Reg. 6. 18. Abel
quidam accipiunt pro appellatio.
340. b. & seq.
Abelam ciuitatem quibus munitionibus circunde-
derint Ioab & Abiathar. 560. a.
prou. qui interrogant in Abele. 560. b.
Abiathar fidus socius Dauidis in tribulatione.
603. a.
Abiathar binominus uti & filius. 419. b. & seq.
Abigail in eius nomine vna littera aliter scribitur,
quando vadit ad Dauid, quo mysterio. 439. b.
Quid fuerint eius vix passæ. 440. a. eius indu-
stria. 441. a. oratio eius notanda & commen-
datur à multis. 442. a. cur eam uxorem accepe-
rit Dauid, an post Achinoam. 442. b. à quibus
eam Dauid laudauerit. 442. b.
Abigere cepit Dalila Samsonem, contemptui ha-
bere, & forsan iniuriis laceſſere. 254. b.
Abimelech contemnitur. 219. b. eius patruus quo-
modo fuerit Rex. 213. a.
Abimelech communis appellatio Regum Palæ-
stinæ. 421. a.
Abistob quidam nomen appellatiuum faciunt.
508. b.
Abraham vbi habitauit & sepultus. 81. a.
Abrahæ quercus Ecclesia est circumdata in Hebron.
81. b.
Absalon laudatur: quibus mediis suaserit Thamar,
ut dissimularet iniuriam sibi ab Amnon illatam.
523. a. b. cur iuerit potius ad auum, quam ad ali-
quam regiam ciuitatem. 524. a. cur ponderarit
capillos suos. 529. b. audientiam dabat in foro.
533. a. anno regni paterni quadragesimo rebel-
lauit. 533. a. peregrinationem vouet ad loca
sancta. 533. b. & seq. an mortuus ante vel post
fixionem spiculorum à Ioab. 548. a.
Absalon an idem qui Abessalom, eius generatio.
696. a.
Abstracta pro concretis quam emphasim habeant.
286. b. 387. b. 422. b. 439. a.
Accaron, Ascalon & Gaza à Iosue occupata, paulo
post amissa iterum recuperantur à Iuda & Si-
meon. 163. a.
Accingi filiis, phrasis antiqua. 318. b. & seq.
Tom. 2.

Acco alias Ptolemais describitur. 163. b. & seq.
Acetum vim habet refrigerandi. 289. b.
Achab iuramento, quod non inuenerit Eliam, se
purgat apud populum, qui crimen in eum con-
secerat. 700. b. Achab respondet seruis missis à
Benhadad: *frater meus* &c. quis sensus. 713. a. b.
Achab sanguinem linxerunt canes in piscina
Samaritæ, Naboth autem, Iezraël, quomodo ergo
in eodem loco. 718. a. eius familia num tota in
crimine. 718. a. b. verè poenituit. ibid. ambulauit
coopertus capite. Schema lugentium. mutat ve-
stem regiam iturus in bellum, quo fine. 724. a.
Achab qua parte corporis vulneratus sit. 724.
b. cur dicatur ille qui eum transfixit tetendisse
arcum in incertum. 724. a. an fallus fuerit se
vulneratum, vel sinxerit se ægrotum. 724. b.
Quomodo dicatur perſiſſiſſe in suo curru vulne-
ratus. ibid. an eius arma de portata in Iezraël &
ibi canes sanguinem eius linxerint. 725. lotrices
in Heb. dicuntur lauisse eius sanguinem quo
sensu. ibid. eius magnificentia. ibid.
Achanis furtum qualibus sortibus deprehensum. 35.
a. pallium & tegula quam furatus fuit, quidnam
sint. 36. a. an lapidatus fuerit, an viuis com-
bustus. 36. b. an eius peccatum totum populum
implicauerit, & reum fecerit. 33. a. in punitione
Achan memorabile diuinæ iustitiæ exemplum,
narrante Augustino. 37. a. Achan allusio ad
nomen. 36. b. an rectè punita familia tota pro
vnius delicto. 36. b. 37. a.
Vinginti annorum erat Achaz cum regnare cœpisset,
an videlicet ipse Achaz vel pater eius.
803. a.
Achaz cur obuiam iuit Theglathphalasar. 804. a. an
immolauerit super altare, quod curauit extrui
iuxta prototypum Damascenum. ibid. vbi posuerit
illud suum altare, remoto altari æneo Salomonis.
804. a. num lapideum fuerit. ibid. quid sit in-
gressus regis in templum. 805. a. b. an id factum
in gratiam aut auctore rege Assyriorum. 805. b.
vbi sepultus. ibid. anno 11. ætatis fecundus.
816. a.
Achimelech binominus uti filius. 419. b. & seq.
503. a.
Ad Achis Regem quomodo secundo fugerit Dauid.
448. b.
QQQggg 2 Achitopei

INDEX RERVM.

- Achitopel laudatur. 536. a. 539. b. cur seipsum strangularit. 543. a. b
 Actus quid. 372. b. & 192. b
 Adam an sepultus in Hebron. 81. a
 Adarezer an Dauid profectus quis sit ad Euphratem ad instaurandum dominium. 501. b. belli aduersus eum à Dauid suscepti occasio. ibid.
 Adoniam quid ambitiosum fecerit. 596. a. cur tenuerit cornua altaris in Gabaon. priuatus esse iubetur. 597. b. eius temeritas in regno prætendendo. 602. b. quo fine petierit Abilagh in vxorem. 602. b
 Adomim quis locus & qualis. 87. b
 Adoratio interdum omnem cultum religionis comprehendit. 305. a
 Adramelech mulus, vel pauo, vel Saturnus, vel Molech idolum. 811. b
 Adulterij crimen impexit matri Jonathan Saul. 417. b
 Ægypti byssus & filum optima, potissima eorum merces. 661. a. Ægyptij mercatores transleuantes per terram Salomonis magnum vectigal ei pendebant. 660. b. celebres in arte textoria. 398. a.
 Ægypti opprobrium, quod Deus abstulit ab Israëlitis Ios. 5. quodnam fuerit. 24. a. b
 Æmula nomen vxoris, digami. 307. a
 Æmuli sunt duo pontifices simul existentes. 324. a. b
 Aëris exhalationes, singulare Dei opus. 570. a
 Æra vel epocha Nabonassar vnde incipiat. 832. b
 Æstate & hyeme alias & alias mansiones habebant principales Asiani & Orientales. 176. b
 Æternitas Heb. vocatur Victoria. cur. 387. b
 Æternum quid significet in Scripturis. 19. b
 Africanæ naues quæ dicantur. 725. b
 in Africanum Oceanum an nauigarint classes Salomonis. 659. b
 Agag quo habitu adductus sit ad Samuelem. 387. b. & seq.
 Ager, id est, interdum antemurale. 718. b
 Ager fallonis quis. 816. b
 Recensuit quasi Agnos. 1. Reg. 15. 4. aliqui capiunt pro nomine proprio. 385. a. b
 Ailam quando restituerit Rasin. 803. a
 Ailath quando defecerit à Iuda. 795. a. b
 Alam vel pallium super aliquem extendere quid sit. 203. a. b
 Alcimus prodigium magnitudinis. 397. b
 Alienigena quis. 534. b
 Almoni Peloni quid. 420. a
 Aloa quid. 293. a
 Altanus & altanæ quid. 175. b & seq.
 Altare ab Elia instauratum quod. 702. a. an licite construxerit. 702. b. altare pro cultu Dei. 706. a. altare an licuerit ædificare fidei non Iudæo, adeoque Naaman extra Ierusalem. 750. a. b. altare æneum Salomonis, quid cum eo egerit Achaz. 804. b. altaria quot construxerit Gedeon. 200. a. altaria plura erigere an licitum fuerit. 280. a. altaria interdum extraordinaria erigebantur. 363. b. altaria an destruerent filij Israël. 706. a. altaris, quod Rubenitæ trans Iordanem ædificauerunt, titulus. 145. b
 Alu um purgare dicunt Hebræi, vngere pedes. 176. b
 Alyattes Lydorum Rex Milesios expugnauit singulis annis demetendo segetem. 198. a
 Amabilis Domino, Salom. nomen diuinitus inditum in figuram Christi 517. a. b
 Amgaris an Amma. 500. b
 Amaricari os, id est, rebellem esse. 677. b
 Amasa quibus technis occisus à Ioab. 559. a. b
 Amasias 17. annis tantum obtinuit regnum de facto, reliquos. 12. vixit exul priuatus. 794. a. an ceperit Petram Arabiæ, qua occasione prouocarit Ioas Regem Israël. ibid.
 Amasias in triumphum ductus à Ioas per sparium sibi factum murorum irruptione. 791. a
 Ambidextri vt plurimum industriores. 174. b
 Ambitio quam tyrannica & inuida. 446. b
 Amicus sponsi Ioa. 3. quis intelligatur. 244. b
 Ammonitas quibus suppliciis affecerit Dauid. 518. a. b
 Ammon dimidiam partem quomodo attribuerit Iosue Israëlitis contra mandatum Dei. 76. b
 Amnon cur sororem fratris sui vocet sororem suam. 521. a
 Amnon per contemptum ab Absalon vocatur Amnon. Heb. 523. a
 Amorrhæi interdum nomen generale. 563. b. Amorrhæi qui proprie sint. 22. a. b. Amorrhæorum & Chananeorum nomine comprehenduntur omnes reliquæ gentes terræ promissæ. 22. a. b. Amorrhæorum acceptio triplex. 54. b
 Amphitapa quid. 182. a
 Amphora, vter, lagena quomodo differant. 311. b
 Anabis est Nebahaz. 811. b
 Anamelech equus, vel phasianus, idolum. 811. b
 Anathema quid significet. 302. 34. b
 Andromedæ vestigia in Ioppe. 130. b
 Angeli nomen quomodo mirificum. 239. a. angelo viso morituros se metuebant antiquitus. 239. b. angelorum custodia. 755. a. angelos celorum motores Deus regit. 570. a. angelum esse quando deprehenderit Gedeon. 199. b. an angelus fuerit, qui apparuit Iosue gladio accinctus, an filius Dei. 25. a. b. item qui Iud. 6. 198. b. angelus qui dicitur apparuisse Ier. 6. 6. quis fuerit. 198. b. qui Gedeoni apparuit, auersa facie vel in latas conuersa ab eo. 199. a. angelus dictus primo Christus, deinde Sermo. 329. b. angelus qua nocte ceciderit exercitum assyriorum Sennacherib: & an corpora combusta illæsis vestibus. 828. b
 Anguli, metaphoricè principes. 273. a
 Anguli porta Ieros. alias Benjamin describitur. 795. a
 Anima nostra sit pro vobis in mortem dictum exploratorum ad Rahab. quid significet. 11. a
 An fuerit verè Anima Samuelis: quæ apparuit Saul, an arte magica euocata, cur dicat se inquietatam vnde dignota à maga. 452. b
 Animam suam ponere quid sit. 134. a. Animam ponere in manu. 409. a. animam effundere in conspectu Domini. quid sit. 399. a
 Anna dicitur comedisse, & non comedisse in Silo. conciliatur. 307. b. an abstemia fuerit. 308. a. an Phenennam vocarit filiam Belial. 309. b. an satisfecerit legi purificationis. 311. b. lactauit ipsamet Samuelem. ibidem. quomodo tantum vnum vitulum immolauerit, cum tres attulisset. 312. a. an innuerit in suo Cantico Iesum Dei filium. 316. b. à triplici capite Deum laudat. 316. b. eius canticum in multis symboliz at cum Cantico Mariæ. 319. a. b. orat pro vniuerso Israël. 320. b
 Anni 18. Iosue. 8. vnde inchoandi. 224. a. b. anni. 300. quibus possedit Israël terram Ammonitarum. quomodo computandi. 230. b. anni 80. quibus quieuit

INDEX R E R V M.

quieuit terra Iud. 3. 30. quoniam sint. 177. b. an-
 ni vnus filius quid significet. 370. a. anni. 40.
 Iud. 13. vnde inchoandi. 238. a. anni 40. quibus
 quieuit terra Ios. 3. 11. vnde inchoandi. 173. b.
 Annis & mensibus lex ædificatum templum. 625.
 a. Annis quot regnauit Saul. 370. b. Anno quo
 ætatis Samuel prophetandi exordium fecerit.
 328. b. Anno vertente, quæ periphrasis. 511. a.
 Anno ætatis quoto Salomon aberrauit. 605. a. b.
 Anno eodem agrotauit Ezech. occiditur Senna-
 cherib. 216. Kerodach misit legatos ad Eze-
 chiam, obiit Romulus, sol defecit. 833. a. An-
 norum septem taurum cur exegerit angelus à
 Gedeone. 200. a. Annorum, à quibus templum
 ædificatum est subductio. 610. a. Annos plures
 consumpsit Salomon in ædificanda domo sua,
 quam templo, cur. 629. a
 Anoboladium quid. 243. b
 Ante alios ire in prælio, ante quid significet. 4. a
 Anterior dicunt Hebr. quod nos interior. 622. b
 Anthropothysia Deo exosa. 232. a
 Antipagmenta quid. 624. b
 Antisthenis Agrigentini industria, praxis emendi
 vineam citra vim nolente Domino. 717. a
 Antoninus pius clypeum Hadriano posuit. 659. a
 Aod Iudicis etymologia laus, an tæua vel ambi-
 dexter, vel mantus fuerit, gladius eius qualis.
 174. b. & 175. a. cur socios deseruerit rediturus
 ad Eglon. 175. a. quid posticum, per quod egres-
 sus. 176. b. quandiu rexit. 177. b
 Aphek murus quomodo ceciderit. 712. b
 Aphek quidam pro appellatio capiunt. 790. b.
 4. Reg. 13. 17. 13. 17.
 Apis cultum induxit Ieroboam in Israël. 673. a
 Apologus cedri cum carduo Libani explicatur.
 784. b
 Apomyon an Beelzebub. 729. b
 Apostatarum iustum supplicium fundamentum ha-
 bens in S. Scriptura. 681. b
 Apparitio Dei facta Eliæ an vera, vel imaginaria,
 duplex eius finis. 706. a
 qui Apparuit Israëlitis peccantibus post mortem
 Iosue Iud. 2. quis fuerit. 167. a
 Appius Claudius primus clypeos dedicari instituit.
 639. a
 Apud dominum esse, id est, in ministerio taberna-
 culi. 322. b
 Aqua pedum & aquam sumere quid. 443. b. aqua
 auenæ quæ. 825. a. aquæ interceptione ciuitates
 efficaciter capiuntur. exempla. 517. b. aquæ clausæ
 quæ. 825. a. aquæ ductus Heb. frenum metaph.
 500. a. aquam Bethlehem an libavit David. 583.
 a. aquam vnde acceperit Elias. 702. b. aquam
 effundere in conspectu Dei, id est, pœnitere,
 vel secundum alios pœnitentiæ effectum signi-
 ficat, id est, plenam peccatorum remissionem.
 344. a. aquarum libamina. 343. b. & seq. aqua-
 rum è nubibus emissio. 570. a
 Aquas eius, Iericho. Iosue. 16. 1. quidam vt
 nomen proprium accipiunt. 103. a
 Ab Aquilâ mire Seruatus Tilgamus. 800. a
 Aquis dilabentibus, quo sensu & qua vi adduxerit
 Theuitis ad reuocandum Absalon, 528. b
 de genere Arapha, aliqui nomen appellatiuum esse
 volunt. 480. a
 Arare, pro re venerica capitur. 244. a
 Arbe, vnde Cariath Arbe, quis fuerit. 80. b. 81. a.
 90. b
 Tom. 2:

Arca Domini an transferri solita ad loca Solemnia
 & generalis conuentus. 152. b. arca cur. 2000.
 cubitorum præcesserit populum transeuntem
 Iordanem 14. a. Vocatur Deus. 15. a. arca
 humeris deportanda, non plastro imponenda.
 491. a. An arca tempore Vriæ fuerit delata in
 castra, cur eius specialem mentionem fecerit
 Vrias. 512. a. arca capta quo morbo Philistæos
 affecerit. 336. a. an omnes ciuitates. ibid. b. ab
 arca allatas plagas Phil. aliqui casui & fortunæ
 ascribebant. 339. a. arca domini num ad con-
 uentus publicos afferri solita, num allata in Mas-
 pha cum tractatum de Saule rege creando. 360.
 a. 363. b. *coram Deo*. id est, coram arca. ibid. In
 arca non erat aliud nisi duæ tabulæ lapideæ &
 Paulus ponit virgam mannæ. conciliatur. 645. a.
 b. in arcæ extremitatibus erant vectes immissi
 per transversam latitudinem, non longitudinem
 ante arcam saliens David quomodo ornatur. 492.
 b. arcam portare munus sacerdotum & Leuitarum.
 644. b. arcam quo ordine præcesserint & subse-
 quuti fuerint Israëlites, cum transirent Iordanem.
 29. a. arcam portantes, in qua ripa Iordanis de-
 buerint subsistere. 14. b. versus arcam se David
 conuertit adoraturus cum esset exul. 536. b
 Arculum quid. 50. b
 Arcus, quem docuit David quid. 468. a. b
 Areuna num gentilis vel fidelis. 589. b. num. rex.
 ibid. eius boues & arcam dicitur emisse David
 siclis. 50. in Samuel. at in Paralipomen. 60. con-
 ciliatur. 590. a. b. in eius arca ædificauit David
 altare, vbi postea ædificatum est templum. 590. b
 Argentei, quos pro traditione Samsonis Philistini
 Dalilæ sunt polliciti, quales fuerunt, & quam
 Summam effecerint. 353. a. item Michæ & matris.
 257. a. b
 Argentei, capitur pro siclis. 756. a
 Argentum non fuisse in diebus Salomonis quo-
 modo dicatur. 659. b
 Argob & Arjæ an nomina propria locorum
 vel virorum: si sint viri an essent à parte
 Phaceia, vel Phacee. 799. b. & seq. quinqu-
 ginta viri qui erant cum iis à cuius parte fuerint.
 800. a
 Aristoteles alius Battus duxit coloniam in Cyrenem
 tempore Ioatham & Achaz. 803. b
 Arma antiquitus ex ære fiebant. 574. a
 Armenij solem Deum colebant eique equos & cur-
 rus albos dicabant. 846. b. & seq.
 Armiger Goliath quot genus armorum tulerit.
 398. a
 Armis cur caruerint filij Israël tempore Saulis. 372. b
 Armus quomodo reseruatus Sauli, qui proprius sa-
 cerdotis. 353. a. b
 Asa quo anno regni Ieroboam regnauit in Iuda. 686.
 in eius laudem exprimunt nomen auiæ idolola-
 triæ deditæ. ibidem. quænum illius mater fuerit
 ibidem. quænam excelsa reliquerit & an in hoc
 peccarit. 687. b
 inter Asa & Baasa belli occasio quæ. ibidem.
 Anni, quibus Asa & Baasa bellum inter se habue-
 runt, quomodo numerandi 688. b. podagra mor-
 tuus est. 688. a. b. vna cum Benadab strages edi-
 dit in Dan, Asor & Nephtalim vsque ad fines
 Manasse. 687. b
 Asina, hircus siluestris, idolum. 811. b
 Asinarum vsus olim in pretio & deliciis. 187. b. &
 seq. 143. b. & seq. 235. b. asini mandibula, qua
 Samson

INDEX R F R V M.

Samson occidit Philisthæos, quid. ibid. Asinus
duarum asinarum quid significet. 248. a. b
Asor à Iosue destructa quomodo labin Rex in Asor
dicatur. 180. a
Asphaltites, alias mare solitudinis. 795. b
Astarte & Astaroth dea Sidoniorum quænam, sit la-
tè explicatur. 168. 169. eius etymologia, genti-
lium & s. patrum sententiæ. 169. a. b
Astarte vocatur dii pluraliter. cur. 666. a
Alyches Sua vel Sous rex Ægypti. 809. a
Alylorum antiquitas, religio & priuilegium. 134. a
Atargatis an Adarlaga Syro vel Adardaga Heb. de-
ductum num idem quod Dagon. 255. a. b
Athalia an filia vel soror Achab. 766. a
Athanatus prodigium magnitudinis. 397. b
Athenienses pollices præciderunt Æginetis bello
valentibus. 161. b
Atrium templi quomodo ædificatum. 624. b. & seq.
Antipagmenta quid. 624. b
Auariha sacrilega filiorum Heli. 321. b. & seq.
Audi alteram partem. 538. a
Augustus, 600. lectos in funere Marcelli adhibuit.
480. a
Aurea Chersonesus est. Ophir. 725. b
Aurelij Imperatoris victoria quæ. ballistæ accinen-
tur. 405. b
Aurelian. Imperator cum Thyana cepisset, canes
omnes & solos occidit. 440. b. Aurelianus Im-
perator quot interfecerit. 582. a
Aurem alicuius reuelare quid. 297. a
Aurum clausum. id est optimum. 623. a. aurum
quodnam melius. 638. a. Topazium quod. 650. b
Australis terminus sortis Iudæ nunc ab hoc capite
describitur, nunc ab illo declaratur. 85. b
Axaan suaserit Othonieli, vt peteret à patre agrum,
vel contra. 91. b. & seq. quidnam sit irriguum su-
perius & inferius, quod petiit. 92. a. b
Azarias patre fuga elapso in regnum astringitur à po-
pulo. 795. a
Azarias quo anno lepra percussus, cur. vbi deinceps
habitauerit. 799. a. vbi sepultus. ibidem.

B

Baal quisnam fuerit. 212. a. b
Baal Azor. 2. Sam. 13. quidam per appellatum
vertunt. 523. eius prophetæ quot in vniuersum.
701. a. sacerdotes fanaticos se simulant 701. b
mille Beniamitæ, qui venerant cum Siba ad reducen-
dum Dauid in regnum, quo fine cum eo venerint.
554. b
Baasa annos. 24. habuit bellum cum Asa, quomodo
ij computandi. 688. b. an interfecerit Nadab,
vel Iehu. 691. a
Babylonicum pallium quodnam sit. 36. a
Babylonij siderum cultores & obseruatores. 811. a
Baccalea, lauri species. 488. a
Baleares qui sint. 274. b. & seq. commendantur ab
arte fundibulandi, quomodo à matribus à puero
instruantur ad hoc. 275. a. 401. b
Baloth quidam vertunt appellatiuè. 3. Reg. 4. 16.
611. b
Ballistea quid. 405. b. qualia Aureliano Imperat.
accinerint. ibid.
Balsamum vbi proueniat, & quodnam magis com-
mendetur. 8. a. b. 9. b
Banaias quod officium habuerit apud Dauid. 583. b
Barbaria & Barbari qui. 611. b. & seq.

Barbæ rasio, ignominia species. 508. a. exemplum
in Lacedæmoniis. ibid.
Basilisei descriptio. 372. a
Bathus quid. 634. b
Battus alias Aristoteles duxit colonias in Cyrenem
tempore Ioachim & c. Achaz. 803. b
Baucalion quid. 681. a
Beelzebub quis. 729. a. b
Betsemitæ ob quam culpam sint puniti. 341. a
Belli aduersus Adarezer à Dauid suscepti occasio.
501. b. bellicæ machinæ antiquorum quæ. 739. a.
in bellis licitæ sunt insidiæ. 40. a. in bellis ciui-
libus victoria est deploranda. 474. a. Dauid à Deo
adiutus. 575. a. in bello, quod Ioab gessit tempo-
re Vriæ ceciderunt è præcipuis seruis Dauidis
multi. 512. b. bellum quot modis dicatur bo-
num. 341. a
Belus amnis Phœnicia est, cuius arenæ vitri fusioni
aptæ. 64. a
Benadab vnà cum Asa ediderunt stragem in Asor,
Dan, Nephtalim vsque ad fines Manassis. 687. b.
Rex Syriæ quale responsum habuerit ab Elifæo.
764. a. b
Benedicere alicui quid significet. 80. a. & 555. b. ac-
cipitur interdum in contrario sensu. 717. b. & seq.
idem quod valedicere. 711. benedictio vocatur
hæreditas, & cur. 92. a. benedicere quid He-
bræis. 502. a. benedictio quid. 460. b
Benedixisti Deum & Regem maxima emphasi in
secunda persona dixerunt Iudices ipsi Naboth.
717. b
Beneficia per Christum toti mundo obuentura præ-
dicat Dauid. 576. b
Benhadad quot fuerint. 711. a. an explorauerit vo-
luntatem Achab. 713. a. b. panno vuido op-
pressus ab Hazaël. 765. a
Beniaminica tribus non obstante excidio descripto
Iud. 19. locum & ordinem suum obtinuit. 190. a.
an defecerit à Salomone. 667. b. & seq. an absum-
pta ab aliis tribubus. 277. b. & seq.
Beniamitarum historia vltimis Iudicum capitibus
relata, quo tempore contigerit. 257. a. eorum.
25000. quo sensu dicantur occisa ab aliis tribu-
bus. 277. b
Berodach, vel Merodach an Mardokem padus. 832.
b. & seq.
Beroth an ad Benjamin pertinerent. 482. b
Betharaba, seu Bethania, locus, vbi transierunt
filij Israël Iordanem. 16. b
Bethel interdum appellatiuè sumitur. 345. a. 357.
a. Beniaminita fuit Ieroboam. 673. a
Bethel & Luz an idem locus. 103. b. & seq.
Bethleem duplex. 253. a. quæ statio Philistinorum.
583. a. Quid cum è Bethleem allata aqua egerit
Dauid. 583. a
Bethoron aliqui pro appellatiuo accipiunt. 474. b
Bethsabee an menstruata, an munda fuerit, cum ad
eam accessit Dauid. 512. a. eique toto corpore se
prostravit. 596. a
Bethsabeæ filij ex adulterio an circumcisi. 516. b
Bilinguis an fuerit Dauid & peccarit apud Achis.
449. b. 456. b
Bipennis, vel gladius anceps quis. 174. b
Bombylion quid. 681. a
Boni dies apud Hebræos qui. 439. a
Boozi pietas. 290. a. quomodo dicatur nocte venti-
lare hordeum. 292. a. b
Borchoris an Sua vel Sous Rex Ægypti. 809. a
Boues

INDEX RERVM.

Boues plures in vomeribus. 707. a
 Brachium quid significet. 324. a
 Buccinæ Iubilei, & quarum vsus fuit in euerfione Iericho, quales fuerint. 28. a. b
 Buccinis quinam elanxerint in circumeundo Iericho an Sacerdotes tantum, vel extremum agmen. 29. a. b
 Butyrum pro lacte. 193. b
 Byssus Ægyptia optima & potissima eorum merces. 661. a

C

CAbus quid. 756. a. b
 Cadamim torrens, multi vertunt appellatiue. 192. b
 Cadaver hominis in partes secare an licitum ac proinde an malè egerit Leuita Iud. 19. 268. b
 Cadaver Elisæi num suscitauerit mortuum. 791. a
 Cadere verba alicuius in terra quid. 329. b
 Cadere quid interdum significet Heb. 455. b. & seq.
 Cæci & claudi auferendi à mœnibus qui sint. 486. a. an ipsimet hoc dixerint. ibid. cæcus & claudus non intrabunt in templum, prouerb. 487. a
 Cæcitas militum Syrorum obsidentium Samariam qualis fuerit. 755. b
 Cainus Cæsar castrorum filium se nominabat. 406. a
 Calamitas & tremor. periphrasis. 822. a
 Calce ablicere victimam quid significet. 323. b. & seq.
 Calceamenta cur extrahere iubeatur Moyses in loco sancto; Iosue verò calceamentum in singulari. 25. b
 Calcei extractio, vel excalceatio quotuplex, an in omni contractu adhiberetur. 297. b. & seq.
 Quis modo eius loco ritus apud Hebræos. ibid.
 Calebbita quo sensu dicatur Nabal. 438. b
 Caleb an expugnarit Dabir & quando. 92. a
 Calefactus quomodo fuerit puer ab Elisæo resuscitatus. 745. a
 Caligula castrorum filium se nominabat. 406. a
 Caligulæ clypeus aureus quotannis in capitolium ferendus decretus est. 639. a
 Caluitium res probrosa. 735. a
 Camelis vis pro vectura in Iudæa. 81. b
 Camillus vel Casmillus & Camilla quid. 845. a. b
 Cana non duplex, sed vnica tantum. 125. a
 Cancelli ctenaculi, per quos cecidit Ochozias quid fuerint. 729. a
 Candidatorum nomina sacculis includebantur apud Romanos. 441. b
 Canes omnes & solos occidit Aurel. Imp. cum Thyanam cepisset. 440. b
 Canes quomodo linxerint eodem loco sanguinem Nabot & achab, cum vnus in Iezraël, alterius in piscina Samariæ sanguinem linxerint. 718. a
 Canirola vel Cynorrhodus describitur. 218. a. b
 nec Canis acuit linguam in quemquam. prouerb. 56. b.
 vt Canis è nilo bibit. prouerb. 204. b
 Cantabrij viri dotem dabant. 406. b
 Canthi quid. 636. b
 Canticum an possit dici oratio. 315. a. canticum Annæ & Mariæ in multis symbolizant. 319. a. b
 Cantus incitat ad diuinationem. 378. a
 Capillos suos cur ponderauit Absalom. 529. b
 Caprarum perniciēs. 432. b

Caput opertum, habitus lugentis. 536. a. 718. b.
 Caput germinum Dauid in seipso typice & incomplete; in semine Christo realiter & complete 575. a
 Caput esse, id est, doctor, vel Dom. 733. a
 Caput mouere, id est, irridere. 824. b
 Cardines terræ qui. 320. a
 Cardui cum cedro Libani apologus explicatur. 794. b
 Carmel æquiucum mons & ciuitas. 100. a
 Carmeli montis descriptio, in eo antrum & sacellum Eliæ & altare dirutum in diebus Achab. 71. a
 Cameli saltum, quidam vertunt appellatiue. 824. b
 Carmelus aliquis antrans Iordanem. 438. a. b
 Carmelus mons & Deus. 702. a
 à Carne deducitur dictio Hebra. significans euangelizare, Læta nuntiare, quia euangelium, lætura nuntium fuit Incarnatio. 333. a
 Caseus circumscriptiue. 399. a
 Castra nomen proprium vrbis regiæ Isboeth. 543. b
 Castrorum figura orbicularis commendatur. 399. b
 Castrorum filios se indigitarunt C. Cæsar & Caligula. 406. a
 Calui & fortunæ ascribebant Phil. plagas ab arca illatas. 339. a
 Causam suam examinari optat Dauid, antequam à Saul morte afficiatur. 446. b
 Cedri cum carduo Libani apologus explicatur 794. b
 Cedrinæ tabulæ quibus tegebant murum templi, erant politæ instar speculi vt indicatur voce Hebraica. 622. a
 Cerethi & Pelethi quid. 503. b. & seq.
 Cernere bello Heb. dicunt videre inuicem. 794. a
 Ceruæ fœminæ celeriores. 574. a
 Ceselet, Thabor Ios. 19. 12. Ceseleth quidam appellatiuum faciunt. 121. a
 Chabul ciuitates quænam sint. 651. a. b
 Chaldæorum latrunculi, id est castra Nabuchodonosor. 851. a
 Chalybs, ferri nucleus. 574. a
 Chanaan totius terræ breuis descriptio diuisio & epitome. 131. b. & seq.
 Chananaeam vniuersam quo temporis spatio expugnarit Iosue. 65. b. Chananaeorum & Amorrahæorum nomine comprehenduntur omnes reliquæ gentes terræ promissæ. Chananaei, qui proprie sint. 22. a. b. Chananaeorum plurimi fugientes à Iosue in alienas terras migrarunt, ciuitates ædificarunt, sedem fixerunt columnis insculptentes: Nos à facie fugimus Iosue pradonis filij Nane. 67. a. b
 Chananaeorum reliquias in medio sui tolerarunt Israëlita. initium malorum omnium. 163. a. Chananaeos cur simul omnes Deus delere noluerit. 173. a
 Charilia quid. 522. a
 Chartæ quid. 751. a
 Chileab siue Daniel, frater Absalom num mortuus, cum Thecuis sollicitauit reditum Absalom. 528. a
 super Cherubim an Deus dicatur sedere. 824. a
 Christi singularis figura & typus Salo quod nomine suo expressit. 517. a. b. propter Christum collata beneficia Dauid. 498. a. per Christum toti mundo obuentura beneficia prædicit Dauid. 576. b. per Christum à satana liberationis typus. 827. b.
 Christus id est, vnctus cuius figura & typus omnes retro vnctiones. 321. b. Christus promissus semini Dauid. 579. a. b
 Chausai

Chusai bilinguis rectè & fictus coram Absalone.
 538. b. & seq. qua industria disturbat consilium
 pessimum Achitopelis. 542. a. auctoritatem ta-
 men obtinuit apud Absalom. 538. cur consul-
 uerit Dauid, vt traiceret Iordanem. ibid. b
 Chusan Rasathaim quis & vnde dictus. 173. b
 Chitæ qui & quæ eorum indoles. 812. b
 Cil cū in quem finem assumpserit Resphih. 564. b
 Cinæi vel lataniti consecrat Veneri & Priapo.
 846. a
 Circulus, vel rota, met. Heb. dicitur occasio. 425. b
Circumduxit eum per castra. 2. Reg. 2. 8. alij nomen
 proprium accipiunt. 473. a
 Circumcisio Iosue imperata, an cultris lapideis, an
 ferreis facta. 23. a. cur dicatur secunda. 16. b. an
 omissa sine culpa in deserto. 24. a
 Circa instantiæ augent culpam & pœnam peccato-
 rum. 515. b
 Cison, graphicè circumscribitur. 188. a. b
 In Ciuilibus bellis, victoria tristis. 474. a. in ciui-
 libus bellis Dauid à Deo adiutus. 575. a
 Ciuitates qua cæremonia euerterentur. 30. a. b
 Ciuitates quædam nunc huius, nunc illius tribus
 dicuntur, vnde id oritur. 76. a
 Ciuitates, quas dedit Salomon Hiram quales fue-
 rint. 651. a. b
 Ciuitatum filiis Israël assignatarum numerus, in nu-
 meratione interdum discordat à textu superiore,
 conciliatur. 93. a. 96. b
Misit Clam ad Abimelech. Iud. 9. 29. clam alij no-
 mine proprio vertunt. 220. a
 Clam quomodo dicatur Saul præparare malum Da-
 uid, post apertè conclamatum prælium. 429. a
 Classis Salomonis quo tendebat, an singulis trienniis
 tantum vel an triennio manserit in itinere. 659. b
 Claudij Imp. corona qualis. 518. a
 Claudio a Sen. clypeus collocatus est in curia. 659. a
 Clausum aurum, id est. optimum. 623. a
 Clauus Iocelis qualis. 182. b
 Clementia Dauid in Moabitas. 501. a
 Clementia Iosæ in Sacerdotes. 846. b
 Cleopatra cur cum sistro. 405. a
 Clunolum quid. 175. a
 Clusores qui. 852. a
 Clypei olim oleo vnguebantur. 469. b
 Clypei olim dedicari diis soliti, exempla plura. 659.
 a. eorum plura genera. ibid. vel hominibus vt ho-
 noraria donari. ibid.
 Clypeus, quem leuauit Iosue in signum insidiis ab
 occidente collocatis, quid fuerit. 42. a. b
 Clypeus Goliath quid, quæ differentia inter clypeum
 & scutum. 397. b. & seq.
 Coa quæ. 660. b. *Educebantur equi* de Coa. 3. Reg.
 10. 128. alij duas dictiones appellatiuas sub-
 stituunt. 660. b
 Cæli cælorum quid. 646. a. cælorum influxus in hæc
 inferiora notatur à Dauid. 570. a. cælorum mo-
 tores angelos Deus regit. 570. cælum quid. 646. a
 Cæmen are, id est luto depserè. crudele supplicium,
 an eo affecterit Dauid Ammonitas. 518. b
 Cœnaculum quid. 175. b. & seq.
ex Cognatione eius Iud. 17. 7. Heb. reddunt, *de familia*
Iude, quæ refertur ad Bethleem, quamuis aliqui
 referant ad puerum. 258. b. a
 Cognoscere quid significet. 497. b
Collem Dei. 1. Re. 10. 5. aliqui interpretantur pro
 nomine proprio. 357. a
 Colligere interdum est auferre. 263. a

Color rufus iracundiam & temeritatem designat
 401. a
 Columbarum stercus in Scip. quid sit. 756. b.
 columbarum stercus in se quid sit. 756. b
 Columnarum Salomonis epistylia qualia. 633. a. b
 Comburare metaphoricè quid. 681. b
 Combustio mortuorum apud Romanos & Hebræos
 quando & cur introducta. 463. a. b
 Comedere sedentes, olim in vsu. 353. a
 non Comedisse dicitur Anna in Silo 1. Reg. 1. 7.
 & 8. at vers. 9. dicitur comedisse. conciliatur.
 307. b
 Composita verba non habent Heb. eorum loco
 vtuntur simplicibus. 657. b
 Concilium generale supponit pro vniuersis. 700. b
 Cōclusi & derelicti defectus, phrasid Heb. quid 795. b
 Concubina, qua abusi sunt Gabaitæ, cuius fuerit
 Leutæ, an senis hospitis, quo schemate manus
 habuerit mane deprehensa. 268. b. In terram
 Chaanaam Siluntem vel ad castra cur dicantur
 adductæ virgines de Iabes Galaad. 280. b
 Condyloma quid. 336. b
 Consiliarij aulici mali quam populo perniciosi.
 185. b. à macie ab Hebræis eorum nomen duci-
 tur. ibid.
 Consiliis dandis celebres Abelitani. 560. b. consiliis
 non dant locum regum affectus. 588. a
 Contaminauit, id est, religione idololatræ exuit.
 846. b.
 Contrarias duas res verba quædam Hebr. signifi-
 cant. 717. b
 Conuiuia apud Hebræos in tonsura ouium. 439. a. in
 conuiujs honoratiores partes dabant dignioribus
 non principalioribus amicis. 353. b. in conuiujs
 suam cuique portionem distribuere, moris anti-
 qui. 306. b. & 353. b
 Copias Dauid multiplicat Deus. 574. b
 Cor suum inuenire quid. 498. b
 Coram Domino loqui quid. 229. b. *Coram Domino*
 quid significet. 564. b
 Cor nethiorum Deus, pavor. 687. a
 Cornu quid significet. 316. a. & 321. a
 Cornua annata Genutio Cepro regnum protende-
 runt. 321. a
 Corona idoli, vel regis Ammon qualis. 517. b.
 corona Claud. Imp. qualis. 518. a
 Coronarum super columnas quale, opus. 633. b. &
 seq.
 Post Corpus suum aliquem proiicerè. 681. b
 Cortinas vulgo pauillum texebant quædam mulie-
 res intra quas netandum scelus exercebant. 846. a
 Coruscationes & fulgura notantur Dauid. 571. a
 Coruus auis immunda cibo, non contactu. 695. a
 Cosa à muribus fugata. 339. b
 Cottana quid. 440. a
 Crack quæ ciuitas. 164. b
 Crates Thebanus sindone amictus quid respon-
 derit Atheniensibus. 243. b
 Crematio apud Romanos quomodo & cur introdu-
 cta. 463. quando apud Hebræos. ibid. a. & b
 Crines septem capitis, id est, cincinni vel tricæ
 septem capitis Samsonis. 253. a
 Crotalum quid. 405. a
 Crudelitatis exemplum, prægnantes scindere. 799. b
 Cruci affixi num fuerint reges, quos Iosue suspendi
 curauit. 431. a. b
 Crucis figuram expressit Iosue clypeo, quem ex-
 tulit in signum insidiis latentibus post Haj. 43. a
 Cruz

INDEX RERUM.

Crux Romana an Iudæis cognita. 43. a. b
 Cubicula circum templum Salomonis qualia. 620. b. & seq.
 Cubiculum intra cubiculum, id est, intimum cubiculum. 723. b
 Cubitus quæ mensura. 174. b. 175. b. cubitus quid. 397. b. cubitus sacer quis. 619. b
 num Circumcissus filius David ex Bethsabæe. 516. b
 Culpâ dimissâ, restant implendæ satisfactiones. 516. b
 Cultris se incidere ritus sacerdotum gentilium. 702. a
 Cumera quid. 845. a
 Curia quid. 487. a
 Curis, id est, hasta. 417. b
 Currus ferrei, seu falcati quinam 110. a
Currus ubi collisi sunt, forte restituerdum, arcus. 188. b. Iud. 5.
 Currus à gentilibus diis attributus. 570. a
 Currus Salomonis quot. 660. a
 Currus & equites, id est, robur & præsidium. 734. a
 Currus similitudine cur vtatur Elisæus. 734. a
 Currus & equos albos dicabant soli Persæ, Massagetæ & Armenij. 846. b. & seq.
 Currus albus sacer Ioui. 847. a
 Cursus Maximiani Imperatoris memorabilis. 703. b
 Custodum turris quæ. 810. a
 Cybele vnde dicta. 135. a
 Cyrenes descriptio, alias Hanamim. etymologia. 803. a
 Cyrene in quam deportati Damasceni à Theglathphalasar est Kirus à Vulgato dicta. Cyrene in Media, vnde dicta Cyromedia. 803. a. b

D

D Abir an capta ab Othoniele, vel à Iosue. conciliantur loca Scripturæ Ios. 10. vers. 39. & 15. 15. & Iud. 1. 57. b. quoties expugnata, & à quo. 91. a
 Dagon quis. 255. a. & seq. vbi. & à quibus cultus. ibid. an idem cum Derceto & Atargati. ibid. eius descriptio. 335. a
 Dan & Aser tribus maritimæ nauigationibus & mercimoniis vacabant. 191. b
 Dan Iagan quæ & cur sic dicta. 588. a
 Dan quomodo dicatur non accepisse sortem. 261. a. b. Iud. 18.
 Danis tota fere tribus prolapsa in idololatriam. 263. b
 Danitarum & Michæ historia, quæ vltimis Iudic. capitib. refertur, quo tempore contigerit. 257. a
 David etymologia. 391. b. quomodo spiritus Domini in eum irruerit. 391. a. b. quandonam fuerit vocatus ad Saul, vt cithara plalleret, an post historiam Goliath, vel ante. 392. b. à quo adductus sit ad Saulem. 391. b. & seq.
 Doëg num adduxerit eum ad Saulem. 391. b. & seq. quæ pignora exigere à fratribus iussus. 399. a. b. cur bis interrogauit *quid dabitur viro.* 400. a. Vbi reposuerit suos lapides. ibid. b. & seq. è triplici capite contemptus à Goliath. 401. a. an funda penetrauerit galiam, vel locum patentem. 16. b. quando attulerit eius caput in Ierusalem. ibid. quomodo ignotus erat Sauli qui ei iam cohabitarat. 401. b. & seq. quando assumptus in aulam. 404. a. à quo tempore ei Saul esset

inuidus. 405. a. vafre & nequiter officio eum nauit. 406. a. cur confugerit ad Samuelem. 409. b
 Verba Ionathan ad David cum sua aposiopesi explicantur. 415. a. b. & seq. 418. a. b. quæ industria se simulauerit stultum apud regem Geth. 421. b. cur secundo consuluerit Dominum per Gad super eadem re. 428. a
 David industrius & dexter. 429. b. & seq. cur remorsu conscientie actus fuerit post chlamydem Saulis abscissam. 433. a. non plenè se credit Sauli reconciliato. 434. b. an peccauerit addicendo neci totam familiam Nabal. 440. b. quam prius duxerit uxorem Abigail, vel Achinoam, cur duxerit Abigail. 442. b. protestatur innocentiam suam. 446. b. an pusillanimis fuerit & diffidens, an timuerit regnum à se ablatum iri. 448. a. an panibus propositionis ei vesci licuerit. 420. a. b. & seq. cur fugerit ad Regem Moab, & cur à Gad non vetatur redire in Iudæam. 424. a. b. prudens & prouidus. ibid. an secundo fugerit ad Achis. 448. b. cur noluerit manere in regia vrbe apud Achis ibid. a. bilinguis, vel mendax fuerit, num ompino peccarit David apud Achis. 449. b. quandiu manserit apud Achis. ibid. vel an secundo fuerit apud Achis: an peccauerit volendo ire ad bellum cōtra Iudæos. 456. b. eius vxor primaria quæ. 478. a. quomodo fuerit indutus ephod. 492. b. quomodo ornatus, cum saltaret ante arcam. ibid. rationes cur non potuerit ædificare templum. 496. a. b. & seq. Davidi collata beneficia propter Christum. 498. a. eius clementia in Moabitis. 501. a. an David vel Adarhezer profectus fuerit versus Euphratem ad instaurandam domum. 501. b. amplificauit terminos iuxta Dei promissionem vsque ad Euphratem. 501. b. quid beneficij receperit à rege Nachas. 508. a. in bello, quod gessit Ioab Vriæ tempore, è præcipuis se uis David multi ceciderunt. 512. b. an admiserit duplex peccatum accedendo ad Bethsabæe. 512. a. an habuerit uxores Saulis. 516. a. quomodo puniuit Ammonitas. 518. a. b. cur fœmin. gen. cōstruatur cum nomine David Amnon lugentis, quid in hoc mysterij. 524. a. b. cur remiserit Ierusalem Sadok Sacerdotem se comitari volentem. 535. b. versus arcam se conuertit, adoraturus. 536. b. Dauidem reducunt filij Israël ad regnum in Ierusalem ad quod se excitant tribus argumentis. 553. b. quo sensu dixerit David Sibæ, *non morieris.* 554. b. an peccarit in iudicio David præcipite contra Miphi beseeth. an partem tantum aut omnia bona ei reddiderit. 555. a. Diem afflictionis. vocat, in quo Saul misit lictores ad eum in lecto comprehendendum. 571. b. eius peccata non ex malitia. 572. a. eius eximia virtus, mansuetudo. 574. b. caput gentium in seipso typicè & incomplete, in Christo vere, & complete. 575. prædicat beneficia per Christum toti mundo obuentura. 576. b
 Davidis Verba nouissima, id est, quæ morti vicinus dixit. 579. a. eius semini promissus Christus. ibid. b. dicit se scripsisse psalmos. Dei spiritu. 579. b. regni eius felicitas & perpetuitas parabola declarata. 580. a. b. bis se recepit in Odollam. 583. a. an sitiuerit vel sinxerit ad probandos animos suorum. 583. a. an libarit aquam è Bethlehém allatam, ibid. fortes eius, summantur. 37. cum tamen tantum sint nominati. 36. declaratur. 584. b. eligit

INDEX RERVM.

- b. eligit famem diffunditue, Dei Iudicio relin-
quens determinationem. 589. b. 70. annos ætatis
habebat, cum esset morti vicinus. 595. a
- Debora an Iudicis officium synonime cum aliis
gesserit. 180. b. & seq. eius magnanimitas. 192.
b. tribus omnes suo cantico compellat. 189. b
- Decem gentes numerantur in vno loco, in alio sep-
tem quas Israël erat de bellaturus. 14. b
- Decem funiculi Manasse Ios. 17. qui. 107. a. b
- Decem & octo cubitorum columnæ Salomonis in
libris Reg. at in Paral. 35. cubitorum. con-
ciliatur. 632. a. b
- Decem millia, quæ deportauit Nabuchodonosor
expressa Versu. 14. 2. Reg. 24. 14. anne eadem
cum. 2000. & 8000. Versu. 15. & 16. expressis.
852. a. & e quanam tribu. ibid.
- Defectus conclusi & derelicti, phrasis Heb. quid.
795. b
- Defunctis bene precandi formula apud Heb. tumbis
inscribi solita. 441. b
- Degradationis ecclesiasticæ specimen in Vet. Test.
846. b
- Dei misericordia. 170. b. 225. a. b. Dei ad opitu-
landum celer ad ventus. 570. a. bis eiusdem des-
census in montem Sina. ibid. Dei verbo hono-
rem quem exhibeat ethnicus. 176. a. Dei fœdus
firmum & constans. 181. a. Dei nomen Sabaoth
latè explicatur, id est, exercitus, quot sint exer-
citus, cur Hebraicè num. plurali genere fœ-
minino Deo tribuatur. 303. a. b. indicat Deum
esse omnium creatorem. ibid. Dei epitheton,
Triumphator. 387. b. in Dei voluntatem resig-
natio non tollit affectus humanos tristitiæ de con-
trario. 388. b. Dei prouidentia non tollit prou-
identiam & curam humanam. 448. a. Dei epithe-
ton, gloria Israël, vel iucunditas Israël. 468.
b. Dei prouidentia in Seruandis & protegendis
hominibus ab iniusta morte. 446. b. eius iustitiæ
instrumenta interdum sunt opera naturæ. 570. a.
eius plures similitudines. 569. a. b. & sequenti.
eius ab laudibus continere se nequit David. ibid.
de eius prouidentia aliqui malè sentire incipiunt
cum vident impios eleuari. 516. b. Dei iustitia
vindictiua contra David & populum Israël. 587.
a. Dei præsentia signum, nebula. 645. b. Dei
iustitia in delendo semine Achab. 777. a. à Dei
prouidentia mala omnia pœnæ. 826. a. b. Dei
instrumenta in malis pœnæ inferendis sunt impij.
826. b. Dei scientia comprehendit omnes actio-
nes humanas. 827. a. Dei iustitiæ vel iræ effectus
est permissio malorum regum & superiorum &
defectus eorum. 852. b. nomini Deus plurali
Heb. adiungitur singulare. 113. a. & seq. Deus
inspirauit Samsoni modum vltionis. 255. b.
Deus à triplici capite ab Anna laudatur in suo
cantico & asseritur causa lætitiæ. 316. b. & seq.
quomodo dicatur Sanctus. ibid. eius prouidentia
circa actiones humanas. 318. b. deos se vidisse
cur dicat Pythoniſſa Sauli. 452. b. Deus quomo-
do dicatur incitasse David ad lustrandum popu-
lum. 587. a. cur dicatur sedere super Cherubim.
824. a
- Dens molaris è quo bibit Samson. quid. 248. b. &
seq.
- Deponere, quid interdum significet. 817. b
- Derceto an Dagon. 255. a. quæ eius species. ibid.
- Desperatis rebus filium immolare vltimum reme-
dium quibusdam gentilibus. 739. b. Desperata
- res interdum parant victoriam. 474. b. Despera-
tarum rerum periphrasis. 822. a
- Deuteronomium, quod scripsit Iosue in lapidibus,
quidnam comprehendit. 44. b
- Diabolo vt instrumento Deus vtitur, qui tentat ho-
mines ad peccandum. 537. a
- Diana an Dea mammonæ. 168. b
- Dies & mensis, quo Iosue ingressus fuit terram Cha-
naan. 13. a
- Dies tres, quibus morati dicuntur filij Israël ante
Iordanem pertransitum. 14. a
- Dies pro anno, dies quatuor mensium, quid. 267.
a. 449. a. 695. b
- Dies miraculosus Ezechia quot horas durauit, an sol
iterum subito ad prius punctum reuersus. 831. b.
832. a. b
- Digitus minimus meus grossior est dorso patris mei. di-
gitus. non habetur Heb. quid significet. 672. a
- Dij, Elohim interdum cum singulari interdum eum
plurali. 498. a
- Diocletiani Imper. irā quā efficax. 703. b
- Diuidens petra quæ & cur sic dicta. 430. b
- ad Diuinationem incitat cantus. 738. a
- Docere dicunt Heb. iaculari. 367. b
- Doëg an Israëlita vel Idumæus fuit, in Nob religio-
nis gratia se recolleturus ad ali quot dies. 421. a.
ac mentitus fuerit Sauli, eius malignitas notatur
aucto nomine per litteram Iod. 425. a
- Dolores summi vocantur funes inferni. 569. b
- Dolores Heb. vocant idolā. 462. b
- Domini quot modis dicatur esse bellum. 401. a
- in Domino exultare quomodo quis dicatur. 318. b
- coram Domino, id est, coram arca. 360. b. 388. b
- Domitiani interfector Stephanus ad amoliendam
criminis suspicionem brachium velut ægrum fas-
ciis obductum gerebat. 174. b
- Domorum tecta in Palæstina plana. 539. b
- Domunculæ luci quas mulieres texebant. 846. a
- Domus saltus Libani quando incæpta. 629. a. Ratio
nominis & situs. ibid. a. b. eius mensura. b. an to-
ta è ligno 630. a. fenestrarum eius numerus &
schema. 630. a. b. portæ sibi inuicem è regione
correspondentes secundum bonam architectoni-
cam. 630. b. & seq.
- Domus metaphoricè quid. 702. b. 534. b
- Dos à viris data. 406. b
- Duodecim viri electi à Iosue. c. 3. v. 12. an sint iidem
cum illis, qui ponuntur. c. 4. v. 2. 15. a
- Duodecim lapides cur elegerit Elias sacrificaturus.
702. a
- de Duodecim lapidibus, quos sustulit è fundo Ior-
danis, & de aliis, quos eorum loco reposuit. Vi-
de lapides.
- Duo mille bathos continebat mare in Lib. Reg. at
3000. in Paralip. conciliatur. 634. b
- Deorum, Elohim titulus tribuitur Iudicibus. 187. a
- Duplex spiritus quem petiit Elisæus quis. 733. a. b
- Duplex, id est multiplex vel, duæ tertiæ. 733. a. b
- Dysenteriam fuisse morbum Philistinorum putat
Iosephus. 336. b

E

E Burnea domus Achab magnificentia superans
omnem Romanam. 725. a

Ecclesiæ perpetuitas. 825. b

Ecclesiasticum & temporale imperium primus con-
iunxit Heli. 306. a

Eclipsus

INDEX RERUM.

- Eclipsis nominis cognationem significantis. 564. b.
565. b
- Effeminati in Scriptura qui. 845. b. & seq.
- Egla an vxor Davidis primaria. 478. a
- Ehud Beniamita secundum aliquos celebratur à De-
bora. 190. a
- Elcana Leuita fuit. 304. b. & seq. Elcana ter-
tis annis ascendeat Ierusalem. 305. a. quomodo
sacrificauerit. 306. a. quid sint partes, quas fa-
milie distribuit. ibid. & seq.
- Elehana. 2. Samuel. 21. qui interfecit Gigantem,
num David. 565. b
- Omnes viri *Electi*. 2. Samuel. 20. quidam, nomine
proprio vertunt. 559. b
- Elias Thesbites vnde oriundus. 694. a. cur tribus vi-
cibus se expanderit super puerum. 696. a. anni sic-
citatis quot, & ubi interea manserit. 700. a. cur so-
lus è prophetis dicatur remansisse. 701. a. Eliæ al-
tare quid. 702. a. sacrificaturus cur elegerit duo-
decim lapides, an licite altare construxerit Elias,
ibid. b. vnde aquam accepit. 702. b. cur petierit
mori. 706. a. Eliæ visio vera vel imaginaria quos
fines habuerit. 706. a. quomodo vnixerit Hazaël
& Ietru. 706. b. quo sensu dixerit *Feci tibi quod
meum erat*. 707. b. an disparuerit coram nun-
tis regis Israël. 730. a. pilosus alij ad vestem
alij ad corpus referunt. 730. a. an super caput
Eliæ eleuatus in cælum. 733. a. curru igneo
raptus in, Paradisum, ubi viuere crediturus
Antichristi tempore. 733. b. Eliæ antrum & sa-
cellum & altare dirutum in diebus Achab, in mon-
te Carmelo. 71. a
- Elisæus ubi sepultus. 61. a. b. quomodo aliquos in-
terfecerit. 706. b. nouit per reuelationem Eliam
tollendum. 733. a. quid sit duplex Spiritus, quem
petiit Elisæus. ibid. a. b. an bis percusserit aquas
pallio Eliæ & prima vice non sunt diuisæ & cur.
734. a. Elisæus fontem iuxta Iericho antea homi-
nibus & brutis nocuum reddidit salutarem. ibid.
b. a. Spiritu S. motus maledixit pueris. 735. a. tur-
batus cur Aduocauerit psalmem. 738. b. cur præce-
perit Giezi ne vllum in via salutaret. 745. a. an
diffiderit de Dei virtute in miraculis patrands.
745. a. caro pueri ab eo resuscitati quomodo cale-
facta. 745. a. Elisæus septies incubuit pro mortuo,
adeoque minor Elia. 745. b. an fuerit mentitus
mulieri Syriæ. 755. b. cur in culpam famis addu-
catur à rege Israël. 757. a. Elisæus an prædixerit
Benadad regem Syriæ conualiturum aut contra.
764. a. b. cur moroso intuitu respexerit Hazaël.
765. a. Elisæi cadauer num mortuum suscita-
uerit. 791. a. Elisæi faciem deosculans fleuit
super eam Ioas rex Israël 790 b. post raptum Eliæ
quot annos vix erit. 790. b. saluator omnis Israël.
790. a
- Emath an Cadytis. 848. a. nunc Epiphania. 848. b
- Enach & Enachim an nomen proprium, an appel-
latiuum, Late declaratur. 90. b
- Encarpa vel encarpi quid. 632. b
- Engaddi vel Iericho eripitur Israël ab Eglon Moa-
bita. 174. a
- Entomida quid. 702. a
- per Ephod intelligitur totus ornatus pontificis. 211.
b. item totus amictus sacerdotalis. 257. b. ephod
quotuplex. 492. b. quomodo David indutus
ephod. ibid. ephodo indutus sacerdos respondit
David petenti panes propositionis in Nob. 421. b
filua Ephraim quæ, & vnde dicta. 547. a. b. porta
Tom. 2.
- Ephraim Ierosolymis describitur. 794. b
- Ephraimita Iosue durius agit cum suis tribulibus
quam cum aliis. cur. 110. b
- Ephraimitarum contra Gedeon & Iephthe insolentia,
iuste ab hoc vindicata. 234. a
- Ephrataus quot modis quis dicatur. 305. a. 398. b
- Epistylia columnarum Salomonis qualia. 633. a. b.
coronarum in epistylis quale opus. ibid. b. &
seq.
- Epocha vel æra Nabonassar vnde incipiat. 832. b
- Eques pro equo. 533. a
- Equiriorum festum quod. 247. a
- Equorum genera laudatiora. 193. a
- Equorum mercaturam an exercuerit Salomon. 660.
b. & seq.
- Esdrelon quis locus. 108. b. & seq.
- Euangelium quid significet. 483. a. 549. b. per euange-
lium multiplicandarum gentium mysterium
827. b
- Euangelizare quid Hebræis. semper in bonum capi-
tur, à carne deducitur quia lætissimum euange-
lium fuit Incarnatio. 333. a
- Euilmerodach. etymologia. libidinosus, à marito for-
oris interfectus. 857. b
- Euphrates. epitheton magnus. 3. a. terminus orien-
talis Chananae. Euphrates, flumen per antono-
masiam. 508. b. 611. b ad Euphratem vsque am-
plificauit imperium Israëliticum David iuxta Dei
promissionem. 501. b
- Excalceatio quotuplex & an in omni contractu adhi-
beretur. 297. b. & seq.
- Excelsus quid significet. 351. a. excelsa duo legi-
tima. alia prohibita. 606. b. & seq. excelsa dupli-
cia. quanam abstulerit & quanam reliquerit Asa.
& num in eo peccarit. 687. a
- Excelsa non abstulit*, dicitur in Lib. Reg. de Asa, at in
Paralip. *abstulit*. Conciliatur. 725. b
- collis *Excelsi*, Iud. 7.1. alij vt proprium accipiunt.
204. a
- an in Excelsis immolaret Salomon & qualiter
607. a
- Excidium Ierosolymitanum, summum. 836. b
- Excidij pene totalis miseria, qua phrafi ab Hebræis
significetur. 795. b
- Exercitus Dei quotuplex. 305. a
- Exercitus copiosi circumscriptio. 825. a
- adduxit eorum *Exercitum*. 2. Sam. 10. quidam no-
men proprium substituunt. 509. a
- Exhalationes aeris, Dei singulare opus. 570. a. b
- Explorare & speculari quomodo differant. 7. a
- Exploratores quomodo missi à Iosue. 7. a. quonam
schemate aut habitu inceserint. ibid. b
- Exploratores quo sensu animam suam obstrinxerint
Rahab. 11. a. in quo ea fidelitatem poposcerit
ibid.
- Extremi, interdum capitur pro primis, interdum
pro vltimis. 811. b
- Ezechiae historia, quomodo à Sennacherib per ange-
lum liberati apud Prophanos celebris. 823. a. b.
- Ezechias quo to anno regni agrotauit. 830. a. an
filiam habuerit. 830. a. b. Ezechiae signum libera-
tionis à Sennacherib quandonam datum. 827. a.
b. cuiusnam medium necdum egreditur Isaias.
831. *Lachryma eius* ponitur in singulari numero.
quo mysterio. 831. a. cur laboranti ficus adhibi-
ta. ibid. an ex infidelitate signum petat. 831. b.
- Ezechiae horologium solare semihorarium per
gradus & non per gnomonem indicans. ostendere
RRRrrr etiam

INDEX RERVM.

etiamnum id volunt. aliqui an tantum umbra
 veletiam sol retrò cesserit: an sol iterum subito ad
 prius punctum reuersus. illa retrocessio est eclipsis
 solis quam ad hunc annum notant historici. num
 ei optio data vtriusque, cur petierit umbram &
 solem retrogredi. quot horas dies ille durauerit.
 831. b. 832. a. b. eodem anno quo ægrotauit, in-
 terfectus Sennacherib. Berodach misit legatos ad
 Ezechiam, sol defecit. Romulus obiit. 833. a. de
 Ezechia dicitur *similis ei non fuit.* &c. idem de Io-
 sia. conciliatur. 847. b
 iuxta lapidem *Ezel.* 1. Reg. 20. 19. quidam appel-
 latuum faciunt. 416. b
 Ezriel an Machir primogenitus Manassis. 77. b

F

ly **F**Acere cum adiungitur ly obseruare vel custo-
 dire, indicat singularem diligentiam & sol-
 licitudinem operi adhibendam. 3. b
 Facere pedes suos quid sit. 554. b
 Facere, id est, sacrificare. 811. b
 Facies Iehouæ dicitur tabernaculum. 311. a. facies
 pro persona. 738. a. ly *à facie regis Assyriorum.*
 varie explicatur, id est, timore, vel in gratiam
 vel authore rege Assyriorum. 805. b. faciem ali-
 cuius Leuare, phrasis Hebr. quid significet. 44. 2.
 b. partem facierum quid Hebræis significet. 306.
 b. & seq.
 Falsi criminis accusari, grauis dolor. 478. b
 Falsos testes subornatos contra Naboth an Iezabel
 appellari filios Belial. 717. b
 Famem disiunctiue vel pestem, Dei indicio deter-
 minari relinques, eligit Dauid. 589. a. famis
 Dauid proposita septem annis. 2. Samuel. 24. at.
 1. Paralip. tribus annis: conciliatur. 589. a
 Fanaticos se simulant sacerdotes Baalis. 701. b
 Fasciculi riuentium quid. 441. b
 Fauces quid. 731. a
 Fenestræ templi quales fuerunt. 620. a. fenestra-
 rum domus saltus Libani numerus & Schema
 630. a. b
 Ferrei seu falcati currus quinam. 110. a
 Ferrum hostibus ademptum. 372. a
 Festis solemnioribus vestes & pecuniam distribuere,
 moris antiqui. 306. a. b
 Fictus an fuerit Dauid in verbis apud Achis. 449.
 b. 456. b
 Ficus cui malo medeatur, an contraria morbo Eze-
 chie. 831. a. *sub ficu sua.* Prouerbum. 612. a
 Fides Rahab è quo pateat. 11. a
 Fidelitatem Rahab qua in re exegerint explorato-
 res. 11. a
 Filia, id est, neptis interdum. 766. a
 Filius Dei an aliquando apparuerit in humane natu-
 ra. 198. b. 25. b. 238. a
 Filius interdum capitur pro nepotibus. 263. b. 398.
 h. filius vnicus, metaphorice scintilla. 527.
 filium castrorum se nominabat C. Cæsar. 406. a.
 filium *eius* immolauit rex Moab. an suum, an
 regis Edom. 739. b. & seq. filium immolare re-
 bus desperatis vltimum apud quosdam gentiles
 remedium. 739. b. filij mortis quid. 446. a. filij
 prophetarum, id est, discipuli prophetici, vel
 prophetæ. 733. a. filij diis oblatis communi Se-
 pulcro ab idololatriis Sepeliebantur. nobiles ha-
 bebant distincta à plebeiis. 845. b
 Filum Ægyptiacum optimum, & potissima eorum

merces. 661. a
in Finibus Domum, 1. Reg. 17. 1. aliqui accipiunt
 vt vnum nomen proprium. 397. a
 Fisco an fuerit adiudicata hæreditas Saulis. 506. a
 ceu fisco ad iudicatam vineam Naboth, vt vindi-
 caret sibi Achab, poscit Iezabel. 718. a
 Flumen, per antonomasiam Euphrates. 508. b.
 611. b.
 Fluuius turbidus expressus. Ios. 13. v. 3. quis sit.
 74. a
 ad Focum seu larem sedendi ritus. 519. b
 Fœdus Dei firmum & constans. 581. a
 à Fœmina principis & iudicis officium non alie-
 num. 180. b. & seq. fœminæ nubebant ex vna
 tribu in aliam. 223. a. b. fœmina Saxo aut regulâ
 è muro eiecta Pyrrhum regem Epirotarum inter-
 fecit. 221. b. fœminæ quinquagenaria maiores
 non pariunt ordinarie, interdum tamen extraor-
 dinarie. 285. a. fœminei mandi vnguenta, pars
 magna. 292. b. fœminæ Romanæ vino abstine-
 bant. 308. a. b. & seq. quomodo ob vinum po-
 tum à maritis suis & à lege punitæ. quomodo ex-
 plorarentur. 308. b. fœminæ religiosæ nocte
 dieque vigiles coram tabernaculo. 322. b. fœ-
 minæ multæ animantium nominibus nomi-
 natæ. 478. a. fœmina nulla periit peste
 tempore Dauid. cur. 589. b. fœminæ quæ cum
 rege concubuerant, non poterant tangi nisi à
 rege. 602. a. fœminæ natura superbæ ac fastuosæ.
 666. a. iis quæ Fœminini generis sunt, ali-
 quando coniunguntur quæ sunt masculini ge-
 neris, quid id significet. 3. b. & quo mysterio.
 307. b. 528. a. 666. a
 Fœmininum genus tribuitur Dauid lugenti Ammon
 occisum. quid mysterij. 524. b
 Fœminini & masculini generis notam habet ver-
 bum significans incesum vaccarum arcam ve-
 hentium. quo mysterio. 340. a
 Fœtidum se reddere apud aliquem, phrasis Hebraica.
 quid. 449. b. 508. a. b
 Fœtus cum peruenit ad orificium vuluæ, tunc
 summi dolores & pericula. 822. a
 Fons iuxta Iericho ante nocius hominibus,
 brutis, fructibus. Eliæ precibus redditus salutaris.
 734. b
 Fontium venæ notantur à Dauid. 571. b
 Fores templi quomodo fabricatæ. 624. a. b
 Formosos pueros & puellas eodem vestitu Saba
 proposuit Salomoni petens vt discerneret.
 656. a
 Formula iurandi prophetis consueta. 738. a
 in Fornace lateri tita an Dauid comburi fecerit Am-
 monitas. 518. b
 Fornicari quid interdum significet. 266. b. & seq.
 Fornicatio, id est, idololatria. 771. a
 in Foro ante palatium audientiam dabat Absalom.
 533. a
 ly Forte quem sensum & significationem habeat.
 80. a. non semper dubitantis est sed interdum
 meliori fortunæ aliquid committentis. 822. b
 merati. 36. declaratur. 584. b
 Fortes Dauid summantur. 37. cum tantum sint nu-
 Fossa, pro canali. 738. b
 Frangere aliquid, id est, interpretari aliquid.
 205. b
 Frater, pro cognato. 777. a
 Fratrum seu fratris relictam cur aliqui de cognatio-
 ne ducere recusauerint. 297. b. quis modo ritus
 eius

INDEX RERVM.

eius loco apud Hebræos. *ibid.*
 Fratrum maiorum auctoritas in minores. 417. a
 Frenum, metaphorice imperium & principatus. 500. a. item aqueductus, item tributum, item metropolis. tulit David *Frenum tribut.* 2. Reg. 8. 1. aliqui vertunt ut nomen proprium. 506. b
 Fulera, quæ fecit Salomon è lignis thyinis quid. 657. a
 Fulgura & coruscationes notantur à David. 571. a
 Fullonis ager quis. 816. b
 Funda ad longum spatium eiectio. 442. a. fundarum magna vis. 401. b. fundarum tanta vis ut glandes plumbeæ us iactæ liquefierent in aëre. 275. a
 Fundamenta cælorum quæ sint. 569. b
 Fundamenta orbis quæ sint. 571. b
 Fundibulatores optimi commendantur Phœnices, à matribus & Baleares à puero edocentur, dum illæ cibum in scopum proponunt, quem non obtinent nisi funda attingant. 274. b. & seq.
 Funis, metaphorice quid. 357. b. tunc inferni, id est, dolores intensissimi. 569. b. unde deducta metaphora. funiculus aut signum, quo liberanda erat domus Rahab, quodnam fuerit. 11. b. funiculi Manassæ. Ios. 17. qui. 107. b. funiculi capitellorum in columnis quid. 637. b. funiculus & regula est mensura, qua utimur ad ædificandum & de struendum. 501. a. funiculum vnum extendere super alium. phrasis Hebraica. quid. 836. b
 Furari cor alicuius. elegans Hebraismus, id est, affectum sibi conciliare. 533. b
 Furtum Achan sortibus deprehensum. quales hæ fuerint. 35. a
 Fuscina templi quid. 638. a
 Futurum & imperativum cum ly & tunc & valet idem quod ut, & præteritum vim habet subiunctivi. 48. b
 Futurum loco præteriti positum, quid significet. 55. b. 167. a.

G

Gaal quis, è quo genere, an è priscis illis Sichimitis à filiis Iacob interfectis superstes, quomodo regnum ambiuerit. 219. b
 Gabaa duplex. 275. b. in Gabaa Saul eius filij & posterij suspensi. 564. b. domum Aminadab in Gabaa. 1. Reg. 7. 1. Gabaa quidam vertunt appellatiue 343. a. 371. a
 Gabalena vel Gabala quidam vertunt ly Gebule quod quod noster dixit *confinia*. Ios. 13. v. 4. 75. b
 in Gabaon erat altare, cuius cornua tenuit Adonias. 597. b
 Gabaonitas an recte ad fœdus ad miserit Iosue. 47. b. 48. a. quo stratagemate in panibus & vestibibus usi sint. 47. a. lignandi & à quandi seruitium recte eis inpositum. 48. b. an fuerit Nathinzi. 49. a. Gabaonitas quos & quando occiderit Saul. 563. a. b. quomodo dicantur Amorrhæi. *ibid.* b. Gabaonitæ. 700. an scæuolæ an ambidextri. 274. b
 Gabij unde dicti. 357. b
 Gad propheta quis. 424. b. per eum consuluit David Dominum. 428. a
 Galaad & Basan quomodo dicantur assignata Manassæ. 107. a
 in monte Galaad quomodo à Gedeon iubeantur retrocedere, cum is mons esset intra Iordanem. 104. b

Tom. 1.

an in Galgala reuersus fuerit Iosue post tres reges interfectos, & inde iterum redierit ad reliquas ciuitates. Ios. 10. expressas capiendas. 56. a. b. Galgala & tumuli Iordanis Ios. 22. v. 10. num sit idem locus. 143. b. in Galgala idola posita. Ios. 3. vers. 19. quid fuerint: an ibi Aglon imagines falsorum deorum opprobrium posuerit. 179. a. b
 Galilæa Philistinum quid sit Ios. 13. 24. a. Galilæa superior & terra Nephtali est idem. vnde ly & cape pro, id est. 800. b
 Gallina pullinaria, Secoth benothr. 811. a
 les Gassires Gallice an Hebræis vsitatæ. 681.
 in Ganer an occisus Ochozias rex Israël. 772. a
 Gaza, Ascalon & Accaron à Iosue captæ, paulo post amissæ, iterum recuperantur à Iuda & Simeon. 163. a. à Gaza in Hebron septem sunt leuæ Hispanicæ, vbi in modum trophæi portas Gazæ suspendisse Samsonem est probabile. 252. b
 Gazæ quomodo tota nocte insidias struxerint Samsoni. eorum concisæ & eclipicæ orationes suppleantur. 252. a. b
 Gedeon quomodo in torculari excussit triticum. 198. b. eius modestia. 199. a. quando dignauerit angelum. 199. a. cur iussus fundere ius supra petram. 199. b. quot altaria extruxerit. 200. a. quibus argumentis eum pater defenderit. 200. b. & seq. quo signo probauerit milites assumendos. 204. b. & seq. an occasionem idololatriæ dederit faciendo ephod è spoliis. 211. b
 Gelboë & vicinorum locorum accurata descriptio. 452. a. b. & seq. an super Gelboë montes ros aut pluuia. 469. a
 Geminatio vocis synonymæ quid mysterij incl udat. 317. a. 398. a. b. geminatio eiusdem verbi quid significet. 678. a. b. geminatio eiusdem substantiui quid significet. 738. b
 Haroet Gentium cur sic dicta. 189. a
 Gentium caput David in seipso incomplete, & typice. in Semine Christo realiter & complete. 575. b. gentium Euangelium multiplicandum, propheticum mysterium. 727. b
 Genucio Cipæ cornua agnata regnum protendunt. 321. a. 340. a
 Geometriam quis inuenerit. 683. b
 Gessuræi duplices. 74. a. Gessuræi & Gergezæi. 1. Samuel. 27. qui. 449. b
 Gessuri, 2. Reg. 2. 9. alij legunt, Assuri. 473. a
 Giblij. 1. Reg. 5. aliqui vertunt appellatiue. 616. b
 Giezi præcipitur neminem inuia salutare cur. 745. a. Giezi leprosus quomodo loquatur cum rege Israël. 764. a
 Gigantes intelliguntur nomine Enachim. 90. b. item Raphaim. 109. b
 Gladius bipennis & anteps quis. 174. b. gladius Hebræis ab exsiccando dictus. 738. b. gladij Aod descriptio. 174. b. 175. a. gladiis se incidere, sacerdotum gentilium ritus. 702. a. gladius Ioab qualis fuerit, & qualiter eo accinctus. 558. a. an solo casu illis sit in Amasam. *ibid.* a. b
 Gloriam dare Deo. quid sit. 35. a. b
 Prou. ne Glorietur accinctus sicut discinctus. 712. a. explicatur.
 historia Goliath quando acciderit, an ante vel post Saul à dæmone exagitatum. 392. a. 402. a. Goliath an spurius. 397. a. b. lorica quid. 397. b. ocrea quid. 397. b. clypeus. *ibid.* hastile quid. 398. a. liciatorum quid. *ibid.* quod genus armorum

R R R r r r a

rum

INDEX RERVM.

rum tulerit, armiger eius. ibid. à tribus contempnit David. 401. a. an lapis immiffus à David penetrarit galeam vel locum patentem. 401. b. quomodo eius caput tulerit David in Ierufalem. ibid.
 Goliath quot fuerint. 565. b
 Gradus, pro fuffeftu vel tribunali. 844. a
 Granorum è fpicis excutiendorum in area praxis. 518. b
 Grauis pluribus modis quis effe dicitur. 333. b
 Greges, quos ab Hamal. recepit David, in duas claffes diftribuit. 459. b
 Guttae fculptorum quid. 633. a
 Gyarum infula à muribus fugata. 339. a

H

Hædus caprarum quid. 199. b. 239. b
 Hæreditas vocatur benedictio, & cur. 92. a. hæreditas Saulis an fisco fuerit adiudicata. 506. a. hæreditatem lege mancipij vendere, non fuit licitum Iudæis. 717.
 Hæreticorum iuftum fupplicium, ignis, fundatum in S. Scriptura. 681. b
 Hamalek quis mons. 235. b
 ad Ioas filium *Hamalek*, 3. Reg. 22. 26. alij appellatiue vertunt. 723. b
 Hamalekita an occiderit Saul aut mentitus fuerit. 468. a. an fuo proprio iudicio reus mortis. 468. a
 Hamri malitia in duobus prædeceffores fuperauit. 692. a. quot annis regnauerit. 692. a
Harofet gentium, ly Harofet. aliqui vt à appellatiuum accipiunt. 180. a. cur dicatur gentium. ibid.
 Harpa quid. 358. b
 Hafta, olim infigne regum, pro deo culta olim dicta curis. 417. b. hafta vtebantur reges orationem habituri ad milites. 424. b. & feq.
 Haftile Goliath quid. 398. a
 Hazaël miffus à Benadad rege Syriæ, quod refponfum habuerit à rege Iſraël. 764. a. Hazaël morose intuitus eft Elifæus. & cur. 765. a. Hazaël an perfidus regi Benadad in referendis nuntiis Elifæi. 765. a
 regum Hazor commune nomen, Iabin. 180. a
 Hebræorum fuperftitio in vocibus aliis fubftituendis, loco earum, quas putant inhonestas. 756. b
 Hebron quando capta à Iofue. 57. b. Hebron defcribitur, an à Caleb vel à Iofue expugnata. 79. a. 80. b. 162. a. ante dicta Cariath Arbe, cuius nominis ratio, fedes epifcopalis, fepulcra habet quatuor patriarcharum. Adam an ibi fepultus. Abraham ibi habitauit. nominis etymologia. 80. b. 81. a. b. an folus Caleb eam explorauerit. 80. a. Hebron locus facer, vbi multa corpora. 533. b. & feq.
 Heglon an imagines falforum deorum pofuerit in Galgala in opprobrium. 175. b
 Heli etymologia, an idem qui Samgar vel Samir, an proprie iudex fuerit. 305. b. Pontifex fimul & iudex, qui primus vtrumque coniunxit è familia Ithamar, fucceffio eius familiæ in pontificatu vfque ad Salomonem. 305. b. & feq. non omnino interiit fucceffio facerdotum in maius eius fupplicium. 324. b. Heli filiorum duplex fcelus. 321. a
 Hercules Samfoni fuppar. is ipfe, Hercules fuiſſe putatur, ab eius exemplo fortes, Hercules dicti.

256. a. b. Hercules cum vinum ab hofpite petiiffet, vxor hofpitis aquam fuafit offerri, & vini domicinium in faxum mutatum fuiſſe deprehenfum eft. 309. a. Herculis ftatua olculis attrita. 707. a
 Hermathenæ quid. 175. b
 Hethæi qui ſint, & cur ſpecialiter exprimantur in totius terræ promiffæ declaratione. 3. a
 Hezion & Razon an idem. 687. b
 Hiram cuius & cuius religionis. 632. a. Hiram quas dedit Salomon ciuitates, quænam fuerint. 651. a. b
 Hispanienſis gladius quis dicatur. 175. a
 Hiftoria Ruth quo tempore contigerit. 285. a
 Hiftoriæ quæ vltimis Iudicum capitibus referuntur, quo tempore contigerint. 257. a
 Conjug. Hithpaël quam vim habeat in ſignificando. 681. a
morientem Hominem, quid ſit. 325. a. in hominibus veniens, quid. 398. b. hominum plagæ quæ. 497. a
 Honeſtiora quædam verba ſubſtituunt Hebræi, aliis, quæ Spiritus. S. poſuit. inepte. 339. b. 817. b. & feq.
 Honorario aliquo prophetas conſulturi munerabant. 681. a
 Hordeum virens, vulgo herba. 700. a
 Horologii gnomon eſt gradus ſecundum aliquos ad quem fuit eleuatus Iehu, designatus à Deo in regem. 770. a
 Horologium ſolare Ezechie ſemihorarium per gradus & non per gnomonem indicans, ab Achaz conſtructum, volunt aliqui illud adhuc oftendere, an tantum vmbra vel ſol reſceſſerit, & ad quem finem. an optio ei data vtriuſque, & cur petierit vmbra & ſolem retrogredi. 831. b. 832. a. b. quot horas dies ille durauerit. ibid. & illa retroceſſio ſolis eſt eclipſis. quam ad hunc annum notant hiftorici. ibid.
 Horrea quid ſignificat. 428. a. horrea ſua habuerunt in arcis Hebræi. ibid.
 Horrores vocantur idola à Spiritu. Sancto 687. a
 Horti domus quo fugit Ochozias quæ. 771. a
 Humanas actiones omnes Dei ſcientia comprehendit. 827. a
 Humiles & pauperes ſpiritu, cardines terræ. 320. a. humiles manu, id eſt, imbecilles. 826. b
 Hybernis & æſtiuiſtemporibus, alias & alias mansiones habebant principales Afiani & Orientales. 176. a
 Hydria farina, id eſt, farina hydriæ. 695. b
 Hydriæ quid. 786. b. & feq.

I

Iabin nomen commune regum Azor. 180. a. quomodo dicatur Iof. 4. rex Azor cum ea prima deſtructa eſſet. ibid.
 Iaculari aut iacere, id eſt, docere Hebræis. 367. b. 785. a
 Iaëlis pallium, clauus, malleus, qualia. 182. a. b. phiala. 193. b
 Ibicum pernicies. 432. b
 Idiomatis alicuius recta pronuntiatio quanti referat. 234. a
 Idola Hebræis dicuntur vana. 367. b. ly idola, varia acceptio. 175. a. b. idola in Galgala quid fuerint. 175. a. b. idola, appellant Hebræi dolores & anxietates. 462. b. 666. a. b. vocantur horrores & tremores

INDEX RERVM.

tremores à Spiritu S. 687. a. idolum luci quid. 836. b. idolorum puluerem eiecit Iofias. cur. 844. a. idolorum sacerdotes degradauit Iofias. 846. a. iis tamen relicta sustentatio.

in Idololatriam prolapsa tota fere tribus Dan. 263. b. idololatriæ periculum inter infideles. 446. a. idololatriam exteriorem exercuit Salomon. 666. a. idololatriæ ardens studium in Israël. idololatriæ causa, matrimonium cum gentilibus. 682. b. idololatria, vocatur fornicatio. 771. a

Idumæa tributaria Iotaphat. 725. b. Idumæa quoties & quando rebellauerit & dominata fuerit. 666. b

Iehu acclamatur à militibus rex, & qua cæremonia. 770. a. b. an eodem tempore Ramoth Galaad spectarit ad Israël. ibid. b. custos corporis Achab. 771. b. an reuocarit sententiam de sepelienda Iezabel. 773. b. cur scripserit potius ad principes Iezraëlis, quam Samariæ. 776. a. b

Iehu quomodo se iustum pro clamauit respectu principum Israël. 777. a

Ieiunia quas ob causas indicerentur. 717. b. ieiunium prædicare quid. 717. b

Iemini filij, ly Iemini in sinistram partem sumitur. 268. b

Iephthe etymologia, vitæ genus, quatuor argumentis confutat Ammonitas. 229. b. & seq. 300. anni quibus Israël possedit terram Ammonitarum, quomodo computandi. 230. b. an filiam suam realiter immolauerit, late disputatur. tenet auctor sententiam Negatiuam. 231. b. & seq. eiusdem filię anniuersaria commemoratio. 232. b

Iericho, descriptio, commendatur à balsamo, palmis, aquis irrigantibus, fertilitate soli. 8. a. b. & seq. a. ros. 9. a. alio nomine ciuitas palmarum dicta. ibid. & num balsamum soli Iericho concessum. 9. a. muri Iericho quomodo corruerint. 28. b. Iericho euertitur & reedificatori maledicitur, reedificatur nihilominus, quam Christus & propheta sua præsentia honorarunt. 31. b. eripitur ab Eglon Moabita. 174. a. iuxta Iericho fons antea hominibus, brutis, fructibus perniciosus, Elisæi precibus redditur salutaris. 734. b

Ieroboam clausit voraginem inter Ierusalem & arcem Sion. 667. b. restaurauit murum quem rupe rat David in obsidione Iebusæorum. ibid. quid officij gesserit super tribum Ioseph. ibid. quando creatus rex Israël. 672. b. vitulos duos alterum in Bethel, alterum in Dan cur statuerit, quomodo ardenti studio eos coluerint Israëlita. 673. a. b. cur transtulerit solemnitate tabernaculorum mense. 8. 673. b. an simoniacus. 678. a. Ieroboam quot annis regnauerit. 682. b. an solius Ieroboam ossa aut plurium incenderentur super altare. 677 a. filius Ieroboam quid boni præstitit. 668. a

Ierosolymæ prærogatiua. 668. a

Ierusalem, etymologia. item Salem dicta, duplex, in monte sita. eius descriptio. 53. a. b. & seq. ad quam tribum spectauerit. 102. b. quoties, quando, & à quo expugnata. 161. b. & seq. Ierusalem ter singulis annis ascendebat Elcana. 305. a. in Ierusalem reducitur David, ad quem populus se excitat tribus argumentis. 553. b. Ierusalem muri triplices, & qui intra singulos habitarent. 840. a. b. secunda ciuitas Ierusalem quæ. ibid. Ierusalem an fame se dediderit, an vero intercepta à Nabuchodonosor. 851. a

Iesam Dei filium Anna in suo Cantico an innuerit. ver. 1. 316. b

Iet hro cuias. 543. b

Iezabel an testes subornatos contra Naboth appellarit filios Belial. 717. b. quo titulo adiudicauit vineam Naboth Achabo. 718. a. Iezabel cur stibio ornauit faciem suam. 772. a. b. an sepulta. 773. b

Israëlis principes quomodo erant in Samaria tempore inchoati regni Iehu. 776. a

per Ignem exaudire Deum quid sit. 701. b

Ignis iustum supplicium hæreticorum, originem habens in S. Scriptura. 681. b

Ignis cælitus immissus super sacrificia gentilium. 702. b. & seq. ignis immissus ad 2. pentacontarchas tempore Eliæ fuit vehementior priore, quod denotatur per additionem ly *Dei*. 730. b. ignis, Persarum Deus. quomodo eum per Pyrethos coluerint. 845. b

Ignauia Israëlitarum in debellandis reliquiis Chanaanæorum, arguitur & punitur. 163. a

Illudere interdum actum venereum significat. 268. b

Imagines Sanctas rite osculamur. 707. a

ly Immolare duo significat. 390. a

Imperatium & futurum quum sequitur aliquod præteritum cum ly & tunc valet idem quod *et* & præteritum vim habet subiunctiui. 48. b

Imperatores Romani cognominati à locis deuictis. 800. a

Imperium ecclesiasticum & temporale primus coniunxit Heli. 306. a. imperium & principatus, id est, frenum Hebræce. 500. a

Impietas summa Manassis & Ioatham. 839. b

Impij instrumentum Dei in malis pœnæ infligendis. 826. b. impiorum vires à Deo. ibid.

Prou. *ab impiis egressa est iniquitas*. explicatur. 433. b

Implere manū alicuius quid sit. 258. a. 677. a. & seq.

Inarcum quid. 750. b

Incarnatio verbi innuitur. 2. Samuel. 7. 498. a

Indacus pedibus velox. 473. b

in Indiam ibat classis Salomonis singulis trienniis. 659. b

ly Induere, abundantiam significat Hebræis. 201. a. 228. a. & seq.

Inferi, lata eius acceptio. 319. a. b

Inferni funes, id est, dolores intensissimi. 569. b

an ex Infidelitate signum sanationis petat Iſaias. 831. b

Influxus cælorum in hæc inferiora notatur à David. 570. a

Ingressi ad mulierem. phrasia Hebraica. id est, actus venereus. 252. a

Ingressi & egredi ante populum quid sit. 406. a

ab Inimicis passæ persecutiones, sunt sacrificium. 446. a

Innocens an pro peccato nocentis puniri possit. 36. b. 37. a

Inquietatum cur dicat se Samuel à Saule. 452. b

Insidiæ in bellis licitæ. 40. a

Instrumentum Dei in malis pœnæ infligendis sunt impij. 826. b

Inter infideles periculum idololatriæ. 446. a

Prou. *qui Interrogant interrogant in Abela*. explicatur. 560. b

Interrogatiue aliqua sæpe, quæ simpliciter indicantur, proponuntur, quo mysterio. 4. a

Inuenire cor suum quid. 498. b

Ioab tribus argumentis deterretur à prosequenda victoria. 474. a. Ioab ambitiosus, quo prætextu excusarit parricidium. 480. a. plura eius vitia conglobatim redarguuntur. 554. a. gladius eius quæ

INDEX RERVM.

- lis & qualiter eo accinctu. 559. a. quo stratagemate occiderit Amalam. ibid. a. b. in sultat Amasæ mortuo. quomodo oppugnavit Abelam. 560. recte carpitur secundum aliquos à muliere Abelitana. ibid. b
- Ioab latrocinator. 602. a. quare fuerit sequutus partes Adoniæ. 63. a
- Ioachaz quot annis regnavit in Israël. 709. a
- Ioachaz cur statim surrogatus patri. 848. a. cur is specialiter vinctus. ibid. quomodo victus à Pharaone. 848. b. cur moriturum in Ægypto Ieremias dixerit. ibid. Ioachaz dicitur primogenitus Iosia in Paral. & lib. Regum colligitur contrarium. conciliatur. quomodo. 11. annis regnavit. 849. a. b
- Ioachin an senior fratre ioachaz. 849. quarto anno regni eius venit Nabuchodonosor. 851. a
- Ioachin alias Iechonias regnavit tribus annis & decem diebus. 851. a
- S. Ioannes Baptista vbi sepultus. 61. a. b
- Ioab non est sepultus in sepulcris regum. 787. b
- Ioas rex Israël lacrymis & osculo profecutus est Eliazum defunctum. 790. b. qua occasione provocatus ab Amasia ad bellum. 794. a. Amasiam ducit in triumphum in Ierusalem per spatium muri irruptione sibi paratum. 795. a. accepit obsides ab Amasia & Ierusalem. ibid.
- Ioatan vbi sepultus. 837. b
- Ioatan & Manassis summa impietas. 839. b
- Ioatham quot annis regnavit. 803. b
- Ioatham. 20. annorum erat cum inciperet regnare, vide. Achaz. 803. a
- Ioiada duplex fœdus iniit, alterum regis & populi cum Deo, alterum populi cum rege. 783. b
- Ionadab filij Rechablaus. 777. b
- Ionathæ observantia num vana. 378. a
- Ionathas improbavit consilium patris sui Saulis è triplici capite. 380. a
- Jonathan an adduxerit David ad Saulem. 362. a. cur è mensa surrexerit. 417. a. ei matris adulterij crimen obiicit Saul. ibid. b. Jonathan in civitatem à David reuersus in domum suam non ad patrem abiit, & cur. 418. b. cur Saul suspicatus fuerit eum aduersus se cum Davide conspirare. 425. a
- Ionathamis ad Davidem verba cum sua apostrophi explicantur. 415. a. b. & seq. 18. a. b
- Ioppe describitur. 130. a. & seq.
- Ioram prorex patris. 723. a. Ioram rex Israël regnavit tempore Iosaphat regis Iuda. 730. b. Ioram regis Iudæ tempore quomodo dicatur regnasse Ioram rex Israël, cum regnarit tempore Iosaphat. 730. b. Ioram rex Israël quomodo regnarit duodecim annis. 737. a. quomodo fugerit à Iehu. 772. a
- Iordanis descriptio 2. a. & seq. Iordanis aquæ aut alveus quomodo exsiccata fuerint, aut qua methodo eas Deus dispescuit vt filij Israël transirent. 15. a. b. quo loco eum transierint & quomodo filij Israël. 16. b. Iordanis transitum intercipiunt filij Israël Moabitibus. 177. a. b
- Iordanis tumuli. Ios. 22, v. 10. & Galgala num sit idem locus. 143. b
- Ioas à triplici capite defendit filij Gedeon causam, an pius fuerit vel impius & idololatra. 200. b
- Iosaphat quod officium habuerit in aula Davidis. 502. b
- Iosaphat in curru à Syriis impetitus cur exclamaverit. 724. b
- Iosaphath quomodo regnaverit. 25. annis in Ierusalem. 725. b. ei tributaria Idumæa. 725. b. quomodo voluisse & noluisse dicatur societatem navalem cum Ochozia. 725. b. & seq.
- Ioseph interdum capitur pro toto Israël. 554. b
- Iosias propheticè prædictus ante annos. 300. an solius Ieroboam ossa aut plurium incenderit super altare. 677. a. eius in signis religio. 844. a. 846. a. 847. a. b. sacerdotes quosdam degradavit. ibid. b. clementia tamen usus in eos & cur. relicta sustentatione. ibid. b. an sacerdotes quosdam & quomodo occiderit. 847. b
- Iosue quo sensu fuerit minister Moysi, animatur ad opus duplici argumento. 4. a. eius imperio tota gens se promptam deuovet. 4. b. 5. b. quando miserit exploratores. 7. a. Iosue quo die & mense ingressus fuerit terram Chanaan, quomodo fortibus deprehenderit furtum Achan. 35. a. quidnam fuerit clypeus quem extulit in signum latitantibus à tergo Hai. 42. a. b. an totum Deuteronomium scripserit in lapidibus. 44. b. an Gabonitas recte in gratiam receperit. 47. b. 48. a. quo temporis spatio cœperit vires in libris rosue nominatas. 58. b. 65. b. an cœperit Dabir & Hebron & quando. 57. b. quando à victoria reuersus in Galgala. 56. a. b. à Iosue præ metu profugi plures Chananæi in Africam traiecerunt, in oppido Tinsæ columnæ inscripserunt. *Nos à facie fugimus Iesu prædonis magni filij Naue.* 67. a. b. cum suis tribulibus durius agit Iosue quam cum aliis. 110. b. an vna cum Caleb explorauerit Hebron. 80. a. diuidit terram tribubus per sortes & quales eæ fuerint. 85. quot annis regnaverit. 155. b. à morte Iosue tribus Iudæ, cui se Simeon iunxit, dux belli. 161. a. libri Iosue quis auctor. 20. a. 102. b
- Ioui currus albus sacer. 847. a
- Ira Dei effectus, permissio malorum regum, superiorum & eorundem defectuum. 842. b
- Ira Diocletiani effectus. 703. b
- Irregularitatis quædam prodrome. 487. a
- Irriguum superius & inferius, quod petiit Axa à patre, quid nam sit. 92. a. b
- Isachar an coniunxerit se Deborah & Barak. 190. b
- Isai quomodo habuerit octo filios. 398. b
- Isai an binominus. 543. b
- Isaias an atrij an civitatis mediam partem necdum è gressus. 831. a
- Isibibenob alij tres dictiones faciunt. 565. a. eius hasta appendebat. 300. *uncias.* secundum Vulg. *scelos* secundum Hebræos. conciliatur 565. a
- Isobeth vbi regni sedem haberet. 483. a
- Isis quæ. 405. a
- filij Israël quomodo se sanctificauerint ad transeundum Iordanem. 14. a. quo loco, & quomodo Iordanem transierint. 16. b. quo ordine incesserint respectu Iarce cum transierunt Iordanem. 29. a. proni ad idololatriam. 153. b. post mortem Iosue consuluerunt Dominum quis futurus esset dux belli ad exterminandas reliquias Chananæorum. 161. a. gentes inimicas fœdere inito in medio sui tolerarunt. hinc initium malorum. 163. b. qui iis apparuit peccantibus post mortem Iosue quis fuerit. 167. a. singulari emphasi dicuntur venditi hostibus. 173. b. quomodo cælitus adiuti aduersus Siseram. 192. a. cur regem petierint. 360. a. cur armis caruerint tempore Saulis. 372. b. filij Israël peccauerunt arcam plaustris imponendo, qua

INDEX R E R V M.

quæ humeris erat edportanda. 491. b. reducunt
 David ad regnum in Ierusalem, ad quem populus
 se excitat tribus argumentis. 553. a. filiorum Is-
 raël ardens studium idololatriæ. 673. a. b. filij Is-
 raël dispersi in Assyria, Mesopotamia & Media.
 682. b. dubij cui Deo adhererent tempore Eliæ.
 701. a. cur deseruerunt obsidionem Moab, an ob
 indignationem facinoris regis filium immolan-
 tis an ob diffidentiam de victoria & patrocinium
 deorum eis affectorum. 739. b. Israël gloria &
 oblectatio. eoriheton Dei. 468. b. Israël reges
 incerti & instabiles, nunc ex hac nunc ex illa fa-
 milia. 682. b. Israël regnum perpetuo motibus
 civilibus agitatum. ibid. Israël mala, quæ
 eueutura sunt, ocyus prædicuntur. 682. a. ly Is-
 raël interdum comprehendit Iudam. 795. b
 ad idololatriam pro Israëlita. 153. b. idololatria cau-
 sa malorum regionis. 187. a
 Israëlita gens, peculium Dei, tot beneficiis à Deo
 affecta ob peccata deseritur. 825. b
 Israëliti regni felicitas & prosperitas parabola de-
 claratur. 580. a. b. Israëliticum regnum deletum
 ob peccata. 810. item Iudæorum. ibid. b. eorum
 malitia & contumacia. 812. a
 Italæ mulieres omnes vino abstinebant. 309. a. &
 unde id ortum habeat. ibid.
 Ithai an Gethæus. 534. b
 Ithobalus sacerdos & rex Phœnicum. 692. b
 Iubilei buccinæ, & quibus vsi fuerant in euerfione
 Iericho, quales fuerint. 28. a. b
 Iudæ tribus terminus australis, nunc ab hoc nunc ab
 illo capite describitur, declaratur. 85. b. quam
 magna fuerit eius fors. 86. b. 90. b. dux belli post
 mortem Iosue. 161. a. sub tribu Iuda Simeon
 comprehenditur. 363. a
 Iuda peccauit anno quarto Roboam. 682. b
 Iudices quinam fuerint, quodnam eorum officium, &
 quæ potestas. 157. a. & seq. an Iudicis officium
 synonyme cum aliis gesserit Debora. 180. b
 Iudicibus tribuitur nomen Dij, elohim. 187. a
 qui sedetis in Iudicio. Iudic. 5. ly in iudicio aliqui
 vertunt, super Middim. 188. a
 Iudicium quomodo interdum accipiatur. 321. b.
 322. a. & quot modis. 856. b
 Iudicum vltimis capitibus relatæ historiæ quo tem-
 pore contigerint. 237. a
 Iugerum quid. 368. b
 Iugum quid. 378. b. iugum regum, id est, exactio-
 nes à subditis. 671. b
 Iuncturæ tabularum cedrinarum templi quid. 622. b
 Iuno an Remmon. 750. b
 Iupiter Catabates quis. 570. a
 Iuramenti formula *Viniit anima tua*, quis sensus. 312.
 a. Iuramenti forma Hebræis familiaris. *Hac mihi
 faciat Dominus & reddat*, eius explicatio. 286. b.
 iuramenti formula singulariter Hebræis religiosa.
 79. b. Iurandi formula prophetis vsitata. 738. a
 Iuramentum matris Michæ de argenteis quodnam
 fuerit. 257. b. iuramenta religiose seruanda. 280.
 a. iuramenta prudenter & circumspicte sunt fa-
 cienda. 381. a
 Iuramentum de non dandis filiabus suis in vxores
 tribui Benjamin an integre seruatum ab aliis tri-
 bubus. 281. b
 Ius regis abusuum seu tyrannicum quod sit. 347. b
 Iustitiæ Domini quæ sint. 367. a. 189. a. iustitiæ Dei
 instrumenta, interdum sunt opera naturæ. 570. a.
 iustitiæ diuinæ eleuatio vocatur punitio. 771. b.

iustitiæ diuinæ moderatio insigni allegoria expri-
 mitur. 836. b. iustitia vindicatiua Dei contra Da-
 uid & filios Israël. 587. a. iustitia Dei in delendo
 semine Achab. 777. a
 Iustitia Chatholicorum quid. 572. a
 Iuuenus tauri quid. 200. a

K

K Injan sudar quid. 298. a
 Kir duplex. eam vocat Vulgus Cyrenem, in
 quamnam transtulerit Damascenos rex Assyrio-
 rum. 803. a. b

L

L Acane quid. 193. b
 Lacedæmonij militibus fugitiuis barbam radunt.
 58. a
 Lacedæmonum Deus, Timor. 687. a
 Lachryma Ezechia in singulari numero. quo myste-
 rio. 831. a
 Lacte proprio lactare, in matre laudatur. 311. b
 Lagna, amphora, vter, quomodo differant. 311. b
 populus Lais, quomodo dicatur diues, & liber nul-
 lo eis resistente. 262. a. b
 Lapidum duodecim quos Iosue à Iordanis fundo ac-
 cepit Galgalis in Ecclesia, tempore Bedæ exta-
 bant. 19. b. alios duodecim, quos eorum loco
 suffecit, Abbas Hagiodulus suo tempore. ibidem
 adhuc vidisse refertur. 20. a. lapides suos vbi Da-
 uid reposuerit. 401. a. lapis in Goliath immissus
 an penetrauerit galeam vel locum aliquem paten-
 tem. 401. b. lapides, e quibus templum factum,
 quales. 621. a. b. lapides, id est, muri. 739. a. la-
 pides duodecim cur elegerit Elias sacrificaturus.
 702. a. lapidibus operire id est, metaphorice, do-
 lore ingenti afficere. 738. b. lapidum acervus coa-
 ceruatus super sepulcra quid sit. 37. a. 43. b. lapi-
 dum pluuia. 55. b
 vxor Lapidoth. sit ne proprium vel appellatiuum. sit
 se explicatur. 180. b
 Laquearia templi quid. 621. b
 ad Larem seu focum sedendi ritus. 319. b
 Latera templi quid sint. 620. b
 Latitudo metaphorice, id est, gaudium, consola-
 tio. 572. a
 Latrocinium commisit Ioab. 602. a
 Latrunculi Chaldæorum, id est castra Nabuchodo-
 nosor. 851. cur sic dicta. 851. a
 ex Lauandi modo dignouit Salomon pueros eodem
 vestitu cum puellis sibi à Saba propositos. 656. a
 Lauantem se Bethsabeam quomodo oporteat intelli-
 gere. 511. b. & seq.
 à Laudibus Dei continere se nequit David. 569. a
 Lauri species, baccalia. 488. a
 Lecti multi in exequiis & pro qualitate persona-
 rum. 480. a
 Leo à Samfone occisus qualis. 242. a. fuit id para-
 ceue & dispositio ad reliqua. 243. a. cur id paren-
 tibus indicare noluerit. ibid. leo portentose ser-
 uat, asinum à furibus & cadauer à feris. 677. b. leo-
 nes, id est, arces. 583. b. leonibus & lyncibus
 abundat Libanus. 263. b. leprosi quo crepuscu-
 lo venerint in castra Syrorum. 560. a. leprosus
 Giezi quomodo loquatur cum rege Israël. 764. a
 Leuare faciem alicuius, phrasis Hebraica, quid sig-
 nificet. 442. b
 ly

INDEX RERVM.

ly Leuare, vox frequens & multis applicatur. 822. b
Leuit M. chæ an Bethlemita, quomodo habitauerit in Bethlechem. 258. a. eius nomen Ionatha. ibid.
Leuitæ de Ephraim vxor an fuerit vera vxor vel concubina. 266. a. quam ob causam maritum deseruerit. 267. a
Leuitæ an habuerint dominium directum ciuitatum sibi assignatarum. 138. a. ly leuitæ comprehendit sacerdotes. 340. a. leuitam tribus inquirentes. Num. plur. alloquuntur. cur. 273. b. leuitarum officium portare vasa tabernaculi, an tulerint arcam vsque ad foret; templi tempore Salomonis. 644. b
Lex omnibus posita, cur dicatur specialiter posita principi. 3. b. legis assidua meditatio principi specialiter à Deo commendatur. 3. b
Libamina aquarum. 343. b. & seq.
Domus saltus Libani quomodo inchoatu, ratio nominis & situs. 629. a. b. eius mensura ibid. b. an tota è ligno: 630. a. fenestrarum eius numerus & schema. 630. a. b. portæ è regione sibi inuicem concordēs secundum bonam architecturam. 630. b. & seq.
Libanus abundat leonibus & lyncibus. 263. b
Libellos repudiij an à fratibus exigere iussus Dauid. 399. a
Liber Recti Ios. 10. quisnam sit. 56. a. liber regni quis. 360. b. liber gestorum Salomones quis. 668. b. liber primus Regum quando scriptus. ibid. liber legis dicitur Testimonium. 783. a. liber secundus Regum quo tempore scriptus. 812. b. liber legis tempore Iosue nullus reperiebatur. 839. a
Libri Iosue quis auctor. 102. b. 20. a. libri Salomonis plures interierunt. 613. a
Libri Paralipomenon quando scripti. 668. b
Libera domus, id est, solitaria qualis est leprosorum. 799. a
Liciatorium cui comparatur hastile Goliath quid. 398. a
Licium Samsonis quid. 253. a. & seq.
Ligare Samsonem in quem finem voluerint Philistini. 253. a
Lingua in scripturis quid significet. 85. b. 86. b an sub Lino vel ligno absconderit Rahab exploratores. 10. b
Linteamina immunda an exigere iussus Dauid. 399. a
Littera aliqua deficiens in dictione Hebr. quid significet. 439. a. 440. a
Liuij Syllæ cadauer primum combustum, ob quem finem. 463. a. b
ad Loca sancta peregrinatio. 333. b. & seq. extra Loca legitima sacrificandi abusus in valuerat tempore Absalonis. 334. a. loco eodem, quo altare ædificauit Dauid, ædificatum postea templum. 590. b. in loco tali interdum est, pro eo, vicissim, compensatorie. 718. a
Loquendo loqui quid. 324. a
Lorica Goliath quid. 397. b
Loris obsessi vsi pro cibo. 756. b
Lotrices in Hebr. dicuntur lauiffe Achab quo sensu. 725. a
Lucerna metaphorice Rex. lucernæ regibus præferri solita, lucerna item Israël vniuersus, & quare. 565. b. lucerna quomodo dicatur Deus. 573. a ante Lucernarum extinctionem, id est, valde mane, circumscriptio. 328. a
Luci idolum quid. 836. b

Luci domunculæ, quas Iosias euerit, à mulieribus factæ quid. 846. a
pro Luce 4. Reg. 23. 7. quidam vertunt *Aspharie*, id est, 4. venerem. 836. a
Lustratio à Dauide facta fuit peccatū & cur. 587. a. b
Luteris Salomonici os quidnam. 635. b. & seq.
Luza & Bethel. num idem locus, & an duplex Luza iuxta Bethel. 103. b. & seq.
Lymphationes dicunt aliqui fuisse morbum Saulis à Dæmone immissum. 391. b
Lyncibus & leonibus abundat Libanus. 263. b
Lyfimachi regis crudelitas in Thelesphorum. 161. b

M

M Aacha filia Abessalom in. Lib. Reg. at in Para. dicitur Michaiahu filia Vrielis. conciliatur. 686. quis hic Abessalom. ibid. cur in Scriptura nominetur. ibid.
Maara Sidoniorum Ios. 13. v. 3. quid. 75. a
Machinæ bellicolæ antiquorum quæ. 739. a
Machir an Ezriel primogenitus Manassis. 77. b
Macies corporis à nimis deliciis. 185. b
à Macie principes & consiliarios Hebræ. denominant. 185. b
Macrini imperatoris & Turcarum crudelitas. 518. b
Maectatio victimarum non cultro sed stipite in Cappadocia. 845. b
Madianitæ comprehenduntur sub nomine Ismaelitarum. 211. b
Maga an euocauerit Samuelem, cur dicat se deos vidisse, ex quo dignouerit Samuelem. 452. b
venit Dauid ad locum Magala. 1. Reg. 17. 20. quidam pro appellatiuo capiunt. 399. b
Magalia quid. 399. b. & seq.
Mageddo & Magdolum an Maximiniapolis. 848. a
Magnus, epitheton Euphratis. 3. a
Mahonitæ qui. 224. b
Mala omnia pænæ à Deo prædecreta. 826. a. b
Malitia & contumacia Ismaelitarum. 812. a
non ex Malitia peccata Dauid. 572. a
Malleus Iahel qualis. 182. b
Manassi vt primogenito data duplex portio in diuisione terræ, nec ea in re à Iacob Ephraim ipsi præpositus fuit. 107. a. cum Galaad ei dicitur assignata, intellige partem non totum. ibid. decem eius funiculi qui. ibid. b. quomodo Thapua ad eum spectauerit. 107. b. & seq. Manasses fecundissimus & numerosissimus. 109. a
Manasses vbi sepultus. 837. a. eius pœnitentia & Manassis & Ioatham summa impietas. 839. b
Manicula quid. 177. b
Manfuetudo vna ex eminentioribus Davidis virtutibus. 574. b
Manus suas concubina violata à Gabaonitis habuisse super limen an sit inuenta. 268. b
quod Manus tua inuenerit quid significet. 359. a.
manus quid interdum sit. 386. b. manum alicuius quomodo Deus dicatur seruare. 441. a. manus supra caput, gestus sceminarum summe lugentium. 522. a. *manus pro consilio*. 529. a. manus, metaphorice, cardines, axes, manubria. 636. a. manum implere quid. 678. b. & seq. manu humiles, id est, imbecilles. 826. b
Manus eius cum eo sunt, id est, auxiliatur ei. 799. b. manus sedis quid. 659. a
in Marcelli funere. 600. lectos adhibuit Augustus. 480. a
Mardo

INDEX

R E R V M.

Mardokempadus an Berodach vel Merodach. 83. 2. b. & seq.
 Mare magnum quibus vocibus nominetur. 3. a. mare mortuum describitur. eius nominis ratio. 16. a. b. mare mediterraneum recte à Vulg. interius dictum, falsissimum. 105. a
 Mare continebat. 2000. bathos in Lib. Reg & in Paral. 3000. conciliatur. 634. b
 Quodnam mare fuerit in quod tendebant classes Salomonis. 659. b. maris tempestates notantur à David. 571. b
 Mariæ & Annæ canticum in multis symbolizant. 319. a. b
 Masculinum genus foeminis attributum quid significet. 307. b. 528. a. 666. a. masculini & foemini generis notam habet verbum significans in cessum vaccarum arcam vehentiū, quo mysterio. 340. a
 Maspha duplex. 424. a. vbi conuenerunt tribus aliæ contra Benjamin quæ. 273. a
 aquæ Masrephod quæ. 64. a
 Massagetae solem deum colebant, eique equos & currus albos dicabant. 846. b. & seq.
 Massorethæ an scribæ, quando eorum initium. 503. b
 Mater Ieroboam cur bis nominetur in scriptura. 683. b
 Mater interdum ponitur pro auia. 686. b
 Matrimonium cum gentilibus, causa idololatriæ. 682. b
 ad Matricis os cum peruenit foetus, tunc summi dolores & pericula. 822. a
 Matrix pro muliere. 194. a
 Matutinum tempus circumscribitur per extinctionem lucernarum. 328. a
 Maximiliani Imperatoris currus memorabilis. 703. b
 in Medio populi esse, quid sit. 607. a
 Meditrinalia quid. 219. b. 220. a. b
 Medorum monarchia quando incepit. 832. b. & quando euerterint Assyriorum regnum. ibid.
 Melancholiam cum terroribus dicunt aliqui fuisse morbum à dæmone immisum Sauli. 391. b
 Melchisedekiani filiam Iephthe quotannis celebrant. 232. b
 Mello quid. 217. a. b
 Memorialis seu memoriæ magister, quod officium apud Romanos. 502. b
 Mendacium regis Ammonitarum. 230. a
 ante & post Mensam oratio. 352. a
 ly Mensa templi comprehendit omnem eius apparatus. 638. a
 Menses non fluunt prægnantibus. 512. a
 Mensis & dies, quo Iosue ingressus fuit terram Chanaan. 13. a
 Mensuras idolorum, ad instar earum quas modo pij Christiani à miraculosis statuis desumunt, olim impij idololatriæ faciebant. 846. a
 an ad Menstruatam Bethsabee accesserit David. 512. a
 noli Mentiri quo sensu dixerit Sunanitis Elisæo. 744. a. Mentiri sunt mihi David inimici. quid. 575. a. b. Mentitus an fuerit David apud Achis regem. 449. b. mentitus an fuerit Elisæus militibus Syriæ. 755. b
 Mercatores, ab explorando dicti Hebræis, alij maiores, alij minores. 657. b. mercatores Ægyptij transeuntes per terram Salomonis magnum vectigal pendebant. 661. b
 Tom. 2.

Mercaturam equorum an exercuerit Salomon. 660. b. & seq.
 Mercurius dictus Camillus. 845. a
 Meretrices Salomonis an publicæ meretrices an cauponariæ. 607. b
 Meretrix num fuerit Rahab: vide Rahab.
 ly Meridianus in Scriptura quid significet. 57. b
 Sepulcrum Rachel in Meridie, ly in meridie, quidam nomen proprium accipiunt. 357. a
 Merini qui. 492. a
 aquæ Merom & Semechonitis num idem. 63. a
 in regione Merom. Iudic. 5. ly Merom aliqui appellatiue accipiunt. 192. a
 Messa quid. 782. a
 Messæ regni victoria prædicitur. 827. b
 Metropolis Hebræis, frenum metaphorice. 500. a
 Michæ & Danitarum historia, quæ ultimis Iudicium capitibus refertur, quo tempore acciderit. 257. a
 Michæ mater quomodo argenteos filio reddiderit. 257. a
 Michæas ironice loquitur Achab. 723. a. num visio fuerit aut parabola quam subiicit. ibid. b
 Michol an idololatriæ dedita. 109. a. b. quid fuerit statua, quam posuit in lecto. ibid. a. Michol cur & quando dederit Saul Phaltiel. 442. b. Michol sterilis in poenitentiam derisi David. a quo tempore. 493. b. Michol quomodo dicatur quinque filios genuisse Hadriel. 564. a. b
 super Middim, aliqui vertunt loco, qui sedetis in iudicio. Ios. 5. 188. a
 ly Mihi interdum Hebræis additur in loquutione, ad quid. 416. b
 Milesios expugnauit Halyattes, singulis annis demetendo segetem. 198. b
 Milites David multiplicat Deus. 574. b. militum cuni stipendia soluerentur, olim scribæ pariornatu cum imperatoribus assidebant. 190. b. militibus omnibus æqua portio diuidenda Romanorum lege. 460. a. militibus fugitiuis Lacedæmonij barbaram radunt. 508. a. milites olim appellabantur latrones. 481. b
 Mille septingenti equites David ponuntur 2. Samuel. 8. at 1. Paralip. 18. mille currus & septem mille equites. conciliatur. 501. b
 Millia 10. v. 14. a. Nabuchonosor deportata an eadem cum. 2000. v. 15. & 8000. v. 16. expressis, & è qua tribu fuerint. 852. a
 Mina quid. 658. a. b
 Minæ quid. 273. b
 Minæi qui. 224. b
 Minas 300. vni peltæ Salomonis tribuit Vulg. at Heb. textus tres. conciliatur. 658. b
 Mingens ad parietem quis intelligatur. 440. b
 Minister Moysi quo sensu dicatur Iosue. 2. a
 Minurio quid. 194. a
 Minusculum sacrum quod. 701. b
 Miphiboset an comederit in mensa ipsa Davidis, & quomodo dicatur Sibæ data commissio vt eum aliat. 506. a. b. cur fiat expressa mentio quod sit claudus. ibid. b. Miphiboset secutus fuerat partes Isboseth. 554. b. eius modestia. ibid. an partem tantum bonorum ei reddiderit David, an vero totaliter priorem sententiam reuocauerit. 555. a
 Miraculose sanatur Ezechias, & in eum secundum aliquos ficus adhibita, remedium morbo contrarium. 831. a
 Misericordia Dei. 225. a. b
 Moab quomodo repressus ad Iordanem ab Israëlitis. 177. a. b
 SSSSS ad

INDEX R E R V M.

ad regem Moab cur se receperit Dauid. 424. a. Moab
ob quam causam debellatus à tribus regibus. 738.
b. eorum strages magna innuitur repetito ter ver-
bo percutiendi. 379. a. Moab rex cuius filium sa-
crificauerit, suum an regis Edom. 738. b. & seq.
Moab obsidione soluta deserunt filij Israël, ob
atrocitatem regis filium immolantis. 739. b
Moabitæ an iterum ad tributum redacti à rege Israë-
lis. 740. b.
Moabitarum quotam partem occiderit Dauid. 501. a
Mochmur torrens Iudith. 7. an idem cum torrente
Kane Ios. 16. 105. a
Modioli quid. 636. b
Molaris dens è quo bibit Samsom. quid. 248. b. &
seq.
Molech filios suos Ammonitæ per ignem consecra-
bant. eo supplicio eos affecit Dauid. 518. b
Molech & Adramelech an idem. 811. b
Molere quid significet. 254. b. an capiatur pro vene-
reo actu cum Philistini molere fecerunt Sam-
son. ibid.
Monachos quomodo vocent Iudæi. 844. a. b. & seq.
Monarchia Ecclesiastica commendatur. 324. a. b
Monasterium quomodo vocent Iudæi. 844. a. b. &
seq.
Mohs Amaleck quis. 235. b
Mons quis fuerit, in quo ædificauit Salomon ido-
lum Chamos. 666. b
in *Monte Hares*. Iud. 1. 25. alij id totum vt nomen
proprium accipiunt. 164. a
Mons Iuda & Israël quinam. 65. b. 66. a
Montes, fundamenta cælorum. 569. b. quo Morbo
Philistæos affecerit arca. 336. a
Morbus Saulis quo à Dæmone exagitatus, quis erat.
301. b
Moris, est viam vniuersæ carnis ingredi. 148. b. mori
cur petierit Elias. 706. a
Morientur homines. quid sit. 325. a
Mors Samuelis cur iterato repetatur. 1. Sam. 28.
412. a
Mortariola quid. 856. b
Morti proximi verba Dauidis. 507. a
Mortis filij qui. 446. a
Mortis meditationi vt incumberet, inter mortuos
habitationem elegit leprosus rex Azarias. 799. a
Mortuorum corpora comburi apud Romanos & Iu-
dæos, cur & quando introductum. 463. a. b
Mortuum suscitauit cadauer Elisæi. 791. a
Moyli cur dicatur, *Extrahere calceamenta desuper pe-*
des tuos, Iosue vero. *Extrahere calceamentum desuper*
pede tuo. 25. b
filij *Moyli* Hebræi loco Mosis M " S H suspensa de-
super littera N. Scribunt vnde prima fronte lege-
retur Manassis, volentes occultare ac suppressere
nomen Mosis ne infamis fiat cum memorantur
posterij idololatræ. 263. b
ad Mulierem ingredi. phrasis Hebraica, id est, actus
veneris. 252. a
Multitudo exercitus circumscribitur. 825. a
Multitudinis hyperbole. 711. b
Munitiones, quibus Abelam circundederunt Ioab &
Abisai quid fuerint. 560. a
Mures quot obtulerint Philistæi. 340. b. mures Af-
syriorum arma rodentes, Sennacherib Pelusij ob-
sidionem relinquere coegerunt. 823. a. b. murium
multitudo damnosa. ciuitates integra transmigra-
re iusserunt. 339. a. b
Murus Aphek quomodo ceciderit. 712. b. muri Je-

richo quomodo corruerint. 28. b. muri Ierusalem
triplices, & qui intra singulos habitauerint. 840.
a. b
Mulach vel misach sabbati quid sit. 804. b. & seq. an
construendum cum ly *conuertit in templum*, vel
cum ly *tulit*, id est, abstulit. 805. a
Muscam pro Deo coluerunt Accaronitæ. 729. b
Mutare os. Italicum, id est, rebellem esse. 677. b
Myagron seu Myodes, an Beelzebub. 729. a

N

NAaman an recte postulauerit altare erigere in
terra sua. 750. a. b. de qua adoratione conueni-
rit Elisæum.
Naas quando obsederit Iabes Galaad. 362. a. b
Nabal quo sensu dicatur Calibbitha, eius insignis
improbilas. 438. b
Nablum, nabra, naulion, vel nablan quid. 357. a
Nabonassaris æra vnde incipiat. 832. b
Naboth vinea etiamnum extat, cur eam vendere
recusarit, an quia illicitum an ex sensuali affectu.
717. a. contra Naboth testes falsos subornatos an
Iezabel appellarit filios Belial. 717. b. quo titulo
eam Achabo adiudicarit Iezabel. 718. b. Naboth
sanguinem linxerunt canes in Iezrael & sangui-
nem Achab in piscina Samariæ, quomodo ergo in
eodem loco. 718. a. Naboth an tota familia in-
terfecta. 772. a
Nabu chodonosoris virtus & prosperitas, & imperij
amplitudo. 8, 1. a. eius castra in Scriptura dicun-
tur Iatrunculi Chaldæorum & cur. ibid.
Nachas rex quid beneficij præstiterit Sauli. 508. a.
Nachas an Isai. 543. b
Nadab regnavit duobus annis, sed non integris in
Israël. 688. b
Nasiterna quid. 445. b
Nata octauus filius Dauidis, num idem qui lo-
ni. 2. Sam. 21. 398. b
Nath. æorum officio sancti fuerunt Gabaonitæ.
49. a
Naturæ opera, interdum sunt instrumenta iustitiæ
Dei. 570. a
Naues Tharsis quæ dicantur. 725. b. naues Africanæ
quæ. ibid.
Nebula, signum præsentia Dei. 645. b
Nechustan quid. 816. a
Neophanus cognatus Dauidis, interfector Gigantis.
565. b
fons Nephtoa Hebræis dicitur fons Ghetam. 98. a
Nepos, interdum dicitur filius. 398. b
Nergel, gallus siluester, idolum. 811. a
Nescire Dominum quid. 328. a
Netum Ægyptium optimum & potissima eius mer-
ces. 661. a
Niger Græcis Melas. 74. a. b
Nilus an sit fluius turbidus Hebræis. Sichor ex-
pressus Ios. 13. v. 3. 74. a. b
Nisi Megarensium regis coma, ei regnum donec à
Scylla abscinderetur, confirmavit. fabula Samso-
nis æmulatrix. 254. b
Nob an post occisionem sacerdotum inhabitatum à
Pelistæis. 565. a
Nobahaz canis. Anubis idolum. 811. b
in Nobe erat arca & tabernaculum & consequenter
collegium sacerdotum. ibidem recollectionis
religiosæ gratia ad aliquot dies se receperat Doeg.
421. a. cum sacerdotibus Nobe an Saul vna in-
terfecerit

INDEX RERVM

terfecerit Gabaonitas. 563. a
 Nocte ventilare hordeum quomodo dicatur Booz. 292. a. b
 Nomen commune regum Azor, Iabin. 180. a. nomen ad mirabile angeli cur dicatur. 239. a. nomen Moſis ſingulari induſtria occultant & diſſimulant Hebræi cum nominatur aliquis infamis ex eius poſteris. in reuerentiam. 263. b. nomen ſibi feciſſe Dauid dicitur. quid ſit. 502. a. b. nomen Salomoni à Deo inditum. 517. a. nomen parricidarum in abominationem ſceleris ſubticet ſcriptura. 828. b. nomina propria, Significationem ponens, videtur facere appellatiua Vulgatus. 565. b. 581. a. b. bis. 582. a. nomini Deus plurali, adiungitur ſingulare. 153. a. & ſeq. nominibus animantium ſceminæ multæ nominatæ. 478. a
 Nominantur interdum aliqua poſt terminum generalem aut collectiuum, & quo myſterio. 7. b
 Nophet aliqui accipiunt pro appellatiuo. *tertia pars Nophet.* loſ. 13. 11. 108. b
Noniſſima verba Dauid, id eſt, quæ morti proximus dixit. 579. a
 Nouo cingulo accinctus eſſe, quid ſignificet. 565. b
 Nubium concuſſarum fragor notatur à Dauid. 570. a. nubium & ventorum procellæ circumscribuntur à Dauid. 570. a. b
 Nubium condenſatio & aquarum ex iis emiſſio notatur à Dauid. 570. b
 Nudare ſe quo ſenſu aliquis dicatur. 714. b
 Nudus an omnino Saul in collegio prophetico in Naioth. 110. b
 Numerarij apud Romanos quid. 503. b
 Numerus ſingularis interdum uſurpatur pro plurali & cur. 10. a
 Numerus ciuitatum filiis Iſraël assignatarum in earum ſummatione aliquando diſcordat à ſuperiore textu. Conciliatur. 93. a. 96. b
 Nuntium malorum priuatis aliquibus obuenturorum, aliquando euangelium dicitur reſpectu communis. 333. a
 Nuptiæ ſceminarum ex vnatribu in aliam. 223. a. b. nuptias Samſoni inſpirauit, quas vt occaſionem diuina prouidentia diſpoſuit, ſequaturæ porro liberationis populi. 242. a

O

O Bededom leuita. 492. a. è qua ciuitate. 492. a
 Oblias dictus Iacobus. frater Domini. 751. a
 Obteruantia Ionathæ num vanæ. 378. a
 Obſeſſorum extrema penuria. 756. b
 Obſides accipit Ioas rex Iſraël ab Amafia & Ieroſolymitanis. 795. a
 Occaſio, Hebræis dicitur circulus vel rota. 425. b
ab Occidentali urbis parte ceperunt procedere inſidia. Iud. 20. 33. quid. loco prioris verbi quidam nomen proprium loci accipiunt. 276. a
 Occidere, interdum ſumitur pro ſacrificare. 703. a
 Occidit ſacerdotes Ioſias, id eſt, cadauera eorum combuſſit iuxta aliquos, iuxta alios occidit ſacerdotes qui extra tribum Leui aſſumpti erant, cur id permiſerint Chutæi. 847. b
 Oceanus quis fuerit in quem tendebant claſſes Salomonis. 659. b
 Ochozias rex Iſraël, quot annis regnauerit. 726. b. 765. a. vbi occiſus an in Ghur. 772. a
 Ocrea Goliath quid. 397. b
 Tom. 1.

Oſtingenta millia virorum fortium de Iſraël ſummantur. 2. Sam. 24 & 1. Paral. 21. mille millia & centum millia. conciliatur. 588. b
 Oſtingentos vno impetu interfeciſſe dicitur quidam princeps Dauid. 2. Sam. 23. 300. vero. 1. Paral. 11. conciliatur. 581. b. & ſeq.
 Octo filios Iſai quomodo habuerit. 398. b
 Octodecim anni. loſ. 10. 8. quomodo computandi. 224. a. b
 Octoginta anni quibus quieuit terra. Iud. 3. 30. quidam ſint.
 Oculi ſtantes ſunt ſenibus, & vnde. 333. a. in oculis tuis, id eſt, te viuo. 516. a. oculos hoſtium effodit Sallu. 362. b
 Odollam bis ſe recepit Dauid. 283. a
 Offenſionis ſeu perditionis mons in quo Salomon ædificauit idolum Chamos. 666. b
 Offenſionis mons an idem cum monte caluariæ, vel oliuarum. 847. a. b
 Oldæ prophetiſſæ præſtantia. 840. b
 Olei uſus multiplex. 218. a. oleo vngebantur olim clypei. 469. b
 montis Oliuarum deſcriptio. 533. b. & ſeq.
 Onus, quid ſignificet in Scripturis. 771. b
 Opera bona, ſunt iuſtitia. 367. a
 Opera naturæ interdum ſunt inſtrumenta iuſtitia Dei. 570. a
 Opes, Hebræis dicuntur opus, 438. a
 Ophir eſt Tharſis, quo tendebant claſſes Salomonis. 659. b. 725. b
 Opprobrium Ægypti quod Deus abſtulit ab Iſraëlitis quodnam fuerit. 24. a. b
 Ops Conſua quæ. 691. b
 Orabant ſoli reges ſedentes. 497. b
 Oraculum templi quid. 620. b. an fuerit perfectè quadrum. 622. b
 Oratio quam late pateat. 315. a. oratio ante & poſt menſam. 352. a
 Orationem ad milites habituri reges haſta utebantur. 424. b. & ſeq.
 Orbis fundamenta quæ ſint. 571. b
 Orca quid. 681. a
 Os ſuper aliquem dilatare. phraſis Hebraica quid ſit. 316. a
 Oſluteris Salomonici quidnam. 635. b. & ſeq.
 Os, id eſt, ſubſtantia apud Hebræos. 770. a
 Os graduum ſecundum quosdam, tribunal ex oſſe vel ebore factum. 770. a
 Oſculabantur gentiles idola ſua. 706. b. & ſeq. oſculamur ſancte Sanctorum imagines. 707. a. oſculum dabatur ſceminis Romanis explorandi, num vinum bibiſſent, gratia. 308. b. oſculum quoduplex. 356. a. oſculum dilectionis ſignum. 707. b
 Oſee filius Ela ocepit regnum quarto anno Achaz, qui in Scriptura vocatur annus. 20. Ioatham, id eſt. 20. anno ab eo tempore, quo Ioatham fuit rex computando. quot annis regnauit. 816. a
 Oſee anno. 9. vid. tributario, ab ductus eſt Iſraël in Aſſyriam. 809. a
 Oſſa filiorum Saulis an collecta ſint ad ſepulturam. 565. a
 Oſſa num ſolius Ieroboam vel plurium incenderit Ioſias ſuper altare. 677. a
 Oſſa graduum ſunt ſuſtentantia gradum. 770. a
 Oſſilegium quid. 463. a
 Oſtia domus Domini quomodo aperuerit Samuel. 329. a

INDEX R E R V M.

Ostia templi quomodo fabricata. 624. a. b.
 Othoniel an cœperit Dabir vel Iosue. 57. b. quomodo dicatur filius Cenez an frater Caleb, vel nepos ex eius fratre. 91. b. an ipse vxori suaserit vt peteret agrum à patre, vel contra. 91. b. & seq. quot annis Othoniel gubernauerit. 173. b. & seq. eius laus. 174. a.
 in Ouium tonsura conuiuia apud Hebræos. 439. a.
 Oxyacantha vel oxycanthes quid. 210. b.
 Oza num leuita, quomodo peccauerit arcam tangendo. 492. a.

P

Pæones Perinthiis qua obseruantia confirmati bellum intulerint. 378. a.
 Palæstina vulpibus abundat. 247. a. in Palæstinatecta domorum plana. 539. b.
 Palathæ quid. 543. a.
 Pallium Babylonicum, quod furatus fuit Achaz, quidnam sit. 36. a. pallium quo Iaël Siseram operuit quale. 182. a. pallium vel alam super aliquem extendere quid sit. 293. a. b. pallium Ruth quod fuerit. 294. a. b. pallij in iectio, symbolum vocationis. 707. a.
 Pallori & Pauori Tullius Hostilius fana dicauit. 687. a.
 Palmarum ciuitas Iudic. 1. quæ sit. 162. b.
 Palmus, quæ mensura. 174. b. 175. a.
 Pandora quid. 358. a. 405. a.
 Panibus propositionis licebat vti in necessitate. 420. b. & seq.
 Panuelus, panula, panuela, vel panulia quid. 253. b.
 Paralipomena, cuius scripta. 660. b.
 ly Parere quid significet interdum. 564. b.
 Paries medius inter oraculum & templum an è ligno vel lapidibus. 623. b.
 Parieti pro cæmento viuum hominem includere, vulgo imparietare, Macrini imperatoris & Tutarum crudelitas, an hoc supplicio Ammonitas affecerit Dauid. 518. b.
 Parochi qui proprie. 49. a.
 Parricidarum nomen in abominationem sceleris subtrahit Scriptura. 838. b.
 Parricidium quo prætextu excusauerit Ioab. 480. a.
 Partus tempore cum foetus peruenit ad orificium vuluæ, summi dolores & pericula. 822. a.
 sub Paschatis tempus suspensi filij Saulis. 564. b.
 Pastores Hebræis, punctatores, quare. 737. b. & seq.
 Pater, interdum sumitur pro auo. 506. a.
 Patibulum in quo Iosue suspendit regem Hai, quale fuerit. 43. a. b.
 Patruus Abimelek quomodo fuerit Pua. 223. a.
Patruus Abimelech, Iud. 10. 1. alij loco patruus nomen proprium ponunt. 223. b.
filius Patruus. 2. Sam. 23. 9. alij scribunt nomen proprium. 582. a.
 Pauli Burgensis laus. 504. a.
 Pauor, Deus Corinthiorum. 607. a.
 Pauperes spiritu & humiles, cardines terræ. 320. a.
 Pax fuit tempore Salomonis quandiu recte vixit. 667. a.
 Pax, respondet Sunamitis Elisæo quo sensu. 774. b.
 Peccatum vnius toti communitati imputatur. 33. a. b. pro peccato vnius tota familia punitur, in quibus pœnis id locum habeat, docet Augustinus. 36. a.

Peccatum in Deum & in superos, aliis grauius. 322. b. & seq. peccatum augentes circumstantiæ augent & pœnam. 515. b. peccatum pro culpa & reatu. 678. b. ob peccata deletum Israëliticum regnum. 810. a. item Iudæorum. ibid. b. peccata Dauid non ex malitia. 572. a. peccata tegere vel occultare, vel palliare quomodo aliqui dicantur. 810. a. peccatorum plenam remissionem significat aquæ effusio. 344. b.
 Peccatores non statim consumendi sed benignitate vincendi & attrahendi. 760. a.
 Pecunia sacra triplex. 785. b. & seq. pecunia pro delicto & reatu quid. 787. a. b. summa pecuniæ, quam obtulerunt Philistini Dalila pro traditione Samsonis. 253. a.
 Per quæ quis peccat per eadem punitur. 518. b.
 Pedes ungere, id est, aluum purgare. phrasis Hebraica. 176. b. *ad Pedes exercitum habere*. phrasis Hebraica. quid. 181. b. pedes tegere, id est, aluum purgare Hebræis. 433. a. pedes suos facere quid sit. 554. b. pedes specialiter indigent seruari à Deo. 320. b.
 Pelethi & Cerethi, quid. 503. b. & seq.
 Pellibus scutorum obsessi, vsi pro cibo. 756. b.
 Pelusium obsedit Sennacherib. 823. a.
 Percussionis verbum terrepitum ingentem indicat stragem. 379. a.
 Peregrinatio ad loca sancta. 533. b. & seq.
 Peregrinos in aliena patria decet modestia. 448. a. b.
 Permissio malorum regum & superiorum & eorundem defectuum, est effectus iustitiæ diuinæ. 852. b.
 Perpendicularum seu regulam seu pondus vnius extendere super alium. phrasis Hebraica. quid. 836. b.
 Perpendicularo seu regula in destruendo cur dicatur Deus vti cum artifices vectibus & dolabris vtantur. 836. b.
 Persæ solem deum colebant, eique equos & currus albos dicabant. 846. b. & seq. Persarum & Chaldeorum Deus, ignis. 845. b. quomodo eum coluerint. ibid.
 Persequutiones ab inimicis passæ, sacrificia sunt. 446. a.
 Pestem disiunctiue vel famem elegit Dauid, Dei iudicio relinquens determinandam. 589. a.
 Petra ciuitas Arabiæ, describitur & quoduplex Petra. 164. b. & seq. an eam cœperit Amasias. 794. a.
 Petra diuidens, quæ, & cur sic dicta. 430. b.
 Supra Petram ius fundere quare iusserit angelus Gedeoni. 204. b. & seq.
 Phagedæna quid. 336. b.
 Quis Pharaon, cuius filiam duxit Salomon. 606. a. Pharaonis filia fidelis fuit nec scandalo Salomoni. 666. a.
 Pharaon Nechao an claudus an podagricus. 848. a.
 Phenennæ in Annam malitia. 307. b.
 ly *Pherei*. Ios. 18. 14. aliqui capiunt pro appellatiuo. 109. b.
 Phiala quid. 856. b.
 Phiala Iaëlis qualis. 193. b.
 Philistæos quo morbo affecerit arca capta. 336. a. an omnes ciuitates punitæ. ibid. b.
 Philistæi aliqui plagas ab arca illatas casui ascribebant. 339. a. Philistæos quomodo exterruerit Deus tempore Samuelis. 344. b. Philistinos in bello contra Iudæos an potuerit iuuare Dauid. 456. b. eorum

INDEX RERVM.

eorum statio in Bethlechem. 583. a
 Phinees an sit propheta ille qui monuit filios Israël.
 Ios. 6. 198. b
 Phœnices, Babylonij & Persæ. nominis ratio 74. b.
 Phœnices ab arte iaculandi commendantur. 274.
 b. & seq. a à puero à matribus non dantibus cibum
 nisi post scopum attinctum edocentur. 275. a
 Pignora quænam à fratribus exigere iussus Dauid.
 399. a. b
 Pilatus clypeos aureos in regia Herodis dedicauit.
 659. a
 Pinnæ quid. 273. a
 Placere aliqui, merces sufficiens liberi animi. 538. a
 Plaga qua Samson percussit Philistæos qualis fuerit.
 247. b
 Plagæ hominum quæ. 497. a
 Plateæ quid sint interdum. 713. b
 Plaustrum burgium quid. 399. b
 Pleiades, vulgo Gallina Pullinaria, id est Sochoth
 Benoth. 811. a
 Plostellum quid. 518. b
 pro Plurali interdum ponitur singulare, & cur. 10. a.
 quid significet. 439. b
 Pluralis numeri vis. 657. a
 à quo tempore Pluuia non sit in Iudæa. 367. b
 Pluuia aut ros an super montes Gelboë. 469. a
 Podagra morbus Asa. 688. a. b
 Pœnitentia Achab sincera. 718. b
 Pollices præsciuntur Æginetis ab Atheniensibus.
 161. b
 Ponderus regum quod. 529. b
 Ponderus seu, perpendiculum seu regulam vnius ex-
 tendere super alium. phrasis Hebraica. quid.
 836. b
 Ponere animam in manu quid. 409. b
 Pontificatus & successio in familia Heli vsque ad Sa-
 lomnem. 306. a
 Pontifices duos simul existere perniciosum Eccle-
 siæ. 324. a. b
 Porrena Hostilius Rom. ferri vsum interdixit. 272. a
 Porta interdum, pro populo, interdum pro senatu
 capitur. 293. b. porta Anguli alias Benjamin, des-
 cribitur. 795. a. porta Ephraim Ierosolymis des-
 cribitur. 794. b. porta templi sublimis, alias
 speciosa, quæ. 800. b
 Postes templi quales. 624. a
 Posticus per quo egressus est Amad quid. 176. b
 Potus fœminarum Romanarum quis. 308. b
 Præda æqualiter diuidenda inter milites, lex Roma-
 norum & Iudæorum à tempore Dauid. 460. a
 Prægnantes scindere, crudelitatis exemplum. 799.
 b. Prægnantes scidit Manahem 4. Reg. 15. 16. alij
 vertant. *excidit turres munitas*, male. 799. b.
 prægnantibus non fluunt menses. 512. a
 Præteritum quando sequitur post futurum vel impe-
 ratiuum præfixa coniunctione &, tunc ly & idem
 valet quod, *ut*, & præteritum habet vim subiun-
 ctivi apud Hebræos. 48. b. præteritum loco præ-
 sentis positum quid indicet. 182. a. præteritum
 quo mysterio ponatur loco futuri. 200. b. 204. b.
 439. a. præteritum interdum habet vim signifi-
 candi contrarium. 717. b
 Pretiosum, id est, rarum. 327. a
 Priapi effigies. 687. a. Priapus an Beelzebub. 729. b
 Priapo vel Veneri consecrati Cinædi vel Catamiti
 846. a
 Principatus comes, cura & sollicitudo. 218. a
 Principi cur specialiter dicatur posita lex. 3. b. prin-

cipi legis assidua meditatio commendatur. 3. b.
 principis officium à fœmina non alienum. 180.
 b. & seq. princeps vel gubernator, vbi non est,
 corrumpit populus. 258. a. 261. a. principes seu re-
 gulos suos quomodo nominent Phœnices, Baby-
 lonij & Persæ. nominis ratio. 74. b. principum vi-
 tium. 185. b. principum & consiliariorum no-
 menclatura à macie Hebræis deducitur. 185.
 b. principes Israël qui dicantur à Debora. 185. b.
 b. principes exprimuntur nomine pinnarum &
 angulorum. 273. a. & seq. principes valde dede-
 cet vindictiua priuata iniuria. 363. b. principum
 peccata maius pariunt scandalum. 516. b. princi-
 pes & reges non omnia possunt, quæ volunt.
 561. a. principes quibusdam gentibus à pingue-
 dine dicti. 658. a
 Probare tyrones, Sophæ officium quod. 857. a
 Procellæ ventorum ac nubium circumscribuntur à
 Dauid. 570. a. b
 Prolicere aliquem post corpus suum quid. 681. b
 Prominentiæ quid. 634. b. & seq.
 Pronuntiatio recta & germana alicuius idiomatis
 quanti referat. 235. a
 Prophetarum quot significationes habeat. 358. b. &
 seq. 405. b. & seq. 110. a. 702. a
 Prophetarum propria, vñctio. 321. a. propheta
 pauci tempore Heli. 327. b. & seq. propheta,
 olim videns vocabatur. cur. 352. a. 535. b. prophe-
 tarum nomen declaratur. 357. b. *num & Saul in-
 ter prophetas*. quis sensus. 359. b. 110. b. prophe-
 ta de Bethel an pseudopropheta. 677. b. prophe-
 tas consulturi, honorario aliquo eos donabant.
 681. a. propheta solus cur dicatur Elias. 701. a.
 propheta Baalis quot in vniuersum. 701. a. pro-
 pheta, quos consuluit Achab. num veri vel falsi.
 723. a. symbola adhibebantur prophetiis. ibid.
 propheta vtebantur vestibus pilis suffultis. 730. a.
 prophetarum filij, id est, discipuli vel propheta.
 733. a. prophetas consuiere Iudæorum piorum
 mos. 744. a. b. propheta videbantur furere in pro-
 phetando. 769. b
 Propiorum nominum significationem reddens, vi-
 detur facere appellatiua Vulgatus. 565. b. 581. a.
 b. bis. 582. a
 in Providentiam Dei fortuna omnis referenda. 586.
 b. 587. a. prouidentia Dei in protegendis homi-
 nibus à morte iniusta. 446. a. non tollit proui-
 dentiam & curam humanam. 448. a. de proui-
 dentia Dei aliqui male sentire incipiunt cum vi-
 dent impios eleuari. 516. b. prouidentia Dei cir-
 cumscribitur à Dauid. 570. a. à prouidentia Dei
 mala omnia prædecreta. 826. b
 Psalmi scripti Spiritu Dei. 579. b. psalmotum. 87. &
 88. auctores Heman & Ethan. 613. b
 Psalterium quid. 358. a. b
 Psalterem cur aduocauerit Elisæus turbatus. 738. a
 Psilæ quid. 182. a
 Ptilana quid. 543. a
 Ptolomais, alias Acco, describitur. 163. b. & seq.
 Pudenda tondere, signum luctus Hebræis. 554. b
 Pudicitia in loquendo superstitiosa Hebræorum.
 339. b
 Pueri, quid significet. 420. a
 Pueros ac puellas formosas eodem vestitu proposuit
 Saba Salomoni petens vt discerneret. 656. a
 Puluerem mittere super capita, ritus dolentium. 24.
 a. b. etiam puluerem idolorum eiecit Iosias. 844. a
 Punitio, vocatur eleuatio diuinæ Iustitiæ. 771. b
 SSSSSS 3 Purifi

INDEX RERUM.

Purificationis lex declaratur, ei an satisfecerit Auna.
 311. a. b
 per Pusillanimes & timidos Deus voluit victoriam
 dare Gedeoni. 204. b. & seq.
 Pygela oppidum. eius origo & etymologia. 336. b
 Pylæ quid. 751. a
 Pyrathea quæ. 845. b
 Pirethi qui. ibid.
 Pyrrhum regem Epirotarum mulier saxo aut tegula
 è muro deiecta interfecit. 221. b
 cum Pythonibus & hariolis an vna interfecerit Saul
 Gabaonitas. 563. b
 Pythonissa an euocauerit animam Saulis vnde eum
 dignouerit. cur dicat se deos vidisse. 452. b

Q

Quadra quid. 493. a
 Quadraginta anni, quibus quieuit terra Ios. 3.
 11. vnde inchoandi. 173. b
 Quadraginta anni Iud. 13. 1. vnde inchoandi. 238. a
 Quadraginta millia præsepia equorum Salomonis
 summatur. 1. Reg. 4. at 1. Paral. 9. quatuor mil-
 lia conciliatur. 612. a. b
 Quadringenta viginti talenta ex Ophir dicuntur al-
 lata Salomoni in Libris Reg. at in Libris Paral.
 quadringenta quinquaginta. conciliatur. 653. a. b
 Quadragesimo anno Davidis Absalon rebellauit con-
 tra patrem. 533. b
 Quadriga burgium quid. 399. b
 Quadruplum. Hebræis est dualis numeri. an ergo sit
 octuplum. 515. a. b
 Quarentanæ desertum, vbi Christus 40. diebus ie-
 iunauit, describitur. 535. a
 Quatuor filij Davidis mortui. pœna ex ore ipsius Da-
 uid iudicis condigna. 516. b
 Quercus stans in Sichem quæ. 217. b. & seq.
 Quercus arbor fatidica. 220. a. b
 Quieuisse terra à præliis cur secundo repetatur à
 Iosue. 81. b
 Quingenta millia virorum fortium de Iuda summan-
 tur. 2. Sam. 24. at 1. Par. 20. quadraginta & sep-
 tem millia, conciliatur. 588. b. & seq.
 Quingenti quinquaginta præfecti operum Salomo-
 nis. in libris Reg. at in Paral. 250. conciliatur.
 652. b. & seq.
 post Quinquaginta annos mulier ordinarie non
 parit, interdum tamen id fit. 285. a
 Quinquaginta siclis dicitur David emisit aream &
 boues Areuna in libris. Reg. at in Paral. dicitur
 dedisse siclos auri pondere sexcentos. conciliatur.
 590. a. b
 Quinquaginta viri, qui erant cum Argob & Ariæ
 an socij Phacee, vel Phaceia. 800. a
 Quid mihi & tibi. id est, qua in re te offendi. 695. b
 Quirinus vnde dictus. 187. b. 781. a. interroga-
 tium Quis, aliquando capitur pro qualis.
 402. a

R

Rabba aquæ interceptione capta bis. 517. b an
 duplex, aliis Rabbathima. ibid.
 Rabfaces qcomodo insultet Ezechia & quis sensus
 verborum eius. 417. a
 Radius quid proprie. 253. b
 Radij rotarum quid. 636. b
 Rahab an meretrix fuerit an caupona. 9. b. per

Rahab voluit Deus confirmari animos Israëlita-
 rum ad capiendam terram Chanaan. 7. a. an men-
 titata fuerit exploratoribus. 10. a. an lignum fue-
 rit vel linum sub quo abscondit eos. ibid. b. eius
 fides è quo pateat. 11. a. in qua re eius fideli-
 tatem exegerint exploratores, eius funiculum
 seu signum, quo domus saluanda erat quodnam
 fuerit. ibid. b
 Rama aliqui capiunt appellatiue. 424. b
 Ramathaim, Rama, Arimathia, Aruma vel Hara-
 matha, describitur. 5. fuerunt eius nominis vr-
 bes. cur hæc efferatur numero plurali. 303. a. b.
 & seq. cur dicatur Sophim, quod aliqui acci-
 piunt pro appellatiuo. 304. a. b
 Ramoth Galaad duplici titulo prætendit Achab.
 723. a. Ramoth Galaad quando recuperata ab
 Israëlitis. 770. b
 Raphaim qui. 109. b
 Rasim quando restituerit Ailam. 803. a
 Rates quid. 615. a
 Rationales, vel magistri Rationales apud Romanos
 qui. 503.
 Razon quam ob causam fugerit Adarezer. 667. a. an
 inuestigatus ab Hadad. quo tempore persequutus
 fuerit Israël. ibid.
 Razon & Hezion an idem. 687. b
 Rebla an Apamia vel Antiochia. 848. b
 Recti liber. Ios. 10. quisnam sit. vid. liber.
 Reddidit, id est, rependit. 657. a
 Reddo interdum, id est, trado. 786. a
 Regiminis comes, cura & sollicitudo. 218. a
 Regius ornatus dicitur Testimonium. 783. a
 Regium pondus quod. 529. b
 Regum propria, vñtio. 321. a. regis ius abusuum
 seu tyrannicum quod sit. 347. a. regem cur peti-
 uerint Israëlita. 362. a. reges cito obliuiscuntur
 beneficiorum. 401. b. regum insigne olim, hasta.
 417. b. regum Palæstinæ communis appellatio,
 Abimelech. 421. a. reges soli sedentes orabant.
 497. b. vallis regis in qua titulum sibi erexerat
 Absalom, est vallis Saie. 548. a. regibus lucerna
 præferri solita. 565. b. regum affectus perniciosi,
 consiliis non dant locum. 588. a. quæ cum rege
 concubuerant scemina non poterant tangi nisi à
 rege. 602. b. regibus omnia & in omnes licere,
 Caligula dictum. 717. a. in regum sepulcris non
 est sepultus Ioas. 787. b. in regum sepulcris sepe-
 liri Manasses noluit. 837. a
 Reges Iudæ an omnes vngerentur. 848. b. cur spe-
 cialiter id expresse de Ioachaz. ibid.
 Regum primus liber quando scriptus. 668. b
 Regum liber secundus quo tempore scriptus. 812. b
 tulit diadema Regis eorum. 2. Reg. 12. 30. alij pro
 nomine proprio accipiunt. 517. b
 Reguli Syriæ cur è prælio dimitti suadeantur. 712. a
 Regulos & principes suos quomodo nomen
 Phœnices, Babylonij, Persæ. nominis ratio.
 74. b
 Regnum metaphorice. cornu. 321. a. Regni liber
 quis. 360. b. regni Davidis felicitas & perpetui-
 tas, parabola declarata. 580. a. b. regni solius
 causa, ius violandum. Euripidis versiculus. 717.
 a. regnum Israëliticum ob peccata deletum. 810.
 a. item Iudæorum. ibid. b
 Regula aurea, quam furatus fuit Achan, quid fuerit.
 36. a. b
 Regula & funiculus est mensura, qua vtimur ad
 ædificandum & destruendum. 501. a
 Regulam

INDEX R E R V M.

Regulam seu perpendiculum vnus extendere supra
 alium. phrasia Hebraica. quid. 836. b
Remmon quis Deus. 750. b
Repudij libellos an à fratribus exige re iussus Da-
 uid. 399. a
nec erat ulla requies. Iud. 20. alij nomen proprium
 ibi ponunt loco appellatiui. 277. a
Respha in quem finem assumpserit cilicium. 564. b.
 eius pietas commendatur. 565. a
Resuscitaturus mortuum ter incubuit Elisæus. 745. b
Retis mei virum esse, quid sit. 714. b
Reuelare alicuius quid. 297. a. 414. a
ly Reuerti positum post alterum verbum apud He-
bræos aduerbialcit & significat idem, quod rursus.
 iterum. 23. a
Reuerti ad aliquem locum quomodo quis dicatur,
 qui in eodem loco nunquam fuit. 387. b
Rex Edom, id est, prorex. 738. a. **ly rex interdum**
 capitur pro gubernatore. 421. a
Rhamni natura describitur. 218. a. b
Rhomphæa quid. 187. a. b
Roboam anno quarto peccauit Iuda. 682. b. quis ei
 causa idololatriæ. 682. b. cur eius nomen bis no-
 minetur in Scriptura. 683. b. **Roboam & Abias an**
 duxerint in vxorem duas vxores cognomines
 eiuidem patris filias. 686. b
Robusti, quot modis intelligatur. 177. b
Roma vnde dicta. 187. b
Romanæ sceminae vino abstinebant. 308. a. b. quo-
 modo à viris suis & à lege punitæ. ibid. b. quo-
 modo explorarentur. ibid.
Romani à militia commendantur. 460. a. **Romani**
 æquam portionem diuidebant omnibus militi-
 bus. ibid. **Romani imperatores cognominati à**
 locis deuictis. 880. a
 anno eodem quo **Romulus obiit, ægrotauit Ezechias**
Sennacherib occisus. **Berodach ad Ezechiam le-**
gatos misit, sol defecit. 833. a
Ros aut pluuia an super montes Gelboë. 469. a
Rota vel circulus, metaphorice occasio apud He-
bræos. 425. b
Rota ferri suplicium Italici vñtatum, an eo affecerit
Ammonitas David. 518. a
Rotunda figura castris conueniens. 399. b
tribus Ruben, Gad & Manasse num tota alias fuerit
 comitata ad expugnandam terram Chanaan. 4. b
Rubenita cum aliis trans-Iordanicis laudatur à De-
bora, ab ingenio & prudentia, à studio. aliis tri-
 bubus astiterunt in expugnandis suis fortibus.
 191. b. & seq. incumbabant rei pecuariæ. ibid.
Rufus color iracundiæ & temeritatē designat. 401. a
Rupicaprarum perniciēs. 432. b
Ruth historia quo tempore contigerit. 28. a. quo-
 modo socrus eius fidelitatem explorauerit. 286. b.
 quomodo dicatur cum Socru rediisse Bethlehem.
 287. b. fides eius. 289. a. b. socrus Ruth an pecca-
 uerit in dando consilio nurui. 292. b. Ruth quo
 tempore Boozum accesserit. 293. a. quomodo
 eius pietas à Boozo laudetur. 293. b. Ruthæ pro-
 pinquus propinquior Boozo an vocaretur Tob.
 294. a. eius pallium quod fuerit. 294. a. b

S

Saba regina cuius. 656. a. formosos pueros &
 puellas eodem vestitu Salomoni proposuit, pe-
 tens vt eos discerneret. 656. a. eius talenta Salo-
 moni data, & ab eo recepta, qualia. 657. a. b
Sabacus rex Ægypti. 809. a. an Sua vel Sous. ibid.

Sabanum vel Sabana quid. 243. b
Sabaoth late explicatur, cur plurali numero, ge-
 nere sceminino, Deo attribuitur: quod duplex Dei
 exercitus, indicat Deum esse omnium condito-
 rem, cur non mutetur in aliam linguam. 305. a. b
Sacculis includebantur nomina candidatorum apud
 Romanos. 441. b
Sacerdos, æquiuocum. 610. a. b. **Sacerdotes arcam**
 portantes in qua ripa debuerint subsistere. 14. b.
 an sacerdotes tantum vel extremum quoque ag-
 men claxerint buccinis in transitu Iordanis. 29.
 a. b. sacerdotum propria, vñctio. 321. a. sacer-
 dotes comprehenduntur sub **ly** **Leuitæ.** 340. a.
 cum sacerdotibus Nobe an vna interfecerit Saul
 Gabaonitas. 563. a. sacerdotum officium, porta-
 re arcam. 644. b. sacerdotes idolorum degrada-
 uit Iosias, iisdem tamen relicta sustentatione.
 846. a. in sacerdotes reos clementia Iosia. cur.
 846. b. sacerdotes occidit Iosias, secundum ali-
 quos eorum cadauera combussit. secundum alios
 occidit sacerdotes assumptos extra tribum Leui,
 cur primum permiserint Chutæi. 847. b. sacerdo-
 tum gentilium ritus, cultus se scindere. 702. a
Sacrificandi extra loca legitima abusus inualuerat
 tempore Absalonis. 534. a
Sacrificare interdum est occidere. quo mysterio. 703.
 a. sacrificare Hebræi dicunt facere. 811. b. sacri-
 ficare filium, vltimum remedium quibusdam gen-
 tilibus desperatis. 739. b
ly Sacrificium varie accipitur. 199. b. 352. a. 415. a
 596. a. sacrificium, est resignatio sui in voluntatem
 Dei. 446. a. in sacrificia ignis cælitus immissus.
 702. b. sacrificij Legis Veteris virtus. 738. a
Sacrum interdum accipitur in contrario sensu. 717. b
Sadoc sacerdotem cur remiserit se comitari volen-
 tem in Ierusalem David. 535. a. b
Sagenæ meæ virum esse, quid sit. 714. b
Saginarij vitulus quis. 454. b
Sal sparsum in ciuitate quid significet. 221. a
Salustius latabatur effossis oculis hostium. 962. b
Salomoni nomen à Deo inditum, quo exprimitur
 fuisse singularis figura & typus Christi. 517. a. b.
Salomon duxit filiam Pharaonis iam conuersam
 ad fidem. 606. a. an & in quibus Excelsis immo-
 lauerit. 607. a. an omniscius. 607. b. qualiter som-
 niauerit. Salomonis meretrices an publicæ mere-
 trices fuerint aut cauponariæ. 607. b. Salomonis
 libri plures interierunt 613. a. b. plures annos con-
 sumpsit in sua domo quam in templo ædificanda.
 cur. 629. a. quando inchoauerit domum saltus
 Libani. ibid. epistylia columnarum qualia. 633.
 a. b. coronarum super columnas quale opus. ibid.
 b. luteris Salomonici os quidnam. 635. b. & seq.
 quas ciuitates dederit Hiram dictas Chabul. 651.
 a. b. qualia talenta acceperit & dederit Sabæ re-
 ginæ. 657. a. b. in Ophir eius classis singulis trien-
 niis ibat. 659. b. quomodo eius tempore non fuit
 argentum. ibid. non exercuit mercaturam equo-
 rum sed vectigal Ægyptiorum per eius terram
 transeuntium magni ei fruit auctario. 660. b. 661.
 a. b. quo anno ætatis aberrauerit. 665. a. filia Pha-
 raonis an infidelis & ei scandalo fuerit. 666. a. an
 idololatriam exercuerit. ibid. quot & quæ tribus
 ei adhæserint, & cur. 667. b. & seq. 672. b. & seq.
 gestorum eius liber quis. 668. b
Salutandi formula Hebræorum. 438. b. & seq. ne-
 minem Salutare in via præcipitur Giezi. cur. 745. a
ly Samaria accipitur dupliciter. Samariæ vrbis des-
 criptio.

INDEX RERVM.

- criptio & laus. Sebaſte dicta. S. Ioannes Baptiſta, Eliſæus & Abdias ibi ſepulti. 61. a. b. & ſeq.
 Samaria regio & ciuitas. 745. a. 817. b. & ſeq.
 Samaritæ qui, & eorum indoles. 812. b
 Sambuca quid. 358. a
 Samſon, etymologia. quomodo ſpiritus Domini cœperit eſſe cum eo in pueritia. 239. b. & ſeq. quomodo in adulta ætate, quæ varietas clare explicatur diſtinctis dictionibus Hebræis. 242. b. prouidentia Diuina nuptias Samſoni inſpirauit & diſpoſuit, in occaſionem & instrumentum liberationis populi. ibid. a. cur noluerit indicare parentibus leonis à ſe occiſi hitoriam. 243. a. an iis, qui ſoluerant ænigma, fidem integre ſoluerit, ſindones & veſtes dando. 244. a. b. qua plaga percuffe-rit Philiftæos. 247. b. cur. 3000. de Iuda deſcenderint cum eo ad Philiftæos. 248. a. quid mandibula aſini qua occidit Philiftæos, quid dens molaris, è quo bibit. ibid. a. b. & ſeq. quid ſeptem eius crines. quid licium Dalidæ. 253. a. b. quidnam ſit molere, ad quod adaectus fuit. 254. b. & ſeq. Deo ſpecialiter inſpirante concuſſis columnis proſtrauit hoſtes. 255. b. ſeptem crines capitis Samſonis. id eſt, cincinni. 253. a
 Samuel. etymologia. 310. b. quoto ætatis anno in templo præſentatus. 311. b. Samuel num vir Dei nominatus. 1. Sam. 2. v. 27. 323. b. dormiebat in interiore ſue propinquiore parte atrij. 328. a. quomodo dicatur nouiſſe Dominum. ibid. quo anno ætatis propheta exorſus ſit. quomodo aperuerit oſtia domus Domini. 329. a. prædixit mala, non tantum familiæ Heli ſed toti Iſraëli. 332. a. quomodo eius tempore Philiftæos Deus exterruerit. 344. b. 360. b. 363. a. b. an à cæde Hamalech nunquam viderit Saulem. ibid. b. an in Bethlehem ſacrificauerit. 390. a. b. Samuelis mors, exequiæ, deploratio. quot annis gubernauerit. laus. 438. a. cur eius mors iterato repetatur. 1. Sam. 28. 452. a
 Samuelis anima an vere apparuerit Sauli, an enocata arte magica. 453. b. cur dicat ſe inquietatum à Saule. ibid. vnde dignota à Maga. ibid.
 ly Sanctificare quid ſignificet. 390. b
 Sanctificatio qualis à Iſue præcepta populo Iordanem tranſituro. 14. a. quid ſit ſanctificatio quam præcepit Iſue populo vt deprehenderetur auctor anathematis furto ſublato à Iericho. 35. a
 Sanctuarium Domini quodnam ſit. 154. b
 Sanctum quid ſit. 316. b. cum de Deo dicitur, quid ſignificet. ibid.
 Sanctorum veneratio peregrinando ad loca, vbi eorum corpora requieſcunt. 553. b. & ſeq.
 Sanctorum imagines recte oſculamur. 707. a
 Saphon Iof. 13. 27. quidam accipiunt pro appellatiuo. id eſt aquilonalem tractum. 77. a
 Saraa Iud. 13. quidnam non pro ipſa ciuitate ſed pro agro accipiunt. 238. a
 Sareptana vina laudata. 695. a
 Sarra & Sor eſt Tyrus. 125.
 Saſyches, ſiue Smendes vel Semendes, ſiue Suſennes rex Ægypti, geometriæ inuētor, eius laus. 683. a
 Satan quid proprie. 554. b. a Satana per Chriſtum liberationis typus. 827. b
 Satisfactiones complendæ reſtant dimiſſa culpa. 516. b
 Saturnus proprium filium rebus belli deſperatis immolauit. 739. b. Saturnus an Adramelech. 811. b
 Vallis Saue, in qua titulum ſibi erexerat Abſalon. 548. a. quæ in libris Sam. dicitur vallis regis.
 Saul Beniaminita ſecundum aliquos celebratur à Debora. 190. a. Saul etymologia. 350. b. & ſeq. modestia. 352. b. 356. b. quomodo ei reſeruatus ornatus proprius ſacerdotum. 353. a. b. quomodo mutatus in alium virum. 359. a. num & Saul inter prophetas? quis ſenſus. 359. b. Saul tertio vnctus in regem. 367. a. quo anno ætatis auſpicatus ſit regnum. 370. a. & quot annis regnauerit. ibid. b. mediis malis corrupit finem bonum ſumendæ de hoſtibus vltionis. 379. b. quomodo poſt cædem Hamalech nunquam amplius viſus à Samuele. 388. b. quis fuerit morbus eius, quo cum dæmon exagitauit. 391. b. & ſeq. 402. a. Saul quo ſenſu petiuerit, quis eſſet Dauid, & num ei ignotus eſſet. 401. b. & ſeq. quando eum aſſumpſit in aulam. 404. a. ex quo tempore cœperit inuidia Saulis contra Dauid. 405. a. Saul an omnino nudus in collegio prophetarum in Naioth. 110. b. impoſuit crimen adulterij matri Ionathæ. & cur. 417. b. an ſuſpicatus Ionatham aduerſus ſe cum Dauide conſpirare. 425. a. quomodo dicatur clam præparate malum Dauid poſt aperte contra eum conclamatum prælium. 429. a. ſacrilege abutitur nomine Dei. 429. b. poſt eius chlamydem abciſſam cur Dauid remorſum habuerit. 433. a. Sauli reconciliato non plene ſe fidit Dauid. 434. b. quando & cur dederit Michol Phaltieli. 442. b
 Saulis ſuprema malitia exaggeratur. 446. b. an ei vere apparuerit Samuel. 452. b. eius corpus an combuſtum. cur ſeptem dies planxerint eum Iabeſitæ. 463. a. b. an eius hæreditas adiudicata fuerit ſiſco. 506. a. quomodo eius vxores dicatur habuiſſe Dauid. 516. a. Gabaonitas quos & quando occiderit. 563. a. b. Saulis filij num ſepulti fuerint. 575. a
 Scandalofa maxime ſunt principum peccata. 516. b
 Scenitæ qui. 110. b. & ſeq.
 Schalem quæ. 53. a
 Schedia quid. 615. a
 Scintilla, metaphoriſe filius vnicus. 527. a
 Scorpio quid. 210. b. 672. b
 Scortari quid ſignificet. explicatur. 267. b. & ſeq.
 Scriba in Veteri & Nouo Testamento quis. 503. a. b
 Scribæ pari ornatu aſſidebant imperatori cum militum ſtipendia ſoluerentur. 190. b
 S. Scripturæ verſus, dictiones & litteræ ſingulæ numeratæ. 503. b
 Scruta quid. 657. b
 Scutarij qui. 683. a. b
 Scuta Salomonis, alij haſtas interpretantur. 658. b
 Scutum & clypeus quomodo differant. 398. a. b
 Seba concitat tribus Iſraël reliquas aduerſus Dauid. 559. b. vnde oriundus. 560. b. & ſeq.
 Sebaſte dicta Samaria. 61. a. b
 Secunda vrbs Ieruſalem in libris Reg. vbi habitabat Oлда quid. 840. a. b
 Secundi ſecundarij quo ſenſu aliqui dicantur. 386. a
 taurus vel iuuenens Secundus à Gedeone aſſerri iuſſus quomodo dicatur. 200. a
 Securibus an occiderit Ammonitas Dauid. 518. b
 Sedechias, id eſt, Iuſtitia Dei. ratio nominis. 852. b
 Sedentes comedere, olim in uſu. 353. a
 Sedentes ſoli reges orabant. 497. b
 Sedere ſuper Cherubim cur dicatur Deus. 824. a
 Sedium manus quid. 659. a
 Seir mons duplex. 89. b
 Seirath. Iudic. 3. v. 26. aliqui capiunt pro appellatiuo. 177. a
 Sella

INDEX RERVM.

Sella quid. 787. b.
 Semechonitis num idem cum aquis Merom Ios. 11.
 62. a
 in Senectute oculi sunt stantes & vnde. 332. a
 Sennacherib Pelasium obsedit. 823. a. cur soluerit
 obsidionem. ibid. Sennacherib ab angelo cæsi hi-
 storia apud gentiles celebris. 823. a. b. Senna-
 cherib castra qua nocte cæsa ab angelo, & an
 corpora combusta vestibus illæsis. 828. b
 Septem quid. 706. b. capitur pro multis. 299. a.
 319. a. septem gentes numerantur in vno loco, in
 alio decem, quas Israëlitis dederat Deus. concilia-
 tur. 14. b
Septem annorum tabros, quomodo intelligi debeat, &
 cur. 200. b
 Septem filij Saulis cur dicantur suspensi, ly septem,
 Hebræis est singulare & anomalum, quo myste-
 rio. 564. b
 Septem & triginta summantur fortes Dauidis, cum
 tamen triginta sex tantum numerati sint. declara-
 tur. 584. b
 Septem anni famis in libris Samuel proponuntur
 Dauid, at in Paralip. tres. conciliatur. 589. a
 Septem dies cur ieiunauerint & planxerint Samue-
 lem Iabesitæ. 463. b
 Septima dies qua obiit infans Dauid ex Bethsabæe
 quomodo computanda. 516. b
 Septingenti currus & quadraginta millia equitum
 Syrorum ponuntur. 2. Sam. 19. at. 1. Paralip. 10.
 septem millia currum & quadraginta millia pe-
 ditum. conciliatur. 509. a. b
 Sepulcra quatuor Patriarcharum vbi. 81. b. sepulcra
 quomodo ab Hebræis appellantur. sepulcrorum
 inscriptiones & formulæ ordinariæ. 441. a. b. in
 sepulcris regum Manasses ob pœnitentiam & hu-
 militatem noluit sepeliri. 837. a. sepulcra com-
 munita filiis diis oblatis habebant idololatæ, &
 nobilium filiorum erant distincta à plebeiis. 845.
 b. in sepulcris regum non est sepultus Ioas. 787. b
 inter Sepulcra habitauit Azarias leprosus vt mor-
 tis meditationi incumberet. 799. a
 Sepulta num fuerint ossa suspensorum filiorum Sau-
 lis. 565. a
 Sequi Dominum quid sit. 79. b
 Seraiz quod officium in aula Dauidis. 503. b
 Sermo Dei Filius dictus, qui primo dicebatur ange-
 lus. 329. b
 Serapis cultum induxit Ieroboam in Israël. 673. a
 Serrare, id est, ferris secare, vel ferris marmora
 secare. quo sensu accipiendum, cum Dauid dicitur
 Ammonitas puniuisse. 518. b
 Sesa Achiman Thormai, an nomina propria vel ap-
 pellatiua, eorum etymologia. 90. b. & seq.
 Sefac an Smendes, vel Salyches. 685. a
 Sethon rex Egypti. 823. a
 Si particula elliptica, Hebræis iuramenti formula,
 eius explicatio. 79. b. & seq.
 cum Siba. 1000. mille viri de Benjamin quomodo
 & cur cum reduceretur Dauid in regnum. 554. a.
 Sibæ singulare studium & industria ad reconci-
 liandum sibi Dauid. 554. a. b. quo sensu ei dixerit
 Dauid, *non morieris*. 554. b
 Siccitas tempore Eliæ quot annis durauerit. 700. a.
 siccitatis causa in Eliam conicitur à populo. 700. a
 Siceleg ad quam tribum spectauerit. 448. b
 Sichem in meditalio regni idonea habendis comi-
 tiis. 671. a
 Sichimorum turris quænam fuerit. 221. a
 Sichor est Nilus. 124. a

Tom. 2.

Siclus quid. 397. b. 658. a. b. valet quatuor regalia
 Castellana. 979. b
 Siderum obseruatores & cultores Babylonij. 811. a
 Sidonis etymologia, conditores, descriptio, laus. 63. a
 Sigmata ac stibadia quid. 391. a
 Signum aut funiculus, quo seruanda erat domus
 Rahab. quodnam fuerit. 11. b
 Signum liberationis à Sennacherib quodnam da-
 tum Ezechia. 827. a. b
 Signum sanationis ex infidelitate an petat Isaias.
 831. b
 Singulare, interdum ponitur pro plurali. 10. a
 Silentium pro sepulcro. 320. b
 Silo, vel S. Samuel de Silo describitur. 113. a. Silo
 cum pro ipsa ciuitate tum pro agro accipitur, ciui-
 tatis descriptio. 152. a. Silo appellatur Bethel
 appellatiue.
 Simeon se iungit Iudæ ad expugnandas reliquias
 Chananeorum. 161. a
Similis ei non fuit. dicitur de Iosia & Ezechia. conciliatur. 847. b
 Simoniacus an Ieroboam. 678. a
 Simplicibus verbis vtuntur Hebræi loco compo-
 sitorum. 657. b
 Simpulones quid. 244. b. simpulum quid. 193. b
 Sindon quid. 243. a. b. sindones num persolauerit
 Samson ænigmatis expositoribus. 244. a. b
 in Sinu tuo, id est, ad votum tuum. 516. a
 aduersus Sisaram quomodo adiuti sint Israëlita. 192. a
 Sistrum quid. 405. a. 491. a. b
 Sitarcia quid. 351. a. b
 num vere Sitiuerit, aut sitim finxerit Dauid ad pro-
 bandum animos suorum. 583. a
 Sochor benoth sunt Pleiades vel dergiliae Vulgo
 Gallina Pullinaria. 811. a
 Sol num retrocesserit an tantum vmbra tempore
 Ezechia, an optio data vtriusque, cur petierit
 retrogredi, an Sol subito iterum ad primum pun-
 ctum regressus, quot horas dies ille durauerit.
 831. b 832. a. b. & illa solis retrocessio fuit eclip-
 sis, quam ad hunc annum historici notant.
 Solem Deum venerati sunt, eique equos albos &
 currus dicabant Persæ, Armenij, Massagetæ. 346.
 b. & seq.
 Somnium Salomonis quale. 607. b
 Sopher, eius officium probare tyrones. quid sit.
 856. a
 de Ramathaim Sophim, ly Sophim. aliqui pro no-
 mine proprio aliqui pro appellatiuo accipiunt.
 304. a. b
 Sorte cum dicitur diuisa terra tribubus. ly sorte quo-
 modo intelligendum. 85. a
 Sortes missæ ad deprehendendum furtum Achan
 quales fuerint. 35. a
 Spasmus quid. 582. a. b
 Specialiter aliqua nominantur post terminum gene-
 ralem & collectiuum, & quo mysterio. 7. b
 Speciosa, alias sublimis, porta templi quæ. 800. b
 Speculari & explorare quomodo differant. 7. a
 Spes mortalium quam vana. 548. b
 Spira quid. 357. b
 Spiritus S. gradatim & proportionate singulis ætati-
 bus mouet hominem, quod optime explicatur
 distinctis vocibus Heb. 239. b. 242. b. a. Spirit.
 S. motus Elisæus maledixit pueris se ridentibus.
 735. b. Spiritus Domini quomodo fuerit in Da-
 uid. 391. a. b
 Spiritus duplex, quem petiit Elisæus, quis. 733. a. b
 Spiritum alij ventum, alij pestem, alij angelum, alij
 dæmo

T T T t t t

INDEX RERVM.

demonem, alij impulsu valocem interpretan-
 tur. 822. b. & seq.
 Spithama quid. 175. a. 397. b
 Sportula quid. 351. b
 Spurius an Goliath. 397. a. b
 Stater, id est, siclus. 760. a
Congregati sunt Philistiim in Statione. 2. Reg. 23. 11.
 quidam nomen proprium substituunt. 582. b
 Statua quam posuit Michol in lecto, qui d fuerit.
 109. a. b
 Stellatura quid. 351. a
 S. Stephanus lapidatus extra portam Ephraim. 794. b
 Stercus columbarum in S. Scriptura quid sit. 756. b
 Sterilis Michol in pœnam derisi David à quo tem-
 pore. 493. b
 Stipendium annuum quale pactus sit Michas leuitæ.
 258. b
 Stipitibus non cultris mactabant sacerdotes Cappa-
 docia. 845. b
 Stultum qua industria se simulauit David apud Achis
 regem Geih. 421. b
 Styli parte acutiori scribebant, obtusiori debebant
 antiqui. 836. b. stylum vertere quid. ibid.
 Sua vel Sochus an Bocchoris, Asyches, vel Sabacus
 rex Ægypti. 809. a
 Sublimis, alias speciosa, porta templi quæ. 800. b
 Substantina sæpe accipiuntur pro adiectiuis. 292. a
 de Sufficientia aliquid facere, phrasis Hebraica quid.
 683. b
 Suggestum, ex abrupto aggestum Iehu à militibus.
 770. a. b
 Summantur triginta septem fortes Davidis cum ta-
 men triginta sex tantum numerati sint. declaratur.
 584. b
 Sunamitis abitura ad Elisæum. dixit marito Pax, quo
 sensu. 744. b. pedes eum voluit accedere & cur.
 744. b. pax iterum respondit Elisæo. ibi.
 Superiorum malorum, & eorundem defectuum per-
 missio est effectus iræ Dei. 852. b
 Superstitio in substituendis verbis quibusdam magis
 honestis loco eorum, quæ Spiritus S. ponit. 339. b
 Suppermare quid. 63. a. b
 porta Sur quæ. septem appellatur nominibus apud
 Hebræos. 781. b
 Sycamina quid. 660. a. b
 Sycamori quid. Hebræis ob copiam, tantum est plu-
 ralis Numeri. 660. a
 Symeonis tribus an adhæserit Salomoni. 667. b
 Synthesis vestium quid. 258. b
 in Syrorum castra quo tempore venerint leprosi. 760. a

T

Tabernaculorum aut scenophegiæ festum erat
 cum reliquæ Beniamitarum acceperunt vxo-
 res de Iabes Galaad. 281. a. tabernaculorum fe-
 stum cur transtulerit Ieroboam in mensem octa-
 uum. 673. b
 Tabernaculum nominatur facies Iehouæ. 311. a. cir-
 cum tabernaculum mulieres nocte dieque vigi-
 lias religiosas agebant. 322. b. tabernaculum
 quodte tenderat David arcæ in Tzion, an illa-
 tum in templum. 644. b
 Tabulata templi quid sint. 620. a
 Talentum quotuplex. 517. b. & seq. talentum auri
 quomodo potuerit esse pondo coronæ regis Am-
 mon vel idoli. 517. b. & seq. talenta quæ regina
 Saba dedit Salomoni, qualia. 657. a. & quæ Sa-
 lomon reginæ Sabæ. ibid. b
 Tartessica ora Hispaniæ an sit Tharsis. 4. Reg. 10.
 659. b

Taurum annorum septem cur à Gedeone angelus
 exegerit. 200. a
 Tectum caput, schema lugentium. 718. b
 Tegere pedes, id est, aluum purgare Hebræis. 433. a
 in Telesphorum Lyimachi regis crudelitas. 161. b
 Tempestates maris notantur à David. 571. b
 Temporale & ecclesiasticum imperium primus con-
 iunxit Heli. 306. a
 Templum cur non potuerit ædificare David. 493. a.
 b. Templum Salomonis quo anno ædificatum.
 eorum subductio. cum dicitur habuisse septuaginta
 cubitos, intellige sacros. 619. a. b. fenestræ tem-
 pli quales. 620. a. tabulata, latera, trabes, la-
 quearia, quid. 620. a. b. 621. a. b. è qualibus lá-
 pidibus constructum. 621. a. tabulæ, quibus re-
 gebatur murus, erant politæ instar speculi vt in-
 dicatur voce Hebraica. 622. a. harum tornaturæ
 & iuncturæ quid. 622. b. paries medius inter
 oraculum & templum an e ligno aut lapidibus.
 623. b. postes templi quales. 624. a. templi fores
 quomodo fabricatæ. 624. a. b. atrium quomodo
 ædificatum. 624. b. & seq. quot annis elaboratum.
 625. a. templum interdum comprehendit oracu-
 lum, atrium, basilicam. 800. b. templi porta, id est,
 atriij. ibid. versus templum conuertit faciem Eze-
 chias. 830. b. templi vasa an legatis Babyloniiis
 ostenderit Ezechias. 833. b
 Tenebræ, id est, aduersa. 573. a
 Tentat diabolus homines ad peccandum & in hoc
 inseruit diuinæ iustitiæ. 587. b
 Teraphim quid. 109. a. b
 Termini Chananæ siue Iudææ. 3. a. terminus orien-
 talis Euphrates. occidentalis, mare magnum siue
 mediteraneum. ibid. terminus quid. 175. b
 Terra quieuisse à præliis cur secundo à Iosue repeta-
 tur. 81. b. terræ S. reliquæ diuidendæ in septem
 partes diuisio. 114. a. terræ S. breui descriptio,
 diuisio, & epitome. 131. b. & seq. terræ motus
 circumscribitur. 569. b. & seq. è terræ crassiore
 materia interdum ignes generantur. 570. a
 Terrores & turbationes dicunt aliqui fuisse morbum
 Saulis à dæmone immisum. 391. b. terrores vo-
 cantur idola à Spiritu S. 687. a
 Testimonium pro regio ornatu vel pro libro regis.
 783. a
 in arte Textoria celebres Ægyptij, ab iis habent He-
 bræi. 398. a
 Thabor montis descriptio. 121. b. & seq.
 Thamar quo sensu proposuerit fratri petitionem
 matrimonij. 523. a. quibus mediis suasa ab Absa-
 lone vt dissimularet iniuriam à fratre illatam.
 523. a. b
 Thapua quomodo spectauerit ad Manassem. 107. b.
 & seq.
 Tharaca, Tearcon Staboni, rex Ægypti. 725. a
 Tharsis quid. 659. b. Tharsis naues quæ. 725. b
 Tharthac, Asinus, idolum. 811. b
 Thecuitis parabolarum, quibus Absalom conata fuit
 reuocare. sensus & energia. 527. b. 528. a. b
 Theglathphalasar an idem cum Tilgamo ab aquila
 seruato apud Ælium. 800. a. quo tempore Is-
 raëlitas transtulerit in Assyriam. 800. b
 Thuribula quid. 856. b
 Thyamam cum cœpisset Aurelius imperator. canes
 omnes & solos occidit. 440. b
 Thyina ligna quid. 657. b
 Tiberius Caligula. ad eius irrisionem Sefanus cal-
 uos omnes in Floralibus adhibuit. 735. a
 Tiberius puluino oppressus. 765. b
 Tilgamus

INDEX

Tilgamus ab aquila seruatus apud Ælianum, The-
glath phalasar. 800. a
per Timidos & pusillanimes Deus voluit dare vi-
ctoriam Gedeoni. 204. b. & seq.
Timor, Lacædemonum Deus. 687. b
Tinge Numidiæ oppidum à quibus ædificatum, in
quo duæ columnæ cum hac inscriptione. *Nos æ
facie fugimus lesu prædonis filij Naue.* 67. a. b
Titulus altaris, quod ædificarunt Rubenitæ trans
Iordanem. 145. b
Tomento, obfessi vtuntur pro cibo. 756. b
Tonare metaphorice quid. 507. a. b
Torcular, vbi triticum Gedeon purgauit, quodnam
fuerit. 198. b. & seq.
Tornaturæ tabularum cedrinarum templi quid. 622. b
Traha aut trahea quid. 518. a. an trahis subiecerit
Ammonitas David. ibid.
Trecentæ minæ vnâ peltam Salomonis vestiebant:
at text. Hebr. 3. minæ. 658. b
Trecentas vnica appendebat hasta Isbibenob. He-
braei habent. 300. siclos. conciliatur. 565. a
Trecenti anni, quibus possedit Israël terram Am-
monitarum, quomodo computandi. 230. b
Tremori an fanum extruxerit Maacha. 687. a
Tria millia virorum de Iuda cur descenderint cum
Samfone. 248. a
Præpositi Salomonis summantur, tria millia, &
trecenti in libris Regum, at in Paralip. ter mille
sexcenti. conciliatur. 616. b
Tribus Ruben, Gad & media Manasse num tota re-
liquas fuerit comitata ad expugnandum terram
Chanaan. 4. b. tribus nunc huius nunc illius eæ-
dem ciuitates aliquando esse dicuntur. vnde id
oriatur. 76. a. tribuum per terram sanctam distri-
butorum breuis descriptio, diuissio, & epitome.
131. b. & seq. tribus comparata arbori à Debora.
188. b. & seq. tribus Benjamin non obstante ex-
cidio descripto in. Itid. libro locum & ordinem
suum retinuit. 190. a. tribus omnes excitat De-
bora in suo cantico. 189. b. & seq. ex vna tribu in
aliâ nubebant scemina. 223. a. tribus aliæ pug-
nantes contra Benjamin cur duobus prioribus
præliis succubuerint. 275. b. quando simulauerint
fugam. quando conuersi ceciderint Beniaminitas.
276. b. reliqui è ciuitatibus excurrentes, qui ad
bellum non iuerant, Beniaminitas fugitiuos truci-
darunt. 277. a. tribus aliæ an integre seruauerint
iuramentum de non dandis filiabus suis in vxores
Beniaminitis. 281. b. tribus vna quomodo, cur
& quæ dicatur adhæsisse Salomoni. 667. b. & seq.
672. b. & seq. præter illos, qui vt conueni in tri-
bu habitabant. 672. a. è tribubus aliis multi per-
missi habitabant in tribu Iuda. 672. b
Tribula quid. 518. a. an tribulis subiecerit Ammo-
nitas David. ibid. aut vt ea traherent.
Tribunus Saul, sit David, nequiter & vasse. 406. a
Tributum, Hebræis frenum metaphorice. 500. a. b
Trichordum quid. 405. a
Triclinium vbi inuentus Ioas, quid. 781. a
Tridentes quid. 856. b
an singulis Trienniis, vel triennio integro tende-
bat classis Salomonis in Tharsis. 659. b
Sanctissimæ Trinitatis mysterium innuitur Ios. 24. v.
19. 154. a. item à David. 580. a
Tristari affectu inefficaci de obiecto contrario di-
uinæ voluntati, non est contra perfectionem.
388. b
Triumphator, Dei epitheton. 387. b
Trophæum Saulis cur vocetur manus. 386. b

RERVM.

Trullæ quid. 856. b
Tudites quid. 193. b
Tulius Hostilius fana excitauit Pallori & Pauori.
687. a
Tumbarum inscriptio ordinaria apud Hebræos.
441. b
Tumuli ciuitatum qui proprie sint. 64. b
Turris Sichimorum quænam fuerit. 221. a
Turris custodum quæ. 810. a
Tyri descriptio, etymologia, conditor. laus. iuxta
eam lapis, super quo quieuit Dominus. 125. b.
126. 127.
Tyrones probare, officium Sopher, quod. 857. a
V
Vaccarum farcam vehentium inaccessum signifi-
cans verbum. mascu. & fœmi. gen. notam
habet, quo mysterio. 340. a
Vasitutes & peruersitas notatur in ipsa dictione He-
braica dextere. 572. b. & seq.
Valedictionis signum, osculum. 707. a
Vallus quid. 399. b
Vana, id est, idola Hebræis. 367. b
quam Vana spes mortalium. 548. b
Vas in quod sal Elisæus mitti iussit quale. 734. a. b.
vasa quid. 420. b. vasa templi an legatis Babylo-
niis ostenderit Ezechias. 833. b
Vassalus quid. 707. a
Vates Ethnici furentium in modum concutiebantur.
406. a
Vestigal mercatorum Ægyptiorum transeuntium
per terram Salomonis, magnum ei præbebat in-
crementum. 661. b
Velocitas pedum. exempla 473. b
Vendere & non simpliciter tradere hostibus filios
Israël dicitur Deus. 173. b
Vendere hereditatem lege mancipij non fuit lici-
tum Iudæis. 717. a. vendere se ad faciendum ma-
lum. emphasis Hebraica. 718. a. b. 810. b
Veniens in hominibus. quid. 398. b
Deus Venter, an Dagon, & cur. 335. a
Ventilare hordeum nocte quomodo dicatur Booz.
292. a. b
Ventorum & nubium procellæ circumscribuntur à
David. 570. a. b
Venus multimanâmia an Astarthe 168. b. venereus
actus quomodo honeste exprimatur ab Hebræis.
252. a. an ad venereos actus adactus Samson à Phi-
listinis. 254. b. venereus actus interdum expri-
mitur verbo illudere. 268. b. Veneri aut Priapo
consecrati cinædi vel catamiti. 846. a. Veneri quæ-
dam mulieres cortinas, vulgo sacellum, texebant,
intra quas nefanda libido exerceretur. 846. a
Verberationes, sacerdotum gentilium ritus. 702. a
Verbo Dei honorem quem exhibeat ethnicus. 176.
a. Verbi incarnatio innuitur. 2. Sam. 7. 498. a.
verbum Diuinum an innuatur. 1. Regum. 13. v.
17. 677. b
Verba quædâ duas res contrarias significant. 717. b
Vergiliæ vulgo Gallina pullinaria fuit, Sechor be-
noth. 811. a
Vertente anno, quæ periphrasis. 511. a
Vestibulum quid. 619. b
Vestitus splendidi exempla. 658. a
Vestium synthesis quid. 258. b. vestis duplex Levi-
tæ à Micha appromissa quid fuerit. ibid. vestes &
pecuniam distribuere solemnioribus festis, anti-
quis vsitatum. 306. a. b. vestem regiam mutat A-
chab, iturus in bellum, quo fine. 724. a. vestibus
pilis suffultis, utebantur propheta. 730. a. pilosus
num

INDEX R E R V M.

- num fuit Elias vel eius vestes ibid. vestibus illis an combusti. 85000. militum Sennacherib. 828. b
- Victoria Hebræis, id est, æternitas. 387. b. victoria à Deo. 460. a. victoriam parit interdum res desperata. 474. b. victoria in bellis civilibus tristis. 474. victoria obtenta virtute sacrificij veteris legis. 738. b
- Victoribus reducibus pueri & puellæ occinebant ballistæ. 405. b
- Videns, vocabatur propheta. 535. b. cur. 352. a
- Videre inuicem, Hebraica phrasis. Latini dicunt cernere bello. 794. a. b. videre, id est, pugnare. 848. a
- Viduitas duplex & quæ. 558. a
- Vigesimo anno Ieroboam. 3. Reg. 15. 9. intellige completo. 686. a
- Vigesimo anno. Ioatham, id est quarto Achaz, cur sic exprimitur. 800. b
- Vigiliæ nocturnæ quatuor. 205. b
- Viginti quinque millia virorum habet Vulgatus, Hebræus viginti sex millia in summatione Beniamitarum Iud. 20. 15. conciliatur. 274. a. & seq. viginti quinque millia Beniamitarum quo sensu dicantur occisa. 277. b
- Viginti annorum erat Achaz, cum regnare cœpisset, non ipse Achaz sed filius eius secundum aliquos. 803. a
- Vinalia quid. 219. b. 220. a. b
- Vincula, quibus ligatus fuit Samson, qualia fuerint. 253. a
- Vindemiæ festa olim magna cum hilaritate celebrabantur. 219. b
- Vindicare quid proprie. 185. b
- Vindicatiua priuata iniuriæ Principi infamis. 363. b
- Vindicatiua Iustitiæ Dei contra Dauid & populum Israël. 587. a
- Vindictam effusi sanguinis petit à Deo Dauid. 446. b. Vindicta in pueros ridentes Elisæum à Deo. 734. a. b
- Vineam suam vendere cur noluerit Naboth. an quia non licuit, an ex sensuali affectu. 717. a. Vinearum adeptarum exempla. ibid. vineam citra vim nolente domino emendi industria praxis. 717. a. vinea Naboth etiamnum visitur. ibid. vineam Naboth quo titulo fisco adiudicavit Iezabel. 718. a
- Vinum an nunquam biberit Anna mater Samuelis. 308. a. vinum bibere Romanis fœminis in vitio fuit. 308. a. b. & seq. item Italiæ fœminis omnibus. 309. a. & vnde id ortum habeat. a vino procliuis lapsus in venerem. 308. b. vinum quod bibisset vxor, Egnat. Metellus fuste interemit. aliæ pœnæ legales & supplicia ob id sumpta. 308. b. quomodo explorarentur. ibid. vinum ab hospite cum petiisset Hercules vxor hospitis aquam dari suasisit, & vini dolium in saxum mutatum fuisse deprehensum est. 309. a. vina Sareptana laudata. 695. a
- Vir quid significet. 445. b. cum viro esse, phrasis Hebraica explicans actum matrimonij. 286. a
- Vires impiorum à Deo. 826. b
- Virga & scorpio quomodo differant. 672. a
- Virgæ proprie quid sint. 210. b
- Virtus quid significet. 55. a
- Visio Eliæ an vera an imaginaria. 706. a
- Visitare Dei interdum in bonum sumitur. 285. b
- sub Vite & ficu sua. Prouerbiū. explicatur. 612. a
- Vitellij malitia notabilis. 718. a
- Vitriariæ officinæ celebres vbi. 64. a
- Vitulos aureos duos statuit Ieroboam vnum in Bethel, alium in Dan. & cur. & quam ardenti studio eos coluerunt Israëlita. 673. a. b
- Vitulum vnum qui immolauerit Anna, cum tres attulisset. 312. a
- Viuens caro, id est, cruda. 322. a
- Viuentia nulla in mari mortuo. 16. a. b
- Viuat anima tua. formula iuramenti. quis sensus. 312. a
- Vmbones quid. 501. b. & seq.
- Vncias. 300. appendebat hasta Isbubenob Hebraice est. 300. siclos. conciliatur. 565. a
- Vncti vocantur duces & principes. 67. b
- Vnctio propria, tribus. regibus, sacerdotibus, prophetis. qui omnes typi Christi, singulariter dicti vncti. 321. a. b. vnctio Iehu & Hazaël quomodo facta per Eliam. 706. b. Vnctio an communis omnibus regibus Iudæ, cur specialiter exprimitur de rege Ioachaz. 848. b
- Vndecimo anno ætatis secundus Achaz. 816. a
- Vngere pedes, id est, purgare aluum. phrasis Hebraica. 176. b
- Vnguētis vngi, cultus fœminarum. 292. b
- Vniuersus Israël supponit pro generali concilio. 700. b
- Vnus pro primo. 391. b
- Vocationis symbolum, pallij iniectio. 707. a
- Volones qui. 187. b
- in Voluntatem Dei resignatio non tollit affectus humanos tristitiæ, de contrario. 388. b. in voluntatem Dei resignatio sui est sacrificium. 446. a. voluntati Dei relinquens determinationem, famem disiunctiue vel pestem eligit Dauid. 859. a
- Vota mature & circumspecte sunt facienda. 381. a
- Vrias cur specialem fecerit mentionem arcæ. 512. a
- Vrias quomodo Hethæus. 512. a
- capienda est Vrbs aquarum. 2. Reg. 12. 27. alij nomen proprium faciunt. 517. b
- Vsq̃ue in præsens tempus, vsque in præteritum diem, quid significet. 20. a. 49. b
- Vter, lagena, & amphora quomodo differant. 311. b
- Vterus, vulua, pro muliere. 194. a
- Vux passæ Abigailis an fuerint panes biscocti. 44. a
- Vulcanus opitulator Ægyptiorum. 823. a
- Vulcani schema quod Ægyptiis. 823. b
- Vulpibus abundat Palæstina. 247. b
- Vulpinandum cum vulpe. 572. b
- Vxor leuitæ de Ephraim an fuerit concubina vel vera vxor. 266. a. quam ob causam deseruerit maritum. 267. a
- Vxoris digami, æmula nomen. 507. a
- Vxoris à viro separatio, vocatur viduitas. 558. a
- Vxores Saulis quomodo dicatur habuisse Dauid. 516. a

Z

ZAbulonitæ secundum aliquos commendantur à geometria. 190. a. b

Zebee & Salmana requiescebant. ly requiescebant alij vertunt, in *Karkar*. Ios. 8. 10. b

Zephyri quid. 634. b

Zodiaci signa, Hebræis ab influendo dicta. 845. b

E I N I S.

Malvenda, Thomas

Commentaria in sacram scripturam unacum nova de verbo ad verbum ex hebr.
translatione

Bd.: 2

Lugduni 1650

2 Exeg. 346 h-2

urn:nbn:de:bvb:12-bsb10327077-2